إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ

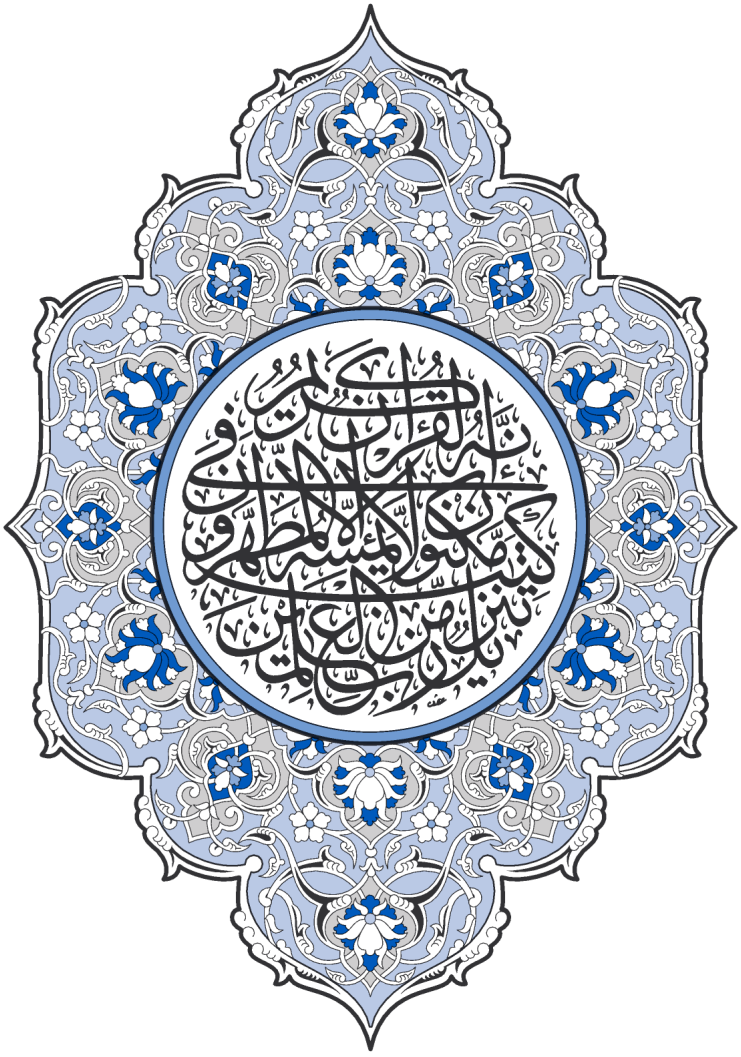

د حرمينو شريفينو خادم او د سعودي عربستان پاچا سلمان بن عبد العزيز آل سعود

د قرآنكريم د معانيو ددي ژباړي د چاپ كولو په حكم مشرف شوې دې

تشرف بالأمر بطباعة هذه الترجمة لمعاني القرآن الكريم

خادم الحرمين الشريفين الملك سلمان بن عبد العزيز آل سعود

ملك المملكة العربية السعودية

وَقفٌ لِلّٰه تعالى من خادم الحرمَيْن الشّريفَيْن
المَلِك سَلْمان بْن عَبْد العَزيز آل سُعُود
ولا يَجُوز بَيْعُه
يُوزّع مَجّانًا

ترجمة معاني القرآن الكريم
إلى لُغة
البشتو

إعداد

هيئة من علماء أفغانستان

المجلّد الثّاني

من بداية سُورة مَرْيَم إلى آخر سُورة النّاس

مجمّع الملك فهد لطباعة المصحف الشّريف
بالمدينة المنوّرة

د قرآن کریم دا پښتو ترجمه او تفسیر

د خادم الحرمین الشریفین پاچا سلمان بن عبد العزیز آل سعود

لخوا د الله تعالی د رضا لپاره وقف دی

خرڅول يې منع دي

وړيا ويشل کيږي

په پښتو ژبه د
قرآن کریم
د معانیو ژباړه او تفسیر

تیارووونکی

د أفغانستان د علماؤ علمي هيئت

دوهم ټوک

د سورة مریم له پیل څخه د سورة الناس تر پاي پورې

په مدینه منوره کښی دقرآنکریم د چاپ لپاره د پاچافهد چاپخانه

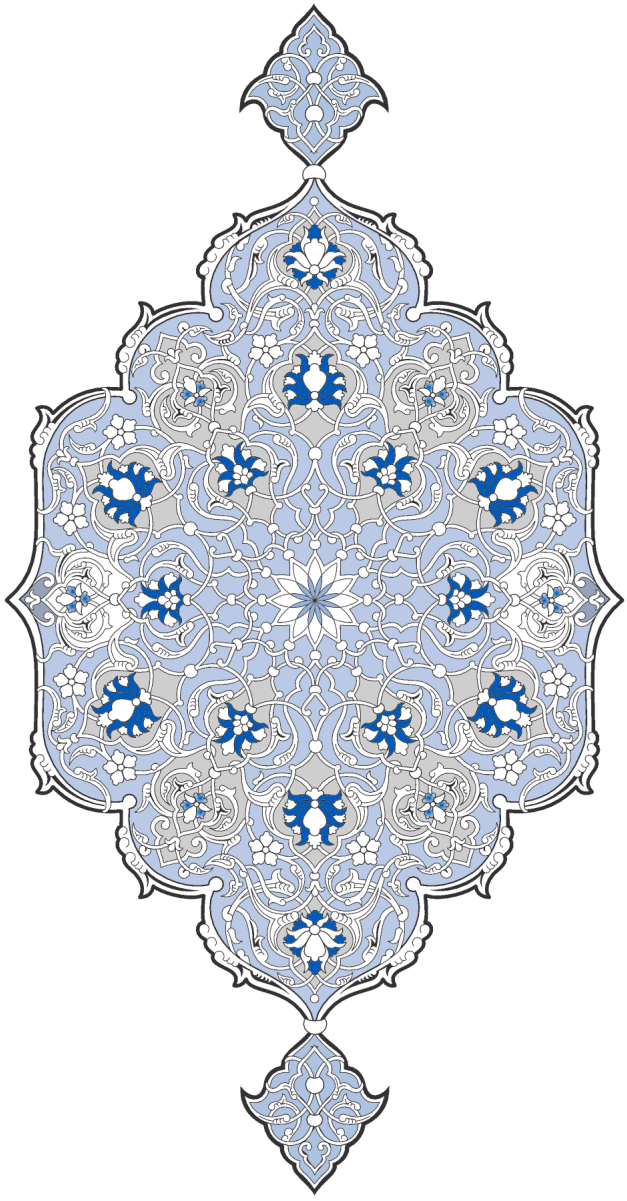

سُورَةُ مَرْيَمَ

«د (مریم) سورت مکي دی، پرته له (۵۸) او (۷۱) آیتونو څخه چې مدني دي، (۹۸) آیتونه او (۶) رکوع لري، په تلاوت کې (۱۹) او په نزول کې (۴۴) سورت دی، وروسته د «فاطر» له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

كٓهٰيٰعٓصٓ ﴿١﴾ ذِكْرُ رَحْمَتِ رَبِّكَ عَبْدَهُۥ زَكَرِيَّآ ﴿٢﴾

(دغه چې وروسته لوستلي کیږي) ذکر د رحمت مهربانۍ د رب ستا دی پر بنده خپل زکریا.

تفسیر: زکریّا علیه السلام د «بني اسرائیلو» د جلیل القدرو انبیاوو څخه دی، په بخاري شریف کې راغلي دي، چې ده د نجارۍ (ترکانۍ) کار او د خپل لاس د ګټې ډوډۍ به یې خوړله، د ده قصه پخوا له دې نه د آل عمران سورت په (۴) رکوع ځمونږ د دې پښتو تفسیر کې لیکلې شوې ده، هلته دې بیا ولوستل شي !.

إِذْ نَادَىٰ رَبَّهُۥ نِدَآءً خَفِيًّا ﴿٣﴾

کله چې غږ (سوال) یې وکړ رب خپل ته غږ (سوال) ورو (په نیمه شپه کې).

تفسیر: وایي چې د شپې په تیاره او خلوت کې په ورو غږ سره لکه چې د دعاء اصله قاعده ده دعا وکړه، ځکه چې داسې دعاء له ریاء څخه لرې او د اخلاص له کماله معموره وي، لکه چې د «الأعراف» سورت په (۷) رکوع کې تېر شو: ﴿ٱدْعُوا۟ رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً﴾، ښایي دغه خیال یې هم په زړه کې ګرځېدلی وي چې زه په دغه زړوالي کې ځوی غواړم، که راپه برخه نشي؛ نو اور بدونکي خلق به راپورې خاندي، برسېره په هغه په زوړتوب کې طبعًا غږ هم ورو کیږي، او په طبیعي ډول سره هم زاړه ورو ورو غږیږي.

قَالَ رَبِّ إِنِّى وَهَنَ ٱلْعَظْمُ مِنِّى وَٱشْتَعَلَ ٱلرَّأْسُ شَيْبًا وَلَمْ أَكُنۢ بِدُعَآئِكَ رَبِّ شَقِيًّا ﴿٤﴾

وویل (زکریا پخپله دعاء کې) ای ربه ځما ! بېشکه زه چې یم سست ضعیف شوي دي ټول هډوکي له ما څخه او شعلې وهي سر (ځما) له جهته د سپینوالي، حال دا چې هیڅږې نه یم پاتې شوی په سوال له تا نه ای ربه ځما محروم ناامیده.

تفسیر: یعنې په ښکاره ډول سره د موت وخت قریب دی، ځما د سر په ویښتانو کې د زوړتوب سپینوالی ځلیږي، او زه تر هډوکو پورې هم وچ شوی یم، نو ای پاک الله تعالی ! تا په خپل فضل او رحمت سره تل ځما دعاوې قبولې کړې دي، او په مخصوصو مهربانیو سره دې روږدی (بلد) او عادي ګرځولی یم، نو اوس په دغه آخري وخت او زوړوالي کې به زه څرنګه ګمان وکړم چې ځما دعاء به نه قبلوي؟ او له خپلې مهربانۍ او رحمت څخه به مې بې برخې او بې هیلې وګرځوي؟.

وَإِنِّي خِفْتُ الْمَوَالِيَ مِن وَرَائِي وَكَانَتِ امْرَأَتِي عَاقِرًا فَهَبْ لِي مِن لَّدُنكَ وَلِيًّا ﴿٥﴾ يَرِثُنِي وَيَرِثُ مِنْ
آلِ يَعْقُوبَ ۖ وَاجْعَلْهُ رَبِّ رَضِيًّا ﴿٦﴾

او بېشكه زه ويرېږم له دې خپلوانو (خپلو) له وروسته (د مړ ۍ كه) ځما (د خرابولو د دين ستا)، او ده ښځه ځما شنډه؛ نو وبخښه ماته له طرفه خپله يو متولي (د ديني امورو حق وارث). چې ميراث يوسي له ما څخه (ديني امور) او ميراث يوسي (علم او حكمت) له آل د يعقوب نه، او وګرځوې دى اى ربه ځما غوره كړى شوى.

تفسير: يعنې زه زوړ او سپين ږيرى يم، او ښځه مې هم شنډه ده، د وړوكي پيدا كېدلو ظاهري سامان هيڅ نشته، ليكن ته پخپل لامحدوده قدرت او رحمت سره ماته هلك راعطاء كړى ! چې ديني خدمات ايفاء او سنبال كړي، او ستا د دغه مقدس أمانت بار پر خپلو اوږو واخيستى شي، ځما له لاسه په دغه ضعيفي او زړوالي كې څه كېدى شي، زړه مې غواړي چې يو داسې لايق ځوى ولرم، چې د خپل پلار او نيكونو مقدسه وظائف انجام او د دوى د علم او د حكمت او د نبوّت د كمالاتو وارث شي.

تنبيه: له صحيحه أحاديثو څخه ثابت دي، چې د انبياوو عليهم السلام په مال كې وراثت نه جاري كيږي، د دوى وراثت د علم او حكمت په دولت كې نافذ كيږي، پخپله د أهل التشيع د «كافي كليني» له مستنده كتابه هم په «روح المعاني» كې د همدغه مضمون څو روايات نقل كړى شوي دي، لهذا متعيّن دي چې په ﴿يَرِثُنِي وَيَرِثُ مِنْ آلِ يَعْقُوبَ﴾ كې مالي وراثت نه دى مراد چې د هغه تاييد پخپله د آل يعقوب څخه كيږي، ځكه ظاهر دى چې د ګرد آل يعقوب د اموالو او املاكو وارث يوائې د زكريا عليه السلام ځوى به څه ډول كېدى شو؟ بلكه همدغه د وراثت ذكر په دغه موقع كې دغه رانښكاره كوي، چې مالي وراثت نه دى مراد، ځكه چې دغه په ګرده دنيا كې مسلّمه ده چې ځوى د خپل پلار د مال وارث كېدى شي، نو بيا په دعاء كې د هغه ذكر چې (فضول) او بېكاره وو، داسې خيال كول چې زكريّا عليه السلام د خپل مال او دولت په فكر او اندېښنه كې وو ،چې چېرې دغه مال او شته ځما له كوره ونه وځي، او ديني اعمامو او تربورانو او نورو خپلوانو كره لاړ نشي؛ نهايت سپك او تېټ خيال دى.

يَا زَكَرِيَّا إِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلَامٍ اسْمُهُ يَحْيَىٰ لَمْ نَجْعَل لَّهُ مِن قَبْلُ سَمِيًّا ﴿٧﴾

اى زكريا ! بېشكه مونږ زېرى دركوو تاته په يو داسې هلك چې نوم يې يحيى دى، نه مو دى ګرځولى ده ته پخوا له دې نه په دغه نامه (او صفت بل همنامه).

تفسير: يعنې دعا يې قبوله او د هلك زېرى ورته وكړ شو، چې د هغه د نامه تجويز هم پخپله حق تعالى پخوا له تولّد په (يحيى) سره وفرمايل، او اسم هم داسې عجيب او په زړه پورې چې له دې نه پخوا پر بل هيچا نه وو ايښى شوى.

ځينو اسلافو دلته د (سمي) معنى په (شبيه) سره اخيستې ده، يعنې په دغه شان ـ صفت او مميزه اخلاقو پخوا بل څوك نه دي تېر شوي، ښايي چې دغه مطلب وي چې له زوړ نارينه او له زړې ښځې څخه تر نن ورځې پورې داسې يو هلك نه دى پيدا كړى شوى.

قَالَ رَبِّ أَنَّىٰ يَكُونُ لِي غُلَامٌ وَكَانَتِ امْرَأَتِي عَاقِرًا وَقَدْ بَلَغْتُ مِنَ الْكِبَرِ عِتِيًّا ﴿٨﴾

وويل (زكريا) اى ربه ځما ! څرنګه به وي ما لره هلك، او ده ښځه ځما شنډه، او په تحقيق رسېدلى يم زه له ډېر زوړوالي نه ډېر ضعف ته.

تفسیر: د انسانانو دغه دستور او قاعده ده، کله چې کوم غیر متوقّع خبره یا فوق العاده زېرى واوري؛ نو د زیات طمانیت او استلذاذ لپاره د هغه پوښتنه څو څو ځلې کوي، او له هرې خوا د هغه په پوښتنې او لازمي تپوسونو او ضروري فکرونو کې بوخت کیږي، او د دغه تحقیق او تفحص او تیقن څخه نوی نوی خوند اخلي، او ضمناً هغه خبره ښه پخه او مؤکده کوي، نو د زکریّا علیه السلام د دغه سؤال منشأ هم همدا ده.

قَالَ كَذٰلِكَ ۚ قَالَ رَبُّكَ هُوَ عَلَيَّ هَيِّنٌ وَّقَدْ خَلَقْتُكَ مِنْ قَبْلُ وَلَمْ تَكُ شَيْـًٔا ۝٩

وفرمایل (ملائک): همداسې دی، فرمایلي دي رب ستا چې دا کار پر ما اسان دی، او په تحقیق پیدا کړی مې یې ته پخوا له دې نه، او نه وې ته هیڅ څیز.

تفسیر: دا د تعجّب کومه خبره نه ده، په همدغسې حالاتو کې ته د هلک پلار کېدونکی یې، او دغه د الله تعالی مشیت هرومرو پوره کېدونکی دی.

﴿قَالَ رَبُّكَ هُوَ عَلَيَّ هَيِّنٌ﴾ الآیة ـ یعنې که ستا په نزد د ظاهري اسبابو په اعتبار یو شی مشکل او سخت وي؛ نو الله تعالی جلّ جلاله ته هغه او نور ټول مشکل کارونه له سره سخت نه دي، نو د الله تعالی د عظیمه وو قدرتونو په مقابل کې هر شی آسان دی، انسان دې ډومبی خپل وجود ته وګوري، چې دی پخپله په یوه زمانه کې هیڅ یو شی نه وو، تر دې حده پورې چې له سره د نامه او نښې خاوند هم نه وو، نو الله تعالی دی له کتمه د عدمه په وجود راوړ، نو بیا همدغه مطلق قادر چې یو محض لا شي څیز څخه شی جوړوي، آیا هم هغه لوی ذات د یوه زاړه نارینه او زړې شنډې ښځې څخه یو هلک نشي پیدا کولی؟ ! پر دغه فعل خو په اولی طریقه سره ښایي چې قدرت ولري.

قَالَ رَبِّ اجْعَلْ لِّيْٓ اٰيَةً ۭ قَالَ اٰيَتُكَ اَلَّا تُكَلِّمَ النَّاسَ ثَلٰثَ لَيَالٍ سَوِيًّا ۝١٠

وویل (زکریّا له ډېرې خوشالۍ) ای ربه ځما ! وګرځوه ماته یوه نښه، وفرمایل (الله) چې نښه ستا دا ده چې ته به خبرې نشې کولی له خلقو سره درې شپې (او ورځې پرله پسې) په دې حال چې روغ او جوړ به اوسې.

تفسیر: یعنې سره له صحته او روغوالي هر کله چې تا ونشوئ کولی چې له خلقو سره خبرې اترې وکړې؛ نو هلته وپوهېږه چې حمل قرار نیولی دی.

فَخَرَجَ عَلٰي قَوْمِهٖ مِنَ الْمِحْرَابِ فَاَوْحٰٓى اِلَيْهِمْ اَنْ سَبِّحُوْا بُكْرَةً وَّعَشِيًّا ۝١١

پس ووت (زکریّا) پر قوم خپل له خپل محراب (حجرې یا معبد) څخه پس اشاره یې وکړه دوی ته داسې چې تسبیح وایئ تاسې په صبا او ښکا کې.

تفسیر: یعنې کله چې هغه وخت ورسېد؛ نو د ده ژبه له خبرو او اترو څخه بنده شوه، نو له خپلې حجرې څخه د باندې ووت، او خلقو ته یې په اشاره سره وویل چې سبا او ښکا تاسې پاک الله یادوئ ! لمونځونه کوئ ! په تسبیح او تهلیل کې مشغول او لګیا اوسئ ! دغه وینا یا حسب المعمول به د پخوانیو مواعظو او نصائحو په شان وې، یا د الهیه د دغه نعمت د احساسه وروسته به یې غوښتي وي، چې نور خلق هم د ده د حال سره شریک شي، ځکه چې پر زکریّا علیه السلام حکم شوی وو، لکه چې د آل عمران په سورت کې راغلي دي چې په دغو دریو ورځو کې په ښه شان سره الله تعالی یادوه ! او خاص د تسبیح لفظ به یې ښایي د دې لامله اختیار کړی وي؛ چې علی الأکثر د عجیبه وو او غریبه وو مظاهرو او مناظرو د لیدلو په وخت کې سړی ﴿سُبْحَانَ اللهِ﴾ وایي، (وفرمایل الله پس له تولّد د یحیی چې):

يٰيَحْيٰى خُذِ الْكِتٰبَ بِقُوَّةٍ ؕ وَاٰتَيْنٰهُ الْحُكْمَ صَبِيًّا ﴿۱۲﴾

ای یحیی ! واخله دغه کتاب (تورات) په قوّت (د زړه سره)، او ورکړی وو مونږ دغه یحیی ته حکم (حکمت او نبوّت) په دغه حال کې چې دی هلک وو.

تفسیر: یعنی تورات او نورې آسماني صحیفې چې پر تا یا پر نورو انبیاوو نازلې کړی شوي دي؛ په ښه مضبوطه او کوښښ سره یې ټینګ کلک ونیسه !، او د هغو پر تعلیماتو هم ته په ښه شان سره عمل وکړه !، او هم یې پر نورو خلقو د هغو په تعمیل کې اقدامات وکړه !.

د ډېرو علماوو په نزد الله تعالی د خپل عمومي عادت په خلاف یحیی علیه السلام ته په همدغه هلکتوب کې نبوّت هم عطاء فرمایلی وو، والله أعلم.

وَّحَنَانًا مِّنْ لَّدُنَّا وَزَكٰوةً ؕ وَكَانَ تَقِيًّا ﴿۱۳﴾ وَّبَرًّا بِوَالِدَيْهِ وَلَمْ يَكُنْ جَبَّارًا عَصِيًّا ﴿۱۴﴾

او (بل ورکړی وو مونږ یحیی لره رحمت مهرباني) چې مهربان وو له نزد خپله او پاکي (له معاصیو) او وو (یحیی) پرهېزګار. او نېکوکار پر مور او پلار خپل، او نه وو سرکښه نافرمانه (له ربه او پخپل سر).

وَسَلٰمٌ عَلَيْهِ يَوْمَ وُلِدَ وَيَوْمَ يَمُوْتُ وَيَوْمَ يُبْعَثُ حَيًّا ﴿۱۵﴾

او سلامتیا دې وي پر دغه (یحیی له جانبه د الله) په هغه ورځ چې پیدا کړی شوی دی (له مسه د شیطانه) او په هغه ورځ چې مري به دی (له سکرات الموت او له عذاب القبر) او په هغه ورځ چې پورته کړ شي ژوندی (له عذاب د قیامت).

تفسیر: کوم سلام چې الله تعالی پر خپل بنده لیږي؛ هغه محض د تشریف او عزّت زیاتولو لپاره وي، چې د هغه مطلب او معنی دا ده، چې په ده باندې هیڅ انتقاد (نیونه) او مؤاخذه نشته، دلته د ﴿يَوْمَ وُلِدَ﴾ ﴿وَيَوْمَ يَمُوْتُ﴾ ﴿وَيَوْمَ يُبْعَثُ حَيًّا﴾ څخه د اوقاتو او احوالو د تعمیم غرض دی، یعنې د ولادت له وخته نیولې د موت تر وخته پورې، او له موته نیولې تر قیامته پورې په هیڅ وخت کې پر یحیی علیه السلام هیڅ قسم د الله تعالی مؤاخذه نشته، او تل تر تله له هره آفته مأمون او مصئون دی.

وَاذْكُرْ فِي الْكِتٰبِ مَرْيَمَ إِذِ انْتَبَذَتْ مِنْ أَهْلِهَا مَكَانًا شَرْقِيًّا ﴿۱۶﴾

او یاد کړه په دغه کتاب کې (قصه د) مریمې کله چې په خپل شوه (لاړه) له کورنۍ خپلې هغه ځای ته چې (د کور په) شرقي (ډډه کې) وو.

تفسیر: یعنې لمر ختلو طرف ته لاړه او هلته یې پرده وکړه چې په پوره خشوع او خضوع سره پکې د الله تعالی عبادت او بندګي وکړي، او دغه مشرقي طرف ته تلل اتفاقي وو، د کوم فضلیت له کبله نه وو، او د دې قصې یو هدف هم دا وو چې نصاراو ته د عیسی علیه السلام او د هغې د مور بندګي او عبدیت ثابت شي او د ألوهیت اعتقاد یې باطل ثابت کړي.

فَاتَّخَذَتْ مِنْ دُوْنِهِمْ حِجَابًا ۖ فَأَرْسَلْنَآ إِلَيْهَا رُوْحَنَا فَتَمَثَّلَ لَهَا بَشَرًا سَوِيًّا ﴿۱۷﴾

پس ونیوله له طرفه د دوی پرده (لپاره د عبادت او بندګی)، نو ولېږه مونږ دې ته روح خپل، پس شکل خپل یې جوړ کړ دې ته د سړي کامل.

تفسیر: یعنې جبرئیل علیه السلام د یوه ډېر ښکلي پیمخي ځلمي په صورت سره متشکل شوی ورسېد، هم هغسې چې د پرښتو عادت دی، چې عمومًا په ښو منظرو او صورتونو سره متمثل کیږي، او ممکن دی دلته د مریمې صدیقې رضي الله تعالی عنها د انتهایي عفّت او طهارت او تقوی امتحان اخیستل هم مقصود وي، چې داسې زورور دواعي او محرکات هم د دې د عفاف او تقوی جذباتو ته لږ څه حرکت هم ونشو ورکړی.

قَالَتْ إِنِّيٓ أَعُوذُ بِٱلرَّحْمَٰنِ مِنكَ إِن كُنتَ تَقِيًّا ﴿١٨﴾

نو وویل (مریمې دغه ځلمي ته) بېشکه زه پناه غواړم په رحمان له تا نه که یې ته پرهېزګار سړی (نو له ما څخه په ډډه شه !).

تفسیر: صدیقې مریمې رضي الله تعالی عنها په اوله شېبه کې داسې وګڼله چې دغه کوم سړی دی، په تنهایي کې یو ناڅاپي د یوه سړي سره د مخامخ کېدلو څخه بالطبع بي بي مریمه سخته وویرېده، او د خپلې ساتنې او پت په فکر کې ولوېده، مګر معلومېږي چې د دغې پرښتې پر څېره د تقوی او طهارت د انوارو د ځلېدلو څخه فقط هم دغومره ویل کافي وګڼه چې: «زه ستا له طرفه رحمان ته پناه نیسم، که چېرې ستا په زړه کې د الله تعالی وېره وي».

قَالَ إِنَّمَآ أَنَا۠ رَسُولُ رَبِّكِ لِأَهَبَ لَكِ غُلَٰمًا زَكِيًّا ﴿١٩﴾

وویل (جبرئیل) بېشکه همدا خبره ده چې زه رالېږلی شوی د رب ستا یم، لپاره د دې چې وبخښم تاته (په امر د رب ستا) یو هلک صالح (پاک له معاصیو).

تفسیر: یعنې مه ویرېږه ! که ځما په نسبت ستا په زړه کې کوم خراب خیال پیدا شوی وي؛ هغه لرې کړه ! زه انسان نه یم، بلکه ستا د هغه رب له جانبه لېږلې شوې پرښته یم، او د دې لپاره راغلی یم چې د پاک الله له طرفه تاته یو پاک، صاف، مبارک، مسعود او ښه پاک هلک درعطاء کړم، په ﴿غُلَٰمًا زَكِيًّا﴾ کې دې ته اشاره ده چې هغه به د حسب او نسب او اخلاق او نورو ممیزو صفاتو په اعتبار بیخي پاک او صاف وي.

قَالَتْ أَنَّىٰ يَكُونُ لِي غُلَٰمٌ وَلَمْ يَمْسَسْنِي بَشَرٌ وَلَمْ أَكُ بَغِيًّا ﴿٢٠﴾

وویل (مریمې له ډېره تعجّبه) څرنګه به پیدا شي ما ته ځوی حال دا چې نه دی رسېدلی ماته هیڅ بشر (نه په نکاح او نه بغیر د نکاح)، او نه ومه زه هیڅېرې بدکاره.

تفسیر: د صدیقې مریمې رضي الله تعالی عنها په زړه کې الله دغه یقین ورپیدا کړ چې بېشکه دغه پرښته ده، مګر دغه تعجّب ورپیدا شو، هغه جینی چې له سره مېړه (خاوند) نه لري، چې په حلاله طریقه د ده سره یې مساس کړی شوی وي، او بدکاري یې هم نه ده کړې چې په حرامه طریقه سره به یې هلک حاصل کړی وي؛ نو دې ته د دغه رهبانیت په حالت کې پاکیزه ولد به څرنګه ورپه برخه کېدی شي؟ لکه چې زکریّا علیه السلام له دې نه په لږ عجیب بشارت باندې سوال کړی وو.

قَالَ كَذَٰلِكِ قَالَ رَبُّكِ هُوَ عَلَيَّ هَيِّنٌ

نو وویل (جبرئیل مریمې ته کار) همداسې دی (لکه چې ته وایې لیکن) فرمایلي دي رب ستا: دغه (کار) پر ما باندې آسان دی.

تفسیر: دا هم هغه جواب دی چې زکریا علیه السّلام ته ورکړی شوی وو، د همدې سورت په (۱) رکوع او همدې تفسیر کې دې بیا ولوستل شي.

وَلِنَجْعَلَهٗۤ اٰیَةً لِّلنَّاسِ وَرَحْمَةً مِّنَّا ۚ وَكَانَ اَمْرًا مَّقْضِیًّا ﴿۲۱﴾

او چې وګرځوو مونږ دغه (هلک) علامه دلیل (د کامل قدرت خپل) لپاره د خلقو او رحمت له (طرفه) ځمونږ، او دي (پیدا کېدل د ده بې له پلاره) یو کار مقرّر کړی شوی (له ازله).

تفسیر: یعنې دغه تولّد هرومرو کېدونکی دی، او لا له پخوا څخه دغه حکم د واقع کېدلو پرې شوی دی، چې له سره په کې تخلّف نه واقع کیږي، او ځمونږ حکمت د دغې خبرې مقتضي دی چې بې د بشر د مسې محض د یوې جینې له وجوده هلک پیدا کړو، او هغه لیدونکو او اورېدونکو لپاره ځمونږ د عظیمه وو قدرتونو څخه یو لوی دلیل دی، ځکه چې ګرد انسانان د نارینه وو او د ښځو له یو ځای کېدلو څخه پیدا کیږي، آدم علیه السلام مو بې د دغو دواړو څخه پیدا کړی دی، او بي بي حوّاء رضي الله تعالی عنها مو یوائې د نارینه له وجوده پیدا کړې ده، څلورم صورت یې همدغه دی چې د مسیح علیه السلام په وجود کې ظاهر شو، چې بې د نارینه له وجوده یوائې د ښځې له وجوده موجود شي، او په دغه ترتیب سره د پیدایښت څلور واړه صورتونه واقع شول، نو د عیسی المسیح علیه السلام وجود د الهي قدرت یو دلیل دی، او د الله تعالی له طرفه دنیا ته د لوی رحمت سامان دی.

فَحَمَلَتْهُ فَانْتَبَذَتْ بِهٖ مَكَانًا قَصِیًّا ﴿۲۲﴾

پس حامله شوه (مریمه) په دغه (عیسی) سره، نو په څنګ شوه سره له دغه (عیسی) یو ځای لرې ته.

تفسیر: وایي چې پرښتې وپوکل؛ نو هغه حامله شوه، او ظاهره د سیاق نه او مستنده خبره دا ده چې پوکل الله تبارک وتعالی کړیدي، لکه چې وایي: ﴿فَنَفَخْنَا﴾ او لکه څنګه چې د آدم علیه السلام په شان کې یې ویلي دي: ﴿وَنَفَخْتُ فِیْهِ مِنْ رُّوْحِیْ﴾ والله أعلم.

یعنې څه مهال (وخت) چې د حمل د وضعې وخت ورنژدې شو، نو له ډېره شرمه او حیاء له ځکدو څخه جدا شوه، او کوم لرې ځای ته لاړه، ښایي چې دغه ځای به هم هغه وي، چې ورته «بیت لحم» وایي، دغه د «بیت المقدس» څخه اته میله لرې دی، ذکره ابن کثیر رحمه الله عن وهب رحمه الله.

فَاَجَآءَهَا الْمَخَاضُ اِلٰی جِذْعِ النَّخْلَةِ ۚ قَالَتْ یٰلَیْتَنِیْ مِتُّ قَبْلَ هٰذَا وَكُنْتُ نَسْیًا مَّنْسِیًّا ﴿۲۳﴾

پس راوسته مریمه درد د زېږولو وېخ (تنې) د ونې د خرما ته (لپاره د تکیا، کله چې عیسی پیدا شو) وویل (مریمې له ډېرې حیاء): کاشکې که مړه وی زه پخوا له دې حاله او وی زه (اوس یو څیز) هېر شوی بیخي له زړونو وتلی.

تفسیر: یعنې د زېږولو د درد له شدّته د یوې زړې خرما ونې وېخ ته چې په یوه اوچت ځای کې ولاړه وه؛ پناه یې یوړه (او هلته پټه کېناسته)، په دغه وخت کې د درد له تکلیفه اود جینې له دیني حیثیته د مستقبل د بدنامۍ او رُسوایۍ اندېښنې په غلبه کې یو ناڅاپه داسې یوه جمله یې هم له خولې ووته: ﴿یٰلَیْتَنِیْ مِتُّ قَبْلَ هٰذَا وَكُنْتُ نَسْیًا مَّنْسِیًّا﴾ کاشکې زه له دې شېبې څخه لا له پخوا مړه شوې وی، او په دنیا کې ځما نوم او نښان نه وی پاتې، څو په هېره سره هم د چا پر ژبه ځما نوم نه راتلی، د اضطراب، کرب او اندېښنې له شدّته هغه زېری چې د پرښتې له خوا دې ته ورکړی شوی وو؛ ترې بیخي هېر شوی وو.

فَنَادٰىهَا مِنْ تَحْتِهَآ اَلَّا تَحْزَنِيْ قَدْ جَعَلَ رَبُّكِ تَحْتَكِ سَرِيًّا ﴿۲۴﴾ وَهُزِّيْٓ اِلَيْكِ بِجِذْعِ النَّخْلَةِ تُسٰقِطْ عَلَيْكِ رُطَبًا جَنِيًّا ﴿۲۵﴾

پس غږ وکړ (پرښتې) دغې (مریمې) ته له لاندې طرفه د دې چې مه خپه کېږه، په تحقیق ګرځولې ده رب ستا لاندې (له قدمونو) ستا چینه (یا سردار چې عیسی دی). او وخوځوه (وخنډه) خپل ځان ته ښخ د خرما چې راتوی کاندې پر تا خرما پخې لوندې تازه.

تفسیر: ځینو اسلافو (دغه منادی عیسی علیه السلام بللی، او له تحت څخه د مریمې صدیقې نس یې مراد کړی دی)، د «سري» معنی یې په چینه سره کړې ده، ظاهر دی چې دغه چینه د خرق العادات په صورت بهولې شوې ده، او خرما هم یې موسمه په وچې ونې لګېدلې ده، د دغو خوارقو د لیدلو د یې بي مریمې رضي الله تعالی عنها په زړه کې تسکین او اطمینان پیدا شو، او د تفریح او خوښۍ اسباب ورمهیأ شول، او لکه چې مفسرین لیکي: په دغه حالت کې دغه شیان بي بي مریمې رضي الله تعالی عنها ته نافع او مفید هم وو، او دې ورته ضرورت هم درلود، نو ځکه د الله په حکم په همدغه اکل او شرب سره ښه ته روغه جوړه شوه.

فَكُلِيْ وَاشْرَبِيْ وَقَرِّيْ عَيْنًا ۚ فَاِمَّا تَرَيِنَّ مِنَ الْبَشَرِ اَحَدًا ۙ فَقُوْلِيْٓ اِنِّيْ نَذَرْتُ لِلرَّحْمٰنِ صَوْمًا فَلَنْ اُكَلِّمَ الْيَوْمَ اِنْسِيًّا ﴿۲۶﴾

پس خوره (دا خرما) او څښه (دا اوبه)، او یخې کړه سترګې خپلې (په عیسی او خوشحاله شه)، پس که ولید تا له خلقو څخه یو څوک (چې د عیسی د تولّد پوښتنه یې در څخه کوله)؛ نو ووایه: بېشکه زه چې یم نذر کړې مې ده پر ځان رحمان ذات (الله تعالی) ته روژه (له کلامه)، پس له سره به خبرې ونه کړم زه نن ورځ له هیڅ یو انسان سره !.

تفسیر: یعنې که له خلقو څخه کوم سړی له تا څخه (د عیسی علیه السلام د ځېرېدلو په نسبت) څه پوښتنه وکړه؛ نو ته په اشارو سره هغوی داسې وپوهوه چې نن ورځ ما محضًا لله له ویلو څخه خپله خوله بنده کړې ده، او له تاسې سره نن هیڅ خبرې اترې نشم کولی، د دوی په دین کې دغسې نیت درست وو، او دوی به د نه ویلو روژې هم نیولې، خو ځمونږ د محمدیانو په شریعت کې داسې د کلام روژه نیول درست نه دي، او دا ووایه: بېشکه زه چې یم نذر مې منلی دی، مطلب دا دی چې «د نذري روژې نیت وکړه او بیا داسې ووایه»، او د ﴿اِنْسِيًّا﴾ قید یې ښایي ځکه لګولی وي چې (تسبیح او تهلیل او د الله شکر خو کوم) له پرښتو سره خو غږېږم.

فَاَتَتْ بِهٖ قَوْمَهَا تَحْمِلُهٗ ۭ قَالُوْا يٰمَرْيَمُ لَقَدْ جِئْتِ شَيْـــًٔا فَرِيًّا ﴿۲۷﴾

پس راغله (مریمه) سره له دغه (عیسی) قوم خپل ته چې اخیستی یې وه هغه (عیسی په غږ کې، کله چې قوم یې ولیده؛) نو وویل (یهودانو): ای مریمې په تحقیق راوړی دی (او کړی دی) تا یو څیز عجیبه مخالف له عادته.

تفسیر: یعنی عیسی علیه السلام یې پخپلې غږ کې ونیو، او د خپل قوم په مخ کې راغله، نو ګرد خلق د دغه وضعیت د لیدلو څخه هک پک، حیران او متحیر پاتې شول، او ګردو په داسې ویناوو خوله وپرانستله، ای مریمې ! تا بلا وکړله، او داسې غټه خبره دې پیدا کړه، نو ژر شه ووایه چې دغه ساختګي شی دې له کومه راوړې، له دې نه به لوی دروغ او خلاف العادت خبره څه وي چې یوه پېغله بې مېړه جینۍ داسې دعوی وکړي چې د ما کره ځوی شوی دی (بې له پلاره).

يَٰٓأُخۡتَ هَٰرُونَ مَا كَانَ أَبُوكِ ٱمۡرَأَ سَوۡءٖ وَمَا كَانَتۡ أُمُّكِ بَغِيّٗا ٢٨

ای خورې د هارون ! نه وو پلار ستا سړی د بدی، او نه وه مور ستا بد عمله (نو دا ته ولې داسې شوې؟).

تفسیر: یعنې پرې بد ګمانه شول، او داسې یې ورته وویل چې: ستا مور او پلار او کورنی له قدیم الأیامه تر اوسه پورې په عفّت او عصمت او طهارت معروف دي، نو په تا کې دغه بد خصلت له کومه شو؟ د نېکانو له اولاده وو څخه د بدی صدور د حیرت او تعجّب وړ (لایق) وي.

تنبیه: بي بي مریمې رضي الله تعالی عنها ته یې «أخت هارون» ځکه وویل؛ چې د موسی د ورور هارون علیه السلام له نسله وه، ګواکې له «أخت هارون» څخه «أخت قوم هارون» مقصود دی، لکه چې ﴿وَٱذۡكُرۡ أَخَا عَادٍ﴾ کې یې هود علیه السلام ته د «د عاد» ورور ویلی دی، حال دا چې «عاد» د دې قوم د اصلي مورّث نوم وو، او ممکن دی د «أخت هارون» څخه د هغه ظاهري معنی مراد یې واخیسته شي، لکه چې له ځینو صحیحه وو أحادیثو څخه ظاهریږي، چې د بي بي مریمې رضي الله تعالی عنها دغه ورور یو صالح سړی وو.

فَأَشَارَتۡ إِلَيۡهِۖ

نو اشاره وکړه (مریمې) هغه ته (چې له دغه عیسی سره وغږېږئ !).

تفسیر: یعنې صدیقې مریمې رضي الله تعالی عنها پخپل لاس سره د خپل وړوکي په لوري (چې تی یې په خوله کې وو، او د خلقو دغه ګردې خبرې یې په ځیر سره اوریدې) اشاره وکړه چې تاسې پخپله له ده نه پوښتنه وکړئ !.

قَالُواْ كَيۡفَ نُكَلِّمُ مَن كَانَ فِي ٱلۡمَهۡدِ صَبِيّٗا ٢٩

نو وویل (خلقو) څرنګه به خبرې وکړو مونږ له هغه چا سره چې دی هغه په مهد (ځانګو یا غېږ) کې وړوکی (تی رودونکی).

تفسیر: یعنې سره له دغسې شرمناکه حرکته دې ته لا ګوره چې پر مونږ ملنډې هم وهي، او مسخرې راپورې کوي، چې دغه خپل ځواب د دغه تی رودونکي ماشوم څخه واورئ ! ښه نو د یوه داسې نوي ځیږیدلي هلک سره به مونږ څرنګه سوال او ځواب وکړی شو؟.

تنبیه: ﴿مَن كَانَ فِي ٱلۡمَهۡدِ صَبِيّٗا﴾ کې د ﴿كَانَ﴾ لفظ پر دې دلالت نه کوي چې عیسی علیه السلام د خپل دغه تکلّم په وخت کې «صبي» نه وو پاتې، په قرآن عظیم کې داسې مضامین ډېر استعمال شوي دي، مثلا په ﴿وَكَانَ ٱللَّهُ غَفُورٗا رَّحِيمٗا﴾ یا ﴿وَلَا تَقۡرَبُواْ ٱلزِّنَىٰٓ إِنَّهُۥ كَانَ فَٰحِشَةٗ﴾ یا ﴿إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَذِكۡرَىٰ لِمَن كَانَ لَهُۥ قَلۡبٌ أَوۡ أَلۡقَى ٱلسَّمۡعَ وَهُوَ شَهِيدٞ﴾ او نورو کې د ﴿كَانَ﴾ استعمال د داسې مضمون لپاره شوی دی چې د هغه سلسله د ماضي زمانې د سلسلې د پرې کېدلو سره نه وي منقطع شوې.

قَالَ إِنِّي عَبۡدُ ٱللَّهِ ءَاتَىٰنِيَ ٱلۡكِتَٰبَ وَجَعَلَنِي نَبِيّٗا ٣٠

وویل (عیسی) چې بېشکه زه بنده د الله یم، راکړی یې دی ماته کتاب، او ګرځولی یم زه الله نبي.

تفسیر: یعنې د قوم په منځ کې همدغه خبرې او اترې کېدې چې الله تعالی مسیح علیه السلام په خبرو راوست، او د عیسی علیه السلام هغه وینا چې په دغه وخت کې یې وکړه، د دغو د هغه تردّد او د غلطو او فاسدو خیالاتو ترید یې

وکړ، چې اوس یا وروسته له دې نه د ده په نسبت قائم کېدونکي وو، «زه بنده د الله یم»، یعنې نه پخپله الله تعالی او نه د الله تعالی ځوی یم، لکه چې د نصاراوو عقیده ده، لکه چې د همدې عقیدې د تردید لپاره یې ږومبی د مسیح علیه السلام د ولادت او نورو حالاتو مفصلا بیان وفرمایه.

وَّجَعَلَنِیْ مُبٰرَكًا اَیْنَ مَا كُنْتُ وَاَوْصٰنِیْ بِالصَّلٰوةِ وَالزَّكٰوةِ مَا دُمْتُ حَیًّا ﴿۳۱﴾

او ګرځولی یم زه (الله) برکتناک په هر ځای کې چې اوسېږم، او تأکیدي حکم یې فرمایلی دی ماته په لمانځه سره، او په زکات سره تر څو چې زه یم ژوندی.

تفسیر: یعنې تر څو چې ژوندی یم، د هر وخت او هر ځای سره مناسب د هر قسم صلات او زکات حکم چې شوی دی؛ د هغو د شرطونو او حقوقو د رعایت سره یې برابر تل اداء کوم، لکه چې په بل ځای کې د مؤمنیو په نسبت فرمایل دي: ﴿الَّذِیْنَ هُمْ عَلٰی صَلَاتِهِمْ دَآىِمُوْنَ﴾ د دې مطلب داسې نه دی چې په هر آن او هر وخت کې تل لمونځ به کوي، بلکه مراد یې دا دی چې په هر وخت او په هر قسم چې د لمانځه حکم شوی دی؛ تل په مداومت سره د هغه حکم تعمیل کوي.

وَّبَرًّۢا بِوَالِدَتِیْ وَلَمْ یَجْعَلْنِیْ جَبَّارًا شَقِیًّا ﴿۳۲﴾

او (ګرځولی یم زه الله) نېکي کوونکی له مور خپلې سره، او نه یې ګرزولی یم زه سرکښه بدبخته.

تفسیر: هر کله چې هیڅوک یې پلار نه وو، نو یواځې د مور نوم یې واخیست، دغه ګردې جملې چې د ماضي په صیغو سره راوړی شوي دي؛ بېشکه د هغوی معاني په ماضي سره اخیستلی کیږي، لیکن داسې چې متیقن الوقوع مستقبل یې ماضي فرض کړی دی، لکه چې په ﴿اَتٰۤی اَمْرُ اللّٰهِ فَلَا تَسْتَعْجِلُوْهُ﴾ کې، هم داسې مسیح علیه السلام په خپل هلکتوب کې د ماضي د صیغو په استعمالولو کې تنبیه ورکړه، چې د دغو ګردو شیانو لیدل کېدل په مستقبل کې داسې یقیني او قطعي دي، لکه چې واقع شوي دي، مسیح علیه السلام د دغه خارق العادت خبرو اترو، او له هغو اوصافو اوخصائلو چې بیان کړل شو؛ په ډېر بلاغت سره د هغه ناپاک تهمت تردید وشو؛ چې د ده پر ماجده مور لګولی شوی وو، اول خو د داسې ووړکي وینا او داسې جامع او مؤثر کلام طبعًا د دښمنانو چپ کوونکی وو، بیا په داسې یو ووړکي کې چې دومره سوچه خصال وموندل شي؛ نو ښکاره ده چې هغه (العیاذ بالله) څرنګه ولد الزناء کېدی شي، لکه پخپله د دوی له دې اقرار څخه هم ظاهریږي: ﴿وَّمَا كَانَتْ اُمُّكِ بَغِیًّا﴾ چې دوی فروع هم د اصوله سره سم غوښتل.

وَالسَّلٰمُ عَلَیَّ یَوْمَ وُلِدْتُّ وَیَوْمَ اَمُوْتُ وَیَوْمَ اُبْعَثُ حَیًّا ﴿۳۳﴾

او (وویل عیسی) سلام دی پر ما په هغه ورځ چې ځېږولی شوی یم (له مسه د شیطانه او نورو بدیو او خرافاتو) او په هغه ورځ چې مرم به (له عذابه د نزعې او د قبره)، او په هغه ورځ چې پورته به کړی شم ژوندی (له عذابه د قیامت).

ذٰلِكَ عِیْسَی ابْنُ مَرْیَمَ قَوْلَ الْحَقِّ الَّذِیْ فِیْهِ یَمْتَرُوْنَ ﴿۳۴﴾

دغه (موصوف) عیسی ځوی د مریمې دی، (فرمایلي دي الله په شان د عیسی کې) خبره حقه رښتیا هغه چې په دې کې سره جګړې کوي (خلق).

تفسیر: یعنې د مسیح علیه السلام شان او صفت همدغه دی چې پاس بیان شو، په یوه رښتیا او ښکاره خبره کې خلقو چتې (فضول) جګړې او مناقشې پیدا کړي دي، چې یو تري الله جوړوي، بل یې د الله تعالی ځوی ګڼي، بل یې کذّاب

او مفتري بولي، بل د ده پر نسب او نورو طعنې وهي، رښتيا خبره خو همدغه ده چې ښکاره کړی شوه چې مسيح عليه السلام الله نه دی، بلکه د الله تعالی يو مقرّب بنده دی، کاذب او مفتري نه دی، بلکه يو رښتين نبي دی.

مَا كَانَ لِلّٰهِ اَنْ يَّتَّخِذَ مِنْ وَّلَدٍ ۙ سُبْحٰنَهٗ ؕ اِذَا قَضٰۤى اَمْرًا فَاِنَّمَا يَقُوْلُ لَهٗ كُنْ فَيَكُوْنُ ﴿۳۵﴾

نه ښايېږي الله ته چې ونيسي ولد، پاکي ده ده ته (له نيولو د ولد)، هر کله چې حکم وکړي دې د يوه کار؛ پس بېشکه همدا خبره ده چې وايي هغه ته (موجود) شه پس هغه موجود شي.

تفسير: هغه ذات ته چې د ده د يوه (کن ـ شه !) څخه هر شی موجوديږي؛ د ځوی او لمسي څه ضرورت دی؟ آيا (العياذ بالله) اولاد به د ضعف په وخت کې ورسره کومک او مرسته کوي؟ يا د مشکلاتو په وخت کې به يې لاس سپکوي؟ يا وروسته له هغه به د ده نوم ژوندی ساتي؟ او که داسې کومه شبهه درپيدا شوي وي، چې عموماً انسانان له مور او پلاره پيدا کيږي نو د مسيح عليه السلام پلار څوک دی؟؛ نو د هغه ځواب همدغه د ﴿كُنْ فَيَكُوْنُ﴾ په جمله کې راغی، يعنې داسې مطلق قادر ته دغه څه اشکال لري چې يو هلک بې له پلاره پيدا کړي؟ که نصرانيان الله تعالی د مسيح عليه السلام پلار او صديقه مريمه د ده مور ګڼي؛ نو العياذ بالله د مېړه (خاوند) او د ښځې د نورو تعلقاتو اقرار به هم کوي؟ سره له دې چې پلار يې ودروي، نو د تخليق طريقه خو به هم هغسې نه وي چې بالعموم په والدينو کې ده، نو بيا په بې پلاره پيدا کولو کې به څه اشکال وي؟.

وَاِنَّ اللّٰهَ رَبِّیْ وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوْهُ ؕ هٰذَا صِرَاطٌ مُّسْتَقِيْمٌ ﴿۳۶﴾ فَاخْتَلَفَ الْاَحْزَابُ مِنْۢ بَيْنِهِمْ ۚ فَوَيْلٌ لِّلَّذِيْنَ كَفَرُوْا مِنْ مَّشْهَدِ يَوْمٍ عَظِيْمٍ ﴿۳۷﴾

او (وويل عيسی) بېشکه الله رب ځما دی او رب ستاسې دی، پس عبادت وکړئ تاسې د الله، هم دغه لاره ده سمه صافه برابره. نو بيا اختلاف وکړ ډلو (د نصاراوو په باب د عيسی کې) له منځ د دغو (خلقو)، نو خرابي ده لپاره د هغو کسانو چې کافران (منکران) شوي دي له حاضرېدو (راتلو) د هغې ورځې ډېرې لويې (د قيامت نه).

تفسير: دغه د چا خبره ده؟ د ځينو په نزد دا د مسيح عليه السلام مقوله ده، ګواکې پخوا له دې نه د مسيح هم هغه خبرې چې له ﴿قَالَ اِنِّیْ عَبْدُ اللّٰهِ﴾ الآية ـ څخه نقل کړی شوي دي، دا د هغه تکمله شوه، په منځ کې د مخاطبينو د تنبيه لپاره له ﴿ذٰلِكَ عِيْسَى ابْنُ مَرْيَمَ﴾ څخه د الله تعالی کلام وو.

ځما په نزد بهتر دا دی چې دغه د ﴿وَاذْكُرْ فِی الْكِتٰبِ مَرْيَمَ﴾ الآية ـ سره ولګولی شي، يعنې (ای محمده صلی الله عليه وسلم !) په کتاب کې د مريمې او د مسيح عليه السلام د حال هغه مذکور چې شوی دی؛ وايې وره ! او ووايه چې ځما او ستاسې رب الله دی، يواځې د همدغه عبادت وکړئ ! ځوی او لمسی ورته مه دروئ ! الله تعالی د توحيد داسې سمه صافه لاره درښوولې ده چې هيڅ لوړه، ژوره او کوږوالی نه لري، او ګردو انبياوو هم د هم هغه په طرف لار ښوونه کړې ده، ليکن خلقو ډېرې فرقې جوړې کړي دي، او ېلې ېلې لارې يې ايستلي دي، نو هغه کسان چې له توحيد څخه انکار کوي؛ نو هغوی ته د ډېرې هولناکې ورځې (قيامت) له تباهی څخه خبردار کېدل په کار دي، چې خامخا راتلونکې ده.

اَسْمِعْ بِهِمْ وَاَبْصِرْ ۙ يَوْمَ يَاْتُوْنَنَا لٰكِنِ الظّٰلِمُوْنَ الْيَوْمَ فِیْ ضَلٰلٍ مُّبِيْنٍ ﴿۳۸﴾

څه ډېر ښه اورېدونکي به وي دوی اوځه ډېر ښه ليدونکي به وي دوی په هغې ورځې کې چې رابه شي دوی مونږ ته، ليکن ظالمان نن ورځ په ګمراهی ښکاره کې دي.

تفسیر: یعنې نن چې اورېدل او لیدل مفید دي؛ دوی بیخي کاڼه او ړانده شوي دي، او د قیامت په ورځ چې لیدل او اورېدل له سره فائده نه رسوي؛ د دوی ستر ګي او غوږونه خلاصیږي، او په دغې ورځې کې به داسې خبرې اوري چې زړونه یې ترې پرق چوي، او داسې مناظر او نندارې به ګوري چې د هغو د لیدلو څخه به د دوی څېرې تکې تورې الوځي (نعوذ بالله منه !).

وَاَنْذِرْهُمْ يَوْمَ الْحَسْرَةِ اِذْ قُضِيَ الْاَمْرُ وَهُمْ فِيْ غَفْلَةٍ وَّهُمْ لَا يُؤْمِنُوْنَ ﴿۳۹﴾

او وویروه ته دوی له ورځې د حسرت (او ارمانه) کله چې فیصله کړی شي کار (د حساب او کتاب)، حال دا چې دوی (په دنیوي) غفلت کې دي، او دوی ایمان نه راوړي.

تفسیر: کفّارو ته به د افسوس او ارمان کولو ډېرې مواقع وردمخه کیږي، او آخري موقع به هم هغه وي کله چې مړ ک د یو ګډې پشان راوستی شي، او د جنت او د دوزخ په منځ کې د ګردو په مخ کې په داسې حال کې چې ګرد به ورته ګوري؛ ذبح کاوه شي، او داسې یو غږ به کیږي چې: «جنتي دې په جنت کې او دوزخي دې په دوزخ کې د تل لپاره پاتې وي، وروسته له دې نه به مړ ک هیڅا ته نه راځي»، نو په دغه وخت کې کافران بالکل ناامیده کیږي، او د حسرت لاسونه به سره منبي او ګوتې به چیچي.

﴿وَّهُمْ لَا يُؤْمِنُوْنَ﴾ یعنې په دغه وخت کې دوی د داسې ورځې په راتګ باور نه کوي، خو څه مهال (وخت) چې د قیامت له لویو مصائبو سره مخامخ کیږي؛ نو دلته به وایي چې: کاشکې هلته مو ستر ګي خلاصې کړې وی، او پخپلو نفعو او زیانونو پوهېدلي وی، مګر د دغې ورځې حسرت او افسوس دوي ته هیڅ په درد نه خوري.

اِنَّا نَحْنُ نَرِثُ الْاَرْضَ وَمَنْ عَلَيْهَا وَاِلَيْنَا يُرْجَعُوْنَ ﴿۴۰﴾

بېشکه مونږ چې یو همدا مونږ وارث کیږو د ځمکې او د هغه چا چې پر دغه ځمکې دي، او خاص مونږ ته به راوستی شي دوی (لپاره د جزا).

وَاذْكُرْ فِي الْكِتٰبِ اِبْرٰهِيْمَ

او یاد کړه (ای محمده ! امت خپل ته) په کتاب (قرآن) کې (قصه د) ابراهیم.

تفسیر: د مکې مکرّمې مشرکانو داسې دعوی کوله، چې دوی د ابراهیم علیه السلام له اولادې او د هم هغه پر دین قائم دي، نو دا یې هغوی ته وروښوول چې ستاسې د پلار ابراهیم علیه السلام رویه د بتانو په نسبت څه ډول وه؟ که د آباؤو او اجدادو تقلید کوئ؛ نو د داسې یو پلار تقلید وکړئ ! او له مشرکو پلرونو او نیکه ګانو نه هم هغسې مرور او بېزاره شئ؛ لکه چې ابراهیم علیه السلام ترې بېزاره شوی وو.

اِنَّهٗ كَانَ صِدِّيْقًا نَّبِيًّا ﴿۴۱﴾

بېشکه دغه (ابراهیم) وو صدّیق (ډېر رښتینی) نبي.

تفسیر: د «صدّیق» معنی دا ده چې ډېر زیات رښتیا ویونکی چې پر خپلو خبرو د عمل کولو له پلوه بیخي رښتین ثابت او د خپل قول او عمل توافق په رښتیا سره ګردو ته ښیي، یا خو «صدیق» هغه رښتین او پاک طینت سړي ته وایي چې د ده په زړه کې د رښتیا قبلولو لپاره نهایت اعلی اکمل استعداد موجود وي، هر هغه خبره چې د الله تعالی له جانبه ور ورسیږي؛ هغه بلا توقفه د ده په زړه کې ځای ونیسي، او بیخي د شک او تردّد ځای او ګنجایش په کې پاتې نه شي،

ابراهیم علیه السلام په هرې یوې معنی سره «صدّیق» وو، او کله چې د «صدّیقیت» لپاره «نبوّت» نه دی لازم؛ نو ځکه یې وروسته د «صدّیقًا» سره «نبیًّا» هم وفرمایل، او پر نبوّت یې هم تصریح وکړه، له همدې ځایه معلوم شو چې د کذبات ثلاثه حدیث او په «نحن أحق بالشک من إبراهیم» او نورو روایاتو کې د کذب او شک هغه معنی نه ده مراده، چې د کلام له ظاهر څخه مفهومیږي.

إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ يَا أَبَتِ لِمَ تَعْبُدُ مَا لَا يَسْمَعُ وَلَا يُبْصِرُ وَلَا يُغْنِي عَنْكَ شَيْئًا ﴿۴۲﴾

کله چې وویل (ابراهیم) پلار خپل: ته ای پلاره ! ولی عبادت کوې ته د هغه څیز چې نه اوري او نه وینې او نه دفع کولی شي له تا نه هیڅ څیز؟.

تفسیر: یعنې هغه چې ګوري او اوري او په مشکلاتو کې هم پکار راځي، مګر واجب الوجود نه وي؛ د هغه عبادت هم نه دی جائز، څه جواز د دې چې د یوې بې ځانه تیږې (ګټې) یا بې روحه بت چې نه لیدی شي او نه اورېدی شي او نه ځمونږ څه پکار راځي او پخپله ځمونږ په لاسونو جوړ شوی او تورلی شوی دی؛ هغه معبود ودروو؟ نو دغه عمل د هیڅ یو عاقل او پوه سړي کار له سره نشي کېدی.

يَا أَبَتِ إِنِّي قَدْ جَاءَنِي مِنَ الْعِلْمِ مَا لَمْ يَأْتِكَ فَاتَّبِعْنِي أَهْدِكَ صِرَاطًا سَوِيًّا ﴿۴۳﴾

ای پلاره ځما ! بېشکه زه چې یم په تحقیق راغلی دی ماته له علمه هغه قدر چې نه دی راغلی تاته، نو متابعت وکړه ځما؛ چې وبه ښیم تاته لاره سمه برابره.

تفسیر: یعنې الله تعالی ماته د توحید او د معاد او د نورو صحیح علم راکړی دی، او د شریعت له حقائقو څخه یې واقف کړی یم، که ته ځما متابعت وکړې؛ نو زه به دې پر داسې سمې صافې لارې بیایم؛ چې د الله تعالی تر رضاء پورې رسیږې.

يَا أَبَتِ لَا تَعْبُدِ الشَّيْطَانَ إِنَّ الشَّيْطَانَ كَانَ لِلرَّحْمَٰنِ عَصِيًّا ﴿۴۴﴾

ای پلاره ځما ! مه کوه عبادت د شیطان (په ارتکاب د منهیاتو) ! بېشکه شیطان دی له رحمان څخه ډېر نافرمانه (سرکښه).

تفسیر: د بُتانو عبادت په شیطاني اغواء او لمسون کیږي، او شیطان د دغه حرکت له لیدلو څخه ډېر زیات خوشالیږي، نو په دې لحاظ ګواکې د بُتانو عبادت د شیطان عبادت دی، او د شیطان عبادت ګواکې د «رحمان» څخه انتهایي نافرماني ده، ښایي د ﴿عَصِيًّا﴾ په لفظ سره یې دې لوري ته هم توجه ورکړي وي، چې د شیطان د ډومبنۍ نافرمانۍ اظهار په هغه وخت کې شوی دی چې ستاسې د پلار آدم علیه السلام په مقابل کې د تعظیمي سجدې حکم ورکړی شوی وو، لهذا د آدم علیه السلام اولادې ته د ډېر شرم او ننګ ځای دی چې د «رحمان» څخه مخ واړوي، او له شیطان سره خپله یارانه ونښلوي، یا هغه قدیمي ازلي دښمن خپل معبود وګرځوي.

يَا أَبَتِ إِنِّي أَخَافُ أَنْ يَمَسَّكَ عَذَابٌ مِنَ الرَّحْمَٰنِ فَتَكُونَ لِلشَّيْطَانِ وَلِيًّا ﴿۴۵﴾

ای پلاره ځما ! بېشکه زه چې یم ویرېږم له دې نه چې وبه رسیږي تاته عذاب له «رحمان» څخه (لامله د متابعت د شیطان)، پس شي به ته شیطان ته دوست (ملګری په دوزخ کې).

تفسیر: یعنې د «رحمان» د عظیمو رحمتونو اقتضاء دا ده چې پر ګردو بندګانو یې شفقت اومهرباني وي، لیکن ستا د بدو اعمالو له شامته ویره ده، چې همدغه حلیم رحیم او کریم الله تعالی هم په قهر نشي، او پر تاسې کوم سخت آفت

نازل نه کړي، چې په هغه کې د اخته کېدلو لامله به تل تر تله د شیطان رفیق او ملګری شې، یعنې د کفر او شرک له مزاولته به په مستقبل کې د ایمان او توبې توفیق درپه برخه نشي، او د اولیاء الشیاطین په ډله کې به شامل شې، او په دائمې عذاب کې به وغورځاوه شې، عمومًا مفسرینو دغه معنی اخیستې ده، لیکن شاه صاحب لیکي: «یعنې د کفر له وباله که کوم آفت راشي؛ نو له شیطانه به مدد غواړې، یعنې له بتانو څخه، اکثر خلق په همدغسې وخت کې شرک کوي»، والله أعلم.

قَالَ أَرَاغِبٌ أَنْتَ عَنْ آلِهَتِي يَا إِبْرَاهِيمُ لَئِنْ لَمْ تَنْتَهِ لَأَرْجُمَنَّكَ وَاهْجُرْنِي مَلِيًّا ﴿٤٦﴾

وویل (آزر پلار د ابراهیم) آیا مخ ګرځوونکی یې ته له (عبادت د) معبودانو ځما ای ابراهیمه؟ که منع نشوې ته (له دې کاره) نو خامخا وبه ولم هرومرو تا (سنګسار به دی کړم) په تیږو (ګټو) (یا په بدو خبرو) سره، او ترک مې کړه (او لرې شه له مانه) ډېر مدّت (چې ضرر مې در ونه رسیږي).

تفسیر: د ابراهیم علیه السلام پلار (آزر) د خپل ځوی د دغه تقریر له اوریدلو څخه وروسته ده ته وویل: «معلومیږي چې ته ځمونږ له معبودانو څخه بد عقیده یې، بس دی دا خپل وعظ او نصیحت او بد اعتقاد پرېږده، که نه ته به بله کومه سخته خبره له ما څخه واورې، بلکه ځما په لاس به سنګسار ږپې، که خپل خیر غواړې؛ نو له ما څخه تر یوه مدّت لرې شه ! چې زه نه غواړم چې ستا رنګ وګورم، او پخوا له دې نه چې زه پر تا لاس پورته کړم؛ ته له دې ځایه لرې شه !».

قَالَ سَلَامٌ عَلَيْكَ سَأَسْتَغْفِرُ لَكَ رَبِّي إِنَّهُ كَانَ بِي حَفِيًّا ﴿٤٧﴾

وویل (ابراهیم) سلام (د متارکې د خبرو) دې وي په تا باندې، ژر به مغفرت غواړم تاته له رب خپل نه (څو مسلمان شې)، بېشکه چې الله دی پر ما ډېر مهربان.

تفسیر: دغه د رخصت یا د متارکت سلام دی، لکه چې ځمونږ په محاوراتو هم په داسې مواقعو کې داسې ویلی کیږي، چې که هغه خبره یا کار داسې وشي؛ نو ځما درته سلام دی، لکه چې په (۲۰ جزء د القصص سورت په (۵۵) آیت (۶) رکوع) کې هم داسې یو آیت لولو: ﴿وَإِذَا سَمِعُوا اللَّغْوَ أَعْرَضُوا عَنْهُ وَقَالُوا لَنَا أَعْمَالُنَا وَلَكُمْ أَعْمَالُكُمْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ لَا نَبْتَغِي الْجَاهِلِينَ﴾.

شاه صاحب رحمه الله لیکي: «معلوم شو که په دیني خبره مور او پلار خپه شي، او خپل ځوی له کوره وباسي، او ځوی په خوږه ژبه او مؤدبه وینا ترې بیلتون اختیار کړي؛ نو دغسې هلک نه عاق کیږي».

﴿سَأَسْتَغْفِرُ لَكَ رَبِّي﴾ الآیة ـ امید شته چې پاک الله پخپلې مهربانۍ به ځما د پلار ګناه معافوي، ابراهیم علیه السلام د استغفار وعده ابتداءً فرمایلې وه، کله چې د استغفار په وخت کې څه مهال (وخت) چې د الله تعالی مرضي ورمعلومه شوه؛ نو استغفار یې موقوف کړ، دغه بحث د توبې (براءة) په سورت په (۱۱۳) آیت (۱۴) رکوع کې د دې آیت په فائده کې تېر شوی دی: ﴿مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ﴾ هلته دې د دې تفسیر کې ولوستل شي.

وَأَعْتَزِلُكُمْ وَمَا تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَأَدْعُو رَبِّي عَسَى أَلَّا أَكُونَ بِدُعَاءِ رَبِّي شَقِيًّا ﴿٤٨﴾

او په څنګ به شم له تاسې (ټولو بت پرستانو) او له هغه څه چې تاسې یې عبادت کوئ غیر له الله، او عبادت به کوم (یواځې) د رب خپل، امید لرم د دې چې نشم زه په عبادت د رب خپل کې بدبخته (ناامیده لکه چې تاسې شوي یئ).

تفسیر: کله چې ځما د پند او نصیحت هیڅ اثر پر تاسې نه لویږي، بلکه بالعکس ځما ویرولو او ډارولو ته هڅه هم کیږي؛ نو اوس زه پخپله ستاسې په دغه کلي کې نه پاتې کېږم، او تاسې سره له ستاسې باطلو معبودانو پرېږدم، او له دې

وطنه هجرت کوم، څو له تاسو څخه ګوښې (بېل) کېنم، او د زړه په اطمینان سره د الله واحد عبادت وکړی شم، د الله تعالی له فضله او کرمه کامل امید شته، چې زه د ده بندګي وکړی شم، او په کې محروم او ناکامه پاتې نشم، کله چې په غربت او بېکسی کې هم د ده عبادت وکړم، او د الله تعالی لوی دربار ته دعاء وکړم؛ ضرور یې مستجابوي، ځما الله سمیع بصیر او علیم دی، او ستاسې د تیرو (ګټو) او لرګیو باطل معبودان داسې دي، چې هومره نارې ورته ووهئ، او ورته وژاړئ، خو بیا هم ستاسې دعاوې نه اوري، او په درد مو نه خوري.

فَلَمَّا اعْتَزَلَهُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَهَبْنَا لَهُ إِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَكُلًّا جَعَلْنَا نَبِيًّا ﴿٤٩﴾

کله چې په څنګ شو (ابراهیم) له دوی په هجرت سره او له هغه څیزه (چې دوی یې) عبادت کولو غیر له الله نه؛ نو وبخښل مونږ ده ته (ځوی) اسحاق او (لمسی) یعقوب، او هر یو (له دوی دواړو) ګرځولی وو مونږ نبي.

تفسیر: یعنې د الله تعالی په لاره کې یې هجرت وکړ، او له خپلو اقاربو او خپلوانو څخه لرې ولوېد، الله تعالی ده ته له وطنه زیات شیان ورعطاء کړل، چې د غریب الوطنۍ وحشت ترې لرې شي، او هلته انس او سکون حاصل کړي، ښایي دلته د اسماعیل علیه السلام ذکر ځکه نه وي فرمایلی چې هغه له ده سره نه وو، بلکه دی یې په وړو کتوب له خپله ځان نه بېل کړی وو، او هم د هغه تذکره مستقلا راتلونکې ده.

وَوَهَبْنَا لَهُمْ مِنْ رَحْمَتِنَا وَجَعَلْنَا لَهُمْ لِسَانَ صِدْقٍ عَلِيًّا ﴿٥٠﴾

او بخښلی وو مونږ دوی (درې واړو) ته له رحمته خپل (نبوّت او حکمت) او ګرځولې وه مونږ دوی ته (یعنې ابراهیم او ځامنو ته یې) ژبه د صدق رښتینې ډېره پورته مشهوره.

تفسیر: یعنې الله تعالی له خپل خاص رحمت څخه خلیل الله علیه السلام او د ده کورنۍ ته د نبوّت او حکمت لویه برخه عنایت کړه، او په دنیا کې یې د ده خبره پورته کړه، او د تل لپاره یې د ده د خیر ذکر جاري کړ، لکه چې په ګردو مذاهبو او مللو کې د ده تعظیم او توصیف کیږي.

وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ مُوسَىٰ إِنَّهُ كَانَ مُخْلَصًا وَكَانَ رَسُولًا نَبِيًّا ﴿٥١﴾

او یاد کړه (ای محمده ! خپل امت ته) په کتاب (قرآن) کې (قصه د) موسی، بېشکه چې دی وو خالص کړی شوی (د الله له طرفه) او وو دی رسول نبي.

تفسیر: یعنې په قرآنکریم کې چې اوس سمدلاسه د موسی علیه السلام بیان کیږي، د هغه ذکر دخلقو په مخ کې وکړه ! ځکه چې دی د اسحاق علیه السلام او د یعقوب علیه السلام له نسله داسرائیلي سلسلې یو لوی اولوالعزم رسول الله تېر شوی دی، او هم هغسې چې د یحیی او عیسی علیهما السلام په تذکره کې په خصوصیت سره د نصرانیانو اصلاح او ابراهیم علیه السلام له تذکرې څخه د مکې معظمې د مشرکانو تنبیه مقصود ده؛ همداسې د موسی علیه السلام او هارون علیه السلام له تذکرې څخه ښایي یهودانو ته د دې خبرې ښوونه مقصود ده، چې دوی هم سم د خپل جلیل القدر نبي د ښکاره وو او صریحو وړاندوینو سره د محمد صلی الله علیه وسلم د رسالت او نبوّت اقرار او اعتراف په خلاص زړه او اخلاص اومحبت سره وکړي !.

﴿وَكَانَ رَسُولًا نَبِيًّا﴾ الآیة ـ هر هغه انسان ته چې د الله تعالی له طرفه وحي راشي هغه «نبي» دی، په انبیاوو کې هغه چا ته چې خصوصي امتیاز حاصل وي یعنې د مکذبانو په مقابل کې د بېل یو مستقل امت په طرف مبعوث شوی وي، یا نوی

کتاب او مستقل شریعت ولري نو هغه ته «رسول نبي» یا «نبي رسول» ویلی کیږي، په شرعیاتو کې جزئي تصرّفات لکه دکوم عام تخصیص یا د مطلق تقیید او نور په رسولانو پورې څه تخصیص نه لري، عام انبیاء هم هغه کولی شي، باقي پر غیر الأنبیاء باندې د رسول او مرسل اطلاق لکه چې د قرآن په بعض مواقعو کې موندل کیږي؛ د دغه مصطلح معنی په اعتبار نه دی، او هلته نور حیثیات معتبر دي، والله أعلم.

وَنَادَيْنٰهُ مِنْ جَانِبِ الطُّوْرِ الْاَيْمَنِ وَقَرَّبْنٰهُ نَجِيًّا ﴿۵۲﴾

او غږ کړی وو مونږ دغه (موسی) ته له جانبه د (غره د) طور چې (د موسی) ښي طرف ته وو، او رانژدې کړی وو مونږ دی حال دا چې مونږ له ده سره د راز خبرې کولې.

تفسیر: یعنې څه مهال (وخت) چې موسی علیه السلام د اور ځلېدل محسوس کړل؛ نو د «طور» د غره په هغه مبارک او میمون جانب کې ورسېد، چې د موسی علیه السلام د ښي لاس پر طرف کې واقع وو، نو الله تعالی نداء او غږ پرې وکړ، او د همکلامۍ شرف یې وروبښه، تفصیل یې د «طه» په سورت کې راځي.

وَوَهَبْنَا لَهٗ مِنْ رَّحْمَتِنَآ اَخَاهُ هٰرُوْنَ نَبِيًّا ﴿۵۳﴾

او بخښلی وو مونږ دغه (موسی) ته له رحمت خپله ورور د ده هارون حال دا چې نبي وو.

تفسیر: یعنې هارون علیه السلام د موسی علیه السلام په کار کې مدد ګار شو، ځکه چې دی یې پخپله غوښتی وو، لکه چې په (۲۰ جزء د القصص سورت په (۳۴) آیت (۴) رکوع) کې راغلي دي: ﴿وَاَخِيْ هٰرُوْنُ هُوَ اَفْصَحُ مِنِّيْ لِسَانًا فَاَرْسِلْهُ مَعِيَ رِدْاً يُّصَدِّقُنِيْٓ اِنِّيْٓ اَخَافُ اَنْ يُّكَذِّبُوْنِ﴾، او په (۱۶ جزء د «طه» سورت (۲۹ - ۳۰) آیتونو (۲) رکوع) کې مذکور دی: ﴿وَاجْعَلْ لِّيْ وَزِيْرًا مِّنْ اَهْلِيْ هٰرُوْنَ اَخِي﴾ الآیة ـ نو الله تعالی د موسی علیه السلام دغه دعاء او غوښتنه ومنله، او هارون علیه السلام یې نبي وګرځاوه، او د ده د اعانت او تقویت (وزارت) لپاره یې مقرر کړ.

وَاذْكُرْ فِي الْكِتٰبِ اِسْمٰعِيْلَ ۚ اِنَّهٗ كَانَ صَادِقَ الْوَعْدِ وَكَانَ رَسُوْلًا نَّبِيًّا ﴿۵۴﴾

او یاد کړه (ای محمده ! خپل امّت ته) په کتاب (قرآن) کې (قصه د) اسماعیل، بېشکه چې دی وو صادق (رښتینی) په وعده کې، او وو رسول نبي.

تفسیر: له دې نه د اسماعیل علیه السلام فضیلت پر اسحاق علیه السلام ظاهریږي، ځکه چې هغه یې یواځې په نبي سره یاد کړ، او اسماعیل علیه السلام ته یې رسول او نبي وفرمایه، په صحیح مسلم کې حدیث دی: «إن الله اصطفى من ولد إبراهيم إسماعيل»، «د ابراهیم علیه السلام له اولادې څخه الله تعالی اسماعیل علیه السلام غوره کړی دی».

وَكَانَ يَاْمُرُ اَهْلَهٗ بِالصَّلٰوةِ وَالزَّكٰوةِ ۚ

او وو دی چې حکم به یې کولو اهل (قوم یا امّت) خپل ته په لمانځه سره، او په زکات سره.

تفسیر: ځکه چې د کورنۍ خلق د قریبوالي لامله له ګردو څخه رومبی د هدایت مستحق دي، او له همدوی څخه نورې سلسلې هم چلیږي، نو ځکه د «طـه» په (۸) رکوع کې ویلي شوي دي: ﴿وَاْمُرْ اَهْلَكَ بِالصَّلٰوةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا﴾ او د تحریم سورت په (۱) رکوع کې راغلي دي ﴿يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا قُوْٓا اَنْفُسَكُمْ وَاَهْلِيْكُمْ نَارًا﴾ او پخپله نبي کریم صلی الله علیه وسلم ته هم د الشعراء سورت په (۱۱) رکوع کې هم داسې ارشاد شوی دی: ﴿وَاَنْذِرْ عَشِيْرَتَكَ الْاَقْرَبِيْنَ﴾، ځینې وایي چې: له (اهل) ځنې د دوی ګرد قوم مراد دی، لکه چې د عبد الله بن مسعود ط په مصحف کې د «أهله» په ځای «قومه» وو، والله أعلم.

وَكَانَ عِنْدَ رَبِّهٖ مَرْضِيًّا ﴿۵۵﴾

او وو دی په نزد د رب خپل پسندیده (غوره کړی شوی).

تفسیر: یعنې د نورو هدایت یې کول، او په خپله د حمیده وو اقوالو او افعالو خاوند او مستقیم الحال او مرضيّ الخصال وو.

وَاذْكُرْ فِي الْكِتٰبِ اِدْرِيْسَ ۫ اِنَّهٗ كَانَ صِدِّيْقًا نَّبِيًّا ﴿۵۶﴾

او یاد کړه (ای محمده ! خپل امت ته) په کتاب (قرآن) کې (قصه د) ادریس !، بېشکه چې دی وو صدّیق (ډېر رښتینی) نبي.

تفسیر: راجح دا ده چې ادریس علیه السلام د آدم علیه السلام او نوح علیه السلام په منځنی زمانه کې تېر شوی دی، وایي چې په دنیا کې په قلم سره لیکل، کالي (کپړې) ګنډل، تلل، او پیمانه کول او د هغو آلاتو او تیږو (ګټو) ترتیبول، او وسلې په کار اچول اول ځلې د ده له خوا په کار اچولي شوي دي، والله أعلم.

وَّرَفَعْنٰهُ مَكَانًا عَلِيًّا ﴿۵۷﴾

او پورته کړی دی مونږ ده لره ځای ډېر اوچت ته.

تفسیر: یعنې ډېر اوچت مقام او لویې مرتبې ته یې رسولی دی، ځینې وایي چې ادریس علیه السلام هم د مسیح علیه السلام په شان ژوندی اسمان ته خېژولی شوی دی، او هلته تر نن پورې ژوندی دی، ځینې وایي: وروسته له دې نه چې پر اسمان خېژولی شوی دی؛ هلته یې قبض الروح کړی شوی دی، د ادریس علیه السلام په نسبت ځینو مفسرینو ډېر اسرائیلیات نقل کړي دي، چې پر هغو ګردو «ابن کثیر رحمه الله» تنقیدات کړي دي، والله أعلم.

اُولٰٓئِكَ الَّذِيْنَ اَنْعَمَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ مِّنَ النَّبِيّٖنَ مِنْ ذُرِّيَّةِ اٰدَمَ وَمِمَّنْ حَمَلْنَا مَعَ نُوْحٍ ۖ وَّمِنْ ذُرِّيَّةِ اِبْرٰهِيْمَ وَاِسْرَآءِيْلَ ۖ وَمِمَّنْ هَدَيْنَا وَاجْتَبَيْنَا ۭ اِذَا تُتْلٰى عَلَيْهِمْ اٰيٰتُ الرَّحْمٰنِ خَرُّوْا سُجَّدًا وَّبُكِيًّا ﴿۵۸﴾

دغه (مخکې مذکور شوي انبیاء له زکریا او عیسی نه تر ادریس پورې) هغه کسان دي چې انعام کړی دی الله پر دوی له انبیاوو څخه له اولادې د آدم (لکه شیث، ادریس)، او له اولادې د هغو کسانو چې بار کړي دي مونږ سره له نوح (په ببړۍ کې لکه ابراهیم، لوط، صالح)، او له اولادې د ابراهیم (لکه اسماعیل، اسحاق)، او له اولادې د اسرائیل یعقوب (لکه موسی عیسی)، او له هغه چا نه چې لاره مو ښوولې وه (دوی ته)، او غوره کړي مو وو (دوی نبوّت او کرامت ته)، هر کله چې وبه لوستلی شو پر دوی باندې آیتونه د رحمان؛ نو لوېدل به (پر ځمکه) سجده کوونکي او ژړېدونکي (له خوفه د الله نه).

تفسیر: یعنې د حق په طرف یې هدایت وکړ، او د نبوّت او رسالت د منصب لپاره یې غوره کړل، سره له دې چې د دوی مقام اوچت دی، او د معراج کمال ته هم رسیدلي دي؛ خو د عبودیت او بندګۍ پشان کې کامل دي، کله چې د الله تعالی کلام اوري؛ د هغه له مضامینو څخه زیات متأثر کیږي، او په نهایتې عاجزی، خشوع، او خضوع سره سر په سجده لویږي، او د پاک الله په یاد ژاړي، نو ځکه د علماوو اجماع ده چې پر دغه آیت باندې دې هرومرو سجده وکړه شي !، څو د هغه مقربینو د طرز عمل په پیروی او یادونه یو شانته مشابهت له هغوی سره حاصل شي.

فَخَلَفَ مِنۢ بَعۡدِهِمۡ خَلۡفٌ أَضَاعُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَٱتَّبَعُواْ ٱلشَّهَوَٰتِ فَسَوۡفَ يَلۡقَوۡنَ غَيّٗا ۝٥٩

پس پیدا شول پس له دوی نه (داسې بد) خلیفګان چې ضایع کړ دوی لمونځ او متابعت وکړ دوی د شهواتو (نفساني خواهشاتو) پس ژر به یو ځای شي دوی له بد عاقبت خپل سره.

تفسیر: هغه تېر شوی بیان د پخوانیو حال وو، د وروستنیو حال دا دی چې د دنیا په خوندونو او لذتونو او په نفساني خواهشونو کې ډوب تللي دي، او د الله تعالی له عبادته غافل شوي دي، لمونځ چې أهمّ العبادات دی؛ ضایع کوي یې، ځینې خو د هغه د فرضیت څخه منکر شوي دي، ځینې سره لـه دې چې په فرضیت یې قائل دي خو نه یې کوي، او که یې کوي خو د جماعت، وخت، او د نورو شروطو، حقوقو، او آدابو رعایت یې نه کوي، له دوی ځنې به هر یو ښل ښل درجه په درجه د خپلې ګمراهۍ نتیجه وګوري، چې څنګه د دوی د خسارې او نقصان سبب ګرځي؟ او څرنګه په ډېر سخت عذاب کې اخته کیږي؟ حتّی ځینې د دوی د جهنّم په هغې ډېرې بدې وادۍ کې غورځول کیږي چې د هغې اسم هم (غي) دی.

إِلَّا مَن تَابَ وَءَامَنَ وَعَمِلَ صَٰلِحٗا فَأُوْلَٰٓئِكَ يَدۡخُلُونَ ٱلۡجَنَّةَ وَلَا يُظۡلَمُونَ شَيۡـٔٗا ۝٦٠

مګر هغه چا چې توبه یې وویسته او ایمان یې راوړ او عمل یې وکړ نېک؛ پس دغه کسان به ننوځي په جنت کې او ظلم به پر دوی ونه کړی شي هیڅ قدر (په تقلیل د ثواب یا تزیید د عقاب).

تفسیر: د توبې دروازه خو د داسې مجرمانو لپاره هم نه ده بنده چې سخت ګناهګار وي، او د زړه په صدق سره توبه وباسي، او د ایمان او صالح عمل لاره غوره کوي، او خپل اعمال او افعال اصلاح کوي، او سم درست یې ساتي، نو د جنّت دروازې دوی ته پرانستلې دي، وروسته له توبې څخه هر هغه ښه عمل چې وکړي؛ د پخوانیو بدو اعمالو له سببه په دغو کې هیڅ قسم کمی او تقلیل نه واقع کیږي، او نه یې کوم قسم حق ضایع کیږي، په حدیث کې راغلي دي: «التائب من الذنب کمن لا ذنب له»، «له ګناه څخه توبه کوونکی داسې دی لکه چې له سره یې ګناه نه وي کړي»، «اللّهم تب علینا، إنک أنت التواب الرحیم».

جَنَّٰتِ عَدۡنٍ ٱلَّتِي وَعَدَ ٱلرَّحۡمَٰنُ عِبَادَهُۥ بِٱلۡغَيۡبِۚ إِنَّهُۥ كَانَ وَعۡدُهُۥ مَأۡتِيّٗا ۝٦١

جنتونه د تل اوسېدلو هغو ته چې وعده یې کړې ده رحمان له بندګانو خپلو سره په غیب باندې (چې نه دي لیدلي دوی دا جنتونه)، بېشکه شان دا دی چې ده وعده د ده، خامخا رائي به ورته (اهل یې).

تفسیر: کله چې بنده بې د شیانو د لیدلو څخه محض د انبیاوو علیهم السلام په وینا سره ایمان راوړي، او بې له لیدلو د الله تعالی عبادت کوي، نو پاک الله هم له دوی سره د جنّت د هسې اعلی نعمتونو د ورکولو وعده فرمایلې ده؛ چې د هغو د خوندونو او مزو او ښه والي نظیر او مثال د ده په خوب او خاطر کې هم نه دی تېر شوی، او هغه هرومرو وررسېدونکی او پوره کېدونکی دی، ځکه چې د الله تعالی ګرد مواعید حتميُّ الوقوع قاطع او نه تغییرېدونکي دي.

لَّا يَسۡمَعُونَ فِيهَا لَغۡوًا إِلَّا سَلَٰمٗاۖ

نه به اوري دغه (جنتیان) په دغه (جنت) کې چټي (فضول) خبره مګر (اوري به) سلام.

تفسیر: یعنې به جنت کې به لغو، بې باکې، بابیزه او بېکاره خبرې او شورماشور او نور بیهوده شیان له سره نه وي، هو! د پرښتو او د مؤمنینو له طرفه به د (السلام علیکم ـ وعلیکم السلام) غږونه پورته کیږي.

وَلَهُمْ رِزْقُهُمْ فِيهَا بُكْرَةً وَعَشِيًّا ﴿٦٢﴾

او دی دوی ته رزق (روزي) د دوی په دغه (جنت) کې سبا او بېګا.

تفسیر: له سبا او بېګا څخه د جنت سبا او بېګا مراد دی، هلته به د دنیا په شان طلوع او غروب (لمر ختل او لویدل) نه وي، چې په هغه سره شپې او ورځې سبا او بېګا مقرر کړ شي، بلکه د خاصو اقسامو انوارو په توارد او تنوّع وي، چې د هغو په واسطه د سبا او بېګا تعیین او تحدید کېدی شي.

تِلْكَ الْجَنَّةُ الَّتِي نُورِثُ مِنْ عِبَادِنَا مَنْ كَانَ تَقِيًّا ﴿٦٣﴾

دغه (چې ذکر مو وکړ) جنت دی هغه چې په میراث به ورکوو مونږ له بندګانو خپلو هغه چا ته چې وي پرهېزګار.

تفسیر: یعنې د آدم علیه السلام میراث چې ړومبی جنت هغه ته رسېدلی وو، او ښایي د میراث لفظ یې ځکه اختیار فرمایلی وي؛ چې دتملیک په اقسامو کې دغه تملیک له ګردو څخه أتمّ او أحکم قسم دی، چې په دې کې نه د فسخې احتمال شته، او نه د بېرته اخیستلو، او نه د ابطال، او نه د اقالې امکان په کې پیدا کېدی شي.

وَمَا نَتَنَزَّلُ إِلَّا بِأَمْرِ رَبِّكَ ۖ لَهُ مَا بَيْنَ أَيْدِينَا وَمَا خَلْفَنَا وَمَا بَيْنَ ذَٰلِكَ ۚ وَمَا كَانَ رَبُّكَ نَسِيًّا ﴿٦٤﴾

او (وویل جبرئیل) نه نازلیږو (مونږ ملائکې) مګر په حکم د رب ستا، خاص الله ته دی (علم) پر هر هغه څیز چې په مخ ځمونږ کې دی (له راتلونکو کارونو او زمانو)، او هر هغه څیز چې وروسته ځمونږ دی (له تېرو کارونو او زمانو)، او هر هغه څیز چې په منځ د دغه کې دی، او نه دی رب ستا هېروونکی.

تفسیر: یو ځلې جبریل علیه السلام تر څو ورځو پورې رانغی، رسول الله صلی الله علیه وسلم منقبض (زړه تنګې) وو، کفّار په داسې ویناوو خولې وپرانستلې چې له محمد صلی الله علیه وسلم څخه د ده رب خفه دی، له دغو طعنو او پیغورو څخه رسول الله صلی الله علیه وسلم لا متأثر او زړه تنګی شو، بالآخر جبریل علیه السلام تشریف راوړ، رسول الله صلی الله علیه وسلم له ده نه د دغومره ورځو د نه راتللو د سبب پوښتنه وفرمایله، او په حدیث کې راغلي دي چې دوی وفرمایل: «ما یمنعک أن تزورنا أکثر مما تزورنا» «هومره چې ته راځې، له هغه څخه زیات ولې نه راځې؟»، الله تعالی لا پخوا جبریل علیه السلام ته داسې ښوولې وه چې ته د رسول الله صلی الله علیه وسلم په جواب کې داسې ووایه: ﴿وَمَا نَتَنَزَّلُ إِلَّا بِأَمْرِ رَبِّكَ﴾ الآیة ـ دا د الله تعالی کلام شو د جبریل علیه السلام له طرفه، لکه چې په ﴿إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ﴾ کې یې مونږ مسلمانانو ته د دعا کولو طریقه ښوولې ده، جواب حاصل داسې شو، چې مونږ خالص بندګان یو، بې د الله تعالی له حکمه خپل ښه هم نشو خوځولی، ځمونږ صعود او هبوط ګرد د الله تعالی په اذن او حکم پورې تړلی دی، مطلب دا دی چې د جبریل علیه السلام ژر یا په ځنډ راتلل هم د ده د حکمت او مصلحت تابع دي.

رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا فَاعْبُدْهُ وَاصْطَبِرْ لِعِبَادَتِهِ ۚ هَلْ تَعْلَمُ لَهُ سَمِيًّا ﴿٦٥﴾

(الله) رب د اسمانونو دی او (رب) د ځمکې دی، او (رب) د هغو شیانو دی چې په منځ د دوی کې دي، نو عبادت کوه د ده، او صبر کوه په عبادت د دغه (الله) کې (په طاعت، مصیبت، او له معصیت)، آیا پېژنې ته ده ته کوم هم نام (او مثل بلکه نه یې لري).

تفسیر: د الله تعالی اسماء د ده صفات دي، یعنې څوک د الله په صفت سره موصوف شته، چې په کې د ده په شان صفات موجود وي؟ کله چې بل هیڅوک نشته، نو د بندګۍ لایق هم بل هیڅوک له سره نشي کېدی.

وَيَقُولُ الْإِنسَانُ أَإِذَا مَا مِتُّ لَسَوْفَ أُخْرَجُ حَيًّا ﴿٦٦﴾

او وایي (له بعثه منکر) انسان: آیا کله چې مړ شم زه؛ نو خامخا ژر به را وایستلی شم (له ځمکې) ژوندی (بلکه نه ژوندی کېږم، او نه بل ژوندون شته).

تفسیر: یعنې انسان د انکار او تعجّب له لارې وایي چې مونږ وروسته له مړکه چې ځمونږ هډوکي هم وراسته او رژېږي، او له خاورو سره ګډېږي، آیا بیا ژوندي او له خپلو قبرونو څخه راپورته کېږو؟ او د عدم له کتمه د وجود په منصّه راتلی شو؟.

أَوَلَا يَذْكُرُ الْإِنسَانُ أَنَّا خَلَقْنَاهُ مِن قَبْلُ وَلَمْ يَكُ شَيْئًا ﴿٦٧﴾

آیا نه یادوي انسان (دا خبره) چې بېشکه مونږ پیدا کړی وو دی پخوا له دې نه، او نه وو دی هیڅ شی (بلکه محض عدم وو).

تفسیر: یعنې الله تعالی دی له عدم څخه وجود ته راووست، نو آیا هغه لوی ذات چې له لا شيء څخه شی او له محض معدوم څخه موجود کوي؛ پر نه دی قادر چې یو شی وروسته له فناء بیا پیدا کړی شي؟ او متفرقه اجزاء یې بېرته راټول کړي؟ آدمي ته لا د ده د ړومبني ژوندون حال او احوال نه دی معلوم، نو څرنګه دی پر خپل وروستني ژوندون خاندي او منلډې وهي:

﴿وَهُوَ الَّذِي يَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ وَهُوَ أَهْوَنُ عَلَيْهِ﴾ (۲۱ جزء د الروم سورت (۲۷) آیت (۳) رکوع).

فَوَرَبِّكَ لَنَحْشُرَنَّهُمْ وَالشَّيَاطِينَ ثُمَّ لَنُحْضِرَنَّهُمْ حَوْلَ جَهَنَّمَ جِثِيًّا ﴿٦٨﴾

پس قسم دی په رب ستا باندې چې خامخا راجمع به کړو مونږ هرومرو دوی او شیطانان (ټول)، بیا به خامخا راحاضر کړو مونږ هرومرو دوی چاپېر له دوزخ پر ګونډو پراته (له ډېر هیبته).

تفسیر: یعنې منکرین سره له هغو شیاطینو د قیامت په ورځ کې حاضرولی شي، چې دوی یې اغواء کړي وو، او د هر مجرم شیطان به له ده سره یو ځای نیول کېږي، او دوزخ ته به حاضریږي، له ډېر دهشت او وېرې به له ولاړې څخه لویږي، او په قراره سره به کښاستی هم نشي، نو پر ګونډو به پرېوځي.

ثُمَّ لَنَنزِعَنَّ مِن كُلِّ شِيعَةٍ أَيُّهُمْ أَشَدُّ عَلَى الرَّحْمَٰنِ عِتِيًّا ﴿٦٩﴾ ثُمَّ لَنَحْنُ أَعْلَمُ بِالَّذِينَ هُمْ أَوْلَىٰ بِهَا صِلِيًّا ﴿٧٠﴾

بیا به خامخا وباسو له هرې فرقې نه هر هغه د دوی چې ډېر سخت دی پر رحمان باندې له جهته د سرکشۍ. بیا خامخا مونږ ښه عالم یو پر هغو کسانو چې دوی ښه لایق دي له دغه (دوزخ) سره له جهته د غورځولو، سوځولو، داخلولو.

تفسیر: یعنې د منکرانو هره فرقه چې زیات بد معاش، سرکښ او زړوره وه؛ دوی به له نورو فرقو څخه بېل کړه شي، بیا به دوی کې هر یو چې د خورا ډېرې سزا لایق او د دوزخ زیات حقدار وي؛ نو هغه د الله تعالی په علم کې دی، او له ګردو مجرمانو څخه به ړومبی په اور کې غورځولی شي.

وَإِن مِّنكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا ۚ كَانَ عَلَىٰ رَبِّكَ حَتْمًا مَّقْضِيًّا ﴿٧١﴾ ثُمَّ نُنَجِّي الَّذِينَ اتَّقَوا وَّنَذَرُ الظَّالِمِينَ فِيهَا جِثِيًّا ﴿٧٢﴾

او نشته هیڅوک له تاسې مګر چې دی واردېدونکی ننوتونکی دی دغه ته (یعنې دوزخ ته چې مؤمن په صراط تیریږي، او کافر ترې لویږي)، دي (دغه عبور علی النار) په رب ستا یقیني حکم پرې کړی شوی. بیا به نجات ورکړو هغو کسانو ته چې پرهېزګاري یې کړې ده، او پرې به ږدو ظالمان په دوزخ کې پر ګونډو پرېوتلي.

تفسیر: یعنې د هر یوه نېک او بد، بري او مجرم، مؤمن او کافر لپاره الله تعالی قسم یاد فرمایلی دی، چې ضرور بالضرور دوی پر دوزخ باندې تېرېدونکي دي، ځکه چې د جنت د تللو لار پر هم دغه دوزخ باندې پورې وځي، چې هغه ته د ځمونږ په عمومي محاوراتو کې «پل صراط» وایي، پر دغه باندې د هر سړي لامحاله تېرېدل دي، د الله تعالی څخه ویریدونکي مؤمنان هر یو سم له خپلې درجې سره له دې نه په تلوار صحیح او سلامت تیریږي، او ګناهګاران به ترې ښوییږي، او لاندې به په دوزخ کې لویږي (العیاذ بالله)، بیا څه مدّت وروسته هر یو سم له خپله عمله سره او هم د انبیاوو او ملائکه وو او صالحینو په شفاعت او بالآخر مستقیما د أرحم الراحمین په لطف او مهربانۍ دغه ګرد ګناهګاران چې په رښتیا او صحیح اعتقاد سره یې طیبه کلمه لوستې ده؛ له دوزخه ایستلی کیږي، او یواځې کافران به په کې باقي پاتې کیږي، او د دوزخ خوله به ترې له کیږي.

وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ قَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ آمَنُوا أَيُّ الْفَرِيقَيْنِ خَيْرٌ مَّقَامًا وَأَحْسَنُ نَدِيًّا ﴿٧٣﴾

او کله چې ولوستی شي پر دوی آیتونه (د قرآن) ځمونږ په دې حال کې چې واضح ښکاره دي؛ وایي هغه کسان چې کافران شوي دي هغو کسانو ته چې ایمان یې راوړی چې: کوم یو له دغو دواړو فرقو څخه خیر بهتر غوره دی له جهته د مقامه، او ډېر ښه دی له جهته د مجلسه.

تفسیر: یعنې کفّارو د لوی قرآن د آیتونو له اورېدو څخه چې په هغه کې د دوی بد انجام ورښوولی شوی دی؛ د استهزاء او تفاخر په ډول غریبو مسلمانانو ته به یې ویل چې: سم ستاسې له زعمه چې په آخرت باندې معتقد یئ، هر شی چې په آخرت کې وړاندې کېدونکی دی، د دواړو فرقو پر موجوده حالت او مهال (وخت) باندې منطبق کېدونکی دی، آیا ځمونږ ننني عمارت، أثاث البیت، د هستوګنې سامان، او د ژوندون وسائل او ډول او ډیل (سینګار) له تاسې څخه ښه او بهتر نه دی؟ او ځمونږ مرکې، جرګې او مجالس ستاسې له مرکو، جرګو او مجالسو څخه معتبر او معزّز نه دي؟ یقیناً مونږ ستاسې په نزد پر باطل یو، خو ستاسې له «اهل الحق» څخه مونږ ډېر خوښ، هوسا (ارام) او د سړیو او ملاتړو خاوندان یو، آیا هغه کسان چې ځمونږ له خوفه او وېرې نن د صفا د غره په کندو کې پټیږي، او هلته د نظر بندو په شان ګوښې (بېل) ناست وي، سبا به په یوه ټوپ سره جنّت ته رسیږي، او دوی داسې ګمان کوي چې مونږ په دوزخ کې لویږو؟ بلکه نه دی داسې.

وَكَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُم مِّن قَرْنٍ هُمْ أَحْسَنُ أَثَاثًا وَرِئْيًا ﴿٧٤﴾

او څومره (ډېر) هلاک کړي دي مونږ پخوا له دوی نه له (اهل د) زمانې چې هغوی ښه وو له جهته د سامانونو، او له جهته د شکل او ډول (سینګار) او منظرې.

تفسیر: دا یې د هغوی د خبرې ځواب ورکړ چې پخوا له دې نه ډېر اقوام تېر شوي دي، چې په دنیوي ساز او سامان او نور شوکت او شان کې پر تاسې ډېر اوچت او غوړ او وړ وو، مګر څه مهال (وخت) چې هغوی د انبیاوو په مقابل کې

سرکښي، تکبّر، تفاخر او لويي خپل کار او شعار ښکاره کړ؛ نو الله تعالی د هغوی بېخ او بکر له سټه وويست، او د دنيا په نقشه کې د هغوی نوم او نښان پاتې نشو، نو انسان ته لازم دي چې د دنيا په فاني عيش او نشاط او زائل جاه او جلال او بېکاره مظاهرو او مناظرو ونه غولېږي.

قُلْ مَنْ كَانَ فِي الضَّلٰلَةِ فَلْيَمْدُدْ لَهُ الرَّحْمٰنُ مَدًّا ۚ

ووايه (ای محمده ! دوی ته) هر څوک چې وي په ګمراهۍ کې؛ پس زياتوي (اوږدوي) ده ته رحمان په زياتولو (د مال او د عمر) سره.

تفسير: يعنې هر څوک چې په خپله ګمراهۍ او ضلالت کې لوېدلی وي؛ هغه هم هغسې پرېږده ! ځکه چې دنيا د امتحان ځای دی، دلته هر چا ته في الجمله د هر عمل لپاره آزادي ورکړی شوې ده، د الله تعالی د عادت او حکمت اقتضاء همدا ده، هر څوک چې په خپل کسب او اراده هره يوه لاره ځان ته غوره کړي، وروسته له دې نه چې دی د نېکو او بدو په نتائجو او عواقبو باندې خبر کړ شي؛ دی پر همغې خوښې کړې لار تر يوه حده پورې آزاد او خپلواک پرېښودی شي چې لاړ شي، نو ځکه هر څوک چې د بدۍ پر لاره درومي؛ پس د هغه په حق کې د دنيا مرفّه الحالي او د عمر اوږدوالی او نور دې د هلاکت او تباهۍ علائم وګڼل شي !

حَتّٰۤى اِذَا رَاَوْا مَا يُوْعَدُوْنَ اِمَّا الْعَذَابَ وَاِمَّا السَّاعَةَ ؕ فَسَيَعْلَمُوْنَ مَنْ هُوَ شَرٌّ مَّكَانًا وَّاَضْعَفُ جُنْدًا ۝

تر هغه پورې کله چې وګوري دوی هر هغه شی چې وعده ورسره کړی شوې وي (د هغه)، يا عذاب (په دنيا په قتل او بند) يا قيامت، نو ژر به پوه شي دوی (په هغه وخت کې چې) څوک دي هغه ډېر بد له جهته د ځای او ډېر ضعيف له جهته د فوځه.

تفسير: يعنې کفّار مسلمانان خوار، ذليل او کمزور ګڼي، او خپل ځانونه مغرور، طاقتور او لوی بولي، او پر خپلو اوچتو مانيو، محلاتو، او لويو لويو فوجونو او ګوندونو (ډلو) باندې نازېږي او افتخار کوي، ځکه چې اوس پاک الله دوی سر خوشي او خپلواک او آزاد پرېښي دي، څه مهال چې دوی له ستوني څخه ونيول شي، او په دنيوي عذاب يا اخروي عقاب ککړ او اخته شي؛ نو هلته به ورته معلوم شي چې د چا ځای خراب؟ او کوم يو جمعيت کمزوری او بېکاره دی؟ نو په دغه موقع کې به د دوی ساز او سامان، اولاد، لښکر او نور شيان هيڅ په کار او ښه ورنه شي.

وَيَزِيْدُ اللّٰهُ الَّذِيْنَ اهْتَدَوْا هُدًى ؕ وَالْبٰقِيٰتُ الصّٰلِحٰتُ خَيْرٌ عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَّخَيْرٌ مَّرَدًّا ۝

او زياتوي الله (په دنيا کې) هغو کسانو ته چې سمه صافه لاره يې موندلې وي هدايت ثبات او يقين، او باقي پاتې کېدونکي (د جزاء په اعتبار) نېک عملونه خير بهتر غوره دي په نزد د رب ستا له جهته د ثواب، او خير بهتر غوره دي له جهته د بېرته ورتللو.

تفسير: يعنې دغه دنيوي رونق د الله تعالی په دربار کې له سره په کار ورتلونکی شی نه دی، او يوائې حسنات او نيکي د ده په دربار کې ذي مقدار او قيمتدار دي، په آخرت کې د هرې نېکۍ بدل او جزاء په ډېر ښه صورت سره ورکوله کيږي.

اَفَرَءَيْتَ الَّذِيْ كَفَرَ بِاٰيٰتِنَا وَقَالَ لَاُوْتَيَنَّ مَالًا وَّوَلَدًا ۝

آيا پس ليدلي دي تا هغه څوک چې کفر يې اختيار کړ په آيتونو (د قدرت) ځمونږ، او وايي: خامخا راکول کيږي (په آخرت کې) ما ته مال او ولد (ځوی، لور).

تفسیر: یعنې اخروي مال او دولت د ایمان او توحید په بدل ورکول کیږي، کافران غواړي چې دنیوي دولت په عقبی کې هم د دوی په برخه شي، یا سره له کُفره د اخروي عیش او تنعّم څخه هم برخه ومومي، چې په کې مزې وکړي، نو دغه له سره کېدونکی نه دی.

أَطَّلَعَ الْغَيْبَ أَمِ اتَّخَذَ عِندَ الرَّحْمَٰنِ عَهْدًا ﴿٧٨﴾

آیا خبر شوی دی (دغه کافر) پر غیب؟، یا اخیستې ده په نزد د رحمان وعده؟ (چې ده ته مال او دولت ورکول کیږي په آخرت کې هم).

تفسیر: یعنې په داسې یقین او وثوق سره چې دغه دعوی کوي؛ آیا ده له غیبه خبر موندلی دی؟ یا یې د الله تعالی څخه وعده اخیستې ده؟ ظاهر دی چې له دغو دواړو څخه یو هم نه دی.

كَلَّا ۚ سَنَكْتُبُ مَا يَقُولُ وَنَمُدُّ لَهُ مِنَ الْعَذَابِ مَدًّا ﴿٧٩﴾

نه دي داسې (چې دوی وایي، یعنې نه ورکول کیږي دوی ته مال او ولد په آخرت کې)، مونږ لیکو هغه څه چې وایي، او وبه غځوو ده ته له عذابه په غځولو (چې د یوه له پاسه به بل ورته ورکوو).

وَنَرِثُهُ مَا يَقُولُ وَيَأْتِينَا فَرْدًا ﴿٨٠﴾

او په میراث به اخلو (له ده په مرګ سره) هغه (مال او اولاد) چې (دی یې خپل) وایي، او راځي مونږ ته یواځې (بې له ماله او اولاده).

تفسیر: چې «دی یې خپل وایي» یعنې مال، اولاد، لکه چې د هغه کافر دواړه ځامن مسلمانان شول (کذا في الموضح)، یا دا مطلب چې دغه شیان به تري بېل کړل شي، او په قیامت کې به دی یواځې حاضریږي، نه به مال ورسره وي نه اولاد.

وَاتَّخَذُوا مِن دُونِ اللَّهِ آلِهَةً لِّيَكُونُوا لَهُمْ عِزًّا ﴿٨١﴾

او نیولي دي (کفّارو) غیر له الله څخه باطل معبودان لپاره د دې چې شي دوی ته سبب د عزّت (او مدد).

تفسیر: یعنې برسېره له ماله او اولاده د خپلو باطلو معبودانو امداد او مرستې ته هم هیله من (ارزومند) او امیدوار دي، چې هغوی به دوی ته د الله په حضور ډېرې لویې درجې ورکوي، حال دا چې له سره داسې کېدونکي نه دي، او دغه نشه یوه چتې (فضول) سودا ده؛ چې دوی پخپلو دماغو کې ورته ځای ورکړی دی.

كَلَّا ۚ سَيَكْفُرُونَ بِعِبَادَتِهِمْ وَيَكُونُونَ عَلَيْهِمْ ضِدًّا ﴿٨٢﴾

نه دي داسې (لکه چې دوی یې ګڼي)، بلکه ژر به منکر شي (دغه معبودان) په عبادت د دوی، او شي به دغه (معبودان) پر دغو (عابدانو) خپلو دښمنان.

تفسیر: یعنې هغه معبودان به له دوی سره څه مدد وکړي؟ بلکه دوی به بالذات د دغو مشرکانو د دغه عبادت څخه هم د بې زارۍ اعلان وکړي، او د دوی په مقابل کې به ودریږي، او د هغوی د عزت زیاتولو په ځای به د دوی د زیات

ذلت او رسوايي سبب وګرځي، لکه چې په (۲۶ جزء د الأحقاف سورت په (۶) آيت (۱) رکوع) کې راغلي دي: ﴿وَإِذَا حُشِرَ النَّاسُ كَانُوا لَهُمْ أَعْدَاءً وَكَانُوا بِعِبَادَتِهِمْ كَافِرِينَ﴾

أَلَمْ تَرَ أَنَّا أَرْسَلْنَا الشَّيَاطِينَ عَلَى الْكَافِرِينَ تَؤُزُّهُمْ أَزًّا ﴿۸۳﴾ فَلَا تَعْجَلْ عَلَيْهِمْ إِنَّمَا نَعُدُّ لَهُمْ عَدًّا ﴿۸۴﴾

آيا نه ګورې، نه يې خبر (ای محمده !) چې بېشکه مونږ ليږلي مسلط کړي مو دي شيطانان پر کافرانو باندې چې اوچتوي تېزوي دوی په اوچتولو تېزولو سره (په ګناه). پس تلوار مه کوه پر دوی (په ژر غوښتلو د عذاب) بېشکه همدا خبره ده چې شمېرو مونږ دوی ته (ورځې د عمر د دوی) په شمارلو سره.

يَوْمَ نَحْشُرُ الْمُتَّقِينَ إِلَى الرَّحْمَٰنِ وَفْدًا ﴿۸۵﴾ وَنَسُوقُ الْمُجْرِمِينَ إِلَىٰ جَهَنَّمَ وِرْدًا ﴿۸۶﴾

ياد کړه هغه ورځ چې جمع به کړو پرهېزګاران رحمان ته سواره مېلمانه بللي شوي. او شړو (په شدّت سره) مجرمان (طرف د) دوزخ ته پلي (پياده) تېږي.

تفسير: يعنې هم هغسې چې څاروي ډنګر او حيوانات د تندې په حالت کې د اوبو د ګودر په لوري په منډو او تلوار ورځغلي؛ دغه مجرمان به هم د دوزخ کندې ته همداسې شړل کيږي.

لَا يَمْلِكُونَ الشَّفَاعَةَ إِلَّا مَنِ اتَّخَذَ عِنْدَ الرَّحْمَٰنِ عَهْدًا ﴿۸۷﴾

نه مالکان کيږي (هيڅ يو د دوی) د شفاعت (د هيڅا) مګر هغه څوک چې اخيستې يې ده په نزد د رحمان وعده (او په شفاعت مجاز دی).

تفسير: يعنې له هغوی سره چې الله تعالی د شفاعت وعده فرمايلې ده، لکه ملائکې، انبياء، صالحين او نور، نو همدوی به درجه په درجه شفاعت کوي، بلا اجازه هيڅوک به د ژبې خوځولو توان هم ونه لري، او د همغو خلقو سپارښت به وکړی شي چې د هغوی په حق کې د سپارش کېدلو وعده لا له پخوا څخه ورکړی شوې ده، د کافرانو په حق کې به شفاعت له سره نه کيږي.

وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمَٰنُ وَلَدًا ﴿۸۸﴾

او وايي (کتابيان مشرکان) نيولی دی رحمان ولد (ځوی، لور).

تفسير: ډېرو کسانو غير الله خپل معبود مقرر کړی وو، ليکن يوه ډله داسې هم وه، چې د الله تعالی لپاره يې د اولاد تجويز هم کړی وو، مثلاً نصرانيانو مسيح عليه السلام او ځينو يهودانو عُزير عليه السلام او ځينو مشرکينو د عربو پرښتو ته به يې د الله تعالی لونې ويل (العياذ بالله)، (نو فرمايي الله دغو کفّارو ته):

لَقَدْ جِئْتُمْ شَيْئًا إِدًّا ﴿۸۹﴾ تَكَادُ السَّمَاوَاتُ يَتَفَطَّرْنَ مِنْهُ وَتَنْشَقُّ الْأَرْضُ وَتَخِرُّ الْجِبَالُ هَدًّا ﴿۹۰﴾ أَنْ دَعَوْا لِلرَّحْمَٰنِ وَلَدًا ﴿۹۱﴾

خامخا په تحقيق راتله کړي دي تاسې په يو شي لوی سره له حيثيته د ګناه. نژدې دي اسمانونه چې وچوي له دې (نسبته) (او نژدې ده چې) توتې توتې شي ځمکه او ولويږي غرونه غرکې غرکې (ذرې ذرې). له جهته د دې چې بولي دوی رحمان ته ولد (ځوی، لور).

تفسیر: یعنې دغه داسې درنه خبره ویلې شوې ده، او داسې یوه سخته بې ادبه کلمه د دوی له خولې څخه ایستلې شوې ده، چې د هغې له اوربدلو څخه اسمان، ځمکه، غرونه، د هول او هیبت او وېرې لامله لویږي، چوي، ټوټې ټوټې او ټکر ټکر کیږي.

وَمَا يَنْۢبَغِيْ لِلرَّحْمٰنِ اَنْ يَّتَّخِذَ وَلَدًا ﴿۹۲﴾

او نه ښایي رحمان ته چې ونیسي (دی څوک) ولد (لور، ځوی).

تفسیر: یعنې د الله تعالی د تقدیس او تنزیه او د غناء له کماله دا خبره منافي ده، چې څوک خپل اولاد وګرځوي، بنا پر هغه غرض چې نصرانیان د اولاد قائل شوي دي، یعنې د «کفارو» مسئله کله چې الله تعالی د «رحمن» په صفت سره وپېژني او ویې مني، نو بیا دغه ضرورت له سره نه پاتې کیږي.

اِنْ كُلُّ مَنْ فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ اِلَّاۤ اٰتِي الرَّحْمٰنِ عَبْدًا ﴿۹۳﴾

نه دي ټول هغه (ګرد شیان) چې دي په اسمانونو کې او ځمکه کې مګر راتلونکي دي رحمن ته په دغه حال کې چې بنده وي هر یو (نه ولد).

تفسیر: یعنې ګرد د الله تعالی مخلوق او د ده بندګان دي، او د ده د بندګۍ په صفت سره د ده په حضور کې حاضریږي، نو بیا بنده څرنګه ولد کېدی شي؟ کله چې ګرد ده ته محکوم او محتاج وي؛ نو دی به ځوی او لور ته څه ضرورت او احتیاج ولري.

لَقَدْ اَحْصٰىهُمْ وَعَدَّهُمْ عَدًّا ﴿۹۴﴾ وَكُلُّهُمْ اٰتِيْهِ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فَرْدًا ﴿۹۵﴾

خامخا په تحقیق احاطه کړېده (الله) دوی لره (له جهته د علم او قدرت) او شمیرلي دي (الله) دوی (ټول من حیث الأشخاص والأنفاس والأفعال او نورو) په شمېرلو سره. او دا ټول چې دي راتلونکي دي دغه (الله) ته په ورځ د قیامت کې یوائې.

تفسیر: یعنې د بشر یو فرد هم د الله تعالی له بندګۍ څخه نشي خارجېدی، او ګرد د الله تعالی په حضور کې جره او یوائې حاضریږي، په دغه وخت کې به له ګردو تعلّقاتو او سازو او سامانو څخه بېل کړی شي، او فرضي معبودان، ځامن، لمسي، پلار، مور اونور به یې هیڅ په کار نه ورځي.

اِنَّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمٰنُ وُدًّا ﴿۹۶﴾

بېشکه هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی او کړي یې دي ښه (عملونه) ژر به وګرځوي دوی ته رحمان دوستي محبت (په زړونو د خلقو کې).

تفسیر: یعنې دوی ته به خپل محبّت ورکوي، یا پخپله به له دوی سره محبت کوي، یا د خلقو په زړونو کې به د دوی محبت غورځولی کیږي، په حدیث کې راغلي دي چې که الله تعالی ته کوم بنده محبوب وي؛ نو ږومبی جبرئیل علیه السلام خبروي چې زه د فلاني بنده سره محبّت کوم، نو ته هم له هغه سره محبت ولره، نو جبریل علیه السلام په اسمانونو کې د دغې خبرې اعلان خوروي، له اسمانونو ځنې دغه خبره راښکته کیږي او ځمکې ته رسیږي، او د ځمکې په خلقو کې د دغه بنده په برخه کې حسن القبول حاصلیږي، یعنې بې تعلّق خلق چې د هغوی کومه خاص نفع او ضرر د ده له ذات سره نه وي ترلی؛ له ده سره به مینه او محبت کوي، د دوی په زړونو کې اول د ده محبّت اچولی

کیږي، وروسته د عامو او د خاصو قبول ورحاصلیږي، که نه په ابتداء کې محض د عامو په طبقه کې حُسن القبول حاصلېدل او بیا د ځینو الله منونکو او صالحانو هم د کومې غلط فهمۍ او نورو په اساس د ده په طرف تمایل کېدل د مقبولیت عند الله دلیل نه دی، ښه پرې وپوهېږئ.

فَإِنَّمَا يَسَّرْنَاهُ بِلِسَانِكَ لِتُبَشِّرَ بِهِ الْمُتَّقِينَ وَتُنذِرَ بِهِ قَوْمًا لُّدًّا ﴿٩٧﴾

پس بېشکه همدا خبره ده چې اسان کړی دی مونږ دغه (قرآن) په ژبه ستا لپاره د دې چې زېرې ورکړې په دې سره پرهېزګارانو ته، او چې وویروې په دې سره قوم جګړه کوونکی.

تفسیر: یعنې لوی قرآن په نهایت سهل، او صاف بیان او په واضح او ښکاره ډول سره پرهېزګارانو ته بشارت اوروي، او جګړه کوونکو ته د ناکارو کارونو له خرابو نتائجو څخه خبر ورکوي.

وَكَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُم مِّن قَرْنٍ ۖ هَلْ تُحِسُّ مِنْهُم مِّنْ أَحَدٍ أَوْ تَسْمَعُ لَهُمْ رِكْزًا ﴿٩٨﴾

او څومره ډېر هلاک کړي دي مونږ پخوا له دوی نه له (اهل د) زمانې، آیا محسوسوې (مومې وینې) ته له دوی نه یو تن، یا اورې له دوی کوم نرم غږ هم؟.

تفسیر: یعنې څومره بدبخت د خپلو جرائمو په سزا هلاک شوي دي، چې د هغوی نوم او نښان هم بیخي د دنیا له مخې څخه محو او ورک شوی دی، نن د دوی د پښو د غږ (کړهار) او د تکبّر او لویۍ ډېر نرۍ آواز (بنهار) هم نه اورېده کیږي، نو هغه کسان چې نن ورځ له رسول کریم صلی الله علیه وسلم سره مقابله او مجادله کوي، او د آیات الله څخه انکار او پرې استهزاء کوي؛ دوی دې نه ښېفکره کیږي، ممکن دي چې دوی هم په همداسې تباه کوونکو عذابونو کې اخته شي، او په یوه ړېه کې به بیخي سپېره او پناه شي.

تمّت سورة مریم بحسن توفیقه و نصره، فله الحمدُ والمنّةُ أولا و آخراً.

سُورَةُ طٰهٰ

«د (طـه) سورت مکي دی، پر ته له (۱۳۰) او (۱۳۱) آیتونو چې مدني دي، (۱۳۵) آیتونه (۸) رکوع لري، په تلاوت کې (۲۰) او په نزول کې (۴۵) سورت دی، وروسته د «مریم» له سورته نازل شوی دی».

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

طٰهٰ ﴿۱﴾ مَآ اَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْاٰنَ لِتَشْقٰٓى ﴿۲﴾ اِلَّا تَذْكِرَةً لِّمَنْ يَّخْشٰى ﴿۳﴾

نه دی نازل کړی مونږ پر تا باندې قرآن لپاره د دې چې مشقت محنت پر خپل ځان بار کړې. مګر (نازل کړی دی مونږ) تذکره پند لپاره د هغه چا چې ویریږي (له الله نه).

تفسیر: یعنې لوی قرآن ځکه نازل شوی دی، چې د هر چا زړه چې نرم وي، او له الله تعالی څخه ویریږي؛ دی د قرآني بیاناتو څخه پند او نصیحت حاصل کړي، او د قرآنکریم له روحاني فیوضاتو او برکاتو څخه بې برخې او محروم پاتې نشي، او داسې کوم غرض نشته چې د پاک قرآن په نزول سره تاسې خامخا په کوم شاقّه محنت او شدید تکلیف کې اخته کړي، او نه دغه مقدّس قرآن داسې یو شی دی چې (نعوذ بالله) د ده حامل یا عامل له سره بې برخې یا محروم یا ناکام پاتې شي، بلکه د دارینو له فیوضاتو څخه فائز المرام ګرځي، تاسې د دغو مکذبینو د خبرو د اورېدلو څخه له سره خفه ملول او تنګ زړه مه کېږئ !.

تَنْزِيْلًا مِّمَّنْ خَلَقَ الْاَرْضَ وَالسَّمٰوٰتِ الْعُلٰى ﴿۴﴾

(نازل شوی دی) په نازلېدلو له طرفه د (هغه) الله چې پیدا کړې یې ده ځمکه او اسمانونه لوړ لوړ (اوچت اوچت).

تفسیر: نو ځکه ضروري ده چې مخلوق دغه قرآنکریم په ډېره خوښۍ او اخلاص سره د الله تعالی جلّ جلاله د الوهیت پاک کلام ومني !او پر خپلو سرونو او سترګو یې کېږدي !او قطعًا له هغه څخه تخلّف او تمرّد ونه کړي، او تر ې غاړه ونه غړوي.

اَلرَّحْمٰنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوٰى ﴿۵﴾

(دغه خالق د ځمکو او اسمانونو ډېر مهربان) رحمان پر عرش باندې د پاسه دی.

تفسیر: د «استواء علی العرش» مفصّل بیان د «الأعراف» سورت په (۶) رکوع کې لیکلی شوی دی، د «عرش» په متعلق له نصوصو څخه هم دغومره ثابتیږي، چې پایې لري، او خاصو پرښتو هغه راپورته کړی دی، او د اسمانونو په سر کې د قُبې په شان ولاړ دی.

لَهٗ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَمَا تَحْتَ الثَّرٰى ﴿۶﴾

خاص الله لره دي هغه شيان چې په اسمانونو کې دي، او هغه شيان چې په ځمکه کې دي (سره له اسمانونو او ځمکې ملکا خلقًا عبيدًا)، او هغه شيان چې په منځ د دوی کې دی، او هغه چې لاندې له لوندې ځمکې څخه دی.

تفسير: يعنې هم هغه الله تعالى يواځې د غير له شرکته له اسمانونو څخه نيولې تر ځمکې او له ځمکې څخه تر تحتَ الثّرى پورې د ګردو کائناتو خاص مالک او خالق دی، د ده په تدبير او انتظام سره دغه ګردې سلسلې قائمې دي، له «ثرى ـ لوندې ځمکې» څخه د ځمکې هغه لاندنۍ طبقه (پوړ) مراد ده چې تل د اوبو د قرب او اتصال له سببه لونده وي.

وَإِن تَجْهَرْ بِالْقَوْلِ فَإِنَّهُ يَعْلَمُ السِّرَّ وَأَخْفَى ﴿٧﴾

او که ښکاره وينا کوې؛ پس بېشکه دغه (الله) عالم دی په پټې خبرې او په ډېرې پټې.

تفسير: يعنې هره هغه خبره چې په زور سره وويله شي؛ هغه به څرنګه د هغه علاّم الغيوب څخه پټه پاتې کېدی شي؟ چې هغه ته هره ښکاره او پټه بلکه له پټو څخه ډېرې زياتې پټې خبرې هم ورته ښې معلومې دي، او ترې ډېر خبردار دی، هره هغه خبره چې په ګوښې (پناه ځای) او يواځې ځای کې په ډېر ورو وويل شي، يا هغه اندېښنه خيال او تصوّر چې تش په زړه کې ګرځېدلی وي، او لا د قول او عمل مرتبې ته نه جهرًا او نه سرًا رسېدلې وي، يا تر اوسه هيڅ په زړه کې هم نه وي ګرځېدلې او وروسته له دې نه ګرځېدونکې وي؛ د الله تعالى علم پر دغو ګردو محيط دی، نو ځکه شريعت بلا ضرورت په چغه يا په ډېر زور سره د ذکر کولو څخه ممانعت فرمايلی دی، پرته له هغه مواقعو څخه چې په کې ذکر په جهر سره منقول يا د ځينو معتبرو مصالحو په بناء د تجربه کارانو په نزد نافع ګڼلی شوی دی، نو هغه به له دغه نهي له عمومه مستثنى وي.

اَللّٰهُ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ لَهُ الْاَسْمَآءُ الْحُسْنٰى ﴿٨﴾

الله (چې دی) نشته بل بر حق معبود مګر يواځې همدی دی، خاص همده ته شته نومونه نېک (ښايسته).

تفسير: په پاس آيت کې د الله تعالى هغه صفات چې بيان شول: لکه دا چې الله تعالى خالق الکل على الاطلاق مالک، رحمان، مطلق قادر، او د محيط علم څېښتن دی، د هغو اقتضاء دا ده چې الوهيت هم د همده خاصه وي، ماسوا الله څخه دې د بل هيڅا په مخ کې د عبوديت او د بندګۍ سرښکته نه کړ شي.

وَهَلْ اَتٰىكَ حَدِيْثُ مُوْسٰى ﴿٩﴾

او آيا راغلې ده (يا په تحقيق راغلې ده) تاته قصه د موسى؟.

تفسير: له دې ځايه راهيسې د موسى عليه السلام قصه په ډېر بسط او تفصيل سره بيانوي، تر څو چې اورېدونکي وپوهيږي چې نبي کريم صلى الله عليه وعلى آله وصحبه وسلم ته د قرآني وحي راتګ کومه نوې او عجيبه خبره نه ده، څرنګه چې پر موسى عليه السلام وحي نازله شوې وه؛ پر دوی هم نازله شوې ده، هم هغسې چې د موسى عليه السلام وحي پر توحيد او نورو اسلامي تعليماتو مشتمله وه؛ د دوی وحي کې هم پر همدغو شيانو تأکيدات صادر شوي دي، هغه مصاعب، متاعب او شدائد چې موسى عليه السلام د حق په تبليغ کې برداشت کړي دي؛ د همغو برداشت کول پر دوی هم دي، هم هغسې چې بالآخر برى او غلبه د موسى عليه السلام په برخه شوه؛ د دوی په برخه هم کېدونکې ده،

او لکه چې د موسی علیه السلام دښمنان مقهور او مغلوب شول؛ یقینا د محمد صلی الله علیه وعلی آله وصحبه وسلم دښمنان هم مخذول او مقهور، او دوی به هم غالب او منصوریږي، په دغه مناسبت د موسوي نبوّت ابتدائي قصه بیان فرمایي، څو پرې رسول الله صلی الله علیه وسلم لا متسلّي او ښه ډاډه شي.

إِذْ رَأَىٰ نَارًا فَقَالَ لِأَهْلِهِ امْكُثُوا إِنِّي آنَسْتُ نَارًا لَّعَلِّي آتِيكُم مِّنْهَا بِقَبَسٍ أَوْ أَجِدُ عَلَى النَّارِ هُدًى ﴿١٠﴾
فَلَمَّا أَتَاهَا نُودِيَ يَا مُوسَىٰ ﴿١١﴾

کله چې ولید (موسی) اور؛ نو ویې ویل اهل خپل ته: واوسئ (تاسې دلته) بېشکه ما ولید یو اور، ښایي ما لره چې زه راوړم تاسې ته له هغه اوره کومه لګولې لمبه، یا وموممم زه په اور باندې لار ښوونکې (چې لار راوښیي). پس کله چې راغی هغه (اور ته)؛ نو غږ ورته وکړی شو (داسې چې) ای موسی !.

تفسیر: د دې قصې مختلفې اجزاء د القصص، طه، او الأعراف د سورتونو څخه جمع کېدی شي، دلته له (مدین) څخه (د مصر) په طرف د بېرته ورتګ واقعه مذکوره ده: امام أحمد رحمه الله له وهب رحمه الله څخه نقل کړي دي: کله چې موسی علیه السلام د ﴿يَا مُوسَىٰ﴾ غږ واورېد؛ نو څو ځلې یې «لبیک» وویل، او عرض یې وکړ چې «زه ستا غږ اورم، او د راتګ احساس دې کوم، مګر نه دې وینم چې چېرې یې».

إِنِّي أَنَا رَبُّكَ فَاخْلَعْ نَعْلَيْكَ ۖ إِنَّكَ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طُوًى ﴿١٢﴾

بېشکه زه چې یم همدا زه رب ستا یم، پس وباسه (له دواړو پښو) پنې خپلې، بېشکه ته چې یې په کنده پاکه د طوی کې یې.

تفسیر: «طوی» د هغه میدان نوم دی، ښایي چې دغه میدان لا له پخوا څخه متبرک وو، یا اوس متبرک شوی دی، د موسی علیه السلام پنې (یا به) ناپاکې وې؛ نو ځکه پرې وویستلی شوې (یا یې تواضعًا او أدبًا) پرې وویستلې، باقي هغه موزې، ماسې، پنې (څپلی) چې پاکې وې؛ له هغو سره لمونځ کېدی شي، د دې موضوع پوره مسائل دې په فقهیه کتابونو کې وکتل شي !.

وَأَنَا اخْتَرْتُكَ فَاسْتَمِعْ لِمَا يُوحَىٰ ﴿١٣﴾

او ما غوره کړی یې ته (په رسالت)، پس غوږ کېده هغه حکم ته چې وحي کیږي (تا لره !).

تفسیر: «ما غوره کړی یې ته» یعنې په ګرد جهان کې مې همدا ته د نبوّت، رسالت او د مکالمې شرف لپاره انتخاب او غوره کړې، نو ځکه هغه احکام چې وروسته له دې نه درکول کیږي؛ هغه په غور او دقّت سره واوره، او پرې عمل وکړه !.

إِنَّنِي أَنَا اللَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدْنِي وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي ﴿١٤﴾

بېشکه زه چې یم همدا زه الله یم، نشته لایق د عبادت بل هیڅوک مګر همدا زه یم، پس عبادت کوه ځما ! او سم دروه (اداء کوه) لمونځ لپاره د ذکر (یادونې) ځما.

تفسیر: په دغه کې یې د خالص توحید او د هر قسم بدني او مالي عبادت حکم وکړ، ځرنګه چې لمونځ أهمّ العبادات دی، د هغه ذکر په خصوصیت سره وکړی شو، او په دې باندې یې تنبیه فرمایلې ده، چې د لمانځه څخه اعظم مقصود

د الله تعالى يادول دي، ځواکي له لمانځه څخه غافلېدل د الله تعالى له ياده غافلېدل دي، او د ذکر الله په متعلّق يې په بل ځای کې فرمايلي دي: ﴿وَاذْكُرْ رَّبَّكَ إِذَا نَسِيتَ﴾ يعنې که په هېره او خطا سره د الله تعالى له ياده غافل شې؛ نو هر کله مو چې په ياد درشي هغه يادکړئ ! د لمانځه حکم هم همداسې دی، چې که په خپل وخت کې دغفلت او نسيان لامله پاتې شې؛ نو هر کله مو چې په ياد درشي قضا يې راوړئ «فليصلها إذا ذكرها».

إِنَّ السَّاعَةَ آتِيَةٌ أَكَادُ أُخْفِيهَا

بېشکه قيامت راتلونکی دی، زه اراده لرم د دې چې پټ کړم دغه (وخت د راتللو د قيامت).

تفسير: يعنې اراده لرم چې د هغه د راتګ وخت له ګردو څخه مخفي او پټ وساتم.

لِتُجْزَىٰ كُلُّ نَفْسٍ بِمَا تَسْعَىٰ ﴿١٥﴾

لپاره د دې چې جزاء ورکړه شي هر نفس ته په هغو عملونو چې کوي يې (له خير او شره).

تفسير: يعنې د قيامت راتګ د دې لپاره هم ضروري دی، چې هر سړي ته د هغه د نېکۍ او بدۍ جزا ور ورسېږي، او د مطيع او عاصي په منځ کې هيڅ قسم التباس او اشتباه پاتې نشي ، دغه وروسته له عبادت او توحيده د معاد د عقيدې تعليم وشو.

فَلَا يَصُدَّنَّكَ عَنْهَا مَن لَّا يُؤْمِنُ بِهَا وَاتَّبَعَ هَوَاهُ فَتَرْدَىٰ ﴿١٦﴾

پس نه دې بندوي نه دې منع کوي تا خامخا له دغه (ايمان راوړلو په قيامت يا له لمانځه) هغه څوک چې نه لري ايمان په هغه او متابعت کوي د خواهشو خپلو، (که منع راوړې؛) پس ته به هلاک شې.

تفسير: يعنې نه دې اړوي تا له ايمان راوړلو څخه، يعنې پر قيامت باندې د ايمان راوړلو يا له لمانځه څخه، کله چې الله تعالى موسى عليه السلام ته نصيحت کړی دی، چې د بدانو له صحبت څخه ځان ساته ! نو نورو ته لا د دغې خبرې ضرورت شته چې هرومرو دې خپل ځان د بدانو له مصاحبته وساتي.

وَمَا تِلْكَ بِيَمِينِكَ يَا مُوسَىٰ ﴿١٧﴾ قَالَ هِيَ عَصَايَ أَتَوَكَّأُ عَلَيْهَا وَأَهُشُّ بِهَا عَلَىٰ غَنَمِي وَلِيَ فِيهَا مَآرِبُ أُخْرَىٰ ﴿١٨﴾

او څه څيز دی دغه په ښي لاس د تا کې ای موسى؟. نو وويل (موسى): دا همسا ځما ده چې تکيه کوم پر دې او وهم (څنډم) په دې سره (پانې د ونې چې تويې شي) پر ګډو ځما، او دي ماته په دغه (همسا) کې مطالب حوائج نور هم.

تفسير: يعنې په دې کې هيڅ شبهه نشته چې دغه هم هغه ځما د لاس لرګی دی، چې تل يې په خپل لاس کې ګرځوم، او پرې تکيه کوم، او خپلو پسو او ګډو ته پانې پرې څنډم، دښمن او موذي ځناوران پرې شړم او دفع کوم يې، او نور ډېر ضروري کارونه هم پرې انجاموم.

قَالَ أَلْقِهَا يَا مُوسَىٰ ﴿١٩﴾ فَأَلْقَاهَا فَإِذَا هِيَ حَيَّةٌ تَسْعَىٰ ﴿٢٠﴾

وفرمايل (الله) چې وغورځوه دغه (همسا) ای موسى. پس ويې غورځوله دا (همسا) پس ناڅاپه دا مار وو ژوندی چې منډې يې وهلې (ځغلېده).

تفسير: يعنې په مجرّد د دې چې همسا يې پر ځمکه وغورځوله؛ دغه همسا د اژدها په شکل واوښته، چې د ډېر نري مار په شان په ډېرې جلتۍ سره ځغلېده، موسی علیه السلام د دې یو ناڅاپه د دغه انقلابي وضعیت له لیدلو څخه د بشریت په مقتضَی وویرېد.

قَالَ خُذْهَا وَلَا تَخَفْ ۖ سَنُعِيدُهَا سِيرَتَهَا الْأُولَىٰ ﴿٢١﴾

وفرمایل (الله موسی ته) ونیسه دا (همسا) او مه ویرېږه ! ژر به وګرځوو مونږ دغه (همسا) هم هغه شکل ډومبني خپل ته.

تفسير: يعنې کله چې ببرته په لاس درشي؛ دغه ښامار بیا هغه همسا کیږي.

وَاضْمُمْ يَدَكَ إِلَىٰ جَنَاحِكَ تَخْرُجْ بَيْضَاءَ مِنْ غَيْرِ سُوءٍ آيَةً أُخْرَىٰ ﴿٢٢﴾

او پیوست کړه (ښی) لاس خپل تخرګ خپل ته حال دا چې راوبه وځي تک سپین (روښانه) بې له عیبه (د برګوالي)، حال دا چې دغه معجزه ده بله.

تفسير: يعنې خپل لاس په تخرګ کې ننه باسه، او بیا يې له ګرېوانه وباسه ! نو دغه لاس به دې تک سپین او روښانه ښکاري، او دغه سپین والی د برص (برګوالي) او نورو عیبو له پلوه به نه وي چې عیب وګڼل شي.

لِنُرِيَكَ مِنْ آيَاتِنَا الْكُبْرَى ﴿٢٣﴾

لپاره د دې چې وښیو تاته ځینې له هغو معجزاتو چې ډېرې لویې دي.

تفسير: يعنې د همسا او بیضاء لاس معجزې له هغو لویو نښو او معجزاتو د قدرت څخه دوه معجزې دي، چې د هغو ورښودل تاسې ته منظور دي.

اذْهَبْ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغَىٰ ﴿٢٤﴾ قَالَ رَبِّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي ﴿٢٥﴾

لاړ شه فرعون ته (سره له دغو معجزو) بېشکه چې هغه باغي شوی دی (تجاوز يې کړی دی له حدوده د بندګۍ). وویل (موسی:) ای ربه ځما ! پرانیځه ارته کړه ما لره سینه ځما.

تفسير: يعنې حلیم، بردبار او د حوصلې خاوند مې وګرځوې، چې د خلاف الطبع شیانو د لیدلو څخه ژر خفه نه شم، او د رسالت په تبلیغ کې له هغو مصاعبو سره چې مخامخ کېږم، او هغه متاعب چې ځما په مقابل کې راځي؛ له هغو څخه ونه ویرېږم، بلکه په ارت زړه او رانه وچولي (تندي) يې وګالم (برداشت کړم)، او متحمل يې شم.

وَيَسِّرْ لِي أَمْرِي ﴿٢٦﴾

او آسان کړه ماته دغه مهم کار ځما (چې تبلیغ دی).

وَاحْلُلْ عُقْدَةً مِنْ لِسَانِي ﴿٢٧﴾ يَفْقَهُوا قَوْلِي ﴿٢٨﴾

او پرانیځه غوټه له ژبې ځما. چې وپوهیږي خلق په خبرو ځما (په وخت د تبلیغ کې).

تفسير: ژبه يې په وړو کیتوب کې سوځېدلې وه (چې د هغه قصه په نورو تفاسیرو کې لیکلې شوې ده)، او په صاف ډول سره يې خبرې نشوې کولې، نو ځکه يې دغسې دعاء وکړله.

وَاجْعَلْ لِّي وَزِيرًا مِّنْ أَهْلِي ﴿۲۹﴾ هَارُونَ أَخِي ﴿۳۰﴾ اشْدُدْ بِهِ أَزْرِي ﴿۳۱﴾ وَأَشْرِكْهُ فِي أَمْرِي ﴿۳۲﴾

او وګرځوه ما ته یو وزیر (مرستیال) له اهله ځما. هارون (چې دی) ورور ځما. قوي کړه په ده سره ملا ځما. او شریک کړه دغه (هارون له ما سره) په دې کار ځما کې.

تفسیر: هارون علیه السلام په عمر کې له موسی علیه السلام څخه لوی وو.

كَيْ نُسَبِّحَكَ كَثِيرًا ﴿۳۳﴾ وَنَذْكُرَكَ كَثِيرًا ﴿۳۴﴾ إِنَّكَ كُنتَ بِنَا بَصِيرًا ﴿۳۵﴾

لپاره د دې چې تسبیح ووایو ستا (تسبیح ډېر) او یادوو تا په ذکر ثناء ډېره. بېشکه ته چې یې یې ته په (احوالو) ځمونږ ښه خبردار لیدونکی یې.

تفسیر: یعنې که دواړه سره یو ځای شو؛ د دعوت او تبلیغ په مواقعو کې به ډېر په زور او شور سره ستا پاکي او کمالات بیان کړو، او د دعوت له مواضعو څخه قطع نظر کله چې مونږ هر یوه ته د بل د ملګرتیا قلبي تقویه او د زړه ډاډینه حاصله وي؛ نو په خپلو کورونو او ځایونو کې به په نشاط او طمانیت سره ستا ذکر (او عبادت) په کثرت سره کوو.

قَالَ قَدْ أُوتِيتَ سُؤْلَكَ يَا مُوسَىٰ ﴿۳۶﴾

وفرمایل (الله) په تحقیق درکړی شوی تا ته سوال د تا ای موسی.

تفسیر: یعنې کوم شیان چې تاسې وغوښتل؛ د الله تعالی له لورې تاسې ته درکړل شول.

وَلَقَدْ مَنَنَّا عَلَيْكَ مَرَّةً أُخْرَىٰ ﴿۳۷﴾

او خامخا په تحقیق احسان کړی وو مونږ پر تا یو کرت بل (پخوا له دې نه).

إِذْ أَوْحَيْنَا إِلَىٰ أُمِّكَ مَا يُوحَىٰ ﴿۳۸﴾

کله چې وحي کړې وه مونږ مور ستا ته (الهامًا یا په خوب کې) دغه چې اوس اوراوه شي.

تفسیر: یعنې په خوب یا ویښتیا او بیداری کې، د الهام په ډول یا په هم هغه وخت کې د کوم مجهول الاسم نبي په ژبه ستا مور ته هغه حکم مو درلېږلی وو، چې د هغه لېږل مناسب وو.

تنبیه: د «ایحاء» له لفظه د موسی علیه السلام د مور نبوّت نه ثابتیږي، لکه چې د پاس تقریر څخه ظاهر دي، ځکه چې نبي هغه دی چې د الله تعالی له طرفه ورته د احکامو وحي راشي، او د هغه په تبلیغ مأمور وي، او دلته دغه تعریف نه صادقیږي.

أَنِ اقْذِفِيهِ فِي التَّابُوتِ فَاقْذِفِيهِ فِي الْيَمِّ فَلْيُلْقِهِ الْيَمُّ بِالسَّاحِلِ يَأْخُذْهُ عَدُوٌّ لِّي وَعَدُوٌّ لَّهُ ۚ

چې وغورځوه دغه (موسی) په تابوت (صندوق) کې، (پس بیا) وغورځوه دغه (تابوت) په سیند کې، بس ودې غورځوي هغه صندوق لره سیند په ساحل (غاړه خپل کې، چې) ونیسي دغه (موسی) دښمن ځما او دښمن د ده.

تفسیر: یعنې کله چې موسی علیه السلام پیدا شو، د ده والده وویرېده، چې که د فرعون سړي خبر شي؛ نو دغه ځما هلک به هم ووژني، او د ده مور او پلار ته به هم ربړ (زحمت) او تکلیف ورپېښوي، چې دغه مو ولې راښکاره نه

کړ، نو په دغه وخت کې د الله تعالی له طرفه دغه تدبیر ورالهام شو، او د موسی علیه السلام والدې دی په یو سر ترلې صندوق کې په سیند کې لاهو کړ، له دغه سیند څخه یوه ویاله د فرعون باغ ته تللې وه، نو دغه صندوق په دغه ویاله کې راغلی په وچه کې ونښت، یا د فرعون د باغ په حوض کې ودرېد، د فرعون ښځه (بي بي آسیه رضي الله تعالی عنها) چې یوه ډېره عفیفه عابده اسرائیلی مېرمن وه، له دغه صندوق څخه دغه هلک وویست، او د فرعون مخ ته یې وروړاندې کړ، او ورته ویې ویل: راځه چې دغه ماشوم مونږ د خپل ځوی په شان وروزو (وپالو)، فرعون هم د دې هلک د لیدلو څخه خوښ شو، او مینه یې پرې راغله، مګر د ده د ځوی ګرځولو ځنې یې انکار وکړ، مګر د بي بي آسیې رضي الله تعالی عنها له خاطره به یې د خپل ځوی په شان د هغه روزنه (پالنه) کوله، او په دې شان د الله تعالی د عجیب او غریب قدرت ظهور په عمل راغی.

وَأَلْقَيْتُ عَلَيْكَ مَحَبَّةً مِّنِّي ۚ

او اچولی مې وو پر تا محبت مینه له طرفه ځما (چې ګرد خلق پر تا مین شول).

تفسیر: یعنې مونږ له خپل لوري په دغه وخت کې د مخلوق په زړه کې ستا محبت وغورځاوه، چې هر لیدونکی به له تا سره مینه او محبت وکړي، یا یو خاص محبت مو پر تا وغورځاوه، چې ته د الله تعالی محبوب وګرځېدې، نو له هر چا سره چې پاک الله محبت وکړي؛ بندګان هم له هغه سره مینه او محبت کوي.

وَلِتُصْنَعَ عَلَىٰ عَيْنِي ﴿٣٩﴾

او (ومې کړه دغه کارونه) چې تربیت ستا وشي ځما د سترګو لاندې.

تفسیر: یعنې د خلقو په زړونو کې ستا د محبت غورځولو څخه دغه غرض وو چې ځمونږ د سترګو لاندې ستا کتنه، حفاظت، او روزنه وکړه شي، او د داسې سخت دښمن په کور کې سره له دې چې شپې او ورځې دې تېرولې؛ خو بیا ستا یوه ویښته ته څه ضرر او زیان ونه رسېږي.

إِذْ تَمْشِيٰ أُخْتُكَ فَتَقُولُ هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَىٰ مَن يَكْفُلُهُ ۖ فَرَجَعْنَاكَ إِلَىٰ أُمِّكَ كَيْ تَقَرَّ عَيْنُهَا وَلَا تَحْزَنَ ۚ

کله چې تله خور د تا (لپاره د پلټنې ستا؛ نو یې ولیدې چې د هیچا تې نه نیسې) پس ویې ویل: آیا وښایم زه تاسې ته هغه څوک چې تربیت وکړي د ده (نو قبول شو قول د دې، او مور یې راوسته او تې یې ونیوه)، پس بېرته راوستې مونږ ته مور خپلې ته لپاره د دې چې یخې (رښې) شي سترګې د دې (او خوشاله شي په لیدلو د تا) او خفه نشي.

تفسیر: پوره قصه به په بل ځای کې راځي، د موسی علیه السلام مور وروسته له هغه چې صندوق یې په سیند کې وغورځاوه، د بشریت په مقتضی سخته خپه او پرېشانه شوه، او په دغه اندېښنه کې ډوبه تللې وه چې د دې د ځوی به څه حال شوی وي؟ نه ورته معلومه وه چې ژوندی دی؟ یا د کوم ځناور خوراک شوی دی؟ نو د موسی علیه السلام خور ته یې وویل: «ای لوري ! ته په پټه سره خپل ورور ولټوه ! او د ده د حال او احوال په تحقیق کې اوسه ! د بل لوري د الله تعالی په مشیت دغسې حال مهیّأ شو، چې موسی علیه السلام د هیڅ یوې ښځې تې به یې په خوله نه اخیست، نو ځکه ډېر ښځې راغلې او ببرته لاړلې، د موسی علیه السلام خور (بي بي مریمې) چې د ده په تکل کې وه (بي بي آسیې رضي الله تعالی عنها) ته یې وویل: «که مو امر او اجازه وي؛ نو زه به یوه ډېره ښه ښځه تاسې ته راولم، چې دغه هلک د هغې تې واخلي، یا هغه داسې دارو او درمان وکړي چې دغه هلک څه شی وخوري، او له لوږې څخه ورته څه زیان او

ضرر ونه رسيږي، او په نبه شان سره يې وروزي، او پالنه يې وکړي»، پرې حکم وشو چې هله ژر شه ! او ژر يې راوله ! دا لاړه او د موسی علیه السلام مور يې ورته راوسته، او هغه يې په الله او بسم الله سره خپل تي ته واچاوه، او ده د هغې تی واخيست، او په غړکهار سره يې په تي رودلو باندې شروع وکړه، د فرعون په کور کې ډېره خوښي او خوشالي پيدا شوه، او ټول د دغه هلک د موندلو څخه په خپلو کالیو (جامو) کې نه ځايېدل، د موسی علیه السلام مور وويل چې: زه دلته نشم پاتې کېدی، که ماته اجازه راکړه شي چې دغه هلک له خپله ځانه سره کور ته يوسم، او په پوره حفاظت او اهتمام سره يې روزنه او پالنه وکړم، بالآخر د فرعون له طرفه د دايي په توګه د دغه هلک په تربيت مأموره شوه، او دی يې ببرته خپل کور ته راوست، او د پاچاهی په اعزاز او اکرام سره د ده په تربيت باندې يې لاس پورې کړ.

وَقَتَلْتَ نَفْسًا فَنَجَّيْنٰكَ مِنَ الْغَمِّ

او مړ کړی وو تا يو سړی، پس نجات مو درکړ تاته له غمه (د قصاص او عقاب).

تفسير: دغه پورته قصه د القصص په سورت کې راځي، خلاصه يې دا چې د ځلميتوب په وخت کې د موسی علیه السلام له لاسه يو قبطي وژلی شوی وو، موسی علیه السلام وويرېد چې د ده په قصاص کې هم په دنيا او هم په عقبی کې زه مأخوذ کېږم، نو پاک الله ده ته له دغو دواړو اقسامو پرېشانيو څخه نجات ورکړ، د اخروي پرېشانی څخه په دې ډول چې د توبې توفيق يې وروبښه چې قبوله هم شوه، او له دنيوي څخه په دې ډول چې موسی علیه السلام يې له مصر وويست، او مدين ته يې ورساوه، چې پوره قصه يې په بل ځای کې راځي.

وَفَتَنّٰكَ فُتُوْنًا

او ومې ازمويلې ته (په قسماقسم) ازمويښو سره.

تفسير: يعنې ستا امتحان د الله تعالی له طرفه په څو څو ځايونو کې واخيست شو، او ته په کې بريالی (کامياب) ثابت شوې.

فَلَبِثْتَ سِنِيْنَ فِيْٓ اَهْلِ مَدْيَنَ ۙ ثُمَّ جِئْتَ عَلٰى قَدَرٍ يّٰمُوْسٰى ۝

پس واوسېدی ته څو کاله په اهل د مدين کې بيا راغلې ته (اوس دلته) پر هغه وخت مقرّر شوي (د عمر چې ما اندازه کړی وو، او د رسالت لايق دی)، ای موسی !.

وَاصْطَنَعْتُكَ لِنَفْسِيْ ۝

او جوړ کړی (غوره کړی) يې ماته لپاره د ځان خپل (په رسالت).

تفسير: يعنې د خپلې وحي او رسالت لپاره يې تيار، او په خپلو خواصو او مقربينو کې يې داخل کړې، او څرنګه يې چې اراده وه؛ ستا روزنه (پالنه) يې وفرمايله.

اِذْهَبْ اَنْتَ وَاَخُوْكَ بِاٰيٰتِيْ وَلَا تَنِيَا فِيْ ذِكْرِيْ ۝

لاړ شه ته (ای موسی) او ورور د تا په معجزو ځما سره، او سستي مه کوئ په ياد ځما کې.

تفسير: يعنې د هغه کار لپاره چې ته جوړ کړی شوی يې؛ اوس يې وخت راغلی دی، چې ته له خپل ورور هارون علیه السلام سره د هغه لپاره ولاړ او تيار شئ ! او هغه دلائل او معجزات چې تاسې ته درکړی شوی دی؛ د ضرورت

په وخت کې يې ظاهر کړې، کله چې موسی علیه السلام پخوا له دې نه د دعاء کولو په وخت کې ویلي وو: ﴿كَيْ نُسَبِّحَكَ كَثِيرًا ۝٣٣ وَنَذْكُرَكَ كَثِيرًا﴾ نو ځکه يې دلته په ﴿وَلَا تَنِيَا فِي ذِكْرِي﴾ په ویلو سره د هغه تذکره وفرمایله، یعنې د الله تعالی د نامه په تبلیغ کې په پوره تیارۍ او فعالیت سره کار وکړئ ! او تمامو احوالو او اوقاتو کې عموما او د دعوت او تبلیغ په وخت کې خصوصًا پاک الله په کثرت سره یادوئ ! چې دغه ذکر الله د اهل الله لپاره د بري او کامیابۍ لویه وسیله او د دښمن په مقابل کې مهمه وسله ده.

اذْهَبَا إِلَىٰ فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغَىٰ ۝٤٣

لاړ شئ (تاسې دواړه) فرعون ته، بېشکه چې دی باغي شوی دی په دعوی د الوهیت سره.

فَقُولَا لَهُ قَوْلًا لَّيِّنًا لَّعَلَّهُ يَتَذَكَّرُ أَوْ يَخْشَىٰ ۝٤٤

پس ووایئ ده ته خبره پسته ښاییږي چې دی پند واخلي (که ستا رسالت ورته محقق شي) یا وویرېږي (له الله که متوهم شي).

تفسیر: یعنې د دعوت او تبلیغ او وعظ او نصیحت په وخت کې پستي، آسانه، رقت راوړنکې خبرې وکړه، اګر که د ده د تمرّد او طغیان لامله د قبول هیله او امید نشته، خو بیا هم تاسې داسې خیال وکړئ ! ممکن دی چې هغه له فکره او غور څخه کار واخلي، او دغه پند او نصائح پرې اثر وغورځوي، یا د الله تعالی د جلال او جبروت د بیان اور ېدلو څخه وویریږي، او د طاعت او انابت په لوري متمائل شي، او په خبرو او اترو کې ډېره نرمي وکړي، له دې توصیې څخه د دعا تو او مبلغینو لپاره ډېر لوی دستور العمل په لاس راځي، لکه چې په قرآن کې داسې صاف ارشاد شوی دی: ﴿ادْعُ إِلَىٰ سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُم بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ﴾ (۱۴ جزء د النحل سورت (۱۲۵) آیت (۱۶) رکوع).

قَالَا رَبَّنَا إِنَّنَا نَخَافُ أَن يَفْرُطَ عَلَيْنَا أَوْ أَن يَطْغَىٰ ۝٤٥

وویل (دواړو وروڼو) ای ربه ځمونږ ! بېشکه مونږ ویریږو چې تلوار به وکړي پر مونږ (په عقوبت سره)، یا به لا نافرمان شي (چې ستا په نسبت به بدې خبرې وکړي).

قَالَ لَا تَخَافَا ۖ إِنَّنِي مَعَكُمَا أَسْمَعُ وَأَرَىٰ ۝٤٦

وفرمایل (الله) مه ویرېږئ (تاسې دواړه)، بېشکه زه له تاسې سره یم (په معاونت او نصرت)، اورم او وینم (په ښه شان سره ستاسې اقوال او افعال هم).

تفسیر: یعنې هغه خبرې چې ستاسې او د ده په منځ کې کیږي، یا هغه معاملات چې در وړاندې کیږي؛ هغه ګرد زه اورم او وینم یې، زه هیڅ له ستاسې نه یم جلا، او تل ځما نصرت او حمایت له تاسې سره دی، خوف او وېره هیڅ مورد نه لري، او نه ښایي چې تاسې په دغه فکر کې واوسئ.

فَأْتِيَاهُ فَقُولَا إِنَّا رَسُولَا رَبِّكَ فَأَرْسِلْ مَعَنَا بَنِي إِسْرَائِيلَ ۖ وَلَا تُعَذِّبْهُمْ ۖ

پس ورشئ (تاسې دواړه) ده ته پس ووایئ چې بېشکه مونږ یو رسولان د رب ستا، نو ولېږه له مونږ سره بني اسرائیل، او مه په عذابوه دوی (په سختو سختو تکالیفو سره).

تفسیر: په دغه کې د درې شیانو په طرف دعوت ورکړی شوی دی:

(۱): د فرعون او د نورو مخلوقاتو کوم رب شته چې رسول یې رالېږلی دی.

(۲): مونږ دواړه د هغه رسولان یو، لهذا ځمونږ اطاعت او د رب العزّت عبادت ښایي چې وکړی شي، ځکه چې په دغې جملې سره د ایمان د اصل په لوري دعوت ورکړی شوی دی، همدغه یې په «والنازعات» (د برشم ۳۰ جزء کې) داسې اداء کړی دی: ﴿فَقُلْ هَلْ لَّكَ إِلَىٰ أَن تَزَكَّىٰ ۝ وَأَهْدِيَكَ إِلَىٰ رَبِّكَ فَتَخْشَىٰ﴾

(۳): هغه شی دی چې د هغه ضرورت په هغه خاص وخت کې واقع شو، یعنې د بني اسرائیلو نجات د فرعونیانو د ذلت او رقّت راوړونکې غلامۍ څخه، مطلب یې دا دی چې: پر دغې شریفې او نجیب الأصلې کورنۍ ظلم او ستم مه کوئ! او د دغه ډېر ذلیل او حقیر مریتوبه یې ازاد او خپلواک کړئ، او له مونږ سره یې پرېږدئ چې هر چېرې مو چې زړه غواړي لاړ شو، او په ازادۍ سره شپې او ورځې تېرې کړو.

قَدْ جِئْنَاكَ بِآيَةٍ مِّن رَّبِّكَ

په تحقیق راغلي یو مونږ تا ته سره له معجزې له جانبه د رب ستا.

تفسیر: یعنې ځمونږ دغه د رسالت دعوی بې دلیله نه ده، بلکه پر خپل صداقت د الله تعالی د قدرت معجزې او دلائل هم راسره شته.

وَالسَّلَامُ عَلَىٰ مَنِ اتَّبَعَ الْهُدَىٰ ۝ إِنَّا قَدْ أُوحِيَ إِلَيْنَا أَنَّ الْعَذَابَ عَلَىٰ مَن كَذَّبَ وَتَوَلَّىٰ ۝

او سلامتي ده (له عذابه) په هغه چا چې متابعت وکړي د سمې صافې لارې. بېشکه مونږ چې یو په تحقیق وحي کړی شوې ده مونږ ته چې بېشکه عذاب په هغه چا دې چې تکذیب کوي (د رسولانو) او مخ ځکوي (له اسلامه).

تفسیر: یعنې هر څوک چې ځمونږ خبره ومني، او پر سمه صافه لاره لاړ شي؛ نو د هغه لپاره د دواړو دارینو سعادت او سلامت ور په برخه کیږي، او هر څوک چې تکذیب او اعراض کوي؛ نو د هغه لپاره عذاب یقیني دی، اعم له دې نه چې یواځې اخروي عذاب وي، یا په دنیا کې هم ورته ورسیږي، ښایي چې اوس تاسې د خپل آخرت په فکر کې شئ، او هره لاره مو چې خوښه وي؛ هم هغه ځان ته غوره کړئ.

کله چې راغلل دوی فرعون ته، او د رب العالمین پیغام یې ورساوه؟

قَالَ فَمَن رَّبُّكُمَا يَا مُوسَىٰ ۝

نو وویل (فرعون) پس څوک دی رب ستاسې ای موسی؟.

قَالَ رَبُّنَا الَّذِي أَعْطَىٰ كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَهُ ثُمَّ هَدَىٰ ۝

وویل موسی: رب ځمونږ هغه ذات دی چې ورکړی یې دی هر څیز ته (له مخلوقاتو) صورت شکل د ده (موافق د کماله د ده سره)، بیا یې لاره هم ورښوولې ده.

تفسیر: یعنې هر شي ته یې سم د هغه له استعداد سره شکل، صورت، قوې، خواص او نور عنایت فرمایلي دي، او د حکمت له کمال یې هم هغسې جوړ کړی دی چې هغه لره لازم وو، بیا په مخلوقاتو کې د هر یو د وجود او بقاء لپاره

هغه سامان چې ضرورت وو؛ هغه يې ورمهيأ کړی دی، او هر څيز ته يې له خپل مادي ساخت او روحاني قوّتونو او خارجي سامانونو څخه د کار اخيستلو لاره ورښوولې ده، بيا داسې يو ټينګ نظام يې رابښوولی دی ، مونږ ته يې هم هدايت راکړی دی، چې د دغو مصنوعاتو له وجوده د صانع پر وجود څرنګه استدلال وکړو، فلله الحمد والمنة.

قَالَ فَمَا بَالُ الْقُرُونِ الْأُولَىٰ ﴿٥١﴾ قَالَ عِلْمُهَا عِندَ رَبِّي فِي كِتَابٍ لَّا يَضِلُّ رَبِّي وَلَا يَنسَى ﴿٥٢﴾

وويل (فرعون): پس څه وو (حال) د خلقو پخوانيو؟. وويل (موسى): چې علم د هغوی په نزد د رب ځما دی په کتاب (لوح محفوظ) کې (ليکلي دي)، چې نه يې ورک کوي رب ځما او نه يې هېروي (هيڅ څيز).

تفسير: يعنې «که د الله تعالى پر وجود باندې داسې روښان دلائل قائم شوي دي، او د هغه په طرف چې ته دعوت ورکوې حق دی؛ نو د تېرو اقوامو په متعلّق څه بيان کړه، چې آخر له دوی ځنې ډېر کسان سره د داسې واضحو او روښانو دلائلو له موجوديته ولې يې له حق څخه غاړه وغړوله، او قبول يې نه کړ؟ آيا پر هغو ګردو باندې يې عذاب نازل کړ او تباه شول؟ که ته نبي يې نو د ګردو اقوامو تفصيلي حالات ښايي تاته خامخا معلوم وي»، دغه ګرد لا يعنې او لرې له مقصده خبرو باندې ځکه د فرعون خوله وسپړېده چې د موسى عليه السلام د هدايت مضامين په داسې فضولو او چټې خبرو سره مخلوط کړي، موسى عليه السلام وفرمايل چې: انبياوو ته د ګردو شيانو تفصيلي علم لرل ضروري نه دي، د هر قوم د تفصيلي حالاتو څخه اطلاع او علم يواځې د الله تعالى کار دی، چې د ځينو مخفي مصالحو په بناء هغه يې په کتاب (لوح محفوظ) کې هم ليکلی دی، د الله تعالى د محيط علم څخه يو شی نه ابتداء غائب کېدی شي او نه په علم کې راغلی څيز د يوې شېبې لپاره هم هېرېدی شي، پر هغه د هر قوم د اعمالو په هر وخت کې چې کړي يې وي؛ د هغو ګردو د يوې يوې ذرې ليکلي شوې حساب شته، چې په هر يوه لازمو اوقاتو کې يې ښکارولی شي.

الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ مَهْدًا وَسَلَكَ لَكُمْ فِيهَا سُبُلًا وَأَنزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ أَزْوَاجًا مِّن نَّبَاتٍ شَتَّىٰ ﴿٥٣﴾

هغه الله چې ګرځولې يې ده تاسې ته ځمکه فرش (غوړېدلې) او روانې کړې يې دي تاسې ته په دې کې لارې، او نازلې کړې يې دي (له طرفه) د اسمانه اوبه؛ پس راوباسو مونږ په دې (اوبو) سره هر هر قسم له ګياو (شنيليو) څخه رنګ په رنګ.

تفسير: يعنې د اوبو، سيندونو، او غرونو له منځه يې پر ځمکه لارې جوړې کړي، او له يوه ځايه بل ځای ته يې بيولې او نښلولې دي، چې پر هغو له ورتګه له يوه ملکه بل ملک ته رسېدی شي، او د اوبو په ذريعه الله تعالى راز راز شنيلي، ترکودې (نباتات) مېوې، دانې، غلې اونور يې پيدا کړي دي.

كُلُوا وَارْعَوْا أَنْعَامَكُمْ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّأُولِي النُّهَىٰ ﴿٥٤﴾

وخورئ تاسې ترې او څروئ (په کې) چارپايان خپل، بېشکه په دې (مذکورو شيانو کې) خامخا (د قدرت ډېر) دلائل دي لپاره د خاوندانو د عقل.

تفسير: يعنې نبې او عمده غـذاوې تاسې خورئ، او هغه شيان چې ستاسې نه پکاريږي؛ هغه پر خپلو چارپايانو خورئ، چې د هغوی په محنت او زيار (کوښښ) ايستلو سره على الأكثر دغه پيداوار حاصليږي.

مِنْهَا خَلَقْنَاكُمْ وَفِيهَا نُعِيدُكُمْ وَمِنْهَا نُخْرِجُكُمْ تَارَةً أُخْرَىٰ ﴿٥٥﴾

(خاص) له دې (ځمکې څخه) پیدا کړي یئ مونږ تاسې، او په همدې ځمکې کې ننه باسو تاسې، او له دې (ځمکې) څخه راباسو تاسې بل کرت (دویم ځلي په بعث بعد الموت سره).

تفسیر: د ټولو پلار آدم علیه السلام له خاورو څخه پیدا کړی شوی دی، بیا په هغو أغذیه وو (خوراکو) سره چې د انسان د بدن روزنه (تربیت) کیږي؛ هغه هم له خاورو څخه وځي، وروسته له مړ ه هم په عمومي ډول ټ کرد انسانان وړاندې یا وروسته له خاورو سره ټ کیږي، همداسې د قیامت په وخت کې همدغه اجزاء چې له خاورو سره ټ کیږي وي؛ بیا سره ټولیږي او بیا له سره پیدا کیږي، او هغه مړي چې په قبرونو کې خښ وي؛ بیا ژوندي ترې راپورته کیږي.

وَلَقَدْ أَرَيْنَاهُ آيَاتِنَا كُلَّهَا فَكَذَّبَ وَأَبَىٰ ﴿٥٦﴾

او خامخا په تحقیق ورښوولې (ورپېژندلې) وې مونږ دغه (فرعون ته) معجزې (د قدرت خپلې) ټولې، نو تکذیب یې وکړ (د معجزو) او منع یې راوړه (له ایمانه په هغو باندې).

قَالَ أَجِئْتَنَا لِتُخْرِجَنَا مِنْ أَرْضِنَا بِسِحْرِكَ يَا مُوسَىٰ ﴿٥٧﴾

وویل (فرعون) آیا راغلی یې ته مونږ ته لپاره د دې چې وباسې مونږ له ځمکې ځمونږ په سحر خپل ای موسی؟.

تفسیر: دغه خبره یې خپل قوم قبطیانو ته ځکه وویله؛ څو هغوی ته د موسی علیه السلام په مقابل کې نفرت او اشتعال ورکړي، یعنې د موسی علیه السلام غرض او مقصد دا دی چې د جادو په زور مونږ د دې ملک څخه وشړي، او د کوډ ګرۍ په داسې نندارې د عوامّو جمیعت له خپله ځانه سره ملګري کړي، او په دغه چل د قبطیانو پر ټ کردو املاکو او اموالو قابض شي.

فَلَنَأْتِيَنَّكَ بِسِحْرٍ مِثْلِهِ فَاجْعَلْ بَيْنَنَا وَبَيْنَكَ مَوْعِدًا لَا نُخْلِفُهُ نَحْنُ وَلَا أَنْتَ مَكَانًا سُوًى ﴿٥٨﴾

پس خامخا رابه وړو تاته سحر پشان د دې سحر، پس مقرّر کړه په منځ ځمونږ او په منځ د تا کې یوه وعده چې نه به کوو مخالفت له هغه مونږ او نه ته، (او وټ کرځوه ځای د وعدې) یو ځای هوار (متوسّط په منځ د طرفینو کې).

تفسیر: یعنې ته پخپله په دغه اراده کې له سره نشې کامیابېدی، له مونږ سره ډېر لوی لوی کوډ ګران شته، ښه خو به دا وي چې ته له هغوی سره مقابله وکړې، پس په هره ورځ او هر ځای کې چې ته له هغوی سره مقابله کول غواړې؛ د هغه د تعیین اختیار تاته درکړی کیږي، او دا ضروري ده هر هغه وخت چې معین کیږي؛ ښایي چې له هغه څخه هیڅوک ځان ونه کاږي، او داسې ځای دې وټاکل شي، چې هلته د دواړو طرفینو لپاره یو شان سهولت حاصل وي، او په منځ کې واقع وي، او په کښاستلو کې د راعي او رعایا او حاکم او محکوم او د وړوکي او د لوی هیڅ فرق او توپیر سره نه وي، او هره یوه ډله په ډېره آزادۍ او خپلواکۍ سره د خپل قوّت او قدرت مظاهره په کې وکړی شي، او میدان هم خلاص، ارت، صاف او هوار وي، څو ټ کرد کتونکي هر شی بې تکلفه ولیدی شي، او ټول مشاهدات په ښه ډول سره وکړی شي.

قَالَ مَوْعِدُكُمْ يَوْمُ الزِّينَةِ وَأَنْ يُحْشَرَ النَّاسُ ضُحًى ﴿٥٩﴾

وويل (موسى) وخت د وعدې د تاسې ورځ د جشن (د قبطيانو) ده، او دا چې راټول به کړل شي خلق په وخت د څاښت کې.

تفسير: يعنې د انبياوو په کارونو کې له سره هيڅ يو تلبيس او تلميع نه وي، د دوی ګرد معاملات ښکاره، واضح او صاف وي، موسى عليه السلام وفرمايل: «ښه په هم هغه ورځ کې چې تاسې لويه مېله او رسمي جشن کوئ؛ په هم هغه ورځ کې څه وخت چې لمر ښه پورته راشي، نو دغه د مقابلې نمايش (ښودنه) هم شروع شي، يعنې په دغه مېله کې په هر ځای او هر وخت چې ډېر خلق سره راټول شوي وي، په رڼا ورځ کې دې دغه مقابله وکړله شي، څو کتونکي ډېر زيات وي، او د ورځې په رڼا کې هر څوک هر شی په ښه شان سره وګوري، او هيڅ يوه اشتباه په منځ کې واقع نشي».

فَتَوَلَّىٰ فِرْعَوْنُ فَجَمَعَ كَيْدَهُ ثُمَّ أَتَىٰ ﴿٦٠﴾

پس مخ وګرځاوه (خپلو مشرانو ته) فرعون پس راټول يې کړل (اسباب آلات) د مکر فريب خپل بيا راغی (موعد ته سره له جادوګرانو او اتباعو خپلو).

تفسير: د دغې خبرې د غوټه کولو څخه وروسته فرعون له مجلس څخه پاڅېد، او د کوډګرانو د ټولولو په ترتيباتو يې لاس پورې کړ، په هم هغه ټاکلي وخت د مقابلې په ميدان کې په داسې حال حاضر شو، چې د کوډګرانو يو لوی فوج له ده سره وو، له دوی سره د انعاماتو او اکرامونو لوبې وعدې هم کړی شوې وې، او دوی ګرد په دې باندې ګمارلي شوي وو، چې په هر ډول سره چې کيږي، ښايي چې موسى عليه السلام ته ماتې ورکړئ، ګواکې دوی د حق او حقانيت د مغلوبولو په فکر کې وو.

قَالَ لَهُمْ مُوسَىٰ وَيْلَكُمْ لَا تَفْتَرُوا عَلَى اللَّهِ كَذِبًا فَيُسْحِتَكُمْ بِعَذَابٍ ۖ وَقَدْ خَابَ مَنِ افْتَرَىٰ ﴿٦١﴾

وويل دغو (ساحرانو) ته موسى: (نازل دې کړي الله پر تاسې) هلاکت د تاسې، مه تړئ پر الله باندې دروغ؛ پس هلاک به کړي تاسې په عذاب سره، او په تحقيق خراب او نااميده شو هر هغه څوک چې دروغ يې وتړل (پر الله).

تفسير: معلوميږي چې په دغه مجمع کې موسى عليه السلام هر يوه ساحر ته د ده له حاله سره سم پند او نصيحت فرمايلی وو، کله چې کوډګران د حق په مقابله په جادو سره کوونکي وو، نو هغوی ته يې تنبيه ورکوله چې ګورئ ! په لوی لاس خپل ځانونه هلاکت کې مه اچوئ ! د الله تعالى د قدرت نښې او معجزې او د انبياوو عليهم السلام معجزو ته سحر ويل، او بې حقيقته شيان د ثابت شويو شيانو او حقائقو په مقابله کې وړاندې کول ګواکې پر پاک الله دروغ تړل دي، اما د دروغ ترونکو خاتمه او انجام له سره ښه نه دی، بلکه اندېښنه شته چې پر داسې خلقو اسماني آفت نازل شي، او د دوی بېخ او بکر وباسي، او بنياد او اساس يې ور وران کړي.

فَتَنَازَعُوا أَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ وَأَسَرُّوا النَّجْوَىٰ ﴿٦٢﴾

پس سره جګړه وکړه دغو (ساحرانو) په کار خپل پخپلو منځونو کې، او پټ يې وساته دغه راز (په منځ خپل کې).

تفسير: د موسى عليه السلام له دغې موعظې او تبليغ څخه د کوډګرانو په جرګه کې سخته وېره او اندېښنه ورپيدا شوه، او پخپلو منځونو کې يې په جګړو او مناقشو لاس پورې کړ، بالآخر وروسته له ډېرو مناظرو، مخالفتونو اومنازعو د فرعون له اثره متأثر شول، او هغه خبرې او اترې يې وکړې چې وروسته راځي:

قَالُوٓا۟ إِنْ هَٰذَٰنِ لَسَٰحِرَٰنِ يُرِيدَانِ أَن يُخْرِجَاكُم مِّنْ أَرْضِكُم بِسِحْرِهِمَا وَيَذْهَبَا بِطَرِيقَتِكُمُ ٱلْمُثْلَىٰ ﴿٦٣﴾

وويل (جادوګرانو) دا دواړه خامخا ساحران دي اراده لري دوی دواړه چې وباسي تاسې له ځمکې (ملک) د تاسې په سحر خپل سره، او بوځي (محو کړي دوی دغه) لاره (د دين) د تاسې چې ډېره غوره ده.

تفسير: يعنې چې له پخوا راهيسې ستاسې کوم دين او رسوم جريان لري، هغه له منځه لرې کړي، او خپل دين هم رائج کړي، چې د هغه په زور په دغه ملک کې ستاسې عزّت، پت، ګټه او شته، همدغه دواړه وروڼه غواړي چې له تاسې څخه وشکوي، او يواځې همدا دواړه پرې قابضان شي.

فَأَجْمِعُوا۟ كَيْدَكُمْ ثُمَّ ٱئْتُوا۟ صَفًّا ۚ وَقَدْ أَفْلَحَ ٱلْيَوْمَ مَنِ ٱسْتَعْلَىٰ ﴿٦٤﴾

پس راجمع کړئ تاسې (اسباب د سحر او) مکر خپل، بيا راشئ ميدان د معارضې ته صف صف، او په تحقيق بريالی شو نن ورځ هغه څوک چې غالب شو.

تفسير: يعنې د موقع اهميت وپېژنئ ! وقت له لاسه مه باسئ ! په پوره همّت او قوّت سره ګرد يو ځای شئ ! او د دوی د پړه کولو تدبير وکړئ ! او دفعتًا داسې حمله پرې وروړئ ! چې په يو وار کې د دوی قدمونه وښويږي او وپرځيږي، چې د نن ورځې جګړه فيصله کوونکې جرګه ده، د نن ورځې برى دائمي کاميابي او د تل برى دى، هر هغه فريق چې نن غالب او بريالی شي؛ نو هغه د همېشه لپاره منصور او مفلح ګڼلی کيږي.

قَالُوا۟ يَٰمُوسَىٰٓ إِمَّآ أَن تُلْقِىَ وَإِمَّآ أَن نَّكُونَ أَوَّلَ مَنْ أَلْقَىٰ ﴿٦٥﴾ قَالَ بَلْ أَلْقُوا۟ ۖ فَإِذَا حِبَالُهُمْ وَعِصِيُّهُمْ يُخَيَّلُ إِلَيْهِ مِن سِحْرِهِمْ أَنَّهَا تَسْعَىٰ ﴿٦٦﴾

وويل (کوډګرانو) ای موسی ! يا به ته غورځوې (اول همسا خپله) او يا به شو مونږ اول د هغه چا چې غورځوي (همسا خپله). وويل (موسی) بلکه وغورځوئ تاسې ړومبی ! (نو واچول ساحرانو اسباب د سحر خپل)، پس ناڅاپه (دغه وخت) هغه پرې د دوی او همساګانې د دوی په خيال کې راوستې کېدې دغه (موسی ته) له وجه د سحر د دغه (ساحرانو) داسې چې ښکه دغه (ماران دي چې) منډې وهي (او ځغلي).

تفسير: موسی عليه السلام په ډېرې بې پروايی سره جواب ورکړ، چې نه ړومبی تاسې خپلې نندارې راوښيئ، او خپلې چارې مو راښکاره کړئ ! څو د باطل د زور ازمويلو څخه وروسته د حق غلبه په پوره ډول سره درښکاره شي، دغه قصه د الأعراف سورت په (۱۲) رکوع کې پخوا له دې نه هم ليکلې شوې ده، هلته دې ولوستې شي.

فَأَوْجَسَ فِى نَفْسِهِۦ خِيفَةً مُّوسَىٰ ﴿٦٧﴾

بيا وموندله (موسی) په نفس خپل کې وېره (چې خلق به د سحر او معجزې فرق ونشي کړی او ګمراه به پاتې شي).

تفسير: يعني د کوډګرانو د دغې چارې د ليدلو څخه ناپوهان ټپر نه وځي، او د سحر (کوډو) او د معجزې په منځ کې به سره فرق ونه کړی شي، نو په دغه صورت کې به د حق غلبه نه واضح کيږي، د خوف دغه مطلب د وروستني جواب څخه څرګندیږي.

قُلْنَا لَا تَخَفْ إِنَّكَ أَنْتَ الْأَعْلَىٰ ﴿٦٨﴾

ومو ويل (موسی ته) مه ويرېږه ! بېشکه ته چې يې همدا ته يې ډېر غالب.

تفسير: يعني وېره له خپل زړه څخه وباسه ! او دغسې وسوسې ته په خپل زړه کې ځای مه ورکوه ! الله تعالی خامخا حق ته بری او غلبه ورکوي، او تل يې په ارتقاء او اعتلاء کې ساتي.

وَأَلْقِ مَا فِي يَمِينِكَ تَلْقَفْ مَا صَنَعُوا ۖ

او وغورځوه هغه شی چې سې لاس د تا کې دی، چې له حلق څخه ښکته ټپر کړي هغه شيان چې دوی جوړ کړي دي.

تفسير: يعني خپله همسا په ځمکه وغورځوه ! چې د دوی دغه ګردې کوډې او پلمې يوه نمړۍ او ګوله کړي، او ميدان د دوی له وجوده پاک شي.

إِنَّمَا صَنَعُوا كَيْدُ سَاحِرٍ ۖ وَلَا يُفْلِحُ السَّاحِرُ حَيْثُ أَتَىٰ ﴿٦٩﴾

بېشکه هغه شی چې جوړ کړی دی دوی (او ميدان د مقابلې ته يې حاضر کړی دی) مکر د ساحر دی، او بری نه مومي ساحر (کوډګر) هر چېرته چې راشي (او وي).

تفسير: يعني د کوډګرانو کوډې، سحر، جادو او نورې پلمې (تدبيرونه) چې څومره دي، او تر هرې اندازې پورې چې ورسيږي، د حق په مقابله کې له سره بری نشي موندلی، او نه پخپله کوډګر چېرې فلاح موندلی شي، نو ځکه په حديث کې د کوډګر د قتل حکم ورکړی شوی دی.

فَأُلْقِيَ السَّحَرَةُ سُجَّدًا قَالُوا آمَنَّا بِرَبِّ هَارُونَ وَمُوسَىٰ ﴿٧٠﴾

پس وغورځول شول کوډګران (نسکور) په دغه حال کې چې سجده کوونکي وو (الله ته) (نو کوډګرانو) وويل: ايمان مو راوړی دی په رب د هارون او موسی.

تفسير: دغه کوډګران چې ډېر فني سړي او د تخصص خاوندان وو، سمدلاسه وپوهېدل چې دغه له سره سحر نشي کېدی، او علی اليقين دغه له سحره د پاسه بل کوم حقيقت او کيفيت لري، نو في الحال د دوی زړونه د ايمان په رڼا سره روښان شول، او د پاک الله د عظمت او قدرت په مقابل کې سر په سجده ولوېدل، دغه قصه د «الأعراف» سورت په ۱۳ رکوع کې ليکلی شوی ده.

قَالَ آمَنتُمْ لَهُ قَبْلَ أَنْ آذَنَ لَكُمْ ۖ إِنَّهُ لَكَبِيرُكُمُ الَّذِي عَلَّمَكُمُ السِّحْرَ ۖ

وويل (فرعون) چې: ايمان راوړو تاسې په ده باندې پخوا له هغه چې اجازه درکړم زه تاسې ته، بېشکه دا موسی چې دی خامخا مشر د تاسې دی هغه چې ښوولی يې ده تاسې ته جادو.

تفسیر: یعنې بې ځما له اجازې او حکم صادرولو څخه تاسې ایمان راوړ، او ځما فیصلې ته مو له سره غوږ کښنبود او منتظر نشوئ، نو معلوم شو چې تاسې او موسی علیه السلام پخپلو منځونو کې سره روغه او جوړښت سره کړی دی، او دغه مقابله مو داسې راښکاره شوه، لکه د زرګرانو جنګ چې په دغه سره غواړئ چې عوامّ الناس وغولوئ، لکه چې د «الأعراف» په سورت کې هم مذکور شو.

فَلَأُقَطِّعَنَّ أَيْدِيَكُمْ وَأَرْجُلَكُم مِّنْ خِلَافٍ وَلَأُصَلِّبَنَّكُمْ فِي جُذُوعِ النَّخْلِ وَلَتَعْلَمُنَّ أَيُّنَا أَشَدُّ عَذَابًا وَأَبْقَىٰ ﴿٧١﴾

نو اوس به پرې کړم زه خامخا لاسونه د تاسې، او پښې د تاسې تېروبېر (یعنې ښی لاس او کښې پښه - یا کېنې لاس او ښی پښه)، او خامخا ځوړند به کړم هرومرو تاسې په تنو د خرماوو کې، څو ستاسې د حال د لیدلو څخه ګردو ته پند او عبرت حاصل شي، او خامخا معلوم به کړئ تاسې هرومرو چې کوم یو له مونږ نه ډېر سخت دی له جهته د عذاب، او ډېر پاتې کېدونکی دی (زه که موسی؟).

تفسیر: یعنې تاسې پخپل دغه ایمان راوړلو سره داسې راڅرګندوئ چې همدا مونږه منجي یو او نور ګرد خلق به په ابدي عذاب کې اخته او مبتلا کیږي، نو اوس به درمعلوم شي چې د چا عذاب زیات سخت دی، او تر زیات وخت پورې پاتې کېدونکی دی.

قَالُوا لَن نُّؤْثِرَكَ عَلَىٰ مَا جَاءَنَا مِنَ الْبَيِّنَاتِ وَالَّذِي فَطَرَنَا فَاقْضِ مَا أَنتَ قَاضٍ ۖ إِنَّمَا تَقْضِي هَٰذِهِ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا ﴿٧٢﴾ إِنَّا آمَنَّا بِرَبِّنَا لِيَغْفِرَ لَنَا خَطَايَانَا وَمَا أَكْرَهْتَنَا عَلَيْهِ مِنَ السِّحْرِ ۗ وَاللَّهُ خَيْرٌ وَأَبْقَىٰ ﴿٧٣﴾

وویل (کوډګرانو) چې له سره به غوره نه کړو تا په هغه چې راغلی دی مونږ ته له ښکاره وو معجزو، او له هغه (الله) چې پیدا کړي یې یو مونږ، پس وکړه ته هغه کار چې ته یې کوونکی یې، بېشکه همدا خبره ده چې حکم به ورکړې ته په دې ژوندون لږ خسیس (په قتل او نورو تعزیراتو). بېشکه مونږ ایمان راوړی دی په رب خپل، چې وبښي مونږ ته ګناهونه ځمونږ، او هغه چې تا مجبوره کړي یو مونږ په هغه شي باندې له سحره (په مقابل د معجزې کې)، او الله خیر غوره دی (له جهته د جزاء ورکولو له تا نه) او ډېر باقي پاتې کېدونکی دی (عذاب د ده).

تفسیر: یعنې مونږ داسې صاف حقّاني دلائل ستا له خاطره نشو پرېښودی، او د خپل حقیقي خالق د خوښۍ په مقابل کې ستا هیڅ پروا نشو کولی، اوس هر څه چې ستا له لاسه کېدی شي؛ ویې کړه، ستا خو هم دغومره زور رسیږي چې ځمونږ دغه فاني دنیوي ژوندون ختم کړې، ځمونږ ارزو او تمنّا همدا ده چې ځمونږ مالک او مولی له مونږه خوښ او رضاء شي، او ځمونږ ټول ګناهونه خصوصًا همدغه ګناه چې ستا د حکومت له خوفه بالجبر ځمونږ له لاسه صادره شوې ده، «یعنې چې د حق مقابله مو له جادو سره کړې ده»؛ معاف وفرمایې.

إِنَّهُ مَن يَأْتِ رَبَّهُ مُجْرِمًا فَإِنَّ لَهُ جَهَنَّمَ لَا يَمُوتُ فِيهَا وَلَا يَحْيَىٰ ﴿٧٤﴾

بېشکه شان دا دی هر څوک چې راشي رب خپل ته کافر (په عقبی کې)؛ پس بېشکه شته ده ته جهنّم دوزخ چې نه به مري په دې دوزخ کې، او نه به ژوندون کوي (د ژوندون په څېر).

تفسیر: یعنې انسان لره پکار دي چې اول د آخرت په فکر کې اوسې، او داسې دې ونه کړي چې د مخلوق په اطاعت کې د خالق معصیت وکړي، ځکه چې د داسې مجرمانو د هستوګنې ځای ډېر بد ځای دی، چې له هغه څخه نجات او ژغورنه (بچ کېدنه) په هیڅ یوه صورت سره ممکنه نه ده.

وَمَنْ يَّأْتِهٖ مُؤْمِنًا قَدْ عَمِلَ الصّٰلِحٰتِ فَاُولٰٓئِكَ لَهُمُ الدَّرَجٰتُ الْعُلٰى ﴿٧٥﴾ جَنّٰتُ عَدْنٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا ۭ وَذٰلِكَ جَزٰۗؤُا مَنْ تَزَكّٰى ﴿٧٦﴾

او هر څوک چې راشي دغه (الله) ته (په قیامت کې) په دې حال کې چې مؤمن وي، چې په تحقیق کړي یې وي ښه (عملونه په دنیا کې)؛ پس دغه مؤمنان چې دي شته دوی ته مرتبې ډېرې اوچتې. (چې هغه مرتبې) جنتونه دي د (تل) هستوګنې، چې بهیږي له لاندې (د مانیو او ونو) د دوی ویالې، همېشه به وي دوی په دغو (جنتونو) کې، او دغه (درجې او جنتونه) جزاء ده د هغه چا چې ځان یې پاک کړی وي (له خیرو د کفر او له ګناهونو).

وَلَقَدْ اَوْحَيْنَآ اِلٰى مُوْسٰٓى ۙ اَنْ اَسْرِ بِعِبَادِيْ فَاضْرِبْ لَهُمْ طَرِيْقًا فِي الْبَحْرِ يَبَسًا ۙ لَّا تَخٰفُ دَرَكًا وَّلَا تَخْشٰى ﴿٧٧﴾ فَاَتْبَعَهُمْ فِرْعَوْنُ بِجُنُوْدِهٖ فَغَشِيَهُمْ مِّنَ الْيَمِّ مَا غَشِيَهُمْ ﴿٧٨﴾

او خامخا په تحقیق وحي کړې وه مونږ موسی ته داسې چې د شپې وباسه (له مصره) بندګان ځما (بني اسرائیل)، پس جوړه کړه دوی ته (په وهلو د همسا خپلې سره) لاره په بحر کې وچه، نه به ویرېږي ته په تعقیب (د فرعون له موندلو او نیولو) او نه ویرېږي (له ډوبېدلو). پس راغی په هغو (بني اسرائیلو) پسې (له وروسته) فرعون سره د لښکرو د ده؛ پس لاندې کړل دوی له بحر څخه هغه څیز چې لاندې یې کړل.

تفسیر: کله چې فرعونیانو په میداني مقابله کې ماتې وموندلې، او کوډګران مشرف بالایمان شول، او د بني اسرائیلو ثقل څه درومند شو، او موسی علیه السلام له کلو کلو راهیسې د الله تعالی باهره آیات وروښوول، او هر شان حجّت یې په اتمام ورساوه، خو سره له هغه فرعون دغې خبرې ته تیار او آماده نشو چې حق ومني، یا بني اسرائیلو ته آزادي او خپلواکي ورکړي؛ دلته د الله تعالی داسې حکم پر موسی علیه السلام صادر شو، چې بني اسرائیل له خپله ځانه سره روان کړه ! او د شپې له مخې له مصره هجرت وکړئ !، څو په دغه وسیله سره بني اسرائیل له مظلومیت او غلامۍ څخه نجات وموميِ، په لاره کې به سمندر (د قلزم بحیره) حائل کیږي، لیکن تا غوندې د یو اولوالعزم نبي په لاره کې نه ښایي چې سمندر هم حائل شي، کله چې موسی علیه السلام له همدغه هدایت سره سم پر سمندر باندې خپله همسا ووهله، چې په هغه سره اوبه له سره تر بېخه پورې څیرې او دولس کوڅې شوې، او الله تعالی باد ته امر وکړ، چې سمدلاسه دغه ځمکه وچه کړه ! لکه چې آناً فاناً د سمندر بېخ وچه سمه صافه لاره شوه، او په دواړو اطرافو کې د سمندر اوبه لکه چې ډېر لوی لوی غرونه ولاړ وي: ﴿فَانْفَلَقَ فَكَانَ كُلُّ فِرْقٍ كَالطَّوْدِ الْعَظِيمِ﴾ «پس څیرې شو بحر، پس وګرځېده هره ټوټه د اوبو لکه لوی غر»، نو بني اسرائیل پر دغه لاره بې له کومه تکلیف او مشقته تېر شو، وروسته فرعون سره له خپل عظیم الشان فرعوني لښکر د دوی د تعاقب او نیولو لپاره راغلل، او دغه وچه سمه صافه لاره یې لیدلې په بني اسرائیلو پسې هلته ننوتل، څه مهال (وخت) چې بني اسرائیل له سینده بیخي پورې وتل، او فرعون سره له خپله فرعوني لښکره د سیند منځ ته ورسېدل؛ الله تعالی سمندر ته امر ورکړ چې له دواړو خواوو اوبه سره یو ځای کړه ! او فرعون سره له فرعونیانو په خپله غېږ کې ټینګ ونیسه !.

وَاَضَلَّ فِرْعَوْنُ قَوْمَهٗ وَمَا هَدٰى ﴿٧٩﴾

او ګمراه کړ فرعون قوم خپل او (ورته یې) ونه ښودله لاره سمه.

تفسیر: یعنې په ژبه سره خو یې ډېرې دعوی کولې چې: ﴿وَمَآ اَهۡدِيكُمۡ اِلَّا سَبِيلَ الرَّشَادِ﴾ لیکن ده خپل قوم ته څرنګه ښه لار وروښوده؟ بېشکه چې فرعون دغه مثال پر فرعونیانو ممثل کړ.

يٰبَنِيٓ اِسۡرَآءِيلَ قَدۡ اَنجَيۡنٰكُمۡ مِّنۡ عَدُوِّكُمۡ وَوٰعَدۡنٰكُمۡ جَانِبَ الطُّوۡرِ الۡاَيۡمَنَ وَنَزَّلۡنَا عَلَيۡكُمُ الۡمَنَّ وَالسَّلۡوٰى ﴿۸۰﴾ كُلُوۡا مِنۡ طَيِّبٰتِ مَا رَزَقۡنٰكُمۡ وَلَا تَطۡغَوۡا فِيۡهِ فَيَحِلَّ عَلَيۡكُمۡ غَضَبِىۡ ۚ وَمَنۡ يَّحۡلِلۡ عَلَيۡهِ غَضَبِىۡ فَقَدۡ هَوٰى ﴿۸۱﴾

(وفرمایل الله چې) ای بني اسرائیلو ! په تحقیق نجات درکړ مونږ تاسې ته له دښمنه د تاسې، او وعده کړې ده مونږ له تاسې سره (په واسطه د موسی) جانب د طور (چې) ښی (جانب دی)، او نازل کړ مونږ پر تاسې من (ترنجبین) او سلوی (وریت کړي مړځان)، خورئ تاسې له طیبو (پاکیزه وو شیانو) هغه چې رزق روزي مونږ درکړې ده تاسې ته، او مه کوئ تجاوز په هغه (مرزوق کې په اسراف، اذخار، بخل او کفران سره)، پس واجب لازم راکوز به شي پر تاسې غضب قهر ځما، او هر څوک چې لازم واجب راکوز شي پر ده غضب ځما؛ پس په تحقیق سخت وغورځېد (په هاویه کې).

تفسیر: په دغه سره الله تعالی بني اسرائیلو ته پند ورکوي چې وګورئ مونږ پر تاسې باندې څرنګه احسانات او انعامات فرمایلي دي، د دغو احساناتو اوانعاماتو په مقابل کې تاسې ته دغه لایق او مناسب وو، چې هغه حلال، طیب، لذیذ، خوندور او پاک شیان چې الله تعالی تاسې ته عنایت فرمایلي دي؛ د هغه استعمال په ډېر شوق او ذوق وکړئ ! او په دغه معامله کې له حده مه تېرېږئ، لکه داسې چې ناشکري او اسراف وکړئ ! یا په دغه فاني تنعماتو کې بیخي محو او ډوب شئ، او د الله تعالی واجبه حقوق اداء نه کړئ، یا دغه د الله تعالی درکړی شوی مال او دولت په مناهیو او معاصیو کې ولګوئ، یا هر چېرې او هر ځای کې چې د تعدیل، تأویل، مکر او فریب څخه ممانعت کړی شوی دی؛ هلته په دغو تأویلاتو، مکر او فریب پسې مه ګرځئ ! الغرض د الله تعالی درکړي نعمتونه د طغیان او عصیان آله له سره مه ګرځوئ !.

وَاِنِّىۡ لَغَفَّارٌ لِّمَنۡ تَابَ وَاٰمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا ثُمَّ اهۡتَدٰى ﴿۸۲﴾

او خامخا زه هرومرو ښه مغفرت کوونکی یم هغه چا ته چې توبه یې وویسته (له شرکه) او ایمان یې راوړ (په ټولو مؤمن به شیانو)، او نېک عمل یې وکړ، او بیا (په همدغه سمه صافه لار تر مرګه) مستقیم پاتې شو.

تفسیر: د مغضوبینو په مقابل کې دغه د مغفورینو بیان وشو،یعنې هومره چې لوی مجرم وي، که د زړه په صدق سره تائب شي، او د ایمان او صالح عمل لاره ځان ته غوره کړي، او پر همدغه د ایمان پر سمه صافه لاره تر مرګه پورې مستقیم پاتې شي؛ نو د الله تعالی په دربار کې د مغفرت او د رحمت هیڅ کمی اوتقلیل نشته.

وَمَآ اَعۡجَلَكَ عَنۡ قَوۡمِكَ يٰمُوۡسٰى ﴿۸۳﴾ قَالَ هُمۡ اُولَآءِ عَلٰٓى اَثَرِىۡ وَعَجِلۡتُ اِلَيۡكَ رَبِّ لِتَرۡضٰى ﴿۸۴﴾

او څه شي راګرځندی کړې ته (چې ړومبی راغلې) له قومه خپله ای موسی !. وویل (موسی) دوی دغه دي (روان دي) راپسې وروسته ځما (را روان دي)، او جلتي مې وکړه تاته (په راتلو کې) ای ربه ځما لپاره د دې چې راضي شې ته (له ما نه).

تفسير: موسى عليه السلام حسب الوعده په ډېره مينه او اشتياق سره «طور» ته ورسېد، ښايي چې داسې حکم هم پرې شوی وي؛ چې د خپل قوم ځينې مشران او غټان هم له خپله ځانه سره راوله، او هغوی به ترې لږ څه وروسته پاتې شوي وي، او موسى عليه السلام به په ډېر شوق او ذوق سره مخ کې وړاندې تللی وي، نو الله تعالى وفرمايل: اى موسى ! دومره ګړندى ولې راغلې؟ او خپل قوم او ملګري دې ولې وروسته پرېښودل؟ عرض يې وکړ چې اى رب العالمينه ! ستا د خوښۍ او رضاء لپاره ډېر ژر حاضر شوم، او قوم هم دومره له ما ځنې لرې نه دى، دغه دى راپسې راځي، كذا في التفاسير، ويحتمل غير ذلك، والله أعلم.

قَالَ فَإِنَّا قَدْ فَتَنَّا قَوْمَكَ مِنْ بَعْدِكَ وَأَضَلَّهُمُ السَّامِرِيُّ ﴿٨٥﴾

وفرمايل (الله) پس ښېشکه مونږ چې يو په تحقيق ومو ازموېه قوم د تا وروسته له (راتللو ستا)، او ګمراه کړل دوى سامري (په عبادت د خُسي سره).

تفسير: يعنې ته دلته راغلې، او ما ستا قوم په يو ډېر سخت امتحان کې غورځولى دى، چې د هغه سبب په عالم أسباب کې سامري ګرځېدلى دى، ځکه چې د هغه په اضلال او اغواء سره بني اسرائيلو د موسى عليه السلام په غياب کې د خُسي په عبادت لاس پورې کړ، چې د هغه قصه د «الأعراف» سورت په (١٨) رکوع کې هم تېره شوې ده.

فَرَجَعَ مُوسَىٰ إِلَىٰ قَوْمِهِ غَضْبَانَ أَسِفًا ۚ قَالَ يَا قَوْمِ أَلَمْ يَعِدْكُمْ رَبُّكُمْ وَعْدًا حَسَنًا ۚ أَفَطَالَ عَلَيْكُمُ الْعَهْدُ أَمْ أَرَدْتُمْ أَنْ يَحِلَّ عَلَيْكُمْ غَضَبٌ مِنْ رَبِّكُمْ فَأَخْلَفْتُمْ مَوْعِدِي ﴿٨٦﴾

پس راوګرځېد موسى قوم خپل ته ډېر غضبناک خورا غمجن، وويل (موسى) اى قومه ځما ! آيا وعده نه وه کړې له تاسې سره رب د تاسې وعده حسنه (نېکه ښه د ورکولو د تورات)؟، آيا پس اوږده شوه پر تاسې زمانه (د بيلتون ځما)؟، او که اراده کړې وه تاسې چې لازم واجب راکوز شي پر تاسې غضب قهر له جانبه د رب د تاسې؛ پس وعده خلافي وکړه تاسې له ما سره؟.

تفسير: يعنې ځما په متابعت کې تاسې ته د ديني او دنيوي هر قسم نېکۍ دررسېږي، لکه چې ډېره عظيم الشأنه نيکي همدا اوس تاسې پخپلو سترګو سره وليدله، او هغه څه چې باقي دي؛ هغه عنقريب دررسېږي، آيا له دغې وعدې څخه ډېر زيات مدّت تېر شوى دى؟ چې تاسې دغه تېر ګرد احسانات هېر کړل، او د وروستنيو انعاماتو له ډېر انتظار کولو څخه سترې ستومان شوئ؟ يا عمدًا او په لوى لاس مو له ما سره وعده خلافي وکړه؟ او د توحيد پر دين قائم پاتې نشوئ؟ او د الله تعالى غضب مو ځان ته غوره کړ (كذا فسره الحافظ ابن كثير رحمه الله).

قَالُوا مَا أَخْلَفْنَا مَوْعِدَكَ بِمَلْكِنَا وَلَٰكِنَّا حُمِّلْنَا أَوْزَارًا مِنْ زِينَةِ الْقَوْمِ فَقَذَفْنَاهَا فَكَذَٰلِكَ أَلْقَى السَّامِرِيُّ ﴿٨٧﴾

وويل (بني اسرائيلو) چې نه مو دى کړى خلاف د وعدې د تا په اختيار خپل سره، وليکن مونږ بار کړى شوي يو په پټو له ګانهو (زېوراتو) او کاليو (کپړو) د قبطيانو د قوم، پس ومو غورځولې هغه (ګانې په اور کې)، او همداسې وغورځولې (ګانې په اور کې) سامري.

تفسير: يعنې مونږ پخپل اختيار او په خپل سر داسې حرکت نه دى کړى، په دغه حرکت باندې مونږ د «سامري» په تحريک او لار ښوونه سره اقدام کړى دى، صورت يې داسې وو چې د فرعونيانو د ګانهو او کاليو (جامو) هغه بار چې ځمونږ په اوږو بار وو؛ مونږ نه پوهېدلو چې له هغه سره څه معامله وکړو، نو پخپلو منځونو کې مو مشوره سره وکړه، او وروسته له هغه مو داسې غوټه کړه، چې هغه هيسته وغورځوو، نو «سامري هغه زېورات واخيستل، او په اور کې يې

ویلي کړل، او له هغه ځنې یې د ځُسي تصویر جوړ کړ، او هغه یې راودراوه، دغه قصه د «الأعراف» په سورت کې هم تېره شوې ده، هلته دې ولوستل شي.

تنبیه: د فرعونیانو ګانې څرنګه د بني اسرائیلو په لاس ورغلې وې؟ یا به یې هغه له دوی نه مستعار اخیستې وې، یا د غنیمت د مال په ډول به دوی ته په لاس ورغلې وې، یا به بل کوم صورت لري، په دې کې د مفسّرینو اختلاف دی.

فَأَخْرَجَ لَهُمْ عِجْلًا جَسَدًا لَّهُ خُوَارٌ فَقَالُوا هَٰذَا إِلَٰهُكُمْ وَإِلَٰهُ مُوسَىٰ فَنَسِيَ ﴿٨٨﴾

نو (یې) راوویست دوی ته (له هغه خندق څخه) یو ځُسی یو جسد چې وو ده ته غږ، نو وویل (سامري او تابعانو یې) دغه د تاسې معبود دی او معبود د موسی دی، پس هېر کړی دی ده (خپل إلَـه دلته او طور ته تللی دی).

تفسیر: یعنې د موسی علیه السلام څخه هېر شوي دي چې د الله تعالی سره د خبرې کولو لپاره طور ته تللی دی، الله خو دلته موجود دی، یعنې همدغه ځُسی دی (العیاذ بالله)، ښایي دغه خبره به د دغو یهودانو وي چې په دوی کې سخت غالبان وو.

أَفَلَا يَرَوْنَ أَلَّا يَرْجِعُ إِلَيْهِمْ قَوْلًا وَلَا يَمْلِكُ لَهُمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا ﴿٨٩﴾

(نو فرمایي الله) آیا نه ګوري دوی بېشکه شان دا دی چې بېرته نه ګرځوي دا (ځُسی) دوی ته خبره، او نه مالک دی دوی ته د ضرر (د دفع کولو)، او نه د نفعې (د رسولو).

تفسیر: یعنې دغه ړانده په دغومره غټه خبره هم ونه پوهېدل، چې دغه بُت چې نه له چا سره خبرې کولی شي، نه چاته لږ څه نفع رسولی شي، او نه د څه نقصان رسولو اختیار لري، هغه څنګه معبود کېدی شي؟.

وَلَقَدْ قَالَ لَهُمْ هَارُونُ مِن قَبْلُ يَا قَوْمِ إِنَّمَا فُتِنتُم بِهِ ۖ وَإِنَّ رَبَّكُمُ الرَّحْمَٰنُ فَاتَّبِعُونِي وَأَطِيعُوا أَمْرِي ﴿٩٠﴾

او خامخا په تحقیق وویل دوی ته هارون پخوا (له راتللو د موسی نه له طوره) ای قومه ځما ! بېشکه همدا خبره ده چې ازمویلي شوي یئ تاسې په (عبادت) د ځُسي، او بېشکه رب د تاسې همدا «رحمان» دی (نه بل څوک)، نو متابعت وکړئ ځما او اطاعت وکړئ د حکم ځما.

تفسیر: یعنې هارون علیه السلام په پسته ژبه سره دوی پوهولي وو، چې پر دغه ځُسي تاسې غولیدلي یئ، دا له سره ستاسې معبود نشي کېدی، ستاسې معبود یواځې رحمن دی، زه د موسی علیه السلام خلیفه یم، او بالذات پخپله هم د نبوّت خاوند یم، که خپله ښېګڼه (فایده) غواړئ؛ نو پر تاسې لازم دي چې ځما په طریقه او لاره لاړ شئ، اوځما خبره ومنئ، او د سامري په ټکې مه خطا وځئ، چې هغه مو اغواء کوي، او له لارې مو وباسي.

قَالُوا لَن نَّبْرَحَ عَلَيْهِ عَاكِفِينَ حَتَّىٰ يَرْجِعَ إِلَيْنَا مُوسَىٰ ﴿٩١﴾

وویل (بني اسرائیلو چې:) همېشه به اوسو په (عبادت د) دې ځُسي محکم ولاړ تر هغه پورې چې بېرته راشي مونږ ته موسی (له طوره).

قَالَ يَا هَارُونُ مَا مَنَعَكَ إِذْ رَأَيْتَهُمْ ضَلُّوا ﴿٩٢﴾ أَلَّا تَتَّبِعَنِ ۖ أَفَعَصَيْتَ أَمْرِي ﴿٩٣﴾

وویل موسی (پس له راتګه خپله له طوره): ای هارونه ! څه شي منع کړی وې ته کله چې تا ولیدل دوی چې ګمراهان شول له دې چې متابعت دې ونه کړ (د حکم) ځما، آیا پس نافرماني وکړه تا له حکمه ځما؟.

تفسير: يعني ما ته خپل خليفه درولی وې، او حکم مې درکړی وو چې ځما په غياب کې د دوی اصلاح کوه، او د مفسدانو په لاره مه ځه، نو بيا تا څه اصلاح وکړه؟ الغرض تا د داسې صريحي ګمراهۍ له ليدلو سره ولې ځما د اصولو او طريقې متابعت ونه کړ؟.

قَالَ يَبْنَؤُمَّ لَا تَأْخُذْ بِلِحْيَتِي وَلَا بِرَأْسِيٓ

وويل (هارون): ای ځويه د مور ځما ! مه نيسه ږيره ځما او نه (ويښتان د) سر ځما.

تفسير: موسی عليه السلام له ډېره قهره او سختې غوسې هارون عليه السلام يې له ږيرې او د سر له ويښتانو څخه کلک نيولی وو، د دې مفصّله قصه د «الأعراف» په (١٨ رکوع) کې تېره شوې ده، د هغه په فوائدو کې دې ولوستله شي.

إِنِّي خَشِيتُ أَن تَقُولَ فَرَّقْتَ بَيْنَ بَنِيٓ إِسْرَٰٓءِيلَ وَلَمْ تَرْقُبْ قَوْلِي ﴿٩٤﴾

بېشکه زه وويرېدم له دې نه چې وبه وايې ته (راته) چې بېلتون دې واچاوه په منځ د بني اسرائيلو کې (که چېرې ما جنګ کړی وی)، او ودې نه کتل امر ځما ته.

تفسير: يعني ځما په فکر کې همدغه خبره راغله چې ستا د راتګ انتظار له دې نه بهتر دی چې زه ستاسې په غياب کې کوم کار وکړم، چې د هغه لامله به په بني اسرائيلو کې شقاق او نفاق واقع شي، ځکه ظاهر دی که مقابله يا انقطاع کېده؛ نو څه خلق به له ما سره کېدل، او ډېر کسان به مخالف کېدل، نو زه له دې ويرېدم چې ته د خپل راتګ په وخت کې دغه الزام په ما وانه ړوې چې ځما د راتګ انتظار دې ولې ونه کړ؟ او په قوم کې دې ولې داسې تفرقه وغورځوله.

قَالَ فَمَا خَطْبُكَ يَٰسَٰمِرِيُّ ﴿٩٥﴾

وويل (موسی) پس څه وه ستا کار ای سامري ! (چې خلق دې ګمراه کړل).

تفسير: يعني موسی عليه السلام د هارون عليه السلام د جواب او سوال څخه وروسته (سامري) يې تر قهر او عتاب لاندې ونيو، او ترې لازمه پوښتنې يې شروع کړې، او ويې ويل چې: ته دې په رښتيا خپل حقيقت بيان کړه ! دغه حرکت دې د څه لامله کاوه، او بنا پر کومو اسبابو او عواملو بني اسرائيل ستا په لوري بې لارې او ګمراه شول؟.

قَالَ بَصُرْتُ بِمَا لَمْ يَبْصُرُوا۟ بِهِۦ فَقَبَضْتُ قَبْضَةً مِّنْ أَثَرِ ٱلرَّسُولِ فَنَبَذْتُهَا وَكَذَٰلِكَ سَوَّلَتْ لِي نَفْسِي ﴿٩٦﴾

وويل (سامري) چې نظر غورځولی وو ما په هغه شي باندې چې نظر نه وو غورځولی دوی په هغه شي باندې، پس واخيستله ما يو موټی (خاوره) له قدمه د (آس د) رسول (جبرئيل)، پس ومې غورځوله دا (خاوره په خوله ددې ځُسي کې نو پر غږېدو سو)، او همداسې ښايسته کړی وو ماته (دا کار) نفس ځما.

تفسير: سامري وويل چې: «ځما نظر پر داسې يو شي ولوېد، چې د نورو فهم هغه ته ونشو، يعني ما د الله تعالی ليږلی ملک ـ پرښته (جبرئيل) پر آس سور وليد، او د ده د پښو يا د ده د آس د سوو له خاورو څخه مې يو موټی خاوره واخيسته، او بيا هم هغه مې د ځُسي د سرو زرو په مجسمه کې ورتوی کړی»، د سامري په زړه کې دغه فکر راغلی وو، چې د روح القدس د پښو خاورو کې به هرومرو څه نه څه تأثير وي.

تنبيه: د دې آيت کوم تفسير چې پاس بيان شوی دی، له کرامو صحابه وو، تابعينو او مفسرينو علماوو څخه همدغه منقول دی، ځينو زائغينو چې پر دې باندې طعن کړی دی، او د آيت لرې له صوابه تأويلات يې کړي دي، د هغه کافي جواب د «روح المعاني» خاوند ورکړی دی، دلته د دومره بسط موقع نه ده، من شاء فليراجع.

قَالَ فَاذْهَبْ فَإِنَّ لَكَ فِي الْحَيَاةِ أَنْ تَقُولَ لَا مِسَاسَ ۖ

وويل (موسى): پس ځه (له مونږه لرې شه !) پس بېشکه شته تاته په دغه ژوندون کې دا (عاقبت) چې وبه وايي (هر چاته چې ويې ويني) چې مه لګېږه (په ما).

تفسير: يعنې ماته دې لاس مه راوړاندې کوه ! او مه راسره نژدې کېږه ! او بيخي لرې او جلا راځخه ګرځه !، کله چې «سامري» د ځُسي لوبه او نندارې يې د دې لاملې جوړه کړې وه، چې د لويۍ، رياست، او جاه خاوند شي، او خلق له ده سره ملګري شي، او دی د خپل مشر او سردار په توګه ومني؛ نو ځکه هغه ته په دغه صورت سره مناسبه او کافي سزا ورکړه شوه، چې هيڅوک دې له ده سره نه نژدې کېږي، بلکه سامري په دې مأمور او مجبور شو، چې ودانۍ ځخه لرې په صحراء او بيديا کې لکه يو ذليل ځنګلي او وحشي ځناور اوسېږي، او له سره دی د خلقو سره نه يو ځای کېږي.

وَإِنَّ لَكَ مَوْعِدًا لَّن تُخْلَفَهُ ۖ

او بېشکه تاته (ده په آخرت کې) وعده (د عذاب) چې له سره به خلاف ونه کړ شي له تا سره له هغې وعدې ځخه.

تفسير: دا يې چې فرمايلي دي، چې دا يوه داسې وعده ده چې له سره ترې نه مخالف کېږي؛ ښايي ترې اخروي عذاب مراد وي.

وَانظُرْ إِلَىٰ إِلَٰهِكَ الَّذِي ظَلْتَ عَلَيْهِ عَاكِفًا ۖ لَّنُحَرِّقَنَّهُ ثُمَّ لَنَنسِفَنَّهُ فِي الْيَمِّ نَسْفًا ﴿٩٧﴾

او وګوره معبود خپل ته دې هغه چې وې ته په عبادت د هغه کې محکم ولاړ (چې ځُسی دی)؛ خامخا سوځوو مونږ هرومرو هغه، بيا به يې بادوو، تار په تار کوو په سيند کې په بادولو، تار په تار کولو سره.

تفسير: يعنې ستا سزا خو همدا شوه، اوس ستا هغه ځُسی چې تا معبود درولی وو، او بيا دې پرې زړه بايللی وو، او ورته ناست وې، اوس يې ستا تر سترګو لاندې توټې توټې او ټکر ټکر کوم، او بيا يې په سخت اور کې سوځوم، او بيا يې ايره هم د سيند په هوا کې دوړوم، څو دې عابدانو او مينانو ته دغه خبره ښه واضحه او ښکاره شي چې دغو نورو ته به څه سود او زيان ورسوي؟ حال دا چې دی خپل د ځان ساتنه او حفاظت هم نشي کولی.

إِنَّمَا إِلَٰهُكُمُ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ۚ وَسِعَ كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًا ﴿٩٨﴾

بېشکه همدا خبره ده چې معبود ستاسې (چې مستحق د عبادت دی)؛ الله دی هغه چې نشته بل معبود مستحق د عبادت مګر هم دی دی، چې محيط دی دی پر هر څيز له جهته د علم.

تفسير: د باطلو له لرې کولو او امحاء سره به موسی عليه السلام خپل قوم ته د حق په طرف دعوت کاوه، او داسې به يې ورته ويل چې: خسی څه شی دی؟ هيڅ يو شی دی، چې ډېر لوی هم وي له سره معبود کېدی نشي، رښتين او حقيقي معبود خو هغه يو ذات دی چې ماسوا له هغه ځخه د بل هيڅا عبادت عقلاً، نقلاً او فطرتًا نه دی جائز، او د هغه لا محدود علم هرې يوې ذرې لره هم محيط دی.

كَذَٰلِكَ نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ أَنبَاءِ مَا قَدْ سَبَقَ ۚ

همداسې (لکه چې د موسی قصه مو وکړه تاته؛) قصې کوو پر تا (یعنې تاته) له اخبارو د هغو امورو چې په تحقیق پخوا تېر شوي دي (له پخوانیو امتو)،

تفسیر: یعنې د موسی علیه السلام او د فرعون او د هغو د اقوامو د قصې په شان د ډېرو نورو پخوانیو اقوامو واقعات هم مونږ تاته او ستا په وسیله کړدې دنیا ته اوروو، چې په هغو کې ډېرې فائدې او د تشویق او ترغیب او ترهیب وسائل او وسائط شته، مثلاً د علم توفیر، د معجزاتو تکثیر، د انبیاوو او د مسلمینو تسلي او ډاډینه، د عقلمندانو عبرت او تذکیر، او د معاندانو په حق کې تهدید او ترهیب، وغیر ذلک من الفوائد.

وَقَدْ آتَيْنَاكَ مِن لَّدُنَّا ذِكْرًا ﴿٩٩﴾

او په تحقیق درکړی دی مونږ تاته خاص له جانبه خپله ذکر (پند چې قرآن دی).

تفسیر: یعنې قرآن عظیم الشأن مو درکړی دی، چې پر دغو عبرت ښوونکو واقعاتو باندې مشتمل دی.

مَّنْ أَعْرَضَ عَنْهُ فَإِنَّهُ يَحْمِلُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وِزْرًا ﴿١٠٠﴾ خَالِدِينَ فِيهِ ۖ وَسَاءَ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ حِمْلًا ﴿١٠١﴾

هر څوک چې مخ وګرځوي له دغه (قرآن یا له الله نه په نه ایمان راوړلو سره)؛ پس بېشکه دی به بار کړي (په ځان خپل) په ورځ د قیامت کې لوی بار (د عذاب). چې تل به وي په دغه (عذاب) کې، او بد دی دوی ته په ورځ د قیامت کې له جهته د بارولو.

تفسیر: یعنې له اعراض او تکذیب د ګناهونو کوم بار چې پر دوی باندې باریږي؛ له سره به نه سپکیږي، دوی به همېشه تر هغه لاندې وي، بیا د هغه پورته کول کوم د خندا او مسخرې خبره نه ده، څه وخت چې دوی دغه د عذاب بد او سخت درانه پېټي پورته کوي؛ نو هلته پوهیږي چې دوی څومره تر یوه درانه پېټي لاندې کېوتلي دي؟.

يَوْمَ يُنفَخُ فِي الصُّورِ ۚ وَنَحْشُرُ الْمُجْرِمِينَ يَوْمَئِذٍ زُرْقًا ﴿١٠٢﴾

په هغه ورځ کې چې وپوکل شي (دویم ځلي) په صور (شپېلی) کې، او راجمع به کړو مجرمان (کافران) په دغه ورځ شین سترګي.

تفسیر: یعنې د محشر د راوستلو په وخت کې به ډانده وي، یا ښایي همداسې د هغوی سترګې به شنې وي، چې د خلقو په نظر ښکاره شي، په هر حال که ډومبی معنی واخیستله شي؛ نو دغه د یوه خاص وخت ذکر دی، بیا به سترګې وپرانستلې شي، څو دوزخ او نور ووینې: ﴿وَرَأَى الْمُجْرِمُونَ النَّارَ﴾ الآیة ـ (۱۵ جزء د الکهف سورت (۵۳) آیت (۷) رکوع)، ﴿أَسْمِعْ بِهِمْ وَأَبْصِرْ يَوْمَ يَأْتُونَنَا﴾ الآیة ـ (۱۶ جزء، د مریم سورت (۳۸) آیت، (۲) رکوع).

يَتَخَافَتُونَ بَيْنَهُمْ إِن لَّبِثْتُمْ إِلَّا عَشْرًا ﴿١٠٣﴾

چې ورو ورو پټې پټې خبرې به کوي په منځ خپل کې (او داسې به وایي چې) درنګ نه دی کړی تاسې مګر لس (ورځې په دنیا کې).

تفسیر: یعنې دوی چې له قبره ووځي، او د آخرت د ورځې هولناک واقعات وګوري، او دغه اوږده ورځ ووینې؛ نو د قبر شپې ورته دومره لږې ښکاري چې ته به وایي یوه هفته یا لس ورځې یې هلته تېرې کړي دي، بلکه دنیا ډېر ژر

پرې تېره شوې ده، د دې دنيا مزې او خوندونه او اوږده اميدونه يې ګرد هيريږي، د خپل عمر په خوشې ضايع کېدلو به ندامت کوي.

نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَا يَقُولُونَ إِذْ يَقُولُ أَمْثَلُهُمْ طَرِيقَةً إِن لَّبِثْتُمْ إِلَّا يَوْمًا ﴿١٠٤﴾

مونږ ښه عالمان يو په هغو اقوالو چې دوی يې وايي، کله چې ووايي ډېر کامل د دوی له حيثه د روش (چې فکر او عمل دی) چې: ځنډ (تأخير) نه دی کړی تاسې (په دنيا کې) مګر يوه ورځ.

تفسير: يعنې هغه چې د دوی په منځ کې زيات عقلمن، هوښيار او صائب الرأي وي، هغه به وايي: خانه !لس ورځې؟ ! نه، لس ورځې چېرې؟ يواځې يوه ورځ يې وګڼه !ده ته يې زيات عقلمن او د ښې طريقې خاوند ځکه وويل چې: دی به د دنيا پـه زوال او فنـاء، او د آخرت په دوام او بقاء، او د هول په شدّت او نورو شيانو له نورو څخه ښه پوهېدلی وي.

وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْجِبَالِ فَقُلْ يَنسِفُهَا رَبِّي نَسْفًا ﴿١٠٥﴾ فَيَذَرُهَا قَاعًا صَفْصَفًا ﴿١٠٦﴾ لَّا تَرَىٰ فِيهَا عِوَجًا وَلَا أَمْتًا ﴿١٠٧﴾

او پوښتنه کوي له تا نه له (احواله د) غرونو (چې د دوی به څه احوال وي په ورځې د قيامت کې؟) پس ووايه دوی ته: تار په تار او تيت او پرک به کړي دغه (غرونه په شان د غبار) رب ځما په تار په تار کولو سره. پس پرې به ږدي دا ځمکه يو تش ډاګ هوار. چې نه به وينې ته په دغه (ځمکه) کې ښکته والی او نه اوچت والی.

تفسير: يعنې د قيامت پر ذکر به د حشر منکرين د استهزاء په ډول وايي، چې د داسې سختو سختو عظيم الشأنو غرونو حال احوال به څرنګه کيږي؟ آيا دغه به هم توتې توتې کيږي؟ د دوی په ځواب کې داسې ووايئ ! چې هو ! دالله تعالی د لامحدوده قدرت په مقابل کې غرونه څه عظمت او حقيقت لري؟ ! دغه غرونه هم په لږ وخت کې خاورې ايرې کيږي، او د غرونو ذرات او پڅرکي د ټکول شويو وړيو په شان په هوا کې الوځولی کيږي، او ځمکه به بيخي صافه او هواريږي، چې له سره به هيڅ لوړه او ژوره نه په کې ليدله کيږي، او د غرونو موانع او سدود بيخي له منځه ورک، صاف او پاکيږي.

يَوْمَئِذٍ يَتَّبِعُونَ الدَّاعِيَ لَا عِوَجَ لَهُ

په دغه ورځ (د قيامت) کې به متابعت وکړي (دا مخلوق د بلنې) د بلونکي، نه به وي کوږوالی له دغې (بلنې د بلونکي څخه).

تفسير: يعنې هر چېرې چې پرښته غږ وکړي، او هر چېرې يې چې ورغږ کړي؛ ګرد خلق به سم برابر د غشي او د مردکي په شان هملته ورځغلي، نه به د غږ کوونکي په غږ کې څه کوږوالی وي، او نه د دغو منډو وهونکو په منډو، ورتګ او ځغاسته کې به څه کوږوالی او وړاندې وروسته ليدل کيږي.

وَخَشَعَتِ الْأَصْوَاتُ لِلرَّحْمَٰنِ فَلَا تَسْمَعُ إِلَّا هَمْسًا ﴿١٠٨﴾

او چپ به شي غږونه (له ډېره هيبته) لپاره د رحمان، پس نه به اوري ته مګر کشاری د قدمونو.

تفسير: يعنې د محشر د ورتګ په وخت کې پرته د پښو د کښېښار او د ورو غږه بل هيڅ يو غږ او آواز نه اوږده کيږي، او د الله تعالی د خوف او هيبت لامله بل هيڅ يو غږ او غوږ به نه وي، که څوک څه وايي هم، خو دغومره ورو ورو به يې وايي چې ايله به يې شونډې خوځيږي، او بل هيڅ شی ترې نه څرګنديږي (ښکاره کيږي).

يَوْمَئِذٍ لَّا تَنفَعُ الشَّفَاعَةُ إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ الرَّحْمَٰنُ وَرَضِيَ لَهُ قَوْلًا ﴿١٠٩﴾

په دغه ورځ (قيامت) کې نه رسوي فائده شفاعت (هيڅا ته) مګر هغه چاته چې اذن کړی وي د هغه په حق کې رحمان (چې شفاعت يې وکړ شي)، او راضي وي (الله) له دغه (مشفوع څخه) له حيثيته د وينا.

تفسير: يعنې د هغه چا سپارش چليږي چې ورته د الله له طرفه د سپارش اجازت ورکړی شوی وي، د هغه شافع وينا د پاک الله خوښه وي، او خورا ښې خبرې يې ويلي وي، او د داسې سړي سپارش وکړي چې د هغه مشفوع خبره ﴿لَآ إِلَٰهَ إِلَّا اللَّهُ﴾ د پاک الله په نزد خوښه او پسنده شوي وي، د کفّارو په حق کې د هيڅا سعي او سپارش له سره په درد نه خوري او نه چليږي.

يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِهِ عِلْمًا ﴿١١٠﴾

عالم دی الله په هر هغه څه چې په مخکې کې د دوی وي (له اخروي امورو)، او هر هغه څيز چې پسې شا د دوی دی (د دنيوي امورو)، او نه به شي احاطه کولی دوی په (ذات او په معلوماتو) د دغه (الله) له جهته د علم.

تفسير: يعنې د الله تعالی علم پر ګردو محيط دی، ليکن د بندګانو علم پر الله تعالی يا د الله تعالی پر معلوماتو محيط او چاپير نه دی، نو ځکه همده ته پخپل محيط علم معلوم دي چې چاته د چا د شفاعت لپاره ښايي موقع ورکړه شي.

وَعَنَتِ الْوُجُوهُ لِلْحَيِّ الْقَيُّومِ ۖ

او ذليل به شي مخونه لپاره د تل ژوندي قائم تدبير والا د عالَمو ته.

تفسير: يعنې په دغه ورځ کې به د هغو لويو لويو سرکښو متکبرانو سرونه هم په ښکاره ډول سره د دغه حي او قيّوم الله په دربار کې د ډېرو ذليلو او سپکو بنديانو په شان ښکته او پټ کيږي، چې هغوی پخوا له دې نه له سره د الله تعالی په مقابل کې خپل سرونه نه وو ټيټ کړي، په دغه وخت کې به په ډېرې عاجزۍ سره خپلې غاړې ږدي.

وَقَدْ خَابَ مَنْ حَمَلَ ظُلْمًا ﴿١١١﴾

او په تحقيق خراب نااميده شو هر هغه څوک چې پورته يې کړ بار د ظلم.

تفسير: يعنې د ظالمانو له حاله بيخي پوښتنې مه کوه چې څنګه خراب به وي !، د ظلم په لفظ کې شرک او نور معاصي هم داخل دي، لکه چې د لقمان د سورت د (٢) رکوع (١٣) آيت (٢١) جزء کې راغلي دي: ﴿إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ﴾ او د (٤) جزء د آل عمران سورت په (١٣٥) آيت (١٤) رکوع کې لولو: ﴿وَالَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً أَوْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ﴾ ـ د هر يوه ظالم خرابي به د ده ظلم له درجې سره موافقه وي.

وَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَا يَخَافُ ظُلْمًا وَلَا هَضْمًا ﴿١١٢﴾

او هر څوک چې وکړي له ښو (عملونو)، حال دا چې وي دی مؤمن؛ پس نه به ويريږي (دی په آخرت کې) له ظلم، بې انصافی او نه له نقصان.

وَكَذَٰلِكَ أَنزَلْنَٰهُ قُرْءَانًا عَرَبِيًّا وَصَرَّفْنَا فِيهِ مِنَ ٱلْوَعِيدِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ أَوْ يُحْدِثُ لَهُمْ ذِكْرًا ﴿١١٣﴾

او همداسې (لکه چې قصه مو وکړه د انبياوو او پخواني امتونو او د قيامت؛) نازل کړی دی مونږ دغه کتاب قرآن په عربي (ژبه)، او بيا بيا مو راوړي دي مونږ په دې قرآن کې له آيتونو د وعيد لپاره د دې چې دوی پرهېز وکړي، يا پيدا کړي دغه (قرآن) دوی ته ذکر (پند او ترې عبرت واخلي).

تفسير: يعنې لکه چې دلته د محشر احوال او د هغه د نېکو او بدو نتائج صاف صاف اورولی شوي دي؛ همداسې مونږ پوره قرآن په صافې عربي ژبې سره نازل کړی دی، څو هغه خلق چې د ده رومبني مخاطبان دي د هغه له لوستلو له الله تعالی څخه وويرېږي، او د تقوی لار غوره کړي، او سمدلاسه داسې ونشي؛ نو اقلاً د دوی په زړونو کې د عاقبت او انجام څه فکر، غور او انديښنه خو پيدا شي، ممکن دی چې همدغه غور او فکر ورو ورو ترقي او تزييد وموميږي، او دوی د هدايت په لاره راولي، او د دوی په وسيلو نورو ته هدايت ور په برخه شي.

فَتَعَٰلَى ٱللَّهُ ٱلْمَلِكُ ٱلْحَقُّ ۗ وَلَا تَعْجَلْ بِٱلْقُرْءَانِ مِن قَبْلِ أَن يُقْضَىٰٓ إِلَيْكَ وَحْيُهُۥ ۖ وَقُل رَّبِّ زِدْنِى عِلْمًا ﴿١١٤﴾

نو لوی اوچت دی الله (په ذات او صفاتو خپلو کې له ټولو عيبونو او نقصانونو) چې پادشاه دی، حق دی، او تلوار مه کوه ته (ای محمده !) په (لوستلو د) قرآن پخوا له هغه چې پوره کړه شي تاته وحي د ده، او ووايه (ای محمده !): ای ربه ځما ! زيات کړې ما له جهته د علمه !.

تفسير: يعنې هر کله چې پاک قرآن داسې مفيد او عجيب څيز دی؛ نو هم هغسې چې مونږ هغه په تدريج ورو ورو پر تا نازلوو، ته هم د هغه په اخيستلو کې له جبرئيل عليه السلام څخه تلوار او جلتي مه کوه ! څه مهال چې پرښته وحي در اوروي؛ ته يې په عجلت له هغې سره مه لوله ! ځکه چې مونږ د دغې خبرې عهد او پيمان درسره کړی دی، چې نه به پرېږدو عظيم الشأن قرآن چې د تا له سينې څخه ووځي، نو ته ولې په دغه فکر او انديښنه کې ځان ربړوې (تکليف ورکوې)؟؛ نه چې د پاک قرآن کوم توری له ما څخه هېر شي، بلکه د دغه فکر په ځای داسې دعاء وکړه چې ای الله تعالی ! د قرآن لا زياته پوهه او له حده زيات علوم او معارف راته عطاء کړه !.

وَلَقَدْ عَهِدْنَآ إِلَىٰٓ ءَادَمَ مِن قَبْلُ فَنَسِىَ وَلَمْ نَجِدْ لَهُۥ عَزْمًا ﴿١١٥﴾

او خامخا په تحقيق حکم کړی وو مونږ آدم ته پخوا له دې نه، پس هېر يې کړ (هغه حکم)، او ومو نه موند ده ته استقامت (صبر له منهيّ عنه) څخه.

تفسير: هغه دا چې دانه يې خوړلې وه، او د مخه حکم يې هېر کړی وو، يعنې قائم پاتې نه شو، وروسته له دې د دغې قصې لږ تفصيل راځي.

وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَٰٓئِكَةِ ٱسْجُدُوا۟ لِءَادَمَ فَسَجَدُوٓا۟ إِلَّآ إِبْلِيسَ ۖ أَبَىٰ ﴿١١٦﴾ فَقُلْنَا يَٰٓـَٔادَمُ إِنَّ هَٰذَا عَدُوٌّ لَّكَ وَلِزَوْجِكَ فَلَا يُخْرِجَنَّكُمَا مِنَ ٱلْجَنَّةِ فَتَشْقَىٰٓ ﴿١١٧﴾

او ياد کړه هغه وخت چې وويل مونږ پرښتو ته چې: سجده وکړئ (تعظيمًا) آدم ته، پس سجده وکړه (ټولو) مګر (سجده ونه کړه) ابليس؛ چې منع يې راوړه، پس وويل مونږ: ای آدمه ! بېشکه دا (ابليس) دښمن ستا دی او (دښمن) د ښځې ستا دی، پس خبردار ! ودې نه باسي خامخا تاسې له جنته (په سبب د وسوسې او فريب) پس په مشقّت کې به پرېوځئ.

تفسير: ظاهر دی چې د جنت آرامي او هوسايي (خوشالي) په بل کوم ځای کې میسّر کېدی نشي، او پرته له جنته پر هر ځای کې د خوړلو او څښلو، اغوستلو او نورو ضروریاتو تدابیرو ته خامخا انسان ربړ ګالي، او مشقّت پر ځان اخلي.

إِنَّ لَكَ أَلَّا تَجُوعَ فِيهَا وَلَا تَعْرَىٰ ﴿١١٨﴾ وَأَنَّكَ لَا تَظْمَأُ فِيهَا وَلَا تَضْحَىٰ ﴿١١٩﴾

بېشکه مقرر دی تاته چې نه به وږی کېږې په دې (جنّت) کې، او نه به بربنډ کېږې. او بېشکه ته به نه تږی کېږې په دغه جنت کې، او نه به دې ګرمي کېږي.

تفسير: د انساني له مهمو ضروریاتو څخه خوړل، څښل، اغوستل او د هستوګنې داسې ځای دی چې سړی په کې له لمر، باران، باد او نورو اضرارو څخه مأمون او مصئون وي، په جنّت کې داسې تکالیف له سره نشته، او په جنّت کې له هر حیث او هر جهت څخه آرامي، راحت، طمأنیت، امنیت، سکون او نور ګرد په زړه پورې وسائل او وسائط شته، دلته یې د راحت ذکر ونه فرمایه، یوائې یې د تکالیفو له نفي کولو څخه ښایي داسې تنبیه او ایقاظ مقصود وي، چې د جنّت د وتلو څخه وروسته تاسې له دغو ګردو شیانو سره مخامخ کېدونکي او د دغو ګردو ربړو ګالونکي (تکلیفونو برداشت کوونکي) یئ !.

فَوَسْوَسَ إِلَيْهِ الشَّيْطَانُ قَالَ يَا آدَمُ هَلْ أَدُلُّكَ عَلَىٰ شَجَرَةِ الْخُلْدِ وَمُلْكٍ لَّا يَبْلَىٰ ﴿١٢٠﴾

پس وسوسه واچوله دغه (آدم) ته شیطان، (داسې چې ورته) ویې ویل: ای آدمه ! آیا وښیم تاته ونه دتل ژوندي پاتې کېدلو، او پاچاهي چې نه زائلیږي (او تل پاتې کیږي).

تفسير: یعنې داسې ونه دروښیم چې د هغې د مېوې له خوړلو څخه مو ابدي ژوندون په برخه شي، او له سره مړه نشئ، او بې زواله پاچاهي به مو په برخه شي.

فَأَكَلَا مِنْهَا فَبَدَتْ لَهُمَا سَوْآتُهُمَا وَطَفِقَا يَخْصِفَانِ عَلَيْهِمَا مِن وَرَقِ الْجَنَّةِ ۚ

پس وخوړل دوی دواړو له دغې ونې، پس ښکاره شول دوی ته غلیظه عورات د دوی، او شروع وکړه دواړو چې نښلولې، پورې کولې دواړو پر ځان پورې له پانو د (ونې)، د جنت (لپاره د ستر).

تفسير: دغه ګرده قصه په «الأعراف» او نورو سورتونو کې مفصّله تېره شوې ده.

وَعَصَىٰ آدَمُ رَبَّهُ فَغَوَىٰ ﴿١٢١﴾ ثُمَّ اجْتَبَاهُ رَبُّهُ فَتَابَ عَلَيْهِ وَهَدَىٰ ﴿١٢٢﴾

او نافرماني وکړه آدم (له حکم) د رب خپل (په سبب د هېرولو د حکم د الله)؛ پس چپ شو (له مطلوبه د خلوده). بیا غوره کړ دغه (آدم) لره رب د ده، پس رجوع وکړه (الله) په آدم په قبول د توبې سره، او هدایت یې ورته وکړ.

تفسير: یعنې کله چې د الله تعالی د حکم په امتثال کې قصور وشو، او سم له خپله شانه سره د عزم او استقامت پر لاره ثابت قدم نشو پاتې، نو همدغه یې په غوایت او عصیان سره تغلیظًا تعبیر وفرمایه، یعنې د شیطان تسلّط یې پرې ننبود، بلکه فورًا یې ورته د توبې توفیق وبانبه، او سره له زیاتې مهربانۍ د ده په طرف متوجه شو، او د خپلې خوښۍ پر لاره یې قائم کړ.

قَالَ اهْبِطَا مِنْهَا جَمِيعًا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ

وفرمايل (الله) چې کوز شئ دواړه له دغه جنته ټول، ځينې د تاسې د ځينو نورو دښمنان يئ !.

تفسير: که دغه خطاب يواځې د آدم او حواء عليهما السلام په لوري وي، مراد به يې داسې وي چې: د دوی اولاده به په خپلو منځونو کې سره دښمنان وي، لکه چې په رفاقت سره يې ګناه کړې وه، د هم هغه رفاقت په بدل دا ور په برخه شو، چې اولاده يې پخپل منځ کې سره دښمنان شول، او که دغه خطاب د ابليس او آدم عليه السلام په لوري وي، نو مقصد به يې داسې وي چې: د دواړو په ذرياتو کې به دغه دښمني برابره قائمه پاتې کيږي، شياطين به تل د بنيادمانو د ضرر رسولو په فکر کې وي.

فَإِمَّا يَأْتِيَنَّكُمْ مِنِّي هُدًى فَمَنِ اتَّبَعَ هُدَايَ فَلَا يَضِلُّ وَلَا يَشْقَىٰ ﴿١٢٣﴾

پس که راغی تاسې ته له طرفه ځما هدايت (چې کتابونه او رسولان دي)، پس هر چا چې متابعت وکړ د هدايت ځما؛ پس نه به ګمراه کيږي (په دنيا کې)، او نه به بدبخت شي (په عُقبى کې).

تفسير: يعنې نه د جنّت له لارې څخه ګمراه او بې لارې کيږي، او نه له هغه څخه محروميږي، او تکليف او ربړ (زحمت) به وګالي، له هغه اصلي وطنه چې راغلی دی؛ بيا به بېرته بې اندېښنې همالته ور ورسيږي.

وَمَنْ أَعْرَضَ عَنْ ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنْكًا

او هر چا چې مخ وګرځاوه له ذکره (پنده) ځما؛ پس بېشکه ده ته دی معاش (ژوند) تنګ (په دنيا يا سخت عذاب په قبر کې).

تفسير: يعنې هغه انسان چې د الله تعالى له ياده غافل او محض د دغې فاني دنيا ژوندون د خپل مقصود قبله وګڼي او ويې ګرځوي؛ د هغه ګزران به مکدر او تنګ کړ شي، اګر که په سترګو له ده سره ډېر مال او دولت، او د عيش سامان ليده کيږي، مګر د ده زړه د قناعت او توکل د خلاء له وجې تل د دنيا د حرص او ترقي په فکر کې اوسيږي، او د تقليل له اندېښنې څخه تل ناآرامه وي.

نصوص او تجربې په دې باندې شاهدې دي، چې په دغه دنيا کې قلبي سکون او حقيقي اطمينان هيڅا ته بې د الله تعالى له ياده نه حاصليږي: ﴿أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ﴾.

ځينې مفسّرين له ﴿مَعِيشَةً ضَنْكًا﴾ نه د قبر برزخي ژوندون مرادوي، يعنې پخوا له قيامته پر ده د سختې تنګې دوره راتلونکې ده، څه مهال چې د قبر ځمکه هم پرې تنګه کړه شي، د ﴿مَعِيشَةً ضَنْكًا﴾ تفسير ځينو صحابه کرامو په عذاب القبر سره هم کړی دی، بلکه (بزّار رحمه الله) په جيّدو اسنادو سره له «أبو هريرة رضي الله عنه نه مرفوعًا روايت کړی دی، په هر حال د ﴿مَعِيشَةً ضَنْكًا﴾ لاندې دغه ګرد صورتونه داخلېدی شي، (والله أعلم).

وَنَحْشُرُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَعْمَىٰ ﴿١٢٤﴾

او راپورته به کړو مونږ دی (له قبره) په ورځې د قيامت کې ړوند.

تفسير: يعنې په سترګو يې ړندوي، او بيا يې د محشر په لوري بيايي، او په زړه سره به هم ړوند وي، چې د هيڅ حجّت په طرف به لاره نه مومي، دغه د حشر د ابتدايي مرحلې ذکر دی، وروسته به يې سترګې خلاصيږي، څو د دوزخ او نورو اخروي اهوالو معاينه وکړي.

قَالَ رَبِّ لِمَ حَشَرْتَنِيٓ أَعْمَىٰ وَقَدْ كُنتُ بَصِيرًا ﴿١٢٥﴾

وبه وايي (دغه ړوند کافر) ای ربه ځما ! ولې دې پاځولم (راوستلم) زه ړوند حال دا چې په تحقيق زه وم بينا (په دنيا کې).

تفسير: يعنې هغه کافران چې په دنيا کې د ظاهري سترګو خاوندان او په آخرت کې ړومبی ړانده محشور کيږي؛ په تعجّب او حيرت سره به سوال وکړي (آخر له مونږه څه ګناه او قصور صادر شوی دی، چې د هغه په بدل ځمونږ سترګې راڅخه اخيستی شوي دي؟).

نو وبه فرمايي پاک الله د عذاب د پرښتې په ژبه د دوی په ځواب کې:

قَالَ كَذَٰلِكَ أَتَتْكَ آيَاتُنَا فَنَسِيتَهَا ۖ وَكَذَٰلِكَ الْيَوْمَ تُنسَىٰ ﴿١٢٦﴾

وفرمايل (الله) همداسې وو (لکه چې ته يې وايي) خو راغلي وو تاته آيتونه ځمونږ، پس هېر کړل تا هغه؛ او په مثل (د هغو هېرولو ستا) نن ورځ هېر به کړ شې ته هم (پرېښود به شې ته په عذاب کې).

تفسير: يعنې په دنيا کې سره له دې چې ځمونږ د قدرت دلائل او نښې مو ليدې او اورېدې؛ خو نه مو پرې يقين او نه مو پرې عمل وکړ، او داسې مو ځان ترې بېخبره او ناګاره کړ، چې ګواکې د هيڅ خبره مو نه اورېدلې او نه ليدلې ده؟ نو نن د هغه په بدل تاسې همداسې هېرولی شئ، لکه چې هلته مو له ځانونو خپلو څخه ړانده جوړ کړي وو، نو اوس دلته د هغه د مناسبې سزا موندلو او له خپلو ړانده پاڅېدلو او ړاندې محشور کېدلو نه ولې حيرت اوتعجّب کوئ؟.

وَكَذَٰلِكَ نَجْزِي مَنْ أَسْرَفَ وَلَمْ يُؤْمِن بِآيَاتِ رَبِّهِ ۚ وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ أَشَدُّ وَأَبْقَىٰ ﴿١٢٧﴾

او په مثل د همدې جزاء ورکولو (ځمونږ دغو کفارو ته)؛ جزاء ورکوو مونږ هغه ته چې له حده ووت او ايمان يې رانه وړ په آيتونو د رب خپل، او خامخا عذاب د آخرت ډېر سخت دی، او ډېر باقي پاتې کېدونکی دی.

أَفَلَمْ يَهْدِ لَهُمْ كَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُم مِّنَ الْقُرُونِ يَمْشُونَ فِي مَسَاكِنِهِمْ ۚ

آيا پس نه دي ښکاره شوي (دغو کفارو ته) چې ډېر هلاک کړي دي مونږ پخوا له دوی نه له اهل د زمانو چې ځي تيريږي دوی په (تشو) کليو ځايونو د دوی کې.

تفسير: يعنې که پر هغه سزا چې دوی ته په آخرت کې ورکوله کيږي متيقّن نه وي؛ نو آيا د تاريخي واقعاتو ځنې هم څه پند او عبرت نه اخلي، د همدغو مکيّانو په شاوخوا کې څومره اقوام د خپل کفر او طغيان لامله تباه او برباد شوي دي، چې د هغوی قصې او افساني د خلقو پر ژبو لا تر اوسه جاري دي، او د هغوی له منځه د ځينو پر کنډوالو او خرابو کليو او ويجاړو ځايونو د شام او د نورو ملکونو د مسافرانو نظر هم لويږي، او دوی پرې تېريږي، چې د هغو له ليدلو څخه ښايي د هغو اقوامو حالات مو در په ياد شي، چې څرنګه هغوی په داسې حال کې چې پر دغو ځايونو کې ګرځېدل او لاندې باندې کېدل؛ هلاک او تباه کړل شول.

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّأُولِي النُّهَىٰ ﴿١٢٨﴾ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِن رَّبِّكَ لَكَانَ لِزَامًا وَأَجَلٌ مُّسَمًّى ﴿١٢٩﴾

بېشكه په دغه (اهلاك د منكرينو) كې خامخا ډېر دلائل (د عبرت دي) خاوندانو د عقل ته. او كه چېرې نه وى هغه وينا چې پخوا ويلې شوې ده (له طرفه) د رب ستا (په تأخير د عذاب سره)؛ نو خامخا وو به دغه (هلاك د دوى) لازم (له دوى سره)، او كه نه وى اجل (نېټه) معلومه (د عمر د دوى)؛.

تفسير: يعنې د الله تعالى رحمت پر غضب سابق دى، نو ځكه مجرم ته تر ډېر وخت پورې د اصلاح موقع وركوي، او د پوره حجّت له اتمام څخه يې ماسوا نه هلاكوي، بلكه د دې امّت په متعلّق يې دا هم فرمايلي دي: ﴿وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنتَ فِيهِمْ﴾ الآية ـ او له خپلې خاصې مهربانۍ عمومي مستأصل عذاب يې له دغه أمّت څخه لرې كړى دى، دغه خبره ده چې ستا د رب له طرفه صادره شوې ده، كه داسې نه وى، او د هر مجرم قوم د عذاب لپاره يو خاص وخت مقرر نه وى؛ نو په لازمي ډول به دوى په عذاب اخته كېدل، ځكه چې د دوى د كفر او شرارت مقتضى همداسې ده چې بنايي على الفور هلاك شي، او كله چې وخت راشي؛ نو په دنيا كې به هم د هغه زورور جنګ نمونه وګورې، لكه چې د «بدر» په غزوه كې دوى له مسلمانانو سره تصادم وكړ، او د هغه يوه وړوكې نمونه يې وليده.

فَاصْبِرْ عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ

پس صبر كوه (اى محمده !) پر هغو خبرو چې دوى يې وايي.

تفسير: يعنې عذاب په خپل مقرر وخت كې خامخا واقع كېدونكى دى، دوى د دغه تأخير او امهال د ليدلو څخه هومره چتې خبرې چې كوي ودې كړي، تاسې سمدلاسه دغه ګردې خبرې په ډېر صبر او استقامت سره واورئ ! او په ډېر صبر او سكون د وروستنى نتيجې په انتظار كې اوسئ، د كفر پر دغو كلماتو له حده زيات مضطرب كېدلو ته هيڅ ضرورت نشته، (دغه آيت منسوخ دى په آيت سيف سره).

وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوبِهَا

او تسبيح وايه سره له حمد د رب خپل پخوا له ختلو د لمر (د سحر لمونځ)، او پخوا له پر بوتلو د دغه لمر، (د ظهر او عصر لمونځ).

تفسير: دلته د فجر او عصر لمونځونو ته اشاره وشوه، يعنې د احمقانو او شريرانو خبرو ته له سره غوږ مه ږدئ ! او مه چرت پرې خرابوئ ! په ډېر صبر او سكون سره د خپل الله تعالى په عبادت كې مشغول او لګيا اوسئ ! ځكه چې د الله تعالى مدد له دوو شيانو حاصليږي، چې هغه صبر او لمونځ دى، كما قال الله تعالى: ﴿وَاسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ﴾ الآية.

وَمِنْ آنَاءِ اللَّيْلِ فَسَبِّحْ

او په ځينو اوقاتو كې له ساعتونو د شپې پس تسبيح وايه (لمونځ اداء كړه د مغرب او عشاء).

تفسير: په دغه كې مغرب او عشاء بلكه د ځينو تفاسيرو له روايته سره سم د تهجّد لمونځ هم داخل دي.

وَأَطْرَافَ النَّهَارِ

او په دواړو څنګو (اطرافو) د ورځې كې (پر لمانځه ډېره توجّه ولره، يا په دغو اوقاتو كې تسبيح سره له حمده وايه).

تفسير: دغه د ظهر لمونځ شو، ځکه چې په دغه وخت کې د ورځې د اول نصف او د آخر نصف سره يو ځای کيږي، بلکه په صحاح او قاموس او نورو کې تصريح شوې ده، چې «طرف» «طائفة من الشيء»، «طرف د کوم شي حصې ته وايي»، او د خاص حد او د څنډې په معنی نه دی، په دغه صورت نهار جنس منلی کيږي، او د هرې ورځې هغه يوه خاصه برخه ترې مراد کېدی شي، چې هلته ورځ نيمايي کيږي.

لَعَلَّكَ تَرْضٰى ﴿١٣١﴾

ښايي چې ته به راضي شي (له الله په اجر).

تفسير: يعنې که داسې د عمل طرز ولرې؛ نو تل به په دنيا او آخرت کې خوښ او راضي اوسېږې، د دغه ډېر لوی اجر به در رسيږي، او له امّت سره به دې مرسته (مدد) وشي په دنيا کې، او مغفرت به وي په آخرت کې ستا په شفاعت چې د هغه له ليدلو څخه به ته خوښېږې.

وَلَا تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ إِلٰى مَا مَتَّعْنَا بِهٖۤ أَزْوَاجًا مِّنْهُمْ زَهْرَةَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ۙ لِنَفْتِنَهُمْ فِيْهِ ۚ وَرِزْقُ رَبِّكَ خَيْرٌ وَّأَبْقٰى ﴿١٣٢﴾

او مه اوږدوه (نظر د) سترګې خپلې (يعنې مه يې اړوه) هغه څيز ته چې نفع ورکړې ده مونږ په هغه څيز سره چې قسماقسم دي دغو (کفّارو) ته، ښايست د ژوندانه لږ خسيس لپاره د دې چې وازمايو دوی په دې کې، او رزق روزي د رب د تا (چې تاته يې درکړې له نبوّته علمه بهتر ډېر غوره) خير او اوږده ده (له دنيوي نعماوو څخه).

تفسير: شيخ الهند رحمه الله د دې آيت ترجمه داسې کړې ده: «او مه اړوه دواړه سترګې خپلې هغه څيز ته چې نفع ورکړې ده مونږ په هغه سره قسماقسم ته له خلقو ...»، يعنې په دنيا کې قسم قسم کافرانو مثلاً يهودانو، نصرانيانو، مشرکانو، مجوسيانو او نورو ته مونږ د عيش او تنعم کوم سامان چې ورکړی دی؛ د هغو په طرف خپلې سترګې مه غړوئ، او له سره مه ورته ګورئ !، دغه تش د څو ورځو عشرت او پسرلی دی، چې مونږ د هغه په وسيله د هغوی امتحان اخلو، چې کوم يو احسان منونکی دی؟ او کوم يو غاړه غړوونکی دی؟ هغه عظيم الشأن دولت چې الله تعالى تاته (ای محمده صلى الله عليه وسلم) مقدّر کړی دی؛ مثلا عظيم الشأن قرآن، د رسالت منصب، عظيمه فتوحات، رفع الذکر، د نامه لوړېدل، او د آخرت اعلى مراتب؛ د هغوی په مقابل کې دغه فاني او حقير سامان څه حقيقت لري؟ ستاسې په برخه کوم دولت چې راغلی دی، هغه له دغو دولتونو څخه ډېر ښه او بهتر دی، او في نفسه يا د خپل اثر په اعتبار تل باقي پاتې کېدونکی دی.

وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلٰوةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا ۭ

او امر کوه په اهل بيت (يا اهل دين) خپل په کولو د لمانځه، او ته هم کلک پرې ولاړ اوسه.

تفسير: يعنې خپلو متعلقينو او اتباعو ته د لمانځه تأکيد وکړئ ! په حديث کې راغلي دي: «کله چې وړوکی مو اوه کلن شي؛ پر دوی لمونځونه کوئ ! او څه مهال چې لس کلن شي؛ په وهلو سره پرې لمونځ کوئ».

لَا نَسْـَٔلُكَ رِزْقًا ۭ نَحْنُ نَرْزُقُكَ ۭ وَالْعَاقِبَةُ لِلتَّقْوٰى ﴿١٣٢﴾

نه غواړو مونږ له تا څخه روزي (نه ستا او نه د اهل ستا، بلکه) مونږ رزق روزي درکوو تاته، او عاقبت ښه خاتمه خاوندانو د پرهېزګارۍ ته ده.

تفسير: په دنيا کې مالکان پر خپلو مريو باندې روزي ګټي، دغه مالک الملک يواځې بندګي غواړي، او خپلو مريو ته په خپله روزي ورکوي، الغرض ځمونږ له لمانځه ځخه هغه ارفع او اقدس ذات ته هيڅ يوه فائده نه رسيږي، بلکه د لمانځه ځخه فائده هم مونږ ته عائده ده، او د لمانځه له برکته په ښه شان سره روزي رارسيږي: ﴿وَمَنْ يَّتَّقِ اللّٰهَ يَجْعَلْ لَّهٗ مَخْرَجًا ۝ وَّيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ﴾ (۲۸ جزء د الطلاق سورت (۲-۳) آيتونه، (۱) رکوع).

که د فرض لمانځه او د معاش په کسب کې څه تعارض واقع شي؛ الله تعالى داسې اجازه نه درکوي چې د معاش په مقابل کې لمونځ ترک کړې !، په هر حال ښايي چې هرومرو لمونځ ادا ء کړ شي، روزي رسوونکی هم هغه الله دی چې د هغه په حکم سره لمونځ کوو.

وَقَالُوْا لَوْلَا يَاْتِيْنَا بِاٰيَةٍ مِّنْ رَّبِّهٖ

او وايي (کفّار) ولې نه راوړي محمد صلى الله عليه وسلم مونږ ته يوه معجزه (له طرفه) د رب خپل چې (مونږ يې غواړو په تصديق د نبوّت خپل).

تفسير: يعنې کومه داسې يوه ښکاره معجزه او نښه ولې نه راښيي چې د هغې په ليدلو سره مونږ ته بيخي د انکار او تردّد موقع نشي پاتې، د دغومره ور ځينو ويرولو او تخويفاتو ځخه ځه ګټه حاصليږي؟.

اَوَلَمْ تَاْتِهِمْ بَيِّنَةُ مَا فِي الصُّحُفِ الْاُوْلٰى ۝

آيا نه دی راغلی دوی ته مصدّق دليل برهان د هغه شي چې په کتابونو پخوانيو کې وو.

تفسير: يعنې دغه خلق له ضده او عناده وايي چې کومه معجزه او نښه دې ولې رانه وړه؟ آيا له سلهاوو نورو معجزو او نښو ځخه برسېره او له ګردو ځخه لويه معجزه او نښه دغه عظيم الشأن قرآن هغوی ته نه دی رسېدلی، چې د پخوانيو کتابونو د ضروريه وو مضامينو محافظ او د ده د صداقت لپاره د حجّت او شهادت په ډول دی، او د هغه اعجاز له لمر ځخه هم زيات ظاهر او ښکاره دی، لکه چې د (۲۱ جزء د العنکبوت سورت په (۵۰ - ۵۱) آيتونو (۵) رکوع) کې داسې يو آيت لولو: ﴿وَقَالُوْا لَوْلَآ اُنْزِلَ عَلَيْهِ اٰيٰتٌ مِّنْ رَّبِّهٖ ۭ قُلْ اِنَّمَا الْاٰيٰتُ عِنْدَ اللّٰهِ ۭ وَاِنَّمَآ اَنَا نَذِيْرٌ مُّبِيْنٌ ۝ اَوَلَمْ يَكْفِهِمْ اَنَّآ اَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتٰبَ يُتْلٰى عَلَيْهِمْ ۭ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَرَحْمَةً وَّذِكْرٰى لِقَوْمٍ يُّؤْمِنُوْنَ ۝﴾.

وَلَوْ اَنَّآ اَهْلَكْنٰهُمْ بِعَذَابٍ مِّنْ قَبْلِهٖ لَقَالُوْا رَبَّنَا لَوْلَآ اَرْسَلْتَ اِلَيْنَا رَسُوْلًا فَنَتَّبِعَ اٰيٰتِكَ مِنْ قَبْلِ اَنْ نَّذِلَّ وَنَخْزٰى ۝ قُلْ كُلٌّ مُّتَرَبِّصٌ فَتَرَبَّصُوْا ۚ فَسَتَعْلَمُوْنَ مَنْ اَصْحٰبُ الصِّرَاطِ السَّوِيِّ وَمَنِ اهْتَدٰى ۝

او که چېرې مونږ هلاک کړي وی دوی په عذاب سره پخوا له دغه (قرآنه يا له محمده)؛ نو خامخا به ويلي وی دوی: ای ربه ځمونږه ! ولې ونه لېږه تا مونږ ته يو رسول، نو چې متابعت کړی وی مونږ د آيتونو ستا پخوا له هغه چې ذليل يا شرمنده شوي وی مونږ (په دنيا يا په آخرت کې). ووايه (ای محمده ! دوی ته) چې هر يو (له تاسې او له مونږ عاقبت د امر ته) انتظار کوونکی دی پس تاسې هم انتظار کوئ، پس ژر پوه به شئ تاسې چې څوک دي ياران د لارې سمې صافې؟ او کوم يو دی چې په سمه صافه لاره روان دی؟ (مونږ که تاسې).

تفسير: يعنې د داسې عظيم الشأن نښان له ليدلو ځخه وروسته وايي چې: ولې دې کومه معجزه او نښه رانه وړه؟ او فرض يې کړئ ! که مونږ نه وی ورښوولی ـ يعنې قرآن مو نه وی نازل کړی ـ او پخوا د کتاب له انزاله او د رسول له ارساله

دوی مو د کفر او شرک په سزا کې د دوزخ په کنده کې غورځولی؛ نو دوی به شورماشور نښلاوه، او داسې به یې ویل: ای ربه ! د سزا ورکولو څخه پخوا ښایي ځمونږ لپاره کوم کتاب او پوهوونکی دې رالېږلی وی، چې مونږ یې په ذلت او رسوایۍ باندې له اخته کېدو څخه لا پخوا خبر کړي وی؛ نو تا به لیده چې مونږ ستاسې د احکامو په تعمیل کې څومره زیار (محنت) ایسته؟.

تمّت سورة طه بتوفیقه وعونه، ولله الحمد.

سُورَةُ الأَنبِيَاءِ

«د الأنبياء سورت مکّي دی، (۷) رکوع (۱۱۲) آيتونه لري، په تلاوت کې (۲۱)، او په نزول کې (۷۳) سورت دی، د ابراهيم عليه السلام له سورت څخه وروسته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

اِقْتَرَبَ لِلنَّاسِ حِسَابُهُمْ وَهُمْ فِيْ غَفْلَةٍ مُّعْرِضُوْنَ ۝١

نژدې شو خلقو ته (وخت د) حساب (او جزا) د دوی، حال دا چې دوی په غفلت کې دي (له دې حساب او جزا خپلې) مخ ګرځوونکي دي (له ايمان راوړلو څخه په دغه سره).

تفسير: يعنې د حساب او کتاب او مجازاتو ساعت رارسېدونکی دی، ليکن دغه مشرکين او نور خلق په سخت غفلت او جهالت کې پراته دي، او د قيامت د ځواب ورکولو لپاره هيڅ يو تياری نه نيسي، او کله چې دوی ته د الله تعالی آيتونه اورول کيږي، او نصيحت ورته وشي چې د غفلت له خوبه راويښ او راپورته شئ؛ نو په ډېرې بې پروايی او بې اعتنايی سره يې اوري، او هيڅ اهميت ورته نه ورکوي، او داسې يو وضعيت اختياروي، چې ګواکې دوی له سره له الله تعالی سره مخامخ کېدونکي نه دي، او نه څه حساب او کتاب ورسره کيږي.

مَا يَاْتِيْهِمْ مِّنْ ذِكْرٍ مِّنْ رَّبِّهِمْ مُّحْدَثٍ اِلَّا اسْتَمَعُوْهُ وَهُمْ يَلْعَبُوْنَ ۝٢ لَاهِيَةً قُلُوْبُهُمْ

او نه راځي دوی ته هيڅ نصيحت له (طرفه د) رب د دوی نوی؛ مګر خو اوري دوی هغه (له خپل رسول څخه) حال دا چې دوی لوبې پرې کوي، په دې حال کې چې بوخت (مشغول) وي زړونه د دوی (په دنيوي چارو، او غافل وي لـه ضروري کارونو څخه).

تفسير: يعنې د قرآن عظيم ډېر ارزښتناک (قيمتي) نصيحتونه دوی ته د لوبو او نندارو حيثيت لري، او همغسې يې اوري، که دوی په اخلاص سره په کې فکر او غور او په تعميل کې يې هڅه (کوښښ) کولی؛ نو د دوی دين او دنيا به دواړه ښه او سم شوي وی، ليکن د دې لامله چې د دوی زړونه بيخي له دې پلوه غافل او له يوه مخه په لوبو او نندارو او تماشو کې لګيا او بوخت دي؛ نو ځکه داسې غور او فکر کولو ته له سره وخت نه لري.

وَاَسَرُّوا النَّجْوَى ۖ الَّذِيْنَ ظَلَمُوْا ۡ هَلْ هٰذَآ اِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ ۚ اَفَتَاْتُوْنَ السِّحْرَ وَاَنْتُمْ تُبْصِرُوْنَ ۝٣

او ښه پټوي راز (خپل) هغه کسان چې ظلم يې کړی (په ځانونو خپلو په شرک سره، او وايي کفّار:) نه دی دا (محمد) مګر خو يو انسان په شان ستاسې، آيا پس راځئ تاسې هغه جادو ته حال دا چې تاسې ګورئ (چې دا جادو دی).

تفسير: کله چې دوی له ډېر نصيحت اورېدلو څخه تنګ شول؛ نو څو بې انصافان سره راټول شول، او يوه پټه جرګه يې سره جوړه کړه، او د قرآن او رسول الله په متعلق يې په داسې خبرو خوله بېرته کړه چې دغه رسول خو ځمونږ په شان يو انسان دی، نه پرښته ده او ته له مونږ ځنې د کوم زيات ظاهري امتياز خاوند دی، البته دی په جادو باندې پوهيږي،

دغه کلام چې دی يې لولي او مونږ ته يې اوروي؛ هرومرو د سحر او کوډو کلام دی، نو بيا په تاسې باندې څه ټکه (تندر) لوېدلې ده چې په خپلو سترګو يې ګورئ او بيا د هغه جادو په لومو (دام) کې ځان نښلوئ، لازمه ده چې هغه ته له سره مه نژدې کېږئ.

قُلْ رَبِّي يَعْلَمُ الْقَوْلَ فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ ۖ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٤﴾

وويل (رسول دوی ته) رب مې عالم دی په وينا (د هر هغه چا چې وي) په اسمان کې او په ځمکه کې، او هم دی ښه اوريدونکی (د ټولو اقوالو) ښه عالم دی (په ټولو احوالو).

تفسير: رسول الله صلى الله عليه وسلم وويل: که تاسې هر څومره پټې او مخفي مشورې وکړئ؛ پاک الله له هغو ټولو څخه عالم او خبر دی، چې د اسمانونو او ځمکو په هرو پټو خبرو او احوالو هم ښه خبر او عليم دی، ستاسې په دغو مخفي او پټو خبرو او جرګو به څرنګه علم ونه لري؟ او ستاسې دغه پلمې (تدبيرونه) او حيلې له هغه څخه څرنګه پټې پاتې کېدی شي؟.

بَلْ قَالُوا أَضْغَاثُ أَحْلَامٍ بَلِ افْتَرَاهُ بَلْ هُوَ شَاعِرٌ فَلْيَأْتِنَا بِآيَةٍ كَمَا أُرْسِلَ الْأَوَّلُونَ ﴿٥﴾

بلکه (دغه کفّار) وايي (چې دغه قرآن) ګډوډ خوبونه دي، بلکه له خپل ځانه يې جوړ کړي دي، بلکه دی شاعر دی، پس بايد راوړي مونږ ته کومه لويه معجزه لکه هغه (معجزه) چې لېږلي شوي وو لومړني (انبياء په هغو سره).

تفسير: د پاک قرآن په اوريدلو سره به د ډېر ضد او عناد له کبله داسې بدحواسه کېدل، چې له سره به په يوه فکر او رايه باندې قائم نه پاتې کېدل، کله به يې ورته جادو (کوډې) ويل، کله به يې ګډوډ پرېشانه خوب باله، کله به يې داسې ويل چې: دا خبرې دی له ځانه جوړوي او مونږ ته يې وړاندې کوي، او بيا پرې د قرآن نوم ږدي، نه يواځې همدا به يې ويل؛ بلکه داسې وينا به يې هم کوله چې: محمد صلى الله عليه وسلم ډېر ښه او عمده شاعر هم دی، او د شعراوو په شان د لوړو (اوچتو) تخيّلاتو له لارې ډېر ښه مؤثر مضامين او مسجع عبارات جوړوي، او خلقو ته يې وړاندې کوي، که په واقع کې داسې نه وي؛ نو دی دې هم د نورو پيغمبرانو په شان کومه ښکاره لويه معجزه راوښيي.

دغه وينا ګاني هم محض د عناد اوتش د ربړولو (تکليف ورکولو) لامله وې، ځکه چې اول خو د مکې معظمې دغه جاهل مشرکان د پخوانيو انبياوو له معجزو څخه هيڅ خبر نه وو، دويم دا چې ځمونږ د رسول الله صلى الله عليه وسلم ډېرې داسې ښکاره معجزې او نښې يې هم ليدلې وې؛ چې د پخوانيو انبياوو له معجزو او نښو څخه په هيڅ يو صورت کمې نه وې، او له ټولو څخه ډېره لويه او غټه معجزه او نښه همدغه د عظيم الشأن قرآن معجزه ده، دوی په خپلو زړونو کې ښه پوهېدل چې دا نه جادو او نه مهمل عبارات او نه چټې (بېکاره) خوب او نه شعر دی، نو هر کله چې به يې هيڅ يوې خبرې له دغې معجزې سره سمون نه خوړ؛ نو هغه به يې پرېښوده او بله خبره به يې ورته جوړوله: ﴿انْظُرْ كَيْفَ ضَرَبُوا لَكَ الْأَمْثَالَ فَضَلُّوا فَلَا يَسْتَطِيعُونَ سَبِيلًا﴾ د الفرقان اوله رکوع.

مَا آمَنَتْ قَبْلَهُمْ مِنْ قَرْيَةٍ أَهْلَكْنَاهَا ۖ أَفَهُمْ يُؤْمِنُونَ ﴿٦﴾

(وويل الله) نه وو راوړی ايمان (په معجزو) پخوا له دوی نه هيڅ (اهل د) کلي چې هلاک کړی دی مونږ اهل د هغه (په سبب د تکذيب د دوی)، آيا پس دغه کفّار به ايمان راوړي؟ (بلکه نه يې راوړي).

تفسير: يعني پخوانيو قومونو ته فرمايشي معجزې او نښې ورښوولې شوې وې، مګر دوی د هغو په ليدلو هم تابع نشول، او حق يې ونه مانه، بالآخر له سنت الله سره سم هلاک کړی شو، که د مکې معظمې د دې مشرکانو دغه غوښتنې هم پوره کړی شي؛ ښکاره ده چې دوی يې هم منونکي نه دي، هرومرو به د الله تعالى د عام عادت سره موافق سپېره او فنا کړی شي، حال دا چې د هغوی بيخي تباهي او خرابي مقصود نه ده، بلکه د الله تعالى حکمتونه في الجمله د دوی دوام او بقاء غواړي.

وَمَآ اَرۡسَلۡنَا قَبۡلَكَ اِلَّا رِجَالًا نُّوۡحِىۡۤ اِلَيۡهِمۡ فَسۡـَٔـلُوۡۤا اَهۡلَ الذِّكۡرِ اِنۡ كُنۡتُمۡ لَا تَعۡلَمُوۡنَ ۞

او نه وو لېږلی مونږ پخوا له تا (ای محمده !) مګر خو سړي چې وحي به کوله مونږ دوی ته، پس پوښتنه وکړئ له خاوندانو د ذکره (د کتابيانو له علماوو څخه) که يئ تاسې چې نه پوهېږئ.

تفسير: دا د دوی د هغه قول ځواب دی ﴿هَلۡ هَٰذَآ اِلَّا بَشَرٌ مِّثۡلُكُمۡ﴾، يعني کوم انبياء چې پخوا راغلي وو، چې د هغو د معجزو په شان له رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه هم د معجزې د ښوولو غوښتنه کوئ؛ هغوی هم د رسول الله صلى الله عليه وسلم په شان انسانان وو، پرښتې نه وې، که له داسې مشهورې او مستفيضې خبرې څخه هم تاسې د خپل جهالت له سببه بې خبره يئ؛ نو له هغو کسانو څخه پوښتنه وکړئ او ځان پرې خبردار کړئ؛ چې هغه ترې ښه خبر دي (لکه د اهل کتابو عالمان).

وَمَا جَعَلۡنٰهُمۡ جَسَدًا لَّا يَاۡكُلُوۡنَ الطَّعَامَ وَمَا كَانُوۡا خٰلِدِيۡنَ ۞

او نه وو ګرځولي مونږ (دغه پخواني رسولان) داسې جسدونه چې نه يې خوړ طعام، او نه وو دوی تل پاتې کيدونکي (په دنيا کې، بلکه طعام به يې خوړ، او مړه کېدل به هم).

تفسير: يعني انساني خصائص په هغو کې موجود وو، او د هغوی بدن د پرښتو په شان نه وو، چې هيڅ کله خواړه ونشي خوړلی، او نه هغوی د الوهيت مرتبه لرله چې له سره مړ ک او فناء پرې رانشي، او تل تر تله ژوندی پاتې شي.

ثُمَّ صَدَقۡنٰهُمُ الۡوَعۡدَ فَاَنۡجَيۡنٰهُمۡ وَمَنۡ نَّشَآءُ وَاَهۡلَكۡنَا الۡمُسۡرِفِيۡنَ ۞

بيا رښتيا کړه مونږ هغوی سره وعده (د نجات د دوی)؛ پس نجات ورکړ مونږ هغوی ته، او هغو ته چې ځمونږ اراده وه (د نجات د دوی چې مصدّقين دي)، او هلاک کړل مونږ مسرفان (له حده تېرېدونکي د رسولانو مکذّبين).

تفسير: يعني د هغوی امتياز له نورو بندګانو څخه دا وو چې د الله تعالى له لوري د مخلوق د هدايت او اصلاح لپاره ټاکل شوي وو، الله تعالى په دوی وحي نازلوله، او سره له بې سرو سامانۍ به يې د مخالفينو په مقابل کې دوی سره د نصرت او حمايت وعدې کولې، لکه چې پاک الله خپلې دغه وعدې ټولې رښتيا او ښکاره هم کړې، او دغه انبياء يې د خپلو ملګرو سره محفوظ وساتل، او هغه لوی لوی متکبر دښمنان چې هغوی سره به يې مخالفت او ډغرې وهلې؛ تباه او غارت کړل شول، بېشکه محمد صلى الله عليه وسلم هم بشر دی، ليکن د بشر له هغو انواعو څخه دی چې د هغو مرسته او حمايت د ټولې دنيا په مقابل کې کاوه شي، د دوی مخالفينو ته لازم دي چې د خپل انجام فکر او انديښنه وکړي، او د پخوانيو قومونو له مثالونو څخه دې پند او عبرت واخلي، داسې ونه شي چې د آخرت له حساب نه پخوا په همدغې دنيا کې دوی سره حساب او کتاب شروع شي.

لَقَدْ أَنزَلْنَآ إِلَيْكُمْ كِتَٰبًا فِيهِ ذِكْرُكُمْ ۚ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿١٠﴾

خامخا په تحقيق نازل کړی دی مونږ تاسې ته يو کتاب چې په هغه کې ذکر (پند) ستاسې دی، آيا پس تاسې عقل نه لرئ (چې ايمان پرې راوړئ).

تفسير: يعنې د پاک قرآن په وسيله تاسې ته هر قسم پند او نصيحت درکړی شوی دی، او د ټولو ښو او بدو پای او انجام درښوول شوی دی، که لږ عقل او سد (هوش) هم ولرئ؛ نو زيار او کوښښ به کوئ چې د الله تعالى له عذابه ځان وساتئ، او د پاک قرآن قدر او عظمت په ښه شان سره وپېژنئ، چې په حقيقت کې ستاسې د لويې او شرف لپاره يو لوی سند او قاطع برهان دی، ځکه چې ستاسې د قوم په ژبه او ستاسې د قوم په يوه کامل فرد باندې نازل شوی دی، او په دنيا کې يې تاسې ته دائمي ويار او شهرت دربښلی دی، که تاسې د خپل دغسې محسن قدر نه پېژنئ، او خبرو ته يې غوږ نه کېږدئ؛ نو په دنيا کې به خوار او ذليل شئ، او د آخرت عذاب به ېېل تاسې ته تيار شي.

وَكَمْ قَصَمْنَا مِن قَرْيَةٍ كَانَتْ ظَالِمَةً وَأَنشَأْنَا بَعْدَهَا قَوْمًا ءَاخَرِينَ ﴿١١﴾

او ډېر ټوټې ټوټې کړي دي مونږ (په هلاکولو سره) له اهل د کليو چې وو هغوی ظالمان، او پيدا کړل مونږ وروسته له هغو څخه قومونه نور (د دوی په ځای).

تفسير: يعنې داسې نه ده چې د هغو له ورکېدو څخه به د الله تعالى ځمکه خرابه او ويجاړه (ورانه) شي، دوی چې ورک شي؛ د دوی په ځای نور خلق پيدا او ودانوي.

فَلَمَّآ أَحَسُّوا۟ بَأْسَنَآ إِذَا هُم مِّنْهَا يَرْكُضُونَ ﴿١٢﴾ لَا تَرْكُضُوا۟ وَٱرْجِعُوٓا۟ إِلَىٰ مَآ أُتْرِفْتُمْ فِيهِ وَمَسَٰكِنِكُمْ لَعَلَّكُمْ تُسْـَٔلُونَ ﴿١٣﴾

پس هر کله چې حس به کړ (وبه موند) دوی عذاب ځمونږ؛ ناڅاپه دوی به له دغه عذابه تښتېدل (په ډېره بيړه ـ تلوار). (نو پرښتو به په تمسخر سره ورته ويل:) مه تښتئ او بېرته لاړ شئ هغه ځای ته چې ښه ژوند درکړی شوی وو تاسې ته په هغه کې، او کورونو خپلو ته، ښايي چې له تاسې نه پوښتنه وکړی شي.

تفسير: يعنې کله چې کافران او مشرکان د الله تعالى له عذاب سره مخامخ شول؛ نو ويې غوښتل چې له هغه ځايه وتښتي، او په تښته سره ځان ته نجات حاصل کړي، په دغه وخت کې دوی ته وويل شول چې: چېرې تښتئ؟ ودرېږئ او په همغه لوري بېرته لاړ شئ چې هلته مو عيش او عشرت کاوه، او ډېر زيات د تنعم اسباب مو راجمع کړي وو، ښايي چې هلته څوک له تاسې څخه پوښتنه وکړي.

يا دا چې تاسې خو داسې لوی سړي وئ، چې په هر ځای کې به ستاسې عزت او احترام کېده، اوس هم هلته لاړ شئ، هيڅ د تښتې ضرورت نشته، څو خلق په خپلو مهمّاتو کې له تاسې سره خبرې اترې او مشورې وکړي، دغه ټولې خبرې د تهکم په توګه ويلې شوي دي.

قَالُوا۟ يَٰوَيْلَنَآ إِنَّا كُنَّا ظَٰلِمِينَ ﴿١٤﴾ فَمَا زَالَت تِّلْكَ دَعْوَىٰهُمْ حَتَّىٰ جَعَلْنَٰهُمْ حَصِيدًا خَٰمِدِينَ ﴿١٥﴾

وبه وايي: ای هلاکته ځمونږ (را حاضر شه ! دغه دې وخت دی) بېشکه مونږ وو ظالمان. پس تل به وي دغه بلنه د دوی (هلاکت لره)، تر هغو پورې چې وبه ګرځول مونږ دوی رېبل شوي، مړه يخ پراته.

تفسير: يعني كله چې عذاب يې په خپلو سترګو ولید؛ نو هلته يې په خپلو جرمونو اعتراف وکړ، او درګرده به يې داسې چغې وهلې؛ چې بېشکه مونږ ظالمان او مجرمان يو، ليکن اوس د دوی دغه افسوس او حسرت څه په کار راځي؟.

دا د توبې د قبول وخت نه وو، د دې وخت اعتراف او ندامت بېکاره وو، او بالآخر په دې ډول سره ختم کړی شو، لکه چې شين کښت (فصل) يو دم ورېبلی شي، او درمند شي، يا په اور کې د سوځېدلو لرګيو د ايرې د ډيرې په شان پاتې کيږي (العياذ بالله).

وَمَا خَلَقْنَا السَّمَآءَ وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا لٰعِبِيْنَ ﴿١٦﴾

او نه دي پيدا کړی مونږ اسمان او ځمکه او نه هر هغه څه چې په منځ د دوی کې دي په داسې حال کې چې لوبې کوونکي وو مونږ (او هيڅ يوه ګټه «فائده» د دوی په پيدايښت باندې مرتبه نه وي).

تفسير: يعني چې په کې کوم «معتدّ به» حکمت او صحيح غرض نه وي، نو ځکه عقلمن ته ښايي چې د عالم د خلقت په غرض او غايه وپوهيږي، او دنيا تش د لوبې او تماشا ځای ونه ګڼي، او له انجام څخه غافل نشي، بلکه ښه وپوهيږي چې دنيا د آخرت لپاره پيدا کړی شوې ده، او د هر نېک او بد عمل جزاء او سزا رسېدل، او د ذرې ذرې حساب کېدل يوه حقه او ضروري خبره ده.

لَوْ اَرَدْنَآ اَنْ نَّتَّخِذَ لَهْوًا لَّاتَّخَذْنٰهُ مِنْ لَّدُنَّآ ۖ اِنْ كُنَّا فٰعِلِيْنَ ﴿١٧﴾ بَلْ نَقْذِفُ بِالْحَقِّ عَلَى الْبَاطِلِ فَيَدْمَغُهٗ فَاِذَا هُوَ زَاهِقٌ ۭ وَلَكُمُ الْوَيْلُ مِمَّا تَصِفُوْنَ ﴿١٨﴾

او که اراده کړې وی مونږ چې ونيسو مونږ لهو (اسباب د شغل لکه ښځه او ولد)؛ نو خامخا نيولی به وو مونږ هغه لهو له طرفه خپله که وی مونږ کوونکي د دې کار. بلکه ويشتل کوو مونږ په حق سره په باطل باندې بيا (دغه حق) سر ماتوي د هغه (باطل) او محو کوي يې، پس ناڅاپه دا باطل هلاک (او ورک) کيږي، او تاسې ته اور، افسوس، عذاب، خرابي ده (ای کفّارو !) له هغه څخه چې ثابتوئ تاسې (په هغه سره الله ته ښځه، ولد).

تفسير: يعني که بالفرض داسې لهو او لعب کار ځمونږ له شانه سره لايق هم وی، او مونږ داسې اراده هم کړې وی، چې همداسې کومې مشغلې او لوبې او تماشې جوړې کړو؛ نو دغه کار به مونږ بالذات پخپله او په خپل قدرت کړی وی، او ستاسې مجازات او مکافات کولو او نيولو او خوشې کولو ته به له سره هيڅ يو ضرورت نه وو پاتې، ليکن حقيقت دا دی چې دنيا محض لوبې او تماشا نه ده، بلکه د سعي او عمل او مبارزې ميدان دی، دلته د حق او باطل مقابله کيږي، حق يرغل کوي او د باطل سر ماتوي، له دې ځخه تاسې د خپل شرک او ناپوهۍ په پای (آخر) او انجام وپوهيږئ، کله چې د حق او صداقت ګولئ او مردکی په پوره قوّت په تاسې ولويږي؛ هلته به څرنګه خرابي او بربادي ستاسې په برخه شي؟ او بل کوم يو طاقت به تاسې ته نجات درکړی شي؟.

وَلَهٗ مَنْ فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۭ وَمَنْ عِنْدَهٗ لَا يَسْتَكْبِرُوْنَ عَنْ عِبَادَتِهٖ وَلَا يَسْتَحْسِرُوْنَ ﴿١٩﴾ يُسَبِّحُوْنَ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ لَا يَفْتُرُوْنَ ﴿٢٠﴾

او خاص ده لره دي هر هغه څوک چې په اسمانونو کې او په ځمکه کې دي (د پيدايښت، ملکيت، او بندګۍ له مخې)، او هغه (پرښتې) چې ده څخه دی؛ لږ څه تکبر، غرور او لويي نه کوي دوی له عبادت د ده (الله)، او نه ستومانه کيږي (له عبادته يې يوه شيبه «لحظه» هم). تسبيح وايي په شپه او ورځ کې، نه سست (او ضعيف) کيږي.

تفسير: يعني پرښتې سره له دې چې د الله تعالى د دربار له مقربانو څخه دي، لږ څه تكبر، غرور او لويي نه كوي، او د خپل الله تعالى بندګي او غلامي د خپل ځان لپاره عزت او فخر ګڼي، او د عبوديت د وظايفو په اداء كې لګيا اوسيږي، او له سره په كې نه سترې كيږي، او نه ترې په تنګ كيږي، بلكه همدغه ذكر او تسبيح د دوى روحاني غذا ده، څرنګه چې مونږ تل خپله ساه او نفس ښكته او پورته كوو، او ورسره په نورو كارونو كې هم مشغوليږو؛ د پرښتو د تسبيح او ذكر كيفيت همدغسې وګڼئ ! پرښته پر هر كار چې مأموره شي، او په هر يوه خدمت كې چې بوخته او لګيا وي؛ يوه شېبه (لحظه) هم د الله تعالى له ذكره نه غافليږي.

أَمِ اتَّخَذُوٓا۟ ءَالِهَةً مِّنَ ٱلْأَرْضِ هُمْ يُنشِرُونَ ﴿٢١﴾

آيا نېولي دي دوى نور معبودان له ځمكې څخه (يا په ځمكه كې) چې دوى به هم ژوندي كوي مړي (بلكه نشي ژوندى كولى).

تفسير: يعني اسماني پرښتې خو له سره د الله تعالى له بندګۍ څخه نه زړه تنګي او نه ستومانه كيږي، بلكه د ده په ياد او بندګۍ كې مشغولې وي، بيا آيا په ځمكه كې څه داسې موجودات شته چې هغوى د الله تعالى په مقابل كې معبود وګرځولى شي؟ او كله چې پاك الله د دوى عابدان په خپل عذاب كې هلاك كړي؛ آيا دوى يې بېرته ژوندي كولى شي؟ يا له هلاكت څخه ورته نجات وركولى شي؟ له سره يې نشي كولى.

لَوْ كَانَ فِيهِمَآ ءَالِهَةٌ إِلَّا ٱللَّهُ لَفَسَدَتَا ۚ

كه چېرې وى په دغه اسمان او ځمكه كې نور معبودان (حاكمان) بې له الله څخه؛ نو خامخا وران شوي به وو دواړه (عادتًا د دوى د اختلاف په سبب).

تفسير: دغه د آلهه وو او د تعدّد پر ابطال نهايت پوخ او واضح دليل دى، چې عظيم الشأن قرآن هغه په خپل مخصوص اسلوب سره وړاندې كړى دى، ښه پام وكړئ ! چې عبادت دكامل تذلّل نوم دى، او كامل تذلّل صرف د هم هغه كامل لوى ذات په مخكې اختياراواه شي چې په خپل ذات او صفاتو كې له هر حيثه او هر جهته كامل وي، چې همدغه ته مونږ (الله جلّ جلاله) وايو.

فَسُبْحَٰنَ ٱللَّهِ رَبِّ ٱلْعَرْشِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿٢٢﴾

نو پاك دى الله چې رب د عرش دى له هغو (ناكارو خبرو او شيانو) چې دوى يې منسوبوي ورته.

تفسير: چې د لوى عرش يواځې مالك او څښتن الله تعالى دى، د ده په ملك او باچايي كې له سره ګډون ځاى نه لري، دى خپلواك باچا دى، كله چې دوه واكدار باچايان په يوه اقليم كې نشي ځاييدلى چې د هغو واكداري هم يواځې مجازي ده؛ نو دوه كل مختاره او مطلق قادر آلهه به څرنګه په يوه سلطنت كې شريك كېدى شي.

لَا يُسْـَٔلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْـَٔلُونَ ﴿٢٣﴾

نه پوښتېدلى كيږي (الله) له هغو (شيانو) چې كوي يې (ځكه چې الوهيت يواځې د ده صفت دى)، او دوى پوښتېدلى كيږي (د دوى له افعالو، احوالو او اقوالو، ځكه چې دوى مخلوق او مملوك دي).

تفسير: يعني الله تعالى د هغه لوی ذات نوم دی، چې مطلق قادر او کل مختار دی (او ټول کارونه يې صواب او له حکمته ډک دي)، د ده د قدرت او مشيت مخه نيول لا څه چې تشه پوښتنه ترې هم څوک نشي کولی، چې مثلاً هغه فلانی کار دې ولې داسې وکړ؟ مګر پاک الله حق لري، او ده لره ښايي چې هر هغه څوک چې اراده يې وشي؛ مؤاخذه يې کړي، او ترې لازمې پوښتنې وکړي.

أَمِ اتَّخَذُوا مِن دُونِهِ آلِهَةً ۖ قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ ۖ

آيا نيولي دي (دغو مشرکانو) بې له دغه الله څخه نور معبودان؟ ووايه (ای محمده ! دوی ته) چې راوړئ سند خپل (د شرک په دغه دعوی کې).

تفسير: له دې نه پخوا پر توحيد عقلي دليل قائم کړ شو، اوس له مشرکانو څخه د دوی د شرک د دعوی په خصوص د صحيح دليل غوښتنه کيږي، يعني بې له الله تعالى څخه د هغو معبودانو تجويز چې تاسې کړی دی؛ د دوی د اثبات لپاره که کوم عقلي يا نقلي دليل لرئ؛ هغه راوړاندې کړئ ! ښکاره ده چې له هغوی سره پرته له اوهامو او ګمانونو او د پلرونو او نيکونو له غلطو او ړندو تقليدونو څخه بل هيڅ شی نه وو، د شرکت په دعوی کې يې نه کوم عقلي او نه کوم نقلي دليل وړاندې کړی شو.

هَٰذَا ذِكْرُ مَن مَّعِيَ وَذِكْرُ مَن قَبْلِي ۗ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ الْحَقَّ فَهُم مُّعْرِضُونَ ﴿٢٤﴾

دغه (قرآن) دی بيان د هغه چا چې له ما سره دي (له محمدي امّت څخه) او بيان د هغه چا دی چې پخوا له ما تېر شوي دي، بلکه زياتره د دوی نه پوهيږي په حقه خبره (چې توحيد او قرآن دی)، پس دوی مخ ګرځوونکي دي (له توحيد يا ستا له رسالت څخه).

تفسير: يعني ځما د امت او د پخوانيو موحدينو ټولو همدا يوه خبره ده، چې له الله تعالى څخه پرته چې (رب العرش) دی؛ بل الله نشته، چې د هغه عقلي دليل پخوا له دې نه بيان شو، که تاسې د دغې عقيدې له منلو څخه مخ اړوئ، او له دغې اسماني او اجتماعي عقيدې څخه پرته کوم بل دليل لرئ؛ نو هغه راوړاندې کړئ، ځما دعوی دا ده چې دغه محمّدي امّت او نور پخواني امّتونه د دې کتاب قرآنکريم او د پخوانيو امّتونو اسماني کتابونه (تورات، انجيل، او نور) سره ټول د توحيد په دې دعوی کې سره متفق دي، لکه چې نن هم له هغو زياتو تحريفاتو سره که پخواني اسماني کتابونه ولټوئ؛ نو په هغو کې د توحيد اعلان او د شرک تردید په صاف او ښکاره ډول سره مومئ، مګر دغه جاهلان په دغو خبرو څه پوهيږي، که پوهېدلئ؛ نو د حقې خبرې د اوربدلو په مقابل کې به يې دغسې د انکار او اعراض وضعيت نه غوره کاوه.

وَمَا أَرْسَلْنَا مِن قَبْلِكَ مِن رَّسُولٍ إِلَّا نُوحِي إِلَيْهِ أَنَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدُونِ ﴿٢٥﴾

او نه وو لېږلی مونږ پخوا له تا څخه هيڅ رسول مګر چې وحي به کوله مونږ هغه ته (داسې) چې بېشکه شان دا دی چې نشته بر حق معبود مګر زه يم (يواځې)؛ نو بندګي کوئ ځما.

تفسير: يعني ټولو انبياوو او مرسلانو عليهم السلام د توحيد په دې عقيده اجماع کړېده، هيڅ يوه نبي عليه السلام په هيڅ يو وخت کې يو حرف هم د توحيد په خلاف نه دی ويلی، او دوی تل همداسې تلقين کاوه، چې د يوه الله تعالى له عبادت نه پرته د بل هيڅا عباد ت مه کوئ ! ځکه چې هيڅوک بې د الله تعالى څخه د عبادت مستحق نه دي، نو په هم هغه شان چې له عقلي او فطري دلائلو څخه د توحيد ثبوت او تحصيل او د شرک تردید کيږي؛ همداسې په نقلي حيثيت هم د انبياوو عليهم السلام اجماع د توحيد د دعوی په حقانيت باندې قطعي دليل دی.

وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمٰنُ وَلَدًا سُبْحٰنَهٗ ؕ

او وايي دغه (منكران): نيولى دى رحمان ولد، پاك دى دغه (الله له ولد څخه).

تفسير: د عربو ځينو قبيلو ملائكو ته د الله تعالى لونې ويلې، نو يې و ښودل چې د الله تعالى له لوړ شان سره لايق نه دي چې لونې يا ځامن ولري، نو په دې آيت سره د نصرانيانو د دې عقيدې تردید هم وشو، چې مسيح عليه السلام ته ابن الله وايي، او د يهودانو د هغې فرقې تردید هم وشو؛ چې عُزير عليه السلام ته د الله ځوى وايي.

بَلْ عِبَادٌ مُّكْرَمُوْنَ ۙ﴿٢٦﴾ لَا يَسْبِقُوْنَهٗ بِالْقَوْلِ وَهُمْ بِاَمْرِهٖ يَعْمَلُوْنَ ﴿٢٧﴾

بلكه (دوى) بندګان(د الله) دي مكرّم مقرّب معزّز (د الله په دربار كې په عزت سره). چې نشي ړومبى كېدى دوى له دغه (الله) څخه په خبره سره، او دوى خاص په حكم د الله عمل كوي.

تفسير: يعنې هغو مكرّمو محترمو ذواتو ته چې تاسې د الله تعالى اولاد وايئ؛ هغه يې له سره اولاد نه دي، بلكه د هغه معزّز بندګان دي، او د دوى له انتهايي اعزاز او تقرّب سره سره د دوى د ادب او اطاعت حال دا دى چې د الله تعالى له رضاء او خوښې نه پرته د هغه په حضور كې له سره خوله نشي بېرته كولى، او نه بې د الله تعالى له حكم او اجازې څخه كوم كار كولى شي، ګواكې د عبوديت او بندګۍ كمال د دوى د امتياز طغرا او څرګنده نښه ده.

يَعْلَمُ مَا بَيْنَ اَيْدِيْهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ

معلوم دي الله ته هغه څه چې وړاندې د دوى دي، او هغه څه چې وروسته د دوى دي.

تفسير: د الله تعالى علم د دوى په ټولو ظاهري او باطني احوالو محيط دى، د دوى هيڅ يو حركت او هيڅ يو قول او هيڅ يو فعل له ده څخه پټ نه دى، لكه هغه مقرّب بندګان چې په دې حقيقت پوهيدلي دي، تل خپلو احوالو ته ګوري، او څارنه (حفاظت) يې كوي، چې په هيڅ يو حالت كې د الله تعالى د رضا څخه مخالف څه ونه كړي.

وَلَا يَشْفَعُوْنَ ۙ اِلَّا لِمَنِ ارْتَضٰى

او نه كوي شفاعت دوى (نشي كولى د هيچا) مګر لپاره د هغه چا چې راضي وي (تړې الله).

تفسير: يعنې دوى بې د الله تعالى د رضا معلومولو څخه د هيچا شفاعت نه كوي، كله چې له موحّدو مؤمنانو څخه پاك الله تعالى خوښ او راضي وي؛ نو ځكه د دوى په حق كې په دنيا او عُقبى كې استغفار د الله تعالى د پرښتو وظيفه ده.

وَهُمْ مِّنْ خَشْيَتِهٖ مُشْفِقُوْنَ ﴿٢٨﴾

او دوى له هيبت د الله څخه ويريدونكي دي.

تفسير: بيا نو دوى ته څرنګه معبود ويلى شي؟ كله چې هغوى معبودان نه دي؛ نو د الله تعالى ځامن او لونې هم له سره كېدى نشي، ځكه چې صحيح اولاد د والدينو له جنس څخه وي.

وَمَنْ يَّقُلْ مِنْهُمْ اِنِّيْٓ اِلٰهٌ مِّنْ دُوْنِهٖ فَذٰلِكَ نَجْزِيْهِ جَهَنَّمَ ؕ كَذٰلِكَ نَجْزِي الظّٰلِمِيْنَ ﴿٢٩﴾

او هر څوك چې ووايي له دغو (ملائكو څخه چې) بېشكه زه معبود يم بې له الله څخه؛ پس دغه (ويونكي چې دي) جزا به وركوو مونږ ده ته دوزخ، همداسې (لكه چې دغو د الوهيت مدّعيانو ته سزا وركوو)؛ جزاء وركوو ظالمانو ته (چې د غير الله عبادت كوي).

تفسير: يعني هغه چې تاسې يې د الله تعالى اولاد يا آلهه بولئ، كه هغوى (معاذ الله) په خپله په فرض محال د داسې خبرې ادعاء وكړي؛ نو هغوى به هم په هغه دوزخ كې وغورځول شي، چې د نورو له حده تېرېدونكو ظالمانو د سزا لپاره مخصوص او معيّن دى، ځمونږ له لا محدود اقتدار او جبروت څخه هغوى هم بل چېرې نشي تلى، نو بيا څنګه الله كېدى شي؟ !.

أَوَلَمْ يَرَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنَاهُمَا ۖ

آيا نه دي ليدلي (نه دي خبر) هغه كسان چې كافران شوي دي چې بېشكه اسمانونه او ځمكې وو دواړه سره نښتي (ضم پيوسته په اول كې)؛ پس بېل كړل مونږ دوى دواړه.

تفسير: د (رتق) اصلي معنى پيوست، نښتل او يو په بل كې سره ننوتل دي، په ابتداء كې ځمكه او اسمان دواړه ګډوډ، خلط ملط وو، بيا الله جل جلاله په خپل قدرت دوى دواړه سره جدا كړل، له دغه بېلوالي او جداوالي څخه وروسته د دوى دواړو طبقات سره بېل بېل او جدا شول، سره له دې بيا هم هر يو بند وو، نه له اسمان څخه باران وريږده، او نه له ځمكې څخه شى زرغونيده، بالآخره الله تعالى د انساني نوعې د ګټو او ښېګڼو (فائدو) لپاره د دغو دواړو خولې پرانستلې، له پاسه د وريځو د اوبو ورخونه پرانستل شول، او له لاندې د ځمكې مسامونه (سوري) خلاص شول، چې د هغو په اثر په ځمكه كې سيندونه، ويالې، لښتي او چينې وبهېدلې، او راز راز شينكي، كښتونه، فصلونه، بوټي، ونې، مېوې، دانې، څړځايونه، معدنونه او نور راووتل، او اسمان يې په بې شمارو ستورو سره ښايسته كړ، چې د دوى د هر يوه لپاره يې جدا ځاى او د تګ لاره او مدار مقرّر كړ.

وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ ۖ أَفَلَا يُؤْمِنُونَ ﴿٣٠﴾

او پيدا كړي دي مونږ له اوبو څخه هر شى ژوندى، نو آيا ايمان نه راوړي دوى.

تفسير: يعني عموما ژوندي موجودات چې ستاسې په نظر درځي؛ بالواسطه يا بلاواسطه د اوبو څخه جوړ شوي دي، او خاصتًا اوبه د دوى د ژوندانه سبب او ماده ده، مګر هغه مخلوق له دې نه مستثنى دى چې د هغو په نسبت دا ثابته شي؛ چې د هغو په تخليق كې اوبه له سره دخل نه لري، خو بيا هم دا كليه په دى اعتبار چې زياتو لپاره حكم دكُل وي، صادقه ده.

وَجَعَلْنَا فِي الْأَرْضِ رَوَاسِيَ أَنْ تَمِيدَ بِهِمْ وَجَعَلْنَا فِيهَا فِجَاجًا سُبُلًا لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ ﴿٣١﴾

او پيدا كړي دي مونږ په ځمكه باندې درانه محكم غرونه ولاړ (يا ټك وهلي دي مونږ په كې مېخونه) چې ونه خوځيږي دا ځمكه په دوى، او ګرځولي دي مونږ په دغه (ځمكه او غرونو) كې ارتې لارې لپاره د دې چې دوى لاره وموميږي (او بې له تكليف څخه خپل مقصود ته ورسيږي).

تفسير: د دې آيت تفسير د (النحل) په سورت كې تېر شوى دى، هلته دې وكتل شي !.

وَجَعَلْنَا السَّمَاءَ سَقْفًا مَحْفُوظًا ۖ

او ګرځولى دى مونږ اسمان چت ساتل شوى (له پرېوتلو).

تفسير: چې نه لويږي، نه په كې كوم سورى يا چاوډ ليدل كيږي، نه بدليږي، او د شياطينو له استراق السمع څخه محفوظ دى، او سقف يې ځكه وويل چې: په ښكاره ډول په سترګو د چت په شان معلوميږي.

وَهُمْ عَنْ اٰيٰتِهَا مُعْرِضُوْنَ ﴿٣٢﴾

او دغه کفّار له علائمو داسمانونو څخه مخ ګرځوونکي دي.

تفسير: چې څرنګه مضبوط، محکم، وسيع او هسک (اوچت) دومره موده بې ستنو او پايو ولاړ دی، او په رنګ او روغن او ښکلا کې يې بيخي تغيير نه دی راغلی، او په کې لمر، سپوږمی، ستوري او داسې نور ډېر عجائب او غرائب ليدل کيږي، چې هر يو يې بېل بېل د رب العزّت په وجود او وحدانيت باندې دلالت کوي.

وَهُوَ الَّذِیْ خَلَقَ الَّیْلَ وَالنَّهَارَ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ ؕ

او دغه (الله) هغه (مطلق قادر دی چې پخپل بالغه حکمت) يې پيدا کړې ده شپه (د ارامتيا لپاره)، او ورځ (د کار لپاره)، او لمر (د رڼا لپاره)، او سپوږمی (د روښانتيا لپاره).

تفسير: دا د هم هغو اسماني علائمو او نښو لږ څه توضيح ده.

كُلٌّ فِیْ فَلَكٍ یَّسْبَحُوْنَ ﴿٣٣﴾

دغه هر يو له دغو (لمر، قمر، او ستورو څخه) په فلک کې حرکت کوي، او ګرځي (لکه لامبوزن په اوبو کې په لامبو وهلو سره).

تفسير: يعنې لمر، سپوږمی بلکه ټول ستوري په خپل مدار باندې برابر ګرځي او چورلي، د ﴿يَّسْبَحُوْنَ﴾ له لفظ څخه ظاهر دا معلوميږي چې دا سيارې د الله تعالی په حکم بالذّات په خپله ګرځي (والله تعالی أعلم).

وَمَا جَعَلْنَا لِبَشَرٍ مِّنْ قَبْلِكَ الْخُلْدَ ؕ اَفَاْىِٕنْ مِّتَّ فَهُمُ الْخٰلِدُوْنَ ﴿٣٤﴾ كُلُّ نَفْسٍ ذَآىِٕقَةُ الْمَوْتِ ؕ

او نه دي ګرځولی مونږ هيڅ يوه انسان ته پخوا له تانه (ای محمده !) تل ژوندي پاتې کېدل (په دنيا کې)، آيا پس که ته مړ شې پس دوی به تل پاتې کېدونکي وي (په دنيا کې؟ بلکه داسې نه ده). هر يو نفس څکونکی د مرګ دی (يعنې مري).

تفسير: يعنې هم هغسې چې د پورتنيو ذکر شوو مخلوقاتو وجود د الله تعالی پر امر ايجاد شوی دی، د ټولو انسانانو ژوندون هم د هغه له ورکړې څخه دی، هر وخت چې وغواړي؛ دغه خپله ورکړه له دوی نه بېرته اخلي، مړينه هر چا ته دا خبره ثابتوي چې د ده هستي او وجود د ده په لاس او واک کې نه دی، او د ده ژوند د څو ورځو د پسرلي رونق او نندارې ده، چې پای (آخر) ته رسيږي او ختميږي.

وَنَبْلُوْكُمْ بِالشَّرِّ وَالْخَیْرِ فِتْنَةً ؕ

او ازمايو مونږ تاسې (په دنيا کې) په شر، بدۍ، او په خير، نېکۍ سره په ازموينه.

تفسير: يعنې الله تعالی په دنيا کې په سختۍ، نرمۍ، روغتيا، ناروغتيا، تنګسه، اړتيا (احتياج)، مصيبت، عيش، عشرت او نورو مختلفو احوالو تاسې ازمايي، څو ستاسې کره او کوټه، سره او ناسره، ښه او خراب د يو بل سره جدا او نورو ته هم د سر په سترګو ورمعلوم کړي، او ښه څرګنده (ښکاره) شي چې کوم يو په سختۍ صبر کوي؟ او کوم يو په نعمتونو شکر کوي؟ او څومره خلق د مايوسۍ، شکوه، شکايت او د ناشکرۍ په مرض اخته او مبتلا دي.

وَإِلَيْنَا تُرْجَعُونَ ﴿٣٥﴾

او خاص مونږ ته به راوستلی شئ (د جزا لپاره).

تفسير: هلته به ستاسې د صبر او شکر او د هر نېک او بد عمل ثمره او نتيجه وليدلی شي.

وَإِذَا رَآكَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِن يَتَّخِذُونَكَ إِلَّا هُزُوًا أَهَٰذَا الَّذِي يَذْكُرُ آلِهَتَكُمْ وَهُم بِذِكْرِ الرَّحْمَٰنِ هُمْ كَافِرُونَ ﴿٣٦﴾

او کله چې ووينې تا هغه کسان چې کافران شوي دي؛ نو نه نيسي دوی تا مګر مسخره کړی شوی، (او وايي پخپلو منځونو کې:) آيا دا همغه څوک دی چې يادوي (په بدۍ او سپکه) معبودان ستاسې، حال دا چې دغه کفّار په يادولو د رحمان (په وحدانيت يا د خلقو په ارشاد) هم دوی کافران دي.

تفسير: يعنې د خاتمې او انجام څخه بيخي بې فکره شوي دي، او دغه خلق په محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم ټوکې او مسخرې کوي، او د استهزاء او تحقير په لهجه داسې وايي: ﴿أَهَٰذَا الَّذِي يَذْكُرُ آلِهَتَكُمْ﴾ «آيا دا هم هغه سړی دی چې ستاسې معبودان په بدۍ يادوي؟»، دوی پخپله په دې نه شرميږي چې پخپله د حقيقي معبود له پاک نوم او د «رحمان» له مقدّس اسم څخه بد وړي؟ او د پاک الله تعالى له رښتينو کتابونو څخه منکر دي، او د باطلو معبودانو د بدۍ له اوربدلو څخه خفه کيږي، نو په دې صورت کې د دوی حالت د تعجّب او خندا وړ (لايق) دی، که د مقابلې ډلې؟.

خُلِقَ الْإِنسَانُ مِنْ عَجَلٍ ۚ سَأُورِيكُمْ آيَاتِي فَلَا تَسْتَعْجِلُونِ ﴿٣٧﴾

پيدا کړی شوی دی انسان له تلوار (بې صبرۍ)، ژر به وښيم تاسې ته آيات خپل (موعود عذاب)، پس تلوار مه کوئ تاسې (په راتللو د عذاب).

تفسير: ښايي د کفارو دغه د بې عقلۍ او ناپوهۍ اوضاع او دغه د تمسخر او استهزاء له ليدلو څخه د ځينو په زړونو کې به دغه خبره تېره شوي وي: که په دغو بې حياوو سم سمدلاسه عذاب مسلّط شوی وی؛ نو ډېر به ښه وي، او پخپله کفارو هم د استهزاء په ډول (طريقه) ويل چې: «هله ژر شئ، او هغه موعوده عذاب راباندې نازل کړئ ! چې مونږ د هغه وړ (لايق) او مستحق يو»، دلته دغو دواړو ته دغه خبره ښوولې شوې ده، چې انسان ډېر عجلت خوښوونکی دی، ګواکې د ده په خاوره او طبيعت کې بيړه او تلوار خلط او ګډ دی، ښايي چې دوی لږ څه صبر ځنډ (ايسارتيا) وکړي، ژر به زه خپل د قهر او انتقام نښې تاسې ته دروښيم.

وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَٰذَا الْوَعْدُ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿٣٨﴾

او وايي (دا کفار:) کله به وي دغه وعده (د راتلو د عذاب يا دقيامت) که چېرې يئ تاسې صادقان رښتيني (په خپله دغه وينا کې)؟.

تفسير: يعنې تل ته وايي چې قيامت راتلونکی دی، او ټول کفّار به د تل لپاره په دوزخ کې سوځي، آخر دغه وعده به کله پوره کيږي؟ که دغه خبرې ټولې رښتيا وي؛ نو ولې همدا اوس قيامت او دوزخ نه راحاضروئ (الله تعالى وايي):

لَوْ يَعْلَمُ الَّذِينَ كَفَرُوا حِينَ لَا يَكُفُّونَ عَنْ وُجُوهِهِمُ النَّارَ وَلَا عَنْ ظُهُورِهِمْ وَلَا هُمْ يُنْصَرُونَ ﴿٣٩﴾ بَلْ تَأْتِيهِمْ بَغْتَةً فَتَبْهَتُهُمْ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ رَدَّهَا وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ ﴿٤٠﴾

که پوهيدلي وی هغه کسان چې کافران شوي دي هغه وخت چې نه به شي منع کولی له مخونو خپلو اور (د دوزخ)، او نه له شاګانو خپلو (ځکه چې اور به ترې چاپېر وي)، او نه به له دوی سره مرسته وکړی شي (د عذاب په منع کولو کې، نو نه به کافران کېدل). بلکه رابه شي دوی ته (دغه قیامت) ناڅاپه (بې له مقدمې)، پس حیران به کړي (هغه)پس طاقت به نه لري دوی د لرې کولو د قیامت، او نه به دوی ته مهلت ورکولی شي (د توبې او عذر).

تفسیر: یعنې که دوی ته حقیقت څرګند (ښکاره) شي، او د هغه هیبتناک ساعت په کیفیت او نوعیت په ښه ډول سره ځان خبر او پوه کړي؛ نو بیا به له سره داسې غوښتنې ونه کړي.

دغه ټول بې ځایه اعتراضونه د بې فکرۍ او ناپوهۍ لامله د دوی په ذهنونو کې پیدا شوي، کله چې له هغه ویروونکي وخت سره مخامخ شي، او د دوی له چارچاپېره د دوزخ اور داسې احاطه وکړي، چې له هیڅ لوري به د هغه دفع نشي کولی، او نه به څوک ورسره مرسته کولی شي، نه به مهلت ورکولی شي، او نه به اوس لا له پخوا څخه د هغې ورځې د کامل شان او کیفیت اندازه او اټکل کولی شي؛ نو د دغه هولناک حالت په ناڅاپي لیدلو سره به د دوی حواس خراب شي، بیا به دا ورمعلومه شي، کوم شي پورې چې مونږ خندل، او باور مو پرې نه کاوه؛ هغه یو ثابت حقیقت وو.

وَلَقَدِ اسْتُهْزِئَ بِرُسُلٍ مِنْ قَبْلِكَ فَحَاقَ بِالَّذِينَ سَخِرُوا مِنْهُمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴿٤١﴾

او خامخا په تحقیق مسخرې شوي دي په رسولانو پخوا له تا، پس احاطه وکړله په هغو کسانو چې مسخرې یې کولې له پخوانیو امتونو نه (جزا) د هغه شي چې وو دوی چې په هغه سره به یې مسخرې کولې.

تفسیر: یعنې په هر هغه شي یې چې مسخرې کولې؛ د هم هغه په سزا کې سره اخته شول، او د هغې خندا او ملنډو مورد ببرته پخپله همدوی ورګرځېدل.

قُلْ مَنْ يَكْلَؤُكُمْ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ مِنَ الرَّحْمَٰنِ

ووایه (ای محمده دوی ته) څوک ساتي تاسې د شپې او د ورځې له عذاب د رحمان څخه (که یې درپېښ کړي؟ هیڅوک نشته).

تفسیر: یعنې د «رحمان» له قهر او غوسې څخه ستاسې ساتونکی بل څوک دی، یواځې د هغه پراخه رحمت دی، چې په تاسې سمدلاسه عذاب نه مسلّط کوي، لیکن د داسې رحمت والا، حلیم، متحمل او بردبار له قهر او غوصې څخه ډېره وېره په کار ده: «نعوذ بالله من غضب الحلیم».

بَلْ هُمْ عَنْ ذِكْرِ رَبِّهِمْ مُعْرِضُونَ ﴿٤٢﴾

بلکه دوی له یاده د رب خپل (یا له قرآن څخه) مخ ګرځوونکي دي.

تفسیر: یعنې د «رحمان» د حفاظت احساس او اعتراف له هغو سره نشته، او عیش، عشرت، چرچې، امنیت، آرامتیا او د تنعم ژوندون دوی د الله تعالی له یاده بیخي غافل کړي دي، نو ځکه کله چې د هغه له طرفه دوی ته نصیحت کیږي؛ مخ ترې ګرځوي، او وایي چې دا ته څه وایي؟.

أَمْ لَهُمْ آلِهَةٌ تَمْنَعُهُمْ مِنْ دُونِنَا ۚ لَا يَسْتَطِيعُونَ نَصْرَ أَنْفُسِهِمْ وَلَا هُمْ مِنَّا يُصْحَبُونَ ﴿٤٣﴾

آيا شته دوی لپاره نور معبودان چې ساتي دوی (له عذاب څخه) غير له مونږ نه (بلکه نشته، بيا پخپله الله وايي:) طاقت نه لري (دغه معبودان) د مرستې (مدد) د خپلو نفسونو، او نه دوی ځمونږ له (عذاب څخه) ساتل کيږي (يا ملګرتيا ورسره کولی شي).

تفسير: يعنې آيا د خپلو فرضي معبودانو په نسبت خيال کوي چې هغوی د دوی حفاظت کوي، او پخپله موقع کې به دوی د الله تعالی له عذاب څخه وژغوري (بچ کړي)؟ نو د دغو خوارانو مرسته او حفاظت لا څه چې د خپل ځان حفاظت هم نشي کولی، که څوک هغوی ګوډ يا مات کړي، يا يو شی ترې واخلي؛ نو دومره قدرت او قوّت نه لري، چې د خپل ځان مدافعه يا ساتنه وکړي، يا لږ څه لاس او پښې د هغو په مقابل کې وخوځوي، يا د خپلې ساتنې لپاره ځمونږ مرسته او ملګرتيا حاصله کړي:

بَلْ مَتَّعْنَا هَٰؤُلَاءِ وَآبَاءَهُمْ حَتَّىٰ طَالَ عَلَيْهِمُ الْعُمُرُ ۗ

(نه ده داسې لکه چې کفّار عقيده کوي) بلکه نفع رسولې ده مونږ دغو کفارو او پلرونو د دوی ته (د ژوندانه په اسبابو سره) تر هغه پورې چې اوږده شوه په دوی باندې (موده د) عمر.

تفسير: يعنې د «رحمان» ساتنه او حفاظت او د بتانو عجز او بېچارګي داسې شی نه دی، چې خلق پرې ونشي پوهېدلی، خبره دا ده چې دوی له ډېرو پېړيو راپه دېخوا د بې فکرۍ ژوند تېر کړی دی، او د الله تعالی د عذاب صدمه يې هيڅ نه ده ليدلې، نو ځکه دوی مغرور شوي دي، او د غفلت په نشو کې مست او بيخوده پراته دي، او د الله تعالی له احکامو او د انبياوو له پند څخه يې مخونه ګرځولي دي.

أَفَلَا يَرَوْنَ أَنَّا نَأْتِي الْأَرْضَ نَنْقُصُهَا مِنْ أَطْرَافِهَا ۚ أَفَهُمُ الْغَالِبُونَ ﴿٤٤﴾

آيا پس نه وينې (کفّار) چې بېشکه مونږ راتګ او (قصد) کوو ځمکې (د کفّارو) ته په داسې حال کې چې کموو هغه له څنډو (غاړو) د دغې (ځمکې نه له فتوحاتو وروسته)، آيا پس کفّار غالب دي (په مؤمنانو بلکه د اسلام په مقابل کې مغلوب دي).

تفسير: يعنې اسلام مخ په خورېدو دی، او کفر ورځ په ورځ کمزوری کيږي، او ورو ورو ځمکه په کفّارو تنګيږي، د دوی حکومتونه او رياستونه به پرله پسې ماتيږي، او له منځه به ورکيږي، نو آيا د داسې ښکاره نښو، آثارو او قرائنو په ليدلو سره هم دوی خپل انجام ته نه ګوري، آيا له دغو مشاهداتو سره سره دوی دا اميد لري چې په رسول الله صلی الله عليه وسلم او مسلمانانو باندې به مونږ غالب شو، که دوی د عبرت سترګې لري؛ نو پکار دي چې له عقل نه کار واخلي، او له قرائنو او احوالو څخه د مستقبل اټکل او اندازه ولګوي، آيا دوی ته دغه خبره نه ده معلومه چې د دوی د شاوخوا کلي د انبياء الله عليهم السلام د تکذيب او عداوت په سزا کې تباه او وران شوي دي، او په پای (آخر) کې د الله تعالی حزب بريالی او کامياب شوی دی، بيا د سيّد المرسلين او کاملو مؤمنانو په مقابل کې دوی څرنګه د خپل بري او غلبې توقّع او هيله (اميد) کولی شي؟ ﴿وَلَقَدْ أَهْلَكْنَا مَا حَوْلَكُمْ مِنَ الْقُرَىٰ وَصَرَّفْنَا الْآيَاتِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ﴾ (٢٦ جزء د الأحقاف سورت (۴) رکوع (٢٧) آيت).

تنبيه: په همدې مضمون يو بل آيت هم د (رعد) د سورت په آخر کې تېر شوی دی، د هغه تفسير دې ځمونږ په دغه مبارک تفسير کې وکتلی شي.

قُلْ إِنَّمَآ أُنذِرُكُم بِٱلْوَحْىِ ۖ وَلَا يَسْمَعُ ٱلصُّمُّ ٱلدُّعَآءَ إِذَا مَا يُنذَرُونَ ﴿٤٥﴾

ووايه (اى محمده ! دوى ته) بېشكه همدا خبره ده چې زه ويروم تاسې په وحي سره، او نه اوري كوڼ دعاء (بلنه) كله چې وويرولى شي (نو تاسې هم د كافرانو په شان حقه خبره نه اورئ).

تفسير: يعنې ځمونږ كار د الله تعالى له وحي سره سم نصيحت اورول او له خاتمې او انجام څخه خبرول دي، كه په زړه كافر دغه غږ نه اوري؛ نو ځمونږ قصور نه دى، دوى به د خپل كوڼوالي نتيجه او بده اغېزه (اثر) په خپله وګالي (برداشت كړي).

وَلَئِن مَّسَّتْهُمْ نَفْحَةٌ مِّنْ عَذَابِ رَبِّكَ لَيَقُولُنَّ يَٰوَيْلَنَآ إِنَّا كُنَّا ظَٰلِمِينَ ﴿٤٦﴾

او كه ورسيږي دوى ته لږ څه تپ له عذابه د رب ستا؛ نو خامخا وايي (كفار) هرومرو: اى هلاكه ځمونږ (راحاضر شه دغه دې وخت دى)، بېشكه چې مونږ وو (پخوا له دغه عذاب څخه) ظالمان (په كفر سره).

وَنَضَعُ ٱلْمَوَٰزِينَ ٱلْقِسْطَ لِيَوْمِ ٱلْقِيَٰمَةِ فَلَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْـًٔا ۖ وَإِن كَانَ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِّنْ خَرْدَلٍ أَتَيْنَا بِهَا ۗ وَكَفَىٰ بِنَا حَٰسِبِينَ ﴿٤٧﴾

او كېږدو تلې د انصاف لپاره د (اهل د) ورځې د قيامت، پس ظلم به ونه كړى شي په هيڅ نفس د هيڅ شي (هيڅ)، او كه وي (دغه عمل) په قدر د يوې دانې شړشم، اورئ؛ نو رابه وړو دغه (دانه)، او بس يو مونږ حساب كوونكي (يا ساتونكي د بندګانو د اعمالو).

تفسير: يعنې د اورئ د دانې په اندازه چې د چا عمل وي؛ هغه به هم په ميزان كې تلل كيږي، او هغه به هيڅ ضايع نشي، نه به په چا ظلم او تېرى كيږي، او د ذرې ذرې حساب به كيږي، او زمونږ حساب به داسې وروستى او فيصله كونكي وي چې وروسته به نه بل حسابوي، او نه به مونږ ددغو مخلوقاتو د اعمالو د محاسبى لپاره كوم مرستيال ته ضرورت لرو.

تنبيه: موازين د ميزان جمع ده، ښايي چې هلته به ډېرې تلې وي، يا ممكن دي چې يوه وي مګر د مختلفو اعمالو او عمالو په اعتبار به متعددې درولې شوې وي، و الله تعالى أعلم، د اعمالو د وزن او د ميزان په متعلق پخوا له دې نه د «الأعراف» په سورت كې خبرې شوي دي؛ هلته دې وكتل شي.

وَلَقَدْ ءَاتَيْنَا مُوسَىٰ وَهَٰرُونَ ٱلْفُرْقَانَ وَضِيَآءً وَذِكْرًا لِّلْمُتَّقِينَ ﴿٤٨﴾

او هرومرو په تحقيق وركړى وو مونږ موسى او هارون ته فرقان (د حق او باطل بېلوونكى كتاب) او رڼا (چې حق پرې له باطل څخه پېژندل كيږي) او نصيحت لپاره د پرهېزګارانو.

تفسير: يعنې تورات شريف د موسى عليه السلام په زمانه كې د حق او باطل، هدايت او ضلالت، حرامو او حلالو او نورو مسائلو فيصله كوونكى او د جهل او غفلت د تيارو رڼا كوونكى او له الله تعالى څخه د ويريدونكو لپاره پند وركوونكى كتاب وو.

الَّذِيْنَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ بِالْغَيْبِ وَهُمْ مِّنَ السَّاعَةِ مُشْفِقُوْنَ ﴿٤٩﴾

(متقيان) هغه کسان (دي) چې ويريږي له رب خپل په غيب سره، او دوی (تل) له قيامت څخه ويريدونکي دي.

تفسير: د قيامت خطره هم ځکه دوی په خپلو زړونو کې لري چې د دوی په زړونو کې د الله تعالی وېره ده، او تل په دغه اندېښنه او سودا کې وي چې هلته به څه راپېښيږي؟ نه چې (العياذ بالله) د الله تعالی د قهر او عذاب وړ (لايق) وګرځو، ښکاره ده چې همداسې خلق د نصيحت څخه ګټه (فائده) اخيستلی شي.

وَهٰذَا ذِكْرٌ مُّبٰرَكٌ اَنْزَلْنٰهُ ؕ اَفَاَنْتُمْ لَهٗ مُنْكِرُوْنَ ﴿٥٠﴾

او دا (قرآن) نصيحت دی مبارک چې نازل کړی (لېږلی دی) مونږ هغه (په محمد باندې)، آيا پس تاسې له دې نه انکار کوونکي يئ.

تفسير: يعنې دغه قرآن چې ستاسې په مخکې دی، د نصيحت داسې يو کتاب دی چې د ده لوی ارزښت (قيمت) زياته ګټه او خير د تورات په نسبت ښه څرګند او ښکاره دی، آيا له داسې يو واضح او روښان کتاب څخه تاسې منکر ېږئ، چې له سره په کې د انکار او تردّد ځای نشته؟.

وَلَقَدْ اٰتَيْنَاۤ اِبْرٰهِيْمَ رُشْدَهٗ مِنْ قَبْلُ

او خامخا په تحقيق ورکړې وه مونږ ابراهيم ته نېکه حقه لاره د ده (په عقائدو او اعمالو کې) پخوا له (نبوّت يا پخوا له موسی يا پخوا له محمد څخه).

تفسير: يعنې د محمد صلی الله عليه وسلم، او موسی او هارون عليهما السلام څخه مو پخوا ابراهيم عليه السلام ته د ده د اعلی قابليت او شان سره مناسب رشد او هدايت ورکړی وو، بلکه له ځلميتوب څخه پخوا لا په کوچنيتوب (ماشوم والي) کې مو هغه په داسې سمه لار برابر کړی وو چې د داسې اولوالعزمو انبياوو له شان سره وړ او مناسبه وه.

وَكُنَّا بِهٖ عٰلِمِيْنَ ﴿٥١﴾

او وو مونږ په ده باندې پوه (چې ابراهيم د رشد له خاوندانو څخه دی).

تفسير: يعنې د ده په استعداد، اهليت، عملي او عملي کمالاتو مونږ پوره پوه او خبر وو، نو ځکه مو هغه رشد او هدايت ورکړ؛ چې د ده له شان سره وړ او مناسب وو.

اِذْ قَالَ لِاَبِيْهِ وَقَوْمِهٖ مَا هٰذِهِ التَّمَاثِيْلُ الَّتِيْۤ اَنْتُمْ لَهَا عٰكِفُوْنَ ﴿٥٢﴾

کله چې وويل (ابراهيم) پلار خپل (آزر) ته او قوم خپل ته چې څه دي دغه بتان چې تاسې دوی ته ولاړ يئ په عبادت سره (لکه مجاوران).

تفسير: يعنې لږ څه خو د دوی اصليت او حقيقت بيان کړئ ! آخر په خپلو لاسونو د تيږو (ګټو) تورلي بتانو ته څنګه معبودان وايئ؟ او هغوی څرنګه ستاسې معبودان کېدی شي؟.

قَالُوا وَجَدْنَآ اٰبَآءَنَا لَهَا عٰبِدِيْنَ ﴿٥٣﴾

نو وويل دوی چې: موندلي دي مونږ پلرونه خپل دغو (بتانو) ته عبادت کوونکي (نو مونږ هم د هغو متابعت کوو).

تفسير: يعنې د عقل او فطرت او د نقل کوم باوري شهادت ځمونږ په تاييد کې نشته، او نه دې وي، ليکن ډېر لوی دليل د بت پرستۍ په صواب او حقانيت همدا دی چې: له پخوا راهيسې ځمونږ پلرونه او نيکونه د دوی په عبادت کې بوخت او مشغول وو، بيا مونږ د هغو خپلو لويانو دود (رواج) او دستور او طريقه ولې پرېږدو؟.

قَالَ لَقَدْ كُنْتُمْ اَنْتُمْ وَاٰبَآؤُكُمْ فِيْ ضَلٰلٍ مُّبِيْنٍ ﴿٥٤﴾

وويل (ابراهيم) خامخا په تحقيق يئ تاسې او پلرونه ستاسې (په سبب د بُتانو) په ګمراهۍ ښکاره کې (هر عاقل ته).

تفسير: يعنې په دغه دليل سره ستاسې حقانيت او پوهه نه ثابتيږي، هو ! دغه خبره ثابتيږي چې تاسې هم د خپلو پلرونو په شان ګمراهان او ناپوهان ناخبره يئ ! او د هغو په دغه ړوند تقليد او بې ځايه متابعت تباه او برباديږئ.

قَالُوْٓا اَجِئْتَنَا بِالْحَقِّ اَمْ اَنْتَ مِنَ اللّٰعِبِيْنَ ﴿٥٥﴾

نو وويل (قوم ابراهيم ته) آيا راغلی يې ته مونږ ته په حق سره (رښتيا خبرو سره)؟ او که يې ته له لوبو کوونکو څخه؟.

تفسير: د ټول قوم له عقيدې څخه مخالف د ابراهيم عليه السلام د داسې سختې خبرې په اورېدلو سره د دوی په زړونو کې سخت خفګان او اضطراب پيدا شو، او ورته يې وويل چې: آيا په رښتيا سره ستا عقيده همداسې ده؟ يا ټوکې او مسخرې کوې؟.

قَالَ بَلْ رَّبُّكُمْ رَبُّ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ الَّذِيْ فَطَرَهُنَّ ۖ وَاَنَا عَلٰى ذٰلِكُمْ مِّنَ الشّٰهِدِيْنَ ﴿٥٦﴾

وويل (ابراهيم داسې نه ده چې زه ټوکې کوم، يا دا بُتان رب ستاسې دی،) بلکه رب ستاسې رب د اسمانونو او (رب) د ځمکې دی هغه (الله) چې پيدا کړي يې دي دا (اسمانونه او ځمکې او ما فيهما)، او زه په دغو (چې ومې ويل له توحيد نه) له شاهدانو څخه يم.

تفسير: يعنې ځما عقيده همدا ده، او په پوره يقين او بصيرت سره پرې شاهدي ورکوم، چې ځما او ستاسې رب هم هغه يو الله تعالى دی، چې اسمانونه او ځمکې يې پيدا کړي دي، او د هغوی او د هغوی او د نورو ټولو خپلو مخلوقاتو حفاظت او ساتنه کوي، او بل هيڅ شی د ده په الوهيت کې له سره نشي شريکېدی.

وَتَاللّٰهِ لَاَكِيْدَنَّ اَصْنَامَكُمْ بَعْدَ اَنْ تُوَلُّوْا مُدْبِرِيْنَ ﴿٥٧﴾

او قسم دی په الله خامخا څه تدبير او علاج به وکړم هرومرو (چې مات کړم) بُتان ستاسې پس له هغه چې وګرځئ تاسې شا کوونکي (بُتانو ته مخ په مېله).

تفسير: دغه خبره يې لږه ورو وويله، چې ځينو يې واورېده او ډېرو له سره وانه ورېده، هغو چې دغه خبره واورېده؛ ورته يې دومره اهميت ور نه کړ، او داسې يې وګڼله چې د يوه ځلمي له لاسه به څه وشي؟ او دی به د ټول قوم معبودانو ته څه ضرر ورورسولی شي؟.

فَجَعَلَهُمْ جُذٰذًا إِلَّا كَبِيرًا لَّهُمْ لَعَلَّهُمْ إِلَيْهِ يَرْجِعُونَ ﴿٥٨﴾

پس ويې ګرځول دا بُتان ټوټې ټوټې مګر لوی د دې بُتانو (چې مات يې نه کړ، او تبر يې په اوږه ورته کېښود) لپاره د دې چې دوی هغه ته ببرته راشي (او ترې پوښتنه وکړي).

تفسير: څه مهال (وخت) چې دا خلق ټول له ښاره د باندې مېلې ته لاړل، نو ابراهيم عليه السلام بت خانې ته ورننوت، ټول بُتان يې سره مات ګوډ کړل، او يواځې هم هغه بُت يې روغ جوړ پرېښود؛ چې د نورو په نسبت د جُثې يا د تعظيم او تکريم په اعتبار د کفارو په ګومان لوی وو، او په هغه تبر يې چې دغه بُتان مات کړي وو؛ هغه يې د هم هغه لوی بُت په اوږه باندې کېښود، څو چې خلق ببرته راشي، او دغه وضعيت وګوري نو په قدرتي ډول به د دوی په زړونو کې دغسې يو خيال پيدا شي چې دغه کار همدغه لوی بُت کړی دی، يا الزامًا ابراهيم عليه السلام ته رجوع وکړي.

(کفارو له مېلې نه د ببرته راګرځېدو او د خپلو بُتانو د کنډوکپر کېدلو څخه وروسته):

قَالُوا مَن فَعَلَ هٰذَا بِـَٔالِهَتِنَآ إِنَّهُۥ لَمِنَ الظّٰلِمِينَ ﴿٥٩﴾

وويل دوی: چا کړی دی دا کار په معبودانو ځمونږ، بېشکه چې دی خامخا له ظالمانو دی (په دې کار کې).

تفسير: يعنې دا د سپين سترګی او بې ادبۍ حرکت ځمونږ له معبودانو سره چا کړی دی؟ يقينًا هر چا چې دا کار کړی دی، هغه (أستغفر الله) لوی ظالم او غټ شرير دی، دا خبرې به هغو کسانو کړي وي چې د هغوی غوږونو ته د ﴿وَتَاللَّهِ لَأَكِيدَنَّ أَصْنَامَكُم﴾ غږ نه وي رسېدلی.

قَالُوا سَمِعْنَا فَتًى يَذْكُرُهُمْ يُقَالُ لَهُۥٓ إِبْرٰهِيمُ ﴿٦٠﴾

وويل (ځينو کفارو) چې اوريدلي وو مونږ له يوه ځلمي څخه چې يادول به يې دا بُتان (په بدۍ سره) چې ويلی شي ده ته ابراهيم.

تفسير: دا ويونکي به هغه کسان وي چې د ابراهيم عليه السلام ﴿وَتَاللَّهِ لَأَكِيدَنَّ أَصْنَامَكُم﴾ جمله يې اوربدلې وه، يعنې هم هغه يو ځلمی دی چې ځمونږ د معبودانو ذکر په بدۍ سره کوي، يقينًا دا کار به هم هغه کړی وي.

قَالُوا فَأْتُوا بِهِۦ عَلَىٰٓ أَعْيُنِ النَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَشْهَدُونَ ﴿٦١﴾

وويل (نمرود او مشرانو يې) چې راولئ هغه (ابراهيم) په مخکې د سترګو د خلقو (چې ويې وينئ) ښايي چې دوی ووينې (هغه، او په کولو د دې کار پرې شاهدي ورکړي).

تفسير: يعنې هغه راولئ ! او د دغه عمومي مجمع په مخکې ترې اقرار واخلئ، څو په دغه خبره ټول خلق خبر او دغه معامله ټولو ته څرګنده شي، او د ده وينا هر څوک واوري او پرې شاهدان شي، چې د هغې په مقابل کې د قوم له طرفه داسې يوه سزا ورته مقرّره شي چې دی يې مستحق وي، دا خو د هغوی غرض وو، او د ابراهيم عليه السلام مقصد به

هم ښايي همدا شی وو، چې همداسې په يوه لويه مجمع کې ماته موقع راکړی شي څو زه په هغه کې مشرکان پرې او ملامت کړم، او د خلقو په وړاندې د حق او حقانيت د غلبې اظهار وکړی شم.

(نو کله چې ابراهيم عليه السلام يې راوست؛ دغه لاندينی پوښتنې يې ترې وکړې):

قَالُوْٓا ءَاَنْتَ فَعَلْتَ هٰذَا بِاٰلِهَتِنَا يٰٓاِبْرٰهِيْمُ ﴿٦٢﴾ قَالَ بَلْ فَعَلَهٗ ۖ كَبِيْرُهُمْ هٰذَا فَسْـَٔلُوْهُمْ اِنْ كَانُوْا يَنْطِقُوْنَ ﴿٦٣﴾

وويل (بابليانو) آيا تا کړی دی دا کار په معبودانو ځمونږ ای ابراهيمه؟. وويل (ابراهيم): بلکه کړی دی دا کار مشر د دوی چې دا دی، نو پوښتنه وکړئ تاسې له دوی که وي دوی چې خبرې کوي (چې چا ټوټې ټوټې کړي يئ؟).

تفسير: يعنې هيڅ ضرورت نشته، چې له ما څخه د دې خبرې پوښتنې وکړئ، بلکه داسې فرض کړئ چې دا لوی غټ بُت چې روغ رمټ جوړ ولاړ دی، او د ماتولو آله هم ورسره شته، دا کار به همده کړی وي، او دا دی د بحث او تحقيق په وخت کې د الزام او پرواليِ په ډول زه دغسې دعوی کوم، چې دغه لوی بُت دا ټول کوچنيِ (واړه) بُتان سره ګډو مات کړي دي.

تنبيه: ځمونږ له دې تقرير څخه څرګنده شوه چې د ﴿بَلْ فَعَلَهٗ ۖ كَبِيْرُهُمْ هٰذَا﴾ وينا د اخبار په ډول له واقعې مخالفه نه وه چې ورته حقيقتًا دروغ وويل شي، بلکه د دوی د تحميق او تجهيل لپاره د يو فرضي احتمال په شان د دعوی په صورت د تعريض او الزام په ډول کلام شوی دی، لکه چې بالعموم په مباحثو او مناظرو کې همداسې واقع کيږی، نو دې ته مونږ دروغ نشو ويلی، هو ! ظاهرا د دروغو په صورت راښکاري، نو ځکه په ځينو احاديثو کې پرې د (کذب) د لفظ اطلاق صورتًا شوی دی، مفسّرينو د دې په توجيه نور څه مجمل بيان هم کړی دی، مګر ځمونږ دغه تقرير ښه او زيات صاف او بې تکلّفه او روايتونو ته ډېر نژدې ښکاري (والله تعالى أعلم).

فَرَجَعُوْٓا اِلٰٓى اَنْفُسِهِمْ فَقَالُوْٓا اِنَّكُمْ اَنْتُمُ الظّٰلِمُوْنَ ﴿٦٤﴾

پس رجوع وکړه (دغو کفّارو په فکر کولو سره) نفسونو خپلو ته، نو وويل (ځينو ځينو نورو ته:) بېشکه تاسو يئ ظالمان.

تفسير: يعنې وپوهېدل چې د بېکاره تيږو (ګټو) د عبادت کولو څخه څه فائده حاصليږي، يا به دا مطلب وي چې تاسې په خپله پر خپلو ځانونو ظلم کړی دی، چې د ابراهيم عليه السلام د انذار اورېدلو سره سره بُت خانه مو هم هغسې خوشې پرانستلې پرېښوده، او ترې لاړئ، او د خپلو معبودانو د حفاظت او ساتنې هيڅ فکر او تدبير مو ونه کړو، کذا قال ابن كثير رحمه الله.

ثُمَّ نُكِسُوْا عَلٰى رُءُوْسِهِمْ ۚ

بيا نسکور کړل شول دوی پر سرونو خپلو (يعنې شرمنده شول، خو سره له هغه هم ابراهيم عليه السلام د مجادلې لپاره يې ملاوې وترلې).

تفسير: يعنې له ډېره شرمه يې خپلې سترګې نشوې پورته کولې، او يو بل ته به يې له سره نشو کتلی، خو سره له هغه يې ابراهيم عليه السلام ته داسې وويل:

لَقَدْ عَلِمْتَ مَا هَٰؤُلَاءِ يَنطِقُونَ ﴿٦٥﴾

چې خامخا په تحقيق پوه يې ته چې نه دي دا بُتان (قابل د دې) چې وغږيږي (نو څرنګه مونږ ته له دوی څخه د سوال کولو امر کوې).

قَالَ أَفَتَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنفَعُكُمْ شَيْئًا وَلَا يَضُرُّكُمْ ﴿٦٦﴾ أُفٍّ لَّكُمْ وَلِمَا تَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ ۖ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٦٧﴾

نو وويل (ابراهيم عليه السلام) نو آيا پس تاسې عبادت کوئ بې له الله څخه د هغه شي چې نه نفع رسوي تاسې ته د هيڅ شي، او نه ضرر رسولی شي تاسې ته (د هيڅ شي). نو افسوس (او هلاکت) دی تاسې ته او هغه ته چې عبادت يې کوئ بې له الله، نو آيا نه لرئ تاسې دومره عقل هم (چې د خپلو افعالو په قباحت او بدۍ وپوهيږي).

تفسير: يعنې تاسې ته ښايي چې له ډېره شرمه ومرئ، هغه بُت چې يو لفظ هم نشي ويلی او نه د کوم احتياج په وخت کې مو په کار راځي، او نه مو مدد کولی شي، او د يوې ذرې په اندازه نه څه نفع او نه څه ضرر دررسولی شي، او نه يې څه په واک او اختيار کې شته، هغو ته مو د ألوهيت درجه ورکړې ده، آيا په دومره غټه خبره هم نشئ پوهېدی؟.

(کله چې نمرودیان له مجادلې څخه عاجز شول، د ابراهيم عليه السلام په سوځولو پسې شول)

قَالُوا حَرِّقُوهُ وَانصُرُوا آلِهَتَكُمْ إِن كُنتُمْ فَاعِلِينَ ﴿٦٨﴾

وويل (نمرودیانو) وسوځوئ تاسې دغه (ابراهيم) او مرسته وکړئ تاسې د معبودانو خپلو که چېرې يئ تاسې کوونکي (د دې مرستې خپلو بُتانو سره).

تفسير: يعنې په بحث او مناظره يې نشو پرې کولی، اوس يواځې همدغه يو صورت پاتې دی، او هغه دا دی چې: مونږ له خپلو معبودانو سره چې نه يواځې ځمونږ سره بلکه له خپلو ځانونو سره هم مرسته نشي کولی؛ مرسته وکړو، او د دوی دښمن ته ډېره سخته سزا ورکړو، که مونږ داسې ونشو کړی؛ نو ګواکې هيڅ کار مو نه دی کړی.

لکه چې د دغې مشورې سره سم غوټه شوه چې ښايي ابراهيم عليه السلام په اور کې وسوځول شي، ګواکې څرنګه چې ابراهيم عليه السلام د بُتانو په ماتولو د دوی زړونه سوځولي وو، دوی هم د هغه په بدل کې د ده د سوځولو تجويز غوره کړ، بالآخره دغه ګرد ظالمان سره ټول شول، او په ډېر اهتمام او بې رحمۍ سره يې ابراهيم عليه السلام په ډېر لوی لمبې وهونکي او سخت سوځوونکي اور کې وغورځاوه.

(کله چې دوی ابراهيم په اور کې وغورځاوه؛ د الله تعالى له لوري داسې حکم وشو:)

قُلْنَا يَا نَارُ كُونِي بَرْدًا وَسَلَامًا عَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ ﴿٦٩﴾

وويل مونږ: ای اوره ! شه يخ او خاوند د سلامتيا پر ابراهيم باندې.

تفسير: يعنې اور ته تکويني حکم وشو، چې په ابراهيم عليه السلام يخ شه ! مګر دومره يخ هم مه شه ! چې له ډېرې يخنۍ څه تکليف ورته ورسيږي، بلکه داسې برابر او معتدله شه، چې د هغه ځان ښه په راحت شي.

تنبيه: د اور يخېدل پر ابراهيم عليه السلام باندې د ده معجزه وه، د معجزې حقيقت هم دا دی چې الله تعالی د خپل عادت پر خلاف عادي سبب له مسببه او مسبب له سبب څخه بېل کړي.

دلته د احراق سبب (اور) موجود وو، مګر مسبب پرې مرتب نه شو.

وَأَرَادُوا بِهِ كَيْدًا فَجَعَلْنَاهُمُ الْأَخْسَرِينَ ﴿٧٠﴾

او غوښتل (نمرود) پر ابراهيم کيد (مکر د سوځولو)؛ نو وګرځول مونږ دوی سخت زيانکاران (چې پخپل فعل کې کامياب نشول).

تفسير: يعنې دوی د ابراهيم عليه السلام بد غوښتل، ليکن دوی په خپله په ناکامی، ذلت او زيان کې پرېوتل، د حق صداقت په ښکاره صورت څرګند شو، او د الله تعالی کلمه لوړه (اوچته) او عُليا وګرځېده.

وَنَجَّيْنَاهُ وَلُوطًا إِلَى الْأَرْضِ الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا لِلْعَالَمِينَ ﴿٧١﴾

او نجات مو ورکړ دغه (ابراهيم) ته او لوط ته (او بومو تلل دواړه، چې ځئ له عراقه) ځمکې هغې ته چې برکت اچولی وو مونږ په هغې کې لپاره د خلقو (چې شام دی).

تفسير: يعنې ابراهيم مو سره د لوط عليهما السلام صحيح او سالم روغ رمټ د شام ملک ته بوتلل، چې هلته ډېر ظاهري او باطني برکات د وديعت په ډول ايښودل شوي دي.

وَوَهَبْنَا لَهُ إِسْحَاقَ ۖ وَيَعْقُوبَ نَافِلَةً ۖ وَكُلًّا جَعَلْنَا صَالِحِينَ ﴿٧٢﴾

او وموښبل دغه (ابراهيم) ته (ځوی) اسحاق او (لمسی) يعقوب زيات (سربېره د ځوی پر غوښتنې د انعام په ډول)، او دغه ټول ګرځولي دي مونږ نېکان (چې خلقو ته يې لارښوونه کوله.)

تفسير: په زوړ والی کې يې هلک غوښتی وو مونږ لمسی هم ورکړ يعنې يعقوب عليه السلام، او دا ټول يعنې ابراهيم، لوط، اسحاق، يعقوب عليهم السلام په اعلی درجه سره له نېکو بندګانو ځنې دي، ځکه چې ګرد د الله تعالی انبياء دي، او له انبياوو څخه پورته بل څوک نېک او ښه کېدی نشي.

وَجَعَلْنَاهُمْ أَئِمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا

او ګرځولي وو مونږ دوی (داسې) امامان چې سمه صافه لاره يې ښوولە په حکم ځمونږ سره (خلقو ته).

وَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِمْ فِعْلَ الْخَيْرَاتِ وَإِقَامَ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءَ الزَّكَاةِ ۖ

او وحي کړې وه مونږ دوی ته د کولو د خيراتونو (نېکو کارونو) او د قائمولو (سم اداء کولو) د لمانځه او د ورکولو د زکات.

تفسير: يعنې هغوی ته مو وحي لېږلې وه، چې په هغې کې د دغو امور تأکيد هم وو، څو نه يواځې دوی عاملان شي، بلکه نور خلق هم د هغو ښو اعمالو په کولو باندې وګماري، دغه د دوی علمي کمال شو.

وَكَانُوا لَنَا عٰبِدِيْنَ ﴿٧٣﴾

او وو دوی (ټول) خاص مونږ ته عبادت کوونکي.

تفسير: يعني شپه او ورځ به ځمونږ په بندګۍ او عبادت کې بوخت (مشغول) وو، بل کوم طرف ته به يې سترګې نه اړولې، دغه د دوی عملي کمال شو، نو تاسې ای عربو چې د ابراهيم عليه السلام اولاد يئ، او د هغه د متابعت دعوی کوئ، ولې د هغو د دې علمي او عملي کمالاتو متابعت نه کوئ، بلکه حقيقتًا يې تابعان شئ !.

وَلُوْطًا اٰتَيْنٰهُ حُكْمًا وَّعِلْمًا وَّنَجَّيْنٰهُ مِنَ الْقَرْيَةِ الَّتِيْ كَانَتْ تَّعْمَلُ الْخَبٰٓئِثَ ۭ اِنَّهُمْ كَانُوْا قَوْمَ سَوْءٍ فٰسِقِيْنَ ﴿٧٤﴾

او لوط ته ورکړی وو مونږ ده ته حکم (نبوّت) او پوهه، او نجات ورکړی وو مونږ دغه (لوط) ته له (خلقو د) کلي هغه چې وو هغوی چې کول به يې عملونه خبيث ناپاکه، بېشکه چې هغوی وو قوم د بدۍ نافرمان.

تفسير: له کلي څخه مراد «سدوم» او بلکه د هغه ملحقات دي، د دې ځای خلق په خلاف الفطرت کارونو مبتلا وو، د دوی قصه پخوا څو ځايه تېره شوې ده.

وَاَدْخَلْنٰهُ فِيْ رَحْمَتِنَا ۭ اِنَّهٗ مِنَ الصّٰلِحِيْنَ ﴿٧٥﴾

او داخل کړی وو مونږ دی په رحمت خپل کې، بېشکه دی له نېکانو څخه دی.

تفسير: يعني کله چې د لوط پر قوم باندې مو عذاب نازل کړ؛ نو لوط مو د خپلو ملګرو سره د خپلې مهربانۍ او رحمت په څادر کې پټ کړ، څو د نېکانو او بدانو عاقبت او انجام بېل بېل سره څرګند شي.

وَنُوْحًا اِذْ نَادٰى مِنْ قَبْلُ فَاسْتَجَبْنَا لَهٗ فَنَجَّيْنٰهُ وَاَهْلَهٗ مِنَ الْكَرْبِ الْعَظِيْمِ ﴿٧٦﴾ وَنَصَرْنٰهُ مِنَ الْقَوْمِ الَّذِيْنَ كَذَّبُوْا بِاٰيٰتِنَا ۭ اِنَّهُمْ كَانُوْا قَوْمَ سَوْءٍ فَاَغْرَقْنٰهُمْ اَجْمَعِيْنَ ﴿٧٧﴾

او (یاد کړه ای محمده ! قصه د) نوح کله چې غږ يې وکړ (په ښېرا د قوم خپل) پخوا (له دغو مذکورو انبياوو ـ يعني پخوا له ابراهيم او لوط عليهما السلام څخه)، پس قبول کړ مونږ ده ته (سوال د ده)، نو نجات ورکړ مونږ ده ته او کورنۍ د ده ته له غمه لويه (چې د طوفان وېره او د کافرانو ضرر وو). او مرسته مو وکړه له ده سره (په انتقام اخيستو د ده) له قومه هغه چې نسبت د دروغو يې کړی وو آيتونو ځمونږ ته، بېشکه دوی وو قوم بد (ناکاره)؛ نو غرق کړل مونږ دوی ټول.

تفسير: نوح عليه السلام تر نهه نيم سوو کلونو پورې خپل قوم وپوهاوه، او په دومره اوږده موده کې يې ډېرې سختۍ برداشت کړې، بالآخره په تنګ راغی، او داسې دعاء يې وکړه: ﴿اَنِّيْ مَغْلُوْبٌ فَانْتَصِرْ﴾ (٢٧ جزء، د القمر سورت (١٠) آيت، (١) رکوع)، او ﴿رَبِّ لَا تَذَرْ عَلَى الْاَرْضِ مِنَ الْكٰفِرِيْنَ دَيَّارًا﴾ (٢٩ جزء د نوح د سورت (٢٦) آيت (٢) رکوع)، نو الله تعالى دغه دعاء قبوله کړه، او کفار يې په طوفان غرق کړل، او نوح عليه السلام يې د خپلو ملګرو سره د طوفان له هيبته او د کفارو له ضرر رسولو څخه صحيح او سلامت وويست، دغه قصه په مفصّل ډول پخوا تېره شوې ده.

وَدَاوٗدَ وَسُلَيْمٰنَ اِذْ يَحْكُمٰنِ فِي الْحَرْثِ اِذْ نَفَشَتْ فِيْهِ غَنَمُ الْقَوْمِ ۚ وَكُنَّا لِحُكْمِهِمْ شٰهِدِيْنَ ﴿٧٨﴾ فَفَهَّمْنٰهَا سُلَيْمٰنَ ۚ وَكُلًّا اٰتَيْنَا حُكْمًا وَّعِلْمًا ۡ

او (یاد کړه ای محمده ! قصه د) داود او سلیمان کله چې حکم کاوه هغو دواړو په (دعوی او نزاع د) کښت (فصل)، کله چې د شپې ګډه شوې وه (بې له شپانه) په هغه (کښت) کې رمه د (هغه) قوم، او وو مونږ حکم د دوی ته حاضر. پس ومو پوهوه په هغه (فتوی، فیصله) سلیمان، او هر یو د دوی دواړو ته ورکړی وو مونږ حکم (نبوّت) او پوهه.

تفسیر: داود علیه السلام د الله تعالی نبي وو، سلیمان علیه السلام د ده ځوی او هم د پاک الله تعالی نبي وو، دغه پلار او ځوی ته الله تعالی پرته له نبوّته حکومت، علم، حکمت، د فهم قوت، او د فیصلو قدرت هم وربخښلی وو، سلیمان علیه السلام لا په هلکتوب کې داسې فوق العاده پخې خبرې او ښایسته ویناوې کولې، چې ټول اوریدونکي به ورته حیران پاتې کېدل.

د داود علیه السلام حضور ته داسې یوه دعوی وړاندې شوه، چې د یوه سړي په کښت (فصل) کې د نورو خلقو مېړې (ګډې) د شپې ګډې شوې وې، او د هغه کښت یې تر پښو لاندې او زیانمن کړی وو، کله چې داود علیه السلام په دغه دعوی کې غور وکړ؛ ورښکاره شوه چې د دغو مېړو قیمت د هغه نقصان سره برابر او معادل دی چې هغه کښت ته رسول شوی دی، نو داسې فیصله یې صادره کړه چې: «دغه مېړې دې د کښت خاوند ته ورکړی شي !»، سلیمان علیه السلام وویل چې ځما: «نظریه او فیصله دا ده چې: دغه د کښت خاوند دې دغه مېړې له خپله ځانه سره وساتي، او شودې دې وخوري، او د مېړو خاوند دې د کښت خدمت وکړي، تر څو چې کښت خپل ړومبي حالت ته ورسېږي، نو په دغه وخت کې دې مېړې بېرته خپل خاوند او کښت خپل خاوند ته وسپارل شي، نو په دې ترتیب او صورت سره به دواړه له نقصانه وژغورل (وساتل) شي»، داود علیه السلام چې دا فیصله واورېده؛ نو آفرین یې ورته وویل، او د خپل اجتهاد نه وګرځېد.

وَّسَخَّرْنَا مَعَ دَاوٗدَ الْجِبَالَ يُسَبِّحْنَ وَالطَّيْرَ ۭ

او تابع کړي وو مونږ له داود سره غرونه چې تسبیح به یې ویلې، او (همداسې تابع کړي وو مونږ) مرغان هم (چې تسبیح به یې ورسره ویلې).

تفسیر: داود علیه السلام د ډېر ښه غږ او د خوږه آواز خاوند وو، د نبوّت په هغه مؤثر او اغېزناک غږ چې ده په خپل طبیعي جوش سره زبور شریف لوست، یا د پاک الله په تسبیح او تحمید کې مشغولېده؛ نو غرونو، مرغانو او نورو حیواناتو به هم د هغه د غږ په متابعت په لوستلو پیل (شروع) کاوه.

وَكُنَّا فٰعِلِيْنَ ﴿٧٩﴾

او وو مونږ کوونکي (د داسې کارونو).

تفسیر: یعنې تعجب مه کوه چې تیرې (ګټې) او مرغان به څرنګه تهلیل او تسبیح وایي، دغه ټول کارونه مونږ لا پخوا کړي وو، ښه ! ځمونږ د لامحدود قدرت له مخې آیا دغه خبرې څه مشکلې او مستبعدې ګڼلی کېدی شي؟ بلکه نه، نشي کېدی.

وَعَلَّمْنٰهُ صَنْعَةَ لَبُوْسٍ لَّكُمْ لِتُحْصِنَكُمْ مِّنْۢ بَاْسِكُمْ ۚ فَهَلْ اَنْتُمْ شٰكِرُوْنَ ۝٨٠

او ښوولی وو مونږ دغه (داود) ته جوړول د زغرې تاسې ته، لپاره د دې چې وساتي تاسې (دا زغره ای انسانانو) له ضرره د جنګ (د دښمنانو) ستاسې، پس آیا یئ تاسې شکر کوونکي (یعنې شکر وکړئ).

تفسیر: الله تعالی د داود علیه السلام په لاس کې اوسپنه د موم په شان پسته او نرمه ګرځولې وه، ده به هغه سره تاووله او نهایتې سپکې مضبوطې او ښکلې زغرې به یې جوړولې، چې د جنګ په وخت کې به ترې کار اخیست کېده.

وَلِسُلَيْمٰنَ الرِّيْحَ عَاصِفَةً تَجْرِيْ بِاَمْرِهٖٓ اِلَى الْاَرْضِ الَّتِيْ بٰرَكْنَا فِيْهَا ۭ

او (تابع کړی وو مونږ) سلیمان ته باد توند (تېز) چې روانېده په حکم د ده (سلیمان او رساوه به یې) ځمکې (د شام ته) هغې ته چې برکت ایښی وو مونږ په هغې کې.

تفسیر: سُلیمان علیه السلام داسې دعاء کړې وه: ﴿رَبِّ اغْفِرْ لِيْ وَهَبْ لِيْ مُلْكًا لَّا يَنْۢبَغِيْ لِاَحَدٍ مِّنْۢ بَعْدِيْ ۚ﴾ (۲۳ جزء د ص د سورت (۳۵) آیت (۳) رکوع)؛ نو الله تعالی هوا او پیریان د ده تابع کړي وو، سُلیمان علیه السلام داسې یو تخت تیار کړی وو، چې د دولت له اعیانو او مشرانو سره به پرې کېناسته، او ضروري لوازم او سامان به یې هم له خپل ځان سره اخیستل، بیا به هوا راتله، او هغه تخت به یې په ډېره چابکی پورته کاوه، کله چې به هغه په مناسبه اندازه له ځمکې څخه پورته کېده، بیا به هوا نرمېده او له ضرورت سره سم به کمی او زیاتی په کې پیدا کېده، لکه چې د (ص سورت په (۳۶) آیت (۳) رکوع (۲۳) جزء) کې راغلي دي: ﴿رُخَآءً حَيْثُ اَصَابَ﴾ له «یمن» څخه «شام» ته او له «شام» څخه «یمن» ته چې د یوې میاشتې لاره ده، په (۵) ګړیو (ګېنټو) کې رسېده، تعجّب دی چې د نن ورځې د عجیبو او غریبو هوایي جهازونو په زمانه کې هم ډېر منحرفین له دې ډول واقعاتو څخه انکار کوي، آیا هغه کار چې نن ورځ یې اوروپا د بخار او برق او نورو په ذریعه کولی شي، الله تعالی یې د خپل یو نبي لامله په خپل قدرت سره نشي کولی؟ بلکه کولی یې شي.

وَكُنَّا بِكُلِّ شَيْءٍ عٰلِمِيْنَ ۝٨١

او یو مونږ په هر شي عالمان.

تفسیر: یعنې چې چا ته څه قسم امتیاز ورکول مناسب دي، او له هوا او له نورو عناصرو څخه په څه ډول سره کار اخیستل کېدی.

وَمِنَ الشَّيٰطِيْنِ مَنْ يَّغُوْصُوْنَ لَهٗ وَيَعْمَلُوْنَ عَمَلًا دُوْنَ ذٰلِكَ ۚ

او (تابع کړي وو مونږ ده ته) ځینې له شیطانانو څخه هغه چې غوتې به یې وهلې (په سیند کې) د ده لپاره، او کول به یې (نور ډېر) کارونه بې له دې نه.

تفسیر: له شیاطینو څخه مراد سرکښ پیریان دي، دوی د سُلیمان علیه السلام له لوري مأمور وو، چې په لویو لویو سیندونو کې غوپې ووهي، او مرغلرې، جواهر او نور بحري حاصلات د هغو له تل څخه راوکاږي، او په دغو پیریانو په ودانیو او نورو عمراني کارونو کې سخت او درانه کارونه وکړي، د یوه لوی حوض په اندازه د مسو لګنونه (خانکونه) او لوی لوی دېګونه به یې پرې جوړول، چې له سره به له خپله ځایه چا نشو خوځولی، او له یوه ځایه بل ځای ته به یې پرې وړل او بارول، او لاندې باندې به یې سره کول، او له ډېرو سختو څخه سخت کارونه به یې ترې اخیستل.

وَكُنَّا لَهُمْ حٰفِظِيْنَ ﴿٨٢﴾

او وو مونږ دوی لره ساتونکي (له فساد څخه).

تفسير: يعنې مونږ په خپل کامل قدرت دغه شياطين په داسې شان سليمان عليه السلام په قبضه او قيد کې ټينګ، مضبوط او بند ساتلي وو، چې هر څه يې غوښتل هغه به يې ورباندې د بيګار په ډول کول، او دوی له سره سليمان عليه السلام ته هيڅ يو ضرر نشو رسولی، که نه د بنيادم به څه زور او قوت وي؟ چې داسې يو شرير مخلوق په خپله قبضه کې په سختو ځنځيرونو کې بند وساتي: ﴿وَّاٰخَرِيْنَ مُقَرَّنِيْنَ فِي الْاَصْفَادِ﴾ (٢٣ جزء، د (ص) د سورت (٣٨) آيت، (٣) رکوع).

وَاَيُّوْبَ اِذْ نَادٰى رَبَّهٗۤ اَنِّيْ مَسَّنِيَ الضُّرُّ وَاَنْتَ اَرْحَمُ الرّٰحِمِيْنَ ﴿٨٣﴾ فَاسْتَجَبْنَا لَهٗ فَكَشَفْنَا مَا بِهٖ مِنْ ضُرٍّ وَّاٰتَيْنٰهُ اَهْلَهٗ وَمِثْلَهُمْ مَّعَهُمْ رَحْمَةً مِّنْ عِنْدِنَا

او (ياد کړه ای محمده ! قصه د) ايّوب چې ندا غږ يې وکړ رب خپل ته چې بېشکه زه رسېدلی دی ماته ضرر (رنځ او سختي په بدن کې) او ته ډېر مهربان يې له ټولو مهربانانو څخه. پس قبوله کړه مونږ دعاء د ده، پس لرې کړ مونږ هغه چې وو په ده باندې له (بدني او مالي) ضرره، او ورکړ مونږ دغه (ايّوب) ته اهل د ده، او په مثل د هغوی له هغوی سره په رحمت سره له نزده ځمونږ.

تفسير: أيّوب عليه السلام ته الله تعالى په دنيا کې له هر حيثه ارامي او هوسايي (راحت) ورکړې وه: ځمکه، کښت (فصل)، مال مالداري، مريان، وينځي، صالح اولاد او په زړه پورې ښځه يې ورکړې وه، أيوب عليه السلام د الله تعالى لوی شکر کوونکی بنده وو، ليکن الله تعالى دی په ابتلاء او ازموينه کې واچاوه، کښتونه يې وسوځېدل، رمې او ګلې يې تباه شوې، اولاد يې مړه شول، ټول دوستان آشنايان او خپلوان تر يې بېل شول، د ده په وجود سختې دانې وختلې، له دغومره مالونو، شتو، نوکرانو، خپلو او خپلوانو څخه يواځې د ده يوه ښځه ورسره ملګرې پاتې وه، بالآخره دغه خواره هم سترې ستومانه او زړه تنګې شوه، مګر ايوب عليه السلام همغسې چې په نعمت کې د پاک الله شکر کوونکی بنده وو، په زحمت او ابتلاء کې هم صابر پاتې شو، کله چې د ده تکليف او اذيت او د دښمنانو شماتت له حده تېر شو؛ نو دلته أيوب عليه السلام لاس په دعا شو چې: ﴿وَاَيُّوْبَ اِذْ نَادٰى رَبَّهٗۤ اَنِّيْ مَسَّنِيَ الضُّرُّ وَاَنْتَ اَرْحَمُ الرّٰحِمِيْنَ﴾ همدا چې ده د خپل رب په دربار کې دا سوال وکړ؛ سمدلاسه د رحمت سيند په جوش او چپو شروع وکړه، الله تعالى ده ته د مړو اولادونو پر ځای يو په دوه اولادونه ورکړل، او د ځمکې څخه يې چينه راويستله، أيوب عليه السلام له هغې څخه اوبه وڅښلې، او هم يې ورباندې ولمبل، سمدلاسه روغ رمټ شو، او ټول تکليفونه يې لرې شول، لکه چې په حديث کې راغلی دي: د سرو زرو ملخان يې ورباندې وورول، لنډه دا چې له هر حيثه ورته د ارامتيا اسباب برابر شول.

وَذِكْرٰى لِلْعٰبِدِيْنَ ﴿٨٤﴾

او نصيحت لپاره د عبادت کوونکو (هر څوک چې داسې صبر کوي؛ همداسې نتيجه به هم مومي).

تفسير: يعنې په أيّوب عليه السلام د دغې مهربانۍ کېدلو په اثر بندګي کوونکو ته لوی پند او نصيحت او يو مهم يادګار پاتې شو، چې هر کله چې په کوم يو نېک بنده په دنيا کې کومه تنګسه يا مصيبت راشي، ښايي چې د ايّوب عليه السلام په شان صبر، استقامت، ثبات او استقلال وښيي، او يواځې خپل پروردګار ته دعاء او نداء وکړي؛ يقين دی چې الله تعالى به پرې د عنايت نظر وکړي، او يواځې د داسې يوې ابتلاء له ليدلو څخه نه ښايي چې څوک داسې ګومان وکړي، چې البته دغه بنده د الله تعالى په دربار کې مبغوض دی.

وَإِسْمٰعِيلَ وَإِدْرِيسَ وَذَا الْكِفْلِ ۖ كُلٌّ مِّنَ الصّٰبِرِينَ ﴿٨٥﴾

او (یاد کړه ای محمده ! قصه د) اسماعیل او ادریس او ذوالکفل، دغه ټول دي له صبر کوونکو څخه (په طاعت او مصیبت او له معصیت څخه).

تفسیر: یعني دغه نېک بنده ګان مې یاد کړئ !، د اسماعیل او ادریس علیهما السلام ذکر پخوا له دې نه د (مریم) په سورت کې تېر شو، د «ذوالکفل» په نسبت د علماوو کرامو په نظر کې اختلاف دی، چې هغه نبي او که یو صالح سړی وو؟ ابن کثیررحمه الله وایي چې: د قرآنکریم د سیاق نه دا څرګندیږي چې هغه نبي وو، ځکه چې د انبیاوو په ډله کې د هغه یادول وشو، او ځینې وایي چې: هغه یو صالح، عادل، او منصف پاچا وو، او «ابن جریر» په کې توقّف کړی دی.

وَأَدْخَلْنٰهُمْ فِي رَحْمَتِنَا ۖ إِنَّهُم مِّنَ الصّٰلِحِينَ ﴿٨٦﴾ وَذَا النُّونِ إِذ ذَّهَبَ مُغَاضِبًا فَظَنَّ أَن لَّن نَّقْدِرَ عَلَيْهِ فَنَادٰى فِي الظُّلُمٰتِ أَن لَّا إِلٰهَ إِلَّا أَنتَ سُبْحٰنَكَ إِنِّي كُنتُ مِنَ الظّٰلِمِينَ ﴿٨٧﴾

او داخل کړي وو مونږ دوی په رحمت خپل کې (چې نبوّت او جنت دی)، بېشکه چې دوی دي له صالحانو نېکانو کاملانو. او (یاد کړه ای محمده ! قصه د) خاوند د ماهي کله چې لاړ، حال دا چې په قهر وو (په قوم خپل)، پس ګمان یې وکړ چې له سره به نشو مونږ قادر په نیولو د ده (یا ګومان یې وکړ چې له سره به تنګي نه راولو په ده)؛ پس غږ یې وکړ په تیارو کې (داسې چې نشته بل بر حق معبود مګر ته یې (یواځې)، پاکي ده تا ته له عیبونو، بېشکه چې زه وم له ظلم کوونکو څخه (په خپلو تللو کې بې له اذن څخه).

تفسیر: یونس علیه السلام ته یې «ذا النون ـ ماهي والا» وویل، چې لنډه قصه یې دا ده، الله تعالی یونس علیه السلام د «نینوی» د ښار په طرف چې د موصل له مربوطاتو څخه دی؛ مبعوث کړی وو، چې د هغه ځای خلق له بت پرستۍ څخه منع کړي، او د حق په طرف بلنه ورکړي، مګر هغوی له سره د یونس علیه السلام خبرو ته غوږ کېنښود، بلکه ورځ په ورځ د دوی عناد اوتمرّد لا پسې زیاتېده، آخر یونس علیه السلام د هغوی په حق کې ښېرا وکړه، او دی پخپله د دوی له ناپاکو حرکاتو څخه خفه او ډېر په قهر او غضب سره له ښاره ووت، او د الله تعالی حکم ته یې انتظار ونه کړ، او له خپل قوم سره یې وعده وکړه چې درې ورځې وروسته به پر تاسې د الله تعالی عذاب نازل شي، د یونس علیه السلام د وتلو څخه وروسته د ده قوم وپوهېد، چې د نبي ښېرا بې اثره نه پاتې کیږي، او خامخا پر مونږ آفت نازلېدونکی دی، ممکن چې د عذاب څه آثار به همدوی ته ورڅرګند شوی وي، نو ځکه دوی ګرد سره وویرېدل، لوی واړه سره له حیواناتو له خپلو کورونو څخه ووتل، او په یوه ځنګل کې ننوتل، او مینډې له کوچنیانو (بچو) څخه بېلې کړی شوې، او ګرد الله تعالی ته په ژړا او واویلا شول، او د دغه ښار ګردو خلقو په ډېر اخلاص او صداقت سره توبه وویستله، او ټول بُتان یې مات کړل، او د الله تعالی د اطاعت او عبادت کلک عهد یې وکړ، او د یونس علیه السلام په لټون کې شول، که چېرې مو وموند؛ نو د ده د حکم او ارشاد متابعت به کوو، نو الله تعالی هغه راتلونکی عذاب د دوی له سره ستون (واپس) کړ.

لکه چې په (١١ جزء د یونس د سورت په (٩٨) آیت (١٠) رکوع) کې یې ویلي دي: ﴿فَلَوْلَا كَانَتْ قَرْيَةٌ آمَنَتْ فَنَفَعَهَا إِيمَانُهَا إِلَّا قَوْمَ يُونُسَ لَمَّا آمَنُوا كَشَفْنَا عَنْهُمْ عَذَابَ الْخِزْيِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَمَتَّعْنَاهُمْ إِلَىٰ حِينٍ﴾.

کله چې یونس علیه السلام له خپلې قریې څخه ووت، او له یوې ډلې سره په یوې بېړۍ کې سور شو، کله چې دغه بېړۍ د سیند منځ ته ورسېده، د ډوبیدلو نښې په کې څرګندې شوې، بېړۍ چلوونکي د بېړۍ د سپکولو په چرت

(خيال) کې شو، او داسې يې غوښتل چې کوم يو سړی دې په سيند کې وغورځول شي؟ پچه (قرعه) يې واچوله، نو دغه پچه د يونس عليه السلام په نامه ووته، او دوه درې ځلې دغه وضعيت تکرار شو، خو هر ځل به د همدغه يونس عليه السلام په نامه پچه راوتله، د دغه وضعيت په ليدلو يونس عليه السلام خپل ځان سيند ته وغورځاوه، سمدلاسه يو ماهي راغی، او هغه يې ښوی (روغ) تېر کړ، الله تعالی ماهي ته حکم ورکړ، چې يونس پخپله ګډه کې محفوظ وساته، په دغه وخت کې يونس عليه السلام د الله تعالی په دربار کې داسې دعاء وکړه: ﴿لَآ اِلٰهَ اِلَّآ اَنْتَ سُبْحٰنَكَ ۖ اِنِّيْ كُنْتُ مِنَ الظّٰلِمِيْنَ ۚ﴾ او په خپله خطا يې اعتراف وکړ، چې بېشکه ما تلوار وکړه، او ستا د حکم راتګ ته مې انتظار ونه کړ، او په خپل سر مې خپل امّت او د هغوی ښار پرې ښود.

بيا هغه ماهي د الله تعالی په اراده د سيند غاړې ته خپله خوله د باندې وويسته، او دی يې روغ رمټ له خپلې ګډې څخه د باندې وغورځاوه، دی خپل قوم ته روغ او جوړ ببرته ورغی، او په خپله هم هغه مقدسه وظيفه مشغول شو.

﴿فَظَنَّ اَنْ لَّنْ نَّقْدِرَ عَلَيْهِ﴾ الآية ـ پس ګومان يې وکړ .. الخ، يعنې داسې خيال يې وکړ چې مونږ به په دغه حرکت له ده څخه هيڅ يوه پوښتنه نه کوو.

فَاسْتَجَبْنَا لَهٗ ۙ وَنَجَّيْنٰهُ مِنَ الْغَمِّ ۭ وَكَذٰلِكَ نُـْۨجِي الْمُؤْمِنِيْنَ ۝٨٨

پس قبوله کړه مونږ دعاء د دغه (يونس)، او نجات مو ورکړ دغه (يونس) ته له غمه (د سيند او ماهي)، او همداسې (چې يونس ته مو نجات ورکړ)؛ نجات ورکوو مونږ مؤمنانو ته.

تفسير: يعنې نجات د يونس عليه السلام سره مخصوص نه دی، هر هغه ايمان داره چې په همدغه شان مونږ وبولي، مونږ هغه ته هم له بليّاتو څخه نجات ورکوو، په احاديثو کې د دې دعاء ډېر فضيلت راغلی دی، او امّت د سختيو او مصيبتونو په وخت کې تل دغه دعا ډېره مجربه موندلې ده.

وَزَكَرِيَّآ اِذْ نَادٰى رَبَّهٗ رَبِّ لَا تَذَرْنِيْ فَرْدًا وَّاَنْتَ خَيْرُ الْوٰرِثِيْنَ ۚ ۝٨٩

او (ياد کړه ای محمده ! قصه د) زکريا کله چې يې غږ وکړ رب خپل ته (داسې چې) ای ربه ځما ! مه پرېږده ما يواځې (بې اولاده)، او ته يې غوره له (ګردو) وارثانو نه.

تفسير: يعنې داسې اولاد راکړې چې وروسته له ما د قوم ديني خدمت وکړی شي، او ځما د دغو تعليماتو د خورولو د عهدې څخه ووتلی شي، لکه چې د مريم عليه السلام د سورت په تفسير کې مو ليکلي دي، کله چې زکريّا عليه السلام داسې وارث غوښته چې په: ﴿يَّرِثُنِيْ وَيَرِثُ مِنْ اٰلِ يَعْقُوْبَ﴾ (د مريم (١) رکوع) کې مذکور دی، نو د هغه په تناسب سره يې الله تعالی هم په دغه نامه سره ياد کړ.

فَاسْتَجَبْنَا لَهٗ ۡ وَوَهَبْنَا لَهٗ يَحْيٰى وَاَصْلَحْنَا لَهٗ زَوْجَهٗ ۭ اِنَّهُمْ كَانُوْا يُسٰرِعُوْنَ فِي الْخَيْرٰتِ وَيَدْعُوْنَنَا رَغَبًا وَّرَهَبًا ۭ وَكَانُوْا لَنَا خٰشِعِيْنَ ۝٩٠

پس قبوله کړه مونږ دعاء د دغه (زکريّا) او ومو بانبه دغه ته يحيى، او صالحه مو کړه ده ته ښځه د ده (د ولادت لپاره، له شنډوالي څخه وروسته)، بېشکه دغه (مذکور انبياء) وو دوی چې تلوار به يې کاوه په (کولو د نېکو عملونو او طلب) د خيراتونو، او بللو به يې مونږ له جهته د مينې (د ثواب)، او له جهته د وېرې (د عذاب)، او وو دوی خاص مونږ ته ويريدونکي متواضع.

تفسير: يعني الله تعالى د زكريّا عليه السلام شنډه ښځه پخپل فضل او كرم سره د ولادت وړ (لايق) او قابله وګرځوله، ځينې متصوفين وايي: هر څوك چې پاك الله د خوف يا د توقع له امله ياد كړي؛ هغه اصلي محب نه دى، له دغه آيت نه د دغې مفكورې غلطي څرګندېږي، له انبياوو څخه پورته د الله تعالى محبّ څوك كېدى شي؟.

وَالَّتِيٓ أَحۡصَنَتۡ فَرۡجَهَا فَنَفَخۡنَا فِيهَا مِن رُّوحِنَا وَجَعَلۡنَٰهَا وَٱبۡنَهَآ ءَايَةٗ لِّلۡعَٰلَمِينَ ٩١

او (ياد كړه اى محمده ! قصه د) هغې (جينى مريمې) چې پاك يې ساتلى وو اندام خپل (له نكاح او له سفاح څخه)، پس پو كړ مونږ په (ګرېوان د) هغې كې له روحه خپله، او ومو ګرځوله دغه (مريمه) او ځوى د دې (عيسى) دليل (د كامل قدرت خپل) لپاره د خلقو.

تفسير: يعني د بي بي مريمې رضي الله تعالى عنها په نس كې چې له نكاح او سفاح او له حلالو او حرامو دواړو طريقو څخه محفوظه وه، عيسى عليه السلام يې چې په «روح الله» سره ملقّب دى؛ پيدا كړو.

إِنَّ هَٰذِهِۦٓ أُمَّتُكُمۡ أُمَّةٗ وَٰحِدَةٗ وَأَنَا۠ رَبُّكُمۡ فَٱعۡبُدُونِ ٩٢

په تحقيق دا ملّت (د توحيد ملّت او د اسلام دين) ستاسې ملّت يو دى (چې په دغه دين متفق دي ټول انبياء)، او زه رب ستاسې يم پس عبادت كوئ ځما (خاص نه د بل).

تفسير: يعني الله تعالى يو دى، او ستاسې د دين اصول هم يو دي، ټول انبياء عليهم السلام هم د دين په اصولو كې داسې سره يو دي؛ چې هر هغه تعليم چې يو يې وركوي، هغه بل هم د هغه تصديق او تاييد كوي، كوم اختلافات چې په فروعو كې د زمانې او مكان د اختلاف له كبله منځ ته راځي، هغه عين مصلحت او حكمت دى، مذموم اختلاف هغه دى چې په اصولو كې وي، نو ځكه لازمه ده چې ټول سره په ګډه د الله جل جلاله بندګي وكړو، او په كومو اصولو كې چې ټول انبياء سره متّفق دي؛ هغه ټول په يو طاقت ټينګ ونيسو.

وَتَقَطَّعُوٓاْ أَمۡرَهُم بَيۡنَهُمۡۖ

او ټوټې ټوټې كړ (دغو پخوانيو امتونو) كار (د دين) خپل په منځونو خپلو كې.

تفسير: مونږ خو د اصولو په اعتبار ټولو ته يو دين وركړى وو، خو خلقو په كې پخپله اختلاف پيدا كړ، او هغه دين يې سره ټوټې ټوټې كړ، او پخپلو كې يې سره نفاق او شقاق پيدا كړ.

كُلٌّ إِلَيۡنَا رَٰجِعُونَ ٩٣

ټولې فرقې مونږ ته راتلونكي دي (نو جزا به وركړو دوى ته).

تفسير: يعني كله چې ځمونږ حضور ته راشي؛ نو ټول اختلافونه به هلته سره فيصله شي، هر يوه ته به د هغه د عملونو جزاء وركړى شي، چې تفصيل به يې په راتلونكي آيت كې راشي.

فَمَن يَعۡمَلۡ مِنَ ٱلصَّٰلِحَٰتِ وَهُوَ مُؤۡمِنٞ فَلَا كُفۡرَانَ لِسَعۡيِهِۦ وَإِنَّا لَهُۥ كَٰتِبُونَ ٩٤

پس هر څوك چې عمل وكړي له نېكو (كارونو) څخه حال دا چې دى مؤمن وي؛ نو نشته بې قدري ضياع د كوښښ د ده (او زيار «محنت» يې نه ضايع كيږي)، او بېشكه مونږ دغه (كوښښ د ده) لره ليكونكي يو.

تفسير: يعني د هيڅا محنت او زيار نه ضايع کيږي، د نېکۍ خوښه مېوه به مؤمنانو ته ورسيږي، هيڅ يوه نيکي به هم نه ضايع کيږي، هر وړوکی او لوی عمل مونږ د دوی په عملنامه کې ليکو، چې د قيامت په ورځ کې به پرانستلی شي.

وَحَرٰمٌ عَلٰى قَرْيَةٍ اَهْلَكْنٰهَآ اَنَّهُمْ لَا يَرْجِعُوْنَ ﴿٩٥﴾ حَتّٰٓى اِذَا فُتِحَتْ يَاْجُوْجُ وَمَاْجُوْجُ وَهُمْ مِّنْ كُلِّ حَدَبٍ يَّنْسِلُوْنَ ﴿٩٦﴾

او حرام (منع) دی پر (اهل د) هر هغه کلي چې هلاک کړي دي مونږ دوی لره (دا کار) چې بېشکه دوی به نه راځي بېرته (مونږ ته د جزاء يا چې راشي ببرته دنيا ته د توبې او معذرت لپاره). تر هغه پورې کله چې پرانستلي شي يأجوج او مأجوج (او دېوال يې له مخه لرې شي)، او دوی به له هرې لوړې (اوچتې) څخه ګړندي راکوزيږي.

تفسير: يعني هغه کفار چې د هغو لپاره تالا کېدل او هلاک او تباهي مقدّره شوې ده؛ نو هغوی له سره له خپل کفر او عصيان څخه لا س نه اخلي، او نه توبه وباسي، او نه د الله تعالى په طرف رجوع کوي، او نه کله هغوی ببرته دنيا ته په دې مقصود راوستل کېدی شي چې دلته د خپلو تېرو تقصيراتو تلافي وکړي؛ نو هغوی څرنګه د خپل خلاصون او نجات توقع کولی شي، د هغوی لپاره خو يواځې يو وخت باقي دی، کله چې هغوی دويم ځلي ژوندي او د پاک الله په طرف رجوع کوي، او پر خپلو تجاوزاتو او تقصيراتو معترف کيږي، او د ندامت او پښېمانۍ اظهار کوي؛ مګر په هغه وخت کې به پښېماني هيڅ په کار ورنشي، دغه د قيامت وخت دی، چې د هغه له نژدې مبادیو څخه يو د «يأجوج مأجوج» خروج دی، د عيسى عليه السلام له نزول څخه وروسته به د «ذوالقرنين» سد ماتوي، او د يأجوج مأجوج لښکر به لوی هجوم او يرغل (حمله) راوړي، دغه خلق به د خپل کثرت او ازدحام له کبله په ټولو لوړو (اوچتو) او ژورو (ښکته) داسې خواره شي، چې څوک هرې خوا ته سترګې اړوي؛ نو دوی به وينې، د دوی دغه بې مثاله سيلاب او هجوم به په داسې شدّت ګړندی را روان وي، چې هيڅ يو انساني قدرت به د دوی مخه نشي نيولی، او داسې به ښکاري چې د هرې يوې غونډۍ او هر يوه غره نه د دوی لښکرې راښوييږي او رارغړي، د «الكهف» د سورت په آخر کې مونږ د دې قوم په باب څه ليکلي دي؛ هلته دې وکتلی شي.

وَاقْتَرَبَ الْوَعْدُ الْحَقُّ فَاِذَا هِيَ شَاخِصَةٌ اَبْصَارُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا يٰوَيْلَنَا قَدْ كُنَّا فِيْ غَفْلَةٍ مِّنْ هٰذَا بَلْ كُنَّا ظٰلِمِيْنَ ﴿٩٧﴾

او نژدې شوه وعده حقه (قيامت)، پس ناڅاپه قصه دا ده چې ټپغې (بوټې) به وتلې پاتې وي سترګې د هغو کسانو چې کافران شوي دي، (او وايي به) ای هلاکه ځمونږ (را حاضر شه دغه دې وخت دی !) په تحقيق وو مونږ په غفلت کې له دغې ورځې (له حقې وعدې په دنيا کې)، بلکه وو مونږ ظالمان (په خپل ځان په کفر سره).

تفسير: يعني کله چې د جزاء او سزا وعده رانژدې شي، په دغه وخت کې به د منکرانو سترګې د هيبت او وېرې له شدّته رډې بډې، ټپغې او بوټې ختلې وي، او په خپل جهل او غفلت به د افسوس او حسرت نه منګولې مروړي، او وايي به: افسوس چې مونږ له داسې لويې ورځې څخه ولې بې خبره او غافل پاتې شوي وو، چې په دغسې سختيو او مصيبتونو کې مبتلا او اخته شو، کاشکې مونږ په دنيا کې له دغه آفت څخه د نجات څه فکر کړی وی.

إِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ أَنتُمْ لَهَا وَارِدُونَ ﴿٩٨﴾

بېشكه تاسې او هغه (بُتان، معبودان، شيطانان) چې عبادت يې كوئ تاسې بې له الله څخه خس (خاشاك) د دوزخ يئ، تاسې (له معبودانو خپلو سره) دې دوزخ ته ننوتونكي يئ.

تفسير: يعنې تاسې ټول به له دغو خپلو باطلو معبودانو سره د دوزخ خس او خاشاك شئ ! لكه چې د البقرې سورت (٢٤) آيت، ٣ ركوع كې فرمايي: ﴿وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ﴾ او وروسته د دې آيت نه فرمايي: ﴿لَوْ كَانَ هَٰؤُلَاءِ آلِهَةً مَّا وَرَدُوهَا﴾ كه چېرې دغه بُتان او معبودان چې تاسو بې د الله تعالى څخه نيولي دي په رښتيا سره آلهه واى؛ نو جهنّم ته به نه ننوتى.

نو دا واضح او څرګنده شوه، چې د چا څخه چې دوى د خير هيله او توقّع كوله، كله چې دوى خپل ځان نشي خلاصولى؛ نو د دوى حفاظت به څنګه وكړي.

تنبيه: له ﴿وَمَا تَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ﴾ څخه مراد دلته اصنام او هغه معبودان مراد دي چې هغوى خلقو ته د شرك او بدعت دعوت وركوي، او يا د عابدانو په عبادت باندې راضي او خوښ وي، يعنې كه په دغو فرضي معبودانو كې د اور د دخول څخه كوم مانع نه وي؛ نو هغوى به هم له خپلو عابدانو سره يو ځاى د دوزخ خس او خاشاك كيږي، باقي «عيسى المسيح، عزير، او ملائكة الله عليهم السلام» چې دوى هم د ډېرو خلقو له پلوه معبودان درول شوي دي، نو د دغو ذواتو مقبوليت او وجاهت مانع دى چې «معاذ الله» په دغه عموم كې شامل كړى شي، له دې كبله يې تصريحًا وويل: ﴿إِنَّ الَّذِينَ سَبَقَتْ لَهُم مِّنَّا الْحُسْنَىٰ أُولَٰئِكَ عَنْهَا مُبْعَدُونَ﴾.

لَوْ كَانَ هَٰؤُلَاءِ آلِهَةً مَّا وَرَدُوهَا ۖ وَكُلٌّ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٩٩﴾

كه چېرې وى دغه (بتان، معبودان په رښتيا سره) نو نه به وو داخل شوي په دې دوزخ كې او دا ټول (بتان او بت پرستان) به په دې دوزخ كې تل پراته وي.

تفسير: يعنې دغه ټول عابدان او باطل معبودان به تل ترتله په دوزخ كې پراته وي.

لَهُمْ فِيهَا زَفِيرٌ وَهُمْ فِيهَا لَا يَسْمَعُونَ ﴿١٠٠﴾

وي به دغو (عابدانو) ته په دغه (دوزخ) كې چغې سوري، او دوى به په دې دوزخ كې نه اوري هيڅ (شى د دوزخ د شورماشور له سببه).

تفسير: يعنې د هول او هيبت له شدّت او د عذاب له سخت تكليف او د خپلو چغو او كريكو له شورماشور څخه به هيڅ شى نه اوري، له ابن مسعود رضي الله تعالى عنه څخه روايت دى، چې يو داسې وخت به راشي چې يو دوزخي به د اوسپنې په يوه صندوق كې بند كړى شي، او له پاسه به پرې مېخونه ټك وهل شي، او د دوزخ په اعماقو (ژورو) كې به واچولى شي، نو بيا چې په دې وخت كې دغه هيڅ نه اورېدل د دغه دوزخي حال وي، د دې آيت د نزول په اثر مشركان سخت خفه شول، نو اعتراض يې وكړ چې: آيا عُزير او مسيح او ملائك چې ځينې يې معبودان دروي؛ هم په دوزخ لويږي؟ نو دغه مبارك آيت نازل شو:

إِنَّ الَّذِينَ سَبَقَتْ لَهُم مِّنَّا الْحُسْنَىٰ أُولَٰئِكَ عَنْهَا مُبْعَدُونَ ﴿١٠١﴾

بېشكه هغه كسان چې رومبى شوي ده دوى ته له (جانبه د) مونږه نېكه مرتبه (سعادت، نجات)؛ دغه كسان به له دې دوزخ څخه لرې كړى شوي وي.

تفسير: يعني يو ځل به د صراط له پل تيريږي، بيا به تل له دوزخ څخه لرې اوسيږي، او د تېرېدلو په وخت کې به هم د دوزخ له تکليف، الم او درد څخه بيخي خلاص وي.

لَا يَسْمَعُونَ حَسِيسَهَا ۚ وَهُمْ فِي مَا اشْتَهَتْ أَنْفُسُهُمْ خَالِدُونَ ﴿١٠٢﴾

نه به اوري دغه (جنتيان) غږ د (لمبو د) دوزخ، او دوی په هغو نعمتونو کې چې غواړي يې نفسونه د دوی؛ تل به وي.

تفسير: يعني جنتيان به له دوزخ څخه دومره لرې وي، چې د دوزخ د اور ډېر يو نری غږ هم د دوی غوږو ته نه رسيږي، او په نهايت عيش او ارامۍ سره به په جنّت کې مزې کوي، او له هر راز نعمتونو څخه به دوی خوند اخلي.

لَا يَحْزُنُهُمُ الْفَزَعُ الْأَكْبَرُ وَتَتَلَقَّاهُمُ الْمَلَائِكَةُ ۖ هَٰذَا يَوْمُكُمُ الَّذِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ ﴿١٠٣﴾

نه به خفه (غمجن) کوي دوی (جنتيان) وېره ډېره لويه (هم لکه آخره نفخه، او يا د دوزخ خوا ته روانېدل)، او ملاقات به کوي له دوی سره پرښتې (استقبالاً، او وايي به) دا ورځ د (ثواب) ستاسې ده، هغه چې وئ تاسې چې وعده درسره کړی شوې وه (په دنيا کې).

تفسير: يعني په هغه ورځ چې ټول مخلوق په سخته وېره او هيبت کې وي؛ الله تعالى به ټول جنتيان له غم او خفګان څخه محفوظ وساتي، يعني له قبرونو څخه د نېکانو د راپاڅېدلو يا جنّت ته د ننوتلو په وخت کې به پرښتې د هغوی استقبال کوي، او ورته به وايي: د هغه دائمي مسرّت او راحت وعده چې له تاسې سره کړی شوې وه؛ نن د هغې د پوره کېدلو وخت راغلی دی.

يَوْمَ نَطْوِي السَّمَاءَ كَطَيِّ السِّجِلِّ لِلْكُتُبِ ۚ كَمَا بَدَأْنَا أَوَّلَ خَلْقٍ نُعِيدُهُ ۚ وَعْدًا عَلَيْنَا ۚ إِنَّا كُنَّا فَاعِلِينَ ﴿١٠٤﴾

(ياد کړه ای محمده !) هغه ورځ چې راونغاړو اسمان لکه نغښتل د سند، طومار لپاره د ليکل شويو کاغذونو، لکه چې ابتداء کړی وو مونږ اول پيدايښت؛ بيا اعاده کوو يې، وعده ده په مونږ، بېشکه مونږ يو کوونکي (د هغه موعود کار).

تفسير: ځينو مفسّرينو د دې آيت ترجمه داسې کړې ده: او ياده کړه هغه ورځ چې راونغاړو مونږ له بېخه دا اسمان لکه نغښتل د صحيفې لپاره د حفظ د هغو مکتوباتو چې په دې کې دي، لکه چې شروع کړې وه مونږ د اول پيدا کولو د دې عالم له عدم محض څخه چې ډېر آسان وو؛ اعاده به يې کړو بيا، او دا مړي به ټول ژوندي کړو، دا وعده کړې ده مونږ وعده لازمه په خپل ځان، نو بېشکه مونږ کوونکي يو د هغه کار چې وعده مو کړې ده، يعني کله چې قيامت راشي؛ نو اسمانونه به داسې ونغاړل شي لکه چې د اسنادو او وثائقو ليکلي شوي کاغذونه سره نغښتلي کيږي.

وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ ﴿١٠٥﴾

او خامخا په تحقيق ليکلي دي مونږ په زبور کې وروسته له نصيحت څخه دا خبره چې بېشکه دغه ځمکه مالکان کيږي به يې (بالآخر هغه) بندګان ځما چې نېکان دي (او په ميراث به يې وړي).

تفسير: يعني له کاملو وفادارو بندګانو سره الله تعالى وعده کړې ده، چې د هغوی په برخه کې د دنيا او آخرت برى او کاميابي ده، او دوی د دې دنيا او د جنت د مځکې وارثان ګرځول کيږي، لکه چې د «الأعراف سورت په (١٥)

ركوع» کې يې ويلي دي: ﴿إِنَّ الْأَرْضَ لِلَّهِ يُورِثُهَا مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ﴾ او د «المؤمن سورت په (۶) ركوع» کې راغلي دي: ﴿إِنَّا لَنَنْصُرُ رُسُلَنَا وَالَّذِينَ آمَنُوا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَيَوْمَ يَقُومُ الْأَشْهَادُ﴾ او د «النور سورت په (۷) ركوع» کې يې ويلي دي: ﴿وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَىٰ لَهُمْ﴾ الآية.

دا داسې حتمي او قطعي وعده ده چې الله تعالى د هغې خبر په خپلو شرعيه او قدريه وو کتابونو کې ورکړې ده (په لوح محفوظ) او (أم الكتاب) کې يې هم دغه وعده درج کړې ده، او د انبياوو عليهم السلام په ژبو يې پرله پسې مکرّرًا د هغه اعلان کړی دی، د داود عليه السلام په کتاب (زبور په ۳۷ او ۲۹) کې راغلي دي چې: «صادقان به د ځمکې وارثان وي»، لکه چې د دې محمدي امّت کامل وفادار او صادق بندګان تر يوې اوږدې مودې پورې د ځمکې وارثان وو، دغو صالحانو، صادقانو په شرق او غرب کې اسماني سلطنت جاري او قائم کړ، هر چېرې يې د عدل او انصاف بيرغونه ودرول، د حق دين غږ يې په ټوله دنيا کې پورته کړ، او د نبي کريم صلى الله عليه وسلم دغه وړاندوينه (پېشګويي) د دوی په لاسونو پوره شوه: «إن الله تعالى زوى الأرض فرأيت مشارقها ومغاربها، وإن أمتي سيبلغ ملكها ما زوى لي منها».

إِنَّ فِي هَٰذَا لَبَلَاغًا لِّقَوْمٍ عَابِدِينَ ﴿١٠٦﴾

بېشکه په دې (تېر بيان کې) خامخا (سبب د) وصول د مطلب دی لپاره د قوم عبادت کوونکو.

تفسير: يعنې د دې قسم بشارتونو له اوږدلو څخه د يو الله جل جلاله عبادت کوونکي خپل مطلب ته رسېږي، يا دغه لوی قرآن چې پر داسې عظيمو بشارتونو او هدايتونو مشتمل دی، د عبادت کوونکو لپاره پوره ګټه او پوره کاميابي ده، يا په تحقيق سره په دې قرآن کې خامخا کفايت دی په دخول د جنت کې لپاره د هغه قوم چې عمل کوونکي دي په دې سره.

وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ ﴿١٠٧﴾

او نه يې لېږلی مونږ ته (ای محمده !) مګر رحمت لپاره د (ټولو) عالميانو.

تفسير: يعنې ته خو د ټول جهان لپاره د رحمت په حيث مبعوث شوی يې، که کوم بدبخت پخپله له دې عمومي رحمت څخه ګټه نه اخلي؛ نو دا خو د هغه خپل قصور دی، د لمر د رڼا او تودوخې فيض هر طرف ته رسېږي، خو که کوم سړی پخپل ځان د رڼا ټول ورونه، کړکۍ او سوري بند کړي؛ نو دا به د ده خپله ناپوهي او لېونتوب وي.

قُلْ إِنَّمَا يُوحَىٰ إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ ۖ فَهَلْ أَنْتُمْ مُسْلِمُونَ ﴿١٠٨﴾

ووايه (ای محمده ! کفّارو ته) بېشکه خبره همدا ده چې، وحي کولی شي ماته داسې: بېشکه همدا خبره ده چې معبود ستاسې معبود (الله تعالى) يو دی، آيا پس يئ تاسې اسلام راوړونکي؟ (الله ته غاړه اينبودونکي بلکه مسلمانان شئ !).

تفسير: دا د رسالت سره د توحيد بيان شو، يعنې له هغه لوی رحمت سره چې ته راغلی يې؛ د هغه لب لباب کامل توحيد دی، او دا داسې صاف او واضح مضمون دی چې د هغه په قبول کې انسان ته نه ښايي چې لږ شان هم وړاندې او وروسته شي، پس آيا تاسې دغه حکم منئ، او د حق په مقابل کې د غاړې اينبوولو لپاره تيار يئ؟ که تيار يئ؛ فبها ونعمت، که نه ما خپل تبليغ وکړ، خپله غاړه مې خلاصه کړه، تاسې پخپله خپل انجام او خاتمې ته فکر وکړئ !.

فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ آذَنْتُكُمْ عَلَىٰ سَوَآءٍ ۖ وَإِنْ أَدْرِي أَقَرِيبٌ أَمْ بَعِيدٌ مَّا تُوعَدُونَ ﴿١٠٩﴾

پس که وګرځېدل دوی (له ایمان څخه)؛ نو ووایه (ای محمده !) چې خبروم زه تاسې (په هغه شي چې زه پرې مامور یم) په برابرۍ سره، او نه پوهېږم زه چې آیا نژدې دی که لرې دی هغه څه چې تاسې سره یې وعده شوې ده (چې دنیوي عذاب یا اخروي عقاب دی).

تفسیر: که د حجّت د دومره اتمام نه وروسته هم تاسې حق نه منئ، او د توحید په طرف نه راځئ؛ نو ما تاسې ته خبر درکړی دی، چې اوس زه له تاسې څخه بېزار یم، تاسې له مانه بېل او زه له تاسې څخه بېل یم، ستاسې عمل له تاسې سره مل، او ځما عمل له ما سره مل دی، او هر یو به د خپل خپل عمل نتیجه وګوري.

ځینو مفسّرینو د دې آیت داسې ترجمه کړې ده: پس ووایه دوی ته چې: خبر مې کړئ په دې، په داسې حال کې چې برابر یو سره زه او تاسې په دې پوهه کې، چې مې نه دی پټ کړی هیڅ شی له تاسې نه، یا غږ مې دربانديې وکړ د جنګ چې ورته تیار شئ !.

إِنَّهُ يَعْلَمُ الْجَهْرَ مِنَ الْقَوْلِ وَيَعْلَمُ مَا تَكْتُمُونَ ﴿١١٠﴾

بېشکه چې دغه (الله) ته معلوم دي ښکاره له خبرو، او معلوم دي (الله ته) هغه چې پټوئ يې تاسې (له حسد کينې او نورو هم).

تفسیر: یعنې یواځې الله تعالی په هره یوه پټه او ښکاره خبره پوهیږي، او په دې هم پوهیږي چې په کومه ګناه څه سزا او په کوم وخت کې ورکړی شي.

وَإِنْ أَدْرِي لَعَلَّهُ فِتْنَةٌ لَّكُمْ وَمَتَاعٌ إِلَىٰ حِينٍ ﴿١١١﴾

او نه پوهېږم زه ښايي چې دغه تأخير د عذاب ازموينه وي تاسې لره، او نفع وي تر يوه وخته (د مرګه) پورې.

تفسیر: یعنې د عذاب په تأخیر کې امکان لري چې ستاسې امتحان او ازموینه وي، چې ګوندې په دې موده کې څه فکر او تأمل وکړئ، او له خپلو بدو کارونو او شرارتونو څخه لاس واخلئ، یا تش مهلت مقصد وي، چې تر یوې مودې پورې په دنیوي عیش او عشرت کې مشغول اوسئ، او د خپل شقاوت پیمانه مو ښه ډکه کړئ.

قَالَ رَبِّ احْكُم بِالْحَقِّ ۗ

وویل (رسول): ای ربه ځما ! حکم وکړه په منځ ځمونږ کې په حقه سره.

تفسیر: یعنې لکه څنګه چې د هرې معاملې فیصله له انصاف سره سم ستا شان دی؛ نو له هغې سره سم ځما او ځما د قوم په منځ کې ژر تر ژره فیصله وکړه.

وَرَبُّنَا الرَّحْمَٰنُ الْمُسْتَعَانُ عَلَىٰ مَا تَصِفُونَ ﴿١١٢﴾

او رب ځمونږ ډېر مهربان دی، مرسته ترې غوښتل شوې ده په هغو خبرو چې بیانوئ يې تاسې (او وایئ چې ولې نه معذّب کیږو او نور؟).

تفسير: يعنې يواځې له هغه ځنې مونږ خپله فيصله غواړو، او د کفّارو د خرافاتو په مقابل کې له ده څخه مرسته غواړو، او په همدې شان دعاګانې نورو انبياوو عليهم السلام هم کولې، لکه چې د (٩ جزء د الأعراف سورت په (٨٩) آيت (١١) رکوع) کې راغلي دي: ﴿رَبَّنَا افْتَحْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ قَوْمِنَا بِالْحَقِّ وَأَنْتَ خَيْرُ الْفَاتِحِينَ﴾ ځکه چې دوی په خپل حقّانيت او صداقت او د الله تعالى په عدل او انصاف باندې پوره باور او اعتماد درلود.

تمّت سورة الأنبياء ولله الحمد والمنّة.

سُورَةُ الحَجِّ

«د (الحج) سورت مدني دی، پرته له (٥٢ نه تر ٥٤) آيتونو پورې چې د مکې او مدينې په منځ کې نازل شوي دي، (٧٨) آيتونه او (١٠) رکوع لري، په تلاوت کې (٢٢) او په نزول کې (١٠٣) سورت دی، د النّور له سورت څخه وروسته نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ ٱتَّقُوا۟ رَبَّكُمْ ۚ إِنَّ زَلْزَلَةَ ٱلسَّاعَةِ شَىْءٌ عَظِيمٌ ﴿١﴾ يَوْمَ تَرَوْنَهَا تَذْهَلُ كُلُّ مُرْضِعَةٍ عَمَّآ أَرْضَعَتْ وَتَضَعُ كُلُّ ذَاتِ حَمْلٍ حَمْلَهَا وَتَرَى ٱلنَّاسَ سُكَٰرَىٰ وَمَا هُم بِسُكَٰرَىٰ وَلَٰكِنَّ عَذَابَ ٱللَّهِ شَدِيدٌ ﴿٢﴾

ای خلقو ! ځان وساتئ (وويرېږئ) تاسې له (عذابه د) رب خپل، بېشکه چې زلزله د قيامت (يو) شی دی ډېر لوی. په هغه ورځ چې ووينئ تاسې هغه چې غافله به شي هره ټی ور کوونکې (د دې ورځې له هيبت ځخه) له هغه وړوکي چې ټی ور کوي هغه ته، او وبه غورځوي هر مېرمن حامله (امیدواره) حمل (بچی) خپل، او وبه وينې خلق بې هوشه (له ډېر هيبت نه) حال دا چې نه به وي په واقع سره دوی بې هوشه، وليکن عذاب د الله دی ډېر سخت (نو د قيامت د ورځې له وېرې نه به بې هوشه وي).

تفسير: د قيامت عظيم الشأنې زلزلې دوه دي: يوه عين د قيامت د قيام په وخت کې يا له دويمې نفخې ځخه وروسته، بله د قيامت د قيام ځخه څه وړاندې چې د مغرب له خوا د لمر له ختلو ځخه پخوا واقع کيږي، او د قيامت له علاماتو ځخه ده، که دلته ترې دويمه زلزله مراده وي؛ نو آيت به په خپله ظاهري معنی پاتې شي، او که اوله مراده شي؛ نو دواړه احتماله په کې شته:

لومړی دا چې حقيقتًا زلزله وشي، او ټی ور کوونکې (لنګې) يا بلاربې ښځې په خپل هم هغه هيئت محشورې شي، يا به له زلزلې ځخه د هغه ځای احوال او شدائد مراد وي، او ﴿يَوْمَ تَرَوْنَهَا تَذْهَلُ كُلُّ مُرْضِعَةٍ﴾ الآية ـ دې په تمثيل حمل کړی شي، يعنې دومره سختي، هيبت او وېره به وي، که شودې ور کوونکې (لنګې) ښځې موجودې وي؛ نو له ډېرې وېرې او هيبت نه به خپل ټی رودونکي ماشومان هېر کړي، يا به د بلاربو ښځو بچيان ولويږي، په دغه وخت کې به خلق دومره بې سده او مدهوشه وي؛ چې ليدونکي به ورباندې داسې ګمان کوي، چې د شرابو په نشو سره بې سده او مخمور دي، حال دا چې په هغه ځای کې به نشه چېرې وي، د الله تعالى د عذاب تصوّر او د اهوالو او شدائدو سختي به هوش، حواس او سد له مينځه يوسي.

تنبيه: که دغه وېره ټولو ته عامه وي؛ نو په ﴿لَا يَحْزُنُهُمُ الْفَزَعُ الْأَكْبَرُ﴾ (چې د نيکانو په هکله وايي: چې نه به غمجن کوي دوي لويه ويره دقيامت)، کې به نفي د اکثرو احوالو په اعتبار او دلته به اثبات د لږو ساعتونو په اعتبار واخيستل شي، او که دا آيت د اکثرو په حق کې وي، او ټولو ته شامل نه وي؛ نو بيا له سره هيڅ اشکال نشته.

وَمِنَ ٱلنَّاسِ مَن يُجَٰدِلُ فِى ٱللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَيَتَّبِعُ كُلَّ شَيْطَٰنٍ مَّرِيدٍ ﴿٣﴾

او ځينې له خلقو ځخه هغه دي چې جګړه کوي په (حق او خبرو د) الله کې بې له پوهې (له خپلې ناپوهۍ) او متابعت کوي د هر شيطان سرکښ.

تفسير: يعني دا خلق په هغو خبرو کې چې الله تعالى يې خبر راکوي؛ ولې جګړې کوي؟ او کاږه بحثونه په کې کوي؟ او خپله جهله او بې خبرۍ عجيبې احمقانه شبهې خوروي، لکه چې په قيامت، بعث بعد الموت، جزاء، سزا او نورو د دوی لوی اعتراض دا دی: کله چې انسان ومري، او بيخي وروست شي، او هډوکي يې ذرې ذرې شي؛ نو عقل ته به څنګه پرېوځي چې دی به بيا ژوندی شي، او خپل هم هغه ړومبنی اصلي حالت ته به بېرته وګرځي؟.

﴿وَيَتَّبِعُ كُلَّ شَيْطَٰنٍ مَّرِيدٍ﴾ يعني هر جنّي او انسي شيطان چې دی خپل ځان ته راوبولي؛ سمدلاسه هغه پسې روانيږي، ګواکې دی د ګمراه کېدلو داسې کامل استعداد لري، چې هر يو شيطان يې راوبولي؛ دی ورته لبيک وايي.

كُتِبَ عَلَيْهِ أَنَّهُۥ مَن تَوَلَّاهُ فَأَنَّهُۥ يُضِلُّهُۥ وَيَهْدِيهِ إِلَىٰ عَذَابِ ٱلسَّعِيرِ ﴿٤﴾

ليکل شوي دي په (حق او قسمت د) دغه (شيطان په ازل کې) چې بېشکه شان دا دی چې: هر څوک چې دوستي او متابعت وکړي د شيطان؛ پس بېشکه (دا شيطان) ګمراه کوي دغه (تابع خپل)، او لاره ښيي ده ته (بيايي يې) عذاب د دوزخ ته.

تفسير: يعني د «مريد» په متعلّق دا خبره غوټه او فيصله شوې ده، څوک چې د ده ملګرتيا او متابعت کوي؛ نو شيطان خپل دغه ملګری او تابع هم له خپل ځان سره ډوبوي، او داسې يې ګمراه کوي، چې بې له دوزخ له غورځولو يې نه پرېږدي.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِن كُنتُمْ فِى رَيْبٍ مِّنَ ٱلْبَعْثِ فَإِنَّا خَلَقْنَٰكُم مِّن تُرَابٍ ثُمَّ مِن نُّطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ مِن مُّضْغَةٍ مُّخَلَّقَةٍ وَغَيْرِ مُخَلَّقَةٍ لِّنُبَيِّنَ لَكُمْ ۚ وَنُقِرُّ فِى ٱلْأَرْحَامِ مَا نَشَآءُ إِلَىٰٓ أَجَلٍ مُّسَمًّى ثُمَّ نُخْرِجُكُمْ طِفْلًا ثُمَّ لِتَبْلُغُوٓا۟ أَشُدَّكُمْ ۖ وَمِنكُم مَّن يُتَوَفَّىٰ وَمِنكُم مَّن يُرَدُّ إِلَىٰٓ أَرْذَلِ ٱلْعُمُرِ لِكَيْلَا يَعْلَمَ مِنۢ بَعْدِ عِلْمٍ شَيْـًٔا ۚ وَتَرَى ٱلْأَرْضَ هَامِدَةً فَإِذَآ أَنزَلْنَا عَلَيْهَا ٱلْمَآءَ ٱهْتَزَّتْ وَرَبَتْ وَأَنۢبَتَتْ مِن كُلِّ زَوْجٍۭ بَهِيجٍ ﴿٥﴾

ای خلقو ! که يئ تاسې په شک کې له بعث څخه (چې خلق به بيا ژوندي پورته کيږي، اول خپل حال ته وګورئ !) پس بېشکه چې مونږ پيدا کړی دي مونږ (نېکه د) تاسې له خاورې، بيا (مو پيدا کړه اولاده د آدم) له يوه څاڅکي (مني) څخه، بيا له (يوې ټوټې) کلکې پرنډې وينې، بيا له يوه پوټي غوښې تام الخلقة (چې پوره شکل يې پيدا کړی شوی وي)، او ناقص الخلقة (چې پوره شکل يې پيدا کړی شوی نه وي)، لپاره د دې چې بيان کړو مونږ تاسې ته (خپل کامل حکمت او قدرت)، او ثابت پرېږدو مونږ په ارحامو کې هغه شی چې اراده وکړو (د هغه د اثبات) تر نېټې معلومې پورې (چې د زېږېدلو وخت دی)، بيا راوباسو مونږ تاسې (له ګېډو د ميندو ستاسې، حال دا چې) طفل (وئ)، بيا (پالو تاسې) تر هغه پورې چې ورسېږئ تاسې کمال او قوّت خپل ته (جسمًا او عقلاً)، او ځينې له تاسې څخه هغه دي چې وفات کولی شي (له رشد او قوت څخه وروسته يا پخوا)، او ځينې له تاسې څخه هغه دي چې رد کولی شي (يعني ژوندي وي) تر ناکاره عمره پورې، لپاره د دې چې نه پوهيږي وروسته له پوهې په هيڅ شي (د خپلو ټولو اقوالو د بېکاره کېدلو له کبله)، او وينې به ته ځمکه وچه شاړه، نو هر کله چې نازلې کړو مونږ په دغې (وچې مړې شاړې ځمکې داسمان له خوا) اوبه؛ نو وخوځيږي او ډډه شي او زرغونه کړي له هر قسم نباتاتو څخه ښايسته تاند، تنکی تېغ (د وښو په شنه کېدلو) سره.

تفسير: يعنې که کفّار او د بعث بعد الموت منکرين په دغه شک او شبهه کې لويدلي وي، چې له ذرې ذرې کېدلو څخه وروسته به بيا څرنګه ژوندي راپورته شي؟ نو خپل ړومبني پيدايښت ته دې غور او فکر وکړي، چې په ابتداء کې څرنګه پيدا شوی دی؟ يعنې اول ستاسې پلار آدم عليه السلام مې له خاورې څخه پيدا کړ، بيا مو تاسې د مني له څاڅکي څخه پيدا کړئ ! يا دا مطلب چې له خاورې څخه مې خواړه پيدا کړل چې هغه څو منازل او مدارج تېروي، بيا نطفه کيږي، بيا هم د نطفې د څو منازلو او مدارجو له تېرولو څخه وروسته ستاسې تشکيل او تخليق مينځ ته راځي، له نطفې څخه پرنډه وينه او له وينې څخه د غوښې ټوټه جوړيږي، او بيا د غوښې په دغې ټوټې باندې داسې وخت راځي، چې د بني آدمو پوره شکل، نقشه لاسونه، پښې، سترګې، پوزه او نور اندامونه جوړيږي، او يو وخت داسې وي، چې تر دغه وخته پورې هيڅ شی په کې نه وي جوړ شوي، يا يې دا مطلب چې د ځينو پيدايښت مکمل کيږي، او د ځينو هم هغسې ناقص پاتې کيږي، او په هم هغه ناقص صورت لوييږي، يا داسې دې وويل شي چې ځينې بې عيبه او ځينې عيبجن کيږي.

﴿لِّنُبَيِّنَ لَكُمْ﴾ دپاره ددی چې بيان کړو مونږ تاسې ته چې پخپله ستاسې اصل څه وو؟ او د څو ورځو د تېرېدلو څخه وروسته څرنګه په انساني صورت سره جوړ او مکمّل جوړ شوئ، که په دې وپوهېدئ؛ نو د نورو حقايقو انکشاف هم کېدی شي، او د بعث بعد الموت په امکان باندې هم پوهېدلی شئ.

﴿وَنُقِرُّ فِي الْأَرْحَامِ﴾ الآية ـ او ثابت بريږدو مونږ په أرحامو کې هغه شې چې اراده وکړو دهغه د ثابت پاتې کيدو، يعنې څومره موده چې د هرچا لپاره د مور په رحم کې اوسېدل او تقرّر لازم وي؛ هغومره يې هلته ساتو، لږ تر لږه (۶) مياشتې او زيات له زياته دوه کاله يا څلور کاله على اختلاف الأقوال.

﴿ثُمَّ نُخْرِجُكُمْ طِفْلًا﴾ الآية ـ بيا راوباسو تاسې له ځيڼو د ميندو په داسې حال کې چې ماشوم وئ، يعنې لکه څرنګه چې مو په ځيڼه کې ډېر زيات مدارج طي کړي دي، همداسې د زېرېدلو څخه وروسته به هم په تدريج سره ډېر مدارج طی کوئ: يوه د طفوليت زمانه ده چې انسان په کې بالکل کمزوری او ناتوان وي، او د ده ټولې قواوې مخفي او پټې وي، بيا داسې يو وخت پرې راځي چې ټولې پټې قواوې يې ظاهريږي، د جسماني حيثيته هر شی د خپلې ځوانۍ کمال ته رسيږي، بيا خو ځينې په ځلميتوب کې مړ او ځينې خو هغه عمر ته رسيږي، چې په هغه کې انساني قواوې، حواس او اعضاء له زور او قوّت څخه لويږي، او له پوهې او عقل او د کار کولو له قدرت څخه وروسته له کاره لويږي، او بيخي بېکاره او خراب ځرځي، ياد شوي شيان يې له ياده وځي، او له زده کړو شيانو څخه هم په هيڅ شي نه پوهيږي او ترې هيرېږي (ځکه کې بېرته وړوکتوب ته ځرځي).

ذٰلِكَ بِأَنَّ اللّٰهَ هُوَ الْحَقُّ وَأَنَّهُ يُحْيِ الْمَوْتٰى وَأَنَّهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ۝٦ وَأَنَّ السَّاعَةَ آتِيَةٌ لَّا رَيْبَ فِيهَا وَأَنَّ اللّٰهَ يَبْعَثُ مَن فِي الْقُبُورِ ۝٧

دغه (راز راز پيدا کول او ژوندي کول) په سبب د دې دي چې بېشکه الله هم دی دی حق (ثابت موجود دائم په رښتيا مستحق د عبادت)، او بېشکه دی ژوندي کوي مړي، او بېشکه الله په هر شي ښه قادر دی. او بېشکه چې قيامت راتلونکی دی، چې نشته هيڅ شک په (راتلو) د دغه (قيامت) کې، او بېشکه چې الله بيا ژوندي راپاڅوي هر هغه چې په قبرونو کې دي (د حساب او جزاء لپاره).

تفسير: د انسان له پيدايښت او د کښت (فصل) د مثالونو څخه چې پورته ذکر شول، څو خبرې ثابتيږي:

(۱): دا چې يقيناً او په تحقيق الله تعالى موجود دی، که نه داسې منظم، محکم او حکيمانه صنائع به له کومه څرګند شوي وی، او د چا له لاسه به دغسې چارې انجام شوي وی؟.

(۲): دا چې الله تعالی مړو او بې ساه شیانو ته ژوند ورکوي، او ساه په کې اچوي، لکه چې له یو موټي خاورې یا له یو څاڅکي اوبو څخه انسان جوړول او په مړه وچه ویجاړه ځمکه کې نباتي روح اچول په دې شاهد دي، چې پاک الله ته بیا پیدا کول هیڅ مشکل کار نه دی.

(۳): دا چې الله تعالی پر هر شي باندې قادر دی، او که هر شی د ده تر قدرت لاندې نه وی؛ نو له سره به یې داسې کارونه نشو کولی.

(۴): قیامت ضرور واقع کېدونکی دی، او له دې ژوند څخه وروسته خامخا بل ژوند راتلونکی دی، ځکه چې دومره لوی لوی انتظامونه هم داسې لغو، او بېکاره نشي پاتې کېدی.

د دې خبرې تقاضا دا ده چې کوم بل ژوندون دې خامخا موجود وي، چې هلته سعید او شقي، مجرم او وفادار او نور په صاف ډول سره بېل او جدا شي، او هر یو هم هغه مقام ته ورساو ه شي؛ چې د هغه ځای د رسېدلو لپاره پیدا شوی، او د هغه قوّت او استعداد په خپل وجود کې لري.

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُّجَادِلُ فِي اللّٰهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَّلَا هُدًى وَّلَا كِتٰبٍ مُّنِيْرٍ ۙ﴿۸﴾ ثَانِيَ عِطْفِهٖ لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ؕ لَهٗ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ وَّنُذِيْقُهٗ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ عَذَابَ الْحَرِيْقِ ﴿۹﴾ ذٰلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ يَدٰكَ وَاَنَّ اللّٰهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِّلْعَبِيْدِ ﴿۱۰﴾

او ځینې له خلقو هغه څوک دي چې جګړه کوي په (حق یا قدر یا کلام د) الله کې بې له پوهې، او بې دلیله، او بې د لارې سمې، او بې له کتابه روښانه. په داسې حال کې چې اړوي څنګ خپل (له ایمانه په تکبر او اعراض سره او جګړې کوي) چې ګمراه کړي خلق له لارې د الله، شته ده لره په دنیا کې رسوایي او وبه څکوو مونږ ده لره په ورځ د قیامت کې عذاب سوځوونکی. (او وبه وایو ده ته) دا عذاب او رسوایي په سبب د هغو عملونو دي چې پخوا لیږلي دي دواړو لاسونو ستا (یعنې تا)، او (بل په سبب د دې دي چې) بېشکه الله نه دی (هیڅ قدر) ظلم کوونکی پر بندګانو (خپلو چې بې ګناه څوک په عذاب کړي).

تفسیر: یعنې د داسې واضحو دلائلو او شواهدو له اورېدلو څخه وروسته بیا هم کاږه تلونکي، ضد کوونکي او معاند خلق د الله تعالی په خبرو کې همداسې چتې (بېکاره) او بې سنده جګړې کوي، حال دا چې له دوی سره نه کوم ضروري علم، نه عقلي دلیل او نه سمعي سند وي، بلکه تش په اوهامو او ګومانونو پسې روان وي، نو هر هغه څوک چې بې له حجّت او دلیله تش د عناد لامله د الله تعالی په خبرو کې جګړې کوي، او غرض یې دا وي چې نور خلق د ایمان او یقین له لارې څخه وګرځوي؛ نو الله تعالی به هغه په دنیا کې خوار او ذلیل کړي، او د آخرت عذاب او رسوایي خو بېله ورته تیاره ده.

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَّعْبُدُ اللّٰهَ عَلٰى حَرْفٍ ۚ فَاِنْ اَصَابَهٗ خَيْرُ ِۨاطْمَاَنَّ بِهٖ ۚ وَاِنْ اَصَابَتْهُ فِتْنَةُ ِۨانْقَلَبَ عَلٰى وَجْهِهٖ ۚ خَسِرَ الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةَ ؕ ذٰلِكَ هُوَ الْخُسْرَانُ الْمُبِيْنُ ﴿۱۱﴾

او ځینې له خلقو هغه څوک دي چې عبادت کوي د الله په څنګ باندې (یا شک او شبهه چې په دین کې یې پیدا کوي، او حق یې نه ګڼي) پس که ورسېږي ده ته کوم خیر (په سبب د دین سره لکه صحت اوغنی؛) نو قائم پاتې شي په دغه (عبادت او دین)، او که ورسېږي ورته کوم مصیبت؛ نو بېرته وګرځي په مخ خپل (کفر ته نو) زیانکار شو په دنیا کې (چې خپل مراد ته ونه رسېد)، او

(زیانکار شو په) آخرت کې، (چې عمل یې باطل او په اور کې داخل شو)، دغه (د دواړو جهانو زیان) همدغه زیان دی ښکاره.

يَدْعُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَضُرُّهُ وَمَا لَا يَنفَعُهُ ۚ ذَٰلِكَ هُوَ الضَّلَالُ الْبَعِيدُ ﴿١٢﴾

رابلي دی (عبادت کوي مشرک) غیر له الله د هغه څه چې نه ضرر رسولی شي ورته (که یې عبادت ونه کړي)، او د هغه څه چې نه نفع رسولی شي ورته (که یې عبادت وکړي)، دغه (عبادت د ما سوی الله) همدغه ګمراهي ده ډېره لویه لرې (له حقه له مقصده).

يَدْعُو لَمَن ضَرُّهُ أَقْرَبُ مِن نَّفْعِهِ ۚ لَبِئْسَ الْمَوْلَىٰ وَلَبِئْسَ الْعَشِيرُ ﴿١٣﴾

بولي دوی (عبادت کوي مشرکان) د هغه (معبود) چې ضرر د هغه (عابد ته یې) ډېر نژدې دی له ګټې د هغه (معبود دغه عابد ته، چې د شفاعت هیله ده)، خامخا بد دوست دی (دا باطل معبود) او خامخا بد ملګری دی.

تفسیر: یعنې که د بُت پرستانو له زعم سره موافق له بُتانو څخه د ګټې هیله لرئ؛ دغه هیله بې فائدې او موهوم شی دی، لیکن د دوی له عبادت څخه نقصان او ضرر رسېدل قطعي او یقیني دي، نو ځکه د دوی د فائدې خبره به وروسته له دې نه لیدل کیږي، نقصان خو اوس سمدلاسه وروسېد.

﴿لَبِئْسَ الْمَوْلَىٰ وَلَبِئْسَ الْعَشِيرُ﴾ یعنې کله چې په قیامت کې د بُت پرستۍ نتائج ور د مخه شي؛ نو بت پرستان به همداسې وایي: ﴿لَبِئْسَ الْمَوْلَىٰ وَلَبِئْسَ الْعَشِيرُ﴾.

إِنَّ اللَّهَ يُدْخِلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ۚ إِنَّ اللَّهَ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ ﴿١٤﴾

بېشکه چې الله ننه باسي هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی او کړي یې دي ښه (عملونه په داسې) جنتونو کې چې بهیږي له لاندې (د ونو او ماڼیو) د هغو ویالې، بېشکه چې الله کوي هر هغه چې اراده یې وکړي (چې ځینې یې د مطیعانو کرامت او د عاصیانو اهانت دی).

تفسیر: یعنې پاک الله د هر هغه چا په نسبت چې مشیت او اراده وکړي؛ سزا ورکوي، او هر هغه ته چې اراده او مشیت یې وي؛ انعام ورکوي، هیڅوک د دې خبرې توان نه لري چې د ده لاس ونیسي.

مَن كَانَ يَظُنُّ أَن لَّن يَنصُرَهُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ فَلْيَمْدُدْ بِسَبَبٍ إِلَى السَّمَاءِ ثُمَّ لْيَقْطَعْ فَلْيَنظُرْ هَلْ يُذْهِبَنَّ كَيْدُهُ مَا يَغِيظُ ﴿١٥﴾

هر څوک چې (داسې) وي چې ګومان کوي د دې چې له سره به مرسته (مدد) ونه کړي له دغه (محمد) سره الله په دنیا کې او په آخرت کې؛ نو ودې غځوي یو پړی اسمان ته (یا چت ته او ځان دې پرې ځوړند کړي)، بیا دې پرې کړي (دغه پړی چې ولویږي او مړ شي، یا دې ځان غرغره کړي) بیا دې وګوري چې آیا بیا زائلولی شي هیله، تدبیر د هغه (سړي) هغه شي لره چې دی یې په قهر کړی دی (چې د الله له خوا د محمّد نصرت دی).

تفسير: الله تعالى د خپل رسول سره د دنيوي او اخروي فتحې او نصرت کومې وعدې چې کړي دي؛ هغه خامخا پوره کېدونکې دي، که کافران او حاسدان ډېر په قهر او خفه شي، او د ربّاني نصرت د مخنيوي او انسداد لپاره ډېر تدابير هم ونيسي؛ ليکن د محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم د نصرت او بري او کاميابۍ مخه په هيڅ ډول سره نشي نيولى، او هغه به خامخا ترسره کېږي، که دغه کفّار او حاسدين د محمد صلى الله عليه وسلم په دغه نصرت ډېر زيات خفه او غمجن دي، او په دې باندې پوهيږي چې مونږ په خپلو کوښښونو او زيار (محنت) ويستلو سره د الله تعالى د ارادې او مشيت لاره بندولى شو؛ نو دوى دې خپل کوښښ په دې لاره کې ولګوي، تر دې پورې چې د پرې يو سر دې د چت په لاړو کې سبه جګ وتړي، او بل سر دې د تېزندۍ په شان په خپله غاړه کې واچوي، او په خپل لاس دې خپل ځان غرغره کړي، او په دې صورت دې له ډېر قهر او خفګان څخه خپل ځان مړ او خلاص کړي، يا که يې له لاسه پوره وي؛ نو يو پرى دې له آسمان څخه ځوړند کړي، او په هغې دې اسمان ته وخيژي، او له هغه ځايه دې اسماني نصرت قطع کړي، نو بيا دې د راښکته کېدو نه وروسته وګوري چې په دغو تدبيرونو سره دغه ربّاني معاونت او اسماني نصرت منقطع کېږي؟ چې په هغه دوى دومره په قهر دي.

وَكَذٰلِكَ اَنْزَلْنٰهُ اٰيٰتٍۭ بَيِّنٰتٍ ۙ وَّاَنَّ اللّٰهَ يَهْدِيْ مَنْ يُّرِيْدُ ﴿۱۶﴾

او په شان (د دغو منزّلو آيتونو) نازل کړي ليږلي دي مونږ آيتونه ښکاره، او بېشکه چې الله سمه صافه لاره ښيي هر هغه چا ته چې اراده وکړي (د هغه د هدايت).

اِنَّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَالَّذِيْنَ هَادُوْا وَالصّٰبِـُٔوْنَ وَالنَّصٰرٰى وَالْمَجُوْسَ وَالَّذِيْنَ اَشْرَكُوْٓا ۖ اِنَّ اللّٰهَ يَفْصِلُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ۭ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰي كُلِّ شَيْءٍ شَهِيْدٌ ﴿۱۷﴾

بېشکه هغه کسان چې ايمان يې راوړى دى، او هغه کسان چې يهوديان دي، او (هغه کسان چې) صابيان دي، او (هغه کسان چې) نصرانيان دي، او (هغه کسان چې) مجوسيان دي، او هغه کسان چې شريک يې پيدا کړى دى له الله سره؛ بېشکه چې الله به فيصله وکړي په منځ د دوى کې په ورځ د قيامت کې، بېشکه چې الله په هر شي باندې ښه شاهد دى.

تفسير: مجوس د اور عبادت کوي، او په دوه معبودانو عقيده لري، يو د خير معبود چې دوى ورته (يزدان) وايي، دوهم د شر معبود چې هغه (اهرمن) بولي، او د کوم نبي نوم هم يادوي، دا معلومه نه ده چې دوى له هدايت څخه وروسته په ضلالت مبتلا شوي دي، يا له ابتداء څخه په غلطه لار روان دي.

د دغو ګردو مذاهبو او فرقو د منازعې عملي او قاطع فيصله به د الله تعالى له درباره د قيامت په ورځ کې کېږي، او هر يو به سره جدا کوي، او خپلو خپلو ټاکلو (مقرر شويو) ځايونو ته به يې رسوي، په دې باندې يواځې پاک الله عالم دى چې کوم يو د کوم مقام او د کومې سزا مستحق دى؟.

اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ يَسْجُدُ لَهٗ مَنْ فِي السَّمٰوٰتِ وَمَنْ فِي الْاَرْضِ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ وَالنُّجُوْمُ وَالْجِبَالُ وَالشَّجَرُ وَالدَّوَاۗبُّ وَكَثِيْرٌ مِّنَ النَّاسِ ۭ وَكَثِيْرٌ حَقَّ عَلَيْهِ الْعَذَابُ ۭ وَمَنْ يُّهِنِ اللّٰهُ فَمَا لَهٗ مِنْ مُّكْرِمٍ ۭ اِنَّ اللّٰهَ يَفْعَلُ مَا يَشَاۗءُ ﴿۱۸﴾ السجدة

آيا نه وينې، نه پوهيږې ته؟ چې بېشکه الله چې دى سجدې برېدي (عبادت کوي) ده ته هر هغه چې په اسمانونو کې دي (له علويّاتو)، او هر هغه چې په ځمکه کې دي (له سفلياتو)، او لمر او

سپورمۍ او ستوري او غرونه او ونې او څلوربول او ډېر له خلقو (چې مؤمنان دي) په عبادت سره، او ډېر دي (له کفارو) چې ثابت شوی دی پرې عذاب (چې سجده نه بړدي الله ته)، او هر څوک چې سپک يې کړي الله؛ پس نشته ده ته هيڅوک عزت ورکوونکی، بېشکه چې الله کوي هر هغه کار چې اراده يې وکړي (له اکرام او اهانت څخه).

هٰذٰنِ خَصۡمٰنِ اخۡتَصَمُوۡا فِیۡ رَبِّهِمۡ‌

دا دواړه (ډلې مؤمنان او کافران) مدّعيان دي چې جګړه يې وکړه په (ذات، صفات او دين د) رب خپل کې.

تفسير: يعنې پخوا له دې نه چې په ﴿إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالصَّابِئِينَ﴾ الآية ـ کې چې د هغو ذکر وشو؛ هغو ته د حق او باطل له حيثه دوه ډلې ويلی شو: يوه د مؤمنانو ډله چې د خپل رب ټول اوامر مني، او د ده د احکامو په مقابل کې سر په سجده بړدي، دويمه د کفّارو ډله چې په هغو کې يهودان، نصرانيان، مجوسيان، مشرکين، صابئين او نور ټول شامل دي، چې د الله رباني هدايت نه قبلوي، او د الله د اطاعت لپاره سر په سجده نه بړدي، دغه دواړه ډلې په دغو مباحثو او مناظرو کې، د جهاد او قتال په مواقعو کې هم يو د بل په مقابل کې ټينګ ولاړ وي.

فَالَّذِيۡنَ كَفَرُوۡا قُطِّعَتۡ لَهُمۡ ثِيَابٌ مِّنۡ نَّارٍ‌

پس هغه کسان چې کافران شوي دي؛ څکختې (جوړولی) شي دوی لپاره جامې له اوره.

تفسير: يعنې لکه څنګه چې کالي (جامي) د انسان بدن پټوي؛ د جهنم اور به هم دغه راز دوی احاطه کوي، او ترې به چاپېريږي، يا به د کوم داسې شي کالي ورواغوستل شي، چې د اور ګرمي به پرې ډېر ژر اثر کوي، او ډېر زيات به سور کيږي.

يُصَبُّ مِنۡ فَوۡقِ رُءُوۡسِهِمُ الۡحَمِيۡمُ ۚ‌ ﴿۱۹﴾ يُصۡهَرُ بِهٖ مَا فِىۡ بُطُوۡنِهِمۡ وَالۡجُلُوۡدُ ؕ‌ ﴿۲۰﴾ وَلَهُمۡ مَّقَامِعُ مِنۡ حَدِيۡدٍ ؕ‌ ﴿۲۱﴾

اچولی به شي (په شدّت سره) له پاسه د سرونو ددوی اوبه سرې يشېدلې. چې خوړين به شي په دغو اوبو سره هغه (کولمې) چې په ګېډو د دوی کې دي او پوستکي (د دوی هم). او وي به د دوی لپاره څټکونه (ګرزونه) له اوسپنې (چې د دوی سرونه به پرې ټکولی او وهلی شي).

تفسير: يعنې د دوزخيانو ککرۍ به په څټکونو ګرزونو سره ميده کيږي، او يشېدلې اوبه به له پاسه پرې اچولی کيږي، چې د ماغزو له لارې به د دوی ګېډې ته ورځي، او له هغه څخه به د دوی ټولې کولمې ټوټې ټوټې د دوی له مقعدو څخه لاندې تويږي، او د دوی د بدن خارجي سطح به هم د دې اوبو له رسېدلو څخه بيخي شړيږي، او د ورستې وينې غوښې په شان به ترې لويږي، بيا به خپل اصلي حالت ته بېرته ورګرځي، او پرله پسې به همدغه عمل تکراريږي: ﴿كُلَّمَا نَضِجَتۡ جُلُوۡدُهُمۡ بَدَّلۡنٰهُمۡ جُلُوۡدًا غَيۡرَهَا لِيَذُوۡقُوا الۡعَذَابَ‌ؕ﴾ (۵ جزء د النساء سورت (۵۶) آيت (۸) رکوع)، اللهم أعذنا من غضبك وعذابك !.

كُلَّمَاۤ اَرَادُوۡۤا اَنۡ يَّخۡرُجُوۡا مِنۡهَا مِنۡ غَمٍّ اُعِيۡدُوۡا فِيۡهَا ۘ‌ وَذُوۡقُوۡا عَذَابَ الۡحَرِيۡقِ ﴿۲۲﴾

هر کله چې اراده وکړي (دوزخيان) د دې چې ووځي له دغه (دوزخ څخه) له غمه؛ نو بېرته ګرځولی شي دوی په دغه (اور) کې او (وبه ويلی شي دوی ته) وڅکئ تاسې عذاب (د اور ډېر) سوځوونکي.

تفسير: يعني كله چې كافران په دوزخ كې ډېر غم او تكليف ووينې؛ نو وبه غواړي چې له دې ځای نه ووځي او چېرې وتښتي، خو د اور لمبې به دوی له ځان سره پورته كړي، بيا به يې پرښتې د اوسپنو په ګرزونو سره وهي، او لاندې به يې غورځوي، او داسې به ورته ويل كيږي: «د اور د دغه دائمي عذاب خوند وځكئ!»، چې له سره به تري بېرته نشئ وتلی «العياذ بالله».

إِنَّ اللَّهَ يُدْخِلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ وَلُؤْلُؤًا ۖ

بېشكه چې الله ننه باسي هغه كسان چې ايمان يې راوړی دی او كړي يې دي ښه (عملونه په داسې) جنتونو كې چې بهيږي له لاندې (د مانيو او ونو) د هغو ويالې، ګڼه به واچول شي (جنتيانو ته) په دغه (جنت) كې له باهو ګانو (وښيو) له سرو زرو او له مرغلرو ځنې.

تفسير: يعني په لويه هوسايۍ (آرام)، ښايست، او زيب سره به اوسيږي، او له هر يو عنوان څخه يې تجمّل تنعم څرګندېږي.

وَلِبَاسُهُمْ فِيهَا حَرِيرٌ ﴿٢٣﴾

او جامې د دغو (جنتيانو) به په دغه (جنت) كې ريښمينې وي.

تنبيه: په احاديثو كې راغلي دي: «هر هغه نارينه چې دلته د وريښمو كالي واغوندي؛ نو په آخرت كې به يې نه آغوندي»، كه دغه آغوستونكی كافر وي؛ نو ښكاره ده چې هغه له سره په جنّت كې نه داخليږي چې د جنتيانو لباس واغوندي، هو! كه مؤمن وي؛ امكان لري چې د څه مودې له مخې د دغه لباس څخه محروم شي، او بيا يې تر ابده پورې واغوندي، نو د دغه غير متناهي مودې په مقابل كې دغه لږه زمانه غير معتدّ به ګڼله كيږي.

وَهُدُوا إِلَى الطَّيِّبِ مِنَ الْقَوْلِ ۖ

او لاره ښوولې شوې ده (جنتيانو ته په دنيا كې له جانبه د الله) طيبې پاكې ته (چې لا إله إلا الله ده) له قول نه.

تفسير: هر هغه مؤمن چې په دنيا كې (لا إله إلا الله) ويلې وي، قرآن يې لوستلی وي، د الله تعالى تسبيح او تحميد، امر بالمعروف، نهي عن المنكر يې كړی وي؛ نو په آخرت كې به هم پرښتې له هرې خوا دوی ته سلامونه اچوي، او پخپله جنتيان به هم په خپلو منځونو كې يو بل ته ښې پاكې خبرې كوي، هلته به بېځايه خبرې، شورماشور، دعوی او دنګلي نه وي، او ټول به د الله تعالى د نعمتونو په شكر ګزارۍ كې لګيا او مشغول وي، مثلا وايي به: ﴿وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي صَدَقَنَا وَعْدَهُ وَأَوْرَثَنَا الْأَرْضَ نَتَبَوَّأُ مِنَ الْجَنَّةِ حَيْثُ نَشَاءُ﴾ (٢٤ جزء، د الزمر سورت (٧٤) آيت)، د (٢٢ جزء د فاطر سورت په (٣٣ - ٣٤) آيتونو) كې راغلي دي: ﴿يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ وَلُؤْلُؤًا وَلِبَاسُهُمْ فِيهَا حَرِيرٌ * وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَذْهَبَ عَنَّا الْحَزَنَ﴾ الآية ـ په همدغه سره د دې حاضر آيت تفسير كيږي، لكه چې په روح الهاني تفسير كې راغلي دي، نبّه عليه في روح المعاني.

وَهُدُوا إِلَى صِرَاطِ الْحَمِيدِ ﴿٢٤﴾

او لار ښوولې شوې ده (جنتيانو ته په دنيا كې) طرف د لارې (د الله) ته چې ستايل شوې دی په ښو ښو صفتونو سره.

تفسير: يعني د الله تعالى لاره يې وموندله چې نوم يې اسلام دى، دغه لاره په خپله هم حميده ده، او د لارې خاوند هم حميد دى، يا يې هغه ځاى ته لاره وموندله؛ چې هغه ته په رسېدلو سره انسان د الله تعالى د نعمتونو شكر اداء كوي.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ الَّذِي جَعَلْنَاهُ لِلنَّاسِ سَوَاءً الْعَاكِفُ فِيهِ وَالْبَادِ

بېشكه هغه كسان چې كافران شوي دي، او اړوي (منع كوي خلق) له لارې د الله (اسلام نه) او له مسجد حرام نه؛ (نو معذبيږي په عقبى كې)، هغه (مسجد) چې ګرځولى دى مونږ دغه مسجد ځاى د عبادت لپاره د (ټولو) خلقو، برابر دي اوسيدونكي په دغه (مسجد) كې او له بهره راتلونكي.

تفسير: يعني يو خو هغه خلق دي چې له خپلې ګمراهۍ سره سره دنورو مخه هم نيسي، چې د هدايت په لاره لاړ نشي، او غواړي چې هيڅوک د الله تعالى په لاره سم نشي، تر دې هغه مسلمانان چې د خپل پيغمبر سره د عمرې د اداء كولو لپاره مكې معظمې ته روان وو؛ د هغوى مخه يې هم ونيوله، حال دا چې مسجد الحرام يا د حرم شريف هغه برخه چې په هغې پورې د خلقو عبادت او مناسك تعلّق لري؛ ټولو ته يو شان دى، او هلته مقيم اومسافر او محلي او پرديسي ته د اوسېدلو او عبادت كولو مساوي حقوق حاصل دي، هو ! كه څوک د هغو متبرکو ځايونو څخه د شړلو وړ او لايق وي؛ نو هم هغه كسان دي چې په خپل شرک او شرارت د دې مبارک ځاى بې احترامي او بې عزتې كوي.

وَمَنْ يُرِدْ فِيهِ بِإِلْحَادٍ بِظُلْمٍ نُذِقْهُ مِنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٢٥﴾

او هر چا چې اراده وكړه په دغه (مسجد الحرام) كې د بې لارۍ (د حق نه په مخ ګرځولو سره)؛ نو وبه څكوو مونږ په هغه (كړېدونكي) له عذاب دردناک څخه.

تفسير: يعني هغه څوک چې په مسجد الحرام كې عمدًا او بالاراده د بې دينۍ او شرارت كومه خبره كوي؛ نو هغه ته به د هغه چا په نسبت چې دغه كار په بل ځاى كې كوي سخته سزا وركړى شي، نو له دې نه د هغو خلقو حال معلوم كړئ چې په خپل ظلم او شرارت سره يې د مؤمنانو مخه د مكې معظمې د زيارت د ورتګ په وخت كې نيولې وه.

وَإِذْ بَوَّأْنَا لِإِبْرَاهِيمَ مَكَانَ الْبَيْتِ

او (ياد كړه اى محمده !) هغه وخت چې ښكاره (معين) كړ مونږ ابراهيم ته ځاى د بيت الله.

تفسير: وايي چې د كعبې شريفې ځاى لا له پخوا څخه مقدّس او متبرّک وو، بيا د ډېرې مودې په تېرېدلو سره ورک او نامعلوم شو، ابراهيم عليه السلام ته حكم وشو چې بيت الله ودانه كړه ! او د هغه معظم مقام نښې وروښودل شوې، ابراهيم عليه السلام د خپل ځوى اسماعيل عليه السلام په ملګرتيا د كعبې خونه (كور) ودانه كړه.

أَنْ لَا تُشْرِكْ بِي شَيْئًا

(او ورته مو وويل) چې مه شريكوه له ما سره هيڅ.

تفسير: يعني د دې كور بنسټ او تاداو (بنياد) په خالص توحيد باندې كېږده ! هيڅوک دې چې دغه ځاى ته راشي؛ د الله تعالى د عبادت څخه پرته مشركانه رسوم په ځاى نه راوړي، د مكې معظمې كفّارو سره له دې چې د ابراهيمي ملّت

مدّعيان وو، ددغه آيت خلاف عمل وکړ چې هلته يې درې سوه شپېته بتان ودرول (العياذ بالله)، ځمونږ سيد المرسلين خاتم الأنبياء محمد مصطفى صلى الله عليه وسلم دغه مطهّر او مقدّس ځای له دغه نجاست او ګندګۍ څخه د تل لپاره پاک کړ، فلله الحمد والمنة.

وَطَهِّرْ بَيْتِيَ لِلطَّآئِفِينَ وَالْقَآئِمِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ ﴿٢٦﴾

او پاک ساته کور ځما (له بُتانو او نورو پليتو څخه) لپاره د طواف کوونکو، او لپاره د قيام کوونکو (په مکّه کې)، او رکوع کوونکو، او سجده کوونکو (لمونځ کوونکو لپاره).

تفسير: يعنې يواځې د همدغو خلقو لپاره دې مخصوص وي، او له نورو ټولو څخه دې پاک او صاف کړ شي.

وَأَذِّن فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالًا وَعَلَىٰ كُلِّ ضَامِرٍ يَأْتِينَ مِن كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ ﴿٢٧﴾

او غږ وکړه (ای ابراهيمه) په خلقو کې د حج (د اداء کولو) لپاره، چې راشي (حاجيان) تاته پلي (پياده) او (سواره) په هر ډنګر اوښ چې راځي (دا اوښان) له هرې لارې لرې (ژورې لرې) نه.

تفسير: کله چې کعبه ودانه شوه، نو ابراهيم عليه السلام په يوه جګ (اوچت) غره باندې ودرېد، او داسې غږ يې وکړ: «ای خلقو ! پاک الله په تاسې حج فرض کړی دی، حج ته راشئ !»، حق تعالى دغه غږ په هر ځای کې هر روح ته ورساوه، نو د هر چا لپاره چې حج مقدّر وو؛ د هغه روح دغه غږ ته لبّيک وويل، او هم هغه د شوق پټې سکروټې دي، چې په زرهاوو پلي (پياده) هم د حج د سفر ربړونه (تکليفونه) په ځان اخلي، او د بيت الله په ليدلو سره خپلې سترګې رڼوي، او ډېر زيات خلق خو له دومره لرې ځايونو څخه سواره دمکې معظمې په لوري سفر کوي؛ چې له ډېرو مزلونو او سفر کولو څخه د دوی اوښان ستړي ستومانه او بيخي خوار او ډنګر کيږي، زياترو حاجيانو ته غښتلي او څارېه اوښان کله ورسيږي، نو ځکه په همدغو خوارو، ډنګرو، وچو، کلکو اوښانو مزلونه کوي، دا ګواکې د هم هغې دعاء د مقبوليت اثر دی، چې ابراهيم عليه السلام کړې وه: ﴿فَاجْعَلْ أَفْئِدَةً مِّنَ النَّاسِ تَهْوِي إِلَيْهِمْ﴾ (۱۳ جزء د ابراهيم سورت (۳۷) آيت (۶) رکوع).

لِّيَشْهَدُوا مَنَافِعَ لَهُمْ وَيَذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ فِي أَيَّامٍ مَّعْلُومَاتٍ عَلَىٰ مَا رَزَقَهُم مِّن بَهِيمَةِ الْأَنْعَامِ ۖ

لپاره د دې چې حاضر شي (دغه خلق ځای د دنيوي او اخروي) ګټو خپلو ته، او چې ياد کړي نوم د الله په هغو څو ورځو (د لوی اختر) کې چې معلومې دي په (ذبح د) هر هغه حيوان چې ورکړی دی الله دوی ته له بې ژبو چارپايانو څخه.

تفسير: د بيت الله د حج اصلي مقصد خو اخروي ګټو حاصلول دي، مثلاً د حج او عمرې او د نورو عباداتو په ذريعه د الله تعالى خوښي حاصلول او د روحاني ترقياتو لوړو (اوچتو) مقاتو ته رسېدل، ليکن د دغې لويې اجتماع په ضمن کې ډېر زيات سياسي، تمدّني او اقتصادي ګټې هم حاصلېدی شي، کما لا يخفى.

د ﴿أَيَّامٍ مَّعْلُومَاتٍ﴾ څخه د ذوالحجې درومبنی لس (۱۰) ورځې مراد دي، په دغو ورځو کې د الله تعالى د يادونې فضيلت ډېر زيات ښوولی شوی دی، د دغه ذکر لاندې په خصوصي ډول دا هم داخل دي، چې د قربانی د حيواناتو د ذبح کولو په وخت کې دې د الله تعالى نوم واخيست شي، او «بسم الله، الله أكبر» دې وويل شي، په دغو ورځو کې ډېر ښه عمل همدا دی چې د پاک الله په نامه دې ذبح وکړی شي.

فَكُلُوا مِنْهَا وَأَطْعِمُوا الْبَائِسَ الْفَقِيرَ ﴿٢٨﴾

پس خورئ تاسې له هغې (غوښې) څخه، او خوراک ورکوئ بد حال فقير (محتاج) ته.

تفسير: ځينو کفّارو داسې خيال کاوه چې په خپله قرباني کوونکي ته نه ښايي چې د قربانۍ له غوښې څخه څه وخوري، دا دی په دې آيت کې د دې مفکورې اصلاح او حکم کوي، چې له دغې غوښې څخه هم تاسې په شوق سره وخورئ، هم يې په خپلو دوستانو، خپلوانو، خوارانو او غريبانو وخورئ !.

ثُمَّ لْيَقْضُوا تَفَثَهُمْ وَلْيُوفُوا نُذُورَهُمْ وَلْيَطَّوَّفُوا بِالْبَيْتِ الْعَتِيقِ ﴿٢٩﴾

بيا دې لرې کړي (حاجيان حاجتونه او) خيرې خپل، او پوره دې اداء کړي نذرونه خپل (او د حج واجبات)، او طواف دې وکړي په هغه کور چې قديم کريم دی.

تفسير: له کوم ځايه چې لبّيک ويل شروع کيږي (احرام ترل کيږي)؛ نو محرِم نه وينه وباسي، نه خپل ويښتان او نوکان اخلي، نه خپل ويښتان غوړوي، نه د بدن د خيرو، دوړو او ګردونو په لرې کولو دومره زيات اهتمام کوي، او نه په ډېره مبالغه او مبلو لامبي، کله چې د ذوالحجة الحرام لسمه ورځ راشي؛ دغه ګرد قيدونه لرې کيږي، سرونه خريل يا ويښتان اخيستل کيږي، بيا غسل کوي، ګنډلې او صفا کالي (جامې) اغوندي، او د کعبې د زيارت طواف ته ځي، په چا چې ذبح لازمه وي؛ ړومبی ذبح کوي، او د «نذرونو» د ورکولو څخه مطلب دا دی چې هغه نذرونه چې د خپلو مطالبو لپاره يې پر خپل ځان منلي وي؛ هغه دې اداء کړي، اصلا دغه نذر د الله تعالى نذر دی او د بل هيچا نه دی، د ځينو په نزد د «نذرونو» د لفظ څخه د حج مناسک يا د حج واجبات مراد دي، او همدغه ډېر نژدې راښکاري، والله أعلم.

ذَٰلِكَ وَمَن يُعَظِّمْ حُرُمَاتِ اللَّهِ فَهُوَ خَيْرٌ لَّهُ عِندَ رَبِّهِ ۗ وَأُحِلَّتْ لَكُمُ الْأَنْعَامُ إِلَّا مَا يُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ ۖ فَاجْتَنِبُوا الرِّجْسَ مِنَ الْأَوْثَانِ وَاجْتَنِبُوا قَوْلَ الزُّورِ ﴿٣٠﴾

دا حکم مو واورېد (يا امر همدا دی چې تېر شو). او هر چا چې تعظيم وکړ د احکامو د الله؛ پس دا کار غوره دی ده ته په نزد د رب د ده، او حلال کړی شوی دی تاسې ته (خوراک د غوښې د څارويو (پس له ذبحې) مګر (حرام دي) هغه څاروي چې لوستل کيږي په تاسې (حرامولی يې)، پس ځان ساتئ تاسې له پليتی څخه چې بُتان دي، اوځان ساتئ تاسې له وينا د دروغو څخه.

تفسير: لکه چې له ترجمې څخه ښکاري: «ذلک» دمحذوفې مبتدأ خبر دی، يعنې حرام شيان درانه ګڼل او د هغو پرېښودل، يا هغه شيان چې د الله تعالى له طرفه محترم ښودل شوي دي، د هغوی د احترام او ادب او تعظيم قائم ساتل لويه نيکي او د ښېګڼې (فائدې) خبره ده، او د هغو انجام به ډېر ښه وي.

په محترمو شيانو کې د قربانۍ حيوان ـ بيت الله ـ صفا ـ مروه ـ منى ـ عرفات ـ مسجدين ـ قرآن بلکه د الله تعالى ټول احکام راځي، په خصوصي ډول سره دلته د مسجد الحرام او د هديې د حيوان په تعظيم زور اچول شوی دی، چې د الله تعالى د بندګانو په راتګ کې هلته په حرم کې څه مشکلات پيدا نه کړئ ! او نه د ممانعت عوامل منځ ته راوړئ ! او نه هغه د هديې حيوانات بېرته تللو ته مجبور کړئ، بلکه قيمتي، ښه څاربه څاروي قرباني کړئ !.

﴿إِلَّا مَا يُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ﴾ يعنې هغه حيوانات چې د هغو حرامولی وخت په وخت تاسې ته ويل کيږي، لکه چې په «البقرة»، «المائدة»، «الأنعام» کې مفصّلاً تېر شول، نو هغه حلال نه دي.

﴿فَاجْتَنِبُوا الرِّجْسَ مِنَ الْأَوْثَانِ وَاجْتَنِبُوا قَوْلَ الزُّورِ﴾ يعنې څارووی د الله تعالی مخلوق او مملوک دی، يواځې د الله تعالی په حکم او د هغه په نامه حلال کېدی شي، او د الله تعالی د کعبې نذر کېدی شي، هغه ساکښ (ذي روح) چې د کوم بُت په قربانګاه کې ذبح کيږي؛ هغه مردارېږي، د داسې شرک او پليتو کارونو څخه ځان ساتنه او اجتناب ضروري دی.

﴿وَاجْتَنِبُوا قَوْلَ الزُّورِ﴾ يعنې د دروغو ويل، او د دروغو شاهدي ورکول، د بل په نامه د الله تعالی د پيدا کړو حيواناتو حلالول، بې د شرعي حکم څخه يو شي ته حلال او يا حرام ويل ټول په «قول الزور» کې داخل دي، د «قول الزّور» د بدی اندازه له دې نه اټکل کېدی شي، چې دلته الله تعالی د هغه ذکر له شرک سره کړی دی، او د الأعراف سورت په (۳۳ آيت، (۴) رکوع، ۸ جزء) کې يې داسې ارشاد کړی دی: ﴿وَأَنْ تُشْرِكُوا بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ سُلْطَانًا وَأَنْ تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ﴾ په احاديثو کې رسول الله صلی الله عليه وسلم هم په ډېر تأکيد او تشديد سره له دې نه ممانعت کړی دی.

حُنَفَآءَ لِلَّهِ غَيْرَ مُشْرِكِينَ بِهِۦ

په داسې حال کې چې غاړه ايښودونکي يئ په اخلاص سره خاص الله ته، نه يئ مشرکان په ده باندې.

تفسير: يعنې له هر طرف او هر چا څخه مخ وګرځوئ، او يواځې د هم هغه واحد لا شريک الله تعالی خالص بندګان اوسئ ! ښايي ستاسې ټول افعال او نيتونه په کُلّي ډول بې د بل د شرک نه خاص الله تعالی ته وي، او د الله تعالی په الوهيت او عبادت کې بل هيڅوک مه شريکوئ.

وَمَن يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَكَأَنَّمَا خَرَّ مِنَ السَّمَاءِ فَتَخْطَفُهُ الطَّيْرُ أَوْ تَهْوِي بِهِ الرِّيحُ فِي مَكَانٍ سَحِيقٍ ﴿٣١﴾

او هر چا چې شريک ونيو له الله سره؛ پس لکه چې راوغورځېد له اسمان څخه پس وتښتوي دی په چابکۍ سره مرغان (او پوتې پوتې کوي يې)، يا وغورځوي دی باد (له کوم هسک «اوچت» ځای نه) په لرې ژور (ښکته) ځای کې.

تفسير: دا يې د شرک مثال بيان کړ، خلاصه يې دا ده چې د توحيد مقام نهايت اعلی دی، کله چې انسان توحيد پرېږدي، او د کوم بل مخلوق په مقابل کې خپل سر ښکته کړي، نو دی په خپله خپل ځان ذليل او سپک کوي، او د توحيد له لوړ (اوچت) اسمان څخه د شرک او کفر کندې ته لويږي.

ښکاره ده چې له دومره جګ ځای څخه دومره ژور ځای ته له لوېدلو څخه وروسته ژوندی نشي پاتې کېدی، اوس خو به يا د اهواوو او ناکارو افکارو مردار خواره ځناوران له ځلورو خواوو د ده د غوښې پوتې په خپلو منښو کو او پنجو سره دانګې دانګې او پوتې پوتې کړي، او وبه يې خوري، يا به لعين شيطان د يوې تېزې ګړندۍ هوا په پرېښو کې کې دی له خپله ځان سره پورته کړي، او په کومه ډېره زياته لرې ژوره کنده کې به يې وغورځوي، چې هيڅوک به د ده هيڅ يو هډوکی او پښتی ونه ويني.

ذَٰلِكَ وَمَن يُعَظِّمْ شَعَائِرَ اللَّهِ فَإِنَّهَا مِن تَقْوَى الْقُلُوبِ ﴿٣٢﴾

دا حکم مو واورېد (يا امر همدا دی چې تېر شو) او هر چا چې تعظيم وکړ د علائمو د (دين د) الله (چې د حج افعال، د هدايواوو څربول او نور عبادت دي)؛ پس بېشکه دا (تعظيم) د زړونو له تقوی څخه دي.

تفسير: يعني د شعائر الله تعظيم په شرک کې داخل نه دی، د هر چا په زړه کې چې د پرهېزګارۍ مضمون او د يو الله جل جلاله خوف وي؛ نو دی به خامخا د شعائر الله ادب او تعظيم کوي، دغه ادب او تعظيم شرک نه دی، بلکه د الله تعالی د عين توحيد له آثارو څخه دی، ځکه چې د الله تعالی رښتينی بنده د هر هغه شي چې الله جل جلاله ته منسوب وي؛ قدر او ادب کوي.

لَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى ثُمَّ مَحِلُّهَا إِلَى الْبَيْتِ الْعَتِيقِ ﴿٣٣﴾

شته تاسې ته په دغو څلورو بولو (د هديو) کې فائدې تر وخت معلوم پورې (چې د دوی د حلالولو وخت دی)، بيا (رسونه ده) ځای (د حلالولو) د دوی ته تر بيت الله پورې، (يا) بيا وخت د دغو منتهي دی هغه بيت ته چې بلند شان دی.

تفسير: قديم کور بيت الله شريف دی، او دلته ښايي توسُّعًا ترې ټول حرم مراد وي، يعني د اوښانو، غويو، پسونو (ګډانو) او نورو نه تاسې ډېرې ګټې حاصلولی شئ، مثلاً پرې سورېږئ، شودې يې څښئ، او نسل ترې اخلئ، او لا يې پسې زياتوئ، له وړيو، پوستکو او نورو څخه يې ګټه (فائده) اخلئ، اوس د هغو عظيم الشأنه اخروي فائده همدغه ده، چې کعبې ته يې نژدې راولئ، او د الله تعالی په نامه يې قرباني کړئ.

وَلِكُلِّ أُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنسَكًا لِّيَذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَىٰ مَا رَزَقَهُم مِّن بَهِيمَةِ الْأَنْعَامِ ۗ فَإِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ فَلَهُ أَسْلِمُوا ۗ

او هر امت لپاره مونږ مقرره کړې ده قرباني د دې لپاره چې ياد کړي دوی نوم د الله پر هر هغه شي چې رزق، روزي ګرځولې ده (الله) دوی ته له بې ژبو څلور بولو حيواناتو څخه (په وخت د ذبحې د دوی کې)، پس حق معبود ستاسې (او د پخوانيو امتونو) الله حق معبود يو دی، پس خاص همده ته غاړه کېږدئ !.

تفسير: يعني الله تعالی ته د نذر په ډول د حيواناتو حلالول په هر اسماني دين کې عبادت منل شوی دی، که دا عبادت تاسې غير الله ته د عبادت (نذر) په ډول کوئ؛ نو دغه شرک دی، او ښايي ترې سخت پرهېز وکړی شي، د موحّد کار دا دی چې يواځې د پاک الله په نامه قرباني وکړي، چې د هغه په پاکه نامه ټولو شرائعو د قرباني کولو حکم ورکړی دی، او نه ښايي چې قرباني د ده له حکم څخه خارجه وي.

وَبَشِّرِ الْمُخْبِتِينَ ﴿٣٤﴾

او زېری ورکړه عاجزي کوونکو ته.

تفسير: يعني هغو خلقو ته د الله تعالی د رضاء او خوښۍ زېری واوروه، چې يواځې د هغه واحد لا شريک الله جلّ جلالُه حکم مني، او د هغه په مقابل کې غاړه ږدي، او په هم هغه باندې يې زړونه ډاډه کيږي، او د ده له جلال او جبروت څخه تل ويريږي.

الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَالصَّابِرِينَ عَلَىٰ مَا أَصَابَهُمْ وَالْمُقِيمِي الصَّلَاةِ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ ﴿٣٥﴾

هغه (عاجزي کوونکي) کله چې ياد کړ شي (د دوی په مخکې نوم د) الله؛ نو ويريږي زړونه د دوی، او (زېری ورکړه) صبر کوونکو ته په هغو (سختيو او غمونو) چې رسيدلي دي دوي ته، او (زېری

ورکړه) قائموونکو (سم دروونکي سره له ټولو حقوقو) د لمانځه ته، (او زېرى ورکړه هغو کسانو ته چې) ځينې له هغو شيانو نه چې ورکړي دي مونږ دوى ته لګوي يې (په ښو کارونو کې).

تفسير: يعنې مصيبتونه او تکليفونه په پوره صبر او ثبات سره په ځان برداشت کوي، او متحمّل کيږي يې، او د کړاوونو او سختيو د تحمّل په وخت کې د حقې لارې څخه يې قدم نه ښويږي.

﴿وَالْمُقِيمِي الصَّلٰوةِ﴾ الآية ـ د بيت الله تر رسېدو پورې حاجيان له ډېرو مصيبتونو او کړاوونو سره مخامخ کيږي، په سفر کې زياتره د لمونځونو د فوتېدلو يا د قضا کېدلو اندېښنه وي، مال هم په کافي اندازه سره لګيږي، ښايي په همدغه مناسبت يې د دغو اوصافو او خصائلو بيان کړى وي.

وَالْبُدْنَ جَعَلْنٰهَا لَكُمْ مِّنْ شَعَآئِرِ اللّٰهِ لَكُمْ فِيْهَا خَيْرٌ ۖ فَاذْكُرُوا اسْمَ اللّٰهِ عَلَيْهَا صَوَآفَّ ۚ فَاِذَا وَجَبَتْ جُنُوْبُهَا فَكُلُوْا مِنْهَا وَاَطْعِمُوا الْقَانِعَ وَالْمُعْتَرَّ ۚ كَذٰلِكَ سَخَّرْنٰهَا لَكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُوْنَ ﴿٣٦﴾

او اوښان غوايان (د هدۍ) ګرځولي دي مونږ دا تاسې ته له علائمو د (دين د) الله، شته تاسې ته په دې کې خير (ديني او دنيوي ګټه)، پس يادوئ نوم د الله په دې (اوښانو غوايانو د ذبحې په وخت کې)، په داسې حال چې ولاړ وي (په دريو پښو چې يوه يې ترې ترلې وي)، نو کله چې پرېوتل اړخونه د دوى (په ځمکه پس له حلالولو، او روح يې وخوت، او پس له پخېدلو) نو خورئ تاسې له دې نه (که مو خوښه وي)، او خورئ يې په صبر کوونکي او په بې صبره (سوالګرانو، فقيرانو)، همداسې (لکه چې ومو ښوده ذبحه د دوى)؛ تابع کړې دي مونږ دغه (مذبوحې) تاسې ته لپاره د دې چې شکر وباسئ تاسې (په دې نعمت).

تفسير: په دى آيت کريمه کې يې راوښود چې اوښ او نور د قربانۍ حيوانات هم د شعائر الله څخه دي چې د هغو په ښه او څربه ساتنه کې ستاسى لپاره دنيوي او اخروى ګټې شته نو تاسو لره ښايي چې دحلالولو په وخت کې پرى د الله تعالى نوم واخلئ بالخصوص، د اوښ د ذبحې ښه طريقه «نحر» دى، چې هغه قبلې ته مخامخ ودروئ، او يو لاس يې (ښې يا کيڼ) وترئ، او په تېتر يې زخم «تپ» ووهئ، کله چې ټوله وينه يې ووته، او په ځمکه ولوېده، بيا يې بوټي بوټي کړئ، او ترې منتفع شئ، که ډېر اوښان وي؛ نو قطار يې ودروئ ! او په همدغه ترتيب سره يې نحر کړئ !.

په ﴿وَاَطْعِمُوا الْقَانِعَ وَالْمُعْتَرَّ﴾ الآية ـ کې يې دوه قسمه محتاجان وښوول، يو هغه چې پر صبر او استقامت سره ناست وي، سوال نه کوي، که لږ څه وروړسيږي؛ پر هغه قناعت کوي، بل هغه چې بې قراري کوي، سوال کوي، دې خوا او هغه خوا ګرځي، که څه شى ورته ورکړ شي؛ خو بيا هم قرار نه کيني.

﴿كَذٰلِكَ سَخَّرْنٰهَا لَكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُوْنَ﴾ الآية ـ يعنې داسې لوى ساکښان (جاندار) چې هم په جثه او هم په قوّت کې له تاسې څخه زيات دي، ستاسې په واک او قبضه کې درکړل شوي دي، چې تاسې له هغو څخه راز راز خدمتونه اخلئ، او په ډېره آسانۍ سره يې حلالولى هم شئ، دا د الله تعالى لوى احسان دى، او ښايي چې د هغه شکر اداء کړ شي، نه داسې چې د شرک په غوره کولو سره بالعکس د هغه ناشکري وکړ شي.

لَنْ يَّنَالَ اللّٰهَ لُحُوْمُهَا وَلَا دِمَآؤُهَا وَلٰكِنْ يَّنَالُهُ التَّقْوٰى مِنْكُمْ ۚ

له سره نه رسيږي الله ته غوښې د دوى، او نه وينې د دوى، وليکن رسيږي دغه (الله) ته پرهېزګاري (اواخلاص چې ملګري وي له دغو مذبوحو سره بې له ريا) له تاسې.

تفسير: يعني يوائې د حيوان په ذبح کولو، او په ځان او نورو د غوښې په خوړلو، يا د هغه د وينې په تويولو تاسې هيڅکله د الله تعالى خوښي او رضاء حاصلولى نشئ، او نه دغه غوښې، وينې او نور شيان د الله تعالى تر درباره رسېدى شي، بلکه د پاک الله دربار ته يوائې ستاسې د زړه تقوى او ادب رسيږي، چې په ډېره خوښى، او پوره رغبت يو قيمتي او نفيس شى د ده په حکم او اجازې سره د ده په نامه د ده کور ته بيايئ، او هلته يې قرباني کوئ، ګواکې د دې قربانى په وسيله مو دغه خبره ښکاره کړه چې مونږ پخپله هم ستا په لاره کې قرباني کېدلو ته همداسې حاضر او تيار يو !.

كَذَٰلِكَ سَخَّرَهَا لَكُمْ لِتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلَىٰ مَا هَدَاكُمْ ۗ وَبَشِّرِ الْمُحْسِنِينَ ﴿٣٧﴾

همداسې (لکه چې ذکر شو) تابع کړي يې دي دغه (څلور بولي) تاسې ته لپاره د دې چې په لويي ياد کړئ الله (او الله أكبر ووايئ د دوى د حلالولو په وخت کې) په هغې (طريقې) سره چې لاره يې ښوولې ده تاسې ته، او زېرى ورکړه نېکوکارانو ته (د جنّت).

تفسير: يعني «بسم الله والله أكبر، اللهم لك ومنك» ووايئ او ذبح کړئ، او د الله تعالى شکر اداء کړئ، چې ده د خپل محبّت او د عبوديت د اظهار څرنګه ښه لار راوښوولە، او د يوه حيوان ذبح يې ګواکې ستاسې د ځان د قربانى په ځاى قائم مقام ودرولە.

إِنَّ اللَّهَ يُدَافِعُ عَنِ الَّذِينَ آمَنُوا ۗ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ خَوَّانٍ كَفُورٍ ﴿٣٨﴾

بېشکه چې الله دفع کوي (د کفّارو مکر) له هغو کسانو څخه چې ايمان يې راوړى دى، بېشکه چې الله محبت نه کوي هر خيانتګر (له خالق او مخلوقاتو سره او) ناشکره.

تفسير: يعني مسلمانان دې ډاډه او مطمئن اوسي، چې الله تعالى به ډېر ژر له دښمنانو څخه د دوى لاره صافه کړي، او تر مسجد الحرام پورې د رسېدلو او د هغه د متعلقه احکامو په تعميل کې به هيڅ مخالفت او مشکلات پاتې نشي، بې له کوم خوف او خطره به دوى حج او عمره اداء کوي، ګواکې د هغه بشارت امر چې په ﴿وَبَشِّرِ الْمُحْسِنِينَ﴾ کې ورکړى شوى وو؛ د هغه يو زېرى او بشارت همدا دى.

﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ خَوَّانٍ كَفُورٍ﴾ «بېشکه چې الله تعالى محبت نه کوي هر خيانت ګر له خالق او مخلوقاتو سره او ناشکره»، يعني که ناشکرو ټګانو ته تر يوه خاص ميعاد پورې مهلت ورکړى شي؛ نو داسې خيال مه کوئ چې دوى د الله تعالى خوښيږي، دغه ډيل او مهلت په ځينو مصالحو او حکمتونو بناء دى، آخري انجام او پاى به يې همداسې وي، چې د حق خاوندان به غالب او د باطل خاوندان به مغلوب او باطل پرستان به بيخي له دې لارې څخه لرې کړى شي.

دا له هغو مبارکو آيتونو څخه ړومبنى آيت دى، چې د قتال په اذن کې راغلي دي:

أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقَاتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظُلِمُوا ۚ

حکم ورکړى شوى دى (د قتال) هغو کسانو ته چې قتال ورسره کاوه شي (د کفّارو له خوا) په دې سبب چې بېشکه په دوى ظلم شوى دى.

تفسير: تر هغه پورې چې رسول الله صلى الله عليه وسلم په مکّه معظّمه کې وو، نو مسلمانانو ته دا حکم شوى وو، چې د کفّارو په سختيو او تکليفونو باندې صبر وکړي، او لاس ور ونه غځوي، لکه چې مسلمانانو پوره تر ديارلسو کلونو پورې ډېر سخت تکليفونه او ظلمونه وګالل (برداشت کړل)، او د کفّارو د زهره چوونکو ظلمونو او تېريو په مقابل کې يې بې مثاله صبر، استقامت او ثبات ښکاره کړ، کله چې مدينه منوره دار الاسلام وګرځيد او د مسلمانانو يوه وړه

ډله په دغه مستقل مرکز کې سره یو ځای شوه نو هغو مظلومو مسلمانانو نه چې کفارو به تل وربانديِ ظلمونه کول او جنګونه به يې ورسره کول اجازه ورکړی شوه بلکه حکم ورته وشو چې دغه ظالمانو په مقابل کې توری وکاږی، او د خپلی ډلې او دين حفاظت په پوره غيرت سره وکړي.

وَإِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ ﴿٣٩﴾

او بېشکه چې الله په مرسته د دوی خامخا ښه قادر دی.

تفسير: يعنې ای مؤمنانو ! له خپل قلّت او بې سروسامانیِ څخه مه ډارېږئ، الله تعالی يوه ډېره وړوکې بې وسيلې ډله هم د دنيا د لويو لويو فوځونو او سلطنتونو په مقابل کې بريالی (کاميابه) کولی شي، په حقيقت کې دا په يو مالک الملکوتي طرز له مسلمانانو سره د نصرت او مرستې وعده ده.

الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِن دِيَارِهِم بِغَيْرِ حَقٍّ إِلَّا أَن يَقُولُوا رَبُّنَا اللَّهُ ۗ وَلَوْلَا دَفْعُ اللَّهِ النَّاسَ بَعْضَهُم بِبَعْضٍ لَّهُدِّمَتْ صَوَامِعُ وَبِيَعٌ وَصَلَوَاتٌ وَمَسَاجِدُ يُذْكَرُ فِيهَا اسْمُ اللَّهِ كَثِيرًا ۗ وَلَيَنصُرَنَّ اللَّهُ مَن يَنصُرُهُ ۗ إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ ﴿٤٠﴾

(دغه مظلومان مهاجران) هغه (کسان) دي چې ايستل شوي دي له کورونو خپلو په ناحقه سره، (او بل هيڅ سبب د اخراج نه وو مګر دا) چې ويل به دغو (مؤمنانو): رب ځمونږ (خالص يواځې) الله دی، او که چېرې نه وي دفع کول د الله خلقو لره ځينې د دوی لره په ځينو نورو باندې؛ خامخا نړولې شوې به وې صومعی، او کليساګانی او د يهودانو عبادتخانی او مسجدونه، چې ياداوه شي په هغو کې نوم د الله ډېر، او خامخا مرسته به وکړي هرومرو الله له هغه چا سره چې مرسته کوي (دين د) دغه (الله) سره، بېشکه چې الله خامخا قوي (د خپلو احکامو په تنفيذولو کې) ډېر زور والا دی (په هر چا).

تفسير: يعنې هغه مهاجر مسلمانان چې له خپلو کورونو څخه وويستل شول، د هغوی بل هيڅ جرم نه وو، او نه پرې چا څه دعوی درلوده، پرته له دې نه چې دوی ولې يو الله تعالی ته خپل رب وايي؟، او ولې خبتو او ډبرو ته سجدې نه کوي؟.

﴿وَلَوْلَا دَفْعُ اللَّهِ﴾ الآية ـ يعنې که په کوم وخت او کوم حالت کې هم يو جماعت ته د بل جماعت سره د جنګ او جګړې اجازه نه وی؛ نو دا مقدّس مقامات او مهم يادګارونه د تل لپاره د وجود له صفحې څخه محو او له منځه به يې لرې شوي وی، هيڅ يو معبد، تکيه، عبادتخانه، خانقاه، مسجد او مدرسه به محفوظه نه وی پاتې شوی، نو له دې کبله ضروري شوه، چې د بدیِ طاقتونه اګر که ډېر سره جمع هم شي؛ خو د قادر ذات له طرفه به داسې يو وخت راشي، چې د نېکیِ په مقدسو لاسونو سره به د بدیِ د حملې مدافعت وکړی شي، او الله تعالی به د خپل دين د مرستې کوونکو سره پخپله مرسته وکړي، او دوی به د حق او صداقت په وسيله په دښمنانو غالب کړي.

که د مدافعت او محافظت دغه قانون نه وی؛ نو په خپله خپله زمانه کې به نه د عيسايي راهبانو صومعې (حجرې) وداني پاتې وی، او نه به د نصرانيانو بيع (کليساګاني) او نه به د يهوديانو صلوات (عبادتخاني) او نه به د مسلمانانو هغه مساجد چې د الله تعالی ذکر په کې ډېر زيات کيږي؛ پاتې وی، او دغه ټول معابد به نړول شوي او له منځه تللي وی، نو د دې عام قانون لاندې هيڅ داسې دليل نشته چې مسلمانانو ته په يو مناسب وخت کې د دوی د دښمنانو سره د جنګېدلو اجازه ورنه کړه شي.

ٱلَّذِينَ إِن مَّكَّنَّٰهُمْ فِى ٱلْأَرْضِ أَقَامُوا۟ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتَوُا۟ ٱلزَّكَوٰةَ وَأَمَرُوا۟ بِٱلْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا۟ عَنِ ٱلْمُنكَرِ ۗ وَلِلَّهِ عَٰقِبَةُ ٱلْأُمُورِ ﴿٤١﴾

(دغه مهاجر مظلومان) هغه کسان دي چې که چېرې قدرت ورکړو مونږ دوی ته په ځمکه کې (په دښمن باندې د غلبې په اعتبار)؛ نو قائموي دوی (سم اداء کوي به سره له ټولو حقوقو) لمونځ، او ورکوي به زکات، او امر حکم به کوي (خلقو ته) په معروف (په نېک شرعي کار) سره، او منع کوي به (خلق) له بد کار څخه، او خاص د الله په اختیار کې ده آخره خاتمه د ټولو کارونو.

تفسیر: دا یوائې د هغو مسلمانانو بیان دی چې پرې ظلمونه شوي دي، او له کورونو څخه ایستل شوي دي، یعنې الله تعالی به ولې له دوی سره مرسته نه کوي؟ کله چې دوی داسې یو قوم دی، چې که الله تعالی دوی ته د ځمکې د مخ سلطنت هم ورکړي؛ خو بیا هم دوی د الله تعالی له یاده نه غافلیږي، او پخپله هم په بدني او مالي نېکیو کې مصروف دي، او کوښښ کوي چې نور هم په همدغه سمه لاره برابر کړي، لکه چې پاک الله دوی ته د دې ځمکې حکومت ورکړ، او کومې وړاندوینې (پېشګویی) چې پخوا شوې وې؛ هغه ټکي ټکي رښتیا شوې: «فلله الحمد علی ذلک».

له دې آیت څخه د أصحابو کرامو رضي الله عنهم خصوصا د مهاجرینو او په هغو کې په أخص الخصوص د راشدینو خلفاوو رضي الله عنهم حقانیت، مقبولیت او منقبت ثابت شول.

﴿وَلِلَّهِ عَٰقِبَةُ ٱلْأُمُورِ﴾ یعنې که څه هم نن مسلمانان کمزوري او کفّار غالب او قوي ښکاري؛ لیکن دغه کار د الله تعالی په واک او اختیار کې دی، چې بالآخر مسلمانان په دوی غالب، منصور او بریالي (کامیاب) کړي.

وَإِن يُكَذِّبُوكَ فَقَدْ كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَعَادٌ وَثَمُودُ ﴿٤٢﴾ وَقَوْمُ إِبْرَٰهِيمَ وَقَوْمُ لُوطٍ ﴿٤٣﴾ وَأَصْحَٰبُ مَدْيَنَ ۖ وَكُذِّبَ مُوسَىٰ ۖ فَأَمْلَيْتُ لِلْكَٰفِرِينَ ثُمَّ أَخَذْتُهُمْ ۖ فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ ﴿٤٤﴾

او که چېرې دروغجن وشمېري (دغه کفّار تا ای محمده ! نو مه خفه کېږه !) پس په تحقیق دروغجن شمېرلي وو (رسولان خپل) پخوا له دغه (قوم ستا) قوم د نوح، او (قوم د) عاد، او (قوم د) ثمود. او قوم د ابراهیم او قوم د لوط (انبیاوو خپلو لره). او اهل (د ښار) د مدین (شُعیب لره)، او دروغجن ګڼل شوی وو موسی (د مصري قبطیانو له خوا)، نو مهلت مې ورکړی وو کافرانو ته بیا (ناڅاپه) مې ونیول دوی (په عذاب سره)، پس څرنګه وو انکار ځما (په دوی په تغییر د نعمت سره؟).

تفسیر: یعنې دا کافران دي په دی نه مغروره کیږی چې دوی ته مهلت ورکړل شوي، پخوانی قومونو هم داسی د خپلو پیغمبرانو تکذیب کړي وو نو څه وخت چې ونیول شو نو وګورئ د هغوی حال څه شو.

فَكَأَيِّن مِّن قَرْيَةٍ أَهْلَكْنَٰهَا وَهِىَ ظَالِمَةٌ فَهِىَ خَاوِيَةٌ عَلَىٰ عُرُوشِهَا وَبِئْرٍ مُّعَطَّلَةٍ وَقَصْرٍ مَّشِيدٍ ﴿٤٥﴾

پس ډېر دي له کلیو (او ښارونو) څخه چې هلاک کړي دي مونږ (اهل د) هغو، حال دا چې دغه (اهل د هغې قریې) ظالمان وو (په نفسونو خپلو)، پس هغه (کلي) پریوتلي دي (دېوالونه یې د پاسه) په چتونو باموتو خپلو باندې، او ډېر کوهیان دي چې (ډک له اوبو) بېکاره پراته دي، او ډېرې مانۍ پخې لوړې (اوچتې) (تشې پاتې دي، او خاوندان یې هلاک شوي دي).

تفسیر: یعنې د خپلو بنسټونو (بنیادونو) د خوځېدلو په اثر اول یې چتونه ولوېدل، بیا یې د ډوالونه ونړېدل، بیا ټولې ودانۍ پرې راولوېدې، او د چت ډېرۍ یې لا اوچتې کړې، دا یې د هغو د لاندې باندې کېدلو صورت وښود.

﴿وَبِئْرٍ مُّعَطَّلَةٍ﴾ یعنې هغه کوهیان چې پرې د اوبو د راویستونکو هجوم او ګڼه ګوڼه وه؛ نن هلته هیڅوک نشته، چې د هغو بوکې راوکاږي، او هغه ډېرې لویې لویې او پخې او هسکې ودانۍ چې په چونه، سېمټو او نورو پخو موادو سره ودانې شوې وې؛ خرابې او د ورانو کنډرو په شان پرتې دي، او هیڅوک په کې نه اوسېږي.

أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَتَكُونَ لَهُمْ قُلُوبٌ يَعْقِلُونَ بِهَا أَوْ آذَانٌ يَسْمَعُونَ بِهَا ۖ فَإِنَّهَا لَا تَعْمَى الْأَبْصَارُ وَلَٰكِن تَعْمَى الْقُلُوبُ الَّتِي فِي الصُّدُورِ ﴿٤٦﴾

آیا پس نه دي ګرځیدلي دوی (دغه کفار) په ځمکه کې، پس وي دوی لره زړونه چې فکر یې کولی په هغو (زړونو سره په بده خاتمه د کارونو)، یا (وی دوی لره) غوږونه چې خبرې یې اورېدلې دوی په هغو (غوږونو سره د کفارو د اهلاک، چې عبرت پرې واخلي)، پس قصه دا ده چې نه دي ړندې سترګې (ظاهري د دوی)، ولیکن ړانده دي زړونه (د دوی) هغه چې دننه په سینو د دوی کې دي (ځکه چې پرې عبرت نه اخلي).

تفسیر: یعنې د دغو ورانو او تباه شوو ودانیو د کنډرو د لیدلو څخه هم هیڅکله دوی ته داسې یو فکر او چرت (خیال) پیدا نشو، او غور او اندېښنه یې ونه کړه، چې د حق په لاره راشي، او په رښتیا خبره وپوهیږي، او زړونه یې بینا او غوږونه یې خلاص شي.

نو قصه دا ده چې که په سترګو یې ولیدل، خو پخپلو زړونو کې یې پرې غور او فکر ونه کړ، نو دغه لیدل هم د نه لیدلو په شان دي، ګواکې د دوی ظاهري سترګې خلاصې دي، مګر باطني سترګې یې ړندې دي، او په حقیقت کې ډېر خطرناکه مرض د زړه ړوندوالی دی، (العیاذ بالله).

وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ وَلَن يُخْلِفَ اللَّهُ وَعْدَهُ ۚ وَإِنَّ يَوْمًا عِندَ رَبِّكَ كَأَلْفِ سَنَةٍ مِّمَّا تَعُدُّونَ ﴿٤٧﴾

او بېړه (تلوار) کوي (کفّار) په تا په (راوستلو د) عذاب، او له سره به خلاف ونه کړي الله په خپله وعده کې، او بېشکه یوه ورځ په نزد د رب ستا (له ورځو د آخرت، اوږده ده) لکه زر کاله له هغو کلونو څخه چې شمېرئ یې تاسې (په دنیا کې).

تفسیر: یعنې مقرر عذاب په خپل ټاکلي وخت خامخا راتلونکی دی، او دغه بې ځایه شورماشور، استهزاء، تکذیب او د عذاب ژر غوښتل هیڅ یوه ګټه نه لري، «بېشکه یوه ورځ په نزد د رب ستا له ورځو دآخرت چې ورځې د عذاب د کفّارو دي؛ اوږده ده لکه زر کاله له هغو کلونو چې شمېرئ یې تاسې په دنیا کې»، یعنې ستاسې یو زر کلونه د ده په نزد د یوې ورځې سره برابر دي، لکه چې نن مجرمین د ده په واک او اختیار کې دي؛ د زرو کلونو د تېرېدلو څخه وروسته هم داسې د ده په قبضه او اختیار کې دي، هیڅېرې تري پټېدلی او تښتېدلی نه شي.

وَكَأَيِّن مِّن قَرْيَةٍ أَمْلَيْتُ لَهَا وَهِيَ ظَالِمَةٌ ثُمَّ أَخَذْتُهَا ۖ وَإِلَيَّ الْمَصِيرُ ﴿٤٨﴾

او ډېر دي له (اهل د پخوانیو ښارونو او) کلیو چې مهلت ورکړی وو ما دوی ته (په خپل رحمت سره) حال دا چې ظالمان وو، بیا ونیول ما هغه (ناڅاپه په سخت عذاب)، او خاص ماته راتله د هر چا دي (په آخرت کې د جزاء لپاره).

تفسير: يعنې آيا په مهلت ورکولو به هغوی چېرې وتښتي؟ يا به په کوم ځای کې پټ شي؟ بالآخر د ټولو رجوع او بېرته راتګ ځمونږ په لوري دی، مونږ دوی ټول ونيول او تباه مو کړل.

قُلْ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِنَّمَآ أَنَا۠ لَكُمْ نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿٤٩﴾

ووايه (ای محمده !) ای خلقو ! بېشکه همدا خبره ده چې زه تاسې ته ويرووونکی يم ښکاره (له جحيم څخه).

تفسير: يعنې ځما کار خبرول او ويرول دي، څو تاسې د فضائلو غوښتونکي او له رذائلو څخه په ډډه شئ، د عذاب نازلول ځما په اختيار کې نه دي، او هغه د الله تعالى په اختيار کې دی، هغه به د مطيع او عاصي په منځ کې فيصله وکړي، او هر يو به د هغه له حال سره سم مناسب ځای ته رسوي.

فَٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ لَهُم مَّغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿٥٠﴾

پس هغه کسان چې ايمان يې راوړی دی، او کړي يې دي ښه (عملونه)؛ شته دوی ته بښنه (د ګناهونو)، او روزي عزتناکه (چې جنت دی).

وَٱلَّذِينَ سَعَوْ فِىٓ ءَايَٰتِنَا مُعَٰجِزِينَ أُو۟لَٰٓئِكَ أَصْحَٰبُ ٱلْجَحِيمِ ﴿٥١﴾ وَمَآ أَرْسَلْنَا مِن قَبْلِكَ مِن رَّسُولٍ وَلَا نَبِىٍّ إِلَّآ إِذَا تَمَنَّىٰٓ أَلْقَى ٱلشَّيْطَٰنُ فِىٓ أُمْنِيَّتِهِۦ فَيَنسَخُ ٱللَّهُ مَا يُلْقِى ٱلشَّيْطَٰنُ ثُمَّ يُحْكِمُ ٱللَّهُ ءَايَٰتِهِۦ ۗ وَٱللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٥٢﴾

او هغه کسان چې کوښښ کوي په (بطلان د) آيتونو ځمونږ کې په داسې حال کې چې عاجز کوونکي ځمونږ وي (د دوی پخپل ګمان)؛ همدغه کسان ملګري د دوزخ دي (چې تل به په کې سوځي). او نه وو لېږلی مونږ پخوا له تا (ای محمده !) هيڅ رسول او نه هيڅ نبي مګر په هغه وخت کې چې لوستل به يې کول، نو وبه غورځاوه شيطان په لوستلو د ده کې له ځانه خپله وسوسي او شکونه، پس لرې کوي الله هغه کلمې چې غورځولې دي شيطان، بيا محکموي الله آيتونه خپل، او الله ښه عالم (په ټولو احوالو) ښه حکمت لرونکی دی (چې هر کار په تدبير او مصلحت سره کوي).

تفسير: د آيت په تفصيل کې اختلاف دی: ډېر بهتر او آسان تفسير هغه دی چې د هغه مختصر اصل له اسلافو څخه منقول دی، يعنې (تمنّي) د قرائت اوتلاوت په معنی واخيستل شي، مطلب دا چې له قديم راهيسې دغه عادت جريان لري، کله به کوم نبي يا رسول عليه السلام کومه خبره بيانوله، يا به يې د الله تعالى آيتونه اوروړل؛ شيطان به د ځينو خبرو په متعلق د ډېرو خلقو په زړونو کې ډول ډول وسوسې غورځولې، او رنګا رنګ شکونه او شبهې به يې پيدا کولې، مثلا رسول الله صلى الله عليه وسلم د ﴿حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ ٱلْمَيْتَةُ﴾ آيت ولوست، شيطان د خلقو په زړونو کې دا شبهه واچوله ،چې وګورئ د خپل لاس وژل شوی حيوان حلال بولي، او الله وژلی حرام ګڼي؟، يا چې رسول الله صلى الله عليه وسلم دغه آيت ولوست: ﴿إِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ﴾؛ شيطان په کې داسې شبهه وغورځوله چې په ﴿وَمَا تَعْبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ﴾ ملائكة الله، عيسى المسيح او عُزير عليهم السلام هم شامل دي، يا کله چې رسول الله صلى الله عليه وسلم د مسيح عليه السلام په نسبت د ﴿وَكَلِمَتُهُۥٓ أَلْقَىٰهَآ إِلَىٰ مَرْيَمَ وَرُوحٌ مِّنْهُ﴾ آيت ولوست؛ شيطان د خلقو په افکارو کې داسې مفکوره پيدا کړه چې له دې نه د مسيح عليه السلام ابنيت (ځوی ولی) او الوهيت ثابتيږي.

د دغه شيطاني القاء په ابطال او ترديد کې رسول الله صلى الله عليه وسلم د الله تعالى هغه بيّنات آيتونه واورول، چې بيخي صاف او محکم وو، او داسې پخې خبرې يې وروښودې؛ چې د هغو له اورېدلو څخه شک او شبهې ته له سره ځای او موقع پاتې نه شوه، ګواکې د «متشابهاتو» د ظاهري سطح په بناء کومه اغواء او اخلال چې شيطان يې غورځوي؛ آيات محکمات د هغه ښخ او بنياد وباسي، چې د هغو د اورېدلو څخه ټول شکونه او شبهې له منځه ورک او فناء کيږي.

دا دوه قسمه آيتونه ولې نازلولى شي؟ شياطينو ته د دومره وسوسې اچولو او تصرّف موقع ولې ورکوله کيږي؟ او د داسې آيتونو هغه احکام چې وروسته توضيح کيږي؛ ولې په ابتداء کې نه تشريح کيږي؟ دغه ګرد امور د الله تعالى له غير محدود علم او حکمت څخه نشأت کوي، الله تعالى دا دنيا علمًا او عملاً دار الامتحان ګرځولې ده، لکه چې په داسې چارو سره د بندګانو آزمويښت کوي، چې څوک د خپل زړه د ناروغتيا يا د سختى له سببه د شکونو او د شبهو په خټو او جبو کې نښلي؟ او کوم يوه عقلمن انسان د خپل علم او تحقيق په قوّت د ايمان لوړ مقام ته رسيږي؟.

رښتيا خبره خو دا ده که انسان په ښه نيت او ايمان دارۍ او ښه عقيده سره پوهېدل وغواړي؛ نو پاک الله هم د ده مرسته کوي، او په سمه لاره يې بيايي، او ثبات او استقامت ورپه برخه کوي، پاتې شول منکرين او شک کوونکي؛ هغوی ته تر قيامته پورې هم ډاډ او اطمينان نه شي حاصلېدى.

ځمونږ په دې تقرير کې تر ډېره حده پورې د ډېرو آيتونو مطلب بيان شو، پوه خلق کولى شي چې ځمونږ د دې تقرير اجزاء د هغو آيتونو له اجزاوو سره بې تکلّفه تطبيق کړي، دا آيتونه لکه چې مونږ د (آل عمران) د سورت په ابتداء کې بيان کړي دي، له: ﴿هُوَ الَّذِيٓ أَنزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَٰبَ مِنْهُ ءَايَٰتٌ مُّحْكَمَٰتٌ﴾ الآية ـ سره ډېر مشابه دى، لکه چې په ﴿إِلَّآ إِذَا تَمَنَّىٰٓ أَلْقَى الشَّيْطَٰنُ فِيٓ أُمْنِيَّتِهِۦ﴾ کې د متشابهاتو او په ﴿ثُمَّ يُحْكِمُ اللَّهُ ءَايَٰتِهِۦ﴾ کې د محکماتو ذکر وشو، او په ﴿لِّيَجْعَلَ مَا يُلْقِى الشَّيْطَٰنُ فِتْنَةً﴾ الآية ـ کې د زائغينو دوه قسمونه بيان شول، چې په هغو کې د ﴿لِّلَّذِينَ فِى قُلُوبِهِم مَّرَضٌ﴾ کار د تأويل ابتغاء او د ﴿وَٱلْقَاسِيَةِ قُلُوبُهُمْ﴾ غرض د فتنې ابتغاء ده، وروسته ﴿وَلِيَعْلَمَ ٱلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْعِلْمَ﴾ الآية ـ د ﴿وَٱلرَّٰسِخُونَ فِى ٱلْعِلْمِ يَقُولُونَ﴾ آيت په ځای وکښئ !، او هلته هغه دعا چې په ﴿رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا﴾ سره کړى شوې وه؛ دلته د هغې اجابت ذکر په ﴿وَإِنَّ ٱللَّهَ لَهَادِ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ إِلَىٰ صِرَٰطٍ مُّسْتَقِيمٍ﴾ سره کړى شوى دى، او د ﴿رَبَّنَآ إِنَّكَ جَامِعُ ٱلنَّاسِ لِيَوْمٍ لَّا رَيْبَ فِيهِ﴾ سره دغه آيت مناسب واقع شو: ﴿وَلَا يَزَالُ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ فِى مِرْيَةٍ مِّنْهُ حَتَّىٰ تَأْتِيَهُمُ ٱلسَّاعَةُ﴾ إلى قوله: ﴿يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ﴾.

لِّيَجْعَلَ مَا يُلْقِي الشَّيْطٰنُ فِتْنَةً لِّلَّذِيْنَ فِيْ قُلُوْبِهِمْ مَّرَضٌ وَّالْقَاسِيَةِ قُلُوْبُهُمْ ۭ وَاِنَّ الظّٰلِمِيْنَ لَفِيْ شِقَاقٍۢ بَعِيْدٍ ۝ وَّلِيَعْلَمَ الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْعِلْمَ اَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَّبِّكَ فَيُؤْمِنُوْا بِهٖ فَتُخْبِتَ لَهٗ قُلُوْبُهُمْ ۭ وَاِنَّ اللّٰهَ لَهَادِ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اِلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ۝

لپاره د دې چې وګرځوي (الله) هغه شى چې غورځوي يې شيطان ازمېښت لپاره د هغو کسانو چې په زړونو د دوى کې مرض (د شک او نفاق) دى، او (بل لپاره د هغو چې) سخت دي زړونه د دوى، او بېشکه ظالمان خامخا په مخالفت ډېر لرې کې دي (له حقه). او (دغه القاء د دې لپاره ده چې) په يقين سره پوه شي هغه کسان چې ورکړى شوى دى دوى ته علم، چې بېشکه دا قرآن حق دى له طرفه د رب ستا، پس ايمان به راوړي دوى په ده سره، نو نرم (آرام به شي انقياداً) دغه قرآن ته زړونه د دوى، او بېشکه الله خامخا لاره ښوونکى دى هغو کسانو ته چې ايمان يې راوړى دى طرف د سمې صافې لارې (د اسلام) ته.

وَلَا يَزَالُ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي مِرْيَةٍ مِّنْهُ حَتَّىٰ تَأْتِيَهُمُ السَّاعَةُ بَغْتَةً أَوْ يَأْتِيَهُمْ عَذَابُ يَوْمٍ عَقِيمٍ ﴿٥٥﴾

او تل به وي هغه کسان چې کافران شوي دي په شک کې له دې (قرآنه يا له سمې لارې يا له رسوله)، تر هغه پورې چې راشي دوی ته قيامت ناڅاپه، يا راشي دوی ته عذاب د ورځې شنډې (سختې د قيامت چې د نجات هيڅ لاره په کې نه وي).

تفسير: يعنې مقصد په خپله د قيامت د هولناکې حادثې ناڅاپي رارسېدل، يا د قيامت د عذاب راتلل دي، او يا شايد د ﴿عَذَابُ يَوْمٍ عَقِيمٍ﴾ څخه د دنيا عذاب مراد وي، يعنې په همدې دنيا کې به داسې سزا درکړه شي، چې په هيڅ صورت به ورڅخه خلاصېدل امکان ونه لري.

الْمُلْكُ يَوْمَئِذٍ لِّلَّهِ ۚ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ ۚ

ملک سلطنت په دغه ورځ د قيامت خاص الله ته دی، فيصله به کوي (په دغه ورځ کې) په منځ د دوی (د مؤمنانو او کفّارو کې).

تفسير: يعنې د قيامت په ورځ کې به يواځې د الله تعالى سلطنت او حکومت وي، او د بل هيڅا ظاهري او مجازي د حکومت نوم او نښان به نه وي، په هغه وخت کې به د ګردې دنيا عملي فيصله کيږي، چې تفصيل يې دا دی:

فَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ ﴿٥٦﴾ وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا فَأُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُّهِينٌ ﴿٥٧﴾ وَالَّذِينَ هَاجَرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ ثُمَّ قُتِلُوا أَوْ مَاتُوا لَيَرْزُقَنَّهُمُ اللَّهُ رِزْقًا حَسَنًا ۚ وَإِنَّ اللَّهَ لَهُوَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ ﴿٥٨﴾ لَيُدْخِلَنَّهُم مُّدْخَلًا يَرْضَوْنَهُ ۗ وَإِنَّ اللَّهَ لَعَلِيمٌ حَلِيمٌ ﴿٥٩﴾

پس هغه کسان چې ايمان يې راوړی دی، او کړي يې دي ښه (عملونه) په جنتونو د نعمتونو کې به وي. او هغه کسان چې کافران شوي دي، او نسبت د دروغو يې کړی دی آيتونو ځمونږ ته؛ پس دغه کسان شته دوی ته عذاب سپکوونکی. او هر هغه کسان چې خپل کورونه يې پريښي دي په لاره د الله کې (د جهاد، طاعت او د الله د رضاء لپاره) بيا ووژلی شي (په جهاد کې) يا مړه شي (پخپل مرګ)؛ نو خامخا روزي به ورکړي هرومرو دوی ته الله روزي نېکه (د جنّت)، او بېشکه الله خامخا هم دی غوره د (ټولو) روزي ورکوونکو دی. خامخا داخل به کړي (الله) هرومرو دوی په داسې يو ځای (د جنّت) کې چې خوښ به کړي دوی هغه (ځايونه د جنتونو)، او بېشکه الله خامخا ډېر عالم (په ټولو احوالو)، ښه حلم لرونکی دی (په تأخير د عقوبت لپاره د رجوع).

ذَٰلِكَ ۚ وَمَنْ عَاقَبَ بِمِثْلِ مَا عُوقِبَ بِهِ ثُمَّ بُغِيَ عَلَيْهِ لَيَنصُرَنَّهُ اللَّهُ ۗ

(خبره) همدا ده (لکه چې ومو ويله)، او هر هغه چې بدل واخيست په مثل د هغه (ضرر) چې معذّب شوی دی دی په هغه سره، بيا (دويم ځل) ظلم وکړ شي په ده باندې؛ نو خامخا مرسته به وکړي خامخا له ده سره الله.

تفسير: يعني كه مظلوم له ظالم څخه واجبي بدلي واخلي، بيا ظالم پرې بل ځلې ظلم وکړي؛ نو دی بيا هم مظلوم واقع شو، او الله تعالى به بيا ورسره مرسته وکړي، لکه چې عادت يې دی، بالآخر د مظلومانو حمايت کوي: «واتّق دعوة المظلوم فإنه ليس بينها وبين الله حجاب».

إِنَّ اللَّهَ لَعَفُوٌّ غَفُورٌ ﴿٦٠﴾

بېشکه الله خامخا ښه عفو کوونکی دی (د تجاوزاتو) ډېر ښښونکی دی (د خطيّاتو).

تفسير: يعني بندګانو ته هم ښايي چې پخپلو شخصي او معاشراتو چارو او معاملاتو کې د عفوې او ښښنې عادت زده کړي، او هيڅکله دې د انتقام او بدل اخيستلو په فکر نه اوسي.

شاه صاحب رحمه الله ليکي: «يعني واجبي بدلې اخيستونکي ته الله تعالى عذاب نه ورکوي، که څه هم بدل نه اخيستل ښه او غوره کار دی، د کفّارو د اذيت بدل مسلمانانو له کفّارو څخه د «بدر» په غزا کې واخيست، ليکن کفّارو بيا په «أحد» او «أحزاب» کې په تيري او تجاوز لاسونه پورې کړل، چې بيا الله تعالى مسلمانانو سره پوره مرسته وکړه.

ذَٰلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ يُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ وَأَنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ ﴿٦١﴾

دغه (نصرت په سبب د دې دی) چې بېشکه الله ننه باسي شپه په ورځ کې او ننه باسي ورځ په شپه کې (چې کله ورځ لنډه شپه اوږدوي، کله شپه لنډه ورځ اوږدوي)، او بېشکه الله ښه اورېدونکی دی (د ټولو اقوالو) ښه ليدونکی دی.

تفسير: يعني الله تعالى د دومره لوی قدرت او قوّت څښتن (مالک) دی، چې د شپې او ورځې اړول او راړول او د هغوی لنډول او اوږدول د ده په لاس کې دي، او يواځې د ده په حکم، اراده، او تصرّف کله ورځ اوږدېږي، او کله شپه اوږدېږي، نو آيا دغه مطلق قادر په دې باندې نه دی قادر چې يو مظلوم قوم يا شخص سره مرسته وکړي، او د ظالمانو له منګلو څخه يې خلاص کړي؟ بلکه دوی په هغوی باندې غالب، قاهر، قادر او مسلّط کړي، په دې آيت کې يې دې ته اشاره وکړه چې حالات ډېر ژر د شپې او ورځې په شان بدليدونکي دي، څرنګه چې پاک الله د شپې تياره د ورځې په رڼا له منځه وړي، همداسې به د کفر او شرک ځمکې هم د اسلام په غېږ کې ورکړي، او بېشکه چې پاک الله ښه اورېدونکی دی د ټولو اقوالو، ښه ليدونکی دی د ټولو اشياوو، يعني د مظلوم غږ او آواز هم اوري، او د ظالم چارې او اعمال هم وينې.

ذَٰلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ وَأَنَّ مَا يَدْعُونَ مِن دُونِهِ هُوَ الْبَاطِلُ وَأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ ﴿٦٢﴾

دغه (مرسته په دې ده چې) بېشکه الله همدی دی حق ثابت، او بېشکه هغه چې بولي يې (کفّار او عبادت يې کوي) بې له الله څخه؛ همدغه باطل دي، او بېشکه الله همدی (له ټولو څخه) ښه لوړ ښه لوی دی.

تفسير: يعني له الله څخه پرته داسې عظيم الشأن کارونه او انقلابونه د بل چا له لاسه پوره کېدی شي؟ بلکه نه شي، په واقع کې صحيح او رښتينی بر حق معبود همدغه يو الله تعالى دی، نور ټول معبودان بيخي غلط او له يوه سره زائل او ټول باطل دي، ښايي چې تاسې هم دغه واحد لا شريک ذات خپل الله وګڼئ، چې له ټولو څخه اعلى او اولى او ډېر ښه مولى دی، او دغه لوی شان په اتفاق سره د همدغه يو الله جل وعلا شأنه په ذات او صفاتو کې شته.

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَتُصْبِحُ الْأَرْضُ مُخْضَرَّةً ۚ إِنَّ اللَّهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ ﴿٦٣﴾

آيا نه وينې ته (نه يې خبر اى مخاطبه) چې بېشكه الله نازلې كړي دي له (طرفه د) اسمان څخه اوبه؛ پس ځكړئي ځمكه (په دې اوبو سره) تكه شنه (پس له هغه چې وچه سپېره وه)؛ بېشكه الله ښه مهربان عالم دى په پټو تدابيرو، ښه خبردار دى (په ټولو شيانو).

تفسير: يعنې همداسې به د كفر او شرك وچه او شاړه ځمكه د اسلام په باران باندې شنه او سمسوره كړي، او هم هغه الله جل جلاله ښه پوهيږي، چې په څه شان د باران د اوبو په وسيله شينكي او نباتات زرغونيږي، او د ځمكې په دننه كې داسې تدبير او تصرّف كوي، چې د هغه په اثر وچه شاړه ځمكه د اوبو او نورو اجزاء ځان ته جذب او راكاږي، چې په دې ترتيب ځمكه شنه او سمسوره كيږي.

لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۚ وَإِنَّ اللَّهَ لَهُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ﴿٦٤﴾

خاص همدغه (الله) لره دي هر څه چې په اسمانونو كې او هر څه چې په ځمكه كې دي (سره له اسمانونو او ځمكې خلقًا ملكا وعبيدًا)، او بېشكه الله خامخا هم دى غني بې پروا دى (له مخلوقاتو خپلو) ښه ستايلى شوى (په صفاتو او افعالو خپلو كې).

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ سَخَّرَ لَكُمْ مَا فِي الْأَرْضِ وَالْفُلْكَ تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِأَمْرِهِ ۖ وَيُمْسِكُ السَّمَاءَ أَنْ تَقَعَ عَلَى الْأَرْضِ إِلَّا بِإِذْنِهِ ۚ إِنَّ اللَّهَ بِالنَّاسِ لَرَءُوفٌ رَحِيمٌ ﴿٦٥﴾

آيا نه دى ليدلى تا (نه يې خبر اى مخاطبه) چې بېشكه الله مسخّر (تابع) كړي دي تاسې ته هر هغه چې په ځمكه كې دي، او (مسخّره كړي يې ده) بېړۍ چې ځكړئي په سيند كې په حكم د هغه سره، او ساتي اسمان له دې نه چې راولويږي په ځمكه باندې مګر خو په حكم د هغه سره، بېشكه الله پر خلقو خامخا ښه نرمي كوونكى ښه مهربان دى.

تفسير: يعنې الله تعالى نه ستاسې او نه د بل چا څه پروا لرله، محض پخپل شفقت او مهربانۍ سره يې د وچې او لمدې، بحر او بر ټول شيان يې تاسې ته تابع او مسخر كړل، او همدغه الله تعالى په خپل قدرت سره اسمان، سپوږمى، لمر او ستوري په هوايي فضاء كې له كومې ظاهري ستنې معلّق ساتلي دي، چې له سره له خپله ځايه نه راښكته كيږي، او نه راويږي، او كه راويدلي وى، يا يو د بل سره يې ټكر كړى وى، نو ستاسې ځمكې به يې توتې او ذرې كړي وى، څو چې د الله تعالى له خوا د نظام د بدلون حكم نه وي صادر شوى، تر هغه پورې به دغه ځكردې كړې هم داسې پخپلو ځايونو قائمې وي، او مجال نه لري چې د يوه انچ په اندازه له خپل ځايه بې ځايه شي، د ﴿إِلَّا بِإِذْنِهِ﴾ استثناء محض د قدرت د اثبات د تأكيد لپاره ده، يا شايد د قيامت واقعې ته اشاره وي، (والله أعلم).

وَهُوَ الَّذِي أَحْيَاكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ ۗ إِنَّ الْإِنْسَانَ لَكَفُورٌ ﴿٦٦﴾

او دغه (الله) هغه (قادر مطلق دى) چې (يې) ژوندي كړي يئ تاسې (په دركولو د روح سره پس له هغه چې نطفې وئ)، بيا به مړه كاندي تاسې (كله چې اجل مو پوره شي)، بيا به ژوندي كړي تاسې (په قيامت كې په بعث سره)، بېشكه انسان خامخا ناشكره دى.

تفسير: همداسې هغه قوم چې د کفر او جهل په روحاني مرګ سره مړه شوي وو؛ د ايمان او معرفت په روح سره به هغوی بيا ژوندي کړي.

(خو بېشکه انسان خامخا ناشکره دی د نعمتونو د الله تعالی) يعنې د دغومره احساناتو او انعاماتو په ليدلو سره هم د هغه حق نه مني، او قدر يې نه پېژني، او د هغه حقيقي منعم څخه مخ اړوي، او نورو ته خپل سر ټيټوي.

لِكُلِّ أُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنْسَكًا هُمْ نَاسِكُوهُ فَلَا يُنَازِعُنَّكَ فِي الْأَمْرِ وَادْعُ إِلَىٰ رَبِّكَ ۖ إِنَّكَ لَعَلَىٰ هُدًى مُسْتَقِيمٍ ﴿٦٧﴾ وَإِنْ جَادَلُوكَ فَقُلِ اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿٦٨﴾ اللَّهُ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِيمَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿٦٩﴾

لپاره د هر يوه امّت مقرره کړې ده مونږ يوه لاره د بندګۍ چې دوی عمل کوونکي دي د هغه، پس نه بنايي چې جګړه وکړي (دا خاوندان د اديانو) خامخا له تا سره په دې کار (دين) کې، (ځکه چې محمدي دين حق او ظاهر دی)، او بلنه کوه (د خلقو توحيد او عبادت د) رب خپل ته، بېشکه ته يې خامخا په (هغه) سمه صافه لاره (چې برابره تللې ده حق ته). او که جګړه کوي (په امر د دين کې کفّار) له تا سره؛ نو ووايه (ای محمده ! دوی ته) چې الله ښه پوه دی په هغه (جګړه او عناد) چې کوئ يې تاسې. الله به حکم وکړي په منځ ستاسې کې په ورځ د قيامت په هغه شي کې چې وئ تاسې چې په هغه کې مو اختلاف کاوه (چې د دين امر دی).

تفسير: ټول انبياء د دين په اصولو کې سره متفق دي، هو ! د هر امّت لپاره الله تعالی د عبادت مختلف صورتونه په مختلفو زمانو کې ټاکلي دي، چې د هغو سره سم به هغو امّتونو د الله تعالی عبادت کاوه، لکه چې دې محمّدي امت ته هم يو خاص شريعت لېږل شوی دی، ليکن د دين اصل تل تر تله يو شي وو او دی، او پر ته له الله تعالی څخه د بل هيڅا او هيڅ شي لپاره عبادت نه دی مقرر کړی شوی، نو ځکه په توحيد او نورو متفق عليه ديني مسائلو کې هيڅا ته نه دي لايق او نه د هغه له حال سره څه مناسبت لري چې څه اختلاف او څه جګړه وکړي.

کله چې کافران په داسې واضح او ښکاره شيانو کې هم دعوی او جګړې وکړي؛ نو تاسې د هغوی هيڅ پروا مه کوئ ! تاسې په هم هغې سمې صافې لارې باندې روان اوسئ، او نور خلق هم هغې ته راوبولئ ! او د معاندينو د جګړې فيصله الله تعالی ته وسپارئ ! چې هغه د دوی په ګردو حرکاتو ښه پوه او خبر دی، د قيامت په ورځ کې به د دوی د دغو ټولو اختلافونو او جګړو عملي فيصله وکړي، ته د دعوت او تبليغ فرض اداء کړه ! او د دوی په فکر کې ډېر سر مه خوږوه ! د داسې معاندينو علاج يواځې پاک الله سره دی.

أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ ۗ إِنَّ ذَٰلِكَ فِي كِتَابٍ ۚ إِنَّ ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ ﴿٧٠﴾

آيا نه پوهېږې ته (ای مخاطبه بلکه پوهېږې) چې بېشکه الله پوهيږي په هر هغه څه چې دي په اسمان کې او (هر هغه څه چې دي په) ځمکه کې، بېشکه دا (مذکوره شيان ليکل شوي دي) په کتاب (لوح محفوظ) کې، بېشکه دا (علم، ليکل د لوح محفوظ، فيصله د قيامت) په الله اسان دي.

تفسير: يعنې د الله جل جلاله علم د دوی په اعمالو کې څه منحصر نه دی، د الله تعالی علم خو د اسمان او ځمکې په ټولو شيانو باندې محيط دی، او د ځينو مصالحو او حکمتونو په بناء ټول واقعات د ده د علم سره سم په لوح محفوظ کې ثبت او محفوظ دي، او هم د انسانانو ټول اعمال د دوی په عملنامو کې ليکل شوي دي، چې له هغو سره سم به د قيامت په ورځ فيصله کيږي، او په دومره بې شمارو شيانو باندې په پوره ډول سره پوهېدل، او د هغو ټولو په ښه شان

سره ليکل، او د هغه سره مطابق د هر يوه فيصله صادرول؛ د دغو اجراء او انفاذ پاک الله ته هيڅ اشکال او سختي نه لري، او نه ده ته په دغو کارونو او نورو مشکلو چارو په کولو او تکميل کې (معاذ الله) څه تکليف او زحمت ورپيدا کيږي.

وَيَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ سُلْطَانًا وَمَا لَيْسَ لَهُم بِهِ عِلْمٌ ۗ وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِن نَّصِيرٍ ﴿٧١﴾

او عبادت کوي (دغه کفّار) غير له الله د هغه شي چې نه دی نازل کړی (الله) په عبادت د هغه هيڅ سند، او د هغه شي چې نشته دوی ته په هغه باندې هيڅ علم دليل پوهه، او نشته ظالمانو ته هيڅ مرسته کوونکی (چې له عذابه يې خلاص کړي).

تفسير: دوی يواځې د خپلو پلرونو او نيکونو تقليد کې داسې کارونه کوي، چې هيڅ يو عقلي يا نقلي کوم برهان يا سند يا دليل پرې نه لري، (او نشته ظالمانو ته هيڅ مرسته کوونکی چې له عذابه يې خلاص کړي او) له ټولو څخه لوی ظلم او بې انصافي دا ده چې پاک الله سره کوم شريک ودرولی شي، نو داسې ظالمان او بې انصافان خلق دې ښه په ياد ولري، چې د دوی دغه شرکاء به د مصيبت په وخت کې هيڅ د دوی په ښه او کار ورنشي، او نه به په هغه وخت کې له دوی سره کومه مرسته وکړی شي.

وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ تَعْرِفُ فِي وُجُوهِ الَّذِينَ كَفَرُوا الْمُنكَرَ ۖ يَكَادُونَ يَسْطُونَ بِالَّذِينَ يَتْلُونَ عَلَيْهِمْ آيَاتِنَا ۗ قُلْ أَفَأُنَبِّئُكُم بِشَرٍّ مِّن ذَٰلِكُمُ ۗ النَّارُ ۖ وَعَدَهَا اللَّهُ الَّذِينَ كَفَرُوا ۖ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿٧٢﴾

او کله چې ولوستل شي په دوی آيتونه (د قرآن) څمونږ په داسې حال کې چې صاف واضح ښکاره دي؛ نو پېژنې په مخونو د هغه کسانو کې چې کافران شوي دي (آثار د) انکار (له حق څخه چې بدشکلي او خفګان دی)، نژدې وي چې حمله وکړي (له ډېره قهره) په هغو کسانو چې لولي په دوی باندې آيتونه (د قرآن) څمونږ، ووايه (ای محمده ! دوی ته چې) آيا پس خبر کړم تاسې په ډېر بد له دې (قهره حملې) ستاسې (چې دغه) اور (د دوزخ) دی، وعده کړې ده د دې (اور) الله له هغو کسانو سره چې کافران شوي دي، او خامخا بد ځای د ښېرته ورتلو دی (دا اور د دوزخ).

تفسير: يعنې د عظيم الشأن قرآن آيتونه چې په توحيد او نورو صافو بيانونو مشتمل دي؛ له اورېدلو څخه د کفّارو او مشرکينو رنګونه تور او شنه واوړي، او له ډېر خفګان نه يې څېرې بدلې شي، چې له ډېر قهر او غضب څخه ليونې شي، او غواړي چې د قرآن په لوستونکو حمله وکړي، لکه چې په ځينو وختونو کې داسې هم کوي.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ ضُرِبَ مَثَلٌ فَاسْتَمِعُوا لَهُ ۚ إِنَّ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِن دُونِ اللَّهِ لَن يَخْلُقُوا ذُبَابًا وَلَوِ اجْتَمَعُوا لَهُ ۖ وَإِن يَسْلُبْهُمُ الذُّبَابُ شَيْئًا لَّا يَسْتَنقِذُوهُ مِنْهُ ۚ ضَعُفَ الطَّالِبُ وَالْمَطْلُوبُ ﴿٧٣﴾

ای خلقو ! بيان شوی دی تاسې ته يو مثال (غريب، عجيب حال) پس غوږ کېږدئ تاسې هغه ته (چې دا دی): بېشکه هغه معبودان چې تاسې عبادت کوئ (د هغو) غير له الله نه؛ له سره نشي پيدا کولی يو مچ هم، او که راټول شي (دا ټول معبودان ستاسې پيدا کولو د) هغه مچ ته (نو پيدا به يې

نه کړی شي)، او که چېرې وتښتوي له دوی څخه مچ یو شی؛ نو نشي خلاصولی دوی هغه شی له هغه مچ څخه، نو کمزوری دی دا طالب (چې د باطلو معبودانو عابد دی)، او دا مطلوب (هم چې باطل معبود یا مچ دی).

تفسیر: دا یې د توحید په مقابل کې د شرک د بدی او قباحت د ظاهرولو لپاره مثال بیان کړ، چې ښایي هغه په ډېر ښه فکر او غور سره واوړئ، او ښه غوږ ورته کېږدئ، او ښه پرې وپوهېږئ !، ګوندې له داسې رکیک او ذلیل حرکت څخه مخ وګرځوئ او لاس ترې واخلئ !.

﴿إِنَّ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِن دُونِ اللَّهِ﴾ الآیة ـ یعنې مچ ډېر ادنی او حقیر ساکښ (جاندار) دی، په هغو شیانو کې چې دومره یو قدرت او قوت نه وي چې که ټول سره یوه ځای شي؛ یو مچ هم نشي پیدا کولی، یا که دغه مچ د دوی د نذرونو او نیازونو ځنې یو وړوکی شی (لکه د ګلانو او عطریاتو یا د شاتو یا د نورو کوم بځرکی ترې) وتښتوي؛ نو د دوی له لاسه نه کیږي، چې هغه ترې بېرته واخیستی شي، ښه نو د ځمکې او اسمانونو د خالق په ځای (نعوذ بالله) د الوهیت په تخت باندې د داسې عاجزو او ناتوانو معبودانو کښول څومره حماقت او بې حیایي ده، رښتیا خبره خو همدا ده چې مچ هم کمزوری دی، او له مچ نه زیات کمزوري د دوی معبودان دي، او له معبودانو څخه زیات کمزوري د هغوی عبادت کوونکي دي، چې دوی داسې حقیر او کمزوری شی خپل معبود او حاجت تر سره کوونکی ګرځولی دی.

مَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ ۖ إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ ﴿٧٤﴾

نه دی پېژندلی (دغو کفّارو) او نه یې دی تعظیم کړی د الله په حق پېژندلو او تعظیم د ده سره، بېشکه الله خامخا ښه قوي زورور ډېر زبردست دی (په تنفیذ د احکامو خپلو کې).

تفسیر: که پوهیدی نو داسې سپین سترګي به یې ولې کوله؟ آیا د الله تعالی رفیع شأن او قدر او منزلت دومره دی چې داسې کمزوري شیان د هغه سیال او شریک وګرځولی شي (العیاذ بالله)، د الله تعالی د قوّت او عزّت په مقابل کې خو د هغه لوېې لوېې مقربې پرښتې او انبیاء علیهم السلام هم مجبور او ناتوان دي، چې اوس په لاندې متبرک آیت کې د هغوی ذکر رائي.

اللَّهُ يَصْطَفِي مِنَ الْمَلَائِكَةِ رُسُلًا وَمِنَ النَّاسِ ۚ

الله غوره کوي له پرښتو څخه استاځي (چې واسطه کېږي په منځ د الله او انبیاوو کې)، او له خلقو څخه (هم غوره کوي استاځي).

تفسیر: له ځینو پرښتو څخه د رسالت کار اخلي، مثلاً د جبرئیل علیه السلام او له ځینو انسانانو څخه چې پاک الله د دغه منصب لپاره انتخاب کړي؛ همدغه د رسالت کار اخلي، ښکاره ده چې د هغوی درجه د نورو خلقو څخه ډېره لوړه (اوچته) ده.

إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ ﴿٧٥﴾

بېشکه الله ښه اوریدونکی دی (د ټولو اقوالو) ښه لیدونکی دی (د ټولو افعالو).

تفسیر: یعنې الله تعالی د دوی په ټولو خبرو خبر دی، د دوی د ماضي او مستقبل ټول احوال وینې، نو ځکه هغه حق لري چې د هر چا احوال او استعداد ته وګوري، او سم له هغه سره یې د رسالت په منصب فایز او بریالی کړي: ﴿اللَّهُ أَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهُ﴾ (۸ جزء د الأنعام سورت (۱۲۴) آیت (۱۵) رکوع).

يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ ۗ وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ ﴿٧٦﴾

پوهيږي (الله) په هغه څه چې وړاندې د دوی دي، او په هغه چې وروسته د دوی دي، او خاص د الله طرف ته بېرته ګرځولی کيږي ټول کارونه.

تفسير: يعنې خاص الله تعالی ته بېرته ګرځولی شي ټول کارونه، او هيڅوک د الله تعالی په کارونو کې د اعتراض حق نه لري، د الله تعالی حکم، تدبير، د انبياوو انتخاب او نور ټول کارونه ښه دي، او د ده په حکم او اراده سره کيږي.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ارْكَعُوا وَاسْجُدُوا وَاعْبُدُوا رَبَّكُمْ وَافْعَلُوا الْخَيْرَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٧٧﴾

ای هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی (يعنې ای مؤمنانو !) رکوع کوئ تاسې ! او سجده کوئ تاسې ! (په لمانځه کې)، او عبادت کوئ تاسې ! د رب خپل (نه د بل)، او کوئ نېک کارونه (لکه صله رحمي او ښه اخلاق) لپاره د دې چې بری ومومئ (په نعمت او جنّت سره).

تفسير: د شرک د غندنې او د مشرکانو د سپکونې څخه وروسته مؤمنانو ته خطاب کوي، چې تاسې يواځې د خپل يوه الله تعالی په بندګی لګيا اوسئ ! او د هغه په حضور کې د بندګی سرونه ښکته کړئ ! او د عبوديت او عاجزۍ وچولی (تندی) مو هم هغه ته په ځمکه کېږدئ ! او نور د ښېګڼې ټول کارونه هم خاص د الله تعالی لپاره کوئ، څو دنيوي او اخروي ښېګڼې او نېکۍ مو په برخه شي.

ځينې مفسرين د دې آيت د رکوع او سجدې له دغه تخصيص څخه د تلاوت سجده مرادوي.

وَجَاهِدُوا فِي اللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِ ۚ هُوَ اجْتَبَاكُمْ وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ ۚ مِلَّةَ أَبِيكُمْ إِبْرَاهِيمَ ۚ هُوَ سَمَّاكُمُ الْمُسْلِمِينَ مِنْ قَبْلُ وَفِي هَٰذَا لِيَكُونَ الرَّسُولُ شَهِيدًا عَلَيْكُمْ وَتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ ۚ فَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَاعْتَصِمُوا بِاللَّهِ ۖ هُوَ مَوْلَاكُمْ ۖ فَنِعْمَ الْمَوْلَىٰ وَنِعْمَ النَّصِيرُ ﴿٧٨﴾

او زيار (کوښښ) کوئ په (لاره د جهاد، طاعت، او رضاء د) الله په حق جهاد د هغه سره (چې ورته وړ، مستحق، او لايق دی)، دغه (الله) غوره کړي يئ تاسې، او نه يې دی ګرځولی (نه يې دی ايښی) په تاسې په دين کې هيڅ حرج (مشقّت او اشکال)، (متابعت وکړئ د) دين د پلار خپل چې ابراهيم دی، دغه (الله) ونومولئ تاسې مسلمانان پخوا (له دغه قرآن څخه په نورو اسماني کتابونو کې)، او په دغه (قرآن) کې (هم)، لپاره د دې چې شي رسول (ستاسې) شاهد په تاسې (د تبليغ خپل)، او چې شئ تاسې (ای مسلمانانو !) شاهدان په نورو خلقو (د تبليغ د نورو انبياوو)، نو قائموئ (سم اداء کوئ تاسې سره له ټولو حقوقو) لمونځ، او ورکوئ تاسې زکات، او ښه ټينګ ونيسئ تاسې (دين د) الله، دغه (الله) مالک دی ستاسې، پس ښه مالک دی (الله)، او ښه مرسته (مدد) کوونکی دی الله.

تفسير: د خپل نفس د تهذيب او د دنيوي چارو د سمون لپاره داسې پوره زيار (کوښښ) کوئ، چې د دې لوی او اهمّ مقصود سره موافق وي، آخر د دنيوي مقاصدو د بري او کاميابي لپاره تاسې څومره تکليفونه او زحمتونه په ځان اخلئ، دا خو د دين او د آخرت د دائمي بري او کاميابي لاره ده، چې په هغې کې هر څومره زحمت او محنت ومومئ؛ بيا هم د انصاف له مخې کم دی.

تنبیه: د «مجاهده» په لفظ کې هر قسم کوښښونه، د ژبې وي، که د قلم، مالي وي که بدني؛ شامل دي، او هم د «جهاد» تمام اقسام، جهاد مع النّفس، جهاد مع الشيطان، جهاد مع الكفّار، جهاد مع البغاة، جهاد مع المبطلين؛ د هغه لاندې داخل دي.

﴿هُوَ اجْتَبٰىكُمْ﴾ يعنې له ټولو څخه اعلى او افضل رسول او له ټولو شرائعو څخه يې اكمل شريعت درکړ، او په تمامه دنيا کې د الله تعالى د پيغام رسولو لپاره يې تاسې غوره او منتخب کړئ ! او په ګردو امّتونو باندې يې تاسې ته فضيلت دروبانبه.

﴿وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّيْنِ مِنْ حَرَجٍ﴾ يعنې په دين کې يې هيڅ داسې يو اشكال نه دى پرېښى، چې د هغه کول سخت او مشكل وي، په احكامو کې يې د هر ډول رخصتونو او آسانيو لحاظ ساتلى دى، دا خو بېله خبره ده چې تاسې يو آسان كار په خپل ځان مشكل وګرځوئ.

﴿مِلَّةَ اَبِيْكُمْ اِبْرٰهِيْمَ﴾ متابعت وكړئ ! اى مؤمنانو د دين د پلار خپل چې ابراهيم عليه السلام دى، كله چې ابراهيم عليه السلام د محمد مصطفى صلى الله عليه وعلى آله وصحبه وسلّم په اجدادو کې شامل دى؛ نو ځكه د ګرد امّت پلار شو، يا به دا مراد وي چې د عربو پلار دى، ځكه چې د قرآنكريم ډومبني مخاطبان هم دوى وو.

﴿هُوَ سَمّٰىكُمُ الْمُسْلِمِيْنَ﴾ دغه الله تعالى يا ابراهيم عليه السلام ونومولئ تاسې مسلمانان، يعنې الله تعالى په پخوانيو كتابونو او په دې عظيم الشأن قرآن کې ستاسې نوم «مسلم» اينبى دى، چې معنى يې حكم منونكي، وفا خوښوونكي دي، يا ابراهيم عليه السلام له پخوا څخه ستاسې نوم د مسلمان اينبى دى، كله چې پخپله دعاء کې يې ويلي وو: ﴿وَمِنْ ذُرِّيَّتِنَآ اُمَّةً مُّسْلِمَةً﴾ د (البقرة سورت (۱۵) ركوع)، او په قرآن کې هم ښايي د همده په غوښتنه دغه نوم په تاسې اينبود شوى دى، په هر حال ستاسې نوم «مسلم» دى، اګر كه نور امتونه هم مسلمانان وو، مګر دغه لقب ستاسې لپاره غوره او ټاكل شوى دى؛ نو ښايي پرې فخر وكړئ.

﴿لِيَكُوْنَ الرَّسُوْلُ شَهِيْدًا﴾ يعنې تاسې يې د دې لپاره غوره كړئ چې تاسې نورو امّتونو ته ښوونه وكړئ، او رسول الله صلى الله عليه وسلم تاسې ته ښوونه وكړي، او دغه امّت چې له ټولو څخه وروسته راغلى دى، غرض يې دا دى چې دى د نورو امّتونو غلطى اصلاح كړي، او ګردو ته سمه صافه لاره وښيي، ګواكې هغه مجد او شرف چې د ده په برخه شوى دى؛ له همدې وجه دى چې دى د ګردې (ټولې) دنيا معلم (لار ښوونكي) وګرځي او په تبليغي جهاد کې مصروف واوسي.

تنبیه: نورو مفسرانو (شهيداً) او (شهداء) د شاهد او ګواه په معنى اخيستى دى، كله چې د قيامت په ورځ کې نور امّتونه انكار وكړي، چې انبياء الله عليهم السلام مونږ ته تبليغ نه دى كړى، او له انبياوو څخه شاهدان وغوښتل شي؛ نو دوى به محمّدي أمّت د شاهد په ډول ور وړاندې كړي، او دغه امّت به داسې شاهدي اداء كړي: «بېشكه چې دغو انبياوو عليهم السلام د دعوت او تبليغ وظائف انجام كړي دي، او د الله تعالى حجّت يې قائم كړى دى»، كله چې له دوى ځنې پوښتنه وشي چې دا خبره تاسې ته څرنګه معلومه شوه؟ نو ځواب به وركړي چې «دغه اطلاع مونږ ته ځمونږ رسول الله صلى الله عليه وسلم راكړې ده، چې د ده په صداقت باندې د الله تعالى محفوظ كتاب قرآنكريم شاهد دى»، ګواكې دغه فضل او شرف يې ځكه درکړى دى، چې تاسې په يوې عظيم الشأنې دعوى کې د يوه معزّز شاهد او ګواه په شان درېدونكي يئ، ليكن ستاسې د دغې شاهدۍ اوربدل او اهميت هم ستاسې د معظّم رسول په واسطى سره دي، چې هغه به ستاسې تزكيه كوي.

"تمت سورة الحجّ بفضله ومنّه، فله الحمدُ وعلي نبيّه الصلاةُ والتسليم ".

سُورَةُ المُؤمِنُونَ

«د (المؤمنون) سورت مکّي دی، (۱۱۸) آيتونه (۶) رکوع لري، په تلاوت کې (۲۳) او په نزول کې (۷۴) سورت دی، وروسته د (الأنبياء) له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١﴾ الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ ﴿٢﴾

په تحقيق بريالي (بهرمن ـ کامياب) شوي دي مؤمنان. هغه (مؤمنان) چې دوی په لمونځونو خپلو کې عاجزي کوونکي ويريدونکي دي (له الله نه).

تفسير: د «خشوع» معنی دا ده چې د بل چا په مخ کې په خوف او هيبت سره ساکن او سرښکته کړي، لکه چې ابن عباس رضي الله عنهما د ﴿خَٰشِعُونَ﴾ تفسير په «خائفون ساکنون» سره کړی دی، او د ﴿تَرَى ٱلْأَرْضَ خَٰشِعَةً فَإِذَآ أَنزَلْنَا عَلَيْهَا ٱلْمَآءَ ٱهْتَزَّتْ وَرَبَتْ﴾ آيت هم دلالت کوي چې په «خشوع» کې يو قسم سکـون او تذلّل معتبر دی.

په قرآنکريم کې «خشوع» د «وجوه ـ أبصار ـ أصوات ـ اونورو» صفت ښودلی شوی دی، او په دغه آيت کريمه د ﴿أَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ أَن تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ﴾ کې د قلب صفت ښوولی شوی دی، معلوميږي چې اصلاً «خشوع» د زړه کار دی، او د نورو بدني أعضاوو خشوع د زړه د خشوع تابع ده، کله چې په لمانځه کې قلب خاشع، خائف، ساکن او ښکته شي؛ نو خيالات هم د دې خوا او د هغې خوا د مشغولتيا او ګرځېدو څخه فارغ او په هم هغه يو مقصود باندې تينګ ودريږي، نو بيا د خوف، هيبت، سکون، خضوع او خشوع آثار پر بدن هم ظاهريږي، مثلاً د اوږو، سر، او سترګو ښکته غورځول، په ادب سره درېدل، دې خوا او هغې خوا ته نه کتل، له خپلو کاليو (جامو) او ويښتو او نورو شيانو سره لوبې نه کول، د ګوتو نه ټرکول، او په دې قسم د «خشوع» د لوازمو څخه نور افعال او احوال هم شته.

په احاديثو کې د أبو بکر الصدّيق رضي الله تعالى عنه او عبد الله بن الزُّبير رضي الله تعالى عنه څخه منقول دي، چې دوی به په لمانځه کې داسې ساکن او آرام وو، لکه يو بې ساه لرګی، او ويل کېده چې دغه د لمانځه خشوع ده.

وَالَّذِينَ هُمْ عَنِ اللَّغْوِ مُعْرِضُونَ ﴿٣﴾

او هغه (کسان هم بهرمن شول) چې دوی له ناکارو (بدو اقوالو بدو افعالو) څخه مخ ګرځوونکي دي.

تفسير: يعنې په فضولو او بېکارو مشاغلو کې خپل وخت نه ضايع کوي، که کوم بل سړی لغو او چټې (بېکاره) او مهملې خبرې يا افعال کوي؛ نو د هغو له اورېدلو او کتلو څخه مخ اړوي، او ده ته د عبوديت د وظائفو له ايفاء کولو څخه دومره وخت او فرصت نه وي ميسّر چې په دغسې بې فائدې جګړو او فضولو خبرو کې ځان اخته کړي.

وَالَّذِينَ هُمْ لِلزَّكَوٰةِ فَٰعِلُونَ ﴿٤﴾

او هغه (کسان هم بهرمن شول) چې دوی (تل) د زکات اداء کوونکي دي (چې د مالي فعلي او قولي عباداتو جامع دی).

تفسير: يعني دغه د دوی عادت دی چې تل زکات اداء کوي، او داسې نه دي چې کله يې ورکوي او کله يې نه ورکوي، غالبًا له همدې جهته د ﴿وَيُؤْتُونَ الزَّكَوٰةَ﴾ په ځای يې د ﴿لِلزَّكَوٰةِ فَٰعِلُونَ﴾ ترکيب اختيار فرمايلی دی، ځکه چې دا يې ښودلي دي چې د زکات اداء د دوی مستمر کار دی، ځينو مفسرينو دلته زکات د طهارت او پاکيزګۍ يا د نفس د تزکيې په معنی اخيستی دی، ځکه چې دغه آيت يې د ﴿قَدْ أَفْلَحَ مَن تَزَكَّىٰ﴾ او د ﴿قَدْ أَفْلَحَ مَن زَكَّىٰهَا﴾ په شان ځرګولی دی، که دغسې مراد وي؛ نو د هغه مفهوم دې عام کښبود شي، چې په هغه کې د بدن، د زړه، او د مال پاک ساتل ځرګ داخل شي، زکات او صدقات هم يو قسم مالي تطهير دی: ﴿خُذْ مِنْ أَمْوَٰلِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِم بِهَا﴾ (١١ جزء د التوبة سورت (١٣) رکوع (١٠٣) آيت)، د داسې ويلو چې دغه آيت مکي دی، او په مکي معظمې کې لا زکات نه وو فرض شوی، ابن کثير رحمه الله جواب داسې ورکړی دی چې: د زکات اصلي مشروعيت په مکه کې شوی وو، هو ! د هغه د مقاديرو او نصابونو او نورو تشخيص وروسته د مدينې منورې له راتګه وشو، والله أعلم.

وَالَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَٰفِظُونَ ﴿٥﴾ إِلَّا عَلَىٰٓ أَزْوَٰجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَٰنُهُمْ فَإِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ ﴿٦﴾ فَمَنِ ٱبْتَغَىٰ وَرَآءَ ذَٰلِكَ فَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْعَادُونَ ﴿٧﴾

او هغه (کسان هم بهرمن شول) چې دوی فروجو (ځای د شهواتو) خپلو لره ساتونکي دي (له زنا ځخه). مګر پر ښځو خپلو يا پر هغو وينځو چې مالکان شوي وي د هغو ښې لاسونه د دوی، پس بېشکه دوی نه دي ملامت کړی شوي (په ورتلو سره ښځو او وينځو خپلو ته). پس هر څوک چې وغواړي (دفع د شهوت) غير له دغو (ښځو او وينځو خپلو) نه پس دغه کسان هم دوی دي تجاوز کوونکي (له حده).

تفسير: يعني له خپلې منکوحې ښځې يا وينځې ځخه ماسوا بله کومه لاره د شهوت د قضاء لپاره ولټوي؛ نو دی د حلالو له حدودو وتونکی دی، په دې کې زنا، لواطت، او استمناء بالید (د لاس په وسيله د ځان نه منی ويستل) او نور ټول غير مشروعه صورتونه راغلل، بلکه ځينو مفسرينو د «متعه» پر حُرمت هم پر همدغه آيت استدلال کړی دی.

وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمَٰنَٰتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَٰعُونَ ﴿٨﴾

او هغه (کسان هم بهرمن شول) چې دوی امانتونو خپلو لره او عهدونو خپلو ته (که د خالق که د مخلوق) رعايت کوونکي دي (چې بېوفايي او خيانت په کې نه کوي).

تفسير: يعني د امانت او قول او اقرار حفاظت کوي، خيانت او بد عهدي نه کوي، نه د الله تعالى په معاملاتو کې، او نه د بندګانو په چارو کې.

وَالَّذِينَ هُمْ عَلَىٰ صَلَوَٰتِهِمْ يُحَافِظُونَ ﴿٩﴾

او هغه (کسان هم بهرمن شول) چې دوی (همېشه) پر لمونځونو خپلو ساتنه کوي (چې تل يې سم اداء کوي سره له ټولو حقوقو).

تفسير: تر دې ځايه پورې يې د مفلحينو مؤمنينو شپږ صفات او خصال بيان وفرمايل:

(١): سره له خضوعه او خشوعه د لمونځونو اداء کول.

(٢): د باطلو، لغوو، او بېباکو خبرو او ناکارو کارونو ځخه ځان بېل ساتل.

(٣): د زکات يعني مالي حقوق اداء کول، يا خپل نفس او مال پاک ساتل.

(۴): نفساني شهوات پخپل واک او اختيار کې ساتل.

(۵): د عهد او امانت حفاظت يعنې د ګردو (ټولو) معاملاتو درست او منظم ساتل.

(۶): او په آخر کې يې بيا د لمونځونو د قيام تأکيد وفرمايه.

له دې نه ظاهريږي چې د لمانځه حق د الله تعالى په نزد ډېر لوړ او اعلى څيز دى، چې دلته يې خپله خبره پر هم هغه باندې شروع او پر هم هغه باندې يې ختمه کړه.

أُولَٰئِكَ هُمُ الْوَارِثُونَ ﴿١٠﴾ الَّذِينَ يَرِثُونَ الْفِرْدَوْسَ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿١١﴾

همدغه (مؤمنان موصوف په دغو شپږو واړو صفاتو) هم دوى دي وارثان، هغه (وارثان) چې مېراث به اخلي (ويړيا اعلى جنت د) فردوس (د دوزخيانو برخه به هم اخلي)، دوى په دغه (جنت الفردوس) کې تل پاتې کېدونکي دي.

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنسَانَ مِن سُلَالَةٍ مِّن طِينٍ ﴿١٢﴾

او قسم دى خامخا په تحقيق پيدا کړى دى مونږ انسان (آدم) له خالصې (صافې له خيرې ويستلې شوې) خټې نه.

تفسير: ځکه چې ځمونږ د ټولو پلار آدم عليه السلام له منتخبې او غوره کړى شوې خاورې څخه پيدا کړى شوى دى، او برسېره پر هغه تمام بني آدمان له نطفې څخه پيدا کيږي، چې دغه نطفه هم له ځمکې څخه بالوسيله متشکله کيږي، چې د منتخبو اوغوره کړيو شيانو خواړه او د اغذيه وو عصاره او خلاصه ده.

ثُمَّ جَعَلْنَاهُ نُطْفَةً فِي قَرَارٍ مَّكِينٍ ﴿١٣﴾

بيا وګرځاوه کېښود مونږ (اولاده د) دغه (آدم) نطفه (ترلى څاڅکى د مني) په يو قرارګاه محکم (رحم کې).

تفسير: يعنې د مور په رحم کې چې له هغه ځايه بل هيڅېرې نشي خوځېدلى.

ثُمَّ خَلَقْنَا النُّطْفَةَ عَلَقَةً فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ مُضْغَةً فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عِظَامًا فَكَسَوْنَا الْعِظَامَ لَحْمًا ثُمَّ أَنشَأْنَاهُ خَلْقًا آخَرَ ۚ فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ ﴿١٤﴾

بيا وګرځوله مونږ دا نطفه ټوټه د وينو (کلکه سر ښښناکه)، بيا وګرځوله مونږ دغه ټوټه د وينو يوه وړه ټوټه د غوښو، بيا وګرځوله مونږ دا پوټى د غوښو هډوکى، بيا ور واغوستله مونږ دې هډوکو ته (پس له پيدا کولو د رګونو او د پلو او نورو) غوښه، بيا مو (ژوند) پيدا کړ دى په پيدايښت بل سره (په نوي صورت)، پس ډېر ښه برکت اچونکى دي الله تعالى لوړ چې ډېر ښه پيدا کوونکى (صورت ترونکى) دى، (له نورو ټولو پيدا کوونکيو، صورت ترونکيو څخه خلقًا).

تفسير: يعنې د غوښې يوه برخه کلکوي، او ترې هډوکي جوړوي، او د هډوکو پر قفس (ډانچه) او سلسله رګونه، پلې، تارونه او د بدن نور څيزونه چې ورته حاجت وي د پيدا کولو څخه وروسته غوښې او پوستکي زرغونوي، پخوا له دې په (١٧ جزء د الحج سورت په (١) رکوع) کې د انسان د تخليق هم دغه کيفيت بيان کړى شوى دى.

﴿ثُمَّ أَنشَأْنَٰهُ خَلْقًا ءَاخَرَ﴾ ـ «بيا مو ژوندی پيدا کړ دی په پيدايښت بل سره (په نوي صورت)»، يعني د روح د پوکولو په سبب يې له دې نه يو ژوندی ويښ انسان جوړ کړ، چې پر دغه ذي روح انسان وروسته له دې نه د طفوليت (ماشوموالي)، شباب (ځوانی)، کهولت (پوخ عمر)، او شيخوخت (بوډاوالي) ډېر احوال او ادوار او مراحل تيريږي، يا دا چې اول جماد وو، اوس يې حيوان کړ، پخوا ړوند، کوڼ، ګونګ وو، اوس يې ليدونکی، اورېدونکی، ويونکی کړ.

فائده: سره له دې چې الله تعالى د تمامو موجوداتو خالق دی، يعني ځمکې، اسمانونه، عرش، کرسي، لوح، قلم، جن، ملائک، لمر، سپوږمی، ستوري، جبال، بحار، اشجار، انهار او داسې نور ډېر أشياء يې پيدا کړي دي، مګر په هيڅ يوه باندې يې داسې ثناء په ذات پاک خپل ونه ويله لکه چې په پيدا کولو د انسان، له دې نه دا خبره معلومه شوه چې انسان ورته ډېر معزّز او مکرّم دی، ځکه يې فرمايلي دي: ﴿وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِىٓ ءَادَمَ﴾ الآية ـ خامخا په تحقيق کرامت عزت ورکړی دی مونږ ځامنو د آدم ته.

ثُمَّ إِنَّكُم بَعْدَ ذَٰلِكَ لَمَيِّتُونَ ﴿١٥﴾

بيا ښکه تاسې پس له دې ژوندي کولو د تاسې (په دغه پاس طريقه سره) خامخا مړه کيدونکي يئ.

تفسير: يعني ستاسې وجود ذاتي او خانه زاد نه دی، بلکه مستعار او د الله تعالى عطاء او بخشش دی، لکه چې د موت په لېږلو سره د هغه ګردې نقشې ورانوي، او تاسې په هغه وخت کې د مرګ له زورورو او قوي منګولو څخه خپل ژوندون نشئ ساتلی، نو معلوم شو چې بل کوم قاهر قوت او قدرت ستاسې پر سرونو شته؛ چې ستاسې د وجود ژوندون او بقاء زمام يې ټينګ په خپل قدرت کې نيولی دی، او هر وخت چې اراده او مشيت وفرمايي؛ هغه پرېږدي او خوشې کوي يې، يا يې بېرته راکاږي، فسبحان الله أحسن الخالقين.

ثُمَّ إِنَّكُمْ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ تُبْعَثُونَ ﴿١٦﴾

بيا ښکه تاسې په ورځې د قيامت کې بيا ژوندي راپاڅولی شئ (له قبورو لپاره د جزا).

تفسير: هغه لوی ذات چې اول ځلي يې پيدا کړی وو؛ هم هغه دويم ځلي هم بيا ژوندی راپاڅوي، لومړی د وجود مستور قوتونه او د اعمالو نتائج پخپل ډېر کامل صورت سره ظاهر او دغه په اثبات رسوي، چې دومره يوه لويه کارخانه مې خوشې چټې (بېکاره)، بې نتيجې، عبث او د لوبو او ساعت تېری لپاره نه وه جوړه کړې.

وَلَقَدْ خَلَقْنَا فَوْقَكُمْ سَبْعَ طَرَآئِقَ ﴿١٧﴾

او خامخا په تحقيق پيدا کړي دي مونږ ستاسو د سر د پاسه اووه لاړې (٧ اسمانونه).

تفسير: د ﴿طَرَآئِقَ﴾ معنى ځينو مفسّرينو او لغويينو په نزد «طبقات» ده، يعني د اسمان اوه طبقې مو لاندې باندې جوړې کړي دي، فهذا كما قال: ﴿كَيْفَ خَلَقَ ٱللَّهُ سَبْعَ سَمَٰوَٰتٍ طِبَاقًا﴾ (٢٩ جزء د نوح سورت (١٥) آيت (١) رکوع)، او ځينې د ﴿طَرَآئِقَ﴾ معنى لاړې اخلي، يعني اوه لاړې مو جوړې کړي دي، چې د پرښتو د تللو او راتللو معبرې دي.

وَمَا كُنَّا عَنِ ٱلْخَلْقِ غَٰفِلِينَ ﴿١٧﴾

او نه يو مونږ له (ټولو احوالاتو د) مخلوقاتو (خپلو څخه) غافله بې خبره.

تفسير: يعني هر څيز مو په پوره انتظام او محکموالي او خبرداري سره جوړ کړي دي، او د ده د حفاظت او بقاء له طريقو څخه مونږ پوره باخبره يو، په سماويه وو اجرامو او سفليه وو مخلوقاتو کې يو داسې څيز هم نشته دی؛ چې ځمونږ د علم او قدرت له احاطې څخه خارج وي، که نه دغه ټول نظم ترتيب او تنسيق سره ګډوډ او خراب تراب کيږي: ﴿يَعْلَمُ مَا يَلِجُ فِي الْأَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ وَمَا يَعْرُجُ فِيهَا﴾ (٢٧ جزء د الحديد سورت (٤) آيت (١) رکوع).

وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً بِقَدَرٍ فَأَسْكَنَّاهُ فِي الْأَرْضِ ۖ وَإِنَّا عَلَىٰ ذَهَابٍ بِهِ لَقَادِرُونَ ﴿١٨﴾

او نازلې کړې دي مونږ له (طرفه د) اسمانه اوبه په اندازه، نو ومو درولې دغه (اوبه) په ځمکه کې، او بېشکه مونږ په بيولو ورکولو د دې (اوبو) خامخا قادر يو (لکه چې قادر يو په نازلولو يې هم).

تفسير: يعني راښکته کړي دي مونږ له لوري د اسمانه اوبه په هغه مېچ چې د مخلوقاتو ښېګڼه په کې وينو، نه دغومره زياتې چې بې وقته او بې موقعه تباه او توی لاړې شي، او نه دومره لږې مو درکړي دي چې ستاسې ضروريات ته کفايت ونه کړي.

﴿فَأَسْكَنَّاهُ﴾ الآية ـ يعني ځمکه د باران اوبه پخپل منځ کې ځيښې، او جذب کوي يې، چې بيا مونږ دغه اوبه تر د کار پزو کوهيو او برمو او نورو په وسيله راوباسو، او تر استفاده کوو، يا پخپله دغه اوبه د چينو او زېمونو ځمکو په وسيله بهيږي (يا يې درووِ د ځمکې په سر هم په تالابونو ډنډونو او نورو ظرفونو کې).

﴿وَإِنَّا عَلَىٰ ذَهَابٍ بِهِ لَقَادِرُونَ﴾ الآية ـ يعني که باران دربانديِ ونه وروو؛ نو څوک به يې دربانديِ اوروي؟ او که يې در باندې اوروو، خو د شرب ارواء (خړبولو) او د استفادې وسائل او وسائط در څخه واخلو، او تاسې ته داسې قوّت او قدرت در نه کړو، چې ترې ګټور (فائده مند) شئ (مثلاً دومره يې ژورې بوځو، چې تاسو يې ونه شئ ايستلی، يا يې ژر تر ژره وچې او بيا يې په هوا کې ګډې کړو، يا يې تروې او خُوسا کړو، دغه کارونه او نورې ټولې چارې ځمونږ له قدرته پوره دي، نو ستاسې له لاسونو څخه څه پوره دي، او څه به کولی شئ؟.

فَأَنْشَأْنَا لَكُمْ بِهِ جَنَّاتٍ مِنْ نَخِيلٍ وَأَعْنَابٍ لَكُمْ فِيهَا فَوَاكِهُ كَثِيرَةٌ وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿١٩﴾

پس پيدا کړي دي مونږ تاسې ته په دې (اوبو) سره باغونه رنګارنګ له خرماګانو او (له) انګورو چې شته تاسې ته په دې (باغونو) کې مېوې ډېرې، او له دغو (باغونو) څخه خورئ تاسې (مېوې).

تفسير: يعني په هغو د پسرلي او بهار د ليدلو څخه خوشالږئ، او د هغو د حاصلاتو څخه ځينو د تفکّه په ډول او ځينې د غـذاء په صورت استعمالوئ.

وَشَجَرَةً تَخْرُجُ مِنْ طُورِ سَيْنَاءَ تَنْبُتُ بِالدُّهْنِ وَصِبْغٍ لِلْآكِلِينَ ﴿٢٠﴾

او (بل پيدا مو کړه هغه) ونه چې وځي له (غره د) طور سينا څخه چې زرغونيږي له غوړو سره او له انګولي (کتغ) سره لپاره د خوړونکيو.

تفسير: يعني د خونې (زيتونې) ونه چې ترې تېل ووځي، چې د مښلو او نورو په مصرف رسيږي، او ډېر زيات خلق يې د کتغ (انګولي) په شان استعمالوي، د ښونې ذکر يې په خصوصيت سره وفرمايه، ځکه چې د هغه فوائد زيات دي، او د يوه مخصوص فضل او شرف حيثيت لري، ځکه د «التين» په سورت کې پرې قسم هم ياد شوی دی، د طور غره په لوري نسبت کول هم د همدغې (خونې) زيتون د فضيلت او برکت ښکارولو لپاره دی، ځکه چې په هغه وخت کې به هلته د دغې خونې ونې ډېرې زياتې وې.

وَإِنَّ لَكُمْ فِي الْأَنْعَامِ لَعِبْرَةً نُّسْقِيكُم مِّمَّا فِي بُطُونِهَا وَلَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ كَثِيرَةٌ وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿٢١﴾

او بېشكه چې تاسې ته په څارويو كې خامخا عبرت دى، چې څښوو مونږ تاسې ته له هغو پيو نه چې په ګېډو د دوى كې دي، او شته تاسې ته په دغو (څاروو كې) منافع (ګټې فائدې) ډېرې، او له دوى (د ځينو اجزاوو) څخه خورئ تاسې (شودې غوښې اونور).

تفسير: يعنې د حيواناتو شودې مونږ په خپل قدرت سره پر تاسې څښوو، او ډېرې زياتې فائدې مو د تاسې لپاره د دغو حيواناتو په وجود كې ايښې دي، تر دې چې د ځينو حيواناتو د غوښو خوراک مو هم پر تاسې حلال كړى دى.

وَعَلَيْهَا وَعَلَى الْفُلْكِ تُحْمَلُونَ ﴿٢٢﴾

او پر دغو (څاروو) او پر بېړيو باندې بارولى شئ تاسې (په بر او بحر كې).

تفسير: يعنې په وچه كې د حيواناتو (او نورو نقليه وو وسائلو) په وسيله او په اوبو كې د بېړيو كښتيو (او جهازونو او نورو نقليه وو وسائطو) په واسطه (او همداسې په هوا او نورو كې) نقل او حركت كوئ، او له يوه ځايه بل لرې ځاى ته درومئ ! او ډېر درانه درانه شيان او سامان مو پرې باوروئ.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ فَقَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُ أَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٢٣﴾ فَقَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِن قَوْمِهِ مَا هَٰذَا إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُرِيدُ أَن يَتَفَضَّلَ عَلَيْكُمْ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَأَنزَلَ مَلَائِكَةً مَّا سَمِعْنَا بِهَٰذَا فِي آبَائِنَا الْأَوَّلِينَ ﴿٢٤﴾

او خامخا په تحقيق لېږلى وو مونږ نوح خپل قوم ته، نو وويل (نوح): اى قومه ځما ! عبادت كوئ تاسې (يواځې) د الله، نشته تاسې ته بل هيڅ معبود برحق غير له دغه (الله)، آيا پس نه ويريږئ تاسې (له عذابه د الله)؟ پس وويل هغو مشرانو چې كافران شوي وو له قومه د دغه (نوح خپلو اتباعو ته) چې: نه دى دا نوح مګر يو انسان دى په شان ستاسې، اراده لري د دې خبرې چې مشر شي پر تاسې باندې، او كه اراده فرمايلي وى الله (د لېږلو د رسول انسانانو ته نو) خامخا لېږلې به يې وې پرښتې (نه انسانان)، نه دى اورېدلى مونږ دا (چې رسول بنې آدم وي، يا توحيد) په هغو پلرونو ځمونږ كې چې پخوا وو.

تفسير: يعنې په ده كې څه فرق شته، چې دى رسول شي او تاسې نه شئ؟، دى غواړي چې مشرتوب ځان ته حاصل كړي، نو ځكه دغه پلمه (تدبير) او چل يې جوړ كړى دى، كه نه كه الله تعالى رسول لېږه؛ نو بل سړى پرې درېدلى وو چې همدا يې رالېږلى دى، او پرښته به يې نه وى رالېږلې، مونږ داسې عجيبه خبره له سره نه ده اورېدلې، چې يو ځمونږ په شان سړى او معمولي انسان د الله تعالى رسول شي، او نورو ټولو معبودانو ته بد ووايي، او له منځه يې ورك كړي، او داسې دعوت او بلنه وكړي چې تاسې يواځې د احد او واحد الله تعالى عبادت وكړئ ! او بل هيڅوك مه منئ !.

إِنْ هُوَ إِلَّا رَجُلٌ بِهِ جِنَّةٌ فَتَرَبَّصُوا بِهِ حَتَّىٰ حِينٍ ﴿٢٥﴾

نه دى (دا نوح) مګر يو داسې سړى دى چې په ده پورې نښتى دى لېونتوب سودا، پس انتظار كوئ تاسې ده ته تر يوه وخته پورې (چې جوړ شي يا مړ شي).

تفسير: دغه د نوح عليه السلام د زمانې د كفّارو وينا ده: معلوميږي چې د دې غريب دماغ خراب او فكر يې له كاره وتلى دى، كه نه د ټول قوم په خلاف او خپلو پلرونو او نيكونو له اصوله مخالف داسې خبرې به يې ولې له خولې ايستلې؟

چې هيڅوک پرې يقين او باور نشي کولی، آيا که دا کار ښکاره لېونتوب نه دی نو څه دی؟ ښه خو دا ده چې تاسې څو ورځې صبر وکړئ ! او انتظار وکړئ ! ځکه مدّت وروسته دی په سد او په هوش راشي، او د جنون او د سودا د دغې دورې څخه افاقه وموميِ او جوړ شي، يا دی پخپلو همدغو ويلو ويلو کې مړ شي، او سا يې وخيژي، او دغه قصه پای ته ورسيږي (العياذ بالله).

قَالَ رَبِّ انْصُرْنِي بِمَا كَذَّبُونِ ﴿٢٦﴾

وويل (نوح) ای رب ځما ! مدد وکړه له ما سره په سبب د دې چې تکذيب يې وکړ ځما.

تفسير: يعنې کله چې د نوح عليه السلام ټول زيار (محنت) او کوښښ بېکاره ثابت شو، او د نهه نيمو سوو کلونو ټول زيار او زحمت يې ورته بې ثمره او بې نتيجې څرګند شو، او موفّق نه شو چې دغه کفّار د ضلالت له لارې څخه چپ او د هدايت پر سمه لاره يې ور روان کړي؛ نو د الله تعالی په دربار کې يې عرض او فرياد وکړ چې: يا الله ! اوس د دغو اشقياوو په مقابل کې ځما امداد وفرمايه، ځکه چې ظاهراً دغه خلق ځما د تکذيب څخه مخ ګرځوونکي نه دي، او د نورو خپلو راتلونکو نسلونو او اولادونو افکار او عقائد هم خرابوونکي دي.

فَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِ أَنِ اصْنَعِ الْفُلْكَ بِأَعْيُنِنَا وَوَحْيِنَا فَإِذَا جَاءَ أَمْرُنَا وَفَارَ التَّنُّورُ فَاسْلُكْ فِيهَا مِن كُلٍّ زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ وَأَهْلَكَ إِلَّا مَن سَبَقَ عَلَيْهِ الْقَوْلُ مِنْهُمْ وَلَا تُخَاطِبْنِي فِي الَّذِينَ ظَلَمُوا إِنَّهُم مُّغْرَقُونَ ﴿٢٧﴾

پس وحي وکړه مونږ دغه (نوح) ته؛ داسې چې اوس جوړه کړه يوه بېړۍ په ليدلو (د سترګو او نظر لاندې) ځمونږ، او په وحي (امر او ښودنې) ځمونږ، پس کله چې راغی امر (حکم) ځمونږ (پر نزول د عذاب سره)، او راوختېده (په اوبو) تنّور؛ پس ورننباسه (سواره کړه) په دې بېړۍ کې له هره قسمه جوړه جوړه، دوه دوه (نر او ښځه)، او اهل (بيت) خپل (يا مؤمنان)، مګر مه ننه باسه هغه څوک چې رومبی شوې ده په ده خبره (د عذاب) له دوی نه، او مه کوه خبرې له ما سره په باب د هغو کسانو چې ظلم يې کړی دی (په نفسونو خپلو باندې) بېشکه په دوی باندې حکم کړی شوی د غرقېدلو.

تفسير: يعنې کفّار اګر که ستا له کورنۍ څخه هم وي؛ له خپله ځانه سره يې مه سوروه ! ځکه چې د الله تعالی له درباره د عذاب قطعي حکم صادر شوی دی، او د دغې فيصلې اجراء او انفاذ يو حتمي او ضروري کار دی، اوس له ظالمانو څخه د هيڅ يوه د نجات او خلاصي لپاره هيڅ يوه سعي او کوښښ مه کوه !.

فَإِذَا اسْتَوَيْتَ أَنتَ وَمَن مَّعَكَ عَلَى الْفُلْكِ فَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي نَجَّانَا مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٢٨﴾

نو کله چې برابر شوې وختلې (ای نوحه) ته او هغه (مؤمنان) چې له تا سره دي پر بېړۍ باندې؛ نو ووايه چې: ټول حمد ثناء ده خاص هغه الله ته چې خلاص يې کړو مونږ له ظالم قومه (مشرکانو) څخه.

تفسير: يعنې الله تعالی مونږ له دوی ځنې ښېل کړو، او له عذاب څخه يې مأمون او مصئون وساتلو.

وَقُل رَّبِّ أَنزِلْنِي مُنزَلًا مُّبَارَكًا وَأَنتَ خَيْرُ الْمُنزِلِينَ ﴿٢٩﴾

ووايه (ای نوحه په وخت د کوزېدو د تا له بېړۍ نه): ای ربه ځما ! کوز کړه ما په يو داسې ځای کې چې مبارک برکتناک وي حال دا چې ته خير (ډېر غوره) له ټولو کوزونکيو څخه يې.

تفسير: يعني په بېړۍ کې ښه د هوسايۍ (آسانۍ) او آرام ځای راکړه ! او په کوم ځای کې چې مو له بېړۍ څخه ښکته کوې؛ هلته هم څه ربړ او تکليف راپېښ نشي !، او په هر ډول او په هر ځای کې دې ستا برکت او رحمت ځما له حاله سره مل وي !.

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ وَإِن كُنَّا لَمُبْتَلِينَ ﴿٣٠﴾

بېشکه دغه (قصه د نوح) کې خامخا دلائل (د عبرت او قدرت ځمونږ) دي، او بېشکه يو مونږ خامخا ازمويښت کوونکي (د بندګانو).

تفسير: چې کوم يو د دغو د اور بدلو څخه عبرت او نصيحت حاصلوي؟ او کوم يو يې نه حاصلوي: ﴿وَلَقَد تَّرَكْنَٰهَآ ءَايَةً فَهَلْ مِن مُّدَّكِرٍ﴾ (د القمر سورت (١) رکوع، (١٥) آيت، (٢٧) جزء).

ثُمَّ أَنشَأْنَا مِن بَعْدِهِمْ قَرْنًا آخَرِينَ ﴿٣١﴾ فَأَرْسَلْنَا فِيهِمْ رَسُولًا مِّنْهُمْ أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُ أَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٣٢﴾ وَقَالَ الْمَلَأُ مِن قَوْمِهِ الَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِلِقَاءِ الْآخِرَةِ وَأَتْرَفْنَاهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا مَا هَٰذَا إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يَأْكُلُ مِمَّا تَأْكُلُونَ مِنْهُ وَيَشْرَبُ مِمَّا تَشْرَبُونَ ﴿٣٣﴾

بيا پيدا کړ مونږ پس له (هلاکه د) قومه (د نوح) يو اهل د زمانې نور (عاديان يا ثموديان)، پس ولېږه مونږ په هغو کې يو رسول (هود يا صالح) له دوی څخه، (وويل مونږ په ژبه د هغه رسول دوی ته داسې) چې عبادت کوئ تاسې (يواځې) د الله، نشته تاسې ته بل هيڅ بر حق معبود بې له الله، آيا پس نه ويرېږئ تاسې (له عذابه د الله). او وويل مشرانو له قومه د دغه (نبي) څخه هغه کسان چې کافران شوي وو، او نسبت د دروغو يې کړی وو ملاقات د آخرت ته، او نعمتونه ورکړي وو مونږ دوی ته په دغه ژوندون لږ خسيس کې: نه دی دا (نبي) مګر يو بشر سړی دی په مثل د تاسې چې خوري له هغه (څيزه) چې خورئ يې تاسې له هغه نه، او څښي له هغه څيز چې څښئ يې تاسې له هغه نه.

تفسير: يعني عاديان يا ثموديان پر دې خبرې باندې نه وو معتقد چې وروسته له مرګه به يوه ورځ د پاک الله سره مخامخ کېدونکي يو، او داسې به يې ګڼل چې فقط همدغه د دنيا ژوندون او د هغې عيش او آرام ځمونږ په برخه کې دی، او پرته د معاش د معاد هيڅ فکر به له هغوی سره نه وو، نو ځکه د خپلو رسولانو د ارشاد په مقابل کې به يې داسې چتې خبرې کوې چې دا رسول هم ځمونږ په شان سړی دی هغه څه خوري چې مونږ يې خورو او هغه څه څکي چې مونږ يې څکو ظاهر کې په ده کې هيڅ يو داسې امتياز او خبره نشته چې تاسو يې نه لرئ.

وَلَئِنْ أَطَعْتُم بَشَرًا مِّثْلَكُمْ إِنَّكُمْ إِذًا لَّخَاسِرُونَ ﴿٣٤﴾

او (قسم دی) خامخا که اطاعت وکړ تاسې د يوه انسان په شان خپل؛ بېشکه چې تاسې په هغه وخت کې خامخا له زيانکارانو څخه يئ.

تفسير: يعني له دې نه به لويه خرابي او ذلت څه وي چې د خپل ځان په شان د يوه بل معمولي انسان سړي تابع، خادم او مطيع شئ، او خامخا هغه خپل متبوع، مخدوم، او مطاع وګرځوئ؟.

أَيَعِدُكُمْ أَنَّكُمْ إِذَا مِتُّمْ وَكُنتُمْ تُرَابًا وَعِظَامًا أَنَّكُم مُّخْرَجُونَ ﴿٣٥﴾ هَيْهَاتَ هَيْهَاتَ لِمَا تُوعَدُونَ ﴿٣٦﴾

آيا وعده كوي له تاسې سره (او ويروي مو دغه هود يا صالح په دې) چې بېشكه تاسې كله چې مړه شئ او شئ خاورې او هډوكي؛ نو بېشكه چې تاسې به را ايستل كېږئ (له ځمكې په بعث سره). ډېر لرې دى ډېر لرې دى (چېرې كېدى شي) هغه څيز چې تاسې سره يې وعده كولى شي.

تفسير: دغه هم د كفّارو وينا ده، يعنې څومره له عقل څخه بعيده خبره وايي، چې د وراسته هډوكي هغه بخركي چې له خاورو سره بيخي ګډوډ شوي دي؛ بيا له قبرونو څخه د انسانانو په شكل ژوندي راپاڅولى كيږي، نو نبه تاسې (اى كفارو !) خپله فكر وكړئ چې په داسې چټې (بېكاره) او مهملو خبرو باندې څوك باور كولى شي؟ چې له عقله او صحّت څخه لرې وي؟.

إِنْ هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا نَمُوتُ وَنَحْيَا وَمَا نَحْنُ بِمَبْعُوثِينَ ﴿٣٧﴾

نه دى دا ژوندون مګر همدا ژوندون ځمونږ د دنيا، چې مرو او ژوندي كېږو، او نه يو مونږ بيا راپاڅولي شوي وروسته له مرګه (له قبرونو څخه حساب او كتاب ته).

تفسير: يعنې (دغه كفّار وايي) چېرې دى آخرت او چېرې دى حساب او كتاب؟ په څه چې مونږ پوهيږو خو هغه هم دغه د دنيا موجوده سلسله ده، چې مونږ يې ګورو، او هغه همدا يو ژوندي كېدل او يو مړه كېدل دي چې د ګردو تر سترګو لاندې جريان لري، يو ځيږيږى (پيدا كيږي) او بل مري، او زيات له دې نه بل هيڅ شى نشته.

إِنْ هُوَ إِلَّا رَجُلٌ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا وَمَا نَحْنُ لَهُ بِمُؤْمِنِينَ ﴿٣٨﴾

نه دى دغه (هود يا صالح) مګر يو سړى چې ترڅلي يې دي پر الله دروغ، او نه يو مونږ ده ته ايمان راوړونكي.

تفسير: يعنې كفّار وايي: د دغه سړي دغه وينا چې زه د الله نبي يم، او الله تعالى مړي بيا له سره ژوندي كوي، ثواب او عقاب، جزاء او سزا وركوي؛ دغه دواړه دعاوى داسې دي چې هغه مونږ له سره نه شو منلى، نو خامخا داسې جګړې نښلولو او د سر درد پيدا كولو ته څه حاجت پاتې دى؟ او له هغه څخه څه فائده عائده كيږي؟ نو بالآخر پېغمبر د كفّارو د داسې خبرو اترو څخه سخت متأثر شو، او له هغه منكرانو څخه بې هيلې او نااميده شو، او داسې دعا يې وكړه:

قَالَ رَبِّ انْصُرْنِي بِمَا كَذَّبُونِ ﴿٣٩﴾ قَالَ عَمَّا قَلِيلٍ لَيُصْبِحُنَّ نَادِمِينَ ﴿٤٠﴾

وويل (هود يا صالح): اى ربه ځما ! مدد وكړه له ما سره په سبب د دې چې دروغجن يې وبللم زه (او ځما رسالت يې ونه مانه). نو وفرمايل (الله هود يا صالح ته چې) پس له لږ مدّت خامخا وبه ګرځي (دغه عاديان يـا ثموديان) پښېمانه (په دغـه كُفر او تكذيب خپل).

تفسير: يعنې د الله تعالى عذاب ورتلونكى دى، چې وروسته له هغه به افسوس او ارمان كول هيڅ د دوى په درد نه خوري، او نه به څه نفع وررسوي.

فَأَخَذَتْهُمُ الصَّيْحَةُ بِالْحَقِّ

پس ونيول دوى چغې د هلاكت په حق (او عدل) سره.

تفسير: له دې په ښكاره ډول دغه مترشح كيږي چې دغه قصه د «ثمود» وه چې د هغه امّت په سخت غږ سره مړ شوى دى، او پر «عاد» سخت باد الوتى وو، او چا ويلي دي چې: دغه قصه د عاديانو ده، چې د «الأعراف» په سورت او په هود

او په شعراء کې په قصې د نوح پسې همدغه ذکر دی، نو بناء پر دغه هر ښځ کن عذاب ته «صيحة» وايه شي، نو ځکه دلته هم «صيحة» ذکر شوه.

فَجَعَلْنٰهُمْ غُثٰٓاءً ۚ فَبُعْدًا لِّلْقَوْمِ الظّٰلِمِيْنَ ﴿٤١﴾

پس (هلاک شول نو) وګرځول مونږ دوی شاوړي (خس خاشاک د سيلاب)، پس لرې والی دی قوم ظالمانو ته (له رحمته د الله).

تفسير: يعنې لکه چې سيلاب (څپان) خس او خاشاک له خپله ځانه سره وړي؛ همداسې د الله تعالی د عذاب په سيلاب کې دوی هم وبهېدل او لاهو شول.

ثُمَّ اَنْشَاْنَا مِنْۢ بَعْدِهِمْ قُرُوْنًا اٰخَرِيْنَ ﴿٤٢﴾ مَا تَسْبِقُ مِنْ اُمَّةٍ اَجَلَهَا وَمَا يَسْتَاْخِرُوْنَ ﴿٤٣﴾

بيا پيدا کړ مونږ وروسته له هغو (ثموديانو يا عاديانو) اهل د زمانو نور (لکه قوم د لوط او شعيب). نشي ړومبی کېدی هيڅ قوم له وعدې مقررې خپلې، او نه وروستی کېدی شي ترې.

تفسير: يعنې هر قوم چې د خپلو انبياوو تکذيب وکړي؛ ګرد په همغو خپلو مقرره وو وعدو سره هلاک کيږي، هر ميعاد او هره نېټه چې د هر قوم لپاره مقرره شوې ده؛ هغه د يوې شېبې له مخې هم نه وړاندې او نه وروسته کيږي.

ثُمَّ اَرْسَلْنَا رُسُلَنَا تَتْرَا ۭ كُلَّمَا جَاۗءَ اُمَّةً رَّسُوْلُهَا كَذَّبُوْهُ فَاَتْبَعْنَا بَعْضَهُمْ بَعْضًا وَّجَعَلْنٰهُمْ اَحَادِيْثَ ۚ فَبُعْدًا لِّقَوْمٍ لَّا يُؤْمِنُوْنَ ﴿٤٤﴾

بيا ولېږل مونږ رسولان خپل حال دا چې يو په بل پسې پيوست وو، هر کله چې رابه غې کوم امّت ته رسول د دوی؛ نو دروغجن به يې باله دی، پس پرله پسې به کړل مونږ ځينې د دوی په ځينو نورو (په هلاکولو کې)، او وګرځول مونږ دوی تشې قصې (د تعجّب په عالم کې)، پس لرې والی دی (د الله له رحمته) هغه قوم ته چې نه راوړي ايمان (په مؤمن به شيانو باندې).

تفسير: يعنې الله تعالی د رسولانو سلسله روانه کړه، او يو په بل پسې يې نبي ورلېږه، او د مکذبينو هم د يوه پسې د بل تباه، فناء او بربادېدل جاري وو، له يوه جانبه د انبياوو بعثت او له بل جانب د منکرينو د اهلاک لمبرونه به سره لګېدل، لکه چې په همدغه سلسله کې ډېر اقوام سره تباه شول، چې له هغوی څخه د حيرت او عبرت نه د ډکو قصو او افسانو ماسوا بل هيڅ شی نه دی پاتې، او نن د هغوی داستانونه يواځې د پند، نصيحت، او عبرت لپاره ويلی او اورولی کيږي.

ثُمَّ اَرْسَلْنَا مُوْسٰى وَاَخَاهُ هٰرُوْنَ ۙ بِاٰيٰتِنَا وَسُلْطٰنٍ مُّبِيْنٍ ﴿٤٥﴾ اِلٰى فِرْعَوْنَ وَمَلَا۟ئِهٖ فَاسْتَكْبَرُوْا وَكَانُوْا قَوْمًا عَالِيْنَ ﴿٤٦﴾

بيا ولېږه مونږ موسی او ورور د ده هارون په دلائلو (د قدرت او هغو معجزو) خپلو سره، او په برهان دليل سند ښکاره. طرف د فرعون او قوم د ده (فرعونيانو) ته، پس کبر سرکشي يې وکړه (له ايمانه) حال دا چې وو دوی قوم متکبّر (سرکش پر خلاف د موسی).

تفسير: نو ځکه د الله تعالی پيغام يې په خاطر کې رانه ووړ، چې د کبر او غرور نشې د دوی دماغونه بيخي خراب او مختل کړي وو.

فَقَالُوٓا۟ أَنُؤْمِنُ لِبَشَرَيْنِ مِثْلِنَا وَقَوْمُهُمَا لَنَا عَٰبِدُونَ ﴿٤٧﴾

پس وويل (قبطيانو): آيا پس ايمان راوړو مونږ پر دوو سړيو په مثل شان ځمونږ حال دا چې قوم د دوی (سبطيان) مونږ ته خادمان (مريان) دي.

تفسير: يعنې د موسى عليه السلام او هارون عليه السلام قوم بني اسرائيلو خو ځمونږ مرييتوب او مزدوري کوي، نو د دوی له منځه مونږ د دغو دوو سړيو سيادت او مشرتوب څرنګه منلی شو؟.

فَكَذَّبُوهُمَا فَكَانُوا۟ مِنَ ٱلْمُهْلَكِينَ ﴿٤٨﴾ وَلَقَدْ ءَاتَيْنَا مُوسَى ٱلْكِتَٰبَ لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ ﴿٤٩﴾

پس دروغجن وبلل دغو (موسى او هارون لره قبطيانو) پس شول (قبطيان) له هلاک کړيو شويو (په غرق سره). او خامخا په تحقيق ورکړی وو مونږ موسى ته کتاب (تورات) ښايي چې دغه (بني اسرائيل) سمه صافه لاره وموميِ (په دې تورات سره).

تفسير: يعنې د فرعون له اهلاک ځخه وروسته مونږ بني اسرائيلو ته «تورات شريف» ورکړ، څو خلق پر هغه تګ او عمل وکړي، او تر جنّت او د الله د رضاء تر منزل پورې ورسېدی شي.

وَجَعَلْنَا ٱبْنَ مَرْيَمَ وَأُمَّهُۥٓ ءَايَةً وَءَاوَيْنَٰهُمَآ إِلَىٰ رَبْوَةٍ ذَاتِ قَرَارٍ وَمَعِينٍ ﴿٥٠﴾

او ګرځولې وه مونږ (قصه د) ځوی د مريمې او د مور د ده (يو لوی) دليل (د قدرت)، او مونږ ځای ورکړی ـ راوستي وو دوی هسکې (اوچتې) ځمکې ته چې خاونده د قرار ده (چې اوسېدونکي يې په ارام دي)، او خاونده د اوبو پاکو صافو بهېدونکو ده.

تفسير: يعنې دغه د الهيه وو قدرتونو له دلائلو او نښو ځخه دی، چې يواځې د مور له ګېډې يې بې له پلاره عيسى المسيح عليه السلام پيدا کړی دی، لکه چې په «آل عمران» او د «مريم» په سورتونو کې د دې تقرير ليکلی شوی دی.

«ربوة» هسکې (اوچتې) ځمکې ته ويلی شي، چې بيت المقدس يا دمشق يا مصر وو، او پخپلو نورو شاوخوا ځمکو باندې لوړه ده، ښايي دا هم هغه هسکه (اوچته) ځمکه يا غونډۍ وي چې د لنګون په وخت کې هلته بي بي مريمې تشريف درلود (لرلو)، لکه چې د «مريم» د سورت دغه آيات پرې دلالت کوي:

﴿ فَنَادَىٰهَا مِن تَحْتِهَآ أَلَّا تَحْزَنِى قَدْ جَعَلَ رَبُّكِ تَحْتَكِ سَرِيًّا * وَهُزِّىٓ إِلَيْكِ بِجِذْعِ ٱلنَّخْلَةِ تُسَٰقِطْ عَلَيْكِ رُطَبًا جَنِيًّا ﴾ چې دغه ځای هسک وو، او ترې لاندې چينه يا وياله بهېده، او د خُرما ونه هغه ته نژدې وه (كذا فسّره ابن كثير رحمه الله).

يَٰٓأَيُّهَا ٱلرُّسُلُ كُلُوا۟ مِنَ ٱلطَّيِّبَٰتِ وَٱعْمَلُوا۟ صَٰلِحًا

ای رسولانو ! خورئ تاسې له طيّباتو (پاکيزه وو طعامو) ځخه او وکړئ تاسې ښه (عملونه).

تفسير: يعنې د ګردو انبياوو په دين کې همدغه يو حکم شته چې حلال خوراک له حلالې لارې ځخه ګټئ او نېک کارونه کوئ !، او ښايي چې په نېکو کارونو ګرد خلق سره مشغول او مصروف اوسي، لکه چې ټولو انبياوو عليهم السلام په نهايت مضبوطې او استقامت سره د حلال اکل، د مقال صدق، او د نېکو اعمالو په مواظبت توصيه او خپل امت ته تأکيدات کول.

د عظيم الشأن قرآن په بل ځای کې دغسې حکم چې دلته رسولانو ته ورکړی شوی دی؛ «عامة المؤمنين» ته ورکړی شوی دی، په دغه کې د نصرانيانو د رهبانيت ترديد هم شوی دی، چې د عيسى عليه السلام له ذکره سره

خاص مناسبت لري، له احاديثو څخه معلوميږي چې د «هر چا خوړل، څښل، آغوستل چې له حرامو څخه وي؛ د هغه د دعاء د قبول توقع نه ښايي چې وکړه شي»، په ځينو احاديثو کې دي: «هغه غوښه چې د حرامو څخه زرغونه شوي وي؛ د دوزخ اور د هغه زيات حقدار دی»، (العياذ بالله).

إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ ﴿٥١﴾

بېشکه زه پر هغو کارونو چې کوئ يې تاسې ښه عالم خبردار يم.

تفسير: يعنې حلال خوړونکيو او نېکوکارو ته ښايي چې داسې عقيده ولري چې الله تعالى د ده له ټولو پټو او ښکاره وو احوالو او افعالو څخه ښه عالم دی، او له هغه سره موافق به له هر چا سره معامله کوي، دغه اګر که له رسولانو سره پخپلو زمانو کې خطاب دی، مګر په واقع کې د دوی امّت ته د دغه مطلب اورول مقصود دي.

وَإِنَّ هَٰذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاتَّقُونِ ﴿٥٢﴾ فَتَقَطَّعُوا أَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ زُبُرًا ۖ

او بېشکه دا (سماوي دين چې توحيد او نور مؤمن به شيان دي، ای رسولانو !) ستاسو دين (او د ستاسو د ټولو امتيانو دين) دی په دې حال کې چې دين يو دی، او زه ستاسو رب يم، نو ووير ېږئ له ما. پس پرې کړ (امّتيانو د دوی) دين خپل په منځ خپل کې ټوټې ټوټې.

تفسير: يعنې د اصولو په اعتبار د ګردو انبياوو دين او ملّت يو او د ګردو الله هم يو دی، چې د هغه د عصيان څخه تل وېره په کار ده، ليکن خلقو په دغه واحد اصل کې اختلاف وغورځاوه، او د دين اصل يې سره ټوټې ټوټې کړ، او بېلې بېلې لارې يې په کې جوړې کړې، پخپل سر د آراوو او اهواوو په متابعت په سلهاوو فرقې او مذاهب جوړ شول، انبياء دغه تفريق خلقو ته نه دی ښوولی، د دوی په نزد د ازمنه وو او امکنه وو او نور اختلاف صرف فروعي اختلاف وو، او په اصول الدين کې ګرد سره بالکليه متفق وو.

كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ ﴿٥٣﴾

چې هر يو حزب ګوند (له دوی نه) په هغه (باطل دين) چې له دوی سره دی، خوشال دی.

تفسير: يعنې داسې به يې ګڼل چې يواځې همدغه مونږ پر حق دين يو، او ځمونږ همدغه لاره سمه او صافه لاره ده.

فَذَرْهُمْ فِي غَمْرَتِهِمْ حَتَّىٰ حِينٍ ﴿٥٤﴾

پس پرېږده (ای محمده !) دوی په ګمراهۍ خپلې کې تر يوه وخته (د مرګه) پورې.

تفسير: يعنې هغو کسانو چې د انبياوو په متفقه وو هدايا تو کې ګوندونه (ډلې) جوړ کړل، او سره بېلې بېلې فرقې او ملّتونه يې قائم کړل، او هره فرقه يواځې پر هم هغو خپلو عقائدو او خيالاتو د زړه له کومې ټينګه ولاړه ده، او په هيڅ ډول له هغه څخه مخ نه اړوي، اګر که ته ډېر پند او نصيحت هم وفرمايي، نو تاسې په دغه غم کې خپل ځان زيات مه کړوئ !، بلکه دوی ته لږ مهلت ورکړئ !، چې دوی د غفلت او جهالت په نشو کې ډوب او نشه پراته وي، څو هغه موعوده ساعت ورسيږي، او د دوی سترګې ټېغې ټېغې پاتې شي، يعنې موت يا د الله تعالى عذاب د دوی پر سرونو او شاوخوا وګرځي.

أَيَحْسَبُونَ أَنَّمَا نُمِدُّهُم بِهِ مِن مَّالٍ وَبَنِينَ ﴿٥٥﴾ نُسَارِعُ لَهُمْ فِي الْخَيْرَاتِ ۚ بَل لَّا يَشْعُرُونَ ﴿٥٦﴾

آيا ګمان کوي دوی د دې چې بېشکه هر هغه څيز چې ورکوو يې مونږ دوی ته (په دنيا کې

مدد ورسره کوو) په هغه څیز له ماله او (له) ځامنو. چې تلوار کوو مونږ دوی ته په خیراتونو (او اکرامونو؟ نه ده داسې) بلکه نه پوهیږي دوی (چې دا استدراج او امهال دی).

تفسیر: همدغه د دوی خیال وو، لکه چې ویل به یې: ﴿وَقَالُوا نَحْنُ أَكْثَرُ أَمْوَالًا وَأَوْلَادًا وَمَا نَحْنُ بِمُعَذَّبِينَ﴾ (د السبأ سورت (۴) رکوع (۳۵) آیت (۲۲) جزء)، یعنې که مونږ د الله تعالی په نزد مردود او مبغوض وی؛ نو دغه مال او دولت او اولاد او نور یې ولې مونږ ته په دغه کثرت سره راکړي دي؟ یعنې په دې نه پوهیږي چې د مال او اولاد دغه افراط د دوی د فضیلت او کرامت له سببه نه دی، بلکه د امهال او استدراج په بناء دی، هغومره مهلت او ډیل چې دوی ته ورکاوه کیږي؛ په همدغه اندازه د دوی د شقاوت جام تر څنډو (غاړو) پورې ډکیږي: ﴿وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا سَنَسْتَدْرِجُهُمْ مِنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ﴾ (۹ جزء د الأعراف سورت (۱۸۲ - ۱۸۳) آیتونه (۲۳) رکوع).

إِنَّ الَّذِينَ هُمْ مِنْ خَشْيَةِ رَبِّهِمْ مُشْفِقُونَ ﴿۵۷﴾

بېشکه هغه کسان چې دوی له (خوفه د) عذاب د رب خپل ویریدونکي دي تل.

تفسیر: یعنې صادق او خالص مؤمنان سره له ایمانه او احسانه د کفّارو او مغرورینو پشان له «مکر الله» څخه مأمون نه دي، بلکه تل تر تله د الله تعالی له وېرې څخه لړزیږي او ویریږي چې الله تعالی دې نه کړي چې دغه انعامات او احسانات چې پر مونږ په دغه دنیا کې شوي دي؛ امهال او استدراج وي، د حسن بصري رحمه الله مقوله ده: «مؤمن نېکۍ کوي او ویریږي، او منافق بدۍ کوي او له سره یې فکر خراب نه وي».

وَالَّذِينَ هُمْ بِآيَاتِ رَبِّهِمْ يُؤْمِنُونَ ﴿۵۸﴾

او هغه کسان چې دوی په آیتونو د رب خپل ایمان راوړي.

تفسیر: یعنې پر کونیه وو او شرعیه وو آیتونو دواړو باندې یقین او داسې عقیده لري، چې هر شی دلته راد مخه کیږي؛ هغه عین الحکمت او صواب دی، او هر هغه شی چې هلته رادمخه کیږي؛ هغه هم بالکل حق او هر هغه حکم چې راکاوه کیږي؛ هغه من کل الوجوه صواب او معقول دی.

وَالَّذِينَ هُمْ بِرَبِّهِمْ لَا يُشْرِكُونَ ﴿۵۹﴾

او هغه کسان چې دوی په رب خپل پورې نه شریکوي (بل هیڅ شی).

تفسیر: یعنې پر خالص ایمان او توحید په طریقه د اخلاص سره قائم دي، او هر یو عمل په صدق او اخلاص سره اداء کوي، د خفي یا جلي شرک یوې شائبې ته د راتللو موقع نه ورکوي.

وَالَّذِينَ يُؤْتُونَ مَا آتَوْا وَقُلُوبُهُمْ وَجِلَةٌ أَنَّهُمْ إِلَىٰ رَبِّهِمْ رَاجِعُونَ ﴿۶۰﴾

او هغه کسان چې ورکوي هر هغه چې ورکوي یې دوی (له زکاتونو او خیراتونو) حال دا چې زړونه د دوی ویریدونکي دي (له نه قبلېدو نه، ځکه چې) بېشکه دوی رب خپل ته ورتلونکي دي.

تفسیر: یعنې څه پوهیږو چې هغه هلته مقبول شو که نه؟ وروسته مو په کار راځي که نه؟ د الله تعالی په لاره کې د صرفولو څخه تل د دوی په زړونو کې دغه وېره او اندېښنه وي او پر خپل عمل باندې نه مغروریږي، او سره له نېکۍ کولو هم ویریږي.

أُولَٰئِكَ يُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَهُمْ لَهَا سَابِقُونَ ﴿٦١﴾

دغه کسان ډېر تلوار (او رغبت) کوي په نېکيو (طاعاتو) کې، او دوی هغو (نېکيو) ته ډېرمبی کېدونکي دي (له نورو خلقو نه).

تفسير: هـم په دنيا کـې او هم په آخرت کې، لکه څنګه چې الله جل جلاله فرمايلي دي: ﴿فَآتَاهُمُ اللَّهُ ثَوَابَ الدُّنْيَا وَحُسْنَ ثَوَابِ الْآخِرَةِ﴾ (۴ جزء، د آل عمران سورت (۱۴۸) آيت، (۱۵) رکوع)، نو په حقيقت کې اصلي نيکي په صالحه وو اعمالو، حميده وو أخلاقو او فاضله وو ملکاتو کې وشوه، نه په اموالو او اولادو کې لکه چې د کفّارو ګمان وو.

وَلَا نُكَلِّفُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا وَلَدَيْنَا كِتَابٌ يَنْطِقُ بِالْحَقِّ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٦٢﴾

او نه تکليفوو (نه مکلّفوو) هيڅ نفس مګر په قدر د طاقت د ده، او ځمونږ سره يو کتاب (لوح محفوظ يا عملنامې) دی، چې بيانوي حق رښتيا، او پر دوی به هيڅ قسم ظلم ونه کړ شي (په تزييد د عقاب، يا تنقيص د ثواب سره).

تفسير: يعنې هغه اعمال او خصال چې پاس بيان شول، کوم داسې مشکل کار نه دی، چې د هغه تحمّل د انسان له طاقته خارج وي، ځمونږ عادت داسې نه دی چې خلق په مالا يطاق شيانو مکلّف کړو، دغه ګردې خبرې داسې دي چې که تاسې توجه وکړئ؛ نو پخپله يې حاصلولی شئ، هغه کسان چې د کاملينو سابقينو درجې ته نشي رسېدلی، دوی دې هم خپل وسعت او همّت سره موافق پوره هم هغسې سعي او کوښښ وکړي چې پرې مکلّف دي، د هر يوه اعمال ځمونږ په نزد د اعمالو په صحائفو کې درجه په درجه ليکلي موجود دي، چې د قيامت په ورځ د ګردو په مخ کې پرانستلی او کېښودلی کېږي، او د هغه سره موافق به دوی ته جزاء ورکوله کېږي، چې په هغه کې د يوې ذرې په اندازه هم ظلم او تېری نه کېږي، او نه د چا کومه نيکي ضايع کېږي، او نه يې اجر کم ورکاوه کېږي، نه بې وجه او بې قصوره د بل چا بار پرې اچولی کېږي.

بَلْ قُلُوبُهُمْ فِي غَمْرَةٍ مِنْ هَٰذَا وَلَهُمْ أَعْمَالٌ مِنْ دُونِ ذَٰلِكَ هُمْ لَهَا عَامِلُونَ ﴿٦٣﴾

بلکه زړونه د دغو (کفّارو) په غفلت کې دي له دغه (قرآنه)، او شته دوی ته عملونه (ناپاکه او کارونه بېباکه) غير له دې (شرکه د دوی) چې دوی د هغو عملونو کوونکي دي (نو به پرې بيا مومي جزاء او هم دوی به داسې په غفلت او معصيت کې مشغول اوسېږي).

تفسير: د آخرت له حسابه او کتابه دغه خلق غافل او بې پروا، او په دنيوي چارو کې مشغول او لګيا دي، او له سره له هغو څخه نه وزګاريږي، چې د آخرت په طرف توجّه وکړي، يا يې دا مطلب چې د دوی په زړونو کې کفر او نفاق ځای نيولی دی، او دوی د شک، تردد، غفلت او د جهالت په تورو تيارو موجونو او چپو کې ډوب شوي دي، لويه ګناه خو دغه شوه، باقي له دې نه ماسوا نور ډېر ګناهونه شته چې دوی يې سره ټولوي، او د يوې شېبې له مخې هم له هغه څخه نه دي جدا، او نه ښايي هم ترې جدا شي، ځکه هغه بد أعمال چې د دوی په حق کې د دوی د بد استعداد لامله (له وجې) مقدّر شوی دی، هغه به خامخا دوی کوي، او خامخا د هغه جزاء به مومي.

حَتَّىٰ إِذَا أَخَذْنَا مُتْرَفِيهِمْ بِالْعَذَابِ إِذَا هُمْ يَجْأَرُونَ ﴿٦٤﴾ لَا تَجْأَرُوا الْيَوْمَ إِنَّكُمْ مِنَّا لَا تُنْصَرُونَ ﴿٦٥﴾

تر هغه پورې کله چې ونيسو مونږ (هم هغه) غنيان (غټان منعمان) د دوی په (دنيوي) عذاب (د قتل يا قحط يا نور، نو) ناڅاپه دوی به فريادونه کوي (تنهارې وهي). مه کوئ فرياد نن ورځ (ځکه چې) ببشکه تاسې سره له مونږ څخه هيڅ مدد به ونه کړی شي (په خلاصولو کې له عذابه).

تفسير: تفسير: يعنې څه وخت چې په دنيوي يا اخروي عذاب کې مبتلا شي؛ نو ژاړي او سخت شورماشور اچوي، چې مونږ ته له دغه آفت څخه نجات راکړه ! ښه، په دغه وخت کې به د دوی نجات ورکوونکی څوک وي؟ نو حکم صادريږي چې چپ شئ ! له سره شورماشور مه کوئ ! چې دغه ټولې ژړا او انګولا مو بېکاره ده، نن هيڅوک ستاسې نصرت او مرسته نشي کولی، او نه مو ځمونږ له عذابه خلاصولی شي.

قَدْ كَانَتْ اٰيٰتِيْ تُتْلٰى عَلَيْكُمْ فَكُنْتُمْ عَلٰٓى اَعْقَابِكُمْ تَنْكِصُوْنَ ﴿٦٦﴾ مُسْتَكْبِرِيْنَ ۖ بِهٖ سٰمِرًا تَهْجُرُوْنَ ﴿٦٧﴾

په تحقيق وو آيتونه (د قرآن) ځما چې لوستلي به شو پر تاسې (هر وخت) پس وئ به تاسې په پوندو خپلو چې بېرته به ګرځېدئ (او نه به مو مانه کلام ځما). په دې حال چې کبر کوونکي به وئ په دې (قرآن يا محمد يا کعبه) حال دا چې د شپې قصې کوونکي به وئ (په طعن د مقدّساتو کې) مسخرې به مو کولې، پرېښودل به مو (قرآن او نور مطهرات او ترې تښتېدئ به).

تفسير: يعنې ولې اوس شورماشور لګوئ او نارې سورې وهئ، هغه وخت مو په ياد راوړئ چې رسول الله صلى الله عليه وسلم به تاسې ته د الله تعالى آيتونه اورول او تاسې به په ډېر سرعت سره ترې تښتېدئ، او د هغو آيتونو اورېدلو ته به مو هيڅ فکر او توجّه نه کوله، بلکه ستاسې کبر، غرور او ځانمني (خودنمايي) به له سره تاسې ته اجازه نه درکوله چې هغه ومنئ، يا د انبياء الله عليهم السلام خبرو ته لږ غوږ کېږدئ، يعنې کفّار به د رسول الله صلى الله عليه وعلى آله وصحبه وسلّم له مجلسه داسې تښتېدل لکه چې دوی (العياذ بالله) د کومې چتې (بېکاره) او فضولې قصې له اورېدلو څخه په تنګ شوي ترې لاړ شوي وي، يا به د ﴿سٰمِرًا تَهْجُرُوْنَ﴾ مطلب دا وي چې د شپې له مخې به دوی په حرم شريف کې کښاستل، او د دې په ځای چې مؤمنان شي، او په حرم محترم کې عبادت وکړي، او ترې چارچاپېر طواف وکړي؛ د رسول الله صلى الله عليه وسلم يا د عظيم الشأن قرآن په نسبت به يې خبرې کولې، او راز راز قصې او افسانې به يې له خپله ځانه جوړولې، چا به ورته کوډګر ساحر ويل، چا به د شاعرې نسبت ورته کاوه، چا به کاهن باله، يو به يو شی ويل، بل به بل شی اورول.

اَفَلَمْ يَدَّبَّرُوا الْقَوْلَ اَمْ جَآءَهُمْ مَّا لَمْ يَاْتِ اٰبَآءَهُمُ الْاَوَّلِيْنَ ﴿٦٨﴾

آيا پس فکر نه کوي (کُفّار) په دې وينا کې (چې قرآن دی)؟ آيا که راغلي دي دوی ته هغه څه چې (رسول او قرآن دی او) نه وو راغلي پلرونو پخوانيو د دوی ته (نو ځکه انکار کوي)؟.

تفسير: يعنې دغه منکرين د قرآن عظيم الشأن په محاسنو کې غور او فکر نه کوي، که نه حقيقت الحال به ورمنکشف کېده، چې بلا شبهه دغه د الله تعالى جل وعلا شأنه کلام دی، چې په هغه کې د ټولو امراضو صحيح علاج ښوولی شوی دی، چې الفاظ يې موجز او معجز او معاني يې واضح او لائح دي، او د نورو د سماوي کتابونو او انبياوو مصدق او مؤيد دی، آيا که راغلي دوی ته هغه څه چې نه وو راغلي پلرونو پخوانيو د دوی ته؟ يعنې نصيحت کوونکی به تل وو، يا به انبياء الله عليهم السلام يا به د انبياوو أتباع، او اسماني کتابونه هم پرله پسې نازلېدل، کله يو او کله بل، کله په يو ځای او کله په بل ځای کې، او دغه کومه نوې خبره نه ده، چې د هغې مثال او نمونه په پخوانيو ازمنه وو کې نه ده لېدلې شوې، هو ! دغه ډېر أکمل او خورا أشرف او أقدس کتاب چې اوس نازل شوی دی، په دغه لوی شأن اعلى مرتبې سره پخوا کوم کتاب نه دی راغلی، نو د دې مقتضی داسې وه چې لا زيات ښايي د دغه نعمت قدر مو کړی وی، او په ښه شان سره مو د هغه استقبال کولی، او د هغه د غږ په مقابل کې به مو «لبّيک» ويلی وی، لکه چې أصحابو کرام رضي الله تعالى عنهم ويلی دی.

تنبيه: ښايي دلته له ﴿اٰبَآءَهُمُ الْاَوَّلِيْنَ﴾ څخه «الآباء الأبعدين» (لرى پلرونه او نيکونه) مراد وي، او هغه چې ﴿يٰسٓ﴾ شريف په سورت کې ﴿لِتُنْذِرَ قَوْمًا مَّآ اُنْذِرَ اٰبَآؤُهُمْ﴾ راغلى دى؛ هلته به د «الآباء الأقربين» نژدى پلرونه او نيکونه اراده کړه شوي وي، والله أعلم.

اَمْ لَمْ يَعْرِفُوْا رَسُوْلَهُمْ فَهُمْ لَهٗ مُنْكِرُوْنَ ﴿٦٩﴾

آيا که نه دى پېژندلى (کفّارو) رسول خپل (په صداقت او امانت سره) پس دوى له ده څخه منکران دي.

تفسير: يعنې آيا ځکه يې پر تکذيب او اعراض لاس پورې کړى دى، چې هغوى د خپل د دغه نبي الله له أحواله باخبره نه دي؟ حال دا چې ګرد عرب پوهيږي چې محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم له هلکتوبه صادق، أمين، عفيف او متّقي وو، خاوند د علم، حلم، کرم، جود، سخا، وفا، احسان، مروت، او کمال د عقل، صحت، حسب، نسب، اخلاق او آداب وو، لکه جعفر رضي الله تعالى عنه د حبشيّ د نجاشي (باچا) په مقابل کې او مغيره بن شعبه د نائب کسرى په مخ کې او ابو سفيان د کفر په حالت کې د روم د قيصر په دربار کې د همدغو اوصافو اظهار کړى وو، نو بيا د داسې صادق متقي بنده په نسبت داسې ګمان کېدى شي چې (العياذ بالله) هغه پر الله تعالى دروغ تړي، يا هغه يو اوپره سړى دى، يا بيخي نااشنا او پردى او بېګانه دى؟.

اَمْ يَقُوْلُوْنَ بِهٖ جِنَّةٌ ؕ بَلْ جَآءَهُمْ بِالْحَقِّ وَاَكْثَرُهُمْ لِلْحَقِّ كٰرِهُوْنَ ﴿٧٠﴾

آيا وايي دوى چې په ده لېونتوب دى (نه ده داسې لکه چې دوى يې وايي، او ګمانونه کوي) بلکه راغلى دى (دا محمّد) دوى ته په حق (دين) سره، او اکثر د دوى حق لره ناخوښوونکي دي.

تفسير: ځکه چې مخالف دى له هواى نفساني او له مقتضاى شيطاني د دوى، او اکثر يې ځکه وفرمايل؛ چې بعض محض له جهته د شرم او ننګ او ملامتى د قوم ايمان نه راوړي، لکه ابو طالب.

شيخ الهند د دې آيت ترجمه داسې کړې ده: «يا وايي چې هغه سودايي دى، هيڅ نشته، هغه خو دوى ته رښتيا خبره راوړي ده، او پر دغو ډېرو رښتيا خبره بده لګيږي».

وَلَوِ اتَّبَعَ الْحَقُّ اَهْوَآءَهُمْ لَفَسَدَتِ السَّمٰوٰتُ وَالْاَرْضُ وَمَنْ فِيْهِنَّ ؕ

او که متابعت کړى وى حق (الله، قرآن) د نفساني غوښتنې د دوى (په وجود د ډېرو معبودانو کې)؛ نو خامخا خراب شوي به وو اسمانونه او ځمکه او هر هغه (مخلوق) چې په دوى کې دى.

تفسير: يعنې که رښتيا خبره پر دوى بده لګيږي؛ ودې لګيږي، صداقت، حقانيت او رښتيا د دوى د خوښې او خواهش نشي تابع کېدى، که د دوى د خوښې او خواهشونو سره موافق احکام صادرولى؛ نو د هغه الوهيت به نه وى پاتې، او په دغه تقدير سره به د اسمان او د ځمکې دغه محکم انتظامات څرنګه قائم پاتې کېدى شوى؟

بَلْ اَتَيْنٰهُمْ بِذِكْرِهِمْ

بلکه راوړى مو دى دوى ته ذکر پند د دوى (چې قرآن مجيد دى).

تفسير: او دوى به تل د هغه ارمان او تمنّا داسې کوله: ﴿لَوْ اَنَّ عِنْدَنَا ذِكْرًا مِّنَ الْاَوَّلِيْنَ * لَكُنَّا عِبَادَ اللّٰهِ الْمُخْلَصِيْنَ﴾ (٢٣ جزء د الصآفات سورت (١٦٨ - ١٦٩) آيت (٥) رکوع).

فَهُمْ عَنْ ذِكْرِهِمْ مُعْرِضُونَ ﴿٧١﴾

پس دوی له ذکر پند خپل مخ ګرځوونکي دي (فکر او غور ورته نه کوي).

تفسير: يعني څه وخت چې دغه قرآنکريم دوی ته راغی، او داسې راغی چې له هغه څخه د دوی قومي حيثيت ته عظيم الشأن فخر او شرف حاصل شو؛ نو اوس دوی ولې ترې مخ اړوي؟ او داسې اعلی فضل او شرف په ويړ يا له خپله لاسه ضايع کوي.

أَمْ تَسْئَلُهُمْ خَرْجًا فَخَرَاجُ رَبِّكَ خَيْرٌ ۖ وَهُوَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ ﴿٧٢﴾

آيا غواړې ته (ای محمده !) له دوی نه څه اجرت (په دغه تبليغ او رسالت خپل، نو ځکه دربانديې تهمت وايي)؟ پس هغه اجرت د رب ستا چې (دنيوي رزق او اخروي ثواب دی) خير ډېر غوره دی (تاته د دوی له اجره)، او هم دغه (الله) ډېر غوره د ټولو رزق روزي ورکوونکيو دی.

تفسير: يعني تاسې د دعوت او تبليغ او نصيحت او خير غوښتلو په مقابل کې له دوی نه د څه مزدوری او معاوضې او اجرت غوښتونکي هم نه يئ، هغه د دواړو دولت چې پاک الله تاته مرحمت فرمايلی دی؛ هغه د دوی د هغې معاوضې څخه ډېر بهتر دی.

وَإِنَّكَ لَتَدْعُوهُمْ إِلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٧٣﴾ وَإِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ عَنِ الصِّرَاطِ لَنَاكِبُونَ ﴿٧٤﴾

او بېشکه ته خامخا بولې دوی صافې سمې لارې طرف ته (چې دين د اسلام دی). او بېشکه هغه کسان چې نه راوړي ايمان په قيامت له سمې صافې لارې څخه خامخا کږېدونکي دي (لارې د ضلالت ته).

وَلَوْ رَحِمْنَاهُمْ وَكَشَفْنَا مَا بِهِم مِّن ضُرٍّ لَّلَجُّوا فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿٧٥﴾

او که مهرباني کړي وی مونږ پر دوی، او لرې کړي وی مونږ هغه چې په دوی وو له ضرره (چې قحط دی)؛ نو خامخا به لا ټينګ شوي وو دوی په ګمراهی تجاوز سرکښی خپله کې حال دا چې حيران او متردّد به وو.

تفسير: يعني که دغه منکران له تکليف څخه وباسو، او آرامي ور په برخه کړو؛ بيا هم دوی احسان نه مني، او له شرارت او سرکښی څخه نه اوړي، د رسول الله صلی الله عليه وسلم په نښرا يو ځلې پر مکيّانو قحط (سوکړه) نازل شو، بيا د رسول الله صلی الله عليه وسلم په دعاء هغه ترې لرې شو، ښايي چې دلته يې همغه فرمايلی وي.

وَلَقَدْ أَخَذْنَاهُم بِالْعَذَابِ فَمَا اسْتَكَانُوا لِرَبِّهِمْ وَمَا يَتَضَرَّعُونَ ﴿٧٦﴾

او خامخا په تحقيق ونيول مونږ دوی په عذاب سره (څو عاجز او نرم شي)؛ پس غاړه يې کښنبوده (او عاجزي يې ونه کړه) رب خپل ته، او نه تضرّع زاري يې وکړه (بلکه لا سرکښ او متکبّر شول).

تفسير: مثلا قحط او نور آفات پرې مسلط شول، خو سره له هغه دوی د عجز له لارې وروړاندې نشول، او د الله تعالی احکامو ته يې غاړه کښنبودله.

حَتَّىٰٓ إِذَا فَتَحۡنَا عَلَيۡهِم بَابٗا ذَا عَذَابٖ شَدِيدٍ إِذَا هُمۡ فِيهِ مُبۡلِسُونَ ٧٧

تر هغه پورې کله چې وپرانستله مونږ پر دغو (منکرانو) یو وَر (دروازه) خاوند د عذاب سخت؛ ناڅاپه دوی په دغه (عذاب) کې حیران ناامیده وو له هر خیره.

تفسیر: له دې نه یا د آخرت عذاب مراد دی، یا د جنګونو د هغو دروازو (وَرونو) پرانستل مقصود دي، چې په هغوی کې دوی ګرد سره سترې او ستومان او بېرته کېناستل.

وَهُوَ ٱلَّذِيٓ أَنشَأَ لَكُمُ ٱلسَّمۡعَ وَٱلۡأَبۡصَٰرَ وَٱلۡأَفۡـِٔدَةَۚ قَلِيلٗا مَّا تَشۡكُرُونَ ٧٨

او دغه (الله) هغه ذات دی چې پیدا کړي یې دي تاسې ته غوږونه (د سامعې قوه)، او سترګې (د باصرې قوه)، او زړونه (د بصیرت قوه)، ډېر لږ شکر وباسئ تاسې (او حق یې ډېر لږ په ځای کوئ).

تفسیر: په غوږونو سره د هغه تنزیلیه آیات واورئ !، او په سترګو یې تکوینیه آیات وګورئ !، او په زړونو سره د دغو دواړو په پوهېدلو کې کوښښ وکړئ !، د دغو نعمتونو شکریه خو په دې کې وه چې د ده دغه درکړي قوّتونه تاسې د ده د احکامو په تعمیل کې مصروف کړئ !، مګر داسې نه کیږي، او اکثر اوقات اکثر انسانان دغه قوّتونه بې ځایه لګوي.

وَهُوَ ٱلَّذِي ذَرَأَكُمۡ فِي ٱلۡأَرۡضِ وَإِلَيۡهِ تُحۡشَرُونَ ٧٩

او دغه (الله) هغه ذات دی چې پیدا کړي (خواره کړي) یې یئ تاسې په ځمکه کې، اوخاص همدغه (الله) ته به ورجمع کړی شئ په قیامت کې).

تفسیر: هلته به د هر یوه د شکر ایستلو او شکر نه ایستلو بدل وررسیږي، په هغه وخت کې به هیڅ یو انسان او هیڅ یو عمل نه غیر حاضریږي، هغه ذات چې دغه ګرد شیان یې منتشر (خواره) کړي دي؛ دغه کار هم هیڅ اشکال نه لري چې هغه ټول سره بیا یو ځای مجتمع او راټول کړي.

وَهُوَ ٱلَّذِي يُحۡيِۦ وَيُمِيتُ وَلَهُ ٱخۡتِلَٰفُ ٱلَّيۡلِ وَٱلنَّهَارِۚ أَفَلَا تَعۡقِلُونَ ٨٠

او دغه (الله) هغه ذات دی چې ژوندي کوي او مړه کوي، او خاص د همده کار دی اختلاف بدلول د شپې او د ورځې، نو آیا پس تاسې عقل نه چلوئ، (او عبرت نه اخلئ؟).

تفسیر: د هغه الله تعالی لوی ذات په قدرت او قبضه کې چې د ژوندیو وژل او د مړیو بیا ژوندي کول، یا له تیارو څخه رڼا ایستل، یا په رڼا کې د تیارو ننه ایستل دي (او د شپې او د ورځې سره اختلاف چې کله یې اوږدوي او کله یې لنډوي، کله یې یخوي او کله یې تودوي)؛ نو د دی لوی قدرت په مقابل کې دغه څه سختي او اشکال لري چې تاسې بیا ژوندي کړي، او له سترګو څخه مو دا د جهل پردې لرې کړي؟ څو وروسته له هغه اشیاوو حقائق ډېر په ښه صورت سره درمنکشف شي، لکه چې په قیامت کې به کیږي: ﴿فَبَصَرُكَ ٱلۡيَوۡمَ حَدِيدٞ﴾.

بَلۡ قَالُواْ مِثۡلَ مَا قَالَ ٱلۡأَوَّلُونَ ٨١ قَالُوٓاْ أَءِذَا مِتۡنَا وَكُنَّا تُرَابٗا وَعِظَٰمًا أَءِنَّا لَمَبۡعُوثُونَ ٨٢
لَقَدۡ وُعِدۡنَا نَحۡنُ وَءَابَآؤُنَا هَٰذَا مِن قَبۡلُ إِنۡ هَٰذَآ إِلَّآ أَسَٰطِيرُ ٱلۡأَوَّلِينَ ٨٣

بلکه وايي (دا کفّار) په شان د هغې وينا چې ويلې ده پخوانيو کفّارو. چې (ويلی وو هغه قول پخوانيو کفّارو چې دغه دی:) ويل دوی: کله چې مړه شو مونږ، او شو مونږ خاورې او هډوکي (وراسته)؛ نو آيا مونږ به خامخا بيا ژوندي راپاڅول کيږو (بلکه نه کيږو). خامخا په تحقيق وعده کړی شوې ده له مونږ سره، او له پلرونو ځمونږ سره همدغه وعده پخوا له دې، نه دي دا خبرې مګر دروغجنې قصې دي د پخوانيو خلقو.

تفسير: يعنې کفّار وايي: دغه له سره د عقل او فهم خبرې نه دي، محض د پخوانيو خلقو د ړندو په تقليد پسې رهي (روان) دي، او همغه پخواني دقيانوسي شکوک او شبهات راوړاندې کوي، چې له دوی نه مخکې به ړومبنيو خلقو هم کول، يعنې وروسته له دې نه چې مونږ په خاورو کې ګډوډ شو؛ نو بيا به څرنګه ژوندي کيږو؟ داسې له عقله او پوهې لرې خبرې چې مونږ ته اورولې شي؛ پخوا له دې نه ځمونږ پلرونو او نيکه ګانو ته هم شوي دي، ليکن مونږ تر نن ورځې پورې د خاورې له ذراتو او د ورستو هډوکو له بڅرکو د انسان خلقت او ژوندون نه دی ليدلی.

قُلْ لِّمَنِ الْأَرْضُ وَمَن فِيهَا إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٨٤﴾ سَيَقُولُونَ لِلَّهِ ۚ قُلْ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٨٥﴾

ووايه (اې محمده ! دغو منکرانو ته) چې چاته ده دغه ځمکه او هغه مخلوقات چې په هغې کې دي (خلقًا ومُلکا وعَبيدًا) که چېرې يئ تاسې چې پوهېږئ؟ (نو راوښيئ خالق او مالک يې !). نو ژر وبه وايي: خاص الله ته دي، ووايه (ای محمده دوی ته: نو) آيا پس تاسې پند نه اخلئ (او غور پرې نه کوئ؟).

تفسير: چې د هغه الله تعالی قبضه پر ګرده ځمکه او د ځمکې پر ګردو شيانو ده؛ نو آيا دغه ستاسې يو موټی خاوره به د هغه له قدرته خارجه وي؟.

قُلْ مَن رَّبُّ السَّمَاوَاتِ السَّبْعِ وَرَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ ﴿٨٦﴾ سَيَقُولُونَ لِلَّهِ ۚ قُلْ أَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٨٧﴾

ووايه: څوک دي رب د اسمانونو اوو، او رب د عرش ډېر لوی؟. نو ژر وبه وايي دوی چې (دغه ټول خلقًا ومُلکا وعَبيدًا منسوب) الله ته دي، نو ووايه (ای محمده دوی ته چې) آيا پس نه ويرېږئ تاسې (له عذابه د الله، او ځان نه ساتئ له شرکه؟).

تفسير: چې دومره لوی مالک الملک به تاسې د دغو ګستاخيو او سپين سترګيو په بدل تر کوم ځای پورې کش کاږي؟ آيا دغه انتهايي ګستاخي او سپين سترګي نه ده چې هغه مطلق مالک الملک مو په خپل زعم له يوې بې مقدارې ذرې څخه هم عاجز او ناتوانه دروئ؟.

قُلْ مَن بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ يُجِيرُ وَلَا يُجَارُ عَلَيْهِ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٨٨﴾ سَيَقُولُونَ لِلَّهِ ۚ قُلْ فَأَنَّىٰ تُسْحَرُونَ ﴿٨٩﴾

ووايه (ای محمده دوی ته چې) څوک دی هغه ذات چې په لاس د ده کې باچاهي تصرّف دی د هر څيز، او دی پناه ورکوي (مخلوقاتو ته) او پناه نه ورکوله کيږي په (ضرر د) ده باندې که يئ تاسې چې پوهېږئ؟.نو ژر وبه وايي چې (دا صفات) خاص الله ته دي، ووايه (ای محمده دوی ته) پس څرنګه تګې دربانديې کوله شي (اوګرځئ له حقه، يا کوم طرف ته سحر دربانديې کاوه شي).

تفسير: يعني په هر څيز د الله تعالى واک او اختيار چليږی، او الله چې چاته د پناه ورکولو اراده وکړي پناه ورکوئ، مګر بل هيڅوک ده الله تعالى مجرم ته پناه نشی ورکولی نو ژر به دوی ووايي چې دغه خاص صفات الله تعالى ته دي، نو ورته ووايه ای محمده له کوم طرفه مکر او فريب در باندی کولی شې چې د هغه له امله تاسی مسحور شوي ياستئ او حق نه قبلوئ؟.

بَلْ اَتَيْنٰهُمْ بِالْحَقِّ وَاِنَّهُمْ لَكٰذِبُوْنَ ﴿٩٠﴾

بلکه راتله مو کړي دي دوی ته په حق (چې قرآن، توحيد او بعث بعد الموت مو ورته راوړی دی)، او بېشکه دوی خامخا دروغجنان دي (چې تر ې انکار کوي).

تفسير: يعني په دلائلو او شواهدو سره ظاهر کړی شوي دي، چې هر هغه چې دوی ته ويل کيږي؛ بيخي صحيح او حق دي، او دغو خلقو محض د دروغو خيالاتو متابعت کړی دی.

مَا اتَّخَذَ اللّٰهُ مِنْ وَّلَدٍ وَّمَا كَانَ مَعَهٗ مِنْ اِلٰهٍ اِذًا لَّذَهَبَ كُلُّ اِلٰهٍۢ بِمَا خَلَقَ وَلَعَلَا بَعْضُهُمْ عَلٰى بَعْضٍ ؕ سُبْحٰنَ اللّٰهِ عَمَّا يَصِفُوْنَ ﴿٩١﴾

نه دی نيولی الله هيڅ ولد، او نشته ورسره هيڅ معبود (شريک په الوهيت کې)، او که وی ورسره بل معبود؛) نو په دغه وخت کې خامخا بيولی او (بېل کړی) به وو هر يو معبود هغه مخلوق چې پيدا کړ ی يې وو (دوی له نورو مخلوقاتو خپل ځان ته)، او خامخا غلبه کوله ځينو د دوی پر ځينو نورو، پاکي ده الله لره له هغه چې بيانوي يې (له ولد او شرک).

تفسير: يعني د ځمکې او د اسمان او تر ذراتو پورې د ټولو موجوداتو او مخلوقاتو مالک او مختار همغه الله جل جلاله دی، نه الله تعالى ځوی، لور ته محتاج، او نه مددګار يې په کار دی، او نه د ده په حکومت او سلطنت کې هيڅ کوم داسې شريک شته چې د يوې ذرې په اندازه د مستقل اختيار خاوند وي، او که داسې وی؛ نو د هر بااختياره حاکم رعايا به سره بېلېده، او خپل لاو لښکر به يې ټولاوه، او په هغه بل به يې يرغل (حمله) وروړ، او د عالم دغه مضبوط او محکم نظام به يې د څو ورځو له مخې هم قائم نه پاتې کېده.

عٰلِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَتَعٰلٰى عَمَّا يُشْرِكُوْنَ ﴿٩٢﴾

عالم دی پر پټو او په ښکاره وو، پس ډېر لوی (پورته لوړ) دی له هغه څيز چې شريکوئ يې ورسره.

تفسير: يعني چې د هغه د عام او تام قدرت حال پخوا له دې نه بيان شوی دی، او د هغه محيط علم داسې دی چې له هغه ځنې هيڅ يو ظاهري او باطني او د غيب او شهادت خبرې پټې او مخفي نه دي، آيا د ده په قدرت کې هغه شيان شريکېدی شي چې د هغوی قدرت او علم او نور ګرد صفات محدود او مستعار دي؟ استغفر الله !.

قُلْ رَّبِّ اِمَّا تُرِيَنِّيْ مَا يُوْعَدُوْنَ ﴿٩٣﴾ رَبِّ فَلَا تَجْعَلْنِيْ فِى الْقَوْمِ الظّٰلِمِيْنَ ﴿٩٤﴾

ووايه (ای محمده !) ای ربه ځما ! که چېرې وښيې ته ما ته هغه (عذاب) چې وعده يې کوله شي (له دوی سره). ای ربه ځما ! پس مه ګرځوه ما په قوم ظالمانو کې.

تفسير: يعني څرنګه چې د الله تعالى په دربار کې د کفّارو له خوا داسې ګستاخي او سپين سترګي تر سره کيږي؛ نو يقيناً کوم سخت عذاب به نازليږي، نو ځکه هر مؤمن ته هدايت شوی دی چې د الله تعالى له عذابه ووير يږي، او داسې

دعاوي وکړي: «ای الله تعالی ! کله چې پر ظالمانو عذاب نازلوي؛ ما په هغه کې مه شاملوه !»، لکه چې په حدیث کې راغلي دي: «وإذا أردت بقوم فتنة فتوفني غير مفتون»، مطلب دا چې: ای الله تعالی ! مونږ د ایمان او احسان په لاره کې مستقیم ولره، او داسې کوم تقصیر له مونږه صادروه مه چې «العیاذ بالله» ستا په عذاب کې شامل شو، په بل ځای کې داسې ارشاد دی: ﴿وَاتَّقُوا فِتْنَةً لَّا تُصِيبَنَّ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنكُمْ خَاصَّةً﴾ (۹ جزء د الأنفال (۲۵) آیت (۳) رکوع)، دلته یې رسول الله مبارک مخاطب ګرځولی دی، خو اصلي مقصد یې نورو ته اورول او پرې خبرول دي، لکه چې د دغه عظیم الشأن قرآن عمومي عادت دی.

وَإِنَّا عَلَىٰ أَن نُّرِيَكَ مَا نَعِدُهُمْ لَقَادِرُونَ ﴿٩٥﴾ ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ السَّيِّئَةَ ۚ نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَا يَصِفُونَ ﴿٩٦﴾

او بېشکه مونږ په دې کار چې وښیو تاته هغه عذاب چې وعده یې کوو له دوی سره خامخا قادر یو (لیکن مؤخر کوو یې حکمتًا ومصلحتًا). دفعه کړه (ای محمده !) په هغه خصلت سره چې هغه ډېر ښه دی بدي (او ضرر د دوی تاته)، مونږ ته ښه معلوم دی هغه (خبرې) چې ستایي دوی (تا یا ما، نو ور به کړو پرې دوی ته جزاء).

تفسیر: یعنې دغه ځمونږ په قدرت کې دی چې ستاسې تر سترګو لاندې به همدغې دنیا کې هغوی ته سزا ورکړو، لیکن ستاسې د لوړ مقام او د لوړې مرتبې او اعلی اخلاق مقتضی داسې ده، چې د هغوی بدي په نېکۍ سره دفع کړئ !، تر هغه پورې چې د هغو د دفع امکان وي، او له دغسې چټې خبرو څخه خفه نشئ، مونږ ته د دوی ټول اعمال معلوم دي، او په ټاکلي وخت کې به هغوی ته کافي سزا ورکوله کیږي.

وَقُل رَّبِّ أَعُوذُ بِكَ مِنْ هَمَزَاتِ الشَّيَاطِينِ ﴿٩٧﴾

او ووایه (ای محمده !) ای ربه ځما پناه غواړم په تا پورې له چخولو (وسوسو) د شیطانانو نه (چې راکاږي خلق ضلالت ته).

تفسیر: پخوا د شیاطین الانس سره د سلوک او ګزارې طریقه ښوولې شوې وه، لیکن شیاطین الجن په دغه طریقه سره نشو متأثر کېدلی، او هیڅ یو تدبیر او پوست وضعیت په هغوی اثر نشو غورځولی، او نه پرې سمېدل، د دوی علاج یواځې په استعاذه سره کیږي، یعنې د الله تعالی په پناه کې ښایي چې سړی ورشي، څو هغه مطلق قادر د دوی د لاس اوږدولو او وسوسو څخه یې محفوظ کړي.

وَأَعُوذُ بِكَ رَبِّ أَن يَحْضُرُونِ ﴿٩٨﴾

او پناه غواړم په تا پورې ای ربه ځما ! چې حاضر شي (دوی) ماته (په لمانځه یاتلاوت د قرآن یا په ځنکدن کې).

تفسیر: یعنې په هیڅ یوه حال کې مې مه پرېږده چې شیطان ماته رانژدې شي، یا خپل وار او ګزار پر ما وکړي.

حَتَّىٰ إِذَا جَاءَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ رَبِّ ارْجِعُونِ ﴿٩٩﴾ لَعَلِّي أَعْمَلُ صَالِحًا فِيمَا تَرَكْتُ ۚ كَلَّا ۚ إِنَّهَا كَلِمَةٌ هُوَ قَائِلُهَا ۖ وَمِن وَرَائِهِم بَرْزَخٌ إِلَىٰ يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿١٠٠﴾

تر هغه پورې کله چې راشي یو د دوی ته (اسباب د) مرګ؛ نو وبه و ایي: ای ربه ځما ! بېرته وګرځوه ته ما (دنیا ته). ښایي چې زه عمل وکړم نېک په هغه څیز کې چې بېرته پرېښی دی ما

(په دنيا کې، نو فرمايي الله چې) نه دي داسې (چې ته ېېرته دنيا ته وګرځېدی شې، ايمان او صالح عمل ته) ېېشکه دغه د رجعت خبره داسې چتې (ېېکاره) خبره ده چې دی ويونکی د هغې دی، او په مخ کې د دوی دی برزخ (پرده د قبر ده، چې يې نه پرېږدي رجوع ته) تر هغې ورځې پورې چې بيا ژوندي راپاڅولی کيږي.

تفسير: يعنې تاسې دغه د کفّارو بدي په ښه طريقه سره دفع کوئ ! او هغه خبرې چې دوی يې جوړوي؛ هغه مونږ ته راپرېږدئ !، تر هغه پورې چې د دوی د ځينو د موت وخت راشي، او د نزع په وخت کې د عذابونو مبادي معاينه کړي، او په افسوس او ارمان کولو شروع وکړي، او په هغه وخت کې داسې تمنّا وکړي چې ای الله ! د قبر د ورتللو په ځای ما پرېږده چې ېېرته دنيا ته لاړ شم !، او د خپلو تېرو تقصيراتو تلافي وکړم !، او څه نېک اعمال او د آخرت پانګه (سرمايه) ځان ته برابره کړم !، او وروسته له دې نه بيخي له ګناهونو او خطاوو او بدو چارو څخه لاس واخلم !، او بالکل ورنژدې نشم !، نو په دغه وخت کې به ای پروردګاره ! ستا لوی لطف او مهرباني وي، کما قال الله تعالى: ﴿وَأَنفِقُوا مِن مَّا رَزَقْنَاكُم مِّن قَبْلِ أَن يَأْتِيَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ فَيَقُولَ رَبِّ لَوْلَا أَخَّرْتَنِي إِلَىٰ أَجَلٍ قَرِيبٍ فَأَصَّدَّقَ وَأَكُن مِّنَ الصَّالِحِينَ﴾ (۲۸ جزء، د المنافقون سورت (۲) رکوع (۱۰) آيت).

نو پاک الله به «ملائكة العذاب» ته وفرمايي چې: دغو منکرانو ته ووايئ: نه ده داسې چې ته به ېېرته دنيا ته وګرځېدی شې لپاره د ايمان او د صالح عمل، ېېشکه دغه کلمه د رجعت يوه داسې چتې (ېېکاره) خبره ده چې دی ويونکی د هغې دی، يعنې د اجل د راتګ څخه وروسته د دغه مقصد لپاره له سره نه ستانه (واپس) کيږي، او که بالفرض ستانه هم کړل شي؛ نو دوی به بيا له سره صالحه اعمال ونه کړي، او بيا به په همغو ملاهيو او مناهيو کې مشغوليږي: ﴿بَلْ بَدَا لَهُم مَّا كَانُوا يُخْفُونَ مِن قَبْلُ وَلَوْ رُدُّوا لَعَادُوا لِمَا نُهُوا عَنْهُ وَإِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ﴾ (۷ جزء د الأنعام سورت (۳) رکوع (۲۸) آيت).

فَإِذَا نُفِخَ فِي الصُّورِ فَلَا أَنسَابَ بَيْنَهُمْ يَوْمَئِذٍ وَلَا يَتَسَاءَلُونَ ﴿۱۰۱﴾

نو کله چې پوکی وکړ شي په صور شپېلی کې (لپاره د قيام د قيامت)؛ پس نه به وي (نافع) نسبونه په منځ د دوی کې په دغه ورځ کې، او نه به پوښتنه کوي دوی يو له بله.

تفسير: يعنې د برزخ د عالم څخه وروسته قيامت ور په سر دريږي، د دويم صور (شپېلی) د پوکلو څخه وروسته ګرد مخلوقات به په يوه ميدان کې سره راټولوي او درول کيږي، په دغه وخت کې به هر سړی پخپل فکر او اندېښنه کې لګيا وي، اولاد له موره پلاره سره، ورور له وروره سره، مېړه له ښځې سره، او خپل له خپلوانو سره څه کار او غرض نه لري، او هر يو به له بل څخه نااشنا او بېزاره وي، هيڅوک به د بل پوښتنه نه کوي، لکه چې د «عبس» سورت په اوله رکوع کې مرقوم دي: ﴿يَوْمَ يَفِرُّ الْمَرْءُ مِنْ أَخِيهِ * وَأُمِّهِ وَأَبِيهِ * وَصَاحِبَتِهِ وَبَنِيهِ * لِكُلِّ امْرِئٍ مِّنْهُمْ يَوْمَئِذٍ شَأْنٌ يُغْنِيهِ﴾، له دې نه وروسته امکان لري چې له ځينو قرابتونو او خپلوی څخه څه نفع ورورسيږي، لکه څنګه چې الله تعالى د «الطور» سورت په لومړی رکوع کې فرمايلي دي: ﴿وَالَّذِينَ آمَنُوا وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُم بِإِيمَانٍ أَلْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَمَا أَلَتْنَاهُم مِّنْ عَمَلِهِم مِّن شَيْءٍ﴾.

تنبيه: په ځينو احاديثو کې نبي کريم صلى الله عليه وسلم فرمايلي دي چې: د قيامت په ورځ کې ګرد د «نسب» او «صهر» دا مادي تعلّقات منقطع کيږي، يعنې په کار نه ورځي «إلا نسبي وصهري» «علاوه ځما له نسب او صهره»، يا دا معنى چې دلته اوس په نسب فخر کوي، چې زه د هغه «شاه» او د دغه «خان» او د دې «صاحب» پلار يا ځوی يا ورور يا بل څه يم، او هلته به دې نسبت او دې سبب ته هيڅ يوه فائده نه وي، او به پوښتنه کوي دوی يو له بله د دې نسب او حسب، او دغه به په سبب د ډېرې مشغولتيا د دوی وي پخپل غم کې، او دغه به پخوا له حسابه وي، ځکه چې هلته به خلاصی په عمل وي لکه چې فرمايي:

فَمَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿١٠٢﴾ وَمَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَٰئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ فِي جَهَنَّمَ خَالِدُونَ ﴿١٠٣﴾ تَلْفَحُ وُجُوهَهُمُ النَّارُ وَهُمْ فِيهَا كَالِحُونَ ﴿١٠٤﴾

پس هر څوک چې درنې شي تلې (يا تللي شوي) عملونه د دوی (معتمد وګرځي په نزد د الله)؛ پس دغه کسان هم دوی دي بريالیان (کامياب ـ له عذاب خلاص شوي په مراد رسيدلي). او هر هغه څوک چې سپک يې وختلې تلې (يا تللي اعمال) د ده (چې وزن نه کړي په نزد د الله)؛ پس دا هغه کسان دي چې زيان يې کړی دی د نفسونو خپلو (په کفر او عصيان سره، اوس دوی) په دوزخ کې به تل پراته وي. سوځوي مخونه د دوی اور (د دوزخ)، او دوی په دغه اور کې غونج وچولي (ګونجې تندي) (بدرنګه او بد مخي) به وي.

تفسير: د دوی بدن به له ډېرو سوځېدو څخه وپرسيږي، لاندنی شونډه به يې ښکته ځوړنديږي، تر نامه پورې رسيږي، او پاسنی شونډه به يې تر ککرۍ هم ورپورته کيږي، او ژبه به يې (لکه د فيل شونډک) د باندې راووځي، او تر ځمکې به راوږديږي: (اللهم احفظنا منه، ومن سائر أنواع العذاب).

نو وبه ويلی شي په عُقبا کې له جانبه د الله تعالى هغو کسانو ته چې زيان يې کړی دی د خپل ځان:

أَلَمْ تَكُنْ آيَاتِي تُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ فَكُنْتُمْ بِهَا تُكَذِّبُونَ ﴿١٠٥﴾

آيا نه وو آيتونه (د قرآن) ځما چې لوستل کېده پر تاسې (په دنيا کې)؛ پس وئ تاسې چې پر هغو به مو تکذيب کاوه (چې اوس لايق د دې عذاب شوئ).

قَالُوا رَبَّنَا غَلَبَتْ عَلَيْنَا شِقْوَتُنَا وَكُنَّا قَوْمًا ضَالِّينَ ﴿١٠٦﴾ رَبَّنَا أَخْرِجْنَا مِنْهَا فَإِنْ عُدْنَا فَإِنَّا ظَالِمُونَ ﴿١٠٧﴾

نو وبه وايي (کفّار) ای ربه ځمونږ ! غالبه شوې وه پر مونږ بدبختي ځمونږ، او وو مونږ يو قوم ګمراهان (چې لاره د حق شيطان راڅخه ورکه کړې وه). ای ربه ځمونږ ! (يو کرت) وباسه مونږ له دې دوزخه ! پس که بيا راوګرځېدو مونږ (دې کفر ته)؛ پس بېشکه مونږ ظالمان يو (پر ځانونو خپلو باندې).

تفسير: يعنې دوی به اعتراف کوي چې بېشکه مونږ د خپلې بدبختۍ او بدقسمتۍ لامله دلته لويدلي يو، او د هغې صافې سمې لارې څخه په لوی لاس کاږه شوي يو، او په خپلو پښو د دغه ابدي هلاکت په کنده کې لويدلي يو، اوس مو له دغه ځايه وباسه !، او بېرته مو دنيا ته ولېږه چې نېه عملونه وکړو، او له ګناه او خطا څخه بيخي لرې وګرځو، او که بيا هم مونږ ستا د احکامو څخه غاړه وغړوله؛ بيا هره سزا چې راکوې، مونږ ستا په واک او اختيار کې يو، حال دا چې د دوی دغه وينا هم خطا ده، او دوی په کې دروغجنان دي، او دا وروستنی کلام دی د دوزخيانو، چې پس له دې خبرې څخه امر د سکوت به ورته وشي، نو دغو کفّارو ته د «ملائكة العذاب» په ژبه د الله تعالى له جانبه داسې امر کيږي:

قَالَ اخْسَئُوا فِيهَا وَلَا تُكَلِّمُونِ ﴿١٠٨﴾ إِنَّهُ كَانَ فَرِيقٌ مِنْ عِبَادِي يَقُولُونَ رَبَّنَا آمَنَّا فَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا وَأَنْتَ خَيْرُ الرَّاحِمِينَ ﴿١٠٩﴾

وبه فرمايي چې تاسې چپ شئ (پراته اوسئ خوار ذليل) په دې دوزخ کې او مه غږېږئ له ما سره (په دفع د عذاب کې). بېشکه شان دا دی چې وه يوه ډله له بندګانو ځما (يعنې مؤمنان) چې ويل

دوی (تضرّعًا): ای ربه ځمونږه ! ایمان مو راوړی دی (په ټولو مؤمن به شیانو)؛ نو ښښنه وکړه مونږ ته (د ګناهونو ځمونږ)، او مهرباني راباندې وکړه، او ته (ای پرودګاره !) خیر ډېر غوره د ټولو مهرباني کوونکیو یې.

تفسیر: یعنې خوشې چې (بېکاره) او چپوله (فضول) خبرې مه کوئ !، اوس هر هغه څه چې مو کړي دي؛ د هغه سزا وګالئ (برداشت کړئ) !، له آثارو څخه معلومیږي چې د دې الهي ځواب د صدور څخه وروسته بیا داسې نارې سورې منقطع کیږي، او دوزخیان غیر له «زفیر» او «شهیق» څخه به بل کلام نه شي کولی، العیاذ بالله.

فَاتَّخَذْتُمُوهُمْ سِخْرِيًّا حَتَّىٰ أَنسَوْكُمْ ذِكْرِي وَكُنتُم مِّنْهُمْ تَضْحَكُونَ ﴿١١٠﴾

پس نیولي وو تاسې دوی مسخرې کړی شوي پر دوی، تر هغه پورې چې هېر کړ (مسلمانانو) له تاسې څخه ای کفّارو ذکر یاد ځما (په سبب د مشغولتیا د تاسې ای کفّارو په تمسخرو د مسلمانانو کې) او وئ تاسې چې په هغوی پورې مو خندل (هر وخت له ډېره کبره).

تفسیر: یعنې په دنیا کې کله چې مسلمانانو د خپل الله په حضور کې دعاء او استغفار کاوه؛ نو تاسې ورپورې ټوقې کولې، او دومره د هغوی په تحقیر او تکدیر پسې لویدلي وئ؛ چې پاک الله او د جزاء ورځ مو بیخي له یاده وتلې وه، او داسې مو ګڼل چې ګواکې ستاسې پر سرونو باندې له سره هیڅ یو حاکم او کتونکی نشته، چې ستاسې د داسې حرکاتو یاداشت واخلي، او د هغو سختو اعمالو سزا تاسې ته درکړي.

إِنِّي جَزَيْتُهُمُ الْيَوْمَ بِمَا صَبَرُوا أَنَّهُمْ هُمُ الْفَائِزُونَ ﴿١١١﴾

بېشکه زه چې یم جزا مې ورکړه دوی ته ښه جزا نن ورځ په سبب د هغه چې هغوی صبر کړی وو (په اضرار ستاسې)، بېشکه هغوی چې دي هم هغوی دي بریالیان (رسېدلي خپلو مقاصدو ته).

تفسیر: بېچاره ګانو مسلمانانو ستاسې پر قولي او فعلي ایذاوو او اضرارو صبر کړی وو، وګورئ چې نن ورځ ستاسې بالمقابل هغوی ته څه ثمره ور په برخه کیږي؟ او دوی داسې یو مقام ته رسولی شوي دي، چې هلته به پخپلو هر ډول مقاصدو بریالی او کامیاب او له هر قسمه لذائذو او مسرّاتو سره غاړه په غاړه وي.

قَالَ كَمْ لَبِثْتُمْ فِي الْأَرْضِ عَدَدَ سِنِينَ ﴿١١٢﴾ قَالُوا لَبِثْنَا يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ فَاسْأَلِ الْعَادِّينَ ﴿١١٣﴾

وبه فرمایي: څومره ځنډ (تأخیر) مو تېر کړی دی تاسې په ځمکه کې په شمار د کلونو؟. نو وبه وایي (کفّار): ځنډ (تأخیر) مو کړی دی یوه ورځ یا یوه برخه د ورځې، نو ته (پخپله) پوښتنه وکړه له حسابګرو څخه.

تفسیر: یعنې له پرښتو څخه چې هغوی هر قسم نیکی او بدی شمیرلي دي؛ دغه به یې هم شمېرلي وي چې «څومره ځنډ (وخت) مو تېر کړی دی په ځمکه کې، او څو مدّت مو هلته ژوند کړی دی»؟ یعنې په قبر کې یا د دنیا په ژوندون کې، دغه به هم هلته ډېر لږ په نظر راځي، دغه پوښتنه هم د دې لامله کیږي؛ چې په دنیا کې دوی عذاب ته ډېر زیات تلوار او عجلت کاوه، اوس وپوهېدل چې هغه ډېر په سرعت او جلتی سره ورورسېد (کذا في موضح القرآن).

قَالَ إِن لَّبِثْتُمْ إِلَّا قَلِيلًا لَّوْ أَنَّكُمْ كُنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١١٤﴾

وبه فرمايي چې: نه دی ځنډ (تأخير) کړی تاسې (په دنيا کې) مګر لږ مدّت (په نسبت د عذاب د آخرت) که چېرې بېشکه تاسې يئ چې پوهېږئ (چې ژوند د دنيا د عُقبی په نسبت ډېر لږ دی).

تفسير: يعنې واقعي د دنيا عمر خو ډېر لږ وو، ليکن که تاسې پر دغه خبره په دنيا کې د انبياوو په خبرو باندې پوهېدئ؛ نو له سره په دغه فاني متاع به نه مغرورېدئ، او له انجام څخه به نه غافلېدئ، او هغه ګستاخي او شرارتونه به له تاسې څخه نه صادرېدل، چې د دنيوي زائلو او فاني لذتونو د مشغوليت او مصروفيت په ضمن کې له تاسې څخه په ظهور ورسېدل.

أَفَحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا وَأَنَّكُمْ إِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ ﴿١١٥﴾

آيا پس ګمان کوئ تاسې داسې چې بېشکه خبره دا ده چې پيدا کړي مو يئ تاسې عبث (د لوبو لپاره)، او (داسې ګمان کوئ چې) بېشکه تاسې مونږ ته نه به راوستلی کېږئ (حساب او کتاب ته).

تفسير: داسې نه ده، تاسې عبادت ته پيدا شوي يئ، او رجوع کوونکي يئ ځمونږ دربار ته لپاره د مجازاتو، يعنې په دنيا کې د نېکۍ او د بدۍ پوره نتيجه نه دررسېږي، که په دې ژوندون پسې بل ژوندون نه وي؛ نو ګويا دغه ګرده کارخانه به محض يوه لوبه او تماشا او بيخي يوه بې نتيجې شی وي، حال دا چې د الله تعالی ذات له دې نه ډېر اعلی او ارفع دی، چې د هغه په نسبت داسې رکيک خيال وکړ شي.

فَتَعَالَى اللَّهُ الْمَلِكُ الْحَقُّ ۖ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْكَرِيمِ ﴿١١٦﴾

پس ډېر پورته لوی لوړ دی الله (له عبثياتو او نورو عيوبو څخه) مطلق باچا حق دی، نشته هيڅوک لايق د عبادت په رښتيا مګر خو همدی (يواځې) چې رب مالک د عرش کريم عزتناک دی.

وَمَن يَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَٰهًا آخَرَ لَا بُرْهَانَ لَهُ بِهِ ۖ فَإِنَّمَا حِسَابُهُ عِندَ رَبِّهِ ۚ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الْكَافِرُونَ ﴿١١٧﴾

او هر څوک چې بولي له الله سره معبود بل (چې د هغه عبادت هم کوي، هسې معبود چې) نه دی هيڅ برهان علمي سند ده ته په دغه (عبادت د غير)؛ پس بېشکه همدا خبره ده چې حساب د دې (مشرک) په نزد د رب د ده دی (چې سم له استحقاقه يې ورکوي)، بېشکه شان دا دی چې بری نه مومي کافران (او نه خلاصيږي له عذابه).

تفسير: يعنې هلته به حساب او کتاب کيږي، او هر چا ته به د ده له جرمه سره سم سزا ورکوله کيږي.

د دغه سورت ابتداء په فلاح او نجات د مؤمنانو سره کړی شوې ده، او ختم په عدم فلاح د کافرانو سره داسې شوې ده، چې په پای (آخر) کې يې ځمونږ رسول الله صلی الله عليه وسلم په استغفار او استرحام هم مأمور ګرځولی دی.

وَقُل رَّبِّ اغْفِرْ وَارْحَمْ وَأَنتَ خَيْرُ الرَّاحِمِينَ ﴿١١٨﴾

او ووايه (ای محمده !) ای ربه ځما ! مغفرت او رحم وکړه (پر محمد او امّت يې)، او ته خير بهتره ډېر غوره د ټولو رحم کوونکيو يې.

تفسير: يعنې ځمونږ له تقصيراتو څخه راتېر شه ! او پخپل رحمت مو په دنيا او آخرت کې سرلوړي کړه ! ستا د بې نهايته رحمت په مقابل کې هيڅ شی مشکل نه دی.

تمّت سورة المؤمنون بفضله ومنّه و حسن توفيقه ونرجو منه إكمال بقية الفوائد.

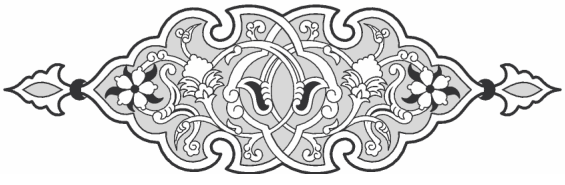

سُورَةُ النُّورِ

«د (النور) سورت مدني دی، (۶۴) آيتونه (۹) رکوع لري، په تلاوت کې (۲۴) او په نزول کې (۱۰۲) سورت دی، وروسته د (الحشر) سورته نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

سُورَةٌ أَنْزَلْنَاهَا وَفَرَضْنَاهَا وَأَنْزَلْنَا فِيهَا آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ①

دا يو سورت دی چې نازل کړی دی مونږ دا، او فرض کړی دی مونږ (احکام د) هغه، او نازل کړي دي مونږ په دې (سورت) کې آيتونه ښکاره لپاره د دې چې تاسې (پرې) پند واخلئ، (او غور په کې وکړئ).

تفسير: دغه سورت په ځينو نهايت ضروري احکامو، حدودو، امثالو، مواعظو، حقائقو، توحيد او په نورو اهمو تنبيهاتو او اصلاحاتو مشتمل دی، زياته ممتازه او پوهـه زياتوونکي برخه هغه ده، چې د (افک) له قصې سره تعلّق لري، پر أمّ المؤمنين بي بي عائشې رضی الله عنها منافقينو د دروغو تهمت کړی، په هغه کې ځينې مخلص مسلمانان هم ښويېدلي وو، چې د هغه خطرناکه اثر نه يواځې د بي بي عائشې صديقې رضی الله عنها پر وضعيت لوېده؛ بلکه له يوه حيثيته پخپله د رسول الله صلی الله عليه وعلی آله وصحبه وسلّم د مجد او شرف تر درباره هم رسېده، نو ځکه ضرورت واقع شو، چې لوی قرآن په پوره اهتمام او قوّت سره د داسې خوفناکې غلط کاری يا غلط فهمی اصلاح وکړي، او د تل لپاره د ايماندارانو غوږونه پرانيځي، ځو وروسته له دې نه له سره د دښمنانو له تبليغاتو او انتشاراتو متأثر نشي، نو ځکه يې د دې سورت شروع په دغو الفاظو سره وفرمايله: ﴿سُورَةٌ أَنْزَلْنَاهَا وَفَرَضْنَاهَا﴾ الآية ـ ځو مخاطبين وپوهيږي چې د ده مضامين ځان ته اهميت او يو خاص وقعت لري، او د ډېر محفوظ او ټينګ نيولو مستحق دي، او هغه صاف صاف نصائح چې په دغه سورت کې بيان شوي دي؛ هغه ګرد د دې وړ دي چې هر مسلمان ټينګ په خپل زړه کې ځای ورکړي، او تل يې په ياد ولري، او د يوې شېبې له مخې هم د ده د احکامو څخه غفلت ونه کړي، که نه د دين او د دنيا په تباهی او خرابی کې اخته کيږي.

اَلزَّانِيَةُ وَالزَّانِي فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا مِائَةَ جَلْدَةٍ

هغه ښځه چې زنا يې کړي وي، او هغه سړی چې زنا يې کړي وي (او محصنان نه وي، او ثبوت شي زنا پر دوی په اقرار يا په شهادت)، پس وهئ تاسو ای (قاضيانو او حاکمانو) هر يو له دغو دواړو سل دُرې.

تفسير: دغه سزا د هغه زاني او زانيې ده چې آزاد عاقل او بالغ وي، او نکاح يې هم نه وي کړي، يا د نکاح څخه وروسته جماع يې نه وي کړي.

او هغه چې آزاد نه وي؛ پنځوس دُرې وهل کيږي، د هغه حکم پنځمې پارې د اولې رکوع په آخر کې مذکور دی، او هغه چې عاقل او يا بالغ نه وي؛ نو دی خو لا نه دی مکلّف شوی، په هر هغه مسلمان کې چې دغه ګرد صفات

(حريت، عقل، نكاح ـ جماع) موجود وي؛ نو داسې شخص ته «محصن» وايي، نو د دغه محصن سزا چې د زنا مرتكب شي، او پرې شرعًا اثبات شي؛ «رجم» وو، يعني په ګټو ويشتل، او سنګساري ده، لكه چې د المائدې په سورت كې يې د تورات په حواله فرمايلي دي: ﴿وَكَيْفَ يُحَكِّمُونَكَ وَعِنْدَهُمُ التَّوْرٰىةُ فِيهَا حُكْمُ اللّٰهِ﴾ الآية ـ او هغه حكم د الله رجم وو، لكه چې د هغه ځاى په تفاسيرو كې تېر شو، او رسول الله صلى الله عليه وسلم د هغه سره موافق فيصلې صادرې كړې وې، او فرمايلي يې وو: «اللهم إني أول من أحيا أمرك إذ أماتوه»، «اى الله ! زه هغه ړومبى سړى يم چې ستا هغه امر حكم مې ژوندى كړى دى چې محو او متروك كړى شوى وو»، بيا نه يواځې يهودان بلكه هومره داسې قسم واقعات چې وړاندې كېده؛ په هغو ټولو كې رسول الله صلى الله عليه وسلم تل محصن زاني ته په رجم سره سزا ورکړې ده، وروسته د رسول الله صلى الله عليه وسلم له رحلته أصحابه الكرام هم پر همدغه احكامو د «رجم» اجراءات كول، بلكه د اهل السنّت والجماعت څخه يو سړي هم د ده پر مخالفت جرأت نه دى كړى، ګواكې متواتره سنّت او د اهل الحق اجماع دغه خبره رابسوولې ده، چې په دغه مسئله كې محمدي شريعت د تورات حكم باقي پرېښى دى، لكه چې لوى قرآن د عمد قتل په سزا كې وژل كېدل د تورات په حواله فرمايلي دي: ﴿وَكَتَبْنَا عَلَيْهِمْ فِيهَا أَنَّ النَّفْسَ بِالنَّفْسِ﴾ او د مرتدانو د قتل حكم بني اسرائيلو ته ورکول د البقره په سورت كې بيان كړى شوى دى: ﴿فَتُوبُوا إِلٰى بَارِئِكُمْ فَاقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ﴾ بيا هم دغه احكام د محمد صلى الله عليه وسلم د امّت په حق كې هم اينبود شوي دي، شايد د محصن رجم او د قصاص د مسئلې د نقل كولو څخه وروسته په هغه شدّت او تاكيد چې د ﴿بِمَا أَنْزَلَ اللّٰهُ﴾ د حكم د ترک مذمّت او بدي يې بيان فرمايلې ده، او په آخر كې ارشاد شوى دى: ﴿وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتٰبَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ الْكِتٰبِ وَمُهَيْمِنًا عَلَيْهِ فَاحْكُمْ بَيْنَهُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللّٰهُ﴾ الآية ـ له هغه به دا غرض وي چې د تورات دغه احكام اوس د قرآن تر حفاظت لاندې دي، چې د هغو په اجراء او انفاذ كې نه ښايي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم د هيڅا د اهواوو او آراوو لحاظ او پروا وكړي، لكه چې رسول الله صلى الله عليه وسلم په همدغه مورد كې د هيڅا څه پروا ونه كړه، او د دوى څخه وروسته راشدو خلفاوو «رضي الله تعالى عنهم أجمعين» هم د چا لحاظ او پروا ونه كړه، تر دې پورې چې عمر رضي الله عنه ته د محصن د «رجم» په نسبت دغه اندېښنه پيدا بلكه مكشوفه شوه، چې وروسته له دې نه به ځينې زائغين د دغه احكامو له تعميله انكار كوي، لكه چې خوارج او ځمونږ د زمانې يوې ممسوخې فرقې ترې انكار هم كړى دى؛ نو دوى په منبر وختل، او د صحابه وو او تابعينو په لويه مجمع كې يې د الله تعالى د دغه حكم اعلان په ډېر تأكيد او تشديد سره وفرمايه، او په دغه مورد كې بې د يو قرآني يو منسوخ التلاوت آيت حواله وركړه، چې په هغه كې د محصن د رجم صريح حكم موجود دى، او د هغه تلاوت وروسته منسوخ شوى دى، مګر حكم يې هم هغسې باقي پاتې دى.

تنبيه: د كوم آيت محض منسوخ التلاوت كېدل او حكم يې باقي پاتې كېدل يوه مستقله مسئله ده، چې تحقيق يې په دغو مختصرو فوائدو كې نشي درجېدى، ان شاء الله العزيز كه د مستقل تفسير د ليكلو وار راورسېد؛ نو هلته به وليكلى شي.

وَلَا تَأْخُذْكُمْ بِهِمَا رَأْفَةٌ فِي دِينِ اللّٰهِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ۖ وَلْيَشْهَدْ عَذَابَهُمَا طَائِفَةٌ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ۝٢

او نه دې نيسي تاسو لره په دغو (دواړو زناكارانو) زړه سوى (او مهرباني) په (انفاذ د) حكم د الله كې؛ كه يئ تاسې چې ټينګ يقين لرئ پر الله او په ورځې آخرې (د قيامت)، او حاضر دې شي عذاب كولو د دې دواړو ته يوه طائفه ډله له مؤمنانو څخه (چې فضاحت يې زيات شي).

تفسير: يعنې كه پر الله تعالى يقين لرئ؛ نو د هغه د احكامو او حدودو په اجراء او انفاذ كې هيڅ تقديم او تأخير مه كوئ !، داسې ونه كړئ چې د مجرم څخه وويرېږئ، او د سزا له اجراء څخه لاس وباسئ، يا په كې څه تنقيص وكړئ،

یا داسې غیر مؤثرې خفیفې او معمولې سزاوې ورکړئ چې د سزا کیفیت په کې نه وي، ښه وپوهېږئ چې الله تعالی مطلق حکیم او له تاسې څخه زیات پر بندګانو مهربان دی، او د ده هر حکم کلک وي، که پوست؛ د عالم د مجموعې په حق کې له حکمت او رحمت څخه نشي عاري کېدی، که تاسې د ده د احکامو او حدودو په اجراء کې قصور کوئ؛ نو د آخرت په ورځ کې به ستاسې څخه پوښتنه کېږي.

﴿وَلْيَشْهَدْ عَذَابَهُمَا طَآئِفَةٌ مِّنَ الْمُؤْمِنِيْنَ﴾ «او حاضر دې شي عذاب کولو د دې دواړو ته ټولی له مؤمنانو»، یعنې دغه سزا دې ګوښې (بېله) ورته ورنه کړه شي !، بلکه د مسلمانانو په لویه مجمع کې دې ورته ورکړی شي، ځکه چې په هغه رسوایی کې د سزا تکمیل او تشهیر او کتونکو ته لوی پانیات او عبرت دی، او ښایي چې په کې دغه غرض هم وي چې دغه لیدونکي مسلمانان د ده پر حال باندې زړه وسوځي، او د مغفرت دعاوې ورته وکړي، والله أعلم.

اَلزَّانِیْ لَا یَنْكِحُ اِلَّا زَانِیَةً اَوْ مُشْرِكَةً ۪ وَّ الزَّانِیَةُ لَا یَنْكِحُهَاۤ اِلَّا زَانٍ اَوْ مُشْرِكٌ ۚ

زنا کار سړی نه نکاح کوي (په رغبت محبّت سره) مګر خو زناکاره ښځه یا مشرکه ښځه، او زنا کاره ښځه نه په نکاح کوي (دغې ښځې زانیې لره په رغبت او محبّت سره) مګر سړی زناکار یا سړی مشرک.

تفسیر: د زنا د سزا د بیان کولو څخه وروسته د دې فعل انتهایي شناعت بیان فرمایي، یعنې هغه نارینه او ښځه چې په دغه شنیعه عادت مبتلا وي؛ په حقیقت کې د دې خبرې وړ او لایق نه دي چې له هغه سره د کوم عفیف مسلمان د ازدواج، د ناستې او ملاستې تعلق قائم کړ شي، د هغه د پلیت طبیعت او میلان سره خو دغه مناسب دي چې له همداسې بدکاره او تباه حاله نارینه او ښځې سره یا له دوی ځنې هم بدتره له کوم مشرک او مشرکې سره د هغه تعلّق وي، کما قال الله تعالی في هذه السورة: ﴿اَلْخَبِیْثٰتُ لِلْخَبِیْثِیْنَ وَ الْخَبِیْثُوْنَ لِلْخَبِیْثٰتِ ۚ وَ الطَّیِّبٰتُ لِلطَّیِّبِیْنَ وَ الطَّیِّبُوْنَ لِلطَّیِّبٰتِ ۚ﴾.

وَ حُرِّمَ ذٰلِكَ عَلَى الْمُؤْمِنِیْنَ ۝۳

او حرامه کړی شوې ده دغه (زنا یا نکاح له بد کارو سره د حاصلولو د مبلغ لپاره) پر (صالحانو عفیفانو) مؤمنانو.

تفسیر: یعنې یو مؤمن په داسې حال کې چې مؤمن وي؛ څرنګه به داسې حرکت ته اقدام کوي؟ په حدیث کې راغلي دي: «لا یزني الزاني حین یزني وهو مؤمن»، یا دا مطلب چې له زانیې سره د هغو پرهېزګارانو د نکاح عقد حرام درولی شوی دی، چې په صحیح او حقیقي معاني سره د مؤمنانو د خطاب مستحقان دي، یعنې په تکویني ډول دغسې پاک او صاف نفوس د داسې خراب او پلیت او ګنده ځایونو په طرف نه متمائل کېږي، او ترې ساتلي شوي دي، په دغه وخت کې به د ﴿وَحُرِّمَ﴾ معنی هم هغسې وي چې په: ﴿وَحَرَّمْنَا عَلَيْهِ﴾ کې، یا په ﴿وَحَرٰمٌ عَلٰى قَرْيَةٍ اَهْلَكْنٰهَا﴾ کې نیولې شوې ده، والله أعلم.

وَ الَّذِیْنَ یَرْمُوْنَ الْمُحْصَنٰتِ ثُمَّ لَمْ یَاْتُوْا بِاَرْبَعَةِ شُهَدَآءَ

او هغه کسان چې وُولي محصنې ښځې (یا محصن سړي چې نسبت د زنا ورته وکړي)، بیا رانه ولي (په مخ د قاضي حاکم کې) څلور تنه شاهدان؛

تفسیر: یعنې که په داسې پاک لمنې ښځې باندې د زنا تهمت ولګوي، چې د دې بدکاري په کوم دلیل یا په شرعیه وو قرائنو سره نه وي ثابته؛ (نو ووهئ تاسې دغو قاذفانو لره ای قاضیانو او حاکمانو اتیا دُرې، او مه یې قبلوئ شاهدي ځکه

چې سره له حُريّته بلـوغ، عقل، اسلام او پاکې فاسقان دي)، او همدغه حکم دی د پرهېزګار نارينه که پرې تُهمت ولګاوه شي، لکه چې دغه آيات د يوې پاکې عفيفې صدّيقې ښځې په قصه کې نازل شوي دي، نو ځکه دلته د هم هغو پر ذکر اکتفاء شوې ده، که څلور شاهدان تېر کړي، او د هغوی شهادت سم له شرعيه وو اصولو سره مقبول واقع شي؛ نو پر هغه مقذوف او مقذوفه به د زنا حد جاري کيږي.

فَاجْلِدُوهُمْ ثَمٰنِينَ جَلْدَةً وَّلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً اَبَدًا ۚ

پس ووهئ تاسو (ای حاکمانو) دغه (قاذفان که اصيلان وي) اتيا دُرې، اومه قبلوئ تاسې له دوی نه شاهدي هيڅکله (تر وخته د مرګه پورې).

تفسير: دغه د «قاذف» تهمت لګونکي سزا شوه، چې د «مقذوف په مطالبه» اتيا دُرې وهل کيږي، او په مستقبل کې د تل لپاره په معاملاتو کې مردود الشهادت درولی کيږي.

وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْفٰسِقُونَ ۙ

او دا (قاذفان) هم دوی دي فاسقان.

تفسير: يعنې که په واقع سره يې عمدًا په دروغو سره تهمت لګولی وو؛ بيا نو د ده فسق او نافرماني ظاهره ده، که په رښتيا سره واقعي خبره يې ويلې وي؛ ليکن په دې باندې پوهېده چې زه د څلورو تنو شاهدانو په شهادت خپله دغه دعوی نشم ثابتولی؛ نو د داسې خبرې له اظهاره غير له دې نه چې د يوه مسلمان پت او عزّت خراب کړي؛ بل څه ګټه (فائده) نه کوي چې هغه في نفسه مستقله ګناه ده، او علماؤ هغه په کبائرو کې شمېرلې ده.

اِلَّا الَّذِيْنَ تَابُوْا مِنْۢ بَعْدِ ذٰلِكَ وَاَصْلَحُوْا ۚ فَاِنَّ اللّٰهَ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ۝

مګر هغه کسان چې توبه وباسي پس له دغه (قذفه له ګناه نه)، او اصلاح کړي (نيت او عمل خپل)؛ پس په تحقيق الله سبه مغفرت کوونکی (د خطيّاتو) ډېر رحم کوونکی دی.

تفسير: يعنې وروسته له توبې او د حال له اصلاحه؛ ښېونکی پاک مهربان الله به دا د فاسق نوم ترې پورته کوي، او د الله تعالی په نافرمانو بندګانو کې به نه شمېرلی کيږي.

وَالَّذِيْنَ يَرْمُوْنَ اَزْوَاجَهُمْ

او هغه کسان چې وُولي ښځې خپلې (محصنې پاکې له زنا څخه په زنا سره).

تفسير: يعنې د زنا تهمت ولګوي، يا خپل د ووړ کي په نسبت ووايي چې: دغه ځما له نطفې څخه نه دی.

وَلَمْ يَكُنْ لَّهُمْ شُهَدَآءُ اِلَّآ اَنْفُسُهُمْ فَشَهَادَةُ اَحَدِهِمْ اَرْبَعُ شَهٰدٰتٍۭ بِاللّٰهِ ۙ اِنَّهٗ لَمِنَ الصّٰدِقِيْنَ ۝
وَالْخَامِسَةُ اَنَّ لَعْنَتَ اللّٰهِ عَلَيْهِ اِنْ كَانَ مِنَ الْكٰذِبِيْنَ ۝ وَيَدْرَؤُا عَنْهَا الْعَذَابَ اَنْ تَشْهَدَ اَرْبَعَ
شَهٰدٰتٍۭ بِاللّٰهِ ۙ اِنَّهٗ لَمِنَ الْكٰذِبِيْنَ ۝ وَالْخَامِسَةَ اَنَّ غَضَبَ اللّٰهِ عَلَيْهَآ اِنْ كَانَ مِنَ الصّٰدِقِيْنَ ۝

حال دا چې نه وي دوی ته شاهدان (په دې کار د زنا کې) مګر نفسونه د دوی (يعنې پخپله حاضر وي)؛ پس (واجبه ده په دې کې) شاهدي د يوه د دوی څلور شاهدی په (نامه) د الله (په دې خبره

چې) بېشکه دی خامخا له صادقانو رښتیا ویونکیو دی (په دغه نسبت د زنا کې). او پنځمه (شاهدي) (داسې ده چې) بېشکه لعنت د الله دې وي پر دغه (مېړه) که وي (دی) له دروغجنانو څخه. او دفع کوي له دغې ښځې څخه عذاب (د حدّ ثابتیدل په وینا د مېړه یې) دا (کار) چې شاهدي ولولي (دا ښځه) څلور (واړې) شاهدي (په نامه) د الله (په دې خبره چې) بېشکه دا مېړه ځما خامخا له دروغ ویونکیو دی (په نسبت د زنا په ما باندې). او پنځمه (شاهدي داسې ده) چې ووایي: بېشکه غضب د الله دې وي په دې (ښځې) که چېرې وي (دا مېړه مې) له صادقانو رښتیا ویونکیو څخه.

تفسیر: یعنې هر هغه مېړه (خاوند) چې پر خپلې ښځې د زنا تهمت ولګوي؛ اولاً: له ده نه به څلور شاهدان طلب کړه شي، که یې راحاضر کړي؛ نو پر ښځه دې د زنا حد جاري کړ شي، که یې شاهد نه شو حاضرولی؛ نو ده ته دې وویلی شي چې څلور ځلې دې په قسم یادولو سره بیان کړي چې زه په دغه تهمت کې چې مې پر خپله ښځه لګولی دی؛ دروغ نه وایم، ګواکې د څلورو شاهدانو په ځای پخپله د ده څلور (کرته) حلفیه شهادات دي، او په آخر کې په پنځمه مرتبه کې دغسې به وایي چې: «که دی پخپلې دغې دعوی کې دروغجن وي؛ نو پر ده دې د الله تعالی لعنت وي»، که د دغو پاس الفاظو د ویلو څخه انکار وکړي؛ نو د قذف په حدّ دې محکوم شي، چې پاس یې ذکر وشو.

که مېړه (خاوند) دغه الفاظ ووایي نو بیا ښځې ته دې وویل شي چې: هغه دې هم څلور ځلې په قسم یادولو سره داسې بیان وکړي چې: «مېړه (خاوند) مې په دغه تهمت لګولو کې دروغجن دی»، او پنځم ځلې دې دغه الفاظ ووایي چې: «د الله غضب دې نازل شي پر دې ښځه باندې؛ که یې دغه مېړه (خاوند) پخپله دغه دعوی کې رښتین وي»، تر څو که ښځه دغه الفاظ ونه وایي؛ نو د زنا حدّ به پرې جاري شي، یا په پاس مذکوره الفاظو سره یې تکذیب وکړي، که ښځه هم د خپل مېړه پشان دغه الفاظ ووایي، او له «لعان» څخه فراغت وموميي؛ نو بیا له دغې ښځې سره جماع او د جماع دواعي ګرد حرام شول، د دواړو په منځ کې سره ابدي تفریق واقع شو، نو دغه تفرّق د بائن طلاق حکم لري.

تنبیه: پر زوجینو باندې دا قسم الفاظو لولولو ته په شریعت کې «لعان» وایي، او «لعان» خاص په قذف الأزواج پورې مخصوص دی، د نورو محصناتو ښځو د «قذف» حکم هم هغه دی چې پاس مذکور شو.

وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ وَأَنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ حَكِيمٌ ﴿١٠﴾

او که نه وی فضل (احسان) د الله پر تاسې او رحمت د ده، او (بل دا نه وی چې) بېشکه الله ډېر توبه قبلوونکی لوی حکمت والا دی؛ (نو رسوا او معذّب شوي به وی په دنیا کې).

تفسیر: د «لولا» جواب محذوف دی، لکه چې ځمونږ له ترجمې څخه ښکاریږي، چې که نه وی فضل او احسان د الله تعالی پر تاسو باندې؛ نو خامخا به یې شرمولي وی تاسو، یا ژر به یې په عذاب کړي وی تاسو، یعنې که دغه د «لعان» حکم مشروع شوی نه وی؛ نو د «قذف» د عمومي قاعدې سره موافق به پر خاوند قذف اوښته، یا به یې ګرد عمر د خپل ځیګر وینې څښلې، او لږمون خوږینې به ناست وو، ځکه ممکن دی چې دی رښتین وي، په خلاف د غیر د خاوند، چې هغه د دغسې اظهار لپاره مضطر نه دی، ځکه د هغه په قانون کې د دغو امورو رعایت ضروري نه دی، له بل لوري که یواځې د مېړه په قسم خوږلو د زنا ثبوت کېدی؛ نو د ښځې لپاره به ډېر سخت مصیبت او زحمت پېښېده، حال دا چې ممکن دی هغه رښتین هم وي، همداسې که ښځه د دې په قسم خوږلو سره یقیناً بریئه وګڼله شي؛ نو پر مېړه ه د قذف حد لازمېده، سره له دې چې د ده په صداقت کې مساوي احتمال موجود دی، نو په دغه حالت کې د «لعان» په مشروعیت کې د ټولو رعایت وشو، او همدغه د الله تعالی د فضل او رحمت اثر دی، ځکه چې په فریقینو کې هر یو چې رښتیین وي؛ هغه د بې محله سزا څخه نجات وموندي، په دغه وړې دنیا کې پرده پوښي کړی شو، او مهلت یې ورته ورکړی دی، چې ښایي توبه وباسي، بیا د ده د توبې قبلول دغه د الله تعالی د توابیت د صفت اثر شو.

إِنَّ الَّذِينَ جَاءُوا بِالْإِفْكِ عُصْبَةٌ مِّنكُمْ ۚ لَا تَحْسَبُوهُ شَرًّا لَّكُم ۖ بَلْ هُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ ۚ لِكُلِّ امْرِئٍ مِّنْهُم مَّا اكْتَسَبَ مِنَ الْإِثْمِ ۚ وَالَّذِي تَوَلَّىٰ كِبْرَهُ مِنْهُمْ لَهُ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١١﴾

بېشكه هغه كسان چې راوړي يې دي غټ دروغ (په شان د عائشې کې)؛ يو ټولى دى له تاسې (مسلمانانو) نه، ګمان مه کوئ په دې (دروغو) چې شر بد دي تاسې ته (اى مخلصانو مؤمنانو)، بلکه دغه (دروغ) خير دى تاسې ته (له جهته د ثواب او منقبت د تاسې)، مقرر دى هر سړي ته له دغو (بهتان ويونکيو جزاء د) هغه څيز چې ګټلى يې دى له ګناه (په قدر د خوض او شغل د ده)، او هغه څوک چې پورته يې کړ لوى بار پېټى د دغو (دروغو او شائع يې کړل) له دغه (ټولې) نه؛ شته ورته عذاب لوى (په دارينو کې).

تفسير: دلته د هغو غټو دروغو ذکر دى، چې پر صديقې بي بي عائشې رضي الله تعالى عنها ترڅې شوي وو، دغه پېښه داسې وه، چې نبي کريم صلى الله عليه وعلى آله وصحبه وسلّم د هجري په (۵) يا په (۶) کال کې د (بني المصطلق) له غزوې څخه د مدينې منورې په طرف بېرته تشريف راوړ، أم المؤمنين صدّيقه بي بي عائشه رضي الله تعالى عنها هم له دوى سره وه، بي بي صاحبه پر بل اوښ سوره وه چې پرې هودج (پالکى) ترڅې او پردې به يې ځوړندې او ښکته به وې، په يو منزل کې چې د دوى قافله ښکته شوې وه؛ لږ شېبه پخوا له کوچ صديقي بي بي عائشې ته د وضوء د تجديد ضرورت محسوس شو، نو ځکه له قافلې څخه څه قدر لرې لاړه، په دې ضمن کې يو ناڅاپه د دې د غاړې غاړکى (امبل) وشلېده، او دانې يې په شګو کې سره تيت و پرک شوې، نو د هغو په ټولولو او لټولو دا ډېره وځنډېده (ايساره شوه)، هلته قافلې کوچ وکړ، او له خپل ځايه ولټېدله، او ګرد سره لاړل، جَمّال هم داسې ګمان وکړ چې لکه بي بي صاحبه په هودج (پالکي) کې ناسته ده، ځکه چې د هغه ګردې پردې ښکته ځوړندې وې، او ذاتًا بي بي صاحبه په عمر کې هم وړوکې او په بدن کې هم ډېره ضعيفه او نحيفه وه، چې د دې د وجود او عدم وجود له هودج (پالکي) د باندې ښه نه څرګندېده.

الغرض جَمّالانو خپل اوښان رهي او چالان کړل، او ګرد سره لاړل، کله چې أم المؤمنين بېرته راغله، ګوري چې قافله تللې ده، او هيڅ اثر او نښه يې هم نه ښکاري، نو أمّ المؤمنين په نهايت ثبات او استقامت سره دغسې رأيه قائمه کړه، چې اوس له دغه ځايه خوځېدل خلاف المصلحت دي، ولې که زه د دغو شګو په کړمونو کې د قافلې تعقيب هم وکړم؛ په هغوى پسې نشم رسېدى، او امکان لري چې لاره هم راڅخه ورکه شي، که دلته واوسېږم هر کله چې لمر وخيژي، او ځما متعلقين په دې وپوهيږي چې زه په هودج کې نه يم؛ نو هرومرو به همدلته په منډه او ځغاسته راپسې راشي، نو همدلته پاتې شوه.

کله چې شپه وه، پر أم المؤمنين د خوب شومه راغله، همدلته يې خپل مبارک سر کېښود، کله چې صفوان بن مُعَطّل رضي الله تعالى عنه د رسول أکرم صلى الله عليه وسلم په امر مأمور وو، چې تل به دى وروسته له قافلې راځي، او د پاتې شويو شيانو خبر نيونه به کوي، نو ځکه دى تل د قافلې څخه په لږ فاصله لرې اوسېده، او همېشه د قافلې تر شا وروسته له پلټنې (تحقيق) به راته، صفوان بن مُعَطّل رضي الله تعالى عنه دغه ځاى ته ګهيځ (سحر) راورسېد، او له لرې څخه يې وليد چې کوم اوده پروت دى، کله چې ورنژدې شو؛ نو د ورپېژلي (نغښتلي) شوي ټکري (څادر) څخه يې وپېژنده چې دا خو ځما مور أم المؤمنين صديقه بي بي عائشه ده، ځکه چې پخوا د حجاب د حکم له نزوله همدغه معنوي ځوى او مور سره پېژندل.

صفوان بن مُعَطّل رضي الله تعالى عنه د دغه وضعيت د ليدلو څخه سخت ولړځېد، او ډېر وويرېد، او په زور يې ﴿إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ﴾ وويل، چې د هغه په اثر د أم المؤمنين رضي الله تعالى عنها سترګې خلاصې شوې، او هم هغسې مخ پېچلې (پټ مخ) او په خپل ټکري کې تاو شوې کېناسته.

صفوان بن مُعَطّل رضي الله تعالى عنه خپل اوښ أم المؤمنين رضي الله تعالى عنها ته نژدې چو کړ، او أم المؤمنين رضي الله تعالى عنها هم هغسې پټه پرې سوره شوه، اوصفوان رضي الله تعالى عنه د اوښ مهار پر خپله اوږه باندې کښښود، او د قافلې تر شا روان او ورسره ګډ شول.

رأس المنافقين و امام المكذبين عبد الله بن أُبَيّ چې د منافقانو مشر وو او د رسول الله صلى الله عليه وسلم دښمن وو، دلته چې داسې يوه خبره او موضوع ورپيدا شوه؛ نو په چټې خبرو يې خوله وسپړله، او ځينې ساده مسلمانان مثلاً په نارينه وو کې حسان، مِسطح، او په ښځو کې حمنه بنت جحش رضي الله تعالى عنهم أجمعين د منافقانو په دغه انتشاراتو او ګمراه کوونکيو خبرو تېروتل، او په دغسې افسوسناکو تذکرو کې سره لګيا شول، چې د هغو ويل دوی ته نه وو لازم، او د أمّ المؤمنين رضي الله تعالى عنها د عفّت او عصمت سره بيخي منافي وو، مسلمانانو ته بالعموم او پخپله رسول أكرم الله صلى الله عليه وسلم ته له داسې قسم واهياتو خبرو څخه سخته صدمه ورسېده، تر يوې مياشتې پورې دغسې چټې خبرې سره کېدې، او رسول الله صلى الله عليه وعلى آله وصحبه أجمعين به هم دغه ګردې خبرې اورېدې، او هيڅ به يې نه ويل، او نه د هغو په تحقيق پسې ګرځېده، مګر په زړه کې سخت خفه وو، وروسته له يوې مياشتې پخپله أم المؤمنين عائشه صديقه رضي الله تعالى عنها هم له دغه شهرت څخه خبره شوه، نو د غم له شدّته ناقراره شوه، او د رنځورۍ په بستره کې ولوېده، شپه او ورځ به يې ژړل، او د يوې شېبې له مخې به يې هم اوښکې نه دربدې، په دغه ضمن کې نور واقعات هم پېښ شول، او ډېرې خبرې اترې سره کېدلې، چې په صحيح بخاري شريف او نورو کې د لوستلو قابل دي، او بالآخر أمّ المؤمنين صديقې رضي الله تعالى عنها په برائت کې الله تعالى دغه آيت: ﴿إِنَّ الَّذِينَ جَاءُوا بِالْإِفْكِ﴾ الآية ـ تر لرې ځايه پورې نازل وفرمايه، چې أم المؤمنين عائشې صديقې رضي الله تعالى عنها تل فخر پرې کاوه، او بالحق چې پر دغه هومره فخر او ويار چې وکړي؛ لرِ دی.

﴿عُصْبَةٌ مِّنكُمْ﴾ الآية ـ «يو ټولی دی له تاسو مسلمانانو څخه»، يعنې دغه دروغ ترونکي له خيره سره همغه کسان دي چې په دروغو يا په رښتيا سره د اسلام مدّعيان دي، خو بيا هم د الله تعالى لوی احسان دی، چې ګرد مسلمانان په دغه لومه کې نه دي ننښتي.

﴿لَا تَحْسَبُوهُ شَرًّا لَّكُم بَلْ هُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ﴾ الآية ـ دغه خطاب د هغو مسلمانانو د تسلی لپاره دی، چې هغوی ته له دغې واقعې څخه صدمه رسېدلې وه، بالخصوص صديقې بي بي عائشې رضي الله تعالى عنها او د دې کورنۍ ته، ځکه ظاهر دی چې هغه ډېره سخته خفه او ويرجنه وه، يعنې اګر که په ښکاره ډول دغه ويناوې ډېرې مکروهې خفه کوونکې او خرابي دي؛ ليکن في الحقيقت تاسې ته د ده په منځ کې ډېره بهتري او محاسن پټ وه، آيا دومره مدّت د تاسې پر داسې زړه خوږوونکو حملو او ايذاوو صبر کول هم داسې بې اجره پاتې کيږي؟ آيا دغه لرِ فخر او شرف دی چې بالذات خالق الكائنات پخپل پاک کلام کې ستاسې نزاهت او برائت نازل کړ؟، او ستاسې دښمنان يې خواروزار او رسوا کړل، او تر قيامت پورې يې ستاسې د خير ذکر د ګردو قرآن لوستونکيو پر ژبه جاري کړ، او مسلمانانو ته يې د رسول الله صلى الله عليه وعلى آله وصحبه وسلّم او د ده د ازواجو او اهل البيت د حق پېژندلو لپاره داسې يو درس ورکړ؛ چې له سره هېر بدونکی نه دی، فلله الحمدُ والشكرُ على ذلك، ﴿لِكُلِّ امْرِئٍ مِّنْهُم﴾ مقرره ده هر سړي ته له دغو بهتان ويونکو جزا د هغه چې ګټلې يې ده له ګناه او هغه څوک چې پورته يې کړ لوي بار ددغه دروغو ورته شته عذاب لوي، يعنې هر هغه سړي چې په دغه فتنه کې هومره حصه واخيسته هم هغه قدر ګناه يې د خپل ځان لپاره وګټله او د هغې سزا مستحق شو، او ددی ګناه ډېر لوی بار اخيستونکی رأس المنافقين عبد الله بن أبی وو چې ددې له لپاره په اخرت کې ډېر لوي عذاب دي او په دنيا کې هم ډېر ذليل او رسوا شو.

لَوْلَآ إِذْ سَمِعْتُمُوهُ ظَنَّ ٱلْمُؤْمِنُونَ وَٱلْمُؤْمِنَٰتُ بِأَنفُسِهِمْ خَيْرًا وَقَالُوا۟ هَٰذَآ إِفْكٌ مُّبِينٌ ﴿١٢﴾

ولې نه په هغه وخت کې چې واورېده تاسې دا خبره؛ ګمان کاوه ایماندارو سړیو او ایمان دارو ښځو په نفسونو خپلو (پخپلو منځونو) کې د خیر (خبرې) او ویلې وی (دوی ټولو داسې) دا خبره دروغ ده ښکاره.

تفسیر: یعنې مسلمانانو ته ښایي چې له خپلو مسلمانانو وروڼو خویندو سره حسن ظن ولري، او هر کله چې واوري چې خلق پر یو نېک سړي همداسې بدې خبرې او خراب تهمتونه لګوي؛ نو ښایي چې دی داسې خیالاتو ته پخپل زړه کې لار ور نه کړي، بلکه د هغو تکذیب دې وکړي !؛ رسول کریم صلی الله علیه وعلی آله وصحبه وسلّم فرمایلي دي: «هر څوک چې پشې شا د خپل یوه مسلمان ورور مدد وکړي؛ نو الله تعالی هم د ده پشې شا مدد کوي».

لَّوْلَا جَآءُو عَلَيْهِ بِأَرْبَعَةِ شُهَدَآءَ ۚ فَإِذْ لَمْ يَأْتُوا۟ بِٱلشُّهَدَآءِ فَأُو۟لَٰٓئِكَ عِندَ ٱللَّهِ هُمُ ٱلْكَٰذِبُونَ ﴿١٣﴾

ولې نه راوسته (او تېر نه کړ دوی) په دې خبرو څلور شاهدان (چې شاهدي ورکړي په دې قذف د دوی)، پس کله یې چې رانه وستل څلور شاهدان؛ پس دغه کسان په نزد د الله کې همدوی دروغجنان دي.

تفسیر: یعنې سم د الله تعالی له حکمه او د ده د شریعت سره موافقه دغسې خلق دروغجنان درولي شوي دي، چې په بل چا باندې تهمتونه لګوي، او بیا د هغه د اثبات لپاره څلور شاهدان نشي وړاندې کولی، او بې له کافي ثبوته داسې غټې خبرې له خپلې ژبې څخه وباسي، او چټې (بېکاره) پرې وکړي.

وَلَوْلَا فَضْلُ ٱللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُۥ فِى ٱلدُّنْيَا وَٱلْـَٔاخِرَةِ لَمَسَّكُمْ فِى مَآ أَفَضْتُمْ فِيهِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١٤﴾

او که نه وی فضل احسان د الله پر تاسې او رحمت د دغه (الله پر تاسې) په دنیا کې (په توفیق د توبې سره)، او په آخرت کې (په عفو او مغفرت سره)؛ نو خامخا رسېدلی به وو تاسې ته په هغه دروغ کې چې غوپې وهلې تاسې په هغو (دروغو) کې عذاب لوی (په همدغې دنیا کې).

تفسیر: یعنې الله تعالی دوی ته د خپل فضل او کرم له امله له عذابونو څخه نجات ورکړ، که نه دغه خبره د عذاب لایقه وه.

إِذْ تَلَقَّوْنَهُۥ بِأَلْسِنَتِكُمْ وَتَقُولُونَ بِأَفْوَٰهِكُم مَّا لَيْسَ لَكُم بِهِۦ عِلْمٌ وَتَحْسَبُونَهُۥ هَيِّنًا وَهُوَ عِندَ ٱللَّهِ عَظِيمٌ ﴿١٥﴾

کله چې واخیست تاسو دا (افک) په ژبو خپلو (چې یو له بله مو پوښتنه کوله)، او ویله به مو په خولو خپلو سره هغه خبره چې نه وو تاسو ته په هغې باندې هیڅ علم، او ګڼله تاسې دغه خبره آسانه (چې هیڅ ګناه په کې نشته)، حال دا چې دغه (خبره) په نزد د الله کې ډېره لویه ده (له حیثیته د ګناه نه).

تفسیر: یعنې د عظیم عذاب مستحق ولې نه کېدل، کله چې تاسې بې تحقیقه یو ظاهر البطلان خبره یو د بل له خولې څخه اخیستله، او له خپلو ژبو څخه یې دغه چټې (بېکاره) اواټکلي خبرې ایستلې، چې د هغو له واقعیت څخه تاسې بیخي نه وئ خبر، بیا عجیبه خبره لا دا ده چې داسې سخته خبره (یعنې کومه محصنه خصوصًا د نبي علیه السلام مطهره زوجه او ځمونږ د مسلمانانو روحاني والده متهم کول) چې د الله تعالی په نزد ډېر لوی درونده جرم دی؛ یوه وړوکې او معمولې خبره ګڼل له دغه اصلي جرم څخه لوی جرم دی.

وَلَوْلَآ إِذْ سَمِعْتُمُوهُ قُلْتُم مَّا يَكُونُ لَنَآ أَن نَّتَكَلَّمَ بِهَٰذَا سُبْحَٰنَكَ هَٰذَا بُهْتَٰنٌ عَظِيمٌ ﴿١٦﴾

ولې نه کله چې واورېده تاسې دا خبره؛ چې ويلي وئ تاسې نه ښايي مونږ ته دا کار چې خوله وخوځوو په دې خبره باندې، پاکي ده تاته اى ربه، دا دروغ دي ډېر لوى (چې ترلى شوي دي د منافقانو له خوا).

تفسير: اول خو د حسن الظن اقتضاء داسې وه چې ستاسو په زړونو کې هم ښايي دغه خبرې نه تېرېدى لکه چې پاس ارشاد وشو، ليکن که د شيطاني اغواء له سببه يې فرض کړئ د چا په زړه کې کومه بده وسوسه تېره شي، يا يې له چا نه واورې؛ نو بيا جائز نه دي چې داسې ناپاکه خبره پر خپله ژبه راوړي، لازم دي چې په هسې مواردو مؤمن خپل حيثيت او ديانت ملحوظ ولري، او په صافو الفاظو سره داسې ووايي، چې د داسې بې سرو پښو خبرې له خپلې ژبې څخه ايستل ماته نه ښايي، او نه زه پرې ښه ښکارم.

يَعِظُكُمُ ٱللَّهُ أَن تَعُودُوا۟ لِمِثْلِهِۦٓ أَبَدًا إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿١٧﴾

پند درکوي تاسې ته الله (او منع کوي مو) چې بيا ونه کړئ تاسې مثل د دې خبرې ته هيڅکله، که چېرې يئ تاسې مؤمنان (نو پرې عبرت واخلئ !).

تفسير: يعنې مؤمنانو ته ښايي چې په پوره ډول سره پوهان او هوښياران شي، څو د بد باطنو منافقانو په چلونو او فرېبونو سره ونه غولېږي، او د دوى په پلمو (تدبيرونو) سره تېر نه وځي، او تل تر تله د نبي صلى الله عليه وعلى آله وصحبه وسلّم او د ده د اهل بيتو د عظمت شان ملحوظ ولري.

وَيُبَيِّنُ ٱللَّهُ لَكُمُ ٱلْـَٔايَٰتِ ۚ وَٱللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١٨﴾

او بيانوي الله تاسې ته آيتونه (د پند)، او الله ښه علم والا دى، ښه حكمت والا دى.

تفسير: يعنې د دغې خبرې پته درښيي چې دغه غټ دروغ چا جوړ کړي؟ او خپور (مشهور) کړي دي؟، معلوم شو چې منافقانو تل په پټه دښمني او مخالفت کاوه، په پخواني آيت کې يې دغه خبره راښکاره کړې وه (كذا في الموضح).

إِنَّ ٱلَّذِينَ يُحِبُّونَ أَن تَشِيعَ ٱلْفَٰحِشَةُ فِى ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ فِى ٱلدُّنْيَا وَٱلْـَٔاخِرَةِ ۚ وَٱللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿١٩﴾

بېشکه هغه کسان چې خوښوي دغه (خبره) چې خوره شي فاحشه بدنامي په حق د هغو کسانو کې چې ايمان يې راوړى دى؛ شته دغو (کسانو) ته عذاب دردناک په دنيا کې (په حدّ د قذف او په بدنامۍ سره)، او په آخرت کې (په اور د دوزخ سره)، او الله ښه عالم دى، او تاسې نه پوهېږئ (پر ضرر د هغې خورې کړې فاحشې).

تفسير: يعنې بدکاري خوره او شائع شي، يا د بدکارۍ اطلاعات او خبرې منتشرې او خورې شي، دغسې غوښتونکي منافقان وو، ليکن د هغوى په تذکره کولو کې يې مؤمنانو ته هم تنبيه وفرمايله، چې فرض يې کړئ ! که د چا په زړه کې د کومې بدې خبرې خطره تېره شوي وي، او په بې پروايۍ سره يې کومه خبره له ژبې هم وتلي وي؛ نو ښايي چې بيا د هغې مهملې خبرې تذکره له سره ونه کړي، او د هغې په تشييع او تنشير (اشاعت) پسې ونه ګرځي، که خامخا د کوم مؤمن پت او عزت تويوي؛ نو ښه دي وپوهيږي چې د هغه پت او عزت هم محفوظ نه پاتې کيږي، او حق تعالى

هغه ذليل او خواروي، كما في حديث الامام أحمد رحمه الله ، په دې شان سره چې په دنيا کې د قذف حد پرې اجراء کيږي، او نورې رسوايۍ او سزاوې هم وررسيږي، او په آخرت کې د دوزخ سزا دوی ته تياه او مهيئه ده، او الله تعالى ته داسې فتنه اچوونکي ښه معلوم دي، او ښه يې پېژني، اګر که تاسې يې نه پېژنئ، او دغه هم د پاک الله په علم کې شته چې د کوم يوه جرم او ګناه څومره ده؟ او غرض او مقصد يې څه وو؟.

تنبيه: د فاحشې د شيوع حب د حسد او کيني او نورو په شان د قلبيه وو اعمالو څخه دی، او د وسوسو او خواطرو په شان نه دی، او د قصد له مراتبو څخه نه دی، نو ځکه د هغه په مأخوذيت کې نه ښايي چې اختلاف وکړی شي !، فتنبّه له.

وَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهٗ وَاَنَّ اللّٰهَ رَءُوْفٌ رَّحِيْمٌ ﴿٢٠﴾

او که نه وی فضل احسان د الله پر تاسې باندې او رحمت مهرباني د ده، او (دا نه وی) چې بېشکه الله ښه نرمي کوونکی ښه رحم کوونکی دی؛ (نو رسوا او معذّب شوي به وی په دنيا کې).

تفسير: يعنې دغه غټ دروغ خو داسې ترلې او خواره شوي وو، چې نه وو معلوم چې څومره کسان له هغه ځنې جاربدل، ليکن الله تعالى محض پخپل فضل، رحمت، شفقت او مهربانۍ له تاسې ځنې دتائبينو توبه قبوله کړه، او پر ځينو يې شرعي حد جاري کړ، او پاک يې وګرځول، او هغه ته يې چې زيات خبيث وو؛ يو ډول (طريقه) مُهلت ورکړ، او په آخرت کې به جزاء وررسيږي.

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تَتَّبِعُوْا خُطُوٰتِ الشَّيْطٰنِ ۭ وَمَنْ يَّتَّبِعْ خُطُوٰتِ الشَّيْطٰنِ فَاِنَّهٗ يَاْمُرُ بِالْفَحْشَاۗءِ وَالْمُنْكَرِ ۭ وَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهٗ مَا زَكٰى مِنْكُمْ مِّنْ اَحَدٍ اَبَدًا ۙ وَّلٰكِنَّ اللّٰهَ يُزَكِّيْ مَنْ يَّشَاۗءُ ۭ وَاللّٰهُ سَمِيْعٌ عَلِيْمٌ ﴿٢١﴾

ای هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی (يعنې ای مؤمنانو !) متابعت مه کوئ د ګامونو د شيطان !، او هر چا چې متابعت وکړ د ګامونو د شيطان؛ نو بېشکه دغه شيطان امر کوي (تابع خپل ته) په فحشاء ډېرو بدو قبيحو کارونو، او په منکر نامشروعو بدو خبرو، او که نه وی فضل احسان د الله پر تاسې، او رحمت د ده؛ نو نه به وئ پاک کړي له (معصيت د افک څخه الله) تاسې هيڅوک هيڅکله، وليکن الله پاکوي (په قبول د توبې سره له معاصيو) هر هغه څوک چې اراده وفرمايي (د پاکۍ يې)، او الله ښه اورېدونکی (د اقوالو) ښه عالم دی (په نياتو).

تفسير: يعنې د شيطان له چالونو او پلمو (تدبيرونو) څخه هوښيار اوسئ !، نه ښايي چې د مسلمان کار داسې وي چې شياطين الجن والانس سره قدم په قدم يو ځای لاړ شي، د هغو ملعونانو د ټولنې مقصود خو همدا دی، چې خلقو ته د بې حيايۍ او رسوايۍ په طرف دعوت او بلنه ورکړي، نو تاسې ولې په رڼو سترګو عمدًا د هغوی پر خبرو غولېږئ؟، وګورئ چې شيطان لږ څه تحريک او ډکه ورکړي؛ دومره لوی شورماشور او هنګامه پورته کوي، او ډېر سم ساده مسلمانان په اشتباه سره د هغه پر قدمونو روانيږي، حال دا چې شيطان خو د ګردو ګمراه کول غواړي، او يو تن هم نه پرېږدي چې پر سمه لاره لاړ شي، دا خو د الله تعالى فضل او رحمت دی چې دی د خپلو مخلصو بندګانو لاس نيوی کوي، او زيات کسان يې له شيطان له شرونو څخه ژغوري.

وَلَا يَاْتَلِ اُولُوا الْفَضْلِ مِنْكُمْ وَالسَّعَةِ اَنْ يُّؤْتُوْٓا اُولِي الْقُرْبٰى وَالْمَسٰكِيْنَ وَالْمُهٰجِرِيْنَ فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ۡ وَلْيَعْفُوْا وَلْيَصْفَحُوْا ۭ اَلَا تُحِبُّوْنَ اَنْ يَّغْفِرَ اللّٰهُ لَكُمْ ۭ وَاللّٰهُ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿٢٢﴾

او قسم دې نه کوي خاوندان د فضل (په دين کې) له تاسې او (خاوندان) د پراخۍ (او مالداری ستاسې په دنيا کې) په دې چې نفقه او صدقې به نه ورکوي خاوندانو د خپلوی او مسکينانو او

مهاجرينو ته په لاره د الله کې، او ښايي چې عفوه دې وکړي، او ښايي چې ترې تېر دې شي، آيا دوست نه لرئ تاسې دا چې مغفرت وکړي الله تاسې ته (په سبب د عفوې او صفح د تاسې)؟ او الله ښه مغفرت کوونکی (د خطياتو) ډېر رحم کوونکی دی.

تفسير: پر صديقې بي بي عائشې رضي الله تعالى عنها باندې په بهتان ترونکيو کې ځينې مسلمانان هم په ناپوهۍ سره شامل شوي وو، چې له هغوی ځنې يو مسطح رضي الله تعالى عنه وو، چې برسېره په دې چې يو غريب مهاجر وو، د أبو بکر الصديق رضي الله عنه خوريي يا تروړځی هم کېده، او د «افک» د پېښې څخه پخوا صديق أکبر رضي الله تعالى عنه د هغه سره امداد او مالي مرسته کوله، کله چې دغه خبره سره فيصله شوه، او د صديقې بي بي عائشې رضي الله تعالى عنها برائت د الله تعالى له طرفه نازل شو؛ نو أبو بکر الصديق رضي الله عنه قسم وکړ چې وروسته له دې نه به مسطح رضي الله عنه سره هيڅ امداد او کومک ونه کړم، ممکن دی چې ځينو نورو اصحابو ته به هم داسې پېښې ورپېښې شوي وي، نو په دغه تقريب دا آيت نازل شو، يعنې له تاسې ځينې هغو کسانو ته چې الله تعالى ديني کرامت او مشرتوب يا دنيايي وسعت اومالداري ورکړې ده، دوی ته نه ښايي چې داسې قسمونه وخوري !، او ښايي چې د دوی همّت ډېر لوی او اخلاق يې لوړ او عالي وي، نو مېړانه (بهادري) او ځلميتوب په دې کې دی چې د بدۍ بدل په نېکۍ سره ورکړ شي.

په احاديثو کې دي، کله چې أبو بکر الصديق رضي الله عنه دغه آيت واورېد: ﴿أَلَا تُحِبُّونَ أَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَكُمْ﴾ الآية ـ «آيا دغه مو نه خوښيږي چې الله تعالى مو وبښي»؛ نو فورًا يې وويل: «بلى ! يا ربنا إننا نُحبُّ»، «بېشکه ای ځمونږ پروردګاره ! مونږ هرومرو (خامخا) ستا بښنه خوښوو، او غواړو يې»، دا يې وفرمايل، او د مسطح رضي الله عنه هغه پخوانی کلنګ او امداد يې بېرته جاري کړ، بلکه په ځينو روایاتو کې راغلي دي، چې د پخوا په نسبت يې دوچند کړ، رضي الله تعالى عنه وأرضاه.

إِنَّ الَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ الْغَافِلَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ لُعِنُوا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٢٣﴾

بېشکه هغه کسان چې وُولي دوی (په نسبت د زنا سره) ښځې پاکې عفيفې ناخبرې (له دغو بدو)، ايمان راوړونکې (په الله او رسول)؛ لعنت کړی شوی دی په دوی باندې په دنيا کې او په آخرت کې، او شته دوی ته عذاب ډېر لوی.

تفسير: په صحيحينو کې حديث دی: «اجتنبوا السبع الموبقات ! الشرک بالله، والسحر، وقتل النفس التي حرم الله إلا بالحق، وأكل الربا، وأكل مال اليتيم، والتولّي يوم الزّحف، وقذف المحصنات الغافلات المؤمنات» له دې نه ظاهريږي چې د محصناتو قذف مطلقًا له مهلکاتو څخه دی، بيا په هغه کې ازواج مطهّرات بالخصوص د أم المؤمنين بي بي عائشې صديقې رضي الله تعالى عنها قذف خو ډېره لويه ګناه ده، علماوو تصريح فرمايلې ده، چې وروسته د دغو آيتونو له نزوله هر څوک چې بي بي عائشې رضي الله تعالى عنها يا له ازواج المطهّرات څخه يو تن متّهم کړي؛ هغه کافر او د قرآن مکذّب، او د اسلام له دائرې څخه خارج دی، د «طبراني» په يوه حديث کې راغلي دي: «قذف المحصنة يهدم عمل مائة سنة»، «پر محصنې باندې تهمت لګول د سلو کلونو عمل ورانوي»، (العياذ بالله).

يَوْمَ تَشْهَدُ عَلَيْهِمْ أَلْسِنَتُهُمْ وَأَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٢٤﴾

په هغه ورځ کې چې شاهدي به ورکړي پر دوی باندې ژبې د دوی، او لاسونه د دوی، او پښې د دوی پر هغو (افعالو او اقوالو) چې وو دوی چې کول به يې په دنيا کې.

تفسير: يعني مجرم په خپله خوله او ژبه سره د هغو ويل او اظهار نه غواړي، مګر د ده ژبه، لاسونه، پښې به په «اذن الله» په وينا راځي، او له هغو څخه هر عضوه به هر هغه عمل څرګندوي چې د هغو په وسيله شوی وي.

لطيفه: قاذف پخپله په ژبه تهمت لګولی وو، او د څلورو تنو شاهدانو مطالبه له هغه څخه شوې وه، چې هغه يې پوره نشوه کړې، بالمقابل د هغه دلته د پنځو شيانو ذکر وشو، ژبه چې د قذف اصلي آله ده، او څلور نور لاسونه او پښې چې د هغه پر شرارت باندې شاهدي لولي.

يَوْمَئِذٍ يُوَفِّيهِمُ اللَّهُ دِينَهُمُ الْحَقَّ وَيَعْلَمُونَ أَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ الْمُبِينُ ﴿٢٥﴾

په دغه ورځ کې به پوره ورکړي دوی ته الله جزاء د دوی هغه چې حقه لائقه وي، او پوه به شي چې بېشکه الله همدی دی حق ثابت (په ذات او صفات خپل)، ښکاره ظاهر (په الوهيت او ربوبيت خپل).

تفسير: هغه ذات چې د يوې ذرې اعمال حساب کتاب په ښکاره او واضح ډول سره هر سړي ته په صاف صورت سره ښکاره کوي، او د هغه په دربار کې هيڅ ظلم او تعدّي نه کيږي، دغه مضمون به د قيامت په ورځ ګردو ته مکشوف او مشهوديږي.

الْخَبِيثَاتُ لِلْخَبِيثِينَ وَالْخَبِيثُونَ لِلْخَبِيثَاتِ ۚ وَالطَّيِّبَاتُ لِلطَّيِّبِينَ وَالطَّيِّبُونَ لِلطَّيِّبَاتِ ۚ أُولَٰئِكَ مُبَرَّءُونَ مِمَّا يَقُولُونَ ۖ لَهُم مَّغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿٢٦﴾

ناپاکې (ښځې او خبرې) لپاره د ناپاکو دي، او ناپاکه (خلق) لپاره د ناپاکو (ښځو او خبرو) دي، او پاکې (ښځې او خبرې) د پاکو (خلقو) دي، او پاک (خلق) لپاره د پاکو (ښځو او خبرو) دي، دغه (پاکان چې ځينې له هغو اهل البيت دي؛) پاک (بې تعلقه بېزاره) دي له هغو خبرو چې وايي يې (دروغجنان)، شته دوی ته مغفرت بښنه او رزق روزي ښه (په جنّت کې).

تفسير: يعني بدکارې او چټې (بېکاره) ښځې د بدکارو او چټلو (خرابو) سړيو وړ او لايقې دي، همداسې يو بدکار او ګنده سړی د همدې خبرې سره وړ او لايق دی، چې د هغه تعلّق د هم هغه په شان چټلې (خرابې) او بدکارې ښځې سره وي، پاک او ستره او مطهر انسانان له ناپاکانو سره هيڅ تعلّق او مطلب نه لري، ابن عبّاس رضي الله تعالى عنهما فرمايلي دي چې: «د نبي کريم صلى الله عليه وسلم ښځه له سره بدکاره (زانيه) نه وي»، يعني الله تعالى د هغه د ناموس حفاظت هم فرمايي، نقله فى (موضح القرآن).

تنبيه: د آيت دغه مطلب خو د شيخ الهند د ترجمې سره سم وشو، مګر د اسلافو د ځينو مفسرينو څخه دغه منقول دي، چې د ﴿الْخَبِيثَاتُ﴾ او د ﴿الطَّيِّبَاتُ﴾ څخه دلته ښځې نه دي مرادې، بلکه اقوال او کلمات مراد دي، يعني خرابې خبرې خرابو خلقو سره لايقې او مناسبې دي، او پاکې او صافې خبرې پاکو او صافو سړيو سره لازمې او مناسبې دي، متقي، پاک او صاف نارينه او ښځې له داسې ګنده او مردارو تهمتونو څخه پاکې وي، لکه چې وړاندې له ﴿أُولَٰئِكَ مُبَرَّءُونَ مِمَّا يَقُولُونَ﴾ څخه ظاهريږي، يا دې داسې وويلی شي چې: خرابې خبرې د خرابو له خولو څخ ووځي، هغه کسان چې د يوه پاک، متقي او مطهر انسان په نسبت کومه مردراوه او خرابه خبره وکړي؛ نو وپوهېږه چې هغه پخپله خبيث او مردار دی، يعني طيّب، طاهر او پاک سړی له داسې خبيثو او مردارو او چټلو (خرابو) خبرو څخه بيخي پاک او مُبرّأ دی، او هسې خرابې ويناوې د خبثاوو، پليتو، چټلو او ګنده کسانو کار دی، ﴿لَهُم مَّغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ﴾ شته دوی ته مغفرت او رزق روزي ښه په جنت کې يعني هغوی ددوی په بدو ويلو سره نه بديږی بلکه هر کله چې دوی په هغه صبر وکړي نو دغه څيز د هغوی د خطاوؤ او خويدلو کفاره کيږی.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَدۡخُلُواْ بُيُوتًا غَيۡرَ بُيُوتِكُمۡ حَتَّىٰ تَسۡتَأۡنِسُواْ وَتُسَلِّمُواْ عَلَىٰٓ أَهۡلِهَاۚ ذَٰلِكُمۡ خَيۡرٞ لَّكُمۡ لَعَلَّكُمۡ تَذَكَّرُونَ ٢٧

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (یعنې ای مؤمنانو !) مه ننوځئ تاسې (هغو) کورونو ته چې غیر وي له کورونو د تاسې، تر هغه پورې چې (اجازه وغواړئ او) سره وغږېږئ (له بهره او اذن واخلئ) او سلام واچوئ پر اهل د دوی، دغه (اخبار او استیذان) د تاسې خیر بهتر ډېر غوره دی تاسې ته (له ننوتلو د بې اجازې څخه)، ښایي چې پند واخلئ تاسې (په دې سره).

تفسیر: یعنې ماسوا د خپل خصوصي هستوګنې له کوره د بل چا د هستوګنې په کور کې همداسې په خپل سر بې خبره مه ننوځئ !، ولې تاسې نه یئ خبر چې هغه ستاسې د ننوتلو په وخت کې په څه حال کې دی؟ او څه احوال لري؟، آیا دی په دغه حال کې د بل چا په ورتګ خوښیږي که خفه کیږي؟ لهذا پخوا د ننوتلو څخه ښایي ور نارې کړئ، او ځان ته اجازت حاصل کړئ، او له ګردو نارو څخه بهتر «سلام» اچول دي.

په حدیث کې راغلي دي چې: درې ځلې دې سلام واچوي، او د ننوتلو اجازه دې وغواړي، که له درې ځلې سلام اچولو سره هم اجازه ور نه کړه شي؛ نو بېرته دې وګرځي.

في الحقیقت دغه داسې ډک له حکمته تعلیم دی، که د هغه په تعمیل کې مواظبت وکړ شي؛ نو دغه د مېلمه او کوربه دواړو په حق کې ښه او بهتر دی.

مګر افسوس ! نن مسلمانان په دغو مفیدو هدایاتو پسې چندان نه ګرځي، ولې نور ملل او اقوام هم دغه اصول او آداب له مونږ څخه اخیستې، هغه ته یې ډېره ترقي او توسعه ورکړې ده.

فَإِن لَّمۡ تَجِدُواْ فِيهَآ أَحَدٗا فَلَا تَدۡخُلُوهَا حَتَّىٰ يُؤۡذَنَ لَكُمۡۖ وَإِن قِيلَ لَكُمُ ٱرۡجِعُواْ فَٱرۡجِعُواْ هُوَ أَزۡكَىٰ لَكُمۡۚ وَٱللَّهُ بِمَا تَعۡمَلُونَ عَلِيمٞ ٢٨

پس که چېرې ونه مومئ تاسې په دې کورونو کې څوک (چې اذن درکړي)؛ پس مه ننه وځئ په دې کورونو کې تر هغه پورې چې اذن وکړی شي تاسې ته، او که چېرې وویل شي تاسې ته د اجازت غوښتلو (په وخت کې) چې بېرته وګرځئ؛ پس بېرته وګرځئ تاسې ! (او د ننوتلو سعي مه کوئ)، چې دغه بېرته ګرځېدل ډېر غوره (او پاک) دي تاسې ته، او الله په هغو کارونو چې کوئ یې تاسې ښه عالم دی (او جزا یې درکوي).

تفسیر: یعنې کله چې دغه درمعلوم شي، چې په هغه کور کې هیڅوک نشته، خو بیا هم د بل چا په کور کې بې د هغه د مالک او مختار له اجازې مه ننوځئ !، ځکه چې د بل په ملکیت کې بې له اجازې بل هیڅوک د تصرّف حق نه لري، تاسې ته نه دي معلوم چې د بې اجازې ننوتلو څخه به څومره جګړې پېښیږي؟ هو ! که صراحتًا یا دلالتًا اجازت درکړ شي؛ نو بیا هیڅ مضایقه نشته، او که چېرې وویل شي تاسې ته داجازت غوښتلو په وخت کې چې بېرته وګرځئ؛ پس بېرته وګرځئ تاسې، او د ننوتلو سعي مه کوئ !، یعنې د داسې ویلو څخه مه خفه کیږئ !، ځکه چې ډېر اوقات انساني طبیعت دې ته نه وي مائل چې له چا سره وګوري، یا به د بل چا له ملاقاته په دغه وخت کې حرج ورپېښیږي، په داسې یوه خبره او کار مشغول وي چې په دغه نه خوښیږي، چې بل څوک پرې مطّلع شي، نو تاسې ته څه ضرورت در پېښ دی، چې خامخا به پر هغه بار اچوئ؟ حال دا چې په دغه شان تکلیف او زحمت اړولو سره عمومًا د دوستۍ او خپلوۍ تعلّقات ورانیږي.

لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ مَسْكُونَةٍ فِيهَا مَتَاعٌ لَكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا تَكْتُمُونَ ﴿٢٩﴾

نشته پر تاسې باندې هيڅ ګناه په دې کې چې ننوځئ (بې له اجازت غوښتلو) هغو کورونو ته چې نه دي د چا د اوسېدنې، په هغه ځای کې متاع منفعت د تاسې وي، او الله ته ښه معلوم دي هغه چې ښکاره کوئ يې تاسې، او هغه چې پټوئ تاسې.

تفسير: يعنې په عمارتونو کې چې کوم خاص او معلوم داره سړی هستوګنه نه لري، او نه د هغه په ننوتلو او راوتلو کې څه ممانعت او قيود وي، مثلاً مسجد، سرای او مثل ذلک، که هلته مو کوم شی وي، يا په هغه ځای کې د څه موعد لپاره اوسېدل غواړئ؛ نو البته هلته پخپل سر تللی او ننوتلی شئ، او دلته هيڅ د استيذان ضرورت نشته.

قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ ذَٰلِكَ أَزْكَىٰ لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ ﴿٣٠﴾

ووايه (ای محمده !) مؤمنانو ته چې پټې کړي دوی سترګې خپلې (له نامحرَمو څخه) او ښه ټينګ دې وساتي دوی فرجونه سترونه خپل (د محرّماتو په مقابل کې)، دغه (اغماض او حفظ) ډېر پاکيزه (او ګټور) دی دوی ته، بېشکه چې الله ښه خبردار دی په هغو کارونو چې کوي يې (دوی)، نو ښايي چې ترې په وېره اوسي، پر هر حرکت او په سکون خپل).

تفسير: بده کتنه د زنا اول قدم دی، له دې نه د لويو لويو فواحشو دروازې پرانستلی کيږي، قرآن عظيم عمومًا د بدکاری او بې حيايۍ د انسداد لپاره ډومبی د همدغه سوري د بندولو توصيه کوي، يعنې مسلمان نارينه او ښځې ته يې حکم ورکړی دی، چې د بدو کتلو څخه ځان ساتي !، او خپل شهوات پخپل واک (اختيار) او اداره کې ولري، که يو ځلې بې اراده او ناڅاپه د کوم نارينه نظر پر کومې ښځې ولوېږي؛ نو بيا دې بالاراده او قصدًا د هغه پر لوري خپلې سترګې نه اړوي !، ځکه چې دغه دويم ځلي ليدل به د ده په واک (اختيار) کې وي، او په هغه کې به معذور نه ګڼل کيږي.

که انسان ځان په دې سره عادت کړي، چې خپلو پښو ته وګوري، او په خپل اختيار او اراده سره د ناجائزو امورو په طرف ونه ګوري؛ نو ډېر ژر د ده د نفس تزکيه کېدی شي، کله چې اول ځلي ناڅاپه کوم اتفاقي نظر لويږي؛ د شهوت او نفساني غوښتنې له سببه نه وي، نو ځکه حديث هغه معاف کړی دی، ښايي چې دلته په ﴿مِنْ أَبْصَارِهِمْ﴾ کې هم «من» تبعيضيه اخيستی همدغه طرف ته يې اشاره فرمايلي وي.

﴿إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ﴾ الآية ـ يعنې د انسانانو د سترګو غلا، او د زړونو پټې خبرې، او مخفيه نيات، او احوال ټول الله تعالى ته معلوم دي، لهذا انسان ته ښايي چې تل دغه علاّم الغُيوب حاضر او ناظر وګڼي، او له بدو افعالو، بدو خيالاتو، بدو کتلو او له هر قسمه بدو چارو څخه ځان وساتي، که نه هغه به يې سم له خپله علمه سره په سزا ورسوي.

وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَىٰ جُيُوبِهِنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ أَوْ آبَائِهِنَّ أَوْ آبَاءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ أَبْنَائِهِنَّ أَوْ أَبْنَاءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي أَخَوَاتِهِنَّ أَوْ نِسَائِهِنَّ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ أَوِ التَّابِعِينَ غَيْرِ أُولِي الْإِرْبَةِ مِنَ الرِّجَالِ أَوِ الطِّفْلِ الَّذِينَ لَمْ يَظْهَرُوا عَلَىٰ عَوْرَاتِ النِّسَاءِ وَلَا يَضْرِبْنَ بِأَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِينَ مِنْ زِينَتِهِنَّ وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهَ الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٣١﴾

او ووايه (ای محمده) ايماندارو ښځو ته چې پټې دې کړي له (نامحرمو څخه) سترګې خپلې، او ښه ټينګ دې وساتي فرجونه سترونه خپل (د محرّماتو په مقابل کې)، او نه دې ښکاره کوي

زینت ښایست (او ځای د ښایست) خپل مګر هغه چې ښکاریږي له دغه (زینت څخه په وخت د کسب او کار کې)، او ښایي چې وا دچوي ټکري پورې ني خپل پر ګرېوانونو خپلو (چې ټټر يې ښکاره نشي)، او نه دې ښکاره کوي زینت ښایست (او ځای د ښایست) خپل (هیچا ته) مګر لپاره دمېړونو (خاوندانو) خپلو (چې دغه د هغو دي)، یا پلرونو (او نیکونو) خپلو، یا پلرونو د مېړونو خپلو ته، یا ځامنو (او لمسیو) خپلو ته، یا ځامنو د مېړونو خپلو ته، یا وروړو خپلو ته، یا ځامنو د وروړو خپلو ته، یا ځامنو د خویندو خپلو ته، یا ښځو خپلو ته، یا هغه چا ته چې مالک شوي دي (د هغه) ښي لاسونه د دوی، یا هغو تابعانو ته چې نه وي خاوندان د حاجت ښځو ته له سړیو نه، یا هلکانو هغو ته چې نه وي خبر (دوی) پر اسرارو د ښځو، او نه دې وهي (دا ښځې) پښې خپلې لپاره د دې چې معلوم کړ شي هغه څیز چې پټوي يې دوی له زینت ښایست (ګانې) خپلې، او راجع شئ توبه وباسئ تاسې الله ته ټول ای مؤمنانو !، لپاره د دې چې تاسې ښېګڼه او خلاصې وموميئ (په دارینو کې).

تفسیر: ښایست او سینګار عُرفًا خارجي او کسبي آرایش ته وایي، چې هغه له لباس یا زېور او نورو شیانو څخه حاصلیږي، د دې احقر په نزد دلته د زینت ترجمه د سینګار په ځای که په زېبائش سره وکړه شي؛ نو زیات جامع او مناسب واقع کیږي، ځکه چې د زېبائش (ښایست) لفظ هر قسم خَلقي او کسبي زینت ته شامل دی، اعمّ له دې نه چې هغه د جسم خلقي پیدایښت سره متعلق وي، یا له پوښاک او نورو خارجي ډول و ډیل څخه حاصل شوی وي، د مطلب خلاصه داسې وه: ښځو ته د خپل هیڅ قسم خلقي یا کسبي ښایست اظهار پر ته له خپلو هغو محارمو څخه چې يې ذکر وروسته راځي؛ د بل هیچا په مخ کې جائز نه دي، هو ! د هومره اندازې ښایست ظهور چې ضروري وي، او د هغه ستر او اخفاء په سبب د عدم قدرت یا ضرورت نشي ممکن کېدی؛ نو مجبورًا یا ضرورتًا د هغه په اظهار کې دومره مضایقه نشته، (مشروط په دې چې د فتنې خوف نه وي).

لیکن واضح دې وي چې په ﴿إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا﴾ سره صرف ښځو ته د عند الضرورت د هغو اعضاوو په اظهار کې اجازه ورکړی شوې ده، نامحرمو سړیو ته له سره اجازه نشته، چې دوی دې خامخا دغو ښځو ته وګوري، یا له هغوی سره سترګې په سترګو شي، یا د دوی د اعضاوو سیل وکړي، ښایي د دغه اجازې څخه پخوا د همدې لامله الله تعالی مؤمنانو ته د غض البصر او د سترګو د پټولو حکم اورولی وي، معلوم شو چې د یوه خوا دکوم عضوې د اظهار اجازه دغه نه لازموي، چې بل طرف ته د هغه کتل هم جایز وي، نارینه چې په ستر له سره مأمور نه دي، مګر د پاس آیتونو په اساس د ښځو له نظره مستور دي، یعنې ښځې له د ښه ممنوع دي چې نارینه وو ته وګوري، ښایي چې په یاد يې ولري چې په دغه آیت کې محض د ستر د مسئلې بیان شوی دی، یعنې له دې نه قطع نظر چې ښځه په کور کې وي که د باندې؟ د ښځې د بدن کومه برخه د چا په مخ کې او په کومو حالاتو کې ښکاره کول جائز دي؟، پاتې شوه د «حجاب» مسئله؛ د هغې څه تفصیل ان شاء الله د «أحزاب» په سورت کې راځي.

مونږ چې د فتنې د خوف د نفي کوم شرط لګولی دی؛ هغه د نورو دلائلو او شرعیه وو قواعدو څخه مأخوذ دی، چې په اول تأمل او مراجعت له نصوصو څخه موندلی کیږي، د بدن په خلقي ښایست کې له ګردو څخه ډېر ښکاره شی د تي اوچتوالی دی، د هغه د مزید تستّر لپاره يې په خاص ډول سره تأکید وفرمایه، او د جاهلیت د رسم د امحاء طریقه يې هم راوښوده، په جاهلیت کې به ښځو ټکري (څادرونه) په خپل سر اچول، او د هغه دواړه څنډې (غاړې) به يې ببرته پخپلې شا غورځولې، او په دې ډوله د تي هیئت به څرګند پاتې کېده، دغه ګواکې د ښایست یوه مظاهره وه، لوی قرآن ده راوښوده چې ښایي ټکری په سر واچول شي، او د هغه څنډې دې تر زنې لاندې تېرې شي، څو د ښځو غاړه او تی او غوږونه پرې په ښه ډول پټ شي.

﴿وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ﴾ الآية ـ «اونه دې ښکاره کوي ښځې زينت خپل هيڅا ته مګر لپاره د مېړونو (خاوندانو) خپلو چې دغه د هغوی دي، يا پلرونو او نيکونو خپلو، يا پلرونو د مېړونو (خاوندانو) خپلو ته، يا ځامنو او لمسيو خپلو ته، د تره او ماما حکم هم داسې دی، په دغو محارمو کې هم د مراتبو فرق شته، مثلاً هغه زينت او ښايست چې دا يې د خپل مېړه په مخ کې ظاهرولی شي؛ هغه د نورو محرمو په مخ کې نشي څرګندولی، د زينت څرګندول څو درجې لري، هومره د تستّر اهتمام چې له پردیو څخه کاوه شي؛ له محارمو څخه نه کيږي، او داسې مطلب نه دی چې هر يو عضو دې د دوی په مخ کې بربنډ او ښکاره کولی شي.

﴿أَوْ نِسَآئِهِنَّ﴾ ـ « او نه دې ښکاره کوي ښځې زينت خپل هيڅا ته مګر ښځو خپلو ته»، يعنې هغې ښځې ته چې د دې سره ناسته ولاړه لري، په دې شرط سره چې ښه اخلاق ولري، او د بد اخلاقو ښځو په مخ کې نه، او د ډېرو اسلافو په نزد له دې نه مسلماني اصيلي ښځې مرادې دي، ځکه چې کافره ښځه د اجنبي سړي حکم لري.

﴿أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ﴾ ـ يعنې ستاسې وينځې وي، او د ځينو اسلافو په نزد مملوک مريي هم په دې کې داخل دی، او د قرآن ظاهر هم د هغه تأييد کوي، ليکن د جمهورو ائمه وو او اسلافو مذهب داسې نه دی.

﴿أَوِ التَّابِعِينَ غَيْرِ أُولِي الْإِرْبَةِ مِنَ الرِّجَالِ﴾ ـ «اونه دې ښکاره کوي ښځې زينت خپل هيڅا ته مګر هغو تابعينو ته چې نه وي خاوندان د حاجت ښځو ته له سړيو»، يعنې نوکر او هغه خدمتګار چې له خپله کار سره کار لري، او له سره دی وزګار نه وي، چې دې خوا او هغې خوا ته وګوري، او پخپل جاړو جوړو او ډوډۍ پخولو او نورو کورنيو چارو کې بوخت او لګيا وي، شوخ، شغب، سپين سترګی او ارمونی نه وي، يا داسې فاتر العقل، بې سد، پاګل وي چې حواس يې په خپل ځای نه وي پاتې، او محض په خوړلو او څښلو کې له کورنۍ سره شريک او مل وي.

﴿وَلَا يَضْرِبْنَ﴾ ـ او نه دې وهي دا ښځې پښې خپلې لپاره د دې چې معلوم کړ شي هغه څيز چې پټوي يې دوی له زينت خپل، يعنې ښايي چې د دوی هيئت او وضعيت، ناسته ولاړه داسې نه وي چې د ګاڼو (کالو) او زېوراتو غږ د پردیو توجه او ميلان ځان ته ورکش کړي، او ډېر ځلې داسې غږ او حرکات او سکنات د مخ او نورو د ليدلو څخه زيات د نفساني جذباتو داعي او محرک واقع کېدی شي.

وَأَنكِحُوا الْأَيَامَىٰ مِنكُمْ

نکاح وترئ د هغه بې مېړونو (خاوندانو) ښځې او بې ښځو سړي له تاسې.

تفسير: په دغه آيت کې دا حکم ورکوي چې د هغو کسانو نکاح چې تر اوسه نه ده ترلې شوې، يا وروسته د نکاح ترلو څخه بېرته کونډه شوی وي؛ نو په مناسبه موقع کې دې بيا د هغوی نکاح سره وترله شي !، په حديث کې نبي عليه السلام فرمايلي دي: «ای علي ! په دريو کارونو کې ځنډ (ايسارتيا) مه کوه !، د فرض لمانځه وخت چې راشي، جنازه چې حاضره شي، او کونډه ښځه چې کله يې سيال پيدا شي».

هغه اشخاص او اقوام چې عمدًا د خپلو کونډو او رنډو په نکاح کې تکاسل، تساهل او تعطيل کوي، يا د داسې خبرو د اورېدلو څخه بد وړي؛ ښه دې وپوهيږي چې هغوی پخپل دغه وضعيت کې ګناهګاران دي، او ښايي چې ژر تر ژره دې توبه وباسي، او د هغوی په نکاح کې دې تلوار او مسارعت وکړي.

وَالصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَإِمَائِكُمْ

او صالحان نېکان له مريو خپلو او له وينځو خپلو.

تفسير: يعنې که مريي او وينځې د دغې خبرې وړ او لايق وګڼئ، چې د زوجيت حقوق اداء کولی شي، او د نکاح کولو لامله نه مغروريږي، او ستاسې له کار ا وخدمت څخه لاس نه وباسي؛ نو د دوی نکاح هم وترئ !.

إِن يَكُونُوا۟ فُقَرَآءَ يُغْنِهِمُ ٱللَّهُ مِن فَضْلِهِۦ ۗ وَٱللَّهُ وَٰسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٣٢﴾

که چېرې وي (دغه مذکورين) فقيران ناداران؛ نو غنيان به کړي دوی الله له فضله خپله، او الله کشائش والا ښه عالم دی.

تفسير: ځينې خلق د دې لامله متردّد وي، او وړاندې وروسته کوي؛ چې وروسته له نکاح به د ښځې او د وړو بار څوک په خپلو اوږو اخلي؟ دلته الله تعالی دوی پوهولي دي، چې د هسې موهومو خطراتو لامله تاسې د نکاح څخه مه په څنګ کېږئ !، ستاسې او ستاسې د ښځو د ووړکيو روزي د الله تعالی په قدرت کې ده، تاسو ته دغه خبره نه ده معلومه، چې د هغوی له قسمته الله تعالی ستاسې په رزق او روزي کې څه ارتوالی او کشائش پيدا کړي، نه مجرّد کونډ (لونډ) پاتې کېدل د غناء موجب دی، او نه له نکاح ترلو سره فقر او افلاس مستلزم دی، دغه ګرد خبرې د الله تعالی په اراده او مشيت پورې ترلې دي، لکه چې د «التوبه» په (۴) رکوع کې يې داسې فرمايلي دي: ﴿وَإِنْ خِفْتُمْ عَيْلَةً فَسَوْفَ يُغْنِيكُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ إِنْ شَاءَ﴾.

وَلْيَسْتَعْفِفِ ٱلَّذِينَ لَا يَجِدُونَ نِكَاحًا حَتَّىٰ يُغْنِيَهُمُ ٱللَّهُ مِن فَضْلِهِۦ

او ښايي چې ځان دې وساتي هغه کسان چې نه مومي دوی (سامان اسباب د) نکاح تر هغه پورې چې غنيان کړي دوی الله له فضله خپله.

تفسير: يعنې هغه چې اوس دومره مقدور هم نه لري، چې له کومې ښځې سره خپله نکاح وترلی شي؛ نو تر هغه پورې چې الله تعالی ده ته مقدور ورکړي، ښايي چې د خپل نفس اداره ښه وکړي، او تر انضباط لاندې يې راولي، او زيار (کوښښ) وکړي چې عفيف پاتې شي، دغه خبره هيڅ بعيده نه ده، چې د هم هغه عفّت او ضبط النّفس په برکت دی الله تعالی غني وګرځوي، او د نکاح ډېر ښه مواقع ورمهيّأ کړي.

وَٱلَّذِينَ يَبْتَغُونَ ٱلْكِتَٰبَ مِمَّا مَلَكَتْ أَيْمَٰنُكُمْ فَكَاتِبُوهُمْ إِنْ عَلِمْتُمْ فِيهِمْ خَيْرًا ۖ وَءَاتُوهُم مِّن مَّالِ ٱللَّهِ ٱلَّذِىٓ ءَاتَىٰكُمْ ۚ وَلَا تُكْرِهُوا۟ فَتَيَٰتِكُمْ عَلَى ٱلْبِغَآءِ إِنْ أَرَدْنَ تَحَصُّنًا لِّتَبْتَغُوا۟ عَرَضَ ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا ۚ وَمَن يُكْرِههُّنَّ فَإِنَّ ٱللَّهَ مِنۢ بَعْدِ إِكْرَٰهِهِنَّ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٣٣﴾

او هغه کسان چې غواړي مکاتب والی له هغو (وينځو مريو) چې مالکان شوي دي د هغو ښې لاسونه ستاسې؛ نو مکاتبان کړئ دوی که چېرې پېژانده تاسې په دوی کې خير، او ورکوئ دوی ته له ځينو مالونو د الله هغه چې درکړي يې دي تاسې ته، او مه مجبوروئ تاسې وينځې خپلې په زنا (او بدو کارونو) که چېرې اراده لري دوی د ځان پاک ساتلو، لپاره د دې چې طلب کوئ تاسې (په دغه اکراه سره) مال د ژوندون لږ خسيس (چې هغه باړه د زنا او وړوکی دی)، او هر هغه چې زور يې وکړ په دوی؛ پس بېشکه الله وروسته له زور د مالکانو پر دوی ډېر بښونکی ښه رحم کوونکی دی.

تفسير: يعنې که د چا مريي او وينځې ووايي، يا د زيات توثيق لپاره خپله دغه وينا وليکي، چې «زه به په دومره مدّت کې دومره مال درته وګټم، او در به يې کړم، څو ته مې آزاد او خپلواک کړې»؛ نو مالک ته لازم دي چې دغه ومني،

او داسې يو تعهّد ليک ورولیکي، دغسې معاملې ته مکاتبه وايي، او دغه د مريو د آزادولو يو ځان ته صورت دی، ليکن مالکانو ته ښايي چې دغه خبره هلته قبوله کړي چې دی په واقعي ډول سره وپوهيږي چې آزادي د دغه مريي يا وينځې لپاره ښه ده، او وروسته د رقيت د قيد د وتلو څخه غلا، يا زنا يا د نورو بدو افعالو نه مرتکب کيږي، او خوشې چتې او چپوله (فضول) هر چېرې نه ګرځي، که دغسې ډاډينه او اطمينان ورته پيدا شي؛ نو ښکه ښايي چې ده ته د آزادۍ موقع ورکړه شي !، څو دی آزاد شي، او د خپلې فلاح او بهبودۍ لپاره ښه ترقي او پرمختګ وکړی شي، که چېرې خپله نکاح ترې؛ نو پخپل واک (اختيار) دې وترې، او د رِقّيت لامله دې ميدان پرې تنګ نه وي.

﴿وَاٰتُوْهُمْ مِّنْ مَّالِ اللّٰهِ الَّذِيْٓ اٰتٰىكُمْ﴾ ـ «او ورکوئ دوی ته له ځينو مالونو د الله هغه چې درکړي يې دي تاسې ته»، دغه يې دولتمنو اغنياوو مسلمانانو ته فرمايلي دي، چې د داسې مکاتبانو مريو يا وينځو سره مالي امداد وکړئ، چې د زکات له وجوهو څخه وي که د نورو عامو صدقاتو او خيراتونو او نورو څخه وي، څو دوی ژر تر ژره د خپلو آزادیو او خپلواکيو مالکان شي، او که مالک د کتاب د بدل کومه برخه ورمعافه کړي؛ نو دغه به ډېر لوی امداد وي.

تنبيه: د زکات په مصارفو کې يو مصرف چې د ﴿وَفِي الرِّقَابِ﴾ په نامه ايښی شوی دی، هغه د همدغو مريانو او د وينځو د آزادولو پنځه ده، د راشدو خلفاوو په زمانه کې له داسې مريانو سره له بيت المال څخه امداد او مرستې کېدلې.

﴿وَلَا تُكْرِهُوْا فَتَيٰتِكُمْ﴾ الآية ـ په جاهليت کې به ځينو خلقو پر خپلو وينځو د زنا او بدکارۍ کسب کاوه، له عبد الله بن أبيّ رئيس المنافقين سره څو داسې وينځې وې، چې پر هغو به يې د همدغې زنا او بدکارۍ کسب کاوه، او په دغه وسيله به يې روپۍ ګټلې، چې له دوی څخه ځينې ځينې وينځې مسلمانانې شولې، او د دغه شنيع فعل د کولو څخه يې انکار وکړ، نو ځکه هغه ملعون د دوی په وهلو او ټکولو لاس پورې کړ، دغه آيت په همدغه مورد کې نازل شو، او د دغه شان نزول د رعايت د مزيد تقبيح لپاره يې د ﴿اِنْ اَرَدْنَ تَحَصُّنًا﴾ او د ﴿لِّتَبْتَغُوْا عَرَضَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا﴾ قيود زيات کړل، که نه پر وينځو باندې د بدکارۍ اجراء په هر حال حرامه ده، او دغسې ګټه (فائده) چې په دغه وسيله په لاس راځي، په هر اسم او رسم چې وي؛ بيخي حرامه او ناپاکه ده، اعمّ له دې چې دغه بدکاري دوی پخپله رضا او رغبت سره وکړي، يا محض د دغې دنيوي حقيرې فائدې لپاره په جبر او اکراه سره پر دوی اجراء کيږي، نو په دغه وروستني صورت کې د هغه ګناه او وبال شديد او انتهايي وقاحت لري، او د لويې بې شرمۍ دليل دی.

يعنې زنا داسې بد عمل دی، چې د جبر او اکراه څخه وروسته هم بد او خراب وي، ليکن الله تعالى محض پخپل فضل او رحمت سره د مکرهه بېچارګۍ او ناتوانۍ ته کتلې، عفوي کوي يې، او په هر صورت پر مکرِه (په زور کوونکي) باندې به سخت عذا ب وي، او پر مکرهه (چې پرې زور شوی وي)؛ رحم به وکړ شي.

﴿وَلَقَدْ اَنْزَلْنَآ اِلَيْكُمْ اٰيٰتٍ مُّبَيِّنٰتٍ وَّمَثَلًا مِّنَ الَّذِيْنَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِكُمْ وَمَوْعِظَةً لِّلْمُتَّقِيْنَ ۝٣٤﴾

او خامخا په تحقيق نازل کړی دی مونږ تاسو ته آيتونه ښکاره کوونکي (د حلالو او د حرامو د حدودو او د احکامو)، او مثل عجيب د هغو کسانو چې تېر شوي دي پخوا له تاسې، او نازل کړی دی مونږ موعظه پند لپاره د متّقيانو پرهېزګارانو.

تفسير: يعنې په قرآن کې ګرد نصائح، احکام او د تېرو اقوامو عبرتناکه واقعات بيان شوي دي، څو د پاک الله څخه ويريدونکي انسانان هغه واوري، او ترې پند، نصيحت او عبرت واخلي، او خپل انجام او عاقبت ته فکر وکړي، يا مثلا له ﴿مِّنَ الَّذِيْنَ خَلَوْا﴾ څخه دغه مراد دی، چې پر پخوانيو امّتونو هم داسې حدود او احکام جاري کړی شوي وو، چې په دغه سورت کې مذکور دي، او ځينې پېښې هم د همدغه (افک) د پېښې په شان وروړاندې شوې دي، چې په دغه سورت کې بيان کړی شوي دي، پس هم هغه شان چې الله تعالى د مريمې صديقې رضي الله تعالى عنها او يوسف

صديق عليه السلام د دښمنانو بهتان باطل او د دوی برائت يې ظاهر کړی؛ د بي بي عائشې صدّيقې بنت الصديق رضي الله تعالى عنهما برائت او لويي يې هم ښکاره کړه، چې تر قيام د قيامت پورې د صادقينو او صالحينو په زړونو کې يې نقش في الحجر کړ، او د دروغجنانو دښمنانو مخونه يې تور کړل.

اَللّٰهُ نُوْرُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ مَثَلُ نُوْرِهٖ كَمِشْكٰوةٍ فِيْهَا مِصْبَاحٌ ؕ اَلْمِصْبَاحُ فِيْ زُجَاجَةٍ ؕ اَلزُّجَاجَةُ كَاَنَّهَا كَوْكَبٌ دُرِّيٌّ يُّوْقَدُ مِنْ شَجَرَةٍ مُّبٰرَكَةٍ زَيْتُوْنَةٍ لَّا شَرْقِيَّةٍ وَّلَا غَرْبِيَّةٍ ۙ يَّكَادُ زَيْتُهَا يُضِيْٓءُ وَلَوْ لَمْ تَمْسَسْهُ نَارٌ ؕ نُوْرٌ عَلٰى نُوْرٍ ؕ يَهْدِى اللّٰهُ لِنُوْرِهٖ مَنْ يَّشَآءُ ؕ وَيَضْرِبُ اللّٰهُ الْاَمْثَالَ لِلنَّاسِ ؕ وَاللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيْمٌ ۝

الله (په حسي او معنوي لحاظ) رڼا کوونکی د اسمانونو او ځمکې دی، مثل صفت د نور د ده (داسې دی) لکه (روڼه) طاقچه چې په هغې کې يوه بله ډيوه وي، دغه بله ډيوه په قنديل د (شيشه) کې وي، دغه قنديل (ښيښه په سبب د هغې رڼا چې په کې ده) ګواکې يو ستوری دی روڼ ځلېدونکی، چې بلوه شي (دا يوه چراغ په اول کې) له تېلو د ونې برکتناکې د زيتون، چې نه مشرق طرفته وي او نه مغرب طرف ته، نژدې دي تېل د دې چې رڼا وکړي (له خپله ځانه له ډېرې صفايي) او اګر که نه وي رسېدلی دې ته اور، (دغه) رڼا (د ډيوې) پر رڼا (د صافو تېلو ده)، لاره ښيي الله نور خپل ته هغه چا ته چې اراده وفرمايي، او بيانوي الله مثالونه خلقو ته (او په معقولاتو يې پوهوي د محسوساتو په وسيله)، او الله په هر څيز ښه عالم دی.

تفسير: يعنې د ځمکې او د اسمان رونق او ودانې د الله تعالى له جانبه ده، که الله تعالى مدد ونه کړي؛ نو ګرد به سره ورانېږي، (موضح القرآن). ګردو مخلوقاتو ته د وجود نور او رڼا د الله له طرفه ورکړی شوې ده، په لمر، سپوږمۍ، ستوري، پرښتو، انبياوو او په اولياوو د هدايت هغه انوار او پلوشې چې هر چاته رسېږي، د هم هغه رفيع دربار څخه رسېږي، تمام علويّات او سفليّات د الله تعالى له تکوينيه وو او تنزيليه وو آيتونو څخه منور دي، د حسن او جمال يا د خوبۍ او کمال کومه وړانګه (پلوشه) چې هر چېرې بريښي؛ هغه د همده له برکته منوّره ده، او د هغه د مبارک ذات د جمال او کمال يوه پلوشه ده.

په حديث کې راغلي دي: «إن الله خلق خلقه في ظلمة ثم ألقى عليهم من نوره، فمن أصابه من نوره يومئذ اهتدى، ومن أخطأه ضلّ» (فتح الباری د ۶ ج ۴۳۰ مخ) «يعنې هر هغه چاته چې په هغه وخت کې د الله تعالى له نوره برخه ورورسېده؛ هغه هدايت وموند، او هر هغه چې له هغه څخه بې برخې شو؛ ګمراه پاتې شو».

واضح دې وي هم هغسې چې د الله تعالى نور صفات مثلاً سمع، بصر، او د نورو کوم کيفيت نشي بيامونډی؛ هم داسې د نور او رڼا صفت هم د ممکناتو په نور نشي قياس کېدی، هسې خو د الله تعالى په نور سره ګردو موجوداتو ښايست موندلی دی، مهتدينو مؤمنينو ته د الله تعالى له نور څخه د هدايت او عرفان هم هغه خصوصي برخه وررسېږي.

د هغه مثال خلاصه داسې شوه، چې د مؤمن د زړه ښيښه نهايته صافه او پاکه وي، او د الله تعالى په توفيق په هغې کې د حق د قبول داسې يو زبردست استعداد موندل کېږي، چې بې له اوره په خپل سر روښه ښکاري، او د لګېدلو او رڼا خورولو لپاره مستعد او تيار دی، اوس که لږ څه اور او حرارت ورنژدې شي، يعنې د وحي او قرآن تېزه رڼا هغه مَس کړي؛ على الفور د هغه فطري نور مشتعل شي، همدغه يې ﴿نُوْرٌ عَلٰى نُوْرٍ﴾ وفرمايل، باقي دغه ګرد (ټول) د الله تعالى په قبضه کې دي، د هر چا په نسبت چې اراده وفرمايي؛ دغه رڼا يې ور په برخه کوي، او همده ته ښه معلوم دي چې دغه رڼا چا ته عنايت وفرمايي؟ او کوم يو ترې محروم کړي؟، د دغو عجيبو او غريبو مثالونو د بيان کولو هم دغه غرض

دی، چې د استعداد خاوندانو ته د بصیرت یوه رڼا حاصله شي، یواځې په خپله الله تعالی ته د تمثیل مناسب موقع او محل په پوره ډول سره معلوم دی، بل چاته له سره دغسې قوّت او قدرت نشته، چې دغسې موزون او جامع مثال وړاندې کړی شي، وړاندې یې فرمایلي دي چې: هغه رڼا له دې نه پیدا کیږي، چې په هغو مساجدو کې چې کامل خلق سبا او بېګا عبادت کوي، هلته دې په ښه شان سره خپل فکر او دقّت صرف کړي.

فِي بُيُوتٍ أَذِنَ اللَّهُ أَنْ تُرْفَعَ

په هغو کورونو (مسجدونو) کې چې حکم کړی دی الله چې پورته دې کړل شي (په بناء سره دغه مساجد یا په تعظیم سره).

تفسیر: الله تعالی د هغو کورونو د تعظیم او تطهیر حکم ورکړی دی، یعنې د هغوی دې خبر واخیست شي !، او له هر قسمه ګندګۍ او لغو افعالو او اقوالو څخه دې پاک وساتلی شي، د مساجدو په تعظیم کې دغه هم داخل دي، کله چې هلته داخل شي، د «تحیة المسجد» دوه رکعت نافله دې ولوست شي !.

وَيُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ

او یادوه شي په هغه کې نوم د دغه (الله).

تفسیر: تسبیح، تهلیل، او د قرآن تلاوت او نور ګرد اذکار په دې کې شامل دي.

يُسَبِّحُ لَهُ فِيهَا بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ

تسبیح وایي دغه (لمونځ کوي الله) ته په دغو کورونو کې په سبا او په بېګا.

تفسیر: یعنې په ګردو مناسبو اوقاتو کې الله تعالی یادوي، ځینې مفسّرین وایي چې: له «غدوّ» څخه د سبا لمونځ مراد دی، او په «آصال» باقي څلوره واړه لمونځونه داخل دي، ځکه چې «أصیل» د لمر له زواله څخه نیولې تر ګهیځ (سحر) پورې مودې ته ویل کیږي.

رِجَالٌ لَا تُلْهِيهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَإِقَامِ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ

(داسې) سړی چې نه غافلوي دوی سوداګري او نه بیع پېرودل له ذکره یاده د الله، او له سم قائمولو اداء کولو د لمانځه، او له ورکولو د زکات.

تفسیر: یعنې کاروبار او معاش او دنیوي ژوندون دوی د الله تعالی له یاده او د الله تعالی د احکامو په ځای راوړلو څخه نه غافلوي، مثلاً که ډېر لوی سوداګر او بیپار وي که معمولي دکاندار وي؛ دغه دواړه د الله په یاد کې تل لګیا وي، او هیڅ یو شی دوی د الله تعالی له ذکره نه غافلوي، د أصحابو کرامو رضوان الله تعالی علیهم أجمعین هم دغه شان وو.

يَخَافُونَ يَوْمًا تَتَقَلَّبُ فِيهِ الْقُلُوبُ وَالْأَبْصَارُ

ویریږي (دوی سره له ذکره او طاعته له عذابه) د هغې ورځې چې اوړي رااوړي، مضطرب به وي په هغې ورځې کې زړونه او سترګې (له ډېرې وېرې).

تفسیر: یعنې په هغه ورځ کې به زړه په هغې خبرې باندې وپوهیږي، چې تر اوسه پورې نه پوهېده، او سترګې به داسې ویروونکي واقعات ووینې، چې له سره یې پخوا له دې نه نه وي لیدلي، په زړونو کې به کله د نجات توقّع پیدا کیږي،

او کله به د هلاک خوف، او سترګې به کله ښې خوا ته ګوري او کله کېڼې خوا ته، او د دې خبرې په انتظار کې به وي، چې له کوم لوري به نیول کیږو؟ یا د کوم لوري أعمالنامې ځمونږ په لاس کې راکولی کیږي.

لِيَجْزِيَهُمُ اللَّهُ أَحْسَنَ مَا عَمِلُوا وَيَزِيدَهُم مِّن فَضْلِهِ ۗ وَاللَّهُ يَرْزُقُ مَن يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٣٨﴾

لپاره د دې چې جزا ورکړي دوی ته الله ډېره غوره جزا د هغو عملونو چې کړي دي دوی، او زیات به کړي (الله) دوی ته له فضله احسانه رحمته خپل، او الله رزق روزي ورکوي هر چاته چې اراده وفرمایي (د رزق ورکولو د هغو) بې له حسابه (وافره پرېمانه).

تفسیر: یعنې د هغو ښو کارونو لپاره کوم اجر او صله چې مقرره ده؛ هغه به وررسېږي، د الله تعالی له فضله لا څه زیاته هم ورکوله کیږي، چې دهغه تفصیل او تعیین اوس نشي کېدی.

وَالَّذِينَ كَفَرُوا أَعْمَالُهُمْ كَسَرَابٍ بِقِيعَةٍ يَحْسَبُهُ الظَّمْآنُ مَاءً حَتَّىٰ إِذَا جَاءَهُ لَمْ يَجِدْهُ شَيْئًا وَوَجَدَ اللَّهَ عِندَهُ فَوَفَّاهُ حِسَابَهُ ۗ وَاللَّهُ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿٣٩﴾

او هغه کسان چې کافران شوي دي؛ عملونه د دوی په شان د سراب (شګو ګل) دی په هوار ډاګ کې چې ګمان کوي پر هغه باندې تږی د اوبو، تر هغه پورې چې راشي (او ورسېږي هغه شي ته چې د اوبو ګمان یې پرې کړی وو)؛ نو ونه مومي دغه سړی هغه چې ګمان د اوبو پرې کړی شوی وو هیڅ شی، او بیا به مومي الله په نزد (د عمل) خپل، پس پوره به ورکړي (الله) ده ته پوره حساب (جزا د عمل د ده)، او الله ډېر ژر (اخیستونکی) د حساب دی.

تفسیر: روایت دی چې عُتبه بن ربیعه په جاهلیت کې ډېر عبادت او طلب د دین کاوه، بیا چې د اسلام لمر راوخوت دی کافر شو، نو په دغه مناسبت دغه پاس آیت نازل شو، چې مطلب یې دغه دی: او هغه کسان چې کافران دي؛ هغه عملونه د دوی چې په ظاهر کې نېک ښکاري، لکه صله رحمي پالل، یا د مریي آزادول، یا د وږي مړول، یا دغسې نور خیر خیرات کول، نو دغه ګرد عملونه په شان د هغې ښورې دي، چې په هوار میدان کې ښکاریږي، په سخته ګرمۍ په وخت د نیمې ورځې کې، او داسې بریښي چې تږی سړی پرې د اوبو ګمان کوي، او په بیړه (تلوار) مخامخ وردرومي، تر هغه چې ورسېږي هغه ځای ته چې د اوبو ګمان پرې شوی وو؛ نو بیا نه مومي دی هغه ګمان کړی شوی خپل هیڅ شی .. الخ، بلکه د هلاکت کنده لا ورته مخامخ پرته ده او د حساب او کتاب وخت په سر ورته ولاړ او پاک الله دده ګرد عمر حساب او کتاب اخلي، او ددغه اضطراب او حسرت په وخت کې دده ټول حساب یو ځلی الله تعالی تصفیه او خلاصوي.

أَوْ كَظُلُمَاتٍ فِي بَحْرٍ لُّجِّيٍّ يَغْشَاهُ مَوْجٌ مِّن فَوْقِهِ مَوْجٌ مِّن فَوْقِهِ سَحَابٌ ۚ ظُلُمَاتٌ بَعْضُهَا فَوْقَ بَعْضٍ ۚ إِذَا أَخْرَجَ يَدَهُ لَمْ يَكَدْ يَرَاهَا ۗ وَمَن لَّمْ يَجْعَلِ اللَّهُ لَهُ نُورًا فَمَا لَهُ مِن نُّورٍ ﴿٤٠﴾

یا (عملونه د دوی) پشان د هغو تاریکیو دي په بحر ژور کې، چې پټ کړی وي (دغه بحر) لره یو موج، د پاسه یې بل موج وي، او د پاسه د دغه (موج) ورېځ وي (دغه څلور قسمه) تیاري دي، چې ځینې د دوی د پاسه د ځینو نورو دي، کله چې راوباسي (دغه پرېوتی په دغو تیارو کې) لاس خپل؛ نه وي نژدې (دی) چې ووینې دغه (لاس خپل)، او هر هغه چې نه وي ورکړی الله ده ته نور رنړا؛ پس نشته ده ته هیڅ نور رنړا.

تفسير: يعنې د سمندر په ژورو کې (۱): پخپله د لوی سيند تياره، (۲): د هغه د پاسه د طوفاني هوا او امواجو تپه توره تياره، (۳): بيا د هغه څخه برسېره د سختې ويرووونکې تکې تورې ورېځې تياره، (۴): ورسره د تريړمو توره تياره شپه هم فرض کړه شي؛ نو پر دغو تيارو باندې لا پسې تزييد کيږي، په دغو تورو تيارو کې که په درياب کې غورځيدونکی چې أقرب الأعضاء دی پورته کړي، او خپلو سترګو ته يې نژدې راولي؛ نو بيا هم د ډېرو تيارو له سببه به يې هيڅ شی په نظر نه ورځي، چې هغه ته ځمونږ په محاورو کې داسې وايي: «سترګو ته سترګې په کار دي»، پاس د مؤمنانو په ذکر کې يې چې: ﴿يَهْدِي اللَّهُ لِنُورِهِ مَنْ يَشَاءُ﴾ فرمايلي وو، دغه جمله د هغې په مقابل کې ده، يعنې هر هغه چا ته چې الله تعالی نور او توفيق نه وي ورکړی؛ نو هغه ته بل څوک څه رڼا رسولی شي؟ د هغه استعداد خراب وو، توفيق ور ونه رسېد، او د سيند په ژوره کې ولوېد، او د رڼا ورتلو دروازې يې پر خپل ځان پسې بندې کړې، نو بيا نور او رڼا له کومې لارې ورننوځي.

تنبيه: ربّ العزّت د کفّارو په اعمالو پورې دوه مثالونه وترل، په دې اعتبارونو سره: (۱): په اعتبار د تخيير، چې ای مخاطبه ! که دغو اعمالو ته ګورې چې هيڅ فائده او نفع نه لري؛ نو لکه سراب دي.

(۲): که دې ته ګورې چې نور او رڼا د حق او ايمان ورسره مل نه وي؛ نو لکه ظلمات دي.

(۳): که په اعتبار د تقسيم د مکانينو ورته ګورې؛ نو نظر عقبی ته دا لکه سراب داسې دي، او د نظر دنيا ته لکه ظلمات داسې دي.

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يُسَبِّحُ لَهُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالطَّيْرُ صَافَّاتٍ

آيا نه وينې ته ای مخاطبه ! بېشکه الله چې دی؛ تسبيح وايي ده ته هر هغه چې په اسمانونو کې دي، (او هر هغه) چې په ځمکه کې دي (سره له اسمانونو او ځمکې) اومرغان هم (تسبيح وايي) په دغه حال کې چې خواره کوونکي وي د وزرو خپلو (په هوا کې).

كُلٌّ قَدْ عَلِمَ صَلَاتَهُ وَتَسْبِيحَهُ

هر يو (له دغو مذکورينو چې دی)؛ په تحقيق معلوم دی (الله) ته لمونځ د هغه، او تسبيح د هغه.

تفسير: يعنې الله تعالی هر شي ته د هغه د حال سره مناسب د انابت ـ عبوديت ـ اطاعت ـ تسبيح او تهليل الهام فرمايلی دی؛ چې هغه پر دغه پوهېدلی دی، او تل همغه خپله وظيفه بلا ناغه ادا کوي، ليکن د افسوس او تعجّب مقام دی، چې ډېر تش په نامه سره انسانان د غرور او غفلت او د ظلمت او جهالت په دلدل کې داسې خښ شوي دي، چې د حقيقي مالک له يادولو، او د عبوديت د وظيفې په ځای راوړلو څخه بيخي بې برخې پاتې دی.

تنبيه: د مخلوقاتو د تسبيح په نسبت د سورت بني اسرائيل په (۵) رکوع کې څه مضمون پخوا له دې نه ليکلی شوی دی، ښايي چې هغه هلته ولوست شي.

وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِمَا يَفْعَلُونَ

او الله ته ښه معلوم دي هغه (اعمال هم) چې کوي يې دوی.

تفسير: يعنې اګر که د دوی په عبادت او بندګۍ باندې تاسې ونه پوهېږئ، ليکن پاک الله ته دغه ګرد شيان معلوم دي، او الله تعالی ته دغه ښه معلوم دي؛ چې هر څوک څه کوي؟.

وَلِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۚ وَاِلَى اللّٰهِ الْمَصِيْرُ ﴿٤٢﴾

او خاص الله ته دی ملک سلطنت د اسمانونو او د ځمکې، او (هم خاص) الله ته دي بېرته ورتله د ټولو.

اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ يُزْجِىْ سَحَابًا ثُمَّ يُؤَلِّفُ بَيْنَهٗ ثُمَّ يَجْعَلُهٗ رُكَامًا فَتَرَى الْوَدْقَ يَخْرُجُ مِنْ خِلٰلِهٖ ۚ

آیا نه وینې ته (ای مخاطبه) چې بېشکه الله روانوي شړې ورېځې (ټوټې ټوټې هر طرف ته چې اراده وفرمایي)، بیا یو ځای والي فرمایي په منځ د دغو (ټوټو د ورېځو) کې، بیا یې وګرځوي لاندې باندې قت په قت، پس وینې به ته ای (انسانه) باران چې وځي له منځه د دې ورېځې.

تفسیر: یعنې ږومبی د ورېځو وړوکي وړوکي ټوټې پورته کیږي، دغه ګردې سره یو ځای کیږي، او یوه لویه د ورېځې ټوټه تړې جوړیږي، بیا دغه ورېځې داسې ترتیب او ترکیب مومي، چې د یوې د پاسه به بله ځای نیسي، او یوه پر بله (غټه) طبقه تړې متشکله کیږي.

وَيُنَزِّلُ مِنَ السَّمَآءِ مِنْ جِبَالٍ فِيْهَا مِنْ بَرَدٍ فَيُصِيْبُ بِهٖ مَنْ يَّشَآءُ وَيَصْرِفُهٗ عَنْ مَّنْ يَّشَآءُ ۭ يَكَادُ سَنَا بَرْقِهٖ يَذْهَبُ بِالْاَبْصَارِ ﴿٤٣﴾

او نازلوي (الله) له (طرفه د) اسمانه له (ورېځو یا د ږلیو په شان د) غرونو، چې وي په هغو (غرونو) کې ځینې له ږلې، پس رسوي (الله) دا ږلې هغه چاته چې اراده وفرمایي (د رسونې یې)، او ګرځوي یې هر هغه چا نه چې اراده یې وفرمایي (د ګرځولو یې)، نژدې وي رڼا برېښنا د هغو (ږلې) چې بیول وکړي په ابصارو (د ناظرینو او ورک کړي بصارت یې).

تفسیر: یعنې لکه چې په ځمکه کې د تیږو (ګټو) غرونه دي، ځینو اسلافو ویلي دي چې هم داسې په اسمان کې هم د ږلې غرونه دي، شیخ الهند محمود الحسن (رحمة الله علیه) د دې سره موافقه ترجمه کړې ده، لیکن زیاته او راجح او قوي دا ده، چې له سماء څخه ورېځې مراد شي، مطلب یې داسې شو چې له ورېځو څخه چې په کثافت او غلظت کې د غرونو په شان دي؛ ږلې اوروي، چې له هغو څخه ډېرو خلقو ته جاني او مالي نقصانات رسیږي، او زیات کسان تړې محفوظ پاتې کیږي.

يُقَلِّبُ اللّٰهُ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ ۭ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَعِبْرَةً لِّاُولِي الْاَبْصَارِ ﴿٤٤﴾

ګرځوي الله شپه او ورځ (په تبدیل، تزیید، تنقیص، حرارت، برودت، ضیاء، ظلمت او نورو)، بېشکه په دغو (یاد شویو شیانو) کې خامخا عبرت دی خاوندانو د سترګو او بصیرت ته.

تفسیر: یعنې د ورځې څخه وروسته شپه او د شپې څخه وروسته ورځ د همدغه پاک الله په قدرت ځي راځي، همدغه الله تعالی کله ورځې او کله شپې اوږدوي او لنډوي، او د هغوی تودوالی په یخوالي او یخوالی په تودوالي سره تبدیلوي، نو لازم دی چې د قدرت د داسې عظیم الشأن دلائلو او شواهدو د لیدلو څخه انسان بصیرت او عبرت حاصل کړي، او د هغه حقیقي مالک الملکوت په طرف د زړه په صدق سره رجوع وکړي، چې د ده په قدرت کې د دغو ګردو تقلّباتو او تصرّفاتو زمام او واګې دي.

وَاللّٰهُ خَلَقَ كُلَّ دَآبَّةٍ مِّنْ مَّآءٍ ۚ فَمِنْهُمْ مَّنْ يَّمْشِيْ عَلٰى بَطْنِهٖ ۚ وَمِنْهُمْ مَّنْ يَّمْشِيْ عَلٰى رِجْلَيْنِ ۚ وَمِنْهُمْ مَّنْ يَّمْشِيْ عَلٰٓى اَرْبَعٍ ۚ يَخْلُقُ اللّٰهُ مَا يَشَآءُ ۚ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ﴿۴۵﴾

او الله پيدا کړی دی هر حيوان چې ګرځي (په ځمکه کې) له اوبو، پس ځينې له هغوی هغه دي چې تګ کوي (خوځيږي) پر نس ګډه پر تېر خپل (لکه مهي، مار)، او ځينې له دوی هغه دي چې تګ کوي پر دوو پښو (خپلو لکه انسان مرغان)، او ځينې د دوی هغه دي چې تګ کوي په څلورو (پښو لکه اس، اوښ)، پيدا کوي الله (ما سوا له دغو مذکورو) هر هغه څه چې اراده يې وفرمايي (د خلقت د هغو)، بېشکه الله پر هر څيز باندې ښه قادر دی (چې ځينې يې خلقت د هر راز مخلوقاتو دی).

تفسير: يعنې که کوم حيوان ته له څلورو پښو څخه زياتې پښې هم ورکړي دی؛ نو بعيد نه دی، او د ده لا محدوده قدرت او مشيت هيڅوک نشي محصورولی، او که الله تعالی خپل ځينو مخلوقاتو ته دغسې قدرت ورعطاء کړي، چې هغوی له جماداتو او عناصرو او نورو څخه نور شيان ايجاد او اختراع کړي؛ نو هغه هم د همدغه الله لطف او احسان دی، چې هغوی ته يې دغسې پوهه او ادراک ور په برخه کړی دی.

لَقَدْ اَنْزَلْنَآ اٰيٰتٍ مُّبَيِّنٰتٍ ۭ وَاللّٰهُ يَهْدِيْ مَنْ يَّشَآءُ اِلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ﴿۴۶﴾

خامخا په تحقيق نازل کړي دي مونږ آيتونه بيانوونکي واضح، او الله سمه صافه لاره ښيي هر هغه ته چې اراده وفرمايي (د لار ښوونې د هغې) لارې سمې صافې (د اسلام او جنّت ته).

تفسير: يعنې تکوينيه او تنزيليه آيات يې دومره ښکاره او واضح دي، چې د هغو په ليدلو او اوربدلو هم هيڅ يو عقلمن انسان ښايي ګمراه او بې لارې نشي، ليکن پر سمه صافه لاره همغه تلی شي چې الله تعالی ورته د هدايت توفيق ور په برخه کړی وي، سره له دې چې په مليونو انسانانو دغه د قدرت ظاهر او باهر دلائل او شواهد ګوري، کله چې دوی د هغو په وسيله خالق تعالی نه پېژني، او نه موحدان او مسلمانان کيږي؛ ګواکې د نتيجې په اعتبار د دوی دغه ليدل د نه ليدلو په شان دي.

وَيَقُوْلُوْنَ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَبِالرَّسُوْلِ وَاَطَعْنَا ثُمَّ يَتَوَلّٰى فَرِيْقٌ مِّنْهُمْ مِّنْۢ بَعْدِ ذٰلِكَ ۭ وَمَآ اُولٰۗىِٕكَ بِالْمُؤْمِنِيْنَ ﴿۴۷﴾

او وايي (دا منافقان) چې ايمان راوړی دی مونږ پر الله او پر رسول (د الله) او حکم منلی دی مونږ (د الله او د رسول الله)، بيا مخ ګرځوي (له اسلامه) يوه ډله له دوی وروسته له هغه (ايمان او اطاعت)، او نه دي دغه (ګرځېدونکي) مؤمنان (صدقًا).

تفسير: دغه د منافقينو ذکر دی، دوی به په ژبه سره د ايمان او اطاعت دعوی کوله، کله چې د عمل وخت راته، نو سم له خپلې دعوی سره به يې عمل نه کاوه، او له اسلامي احکامو به يې مخ ګرځاوه، حقيقت دا دی چې د دوی په زړونو کې له ابتداء څخه د ايمان او انقياد آثار نه وو موجود، هغه چې د ژبې جمع او خرڅ وو؛ د امتحان او ابتلاء په وخت کې به دغه کلائين هم ويلې کېده، او دروغ به يې له رښتيا څرګند او جلا ښکارېده.

وَإِذَا دُعُوٓا۟ إِلَى ٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ إِذَا فَرِيقٌ مِّنْهُم مُّعْرِضُونَ ﴿٤٨﴾ وَإِن يَكُن لَّهُمُ ٱلْحَقُّ يَأْتُوٓا۟ إِلَيْهِ مُذْعِنِينَ ﴿٤٩﴾

او هر کله چې وبللی شي دوی الله او رسول د دغه (الله) ته لپاره ددې چې حکم وکړي دغه (رسول) په منځ د دوی کې؛ ناڅاپه یو فریق ډله د دوی اعراض ډډه کوونکي دي (له حکم د رسوله). او که چېرې وي دوی ته حق (په زعم د دوی پر بل)؛ نو راځي دوی دغه (رسول الله) ته ګړندي فرمان منونکي.

تفسیر: یعنې که له دوی جګړه له چا سره واقع کېده، او په دې پوهېدل چې مونږ په ناحقه یو، په دغه وخت کې که مقابل فریق هغوی ته ویل چې: راځه چې د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم حضور ته لاړ شو، او د دغې جګړې فیصله له هغوی څخه وغواړو !؛ نو دغه منافقان به په دغه ورتګ نه راضي کېدل، ځکه چې دوی پوهېدل چې محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم بې له لحاظ او خاطر د حق او حقّانیت رعایت کوي، او سم له عدله او انصافه خپله فیصله صادروي، چې په هغه تقدیر به د دوی له مفاد څخه مخالف واقع کېده، حال دا چې پخوا له دې نه به دوی داسې دعوی کوله؛ چې مونږ پر الله تعالی او رسول الله ایمان راوړی دی، او د دوی ګرد احکام منو؛ نو اوس د دوی هغه دعوی چېرې لاړه؟ هو ! که په کومه معامله کې حق د دوی په طرف وي؛ نو په دغه وخت کې په ډېر سرعت او چالاکۍ او په ماته غاړه د محمد صلی الله علیه وسلم دربار ته حاضریږي، او د خپلې فیصلې انحصار د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په مبارک ذات څرګندوي، ځکه چې په دغه تقدیر دوی داسې ګڼي چې هلته سم له عدالته او انصافه ځمونږ په جانب فیصله صادریږي، نو دغه څنګه ایمان او اسلام دی؟ دا خو تش شخصي اغراض او هواپرستي ده.

أَفِى قُلُوبِهِم مَّرَضٌ أَمِ ٱرْتَابُوٓا۟ أَمْ يَخَافُونَ أَن يَحِيفَ ٱللَّهُ عَلَيْهِمْ وَرَسُولُهُۥ ۚ بَلْ أُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلظَّٰلِمُونَ ﴿٥٠﴾

آیا په زړونو د دوی کې مرض رنځوري (د کفر او نفاق) ده؟، آیا شکمن دي دوی (په نبوّت د محمد)؟، آیا ویریږي دوی له دې نه چې ظلم به وکړي الله پر دوی (یا ظلم به وکړي) رسول د دغه (الله پر دوی؟، داسې نه دی چې الله او رسول الله پر چا ظلم وکړي)، بلکه دوی چې دي همدوی ظالمان دي (په اعراض سره).

تفسیر: یعنې د الله تعالی جلّ جلاله او محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم په نسبت تاسې ته څه تردّد او اندېښنه پیدا شوې ده، یا د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم په صداقت یا د الله تعالی جل جلاله په وعد او وعید کې څه شک او شبهه لرئ؟ یا داسې ګمان کوئ چې الله تعالی جل جلاله یا د هغه رسول محمد صلی الله علیه وسلم به د دوی معاملات په خلاف د انصاف فیصله کوي؟ نو ځکه د دوی په حضور کې د خپلې دعوی له وړلو څخه څه اندېښنه او تردّد کوي؟ نو په یاد یې ولرئ چې هلته له سره د ظلم او بې انصافۍ احتمال نشته، هو ! پخپله همدغو خلقو ظلم ته خپلې ملاوې ټرلي دي، او غواړي چې خپل حق پوره حاصل کړي، او د نورو یوه پیسه هم ېرته ور نه کړي، نو ځکه له دې نه ویریږي چې خپل معاملات محمدي شریعت او الهي عدالت ته وړاندې کړي، ځکه چې پوهیږي چې د محمد رسول الله منصفانه فیصله به ځمونږ له مطلب څخه خلاف وي.

إِنَّمَا كَانَ قَوْلَ ٱلْمُؤْمِنِينَ إِذَا دُعُوٓا۟ إِلَى ٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ أَن يَقُولُوا۟ سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا ۚ وَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْمُفْلِحُونَ ﴿٥١﴾

بېشکه همدا خبره ده چې دا وینا د مؤمنانو کله چې وبللی شي دوی الله ته او رسول د دغه (الله) ته لپاره د دې چې حکم وکړي په منځ د دوی کې (په وخت د جګړې کې)؛ دا چې ووایي:

واورېده مونږ (خبره د تا)، او ومانه مونږ (حکم د تا) او دغه ويونکي همدوی دي بريالیان (کامیاب) خلاصی موندونکي (له عذابه په مراد رسیدلي).

تفسير: يعنې د صادقو مسلمانانو کار داسې وي او ښايي چې همداسې وي، کله چې په کومه معامله کې دوی ته د الله تعالی د احکامو بلنه او دعوت وشي، اګر که ظاهراً په هغه کې د دوی ګټه (فائده) يا تاوان وي؛ په منډه ورځغلي، او د يوې شېبې لپاره څه ځنډ (تأخير) او توقّف په کې نه کوي، او في الفور «سمعًا وطاعة» ووايي، او د هغه د حکم منلو لپاره تيار او آماده شي، چې په دغه کې د دوی اصلي نيکي او حقيقي فلاح راز مضمر دی.

وَمَنْ يُّطِعِ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ وَيَخْشَ اللّٰهَ وَيَتَّقْهِ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْفَآئِزُوْنَ ﴿۵۲﴾

او هر څوک چې اطاعت وکړي حکم ومني د الله، او د رسول د دغه (الله) او وويريږي له الله، او ځان وساتي (له غضبه د ده)؛ پس دغه (فرمان منونکي ويريدونکي) همدوی دي بري موندونکي د (جنّت).

تفسير: يعنې هغه چې في الحال مطيع وي، او پر خپلو تېرو تقصيراتو نادم وي، او له الله تعالی څخه ووېريږي، او توبه وکړي او په مستقبل کې له بدو چارو او لارو څخه خپل ځان وساتي؛ نو د دوی لپاره په دنيا او آخرت کې بری او کاميابي ده.

وَاَقْسَمُوْا بِاللّٰهِ جَهْدَ اَيْمَانِهِمْ لَئِنْ اَمَرْتَهُمْ لَيَخْرُجُنَّ ؕ قُلْ لَّا تُقْسِمُوْا ۚ طَاعَةٌ مَّعْرُوْفَةٌ ؕ اِنَّ اللّٰهَ خَبِيْرٌۢ بِمَا تَعْمَلُوْنَ ﴿۵۳﴾

او قسمونه خوري (منافقان) په الله سخت سخت قسمونه د دوی، قسم دی خامخا چې که (حکم) امر وکړې دوی ته (په وتلو سره جهاد ته)؛ نو خامخا به وځي (دغه جهاد ته) دوی هرومرو، ووايه (ای محمده ! منافقانو ته) قسم مه خورئ تاسې د دروغو، طاعت نېک (ځمونږ مطلب دی)، بېشکه الله ښه خبردار دی په هغو کارونو چې کوئ يې تاسې.

تفسير: يعنې منافقان ډېر سخت تأکيدي قسمونه خوري، او غواړي چې تاسې بيخي ډاډه او متيقن کړي چې: «که تاسې مونږ ته حکم راکړئ؛ نو مونږ ګرد کور کهول پرېږدو، او دې ته تيار ولاړ يو چې د الله تعالی لارې ته ووځو، او د هغه د ګردو احکامو تعميل وکړو، که محمد رسول الله مبارک لږ څه اشاره وفرمايي؛ نو مونږ خپل ګرد مال دولت د الله تعالی په لاره کې لګوو، او مونږ تري بيخي جدا کيږو»، نو د دې په نسبت داسې فرمايي چې: دومره غټو خبرو ويلو او داسې قسمونو يادولو ته حاجت نشته، ستاسې د اطاعت حقيقت ګردو ته معلوم شوی دی.

قُلْ اَطِيْعُوا اللّٰهَ وَاَطِيْعُوا الرَّسُوْلَ ۚ فَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنَّمَا عَلَيْهِ مَا حُمِّلَ وَعَلَيْكُمْ مَّا حُمِّلْتُمْ ؕ وَاِنْ تُطِيْعُوْهُ تَهْتَدُوْا ؕ وَمَا عَلَى الرَّسُوْلِ اِلَّا الْبَلٰغُ الْمُبِيْنُ ﴿۵۴﴾

ووايه (ای محمده دوی ته) اطاعت وکړئ (حکم ومنئ) تاسې د الله او د رسول (د الله په خلوص سره په هر څه کې)، پس که مخ وګرځوئ تاسې (ای خلقو له اطاعته د رسول الله)؛ نو بېشکه همدا خبره ده چې دی پر دغه رسول ځما هغه بار (د تبليغ) چې پرې ايښی شوی دی، او دی پر تاسې هغه (بار) چې پر تاسې ايښی شوی دی (او پرې مکلّف يئ، چې اطاعت د رسول الله دی)، او که اطاعت وکړئ، حکم ومنئ تاسې د دغه (رسول الله)؛ نو سمه صافه لاره به وموميئ،

او حق ته به پرې ورسېږئ، او نه دی پر (ذمه د) رسول مګر رسونه ښکاره (د شرائعو چې هغه يې ادا کړې ده).

تفسير: يعنې پر رسول د الله تعالى له طرفه د تبليغ بار ايښى شوى دى، چې ده هغه په ښه شان سره اداء کړى دى، او کوم بار چې پر تاسې ايښى شوى دى؛ هغه تصديق او د حق قبول دى، او دغه ده چې د ده د ارشاده سره موافق تګ وکړئ !، که تاسې دغه خپله ذمه واري محسوسه کړئ، او د محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم د احکامو تعميل په ښه شان سره وکړئ؛ نو د دواړو دارينو برى او د کاميابى لاره به وموميئ، او په دنيا او عُقبى کې به خوشال اوسېږئ، که نه د محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم هيڅ نقصان نشته، او تاسې به د خپلو شرارتونو او سرکښيو سزا او بده نتيجه پخپله وګورئ، محمد رسول الله خو خپله فريضه اداء کړې ده، او عند الله له خپلې ذمه وارئ څخه مسئول نه دى.

وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَىٰ لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُم مِّن بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا يَعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ بِي شَيْئًا ۚ

وعده کړې ده الله له هغو کسانو سره چې ايمان يې راوړى دى له تاسې، او کړې يې دي ښه (عملونه)، چې قسم دى خامخا به خليفګان کړي (الله) دوى په ځمکه کې لکه چې خليفګان کړي يې وو هغه کسان چې پخوا وو له دوى نه، او خامخا ثابت قوي به وګرځوي هرومرو دوى ته دين د دوى هغه (دين د اسلام) چې غوره کړى دى (الله) دوى ته، او هرومرو بدل به ورکړي هرومرو دوى ته وروسته له وېرې د دوى له دښمنانو امن (او اطمينان)، عبادت به کوي دوى ځما، شريک به نه پيدا کوي له ما سره هيڅ ځيز.

تفسير: يعنې هغه ذوات چې د دوى په منځ کې په اعلى درجه نېکان او د سيد الانس والجان کامل پيروان او تابعان دي، وروسته له رسول الله به دوى ته د ځمکې حکومت ورکاوه کيږي، او د اسلام دغه دين به چې د الله تعالى خوښ او پسند دى، د دوى په لاسونو خوروي او قائموي، لکه چې د استخلاف په لفظ کې دې طرف ته اشاره ده، چې دغه کسان به تش د دنيوي باچاهانو په شان نه وي، بلکه د رسول الله خليفه ګان به وي، د سماوي حکومت اعلان به کوي، او د حق دين اساسونه به قائموي، او په بر او بحر او هر چېرې به د دوى احکام او تصرّفات جاري کيږي، په دغه وخت کې به مسلمانان د کافرانو څخه نه ويريږي، او په پوره امن او سکون سره به د الله تعالى په عبادت کې مشغول او لګيا اوسيږي، او په دنيا کې به د امن او امان زمانه او دوره وي، د دغو مقبولو او معززو بندګانو ممتاز شان به دغه وي، چې دوى به د خالص واحد الله تعالى عبادت او بندګي داسې کوي چې په هغې کې به د يوې ذرې په اندازه هم د شرک او اختلاط اثر نه وي، د جلي شرک ذکر او نسبت خو له دغو سره امکان نه لري، د خفي شرک لږ آثار او علائم به هم په دوى کې نه ليدل کيږي، دوى ګرد به د يوه «قدّوس جل وعلا شأنه و عظم برهانه» خالص بندګان وي، او يوائې به له الله تعالى څخه ويريږي، او يوائې هغه ته به هيله (آرزو) او اسره کوي، او پرې متوکلان معتمدان به وي، د الله د رضاء په لاره کې به ژوندون کوي، او په همدغه لاره کې به خپل ځانونه جاروي (قربانوي)، پرته له الله تعالى د بل کوم موجود خوف او وېره به له سره د دوى په زړونو کې لارې نه مومي، او نه د بل چا د خوښې او خفګان څه پروا کوي.

الحمد لله چې د الله تعالى دغه وعده د څلورو تنو راشدو خلفاوو رضي الله تعالى عنهم په لاسونو پوره شوه، او ګردې دنيا د دغه عظيم الشأنو وړاندوينو (پېښګويي) د يوې يوې وينا، د يوه يوه حرف مصداق پخپلو سترګو سره

وليدل، د څلورو واړو راشدو خلفاوو رضي الله تعالى عنهم څخه وروسته هم اسلامي باچاهان وقتًا فوقتًا په همدغو اوصافو سره متصف راغلي دي، هر كله چې الله تعالى بيا اراده وفرمايي؛ وروسته له دې نه هم راځي.

په احاديثو كې راغلي دي، چې وروستنى خليفه به امام مهدي رضي الله تعالى عنه وي، چې د هغه په نسبت عجيب او غريب بشارات اورول شوي دي، د الله تعالى څمكه له عدله او انصافه ډكوي، او في سبيل الله جهاد كوي، او د هغه په قوّت به «كلمة الله» ته اعلاء او اسلام ته ښه ترقي او اعتلاء وركوي، «اللهم احشُرنا في زُمرته، وارزُقنا شهادة في سبيلك، إنك واسع المغفرة وذو الفضل العظيم».

وَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذٰلِكَ فَأُولٰٓئِكَ هُمُ الْفٰسِقُونَ ﴿٥٥﴾

او هر څوك چې كافر شو پس له دغو لويو انعاماتو؛ پس دغه كسان هم دوى (غټ) فاسقان دي.

تفسير: يعنې د داسې عظيمو انعاماتو څخه وروسته ناشكري د ډېرو لويو مجرمانو او د زورورو عاصيانو كار دى، شاه صاحب فرمايي: «هر هغه څوك چې د څلورو خلفاوو د خلافت او د دوى د فضل او شرف څخه منكر شو؛ د دغو الفاظو څخه د ده حال څرګندوه شي»، ﴿وَالَّذِينَ جَآءُو مِنۢ بَعْدِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِّلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا إِنَّكَ رَءُوفٌ رَّحِيمٌ﴾.

وَأَقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٥٦﴾

او قائموئ تاسې (سم اداء كوئ سره له ټولو حقوقو) لمونځ، او وركوئ زكات، او اطاعت وكړئ حكم ومنئ تاسې د رسول (د الله)؛ ښايي تاسې ته چې رحم وكړي شي پر تاسې.

تفسير: يعنې كه د الله تعالى له رحمته برخه اخيستل غواړئ؛ نو تاسې هم د هم هغو مقبولو بندګانو په شان حسنه اعمال ځان اختيار كړئ !، چې د لمونځونو په ښه شان سره قائمول، د زكات وركول دي، او د حيات په ټولو شعبو كې د رسول الله صلى الله عليه وسلم پر احكامو تلل دي.

لَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا مُعْجِزِينَ فِي الْأَرْضِ ۚ وَمَأْوٰىهُمُ النَّارُ ۖ وَلَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿٥٧﴾

مه كوه ګمان خامخا پر هغو كسانو چې كافران شوى دي عاجز كوونكي (د الله) په ځمكه كې، او ځاى د هستوګنې د وى اور (د دوزخ) دى، او خامخا بد ځاى د ورتلو دى (دا دوزخ).

تفسير: دغه د نېكو بندګانو په مقابل كې يې د مردود او مغضوبو خلقو انجام او خاتمه ښوولې ده، يعنې كله چې نېكانو ته د ملك حكومت او د ځمكې خلافت عطاء كيږي؛ نو د كافرانو او بدكارانو ګردې مكارۍ او تدابير ماتيږي، او ماته يې ور په برخه كيږي، د الله تعالى د ارادې مخه هيڅ نشي نيولى، كه دوى په ګرده دنيا كې دې خوا او هغې خوا ته منډې ووهي، او هر چېرې لاړ شي او وځغلي؛ نو بيا هم د الله تعالى له سزا او پوښتنې څخه ځان نشي پټولى او خلاصولى، او يقينًا دوى د جهنّم په بنديخانه كې غورځول كيږي.

يٰٓأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِيَسْتَأْذِنْكُمُ الَّذِينَ مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ وَالَّذِينَ لَمْ يَبْلُغُوا الْحُلُمَ مِنْكُمْ ثَلٰثَ مَرّٰتٍ ۚ مِنْ قَبْلِ صَلٰوةِ الْفَجْرِ وَحِينَ تَضَعُونَ ثِيَابَكُمْ مِّنَ الظَّهِيرَةِ وَمِنْ بَعْدِ صَلٰوةِ الْعِشَآءِ ۚ ثَلٰثُ عَوْرٰتٍ لَّكُمْ ۚ

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (یعنې ای مؤمنانو !) ښایي چې اذن دې وغواړي له تاسې (په وخت د ننوتلو کې پر تاسې باندې) هغه (وینځې او مریان) چې مالکان شوي وي د هغو ښې لاسونه د تاسې، او هغه کسان چې نه دي رسیدلي حد (احتلام بلوغ) عقل ته له تاسې (احرارو) درې کرته: پخوا له لمانځه د سهار، او په هغه وخت کې چې ږدئ تاسې کالي (جامې) خپل د غرمې په وخت کې، او پس له لمانځه د ماسوختن، (دغه اوقات) درې وقتونه د خلل (پېښېدو د ستر) دي تاسې ته.

تفسیر: په همدغو دریو اوقاتو کې عمومًا زائد کالي (جامې) له ځانه لرې کیږي، یا د خوب او د ویښې لباس سره تبدیلیږي، او مړوښي زیاتره په هم دغو اوقاتو کې کاوه شي، کله پخوا له سهاره، کله د غرمې د لمبلو شوق یا ضرورت چې هم انسان ته پیښیږي، او دا غواړي چې بل څوک پرې مطلع او خبر نشي، نو ځکه یې حکم ورکړ چې په دغو دریو اوقاتو کې نابالغو هلکانو، وینځو، او مریانو ته هم ښایي چې د ننوتلو اجازه واخلي، په نورو اوقاتو کې دوی ته نه ښایي چې د نورو پردیو په شان اجازه وغواړي، مګر که کوم شخص د خپلو مصالحو لامله په نورو اوقاتو کې هم د استیذان قید زیات کړي؛ نو دلته استجازه ضروري ده.

لَيْسَ عَلَيْكُمْ وَلَا عَلَيْهِمْ جُنَاحٌ بَعْدَهُنَّ ۚ طَوَّافُونَ عَلَيْكُمْ بَعْضُكُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ ۚ كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمُ الْآيَاتِ ۗ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٥٨﴾

نشته پر تاسې او نه پر دوی باندې هیڅ ګناه (وبال) تېر له دغو دریو وقتونو (په بې اذن ننوتلو د دوی کې پر تاسې)، دوی ګرځېدونکي دي پر تاسې (په تللو او ننوتلو لپاره د خدمت)، ځینې ستاسې پر ځینو نورو (ګرځېدونکي یئ یو په بل)، همداسې (لکه چې دغه بیان یې درته وکړ)؛ ښکاره بیانوي الله تاسې ته آیتونه (د احکامو)، او الله ښه عالم (په ټولو احوالو) ښه حکمت والا دی.

تفسیر: یعنې د پورته ذکر شویو اوقاتو څخه ما سوا په نورو اوقاتو کې عادتًا بې له مزاحمته او ممانعته یو له بل سره کتلی شئ، او په دغو تللو راتللو کې نابالغو هلکانو، وینځو او مریانو ته لازم نه دي، چې د هر واړې ننوتلو لپاره اذن او اجازه وغواړي، ځکه چې د دې شیانو له رعایته ډېر تکلیف او حرج پېښیږي، او په کارونو کې او معاملاتو کې ډېر بندوالی او حرج واقع کیږي، چې هغه د الله تعالی له حکمته خلاف دی.

وَإِذَا بَلَغَ الْأَطْفَالُ مِنْكُمُ الْحُلُمَ فَلْيَسْتَأْذِنُوا كَمَا اسْتَأْذَنَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ ۚ كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ ۗ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٥٩﴾ وَالْقَوَاعِدُ مِنَ النِّسَاءِ اللَّاتِي لَا يَرْجُونَ نِكَاحًا فَلَيْسَ عَلَيْهِنَّ جُنَاحٌ أَنْ يَضَعْنَ ثِيَابَهُنَّ غَيْرَ مُتَبَرِّجَاتٍ بِزِينَةٍ ۖ وَأَنْ يَسْتَعْفِفْنَ خَيْرٌ لَهُنَّ ۗ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٦٠﴾

او کله چې ورسېدل واړه هلکان (اصیلان) ستاسې حد د (بلوغ) عقل ته؛ پس اذن دې وغواړي (په ننوتلو کې) پر تاسې باندې، لکه چې اذن غوښت هغو کسانو (چې بالغان شوي وو) پخوا له دغو (اطفالو)، همداسې (لکه چې بیان یې وفرمایه) ښکاره بیانوي الله تاسې ته آیتونه (د احکامو) خپلو، او الله ښه عالم (په ټولو احوالو) ډېر حکمت والا دی (چې هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوي). او زړې ناستې له ښځو هغو څخه چې امید نه لري دوی د نکاح (په سبب د ډېر زړوالي)؛

پس نشته پر دوی هیڅ ګناه (وبال) چې کیږدی (وباسی) دوی ظاهری جامی خپلی (لکه چادری او برقی) په دې حال کې چې ښکاره کوونکي نه وي د ښایست خپل، او دا چې دوی ځان وساتي (له ایستلو د ظاهري جامې څخه هم) خیر دی دوی ته، او الله ښه اوریدونکی (د ټولو اقوالو)، ښه عالم دی (په ټولو احوالو).

تفسیر: یعنې هلکان تر هغه پورې چې نابالغه وي؛ د دغو دریو اوقاتو څخه ما سوا په نورو اوقاتو کې بلا اجازت ننوتلی شي، کله چې د بلوغ حد ته ورسیږي؛ بیا د هغه حکم د همغو نارینه وو په شان دی چې د هغو احکام په دغه آیت کې تېر شول: ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَدۡخُلُواْ بُيُوتًا غَيۡرَ بُيُوتِكُمۡ حَتَّىٰ تَسۡتَأۡنِسُواْ وَتُسَلِّمُواْ عَلَىٰٓ أَهۡلِهَا﴾.

شاه صاحب لیکي: «که سپین سرې بوډۍ ښځې پخپلو کورونو کې په لږو ضرورتو کالیو (جامو) کې لکه کمیس پرتوګ ټکرۍ اوسیږي؛ نو درست دی، او که په پوره پرده کې واوسي؛ نو لا بهتر دی»، او کله چې له کوره د باندې وځي؛ که زائد کالي مثلاً برقع او نور له خپله ځانه لرې کړي؛ نو هیڅ مضایقه نه لري، په دې شرط سره چې په هغو کالیو د زینت اظهار نه وي، چې د هغې د پټ ساتلو حکم د ﴿وَلَا يُبۡدِينَ زِينَتَهُنَّ﴾ الآیة ـ په آیت کې ورکړی شوی دی، له دې نه د دې خبرې اندازه په ښه شان سره کېدی شي، چې قرآنکریم د ځوانو ښځو د پردې او ستر په متعلّق څه منشأ لري؟ یعنې دغه خو د فتنې مخې نیولو او انسداد ظاهري انتظامات دي، پاتې شوې هغه خبرې چې د پردې په منځ کې کیږي، او د فتنې اسباب او عوامل څېړې (پیدا کیږي)؛ نو ښه وپوهیږئ چې الله تعالی د ګردو خبر اوري، او پر هر شي ښه خبردار دی، او سم له هغو به د هر چا سره معامله کوي.

لَيۡسَ عَلَى ٱلۡأَعۡمَىٰ حَرَجٞ وَلَا عَلَى ٱلۡأَعۡرَجِ حَرَجٞ وَلَا عَلَى ٱلۡمَرِيضِ حَرَجٞ وَلَا عَلَىٰٓ أَنفُسِكُمۡ أَن تَأۡكُلُواْ مِنۢ بُيُوتِكُمۡ أَوۡ بُيُوتِ ءَابَآئِكُمۡ أَوۡ بُيُوتِ أُمَّهَٰتِكُمۡ أَوۡ بُيُوتِ إِخۡوَٰنِكُمۡ أَوۡ بُيُوتِ أَخَوَٰتِكُمۡ أَوۡ بُيُوتِ أَعۡمَٰمِكُمۡ أَوۡ بُيُوتِ عَمَّٰتِكُمۡ أَوۡ بُيُوتِ أَخۡوَٰلِكُمۡ أَوۡ بُيُوتِ خَٰلَٰتِكُمۡ أَوۡ مَا مَلَكۡتُم مَّفَاتِحَهُۥٓ أَوۡ صَدِيقِكُمۡۚ لَيۡسَ عَلَيۡكُمۡ جُنَاحٌ أَن تَأۡكُلُواْ جَمِيعًا أَوۡ أَشۡتَاتٗاۚ فَإِذَا دَخَلۡتُم بُيُوتٗا فَسَلِّمُواْ عَلَىٰٓ أَنفُسِكُمۡ تَحِيَّةٗ مِّنۡ عِندِ ٱللَّهِ مُبَٰرَكَةٗ طَيِّبَةٗۚ كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ ٱللَّهُ لَكُمُ ٱلۡأٓيَٰتِ لَعَلَّكُمۡ تَعۡقِلُونَ ٦١

نشته پر ړانده هیڅ حرج (مشقّت)، او نه پر ګوډ هیڅ حرج (محنت او وبال)، او نه په رنځور هیڅ حرج (سختي او ملامتي)، او نشته پر نفسونو ځانونو ستاسې هیڅ حرج (کلفت)؛ چې وخورئ تاسې له کورونو خپلو (یا له کورونو د اولادو او عیالو خپلو)، یا له کورونو د پلرونو خپلو، یا له کورونو د میندو خپلو، یا له کورونو د وروڼو خپلو، یا له کورونو د خویندو خپلو، یا له کورونو د ترونو خپلو، یا له کورونو د عمو (تروریانو) خپلو، یا له کورونو د ماماګانو خپلو، یا له کورونو د خالو (تورېانو) خپلو، یا (له کورونو د هغه چا) چې مالکان شوي یئ تاسې د کلیګانو (کنجیانو) د هغه (او د هغو متصرّفان یئ)، (یا له کورونو) د دوستانو خپلو، نشته پر تاسې هیڅ ګناه (وبال) په دې چې وخورئ (طعام ټول) سره یو ځای یا ببل ببل، نو کله چې ننوځئ تاسې (دغو مذکورو) کورونو ته؛ پس سلام اچوئ تاسې پر ځانونو خپلو، پېشکشي ده ثابته له (جانبه د) الله مبارکه طیبه (برکتناکه پاکیزه)، همداسې (لکه چې دغه تېر بیان یې وفرمایه)؛ ښکاره بیانوي الله تاسې ته آیتونه (د حکمت او احکام خپل) ښایي چې تاسې عقل وچلوئ (په خیر او شر).

تفسير: يعني د هغو كارونو له كولو څخه دغه أهل الابتلاء معاف دي چې په کې تکليف وي، مثلاً جهاد، حج، جمعه او جماعت او نور داسې شيان، (كذا في الموضح).

يا يې دا مطلب دی، چې د دغو معذروانو محتاجانو په خوراک کې له روغو خلقو سره هيڅ تکليف او حرج نشته، ځکه چې د جاهليت په زمانه کې به يې داسې محتاجان او معذوران نه پرېښوول، چې له اغنياوو او روغو خلقو سره ډوډۍ وخوري، د دوی په زړه کې به داسې خبرې ګرځېدې چې البته دغه خلق له دې نه کرکه او نفرت کوي، چې له مونږ سره ډوډۍ وخوري، يا ځمونږ له ځينو اوضاعو او حرکاتو څخه لکه چې دوی ته ايذاء او ضرر ورورسيږي، او په واقع سره چې ځينو ته له دې نه نفرت او وحشت هم پېدا کېده، ځينو مسلمانانو ته له ډېرې اتقاء داسې خيال پېدا کېده، چې د داسې معذورانو او مريضانو سره په يو ځای خوراک کولو کې شايد د مساوات او عدل اصول قائم پاتې نشي، ړوند د خوراک ګرد شيان نشي موندلی، ګوډ امکان لري چې په ځنډ (تأخير) سره راشي، او په مناسب ځای کې نشي کېناستی، د رنځورانو خبره خو د خوځولو نه ده، نو بناء عليه له هغوی سره يې په يو ځای کېناستلو کې احتياط کاوه، څو د دوی حق تلف نشي.

﴿أَوْ مَا مَلَكْتُم مَّفَاتِحَهُ﴾ يعني ستاسې تر تصرّف لاندې ايښې شوي دي، مثلاً يو سړی بل سړی د خپل شي وکيل يا محافظ ګرځوي، او دی که له هغه څخه څه شی د معروف په کومه اندازه خوري او څښي؛ نو مجاز دي.

د سلام اچولو تقييد يې وفرمايه د ملاقات په وخت کې؛ ځکه چې له دې نه بله کومه ښه دعاء نشته، هغه خلق چې سلام نه اچوي، او د هغه په ځای نور الفاظ له خپله ځانه جوړوي، يا د نورو پردیو اقوامو او مللو تقليدونه کوي؛ نو د دوی دغه تجاويز او تقاليد له سره د الله تعالى له دغه حکمه او تجويزه نشي بهتر کېدی.

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِذَا كَانُوا مَعَهُ عَلَىٰ أَمْرٍ جَامِعٍ لَّمْ يَذْهَبُوا حَتَّىٰ يَسْتَأْذِنُوهُ ۚ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَأْذِنُونَكَ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ ۚ فَإِذَا اسْتَأْذَنُوكَ لِبَعْضِ شَأْنِهِمْ فَأْذَن لِّمَن شِئْتَ مِنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمُ اللَّهَ ۚ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٦٢﴾

بېشکه همدا خبره ده چې مؤمنان هغه کسان دي، چې ايمان يې راوړی دی پر الله او (په) رسول (د الله)، او کله چې وي دوی له دغه (رسُول) سره پر کوم کار جمع کوونکي (د خلقو لکه جمعه ـ جهاد يا جرګه)؛ نو نه ځي (پخپل سر) تر هغه پورې چې اذن وغواړي له دغه (رسول الله) نه، بېشکه هغه کسان چې اذن غواړي له تانه (ای ځما رسوله)؛ دوی هغه کسان دي چې کامل ايمان يقين لري پر الله او رسول د الله (او مني يې)، پس کله چې اذن وغواړي دوی له تانه (ای رسوله ځما تللو ته) لپاره د ځينو کارونو خپلو؛ پس اذن ورکړه هغه چاته چې خوښه وشي ستا له دوی نه (د اذن ورکولو)، او مغفرت وغواړه د دوی لپاره له الله تعالى، بېشکه الله ښه بخښونکی (د خطيّاتو) ډېر رحم کوونکی دی.

تفسير: يعني پوره ايمان لرونکي هغه دي چې د محمد رسو ل الله په غوښتلو سره ژر حاضريږي، او کله چې په کوم اجتماعي کار کې شريک او ملګری شي، لکه جمعه، عيدين، جهاد، د مشورې مجالس او نور؛ نو بې له اجازې ترې نه ځي، او په خپل سر ترې نه پاڅيږي، همدغه کسان هغه ذوات دي، چې په کاملې او صحيحې معنی سره د الله تعالى او د رسول الله أحکام مني، او د دوی پوره مطيعان دي.

لَا تَجْعَلُوا دُعَاءَ الرَّسُولِ بَيْنَكُمْ كَدُعَاءِ بَعْضِكُمْ بَعْضًا ۚ قَدْ يَعْلَمُ اللَّهُ الَّذِينَ يَتَسَلَّلُونَ مِنْكُمْ لِوَاذًا ۚ فَلْيَحْذَرِ الَّذِينَ يُخَالِفُونَ عَنْ أَمْرِهِ أَنْ تُصِيبَهُمْ فِتْنَةٌ أَوْ يُصِيبَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٦٣﴾

مه ګرځوئ (مه ګڼئ ای مؤمنانو ! بلنه) دعاء د رسول پخپلو منځونو کې پشان د دعاء (بلنې) د ځینو د تاسې ځینو نورو ته (بلکه د رسول د بلنې اجابت ضرور وکړئ)، په تحقیق معلوم دي الله ته هغه کسان (هم) چې کښېږي یو یو دوه دوه پټ د باندې وځي له تاسې، په دې حال چې یو له بله ځان سره پنا کوي او وځي، پس ودې ویرېږي هغه کسان چې مخالفت کوي له امره (حکمه) د دغه (رسول ځما) له دې نه چې ورسېږي دوی ته څه فتنه (آفت په دنیا کې)، یا ورسېږي دوی ته عذاب دردناک (په آخرت کې).

تفسیر: یعنې د رسول الله صلی الله علیه وسلم پر غوښتلو حاضر کېدل فرضېږي، ځکه چې د رسول الله غوښتل د نورو د غوښتلو په شان نه دي، او ښایي چې تل د رسول الله صلی الله علیه وسلم د دعوت ځواب په «لبّیک» سره ووایي، که د رسول الله صلی الله علیه وسلم په دعوت نه حاضرېږي؛ نو ښایي چې د دوی له ښېرا څخه وویرېږي، ځکه چې د دوی ښېرا د نورو انسانانو په شان نه ده، او په مخاطباتو کې دې هم د رسول الله صلی الله علیه وسلم د ادب او د عظمت او عزّت پوره لحاظ او رعایت وکړ شي، او د نورو عوامّو خلقو په شان «یا محمد» یا نورو عادي الفاظو سره دې خطاب ورنه کړی شي، بلکه د «یا نبي الله !»، «یا رسول الله !» په شان تعظیمي القابو سره دې مخاطب وګرځولی شي.

دغه کسان چې د نبوي مجلسه د باندې وتل؛ هغه منافقان وو چې پر دوی پند اونصیحت اورېدل ډېر سخت او شاقّ وو، هر کله چې دوی موقع موندله؛ سترګې به یې غولولې، او ښوی بې له اجازې له مجلس څخه د باندې تښتېدل، مثلاً هر کله چې به کوم مسلمان د خپل ضرورت له کبله له پیغمبر صلی الله علیه وسلم په اجازه له مجلس څخه تللو نو دوی به هم خپل ځان له هغه سره ننبلاوه، یا د ده په سیوري کې به یې خپل ځان ښوی تېراوه، نو د دې په نسبت داسې فرمایي چې: تاسې له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه څه خپل ځان پټوئ، پاک الله ته خو ستاسې ګرد حال احوال معلوم دي.

﴿فَلْيَحْذَرِ الَّذِينَ يُخَالِفُونَ﴾ یعنې د الله تعالی او د رسول الله صلی الله علیه وسلم له احکامو څخه مخالفت کوونکي ته خوف او وېره پکار ده، چې د دوی په زړونو کې د کفر او نفاق او د نورو فتنو نیالګي (جړې) د تل لپاره ښخ او بنسټ (بنیاد) ونه نیسي، او د هغه لامله د دنیا په کوم دردناک عذاب کې اخته او مبتلا شي.

أَلَا إِنَّ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۖ قَدْ يَعْلَمُ مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ ۖ وَيَوْمَ يُرْجَعُونَ إِلَيْهِ فَيُنَبِّئُهُمْ بِمَا عَمِلُوا ۗ وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٦٤﴾

واورئ خبردار او پوه شئ چې بېشکې خاص الله لره دي هر هغه څه چې په اسمانونو او ځمکو کې دي (سره له اسمانونو او ځمکې ملکا خلقًا وعبیدًا)، په تحقیق معلوم دي (الله ته) هر هغه څه چې تاسې پرې یئ (له اخلاصه او نفاقه) او (معلومه ده الله ته) هغه ورځ چې وروستلی شي (دغه خلق) الله، پس خبردار به کړي (الله) دوی پر هغو عملونو چې دوی کړي دي (له خیر او له شره) او الله پر هر څیز باندې، ښه عالم دی.

تفسیر: یعنې ممکن دي چې د مخلوق له سترګو څخه په پټه کوم کار وکړئ، لیکن د الله تعالی څخه ستاسې هیڅ حال او احوال نشي پټ پاتې کېدی، او نه د الله تعالی له اسمانونو او له ځمکو څخه چېرې وتلی او تښتېدلی او پټېدلی شئ،

الله تعالی همغسې چې ستاسې له دغه موجوده حالت څخه عالم او با خبر دی؛ همداسې د هغې ورځې له مجازاتو څخه هم پوره عالم او خبردار دی، کله چې ګرد مخلوقات به د حساب او کتاب لپاره د ده په لوري بیول کیږي، او د دوی د هر یوه په مخ کې به د ده د یوې یوې ذرې عمل حساب او کتاب په واضح او ښکاره ډول ایښود کیږي، نو د داسې علیم الکلّ او مالک الکلّ له سزا څخه به مجرم چېرې نجات وموندلی شي؟.

تمّت سورة النور بفضل الله وتوفيقه.

سُورَةُ الفُرقَانِ

«د (الفرقان) سورت مکّي دی، پرته له (۶۸، ۶۹، ۷۰) آیتونو چې مدني دي، (۷۷) آیتونه، (۶) رکوع لري، په تلاوت کې (۲۵)، په نزول کې (۴۲) سورت دی، وروسته د «یس» له سورته نازل شوی دی».

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

تَبٰرَكَ الَّذِيْ نَزَّلَ الْفُرْقَانَ عَلٰى عَبْدِهٖ لِيَكُوْنَ لِلْعٰلَمِيْنَ نَذِيْرَا ۙ﴿۱﴾

ډېر برکتناک څښتن (خاوند) د ډېر خیر او پورته دی هغه (ذات) چې نازل کړی یې دی قرآن په بنده خپل (محمد) لپاره د دې چې شي دی خلقو ته ویروونکی (له جحیمه).

تفسیر: «فرقان» (د فیصلې کتاب) یې وفرمایل، دغه قرآن ته چې د حق او باطل آخري فیصله او د حلالو او حرامو سره بېلتون په ښکاره ډول سره کوي، یعنې قرآن عظیم الشأن ځکه جهان ته د کفر او عصیان له بدې خاتمې خبر ورکونکی دی، لکه چې په دغه سورت کې «د مکذبینو» او معاندینو ذکر ډېر شوی دی، ښایي د هغه له خاطره دلته د «نذیر» صفت یې بیان فرمایلی وي، او «بشیر» یې نه دی یاد کړی، او د «للعالمین» په لفظ سره یې دا راښکاره کړي دي چې دغه قرآن یواځې د عربو امیونو ته لکه چې ځینې خلق وایي؛ نه دی نازل شوی، بلکه د ځکردو پېریانو او انسانانو د هدایت او اصلاح لپاره نازل شوی دی.

الَّذِيْ لَهٗ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَلَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَّلَمْ يَكُنْ لَّهٗ شَرِيْكٌ فِي الْمُلْكِ وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ فَقَدَّرَهٗ تَقْدِيْرًا ﴿۲﴾

هغه (الله) چې خاص همده ته دی ملک سلطنت د آسمانونو او د ځمکې، او نه یې دی نیولی هیڅ ولد، او نشته ده ته شریک په ملک سلطنت کې، او پیدا کړي دي الله هر شی، پس په اندازه کړي یې دي هغه (شی) په اندازه کولو سره.

تفسیر: یعنې جنس، نوع، قد، رنګ، خوی، عمر، اجل، عمل، رزق، حیات، ممات، مکان، زمان، او نور دا ټول یې په یوه مقدار په لوح محفوظ کې لیکلي دي، او هر څیز یې په یوه خاصه اندازه او هیئت سره اینبي او پیدا او تیار کړي دي، چې له هغو ځخه همغه خواص او افعال ظاهریږي، چې د هغوی لپاره همغه پیدا شوي دي، او هیڅ یو څیز له خپلې دائرې ځخه د باندې قدم نشي کېښودی، او نه پخپلو حدودو کې د عمل او تصرّف د فطري موزونیت په لحاظ د لږ تزیید او تنقیص ځای په کې شته، او نه د هغه په کوم وصف او خصوصیت کې د اعتراض او ګوتې کېښودلو موقع شته، د ساینس لوی لوی پوهان د ده د حکمت په سیندونو کې غوتې وهي، خو په پای (آخر) کې دوی په دغه وینا سره مقر او معترف کیږي: ﴿صُنْعَ اللّٰهِ الَّذِيْٓ اَتْقَنَ كُلَّ شَيْءٍ﴾ ﴿فَتَبٰرَكَ اللّٰهُ اَحْسَنُ الْخٰلِقِيْنَ﴾.

وَاتَّخَذُوْا مِنْ دُوْنِهٖٓ اٰلِهَةً لَّا يَخْلُقُوْنَ شَيْـًٔا وَّهُمْ يُخْلَقُوْنَ وَلَا يَمْلِكُوْنَ لِاَنْفُسِهِمْ ضَرًّا وَّلَا نَفْعًا وَّلَا يَمْلِكُوْنَ مَوْتًا وَّلَا حَيٰوةً وَّلَا نُشُوْرًا ﴿۳﴾

او نيولي دي دغو (کفّارو) بې له الله نور معبودان چې نشي پيدا کولی (دغه معبودان) هيڅ شی، حال دا چې دوی پخپله پيدا کاوه شي، او نه دي مالکان لپاره د ځانونو خپلو د ضرر (د دفع کولو)، او نه د نفعې (د رسولو)، او نه دي مالکان په وژلو د چا، او نه په ژوندي کولو د چا، او نه په بيا ژوندي پورته کولو د مړيو (له قبورو بعث ته).

تفسير: يعنې د څومره ظلم، تعجّب او حيرت مقام دی، چې داسې مطلق قادر کافي نه ګڼي، او خپلو ځانونو ته د نورو معبودانو او حاکمانو تجويزونه کوي، او داسې تصوّر کوي چې ګواکې دوی هم د الله تعالی په حکومت کې د برخې خاوندان دي، حال دا چې د هغو بېچارګانو خپل وجود هم له خپله کوره نه دی، او نه پر خپل ځان د تصرّف او اختيار خاوندان دي، او نه د کومې ذرې شي د پيدا کولو واک او اختيار لري، او نه ژوندي کول او وژل د دوی په قبضه او واک کې دي، او نه په خپل مستقبل اختيار سره چاته لږ څه نفع يا نقصان رسولی شي، بلکه د خپلو ځانونو لپاره هم د يوې ذرې په برابر د ګټې (فائدې) د حاصلولو يا له نقصان ځنې د ځان ساتلو هم قوّت او قدرت نه لري، نو د داسې ضعيفو، عاجزو او مجبورو شيانو د الله تعالی سره شريک بلل څومره لوی سفاهت او انتهايي بېحيايي ده.

وَقَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْٓا اِنْ هٰذَآ اِلَّآ اِفْكُ ِۨافْتَرٰىهُ وَاَعَانَهٗ عَلَيْهِ قَوْمٌ اٰخَرُوْنَ ۚ فَقَدْ جَآءُوْ ظُلْمًا وَّزُوْرًا ۝۴

او وايي هغه کسان چې کافران شوي دي: نه دی دا (قرآن) مګر دروغ دی، چې له ځانه يې جوړ کړی دی دغه (محمد)، او کومک ورسره کړی دی په دې (دروغ جوړولو کې) قومونو نورو، (نو فرمايي الله): پس په تحقيق راتلل کړي دي (دغو کفّارو) په ظلم او په دروغو سره.

تفسير: يعنې کافرانو به ويل چې دا تشی د خولی خبری دي چې قرآن د الله تعالی کتاب دی معاذ الله محمد صلی الله عليه وسلم دځو تنو يهودانو په مدد يو کلام تيار کړي دی او هغه له خپله ځان جوړ کړي دروغ د الله تعالی په طرف مسوب کوی دي نو الله تعالی ورته وفرمايل چې له دی نه به لوی ظلم او دروغ نور څه وي چې داسی معجز کلام او حکيم کتاب ته چې د هغه صداقت او عظمت له لمر څخه زيات روښان دي افتراء او دروغ وويل شي.

وَقَالُوْٓا اَسَاطِيْرُ الْاَوَّلِيْنَ اكْتَتَبَهَا فَهِيَ تُمْلٰى عَلَيْهِ بُكْرَةً وَّاَصِيْلًا ۝۵

او وايي (کفّار) دا قصې دي د ړومبنيو خلقو چې ليکلي دي هغه (محمد) پر ليکونکو، پس هغه لوستل کيږي په ده (لپاره د ليکلو) سبا او بېګا.

تفسير: يعنې کفّارو به داسې ګڼل چې محمد صلی الله عليه وسلم له اهل الکتاب څخه څه قصې او خبرې اوربدلې دي، او د هغو يادداشت يې نيولی دی، يا په بل چا باندې يې د هغو يادداشت اخيستی دی، چې هم هغه يادداشتونه شپه او ورځ د ده په مخ کې پراته دي او يادوي يې، او بيا يې په نويو نويو اسالیبو اړوي راړوي، نور هيڅ شی نه دی.

قُلْ اَنْزَلَهُ الَّذِيْ يَعْلَمُ السِّرَّ فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۭ اِنَّهٗ كَانَ غَفُوْرًا رَّحِيْمًا ۝۶

ووايه (ای محمده ! دغو کفّارو ته: نه ده داسې، بلکه) نازل کړی دی دا قرآن هغه (الله) چې عالم دی په هرو پټو چې په اسمانونو او په ځمکه کې دي، بېشکه چې الله دی ښه مغفرت کوونکی (د خطيّاتو) ډېر رحم کوونکی دی.

تفسير: يعنې دغه پاک قرآن پخپله راښيي چې هغه د کوم انسان يا د کومې ټولنې له خوا جوړ شوی دی؟ که نه دی؟ داسې نه دی چې تاسې يې وايئ، بلکه دغه عظيم الشأن قرآن پخپله دا خبره ثابتوي چې دغه د هم هغه الله تعالی له

جانبه نازل شوی دی، چې د ده د علمي احاطې څخه د اسمانونو او د ځمکو هیڅ یو شی نشي خارجېدلی، د ده معجز کلام، فصاحت او بلاغت، علوم او معارف، غیبیه اخبار، احکام او قوانین، او هغه مکنونه چې د هغو اعماقو او زاویاوو ته هیڅوک بې د الله له توفیقه نشي رسېدلی، او ګرد عقول او افهام د هغو له پوهې عاجز او ناتوانه دي، پخپله الله تعالی دغه خبره صافه څرګندوي چې دغه د کوم محدود علم والا انسان بیان یا د کوم جعلي جمعیت کلام نه دی، بلکه دغه قرآن يې پخپل بخښش او مهربانۍ سره نازل کړی دی (موضح القرآن).

وَقَالُوْا مَالِ هٰذَا الرَّسُوْلِ يَاْكُلُ الطَّعَامَ وَيَمْشِيْ فِي الْاَسْوَاقِ ۭ لَوْلَآ اُنْزِلَ اِلَيْهِ مَلَكٌ فَيَكُوْنَ مَعَهٗ نَذِيْرًا ۝ اَوْ يُلْقٰٓى اِلَيْهِ كَنْزٌ اَوْ تَكُوْنُ لَهٗ جَنَّةٌ يَّاْكُلُ مِنْهَا ۭ وَقَالَ الظّٰلِمُوْنَ اِنْ تَتَّبِعُوْنَ اِلَّا رَجُلًا مَّسْحُوْرًا ۝

او وایي (کُفّار) چې څه دي دغه رسول ته چې خوري طعام، او ګرځي په بازارونو کې (لکه نور خلق لپاره د طلب د معاش)، ولې نه نازلاوه شي ده ته یو ملک، پس شي دغه (ملک) له دغه (رسول) سره ویروونکی (د کفّارو له جحیمه)؟. یا (ولې نه) غورځولی کیږي ده ته خزانه (له آسمانه)؟ یا (ولې نه) کیږي ده ته یو باغ چې خوري له (مېوو او حاصلاتو د) هغه، او وایي (دغه) ظالمان (مؤمنانو ته) چې متابعت نه کوئ تاسې مګر د یوه سړي چې سحر پرې کړی شوی دی (او مغلوب العقل دی).

تفسیر: یعنې کفّارو به دغسې ویل کله چې دغه د نبوّت مدعي ځمونږ په شان ډوډۍ خوري، او ځمونږ په شان د بیع او شراء (پیرودلو او پلورلو) لپاره بازارونو ته ځي؛ نو ځمونږ او د ده په منځ کې څه فرق پاتې شو؟ که دی په رښتیا سره رسول وي؛ نو ښایي د پرښتو په شان له خوراکونو او له څښلو اود دنیوي معاشونو له جګړو او جنجالونو څخه لرې او خلاص وي.

یعنې که د پرښتو فوځونه ورسره نه وي؛ نو اقلاً د پاک الله له طرفه یوه دوه پرښتې خو تش د ده د تصدیق او د رُعب او داب قائمولو لپاره د ده سره تل ګرځېدی او اوسېدی، چې د هغې د لیدلو څخه به هرومرو خلق ورته متمائل کېدل، ښه که پرښتې د ده سره نشته؛ نه دې وي، خو له دې دعوی سره دا خبره متناسبه وه، چې ده اقلاً له اسمانه د سرو زرو یا سپینو زرو کومه غیبي خزانه موندلې او وررسېدلې وی، چې له هغې ځنې ده په خلاص لاس سره ښه مال او دولت صرفولی او د بازار له تګ راتګ او د معاش د تحصیل له جنجاله خلاص وی، د ګردو خلقو فکر او توجّه يې د دغې ورکړې او سخا له پلوه خپل ځان ته ورکش کړي وی، خیر ! که دغه هم ورسره نشته؛ نو د عادي مشرانو او معمولي رئیسانو او د ځمکې د خاوندانو په شان د انګورو (کورو) او خرماوو (کجورو) او د نورو مېوو له باغونو څخه د یوه باغ خاوند خو وی، چې له هغه څخه يې که نورو ته څه شی نه ورکولی؛ اقلاً دی پخپله خو د خوړلو او څښلو او خپلو نورو ضروریاتو څخه بې فکره او بې پروا کېدی، نو هر کله چې له دغو ګردو شیانو څخه د هیڅ یو څیز مالک نه دی نو څرنګه باور او یقین کولی شو مونږ پری چې دالله تعالی رسول دي، نو معلومه شوه چې دده ماغزه خراب دي او یا بل چا پرې کوډی او جادو کړي دی.

اُنْظُرْ كَيْفَ ضَرَبُوْا لَكَ الْاَمْثَالَ فَضَلُّوْا فَلَا يَسْتَطِيْعُوْنَ سَبِيْلًا ۝

وګوره (ای محمده !) څرنګه بیانوي (ترې دغه معاندان) تاته مثالونه (د شعر، سحر، کذب) پس ګمراهان شول دوی، پس طاقت نه لري دوی (حق ته د موندلو) د لارې.

تفسير: يعنې کفار کله وايي: د ده خبرې محض مفترياتې دي، کله دعوی کوي چې نه ! دی دغه خبرې له نورو څخه زده کوي، او بيا يې په خپل قالب کې اچوي، کله دوی ته مسحور وايي، کله يې ساحر بولي، کله کاهن، کله شاعر، کله يې مجنون ګڼي، دغه اضطراب او وارخطايي پخپله دغه خبره څرګندوي چې له دغو خبرو ځنې يوه خبره هم پر دوی نه منطبقه کيږي، نو ځکه د دوی فکر هم پر يوه خبره نه دی ټينګ شوی، او د الزام لګولو هيڅ يوه چاره او لاره يې نه ده موندلې، هغه کسان چې د انبياوو عليهم السلام په شان کې داسې سپين سترګي او ګستاخي او بې ادبي کوي او ګمراه کيږي؛ د دوی د هدايت په نسبت نور هيڅ توقّع او هيله نشته.

تَبٰرَكَ الَّذِيْٓ اِنْ شَآءَ جَعَلَ لَكَ خَيْرًا مِّنْ ذٰلِكَ جَنّٰتٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ ۙ وَيَجْعَلْ لَّكَ قُصُوْرًا ۝۱۰

ډېر لوی برکتناک څښتن (خاوند) د ډېر خير او پورته دی هغه (ذات) که اراده وفرمايي؛ ګرځوي به تاته (په دنيا کې) خير بهتر غوره له دغې (خزانې او باغونو، داسې) باغونه چې بهيږي له لاندې (دو نو) د هغو ويالې، او ګرځوي به تاته (په دغو باغونو کې) بنګلې.

تفسير: يعنې د الله تعالی په خزانه کې هيڅ تقليل او کمی نشته، که الله جل جلاله اراده وفرمايي، يو باغ څه شی دی، ډېر زيات باغونه به له دغو اوصافو او صفاتو څخه لا ښه درعنايت کړي، چې دغه خلق د هغه مطالبه کوي، بلکه الله تعالی پر دې هم قادر دی، چې د آخرت هغه ګرد باغونه او نهرونه او حور او قصور اونور چې درکول کيږي؛ همدلته درعطاء کړي، ليکن د الله تعالی حکمت بالفعل د دې خبرې مقتضي نه دی، ځکه که د دغو معاندينو هم دغه ګردې غوښتنې او فرمايشونه هم پوره او تکميل کړل شي؛ خو بيا هم دوی د حق منونکي او د صداقت قبلوونکي نه دي، باقي د رسول الله صلی الله عليه وسلم د صداقت د تثبيت لپاره هغه دلائل او معجزات چې دروړاندې کړی شوي؛ هغه کافي دي.

بَلْ كَذَّبُوْا بِالسَّاعَةِ ۣ وَاَعْتَدْنَا لِمَنْ كَذَّبَ بِالسَّاعَةِ سَعِيْرًا ۝۱۱

بلکه نسبت د دروغو کوي (کفّار) په قيامت باندې (چې نشته)، او تيار کړی دی مونږ لپاره د هغه چا چې نسبت د دروغو کوي په قيامت باندې سخت اور (د دوزخ).

تفسير: يعنې دغه خلق چې د هغو شيانو مطالبه کوي؛ هغه في الحقيقت د حق د طلب په نيت نه دي، بلکه محض د شرارت لپاره داسې کوي، او د دوی د دې شرارت سبب دا دی چې هغوی تر اوسه پورې په قيامت او د قيامت په سزا او جزا يقين او باور نه لري، نو دوی دې دغه خبره ښه په ياد ولري، چې د دوی له دغه تکذيبه څخه هيڅ شی نه جوړيږي، او قيامت خامخا راتلونکی دی، او د مکذبينو لپاره هغه د اور بنديخانه چې لا له پخوا څخه تياره کړی شوې ده؛ دوی خامخا په همغې کې لويدونکي دي.

اِذَا رَاَتْهُمْ مِّنْ مَّكَانٍۢ بَعِيْدٍ سَمِعُوْا لَهَا تَغَيُّظًا وَّزَفِيْرًا ۝۱۲

کله چې ووينې (دغه اور) دوی له هغه ځآی لرې؛ نو اوري به دوی (دغه اور) لره خوټکېدل (له ډېره قهره) او غورېدل (له ډېره غضبه).

تفسير: يعنې د دوزخ اور په محشر کې کله چې جهنّميان له لرې څخه ووينې؛ په ډېر جوش او خروش راځي، د هغه له غضبناکو غږونو او خوفناکو نارو سورو او بدرنګه خوټکېدلو څخه د ډېرو زورورو مېړو او زړه ورو سړيو تريخي چوي، او لړمون خوړيني کيږي.

وَإِذَآ أُلْقُوا۟ مِنْهَا مَكَانًا ضَيِّقًا مُّقَرَّنِينَ دَعَوْا هُنَالِكَ ثُبُورًا ﴿١٣﴾

او کله چې وغورځولی شي (کفّار) له دوزخ نه په ځای تنګ کې، په دغه حال کې چې (څو تنه یو ځای سره نژدې په ځنځیرو) سره تړلي شوي وي؛ نو په دغه ځای بولي دوی هلاک (خپل)، د هلاکت غوښتلو چیغې به وهي.

تفسیر: یعنې په دوزخ کې به د هر مجرم لپاره ځان ته ځای وي، چې له هغه ځخه به له سره نشي خوځېدی، او د یوه نوعیت څو څو مجرمان به په یوه ځنځیر کې سره تړل کیږي، په دغه وخت کې به مجرمین د مصیبت او عذاب له وېرې مړک ته ناري وهي، چې کاشکې مړکی راشي، او مونږ ته له دغو مصائبو او بلیّاتو ځخه نجات راکړي.

(نو وبه ویل شي دغو کفّارو ته له جانبه د الله تعالی جل وعلا شأنُه وعظم برهانُه داسې چې:)

لَّا تَدْعُوا۟ ٱلْيَوْمَ ثُبُورًا وَٰحِدًا وَٱدْعُوا۟ ثُبُورًا كَثِيرًا ﴿١٤﴾

مه غواړئ مه بولئ تاسې نن ورځ هلاکت یو، او وبولئ تاسې هلاکتونه ډېر (ځکه چې عذاب مو ډېر اقسام لري).

تفسیر: یعنې که یو کرت مړه شو، او له دغه مصیبت ځخه خلاصی وموږ؛ ځکه په هره ورځ کې له زرو کرتو ځخه زیات له مړکه بد حال راپه برخه کیږي (موضح القرآن).

قُلْ أَذَٰلِكَ خَيْرٌ أَمْ جَنَّةُ ٱلْخُلْدِ ٱلَّتِى وُعِدَ ٱلْمُتَّقُونَ ۚ كَانَتْ لَهُمْ جَزَآءً وَمَصِيرًا ﴿١٥﴾ لَّهُمْ فِيهَا مَا يَشَآءُونَ خَٰلِدِينَ ۚ كَانَ عَلَىٰ رَبِّكَ وَعْدًا مَّسْـُٔولًا ﴿١٦﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) آیا دغه (خیر بهتر غوره دی) یا هغه جنّت د همېشه والي چې وعده کړی شوې وه (د دغه جنت) له پرهېزګارانو سره، چې دی (هغه جنّت په علم د الله کې) دوی ته جزاء (بدل) د عمل او ځای د ورتلو. شته دوی ته په دغه (جنّت) کې هر څه چې غواړي دوی حال دا چې تل به وي دوی په کې، دی (دخول د جنّت سره له خلوده) پر رب ستا موعوده (وعده کړی شوې تفضّلاً له جانبه د الله) غوښتلی شوی (له جانبه د مؤمنانو).

تفسیر: یعنې د مکذبینو انجام مو واورېد، اوس تاسې پخپله د دغې خبرې فیصله وکړئ، چې آیا دغه موخوښ او پسند دی؟ که هغه وعده چې له متّقینو مؤمنینو سره له جانبه د الله تعالی کړی شوې ده؟ (او غوښتلې شوې ده له جانبه د مؤمنانو، او مؤمنان به هم) همغه شی غواړي چې د دوی له مرتبې سره وړ، لایق او مناسب وي.

له ﴿وَعْدًا مَّسْـُٔولًا﴾ ځخه حتمي وعده مراده ده، چې الله تعالی هغه پخپل فضل او کرم سره پخپله ذمه اخیستې ده، یا دا مطلب چې متّقین به د هغې وعدې د ایفاء سوال وکړي، چې یقیناً به پوره کیږي، لکه چې په دعاء کې راغلي دي: ﴿رَبَّنَا وَاٰتِنَا مَا وَعَدْتَّنَا عَلٰى رُسُلِكَ وَلَا تُخْزِنَا يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ۭ اِنَّكَ لَا تُخْلِفُ الْمِيْعَادَ﴾.

وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ فَيَقُولُ ءَأَنتُمْ أَضْلَلْتُمْ عِبَادِى هَٰٓؤُلَآءِ أَمْ هُمْ ضَلُّوا۟ ٱلسَّبِيلَ ﴿١٧﴾

او (یاده کړه ای محمده هغه) ورځ چې راجمع به کړي (الله) دغه (کفّار) او هغه (باطل معبودان) چې عبادت کاوه دوی غیر له الله (هغوی ته)، پس وبه وایي (الله دغو معبودانو ته:) آیا تاسې ګمراه

کړي وو بندګان ځما دغه (چې مشرکان) دي؟ او که دوی پخپله ورکه کړې وه لاره (د حق بې له سعيې د تاسې)؟.

تفسير: يعنې دغه خو عابدينو ته اورول کيږي، او بالوسيله به له معبودانو څخه پوښتنه کيږي، چې آيا تاسې دوی ته د شرک يا د خپل عبادت دعوت او ترغيب ورکړی وو؟ يا دوی له خپله جهله او حماقته او غفلته او بې توجهۍ څخه ګمراه شوي دي.

قَالُوْا سُبْحٰنَكَ مَا كَانَ يَنْۢبَغِيْ لَنَآ اَنْ نَّتَّخِذَ مِنْ دُوْنِكَ مِنْ اَوْلِيَآءَ

وبه وايي (معبودان) چې: پاکي ده تاته له شريکه او له عيوبو، نه ښايېږي مونږ ته دا چې ونيسو مونږ غير له تا نه (يا الله) هيڅ دوستان.

تفسير: يعنې يا الله ! مونږ څه قوت، قدرت او مجال درلود چې ستا د مقدّس ذات څخه په ځنګ شوي نور کسان خپل ملګري يا دوستان نيولي وي؟ بيا کله چې مونږ د خپلو نفسونو لپاره ماسوا له تا بله کومه هيله او اسره او اميد نه درلود؛ نو نورو ته به مو ولې داسې حکم ورکاوه چې راشئ مونږ خپل معبود او مقصود او حاجت ورکوونکي وګڼئ؟.

وَ لٰكِنْ مَّتَّعْتَهُمْ وَ اٰبَآءَهُمْ حَتّٰى نَسُوا الذِّكْرَ ۚ وَ كَانُوْا قَوْمًۢا بُوْرًا ﴿۱۸﴾

وليکن ښه معاش ورکړی وو تا (ای الله !) دوی ته او پلرونو د دوی ته، تر هغه پورې چې هېر کړ دوی پند (کتاب) ستا، او وو دوی (په حکم د تا) قوم هلاکېدونکی.

تفسير: يعنې اصل دا دی چې دغه بدبختان د خپل بد استعداد لامله د خپلو ځانونو د تباه کولو لپاره منډې وهي، او د دوی لپاره هلاکت مقدّر شوی دی، د هغو ظاهري سبب دا دی چې دوی په عيش او آرام او د غفلت په نشو کې ډوب تللي دي، او دغه ستا يادونه او تذکره هيروي، او هيڅ پند او نصيحت ته غوږ نه ږدي، او د انبياوو د هدايت او ارشاد څخه بيخي سترګې پټوي، او پر دنيوي تمتع او منافعو مغرور شوي دي، تاسې که د خپلې مهربانۍ لامله هومره فوايد دوی ته او د دوی پلرونو او نيکونو ته ورروسوئ؛ هغومره دوی په خپل غفلت او نسيان کې ترقي کوي.

(الله تعالى جلّ و علا شأنُه وعظُم برهانُه به بيا دغو بُت پرستانو ته دغسې وفرمايي):

فَقَدْ كَذَّبُوْكُمْ بِمَا تَقُوْلُوْنَ ۙ فَمَا تَسْتَطِيْعُوْنَ صَرْفًا وَّ لَا نَصْرًا ۚ وَ مَنْ يَّظْلِمْ مِّنْكُمْ نُذِقْهُ عَذَابًا كَبِيْرًا ﴿۱۹﴾

نو په تحقيق دروغجنان کړئ (معبودانو مو) تاسې (ای مشرکانو) په هغه خبره کې چې ويله تاسې (چې دغه مو معبودان دي)، پس طاقت نه لرئ تاسې د ګرځولو د عذاب (له خپله ځانه)، او د مدد کولو (يو له بله سره)، او هر هغه چا چې ظلم وکړ له تاسې؛ وبه څکوو مونږ هغه ته عذاب لوی.

تفسير: دغه به د الله تعالى له جانبه ارشاد وي، چې دروا خلئ ! د هغو په امداد او اعانت چې تاسې اعتماد کړی وو، هغوی بالذات ستاسې د دغې ادعاء تردید او تاسې دروغجنوي، او ستاسې له دغو حرکاتو څخه په ښکاره ډول سره د بېزاری او نفرت اظهار کوي.

﴿فَمَا تَسْتَطِيْعُوْنَ صَرْفًا وَّ لَا نَصْرًا﴾ «پس طاقت نه لرئ تاسې د ګرځولو د عذاب له خپله ځانه، او نه د مدد کولو يو له بله سره»، يعنې نن نه د الله تعالى دعذاب مخه بېرته ګرځولی شئ !، او نه د هغه احکام اړولی شئ، اونه يو له بل سره څه

مدد او مرسته کولی شئ، هر چاته چې هره سزا وررسېدونکې ده؛ هغه اوس وررسيږي، نو هغه دې هلته پروت وي، او د هغه خوند او مزه دې وڅکي !، ښايي له ظلم څخه دلته په ﴿وَمَنْ يَّظْلِمْ مِّنْكُمْ﴾ کې مراد شرک وي، او ممکن دی چې نور هر قسم ظلم او ګناه هم ترې مراد وي.

وَمَآ اَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِنَ الْمُرْسَلِيْنَ اِلَّآ اِنَّهُمْ لَيَاْكُلُوْنَ الطَّعَامَ وَيَمْشُوْنَ فِي الْاَسْوَاقِ ؕ وَجَعَلْنَا بَعْضَكُمْ لِبَعْضٍ فِتْنَةً ؕ اَتَصْبِرُوْنَ ۚ وَكَانَ رَبُّكَ بَصِيْرًا ﴿۲۰﴾

او نه دي ليږلي مونږ پخوا له تانه (ای محمده ! هيڅوک) له مرسلانو څخه (په هيڅ کيفيت) مګر (په دغه کيفيت سره چې) بېشکه دوی خامخا خوړل به دوی طعام، او ګرځېدل به دوی په بازارونو کې (لپاره د مطالبو خپلو)، او ګرځولي دي مونږ ځينې د تاسې د ځينو نورو لپاره آزمويښت، آيا صبر کوئ (ای اهل الابتلاء که نه؟ بلکه صبر وکړئ !)، او دی رب ستا ښه ليدونکی.

تفسير: دغه جواب شو د ﴿وَقَالُوْا مَالِ هٰذَا الرَّسُوْلِ يَاْكُلُ الطَّعَامَ﴾ الآية ـ يعنې له تاسې څخه پخوا هومره انبياء چې د خلق الله په طرف مبعوث شوي دي؛ هغه ټول انسانان وو، او د انسانانو په شان به يې خوړل او څښل، او د خپلو ضروریاتو او د اعاشې د لوازمو لپاره به بازارونو ته هم تلل، او هغوی مې له سره د پرښتو په حيثيت نه دي ليږلي، چې د اکل او شرب او د ژوندانه له ضروریاتو څخه به مستغني وو، له دې نه معلوميږي چې د خپلو ضروریاتو لپاره بازارونو ته د نه ورتلو منشأ کبر، غرور او ځان لوی ګڼل دي، نو دغه د لويي او مشرتوب پر خلاف دی.

﴿وَجَعَلْنَا﴾ الآية ـ يعنې انبياء د دې لپاره دي؛ چې د کفّارو د کُفر، ايمان، بغاوت، او طغيان امتحان او آزموينه وکړي، او انبياء د دې لپاره دي چې د دوی د صبر، ثبات، استقامت، آزموينه او امتحان وشي، نو اوس دې وکتل شي ! چې د کفارو د دغه سفاهت او جهالت د ليدلو او د دغه طعن او تشنيع او لغو اعتراضاتو د اورېدلو په مقابل کې تاسې تر کومې اندازې پورې صبر، استقامت او استقلال څرګندولی شئ؟.

وَقَالَ الَّذِيْنَ لَا يَرْجُوْنَ لِقَآءَنَا لَوْلَآ اُنْزِلَ عَلَيْنَا الْمَلٰٓئِكَةُ اَوْ نَرٰى رَبَّنَا ؕ لَقَدِ اسْتَكْبَرُوْا فِيْٓ اَنْفُسِهِمْ وَعَتَوْ عُتُوًّا كَبِيْرًا ﴿۲۱﴾

او وايي هغه کسان چې نه لري اميد د ملاقات ځمونږ (او نه مني قيامت يا نه ويريږي له عذابه ځمونږ): ولې نه نازلولی شي پر مونږ باندې پرښتې (مصدقې د رسول يا چې شي رسولانې مونږ ته؟) يا ولې نه وينو مونږ رب خپل (چې خبرې راسره وکړي او حکم ورکړي مونږ ته په متابعت د رسول، نو الله فرمايي) خامخا په تحقيق کبر کړی دی (کبر چې ثابت دی) په نفسونو د دوی کې، او تېر شوي دي (له حده خپله) په تېرېدلو لويو سره.

تفسير: يعنې هغه کسان چې داسې اميد نه لري چې يوه ورځ به ځمونږ په مخ کې د حساب او کتاب لپاره حاضريږي، نو هغوی د سزا له وېرې بيخي بې خوفه دي، او داسې د عناد او ګستاخۍ خبرې کوي، او چټې (بېکاره) وييږي، مثلا وايي چې: د محمد په شان پر مونږ ولې پرښتې وحي نه راوړي؟ يا پخپله الله تعالی ولې له مونږه سره خبرې نه کوي؟ يا اقلاً د تصديق لپاره خو يوه پرښته راغلې وی؟ يا مونږ پخپلو سترګو سره ښايي الله ووينو، او په خپلو غوږونو سره ستا د دغې دعوی تصديق او تأييد ترې واورو، لکه چې د ۸ جزء د «الأنعام» سورت په (۱۵) رکوع (۱۲۴) آيت کې راغلي دي: ﴿قَالُوْا لَنْ نُّؤْمِنَ حَتّٰى نُؤْتٰى مِثْلَ مَآ اُوْتِيَ رُسُلُ اللّٰهِ﴾ او په ۱۵ جزء د «الاسراء» سورت په (۱۰) رکوع (۹۲) ايت کې مرقوم دي: ﴿اَوْ تَاْتِيَ بِاللّٰهِ وَالْمَلٰٓئِكَةِ قَبِيْلًا﴾.

دوی په خپلو زړونو کې خپل ځان ډېر لوی ګڼي؛ نو ځکه د وحي او پرښتو د نزول تمنّا لري، د دوی شرارت او سرکشي خپلې انتهايي درجې ته رسېدلې ده، چې سره له دومره سختو ګناهونو او تورو عملنامو غواړي چې په دنیا کې پخپلو سترګو سره الله تعالی وويني، او له هغه سره د غرېدلو شرف ځان ته مطالبه کړي.

يَوْمَ يَرَوْنَ الْمَلٰٓئِكَةَ لَا بُشْرٰى يَوْمَئِذٍ لِّلْمُجْرِمِيْنَ وَيَقُوْلُوْنَ حِجْرًا مَّحْجُوْرًا ﴿۲۲﴾

(یاد کړه ای محمده !) هغه ورځ چې وويني دوی پرښتې (د عذاب)؛ نه به وي زېرى (خوشالي) په دغه ورځ کې لپاره د مجرمانو (کافرانو)، او وبه وايي دوی چې: چېرې دې منع کړل شي په کوم مانع سره.

تفسير: ﴿حِجْرًا﴾ په معنی د منع ده، او ﴿مَّحْجُوْرًا﴾ يې تأکيد دی، معنی يې داسې شوه: «او وبه وايي دغه کفّار چې منع غواړو ټينګه منع له ليدلو د ملائکو د عذابه، او پناه نيسو په الله تعالی پورې له ملاقاته د ملائکو په منع د مانع سره»، يا به يې معنی داسې وي: «او وبه وايي دغه ملائک دغو کفّارو ته چې حرام دی يا حرام کړی شوی دی پر تاسې جنّت او منع دی په مانع سره»، او لنډ مطلب يې داسې شو چې: ای کفارو ! يوه داسې ورځ هم راتلونکې ده چې ستاسې سترګې به په پرښتو ولګيږي، مګر پرښتې به ستاسې په شان د مجرمانو له ليدلو څخه نه خوښيږي، بلکه تاسې به له ډېرو سختو هولناکو مصائبو سره مخامخ کېږئ، دغه خلق چې اوس د پرښتو د نزول مطالبې کوي، په هغه وخت کې به د ﴿حِجْرًا مَّحْجُوْرًا﴾ په ويلو پناه غواړي.

تنبيه: ممکن دي چې دغه تذکره د احتضار او ځنګدن (موت) په وخت کې وي، لکه په (۱۰) جزء د «الأنفال» سورت په (۷) رکوع (۵۰) آيت کې راغلي دي: ﴿وَلَوْ تَرٰٓى اِذْ يَتَوَفَّى الَّذِيْنَ كَفَرُوا الْمَلٰٓئِكَةُ يَضْرِبُوْنَ وُجُوْهَهُمْ وَاَدْبَارَهُمْ﴾، او په ۷ جزء د «الأنعام» سورت په (۱۱) رکوع (۹۳) آيت کې راغلی دی: ﴿وَلَوْ تَرٰٓى اِذِ الظّٰلِمُوْنَ فِيْ غَمَرٰتِ الْمَوْتِ وَالْمَلٰٓئِكَةُ بَاسِطُوْٓا اَيْدِيْهِمْ اَخْرِجُوْٓا اَنْفُسَكُمْ اَلْيَوْمَ تُجْزَوْنَ عَذَابَ الْهُوْنِ﴾ ګواکې همدغه کيفيت به د ده په مقابل کې هم وي، چې د حم السجده سورت په (۴) رکوع (۳۰) آيت (۲۴) جزء کې بيان شوی دی: ﴿اِنَّ الَّذِيْنَ قَالُوْا رَبُّنَا اللّٰهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوْا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلٰٓئِكَةُ اَلَّا تَخَافُوْا وَلَا تَحْزَنُوْا وَاَبْشِرُوْا بِالْجَنَّةِ الَّتِيْ كُنْتُمْ تُوْعَدُوْنَ﴾ او ممکن دي چې دلته د قيامت د ورځې ذکر وي، والله أعلم.

وَقَدِمْنَآ اِلٰى مَا عَمِلُوْا مِنْ عَمَلٍ فَجَعَلْنٰهُ هَبَآءً مَّنْثُوْرًا ﴿۲۳﴾

او اراده کړې ده، رسېدلي يو مونږ هغو شيانو ته چې کړي دي (دغو کفّارو) له (نېک) عمل نه پس وبه ګرځوو مونږ هغه (نېک عمل په شان د) ذراتو د ګرد خورې شوې (ګرد تار په تار کړی شوې).

تفسير: يعنې دوی مونږ ته ناړې وهلې، او مونږ يې په کار وو، دغه دی مونږ ور حاضر شو، مګر د دوی د عزّت د زيادت لپاره نه بلکه د دې لپاره چې هغه کارونه چې دوی پخپل باطل زعم سره نېکی ګڼلې؛ هغه ورته قطعًا ګډوډ او خراب تراب کړو، او داسې بې حقيقته او بې ثمره او د وړې په شان يې په هوا کې والوځوو، لکه چې د خاورې حقير ذرات دی دا خوا او هغه خوا الوځي، ځکه چې هغه اعمال د اخلاص او ايمان له روحه بيخي تش او د حق له طريقه سره بالکل متضادّ واقع شوي دي، لکه څنګه چې د ۱۳ جزء د ابراهيم سورت د (۳) رکوع په (۱۸) آيت کې راغلي دي: ﴿مَثَلُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا بِرَبِّهِمْ اَعْمَالُهُمْ كَرَمَادِ ِاشْتَدَّتْ بِهِ الرِّيْحُ فِيْ يَوْمٍ عَاصِفٍ﴾.

اَصْحٰبُ الْجَنَّةِ يَوْمَئِذٍ خَيْرٌ مُّسْتَقَرًّا وَّاَحْسَنُ مَقِيْلًا ﴿۲۴﴾

صاحبان (ملګري) د جنّت په دغه ورځ (د قيامت کې به بهتر غوره) وي له جهته د (ځای د قيام او کلام او) هستوګنې، او ډېر ښه به وي له جهته (د ځای) د خوب د غرمې (او د راحت).

تفسير: يعنې دغه منکران به د هغې ورځې په مصيبت کې ګرفتار او اخته کيږي، چې اوس دوی پر مؤمنانو ملنډې (خندا) وهي، او مسخرې پرې کوي، نو پر دغو مؤمنانو چې دوی خاندي؛ هغوی به په جنت کې عيش او عشرت او مزې کوي.

وَيَوْمَ تَشَقَّقُ السَّمَآءُ بِالْغَمَامِ وَنُزِّلَ الْمَلٰٓئِكَةُ تَنْزِيلًا ﴿۲۵﴾

او (ياد کړه ای محمده !) هغه ورځ (د قيامت) چې توتې توتې به شي اسمان په ورېځو سره، او نازلې به کړی شي پرښتې په نازلولو سره (پرله پسې).

تفسير: په دې آيت کې د قيامت د ورځې د ځينو سختو حالاتو يادونه شوېده، الله تعالى به د اسمانونو له پاسه د ورېځو په سيورو کې راښکته شي، چې اسمانونه به له هغې لامله وچوي، او ملائکې به هم د هر يو اسمان څخه وار په وار د محشر ميدان په لور راښکته شي، الله تعالى به د بندګانو په منځ کې د عدل فيصله وکړي، په هيڅا به هيڅ راز ظلم نه کيږي، په احاديثو کې د دې واقعاتو مفصل بيان شوی دی، په (۲) جزء د البقره سورت د (۲۵) رکوع د (۲۱۰) آيت په تفسير کې هم داسې يو مضمون ليکلی شوی دی: ﴿هَلْ يَنْظُرُوْنَ اِلَّآ اَنْ يَّاْتِيَهُمُ اللّٰهُ فِيْ ظُلَلٍ مِّنَ الْغَمَامِ وَالْمَلٰٓئِكَةُ﴾ الآية.

اَلْمُلْكُ يَوْمَئِذِ ِالْحَقُّ لِلرَّحْمٰنِ ۭ وَكَانَ يَوْمًا عَلَى الْكٰفِرِيْنَ عَسِيْرًا ﴿۲۶﴾

ملک (او کامل سلطنت) په دغه ورځ (د قيامت کې) حق ثابت دی لپاره د رحمن، او وي به دغه ورځ (د قيامت) پر کفّارو ډېره سخته.

تفسير: يعنې ظاهرًا او باطنًا صورةً او معنىً من کلّ الوجوه يواځې د هم ده «رحمان» سلطنت او حکومت به وي، او صرف د هم ده حکم به چليږي: ﴿لِمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ ۭ لِلّٰهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ﴾ (۲۴ جزء د المؤمن سورت (۲) رکوع (۱۶) آيت)، بيا کله چې د «رحمان» حکومت شو، هغه کسان چې د رحمت مستحقان وي؛ نو هغوی ته به د رحمت څه کمی وي، دوی به په بې حسابه نعمتونو سره د مرحمت مورد ګرځي، مګر سره له دومره زيات او لامحدود رحمت کفّارو ته به په دغه ورځ کې سخت مشکلات او مصائب ور د مخه کيږي.

وَيَوْمَ يَعَضُّ الظَّالِمُ عَلٰي يَدَيْهِ يَقُوْلُ يٰلَيْتَنِي اتَّخَذْتُ مَعَ الرَّسُوْلِ سَبِيْلًا ﴿۲۷﴾

او (ياد کړه ای محمده ! هغه د قيامت) ورځ چې خوله به لګوي ظالم پر دواړو لاسونو خپلو (له ډېره غمه او افسوسه او حسرته)، وايي به (په قيامت کې): ای کاشکې نيولې مې وی له رسوله (د الله سره د نجات حقه) لاره.

تفسير: يعنې له ډېر حسرت او ندامت نه به خپلې ګوتې چيچي، او د افسوس او ارمان لاسونه به سره مړي، او په زيات تأسّف سره به وايي، چې ولې مې په دنيا کې د الله تعالى او د رسول الله أحکام ونه منل؟ او ولې د شياطين الجن والانس په خبرو وغولېدم، چې په دغه بده ورځ اخته او په راز راز مصائبو کې لتاړ شوم.

يٰوَيْلَتٰى لَيْتَنِيْ لَمْ اَتَّخِذْ فُلَانًا خَلِيْلًا ﴿۲۸﴾

ای هلاکه ای عذابه ای خرابی ځما (راشه دغه دې وخت دی) کاشکې نه مې وی نيولی فلانکې سړی دوست خپل.

تفسير: يعني د هغو کسانو د دوستۍ يا اغواء څخه چې ګمراه شوي وو، يا په ګمراهۍ کې يې ترقي کړې وه؛ نو په هغه وخت کې به ډېر افسوس او ارمان کوي، چې ولې مو داسې کسان خپل دوستان ګڼل، کاشکې ځما او د دوی په منځ کې له سره دوستي او رفاقت نه وی پيدا شوی.

تنبيه: مفسّرينو چې دلته د عُقبه بن أبي معيط او د أبي بن خلف کومه واقعه نقل کړې ده، د هغې هيڅ ضرورت نشته، او نه ښايي چې د آيت مدلول پر هغه مقصور کړی شي، هو ! دغه تقرير چې مونږ کړی دی، په هغه کې دوی هم داخل دي.

لَقَدْ أَضَلَّنِي عَنِ الذِّكْرِ بَعْدَ إِذْ جَاءَنِي ۗ وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِلْإِنسَانِ خَذُولًا ﴿٢٩﴾

خامخا په تحقيق ګمراه کړی (يې) وم زه له ذکره پند (د قرآن) وروسته له هغه کله چې راغی ماته (دغه ذکر، نو فرمايي الله) او دی شيطان لپاره د انسان لغزوونکی غولوونکی.

تفسير: يعني د رسول الله صلى الله عليه وسلّم پند مونږ ته رسېدلی وو، چې ځمونږ د هدايت لپاره کافي وو، او ممکن وو چې هغه ځما په زړه کې ځای هم نيولی وی، مګر د دغه کمبخت د دوستۍ لامله زه تباه او برباد شوم، او له زه هغه لوري ته متوجه نشوم، بېشکه چې جنّي او انسي شيطان لوی چلباز او ټګ دی، انسان ته په عين وخت کې فريب ورکوي، او په ډېر بد صورت يې رسوا او مسخره کوي.

وَقَالَ الرَّسُولُ يَا رَبِّ إِنَّ قَوْمِي اتَّخَذُوا هَٰذَا الْقُرْآنَ مَهْجُورًا ﴿٣٠﴾

او ويل رسول (د الله محمد) ای ربه ځما ! په تحقيق قوم ځما نيولی دی دغه قرآن ترک کړی شوی (چې نه پرې ايمان راوړي، او نه پرې عمل کوي، او نه يې لولي).

تفسير: يعني کله چې ضد کوونکيو او معاندانو په هيڅ صورت سره د هيڅا نصيحت او پند ته غوږ نه کېښود؛ دلته رسول الله صلى الله عليه وسلم د الله تعالى دربار ته شکايت وکړ، چې يا اله العالمينه ! ځما قوم ځما خبرې ته غوږ نه ږدي، دوی د قرآن عظيم الشأن په شان يو لوی کتاب ته خراب نسبتونه کوي، (العياذ بالله) کله چې قرآن لوستل کيږي؛ نو دوی ډېر زيات شورماشور لګوي، او چتې خبرې اترې کوي، او لويه غلغله نښلوي، څو يې هيڅوک وانه وري، او په مطلب يې پوه نشي، په دې ترتيب دغو اشقياوو دغه پاک قرآن په شان يو د قدر قابل کتاب يې بالکل متروک او مهجور ګرځولی دی، او له اعتناء او التفاته يې غورځولی دی.

تنبيه: اګر که په دغه آيت کې صرف د کفّارو ذکر دی، خو بيا د قرآن نه تصديقول په هغه کې عدم تدبّر او غور نه کول د ده پر احکامو عمل نه کول، د تلاوت څخه غاړه غړول، د ده د قرائت د تصحيح په طرف نه متوجه کېدل، له هغه ځنې اعراض او ځنګ کول او د نورو لغويّاتو يا حقيرو شيانو په طرف متوجّه کېدل؛ دغه ټول صورتونه درجه په درجه د پاک قرآن د هجران لاندې داخل کېدی شي.

وَكَذَٰلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا مِّنَ الْمُجْرِمِينَ ۗ وَكَفَىٰ بِرَبِّكَ هَادِيًا وَنَصِيرًا ﴿٣١﴾

او همداسې (لکه چې کفّار مې ستا اعداء ګرځولي دي؟) ګرځولی وو مونږ (پخوا له تانه) لپاره د هر نبي دښمنان له مجرمانو ـ کفّارو، نو صبر وکړه په شان د نورو انبياوو، بس) او کافي دی رب ستا سمه صافه لار ښوونکی او ښه مدد کوونکی (پر اعداوو).

تفسير: يعنې هغه کسان چې د انبياوو د خبرو په منلو کې مشکلات او موانع وړاندې کوي، او خلق د حق له قبوله منع کوي، همدوی د انبياوو اعداء دي، نو دغه اعداء چې کفّار دي، اګر که د خلقو پر ضلالت او ګمراه کولو پسې خپلې ملاوې وتړي، څه مهم موفقيت يې نه په برخه کيږي، ځکه د هر چا په نسبت چې الله تعالى داسې اراده وفرمايي چې هدايت ومومي؛ هدايت ور په برخه کوي، يا يې دا مطلب چې د هر چا د هدايت اراده چې پاک الله وکړي؛ هدايت ور په برخه کوي، او د هغو په برخه کې چې هدايت نه وي؛ د هغو ټولو په مقابل کې الله تعالى له تاسره معاونت او مرسته کوي، يا دا چې الله تعالى ستا مدد کوي، او د مطلوب تر مقام پورې به دې رسوي، او هيڅ سد او مانع ستا د پرمختګ مخه نشي نيولى.

وَقَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ الْقُرْاٰنُ جُمْلَةً وَّاحِدَةً ۚ كَذٰلِكَ ۚ لِنُثَبِّتَ بِهٖ فُؤَادَكَ وَرَتَّلْنٰهُ تَرْتِيْلًا ﴿۳۲﴾

او وايي هغه کسان چې کافران شوي دي: ولې نه نازلاوه شي پر دغه (محمد) قرآن ټول يو کرت؟ (نو فرمايي الله چې: نازل کړی دی مونږ) همداسې (لږ لږ د څو فوائدو لپاره چې يوه يې دا ده) چې: ثابت محکم قوي کړو په دغه (قرآن سره) زړه ستا (په حفظ او فهم د معنى د ده سره)، او لوستلى دی مونږ دغه (قرآن پر تا) لږ لږ په آرام لوستلو سره.

تفسير: يعنې د نبي الله دښمنان د خلقو د ګمراه کولو لپاره داسې تنقيدات او اعتراضات کوي، چې خانه ! ولې د نورو اسماني کتابونو په شان قرآنکريم هم يو ځلې په کامل ډول سره نه نازليږي؟ علّت يې څه دی؟ آيا الله تعالى په کې څه غور او دقّت کوي؟ له دې نه خو داسې شبهې او اندښنې پيدا کيږي، چې ګواکې پخپله محمد صلى الله عليه وسلم په ډېر فکر او اندښنه سره دغه جوړوي، او بيا يې په مناسبه موقع کې لږ لږ اوروي، نو د دغو منکرينو ځواب داسې ورکړ شو: چې دغه خو کومه ضروري خبره نه ده، چې قرآن عظيم الشأن د لږ لږ نازلېدو سبب همدغه وي چې تاسې يې وايئ، نو که لږ څه غور او فکر وکړئ؛ د قرآنکريم په دغه لږ لږ نازلولو کې ډېرې فائدې دي، مثلاً په دغه صورت کې د قرآن مجيد حفظ او يادول ډېر زيات آسانيږي، او په پوهېدلو کې زيات سهولت واقع کيږي، د هر ضرورت په وخت کې د هرې خبرې د ځواب رارسېدلو څخه د رسول الله صلى الله عليه وسلم او مسلمانانو قلوبو ته ارامتيا او تسکين ور په برخه کيږي، او د هر يوه آيت پر نزول ګواکې د ده د اعجاز د دعوى تجديد کيږي، په دغه سلسله کې د جبريل عليه السلام څو څو کرته تلل او راتلل هم واقع کيږي، چې هغه في ذاته يو مستقل خير او برکت دی، وغير ذلك من الفوائد؛ د همدغو فوائدو له منځه دلته د ځينو په نسبت اشاره فرمايلې شوې ده.

وَلَا يَاْتُوْنَكَ بِمَثَلٍ اِلَّا جِئْنٰكَ بِالْحَقِّ وَاَحْسَنَ تَفْسِيْرًا ﴿۳۳﴾

او نه کوي دوی راتله تاته کوم مثل (يعنې نه راوړي تاته سوال عجيب په ابطال د دين ستا؛) مګر راوړو مونږ تاته (جواب د هغه په واقع او) په حق سره او ډېر ښه تفسير بيان.

تفسير: يعنې کله چې کفار کوم اعتراض پر قرآن يا پر کوم مثال پر تاسې کوي؛ نو عظيم الشأن قرآن د هغه ځواب په ډېر صاف او ښکاره ډول ورکوي، چې په هغه کې هيڅ شان وړاندې وروسته او لاندې باندې نشته، بلکه صاف، واضح، معتدل، او بې غل او بې غش خبره وي، هو ! د هغو کسانو عقل، سد (هوش)، او پوهه چې منعکس او منقلب وي؛ نو هغوى سمې صافې خبرې هم کږوي، او له هغه څخه نور غير مطلوب تعبيرات راکاږي، نو داسې مغرضانه او معاندانه خبرې بېلې دي، او د داسې خلقو آخره خاتمه دغه ده چې پخپله پاک الله يې په دې وروستي آيت کې بيان فرمايي:

الَّذِينَ يُحْشَرُونَ عَلَىٰ وُجُوهِهِمْ إِلَىٰ جَهَنَّمَ أُولَٰئِكَ شَرٌّ مَّكَانًا وَأَضَلُّ سَبِيلًا ﴿٣٤﴾

(دوی) هغه کسان (دي) چې جمع به کړی شي، او شړلی به شي پر مخو خپلو (سرښکته پښې پورته) طرف د دوزخ ته، دغه ټولی بد دی له جهته د ځایه، او ډېر ښوییدلی دی له جهته د لارې، او ډېر ګمراهان دي.

تفسیر: یعنې دوی همغه خلق دي چې د دوی عقل منقلب او چپه (الټه) شوی دی، علویات یې پرېښي، په سفلیه وو غوښتنو پسې ګرځي او متمائل دي، وروسته له دې نه پر داسې څو اقوامو باندې چې څه وقائع او مصائب پېښې او پر هغوی څه حالات چې واقع شوي وو؛ هغه د نورو د عبرت او نصیحت لپاره بیانوي:

وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَجَعَلْنَا مَعَهُ أَخَاهُ هَارُونَ وَزِيرًا ﴿٣٥﴾ فَقُلْنَا اذْهَبَا إِلَى الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا ۚ فَدَمَّرْنَاهُمْ تَدْمِيرًا ﴿٣٦﴾ وَقَوْمَ نُوحٍ لَّمَّا كَذَّبُوا الرُّسُلَ أَغْرَقْنَاهُمْ وَجَعَلْنَاهُمْ لِلنَّاسِ آيَةً ۖ وَأَعْتَدْنَا لِلظَّالِمِينَ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿٣٧﴾ وَعَادًا وَثَمُودَ وَأَصْحَابَ الرَّسِّ وَقُرُونًا بَيْنَ ذَٰلِكَ كَثِيرًا ﴿٣٨﴾ وَكُلًّا ضَرَبْنَا لَهُ الْأَمْثَالَ ۖ وَكُلًّا تَبَّرْنَا تَتْبِيرًا ﴿٣٩﴾

او خامخا په تحقیق ورکړی وو مونږ موسی ته کتاب (تورات) او ګرځولی وو مونږ له دغه (موسی) سره ورور د ده هارون وزیر (مددګار). پس وویل مونږ (دوی ته چې) لاړ شئ دواړه هغه قوم ته چې دروغجن یې شمیرلي دي آیتونه ځمونږ (نو دوی ورغلل، او ابلاغ یې وکړ، او فرعونیانو دوی دروغجنان وشمېرل)؛ پس هلاک کړل مونږ فرعونیان په هلاکولو سره. او (هلاک کړي وو مونږ) قوم د نوح، کله چې دروغ وشمېرل دوی رسولان خپل؛ غرق کړل مونږ دوی، او وګرځول مونږ دوی لپاره د خلقو دلیل (نښه د عبرت)، او تیار کړی دی مونږ لپاره د ظالمانو عذاب ډېر دردناک. او (هلاک کړل مونږ) عادیان او ثمودیان، او صاحبان د کوهي، او نور اهل د زمانو په منځ د دوی کې ډېر. او هر یو له دې نه بیان کړي وو مونږ ده ته مثالونه (د عبرت په اقامت د حجّت په دوی باندې)، او ټول مو هلاک کړل په هلاکولو سره.

تفسیر: یعنې هغو تکوینیه وو آیتونو ته چې د الله تعالی پر توحید او نورو باندې یې دلالت کوه، او د پخوانیو انبیاوو هغو متفقو بیاناتو ته چې د هغو لرې او ډېرې مذاکرې او خبرې له پخوا راهیسې دوام لري؛ دوی د دروغو نسبت وکړ، او د الوهیت په دعوی پسې یې خوله وپرانیستله.

﴿وَقَوْمَ نُوحٍ لَّمَّا كَذَّبُوا الرُّسُلَ﴾: «او هلاک کړی وو مونږ قوم د نوح کله چې دروغجن وشمېرل دوی رسولان خپل»، د یوه نبي دروغجن ګڼل د ګردو انبیاوو د دروغجن شمېرلو په منزله دی، ځکه چې د دین په اصولو کې ګرد انبیاء سره متحد او متفق دي.

﴿أَصْحَابَ الرَّسِّ﴾ (کوهي والا) څوک دي؟ په دغه کې ډېر اختلاف شته، په «روح المعاني» کې یې ډېر اقوال نقل کړي دي، په پای (آخر) کې لیکي: «خلاصه یې داده چې: دوی دغسې یو قوم وو چې د خپل نبی د تکذیب په سبب هلاک شوي دي»، والله أعلم.

وَلَقَدْ أَتَوْا عَلَى الْقَرْيَةِ الَّتِي أُمْطِرَتْ مَطَرَ السَّوْءِ ۚ أَفَلَمْ يَكُونُوا يَرَوْنَهَا ۚ بَلْ كَانُوا لَا يَرْجُونَ نُشُورًا ﴿٤٠﴾

او خامخا په تحقیق تېر شوي دي (تیریږي ډېر ځلي کفّار) پر قریو کلیو ښارونو هغو چې ورولی

شوي وو پرې باران د بدۍ (د عذاب)، آيا پس نه وو دغه (کفّار) چې ليدلي يې وي هغه (قريه چې عبرت به يې اخيستی وی)، بلکه وو دوی چې نه به يې درلود (لرلو) اميد د بيا ژوندي پورته کېدلو.

تفسير: يعنې د لوط عليه السلام د قوم د کليو پر هغو کنډوالو او مخروبه ځايونو مکي والا د شام د سفر په وخت کې تيريږي؛ نو آيا دغو منکرينو هغه کنډوالې او خرابې مېنې د عبرت په سترګو نه دي کتلې؟ بلکه کتلې يې دي، او په دې شبه پوهيږي او خبردار دي چې د پخوانيو مکذبينو پای او انجام ډېر خراب وو، خو ترې نه منتبه کيږي، ځکه چې په دوی کې عبرت له کومه کيږي، کله چې د دوی په نزد له سره دغه احتمال هم نشته، چې وروسته له مرګه بيا ژوندي راپاڅېدل او د الله تعالی په مخ کې حاضر ېدل شته؛ عبرت خو هم هغه حاصلوي چې د هغه په زړه کې لږ څه وېره وي، او د خاتمې او انجام څخه بيخي بې فکره نه وي.

وَإِذَا رَأَوْكَ إِن يَتَّخِذُونَكَ إِلَّا هُزُوًا أَهَٰذَا الَّذِي بَعَثَ اللَّهُ رَسُولًا ﴿٤١﴾ إِن كَادَ لَيُضِلُّنَا عَنْ آلِهَتِنَا لَوْلَا أَن صَبَرْنَا عَلَيْهَا ۚ وَسَوْفَ يَعْلَمُونَ حِينَ يَرَوْنَ الْعَذَابَ مَنْ أَضَلُّ سَبِيلًا ﴿٤٢﴾

او کله چې ووينې دوی تا؛ نو نه نيسي دوی تا مګر ځای د مسخرې (او تمسخرًا سره وايي): آيا دغه هغه (سړی) دی چې رالېږلی دی الله رسول (مونږ ته؟، بلکه دی خو له رسالت څخه ډېر لرې دی). بېشکه چې دی نژدې وو چې خامخا ګمراه کړي او ګرځولي يې وی مونږ له معبودانو ځمونږ که صبر نه وی کړی مونږ په (عبادت) د دوی، (نو فرمايي الله): او ژر به پوه شي دوی کله چې ووينې دوی عذاب (د قيامت ښکاره) چې څوک دی ډېر ګمراه له جهته د لارې.

تفسير: يعنې د عبرت حاصلولو په ځای د دوی مشغله همدا ده، چې پر نبي مسخره وکړي، لکه چې ستاسې د ليدلو په وخت کې استهزاء وايي چې: آيا دی هم هغه سړی دی چې د الله تعالی له طرفه رسول رالېږلی شوی دی؟ آيا په دغه حيثيت او وضعيت سره د رسالت منصب د چا په برخه کېدی شي؟ آيا د الله تعالی په ګردو مخلوقاتو کې همدغه يو سړی پاتې وو، چې د رسالت قابل شو؟.

نو الله تعالی جلّ وعلا شأنُه و عظُم برهانُه د دوی د دغه تمسخُر او استهزاء او ملنډو په مقابله کې داسې فرمايي: ﴿وَسَوْفَ يَعْلَمُونَ حِينَ يَرَوْنَ الْعَذَابَ مَنْ أَضَلُّ سَبِيلًا﴾ يعنې کله چې دوی د الله تعالی عذاب په خپلو سترګو سره وګوري؛ نو هلته به ورته معلوم شي چې په واقع سره کوم يو ګمراه وو؟.

أَرَأَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلَٰهَهُ هَوَاهُ ۖ أَفَأَنتَ تَكُونُ عَلَيْهِ وَكِيلًا ﴿٤٣﴾

آيا وينې، خبر يې ته (بلکه خبر يې) په هغه چا چې نيولی يې دی دغه معبود خپل خواهش (د نفس خپل)؟ آيا پس ته به يې په ده باندې وکيل (ساتونکی چې منع يې کړې له خواهش خپل، بلکه نه يې).

تفسير: يعنې آيا تاسې د داسې خواهش پرستانو د هدايت پر لارې د راوستلو ذمه واري کولی شئ، چې د دوی معبودان هم د دوی په خوښه او انتخاب وي، هر چېرې چې د دوی غوښتنه او خواهش دوی بوځي؛ په هم هغه طرف دوی متمائل کيږي، هره هغه خبره چې د دوی د خواهش سره موافقه وي؛ هغه مني، او هر څيز چې د دوی د طبعې څخه مخالف وي، هغه پرېږدي، نن چې يوه تيره (ګټه) د دوی په نظر کې ښه ښکاره شوه، د هغې په عبادت کې مشغوليږي، سبا چې بله کومه تيره د دوی په سترګو ښه وبرېښېده؛ نو هغه پرېږدي او دې ته سجدې وړدي.

أَمْ تَحْسَبُ أَنَّ أَكْثَرَهُمْ يَسْمَعُونَ أَوْ يَعْقِلُونَ ۚ إِنْ هُمْ إِلَّا كَالْأَنْعَامِ ۖ بَلْ هُمْ أَضَلُّ سَبِيلًا ﴿٤٤﴾

آيا ګمان کوې ته چې په تحقيق اکثر د دوی اوري يا عقل چلوي (پوهيږي)؟ نه دي دوی مګر په شان د چارپايانو دي (په پند نه اورېدلو کې)، بلکه لا دوی ډېر لرې دي له لارې (د صواب نه).

تفسير: يعنې په هر ډول سره چې دوی ته پندونه او نصائح واوروئ؛ دوی خو ځلورېولي حيوانات دي، بلکه له هغوی ځنې هم بدتر او خراب دي، دوی له پوهېدلو او اورېدلو سره هيڅ علاقه او ارتباط نه لري، ځاروی او حيوان هم په هر حال د خپل پالونکي او بادار په مقابل کې خپله غاړه ښکته کوي، او خپل محسن پېژني، او في الجمله نافع له مضر څخه ښلوي، که يې سر خوشی پرېږدي؛ د څړځاي (چراه ګاه) او د اوبو څښلو ګودر ته پخپله ځي، ليکن د دغو بدبختانو حال داسې دی چې نه د خپل خالق او رازق حق پېژني، او نه د ده پر ښېګڼو (فائدو) او احساناتو پوهيږي، او نه يې قدر او عزت کوي، د ښو او بدو په منځ کې د فرق او تميز کولو څخه عاجز دی، د دوست او د ښمن په منځ کې امتياز نشي کولی، نه په روحاني غـذاء پسې او نه د هدايت د چينې په لوري يو قدم وړاندې تلی شي.

أَلَمْ تَرَ إِلَىٰ رَبِّكَ كَيْفَ مَدَّ الظِّلَّ ۖ وَلَوْ شَاءَ لَجَعَلَهُ سَاكِنًا ۚ ثُمَّ جَعَلْنَا الشَّمْسَ عَلَيْهِ دَلِيلًا ﴿٤٥﴾ ثُمَّ قَبَضْنَاهُ إِلَيْنَا قَبْضًا يَسِيرًا ﴿٤٦﴾

آيا نه دي کتلي تا (قدرت د) رب خپل ته چې څرنګه يې غځولی دی سيوری، او که يې اراده يې فرمايلې وی؛ نو خامخا ګرځولی به يې وو هغه (سيوری) ولاړ، بيا وګرځاوه مونږ لمر په دې (سيوري) دليل (چې سيوری پرې معلوميږي). بيا راټول کړو مونږ هغه ځان خپل ته په راټولولو آسانو سره (ورو ورو لږ لږ).

تفسير: له سپېده داغه (صبح کاذبه) تر لمر څړيکې پورې هر چېرې سيوری وي، که الله تعالی داسې اراده فرمايلې وی؛ چې لمر ونه خيژي؛ نو همدغه سيوری به قائم پاتې کېده، مګر الله تعالی پخپل کامل قدرت سره لمر طالع کړ، چې د هغه لامله د لمر د رڼا خوره کېدل شروع شو، او سيوري متدرّجًا يوه طرف ته په ځان ټولېدلو او غونډېدلو پيل (شروع) وکړ، که لمر نه وی راغلی؛ نو مونږ به د سيوري په مفهوم څرنګه پوهېدی شوی؟ ځکه چې د يوه ضد له راتګه بل ضد پېژندل کيږي: ﴿قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ جَعَلَ اللَّهُ عَلَيْكُمُ اللَّيْلَ سَرْمَدًا إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ مَنْ إِلَٰهٌ غَيْرُ اللَّهِ يَأْتِيكُمْ بِضِيَاءٍ﴾ الآية ـ (د القصص سورت (٧١) آيت، (٧) رکوع، (٢٠) جزء).

وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ لِبَاسًا وَالنَّوْمَ سُبَاتًا وَجَعَلَ النَّهَارَ نُشُورًا ﴿٤٧﴾

او همدغه (الله) هغه (ذات) دی چې ګرځولي يې ده تاسې ته (په کامل قدرت خپل سره) شپه لباس (پوښاک)، او (ګرځولی يې دی تاسې ته) خوب آرامي، او ګرځولې يې ده ورځ وخت د ښورېدو او ګرځېدلو (لپاره د طلب د معاش).

تفسير: يعنې د شپې تکه توره تياره د ځادر په شان پر ګردو محيط کيږي، چې د هغه لامله ټول خلق کاروبار پرېږدي او آرام کوي، بيا د ورځې رڼا خپريږي (خوريږي)، او خلق له خوبه پاڅيږي، او دغه لوري او هغه لوري ته تګ او راتګ کوي، او همداسې د مرګې د خوب څخه وروسته د قيامت سبا راځي، چې په هغه کې به ټول جهان بيا ژوندی راپاڅيږي، او همدغه حالت په هغه وخت کې وړاندې شوی وو، کله چې انبياء عليهم السلام د وحي او الهام په رڼا سره دنيا رڼا کړه؛ نو د جهل او غفلت په خوبونو کې د ويده وو مخلوقو سترګې هم يو ځلې وپرانستلې شوې، او ټول سره پاڅېدل.

وَهُوَ الَّذِيٓ أَرۡسَلَ ٱلرِّيَٰحَ بُشۡرَۢا بَيۡنَ يَدَيۡ رَحۡمَتِهِۦۚ وَأَنزَلۡنَا مِنَ ٱلسَّمَآءِ مَآءٗ طَهُورٗا ٤٨ لِّنُحۡيِيَ بِهِۦ بَلۡدَةٗ مَّيۡتٗا وَنُسۡقِيَهُۥ مِمَّا خَلَقۡنَآ أَنۡعَٰمٗا وَأَنَاسِيَ كَثِيرٗا ٤٩

او همدغه (الله) هغه (ذات) دی چې رالېږلي يې دي بادونه زېرې کوونکي د وړاندې د رحمت د دغه (الله چې باران دی)، او نازلې کړې دي مونږ له (طرفه) د آسمانه اوبه پاکې پاکوونکي. لپاره د دې چې ژوندي کړو مونږ په دې (اوبو) ځمکه مړه وچه بې زرغونوالي وچه، او ور وڅښوو دغه (اوبه) له جملې د هغو شیانو ځنې چې پیدا کړي دي مونږ له چارپایانو او انسانو ډېرو ته.

تفسیر: یعنې ړومبی باراني هواوې د باران زېرې ورکوي، بیا د اسمان له طرفه ووري، چې هغه هم پخپله پاک دی، او نور شیان هم پاکوي، د اوبو د ورېدلو څخه وروسته په مړې تکې تورې وېجاړې ځمکې کې یو نوی روح پیدا کیږي، شینکي او نباتات یې زرغونیږي، او یوه عجیبه او غریبه نندارہ په کې ښکاري، له کوم ځای څخه چې پخوا له وریا (باران) دوړې پورته کېدې، اوس هلته تکه شنه مرغجنه (کبل زاره) ولاړه ده، او څومره زیات حیوانات او انسانان د باران له اوبو ځنې څښي، او ترې خړوبیږي، همداسې د قیامت په ورځ کې هم د یوه غیبي باران په ذریعه هغه مړي هم بیا ژوندي راپاڅولی کیږي، چې له خاورو سره ګډوډ شوي وي، او په دنیا کې هم هغه زړونه چې همداسې د جهل او عصیان په مرګ سره مړه شوي وو؛ د الله تعالی د وحي په اسماني وریا (باران) سره بیا راژوندي کړی شوي دي، هغه ارواح چې په نجاست او پلیتۍ کې نښتي وي؛ هغه د روحاني باران په اوبو سره وینځلي شوي دي، او ټول سره پاک او صاف شوي دي، او هغه کسان چې د معرفت او د وصول الی الله په اوبو پسې تړي دي، د هغه روحاني باران د اوبو په څښلو سره سېراب او خړوب شوي دي.

وَلَقَدۡ صَرَّفۡنَٰهُ بَيۡنَهُمۡ لِيَذَّكَّرُواْ فَأَبَىٰٓ أَكۡثَرُ ٱلنَّاسِ إِلَّا كُفُورٗا ٥٠

او خامخا په تحقیق راز راز ډولونو تقسیم کړي دي مونږ دغه (اوبه د باران منشأ) په منځ د دوی کې لپاره د دې چې فکر وچلوي دوی (په کمال د قدرت ځمونږ کې)، پس منع راوړه زیاترو خلقو (د شکر ګزارۍ نه) لیکن (د نعمت له) کفران (څخه یې منع رانه وړه).

تفسیر: یعنې د باران اوبه ټولو ځمکو او انسانانو ته یو برابر نه وررسیږي، بلکه چېرې ډېرې او چېرې لږې، چېرې ژر او چېرې په ځنډ (ایسارتیا)، څرنګه چې د الله تعالی د حکمت اقتضا وي؛ هم هغسې ور رسیږي، څو خلق وپوهیږي چې د هغه درول او ویشل د قادر مختار او د حکیم الله تعالی په قدرت دي، لیکن زیات خلق بیا هم نه پوهیږي، او د الله تعالی د نعمت شکر نه اداء کوي، بلکه بالعکس مخ په شرک، کفر او ناشکرۍ منډې وهي، هم دغسې د روحاني باران حال هم قیاس کړئ، هر چاته سم د هغه د استعداده او ظرفه سره هومره برخه چې په کار ده؛ وررسېدلې ده، او ډېر کسان د دغه عظمی نعمت په مقابل کې کُفران او ناشکري هم کوي.

وَلَوۡ شِئۡنَا لَبَعَثۡنَا فِي كُلِّ قَرۡيَةٖ نَّذِيرٗا ٥١ فَلَا تُطِعِ ٱلۡكَٰفِرِينَ وَجَٰهِدۡهُم بِهِۦ جِهَادٗا كَبِيرٗا ٥٢

او که اراده مو فرمایلي وی؛ نو خامخا راپورته کړی به مو وی په هره قریه نبار کې (ببل ببل) ویرَوونکي(په دغه زمانه کې هم). نو مه کوه اطاعت (د غوښتنو) د کافرانو، او مجاهده مقابله کوه له دوی سره په دغـه (قـرآن او توفیق د رحمان) په جهاد لوی.

تفسیر: یعنې د انبیاوو راتلل کومه عجیبه خبره نه ده، که الله تعالی اراده وفرمایي؛ نو اوس هم ډېر انبیاء مبعوثوي، چې په هر کلي کې ببل ببل نبي وي، مګر الله ته همدغه خبره منظوره شوه؛ چې اوس دې په آخره کې د ټول جهان

لپاره يواځې همدغه محمد صلى الله عليه وسلم د سيد الانس والجان او نبي آخر الزمان په عنوان مبعوث او مرسل شي، نو تاسې د کفارو حماقت او طعنې او تشنيع او سفاهت او تنقيد او ترديد ته هيڅ توجه او التفات مه کوئ !، او د خپل دغه دعوت او تبليغ کار ته په پوره قوّت او جوش او خروش سره ادامه ورکړئ ! (جاري وساتئ)، او دغه عظيم الشأن قرآن پخپل لاس کې واخلئ !، او د دغو منکرانو مقابله په ډېر زور او مېړانه (بهادرۍ) سره وکړئ !، الله تعالى هرومرو برى او کامیابي ستا په برخه کوي، مونږ د «به» مرجع قرآن او توفيق «رحمان» ليکلې ده، خو نورو مفسرينو د هغه مرجع د کفّارو د اطاعت ترک يا د اسلام په مداومت يا توره سيف يا حکمت او موعظت هم اخيستې ده.

وَهُوَ الَّذِيْ مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ هٰذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ وَّهٰذَا مِلْحٌ اُجَاجٌ ۚ وَجَعَلَ بَيْنَهُمَا بَرْزَخًا وَّحِجْرًا مَّحْجُوْرًا ﴿۵۳﴾

او همدغه (الله) هغه ذات دى (چې په کامل قدرت خپل سره) خوشې کړى يې دي دوه بحرونه، سيندونه؛ چې دغه خوږ دى ډېر خوږ تنده ماتوونکى، او هغه بل تريو دى ښه تريو، او ګرځولې ده (الله) په منځ د دغو دواړو کې پرده او بند چې منع کړى شوى دى (په هغه سره اختلاط د دغو دواړو).

تفسير: په بيان القرآن کې د دوو معتبرو بنګالیو عالمانو شهادت نقل شوى دى، چې له (ارکان) څخه تر (چاټګام) پورې د سيند وضعيت داسې دى چې د دغه سيند په دواړو جانبو کې د نوعيت او کيفيت له طرفه دوه مختلف ډبل ډبل سيندونه په نظر راځي، د يوه اوبه سپينې او د بل اوبه تورې دي، په تورو کې د سمندر په شان طوفاني تلاطم او تموّج واقع کيږي، او سپينې يې بيخي آرامې او ساکنې وي، ډېرې په همدغو سپينو کې چليږي، او د دواړو په منځ کې د يوه پټې او نوار په شان يوه ډېره اوږده ليکه غځېدلې ده، چې د دغو دواړو اوبو متلقى ګڼله کيږي، خلق وايي چې: سپينې اوبه خوږې او تورې اوبه ترخې دي.

يعنې د الله تعالى قدرت ته وګورئ ! چې د خوږو او ترخو اوبو د يو ځاى کېدلو په سبب چې هرومرو يو ځاى نه په يو ځاى کې سره ګډيږي، خو بيا هم دوى سره ډېلې جدا او ممتازې دي، او د دواړو په منځ کې په ډېرو ځايونو کې يې ځمکه حائله او پرده ګرځولې ده، او همداسې يې سرخوشې (آزادې) نه دي پرېښې، چې د دواړو په زور او قوت سره ځمکه له منځه لرې کړه شي، او جبري ډول سره يو ځاى شي، او د ځمکې وجود له منځه ورک کړي، بيا په دغو دواړو د هر يوه خوند او مزه چې له هغو سره لازمه ده؛ هم هغه سره پاتې ده، او ترې بل ته نه ده منتقله شوې، او داسې نه دي واقع شوي چې خوږې اوبه تروې يا تروې اوبه خوږې شي، ګواکې د اوصافو په اعتبار هره يوه له بلې بيخي ډېله او جدا ده.

وَهُوَ الَّذِيْ خَلَقَ مِنَ الْمَآءِ بَشَرًا فَجَعَلَهٗ نَسَبًا وَّصِهْرًا ۭ وَكَانَ رَبُّكَ قَدِيْرًا ﴿۵۴﴾ وَيَعْبُدُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ مَا لَا يَنْفَعُهُمْ وَلَا يَضُرُّهُمْ ۭ وَكَانَ الْكَافِرُ عَلٰي رَبِّهٖ ظَهِيْرًا ﴿۵۵﴾

او همدغه (الله) هغه (ذات) دى چې پيدا کړى يې دى له اوبو نه بشر انسان، پس ګرځولى يې دى (خاوند د) نسب او سخر ګنى، او دى رب ستا ښه قادر. او عبادت کوي (دا مشرکان) بې له الله د هغه شي چې نشي رسولى هيڅ قدر نفع دوى ته (که يې عبادت وکړي)، او نه هيڅ ضرر رسولى شي دوى ته (که يې عبادت ونه کړي)، او دى (جنس د) کافر په (نافرمانۍ) د رب خپل مددګار (د شيطان، شا اړوونکى الله ته).

تفسير: يعني وګورئ ! چې الله بر حق مطلق جل وعلا شأنُه وعظم برهانُه په څه شان پخپل کامل قدرت سره يې له يوه څاڅکي اوبو څخه عاقل کامل بني آدم جوړ کړی دی، بيا وروسته له دې نه نور نسلونه يې ترې ايستلي دي، د ځومانو او سخرانو تعلّقات يې ترې جوړ کړي دي، او له يوه ناڅيزه څاڅکي څخه يې څه څه شيان پيدا کړي دي، او له کومه ځايه يې ترې کوم ځايه پورې رسولي دي؟ ليکن دغه انسان په لږ مدّت کې خپل اصل هېروي، او خپل هغه قدير رب او خالق يې پريښی دی، او عاجز مخلوق ته خپل خالق وايي، نه يواځې د خپل پرودګار حق نه پېژني، بلکه له هغه څخه مخ ګرځوي، او په شيطاني فوځ کې خپل ځان داخلوي، څو د اغوا کولو ا و اضلالولو په مقاصدو کې له هغوی سره کومک او مدد وکړي، «نعوذ بالله من شُرور أنفسنا، ومن سيئات أعمالنا».

وَمَآ اَرۡسَلۡنٰكَ اِلَّا مُبَشِّرًا وَّنَذِيۡرًا ﴿۵۶﴾ قُلۡ مَآ اَسۡـَٔـلُكُمۡ عَلَيۡهِ مِنۡ اَجۡرٍ اِلَّا مَنۡ شَآءَ اَنۡ يَّتَّخِذَ اِلٰى رَبِّهٖ سَبِيۡلًا ﴿۵۷﴾

او نه يې لېږلی مونږ ته مګر زېری ورکوونکی (مؤمنانو ته په نعيم سره) او ويروونکی (کافرانو ته په جحيم سره). ووايه (ای محمده ! دوی ته) نه غواړم زه له تاسې په (پيغام رسونه) هيڅ قدر اجر مزدوري مګر (غواړم ايمان راوړل د) هغه چا چې خوښه يې شي دا چې ونيسي طرف د رب خپل ته لاره (د رضاء او قرب)، يا ليکن هغه څوک چې غواړي چې ونيسي خپل رب ته لاره (په انفاق د مال سره، لاره د رضا د ده؛ نو ودې نيسي رب خپل ته هم هغه لار د قرب او رضاء).

تفسير: يعني ستاسې کار د الله تعالی پر وفاداری او اطاعت د بشاراتو اورول دي، او غدارانو ته مجرمانو ته د دوی د خرابو نتائجو او عواقبو خبرول دي، که سره له هغه يې ونه مني يا يې ومني؛ تاسې ته له هغه ځنې هيڅ نقصان نه دی عائد، تاسې له دوی نه څه اجرت او حق الزحمه خو نه غواړئ چې د هغو د نه منلو په اثر به هغه فوت شي، تاسې خو له دوی نه يواځې هم دغومره شی غواړئ: هر څوک چې غواړي د پاک الله په توفيق د خپل رب لاره ونيسي؛ نو ودې نيسي رب خپل ته هم هغه لار، زړه مو چې همدغه ته مزدوري وايئ که حق الزحمه او فيس.

وَتَوَكَّلۡ عَلَى الۡحَىِّ الَّذِىۡ لَا يَمُوۡتُ وَسَبِّحۡ بِحَمۡدِهٖ ؕ وَكَفٰى بِهٖ بِذُنُوۡبِ عِبَادِهٖ خَبِيۡرَا ﴿۵۸﴾

او توکّل وکړه په تل ژوندي ذات قائم په تدبير هغه (الله) چې (له سره) نه مري، او تسبيح ووايه سره له ثناء د ده، او بس کافي دی هغه په ګناهونو د بندګانو خپلو ښه خبردار.

تفسير: يعني تاسې يواځې پر الله تعالی اعتماد او توکل وکړئ، او خپله فريضه چې دعوت او تبليغ او نور دي؛ په ښه شان سره اداء کړئ !، د هيڅا د مخالفت او موافقت پروا ونه کړئ !، پر فاني اشياوو به څه اعتماد او اعتبار وشي؟ اعتماد او توکّل ښايي پر هغه ذات وکړ شي چې تل ژوندی قائم په تدبير دی، او له سره نه مري، نو پر هم هغه توکل او اعتماد وکړئ !، او تل د هم هغه په حمد او ثناء مشغول او لګيا اوسئ !، دغو مجرمينو ته به پخپله الله تعالی سزا ورکړي.

اِلَّذِىۡ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالۡاَرۡضَ وَمَا بَيۡنَهُمَا فِىۡ سِتَّةِ اَيَّامٍ ثُمَّ اسۡتَوٰى عَلَى الۡعَرۡشِ ۛ الرَّحۡمٰنُ فَسۡـَٔـلۡ بِهٖ خَبِيۡرًا ﴿۵۹﴾

هغه (الله) چې پيدا کړي يې دي اسمانونه او ځمکه او هغه چې په منځ د دغو دواړو کې دي په (مقدار) د شپږو ورځو، بيا پورته او اوچت شو پر عرش باندې، (الله چې دی) ډېر مهربان دی؛ پس وپوښته (د دغه خلق او استواء يا د رحمان) له کوم ښه خبردار عالم نه.

تفسير: د «استواء على العرش» بيان د «الأعراف» په سورت کې تېر شو، هلته دې ولوستلی شي.

يعنې له هغو کسانو څخه پوښتنه وکړئ چې د الله تعالى له شان او رحمت او له ذات او صفات څخه پوره خبردار دي، دغه جاهلان مشرکان په هغه باندې څه پوهيږي ﴿وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ﴾، پخپلو صفاتو او کمالاتو باندې خو پوره عالم يواځې هم هغه الله تعالى دى: «أنت كما أثنيت على نفسك»، ليکن په مخلوقاتو کې له ټولو څخه ډېر پوه محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم دى، نو ښايي چې د الله تعالى د صفتونو پوښتنه له دوى نه وشي !.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اسْجُدُوا لِلرَّحْمَٰنِ قَالُوا وَمَا الرَّحْمَٰنُ أَنَسْجُدُ لِمَا تَأْمُرُنَا وَزَادَهُمْ نُفُورًا ﴿٦٠﴾

او کله چې وويلى شي دوى ته چې سجده (د عبادت) کوئ «رحمان» ته؛ نو وايي: څه څيز دى «رحمان»؟ آيا سجده به کوو مونږ هر هغه څيز ته چې امر کوې ته مونږ ته، او زياتوي (دغه يادول د «رحمان») دوى ته نفرت (له ايمان نه).

تفسير: يعنې دغه جاهلان مشرکان د «رحمان» د شان له عظمته څه خبر دي؟ او څه پرې پوهيږي؟ دوى خو له دغه نوم سره دومره ښه هم نه دي، او هر کله چې دغه نوم اوري؛ نو د انتهايي جهل او بې حيايۍ او تعنّت له مخې ځانونه ناجانې او ناواقفه غورځوي، او داسې پوښتنې کوي چې «رحمان» څه شى دى؟ چې پر مونږ باندې د هغه سجده کوې؟ آيا محض ستا په وينا سره مونږ دغه خبره ومنو؟ او همدا چې ته کوم نوم ياد کړې؛ نو مونږ خامخا ورته سر په سجده ولويږو؟، الغرض هومره چې دوى ته د «رحمان» د اطاعت انقياد په لوري توجه ورکړه شي؛ هغومره دوى بد وړي، او تور ورځخه خوري.

تَبَارَكَ الَّذِي جَعَلَ فِي السَّمَاءِ بُرُوجًا وَجَعَلَ فِيهَا سِرَاجًا وَقَمَرًا مُنِيرًا ﴿٦١﴾ وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ خِلْفَةً لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يَذَّكَّرَ أَوْ أَرَادَ شُكُورًا ﴿٦٢﴾

لوى برکتناک دى هغه ذات چې پيدا کړي يې دي په اسمان کې برجونه او پيدا کړې يې ده په کې ډيوه (لمر)، او سپوږمۍ روښانه. او همدا (الله) هغه (ذات) دى چې ګرځولې يې ده شپه او ورځ (سره مخالف يا خليفه يو د بل) پرله پسې، لپاره د هغه چا چې اراده لري د دې چې ياد کړي (نعمتونه د رب ستا، او فکر وکړي په مصنوعاتو د الله کې) يا اراده لري د شکر ايستلو.

تفسير: يعنې لوى لوى ستوري يا آسماني قلعې چې پرښتې په کې پيرې کوي، يا امکان لري چې د لمر دولس منازل ترې مراد وي، چې اهل هيئت يې بيانوي.

﴿سِرَاجًا﴾ يعنې لمر، ښايي د نور او حرارت د جمع کېدو يا د احراق د صفت لرلو له سببه يې هغه ته (ډيوه) ويلې وي: ﴿وَجَعَلَ الْقَمَرَ فِيهِنَّ نُورًا وَجَعَلَ الشَّمْسَ سِرَاجًا﴾ (د نوح سورت (١) رکوع (١٦) آيت (٢٩) جزء).

اوږدبدلو او لنډبدلو ته يا تلو او راتلو ته يې بدلېدل، پرله پسې راتلل وفرمايل، يا يې دا مطلب دى چې يو يې د بل بدل ګرځولى دى، مثلاً که د ورځې کار پاتې شي؛ د شپې يې پوره کوي، او که د شپې کار پاتې شي؛ د ورځې يې په سر رسوي، كما ورد في الحديث، ﴿لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يَذَّكَّرَ أَوْ أَرَادَ شُكُورًا﴾، يعنې د لمر او سپوږمۍ او د نورو وړاندې وروسته ختل او د شپې او د ورځې بدلېدل، زياتېدل، او کمېدل ددې له امله واقع کيږي؛ څو د عقل او فکر خاوندان پکې غور او دقت وکړي، او ښه وپوهيږي چې دغه ټول لوى تصرفات او عظيم تقلبات دده د قدرت کارونه دي او دشپې او د ورځې دفوائدو او انعاماتو له لېدلو څخه دده عبادت او شکر ايستلو ته متوجه شي.

وَعِبَادُ الرَّحْمٰنِ الَّذِيْنَ يَمْشُوْنَ عَلَى الْاَرْضِ هَوْنًا وَّاِذَا خَاطَبَهُمُ الْجٰهِلُوْنَ قَالُوْا سَلٰمًا ﴿٦٣﴾

او بندګان د «رحمان» هغه کسان دي چې ګرځي دوی په ځمکه باندې په ورو (په تواضع)، او کله چې خطاب کوي له دوی سره جاهلان ناپوهان؛ نو وايي (ورته په ځواب کې سلام، خبره) سالمه (له ګناه او ضرره).

تفسير: يعنې د کم عقلو او ناپوه خلقو ځواب په عفوه او صفح سره ورکوي، کله چې څوک د جهالت خبرې او اترې وکړي؛ نو ملائمې مذاکرې او پستې خبرې ورسره کوي، او په «السلام» سره ترې ځان بېلوي، او د داسې خلقو سره حتی الامکان نه مخامخ کيږي، او نه له هغوی سره په کومه مرکه کې شاملېږي، او نه له دوی سره جنګ او جګړې کوي.

وَالَّذِيْنَ يَبِيْتُوْنَ لِرَبِّهِمْ سُجَّدًا وَّقِيَامًا ﴿٦٤﴾

او (بندګان د رحمان) هغه کسان دي چې شپه تېروي رب خپل ته سجده کوونکي او دريدونکي.

تفسير: يعنې د شپې له مخې چې غافل بندګان خوبونه کوي، دوی د الله جل جلاله په حضور کې ولاړ وي، او ورته سجده ږدي، او په عبادت کې يې لګيا وي، کله چې رکوع د قيام او سجدې په منځ کې واقعه ده؛ ښايي د همدې لامله د هغې ذکر يې بېل ونه فرمايه، ګواکې رکوع د دغو دواړو په منځ کې بالطبع راغله.

وَالَّذِيْنَ يَقُوْلُوْنَ رَبَّنَا اصْرِفْ عَنَّا عَذَابَ جَهَنَّمَ ۖ اِنَّ عَذَابَهَا كَانَ غَرَامًا ﴿٦٥﴾ اِنَّهَا سَآءَتْ مُسْتَقَرًّا وَّمُقَامًا ﴿٦٦﴾

او (بندګان د رحمان) هغه کسان دي (چې سره له طاعته خضوعًا) وايي: اى ربه ځمونږ! وګرځوه له مونږ څخه عذاب د دوزخ. بېشکه عذاب د دغه (دوزخ) دی (عذاب) لازم همېشه. بېشکه چې دا (دوزخ) بد دی له جهته د ځای د قرار، او له جهته د ځای د هستوګنې.

تفسير: يعنې سره له دومره عبادته ډېر ويريږي، داسې نه دي چې مثلاً د تهجّد لپاره چې پاڅېد، او اته رکعته لمونځ يې وکړ؛ نو د الله تعالى له عذابه او قهره بيخي بې فکره شو.

وَالَّذِيْنَ اِذَآ اَنْفَقُوْا لَمْ يُسْرِفُوْا وَلَمْ يَقْتُرُوْا وَكَانَ بَيْنَ ذٰلِكَ قَوَامًا ﴿٦٧﴾

او (بندګان د رحمان) هغه کسان دي کله چې نفقه ورکوي مال لګوي؛ نو نه اسراف کوي، او نه تنګي (او بخل) کوي، او وي (دغه ورکړه د دوی) په منځ د دغه (اسراف او تقتير) کې ميانه حاله.

تفسير: يعنې زمان او مکان او موقع ته ګوري، او په معتدل او متوسط صورت سره خپل مال لګوي، نه د مال په محبت کې له حده تېريږي، او نه يې ضايع کوي، کما قال الله تعالى: ﴿وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُوْلَةً اِلٰى عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ﴾ الآية ـ (١٥ جزء، د بني اسرائيل سورت (٣) رکوع، (٢٩) آيت).

وَالَّذِيْنَ لَا يَدْعُوْنَ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ وَلَا يَقْتُلُوْنَ النَّفْسَ الَّتِيْ حَرَّمَ اللّٰهُ اِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُوْنَ ۚ

او (بندګان د رحمان) هغه کسان دي چې نه بولي سره له الله معبود بل، او نه وژني دوی نفس هغه چې حرام کړي دي الله (وژل د هغه) مګر په حق سره، او نه کوي دوی زنا.

تفسير: مثلاً د عمد قتل په بدل کې وژل، يا د زنا په سزا کې د محصن زاني په ګټو سره ويشتل، يا د هغه مرتدّ وژل چې خپل اسلامي دين او ملّت پرېږدي، دغه ګرد صورتونه په ﴿إِلَّا بِالْحَقِّ﴾ کې شامل دي، كما ورد في الحديث.

وَمَنْ يَفْعَلْ ذٰلِكَ يَلْقَ أَثَامًا ﴿٦٨﴾

او هر چا چې وکړه (يو له دغو دريو امهات الذنوب نه)؛ نو ملاقات به وکړي وبه ويني جزاء د ګناه خپلې.

تفسير: يعنې ډېره سخته ګناه يې کړې ده، چې د هغه سزا به هرومرو وررسيږي، په ځينو روایاتو کې راغلي دي چې: «أثام» د جهنّم د يوې کندې نوم دی، چې د هغه عذا ب ډېر سخت ويروونکی بيان شوی دی، أعاذنا الله منها.

يُضٰعَفْ لَهُ الْعَذَابُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وَيَخْلُدْ فِيهِ مُهَانًا ﴿٦٩﴾

چې دوچند به کړی شي ده ته عذاب (د دوزخ) په ورځ د قيامت کې، او تل به پاتې وي په دغه (عذاب) کې په دې حال چې خوار ذليل بې اعتبار به وي.

تفسير: يعنې له نورو ګناهونو ځنې دغه ګناه لويه ده، نو د دغې عذاب به هم سخت او لوی وي، او شپه په شپه (ساعت په ساعت) لا پسې زياتيږي.

إِلَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا صَالِحًا فَأُولٰئِكَ يُبَدِّلُ اللّٰهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ وَكَانَ اللّٰهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٧٠﴾

مګر هغه چې توبه يې وويسته، او ايمان يې راوړ، او عمل يې وکړ عمل نېک؛ پس دغه (تائبان د دغو دريو ګناهونو چې دي) بدل به کړي الله ګناهونه د دوی په نېکيو سره (په محو د سيئاتو او ثبت د حسناتو)، او دی الله ښه مغفرت کوونکی، ډېر رحم کوونکی.

تفسير: يعنې د ګناهونو په ځای به د نېکيو توفيق ور په برخه کيږي، او د کفر ګناه به ورمعافيږي، يا دا چې د ده بدي محو او لرې کيږي، او د صالح عمل په برکت به د هغه په شمېر مناسب محاسن ورثبت فرمايي، كما يظهر من بعض الأحاديث.

وَمَنْ تَابَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَإِنَّهُ يَتُوبُ إِلَى اللّٰهِ مَتَابًا ﴿٧١﴾

او هر څوک چې توبه وباسي (له ګناهونو نه) او عمل وکړي نېک؛ پس بېشکه چې دی رجوع کوي په طرف د الله په ښه رجوع کولو سره.

تفسير: پخوا د هغو کفّارو د ګناهونو ذکر وو، چې وروسته ايمان راوړي، دغه د هغو ګناهونو ذکر دی چې سره له اسلامه يې کوي، دغه هم کله چې توبه وکړي؛ يعنې په پوره اخلاص او صميميت سره توبه وباسي، او بيا له سره د هغه شاوخوا ته ونه ګرځي؛ نو د الله تعالى په حضور کې ځای مومي، د النساء د سورت په (١٣) رکوع کې (٩٣) آيت، دغه آيت د هغو قاتلينو په حق کې دی چې دغسې توبه يې نه وه ايستلې: ﴿وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا فَجَزَاؤُهُ جَهَنَّمُ خَالِدًا فِيهَا وَغَضِبَ اللّٰهُ عَلَيْهِ وَلَعَنَهُ وَأَعَدَّ لَهُ عَذَابًا عَظِيمًا﴾ والله أعلم.

وَالَّذِينَ لَا يَشْهَدُونَ الزُّورَ وَإِذَا مَرُّوا بِاللَّغْوِ مَرُّوا كِرَامًا ﴿٧٢﴾

او (بندګان د رحمان) هغه کسان دي چې نه حاضريږي نه شاملېږي په باطلو کې (يا نه وايي

شاهدي په دروغو)، او کله چې تېريږي پر چتې (بېکاره) کار؛ نو تېريږي ځان ساتونکي (مخ ګرځوونکي له لغوې نه).

تفسير: يعنې نه دروغ وايي، او نه د دروغو شهادت ورکوي، او نه د باطلو چارو او د ګناهونو په مجلسونو کې حاضريږي.

وَالَّذِينَ إِذَا ذُكِّرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ لَمْ يَخِرُّوا عَلَيْهَا صُمًّا وَعُمْيَانًا ﴿٧٣﴾

او (بندګان د رحمان) هغه کسان دي کله چې پند ورکړی شي دوی ته په آيتونو د رب د دوی؛ نو نه نسکوريږي پرې (لکه) کانړه او ړانده (بلکه سر په سجده ږدي اوري يې، او پرې عمل کوي).

تفسير: او په نهايت فکر، تدبّر او غوره سره يې اوري او ترې متأثر کيږي، او د مشرکانو په شان دوی د تيږي (ګتې) بُتان له خپلو ځانونو څخه نه جوړوي.

وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَاجِنَا وَذُرِّيَّاتِنَا قُرَّةَ أَعْيُنٍ

او (بندګان د رحمان) هغه کسان دي چې وايي: ای ربه ځمونږ! وبښه مونږ ته (په فضل خپل سره) له ښځو ځمونږ څخه، او لـه اولادو ځمونږ څخه (هغه څوک چې) يخوالی د سترګو ځمونږ په کې راځي.

تفسير: يعنې داسې ښځه او واړه راعنايت وفرمايه؛ چې د هغو د ليدلو څخه ځمونږ سترګې يخې او رڼې شي، او زړه مو خوشال شي، او ظاهر دی چې د کامل مؤمن زړه هلته خوښ او خوشاليږي؛ کله چې خپل آل او عيال د الله تعالى په طاعت او عبادت کې مشغول او لګيا ووينې، او ويې ګوري چې د نافع علم تحصيل کوي، نو ګرد دنيوي مسرّتونه او نعمتونه وروسته له دغه دي.

وَاجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِينَ إِمَامًا ﴿٧٤﴾

او وګرځوه مونږ لپاره د متقيانو امام پېشوا.

تفسير: يعنې داسې مو وګرځوې کله چې نور خلق پر مونږ پسې اقتداء وکړي؛ متقيان او پرهېزګاران وګرځي، حاصل يې دا چې نه يواځې مونږ پخپل ذات مهتديان شو، بلکه د نورو لپاره هم هاديان وګرځو، او ځمونږ کورنۍ په تقوى او طهارت کې ځمونږ تابعان او پيروان شي.

أُولَٰئِكَ يُجْزَوْنَ الْغُرْفَةَ بِمَا صَبَرُوا وَيُلَقَّوْنَ فِيهَا تَحِيَّةً وَسَلَامًا ﴿٧٥﴾

دغه کسان (موصوف په دغو صفاتو سره) جزا به ورکوله شي دوی ته په هسکو (اوچتو) ماڼيو (د جنت) په سبب د هغه چې صبر يې کړی وو، او وابه چولی شي پر دوی په دغه جنّت کې تحيّت دعاء او سلام.

تفسير: يعنې په جنّت کې به لوړې (اوچتې) درجې ورورسيږي، او پرښتې به دعاوې ورته کوي، او سلامونه به وراچوي، او دوی ته به ښه راغلاست وايي، او استقبال به يې کوي، دوی به هم پخپلو منځونو کې د ملاقات او ليدلو په اوقاتو کې همدغه د سلام او د تحيّت دعائيه کلمات د يوه او بل د تکريم او اعزاز لپاره استعمالوي.

خَٰلِدِينَ فِيهَا ۚ حَسُنَتْ مُسْتَقَرًّا وَمُقَامًا ﴿٧٦﴾

همېشه به وي دوی په دغه (جنّت) کې، ښه دی (دغه جنّت) له جهته د ځای د قراری، او له جهته د ځای د هستوګنې.

تفسير: يعنې د داسې ځای هستوګنې چه د لږې مودې لپاره هم چاته ميسره او په لاس ورشي؛ خو لوی غنيمت او ښه نعمت دی، حال دا چې دغه ځای خو د جنتيانو د دائمي اوسېدلو ځای دی.

قُلْ مَا يَعْبَؤُا۟ بِكُمْ رَبِّى لَوْلَا دُعَآؤُكُمْ ۖ فَقَدْ كَذَّبْتُمْ فَسَوْفَ يَكُونُ لِزَامًا ﴿٧٧﴾

ووايه (ای محمده ! دوی ته چې) نه کوي هيڅ پروا د تاسې رب ځما که چېرې نه وي دعاء بلل ستاسې (الله ته په سختيو کې)، او په تحقيق تکذيب کړی دی تاسې (د رسولانو او د قرآن)، پس ژر به شي (دا عذاب له تاسې سره جزاء د تکذيب) لازم.

تفسير: يعنې تاسې ته ستاسې د نفعې او د نقصان خبرې در وښيي، بنده ته ښايي چې له سره مغرور او بې باکه نشي، ځکه چې پاک الله له سره د ده پروا نه لري، هو ! که بنده الله جل جلاله ته التجاء او دعاء کوي؛ نو الله هم پرې رحم او کرم فرمايي، او که التجاء نه کوي، او ځان لوی او بې پروا ښکاره کوي، نو د الله تعالى هغې سزا او پوښتنې ته دې منتظر اوسي، چې عنقريب ورسره مخامخ کېدونکی دی.

تمّت سورة الفُرقان، بعون الله المنّان، ولله الحمدُ والمنّة.

سُورَةُ الشُّعَرَاءِ

«د (الشعرآء) سورت مکّي دی، پرته له (۱۹۷) آیته او له (۲۲۴) تر آخر د سورت پورې چې مدني دي، (۲۲۷) آیته (۱۱) رکوع لري، په تلاوت کې (۲۶) او په نزول کې (۴۷) سورت دی، وروسته د «الواقعة» له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

طٰسٓمٓ ① تِلْكَ اٰيٰتُ الْكِتٰبِ الْمُبِيْنِ ② لَعَلَّكَ بَاخِعٌ نَّفْسَكَ اَلَّا يَكُوْنُوْا مُؤْمِنِيْنَ ③

دا (آیتونه د دې سورت) آیتونه دي د کتاب ښکاره کوونکي (د حق له باطله، او د حلال له حرامه) یعني د دې کتاب اعجاز ظاهر او باهر دی، او احکام يې واضح دي، او د حق او باطل په منځ کې بېلوونکی دی. ښایي چې ته هلاکوونکی د ځان خپل يې (ای محمده) په دې چې ولې نه کیږي دوی مؤمنان.

تفسیر: یعني ددغو بد بختانو په غم کې تاسی خپل ځان دومره مه کړوی، ایا پر دوي پسي خپل ځان هلاکوئ.

اِنْ نَّشَاْ نُنَزِّلْ عَلَيْهِمْ مِّنَ السَّمَآءِ اٰيَةً فَظَلَّتْ اَعْنَاقُهُمْ لَهَا خٰضِعِيْنَ ④

که اراده وفرمایو مونږ ؛ نو نازل به کړو مونږ پر دوی له (طرفه) د اسمانه یو دلیل، پس شي به ورمېړونه د دوی هغه (دلیل د قدرت) ته غاړه ایښودونکي.

تفسیر: یعني دغه دنیا د ابتلاء ځای دی، چې په کې د بندګانو د انقیاد او تسلیم او د سرکشی امتحان اخیستل کیږي، نو ځکه د الله تعالی حکمت د دې خبرې مقتضي نه دی، چې د هغوی اختیار سلب کړ شي، که نه که الله تعالی فرمایلی وی؛ نو کومه داسې اسماني نښه به يې ورښوولې وه، چې د هغې په مقابل کې به ګردو خلقو قهرًا او جبرًا خپلې غاړې کېښودې، او ډېرو لویو لویو مشرانو ته به هم د دې خبرې قدرت او فرصت او موقع نه وی پاتې چې ترې انکار او انحراف وکړي، نو الله تعالی داسې ونه کړه، هو ! هغه معجزې او نښې يې ولېږلې چې د هغو په لیدلو انسان حق او حقیقت په اسانی سره وپېژندلی شي، او کله کله د هغه په مقابل کې مغلوب هم شي، او دغاړې کېښودلو څخه ځان ونشي ژغورلی (بچ کولی).

وَمَا يَاْتِيْهِمْ مِّنْ ذِكْرٍ مِّنَ الرَّحْمٰنِ مُحْدَثٍ اِلَّا كَانُوْا عَنْهُ مُعْرِضِيْنَ ⑤

او نه راځي دوی ته هیڅ پند وعظ له (طرفه) د رحمان نوی؛ مګر وي دوی له هغه (پند) څخه مخ ګرځوونکي (او لا کلکېدونکي په کفر خپل).

تفسیر: یعني د هغو خلقو په غم کې چې تاسې اخته یئ؛ د دوی حالت دا دی چې هر کله «رحمان» جلّ جلاله پخپل رحمت او شفقت سره د دوی د ښېګڼې او نېکۍ لپاره کوم پند او نصیحت لیږي؛ دوی هغه طرف ته نه متوجه کیږي، بلکه مخونه ګرځوي او ترې تښتي، او داسې رابښکاره کوي لکه چې له کوم بد شي سره مخامخ شوي دي.

فَقَدْ كَذَّبُوا فَسَيَأْتِيهِمْ أَنبَاءُ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴿٦﴾

پس په تحقيق تکذيب وکړ دوی (د هغه ذکر يا محمد)؛ پس ژر به راشي دوی ته عواقب حقائق د هغه (څيز) چې وو دوی چې په هغه باندې به يې مسخرې کولې.

تفسير: يعنې يواځې همدغه معمولي اعراض نه دی، بلکه له هغه سره لا تکذيب او استهزاء هم دي، نو دوی به عنقريب په دنيا او آخرت کې د خپلو اعمالو سزا وګوري، نو بيا به د هغه څيز په حقيقت باندې په ښه شان سره وپوهيږي، چې په کوم شي باندې چې مونږ مسخرې کولې او ملنډې (خندا) مو پرې وهلې، او تکذيب به مو کاوه؛ هغه د الله تعالى حق أحکام او صحيح وو.

أَوَلَمْ يَرَوْا إِلَى الْأَرْضِ كَمْ أَنبَتْنَا فِيهَا مِن كُلِّ زَوْجٍ كَرِيمٍ ﴿٧﴾ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً ۖ وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُم مُّؤْمِنِينَ ﴿٨﴾

آيا نه ګوري دوی ځمکې ته چې (په خپل بالغه حکمت سره) څومره زرغون کړي دي مونږ په دغه (ځمکه) کې له هر قسم هر ډول (جنس) ګياه ښه (کثير المنافع، مخصوص شيان). بېشکه په دغو (زرغونولو کې) خامخا دليل نښه ده (لويه د قدرت)، او نه دي زياتره د دوی مؤمنان.

تفسير: يعنې که دغو مکذّبينو د دغې ځمکې پر احوال غور او فکر چلولی وی، چې د دوی تر پښو لاندې لوېدلې ده؛ نو د مبدأ او معاد په معرفت حاصلولو کې به هغه د دوی لپاره کافي کېدلی شوی، آيا دوی نه ګوري چې له دغه ذليلې، خوارې او حقيرې خاورې څخه څرنګه عجيب او غريب،او رنګ په رنګ ګلان، مېوې، دانې، او قسم په قسم غلې او نور شيان تر يوه مضبوط اصول او د تکوين او نظام تر قوانينو لاندې پيدا کيږي، !، آيا دغه د دې خبرې دليل نه دی چې کوم لا محدوده قدرت او حکمت لرونکی صانع دغه له ښايسته ډک او سينګاري چمن دغه ښه او ښکلي ګلان کرلي دي؛ چې د هغه په واک او قبضه کې د وجود او ګردو موجوداتو زمام او اختيار هم دی؟، او دی هم هغه ذات دی هر کله چې اراده وفرمايي؛ هغه ورانولی هم شي، وروسته له ورانی د هغه دويم ځلي ودانې هم د ده په قدرت کې ده، بيا سره د دغو تکويني آيتونو د پوهېدلو څخه وروسته ولې تاسې د دغو تنزيلي آيتونو تصديق نه کوئ؟ آيا په دغه کې څه اشکال باقي دی؟ هو ! که يې له سره نه منئ؛ نو دغه بېله خبره ده.

وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿٩﴾

او بېشکه رب ستا خامخا هم دی دی ښه قوي غالب (په انفاذ د احکامو) ښه رحم کوونکی.

تفسير: يعنې الله خو داسې يو عزيز مقتدر او زبردست ذات دی، چې د نه منلو په تقدير على الفور پر منکرينو عذاب هم لېږلی شي، مګر دی پخپله د خپل رحم او کرم له مخې په هغه کې تأخير کوي، او دوی ته موقع ورکوي چې ګوندې دوی يې ومني، وروسته د مکذبينو د عبرت لپاره د څو واقعاتو بيان فرمايي، چې له هغو څخه دغه خبره ظاهريږي چې الله تعالى هغوی ته تر کومې اندازې پورې مهلت ورکړی وو، کله چې على رؤوس الأشهاد معلوم او ښکاره شو چې هغوی په هيڅ ډول د حق او حقانيت منونکی نه دي؛ نو بيا يې زياتره دوی تباه او برباد کړل.

وَإِذْ نَادَىٰ رَبُّكَ مُوسَىٰ أَنِ ائْتِ الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿١٠﴾ قَوْمَ فِرْعَوْنَ ۚ أَلَا يَتَّقُونَ ﴿١١﴾

او (ياد کړه) هغه وخت چې غږ وکړ رب ستا موسى ته داسې چې ورشه هغه قوم ته چې ظالمان دي (يعنې) قوم د فرعون ته (چې ډېر ظلمونه کوي)، آيا نه ويريږي دوی له (الله).

تفسير: يعنې ای موسى ! ته لاړه شه ! دوی د الله تعالى له قهره وويروه !.

قَالَ رَبِّ إِنِّيٓ أَخَافُ أَن يُكَذِّبُونِ ﴿١٢﴾ وَيَضِيقُ صَدۡرِي وَلَا يَنطَلِقُ لِسَانِي فَأَرۡسِلۡ إِلَىٰ هَٰرُونَ ﴿١٣﴾

وويل موسى: اى ربه ځما ! بېشكه زه ويرېږم له دې نه چې نسبت د دروغو به وكړي (دوى ماته). او بل تنګيږي سينه ځما (له تكذيبه د دوى) او (بل) نه چليږي ژبه ځما (صافه خلاصه په وخت د تبليغ كې)؛ پس ولېږه (جبريل په وحيې سره) طرف د هارون ته.

تفسير: يعنې قبطيان به ځما د پوره خبرې د اوربدلو څخه لا له پخوا ځما په دروغجن ګڼلو باندې خوله وپرانيځي، او په هغه مجلس كې به مې هيڅوك تاييد كوونكى نه وي، ممكن دي چې په دغه وخت كې زه ملول او حزين شم، او فكر او طبيعت مې خراب شي، او په زړه كې مې خفګان او تنګي راشي، او ژبه به مې چې لكنت او بندش هم لري، د زړه د دغه تنګى څخه لا په كې زيات نيونه او بند بدل څرګند (ښكاره) شي، نو كه ځما د تقويت لپاره ځما وزير او ملګرى هارون وګرځوې؛ نو ستا زيات لطف او مهرباني به وي، ځكه چې هغه له ما ځنې فصيح اللسان دى.

وَلَهُمۡ عَلَيَّ ذَنۢبٞ فَأَخَافُ أَن يَقۡتُلُونِ ﴿١٤﴾

او (بل) شته دوى لره پر ما (دعوى د يوې) ګناه، پس ويرېږم له دې نه چې مړ به مې كړي.

تفسير: يعنې د يوه قبطي د وينې دعوى چې د هغه تفصيل به د القصص په سورت كې راځي، پر ما باندې دائره ده؛ نو زه ويرېږم چې پخوا له دعوت او تبليغه ځما كار تمام نه كړي، چې دغه خو هم هغه سړى دى چې ځمونږ يو قبطي يې وژلى وو، او راځنې تښتېدلى وو، نو په دغه تقدير سره به زه د تبليغ فرض څرنګه اداء كړى شم؟.

قَالَ كَلَّاۖ فَٱذۡهَبَا بِـَٔايَٰتِنَآۖ إِنَّا مَعَكُم مُّسۡتَمِعُونَ ﴿١٥﴾

وفرمايل (الله موسى ته) نه ده داسې (مه ډارېږه ! نه دې شي وژلى)، پس لاړ شئ تاسې دواړه په ښكاره معجزو ځما، بېشكه چې مونږ له تاسې سره يو اوريدونكي (ستاسې د سوال او جواب هم).

تفسير: يعنې قبطيان به څه مجال لري، چې تاته لاس در وړى شي، ورځه ! د خپلې استدعاء سره سم هارون عليه السلام هم له خپله ځانه سره بوځه !، او ځمونږ له د كړې معجزې او نښې سره ورشه !، كله چې د قدرت لويې نښې له تاسې سره شته؛ نو ولې به ويرېږې؟ نښې لا څه كوئ چې زه پخپله هم پر هره موقع كې له تاسې سره يم چې كومك در سره كوم، او د دواړو خواوو خبرې او اترې هم اورم.

فَأۡتِيَا فِرۡعَوۡنَ فَقُولَآ إِنَّا رَسُولُ رَبِّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴿١٦﴾ أَنۡ أَرۡسِلۡ مَعَنَا بَنِيٓ إِسۡرَٰٓءِيلَ ﴿١٧﴾

پس ورشئ دواړه فرعون ته ! نو ووايئ بېشكه چې هر يو له مونږ څخه رسول استاځى د رب د عالميانو يو. په دې خبره باندې چې ولېږه ته (اى فرعونه) له مونږ سره بني اسرائيل (اولاده د يعقوب شام ته).

تفسير: د بني اسرائيلو وطن د ابراهيم عليه السلام په زمانه كې د شام ملك وو، د يوسف عليه السلام په سبب دوى مصر ته راغلل، هلته يې يو مدّت تېر كړ، اوس د الله تعالى اراده داسې وشوه، چې دوى ته بېرته هم هغه د شام ملك ور كړي، خو فرعون دوى نه پرېښودل چې شام ته لاړ شي، ځكه چې له دوى ځنې به يې د مريانو په شان كار اخيست، او موسى عليه السلام د بني اسرائيلو د ازادۍ او خپلواكى طالب وو.

قَالَ أَلَمْ نُرَبِّكَ فِينَا وَلِيدًا وَلَبِثْتَ فِينَا مِنْ عُمُرِكَ سِنِينَ ﴿۱۸﴾

نو وويل (فرعون موسى ته) آيا تربيت نه وو كړى مونږ د تا په (كورونو) خپلو كې په دې حال كې چې وړوكى هلك وې، او تېر كړي وو تا په مونږ كې له عمره خپله څو كاله (چې دېرش وو).

تفسير: يعنې ته هم هغه نه يې چې په ډېر ناز او نعم ځمونږ په كور كې ستا پالنه او روزنه شوې وه؟ او ځمونږ په لاس كې وړوكى لوى شوى وې، اوس ستا دماغ دومره لوى شوي دي چې له مونږ څخه داسې مطالبات كوې؟ او خپل مشر توب پر مونږ ثابتوې !.

وَفَعَلْتَ فَعْلَتَكَ الَّتِي فَعَلْتَ وَأَنْتَ مِنَ الْكَافِرِينَ ﴿۱۹﴾

او بل كړى وو تا كار خپل هغه كار چې كړى وو تا (يعنې ځما قبطي دې وژلى وو) حال دا چې ته (اى موسى) له ناشكرانو څخه يې.

تفسير: په دومره كلونو كې دې داسې دعوى نه كوله، كله چې له دې ځايه څو شپې د باندې لاړې، او اوس چې بېرته راغلې؛ نو د رسالت دعوى كوې؟ او ځمونږ هغه ټول احسانات دې هېر كړل، او اوس دې د نبوّت په دعوى لاس پورې كړى دى، په هغه وخت كې ته هم (العياذ بالله) له همدغو خلقو يو سړى وې، چې نن ورځ هغو ټولو ته كافران وايې.

قَالَ فَعَلْتُهَا إِذًا وَأَنَا مِنَ الضَّالِّينَ ﴿۲۰﴾

وويل (موسى فرعون ته) چې: كړى وو ما دغه كار په هغه وخت كې چې وم زه له خطاكارانو ناپوهانو.

تفسير: په دې چې مړ به شي په يو سوك ځما، يعنې ما هغه قبطي په عمد سره نه دى وژلى، په خطا سره ځما په يوه سوك سره مړ شو، زه كه پوهېدى چې دى ځما په يوه سوك سره مري؛ نو ولې به مې تأديب وركاوه: ﴿فَوَكَزَهُ مُوسَىٰ فَقَضَىٰ عَلَيْهِ﴾ (القصص سورت (۲) ركوع، (۱۵) آيت (۲۰) جزء).

فَفَرَرْتُ مِنْكُمْ لَمَّا خِفْتُكُمْ فَوَهَبَ لِي رَبِّي حُكْمًا وَجَعَلَنِي مِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿۲۱﴾

پس وتښتېدم زه له تاسې كله چې وويرېدم زه له تاسې، پس وبانبه ماته رب ځما حكم علم فهم او وګرځولم (دغه الله) زه له رسولانو څخه.

تفسير: يعنې بېشكه چې زه وويرېدم او له دې ځايه وتښتېدم، ليكن د الله تعالى دا منظور وو، چې ماته پخپل فضل او مرحمت سره نبوّت او حكمت مرحمت كړي، او د رسالت په كرامت سره مې سرلوړى (اوچت) او ممتاز وګرځوي، او ستاسې په لور مې درولېږي، دا دى چې زه په امر د الله سره درغلى يم، چې تاته سمه صافه لاره دروښيم، او دغه څه اظهارات چې تاسې وكړل، دغه ګرد ځما د صداقت دليل دى، چې هغه سړى چې ستاسې له وېرې تښتېدلى وو؛ بيا څرنګه داسې بې خوفه او بې خطره ستاسې په مخ كې نېغ ولاړ دى؟.

وَتِلْكَ نِعْمَةٌ تَمُنُّهَا عَلَيَّ أَنْ عَبَّدْتَ بَنِي إِسْرَائِيلَ ﴿۲۲﴾

او (آيا) دغه (تربيت) يو نعمت دى چې احسان يې كوې پر ما باندې (چې هغه ستا له شفقته نه وو، بلكه له دې جهته وو) چې مريونه كړي دي وو بني اسرائيل.

تفسير: يعنې ځما د وړوکوالي د پالنې احسان راځرګندول (ښکاره کول) تاته ښه نه ښکاري، آيا د يوه اسرائيلي وړکي پالنه او تربيت د دغې خبرې جواب کېدی شي چې تا ګرد د بني اسرائيلو قوم له آزادۍ څخه محروم ګرځولی دی، او له دوی سره د بندګانو او مريانو په شان سلوک کوې، بالخصوص چې د دغه وړوکي پالنه هم ستا د هغو زړه چاودونکيو مظالمو او تېريو په سلسله کې واقع شوې وه، که تا هغسې ظلم او تېری نه کولی، او ګرد بني اسرائيلي هلکان دې نه وژلی؛ ولې به مې مور ژوندی په تابوت کې غورځولم؟ او بيا هغه تابوت يې ولې په سيند کې لاهو کاوه؟ او ولې به زه ستا حرام سرای ته رسېدم؟ د دغو حالاتو له تصوّره تاته داسې احسان له څرګندولو څخه شرم او ننګ پکار دی، او صافه خبره خو دا ده، هغه الله تعالی چې ځما تربيت او پالنه ستا په شان د يوه دښمن کره کړې ده؛ هم هغه الله مې نن ورځ ستا د خير غوښتلو او لار ښوولو لپاره خپل رسول ګرځولی او لېږلی يم.

قَالَ فِرْعَوْنُ وَمَا رَبُّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿۲۳﴾

وويل فرعون (موسی ته) او څه څيز دی رب د عالميانو؟.

تفسير: يعنې موسی عليه السلام د ﴿فَقُوْلَآ اِنَّا رَسُوْلُ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ﴾ په امتثال خپل ځان يې د رب العالمين رسول وباله، د ده په مقابل کې فرعون د جحود، تعنّت، ضد او عناد له لارې (العياذ بالله) وويل چې: رب العالمين څه شی دی؟ سره ځما له وجوده د بل کوم رب نوم اخيستل څه معنی لري؟ ځکه چې د دې ازلي شقي دعوی د خپل قوم په مخ کې داسې وه: ﴿مَا عَلِمْتُ لَكُمْ مِّنْ اِلٰهٍ غَيْرِيْ﴾ «ز ماسوا له خپل ځانه بل کوم معبود تاسې ته نه پېژنم»، او ﴿اَنَا رَبُّكُمُ الْاَعْلٰى﴾ «زه يم ستاسې لوی پروردګار»، لکه چې د ده قوم به ځينې له انتهايي جهل او بلادت، او ځينې له خوفه او طمعې د ده په عبادت لکې لګيا وو، اګر که په خپل زړه کې دغه ملعون هم د الله په وجود يقين لرلو لکه چې له ﴿قَالَ لَقَدْ عَلِمْتَ مَآ اَنْزَلَ هٰٓؤُلَآءِ اِلَّا رَبُّ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ بَصَآئِرَ﴾ څخه ظاهريږي، (۱۵ جزء، د بني اسرائيل سورت (۱۲) رکوع، (۱۰۲) آيت).

قَالَ رَبُّ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا اِنْ كُنْتُمْ مُّوْقِنِيْنَ ﴿۲۴﴾

وويل موسی (په جواب د فرعون کې) چې: رب العالمين رب د اسمانونو او د ځمکې او د هغو ګردو شيانو دی چې په منځ د دغو دواړو کې دي، که چېرې يې تاسې يقين کوونکي (نو ايمان پرې راوړئ).

تفسير: يعنې د اسمان او د ځمکې ګرد شيان چې د هغه لوی ذات تر اداړې او تربيت لاندې دي؛ هغه هم رب العالمين دی، که ستاسې په زړونو پر کوم شي باندې د يقين راوړلو استعداد موجود وي؛ نو انساني فطرت له ګردو ځينې پخوا پر دغه ربّ العالمين د يقين کولو لپاره کافي دی.

قَالَ لِمَنْ حَوْلَهٗٓ اَلَا تَسْتَمِعُوْنَ ﴿۲۵﴾

وويل (فرعون) هغو (مشرانو) ته چې چاپېر وو له ده سره، چې آيا نه اورئ تاسې (دغه ځواب د ده چې نه دی موافق له سواله سره).

تفسير: فرعون عمدًا او په قصد سره غوښتنه وکړه، چې خبره ګډه وډه او تالا کړي، نو د خپلو درباريانو او نوکرانو د تېزولو او هڅولو لپاره او د موسی عليه السلام د خبرې د خفيفولو لپاره يې داسې وويل چې: «اورئ چې موسی څومره له کاره لرې خبرې کوي؟ آيا له تاسې ځنې به کوم يو تصديق کوي چې ماسوا له مانه په اسمان او ځمکه کې بل کوم رب شته؟».

قَالَ رَبُّكُمْ وَرَبُّ اٰبَآئِكُمُ الْاَوَّلِيْنَ ﴿۲۶﴾

وويل (بيا موسى فرعون ته چې رب العالمين) رب د تاسې دى او رب د پلرونو د تاسې دى چې رڼومبي وو.

تفسير: يعنې اى احمقانو ! زه چې د كوم رب العالمين ذكر كوم؛ هغه داسې يو لوى ذات دى، چې ستاسې او ستاسې د پلرونو او نيكه ګانو پيدا كوونكى دى، څه وخت چې ستاسې بوى او تخم هم نه وو؛ ده په هغه وخت كې هم د ځمكې او اسمان تربيت او تدبير كاوه.

قَالَ اِنَّ رَسُوْلَكُمُ الَّذِيْٓ اُرْسِلَ اِلَيْكُمْ لَمَجْنُوْنٌ ﴿۲۷﴾

وويل (فرعون) بېشكه رسول ستاسې دغه چې لېږلى شوى دى تاسې ته خامخا مجنون لېونى دى.

تفسير: يعنې (العياذ بالله) يو ليونى يې رسول ګرځولى دى، او لېږلى يې دى، چې نه يواځې مونږ بلكه ځمونږ پلرونه او نيكه ګانو ته هم بد وايي، او ځمونږ د دغه شوكت او حشمت څخه لږ څه هم نه متأثر كيږي، او نه يې ترې سترګې سوځي، نو معلوميږي چې د ده دماغ او ماغزه بالكل له عقل څخه عاري شوي دي.

قَالَ رَبُّ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَمَا بَيْنَهُمَا ۭ اِنْ كُنْتُمْ تَعْقِلُوْنَ ﴿۲۸﴾

وويل (بيا موسى فرعون ته چې رب العالمين) رب د مشرق او (رب د) مغرب او (رب د) هغو ټولو شيانو دى چې په منځ د دغو كې دي، كه چېرې يئ تاسې چې څه قدر عقل كولى شئ (نو ايمان راوړئ په وحدانيت د الله).

تفسير: موسى عليه السّلام بيا يوه داسې خبره وكړه لكه چې ابراهيم عليه السلام د نمرود په مقابل كې كړې وه، يعنې ربّ العالمين هغه ذات دى چې د مشرق او مغرب مالك دى، او د ټولو ستوريو د طلوع او غروب تدابير په يوه ټينګ او مضبوط نظام موافق كوي.

كه په تاسې كې لږ څه عقل او پوهه وي؛ نو په دغه باندې پخپله هم پوهېدى شئ، چې د دغه عظيم الشأن نظام قائم ساتونكى ماسوا له الله تعالى څخه بل هيڅوك نشي كېدى.

د دغې وروستنۍ خبرې د اورېدلو څخه فرعون بالكل متحيّر او مبهوت شو، او د مباحثې او مجادلې څخه يې مخ واړاوه، او په ويرولو او ډاروولو سره يې خپله خوله وسپړله، لكه چې وروسته له دې نه راځي.

قَالَ لَىِٕنِ اتَّخَذْتَ اِلٰهًا غَيْرِيْ لَاَجْعَلَنَّكَ مِنَ الْمَسْجُوْنِيْنَ ﴿۲۹﴾

وويل (فرعون موسى ته) قسم دى كه چېرې ونيو تا معبود غير له مانه (بل څوك)؛ نو خامخا وبه ګرځومه زه هرومرو تا له بنديانو څخه.

تفسير: په دغه ځلي فرعون خپل مطلب په صافو الفاظو سره بيكاره كړ، چې دلته په مصر كې بل هيڅ يو معبود نشته، كه پرته (علاوه) له ما څخې د بل كوم معبود حكومت ومنلى شي؛ نو په ياد يې ولرئ چې دغسې نورو معبود منونكيو لپاره ځما بندي خانه تياره ده.

قَالَ أَوَلَوْ جِئْتُكَ بِشَيْءٍ مُّبِينٍ ﴿٣٠﴾

وويل (موسى فرعون ته) آيا (نه كوې باور په الوهيت د الله؟) اګر كه راوړم زه تاته دليل يو شى ښكاره (دليل ښكاره كوونكى).

تفسير: يعنې پخپله دغه فيصله كې اوس تلوار مه كوه !، دغه خو ستا د خبرې جواب وو، اوس خو لږ هغه ښكاره معجزې هم وګورە، چې په هغو سره د الله تعالى قُدرت او ځما صداقت دواړه در څرګندېږي (ښكاره كيږي).

قَالَ فَأْتِ بِهِ إِن كُنتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٣١﴾ فَأَلْقَىٰ عَصَاهُ فَإِذَا هِيَ ثُعْبَانٌ مُّبِينٌ ﴿٣٢﴾ وَنَزَعَ يَدَهُ فَإِذَا هِيَ بَيْضَاءُ لِلنَّاظِرِينَ ﴿٣٣﴾ قَالَ لِلْمَلَإِ حَوْلَهُ إِنَّ هَٰذَا لَسَاحِرٌ عَلِيمٌ ﴿٣٤﴾ يُرِيدُ أَن يُخْرِجَكُم مِّنْ أَرْضِكُم بِسِحْرِهِ فَمَاذَا تَأْمُرُونَ ﴿٣٥﴾

وويل (فرعون موسى ته) پس راوړه هغه (ښكاره دليل) كه يې ته له صادقانو رښتيا ويونكيو (په دعوى خپله كې). پس وغورځوله (موسى) همسا خپله، پس ناڅاپه په دغه وخت كې وه هغه يو ښامار ښكاره ظاهر. او راويې ايست لاس خپل (له دننه د ګرېوان خپل) پس ناڅاپه دغه (لاس) وو تك سپين (نظر د) كتونكيو ته. نو وويل (فرعون) اشرافو (د قوم) ته چې چاپېر د ده (ناست وو): بېشكه دغه (سړى) خامخا ساحر (كوډګر) دى ډېر پوه. اراده لري د دې چې وباسي تاسې له ځمكې (وطن) ستاسې په سحر (كوډو) خپل سره، پس څه (امر حكم مشوره) راكوئ تاسې (ماته د موسى په باره كې).

تفسير: فرعون چې تر اوسه پورې د الوهيت مدّعي وو، اوس داسې وارخطا او بد حواسه شوى دى، چې له خپلو مريانو، نوكرانو، او د ده په زعم له خپلو بندګانو څخه مشورې غواړي، او دې ته حاضر دى چې د هغو پر ښوونه تګ هم وكړي.

قَالُوا أَرْجِهْ وَأَخَاهُ وَابْعَثْ فِي الْمَدَائِنِ حَاشِرِينَ ﴿٣٦﴾ يَأْتُوكَ بِكُلِّ سَحَّارٍ عَلِيمٍ ﴿٣٧﴾ فَجُمِعَ السَّحَرَةُ لِمِيقَاتِ يَوْمٍ مَّعْلُومٍ ﴿٣٨﴾

وويل (مشرانو) تأخير وركړه (كار د) دغه (موسى) ته او ورور د ده (هارون) ته، او ولېږه په ښارونو كې راټولونكي (محصلان). چې راولي تاته هر ښه ساحر (كوډګر) ښه هوښيار. پس را ټول كړل شول ساحران وعدې د ورځې معلومې ته (چې ځانښت د ورځې جشن وو).

تفسير: يعنې د اختر ورځ د ځانښت په مهال (وخت).

وَقِيلَ لِلنَّاسِ هَلْ أَنتُم مُّجْتَمِعُونَ ﴿٣٩﴾ لَعَلَّنَا نَتَّبِعُ السَّحَرَةَ إِن كَانُوا هُمُ الْغَالِبِينَ ﴿٤٠﴾

او وويل شو خلقو ته چې آيا يئ تاسې يو ځاى كېدونكي (دغې معلومې ورځې ته، بلكه ګرد سره راټول شئ !). ښايي چې مونږ متابعت (قبول) كړو (لاړې د) ساحرانو كه چېرې شول دوى همدوى غالبان بريالیان (پر موسى).

تفسير: يعنې پر ټولو لازم دي چې هلته يو ځای شي، مونږ قوي هيله (ارزو) او اميد لرو چې ځمونږ کوډګران به بريالیان (کامياب) شي، نو هله به د موسی د مغلوبيت او د ماتې د ښه ښکاره کولو لپاره د خپلو کوډګرانو په لاره ځو، ګواکې د دغې خبرې اظهار مقصود وو، چې په دغه کې مونږ له خپله ځانه څه غرض او مقصد نه لرو، کله چې په مقابله کې ځمونږ پله درنه وختله؛ نو بيا انصافاً څوک حق نه لري، او نشي کولای چې ځمونږ له طريقې څخه منحرف شي.

فَلَمَّا جَآءَ السَّحَرَةُ قَالُوا لِفِرْعَوْنَ أَئِنَّ لَنَا لَأَجْرًا إِن كُنَّا نَحْنُ الْغَالِبِينَ ﴿٤١﴾ قَالَ نَعَمْ وَإِنَّكُمْ إِذًا لَّمِنَ الْمُقَرَّبِينَ ﴿٤٢﴾

پس کله چې راغلل ساحران (کوډګران)؛ وويل دوی فرعون ته: آيا په تحقيق وي به مونږ ته خامخا څه اجر (مزدوري) که چېرې شو مونږ همدا مونږ غلبه کوونکي (بريالیان). نو وويل (فرعون کوډګرانو ته) هو ! (تاسې لره اجر شته، او علاوه پر هغه) بېشکه چې تاسو په دغه وخت کې خامخا له مقربانو (مصاحبانو ځما يئ).

تفسير: يعنې نه يوائې مالي انعام او اکرام به درکړم، بلکه تاسې به ځما د خاصو مصاحبانو په ډله کې هم داخلېږئ، د دغو آيتونو مفصّل بيان د «الأعراف» او د «طـه» په سورتونو او نورو ځايونو کې پخوا ليکلی شوی دی.

کله چې ساحران د جشن په ورځ د ګردو خلقو په مخکې ميدان ته راغلل، او د نندارو کوونکيو صفونه وټړل شو؛ نو:

قَالَ لَهُم مُّوسَىٰ أَلْقُوا مَا أَنتُم مُّلْقُونَ ﴿٤٣﴾

وويل دغو (کوډګرانو) ته موسی: وغورځوئ تاسې هر هغه څيز چې تاسې غورځوونکي يئ (د هغه).

تفسير: يعنې څه وخت چې کوډګرانو وويل چې: ای موسی عليه السلام ! ته دې خپله همسا ړومبی غورځوې يا يې مونږ وغورځوو؟ موسی عليه السلام د دوی په ځواب کې وفرمايل چې: «تاسې يې ړومبی وغورځوئ !، او خپل پوره زور او قوّت هم په کې صرف کړئ !».

فَأَلْقَوْا حِبَالَهُمْ وَعِصِيَّهُمْ وَقَالُوا بِعِزَّةِ فِرْعَوْنَ إِنَّا لَنَحْنُ الْغَالِبُونَ ﴿٤٤﴾

پس وغورځول (کوډګرانو) پرې خپل او همساګانې خپلې، او وويل (کوډګرانو): په عزت (اقبال) د فرعون بېشکه مونږ خامخا همدا مونږ يو غالبان (بريالیان).

تفسير: ځينو ﴿بِعِزَّةِ فِرْعَوْنَ﴾ د قسم په معنی اخيستی دی، يعنې د فرعون پر اقبال قسم خورو چې همدا مونږ بريالیان (غالبان) کيږو.

فَأَلْقَىٰ مُوسَىٰ عَصَاهُ فَإِذَا هِيَ تَلْقَفُ مَا يَأْفِكُونَ ﴿٤٥﴾

بيا وغورځوله موسی همسا خپله، پس ناڅاپه هغې (همسا) ونغړل (ښوی تېر کړل) هغه (ماران) چې (ساحرانو) په دروغو جوړ کړي وو.

فَأُلْقِيَ السَّحَرَةُ سُجَّدًا قَالُوا آمَنَّا بِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٤٦﴾ رَبِّ مُوسَىٰ وَهَارُونَ ﴿٤٧﴾ قَالَ آمَنتُمْ لَهُ قَبْلَ أَنْ آذَنَ لَكُمْ ۖ إِنَّهُ لَكَبِيرُكُمُ الَّذِي عَلَّمَكُمُ السِّحْرَ ۖ فَلَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ۚ لَأُقَطِّعَنَّ أَيْدِيَكُمْ وَأَرْجُلَكُم مِّنْ خِلَافٍ وَلَأُصَلِّبَنَّكُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٤٩﴾

پس وغورځول شول پرمخي ساحران سجده کوونکي (الله ته)، (وويل ساحرانو:) ایمان راوړی دی مونږ په رب د عالمیانو. رب د موسی او د هارون. وویل (فرعون ساحرانو ته:) آیا ایمان راوړلو تاسي په دغه (موسی) پخوا له هغه چې زه اذن (اجازه) درکړم تاسي ته (د ایمان راوړلو په ده)، بېشکه دغه (موسی) خامخا مشر دی ستاسي، هسې (مشر) چې ښوولی یې دی تاسي ته سحر (کوډې)، پس خامخا ژر به عالمان شئ (په جزا د عمل خپل)، خامخا زه به پرې کړم لاسونه د تاسي او پښې د تاسي سره مخالفې (ښی لاس او کینه پښه یا عکس د دې)، او خامخا وبه ځړوم (ځوړند به کړم) پر دار هرومرو تاسي ټول (چې مړه شئ او درنه عبرت واخلي نور).

تفسیر: یعنې موسی علیه السلام ستاسو لوي ښوونکی دی تاسي به خپلو منځونو کې سره دا غوټه کړي چې مونږ به داسی کوو.

قَالُوا لَا ضَيْرَ ۖ إِنَّا إِلَىٰ رَبِّنَا مُنقَلِبُونَ ﴿٥٠﴾

وویل (ساحرانو) نشته ضرر مونږ ته په دې کې ځکه چې بېشکه مونږ رب خپل ته بېرته راتلونکي یو.

تفسیر: یعنې په هر حال وروسته له مرګه هرومرو د الله تعالی حضور ته بیول کیږو، په داسې موت سره مونږ د شهادت درجه مومو.

إِنَّا نَطْمَعُ أَن يَغْفِرَ لَنَا رَبُّنَا خَطَايَانَا أَن كُنَّا أَوَّلَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٥١﴾

(او بل ځکه چې) بېشکه مونږ طمعه هیله (امید) لرو د دې چې وبخښي مونږ ته رب ځمونږ ګناهونه ځمونږ له جهته د دې چې یو مونږ (په دغو حاضرینو کې) ډومبی د ایمان راوړونکیو.

تفسیر: یعنې د موسی علیه السلام له دعوت او تبلیغ څخه وروسته د دغې لویې مجمع په محضر او د ظالم فرعون په مخ کې له ګردو څخه ډومبی مونږ د حق د قبولیت اعلان وکړ، له دې نه داسې هیله (ارزو) او امید کیږي چې الله تعالی به ځمونږ پخواني ګرد تقصیرات معافوي.

وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ أَنْ أَسْرِ بِعِبَادِي إِنَّكُم مُّتَّبَعُونَ ﴿٥٢﴾

او وحي (حکم) ولېږه مونږ طرف د موسی ته داسې چې د شپې بوځه بندګان ځما (بني اسرائیل بحر ته) بېشکه چې تاسي پسې به درشي (فرعون سره له فرعونیانو).

تفسیر: یعنې څه وخت چې فرعون له یوې اوږدې مودې پورې سره د ویلو او پوهولو او د قدرت د ښودو د لیدلو هم ایمان رانه ووړ، او حق یې ونه مانه، او د بني اسرائیلو د ایذاء او ضرر څخه یې لاس وانخیست؛ نو مونږ موسی علیه السلام ته حکم ورکړ چې د شپې له مخې ته سره له قوم خپل له دې ځایه د هجرت په نیت ووځئ !، او خبردار اوسئ ! چې فرعونیان به هم په تاسي پسې درځي، او ستاسي تعقیب به په شدّت سره کوي، ښایي چې تاسي ترې ونه ویرېږئ !.

فَأَرْسَلَ فِرْعَوْنُ فِي الْمَدَائِنِ حَاشِرِينَ ﴿۵۳﴾ إِنَّ هَٰؤُلَاءِ لَشِرْذِمَةٌ قَلِيلُونَ ﴿۵۴﴾

پس ولېږل (فرعون) په ښارونو کې (يعنې ښارونو ته محصلان) راټولوونکي (د لښکر، تر څو چې ګرد قبطيان ټول کړي او د سبطيانو «بني اسرائيلو» تعاقب وکړي). (او وويل فرعون) چې بېشکه دغه (بني اسرائيل) خامخا يوه ډله ده ډېره لږه.

تفسير: يعنې د دغه وړوکي جمعيت له لاسه مونږ پکو (تنګ) شوي يو، حال دا چې د دوی هستي هيڅ شی ده، او د دوی موجوديت مونږ ته هيڅ وقعت او اهميت نه لري، او نه دوی ځمونږ د جنګ او د مقابلې قوّت او توان لري، دغه خبرې يې د دې لپاره کولې چې د ده قوم په جوش او غيرت راشي.

وَإِنَّهُمْ لَنَا لَغَائِظُونَ ﴿۵۵﴾

او بېشکه چې دغه (سبطيان) له مونږ زړه سوی (لړمون خوړين) دي.

تفسير: يا مونږ په قهر او غوسه راولي، يعنې داسې کارونه کوي چې مونږ پر دوی په قهر شو، معلوم دی چې بدبختي او شقاوت دوی په دغه اړولی دی چې ځمونږ قهر او غضب ځان ته وګټي.

وَإِنَّا لَجَمِيعٌ حَاذِرُونَ ﴿۵۶﴾

او بېشکه مونږ خامخا ټول (قبطيان مجرب محتاط يو، او له دغو سبطيانو نه) په خطره ويره کې يو.

تفسير: نو د دغې هرې ورځنۍ خطرې بېخ او بنسټ (بنياد) ايستل او دائمي قلع او قمع يې په کار ده، او راځئ چې يو ځلې يې له منځه ورک کړو، ځينو مفسّرينو د دې ترجمه داسې کړې ده، چې: «ځمونږ لښکر او جمعيت خورا ډېر دی، چې ګرد سره مسلّح، مجرب او محتاط دي»، نو دغه الفاظ به د تشويق او زړه ورتوب لپاره وي، والله أعلم.

نو وفرمايل الله تعالى جلّ و علا شأنُه وعظُم برهانُه:

فَأَخْرَجْنَاهُم مِّن جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿۵۷﴾ وَكُنُوزٍ وَمَقَامٍ كَرِيمٍ ﴿۵۸﴾ كَذَٰلِكَ وَأَوْرَثْنَاهَا بَنِي إِسْرَائِيلَ ﴿۵۹﴾

پس ويستل مونږ دغه (قبطيان) له باغونو او (له) چينو. او (له) خزانو او (له) مقام عمده (ښو ځايونو نه. همداسې (وکړه مونږ له قبطيانو سره) او په ميراث مو ورکړل دغه (څيزونه) بني اسرائيلو ته.

تفسير: ﴿كَذَٰلِكَ﴾ يعنې په دې ډول قبطيانو کور کهول، مال دولت، باغونه او کښتونه (فصلونه) پرېښودل، او ګرد سره يو ځای د بني اسرائيلو په تعاقب ووتل، چې بيا ېې ګرځېدل د هغوی په برخه نشو، ګواکې په دغه تدبير سره الله تعالى دوی د باندې وشړل.

يا خو دغه باغونه او چينې او خزانې او نبه ځايونه او نور شيان وروسته له هغه د بني اسرائيلو په لاس ورغلي دي، او يا څه موده وروسته د سليمان عليه السلام په دور کې د مصر مملکت هم دده په سلطنت کې شامل شو.

فَأَتْبَعُوهُم مُّشْرِقِينَ ﴿۶۰﴾ فَلَمَّا تَرَاءَى الْجَمْعَانِ قَالَ أَصْحَابُ مُوسَىٰ إِنَّا لَمُدْرَكُونَ ﴿۶۱﴾

پس وروسته د دغو (سبطيانو) لاړل دغه (قبطيان او ورسېدل) هغوی ته په وخت د ختلو د لمر پسې. پس کله چې سره وليدل دغو دواړو لښکرو (يو له بله سره)؛ نو وويل ملګريو د موسى چې بېشکه مونږ خامخا موندلى شوي يو (نيولى شوي يو) له جانبه د (قبطيانو).

تفسير: يعني د قلزم د بحيري (احمر بحيري) څنډې (غاړې) ته ورسېدل، بني اسرائيل په دغه فکر کې وو چې په څه ډول له دغه سينده پورې وځي، چې د شا له طرفه د فرعونيانو لوی لښکر د فرعون په مشرتوب ورپسې ورسېد، اسرائيليان له دغه وضعيت څخه چې له يوه طرفه ډانګ او له بل طرفه پرانګ وو؛ ډېر سخت وويرېدل، او موسی عليه السلام ته يې وويل چې: اوس به مونږ د فرعونيانو له لاسه څرنګه نجات وموندلی شو؟ چې وړاندې سمندر او وروسته دغه لوی لښکر دی، چې په ډېر قوّت او قدرت او زور و شور سره راځي؟.

قَالَ كَلَّآ إِنَّ مَعِيَ رَبِّي سَيَهْدِينِ ﴿٦٢﴾

وويل (موسی سبطيانو ته) چې نه ده داسې ښکه له ما سره رب ځما دی په نصرت او اعانت، ژر به وښيي ماته (لاره د نجات).

تفسير: يعني له سره مه ويرېږئ ! د الله تعالی پر مواعيدو ډاډه او مطمئن اوسئ !، ځکه چې د الله تعالی نصرت او حمايت له مونږ سره دی ! الله جل جلاله به هرومرو د نصرت او حمايت کومه لاره مونږ ته راوباسي، امکان نه لري چې مونږ به دښمنان ونيولی شي.

فَأَوْحَيْنَآ إِلَىٰ مُوسَىٰٓ أَنِ ٱضْرِب بِّعَصَاكَ ٱلْبَحْرَ ۖ فَٱنفَلَقَ فَكَانَ كُلُّ فِرْقٍ كَٱلطَّوْدِ ٱلْعَظِيمِ ﴿٦٣﴾

پس وحي (حکم) وکړ مونږ موسی ته، داسې چې ووهه ته په همسا خپلې بحر (د قلزم يا د نيل، پس ده وواهه)، پس وچاود (بحر، دولس ټوټې شو) پس شوه هره برخه (يوه ټوټه جدا شوې هسکه ـ اوچته)لکه اوږد لوړ (اوچت) غر (په هسکوالي ـ اوچتوالي کې).

تفسير: اوبو ډېر زيات ژوروالی درلود، له دولسو ځايونو څخه وچاودېدلې، ځيرې شولې، او په کې وچې کلکې لارې جوړې شوې، او د بني اسرائيلو د دولسو قبيلو لپاره بېلې بېلې لارې په کې سازې شوې، او په منځ کې د اوبو لوی لوی ديوالونه د لويو لويو غرونو په شان ودرېدل (كذا في موضح القرآن).

وَأَزْلَفْنَا ثَمَّ ٱلْـَٔاخَرِينَ ﴿٦٤﴾ وَأَنجَيْنَا مُوسَىٰ وَمَن مَّعَهُۥٓ أَجْمَعِينَ ﴿٦٥﴾ ثُمَّ أَغْرَقْنَا ٱلْـَٔاخَرِينَ ﴿٦٦﴾

او بيا را نژدې کړل مونږ دغه ځای ته هغه نور (يعني قبطيان) او نجات ورکړ مونږ موسی او هغو (سبطيانو) ته چې له ده سره وو (له غرقه) ټول، بيا غرق کړل مونږ هغه نور (يعني قبطيان).

تفسير: يعني فرعوني لښکر هم نژدې ورسېد، او په بحر کې يې جوړې شوې لارې وليدلې، نو دوی بې له کوم فکر او اندېښنې په بني اسرائيلو پسې د اوبو په هغو لويو لويو کوڅو کې سره ورننوتل، کله چې فرعون او ګرد فرعوني لښکر د بحر منځ ته ورسېدل؛ نو علی الفور د الله تعالی په حکم له دواړو خواوو د اوبو غرونه پرې ونښېدل، او ټولې اوبه سره يو ځای شوې، او دوی په کې مغروق شول، دغه قصه پخوا له دې نه هم ليکلې شوې ده.

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً ۖ وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُم مُّؤْمِنِينَ ﴿٦٧﴾

بېشکه په دغه (غرق د قبطيانو کې) خامخا لوی دليل دی (د عبرت او د قدرت ځمونږ)، او نه وو زياتره د دوی مؤمنان.

وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿۶۸﴾

او بيشكه رب ستا خامخا هم هغه دي ښه غالب قوی په انفاذ د أحكامو، او ښه رحم كونكی.

تفسير: دغه يې ځمونږ رسول الله ته اوروڵی دی چې د مكې معظمې فرعون ابوجهل او فرعونيانو كفّار د قريشو به هم په مسلمانانو پسې جنګ ته راووځي، بيا به له وطن څخه د باندې تباه كيږي، د «بدر» په ورځ لكه چې فرعون په رود نيل يا بحيره قلزم كې تباه شول، (موضح القرآن).

وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ إِبْرَاهِيمَ ﴿۶۹﴾ إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ مَا تَعْبُدُونَ ﴿۷۰﴾ قَالُوا نَعْبُدُ أَصْنَامًا فَنَظَلُّ لَهَا عَاكِفِينَ ﴿۷۱﴾

او ولوله (ای محمده !) پر دغو (كفّارو د مكې) خبر (قصه) د ابراهيم ! كله چې يې وويل پلار خپل (آزر) ته او قوم خپل ته: چې د څه شيز عبادت كوئ تاسې (يعنې دغه څه شی دی چې تاسې يې عبادت كوئ؟) نو وويل دوی: عبادت كوو د بُتانو پس همېشه اوسو دوی ته ورنژدې كېناستونكي (عابدان).

تفسير: يعنې دغه څه شی دی چې تاسې يې عبادت كوئ؟ دغه د ابراهيم عليه السلام سوال وو، نمرودیانو په ځواب كې ورته داسې وويل چې: ته ځمونږ معبودان نه پېژنې؟ چې په داسې تحقير سره يې پوښتنه كوې، مونږ تل د دغو بتانو عبادت كوو، او ځمونږ په زړونو كې د دوی دومره عقيدت او وقعت شته، چې د شپې او د ورځې دوی ته د مجاورانو په شان معتكف ناست يو.

قَالَ هَلْ يَسْمَعُونَكُمْ إِذْ تَدْعُونَ ﴿۷۲﴾

وويل (ابراهيم) آيا اوري (دغه بُتان بلنه) د تاسې كله چې يې بولئ تاسې؟.

تفسير: يعنې سره له دومره نارو او سورو وهلو آيا دوی ستاسې خبرې اوريدلی شي؟ كه يې نه اوري، لكه چې د دوی له جماديت څخه ښكاره ده؛ نو دغه بلل او نارې وهل چتې (فضول) او بېكاره دي.

أَوْ يَنْفَعُونَكُمْ أَوْ يَضُرُّونَ ﴿۷۳﴾

يا څه نفعه رسوي تاسې ته (چې يې عبادت وكړئ) يا ضرر در رسوي (كه يې عبادت ونه كړئ).

تفسير: آيا د دوی د عبادت كولو څخه څه ګټه (فائده) او د نه عبادت كولو څخه څه نقصان دررسولی شي؟ ظاهره او ښكاره خبره ده چې له خپله ځانه يو مچ هم نشي شړلی، هغه به نورو ته څه نفع يا نقصان ورسولی شي، نو بيا داسې يو عاجز جماد شی معبود ګرځول د كوم عاقل او پوه كار كېدی شي؟.

قَالُوا بَلْ وَجَدْنَا آبَاءَنَا كَذَٰلِكَ يَفْعَلُونَ ﴿۷۴﴾

وويل (كفّارو چې نه اوري او نه نفع او نه ضرر رارسوي دغه بُتان) بلكه موندلي دي مونږ پلرونه خپل چې همداسې به يې كول (عبادت د بُتانو).

تفسير: يعنې له داسې منطقي مباحثو او حجّتونو او دلائلو سره مونږ څه كار او غرض نه لرو، ځمونږ د عقيدت او عبادت مدار پر هم دغو خبرو دی چې درته ومو ويل، پس له سلهاوو دلائلو څخه يو لوی دليل همدغه خبره ده چې

ځمونږ پلرونه او نيکه ګان به هم پر همدغې لارې روان وو، آيا مونږ هغو ګردو ته احمق او ناپوه ووايو؟ او د هغوی تقليد پرېږدو؟.

قَالَ أَفَرَءَيْتُم مَّا كُنتُمْ تَعْبُدُونَ ﴿٧٥﴾ أَنتُمْ وَءَابَآؤُكُمُ ٱلْأَقْدَمُونَ ﴿٧٦﴾ فَإِنَّهُمْ عَدُوٌّ لِّىٓ إِلَّا رَبَّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٧٧﴾
ٱلَّذِى خَلَقَنِى فَهُوَ يَهْدِينِ ﴿٧٨﴾ وَٱلَّذِى هُوَ يُطْعِمُنِى وَيَسْقِينِ ﴿٧٩﴾ وَإِذَا مَرِضْتُ فَهُوَ يَشْفِينِ ﴿٨٠﴾
وَٱلَّذِى يُمِيتُنِى ثُمَّ يُحْيِينِ ﴿٨١﴾ وَٱلَّذِىٓ أَطْمَعُ أَن يَغْفِرَ لِى خَطِيٓـَٔتِى يَوْمَ ٱلدِّينِ ﴿٨٢﴾

وويل (ابراهيم) آيا پس وينئ (پوهېږئ تاسې په دې چې) هر هغه (بُتان) چې يئ تاسې چې عبادت کوئ. تاسې (د هغوی) او پلرونه ستاسې چې پخوا تېر شوي دي. پس بېشکه چې دغه (بُتان) دښمنان ځما دي، مګر رب د عالميانو (چې دوست يې لرم، او عبادت يې کوم). هغه (رب) چې پيدا کړی يې يم زه (له عدمه)، پس همدی سمه صافه لاره ښيي ماته. او هغه (رب) چې همدی طعام خوري پر ما، او اوبه (او نور) راباندې څښوي. او کله چې مريض رنځور شم؛ پس همدی شفاء راکوي. او هغه (رب) چې مړ کوي مې (په دنيا کې) بيا به مې ژوندی کوي (په عُقبا کې). او هغه (رب) چې طمع هيله (اميد) لرم (ترې) د دې چې وبخښي ماته خطا ځما په ورځې د جزا کې.

تفسير: مفسرين وايې چې پدی کې په يو نهايتی مؤثره طريقی سره پر مشرکينو تعرض دي يعنې هغه بوتان چې تاسي يې عبادت کوي زه خپل دشمنان ګڼم، او يواځی يو واحد او صمد اله العالمين سره مينه لرم، او هم د هغه عبادت کوم چې هغه زه پيدا کړی يم او د دارينو کاميابی راښايی او خوړل، ځښل، ژوند کول، وژل، او رنځورول او له رنځورئ ځخه روغول د هغه په لاس کې دي، نو د داسی ذات عبادت په کار دي نه د هغه چا چې د هيڅ شي اختيار نلري.

رَبِّ هَبْ لِى حُكْمًا وَأَلْحِقْنِى بِٱلصَّٰلِحِينَ ﴿٨٣﴾ وَٱجْعَل لِّى لِسَانَ صِدْقٍ فِى ٱلْءَاخِرِينَ ﴿٨٤﴾ وَٱجْعَلْنِى مِن
وَرَثَةِ جَنَّةِ ٱلنَّعِيمِ ﴿٨٥﴾ وَٱغْفِرْ لِأَبِىٓ إِنَّهُۥ كَانَ مِنَ ٱلضَّآلِّينَ ﴿٨٦﴾

ای ربه ځما ! وبخښه ما ته حکم (علم، عمل، حکمت، نبوّت) او پيوست مې کړه له (لويو) صالحانو سره. او وګرځوه ماته ژبه د صدق (او د ثناء، او د نېکنامۍ آوازه) په وروستنيو (خلقو کې هم). او ومې ګرځوه له وارثانو د جنّت د نعمتونو (يعنې چې ډک دي له خالصو لويو لويو نعمتونو نه). او بخښنه وکړه پلار ځما ته ! بېشکه چې دی وو له ګمراهانو.

تفسير: يعنې مزيد علم او حکمت او د قرب درجات او قبول را مرحمت وفرمايـه ! او د اعلی درجې نېکانو په ډله کې مې چې انبياء عليهم السلام دي؛ شامل کړه !، کما قال نبينا صلى الله عليه وسلم: «اللهم في الرفيق الأعلى»، له دغه دعاء ځخه خپل کامل احتياج او د الله تعالی د انتهايي غناء اظهار مقصود دی، يعنې که نبي دی يا ولي؛ الله تعالی د هيڅا په معامله کې مجبور او مضطر نه دی، او تل د هغه د فضل او رحمت او کرم ځخه کار چلېږي.

﴿وَٱجْعَل لِّى لِسَانَ صِدْقٍ فِى ٱلْءَاخِرِينَ﴾ «او وګرځوه ماته ژبه د صدق او د ثناء او د نېکنامۍ آوازه په وروستنيو خلقو کې هم»، يعنې د داسې مرضيه وو اعمالو او حسنه وو آثارو توفيق راپه برخه کړې چې راتلونکي نسلونه تل ما په خير سره ياد کړي !، او تل ځما د سنّت متابعت وکړي !، او ماته راغب وي، او داسې هم کېدی شي چې په آخره زمانه کې دې ځما له کورنۍ ځخه داسې نبي وي چې ځما دين تازه وګرځوي، او ويې ساتي، لکه چې همداسې هم وشوه، چې الله تعالی په دنيا کې ابراهيم عليه السلام ته عمومي قبول وروبښه، او د ده له اولادې ځخه يې ځمونږ خاتم المرسلين سيد

الأولين والآخرين صلى الله عليه وسلم مبعوث کړ، چې دوی د ابراهيم ملّت تجديد وفرمايه، او ويې فرمايل چې: زه د ابراهيم دعاء يم، نن هم د ابراهيم عليه السلام د خبر ذکر د اهل الملل پر ژبو جاري دی، او مونږ محمدي امّت هم په هر لمانځه کې: «اللهم صل وسلم وبارک علی محمد وعلی آل محمد کما صلّيت وسلمت وبارکت علی إبراهيم وعلی آل إبراهيم» لولو.

﴿وَاغْفِرْ لِأَبِي﴾ «او بخښنه وکړه پلار ځما ته، بېشکه چې دی وو له ګمراهانو»، له ترجمې څخه څرګنديږي (ښکاره کيږي) چې کله د ده عدوّ الله توب ظاهر شو، نو خپل د براءت او بېزارۍ اظهار يې وفرمايه، کما قال الله تعالى: ﴿وَمَا كَانَ اسْتِغْفَارُ إِبْرَاهِيمَ لِأَبِيهِ إِلَّا عَن مَّوْعِدَةٍ وَعَدَهَا إِيَّاهُ فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ أَنَّهُ عَدُوٌّ لِّلَّهِ تَبَرَّأَ مِنْهُ﴾ (جزء ۱۱، د التوبه سورت (۱۴) رکوع، (۱۱۴) آيت)، او که په ﴿إِنَّهُ كَانَ مِنَ الضَّالِّينَ﴾ کې د «کان» ترجمه د «وو» پر ځای په «دی» سره وکړه شي؛ نو بيا هيڅ اشکال نه پاتې کيږي، ځکه چې په ژوندون کې د ده د ايمان راوړلو امکان باقي وو، نو د دعاء حاصل دا دی چې: «الهي ځما پلار په ايمان سره مشرف وفرمايه ! او د کفر د زماني خطاوې يې ورمعافې کړه !»، د دې لپاره مقصد تحقيق پخوا له دې نه کوم ځای کې تېر شوی دی، هلته دې وکتل شي !.

وَلَا تُخْزِنِي يَوْمَ يُبْعَثُونَ ﴿٨٧﴾ يَوْمَ لَا يَنفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ ﴿٨٨﴾ إِلَّا مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ ﴿٨٩﴾

او مه مې شرموه په هغه ورځ کې چې ژوندي راپاڅولی شي (ټول مخلوقات له قبورو). په هغه ورځ چې نه رسوي نفع مال او نه (نفع رسوي) ځامن هيڅا ته. مګر هغه چا ته چې راغلی دی الله ته په زړه سلامت پاک (له کفره او نفاقه). يعنې روغ رمټ له رنځه او درده (زړه چې له کفر او نفاقه او فاسدو عقائدو څخه پاک وي؛ هغه هم هغسې کار کوي؛ چې د هغه په اثر په قيامت کې معزّز اوسيږي).

تفسير: هلته به مال او دولت او عيال او اولاد له سره په کار نه راځي، که کافر وغواړي چې په قيامت کې خپل مال او اولاد فديه کړي، او له خپله ځانه يې جار (قربان) کړي، او په دغه وسيله سره خپل ځان خلاص کړي؛ نو دغه به له سره ممکن نه وي، د دغې دنيا د صدقاتو او خيراتونو او نېکو اولادونو څخه هم هلته د نفع توقّع شته، چې د ده زړه د کُفر له نجاسته او پليتۍ څخه پاک او صاف وي.

وَأُزْلِفَتِ الْجَنَّةُ لِلْمُتَّقِينَ ﴿٩٠﴾ وَبُرِّزَتِ الْجَحِيمُ لِلْغَاوِينَ ﴿٩١﴾

او (په هغه ورځ کې به) ورنژدې کړ شي جنّت پرهېزګارانو ته (لپاره د مسرّت او خوشالي د دوی). او ښکاره به کړ شي جحيم ګمراهانو ته (لپاره د حسرت او خفګان د دوی).

تفسير: په محشر کې به جنّت پخپل انتهايي ډول او سينګار او آرايش او زيبايش سره متقيانو ته نژدې په نظر ورځي، چې جنتيان به د هغه له ليدلو څخه پخوا د هغه د ننوتلو څخه ډېر مسرور او محظوظ کيږي، همداسې دوزخ به هم مجرمانو ته ډېر نژدې راوړل کيږي، څو دوی پخوا د هغه له دخوله وويريږي، او ولړزيږي.

وَقِيلَ لَهُمْ أَيْنَمَا كُنتُمْ تَعْبُدُونَ ﴿٩٢﴾ مِن دُونِ اللَّهِ هَلْ يَنصُرُونَكُمْ أَوْ يَنتَصِرُونَ ﴿٩٣﴾

او وبه ويل شي دوی ته (د پرښتو په ژبه) چې چېرته دي هغه معبودان ستاسې بې له الله چې وئ عبادت به کاوه تاسې د هغو بې له الله نه. آيا مدد کوي له تاسې سره (په دفع د عذاب د الله کې)؟ يا څه مدد کوي دوی له خپله ځانه سره؟ (بلکه نه يې شي کولی).

تفسير: يعنې اوس مو هغه فرضي معبودان چېرې دي؟ چې نه ستاسې مدد کوي، او نه مو له دغه عذابه خلاصولی شي؟ او نه ستاسې بدل او انتقام اخيستی شي؟ بلکه دوی خپلو ځانونو ته هم څه مدد او منفعت نشي رسولی.

فَكُبْكِبُوا۟ فِيهَا هُمْ وَٱلْغَاوُۥنَ ﴿٩٤﴾ وَجُنُودُ إِبْلِيسَ أَجْمَعُونَ ﴿٩٥﴾ قَالُوا۟ وَهُمْ فِيهَا يَخْتَصِمُونَ ﴿٩٦﴾ تَٱللَّهِ إِن كُنَّا لَفِى ضَلَٰلٍ مُّبِينٍ ﴿٩٧﴾ إِذْ نُسَوِّيكُم بِرَبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٩٨﴾ وَمَآ أَضَلَّنَآ إِلَّا ٱلْمُجْرِمُونَ ﴿٩٩﴾ فَمَا لَنَا مِن شَٰفِعِينَ ﴿١٠٠﴾ وَلَا صَدِيقٍ حَمِيمٍ ﴿١٠١﴾

پس وبه غورځول شي (دا بُتان) نسکور په دغه (دوزخ) کې، دوی (او هم) ګمراهان. او لښکر د ابليس (شيطان) ټول (عابدان او معبودان). وبه وايي دوی حال دا چې دوی به په دوزخ کې سره جګړې کوي. چې قسم دی په الله چې بېشکه شان دا دی چې وو مونږ په ګمراهۍ ښکاره کې. کله چې برابرولئ مونږ تاسې (په عبادت کې) له رب (پالونکي) د عالميانو سره. او نه وو ګمراه کړي مونږ مګر همدغو مجرمانو (بدو مشرانو ځمونږ). پس نشته مونږ ته له سره له شفاعتګرو (هيڅوک). او نه کوم دوست مخلص (چې ځمونږ په دغه غم غمجن شي).

تفسير: يعنې بُتان او بُت پرستان او ابليس سره د هغو د لښکرو ګردو پرمخې په دوزخ کې غورځول کيږي، وروسته د دې ځای د رسېدلو څخه دوی پخپلو منځونو کې سره جګړې کوي، او يو پر بل باندې به الزام او ملامتي اړوي، او بالآخر ګرد به پر خپلو ګمراهيو اقرار او اعتراف کوي، او وبه وايي چې: «بېشکه له مونږ څخه ډېره لويه ګناه او غلطي شوې ده، چې تاسې بُتانو يا نورو شيانو ته مو د عبوديت حقوق او اختيارات درکړي وو، او له رب العالمين سره مو برابر کړي وئ، اوس مونږ دومره يو يار يا مددګار هم نه لرو چې د الله تعالى په دربار کې ځمونږ شفاعت وکړي، يا د دغه غم او مصيبت په وخت کې له مونږ سره لږ زړه سوی او خواخوږي او د همدردۍ اظهار وکړي».

رښتيا ده چې ﴿ٱلْأَخِلَّآءُ يَوْمَئِذٍۭ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ إِلَّا ٱلْمُتَّقِينَ﴾ (د الزخرف سورت (۶) رکوع، (۶۷) آيت (۲۵) جزء).

فَلَوْ أَنَّ لَنَا كَرَّةً فَنَكُونَ مِنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿١٠٢﴾

پس (کاشکې) که وي مونږ ته يو کرت (بېرته ورتګ دنيا ته) پس شوي به وو مونږ له مؤمنانو.

تفسير: يعنې که يو ځلې مونږ ته داسې موقع راکړه شي، چې بېرته دنيا ته ورشو؛ نو دا ځلې به مونږ له ډېرو کلکو او مضبوطو ايماندارو څخه کيږو، ليکن د دوی دغه وينا به هم دروغ وي: ﴿وَلَوْ رُدُّوا۟ لَعَادُوا۟ لِمَا نُهُوا۟ عَنْهُ وَإِنَّهُمْ لَكَٰذِبُونَ﴾ (۷ جزء، د الأنعام سورت (۲۸) آيت (۳) رکوع).

إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَءَايَةً ۖ وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُم مُّؤْمِنِينَ ﴿١٠٣﴾

بېشکه چې په دغه (قصه د ابراهيم کې) خامخا لوی حجّت (نښه د قُدرت او عبرت) دی (عقلاوو ته)، او نه وو اکثره زياتره د دوی مؤمنان.

تفسير: يعنې په دغه قصه د ابراهيم عليه السلام کې د توحيد او د نورو حسنه وو خصائلو دلائل او د مشرکانو عبرتناکه انجام او خاتمه ښوولې شوې ده، مګر له الله نه منکر خلق يې کله مني.

وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿۱۰۴﴾ كَذَّبَتْ قَوْمُ نُوحٍ الْمُرْسَلِينَ ﴿۱۰۵﴾ إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ نُوحٌ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿۱۰۶﴾ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿۱۰۷﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿۱۰۸﴾

او بېشکه رب ستا هم هغه غالب قوي دي (په انفاذ د احکامو) ډېر رحم کوونکی دی. نسبت د دروغو وکړ قوم د نوح رسولانو ته. کله چې وویل دوی ته (قومی) ورور د دوی نوح چې: آیا نه ویرېږئ تاسې (له عذابه د الله نه په شرک خپل)؟. بېشکه چې زه تاسې ته رسول یم امانتګر. پس وویرېږئ تاسې له الله نه او اطاعت وکړئ ځما (په شرعیه وو امورو کې).

تفسیر: یعنې په نهایت صدق او امانت د الله تعالی پیغام بې له تزییده او تنقیصه دررسوم، لهذا پر تاسې واجب دي چې دغه د الله تعالی پیغام په ښه شان سره واورئ ! او د الله تعالی له عذابه ځخه وویرېږئ.

وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَىٰ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿۱۰۹﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿۱۱۰﴾ قَالُوا أَنُؤْمِنُ لَكَ وَاتَّبَعَكَ الْأَرْذَلُونَ ﴿۱۱۱﴾

او نه غواړم زه له تاسې نه په دغه تبلیغ باندې هیڅ اجر (عوض ـ بدل). نه دی اجر ځما مګر په رب (پالونکي) د عالمیانو دی. پس وویرېږئ تاسې له الله (په ځان ساتلو له معاصیو) نه، او اطاعت وکړئ تاسې ځما (په شرعي امورو کې ـ یعنې د بې غرضه او بې لوثه سړي خبرې لازمه ده چې ومنل شي !). نو وویل (کفّارو): آیا ایمان راوړو په تا (ای نوحه) حال دا چې متابعت کړی دی ستا رذیلانو، خوارانو (په ایمان راوړو په تا).

تفسیر: یعنې لږ څه ښکته خواران او غریبان خلق د خپلو ځانونو د ښوونې لپاره له تا سره یو ځای شوي دي، کله چې ستا اتباع داسې خلق نه دي، چې په لوړو (اوچتو) کارونو کې لاس ووهي؛ نو له سره له دوی ځخه کوم لوی کار هم نه څرګندیږي (ښکاره کیږی). او ځمونږ فضل او شرف له سره مونږ ته اجازه نشي راکولی چې له دغو ښکتو خلقو سره کینو، یا له دوی سره څنګ په څنګ چېرې لاړ شو، ړومبی خو تاسې دوی له خپله مجلسه لرې کړئ !، بیا نو له مونږ سره خبرې وکړئ !.

قَالَ وَمَا عِلْمِي بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿۱۱۲﴾ إِنْ حِسَابُهُمْ إِلَّا عَلَىٰ رَبِّي لَوْ تَشْعُرُونَ ﴿۱۱۳﴾ وَمَا أَنَا بِطَارِدِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿۱۱۴﴾

وویل (نوح) او نشته علم ځما په هغه څه چې دي دوی چې یې کوي. نه دی حساب د دوی مګر پر رب (پالونکي) ځما دی که تاسو پوهېږئ. او نه یم زه شړونکی د مؤمنانو (له خپل مجلسه).

تفسیر: یعنې د دوی صدق او ایمان ځما قبول دی، د دوی د چارو یا د دندو یا نیاتو او کورنیو او شخصي مشروعو کارونو سره ځما څه کار او غرض دی، د دغو کارونو فیصله حساب او کتاب به پخپله الله تعالی کوي، باقي زه ستاسې له خاطره غریب او ناداره ایمانداران له خپله ځانه نشم لرې کولی.

إِنْ أَنَا إِلَّا نَذِيرٌ مُبِينٌ ﴿۱۱۵﴾

نه یم زه مګر ویروونکی ښکاره (یم کفّارو ته له جحیم نه).

تفسیر: یعنې ځما فریضه دا ده چې تاسې خبردار کړم، او دغه وظیفه مې اداء کړې ده، ستاسې د دغو چتې (بېکاره) او لغو غوښتنو پوره کول ځما په ذمه او غاړه نه دي.

قَالُوا لَئِنْ لَّمْ تَنْتَهِ يٰنُوْحُ لَتَكُوْنَنَّ مِنَ الْمَرْجُوْمِيْنَ ﴿۱۱۶﴾

وويل (كفارو) چې خامخا كه وانه وښتې (له دغو ويناوو څخه) اى نوحه؛ خامخا شې به ته هرومرو له ويشتل شويو (په تيرو ـ ګټو، يا په ښكنځلو).

تفسير: يعنې بس كړه او وروسته له دې نه پخپلو دغو پندونو او نصائحو څمونږ غوږونه مه كټوه !، كه ته خپل له دغه وضعيت څخه لاس نه اخلې؛ نو خبردار اوسه چې څمونږ له لورې به په ګټو سره ويشتل كېږې.

قَالَ رَبِّ اِنَّ قَوْمِيْ كَذَّبُوْنِ ﴿۱۱۷﴾ فَافْتَحْ بَيْنِيْ وَبَيْنَهُمْ فَتْحًا وَّنَجِّنِيْ وَمَنْ مَّعِيَ مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿۱۱۸﴾ فَاَنْجَيْنٰهُ وَمَنْ مَّعَهٗ فِي الْفُلْكِ الْمَشْحُوْنِ ﴿۱۱۹﴾ ثُمَّ اَغْرَقْنَا بَعْدُ الْبَاقِيْنَ ﴿۱۲۰﴾ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيَةً ؕ وَمَا كَانَ اَكْثَرُهُمْ مُّؤْمِنِيْنَ ﴿۱۲۱﴾ وَاِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيْزُ الرَّحِيْمُ ﴿۱۲۲﴾

وويل (نوح) اى رب څما ! بېشكه چې قوم څما دروغجن وبللم زه. پس حكم فيصله وفرمايه په منځ څما او د دوى كې په يو ډول حكم (او فيصله سره) او نجات راكړه ماته او هغه چا ته چې له ما سره دي له مؤمنانو (د منكرانو له شامته). پس نجات ورکړو مونږ دغه (نوح) او هر هغه ته چې له دغه (نوح) سره وو په (هغې) بېړۍ كې چې ډكه وه (له ذوي الأرواحو څخه). بيا غرق كړ مونږ وروسته له (نجاته د بېړۍ د نوح) نور (قوم د نوح). بېشكه په دغه (صبر او غرق كې) خامخا لويه نښه ده (د قدرت او عبرت)، او نه وو زياتره د دوى مؤمنان. او بېشكه رب ستا خامخا هم دى ښه غالب قوي دى (په انفاذ د احكامو) ډېر رحم كوونكى دى.

تفسير: د دغې قصې تفصيل پخوا له دې نه په څو ځايونو كې تېر شوى دى، لنډه يې دا چې نوح عليه السلام وويل: اى ربه څما ! بېشكه چې قوم څما دروغجن وبللم زه، پس حكم او فيصله وكړه په منځ څما او د دوى كې په يوه ډول حكم او فيصلې سره، يعنې څما او د دوى په منځ كې عملي فيصله وفرمايه، اوس زه هيڅ هيله (اميد) او توقع نه لرم چې ګوندې دوى په سمه لاره راشي، او څما خبره به ومني، نو نجات او ژغورنه (خلاصى) راكړه ماته او هغه چاته چې له ما سره دي له مؤمنانو !.

كَذَّبَتْ عَادُ نِ الْمُرْسَلِيْنَ ﴿۱۲۳﴾ اِذْ قَالَ لَهُمْ اَخُوْهُمْ هُوْدٌ اَلَا تَتَّقُوْنَ ﴿۱۲۴﴾ اِنِّيْ لَكُمْ رَسُوْلٌ اَمِيْنٌ ﴿۱۲۵﴾ فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاَطِيْعُوْنِ ﴿۱۲۶﴾ وَمَآ اَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ اَجْرٍ ۚ اِنْ اَجْرِيَ اِلَّا عَلٰى رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿۱۲۷﴾ اَتَبْنُوْنَ بِكُلِّ رِيْعٍ اٰيَةً تَعْبَثُوْنَ ﴿۱۲۸﴾ وَتَتَّخِذُوْنَ مَصَانِعَ لَعَلَّكُمْ تَخْلُدُوْنَ ﴿۱۲۹﴾

نسبت د دروغو كړې وو عاديانو رسولانو ته. كله چې وويل دوى ته (قومي) ورور د دوى هود چې: آيا نه ويريږئ تاسې (له عذابه د الله په شرك خپل؟). بېشكه زه يم تاسې ته رسول امانتګر. نو وويريږئ تاسې له الله (په ځان ساتلو له معاصيو). او اطاعت وكړئ تاسې څما (په شرعي امورو كې). او نه غواړم زه له تاسې نه پر دغه (تبليغ) هيڅ اجر (بدل، عوض)، نه دى اجر څما مګر پر رب (پالونكي) د عالميانو دى. آيا جوړوئ تاسې پر هر هسك (اوچت) ځاى (لويه لاره) نښه هسكه (اوچته) (چې په كې كښېنئ او) عبثيات كوئ (او ملنډې وهئ پر عابرينو؟). او جوړوئ (پاخه او كلك) مصنوعات ښايي چې تاسې به تل اوسېږئ (په دنيا كې؟).

تفسير: دغه خلق د دې خبرې ډېر شوقيان وو، چې ډېرې هسکې (اوچتې) مناري «څلي» جوړ کړي، که له هغه ځنې بله څه ګټه او فائده په لاس ورنشي خو تش نوم به يې کيږي، او د خپلې هستوګنې مانۍ به يې هم مکلفې کلکې او مضبوطې جوړولې، او خامخا به يې خپل اموال پرې ضايع کول، او د هغه په هره برخه او څانګه کې به يې لوی مهارت او کاريګري څرګندوله (ښکاره کوله)، ګواکې دوی به داسې ګڼل چې دغه مانۍ او دغه يادګارونه او يادونې به تل ترتله همېشه باقي پاتې وي، او له سره به نه ورانيږي، ليکن نن وګورئ چې د دنيا په مخ کې د هغو نوم او نښه هم نه ده پاتې.

وَإِذَا بَطَشْتُم بَطَشْتُمْ جَبَّارِينَ ﴿١٣٠﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٣١﴾

او کله چې لاس اچوئ تاسې چاته؛ منګلې لګوئ په جبر (او ظلم سره). نو وويرېږئ تاسې له الله (په ځان ساتلو له معاصيو) نه او اطاعت وکړئ تاسې ځما (په شرعي امورو کې).

تفسير: يعنې تاسې پخپل ظلم، ستم او تيري سره تر لاس لاندې کمزوران مه تنګ او خفه کوئ، ګواکې د انصاف، نرمۍ، پستوالي او ملاطفت لوست مو له سره نه دی لوستی چې دالله تعالی ضعيف مخلوق مو د ظلم او جبر او تعدّي مورد ګرځولی دی، راشئ ! له الله تعالی څخه ووېرېږئ !، او له ظلم تکبر او لويي څخه لاس واخلئ !، او ځما دغه خبره ومنئ !.

وَاتَّقُوا الَّذِي أَمَدَّكُم بِمَا تَعْلَمُونَ ﴿١٣٢﴾ أَمَدَّكُم بِأَنْعَامٍ وَبَنِينَ ﴿١٣٣﴾ وَجَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿١٣٤﴾ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿١٣٥﴾

او وويرېږئ تاسې له هغه (الله) چې احسان مددګاري يې کړې ده له تاسې سره په هغه څيز چې پوهيږئ پرې. مددګاري احسان يې فرمايلی دی پر تاسې په (اعطاء د) مواشيو او ځامنو او باغونو او چينو. بېشکه چې ويرېږم زه پر تاسې له عذابه د ورځې ډېرې لويې (د قيامت چې ډېر لوی دی عذاب يې که مخالفت وکړئ تاسې له مانه په شرعي امورو کې).

تفسير: يعنې تاسې خو دغومره فکر وکړئ او خپل عقل وچلوئ ! چې بالآخر دغه سازمان وسائل تاسې ته چا درکړي دي؟ آيا د هغه حقيقي منعم څه حق ستاسې په غاړه شته؟ که نه؟ که تاسې پخپلو دغو شرارتونو او سرکښيو کې دوام وکړئ؛ نو زه اندېښنه کوم او و يرېږم چې تاسې هم د پخوانيو اقوامو په شان په کوم سخت عذاب او آفت کې اخته او لتاړ (برباد) نه شئ ! وګورئ ما خو تاسې ته پوره پند او نصيحت درکړی دی، اوس تاسې خپلې آخرې خاتمې او انجام ته په نښه فکر او غور سره وګورئ !.

قَالُوا سَوَاءٌ عَلَيْنَا أَوَعَظْتَ أَمْ لَمْ تَكُن مِّنَ الْوَاعِظِينَ ﴿١٣٦﴾ إِنْ هَٰذَا إِلَّا خُلُقُ الْأَوَّلِينَ ﴿١٣٧﴾ وَمَا نَحْنُ بِمُعَذَّبِينَ ﴿١٣٨﴾

وويل (عاديانو هود ته) برابره (خبره) ده پر مونږ باندې، آيا پند راکړې (ته مونږ ته) يا که نه يې ته له پند راکوونکيو. نه دی دغه (موت او حيات يا وعظ او نصيحت د تا) مګر عادت خوی د پخوانيو (خلقو)، او نه يو مونږه چې په عذاب به کړی شو (په دغو چارو خپلو).

تفسير: يعنې ستا پند او نصيحت بيکاره دي مونږ په دغو خبرو نه متأثره کيږو او په هم هغه دود او طريقه چې زمونږ پلرونه او نيکه ګان تللي دي مونږ هم ځو او د عذاب د ويرولو څخه مونږ نه ويريږو.

فَكَذَّبُوهُ فَأَهْلَكْنَٰهُمْ ۗ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَءَايَةً ۖ وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُم مُّؤْمِنِينَ ﴿١٣٩﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ ٱلْعَزِيزُ ٱلرَّحِيمُ ﴿١٤٠﴾

پس تکذیب وکړ (عادیانو) د دغه (هود په دغه عذاب)، پس هلاک کړل مونږ دغو (عادیانو) لره، بېشکه په دغه (اهلاک د عادیانو کې) خامخا لویه نښه (د قدرت او د عبرت) ده، او نه وو زیاتره د دوی مؤمنان. او بېشکه رب ستا خامخا همدی ښه غالب قوي دی (په انفاذ د احکامو) ډېر رحم کوونکی دی.

تفسیر: پس هلاک کړل مونږ دغه عادیان، یعنې سخته سیلی او شدید باد یې ورولېږه، دغه قصه پخوا له دې نه د «الأعراف» په سورت او نورو ځایونو کې هم مفصّله تېره شوې ده.

كَذَّبَتْ ثَمُودُ ٱلْمُرْسَلِينَ ﴿١٤١﴾ إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ صَٰلِحٌ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٤٢﴾ إِنِّى لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٤٣﴾ فَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٤٤﴾ وَمَآ أَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ ۖ إِنْ أَجْرِىَ إِلَّا عَلَىٰ رَبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿١٤٥﴾ أَتُتْرَكُونَ فِى مَا هَٰهُنَآ ءَامِنِينَ ﴿١٤٦﴾ فِى جَنَّٰتٍ وَعُيُونٍ ﴿١٤٧﴾ وَزُرُوعٍ وَنَخْلٍ طَلْعُهَا هَضِيمٌ ﴿١٤٨﴾ وَتَنْحِتُونَ مِنَ ٱلْجِبَالِ بُيُوتًا فَٰرِهِينَ ﴿١٤٩﴾ فَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٥٠﴾

نسبت د دروغو کړی وو ثمودیانو رسولانو ته. کله چې وویل دوی ته (قومي) ورور د دوی صالح چې آیا نه ویرېږئ تاسې (له عذاب د الله په شرک خپل؟). بېشکه زه تاسې ته رسول یم امانتګر. نو وویرېږئ تاسې له الله نه (په ځان ساتلو له معاصیو) او اطاعت وکړئ ځما (په شرعي امورو کې). او نه غواړم زه له تاسې څخه پر دغه (تبلیغ) هیڅ اجر (بدل عوض). او نه دی اجر ځما مګر پر رب (پالونکي) د عالمیانو دی. آیا پرې به ښودل شوئ تاسې (بلکه پرې به نښودل شئ) په هغو (نعمتونو) کې (چې په دې دنیا کې تاسې ته حاصل دي) په امان (له آفاتو). په باغونو کې، او (په) چینو (کې). او په کښتونو (فصلونو) (کې). او (په) خرماګانو چې مېوه (وړې ـ شګوفه) د هغو لطیفه پسته وي. او کینئ (جوړوئ) تاسې له غرونو څخه (په غرونو کې) کورونه په دغه حال کې چې ماهران یئ په دغه مکلف توږلو سره. نو وویرېږئ تاسې له الله (په ځان ساتلو له معاصیو) او اطاعت وکړئ تاسې ځما (په شرعي امورو کې).

تفسیر: یعنې آیا څه خیال لرئ چې تل به په همدغه عیش، عشرت، باغ، بهار، آرامي او هوسایي (راحت) کې خوندونه او مزې کوئ؟ او غرونه به توږئ، او د هغو په مکلفو او ټینګو او مأمونو او مصئونو کورونو به کینئ؟ او له سره به له هغو څخه نه وځئ؟ یا دغه کلکې مضبوطې او ساتلې خونې (کورونه) به تاسې د الله تعالی د عذابه نجات درکړي؟، دغه چتې (بېکاره) اندېښنه له خپلو ماغزو څخه وباسئ !، او له الله تعالی څخه وویرېږئ؟ او ځما خبره ومنئ !، چې زه ستاسې د ښېګڼې (فائدې) او نېکۍ لپاره خبرې کوم.

وَلَا تُطِيعُوٓا۟ أَمْرَ ٱلْمُسْرِفِينَ ﴿١٥١﴾ ٱلَّذِينَ يُفْسِدُونَ فِى ٱلْأَرْضِ وَلَا يُصْلِحُونَ ﴿١٥٢﴾

او مه منئ تاسې امر (حکم خبره) د اسراف کوونکیو (له حده تېرېدونکیو کفّارو). هغه مسرفان چې فساد کوي دوی په ځمکه (د حجر کې په ظلم او کفر سره)، او نه کوي اصلاح (د کار خپل چې عبادت وکړي او له فساده ځان وساتي).

تفسير: دغه يې عوامو ته فرمايلي دي چې تاسې په دغو لويو مفسدانو پسې مه ځئ !، او خامخا خپل ځانونه مه تباه کوئ !، ځکه چې هغوی خو په ځمکه کې د خرابۍ خوروونکي دي، اصلاح کوونکي او نېک صلاح ورکوونکي سړي نه دي.

قَالُوٓا۟ إِنَّمَآ أَنتَ مِنَ ٱلْمُسَحَّرِينَ ﴿١٥٣﴾ مَآ أَنتَ إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُنَا فَأْتِ بِـَٔايَةٍ إِن كُنتَ مِنَ ٱلصَّٰدِقِينَ ﴿١٥٤﴾

نو وويل (ثمودیانو) بېشکه همدا خبره ده چې ته له هغو (کسانو ځخه يې چې) سحر پرې کړل شوی وي (او له ډېره سحره مغلوب العقل ګرځېدلی وي) نه يې ته مګر يو بشر (انسان) يې په شان ځمونږ (که ته اصرار لرې په رسالت خپل) نو راوړه څه معجزه که يې ته له صادقانو رښتينو (په دغې دعوی کې).

تفسير: يعنې له مونږ ځنې کومه يوه خبره په تا کې زياته شته، چې ته په مونږ کې نبي ګرځېدلی يې، معلوميږي چې پر تا باندې چا جادو او کوډې کړي دي، چې د هغو په اثر ستا عقل زايل او بې هوشه شوی يې، (العياذ بالله) ته نه يې مګر يو سړی يې ځمونږ په شان، نو څه سبب دی چې ته پيغمبر شوې او مونږ نه شو؟ او که په دغه دعوی کلک ولاړ يې او په رښتيا سره ته نبي يې، او له مونږ ځنې ته ممتازه درجه لرې؛ نو د الله تعالی له طرفه مونږ ته داسې يوه معجزه راوښيه، چې مونږ د هغې په ليدلو سره ستا نبوّت ومنو، بيا نو دوی داسې غوښتنه وکړه چې له دغه غره د دغې غټې تيږې (ګټې) څخه مونږ ته يوه اوښه راوباسه، چې پر دغسې او هغسې صفاتو مشتمله وي، صالح عليه السلام دعاء وفرمايله او الله تعالی په خپل کامل قدرت سره هغه د قدرت نښه هغوی ته وروښودله.

قَالَ هَٰذِهِۦ نَاقَةٌ لَّهَا شِرْبٌ وَلَكُمْ شِرْبُ يَوْمٍ مَّعْلُومٍ ﴿١٥٥﴾ وَلَا تَمَسُّوهَا بِسُوٓءٍ فَيَأْخُذَكُمْ عَذَابُ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿١٥٦﴾

وويل(صالح) دا اوښه ده (معجزه د نبوّت ځما په غوښتنه د تاسې)، دې ته برخه (د اوبو) ده، او تاسې ته برخه (د اوبو) د ورځې معلومې ده. او مه رسوئ تاسې دې (اوښې) ته هيڅ ضرر (که نه) پس وبه نيسي تاسې لره عذاب د ورځې لويې (د قيامت چې لوی دی عذاب يې).

تفسير: الله تعالی په خپل قدرت او د صالح عليه السلام په دعا سره له تيږې څخه اوښه پيدا کړه، او صالح عليه السلام د اوښې او د خپل قوم د څارويو په منځ کې داسې مقرره کړه، چې يوه ورځ دې دغه اوښه اوبو ته لاړه شي، او بله ورځ دې نور څاروي اوبو څښلو ته لاړ شي، او ورته يې وويل چې: لاس مه وروړئ تاسې دې اوښې ته په بدۍ سره؛ که نه عذاب به درباندې نازل شي.

فَعَقَرُوهَا فَأَصْبَحُوا۟ نَٰدِمِينَ ﴿١٥٧﴾ فَأَخَذَهُمُ ٱلْعَذَابُ ۗ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَءَايَةً ۖ وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُم مُّؤْمِنِينَ ﴿١٥٨﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ ٱلْعَزِيزُ ٱلرَّحِيمُ ﴿١٥٩﴾

پس زخمي کړه (ثموديانو) دغه اوښه، پس سبا ته وګرځېدل نادمان پښېمانه (په زخمي کولو د اوښې). پس ونيول دوی عذاب (نو هلاک شول)، بېشکه په دغه (ناقه او اهلاک د ثموديانو کې) خامخا لوی دليل (د قدرت او عبرت دی)، او نه وو زياتره د دوی مؤمنان. او بېشکه رب ستا خامخا هم دی دی نښه غالب قوي (په انفاذ د احکامو) ډېر رحم کوونکی دی.

كَذَّبَتْ قَوْمُ لُوطٍ الْمُرْسَلِينَ ﴿۱۶۰﴾ إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ لُوطٌ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿۱۶۱﴾ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿۱۶۲﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ
وَأَطِيعُونِ ﴿۱۶۳﴾ وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَىٰ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿۱۶۴﴾ أَتَأْتُونَ الذُّكْرَانَ مِنَ
الْعَالَمِينَ ﴿۱۶۵﴾ وَتَذَرُونَ مَا خَلَقَ لَكُمْ رَبُّكُمْ مِنْ أَزْوَاجِكُمْ ۚ بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ عَادُونَ ﴿۱۶۶﴾

نسبت د دروغو کړی وو قوم د لوط رسولانو ته. کله چې وویل دوی ته ورور د دوی لوط: آیا نه ویرېږئ تاسې (له عذابه د الله). بېشکه زه چې یم تاسې ته رسول یم امانتګر. نو وویرېږئ له الله (په ځان ساتلو له معاصیو) نه. او اطاعت وکړئ ځما (په شرعي امورو کې). او نه غواړم زه له تاسې څخه پر دغه (تبلیغ) باندې هیڅ اجر (بدل، عوض). نه دی اجر ځما مګر پر رب (پالونکي) د عالمیانو دی. آیا راتګ کوئ تاسې (په لواطت کولو) نارینه وو ته له خلقو. او پرېږدئ تاسې هغه چې پیدا کړي دي تاسې ته رب ستاسې له ښځو ستاسې، بلکه تاسې چې یئ یو قوم یئ له حده تیریدونکی (له حلاله حرامو ته).

تفسیر: یعنې په ټول جهان کې یواځې نارینه ستاسې د شهوت بهولو لپاره پاتې وو، یا په ټوله دنیا کې یواځې همدا تاسې پر دغه شنیع فعل مرتکب کېږئ، چې د دغه خلاف الفطرت فعل په کولو د انسانیت له حدودو هم د باندې وتلي یئ.

قَالُوا لَئِنْ لَمْ تَنْتَهِ يَا لُوطُ لَتَكُونَنَّ مِنَ الْمُخْرَجِينَ ﴿۱۶۷﴾

وویل (قوم د لوط) قسم دی خامخا که وانه وښتې (چپ نشوې له دغو خبرو څخه) ای لوطه ! نو خامخا شې به ته هرومرو له ایستل شویو (له دغه ښاره، یعنې وبه دې شړو له دې ځایه).

تفسیر: یعنې ای لوطه ! چپ شه ! او دومره وعظ پرېږده ! که ته پخپلو دغو غږېدلو سره خامخا مونږ په تنګوې؛ نو تا به له دغه کلي څخه د باندې وشړو.

قَالَ إِنِّي لِعَمَلِكُمْ مِنَ الْقَالِينَ ﴿۱۶۸﴾

وویل (لوط) بېشکه زه له دې (بد) عمل ستاسې سره له بغض لرونکیو یم (او تړې بېزاره یم).

تفسیر: نو ځکه خامخا به زه پر دغه د نفرت اظهار کوم، او له نصیحت او پند ورکولو څخه به له سره نه چپ کېږم، کله چې لوط علیه السلام له خپل قوم څخه مأیوس شو؛ نو داسې دعا یې وکړه:

رَبِّ نَجِّنِي وَأَهْلِي مِمَّا يَعْمَلُونَ ﴿۱۶۹﴾

ای ربه ځما ! نجات راکړه ماته او اهل ځما ته له (عذابه) د هغو کارونو چې دغه (قوم) یې کوي.

تفسیر: یعنې د دوی له نحوسته او وبال څخه مو وساته ! او دوی پرته (علاوه) له مونږه تباه او غارت کړه.

فَنَجَّيْنَاهُ وَأَهْلَهُ أَجْمَعِينَ ﴿۱۷۰﴾ إِلَّا عَجُوزًا فِي الْغَابِرِينَ ﴿۱۷۱﴾

پس نجات ورکړو مونږ دغه (لوط) ته، او اهل د ده ټولو ته. مګر (نجات مو ورنه کړ) یوې بوډۍ ښځې ته چې په (جمله) د باقي پاتې کیدونکیو (په عذاب) کې وه.

تفسير: دغه بودې د ده ښځه وه، چې له دغو بدکارانو سره متحده او متفقه وه، نو کله چې د الله تعالى عذاب نازل شو؛ دا هم له هغو سره يو ځاى هلاکه او تباه شوه.

ثُمَّ دَمَّرْنَا الْآخَرِينَ ﴿۱۷۲﴾ وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ مَطَرًا فَسَاءَ مَطَرُ الْمُنْذَرِينَ ﴿۱۷۳﴾

بيا هلاک کړل مونږ هغه نور. او ومو وراوه پر دوى باران (د کانړو)، پس بد باران د ويرول شويو (باران د دوى) وو.

تفسير: يعنې د هغوى کلى له يوه پلوه (طرفه) پر بل مخ واوړول شو، او له اسمانه پرې کانړې وووروول شول، چې بالآخر د يوې غونډې په شان واوښتل، د دوى مفصّله قصه هم په «الأعراف» او په نورو ځايونو کې ليکلې شوې ده.

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً ۖ وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُم مُّؤْمِنِينَ ﴿۱۷۴﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿۱۷۵﴾ كَذَّبَ أَصْحَابُ لْئَيْكَةِ الْمُرْسَلِينَ ﴿۱۷۶﴾

بېشکه په دغه (اهلاک د قوم د لوط کې) خامخا لوى دليل (د قدرت او عبرت) دى، او نه وو زياتره د دوى مؤمنان. او بېشکه رب ستا خامخا هم دى ښه غالب دى (په انفاذ د احکامو) ډېر رحم کوونکى دى. نسبت د دروغو کړى وو صاحبانو د ځنګل (د ونو) رسولانو ته.

تفسير: ابن كثير (رحمه الله) ليكلي دي چې: «أصحاب الأيكه» هم هغه د مدين قوم دى، «أيكة» يوه ونه وه، چې دغو خلقو به د هغې ونې عبادت كاوه؛ نو په همدغه مناسبت دوى ته «أصحاب الأيكة» وايي، او د همدغه په سبب يې شُعيب عليه السلام ته د دوى د ﴿أَخُوهُمْ﴾ سره تعبير ونه فرمايه، ځكه چې د انبياوو أخوت به محض پر قومي او نسبي تعلّقاتو مبني وو، كه «مدين» يې فرمايلى وى؛ نو بيا د ﴿أَخُوهُمْ﴾ ويل موزون وو، «أصحاب الأيكة» يې فرمايلى، په يو مذهبي نسبت سره يې ذكر وكړو، نو په دغه حيثيت ﴿أَخُوهُمْ﴾ فرمايل د شُعيب عليه السلام له شانه سره مناسب نه وو، په هر حال «مدين» او «أصحاب الأيكة» يو قوم دى، او شُعيب عليه السلام د همدغه قوم په طرف مبعوث شوى دى، پخوا له دې نه هم د ده په متعلق څه بحث تېر شوى دى.

إِذْ قَالَ لَهُمْ شُعَيْبٌ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿۱۷۷﴾ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿۱۷۸﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿۱۷۹﴾ وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ ۖ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَىٰ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿۱۸۰﴾ أَوْفُوا الْكَيْلَ وَلَا تَكُونُوا مِنَ الْمُخْسِرِينَ ﴿۱۸۱﴾ وَزِنُوا بِالْقِسْطَاسِ الْمُسْتَقِيمِ ﴿۱۸۲﴾

كله چې وويل دوى ته شُعيب چې آيا نه ويرېږئ (له عذابه د الله په شرک خپل). بېشکه زه چې يم تاسې ته رسول يم امانتګر. نو ووېرېږئ تاسې له الله او اطاعت وکړئ ځما (په شرعي امورو کې). او نه غواړم زه له تاسې څخه پر دغه (تبليغ) هيڅ اجر (بدل، عوض). نه دى اجر ځما مګر پر رب (پالونکي) د عالميانو دى. پوره ورکوئ تاسې پيمانه (کله چې چاته غله پيمانه کوئ) او مه کېږئ له کمو ورکوونکيو (د پيمانې) نه. او تول کوئ تاسې په تله برابره سره (او هيڅ کمى په هيڅ شان شي کې مه کوئ !).

تفسير: يعنې په معاملاتو کې خيانت او بې انصافي مه کوئ ! هم هغسې چې د اخيستلو په وخت کې يې پوره اخلئ، او په هم هغه شان سره يې تلئ او پيمانه کوئ، نو د ورکولو په وخت کې يې هم پوره تلئ او پيمانه کوئ !.

وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ أَشْيَاءَهُمْ وَلَا تَعْثَوْا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ ﴿۱۸۳﴾

او مه کموئ تاسې خلقو ته څيزونه د دوی (او په هيڅ څيز کې د دوی حقوق مه ستنوئ ! ـ منع کوئ)، او مه ګرځئ تاسې په ځمکه کې په دغه حال کې چې فساد کوونکي اوسئ.

تفسير: يعنې په ملک کې داړه مه اچوئ، او د خلقو حقوق مه تلف کوئ !.

وَاتَّقُوا الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالْجِبِلَّةَ الْأَوَّلِينَ ﴿۱۸۴﴾ قَالُوا إِنَّمَا أَنْتَ مِنَ الْمُسَحَّرِينَ ﴿۱۸۵﴾ وَمَا أَنْتَ إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُنَا وَإِنْ نَظُنُّكَ لَمِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿۱۸۶﴾

او ووير ېږئ له هم هغه (الله) څخه چې پيدا کړي يې يئ تاسې، او خلق ړومبني. وويل (أصحاب الأيكه) بېشکه همدا خبره ده چې ته له سحر کړو شويو نه يې (چې له ډېره سحره دې عقل مغلوب شوی دی). او نه يې ته مګر يو بشر انسان په شان ځمونږ، او بېشکه شان دا دی چې مونږ ګمان کوو پر تا چې خامخا (ته يې) له (جمله) د دروغجنانو (په دغه دعوی خپله کې).

تفسير: يعنې د نبوّت په دعوی کې، او د عذابونو په انذار او نورو وعدو او وعيدو او خبرو کې.

فَأَسْقِطْ عَلَيْنَا كِسَفًا مِنَ السَّمَاءِ إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿۱۸۷﴾

پس راوغورځوه پر مونږ يوه ټوټه له اسمانه که يې ته له صادقانو رښتينو (په دغه دعوی خپله کې).

تفسير: يعنې که ته ای شُعيبه ! صادق او رښتين يې؛ نو د اسمان يا د ورېځو کومه ټوټه ولې پر مونږ باندې نه غورځوې؟ او نه مو پرې وژنې؟.

قَالَ رَبِّي أَعْلَمُ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿۱۸۸﴾

وويل (شُعيب) رب ځما ښه عالم دی په هغو کارونو چې تاسې يې کوئ (نو جزاء به درکړي په هغو).

تفسير: يعنې دغه خبره خو يواځې الله ته ښه معلومه ده، چې پر کوم جرم باندې به په کوم وخت او څومره سزا ورکړی شي؟ د عذاب نزول ځما کار نه دی، ځما کار يواځې دعوت تبليغ او ويښول دي، چې دغه مې انجام ته رسولی دی.

فَكَذَّبُوهُ فَأَخَذَهُمْ عَذَابُ يَوْمِ الظُّلَّةِ إِنَّهُ كَانَ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿۱۸۹﴾

پس نسبت د دروغو وکړ دغو (صاحبانو د ځنګل) هغه (شُعيب) ته، نو ونيول دوی عذاب د ورځې د سيوري، بېشکه چې دغه (عذاب) وه عذاب د ورځې ډېرې لويې (چې ډېر لوی دی عذاب يې).

تفسير: د سايوان په شان داسې ورېځ راغله، چې له هغه څخه اور اورېده، د لاندې په ځمکه کې سخته زلزله شوه، او يو سخت ويروونکی غږ او کريکه هم پورته شوه، او په دې ترتيب ګرد قوم تباه شو، دغه قصه پخوا له دې نه هم مفصّله تېره شوې ده، هلته دې بيا په هغو تفاسيرو يو نظر وغورځاوه شي !.

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً ۖ وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُم مُّؤْمِنِينَ ﴿١٩٠﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿١٩١﴾ وَإِنَّهُ لَتَنزِيلُ رَبِّ
الْعَالَمِينَ ﴿١٩٢﴾ نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الْأَمِينُ ﴿١٩٣﴾ عَلَىٰ قَلْبِكَ لِتَكُونَ مِنَ الْمُنذِرِينَ ﴿١٩٤﴾

بېشكه چې په دغه (عذاب د صاحبانو د ځنګل) کې خامخا لوی دليل (د قُدرت، او عبرت) دی، او نه وو اکثر د دوی مؤمنان. او بېشكه رب ستا خامخا هم دی دی بنه قوي غالب (په انفاذ د احكامو) ډېر رحم كوونكی دی. او بېشكه دغه (قرآن) خامخا نازل كړی شوی دی له (طرفه د) رب د عالميانو (شعر سحر او باطلې قصې نه دي). نازل شوی دی په دغه قرآن سره روح امانتګر (يعنې راوړی دی دا قرآن جبريل الأمين). پر زړه ستا لپاره د دې چې شې ته له ويروونكيو (خلقو لره له عذابه د الله).

تفسير: يعنې لوی قرآنكريم هغه مبارك او عظيم الشأن كتاب دی، چې رب العالمين نازل كړی دی، او د جبريل أمين عليه السلام په وسيله ستا پر پاك او صاف زړه لېږلی شوی دی، همدغه پاك زړه وو چې د الله تعالى په علم كې د دغه دروند امانت د پورته كولو او ساتلو وړ (قابل) او لايق وو، لكه چې قرآني وحي راغله، او سم ستا په زړه كې قرآني خبرو ځای ونيو.

تا هغه ټولې د خپل زړه په غوږونو سره واورېدې، او پرې وپوهېدې، او محفوظې دې په كې وساتلې، ښايي چې د ﴿عَلَىٰ قَلْبِكَ﴾ په لفظ كې دغه ته هم اشاره شوي وي، چې د وحي نزول داسې دوه كيفيتونه درلول (لرل) چې په صحيحه احاديثو كې وارد شوي دي، يعنې كله به د «صلصلة الجرس» په شان راتله، او كله به پرښتې مخامخ راتللې، او د انسان په شان به يې بالمشافه خبرې كولې، په دغو كې به د قرآن وحي أغلبًا په ړومبني كيفيت سره راتله.

بِلِسَانٍ عَرَبِيٍّ مُّبِينٍ ﴿١٩٥﴾

په ژبه عربي ښكاره سره (راوړی دی دغه قرآن جبريل پر زړه ستا).

تفسير: يعنې په نهايت فصيح، مليح، لايح عربي ژبه كې يې نازل كړ، له دې ځايه معلوميږي چې له ﴿عَلَىٰ قَلْبِكَ﴾ څخه دغه مراد نه دی چې يواځې قرآني مضامين د رسول الله صلى الله عليه وسلم پر زړه نازل شوي دي، او بيا رسول الله صلى الله عليه وسلم هغه پخپلو الفاظو سره اداء فرمايلي دي، بلكه الفاظ او معاني ټول سره يو ځای د رباني وحيې په وسيله د دوی پر مبارك زړه القاء شوي دي.

وَإِنَّهُ لَفِي زُبُرِ الْأَوَّلِينَ ﴿١٩٦﴾

او بېشكه (مضامين د) دغه (قرآن) خامخا په كتابونو د ړومبنيو كې (هم ليكلي دي).

تفسير: يعنې د لوی قرآن او د ده د محترم راوړونكي خبر په پخوانيو اسماني كتابونو كې موجود دی، پخوانيو انبياوو پرله پسې دغه وړاندوينه او زېری كړی دی، لكه چې سره له زياتو تحريفاتو او تبديلاتو لا تر اوسه هم د داسې وړاندوينو يوه ذخيره موندله كيږي، او داسې هم مطلب كېدی شي چې د دغه پاك قرآن اكثريه مضامين اجمالاً يا تفصيلاً په پخوانيو كتابونو كې موندل كيږي، خصوصًا توحيد، رسالت، قصص او نور هغه مضامين چې په هغو كې ټول سماويه كتابونه او ګرد انبياء او مرسلين عليهم السلام متّفق او متحد دي.

أَوَلَمْ يَكُنْ لَّهُمْ آيَةً أَنْ يَعْلَمَهُ عُلَمَاءُ بَنِي إِسْرَائِيلَ ﴿۱۹۷﴾

آيا نه ده دغو (کفّارو) ته دليل (په حقّانيت د قرآن دا خبره) چې پوهيږي پر دغه (قرآن) عالمان د بني اسرائيلو (او يقين پرې کوي بلکه لوی حجّت دی).

تفسير: يعنې د بني اسرائيلو علماء ښه پوهيږي چې دا هم د هغه کتاب او رسول الله دی، چې د هغه اطلاع په پخوانيو اسماني صحيفو کې ورکړی شوې وه، لکه د هغوی څخه ځينو علانيه او ځينو پخپلو مخصوصو مجالسو کې د دغه حق امر اقرار کړی دی، او ځينې انصاف خوښوونکي د همدغه علم په بناء مسلمان شوي هم دي، لکه عبد الله بن سلام او نور، الغرض د يوه منصف فهيم لپاره چې د هغه زړه د حق طالب وي، او له الله تعالی څخه هم ويريږي، په دغه څيز کې لوی دليل د قدرت او عبرت شته، چې د نورو مذاهبو علماء هم پخپلو زړونو کې د دغه عظيم الشأن قرآن په حقّانيت پوهيږي، اګر که د ځينو عللو او عواملو لامله په ځينو اوقاتو کې د هغه په اعلام او اقرار سره جرأت نشي کولی.

وَلَوْ نَزَّلْنَاهُ عَلَىٰ بَعْضِ الْأَعْجَمِينَ ﴿۱۹۸﴾ فَقَرَأَهُ عَلَيْهِم مَّا كَانُوا بِهِ مُؤْمِنِينَ ﴿۱۹۹﴾

او که ناز ل کړی وی مونږ قرآن پر ځينو عجميانو باندې. پس لوستلی وی (ځينو عجميانو) دغه (قرآن) پر دغو (کفّارو)؛ نو نه به وو دوی پر ده باندې ايمان راوړونکي.

تفسير: يعنې تاسې خو د عربو فصحاوو څخه يئ، ممکن دي د معظمې مکې مشرکان داسې ووايي، چې دغه قرآن به تا له خپله ځانه جوړ کړی وي، حال دا چې دغه قرآن د اعجاز هغه حد ته رسېدلی دی، چې د هغه مثل ټول انسانان او پيريان هم نشي جوړولی او راوړلی، خو بيا هم د ويلو لپاره دغسې يو احتمال پيدا کولی شي، ليکن د دوی د ضد، عناد، شقاوت او بدبختي حال دا دی چې فرض يې کړئ، که دغه قرآن پر کوم غير فصيح عرب يا داسې عجمي انسان باندې نازلېدی چې پر يوه حرف عربي ويلو هم قادر نه وی، بلکه په فرض محال سره پر کوم لا يعقل حيوان نازلېده؛ خو بيا هم دغه خلق د هغه منونکي نه وو، په دغه وخت کې به يې څه نور احتمالات پيدا کول.

كَذَٰلِكَ سَلَكْنَاهُ فِي قُلُوبِ الْمُجْرِمِينَ ﴿۲۰۰﴾ لَا يُؤْمِنُونَ بِهِ حَتَّىٰ يَرَوُا الْعَذَابَ الْأَلِيمَ ﴿۲۰۱﴾ فَيَأْتِيَهُم بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿۲۰۲﴾ فَيَقُولُوا هَلْ نَحْنُ مُنظَرُونَ ﴿۲۰۳﴾

همداسې ننه ايستلی دی مونږ دا (تکذيب د قرآن) په زړونو د مشرکانو (په قراءت د نبي عربي سره). نه راوړي دوی ايمان په دې (قرآن) تر هغه پورې چې ووينې دوی عذاب دردناک. پس رابه شي (دغه عذاب) دوی ته يو ناڅاپه حال دا چې دوی به نه پوهيږي. پس وايي به دوی آيا يو مونږ چې انتظار راته کاوه شي (چې ايمان راوړو؟، نو وبه ويلی شي ورته چې نه).

تفسير: شيخ الهند او ځينو نورو مفسرينو د ﴿سَلَكْنَاهُ﴾ ترجمه داسې کړېده: «همداسې ننه ايستلی دی مونږ دا عناد او انکار په زړونو د مشرکانو کې، الخ»، يعنې هغه انسان چې پر جرائمو او ګناهونو عادي شي، او خپلې ګردې قواوې په شرارت او سرکښۍ لګوي؛ نو الله تعالی هم سم له خپله عادته د ده زمام (واګې) ور سستوي، او د ده په زړه کې د انکار او تکذيب اثر ته ځای ورکوي، دغه تقرير د شيخ الهند (رحمه الله) له ترجمې سره سم وشو، ليکن ډېر مفسّرين د ﴿سَلَكْنَاهُ﴾ ضمير د قرآن په طرف اړوي، يعنې قرآن مو په دې ډول سره د مجرمانو په زړونو کې ورداخل کړی دی، چې دوی په خپلو زړونو کې ښه پوهيږي چې دغه له سره د بشر کلام نشي کېدی، خو بيا له ضده او عناده ايمان نه راوړي، او در ګرده تکذيب کوي، تر هغه پورې چې په دنيا يا آخرت کې دردناک عذاب پخپلو سترګو سره ووينې، نو هلته به

يې ومني، چې بېشکه نبي رښتين وو، او هغه کتاب چې له ځان سره يې راوړلی وو هم رښتيا وو، مګر دغه ويل به ورته هيڅ نفع نه ورسوي او چې کله د الله تعالى په عذاب ناڅاپه اخته شي نو بيا به د مهلت غوښتلو په شيبه کې شي ليکن دغه مهلت به ورته نه ورکول کيږي ځکه چې وخت يې تير شو.

أَفَبِعَذَابِنَا يَسْتَعْجِلُونَ ﴿٢٠٤﴾ أَفَرَءَيْتَ إِن مَّتَّعْنَٰهُمْ سِنِينَ ﴿٢٠٥﴾ ثُمَّ جَآءَهُم مَّا كَانُوا۟ يُوعَدُونَ ﴿٢٠٦﴾ مَآ أَغْنَىٰ عَنْهُم مَّا كَانُوا۟ يُمَتَّعُونَ ﴿٢٠٧﴾

آيا پس په راتلو د عذاب ځمونږ کې دوی جلتي کوي؟ آيا پس وينې ته خبر راکړه ماته که چېرې نفع ورکړو مونږ دوی ته څو کاله (په حيات سره). بيا راشي دوی ته هغه (عذاب) چې وو دوی چې وعده يې کړی شوې وه (له دوی سره). نو نه دفع کوي له دوی نه عذاب هغه شی چې وو دوی چې نفع ورکولی شوه دوی ته (په هغه باندې).

تفسير: يعنې سره د دومره مهلت او ډيل چې پخوا له دې نه دوی ته ورکړی شوی وو، هغه به يې هم په هغه وخت کې په کار نه ورځي، په دغه وخت کې د دغو ډېرو کلونو مهلت کالعدم ورښکاري، او داسې به ګڼي چې په رښتيا سره دوی ډېر ژر نيولي شوي دي: ﴿كَأَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَهَا لَمْ يَلْبَثُوٓا۟ إِلَّا عَشِيَّةً أَوْ ضُحَىٰهَا﴾ (د النازعات سورت، (۲) رکوع، (۴۶) آيت، (۳۰) جزء).

وَمَآ أَهْلَكْنَا مِن قَرْيَةٍ إِلَّا لَهَا مُنذِرُونَ ﴿٢٠٨﴾ ذِكْرَىٰ وَمَا كُنَّا ظَٰلِمِينَ ﴿٢٠٩﴾

او نه دی هلاک کړی مونږ هيڅ کلی (ښار) مګر چې وو هغه کلی او ښار ته ويروونکي (له عذاب د الله نه). لپاره د ذکر پند ورکولو دوی لره، او نه وو مونږ ظالمان (په هلاک د دوی کې).

تفسير: يعنې د کوم يو قوم د ژوندون څادر هم داسې نه دی ټول کړی شوی، بلکه پخوا د عذاب له نزوله کافي مهلت ورکړی شوی دی، او ويښوونکي، ويروونکي او هوښيارووونکی نبي ورلېږلی شوی دی، څو خلق په غفلت کې پاتې نه شي، کله چې هغوی په هيڅ ډول د انبياوو خبرو ته غوږ نه دی نيولی؛ نو وروسته له هغه ځکه سره تباه او برباد کړی شوي دي، (العياذ بالله).

وَمَا تَنَزَّلَتْ بِهِ الشَّيَٰطِينُ ﴿٢١٠﴾ وَمَا يَنۢبَغِى لَهُمْ وَمَا يَسْتَطِيعُونَ ﴿٢١١﴾

او نه دی راوړی دا (قرآن) شيطانانو. او نه ښايېږي دوی ته (دغه راوړل) او نه طاقت او قدرت لري (شيطانان د راوړلو د قرآن).

تفسير: يعنې دغه کتاب د الله تعالى له جانبه جبريل امين راوړی دی، د شياطينو راوړی شوی نه دی، آيا دغه خبره شياطينو ته کله ممکنه ده، چې د داسې کتاب يو توری هم هغوی وويلی شي؟ د دوی د طبائعو خاصه خو ضلالت او ګمراهي ده، او پرته (علاوه) له فساد او ظلمت خورولو څخه بل څه کار نه لري، او دغه کتاب له اوله تر آخره پورې له رشد او صلاح او د هدايت له نوره ډک دی، چې د دې تعليم په اثر داسې يو مقدّس جمعيت تيار شوی دی، چې د هغوی په شان د ځمکې پر مخ تر اسمان لاندې ما سوا له انبياء الله څخه بل کوم متقي، صادق، موحد، او خائف من الله جمعيّت نشته، نو دغه کتاب د علومو او معارفو هيڅ يوه رابطه او مناسبت د شيطاني طبائعو سره نه لري، او نه شيطان د دې خبرې وړ (مستحق) او لايق دی، چې دغسې يو عظيم الشأن متبرّک د امانت بار پر خپلو اوږو واخيستی شي.

إِنَّهُمْ عَنِ السَّمْعِ لَمَعْزُولُونَ ﴿۲۱۲﴾

بېشكه دغه شيطانان له اورېدلو (د كلام د پرښتو) خامخا بر طرف منع كړى شوي دي.

تفسير: يعنې د قرآن د نزول په وخت كې د هغه د حفاظت لپاره داسې زوروري غيبي پيرې درولې شوي دي، چې شياطين له سره هغه ته نشي ورنژدې كېدى، او نه يو توري يې له لارې تښتولى شي، كما قال الله تعالى: ﴿وَّأَنَّا كُنَّا نَقْعُدُ مِنْهَا مَقَاعِدَ لِلسَّمْعِ ۖ فَمَنْ يَّسْتَمِعِ الْآنَ يَجِدْ لَهُ شِهَابًا رَّصَدًا﴾ (۲۹ جزء، د الجن سورت (۱) ركوع (۹) آيت)، ﴿فَإِنَّهُ يَسْلُكُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ رَصَدًا﴾ (۲۹ جزء، د الجن سورت (۲) ركوع (۲۷) آيت)، ﴿لَّا يَأْتِيهِ الْبَاطِلُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَلَا مِنْ خَلْفِهِ ۖ تَنْزِيلٌ مِّنْ حَكِيمٍ حَمِيدٍ﴾ (د حم السجده سورت (۵) ركوع، (۴۲) آيت، (۲۴) جزء).

تنبيه: د شياطينو د غيبي خبرو د اورېدلو لپاره د كوښښ او د دوى ناكام پاتې كېدلو په متعلق د «حجر» د سورت په شروع كې مفصّل كلام كړى شوى دى؛ هلته دې ولوستل شي !.

فَلَا تَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَٰهًا آخَرَ فَتَكُونَ مِنَ الْمُعَذَّبِينَ ﴿۲۱۳﴾ وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ ﴿۲۱۴﴾ وَاخْفِضْ جَنَاحَكَ لِمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿۲۱۵﴾ فَإِنْ عَصَوْكَ فَقُلْ إِنِّي بَرِيءٌ مِّمَّا تَعْمَلُونَ ﴿۲۱۶﴾

پس مه بوله ته له الله سره معبود بل (حاكم، او كه دې داسې وكړه) پس شې به ته له عذاب وركړ شويو. او ويروه ته (له عذابه اى محمده ! هغه) خپلوان د تا چې ډېر نژدې دي (درته). او ښكته كړه وزر خپل (يعنې نرمي وكړه) هغه چاته چې متابعت يې كړى دى ستا له مؤمنانو نه. پس كه نافرماني وكړي (دغه خپلوان دې له تانه؛) پس ووايه ته (اى محمده ! دوى ته) بېشكه زه بېزاره يم له هغه (شرك او معاصي) چې كوئ يې تاسې.

تفسير: دغه يې فرمايلي دي محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم ته او اوروليې دي نورو ته، يعنې كله چې دغه كتاب بلاشك او شبهه د الله تعالى له جانبه نازل كړى شوى دى، شيطان د يوې ذرې په اندازه هم په كې مداخله نه ده كړې، نو د قرآن پر تعليم تګ وكړه، چې په كې أصل الأصول توحيد دى، د شرك او كُفر او تكذيب لاره مه اختياروه، كه نه د الله تعالى له عذابه د نجات هيڅ لاره نشته، ځينو مفسّرينو دا خطاب عام كړى هر هغه چاته چې صلاحيت د مخاطبې د دې خطاب لري.

يعنې له نورو څخه پخوا خپلو اقاربو او خپلوانو ته تنبيه وركړئ، چې په خير غوښتلو كې د دوى حق مقدم دى، برسېره په دې د انسانانو د صداقت او حقّانيت امتحان او ازموينه هم د خپلو او اقاربو په معاملو كې اخيستل كېږي، شاه صاحب ليكي: «كله چې دغه آيت نازل شو؛ رسول الله صلى الله عليه وسلم ګردو قُريشو ته په زوره واوروه، آن تر عمې (ترور) او لور او اكا پورې يې هم ورساوه، چې د خپلو ځانونو لپاره فكر وكړئ، چې د الله تعالى په حضور كې تاسې مخامخ كېدونكي يئ، او زه هلته ستاسې لپاره هيڅ نشم كولى.

وَتَوَكَّلْ عَلَى الْعَزِيزِ الرَّحِيمِ ﴿۲۱۷﴾

او توكل وكړه (په ټولو مهماتو كې) پر ښه قوي غالب (په انفاذ د احكامو) ډېر رحم كوونكي.

تفسير: يعنې نافرماني كوونكى هر څوك چې وي، او هومره چې وي؛ ستا هيڅ نشي خرابولى، له ګردو څخه بېزاره او يواځې پر پاك الله تعالى اعتماد او اطمينان ولره، چې لوى زبردست ذات دى، او د هيڅا هيڅ شى د ده په مقابل كې نشي چلېدى، او رحم او مهرباني كوونكى هم دى، لكه چې دى له خپلې مهربانۍ هر وخت پر تا د مهربانۍ نظر لري، او خپل رحمت او عنايت دربانديې مبذولوي.

الَّذِي يَرَىٰكَ حِينَ تَقُومُ ﴿٢١٨﴾ وَتَقَلُّبَكَ فِي السَّاجِدِينَ ﴿٢١٩﴾

هغه (الله) چې وينې تا کله چې پاڅېږې يواځې (لپاره د تهجّد) او (هم وينې) ګرځېدل اوښتل راوښتل ستا (په صف د) ساجدانو کې.

تفسير: کله چې ته د لمانځه لپاره درېږې، او د جماعت په لمانځه کې نقل او حرکت رکوع او سجود او نور کوې، او د مقتديانو حال احوال ته ګورې.

إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٢٢٠﴾ هَلْ أُنَبِّئُكُمْ عَلَىٰ مَن تَنَزَّلُ الشَّيَاطِينُ ﴿٢٢١﴾ تَنَزَّلُ عَلَىٰ كُلِّ أَفَّاكٍ أَثِيمٍ ﴿٢٢٢﴾

بېشکه دغه (الله) هم دی دی ښه اورېدونکی (د ټولو اقوالو) ښه علم والا (په ټولو احوالو). آیا خبر درکړم زه تاسې ته (ای مشرکانو) په هغو (خلقو) چې کوزېږي شیطانان (پر هغوی). (بیا پخپله الله فرمايي) کوزېږي (شیطانان) پر هر ډېر دروغجن کذّاب ډېر ګناهګار.

تفسير: دلته بیا د قرآن په صدق او د شان پر عظمت تنبیه فرمايي، یعنې آیا داسې ویل کېدی شي چې (معاذ الله) شیطان پرې وحي راوړه؟ رائځ چې زه تاسې ته وښیم چې شیطاني وحي پر څه قسم خلقو نازلېږي؟ هغه پر دروغجنانو بدمعاشانو او بدکارانو باندې رائي، ځکه چې شیطانان له رښتینو او نېکو انسانانو څخه بېخي مرور او بېزاره او هغوی ته په بده سترګه ګوري، او له هغو دروغجنانو دغابازانو مکارانو څخه خوښي او خوشالي کوي، چې د ده له مرضي سره برابر وي، ښه، له ګردو صادقانو څخه زیات صدّیق او له ګردو نېکانو څخه زیات نېک او متقي انسان د شیطاني وحي سره څه نسبت لري؟ د رسول الله صلى الله عليه وسلم صدق، امانت، اتقاء، طهارت، خوف عن الله خو هغه عالي اوصاف دي، چې د صباوت له وخته د نبوّت تر مدّت پورې د ده ګرد قوم هغه منلي دي، او تسليموي يې، تر دې چې «الصادق الأمين» لقب د همدغو له جانبه همدوی ته ورکړی شوی وو.

يُلْقُونَ السَّمْعَ وَأَكْثَرُهُمْ كَاذِبُونَ ﴿٢٢٣﴾

چې ږدي (دا شیطانان) غوږ (خبرو د پرښتو ته) او اکثر د دوی دروغجنان دي. (یا غورځوي شیطان خپلې اورېدلې شوې خبرې له ملائکو کاهنانو ته چې افّاک اثیم دی، او زیاتره د دوی دروغجنان دي، چې زیاترې خبرې يې دروغ دي).

تفسير: یعنې شیاطین د غیبي امورو څخه د یوه نه یوه جزئي امر د خبرو په متعلق کوم شیان له ورا د تښتېدلو په منځ کې اوري، په هغو کې سل نورې خبرې له خپله ځانه ګډوي، او بیا هغه خپلو کاهنو دوستانو ته رسوي، دغه د دوی د وحي حقیقت دی، پر خلاف د دې د انبیاوو وحي داسې منظمه او مرتبه محفوظه ده، چې د هغې یو حرف یو حرکت هم نشي پاتې کېدی، ځینو د ﴿يُلْقُونَ السَّمْعَ﴾ معنی داسې اخیستې ده، چې شیاطین د ملأ الأعلی په طرف غوږ ږدي، که کومه غیبي خبره یا غږ يې غوږ ته ورسېږي، یا دروغجنو ګناهګارانو د شیطان خوا ته غوږونه نیولي وي، که کومه خبره له هغوی ځنې واوري، او بیا ژر تر ژره يې خوروی کوي.

وَالشُّعَرَاءُ يَتَّبِعُهُمُ الْغَاوُونَ ﴿٢٢٤﴾

او (کافران) شاعران متابعت کوي د دوی ناپوهان (بې لارې).

تفسير: کافرانو به رسول الله صلى الله عليه وسلم ته (استغفر الله) کله کاهن، کله شاعر ویل؛ نو دلته فرمايي چې د شاعرۍ خبرې محض تخیّلات دي، او له تحقیق سره بېخي تعلّق نه لري، نو ځکه په هغه خبره کې ماسوا د مجالسو د تودوالي او

د خوښې او ساعت تېرې او چرچې او واه واه ویلو بل کوم مستقل هدایت نه دی، حال دا چې د دغه رسول الله صلی الله علیه وسلم د پاک صُحبت په میمنیت او د دغه قرآن په برکت په زرهاوو سړیو د نېکۍ او هدایت لارې موندلي دي.

أَلَمْ تَرَ أَنَّهُمْ فِي كُلِّ وَادٍ يَهِيمُونَ ﴿٢٢٥﴾

آیا نه ویني ته چې بېشکه دوی (شاعران) په هرې کندې او هرې پندې د (خبرې) کې سرګردانه ګرځي (او ښکته په کې ډوبیږي، او پروا نه کوي چې دا حق دی که باطل).

تفسیر: یعنې هر مضمون چې د دوی په لاس کې ولوېږي؛ نو دوی هغه پسې اوږدوي، که د چا په تعریف او ستاینه (صفت) کې ولګېږي؛ نو هغه اسمان ته خېژوي، او که د چا په مذمّت کې لګیا شول؛ نو د ټولې دنیا عیوب او مذمّت په هغه کې راټولوي، موجود معلوم ګرځوي، او له معدوم څخه یو خورا ډېر ثابت او معلوم او موجود منظوموي، الغرض دروغ، مبالغه، تخیّل د دوی د کین لاس معمولي لوبې دي، په هره صحراء او بیدیا کې چې یو ځلې دوی سم شي، بیا نو دوی بېرته مخ ګرځوونکي نه دي، نو ځکه د اشعارو په نسبت مشهور دي چې: «أكذبه أحسنه»، څومره چې شعر دروغجن وي هم هغومره ښائسته ګڼل کېږي.

وَأَنَّهُمْ يَقُولُونَ مَا لَا يَفْعَلُونَ ﴿٢٢٦﴾

او بېشکه دغه (شاعران) وایي هغه چې نه یې کوي دوی.

تفسیر: یعنې کله چې اشعار لولي؛ نو داسې درښکاري چې د ده قائل به له ځمري څخه زیات زړور وي، او کله چې ویې ګوري؛ نو په انتهایي درجه ډارن، بې زړه او جبان درښکاري، او کله بالعکس چې دوی وګوري؛ روغ رمټ پیاوړي (تکړه) او مضبوط درښکاري، ولې د دوی د اشعارو له لوستلو څخه داسې درځرګندیږي (درښکاریږي) چې د دوی روح قبض شوی، یا یې نبضین له حرکته لویدلي دي، او اوس به مري.

الغرض د الله تعالی دغه معظّم رسول چې خاتم الأنبیاء دی د دغه جماعت سره هیڅ علاقه او ارتباط نه لري، او له همدغه جهته یې فرمایلي دي: ﴿وَمَا عَلَّمْنَاهُ الشِّعْرَ وَمَا يَنْبَغِي لَهُ﴾، د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم هره خبره سره کره، جوته، رښتیا، حقه او روښانه، او د تحقیق، عدل او انصاف په میزان کې تللې شوې وه، هره خبره چې د دوی له مبارکې ژبې څخه وته؛ هم هغه به عملاً لېدلې کېده، آیا شاعر د داسې صفاتو خاوند دی؟ او شاعر هم دې ته ویلی شي؟ کلاّ وحاشا، ثمّ کلاّ وحاشا.

إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَذَكَرُوا اللَّهَ كَثِيرًا وَانْتَصَرُوا مِنْ بَعْدِ مَا ظُلِمُوا وَسَيَعْلَمُ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَيَّ مُنْقَلَبٍ يَنْقَلِبُونَ ﴿٢٢٧﴾

مګر (نه دي مذموم) هغه (شاعران) چې ایمان یې راوړی دی، او کړي یې دي ښه (عملونه)، او یادوي دوی الله ډېر، او بدل اخلي (له کفّارو په هجو د کفّارو) وروسته له هغه چې ظلم کړی شوی وي (پر هغو)، او ژر به پوه شي هغه کسان چې ظلم یې کړی دی؛ چې کوم ځای ته به بېرته لاړ شي دوی (یعنې بد ځای ته به لاړ شي پس له مرګه).

تفسیر: مګر هغه څوک چې په هر شعر کې د الله تعالی حمد ووایي، یا د نېکۍ په لوري ترغیب ورکړي، یا د کفر مذمّت یا د ګناه خرابي څرګنده (ښکاره) کړي، یا د هغو کافرانو هجو او بدي ووایي، چې د اسلام هجو کوي، یا که څوک ده ته ایذاء او ضرر ورسوي؛ د هغه ځواب د اعتدال په اندازه ورکړي؛ نو داسې شعر ویل نه دي مذموم، لکه

چې حسّان بن ثابت رضي الله تعالى عنه او نورو به همداسې اشعار ويل، نو ځکه رسول الله صلى الله عليه وسلم پر ده امر صادر کړ، چې د کفّارو جواب ورکړه، روح القُدس ستا سره دی.

د ﴿مِنۢ بَعۡدِ مَا ظُلِمُواْۚ﴾ په مناسبت يې وفرمايل چې: ظالمانو ته به عنقريب خپله آخره خاتمه او انجام معلومېږي، چې د دوی اوښ پر کومه ډډه پرېوځي؟ له ګردو څخه زيات ظلم دا دی چې د الله تعالى کتابونو او انبياوو ته د دروغو نسبت کوي، او په کاهن او شاعر ويلو سره يې تکذيب کوي.

تمت سورة الشعراء بفضل الله تعالى وحسن توفيقه.

سُورَةُ النَّمْلِ

«د (النمل) سورت مکي دی، (۹۳) آيتونه (۷) رکوع لري، په تلاوت کې (۲۷) او په نزول کې (۴۸) سورت دی، وروسته د (الشعراء) له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

طٰسٓ تِلْكَ آيَاتُ الْقُرْآنِ وَكِتَابٍ مُّبِينٍ ﴿١﴾ هُدًى وَبُشْرَىٰ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٢﴾ الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُم بِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ ﴿٣﴾ إِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ زَيَّنَّا لَهُمْ أَعْمَالَهُمْ فَهُمْ يَعْمَهُونَ ﴿٤﴾

دا (آيتونه د دې سورت) آيتونه د قرآن، او د کتاب مبين (ښکاره بيانوونکي) دي. (دغه قرآن) سمه صافه لاره ښوونکی دی (ټول جهان ته) او زېری ورکوونکی دی مؤمنانو ته (په نعيم سره). هغه (مؤمنان) چې قائموي (سم اداء کوي سره له ټولو حقوقو) لمونځ، او ورکوي زکات (د اموالو خپلو)، او دوی په (ورځې) آخرت (چې قيامت دی) هم دوی يقين کوي (چې خامخا به راشي په حقه سره). بېشکه هغه کسان چې نه راوړي ايمان په (ورځې) آخرت (چې قيامت دی)؛ ښايسته کړي دي مونږ دوی ته (قبيحه) عملونه د دوی، پس دوی حيران سرګردانه دي (په دغو بدو اعمالو خپلو کې).

تفسير: يعنې هر هغه څوک چې له ده سره د آخرت خاتمې او انجام فکر او اندېښنه نه وي؛ نو هغه دې د همدغې فاني دنيا په فکر او اندېښنه کې ډوب پروت وي، او د ده د ګردو کوښښونو مرکز همدغه څو ورځنی دنيوي ژوندون دی، او د هغه کتاب او نبي په طرف له سره نه ګوري، چې د دوی مخ له هغه فاني طرف نه د عاقبت او باقي ژوندون په طرف اړوي او متوجه کوي يې، او نه ورته فکر او توجّه کوي، دوی په دنيوي عيش او مينه کې داسې غرق او ډوب تللي دي، چې د هاديانو خبرو ته له سره غوږ نه ږدي، بلکه پر دوی مسخرې کوي او ملنډې وهي، پر اسماني صحائفو طعنې وي، او پر انبياوو مزاح کوي، او همدغه وضعيت پخپل فکر او زعم ښه بولي، او پرله پسې په همدغې ګمراهۍ کې ترقي او پرمختګ کوي.

تنبيه: د «تزيين» نسبت د الله تعالى په طرف له دې حيثيته شوی دی، چې د هر شي خالق او مالک همدی دی، پر کوم سبب باندې د مسبب ترتّب بې د ده د مشيت او ارادې څخه نشي کېدی، لکه چې په نورو ځايونو کې د اضلال، د ختم، د طبع او د نورو نسبت هم ده ته شوی دی.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ لَهُمْ سُوءُ الْعَذَابِ وَهُمْ فِي الْآخِرَةِ هُمُ الْأَخْسَرُونَ ﴿٥﴾

دا هم هغه کسان دي چې مقرر دی دوی ته ډېر بد عذاب (په دنيا کې) او دوی په آخرت کې هم دوی زيانکاران دي.

تفسير: يعنې هلته به له ګردو څخه زيات همدوی په نقصان او خساره کې پراته وي.

وَإِنَّكَ لَتُلَقَّى الْقُرْآنَ مِن لَّدُنْ حَكِيمٍ عَلِيمٍ ﴿٦﴾

او بېشكه ته (اى محمده !) خامخا درښوولى كيږي (دررسيږي) تاته قرآن له نزده د ښه حكمت والا ښه علم والا (چې الله دى).

تفسير: يعني دغه بدبختان پرېږده چې د ضلالت په تيه (ميره) كې سرګردانه وګرځي، كله چې دوى د عظيم الشأن قرآن قدر او عزت ونه پېژنده، او د ده د هدايا تو او بشاراتو څخه يې فائده وانخيسته؛ نو ښايي چې د دوى حال او احوال همداسې كېدى، تاسې الله تعالى ته شكر وكړئ، چې د دغه عليم او حكيم له جانبه له ټولو ځنې زيات عظيم الشأن كتاب (قرآن) تاسې ته مرحمت شوى دى، چې له هغه څخه تل تاسې ته جديد جديد فوائد دررسيږي، او په هغه كې مؤمنانو ته بشارات او مكذبانو ته عبرتناكه واقعات اورول شوي دي، څو د صادقانو زړونه مضبوط او قوي او د دروغو حمايت كوونكي پر خپلې بدې خاتمې او خراب انجام مطلع شي، لكه چې په همدې غرض وروسته له دې نه د موسى عليه السلام او د فرعونيانو قصه اورولە كيږي.

إِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِأَهْلِهِ إِنِّي آنَسْتُ نَارًا

(ياد كړه) هغه وخت چې وويل موسى ښځې خپلې ته بېشكه چې ما وليد يو اور (له لرې).

تفسير: دغه له «مدين» نه د راتګ په وخت كې څه وخت چې دوى «وادي» ته ورنژدې شو، كله چې يې په يوه يخه توره تياره شپه كې لاره ورګه كړې وه، د موسى عليه السلام وينا ده چې له خپلې ښځې سره يې كوي، د دغه مفصله قصه د «طه» د سورت په تفاسيرو كې پخوا تېره شوې ده، هلته دې بيا ولوستى شي.

سَآتِيكُم مِّنْهَا بِخَبَرٍ أَوْ آتِيكُم بِشِهَابٍ قَبَسٍ لَّعَلَّكُمْ تَصْطَلُونَ ﴿٧﴾

ژر به راوړم تاسې ته له دې (ځاى د اوره) خبر (حال د لارې) يا به راوړم تاسې ته لمبه لګولې (په سر د پلتې يا لرګې) لپاره د دې چې تاسې تاوده شئ (په هغه اور).

تفسير: يعني د لارې خبر او پته تاته راوړم كه دغه اور سره نژدې څوك وي، كه نه اقلا ستاسې د تودبدلو لپاره كومه لمبه يا څكروټه به راوړم.

فَلَمَّا جَاءَهَا نُودِيَ أَن بُورِكَ مَن فِي النَّارِ وَمَنْ حَوْلَهَا ۖ وَسُبْحَانَ اللَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٨﴾

پس كله چې راغى دغه (موسى) هغه (اور) ته ؛ غږ وكړ شو داسې چې بركتناك كړى شوى دى هغه چې په دغه اور كې دى، او هغه چې چاپېر دى له دغه (اوره)، او (غږ وكړ شو چې) پاكي ده الله ته چې رب (پالونكى) د عالميانو دى.

تفسير: كله چې موسى عليه السلام هلته ورسېد؛ دغه خبره ورته معلومه شوه، چې دغه دنيوي اور نه دى، بلكه غيبي او نوراني اور دى، چې په هغه كې د الله تعالى د انوارو آثار څرګندېږي (راښكاره كيږي)، ښايي چې دغه به هم دا وي چې په حديث كې د هغه په نسبت فرمايلي شوي دي: «حجابه النار»، يا «حجابه النور»، بيا پرې غږ وشو: ﴿أَنْ بُورِكَ مَنْ فِي النَّارِ وَمَنْ حَوْلَهَا﴾ يعني د ځمكې دغه ټوټه مباركه ده، او په دغه اور كې چې كومه تجلّي ده؛ هغه هم مباركه ده، او د ده په منځ او شاوخوا كې كوم ذوات چې دي؛ هغوى ګرد مقدس دي، مثلاً پرښتې، يا پخپله موسى عليه السلام، هغه ګرد سره مبارك دي، دغه يې اغلبًا د موسى عليه السلام د مأنوس ګرځولو او د اعزاز او اكرام لپاره فرمايلي دي.

يٰمُوسٰٓى اِنَّهٗٓ اَنَا اللّٰهُ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ۝٩

ای موسی ! شان دا دی چې زه یم الله ښه غالب قوي (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا (چې هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوم).

تفسیر: یعنې په دغه وخت کې له تا سره زه پخپله غږېدونکی یم.

وَاَلْقِ عَصَاكَ ۭ فَلَمَّا رَاٰهَا تَهْتَزُّ كَاَنَّهَا جَاۗنٌّ

او غورځوه همسا خپله (نو یې وغورځوله)، پس کله چې ولیدله (موسی) هغه (همسا) چې خوځېدله؛ ګواکې دغه (همسا) یو نری سپین ځغاستونکی مار دی.

تفسیر: ښایي په ابتداء کې به نری وي، یا به د حرکت د سرعت لامله دغه تشبیه ورکړی شوي وي، نه د جُثې د صغارت لامله.

وَّلّٰى مُدْبِرًا وَّلَمْ يُعَقِّبْ ۭ يٰمُوْسٰى لَا تَخَفْ ڰ اِنِّىْ لَا يَخَافُ لَدَيَّ الْمُرْسَلُوْنَ ۝١٠

نو مخ یې ترې وګرځاوه په شا تلونکی، او راونه ګرځېده ببرته، (نو بیا غږ ورته وشو) ای موسی ! مه ویرېره (له دې ماره)، ښکه زه چې یم نه ویرېږي په نزد ځما مرسلان (پیغمبران ـ له هیڅ شي نه).

تفسیر: یعنې مرسلانو ته نه دي لایق چې وروسته ځمونږ د قرب دربار د رسېدلو څخه له همسا یا مار یا د بل کوم مخلوق څخه وویریږي، په دغه مقام کې ښایي چې د دوی زړونو ته انتهایي سکون او طمأنینت حاصل شي.

تنبیه: دغه طبیعي خوف دی، چې د نبوّت سره څه منافات نه لري.

اِلَّا مَنْ ظَلَمَ ثُمَّ بَدَّلَ حُسْنًۢا بَعْدَ سُوْۗءٍ فَاِنِّىْ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ۝١١

لیکن هغه څوک چې ظلم یې کړی وي (په ځان خپل) بیا بدل راوړي نیکي وروسته له بدۍ (چې په صدق سره ثابت شي)؛ پس ښکه زه ښه بخښونکی یم (د خطیاتو) ډېر رحم کوونکی یم.

تفسیر: دغه منقطع استثناء ده، یعنې وروسته له دې نه چې د الله تعالی قرب ته ورسېدې؛ تاته هیڅ وېره او اندېښنه نه ده په کار، خوف او اندېښنه یواځې هغه چاته په کار ده چې کومه ګناه یا خطا یا تقصیر یې کړی وي، چې د هغه په نسبت هم ځمونږ په دربار کې داسې قاعده شته، چې وروسته له ګناه که کوم سړی په صدق او اخلاص سره توبه وباسي، او خپل اعمال او احوال اصلاح او درست کړي، او د نېکیو او حسناتو په وسیله خپله بدي او سیئات محو او ورک کړي؛ نو الله تعالی یې پخپل رحمت سره معافوونکی دی.

وَاَدْخِلْ يَدَكَ فِىْ جَيْبِكَ تَخْرُجْ بَيْضَاۗءَ مِنْ غَيْرِ سُوْۗءٍ ڰ فِىْ تِسْعِ اٰيٰتٍ اِلٰى فِرْعَوْنَ وَقَوْمِهٖ ۭ اِنَّهُمْ كَانُوْا قَوْمًا فٰسِقِيْنَ ۝١٢

او ننباسه لاس خپل په ګرېوان خپل کې؛ نو وبه وځي (په خلاف د طبیعي لون خپل) تک سپین بې له کومه عیبه (او مرض، پس سره له دې دواړو معجزو چې حساب دي) په نهو معجزو ستا کې (ورشه) طرف د فرعون ته او قوم د ده ته، ښکه دوی دي یو قوم فاسقان (وتونکي له فرمان).

تفسیر: د دغو معجزاتو بیان د «بني اسرائیل» په سورت کې د ﴿وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوْسٰى تِسْعَ اٰيٰتٍۢ بَيِّنٰتٍ فَسْـَٔـلْ بَنِيْٓ اِسْرَاۗءِيْلَ اِذْ جَاۗءَهُمْ﴾ الآیة ـ آیت لاندې لیکلی شوی دی، هلته دې ولوستل شي !.

فَلَمَّا جَآءَتْهُمْ اٰيٰتُنَا مُبْصِرَةً قَالُوْا هٰذَا سِحْرٌ مُّبِيْنٌ ﴿١٣﴾ وَجَحَدُوْا بِهَا وَاسْتَيْقَنَتْهَآ اَنْفُسُهُمْ ظُلْمًا وَّعُلُوًّا ؕ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِيْنَ ﴿١٤﴾

پس کله چې راغلل (فرعون او فرعونیانو ته) آیتونه (معجزې د قدرت) څمونږ ښکاره روښانې؛ نو وویل دوی چې: دغه سحر (کوډې) دی ښکاره. او منکران شول دوی په دغو (آیتونو)، حال دا چې یقین کړی وو په دغو معجزاتو نفسونو د دوی (چې حق او له جانبه د الله دي، لیکن انکار ترې وکړ دوی) له جهته د ظلم او سرکښۍ، پس وګوره څرنګه وو عاقبت (آخره خاتمه) د مفسدانو (من الغرق والحرق).

تفسیر: یعنې کله چې وقتًا فوقتًا د دوی د سترګو د خلاصولو لپاره هغه معجزې ورښودلې کېدې؛ نو دوی به ویل چې: دغه ګردې کوډې او جادو دی، حال دا چې د دوی په زړونو کې په یقیني ډول سره دغه خبرې ځای نیولی وو، چې موسی علیه السلام رښتین دی، او دغه معجزې چې راښیي یقینًا د الله تعالی د قُدرت دلائل دي، سحر، جادو، شعبذه، نظر بندي او بل کوم باطل شی نه دی، او تش د بې انصافۍ، غرور او تکبر لامله عمدًا او د خپل ضمیر په خلاف د حق تکذیب او له صدق څخه دوی انکار کاوه، بیا نو څه وشو؟، څو ورځې وروسته له دې نه دغه خبره ورمعلومه شوه چې د داسې ضد کوونکیو معاندانو مفسدانو انجام او عاقبت څه کیږي؟ دوی ټول د قُلزم د بحیرې د امواجو یوه ګوله شول، او هیڅ یوه ته یې ګور او کفن هم نه شو ورپه برخه.

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا دَاوٗدَ وَسُلَيْمٰنَ عِلْمًا ۚ وَقَالَا الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِيْ فَضَّلَنَا عَلٰى كَثِيْرٍ مِّنْ عِبَادِهِ الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿١٥﴾

او خامخا په تحقیق ورکړی وو مونږ داود ته او سلیمان ته یو خاص علم، او وویل دواړو چې: ټولې ثناوې ستاینې (صفتونه) دي الله ته، هغه چې مشرتیا (فضیلت) یې راکړی دی مونږ ته پر ډېرو له (هغو) بندګانو خپلو چې مؤمنان دي.

تفسیر: سُلیمان د داود علیهما السلام ځوی وو، دغه پلار او ځوی ته هر یوه ته الله تعالی علم ورعطاء کړی وو، شرایع، احکام، د سیاست اصول، حکومت چلول او نور ګرد علوم د دې لفظ لاندې داخل شول، هغه علم چې الله تعالی داود او سلیمان علیهما السلام ته ورکړی وو؛ د هغه اثر دا وو چې دوی د الله تعالی د انعاماتو شکر اداء کاوه، د الله تعالی د کوم نعمت شکر اداء کول د هغه اصلي نعمت څخه لوی نعمت دی.

«پر ډېرو» یې ځکه وفرمایل؛ چې ډېرو نورو بندګانو ته الله تعالی پر دوی فضیلت ورکړی دی، پاتې شو پر ګردو مخلوقاتو کلي فضیلت لرل؛ نو دغه انعام او اکرام په ګردو انسانانو کې څمونږ سید الکونین خاتم المرسلین فخر الأولین والآخرین محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم ته په برخه شوی دی، اللهم صل وسلم وبارك علیه وعلی آله وأصحابه أجمعین.

وَوَرِثَ سُلَيْمٰنُ دَاوٗدَ

او میراث واخیست سلیمان (نبوّت، علم، سلطنت) له داود څخه (له نوره اولاده یې).

تفسیر: یعنې د داود علیه السلام په ځامنو کې د ده اصلي ولي عهد او خلیفه سُلیمان علیه السلام شو، چې د ده په مبارك ذات کې الله تعالی نبوّت او سلطنت دواړه جمع کړي وو، او داسې مملکت او حکومت یې ورعطاء کړی وو، چې له ده څخه وړاندې او وروسته د بل چا په برخه کې داسې یو صوري او معنوي، ظاهري او باطني عظمت او شوکت نه دی جمع شوی، انسانان، پیریان، طیور، هوا، او نور ټول ورته مسخّر شوي وو، لکه چې د «سبأ» په سورت کې راځي.

وَقَالَ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ عُلِّمۡنَا مَنطِقَ ٱلطَّيۡرِ

او وويل (سُليمان) اى خلقو ! ښوولې شوي دي مونږ ته خبرې د الوتونکيو مرغانو.

تفسير: له دغې خبرې څخه انکار ګواکې د بداهت څخه د انکار په منزلت دى چې طيور او پرندګان کومې خبرې او چرپړ چې کوي، په هغه کې تر يوه حده پورې د افهام او تفهيم شان موندلى کيږي، يو مرغه څه وخت چې خپله جوړه ځان ته رابولي، يا د دانې ورکولو لپاره خپلو نورو ملګرو ته هم خبر ورکوي؛ په دغو ګردو حالاتو کې د ده بولي، لهجه او غږېدل له سره يو شان نه دي، لکه چې د طيورو مخاطبين او سامعين دغه فرق او توپير په ښه شان سره محسوسولى شي، نو له دې نه مونږ پوهېدى شو، چې د نورو احوالو او ضروريا‌تو په وخت کې هم د دوى په دغو چوپېدلو کې اګر که مونږ ته ډېر متشابه او متقارب هم راښکاره شي، کوم داسې لطيف او خفيف تفاوت او توپير به ضرور وي، چې پر هغه باندې به دوى پخپلو منځونو کې سره پوهيږي.

د حيواناتو لپاره د جزئي ادراکاتو حصول خو لا له پخوا څخه مسلّم دى، ليکن د اوروپا جديد تحقيقات اوس د حيواناتو عاقليت د آدميت تر سرحد پورې قريب کړى دى، تر دې چې د حيواناتو د بولۍ (وينا) د «ابجدو» په تيارولو پسې هم لګيدلي دي.

لوى قرآن خبر راکړى دى چې: «هر شى د خپل رب تسبيح او تحميد کوي، ليکن تاسې پرې نه پوهېږئ، او هر الوتونکى خپل د صلات او تسبيح څخه واقف دى»، په صحيحو احاديثو کې د حيواناتو تکلّم بلکه د محضو جماداتو خبرې کول او تسبيح ويل ثابت دي.

وَأُوتِينَا مِن كُلِّ شَيۡءٍۖ

او راکړى شوي دي مونږ ته له هر څيز څخه (چې انبياوو او باچايانو ته ورکاوه شي).

تفسير: يعنې د داسې عظيم الشأن سلطنت او نبوّت لپاره هغه اشياء، لوازم او سامان چې په کار دي؛ هغه ګرد يې راعطاء کړه.

إِنَّ هَٰذَا لَهُوَ ٱلۡفَضۡلُ ٱلۡمُبِينُ ١٦ وَحُشِرَ لِسُلَيۡمَٰنَ جُنُودُهُۥ مِنَ ٱلۡجِنِّ وَٱلۡإِنسِ وَٱلطَّيۡرِ فَهُمۡ يُوزَعُونَ ١٧

بېشکه دغه (عطاء) خامخا همدغه فضل فضيلت دى ښکاره. او جمع کړى شوې لپاره د سُليمان لښکرې د ده، له پيريانو او (له) انسانانو او (له) مرغانو، بيا به د دوى ډلې ترڅنګ کېدلې (په ترتيب سره).

تفسير: هر کله به چې سُليمان عليه السلام کوم طرف ته تلو؛ نو د انسانانو، پيريانو او د طيورو د درې واړو اقسامو لښکر به يې له خپله ځانه سره حسب الضرورت او مصلحت بوتلو، او د دوى په دغو افواجو کې به يو ځانته نظم نسق او انضباط قائم وو، مثلاً وروستنې افواج به سره له خپلو ګرندې تللو يا الوتلو خپلو له رومبنيو افواجو څخه نشو وړاندې کېدى، او نه به هيڅ يو لښکرې فرد داسې کولى شو، چې خپله پيره يا وظيفه په خپل سر خوشې کړي، او چېرې لاړ شي، لکه چې نن ورځ په بري، بحري او فضايي قواوو کې پوره نظم، نسق او د عمل اشتراک ليدل کيږي.

حَتَّىٰٓ إِذَآ أَتَوۡاْ عَلَىٰ وَادِ ٱلنَّمۡلِ

تر هغه پورې چې راغلل دوى پر کنده د ميږيو،

تفسير: يعني سُليمان عليه السلام له خپل لاو لښکر سره له داسې يو ميدان څخه تېرېده، چې هلته د ميږيانو ډېره لويه ودانې وه.

تنبيه: په کوم ځای کې چې ډېر ميږيان سره راټول شي، او هلته په خپل ذوق او سليقه کورونه جوړ کړي؛ هغه ته په عربي ژبه «قرية النمل» وايي، يعني «د ميږيانو کلی»، مفسّرانو په مختلفو بلادو کې د داسې ميدانونو او بيدياګانو نښه او پته لګولې ده، چې هلته د ميږيانو خورا زيات کورونه او کلي شته، چې د دغو له منځه پر يوه باندې حسب الاتفاق د سُليمان عليه السلام ګزر شوی وو.

قَالَتْ نَمْلَةٌ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّمْلُ ٱدْخُلُوا۟ مَسَٰكِنَكُمْ لَا يَحْطِمَنَّكُمْ سُلَيْمَٰنُ وَجُنُودُهُۥ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿١٨﴾

نو وويل يوه ميږي (چې مشر وو پر نورو): ای ميږيو ! ننوځئ ټول مساکنو ـ سوړو خپلو ته چې مات او چيت پيت مو نه کړي هرومرو تاسې سليمان او لښکر د ده، حال دا چې دوی به نه وي پوه (د تاسې له دې پايمالېدو نه).

تفسير: يعني سليماني لښکر خو داسې نه دی چې عمدًا او په قصد سره تاسې وژني، هو ! امکان لري چې د لاعلمۍ او ناپوهۍ په سبب پايمال شئ، شاه صاحب ليکي: «د ميږي غږ هيڅ يو انسان نشي اورېدی، خو د سُليمان عليه السلام غوږ ته د دوی خبرې ورسېدې، او دوی له هغو څخه معلومات حاصل کړل»، نو دا د هغوی معجزه شوه.

تنبيه: د حيواناتو علماوو له کلونو کلونو راهيسې کومې تجربې چې کړي دي؛ له هغوی څخه دا راڅرګندېږي، چې دغه خوار او حقير ساکښ (ذي روح) او خوځنده (حشره) هم پخپل اجتماعي حيات، سياسي نظام کې ډېر زيات له انساني خويونو سره قريب واقع شوی دی، او د دغو امورو اداره په ډېر عجيب او غريب ډول سره کوي، د انسانانو په شان ميږيان هم د کورنيو او تېرو او قبائلو خاوندان دي، په دوی کې هم د تعاون او خواخوږۍ جذبات شته، د دوی د اعمالو تقسيم او د حکومت نظام د انساني اداراتو سره ډېر قريب او متشابه ليدل کيږي.

فَتَبَسَّمَ ضَاحِكًا مِّن قَوْلِهَا وَقَالَ رَبِّ أَوْزِعْنِىٓ أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ ٱلَّتِىٓ أَنْعَمْتَ عَلَىَّ وَعَلَىٰ وَٰلِدَىَّ وَأَنْ أَعْمَلَ صَٰلِحًا تَرْضَىٰهُ وَأَدْخِلْنِى بِرَحْمَتِكَ فِى عِبَادِكَ ٱلصَّٰلِحِينَ ﴿١٩﴾

پس تبسّم وکړ (سُليمان) په دغه حال کې چې خندا کوونکی وو (ورپسې تعجّبًا او سُرورًا) له وينا د هغه ميږي، او وويل سُليمان: ای ربه ځما ! الهام وکړه ماته (را په برخه کړه) دا چې شُکر وکړم د نعمت ستا هغه چې انعام کړی دی تا پر ما او پر مور پلار ځما، او بل دا چې وکړم زه عمل نېک چې (په فضل خپل سره) خوښوې ته هغه، او ننباسه ما (او يو ځای کړه ما) په رحمت خپل سره په (هغو) بندګانو خپلو کې چې صالحان شوي دي.

تفسير: کله چې سُليمان عليه السلام د هغه ميږي پر خبره وپوهېده؛ متعجب شو، او د سُرور او نشاط له فرطه يې د شکر د اداء کولو جذبه په جوش راغله، او وويل سُليمان: ای ربه ځما ! الهام وکړه، را په برخه کړه دا چې شکر وکړم د نعمت ستا هغه چې انعام کړی دی تا پر ما او پر مور او پلار ځما او بل دا چې وکړم زه عمل نېک، چې پخپل فضل سره خوښوې ته هغه، او ننه باسه او يو ځای مې کړه په رحمت خپل سره په هغو بندګانو کې چې صالحان دي.

وَتَفَقَّدَ ٱلطَّيْرَ فَقَالَ مَا لِىَ لَآ أَرَى ٱلْهُدْهُدَ أَمْ كَانَ مِنَ ٱلْغَآئِبِينَ ﴿٢٠﴾

او لټونه يې وکړه د مرغانو (او هدهد يې ونه مونده)؛ نو ويې ويل: څه مانع دی ما لره چې نه وينم زه هدهد، بلکه دی هدهد له غائب شويو (د دې ټولې څخه چې يې نه وينم).

تفسير: بناء پر کوم ضرورت سُليمان عليه السلام د الوتونکيو افواجو حاضري واخيسته؛ هدهد د ده په نظر کې رانغی، نو ځکه يې وفرمايل: دا څه خبره ده چې زه هدهد نه وينم؟ آيا د دغو الوتونکيو افواجو په منځ کې پټ دی او زه يې نه وينم؟ يا په واقع سره غير حاضر دی؟.

تنبيه: له طيورو څخه سُليمان عليه السلام مختلف اعمال اخيستل، مثلاً په هوايي سفرونو کې به دوی مأمور وو، چې د سُليمان عليه السلام په سر داسې والوځي، چې د دوی پر تخت سيوری ولويږي، عند الضرورت د اوبو او د نورو ضروریاتو سراغ او پته ولګوي، خطوط او فرامين له يوه ځايه بل ځای ته ورسوي، په دغه وخت کې امکان لري چې هُدهد ته به کوم يو خاص ضرورت وروړاندې شوی وي، او دی به د هغه لامله غير حاضر شوی وي.

لَأُعَذِّبَنَّهُۥ عَذَابًا شَدِيدًا أَوْ لَأَاْذْبَحَنَّهُۥٓ أَوْ لَيَأْتِيَنِّى بِسُلْطَٰنٍ مُّبِينٍ ﴿٢١﴾

خامخا عذاب به ورکړم زه هرومرو ده ته عذاب سخت، يا خامخا ذبح به کړم زه دی، يا به خامخا راوړي دی ماته برهان دليل ښکاره (په غياب خپل چې له دې وجې نه غايب وم).

تفسير: يعنې خپل د غير حاضرۍ کوم واضح او ښکاره دليل راوړاندې کړي.

فَمَكَثَ غَيْرَ بَعِيدٍ فَقَالَ أَحَطتُ بِمَا لَمْ تُحِطْ بِهِۦ وَجِئْتُكَ مِن سَبَإٍۭ بِنَبَإٍ يَقِينٍ ﴿٢٢﴾

پس ځنډ (تأخير) وکړ هدهد نه ډېر (بلکه لږ ځنډ يې وکړ او ژر راغی) پس وويل (هُدهد په جواب د سليمان کې) احاطه وکړه ما په هغه څيز (او پوره پرې خبر شوی يم) چې نه ده احاطه کړې تا (او نه يې پرې خبر) په هغه باندې، او راغلی يم زه تاته له سبا څخه په خبرې تحقيقي يقيني سره.

تفسير: سُليمان عليه السلام ته د هغه ملک احوال په مفصّل ډول سره نه وو رسېدلی، اوس ورورسېد، «سبأ» د يوه قوم نوم دی، چې د هغوی ملک په عربستان کې د يمن په اطرافو کې وو (موضح القرآن)، ګواکې د هُدهد په وسيله الله تعالى دغه تنبيه وفرمايله، چې د ډېرو لويو لويو انسانانو علم هم له سره نشي محيط کېدی، وګورئ چې د هغه نبي په شان چې پخپله الله تعالى داسې فرمايلي وو ﴿وَلَقَدْ ءَاتَيْنَا دَاوُۥدَ وَسُلَيْمَٰنَ عِلْمًا﴾ هغه ته د يوې جزئيې اطلاع هُدهد ورکړې وه.

إِنِّى وَجَدتُّ ٱمْرَأَةً تَمْلِكُهُمْ وَأُوتِيَتْ مِن كُلِّ شَىْءٍ

بېشکه چې ما وموندله يوه ښځه چې باچاهي يې کوله پر دغه (اهل د سبأ) او ورکړی شوي دي دغې (ښځې) ته له هر څيز څخه (چې باچايانو ته ورکولی شي).

تفسير: په هر شي کې مال، اسباب، فوج، اسلحه، حسن، جمال ګرد شيان راغلل.

وَلَهَا عَرْشٌ عَظِيمٌ ﴿٢٣﴾

او دی دې ته تخت ډېر لوی.

تفسير: يعنې د دې ملک د ملکې تخت داسې مُکلف، مرصّع او ډېر قيمتدار دی، چې د دنيا هيڅ يوه له باچاهانو سره هغسې تخت نشته، مفسّرينو د دغې ملکې نوم «بلقيس» ليکلی دی، والله أعلم.

وَجَدتُّهَا وَقَوْمَهَا يَسْجُدُونَ لِلشَّمْسِ مِن دُونِ اللَّهِ وَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ فَصَدَّهُمْ عَنِ السَّبِيلِ فَهُمْ لَا يَهْتَدُونَ ﴿٢٤﴾

ومې موندله دغه ښځه او قوم د دې چې سجده کوي دوی لمر ته بې له الله، او ښايسته کړي دي دوی ته شيطان عملونه د دوی، پس منع کړي دي (شيطان) دوی له سمې صافې لارې، پس دوی نه مومي سمه صافه لاره.

تفسير: يعنې هغه قوم مشرکان او د لمر عابدان دي، او شيطان دوی له لارې څخه ايستلي دي، او د شرک رسوم او اطوار د دوی په نظرونو کې ښايسته ورځرګند (ورښکاره) شوي دي، نو ځکه دوی د هدايت لاره نشي موندلی، هُدهد پخپلې دغې وينا سره ګواکې سُليمان عليه السلام ته ترغيب ورکړ، چې د دغه قوم پر خلاف جهاد وکړي.

أَلَّا يَسْجُدُوا لِلَّهِ الَّذِي يُخْرِجُ الْخَبْءَ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَيَعْلَمُ مَا تُخْفُونَ وَمَا تُعْلِنُونَ ﴿٢٥﴾

ولې دوی نه کوي سجده الله ته؟ هغه (الله) چې راوباسي (ښکاره کوي) پټ څيزونه چې په اسمانونو کې دي، او په ځمکه کې دي، او (هغه الله) چې ورمعلوم دی هر هغه څيز هم چې پټوئ يې تاسې (په زړونو خپلو کې)، او هر هغه څيز چې ښکاروئ يې تاسې (په ژبو خپلو کې).

تفسير: غالبًا د دغه هُدهد د کلام تتمّه ده، معلوميږي چې حيوانات فطرتًا د خپل خالق د صحيح معرفت لرونکي دي، يا د خرق عادت په ډول همدغه يوه هُدهد ته دغسې تفصيلي معرفت ورعطاء کړی شوی وو، هو ! که الله تعالى اراده وفرمايي؛ نو دغسې معرفت په يوه وچ لرګي کې هم پيدا کولی شي.

اللَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ ﴿٢٦﴾ السجدة

الله هغه ذات دی (چې) نشته هيڅ لايق د عبادت مګر يوائی همدی دی، چې رب د عرش ډېر لوی دی.

تفسير: يعنې د ده د عظيم عرش سره د بلقيس تخت څه مناسبت لري؟.

قَالَ سَنَنظُرُ أَصَدَقْتَ أَمْ كُنتَ مِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٢٧﴾

نو وويل (سُليمان) ژر به وګورو آيا رښتيا ويلي دي تا (ای هدهده ! دغه خبره کې) يا که ته يې له دروغ ويونکيو.

تفسير: يعنې زه ستا د دروغو امتحان اخلم، (بيا سُليمان يو مکتوب وليکه، او هُدهد ته يې وويل):

اذْهَب بِّكِتَابِي هَٰذَا فَأَلْقِهْ إِلَيْهِمْ ثُمَّ تَوَلَّ عَنْهُمْ فَانظُرْ مَاذَا يَرْجِعُونَ ﴿٢٨﴾

يوسه ته (ای هُدهده !) ليک ځما دغه پس وغورځوه هغه (ليک) دوی ته، بيا مخ جار باسه له دوی (او پټ نژدې ورته ودرېږه) پس وګوره (له ورايه) چې په څه ځواب رجوع کوي دوی؟.

تفسير: يعنې سليمان عليه السلام يو خط وليکه، او هُدهد ته يې ورکړ، چې د «سبأ» ملکې ته يې ورسوي، او جواب يې ښه ته راوړي، او ورته ويې ويل: څه وخت چې خط دې ورورسوه؛ ښايي چې بيا ترې يوې خوا ته پر څنګ شې، ځکه چې د قاصد مخامخ درېدل د سلطنت له آدابه سره څه تناسب نه لري.

قَالَتْ يَٰٓأَيُّهَا ٱلْمَلَؤُا۟ إِنِّىٓ أُلْقِىَ إِلَىَّ كِتَٰبٌ كَرِيمٌ ﴿٢٩﴾ إِنَّهُۥ مِن سُلَيْمَٰنَ

وويل (بلقيس) چې اى اشرافو ! بېشكه زه چې يم راغورځولى شوى دى ماته يو ليک عزتناک. بېشكه دغه (ليک) د سليمان (له طرفه راغلى) دى.

تفسير: بلقيس د دغه خط د لوستلو په اثر خپل مشران او درباريان راټول کړل، او دوى ته يې وويل چې: «اى ځما مشرانو ! ماته داسې يو عجيب خط په دغه عجيبه طريقه رارسېدلى دى، چې د يوه معزّز او محترم باچا سُليمان عليه السلام له طرفه راغلى دى، غالبًا دوى به د سُليمان عليه السلام اسم او د ده د بې مثاله حكومت او شوكت اشتهار پخوا له دې نه اورېدلى وي.

وَإِنَّهُۥ بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ ﴿٣٠﴾

او بېشكه (مضمون د دې ليک دا دى چې شروع) په نامه د الله چې خورا مهربان ډېر رحم كوونكى دى.

تفسير: هـم هغسې چې دلته دغه «تسميه» د دغه قرآني آيت جزء دى، د قرآنكريم په نورو ځايونو كې هم ځان ته يو مستقل قرآني آيت دى، د تسميې لوستل په اول د هـر سـورت كې يو ضروري امر دى، د حنفيانو په مذهب لكه چې پاس مو وليكل «تسميه شريفه» د عظيم الشأن قرآن يو ځان ته مستقل او جلا مبارک آيت دى، چې لپاره د تبرّک او فصل د قرآني سورتونو د هر سورت په اول كې د رسول الله صلى الله عليه وسلم په امر ليكلې شوې دي، د امام شافعي او امام احمد بن حنبل رحمهما الله په مذهب برسېره په دې چې تسميه شريفه د فاتحې شريفې د سورت اوله برخه او جزء دى؛ په نورو قرآني سورتونو كې هم پرته (علاوه) د توبې له سورته داخله ده.

أَلَّا تَعْلُوا۟ عَلَىَّ وَأْتُونِى مُسْلِمِينَ ﴿٣١﴾

(مقصد ځما دا دى) چې لويي (او كبر) مه كوئ تاسې پر ما او راځئ تاسې ماته مسلمانان غاړه ايښودونكي (الله ته).

تفسير: داسې جامع مختصر او له عظمته ډک خط به ممكن دى چې ډېر لږو باچاهانو په دنيا كې بل كوم باچا ته ليكلى وي، مطلب يې دا دى چې: «ځما په مقابل كې زور آزمويل هيڅ فائده نه دررسوي، ستاسې خير په همدې كې دى چې اسلام ومنئ !، او ځما احكامو ته غاړه كېږدئ !، او د انسانانو په شان په سمو ځوتو ماته راشئ ! ځكه چې ستاسې لويي، تكبّر او ځان مشر ګڼل ځما په مقابل كې بې فائدې دي».

قَالَتْ يَٰٓأَيُّهَا ٱلْمَلَؤُا۟ أَفْتُونِى فِىٓ أَمْرِى مَا كُنتُ قَاطِعَةً أَمْرًا حَتَّىٰ تَشْهَدُونِ ﴿٣٢﴾

وويل (بلقيس) چې اى اشرافو ! فتوى (مشوره) راكړئ تاسې ماته په دغه كار ځما كې، نه يم زه فيصله كوونكى د كوم كار تر هغه پورې چې حاضر شئ تاسې ماته (مشوره راكړئ !).

تفسير: يعنې تاسې مشوره راكړئ ! چې د هغه ځواب په څه مضمون سره وليكل شي، او بالمقابل يې څه اقدامات او چارې وكړى شي؟ لكه چې تاسې ته معلوم دي د كومې لويې معاملې (قطعي) فيصله بې د تاسې له پوښتنې او مشورې څخه نه كوم.

قَالُوا نَحْنُ أُولُوا قُوَّةٍ وَأُولُوا بَأْسٍ شَدِيدٍ وَالْأَمْرُ إِلَيْكِ فَانْظُرِي مَاذَا تَأْمُرِينَ ﴿٣٣﴾

وويل دغو (اشرافو) چې مونږ خاوندان د قوّت زور يو، اوخاوندان د جنګ سخت يو، او امر (حکم، اختيار) تاته دی، پس وګوره (ای ملکې !) چې د څه شي امر (حکم) کوې ته (پر مونږ باندې چې ويې منو !).

تفسير: يعنې له مونږه سره د زور او طاقت او د حربي لوازمو او سامانونو هيڅ تقليل او کمی نشته، او نه د کوم باچا له ويرولو څخه مونږ ډاريږو، که ستا حکم صادر شي؛ نو مونږ له سُليمان عليه السلام سره جنګ ته تيار يو، برسېره په دې ته خپلواکه او خپله مختاره يې، سره له غوره پوهه او چرته (خياله) مونږ ته هر هغه حکم چې مناسب يې ګڼئ؛ را يې کړه ! ځکه چې ځمونږ غاړې ستاسې د هر حکم په مقابل کې ښکته دي، معلوميږي چې د درباريانو فکر او رايه د جنګ کولو په لوري وه، مګر ملکې په جنګ کولو کې تعجيل مناسب ونه ګڼلې، او يو بين البين داسې معتدل صورت يې غوره کړ، چې د هغه ذکر اوس راځي:

قَالَتْ إِنَّ الْمُلُوكَ إِذَا دَخَلُوا قَرْيَةً أَفْسَدُوهَا وَجَعَلُوا أَعِزَّةَ أَهْلِهَا أَذِلَّةً ۖ وَكَذَٰلِكَ يَفْعَلُونَ ﴿٣٤﴾
وَإِنِّي مُرْسِلَةٌ إِلَيْهِم بِهَدِيَّةٍ فَنَاظِرَةٌ بِمَ يَرْجِعُ الْمُرْسَلُونَ ﴿٣٥﴾

نو وويل (بلقيس چې په جنګ کې خير نشته)، بېشکه باچاهان هر کله چې ننوځي په کوم کلي (ښار) کې (په غلبه او قهر)؛ خرابوي دوی هغه (ښار)، او ګرځوي دغه (باچاهان) عزيزان (مشران) د اهل د هغه ذليلان (سپک بنديان)، او همداسې (چې ومې ويل) دوی کوي. او بېشکه زه لېږونکی يم دوی ته (قاصد) سره له هديې (پېشکشی)، پس بيا زه کتونکی يم چې په څه حال بېرته راځي دغه ليږلي شوي (چې قبلوي دغه پېشکشي يا يې بېرته راليږي).

تفسير: معلوميږي چې د خط د مضمون له عظمته او شوکته او له نورو قرائنو، اماراتو او آثارو څخه بلقيس متيقنه شوه، چې زه پر دغه باچا برى نشم موندلی، او اقلا د دغې خبرې قوي احتمال د دې په زړه کې پيدا شوی وو، چې د داسې لويو شان او شوکت لرونکيو باچاهانو سره جنګېدل د لوبو او ټوکو خبره نه ده، که دی غالب شو، لکه چې د ده د برې قوي امکانات شته؛ نو د نورو ملوکو او سلاطينو له عمومي عادته سره موافق به دغه ځما ګرد ښارونه سره لاندې باندې کړي، او داسې يو لوی انقلاب به ونښلي چې په هغه کې به مشران، کشران، عزت لرونکي خلق به بې عزته کيږي، او ډېر انسانان به خواران او ذليلان کيږي، لهذا ځما په فکر خو ښه داسې راښکاري چې مونږ په جنګېدلو کې جلتي او تلوار ونه کړو، بلکه لازم دي چې د مقابل جانب قوّت، قدرت، طبيعي رجحانات، او د حکومت نوعيت څخه معلومات حاصل کړو، او په دې باندې ښه ځان خبر کړو، چې هغوی په رښتيا سره څه شی له مونږ څخه غواړي؟ که مونږ څه تحائف او هدايات ورولیږو، او دغه راتلونکی مصيبت د هغو په وسيله له خپله ځانه لرې وساتو؛ نو ډېر به ښه شي، که نه په دغه ذريعه مونږ ته لږ څه د دوی وضعيت او رويه راڅرګندیږي (ښکاره کيږي)، څو بيا مونږ له هغه سره مناسب رويه او لاره ځان ته غوره کړو.

فَلَمَّا جَاءَ سُلَيْمَانَ قَالَ أَتُمِدُّونَنِ بِمَالٍ فَمَا آتَانِيَ اللَّهُ خَيْرٌ مِّمَّا آتَاكُم ۖ بَلْ أَنتُم بِهَدِيَّتِكُمْ تَفْرَحُونَ ﴿٣٦﴾ ارْجِعْ إِلَيْهِمْ فَلَنَأْتِيَنَّهُمْ بِجُنُودٍ لَّا قِبَلَ لَهُم بِهَا وَلَنُخْرِجَنَّهُم مِّنْهَا أَذِلَّةً وَهُمْ صَاغِرُونَ ﴿٣٧﴾

پس کله چې راغی (قاصد د بلقيس) سُليمان ته؛ نو وويل (سُليمان آيا مددګاري کوئ تاسې له ما سره په مال سره، پس هغه څيز چې راکړی دی ماته الله (له نبوّت، علم، سلطنت) خير ډېره غوره

دی له هغه څیزه څخه چې درکړی دی (الله) تاسې ته، بلکه تاسې په دغه هدیه (ډېشکښی) خپلې خوشالېږئ. بېرته ورشه دوی ته (ای قاصده چې راشي ماته ! که نه) پس خامخا وربه شو مونږ دوی ته سره له (داسې زورور) لښکر، چې نه وي هیڅ طاقت د مقابلې دوی ته له هغو لښکرو سره، او خامخا وبه باسو هرومرو دوی له دغه ښار د سبأ څخه) په دې حال کې چې بې عزته بې حُرمته وي، او دوی به خوار او سپک وي.

تفسیر: یعنې دغه تحفې او هدایـا دې تاسو ته در مبارک وي، چې په ورکولو یې تفاخر کوئ، او په اخیستو یې په تکثّر د اموالو سره خوشالېږئ، آیا ستاسې په فکر او اټکل کې زه تش یو دنیوي باچا درغلم؟ چې د مال او متاع مطامع ماته راوړاندې کوئ؟ تاسې ته دې معلوم وي؛ هغه روحاني دولت او مال، حکومت او دولت چې الله تعالی راعطاء کړی دی؛ هغه ستاسې له دغه ملک او دولت څخه ډېر اعلی او اولی دی، زه ستاسو دغو هدیو او تحائفو ته هیڅ اهمیت نه ورکوم، یعنې بېرته ورشه ای قاصده ! بلقیس او قوم ته یې ووایه چې: را دې شي ټول مسلمانان غاړې ایښودونکي، او که رانغلل دوی پس رابه ولو مونږ خامخا د دوی جنګ او مقابلې ته داسې لښکرې چې له جهته د ډېروالي اوقوّت نه دی هیڅ طاقت د مقاومت (ودرېدو) د دوی له هغو لښکرو سره، او هرومرو (خامخا) وبه باسو او وبه شړو مونږ خامخا دوی له دغه ښار د سبا څخه په دې حال کې چې بې عزته او بې حرمته به وي.

قَالَ يَٰٓأَيُّهَا ٱلْمَلَؤُا۟ أَيُّكُمْ يَأْتِينِى بِعَرْشِهَا قَبْلَ أَن يَأْتُونِى مُسْلِمِينَ ﴿٣٨﴾

وویل (سُلیمان) ای (ځما د دربار) اشرافو ! کـوم یو لـه تاسې به راوړي ماته تخت د دې (بلقیسې) پخوا له هغه چې راځي دوی ماته مسلمانان (غاړه ایښودونکي الله ته).

تفسیر: دغه سفیر بېرته لاړ، او د جنګ پیغام یې ورورسوه، بلقیس متیقنه شوه چې دغه کوم معمولي باچا نه دی، د ده زور او قوّت د الله تعالی په زور او قوّت سره دی، له جدال څخه به هیڅ یوه ګټه او فائده په لاس رانه شي، او نه د داسې باچا په مقابل کې له چل، فریب څخه څه کار اخیستل کیږي، بالآخر د اطاعت او انقیاد په غرض د ډېرو ساز او سامان او لأو لښکر سره د سُلیمان علیه السلام په حضور د تشرّف په مقصد رهي (روانه) شوه، کله چې بلقیس د شام سرحداتو ته ورنژدې شوه، سُلیمان علیه السلام خپلو درباریانو ته وفرمایل چې: آیا داسې یو څوک شته چې د بلقیس شاهي تخت د دې د راتللو د مخه حاضر کړي؟.

تنبیه: له ﴿قَبْلَ أَن يَأْتُونِى مُسْلِمِينَ﴾ څخه معلوم شو، چې پخوا له اسلامه او انقیاده د حربي مال مباح دی.

قَالَ عِفْرِيتٌ مِّنَ ٱلْجِنِّ أَنَا۠ ءَاتِيكَ بِهِۦ قَبْلَ أَن تَقُومَ مِن مَّقَامِكَ ۖ وَإِنِّى عَلَيْهِ لَقَوِىٌّ أَمِينٌ ﴿٣٩﴾

وویل یو زورور سخت قوي له (قومه د) پیریانو چې: زه به راوړم تاته دا (تخت) پخوا د هغه چې پاڅېږې ته (ای نبي الله) له دغه ځایه خپله، او بېشکه زه پر دغه (راوړلو) د دې (تخت) خامخا قوي (زورور معتبر) امانتګر یم (چې نه کوم خیانت په جواهرو د ده کې).

تفسیر: د سُلیمان علیه السلام دربار به هره ورځ تر یو ټاکلي (مقرّر کړي) وخت پورې دوام درلود (لرلو)، مطلب یې دا دی چې «پخوا له دې نه چې تاسې له خپله درباره پاڅېږئ؛ زه به دغه شاهي تخت درحاضر کړی شم»، مګر په دغه کې هم لږ څه ځنډ (تأخیر) واقع کېده، او سُلیمان علیه السلام غوښته چې له دې نه مخکې د دې تخت راحاضر کړی شي.

قَالَ الَّذِي عِنْدَهُ عِلْمٌ مِنَ الْكِتَابِ أَنَا آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرْفُكَ

وويل هغه (سړي) چې د ده سره يو علم وو له کتابه (منزّله يعني اسم الأعظم) زه به راوړم تاته دا (تخت) پخوا له هغه چې بيا راګرځي تاته سترګه ستا، (چې نيولې دې وي کوم شي ته).

تفسير: راجح خو همدغه معلوميږي چې دغه سړی د سُليمان عليه السلام صحابي او وزير آصف بن برخيا رضي الله تعالى عنه دی، چې د سماوي کتابونو عالم او د الله تعالى د اسماوو او د کلامونو له تأثيراتو څخه واقف وو، عرض و کړ چې: زه د سترګو په يوه رپه کې د هغې تخت در حاضرولی شم، يعني همدا چې تاسې چاته وګورئ پخوا له هغه چې تاسې خپلې سترګې له هغه څخه ځان ته واړوئ؛ زه به هغه تخت دلته پخوا له طرفة العين څخه در حاضر کړم.

فَلَمَّا رَآهُ مُسْتَقِرًّا عِنْدَهُ قَالَ هَذَا مِنْ فَضْلِ رَبِّي لِيَبْلُوَنِي أَأَشْكُرُ

نو کله چې وليد (سُليمان) دغه (تخت) قرار پروت په نزد د ده؛ نو ويې ويل: دغه (ژر راوړل د تخت) له فضله (احسانه) د رب ځما دی، لپاره د دې چې وازمويي ما چې آيا زه شکر کوم (پر نعمتونو د الله).

تفسير: يعني دغه په ظاهري اسبابو سره نه دی، د الله تعالى فضل دی چې ځما رفيق دغه درجې ته رسېدلی دی، چې تري داسې کرامات ظاهريږي، او کله چې د ولي او بالخاصه د صحابي کرامت د هم هغه نبي معجزه او د ده د اتباع ثمره وي؛ نو ځکه پر سُليمان عليه السلام هم د هغه شُکران عائد کيږي.

أَمْ أَكْفُرُ وَمَنْ شَكَرَ فَإِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِ وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ رَبِّي غَنِيٌّ كَرِيمٌ ﴿٤٠﴾

يا ناشکري (کُفران) کوم؟ او هر څوک چې شکر کوي؛ پس بېشکه همدا خبره ده چې شُکر کوي خپل ځان ته (ځکه چې پرې د نعمتونو دوام او تزيید کيږي)، او هر چا چې ناشُکري وکړه (کُفران کوي)؛ نو بېشکه رب ځما غني بې پروا دی (له شکر او له هر څيزه) کرم والا (څښتن ـ خاوند د سخاوت دی پر مستحقانو د انعام).

تفسير: يعني د شُکر ايستلو نفع شاکر ته رسيږي، چې په دنيا او آخرت کې به مزيد انعامات پرې مبذول کيږي، که ناشکري وکړي؛ نو الله ته به څه ضرر او نقصان ونه رسوي، ځکه چې الله تعالى د داسې شکر ايستلو څخه قطعًا بې پروا او بالذات کامل الصفات او منبع الکمالات دی، ځمونږ له کُفرانه د ده په کمالیه صفاتو کې هيڅ نقص او کمی نه راځي، دغه هم د الله تعالى لُطف او کرم دی، چې ناشکرانو ته سمدلاسه سزا نه ورکوي، نو د داسې کريم ناشکري کوونکی سړی په انتهايي درجه بې حيا او احمق دی.

قَالَ نَكِّرُوا لَهَا عَرْشَهَا نَنْظُرْ أَتَهْتَدِي أَمْ تَكُونُ مِنَ الَّذِينَ لَا يَهْتَدُونَ ﴿٤١﴾

وويل (سُليمان) چې نا آشنا (او په بل شان او شکل کړئ) تاسې دغې (بلقيس) ته تخت د دې، چې وګورو چې آيا پيژني يې يا کيږي له هغو کسانو چې نه يې پيژني.

تفسير: يعني د تخت رنګ او وضعيت يې تبديل کړ، او د هغه شکل او هيئت يې وګرځاوه، چې د هغه په ليدلو بلقيس په اسانی سره ونشي پوهيدی، په دې د بلقيس د عقل او فهم ازمويښت او امتحان مقصود وو، چې د هدايت استعداد په دې کې تر کوم ځای پورې شته.

فَلَمَّا جَآءَتْ قِيْلَ اَهٰكَذَا عَرْشُكِ ؕ قَالَتْ كَاَنَّهٗ هُوَ ۚ

نو کله چې راغله (بلقیس تخت یې هلته ولید)، وویل شو (ورته) آیا همداسې دی تخت ستا؟ نو وویل (بلقیس) لکه چې دا هم هغه دی.

تفسیر: ویې نه ویل چې: هو ! هم هغه دی، او نه یې بالکل نفي وکړه، څه یې چې حقیقت وو؛ هغه یې صاف صاف ظاهر کړ، چې تخت خو هم هغه دی، لیکن په اوصاف کې یې څه فرق او توپیر (تفاوت) راغلی دی، او کله چې دغه فرق دومره مهم او معتدّبه نه دی؛ نو ځکه ویلی شي لکه چې هم هغه دی.

وَاُوْتِيْنَا الْعِلْمَ مِنْ قَبْلِهَا وَكُنَّا مُسْلِمِيْنَ ۝۴۲

او راکړی شوی وو مونږ ته علم (په وحدت د رحمان او نبوّت د سُلیمان) پخوا له دې (معجزې کله چې هُدهد ستا لیک راوړ)، او وو مونږ مسلمانان (غاړه ایښودونکي حکم ستا ته).

تفسیر: یعنې مونږ ته لا له پخوا څخه دغه خبره معلومه وه، چې سُلیمان علیه السلام تش یو باچا نه دی، بلکه ورسره د الله تعالی یو مقرّب بنده هم دی، نو ځکه مونږ د اطاعت او تسلیم او انقیاد لپاره اختیار کړه.

وَصَدَّهَا مَا كَانَتْ تَّعْبُدُ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ ؕ اِنَّهَا كَانَتْ مِنْ قَوْمٍ كٰفِرِيْنَ ۝۴۳

او منع کړه (الله په توفیق خپل) دا له (عبادت د) هغه څیز چې وه دا چې عبادت یې کاوه غیر له الله، بېشکه چې دا وه (پخوا) له (هغه) قومه چې کافران وو.

تفسیر: یعنې الله تعالی، یا سُلیمان علیه السلام د الله تعالی په حکم ملکه بلقیس د لمر او نورو شیانو له عبادت څخه ستنه (منع) کړه، چې په هغه کې دا سره د خپل قوم مبتلا وه، یا یې دا مطلب چې د سلیمان علیه السلام په خدمت کې د حاضر بدلو تر وخته پورې چې د اسلام اظهار یې په علانیه ډول سره نه وو کړی، د هغه سبب دا وو چې د باطلو معبودانو خیال او د کفّارو صحبت او تقلید دا یې له داسې کولو څخه منع کړې وه، کله چې د نبيّ الله په ملاقات او زیارت مشرفه شوه؛ هغه ممانعت له منځه ورک شو، که نه د سلیمان علیه السلام د صداقت اجمالي علم دې ته لا له پخوا څخه حاصل وو.

قِيْلَ لَهَا ادْخُلِي الصَّرْحَ ۚ فَلَمَّا رَاَتْهُ حَسِبَتْهُ لُجَّةً وَّكَشَفَتْ عَنْ سَاقَيْهَا ؕ قَالَ اِنَّهٗ صَرْحٌ مُّمَرَّدٌ مِّنْ قَوَارِيْرَ ؕ قَالَتْ رَبِّ اِنِّيْ ظَلَمْتُ نَفْسِيْ وَاَسْلَمْتُ مَعَ سُلَيْمٰنَ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ۝۴۴

وویلی شو دغې (بلقیس) ته چې: ننوځه دې بنګلې ته، پس کله چې ولیده (بلقیس) دا (ښیښه)؛ نو ګمان یې پرې وکړ د ژورو اوبو، او پورته یې کړه (پاینځه) له دواړو پنډیو خپلو، نو وویل (سلیمان) بېشکه دغه (اوبه نه دي) یوه بنګله ده په ځمکه هواره ښویه (جوړه شوې) له ښیښو نه، وویل (بلقیس): ای ربه ځما ! بېشکه ما ظلم کړی دی پر ځان خپل، او اسلام مې راوړی دی سره له سُلیمانه خاص (هغه) الله ته چې رب (پالونکی) د عالمیانو دی.

تفسیر: یعنې له اوبو څخه د پورې وتلو په نیت یې خپلې پاینځې پورته کړې، لکه چې عمومي قاعده ده، چې که د اوبو د ژوروالي اندازه په پوره ډول معلومه نه وي؛ نو له اوبو څخه پورې وتونکی ړومبی د خپلو پاینځو په پورته کولو شروع کوي.

سُلیمان علیه السلام پخپله سلام خانه کې ناست وو، چې هغه د تیرو (ګټو) په ځای په ښیښو فرش شوې وه، دغه صافې او پاکې ښیښې له لرې داسې ښکارېدې لکه چې د اوبو لوی حوض وي، او ممکن دي چې له دغو ښیښو لاندې به واقعي اوبه هم وې، یعنې حوض یې په ښیښو سره پټ کړی وي، دې په اوبو کې د ګډېدلو لپاره خپل پښې لوڅې (بربنډې) کړې، سُلیمان علیه السلام پرې غږ وکړ چې: دغه د ښیښې فرش دی اوبه نه دي، بلقیس ته خپل د عقل قصور او د ده د عقل کمال ور معلوم شو، او په دغه باندې ښه وپوهېده، چې په دیانت هم پر هغو اسرارو چې دی پوهیږي؛ هغه هم صحیح دي، او دغه هم ورښکاره شوه چې پر هغو سازونو او سامونونو او وسائلو چې دغه قوم مغرور وو، او پرې نازېدل؛ دلته له هغه څخه ډېر سامونونه موجود وو، ګواکې سُلیمان علیه السلام دوی ته تنبیه ورکړه، چې د لمر او د ستوریو پر ځلېدلو غولېدل او هغوی ته د معبود نسبت ورکول همداسې دي، لکه چې انسان د ښیښې په ځلېدلو وغولیږي، او د اوبو ګمان پرې وکړي.

کله چې ملکه بلقیس پر خپل قصور وپوهېده؛ نو وی یې ویل: ای ربه ځما ! بېشکه ما ظلم کړی دی پر خپل ځان، او اسلام مې راوړی دی سره له سلیمانه خاص هغه الله ته چې رب د عالمیانو دی، یعنې یا الله ! زه ستا منونکی یم، او د سلیمان علیه السلام دین او طریقه اختیاروم، تر اوسه پورې مې پر خپل ځان باندې ډېر ظلم کړی دی، چې په شرک او کفر کې مبتلا وم، اوس له هغه څخه توبه کوم، او ستا د ربوبیت د دربار په طرف رجوع کوم !.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا إِلَىٰ ثَمُودَ أَخَاهُمْ صَالِحًا أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ فَإِذَا هُمْ فَرِيقَانِ يَخْتَصِمُونَ ﴿٤٥﴾

او خامخا په تحقیق لېږلی وو مونږ ثمودیانو ته (قومي) ورور د دوی صالح (چې ووایه ثمودیانو ته) داسې چې عبادت کوئ تاسې خاص د الله، پس ناڅاپه دوی دوه فرقې وې (مؤمن او کافر) چې سره یې جګړې کولې.

تفسیر: یعنې یوه ایمان لرونکې او یوه منکره، لکه مکي والو چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم د راتګ په وخت کې پخپلو منځونو کې جګړې سره کولې، د ثمودیانو د جګړې لږ څه تفصیل د «الأعراف» سورت په (۱۰) رکوع کې پر دغو آیتونو ﴿قَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا مِن قَوْمِهِ لِلَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا لِمَنْ آمَنَ﴾ کې تېر شوی دی.

قَالَ يَا قَوْمِ لِمَ تَسْتَعْجِلُونَ بِالسَّيِّئَةِ قَبْلَ الْحَسَنَةِ ۖ لَوْلَا تَسْتَغْفِرُونَ اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٤٦﴾

وویل (صالح) ای قومه ځما ! ولې جلتي کوئ تاسې په بدۍ (نزول د عذاب) پخوا له نېکۍ (توبې)، ولې مغفرت نه غواړئ تاسې له الله (په ایمان او توبه) لپاره د دې چې پر تاسې رحم وکړ شي؟.

تفسیر: صالح علیه السلام دوی ډېر په هر ډول سره وپوهول، نو کله چې دوی پرې ونه پوهېدل؛ بالآخر یې دوی له عذابه وویرول، چې د هغه په ځواب کې هغوی داسې وویل: ﴿وَقَالُوا يَا صَالِحُ ائْتِنَا بِمَا تَعِدُنَا إِن كُنتَ مِنَ الْمُرْسَلِينَ﴾ یعنې که ته پخپلې دغې خبرې کې رښتین یې؛ نو ولې د الله تعالی عذاب پر مونږ نه نازلیږي؟ او د څه لامله په کې ځنډ (تأخیر) او ډیل واقع کیږي؟ صالح علیه السلام وویل: ای کمبختانو ! ولې د ایمان او توبې او د نېکۍ لار نه اختیاروئ؟ چې په دنیا او آخرت کې ستاسې په کار درشي، او د څه له سببه بالعکس بدي او عذاب ژر غواړئ؟ دغه عذاب او بدي چې په خپل وخت کې پر تاسې واقع شي؛ نو ستاسې دغه ګرد شورماشور به پای (آخر) ته ورسیږي، اوس وخت دی چې تاسې له خپلو ګناهونو څخه توبه وباسئ، او خپل ځان د الله تعالی له عذابه محفوظ او مصئون کړئ !، تاسې ولې توبه او استغفار نه کوئ څو الله تعالی د عذاب او زحمت په ځای ثواب او رحمت در مرحمت کړي؟.

قَالُوا اطَّيَّرْنَا بِكَ وَبِمَنْ مَعَكَ

وويل (ثمودیانو) چې بدفالي نیولې ده مونږ په تا او په هغه چا چې له تا سره دي (له مؤمنانو).

تفسیر: یعنې ای صالحه ! له کله راهیسې چې ستا قدم ځمونږ په خاوره کې ایښود شوی دی، او تا پخپلو دغو خبرو شروع کړېده؛ پر مونږ راز راز مصائب او مصاعب را نازل شوي دي، او په هر کور کې جنګ او جګړې نښتې دي.

قَالَ طٰٓئِرُكُمْ عِنْدَ اللّٰهِ بَلْ اَنْتُمْ قَوْمٌ تُفْتَنُوْنَ ﴿٤٧﴾

وویل (صالح) چې: بدفالي د تاسې په نزد د الله ده (چې درکوي یې په بدل د کفر د تاسې)، بلکه تاسې یو قوم یئ چې ازمویلی کېږئ (کله په راحت او کله په زحمت).

تفسیر: یعنې دغه مصاعب او سختۍ ځما لامله پر تاسې نه دي راغلي، بلکه د دغو سبب ستاسې هغه بد قسمتي ده چې الله تعالی ستاسې د شرارتونو او بدو اعمالو لامله پر تاسې مقرر او مقدّر کړي دي.

وَكَانَ فِي الْمَدِيْنَةِ تِسْعَةُ رَهْطٍ يُّفْسِدُوْنَ فِي الْاَرْضِ وَلَا يُصْلِحُوْنَ ﴿٤٨﴾ قَالُوْا تَقَاسَمُوْا بِاللّٰهِ لَنُبَيِّتَنَّهٗ وَاَهْلَهٗ ثُمَّ لَنَقُوْلَنَّ لِوَلِيِّهٖ مَا شَهِدْنَا مَهْلِكَ اَهْلِهٖ وَاِنَّا لَصٰدِقُوْنَ ﴿٤٩﴾

او وو په ښار (د ثمودیانو) کې نهه سړي (غټ شریر) چې فساد به یې کاوه په ځمکه (د حجر) کې، او نه به یې کوله اصلاح. وویل (ثمودیانو) حال دا چې قسمونه یې خوړلي وو په الله چې: خامخا د شپې به ولوېږو پر دغه (صالح) او اهل (عیال او امّت) د ده، (او وژنو به یې)، بیا به خامخا ووایو مونږ هرومرو ولي د ده ته (که د قتل دعوی راباندې وکړي؛) چې: نه وو لیدلی مونږ ځای د هلاکت د اهل د ده (نو نه یو خبر چې چا وژلی دی)، او بېشکه چې مونږ خامخا له صادقانو یو (په دعوی خپله کې).

تفسیر: دغه نهه سړي ممکن دي چې د نهو ټبرو سرداران او مشران وي، چې د دوی کار په ملک کې پرته (علاوه) له فتنې او فساد او خرابۍ اچولو څخه بل هیڅ شی نه وو، د اصلاح او درستي په طرف به هیڅکله دوی خپل مخ نه اړوه، په معظمه مکه کې هم د کفّارو نهه مشران وو، چې تل به یې د اسلام په مخالفت او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په معاندت کې سعي او مجاهدت کاوه، او نورو مفسّرانو د هغوی نومونه هم لیکلي دي، دغو د صالح علیه السلام د قوم نهو غټو اشرارو پخپلو منځونو کې معاهده او قسمونه سره یادل کړل؛ چې ګرد به سره یو ځای کیږي، او د صالح علیه السلام په کور به ورننوځي، او دی به سره له ګردو کور وکهوله له یوه مخه وژني، بیا که څوک د ده د ویني دعوادار پیدا شي؛ نو مونږ به ورته ووایو چې: مونږ له دغه داړې او د ده له وژونکي څخه نه یو خبر، او مونږ رښتیا وایو چې مونږ د ده د کور دغه تباه او وران وضعیت په خپلو سترګو نه دی لیدلی.

وَمَكَرُوْا مَكْرًا وَّمَكَرْنَا مَكْرًا وَّهُمْ لَا يَشْعُرُوْنَ ﴿٥٠﴾ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ مَكْرِهِمْ ۙ اَنَّا دَمَّرْنٰهُمْ وَقَوْمَهُمْ اَجْمَعِيْنَ ﴿٥١﴾ فَتِلْكَ بُيُوْتُهُمْ خَاوِيَةً ۢ بِمَا ظَلَمُوْا ۭ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِّقَوْمٍ يَّعْلَمُوْنَ ﴿٥٢﴾ وَاَنْجَيْنَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَكَانُوْا يَتَّقُوْنَ ﴿٥٣﴾

او فریب وکړ دوی په فریب کولو سره او فریب ورکړ مونږ په فریب ورکولو سره، حال دا چې دوی پرې نه پوهېدل. پس وګوره چې څرنګه شو عاقبت د مکر (انجام د فریب) د دوی، بېشکه

چې مونږ هلاک کړل دغه (نهه واړه) او قوم د دوی ټول (په غږ د جبریل). پس دغه دي کورونه د دوی (ورته وګورئ) چې وران تش پراته دي، په سبب د دې چې ظلم (شرک) کاوه دوی، بېشکه په دغه (اهلاک د ثمودیانو) کې خامخا لوی دلیل (د قدرت او عبرت) دی لپاره (د هغه) قوم چې پوهیږي (په خیر او شر خپل، او ترې عبرت اخلي). او نجات ورکړ مونږ (له دغه عذابه) هغو کسانو ته چې ایمان یې راوړی وو، او وو دوی چې ویرېدل (له الله او ځانونه یې ساتل له شرکه او معاصیو).

تفسیر: د دوی مکر خو همدغه د دروغو ترون وو، او د دوی د غه مکر په مقابل کې الله تعالی دوی ته ښه ډیل او مهلت ورکړ، چې په زړه پورې خپلو شرارتونو ته تکمیل ورکړي، څو د عذاب عظیم په مستحق کېدلو کې هیڅ حجّت او عذر پاتې نشي، دوی داسې ګڼل چې ګواکې مونږ صالح علیه السلام له منځه لرې کوو، او له دې نه نه وو خبر چې په واقع سره دوی پخپلو دغو اعمالو سره خپل بېخ وباسي، او په خپل لاس خپل ځان له منځونو لرې کوي، موضح القرآن داسې لیکي: «د دوی د اهلاک اسباب خپل د تکمیل حد ته رسیدلي وو، ځکه څو شرارت خپل د تکمیل حد ته ونه رسیږي؛ اهلاک نه واقع کیږي».

وَلُوطًا إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِۦٓ أَتَأْتُونَ ٱلْفَٰحِشَةَ وَأَنتُمْ تُبْصِرُونَ ﴿٥٤﴾ أَئِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ ٱلرِّجَالَ شَهْوَةً مِّن دُونِ ٱلنِّسَآءِ ۚ بَلْ أَنتُمْ قَوْمٌ تَجْهَلُونَ ﴿٥٥﴾

او (یاده کړه قصه د) لوط کله چې ویې ویل قوم خپل ته: آیا راځئ تاسې فاحشې (قبیح کار د لواطت) ته حال دا چې وینئ تاسې (یو بل په دې بد عمل کې چې څومره مردار کار دی؟) آیا تاسې خامخا راځئ سړیو ته له جهته د شهوت غیر له ښځو (چې د شهوت د دفعې لپاره دي) بلکه تاسې یو قوم یئ ناپوهان (له قبح د عواقبو خپلو).

تفسیر: یعنې که تاسې نه پوهیږئ چې د دغې بې حیایۍ آخره خاتمه څه کیږي؛ نو په انتهایي درجه جاهلان او ناپوهان یئ.

فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِۦٓ إِلَّآ أَن قَالُوٓا۟ أَخْرِجُوٓا۟ ءَالَ لُوطٍ مِّن قَرْيَتِكُمْ ۖ إِنَّهُمْ أُنَاسٌ يَتَطَهَّرُونَ ﴿٥٦﴾

پس نه وو جواب د قوم د دغه (لوط بل شی) مګر همدا وو چې وبه ویل دوی (یو بل ته): وباسئ (وشړئ) تاسې خپلخانه د لوط له دې ښاره خپله (چې سدوم دی)، بېشکه دوی داسې سړي دي چې ځانونه پاک ساتي (له کارونو ځمونږ او بد یې ګڼي).

تفسیر: یعنې دغه لوط چې خپل ځان لوی، پاک، صاف او صفا ساتي؛ نو بیا ځمونږ له ناپاکانو سره څه کار او غرض لري؟.

فَأَنجَيْنَٰهُ وَأَهْلَهُۥٓ إِلَّا ٱمْرَأَتَهُۥ قَدَّرْنَٰهَا مِنَ ٱلْغَٰبِرِينَ ﴿٥٧﴾ وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِم مَّطَرًا ۖ فَسَآءَ مَطَرُ ٱلْمُنذَرِينَ ﴿٥٨﴾

پس نجات ورکړه مونږ دغه (لوط) ته او اهل د دغه (لوط) ته مګر ښځه د ده چې مقدره کړې وه مونږ هغه (کافره ښځه په ازل کې) له باقي پاتې کیدونکیو (په عذاب کې). او ووراوه مونږ پر دوی باران (د تیرو ـ ګټو چې هلاک شول پرې) پس بد باران د ویرول شویو (په عذاب سره) باران د دوی دی.

تفسير: يعني هغوی يې تباه او هلاک کړل، او لوط عليه السلام ته يې سره د ده د مسلمانانو ملګريو نجات ورکړ، ليکن د لوط عليه السلام ښځه چې د دغو اشرارو کفّارو سره يې مرستې کولې؛ هغه هم له هم هغو هلاک کېدونکيو سره پاتې شوه، او په دغو ګردو مجرمينو باندې پاک الله له آسمانه تيږې (ګټې) اوورولې، او دغه ښار يې له يوه مخه پر بل مخ واړاوه.

قُلِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ وَسَلٰمٌ عَلٰى عِبَادِهِ الَّذِيْنَ اصْطَفٰى ۭ آٰللّٰهُ خَيْرٌ اَمَّا يُشْرِكُوْنَ ۝۵۹

ووايه (ای محمده !) چې ټولې ثناوې ستاينې (صفتونه) خاص الله لره دي (په نصرت د ابرارو، او ذلّت د کفارو)، او سلام دی پر بندګانو د دغه (الله) هغه (بندګان) چې غوره کړي دي دوی (الله پر ټولو مخلوقاتو)، آيا الله خير بهتر غوره دی که هغه بتان چې دوی يې شريکان کوي (له الله سره؟ بلکه الله بهتر دی !).

تفسير: وروسته د قصصو له فراغه: ﴿آٰللّٰهُ خَيْرٌ اَمَّا يُشْرِكُوْنَ﴾ يې د توحيد بيان فرمايلی دی، دغه الفاظ د خطبې په ډول تعليم فرمايي، چې ښايي پخوا له بيانه وي، «موضح القرآن» ليکي: د الله تعالی تعريف کول، او په انبياوو سلام لېږل، او وروسته له هغه په بله خبره شروع کول يې خلقو ته وروښودل، ځينې مفسّرين وايي: د الله تعالی هغه کمالات او احسانات چې پاس د قصصو په منځ کې مذکور شول؛ پر هغو ځمونږ رسول الله صلی الله عليه وسلم ته حکم وشو، چې د الله تعالی حمد او ثناء ووايي، او شکر پر ځای راوړي، او پر هغو مقبولو بندګانو چې د ځينو د هغو ذکر پاس وکړ شو؛ سلام وليږي، له دې ځايه د توحيد وعظ شروع کړی شوی دی، يعنې د پاس قصصو د اوړېدلو او په تکويني آيتونو باندې د فکر او غور کولو څخه وروسته تاسې پخپله دغه راوښيئ، چې د دغه «وحده لا شريک له» الله تعالی منل خير، بهتر، غوره، نافع او معقول دي؟ يا د ده په الوهيت کې د هغو خوارو عاجزانو او ناتوانو مخلوقاتو معبود درول؟ او له الله تعالی سره يې شريک ګرځول؟ اوس دغه مسئله دومره سخته او مشکله نه ده، چې د هغې په فيصله کولو کې څه تدقيق او ځنډ (تأخير) کولو ته څه حاجت او ضرورت پاتې وي، خو بيا هم د زيات تذکير او تنبيه په غرض وروسته له دې نه د الله تعالی ځينې داسې شئون او صفات بيانيږي چې د ده پر توحيد او تقدّس دلالت کوي، او ځينې هغه خير او نفعې شمېرل کيږي، چې د الله تعالی د رحمت او د فضل آثار په هغو کې له ورا ښکاري، نو فرمايي چې:

اَمَّنْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ وَاَنْزَلَ لَكُمْ مِّنَ السَّمَاۗءِ مَاۗءً ۚ فَاَنْۢبَتْنَا بِهٖ حَدَاۗىِٕقَ ذَاتَ بَهْجَةٍ ۚ مَا كَانَ لَكُمْ اَنْ تُنْۢبِتُوْا شَجَرَهَا ۭ

بلکه هغه څوک (بهتر دی) چې پيدا کړي يې دي اسمانونه او ځمکه، او نازلې کړي يې دي لپاره د تاسې له (طرفه د) اسمان اوبه، پس زرغون کړل مونږ په دغو (اوبو) سره باغونه خاوندان د رونق (او ښايست)، نه دی کېدونکی له تاسې دا (کار) چې زرغونې کړئ تاسې ونې د هغو.

تفسير: آيا دغه الله موصوف په دغو صفاتو بهتر دی که معبودان د تاسې چې هيڅ نشي کولی؟ بلکه له سره د ونو زرغونول ستاسې په اختيار کې نه دي، دا لا څه چې له هغه ځينې مېوې او ثمرات او نور شيان هم راوباسئ.

ءَاِلٰهٌ مَّعَ اللّٰهِ ۭ بَلْ هُمْ قَوْمٌ يَّعْدِلُوْنَ ۝۶۰

آيا شته بل معبود برحق له الله سره؟ (نه نشته)، بلکه دغه (مشرکان) يو داسې قوم دی چې څنګ کوي (له توحيده).

تفسير: يعنې په دې باندې ګرده دنيا پوهيږي، او پخپله همدغه مشرکان يې هم مني، چې د ځمکې او اسمان پيدا کول، د باران (وريا) ورول، د ونو ـ نباتاتو زرغونول غير له الله تعالى څخه د بل چا کار نه دى، لکه چې د لوى قرآنکريم په بل ځاى کې د مشرکانو داسې اقرار او اعتراف هم مذکور دى، بيا وروسته له دې نه چې تر دې ځاى پورې ورسېدئ، نو بيا ولې له سمې لارې څخه کاږه کېږئ؟ کله چې ماسوا الله څخه بل داسې يو ذات نشته، چې د دغو ګردو (ټولو) مخلوقاتو انتظام او تدبير وکړى شي، يا د کوم شي مستقل اختيار ولري؛ نو بيا د الله تعالى په ألوهيت او معبوديت کې څرنګه بل څوک ورسره شريکېدى شي؟ «عبادت» د انتهايي تذلل نوم دى، نو دغسې عبادت هغه ذات ته لايق دى، چې په انتهايي درجه کامل او بااختياره وي، د کوم ناقص يا عاجز مخلوق له لوى خالق سره په معبوديت کې برابرول، انتهايي ظلم، ضد او عناد دى.

اَمَّنْ جَعَلَ الْاَرْضَ قَرَارًا وَّجَعَلَ خِلٰلَهَآ اَنْهٰرًا وَّجَعَلَ لَهَا رَوَاسِيَ

بلکه هغه څوک (بهتر دى) چې ګرځولې يې ده ځمکه ځاى د قرار (آرام)، او ګرځولي يې دي په منځ د دغې ځمکې کې نهرونه (سيندونه، رودونه، ويالې د اوبو)، او ګرځولي يې دي دغې (ځمکې) ته محکم لوړ (اوچت) غرونه.

تفسير: چې په کې اينې دي لکه ميخونه او بارونه تر څو ودريږي، ونه خوځي، يعنې د انسانانو او حيواناتو دېره ځاى دى، چې په آرامۍ سره پرې ژوندون کوي، او له دې حاصلاتو او پيداوار څخه ګټه (فائده) او نفعه اخلي.

وَجَعَلَ بَيْنَ الْبَحْرَيْنِ حَاجِزًا ؕ

او ګرځولې يې ده په منځ د دوو بحرونو (خوارې او تروه) کې پرده (چې سره ګډ نشي).

تفسير: آيا دغه الله موصوف په دغه صفاتو بهتر دى که معبودان د تاسې چې هيڅ نشي کولى؟ د دې تحقيق پر دغه آيت ليکلى شوى دى: ﴿وَهُوَ الَّذِيْ مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ هٰذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ وَّهٰذَا مِلْحٌ اُجَاجٌ ۚ وَجَعَلَ بَيْنَهُمَا بَرْزَخًا وَّحِجْرًا مَّحْجُوْرًا﴾ (۱۹ جزء د الفرقان سورت (۵) رکوع، (۵۳) آيت) کې دې ولوستل شي.

ءَاِلٰهٌ مَّعَ اللّٰهِ ؕ بَلْ اَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿۶۱﴾

آيا شته بل معبود برحق له الله سره؟ (نه ! نشته) بلکه اکثر د دغو (مشرکانو) نه پوهيږي.

تفسير: په توحيد چې ايمان نه راوړي، يعنې آيا بل کوم بااختياره ذات شته؟ چې دغسې کار وکړى شي؟ او پر دغه بناء د معبود ګرځېدلو لايق شي؟ کله چې نشته؛ نو معلوم شو چې دغه مشرکين محض د جهالت او ناپوهۍ لامله د شرک او مخلوق پرستۍ په ژوره کنده کې لويدلي دي، او لا پسې د جهل په سوړو کې ننوځي.

اَمَّنْ يُّجِيْبُ الْمُضْطَرَّ اِذَا دَعَاهُ وَيَكْشِفُ السُّوْٓءَ

بلکه هغه څوک (بهتر دى) چې قبلوي سوال د عاجز (بېکس بې بس) کله چې وبولي دغه (مضطر) هغه (الله أكبر)، او لرې کوي بدي سختي.

تفسير: يعنې کله چې الله تعالى اراده وفرمايي؛ نو د بېکسانو او ناقرارانو او بې وځلو دعاوې او نارې اوري، سختي ترې لرې کوي، لکه چې (په ۷ جزء د الأنعام سورت په (۴) رکوع (۴۱) آيت کې) يې فرمايلي دي: ﴿فَيَكْشِفُ مَا تَدْعُوْنَ اِلَيْهِ اِنْ شَآءَ﴾ ګواکې الله تعالى دعاء هم له عادي اسبابو څخه يو سبب ګرځولې ده، چې پرې د مسبب ترتّب د الله تعالى په مشيت د شروطو پر استجماع او د موانعو پر ارتفاع کيږي، علامه طيبي رحمه الله او نورو ويلي دي چې: په دغه آيت کې

مشرکینو ته تنبیه ده، چې د سختیو مصائبو او شدائدو په وخت کې تاسې هم مضطرب کېږئ، او همدغه پاک الله ته دعا او ناړې کوئ، او نور معبودان ستاسې له یاده وځي، نو بیا د فطرت او ضمیر دغه شهادت مو ولې د امن او اطمینان په وخت کې له تاسې هیریږي.

وَيَجْعَلُكُمْ خُلَفَآءَ الْأَرْضِ ۗ

او ګرځوي (الله) تاسې لره خلیفګان په ځمکه کې (په ځای د تېرو خلقو).

تفسیر: آیا دغه الله موصوف په دغو صفاتو سره بهتر دی که معبودان د تاسې چې هیڅ نه شي کولی؟ یعنې یو قوم او نسل له ځمکې څخه پورته کوي، او د دوی په ځای بل قوم او نسل ودانوي، چې دوی پر ځمکه د مالکیت او سلطنت له حیثه تصرّفات کوي.

ءَإِلَٰهٌ مَّعَ اللَّهِ ۚ قَلِيلًا مَّا تَذَكَّرُونَ ﴿٦٢﴾

آیا شته بل معبود برحق له الله سره؟ (نه، نشته) لږ شانته پند قبلوئ (او غور چلوئ تاسې).

تفسیر: یعنې که تاسې په پوره ډول سره فکر کولی؛ نو د لرې تللو لپاره هیڅ یو ضرورت نه وو پاتې، همدغو خپلو حوائجو او ضروریاتو او د اقوامو همدغه تبدیل او تغیر ته به مو کتل، نو پخپله به پوهېدئ چې د هغه قدیر ذات په لاس کې چې د دغو امورو قبضه او اختیار دی؛ یواځې هم هغه ذات د عبادت وړ او مستحق دی.

أَمَّن يَهْدِيكُمْ فِي ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَمَن يُرْسِلُ الرِّيَاحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ ۗ

بلکه هغه څوک (بهتر دی) چې لاره ښیي تاسې ته (په ستوریو سره) په تیارو د بر (بیدیا) او (په تیارو) د بحر (دریاب) کې، او هغه (څوک بهتر دی) چې رالیږي بادونه زېرې ورکوونکي په مخ کې د رحمت (باران) خپل.

تفسیر: آیا دغه الله موصوف په دغو صفاتو سره بهتر دی؟ که معبودان د تاسې چې هیڅ نشي کولی؟ الله تعالی د وچې او د سیند په تیارو کې د ستوریو په وسیله ستاسې لارښوونه کوي، اعم له دې نه چې بلاواسطه وي که د قطب ښوونکې او نورو آلاتو په واسطه وي، او پخوا د رحمت له بارانه هواوې او بادونه چلوي، او په هغو سره د باران د راتګ زېرې ورکوي.

ءَإِلَٰهٌ مَّعَ اللَّهِ ۚ تَعَالَى اللَّهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٦٣﴾

آیا شته بل معبود برحق له الله سره؟ (بلکه نشته) ډېر لوی دی، ډېر پورته دی الله له هغو (شیانو) چې شریکوي یې دغه (مشرکان له الله سره).

أَمَّن يَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ

آیا هغه څوک چې له رومبی یې پیدا کړي دي خلق (له نطفې په ارحامو کې)، بیا به یې ژوندي کوي (بعد الموت په قیامت کې).

تفسیر: ګرد خلق دغه قبلوي چې ابتدائي تخلیق د الله تعالی کار دی، وروسته له مرګه بیا ژوندي پاڅېدل هم پر هم دغه قیاس کړئ، د «بعث بعد الموت» منکرین هم هم دغومره پوهیږي چې که بالفرض وروسته له مرګه پیا ژوندون وي؛ نو هغه کار هم د هم هغه ذات دی چې اول ځلي یې پیدا کړي دي.

وَمَنْ يَّرْزُقُكُمْ مِّنَ السَّمَآءِ وَالْاَرْضِ ؕ

او هغه څوک چې رزق روزي درکوي تاسې ته له (طرفه د) اسمانه (په باران) او له ځمکې (په محصولاتو يې، آيا دغه الله موصوف په دغو صفاتو بهتر دی؟ که معبودان د تاسې چې هيڅ نشي کولی؟).

تفسير: يعنې هغه کوم ذات دی چې د سماوي او ارضي اسبابو په وسيله سم له خپله حکمته سره تاسې ته روزي دررسوي؟

ءَاِلٰهٌ مَّعَ اللّٰهِ ؕ قُلْ هَاتُوْا بُرْهَانَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ﴿۶۴﴾

آيا شته بل معبود له الله سره؟ (بلکه نشته) ووايه (ای محمده ! دوی ته) راوړئ تاسې بُرهان (سند) خپل (په دې چې غير له الله همداسې کولی شي) که چېرې يئ تاسې صادق (رښتين په دې دعوی خپله کې).

تفسير: يعنې سره د دغو صافو، ښکاره دلائلو له اورېدلو بيا تاسې د الله تعالی وحدانيت او د کفر او شرک نقصان او قباحت نه تسليموئ، نو هر هغه دليل چې تاسې يې د خپلې دغې باطلې دعوی په ثبوت کې لرئ؛ هغه راوړاندې کړئ !، څو د هغې له مخې ستاسې دروغ او رښتيا ښکاره شي، مګر له هغوی سره دليل او برهان چېرې دی؟ محض د ړندو په تقليد رهي (روان) دي: ﴿وَمَنْ يَّدْعُ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ ۙ لَا بُرْهَانَ لَهٗ بِهٖ ۙ فَاِنَّمَا حِسَابُهٗ عِنْدَ رَبِّهٖ ؕ﴾ (۱۸ جزء د «المؤمنون» سورت (۶) رکوع، (۱۱۷) آيت).

قُلْ لَّا يَعْلَمُ مَنْ فِى السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ الْغَيْبَ اِلَّا اللّٰهُ ؕ

ووايه (ای محمده ! دوی ته) نه پوهيږي هغه څوک چې په اسمانونو کې دي، او په ځمکه کې دي (له پرښتو او انسانانو) په غيبو امورو باندې مګر (عالم دی پر غيبو) الله.

تفسير: دغه آيت د سابق مضمون تکميل او د لاحق مضمون تمهيد دی، د دې جزء له ابتداء څخه تر دې ځايه پورې د الله تعالی د تام قدرت، عام رحمت، او د کامل ربوبيت بيان وو، يعنې هر کله چې الله تعالی په دغو صفاتو او شئونو کې متفرد دی؛ نو ښايي چې په الوهيت او معبوديت کې هم متفرد وي، په دغه آيت کې په الوهيت له بله حيثيته استدلال کاوه شي، يعنې معبود به هم هغه ذات کېدی شي، چې له تام قدرت سره محيط او کامل علم هم ولري، او دا هغه صفت دی چې په ځمکه او اسمان کې هيڅ يو مخلوق ته نه دی حاصل، او د هم هغه رب العزّت سره مخصوص دی، پس په دغه اعتبار سره هم د معبوديت استحقاق له هم هغه واحد ذات لپاره ثابت شو.

وَمَا يَشْعُرُوْنَ اَيَّانَ يُبْعَثُوْنَ ﴿۶۵﴾

او نه پوهيږي دغه (کفار) چې کله به بيا ژوندي راپاڅولی شي دوی.

تفسير: يعنې پر قيامت يقين نه لري، او وايي چې قيامت کله راځي؟ چې د هغه په اثر مړي بيا ژوندي کيږي، پر دغه هيڅوک نه دي خبر، ړومبی د مبدأ ذکر کېده، له دې ځايه وروسته د معاد ذکر شروع کيږي.

بَلِ ادّٰرَكَ عِلْمُهُمْ فِى الْاٰخِرَةِ ۚ بَلْ هُمْ فِىْ شَكٍّ مِّنْهَا ۚ بَلْ هُمْ مِّنْهَا عَمُوْنَ ﴿۶۶﴾

بلکه سترې ستومان، او له کار لویدلی دی علم د دوی په (کار د) آخرت کې، بلکه دغه (کفّار) په شک کې دي له دغه (قیامت)، بلکه دغه (کفّار) له دغه (قیامت) نه ړانده دي (د زړه په سترګو چې پرې باور نه کوي).

تفسیر: یعنې ډېر عقل او فکر یې وچلوه، او له ډېر فکر وهلو څخه بیخي سترې او ستومان شول، خو سره له هغه هم د آخرت په حقیقت او کیفیت ونه پوهېدل، کله د هغه په نسبت په حیرت شول، کله په شک کې ترې ولوېدل، او کله ترې منکران شول. (موضح القرآن).

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوٓا۟ ءَإِذَا كُنَّا تُرَٰبًا وَءَابَآؤُنَآ أَئِنَّا لَمُخْرَجُونَ ﴿٦٧﴾ لَقَدْ وُعِدْنَا هَٰذَا نَحْنُ وَءَابَآؤُنَا مِن قَبْلُ إِنْ هَٰذَآ إِلَّآ أَسَٰطِيرُ ٱلْأَوَّلِينَ ﴿٦٨﴾

او وایي هغه کسان چې کافران شوي دي (او د زړه سترګې یې ړندې دي): آیا کله چې شو مونږ خاورې او پلرونه ځمونږ (هم خاورې شي)؛ آیا خامخا به مونږ رایستلی شو (ژوندي له ځمکې جزاء ته). خامخا په تحقیق وعده کړی شوې ده له مونږ سره د دې (بعث بعد الموت، هم) له مونږ سره، او هم له پلرونو ځمونږ سره له دې (وعدې د محمد نه) پخوا (د نورو انبیاوو له خوا)، نه دي دغه خبرې (بل شی) مګر لیکلي قصې (باطلې دروغ افسانې) دي د ړومبنیو (خلقو).

تفسیر: یعنې پخوا له دې نه ځمونږ له پلرونو سره هم داسې وعدې شوې وې، دغه ده چې عیناً نن له مونږ سره هم هغسې خبرې او اترې دغه رسول کوي، لیکن سره د دومره قرنو او پېړیو د تېرېدلو مونږ ته تر نن ورځې پورې دغه خبره نشوه څرګنده او نه مو واورېده چې وروسته له دې نه چې مړي په خاورو کې سره ګډوډ او مخلوط شي، هغه به بیا ژوندي کیږي، لکه چې د پخوا په شان روغ رمټ انسان ترې جوړ او عیان کیږي، او بیا د خپلو اعمالو سزا مومي؟.

قُلْ سِيرُوا۟ فِى ٱلْأَرْضِ فَٱنظُرُوا۟ كَيْفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلْمُجْرِمِينَ ﴿٦٩﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) چې وګرځئ تاسې په ځمکه (د مکذبینو) کې، پس وګورئ چې څرنګه شو عاقبت (آخره خاتمه) د ګنهګارانو (کافرانو؟ او ترې عبرت واخلئ !).

تفسیر: یعنې ډېرو مجرمانو ته په همدغې دنیا کې عبرتناکه سزا ورکړی شوې ده، او د انبیاوو علیهم السلام مواعید پر دوی منطبق ګرځېدلي دي، پر همدغه دې د «بعث بعد الموت» قیاس هم ښایي چې وکړی شي، چې بالیقین بعث، حساب کتاب، ثواب عقاب، او اخروي عذاب شته، چې ټول رښتیا دي، او الله تعالی له هغه څخه خبر راکړی دی، او هغه ضرور راتلونکی دی، او دغه لویه کارخانه هم داسې خوشې او بې نتیجې نه پاتې کیږي، او دغه هم امکان نه لري، چې پر دغو ټولو علوي او سفلي موجوداتو داسې کوم عمومي حاکم نه وي، چې حق په حقدار ورسوي، او خپل دغه ګرد رعایا همداسې مهمل پرېږدي، کله چې ټولو مجرمانو ته دلته پوره سزا نه ورکوله کیږي؛ نو یقیني ده چې هرومرو بل کوم ژوندون او جهان شته، چې هلته به هر څوک د خپلو اعمالو نتیجه او سزا او جزاء ومومي، که تاسې پر همدغه خپل تکذیب دوام (ټینګوالی) وکړئ؛ نو هم هغسې چې د نورو مکذّبینو آخره خاتمه او انجام شوی دی؛ ستاسې به هم کیږي.

وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَلَا تَكُن فِى ضَيْقٍ مِّمَّا يَمْكُرُونَ ﴿٧٠﴾

او مه خفه کېږه (ای محمده !) پر دوی (چې ستا تکذیب کوي او له ایمانه مخ اړوي)، او مه اوسه په تنګي (د زړه) کې له هغه چې دوی مکر کوي (له تا سره ځکه چې زه ستا حافظ او ناصر یم).

تفسير: يعني اى محمده ! دغه مكذبان د دوى په ښو او بدو په ښه شان سره وپوهوه ! او د آخري خاتمې تنبيه ورته ورکړه !، وروسته له دغو پوهولو له دوى نه جدا شه !، که دغه خلق حق ونه مني؛ نو تاسې ډېر غمجن، متأسف او مه خفه کېږئ !، او نه د دوى د مکر او فرېب او د حق په خلاف له تدبير کولو څخه زړه تنګه او ملول کېږئ؟ تاسې خو خپل فرض په پوره ډول سره اداء فرمايلى دى، الله تعالى پخپله داسې ضدي او عنادي کسانو ته سزا ورکوي، او هم هغسې چې پخواني مجرمان يې په سزا رسولي دي؛ دوى هم رسوي.

وَيَقُولُونَ مَتٰى هٰذَا الْوَعْدُ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ﴿٧١﴾

او وايي دا (کفّار) کله به وي دغه وعده (د نزول د عذاب) که يئ تاسې صادقان (رښتيني په دغې دعوى خپلې کې).

قُلْ عَسٰى اَنْ يَّكُوْنَ رَدِفَ لَكُمْ بَعْضُ الَّذِيْ تَسْتَعْجِلُوْنَ ﴿٧٢﴾

ووايه (اى محمده ! دوى ته) چې نژدې ده چې شي پيوست په تاسې پسې ځينې هغه (عذاب) چې غواړئ يې تاسې په جلتى.

تفسير: يعني ډېر شورماشور او غوغا مه نښلوئ !، هغه وعده هرومرو ايفاء کېدونکې ده، او هيڅ لرې نه ده چې د هغې وعدې کومه برخه تاسې ته ډېره نژدې شوې او در پورې نښتې هم وي، لکه چې ډېرې ورځې نه وې تېرې چې پر دوى باندې سخت قحط نازل شو، او هم د «بدر» په غزوه کې د دغه عذاب يوه برخه وروړسېده، پاتې شو قيامت کبرى؛ د هغه هم ځينې آثار او علائم در ښکاره شوي دي.

وَاِنَّ رَبَّكَ لَذُوْ فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لَا يَشْكُرُوْنَ ﴿٧٣﴾

او بېشکه رب ستا خامخا څښتن (خاوند) د فضل (احسان، انعام) دى پر خلقو (چې دوى ژر په ګناهونو نه نيسي)، وليکن اکثر د دوى شکر نه کوي (په دې نعمت چې د عذاب تأخير دى).

تفسير: يعني که الله تعالى پخپل فضل او کرم سره د عذاب په لېږلو کې تاخير کوي؛ نو لازم وو چې دوى دغه تأخير غنيمت ګڼې، او د دغې مهربانۍ په مقابل کې يې شکر ايستى، او د صالح عمل لاره به يې خپلو ځانونو ته غوره کړې وى، ليکن پر خلاف د دې دوى ناشکري کوي، او په خپله خوله عذاب غواړي.

وَاِنَّ رَبَّكَ لَيَعْلَمُ مَا تُكِنُّ صُدُوْرُهُمْ وَمَا يُعْلِنُوْنَ ﴿٧٤﴾ وَمَا مِنْ غَآئِبَةٍ فِي السَّمَآءِ وَالْاَرْضِ اِلَّا فِيْ كِتٰبٍ مُّبِيْنٍ ﴿٧٥﴾

او بېشکه رب ستا ته خامخا معلوم دي هغه څه چې پټوي يې سينې (زړونه) د دغو (کفارو) او هغه څه چې ښکاره کوي يې دوى. او نشته هيڅ شى پټ پناه (له حوادثو) په اسمان او په ځمکه کې؛ مګر (ليکلى) دى په کتاب ښکاره (لوح محفوظ) کې.

تفسير: يعني ستاسې ظاهري او باطني اعمال، د زړونو پټې خبرې، نيات، ارادې، د ځمکې او د اسمانونو ډېر زيات پټ اسرار ګرد د الله تعالى په علم کې او د لوح محفوظ په دفتر کې درج دي، هره خبره له هغه سره موافقه واقع کېږي، تلوار کولو يا ځنډ کولو څخه هيڅ يو حاصل او ګټه په لاس نه درځي، هر هغه څيز چې د الله تعالى په علم کې طي شوى وي؛ ژر يا په ځنډ پر خپل وخت هرومرو کېدونکى دى، او هر يوه ته سم د ده له عمل، نيت، عزم او ارادې سره موافقه ثمره او نتيجه خامخا وررسېدونکې ده.

إِنَّ هَٰذَا الْقُرْآنَ يَقُصُّ عَلَىٰ بَنِي إِسْرَائِيلَ أَكْثَرَ الَّذِي هُمْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿٧٦﴾
وَإِنَّهُ لَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ ﴿٧٧﴾

بېشكه چې دغه قرآن قصه كوي (بيانوي) پر بني اسرائيلو باندې اكثر له هغو څيزونو چې دوی په هغو (څيزونو) كې سره اختلاف كوي. او بېشكه دغه (قرآن) خامخا هدايت دی او رحمت دی لپاره د مؤمنانو (چې هم دوی پری نفع اخلي).

تفسير: يعنې اوس د عملي فيصلې وخت نه دی راغلی، بېشكه قرآن د قولي او عملي فيصلې لپاره راغلی دی، په دغه وخت كې په سماوي علومو او مذهبي شيانو كې له ګردو څخه لوی علماء بني اسرائيل ګډل كېدل، مګر د عقائدو، احكامو، قصصو، روایاتو او نورو په متعلق د هغوی د شديدو اختلافو قاطعه فيصله او سره تصفيه همدغه پاك قرآن اورولې ده.

إِنَّ رَبَّكَ يَقْضِي بَيْنَهُم بِحُكْمِهِ ۚ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْعَلِيمُ ﴿٧٨﴾

او بېشكه رب ستا فيصله به وكړي په منځ د دوی كې (په قيامت كې) په حكم (عدل) خپل سره، او همدی سره غالب قوي دی (په انفاذ د احكامو) سره علم والا (پر ټولو احوالو او اشياوو).

تفسير: يعنې قرآن خو د پوهولو او سمولو لپاره نازل شوی دی، باقي د ټولو معاملاتو حكيمانه او عادلانه فيصله سم له حكمته سره پخپله قدرت لرونكی قادر او توانا الله تعالى كوي.

فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ ۖ إِنَّكَ عَلَى الْحَقِّ الْمُبِينِ ﴿٧٩﴾

پس توكل (اعتماد) وكړه خاص پر الله (او د معاندانو له عداوته مه ويرېږه ای رسوله ځما !)، بېشكه ته پر حق سكاره يې (چې اسلام دی).

تفسير: يعنې تاسې د هيڅا د اختلاف او تكذيب څخه مه متأثر كېږئ !، يواځې پر پاك الله اعتماد او توكل ولرئ !، او پخپله وظيفه كې چې دعوت او تبليغ دی؛ مشغول او لګيا اوسئ !، پر هغه سمه صافه لاره چې تاسې درومئ؛ په هغې كې هيڅ قسم خرخشه او اندېښنه نشته، كله چې انسان پر سمه لاره رهي (روان) وي، او پر واحد الله تعالى اعتماد ولري؛ نو د بل هيڅ شي ويره او اندېښنه ورسره نه وي.

إِنَّكَ لَا تُسْمِعُ الْمَوْتَىٰ وَلَا تُسْمِعُ الصُّمَّ الدُّعَاءَ إِذَا وَلَّوْا مُدْبِرِينَ ﴿٨٠﴾ وَمَا أَنتَ بِهَادِي
الْعُمْيِ عَن ضَلَالَتِهِمْ ۖ إِن تُسْمِعُ إِلَّا مَن يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا فَهُم مُّسْلِمُونَ ﴿٨١﴾

بېشكه ته نه شې اورولى (خبره) مړيو ته، او (همداسې) نشې اورولى كنړو ته غږ د نارو (د وعظ) كله چې وګرځي دوی په دې حال كې چې شا كوونكي وي. او نه يې ته لاره سمولو كنړو ته (چې يې راوګرځوې) له ګمراهۍ د دوی څخه، نه اوروې ته (په سماع د فائدې رسولو سره)؛ مګر هغه چا ته چې ايمان راوړي په آيتونو (د قدرت) ځمونږ، پس همدوی مسلمانان دي (غاړه ايښودونكي الله ته).

تفسير: يعنې هم هغسې چې يوه مړي ته خطاب يا كوم كاڼه ته ناري وهل په تېره بيا چې تاته يې شاه هم وي، او په منډو در څخه ځغلي، او د ناري وهونكي په طرف قطعًا متلفت نه وي؛ سودمن نه دی، همدغه د هغو مكذبينو حال دی، چې د دوی زړونه مړه شوي دي، او په زړه كاڼه هم دي، او د اورېدلو اراده هم بيخي نه لري، نو د دوی په حق كې هيڅ

نصيحت نافع او كار كوونكى نه دى، كه يو خاص ړوند د غټو او رڼو سترګو خاوند نشي؛ نو تاسې به هغه ته څرنګه لار يا بل شى وروښوولى شئ؟

يعنې پند او نصيحت د هغو خلقو په حق كې نافع دى، چې يې ومني او پرې متأثر شى، او د اثر قبلول همدغه دى چې د الله تعالى پر كلام يقين او باور وكړي او ويې مني.

وَإِذَا وَقَعَ الْقَوْلُ عَلَيْهِمْ أَخْرَجْنَا لَهُمْ دَابَّةً مِّنَ الْأَرْضِ تُكَلِّمُهُمْ أَنَّ النَّاسَ كَانُوا بِآيَاتِنَا لَا يُوقِنُونَ ﴿٨٢﴾

او كله چې واقع ثابت شي خبر د عذاب پر دغو (بني آدمانو او نژدې شي قيامت پر دوى)؛ نو راوبه باسو مونږ دوى ته يو دابه (ژوندى خوځېدونكې تلونكې) له ځمكې، چې خبرې كوي دغه (دابّه) له دوى سره، چې بېشكه دا خلق وو چې په دلائلو (د قدرت او الوهيت) ځمونږ به يې يقين نه كاوه.

تفسير: موضح القرآن ليكي: «پخوا له قيامته به په مكه معظمه كې د صفا غر وچوي، او له هغه ځخه به يو ژوندى خوځېدونكى ووځي، چې له خلقو سره به خبرې كوي، چې اوس قيامت نژدې دى، او صادق مؤمن به له كاذب منكر ځخه په نښه كولو سره بېلوي»، له ځينو رواياتو ځنې معلوميږي چې دغه به بالكل په آخره زمانه كې واقع كيږي، چې لمر له مغربه وخېژي، نو قيامت د همدغې ورځې نوم دى، چې د ټولې دنيا ګرد موجوده نظام به په كې ګډوډ او خرابيږي، نو د داسې خوارقو په وقوع كې هيڅ تعجّب نه دى پكار چې د قيامت د قريبوؤ علاماتو او د دې مقدمې په شان ظاهرولى شي، ښايي د «دابة الأرض» په ذريعه د دې خبرې ښودنه مقصود وي؛ هغه خبره چې تاسې د يو رسول په ژبه نه منله؛ نن مجبور يئ چې د يوه حيوان په ژبه يې ومنئ !، مګر د دغه وخت منل تاسې ته مفيد او نافع نه دي، او له دغه ځخه يواځې د مكذبينو تجهيل او تحميق مطلوب دى، چې د منلو وخت تېر شو.

وَيَوْمَ نَحْشُرُ مِن كُلِّ أُمَّةٍ فَوْجًا مِّمَّن يُكَذِّبُ بِآيَاتِنَا فَهُمْ يُوزَعُونَ ﴿٨٣﴾

او (ياد كړه) هغه ورځ چې ژوندى به راپورته كړو له (قبورو د) هر امّت (فرقې) ځخه يو فوج (چې اشراف او رؤساء دي) له هغو (منكرانو) چې تكذيب كوي په آيتونو ځمونږ، پس د دوى جماعتونه به سره يو ځاى كيږي، بيا روانيږي.

تفسير: د هر ګناه كوونكي ټولنه او لښكر به سره بېل وي.

تنبيه: عمومًا مفسرينو د ﴿فَهُمْ يُوزَعُونَ﴾ معنى په ستنولو (واپس كولو) سره كړې ده، يعنې د هر امّت مكذبان به د محشر په طرف بيول كيږي، او دوى به دغومره ډېر او زيات وي، چې وړاندې تلونكي خلق به د وروستنيو مخه بندوي، او له مخكې تللو ځخه به يې ستنوي (واپس كوي)، لكه چې په لوى بيروبار او ازدحام كې د انتظام د ټينګ ساتلو لپاره همداسې وضعيت غوره او اختياروى شي.

حَتَّىٰ إِذَا جَاءُوا قَالَ أَكَذَّبْتُم بِآيَاتِي وَلَمْ تُحِيطُوا بِهَا عِلْمًا أَمَّاذَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٨٤﴾

تر هغه پورې چې راشي دوى (ټول محشر ته) نو وبه فرمايي (ورته الله) آيا تكذيب كړى وو تاسې د آيتونو ځما، حال دا چې احاطه نه وه كړې تاسې په هغو (آيتونو) له جهته د علمه، آيا څه شى دى هغه چې وئ تاسې چې كاوه به مو (هغه له مأمور بِه ځخه؟ ووايئ !).

تفسير: يعني زيار (محنت) يې ونه کړو، او کوښښ يې ونه کړ چې په پوره ډول به پرې پوهېدل، او تمامو اطرافو او جوانبو ته به يې کتل، ابتداء يې د هغه په تکذيب خوله وسپړدله، «يا ووايئ ! که داسې نه ده نو نور مو څه کول؟ يعني ماسوا له دې نه ستاسې بل څه کار وو؟» امکان لري چې مطلب يې داسې وي، چې بې له غوره او فکر کولو څخه تاسې هم داسې د هغه تکذيب کړی وو؟.

وَوَقَعَ الْقَوْلُ عَلَيْهِمْ بِمَا ظَلَمُوا فَهُمْ لَا يَنْطِقُونَ ﴿٨٥﴾

او واقع ثابته به شي خبره (د عذاب) پر دغو (منکرانو) باندې په سبب د هغه چې ظلم يې کړی وو، پس دوی به هيڅ خبرې نشي کولی (په عذر خواهی له جهته د عذاب لا متناهي).

تفسير: يعني د دوی د شرارتونو يقيني ثبوت وشو، او د الله تعالی حجّت پر دوی تمام شو، اوس وروسته له دې نه به دوی څه ويلی شي؟.

أَلَمْ يَرَوْا أَنَّا جَعَلْنَا اللَّيْلَ لِيَسْكُنُوا فِيهِ وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٨٦﴾

آيا نه وينې دا (منکران د حشر) چې بېشکه مونږ ګرځولې مو ده شپه (توره تياره) لپاره د دې چې آرام وکړي دوی په کې، او (ګرځولې مو ده) ورځ ليدونکې (تکه سپينه روښانه چې کسب وکار په کې وکړي)، بېشکه په دغه (تعاقب د ليل او نهار) کې خامخا دلائل (د قدرت او عبرت) دي لپاره د (هغه) قوم چې ايمان راوړي.

تفسير: يعني څرنګه ښکاره دلائل او واضحې نښې الله تعالی په دنيا کې دوی ته وروښودې، خو دوی لږ څه هم پر هغو فکر او غور ونه کړ، که يواځې د شپې او د ورځې پر دغه دائمي تبديل او تحويل او نورو اختلافاتو دوی خپل افکار چلولی او پرې غور او خوض يې کولی؛ نو د الله تعالی پر توحيد، د انبياوو پر ضرورت او اهميت او پر «بعث بعد الموت» پر ګردو شيانو به دوی پوهېدل، چې بالآخر هغه کوم يو ذات دی چې داسې مضبوط او محکم انتظام سره برابر وروسته له ورځې څخه شپه، او د شپې څخه ورځ راښکاره کوي، او ځمونږ د ظاهري بصارت لپاره وروسته د شپې له تيارو د ورځې رڼا خوروي، نو آيا دغسې يو مطلق قادر ځمونږ د باطني بصيرت لپاره د اوهامو او اهواوو په تيارو کې د معرفت او هدايت رڼا نه ده رالېږلې؟.

وَيَوْمَ يُنفَخُ فِي الصُّورِ فَفَزِعَ مَن فِي السَّمَاوَاتِ وَمَن فِي الْأَرْضِ إِلَّا مَن شَاءَ اللَّهُ ۚ وَكُلٌّ أَتَوْهُ دَاخِرِينَ ﴿٨٧﴾ وَتَرَى الْجِبَالَ تَحْسَبُهَا جَامِدَةً وَهِيَ تَمُرُّ مَرَّ السَّحَابِ ۚ صُنْعَ اللَّهِ الَّذِي أَتْقَنَ كُلَّ شَيْءٍ ۚ إِنَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَفْعَلُونَ ﴿٨٨﴾ مَن جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ خَيْرٌ مِّنْهَا ۖ وَهُم مِّن فَزَعٍ يَوْمَئِذٍ آمِنُونَ ﴿٨٩﴾ وَمَن جَاءَ بِالسَّيِّئَةِ فَكُبَّتْ وُجُوهُهُمْ فِي النَّارِ هَلْ تُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٩٠﴾

او (ياد کړه) هغه ورځ چې پوکی وکړ شي په صور (شپېلی) کې، نو ويريږي (له ډېره هيبته) هر هغه څوک چې په اسمانونو کې دي، او هر هغه څوک چې په ځمکه کې دي، مګر هغه څوک چې اراده وفرمايي الله (د نه ويرېدلو د هغه)، او ټول به راشي د دغه (الله په حضور په قيامت کې) عاجزان. او وينې به ته غرونه (په قيامت کې) ګمان به کوې ته پر هغو چې کلک ولاړ دي (له

جهته د لويوالي) حال دا چې دوی به ځي تيريږي پشان د ورېځې، کاريګري د الله (يا وکړ دا کار الله په کولو سره) هغه (الله) چې محکم (درست) کړی يې دی هر څيز (چې پيدا کړی يې دی)، بېشکه چې دغه (الله) ښه خبردار دی په هغو کارو چې کوئ يې تاسې. هر هغه څوک چې راشي په حسنه (نېکۍ) سره (چې کلمه د توحيد ده)؛ پس شته ده ته (جزاء) بهتر غوره له هغه، او دوی به له سختې وېرې د دغې ورځې په امان وي. او هر هغه څوک چې راشي په سيئه (بدۍ شرک سره)؛ پس نسکور به وغورځول شي مخونه د دوی په اور (د دوزخ کې، او وبه ويل شي دوی ته له جانبه د الله) آيا جزاء درکوله کيږي (بلکه نه درکوله کيږي)؛ مګر (جزاء د شرک او نورو معاصيو) هغه چې وئ تاسې چې کول به مو (په دنيا کې).

تفسير: د صور «شپېلۍ» پو کوونکې پرښته اسرافيل عليه السلام دی، چې د الله تعالی د حکم په انتظار کې د صور د پوکولو لپاره تيار ولاړ دي.

په ځينو روایاتو کې راغلي دي چې: ﴿إِلَّا مَن شَآءَ ٱللَّهُ﴾ جبرئيل، ميکائيل، عزرائيل عليهم السلام دي، ځينې د دې مصداق شهداء بولي، والله أعلم.

(موضح القرآن) ليکي: يو ځلې صور پوکلی کيږي، چې د هغه په اثر به ګرد مخلوق سره مري، دوهم صور چې وپوکلی شي؛ د هغه په اثر ټول مړي بيا له سره ژوندي کيږي، دريم صور چې وپوکلی شي؛ دوی ګرد ويريږي، په څلورم کې ګرد بېهوشه کيږي، په پنځم کې بيا په هوش کيږي، د «صور» پوکل به څو څو ځلې صورت نيسي، اکثر علماء يواځې هم دغه دوې نفخې مني، يعنې ګرد سره فقط دوه ځلې صور پوکلی کيږي، او دغه ګرد احوال او اهوال د هم دغو دوو شپېليو لاندې درجوي، والله أعلم.

﴿وَتَرَى ٱلْجِبَالَ﴾ الآية ـ او وينې به ته غرونه په قيامت کې، ګمان به کوې ته پر هغوی چې کلک ولاړ دي، له جهته د لويوالي، حال دا چې دوی به تيريږي په شان د ورېځې، يعنې دغه لوی لوی غرونه چې تاسې يې اوس وينئ، او د دې خيال کوئ چې دغه به تل پر ځمکه کلک ولاړ وي، او له سره به له خپله ځايه نه ښوريږي، دغه ګرد به د قيامت په ورځ کې د ټکولو شويو رنګينو وړو په شان په فضاء او هواء کې الوځي او ګرځي، او د ورېځو په شان به ژر ژر دروميږي، لکه چې د (۲۷) جزء د «الواقعة» سورت په اوله رکوع (۵-۶) آيتونو کې داسې يو آيت لولو: ﴿وَبُسَّتِ ٱلْجِبَالُ بَسًّا * فَكَانَتْ هَبَآءً مُّنۢبَثًّا﴾ او په «القارعة» کې لولو ﴿وَتَكُونُ ٱلْجِبَالُ كَٱلْعِهْنِ ٱلْمَنفُوشِ﴾، او (۱۶ جزء د «طه» سورت په (۶) رکوع، (۱۰۵) آيت کې) لولو: ﴿وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنِ ٱلْجِبَالِ فَقُلْ يَنسِفُهَا رَبِّى نَسْفًا﴾.

تنبيه: د دغه آيت هيڅ تعلّق د ځمکې د حرکت او سکون سره نشته، لکه چې ځينې متنورين له هغه ځنې پوهېدلي دي.

﴿صُنْعَ ٱللَّهِ ٱلَّذِىٓ أَتْقَنَ كُلَّ شَىْءٍ﴾ يعنې هغه ذات چې هر شی يې په نهايت حکمت سره درست کړ، هغه الله تعالی چې نن يې دغه غرونه داسې درانه او مضبوط جوړ او درولي دي، هم هغه الله تعالی به يوه ورځ دوی بخرکي بخرکي او دړې وړې کوي، او ترې دوړې به جوړوي، او په هواء به يې الوځوي، دغه د غرونو الوځول به د خرابۍ او تباهۍ په غرض نه وي، بلکه د عالم په نظام کې به سره لاندې باندې او لازمه تعديلات کوي، او په همغه درجه يې رسوي چې د هغه لپاره يې پيدا کړي دي، نو دغه ګرد به د هغه حقيقي صانع صنعت او کاريګري وي، چې د هغه هيڅ يو تصرّف له حکمت څخه تش نه دی، ﴿إِنَّ ٱللَّهَ خَبِيرٌۢ بِمَا تَفْعَلُونَ﴾ الله تعالی ستاسو په اعمالو خبردار دي چا چې څه کړی وی د هغه پوره جزاء به ورکول کيږي نو چا چې نيکی کړي وي توحيد کلمه يې ويلی وي، او عقيده يې پرې ساتلی وي نو هغه ته به ښه بدله وي، او چا چې شرک او بد عمل کړي وي هغه ته به د هغه د شرک او بد عملونو سزا پوره ورکول کيږي.

إِنَّمَآ أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ رَبَّ هَٰذِهِ الْبَلْدَةِ الَّذِي حَرَّمَهَا وَلَهُ كُلُّ شَيْءٍ

بېشكه همدا خبره ده چې امر (حكم) كړى شوى دى ماته داسې چې عبادت كوم د رب د دې بلدې (ښار) هغه (الله) چې حُرمت (عزت يې) وركړى دى دې (ښار د مكې ته په امن سره)، او خاص همدغه الله لره دي (ملكا، خَلقًا، وعبيدًا) هر شى.

تفسير: له بلده او ښار څخه مراد مكّه معظّمه ده، چې الله تعالى هغې ته خاص تعظيم، تحريم او تكريم ور په برخه كړى دى، نو د دغه تخصيص او تشريف په سبب د رب اضافت د هغې په طرف وكړ شو، كه نه الله تعالى خو د ټولو شيانو رب او مالك دى.

وَأُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ

او امر (حكم) كړى شوى دى ماته داسې چې شم زه له مسلمانانو (غاړه ايښودونكيو الله ته).

تفسير: يعنې په هغو خلقو كې محسوب شم، چې د پاك الله كامل حكم منونكي او فرمان وړونكي دي، او بيخي يې خپل ځانونه ورسپارلي دي.

وَأَنْ أَتْلُوَا الْقُرْآنَ فَمَنِ اهْتَدَىٰ فَإِنَّمَا يَهْتَدِي لِنَفْسِهِ وَمَنْ ضَلَّ فَقُلْ إِنَّمَا أَنَا مِنَ الْمُنْذِرِينَ

او (بل مأمور يم) په دې چې ولولم قرآن (پر تاسو، وايې وروم خلقو ته)، پس هر چا چې سمه صافه لاره ومونډله؛ پس بېشكه همدا خبره ده چې سمه صافه لاره يې ومونډله لپاره د ځان (او فائدې خپلې)، او هر څوك چې ګمراه شو؛ پس ووايه (اى محمده ! ده ته) بېشكه همدا خبره ده چې زه له ويروونكيو څخه يم.

تفسير: يعنې زه بالذات هم د الله تعالى بندګي او فرمان برداري كوم، او نورو ته هم د الله تعالى دغه عظيم الشأن قرآن اوروم، او د هدايت سمه صافه لاره خلقو ته ورښيم، پس هر څوك چې لاره يې ومونډله له جهته د متابعت ځما توحيد د الله او نفي د شركاوو ته؛ پس بېشكه همدا خبره ده چې لاره يې ومونډله لپاره د ځان خپل، ځكه چې نفع يې همده ته راجع ده، او هر څوك چې ګمراه شو له جهته د مخالفت ځما؛ پس ووايه ورته چې: بېشكه همدا خبره ده چې زه له ويروونكيو څخه يم، او پر ما غير له پيغام رسولو بل هيڅ نشته، او وبال د ضلال د بل چا پر ما نه لويږي، يعنې ما خپل پند او نصيحت كړى دى، او له دغه تبليغه مې ځان فارغ الذمه ګرځولى دى، كه تاسو نه پوهېږئ، يا ځان پرې نه پوهوئ؛ نو په دغه صورت كې ستاسو نقصان دى، او دغه احكام پخوا له امر د قتال وو.

وَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ سَيُرِيكُمْ آيَاتِهِ فَتَعْرِفُونَهَا ۚ وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ

او ووايه (اى محمده !) چې ټولې ثناوې ستاينې (صفتونه) (خاص) الله ته دي (په دغه نعمت د علم او نبوّت)، ژر به وښيي (الله) تاسې ته دلائل (د قدرت خپل)؛ پس وبه پېژنئ تاسې هغه (دلائل)، او نه دى رب (پالونكى) د تا غافل (بېخبره) له هغو عملونو نه چې كوئ يې تاسې (اى مشركانو نو جزاء به وركړي هر چا ته د ده له عمله سره سمه).

تفسير: يعنې الله تعالى ته په زرهاوو ځلې د حمد او شكر ځاى دى، چې زه يې هادي او مهتدي ګرځولى يم، في الحقيقت د تعريف لايق هم هغه لوى او مقدّس ذات دى، هر چا ته هر هغه ښېګڼې يا كمال چې ور په برخه شوى دى؛

د ده له لطف او مرحمت څخه دی، ژر به وښيي الله تاسې دلائل د قدرت خپل، پس وبه پېژنئ تاسې هغه دلائل، يعنې وروسته له دې نه الله تعالی ستاسې په منځ کې يا د باندې د خپل قدرت هغه نمونې او ځما د صداقت داسې ښکاره دلائل به درښيي؛ چې د هغو په ليدلو سره به تاسې وپوهېږئ چې بېشکه دغه د الله تعالی هغه آيات دي، چې د هغو اطلاع مونږ ته رسول الله صلی الله عليه وسلم راکړې وه.

تمت سورة النمل، ولله الحمدُ والمنة.

سُورَةُ القَصَصِ

«د (القصص) سورت «مکّي» دی، پرته له (۵۲) تر (۵۵) آیتونو پورې، چې «مدني» دي، او له (۸۵) آیت څخه چې په جحفه کې د هجرت په جریان کې نازل شوی دی، (۸۸) آیتونه (۹) رکوع لري، په تلاوت کې (۲۸) او په نزول کې (۴۹) سورت دی، وروسته د «النمل» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

طٰسٓمٓ ﴿۱﴾ تِلْكَ اٰيٰتُ الْكِتٰبِ الْمُبِينِ ﴿۲﴾ نَتْلُوا عَلَيْكَ مِنْ نَبَإِ مُوسٰى وَفِرْعَوْنَ بِالْحَقِّ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿۳﴾

دا (آیتونه د دې سورت) آیتونه د کتاب مبین (ښکاره) دي (چې خیر او برکت یې ښکاره او د حق او د باطل ببلوونکی دی). لولو مونږ پر تا (ای محمده !) له (ځینو) خبرو د موسی او د فرعون په حقه (رښتیا) سره، لپاره د (هغه) قوم چې ایمان راوړي.

تفسیر: یعنې مسلمان خلق دې خپل حال قیاس کړي !(موضح) د ظالمانو په مقابل کې څرنګه چې د موسی علیه السلام په ذریعه الله تعالی بني اسرائیل سره له ضعف او کمزورۍ د فرعونیانو په مقابل کې منصور او مظفر وګرځول؛ همداسې مسلمانانو ته هم اګر که نن په مکې معظمې کې قلیل ـ ضعیف او ناتوانه په نظر راځي، د دوی د بېشمارو زورورو اعداوو په مقابل کې بری او کامیابي ور په برخه کوي.

إِنَّ فِرْعَوْنَ عَلَا فِي الْأَرْضِ وَجَعَلَ أَهْلَهَا شِيَعًا يَسْتَضْعِفُ طَائِفَةً مِنْهُمْ

بېشکه چې فرعون لویي (او تکبّر) غوره کړی وو په ځمکه (د مصر) کې، او ګرځولي یې وو اهل د دغه (مصر) ټولی ټولی، چې ضعیفه (مقهوره) کړي یې وه یوه طائفه له دوی (چې بني اسرائیل وو).

تفسیر: یعنې په مصر کې قبطیان ودان وو، چې د فرعون له قوم څخه وو، او سبطیان هم اوسېدل چې په بني اسرائیلو سره مشهور وو، لیکن فرعون به د ظلم او تکبّر له لارې بني اسرائیلو ته فرصت او موقع نه ورکوله، چې دوی ترقي وکړي، او په هوسایی (راحت) او آرام سره ډډه ولګوي، ګواکې ګرد قبطیان سرداران او آغایان ګرځیدلي وو، او د انبیاوو اولاد بني اسرائیل یې خپل غلامان او نوکران ګرځولي وو، او پر دوی به یې ډېر ذلیل کارونه او سخته بیګاري اجراء کوله، او په هیڅ ډول یې نه پرېښودل چې دوی په مملکت کې قوت او وقعت حاصل کړي.

يُذَبِّحُ أَبْنَاءَهُمْ وَيَسْتَحْيِي نِسَاءَهُمْ

چې وژل به یې ځامن د دوی (چې نسل یې منقطع شي) او ژوندۍ به یې پرېښودې ښځې (جنکیانې) د دوی (خپل خدمت ته).

تفسیر: مفسّرین وایي چې: فرعون یو خوب ولید چې کاهنانو د هغه تعبیر داسې وکړ چې: «د کوم داسې بني اسرائیلي هلک له لاسه به ستا دغه سلطنت تباه او بربادیږي، چې لا تر اوسه نه دی ځېرېدلی»، نو ځکه فرعون د دغې پېښې د

مخې نيولو په قصد دغه د ظلم او حماقت تدبير له خپله ځانه وويست، چې د تل لپاره بني اسرائيليان مغلوب، مقهور او ذليل وساتي، څو په دوی کې داسې کوم قوّت او قدرت پيدا نشي، چې له هغه څخه د بغاوت او شرارت کومه اندېښنه متصوره وي، او داسې امر يې صادر کړ: «وروسته له دې نه هومره بني اسرائيلي هلکان چې پيدا کيږي؛ دوی دې د يوې مخې څخه ووژلی شي !، او په دغه ترتيب دې د راتلونکي مصيبت او خطرې مخه په ښه شان سره ونيوله شي، کله چې قبطيانو ته د سبطيانو د جونو له خوا داسې کومه خطره نشته؛ نو دوی دې ژوندی پرېښودی شي، څو وروسته له پېغلتوبه له هغوی څخه قبطيان د وينځو په شان کار واخلي».

إِنَّهُۥ كَانَ مِنَ ٱلْمُفْسِدِينَ ﴿٤﴾

بېشکه وو دغه (فرعون) له مفسدانو (چې راز راز فسادونه به يې کول).

تفسير: يعنې فرعون خو بالطبع په ځمکه کې خرابي غورځوونکی وو، نو ځکه د داسې لوی ظلم او ستم څخه له سره نه لرځېده، او نه يې زړه خوږېده.

وَنُرِيدُ أَن نَّمُنَّ عَلَى ٱلَّذِينَ ٱسْتُضْعِفُوا۟ فِى ٱلْأَرْضِ وَنَجْعَلَهُمْ أَئِمَّةً وَنَجْعَلَهُمُ ٱلْوَٰرِثِينَ ﴿٥﴾ وَنُمَكِّنَ لَهُمْ فِى ٱلْأَرْضِ

او اراده وکړه مونږ د دې چې منّت احسان کېږدو پر هغو کسانو چې ضعيفان کړی شوي وو په ځمکه (د مصر) کې، او چې وګرځوو مونږ دوی امامان (مقتدايان)، او وګرځوو مونږ دوی وارثان (د ملک د فرعون). او چې قُدرت ورکړو مونږ دوی ته په ځمکه (د مصر او شام) کې.

تفسير: يعنې د دغه ملعون انتظامات خو هغه وو، او ځمونږ اراده داسې وه چې کمزوران زورور کړو، او تېټ مخلوق هسک (اوچت) کړو، او د هغه قوم پر سر د ديني امامت او دنيوي سيادت تاج کېږدو، چې د فرعون او فرعونيانو له لوري ذليل حقير او مريان شوي وو، او له هغو ظالمانو او متکبّرانو څخه هغه ځمکه پاکه او صافه کړو.

وَنُرِىَ فِرْعَوْنَ وَهَٰمَٰنَ

او چې وښيو فرعون او هامان (وزير ته يې).

تفسير: هامان د فرعون وزير او د ده په ظلم، ستم او تيري کې له ده سره شريک، د ده د کار آله او د لاس د يوې همسا په شان وو.

وَجُنُودَهُمَا مِنْهُم مَّا كَانُوا۟ يَحْذَرُونَ ﴿٦﴾

او لښکرو د دغو دواړو ته له دغو (بني اسرائيلو نه) هغه شی چې وو دوی چې ويرېدل (به ترې چې زوال د قوّت او سلطنت د قبطيانو دی).

تفسير: يعنې د هغې خطرې لامله چې دغو قبطيانو د سبطيانو پر زرهاوو معصومو هلکان وژلي وو؛ مونږ اراده وفرمايله چې هم هغه خطره وردمخه کړو، فرعون خپل ګرد امکاني کوښښ او زيار (محنت) پکار واچولو، چې په هيڅ صورت هغه بني اسرائيلی هلک چې د هغه له لاسه د ده سلطنت تباه کيږي؛ مصئون او مأمون پاتې نشي، او فرعون د ده له شره ساتلی وي، مګر کله چې د الله تعالی د ارادې په مقابل کې هيڅ مانع نه شي درېدی؛ نو هم هغه معهود هلک يې د ده په غېږ کې وپاله، او د دوی په وسيله يې وساته، او دغه يې علی رؤوس الأشهاد ثابت او محقق کړ؛ د هر هغه کار او انتظام اراده چې الله تعالی وفرمايي؛ هيڅ يو قوّت او قُدرت د هغه په انسداد کې نه موفّق کيږي.

وَاَوۡحَيۡنَاۤ اِلٰٓى اُمِّ مُوۡسٰٓى اَنۡ اَرۡضِعِيۡهِ ۚ فَاِذَا خِفۡتِ عَلَيۡهِ فَاَلۡقِيۡهِ فِى الۡيَمِّ

او وحي (الهام) وکړ مونږ مور د موسی ته داسې چې ټی ورکوه ته دغه (موسی) ته، نو کله چې وویرېدې ته (په ده)؛ پس وغورځوه دغه (موسی سره له تابوته) په سیند کې.

تفسیر: د موسی علیه السلام مور ته یا الهام وشو، یا یې په خوب کې ولید، یا په بله کومه ذریعه ورمعلومه شوه، څو چې تاته خپل د دې هلک د وژلو ویره او اندېښنه نه وي پیدا شوي؛ په منظم ډول سره یې وپاله !، او ټی ورکوه !، کله چې د وژلو ویره درته پیدا شي؛ نو په یوه صندوق کې یې تابوت کړه، او د نیل په سیند کې یې لاهو کړه، دغه قصه د «طه» په سورت کې هم لیکلې شوې ده.

وَلَا تَخَافِىۡ وَلَا تَحۡزَنِىۡ ۚ اِنَّا رَآدُّوۡهُ اِلَيۡكِ وَجَاعِلُوۡهُ مِنَ الۡمُرۡسَلِيۡنَ ۝

او مه ویرېږه ته (له غرق یې) او مه خفه کېږه ته (له بېلتون یې) ! بېشکه چې مونږ بېرته راوستونکي یو د دغه (موسی) تاته، او (بیا) ګرځوونکي یو د دغه (موسی) له مرسلانو (پیغمبرانو).

تفسیر: یعنې مور ته یې ډاډینه او تسلي ورکړه شوه، چې مه ویرېږه، او بې له کوم تردّد او اندېښنې یې په سیند کې لاهو کړه !، ستا دغه هلک له سره نه ضایع کیږي، او د خپل ځوی د دغه بېلتون څخه هم مه خفه کېږه ! چې مونږ یې ډېر ژر بېرته ستا غېږې ته درولو، او د پاک الله اراده په دې خبره تللې ده، چې له دې نه یو ډېر لوی کار واخلي، او د رسالت په منصب یې افتخار وبخښي، او هیڅ یو قوت او طاقت د الله د ارادې په مخ کې حائل او مانع نشي کېدی، او دغه ګرد موانع به له منځه لرې کیږي، او دغه مقدّس مقصد هرومرو پوره کېدونکی دی، چې د دغه محترم مولود له وجوده سره متعلق دی.

فَالۡتَقَطَهٗۤ اٰلُ فِرۡعَوۡنَ لِيَكُوۡنَ لَهُمۡ عَدُوًّا وَّحَزَنًا ؕ اِنَّ فِرۡعَوۡنَ وَهَامٰنَ وَجُنُوۡدَهُمَا كَانُوۡا خٰطِـئِيۡنَ ۝

پس وموند دغه (او ونیو تابوت د موسی) کورنۍ د فرعون لپاره د دې چې شي دغو (فرعونیانو) ته دښمن او (سبب د) غم، بېشکه چې فرعون او هامان (وزیر یې) او لښکرې د دغو دواړو وو (دا ټول) خطاکاران.

تفسیر: مور یې خپل هلک د لرګیو یوه صندوق کې وغورځوه، او د سیند په اوبو کې یې خوشې کړ، صندوق د اوبو د جریان په متابعت په داسې یوې ویالې کې لاړ چې د فرعون په باغ کې تېرېده، او هلته د مېرمنې آسیې رضي الله تعالی عنها د فرعون ښځې په لاس کې ولوېد، مېرمنې آسیې رضي الله تعالی عنها ته ددغه ښکلي هلک ښکلي صورت ډېر ښه په نظر ورغی، او د ده په وچولي (تندي) کې د نجابت او شرافت آثار وښکاره شول، نو یې د پاللو په غرض راپورته کړ، مګر د دې پورته کولو آخري نتیجه داسې شوه، چې دغه وړوکی لوی شو، او د فرعون او د فرعونیانو سخت مخالف او دښمن ثابت شو، او د دوی په حق کې د روح د سوهان په شان عیان شو، نو ځکه الله تعالی هغوی ته موقع ورکړه چې دی راپورته کړي، لعین فرعون له دې څخه څه خبر وو، د هغه دښمن له وېرې چې زه په زرهاوو معصوم هلکان وژنم، هغه هم دغه هلک دی، چې نن په ډېر ناز او نعمت سره ځمونږ په لاسو د هغه پالنه او روزنه کیږي.

وَقَالَتِ امۡرَاَتُ فِرۡعَوۡنَ قُرَّتُ عَيۡنٍ لِّىۡ وَلَكَ ؕ

او وویل ښځې د فرعون (آسیې چې دغه هلک) یخوالی د سترګو دی ماته او تاته.

تفسير: يعنې څومره ښکلی، ګلالی او په زړه پورې هلک دی، مونږ هلک نه لرو، راځئ ! چې له ده سره خپل فهم غلط کړو، او سترګې پرې رنې او زړونه مو خوښ کړو.

لَا تَقْتُلُوهُ عَسَىٰ أَن يَنفَعَنَا أَوْ نَتَّخِذَهُ وَلَدًا

مه وژنئ دغه (هلک) ښايي چې نفع به راورسوي مونږ ته، يا به ونيسو دی ځوی.

تفسير: يعنې کله چې لوی شي؛ ځمونږ په کار به راشي، او که مو مناسب وګڼلۀ؛ نو خپل متبني به يې وګرځوو.

وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ۝٩

حال دا چې دوی نه پوهيدل (پر دغه سبب د هلاک د فرعونيانو).

تفسير: يعنې له دې نه خو نه وو خبر؛ کله چې دی لوی شي نو څه څه کارونه به وکړي؟ آيا دغه خبره خو ضروري نه ده، چې همدغه هلک به هم هغه ځمونږ معهود دښمن وي، چې مونږ ترې اندېښنه لرو، بيا چې يې کله مونږ وپالو، نو دی به څرنګه ځمونږ په خلاف څه اقدام وکړي؟، دوی له دې نه نه وو خبر چې دغه هلک به له هغه لوی ذات سره زياته دوستي کوي، چې د ګرد جهان رب او پالونکی دی، او کله چې تاسې د هغه ربّ العالمين دښمنان يئ؛ نو ځکه دی به مجبور وي چې د هغه حقيقي رب العالمين په حکم ستاسې سره مخالفت وکړي.

وَأَصْبَحَ فُؤَادُ أُمِّ مُوسَىٰ فَارِغًا إِن كَادَتْ لَتُبْدِي بِهِ لَوْلَا أَن رَّبَطْنَا عَلَىٰ قَلْبِهَا لِتَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ۝١٠

او سبا ته وګرځېد زړه د مور د موسی تش له صبره قراره (او له نورو افکارو پرته ـ علاوه د غمه د موسی)، بېشکه چې نژدې وه چې اظهار وکړي په دغه (موسی سره چې ځوی مې دی) که چېرې نه وی محکم کړی مونږ (صبر او ثبات) پر زړه د دې، چې شي دا له باور کوونکيو (په وعده د الله سره).

تفسير: اګر که د موسی عليه السلام مور د موسی عليه السلام تابوت په سيند کې لاهو کړ، مګر د موروالي لورينې او د موروالي مينې کله دې ته اجازه ورکوله او آرامه به يې پرېښوده، چې د موسی عليه السلام له حاله او له يادې غافله پاتې شي، نو شپه او ورځ به د موسی عليه السلام فکر او ذکر له دې سره مل وو، او له زړه څخه يې صبر او قرار فرار کړی وو، اونژدې وو چې د ضبط او صبر تار ترې وشليږي، او په عمومي ډول سره د ژړا او انګولا په ضمن کې دغه خبره ترې څرګنده شي، چې زه هغه کمبخته مور يم چې خپل ځوی مې په خپل لاس په سيند کې غورځولی دی، که چا موندلی وي يا يې پته ور معلومه وي؛ نو راته ودې وايي، مګر د الله تعالی دغه الهام ﴿إِنَّا رَادُّوهُ إِلَيْكِ وَجَاعِلُوهُ مِنَ الْمُرْسَلِينَ﴾ به ورته ډاډينه او تسلي ورکوله، نو دغه د الله تعالی کار وو چې د دې زړه ته صبر، ثبات، او تسکين ور په برخه کړي، څو د الله تعالی اسرار پخوا له وخته افشاء او اظهار نه شي، او لږ څه مدّت وروسته پخپله د موسی عليه السلام مور ته عين اليقين حاصل شي، چې د الله تعالی دغه وعده هرومرو پوره کېدونکې ده.

وَقَالَتْ لِأُخْتِهِ قُصِّيهِ فَبَصُرَتْ بِهِ عَن جُنُبٍ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ۝١١

او ويل (مور د موسی) خور د دغه (موسی) ته چې څه برابره ورور پسې دې (او خبر يې راوړه)، پس کتل به يې دغه (موسی) ته له لرې ځايه (لکه پردی) حال دا چې دغه (فرعونيان) نه پوهيدل (په دغه خورولی او جاسوسۍ د دې).

تفسير: يعنې کله چې د فرعون په حرم سرای کې هغه صندوق خلاص او دغه هلک په کې وموندل شو، او په ګرده دنيا کې يې آوازه (انګازه) ګډه او شهرت يې وموند، د موسی عليه السلام مور خپلې لور د موسی عليه السلام خور ته لا له پخوا څخه حکم ورکړی وو، چې ته دې د خپل ورور په سراغ او پته لګولو پسې تل لګيا اوسه !، او له لرې په پټه سره د هغه حال او احوال ځان ته معلوم کړه ! چې چېرې پيدا کيږي؟ او څه ما جرا پرې تيريږي؟ کله چې دغه جينۍ پوهه او هوښياره وه، د هغه شهرت او انګاځې په اثر يې ژر ځان برابر هم هغه ځای ته ورسوه، چې پر هغه له سينده موندلي هلک باندې لوی ازدحام او بيروبار جوړ شوی وو، او هلته لکه يوه بې تعلقه اجنبيه لرې ودرېده، او هيڅ څوک په دې ونه پوهېدل چې دا د دغه هلک خور ده.

وَحَرَّمْنَا عَلَيْهِ الْمَرَاضِعَ مِنْ قَبْلُ فَقَالَتْ هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَىٰ أَهْلِ بَيْتٍ يَكْفُلُونَهُ لَكُمْ وَهُمْ لَهُ نَاصِحُونَ ﴿١٢﴾

او حرام (منع) کړي وه مونږ پر دغه (موسی تې رودل د) دايګانو له پخوا (د ښېرته ورتلو مور خپلې ته)، نو ويل (خور د موسی) آيا خبر کړم زه تاسې پر اهل د (داسې) کاله باندې چې واخلي وساتي دا (هلک) تاسې ته، او دوی به ده ته له خير غوښتونکيو وي.

تفسير: يعنې د فرعون ښځې ملعون فرعون هم د دغه هلک په پالنه او ساتنه راضي کړ، دلته د تې ورکوونکيو فکر ورپيدا شو، او ډېرې دايګانې يې طلب کړې، مګر الله تعالى لا له پخوا څخه د موسی عليه السلام شونډې کلکې ترلې وې، چې پرته (علاوه) د خپلې مور له تې څخه د بل چا تې په خوله ونه نيسي، نو سخت تشويش ور پيدا شو، چې داسې يوه مرضعه له کومه ځايه راپيدا کړه شي، چې دغه هلک يې تې وروي؟ ولې چې موسی عليه السلام به مطلقًا د هيڅ يوې مرضعې تي ته خپل مخ نه آړاوه، فرعوني خدم او حشم په همدغه فکر او اندېښنه کې وو چې د موسی عليه السلام خور وويل چې: «زه د داسې يوې کورنۍ معرفي تاسې ته کولی شم، چې ډېره پاکه او صافه ده، او ممکن دي چې دغه هلک د هغې کورنۍ د کومې ښځې تې وروي، او تر هغه ځای پورې چې زه معلومات لرم؛ هغوی به په ډېرې لورينې (مهربانۍ) او خير غوښتنې سره د دغه هلک روزنه او پالنه کوي، ځکه چې هغه کورنۍ ډېره شريفه او نجيبه ده، او علاوه پر هغه د باچاهۍ له کوره د انعام او اکرام لوی توقّعات هغوی لا په دې اړوي چې پر دغه هلک ښه توجه او فهم ولري».

بالنتيجه د همدې جينۍ په مشوره د موسی عليه السلام مور وغوښتله شوه، په مجرد د دې چې د خپلې مور بوی پر موسی عليه السلام ولګېده؛ په ډېره مينه او محبت سره يې خپل ځان د مور په تي پورې ونښلوه، او په غږ کهار سره يې په تي رودلو شروع وکړه، فرعوني کورنۍ ته د دغې ښځې پيدا کېدل ډېر غنيمت معلوم شول، چې بالآخر هغه هلک د يوې مرضعې يعنې د خپلې مور تي سره پخلا شو، او شودې يې روي، په دغه ټول سره خوښ او خوشال شول.

فَرَدَدْنَاهُ إِلَىٰ أُمِّهِ كَيْ تَقَرَّ عَيْنُهَا وَلَا تَحْزَنَ وَلِتَعْلَمَ أَنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ

پس ښېرته راوست مونږ دغه (موسی) مور خپلې ته لپاره د دې چې يخې (او رنې) شي سترګې د دې (په ښېرته رسېدو د موسی)، او چې نشي غمجنه (په بېلتون يې)، او لپاره د دې چې وپوهيږي (په عين اليقين هم) په دې چې بېشکه وعده د الله حقه ده.

تفسير: يعنې په ﴿إِنَّا رَادُّوهُ إِلَيْكِ وَجَاعِلُوهُ مِنَ الْمُرْسَلِينَ﴾ کې دوه وعدې ورسره شوې وې، يوه خو هم هغه وعده وه چې مور يې پخپلو سترګو وليده چې په څه يو حيرانوونکي طريقه پوره او تر سره شوه، او د دويمې وعدې د پوره کېدولو لپاره ورته قياس موقع پيدا شوه، چې بېشکه هغه هم په خپل وخت او نېټه پوره کېدونکې ده.

وَلٰكِنَّ اَكۡثَرَهُمۡ لَا يَعۡلَمُوۡنَ ﴿۱۳﴾

وليکن اکثر د دوی نه پوهيږي (پرې چې حقه ده).

تفسير: يعنې د الله تعالى وعده هرومرو رسېدونکې او واقع کېدونکې ده، هو ! په منځ کې ډېر خنډونه او موانع پېښيږي، چې د هغو په نسبت ډېر ضعيف الاعتقاد کسان متردّد او مشتبه کيږي، (موضح).

وَلَمَّا بَلَغَ اَشُدَّهٗۤ وَاسۡتَوٰۤى اٰتَيۡنٰهُ حُكۡمًا وَّعِلۡمًا ؕ وَكَذٰلِكَ نَجۡزِى الۡمُحۡسِنِيۡنَ ﴿۱۴﴾

او کله چې ورسېد (موسى) زور (قوّت د ځوانۍ خپلې) ته، او برابر شو (په عقل)؛ نو ورکړ مونږ ده ته حکمت (نبوّت) او علم (پوهه)، او همداسې (مهرباني چې وکړه مونږ په موسى او مور يې؛) جزاء ورکوو مونږ نيکي کوونکو ته.

تفسير: يعنې کله چې موسى عليه السلام د خپل رُشد او ځلميتوب وخت ته ورسېد؛ نو مونږ ده ته ډېرې د حکمت خبرې وروښودې، او خصوصي علم او فهم او پوهه مو ورکړه، ځکه چې دى د هلکتوبه صالح او نېک عمل وو، نو داسې پوهو او قابلو خلقو سره ځمونږ لطف او مرحمت همداسې مبذول کيږي.

وَدَخَلَ الۡمَدِيۡنَةَ عَلٰى حِيۡنِ غَفۡلَةٍ مِّنۡ اَهۡلِهَا فَوَجَدَ فِيۡهَا رَجُلَيۡنِ يَقۡتَتِلٰنِ ۟ هٰذَا مِنۡ شِيۡعَتِهٖ وَهٰذَا مِنۡ عَدُوِّهٖ ۚ فَاسۡتَغَاثَهُ الَّذِىۡ مِنۡ شِيۡعَتِهٖ عَلَى الَّذِىۡ مِنۡ عَدُوِّهٖ ۙ فَوَكَزَهٗ مُوۡسٰى فَقَضٰى عَلَيۡهِ ۙ قَالَ هٰذَا مِنۡ عَمَلِ الشَّيۡطٰنِ ؕ اِنَّهٗ عَدُوٌّ مُّضِلٌّ مُّبِيۡنٌ ﴿۱۵﴾ قَالَ رَبِّ اِنِّىۡ ظَلَمۡتُ نَفۡسِىۡ فَاغۡفِرۡ لِىۡ فَغَفَرَ لَهٗ ؕ اِنَّهٗ هُوَ الۡغَفُوۡرُ الرَّحِيۡمُ ﴿۱۶﴾

او ننوت (موسى) ښار (د مصر) ته په وخت د غفلت د اهل د هغه کې (د غرمې په وخت کې چې ويده وو)، پس ويې موندل په دغه ښار کې دوه سړي چې جګړه يې سره کوله، دغه يو (سبطي) له تابعانو د دغه (موسى وو)، او هغه (بل قبطي) له دښمنانو د دغه (موسى) وو، پس مرسته (مدد) وغوښته دغه (سبطي) چې له تابعانو د دغه (موسى) وو پر هغه (قبطي) چې له دښمنانو د ده وو، پس په سوک وواهه هغه (قبطي) لره موسى؛ پس قضاء وکړه (الله) په دغه قبطي (چې مړ يې کړ په سوک د موسى سره، کله چې د وژلو قصد يې نه وو کړى، او نه وو مأمور په قتل د هغه؛ نو ځکه) وويل (موسى) چې: دغه کار له عمله د شيطان دى، بېشکه چې دغه (شيطان) دښمن دى (د انسانانو) لغزوونکى دى ښکاره. وويل (موسى) اى ربه ځما ! بېشکه زه چې يم ظلم مې کړى دى په نفس خپل (په قتل د دغه قبطي سره)، پس مغفرت وکړه ماته (د دغې ګناه ځما)، پس مغفرت وکړ (الله) دغه (موسى) ته، بېشکه چې (الله) همدى دى خامخا ښه بخښونکى د (خطياتو) ډېر رحم کوونکى دى.

تفسير: موسى عليه السلام وروسته له ځلميتوبه يوه ورځ په داسې وخت کې ښار ته ورسېده چې خلق غافل ويده وو، ښايي چې يا به د شپې يا به د غرمې وخت وو، موسى عليه السلام چې کله ځلمى شو؛ د فرعون له قوم او د دوى د ظلم او کفر له سببه بېزاره وو، او تل به يې له بني اسرائيلو سره ناسته او ولاړه درلوده، د ده د مور کور د ښاره د باندې وو، موسى عليه السلام به کله کله هلته ورته، او کله به د فرعون کره هم ورته، د فرعون قوم (قبط) د ده سره هم عداوت او دښمني درلوده، او داسې به يې د ده په نسبت ويل چې: دى ذاتًا د غير قوم يو ځلمى دى، نه چې د زور او قوّت خاوند

شي، موسی علیه السلام یوه ورځ ولید چې دوو سړیو پخپلو منځو کې جنګ سره کوو، چې یو یې سبطي (اسرائیلي) او هغه بل یې قبطي وو، کله چې اسرائیلي موسی علیه السلام ولید؛ ورنارې یې کړې چې: «راشه د دغه قبطي له لاسه مې خلاص کړه»، موسی علیه السلام تش تهدید او ویرولو لپاره د یوه سوک ګزار پرې وکړ، څرنګه چې موسی علیه السلام ډېر یو قوي ځلمی وو؛ په هم هغه سوک سره یې دغه قبطي پر ځمکه ونښلوه، حال دا چې پخپله موسی ته دا نه وه معلومه چې ځما په یوه سوک به داسې یو قوي سړی یو په یو مري، نو ډېر زیات خفه شو، چې ولې بلا قصده وینه را په غاړه شوه.

له بل طرفه د دغه بلا اراده قتل په اثر دغه فکر او اندېښنه تولیده کېده، چې له ګوند (ډلې) او ګوند بازۍ (ډله بازۍ) اور یو ځلي بل او د نورو مصائبو او فتنو ابواب ونه پرانستل شي، نو ځکه موسی علیه السلام له خپل عمل څخه سخت نادم او متأثر شو، او داسې وپوهېد چې د ده په دغه عمل کې تر یوې درجې پورې د شیطان مداخله هم شته، د انبیاوو علیهم السلام ضمیر او فطرت داسې پاک او صاف او د هغوی استعداد دومره اعلی وي، چې پخوا د نبوّت له موندلو څخه دوی د خپلو اعمالو د یوې یوې ذرې محاسبه په ډېر تدقیق کوي، او په ډېر لږ شوییدلو یا اجتهادي خطا د پاک الله له درباره په عجز او نیاز او ژړا معافي غواړي، او تر توبه کوي، لکه چې موسی علیه السلام هم د دغې خپلې خطا معافي وغوښته، او پر دغه خپل تقصیر یې اعتراف وکړ، چې د الله تعالی له طرفه وروښلی هم شو.

قَالَ رَبِّ بِمَآ أَنۡعَمۡتَ عَلَيَّ فَلَنۡ أَكُونَ ظَهِيرٗا لِّلۡمُجۡرِمِينَ ١٧

وویل (موسی) ای ربه ځما ! په حق د انعام فضل ستا پر ما (وساته ما) پس چې له سره هیڅېرې نشم مددګار لپاره د ګناهګارانو.

تفسیر: یعنې کله چې تا ماته پخپل فضل او کرم د عفوې بشارت رامرحمت کړ، او عزّت، راحت، قدرت او قوت دې راعطا کړ، نو زه د دې د شکریې لامله به له سره د مجرمانو او ګناهګارانو حامي او مرستندوی نه کېږم، ممکن دي چې موسی علیه السلام ته د دغه مستغیث اسرائیلي څه تقصیر هم معلوم شوی وي، او همدغه ته به یې مجرم ویلی وي، یا به یې له مجرمانو څخه کفّار او ظالم خلق مراد وي، یعنې زه ستا دغه راکړې قوّتونه به وروسته له دې نه له سره د دغو خلقو په نصرت او حمایت کې نه لګوم، یا به له مجرمینو څخه شیاطین مراد وي، چې زه به هیڅکله د دوی د جمعیت حمایت نه کوم، څو هغوی ځما په زړه کې دغسې وسوسې واچوي، او دغسې کارونو ته مې ولمسوي، چې وروسته له هغه زه په ندامت او حسرت کې اخته شم، یا به یې هغه اسرائیلي ته د دې لامله مجرم ویلی وي چې هغه د دغه جرم د وقوع سبب ګرځېدلی وو، والله أعلم.

فَأَصۡبَحَ فِي ٱلۡمَدِينَةِ خَآئِفٗا يَتَرَقَّبُ

بیا سبا پاڅېد (موسی) په دغه ښار کې په داسې حال کې چې ویرېدونکی وو (پر ځان خپل) چې انتظار به یې کوو (مدد د رب خپل ته، یا لاره یې کتله د نجات خپل).

تفسیر: یعنې موسی علیه السلام انتظار کوي، او لاړې ته ګوري چې د دغه مقتول وارثانو به خپله دعوی فرعون ته وړاندې کړي وي، ولید شي چې پر چا دغه جرم اوړي؟ او له ما سره څه سلوک کوي؟.

فَإِذَا ٱلَّذِي ٱسۡتَنصَرَهُۥ بِٱلۡأَمۡسِ يَسۡتَصۡرِخُهُۥۖ قَالَ لَهُۥ مُوسَىٰٓ إِنَّكَ لَغَوِيّٞ مُّبِينٞ ١٨

پس ناڅاپه هغه (اسرائیلي) چې نصرت مدد یې غوښتی وو له دغه (موسی) څخه پرون، اوس بیا ناړې وهي دغه (موسی ته او مرسته ـ مدد ترې غواړي پر بل قبطي باندې)، پس وویل موسی هغه

(اسرائيلي) ته چې: بېشکه ته خامخا بې لارې يې ښکاره (چې پرون دې هغه قبطي راباندې مړ کړ، او اوس بيا راته ناري وهي).

تفسير: يعنې هم هغه اسرائيلي نن له بل کوم سړي سره جنګېده، او لاس يې پرې اچولی وو، نو موسی عليه السلام داسې ورته وويل چې: ته هره ورځ له ظالمانو سره نښلې، او غواړې چې ما هم له هغوی سره په جنګ واچوې، لنډه يې دا چې موسی عليه السلام ورته ورغی لپاره د امداد.

فَلَمَّآ اَنْ اَرَادَ اَنْ يَّبْطِشَ بِالَّذِيْ هُوَ عَدُوٌّ لَّهُمَا ۙ قَالَ يٰمُوْسٰٓى اَتُرِيْدُ اَنْ تَقْتُلَنِيْ كَمَا قَتَلْتَ نَفْسًۢا بِالْاَمْسِ ۚ اِنْ تُرِيْدُ اِلَّآ اَنْ تَكُوْنَ جَبَّارًا فِي الْاَرْضِ وَمَا تُرِيْدُ اَنْ تَكُوْنَ مِنَ الْمُصْلِحِيْنَ ﴿۱۹﴾

پس کله چې اراده وکړه (موسی) چې ونيسي هغه (قبطي) چې وو دښمن د دغو دواړو (يعنې موسی او د دغه اسرائيلي حال دا چې موسی هغه اسرائيلي ته په قهر شوی هم وو، نو) ويې ويل: ای موسی ! آيا اراده لرې د دې چې ووژنې ته (نن) ما لکه چې وژلی دې وو يو نفس (د قبطي) پرون، اراده نه لرې ته (د هيڅ شي) مګر د دې چې شې (ای موسی) زورور په ځمکه (د مصر) کې او اراده نه لرې چې شې ته له اصلاح کوونکيو څخه.

تفسير: يعنې موسی عليه السلام غوښت چې پر هغه ظالم قبطي لاس واچوي، او دغه مظلوم سبطي (اسرائيلي) ترې خلاص کړي، خو سبطي په دې ګمان له موسی عليه السلام څخه وويرېد، کله چې ده راته «غويّ مبين» ويلي دي؛ نو نه چې اوس مې ووژني، ځکه چې دغه سبطي داسې وپوهېد؛ هم هغسې چې په خوله او خبرو سره ماته په غوسه او قهر دی، نو هرومرو لاس يې هم پر ما پورته کېږي، هغه پرونی وينه چې تر نن پورې پټه وه، او څوک پرې نه وو خبر چې د هغه قاتل څوک دی؟؛ سبطي ښکاره کړه، کله چې دغه قبطي د هغه سبطي دا خبرې واورېدې؛ نو پوه شو چې هغه قبطي هم دغه موسی وژلی دی، نو ورغی او فرعون يې خبر کړ، او فرعونيانو هم د موسی عليه السلام د وژلو اراده وکړه.

وَجَآءَ رَجُلٌ مِّنْ اَقْصَا الْمَدِيْنَةِ يَسْعٰى ۚ قَالَ يٰمُوْسٰٓى اِنَّ الْمَلَاَ يَاْتَمِرُوْنَ بِكَ لِيَقْتُلُوْكَ فَاخْرُجْ اِنِّيْ لَكَ مِنَ النّٰصِحِيْنَ ﴿۲۰﴾

او راغی يو سړی له آخره د ښاره په دې حال چې رامنډې يې وهلې ويې ويل: ای موسی ! بېشکه چې مشران مشورې کوي په حق ستا کې لپاره د دې چې ووژني تا (په قصاص د هغه قبطي)، پس ووځه ته (له مصره) بېشکه زه يم تاته له نصيحت کوونکيو (خير غوښتونکيو) نه.

تفسير: يعنې د دغه قتل خبر فرعون ته رسېدلی دی، او هلته سره جرګې او مشورې کوي، چې د غير قوم د يوه ځلمي جرأت تر دغې اندازې پورې رسېدلی دی، چې د شاهي قوم او د سرکاري ملازمانو د يوه فرد قتل ته اقدام کوي، د حکومت ملازمان پر موسی عليه السلام پسې په سرعت وځغلول شول، چې ژر يې پيدا او بندي او په قتل يې ورسوي، له هغه مجمع څخه د يوه نېک سړي په زړه کې پاک الله دغه خبره واچوله څو هغه په تلوار او ديوې لنډې لارې څخه په ځغاسته موسی عليه السلام ته خپل ځان ورسوي، او دی له دغه ماجرا څخه باخبره او داسې يوه مشوره ورته ورکړي، چې ښايي ته همدا اوس له ښاره ووځې !.

فَخَرَجَ مِنْهَا خَآئِفًا يَّتَرَقَّبُ قَالَ رَبِّ نَجِّنِيْ مِنَ الْقَوْمِ الظّٰلِمِيْنَ ﴿٢١﴾ وَلَمَّا تَوَجَّهَ تِلْقَآءَ مَدْيَنَ قَالَ عَسٰى رَبِّيْٓ اَنْ يَّهْدِيَنِيْ سَوَآءَ السَّبِيْلِ ﴿٢٢﴾

پس ووت موسی له دغه مصر څخه په دې حال کې چې ویریدونکی وو، کتل به یې (هر طرف ته چې څوک راپسې رانشي)، وویل (موسی) ای ربه ځما ! نجات راکړه ته ماته له قومه ظالمانو (چې فرعون او تابعان یې دي). او کله چې متوجّه شو (موسی) په طرف د مدین؛ ویې ویل: امید دی له رب ځما څخه د دې چې وښیي ماته سمه لاره.

تفسیر: موسی علیه السلام له مصر څخه د هجرت په قصد لاړ شو، لیکن هیڅ یوه لاره او طرف ورته نه وو معلوم، نو له پاک الله څخه یې سوال وکړ چې: په سمه لاره مې برابر کړه !، نو ځکه دی د (مدین) په لویه لاره برابر شو، او په خیر او سلامتی سره یې هلته ورسوه، او په مدین کې یې داسې د امن او اطمینان ژوندون ور په برخه کړ، چې په کې ښه مأنوس او متأهل شو، یواځې هم دغومره نه بلکه تر ډېر لرې پورې یې نورې لار ښوونې هم ورته وکړې، او په سمه صافه لاره یې رهي (روان) کړ.

وَلَمَّا وَرَدَ مَآءَ مَدْيَنَ وَجَدَ عَلَيْهِ اُمَّةً مِّنَ النَّاسِ يَسْقُوْنَ ۖ وَوَجَدَ مِنْ دُوْنِهِمُ امْرَاَتَيْنِ تَذُوْدٰنِ ۚ قَالَ مَا خَطْبُكُمَا ۖ قَالَتَا لَا نَسْقِيْ حَتّٰى يُصْدِرَ الرِّعَآءُ ۖ وَاَبُوْنَا شَيْخٌ كَبِيْرٌ ﴿٢٣﴾

او کله چې ورسېد (موسی) اوبو د مدین ته؛ نو ویې موندله پر هغه (کوهي) یوه ډله له خلقو چې اوبه یې ورکولی (مواشیو خپلو ته)، او ویې موندلې راپېرته له دوی څخه دوه ښځې چې رامنع کولې به یې ګډې خپلې (له اوبو نه)، نو وویل (موسی دغو ښځو ته) چې: څه دی حال ستاسې (چې منع کوئ له اوبو ګډې خپلې)؟ وویل هغو (دواړو) چې: اوبه نه ورکوو مونږ (ګډو خپلو ته) څو بېرته لاړ شي (دغه) شپانه، او پلار ځمونږ زوړ (د ډېرو کلونو سړی) دی (چې کار یې له لاسه نه کیږي).

تفسیر: مدین له مصر څخه د اتو یا لسو ورځو لرې مسافه کې پروت دی، کله چې دی هلته ورسېد؛ وږی تږی وو، ویې لیده چې خلق پر کوهي راټول دي، او خپل مواشي اوبه کوي، او دوه داسې ښځې یې هم هلته ولیدې چې دغو دواړو خپلې ګډې لرې ایساروي کړي دي، او په شرم او حیاء سره لرې ولاړې وې، په دوی کې دومره یو زور او قوّت نه وو، چې هغه مجمع له خپلې مخې څخه لرې کړي، یا بالذات هغه لویه درنه بوکه له اوبو څخه ډکه او له کوهي څخه یې راوکاږي، او ممکن وو چې دوی به خپلو ګډو ته داسې اوبه ورځښولې، چې له نورو څخه وروسته پاتې کېدې، نو موسی علیه السلام له دوی نه د انتظار علّت استفسار کړ، هغوی وویل چې: مونږ له ګردو څخه وروسته خپلو مواشیو ته اوبه ورکوو، ځکه که ځمونږ پلار ځلمی او قوي وی؛ نو مونږ به ولې راتلو، او هغه به پخپله راته، او له دغو خلقو سره به یې خپله معامله خلاصوله.

فَسَقٰى لَهُمَا ثُمَّ تَوَلّٰٓى اِلَى الظِّلِّ فَقَالَ رَبِّ اِنِّيْ لِمَآ اَنْزَلْتَ اِلَيَّ مِنْ خَيْرٍ فَقِيْرٌ ﴿٢٤﴾

پس اوبه کړه (موسی رمه) د دغو دواړو بیا یې شا وګرځوله (ښځو ته او لاړ شو) سیوري ته، نو ویې ویل: ای ربه ځما ! بېشکه زه هر هغه ځیز ته چې ولېږې ته ماته له خیره فقیر (محتاج) یم.

تفسیر: یعني ای الله ! زه د خپل هیڅ عمل اجرت له مخلوقه نه غواړم، هو ! که ستا له طرفه کومه ښېګڼه (فائده) راورسیږي؛ زه هغې ته تل محتاج یم، (موضح القرآن) لیکي: «ښځو دی وپېژاند چې دغه سړی د لارې مسافر او

په سیورو کې کیناستونکی پردیسي دی، او له لرې څخه وړی تړی راغلی دی، لاړلې او خپل پلار ته یې دغه ګرد احوال بیان کړل».

فَجَآءَتْهُ إِحْدٰىهُمَا تَمْشِي عَلَى اسْتِحْيَآءٍ ۖ قَالَتْ إِنَّ أَبِي يَدْعُوكَ لِيَجْزِيَكَ أَجْرَ مَا سَقَيْتَ لَنَا ۚ

پس راغله دغه (موسی) ته یوه له دواړو چې تګ یې کاوه په (طریقه د) حیاء سره، نو وویل (دې موسی ته) چې: بېشکه پلار ځما بولي تا لپاره د دې چې درکړي تاته اجر حق د اوبو کولو ستا (ګلهو) ځمونږ ته.

تفسیر: دغه جینې داسې راتله لکه چې د شریفې او عفیفې او پاکې ښځې عادت او قاعده وي، وایي چې: دې له ډېره شرمه او حیاء خپل مخ په ټکري (څادر) بیخي پېچلی (نغاړلی) وو، او خبرې به یې کولې، موسی علیه السلام د الله تعالی څخه د خیر طالب وو، چې یې له خپله فضله په غیر متوقعه ډول سره ورولېږه، نو ولې به یې نه مانه، پاڅېد او له هغې ښځې سره د هغې د پلار په لوري روان شو، وایي چې د تللو په وخت کې یې دغې جینې ته وویل چې: «ته ځما په مخکې مه درومه ! او راپسې راځه، نه چې پر پردې ښځې عمدًا ځما نظر ولویږي»، لکه چې موسی علیه السلام د مخه شو، او هغه جینې ورپسې تله، او په خبرو سره یې ورته د لارې ښوونه کوله، تر څو یې خپل پلاره ته راوست.

فَلَمَّا جَآءَهُ وَقَصَّ عَلَيْهِ الْقَصَصَ قَالَ لَا تَخَفْ ۖ نَجَوْتَ مِنَ الْقَوْمِ الظّٰلِمِينَ ﴿٢٥﴾

پس کله چې راغی (موسی) دغه (د جینکو پلار) ته، او بیان یې کړه پر دغه قصه خپله؛ وویل (د جینکو پلار موسی ته) مه ویرېږه ! نجات دې وموند له قومه ظالمانو (فرعونیانو) نه.

تفسیر: موسی علیه السلام خپله ټوله قصه د جینکو پلار ته واوروله، او هغه ده ته ډاډینه او تسلي ورکړه، او ویې فرمایل چې: ته اوس د ظالم قوم د منګولو څخه خلاص شوی، وروسته له دې نه دوی ان شاء الله تاته هیڅ ضرر نشي رسولی، ځکه چې مدین د فرعون د سلطنت له حدوده خارج وو.

قَالَتْ إِحْدٰىهُمَا يَا أَبَتِ اسْتَأْجِرْهُ ۖ إِنَّ خَيْرَ مَنِ اسْتَأْجَرْتَ الْقَوِيُّ الْأَمِينُ ﴿٢٦﴾

وویل یوې له دغو دواړو: ای پلاره ځما ! مزدور ونیسه دی (لپاره د مېږو ـ ګلهو څرولو)، بېشکه چې غوره د هر هغه چا چې مزدور یې نیسې؛ هغه څوک دی چې قوتناک او امانتګر وي.

تفسیر: یعنې په موسی علیه السلام کې دواړه صفات موجود دي، زورور دی چې یواځې لویه تیږه (ګټه) یې د کوهي له سره لرې کړه، چې هغه به په څو تنو لرې کېده، په ډېر قوّت او مېړانه (بهادرۍ) سره یې اوبه وویستلې، اوځمونږ رمه یې په لږ وخت کې اوبه کړه، او ګرده د اوبو ویستونکي مجمع یې سره لرې کړه، او امانت دار دی، چې هیڅ طمع او توقّع نه لري، او ډېر عفیف او یو شریف ځلمی دی، تر دې چې په لاره کې هم له ما ځنې پر مخ ته، چې پر ما یې له سره نظر ونه لګیږي.

قَالَ إِنِّي أُرِيدُ أَنْ أُنْكِحَكَ إِحْدَى ابْنَتَيَّ هَاتَيْنِ عَلٰى أَنْ تَأْجُرَنِي ثَمٰنِيَ حِجَجٍ ۖ فَإِنْ أَتْمَمْتَ عَشْرًا فَمِنْ عِنْدِكَ ۖ وَمَا أُرِيدُ أَنْ أَشُقَّ عَلَيْكَ ۚ سَتَجِدُنِي إِنْ شَآءَ اللَّهُ مِنَ الصّٰلِحِينَ ﴿٢٧﴾

وویل (پلار د جینکو موسی ته) بېشکه زه اراده لرم د دې چې په نکاح درکړم تاته یوه له دغو لونو خپلو چې دا دي؛ په دې چې مزدوري وکړې ته ځما لپاره اته کاله، پس که پوره کړه تا لس

کاله؛ نو هغه به ستا له طرفه (له ما سره احسان) وي، او نه لرم زه اراده د دې چې مشقّت واچوم پر تا (په اشتراط د لسو کلونو)، ژر به وموميې ته ما که اراده وفرمايي الله له صالحانو نېکانو (وفا کوونکيو په وعده).

تفسير: ښايي همدغه خدمت د ده د جينې مهر وي.

﴿فَإِنْ أَتْمَمْتَ عَشْرًا فَمِنْ عِنْدِكَ﴾ - «پس که پوره کړه تا لس کاله؛ نو هغه به ستا له طرفه له ما سره احسان وي»، يعنې اقلاً اته کاله به ځما په خدماتو کې هرومرو مصروفيږي، که دوه کاله نور دې هم خدمت وکړ؛ نو هغه ستا تبرّع ده، او زه خو کوم سخت خدمت له تا ځخه نه اخلم، ته به له ما سره اوسېږې، ان شاء الله پخپله به په تجربه درڅرګنده شي، چې زه بد طينته سړی نه يم، بلکه د الله تعالى په فضل او کرم سره د نېک بختانو ځخه يم، ته به ځما په صحبت کې نه خفه کېږې، بلکه د طبيعت د مناسبت لامله به مؤانست درحاصل شي.

قَالَ ذَٰلِكَ بَيْنِي وَبَيْنَكَ ۖ أَيَّمَا الْأَجَلَيْنِ قَضَيْتُ فَلَا عُدْوَانَ عَلَيَّ ۖ وَاللَّهُ عَلَىٰ مَا نَقُولُ وَكِيلٌ ﴿٢٨﴾

وويل (موسى پلار د جينکو ته) چې همدا (عهد مقرر شو) په منځ ځما او ستا کې، چې هره يوه له دې دواړو نېټو چې پوره کړه ما؛ پس نه به وي زيادت پر ما، او الله پر دغه چې وايو (يې مونږ يعنې زه او ته وکيل) ساتونکی شاهد دی.

تفسير: يعنې زه مختار او خپلواک يم، چې اته کاله درسره پاتې کېږم، که لس کاله، په هر حال دا معاهده چې اوس ترلې شوې ده؛ د الله په اعتماد ځما خوښه او منظوره ده، زه پاک الله پر دغه معاهده شاهدوم، او دغه معامله ختم کوم، په احاديثو کې راغلي دي چې موسى هم دغه اوږد مدّت (لس کاله) پوره کړ.

فَلَمَّا قَضَىٰ مُوسَى الْأَجَلَ وَسَارَ بِأَهْلِهِ آنَسَ مِن جَانِبِ الطُّورِ نَارًا ۖ قَالَ لِأَهْلِهِ امْكُثُوا إِنِّي آنَسْتُ نَارًا لَّعَلِّي آتِيكُم مِّنْهَا بِخَبَرٍ أَوْ جَذْوَةٍ مِّنَ النَّارِ لَعَلَّكُمْ تَصْطَلُونَ ﴿٢٩﴾ فَلَمَّا أَتَاهَا نُودِيَ مِن شَاطِئِ الْوَادِ الْأَيْمَنِ فِي الْبُقْعَةِ الْمُبَارَكَةِ مِنَ الشَّجَرَةِ

پس کله چې پوره کړه موسى نېټه (خپله په اتو يا لسو کلونو)، او رهي (روان) شو سره له عيال خپل (مصر ته) وليد (موسى) له جانبه (د غره) د طور يو اور، ويې ويل عيال خپل ته چې: مدار وکړئ تاسې (په دې ځای کې)، بېشکه زه چې يم ومې ليد يو اور، ښايي ما لره چې راتله وکړم تاسې ته له دې (اور) ځخه په خبر (د لارې ورکې)، يا په بخري (سکروټې يا شغلې) له هغه اوره لپاره د دې چې تاسې (پرې) تاوده شئ. پس کله چې راغی (موسى) دغه (اور) ته؛ نو غږ (ورته) وکړی شو له غاړې د هغې کندې چې په ښي طرف (د موسى) کې وه، (دغه غاړه وه) په هغه ټوټه مبارکه کړی شوې کې (له جهته د اوربدو د موسى کلام د الله لره په دې کې) له (هغې) ونې.

تفسير: چې ولاړه وه په غاړه د کندې کې، او د اور لمبې ترې څرګنديږي.

أَن يَا مُوسَىٰ إِنِّي أَنَا اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴿٣٠﴾ وَأَنْ أَلْقِ عَصَاكَ ۚ فَلَمَّا رَآهَا تَهْتَزُّ كَأَنَّهَا جَانٌّ وَلَّىٰ مُدْبِرًا وَلَمْ يُعَقِّبْ ۚ يَا مُوسَىٰ أَقْبِلْ وَلَا تَخَفْ ۖ إِنَّكَ مِنَ الْآمِنِينَ ﴿٣١﴾ اسْلُكْ يَدَكَ فِي جَيْبِكَ تَخْرُجْ بَيْضَاءَ مِنْ غَيْرِ سُوءٍ ۖ

داسې چې ای موسی ! بېشکه زه همدا زه الله یم، رب د عالمیانو. او بل داسې (غږ پرې وشو چې) وغورځوه همسا خپله (پس ویې غورځوله)؛ نو کله چې ویې لیدله (موسی) دا (عصا) چې خوځېدله ګواکې دا (عصا) یو نری منګری مار ټوپ وهونکی دی؛ نو شا یې کړه، مخ یې واړاوه په دې حال کې چې تښتېدونکی وو (له ویرې)، او بېرته راونه ګرځېد، (بیا پرې غږ وشو د الله تعالی له جانبه داسې چې) ای موسی ! مخ راواړوه او بېرته راوګرځه ! اومه ویرېږه ! بېشکه ته چې یې له امان موندونکیو یې (له وېرې نه او بیخي مأمون یې). ننباسه (ښی) لاس خپل په ګرېوان (د کمیس خپل کې)، بیا یې خارج کړه، حال دا چې راوځي به تک سپین بې له کوم عیب (مرض ـ بدی).

تفسیر: د دغې رکوع له ابتداء څخه تر ﴿مِنْ غَيْرِ سُوٓءٍ﴾ پورې ګرد (ټول) مفصل واقعات د «طه» په سورت او نورو ځایونو کې تېر شوي دي، هلته دې ولوستل شي !.

وَٱضْمُمْ إِلَيْكَ جَنَاحَكَ مِنَ ٱلرَّهْبِ

او پیوست کړه (سینې) خپلې ته څانګ (یعنې لاس) دې له (جهته) د ویرې.

تفسیر: او رانژدې کړه ځان ته یعنې سینې خپلې ته څانګ دې، یعنې لاس دې له جهته د ویرې له مار یا له برص !، یعنې خپل مټ دې له خپلې سینې سره او تخرګ (ترخ) ته نژدې کړه، د مار او د برص او د نورو شیانو ویره به له تا څخه لرې کیږي، ښایي چې د راتلونکي لپاره یې هم د ویرې د ازالې په نسبت یې همدغه ترکیب ورښوولی وي.

فَذَٰنِكَ بُرْهَٰنَانِ مِن رَّبِّكَ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَمَلَإِيْهِۦٓ

نو دغه دواړه (عصا او ید بیضاء) دوه برهانه (او سندونه په رسالت د تا دي لیږلي شوي) له (طرفه د) رب ستا طرف د فرعون ته او قوم د ده ته.

تفسیر: یعنې د «عصا» او «ید بیضاء» معجزې د نبوّت د برهان او سند په ډول درعطاء کړی شوي دي، څو پر دغه وسیله پر فرعون او نورو سبطیانو د حجّت اتمام وکړی شي.

إِنَّهُمْ كَانُوا۟ قَوْمًا فَٰسِقِينَ ﴿٣٢﴾ قَالَ رَبِّ إِنِّى قَتَلْتُ مِنْهُمْ نَفْسًا فَأَخَافُ أَن يَقْتُلُونِ ﴿٣٣﴾

بېشکه چې دوی دي قوم فاسقان (وتلي له فرمان د الله). وویل (موسی) ای ربه ځما ! بېشکه زه چې یم وژلی مې دی له دغو (قبطیانو) ځنې یو نفس (سړی)، پس ویرېږم چې وبه مې وژني دوی(په قصاص د هغه سره).

تفسیر: یعنې که په مجرد د رسېدلو مې ووژني؛ نو ستا دغه دعوت به څرنګه ورسولی شم؟.

وَأَخِى هَٰرُونُ هُوَ أَفْصَحُ مِنِّى لِسَانًا فَأَرْسِلْهُ مَعِىَ رِدْءًا يُصَدِّقُنِىٓ إِنِّىٓ أَخَافُ أَن يُكَذِّبُونِ ﴿٣٤﴾

او ورور ځما هارون هغه ډېر فصیح دی له ما له جهته د ژبې، پس ولېږه هغه هم له ما سره یار مددګار چې تصدیق کوي ځما، بېشکه ویرېږم له دې چې دروغجن به وګڼي دوی ما.

تفسیر: یعنې که کوم یو بل تصدیق او تایید کوونکی سړی هم راسره وي؛ نو طبعًا به ځمونږ زړونه مضبوط او قوي کیږي، نو د ده د دروغجن شمېرلو په موقع کې کله چې د بحث او مناظرې وار ورسیږي؛ امکان لري چې ځما د ژبې

د لکنت او بند ښدلو لامله په خبرو او اترو کې څه موانع او عوائق واقع شي، نو په دغه وخت کې به د هارون رفاقت ماته ډېر نافع او مفید واقع شي، ځکه چې د ده ژبه له ما څخه ډېره ښه چلیږي، او ښه فصیح او بلیغ دی.

قَالَ سَنَشُدُّ عَضُدَكَ بِأَخِيكَ وَنَجْعَلُ لَكُمَا سُلْطَانًا فَلَا يَصِلُونَ إِلَيْكُمَا ۚ بِآيَاتِنَا ۚ أَنْتُمَا وَمَنِ اتَّبَعَكُمَا الْغَالِبُونَ ﴿٣٥﴾

وفرمایل (الله) ژر به قوي کړو مونږ مټ ستا په ورور ستا، او وبه ګرځوو مونږ تاسې ته غلبه (او تسلّط پر دښمنانو د تاسې)، پس وبه نه رسیږي دوی تاسې دواړو ته (په ضرر سره) په سبب د معجزو ځمونږ سره، تاسې دواړه او هر هغه څوک چې متابعت وکړي ستاسې غالبان به اوسئ (پر دوی باندې).

تفسیر: یعنې ما ستا دغه دواړه غوښتنې منظورې کړې، هارون به ستا بازو او مټ وي، او د یوه وزیر په شان به ستا سره ملګرتوب کوي، او د فرعون لاس به له سره په تاسې نه رسیږي، او ځمونږ د دغو دلائلو او نښو په برکت تاسې او ستاسې ملګري تل غالب او بریالي (کامیاب) او دوی سره له خپلو ملګرو تل مغلوب او پرې دي.

فَلَمَّا جَاءَهُمْ مُوسَىٰ بِآيَاتِنَا بَيِّنَاتٍ قَالُوا مَا هَٰذَا إِلَّا سِحْرٌ مُفْتَرًى وَمَا سَمِعْنَا بِهَٰذَا فِي آبَائِنَا الْأَوَّلِينَ ﴿٣٦﴾

پس کله چې راغی دوی ته موسی سره له معجزو ځمونږ چې ښکاره وې وویل (فرعونیانو): چې نه دی دا مګر خو سحر (کوډې) دي په دروغو سره ترلې شوې، او نه دی اورېدلی مونږ دا (سحر یا دعوی د نبوّت) په (زمانو د) پلرونو ځمونږ کې چې پخوا تېر دي.

تفسیر: یعنې د دغو معجزاتو د لیدلو په اثر یې وویل چې: دغه ګردې کوډې او سحر دی، او د هغو خبرو نسبت چې دوی الله ته کوي؛ هغه هم د کوډو خبرې دي، چې دوی له خپله ځانه جوړې کړي دي، او داسې دعوی کوي چې دغه پر ما باندې الله تعالی د وحی په صورت نازلې کړي دي، په واقع کې دغه وحي او الهام هیڅ شی نه دی، او یواځې د سحر او د کوډو اعمال او د سحر تخیّل او افتراء ده، دغه خبرې چې موسی کوي: مثلاً یوه الله تعالی دغه ګرده دنیا پیدا کړې ده، او هم هغه یو الله جل جلاله همدغه دنیا فناء کوي، او بیا یې له سره ژوندی کوي، بیا به حساب او کتاب اخلي، او زه یې رسول ګرځولی او درلېږلی یم او داسی نور، مونږ له خپلو پخوانیو مشرانو او نورو څخه نه دي اورېدلي، او داسې څیز مو له سره غوږو ته نه دی رسېدلی.

وَقَالَ مُوسَىٰ رَبِّي أَعْلَمُ بِمَنْ جَاءَ بِالْهُدَىٰ مِنْ عِنْدِهِ وَمَنْ تَكُونُ لَهُ عَاقِبَةُ الدَّارِ ۖ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ ﴿٣٧﴾

او وویل موسی چې رب ځما ښه عالم دانا دی په هغه چا چې راغلی دی په هدایت (راوړی یې دی) له طرفه د هغه (رب)، او په هغه چا باندې چې شته هغه ته ښه خاتمه په دې دنیا کې، بېشکه شان دا دی چې نه مومي بری ظالمان (چې هدایت ومومي په دنیا او راحت په عقبی کې).

تفسیر: یعنې الله تعالی په دې باندې ښه عالم دی، چې زه پخپله په د غې دعوی کې رښتین یم، او د هغه له نزده مې هدایت راوړی دی، نو ځکه آخره خاتمه او انجام به مې ښه وي، هغه خلق چې د الله تعالی دغه ښکاره د قدرت نښې

وینې، او د صداقت دلائل اوري، او د بې انصافۍ له مخې یې تکذیب کوي، دوی له سره بری نه مومي، او د کامیابۍ مخ نه وینې، او په آخره خاتمه کې دوی له ذلّت او ناکامۍ سره مخامخ کېدونکي دي.

وَقَالَ فِرْعَوْنُ يٰٓاَيُّهَا الْمَلَاُ مَا عَلِمْتُ لَكُمْ مِّنْ اِلٰهٍ غَيْرِيْ ۚ فَاَوْقِدْ لِيْ يٰهَامٰنُ عَلَى الطِّيْنِ فَاجْعَلْ لِّيْ صَرْحًا لَّعَلِّيْٓ اَطَّلِعُ اِلٰٓى اِلٰهِ مُوْسٰى ۙ وَاِنِّيْ لَاَظُنُّهٗ مِنَ الْكٰذِبِيْنَ ﴿۳۸﴾

او وویل فرعون: ای ټولیه د مشرانو (د اهل د مصر !) نه پېژنم زه تاسې ته کوم معبود (چې عبادت ورته کوئ) بې له ما څخه، پس بل کړه اور ځما لپاره ای هامانه پر خټې باندې (خښتې راته پخې کړه) پس وګرځوه جوړه کړه ځما لپاره مانۍ لوړه (اوچته) ښایي ماته چې وخېژم الله د موسی ته (وئ ګورم چې شته؟ که نشته؟)، او بېشکه خامخا زه ګمان کوم پر موسی له دروغجنانو (په دعوی د بل معبود کې بې له مانه).

تفسیر: یعنې خپل وزیر هامان ته یې وویل چې د ډیرو کلکو او ښو خښتو څخه یوه پخه او هسکه مانۍ را جوړه کړه چې اسمان ته نژدې شي څو زه پر هغه پاس وخیژم او د موسی رب وګورم چې چیرته دی، دایې دروغ وګڼله چې الله تعالی بره دی، نو ځکه یې د تمسخر په ډول دا خبره وکړه.

وَاسْتَكْبَرَ هُوَ وَجُنُوْدُهٗ فِي الْاَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَظَنُّوْٓا اَنَّهُمْ اِلَيْنَا لَا يُرْجَعُوْنَ ﴿۳۹﴾ فَاَخَذْنٰهُ وَجُنُوْدَهٗ فَنَبَذْنٰهُمْ فِي الْيَمِّ ۚ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الظّٰلِمِيْنَ ﴿۴۰﴾

او کبر وکړ دغه (فرعون) او لښکرو د دغه (فرعون) په ځمکه (د مصر) کې په ناحقه سره (بې له استحقاقه)، او ګمان وکړ دوی د دې چې بېشکه دوی به مونږ ته نه راګرځول کیږي (په قیامت کې). پس راونیوه مونږ هم دغه (فرعون) او (هم) لښکرې د دغه (فرعون)، پس وغورځول مونږ دوی (ټول) په سیند کې (پس غرق شول)، نو وګوره (ته ای محمده !) چې څرنګه وو عاقبت (آخره خاتمه) د ظالمانو.

تفسیر: یعنې له خپلې خاتمې او انجامه بالکل غافل شو، او په خپل مملکت کې یې په تکبّر او غرور لاس پورې کړ، او په دې ونه پوهېد چې بل د ده سر ماتوونکی او غاړه ځپېنونکی هم موجود دی، بالآخر قهّار الله دی سره د ده د لاوو لښکر د قُلزم په بحیره کې غرق کړ، څو دغه لویه واقعه د یادګار په شان نورو هغو بدبختو ظالمانو ته پاتې شي، چې له انجامه بې خبره او غافل دي، او ښه وپوهیږي چې د دوی خاتمه به همداسې کیږي، د دغه غرق او نورو ورپورې تړلې خبرو تفصیلات پخوا له دې نه هم تېر شوی دی.

وَجَعَلْنٰهُمْ اَىِٕمَّةً يَّدْعُوْنَ اِلَى النَّارِ ۚ وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ لَا يُنْصَرُوْنَ ﴿۴۱﴾

او ګرځولي وو مونږ دوی پېشوایان (د ګمراهۍ په دنیا کې) چې بولي دوی (تابعان خپل په بدو عقیدو او عملونو سره) د اور طرف ته، او په ورځې د قیامت کې وبه نه کړی شي مدد (له دوی سره په دفع د عذاب کې له دوی نه).

تفسیر: یعنې دلته په ضلالت او طغیان کې له ګردو څخه وړاندې او مقدم وو، او خلقو ته به یې د دوزخ په لوري بلنه کوله، هلته به هم دی د نورو دوزخیانو امام او مشر وي، لکه چې (د ۱۱ جزء د هود سورت په (۹) رکوع (۹۸) آیت کې) مسطور دي: ﴿يَقْدُمُ قَوْمَهٗ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فَاَوْرَدَهُمُ النَّارَ ۭ وَبِئْسَ الْوِرْدُ الْمَوْرُوْدُ﴾ یعنې د دې ځای لښکر به یې هلته هیڅ په کار نه

ورځي، نه به د چا له لوري کوم امداد او معاونت وررسيږي، دی به سره له خپل لاوو لښکر ګرد په دوزخ کې غورځول کيږي، هيڅوک به د دوی خلاصوونکي نه وي.

وَاَتْبَعْنٰهُمْ فِيْ هٰذِهِ الدُّنْيَا لَعْنَةً ۚ وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ هُمْ مِّنَ الْمَقْبُوْحِيْنَ ۝۴۲

او تابع (لازم) کړ مونږ له دوی سره په دغه (لږ خسيس ژوندون د) دنيا کې لعنت لرهوالی (له رحمته)، او په ورځ د قيامت کې به وي دوی له قبيح (لرې له رحمت ـ او بد څېرو کړی شويو څخه).

تفسير: يعنې د عُقبا بدي او بد انجام خو ښکل دی، په همدغه دنيا کې تر هغه پورې چې خلق اوسيږي، پر داسې کسانو لعنت وايي.

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوْسَى الْكِتٰبَ مِنْۢ بَعْدِ مَآ اَهْلَكْنَا الْقُرُوْنَ الْاُوْلٰى

او خامخا په تحقيق ورکړی وو مونږ موسی ته کتاب (تورات) وروسته د هغه چې هلاک کړي وو مونږ (اهل د) زمانو ړومبنيو (لکه قوم د نوح، لوط او نور).

تفسير: د تورات له نزوله وروسته پر دنيا داسې د اهلاک او د افناء عذاب ډېر لږ راغلی دی ځکه چې د سماوي اهلاک په ځای د جهاد طريقه مشروع کړی شوې ده، ځکه چې څه نه څه خلق هرومرو پر شرعي احکامو قائم اوسيږي.

بَصَآئِرَ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَّرَحْمَةً لَّعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُوْنَ ۝۴۳

حال دا چې سبب د انوارو وو لپاره د خلقو، او سمه لار ښوونکی او رحمت وو لپاره د هغو (کسانو چې ايمان يې پرې راوړی دی) ښايي چې دوی پند واخلي پرې.

تفسير: يعنې (تورات) چې موسی عليه السلام ته ورکړی شوی دی؛ لوی فهم او بصيرت عطاء کوونکی او خلقو ته د هدايت پر سمه صافه لاره بيوونکی او د رحمت مستحق ګرځوونکی يو کتاب وو، څو خلق هغه ولولي، او د الله تعالی په يادو اوسيږي، او د الله تعالی احکام ياد کړي، پند او نصيحت ترې حاصل کړي، رښتيا خو دا ده چې وروسته له عظيم الشأن قرآن څخه په هدايت کې د (تورات) شريف درجه ده، او نن ورځ چې هغه د خپلو تابعانو له لاسه ضايع شوی دی، همدغه پاک قرآن د (تورات) د ضروري علومو او هدايت حفاظت کوي.

وَمَا كُنْتَ بِجَانِبِ الْغَرْبِيِّ اِذْ قَضَيْنَآ اِلٰى مُوْسَى الْاَمْرَ وَمَا كُنْتَ مِنَ الشّٰهِدِيْنَ ۝۴۴

او نه وې ته (حاضر ای محمده ! له موسی سره) په جانب (د هغه غره چې) غربي (وو له موسی څخه په وخت د مناجات کې) هغه وخت چې ولږوه مونږ طرف د موسی ته امر (حکم د رسالت)، او نه وې ته له حاضرينو (عند الوحي چې دغه قصه دې له خپلو ليدلو بيان کړي وی).

تفسير: يعنې د طور د غره له غربي جانبه چېرې چې موسی ته نبوّت او (تورات) ورعطاء شوی دی.

وَلٰكِنَّآ اَنْشَاْنَا قُرُوْنًا فَتَطَاوَلَ عَلَيْهِمُ الْعُمُرُ ۚ

وليکن مونږ پيدا مو کړل اهل د زمانو (ډېر وروسته له موسی) پس اوږده شول پر دوی عمرونه.

تفسير: يعنې ته د هغه وخت واقعات په داسې صحت او صفايې ـ بسط او تفصيل سره بيانوې، لکه چې هم هغلته له «طور» سره ولاړ وې، او دغه ګرد واقعات دې پخپلو سترګو سره ليدلي وي، حال دا چې ستاسې عدم الوجود په هغې موقع کې يوه ښکاره او ظاهره خبره ده، او برسېره پر دې هم ټول عالم خبر دی، چې تاسې امّي يئ، د کوم عالم په صحبت کې هم نه يئ اوسېدلي، او نه د صحيحو او ثقه وو واقعاتو کوم ښه جيد عالم په مکې معظمې کې موجود د وو، نو سره له دې دغه خبره د غور او دقّت لايقه او وړ (لايقه) ده، چې دغه علوم او حقايق له کوم ځای تاسې ته راغلل، حقيقت دا دی چې د دنيا پر اقوامو ډېر مدّتونه او قرنونه تېر شوي دي، چې د زمانو په تيريدو مروره هغه علوم بيخي منحرف او مندرس او هغه حقائق محو او اضاعه او له ياده ووتل، نو ځکه د هغه عليم او خبير اراده په دی باندي مقتضی شوه چې د يو امي له ژبی څخه هغه هېر شوی سبق بيا د خلقو په ياد ورکړ شي، او د هغو عبرتناکو او موعظت ورکوونکيو واقعاتو داسې يوه صحيحه نقشه د دنيا خلقو ته ور وړاندې کړی شي، چې د هغې له ليدلو څخه د دغې خبرې منل او تسليم ته غاړه کيږدي؛ چې دغه د هم هغه واحد احد الله کلام دی.

وَمَا كُنْتَ ثَاوِيًا فِيٓ أَهْلِ مَدْيَنَ تَتْلُوا عَلَيْهِمْ ءَايَٰتِنَا وَلَٰكِنَّا كُنَّا مُرْسِلِينَ ﴿٤٥﴾

او نه وې ته (ای محمده !) اوسېدونکی په اهل د مدين کې چې لوستل به دې پر دوی باندې آيتونه ځمونږ، وليکن مونږ چې يو ـ يو مونږ ليږونکي (تا لره لپاره د دغې قصې په وحي سره).

تفسير: يعنې موسی عليه السلام ته هغه واقعات چې وروسته د «مدين» له هجرت څخه ورپېش شوي دي؛ ته د هغو واقعاتو بيان په داسې ښه ډول او صحت سره کوې چې له هغه څخه داسې څرګندېږي چې ګواکې تاسې په هغه وخت کې سره د نبوّت له شانه هلته مسکون وئ.

وَمَا كُنْتَ بِجَانِبِ ٱلطُّورِ إِذْ نَادَيْنَا وَلَٰكِن رَّحْمَةً مِّن رَّبِّكَ

او نه وې ته (ای محمده !) په جانب د طور کله چې غږ وکړ مونږ (موسی ته)، وليکن (لېږلی يې مونږ ته ای محمده !) رحمت له طرفه د رب ستا.

تفسير: کله چې پر موسی عليه السلام داسې غږ وشو چې: ﴿إِنِّيٓ أَنَا ٱللَّهُ رَبُّ ٱلْعَٰلَمِينَ﴾ ته خو هلته ولاړ نه وې؟ او دغه غږ خو دې نه دی اورېدلی؟ دغه د الله تعالی انعام او اکرام دی چې ته يې پر دغو واقعاتو او حقائقو مطلع کړې، او ستا سره يې هم همداسې يو وضعيت او رعايت وفرمايه، لکه چې له موسی سره شوی وو، ګواکې په «جبل النّور» کې چېرې چې د «حراء» غار دی، او په مکّه معظّمه او مدينه منوره کې د «جبل الطور» او د «مدين» واقعات بيا له سره اعاده او تکرار شول.

لِتُنذِرَ قَوْمًا مَّآ أَتَىٰهُم مِّن نَّذِيرٍ مِّن قَبْلِكَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٤٦﴾

(لپاره) د دې چې وويروې ته هغه قوم چې نه دی راغلی دوی ته هيڅ ويروونکی (له عذابه) پخوا له تا (ای محمده !) لپاره د دې چې دوی پند واخلي پرې.

تفسير: يعنې د عربو خلقو ته دغه شيان وروښيه ! او دوی له دغو خطرناکو عواقبو څخه خبردار کړه !، ممکن دي چې دوی دغه خبرې واوري، او په ياد يې ولري، او پند او نصيحت ترې واخلي.

تنبيه: ﴿مَّآ أُنذِرَ ءَابَآؤُهُمْ﴾ څخه به «آباؤهم الأقربون» مراد وي، والله أعلم.

وَلَوْلَآ اَنْ تُصِيْبَهُمْ مُّصِيْبَةٌۢ بِمَا قَدَّمَتْ اَيْدِيْهِمْ فَيَقُوْلُوْا رَبَّنَا لَوْلَآ اَرْسَلْتَ اِلَيْنَا رَسُوْلًا فَنَتَّبِعَ اٰيٰتِكَ وَنَكُوْنَ مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿٤٧﴾

او که چېرې نه وی دا چې وبه رسېږي دوی ته مصیبت (غم عذاب) په سبب د هغو (ګناهونو) چې پخوا لېږلي دي لاسونو د دوی، پس وبه وایي (دغه کفّار): ای ربه ځمونږ ! ولې دې نه رالېږه تا مونږ ته کوم رسول (چې ستا احکام یې مونږ ته راوړي وی)، پس متابعت به کړی وو مونږ د آیتونو ستا او شوي به وو مونږ له مؤمنانو (په تا او په هغه رسول ستا باندې). (که دا خبره نه وی؛ نو نه به مو وی لېږلی ته دوی ته لیکن لېږلی مو یې چې عذر یې پاتې نشي).

تفسیر: یعنې د رسول الله صلی اله علیه وسلم بعثت په دوی کې د دوی خوش قسمتي ده، که بې د رسول الله صلی الله علیه وسلم له لېږلو ځخه مو دوی ته پر دغو ظاهرو او باهرو طغیانونو او بې عقلیو او بې ایمانیو سزا ورکولی؛ خو دغه هم عین الانصاف او عدل وو، لیکن الله تعالی پر دوی احسان وفرمایه، او د هیڅ قسم معقول عذر او پلمو (تدبیرونو) وړاندې کولو لپاره یې موقع ورپرې نه ښوده، ځکه امکان یې درلود (لرلو) چې د سزا ورکولو په وخت کې به یې ویل چې: «الهه ! مونږ ته خو دې کوم رسول نه دی رالېږلی تر څو یې مونږ پر خپلو اغلاطو پوهولي وی، او اقلاً سمه لاره یې راښوولی او څه تنبیه یې راکولی، او دغه دی چې مونږ دې بې خبره په دوزخ کې وغورځولو، هو ! که کوم نبي دې راغلی وی؛ نو عالم به لیده چې مونږ په څه اخلاص او عقیدت سره له پخوا ایماندارانو ځخه ثابت کیدو».

فَلَمَّا جَآءَهُمُ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِنَا قَالُوْا لَوْلَآ اُوْتِيَ مِثْلَ مَآ اُوْتِيَ مُوْسٰى ؕ

پس کله چې راغی دغو (کفّارو) ته حق قرآن له جانبه ځمونږ؛ نو ویې ویل (دغو کفارو): ولې نه دي ورکړی شوي (محمد ته معجزې) په شان د هغو (معجزو) چې ورکړی شوې وې موسی ته (لکه عصا او ید بیضاء).

تفسیر: یعنې که مو رسول نه لېږه؛ نو داسې به یې ویل چې: ولې دې رسول راته ونه لېږه؟ اوس چې داسې رسول ورمبعوث شوی دی، چې له ګردو انبیاوو ځخه په شان او رُتبه کې لوی دی، نو وایي صاحبه ! مونږ دې هله منو، کله چې وګورو چې د موسی علیه السلام په شان له تا ځخه د «عصا او ید بیضاء» او نور معجزات راښکاره شي، حال دا چې هغه ته (تورات) هم یو ځلي د یوه کتاب په شکل ورنازل شوی وو، او ته دې خپل کتاب د دوو دوو ځلورو ځلورو آیتونو په شکل راوړاندې کوې.

اَوَلَمْ يَكْفُرُوْا بِمَآ اُوْتِيَ مُوْسٰى مِنْ قَبْلُ ۚ

آیا نه وو کافران شوي (جنس د کفّارو) په هغو (معجزو) چې ورکړی شوې وې موسی ته پخوا (له نزوله د دغه قرآن).

تفسیر: یعنې د موسی علیه السلام کتاب او معجزات مو چېرې ټول سره منلي وو، د هغه په نسبت مو هم شبهات ایستل، او ورته مو «سحر مفتری» ویل، لکه چې اوس په یوه دوه رکوع مخکې تېر شو، هو ! هر څوک چې غواړي د پاک الله احکام ونه مني؛ نو په هره یوه خبره یو نه یو شی وایي، او راز راز احتمالات د هغه په نسبت پیدا کوي.

قَالُوْا سِحْرٰنِ تَظَاهَرَا ۫ وَقَالُوْٓا اِنَّا بِكُلٍّ كٰفِرُوْنَ ﴿٤٨﴾

وويل (منكرانو په حق د موسى او محمد کې چې خاوندان د) سحر دي، مدد کوي يو د بله، او ويې ويل چې: بېشکه مونږ په هر يوه (د دې دواړو انبياوو) کافران يو.

تفسير: کله چې موسى عليه السلام د معجزو ذکر ورته وشو نو دا يې ويل چې دى دواړو انبياؤ سحر راوړى دي او مونږ يې نه منو.

قُلْ فَأْتُوا بِكِتَٰبٍ مِّنْ عِندِ اللَّهِ هُوَ أَهْدَىٰ مِنْهُمَآ أَتَّبِعْهُ إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ ﴿٤٩﴾

ووايه (اى محمده دوى ته) پس راوړئ تاسې يو داسې کتاب له جانبه د الله، چې هغه سبه لاره ښوونکى وي له دغو دواړو کتابونو چې متابعت وکړم زه د هغه (کتاب) که چېرې يئ تاسې صادقان رښتيني، په دغه دعوى ستاسى کې.

تفسير: يعنې په اسماني کتابونو کې له ګردو ځنې لوى او مشهور کتابونه هم دغه دوه کتابونه دي، چې له هغوى سره سيالي او برابري بل هيڅ يو کتاب نشي کولى، که دغو دواړو ته جادو وايئ؛ نو تاسې بل کوم د الله تعالى کتاب راوړاندې کړئ چې له دغو څخه سبه او ډېر هدايت لرونکى وي، په فرض محال کې تاسې داسې کوم کتاب راوړئ؛ نو زه به د هغه متابعت وکړم، ليکن تاسې داسې کتاب تر قيامته پورې نشئ راوړئ، له دې نه به زياته بدبختي څه وي، چې تاسې پخپله له ربّاني هدايته قطعًا بې برخې يئ !، او دغه مقدّس کتاب ته چې سره له هدايت درغلى دى؛ کوډې وايئ !، او نه يې منئ، کله چې دغه کتاب د يوه انسان جوړ کړى جادو دى؛ نو تاسې د ګرد جهان جادوګران راټول کړئ، او له هغوى څخه له دغه ځنې لوى جادو جوړ کړئ، ځکه چې جادو خو داسې يو شى نه دى، چې د هغه مقابله به امکان نه لري.

فَإِن لَّمْ يَسْتَجِيبُوا لَكَ فَاعْلَمْ أَنَّمَا يَتَّبِعُونَ أَهْوَآءَهُمْ ۚ وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّنِ اتَّبَعَ هَوَىٰهُ بِغَيْرِ هُدًى مِّنَ اللَّهِ ۚ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِى الْقَوْمَ الظَّٰلِمِينَ ﴿٥٠﴾

پس که چېرې ونه منله دوى خبره ستا؛ پس پوه شه چې بېشکه همدا خبره ده چې متابعت کوي دوى د خواهشونو خپلو (بې دليله)، او څوک دى ډېر ګمراه له هغه چا چې متابعت کوي د خواهش خپل بې هدايته له ښوولو د لارې له (طرفه د) الله، بېشکه چې الله نه ښيي سمه لاره قوم ظالمانو ته (چې تابع وي د نفسونو او هواوو خپلو بې دليله).

تفسير: يعنې کله چې دغه خلق نه هدايت قبلوي، او نه د هغه په مقابل کې بل کوم شى وړاندې کولى شي؛ نو همدغه وضعيت د دغې خبرې دليل دى، چې دوى داسې مقصود نه لري، چې د هدايت په لاره لاړ شي، محض پر خپلو نفساني خواهشاتو تګ کوي، او هر شى يې چې زړه غواړي؛ هغه مني، او هر هغه شى چې د خپلې مرضى او غوښتنې څخه مخالف او چپ وومي؛ هغه نه مني، او تردېدوي يې، نو دلته دغه راوښوول کيږي چې داسې هوا پرستانو ظالمانو ته څرنګه هدايت ورکاوه کيږي؟ د الله تعالى عادت د هغه قوم پر هدايت جاري دى، چې د هدايت موندلو اراده ولري، او محض هوا او هوس د حق او حقانيت معيار ونه ګڼي.

وَلَقَدْ وَصَّلْنَا لَهُمُ الْقَوْلَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٥١﴾

او خامخا په تحقيق پرله پسې لېږلې ده مونږ دوى ته خبره (د پند چې قرآن دى) لپاره د دې چې دوى پند واخلي.

تفسير: يعنې ځمونږ د وحيې سلسله لا له پخوا څخه جاري ده، د يوې وحي په تصديق او تاييد مو بله وحي ورپسې لېږلې ده، او قرآن مو هم په تدريج سره نازل کړی، او په يوه آيت پسې بل آيت تل راځي، مقصد دا دی چې د کافي غور کولو او د پوهېدلو موقع په لاس درشي، او د هغه په يادولو کې درته آساني او سهولت وي.

اَلَّذِيْنَ اٰتَيْنٰهُمُ الْكِتٰبَ مِنْ قَبْلِهٖ هُمْ بِهٖ يُؤْمِنُوْنَ ﴿۵۲﴾ وَاِذَا يُتْلٰى عَلَيْهِمْ قَالُوْٓا اٰمَنَّا بِهٖٓ اِنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَّبِّنَآ اِنَّا كُنَّا مِنْ قَبْلِهٖ مُسْلِمِيْنَ ﴿۵۳﴾

هغه کسان چې ورکړی دی مونږ دوی ته کتاب پخوا له دغه (قرآنه) دوی په دغه (قرآن) ايمان راوړي. او کله چې ولوست شي (دا قرآن) پر دوی باندې؛ نو وايي دوی چې: ايمان راوړی دی مونږ په دغه (قرآن چې) حق دی (راغلی دی) له (طرفه د) رب ځمونږ، بېشکه مونږ چې وو پخوا له نزوله د دغه (قرآن) مسلمانان (په دغه قرآن باندې).

تفسير: يعنې د دغو جاهلانو مشرکانو حال داسې دی چې نه پخواني کتابونه مني، او نه د وروستنو کتابونو منونکي دي، د دوی په مقابل کې هغو حق پسندو او انصاف خوښوونکو کتابيانو ته وګورئ چې دوی هغه دواړه مني، پخوا له دې نه يې په تورات او انجيل يقين لرلو، کله چې پاک قرآن نازل شو؛ نو ژر يې تصديق وکړو، چې بلا شبهه دغه هم حقّاني اسماني کتاب دی، چې ځمونږ د الله له جانبه نازل شوی دی، مونږ په ده باندې هم د خپل يقين او اعتماد اعلان کوو، مونږ خو پخوا له دې نه هم د الله تعالى خبرې منلي دي، او اوس يې هم منو، في الحقيقت مونږ له نن ورځې څخه نه يو مسلمانان ـ بلکه لا له پخوا مسلمانان وو، ځکه چې مونږ په خپلو پخوانو کتابونو هم ايمان لرلو، چې په هغو کې د مخه د دغه آخر الزمان نبي او د دغه عظيم الشان فرقان په متعلق صاف صاف بشارات موجود وو، لهذا په هغو وړاندوينو مونږ پخوا له دې نه بالاجمال مؤمنان وو، اوس چې دغه تفصيل مو په خپلو سترګو وليدو؛ لا پرې مسلمانان شو.

اُولٰٓئِكَ يُؤْتَوْنَ اَجْرَهُمْ مَّرَّتَيْنِ بِمَا صَبَرُوْا

دغه (يهودان او نصرانيان چې ايمان يې راوړی دی په قرآن)؛ ور به کړ شي دوی ته اجر د دوی دوه کرته، په سبب د دې چې صبر کړی وو دوی (او پر خپل ايمان قائم وو په دې دواړو کتابونو).

تفسير: يعنې په غُرور او استغناء يې د حق له قبوله مخ نه دی اړولی، بلکه هر کله چې حق او صداقت ورسېږي؛ بې تکلّفه د تسليم او اطاعت غاړه ورته ږدي.

وَيَدْرَءُوْنَ بِالْحَسَنَةِ السَّيِّئَةَ

او دفع کوي دوی په حسنه نېکۍ سره سيئه بدي.

تفسير: يعنې که بل څوک له ده سره بدي کوي؛ دی له هغه سره نيکي او احسان، مروت او شرافت کوي، يا يې دا مطلب که چېرې له دوی نه کوم بد کار صادريږي؛ نو د هغه تدارک په نېکۍ سره کوي، څو د حسناتو پله پر سيئاتو درنه شي.

وَمِمَّا رَزَقْنٰهُمْ يُنْفِقُوْنَ ﴿۵۴﴾

او له ځينو د هغو مالونو چې ورکړي دي مونږ دوی ته صرفوي يې (په لاره د الله کې).

تفسير: او له هغه حلال مال چې پاک الله ورته عطاء کړي دي؛ زکات ورکوي، صدقات او خيرات اداء کوي، له أقاربو او خپلوانو سره مرسته او امداد کوي، لنډه دا چې په حقوق العباد کې هم له سره قصور او لنډون نه کوي.

وَإِذَا سَمِعُوا اللَّغْوَ أَعْرَضُوا عَنْهُ وَقَالُوا لَنَا أَعْمَالُنَا وَلَكُمْ أَعْمَالُكُمْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ لَا نَبْتَغِي الْجَاهِلِينَ ﴿٥٥﴾

او كله چې واوري دوی کومه چټي (بېکاره) خبره؛ نو څنګ کوي دوی له هغې نه، او وايي (هغو چټي ـ بېکاره ویونکیو ته): دي مونږ ته عملونه ځمونږ (له حلمه او صبره)، او دي تاسې ته عملونه ستاسې (له حماقته او بد ویلو)، سلام دی پر تاسې (له طرفه ځمونږ له کنځلو او طعنو) نه غواړو مونږ (مجلس او طریقه) د جاهلانو.

تفسیر: یعنې که کوم جاهل لغو خبرې کوي؛ نو دی له هغه سره نه لګیږي، او ورته وايي چې: بس دی خانه ! ستا د دغې خبرې جواب مونږ له لرې څخه په سلام اچولو سره درکوو، دغه د جهالت او ناپوهۍ وضعیت مونږ تاسې ته در پرېږدو، مونږ پر پرېږده چې پخپلو کارونو کې مشغول اوسو، ستاسې اعمال به ستاسې په مخ کې او ځمونږ اعمال به ځمونږ په مخ کې راځي، مونږ ته د دې خبرې هیڅ ضرورت نه دی پاتې چې خامخا به ستاسې غوندې له ناپوه خلقو سره لګیږو.

إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ ۚ

بېشکه ته (ای محمده !) نشې ښوولی (لاره حقه) هغه چاته چې خوښ وي ستا، ولیکن الله سمه صافه لاره ښیي هغه چاته چې اراده وفرمایي (د سمې لارې ښوولو یې).

تفسیر: شاه صاحب لیکي چې: «محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د خپل تره ابو طالب لپاره ډېر کوښښ وکړو، چې د مرګ په وخت کې د اسلام کلمه ولولي، مګر هغه دغه خبره ونه منله، نو د هغه په نسبت دغه آیت نازل شو» (موضح) یعنې له هغه چا سره چې ته طبیعي محبّت لرې، یا ستا زړه غواړي چې هغه هدایت وموميؤ نو دغه خبره ضروري نه ده چې هم هغسې واقع شي، ستا کار یوائې لارښوونه ده، پاتې شو دغه کار چې کوم یو سړی پر هغه لاره درومي او د مقصود تر منزل پورې رسیږي؟ او کوم یو نه رسیږي؟ دغه ستا د اختیار او له قبضې څخه خارج دی، الله تعالی اختیار لري چې د هر چا په نسبت اراده وفرمایي؛ هغه ته د قبول الحق او وصول الی المطلوب توفیق ورکړي.

وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ ﴿٥٦﴾

او همدغه (الله) ښه عالم دی په سمه صافه لاره موندونکیو باندې.

تفسیر: هیڅ یو سړی د دغې خبرې واک او صلاحیت نه لري، چې بل څوک پر سمه صافه لاره روان کړي، بلکه څوک پر دغه خبره علم هم نه لري، چې کوم یو پر سمه لاره راتلونکی دی؟ یا د راتللو استعداد او لیاقت لري؟، په هر حال په دغه آیت کې رسول الله صلی الله علیه وسلم ته تسلي ورکړی شوې ده، چې تاسې د جاهلانو په دغو چټي (بېکاره) ویناوو او د ضد او عناد پر شورماشور یا د خپل خاص اعزه او اقارب پر نه مسلمانېدو مه متأثر او مه غمجن کېږئ !، هومره چې ستاسې پر ذمه فرض دی؛ هغه اداء کړئ !، د خلقو استعدادات مختلف دي، او دغه خبره د الله تعالی په اختیار او علم کې ده، چې د هغوی څنې کوم یو پر سمه لاره راوستل کیږی.

وَقَالُوا إِنْ نَتَّبِعِ الْهُدَىٰ مَعَكَ نُتَخَطَّفْ مِنْ أَرْضِنَا ۚ

او وایي (کفّارد مکي): که چېرې متابعت وکړو مونږ د هدایت له تا سره (او ایمان په تا راوړو)؛ نو وبه تښتول شو (او ژر به وشړل شو) له ځمکې خپلې نه.

تفسیر: له هدایت ځنې د انسان منع کوونکي څو شیان دي، مثلاً د ځان نقصان، د مال خوف، لکه چې د مکې معظمې مشرکانو رسول الله صلی الله علیه وسلم ته ویلي وو: بېشکه چې مونږ په دې باندې ښه پوهیږو، چې تاسې پر حقاني دین یئ، لیکن که مونږ د اسلام دین قبول کړو، او له تاسې سره یو ځای شو؛ نو ګرد عرب به ځمونږ دښمنان شي، او د چارچاپېر ګرد اعراب به پر مونږ هجوم او یرغل راوړي، او ټول به سره یو ځای کیږي، او مونږ به خپله یوه نمړۍ کړي، نه به مو ځان سلامت پاتې شي، او نه به مو مال او دولت مأمون او مصئون پاتې وي، د همدغه ځواب د آیت په راتلونکې ټوټه کې داسې فرمایي:

أَوَلَمْ نُمَكِّن لَّهُمْ حَرَمًا آمِنًا يُجْبَىٰ إِلَيْهِ ثَمَرَاتُ كُلِّ شَيْءٍ رِّزْقًا مِّن لَّدُنَّا وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٥٧﴾

آیا نه دی ورکړی (ځای) مونږ دوی ته داسې حرم، چې په امان دی (له قتل او غارته)، راچلولې کېدې (یا راچلولی کیږي) دي (حرم) ته (له هر طرفه) مېوې (لپاره) د هر څیز، رزق د دوی له جانبه ځمونږ، ولیکن اکثر د دوی چې دي نه پوهیږي (په حق).

تفسیر: شاه صاحب فرمایي: «د مکې معظّمې خلقو به ویل: که مونږ مسلمانان شو؛ نو د ټول عربستان مسکونین به له مونږ سره دښمنان شي، الله تعالی فرمایي: که اوس تاسې د هغوی د دښمنۍ او لاس غځولو څخه د چا په پناه کې ناست یئ؟ همدغه د حرم ادب مانع دی، چې سره له دغې سختې دښمنۍ او عداوت چې تاسې یې یو له بله سره لرئ؛ اطرافي اعراب پر تاسې یرغل او هجوم نه راوړي، چې تاسې له مکې معظّمې څخه د باندې وباسي، هغه الله چې اوس دغه ځای یې تاسې ته حرم ګرځولی دی، په هغه وخت کې هم تاسې ته پناه درکوونکی دی (موضح).

وَكَمْ أَهْلَكْنَا مِن قَرْيَةٍ بَطِرَتْ مَعِيشَتَهَا ۖ فَتِلْكَ مَسَاكِنُهُمْ لَمْ تُسْكَن مِّن بَعْدِهِمْ إِلَّا قَلِيلًا ۖ وَكُنَّا نَحْنُ الْوَارِثِينَ ﴿٥٨﴾

او څومره (ډېر) هلاک کړي دي مونږ له (اهل د) کلیو (او ښارونو) چې سرکشي یې کړې وه په معاش خپل کې، پس دا دي کورونه د دوی چې نه ده کړی شوې هستوګنه په کې پس له (اهلاک د) هغوی مګر لږ وخت (چې کوم مسافر کومه شپه هلته دمه کړې ده)، او یو مونږ همدا مونږ وارثان.

تفسیر: یعنې د عربو له ښمنۍ څخه ولې ویرېږئ، د الله تعالی له عذابه وویرېږئ، آیا تاسو نه ګورئ او غور او دقّت نه کوئ، چې له تاسې څخه پخوا څومره لوی اقوام تېر شوي دي، چې هغوی ګرد پخپل عیش عشرت او خوښۍ مست او مغرور وو، نو هر کله چې هغو د تکبّر ، لویي او سرکښۍ لاره ځان ته غوره کړه؛ نو وګورئ چې پاک الله دوی څرنګه تباه ـ برباد او فنا کړل، چې نن ورځ د دنیا په مخ کې د هغوی نوم او نښه هم نه ده پاتې، تش دغه ویجاړې مېنې او کنډوالې یې پاتې دي، چې په هغوی کې هیڅ یو هستېدونکی نشته، پرته له دې نه چې کوم مسافر کومه شپه هلته کیني، او خپله دمه ونیسي، یا کوم پوه او هوښیار سړی د الله د قُدرت د دغه عبرتناکې منظرې د کتلو لپاره هلته ودریږي.

وَمَا كَانَ رَبُّكَ مُهْلِكَ الْقُرَىٰ حَتَّىٰ يَبْعَثَ فِي أُمِّهَا رَسُولًا يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِنَا ۚ

او نه دی رب ستا (عادتًا) هلاک کوونکی (د اهل د دې) قریو تر هغه پورې چې ولیږي په مور (لویه قریه ښار) د هغو (قریو ښار کې) یو رسول چې لولي پر دوی آیتونه ځمونږ (لپاره د قطع د عذر).

تفسير: يعني الله تعالى تر هغه پورې دغه کلي او ښارونه تباه ـ خراب او فنا کړي نه دي؛ څو د هغو مراکزو او لويو مراکزو او لويو ځايونو کې کوم هوښياروونکی نبي نه وي ورلېږلی، د مرکز تخصيص ښايي د دې لامله وي، چې د هغه اثر تر ډېر لرې ځای پورې رسيږي، او د ښارونو هستېدونکي نسبتًا سليم او عاقل هم وي، د ځمکې د مخ د ګردو ودانيو مرکز او د صدارت مقام بيت الحرام وو، لکه چې د «شوری» سورت په اوله رکوع (٢٥) جزء کې لولو: ﴿لِّتُنذِرَ أُمَّ الْقُرَىٰ وَمَنْ حَوْلَهَا﴾ نو ځکه هلته د ګردو ځنې لوی او د آخر الزمان رسول مبعوث شو، صلى الله عليه وعلى آله وصحبه أجمعين.

وَمَا كُنَّا مُهْلِكِي الْقُرَىٰ إِلَّا وَأَهْلُهَا ظَالِمُونَ ﴿٥٩﴾

او نه يو مونږ هلاک کوونکی خرابوونکي د کليو د ښارونو مګر په هغه وخت کې چې اهل د هغو ظالمان وي (په تکذيب د رسولانو).

تفسير: يعني هر کله چې سره له پوهولو او هوښيارولو هم خلقو له کفره او شرکه لاس وانخيست، او هم هغسې په خپل کفر ـ ظلم ـ طغيان او عصيان کې چالان او مترقّي وو، دلته د الله تعالى په دغه عذاب اخته او هلاک او سپېره شول.

وَمَا أُوتِيتُم مِّن شَيْءٍ فَمَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَزِينَتُهَا ۚ وَمَا عِندَ اللَّهِ خَيْرٌ وَأَبْقَىٰ ۚ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٦٠﴾

او هر هغه چې درکړی شوي دي تاسې ته له کوم څيزه؛ پس هغه معاش نفع کار د دغه ژوندون لږ خسيس دی، او ښايست د هغه دی، او هر هغه چې په نزد د الله دی (اجر) خير غوره (دی) او باقي دی (له دغه فاني نه)، آيا پس تاسې عقل نه چلوئ (چې باقي بهتر دی په فاني باندې).

تفسير: يعني انسان ته ښايي چې له عقل او پوهې کار واخلي !، او دومره وپوهيږي چې دا ژوندون په دنيا کې تر کله پورې به وي؟ او د دنيوي د دغه باغ او بهار، عيش او عشرت، مزې اوچړچې به تر څه وخت پورې کوي؟ فرض يې کړئ چې په دنيا کې له سره پر ده عذاب هم رانشي، خو بيا هم د مرګي لاس تاسې ګرد له دغه ساز او سامان څخه جلا کوي، او بيا به د الله تعالى په مخ کې حاضر ږئ، او تر يوې يوې ذرې پورې به هم د خپل اعمالو حساب ورکوئ، که مو أخروي عيش او عشرت په برخه شو؛ نو دغه دنيوي عيش عشرت د هغه په مقابل کې هيڅ او لاشی دی، داسې به کوم پوه او عقلمن سړی وي، چې يو مکدر او منغص ژوندون ته پر يو بې غشه او غله ژوندون او يو ناقص او فاني لذّت ته پر کامل او باقي لذائذو ترجيح ورکوي؟، بلکه نه يې ورکوي.

أَفَمَن وَعَدْنَاهُ وَعْدًا حَسَنًا فَهُوَ لَاقِيهِ كَمَن مَّتَّعْنَاهُ مَتَاعَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ثُمَّ هُوَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنَ الْمُحْضَرِينَ ﴿٦١﴾

آيا پس هغه څوک چې وعده کړې ده مونږ له هغه سره وعده ښه (چې جنت دی) پس دی موندونکی دی د هغې وعدې (خامخا داسې دی) لکه هغه څوک چې معاش ورکړی وي مونږه ده ته معاش د (ژوندون لږ خسيس د) دنيا، بيا دی په ورځ د قيامت کې له حاضر کړيو شويو وي (اور ته؟ بلکه نه دي سره برابر دواړه !).

تفسير: يعني مؤمن او کافر دواړه د انجام په اعتبار کله سره يو برابر کېدی شي؟ د يوه لپاره د دائمي عيش کومه وعده چې شوې ده؛ هغه هرومرو پوره کېدونکې ده، او د بل لپاره د څو ورځو عيش او عشرت کولو څخه وروسته د بندی کړئ جلب ضروري رسېدونکی او دی په دائمي بنديخانه کې خامخا لوېدونکی دی (العياذ بالله).

وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ فَيَقُولُ أَيْنَ شُرَكَائِيَ الَّذِينَ كُنْتُمْ تَزْعُمُونَ ﴿٦٢﴾

او ياد کړه هغه ورځ چې غږ به وکړي دوی ته الله، پس وبه وايي (الله) چېرته دي شريکان ځما هغه (شريکان) چې وئ تاسې چې ګمان به مو کاوه (پرې چې دا شريکان ځما دي)؟.

تفسير: يعنې هغه د ألوهيت برخې لرونکي چېرې دي، هغوی دې وغوښت شي، چې اوس لږ څه د دوی تأييد او حمايت وکړي.

قَالَ الَّذِينَ حَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ رَبَّنَا هَؤُلَاءِ الَّذِينَ أَغْوَيْنَا أَغْوَيْنَاهُمْ كَمَا غَوَيْنَا تَبَرَّأْنَا إِلَيْكَ مَا كَانُوا إِيَّانَا يَعْبُدُونَ ﴿٦٣﴾

وبه وايي هغه کسان چې حقه ثابته شوې ده پر دوی خبره (د عذاب په دخول د اور سره): ای ربه ځمونږ ! دا (ضعيفان تابعان) هغه کسان دي چې ګمراه کړي وو مونږ (دوی)، (ګمراه کړي مو وو دوی) لکه چې ګمراه شوي وو مونږ، بېزاره يو مونږ تاته (له دوی او له کفره د دوی)، نه وو دوی داسې چې خاص ځمونږ عبادت به يې کوو (بلکه عبادت د هوا د نفس خپل يې کوو).

تفسير: يعنې سؤال خو له مشرکينو څخه وو، مګر ګمراه کوونکي شرکاء به داسې وپوهيږي چې في الحقيقت مونږ ته هم تنبيه راکړی شوې ده، نو ځکه په ځواب ورکولو کې سبقت کوي، چې ای الله ! بېشکه چې مونږ دوی ګمراه کړي دي، مګر دا ګمراهي خو داسې ده لکه چې مونږ پخپله ګمراهان شوي يو، پس د دغو اغواوو په جرم مونږ اعتراف لرو، ليکن پر دغو مشرکانو خو ځمونږ له لوري هيڅ کوم جبر او اکراه نه وه، او نه مو هغوی په زوره دغې ګمراهۍ ته اړولي دي، في الحقيقت دغه د دوی نفسي اغراض او شخصي هوا پرستي وه، چې ځمونږ په غولولو وغولېدل، او پر مونږ پسې رهي (روان) شول، نو په دغه اعتبار دوی ځمونږ د عبادت په ځای د خپلو اهواوو او ظنونو په عبادت پسې لګيا وو، مونږ د دوی له عبادته څخه نن ورځ ستاسې په حضور کې د خپلې بېزاری او تنفّر اظهار کوو.

وَقِيلَ ادْعُوا شُرَكَاءَكُمْ فَدَعَوْهُمْ فَلَمْ يَسْتَجِيبُوا لَهُمْ

او وبه ويلی شي (کفّارو ته) چې وغواړئ تاسې شريکان د تاسې، پس را وبه غواړي دا (کفّار هغه بُتان)، پس هيڅ ځواب به ور نه کړي (دا بُتان) هغوی ته.

تفسير: يعنې دوی ته به ويل کيږي چې اوس خپل مددګاران خپلې مرستې ته رابولئ، مګر هغوی به د دوی سره څه مرسته او مدد وکړی شي؟ ځکه چې په خپل غم او مصيبت کې به اخته او مبتلا وي، کذا قال المفسرون.

وَرَأَوُا الْعَذَابَ لَوْ أَنَّهُمْ كَانُوا يَهْتَدُونَ ﴿٦٤﴾

او وبه ويني دغه (تابعان او متبوعان) عذاب، که چېرې بېشکه دوی وی چې سمه صافه لاره يې نيولې وی (نو اوس به نه معذب کېدل، يا کاشکې په کوم ډول مو لاره موندلې وی).

تفسير: يعنې د دغه وخت د عذاب د ليدلو څخه به داسې آرزو او تمنّا کوي، کاشکې زه په دنيا کې پر سمه صافه لاره تلی، تر څو په دغو مصائبو نه اخته او نه مبتلا کېدی.

وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ فَيَقُولُ مَاذَا أَجَبْتُمُ الْمُرْسَلِينَ ﴿٦٥﴾ فَعَمِيَتْ عَلَيْهِمُ الْأَنبَاءُ يَوْمَئِذٍ فَهُمْ لَا يَتَسَاءَلُونَ ﴿٦٦﴾

او ياده كړه هغه ورځ چې غږ به وكړي دوى ته (الله)، پس وبه وايي چې څه ځواب ورکړى وو تاسې رسولانو ته (په هغه وخت کې چې حق ته غوښتى شوي وئ؟). پس پټ به شي پر دوى خبرونه (چې دوى خلاص شي) په دغه ورځ کې، پس دوى به نه کوي پوښتنه يو تر بله.

تفسير: پخواني سوالات د توحيد په نسبت وو، دغه د رسالت په نسبت سوال دى، يعنې که تاسې پخپل عقل او پوهې سره په حقه نه وى پوهيدلي؛ نو د انبياوو په پوهولو خو ښايي پوهېدى، دا راوښيئ چې تاسې له هغو سره څه سلوک او رويه کړې ده؟ په دغه وخت کې به هيڅوک هيڅ جواب نشي ورکولى، او د خبرو ګردې لارې به بندې شي، (او پټ به شي په دوى جواب).

فَأَمَّا مَن تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَعَسَىٰ أَن يَكُونَ مِنَ الْمُفْلِحِينَ ﴿٦٧﴾

پس هر هغه څوک چې توبه وباسي (له شرکه) او ايمان راوړي (په الله او رسول د الله) او عمل وکړي د نېکيو؛ پس ښايي چې وي به دى له خلاصېدونکيو.

تفسير: يعنې د هغه ځاى برى او کاميابي صرف له ايمان او صالح عمل سره ده، که اوس هم څوک له کفره او شرکه توبه وباسي، او ايمان راوړي، او د نېکيو لاره ځان ته غوره کړي؛ حق تعالى د ده ټول پخواني ګناهونه معافوي، او فائز المرام يې ګرځوي.

وَرَبُّكَ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ وَيَخْتَارُ ۗ مَا كَانَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ ۚ

او رب ستا پيدا کوي هغه څه چې اراده وفرمايي (د پيدايښت يې)، او غوره کوي يې، نه دى دوى ته هيڅ اختيار (په هيڅ شي کې).

تفسير: يعنې د هر څيز پيدا کول د الله تعالى په مشيت او اختيار کې دي، او د کوم شي غوره کول يا د نورو له منځه د هغه منتخب کولو حق همده ته حاصل دى، او هر قسم چې الله تعالى اراده وفرمايي، او مرضي يې وي؛ هم هغسې احکام صادروي، هر يو سړى په هر يو منصب سره چې دى مناسب او لازم وبولي؛ هم هغه کار او منصب ورته عطاء کوي، په هر چا کې استعداد او لياقت وګوري؛ نو د هدايت پر سمه لاره يې برابروي، او د مقصود تر منزله پورې په رسېدلو سره برى او کاميابي ور په برخه کوي، حافظ ابن القيم د «زاد المعاد» په اوائلو کې دغه مضمون په ډېر بسط او تفصيل سره ليکلى دى، فليُراجع.

سُبْحَانَ اللَّهِ وَتَعَالَىٰ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٦٨﴾

پاکي ده الله لره او لوى پورته دى له هغه څه چې دوى يې ورسره شريکوي.

تفسير: يعنې په تخليق او تشريع او مذکور اختيار کې بل هيڅوک له الله تعالى سره نه دي شريک، مشرکانو چې پخپل تجويز او انتخاب کوم شرکاء درولي او ټاکلي دي؛ هغه ګرد باطل او بې سنده دي.

وَرَبُّكَ يَعْلَمُ مَا تُكِنُّ صُدُورُهُمْ وَمَا يُعْلِنُونَ ﴿٦٩﴾

او رب ستا ته معلوم دي هر هغه چې پټوي يې سينې (زړونه) د دوی، او هر هغه چې ښکاروي يې (ژبې د دوی).

وَهُوَ اللَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ۖ لَهُ الْحَمْدُ فِي الْأُولَىٰ وَالْآخِرَةِ ۖ وَلَهُ الْحُكْمُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٧٠﴾

او همدی الله دی نشته دی بل لایق د عبادت مګر همدی دی، خاص همده ته ټوله ثناء ده په دنیا او (په) آخرت (عُقبی) کې، او خاص همدغه (الله) ته دی حکم، او خاص همدغه (الله) ته به بیولی شئ تاسې (په قیامت کې).

تفسیر: یعنې هم هغسې چې الله تعالی په تخلیق او اختیار او محیط علم کې متفرّد دی؛ په الوهیت کې هم واحد او یو دی، ماسوا له ده بل هیڅا ته بندګي او عبادت نه کیږي، ځکه چې د ده په منبع الکمالات ذات کې ګرد محاسن او محامد مجموع دي، د کلّي اقتدار مالک دی، او په آخره خاتمه کې د هر چا رُجوع د همده په لوري ده.

قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ جَعَلَ اللَّهُ عَلَيْكُمُ اللَّيْلَ سَرْمَدًا إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ مَنْ إِلَٰهٌ غَيْرُ اللَّهِ يَأْتِيكُمْ بِضِيَاءٍ ۖ

ووایه (ای محمده دوی ته): آیا وینئ (یعنې څرنګه درښکاري) که چېرې وګرځوي الله پر تاسې دغه شپه اوږده همېشه تر ورځې د قیامت پورې، نو څوک دې هغه (معبود) بې له الله چې راوړي تاسې ته رڼا (چې په کې طلب د معاش کوئ).

تفسیر: یعنې تاسې خبر راکړئ ! چې مثلاً الله تعالی پرې نه ږدي چې لمر طلوع وکړي، یا یې رڼا او تودوخه ترې لرې کړي، نو تاسې به د خپلو کارونو او چارو لپاره داسې تودوخه او رڼا له کومه راوړئ؟.

أَفَلَا تَسْمَعُونَ ﴿٧١﴾

آیا پس نه اورئ تاسې (دغه خبره د زړه په غوږو سره؟).

تفسیر: یعنې دا خبره دومره روښانه او صافه ده، چې تش په یوه اوږدلو سره هم په فهم او پوهه راځي، نو آیا تاسو له سره نه اورئ؟.

قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ جَعَلَ اللَّهُ عَلَيْكُمُ النَّهَارَ سَرْمَدًا إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ مَنْ إِلَٰهٌ غَيْرُ اللَّهِ يَأْتِيكُمْ بِلَيْلٍ تَسْكُنُونَ فِيهِ ۖ أَفَلَا تُبْصِرُونَ ﴿٧٢﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته): آیا وینئ تاسې (یعنې څرنګه درښکاري) که چېرې وګرځوي الله پر تاسې ورځ اوږده همېشه تر ورځې د قیامت پورې (چې هیڅ غروب الشمس ونشي)، نو څوک دی (معبود) بې له الله چې راوړي تاسې ته شپه چې آرام وکړئ تاسې په هغې کې؟ آیا پس نه وینئ تاسې (دا آثار د قُدرت).

تفسیر: یعنې تاسې خبر راکړئ ! که الله تعالی پرې نه ږدي چې لمر غروب وکړي، او تل ترتله ستاسې پر سرونو همداسې ولاړ وي؛ نو هغه راحت او سکون او نور فوائد چې د شپې له راتلو څخه حاصلیږي؛ د هغو حصول به په کوم یو طاقت سره ممکن کېدی شي؟ آیا دغسې یو ظاهر او باهر حقیقت هم تاسې نشئ لیدلئ؟.

تنبیه: ﴿أَفَلَا تُبْصِرُونَ﴾ له ﴿إِنْ جَعَلَ اللَّهُ عَلَيْكُمُ النَّهَارَ سَرْمَدًا﴾ سره مناسب دی، ځکه چې په سترګو سره لیدل عادتًا پر رڼا موقوف دي، چې په ورځې کې په پوره ډول سره په عمل راځي، د شپې په تیاره کې کله چې د لیدلو هیڅ یو

صورت نشته، بلکه اورېدل په کې امکان لري؛ نو ځکه ﴿إِنْ جَعَلَ اللَّهُ عَلَيْكُمُ اللَّيْلَ سَرْمَدًا﴾ سره د ﴿أَفَلَا تَسْمَعُونَ﴾ فرمايل موزون وو، والله أعلم.

وَمِنْ رَّحْمَتِهٖ جَعَلَ لَكُمُ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ لِتَسْكُنُوْا فِيْهِ وَلِتَبْتَغُوْا مِنْ فَضْلِهٖ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُوْنَ ﴿۷۳﴾

او (خاص) له رحمته مهربانۍ خپلې پيدا کړې ده (الله) تاسې ته شپه او ورځ، لپاره د دې چې آرام وکړئ تاسې په هغه (شپه) کې، او چې ولټوئ تاسې (په دغه ورځ کې) له فضله د دغه (الله)، او لپاره د دې چې شُکر وکړئ تاسې (د نعماوو د الله).

تفسير: يعنې د شپې او د ورځې اړول رااړول، څو د شپې په تيارو کې مو سکون او راحت په برخه شي، او د ورځې په رڼا کې خپلو کارو او چارو ته هم دوام ورکړی شئ، او د شپې او د ورځې پر مختلف الأنواعو انعاماتو د الله تعالى د انعاماتو شُکر اداء کړئ.

وَيَوْمَ يُنَادِيْهِمْ فَيَقُوْلُ اَيْنَ شُرَكَآءِيَ الَّذِيْنَ كُنْتُمْ تَزْعُمُوْنَ ﴿۷۴﴾ وَنَزَعْنَا مِنْ كُلِّ اُمَّةٍ شَهِيْدًا فَقُلْنَا هَاتُوْا بُرْهَانَكُمْ فَعَلِمُوْٓا اَنَّ الْحَقَّ لِلّٰهِ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَّا كَانُوْا يَفْتَرُوْنَ ﴿۷۵﴾

او (ياد کړه) هغه ورځ چې غږ به وکړي دوی ته (الله) پس وبه فرمايي چېرته دي شريکان ځما هغه چې وئ تاسې چې ګمان به مو کاوه (پرې د شريکانو ځما). او را وبه باسو له هر امّت (ملّت) څخه يو شاهد (پر اقوالو، افعالو، احوالو د دوی)، پس وبه وايو مونږ دوی ته: راوړئ تاسې بُرهان سند خپل (په اشراک)، پس هلته به پوه شي دوی چې حق په (الوهيت کې) خاص الله لره دی، او ورک به شي له دوی نه هغه چې وو دوی چې دروغ به يې جوړول (په دنيا کې چې الله شريک لري).

تفسير: له شهيد څخه احوال ښوونکي انبياء عليهم السلام يا د دوی نائبان يا نور ښه سړي مقصود دي (موضح القرآن)، دوی به دغه راښيي چې خلقو له سماوي شرائعو او له الهي احکامو سره څه رويه کړې ده؟، نو الله تعالى به ورته وايي چې هر کله مو نبي ونه منو نو يو برهان او دليل خو راوړئ چې تاسو په کوم دليل ما سره شريکان ګرځولی پس هلته به پوه شي دوی، چې حق خاص الله تعالى لره دی، او ورک به شي له دوی نه هغه چې وو دوی چې دروغ به يې جوړول، يعنې په هغه وخت کې به دغه په نظر راځي، چې رښتيا خبره د پاک الله ده، او معبوديت هم يواځې د همده حق دی، او بل هيڅوک د ده شريک نشي کېدی، هغه خبرې چې په دنيا کې انبياوو عليهم السلام ښوولې وې؛ هم هغه حقې او رښتيا وې، هغه عقائد او افکار چې مشرکانو له خپل لوري جوړ کړي وو؛ هغه ګرد په هغه ورځ کې بې اثره او ناقص او بېکاره ثابتيږي.

اِنَّ قَارُوْنَ كَانَ مِنْ قَوْمِ مُوْسٰى فَبَغٰى عَلَيْهِمْ ۠ وَاٰتَيْنٰهُ مِنَ الْكُنُوْزِ مَآ اِنَّ مَفَاتِحَهٗ لَتَنُوْٓاُ بِالْعُصْبَةِ اُولِى الْقُوَّةِ ۗ اِذْ قَالَ لَهٗ قَوْمُهٗ لَا تَفْرَحْ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ الْفَرِحِيْنَ ﴿۷۶﴾

بېشکه چې قارُون وو له قومه د موسى (يعنې د ده تربور وو)، پس سرکشي وکړه (قارون) پر دغو (بني اسرائيلو)، او ورکړی وو مونږ ده ته له خزانو دومره قدر چې بېشکه کليګانې د هغو به خامخا درنېدلې پر (داسې يوې) ډلې چې خاوندان د قوّت زور به وو، (ياد کړه) هغه وخت چې وويل دغه (قارون) ته قوم د ده (چې مسلمانان وو) په کبر او غرور سره مه خوشالېږه ! بېشکه چې الله محبّت نه کوي له خوشالېدونکو سره، (چې په مال د دنيا خوشاليږي).

تفسير: وايي چې قارُون د موسى عليه السّلام د تره ځوى يا تربور او د فرعون د مخې سړى وو، ځرنګه چې د ظالمو حكومتونو دستور وي چې د كوم قوم د وينې څښلو لپاره د هم هغه قوم ځينې افراد د خپل كار آله او د لاس همسا ګرځوي، فرعون هم په بني اسرائيلو كې هم دغه ملعون ځان ته غوره كړى وو، قارون په دغه موقع كې چې فرصت موندلى وو، پخپلو دواړو لاسو سره د دولت او دنيا په ټولولو كې لګيا شوى وو، او ډېر لوى دنيوي اقتدار يې ځان ته ګټلى وو.

موسى عليه السلام يو ځلې پر قارون حكم وكړ چې: «د خپل مال زكات اداء كړه !»، نو قارون له خلقو سره وويل: «تر اوسه پورې كوم احكام چې موسى پر مونږ جاري كول، د هغه په مقابل كې مو حوصله او تحمّل كاوه، مګر آيا تاسې اوس د موسى عليه السلام د دغې خبرې تحمّل هم كولى شئ، چې دى ځمونږ د اموالو څخه زكاتونه هم غواړي؟»، څه خلق د قارون مؤيدان شول، او ويل يې چې: نه، ځمونږ له لاسه دغه نه ده پوره، بالآخر ملعون قارون د موسى عليه السلام د بدنام كولو لپاره يوه ډېره ناپاكه او چټله پلمه (تدبير) جوړه كړه، او يوې بدكارې ښځې ته يې څه بڼې او پيسې وركړې، او ويې لمسوله چې د خلقو په يوه لويه جرګه كې كله چې موسى عليه السلام د زناء د حدّ په اطراف بيانات وركوي؛ ته هغه له خپله ځانه سره متهم كړه، لكه چې دغې پليتې ښځې په هم هغه لويه مجمع كې هم داسې يوه چټې (بېكاره) خبره وكړله، كله چې حضرت موسى عليه السلام هغې ته شديد قسمونه وركړل، او د الله تعالى له قهره او غضبه يې وويروله؛ نو هغه وويرېده، او په ښكاره ډول سره يې وويل چې: ما دغه د قارون په لمسولو سره ويلي دي، دلته د قارون د موسى عليه السلام په ښېرا سره له خپله كوره او خزانو په ځمكه خښ او ډوب كړل شو، د «مفاتح» تفسير يې په كنجيو (كليو) سره كړى دى، يعنې د اموالو دومره صندوقونه وروسره وو، چې د هغو د كليګانو په پورته كولو څو زورور كسان سترې كېدل، او دغه دومره مستبعد هم نه وو، لكه چې په ځينو تفاسيرو كې د هغه صورت هم ښوولى شوى دى، ﴿إِذْ قَالَ لَهُ قَوْمُهُ﴾ يعنې په دغه فاني او زائل دولت ولى نازيږى او پرى فخر او غرور كوي چې هغه د الله تعالى په نزد څه قدر قيمت نه لري او نه الله تعالى د مغرور بندګانو سره محبت كوي.

وَابْتَغِ فِيمَا آتَاكَ اللَّهُ الدَّارَ الْآخِرَةَ

او وغواړه په هغه (دولت) چې دركړى دى تاته الله كور د آخرت.

تفسير: يعنې د الله تعالى وركړى مال د دې لپاره دى، چې انسان هغه د آخرت خپله پنګه وګرځوي، نه داسې چې د هغه د غفلت په نشو مست، مغرور او متكبّر شي، او د متكبرانو په شان حركت او وضعيت اختيار كړي.

وَلَا تَنْسَ نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا وَأَحْسِنْ كَمَا أَحْسَنَ اللَّهُ إِلَيْكَ

او مه هېروه برخه خپله له (ماله د) دنيا او احسان كوه (له بندګانو د الله سره په وركړه د مال) لكه چې احسان كړى دى الله له تا سره (چې داسې ډېر دولت يې دركړى دى).

تفسير: يعنې د خپلې برخې سره ترې خوره ! او څښه ! او آغونده ! او د آخرت لپاره دې پنګه ترې واخله !، او په ناروا مواردو كې يې مه لګوه ! او د خلق الله سره ښه سلوك كوه !.

وَلَا تَبْغِ الْفَسَادَ فِي الْأَرْضِ ۖ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ ﴿٧٧﴾

او مه غواړه (اى قارونه !) فساد (په تكبّر، ظلم او بغي سره) په ځمكه كې، بېشكه چې الله محبّت نه كوي فساد كوونكو سره.

تفسير: يعنې له موسى عليه السلام سره ضد مه كوه ! د الله تعالى پر ځمكه د مطيعانو په شان ځرځه ! او خامخا په بلاد الله كې شورماشور او غلغله مه جوړوه ! ځكه چې په ملك كې فتنه او فساد اچول ښه كار نه دى.

قَالَ إِنَّمَآ أُوتِيتُهُۥ عَلَىٰ عِلْمٍ عِندِىٓ ۚ

وويل (قارون قوم خپل ته): بېشكه همدا خبره ده چې راكړى شوى دى ماته دغه مال په هغه علم سره چې ما ځخه دى.

تفسير: يعنې هنرمن وم، او د ځټلو استعداد او سليقه مې درلوده، پخپل لياقت او قابليت يا د كوم خاص علمي مهارت لامله ماته دغه دولت حاصل شوى دى، الله تعالى هم ماته ځما د لياقت او اهليت په ملحوظ دغه مال، دولت او شته راكړي دي، او دغه ثروت په خوشې ناسته بې له محنته ماته په لاس نه دى راغلى چې اوس يې زه د موسى په حكم او مشوره خوشې ويړيا د الله تعالى په نوم لګوم.

أَوَلَمْ يَعْلَمْ أَنَّ ٱللَّهَ قَدْ أَهْلَكَ مِن قَبْلِهِۦ مِنَ ٱلْقُرُونِ مَنْ هُوَ أَشَدُّ مِنْهُ قُوَّةً وَأَكْثَرُ جَمْعًا ۚ

آيا نه پوهېده (قارُون) چې بېشكه الله په تحقيق هلاك كړي دي پخوا له دغه (قارون ځخه) له (اهل د) زمانو هر هغه ځوك چې دى ډېر سخت وو له دې (قارون) ځخه له جهته د قوّت، او ډېر وو له جهته د جمع كولو (د مال يا ملاتړه).

تفسير: يعنې د دولت ځټلو لياقت چا دركړ؟ افسوس دى چې تا د حقيقي منعم احسان هېر كړ، او د هغه په دركړي دولت او لياقت مغرور شوې، آيا ده دغه دولت له خپل نجات وسيله او ضامن ځټلى وو؟ او دى په دغه نه وو خبر چې د ده ځخه پخوا څومره ملل او اقوام له خپلو همداسې شرارتونو او سركښيو له سببه هلاك او تباه شوي دي، چې د هغوى په لاسو كې لوى لوى سلطنتونه او ډېرې زياتې خزانې، لښكرې او نور زيات دنيوي وسائل او وسائط وو، آيا دغه ملعون د هغو د احوالو د اورېدلو ځخه پند او عبرت نه دى اخيستى؟.

وَلَا يُسْـَٔلُ عَن ذُنُوبِهِمُ ٱلْمُجْرِمُونَ ﴿٧٨﴾

او نه به شي پوښتېدلى له ځناهونو خپلو ځخه كافران (ځكه چې الله ته معلوم دي).

تفسير: يعنې پوښتنې ته به ضرورت نه وي، پاتې الله تعالى ته د دوى ځناهونه يو په يو معلوم دي، او له پرښتو سره هم ليكلي پراته دي، هو ! كه د توبيخ او تقريع په ډول كوم وخت كوم سوال له دوى نه وشي؛ نو هغه بېله خبره ده، يا خو دغه كنايه ده د ځناه له كثرته، يعنې د دوى ځناهونه به دومره ډېر او زيات وي، چې دغه ته به ضرورت نه وي پاتې چې د يوې يوې جزئيې پوښتنه له دوى ځنې وكړه شي.

فَخَرَجَ عَلَىٰ قَوْمِهِۦ فِى زِينَتِهِۦ ۖ قَالَ ٱلَّذِينَ يُرِيدُونَ ٱلْحَيَوٰةَ ٱلدُّنْيَا يَٰلَيْتَ لَنَا مِثْلَ مَآ أُوتِىَ قَٰرُونُ ۙ إِنَّهُۥ لَذُو حَظٍّ عَظِيمٍ ﴿٧٩﴾

پس راووت (قارون) پر قوم خپل په زينت ښايست (او دج خپل)، وويل هغو كسانو چې غوښت يې دغه ژوندون (لږ خسيس د) دنيا: اى كاشكې چې وى مونږ ته هم (له ثروته) په شان د هغو (اموالو اتباعو) چې وركړى شوي دي قارون ته، بېشكه چې دغه (قارون) خامخا خاوند دى د برخې لويې (له دنيا ځخه).

تفسیر: یعنې قارون خپل فاخره لباس واغوست، او سره له ډېرو خدمو او حشمو، او په ډېر شان او شکوه ، او جل او بل ووت، چې د هغه د لیدلو څخه د دنیا د طالبانو سترګې رڼې بڼې پاتې شوې، او ګرد ورته هک حیران ودرېدل، او له خپلو ځانونو سره به یې داسې ویل: «کاشکې چې مونږ هم د داسې دنیوي شان او شوکت خاوندان وی !، او همداسې ترقي او عروج مو حاصل کړی وی؛ چې نن د قارون په برخه شوی دی، بېشکه چې دی ډېر د اقبال او اجلال خاوند او ډېر خوش قسمته سړی دی».

وَقَالَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ وَيْلَكُمْ ثَوَابُ اللَّهِ خَيْرٌ لِّمَنْ آمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا ۚ وَلَا يُلَقَّاهَا إِلَّا الصَّابِرُونَ ﴿٨٠﴾

او وویل (دوی ته) هغو کسانو چې ورکړی شوی وو (هغوی ته) علم فهم چې: افسوس دی تاسې ته (ای طلابو د دنیا)، ثواب د الله خیر ډېر غوره دی هغه چا ته چې ایمان یې راوړی دی (په الله او رسول الله) او عمل یې کړی دی د نېکیو، او نه ورکول کیږي (یا نه ښوولی کیږي) دغه (خبره) مګر صبر کوونکیو ته (په طاعت او مصیبت او له معصیته).

تفسیر: یعنې پوهانو او ذي علم سړیو وویل چې: «ای کمبختانو ! په دغه فاني جل وبل کې څه ایښي دي چې د هغه هوس او ارمان کوئ؟ صالحانو مؤمنانو لپاره د الله تعالی په دربار کې کوم دولت او عزّت چې شته، او دوی ته ورسېدونکی دی؛ د هغه په مقابل کې دغه دنیوي شان او شوکت محض هیڅ او لاشي دي، او دومره یو نسبت هم سره نه لري، لکه چې د یوې ذرې نسبت له لمر سره کیږي»، داسی خبری هغو خلکو ته ښوولی کیږی چې په دنیا کې د الله تعالی په طاعت ټینګ ولاړ وي، د ګناهونو نه ځان ساتي، او په مصیبتونو او کړاوونو صبر کوي ځکه چې هغوی د حقیقی ژوند په قدر قیمت پوهیږي.

فَخَسَفْنَا بِهِ وَبِدَارِهِ الْأَرْضَ فَمَا كَانَ لَهُ مِن فِئَةٍ يَنصُرُونَهُ مِن دُونِ اللَّهِ وَمَا كَانَ مِنَ الْمُنتَصِرِينَ ﴿٨١﴾

پس ننه ایست مونږ دغه (قارون) او کور د ده په ځمکه کې، پس نه وو ده ته (په دغه وخت کې) هیڅ ډله (د دوستانو) چې مدد ګاري یې کړي وی له ده سره غیر له الله څخه (په دفع د عذاب کې)، او نه وو (قارون پخپله) له بدل اخیستونکیو څخه (چې ځان یې له عذابه خلاص کړی وی).

تفسیر: یعنې نه بل څوک له خپله طرفه د ده مدد ته ورسېد، او نه یې څوک د خپل مدد لپاره وغوښتی شو، نه یې خپل قوّت په کار ورغی، نه د بل چا.

وَأَصْبَحَ الَّذِينَ تَمَنَّوْا مَكَانَهُ بِالْأَمْسِ يَقُولُونَ وَيْكَأَنَّ اللَّهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَن يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَيَقْدِرُ ۖ

او سبا کړ هغو کسانو چې آرزو به یې کوله د مرتبې د دغه (قارون) په پرون (ماښام) کې ویل به یې (یو بل ته): افسوس دی تاته پوه شه ! چې بېشکه الله پراخوي رزق روزي په هر هغه چا چې اراده وفرمایي (د پراخولو یې) له بندګانو خپلو، او تنګوي (الله دغه روزي په هر هغه چا چې اراده وفرمایي د تنګولو یې).

تفسیر: یعنې هغه کسان چې د قارون ترقي او ترفّع د لیدلو څخه پرون داسې ارزو او هیله (امید) کوله چې: «کاشکې مونږ ته هم داسې عُروج او ترقي حاصله شوي وی»؛ نن د قارون د دغه بد انجام د لیدلو څخه لاسونه پر غوږونو

ږدي، او توبې وباسي، او اوس په هوش راغلل، چې دغسې دولت په حقيقت کې د يوه ښکلي مار په شان دی، چې د هغه په منځ کې مهلک زهر وي، دغه دنيوي ترقي او تنزيل د کوم بنده د مقبوليت او مردوديت معيار نشي کېدی، بلکه دغه د الله تعالی مصلحت او حکمت دی، پر هر چا چې لازم او مناسب وګڼي؛ د رزق او د روزۍ ورونه (ابواب) ورپرانيځي، او هر چا ته چې مناسب وي؛ روزي ورتنګه او په اندازه کوي يې، د مال او دولت پراخوالی د ښې خاتمې او مقبوليت دليل نه دی، بلکه علی الأکثر د هغه نتيجه تباهي او بربادي ده، او د ابدي هلاکت او فلاکت په صورت ځرګندېږي.

لَوْلَآ اَنْ مَّنَّ اللّٰهُ عَلَيْنَا لَخَسَفَ بِنَا ؕ وَيْكَاَنَّهٗ لَا يُفْلِحُ الْكٰفِرُوْنَ ﴿۸۲﴾

که چېرې نه وی دا چې احسان کړی دی الله پر مونږ؛ نو خامخا ډوب کړي به يې وو مونږ په ځمکه کې (د قارون په شان)، افسوس دې ته؛ نه پوهيږي نه وينې دا چې نه خلاصيږي کافران (له عذابه).

تفسير: يعنې دغه د الله تعالی مهرباني او احسان دی چې مونږ يې د قارون په شان ونه ګرځولو، که نه ځمونږ حال او احوال به هم داسې کېده، له خپل لوري که مونږ د ډېر حرص او طمعې له سببه داسې هيله او آرزو کړې وه: ﴿يٰلَيْتَ لَنَا مِثْلَ مَآ اُوْتِيَ قَارُوْنُ﴾ الله تعالی ځمونږ په مخ کې خير راپېښ کړ، چې ځمونږ دغه آرزو او هيله يې تر سره ونه رسوله، او نه يې پر دغه حرص او طمعې مونږ ته څه تنبيه او سزا راکړه، بلکه د قارون نتيجه او حشر يې مونږ ته راښکاره او مونږ يې په دغه وسيله سره وپېژنو او منتبه کړو، اوس مونږ ته دغه خبره ښه څرګنده شوه، چې محض د مال او زر په ترڅ سره حقيقي فلاح او بری هيڅا ته نشي حاصلېدی، او دغه چې ناشکره منکران له سره د الله د عذابه نجات نشي موندلی.

تِلْكَ الدَّارُ الْاٰخِرَةُ نَجْعَلُهَا لِلَّذِيْنَ لَا يُرِيْدُوْنَ عُلُوًّا فِي الْاَرْضِ وَلَا فَسَادًا ؕ وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِيْنَ ﴿۸۳﴾

دغه کور د آخرت (چې جنّت دی) ورکوو مونږ دا لپاره د هغو کسانو چې نه لري اراده د لويي (او تکبّر) په ځمکه کې، او نه فساد ظلم کوي (پر خلقو)، او عاقبت ښه خاتمه لپاره د پرهېزګارانو ده.

تفسير: يعنې د قارون د دولت په نسبت ناپوهانو داسې ويل چې: قارون خو ډېر خوش قسمته او بختور سړی دی، حال دا چې دغه خوش قسمتي او بختورتوب نه دی، بلکه د آخرت ګټه په لاس کول لويه خوش قسمتي ده، او دغه ګټه د هغو کسانو لپاره ده چې د الله تعالی په ملک کې شرارت او فساد غورځول نه غواړي، او په دغه فکر کې له سره نه دي، چې خپل ځان له ګردو ځخه لوی او لوړ (اوچت) وګڼي، بلکه د تواضع او انکسار او پرهېزګارۍ لار ځان ته اختياروي، د دوی کوښښ د دې په ځای چې خپل ذات لوړ او لوی ښکاره کړي؛ تل په دغه کار کې مصروف او معطوف دي چې خپل دين لوړ کړي، او کلمة الله په اعلاء کې ووينې.

په هر حال د مؤمنانو اصلي مقصد آخرت دی، د دنيا هغه برخه چې د دغه مقصد ذريعه وګرځي؛ هم هغه ښه او مبارکه ده که نه هيڅ.

مَنْ جَآءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهٗ خَيْرٌ مِّنْهَا ۚ وَمَنْ جَآءَ بِالسَّيِّئَةِ فَلَا يُجْزَى الَّذِيْنَ عَمِلُوا السَّيِّاٰتِ اِلَّا مَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ﴿۸۴﴾

او هر چا چې وکړه کومه نيکي؛ پس شته ده ته (ښه جزاء) خير غوره له جهته د دغې (حسنى) او هر چا چې وکړه کومه بدي؛ پس نشي ورکولى جزاء هغو کسانو ته چې کړى يې دى (عمل د) د بديو مګر (جزاء د هغه شي) چې وو دوى چې کاوه به يې (په دنيا کې).

تفسير: يعنې کومه نيکي چې دلته وکړي؛ له هغه څخه ښه او بهتره نيکي به هلته ورسره وکړه شي، د يوې نېکۍ څرنګه چې د هغه اقتضاء وي؛ اقلاً لس چنده د هغه ثواب ورکاوه کيږي، شاه صاحب ليکي: «پر نېکۍ باندې د نېکۍ وعده يې ورکړه، چې هغه على اليقين رسېدونکې ده، او پر بدي يې د بدۍ وعده ونه فرمايله، چې ضرور به وررسيږي، ځکه چې ممکن دي چې هغه ورمعاف شي، هو ! دومره يې وفرمايل چې: د هغه فعل له سزا څخه به ډېره سزا ورته ونه رسيږي».

إِنَّ الَّذِي فَرَضَ عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لَرَادُّكَ إِلَىٰ مَعَادٍ ۚ

بېشکه هغه (الله) چې فرض (نازل) کړي يې دي پر تا (احکام د) قرآن؛ خامخا بېرته بيوونکى دى د تا هغه ځاى د وعدې (مکې) ته.

تفسير: ځينو مفسّرينو له «معاد» څخه موت مراد کړى دى، او ځينو آخرت، او ځينو جنت، او ځينو د شام ځمکه چې هلته دوى يوځلې د معراج په شپه تشريف وړى وو، حافظ عماد الدين ابن كثير (رحمة الله عليه) په دغو اقوالو کې ډېر عميق او لطيف تطبيق کړى دى، يعنې له معاده دلته مکّه معظّمه مراده ده (كما في البُخاري) مګر د مکې معظمې فتح د قرب الأجل علامه ده، لکه چې ابن عباس او عمر رضي الله تعالى عنهما د ﴿إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ﴾ په تفسير کې وفرمايل: د وړاندې «أجل» څخه وروسته د «حشر»، د حشر څخه وروسته د «آخرت»، او د آخرت وروستنى منزل جنّت دى.

مطلب يې داسې شو چې الله تعالى به تا ډومبى په يوه شانداره طريقه سره بېرته مکې معظّمې ته راولي، وروسته له هغه څو ورځې اجل مو واقع کيږي، بيا به د شام په ځمکه کې حشر کېږئ، لکه چې له أحاديثو څخه ثابت شوي دي، بيا په آخرت کې به هم په ډېر شان او شوکت سره تشريف راوړئ، او په آخر کې په جنّت کې ډېر اعلى مقام ته استول کېږئ.

قُل رَّبِّي أَعْلَمُ مَن جَاءَ بِالْهُدَىٰ وَمَنْ هُوَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿٨٥﴾

ووايه (اى محمده ! دوى ته) رب ځما ته ښه معلوم دي هغه څوک چې راتګ يې کړي په هدايت سره او هغه څوک چې هغه په ګمراهۍ ښکاره کې دى.

تفسير: يعنې الله تعالى ته ځما هدايت او د مکذبينو او معاندينو ګمراهي ښه معلومه ده، يقيناً دى به له هر يوه سره سم د دوى له احواله سره معامله کوي، او دغه له سره نشي کېدى چې ځما دغه کوښښ ضايع شي، يا ګمراهان رسوا، سپک او ګمراه نه کړي.

وَمَا كُنتَ تَرْجُو أَن يُلْقَىٰ إِلَيْكَ الْكِتَابُ إِلَّا رَحْمَةً مِّن رَّبِّكَ فَلَا تَكُونَنَّ ظَهِيرًا لِّلْكَافِرِينَ ﴿٨٦﴾

او نه وې ته چې توقّع اميد دې درلود (لرلو) د دې چې راوبه لېږلى شي تاته کتاب (قرآن)، ليکن (راولېږلى شو محض) په رحمت مهربانۍ له (جانبه) د رب ستا، پس مه کېږه ته خامخا مددګار لپاره د کافرانو (په دين د دوى کې).

تفسير: ته له پخوا ځني د نبوّت په انتظار کې نه وې، دا محض د الله تعالى رحمت او موهبت دى، چې ته يې په رسالت سره سرفراز کړې، نو هم هغه الله تعالى به په دنيا او آخرت کې تاته برى او کاميابي درکوي، لهذا اى محمده ! د ده پر معاونت او امداد تل تر تله اعتماد او اطمينان ولره !.

وَلَا يَصُدُّنَّكَ عَنْ اٰيٰتِ اللّٰهِ بَعْدَ اِذْ اُنْزِلَتْ اِلَيْكَ وَادْعُ اِلٰى رَبِّكَ وَلَا تَكُوْنَنَّ مِنَ الْمُشْرِكِيْنَ ۝٨٧

او (خبردار چې) وا دې نه ړوي (کفّار) خامخا تا (په مکر او فريب) له آيتونو د الله پس له هغه چې نازل کړل شول تاته، او وبوله خلق (توحيد او عبادت) د رب خپل ته، او مه کېږه ته خامخا له مشرکانو څخه (په اعانت د دوى کې).

تفسير: يعنې ته دې د دې په کار کې د خپل قوم خاطر او رعايت مه کوه ! او مه دې خپل ځان په هغوې کې شمېره ! اګر که دوى ستا له قرابت دارانو څخه هم وي، هو ! دوى ګرد د خپل رب په لوري وبوله ! او د الله تعالى د احکامو په تعميل کې تينګ اوسه !.

وَلَا تَدْعُ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ اِلَّا وَجْهَهٗ

او مه بوله ته له الله سره معبود بل (ځکه چې) نشته هيڅ لايق د بللو بل هيڅوک مګر همدى دى (يواځې، ځکه چې) هر څيز فاني کېدونکى دى مګر مخ د ده (چې تل باقي دى).

تفسير: دغه خطاب اګر که پخپله رسول الله صلى الله عليه وسلم ته دى، مګر بالوسيله په دغه سره نورو ته پند او نصيحت ورکول کيږي، د پاس آيتونو په نسبت ځينې مفسّرينو همداسې ليکلي دي، يعنې هر شى له خپله ذاته معدوم دى، او تقريبًا ټول شيان فناء کېدونکي دي، اعم له دې چې په هر وخت کې وي، مګر خو د الله تعالى مخ چې نه له سره معدوم وو، او نه هر ګز فناء کېدونکى دى، رښتيا ده: (ألا كلّ شيء ما خلا الله باطل)، و قال الله تعالى: ﴿كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ ۝ وَّيَبْقٰى وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلٰلِ وَالْاِكْرَامِ﴾ (چې مراد تري د الله تعالى ټول ذات دي).

لَهُ الْحُكْمُ وَاِلَيْهِ تُرْجَعُوْنَ ۝٨٨

همده ته دى حکم (نافذه قضاء)، او همده ته به بېرته بوتلى شئ تاسې (لپاره د جزاء).

تفسير: يعنې د ګردو حضور د ده په مخ کې د حساب او کتاب لپاره يو حتمي او ضروري شى دى، چې هلته يواځې د همده حکم چليږي، او صورتًا، ظاهراً، او مجازاً هم د بل هيچا حکم نه چليږي، او نه به قوّت او اقتدار ورپاتې وي، اى الله ! جار دې شم ! په همدغه وخت کې پر دغه ګناهګار بنده دې رحم وفرمايه ! او له خپله غضبه يې وساته !.

تمّت سورة القصص ولله الحمدُ والمنّة.

سُورَةُ العَنكَبُوتِ

«د (العنكبوت) سورت مکّي دی، پرته له (۱ ـ ۱۱) آیتونو پورې چې مدني دي، (۶۹) آیته او (۷) رکوع لري، په تلاوت کې (۲۹) او په نزول کې (۸۵) سورت دی، وروسته د «الروم» له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

الٓمٓ ﴿۱﴾ أَحَسِبَ النَّاسُ أَنْ يُتْرَكُوٓا أَنْ يَقُولُوٓا ءَامَنَّا وَهُمْ لَا يُفْتَنُونَ ﴿۲﴾

آیا ګمان کوي دا خلق د دې چې پرې به ښودی شي دوی (په) همدې قدر چې ووایي دوی چې: ایمان راوړی دی مونږ؛ حال دا چې دوی به ونه ازمویل شي؟.

تفسیر: یعنې په ژبه سره د ایمان دعوی کول دومره سهل او آسانه نه دي، هر څوک چې د ایمان دعوی کوي، امتحان او ابتلاء ته دې یې هم تیار شي !، همدغه د امتحان محک دی چې پرې سره او ناسره سولولی کیږي او معلومیږي، په حدیث کې راغلي دي چې: له ګردو څخه سخت امتحان د انبیاوو دی، وروسته له هغه د صالحینو بیا درجه په درجه د هغو خلقو دی، چې له هغو سره مشابهت لري، او د انسان امتحان د ده د دین او ایمان له حیثیته اخیست کیږي، په هر اندازه چې انسان پخپل دین او ایمان کې مضبوط او سخت وي؛ په هم هغه اندازه له هغه څخه سخت امتحان اخیست کیږي.

وَلَقَدْ فَتَنَّا الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ

او خامخا په تحقیق ازمویلي وو مونږ هغه کسان چې له دوی نه ړومبي وو.

تفسیر: یعنې د ړومبنیو انبیاوو د متبعینو ډېر لوی او سخت امتحان اخیست شوی دی، په صحیح بخاري شریف کې دي چې: صحابه وو رضي الله عنهم د رسول الله صلی الله علیه وسلم په خدمت کې عرض وکړ، چې یا رسول الله صلی الله علیه وسلم ! ځمونږ لپاره د الله تعالی له درباره دعاء او مدد وغواړئ ! دا هغه زمانه وه چې د مکې معظّمې مشرکینو پر مسلمانانو باندې انتهایي ظلم او ستم کوو، رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل، چې پخوا له تاسو به یې یو (ژوندی) انسان په ځمکه کې ولاړ خښوو، او بیا د هغه پر سر به یې اره کشوله، او د ده سره به له منځه دوه ټوټې ټوټې کېده، د ځینو نورو مؤمنینو پر وجود به یې د اوسپنې تک سره سیخونه وهل او لګول، چې د هغو په اثر به د دوی پوستکي او غوښتې وریتې کېدې او سوځېدې، تیاکې به یې وهلې، او لاندې به لوېدې، خو سره د دغو سختیو باوجود له خپل دین څخه به یې دوی نشو ګرځولی.

فَلَيَعْلَمَنَّ اللهُ الَّذِينَ صَدَقُوا وَلَيَعْلَمَنَّ الْكَٰذِبِينَ ﴿۳﴾

پس خامخا معلوم به کړي الله (په علم ظاهري سره ـ په کوم علم چې ثواب او عقاب مرتب دی ـ هم) هغه کسان چې رښتیني دي (په دعوی د ایمان کې)، او خامخا معلوم به کړي الله (هغه) دروغجنان (په علم ظاهري سره هم).

تفسير: يعنې الله تعالى په علانيه ظاهروي او هر يو به پوهيږي چې د ايمان په دعوى کې کوم يو رښتين راوځي؟ او کوم يو دروغجن څرګندېږي، او سم له هغه سره به هر يوه ته سزا ورکوي.

أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ أَنْ يَسْبِقُونَا ۚ سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ ﴿٤﴾

آيا ګمان کوي هغه کسان چې عمل کوي دوى د بديو (لکه شرک او معاصي) د دې چې ږوميږي به شي دوى پر مونږ (چې مونږ به له دوى نه انتقام ونشو اخيستى)، بد دى هغه حکم چې کوي يې دوى (چې نفي د انتقام دى).

تفسير: يعنې د مؤمنينو امتحانات دي کافران داسى ونه ګڼي چې مونږ په خوندونو او مزو سره ظلمونه کوو او دهغو له سختيو څخه ساتلى يو، دوى له مونږه خپل ځانونه چيرى ساتلى شي هغه سختى سزاوى چې دوي ته ورکولى کيږي د هغه په مقابل کې د امتحان سختئ هيڅ نه دي دوي ددى عارضى مهلت په نسبت چې کوم نظر لري چې مونږ به تل مأمون يو په حقيقت کې ډيره بده خرابه فيصله يې کړي ده.

مَنْ كَانَ يَرْجُو لِقَاءَ اللَّهِ فَإِنَّ أَجَلَ اللَّهِ لَآتٍ ۚ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٥﴾

هر څوک چې وي اميد لري دى د ملاقات د الله (په جنت کې)؛ پس بېشکه اجل نېټه د (ملاقات د) الله خامخا راتلونکې ده، (نو ښايي چې ورته تيار شي)، او همدى ښه اوربدونکى دى (د ټولو اقوالو) ښه عالم دى (پر ټولو احوالو).

تفسير: يعنې هر هغه سړى چې په دغه توقّع سختي ګالي، چې يوه ورځ به زه هرومرو د الله تعالى په مخ کې حاضر بدونکى يم، چې هلته تر يوې ذرې پورې هم حساب او کتاب کيږي، که زه دلته په دغه امتحان کې ناکام شوم؛ نو د دغه ځاى له سختيو څخه په زياتو سختيو کې اخته کېدونکى يم، او که ترې بريالى او کامياب ووتلم؛ نو دغه ګرد تکاليف به ځما له مخې څخه لرې کيږي، او د الله تعالى رضاء او لقاء به مې په برخه کيږي، نو داسې سړى دې په ياد ولري چې د الله تعالى وعده هرومرو راتلونکې ده.

وَمَنْ جَاهَدَ فَإِنَّمَا يُجَاهِدُ لِنَفْسِهِ ۚ إِنَّ اللَّهَ لَغَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ ﴿٦﴾

او هر څوک چې جهاد کوي (له کفّارو يا له نفس خپل سره)؛ پس بېشکه همدا خبره ده چې جهاد کوي لپاره (د نفعې) د نفس خپل، بېشکه چې الله خامخا غني بې پروا دى له ټولو عالميانو څخه.

تفسير: يعنې الله تعالى ته د چا له طاعت او عبادت څخه هيڅ نفع او له معصيته هيڅ قسم نقصان نه رسيږي، هغه غني ذات له هغې شيانو څخه په کلي ډول سره بې پروا او بې نيازه دى، هو ! بنده په هره اندازه چې د الله تعالى په طاعت کې محنت او زيار پر ځان اخلي؛ د هغه ثمره او نتيجه ورته په دنيا او آخرت کې رسيږي، پس مجاهده کوونکى دې هيڅکله داسې خيال ونه کړي، کله چې مونږ د الله په لاره کې دومره زحمت کوو؛ نو (معاذ الله) پر الله تعالى خپل څه منّت او احسان باروو، بلکه بالعکس دا د هغه الله تعالى مرحمت او احسان دى، چې تاسې ته يې ستاسې د ګټې او فائدې لپاره د طاعت او رياضت توفيق درکړى دى.

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَحْسَنَ الَّذِي كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٧﴾

او هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی، او کړي یې دي ښه (عملونه) خامخا وبه رژوو مونږ هرومرو له دوی نه ګناهونه د دوی، او خامخا جزاء به ورکړو مونږ هرمرو دوی ته ښه جزاء د هغه (عمل) چې وو دوی چې کاوه به یې (په اسلام کې).

تفسیر: یعنې سره له دې نه چې الله تعالی د ګرد عالم څخه غني، بې پروا او بې نیاز دی، خو بیا هم په خپل رحمت او شفقت سره ستاسې محنت او زحمت نه ضایع کوي، او په ځای یې رسوي.

وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حُسْنًا ۖ وَإِنْ جَاهَدَاكَ لِتُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا ۚ

او (مؤکد) امر کړی دی مونږ پر انسان له مور پلار خپل سره یې د نېکۍ (هر کله په هر څه کې)، او که کوښښ کوي (دوی دواړه) له تاسره چې شریک ونیسې ته له ما سره هغه څیز چې نشته تاته په (الوهیت) د هغه کې هیڅ علم؛ پس اطاعت مه کوه ته د دوی (دواړو).

تفسیر: ﴿فَلَا تُطِعْهُمَا ۚ﴾ «اطاعت مه کوه ته د دې دواړو په اشراک بالله کې».

په دنیا کې له موره او پلاره د بل هیچا حق زیات نه دی، خو د الله تعالی حق له دوی نه هم ډېر دی، د والدینو لامله نه ښایي چې د الله تعالی دین پرېږدي (موضح)، په حدیث کې راغلي دي، چې د سعد بن أبي وقّاص رضي الله عنه والده چې مشرکه وه، کله چې د خپل ځوی د اسلام خبر یې واورېد؛ نو له خپله ځانه سره یې عهد وکړ، څو سعد (معاذ الله) له اسلامه مرتدّ نشي؛ نو زه به له سره خوړل او څښل نه کوم، او تر چت لاندې به آرام ونه کړم، لکه چې هغې له طعام خوړلو او له اوبو څښلو خپله خوله وترله، او بیخي خواره زهیره شوه، خلقو به په زور او زیادت د دې خوله پرانستله، او ډوډۍ او اوبه یې ورکولې، نو په دغه مناسبت دغه آیت نازل شو، ګواکې دغه یې راوښودل چې د والدینو په داسې شان پر خلاف الحق باندې مجبورول هم هغه یو شان ابتلاء او امتحان دی، ښایي چې د خالص مؤمن د ثبات پښه تر یې ونه ښوییږي.

إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَأُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٨﴾

خاص ماته دي بیا راتله د تاسې (ټولو)، پس خبر به کړم زه تاسې پر هغو (اعمالو) چې وئ تاسې چې کول به مو (په دنیا کې).

تفسیر: یعنې ټول به په هغه عدالت کې حاضر ېږئ !، په دغه وخت کې به ګردو ته دا ورښوول کېږی، چې په اولاده او والدینو کې کوم یو متجاوز او له خپله حده تېری کوونکی وو؟ او کوم یو پر حق او صداقت قائم وو.

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُدْخِلَنَّهُمْ فِي الصَّالِحِينَ ﴿٩﴾

او هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی او کړي یې دي ښه (عملونه) خامخا داخل به کړو مونږ هرومرو دوی په (جماعت) د صالحانو کې (چې انبیاء او اولیاء دي).

تفسیر: یعنې هر څوک چې سره له داسې زبردستو موانعو او عوائقو هم پر ایمان او د نېکۍ پر لاره قائم وي؛ حق تعالی به د هغه حشر پخپلو خاصو بندګانو کې کوي، ابن کثیر (رحمه الله) لیکي: «که اولاد په ناحقه خبره کې د خپلو والدینو خبره ونه منله، او والدین هم هغسې په ناحقه ټینګ ولاړ وي؛ نو د اولاد حشر به له صالحینو سره کېږي، او د ده د والدینو په زمره کې به نه کېږي، اګر که د طبیعي او نسبي تعلّقاتو په بناء دی د ګردو څنې دوی ته ډېر نژدې وي، په

«المرء مع من أحبّ» (چې سړی به د هغه چا سره چې د هغه سره مینه لری) کې دیني محبّت مراد دی، طبیعت محبت نه دی مراد».

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَّقُوْلُ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ فَاِذَآ اُوْذِيَ فِي اللّٰهِ جَعَلَ فِتْنَةَ النَّاسِ كَعَذَابِ اللّٰهِ ؕ

او ځینې له خلقو څخه هغه څوک دي چې وایي (تش په خوله) ایمان راوړي دی مونږ په الله باندې، پس کله چې سختي ورسوله شي ده ته په (لاره) د الله کې؛ نو وګرځوي فتنه سختي خپګان د خلقو (او شمیرې یې) په شان د عذاب د الله.

تفسیر: دغه د هغو خلق ذکر دی چې پخپله ژبه ځان ته «مؤمن» وایي، مګر د دوی په زړونو کې له سره ایمان راسخ نه وو، دوی ته هر چېرې چې د الله تعالی په لاره کې کوم ربړ یا تکلیف ورسېده، یا د دین له سببه یې څوک تکلیفوو؛ نو دغه امتحان او آزموینه دوی د الله تعالی د عذاب په منزله ګڼله، څرنګه چې انسان د الله تعالی له عذابه ویریږي، او خپل ځان ترې ساتي، او وروسته د هغه له نزوله له خپلې هغې پخوانۍ دعوی څخه لاس واخلي، او ناچاره اعتراف او اقرار کوي چې زه په غلطۍ کې وم؛ همدغسې حال د هغو ضعفاوو القلوبو دی، هر چېرې چې د دین په معامله کې کومه سختي ورورسیږي؛ نو ژر تر ژره ویریږي، او د ایمان له دعوی څخه لاس اخلي، او په ژبه یا په عمل سره ګواکې داسې اقرار کوي چې مونږ پخپلې دغې دعوی کې په غلطۍ کې وو، یا دغسې دعوی مو له سره نه وه کړې.

وَلَئِنْ جَآءَ نَصْرٌ مِّنْ رَّبِّكَ لَيَقُوْلُنَّ اِنَّا كُنَّا مَعَكُمْ ؕ

او قسم دی که چېرې راشي مددګاري (د مؤمنانو) له (طرفه) د رب ستا (چې فتح او غنیمت یوسي)؛ نو خامخا وبه وایي دغه (منافقان) هرومرو بېشکه مونږ (هم) یو له تاسې سره (په ایمان کې) (نو په غنیمت کې مو شریک کړئ).

تفسیر: یعنې که د مسلمانانو کوم عروج او موفقیت وګوري؛ نو له خپله ځانه د هغه په نسبت خبرې جوړوي، چې مونږ خو له تاسې سره وو، او اوس هم ستاسې اسلامي ورونه یو، خصوصًا که مسلمانان فاتح شي، او فرض یې کړئ که دغه خلق چې د کفّارو سره یې معاونت کاوه، د مسلمانانو په لاس کې بندیان شي؛ نو بیا د دوی د نفاق او تملّق لپاره هیڅ حد او اندازه نشته.

اَوَلَيْسَ اللّٰهُ بِاَعْلَمَ بِمَا فِيْ صُدُوْرِ الْعٰلَمِيْنَ ۝١٠

(وفرمایل الله) آیا نه دی الله ښه عالم په هغه (اخلاص او نفاق) چې په سینو زړونو د عالمیانو کې (پټ) دی (بلکه په هر شي باندې ښه عالم دی).

تفسیر: یعنې لکه چې ځینې له دغو خلقو له مسلمانانو سره دي، الله ته دغه ګرد (ټول) معلوم دي، آیا تش د ژبې په دعوی سره دوی له الله تعالی څخه د خپلو زړونو احوال پټولی شي؟.

وَلَيَعْلَمَنَّ اللّٰهُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَلَيَعْلَمَنَّ الْمُنٰفِقِيْنَ ۝١١

او خامخا معلوم به کړي الله (په هغه علم چې ثواب او عقاب وربانديې مرتّب دی) هرومرو هغه څوک چې ایمان یې راوړی دی، او خامخا معلوم به کړي هرومرو (الله) منافقان (نو ور به کړي هرې یوې فرقې ته جزا موافقه).

تفسير: يعني الله تعالى ته لا له پخوا څخه هر شی پوره معلوم دی، لیکن اوس ستاسې اعمال او افعال نورو ته هم ورښیي او ظاهروي یې چې آیا د عمل په میدان او په ښکاره ډول کوم یو له تاسې خپل ځان صادق مؤمن ثابتوي؟ او کوم یو دروغجن ـ دغاباز او منافق دی؟، نو هغو ته د هغوی د عملونو موافق جزا ورکول کیږی.

تنبیه: په دې قسم مواضعو کې د ﴿وَلَيَعْلَمَنَّ اللَّهُ﴾ معنی په (لیرینّ الله) سره له ابن عبّاس رضي الله تعالى عنه څخه منقول دي، كما في تفسير ابن كثير (رحمه الله).

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ آمَنُوا اتَّبِعُوا سَبِيلَنَا وَلْنَحْمِلْ خَطَايَاكُمْ

او وایي هغه کسان چې کافران شوي دي هغو کسانو ته چې ایمان یې راوړی دی: متابعت وکړئ تاسې د لارې ځمونږ (په دنیا کې) او ښایي بار به کړو (پر ځانونو) ګناهونه ستاسې.

تفسير: یعنې کفارو به مسلمانانو ته ویل: «راځئ اسلام خوشې کړئ ! او په خپلو هم هغو پخوانیو ورورګلویو او خپلویو کې ننوځئ ! او ځمونږ پر لاره تګ وکړئ، څو له ګردو تکالیفو او ایذاوو څخه نجات ومومئ !، او بې سببه په دغو مصائبو او تکالیفو کې پاتې نشئ، او که تاسې داسې اقدام ګنئ، او له مؤاخذې څخه یې ویرېږئ؛ نو د الله تعالى په دربار کې ځمونږ نوم واخلئ، چې دوی مونږ ته داسې مشوره راکړې وه، او که داسې کومه پېښه دروړاندې شي؛ نو ګرد مسئولیت او ذمه واري به مونږ په خپل سر اخلو».

وَمَا هُمْ بِحَامِلِينَ مِنْ خَطَايَاهُمْ مِنْ شَيْءٍ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿١٢﴾ وَلَيَحْمِلُنَّ أَثْقَالَهُمْ وَأَثْقَالًا مَعَ أَثْقَالِهِمْ

حال دا چې نه دي دوی (پخپل ځان) اخیستونکي له ګناهونو د دوی د هیڅ شي، بېشکه دوی خامخا دروغجنان دي (په دغه وعده کې). او خامخا بار به کړي هرومرو (دغه کفّار) بارونه درانه د ګناهونو خپلو او نور درانه بارونه هم سره له بارونو درنو د ګناهونو خپلو.

تفسير: یعنې دوی دروغجنان دي، او ستاسې بار د یوې ذرې په اندازه هم دوی نشي سپکولی، هو ! خپل بار درنوي، یو خو د دوی د ذاتي ګناهونو بار وو، اوس د نورو د اغواء کولو او د ګمراه کولو بار پر هغه لا زیات شو، شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «که څوک وغواړي چې رفاقت وکړي، او د بل چا د ګناه بار پر خپله اوږه واخلي؛ امکان نه لري، مګر که یو بل ګمراه کړي؛ نو د دغه ګمراه شوي سړي د ګناه بار هم د دغه ګمراه او هم د هغه ګمراه کوونکي په غاړه لویږي» (موضح) لکه چې په حدیث کې راغلي دي: «هر څوک چې په دنیا کې (ناحقه) وینه تویه کړي؛ د ده د ګناه برخه د آدم علیه السلام ړومبني ځوی «قابیل» ته هم رسیږي، چې هغه اول ځلي دغه خرابه لاره ایستلې ده».

وَلَيُسْأَلُنَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَمَّا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿١٣﴾

او خامخا وبه پوښتېدلی شي دوی هرومرو په ورځ د قیامت کې له هغو (دروغو) چې وو دوی چې له ځانه به یې جوړول (په الله، په رسول الله).

تفسير: یعنې دوی د دروغو خبرې جوړوي، چې مونږ به ستاسې بار پر خپلو اوږو آخلو، دغه بالذات یوه مستقله ګناه ده، پر دغه همدوی مأخوذیږي.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ فَلَبِثَ فِيهِمْ أَلْفَ سَنَةٍ إِلَّا خَمْسِينَ عَامًا

او خامخا په تحقیق لېږلی وو مونږ نوح قوم د ده ته، پس مدّت یې تېر کړ په دوی کې زر کاله (لپاره د تبلیغ او دعوت حق ته) مګر پنځوس کاله (کم له زرو نه).

تفسير: له ابن عبّاس رضي الله تعالى عنه څخه منقول دي چې نوح عليه السلام په څلويښت کلنۍ کې مبعوث شو، نهه نيم سوه کاله په دعوت ـ تبليغ ـ سعي او اصلاح کې مصروف او لګيا وو، بيا طوفان (څپان) راغی، له طوفانه وروسته (۶۰) کاله نور هم ژوندی پاتې وو، چې په دغه حساب سره د دوی ټول عمر (۱۰۵۰) کاله شو.

فَأَخَذَهُمُ الطُّوفَانُ وَهُمْ ظَالِمُونَ ﴿١٤﴾

(نو تکذيب يې وکړ) پس ونيول دوی طوفان (ډېرو اوبو نو غرق شول) حال دا چې دوی ظالمان وو (په سبب د کفر خپل).

تفسير: يعنې کله چې دوی له ګناهونو او شرارتونو څخه لاس وانخيست؛ نو طوفان پرې نازل شو، چې په هغه وخت کې پرته له څو تنو مخصوصو نفوسو نور ټول سره ډوب او هلاک شول.

فَأَنْجَيْنَاهُ وَأَصْحَابَ السَّفِينَةِ

پس نجات ورکړ مونږ ده ته (له عذابه د طوفان) او خاوندانو د بېړۍ (ته چې له ده سره وو).

تفسير: هغه انسانان يا حيوانان چې پر دغې بېړۍ کې سواره وو، هغوی مو د نوح عليه السلام په ملګرتوب محفوظ او مأمون وساتل، د هود عليه السلام په سورت کې دغه قصه په تفصيل سره تېره شوې ده.

وَجَعَلْنَاهَا آيَةً لِّلْعَالَمِينَ ﴿١٥﴾

او وګرځوله مونږ دغه (بېړۍ يا قصه لويه) نښه (د قدرت او عبرت) عالميانو ته.

تفسير: وايي چې د نوح عليه السلام بېړۍ تر ډېرو مودو پورې د (جودي) پر غره ولاړه وه، څو د ګردو لېدونکو لپاره عبرت وي، نن ورځنۍ بېړۍ او جهازونه هم د هم هغې بېړۍ يوه نښه ده، چې د هغو د لېدلو څخه هم د نوح عليه السلام د سفينې ياد تازه کيږي، او د الله تعالى د قدرت يوه نمونه په نظر راځي، يا ښايي چې ترې داسې مراد وي چې: مونږ دغه قصه د همېشه لپاره د عبرت نښه ګرځولې ده.

وَإِبْرَاهِيمَ إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاتَّقُوهُ ۖ ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١٦﴾ إِنَّمَا تَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ أَوْثَانًا وَتَخْلُقُونَ إِفْكًا ۚ

او (ياده کړه قصه د) ابراهيم کله چې ويې ويل قوم خپل ته چې عبادت کوئ تاسې الله ته، او ووير ېرئ له (عذابه د) ده، دغه (عبادت او ويره) غوره ده تاسې ته (له کُفره) که چېرې يئ تاسې چې پوهېرئ (په خير او شر خپل). بېشکه همدا خبره ده چې عبادت کوئ تاسې غير له الله د بُتانو او جوړوئ دروغ (له خپله ځانه چې معبودان يې بولئ).

تفسير: يعنې له خپله ځانه په دروغو سره عقيدې جوړوئ، او د دروغو خيالاتو او اوهامو متابعت کوئ، لکه چې تاسې په خپلو لاسونو بُتان له تيږو (ګچو) څنې توږئ او دروئ يې، او بيا هغه تاسې په دروغو سره خپل معبودان ګرځوئ.

إِنَّ الَّذِينَ تَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ لَا يَمْلِكُونَ لَكُمْ رِزْقًا فَابْتَغُوا عِندَ اللَّهِ الرِّزْقَ وَاعْبُدُوهُ وَاشْكُرُوا لَهُ ۖ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿١٧﴾

بېشكه هغه كسان چې عبادت يې كوئ تاسې بې له الله؛ نه دي مالكان دوى تاسې ته د رزق، پس طلب كړئ تاسې په نزد د الله رزق (چې قادر دى په رسولو د روزى)، او عبادت كوئ د هم هغه (الله يواځې)، او شكر وباسئ هم هغه (الله) ته (په نعمتونو د ده)، همدغه الله ته به بېرته بيولي كېږئ تاسې.

تفسير: يعنې تاسو چې د چا عبادت كوئ هيڅ قسم روزى تاسو ته نه شې دركولى، دا كار يواځى الله تعالى كوى نو د هغه عبادت وكړئ، او د هغه په نعمتونو شكر وباسئ هم هغه الله تعالى ته ستاسى ورتګ او رجوع ده.

وَإِنْ تُكَذِّبُوا فَقَدْ كَذَّبَ أُمَمٌ مِّن قَبْلِكُمْ ۖ وَمَا عَلَى الرَّسُولِ إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿١٨﴾

او كه نسبت د دروغو وكړ تاسې (اى كفّارو رسُول ته)؛ نو په تحقيق نسبت د دروغو كړى وو (انبياوو خپلو ته) ډېرو قومونو پخوا له تاسې، او نشته پر رسول باندې مګر رسونه (د پيغام) ښكاره.

تفسير: يعنې (اى كفارو !) ستاسې له دغه دروغجن ګڼلو ځنې ماته هيڅ ضرر او نقصان نه رسيږي، زه په صافو الفاظو سره تبليغ، پند او نصيحت كوم، او خپله وظيفه او فريضه مې په دغه مورد كې په ښه ډول سره اداء كړېده، او د ښو او د بدو لارې او كندې مې ګردې تاسې ته درښوولې دي، كه سره له هغه يې تاسې نه منئ؛ البته تاسې به هم داسې نقصانونه ومومئ، لكه چې پخوا له تاسې «عاديان» او «ثموديان» او نور په كې اخته او مبتلا شوي وو.

أَوَلَمْ يَرَوْا كَيْفَ يُبْدِئُ اللَّهُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ ۚ إِنَّ ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ ﴿١٩﴾

آيا نه وينې (دغه منكران له بعثه) چې څرنګه اول پيدا كوي الله دا خلق، بيا به يې دويم ځلي هم خلق كړي، بېشكه دغه (اعاده د مخلوق اول او دويم ځلي) پر الله آسانه ده.

تفسير: يعنې پخپلو ځانونو كې غور او دقّت وكړئ ! ډومبى تاسې بيخي نه وئ ! الله تعالى تاسې له عدم څخه وجود ته راوستئ، همداسې تاسې به وروسته له مرګه هم بيا ژوندي راپاڅوي.

شاه صاحب ليكي: «ډومبى خو مو ليدلى دى، وروستى هم پرې قياس كړئ» يعنې د الله تعالى په نزد خو هيڅ شى سخت او مشكل نه دى، مګر خبره ستاسې په پوهيدلو او باور كولو كې ده، هغه ذات چې يو شى يې بې له نمونې څخه اول ځلي پيدا كړى دى؛ دويم ځلي يې هم پيدا كولى شي، د نمونې د قائمېدلو څخه وروسته د يوه شي جوړول ښايي چې لا سهل او آسان وي.

قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ بَدَأَ الْخَلْقَ ثُمَّ اللَّهُ يُنشِئُ النَّشْأَةَ الْآخِرَةَ ۚ إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢٠﴾ يُعَذِّبُ مَن يَشَاءُ وَيَرْحَمُ مَن يَشَاءُ ۖ وَإِلَيْهِ تُقْلَبُونَ ﴿٢١﴾ وَمَا أَنتُم بِمُعْجِزِينَ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ وَمَا لَكُم مِّن دُونِ اللَّهِ مِن وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿٢٢﴾

ووايه (اى محمده ! دوى ته) چې وګرځئ تاسې په ځمكه كې پس وګورئ چې څرنګه يې شروع كړې دى پيدايښت (له نشتوالي څخه)، بيا به الله پيدا كړي پيدا كول وروستني هم (په آخرت كې په مثل د ډومبني پيدايښت په دنيا كې ځكه چې) بېشكه الله پر هر شي باندې ښه قادر دى (چې ځينې يې مبدا او اعاده ده). عذاب وركوي هر هغه چاته چې اراده وفرمايي (د تعذيب يې) او رحم كوي پر هغه چا چې اراده وفرمايي (د رحمت يې) او خاص هم دغه (الله) ته تاسې

بېرته بيولى كېږئ. او نه يئ تاسې (اى خلقو !) عاجزوونكي (د الله) په ځمكه كې او نه په اسمان كې (له عذاب خپله)، او نشته تاسې ته غير له الله هيڅ دوست (چې وساتي تاسې)، او نه هيڅ مددګار (چې ستاسې مرسته وكړي په دفع د عذاب كې).

تفسير: يعنې خپل ذات پرېږدئ ! د نورو اشياوو په پيدايښت كې هم غور او فكر وچلوئ ! او د الله تعالى په ځمكه او ملكونو كې وګرځئ ! او سترګې وغړوئ ! چې الله تعالى څرنګه مخلوقات پيدا كړي دي؟ پر هم دغو مخلوقاتو او موجوداتو هم هغه خپل بل ژوندون هم اټكل او قياس كړئ ! او پرې ښه وپوهېږئ ! چې د هغه قدرت خو اوس نه دى محدود شوى، نو همدغه الله تعالى تاسې دويم ځلي هم پيدا كوي، او بيا به سم له خپله حكمته او مصلحته سره سزا دركوي، او پر هر چا چې اراده وفرمايي؛ پخپل فضل ـ كرم او رحمت سره به خپل مهرباني مبذوله فرمايي، او د هر چا سزا وركولو ته چې الله تعالى اراده وفرمايي؛ هغه نه په دې سره له هغې سزا خلاصېدى شي، چې دى د ځمكې په سوريو كې ننوځي، يا اسمان ته والوځي، هيڅ يوه هسكه او ټيټه د الله تعالى مجرم ته د پناه ځاى نشي وركولى، او نه هيڅ زور، قوت او طاقت هغه مجرم ته څه امداد او معاونت رسولى شي، او نه ورسره څه مرسته او نه يې حمايت كولى شي.

وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ اللَّهِ وَلِقَائِهِ أُولَٰئِكَ يَئِسُوا مِن رَّحْمَتِي وَأُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٢٣﴾
فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَن قَالُوا اقْتُلُوهُ أَوْ حَرِّقُوهُ

اوهغه كسان چې كافران شوي دي په آيتونو د الله او په ملاقات د دغه (الله)؛ دغه كسان ناامېده دي له رحمت ځما، او دغه كسان مقرر دى دوى ته عذاب ډېر دردناك. پس نه وو ځواب د قوم د دغه (ابراهيم) مګر دا وو؛ چې وويل دوى: ووژنئ تاسې دغه (ابراهيم) يا وسوځوئ ده لره.

تفسير: يعنې هغه كسان چې د الله تعالى له خيره ځخه انكار كوي، او د الله تعالى سره د مخامخ كېدلو امېد نه لري؛ نو هغوى به څرنګه د الله تعالى د رحمت څخه امېد كولى شي، ځكه چې دوى په بعث بعد الموت قائل نه دي، لهذا دوى به په آخرت كې هم محروم او مأيوس پاتې كېږى، او دغه د ﴿مَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ اللَّهِ فَإِنَّ أَجَلَ اللَّهِ لَآتٍ﴾ عكس شو.

يعنې د ابراهيم عليه السلام د تمامو معقولو خبرو او دلائلو او براهينو د اوږدلو څخه كله چې د ده قوم له ځواب څخه عاجز شو؛ نو د قوّت د استعمال لپاره يې لاس وغځول، پخپلو منځونو كې يې سره جرګه او مشوره وكړه، چې ښايي دى ووژلى شي، او يو ځلي دغه شورماشور آرام كړي، يا په اور كې وسوځولى شي، څو يې د ربړ او تكليف له احساسولو څخه له خپله دغو خبرو واوړي، كه ده له خپلو دغو خبرو څخه توبه وويسته؛ نو نه به يې سوځوو، كه نه په اور كې به يې وغورځوو چې د ايرو يوه ډېرى ترې جوړه شي.

فَأَنجَاهُ اللَّهُ مِنَ النَّارِ

پس نجات وركړ دغه (ابراهيم ته) الله له (ضرره د) اوره.

تفسير: يعنې د دوى د مشورو او جرګو په اثر ابراهيم عليه السلام په اور كې وغورځول شو، مګر الله تعالى اور پرې ګلزار كړ، لكه چې د «الأنبياء» په سورت كې يې قصه مفصّلا تېره شوه.

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٢٤﴾

بېشكه په دغه (نجات د ابراهيم له اوره) كې خامخا ډېر دلائل (د قدرت) دي لپاره د هغه قوم چې ايمان يې راوړى دى.

تفسير: يعنې دغې واقعې دا راښکاره او جوته کړه چې الله تعالى خپلو صادقو بندګانو ته څرنګه نجات ورکوي؟ او د حق مخالفان څرنګ خائب، خاسر او ناامیده کوي؟ دا هم راڅرګنده شوه چې د هر شي تأثير د الله جل جلاله له حکمه دی، کله چې د الله جلّ جلاله حکم نه وي؛ نو د اور په شان یو شی هم یو څیز نشي سوځولی.

وَقَالَ إِنَّمَا اتَّخَذْتُم مِّن دُونِ اللَّهِ أَوْثَانًا ۖ مَّوَدَّةَ بَيْنِكُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ۖ

او ویل (ابراهیم خپل قوم ته) بېشکه همدا خبره ده چې نیولي دي تاسې غیر له الله بُتان (په الوهیت سره) لپاره د دوستۍ په منځ ستاسې کې په دغه ژوندون لږ خسیس کې.

تفسير: يعنې کله چې ابراهیم علیه السلام له اوره څخه صحیح او سلامت ووت؛ نو بیا یې خپل قوم ته دغسې نصیحت وکړ چې: «کوم یو عقلمن سړی بت پرستي ته ښه او جایزه ویلی شي؟ بُت پرستان هم په خپلو زړونو کې په دې باندې ډېر ښه پوهیږي چې دغه حرکت نهایت مهمل حرکت دی، مګر د قومي ښهرازۍ د جمع ساتلو لپاره دوی داسې یو مذهب ځان ته ټاکلی (مقرر کړی) دی چې د هغه پر نامه ټول قوم سره متّحد او متفق وي، او یو له بل سره دوستان شي، لکه چې نن ورځ مونږ د اوروپا د عیسایي اقوامو احوال ګورو، یا دا مطلب چې د بت پرستۍ شیوع او رواج په دغه نه دی بناء شوی چې هغه کوم معقول څیز دی، بلکه د ډندو تقلید، د قومي مروت او لحاظ او د ذات البیني تعلّقاتو تأثیرات د هغه لوی سبب دی، یا یې دا غرض دی چې د بُت پرستۍ اصلي اساس د ذات البیني محبت دوستي ده، د یوه قوم هغه څه نېک سړي چې د خلقو په نزد به محبوب وو، څه وخت چې انتقال یې وکړ، خلقو به د ډېرې مینې د دوی تصاویر جوړول، او د یادګار په ډول به یې ساتل، بیا به یې متدرّجا د دغو تصویرونو په تعظیم شروع کوله، همدغه تعظیم به ورو ورو پسې زیاتېده، او د عبادت شکل به یې ځان ته اخیست، دغه ګرد احتمالات په دغه آیت کې د مفسّرینو له طرفه بیان کړی شوي دي، او ممکن دي له ﴿مَّوَدَّةَ بَيْنِكُمْ﴾ څخه د بت پرستانو هغه محبت مراد وي، چې دوی یې له خپلو بتانو سره لري، لکه چې په بل ځای کې یې ﴿أَندَادًا يُحِبُّونَهُمْ كَحُبِّ اللَّهِ﴾ فرمایلي دي، والله أعلم.

ثُمَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكْفُرُ بَعْضُكُم بِبَعْضٍ وَيَلْعَنُ بَعْضُكُم بَعْضًا

بیا په ورځ د قیامت کې بېزاره (منکر) به شي ځینې ستاسې (چې متبوعان دي) له ځینو نورو څخه (چې تابعان دي)، او لعنت به وایي ځینې د تاسې (چې تابعان دي) پر ځینو نورو (چې متبوعان دي).

تفسير: يعنې دغه ګردې اوسنۍ دوستۍ او محبت د څو ورځو له مخې دی، د قیامت په ورځ کې به یو د بل سره دښمنان شي ! او ځینې به پر ځینو نورو لعنت وایي.

وَمَأْوَاكُمُ النَّارُ وَمَا لَكُم مِّن نَّاصِرِينَ ﴿٢٥﴾

او ځای د هستوګنې ستاسې اور دی، او نه به وي تاسې ته (په قیامت کې) هیڅوک له مدد ګارانو.

تفسير: چې له عذاب نه مو خلاص کړي ای نمرودیانو ! او د دوزخ له اوره تاسې ته نجات درکړي، لکه چې ځما رب ماته ستاسې له دغه اوره نجات راکړ.

فَـَٔامَنَ لَهُۥ لُوطٞۘ وَقَالَ إِنِّي مُهَاجِرٌ إِلَىٰ رَبِّيٓۖ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلۡعَزِيزُ ٱلۡحَكِيمُ ٢٦

پس ايمان راوړ دغه (ابراهيم) ته لوط، او وويل (ابراهيم) چې بېشكه زه هجرت كوونكى يم (له قوم خپله) رب ځما، ته بېشكه چې دى هم دى بنه غالب قوي دى (په انفاذ د احكامو) بنه حكمت والا (چې هر كار په تدبير او مصلحت سره كوي).

تفسير: لوط عليه السلام د ابراهيم عليه السلام وراره وو، د ابراهيم عليه السلام له قوم څخې هيڅا دى ونه مانه، يواځې لوط عليه السلام بلا توقّف د دوى تصديق وكړ، د دوى دواړو وطن په «عراق» كې د «بابل» بنار وو، دوى د الله تعالى په توكّل له خپله وطنه ووتل، الله تعالى دوى د شام ملك ته ورسول، او هلته يې د هستوڼې وسائل ورمهيأ كړل.

تنبيه: په ﴿وَقَالَ إِنِّي مُهَاجِرٌ﴾ الآية ـ كې دواړه احتمال شته چې قائل يې ابراهيم وي يا لوط عليهما السلام.

وَوَهَبۡنَا لَهُۥٓ إِسۡحَٰقَ وَيَعۡقُوبَ وَجَعَلۡنَا فِي ذُرِّيَّتِهِ ٱلنُّبُوَّةَ وَٱلۡكِتَٰبَ وَءَاتَيۡنَٰهُ أَجۡرَهُۥ فِي ٱلدُّنۡيَاۖ وَإِنَّهُۥ فِي ٱلۡأٓخِرَةِ لَمِنَ ٱلصَّٰلِحِينَ ٢٧

او وبانبه مونږ دغه (ابراهيم) ته (ځوى) اسحاق او (لمسى) يعقوب، او ځرځولى وو مونږ په اولاده د دغه (ابراهيم) كې نبوّت او كتاب (لكه تورات، انجيل، زبور او قرآن)، او وركړى وو مونږ دغه (ابراهيم) ته اجر د ده په دنيا كې، او بېشكه دى په آخرت كې خامخا له (معتبرو) صالحانو څخه دى.

تفسير: اسحاق عليه السلام ځوى او يعقوب عليه السلام لمسى يې ورعنايت كړ، چې د دوى اولادې ته بني اسرائيل وايي، او د ابراهيم عليه السلام نه وروسته ماسوا د ده د اولادې څخه بل هيڅا ته اسماني كتاب او نبوّت نه وركاوه كيږي، لكه هومره انبياء چې مبعوث شوي دي د همدغه ابراهيم عليه السلام له ذريّاتو څخه دي، ځكه دوى ته «أبو الأنبياء» هم ويلى كيږي، او الله تعالى په دنيا كې ده ته مال، اولاد، عزّت او د تل لپاره بنه نوم وركړ، او د شام ملك يې د همېشه لپاره ده ته او د ده اولادې ته وروبانبه «كذا في الموضح»، او په آخرت كې يې د صالحينو په اعلى درجه كې چې د اولو العزمو انبياوو جماعت دى؛ شامل كړه.

وَلُوطًا إِذۡ قَالَ لِقَوۡمِهِۦٓ إِنَّكُمۡ لَتَأۡتُونَ ٱلۡفَٰحِشَةَ مَا سَبَقَكُم بِهَا مِنۡ أَحَدٖ مِّنَ ٱلۡعَٰلَمِينَ ٢٨

او ياد كړه (اى محمده ! قصه د) لوط كله چې ويې ويل قوم خپل ته چې: بېشكه تاسې خامخا راځئ ناكاره كار (د لواطت) ته چې نه دي ړومبى شوي پر تاسې (په دغه قبيح كار كې) هيڅوك له (تېرو) عالميانو (چې انس او جن دى).

تفسير: يعنې دغه شنيع فعل هيڅا پخوا له تاسې نه دى كړى، همدا د دغې خبرې دليل دى چې انساني فطرت له هغه څخه منفور دى، د داسې خلاف الفطرت او خلاف الشريعت كار اساس تاسې ايښى دى.

أَئِنَّكُمۡ لَتَأۡتُونَ ٱلرِّجَالَ وَتَقۡطَعُونَ ٱلسَّبِيلَ وَتَأۡتُونَ فِي نَادِيكُمُ ٱلۡمُنكَرَۖ

آيا تاسې خامخا راځئ سړيو ته (د لواطت لپاره)، او قطع كوئ (شكوئ) لاره (او د خلقو مال اخلئ).

تفسير: له لارې وهلو ځنې مراد ممکن دي چې داړه ماري وي، چې دغه کار به هم په دوی کې رواج درلود (لرلو)، یا په دغه بدکاری سره به یې د مسافرانو لارې وهلې، چې هغوی د خپل عفّت او عصمت له وېرې د هغې لارې په لوري نه راتلل، یا به د ﴿وَتَقْطَعُونَ السَّبِيلَ﴾ مطلب داسې وي، چې تاسې فطري او معتاده لاره پرې ایښې، او د توالد او تناسل لاره مو منقطع کړې ده.

وَتَأْتُونَ فِي نَادِيكُمُ الْمُنكَرَ

او راځئ تاسې په مجلسونو خپلو کې منکرو ناکارو کارونو ته.

تفسير: ښایي چې دغه بدکاري به یې په علانیه او ډانګ پیلې (ښکاره) د نورو خلقو په مخ کې کوله، او له سره به له خپلو دغو بدو اعمالو ځخه نه شرمېدل، یا برسېره په هغه نور څه تمسخر او استهزاء او لاس اچول او د بې شرمۍ خبرې یې هم کولې.

فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَن قَالُوا ائْتِنَا بِعَذَابِ اللَّهِ إِن كُنتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٢٩﴾

پس نه وو ځواب د قوم د دغه (لوط ده ته بل شی) مګر دا چې ویل به (دغو لواطت کارانو) چې راوړه مونږ ته عذاب د الله که چېرې یې ته (ای لوطه !) له صادقینو رښتیا ویونکیو (چې ځمونږ کارونه بد دي).

تفسير: یعنې که ته په رښتیا سره نبي یې، او په واقع سره رښتیا خبره وایي چې دغه کار خراب او مستوجب د عذاب دی؛ نو دغه ځنډ (تأخیر) او ډیل د څه لپاره دی؟ ژر هغه عذاب مونږ ته راوغواړه، د «الأعراف» سورت په (١٠) رکوع (٨٢) آیت کې یې داسې فرمایلي دي: ﴿وَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَن قَالُوا أَخْرِجُوهُم مِّن قَرْيَتِكُمْ إِنَّهُمْ أُنَاسٌ يَتَطَهَّرُونَ﴾.

یعنې د لوط علیه السلام د قوم جواب همدغه وو، چې د لوط کورنۍ له خپل کلي ځخه وشړئ ! چې دوی غواړي خپل ځانونه پاک وساتي، ښایي د قوم ځینو افرادو به داسې ویلي وي، او ځینو به هغسې ویلي وي، یا به یې په یوه وخت کې داسې ویلي وي، او په بل وخت کې به یې هسې ویلي وي.

قَالَ رَبِّ انصُرْنِي عَلَى الْقَوْمِ الْمُفْسِدِينَ ﴿٣٠﴾

وویل (لوط) ای ربه ځما ! مدد وکړه له ما سره (په لېرلو د عذاب) پر دغه قوم مفسدانو (په پیدا کولو د ناکاره خصلت په عالم کې).

تفسير: دغه یې وروسته له هغه چې له هغوی ځخه ناامیده او مأیوس شو؛ وفرمایل، ښایي لوط علیه السلام به په دې پوهېدلې وي چې د دوی راتلونکی نسل به هم د عدل او اصلاح په لاره سمېدونکی نه وي، او هغوی به هم د همدغو خپلو پلرونو په لاره روان وي، لکه چې نوح علیه السلام فرمایلي وو: ﴿إِنَّكَ إِن تَذَرْهُمْ يُضِلُّوا عِبَادَكَ وَلَا يَلِدُوا إِلَّا فَاجِرًا كَفَّارًا﴾ (د «نوح» سورت (٢) رکوع (٢٧) آیت (٢٩) جزء)، كذا قال النيشاپوري في تفسيره.

وَلَمَّا جَاءَتْ رُسُلُنَا إِبْرَاهِيمَ بِالْبُشْرَىٰ قَالُوا إِنَّا مُهْلِكُو أَهْلِ هَٰذِهِ الْقَرْيَةِ إِنَّ أَهْلَهَا كَانُوا ظَالِمِينَ ﴿٣١﴾

او کله چې راغلل رسولان (لېرلي) ځمونږ ابراهیم ته په زیري (د ځوی او لمسي د ده)؛ نو وویل (دغو ملائکو): بېشکه مونږ هلاک کوونکي یو د اهل د دغه کلي (او ښار د لوط)، بېشکه چې اهل د دغو ځایونو وو دوی ظالمان (په سبب د کفر او منکراتو).

تفسير: د لوط عليه السلام د دعاء په اثر پرښتو ته حکم وشو چې دغه ځرد کلي سره وران او تباه کړئ ! دغه پرښتې رومبی د ابراهيم عليه السلام کره راغللې، او په زوړوالي کې يې ورته د ځوی او لمسي بشارت ورکړ، او هغه يې مطلع کړ چې مونږ د دغو کليو (سدوم) ورانولو ته هم راغلي يو، او دغه دی هلته ورځو، ځکه چې د دغو کليو هستېدونکي په هيڅ ډول سره له خپلو شنيعو حرکاتو څخه بېرته نه آوړي، د دغو واقعاتو تفصيل د اعراف ـ هود ـ او حجر په سورتونو کې پخوا تېر شوی دی.

قَالَ إِنَّ فِيهَا لُوطًا ۚ قَالُوا نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَنْ فِيهَا ۖ لَنُنَجِّيَنَّهُ وَأَهْلَهُ إِلَّا امْرَأَتَهُ كَانَتْ مِنَ الْغَابِرِينَ ﴿٣٢﴾

وويل (ابراهيم ملائکو ته) چې: بېشکه په هغه ښار کې لوط (هم) دی، وويل دغو ملائکو: مونږ ښه پوه يو په هر هغه چا چې په دغه ښار کې دي، خامخا به مونږ نجات ورکړو هرومرو (خامخا) هم ده ته او هم کورنۍ د ده ته، مګر ښځه د ده، چې ده هغه له پاتې کېدونکيو (په عذاب کې).

تفسير: يعنې آيا سره د لوط عليه السلام د موجوديت هغه کلی ورانوئ؟ يا هغوی به له هغه ځايه راوباسئ؟ او بيا د تعذيب په عملياتو لاس پورې کوئ؟ غالبًا ابراهيم عليه السلام ته به د شفقت له سببه دغه خيال پيدا شوی وي، که د لوط عليه السلام تر سترګو لاندې دغه آفت او عذاب نازل شي؛ نو د تعجّب ځای نه دی چې د عذاب د دغه هولناکو مناظرو د ليدلو ځنې څه خوف او وحشت او وېره ور پيدا نشي، ځکه چې پرښتې په خپل کلام کې څه استثناء نه وه کړې، چې د هغه لامله د دوی په ذهن کې به هم دغه شک راغلی وی، چې د لوط عليه السلام په موجوديت کې به دغه تخريبي عمليات شروع کيږي، والله أعلم.

پرښتو دوی ته اطمينان ورکړ، چې مونږ ټول په دې باندې خبردار يو چې څوک څوک هلته اوسيږي؟ او کوم کوم يې د الله تعالى مجرمان دي؟ يواځې لوط عليه السلام په هغوی کې پاک او صاف دی، نو ځکه نه لوط عليه السلام ته او نه د ده نورې کورنۍ ته څه ربړ او تکليف ور متوجه کيږي، بلکه ټول سره روغ رمټ، صحيح، سالم نجات مومي، او د عذاب له منطقې څخه لرې کيږي، يواځې د لوط عليه السلام ښځه هم هغلته پاتې کيږي، ځکه چې هغه په معذّبينو کې شامله او عذاب پر هغې هم نازليدونکی دی.

وَلَمَّا أَنْ جَاءَتْ رُسُلُنَا لُوطًا سِيءَ بِهِمْ وَضَاقَ بِهِمْ ذَرْعًا

او کله چې راغلل رسولان ځمونږ لوط ته؛ نو خپه شو (لوط) په (سبب د) دوی، او تنګ شو په دوی له جهته د زړه (چې منکران به يې راځخه بوځي).

تفسير: دغه پرښتې د ډېرو حسينو او جميلو او ښکلو هلکانو په شکل او د امردانو په شکل هلته ورسېدې، لوط عليه السلام رومبی دوی ونه پېژندلې؛ نو ځکه د دوی د ليدلو څخه ډېر خپه او غمجن او لړمون خوړين شو، چې اوس به زه د دغو مېلمنو عزت او احترام د خپل قوم له لاسه ځرنګه وساتلی شم، که دوی پخپل کور کې ونه ساتم؛ نو دغه وضعيت د اخلاق، مروت او د مېلمه پالنې له اصولو څخه منافات لري، او که يې ساتم؛ نو د دوی پت، عزت او ناموس به د دغو بدکارانو څخه ځرنګه وساتلی شم.

وَقَالُوا لَا تَخَفْ وَلَا تَحْزَنْ ۖ إِنَّا مُنَجُّوكَ وَأَهْلَكَ إِلَّا امْرَأَتَكَ كَانَتْ مِنَ الْغَابِرِينَ ﴿٣٣﴾
إِنَّا مُنْزِلُونَ عَلَىٰ أَهْلِ هَٰذِهِ الْقَرْيَةِ رِجْزًا مِنَ السَّمَاءِ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿٣٤﴾

او وويل دغو (ملائکو لوط ته) مه ویرېږه ! او مه خپه کېږه ! بېشکه مونږ نجات درکوونکي یو تا ته او اهل ستا ته (ای لوطه ! له عذابه) مګر ښځه ستا ده هغه له پاتې کېدونکیو (په دغه عذاب کې). بېشکه مونږ نازلوونکي یو پر اهل د دې قریې (ښار د سدوم) باندې عذاب له اسمانه (چې د ګټو ورول دي) په سبب د دې چې وو دوی چې فسق او بدکاري به یې کوله.

تفسیر: یعنې د خپل قوم له شرارته څخه له سره مه ویرېږئ، ځکه دوی ځمونږ په نسبت هیڅ نشي کولی، او ځمونږ د ساتنې لامله تاسې هرګز مه غمجن کېږئ، ځکه چې مونږ انسانان نه بلکه پرښتې یو، چې ستا او ستا د ملګرو دنجات لپاره او د دغو مفسدانو اهلاک او افناء ته راغلي یو، دغه قصه پخوا له دې په څو ځایونو کې تېره شوې ده.

وَلَقَد تَّرَكْنَا مِنْهَآ اٰيَةًۢ بَيِّنَةً لِّقَوْمٍ يَّعْقِلُوْنَ ﴿٣٥﴾

او خامخا په تحقیق پرېښوده مونږ له هغې (قریې ښار) یوه نښه ښکاره لپاره د هغه قوم چې عقل لري (او عبرت پرې اخلي).

تفسیر: یعنې د دوی د منقلبو او الټه شویو کلیو آثار او نښې مکیّان د شام او مکّې پر لاره له لرې ویني.

وَاِلٰى مَدْيَنَ اَخَاهُمْ شُعَيْبًا ۙ فَقَالَ يٰقَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ وَارْجُوا الْيَوْمَ الْاٰخِرَ وَلَا تَعْثَوْا فِى الْاَرْضِ مُفْسِدِيْنَ ﴿٣٦﴾

او (لېږلی مو وو اهل د) مدین ته ورور د دوی شُعیب، پس وویل (دغه شُعیب): ای قومه ځما ! عبادت کوئ (یواځې) د الله، او امید لرئ د ورځې وروستنئ (او وویرېږئ له عذابه یې) یعنې د آخرت له طرفه مه غافلېږئ، او د واحد الله تعالی بې له شریکه عبادت کوئ، او مه ګرځئ تاسې په ځمکه (د مدین) کې په دغه حال کې چې فساد کوونکي یئ !.

تفسیر: د فساد او خرابۍ اچولو څخه مراد په معاملاتو او راکړه او ورکړه کې چل، فریب او دغابازي ده، چې سود سوایي او غیر مشروعه ګټې خوړل د دوی عادت وو، او امکان لري چې غلا او د لارو شکونه به یې هم کوله، وقیل غیر ذلک.

فَكَذَّبُوْهُ فَاَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ فَاَصْبَحُوْا فِىْ دَارِهِمْ جٰثِمِيْنَ ﴿٣٧﴾ وَعَادًا وَّثَمُوْدَا۟ وَقَد تَّبَيَّنَ لَكُمْ مِّنْ مَّسٰكِنِهِمْ ۖ

پس دروغجن وبالله دوی دغه (شُعیب) پس ونیول دوی لره سختې زلزلې (یا چغې د جبریل) پس سبا کړ دوی په کورونو خپلو کې (مړه) پرمخې پراته نسکور پر ځنګنونو. او (هلاک کړی مو وو قوم د) عاد او ثمود، او په تحقیق ښکاره شوي دي تاسې ته (اهلاک) له کورونو د دوی (چې ورانې کنډوالې یې پرتې دي).

تفسیر: یعنې د دوی د کلیو کنډوالې او ویجاړې او ورانې شوې ودانۍ تاسې لیدلي دي، ښایي چې له هغو څخه پند او عبرت واخلئ !.

وَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطٰنُ اَعْمَالَهُمْ فَصَدَّهُمْ عَنِ السَّبِيْلِ وَكَانُوْا مُسْتَبْصِرِيْنَ ﴿٣٨﴾

او ښایسته کړي وو دوی ته شیطان عملونه د دوی، پس اړولي وو (دغه شیطان) دوی له لارې د حق (چې د خپلو انبیاوو متابعت یې ونه کړ)، او وو دوی بینایان (هوښیاران).

تفسير: يعني د دنيا په كارونو كې پوه او هوښيار وو، او په خپل زعم او اټكل كې پوهان او عاقلان وو، مګر سره له هغه د شيطان د تېرايستلو او غولولو څخه يې نجات ونه موند.

وَقَٰرُونَ وَفِرْعَوْنَ وَهَٰمَٰنَ ۖ وَلَقَدْ جَآءَهُم مُّوسَىٰ بِٱلْبَيِّنَٰتِ فَٱسْتَكْبَرُوا۟ فِى ٱلْأَرْضِ وَمَا كَانُوا۟ سَٰبِقِينَ ﴿٣٩﴾

او (هلاک كړي مو وو) قارون او فرعون او (وزير يې) هامان، او خامخا په تحقيق راغلى وو دوى ته موسى په معجزاتو ښكاره وو سره، پس تكبّر وكړ دوى په ځمكه (د مصر) كې، او نه وو دوى رڼوبى كيدونكي (له حكم او عذابه ځمونږ).

تفسير: يعني سره له دې نه چې د قدرت ښكاره معجزات يې وليده، بيا هم د الله تعالى په مخ كې يې خپله غاړه كښېنښوده، او له كبره او غروره او لويي څخه لږ څه هم رابښكته نشول.

بالآخره نتيجه يې څه شوه؟ آيا دوى د خپلې دغې لويي او مشرتوب له سببه له عذابه څخه نجات وموند، يا «العياذ بالله» الله تعالى يې پخپلو عذابونو كې سترې او ستومان كړ؟.

فَكُلًّا أَخَذْنَا بِذَنۢبِهِۦ ۖ فَمِنْهُم مَّنْ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِ حَاصِبًا ۚ وَمِنْهُم مَّنْ أَخَذَتْهُ ٱلصَّيْحَةُ ۚ وَمِنْهُم مَّنْ خَسَفْنَا بِهِ ٱلْأَرْضَ ۚ وَمِنْهُمْ مَّنْ أَغْرَقْنَا ۚ

پس هر يو له دغو مذكورينو ونيول مونږ په (سبب) د ګناه خپلې يې، پس ځينې د دوى هغه څوک دي چې ولېږل مونږ پرې سخت (كانې ورروونكى) باد، او ځينې له دوى هغه څوک دي چې ونيول دوى چغې (چې زړونه يې وچاودل)، او ځينې له دوى هغه څوک دي چې ښكته ننه ايست مونږ دوى په ځمكه كې، او ځينې له دوى هغه څوک دي چې غرق كړل مونږ دوى (په اوبو كې).

تفسير: يعني له دوى څخه هر يوه ته سم د دوى له جرمه سزا وركړه شوه، پس ځينې د دوى هغه څوک دي چې ولېږل مونږ پرې سخت كانې ورروونكى باد، دغه د لوط عليه السلام قوم دى، ځينو عاديان هم په دوى كې داخل كړي دي، او ځينې له دوى هغه څوک دي چې ونيوه دوى چغې او زړه يې وچاود، دغه ثموديان وو او اهل المدين ورسره، او ځينې له دوى هغه څوک دي چې راپورته كړه مونږ ځمكه پر دوى باندې، او په كې ډوب مو كړ، يعني قارون لكه چې د «القصص» په سورت كې تېر شو، او ځينې له دوى هغه څوک دي چې غرق كړل مونږ دوى په اوبو كې، دغه فرعون او هامان او قبطيان دي، او ځينو د نوح عليه السلام قوم هم په دوى كې داخل كړى دى.

وَمَا كَانَ ٱللَّهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلَٰكِن كَانُوٓا۟ أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٤٠﴾

او نه وو الله چې ظلم يې كړى وى پر هغو، وليكن وو دوى پر ځانونو خپلو به يې ظلم كاوه (په كفر او معصيت سره).

تفسير: يعني د الله تعالى شان داسې نه دى، چې كوم كار مخالف له عدله او انصافه يا بې موقعه وكړي، د الله تعالى لوى دربار له ګردو عيوبو او نقائصو او معايبو څخه په كلي ډول سره مبرأ او منزّه دى، ظلم خو هلته له سره متصور نه دى، هو ! پخپله بندګان پر خپلو ځانونو ظلم او تېرى كوي، يعني داسې اعمال ترې صادريږي، چې د هغو نتيجه لامحاله د دوى په حق كې بده او خرابه ده.

مَثَلُ الَّذِينَ اتَّخَذُوا مِن دُونِ اللَّهِ أَوْلِيَاءَ كَمَثَلِ الْعَنكَبُوتِ ۖ اتَّخَذَتْ بَيْتًا ۖ وَإِنَّ أَوْهَنَ الْبُيُوتِ لَبَيْتُ الْعَنكَبُوتِ ۖ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿٤١﴾

مثل حال د هغو کسانو چې نيولي دي دوی بې له الله دوستان (معبودان) لکه مثل حال د عنکبوت غښې جوړوکي داسې دی چې ونيسي (جوړ کړي) يو کور (له تارونو خپلو)، او بېشکه ډېر ضعيف د ټولو کورونو خامخا کور د غښې دی، که چېرې وئ دوی چې پوهېدلی (نو د غير الله عبادت به يې نه کاوه).

تفسير: يعنې کور د دې لپاره وي چې د انسانانو ځان او مال په هغه کې محفوظ، مصئون او مأمون وي، نو د غښې (جوړوکي) ځالې ته هيڅوک کور نشي ويلی، چې په ادنی يوه اهتزاز او خوځولو سره شکېږي، همدغه مثال د هغو کسانو دی چې ماسوا له الله ځنې نور کسان د خپلو ځانونو لپاره معبودان نيسي، او هغوی د خپلو ځانونو لپاره نجات ورکوونکي محافظان ګڼي، حال دا چې بې د الله تعالی د ارادې او مشيته هيڅ يو فلاح او نجاح خارجي صورت نشي موندلی.

إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا يَدْعُونَ مِن دُونِهِ مِن شَيْءٍ ۚ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٤٢﴾

بېشکه چې الله ته معلوم دي هر هغه چې بولي يې (عبادت يې کوي) دوی غير له الله له هر څيزه چې وي، او همدی دی ډېر غالب قوي (په انفاذ د احکامو) ډېر حکمت والا (چې هر کار په تدبير او مصلحت سره کوي).

تفسير: يعنې ممکن وو چې اوريدونکي تعجّب وکړي چې ګرد معبودان يې څرنګه په يوه ځنځير کې سره وټرل، او هيڅ يو يې د دوی له منځه جلا او مستثنی ونه فرمايه، ځينې بُتانو ته، ځينې اور ته، ځينې اوبو ته، ځينې باد ته، ځينې لمر او ستوريو ته، ځينې انبياء يا پرښتو ته عبادت کوي، نو الله تعالی فرمايي چې: پاک الله ته دغه ګرد شيان معلوم او عيان دي، که د دوی له منځه يو تن هم د مستقل قدرت، قوّت او اختيار خاوند وی؛ نو الله تعالی د دغو ګردو (ټولو) نفي نه کوله، الله تعالی د هيڅا رفاقت او ملګرتوب ته ضرورت نه لري، ځکه چې ډېر زبردست زورور ذات دی، له سره جړګو او مشورو ته حاجت نه لري، ولې چې مطلق حکيم دی.

وَتِلْكَ الْأَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ ۖ وَمَا يَعْقِلُهَا إِلَّا الْعَالِمُونَ ﴿٤٣﴾

او دغه مذکوره مثالونه (په قرآن کې) بيانوو مونږ لپاره د خلقو، او نه پوهيږي پر دغو (مثالونو) مګر هغه پوهندګان (چې ښه د خبرې راسپړي).

تفسير: يعنې د مکې معظمې مشرکينو به ويل چې: الله تعالی د غښې جوړوکي او د مچانو او د نورو حقيرو او سپکو شيانو مثالونه بيان فرمايي، چې د ده له عظمته سره منافي دي؛ نو د دغه جواب ورکوي چې دغسې مثالونه د خپل موقع په لحاظ نهايت موزون او پر «ممثل له» په پوره ډول سره منطبق کيږي، مګر د داسې مثالونو پر مطلب يوائې پوهان په ښه ډول سره پوهيږي، جاهلان او ناپوهان او بې وقوفان کله پرې پوهېدی شي؟ د مثال انطباق د مثال ورکوونکي پر حيثيت نه ښايي چې وکړی شي، بلکه د هر هغه شي مثال چې ورکړی شوی دی؛ ښايي د هم هغه حيثيت ته وکتلی شي، که هغه حقير او کمزور وي؛ نو ښايي چې تمثيل يې هم هغسې له حقيرو او کمزورو شيانو څخه وي، د مثال ورکوونکي عظمت له ده سره بيخي ارتباط او تعلّق نه لري.

خَلَقَ اللّٰهُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ بِالْحَقِّ ؕ

پيدا کړي دي الله اسمانونه او ځمکه په حق سره (څرنګه چې مناسب وو).

تفسير: يعنې په نهايت حکمت سره يې جوړ کړ، او بېکاره يې نه دي جوړ کړي.

اِنَّ فِیْ ذٰلِكَ لَاٰیَةً لِّلْمُؤْمِنِیْنَ ﴿۴۴﴾

بېشکه په دغه (تخليق يا تمثيل) کې خامخا لوی دليل (د قدرت) دی لپاره د مؤمنانو (چې همدوی پرې نفع اخلي).

تفسير: يعنې کله چې الله تعالی اسمانونه او ځمکې يواځې جوړ کړي دي؛ نو په نورو وړو کيو وړو کيو کارونو کې به دی کله شريک، ملګري يا مددګار ته څه احتياج لري؟ (معاذ الله) که ورته ضرورت وی؛ نو په هغو لويو لويو کارونو کې به وی.

اُتْلُ مَاۤ اُوْحِیَ اِلَیْكَ مِنَ الْكِتٰبِ وَاَقِمِ الصَّلٰوةَ ؕ اِنَّ الصَّلٰوةَ تَنْهٰی عَنِ الْفَحْشَآءِ وَالْمُنْكَرِ ؕ وَلَذِكْرُ اللّٰهِ اَكْبَرُ ؕ وَاللّٰهُ یَعْلَمُ مَا تَصْنَعُوْنَ ﴿۴۵﴾

ولوله (ای محمده !) هغه چې وحي کړی شوې ده تاته له کتاب نه، او قائموه (سم اداء کوه سره له ټولو حقوقو) لمونځ، بېشکه لمونځ منع کوي (لمونځ کوونکي) له بې حيايۍ او له بدکار څخه، او خامخا يادول د الله ډېر لوی دي، او الله ته معلوم دي هر هغه چې کوئ يې تاسې.

تفسير: يعنې د لوی قرآن تل تلاوت کوه ! څو چې زړه دې مضبوط او قوي شي، او د تلاوت اجر او ثواب ښه در په برخه شي، د لمانځه په سبب د بديو نه منع کېدل دوه معنی ګانې لري: يوه د تسبّب په طريقه، يعنې الله تعالی په لمانځه کې داسې خاصيت او تأثير ايښی دی، چې لمونځ کوونکی له ګناهونو او بديو څخه ساتي، لکه چې د کومې دوا استعمال تبه او نور امراض له سړي شکوي، او نه يې پربردي چې پرې راشي، په دغه صورت کې ښايي په ياد يې ولرئ چې د دوا لپاره دغه امر ضرور نه دی، چې هغه يواځې يو خوراک د ناروغتيا د لرې کولو لپاره کافي شي، ځينې دواګانې په خاص مقدار سره تر يوې مودې پورې په لازمي ډول خوړل کيږي، نو وروسته بيا دوا خپل تأثير ښکاره کوي، مشروط په دې چې رنځور کوم داسې شی استعمال نه کړي چې د دې دوا له خاصيت سره منافي وي.

بله معنی يې داسې کېدی شي چې له بديو ځنې د لمانځه په برکت منع کېدل ښايي د اقتضاء په ډول وي، يعنې د لمانځه هر يو هيئت او د ده د هر يو ذکر مقتضي دی، هغه انسان چې همدا اوس د الله تعالی په دربار کې د خپل عُبوديت، اطاعت، خُشوع، خضوع او تذلّل او د الله تعالی د الوهيت، ربوبيت، مالک الملکوتيت اظهار او اقرار کړی دی؛ نو اوس له لمانځه وروسته او له مسجد نه د باندې دې هم په هم هغه خپل عهد او پيمان باندې ټينګ ولاړ وي، او بد عهدي او شرارت دې نه کوي، او د هغه لوی ذات له احکامو څخه دې منحرف نشي، ګواکې د لمانځه هره يوه اداء، لمونځ کوونکي ته په پنځو وختونو کې داسې حکم ورکوي چې: ای د عبوديت او بندګۍ مدعي ! تاته ښايي چې په ربښتيا سره د عابدانو او د الله تعالی د خاصو بندګانو په شان اعمال او افعال ولرئ ! ځکه چې لمونځ د حال په ژبه سره له تانه غواړي چې د شرارت او سرکشۍ او بې حيايۍ څخه په ځنګ شه !.

هو ! دغه دې واضح وي چې د هر لمانځه د نهي او منع کولو درجه به هم هغومره وي، چې د هغه په اداء کولو کې د الله تعالی له ياده لمونځ کوونکی غافل نه وي، ځکه چې لمونځ تش د څو ځلې پاڅېدلو او کښاستلو نوم نه دی، له

ټولو څخه لوی شی په لمانځه کې دا دی چې د الله تعالی قدرت، عظمت، کمال او جلال مستحضر وي، او خپله ژبه او زړه سره موافق وي، هغومره به د ده زړه د لمانځه د منع کولو غږ اوري، او په هم هغه اندازه دغسې لمونځ د منهیاتو په مخنیوي کې مؤثر ثابتیږي.

﴿وَلَذِكْرُ اللَّهِ أَكْبَرُ﴾ «او خامخا ذکر یادول د الله تعالی ډېر لوی دي»، یعنې لمونځ به له بدیو څنې ولې انسان نه منع کوي؛ کله چې هغه د الله تعالی د یادولو ډېر ښه صورت دی، لکه چې الله تعالی وایي: ﴿وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي﴾ د طه سورت اوله رکوع»، او د الله تعالی یاد ډېر لوی شی دی، دغه د الله تعالی ذکر هغه مقدّس شی دی، چې هغه ته د لمانځه جهاد او د ګردو عباداتو روح ویلی شو، که د الله تعالی ذکر نه وي؛ نو عبادت به څه وی؟ یو بې روحه جسد او بې معنی لفظ به وی، د ابوالدرداء رضي الله تعالی عنه او د نورو احادیثو په لحاظ عالمانو هم دغسې فیصله کړېده چې له ذکر الله (د الله تعالی یاد) څخه بل کوم لوی عبادت نشته، اصلي فضیلت هم ده لره دی.

بنده لره ښایي چې هیڅ وخت د الله تعالی له ذکر او فکر نه غافل نشي، بالخاصه په کوم وخت کې چې کومې بدۍ ته یې میلان پیدا شي؛ نو فورا ښایي د الله تعالی عظمت او جلال وریاد کړي، او له هغې منع شي، په قرآن او حدیث کې راغلي دي: څه وخت چې بنده خپل الله یادوي؛ نو الله تعالی هم دی یادوي.

وَلَا تُجَادِلُوا أَهْلَ الْكِتَابِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ إِلَّا الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ

او جګړه مه کوئ تاسې (ای مؤمنانو) له کتابیانو سره مګر په هغه (خصلت) سره چې هغه ډېر ښه وي، مګر هغه کسان چې ظلم یې وکړ له دوی څنې (نو ورسره په توری مجادله کوئ).

تفسیر: یعنې د مشرکانو دین له اساسه غلطه دی، د کتابیانو دین اصلاً حق او رښتیا وو، نو له کتابیانو سره د مشرکانو په شان جګړه مه کوئ ! چې له بېخه د هغوی خبرې باطلې او پرې کړئ، بلکه په نرمی، صبر او تحمّل سره په ضروري خبرو باندې دوی وپوهوئ !، هو ! هغه کسان چې د دوی له منځه ښکاره بې انصافي، ظلم، عناد او سرتمبګي کوي؛ له هغوی سره په مناسب صورت د سختي او تشدد معامله کولی شئ، او له دې نه وروسته دوی په سزا هم رسولی شئ !.

وَقُولُوا آمَنَّا بِالَّذِي أُنْزِلَ إِلَيْنَا وَأُنْزِلَ إِلَيْكُمْ

او ووایئ تاسې چې ایمان راوړی دی مونږ په هغه (قرآن) چې نازل کړی شوی دی مونږ ته، او (په هغه کتابونو چې) نازل کړی شوي دي تاسې ته.

تفسیر: یعنې لکه څنګه چې مونږ په عظیم الشأن قرآن ایمان راوړی دی، په دې مو هم ایمان راوړی دی، چې الله تعالی ستاسې د هدایت لپاره موسی او عیسی او نورو انبیاوو علیهم السلام ته چې کوم کتابونه او احکام لیږلي دي؛ هغه ګرد حق او رښتیا دي، او د هغو یو حرف هم غلط نه وو، که څه هم اوس هغه اسماني کتابونه په خپل هم هغه اصلي صورت او حقیقت ستاسې په لاسونو کې نه دي پاتې.

وَإِلَٰهُنَا وَإِلَٰهُكُمْ وَاحِدٌ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ ﴿٤٦﴾

او الله ځمونږ او الله ستاسې یو دی، او مونږ خاص الله ته غاړه ایښودونکي (موحدان) یو.

تفسیر: یعنې ځمونږ او ستاسې اصلي معبود یو دی، یواځې دغومره فرق په منځ کې شته، چې مونږ یواځې د هم هغه الله تعالی په حکم عمل کوو، او تاسې له هغه څخه لري شوي یئ، او نورو ته مو هم د الوهیت حقوق او اختیارات ورکړي، مثلا عُزیر یا احبارو او رهبانانو ته، سربېره په دې مونږ د الله تعالی ګرد احکام ومنل، او د ده د ګردو انبیاوو او کتابونو

تصديق مو وکړ، او په حقه او رښتيا سره يې منو، او د ده د وروستي حکم په مقابل کې مو غاړه کښوده، او تاسې ځينې ومنل، او ځينې مو ونه منل، او له وروستي تصديق څخه بيخي منکر شوئ.

وَكَذٰلِكَ اَنْزَلْنَآ اِلَيْكَ الْكِتٰبَ ۚ فَالَّذِيْنَ اٰتَيْنٰهُمُ الْكِتٰبَ يُؤْمِنُوْنَ بِهٖ ۚ وَمِنْ هٰٓؤُلَآءِ مَنْ يُّؤْمِنُ بِهٖ ۭ

او همداسې (چې نازل کړي وو مونږ په نورو انبياوو کتابونه) نازل کړی دی مونږ په تا کتاب (قرآن)، پس هغه کسان چې ورکړی دی مونږ دوی ته کتاب (تورات)؛ ايمان راوړي دوی په دې (قرآن)، او ځينې له دغو (عربو او نورو څخه) هغه څوک دي چې ايمان راوړي په دې.

تفسير: هم هغسې چې د پخوانيو انبياوو صحيفې او کتابونه په يوه پسې به بل نازلېده؛ همداسې په نبي آخر الزمان همدغه لاځواب مقدس کتاب نازل شوی دی؛ نو تاسې د هغه له منلو څخه ولې دومره انکار کوئ؟.

وَمَا يَجْحَدُ بِاٰيٰتِنَآ اِلَّا الْكٰفِرُوْنَ ۝

او نه منکريږي په آيتونو ځمونږ مګر کافران.

تفسير: يعنې هغه کتابيان چې د خپلو حقاني کتابونو په مفهوم او مدلول په ښه شان سره پوهېدلي دي؛ هغوی به دغه قرآن هم ومني، او انصافًا هم ښايي چې ويې مني، لکه چې له هغوی ځينې هغه کسان چې منصفان دي، هغوی د ده صداقت د زړه له کومې نه يواځې کتابيان بلکه د عربو ځينې خلق هم چې په پخوانيو کتابونو بيخي نه پوهيږي؛ دغه قرآن هم مني، په حقيقت کې د عظيم الشأن قرآن د صداقت دلائل دومره روښانه دي چې له حق پټوونکو او نه منونکو خلقو نه پرته بل هيڅوک د ده له صداقت او منلو نشي منکر ېدی.

وَمَا كُنْتَ تَتْلُوْا مِنْ قَبْلِهٖ مِنْ كِتٰبٍ وَّلَا تَخُطُّهٗ بِيَمِيْنِكَ اِذًا لَّارْتَابَ الْمُبْطِلُوْنَ ۝

او نه وې ته (ای محمده !) چې لوست به تا پخوا له دې قرآن څخه کوم کتاب (له پخوانيو کتابونو نه)، او نه به دې ليکه دغه (کتاب) په ښي لاس خپل، (او که چېرې وی ته ليکونکی، لوستونکی)؛ نو هلته به خامخا شک کاوه باطلوونکو (خلکو).

تفسير: د قرآن له نزول څخه پخوا د رسول الله صلی الله عليه وسلم ځلوېنست کاله په همدغو مکيانو کې تېر شول، ټول په دې پوهيږي او خبر دي چې په دغو ځلوېنتو کلونو کې محمد صلی الله عليه وسلم هيڅ يو معلم او استاذ ته نه دی ناست، نه يې کوم کتاب لوستی دی، او نه يې په خپل مبارک لاس کې قلم اخيستی دی، که داسې وی؛ نو امکان يې درلود چې دغو باطل ويونکو به داسې شُبهې او تصوّر کاوه چې ممکن محمد صلی الله عليه وسلم به ټول پخواني کتابونه لوستې وي، او د هغو له منځه به يې ځينې ياداشتونه او اقتباسات کړي وي، او بيا به يې هغه ورو ورو په خپل عبارت او سبک سره جوړ کړي وي، چې اوس يې خلقو ته اوروي، که څه هم په هغه تقدير سره به هم داسې ادعاء غلطه وه، ځکه چې هيڅ يو ليکونکی او لوستونکی انسان لا څه بلکه که د ټولې دنيا علماء او فضلاء سره راټول شي، او د ګردو مخلوقاتو قوّت په دغه لاره کې صرف شي؛ خو بيا هم دوی داسې يو بې مثاله کتاب نشي جوړولی، خو سره د هغه هم دروغجنانو ته د خبرو جوړولو يوه زمينه په لاس ورتله، ليکن کله چې د محمد صلی الله عليه وسلم امينتوب له مسلّماتو او منل شوو خبرو څخه دی؛ نو د دغې سطحې شبهې بيخ هم وويستل شو، خو سره له دې هم ضد کوونکو او معاندينو له خپلو دروغو پلمو او چتې خبرو خوله ونه ترله، لکه چې داسې به يې ويل: ﴿وَقَالُوْٓا اَسَاطِيْرُ الْاَوَّلِيْنَ اكْتَتَبَهَا فَهِيَ تُمْلٰى عَلَيْهِ بُكْرَةً وَّاَصِيْلًا﴾ (۱۸ جزء د «الفرقان» سورت اوله رکوع، (۵) آيت).

بَلْ هُوَ اٰيٰتٌۢ بَيِّنٰتٌ فِيْ صُدُوْرِ الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْعِلْمَ ؕ

بلکه دغه (قرآن) آیتونه دي ښکاره په سینو د هغو کسانو کې چې ورکړی شوی دی هغوی ته علم (فهم یعنې مؤمنان چې یادوي یې).

تفسیر: یعنې رسول الله صلی الله علیه وسلم له چا څخه لیکل او لوستل نه دي زده کړي، بلکه دغه وحي چې په ده نازلیږي؛ تل به یې د لیکلو سینه په سینه جاري پاتې وي، او د الله تعالی په فضل به د علماوو، فضلاوو، حفاظو، او قراؤو په سینو کې دده د الفاظو او معانیو حفاظت کیږي، نور اسماني کتابونه نه یاد بدل او دغه کتاب یادیږي، او په حفظ سره ساتلی او باقي پاتې دی، لیکل پرې سربېره او علاوه دي (له موضح القرآن په لږ توضیح سره).

وَمَا يَجْحَدُ بِاٰيٰتِنَاۤ اِلَّا الظّٰلِمُوْنَ ﴿۴۹﴾

او نه منکریږي په آیتونو ځمونږ (هیڅوک) مګر بې انصافان ظالمان.

تفسیر: یعنې د بې انصافۍ علاج به څرنګه وکړی شي، که یو سړي له خپله ځانه سره داسې غوټه کړي وي، چې زه به له سره رښتیا خبره نه منم، او د ډېرو روښانو او څرګندو شیانو څخه به هم انکار کوم.

وَقَالُوْا لَوْلَاۤ اُنْزِلَ عَلَيْهِ اٰيٰتٌ مِّنْ رَّبِّهٖ ؕ قُلْ اِنَّمَا الْاٰيٰتُ عِنْدَ اللّٰهِ ؕ وَاِنَّمَاۤ اَنَا نَذِيْرٌ مُّبِيْنٌ ﴿۵۰﴾

او وایي (دغه د مکې کفار) چې ولې نه نازلولی شي په دغه (محمد) معجزې له (طرفه د) رب د ده، ووایه (ای محمده ! دوی ته) بېشکه همدا خبره ده چې معجزې (خاص) په نزد د الله دي، او بېشکه همدا خبره ده چې زه ویروونکی ښکاره یم (له جحیم څخه).

تفسیر: یعنې دغه خبره ځمونږ په واک او قبضه کې نه ده، چې کومه معجزه چې تاسې یې غواړئ؛ زه هم هغه معجزه تاسې ته دروښیم، او نه د کوم نبي تصدیق په دې خبرو څه ارتباط لري، زما کار او وظیفه دا ده: چې د بدی د بدو نتائجو څخه تاسې خبر کړم، او په ښکاره او صافو الفاظو کې تاسې ته د خیر او شر ګردې لارې دروښیم، که حق تعالی ځما د تصدیق لپاره څه معجزې هم تاسې ته ښیي؛ اختیار لري.

اَوَلَمْ يَكْفِهِمْ اَنَّاۤ اَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتٰبَ يُتْلٰى عَلَيْهِمْ ؕ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَرَحْمَةً وَّذِكْرٰى لِقَوْمٍ يُّؤْمِنُوْنَ ﴿۵۱﴾

آیا نه دی کافي دوی ته (له جهته د معجزې دا چې) بېشکه مونږ نازل کړی دی مونږ په تا کتاب (قرآن) چې تل لوستل کیږي په دوی باندې، بېشکه چې په دې (کتاب باقي الی الأبد) کې خامخا رحمت مهرباني او ذکر پند دی لپاره د (هغه) قوم چې ایمان راوړي.

تفسیر: یعنې آیا دغه معجزه نه ده کافي؟ له دغه کتاب نه چې تاسې ته یې د شپې او ورځې لولې او اوروي؛ بله معجزه به څه وي؟ آیا نه ګورئ چې د دې کتاب منونکو او تابعانو څرنګه عقل او پوهه پیدا کړې ده؟ او څنګه د الله تعالی له رحمته مستفید شوي دي؟.

قُلْ كَفٰى بِاللّٰهِ بَيْنِيْ وَبَيْنَكُمْ شَهِيْدًا ۚ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ

ووایه (ای محمده دوی ته) کافي دی الله ځما او ستاسې په منځ کې شاهد (په صدق ځما او تکذیب ستاسې)، چې ورمعلوم دي هر هغه شی چې په اسمانونو کې دی، او (هر هغه شی چې) په ځمکه کې دی.

تفسير: يعنې د الله تعالى په ځمكه او د ده تر اسمان لاندې زه ښكاره او په څرګند ډول د رسالت دعوى كوم، چې هغه يې اوري اوګوري، بيا ورځ په ورځ ماته او ځما نورو ملګرو ته ترقي او پرمختګ راپه برخه كوي، او تعداد او شمېر مو را زياتوي، او پرله پسې ډول ځما د دغې دعوى عملي تصديق كوي، ځما په ژبه ځما په لاسونو د قدرت داسې خارق العاده معجزې څرګندېږي چې د هغو د مثل او نظير له وړاندې كولو څخه ټول پيريان او انسانان عاجز دي، آيا ځما د صداقت لپاره د الله تعالى دغه شهادت كافي نه دى؟.

وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا بِالْبَاطِلِ وَكَفَرُوْا بِاللّٰهِ اُولٰٓئِكَ هُمُ الْخٰسِرُوْنَ ﴿۵۲﴾

او هغه كسان چې ايمان يې راوړى دى په باطل او كافران شوي دي په الله؛ دغه كسان هم دوى زيانكاران دي.

تفسير: د انسان لويه بدبختي او زيان دا دى چې دروغ خبره كه څه هم وړه او په ښكاره ډول باطله هم وي؛ ژر مني، او رښتيا خبره كه څه هم صافه او ښكاره او واضحه هم وي؛ نه يې مني، او ترې انكار كوي.

وَيَسْتَعْجِلُوْنَكَ بِالْعَذَابِ ؕ وَلَوْلَآ اَجَلٌ مُّسَمًّى لَّجَآءَهُمُ الْعَذَابُ ؕ وَلَيَاْتِيَنَّهُمْ بَغْتَةً وَّهُمْ لَا يَشْعُرُوْنَ ﴿۵۳﴾

او تلوار كوي (دغه كفار) په تا په راتلو د عذاب، او كه نه وى (هغه) نېټه ټاكلې (مقرر) شوې (لپاره د عذاب)؛ نو خامخا راغلى به وو دغو (ژر غوښتونكو) ته عذاب (سمدلاسه)، او خامخا به راشي دا عذاب دوى ته يو ناڅاپه حال دا چې دوى به نه وي خبر (د راتګ په وخت يې).

تفسير: يعنې منكران وايي: كه مونږ په ناحقه او باطله يو؛ نو په مونږ باندې ولې په همدې دنيا كې آفت او بلا نه نازليږي؟ نو د دوى د دغې غوښتنې ځواب داسې ورکړ شو چې: كه نه وى هغه نېټه ټاكلې شوې؛ نو خامخا به راغلى وو دغو ژر غوښتونكو ته عذاب سمدلاسه، او خامخا رابه شي دا عذاب دوى ته يو ناڅاپه حال دا چې دوى به نه وي خبر د راتګ په وخت يې، يعنې هر شى په خپل ټاكلي وخت كې راتلونكى دى، مه وارخطا كېږئ ! تاسې هرومرو (خامخا) په هم هغه مطلوبه بلا او آفت اخته كېدونكي يئ، شاه صاحب ليكي: «د دغه امّت عذاب همدغه وو چې د مسلمانانو په لاس قتل او قيد شول، لكه د مكې معظمې په فتح كې ګرد مكيان بېخبره وو، چې محمّدي لښكر په دوى ورغى».

يَسْتَعْجِلُوْنَكَ بِالْعَذَابِ ؕ وَاِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيْطَةٌ ۢ بِالْكٰفِرِيْنَ ﴿۵۴﴾ يَوْمَ يَغْشٰىهُمُ الْعَذَابُ مِنْ فَوْقِهِمْ وَمِنْ تَحْتِ اَرْجُلِهِمْ وَيَقُوْلُ ذُوْقُوْا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ﴿۵۵﴾

تلوار كوي كفّار په تا په (راتلو) د عذاب (په دنيا كې) حال دا چې بېشكه دوزخ خامخا احاطه كوونكى دى په كافرانو. (ياده كړه اى محمده ! هغه) ورځ چې لاندې به كړي دوى عذاب له پاسه د دوى، او له لاندې د پښو د دوى نه، او وبه وايي دوى ته الله: وڅكئ تاسې (خوند د سزا) د هغه (عمل) چې وئ تاسې چې كاوه به مو (په دنيا كې).

تفسير: دلته به له عذاب څخه ښايي د آخرت عذاب مراد وي، لكه چې له ځواب څخه يې معلوميږي، دوى عذاب په دنيا كې غواړي، خو له مرګه وروسته د دغو ګردو خبرو حقايق دوى ته د سر په سترګو ورښكاره كېږي، او دوى به ګوري چې په څه شان به دوى د دوزخ په اور كې سوځي؟.

حديث كې راغلي دي چې: د هغه مال به مار ګرځاوه شي، او د ده په غاړه كې به لكه غاړې لويږي، او دى به له ستوني څخه نيسي او ځيروي به يې، او داسې به ورته وايي چې: زه ستا مال يم، او زه ستا خزانه يم.

يٰعِبَادِيَ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اِنَّ اَرْضِيْ وَاسِعَةٌ فَاِيَّايَ فَاعْبُدُوْنِ ﴿٥٦﴾ كُلُّ نَفْسٍ ذَآئِقَةُ الْمَوْتِ ۫ ثُمَّ اِلَيْنَا تُرْجَعُوْنَ ﴿٥٧﴾

ای بندګانو ځما هغو چې ایمان یې راوړی دی (یعنې ای مؤمنانو !) بېشکه ځمکه ځما ارته ده (نو د وېرې له ځای نه د امن ځای ته هجرت وکړئ !) پس خاص ما لره عبادت کوئ تاسې (په هر هغه ځای کې چې مأمون اوسئ ! دغه د مکې معظمې کفار که تاسې تکلیفوي؛ نو د الله تعالی ځمکه خو تنګه نه ده، بل چېرې لاړ شئ او هلته د الله تعالی په عبادت مشغول شئ !). هر یو نفس (ژوندی) څکونکی د مرګ دی (یعنې خامخا مري) بیا (خاص) مونږ ته (په بعث بعد الموت سره) راوستل کیږئ (د جزاء لپاره).

تفسیر: شاه صاحب لیکي: «کله چې کفارو په مکه معظمه کې ډېر زور او قوت د مسلمانانو په خلاف پیدا کړ؛ نو مسلمانانو ته حکم وشو چې هجرت وکړئ ! لکه چې د مسلمانانو اتیا یا درې اتیا کورنۍ حبشې ته لاړې، د همغه په نسبت دلته وایي چې: دغه د څو ورځو ژوندون هر چېرته چې ممکن وي؛ هم هغلته یې تېر کړئ ! بیا وروسته له هغه ګرد سره یو ځای کېدونکي یئ، او ماته راتلونکي یئ، په دغه سره مهاجرینو ته تسلي ورکړی شوه، څو په دوی د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم مفارقت او د وطن لرېوالی آسان شي، او د ډېرو زیاتو تکلیفونو او زحمتونو احساس ونه کړي».

وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ لَنُبَوِّئَنَّهُمْ مِّنَ الْجَنَّةِ غُرَفًا تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا ؕ نِعْمَ اَجْرُ الْعٰمِلِيْنَ ﴿٥٨﴾ الَّذِيْنَ صَبَرُوْا وَعَلٰى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُوْنَ ﴿٥٩﴾

او (هغه) کسان چې ایمان یې راوړی دی او کړي یې دي ښه (عملونه)؛ خامخا ځای به ورکړو مونږ هرومرو دوی ته له جنته په جګو ماڼیو کې، چې بهیږي لاندې له (ونو او ماڼیو د) هغو ویالې (څلور)، حال دا چې تل به اوسیږي په دغو (ماڼیو کې)، ښه دی اجر د دغو عمل کوونکو. هغه (عاملان) چې صبر یې کړی (په طاعت او مصیبت او له معصیت نه) او (خاص) په رب خپل توکل کوي.

تفسیر: یعنې هر څوک چې له صبر او استقلال سره سره د ایمان او اسلام په لاره ټینګ ثابت او قائم وي، او په پاک الله اعتماد او توکل وکړي، او خپل کور او کهول پرېږدي، او له خپل وطن څخه ووځي؛ نو دوی ته به د دغه وطن په بدل هغه بل وطن ور په برخه کیږي، او د دې ځای له کورونو څخه به ښه کورونه ورته ورکړل شي.

وَكَاَيِّنْ مِّنْ دَآبَّةٍ لَّا تَحْمِلُ رِزْقَهَا ۖ اَللّٰهُ يَرْزُقُهَا وَاِيَّاكُمْ ۖ وَهُوَ السَّمِيْعُ الْعَلِيْمُ ﴿٦٠﴾

او ډېر دي له خوځېدونکو (ذیروحو په ځمکه) چې نه پورته کوي دوی رزق خپل (له وجې د ضعف) الله رزق رسوي هغوی ته او تاسې ته هم، او همدی ښه اورېدونکی (د ټولو اقوالو) ښه پوه دی (په ټولو احوالو).

تفسیر: په دغه سره یې د روزۍ له پلوه اطمینان او ډاډ راکړ، چې د زیاترو ساکنانو په ځایونو کې د بلې ورځې خوراک او روزي نه وي، په نوې ورځې کې نورې روزي وررسیږي (موضح)، بیا نو هغه الله تعالی چې ساکنانو ته رزق، روزي رسوي، آیا خپلو وفادارو او خاصو بندګانو ته به یې نه رسوي؟ ! ښه وپوهېږئ چې حقیقي رزّاق خو هم هغه دی چې د ګردو خبرې اوري، د دوی د زړونو په اخلاص پوهیږي، د هر یوه ظاهر او باطن ده ته څرګند او ښکاره دی، د هیڅا

زيار او خواري د ده په دربار کې بې ځايه نه پاتې کيږي، هغه خلق چې د الله تعالى په لاره کې خپل وطن پرېږدي؛ او محض لله وتلي وي؛ د دوی دغه هجرت له سره نه ضايع کيږي، دوی دې د معيشت د وسائلو او د سامان د وړلو چې له خپله ځانه سره يې يوسي؛ هيڅ فکر ونه کړي، څومره ساکښان دي چې د دوی رزق روزي د دوی په شاګانو نه ده بار، او له خپلې روزۍ سره هر چېرې نه ګرځي، خو حقيقي رازق دوی ته هره ورځ رزق او روزي رسوي.

وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَّنْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضَ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ لَيَقُولُنَّ اللّٰهُ ۖ فَأَنّٰى يُؤْفَكُونَ ﴿٦١﴾

او قسم دی که سوال وکړې ته له دوی نه (ای محمده ! داسې) چې چا پيدا کړي دي اسمانونه او ځمکه؟ او مسخر کړی دی لمر او سپوږمی؛ نو خامخا وايي (د مکې کفار چې) الله (پيدا کړي دي، له دغه اقراره سره سره) پس څرنګه دوی ګرځولی شي (له توحيد څخه).

اَللّٰهُ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَّشَآءُ مِنْ عِبَادِهٖ وَيَقْدِرُ لَهٗ ۚ إِنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٦٢﴾

الله پراخوي رزق لپاره د هر هغه چا چې اراده وکړي (د پراخې يې) له بندګانو خپلو څخه، او تنګوي يې په ده (که اراده وکړي د تنګې يې) بېشکه چې الله په هر شي ښه عالم دی.

تفسير: يعنې په مېچ او اندازه کوي يې، داسې نه چې بيخي يې نه ورکوي، بېشکه چې الله تعالى په هر شي باندې ښه عالم دی، يعنې په دې باندې يوائې همدی عالم او خبر دی، چې چاته يې ورکړي؟ او څومره يې ورکړي؟.

وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَّنْ نَّزَّلَ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ مِنْ بَعْدِ مَوْتِهَا لَيَقُولُنَّ اللّٰهُ ۚ قُلِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ ۚ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ﴿٦٣﴾

او بيا قسم دی چې که سوال وکړې ته له دوی نه (ای محمده ! داسې) چې چا نازلې کړي دي (له طرفه) د اسمان څخه اوبه پس ژوندۍ کړې يې ده په دې اوبو سره ځمکه پس له مرګه (او وچوالي) د دې؟ نو خامخا وايي دوی چې: الله (نازلې کړي دي، نو له دغه اقرار سره سره ولې شريک ورته پيدا کوي؟) ووايه (ای محمده !) ټوله ثناء الله ته ده، بلکه زياتره د دوی نه لري عقل (ځکه د دوی اقوال تناقض لري).

تفسير: يعنې باران هم په هر چا او هر ځای يو برابر نه اوري، همداسې د حال او احوال په بدلولو کې هم دومره ځنډ او ډيل نه پېښيږي، يا کله الله په لږ وخت کې خوار او غريب غني او شتمن ګرځوي.

وَمَا هٰذِهِ الْحَيٰوةُ الدُّنْيَآ إِلَّا لَهْوٌ وَّلَعِبٌ ۚ وَإِنَّ الدَّارَ الْآخِرَةَ لَهِيَ الْحَيَوَانُ ۘ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿٦٤﴾

او نه دی دغه ژوندون د دنيا مګر عبث او لوبې دي، او بېشکه چې دار، آخرت خامخا هم هغه دی واقعي حيات (او ژوندون) که چېرې وی دوی چې پوهېدلی (نو نه به يې غوره کوله دنيا پـه آخرت).

تفسير: يعنې انسان ته ښايي چې د دې دنيا په څو ورځني ژوندون کې زياتره د آخرت په فکـر کـې اوسي، ځکه چې اصلي او دائمي ژوندون هم هغه دی، نه ښايي چې څوک د دنيا په لوبو او تماشو کې ډوب او د آخرت له فکر او ياد څخه بيخي غافل شي، بلکه د دې دنيا په ژوندون کې ښايي د هغې دنيا لپاره تياری وکړي، او د عقبى د سفر لپاره ځان ته توښه برابره کړي.

فَإِذَا رَكِبُوا فِي الْفُلْكِ دَعَوُا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ فَلَمَّا نَجَّاهُمْ إِلَى الْبَرِّ إِذَا هُمْ يُشْرِكُونَ ﴿٦٥﴾
لِيَكْفُرُوا بِمَا آتَيْنَاهُمْ وَلِيَتَمَتَّعُوا فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿٦٦﴾

پس هر کله چې سپاره شي دوی په بېړۍ کې؛ نو بولي دوی (هلته یواځې) الله په داسې حال کې چې خالص کوونکي وي دوی دغه (الله) ته دین خپل، پس هر کله چې نجات ورکړي (الله) دوی ته وچې ته؛ ناڅاپه دوی بیا شریکان نیسي له الله سره (لکه پخوا). لپاره د دې چې کافران منکران شي دوی په هغه نعمت چې ورکړی وو مونږ دوی ته او چې ګټه (فائده) واخلي دوی، پس ژر به پوه شي دوی (په عاقبت د کار خپل).

تفسیر: یعنې لازم خو داسې وو چې انسان په دنیوي عیش او عشرت کې په دې اندازه اخته او مشغول نشي؛ چې د الله تعالی او د عقبی له یاده بیخي غافل شي، لیکن د خلقو دا عادت دی هر کله چې د دوی جهاز یا بېړۍ طوفاني شي؛ نو په ډېر اخلاص او پوره عقیدې سره پاک الله یادوي، بیا څه وخت چې هغه آفت او مصیبت د دوی څخه لرې شي، او صحیح او سلامت په وچه کې قدم کیږدي؛ نو د الله تعالی هغه ګرد انعامونه او احسانونه هیروي، بیا د هم هغو باطلو معبودانو په عبادت او صفت لګیا کیږي، ګواکې مطلب دا شو چې د الله تعالی د نعمتونو ناشکري او کفران کوي، او په دنیوي خوندونو او چرچو کې مشغولیږي، خیر دی، دوی دې څو ورځې نور هم د خپل زړه دغه هوسونه او ارمانونه وباسي، هغه وخت ډېر نژدې دی چې دوی ته دغه خبره روښانه او څرګنده شي، چې د دغه بغاوت، شرارت احسان هېرول د نعمت کفران او د نورو ګناهونو نتایج به څرنګه وي؟.

أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا جَعَلْنَا حَرَمًا آمِنًا وَيُتَخَطَّفُ النَّاسُ مِنْ حَوْلِهِمْ أَفَبِالْبَاطِلِ يُؤْمِنُونَ وَبِنِعْمَةِ اللَّهِ
يَكْفُرُونَ ﴿٦٧﴾

آیا نه وینې (نه پوهیږي) چې بېشکه مونږ ګرځولی مو دی (دا مکه) حرم امن ورکوونکی حال دا چې چور کیږي (تښتولی کیږي) نور خلق له چاپېره د دوی، آیا پس په باطلو معبودانو ایمان راوړي دوی او په نعمت د الله (چې حرم کې اوسېدل او امن دی) کافران کیږي.

تفسیر: د مکې معظمې خلق د بیت الله په برکت د دښمنانو د تیري او ضرر څخه محفوظ وو، حال دا چې نور د عربستان په ګردو ځایونو کې د فتنې، فساد، جدال، قتال، جنګ او جنجال بازارونه تاوده وو، نو دوی د باطلو معبودانو په دروغو احسان مني، مګر د پاک الله دغه واضح او ښکاره احسان نه مني.

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِالْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُ أَلَيْسَ فِي جَهَنَّمَ مَثْوًى
لِلْكَافِرِينَ ﴿٦٨﴾

او څوک دی ډېر ظالم له هغه چا چې له ځانه وتړي په الله دروغ (چې بې حجّته ورته شریک نیسي) یا تکذیب وکړي د حق (رسول او قرآن) کله چې راشي هغه ده ته (بلکه له ده نه ډېر ظالم نشته)، آیا نشته (بلکه شته) په دوزخ کې ځای د هستوګنې لپاره د کافرانو.

تفسیر: یعنې له ګردو ځنې لوی ظلم او ناانصافي دا ده چې بل کوم مخلوق د دې لوی خالق شریک وګرځول شي، یا پاک الله ته د داسې خبرو نسبت وکړی شي چې د الوهیت له شان او عظمت سره وړ او لایق نه وي، یا د هغو انبیاوو په تکذیب او دروغجن شمېرلو لاس پورې کړي چې د رب العزّت له جانبه یې دیانت او صداقت راوړی وي، آیا دغو

ظالمانو ته نه ده معلومه چې د منکرانو د هستوګنې ځای دوزخ دی، چې په داسې بېباکۍ او بېحیایۍ سره د عقل او انصاف په مرئ چاړه کاږي.

وَالَّذِيْنَ جٰهَدُوْا فِيْنَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا ؕ

او هر چې هغه کسان چې کوښښ کوي تل په (دین د) مونږ کې؛ خامخا وبه ښیو خامخا دوی ته لارې خپلې.

تفسیر: یعنې هغه کسان چې یوائې د الله تعالی لپاره محنتونه کوي، او تکلیفونه ګالي، او په راز راز مجاهداتو کې مشغول او لګیا وي؛ الله تعالی دوی ته د بصیرت یوه خاصه رڼا او نور ور په برخه کوي، او د طاعت توفیق ورته په برخه کوي.

وَاِنَّ اللّٰهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِيْنَ ﴿۶۹﴾

او بېشکه الله خامخا له نیکوکارانو سره دی (په مرسته کې).

تفسیر: یعنې د الله تعالی حمایت او مرسته د نیکي کوونکو سره وي.

تمّت سورة العنكبوت بفضل الله تعالى، فلله الحمدُ والمنّة.

سُورَةُ الرُّومِ

«د (الروم) سورت مکي دی، پرته د (۱۷) آیت چې مدني دی، (۶۰) آیتونه او (۶) رکوع لري، په تلاوت کې (۳۰) او په نزول کې (۸۴) سورت دی، وروسته د «الانشقاق» له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

الٓمٓ ﴿۱﴾ غُلِبَتِ الرُّومُ ﴿۲﴾ فِيٓ أَدْنَى الْأَرْضِ

مغلوب کړی شو (اهل د) روم په متّصله (نژدې) ځمکه کې.

تفسیر: له ﴿أَدْنَى الْأَرْضِ﴾ لګېدلې ځمکې یا رانژدې ځمکې څخه مراد د «أذرعات» او «بصری» په منځ کې سیمه ده، چې د شام په سرحد د حجاز سره نښتې او معظمې مکې ته نژدې پرته ده، یا به ترې فلسطین مراد وي، چې د رومیانو ملک نژدې وو، یا به د «ابن عمر جزیره» مراد وي، چې «فارس» ته ډېره نژدې پرته ده، ابن حجر د ډومبني قول تصحیح کړې ده، والله أعلم.

وَهُم مِّن بَعْدِ غَلَبِهِمْ سَيَغْلِبُونَ ﴿۳﴾ فِي بِضْعِ سِنِينَ ۗ

او دغه (رومیان به) وروسته له دغه مغلوبیت د دوی ژر به بیا غالب شي (په پارسیانو). په څو کلونو کې.

تفسیر: یعنې د نهو کلونو په منځ کې به رومیان غالب شي، ځکه چې په لُغت او حدیث کې د «بضع» اطلاق له دریو ځنې تر نهو پورې شوی دی، واقعه داسې ده: د دغې زمانې دوه لوی سلطنتونه «فارس» او«روم» له ډېرو کلونو را په دېخوا په خپلو منځونو کې سره په جنګ اخته وو، مکیانو ته د روم او د فارس د جنګونو په متعلق خبرونه او اطلاعات ورسېدل، په دغه وخت کې د نبي کریم د نبوي دعوې او اسلامي تحریک، د دغوخلقو په زړونو کې د جنګي خبرونو سره یوه خاصه علاقه پیدا کړې وه، د فارس مجوسي آتش پرستانو د مکې معظمې له بُت پرستانو سره یو ځانته علاقه او ارتباط درلود، او هغوی به یې د مذهب له مخې خپل بلل، او د روم نصرانیانو به د اهل الکتاب توب لامله د مسلمانانو لږ تر لږه د هغو د نژدې دوستانو په منزله ګڼل کېدل، کله چې به د فارسیانو د غلبې خبر راورسېد؛ نو د مکې معظمې مشرکانو به خوشالي کوله، او په هغه سره به یې د مسلمانانو په مقابل کې په خپله غلبه او بري باندې فال نیوه، او پخپلو زړونو کې به یې د ډېرو شو توقّعاتو امیدونه ترل، مسلمانانو ته به هم بالطبع صدمه رسېدله، چې ولې عیسایي اهل کتاب د آتش پرستو مجوسانو په مقابل کې مغلوب شول؟ چې مونږ دلته د دغو مشرکانو د طعنو او پیغورونو مورد ګرځیدلي یو، بالآخر د خسرو پرویز (ثاني کیخسرو) په عهد کې فارسیانو رومیانو ته ډېره سخته ماتې ورکړه، شام، مصر او وړوکې ایشیا او نور ډېر ممالک د روم د قیصر (هرقل) له لاسه ووتل، او په خپله دی د فارس د لښکرو له لاسه په (قسطنطنیه) کې کلابند او محصور شو، ظاهرًا هیڅ یو داسې وسایل او وسایط په نظر نه راتلل چې د هغه په اثر به بیا رومیان په خپلو پښو درېدل، او د فارسیانو د دغه بري او تسلط څخه به یې خپل ځانونه بچ کول، چې د دغو حالاتو او اوضاعو د لیدلو ځنې به د مکې معظمې مشرکان ډېر خوښ او خوشالېدل، او مسلمانان به یې ځوروول، تر دې پورې چې ځینو له

مشرکینو څخه ابوبکر الصدیق رضي الله تعالی عنه ته وویل چې: «نن ځمونږ ایراني وروڼو ستاسې رومي ورونو ته ماتې ورکړه، او محوه یې کړل، سبا به مونږ تاسې ته هم داسې ماتې درکړو، او له منځه به مو لرې کړو»، په دغه وخت کې عظیم الشأن قرآن د ظاهري اسبابو د سلسلې څخه بیخي مخالف داسې یو عام اعلان وکړ چې: «بېشکه نن ورځ رومیان د فارسیانو له لاسه مغلوب شوي دي، لیکن د نهو کلونو په موده کې به بیا رومیان په فارسیانو غالب، منصور او بریالي کیږي»، د دغو وړاندوینو په اساس ابو بکر الصدیق رضي الله تعالی عنه له ځینو مشرکینو سره شرط وټړه، تر دغه وخته پورې داسې شرط ترڼ نه وو حرام شوي: «که تر دومره کلونو پورې رومیان بریالي نشول؛ نو زه به سل اوښان تاسې ته درکړم، که نه تاسې به همدومره اوښان ماته راکوئ !»، په ابتداء کې ابوبکر الصدیق رضي الله تعالی عنه له خپلې رایې سره سم د (بضع سنین) میعاد لږ څه ټاکلی وو، بیا یې د نبي کریم صلی الله علیه وسلم په ارشاد (بضع) په لغوي مدلول یعنې په نهو کلونو معاهده وټړله، دلته د روم هرقل د خپل له لاسه تللي اقتدار او وقار د اعادې په نسبت ترتیبات ونیول، او په اقداماتو یې لاس پورې کړ.

د الله تعالی شان او قُدرت ته وګورئ چې د قرآن له دغو وړاندوینو سره سم برابر د نهو کلونو په موده کې یعنې له هجرت څخه یو کال وروسته عیناً د بدر په ورځ کې څه وخت چې مسلمانانو ته د پاک الله په فضل پر مشرکانو ښکاره فتح او بری حاصل شو، او په خوشالۍ او خوښۍ کې وو؛ د دغه خبر له اوربدلو څخه لا خوښ او خوشاله شول، چې د روم کتابیانو ته هم الله تعالی پر پارسي مجوسیانو بری او فتح ورکړه، په دغه ضمن کې د مکې شریفې مشرکین لا سپک او ذلیل شول، د عظیم الشأن قرآن د دغې محیّر العقولې وړاندوینې د صداقت له مخې ډېر کسان په اسلام مشرّف شول، او ابو بکر صدیق خپل هغه سل اوښان د مکې د مشرکانو څخه واخیستل، چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم له ارشاد سره سم خیرات کړل شول، فلله الحمد علی نعمائه وآلائه الباهرة.

لِلّٰهِ الْاَمْرُ مِنْ قَبْلُ وَمِنْۢ بَعْدُ ؕ

خاص الله ته دی حکم امر پخوا (له دې نه چې پارس په روم باندې بری ومومي) او ورسته (له دې نه چې روم پر پارس غلبه ومومي، او امر یې تل نافذ دی).

تفسیر: یعنې ړومبی د پارسیانو غالبول او د رومیانو مغلوبول، او بیا دغه اوضاع په بل مخ اړول دغه ټول امور د الله تعالی په قبضه او اختیار کې دي، او یواځې په هم دغومره خبرې سره دکوم قوم د مقبولیت او مردودیت فیصله نشي کېدی: ﴿وَتِلْكَ الْاَيَّامُ نُدَاوِلُهَا بَيْنَ النَّاسِ﴾.

وَيَوْمَئِذٍ يَّفْرَحُ الْمُؤْمِنُوْنَ ۙ﴿۴﴾ بِنَصْرِ اللّٰهِ ؕ يَنْصُرُ مَنْ يَّشَآءُ ؕ وَهُوَ الْعَزِيْزُ الرَّحِيْمُ ۙ﴿۵﴾

او په دغه ورځ (د غلبې د روم په پارس) خوشاله به شي مؤمنان. په نصرت د الله (له کتابیانو سره په مجوسیانو)، مرسته کوي (الله) له هر هغه چا سره چې اراده وکړي د نصرت یې، او همدی دی ښه غالب قوي (په انفاذ د احکامو) ډېر رحم کوونکی.

تفسیر: یو خو په دغه ورځ د فتح په خوښۍ برسېره هغوی ته دغه خوښي هم حاصله شوه چې رومي کتابیان چې نسبتًا مسلمانانو ته نژدې وو؛ په پارسي مجوسیانو غالب شول، او د قرآن د دغو وړاندوینو په صداقت باندې ګرد سره وپوهېدل، او د سر په سترګو یې ولیدل، او د مکې شریفې کفارو ته هر راز ذلت ور په برخه شو، نو د هر چا په نسبت چې الله تعالی اراده وکړي چې مغلوب یې وګرځوي؛ نو هیڅوک یې مخه نشي نیولی، او په هر چا چې د مهربانۍ اراده وکړي؛ نو یې بې له هیڅ مزاحمت او ممانعت ضرر غالب ګرځوي.

وَعْدَ اللّٰهِ ؕ لَا يُخْلِفُ اللّٰهُ وَعْدَهٗ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُوْنَ ۝۶

وعده کړې ده الله (وعده کول) خلاف نه کوي الله له وعدې خپلې، وليکن زياتره خلق نه پوهيږي.

تفسير: يعنې زياتره خلق نه پوهيږي چې په غالبولو او مغلوبولو کې د الله تعالى څه څه حکمتونه شته، او کله چې دى د قدرت کوم کار کول غواړي؛ نو د هغه له مخه ځکه ظاهري موانع او عوايق لرې کيږي، نو ځکه زياتر ظاهري ليدونکي خلق بې له ظاهري اسبابو په الله تعالى اعتماد نه لري، او د يو چا د عارضي بري او غلبې له ليدلو څخه داسې ځنې چې د الله تعالى په دربار کې به هم هغه مقبول وي.

يَعْلَمُوْنَ ظَاهِرًا مِّنَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ۖ وَهُمْ عَنِ الْاٰخِرَةِ هُمْ غٰفِلُوْنَ ۝۷

(بلکه) پوهيږي په ښکاره سطحي شيانو له دغه ژوندون لږ «خسيس» د دنيا څخه حال دا چې دوى له آخرت نه (چې مقصود له ودانۍ د دې دنيا دى؛) هم دوى غافلان دي.

تفسير: يعنې دغه خلق د دنيوي ژوندون په ظاهري سطح باندې پوهيږي، د دې دنيا آرام، ښايست، سينګار، خوړل، څښل، اغوستل، يوې کول، کرل، ربيل، ځټې کول، په خوندونو او مزو سره ژوندون او ښې شپې ورځې تېرول د دوى د پوهې او تحقيق انتهايي ځاى او پړاو دى، او له دې نه له سره نه دي خبر چې پر دغه فاني ژوندون پورې د بل يو باقي ژوندون سلسله هم تړلې ده، چې کله انسانان هلته وروسيږي؛ نو د دغه ژوندون ښه او بد نتايج او ثمرې ور د مخه کيږي.

اَوَلَمْ يَتَفَكَّرُوْا فِيْۤ اَنْفُسِهِمْ ؕ مَا خَلَقَ اللّٰهُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَاۤ اِلَّا بِالْحَقِّ وَاَجَلٍ مُّسَمًّى ؕ

آيا فکر نه کوي دوى په نفسونو خپلو کې (چې عالم صغير دى) چې نه دي پيدا کړي الله دغه اسمانونه او ځمکه او هر هغه چې په منځ د دغو دواړو کې دي مګر په حقه سره او په نېټې ټاکلې شوې.

تفسير: يعنې د دنيا دغه زبردست انتظام خوشې چټې او بېکاره نه دى، دغه پيدايښت ضرور څه مقصود او غرض لري، چې هغه به په آخرت کې څرګندېږي، هو ! که دغه سلسله تل تر تله همداسې چلېدى؛ نو بيا به يوه خبره وى، ليکن د دې دنيا په تغيراتو او احوالو کې له فکر او غور کولو څخه دغه را څرګندېږي چې دغه دنيا هم ضرور يو حد او انتها لري، لهذا په يوې ټاکلې وعدې به دغه دنيا فناء کيږي، او بل عالم به منځ ته راشي.

وَاِنَّ كَثِيْرًا مِّنَ النَّاسِ بِلِقَآئِ رَبِّهِمْ لَكٰفِرُوْنَ ۝۸

او بېشکه چې ډېر له خلقو (کفارو) په ملاقات د رب خپل (په قيامت کې) خامخا منکران دي.

تفسير: دوى داسې ځنې چې له سره الله تعالى ته ورتګ نشته، او نه به الله تعالى له مونږ څخه څه حساب او کتاب اخلي، او نه به څه سوال او ځواب راڅخه کوي.

اَوَلَمْ يَسِيْرُوْا فِى الْاَرْضِ فَيَنْظُرُوْا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ ؕ كَانُوْۤا اَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَّاَثَارُوا الْاَرْضَ وَعَمَرُوْهَاۤ اَكْثَرَ مِمَّا عَمَرُوْهَا وَجَآءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنٰتِ ؕ فَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلٰكِنْ كَانُوْۤا اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُوْنَ ۝۹

آیا نه ګرځي دغه کفار په ځمکه کې، پس ودې ګوري دا چې څرنګه وه آخره خاتمه د هغو (کسانو) چې تېر شوي دي پخوا له دوی نه، چې وو هغه پخواني ملتونه ډېر سخت له دغو کفّارو له جهته د قوّت، او څیروله به دوی ځمکه، او ودانه کړې وه (کفارو پخوانیو) دغه ځمکه ډېره له هغې ځمکې نه چې ودانه کړې ده (د مکې کفّارو) دغه (ځمکه)، او راغلي وو دوی ته رسولان د دوی په ښکاره دلائلو، او نه وو الله چې ظلم وکړي په دوی باندې، ولیکن وو دوی چې پر نفسونو خپلو به یې ظلم کاوه (د انبیاوو په تکذیب سره).

تفسیر: یعنې ډېر زورور زورور قومونه مثلاً عاد او ثمود چې پخپل کښت (فصل) یې د ځمکې مخ ډېر ښه ودان کړی وو، او په کې یې کاریزونه، ویالې، کوهي ایستلي وو، او د دغو منکرینو په نسبت د ډېر قوت خاوندان وو، او تمدن ته یې زیاته ترقي ورکړې وه، او د ځمکې مخ یې له دوی نه زیات ودان کړی وو، بالآخر هغوی نن ورځ چېرې دي؟ کله چې د الله تعالی رسولان له ښکاره معجزاتو او روښانو احکامو سره راغلل، او دوی د هغوی تکذیب وکړ، نو آیا تاسو ونه لیدل، او وا مو نه ورېدل چې د هغوی عاقبت او آخره خاتمه څرنګه شوه؟ او په څه شان سره تباه او هلاک وګرځېدل؟.

ثُمَّ كَانَ عَاقِبَةَ الَّذِينَ أَسَاءُوا السُّوأَىٰ أَن كَذَّبُوا بِآيَاتِ اللَّهِ وَكَانُوا بِهَا يَسْتَهْزِئُونَ ﴿١٠﴾

بیا وه آخره خاتمه د هغو کسانو چې بد یې کړي وو؛ ډېر بد (ځای چې جهنّم دی) په دې سبب چې تکذیب کړی دی دوی د آیتونو د الله، او وو دوی (په دنیا کې چې) په دغو آیتونو به یې مسخرې کولې.

تفسیر: موجوده اقوامو ته لازم دي چې د تېرو اقوامو له احوالو څخه پند او عبرت واخلي، ځکه هر یوه قوم چې پر کوم بد کار سزا موندلې وه؛ بل ته په هم هغه بد کار باندې هم هغسې سزا ورکول کیږي.

اللَّهُ يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿١١﴾ وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يُبْلِسُ الْمُجْرِمُونَ ﴿١٢﴾
وَلَمْ يَكُن لَّهُم مِّن شُرَكَائِهِمْ شُفَعَاءُ وَكَانُوا بِشُرَكَائِهِمْ كَافِرِينَ ﴿١٣﴾

الله اول ځلي پیدا کوي خلق، بیا اعاده کوي هغه، بیا به خاص همدغه (الله) ته بیول کېږئ تاسې (د مجازاتو لپاره). او په هغه ورځ چې قائم شي قیامت؛ ناامیده به شي ګناهګاران (مشرکان). او نه به وي دوی ته له شریکانو د دوی څخه کوم شفاعت کوونکی، او شي به دوی له شریکانو خپلو (پس له ناامیدۍ) بېزاره منکران.

تفسیر: یعنې هغه شیان چې د الله تعالی شریکان ګرځوئ، کله چې په مطلوب وخت کې په کار ورنشي؛ نو ورځخه منکریږي، او داسې به وایي: ﴿وَاللَّهِ رَبِّنَا مَا كُنَّا مُشْرِكِينَ﴾ «قسم دی په الله چې مونږ مشرکانو نه وو».

وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يَوْمَئِذٍ يَتَفَرَّقُونَ ﴿١٤﴾

او په هغه ورځ چې ودریږي قیامت؛ په دغه ورځ کې تار په تار به شي ګرد مخلوقات.

تفسیر: یعنې نېک او بد او هر قسم خلق به سره بېل کړل شي، او هره یوه ډله به جلا جلا خپلو ځایونو ته ورسوله شي، چې تفصیل یې په دغـه راتلونکـي آیت کې راځي:

فَاَمَّا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ فَهُمْ فِيْ رَوْضَةٍ يُّحْبَرُوْنَ ﴿۱۵﴾

پس هر چې هغه (کسان) دي چې ایمان يې راوړی دی او کړي يې دي ښه (عملونه)؛ پس دوی به په روضه (د جنّت) کې خوشاله کړل شي (چې له ډېرې خوشالۍ به يې مخونه تجلّي کوي).

تفسير: يعنې له هر راز لذّت او خوښۍ ځنې به مستفيد او متمتّع شي، دغه د نېکانو د هستوګنې ځای دی، له دې نه وروسته د بدانو ځای هم راښيي، مطلب يې دا چې د دواړو په منځ کې به داسې تفريق او بيلتون وکړ شي چې له هغه ځنې به بل زيات کوم بيلتون امکان ونه لري.

وَاَمَّا الَّذِيْنَ كَفَرُوْا وَكَذَّبُوْا بِاٰيٰتِنَا وَلِقَآئِ الْاٰخِرَةِ فَاُولٰٓئِكَ فِي الْعَذَابِ مُحْضَرُوْنَ ﴿۱۶﴾
فَسُبْحٰنَ اللّٰهِ حِيْنَ تُمْسُوْنَ وَحِيْنَ تُصْبِحُوْنَ ﴿۱۷﴾ وَلَهُ الْحَمْدُ فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَعَشِيًّا وَّحِيْنَ تُظْهِرُوْنَ ﴿۱۸﴾

او هر چې هغه کسان دي چې کافران شوي دي او دروغجن يې شميرلي دي آيتونه (د قرآن) ځمونږ او (کافران دي) په ملاقات د آخرت؛ پس دغه کسان په عذاب کې حاضر کړی شوي دي. پس (تسبيح ووايئ) تسبيح د الله کله چې دا خل شئ په بېګا کې او کله چې ننوځئ په سبا کې. او خاص همده ته ده ثناء صفت په اسمانونو او په ځمکه کې او کله چې ننوځئ په آخر د ورځې کې او کله چې ننوځئ په (وخت د) ماسپښين کې.

تفسير: يعنې که جنت غواړئ نو الله تعالى ياد کړئ چې د هغه ياد په زړونو، ژبه، اعضاوو او ټولو جوارحو سره کېږي، په لمانځه کې د دريو واړو ډولو ياد سره جمع کړی شوی دی، او د فرض لمانځه وختونه هم دغه دي چې په دغه آيت کې بيان شوي دي، يعنې سبا او ماښام چې مغرب او عشاء پکې شامل دي، د ورځې وروستنۍ وخت مازديګر او ماسپښين کله چې لمر له نصف النهاره واوړي، چې همدغه پنځه وختونه د لمانځه دي، په دغو وختونو کې د الله تعالى د رحمت يا قُدرت يا عظمت آثار لا زيات ښکاره او ظاهريږي.

ښايي په دغه آيت کې ﴿وَلَهُ الْحَمْدُ فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ﴾ ويلو سره يې د دې مطلب يادونه کړي وي چې د تسبيح او تنزيه او يادولو لايق هم هغه جامع الصفات ذات کېدی شي، چې د ده حمد «ثناء» او ښېګڼې د اسمانونو او ځمکې ټول کائنات د حال او قال په ژبه بيانوي، بل کوم مجبور او عاجز مخلوق د دې خبرې استحقاق نه لري، که څه هم په نظر کې ډېر لوی هم ښکاره شي، وروسته له دې نه د لوی الله تعالى د ځينو عظيمو شئونو او کاملو صفاتو بيان دی، څو د معبوديت استحقاق په پوره ډول څرګند شي، په دغه ضمن کې د بعث بعد الموت په مسئله هم کافي رڼا اچولی شوې ده.

يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَيُحْيِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا ۭ وَكَذٰلِكَ تُخْرَجُوْنَ ﴿۱۹﴾

راوباسي (الله) ژوندی له مړي (لکه مرغه له هګۍ نه، عالم له جاهل څخه)، او راوباسي (الله) مړی له ژوندي (لکه جاهل له عالم څخه، هګۍ له مرغه څخه)، او ژوندي کوي ځمکه پس له مړکه (وچوالي) د هغې، او په مثل (د راويستلو د دغو شيانو) راويستل کېږئ تاسې (له قبرونو څخه).

وَمِنْ اٰيٰتِهٖۤ اَنْ خَلَقَكُمْ مِّنْ تُرَابٍ ثُمَّ اِذَاۤ اَنْتُمْ بَشَرٌ تَنْتَشِرُوْنَ ﴿۲۰﴾

او یوه له نښو د دغه (الله) دا ده چې: پیدا یې کړ (اصل د) تاسې له خاورو، بیا اوس تاسې یئ بشر خوریږئ (په ځمکه کې).

تفسیر: یعنې آدم علیه السلام یې له خاورو څخه پیدا کړ، بیا د الله تعالی دغه کامله قدرت او بالغه حکمت ته وګورئ چې د هغه اولاد یې په څه اندازه ډېر او تر کومې پیمانې یې په ځمکه کې خور کړ.

وَمِنْ اٰيٰتِهٖۤ اَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِّنْ اَنْفُسِكُمْ اَزْوَاجًا لِّتَسْكُنُوْۤا اِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَّوَدَّةً وَّرَحْمَةً ؕ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّقَوْمٍ يَّتَفَكَّرُوْنَ ﴿۲۱﴾

او (ځینې) له نښو د دغه (الله) دا دي چې پیدا کړې یې دي تاسې ته له نفسونو ستاسې ښځې (جوړه) لپاره د دې چې په آرام شئ تاسو د دوی سره (او مطمئن اوسئ)، او ګرځولې یې ده په منځ ستاسې (او د ښځو) کې دوستي او مهرباني، بېشکه په دغه (پیدا کولو د مودت او رحمت په منځ د ازواجو) کې خامخا ډېرې نښې د قدرت دي لپاره د (هغه) قوم چې فکر کوي (د الله په صنع کې).

تفسیر: یعنې رومبی یې له خاورو څخه آدم علیه السلام پیدا کړ، بیا یې له آدم علیه السلام څخه د ده جوړه پیدا کړه، څو له هغې څخه انس او اطمینان واخلي، او په خلقي ډول یې د دواړو صنفونو نارینه او ښځې په منځ کې خاص قسم مینه او محبت او الفت واچوو، څو د ازدواج اصلي مقصود ترې حاصل شي، لکه چې د دغو دواړو د اختلاط او ګډ اوسېدلو څخه انساني نسل په دنیا کې خپور شو، لکه چې الله تعالی د النساء د سورت په اوله رکوع ـ اول آیت کې فرمایي: ﴿يٰۤاَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوْا رَبَّكُمُ الَّذِيْ خَلَقَكُمْ مِّنْ نَّفْسٍ وَّاحِدَةٍ وَّخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيْرًا وَّنِسَآءً ۚ﴾.

وَمِنْ اٰيٰتِهٖ خَلْقُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَاخْتِلَافُ اَلْسِنَتِكُمْ وَاَلْوَانِكُمْ ؕ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّلْعٰلِمِيْنَ ﴿۲۲﴾

او (ځینې) له نښو د دغه (الله)، پیدا کول د اسمانونو او ځمکې او اختلاف دی د ژبو ستاسې او د رنګونو ستاسې، بېشکه په دغه (اختلاف کې) خامخا ډېرې نښې دي لپاره د عالمانو پوهانو.

تفسیر: ګرد انسانان یې له یوه موره او پلار څخه پیدا او سره یې مخلوط او مېشته او د ځمکې په ټولو نقاطو کې یې خپاره (خواره) کړل، د هر یوه ژبه او وینا یې سره بېله کړه، که د یوه مملکت سړی بل ملک ته ورشي، د ژبې په اعتبار محض پردی او اجنبي ښکاري، بیا وګوري چې د دنیا له شروع څخه تر نن ورځې پورې څومره بېشماره انسانان پیدا شوي دي، مګر هیڅ یوه داسې جوړه انسانان نه پیدا کیږي چې د هغوی شونډې، ژبې، لهجه، تلفظ د تکلم طرز او نور خصائص سره یو شان وي، هم هغسې چې د هر انسان شکل او صورت او رنګ او نور سره جلا او ممتاز دي؛ غږ او شونډې او لهجه یې هم بیخي سره بیل دي، هیڅ یو داسې دوه انسانان نه پیدا کیږي چې د دوی په غږ او رنګ، هیئت، وضعیت کې کومه بېلوونکې علامه او نښه نه وي.

وَمِنْ اٰيٰتِهٖ مَنَامُكُمْ بِالَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَابْتِغَآؤُكُمْ مِّنْ فَضْلِهٖ ؕ

او (ځینې) له نښو د دغه (الله) خوب ستاسې دی په شپه کې او په ورځ کې او طلب ستاسې دی (په دغه ورځ کې) له فضله د الله.

تفسير: شاه صاحب ليکي چې: «د انسان دوه حالتونه سره بدليږي، که ويده شي؛ نو د تيږې په شان بې هوشه او بېخبره پروت وي، او که د رزق او روزۍ په تلاش لګيا شي؛ نو په داسې پوهه او هوښيارۍ لګيا کيږي چې د ده په شان بل هيڅوک هوښيار نه ليدل کيږي، په اصل کې شپه د خوب لپاره ده، او ورځ د روزۍ د تلاش لپاره مخصوصه ده، نو ځکه په همدغو دواړو وختونو کې همدغه دواړه کارونه اجرا کيږي».

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَسْمَعُونَ ﴿٢٣﴾

بېشکه په دې (خوب او معيشت) کې خامخا ډېرې نښې دي لپاره (د هغه) قوم چې اوري.

تفسير: يعنې څه چې اوري؛ په ياد يې ساتي، لکه چې د ابن کثير (رحمه الله) په تفسير کې راغلي دي، شاه صاحب ليکي چې: «د خپل خوب حالات نه وينې، ليکن د نورو خلقو د ژبو څخه يې اوري»، (موضح)، دغه د «يسمعون» د لفظ د اختيارولو نکته شوه.

وَمِنْ آيَاتِهِ يُرِيكُمُ الْبَرْقَ خَوْفًا وَطَمَعًا

او (ځينې) له نښو د دغه (الله دا دي) چې ښيي تاسې ته برېښنا لپاره د وېرې (له تندر) او لپاره د اميد د باران.

تفسير: د برق او د برېښنا د سخت برېښېدلو څخه خلق ويريږي، او دغسې تصوّر کوي نه چې تندر راولويږي، يا باران له خپلې اندازې څخه زيات ونه وريږي، چې د هغه له امله جاني او مالي تلفات واقع نه شي، او هيله او اميد هم ورته لري چې که دغه ورېدل ګټور واقع شي، نو ګرد دنيوي کارونه به ښه وچليږي، هغه مسافران چې په دغو تورو تيارو کې سفر کوي، کله دغه د برېښنا برېښېدل ځان ته غنيمت ګڼي، چې تر ډېر لرې پورې د هغې رڼا په اثر لار او نور شيان ورڅرګندېږي، او کله کله دوی هم ترې ويريږي.

وَيُنَزِّلُ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَيُحْيِي بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٢٤﴾

او نازلوي (الله) له (طرفه) د اسمان څخه اوبه پس ژوندي کوي په دغو (اوبو) سره ځمکه وروسته له مرګ (وچوالي) د دې، بېشکه چې په دغه (برېښنا او باران) کې خامخا ډېرې نښې دي لپاره (د هغه) قوم چې عقل لري (او تدبّر کوي په امورو کې).

تفسير: يعنې له دې نه وپوهېږئ ! چې له مرګ څخه وروسته ستاسې بيا ژوندي کول کوم مشکل کار نه دی.

وَمِنْ آيَاتِهِ أَن تَقُومَ السَّمَاءُ وَالْأَرْضُ بِأَمْرِهِ ۚ ثُمَّ إِذَا دَعَاكُمْ دَعْوَةً مِّنَ الْأَرْضِ إِذَا أَنتُمْ تَخْرُجُونَ ﴿٢٥﴾

او (ځينې) له نښو د دغه (الله دا دي) چې ولاړ دی اسمان (پاس بې له ستنو او نه لويږي) او ځمکه په امر حکم د الله سره، بيا کله چې راوبولي تاسې په بللو سره له ځمکې څخه ناڅاپه تاسې راووځئ (ژوندي له قبرونو خپلو څخه).

تفسير: ډومبی د ځمکې او اسمان د پيدا کولو ذکر وشو، دلته يې د هغو بقاء او قيام وښود چې هغه هم د الله تعالى په حکم سره دي، او له سره امکان نه لري چې هيڅ يو له دوی نه د خپل ثقل د مرکز څخه بې ځايه شي، يا يو په بل باندې

ولويږي، او د کائناتو نظام تار په تار او وران او ويجاړ کړي، يعنې ځمکه او اسمان به تر هغه پورې چې د الله تعالى حکم وي؛ قائم وي، بيا څه وخت چې د ځمکې او د اسمان او د نورو موجوداتو ميعاد پوره شي، او سرته ورسيږي؛ د الله تعالى د يوه غږ په اثر به تاسې ګرد له خپلو قبرونو څخه ژوندي راوځئ، او د حشر ميدان ته به منډې وهئ، او هلته به سره ټولېږئ.

وَلَهٗ مَنْ فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ كُلٌّ لَّهٗ قٰنِتُوْنَ ﴿۲۶﴾

او خاص الله لره دي هر هغه څه چې په اسمانونو کې دي او په ځمکه کې دي (سره له اسمانونو او ځمکې خلقًا، ملکا وعبيدًا)، دا ټول دغه (الله) ته اطاعت کوونکي دي.

تفسير: يعنې د اسمانونو او ځمکې ټول اوسيدونکي د ده مخلوق، مملوک، او بندګان دی، او هيڅوک له سره د دغې خبرې قوّت او طاقت نه لري چې د الله تعالى د دغو تکويني احکامو له قبول څخه غاړه وغړولی شي.

وَهُوَ الَّذِيْ يَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيْدُهٗ وَهُوَ اَهْوَنُ عَلَيْهِ ؕ وَلَهُ الْمَثَلُ الْاَعْلٰى فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۚ وَهُوَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ﴿۲۷﴾

او (الله) هغه هغه (مطلق قادر) دی چې اول ځلي پيدا کوي خلق بيا به راژوندي کوي (دا خلق) او دغه (بيا ژوندي راپاڅول هم) ډېر اسان دي په دغه (الله)، او خاص الله لره دی شان، صفت ډېر لوی، لوړ (اوچت) په اسمانونو کې او په ځمکه کې، او همدی دی ښه غالب قوي (د احکامو په انفاذ) ښه حکمت والا (چې هر کار په تدبير او مصلحت سره کوي).

تفسير: يعنې د الله تعالى د قدرت په مقابل کې ټول سره برابر دي، ليکن ستاسې د محسوساتو په اعتبار د اول ځل پيدا کولو په نسبت د دويم ځل اعاده خو ښايي چې ډېر سهل او آسان وي؛ نو بيا به دغه ډېره عجيبه خبره وي چې په اول ځل پيدايښت کې تاسې الله تعالى قادر منئ، مګر په دويم ځل کې د الله تعالى پيدايښت مستبعد ګڼئ؟.

﴿وَلَهُ الْمَثَلُ الْاَعْلٰى﴾ الآية ـ «او خاص الله تعالى لره دی شان، صفت ډېر لوی لوړ په اسمانونو او ځمکه کې الخ».
تنبيه: يعنې له اعلى ځنې اعلى صفات او له لوړ څخه لوړ شان د الله تعالى شان او صفتونه دي، په اسمان او ځمکه کې هيڅ يو شی په خپل حسن او ښه والي کې د الله تعالى له شان سره برابر او مساوي لا څه بلکه ادنى صفت او مشابهت ته يې هم ځان نشي رسولی، الله تعالى له ګردو شيانو څخه په جلال، جمال، کمال، مثال او نورو ممیزاتو (خصوصياتو) کې اولی، اعلى، ارفع او اقدس دی، چې د مخلوقاتو په وهم او تصوّر کې راتلی نشي.

ضَرَبَ لَكُمْ مَّثَلًا مِّنْ اَنْفُسِكُمْ ؕ هَلْ لَّكُمْ مِّنْ مَّا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ مِّنْ شُرَكَآءَ فِيْ مَا رَزَقْنٰكُمْ فَاَنْتُمْ فِيْهِ سَوَآءٌ تَخَافُوْنَهُمْ كَخِيْفَتِكُمْ اَنْفُسَكُمْ ؕ كَذٰلِكَ نُفَصِّلُ الْاٰيٰتِ لِقَوْمٍ يَّعْقِلُوْنَ ﴿۲۸﴾

بيانوي (الله) تاسې ته (ای مشرکانو) يو مثال له ځانونو ستاسې څخه (هغه مثال دا دی:) آيا شته له هغو مريانو چې مالکان شوي دي د هغو ښې لاسونه ستاسې څه شريکان (له تاسې سره) په هغه څه کې چې درکړی دی مونږ تاسې ته، پس تاسې (او دا مريان مو) په هغه (رزق) کې سره برابر يئ، چې ويرېږئ له هغو لکه ويرېدل ستاسې له نفسونو (د نورو اصيلانو شريکانو) خپلو؟، په مثل د دغه (تفصيل) په تفصيل سره بيانوو مونږ آيتونه لپاره (د هغه) قوم چې عقل لري (تدبّر کوي).

تفسير: يعني د شرک په قباحت او بطلان د پوهولو لپاره الله تعالى ستاسې له احوالو ځني يو مثال راوړي او بيانوي، او هغه دا دى چې: ستاسې د لاس مال (يعني وينځه او مريي) چې تاسې د هغو ظاهري او مجازي مالکان او خاوندان يئ، په خپله هغه روزي او مال او متاع کې چې الله تعالى تاسې ته درکړى دى، آيا هغوى له خپلو ځانونو سره مساوي او برابر منلى شئ؟ لکه چې ستاسې په مشترکو مالونو جايدادونو او شتو کې ستاسې وروڼه او نور اقارب او خپلوان سره شريکان دي، او تل داسې اندښنه درسره وي، نه چې په هغه مشترک مال کې څه ناجائزه تصرّف او مداخله ونه شي، او که داسې کوم لاسوهنه په هغه کې وشي؛ نو تاسې ترې متأثر او خپه کېږئ، او د هغه په ويش او ترکه کولو پسې لږ ډېرئ، يا لږ تر لږه دغسې پوښتنه کوئ چې ولې ځما د اجازې او خوښې څخه پرته هغه کار يا تصرّف په دغه شي کې شوى دى؟ آيا کوم دغسې فکر کوم بادار ته د خپل مريي او خدمتګار په نسبت پيدا کېدى شي؟، او که نه شي پيدا کيدي نو څرنګه به يو مخلوق د الله تعالى سره په الوهيت کې شريک شي؟ داسې خبره يو عقلمن سړې له سره نه شې منلى.

بَلِ اتَّبَعَ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَهْوَاءَهُم بِغَيْرِ عِلْمٍ ۖ فَمَن يَهْدِي مَنْ أَضَلَّ اللَّهُ ۖ وَمَا لَهُم مِّن نَّاصِرِينَ ﴿٢٩﴾

بلکه متابعت کوي هغه کسان چې ظلم يې کړى دى (په شريک نيولو له الله سره) د آرزوګانو خپلو بې له علم (او حجّت) څخه، پس څوک به سمه صافه لاره وښيي هغه چاته چې ګمراه کړى وي (دى) الله؟ (بلکه هادي نه لري)، او نشته دوى لپاره هيڅوک له مرسته کوونکو (چې خلاص يې کړي له عذاب نه).

تفسير: يعني دغه بې انصافه خلق به په داسې ښکاره او څرګندو خبرو څرنګه وپوهيږي حال دا چې هغوى له سره نه غواړي چې ځان پرې وپوهوي؟ بلکه د جهالت او هواپرستى له سببه محض د اوهامو او نفسي غوښتنو په متابعت او پيروى کې مشغول او لګيا دي.

﴿فَمَن يَهْدِي﴾ الآية ـ «پس څوک به سمه صافه لاره وښيي هغه چا ته چې ګمراه کړى وى دى الله، بلکه هادي نه لري».

تنبيه: يعني هر هغه چا ته چې الله تعالى د ده د بې انصافى، جهل، او هواپرستى په سبب د حقې لارې تللو او پوهېدلو توفيق ور نه کړي؛ نو څوک به د دغې خبرې طاقت او توان ولري چې هغه پوه کړي او سمه لار ور وښيي؟ يا ورسره مرسته او معاونت وکړي؟ يا يې له ګمراهى او تباهى ځني وژغوري، نو د داسې خلقو له طرفه زيات مه متحسر او مه خپه کېږه ! او له دوى ځني قطع نظر وکړه، او بيخي الله تعالى ته متوجه اوسه ! او په خپل فطري دين ټينګ اوسه !.

فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا ۚ فِطْرَتَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا ۚ لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ۚ ذَٰلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٠﴾ مُنِيبِينَ إِلَيْهِ وَاتَّقُوهُ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَلَا تَكُونُوا مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿٣١﴾ مِنَ الَّذِينَ فَرَّقُوا دِينَهُمْ وَكَانُوا شِيَعًا ۖ كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ ﴿٣٢﴾

پس برابر کړه (اى محمده !) مخ خپل دين ته په داسې حال چې پر حق دين کلک ولاړ يې، لازم ونيسئ دين د الله هغه چې پيدا کړي دي (الله) خلق په هغه (دين)، مه بدلوئ تاسو هغه دين چې الله خلق پر هغه پيدا کړي دي (چې شريک له الله سره پيدا کړئ)، دا هم هغه دين سم دى (چې هيڅ کوږوالى په هغه کې نشته)، وليکن زياتره خلق نه پوهيږي (په توحيد د الله). حال دا

چې رجوع کوونکي يئ دغه (الله) ته او ويريږئ له الله او قائموئ (سم دروئ سره له ټولو حقوقو) لمونځ او مه کېږئ تاسې له مشرکانو. (يعنې) له هغو (مشرکانو) چې تار په تار کړی يې دی دين خپل او شوي وو دوی ډلې ډلې، هر يوه ډله (له دوی نه) په هغه (دين) چې له دوی سره دی خوشاله دي.

تفسير: يعنې هر هغه څوک چې له ګمراهۍ ځنې په هيڅ يو شان سره نه غواړي چې ووځي؛ نو هغه پرېږده چې د همدغه کفر او شرک په خټو کې نښتې پروت وي، او ته له دوی نه مخ وګرځوه ! او يوائې له الله تعالی سره خپل تعلّقات ټينګ وساته ! او يوائې د هغه حق دين په پوره توجّه ټينګ ونيسه !.

﴿فِطْرَتَ اللّٰهِ﴾ «لازم ونيسئ تاسې دين د الله تعالی هغه چې پيدا کړي دي الله تعالی خلق په هغه دين» الله تعالی د انسان فطرت او جوړښت په ابتداء کې داسې ګرځولی دی، که دی وغواړي چې په حق ځان پوه کړي او ويې مني؛ نو ځان وربانديې پوهولی او منلی شي، ځکه چې د فطرت له ابتداء څخه يې د خپل اجمالي معرفت يوه سپرغۍ د ده په زړه کې د هدايت د تخم په شان شيندلې ده، که د اطرافو او شاو خوا د خرابو اثراتو څخه متأثر نشي، او په خپل اصلي طبيعت پرېښودل شي؛ نو يقيناً به حق دين اختيار کړي، او بل طرف ته به متوجه نشي، د «ألستُ» د عهد قصه همدغه طرف ته اشاره کوي، او په صحيحو احاديثو کې تصريح ده چې «هر مولود په فطرت د «اسلام» پيدا کيږي، وروسته مور او پلار يې دی يهودي يا نصراني يا مجوسي ګرځوي»، په يوه قُدسي حديث کې راغلي دي: «ما خپل بندګان (حنفاء) پيدا کړي دي، بيا شيطانانو دوی اغواء او له سمې لارې ايستلي دي»، په هر حال حق دي، حنيف دين، قيّم دين هغه دين دی؛ چې که انسان په خپل اصلي فطرت پرېښودلی شي؛ نو بالطبع هغه ته متمايل کيږي، د ټولو انسانانو فطرت الله تعالی همداسې پيدا کړی دی، چې په هغه کې له سره تفاوُت او تبديل نشته.

﴿لَا تَبْدِيْلَ لِخَلْقِ اللّٰهِ﴾ «نشته له سره بدلول دين د الله ته، او مه يې بدلوئ چې شريک ورسره پيدا کړئ !»، يعنې د اصلي پيدايښت په اعتبار هيڅ فرق او تغيير او تبديل په کې نشته، د هر انساني فرد فطرت د حق د قبول لپاره صالح او مستعد ګرځولی شوی دی، يا يې دا مطلب: په هر هغه فطرت چې الله تعالی خپل مخلوق پيدا کړی دی؛ تاسې په خپل واک او اختيار هغه مه بدلوئ !او مه يې خرابوئ ! هغه تخم او استعداد چې په تاسې کې کرلی شوی دی؛ هغه په خپلې بې توجې يا بې تميزۍ مه خرابوئ !.

﴿ذٰلِكَ الدِّيْنُ الْقَيِّمُ﴾ «دا هم هغه دين سم دی چې هيڅ کوږوالی پر هغه کې نشته، وليکن زياتره خلق نه پوهيږي په توحيد د الله تعالی»، يعنې سمه لاره او حق دين همدغه د فطرت غږ دی، خو زياتره خلق په دغه نکته نه پوهيږی.

﴿مُنِيْبِيْنَ اِلَيْهِ﴾ «حال دا چې تاسې رجوع کوونکي يئ دغه الله ته»، يعنې اصلي دين ټينګ ونيسئ ! او د هم هغه په طرف توبه او رجوع وکړئ ! که محض د دنيوي مصلحت لپاره مو دغه کار وکړ؛ نو دين به مو درست نه وي.

﴿مِنَ الَّذِيْنَ فَرَّقُوْا دِيْنَهُمْ﴾ يعنې د دين الفطرت له اصولو څخه ببل پاتې شوي دي، او په خپلو اديانو او مذاهبو کې يې نفاق او تفرقه غورځولې ده، ډېرې فرقې يې جوړې کړي دي، د هرې يوې عقيده، مذهب، مشرب او مسلک سره ببل او جلا دی، هر هغه چې په غلطه يا په هوا او هوس يې کومه عقيده قائمه کړه، يا کومه طريقه يې ايجاد کړه؛ نو يوه ټولنه په هغې پسې شوه، لږ څه موده وروسته له هغې څخه ډېرې فرقې جوړې شوې، بيا هره يوه فرقه په خپلو هم هغو ټاکلو اصولو او عقايدو که څه هم هغه ډېر چتې او مهمل هم وي؛ داسې مين ګرځيدلي دي؛ چې د خپلې غلطی د امکان تصور يې هم په ماغزو کې نه ګرځي.

وَإِذَا مَسَّ النَّاسَ ضُرٌّ دَعَوْا رَبَّهُم مُّنِيبِينَ إِلَيْهِ ثُمَّ إِذَا أَذَاقَهُم مِّنْهُ رَحْمَةً إِذَا فَرِيقٌ مِّنْهُم بِرَبِّهِمْ يُشْرِكُونَ ﴿۳۳﴾ لِيَكْفُرُوا بِمَا آتَيْنَاهُمْ فَتَمَتَّعُوا فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿۳۴﴾

او کله چې ورسېرې خلقو ته څه ضرر؛ نو بولي دوی رب خپل په داسې حال کې چې رجوع کوونکي وي خاص الله ته، بیا کله چې وځکوي (الله) دوی ته له خپله طرفه کوم رحمت؛ ناڅاپه یوه ډله له دوی نه له رب خپل سره شریکان نیسي. لپاره د دې چې ناشکري وکړي (او کافر شي) په هغو (نعمتونو) چې ورکړي دي مونږ دوی ته، پس ځټه اخلئ (ای کفارو څو ورځې)، پس ژر به معلوم کړئ تاسې (عاقبت د عمل خپل).

تفسیر: یعنې څرنګه چې د هر انسان فطرت په ښو کارونو باندې پوهیږي؛ همدا راز د هر انسان فطرت الله تعالی ته په رجوع کولو هم پوهیږي، لکه چې دا حقیقت د سختۍ په وخت کې څرګندیږي، ډېر لوی کبرجن او سرکښ انسان هم د مصیبت او غم په وخت کې بې اختیاره الله تعالی ته رجوع کوي، او د ده په دربار کې په دعا او زاړۍ شروع کوي، او په دغه وخت کې یې نور وړوکي وسایل له فکر وځي، او هم هغه واقعي او حقیقي مالک الملک یې په یاد پاتې کیږي، چې د هغه په طرف انساني فطرت لارښوونه کوي، مګر افسوس چې انسان په دغه حالت تر ډېر مودې پورې قایم نه پاتې کیږي، څه وخت چې د الله تعالی په لطف او مهربانۍ مصیبت ورڅخه لرې شي، بیا له الله تعالی څخه غافلیږي، او د هم هغو باطلو معبودانو په ستاینو لګیا کیږي، ځواکې دوی د خپل دغه وضعیت څخه داسې څرګندوي چې دغه شی د همدغو عطا او ورکړه ده، او الله تعالی هیڅ شی مونږ ته نه دي راکړي (العیاذ بالله)، ښه دې څو ورځې مزې کوي، وروسته به معلومیږي چې د دغه کُفر او ناشُکرۍ نتیجه څه کیږي؟.

أَمْ أَنزَلْنَا عَلَيْهِمْ سُلْطَانًا فَهُوَ يَتَكَلَّمُ بِمَا كَانُوا بِهِ يُشْرِكُونَ ﴿۳۵﴾

آیا نازل کړی مونږ په دوی کوم برهان علمي سند، پس هغه خبرې کوي په هغه چې وو دوی په هغه سره شریک پیدا کوي (له الله سره دوی، بلکه نه مو دی نازل کړی).

تفسیر: یعنې د سلیم عقل او انساني فطرت شهادت په صاف ډول سره د شرک او کفر تردید کوي، نو آیا دوی د هغه په خلاف کوم برهان، حجّت او علمي سند لري؟ چې دغه راوښیي چې د الله تعالی په الوهیت کې بل څوک هم د هغه شریک دی (معاذ الله)، کله چې هیڅوک نشته؛ نو د هغه د معبود ځکولو استحقاق له کومه شو؟.

وَإِذَا أَذَقْنَا النَّاسَ رَحْمَةً فَرِحُوا بِهَا وَإِن تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ إِذَا هُمْ يَقْنَطُونَ ﴿۳۶﴾

او کله چې وځکوو مونږ په خلقو څه رحمت؛ نو خوشاله شي دوی په هغه، او که ورسېرې هغوی ته څه سختي په سبب د هغو (اعمالو) چې پخوا لیږلي دي لاسونو د دوی؛ ناڅاپه به بیا دوی ناامیده شي (د الله له رحمت څخه).

تفسیر: یعنې د دغو خلقو عجیب حالت دی، کله چې د الله تعالی له رحمت مهربانۍ او احسان په عیش او عشرت کې له خوشالۍ په خپلو کالیو کې نه ځایېږي، نو خپل حقیقي محسن بیخي هیروي، او که کوم وخت د خپلو اعمالو له شامته په کوم غم یا مصیبت کې اخته شي؛ نو بیخي ناامیده او مأیوس شي.

د مؤمن حال د ده په عکس دی، مؤمن په راحت او نعمت کې هم تل خپل حقیقي منعم یادوي، د الله تعالی له فضل څخه خوښی کوي او په زړه او ژبه او عمل سره د الله تعالی حمد او شکر اداء کوي، که په کوم غم او مصیبت کې

مبتلا شي؛ نو هغه په خورا صبر، تحمّل سره ګالي، او له پاک الله تعالی ځنې په هغه کې خپل ځان ته مرسته غواړي، او تل دغسې هیله او امید په خپل زړه کې پالي، چې څومره لوی او سخت مصیبت هم چې وي؛ په یقیني ډول د الله تعالی فضل او کرم دغه ګرد سره په بل مخ اړولی شي.

تنبیه: یو آیت یې پخوا له دې نه ویلی وو چې: «خلق د تنګسې او سختۍ په وخت کې خالص د الله تعالی په دربار کې د عرض او نیاز غږ او آواز کوي»، دلته یې دغه وویل چې: «د سختۍ او بدۍ د رسېدلو په وخت کې دوی بې هیلې او ناامیده کیږي»، په دغو دواړو کې هیڅ اختلاف سره نشته، ړومبنی حالت یعنې د الله تعالی بلل ابتدایي منزل دی، بیا کله چې سختي او مصیبت اوږدیږي او امتداد مومي؛ نو بالآخره وارخطا او بې هیلې او ناامیده کیږي، یا به د ځینو خلقو احوال هغسې وي، او د ځینو احوال به داسې وي، والله أعلم.

أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٣٧﴾

آیا نه ویني (نه دي خبر) دوی چې بېشکه الله پراخوي رزق هر هغه چا ته چې اراده وکړي، او تنګوي یې (هغه چا ته چې ویې غواړي)، بېشکه په دغه (بسط او قبض) کې خامخا دلائل دي لپاره د (هغه) قوم چې ایمان راوړي.

تفسیر: یعنې کامل ایمان او یقین لرونکی پوهیږي چې د دنیا سختي او نرمي او د روزۍ زیاتوالی او کموالی د پاک الله په لاس کې دي، نو هر هغه وضعیت او احوال چې ورباندې راشي؛ لازم دي چې بنده هغه په صبر او شکر سره ومني ! او په قضا سره خپله خوښي او رضاء ښکاره کړي !، د زحمت او مصیبت په وخت کې دې صبر او تحمّل وکړي ! او هیله من دې اوسي چې الله تعالی په خپل فضل او مرحمت سره دغه ټول زحمت او مصیبت له منځه لرې کوي.

فَآتِ ذَا الْقُرْبَىٰ حَقَّهُ وَالْمِسْكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ ۚ ذَٰلِكَ خَيْرٌ لِّلَّذِينَ يُرِيدُونَ وَجْهَ اللَّهِ ۖ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٣٨﴾

پس ورکړه (ای مؤمنه !) خاوند د قرابت ته حق د ده (چې نیکي او صله رحمي ده) او محتاج ته او مسافر ته، دغه (ورکول د حقوقو) خیر، غوره دي (له امساک څخه) لپاره د هغو کسانو چې د الله تعالی مخ لیدل غواړي، او همدغه ورکوونکي (د حقوقو) هم دوی دي خلاصېدونکي بریالیان (کامیاب).

تفسیر: یعنې هر کله چې د فطرت په شهادت سره دغه ثابته شوه چې حقیقي معبود او رب العالمین هم هغه الله تعالی دی، او د دنیا ګرد نعمتونه د هم هغه پاک الله تعالی ورکړه او عطا ده؛ نو په هغو کسانو چې د ده د لقاء او د لیدلو آرزو او امید لري؛ لازم دي چې د ده د هغه عطاء او ورکړې ځنې څه شی د ده په لاره کې صرف کړي !، او د مسافرانو، محتاجانو او بې وسو خپلوانو له احواله ځان خبر او هغوی له خپل ځان څخه خوشاله کړي ! او د خپلوانو حقوق درجه په درجه اداء کړي ! نو دغسې بندګانو ته الله تعالی په دنیا او آخرت کې خیر ور په برخه کوي.

وَمَا آتَيْتُم مِّن رِّبًا لِّيَرْبُوَ فِي أَمْوَالِ النَّاسِ فَلَا يَرْبُو عِندَ اللَّهِ ۖ وَمَا آتَيْتُم مِّن زَكَاةٍ تُرِيدُونَ وَجْهَ اللَّهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُضْعِفُونَ ﴿٣٩﴾

او هغه څه چې ورکوئ یې تاسې له سود نه لپاره د دې چې زیات شي په مالونو د خلقو کې؛ پس نه زیاتیږي هغه په نزد د الله، او هر هغه څه چې ورکوئ یې تاسې له زکات څخه چې اراده لرئ

تاسې په هغه سره د لقاء او د لیدلو د مخ د الله؛ پس دغه (محض لله ورکوونکي) هم دوی دي زیاتوونکي (د حسناتو خپلو).

تفسیر: یعنې که څه هم په سود سره ظاهراً د مال زیاتوالی ښکاري، لیکن په حقیقت کې هغه کمیږي، لکه چې د کوم انسان بدن د پرسو ب لامله غټ او څورب ښکاري، نو دغه د صحت او روغتیا علامه نه ده، بلکه د رنځورۍ نښه او د مرګ پیغام دی، او د زکات له ورکولو څخه اګر که په ښکاره ډول سره داسې ښکاري چې د هغه مال کمیږي؛ مګر هغه په حقیقت کې زیاتیږي، لکه چې د کوم مریض بدن له مسهل او تنقیي څخه وروسته ضعیف او ناتوانه ښکاري، مګر بالآخره د ده صحّت ښه کیږي، د سود او زکات حال د انجام په اعتبار همداسې وګڼئ: ﴿يَمْحَقُ اللّٰهُ الرِّبٰوا وَيُرْبِي الصَّدَقٰتِ﴾ (د البقرې سورت (۳۸) رکوع، (۲۷۶) آیت)، په حدیث کې راغلي دي: «که د خُرما یوه دانه مؤمن په صدقه ورکړي؛ نو هغه د قیامت په ورځ دومره لوییږي چې د یوه غره په اندازه به لویه ښکاري).

اَللّٰهُ الَّذِیْ خَلَقَكُمْ ثُمَّ رَزَقَكُمْ ثُمَّ یُمِیْتُكُمْ ثُمَّ یُحْیِیْكُمْ ؕ هَلْ مِنْ شُرَكَآىِٕكُمْ مَّنْ یَّفْعَلُ مِنْ ذٰلِكُمْ مِّنْ شَیْءٍ ؕ سُبْحٰنَهٗ وَتَعٰلٰى عَمَّا یُشْرِكُوْنَ ۝۴۰

الله هغه ذات دی چې پیدا کړي یې یئ تاسې، بیا یې روزي درکړې ده تاسې ته، بیا مړه کوي، بیا ژوندي کوي تاسې (په بعث)، آیا شته له دغو شریکانو ستاسې داسې څوک چې کولی شي هغه له دغو (څلورو واړو کارونو) څخه کوم شی؟ (بلکه نشي کولی)، پاکي ده الله ته او ډېر لوی پورته دی شان د الله له دې نه چې شریک پیدا کوي دوی (له الله سره).

تفسیر: یعنې وژل، ژوندي کول، روزي ورکول، نور ګرد شیان د الله تعالی په واک دي، نو بل شریک یې له کومه شو، او څرنګه د الوهیت مستحق وګرځېد؟.

ظَهَرَ الْفَسَادُ فِی الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ اَیْدِی النَّاسِ لِیُذِیْقَهُمْ بَعْضَ الَّذِیْ عَمِلُوْا لَعَلَّهُمْ یَرْجِعُوْنَ ۝۴۱

ظاهر شو (آثار د) فساد په بر او بحر (په وچه او لونده) کې په سبب د هغې (ګناه او شرک) چې کړي دي لاسونو د خلقو، لپاره د دې چې وڅکوي (الله) دوی ته څه (سزا) د هغو (عملونو) چې کړي دي دوی، لپاره د دې چې واوړي دوی (له دغو بدیو نه).

تفسیر: یعنې خلق د فطرت په دین قائم پاتې نشول، کفر او ظلم په دنیا کې خپور شو، او د هغو له شامته په ملکونو او جزایرو کې خرابي او فساد خور شو، نه په وچه کې امن او سکون پاتې شو، او نه په لونده کې، د ځمکې مخ فتنې او فساد ونیو، بحري جنګونه او د جهازونو جنګونو او داړه ماریو په سمندرونو کې هم لوی شورماشور او طوفان ونښلاوه، دغه ګرد د دې لامله چې الله تعالی اراده وکړه چې بندګان یې د خپلو بدو اعمالو لږ څه خوند په دنیا کې هم وڅکي، پوره سزا خو دوی ته په آخرت کې ورکوله کیږي، مګر د هغې لږه نمونه په همدغه دنیا کې دوی ته ورښوولې کیږي، ممکن دي چې ځینې خلق وویریږي، او په سمه لاره روان شي.

قُلْ سِیْرُوْا فِی الْاَرْضِ فَانْظُرُوْا كَیْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِیْنَ مِنْ قَبْلُ ؕ كَانَ اَكْثَرُهُمْ مُّشْرِكِیْنَ ۝۴۲

ووایه (ای محمده ! مشرکانو ته) چې وګرځئ په ځمکه کې پس وګورئ څرنګه شوه خاتمه د هغو کسانو چې پخوا له دوی څخه وو، وو زیاتره د دوی مشرکان (نو د خپل شرک په سبب هلاک شول).

تفسیر: یعنې د زیاترو شامت د شرک په وجه راغلی دی، او د ځینو نورو به د نورو ګناهونو له سببه راغلی وي.

فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ الْقَيِّمِ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ يَوْمٌ لَا مَرَدَّ لَهُ مِنَ اللَّهِ يَوْمَئِذٍ يَصَّدَّعُونَ ﴿٤٣﴾

پس برابر کړه مخ (وجود) خپل سم دین ته پخوا له هغه چې راشي هغه ورځ چې نشته هیڅ بېرته ګرځېدل هغې (ورځې) ته له (جانبه د) الله، په دغه ورځ کې به تار په تار شي دغه مخلوق (چې ځینې به جنّت ته ځي او ځینې به دوزخ ته).

تفسیر: یعنې په دنیا کې خو فتنه او فساد خپور شوی دی، نو تاسې پر سم او معتدل دین چې د فطرت دین دی، په ښه شان سره قایم او ټینګ اوسئ ! چې د ګردو خرابیو او مفاسدو علاج په همدغه دین سره دی، پخوا له هغه چې راشي هغه ورځ چې نشته هیڅ بېرته ګرځېدل هغې ته له جانبه د الله تعالی، یعنې د الله تعالی له طرفه د هغې راتلل قطعي او یقیني دي، او هیڅ یو قوت او طاقت د هغې مخه نشي نیولی، او نه به یې په خپله الله تعالی وځنډوي (تأخیر کړي)، په دغه ورځ کې به تار په تار شي دغه مخلوق، یعنې نېکان جنت او بدان دوزخ ته لیږي: ﴿فَرِيقٌ فِي الْجَنَّةِ وَفَرِيقٌ فِي السَّعِيرِ﴾ (د الشوری سورت (۱) رکوع، (۷) آیت (۲۵) جزء).

مَنْ كَفَرَ فَعَلَيْهِ كُفْرُهُ وَمَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِأَنْفُسِهِمْ يَمْهَدُونَ ﴿٤٤﴾ لِيَجْزِيَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْ فَضْلِهِ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْكَافِرِينَ ﴿٤٥﴾

هر څوک چې کافر شو؛ پس په هغه ده (سزا) د کُفر د هغه، او هر څوک چې وکړي (نېک عمل)؛ پس خاص لپاره د ځانونو خپلو فرشونه غوړوي او په زړه پورې سامانې جوړوي. لپاره د دې چې جزاء ورکړي (الله) هغو کسانو ته چې ایمان یې راوړی دی، او کړي یې دي ښه (عملونه) له فضله خپله څخه، بېشکه چې الله مینه محبت نه کوي له کافرانو سره.

تفسیر: یعنې هر څوک چې کافر شو؛ پس په هغه ده سزا د کفر د هغه چې د هغو ګناه او وبال به پرې لویږي، او هر څوک چې وکړي نېک عمل؛ پس خاص لپاره د ځانونو خپلو فرشونه غوړوي او په زړه پورې سامانې جوړوي، یعنې په جنّت کې د دوی د ارامۍ او هوسایۍ (راحت) لپاره تیاری کیږي، او لپاره د دې چې جزاء ورکړي الله تعالی هغو کسانو ته چې ایمان یې راوړی دی، او کړي یې دي ښه عملونه له فضل خپل څخه، یعنې هومره چې ښه او نېک وي؛ هغه ته به هم یواځې د الله تعالی په فضل او مرحمت سره جنّت ور په برخه کیږي.

وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ يُرْسِلَ الرِّيَاحَ مُبَشِّرَاتٍ وَلِيُذِيقَكُمْ مِنْ رَحْمَتِهِ وَلِتَجْرِيَ الْفُلْكُ بِأَمْرِهِ وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٤٦﴾

او ځینې له نښو د الله دا دي چې رالیږي بادونه زیری ورکوونکي او لپاره د دې چې وڅکوي په تاسې (په سبب د دغو بادونو) ځینې (مزې) د رحمت خپل، او بل لپاره د دې چې روانه شي پرې بېړۍ په امر حکم د الله، او لپاره د دې چې طلب کړئ (په چلولو د بېړۍ) له فضل د الله څخه، او لپاره د دې چې تاسې شُکر وباسئ (په دغو نعمتونو).

تفسیر: یعنې بادونه د رحمت د باران زېری او بشارت راوړي، بیا الله تعالی په خپل لطف او مهربانې سره باران وروي، او رالیږي بادونه لپاره د دې چې روانه شي پرې بېړۍ په حکم امر د الله تعالی سره، یعنې بادوان لرونکي جهازونه او بېړۍ په باد سره چلیږي او درومي، او دخانې جهازونو او استمرونو ته هم د موافق باد له الوتلو څخه په تګ کې کومک او

معاونت رسيږي، او لپاره د دې چې طلب کړئ تاسې په چلولو د بېړۍ له ځينې له فضل د الله تعالى څخه، او لپاره د دې چې تاسې شکر وباسئ په دغو نعمتونو، يعنې د جهازونو په ذريعه تجارتي اموال منتقل او وړل کيږي، او د الله تعالى په فضل او مرحمت سره ډېره ښه ګټه (فائده) ترې اخيستل کېدى شي، بيا د الله تعالى په دغو نعمتونو په ښه شان سره د ده شُکر اداء کړئ !.

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ رُسُلًا اِلٰى قَوْمِهِمْ فَجَآءُوْهُمْ بِالْبَيِّنٰتِ فَانْتَقَمْنَا مِنَ الَّذِيْنَ اَجْرَمُوْا ؕ وَكَانَ حَقًّا عَلَيْنَا نَصْرُ الْمُؤْمِنِيْنَ ۝۴۷

او خامخا په تحقيق ليږلي وو مونږ پخوا له تا (اى محمده ! نور) رسولان په طرف د قومونو د دوى ته، پس راغلل (دغه رسولان) دوى ته په معجزو ښكاره وو، پس بدل واخيست مونږ له هغو كسانو چې كافران شول (نو دوى مو هلاك كړل، او مؤمنانو ته مو نصرت وركړ)، او دى حق (تفضّلاً) په مونږ نصرت د مؤمنانو.

تفسير: يعنې پخوا يې ويلي وو، چې مقبول او مردود سره بېل كړى شي، په منكرانو د دوى د ګناه وبال او سزا لويږي، او پاك الله د دوى سره مينه نه كوي، اوس دا ښكاره كوي چې د دغې خبرې اظهار به په دنيا كې هم كيږي، دا د الله تعالى عادت او وعده ده چې له مكذبينو او مجرمينو څخه ضرور انتقام اخلي، او كامل مؤمنان په خپلې مرستې او اعانت سره په دښمنانو غالبوي، په منځ كې د باران ذكر ځكه راغى؛ څرنګه چې د رحمت باران د نزول څخه پخوا بادونه چليږي، همداسې د دين د غلبې علايم هم روښانه كيږي.

اَللّٰهُ الَّذِيْ يُرْسِلُ الرِّيٰحَ فَتُثِيْرُ سَحَابًا فَيَبْسُطُهٗ فِي السَّمَآءِ كَيْفَ يَشَآءُ وَيَجْعَلُهٗ كِسَفًا فَتَرَى الْوَدْقَ يَخْرُجُ مِنْ خِلٰلِهٖ ۚ فَاِذَآ اَصَابَ بِهٖ مَنْ يَّشَآءُ مِنْ عِبَادِهٖٓ اِذَا هُمْ يَسْتَبْشِرُوْنَ ۝۴۸

الله هغه ذات دى چې رالېږي بادونه پس پورته كوي (په هوا كې) وربځې، پس خوروي دغه (وربځې) په اسمان كې څرنګه چې اراده وكړي (الله)، او ګرځوي دغه (وربځې) ټوټې ټوټې لاندې باندې؛ پس وينې به ته (اى مخاطبه ! څاځكي د) باران چې راوځي له منځه د دغې (وربځې)، پس كله چې ورسوي دغه باران هغه چا ته چې اراده وكړي (الله) له بندګانو خپلو؛ ناڅاپه دوى خوشالېږي پرې (او زېرى پرې كوي).

تفسير: يعنې الله تعالى وربځې اول يو لوري ته او وروسته بل لوري ته خپروي (خوروي) همداسې دين به هم منتشر او هر چېرې خپور (خور) كړي، لكه چې ويې هم كړل.

وَاِنْ كَانُوْا مِنْ قَبْلِ اَنْ يُّنَزَّلَ عَلَيْهِمْ مِّنْ قَبْلِهٖ لَمُبْلِسِيْنَ ۝۴۹

او بېشكه چې وو دوى پخوا له دې چې نازل كړى شوى وو په دوى (باران) پخوا له (ظهوره له) دې (وربځې او باران) خامخا ناامېده وو (له ورښت څخه يې).

تفسير: يعنې پخوا له دې نه خلق ناامېده وو، تر دې چې د باران له راتګه لږ څه پخوا هم بيخي مايوس شوي وو، چې په دغه باران به دغه مړه ځمكه ژوندۍ، څنګه د انسان حال ډېرعجيب او غريب دى، په لږ وخت كې ناامېده او خپه كيږي، بيا له لږ څخه وخت نه وروسته له ډېرې خوښۍ نه خاندي او خوشالېږي.

فَانْظُرْ إِلَىٰ آثَارِ رَحْمَتِ اللَّهِ كَيْفَ يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا ۚ إِنَّ ذَٰلِكَ لَمُحْيِي الْمَوْتَىٰ ۖ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٥٠﴾

نو وګوره (ای مخاطبه) نبۍ د رحمت (باران) د الله ته چې څرنګه ژوندي کوي دی دغه ځمکه په باران (د وښو په زرغونولو سره) وروسته له مړوالي او وچوالي د هغې، بېشکه دغه (ژوندی کوونکی د ځمکې) خامخا ژوندی کوونکی د مړو هم دی، او هغه (الله) په هر شي باندې ښه قادر دی (چې ځینې یې ژوندي کول او مړه کول دي).

تفسیر: یعنې څو ساعته پخوا له هر لوري خاورې او دوړې پورته کېدې، او ځمکه وچه، بې رونقه او مړه پرته وه، ناڅاپه د الله تعالی له مهربانۍ څخه ژوندی، شنه او زرغونه شوه، او دغه باران د ځمکې دغه پټ قوّتونه څرنګه ویښ او راژوندي کړل، همدغه حال دې په روحاني باران هم قیاس کړ شي، چې له هغه څخه به په مړو زړونو کې نوی روح پیدا شي، او د الله تعالی دغه ځمکه د ﴿ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ﴾ له مړ ځ څخه وروسته به بیا ژوندی کیږي، له هر طرفه به د الله تعالی د رحمت نبۍ او د دین آثار څرګندیږي، هغه استعداد او قابلیت چې د مودو راپه دېخوا په خاورو کې موجود وو؛ د رحمت د باران په څاڅکو سره یې تر او تازه څرګنده او ښکاره کوي، لکه چې الله تعالی د محمدي بعثت په وسیله دغه جلوه دنیا ته راښکاره کړه.

﴿إِنَّ ذَٰلِكَ لَمُحْيِي الْمَوْتَىٰ﴾ «بېشکه همدغه مُحیي الأرض خامخا ژوندی کوونکی د مړو هم دی، او همدغه الله تعالی په هر شي باندې چې اراده وکړي ښه قادر دی»، یعنې دلته به مړو زړونو ته روحاني ژوندون ورکړي، او د قیامت په ورځ به په مړو جسدونو کې بیا نوی روح اچوي، د الله تعالی د کامل قُدرت په مقابل کې هیڅ شی ګران او مشکل نه دی.

وَلَئِنْ أَرْسَلْنَا رِيحًا فَرَأَوْهُ مُصْفَرًّا لَّظَلُّوا مِن بَعْدِهِ يَكْفُرُونَ ﴿٥١﴾

او قسم دی که ولیږو مونږ باد (په شنه کښت ـ فصل)؛ پس وبه ویني دوی دا کښت تک زیړ؛ نو خامخا وبه ګرځي دوی وروسته له دغه زیړوالي کافران (په تېرو نعمتونو ای محمده !).

تفسیر: یعنې ړومبی ناامیده وو کله چې باران وشو، او وچه کلکه ځمکه ترې تکه شنه، ژوندی او زرغونه شوه، او خلق ترې خوښ او خوشاله شول، اوس که مونږ له هغه وروسته یو سخت باد والوځوو چې د هغه په اثر د دوی ګرد کښتونه په شینوالي کې وچ کلک او تک زیړ وګرځي؛ نو سمدلاسه د دغو خلقو وضعیت بدلیږي، او د الله تعالی ګرد احسانونه هیروي، او په کُفران او ناشکرۍ شروع کوي، لنډه دا چې د دوی شُکر ګزاري او ناشکري ټول د دنیوي اغراضو تابع دي، او دلته د دې په نسبت وایي: کله چې انسان د الله تعالی په فضل او احسان سره په خپل مقصد او مراد ورسېد؛ نو نه ښایي چې بې خوفه وګرځي، ځکه چې د ده قدرت راز راز (قسم قسم) څرګندیږي (ښکاره کیږي)، دا نه دي معلوم چې دغه درکړي نعمت کله در څخه ببرته واخلي؟

فَإِنَّكَ لَا تُسْمِعُ الْمَوْتَىٰ وَلَا تُسْمِعُ الصُّمَّ الدُّعَاءَ إِذَا وَلَّوْا مُدْبِرِينَ ﴿٥٢﴾ وَمَا أَنتَ بِهَادِ الْعُمْيِ عَن ضَلَالَتِهِمْ ۖ إِن تُسْمِعُ إِلَّا مَن يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا فَهُم مُّسْلِمُونَ ﴿٥٣﴾

پس بېشکه ته نشي اورولې مړو ته (او دغه کفّار هم حکم د مړو لري)، او نشي اورولې ته کنړ ته غږ (د بللو) کله چې وګرځي دوی په داسې حال کې چې شا ګرځوونکي وي (تاته). او نه یې ته سمه لاره ښوونکی ړوندو ته له ګمراهۍ د دوی، نشي اورولې ته (د پوهې او منلو په اورولو

سره) مګر هغه چاته چې ایمان یې راوړی وي په نښو او آیتونو ځمونږ پس دوی مسلمانان غاړه ایښودونکي دي.

تفسیر: یعنې الله تعالی هر راز قُدرت لري، مړي ژوندي کولی شي، تاته د دغې خبرې قدرت نشته چې په مړو خپله خبره ومنلی شې، یا په کنړو خپله خبره واورولی شې، یا ړوندو ته سمه صافه لاره وښیي، خصوصًا کله چې دوی د اورېدلو او لیدلو اراده هم ونه لري، پس ته د دوی د دغه کُفر او ناشکرۍ څخه مه غمجن کېږه ! ستا کار یوائې تبلیغ او دعوت دی، که کوم بدبخت یې نه اوري، یا یې نه مني؛ نو له دغه څخه تاته څه نقصان نه پیښیږي، ستا خبره همغه څوک اورېدی شي چې ځمونږ په خبرو او ښکاره نښو یقین او باور لري، او د تسلیم او انقیاد په صفت موصوف وي.

اَللّٰهُ الَّذِیْ خَلَقَكُمْ مِّنْ ضَعْفٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْۢ بَعْدِ ضَعْفٍ قُوَّةً ثُمَّ جَعَلَ مِنْۢ بَعْدِ قُوَّةٍ ضَعْفًا وَّشَیْبَةً ؕ یَخْلُقُ مَا یَشَآءُ ۚ وَهُوَ الْعَلِیْمُ الْقَدِیْرُ ﴿۵۴﴾

الله هغه ذات دی چې پیدا کړي یې یئ تاسې له کمزوري (شي څخه چې نطفه ده)، بیا یې درکړی دی وروسته له بل ضعف (د طفولیت) قوّت (د ځوانۍ)، بیا یې درکړی دی وروسته له قوّت (د ځلمیتوبه) ضعف او د ویښتو سپینوالی، پیدا کوي الله هر هغه شی چې اراده وکړي (د پیدایښت د هغه)، او همدغه (الله) ښه عالم دی ښه قادر دی (په هر شي).

تفسیر: یعنې کوچنی د پیدایښت په وخت کې بې حده کمزور او ناتوانه وي، بیا ورو ورو قوت مومي، تر دې چې د ځلمیتوب په وخت کې د ده زور او قوّت خپل انتهایي حد ته ورسیږي، او د ټول زور او قوت ترقي د ځلمیتوب په وخت کې وي، بیا ورو ورو عمر مخ په زوړوالي درومي، او له زور او قوّت نه وروسته د کمزورۍ آثار څرګندیږي، چې د هغې انتهایي حد سپین ګیرتوب او زوړوالی دی، په دغه وخت کې ګرد اعضاء سست او کمزوري کیږي، او په قوتونو کې فُتور او تعطیل واقع کیږي، د قوّت او ضعف دغه ګردې ترقي او تنّزل د پاک الله تعالی په لاس کې دي، هر قسم چې د الله تعالی اراده وي؛ هم هغسې یو شی جوړوي، او هغه د ضعف او قوّت له مختلفو ادوارو څخه تیروي، همدغه الله تعالی ته هر نوع قوت او قدرت حاصل دی، او همدغه الله تعالی ښه پوه او ښه عالم دی، چې کوم یو شی په کوم وخت کې او په کومو کومو حالاتو کې په څه ډول سره ښایي چې موجود وي؟.

نو په مونږ واجب او لازم دي چې د همدغه الله تعالی جلّ و أعلی شأنُه وأعظم برهانُه او د ده د رسولانو خبرې په ښه شان سره واورو.

وَیَوْمَ تَقُوْمُ السَّاعَةُ یُقْسِمُ الْمُجْرِمُوْنَ ۙ مَا لَبِثُوْا غَیْرَ سَاعَةٍ ؕ

او په هغې ورځې کې چې قایم شي قیامت؛ نو قسمونه به خوري مجرمان (کافران په دې) چې نه دي پاتې شوي (په دنیا کې) غیر له یو ساعته.

تفسیر: یعنې په قبر یا په دنیا کې به هستوګنه ورته ډېره لږه ښکاري، څه وخت چې غم او مصیبت د ده په سر باندې ولویږي، او دی ورته ګوري؛ نو په ډېر افسوس او ارمان سره به ووایي چې: د برزخ او د دنیا ژوندون ډېر ژر راباندې تېر شو، او لږ څه ډیل او مهلت را په برخه نشو، چې په هغه کې مو د دغه دردوونکي عذاب څخه د نجات لپاره څه سعي او کوښښ کړی وی، یا په دنیا کې لږ ډېره موده پاتې کیدو، څو د دغې ورځې لپاره مو څه تهیه او تیاري کړي وی، دغه مصیبت خو یو ناڅاپه راته پېښ شو.

كَذٰلِكَ كَانُوْا يُؤْفَكُوْنَ ﴿۵۵﴾

همدارنګه (چې دوی دروغ وايي په آخرت کې) وو دوی چې ګرځول کېدل به (له رښتيا نه په دنيا کې).

تفسير: يعني لکه چې هم هغلته د دوی داسې ويناوې به غلطې او دروغ وي، همداسې وپوهېږئ چې په دنيا کې به هم دغه خلق چتې او غلط خيالات او معکوسې او منقلبې خبرې او اترې به سره کوي.

وَقَالَ الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْعِلْمَ وَالْاِيْمَانَ لَقَدْ لَبِثْتُمْ فِيْ كِتٰبِ اللّٰهِ اِلٰى يَوْمِ الْبَعْثِ ۚ فَهٰذَا يَوْمُ الْبَعْثِ وَلٰكِنَّكُمْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُوْنَ ﴿۵۶﴾

او وايي به دوی ته هغه کسان چې ورکړی شوی وو دوی ته علم او ايمان (يعني انبياء، پرښتې، مؤمنان چې: ولې دروغ وايئ بلکه) خامخا په تحقيق ډېر پاتې شوي يئ (په دنيا کې چې هغه ليکلي دي) په کتاب د الله (لوح محفوظ) کې تر ورځې د بعث پورې، پس دغه ده ورځ د بعث (چې تاسې ترې منکران وئ) وليکن تاسې وئ تاسې په دنيا کې چې د جهل او غفلت لامله نه پوهېدئ (د دغې ورځې په وقوع).

تفسير: يعني مؤمنان او پرښتې به په دغه وخت کې د دوی تردید کوي، او دوی ته به داسې وايي چې: تاسې دروغ او خوشې چتې خبرې کوئ، يا په مغالطه کې لويدلي يئ چې مونږ په برزخ يا په دنيا کې له يو (۱) ساعت څخه زيات نه يو پاتې شوي، تاسې د الله تعالى د علم او د ده د خبر او د لوح محفوظ د ليکنې سره سم د قيامت تر ورځې پورې په دنيا او په برزخ کې اوسيدلي يئ، چې د يوې شېبې په اندازه هم په هغه کې څه کمی نه دی واقع شوی، نن له هم هغې وعدې سره سم هغه ورځ رارسېدلې ده، اوس هغه وګورئ چې تاسې پرې نه پوهېدئ او نه مو منله، که له پخوا څخه مو په دغې ورځې يقين کړی وی، او له تيارئ سره ورته راغلې وی؛ نو د دغه ځای له لذتونو او مسرتونو څخه به محظوظ او متمتع شوي وی، او د دغو انعامونو او اکرامونو د ليدلو په مقابل کې به مو داسې ويل چې: دغه ورځ په ډېر ځنډ او ډيل راغلې ده، او مونږ د دې د راتللو ډېر انتظار او اشتياق ويستلی دی، لکه چې مؤمنان يې همداسې ګڼي.

فَيَوْمَئِذٍ لَّا يَنْفَعُ الَّذِيْنَ ظَلَمُوْا مَعْذِرَتُهُمْ وَلَا هُمْ يُسْتَعْتَبُوْنَ ﴿۵۷﴾

پس دغې ورځې کې به نه رسوي ګټه هغو کسانو ته چې ظلم کړی دی دوی (په ځانونو خپلو په کفر سره) عذر د دوی، او نه به دوی وبللی شي راضي کولو د الله ته (يا به نه له دوی نه معذرت غوښتلی کېږي).

تفسير: يعني نه به کوم معقول عذر وړاندې کولی شي، چې د دوی په کار ورشي، او نه به دوی ته داسې ويل کېږي: ښه ده، اوس د توبې او اطاعت په ذريعه د الله تعالى خوښي او رضا حاصله کړئ !، ځکه چې د هغو وخت تېر شوی دی، او اوس پرته له دې نه چې دايمي سزا وګالئ؛ بل هيڅ يوه چاره اومخلص نه دی پاتې.

وَلَقَدْ ضَرَبْنَا لِلنَّاسِ فِيْ هٰذَا الْقُرْاٰنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ ۭ وَلَىِٕنْ جِئْتَهُمْ بِاٰيَةٍ لَّيَقُوْلَنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْٓا اِنْ اَنْتُمْ اِلَّا مُبْطِلُوْنَ ﴿۵۸﴾

او خامخا په تحقيق بيان کړي دي مونږ لپاره د خلقو په دغه قرآن کې له هر قسم مثال (چې مفيد واقع کېږي دوی ته)، او (قسم دی ای محمده !) که راوړې ته دوی ته کوم آيت د قُدرت؛ نو

خامخا وبه وايي هرومرو هغه كسان چې كافران شوي دي (عنادًا) چې: نه يئ تاسو (اى محمده ! او مؤمنانو !) مګر (دروغجنان) باطل ويونكي.

تفسير: يعنې په دغه وخت كې به ډېر افسوس او ارمان كوي، مګر نن چې د الله تعالى د خوښې، رضاء او لقاء حاصلولو وخت او موقع ده، او عظيم الشأن قرآن دوى ته داسې عجيب مثالونه او دليلونه بيانوي، او راز راز خبرې ورته كوي، او په هره ممكنه طريقه سره يې په خپل خير او شر پوهوي؛ خو سره له هغه هم دوى په هغو باندې خپل ځان نه پوهوي، او نه د هغو هيڅ يو پند او خبره اوري، څومره مهم او عالي آيتونه چې دوى ته واوروئ يا ډېر لوى اوصاف او څرګند معجزات وښكاره كړئ؛ نو دوى د هغو په اوريدلو او ليدلو داسې وايي چې: تاسې رسول الله او مسلمين ګردو لاسونه سره يو كړي دي، او دغه دروغ مو (العياذ بالله) له خپله ځانه جوړ كړي دي، يو تن مو څو آيتونه جوړوي او درلولي يې، او نور د هغه تصديق كوئ، يو جادو او كوډې كوي، او نور دغه ته تيار ولاړ دي چې په هغه ايمان راوړي، په دغه ډول مو ګردو سره يو ټرون كړى دى، او يوه اتحاديه مو سره جوړه كړې ده، او غواړئ چې په دغه چل سره خپل مذهب او مسلك خپور كړئ.

كَذٰلِكَ يَطْبَعُ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوْبِ الَّذِيْنَ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿۵۹﴾

همدارنګه مهر لګوي الله په زړونو د هغو كسانو چې نه پوهيږي (او نه د پوهې غوښتنه كوي).

تفسير: يعنې هغه انسان چې نه پوهيږي، او نه د پوهېدلو لپاره زيار او كوښښ كوي، او د ضد او عناد له سببه خامخا د هرې خبرې ترديد او انكار ته هم تيار ولاړ وي؛ نو د دغه وضعيت دوام ورو ورو په تدريجي توګه د ده زړه كلكوي، او د شرك، شك، ترديد او انكار مهر پرې لګوي، او بالآخر د ډېر ضد او عناد له سببه د ده زړه دومره سخت شي، چې د حق د منلو قوت او استعداد په كې بيخي پاتې نشي (العياذ بالله).

فَاصْبِرْ اِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ وَّلَا يَسْتَخِفَّنَّكَ الَّذِيْنَ لَا يُوْقِنُوْنَ ﴿۶۰﴾

پس صبر كوه (اى محمده ! په ضرر د دوى) بېشكه چې وعده (د نصرت) د الله حقه ده، او بې همته نه كړي تا لره هغه كسان چې يقين نه راوړي (په آخرت) !.

تفسير: يعنې كله چې د دغو بدبختانو د ضد، عناد، او تكرار احوال او مقدار تر دغو درجو پورې ورسېدل؛ نو ته د دوى له دغه شرارت، بغاوت، او طغيان څخه مه خپه كېږه ! بلكه د پېغمبرىٰ په صبر، تحمل او حلم سره ورنه تېرېږه ! او په خپل دعوت، تبليغ، پند او نصيحت كې مشغول او لګيا اوسه، هغه د فتحې او نصرت وعده چې له تا سره رب العزّت كړې ده، هغه په يقيني ډول كامله او پوره كېدونكې ده، او په هغه كې د يوې ذرې په اندازه هم څه تفاوت او تخلف واقع كېدى نشي، ته په خپل كار تل ټينګ اوسه ! دغه بد عقيده او بې يقينه خلق د يوې ذرې په اندازه هم تا له خپله ځايه نشي خوځولى.

تمت سورة الروم بعون الله الحي القيوم، فله الحمدُ والمنة أولا وآخرا وظاهرا وباطنا.

سُورَةُ لُقمَانَ

«د لقمان سورت مکي دی پرته له (۲۷، ۲۸، ۲۹) آیتونو نه چې مدني دي، (۳۴) آیتونه او (۴) رکوع لري، په تلاوت کې (۳۱) او په نزول کې (۵۷) سورت دی، وروسته د الصافات له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

الٓمٓ ﴿۱﴾ تِلْكَ اٰيٰتُ الْكِتٰبِ الْحَكِيمِ ﴿۲﴾ هُدًى وَّرَحْمَةً لِّلْمُحْسِنِينَ ﴿۳﴾ الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلٰوةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكٰوةَ وَهُمْ بِالْاٰخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ ﴿۴﴾ اُولٰٓئِكَ عَلٰى هُدًى مِّنْ رَّبِّهِمْ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿۵﴾

دا آیتونه د کتاب حکمت لرونکي (محکم قرآن) دي. په داسې حال کې چې هدایت او رحمت دی لپاره د نېکوکارانو. هغه کسان چې قائموي (سم اداء کوي سره له ټولو حقوقو) لمونځ او ورکوي دوی (واجب) زکات، او دوی په آخرت باندې همدوی یقین کوي (چې خامخا راځي په حقه سره). دغه (ستایلي شوي کسان) په سمه لاره دي له (طرفه) د رب د دوی، او دغه (کسان) هم دوی په مراد رسیدلي دي.

تفسیر: دغه کتاب خاص د نېکانو لپاره د رحمت او هدایت پانګه ده، ځکه چې همدغه خلق ورنه ګټه اخلي، که نه نو په نفس نصیحت او پوهولو کې ذکر د جن او انس په حق کې ښکاره هدایت او رحمت دی، د «سورة البقرة» په اوله رکوع کې همداسې نور آیتونه هم تیر شوي دي، او د ﴿هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾ دوه ترجمې شوي دي، دلته دې هم هغه بیا وکتل شي !.

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَّشْتَرِي لَهْوَ الْحَدِيثِ لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيلِ اللهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ ۖ وَّيَتَّخِذَهَا هُزُوًا ۚ اُولٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُّهِينٌ ﴿۶﴾

او (ځینې) له خلقو څخه هغه څوک دي چې اخلي عبثې خبرې لپاره د دې چې وښویوي (خلق) له لارې د الله نه بې له علمه (په عاقبت د فعل خپل)، او چې ونیسي دا (لاره یا آیتونه) په ټوکو مسخرو، دغه (کسان) شته دوی ته عذاب سپکوونکی.

تفسیر: د مفلحینو نېکبختانو په مقابل کې دلته د هغو بدبختانو ذکر دی، چې د خپل جهالت او نادانۍ او آخرې خاتمې ته د نه کتلو له امله يې قرآنکریم پرې ایښی، په لوبو، لهوو، لعبو یا په نورو واهیاتو او خرافاتو کې مستغرق دی، غواړي چې نور هم په همداسې مشغولیتونو او ساعت تېریو کې مشغول او لګیا او د الله تعالی له دین او یاد څخه غافل او بې پروا کړي، او د الله تعالی یاد ترې هېر کړي، او په دیني خبرو پورې خاندې او پرې مسخرې او ملنډې وهي، حسن بصري رضي الله تعالی عنه د «لهو الحدیث» په متعلق وایي: «هر هغه شی چې د الله تعالی له عبادت او له یاد څخه لرې کوونکی وي؛ مثلاً فضولي قصې ویل، چټي د خندا او ټوکو خبرې، چټي کارونه، ساز او سرود او نور».

په روایتونو کې راغلي دي چې «نضر بن حارث» چې د کفارو له مشرانو څخه وو، کله چې به د تجارت لپاره پارس ته تلو؛ نو له هغه ځای به يې د عجمو باچایانو قصې او د تواریخو کتابونه له خپله ځانه سره راوړل، او قُریشو ته

به يې ويل چې: محمد صلى الله عليه وسلم تاسې ته د عاد او ثمود قصې اوروي، راځئ چې زه به تاسې ته د رُستم او د اسفنديار او د آريانا د باچايانو قصې واوروم، ځينو خلقو هغه قصې ښې او په زړه پورې ګڼلې، او ورته به متوجه کېدل، هغه يوه سندرغاړې وينځه هم پېرودلې وه، کله چې ده ليدل چې د کوم سړي زړه نرم او اسلام ته لږ څه متمايل شوی دی؛ نو هغه به يې د هغې سندرغاړې کره لېږه، او ورته ويل به يې چې: دغه ته ښه ډوډۍ او د څښلو شيان ورکوه، او ښې بدلې ورته اوروه !، بيا به يې دغه سړي ته ويل چې: ګوره دغه مېلې او چرچې له هغه څخه ډېرې ښې او بهترې دي چې محمد صلى الله عليه وسلم دې هغه لوري ته بولي، چې لمونځ کوه ! روژې نيسه ! ځان دې په شهادت ورسوه ! نو په دغه باندې دا آيتونه نازل شول.

تنبيه: ددغه آيت شان نزول اګر که خاص دی، مګر د الفاظو د عموميت له وجې يې حکم عام دی، هغه لهو چې داسلامي دين ځنې د خلقو اړوونکی وي، يا د اړولو له موجباتو څخه وي؛ ممنوع او حرام بلکه کُفر دی، او هغه شيان چې د ضروري شرعي احکامو څخه انسان ستنوي (منع کوي) يا د معصيت سبب ګرځي؛ ګناه او معصيت دی، هو ! هغه لهو چې د کوم واجب امر مانع نه وي، او کوم شرعي غرض او مصلحت په هغه کې نه وي؛ هغه مباح دی، ليکن د لايعني والي له سببه خلاف الأولىٰ دی، آس ځغلول، غشي اونوري نښې ويشتل يا د زوجينو ملاعبت چې په شرعي حدودو کې وي؛ ځرنګه چې په معتد به شرعي اغراضو او مصالحو مشتمل دي؛ نو ځکه د باطل لهو څخه مستثنى ګرځول شوي شوي.

وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِ آيَاتُنَا وَلَّىٰ مُسْتَكْبِرًا كَأَن لَّمْ يَسْمَعْهَا كَأَنَّ فِي أُذُنَيْهِ وَقْرًا ۖ فَبَشِّرْهُ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٧﴾

او کله چې ولوستل شي په ده باندې آيتونه (د قرآن) ځمونږ؛ نو وګرځوي تری مخ حال دا چې متکبّر غاړه غړوونکی وي داسې چې ګواکې له سره يې نه دي اورېدلي، ګواکې په دواړو غوږونو د ده کې دروندوالی، کوڼوالی دی، پس زېرى، خبر ورکړه ته هغه ته په عذاب دردناک سره.

تفسير: يعنې د غرور او تکبّر له سببه نه غواړي چې ځمونږ آيتونه واوري، بلکه د هغه په مقابل کې بيخي ځان کوڼ اچوي.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ جَنَّاتُ النَّعِيمِ ﴿٨﴾ خَالِدِينَ فِيهَا ۖ وَعْدَ اللَّهِ حَقًّا ۚ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٩﴾

بېشکه هغه کسان چې ايمان يې راوړی دی، او کړي يې دي ښه (عملونه)؛ شته دوی لره جنّتونه د نعمتونو. حال دا چې تل به وي دوی په دغو (جنتونو) کې، (دغه وعده کړې ده) وعده د الله حقه رښتيا، او همدی دی ښه غالب قوي (د احکامو په انفاذ) ښه حکمت لرونکی (چې هر کار په تدبير او مصلحت سره کوي).

تفسير: يعنې هيڅ يو قوّت دی د وعدې له سر ته رسولو څخه نشي ستنولی، او نه له چا سره بې موقعه وعده کوي.

خَلَقَ السَّمَاوَاتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا

پيدا کړي دي (الله) اسمانونه بې له ستنو چې وينئ تاسې هغه.

تفسير: د دغه (عمد) د لفظ تفسير د «الرعد» د سورت په اوله کې تېر شو، هلته دې وکتل شي.

وَأَلْقَىٰ فِي الْأَرْضِ رَوَاسِيَ أَن تَمِيدَ بِكُمْ

او ایښي (پیدا کړي یې دي) په ځمکه کې غرونه لپاره د دې چې ونه خوځیږي دا ځمکه پر تاسې.

تفسیر: یعنې د ځمکې د انتظام او استقرار لپاره خورا لوی او درانه غرونه پرې درولی شوي دي، چې د سمندر له موجونو یا د سختې هوا له جټکو یا د نورو طبیعیه اسبابو له اثره ونه لړزیږي، او یوې خوا ته مائله نشي، د «نحل» په اوله کې دغه مضمون پخوا له دې نه تېر شوی دی، باقي د غرونو د پیدا کېدلو مصلحت یوائې پر هم دغومره حکمت محدود او منحصر نه دی، نور داسې ډېر فوائد او حکمتونه هم په کې مضمر او موجود دي، چې هغه ګرد پاک الله ته معلوم او ښکاره دي.

وَبَثَّ فِيهَا مِن كُلِّ دَابَّةٍ ۚ وَأَنزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَنبَتْنَا فِيهَا مِن كُلِّ زَوْجٍ كَرِيمٍ ﴿١٠﴾

او ویې شیندل (خواره واره یې کړل) په دغه ځمکه کې له هر قسم خوځېدونکو ساکښو (جاندارو) څخه، او نازلې کړي دي مونږ له (طرفه) د اسمانه اوبه؛ پس زرغونې کړي دي مونږ په دغه (ځمکه) کې له هر هر قسمه ګیاه ښې (خاصې جوړې).

تفسیر: یعنې هر قسم ښایسته، ښکلي، ګټور، او نفیسې ونې یې په ځمکه کې زرغونې کړي دي، د «الشعراء» د سورت په شروع کې په همدغه مضمون یو بل آیت هم تېر شوی دی، هلته دې وکتل شي !.

هَٰذَا خَلْقُ اللَّهِ فَأَرُونِي مَاذَا خَلَقَ الَّذِينَ مِن دُونِهِ ۚ بَلِ الظَّالِمُونَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿١١﴾

دغه (ټول مذکوره شیان) مخلوق د الله تعالی دي، پس وښیئ (ای مشرکانو !) ماته هغه شی چې پیدا کړی دی هغو معبودانو بې له الله نه، بلکه دغه ظالمان مشرکان په ګمراهۍ ښکاره کې دي.

تفسیر: کله چې د هغو مخلوق نشئ راښوولی؛ نو په کوم مخ او خوله هغوی د الله تعالی شریکان ګرځوئ؟ او د معبودیت وړ او مستحق یې بولئ؟ معبود خو داسې یو جامع الصّفات ذات کېدی شي، چې د هغه په واک او قدرت کې پیدا کول، وژل، روزي رسول او نور ګرد شیان وي، مګر دلته دوی د پیدا کولو او د نورو افعالو یوه ذره اختیار هم نه لري، مګر دغه ظالمان د فکر، ذکر، غور او دقّت سره هیڅ علاقه او ارتباط نه لري، په توره تیاره کې پراته دي، او حیران او سرګردانه ګرځي.

وَلَقَدْ آتَيْنَا لُقْمَانَ الْحِكْمَةَ أَنِ اشْكُرْ لِلَّهِ ۚ وَمَن يَشْكُرْ فَإِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِ ۖ وَمَن كَفَرَ فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ حَمِيدٌ ﴿١٢﴾

او خامخا په تحقیق ورکړی وو مونږ لقمان ته حکمت (عقل، علم او ویلي وو مونږ ده ته) چې شکر کوه الله ته، او هر چا چې شکر وکړ؛ پس بېشکه همدا خبره ده چې شکر کوي لپاره (د ښېګڼې) د ځان خپل، او هر څوک چې کافر شو؛ پس بېشکه الله غني ډېر بې پروا د ګردو محامدو څښتن دی.

تفسیر: د زیاترو علماوو رایه داسې ده چې: لُقمان علیه السلام نبي نه وو، هو ! یو پاک او متقي انسان وو، چې الله تعالی ورته اعلی درجه عقل، فهم، متانت او پوهه ورکړې وه، د ده د عقل او پوهې نصایح او د حکمت خبرې په خلقو کې له قدیم الأیامه معروفې او مشهورې وې، رب العزّت د هغو یوه برخه په خپل عظیم الشأن قرآن کې هم نقلوي، او د ده مرتبه لازیاتوي، ښایي له دې نه مطلب دا وي چې د شرک، کفر او عصیان قباحت هم هغسې چې د انساني فطرت په شهادت او د انبیاء الله له وحي ثابت دی؛ د دنیا د غورو او منتخبو عاقلانو او فاضلانو مفکوره او مقوله هم د هغه تأیید

او تصدیق کوي، پس کفّار ولې د توحید څخه ښزاره او کفر او شرک یې ځان ته غوره کړی دی؟ او د دوی دغه وضعیت که ښکاره ګمراهي نه ده نو بل څه شی دی؟.

﴿وَمَنْ يَّشْكُرْ فَاِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهٖ﴾ یعنې پر دغه لوی احسان او نورو احساناتو ښایي چې د حقیقي منعم شکر اداء او د ده حق پېژندل ضروري وګڼل شي، لیکن دغه خبره دې واضحه وي چې د دغه حق پېژندلو او شکر ایستلو څخه الله تعالی ته هیڅ یوه فائده نه رسیږي، هو ! هغومره ګټه او نفعه چې رسیږي؛ پخپله همدغه شاکر ته رسیږي، چې په دنیا کې ډېر انعام او اکرام، او په آخرت کې اجر، ثواب او ښه مقام یې ور په برخه کیږي.

که دوی ناشکري او کُفران کوي؛ نو خپل ځان ته تاوان رسوي، الله تعالی داسې شکر ګزاریو ته هیڅ ضرورت او احتیاج نه لري، د الله تعالی په حمد او ثناء کې د دنیا ټول مخلوقات د حال په ژبه مشغول او لګیا دي، او په فرض محال که کوم حامد او ثنا ویونکی له سره هم نه وي؛ خو بیا هم پاک الله د خپل جامع الصفات او منبع الکمالات والي په بناء پخپله محمود دی، او د چا د حمد او شکر کولو یا نه کولو څخه د ده په کمالاتو کې د یوې ذرې په اندازه هم څه زیاتی او کمی نه پیښیږي.

وَاِذْ قَالَ لُقْمٰنُ لِابْنِهٖ وَهُوَ يَعِظُهٗ يٰبُنَيَّ لَا تُشْرِكْ بِاللّٰهِ ؕ اِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيْمٌ ﴿۱۳﴾

او یاد کړه (ای محمده ! هغه وخت) چې وویل لقمان ځوی خپل ته حال دا چې ده پند ورکاوه ده ته: ای بچوړیه ځما ! شریک مه ګرځوه له الله سره، بېشکه چې شرک خامخا ظلم دی ډېر لوی.

تفسیر: له دې نه به بله بې انصافي څه وي چې عاجز مخلوق ته د مختار خالق درجه ورکړی شي؟ او له دې نه به زیات حماقت او ظلم په خپل ځان بل څه وي چې له أشرف المخلوقات والي سره سره د ډېرو خسیسو او سپکو شیانو په مقابل کې د خپل عُبودیت سر ښکته کړي؟ لا حول ولا قوة إلا بالله العلي العظیم.

وَوَصَّيْنَا الْاِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ ۚ حَمَلَتْهُ اُمُّهٗ وَهْنًا عَلٰى وَهْنٍ وَّفِصٰلُهٗ فِيْ عَامَيْنِ اَنِ اشْكُرْ لِيْ وَلِوَالِدَيْكَ ؕ اِلَيَّ الْمَصِيْرُ ﴿۱۴﴾

او وصیت، امر کړی دی مونږ انسان ته له مور او پلار خپل سره (په نېکۍ کولو، ځکه چې په نس کې) ګرځاوه ده لره مور د ده په سستی سره له پاسه د بلې سستی، او ېبلول د ده دي (له تي نه) په (پوره کېدلو د) دوو کلونو کې، (او ورته ویلي دي مونږ داسې) چې شکر کوه ماته او مور پلار خپل ته ! خاص بیا ماته دي راتله (ستاسو ای انسانانو !).

تفسیر: یعنې د مور حق له پلار نه هم زیات دی، ځکه چې مور تر څو میاشتو پورې دې په خپله ګېډه کې ګرځوي، بیا د حمل له وضعې نه وروسته تر دوو کلونو پورې تې ورته ورکوي، او د ده د تربیې او پاللو په ضمن کې راز راز تکالیف او ربړونه ګالي، او زحمتونه او تکالیف په ځان اخلي، او خپله آرامي او هوسایي تر پې جاروي، نو ضروري ده چې هر انسان ډومبی د الله تعالی او بیا د خپل مور او پلار حقوق په مخصوص ډول سره وپېژني، او په ځای یې کړي، یعنې د الله تعالی عبادت وکړئ ! او د مور او پلار په خدمت او اطاعت کې له توان سره سم بوخت اوسئ ! او له سره تر پې غاړه مه غړوئ ! خو تر هغې پورې چې د الله تعالی معصیت ته مفضي نشي، ځکه چې د الله تعالی حق په دوی مقدم دی، او د ده په حضور کې تاسې او دوی ګرد سره حاضر ېږئ، نو ښایي چې انسان دې په خپل زړه کې ښه فکر او غور وکړي، چې په کوم مخ او خوله به دی له پاک الله سره مخامخ کیږي.

وَإِنْ جَاهَدَاكَ عَلَىٰ أَنْ تُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا وَصَاحِبْهُمَا فِي الدُّنْيَا مَعْرُوفًا ۖ وَاتَّبِعْ سَبِيلَ مَنْ أَنَابَ إِلَيَّ ۚ

او که کوښښ وکړي دا مور او پلار په تا په دې چې شریک کړې ته له ما سره هغه شی چې نه وي تاته په هغه سره څه علم پوهه؛ نو اطاعت مه کوه د دې دواړو، او ملګرتیا کوه له دوی سره په دنیا کې ښه غوره (ملګرتیا له شرعي سره سمه)، او متابعت کوه په دین کې د لارې د هغه چا چې بېرته راګرځیدلي دي ماته (په توحید سره).

تفسیر: د دین په خلاف د مور او پلار وینا مه منه ! هو ! په دنیوي معاملاتو کې له هغوی سره نېکي او ښه سلوک کوه ! په همدغه مضمون یو بل آیت هم د «العنکبوت» په سورت کې تېر شوی دی، د هغه تفسیر دې هلته ولوستل شي ! د انبیاوو او مخلصو بندګانو په لاره درومه ! او د دین په خلاف د خپل مور او پلار تقلید او اطاعت مه کوه !.

ثُمَّ إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَأُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٥﴾

بیا (خاص) ماته راتله ستاسې دي (د ټولو په قیامت کې د حساب لپاره)، پس خبر به کړم زه تاسې په هغو عملونو چې وئ تاسې چې کول به تاسې (په دنیا کې له خیر او شر نه).

تفسیر: یعنې وروسته له دې نه چې د الله تعالی دربار ته ورسېږئ؛ نو اولاد او والدینو او نورو ګردو ته به دغه خبره معلومه او څرګنده شي چې کوم یو متجاوز او مقصر وو؟.

تنبیه: له ﴿وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ﴾ څخه تر دې ځای پورې د الله تعالی کلام دی، ړومبی خپل ځوی ته د لقمان وصیت وو، او وروسته هم له ﴿يَا بُنَيَّ إِنَّهَا إِنْ تَكُ﴾ څخه د همدغه وصیت سلسله ده، په منځ کې الله تعالی له خپلې خوا یو ضروري تنبیه وکړه، یعنې شرک دومره سخت او قبیح شی دی، تر دې چې که مور او پلار خپل اولاد پرې مجبور کړي؛ خو بیا یې هم څوک نشي غوره کولی.

يَا بُنَيَّ إِنَّهَا إِنْ تَكُ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ فَتَكُنْ فِي صَخْرَةٍ أَوْ فِي السَّمَاوَاتِ أَوْ فِي الْأَرْضِ يَأْتِ بِهَا اللَّهُ ۗ إِنَّ اللَّهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ ﴿١٦﴾

ای ځوی ګوتیه ځما ! بېشکه دا (د بدۍ او نېکۍ خصلت) که کوم شی وي په قدر د دانې له اوري څخه، پس وی دا دانه په کومې تیږې (ګټې) کې یا وی په اسمانونو کې یا په ځمکې کې (چې هیڅوک پرې خبر نه وی)؛ نو رابه یې وړي الله (حساب کتاب ته)، بېشکه الله ښه باریک لیدونکی ښه خبردار دی.

تفسیر: یعنې کوم شی یا کوم خصلت ښه وي یا بد، که د اوري په اندازه وړوکی هم وي، او فرض یې کړئ چې په کومې لوی غټې تیږې کې یا د اسمانونو له پاسه یا د ځمکې په تیارو کې ایښودل شوی وي؛ هغه هم له الله تعالی څخه پټ نشي پاتې کېدی، هر کله چې وخت راشي؛ هغه به له هم هغه ځایه هر چېرې چې اراده وکړي راحاضر کړي، نو ځکه هر انسان ته لازمه او ضروري ده چې دغه خبرې دې تر نظر لاندې ونیسي، هر هغه کار چې په زرهاوو پردو کې دننه هم وشي، هغه الله تعالی ته حاضر او دی ورته ناظر دی، لکه چې نیکي یا بدي چې په هر څومره پټ ځای کې وکړی شي؛ د هغې اثر ضرور څرګندېدونکی دی، او اهل النظر هغه بې تکلّفه محسوسولی شي.

يٰبُنَيَّ اَقِمِ الصَّلٰوةَ وَاْمُرْ بِالْمَعْرُوْفِ وَانْهَ عَنِ الْمُنْكَرِ

ای ځوی ګوټیه ځما ! قائموه (سم ودروه سره له ټولو حقوقو) لمونځ او امر کوه (خلقو ته) په نېکۍ او منع کوه خلق له بدۍ نه.

تفسیر: یعنې ته پخپله هم د الله تعالی پر توحید او بندګۍ قایم اوسه ! او هم نورو ته نصیحت کوه، چې ښې خبرې زده کړې، او له بدو او خرابو خبرو څخه ځان وساتې !.

وَاصْبِرْ عَلٰى مَآ اَصَابَكَ ؕ اِنَّ ذٰلِكَ مِنْ عَزْمِ الْاُمُوْرِ ۚ﴿۱۷﴾

او صبر کوه په هغې سختۍ چې رسېږي تاته (بالخاصه په امر او نهي کې)، بېشکه دغه (مذکوره نصائح) له مهمو مقصودي کارونو څخه دي.

تفسیر: یعنې په دنیا کې هر هغه سختي، کړاوونه، او تکلیفونه چې درپېښېږي، چې هغه اغلبًا د امر بالمعروف او نهی عن المنکر په سلسله کې وي؛ نو هغه په تحمّل او اولوالعزمۍ سره په ځان وګاله، او له سختیو څخه له سره مه ویرېږه ! ځکه چې له دغو شیانو څخه د کلمة الله د اعلاء په مقابل کې ویرېدل د زړورو او د عزم د خاوندانو کار نه دی.

وَلَا تُصَعِّرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ

او مه ګرځوه مخ خپل خلقو ته (له ډېره کبره، بلکه ګوره دوی ته په تواضع سره).

تفسیر: یعنې په تکبر او غرور سره مه ګوره ! خلق خوار، سپک او حقیر مه ګڼه ! د متکبرانو په شان خبرې اترې مه کوه ! بلکه په رونې تندي، او په خندا، خوښۍ او خوشالۍ له خلقو سره غږېږه !.

وَلَا تَمْشِ فِى الْاَرْضِ مَرَحًا ؕ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُوْرٍ ۚ﴿۱۸﴾

او مه کوه تګ په ځمکه کې په ناز او نخرو ! بېشکه الله محبت نه کوي هر کبر کوونکي فخر کوونکي سره (په خلقو).

تفسیر: یعنې په غرور، تکبر، لویي او لاپو د سړي څه قدر او عزت نه زیاتېږي، بلکه د دې په عکس ذلیل، حقیر او سپک ښکاري، که څوک مخامخ ورته څه ونه وایي؛ پسې شا خو خلق ورپسې ډېر بد وایي، او سپک یې ګڼي.

وَاقْصِدْ فِىْ مَشْيِكَ وَاغْضُضْ مِنْ صَوْتِكَ ؕ اِنَّ اَنْكَرَ الْاَصْوَاتِ لَصَوْتُ الْحَمِيْرِ ۧ﴿۱۹﴾

او میانه رو اوسه ! په تګ خپل کې (یعنې مه ډېر ګړندی اومه ډېر ورو ځه)، او ورو کړه غږ خپل، بېشکه چې ډېر بد د ټولو غږونو خامخا غږ د خرو دی.

تفسیر: یعنې تواضع، متانت، اعتدال او متوسط وضعیت ځان ته غوره او اختیار کړه، بې له ضرورت نه خبرې مه کوه ! د خبرو په وخت کې بې له ضرورت نه چغې مه وهه ! که په لوړ غږ سره غږېدل څه کمال وی؛ نو د خره غږ ته به خلقو ډېر اهمیت ورکاوه، حال دا چې څه وخت چې خر هنګېږي؛ هغه په غوږونو ډېر کریهه او بد لګېږي، ډېر ځله د انسان په زوره غږېدلو کې هم داسې بې نظمي او بې ترتیبي پېښېږي.

اَلَمْ تَرَوْا اَنَّ اللّٰهَ سَخَّرَ لَكُمْ مَّا فِى السَّمٰوٰتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ وَاَسْبَغَ عَلَيْكُمْ نِعَمَهٗ ظَاهِرَةً وَّبَاطِنَةً ؕ

آیا نه وینئ تاسې (ای انسانانو !) چې بېشکه الله مسخر کړي په کار اچولي دي تاسې ته هر هغه څه چې په اسمانونو کې دي، او هر هغه څه چې په ځمکه کې دي، او پوره کړي دي (الله) په تاسې نعمتونه خپل (هم) په ښکاره او (هم) په پټه.

تفسیر: یعنې د اسمان او ځمکې ګرد مخلوقات ستاسې په کارونو کې لګیا دي، نو بیا تاسې ولې د هغه په کار نه لګیا کېږئ؟ او پوره کړي دي الله په تاسې نعمتونه خپل هم ښکاره هم په پټه، ښکاره نعمتونه هغه دي چې په حواسو سره یې ادارک کیږي، یا بلا تکلفه په فهم او پوهه کې راتلای شي، پټ نعمتونه هغه دي چې په عقل، فکر، غور او دقّت سره موندل کیږي، یا به له ظاهري ځنې مادي او معاشي او له باطني ځنې روحاني او معادي نعمتونه مراد وي، ګواکې د رسول ارسال، د کتاب نازلول، د نېکۍ توفیق ورکول؛ ګرد په باطني نعمتونو کې شامل دي.

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُّجَادِلُ فِي اللّٰهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَّلَا هُدًى وَّلَا كِتٰبٍ مُّنِيْرٍ ﴿۲۰﴾

او (ځینې) له خلقو هغه څوک دي چې جګړه کوي په (حق د) الله کې بې له پوهې (د توحید څخه) او بې له (لارې د) هدایت، او بې له کتاب روښان څخه.

تفسیر: یعنې له داسې ظاهرو او باهرو نعمتونو او احسانونو سره سره ځینې خلق خپلې سترګې پټوي، د الله تعالی په وحدانیت کې یا د ده په شیونو او صفاتو کې یا په احکامو او شرائعو کې مباحثې او جګړې کوي، او تش په بې سندو جګړو کې سره ښلیي، نه کوم علمي او عقلي اصول له هغوی سره شته، او نه د کوم بر حق هادي څه هدایت، او نه د کوم مستند او روښان کتاب حواله له خپله ځانه سره لري، تش د خپلو پلرونو او نیکونو رڼوند تقلید له هغوی سره شته، چې ذکر یې په راتلونکي آیت کې راځي.

وَإِذَا قِيْلَ لَهُمُ اتَّبِعُوْا مَآ أَنْزَلَ اللّٰهُ قَالُوْا بَلْ نَتَّبِعُ مَا وَجَدْنَا عَلَيْهِ اٰبَآءَنَا ۭ أَوَلَوْ كَانَ الشَّيْطٰنُ يَدْعُوْهُمْ إِلٰى عَذَابِ السَّعِيْرِ ﴿۲۱﴾

او کله چې وویل شي دوی ته چې متابعت وکړئ په صدق سره د هغه (قرآن) چې نازل کړی دی الله؛ نو وایي دوی: نه ! بلکه متابعت کوو د هغه شي چې موندلي وو مونږ په هغه شي پلرونه خپل، (نو وایي الله) آیا (متابعت کوي دوی د پلرونو) اګر که وي شیطان داسې چې بولي دوی (یا پلرونه د دوی) په طرف د عذاب د دوزخ (بلکه متابعت دې نه کوي !).

تفسیر: یعنې که شیطان ستاسې پلرونه او نیکونه د دوزخ په طرف بیولي وي، بیا هم تاسې په هم هغو پسې درومئ؟ او په کوم ځای کې چې هغوی لویدلي دي؛ تاسې هم خپل ځانونه هم هغلته غورځوئ؟.

وَمَنْ يُّسْلِمْ وَجْهَهٗٓ إِلَى اللّٰهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقٰى ۭ

او هر څوک چې وسپاري (تابع کړي) مخ (ځان) خپل الله ته (او پرې تفویض او توکّل وکړي) حال دا چې دی نیکوکار وي؛ نو په تحقیق ده منګولې خښې کړي دي په کړۍ مضبوطې باندې.

تفسیر: یعنې هر هغه چا چې په اخلاص سره د نېکۍ لاره غوره او اختیار کړه، او خپل ځان یې الله تعالی ته وسپاره؛ نو وپوهېږه چې خپل لاس یې په ډېرې مضبوطې او کلکې کړۍ لګولی دی، او ځان یې پرې ټینګ کړی دی، تر هغه وخته پورې چې ده دغه کړۍ ټینګه نیولي وي؛ نو له سره نه ښایي چې د لوېدو کومه اندېښنه ورته پیدا شي.

وَإِلَى اللَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ ﴿٢٢﴾

او خاص الله ته دی عاقبت خاتمه د (ټولو) کارونو.

تفسیر: یعنې هر هغه چې دغه کړې مضبوطه ونیوله؛ بالآخره د همدغې کړې او سند په وسیله د الله تعالی دربار او دیدار ته رسیږي، او پاک الله د ده آخره خاتمه او انجام ښه کوي.

وَمَن كَفَرَ فَلَا يَحْزُنكَ كُفْرُهُ ۚ إِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ فَنُنَبِّئُهُم بِمَا عَمِلُوا ۚ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٢٣﴾

او هر څوک چې کافر شو؛ پس نه دې خپه کوي تا (ای محمده !) کُفر د ده (ځکه چې) خاص مونږ ته دي بیا راتله د دوی په قیامت کې، پس خبر به کړو مونږ دوی په هغو اعمالو چې کړي یې دي، بېشکه چې الله ښه عالم دی په هغو خبرو چې په سینو (د دوی) کې دي.

تفسیر: یعنې تاسې خپله علاقه له پاک الله سره ټینګه او مضبوطه ولرئ ! د هیچا د تکذیب او انکار پروا له سره مه کوئ ! د منکرینو بېرته راتګ او رجوع خامخا ځمونږ په لوري ده، په دغه وخت کې به د دوی ټولو عملونه بې له کموالي او زیاتوالي د دوی په مخ کې ایښودل کیږي، او هیڅوک به خپل هیڅ یو جرم له پاک الله څخه نشي پټولی، ځکه چې الله تعالی د زړونو په پټو خبرو او مخفي اعمالو هم خبر دی، او هغه ګرد به دوی ته ور وړاندې کړي.

نُمَتِّعُهُمْ قَلِيلًا ثُمَّ نَضْطَرُّهُمْ إِلَىٰ عَذَابٍ غَلِيظٍ ﴿٢٤﴾

نفع به ورکړو مونږ دوی ته (په دنیا کې) لږ شانې، بیا راولو دوی په ډېره ناچاری عاجزی سره په طرف د عذاب سخت (د دوزخ).

تفسیر: یعنې د لږو ورځو عیش عشرت، بې فکري او بېغمي ده، کله چې د دوی دغه نېټه او مهلت ختم شي؛ نو خورا ډېرې سختې سزا ته به راښکودل شي، او هیڅ به د دوی له واکه نه وي پوره چې چېرې وتښتي، یا پټ شي.

وَلَئِن سَأَلْتَهُم مَّنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ ۚ قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ ۚ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢٥﴾

او قسم دی که وپوښتې ته دغه (کُفّار) چې چا پیدا کړي دي دغه اسمانونه او ځمکه؛ نو خامخا وبه وایي دوی چې: الله، (کله چې مقر شول دوی؛ نو ای محمده !) ووایه: ټوله ثناء خاص الله لره ده، بلکه زیاتره د دوی نه پوهیږي.

تفسیر: یعنې الحمد لله دغومره خو په خپلو ژبو اعتراف کوي، چې د اسمانونو او د ځمکې پیدا کول بې له الله تعالی نه د بل هیچا کار نشي کېدی، نو بیا اوس کوم قسم خوبي پاتې شوه چې د ده په پاک ذات کې نه وي موجوده؟ آیا د دغو عظیم الشأنو شیانو پیدا کول او بیا یې په یو مضبوط او ټینګ نظام په کار اچول، بې له اعلی درجې علم او حکمت، زور او قوّت امکان لري؟ نو هرومرو د «خالق السماوات والأرض» په ذات کې د ټولو کمالاتو د موجودیت منل لازمیږي، او دغه هم د ده د قدرت یوه نمونه ده، چې تاسې غوندې مجرمینو او منکرینو باندې هم د خپل عظمت او قدرت اقرار او اعتراف کوي، چې له دغه اقرار څخه وروسته تاسې ملزم ګڼل کېږئ، یعنې کله چې ستاسې په نزد هم خالق یواځې هم هغه الله دی؛ نو بیا ولې نور شیان مو خپل معبودان ګرځوئ؟ خبره خو صافه او سمه ده، خو سره له هغه ډېر کسان پرې نه پوهیږي، او دلته چې رسیږي؛ بند پاتې کیږي.

لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ ۚ إِنَّ اللّٰهَ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ﴿٢٦﴾

خاص الله لپاره دي هر هغه څه چې په اسمانونو کې دي او په ځمکه کې دي (سره له اسمانونو او ځمکې ملکا خلقًا عبيدًا)، بېشکه چې الله همدی دی غني بې پروا، ډېره ثناء ورته ويلې شوې ده.

تفسير: يعنې هم هغسې چې د اسمانونو او د ځمکې پيدا کوونکی الله تعالی دی؛ همداسې ټول هغه شيان چې په اسمانونو او ځمکه کې دي، ټول بلا استثناء بې د بل چا له اشتراکه د الله تعالی مخلوق او مملوک دي، او تمامًا د الله تعالی محتاج دي، او بالعکس پاک الله هيڅوا ته اړ او محتاج نه دی، ځکه چې د ده هيڅ يو کمال د بل چا څخه مستفاد نه دی، دی بالذات د ټولو عزتونو او محاسنو او سېڅګو مالک دی، نو بيا به دی بل چا ته ولې محتاج او اړ وي؟ او د چا به څه پروا لري؟.

وَلَوْ أَنَّمَا فِي الْأَرْضِ مِن شَجَرَةٍ أَقْلَامٌ وَالْبَحْرُ يَمُدُّهُ مِن بَعْدِهِ سَبْعَةُ أَبْحُرٍ مَّا نَفِدَتْ كَلِمٰتُ اللّٰهِ ۗ إِنَّ اللّٰهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٧﴾

او که چېرې هغه څه چې په ځمکه کې دي له ونو څخه (هغه ټول) قلمونه شي، او (سياهي شي محيط) بحر، مرسته وکړي له ده سره پس له (تمامېدلو د اوبو) د ده اوه (نور) بحرونه؛ نو خلاص به نشي کلمات د الله، بېشکه چې الله دی ښه غالب (د احکامو په انفاذ) ښه حکمت والا (چې هر کار په تدبير او مصلحت سره کوي).

تفسير: يعنې که د دنيا له ګردو (ټولو) ونو ځنې قلمونه جوړ کړی شي، او دغه اووه موجوده ترخه بحرونه (سمندرونه) سياهي تيار کړل شي، او بيا د همدغو سمندرونو په شان اوه نور سمندرونه هم د ده د کار د کومک او معاونت لپاره پيدا کړل شي، او فرض يې کړئ چې د ټول عالم انسانان له خپل قدرت او قوّت سره سم هم په ليکلو لاسونه پورې کړي؛ خو سره له دغه هم د الله تعالی د کلمو د ليکلو د عهدې څخه ټول نشي وتلی، او د الله تعالی د کمالاتو او جلال، عظمت، او قدرت له اظهار څخه به ګرد سره عاجز او ناتوان پاتې شي، د ليکونکو عمرونه به تمام شي، قلمونه به په ډېرو ليکلو وسولېږي او مات به شي، سياهي به له ډېرو ليکلو څخه خلاصه شي، خو سره له دې به هم د الله تعالی تعريف، توصيف، محامد، محاسن او ثناء به ختم نشي، رښتيا خبره همدا ده چې: محدود او متناهي قوّتونه به څرنګه د الله تعالی لا محدود او غير متناهي صفات قيد او ضبط کړی شي؟ اللهم لا أحصي ثناء عليك، أنت كما أثنيت على نفسك.

مَا خَلْقُكُمْ وَلَا بَعْثُكُمْ إِلَّا كَنَفْسٍ وَاحِدَةٍ ۗ

نه دي پيدا کول ستاسې او نه بيا ژوندي راپاڅول ستاسې مګر داسې دي لکه پيدا کول او ژوندي کول د يوه نفس.

تفسير: يعنې د ټول جهان پيدا کول او د يوه انسان پيدا کول دواړه پاک الله ته يو شان سهل او آسان دي، نه په دغه کې څه اشکال او دقّت او نه په هغه کې څه سختي ورته پېښېږي، په يوه «کن» سره هر شي ته چې اراده وکړي؛ هم هغه کېږي.

إِنَّ اللّٰهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ ﴿٢٨﴾

بېشکه چې الله دی ښه اورېدونکی (د ټولو اقوالو) ښه ليدونکی (د ټولو احوالو).

تفسیر: یعنې څرنګه چې د یوه غږ اورېدل، یا د یو شي لیدل یا په یو وخت کې د ټول جهان د شیونو لیدل الله تعالی ته یو شان او برابر دي؛ همداسې د یوه سړي وژل او ژوندي کول، او د ګرد جهان د ټولو موجوداتو وژل او ژوندي کول الله تعالی ته برابر او مساوي دي، او د الله جل جلاله د قدرت په مقابل کې یو شان دي.

اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ یُوْلِجُ الَّیْلَ فِی النَّهَارِ وَیُوْلِجُ النَّهَارَ فِی الَّیْلِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ یَّجْرِیْۤ اِلٰۤی اَجَلٍ مُّسَمًّی

آیا نه وینې (ته ای مخاطبه؟ بلکه وینې یې) چې بېشکه الله ننباسي شپه (په کامل قدرت خپل سره) په ورځ کې، او ننباسي (الله) ورځ په شپه کې، او مسخر کړي په کار اچولي یې دي تاسې ته لمر او سپوږمی، هر یو (له دغو دواړو نه لکه نور سیّارات) روان دي تر ټاکلې (مقرر کړې) مودې پورې.

تفسیر: د «مقرر وخت» څخه مراد قیامت دی، یا له لمر او سپوږمۍ څخه د هر یوه دوره ده، ځکه چې د یوې دورې د پوره کېدلو څخه وروسته ګواکې دوی بیا له سره خپله دوره او ټک شروع کوي.

وَّاَنَّ اللّٰهَ بِمَا تَعْمَلُوْنَ خَبِیْرٌ ﴿۲۹﴾

او بېشکه الله په هر هغه څه چې تاسې یې کوئ ښه خبر دی.

تفسیر: یعنې د الله تعالی هغه قوّت او قدرت ته چې له شپې څخه ورځ او له ورځې څخه شپه جوړوي، او د لمر او سپوږمۍ په شان له خورا ډېرو لویو لویو کراتو څخه د ادنا مزدورانو په شان کار اخلي، له مړک نه وروسته ستاسې بیا ژوندي راپاڅول څه اشکال لري؟ او کله چې دی له هر لوی او وړوکي عمل څخه پوره واقف او عالم دی؛ نو بیا په حساب او کتاب کې به الله تعالی ته څه اشکال او سختي ورپېښه شي.

ذٰلِكَ بِاَنَّ اللّٰهَ هُوَ الْحَقُّ وَاَنَّ مَا یَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِهِ الْبَاطِلُ ۙ وَاَنَّ اللّٰهَ هُوَ الْعَلِیُّ الْكَبِیْرُ ﴿۳۰﴾

دغه (شامل معرفت، کامل قدرت) له دې سببه دی، چې بېشکه الله همدی حق دی، او بېشکه هغه (معبودان) چې بولي (عبادت یې کوي) دوی بې له دغه (الله) نه؛ حق نه دي، او بېشکه الله هم دی ښه پورته ډېر لوی دی.

تفسیر: یعنې د الله تعالی دغه عظیمه شئون او قاهره صفات ځکه ذکر شول؛ څو اورېدونکي وپوهیږي چې د یوه الله تعالی منل او د هم هغه واحد لا شریک عبادت کول؛ هم هغه سمه لاره ده، له دې نه خلاف هر څه چې وویل شي یا وکړل شي؛ باطل او دروغ دي.

اَلَمْ تَرَ اَنَّ الْفُلْكَ تَجْرِیْ فِی الْبَحْرِ بِنِعْمَتِ اللّٰهِ لِیُرِیَكُمْ مِّنْ اٰیٰتِهٖ ؕ اِنَّ فِیْ ذٰلِكَ لَاٰیٰتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُوْرٍ ﴿۳۱﴾

آیا نه وینې ته چې بېشکه (دا) بېړۍ ټک کوي په بحر کې په فضل د الله، لپاره د دې چې وښیي تاسې ته له دلائلو د ده، بېشکه په دغې (بېړۍ او بحر) کې خامخا ډېر دلائل دي لپاره د هر ډېر صابر ډېر شاکر (په آفتونو او نعمتونو).

تفسیر: یعنې جهازونه او بېړۍ ډېر ثقیل او درانه بارونه وړي، او د الله تعالی په قدرت، فضل او مرحمت څرنګه د سمندر څپې سره ځیروي او په کې ځي؟ یعنې د دغه بحري سفر په احوالو او حوادثو کې له غور کولو څخه انسان ته د صبر او شکر ډېر مواقع په لاس ورځي.

کله چې طوفان پورته شي، او جهاز د طوفان په څپو کې ګېر شي، او له هرې خوا له لویو پېښو او حوادثو سره مخامخ شي؛ نو دغه وخت د لوی صبر او تحمّل وخت دی، او کله چې الله تعالی دوی د مرګ او ژوند له دغه کشمکش څخه صحیح او سالم وباسي؛ نو حتمي او ضروري ده چې د الله تعالی د دغه احسان او مرحمت شکر اداء کړي. !.

وَإِذَا غَشِيَهُم مَّوْجٌ كَالظُّلَلِ دَعَوُا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ ۚ فَلَمَّا نَجَّاهُمْ إِلَى الْبَرِّ فَمِنْهُم مُّقْتَصِدٌ ۚ

او کله چې لاندې کړي دغه (کفار) یو موج لکه وربځي؛ نو بولي دوی الله په داسې حال کې چې خالص کوونکي وي دوی خاص الله ته (د) دین خپل، پس کله چې نجات ورکړي دوی ته الله طرف د وچې ته؛ نو ځینې د دوی ولاړ وي په (هم هغې) لارې سمې.

تفسیر: یعنې د طوفاني موجونو او څپو (چپو) له وېرې ډېر سخت اوغلیظ مشرک هم په ډېر اخلاص او عقیدې سره د الله تعالی په دربار کې دعا او استغفار کوي، او ترې خپل نجات او حیات غواړي؛ نو معلوم شو چې د انسان ضمیر او د فطرت اصلي غږ همدغه دی، او باقي ټول جعلي، ساختګي، موهوم او چټي (بېکاره) شیان دي.

پس هر کله چې پاک الله دوی له طوفان نه روغ رمټ وچې ته راوباسي؛ نوډېر لږ کسان داسې دي چې د اعتدال او توسط په لاره قایم پاتې کیږي، که نه زیاتره څنګه چې له بحر څخه د باندې پل کیږدي؛ بېرته په خپلو هم هغو شرارتونو لاس پورې کوي.

وَمَا يَجْحَدُ بِآيَاتِنَا إِلَّا كُلُّ خَتَّارٍ كَفُورٍ ﴿٣٢﴾

او انکار نه کوي له دلائلو ځمونږ مګر هر هغه چې ډېر عهد ماتوونکی غدار زیات ناشکره وي.

تفسیر: یعنې اوس لږه شېبه پخوا یې د طوفان له وېرې څخه کوم قول چې له الله تعالی سره ترلی وو؛ هغه بیخي غلط او دروغ ثابت شو، څو ورځې یې هم د ده د هغه انعام او احسان حق ونه مانه.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمْ وَاخْشَوْا يَوْمًا لَّا يَجْزِي وَالِدٌ عَن وَلَدِهِ وَلَا مَوْلُودٌ هُوَ جَازٍ عَن وَالِدِهِ شَيْئًا ۚ

ای خلقو ! وویرېږئ تاسې (ټول له عذابه) د رب خپل، او وویرېږئ تاسې له هغې ورځې چې نه به شي دفع کولی عذاب هیڅ پلار له ځوی خپل، او نه به هیڅ ځوی (داسې وي) چې هغه دفع کوونکی شي له پلار خپل څخه کوم شی (څه عذاب).

تفسیر: د طوفان په وخت کې د جهاز مسافران سخت پرېشان، وارخطا وي، او له هر انسان سره یواځې د خپل ځان د خلاصون فکر او اندېښنه وي، خو سره له هغه هم مور او پلار له خپلو اولادو، او اولاد له خپل مور او پلار څخه بیخي غافل او بې پروا نه وي، او هر یو د بل د نجات او خلاصي او مرستې په فکر کې وي، بلکه ډېر کله د والدینو شفقت غواړي چې هر راز زحمت او مصیبت په خپل ځان واخلي، چې خپل اولاد له هغه مصیبت څخه وژغوري، لیکن د

دې په عکس یوه داسې ویروونکې او هولناکه ورځ راتلونکې ده، چې په هغې کې به له هر طرفه هم دغه د «نفسي ! نفسي !» غږ راپورته کیږي، نه اولاد او نه والدین بلکه هیڅوک به داسې یو ایثار او شفقت ونشي کړی، چې د بل لږ څه مصیبت په ځان واخلي.

نو په هر انسان لازم دي چې لا له اوسه د هغې ورځې په فکر او اندېښنه کې واوسي ! او د هغې لپاره توښه برابره کړي ! او زیار وکړي، څو د الله تعالی له قهر او غضب څخه مأمون او مصون پاتې شي، که نن دوی د سمندر له طوفانه روغ رمټ ووتل، نو سبا خو دوی د حشر له ډګر ځنې په هیڅ صورت نشي وتلی.

إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ فَلَا تَغُرَّنَّكُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا وَلَا يَغُرَّنَّكُمْ بِاللَّهِ الْغَرُورُ ﴿٣٣﴾

بېشکه وعده د الله رښتیا ده (د بعث، د حساب، د جزا وعده) پس نه دې غره کوي تاسې خامخا دغه ژوندون لږ خسیس ! او نه دې غره کوي خامخا تاسې په (عفو او کرم د) الله هیڅ غره کوونکی.

تفسیر: یعنې هغه ورځ یقیناً او قطعًا راتلونکې ده، او داسې یې مه ګڼئ چې هر څوک چې دلته په آرام وي؛ نو بې له ایمان او صالح عمل څخه هلته به هم په آرامۍ او هوسایۍ کې وي، د ټګ شیطان له مکر او فریب او اغواء څخه تل هوښیار او ویښ اوسئ ! چې شیطان مو د الله تعالی په نامه هم غولوي، او داسې درته وایي: ځه خانه ! بېغمه خپلې چرچې او مزې کوه ! پاک الله غفور رحیم دی، که ستا په تقدیر کې جنّت لیکلی وي؛ نو هر څومره ګناهونه چې وهم کړې؛ بالآخر به جنّت ته ځې، که په تقدیر کې دې دوزخ لیکلی شوی وي؛ نو په هیڅ ډول ته خپل ځان له دوزخه نشې خلاصولی؛ نو بیا د څه لپاره په دنیا کې مزې نه کوې؟.

إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ وَيُنَزِّلُ الْغَيْثَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْأَرْحَامِ وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ مَاذَا تَكْسِبُ غَدًا وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ بِأَيِّ أَرْضٍ تَمُوتُ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ ﴿٣٤﴾

بېشکه الله خاص همده څخه دی علم (د قیام) د قیامت، او نازلوي الله باران (او د نزول په وخت یې هم علم لري)، او معلوم دی الله ته هغه شی چې په ارحامو (د میندو په نسونو) کې وي (لکه نر توب او ښځه توب یې او داسی نور)، او نه پوهیږي هیڅ نفس چې څه کار به کوي سبا، او نه پوهیږي هیڅ نفس چې په کومه ځمکه کې به مري، بېشکه الله دی ښه عالم (په دغو شیانو او نورو ټولو اقوالو) ښه خبردار (په ټولو احوالو) دی.

تفسیر: یعنې قیامت خامخا راتلونکی دی، د دې علم یواځې له الله تعالی سره دی، دغه نه ده معلومه چې دغه دنیوي لویه کارخانه به کله ویجاړه او درې وړې کیږي؟، په دغه آیت کې چې دا پنځه شیان مذکور دي؛ په احادیثو کې یې دغو ته «مفاتیح الغیب» ویل شوي دي، چې د هغه کلي علم پرته (علاوه) له الله څخه بل هیچا ته نشته.

«تمت سورة لقمان بمنّه وکرمه»

سُورَةُ السَّجۡدَةِ

«د السجدة سورت مکي دی، پرته له (١٦) آیت څخه تر آخر د (٢٠) آیت چې مدني دي، (٣٠) آیتونه او (٣) رکوع لري، په تلاوت کې (٣٢) او په نزول کې (٧٥) سورت دی، وروسته د (المؤمنون) له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

الٓمٓ ﴿١﴾ تَنۡزِيۡلُ الۡكِتٰبِ لَا رَيۡبَ فِيۡهِ مِنۡ رَّبِّ الۡعٰلَمِيۡنَ ﴿٢﴾

نازلېدل د (دغه) کتاب (قرآن) چې نشته هیڅ شک په دغه کې له (جانبه) د رب د عالمیانو دی.

تفسیر: بې شکه دغه مقدّس کتاب رب العالمین نازل کړی، په دغه کې نه څه شک شته او نه شبهه، او نه د فریب او تېرویستلو ځای دی، لیکن کفّار دا خبره نه مني چې راغلی دی دا قرآن له طرفه د الله تعالی.

اَمۡ يَقُوۡلُوۡنَ افۡتَرٰىهُ‌ ۚ بَلۡ هُوَ الۡحَـقُّ مِنۡ رَّبِّكَ لِتُنۡذِرَ قَوۡمًا مَّاۤ اَتٰىهُمۡ مِّنۡ نَّذِيۡرٍ مِّنۡ قَبۡلِكَ لَعَلَّهُمۡ يَهۡتَدُوۡنَ ﴿٣﴾

آیا وایي (دغه کفّار) له خپله ځانه یې جوړ کړی دی دا (قرآن محمد، داسې نه دی) بلکه همدغه (قرآن) حق دی (نازل شوی دی) له جانبه د رب ستا، چې وویروې ته (په قرآن سره) هغه قوم چې نه دی راغلی دوی ته هیڅ ویرووونکی پخوا له تانه (تر اسماعیل علیه السلام پورې)، لپاره د دې چې سمه لاره وموميي دوی (په سبب د وېرولو ستا).

تفسیر: یعنې د هغه کتاب په باب کې چې اعجاز او حقانیت یې دومره ښکاره او واضح دی، چې د هیڅ شک او شبهې ځای په کې نشته؛ آیا د هغه په نسبت کفار داسې اظهار کوي چې رسول الله دغه قرآن له خپله ځانه جوړ کړی دی، او (معاذ الله) د لویو دروغو نسبت پاک الله ته کوي؟ نو دغه د دوی انتهایي لجاجت، ګستاخي او سپین سترګي ده، چې په داسې واضح او روښانه بیان کې هم له خپله ځان شبهې پیدا کوي، که دوی لږ څه غور او انصاف کولی؛ نو دوی ته به معلومه شوي وی چې په رښتیا سره دغه کتاب د پاک الله له طرفه راغلی دی، او ته کوښښ کوې چې د هغه په وسیله یو داسې قوم وېښې او هوښیار او په سمه لار یې راولې؛ چې له څو پېړیو راپه دېخوا په دوی کې ویښوونکی نبي نه دی مبعوث شوی.

اَللّٰهُ الَّذِىۡ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالۡاَرۡضَ وَمَا بَيۡنَهُمَا فِىۡ سِتَّةِ اَيَّامٍ ثُمَّ اسۡتَوٰى عَلَى الۡعَرۡشِ‌ؕ

الله هغه ذات دی چې پیدا کړي یې دي اسمانونه او ځمکه او هر هغه چې په منځ د دغو دواړو کې دي په شپږو ورځو کې، بیا اوچت شو په عرش باندې (هم هغسې چې لایقه وه له شانه د الله سره، نو ایمان راوړئ پرې !).

تفسیر: د «استواء» بیان د «الأعراف» په (٧) رکوع کې تېر شوی دی، هلته دې بیا ولوستل شي !.

مَا لَكُمْ مِّنْ دُوْنِهٖ مِنْ وَّلِيٍّ وَّلَا شَفِيْعٍ ؕ اَفَلَا تَتَذَكَّرُوْنَ ۝۴

نشته تاسې لره (ای کفارو) غیر له الله هیڅ دوست او نه شفاعت کوونکی (چې عذاب در څخه دفع کړي)، آیا پس نه اخلئ پند (په دغه وعظ).

تفسیر: یعنې غور او فکر نه کوئ؟ د الله تعالی د پیغام او د ده د رسول الله صلی الله علیه وسلم د دروغجن ګڼلو څخه وروسته به تاسې چېرې ځئ؟ په ګردو اسمانونو او ځمکه کې له فرشه تر عرشه پورې د الله تعالی حکومت دی، که ونیولی شوئ؛ نو بې د هغه د اجازې او رضا به مو هیڅوک څه حمایت او سپارښت ونشي کړی، او نه به داسې کوم حامي او سپارښت کوونکی وموندئ !.

او الله تعالی داسې مطلق قادر دی چې:

يُدَبِّرُ الْاَمْرَ مِنَ السَّمَآءِ اِلَى الْاَرْضِ ثُمَّ يَعْرُجُ اِلَيْهِ فِيْ يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهٗۤ اَلْفَ سَنَةٍ مِّمَّا تَعُدُّوْنَ ۝۵

تدبیر کوي (او نازلوي) امر کار له اسمانه ځمکې ته (تر ورځې د قیامت پورې) بیا بېرته خیژي هغه کار ده ته په هغې ورځې کې چې ده اندازه د هغې (ورځې) زر کاله له هغو «دنیوي وختونو» چې یې شمېرئ تاسې.

تفسیر: مفسّرین د دغه آیت مطلب داسې بیانوي چې: «د الله تعالی حکم د اسمانونو له پاسه تر ځمکې پورې رسېږي، بیا هر هغه کارواییې چې د هغه په متعلق دلته کیږي؛ هغه د اعمالو په دفتر کې د درج کېدلو لپاره پاس خیژي، او له ځمکې څخه د هغه ځای فاصله د انسان په متوسط تګ سره د یو زر کاله لاره ده، چې د الله تعالی په نزد هغه د یوې ورځې لاره ټاکلې شوې ده، مسافه خو هم دغومره ده، دغه خو بېله خبره ده چې پرښته هغه په یوه ګړۍ کې وهي، یا له دې نه هم په لږه موده کې وررسېږي».

ذٰلِكَ عٰلِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْعَزِيْزُ الرَّحِيْمُ ۝۶

هم دی (خالق او د امورو مدبر) عالم دی په هر پټ او ښکاره، ښه غالب قوي دی، ښه مهربان دی.

تفسیر: یعنې د داسې اعلی او عظیم الشأن انتظام او تدبیر قایمول د هغه پاک ذات کار دی، چې په هر یو پټ او ښکاره شي علیم او خبیر دی، او ډېر زبردست او نهایت مهربان دی.

الَّذِيْۤ اَحْسَنَ كُلَّ شَيْءٍ خَلَقَهٗ وَبَدَاَ خَلْقَ الْاِنْسَانِ مِنْ طِيْنٍ ۝۷ ثُمَّ جَعَلَ نَسْلَهٗ مِنْ سُلٰلَةٍ مِّنْ مَّآءٍ مَّهِيْنٍ ۝۸ ثُمَّ سَوّٰىهُ وَنَفَخَ فِيْهِ مِنْ رُّوْحِهٖ

هغه الله چې ښایسته کړی یې دی هر شی چې پیدا کړی یې دی هغه (هر موجود بالخاصه انسان)، او شروع کړی یې پیدایښت د انسان (یعنې آدم) له خټې څخه. بیا یې پیدا کړ نسل اولاد د ده له خلاصې له اوبو ضعیفو حقیرو څخه. بیا یې برابر کړ (قالب د) هغه او پو (داخل) یې کړ په دغه (قالب) کې له روح خپل څخه (چې مخلوق د ده دی).

تفسیر: یعنې الله تعالی د انسان نسل او اولاد له خلاصې له اوبو ضعیفو حقیرو څخه چې د خورا ډېرو غذاګانو عُصاره او خلاصه ده، بیا یې برابر کړ قالب د هغه یعنې شکل، صورت او اعضاء یې موزون او متناسب خلق او موجود کړي دي،

او پو، داخل يې کړ په دغه قالب کې روح خپل، شاه صاحب ليکي چې: «ګرد مخلوقات د ده مال دی، مګر هر چا ته يې چې ډېر پت او عزت ورکړی دی؛ هغه يې خپل بللی دی، لکه چې وايي: ﴿إِنَّ عِبَادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ﴾ حال دا چې ټول د الله تعالی بندګان دي، لکه چې الله تعالی ويلي دي: ﴿إِنْ كُلُّ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ إِلَّا آتِي الرَّحْمَنِ عَبْدًا﴾.

وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ ۚ قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ ﴿٩﴾

او ويې ګرځول (در يې کړل) تاسې ته (ای د آدم اولاده) غوږونه او سترګې (چې پرې اورئ او وينئ) او زړونه (چې عقل او فکر پرې کوئ)، خو سره د دغو نعمتونو بيخي لږ شکر کوئ تاسې !.

تفسير: د دغو نعمتونو شکر دا وو چې پخپلو سترګو مو د ده تکويني آيتونه په غور سره کتلي وی، او پخپلو غوږونو مو د ده تنزيلي آيتونه په پوره توجه او شوق سره اورېدلي وی، او په خپلو زړونو سره مو د دغو دواړو په پوهېدلو او غور او فکر کولو کې پوره کوښښ او زيار ايستلی وی، او وروسته له پوهېدلو مو پرې عمل کړی وی، مګر تاسې خلق ډېر لږ شکر اداء کوئ.

وَقَالُوا أَإِذَا ضَلَلْنَا فِي الْأَرْضِ أَإِنَّا لَفِي خَلْقٍ جَدِيدٍ ۚ بَلْ هُم بِلِقَاءِ رَبِّهِمْ كَافِرُونَ ﴿١٠﴾

او وايي (منکران د بعث) آيا کله چې ورک شو مونږ په ځمکه کې (چې خاورې شو)؛ آيا مونږ خامخا په نوي پيدايښت کې يو؟ (بلکه نه يو، نو الله وايي: نه ده داسې چې دوی وايي) بلکه دوی له ملاقات د رب خپل څخه منکران دي (چې په قيامت باندې ايمان نه راوړي).

تفسير: يعنې په دغه خبره يې غور او فکر ونه کړ؛ چې پاک الله دوی اول له خاورو څخه پيدا کړي دي، او په خلاف د هغه يې د شبهو په پيدا کولو شروع وکړه، چې آيا له دې نه وروسته چې ځمونږ جسم له خاورو سره ګډوډ شي، بيا به څرنګه مونږ ژوندي راپاڅول کيږو؟ دغه خو تشه يوه شبهه او استبعاد نه دی، بلکه په صاف ډول سره دغه خلق له بعث بعد الموت څخه منکر شوي دي.

قُلْ يَتَوَفَّاكُم مَّلَكُ الْمَوْتِ الَّذِي وُكِّلَ بِكُمْ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّكُمْ تُرْجَعُونَ ﴿١١﴾

ووايه (ای محمده ! دوی ته) قبض کوي ارواح ستاسې پرښته د مرګ هغه چې مقرره شوې ده په تاسې (لپاره د قبض د ارواحو) بيا به رب خپل ته بېرته بوتلل شئ (پس له مرګ نه د حساب لپاره).

وَلَوْ تَرَىٰ إِذِ الْمُجْرِمُونَ نَاكِسُوا رُءُوسِهِمْ عِندَ رَبِّهِمْ رَبَّنَا أَبْصَرْنَا وَسَمِعْنَا فَارْجِعْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا إِنَّا مُوقِنُونَ ﴿١٢﴾

او که وويني ته (ای محمده !) کله چې دغه کافران ښکته اچوونکي به وي د سرونو خپلو په نزد د رب خپل (په ورځ د قيامت کې له ذلت ندامت او خجالت نه، او وايي به) ای ربه ځمونږ ! وليده مونږ او واورېده مونږ (وعده ستا او تصديق د رسولانو)؛ پس بېرته بوځه مونږ (دنيا ته لپاره د دې) چې وکړو نېک عمل، بېشکه چې مونږ يقين کوونکي يو (نو وبه ګورې ته يو سخت بد کار، او دغه وينا به دوی ته له سره څه ګټه نه رسوي).

تفسیر: یعنې ځمونږ غوږونه او سترګې خلاصې شوي دي، د رسول الله په هغو خبرو چې ویلې یې دي؛ ځمونږ یقین راغی، او دغه ګرد شیان مو په خپلو سترګو سره ولیدل، او نبه وپوهېدو چې یواځې ایمان او صالح عمل د الله جل جلاله په نزد منظور او مقبول دی، او په کار راځي، اوس مو یو ځلې بیا دنیا ته ولېږه، او ومو ګوره چې مونږ څرنګه نبه عملونه کوو.

وَلَوْ شِئْنَا لَاٰتَيْنَا كُلَّ نَفْسٍ هُدٰىهَا وَلٰكِنْ حَقَّ الْقَوْلُ مِنِّيْ لَاَمْلَـَٔنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ اَجْمَعِيْنَ ﴿۱۳﴾

او که اراده کړي وی مونږ؛ نو خامخا ورکړی به وو مونږ هر نفس ته (په دنیا کې) هدایت د هغه، ولیکن مقرّره شوې ده دغه وینا (حکم) له ما چې خامخا ډک به کړم خامخا دوزخ (له کفارو نه) له پیریانو او انسانانو ټولو څخه.

تفسیر: مونږ په دغه خبره قادر یو چې د دنیا ګرد انسانان په جبر او زور سره د هدایت په لاره راولو، او پرې قائم یې کړو، چې د هغه په لوري د انسانانو زړونه فطرتًا مایل دي، لیکن په دغه تقدیر سره چې ګرد انسانان په همدغه یوه طریقه اختیارولو مجبور کول؛ دغه ځمونږ د حکمت څخه مخالف وو، چې د هغه بیان په څو نورو ځایونو کې پخوا له دې نه تېر شوی دی، نو هم هغه خبره پوره کېدونکې وه چې د ابلیس د دغې دعوی: ﴿لَاُغْوِيَنَّهُمْ اَجْمَعِيْنَ * اِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَصِيْنَ﴾ (د ص سورت) (۸۲ - ۸۳ آیت) په ځواب کې ویلې وه: ﴿قَالَ فَالْحَقُّ وَالْحَقَّ اَقُوْلُ * لَاَمْلَـَٔنَّ جَهَنَّمَ مِنْكَ وَمِمَّنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ اَجْمَعِيْنَ﴾ (د ص (۵) رکوع، (۸۴ - ۸۵) آیت (۲۳) جزء)، معلومه شوه چې دلته له جن او انس څخه مراد هم هغه شیاطین او د هغو پیروان دي.

فَذُوْقُوْا بِمَا نَسِيْتُمْ لِقَآءَ يَوْمِكُمْ هٰذَا ۚ اِنَّا نَسِيْنٰكُمْ وَذُوْقُوْا عَذَابَ الْخُلْدِ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ﴿۱۴﴾

پس وڅکئ تاسې (دا عذاب) په سبب د دې چې هېر کړی وو تاسې ملاقات د ورځې ستاسې چې دا دی، بېشکه چې مونږ به هم هېر کړو تاسې، او وڅکئ تاسې عذاب دائمي په سبب د هغه (کفر او تکذیب) چې وئ تاسې چې کاوه به مو (په دنیا کې).

تفسیر: یعنې مونږ هم تاسې هېر کړي یئ، یعنې هیڅکله به په رحمت سره نه یادول کېږئ، وروسته له دې نه د مجرمینو په مقابل کې د مؤمنانو حال او مآل بیانوي.

اِنَّمَا يُؤْمِنُ بِاٰيٰتِنَا الَّذِيْنَ اِذَا ذُكِّرُوْا بِهَا خَرُّوْا سُجَّدًا وَّسَبَّحُوْا بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُوْنَ ﴿۱۵﴾ تَتَجَافٰى جُنُوْبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ يَدْعُوْنَ رَبَّهُمْ خَوْفًا وَّطَمَعًا ۖ وَّمِمَّا رَزَقْنٰهُمْ يُنْفِقُوْنَ ﴿۱۶﴾

بېشکه همدا خبره ده چې ایمان راوړي په آیتونو ځمونږ هغه کسان کله چې پند ورکړی شي دوی ته په دغو (آیتونو)؛ نو پرېوځي په داسې حال کې چې سجده (عبادت) کوونکي وي الله ته او تسبیح وایي سره له ثناء د رب خپل، او دوی تکبّر لویي نه کوي (له عبادت نه). لرې کېږي ډډې د دوی له ځایونو د خوب (لپاره د تهجّد)، بولي دوی رب خپل (پټ له خلقو نه) له وېرې (د قهره د الله نه) او له طمعې (د رحمت د ده نه)، او ځینې له هغو مالونو چې ورکړي دي مونږ دوی ته لګوي (یې په لاره د الله کې).

تفسیر: یعنې په خوف او خشیت او خشوع او خضوع په سجده لویږي، په ژبه سره د الله تعالی تسبیح او تحمید اداء کوي، او په زړه کې د کبر، غرور، داسې خبرې نه ګرځوي چې د الله د آیتونو په مقابل کې د تېښتېدلو څخه مانع وي،

له خوږو خوبونو او پستو بسترو څخه پورته کيږي، او د پاک الله په حضور کې دريږي، له دې نه مراد د تهجّد لمونځ دی، لکه چې په صحيح حديث کې راغلي دي.

او ځينو ترې د سبا او د عشا د لمانځه يا د مغرب او د عشا د لمانځه په منځ کې کوم نفلونه چې کيږي؛ هغه مراد کړي دي، ګواکې په الفاظو کې د دې خبرې د ځاييدلو ځای هم شته، ليکن قوي هم هغه لومړنی تفسير دی، والله أعلم.

فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّآ أُخْفِيَ لَهُم مِّن قُرَّةِ أَعْيُنٍ جَزَآءًۢ بِمَا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴿١٧﴾

پس نه دي معلوم هيڅ نفس ته (نه پرښتې او نه نبي ته) هغه شی چې پټ کړی شوی دی دوی ته له يخوالي د سترګو نه، لپاره د جزاء د هغه عمل چې وو دوی چې کاوه به يې (پټ).

تفسير: يعنې څرنګه چې د شپو په تيارو کې له خلقو څخه په پټه دوی بې رياء عبادت کړی دی؛ د هغه په بدل کې الله تعالی هغه نعمتونه پټ ساتلي دي، او د هغو پوره کيفيت هيڅا ته نه دی معلوم؛ دوی ته ورکوي چې د هغو د ليدلو څخه د دوی سترګې روښانه کيږي، په حديث کې راغلي دي چې: ما خپلو نېکو بندګانو له په جنت کې داسې شيان پټ ساتلي دي، چې د هغو مثال نه سترګو ليدلی دی، او نه د هغه تعريف غوږونو اورېدلی دی، او نه د کوم انسان په زړه کې ګرځېدلی دی.

أَفَمَن كَانَ مُؤْمِنًا كَمَن كَانَ فَاسِقًا ۚ لَّا يَسْتَوُۥنَ ﴿١٨﴾

آيا پس هغه څوک چې وي مؤمن لکه هغه څوک دی چې وي هغه فاسق، نه دي برابرې (دا دواړه ډلې).

أَمَّا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ فَلَهُمْ جَنَّٰتُ ٱلْمَأْوَىٰ نُزُلًۢا بِمَا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴿١٩﴾

هر چې هغه کسان دی چې ايمان يې راوړی دی، او کړي يې دي ښه (عملونه)؛ پس شته دوی لره جنتونه د هستوګنې په طريقه د ميلمستيا په سبب د هغو عملونو چې وو دوی چې کول به يې (په دنيا کې).

تفسير: يعنې د الله تعالی په فضل به د دوی صالح عمل د جنت د ميلمستيا سبب ګرځي.

وَأَمَّا ٱلَّذِينَ فَسَقُوا۟ فَمَأْوَىٰهُمُ ٱلنَّارُ ۖ كُلَّمَآ أَرَادُوٓا۟ أَن يَخْرُجُوا۟ مِنْهَآ أُعِيدُوا۟ فِيهَا وَقِيلَ لَهُمْ ذُوقُوا۟ عَذَابَ ٱلنَّارِ ٱلَّذِى كُنتُم بِهِۦ تُكَذِّبُونَ ﴿٢٠﴾

او هر چې هغه کسان چې فاسقان شوي دي؛ پس ځای د هستوګنې د دوی اور (د دوزخ) دی، هر کله چې اراده وکړي دوی د دې چې راووځي له دغه اوره؛ نو بېرته به غورځول کيږي دوی په دغه اور کې، او ويل کيږي به دوی ته: (د اهانت په ډول) وڅکئ تاسې عذاب د اور هغه عذاب چې وئ تاسې چې د هغه به مو تکذيب کاوه (په دنيا کې او باور مو پرې نه کاوه).

تفسير: يعنې کله کله چې د اور شُغلې دوزخيان د دروازې په لوري وغورځوي؛ په دغه وخت کې ښايي دوی د تښتېدلو په فکر کې ولويږي؛ نو پرښتې به له هغه ځای څخه دوی په ټپل وهلو سره بېرته بيايي، او دوی ته به وايي: چېرې ځئ؟ هغه شی مو چې دروغ باله، او باور مو پرې نه کاوه؛ اوس د هغه خوند او مزه وڅکئ ! (اللهم أعذني من النار، و أجرني من غضبك).

وَلَنُذِيقَنَّهُم مِّنَ الْعَذَابِ الْأَدْنَىٰ دُونَ الْعَذَابِ الْأَكْبَرِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٢١﴾

او خامخا وبه څكوو مونږ خامخا په دوى باندې له هغه عذاب نژدې (په دنيا كې) لږ له عذاب لوى نه (چې د آخرت دى) لپاره د دې چې دوى وګرځي (له كفر نه اسلام ته).

تفسير: يعني د آخرت د لوى عذاب څخه پخوا په دنيا كې لږ څه كمه درجه عذاب پرې نازلوو، څو هغه كسان چې د رجوع توفيق ور په برخه وي؛ له الله تعالى څخه وويرېږي او الله تعالى ته رجوع وكړي، كمه درجه عذاب همدغه دنيوي مصائب دي، لكه ناروغي، قحط، قتل، قيد، د مال او د اولاد او د نورو تباهي او نور.

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّن ذُكِّرَ بِآيَاتِ رَبِّهِ ثُمَّ أَعْرَضَ عَنْهَا ۚ إِنَّا مِنَ الْمُجْرِمِينَ مُنتَقِمُونَ ﴿٢٢﴾

او څوك دى ډېر ظالم له هغه چا چې پند وركړ شي په آيتونو د رب خپل (قرآن) بيا مخ وګرځوي ترې (فكر او غور ونه كړي په كې، او وروسته له پوهېدلو ترې ببرته وګرځي، بلكه له دې نه ډېر ظالم نشته)، بېشكه چې مونږ له دغو مجرمانو څخه انتقام اخيستونكي يو (په عذاب سره).

تفسير: كله چې مونږ له ټولو ګناهګارانو او ظالمانو او مجرمانو څخه انتقام او بدل اخيستونكي يو؛ نو دغه ډېر ظالم به څرنګه نجات وموندلى شي؟ له دې نه وروسته رسول الله صلى الله عليه وسلم ته تسلي ورکوي چې ته د دوى له ظلم او اعراض څخه مه خپه كېږه ! پخوا مو موسى عليه السلام ته هم كتاب ورکړى وو، چې په هغه سره بني اسرائيلو هدايت وموند، او د ده په تابعانو كې لوى لوى ديني پېشوايان او امامان تېر شول، تاته هم بېشكه د الله تعالى له طرفه دغه عظيم الشأن كتاب درکړى شوى دى، چې ډېر خلق به پرې لار وموميِ، او له بني اسرائيلو څخه به زيات ستا په امّت كې لوى لوى امامان او پېشوايان پيدا شي، پاتې شوه د منكرانو فيصله؛ هغه به پخپله الله پاك كوي.

وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ فَلَا تَكُن فِي مِرْيَةٍ مِّن لِّقَائِهِ ۖ وَجَعَلْنَاهُ هُدًى لِّبَنِي إِسْرَائِيلَ ﴿٢٣﴾

او خامخا په تحقيق ورکړى وو مونږ موسى ته كتاب (د تورات لكه چې تاته مو اى محمده قرآن درکړى دى)، پس مه كېږه ته ! په شك كې له ملاقاته د دغه (موسى)، او ګرځولى وو مونږ تورات يا موسى هدايت لپاره د بني اسرائيلو (اولاده د يعقوب).

تفسير: ﴿فَلَا تَكُن فِي مِرْيَةٍ مِّن لِّقَائِهِ﴾ په منځ كې معترضه جمله ده، يعني بېشكه او بې شبهې موسى عليه السلام ته كتاب ورکړى شوى وو، او تاته هم داسې كتاب درکړى شوى دى، چې په دغه كې هيڅ قسم چل او فرېب نشته، يا يې د موسى عليه السلام د ذكر په نسبت وويل چې: تاسې له موسى عليه السلام سره د معراج په شپه كې وليدل، هغه واقعي او حقيقي ملاقات وو، او په هغه كې هيڅ قسم چل، تېرايستل، سترګې پټول او نور شك او شبهه نه وه.

وَجَعَلْنَا مِنْهُمْ أَئِمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا لَمَّا صَبَرُوا ۖ

او ګرځولي وو مونږ ځينې له دوى نه امامان چې لاره به يې ښوولە (خلقو ته) په حكم ځمونږ كله چې صبر وكړ دوى (په دين خپل).

تفسير: يعني د دنيا په سختيو او د منكرانو په ظلم او تېريو يې صبر وكړ، او خپل دين يې ټينګ وساته.

وَكَانُوا بِآيَاتِنَا يُوقِنُونَ ﴿٢٤﴾

او وو دوی چې په آيتونو ځمونږ (چې له انبياء الله سره وو؛) يقين به يې کاوه.

تفسير: يعنې مسلمانان دې د الله تعالى په وعدو يقين او باور ولري، او په سختيو دې صبر وکړي، او پخپلو کارونو کې دى ثابت او قائم اوسي، نو له دوى سره به پاک الله هم داسې معامله وکړي لکه چې وشوه او نښه وشوه.

إِنَّ رَبَّكَ هُوَ يَفْصِلُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿٢٥﴾

او بېشکه رب ستا هم دى به فيصله کوي په منځ د دوى کې په ورځ د قيامت کې په هغه شي کې چې وو دوى په دغه شي کې (په دغه دنيا کې چې سره) اختلاف به يې کاوه.

تفسير: يعنې د اهل الحق او منکرانو په منځ کې قاطعه او عملي پرېکړه به د قيامت په ورځ وشي، هو ! په دنيا کې هم ډېر مثالونه داسې ښوول شوي دي چې انسان د هغو له ليدلو څخه پوهه او عبرت حاصلولى شي.

أَوَلَمْ يَهْدِ لَهُمْ كَمْ أَهْلَكْنَا مِن قَبْلِهِم مِّنَ الْقُرُونِ يَمْشُونَ فِي مَسَاكِنِهِمْ ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ ۖ أَفَلَا يَسْمَعُونَ ﴿٢٦﴾ أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا نَسُوقُ الْمَاءَ إِلَى الْأَرْضِ الْجُرُزِ فَنُخْرِجُ بِهِ زَرْعًا

آيا (لاره د عبرت) نه ده ښوولې دغو (مکيانو) ته (دې خبرې) چې څومره هلاک کړي دي مونږ پخوا له دوى نه له اهل د زمانو چې تل تيريږي (دغه کفّار) په (ورانو) کورونو د دوى، بېشکه په دغه (هلاکولو د پخوانيو) کې خامخا لوى دلائل د قدرت دي، آيا پس نه اوري دوى (د عبرت په غوږونو). آيا نه وينې دوى چې بېشکه مونږ بهوو (ويالې د) اوبو طرف د ځمکې وچې ته (چې ګياه په کې نه وي) پس راوباسو مونږ په هغو سره کښت.

تفسير: يعنې بهوو مونږ د نهرونو، ويالو او د سيندونو اوبه يا د باران اوبه، نو آيا نه وينې دوى دا چې بېشکه مونږ راوکاږو اوبه ځمکې وچې ته چې ګيا په کې نه وي، له ﴿الْأَرْضِ الْجُرُزِ﴾ څخه هغه وچه توره ځمکه مراد ده، چې له نباتاتو څخه تشه او خالي وي، ځينې ترې خاص د مصر ځمکې مصداق او مراد ګرځوي، او له ﴿نَسُوقُ الْمَاءَ﴾ څخه د نيل د سيند اوبه مرادوي، ولې دې تخصيص ته هيڅ ضرورت نشته، كما نبّه عليه ابن كثير رحمه الله.

تَأْكُلُ مِنْهُ أَنْعَامُهُمْ وَأَنْفُسُهُمْ ۖ أَفَلَا يُبْصِرُونَ ﴿٢٧﴾

چې خوري له دغه کښته چارپايان د دوى (وابنه، پانې) او نفسونه د دوى (دانه او مېوه)، آيا پس نه وينې (ننبې د قُدرت د ده).

تفسير: يعنې ښايي چې دغه ننبې يې کتلې او د الله تعالى په کامل قدرت، حکمت او رحمت قايل شوي وي، او نښه پوه شوي وي چې دى همداسې د مړي په لاش کې هم بيا روح ننباسي، او دغه «بعث بعد الموت» ده ته څه اشکال او سختي نه لري، او هم ښايي چې د الله تعالى په نعمتونو يې د زړه له کومې شُکر ويستلى وي.

وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَٰذَا الْفَتْحُ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿٢٨﴾

او وايي (کفّار): کله به وي دغه فتح (فيصله) که چېرې يئ تاسې رښتيني (په دغه فتحه کې).

تفسير: پخوا يې ويلي وو چې: د دوی فيصله به د قيامت په ورځ کيږي، د ده په نسبت به منکرينو داسې ويل چې: ته پرله پسې قيامت قيامت وايې، که ته رښتينی يې نو راوښيه چې هغه ورځ به کله راځي؟ مطلب دا دی چې دغه خو تش ډارول او چټي انذاز دی، قيامت او نور هيڅ نشته.

قُلْ يَوْمَ الْفَتْحِ لَا يَنْفَعُ الَّذِينَ كَفَرُوا إِيمَانُهُمْ وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ ﴿٢٩﴾

ووايه (ای محمده ! دوی ته) چې په ورځ د فتح (قيامت) کې هيڅ نفع به ونه رسوي هغو کسانو ته چې کافران شوي دي؛ ايمان راوړل د دوی (په دغه ورځ کې)، او نه به دوی ته مهلت ورکړ شي، او نه به دوی ته انتظار وکړ شي.

تفسير: يعنې اوس وخت دی چې د الله تعالی او د رسول الله صلی الله عليه وسلم په خبرو يقين او باور وکړئ، او د هغې ورځې له عذابه ځان وژغورئ (وساتئ) !، او ورته بيخي آماده او تيار شئ ! وروسته له هغه چې قيامت شي، بيا ايمان او باور له سره نه پکاريږي، او نه به په سزا کې څه تأخير، تخفيف او مهلت وي، او نه مجرم ته داسې کومه موقع او فرصت ورکاوه کيږي، چې په هغه کې دی د خپلو اعمالو تعديل او اصلاح وکړي، او بيا خپل حساب او کتاب ته حاضر شي، نو د دغه وخت فرصت او مهلت غنيمت وګڼئ ! او په تکذيب او استهزاء خپل وخت مه ضايع کوئ ! هغه ساعت چې راتلونکی دی؛ يقيناً او قطعا راځي، او له سره په کې هيڅ ډيل، تعطيل او تأخير نشته، نو داسې پوښتنې او وينا بيخي فضولي او بېکاره دي، چې هغه ورځ به کله راځي؟ او څه وخت به دغه فيصله صادريږي؟.

فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ وَانْتَظِرْ إِنَّهُمْ مُنْتَظِرُونَ ﴿٣٠﴾

پس مخ وګرځوه ! له دوی نه، او منتظر اوسه (د الله نصرت ته)، بېشکه دوی هم منتظر دي (د غلبې په تا).

تفسير: يعنې هغه کسان چې داسې بې فکره او بې حسه دي، چې د انتهايي مجرموالي او د سزا د ورځې ګرځېدلو سره سره د فيصلې د ورځې او د سزا صدور پورې خاندي؛ نو له دوی څخه څرنګه داسې هيله او توقع کېدی شي چې ګوندې دوی په سمه لاره راشي؟، نو تاسې د خپل تبليغ او د دعوت د فريضې په اداء کولو کې مصروف او لګيا اوسئ ! او د دوی له زيات فکر او خيال څخه بيخي بې پروا شئ ! او هغوی پخپل سر پرېږدئ ! او د دوی د هلاکېدو او تباهۍ په انتظار کې اوسئ ! لکه چې هغوی هم پخپل زعم او اټکل (معاذ الله) ستاسې د تباهۍ او خرابۍ په انتظار کې دي، (و هذا قبل الأمر بقتالهم).

تمت سورة السجدة ولله الحمد والمنّة.

سُورَةُ الأَحزَابِ

«د (الأحزاب) سورت مدني دی، (٧٣) آيت (٩) رکوع لري، په تلاوت کې (٣٣) او په نزول کې (٩٠) سورت دی، وروسته د آل عمران د سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ ٱتَّقِ ٱللَّهَ وَلَا تُطِعِ ٱلْكَٰفِرِينَ وَٱلْمُنَٰفِقِينَ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١﴾ وَٱتَّبِعْ مَا يُوحَىٰٓ إِلَيْكَ مِن رَّبِّكَ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿٢﴾ وَتَوَكَّلْ عَلَى ٱللَّهِ ۚ وَكَفَىٰ بِٱللَّهِ وَكِيلًا ﴿٣﴾

ای نبي (محمده !) وويرېره له الله څخه، او مه منه خبره د کافرانو او د منافقانو، بېشکه چې الله دی ښه عالم پر هر شي، ښه حکمت والا. او متابعت کوه ! (ای محمده !) د هغه (حکم) چې درلېږل شوی دی تاته له جانبه د رب ستا، بېشکه چې الله دی پر هغو کارونو چې کوئ يې تاسې ښه خبردار. او توکّل وکړه په الله، او کافي بس دی الله کار جوړوونکی (ستا).

تفسير: يعني هم همغسې چې تر نن پورې معمول وو، وروسته له دې نه هم تل له يوه الله څخه ويرېږه ! او د کافرانو او منافقانو خبره له سره مه منه ! که دغه ګرد سره يو ځای شي او خپل لاسونه سره يو کړي، او راز راز حيلې هم جوړې کړي، او تاسې ته د دروغو مطالبات او د ټکۍ مشورې در وړاندې کړي، او وغواړي چې خپل طرف ته دې متمايل کړي؛ نو تاسې قطعًا او اصلاً د هغوی پروا مه کوئ ! او بې د الله تعالی څخه د بل هيڅا څخه خوف او اندېښنه مه کوه ! او د هم د هغه يوه الله خبره منه، او د هغه په دربار کې خپله غاړه ږده ! اګر که ګرد مخلوق سره يو ځای شي، او تاته راشي، د الله تعالی د احکامو په خلاف د هيڅا خبرو ته غوږ مه ږده ! الله تعالی پر ګردو احوالو ښه پوهېدونکی دی، الله تعالی په هر وخت کې هر حکم چې درکوي؛ په نهايت حکمت او مصلحت او خبرداری سره يې درکوي، او په هغه کې ستا اصلي خير او ښېګڼه ده، کله چې ته د الله تعالی پر احکامو تکۍ وکړې، او د ده پر لوی ذات توکل او اعتماد و لرې؛ نو دی به ستا ګرد امور پخپل فضل او مرحمت او قدرت سره جوړ کړي، يواځې د الله تعالی ذات د توکل او اعتماد وړ دی، هر څوک چې قلبًا، خالصًا، او مخلصًا په ده پورې خپل ځان وترې، نو دی به په بل چا يا بلې خوا ته له سره خپل زړه نشي ترلی، هو ! که دی د دوو زړونو خاوند وی؛ نو طبيعي ده چې هغه بل زړه به يې بلې خوا ته درومي، ليکن د هر يو انسان په ټټر (سينه) کې فقط همدغه يو زړه وي.

مَّا جَعَلَ ٱللَّهُ لِرَجُلٍ مِّن قَلْبَيْنِ فِى جَوْفِهِۦ ۖ وَمَا جَعَلَ أَزْوَٰجَكُمُ ٱلَّٰٓـِٔى تُظَٰهِرُونَ مِنْهُنَّ أُمَّهَٰتِكُمْ ۖ وَمَا جَعَلَ أَدْعِيَآءَكُمْ أَبْنَآءَكُمْ ۚ ذَٰلِكُمْ قَوْلُكُم بِأَفْوَٰهِكُمْ ۖ وَٱللَّهُ يَقُولُ ٱلْحَقَّ وَهُوَ يَهْدِى ٱلسَّبِيلَ ﴿٤﴾

نه دي پيدا کړي الله لپاره د هيڅ سړي دوه زړونه په دننه د ده کې، او نه دې ګرځولي (الله) ښځې ستاسې هغه چې ظهار کوئ تاسې له هغو څخه؛ ميندې ستاسې، او نه دي ګرځولي (الله) هغه څوک چې پر ځويتوب نيولي دې تاسې (ځامن بلل شوي ستاسې)؛ (واقعي) ځامن ستاسې، دغه (دري مذکوره خبرې چې ـ بېکاره) خبرې ستاسې دي په خولو ستاسې (چې هيڅ حقيقت نه لري)، او الله وايي حقه (رښتيا خبره) او همدغه الله ښيي لاره (سمه).

تفسير: يعني څنګه چې انسان په ټټر (سينه) کې دوه زړونه نه لري؛ همداسې په حقيقت کې يو انسان يوه ميندې يا دوه پلرونه هم نه لري، د جاهليت په زمانه کې به که کوم سړي خپله ښځه مور وبلله؛ نو پخپل ځان يې به له هغې سره نه يوځای کېده، ګواکې دوی به داسې ګڼل چې په همدغه لفظ سره هغه ښځه د ده د حقيقي مور په شان وګرځېده، که چا ته به يې د خپل ځوی يا د لور نسبت کاوه؛ نو هغه به يې واقعًا خپل اولاد ګڼله، او د پلارتوب او ځوی توب ګرد احکام به پر هغو مترتّب کېدل، عظيم الشأن قرآن د دغې مصنوعي او لفظي تعلّق له حقيقي او فطري تعلّق څنې د جلا کولو لپاره د دغو رسومو او مفروضاتو په ډېر تشديد او تهديد سره تردید وکړ، او دغه يې ښکاره کړه چې ځوک خپلې ښځې ته مور ووايي؛ په دغه تش ويلو سره هغه د ده واقعي مور نه ګرځي، که نه د دغې خبرې له منلو څخه دا لازميږي چې دغه سړی د دوو ښځو له ګډو څخه پيدا شوی دی، يوه هغه چې دی يې ځېږولی دی، او دويمه دغه چې دی ورته مور وايي، په دغه صورت سره که ځوک زيد خپل ځوی وبولي؛ نو د زيد يو پلار خو لا له پخوا څخه موجود وو، چې دی د هغه له نطفې څخه پيدا شوی دی، نو آيا د واقعيت له مخې دغه خبره ومنله شي چې زيد د دوو پلرونو څخه ببل ببل پيدا شوی دی، لکه چې داسې نه ده، نو د حقيقي مور او پلار او اولاد احکام پر دوی باندې نشي جاري کېدی، لکه چې خپلې ښځې ته د مور ويلو حکم د (تحريم) په سورت کې راځي، او د متبني (ځوی بللو) حکم وروسته له دې نه راځي، له دغو دواړو خبرو سره يې دغه درېمه خبره د تمهيد او تشريح په ډول هم واوروله، چې داسې ډېرې خبرې له ژبې او خولې څخه راووځي، چې په واقع کې حقيقت او واقعيت نه لري، لکه چې کوم غير مستقل مزاج يا دوه رګه انسان يا کوم قوي الحفظ او قوي القلب سړی يا داسې چا ته چې په يوه وخت کې د دوو مختلفو شيانو په طرف متوجه کېدی شي؛ داسې وايي چې دی د دوو زړونو خاوند دی، حال دا چې که ځوک يې ټټر ورځيري کړي او ويې ګوري؛ نو هغه به ضرور هم هغه يو زړه لري، همداسې پر خپلې مور سربېره بله ښځه مور بلل، يا برسېره پر پلار بل کوم سړی پلار نيول، يا له خپل ځوی څخه پرته بل کوم هلک ته خپل ځوی ويل په واقع کې په دغو ګردو کې قطعًا نسبت نه ثابتيږي، نو ځکه نه ښايي چې د حقيقي او مصنوعي تعلّقاتو په منځ کې ګډون او خلط وکړی شي.

أُدْعُوهُمْ لِآبَائِهِمْ هُوَ أَقْسَطُ عِندَ اللَّهِ ۚ

وبولئ تاسې دغه (ادعياء او منسوب) پلرونو د دوی ته، دغه (نسبت د دوی پلرونو د دوی ته) ډېر برابر (او غوره) دی په نزد د الله.

تفسير: يعني ښه او د انصاف خبره خو دا ده چې د هر سړي نسبت د ده حقيقي پلار ته وکړ شي، که کوم سړی کوم هلک خپل ځوی وبولي (متبني يې وګرځي)؛ نو هغه د ده حقيقي پلار نشي کېدی، د اسلام په ابتداء کې رسول الله صلى الله عليه وسلم زيد بن حارثه آزاد کړ، او خپل متبنّي يې وګرځاوه، لکه چې سم له دستوره به خلقو هغه ته «زيد بن محمد صلى الله عليه وسلم» ويل، کله چې دغه آيات نازل شول؛ ګردو خلقو «زيد بن حارثه» ورته ويل.

فَإِن لَّمْ تَعْلَمُوا آبَاءَهُمْ فَإِخْوَانُكُمْ فِي الدِّينِ وَمَوَالِيكُمْ ۚ وَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ فِيمَا أَخْطَأْتُم بِهِ وَلَٰكِن مَّا تَعَمَّدَتْ قُلُوبُكُمْ ۚ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿٥﴾

پس که نه پېژنئ تاسې (ای مؤمنانو !) پلرونه د دوی؛ پس دوی وروڼه ستاسې دي په دين کې او دوستان ستاسې دي (په دين کې)، او نشته پر تاسې (هيڅ) ګناه په هغه شي کې چې خطا شوي يئ تاسې په کې (لکه چې وايئ زيد بن محمد) وليکن شته ګناه په هغه شي کې چې قصد يې وکړي زړونه ستاسې، او دی الله ښه بخښونکی د (خطيّاتو) ډېر رحم کوونکی.

تفسير: يعنې که يې پلار نه وي معلوم؛ نو په هر حال ستاسې ورور او ديني ملګرى خو دى، نو په همدغو القابو سره يې يادوئ ! لکه چې نبي کريم صلى الله عليه وسلم «زيد بن حارثه» ته ويل: «أنت أخونا ومولانا»، که په هېره يا ناپوهۍ يا غلطۍ سره يې وويل چې: فلانى د فلاني ځوى؛ نو دغه معاف دى، د خطا او نسيان ګناه په هيڅ شي کې نشته، په دغه کې هم که الله تعالى اراده وکړي؛ نو بخښي يې.

اَلنَّبِيُّ اَوْلٰى بِالْمُؤْمِنِيْنَ مِنْ اَنْفُسِهِمْ وَاَزْوَاجُهٗۤ اُمَّهٰتُهُمْ ؕ وَاُولُوا الْاَرْحَامِ بَعْضُهُمْ اَوْلٰى بِبَعْضٍ فِيْ كِتٰبِ اللّٰهِ مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ وَالْمُهٰجِرِيْنَ اِلَّاۤ اَنْ تَفْعَلُوْۤا اِلٰۤى اَوْلِيٰٓـئِكُمْ مَّعْرُوْفًا ؕ كَانَ ذٰلِكَ فِي الْكِتٰبِ مَسْطُوْرًا ۝٦

(محمد د الله) نبي ډېر حقدار دى پر مؤمنانو له نفسونو د دوى، او ښځې د دغه (نبيّ الله) ميندې د دوى دي (تعظيمًا او تحريمًا)، او خاوندان د خپلوۍ ځينې د دوى ډېر ورډ دي پر ځينو نورو (په ميراث کې) په کتاب (حکم) د الله کې له مؤمنينو (انصارو) او له مهاجرينو، مګر خو دا چې وکړئ (پخپل ژوند کې) له دوستانو خپلو سره څه احسان (يا د دوى لپاره وصيت وکړئ په دريمه يا لږ له هغې)، دى دغه (ميراث په ايمان او په هجرت) په کتاب(قرآن يا لوح محفوظ) کې ليکلى شوى.

تفسير: که په غور سره وليدل شي؛ د مؤمنانو په حق کې رسول الله صلى الله عليه وسلم د پلار په شان دى، بلکه له پلار څخه هم په مراتبو ډېر زيات دى، نو دغه به بيخي په ځاى او صحيح وي، لکه چې د ابو داود په سنن کې د «إنما أنا بمنزلة الوالد» الحديث، او د «أبيّ بن كعب» او نورو په قرائتونو کې د ﴿اَلنَّبِيُّ اَوْلٰى بِالْمُؤْمِنِيْنَ﴾ آيت او د «وهو أبٌ لهم» جمله دا حقيقت څرګندوي، که د پلار په تعلّق کې فکر وکړئ؛ نو د هغه حاصل همدا راوځي چې د ځوى جسماني وجود د پلار له جسمه راوتلى دى، او د پلار طبيعي شفقت او تربيت له نورو څخه زيات دى، ليکن آيا د رسول الله صلى الله عليه وسلم تعلّق د ده له امّت سره له دې نه لږ دى؟ يقينًا د محمدي امّت ايماني او روحاني تربيت د رسول الله صلى الله عليه وسلم د لوى روحانيت يوه پلوشه او د هغه سيورى دى، او هغه شفقت او تربيت چې د نبي صلى الله عليه وسلم څخه څرګند (ښکاره) شوى دى، د مور او پلار له طرفه لا څه بلکه په ټولو مخلوقاتو کې د هغه نمونه نشي موندلى.

د همدغو حقائقو په ملحوظ په احاديثو کې راغلي دي: «هيڅ يو له تاسې نشي مؤمن کېدى څو د ده په نزد زه له پلار او ځوى او نورو ټولو انسانانو بلکه د ده له خپله ځانه څخه هم ډېر زيات ګران او محبوب نه شم».

﴿وَاَزْوَاجُهٗۤ اُمَّهٰتُهُمْ﴾ «او ښځې د نبي ميندې د دوى دي»، يعنې ستاسې ديني ميندې دي، په تعظيم او احترام او په ځينو نورو احکامو کې چې د هغوى لپاره د شريعت له مخې ثابت شوي وي، نه په ټولو احکامو کې.

﴿وَاُولُوا الْاَرْحَامِ﴾ «او خاوندانو د خپلوۍ ځينې د دوى ډېر لايق دي په ځينو نورو الخ»، يعنې له رسول الله صلى الله عليه وسلم سره دوى خپل وطن پرېښى دى، او له خپلو دوستانو او خپلوانو ځنې بېل شوي دي، رسول الله صلى الله عليه وسلم د مهاجرينو او د منورې مدينې د انصارو په منځ کې د دوو تنو په منځ کې ديني اخوّت او اسلامي وروري ټرلې وه، وروسته له دې چې د مهاجرينو نور خپلوان مسلمانان شول؛ نو دلته يې داسې وويل چې: د نسبي خپلوۍ رعايت په دغه مؤاخات ړومبى او مقدّم دى، ښايي چې ميراث او نور شيان د نسبي قرابت په اساس تقسيم کړل شي، هو ! ښايي چې ښه سلوک او احسان دې له هغو ملګرو څخه هم منع نه شي.

﴿كَانَ ذٰلِكَ فِي الْكِتٰبِ مَسْطُوْرًا﴾ «دى دغه ميراث او وصيت په کتاب: قرآن، لوح محفوظ کې ليکلى شوى»، يعنې په قرآن کې دغه حکم د تل لپاره جاري او نافذ دى، يا به په تورات کې هم وي، يا به له کتاب څخه لوح محفوظ مراد وي.

وَإِذْ أَخَذْنَا مِنَ النَّبِيِّينَ مِيثَاقَهُمْ وَمِنْكَ وَمِن نُّوحٍ وَإِبْرَاهِيمَ وَمُوسَىٰ وَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ وَأَخَذْنَا مِنْهُم مِّيثَاقًا غَلِيظًا ﴿٧﴾

او یاد کړه (ای محمده !) کله چې واخیست مونږ له (ټولو) انبیاوو څخه عهد د دوی (په «ألستُ» کې، چې هم پخپله دده عبادت کوي، او هم دې نور ځما عبادت ته رابولي) او (بالخاصه) له تانه او له نوح او (له) ابراهیم او (له) موسی او (له) عیسی ځوی د مریمې نه (چې عبادت د الله کوئ)، او واخیست مونږ له دغو (ټولو انبیاوو) څخه (په قسم سره) عهد محکم.

تفسیر: یعنې دغه قول او اقرار چې یو به د بل تایید او تصدیق کوي، او د دین په قائمولو او د الله تعالی د پیغام په رسولو کې به له سره هیڅ قسم نقص او قصور نه کوي، په «آل عمران» کې د دغه میثاق ذکر تېر شوی دی.

لِّيَسْأَلَ الصَّادِقِينَ عَن صِدْقِهِمْ ۚ وَأَعَدَّ لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿٨﴾

لپاره د دې چې وپوښتي (الله) له صادقانو څخه له صدق (رښتیا) د دوی، او (الله) تیار کړی دی لپاره د کافرانو عذاب دردناک.

تفسیر: یعنې له قول او اقرار سره مطابق د انبیاوو پر ژبه یې خپل احکام خلقو ته ورسول، او د حجّت اتمام یې وفرمایه، بیا به له هر یوه څخه ببلې ببلې پوښتنې کوي، څو د صادقینو پر صداقت قائم پاتې کېدل ښکاره شي، او منکرینو ته د صدق پر انکار سزا ورکړه شي، وروسته له دې نه د «الأحزاب» د جنګ واقعه یادوي، چې د رښتین رسول الله صلی الله علیه وعلی آله وصحبه وسلم او د رښتینو مؤمنینو په مقابل کې د دروغجنانو منافقانو او د منکرانو څه حال او احوال شو؟ او د دوی د ظاهري ثمراتو او نتائجو ذکر کوي.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ جَاءَتْكُمْ جُنُودٌ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا وَجُنُودًا لَّمْ تَرَوْهَا ۚ وَكَانَ اللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرًا ﴿٩﴾

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (یعنې ای مؤمنانو !) یاد کړئ تاسې نعمت د الله پر تاسې کله چې په (غزوه د احزاب کې) راغللې تاسې ته لښکرې (د کفّارو)؛ نو راولېږو مو پر دوی باد او داسې فوځونه (د ملائکو) چې (هیڅ) نه لیدلې تاسې دوی، او دی الله پر هغو (کارونو) چې کوئ یې تاسې ښه لیدونکی.

تفسیر: د هجرت په څلورم او پنځم کال کې د «بني نضیرو» یهودان له منورې مدینې څخه وویستل شول، چې ذکر یې د «الحشر» په سورت کې راځي، دغه فراري یهودان کور په کور او قوم په قوم وګرځېدل، او هغوی یې د اسلام او مسلمینو په خلاف ولمسول، او ګرد یې د مسلمانانو په خلاف جنګ ته مستعد او تیار کړل، او د «بني فزاره» او «غطفان» او د عربو د نورو قبائلو تقریبا (١٢٠٠٠) دولس زره لښکر سره له پوره وسلو، سامان، تجهیزاتو او لوازمو د فتح او ظفر په نشو کې مست ورتوی شول، د «بني قُریظه وو» د یهودانو یوه ټینګه اوکلکه کلا د مدینې منورې په شرقي جانب کې وه، دوی پخوا له دې نه له مسلمانانو سره معاهده ترلې وه، بالآخر دوی د نضیري یهودانو په ترغیب او ترهیب هغه معاهده ماته کړه، او د متعارضینو د امداد او معاونت لپاره د مسلمانانو په خلاف ودرېدل، د مسلمانانو عمومي جمعیت ټول (٣٠٠٠) درې زره تنه وو، چې په هغه کې یو لوی تعداد منافقان وو، چې د تکلیف او سختۍ په وخت کې به یې د دروغو بهانې جوړولې، او د جنګ له میدانه به یې ورو ورو خپل ځانونه ایستل، رسول الله صلی الله علیه وسلم په دغه

مورد کې له مسلمانانو سره مشوره وکړه، بالآخر د پارسي سلمان رضي الله تعالى عنه په مشوره د ښار په اطرافو کې په هغو ځایونو کې چې د کفّارو د تعرّض او د حملې اندېښنه وه؛ خندقونه وکنستل شو، د سختې یخنۍ وخت وو، غله هم ډېره قیمته او ډېره لږه پیدا کېده، د لوږې له سببه أصحابو رضي الله تعالى عنهم أجمعین او پخپله رسول الله مبارک صلى الله عليه وسلم هم پر خپلو ټکېدو تیږې ټرلې وې، مجاهدین پر دغې سختې ځمکې کې په کودال وهلو مشغول او لګیا وو، او په خپلو منځونو کې به یې په ډېر جوش او خروش سره داسې ویل:

نحــن الذيـن بايعــوا محمـدا على الجهاد مـا بقينا أبــدا

بالمقابل ځمونږ د لوی سردار محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم سیّد الأبرار او أفضل الأخیار له طرفه به چې هغوی هم بالذات دخندق په کنستلو کې مشغول وو؛ د دوی ځواب داسې ویلی کېده:

اللهم لا عيش إلا عيش الآخرة فاغفر للأنصار و المهاجرة

کله چې خندق تیار شو؛ نو اسلامي مجاهدین د متعارضینو په مقابل کې په خپلو سنګرونو او مورچو کې ټینګ ودرېدل، تقریبًا تر پنځه ویشتو ورځو پورې دواړه فوځونه سره مخامخ پراته وو، او د دغو دواړو قومونو په منځ کې خندق حائل وو، سره له دې چې د کفّارو تعداد ډېر زیات وو، خو د دوی له لاسه ونشو چې له خندقه تېر او پر ښار عمومي هجوم راوړي، مګر له لرې ځنې به یې غشي ویشتل، او کله کله به د فریقینو مخصوص ځلمیان د مبارزې په ډګر کې هم سره وتل، د مشرکینو او د بني قریظه وو د یهودانو په منځ کې مسلمین د محصورینو حیثیت درلود، خو سره له هغه دوی ټولې ښځې او ووړکي د ښار په مضبوطو او محفوظو انګړونو کې خوندي کړل، او دوی پخپله په ډېر شجاعت او استقامت سره د ښار محافظت او مدافعت کاوه، بالآخره د «نعيم بن مسعود الأشجعي» رضي الله تعالى عنه د یوه عاقلانه او لطیف تدبیر په اثر د مشرکینو او د بني قریظه وو د یهودانو په منځ کې اختلاف او مشاجره واقع شوه، له بل طرفه د کفّارو په زړونو کې د الله تعالى د غیر مرئي فوځونو له لورې وېره او رُعب وغورځاوه شو، په همدغه ضمن په یوه شپه کې یوه سخته ویروونکې سیلۍ راوالوته، چې د هغې په اثر د دوی ټولې خیمې او کیږدۍ وشلېدلې، او له ځمکې څخه وشکولی شوې، او ډېرې لرې ولوېدلې، د دوی ګرد څاروي او حیوانات توري شول، اورونه یې مړه او دیګونه او لوښي یې په بل مخ نسکور او ګرد سره مات او ګډوډ شول، شګې به په داسې شدّت سره الوتلې چې د دوی سترګې، خولې، پوزې او غوږونه ترې ډک پک شول، بالجمله دکفارو دغه عظیم الشأن لښکر چې تر (٢٤٠٠٠) تنو ځلمیانو پورې رسېدل؛ په تېښته او فرار مجبور شول، او ګرد ناامیده بېرته ستانه شول: ﴿وَكَفَى اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ الْقِتَالَ ۚ وَكَانَ اللَّهُ قَوِيًّا عَزِيزًا﴾ دغه جنګ ته د «أحزاب» یا د «خندق» جنګ وایي، د سخت برودت او سختو لوږو په وخت کې داسې خندق کنستل او د دغومره دښمنانو په مقابل کې په مېړانه سره ټینګ ودرېدل داسې اوضاع او حالات وو، چې د منافقانو د زړونو پټې خبرې یې څرګندې کړې، او د مؤمنینو ثبات او استقامت په ښه شان سره تثبیت شو، په همدغه جنګ کې رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمایل چې: وروسته له دې نه به بیا کفّار پر مونږ تعرّض نه کوي، بلکه بالعکس مونږ به پر هغو هجوم وروړو، لکه چې همداسې هم وشول.

إِذْ جَآءُوكُم مِّن فَوْقِكُمْ وَمِنْ أَسْفَلَ مِنكُمْ

(یاد کړئ) کله چې راغللې (لښکرې د کفّارو) تاسې ته له پاسه (جانبه) د تاسې، او له ښکته (جانبه) د تاسې.

تفسیر: یعنې د منورې مدینې په شرقي جانب چې جګ (وچت) دی، او له غربي جانبه چې ښکته دی.

وَإِذْ زَاغَتِ الْأَبْصَارُ وَبَلَغَتِ الْقُلُوبُ الْحَنَاجِرَ وَتَظُنُّونَ بِاللَّهِ الظُّنُونَا ﴿١٠﴾

او کله چې کړې خړې شوې سترګې (له ډېرې وېرې)، او ورسېدل زړونه چنغړ کو ته (له ډېره خوفه)، او ګمانونه کول تاسو پر الله راز راز ګمانونه.

تفسیر: یعنې له ډېره دهشته او حیرته سترګې ردې بڼې پاتې شوې، او د خلقو اشکال او بڼې والوتې، د دوستۍ او خپلوۍ مدّعیانو به ځانونه پټول، او له سترګو ځنې به یې ځان ګوښې کاوه، او ورسېدل زړونه چنغړ کو بیخونو د مریو ته، یعنې له ډېر خوف او هراسه زړونه لړزېدل، او داسې زور او شدّت سره له خپله ځایه غورځېدل، لکه چې د ستوني له لارې د باندې راوتل، او ګمانونه وکړل تاسو پر الله تعالی راز راز ګمانونه، یعنې یو به په یو شي پوهېده، او بل به بل شی اټکلاوه، مسلمانانو به داسې ګڼل چې دا ځلې یو بل قسم سخت امتحان راباندې راغلی دی، ګورو چې مونږ ته په دغه آزموینه کې څه راپیښېږي؟ ناقص الایمان کسانو به داسې ګڼل چې اوس له دغې پېښې څخه ځمونږ ژوندي وتل سخت او مشکل دي، د منافقینو له احوالو خو له سره پوښتنه مه کوئ، چې هغوی په څه حال کې وو؟ د منافقینو مقولې وروسته راځي:

هُنَالِكَ ابْتُلِيَ الْمُؤْمِنُونَ وَزُلْزِلُوا زِلْزَالًا شَدِيدًا ﴿١١﴾

په دغه وخت کې وازمویلی شول مؤمنان، او وخوځولی شول په خوځولو سخته سره (له ډېرې وېرې).

تفسیر: رسول الله صلی الله علیه وسلم «حُذیفة رضي الله تعالی عنه» ولېږه، څو د دښمن صحیح احوال راوړي، د دغې واقعې مفصله قصه دې په حدیث کې ولوستله شي، څو د دغه تردّد او تذبذب او اندېښنې د کیفیت اندازه ترې وشي، دلته د هغې د ترجمې ګنجایش نشته.

وَإِذْ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ مَّا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ إِلَّا غُرُورًا ﴿١٢﴾

او (یاد کړه هغه وخت) کله چې وویل منافقانو او هغو کسانو چې په زړونو د دوی کې مرض (د نفاق) وو چې: نه ده وعده کړې له مونږ سره الله او د هغه رسول مګر په غرور تیرایستلو سره.

تفسیر: ځینو منافقینو به داسې ویل چې: محمد صلی الله علیه وسلم به داسې دعوې کولې چې ځما دین تر مشرقه او مغربه خور او منشوریږي، او د روم، پارس او صنعا بنګلې او مانۍ ماته راکړی شوي دي، حال دا چې اوس مسلمانان د اودس د تجدید لپاره هم له خپلو سنګرونو څخه نشي وتلی، هغه وعدې چېرې لاړې؟ شاه صاحب فرمایي: «مسلمانانو ته ښایي چې اوس هم د ناامیدۍ په وخت کې د بې ایمانۍ خبرې ونه کړي !».

وَإِذْ قَالَت طَّائِفَةٌ مِّنْهُمْ يَا أَهْلَ يَثْرِبَ

او کله چې وویل یوې طائفې له دغو (منافقانو) چې ای اهل د یثربه (مدینې).

تفسیر: «یَثرِب» د طیبې مدینې قدیمي نوم وو، کله چې رسول الله صلی الله علیه وسلم دغه ځای ته تشریف راوړ؛ د یثرب نوم په «مدینة النبي» سره تبدیل شو.

لَا مُقَامَ لَكُمْ فَارْجِعُوا ۚ وَيَسْتَأْذِنُ فَرِيقٌ مِّنْهُمُ النَّبِيَّ يَقُولُونَ إِنَّ بُيُوتَنَا عَوْرَةٌ ۛ وَمَا هِيَ بِعَوْرَةٍ ۚ إِن يُرِيدُونَ إِلَّا فِرَارًا ﴿١٣﴾

نشته ځای (د هستوګنې) تاسې ته؛ پس بېرته وګرځئ، او اذن (د بېرته تللو) غواړي یو فریق ډله له دوی له نبي، وایي چې: بېشکه کورونه ځمونږ تش پراته دي (له سړیو)، حال دا چې نه دي تش پراته کورونه د دوی، نه لري اراده (په دغه تګ سره) مګر د تېښتې (له جنګه).

تفسیر: یعنې ګرد عرب ځمونږ دښمنان شول، او ځمونږ لپاره هیڅېرې د توقّف او د هستوګنې ځای پاتې نشو، ټول له اسلامي لښکر جلا او خپلو کورونو ته لاړ شئ ! رسول الله صلی الله علیه وسلم سره د اسلامي مجاهدینو د باندې ولاړ وو، او د ښار د مضبوطو او محفوظو انګړونو په مزید تأمین او تحکیم او په هغو کې د ښځو او ووړکو په خوندي کولو او ځای په ځایولو کې مشغول وو، په دغه وخت کې به دغو منافقینو داسې پلمې او بهانې سره کولې؛ چې ځمونږ کورونه د باندې په ډاګ میدان کې پراته دي، مونږ له دې نه ویریږو نه چې غله ځمونږ په کورونو ولویږي، او ځمونږ ګرد مال او شته به تالا او لوټ یوسي، دغه محض د دروغو بهانې او پلمې وې، او له داسې خبرو څخه د دوی مقصود دا وو چې په کوم چل او فرېب سره خپل ځان د جنګ له میدانه وباسي، لکه چې هومره سړیو چې له محمد صلی الله علیه وسلم څخه اجازه وغوښتله؛ دوی هغو ګردو ته اجازه ورکړه، او د مرخصینو د تکثیر او تزیید هیڅ پروا یې ونه کړه، له ځینو روایتونو څخه داسې معلومیږي چې فقط درې سوه نفوس له دوی سره باقي پاتې شول.

وَلَوْ دُخِلَتْ عَلَيْهِم مِّنْ أَقْطَارِهَا ثُمَّ سُئِلُوا الْفِتْنَةَ لَآتَوْهَا وَمَا تَلَبَّثُوا بِهَا إِلَّا يَسِيرًا ﴿١٤﴾

او که رانغه ایستی شي پر دوی (دغه کفّار په مدینه کې او ترې چاپېر شي) له اطرافو د دغې (مدینې)، بیا طلب کړل شي ترې فتنه (شرک یا له مسلمانانو سره جنګ)؛ نو خامخا رابه شي دوی هغې (فتنې) ته، او ځنډ به ونه وکړي په دغې (قبول د فتنې) کې مګر لږ.

تفسیر: یعنې منافقان د دروغو حیلې او بهانې جوړوي، فرض یې کړئ که دغه کسان په ښار کې هم وی، او کوم یو دښمن د دې خوا یا د هغې خوا راشي، یا پر دوی ورتوی شي، او له دوی څخه داسې یوه مطالبه وکړي، چې د اسلام دغه دین پرېږدئ، چې تاسې ظاهرا هغه منلی دی، یا ورته وویل شي چې: رائځئ چې له مسلمانانو سره وجنګیږو، نو دوی سمدلاسه د جنګ او فتنې او فساد اچولو لپاره ولاړ او تیاریږي، او په دغه وخت کې د دوی دغه مکر او فرېب او دروغ په ښکاره ډول سره ظاهریږي، ځکه چې علی الفور دوی د کفّارو د هغو مطالباتو د تعمیل لپاره خپلې ملاوې ترې، او د دوی مرستې او تایید ته چټ پټ ودریږي، نه به د خپلو کورونو د خالي کېدو او بې سر پرستۍ او د ساتلو عذر وړاندې کوي، او نه د هغو د غلا او لوټېدلو او په تاراج تللو څخه څه اندېښنه کوي، ماسوا له هغه توقّفه چې په دغو مذاکراتو او د وسلې په اخیستلو کې واقع شوی دی.

وَلَقَدْ كَانُوا عَاهَدُوا اللَّهَ مِن قَبْلُ لَا يُوَلُّونَ الْأَدْبَارَ ۚ وَكَانَ عَهْدُ اللَّهِ مَسْئُولًا ﴿١٥﴾

او خامخا په تحقیق وو دوی چې وعده یې کړې وه له الله سره پخوا له دې نه چې وبه نه ګرځوي (په جنګ کې) شاوې خپلې (او نه به تښتي)، او دی عهد د الله پوښتېدلی شوی.

تفسیر: شاه صاحب (رحمه الله) لیکي چې: «وروسته د احد له جنګه منافقانو اقرار کړی وو، چې بیا به مونږ داسې یو حرکت ونه کړو»، د دغه مخالفت پوښتنه به الله تعالی له دوی ځنې وکړي، چې ستاسې هغه قول او اقرار چېرې لاړ؟.

قُلْ لَّنْ يَّنْفَعَكُمُ الْفِرَارُ اِنْ فَرَرْتُمْ مِّنَ الْمَوْتِ اَوِ الْقَتْلِ وَاِذًا لَّا تُمَتَّعُوْنَ اِلَّا قَلِيْلًا ﴿١٦﴾

ووايه (ای محمده ! دوی ته) چې له سره به نفعه نه رسوي تاسې ته تښته که چېرې وتښتئ تاسې له مرګه يا له قتله، او کله چې وتښتېدئ؛ نو ژوندي به پاتې نه کړی شئ مګر لږ (مدّت).

تفسير: يعنې د هر چا په قسمت کې چې مرګ دی؛ هغه هيڅېرې په تښتېدلو سره له مرګه ځان نشي ژغورلی، د الله تعالی قضا هر چېرې انسان ته رسيږي، او که اوس مرګ ستاسې لپاره نه وي مقّدر؛ نو له ميدانه څخه تښتېدل بېکاره دي، آيا دوی د جنګ په ميدان کې ټول وژل کيږي؟ او فرض يې کړئ که د جنګ له ميدان وتښتئ؛ نو بيا به له مرګه مأمون يئ؟ آيا دغه مأمونيت به تر څو پورې وي؟ بالآخر مرګ خو راتلونکی دی، که اوس رانشي؛ نو څه موده وروسته خو خامخا راتلونکی دی، خو معلوم نه دی چې په څومره ذلّت او خواری سره به راځي؟.

قُلْ مَنْ ذَا الَّذِيْ يَعْصِمُكُمْ مِّنَ اللّٰهِ اِنْ اَرَادَ بِكُمْ سُوْٓءًا اَوْ اَرَادَ بِكُمْ رَحْمَةً ؕ وَلَا يَجِدُوْنَ لَهُمْ مِّنْ دُوْنِ اللّٰهِ وَلِيًّا وَّلَا نَصِيْرًا ﴿١٧﴾

ووايه (ای محمده ! دوی ته) څوک دی هغه (ذات) چې وساتي تاسې له (عذابه) د الله که چېرې وفرمايي الله په تاسې باندې د بدی (هزيمت)، يا اراده وفرمايي په تاسې باندې د رحمت، نصرت، او نه به مومي دوی خپلو ځانونو ته بې له الله کوم دوست (نافع) او نه کوم مددګار (دافع د ضرر).

تفسير: يعنې د الله تعالی اراده هيڅ يو زور او طاقت نشي ګرځولی، نه کومه حيله او تدبير د هغه په مقابل کې کار کولی شي، انسان ته لازم دي چې پر پاک الله توکل وکړي، او په هر حال د الله تعالی د مرضی غوښتونکی وي، که نه د دنيا نيکي يا بدي، سختي يا نرمي خو يقيناً رسېدونکي دي، نو بيا د الله تعالی د احکامو په تعميل او د ده په لار کې به ولې انسان خوف، وېره او ډار له خپله ځانه ښکاره کړي؟، او په لازمه وخت کې ولې ځان تري بېل او لرې کړي؟، او په لوی لاس خپل عاقبت خراب کړي، او له تکليفه څخه هم خپل ځان خلاص نشي کړی.

قَدْ يَعْلَمُ اللّٰهُ الْمُعَوِّقِيْنَ مِنْكُمْ وَالْقَآئِلِيْنَ لِاِخْوَانِهِمْ هَلُمَّ اِلَيْنَا ۚ وَلَا يَاْتُوْنَ الْبَاْسَ اِلَّا قَلِيْلًا ﴿١٨﴾

په تحقيق ښه معلوم دي الله ته منع کوونکي (له جهاده) له تاسې او ويونکي ورونو خپلو ته (چې) راشئ ځمونږ په لوري (چې آرام وکړئ)، او نه راځي دوی جنګ ته مګر لږ (کله نه کله).

تفسير: يعنې د ريا له سببه يا له شرم او ننګ او د نورو په ترهيب او ترغيب کله کله د جنګ ميدان ته راځي، او د نورو حقيقي مجاهدينو په څنګ کې ودريږي، که نه عمومًا دوی پخپلو کورونو کې او په خپل عيش او عشرت، مزو او چرچو کې مشغوليږي، او خپلو نورو عزيزانو او خپلوانو ته چې صادق مسلمانان دي؛ هم وايي چې جهاد ته مه ځئ ! او دوی جهاد ته له وتلو څخه منع کوي.

اَشِحَّةً عَلَيْكُمْ ۚ

بخيلان دي (په اعانت له تاسې سره او انفاق) پر تاسې.

تفسير: يعنې د مسلمانانو د امداد او معاونت څخه ځان ساتي، او د دوی له هر قسم همدردی او خير غوښتلو او خير رسولو ځنې بخل کوي، هو ! که غنيمت مواقع راشي؛ نو د ډېر حرص او طمع لامله غواړي چې بل هيڅا ته دې هيڅ

شی ورنه کړه شي، او دغه ګرد مال او غنیمت دې یوائې ځمونږ برخه شي، او په همدغه امید او هیله ځینې په جنګونو کې هم حسب الظاهر شرکت کوي.

فَإِذَا جَاءَ الْخَوْفُ رَأَيْتَهُمْ يَنظُرُونَ إِلَيْكَ تَدُورُ أَعْيُنُهُمْ كَالَّذِي يُغْشَىٰ عَلَيْهِ مِنَ الْمَوْتِ ۖ فَإِذَا ذَهَبَ الْخَوْفُ سَلَقُوكُم بِأَلْسِنَةٍ حِدَادٍ أَشِحَّةً عَلَى الْخَيْرِ ۚ

پس کله چې راشي وېره (د دښمن)؛ نو وبه وینې ته دوی ګوري به دوی تاته (ویریدونکي) چې چاپېر به چورلي (ګاټي د) سترګو د دوی په شان د هغه انسان چې بیهوشي راوستلې شوي وي پر هغه له (وجه د سکراتو د) مرګه، پس بیا کله چې لاړه شي دغه ویره (او ټول شي غنائم)؛ نو ضرر دررسوي دوی تاسې ته په ژبو تېرو سره په دغه حال چې بخیلان (حارصان) وي په خیر (او لاس اچوي په غنیمت).

تفسیر: یعنې د سختۍ او تنګسې په وخت کې د رفاقت څخه ځانونه بېرته واپس کوي، او له ډېرې وېرې یې ساه راخیژي، وروسته له بري او فتح راځي، او له خپل ځانه خبرې جوړوي او خپل شجاعت او مېړانه ښکاره کوي، او له ډېر حرص او طمعې د غنیمت پر اموالو پرمخې نسکور لویږي، یا یې دا مطلب چې د اسلام او مسلمانانو پر خلاف په طعنو او تشنیعو کې خوله سپړي او ژبه کوي.

أُولَٰئِكَ لَمْ يُؤْمِنُوا فَأَحْبَطَ اللَّهُ أَعْمَالَهُمْ ۚ وَكَانَ ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا ﴿١٩﴾

دغه (کسان د جنګ ګیدړان او د ولجې زمریان) ایمان یې نه دی راوړی (په اخلاص سره) پس خراب (باطل) کړل الله عملونه د دوی، او دی دغه (ابطال د اعمالو) پر الله آسان.

تفسیر: یعنې تر څو پر الله تعالی او رسول الله ایمان رانه وړي؛ د دوی هیڅ یو عمل نشي مقبول واقع کېدی.

يَحْسَبُونَ الْأَحْزَابَ لَمْ يَذْهَبُوا ۖ وَإِن يَأْتِ الْأَحْزَابُ يَوَدُّوا لَوْ أَنَّهُم بَادُونَ فِي الْأَعْرَابِ يَسْأَلُونَ عَنْ أَنبَائِكُمْ ۖ

ګمان کوي (دغه منافقان) پر لښکرو (د کفّارو) چې نه دي تللي (بېرته په ماتې)، او که چېرته بیا راشي لښکر د (کفّارو جنګ ته)؛ نو دوست ګڼي (منافقان) دا چې کاشکې دوی اوسیدونکي وي په (لرېو کلیو د) اعرابو کې، چې پوښتنې به یې کولې (له لرې) له (احوالو) خبرونو ستاسې.

تفسیر: یعنې د کفارو لښکرې ناکامه بېرته لاړې، لیکن دغه ویریدونکي منافقان لا تر اوسه هم نه دي متیقن چې هغوی ماتې موندلې ده، او فرض یې کړئ ! که د کفارو افواج بیا بېرته وګرځي، او پر مسلمانانو حمله او یرغل وکړي؛ نو د دوی همدغه هیله او تمنّا وه که وروسته له دې نه د جنګ تر ختمه پورې بیخي په ښار کې هم ونه اوسیږي، او چېرته کوم کلي ته ولاړ شي، او هم هلته لرې ناست نندارې وکړي، او له تلونکیو او راتلونکیو څخه پوښتنې وکړي، چې مسلمانان څه حال لري؟ او د جنګ نخچه او وضعیت څرنګه دی؟.

وَلَوْ كَانُوا فِيكُم مَّا قَاتَلُوا إِلَّا قَلِيلًا ﴿٢٠﴾

او که چېرې وئ (دغه منافقان) په تاسې کې نو جنګ به یې نه وو کړی دوی مګر لږ (لپاره د ریا).

تفسير: يعنې د خولې پر خبرو کې ستاسې خير غوښتنه په ظاهري ډول سره ښکاره کوي، او په جنګ کې زيات کار نه کوي، او تش د مجبوريت او ضرورت لامله چې نوم يې وشي په جنګ کې شرکت کوي.

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا ﴿٢١﴾

خامخا په تحقيق ده تاسې ته په رسول الله کې اقتداء غوره نېکه لپاره د هغه چا چې وي دی چې ډاريږي د الله (او اميد لري د رضاء او د لقاء يې) او د ورځې وروستنۍ (د قيامت)، او يادوي الله ډېر (هم په خوله، هم په زړه، هم په راحت، هم په زحمت).

تفسير: يعنې رسول الله ته وګورئ ! چې په دغو سختيو کې څرنګه ثبات لري، حال دا چې له ګردو ځنې د زياتې اندېښنې او فکر زور پر دوی لويږي، مګر امکان نه لري چې لږ څه د دوی په استقامت کې تزلزل واقع شي، هغه خلق چې د الله تعالی د رضاء او لقاء هيله من او د آخرت د ثواب د حصول اميدوار دي، او په کثرت سره د الله تعالی په ذکر او ياد کې مشغول دي؛ د هغوی لپاره د رسول الله ذات ډېر ښه نمونه ده، ښايي چې دوی په عباداتو، معاملاتو، مأکولاتو، مشروباتو، ملبوساتو، بلکه په هر حرکت او سکون او ناسته او ولاړه کې د دغه جامع الصفات ذات د قدم پر نقش حرکت وکړي ! او په همت او شجاعت د دوی د عمل د طرز متابعت وکړي ! او په ښه شان سره يې زده کړي !.

وَلَمَّا رَأَى الْمُؤْمِنُونَ الْأَحْزَابَ قَالُوا هَٰذَا مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَصَدَقَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ ۚ وَمَا زَادَهُمْ إِلَّا إِيمَانًا وَتَسْلِيمًا ﴿٢٢﴾

او کله چې وليدل مؤمنانو لښکرې (د کفّارو) نو وويل (مؤمنانو) دا هغه دي چې وعده کړې ده له مونږ سره الله او رسول د دغه (الله د نصرت)، او رښتيا ويلي وو الله او رسول د (الله په وعده کې)، او زيات نه کړ دغو (لښکرو د کفارو) مؤمنانو ته مګر ايمان او تسليم (احکامو د الله ته).

تفسير: يعنې کله چې پخو مسلمانانو وليدل چې د کفارو افواج سره يو ځای شوي دي، او له ځلورو خواوو څخه پر مونږ راتوييږي؛ نو د دې په ځای چې وارخطا شي، د دوی يقين او باور د الله تعالی او د رسول الله پر وعدو لا زيات شو، او دوی به داسې ويل چې: دغه خو هم هغه منظره ده چې د هغه خبر الله تعالی او رسول الله پخوا له دې نه ورکړی وو، او د ده په متعلق د الله تعالی وعده لا له پخوا څخه شوې وه، لکه چې (د البقرې سورت په (٢٦) رکوع (٢١٤) آيت کې) يې فرمايلي دي: ﴿أَمْ حَسِبْتُمْ أَن تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَأْتِكُم مَّثَلُ الَّذِينَ خَلَوْا مِن قَبْلِكُم ۖ مَّسَّتْهُمُ الْبَأْسَاءُ وَالضَّرَّاءُ وَزُلْزِلُوا حَتَّىٰ يَقُولَ الرَّسُولُ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ مَتَىٰ نَصْرُ اللَّهِ ۗ أَلَا إِنَّ نَصْرَ اللَّهِ قَرِيبٌ﴾ او (د ص د سورت په (١) رکوع (١١) آيت (٢٣) جزء کې يې چې مکي دی) فرمايلي دي: ﴿جُندٌ مَّا هُنَالِكَ مَهْزُومٌ مِّنَ الْأَحْزَابِ﴾.

مِّنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ ۖ فَمِنْهُم مَّن قَضَىٰ نَحْبَهُ وَمِنْهُم مَّن يَنتَظِرُ ۖ وَمَا بَدَّلُوا تَبْدِيلًا ﴿٢٣﴾

ځينې له مؤمنانو څخه (داسې) سړي دي چې رښتيا کړې يې ده هغه خبره چې عهد کړی وو دوی له الله سره په هغې باندې (چې ثبات، استقامت في القتال دی)، پس ځينې له دوی هغه دي چې تر سره يې کړ نذر خپل (چې مړ شو يا شهيد)، او ځينې له دوی هغه دي چې انتظار کوي (دغه مړ ک يا شهادت ته)، او بدل يې نه کړ (عهد خپل يو ذره هم) په بدلولو سره.

تفسير: يعني هغه وعده چې منافقينو کړې وه، او د هغې ذکر په پخواني رکوع کې په دغو الفاظو سره شوی وو: ﴿وَلَقَدْ كَانُوا عَاهَدُوا اللَّهَ مِن قَبْلُ لَا يُوَلُّونَ الْأَدْبَارَ﴾ هغه يې ماته کړه، او په ډېرې بېحيايۍ او بې شرمۍ سره د جنګ له ميدانه په څنګ شول، پر عکس د دوی ډېر زيات داسې پاخه مسلمانان هم شته چې هغو خپل عهد او پيمان په صداقت او امانت پای ته ورسوه، او د ډېرو زياتو سختيو په اوقاتو کې هم د دين له حمايته او د رسول الله صلى الله عليه وسلم له نصرته، او د مسلمانانو له رفاقته يو قدم هم بېرته پاتې نه شول، کوم عهد او پيمان او ژبه چې دوی د الله جل جلاله او رسول الله صلى الله عليه وسلم سره کړې وه؛ د غره په شان پرې ټينګ ولاړ وو، له دوی نه خو ځينې کسان هغه دي چې خپله ذمه واري يې پوره کړې وه، يعنې په جهاد کې د شهادت په درجه نائل شوي دي، لکه د «بدر» او «احد» شهداء چې په دوی کې د أنس بن النضر رضي الله تعالى عنه قصه ډېره مشهوره ده، او زيات مسلمانان هغه دي چې په ډېره مينه او اشتياق سره د في سبيل الله موت په انتظار کې دي، په هر حال دغه دواړه قسمه مسلمانان چې د الله په لاره کې يې ځان قربان کړی دی، يا د شهادت مشتاق دي؛ د خپلو عهدو او پيمانونو پوره حفاظت يې کړی دی، او له خپلو خبرو څخه يې د يوې ذرې په اندازه هم تجاوز نه دی کړی.

لِّيَجْزِيَ اللَّهُ الصَّادِقِينَ بِصِدْقِهِمْ وَيُعَذِّبَ الْمُنَافِقِينَ إِن شَاءَ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ ۚ إِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿٢٤﴾

لپاره د دې چې جزاء ورکړي الله رښتينو ته په (سبب د) رښتينۍ د دوی، او په عذاب به کړي منافقان که اراده وفرمايي (د تعذيب يې)، يا رجوع په رحمت سره وکړي پر دوی (چې ايمان راوړي)، بېشکه چې الله دی ښه بخښونکی (د خطيّاتو) ډېر رحم کوونکی دی.

تفسير: يعني هغو ته چې په خپل عهد باندې ټينګ ولاړ وو، او په خپل قول او اقرار کې رښتين پاتې شوي دي، پر دغه رښتيا ټينګ پاتې کېدلو بدل به وررسيږي، بد عهد او منافقانو ته که اراده وفرمايي؛ سزا ورکوي، او که اراده وفرمايي؛ د توبې توفيق ور په برخه کوي او معافوي يې، او دغه د الله تعالى له مهربانۍ څخه بعيد نه دی.

وَرَدَّ اللَّهُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِغَيْظِهِمْ لَمْ يَنَالُوا خَيْرًا ۚ

او بېرته وشړل الله (له مدينې نه) هغه کسان چې کافران شوي وو (په ماتې بې له جنګه) سره له قهره خپله (ډک زړونه) چې ويې نه موند هيڅ خير (برى پر مؤمنانو).

تفسير: يعني د کفارو افواجو سره له ذلت او ناکامۍ په دغه حال کې چې له ډېره قهره او غوصې به يې غاښونه چيچل؛ د جنګ ميدان پرېښود، او بېرته خائب او خاسر خپلو کورونو ته لاړل، هو ! د عمرو بن عبدِوُدّ په شان د کفّارو ډېر نومیالي چې خلقو به ده ته د يو زرو سورو په شان اهميت ورکاوه؛ په دغه جنګ کې د سيدنا علي رضي الله عنه په توره ووژل شو.

وَكَفَى اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ الْقِتَالَ ۚ وَكَانَ اللَّهُ قَوِيًّا عَزِيزًا ﴿٢٥﴾

او کفايت وکړ الله مؤمنانو ته د جنګ کولو (په امداد د پرښتو)، او دی الله قوي ښه زورور (په انفاذ د احکامو) ډېر زبردست (په هر چا او په هر شي).

تفسير: يعني له مسلمانانو سره د عمومي جنګ او جګړې وار ونه رسېد، الله تعالى په خپل قدرت سره ډېره سخته سيلۍ پر دوی مسلطه کړه، او د پرښتو لښکر يې ورولېږه، او داسې آثار يې پيدا کړل چې کفار په خپل سر وارخطا او پرېشان شول، او فرار يې پر قرار اختيار کړ، د پاک الله د زورور او زبردست قوّت په مقابل کې څوک ودرېدی شي !؟.

وَأَنزَلَ الَّذِينَ ظَاهَرُوهُم مِّنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مِن صَيَاصِيهِمْ وَقَذَفَ فِي قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَ فَرِيقًا تَقْتُلُونَ وَتَأْسِرُونَ فَرِيقًا ﴿٢٦﴾

او راکوز کړل (الله) هغه کسان چې کومک يې کړی وو له دغو (ډلو د احزابو) سره له اهل د کتابه (چې بني قريظه وو) له کلاګانو د دوی، او وغورځوله (الله) په زړونو د دوی کې وېره (د رسول الله او د مؤمنانو)، يوه ډله وژله تاسې، او بندي کوله به تاسې بله ډله.

تفسير: دغه د بني قُريظه وو يهودان دي چې د منورې مدينې په شرقي جانب کې د دوی يوه ټينګه او مضبوطه کلا وه، او دوی لا له پخوا له مسلمانانو سره د روغې معاهده درلوده، ليکن دغه د احزابو په جنګ کې (د حُيي بن أخطب) په اغواء او لمسونه دوی هغه ګرد معاهدات نقض کړل، او د مشرکينو په امداد ودرېدل، کله چې د قريشو کُفّار عاجز او ناچاره شول، او بېرته لاړل؛ نو بني قُريظه په خپلو ټينګو او مضبوطو کلاوو کې ننوتل، او دروازې يې کلکې وتړلې، کله چې نبي کريم صلى الله عليه وسلم د احزابو له جنګه فارغ شو، او په غسل مشغول وو؛ جبرئيل عليه السلام تشريف راوړ، حال دا چې د جبرئيل عليه السلام پر څهره هم د دوړو او غبار آثار وو، او ويې ويل: يا رسول الله ! تاسې له خپل ځان وسلې ايسته کړې دي، حال دا چې پرښتې لا هم هغسې مسلحې پخپلو وظايفو کې مشغولې دي، الله تعالى حکم درکوي چې پر بني قُريظه وو دې حمله وکړه شي !، فوراً منادی وشوه، چې «د بني قريظه وو عهد ماتوونکيو يهوديانو باندې د يرغل (حملې) وروړلو حکم دی !»، نو اسلامي افواجو په منتهى سرعت سره د دوی کلاوې تر محاصرې لاندې ونيولې، دغه محاصره تر څلوروېشتو يا پنځه ويشتو ورځو وه، بالآخر محصورين ناطاقته شوه، او د رسول الله صلى الله عليه وسلم په حضور د پيغامونو په لېږلو يې شروع وکړه، بالآخر د دوی له طرفه دغه خبره ومنله شوه، چې «مونږ له خپلو کلاوو ځخه د باندې راووځو او د «اوس» د قبيلې مشر سعد بن معاذ رضي الله تعالى عنه خپل منځګړی حَکم او منصف درووَ، ځکه چې هغه د دوی حليف وو، هر هغه فيصله چې سعد ځمونږ په نسبت صادره کړه؛ مونږ يې منو»، د دوی دغه خبره رسول الله صلى الله عليه وسلم هم ومنله، لنډه يې دا چې سعد رضي الله تعالى عنه تشريف راوړ، د يوه مسلم حَکم په حيثيت يې فيصله وکړه چې: «د بني قريظه وو ګرد جنګي ځلميان دې ووژلى شي ! او ښځې او ووړکي دې ټول د مريېتوب په قيد کې ونيولى شي !»، سم له دغې فيصلې سره څو سوه ځلمي يهودان ووژل شول، او څو سوه ښځې او ووړکي قيديان شول، او د دوی پر املاکو او اموالو مسلمانانو قبضه وکړه.

وَأَوْرَثَكُمْ أَرْضَهُمْ وَدِيَارَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ وَأَرْضًا لَّمْ تَطَئُوهَا وَكَانَ اللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرًا ﴿٢٧﴾

او په ميراث يې درکړه تاسې ته ځمکه د دوی او کورونه د دوی او مالونه د دوی او هغه ځمکه چې نه وه پايمال کړې تاسې هغه (په ځغلولو د اسونو سره)، او دی الله پر هر څيز باندې ښه قادر.

تفسير: دغه ځمکه چې منورې مدينې ته نژدې ده؛ په لاس ورغله، رسول الله صلى الله عليه وسلم هغه پر مهاجرينو باندې تقسيم کړه، او په دغه سره د دوی د معاش وسيله پيدا شوه، او د دوی د ژوندون بار د انصارو له اوږو څخه لرې شو، له نورو ځمکو څخه مراد د خيبر ځمکې دي چې له دغې واقعې څخه دوه کاله وروسته د مسلمانانو په لاس ورکړی شوې، او په هغو سره نبوي اصحاب خوشاله شول، ځينې وايي چې: بله ځمکه معظمه مکه ده، ځينې ترې د پارس او روم ځمکې مرادوي، چې وروسته له رسول الله صلى الله عليه وسلم د راشدو خلفاوو رضي الله تعالى عنهم أجمعين په لاس فتحه شوې، ځينې وايي: تر قيامت پورې هومره ځمکې چې د مسلمانانو په لاس فتحه کيږي؛ هغه ګردې په دې کې شاملې دي، والله أعلم.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ قُل لِّأَزۡوَٰجِكَ إِن كُنتُنَّ تُرِدۡنَ ٱلۡحَيَوٰةَ ٱلدُّنۡيَا وَزِينَتَهَا فَتَعَالَيۡنَ أُمَتِّعۡكُنَّ وَأُسَرِّحۡكُنَّ سَرَاحٗا جَمِيلٗا ٢٨ وَإِن كُنتُنَّ تُرِدۡنَ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ وَٱلدَّارَ ٱلۡأٓخِرَةَ فَإِنَّ ٱللَّهَ أَعَدَّ لِلۡمُحۡسِنَٰتِ مِنكُنَّ أَجۡرًا عَظِيمٗا ٢٩

ای نبي ! ووایه ته ښځو خپلو ته ! که چېرې یئ تاسې چې غواړئ همدغه ژوندون لږ خسیس او ښایست رونق د هغه؛ پس راشئ چې څه فایده درورسوم تاسې ته، او خوشې کړم تاسې په خوشې کولو نېکو سره. او که یئ تاسې چې اراده لرئ د الله او د رسول د (الله) او د کور د آخرت (او د نعمتونو د جنّت)؛ پس بېشکه الله تیار کړی دی لپاره د نیکي کوونکیو (ښځو) له تاسې نه اجر ډېر لوی.

تفسیر: د رسول الله صلی الله علیه وسلم مطهّراتو ازواجو کله چې ولیدل ټول خلق ماړه شول؛ نو ویې غوښتل چې ښایي ځمونږ د ژوندون وسائل هم په ښه صورت سره شي !، نو له دوی څخه ځینو بیبیانو له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره په دغه مورد کې خبرې اترې وکړې، او ترې ویې غوښتل چې ځمونږ د مزیدو نفقو او سامانونو تهیه وفرمایې !، څو مونږ هم لکه د نورو مسلمانانو په شان په عیش سره ژوندون وکړی شو، پر رسول الله صلی الله علیه وسلم دغه خبره شاقه تېره شوه، او قسم یې یاد کړ چې تر یوې میاشتې پورې به د هیڅ یوې بي بي کره نه ورځي، مسجد ته قریب په یوې پاسنۍ کوټه (مشربه) کې دېره شو، صحابه له دغه وضعیت څخه مضطرب شول، ابو بکر رضي الله تعالی عنه او عمر رضي الله تعالی عنه سره زیاته اندېښنه د دوی د لونې بي بي عائشه رضي الله تعالی عنها او بي بي حفصه رضي الله تعالی عنها وه، چې هغوی رسول الله صلی الله علیه وسلم له خپلو ځانونو خپه او غمجن نه کړي، او بالوسیله خپل دین او دنیا دواړه له لاسه ور نه کړي، دوی دواړه پر هغوی دواړو په قهر شول، او په خپلو خطاوو یې وپوهولې، بیا د رسول الله صلی الله علیه وسلم سره یې د اُنس او د بې تکلفۍ څه خبرې او اترې وکړې، څو د رسول الله صلی الله علیه وسلم مبارک طبیعت لږ څه خوښ او منشرح شو، بالآخره یوه میاشت وروسته دغه د تخییر آیت نازل شو، یعنې خپلو ښځو ته په صافو الفاظو سره ووایه چې: له دوو خبرو ځنې ښایي دوی یوه خبره ځان ته غوره او اختیار کړي، که دوی دنیوي عیش او عشرت غواړي؛ نو دوی ته ووایه چې: ځما او ستاسې ژوندون سره سخت او مشکل دی، نو راځئ چې په شرعي طریقه سره تاسې ته طلاق درکړم، او که د الله تعالی او د رسول الله خوښي او د آخرت د اعلی مراتبو طالبات یئ؛ نو د رسول الله صلی الله علیه وسلم سره د پاتې کېدلو له سببه به هغه دررسیږي.

له دغه ځنې به نور څه ښه شی وي چې په جنت کې له ګردو ځنې به اعلی او ارفع مقام کې له سیّد الأنام صلی الله علیه وسلم سره اوسیږي !، د دغه آیت له نزوله وروسته رسول الله صلی الله علیه وسلم کور ته تشریف یووړ، او ډومبی یې د الله تعالی دغه حکم بي بي عایشې صدیقې رضي الله تعالی عنها ته واوراوه، دې د الله او د رسول الله مرضي ځان ته غوره کړه، وروسته له هغه نورو ګردو ازواجو هم داسې وکړه، او د دنیا د عیش او عشرت تصوّر یې له خپلو زړونو څخه وویست.

يَٰنِسَآءَ ٱلنَّبِيِّ مَن يَأۡتِ مِنكُنَّ بِفَٰحِشَةٖ مُّبَيِّنَةٖ يُضَٰعَفۡ لَهَا ٱلۡعَذَابُ ضِعۡفَيۡنِۚ وَكَانَ ذَٰلِكَ عَلَى ٱللَّهِ يَسِيرٗا ٣٠

ای ښځو د نبي ! هر څوک چې راشي له تاسې په یوه کار ناکاره ښکاره (چې دغه عصیان دی له رسول الله نه)؛ نو دوچنده به کړ شي هغې ته عذاب په دوچند (د عذاب د نورو ښځو)، او دی (دوچندي عذاب) پر الله اسان.

تفسير: د لويانو غلطي هم لويه وي، که بالفرض له تاسې څخه له کومې يوې د بد اخلاقۍ کوم فعل صادر شي؛ نو هغه سزا چې نورو ته پر هغه عمل ورکوله کيږي، د هغه دوچنده تاسو ته درکوله کيږي، او دا کار الله تعالى ته اسان دى، يعنې ستاسې وجاهت او د زوجيت نسبت د الله تعالى د عقوبت څخه له سره څه ممانعت نشي کولى.

وَمَنْ يَّقْنُتْ مِنْكُنَّ لِلّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ وَتَعْمَلْ صَالِحًا نُّؤْتِهَآ اَجْرَهَا مَرَّتَيْنِ ۙ وَاَعْتَدْنَا لَهَا رِزْقًا كَرِيْمًا ﴿٣١﴾

او هر څوک چې (تل) اطاعت وکړي له تاسې الله او رسول د (الله) ته، او عمل کوي د نېکيو؛ نو ور به کړو مونږ هغې ته اجر د هغې دوه کرته (دوه مثله د ثواب د نورو ښځو)، او تيار کړى دې مونږ هغې ته رزق روزي نېکه (زياته په جنّت کې).

تفسير: يعنې پر نېکۍ او اطاعت هغومره اجر چې نورو ته وررسيږي؛ د هغه دوچنده تاسې ته دررسيږي، او مزيد پر هغه يوه خاصه روزي او عزّت به هم درعطاء کيږي، شاه صاحب (رحمه الله) ليکي: «له دغې لويې درجې سره لازمه ده چې دنېکۍ ثواب دوچنده او د بدۍ عذاب هم دوچنده وي»، پخپله رسول الله صلى الله عليه وسلم ته يې فرمايلي دي: ﴿إِذًا لَّأَذَقْنَاكَ ضِعْفَ الْحَيٰوةِ وَضِعْفَ الْمَمَاتِ﴾ (١٥ جزء د اسراء سورت (٨) رکوع (٧٥) آيت).

يٰنِسَآءَ النَّبِيِّ لَسْتُنَّ كَاَحَدٍ مِّنَ النِّسَآءِ

اى ښځو د نبي ! نه يئ تاسې لکه يو ټولګى (په شان د ټولګي د محمدي امت) له ښځو.

تفسير: يعنې ستاسې حيثيت او مرتبه د عامو ښځو په شان نه ده، ځکه چې تاسې د الله تعالى له جانبه د سيّد المرسلين صلى الله عليه وسلم د زوجيت لپاره انتخاب او غوره شوي يئ، او تاسې يې امّهات المؤمنين ګرځولي يئ، نو که د تقوى او طهارت ډېره ښه نمونه شئ لکه چې له تاسې څخه همدغه صفات او ستاينه متوقعه ده؛ نو د هغه وزن به د الله جل جلاله په دربار کې ډېر زيات وي، او که بالفرض کوم بد حرکت له تاسې څخه څرګند شي؛ نو په هم هغه تناسب سره د هغه سزا به هم زياته درنه وي، او ډېر زيات قبيح ګڼلى کيږي، الغرض که د فضائلو خوا وي يا د رذائلو خوا، په دواړو کې ستاسې وضعيت له نورو عامو مؤمناتو څخه جلا او ممتاز دى.

اِنِ اتَّقَيْتُنَّ فَلَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ فَيَطْمَعَ الَّذِيْ فِيْ قَلْبِهٖ مَرَضٌ وَّقُلْنَ قَوْلًا مَّعْرُوْفًا ﴿٣٢﴾

نو که چېرې پرهېزګاري کوله تاسې؛ پس مه کوئ نرمي په ويلو کې پس (که پسته خبره تاسې وکړه)؛ نو په طمع کې به پرېوځي هغه څوک چې په زړه کې يې رنځ وي (د نفاق يا د فجور)، او ووايئ تاسې خبره ښه.

تفسير: يعنې که تقوى او د الله جل جلاله وېره پخپلو زړونو کې لرئ؛ نو له پردې سرېو سره چې خبرې اترې کوئ چې د هغه ضرورت خصوصًا أمهات المؤمنين ته على الأكثر پېښيږي؛ په پستې او زړه وړونکې لهجې سره يې مه کوئ !، بلا شبهه د ښځو په خبرو کې الله په طبيعي ډول سره يو طبيعي پوستوالى، نزاکت او لطافت اينبى دى، ليکن د پاکو مطهراتو، متقياتو ښځو شان او صفت ښايي داسې وي چې حتى المقدور د اجانبو سرېو سره د ضروري خبرو کولو په وخت کې لږ شانې په تکليف سره داسې خبرې او اترې او لهجه اختيار کړي، چې په کې لږ څه خشونت او ضبط النفس څرګند شي، او د کوم يوه بد باطن قلبي ميلان خپل طرف ته جذب او کش نه کړي، امّهات المؤمنين ته د دوى د لوړ مقام په لحاظ په هسې مواردو کې لا احتياط لازم دى، څو کوم روحاني مريض او د زړه رنځور خپل عاقبت تباه او برباد ونه ګرځوي.

وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَىٰ

او قرار ونيسئ (اى ښځو !) په کورونو خپلو کې، او مه ښکاره کوئ (ښايست خپل بېګانه سړيو ته) په شان د اظهار (او ښايست) د جاهليت (د ښځو) ړومبنيو.

تفسير: يعنې پخوا له اسلامه د جاهليت په زمانه کې به ښځې بې پردې ګرځېدې، او د خپل بدن او د لباس ډول ښايست او د سينګار مظاهره او ښودنه به يې په علانيه صورت سره کوله، د دغې بد اخلاقۍ او بېحيايۍ وضعيت د مقدّس اسلام په نزد منفور او مهجور وګرځاوه شي، او ښځو ته يې صاف او پاک حکم صادر کړ چې دوی دې پخپلو کورونو کې هستوګنه وکړي !، او د جاهليت د زمانې په شانې دې د باندې نه وځي، او نه دې د خپل حسن جمال، ډول او سينګار نمايش او ښودنه کوي !، د أمهات المؤمنين فرض به په دغه معامله کې د نورو په نسبت لا زيات مؤکّد وي، لکه چې د ﴿لَسْتُنَّ كَأَحَدٍ مِّنَ النِّسَاءِ﴾ په تفسير کې وليکله شوه.

تنبيه: کوم احکام چې په دغو آيتونو کې مذکور دي؛ د ګردو ښځو لپاره دي، د مطهّراتو ازواجو په حق کې کله چې د دې تأکيد او اهتمام زيات ضروري وو؛ نو ځکه په الفاظو سره دوی په خصوصيت سره مخاطبې ګرځولې شوي دي، ځما په نزد له ﴿يَا نِسَاءَ النَّبِيِّ مَن يَأْتِ مِنكُنَّ بِفَاحِشَةٍ مُّبَيِّنَةٍ﴾ څخه تر ﴿لَسْتُنَّ كَأَحَدٍ مِّنَ النِّسَاءِ﴾ پورې د دغو احکامو تمهيد وو، په تمهيد کې د دوو شقوقو ذکر وو، د بېحيايۍ د خبرې ارتکاب او د هغه انسداد هغه په ﴿فَلَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ﴾ څخه تر ﴿تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَىٰ﴾ پورې وکړې شو، بل د الله تعالى او د رسول الله صلى الله عليه وسلم اطاعت او صالح عمل د هغه سلسله د ﴿وَأَقِمْنَ الصَّلَاةَ﴾ څخه تر ﴿وَّأَجْرًا عَظِيمًا﴾ پورې دوام لري، خلاصه يې داسې شوه چې: د بدئ له مواقعو څخه د ځان ساتنه او د نېکئ په طرف سبقت ګردو ته ضروري دی، مګر مطهّراتو ازواجو ته له ګردو ښځو څخه زيات هغه ضروري او حتمی ده، د دوی د نېکئ او د بدئ وزن دوه چنده درولی شوی دی، له دغه تقرير سره موافق د ﴿بِفَاحِشَةٍ مُّبَيِّنَةٍ﴾ تفسير هم بې تکلّفه پوهېدلی کيږی.

وَأَقِمْنَ الصَّلَاةَ وَآتِينَ الزَّكَاةَ وَأَطِعْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ

او سم دروئ لمونځ (چې د بدنې عباداتو اصل دی)، او ورکوئ زکات (چې د مالي عباداتو اصل دی) او (تل) اطاعت کوئ د الله او د رسول د (الله).

تفسير: يعنې له نورو څخه زيات تاسې د دغو شيانو اهتمام وکړئ ! ځکه چې تاسې له نبي سره اقرب او د امت لپاره نمونه يئ.

إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا ﴿٣٣﴾

بېشکه همدا خبره ده چې اراده لري الله د دې چې لرې کړي له تاسې ګناه ای اهل البيت (کورنۍ د محمد رسول الله) او چې پاک کړي تاسې (له ګناه) په پاکوالي.

تفسير: د الله تعالى اراده همدا ده چې د نبي صلى الله عليه وسلم پر کورنۍ باندې د دغو احکامو تعميل په ښه شان سره وکړي، او دوی ښه صاف او پاک وګرځوي، او سم د دوی له رتبې سره دوی ته داسې قلبي صفايي او اخلاقي پاکې عطا وفرمايي؛ چې په هغې سره دوی له نورو څخه فائقې او ممتازې وي (چې د هغې په لوري يې په ﴿وَيُطَهِّرَكُمْ﴾ کې د ﴿تَطْهِيرًا﴾ په تزييد سره اشاره فرمايلې ده)، دغه تطهير او د رجس اذهاب هم هغسې نه دی لکه چې د وُضوء په آيت کې ﴿وَلَٰكِن يُرِيدُ لِيُطَهِّرَكُمْ وَلِيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ﴾ (د المائده (٢) رکوع، (٦) آيت) يا د «بدر» په قصه کې په ﴿لِّيُطَهِّرَكُم بِهِ وَيُذْهِبَ عَنكُمْ رِجْزَ الشَّيْطَانِ﴾ (د الأنفال (٢) رکوع (١١) آيت) دا ترې مراد شوی دی، بلکه دلته له تطهير څخه د تهذيب النفس،

تصفية القلب، او تزكية الباطن هغه اعلى مرتبه مراد ده، چې اکملو اولياء الله ته حاصله وي، او د هغې له حصول څخه وروسته اګر که دوی د انبياء الله په شان معصوم نه ګرځي، هو ! محفوظ ويلی کيږي لکه چې د ﴿يُرِيْدُ اللّٰهُ لِيُذْهِبَ﴾ الآية ـ فرمايل او د (أراد الله) نه فرمايل پخپله د دغې خبرې دليل دی چې د أهل البيت لپاره عصمت نه دی ثابت.

تنبيه: په «نظم القرآن» کې تدبّر کوونکيو ته د يوې لمحې لپاره هم په دغه خبره کې هيڅ شک او شبهه نشي واقع کېدی؛ چې دلته د أهل البيت په مدلول کې يقيناً مطهّرات ازواج داخل دي، ځکه چې د دغه آيت څخه ړومبی او وروستی په ټوله رکوع کې ډېر خطابات له هم هغو سره شوي دي، او د «بيوت» نسبت هم پخوا په ﴿وَقَرْنَ فِيْ بُيُوْتِكُنَّ﴾ او وروسته په ﴿وَاذْكُرْنَ مَا يُتْلٰى فِيْ بُيُوْتِكُنَّ﴾ کې د همدوی په طرف کړی شوی دی، علاوه پر دې په قرآن کې عمومًا دغه لفظ په همدغه سياق مستعمل شوی دی، د ابراهيم عليه السلام ښځې بي بي سارې رضي الله تعالى عنها ته د خطاب کولو په وخت پرښتې ويلي وو: ﴿اَتَعْجَبِيْنَ مِنْ اَمْرِ اللّٰهِ رَحْمَتُ اللّٰهِ وَبَرَكٰتُهٗ عَلَيْكُمْ اَهْلَ الْبَيْتِ﴾ (د هود سورت (٧) رکوع، (٧٣) آيت)، په هر حال په «أهل البيت» کې دلته د ازواجو دخول يقيني دی، بلکه د آيت خطاب ړومبی له هغو سره دی.

وَاذْكُرْنَ مَا يُتْلٰى فِيْ بُيُوْتِكُنَّ مِنْ اٰيٰتِ اللّٰهِ وَالْحِكْمَةِ ؕ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ لَطِيْفًا خَبِيْرًا ﴿٣٤﴾

او يادوئ تاسې هغه چې لوستی کيږي په کورونو ستاسې کې له آيتونو د الله (چې قرآن دی) او له حکمته (حديث رسول)، بېشکه چې الله دی ښه مهربان او ښه خبردار.

تفسير: يعنې په قرآن او سنت کې کومې خبرې چې د الله تعالى پر احکامو او د پوهې پر مطالبو شاملې دي؛ هغه زده او يادې کړئ ! او نورو ته يې هم ورښيئ ! او د الله تعالى د عظيم احسان شکر اداء کړئ ! چې تاسو ته يې په داسې متبرکو کورونو کې ځای درکړی دی، چې د حکمتونو خزانه او د هداياتو سرچينه ده، د الله تعالى په آيتونو کې ډېر دقيق اسرار او د قدرت د علاماتو زيات رموزات دي، هغه الله جل جلاله پر دې ښه پوهيږي چې کوم يو سړی د دې امانت د پورته کولو اهل دی؟ هم هغه په خپل لطف او مهربانۍ سره محمد صلى الله عليه وسلم په وحي او تاسې يې د ده په زوجيت سره غوره کړي يئ، ځکه چې الله تعالى د هر چا د احوالو او استعدادو څخه عليم او خبير دی، او هيڅ يو کار بې له حکمته او تدبيره نه کوي.

اِنَّ الْمُسْلِمِيْنَ وَالْمُسْلِمٰتِ وَالْمُؤْمِنِيْنَ وَالْمُؤْمِنٰتِ وَالْقٰنِتِيْنَ وَالْقٰنِتٰتِ وَالصّٰدِقِيْنَ وَالصّٰدِقٰتِ وَالصّٰبِرِيْنَ وَالصّٰبِرٰتِ

بېشکه چې مسلمان سړي او مسلمانانې ښځې، او مؤمنان سړي او مؤمنانې ښځې، او اطاعت کوونکي سړي او اطاعت کوونکې ښځې، او رښتين سړي او رښتينې ښځې، او صبر کوونکي سړي او صبر کوونکې ښځې.

تفسير: يعنې تکاليف پر ځان اخيستونکي، سختي پر ځان ګالونکي (برداشت کوونکي)، د شريعت پر احکامو قائم او ټينګ پاتې کيدونکي.

وَالْخٰشِعِيْنَ وَالْخٰشِعٰتِ

او ويريدونکي عاجزي کوونکي سړي او ويرېدونکې عاجزي کوونکې ښځې.

تفسير: يعنې د تواضع او د عاجزۍ او د انکسار غوره کوونکي يا په خشوع سره د لمانځه اداء کوونکي.

وَالْمُتَصَدِّقِيْنَ وَالْمُتَصَدِّقٰتِ وَالصَّآئِمِيْنَ وَالصّٰٓئِمٰتِ وَالْحٰفِظِيْنَ فُرُوْجَهُمْ وَالْحٰفِظٰتِ وَالذّٰكِرِيْنَ اللّٰهَ كَثِيْرًا وَّالذّٰكِرٰتِ اَعَدَّ اللّٰهُ لَهُمْ مَّغْفِرَةً وَّاَجْرًا عَظِيْمًا ﴿٣٥﴾

او خيرات كوونكي سړي او خيرات كوونكي ښځې، او روژه نيوونكي سړي او روژه نيوونكي ښځې، او حفاظت كوونكي سړي ځای د شهوت خپل (له ښځو) او ساتونكي ښځې (ځای د شهوت خپل له سړيو)، او ذكر كوونكي سړي الله لره (ذكر) ډېر او ذكر كوونكي ښځې (الله لره په ذكر ډېر)؛ تيار كړي دي الله دغو (لسو واړو جامع الطاعاتو سړيو او ښځو ته) مغفرت او اجر ډېر لوی.

تفسير: ځينو مطهّراتو ازواجو ويلي وه چې په قرآن شريف كې ډېر ځايونه د نارينه وو ذكر شته، مګر د ښځو ذكر هيڅېرې نشته، او ځينو نورو صالحانو ښځو ته داسې خيال پيدا شو چې په سابقه وو آيتونو كې د أزواج النبي صلى الله عليه وسلم تذكار وشو، خو د نورو ښځو په نسبت هيڅ كومه تذكره ونشوه؛ نو په دغه تناسب دغه آيت نازل شو، څو ټولې سره متسلّي شي، چې كه نارينه وي يا ښځه؛ د هيڅا محنت او زحمت د الله تعالى په نزد نه ضايع كيږي، هم هغسې چې نارينه وو ته د روحاني او اخلاقي ترقۍ د حاصلولو ذرايع او وسايل شته؛ ښځو ته هم دغه ميدان خلاص دی، دغه يې د اناثيه وو طبقې د اطمينان او تسلۍ لپاره وفرمايل، كه نه هر هغه احكام چې په قرآن كې د نارينه وو لپاره فرمايلي شوي دي؛ هم هغه عموماً پر ښځو عائديږي، او د بېل نوم اخيستلو لپاره هيڅ ضرورت نه دی پاتې، هو ! په دوی پورې نور خصوصي احكام بېل بيان كړی شوي دي.

وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَّلَا مُؤْمِنَةٍ اِذَا قَضَى اللّٰهُ وَرَسُوْلُهٗٓ اَمْرًا اَنْ يَّكُوْنَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ اَمْرِهِمْ ؕ وَمَنْ يَّعْصِ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ فَقَدْ ضَلَّ ضَلٰلًا مُّبِيْنًا ﴿٣٦﴾

او نه دي (روا) هيڅ مؤمن سړي او نه هيڅ مؤمنې ښځې ته كله چې حكم وكړي الله او رسول د (الله) په يو امر كار كې؛ چې وي دوی ته اختيار له امره كاره خپله (په خلاف د امر د الله او د رسول) هيڅ، او هر څوك چې اطاعت نه كوي د الله او د رسول د (الله)؛ پس په تحقيق ګمراه شو په ګمراهۍ ښكاره سره.

تفسير: بي بي زينب رضي الله تعالى عنها بنت أميمه بنت عبد المطلب د رسول الله صلى الله عليه وسلم د ترور لور چې د قريشو له ډېرې لويې كورنۍ څخه وه، رسول الله صلى الله عليه وسلم وغوښت چې د هغې نكاح «زيد بن حارثه رضي الله تعالى عنه» سره وترې، دغه زيد هم اصلاً د عربانو له شرفاوو څخه وو، خو كوم ظالم په وړوكوالي دی تښتولی او د مريي په عنوان يې د معظمې مكې په بازار كې خرڅ كړی وو، بيا دغه زيد رضي الله تعالى عنه د بي بي خديجه الكبرى رضي الله تعالى عنها له طرفه په بيع واخيست شو، چې څو موده وروسته بي بي صاحبې دغه خپل مريي رسول الله صلى الله عليه وسلم ته وبانبه، كله چې زيد رضي الله تعالى عنه لوی او هوښيار شو، او د رسول الله صلى الله عليه وسلم په ملګرتوب د شام په يوه تجارتي سفر كې تلو، څه وخت چې زيد رضي الله تعالى عنه د خپل كور او كلي له څنګه تېرېده، دلته يې د خپلو أقاربو او خپلوانو پوښتنه وكړه، څو د زيد رضي الله تعالى عنه پلار، تره او ورور د رسول الله صلى الله عليه وسلم په خدمت كې حاضر شول، او داسې غوښتنه يې تري وكړه چې: «د زيد معاوضه له مونږ څخې واخلئ ! او پر مونږ يې وسپارئ !»، رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل چې: «كه زيد پخپلې رضا او خوښې له تاسې سره ځي؛ ځما له خوا هيڅ ممانعت نشته»، كله چې هغوی له زيد څخه دغه پوښتنه وكړه؛ زيد وويل چې: «زه له

محمد صلى الله عليه وسلم څخه بل هيڅېرې نه ځم، ځکه چې دوی له ما سره ډېر ښه سلوک کوي، او له مور او پلار څخه مې ښه ساتي»، په دغه تقريب رسول الله صلى الله عليه وسلم دی آزاد کړ، او خپل ځوی يې وباله، لکه چې خلقو د هغې زمانې د رواج سره سم ده ته «زيد بن محمد» ويل، تر هغه پورې چې دغه آيت نازل شو ﴿ٱدۡعُوهُمۡ لِأٓبَآئِهِمۡ هُوَ أَقۡسَطُ عِندَ ٱللَّهِۚ﴾؛ دلته به د زيد بن محمد صلى الله عليه وسلم په ځای خلقو زيد بن حارثه باله، کله چې سم د قرآن له حکمه سره د ده له نامه څخه د دغه عظيم نسبت شرف ببل کړی شوی وو، ښايي د دغه د تلافي لپاره د ټولو اصحابو له مجمع څخه يواځې همده ته دغه شرف وروبخښلی شو چې نوم يې تصريحًا په قرآنکريم کې وارد شو، لکه چې وروسته راځي: ﴿فَلَمَّا قَضَىٰ زَيۡدٞ مِّنۡهَا وَطَرٗا﴾.

په هر حال کله چې د بي بي زينب رضي الله تعالى عنها د کورنۍ حيثيت ډېر لوړ (اوچت) وو، او زيد رضي الله تعالى عنه بن حارثه ظاهرًا د مريتوب په داغ داغلی شوی وو؛ نو ځکه نه پخپله بي بي زينبه رضي الله تعالى عنها او نه د دې ورور په دغه خوښ او رضا وو، چې د دې نکاح له زيد سره وترله شي، ليکن د الله تعالى او د رسول الله صلى الله عليه وسلم منظور داسې وو چې داسې موهم تفريقات او امتيازات د دې د نکاح په لاره کې نه ښايي چې حائل شي، نو ځکه رسول الله مبارک پر بي بي زينب رضي الله تعالى عنها او د دې پر ورور زور وغورځاوه څو هغوی پر دغه نکاح راضي شول، په دغه وخت کې دا آيت نازل شو، او دغه خلقو خوښه او مرضي د الله جل جلاله او د رسول الله صلى الله عليه وسلم تر خوښې او مرضۍ جار او قربان کړله، او د بي بي زينب رضي الله تعالى عنها نکاح له زيد بن حارثه رضي الله تعالى عنه سره وترله شوه.

وَإِذۡ تَقُولُ لِلَّذِيٓ أَنۡعَمَ ٱللَّهُ عَلَيۡهِ وَأَنۡعَمۡتَ عَلَيۡهِ أَمۡسِكۡ عَلَيۡكَ زَوۡجَكَ وَٱتَّقِ ٱللَّهَ وَتُخۡفِي فِي نَفۡسِكَ مَا ٱللَّهُ مُبۡدِيهِ وَتَخۡشَى ٱلنَّاسَ وَٱللَّهُ أَحَقُّ أَن تَخۡشَىٰهُۖ فَلَمَّا قَضَىٰ زَيۡدٞ مِّنۡهَا وَطَرٗا زَوَّجۡنَٰكَهَا لِكَيۡ لَا يَكُونَ عَلَى ٱلۡمُؤۡمِنِينَ حَرَجٞ فِيٓ أَزۡوَٰجِ أَدۡعِيَآئِهِمۡ إِذَا قَضَوۡاْ مِنۡهُنَّ وَطَرٗاۚ وَكَانَ أَمۡرُ ٱللَّهِ مَفۡعُولٗا ٣٧

او (ياد کړه ای محمده !) کله چې ووېل تا هغه (زيد) ته چې انعام کړی وو الله پر هغه (په اسلام سره)، او انعام کړی وو تا پر هغه (په آزادولو سره) چې وساته ته له ځان سره ښځه خپله (زينب بنت جحش) او وويرېږه له الله (په طلاق) حال دا چې پټوله (ای محمده !) تا په زړه کې هغه خبره چې الله ښکاره کوونکی وو د هغې (چې زوجة النبي کېدل د زينب دي)، او ويرېدې ته له خلقو، او الله ډېر لايق دی د دې چې وويرېږې ته له ده نه، کله چې تمام کړ زيد له دغې (زينب) څخه خپل غرض (او طلاقه يې کړه او عدّت يې تېر شو)؛ نو په نکاح درکړه مونږ تاته دغه (زينب) لپاره د دې چې نه وي پر مؤمنانو سختي (او وبال) په (نکاح کولو د) ښځو د ادعياوو د دوی کله چې تمام کړي (دغه ادعياء) له دوی نه غرض (خپل چې طلاقې يې کړي، او عدّت يې تېر شي)، او دی امر حکم د الله کېدونکی خامخا.

تفسير: يعنې زيد رضي الله تعالى عنه بي بي زينب رضي الله تعالى عنها ته طلاق ورکړ، او د دې عدّت هم تېر شو، او اوس زيد رضي الله تعالى عنه له بي بي زينبې رضي الله تعالى عنها سره هيڅ غرض او تعلّق نه لري، کله چې بي بي زينب رضي الله تعالى عنها د زيد رضي الله تعالى په نکاح کې ورغله؛ نو زيد بن حارثه رضي الله تعالى عنه د دغې مېرمنې په نظر کې خوار او حقير ښکارېده، د دې طبيعت او مزاج به له هغه سره نه لګېده، او پخپلو منځو کې يې له همدې سببه موافقت نه کاوه، همېشه د دغو دواړو په منځ کې به جنګ او جګړه نښتې وه، نو زيد رضي الله تعالى عنه به د رسول الله صلى الله عليه وسلم په حضور کې حاضرېده، او خپل دغه شکايت به يې وروړاندې کاوه، او همداسې به يې ويل چې: زه دغه خپله ښځه خوشې کوم، ځکه چې ځما ګذران ورسره نه کيږي، خو رسول الله صلى الله عليه

وسلم به تل دی منع کاوه، او د صبر او استقامت توصیې به یې ورته کولې، او ورته به یې ویل چې: هغې ځما له خاطره او د الله او د رسول په حکم د خپلې خوښې خلاف له تاسره خپله نکاح وترله، نو که ته یې اوس خوشې کړې؛ نو دغه طلاق به هم هغې او هم د هغې نورو عزیزانو او خپلوانو ته د سپکوالي په منزله وي، نو ځکه له الله څخه وویرېره ! او په وړوکو وړوکو خبرو دغسې خبرې ته اقدام مه کوه، او څو دې له وسه کیږي؛ ګذران کوه ! او شپې او ورځې دې ورسره په ښه شان تېروه ! کله چې په هیڅ ډول د دوی دواړو په منځ کې موافقت رانغی، نو ممکن دي چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم په زړه کې به دغې خبرې خطور کړی وي، که زید لا علاجه شي او مجبورًا خپله ښځه خوشې کړي؛ نو د بي بي زینبې تسلي او اطمینان بې له دې نه په بل شي نه کیږي څو چې زه خپله نکاح ورسره ونه ترم، لیکن د جاهلانو او منافقانو له بد ویلو څخه په اندېښنه کې وو، چې دوی به داسې وایي چې: «محمد د خپل ځوی ښځه په نکاح واخیسته»، حال دا چې دغه خبره دوی ته لا له پخوا څخه معلومه وه، چې د الله جل جلاله په نزد متبنّي په هیڅ یوه خبره کې د ځوی حکم نه لري.

له بل جانبه د الله تعالی اراده داسې وه چې دغه د جهالت خیال او مفکوره هم د خپل رسول په وسیله په عملي طور سره لرې او ورکه کړي، څو مسلمانانو ته په مستقبل کې له داسې مسائلو ځنې هیڅ قسم تکلیف او زحمت ورپېښ نه شي، او د هیڅ قسم توحّش او استنکاف مورد ورپاتې نه وي، نو الله تعالی خپل رسول ته اطلاع ورکړه چې: «زه بي بي زینب ستا په نکاح کې درکوونکی یم»، ولې یې درکوم؟ دغه پخپله د پاک قرآن دغه الفاظ ﴿لِكَيْ لَا يَكُونَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ حَرَجٌ فِي أَزْوَاجِ أَدْعِيَائِهِمْ﴾ په صاف او ښکاره ډول سره ظاهروي، یعنې غرض له دغې نکاح څخه دا دی چې د نورو له زړه څخه دغه د جاهلیت خیال بیخي محو او معدوم شي، او وروسته له دې نه بل هیڅ قسم تنګسه او ممانعت په دغه معامله کې پاتې نشي.

پاتې شوې هغه چټې او بې موردې قصې او خبرې چې حاطب اللّیل مفسّرین او مؤرخین او بالخاصه اروپایي مستشرقینو په دغه مقام کې لیکلي دي، او ځمونږ ځینې متجدد ځلمیان هم هغه د خپلې پوهې د نمونې پشان بیانوي؛ د هغوی په نسبت حافظ ابن حجر العسقلاني (رحمه الله) داسې لیکي: «لاینبغي التشاغل بها» یعنې د هغو ذکر کول د وخت ضایعول دي، او ابن کثیر (رحمه الله) لیکي: «أحببنا أن نضرب عنها صفحًا لعدم صحتها فلا نوردها»، یعنې دغه روایتونه مو پرېښودل، ځکه چې اصلاً ثبوت او صحت نلري.

مَا كَانَ عَلَى النَّبِيِّ مِنْ حَرَجٍ فِيمَا فَرَضَ اللَّهُ لَهُ ۖ سُنَّةَ اللَّهِ فِي الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلُ ۚ وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ قَدَرًا
مَقْدُورًا ﴿٣٨﴾ الَّذِينَ يُبَلِّغُونَ رِسَالَاتِ اللَّهِ وَيَخْشَوْنَهُ وَلَا يَخْشَوْنَ أَحَدًا إِلَّا اللَّهَ ۗ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ حَسِيبًا ﴿٣٩﴾

نشته پر نبي هیڅ قدر سختي (او وبال) په هغه کار (د نکاح د زینبې) کې چې مقرره کړې وه الله ده ته، طریقه مقرره کړې ده الله په هغو (انبیاوو) چې تېر شوي دي ړومبي له دې نه، او دی امر حکم د الله یو حکم مقرر کړی شوی. هغه (انبیاء) چې رسوي پیغامونه د الله، او ویریږي له دغه (الله)، او نه ویریږي د بل هیڅا مګر یواځې له الله، او کافي دی الله ښه حساب کوونکی (د بندګانو).

تفسیر: یعنې د الله تعالی حکم قاطع او نافذ دی، کومه خبره چې د ده له جانبه صادره شوي وي؛ هغه هرومرو کیدونکې ده، بیا نبي صلی الله علیه وسلم ته په داسې کولو کې هیڅ مضایقه نشته، چې په شریعت کې روا شوې ده، انبیاء او رسولان د الله تعالی په پیغام رسولو کې له ماسوا الله د بل هیڅا څخه نه دي ویریدلي، کله چې تا هم خپل د دغه پیغام په رسولو کې تر نن ورځې پورې د هیڅ شي پروا نه ده کړې، او نه د چا د ویلو او اورولو له تصوره لږ څه متأثر شوی یې، نو بیا د دې نکاح په معامله کې به ولې څه ممانعت واقع شي؟، داود علیه السلام یو سل ښځې درلودې (لرلې)، همداسې سُلیمان علیه السلام هم د ازدواج په کثرت کې مشهور دی، سفهاء او ناپوهان هغه الزام چې پر تاسې اړوي؛ د سابقینو

انبياوو په سوانح کې له دې نه زيات دهغه اشباه او نظائر شته، لهذا تاسې ته نه ښايي چې دغو سفاهتي او جهالتي تنقيداتو ته وګورئ ! وروسته دغه راښيي چې زيد بن حارثه رضي الله تعالى عنه چې هغه تاسې د خپل ځوی په ځای بللی وو؛ ستاسې واقعي ځوی خو نه دی ګرځېدلی چې د هغه د مطلقې ښځې سره به تاسې نکاح نشئ ترڅلی، او يو زيد رضي الله تعالى عنه څه بلکه تاسې له نورو نارينه وو څخه هم د هيڅ يو سړي پلار نه يئ، ځکه چې ستاسې له اولادې څخه يا هغه هلکان وو چې په وړوکوالي کې مړه شول، او ځينې د دغه آيت د نزول په وخت کې بيخي نه وو پيدا شوي، يا خو جونې وې، چې د هغوی څخه د سيدتنا فاطمة الزهراء رضي الله تعالى عنها اولاده په دنيا کې منتشره او خوره شوه.

مَا كَانَ مُحَمَّدٌ اَبَآ اَحَدٍ مِّنْ رِّجَالِكُمْ وَلٰكِنْ رَّسُوْلَ اللّٰهِ

نه دی محمد صلى الله عليه وسلم (حقيقي) پلار د هيڅ يو تن له سړيو ستاسې، وليکن رسول د الله دی.

تفسير: يعنې هيڅوک د ده ځوی مه ګڼئ ! محمد صلى الله عليه وسلم د پاک الله رسول دی.

وَخَاتَمَ النَّبِيّٖنَ ؕ وَكَانَ اللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيْمًا ۝٤٠

او مهر (او آخرنی) د (ټولو) انبياوو دی (چې پس له دې نه بل نبي نشته)، او دی الله پر هر څيز ښه عالم.

تفسير: د محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم په تشريف راوړلو سره د انبياوو پر سلسله د اختتام مهر ولګېد، اوس به هيڅوا ته نبوّت نه ورکاوه کيږي، پس هر چا ته چې نبوّت رسېدلی دی، نو له همدې جهته د ده د نبوّت دوره له ګردو انبياوو څخه وروسته ايښې شوې ده چې د قيامت تر قيام پورې به اوږدوالی لري، عيسي المسيح عليه السلام به هم په آخره کې د محمد صلى الله عليه وسلم د يوه امّتي په شان راځي، او د عيسوي شريعت عمل په هغه وخت کې جاري نه وي، لکه چې نن ورځ هم د ګردو انبياوو اديان پخپلو ځايونو کې موجود شته، مګر په ټوله دنيا کې يواځې محمدي نبوّت جاري او ساري دی، په حديث کې راغلي دي: «که نن موسى عليه السلام د ځمکې په سر ژوندی وی؛ نو هغه ته به هم ماسوا ځما له متابعته بله چاره نه وه».

تنبيه: د نبوّت د ختم په متعلق له قرآن، حديث، د امت اجماع څخه په سلهاوو دلائل ځينو معاصرو عالمانو راټول کړي دي، او ترې مستقل کتابونه يې ليکلي دي، چې د هغو له کتلو څخه لږ څه تردّد او اشتباه نه پاتې کيږي چې د دغې عقيدې منکر قطعًا کافر او له اسلامي ملّت څخه خارج دی، «او دی الله پر هر څيز ښه عالم» يعنې همدغه الله تعالى پر دغه باندې هم عليم او خبير دی چې د رسالت يا د نبوّت ختم په کوم ځای کې کېښود شي.

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوا اذْكُرُوا اللّٰهَ ذِكْرًا كَثِيْرًا ۝٤١ وَّسَبِّحُوْهُ بُكْرَةً وَّاَصِيْلًا ۝٤٢

ای هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی (يعنې ای مؤمنانو !) يادوئ الله په يادولو ډېرو سره. او تسبيح وايئ (لمونځ کوئ) ده ته په صبا او په ښکا کې.

تفسير: يعنې الله تعالى دومره لوی احسان فرمايلی دی چې داسې عظيم الشأن رسول او د انبياوو سردار محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم يې ستاسې د هدايت لپاره لېږلی دی، نو پر دغه د ده شکر اداء کړئ ! او له سره حقيقي منعم مه هېروئ ! په ناستې او ولاړې، په تللو او راتللو، په شپه او ورځ، په سبا او ښکا په ګردو اوقاتو او حالاتو او محلاتو کې د الله تعالى په ذکر او فکر کې لګيا اوسئ !.

هُوَ الَّذِي يُصَلِّي عَلَيْكُمْ وَمَلَائِكَتُهُ لِيُخْرِجَكُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَكَانَ بِالْمُؤْمِنِينَ رَحِيمًا ﴿٤٣﴾

دى هغه (الله) دى چې رحمت (نازلوي) پر تاسې او پرښتې د دغه (الله هم مغفرت درته غواړي) لپاره د دې چې وباسي (الله) تاسې له تيارو (د كفره) رڼا ته (د اسلام)، او دى (الله) پر مؤمنانو ډېر رحم كوونكى.

تفسير: يعنې د الله تعالى د زيات ذكر او په كثرت سره د يادولو نتيجه داسې كيږي چې الله تعالى خپل رحمت پر تاسې نازلوي، همدغه رحمت او بركت دى چې ستاسې لاس يې نيولى دى، او د جهالت او ضلالت له تيارو څخه يې ايستلي يئ، او د علم، پوهې او تقوى د رڼا په طرف يې لاره درښوولې او بيولي يې يئ، كه د الله تعالى خاصه مهرباني پر ايمان لرونكيو نه وى؛ نو د ايمان دولت به دوى ته له كومه ځايه ورعطاء كېده؟ او څرنګه به هغه له دوى سره محفوظ پاتې كېده؟ د الله تعالى په لطف او مهربانۍ مؤمنين د رُشد او هدايت، ايمان او احسان په طريقو كې ترقي كوي، دغه خو د دوى دنيوي حال دى، د دوى د اخروي اعزازو او اكرامو ذكر وروسته راځي.

تَحِيَّتُهُمْ يَوْمَ يَلْقَوْنَهُ سَلَامٌ ۚ وَأَعَدَّ لَهُمْ أَجْرًا كَرِيمًا ﴿٤٤﴾

(د الله) پېشكش دوى ته په هغې ورځې چې ملاقات وكړي دوى له دغه (الله) سره؛ سلام دى، او تيار كړى دى (الله) دوى ته اجر ډېر لوى.

تفسير: يعنې الله تعالى به پر دوى سلام ليږي، او پرښتې به هم پرې سلام اچوي، او بيا ورنژدې كيږي، مؤمنين به هم پخپلو منځونو كې د سلامونو همداسې مبادله او تعارف كوي، لكه چې په دنيا كې يې سره كوي.

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا ﴿٤٥﴾

اى نبي ! بېشكه مونږ لېږلى يې ته شاهد (په هغه چا چې ورلېږلى شوى يې)، او زېرى وركوونكى (په نعيم سره مؤمنانو ته)، او ويروونكى (له جحيم څخه كافرانو ته).

تفسير: يعنې محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم تاسې ته د الله تعالى توحيد در زده كوي، او تاسو ګردو ته سمه صافه لاره درښيي، هر هغه شى چې وايي؛ په زړه او په عمل سره پرې شاهدي وركوي، او په محشر كې به هم د امت په نسبت شاهدي لولي، چې د الله تعالى پيغام كوم يوه سړي تر كومې اندازې پورې منلى دى؟ يعنې غاړه ايښودونكي او فرمان منونكي ته په ثواب سره زېرى وركوي، غاړه غړوونكي او نافرمانان په عذاب سره ويروي.

وَدَاعِيًا إِلَى اللَّهِ بِإِذْنِهِ وَسِرَاجًا مُنِيرًا ﴿٤٦﴾

او بلونكى (د خلقو عبادت د) الله ته په اذن حكم د دې (الله) او ډېوه روښانوونكي.

تفسير: پخوا يې فرمايلي وو چې د الله تعالى رحمت مؤمنين له تيارو څخه وباسي، او رڼا ته يې راولي؛ دلته دغه راښيي چې هغه رڼا د دغې ډېوې څخه منتشره شوې ده، ښايي د ډېوې لفظ په دغه ځاى كې په هغې معنى سره وي چې د «نوح» په سورت كې داسې فرمايلي شوي دي: ﴿وَجَعَلَ الْقَمَرَ فِيهِنَّ نُورًا وَجَعَلَ الشَّمْسَ سِرَاجًا﴾ «الله تعالى سپوږمى رڼا او لمر يې ډېوه ګرځولې ده»، يعنې تاسې د نبوّت او د هدايت هغه لمر يې چې ستاسې د طلوع څخه وروسته بلې كومې رڼا ته هيڅ ضرورت نه دى پاتې، او نورې ګردې رڼاګانې په دغه اعظم نور كې محو او مدغم شوې دي.

وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ بِأَنَّ لَهُمْ مِنَ اللَّهِ فَضْلًا كَبِيرًا ﴿٤٧﴾

او زېرى وكړه په مؤمنانو په دې چې بېشكه شته دوى ته له (طرفه د) الله فضل ډېر لوى (جنّت).

وَلَا تُطِعِ الْكَافِرِينَ وَالْمُنَافِقِينَ وَدَعْ أَذَاهُمْ وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ وَكِيلًا ﴿٤٨﴾

او مه منه (حكم) د كافرانو او منافقانو، او پرېږده ضرر د دوى (په انتقام اخيستلو كې) او توكل وكړه پر الله، او كافي دى الله وكيل (كار جوړوونكى).

تفسير: يعنې كله چې الله تعالى تاسې ته داسې كمالات او داسې غوره جماعت عنايت فرمايلى دى؛ نو تاسې د دعوت او اصلاح او تبليغ فرائض په پوره قوت سره اداء كوئ ! او پر هغه حكم چې الله تعالى تاسې ته درکړى؛ د هغه په ويلو او كولو كې د هيڅ يوه كافر او منافق او د نورو پروا مه كوئ !.

﴿وَدَعْ أَذَاهُمْ﴾ الآية ـ يعنې كه دغه اشقياء تاسې په ژبه او عمل وځوروي؛ نو تاسې د دوى هيڅ پروا مه كوئ ! او پر پاك الله توكل او اعتماد وكړئ ! هغه به په خپل قدرت او رحمت سره ګرد كارونه جوړوي، د مجرمينو لارښوونه يا د دوى په سزا رسونه دغه ټول د همده په لاس كې دي، تاسې ته هيڅ ضرورت نه دى پاتې چې په دغه فكر او انديښنه كې خپل ځان وكړوئ !، د دوى مطلب خو همداسې دى څو تاسې د دوى له طعنو څخه وويرېږئ، او د خپل دعوت او تبليغ له فريضې څخه مخ واړوئ، كه په فرض المحال سره تاسې همداسې وكړئ؛ نو ګواكې د دوى مطلب مو پوره كړ (العياذ بالله).

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نَكَحْتُمُ الْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ طَلَّقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمَسُّوهُنَّ فَمَا لَكُمْ عَلَيْهِنَّ مِنْ عِدَّةٍ تَعْتَدُّونَهَا ۖ فَمَتِّعُوهُنَّ وَسَرِّحُوهُنَّ سَرَاحًا جَمِيلًا ﴿٤٩﴾

اى هغو كسانو چې ايمان يې راوړى دى (يعنې اى مؤمنانو !) كله چې په نكاح واخلئ مؤمنې ښځې بيا طلاقې كړئ تاسو دوى پخوا له دې نه چې مس (صحيحه خلوت) وكړئ له دوى سره؛ پس نشته تاسې ته پر دغو مطلقاتو هيڅ شمېر (د ورځو) چې شمېرئ به تاسو هغه، نو ورکړئ دوى ته څه فائده او خوشې كړئ دوى په خوشې كولو ښو سره.

تفسير: يعنې هغه سړي چې خپلې ښځې ته پخوا له جماع يا صحيحه خلوت څخه طلاق وركړي، كه د دې لپاره يې مهر ټاكلى وي؛ نو نيمايي مهر يې پرې اوړي، كه نه لږ څه فائده دې وروركړي !، يعنې سم له عُرف او خپل حيثيت سره يوه جوړه جامه دې وركړي، او په ښه صورت سره دې خوشې او مرخصه كړي، او كه ښځه په دغه صورت وغواړي چې له بل چا سره خپله نكاح وترې؛ نو عدّت پرې نشته، دغه مسئله يې دلته د رسول الله صلى الله عليه وسلم د مطهّراتو ازواجو په ذكر كې بيان وفرمايله، چې د هغه سلسله له لرې ځاى څخه دوام لري، په منځ كې څو آيتونه د ضمني مناسباتو له سببه راغلل، له دې ځايه بيا د سابق مضمون په طرف عود وكړى شو، په روايا تو كې راغلي دي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم له يوې ښځې سره نكاح وترله، كله چې هغې ته ورنژدې كېده؛ نو دغې ښځې وويل چې: «زه له تا څخه الله تعالى ته پناه نيسم»، رسول الله صلى الله عليه وسلم وويل: «تا لوى پنا ځاى ځان ته غوره كړى»، نو په دغه نسبت دا آيت نازل شو، او خطاب يې ايمان لرونكو ته وفرمايه، څو معلوم شي چې دغه حكم په رسول الله صلى الله عليه وسلم پورې څه خصوصيت نه لري، بلكه پر ګردو مسلمانانو همدغه حكم شته، سم له دغه سره رسول الله مبارك صلى الله عليه وسلم هغې ښځې ته جوړه وركړه، او مرخصه يې كړه، مګر دغې ښځې په ټول عمر كې پر خپل محروميت ژړل.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ إِنَّآ أَحۡلَلۡنَا لَكَ أَزۡوَٰجَكَ ٱلَّٰتِيٓ ءَاتَيۡتَ أُجُورَهُنَّ وَمَا مَلَكَتۡ يَمِينُكَ مِمَّآ أَفَآءَ ٱللَّهُ عَلَيۡكَ وَبَنَٰتِ عَمِّكَ وَبَنَٰتِ عَمَّٰتِكَ وَبَنَٰتِ خَالِكَ وَبَنَٰتِ خَٰلَٰتِكَ ٱلَّٰتِي هَاجَرۡنَ مَعَكَ ۖ وَٱمۡرَأَةً مُّؤۡمِنَةً إِن وَهَبَتۡ نَفۡسَهَا لِلنَّبِيِّ إِنۡ أَرَادَ ٱلنَّبِيُّ أَن يَسۡتَنكِحَهَا خَالِصَةً لَّكَ مِن دُونِ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ ۗ قَدۡ عَلِمۡنَا مَا فَرَضۡنَا عَلَيۡهِمۡ فِيٓ أَزۡوَٰجِهِمۡ وَمَا مَلَكَتۡ أَيۡمَٰنُهُمۡ لِكَيۡلَا يَكُونَ عَلَيۡكَ حَرَجٞ ۗ وَكَانَ ٱللَّهُ غَفُورٗا رَّحِيمٗا ٥٠

ای نبي ! بېشکه مونږ حلالې کړې دي تاته ښځې ستا، هغه ښځې چې ورکړي دي تا دوی ته مهرونه د دوی، او هغه ښځې چې مالک شوی دی (د هغو) ښې لاس ستا له هغو (وینځو) چې راکړځولي دي الله په تا (له کفّارو)، او لونې د عم (تره) ستا، او لونې د عمې (ترور) ستا، او لونې د ماما ستا، او لونې د خاله (تورۍ ـ د مور خور) ستا، هغه ښځې چې هجرت يې کړی دی له تا سره، او هغه ښځه مؤمنه چې وښښي نفس خپل نبي ته (بې له مهره) که اراده وکړي نبي د دې چې په نکاح واخلي (بې مهره) دغه (ښځه)، خالصه (جایزه ده) تاته غیر له نورو مؤمنانو، په تحقیق معلوم دي مونږ ته هغه چې مقرر کړي دي مونږ پر دوی باندې په (حق د) ښځو د دوی کې او په (حق د) هغو وینځو کې چې مالکان دي (د هغو) ښې لاسونه د دوی، لپاره د دې چې نه وي پر تا باندې هیڅ حرج سختي، او دی الله ښه بخښونکی (د خطیّاتو) ډېر رحم کوونکی.

تفسیر: یعنې له هغو وینځو چې په غنیمت او نورو کې ستاسې په لاس درشي، او ستا هغه ښځې چې د دوی مهر دې ورکړی دی، یعنې چې اوس ستاسې په نکاح کې دي، که قریشی وي، یا له مهاجراتو څخه وي یا نه وي،؛ ټولې تاسې ته حلالې دي، له دوی ځنې هیڅ یوه د دې وړ او قابله نه ده چې خوښې کړی شي، د تره، د ترور، د ماما، او د تورۍ لونې یعنې له قریشیانو ځنې چې د مور یا د پلار له جانبه د تا قرابت داری وي؛ د هجرت په شرط حلالې دي، او تاسې له هغوی سره نکاح کولی شئ، او هره ښځه چې خپل ځان نبي ته وبخښي، یعنې بې له مهره وغواړي چې په نکاح کې یې راشي؛ هغه هم حلاله ده، که تاسې داسې په نکاح راوړل خوښوئ ! دغه اجازت مخصوص رسول الله صلی الله علیه وسلم ته دی، اګر که دوی پر دغه اجازت عمل نه دی کړی (کما في الفتح)، ښایي له ﴿اَرَادَ النَّبِیُّ﴾ څخه مرجوحه اباحت ګڼلی شوی وي، په هر حال نورو مسلمانانو ته هغه حکم دی چې معلوم شوی دی: ﴿اَنۡ تَبۡتَغُوۡا بِاَمۡوَالِکُمۡ﴾ الآیة ـ (النساء (۴) رکوع)، یعنې بې له مهره نکاح نه کیږي، که د عقد په وخت کې د هغه ذکر شوی وي، او که وروسته له هغه ټاکلی شوی وي؛ یا هیڅ نه وي ټاکلی شوی؛ نو په دغه صورت کې مهر المثل یعنې هغه مهر چې د دې اقاربو او خپلوانو کې معمول او مروج وي؛ واجبیږي، له رسول الله صلی الله علیه وسلم ځنې الله تعالی دغه مهر قید لرې کړی دی، په خلاف د مؤمنینو چې هغوی ته نه د دې خبرې اجازه ده، چې له څلورو ښځو څخه زیاتې ښځې واخلي، او نه دا چې کومه ښځه بې له مهره په نکاح راولي.

تُرۡجِي مَن تَشَآءُ مِنۡهُنَّ وَتُـٔۡوِيٓ إِلَيۡكَ مَن تَشَآءُ ۖ وَمَنِ ٱبۡتَغَيۡتَ مِمَّنۡ عَزَلۡتَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيۡكَ ۚ ذَٰلِكَ أَدۡنَىٰٓ أَن تَقَرَّ أَعۡيُنُهُنَّ وَلَا يَحۡزَنَّ وَيَرۡضَيۡنَ بِمَآ ءَاتَيۡتَهُنَّ كُلُّهُنَّ ۗ وَٱللَّهُ يَعۡلَمُ مَا فِي قُلُوبِكُمۡ ۚ وَكَانَ ٱللَّهُ عَلِيمًا حَلِيمٗا ٥١

بېرته کوې ته هر هغه ښځه چې غواړې ته له دغو ښځو خپلو، او رانژدې کوې ځان ته هره هغه ښځه (خپله) چې غواړې ته (له دغو ښځو خپلو)، او هغه چې بیا یې وغواړې له هغو (ښځو

خپلو) چې لرې کړې دي؛ پس نشته هيڅ ګناه پر تا باندې، دغه (تفويض د واک ـ اختيار د ښځو خپلو) تاته ډېر نژدې دی چې يخې او روښانه شي سترګې د دوی (او خوشاله شي)، او نه به غمجنې کيږي، او راضي شي دوی په هغه شي چې ورکړې تا دوی ټولو ته، او الله ته معلوم دي هر هغه څه چې په زړونو ستاسې کې دي (له رغبت او کراهيت د ښځو)، او دی الله ښه عالم ډېر تحمّل والا.

تفسير: يعنې د «واهبة النفس» په متعلق اختيار لرې چې قبلوې يې او که يې نه قبلوې، او د موجوده وو ښځو څخه ته مختار يې چې کومه يې ساتې او کومې يوې ته يې طلاق ورکوې، او هم د هغو ښځو په نسبت چې پاتې شي؛ پر تاسې نوبت نه دی واجب چې خامخا يوه يوه شپه له هرې يوې سره به اوسېږې، د هرې يوې په نسبت چې زړه مو غواړي؛ وړاندې وروسته هم کولی شې، او له هرې يوې څخه مو چې ځان بېل کړی وي؛ بيا د هغې د بېرته اخيستلو اختيار هم لرې، سره له دې چې دغه حقوق او اختيارات ده ته ورکړی شوي وو؛ مګر ده په خپل ټول عمر کې له دغو اختياراتو څخه کار وانخيست، په معاملاتو کې يې دومره زيات له عدل او مساوات څخه کار اخيست او د هغه مراعات به يې کاوه؛ چې ډېر لوی محتاط سړی به هم هغسې نشي کولی، خو سره له دې نه که د ده قلبي ميلان د چا په لورې بې اختياره کېده؛ نو داسې به يې فرمايل: «اللهم هذا قِسمي فيما أملك، فلا تلُمني فيما تملك و لا أملك»، «ای الله ! دغه ځما تقسيم دی په هغو شيانو کې چې ځما په واک او اختيار کې دي، او پر هغه څيز کې چې يواځې ستا په اختيار کې دی، او ځما په اختيار کې نه دی؛ مه مې ملامتوه !»، ښايي په ﴿وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا فِي قُلُوبِكُمْ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَلِيمًا﴾ کې د همدغه په لوري اشاره وي.

لَا يَحِلُّ لَكَ النِّسَاءُ مِنْ بَعْدُ وَلَا أَنْ تَبَدَّلَ بِهِنَّ مِنْ أَزْوَاجٍ وَلَوْ أَعْجَبَكَ حُسْنُهُنَّ

نه دي حلالې تاته ښځې پس له دغو (نهو ښځو چې اوس دې په نکاح دي)، او نه دغه (درته روا دي) چې بدل کړې په دوی له نورو ښځو، اګر که تعجب در ولی تاته ښايست د هغو نورو هم.

تفسير: يعنې هومره اقسام يې چې په کې فرمايلي دي، له هغو څخه زياتې نه دي حلالې، او څه چې موجودې دي؛ د هغوی بدلول نه دي حلال، يعنې دغه چې له دوی ځنې کومه يوه د دې لامله خوشې کړې چې د هغې په ځای بله کومه يوه راولې.

إِلَّا مَا مَلَكَتْ يَمِينُكَ

مګر (خو روا دي درته) هغه وينځې چې مالک وي ښې لاس د تا.

تفسير: يعنې وينځه، کنيزک، د رسول الله مبارک دوه ښځې مشهورې دي، يوه «مارية القبطية» چې د دې له نسه ابراهيم متولّد او په هلکتوب کې وفات شو، دويمه ريحانة رضي الله تعالى عنهما.

وَكَانَ اللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ رَقِيبًا ﴿٥٢﴾

او دی الله په هر څيز باندې ښه ساتونکی.

تفسير: يعنې الله تعالى درته ګوري چې په کوم يوه د احکامو او حدودو پابندي کوې؟ او پر کوم يوه يې نه کوې؟ نو ښايي چې انسان د هر کار د کولو په وخت کې همدغه خبره تر نظر لاندې ونيسي.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَدۡخُلُواْ بُيُوتَ ٱلنَّبِيِّ إِلَّآ أَن يُؤۡذَنَ لَكُمۡ إِلَىٰ طَعَامٍ غَيۡرَ نَٰظِرِينَ إِنَىٰهُ وَلَٰكِنۡ إِذَا دُعِيتُمۡ فَٱدۡخُلُواْ

ای هغو کسانو چې ایمان يې راوړی دی (يعنې ای مؤمنانو !) مه ننوځئ کورونو د نبي ته مګر (هغه وخت ننوځئ) چې اذن وکړی شي تاسې ته (خوړلو د) طعام ته په دغه حال کې چې نه اوسئ منتظر پخلي د هغه ته، وليکن کله چې وبلل شئ تاسې؛ پس ننوځئ !.

تفسير: يعنې بې له حکمه او اجازې دعوت ته مه ځئ ! څو تاسې يې نه يئ غوښتی، پخپل سر چېرې مه درومئ ! که نه هلته به په انتظار کې ناست پاتې کېږئ، او د هغه کورنۍ د کارونو په اجراء کې به مانع ګرځئ، او د حرج عوامل به پيدا کوئ !.

فَإِذَا طَعِمۡتُمۡ فَٱنتَشِرُواْ وَلَا مُسۡتَـٔۡنِسِينَ لِحَدِيثٍۚ

پس کله چې طعام وخورئ؛ نو خواره شئ (نور ځنډ مه کوئ هلته)، او مه کښئ آرام نيوونکي لپاره د خبرو (يو له بل سره).

تفسير: يعنې څه وخت چې له ډوډۍ څخه فارغ شوئ؛ نو ښايي د خپلو کورونو په طرف ببرته ولاړ شئ ! ځکه چې د هملته کښناستلو او مجلس جوړولو څخه هغه کوربه ته تکليف او حرج واقع کيږي، دغه خبرې اګر که د نبي الله صلى الله عليه وسلم د کورونو په متعلق فرمايلې شوې دي، ځکه چې د شان نزول تعلق له هغه سره دی، مګر ترې د يوه عمومي ادب ښوونه مقصود ده، چې: بې له غوښتنې د چا کړه تلل، يا د کوم مېلمه سره مل شوی په طفيلي حيثيت د چا کره ننوتل، يا پخوا له ډوډۍ همداسې خوشې هلته پنډېدل، او خبرې اترې کول، يا وروسته د ډوډۍ له فراغه هلته کښناستل، او مجلس او ساعت تيرې کول نه دي پکار.

إِنَّ ذَٰلِكُمۡ كَانَ يُؤۡذِي ٱلنَّبِيَّ فَيَسۡتَحۡيِۦ مِنكُمۡۖ وَٱللَّهُ لَا يَسۡتَحۡيِۦ مِنَ ٱلۡحَقِّۚ

بېشکه دغه (ننوتل کښناستل خبرې کول) دی داسې کار چې تکليف رسوي نبي ته، پس حيا کوي (نبي) له تاسې (چې وباسي تاسې) او الله حياء نه کوي له (ويلو د خبرې) حقې.

تفسير: يعنې نبي الله صلى الله عليه وسلم د شرم او حياء له وجې پر خپل ځان تکليف اخلي، او د خاطر او لحاظ لامله په صافو الفاظو سره دغو مېلمنو ته نه وايي چې ځئ ! خپلو ځايونو ته لاړ شئ ! چې ماته تکليف او اذيت پيښېږي، دا خو د نبي الله صلى الله عليه وسلم د اخلاقو وضعيت دی، مګر ستاسې له تأديب او اصلاح څخه هيڅ شی پاک الله نشي منع کولی، او الله تعالى هرومرو د خپل رسول الله صلى الله عليه وسلم په ژبه تاسې ته خپل احکام در ښکاره کوي.

وَإِذَا سَأَلۡتُمُوهُنَّ مَتَٰعٗا فَسۡـَٔلُوهُنَّ مِن وَرَآءِ حِجَابٖۚ ذَٰلِكُمۡ أَطۡهَرُ لِقُلُوبِكُمۡ وَقُلُوبِهِنَّۚ

او کله چې وغواړئ تاسې له دغو (مطهّراتو ازواجو) څخه کوم متاع (کوم څيز)؛ پس غواړئ هغه له دوی نه د باندې د پردې، دغه (غوښتل د باندې د پردې) د تاسې ډېر پاک ساتونکی دی د زړونو ستاسې او (ډېر پاک ساتونکی دی) د زړونو د دوی.

تفسير: شاه صاحب (رحمه الله) ليکي: «په دغه سره الله تعالى مسلمانانو ته ادب ښوولی دی، کله چې دوی به د ډوډۍ لپاره د رسول الله صلى الله عليه وسلم کره ورتلل؛ نو وروسته له ډوډۍ ځنې به هملته کښېناستل، او په خپلو خبرو اترو به

مشغولېدل، حال دا چې د رسول الله صلى الله عليه وسلم د هوسايۍ (آرام) او استراحت ځای به هم هغه وو، مګر دوی له شرمه او حياء دوی ته نه ویل چې ځئ پاځئ ! نو ځکه پاک الله دوی ته وفرمایل، او په دغه آیت کې د پردې حکم صادر شو، چې نارینه دې د رسول الله صلى الله عليه وسلم له ازواجو سره مخامخ نشي، که کوم شی غواړي؛ ښایي چې د پردې له شاه يې وغواړي، په دغه کې د جانبینو زړه صاف او پاک پاتې کیږي، او د شیطاني وساوسو استیصال په عمل راځي».

وَمَا كَانَ لَكُمْ أَنْ تُؤْذُوا رَسُولَ اللَّهِ وَلَا أَنْ تَنْكِحُوا أَزْوَاجَهُ مِنْ بَعْدِهِ أَبَدًا ۚ إِنَّ ذَٰلِكُمْ كَانَ عِنْدَ اللَّهِ عَظِيمًا ﴿٥٣﴾

او نه ده روا تاسې ته دا چې تکلیف (او ضرر) ورسوئ رسول د الله ته، او نه ده (روا تاسې ته) دا چې په نکاح واخلئ ښځې د ده پس له وفات (یا طلاق) د ده هیڅکله، بېشکه دغه (ایذاء د رسول او د ازواجو نکاح يې) ده په نزد د الله (ګناه) ډېره لویه.

تفسیر: یعنې د کفارو او منافقینو هر څه چې زړه يې غواړي چتې دې ووایي، او پخپلو همدغو ایذاء رسولو کې دې مشغول اوسي !، مؤمنینو ته چې د ډېرو دلائلو او براهینو په رڼا کې د رسول الله صلى الله عليه وسلم انتهایي امانت، عفّت، طهارت، ظاهر ا و څرګند شوی دی؛ دغه خبره لایقه او مناسبه نه ده چې د رسول الله صلى الله عليه وسلم په حیات یا ممات کې داسې کومه خبره وکړي یا يې ووایي چې د دوی د ډېرې ضعیفي درجې ایذاء او خفګان سبب وګرځي، په مونږ او ټولو مؤمنانو لازم دي چې د خپل دغه محبوب او مقدس رسول د عظمت شان تل ترتله رعایت کړو، او همېشه فهم او دقّت وکړو، چې په غفلت او تساهل سره هم کوم داسې تکلیف ورکوونکی حرکت له مونږ ځنې صادر نشي، چې د هغه لامله د دنیا او آخرت په زیان او خسارت اخته او ککړ شو.

له دغه تکلیف ورکوونکو حرکاتو څخه یوه ډېره سخته او لویه ګناه دغه ده چې: کوم سړی د دوی د مطهراتو ازواجو سره وروسته د دوی له وفاته خپله نکاح وترې، یا د داسې نالایقې ارادې اظهار د رسول الله صلى الله عليه وسلم په حیات کې وکړي، ظاهر دی چې د مطهراتو ازواجو مخصوص عظمت د رسول الله صلى الله عليه وسلم د تعلق له سببه موجود او قایم شوی دی، او دوی له روحاني حیثیته د ټولو مؤمنینو محترمې میندې ټاکلې شوي دي، آیا وروسته له دې نه چې د کوم امّتي د نکاح په عقد کې راشي؛ د دوی هغه عزّت او احترام کما حقّه پاتې کېدی شي؟ وروسته له دوی نه کله چې دوی په کورني جنجالو او جګړو کې ولویږي؛ نو د تعلیم او تلقین او دیني احکامو د تبلیغ هغه اعلی غرض او مقصود څرنګه په اطمینان او آزادۍ سره تکمیل او پوره کولی شي؟ چې د هغه لپاره في الحقیقت الله تعالى دوی د رسول الله صلى الله عليه وسلم د زوجیت لپاره غوره کړي دي، او آیا کوم په انتهایي درجه سره بې حیاء انسان به هم باور کولی شي چې له سید البشر سره کومې بي بي صاحبې چې خپل عمر تېر کړی وي؛ هغه به د یوې شپې تېرولو له مخې هم بې د دوی له کوره په بل ځای کې اوسېدی شي؟ او هلته قلبي سکون او مسرّت هم حاصلولی شي؟ یا د هغه هیله په خپل زړه کې ګرځولی شي؟ خصوصًا څه وخت چې دغه خبره معلومه شوي هم وي چې دوی له هغو منتخبو او غورو خواتینو څخه دي چې د دوی په مخ د دنیا او آخرت دواړه لارې وروړاندې کړلې شوې؛ مګر هغوی په خپل ذوق او خوښې سره د دنیا پر عیش د رسول الله صلى الله عليه وسلم صحبت او خدمت او د آخرت عظمت ته ترجیح او اهمیت ورکړ، او د آخرت د لارې د اختیارولو اعلان يې وکړ.

لکه چې تاریخ راښیي چې د رسول الله صلى الله عليه وسلم له وفاته وروسته دغو مطهّراتو ازواجو او جنتي مقدساتو خواتینو په څه عدیم النظر زُهد، ورع، تقوی، صبر او توکل سره د الله تعالى په عبادت او خپلو معنوي اولادوو په هدایت او د اسلامي احکامو په نشر او اشاعت او په ديني خدمت کې مواظبت کاوه، او خپل ګرد اوقات يې په همدغو

مهمّاتو کې صرف او وقف کړل، او هیڅ یوې له دوی ځنې په سهو او خطا سره هم دنیوي لذائذو او مشاغلو ته نه دي کتلي، او څرنګه داسې کوم خیال به د دوی په زړه کې تېر ېده؟ حال دا چې الله تعالی د دوی په نسبت داسې لطف او مرحمت فرمایلی وو: ﴿إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا﴾ او په دغه سره یې د دوی د تزکیې او د تطهیر د کفالت بشارت ورکړی وو.

إِن تُبْدُوا شَيْئًا أَوْ تُخْفُوهُ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا ﴿٥٤﴾

که چېرې ښکاره کړئ کوم شی (تاسې په خوله) یا یې پټ وساتئ (په زړونو کې)؛ پس بېشکه الله دی پر هر څیز (د اعمالو ستاسې) ښه عالم.

تفسیر: یعنې مه په ژبه سره دغسې خبرې کوئ، او مه په زړه کې داسې وسوسې ته لاره ورکوئ ! ځکه چې د الله تعالی په نزد ظاهر او باطن او نور ګرد یو شان عیان دي، او هیڅ یو شی له ده ځنې پټ نه دی، او دی پر ګردو اخبارو او اسرارو علیم او خبردار دی.

لَّا جُنَاحَ عَلَيْهِنَّ فِي آبَائِهِنَّ وَلَا أَبْنَائِهِنَّ وَلَا إِخْوَانِهِنَّ وَلَا أَبْنَاءِ إِخْوَانِهِنَّ وَلَا أَبْنَاءِ أَخَوَاتِهِنَّ وَلَا نِسَائِهِنَّ وَلَا مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ

نشته ګناه پر دغو ښځو په (مخامخ کېدلو د) پلرونو د دوی کې، او نه په ځامنو د دوی کې، او نه په وروڼو د دوی کې، او نه په ځامنو د وروڼو د دوی کې، او نشته (ګناه پر دغو ښځو په مخامخ کېدلو د) ځامنو د خویندو د دوی کې، او نه په ښځو د دوی (یعنې په ښځو د نورو مؤمنانو)، او نه په هغو (وینځو) چې مالکان وي ښې لاسونه د دغو (ښځو لره).

تفسیر: پاس د مطهراتو ازواجو سره د نارینوو د مخامخ کېدلو ممانعت وشو، اوس دغه ښوولی کیږي چې دوی سره د دوی د محارمو مخامخ کېدل ممنوع نه دي، په دغه مورد کې کوم عمومي حکم چې د عمومي مستوراتو په نسبت د «النور» په سورت کې تېر شو؛ هم هغسې د مطهراتو ازواجو په نسبت هم حکم دی، د ﴿وَلَا نِسَائِهِنَّ وَلَا مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ﴾ کومه تشریح چې مونږ هلته په (١٠) رکوع کې کړې ده؛ هغه دې دلته بیا ولوسته شي !.

وَاتَّقِينَ اللَّهَ ۚ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدًا ﴿٥٥﴾

او وویرېږئ (ای ښځو !) له الله ! بېشکه الله دی پر هر شي باندې ښه شاهد عالم.

تفسیر: یعنې د پردې کوم احکام چې بیان شوي دي، او هغه استثناء چې په کې کړی شوې چې هغه په پوره ډول سره ملحوظ ولرئ، او لږ څه هم په هغه کې وړاندې وروسته لاندې باندې ونه کړئ ! او په ظاهر او باطن کې ښایي چې د الله تعالی د احکامو او د حدودو رعایت وکړئ، ځکه چې له الله جل جلاله څخه ستاسې هیڅ شی نه دي پټ: ﴿يَعْلَمُ خَائِنَةَ الْأَعْيُنِ وَمَا تُخْفِي الصُّدُورُ﴾.

إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ ۚ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا ﴿٥٦﴾

بېشکه الله او پرښتې د الله درود وایي پر نبي باندې، ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (یعنې ای مؤمنانو) درود ووایئ پر هغه (نبي) باندې او سلام (پرې) ووایئ په سلام ویلو سره.

تفسير: د «صلاة على النبي» مطلب دا دی: د نبي ثناء له تعظيم، رحمت، او عطوفت سره، بيا د هر يوه په طرف چې «صلاة» منسوب وي، سم د هغه د شان او مرتبې سره کومه ثناء، تعظيم، رحمت او عطوفت چې وړ او لايق وي؛ هم هغه به ترې مرادوه شي، لکه چې وايي: پلار پر ځوی او ځوی پر پلار، او ورور پر ورور مهربان دی، يا هر يو له بل سره مينه او محبت کوي، نو ظاهر ده د پلار کوم قسم محبت او مهرباني چې پر ځوی ده، د ځوی هغه قسم مينه او محبّت پر خپل پلار نه وي، او د ورور له ورور سره هم هغسې نشته، بلکه د دغو دواړو د مينې نوعيت بل شان دی، همداسې دلته يې هم قياس وکړئ او وپوهېږئ ! الله تعالى هم پر نبي «صلاة» ليږي، يعنې په رحمت او شفقت سره د ده ثناء، اعزاز او اکرام کوي، پرښتې هم پرې سلام ليږي، مګر د هر يوه صلاة، رحمت، تکريم اوتعظيم سم د ده د شان، مقام او مرتبې سره دی، وروسته له دی نه پر مؤمنانو حکم دی چې تاسې هم پر نبي صلى الله عليه وسلم صلاة او رحمت ولېږئ !، ښايي د دوی حيثيت له دغو دواړو څخه بيخي جلا وي، علماوو فرمايلي دي چې د الله صلاة، رحمت لېږل او د ملائکو په منځ کې پر هغه ثناء ويل دي، او د پرښتو صلاة استغفار دی، او د مؤمنينو صلاة دعاء ده، په حديث کې راغلي دي: کله چې دغه آيت نازل شو، صحابه وو رضي الله عنهم عرض وکړ: يا رسول الله ! د سلام طريقه خو مونږ ته معلومه شوې ده، يعنې چې د لمانځه په تشّهد کې داسې لوستل کيږي: السلام عليك أيها النبي ورحمة الله وبركاته، د صلاة طريقه هم مونږ ته ارشاد وفرمايئ ! څو يې مونږ په لمانځه کې ولولو، رسول الله صلى الله عليه وسلم د دغه درود تلقين دوی ته وفرمايه: «اللهم صل على محمد وعلى آل محمد كما صليت على إبراهيم وعلى آل إبراهيم إنك حميد مجيد، اللهم بارك على محمد و على آل محمد كما باركت على إبراهيم وعلى آل إبراهيم إنك حميد مجيد».

غرض دا دی چې الله تعالى مؤمنيو ته حکم ورکړ چې تاسې هم پر نبي صلاة ولېږئ، نبي عليه السلام دغه راوښود چې ستاسې صلاة لېږل دغه دي چې له الله جل جلاله ځنې وغواړئ څو هغه زيات له زيات خپل رحمتونه تر أبد الآباد پورې تل ترتله پر نبي صلى الله عليه وسلم نازل وفرمايي !، ځکه چې د الله تعالى رحمتونه بېحده او بې نهايته دي.

إِنَّ الَّذِينَ يُؤْذُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ لَعَنَهُمُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأَعَدَّ لَهُمْ عَذَابًا مُهِينًا ﴿٥٧﴾

بېشکه هغه کسان چې ايذاء رسوي الله ته (په ولد او شريک) او (ايذاء رسوي) رسول الله (ته په نسبت د سحر، شعر، جنون)؛ لرې کړي دي دوی الله (له رحمته خپله) په دنيا او په آخرت کې، او تيار کړی يې دی دوی ته عذاب سپکوونکی.

تفسير: د الله تعالى ايذاء دغه ده چې د ده رسول الله صلى الله عليه وسلم ته څوک ايذاء ورسوي، يا د ده لوی جناب په نسبت نالايقې خبرې وکړي.

وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ بِغَيْرِ مَا اكْتَسَبُوا فَقَدِ احْتَمَلُوا بُهْتَانًا وَإِثْمًا مُبِينًا ﴿٥٨﴾

او هغه کسان چې ايذاء رسوي مؤمنانو سړيو ته او مؤمنانو ښځو ته (په اتهام) په غېر د هغه کار چې کړی وي دوی (يعنې په ناکړي کار)؛ پس په تحقيق باروي دوی پخپل ځان غټ دروغ او ګناه ښکاره (چې د عقوبت موجب دی).

تفسير: دغه منافقان وو چې د رسول الله صلى الله عليه وسلم بد به يې ويل، يا د دوی د مطهراتو ازواجو په نسبت به يې د دروغو خبرې اترې لکه چې د «النور» په سورت کې مسطورې دي کولې، وروسته له دې نه د ځينو هغو ايذاوو د انسداد په نسبت ځينې ښوونې کړی شوي دي، چې د دغو منافقينو له خوا به ځينې مسلمانانو ښځو ته رسېدې.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ قُل لِّأَزۡوَٰجِكَ وَبَنَاتِكَ وَنِسَآءِ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ يُدۡنِينَ عَلَيۡهِنَّ مِن جَلَٰبِيبِهِنَّۚ

ای نبي ووایه ښځو ته دې او لونړو ته دې او ښځو (د نورو) مؤمنانو ته چې خواره دې کاندي پر ټولو ځانونو خپلو له ټکریو پرونو خپلو څخه.

تفسیر: یعنې وروسته د ټول بدن له پټولو څخه د ټکري څه برخه پر سر او څه برخه یې له سر ځنې راښکته پر خپله څېره باندې وغړوئ، په روایاتو کې راغلي دي چې وروسته د دې آیت له نزوله مسلمانانو ښځو به خپلې څېرې او ګرد بدنونه په خپلو ټکریو سره پټول، او بیا به د باندې داسې وتلې چې یواځې به د دوی یوه سترګه ښکاربده، چې په هغه سره په لاره تلی شوې، له دې نه معلومه او ثابته شوه چې د فتنې او فساد په وخت کې ښایي چې آزادې اصیلې ښځې خپله څېره هم پټه کړي، او وینځې د شدیدو ضروریاتو له سببه پر دغه نه دي مکلّفې، ځکه چې د دوی په کارو او چارو کې تکلیف او حرج پیښیږي.

ذَٰلِكَ أَدۡنَىٰٓ أَن يُعۡرَفۡنَ فَلَا يُؤۡذَيۡنَۗ وَكَانَ ٱللَّهُ غَفُورٗا رَّحِيمٗا ٥٩

دغه (پټول د بدن) نژدې دي دې ته چې وبه پېژندی شي دوی (چې اصیلي دي)؛ پس ایذاء به ونشي رسولی دوی ته (په زعم د وینځو)، او دی الله ښه بښونکی (د خطیّاتو) ډېر رحم کوونکی.

تفسیر: شاه صاحب (رحمه الله) لیکي چې: «ښه وپېژندله شي چې وینځه نه ده بلکه بي بي ده، د ننګ او ناموس مېرمن ده، بدبخته او بدناموسه نه ده، نېک بخته ده بد ذاته نه ده، څو بدنیته خلق هغوی ته لاس ونه غځوي، او نقاب یې د هغه نښه کښوده، دغه د بهترۍ حکم دې، وروسته یې وفرمایل چې: الله بښونکی مهربان دی»، یعنې که سره له دومره اهتمامه کوم تقصیر پاتې شي؛ نو د الله تعالی له مهربانۍ نه د بښنې توقع شته، (تکمیل)، دغه خو د آزادو ښځو په نسبت انتظام وو، څو هر څوک دوی وپېژني او د دوی ربړولو ته زړه ښه نه کړي، او بیا د دروغو حیله ورته جوړه نه کړي، وروسته له دې د عمومي ګوتې وروړلو او لاس غځولو په نسبت تهدید او ویرول دي، اعم له دې چې له کومې مېرمنې سره وي، یا له کومې وینځې سره.

لَّئِن لَّمۡ يَنتَهِ ٱلۡمُنَٰفِقُونَ وَٱلَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٞ

قسم دی که منع نشول منافقان (له نفاق څخه) او هغه کسان چې په زړونو د دوی کې رنځ دی (د زنا کولو ـ له بد کارۍ خپلې نه).

تفسیر: یعنې پر هغو خلقو چې د بد نظرۍ او شهوت پرستۍ مرض لګېدلی دی.

وَٱلۡمُرۡجِفُونَ فِي ٱلۡمَدِينَةِ

او بدې آوازې ګډوونکي په (ښار د) مدینې کې.

تفسیر: د غه غالبًا یهودان دي، یا ممکن دي چې هغه منافقان ترې مراد وي چې علی الأکثر به یې دروغ خبرې شایع کولې، او د اسلام او د مسلمانانو په خلاف به یې شایعات او انتشارات کول.

لَنُغۡرِيَنَّكَ بِهِمۡ ثُمَّ لَا يُجَاوِرُونَكَ فِيهَآ إِلَّا قَلِيلٗا ٦٠ مَّلۡعُونِينَۖ أَيۡنَمَا ثُقِفُوٓاْ أُخِذُواْ وَقُتِّلُواْ تَقۡتِيلٗا ٦١

نو خامخا به وګمارو مسلّط به کړو مونږ خامخا تا پر دوی، بیا به همسایه توب ونه کړي (دوی) د تا په دغه (مدینه کې) مګر لږ وخت. رټلي ترټلي شوي هر چېرې چې وموندلی شي؛ وبه نیولی شي، او وبه وژلی شي په وژلو (د خواریۍ سره).

تفسير: يعني كه دغه بد سړي د خپلو دغو حرکاتو څخه لاس وانخلي؛ نو مونږ به تا پر هغوی مسلط کوو، چې په څو ورځو کې تاسې هغوی له مدينې منورې څخه د باندې و شړئ، او هومره ورځې چې دلته اوسيږي؛ د ذلت په صفت کې به پاتې وي، لکه چې دغه يهودان ګرد وشړل شول، او منافقانو به د دغو ويرولو او ډاروللو په اثر ښايي خپله رويه بدله کړي وي؛ نو ځکه له سزا څخه يې نجات وموند.

سُنَّةَ اللّٰهِ فِي الَّذِيْنَ خَلَوْا مِنْ قَبْلُ ۚ وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللّٰهِ تَبْدِيْلًا ﴿٦٢﴾

دا يوه لاره ايښې ده الله لاره په حق د هغو (منافقانو مرجفانو) کې چې تېر شوي دي پخوا له دې نه، او له سره به نه مومې ته لارې د الله ته هيڅ تبديل تغيير.

تفسير: يعني عادت الله په همدې دوام لري، هغه کسان چې د انبياء الله په مقابل کې شرارتونه کوي، او فتنه او فساد خوروي؛ همداسې ذليل، خوار او هلاک کړي، يا دغه مطلب دی چې په پخوانيو کتابونو کې همدغه حکم شوی دی چې مفسدان له خپله منځه د باندې وباسئ ! لکه چې شاه صاحب (رحمه الله) يې له تورات څخه نقلوي.

يَسْـَٔلُكَ النَّاسُ عَنِ السَّاعَةِ ۭ قُلْ اِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ اللّٰهِ ۭ وَمَا يُدْرِيْكَ لَعَلَّ السَّاعَةَ تَكُوْنُ قَرِيْبًا ﴿٦٣﴾

پوښتنه کوي له تا څخه خلق له قيامت (د راتلو چې کله دی؟) ووايه (ای محمده ! دوی ته) بېشکه همدا خبره ده علم د قيامت (خاص) په نزد د الله دی، او څه شي پوه کړی يې ته (په قيام د قيامت؟، يعني ته ترې بېخبره يې، بيا نو ورته ووايه) ښايي چې قيام د قيامت دی نژدې.

تفسير: اګر که د قيامت د صحيح وخت تعيين الله هيچا ته نه دی ښوولی، مګر دلته يې د هغه د قُرب په طرف اشاره فرمايلې ده، په حديث کې راغلي دي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم خپله د شهادت او وسطی ګوتې پورته کړې، او ورسره يې وفرمايل: «أنا والساعةُ كهاتين» «زه او قيامت د دغو ګوتو په شان يو»، يعني هومره چې وسطی ګوته د سبابې په نسبت وړاندې ختلې ده؛ نو زه له قيامت څخه هم دغومره قدر ړومبی راغلی يم، قيامت ډېر نژدې او په ما پسې ژر راتلونکی دی.

اِنَّ اللّٰهَ لَعَنَ الْكٰفِرِيْنَ وَاَعَدَّ لَهُمْ سَعِيْرًا ﴿٦٤﴾

بېشکه الله رټلي دي کافران (منکران د بعث له رحمت خپله)، او تيار کړی يې دی دوی ته سختې لمبې وهونکی اور.

تفسير: يعني د دغه لعنت اثر دی چې دوی داسې لا طائل سوالات کوي، او د آخرې خاتمې او د عاقبت هيڅ فکر نه کوي.

خٰلِدِيْنَ فِيْهَآ اَبَدًا ۚ لَا يَجِدُوْنَ وَلِيًّا وَّلَا نَصِيْرًا ﴿٦٥﴾ يَوْمَ تُقَلَّبُ وُجُوْهُهُمْ فِي النَّارِ

په دغه حال کې چې همېشه به اوسيږي په دغه اور کې تل ترتله، نه به مومي دوی هيڅ دوست (چې يې ترې وباسي) او نه کوم مددګار (چې عذاب ترې لرې کړي). (ياده کړه) هغه ورځ چې چورلولی به شي مخونه د دوی په اور کې.

تفسير: يعني پرمخې نسکور غورځولی کيږي، او د دوی څېرې به په اور کې لاندې باندې کيږي.

يَقُولُونَ يَٰلَيۡتَنَآ أَطَعۡنَا ٱللَّهَ وَأَطَعۡنَا ٱلرَّسُولَا ٦٦

وايي به دوی: ای کاشکي مونږ اطاعت کړی وی د الله، او اطاعت کړی وی مونږ د رسول (د الله).

تفسير: په دغه وخت به ارمان او افسوس کوي چې کاشکي مونږ په دنيا کې د الله او د رسول الله صلى الله عليه وسلم پر وينا غوږ ايښي وی، او پر هغه مو عمل کړی وی، څو له دغه بدې ورځې سره مخامخ شوي نه وی.

وَقَالُواْ رَبَّنَآ إِنَّآ أَطَعۡنَا سَادَتَنَا وَكُبَرَآءَنَا فَأَضَلُّونَا ٱلسَّبِيلَا ٦٧ رَبَّنَآ ءَاتِهِمۡ ضِعۡفَيۡنِ مِنَ ٱلۡعَذَابِ وَٱلۡعَنۡهُمۡ لَعۡنٗا كَبِيرٗا ٦٨

او وايي دوی: ای ربه ځمونږ ! بېشکه مونږ اطاعت کړی وو مونږ د مشرانو خپلو، او د غټانو خپلو، پس ورکه کړه دوی له مونږ څخې سمه لاره. ای ربه ځمونږ ! ورکړه دوی ته دوچنده له عذابه، او لرې کړه دوی له رحمته خپله ډېره ترڅو لويو سره.

تفسير: دغه به د قهر له شدّته وايي چې: ځمونږ دغو دنيوي سردارانو، مشرانو او مذهبي پېشوايانو مونږه وغولولو، او په دروغو او فرېبو يې په دغه غم او مصيبت کې اخته کړو، د همدوی په لمسون د حق له لارې څخه بې لارې شو، نو که اوس مونږ ته سزا راکوله کېږي؛ ښايي دوی ته ځمونږ په نسبت دوچنده سزا ورکړه شي، او هغه لعنت او زحمت چې پر مونږ نازليږي؛ له هغه څخه دې زيات پر دوی هم نازل شي، ځکه چې د دوی پر دوچنده سزا ورکولو سره د خپل زړه يخول غواړي، په همدغه مضمون يو بل آيت د «الأعراف» په (۴) رکوع کې تېر شوی دی، هلته دې د دوی د دغې غوښتنې ځواب هم شته، هغه دې هلته بيا ولوستل شي !.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَكُونُواْ كَٱلَّذِينَ ءَاذَوۡاْ مُوسَىٰ فَبَرَّأَهُ ٱللَّهُ مِمَّا قَالُواْ وَكَانَ عِندَ ٱللَّهِ وَجِيهٗا ٦٩

ای هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی (يعنې ای مؤمنانو !) مه کېږئ په شان د هغو کسانو چې ايذاء يې رسولې وه موسی ته؛ پس پاک کړ دغه (موسی لره) الله له هغو دروغو چې دوی پرې ويل، او وو (موسی) په نزد د الله کې وجيه (مخور خاوند د عزّت).

تفسير: يعنې تاسې داسې کوم کار يا خبره مه کوئ چې له هغه نبي عليه السلام ته ايذاء ورسېږي، دغه ايذاء نبي عليه السلام ته هيڅ زيان او ضرر نشي رسولی، ځکه چې دی د الله تعالی په دربار کې لوی عزّت او پت لري، او الله جل جلاله به له ده ځنې هغه د اذيت ګردې خبرې لرې کوي، مګر په هغه سره ستاسې آخرت خرابېږي، ګورئ چې د موسی عليه السلام په نسبت خلقو څرنګه د اذيت خبرې کولې، مګر الله تعالی د موسی عليه السلام د وجاهت او مقبوليت له وجې د هغو ټولو ابطال وفرمايه، او د موسی عليه السلام بې داغي يې ثابته کړه، په رواياتو کې راغلي دي چې ځينو مفسدينو پر موسی عليه السلام تهمت لګاوه چې هارون عليه السلام يې بېديا ته بيولی دی او هلته يې وژلی دی، نو الله تعالی په يوه خارقه طريقه سره د هغه تردید وفرمايه، او په صحيحينو کې راغلي دي چې موسی عليه السلام د حياء له وجې د هغې زمانې د خلقو د رواج او دستور په خلاف به په پټ ځای کې تل په پټه غسل کاوه، خلقو به ويل چې: د دوی په بدن کې هرومرو څه عيب دی، يا د برص داغ لري، يا يې خصيې پرسېدلې دي، يوه ورځ موسی عليه السلام غسل کاوه او خپل کالي يې ايستلې پر يوې تيږې يې ايښې وو، هغه تيږه د دوی له کالیو سره وتښتېده، موسی

علیه السلام بربنډ له اوبو څخه ووت او خپله همسا یې واخیسته، او په هغې تیرې پسې پر منډو شو، په دغه وخت کې ټولو خلقو دوی ته کتل، او ګردو ته دغه حقیقت ورڅرګند شو، چې د دوی مبارک وجود بیخي پاک او بې عیبه دی.

تنبیه: د موسی علیه السلام بربنډ ځغلېدل په تیرې پسې د مجبوریت لامله وو، او ښایي دا یې هم خیال کې نه وي ګرځیدلي چې دغه تیرې به برابره هغې لوېې مجمعې ته ورځي، او هلته به دریږي، پاتې شو د تیرې دغسې حرکت؛ نو هغه د فوق العادت په ډول وو.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا ﴿٧٠﴾ يُصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَالَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ ۗ وَمَن يُطِعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا ﴿٧١﴾

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (یعنې ای مؤمنانو !) وویرېږئ له عذاب د الله، او ووایئ خبره سمه محکمه رښتیا. چې نېک صالح کړي (الله) تاسې ته عملونه ستاسې، او وبښي (الله) تاسې ته ګناهونه ستاسې، او هر چا چې اطاعت وکړ د الله او د رسول د (الله)؛ پس په تحقیق بریالی (کامیاب) شو په بري ډېر لوی سره.

تفسیر: یعنې ای مؤمنانو ! له الله تعالی څخه وویرېږئ او وپوهېږئ چې سمې خبرې کوونکي ته د ډېرو ښو او مقبولو اعمالو توفیق ور په برخه کیږي، او ګناهونه او تقصیرات یې ورمعافیږي، په حقیقت کې یواځې د الله تعالی او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په اطاعت کې د حقیقي بري او کامیابۍ راز پټ دی، هر هغه څوک چې دغه لاره غوره کوي؛ په مراد رسیږي.

إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَن يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنسَانُ ۖ إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا ﴿٧٢﴾

بېشکه وړاندې کړ مونږ امانت (ثواب ـ عقاب) پر اسمانونو او پر ځمکه او غرونو (کله چې مو پیدا کړ په دوی کې فهم او نطق)؛ پس منع راوړه دوی له دې چې پورته کړي هغه (د امانت بار) او وویرېدل دوی له هغه (امانت)، او پورته کړ هغه (د امانت بار) انسان، بېشکه چې دغه (انسان) دی ظالم ډېر نادان (په عاقبت خپل).

تفسیر: یعنې انسان پر خپل ځان لوی ظلم او ستم وکړ، د هغه بار او پیټي په اوږو اخیستلو څخه چې اسمانونو، ځمکې او غرونو د خپلې ناتوانۍ او عجز اظهار وکړ، چې پورته کولی یې نشو؛ دغه ناپوه انسان هغه پر خپلو اوږو واخیست.

اصلي خبره دا ده چې الله تعالی د خپل یو خاص امانت کېښودل د مخلوقاتو په کومه نوعه کې اراده وفرمایله، چې که هغه غواړي؛ نو دغه امانت په خپلې سعي او کسب او د مټ په قدرت او قوّت وساتلی شي، بلکه تزیید او ترقي هم ورته ورکړه شي، هغه افراد چې هغه امانت په پوره ډول سره محفوظ ساتي او ترقي ورته ورکړي؛ پر هغو انعام او اکرام وکړي، او هر هغه چې په غفلت او شرارت سره هغه ضایع کړي؛ نو هغه ته به سزا ورکړه شي، او هغه کسان چې په دغه مورد کې لږ شان قصور وکړي؛ له هغوی سره د عفوې او د بښلو معامله وکړه شي، ځما په خیال دغه امانت د ایمان او د هدایت یو تخم دی، چې د بنیادمانو په زړونو کې شیندلی او کرلی شوی دی، چې هم هغه ته «مابه التکلیف» هم ویلی شو، «لا إیمان لمن لا أمانة له» چې د دغه د ساتنې او په حفاظت کې له مداومت څخه د ایمان ونه زرغونیږي، ګواکې د بني آدمیانو قلوب د الله تعالی ځمکه ده، چې تخم هم په هغو کې پخپله الله شیندلی (کرلی) دی، د باران ورولو لپاره یې د رحمت ورېځې هم لېږلې دي، چې د هغوی له سینو ځنې د الله تعالی د وحي باران هم ورېدلی دی، د هر انسان فریضه

دا ده چې د ایمان دغه تخم چې د الله تعالی امانت دی؛ ضایع نه کړي، بلکه په پوره سعی، کوښښ، سره د هغه پرورش او پالنه وکړي، او ډېر زیات دقّت دې وکړي، څو په سهو، خطا اوغلطی هم دغه تخم ونه سوځیږي، او ضایع نشي.

لِّيُعَذِّبَ اللّٰهُ الْمُنٰفِقِيْنَ وَالْمُنٰفِقٰتِ وَالْمُشْرِكِيْنَ وَالْمُشْرِكٰتِ وَيَتُوْبَ اللّٰهُ عَلَى الْمُؤْمِنِيْنَ وَالْمُؤْمِنٰتِ ۭ وَكَانَ اللّٰهُ غَفُوْرًا رَّحِيْمًا ۝

(دغه د امانت عرض د دې لپاره وو) چې عذاب ورکړي الله منافقانو سړیو او منافقاتو ښځو ته، او مشرکانو سړیو او مشرکاتو ښځو ته، او رجوع په رحمت سره وکړي الله پر مؤمنانو سړیو او مؤمناتو ښځو، او دی الله ښه بخښونکی (د خطیّاتو) ډېر رحم کوونکی.

تمت سورة الأحزاب بعون الله الملك الوهاب، فلله الحمد والمنة.

سُورَةُ سَبَإٍ

«د (سبأ) سورت مکي دی، پرته له (۶) آیته څخه چې مدني دي (۵۴) آیتونه او (۶) رکوع لري، په نزول کې (۵۸) او په تلاوت کې (۳۴) سورت دی، وروسته د «لقمان» له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِیْ لَهٗ مَا فِی السَّمٰوٰتِ وَمَا فِی الْاَرْضِ وَلَهُ الْحَمْدُ فِی الْاٰخِرَةِ ؕ وَهُوَ الْحَكِيْمُ الْخَبِيْرُ ①

ټوله ثناء صفت خاص الله لره دي، هغه چې خاص هغه ته دي هر هغه (شیان) چې په اسمانونو کې دي، او هر هغه شیان چې په ځمکه کې دي (سره له اسمانونو او ځمکې ملکا خلقًا عبیدًا)، او خاص همدغه (الله) لـره ده ټولـه ثناء صفت پـه آخرت کې (لکه چې په دنیا کې هم ده)، همدغه (الله) ښه حکمت والا ښه خبردار دی.

تفسیر: یعنې ګرد محاسن او محامد او تعریف هغه الله جلّ جلاله ته دي چې واحد احد دی، او بې د نورو له شرکته د ګردو اسمانونو او د ځمکو د شیانو مالک او خالق دی، او په نهایت حکمت او خبرداری سره د دوی انتظام او تدبیر کوي، او دغه سلسله یې چتې نه ده پیداکړې، د داسې حکیم او دانا په نسبت دغه ګمان نشي کېدی، ضرور دغه نظام بالآخر پر کومې اعلی نتیجې منتهي کېدونکی دی، چې هغه ته آخرت وایي، او څرنګه چې همدی په دنیا کې یواځې د ټولو تعریفاتو مستحق دی، په آخرت کې هم یواځې همدی د ټولو تعریفاتو مستحق دی، بلکه دلته خو ظاهرًا د نورو کسانو هم لږ څه تعریف کېدی شي، لیکن هلته نور ګرد وسایط او پردې لرې کیږي، او هر شی لیدل کیږي، هغه ګرد د همده له طرفه وي، نو ځکه صورتًا او معنًا او حقیقتًا بلکه له هر حیثیته یواځې د هم هغه مطلق محمود تعریف پاتې کیږی.

يَعْلَمُ مَا يَلِجُ فِی الْاَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَآءِ وَمَا يَعْرُجُ فِيْهَا ؕ

معلوم دي (الله ته) هر هغه شی چې ښکته ننوځي په ځمکه کې او هر هغه شی چې بیرون راوځي له دغې (ځمکې) څخه، او هر هغه څیز چې راښکته کیږي له اسمانه، او هر هغه شی چې پورته خیژي په دغه (اسمان) کې.

تفسیر: یعنې په اسمان او ځمکه کې هیڅ یو لوی او وړوکی داسې څیز نشته، چې د ده له علم څخه خارج وي، هر هغه شی چې په ځمکه کې ښکته ننوځي، مثلاً حشرات، خوځندي، د نباتاتو تخم، د باران اوبه، د مړیو اجساد او هر هغه شیان چې له ځمکې څخه د باندې راوځي او بهر کیږي مثلا: زراعت، نباتات، معدنیات او نور، او هغه شیان چې د اسمان له جانبه راښکته کیږي لکه: باران، وحي، تقدیر، پرښتې او نور، او هغه شیان چې پورته خیژي اسمان ته مثلاً: روح، دعاء، اعمال، ملائک او نور، پر دغو ګردو انواعو او جزئیاتو د الله تعالی علم محیط دی.

وَهُوَ الرَّحِيْمُ الْغَفُوْرُ ②

او همدغه (الله) ډېر رحم کوونکی دی، ښه ښښونکی دی (د خطیّاتو).

تفسير: يعني دغه ګرد د ژوندون رونق ښايست د الله تعالى له رحمته او ښېنې څخه دى، كه د بندګانو د دغې ناشكرۍ او د حق نه پېژندلو په اثر لاس په لاس د دوى په نيونو باندې لاس پورې كېدى؛ نو دغه ګرد رونق او ښايست به په يوه لمحه كې ختمېده: ﴿وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللَّهُ النَّاسَ بِمَا كَسَبُوا مَا تَرَكَ عَلَىٰ ظَهْرِهَا مِن دَابَّةٍ﴾ (د فاطر سورت (۴۵) آيت (۵) ركوع (۲۲) جزء).

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَا تَأْتِينَا السَّاعَةُ ۖ قُلْ بَلَىٰ وَرَبِّي لَتَأْتِيَنَّكُمْ

او وايي هغه كسان چې كافران شوي دي چې را به نشي مونږ ته قيامت، ووايه (اى محمده ! دوى ته چې ولې به رانشي) بلكه رابه شي، قسم دى ځما په رب خپل چې خامخا رابه شي هرومرو (لازمًا) دا قيامت تاسې ته.

تفسير: يعني هغه انسان چې د ده د صدق او امانت اقرار له نورو ګردو موجوداتو څخه ړومبى وو؛ اوس له براهينو څخه د ده صداقت په پوره ډول سره ښكاره شو، په مؤكد قسم سره د الله تعالى له طرفه خبر وركوي چې خامخا قيامت راتلونكى دى، نو بيا يې هيڅ علّت او سبب نه دى معلوم، چې ولې يې دوى نه مني، هو ! كه كومه محال خبره يا له حكمت څخه مخالفه كومه خبره يې كړي وى؛ نو د انكار ځاى به په كې وو، ليكن دغه خو نه محاله ده، او نه له حكمت څخه مخالفه ده، نو بيا له هغه څخه انكار كه ضد او عناد او سرتمبګي نه ده؛ نو څه ده؟.

عٰلِمِ الْغَيْبِ ۚ لَا يَعْزُبُ عَنْهُ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ فِي السَّمٰوٰتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ وَلَا أَصْغَرُ مِن ذٰلِكَ وَلَا أَكْبَرُ إِلَّا فِي كِتٰبٍ مُّبِينٍ ۝٣

(هسې رب) چې عالم دى په غيبو، نه پټيږي له ده په اندازه د يوې ذرې په اسمانونو كې او نه په ځمكه كې، او نه وړوكى له هغې ذرې، او نه لوى (ترې) مګر (چې دا ټول ليكلي پراته دي) په كتاب ښكاره (لوح محفوظ) كې.

تفسير: يعني په هم هغه عالم الغيب قسم دى چې د ده له محيط علم څخه د اسمان او د ځمكې هيڅ يو لوى يا وړوكى شى، يا يوه ذره يا له ذرې څخه وړوكى يو شى هم نه دى پټ، او نه هيڅ شى ترې غائبيږي، ښايي چې دغه يې ځكه فرمايلي وي چې د قيامت د وخت تعيين مونږ له سره نشو كولى، د هغه علم له هغه چا سره دى چې د هغه له علم څخه هيڅ يو شى خارج نه دى، مونږ ته هغومره خبر چې هغه راكړى دى؛ هغه مو بې له زيادته او تنقيصه درورسوه، او په دې سره د هغې خبرې ځواب هم وشو: ﴿وَقَالُوا أَإِذَا ضَلَلْنَا فِي الْأَرْضِ﴾ الآية ـ يعني كله چې ځمونږ ذرات په ځمكه كې منتشر شي، بيا به څرنګه سره يو ځاى كيږي؟ نو دغه يې راوښوول چې هيڅ يوه ذره هم د الله تعالى له علمه نه ده غائبه، او پخوا يې دغه رابښوولي وو چې د اسمان او د ځمكې پر هر يوه شي د ده قبضه ده، نو بيا به ده ته څه مشكل وي چې ستاسې ګرد منتشر ذرات يو ځلې سره راټول كړي.

تنبيه: له ښكاره كتاب څخه «لوح محفوظ» مراد دى، چې په هغه كې هر شى سم د الله تعالى له علمه سره ثبت دى.

لِّيَجْزِيَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ۚ أُولَٰئِكَ لَهُم مَّغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ۝٤ وَالَّذِينَ سَعَوْ فِي آيَاتِنَا مُعَاجِزِينَ أُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مِّن رِّجْزٍ أَلِيمٌ ۝٥

لپاره د دې چې جزا وركړي (الله) هغو كسانو ته چې ايمان يې راوړى دى او كړي يې دي ښه (عملونه) دغه (نيكوكاران مؤمنان چې دي؛) شته دوى ته مغفرت بخښنه او رزق روزي ښه (د

عزت چې جنّت دی). او هغه کسان چې سعي کوښښ کوي په (ابطال د) آيتونو (د قرآن) ځمونږ په دې حال چې عاجز کوونکي وي د الله (په زعم خپل)؛ دغه کسان شته دوی ته عذاب له عذابه دردناکه څخه.

تفسير: يعنې د قيامت راتلل ځکه ضروري دي چې خلقو ته د دوی د نېکۍ او بدۍ نتيجه او ثمره ورکړه شي، او د الله تعالى د ټولو صفاتو کامل ظهور په عمل راشي.

تنبيه: «هغه کسان چې سعي او کوښښ کوي په باطلولو د آيتونو د قرآن ځمونږ» مطلب دا دی چې ځمونږ د آيتونو په ابطال او د خلقو په ممانعت کې د هغو له قبول څخه قولاً او فعلاً کوښښ کوي، او د دغه مقصد د په مخ بيولو لپاره ټينګ ولاړ دی، ګواکې دوی (العياذ بالله) داسې غواړي چې الله تعالى عاجز کړي، او پر او مغلوب يې وګرځوي، او داسې ګڼي چې دوی د ده په لاس کې راتلونکي نه دي، او هرومرو له ده ځنې خپل ځان بچ کوي.

وَيَرَى الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْعِلْمَ الَّذِيْٓ اُنْزِلَ اِلَيْكَ مِنْ رَّبِّكَ هُوَ الْحَقَّ ۙ وَيَهْدِيْٓ اِلٰى صِرَاطِ الْعَزِيْزِ الْحَمِيْدِ ۝۶

او (بل لپاره د دې ليکلي پراته دي په لوح محفوظ کې) چې ووينې هغه کسان چې ورکړی شوی دوی ته علـم فهم هغـه (قرآن) چې نازل شوی دی تاته له (جانبه د) رب ستا؛ هم هغه حق دی، او سمه لاره ښيي طرف د لارې (د هغه الله ته چې) ښه زبردست ډېر ستايلی شوی دی.

تفسير: يعنې ځکه قيامت راتلونکی دی، څو هغه کسان چې پرې يقين او باور لـري هغو ته عين اليقين حاصل شي، او په خپلو سترګو سره هم د هغه وقوع او قيام ووينې، او ښه وپوهيږي چې د لوی قرآن بيان څرنګه بې له تزييده او تنقيصه صحيح ثابت شو، او بېشکه چې قرآن هم هغه لوی او زبردست کتاب دی چې الله ته مو رسوي، او سمه صافه لاره رابنيي، ځينې مفسرين د ﴿وَيَرَى الَّذِيْنَ﴾ الآية ـ مطلب داسې اخلي چې د ﴿وَالَّذِيْنَ سَعَوْ فِيْٓ اٰيٰتِنَا مُعٰجِزِيْنَ﴾ په برخلاف هغه کسان چې پوهان او اهل العلم دي، اعمّ له دې چې مسلمانان وي که کتابيان، هغوی پوهيږي او وينې چې د قيامت او نورو په متعلق د قرآن مجيد بيان بيخي صحيح دی، او انسانانو ته د وصول الى الله ښه طريقه ورښيي، او په سمه صافه لاره يې برابروي.

وَقَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا هَلْ نَدُلُّكُمْ عَلٰى رَجُلٍ يُّنَبِّئُكُمْ اِذَا مُزِّقْتُمْ كُلَّ مُمَزَّقٍ ۙ اِنَّكُمْ لَفِيْ خَلْقٍ جَدِيْدٍ ۝۷ اَفْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا اَمْ بِهٖ جِنَّةٌ ۭ

او وايي هغه کسان چې کافران شوي دي: آيا (وښيو) دلالت وکړو تاسې ته په يو سړي چې خبر درکوي تاسې ته کله چې ذرې ذرې کړی شئ تاسې په کامل ذره ذره کېدلو سره، بېشکه چې تاسې خامخا په پيدايښت نوي کې يئ. آيا له خپله ځانه ترلي دي (محمد) پر الله باندې دروغ؟ يا ورپورې لېونتوب دی؟.

تفسير: د قريشو کفّارو د رسول الله صلى الله عليه وسلم په شان کې دغسې ګستاخي او سپين سترګي کوله، يعنې راځئ چې مونږ تاسې ته هغه سړی دروښيو چې وايي وروسته له مړ کېدلو او پرسېدلو او وراسته کېدلو او خاورو او دوړو کېدلو څخه بيا له خاورو څخه راټولېږئ او له تاسو ځنې هم داسې روغ جوړ انسانان پيدا کيږي، او بيا به هم داسې ژوندي له قبرونو راپاڅولی کېږئ، ښه نو پر داسې چټي او مهملو خبرو څوک يقين او باور کولی شي؟ او څرنګه يې منل امکان لري؟ له دوو حالو څخه خالي نه دی؛ يا خو دغه شخص عمداً په قصد سره پر پاک الله دروغ تړي، چې ده

داسې خبر راکړی دی، که نه لېونی او سودايي دی، او دماغ يې پخپل ځای کې نه دي، نو ځکه دا هسې اپلټې او چټې خبرې کوي (العياذ بالله).

بَلِ الَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ بِالْاٰخِرَةِ فِي الْعَذَابِ وَالضَّلٰلِ الْبَعِيْدِ ۝

(نو فرمايي الله تر ديداً: داسې نه دي) بلکه هغه کسان چې ايمان نه راوړي په آخرت په عذاب کې به وي (په عُقبى کې) او په ګمراهي لويه کې (لوېدلی دی په دنيا کې).

تفسير: يعنې نه دروغ دي او نه جنون، بلکه خالي دغه خلق پخپله د عقل، پوهې، صدق او صواب له لاړې څخه ښوييدلي دي، او له حق او يقين څخه ډېر لرې لويدلي دي، چې دغسې چټې خبرې کوي او په خپل دغه انکار او تکذيب سره خپل ځان په آفت او عذاب کې اخته کوي، في الحقيقت دغه ډېر لوی عذاب دی چې د انسان دماغ په دغه اندازه سره خراب او مختل شي؛ چې دی د الله تعالى انبياوو ته مفتري، مجنون او نور شيان ووايي (العياذ بالله).

اَفَلَمْ يَرَوْا اِلٰى مَا بَيْنَ اَيْدِيْهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ مِّنَ السَّمَآءِ وَالْاَرْضِ ؕ اِنْ نَّشَاْ نَخْسِفْ بِهِمُ الْاَرْضَ اَوْ نُسْقِطْ عَلَيْهِمْ كِسَفًا مِّنَ السَّمَآءِ ؕ

آيا نه ګوري (دا کافران) هغه څيز ته چې په مخ کې د دوی دی او هغه څيز ته چې وروسته د دوی دی له اسمانه او له ځمکې (چې دوی په کې محاط وي)، که چېرې اراده وفرمايو؛ نو څيري به کړو په دوی ځمکه (او په کې به يې ډوب کړو په شان د قارون)، يا به وغورځوو پر دوی باندې يوه ټوټه له اسمانه.

تفسير: آيا دغه خلق رانده شوي دي چې اسمان او ځمکې ته هم نه ګوري، او خپل شاوخوا ته هم سترګې نه غړوي، چې پر موجوداتو خپل عقل او فکر وچلوي، پر دغې خبرې باندې خو پخپله دوی هم قايلان دي چې د دوی او د ګردو علوياتو او سفلياتو خالق الله دی، بيا ښه آيا هغه الله ته چې د دغو شيانو مالک او خالق دی؛ د دغو شيانو خرابول او ماتول او بيا جوړول هغه ته څه سختي او اشکال لري؟ او هغه ذات ته چې داسې عظيم الشأن اجسام جوړولی شي، او لاندې باندې او ويجاړولی يې شي؛ د انساني جسم تخريب، تفکيک او تجزيه او بيا يې سره ټولول، ژوندي کول او پاڅول څخه اشکال لري؟ آيا دغه خلق له دې نه نه ويريږي چې د الله تعالى پر ځمکه او تر اسمان لاندې اوسيږي او بيا داسې د بې ادبۍ او ګستاخۍ خبرې کوي، او بېځايه خپلې ژبې خوځوي، حال دا چې که الله تعالى اراده وفرمايي؛ په يوه رپه کې به دوی يا په ځمکه خښوي، يا به له اسمانه يوه ټوټه پرې وغورځوي او دوی به بيخي سپېره او فنا کړي، او په همدغه دنيا کې به د قيامت يوه وړوکې نمونه دوی ته وښيي.

اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِّكُلِّ عَبْدٍ مُّنِيْبٍ ۝

بېشکه په دغه (کتلو د پاس او ټيټ او خسف او اسقاط) کې خامخا دلائل دي لپاره د هر بنده رجوع کوونکي (الله ته).

تفسير: يعنې هر هغه بنده چې له عقل او انصاف څخه کار واخلي؛ نو د الله تعالى په طرف يې رجوع کيږي، ځکه چې پوه او عاقل انسان ته په علوياتو او سفلياتو او ما فيهما کې ډېر زيات د قدرت لويې نښې او د لائل موجود دي، د دغه منظم او ډک له حکمته نظام له ليدلو څخه پوهيږي چې هرومرو دغه ګرد يوه ورځ خپلې عُليا او اکملې نتيجې ته

رسېدونکی دی، چې د هغې نوم «دار الآخرة» دی، کله چې دوی دغه تصّور وکړي؛ نو زیات له زیاته خپل مالک او خالق الله تعالی ته رجوع کوي، او د هغو علوي او سفلي نعماوو چې ورته رسیږي؛ شکریه اداء کوي، له دغو بندګانو څخه د ځینو تذکره پاک الله داسې فرمایي چې:

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا دَاوٗدَ مِنَّا فَضْلًا ؕ يٰجِبَالُ اَوِّبِيْ مَعَهٗ وَالطَّيْرَ ۚ

او خامخا په تحقیق ورکړی وو مونږ داود ته له جانبه خپله فضل (لویي پر نورو، وموفرمایل غرونو ته چې) ای غرونو ! راوګرځوئ (ښه) غږونه خپل له ده سره (په وخت د تسبیح کې، او له ده سره تسبیح ویل) مرغانو هم.

تفسیر: یعنې الله تعالی داود علیه السلام ته له نبوّت سره غیر معمولي سلطنت هم ورعنایت فرمایلی وو، داود علیه السلام به کله کله بیدیا او صحرا ته هم ووت، او هلته به د الله تعالی په ذکر او یاد مشغولېده، او د الله تعالی له خوفه به یې ژړل، او په تسبیح او تهلیل به مشغولېده ، او په خپل هغه ښکلي غږ سره به چې ضرب المثل دی؛ د (زبور) په لوستلو مصروفېده، د ده د تسبیح او تهلیل د عجیب او غریب تأثیر په سبب به له ده سره غرونو هم تسبیح لوستل، او ګرد مرغان به هم د دوی په شاوخوا کې سره ټولېدل، او د ده په شان هغوی به هم تسبیح او تهلیل وایه، که د غرونو له تسبیح څخه د ده د غږ محض عکس العمل (انګی) مراد وي؛ یا هغه عمومي تسبیح مراد وی چې هر شی یې د خپل حال یا د قال په ژبه سره اداء کوي یا یې وایي؛ نو د داود علیه السلام د مخصوص فضل او شرف په ذیل کې به د دغې خبرې تذکره بیخي مهمله او بې معنی وی (العیاذ بالله)، نو معلومه شوه چې مراد ترې تسبیح ویل دي، د ﴿يٰجِبَالُ اَوِّبِيْ مَعَهٗ﴾ حکم تکویني دی.

وَاَلَنَّا لَهُ الْحَدِيْدَ ۝ اَنِ اعْمَلْ سٰبِغٰتٍ وَّقَدِّرْ فِي السَّرْدِ

او پسته کړې وه مونږ ده ته اوسپنه. (امر وفرمایه الله داود ته داسې) چې جوړوه ځغرې ارتې اوږدې، او اندازه کوه په اوبدلو کې (چې حلقې یې سره برابرې وي).

تفسیر: د داود علیه السلام په حق کې یې اوسپنه لکه موم پسته وګرځوله، او ده به بې د اور د صناعیه وو آلاتو له مرستې اوسپنه په هر شان سره چې غوښته؛ کږوله او تاووله به یې، او پندې او نرۍ کوله، او له هغې ځنې به یې ځغرې او نور دقیق او نفیس آلات او ادوات جوړول او پلورل به یې، او له هغې څخه به یې د خپل قوّت او معاش وسایل برابرول، او پر اسلامي بیت المال به یې خپل د اعاشې بار نه غورځاوه، وایي چې: کړۍ لرونکې ځغرې ړومبی ځلې د ده له لاسه ایجاد او اختراع وموندله، چې ارتې او پراخې وې، الله تعالی ده ته امر ورکړ چې پراخې او ارتې ځغرې جوړوه ! او د هغو حلقې او کړۍ په ښه نظم او ترتیب سره ونښلوه ! چې د خپل لویوالي ـ وړوکوالي او نریوالي په اعتبار یو له بل سره متناسبې وي.

وَاعْمَلُوْا صَالِحًا ؕ اِنِّيْ بِمَا تَعْمَلُوْنَ بَصِيْرٌ ۝

او عمل کوئ تاسې د نېکیو، بېشکه زه چې یم پر هغو کارونو چې کوئ یې تاسې ښه لیدونکی یم.

تفسیر: یعنې د دغو چارو او صنایعو په مشغولیت کې د حقیقي منعم له یاده مه غافلېږئ ! او تل ترتله په صالحه وو اعمالو کې مشغول اوسئ ! او دغه خبره په یاد ولرئ چې الله تعالی ګرد اعمال او احوال وینې.

وَلِسُلَيْمٰنَ الرِّيْحَ غُدُوُّهَا شَهْرٌ وَّرَوَاحُهَا شَهْرٌ ۚ وَاَسَلْنَا لَهٗ عَيْنَ الْقِطْرِ ۭ

او (مسخر کړی مو وو) سُلیمان ته باد (د) سبایي (منزل) د هغه (د) یوې میاشتې، او (د) بیګایي (منزل) د هغه د یوې میاشتې (لاره) وه، او بهولې مو وه د ده لپاره چینه د ویلې کړی شویو مسو.

تفسیر: د سُلیمان علیه السلام داسې یو تخت وو، چې په فضا کې الوته، او دی به یې له شام څخه یمن ته او له یمن څخه شام ته رساوه، الله تعالی د سُلیمان علیه السلام لپاره باد تابع او مسخّر کړی وو، نو ځکه د باد په وسیله به یې د یوې میاشتې مسافه په نیمه ورځ کې طی کوله، د «أنبیاء» او د «نمل» په سورتونو کې د دې څه بیان تېر شوی دی، او وروسته له دې نه د «ص» په سورت کې یې بیان راځي.

وَمِنَ الْجِنِّ مَنْ يَّعْمَلُ بَيْنَ يَدَيْهِ بِاِذْنِ رَبِّهٖ ۭ وَمَنْ يَّزِغْ مِنْهُمْ عَنْ اَمْرِنَا نُذِقْهُ مِنْ عَذَابِ السَّعِيْرِ ۝۱۲

او (مسخّر کړي مو وو ده ته) له پیریانو هغه څوک چې کار به یې کاوه په مخ د ده کې، په اذن (حکم) د رب د ده، او هر چا چې به څنګ سرکښي وکړه له دوی له امره حکمه ځمونږ (او د سلیمان اطاعت به یې نه کاوه)؛ نو وبه څکوو مونږ هغه ته (په آخرت کې) له عذاب د اور.

يَعْمَلُوْنَ لَهٗ مَا يَشَاۗءُ مِنْ مَّحَارِيْبَ وَتَمَاثِيْلَ وَجِفَانٍ كَالْجَوَابِ وَقُدُوْرٍ رّٰسِيٰتٍ ۭ

جوړوه (دغو پیریانو) دغه (سُلیمان) ته هر هغه شی چې ده غوښت له هسکو (اوچتو) کلاوو، او تمثالونه، او لوی لګنونه په شان د تالاو او (په شان د لویو کلکو) دیګونو پر نغریو پراته.

تفسیر: یعنې لوی لوی مساجد، کلاوې، محلات به یې پر پیریانو تعمیر او ودانول، او مجسمې او تصاویر به یې پر دوی جوړول، چې ممکن په هغه شریعت کې به دغه تصاویر نه وو ممنوع، او یا هم د غیر ذي روح شیانو تصویرونه به یې جوړول، په محمدي شریعت کې مجسمې او تصاویر ممنوع درول شوي دي، او د مسو (تمتو) لوی لوی داسې لګنونه به یې جوړول چې لکه لوی تالاو او حوض به وو، او داسې لوی لوی دیګونه به یې هم جوړول چې له خپل ځای څخه له سره نه خوځېدل، او په هغه خپل ځای کې ځای په ځای باندې کېدل.

اِعْمَلُوْٓا اٰلَ دَاوٗدَ شُكْرًا ۭ وَقَلِيْلٌ مِّنْ عِبَادِيَ الشَّكُوْرُ ۝۱۳

(وفرمایل مونږ) عمل کوئ (د نېکیو ای) آل د داوده ! لپاره د شکر، او لږ دي له بندګانو ځما شکر ایستونکي (احسان منونکي).

تفسیر: یعنې ای د داود کورنۍ ! د دغو عظیم الشأنو انعاماتو او احساناتو شکر اداء کوئ، محض په ژبه سره نه بلکه په عمل سره هم داسې کار وکړئ چې له هغو د الله تعالی شُکر ایستل مترشح وي، دغه خطاب د داود علیه السلام کورنۍ او تېر ته دی، ځکه علاوه پر نورو مستقلو احساناتو پر داود علیه السلام باندې احسان من وجه پر ګردو احسان دی، وایي چې داود علیه السلام د خپل ګردې کورنۍ لپاره داسې د اوقاتو تقسیم جوړ کړی وو، چې د هغه په اساس د شپو ورځو په څلورویشتو ساعتو کې هیڅ یو وخت داسې نه وو چې د ده له کورنۍ څخې به یو نه یو تن د الله تعالی په عبادت کې مشغول او لګیا نه وو.

فَلَمَّا قَضَيْنَا عَلَيْهِ الْمَوْتَ مَا دَلَّهُمْ عَلَىٰ مَوْتِهِ إِلَّا دَابَّةُ الْأَرْضِ تَأْكُلُ مِنسَأَتَهُ ۖ فَلَمَّا خَرَّ تَبَيَّنَتِ الْجِنُّ أَن لَّوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ الْغَيْبَ مَا لَبِثُوا فِي الْعَذَابِ الْمُهِينِ ﴿١٤﴾

پس کله چې حکم وکړ مونږ پر سُلیمان د موت (او دی مړ ولاړ وو، تکیه پر همسا یو کال) نو هیڅا خبر کړي نه وو دغه پیریان په مړ ځ د دغه (سُلیمان) مګر چنجي د ځمکې (وینو) چې ویې خوړه همسا د ده، پس کله چې ولوېد (سُلیمان پر ځمکه)؛ نو معلوم شو حقیقت دپیریانو که چېرې وی (دغه پیریان) چې پوهېدی په (علم د) غیب؛ نو نه به تېراوه (سلامت یو کال) په تکلیف مشقت سپکوونکي کې.

تفسیر: کله چې سُلیمان علیه السلام پر پیریانو د بیت المقدس په تجدید کې مشغول او لګیا وو، مطلع شو چې ځما د موت نېټه را نژدې شوې ده، نو پر پیریانو یې د خپل ځان لپاره یوه د بلورو داسې مانۍ جوړه کړه چې د هغې منځنۍ سطحه له ورا ښکارېده، بیا سلیمان علیه السلام په هغې کې ننووت، او دروازې یې پر ځان پسې وتړلې، او لکه چې د دوی عادت وو چې تر څو څو میاشتو پورې به په خلوت کې د الله تعالی په عبادت کې مشغول وو، بیا په داسې یو وضعیت د رب العزّت په عبادت کې مشغول شو، چې د قومې په حالت پر خپله همسا باندې یې تکیه لګولې وه، کله چې پرښتې د دوی روح هم قبض کړ، د دوی مبارک نعش په هم دغه وضعیت ولاړ پاتې وو، او هیڅوک د دوی پر وفات متحسس نه شول، د دوی د وفات ځخه وروسته تر ډېر مدّت پورې پیریان په هم هغه شان پخپلو تعمیریه امورو مشغول وو، کله چې تعمیرات سم له سلیماني نقشې سره پای ته ورسېدل، نو د هغې همسا په ښخ کې چې دی د هغه پر موازنه ولاړ وو؛ د لرګي چنجی (وینه) ولګېد، او هغه یې وخوړه، او دوی ولید، نو دلته جنیاتو ته د دوی د غیبي امورو د پوهېدلو حقیقت وربښکاره شو، پر پیریانو باندې معتقدو انسانانو ته هم دغه خبره څرګنده شوه، که دغه پیریان پر غیبیه وو امورو پوهېدی؛ نو څرنګه به په دغه تکلیف کې پاتې کېدل، او لازم وو چې د سُلیمان علیه السلام پر وفات له مطلع کېدلو سره متصله به یې له کاره لاس اخیست، له دې نه دا هم ظاهره شوه چې د شیاطینو او د نورو تسخیر د سُلیمان علیه السلام کسبي کمال نه وو، بلکه محض د الله تعالی فضل وو، کوم انعامات چې پر سُلیمان علیه السلام د ده په ژوندون کې کړی شوي وو؛ دغه د هغه تکمیل شو، چې وروسته د دوی له موت ځخه هم تر یوه ضروري حد پورې جاري کېښود شي، او دغه رابنوولې شوي دي چې د انبیاوو د شروع کړیو کارو تکمیل الله تعالی په څه تدبیر سره پوره کوي !.

لَقَدْ كَانَ لِسَبَإٍ فِي مَسْكَنِهِمْ آيَةٌ ۖ جَنَّتَانِ عَن يَمِينٍ وَشِمَالٍ ۖ

خامخا په تحقیق وو خلقو د سبا ته په ځای د هستوګنې د دوی کې یوه لویه نښه چې (هغه لویه نښه) دوه باغونه دي له ښي او کیڼ (طرف د مېنو د دوی).

تفسیر: یعنې د باغونو دوه طویلې سلسلې په ښي او کیڼ لوري اوږدې تر څو میلو پورې پرتې وې، که دوی پوهېدلی؛ نو د الله تعالی د رحمت او د قُدرت همدغه نښه د ایمان راوړلو او شکر ګزار کېدلو لپاره کافي وه.

كُلُوا مِن رِّزْقِ رَبِّكُمْ وَاشْكُرُوا لَهُ ۚ بَلْدَةٌ طَيِّبَةٌ وَرَبٌّ غَفُورٌ ﴿١٥﴾

(وویلی شو دوی ته) خورئ تاسې له رزق روزۍ د رب خپل او شکر وباسئ دغه (الله) ته، (دا) بلده ښار دی ډېر پاکیزه او (دغه رب د تاسې) رب دی ډېر بښونکی.

تفسیر: د «سبأ» قوم د یمن بادشاهان او اوسیدونکي وو، الله تعالی پرې لویه مهرباني کړې وه، آرامه زندګي یې تېروله، د ښو باغونو او کښتو خاوندان وو، الله تعالی ورته رسولان رالېږل چې په دې یې ورته حکم کاوه چې د الله تعالی رزق خورئ، او د الله تعالی د نعمتونو شکر وباسئ !، په عبادت کې یې یو وګنئ !.

دوی تر څه وخته پورې داسې وو چې بیا یې اعراض شروع کړ، د الله تعالی د احکامو څخه یې سرغړونه وکړه، الله تعالی پرې عذاب نازل کړ، سخت سیلاب پرې راغی، او په ښارونو کې تیت او پره شول، دوی ته به د دوو غرونو په منځ کې اوبه راتللې، د بارانونو او سیلابونو اوبه هم ورسره یوځای کېدې چې بیا یې د دغه دوو غرونو په منځ کې یو محکم بند هم جوړ کړ، اوبه په کې د غرونو څنډو ته رسېدې، چې د هغې اوبو نه دوی استفاده کوله، راز راز باغونه یې جوړ کړل چې ډیری خائسته میوی او حاصلات یې کول.

﴿بَلْدَةٌ طَيِّبَةٌ وَرَبٌّ غَفُورٌ﴾ له رب غفور څخه دغه طرف ته اشاره ده چې ته له خپله جانبه شکر ګزار اوسه ! که د بشریت په مقتضی څه نقص او تقصیر پاتې شي؛ نو الله تعالی پر وړوکو وړوکو خبرو دومره سخت نیول نه کوي، او په خپلې مهربانۍ سره یې معافوي، د ده د نعماوو شکر «کما کان حقّه» د چا له لاسه پوره کېدی شي؟.

فَأَعْرَضُوا فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ سَيْلَ الْعَرِمِ وَبَدَّلْنَاهُمْ بِجَنَّتَيْهِمْ جَنَّتَيْنِ ذَوَاتَيْ أُكُلٍ خَمْطٍ وَأَثْلٍ وَشَيْءٍ مِنْ سِدْرٍ قَلِيلٍ ﴿١٦﴾

پس وګرځېدل (له شکره او له دعوته د انبیاوو اهل د سبأ)؛ پس ومولېږه پر دوی سیلاو د یوه زورور خوړ، او بدل ورکړ مونږ دوی ته په ځای د دوو باغونو د دوی کې دوه باغونه نور خاوندان د مېوو بې مزې ترخو، او د ښوره ګزه (غزانو) او یو قدر له بېرو هم خو ډېر لږ.

تفسیر: یعنې پندونه اونصائح یې په خپلو غوږونو کې ونه نیول، او د حقیقي منعم له شکر ایستلو څخه یې مخ واړاوه؛ نو بیا مونږ دوی باندې د اوبو عذاب ولېږه، او هغه بند ونړېده، او هغه ګرد باغونه، ځمکې تر خړو اوبو او خټو لاندې ډوب شول، او د هغو ښایستوو او خوندورو، اعلی، نفیسو مېوو او ثمراتو په ځای ډېر خراب او ښکته ونې او اغزي او د سوځولو وړ ځنګلونه زرغون شول، دغه ځای ته باغ ویل تش لپاره د مشاکلت دي، او د دغه لږو بېرو او نورو بېکاره ونو د پاتې کېدلو څخه مطلوب تذکر او یادونه ده، څو د هغو پخوانیو په زړه پورې شیونو او ودانیو واقعات له افکارو څخه هېر نشي.

دغه واقعه د عیسی المسیح علیه السلام او محمد صلی الله علیه وسلم په منځ زمانه کې واقع شوې ده، د قدیمه آثارو محققینو په لاس کې د «أبرهه الأشرم» د زمانې یوه لویه کتیبه د سدّ العرم د بقیه دېوال څخه لوېدلې ده چې په هغه د دغه بند د نړېدو پېښه مذکوره ده، مګر دغه غالبًا د دغې واقعې څخه د وروستنۍ زمانې قصه ده، چې د هغې ذکر په قرآن کې مذکور دی، والله أعلم.

ذَٰلِكَ جَزَيْنَاهُمْ بِمَا كَفَرُوا ۚ وَهَلْ نُجَازِي إِلَّا الْكَفُورَ ﴿١٧﴾

دغه (عذاب) جزاء ورکړه مونږ دوی ته په سبب د هغه چې کافران شوي وو، او آیا جزاء ورکوو (یعنې نه ورکوو) مګر ناشکرو ته.

تفسیر: دغه لویه سزا لویو ناشکرانو ته ورکوله کېږي، له کفر څخه بله ناشکري څه ده؟ د «النمل» په سورت کې تېر شو: ﴿وَجَدْتُهَا وَقَوْمَهَا يَسْجُدُونَ لِلشَّمْسِ مِنْ دُونِ اللَّهِ﴾ (۱۹ جزء (۲) رکوع (۲۴) آیت) ظاهراً دغسې شرک به په دغه قوم کې وروسته له بلقیس څخه پاتې وي.

وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ الْقُرَى الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا قُرًى ظَاهِرَةً وَقَدَّرْنَا فِيهَا السَّيْرَ سِيرُوا فِيهَا لَيَالِيَ وَأَيَّامًا آمِنِينَ ﴿١٨﴾

او ګرځولي وو مونږ په منځ د دې (اهل د سبأ) او په منځ د کليو ښارونو هغو کې چې برکت اچولی وو مونږ په هغه کې کلي (ښارونه) ښکاره، او په اندازه کړي وو مونږ په هغو کې منازل (د تګ او راتګ) (ومو فرمايل چې) ځئ راځئ په دغو کليو (ښارو) کې د شپې او د ورځې په امان (له هر آفته).

تفسير: برکت والا کلي د شام مملکت دی، يعنې د دوی د ملک ځنې د شام تر ملک پورې ټوله لاره مأمونه او مصونه او ودانه وه، د لارې پر دواړو خواوو د ودانيو او کليو سلسله په داسې اندازه او تناسب سره موجوده وه، چې مترددينو او مسافرانو ته په هر منزل کې ځای په ځای مأکولات او مشروبات ور رسېدل، او د آرامۍ او هوسايۍ ځايونه ور ميسر کېدل، د ودانيو د دغه مقاربت او پرله پسې د يوه ځخه وروسته د بل د ژر ليدلو ځخه به يې فهم غلطېده او ترې توحّش، هيبت او اندېښنه به ورته نه پيدا کېده، او نه د غلو او داړه مارانو ځخه ډار ورته لوېده، ګواکې پر دغو لارو باندې تلل سفر نه، بلکه يو راز تفريحي سير او سياحت وو.

فَقَالُوْا رَبَّنَا بٰعِدْ بَيْنَ اَسْفَارِنَا

پس وويل دوی: ای ربه ځمونږ ! لرېوالی پيدا کړه په منځ د منازلو (د سفرو) ځمونږ کې.

تفسير: دغسې به يې د حال په ژبه سره ويلي وي، او ممکن دي چې د قال په ژبه سره يې ويلي وي، چې ای الله ! په داسې صورت سره په منزل او مسافرت کې ځخه مزه او خوند نه وي، که منازل لرې وي، او د لارې په شاوخوا کې ودانۍ نه وي، انسان ته د لوږې او تندې ځخه تکليف وررسېده؛ نو هلته په مسافرت کې لذت او خوند سړي ته حاصلېدی شي، شاه صاحب ليکي: «په آرامۍ کې دوی مست او مغرور شول، او له ډېرې مستۍ اوس ځان ته تکليف غواړي، لکه چې د نورو ملکونو له احوالاتو ځخه دوی مطلع کېدل، چې هلته په سفر کې اوبه نه پيدا کيږي، د ودانۍ او کلي اثر او پته بيخي نه ښکاري، هم هغسې ښايي چې مونږ هم پخپلو مسافرتو کې وګورو، دغه لويه ناشکري ده، لکه چې بني اسرائيل له «من» او «سلوی» ځخه ماړه او د هوګې او پيازو په فکر کې ولوېدل».

وَظَلَمُوْٓا اَنْفُسَهُمْ فَجَعَلْنٰهُمْ اَحَادِيْثَ وَمَزَّقْنٰهُمْ كُلَّ مُمَزَّقٍ ؕ

او ظلم وکړ دوی پر ځانونو خپلو (چې راحت يې بدل کړ په زحمت) پس وګرځول مونږ دغه (أهل السبأ) قصې افسانې، او تار په تار کړل مونږ دوی په پوره تار په تار کېدلو.

تفسير: يعنې مونږ هغوی تيت پرک کړل، د دوی اکثره خاندان او کورنۍ يو جانب او بل جانب ته کډې وکړې، او منتشر شول، او يو ملک او بل ملک ته لاړل، د دوی د ودانيو نوم او نښه د غلط حرف په شان بيخي د ځمکې له مخ ځخه محو او لرې شوه، اوس تش د دوی قصې پاتې دي، څو يې خلق واوري او ترې پند او عبرت واخلي، د دوی عظيم الشأن تمدّن او شان او شوکت ګرد له خاورو سره ګډوډ شول.

اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُوْرٍ ۝۱۹

بېشکه په دغه (تمزيق د سبا) کې خامخا لوی دلائل (د عبرت) دي لپاره د هر ښه صبر کوونکي ډېر شکر کوونکي.

تفسير: يعنې د دغو حالاتو له اورېدلو ځخه ښايي عقلمن سړی پند او عبرت حاصل کړي !، کله چې الله تعالی ارتوالی عيش او عشرت ور په برخه کړ؛ نو د هغه شکريه دې په ښه شان سره اداء کړي، او که څه تکليف او مصيبت پرې راشي؛ نو د صبر او تحمّل لاره دې غوره کړي !، او له الله تعالی ځخه دې توفيق او مدد وغواړي !.

وَلَقَدْ صَدَّقَ عَلَيْهِمْ إِبْلِيسُ ظَنَّهُ فَاتَّبَعُوهُ إِلَّا فَرِيقًا مِّنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٢٠﴾

او خامخا په تحقيق رښتيا وموند پر دوی ابليس ګمان خپل، پس متابعت وکړ دوی ټولو د دغه (ابليس) مګر يوې فرقې (چې هغه فرقه ده) د مؤمنانو.

وَمَا كَانَ لَهُ عَلَيْهِم مِّن سُلْطَانٍ إِلَّا لِنَعْلَمَ مَن يُؤْمِنُ بِالْآخِرَةِ مِمَّنْ هُوَ مِنْهَا فِي شَكٍّ ۗ وَرَبُّكَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ حَفِيظٌ ﴿٢١﴾

او نه وو دغه (ابليس) ته په دوی څه تسلّط مګر خاص لپاره د دې چې معلوم کړو (په علم الشهود سره هم) هغه څوک چې ايمان راوړي په آخرت له هغه چا څخه چې هغه له دې آخرت څخه په شک کې وي، او رب ستا پر هر څيز باندې ښه ساتونکی دی.

تفسير: يعنې شيطان ته دغسې کوم قوّت او قدرت نه وو حاصل چې لکړه په لاس واخلي، او په زور او جبر سره خلق له سمې لارې څخه منع کړي او ويې ښويوي، هو ! لمسول، غولول او تېرايستل کوي، او دغومره قدرت ځکه شيطان ته ورکړی شوی دی، چې د بندګانو امتحان او ابتلاء هم منظوره وه، څو وکتل شي چې کوم يو پر آخرت يقين لري؟ او د الله تعالى په فکر، ذکر او ياد کې دوام کوي؟ او کوم يو په دنيوي لومه کې نښلي؟ او له خپله انجامه او خاتمې څخه غافله کيږي؟ او له خپله ځانه ناپوهه او بېوقوفه جوړوي؟ يا په چل او فرېب غوليږي، د الله تعالى د حکمت اقتضاء همدغه وه چې په دنيا کې د انسانانو لپاره د دواړو خواوو د تللو لارې خلاصې او ارتې وپرانستلې شي.

قُلِ ادْعُوا الَّذِينَ زَعَمْتُم مِّن دُونِ اللَّهِ ۖ لَا يَمْلِكُونَ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ فِي السَّمَاوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ وَمَا لَهُمْ فِيهِمَا مِن شِرْكٍ وَمَا لَهُ مِنْهُم مِّن ظَهِيرٍ ﴿٢٢﴾ وَلَا تَنفَعُ الشَّفَاعَةُ عِندَهُ إِلَّا لِمَنْ أَذِنَ لَهُ ۚ

ووايه (ای محمده ! دوی ته) چې وبولئ تاسې هغه معبودان چې ګمان به کاوه تاسې (په دوی د حقيقي معبودانو) غير له الله، چې نه لري دوی اختيار په اندازه د يوې ذرې (نه) په اسمانونو کې، او نه په ځمکه کې، او نشته (دغو معبودانو) د دوی ته په دغو (علويّاتو او سفليّاتو) کې څه شرکت، او نشته دغه (الله) ته له دوی نه هيڅ مددګاره. او نه رسوي هيڅ نفع شفاعت سپارښت په نزد د الله کې مګر (شفاعت) د هغه چا چې اذن ورکړي (الله) هغه ته.

تفسير: يعنې ماسوا الله څخه پر هغو شيانو چې تاسې د معبود ګمان کوئ؛ نو لږ شانې د کوم ضرورت، احتياج او اړتيا په وخت دوی وبولئ ! تر څو وليدل شي چې هغوی تاسې ته څه نفع رسولی شي؟ او څه په کار مو درځي؟ يعنې دغه مسکينان د تاسې څه په کار درځي چې په اسمان او ځمکه کې د يوې ذرې په اندازه هم د مستقل واک او اختيار خاوندان نه دي، بلکه بُتان خو غير مستقل اختيار هم نه لري، نه په اسمان او نه په ځمکه کې دوی څه شرکت لري، نه الله تعالى د کوم کار په انجام کې د بل چا امداد او معاونت ته څه ضرورت لري، چې دوی د هغه معين او مددګار وګرځي، او څه حقوق ځان ته حاصل کړي، د الله تعالى دربار هغه اعلى او ارفع ځای دی، چې خورا ډېر مقربين هم هلته د دغې خبرې طاقت او توان نه لري، چې بې د الله تعالى له اذنه او رضا د چا د شفاعت او سپارښت په نسبت يو حرف هم له خپلې خولې څخه وويستلی شي، د الله تعالى د انبياوو، اولياوو او د پرښتو شفاعت هم يواځې د هغو کسانو په حق کې نافع واقع کېدی شي؛ چې د هغو په نسبت د الله تعالى له خوا د شفاعت اذن او حکم ورکړی شوی وي، او وېره د ملائکو او د شافع او د مشفوع او د اهل المحشر به باقي وي.

حَتَّىٰٓ إِذَا فُزِّعَ عَن قُلُوبِهِمْ قَالُوا مَاذَا قَالَ رَبُّكُمْ ۖ قَالُوا الْحَقَّ ۖ وَهُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ ﴿٢٣﴾

تر هغه پورې کله چې پورته کړه شي ويره له زړونو د دوی؛ وايي دوی (په خپلو منځونو کې) چې څه (حکم) وفرمايل رب ستاسې؟ نو وايي دوی چې: حق يې (وفرمايل) او همدغه (الله) ډېر پورته او ډېر لوی دی.

تفسير: دغه يې د پرښتو حال وفرمايه چې تل د ده په دربار کې حاضرې دي، کله چې له پاسه د الله تعالی حکم نازليږي؛ نو داسې غږ پورته کيږي لکه چې پر صافو او ښويو تيږو کوم لوی ځنځير په شدّت سره راوښکودل شي، پرښتې له دهشته او خوفه او رُعبه لړزيږي او په دغه حال کې چې تسبيح کوونکي وي؛ سر په سجده لويږي، کله چې دغه حالت مرفوع شي، او زړونه يې تسکين او آرام وموميِ، او د الملك العلاّم کلام نازل شي؛ نو پرښتې يو له بل څخه پوښتنه کوي چې څه حکم صادر شو؟ پاسنۍ پرښتې ښکتنيو پرښتو ته درجه په درجه د هغه حکم نقل اوروي چې د الله تعالی له حکمته سره سم او موافق او لا له پخوا د هغه قاعده او ضابطه ورته معلومه وي، او هم هغسې حکم صادر شوی وي.

ظاهر دی چې هلته د معقولې او واجبې خبرې څخه ماسوا بل څه شی نشي کېدی، پس هغه لوی ذات چې د ده د علوّ او عظمت داسې کيفيت وي څه وخت چې حکم صادروي؛ نو مقربين د ده د هيبت او جلال په داسې وضعيت او حال مبتلا کيږي، نو هلته به څوک دومره همّت وکړی شي چې په خپل سر د بل چا شفاعت ته ودريږي.

قُلْ مَن يَرْزُقُكُم مِّنَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۖ قُلِ اللَّهُ ۙ

ووايه (ای محمده ! دوی ته) چې څوک رزق درکوي تاسې ته له (جانبه د) اسمانونو او ځمکې؟ ووايه (ای محمده ! د دوی په ځای ته پخپله) چې (خاص رزق راکوي ټولو ته) الله.

تفسير: يعنې له اسمانه او له ځمکې ځنې رزق او روزي د وسائلو او د سامانونو تهيه او برابرول يواځې د هم هغه لوی الله په واک کې دي، چې پر هغه مشرکين هم اقرار کوي، لهذا تاسې وفرمايئ چې: دغه مسلّمه خبره خو تاسې هم راسره منئ؛ نو بيا په الوهيت کې نور شرکاء له کومه شول؟ او بيا داسې هم ورته ووايه: ای محمده ! چې:

وَإِنَّا أَوْ إِيَّاكُمْ لَعَلَىٰ هُدًى أَوْ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿٢٤﴾

او بېشکه مونږ (چې مؤمنان يو) او تاسې (چې منکران يئ) خامخا پر سمې صافې لارې کې يو؟ يا په ګمراهۍ ښکاره کې يو؟ (وروسته به معلوميږي).

تفسير: يعنې دغه دواړه فرقې خو رښتيا نه وايي (که نه د نقيضينو اجتماع لازميږي)، يقيناً په دواړو کې يو دروغجن او بل رښتين دی، نو لازم دي چې غور او دقّت وکړئ !، او رښتيا خبره ومنئ !، په دغه کې د هغه ځواب دا دی چې ځينې خلق داسې وايي: «خانه ! د دغو دواړو فرقو په منځ کې له قديمه راهيسې همدغه وضعيت دوام لري، نو په دغه کې د جګړو کولو څه ضرورت دی؟»، او په دغه سره يې دا راوښودل چې يوه فرقه خو هرومرو خطاکاره او بې لارې ده، باقي په تعيين نه کولو د هغه کې يو حکيمانه حسن الخطاب دی، يعنې درواخلئ ! مونږ له خپله جانبه هيڅ نه وايو، تاسو خو په خپله پوهېږئ چې يو جانب هرومرو په غلط ټينګ ولاړ دی، دغه پاس دلائل خو مو واورېدل؛ نو اوس تاسې به له خپله ځانه سره فيصله وکړئ چې کومه يوه پر غلطۍ ولاړه ده؟ ګواکې له مخالف سره په نرمۍ خبرې کوئ، او ورته فرصت او موقع ورکوئ چې په دغه مورد کې په خپل نفس او ځان کې غور او دقّت وکړي.

قُلْ لَّا تُسْـَٔلُوْنَ عَمَّآ اَجْرَمْنَا وَلَا نُسْـَٔلُ عَمَّا تَعْمَلُوْنَ ﴿۲۵﴾ قُلْ يَجْمَعُ بَيْنَنَا رَبُّنَا ثُمَّ يَفْتَحُ بَيْنَنَا بِالْحَقِّ ۭ وَهُوَ الْفَتَّاحُ الْعَلِيْمُ ﴿۲۶﴾

ووايه (ای محمده ! دوی ته) وبه نه پوښتېدلی شئ تاسې له هغو بديو چې کړي وي مونږ، او (همداسې) نه به پوښتېدلی کيږو مونږ له هغو بديو چې ئ کوئ يې تاسې. ووايه (ای محمده !) چې جمع به وکړي په منځ ځمونږ کې رب ځمونږ، بيا حکم (فيصله) به وکړي په منځ ځمونږ کې په حق سره، او همدی دی ښه فيصله کوونکی ښه عالم.

تفسير: هر يوه ته لازم دي چې د خپل آخرت فکر او اندېښنه وکړي !، هيڅ يو به د بل د قصور او د غلطی ځواب نه ورکوي، که د داسې صافې خبرې له اورېدلو ځخه وروسته بيا هم تاسې پر خپل حال د غور او دقّت کولو لپاره نه تيارېږئ؛ نو په ياد ولرئ چې مونږ پر تاسې د حجّت اتمام کړی دی، او د حق خبره مو دررسولې ده، اوس تاسې به په خپله د خپلو اعمالو ځواب ورکوئ، او پر مونږ هيڅ قسم ذمه واري نه ده عائده، او نه په دغسې يو حالت کې به ځما او ستاسې په منځ کې کومه وسيله او واسطه پاتې وي، د الله تعالی د لقاء او رضاء د حصول لپاره هر يوه ته ښې ښې لازم دي چې د خپلو ځانونو فکر او اندېښنه وکړي، ځکه چې الله تعالی به ګرد مخلوقات سره يو ځای او هر يوه ته به ښه ښه برابره سزا او جزاء سم له عدله او انصافه سره ورکوله کيږي.

قُلْ اَرُوْنِيَ الَّذِيْنَ اَلْحَقْتُمْ بِهٖ شُرَكَاۗءَ

ووايه (ای محمده ! دوی ته) چې راوښيئ ماته هغه (معبودان) چې پيوست کړي دي تاسې له دغه (الله) سره شريکان؟ (په عبادت کې).

تفسير: يعنې لږ خو يې راوړاندې کړئ ! چې دغه کوم يو موجود دی چې د الله تعالی په الوهيت کې مداخله او مشارکت لري؟ چې مونږ يې هم وګورو چې په هغو کې څه صلاحيت شته؟ او د کومو اختياراتو خاوندان دي؟ آيا تاسو به مونږ ته د تيږو دغه له خپله ځانه تورلې او تراشلي بُتان راوړاندې کوئ؟.

كَلَّا ۭ بَلْ هُوَ اللّٰهُ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ﴿۲۷﴾

نه ده داسې (او هيڅوک لايق د شرکت نه دي له الله سره)، بلکه همدغه الله دی ښه غالب قوي (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا (چې هر کار په تدبير او مصلحت سره کوي).

تفسير: يعنې له سره به تاسې داسې کوم موجود او هستي نشئ راوړاندې کولی، په دغو اوصافو سره موصوف ذات خو يواځې الله تعالی دی، چې واحد، زبردست، قادر، قاهر، غالب او د اعلی درجې حکمت، قدرت، علم او حکم خاوند دی، او ګرد د هغه په مقابل کې مغلوب او مقهور دي.

وَمَآ اَرْسَلْنٰكَ اِلَّا كَاۗفَّةً لِّلنَّاسِ بَشِيْرًا وَّنَذِيْرًا وَّلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿۲۸﴾

او نه يې لېږلی مونږ ته مګر په دې حال کې چې جامع يې خلقو ته زېری ورکوونکی (د جنت مؤمنانو ته) او ويروونکی (له دوزخ کفّارو ته) وليکن اکثر خلق (له کفّارو) نه پوهيږي (په فضائلو ستا او په رذائلو خپلو).

تفسير: دغه يې د توحيد سره د رسالت ذکر وکړ، يعنې ستاسې له بعثت ځخه غرض دا دی چې نه يواځې عرب بلکه د دنيا ګرد خلق تاسې له نېکيو او بديو ځخه مطلع کړئ چې دغه تبليغ مو تاسې ته وکړ، هغه کسان چې خپل ځانونه يې

پرې نه دي پوهولي؛ دوی پوهيږي، او پوه سړی خو خپله نفع او نقصان سنجوي، او هرومرو ستاسې خبرې مني، هو ! مګر په دنيا کې د جاهلانو او ناپوهانو کثرت دی، د دوی په ماغزو کې چېرې د دې خبرې ځای او ګنجايش شته چې د داسې کاري خبرې قدر و کړي.

وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَٰذَا الْوَعْدُ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿٢٩﴾

او وايي (کفار له ډېره جهله) کله به وي دغه وعده (د عذاب) که چېرې يئ تاسې رښتينې.

تفسير: يعنې له هغې ګړۍ او ساعت څخه چې تاسې مو درګرده وپروئ؛ هغه به کله راځي؟ که دغه خبره رښتيا وي نو ژر يې راوله ! رابنکاره يې کړه !.

قُل لَّكُم مِّيعَادُ يَوْمٍ لَّا تَسْتَأْخِرُونَ عَنْهُ سَاعَةً وَلَا تَسْتَقْدِمُونَ ﴿٣٠﴾

ووايه (ای محمده دوی ته) چې (مقرره) ده تاسې ته وعده د يوې ورځې چې نه به وروستی کېږئ له هغې (ورځې) يو ساعت (قدر) او نه ړومبی کېږئ تاسې (ترې).

تفسير: يعنې مه وار خطا کېږئ ! د هغې ورځې د راتګ وعده چې له تاسې سره شوې ده؛ هغه ضرور راتلونکې ده، او کله چې وخت راشي؛ نو د يوې شېبې په اندازه به هم چا ته وار فرصت نه ورکوي، نو د دغه ژر غوښتلو او شور او شر نښلولو په ځای د دغې خبرې فکر تاسې ته ضرور دی، چې د هغه وخت د راتللو څخه پخوا ورته څه تياری وکړئ !.

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَن نُّؤْمِنَ بِهَٰذَا الْقُرْآنِ وَلَا بِالَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ

او وايي هغه کسان چې کافران شوي دي: له سره به ايمان رانه وړو مونږ په دې قرآن (چې محمد ته راغلی دی) او نه پر هغه کتابونو چې راغلي دي پخوا له دې (قرآنه).

تفسير: يعنې منکران وايي: مونږ نه قرآن منو او نه نور هغه پخواني کتابونه لکه تورات، انجيل، زبور چې تاسو يې اسماني کتابونه ګڼئ، دغه ګرد سره هم هغه يو ډول او يو شان خبرې کوي، د دوی په هر يوه کې چې وګورئ؛ هم هغه د حساب، کتاب، قيامت، شفاعت، ثواب، عقاب، او د توحيد او رسالت قصې او افساني دي، حال دا چې بيخي مونږ د دغسې شيانو منونکي نه يو، او نه پرې يقين او باور لرو (العياذ بالله).

وَلَوْ تَرَىٰ إِذِ الظَّالِمُونَ مَوْقُوفُونَ عِندَ رَبِّهِمْ يَرْجِعُ بَعْضُهُمْ إِلَىٰ بَعْضٍ الْقَوْلَ

او که ووينې ته (ای محمده په آخرت کې) کله چې دغه ظالمان ودورل شي په نزد د رب د دوی (لپاره د حساب) چې اړوي به ځينې د دوی له ځينو نورو سره خبرې (داسې چې)

تفسير: يعنې هم هغسې چې د مغلوبيت او ناکامۍ په وختونو کې بالعموم داسې پېښې واقع کيږي، چې ناکامان د پرواليو مغلوبي اسباب او وسائل يو پر بل اړوي، او يو سړی خپل مسؤوليت پر بل سړي اچوي، همداسې په محشر کې به کفّار يو پر بل خپل بار غورځوي، او غواړي چې مجرم او ملزم يې کړي، چې د هغه تفصيل داسې فرمايي:

يَقُولُ الَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا لَوْلَا أَنتُمْ لَكُنَّا مُؤْمِنِينَ ﴿٣١﴾

وبه وايي هغه (تابعان) چې ضعيف ګڼلی شوي وو هغو (متبوعانو) ته چې تکبّر به يې کاوه چې: که نه وی تاسې (منع کوونکي مونږ لره له ايمانه؛) نو خامخا وو به مونږ مؤمنان (نو خامخا وينې يو کار ډېر سخت، او دغه محذوف د «لو» جواب دی).

تفسير: يعنې هغه کسان چې په دنيا کې له ښکتو طبقاتو ځنې شميرلي کېدل، او د نورو مشرانو متابعت به يې کاوه، دوی به پر خپلو دغو مشرانو او غټانو الزام اړوي، او وايي به چې: مونږ ستاسې له لاسه په دغه غم او مصيبت کې ککړ او اخته شوي يو، که ستاسې لمسون او ممانعت نه وی؛ مونږ به ضرور د انبياوو خبرو ته غوږ ايښود، او په دغه عذاب به نه اخته کيدو.

قَالَ الَّذِيْنَ اسْتَكْبَرُوْا لِلَّذِيْنَ اسْتُضْعِفُوْٓا اَنَحْنُ صَدَدْنٰكُمْ عَنِ الْهُدٰى بَعْدَ اِذْ جَآءَكُمْ بَلْ كُنْتُمْ مُّجْرِمِيْنَ ۳۲

وبه وايي هغه (متبوعان) چې تکبّر به يې کاوه هغو کسانو ته چې عاجزان کړی شوي وو: آيا مونږ منع کړي وئ تاسې له سمې صافې لارې پس له هغه چې راغلی وو (دغه هدايت) تاسې ته؟ (نه دي داسې) بلکه وئ تاسې په خپله مجرمان (کافران).

تفسير: يعنې کله چې تاسې ته حقه خبره ورسېده او پرې وپوهېدئ؛ نو بيا مو هغه ولې ونه منله؟ آيا مونږ په زور سره ستاسې زړونه د ايمان او ايقان له قبوله اړولي وو؟ پر تاسې دغه لازم وو چې په دغه مورد کې مو د هيڅا خبرو ته غوږ نه کېښوده، او هيڅ پروا به مو نه وی کړې، او هرومرو به مو حق قبلولئ، اوس خپله ګناه او جرم نورو ولې غورځوئ؟.

وَقَالَ الَّذِيْنَ اسْتُضْعِفُوْا لِلَّذِيْنَ اسْتَكْبَرُوْا بَلْ مَكْرُ الَّيْلِ وَالنَّهَارِ اِذْ تَاْمُرُوْنَنَآ اَنْ نَّكْفُرَ بِاللّٰهِ وَنَجْعَلَ لَهٗٓ اَنْدَادًا ؕ

او وبه وايي هغه کسان چې عاجزان ګڼلی شوي وو هغو (رئيسانو) ته چې تکبر به يې کاوه: بلکه دا فريب (ستاسې وو) د شپې او د ورځې کله چې امر به کاوه تاسې مونږ ته (هر وخت داسې) چې کافران شو مونږ پر الله، او پيدا کړو مونږ دغه (الله) ته شريکان.

تفسير: يعنې بېشکه چې تاسې په زوره مونږه نه وو منع کړي، مګر د شپې او د ورځې په مکر او فريب او په غولوونکيو تدابيرو سره مو تر ايستلي او لمسولي يو، او په هر وخت او په هر ځای کې به ستاسې ښوونه او تلقين مونږ ته همداسې وو، څو مونږ د انبياء الله له ارشاد سره سم الله تعالی په وحدانيت سره ونه منو، بلکه ځينې نور مخلوقات د ده شريک او مماثل وګڼو، آخر تاسې خو پوهېږئ چې ستاسې دغه د شپې او د ورځې دائمي او متوالي ترغيب او تشويق او لمسونې تر کومې اندازې پورې مونږ له لارې ځخه بې لارې او پر مونږ يې ډېر بد اثرات غورځولي دي.

وَاَسَرُّوا النَّدَامَةَ لَمَّا رَاَوُا الْعَذَابَ ؕ

او پټه به کړي (دغه تابعان اومتبوعان يو له بله) پښيماني خپله کله چې ووينې عذاب.

تفسير: يعنې څه وختي چې دوی له هولناک عذاب سره مخامخ کيږي؛ تابعان او متبوعين دواړه په خپلو زړونو کې افسوسونه او ارمانونه کوي، او هر يو به دغه محسوسوي چې په رښتيا سره زه مجرم او ګناهګار يم، ليکن له شرمه به دغه کيفيت يو بل ته نه څرګندوي، او د شديد خوف او اضطراب لامله امکان لري چې دوی به هم د وينا قوّت او قدرت ونه لري.

وَجَعَلْنَا الْاَغْلٰلَ فِيْٓ اَعْنَاقِ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا ؕ

او وبه ګرځوو ځنځيرونه (د اور) په غاړو د هغو کسانو کې چې کافران شوي دي (تابعان دي که متبوعان).

تفسير: د دوی په غاړو کې به د فولادو غاړکی او په لاسونو او پښو د دوی کې به لوی او غټ ځنځيرونه او زولنې لويدلي وي.

هَلْ يُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٣٣﴾

آيا جزا به ورکوله شي دوی ته (بلکه نه ورکوله کيږي) مګر خو د همدغو (عملونو) چې دوی کول (په دنيا کې).

تفسير: يعنې هر هغه عمل چې مو کړی دی؛ نن هغه د همدغې سزا په شکل در څرګندیږي، نو اوس ورپېژ هغه دانې چې مو کرلي دي.

وَمَا أَرْسَلْنَا فِي قَرْيَةٍ مِّن نَّذِيرٍ إِلَّا قَالَ مُتْرَفُوهَا إِنَّا بِمَا أُرْسِلْتُم بِهِ كَافِرُونَ ﴿٣٤﴾

او نه وو لېږلی مونږ په هيڅ کلي (او ښار) کې هيڅوک ويروونکی (له عذابه)مګر ويل به خوشاله (ماړه او مشرانو خلقو) د هغه (قريې) چې: بېشکه مونږ په هغه څه چې رالېږلي شوي يئ تاسې په هغه شي؛ کافران (منکران) يو.

تفسير: په دغه سره رسول الله صلى الله عليه وسلم ته تسلّي او اطمينان ورکړی شوی دی، چې تاسې د معظمې مکې د رؤساوو او غټانو د غاړه غړولو او سرکښۍ څخه مه مغموم او مه خفه کېږئ ! په هره زمانه کې د انبياء الله په مخ کې هم داسې بدبخت رؤساء او مشران په مخالفت سره دريدلي دي، د دولت او ثروت نشه، او د عزت او اقتدار غوښتلو جذبه د انسانانو سترګې رېندوي، او دوی پر دغه باعث کوي چې د هيڅا په مقابل دی ښايي غاړه کښېږدي، او د کشرانو په مجلس کې کېناستل ځان ته عيب وګڼي، نو ځکه د انبياوو رومبی متبعين به عمومًا هم دغه مسکينان او ضعيفان وو، كما ورد في حديث هرقل.

وَقَالُوا نَحْنُ أَكْثَرُ أَمْوَالًا وَأَوْلَادًا وَمَا نَحْنُ بِمُعَذَّبِينَ ﴿٣٥﴾

او ويل به دوی چې: مونږ ډېر يو (له تاسې) له جهته د مالونو او د اولاد، او نه يو مونږ په عذاب کړی شوي.

تفسير: يعنې معلوم شو چې الله تعالى له مونږ څخه راضي او خوښ دی، که نه دومره مال او اولاد به يې مونږ ته ولې راکوو؟ کله چې الله له مونږ څخه خوښ وي؛ نو مونږ د هيڅ يو آفت څخه نه ويريږو، ته چتې مونږ له عذابه ډاروې.

قُلْ إِنَّ رَبِّي يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَن يَشَاءُ وَيَقْدِرُ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٦﴾

ووايه (ای محمده ! دوی ته) چې بېشکه رب ځما پراخوي رزق روزي لپاره د هر هغه چا چې اراده وفرمايي، او تنګوي يې (پر هر هغه چا چې اراده وفرمايي)، وليکن اکثر خلق نه پوهيږي (چې دا استدراج دی).

تفسير: يعنې د رزق وسعت يا ضيقت د الله تعالى د خوښۍ يا د ناخوښۍ دليل له سره نشي کېدی، آيا نه ګورې چې په دنيا کې څومره بد اخلاقان، شريران، دهريان او ملحدان مزې او چرچې کوي، حال دا چې هغو ته هيڅ يو مذهب هم ښه نه وايي، او ډېر متقيان مخلصان او د الله تعالى نېک او خالص بندګان ظاهرًا وږي تږي بربنډ دي، نو معلوم شو چې دولت او افلاس، د رزق تزييد يا تقليل د هيڅا د محبوبتوب او مقبولتوب عند الله دليل نه دی، دغه معاملات خو پر نورو هغو مصالحو او حکمتونو مبني دي چې پرې يواځې پاک الله پوهيږي مګر اکثر خلق پر دغه نکته نه پوهيږي.

وَمَآ أَمۡوَٰلُكُمۡ وَلَآ أَوۡلَٰدُكُم بِٱلَّتِي تُقَرِّبُكُمۡ عِندَنَا زُلۡفَىٰٓ إِلَّا مَنۡ ءَامَنَ وَعَمِلَ صَٰلِحٗا

او نه دي دغه مالونه ستاسي او نه اولاد ستاسي داسې څيز (خصلت هغه خصلت) چې نژدې کوي تاسې په نزد ځمونږ مګر (نژدې کوي له تاسې) هر هغه څوک چې ایمان راوړي او کړي يې وي ښه (عملونه).

تفسير: يعنې د مال او د اولاد کثرت نه د الله تعالى د قرب علامت دى لکه چې په پاس آيت کې تېر شو، او نه د الله تعالى د قرب حاصلولو سبب دى، بلکه بالعکس د کفارو په حق کې د دغو شيانو تزييد او تکثير د دوى د بعد او د لريوالي سبب ګرځي، هو ! که مؤمنان خپل مال او دولت په خيري امورو کې ولګوي، يا خپل اولاد ته ښه تعليم او تربيه ورکړي، او ښه يې اهل او صالح وپالي؛ نو دغسې مال او اولاد په يوه درجه د الله تعالى د قرب وسيله ګرځي، په هر حال د الله تعالى په دربار کې د مال او د اولاد څخه پوښتنه نه کيږي، بلکه هلته محض د ايمان او د صالح عمل پوښتنه کوي.

فَأُوْلَٰٓئِكَ لَهُمۡ جَزَآءُ ٱلضِّعۡفِ بِمَا عَمِلُواْ وَهُمۡ فِي ٱلۡغُرُفَٰتِ ءَامِنُونَ ٣٧

پس دغه (مؤمنان چې دي) شته دوى ته جزاء دوچنده په سبب د هغو (نېکيو) چې کړي دي دوى، او دوى به په مانيو (د جنت کې مطمئن) مأمون وي (له هر آفته).

تفسير: يعنې پر يوه نېک کار د هومره اجر او ثواب استحقاق چې لري؛ له هغه څخه به زيات بدل وررسيږي، اقلا لس چنده او که زيات وي؛ تر اوه سوه چنده بلکه که الله تعالى اراده وفرمايي؛ له هغه څخه به هم هومره ډېر اجر او ثواب ور په برخه کوي، چې ببحده او ببحسابه وي: ﴿وَٱللَّهُ يُضَٰعِفُ لِمَن يَشَآءُ وَٱللَّهُ وَٰسِعٌ عَلِيمٞ﴾ (د البقرې سورت (۳۶) رکوع، (۲۶۱) آيت دلته له «ضعف» څخه مطلقًا زيادت مراد دى.

وَٱلَّذِينَ يَسۡعَوۡنَ فِيٓ ءَايَٰتِنَا مُعَٰجِزِينَ أُوْلَٰٓئِكَ فِي ٱلۡعَذَابِ مُحۡضَرُونَ ٣٨

او هغه کسان چې سعي کوښښ کوي په (ابطال د) آيتونو ځمونږ په دې حال کې چې عاجز کوونکي وي مونږ لره (په زعم خپل) دغه کسان په عذاب (د دوزخ کې) حاضر کړى شوي به وي.

تفسير: يعنې هغه بدبختان چې د الله تعالى د آيتونو تردید کوي، او پر هغو طعنې وهي، او د خلقو مخ له هغوى څنې اړوي، او داسې دعوى کوي چې مونږ الله تعالى او د هغه رسول مغلوب او عاجزوو، دوى ټول به په عذاب اخته کيږي، او د الله تعالى په مخ کې به حاضر کړى شي، او هيڅ يو به له دوى څنې د الله تعالى له نيولو څخه نه خلاصيږي، او نه به چېرې تښتېدى شي.

قُلۡ إِنَّ رَبِّي يَبۡسُطُ ٱلرِّزۡقَ لِمَن يَشَآءُ مِنۡ عِبَادِهِۦ وَيَقۡدِرُ لَهُۥۚ وَمَآ أَنفَقۡتُم مِّن شَيۡءٖ فَهُوَ يُخۡلِفُهُۥۖ وَهُوَ خَيۡرُ ٱلرَّٰزِقِينَ ٣٩

ووايه (اى محمده ! دوى ته) بېشکه رب ځما پراخوي رزق روزي لپاره د هر هغه چا چې اراده وفرمايي له بندګانو خپلو، او تنګوي يې ورته (چې اراده وفرمايي امتحانًا)، او هر هغه څه چې لګوئ يې تاسې (په لاره د الله کې) له کوم شي څخه (ډېر وي که لږ) پس هغه (الله) عوض درکوي د هغې، او همدغه (الله) خير غوره د روزي ورکوونکيو دى.

تفسير: دغه يې مسلمانانو ته اوروﻟﻲ دي، هغه مال چې تاسې په خيريه امورو کې لګوئ؛ د هغو د لګولو په وخت له تنګسې او افلاس څخه مه ويرېږئ، له صرف کولو ځنې ستاسې رزق نه کميږي، هغه شی چې تاسې ته مقدّر او مقرر دی؛ هغه هرومرو دررسيږي، الله تعالی په خپل حکمت او مصلحت هر چاته چې د هومره شي د اعطاء اراده وفرمايي؛ ورکوي يې، په هغه کې ستاسې له صرفولو او نه صرفولو څخه هيڅ فرق او توپير نه واقع کيږي، بلکه په خيريه امورو کې د اموالو له لګولو څخه برکت په کې لويږي، الله تعالی د هغه عوض درکوي، اعم له دې چې د مال په صورت وي، يا د قناعت يا د قلبي غناء په شکل وي، په آخرت کې دهغه د بدل در رسېدل خو يو حتمي امر دی.

وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا ثُمَّ يَقُولُ لِلْمَلَائِكَةِ أَهَٰؤُلَاءِ إِيَّاكُمْ كَانُوا يَعْبُدُونَ ﴿٤٠﴾

او (ياده کړه) هغه ورځ چې (الله) ټول به کړي دوی ګرد، بيا به فرمايي (الله) ملائکو ته: آيا دا هغه ګمراهان دي چې خاص تاسې ته (بې له الله) وو (په دنيا کې) چې عبادت به يې کاوه؟.

تفسير: زياتو مشرکانو به پرښتو ته د الله تعالی لونې ويلې، ډېرو مشرکانو به د دغو پرښتو هيکلونه پخپل اټکل سره جوړ کړي وو، او هغو ته به يې عبادت کاوه، بلکه ځينو ليکلي چې: د اصنامو عبادت ابتداء د ملائکو له عبادت څخه شروع شوی دی، او (عمرو بن لُحيّ) دغه قبيح رسم له (شام) څخه (حجاز) ته راوړی دی، په هر حال په قيامت کې د کفارو د اورولو لپاره به له پرښتو څخه داسې سوال فرمايي: آيا دغو خلقو به خاص تاسې ته عبادت کاوه؟ ښايي له دې نه به دا مطلب وي چې تاسې خو دوی ته څه نه وو ويلي؟ يا تاسې خو له دوی د دغه عبادت څخه نه يې خوشال شوي؟ لکه چې له مسيح عليه السلام څخه به هم داسې سوال کيږي: ﴿ءَأَنتَ قُلْتَ لِلنَّاسِ اتَّخِذُونِي وَأُمِّيَ إِلَٰهَيْنِ مِن دُونِ اللَّهِ﴾ (۷ جزء د المائدې سورت (۱۶) رکوع (۱۱۶) آيت)، او په (۱۸ جزء د فرقان سورت په (۲) رکوع (۱۷) آيت) کې راغلي دي: ﴿ءَأَنتُمْ أَضْلَلْتُمْ عِبَادِي هَٰؤُلَاءِ﴾.

قَالُوا سُبْحَانَكَ أَنتَ وَلِيُّنَا مِن دُونِهِم ۖ بَلْ كَانُوا يَعْبُدُونَ الْجِنَّ ۖ أَكْثَرُهُم بِهِم مُّؤْمِنُونَ ﴿٤١﴾

وبه وايي (پرښتې جوابًا) پاکي ده تاته، ته يې مولی (معبود) ځمونږ بې له دوی نه (نه ده داسې چې دغه کفّار وايي) بلکه وو دوی چې عبادت به يې کاوه د پيريانو شيطانانو، او زياتره د دوی پر دغو (پيريانو شياطينو باور کوونکي) او مؤمنان وو (نو منلې به يې خبرې د دوی).

تفسير: يعنې عرض کوي: يا الله ! ستا ذات له دې نه پاک دی چې په کومه درجه څوک درسره شريک شي، العياذ بالله مونږ به ولې داسې خبرې کړو؟ يا له هسې واهياتو حرکاتو څخه به خوښيږو؟ ځمونږ رضا خو ستا د رضا تابع ده، مونږ له دغو مجرمانو سره هيڅ علاقه او واسطه نه لرو، مونږ يواځې خاص ستا فرمان منونکي بندګان او مريان يو، خو سره له دې دغو بد بختانو کله ځمونږ عبادت کاوه، دوی په حقيقت کې ځمونږ په نامه د شياطينو په عبادت کې مشغول وو، في الحقيقت د دوی عقيدتمني او اخلاص له شياطينو سره اختصاص لري، شياطين دوی خپل طرف ته کش کاږي، او د ضلالت په لار يې بالاستمرار بولي، دوی دائمًا د شياطينو په تعقيب روان دي، اګر که ظاهرًا دوی د پرښتو يا د کوم ولي نوم اخلي، مګر په واقع کې پرته له شيطان څخه بل څوک دوی نه مني، بلکه ځينې د دوی په علانيه سره د همدغه شيطان په بندګۍ کې لګيا دي، لکه چې پخوا له دې نه د «الأنعام» د سورت (۱۲) رکوع کې ځمونږ د دغه تفسير دغه موضوع مو په تفصيل سره ليکلې ده.

فَالْيَوْمَ لَا يَمْلِكُ بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ نَّفْعًا وَلَا ضَرًّا ۚ

(نو الله فرمايي) پس نن ورځ نه لري اختيار ځينې ستاسې (معبودان) لپاره د ځينو نورو (عابدانو) نه د نفعې او نه د ضرر.

تفسير: يعني نن د عابدانو او د معبودانو عجز او ناتواني واضحه شوه، چې هيڅ يو د يوې ذرې په اندازه هيڅا ته څه ګټه او تاوان نشي رسولی، دوی پر هغو معبودانو چې مغرور وو، او هغوی يې د خپلو ځانونو لپاره وسيله او شافع ګرځولي وو؛ نن ورځ هغه معبودان له دوی ځنې خپله بيزاري ښکاره کوي.

وَنَقُولُ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا ذُوقُوا عَذَابَ النَّارِ الَّتِي كُنتُم بِهَا تُكَذِّبُونَ ﴿٤٢﴾ وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ قَالُوا مَا هَٰذَا إِلَّا رَجُلٌ يُرِيدُ أَن يَصُدَّكُمْ عَمَّا كَانَ يَعْبُدُ آبَاؤُكُمْ

او وبه وايو مونږ هغو کافرانو ته چې ظلم يې کړی دی: وڅکئ تاسې عذاب د اور هغه چې وئ تاسې چې د دې (اور) تکذيب به مو کاوه (په دنيا کې). او کله چې ولوستلی شي پر دوی آيتونه ځمونږ په دې حال کې چې واضح دي؛ نو وايي: نه دی دغه (محمد) مګر يو داسې سړی دی چې اراده لري د دې چې منع کړي تاسې له هغه شي څخه چې وو چې عبادت به کاوه پلرونو ستاسې.

تفسير: دغسې به دوی د رسول کريم صلى الله عليه وسلم په نسبت په خپلو منځو سره ويل چې: دغه سړی خو نه رسول او نه نبي دی، او فقط هم دغومره مقصد لري چې مونږ ځمونږ د پلرونو او نيکونو له هغه طريقې څخه جدا کړي چې له قديمه راهيسې مونږ ته پاتې دی، او مونږ يې حق ګڼو، او مونږ خپل دين او طريقې ته کش کوي، او په دغه وسيله سره خپل ځان حاکم او متبوع او مونږ محکوم او تابع وګرځوي، ګواکې دی يواځې خپل حکومت او رياست غواړي (العياذ بالله).

وَقَالُوا مَا هَٰذَا إِلَّا إِفْكٌ مُّفْتَرًى ۚ

او وايي دغه (منکران) چې نه دی دغه (قرآن) مګر يو دروغ دی له خپله ځانه جوړ کړی.

تفسير: يعني دغه چېرې قرآن دی (العياذ بالله)، بلکه د څو دروغو خبرو مجموعه ده، چې د هغه نسبت الله تعالى ته کاوه شي.

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُمْ إِنْ هَٰذَا إِلَّا سِحْرٌ مُّبِينٌ ﴿٤٣﴾

او وايي هغه (منکران د مکې) چې کافران شوي دي حق (قرآن ـ اسلام ـ نبوّت) ته کله چې راغی دوی ته: نه دی دغه مګر خو دی سحر کوډې ښکاره.

تفسير: يعني دغه د نبوت دعوی چې د هغه د څو معجزو او خوارقو ښوونه هم کړی شوې ده، يا د اسلام دين چې په خپل نزول سره يې دمېړه او ښځې او ځوی او پلار په منځ کې بېلتون او تفرقه اچولې ده، يا قرآن چې د هغه له فوق العاده تأثيره د خلقو په زړونو کې فوق العاده اثرات او انفعالات پيدا کېږي، د صريح جادو او ښکاره کوډو او سحر څخه ماسوا بل شی نه دی (العياذ بالله).

وَمَا آتَيْنَاهُم مِّن كُتُبٍ يَدْرُسُونَهَا وَمَا أَرْسَلْنَا إِلَيْهِمْ قَبْلَكَ مِن نَّذِيرٍ ﴿٤٤﴾

حال دا چې نه دي ورکړي مونږ دوی ته له کتابونو (منزله وو څخه) چې لولي دوی هغه (کتابونه)، او نه وو ليږلي مونږ دوی ته پخوا له تانه کوم ويرونکی (له جحيمه).

تفسير: يعني محض امي وو، نه کوم سماوي کتاب د دوی په لاس کې وو، نه په دومره اوږد مدّت کې کوم نبي په دوی کې مبعوث شوی وو، الله تعالى په دوی کې داسې عظيم الشأن رسول مبعوث او داسې جليل القدر قرآن يې

ورولېږه، چې دواړه يې عديم النظير او بېمثاله دي، نو پر دوی لازم وو چې دوی به دغه نعمت غنيمت ګڼلې !، او د الله تعالى د دغه انعام او احسان به يې زيات قدر کاوه !، خصوصًا چې دوی به پخپله پخوا له دې نه داسې ويل: «که په مونږ کې کوم نبي مبعوث شوی وی، يا پر مونږ کوم اسماني کتاب نازلېدی؛ نو مونږ به هغه مانه، او په اطاعت کې به مو له نورو څخه زياته جلتي او مسارعت کاوه»، اوس چې هغه مقصود مطلوب وررسېدلی دی؛ نو دوی د هغه په مقابل کې استکبار او انکار کوي.

وَكَذَّبَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ وَمَا بَلَغُوا مِعْشَارَ مَا آتَيْنَاهُمْ فَكَذَّبُوا رُسُلِي فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ ﴿٤٥﴾

او تکذيب کړی وو (د انبياوو هم داسې) هغو کسانو چې پخوا وو له دوی، حال دا چې نه دي رسيدلي (دغه کفّار د مکې) لسمې برخې د هغه شي ته چې ورکړی مو وو هغوی ته (له قوّت او قدرت)، پس تکذيب وکړ (هغو پخوانيو) د رسولانو ځما، پس څرنګه وو انکار ځما (په عذابولو د هغو).

تفسير: يعنې هم هغسې اوږده عمرونه، جسماني قوّتونه، مال، دولت، او عيش عشرت چې هغوی ته ورکړی شوی وو؛ د هغه عشر العشير هم تاسې ته نه دی درکړی شوې، نو هر کله چې هغوی له خپلو انبياوو سره مخالفت او د هغوی تکذيب ته ودرېدل؛ نېه وګورئ چې د هغوی آخره خاتمه څرنګه شوه؟ او د هغوی ګرد ساز او سامان څنګه بېکاره پاتې شو؟ او د الله تعالى منزل عذاب د يوې شېبې له مخې هم معطل نه شو، او نه يې چا مخه ونيوی شوه، نو بيا تاسې پر څه مغرور او د څه لپاره دومره لويي او ځانمني (غرور) کوئ؟.

قُلْ إِنَّمَا أَعِظُكُم بِوَاحِدَةٍ ۖ أَن تَقُومُوا لِلَّهِ مَثْنَىٰ وَفُرَادَىٰ ثُمَّ تَتَفَكَّرُوا ۚ مَا بِصَاحِبِكُم مِّن جِنَّةٍ ۚ إِنْ هُوَ إِلَّا نَذِيرٌ لَّكُم بَيْنَ يَدَيْ عَذَابٍ شَدِيدٍ ﴿٤٦﴾

ووايه (ای محمده ! منکرينو ته) بېشکه همدا خبره ده چې پند درکوم تاسې ته په يوې خبرې سره چې ودرېږئ تاسې خاص الله ته دوه دوه او يو يو، بيا نېه فکر (او غور) وکړئ چې نشته په دغه ملګري ستاسې کې هيڅ قسم لېونتوب، نه دی دغه (محمد) مګر ويروونکی دی تاسې ته په مخ کې د عذاب سخت (د قيامت).

تفسير: يعنې تعصّب او عناد پرېږدئ ! په انصاف او اخلاص سره د پاک الله په نامه سم ودرېږئ !،او څو څو تنه سره يو ځای شئ !، او پخپلو منځونو کې سره مباحثه، مرکه، مشوره او جرګه وکړئ !، او يواځې له خپلو ځانونو سره هم بېل کېنئ، او نېه فکر، دقّت او غور وکړئ !، چې ستاسې دغه رفيق محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم چې له څلويښتو کلونو څخه ډېر ستاسې تر نظر لاندې حيات او ژوندون کوي، او تاسې د هغه د ګردو حالاتو او له ذرې ذرې خصوصياتو څخه يې د طفوليت تر کهولت پورې کامل خبردار يئ، او د ده پر امانت، ديانت، صداقت، عفاف او پوهې تل ترتله قائلان يئ، او نېه پوهېږئ چې دی هيڅکله په هيڅ يوه معامله کې په نفسانيت، اغراض او نورو بدو خبرو او اخلاقو ملزم او مشبوه نه دی ګرځېدلی، نو آيا تاسې په واقعي ډول سره اوس داسې اټکل او ګمان پرې کولی شئ چې دی (العياذ بالله) بې له کومو موجبه اسبابو يو ناڅاپه لېونی شوی دی؟ او بې سببه يې ځينې خلق له خپله ځانه سره دښمنان او مخالفان ګرځولي دي؟.

قُلْ مَا سَأَلْتُكُم مِّنْ أَجْرٍ فَهُوَ لَكُمْ ۖ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى اللَّهِ ۚ

ووايه (ای محمده ! دوی ته) هر هغه څه چې وغوښتل ما له تاسې له اجرته (په دغه انذار)؛ پس هغه دې هم ستاسې وي، نه دی اجر ځما مګر پر الله دی.

تفسير: يعني زه د خپل محنت څه صله له تاسې څخه نه غواړم، که ستاسې په خيال کې داسې راغلي وي چې زه به له تاسې څنې څه معاوضه غواړم؛ نو هغه ټول تاسې له خپله ځانه سره وساتئ !؛ بيخي هغه ته څه ضرورت نه لرم، ځما صله خو د الله تعالى په دربار کې ده، هغه شى چې زه يې له تاسې څخه غواړم يعني ايمان او اسلام؛ هغه ستاسې د فائدې او ګټې لپاره دى، له دې نه پرته په دغه دعوت او تبليغ کې ځما څه غرض او مقصد نشته.

وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيْدٌ ﴿۴۷﴾

او همدغه (الله) پر هر شي باندې ښه شاهد (خبردار دى).

تفسير: يعني ځما ربښتيا او صداقت او نيت الله تعالى ته معلوم او ښكاره دى.

قُلْ اِنَّ رَبِّيْ يَقْذِفُ بِالْحَقِّ ۚ عَلَّامُ الْغُيُوْبِ ﴿۴۸﴾

ووايه (اى محمده ! دوى ته) بېشكه رب ځما ويشتل كوي (رالېږي) حق (دين)، ښه خبردار دى پر ټولو اشياوو هم.

تفسير: يعني له پاسه وحي نازليږي، او د دين باران اوري، دغه موقع ويږيا له لاسه مه ورکوئ !، او تري ښه ګټه او فائده واخلئ !، په هغه زور او قوت سره چې پاک الله د باطل په سر ويشتل کوي او لرې يې غورځوي؛ له هغه څخه اندازه وکړئ چې وروسته له دې نه به باطل چېرې ودربدى شي؟ ضرور دي چې باطل محو او په سوړو کې ننوځي، او په ټولو آفاقو کې به د حق دين غږ ډېر پورته شي، هغه علاّم الغيوب پخپل علم او پوهې سره موافق په ډېر مناسب وخت او عين الموقع کې د باطل د سر د ټکولو او لتاړولو لپاره حق نازل کړ: ﴿بَلْ نَقْذِفُ بِالْحَقِّ عَلَى الْبَاطِلِ فَيَدْمَغُهٗ فَاِذَا هُوَ زَاهِقٌ﴾.

قُلْ جَآءَ الْحَقُّ وَمَا يُبْدِئُ الْبَاطِلُ وَمَا يُعِيْدُ ﴿۴۹﴾

ووايه (اى محمده ! دوى ته) راغى حق (قرآن ـ اسلام) او نشي پيدا كولى باطل (معبودان هيڅ شى)، او نه يې بيا له سره ژوندي راپاڅولى شي.

تفسير: يعني حق دين راورسېد، هغه زور او قوت له سره منع كېدونكى نه دى، او حتمًا او جزمًا غالب او مظفريږي، او باطل لاندې او ښكته كوي، دروغ كله د ربښتيا په مقابل كې چلېدى شي؟ او باطل څرنګه د حق په مقابل كې راتلى شي؟ هغه اوس نه د درېدلو قوت او توان لري او نه د تښتېدلو، او داسې يې وګڼئ چې لكه له منځه ورك او تري تم شوى وي، دغه د ﴿جَآءَ الْحَقُّ﴾ آيت د معظمې مكې د فتحې په ورځ د رسول الله صلى الله عليه وسلم پر مبارکه ژبه جاري وو.

قُلْ اِنْ ضَلَلْتُ فَاِنَّمَآ اَضِلُّ عَلٰى نَفْسِيْ ۚ وَاِنِ اهْتَدَيْتُ فَبِمَا يُوْحِيْٓ اِلَيَّ رَبِّيْ ۭ اِنَّهٗ سَمِيْعٌ قَرِيْبٌ ﴿۵۰﴾

ووايه (اى محمده ! دوى ته) كه چېرې وښوييدم زه (له سمې لارې په زعم ستاسې)؛ پس بېشكه همدا خبره ده چې وبه ښوييږم په (ضرر د) ځان خپل (او ځما نقص دى)، او كه سمه لاره مې وموندله؛ نو په سبب د دې به وي چې وحي كوي ماته رب ځما، هم هغه (الله) ښه اوربدونكى دى، ډېر رانژدې دى.

تفسير: يعني كه ما دغه نوى دستور له خپله ځانه درولى وي؛ نو تر څو ورځو پورې به وچليږي؟ په دغه كې بالآخر ماته نقصان راپېښيږي، دنيوي بغض او عداوت به ځان ته ګټم، خواري، زحمت، او ذلت به پر ځان اخلم، اخروي رسوايي

به پر ځان ګالم (العياذ بالله)، ليکن که زه پر سمه لاره يم لکه چې په واقع سره هم په سمه صافه لاره روان يم؛ نو ښه وپوهېږئ چې دغه ګرد د الله تعالى تاييد او امداد، او د اسماني وحي مرسته، برکت او هدايت دى، چې هيڅکله او هيڅېرې به ځما ملګرتوب نه خوښې کوي، او تل ترتله به له ما سره وي، ځما پاک الله هر شى اورى، او هغه بيخې رانژدې دى، هغه به همېشه له ما سره الطاف او امداد فرمايي، او خپل دغه پيغام هرومرو ګردې دنيا ته رسوي، او پر ټولو مخلوقاتو يې ظاهر او څرګندوي (ښکاره کوي)، اعم له دې نه چې تاسو يې ومنئ، او که يې ونه منئ.

وَلَوْ تَرٰٓى اِذْ فَزِعُوْا فَلَا فَوْتَ وَاُخِذُوْا مِنْ مَّكَانٍ قَرِيْبٍ ۙ﴿۵۱﴾

او که ووينې ته کله چې وويريږي دوى (عند النزع) پس نه به خلاصيږي په تېښته (له عذابه ځمونږ)، او وبه نيول شي دوى له ځايه نژدې (له ځمکې قبر ته يا له موقفه اور ته).

تفسير: يعنې کفّار خو دلته خپل لويي، تکبر او غرور ښکاره کوي، مګر هغه وخت به د ليدلو وړ او قابل وي چې دغه خلق د محشر ويروونکي مناظر او لړزوونکي مظاهر وګوري اوسخت وويريږي، او د تښتېدلو په فکر کې ولويږي، مګر د تېښتې لورې ترې ورک وي، او هيڅېرې به ونشي خوځېدلى، کله چې د دوى د نيولو او په اور کې د غورځولو حکم صادر شي؛ نو دوى بې له لټولو او دغې خوا او هغې خوا کتلو څخه سمدلاسه هم هغلته پيدا کيږي، بلکه په نهايت آسانۍ سره على الفور د حکم د اصدار سره متصل او جوخت نيولى کيږي او د خپلو اعمالو په سزا (هيداد) اخته کيږي.

وَّقَالُوْٓا اٰمَنَّا بِهٖ ۚ وَاَنّٰى لَهُمُ التَّنَاوُشُ مِنْ مَّكَانٍۢ بَعِيْدٍ ۚ﴿۵۲﴾

او وبه وايي (دا کفّار) ايمان مو راوړى دى پر دغه (الله)، او له کومه به وي دوى ته حاصلول او لاس ته راوړل (د ايمان يا بېرته ګرځېدل دنيا ته) له ځايه لرې (چې آخرت دى).

تفسير: يعنې په دغه وخت کې به وايي چې: اوس مو باور د رسول الله صلى الله عليه وسلم پر خبرو راغى، او اوس ايمان راوړو، حال دا چې د اوس ايمان به څرنګه وي؟ هغه وخت او موقع ډېره لرې لاړه چې ايمان راوړل مفيد او نافع او د نجات وسيله واقع کېده، اوس د دوى لاس تر دومره لرې ځاى پورې چېرې رسېدى شي؟ چې له هغه ځايه د خپل ځان لپاره ايمان راوړي، مطلب يې دا دى چې مقبول او منجي ايمان هغه دى چې پخوا له مرګه په همدغې دنيا کې د انسان په برخه شي، په آخرت کې کله چې ګرد احوال ګرد سړي پخپلو سترګو سره وګوري؛ نو هلته ګرد متيقين کيږي، نو هلته به د ايمان راوړولو څه فائده وي؟.

وَقَدْ كَفَرُوْا بِهٖ مِنْ قَبْلُ ۚ وَيَقْذِفُوْنَ بِالْغَيْبِ مِنْ مَّكَانٍۢ بَعِيْدٍ ۚ﴿۵۳﴾

او په تحقيق کافران شوي وو په الله پخوا له دې نه (په دنيا کې)، او ويشتل به کول دوى په غيب له ځايه لرې (د حق، صدق، او د صواب پر امورو د معاد).

تفسير: يعنې پخوا له دې نه چې د ايمان راوړلو وخت وو؛ تاسې پر کفر او انکار ټينګ ولاړ وئ، او همداسې په خپل خيال او اټکل سره مو نښې ويشتلې، د دنيا په ژوندون کې به مو تل بې تحقيقه خبرې کولې، او رښتيا او محققې خبرې به مو هيڅ نه منلې، اوس د افسوس او ارمان څخه هيڅ شى په لاس نه درځي.

وَحِيْلَ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ مَا يَشْتَهُوْنَ

او پرده (جدايي) به واچولى شي په منځ د دوى او په منځ د هغه شي چې ارمان يې کوي دوى (لکه ايمان او اعاده الى الدنيا).

تفسير: يعنې د هغو شيانو په نسبت چې دوی يې هيله او ارمان لري، مثلاً مقبول ايمان يا نجات يا د دنيا په لوري ببرته ورتګ، دنيوي لذائذ، عيش او آرام؛ د دغو شيانو او د کفارو په منځ کې به سخت سد او مانع وي، چې د هغه لامله به دوی له سره تر هغې پورې نشي رسېدی.

كَمَا فُعِلَ بِأَشْيَاعِهِم مِّن قَبْلُ إِنَّهُمْ كَانُوا فِي شَكٍّ مُّرِيبٍ ﴿٥٤﴾

لکه چې کړی شوی وو (دا کار) له سيالانو د دوی سره پخوا له دې نه، بېشکه هغوی وو په داسې شک کې چې ډېر تردّد اچوونکی وو (خلقو ته).

تفسير: يعنې ړومبی له دې نه له هغو مخلوقاتو سره چې د همدوی په وضعيت او هيئت تېر شوي دي کومه معامله چې کړی شوې ده؛ له دوی سره هم هغه معامله وکړی شوه، ځکه چې هغو خلقو به هم داسې مهملې او بې ځايه شبهې کولې، او په داسې بې موردو شکوکو او ترديداتو کې اخته وو، چې دوی يې له سره مطمئن او په آرام نه وو پرې ايښي.

تمت سورة سبأ بفضل الله تعالى ومنّه وكرمه، وله الحمد.

سُورَةُ فَاطِرٍ

«د (فاطر) سورت مکي دی، (۴۵) آيتونه او (۵) رکوع لري، په تلاوت کې (۳۵) او په نزول کې (۴۳) سورت دی، وروسته د (الفرقان) له سورت څخه نازل شوی».

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

الْحَمْدُ لِلَّهِ فَاطِرِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ

ټوله ثناء صفت خاص (هغه) الله ته ده چې بې له نمونې څخه پيدا کوونکی دی د اسمانونو او د ځمکې.

تفسير: يعنې اسمان او ځمکه يې ابتداء له عدم څخه وجود ته راوړه، حال دا چې له پخوا څخه د دغو علويّاتو او سفلياتو کومه نمونه يا د تخليق قانون نه وو موجود.

جَاعِلِ الْمَلَائِكَةِ رُسُلًا

ګرځوونکی د پرښتو دی رسولان.

تفسير: يعنې ځينې پرښتې انبياوو ته د الله تعالى پيغام رسوي، او ځينې نورې دنورو جسماني او روحاني نظام پر تدابيرو او تشکيلاتو مأموراني دي: ﴿فَالْمُدَبِّرَاتِ أَمْرًا﴾.

أُولِي أَجْنِحَةٍ مَثْنَىٰ وَثُلَاثَ وَرُبَاعَ

(هسې ملائکې) چې خاوندانې د وزرو دوو دوو، او دريو دريو، او څلورو څلورو دي.

تفسير: يعنې د ځينو پرښتو دوه دوه وزرونه، او د ځينو دري دري او د ځينو څلور وي، د دغو وزرو کيفيت يواځې پاک الله ته معلوم دی.

يَزِيدُ فِي الْخَلْقِ مَا يَشَاءُ إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ①

زياتوي (الله) په پيدايښت کې هومره چې اراده وفرمايي (د هغو)، بېشکه چې الله پر هر شي باندې ښه قادر دی (چې ځينې يې دغسې تزييد او تخليق دی).

تفسير: يعنې الله تعالى په هر مخلوق کې هر عضو او صفت سم له خپله حکمته سره زياتوي، پرښتو ته دوه دوه يا دري دري يا څلور څلور وزرونه هم هغه ور پيدا کړي دي، که اراده وفرمايي؛ نو ځينو پرښتو ته له څلورو ځنې زيات هم ورکوي، لکه چې په حديث کې راغلي دي: چې جبريل عليه السلام شپږ سوه وزرونه لري، او له ﴿جَاعِلِ الْمَلَائِكَةِ رُسُلًا﴾ څخه داسې ونه ګڼله شي چې ګوندې الله تعالى دغو وسائلو ته څه ضرورت او احتياج لري !، پاک الله دغسې وسائطو

ته بيخي څه اړتيا (احتياج) او ضرورت نه لري، او بالذات دی پر هر څيز باندې ښه قادر او مقتدر دی، ولې محض د حکمت او مصلحت لپاره يې د دغو اسبابو او وسائطو سلسله قائمه کړې ده.

مَا يَفْتَحِ اللّٰهُ لِلنَّاسِ مِنْ رَّحْمَةٍ فَلَا مُمْسِكَ لَهَا ۚ

هر هغه شی چې پرانيځي الله لپاره د خلقو له رحمت خپل (لکه صحت وسعت) پس نشته هيڅوک بندوونکی د هغه.

تفسير: رحمت جسماني وي لکه باران، روزي اونور، يا روحاني وي لکه انزال دکتابونو او ارسال د رسولانو، الغرض هر کله چې الله تعالی پر خلقو د خپل رحمت ورونه وپرانيځي؛ نو څوک يې ترلی شي؟.

وَمَا يُمْسِكْ فَلَا مُرْسِلَ لَهٗ مِنْۢ بَعْدِهٖ ۭ وَهُوَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ۲

او هر هغه شی چې بند کړي (له عطاء خپلې)؛ پس نشته ليږونکی د هغه (هيڅوک) پس له بندولو د الله، او همدی دی ښه غالب قوي (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا (چې هر کار په تدبير او مصلحت سره کوي).

تفسير: يعنې سم له خپله بالغه حکمته سره د هر شي د کولو او په وجود راوړلو اراده چې وفرمايي؛ علی الفور يې کوي، او داسې قوي، مقتدر، غالب او زبردست ذات دی، چې هيڅوک د ده دارادې مخه نشي نيولی.

يٰٓاَيُّهَا النَّاسُ اذْكُرُوْا نِعْمَتَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ ۭ هَلْ مِنْ خَالِقٍ غَيْرُ اللّٰهِ يَرْزُقُكُمْ مِّنَ السَّمَاۗءِ وَالْاَرْضِ ۭ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ۚ فَاَنّٰى تُؤْفَكُوْنَ ۳

ای خلقو ! ياد کړئ نعمت احسان د الله پر تاسې (چې حيات او روزي او نور يې درکړي دي)، آيا شته بل کوم پيدا کوونکی بې له الله چې تاسې ته روزي درکړي له اسمانونو (په سبب د باران) او (له محصولاتو د) ځمکې نه (په سبب د زرغونولو؟ بلکه نشته داسې څوک)، نشته لايق د عبادت بل هيڅوک مګر همدی دی، پس له کوم جهته ګرځولی کيږئ (له توحيده شرک ته).

تفسير: يعنې تاسې دغه ټول سره منئ چې پيدا کول او د روزي د وسائلو او اسبابو برابرول، ژوندي ساتل او نور ګرد د الله تعالی په قبضه او اختيار کې دي، نو بيا د معبوديت استحقاق بل شي ته له کومه پيدا شو؟ هر هغه ذات چې حقيقي خالق او رازق دی، واقعي معبود او لوی الله هم هغه دی.

وَاِنْ يُّكَذِّبُوْكَ فَقَدْ كُذِّبَتْ رُسُلٌ مِّنْ قَبْلِكَ ۭ وَاِلَى اللّٰهِ تُرْجَعُ الْاُمُوْرُ ۴

او که دروغجن وشمېري (دغه کفار ای محمده !) تا؛ پس په تحقيق دروغجن شمېرل شوي وو د پر رسولان پخوا له تانه (نو ته هم صبر کوه په شان د هغو)، او خاص الله ته بېرته ګرځولي شي ټول کارونه (په آخرت کې).

تفسير: يعنې سره له دومره پوهولو او د حجّت د تمامولو بيا هم دغه خلق تاسې دروغجن ګڼي، نو تاسې په دغه سره مه غمجن کيږئ !، ځکه له نورو پخوانيو انبياوو سره همداسې رويه او سلوک کړی شوی دی، دا کومه نوې خبره نه ده، متعصبينو او معاندينو هيڅکله له خپله ضده او عناده لاس نه دی اخيستی، د دغسې خلقو معامله پاک الله ته وسپارئ، کله چې دوی په آخرت کې الله تعالی ته بوتلل شي؛ نو الله تعالی به د دغو ګردو جګړو فيصله صادروي.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِنَّ وَعۡدَ ٱللَّهِ حَقّٞۖ فَلَا تَغُرَّنَّكُمُ ٱلۡحَيَوٰةُ ٱلدُّنۡيَا وَلَا يَغُرَّنَّكُم بِٱللَّهِ ٱلۡغَرُورُ ۝٥ إِنَّ ٱلشَّيۡطَٰنَ لَكُمۡ عَدُوّٞ فَٱتَّخِذُوهُ عَدُوًّاۚ إِنَّمَا يَدۡعُواْ حِزۡبَهُۥ لِيَكُونُواْ مِنۡ أَصۡحَٰبِ ٱلسَّعِيرِ ۝٦

ای خلقو ! بېشکه وعده د الله حقه ده (چې قیامت حساب کتاب جزاء شته) پس خبردار چې نه دې تېرباسي تاسې دغه ژوندون لږ خسیس، او نه دې تېرباسي تاسې په (کرم د) الله غره کوونکی (شیطان). بېشکه چې شیطان تاسې ته دښمن دی پس تاسې هم ونیسئ دی (خپل) دښمن، بېشکه همدا خبره ده چې بولي شیطان ډله خپله (ځای د هلاکت ته) لپاره د دې چې شي دوی له ملګرو د دوزخ (په آخرت کې).

تفسیر: یعنې قیامت هرومرو راتلونکی دی، او علی الیقین ټول مخلوقات د پاک الله په مخ کې حاضریدونکي دي، د دغې دنیا پر عیش، باغ او بهار ډېر مه غولېږئ، او د شیطان په چلونو او فرېبونو مه تېروځئ !، ځکه چې دی ستاسې ازلي دښمن دی، او دی تل په همدغه کوښښ کې دی چې تاسې هم له خپله ځانه سره په دوزخ کې وغورځوي.

ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ لَهُمۡ عَذَابٞ شَدِيدٞۖ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ لَهُم مَّغۡفِرَةٞ وَأَجۡرٞ كَبِيرٌ ۝٧ أَفَمَن زُيِّنَ لَهُۥ سُوٓءُ عَمَلِهِۦ فَرَءَاهُ حَسَنٗاۖ فَإِنَّ ٱللَّهَ يُضِلُّ مَن يَشَآءُ وَيَهۡدِي مَن يَشَآءُۖ فَلَا تَذۡهَبۡ نَفۡسُكَ عَلَيۡهِمۡ حَسَرَٰتٍۚ إِنَّ ٱللَّهَ عَلِيمُۢ بِمَا يَصۡنَعُونَ ۝٨

هغه کسان چې کافران شوي دي شته دوی ته عذاب سخت، او هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی او کړي یې دي ښه (عملونه)؛ شته دوی ته مغفرت، ښښه او اجر ډېر لـوی. آیا پس هغه څوک چې ښایسته کړی شوی وي ده ته بد عمل د ده، پس وینې یې دی ښایسته، پس بېشکه چې الله ګمراه کوي هر هغه څوک چې اراده وفرمایي (د ګمراهۍ یې)، او سمه صافه لاره ښیي هر هغه چاته چې اراده وفرمایي (د هدایت یې)، پس نه دې ځي (نه دې هلاکیږي) نفس ستا په (ګمراهۍ) د دوی له جهته د افسوسه، بېشکه چې الله جل جلاله ښه عالم دانا دی په هغو کارونو چې کوي یې دوی (نو جزاء به ورکړي دوی ته).

تفسیر: یعنې شیطان چې د هر چا په سترګو کې خراب کار ښه ورځرګند کړي، آیا دغه سړی له هغه چا سره برابر کېدی شي چې د الله تعالی په فضل او کرم سره د خیر او شر په منځ کې فرق اوتمییز کولی شي؟ نیکي نیکي بولي، او بدي بده ګڼي، کله چې دوی دواړه سره نشي برابرېدی؛ نو د دغو دواړو آخره خاتمه او انجام به څرنګه برابرېدی شي؟ او داسې خیال مه کوئ چې کوم انسان به سره د خپلو رښو سترګو پر بدو څنګه د ښو ګمان وکړي، د الله تعالی اراده د هر چا په نسبت چې د ده د سوء الاختیار په بناء په ګمراهۍ او ضلالت تللې ده؛ هغه سمې لارې ته څوک نشي اړولی، او هر چا ته چې د ده د حسن الاختیار د سببه سمه صافه لاره ښیي؛ نو له سره د شیطان له واکه دغه نه دي پوره چې دی له سمې لارې څخه بې لارې کړي، یا نامناسبه ښوونه ورته وکړي.

په هر حال هغه سړی چې په شیطاني اغواوو سره بدو ته ښه او ښو ته بد وایي؛ د ده په نسبت داسې توقع نشي کېدی چې ګوندی دی به پر سمه صافه لاره راشي، کله چې دغسې نشي کېدی، او د هدایت او د ضلالت ټوله سلسله د الله تعالی د مشیت او حکمت تابع ده؛ نو تاسې د دغو معاندینو په غم او اندېښنه کې خپل ځان مه ویلي کوئ !، او مه په دوی پسې کړېږئ !، الله تعالی ته د دوی ګرد اعمال او احوال ښه معلوم او ښکاره دي، او بالذات له دوی سره حساب او کتاب کوي، او د دوی په نسبت خپله لازمه فیصله صادروي، تاسې مه خفه او مه غمجن کېږئ !.

وَاللّٰهُ الَّذِیْۤ اَرْسَلَ الرِّیٰحَ فَتُثِیْرُ سَحَابًا فَسُقْنٰهُ اِلٰی بَلَدٍ مَّیِّتٍ فَاَحْیَیْنَا بِهِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا ؕ كَذٰلِكَ النُّشُوْرُ ۝۹

او الله هغه (مطلق قادر) ذات دی چې لیږلي يې دي بادونه، پس راپورته کوي (بادونه) ورېځې، پس راکاږو مونږ دغه ورېځې هغه کلي (ځمکې) مړې (وچې کلکې بې وښو) ته، پس ژوندۍ کوو مونږ په هغو (اوبو) ځمکه پس له مړوالي (وچوالي) د هغې، همداسې به وي حال د بیا ژوندي پورته کېدلو هم.

تفسیر: یعنې د الله تعالی په حکم د هواوو په وسیله ورېځې پورته شوې، او په هغې سیمې رقبه کې چې مړه وچه کلکه پرته وه، یعنې هیڅ وانبه او شینکي په کې نه وو، او له هرې خوا يې دوړې او غبار پورته وو، د باران د اوبو له سببه په کې ساه ولوېده، همداسې وکړئ چې الله تعالی به تاسې هم وروسته له مرګه بیا راپاڅوي، په روایاتو کې راغلي دي: «څه وخت چې الله تعالی د مړیو د بیا ژوندي راپاڅولو اراده وفرمایي؛ نو له ما تحت العرش څخه به یو مخصوص قسم باران واوروي، چې د دغه باران په اوبو سره به ټول مړي داسې ژوندي راپاڅیږي لکه چې د پسرلي د معمولي باران په اثر پتنګان او نور مچان او خوځندې د ځمکې له سوریو څخه ووځي» ښایي چې مزید تفصیلات يې په روایاتو کې ولیدل شي.

مَنْ كَانَ یُرِیْدُ الْعِزَّةَ فَلِلّٰهِ الْعِزَّةُ جَمِیْعًا ؕ

هر هغه څوک چې وي چې اراده لري د عزّت پس خاص الله ته دی عزّت ټول.

تفسیر: یعنې کفارو نور معبودان ځکه د خپلو ځانونو لپاره نیولي وو، چې ګوندې د دغو معبودانو د الله تعالی په دربار کې ډېر عزّت او پت وي: ﴿وَاتَّخَذُوْا مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ اٰلِهَةً لِّیَكُوْنُوْا لَهُمْ عِزًّا﴾ (۱۶ جزء، د مریم سورت (۵) رکوع (۸۱) آیت)، او ډېرو کسانو له مسلمانانو څخه مخ اړولی وو، اوله کفارو سره يې خپله دوستي او خپلوي ټینګه کړې وه؛ څو په دغه وسیله سره دوی پتمن او باعزّت شي: ﴿اَلَّذِیْنَ یَتَّخِذُوْنَ الْكٰفِرِیْنَ اَوْلِیَآءَ مِنْ دُوْنِ الْمُؤْمِنِیْنَ ؕ اَیَبْتَغُوْنَ عِنْدَهُمُ الْعِزَّةَ فَاِنَّ الْعِزَّةَ لِلّٰهِ جَمِیْعًا﴾ (۵ جزء د النساء سورت (۲۰) رکوع (۱۳۹) آیت)، نو دغه قسم خلقو ته يې دغه وروښودل چې هر هغه انسان چې د دنیا او آخرت عزت غواړي؛ ښایي چې دغه عزّت د الله تعالی څخه وغواړي چې مطلق عزیز همدی دی، او د الله تعالی له اطاعت او یادولو څخه اصلي پت او عزّت میسّر کیږي، د ګردو اعزازونو مالک همغه واحد احد الله دی، هر هغه څوک چې عزّت مومي، یا يې موندلی دی؛ د همدغه الله له خزائنو څخه ورته رسېدلی دی، یا به وروروسیږي.

اِلَیْهِ یَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّیِّبُ

خاص همدغه (الله) ته پورته خیژي خبرې پاکې.

تفسیر: یعنې پاکیزه کلام ذکر الله، دعاء، د قرآن تلاوت، دعلم او نصیحت خبرې دي، چې دغه ګرد شیان رب العزّت ته ورخیژي، او د قبول عزّت حاصلوي.

وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ یَرْفَعُهٗ ؕ

او نېک عمل پورته کوي ذکر او ښې خبرې.

تفسیر: د پاکیزه وو کلامونو (ذکر الله) او نورو ذاتي اقتضاء همدا ده چې پاس وخیژي، له هغه سره که نور صالح اعمال وي؛ نو د هغه په طفیل او وسیله هغوی هم پاس ورخیژي، او هغه ته زیات قوت، نشاط، تازګي، رفعت او عظمت ښې،

ښه کلام ته ېې له ښو کارونو پوره د رفعت شان نه حاصليږي، ځينې مفسرين د ﴿وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهُ﴾ د ضمائرو مرجع سره بدلوي، او داسې معنی ترې اخلي چې: ښه کلام ښه کار لوړ او پورته کوي، دغه هم دُرست دي چې ځينو خلقو د (رفع) ضمير د الله تعالی په لوري اړولی دی، يعنې الله تعالی صالحه اعمال لوړوي، په هر حال غرض دا دی چې ښه کار او ښې خبرې دواړه علوّ او رفعت غوښتونکي دي، لهذا هر هغه سړی چې د الله تعالی د عزت طالب وي؛ دغه عزّت او رفعت دې د دې په وسيله حاصل کړي !.

په دې آيت کريمه علماء دليل نيسي چې د الله تعالی ذات اوچت او د عرش د پاسه دی.

وَالَّذِينَ يَمْكُرُونَ السَّيِّئَاتِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ وَمَكْرُ أُولَٰئِكَ هُوَ يَبُورُ ﴿١٠﴾

اوهغه کسان چې جوړوي (تاته د قتل، حبس، نفي) مکرونه ناکاره؛ شته دوی ته عذاب ډېر سخت، او مکر فريب د دغو هم هغه فاسد باطل هلاک دی.

تفسير: يعنې هغه کسان چې بد تدابير جوړوي، او د حق په خلاف تل په حيلو او پلمو جوړولو کې مشغول او لګيا وي، بالآخره ناکامه کيږي، او ضرور تاوان مومي، وګورئ ! قريشو په (دار النّدوة) کې سره جرګه او پر دغې خبرې يې ترون وکړ: «ښايي چې رسول الله يا ووژلی شي، يا دې بندي کړی شي، يا دې له ملکه د باندې وشړلی شي»، د دغې فيصلې نتيجه داسې شوه چې: د «بدر» د غزوې په وخت کې همدغه خلق له خپله وطنه د باندې وويستل شول، او همدوی د مسلمانانو له لاسه ووژلی شول، او د «بدر» په قليب او کوهي کې د تل لپاره قيد کړل شول.

وَاللَّهُ خَلَقَكُم مِّن تُرَابٍ ثُمَّ مِن نُّطْفَةٍ ثُمَّ جَعَلَكُمْ أَزْوَاجًا ۚ وَمَا تَحْمِلُ مِنْ أُنثَىٰ وَلَا تَضَعُ إِلَّا بِعِلْمِهِ ۚ

او الله پيدا کړي يئ تاسې (يعنې اول ځلي نيکه د تاسې) له خاورو، بيا (تاسې اولاده يې پيدا کړئ) له څاڅکي (د مني)، بيا يې وګرځولی تاسې جوړې جوړې (ښځه او مېړه لپاره د توالد او تناسل)، او نه اخلي حمل هيڅ ښځه، او نه ږدي (حمل هيڅ ښځه) مګر په علم د الله سره.

تفسير: يعنې آدم عليه السلام يې له خاورو څخه او بيا د هغه نوره اولاده يې د اوبو له يوه څاڅکي څخه پيدا کړه، بيا له نارينه او ښځې څخه يې جوړه پيدا کړه، چې له هغو څخه انساني نسل منتشر او خوريږي، په دغه ضمن کې د حمل استقرار له وخته د ووړکي د پيدا کېدلو تر وخته، هغه اطوار او ادوار چې تيريږي؛ پر هغو ګردو باندې الله تعالی عالم دی، او هغه داسې پټ او مخفي اعمال دي، چې مور او پلار هم پرې نه دي خبر، چې دننه څه صور، اعمال او تحوّلات پيښيږي.

وَمَا يُعَمَّرُ مِن مُّعَمَّرٍ وَلَا يُنقَصُ مِنْ عُمُرِهِ إِلَّا فِي كِتَابٍ ۚ إِنَّ ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ ﴿١١﴾

او نشي اوږدېدلی عمر د هيڅ عمر اوږد کړی شوي، او نه هيڅ قدر کموالی شي له عمر د دغه (معمرّ) څخه (يا له عمره د بل معمّر څخه، يعنې تزييد او تنقيص د عمر نه دی)؛ مګر په کتاب (د لوح محفوظ کې ليکلی شوی دی)، بېشکه دغه (لنډول او اوږدول د عمر) پر الله ډېر اسان دي.

تفسير: يعنې د هر چا چې هر قدر عمر وي، هغه په «لوح محفوظ» کې ليکلی شوی دی، او هغه اسباب او وسائل چې د عمر د اوږدېدلو يا د لنډېدلو دي، يا دا چې کوم يو به خپل طبيعي عمر ته رسيږي؟ او کوم يو به نه رسيږي؟ دغه ټول د الله تعالی په محيط علم کې موجود دي، او پاک الله ته پر دغو ټولو جزئياتو باندې احاطه لرل هيڅ اشکال نه لري، او الله تعالی ته د ګردو (ټولو) «ما کان و ما يکون» جزئي، کلي او د غيب او شهادت علم له ازله تر ابده او الی ما شاء الله پورې ښکاره دی، نه ښايي چې د الله تعالی علم او صفات پر خپل ځان قياس کړی شي، شاه صاحب (رحمه الله) ليکي:

«هر کار الله تعالی ته ډېر اسان وي، لکه د «انسان پیدایښت»، او رسونه يې خپل مقدّر عمر ته، او همداسې وګڼئ د اسلام تدریجي پرمختګ او ارتقاء، او بالآخر د کفر مقهور بدل او مغلوبېدل».

وَمَا يَسْتَوِي الْبَحْرٰنِ ۖ هٰذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ سَآئِغٌ شَرَابُهٗ وَهٰذَا مِلْحٌ اُجَاجٌ ؕ وَمِنْ كُلٍّ تَاْكُلُوْنَ لَحْمًا طَرِيًّا وَّتَسْتَخْرِجُوْنَ حِلْيَةً تَلْبَسُوْنَهَا ۚ

او نه برابریږي سره هغه دواړه بحرونه سیندونه، دا یو خوږ دی تنده لرې کوونکی، خوندوړې ښې هضمېدونکې ښې تېرېدونکې اوبه د ده، او دا بل تریو دی تریخ، او له هر یوه له دغو (دواړو بحرونو سیندونو څخه) خورئ تاسې غوښې تازه (د مهي)، او راوباسئ (له دغه ترخه سینده) ګاڼه (د مرغلرو او مرجانو) چې اغوندئ يې (او اغوندوئ يې ښځو خپلو ته).

تفسیر: له پاسه د توحید د دلائلو بیان ادامه لري، چې په دغه ضمن کې یوه لطیفه اشاره د اسلام د غلبې په طرف هم کیږي، شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «یعنې کفر او اسلام سره برابر نه دي، الله تعالی کفر مغلوبوي، اګر که تاسې ته به له دغو دواړو څخه فائده دررسیږي، له مسلمانانو ځنې دین قوّت او غلبه مومي، او له کفّارو ځنې جزیه او خراج حاصلوي، غوښه د خوږو او د ترخو د دواړو سیندونو څخه وځي، یعنې مهي، مګر ګاڼه (زېور) مرغلرې، مرجان او جواهر علی الأکثر له ترخه سیند څخه ایستل کیږي.

وَتَرَى الْفُلْكَ فِيْهِ مَوَاخِرَ لِتَبْتَغُوْا مِنْ فَضْلِهٖ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُوْنَ ﴿۱۲﴾

او (تل) وینې ته بېړۍ (او جهازونه) په دغه (بحر سیند) کې تلونکې خیروونکې (د اوبو) لپاره د دې چې طلب کړئ تاسې له فضله د الله (په تجارت کې) او لپاره د دې چې تاسې شکر وباسئ (په دغه لوی نعمت).

تفسیر: اکثریه لوی لوی او مهم تجارت او سوداګري د جهازونو په وسیله کیږي، له هغه څخه کوم منافع چې حاصلیږي؛ همدغه د پاک الله فضل او مهرباني ده، پر دغو فوائدو او انعاماتو انسان ته لازم دي چې د دغه مالک الملکوت او صاحب الکبریاء والجبروت حمد او شکر اداء کړي !.

يُوْلِجُ الَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُوْلِجُ النَّهَارَ فِي الَّيْلِ ۙ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ ۖ كُلٌّ يَّجْرِيْ لِاَجَلٍ مُّسَمًّى ؕ

ننباسي (الله) شپه ورځ کې، او ننباسي (الله) ورځ په شپه کې، او مسخر په کار کې يې لګولي دي لمر او سپوږمی، چې هر یو بهیږي (روان دی) تر یوې نېټې ټاکلې شوې (چې ورځ د قیامت ده).

تفسیر: دغه مضمون پخوا له دې نه په څو ځایونو کې تېر شوی دی.

ذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبُّكُمْ لَهُ الْمُلْكُ ؕ وَالَّذِيْنَ تَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِهٖ مَا يَمْلِكُوْنَ مِنْ قِطْمِيْرٍ ﴿۱۳﴾

دغه (ذات موصوف په پاس صفاتو) الله دی رب ستاسې، خاص همده ته دی ملک باچاهي، او هغه معبودان چې بولی يې تاسې (ای مشرکانو !) بې له دغه (الله)؛ نه دي مالکان دوی د نرۍ پردې (د زړي) د خرماوو.

تفسیر: یعنې د هغه لوی ذات صفات چې پاس بیان شول؛ هم هغه في الحقیقت ستاسې حق الله دی، او د ټولو علویّاتو او سفلیّاتو خالق، مالک، الله دی، هغه شیان چې ستاسې له خوا معبودان درولي شوي دي، او تاسو يې بولئ او عبادت

ورته کوئ؛ د هغو خوارانو باچاهي او خپلواکي چېرې، بلکه دوی د هغې نرۍ پردې په اندازه هم د يوه څيز مالکان نه دي، چې د کجورو (خرماوو) په زړيو پورې نښتې وي.

إِن تَدْعُوهُمْ لَا يَسْمَعُوا دُعَاءَكُمْ وَلَوْ سَمِعُوا مَا اسْتَجَابُوا لَكُمْ وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكْفُرُونَ بِشِرْكِكُمْ

که وبولئ تاسې (ای منکرانو) دغه معبودان؛ نه اوري بلنه ستاسې، او که (بالفرض) وايې وري دوی، نو نه به شي درکولی ځواب ستاسې (ځکه چې ژبه نه لري)، او په ورځ د قيامت به منکران شي دوی په شريک کولو ستاسې (باندې دوی لره سره له الله نه).

تفسير: يعنې له هغو معبودانو څخه چې تاسې مرسته او امداد غواړئ، او هغه خپلو ځانونو ته وسيله ګڼئ؛ دوی ستاسې غږ او بلنه نه اوري، او که تاسې ته څه توجّه هم وکړي؛ هغه ستاسې په کار نشي درتلی، او په درد مو نه خوري، بلکه د قيامت په ورځ به دوی ستاسې د دغه شرک څخه په علانيه ډول د خپل تنفّر او بېزارۍ اعلان کوي، او د امداد او کومک په ځای به تاسې ته دښمنان ثابت شي.

وَلَا يُنَبِّئُكَ مِثْلُ خَبِيرٍ

او خبر به نه کړي تا (له حقيقت د دې کار هيڅ خبروونکی) په شان (د خبرولو د هغه نبه عالم) نبه خبردار (الله).

تفسير: يعنې له الله تعالى ځنې په ټولو احوالاتو باندې بل څوک نبه عليم او خبردار دی؟ همدغه عليم او خبير الله تعالى فرمايي چې دغه شرکاء بيخي چټې او غلط دي، او له سره ستاسې په کار نه درځي، دغسې سمې صافې خبرې بې له الله تعالى نه بل څوک تاسې ته کولی شي؟ او نبوولی شي؟.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَنتُمُ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللَّهِ ۖ وَاللَّهُ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ

ای خلقو ! تاسې فقيران محتاجان يئ الله ته، او الله همدی دی غني بې پروا، نبه حمد ثناء ويلی شوی.

تفسير: يعنې ټول مخلوقات هم هغه الله جل جلاله ته محتاج دي، او الله جل جلاله هيڅا ته او هيڅ شي ته محتاج نه دی، ځکه چې ګرد محاسن، محامد او صفات د ده په وجود کې مجموع او موجود دي، نو همدغه الله جل جلاله د بلنې او دعاء لايق دی، او د امداد او استعانت ځښتن او مستحق دی، چې د خپلو بندګانو هر راز دعاء او سوال اوري، او په خوښۍ سره يې مستجابوي، او که څوک د ده لوی دربار ته خپل عجز، نياز او افتقار نه وړاندې کوي؛ په قهريږي.

إِن يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ وَيَأْتِ بِخَلْقٍ جَدِيدٍ ۝ وَمَا ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ بِعَزِيزٍ

که اراده وفرمايي (الله) د بيولو ستاسې (په هلاکت سره؛ نو بو به موځي) او را به ولي نور مخلوق نوی (بدل د تاسې). او نه دي دغه (شړل ستاسې او راوستل د نورو) پر الله څه سخت مشکل.

تفسير: يعنې که تاسو يې منئ يا يې نه منئ، الله تعالى داسې مطلق قادر دی چې تاسې ګرد له منځه ورک کړي، او خپل بل مخلوق ستاسې په ځای ودان او ودروي، چې من کلّ الوجوه الله تعالى ته داسې مطيع وي؛ لکه چې په اسمانونو کې پرښتې د ده خالصې او مخلصې بندګانې دي، او داسې کول پاک الله ته ډېر سهل او اسان دي، ليکن د الله تعالى د حکمت اقتضاء داسې ده، چې په ځمکه کې دغه ګردې سلسلې نبايي چې قائمې او جاري وي، او په پای کې هر يو د خپلو نبو او بدو اعمالو جزاء او بدل وموميِ.

وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِّزْرَ اُخْرٰى ؕ وَاِنْ تَدْعُ مُثْقَلَةٌ اِلٰى حِمْلِهَا لَا يُحْمَلْ مِنْهُ شَىْءٌ وَّلَوْ كَانَ ذَا قُرْبٰى ؕ

او نه اخلي (هيڅ نفس عاصي) بار د ګناه د بل نفس، او که راوبولي دروند باري (بل څوک) بار د ګناهونو خپلو ته؛ وابه نه خيستى شي له هغه څخه هيڅ څيز، او اګر که وي (دغه بللى شوى) خاوند د خپلوى هم.

تفسير: يعني هيڅوک به د خپلوانو بار پخپل سر وانخلي، او نه به يو د بل د ګناه له پيټي څخه لرې څه کم کړي، او نه به د بل چا د بللو او غږ کولو څخه څه ګټه او فائده وررسيږي، اګر که يې ډېر نژدې خپلوان هم وي، ګرد خلق به نفسي ! نفسي ! ! وايي، هلته يواځې د الله تعالى په فضل او مرحمت سره کار چليږي، او بس !.

اِنَّمَا تُنْذِرُ الَّذِيْنَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ بِالْغَيْبِ وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ ؕ

بېشکه همدا خبره ده چې وېروې ته هغه کسان چې ويريږي له ربه خپله په غيبو سره، او قائموي (سم اداء کوي سره له ټولو حقوقو) لمونځ.

تفسير: يعني ستاسې له ويرولو څخه هم هغه سړى نفع اخلي؛ چې له الله تعالى څخه بالغيب ويريږي، او د ده له وېرې څخه تل په عبادت کې لګيا وي، د هر چا په زړه کې چې د الله تعالى خوف او وېره بيخي نه وي؛ نو هغه کله له دغو ويرولو څخه متأثر کيږي.

وَمَنْ تَزَكّٰى فَاِنَّمَا يَتَزَكّٰى لِنَفْسِهٖ ؕ وَاِلَى اللّٰهِ الْمَصِيْرُ ۝۱۸

او هر څوک چې ځان پاک کړي (له شرکه او معاصيو) پس بېشکه همدا خبره ده چې ځان يې پاک کړ لپاره (د نفعې) د ځان خپل، او خاص (طرف) د الله ته ورتله دي (د هر چا).

تفسير: يعني هر څوک چې ستا پند او نصيحت واوري، او خپل وضعيت اصلاح او ښه کړي؛ نو د ده احسان او منّت نه پر تا او نه پر الله تعالى دى، بلکه په دغه کې په خپله د هم هغه سړي فائده ده، او دغه فائده په پوره ډول سره هلته څرګنديږي چې د ګردو رجوع او بېرته ورتګ الله تعالى ته شي.

وَمَا يَسْتَوِى الْاَعْمٰى وَالْبَصِيْرُ ۝۱۹ وَلَا الظُّلُمٰتُ وَلَا النُّوْرُ ۝۲۰ وَلَا الظِّلُّ وَلَا الْحَرُوْرُ ۝۲۱ وَمَا يَسْتَوِى الْاَحْيَآءُ وَلَا الْاَمْوَاتُ ؕ

او نه برابريږي سره ږوند (کافر) او ليدونکى (مؤمن). او نه تياره (باطل) او نه رڼا (حق). او نه سيورى (ثواب يا جنت) او نه تود باد (عقاب يا دوزخ). او نه برابريږي سره ژوندي (علماء) او نه مړي (جهلاء).

تفسير: يعني هغه مؤمن چې الله تعالى ورته د زړه سترګې بښلي دي، د حق په رڼا او د الله تعالى د وحي په پلوشو کې بې له کوم تکليفه او زحمته دغه لاره پرې کوي، او برابر د جنت باغونو او د الله تعالى د رحمت سيوري ته رسيږي، آيا له دغسې انسان سره هغه کافر سيالي او برابري کولى شي چې د زړه ږوند او د اهواوو او اوهامو په تيارو کې حيران سرګردان ګرځي، او بالآخر ناڅاپه د جهنّم اور او د هغه سخت سوځوونکي تاوده باد په طرف منډې وهي؟ له سره دغه دواړه سره نه دي برابر، او که داسې وى؛ نو داسې وپوهېږئ ! چې مړي او ژوندي سره برابر شول، في الحقيقت د مؤمن او کافر په منځ کې له دې نه هم زيات داسې فرق او تفاوت شته، چې د يوه ژوندي روغ رمټ انسان او د يوه

مړي لاش په منځ کې وي، اصلي او دائمي ژوندون يواځې د ايمان د روح په برکت پيدا کيږي، او ماسوا له ايماني روح څخه ښايي ژوندی انسان له زرهاوو مړيو څخه بدتر وګڼه شي.

إِنَّ اللَّهَ يُسْمِعُ مَن يَشَاءُ ۖ وَمَا أَنتَ بِمُسْمِعٍ مَّن فِي الْقُبُورِ ﴿٢٢﴾ إِنْ أَنتَ إِلَّا نَذِيرٌ ﴿٢٣﴾

بېشکه چې الله اوروي هر هغه چا ته چې اراده وفرمايي (د اورولو يې) او نه يې ته (ای محمده !) اوروونکی (د نافع قول) هغو ته چې په قبورو هديرو کې دي. نه يې ته (ای محمده !) مګر ويروونکی (د منکرانو له جحيمه).

تفسير: يعنې که الله تعالی اراده وکړي؛ نو مړيو ته يې هم اورولی شي، حال دا چې د دغې خبرې قدرت نورو ته نشته، همداسې وګڼئ چې د رسول الله صلی الله عليه وسلم کار دعوت، تبليغ، پيغام رسول او په خير او شر باندې پوهول او خبرول دي، که زړه مړي کافران دغه خبرې وانه وري؛ نو هغه اورول د محمد رسول الله صلی الله عليه وسلم له قوّته او قدرته پورته دي.

إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ بِالْحَقِّ بَشِيرًا وَنَذِيرًا ۚ وَإِن مِّنْ أُمَّةٍ إِلَّا خَلَا فِيهَا نَذِيرٌ ﴿٢٤﴾

بېشکه چې مونږ لېږلی مو يې ته په حق رښتيا (دين) سره زېری ورکوونکی (د جنت مؤمنانو ته)، او ويروونکی (له دوزخ کفّارو ته)، او نه وو هيڅ امّت مګر چې تېر شوی په هغه کې کوم ويروونکی.

تفسير: وېره اوروونکی نبي وي يا د نبي قائم مقام، هر څوک چې د الله تعالی د لارې په لورې بلنه ورکوي، د دې په متعلق د «نمل» د سورت په (۴) رکوع کې څه ليکلی شوي دي.

وَإِن يُكَذِّبُوكَ فَقَدْ كَذَّبَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ ۖ جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ وَبِالزُّبُرِ وَبِالْكِتَابِ الْمُنِيرِ ﴿٢٥﴾

او که دروغجن بولي (کفّار) تا (نو مه خفه کېږه، ځکه چې) پس په تحقيق دروغجن بللي وو هغو کسانو چې وو پخوا له دوی نه (انبياء خپل) ، چې راغلي وو دوی ته رسولان د دوی په ښکاره دلائلو او په صحيفوسره او په کتاب ښکاره کوونکي (د حق او باطل).

تفسير: يعنې پخوانيو انبياء الله همدغه روښان تعليمات يا ښکاره معجزات له خپلو ځانونو سره راوړي وو، له هغو ځنې ځينو ته مختصرې مختصرې صحيفې او ځينو ته لوی مفصل کتابونه ورکړی شوي دي.

ثُمَّ أَخَذْتُ الَّذِينَ كَفَرُوا ۖ فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ ﴿٢٦﴾

بيا مې ونيول هغه کسان چې کافران شوي وو (په سخت عذاب سره) پس څرنګه شو انکار ځما (او تغيير د دوی په عذاب سره؟).

تفسير: يعنې کله چې له تکذيب څخه دوی مخ وانه ړوه، نو وګورئ چې د هغوی آخره خاتمه څرنګه شوه؟ ستاسې انجام هم هغسې کېدونکی دی.

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ ثَمَرَاتٍ مُّخْتَلِفًا أَلْوَانُهَا ۚ

آيا نه وينې ته چې بېشکه الله نازلې کړې دي له (جانبه) د اسمانه اوبه، پس راوويستلې مونږ په وسيله د دې (اوبو) مېوې، په دې حال چې مختلف دي رنګونه د دغو (مېوو).

تفسير: يعنې قسم قسم مېوې، بيا په يوه قسم کې رنګا رنګ ثمرات يې پيدا کړي دي، له يوې ځمکې او له يو اوبو او له يوې هوا څخه د دغومره مختلفو اشياوو او انواعو پيدا کول؛ د پاک الله عجيب او غريب قدرت ښکاره کوي.

وَمِنَ الْجِبَالِ جُدَدٌۢ بِيْضٌ وَّحُمْرٌ مُّخْتَلِفٌ اَلْوَانُهَا وَغَرَابِيْبُ سُوْدٌ ﴿۲۷﴾

او ځينې له غرونو (خاوندان د) لارې (توتې توتې) دي سپينې او سرې چې مخالف دي سره رنګونه د دغو (لارو)، او (ځينې د دوی) تک تور دي.

تفسير: يعنې سپين هم په څو څو درجو دي، کوم يې تک سپين لکه د مرمر ډبره، کوم يې سپين لکه مالګه، او ځينې يې نسبتًا سپين، او سور هم په څو څو درجو، او تور هم په څو څو درجو دي، ځينې تک تور لکه رانجه او د ډبرو سکاره، او ځينې تور لکه د کارغه وزر، او ځينې نسبتًا تور، او په ځينو غرونو کې رنګارنګ رڼګونه او لارې شته.

وَمِنَ النَّاسِ وَالدَّوَآبِّ وَالْاَنْعَامِ مُخْتَلِفٌ اَلْوَانُهٗ كَذٰلِكَ ؕ

او (همداسې) له خلقو څخه هم او (هم داسې له نورو) ژوندیو خوځېدونکو او څارويو څخه هم چې سره مخالف دي رنګونه د هغو همداسې (لکه دغه اختلافات).

تفسير: دغه ګرد د الله تعالى د قدرت د عجائبو او غرائبو تذکره ده، يعنې هم هغسې چې په نباتاتو، جماداتو، حيواناتو کې راز راز او رنګ په رنګ مخلوقات ليدل کيږي؛ په انسانانو کې هم هره نوعه او صنف سره بېل او جلا دي، که د مؤمن په شان کافر هم سمه صافه لاره ځان ته غوره کړي، او دواړه سره يو شي، او ګرد انسانان يو رنګ ځان ته غوره کړي؛ نو دغه کله امکان لري، او له سره نشي کېدی، په دغه سره يې رسول الله صلى الله عليه وسلم ته اطمينان او تسلي ورکړې ده، چې تاسې د مخلوقاتو له اختلافاتو څخه مه خفه کېږئ !.

اِنَّمَا يَخْشَى اللّٰهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمٰٓؤُا ؕ اِنَّ اللّٰهَ عَزِيْزٌ غَفُوْرٌ ﴿۲۸﴾

بېشکه همدا خبره ده چې ويريږي له الله څخه له بندګانو د دغه (الله) پوهنده عالمان، بېشکه الله ښه غالب قوي دی (په انفاذ د احکامو) ښه مغفرت کوونکی دی (د خطياتو).

تفسير: يعنې نه ويريدونکي بندګان هم شته، او د الله تعالى ځنې ويريدونکي هم شته، مګر ويريږي هغه کسان چې الله تعالى د عظمت او جلال، د آخرت د بقاء او دوام، او د دنيا په فناء او اتمام باندې پوهيږي، او د الله تعالى د احکامو او هدايتو د علم تحصيل کوي، او تل د مستقبل په فکر کې اوسيږي، په هر هغه چا کې چې دغه پوهه او علم په هره درجه وي؛ په هم هغه درجه به دی هم له الله تعالى څخه ويريږي، په هغه کې چې خوف نه وي؛ هغه في الحقيقت د دې خبرې مستحق نه دی چې ورته پوه او عالم وويلی شي، شاه صاحب (رحمه الله) ليکي: «يعنې د الله تعالى معامله هم په دوه ډوله ده: الله غالب هم دی چې په هره خطا چې سړی ونيسي؛ نيولی يې شي، او غفور رحيم هم دی، که ګناهګاران وبښي؛ بښلی يې شي»، نو په دواړو حيثيتو انسان ته ښايي چې د الله تعالى څخه وويريږي، ځکه چې نفع او ضرر دواړه د الله تعالى په واک او قبضه کې دي، نو هر کله چې اراده وکړي؛ نفع ستنوي او ضرر لاحقوي.

إِنَّ الَّذِينَ يَتْلُونَ كِتَابَ اللَّهِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَنفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً يَرْجُونَ تِجَارَةً لَّن تَبُورَ ﴿٢٩﴾

بېشكه هغه كسان چې لولي كتاب د الله (قرآن) او قايموي (تل سم اداء كوي سره له ټولو حقوقو) لمونځ، او لګوي (په لاره د الله كې) ځينې له هغو شيانو څخه چې ورکړي مو دي دوی ته (لګوي يې) په پټه او په ښکاره، امید لري دوی د داسې يوه تجارت چې له سره نه هلاک کيږي.

تفسير: يعنې هر هغه چې د الله تعالى څخه ويريږي، قلبًا او لسانًا مسلمان شي، او د ده احكام ومني، او د ده كتاب په اخلاص او عقيدت سره ولولي، او په بدني او مالي عباداتو كې هيڅ قصور او كوتاهي ونه كړي، نو دغه مسلمانان دې د داسې لويې او اعتباري سوداګرۍ امیدوار اوسي ! چې له سره په هغه كې نقص او خساره نه عائده كيږي، او د ضرر او تاوان احتمال په كې نشته.

لِيُوَفِّيَهُمْ أُجُورَهُمْ وَيَزِيدَهُم مِّن فَضْلِهِ ۚ إِنَّهُ غَفُورٌ شَكُورٌ ﴿٣٠﴾

لپاره د دې چې پوره ورسوي (الله) دوی ته اجرونه (د عملونو) د دوی، او زيات ورکړي دوی ته له فضله خپله، بېشكه چې دغه (الله) ښه بښونكى (د معصياتو) دى ښه قبلوونكى (د احسان د محسنينو) دى.

تفسير: يعنې ډېر ګناهونه بښي او معافوي يې، او د خورا لږ طاعت قدر فرمايي، او سم له اصوله او قاعدې څخه كوم ثواب چې ښايي چاته ورسيږي؛ الله تعالى له هغه څخه زيات ثواب ورعطاء كوي.

وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ هُوَ الْحَقُّ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ ۗ إِنَّ اللَّهَ بِعِبَادِهِ لَخَبِيرٌ بَصِيرٌ ﴿٣١﴾

او هغه چې وحي كړې ده مونږ تاته له كتابه (قرآنه) هم هغه حق رښتيا ده، په دغه حال كې چې مصدِّق رښتينى كوونكى دى هغو كتابونو ته چې پخوا له دې نه وو، بېشكه الله پر بندګانو خپلو خامخا ښه خبردار دى (په باطن د دوى) ښه ليدونكى دى (په ظاهر د دوى).

تفسير: يعنې د بندګانو پر احوالو ښه عليم اوخبير دى، او په ښه موقع كې يې دغه كتاب نازل كړى دى.

ثُمَّ أَوْرَثْنَا الْكِتَابَ الَّذِينَ اصْطَفَيْنَا مِنْ عِبَادِنَا ۖ فَمِنْهُمْ ظَالِمٌ لِّنَفْسِهِ ۚ وَمِنْهُم مُّقْتَصِدٌ ۚ وَمِنْهُمْ سَابِقٌ بِالْخَيْرَاتِ بِإِذْنِ اللَّهِ ۚ ذَٰلِكَ هُوَ الْفَضْلُ الْكَبِيرُ ﴿٣٢﴾

بيا مو وارث وګرځول (او ور مو كړ دا) كتاب (قرآن) هغو كسانو ته چې غوره كړي مو دي له بندګانو خپلو (چې دغه محمدي امت دى)، پس ځينې له دوى ظالم دي پر خپل ځان، او ځينې له دوى په منځ د لارې كې برابر تلونكي دي، او ځينې له دوى ډومبى كېدونكي خيراتونو نېكيو ته په اذن حكم د الله، دغه يو فضل دى ډېر لوى.

تفسير: يعنې وروسته د رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه د دغه كتاب وارث محمّدي امّت ګرځولى شوى دى، چې په مجموعي حيثيت او هيئت د ګردو امتونو څخه غوره افضل او اعلى دى، هو ! د امت ګرد افراد سره يو شان نه دي، په دوى كې ځينې افراد خو هغه دي چې سره له صحيح ايمانه په ګناهونو كې اخته او مبتلا كيږي، چې دغه «ظالم لنفسه» شو، او هغه دي چې متوسط تلونكي دي يعنې نه په ګناه كې لګيا او نه منهمك ـ او نه لوى ولي او بزرګ دى،

دغو ته يې «مقتصد» وفرمايل، يو خو هغه کامل بنده دی چې د الله تعالی په فضل او توفيق سره يې پرمختګ کړی دی، او د محاسنو، فضائلو، او کمالاتو په تحصيل کې له مقتصدانو څخه ډېر مخ کې تللي دي، مستحب شيان يې هم نه دي پريښي، او د ګناه له خوفه له تنزيهي مکروه څخه هم پرهېز کوي، او خپل ځان ژغوري، د اعلی درجې بزرګۍ او د فضيلت خاوندان همدوی دي، په دغسې منتخبو او غوره بندګانو کې له يوه حيثيته ګرد مسلمانان شميرلي شوي دي، ځکه چې دوی ګرد درجه په درجه جنتيان دي، ګنهګار هم که مؤمن وي؛ نو يوه نه يوه ورځ حتمًا جزمًا په جنّت کې ننوځي، يعنې بالآخر د دوی په برخه معافي ده، او مقتصد په سلامت دی، او پر مخ تلونکی له ګردو څخه په مخ کې دی.

جَنّٰتُ عَدْنٍ يَّدْخُلُوْنَهَا يُحَلَّوْنَ فِيْهَا مِنْ اَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ وَّلُؤْلُؤًا ۚ وَلِبَاسُهُمْ فِيْهَا حَرِيْرٌ ﴿۳۳﴾

جنتونه د هستوګنې دي ننوځي به (دغه درېواړه طائفې) په هغو کې، ګانډه دار کولی به شي په دغه (جنت) کې له باهوګانو (وښيو) څخه له سرو زرو (خالصو) او له مرغلرو (صافو)، او جامې د دوی په دغه (جنت) کې د ورېښمو (مخصوصو) به وي.

تفسير: سره زر او ورېښم دمسلمانانو نارينه وو لپاره هلته دي په جنت کې، نه دلته په دنيا کې، رسول الله صلی الله عليه وسلم فرمايلي دي: «هر هغه (نارينه) چې ورېښمين (جامې) اغوندي په دنيا کې؛ وابه يې نغوندي په آخرت کې».

وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِيْٓ اَذْهَبَ عَنَّا الْحَزَنَ ۭ اِنَّ رَبَّنَا لَغَفُوْرٌ شَكُوْرُۨ ﴿۳۴﴾

او وبه وايي (جنتيان په وخت د دخول د جنّت کې) ټوله ثناء صفت خاص الله ته دی، هغه الله چې لرې يې کړ له مونږ څخه خفګان، بېشکه رب ځمونږ خامخا ښه بښونکی (د عاصيانو) ښه قدردان (د نېکانو) دی.

تفسير: يعنې د دنيا او د محشر غم يې لرې او ورک کړ، او ګناه يې وروبښله، او د قدردانۍ له لوري يې ځمونږ لږ طاعت قبول وفرمايه.

اِلَّذِيْٓ اَحَلَّنَا دَارَ الْمُقَامَةِ مِنْ فَضْلِهٖ ۚ لَا يَمَسُّنَا فِيْهَا نَصَبٌ وَّلَا يَمَسُّنَا فِيْهَا لُغُوْبٌ ﴿۳۵﴾

هغه (رب) چې را يې وستو مونږ کور د اقامت (جنّت ته) له فضله خپله، چې نه رسيږي مونږ ته په دغه (جنّت کې) هيڅ مشقّت، او نه رسيږي مونږ ته په دغه (جنّت) کې هيڅ ستوماني خفګان.

تفسير: شاه صاحب (رحمه الله) ليکي: «د هستوګنې کور له دې نه پخوا هيڅ نه وو، هر چېرې به تلل راتلل، نقل او حرکت وو، د روزۍ غم، د دښمنانو اندېښنه، د رنځ او مشقت، مصيبت او نور مصاعب او مصائب به موجود وو، کله چې جنّت ته ورسيږي؛ دغه ګرد شيان له منځه لرې او ورک کيږي».

وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا لَهُمْ نَارُ جَهَنَّمَ ۚ لَا يُقْضٰى عَلَيْهِمْ فَيَمُوْتُوْا وَلَا يُخَفَّفُ عَنْهُمْ مِّنْ عَذَابِهَا ۭ كَذٰلِكَ نَجْزِيْ كُلَّ كَفُوْرٍ ﴿۳۶﴾

او هغه کسان چې کافران شوي دي؛ شته دوی ته اور د دوزخ، حکم به ونه کولی شي پر دوی (د دويم مرګ چې) پس مړه (او په آرام) شي، او نه به سپکوالی کاوه شي له دوی نه له عذابه د دې (اور د دوزخ)، همداسې جزاء ورکوو مونږ هر ناشکره (بې ايمانه) ته.

تفسير: نه كفارو ته په جهنّم كې مړ ك وررسيږي چې د دوی هغو تكاليفو ته خاتمه ورکړي، او نه به د عذابه تكليف لږ شېبه هم له دوی نه كميږي، داسې ناشكرانو ته ځمونږ له جانبه هم دغسې سزاوې وررسيږي.

وَهُمْ يَصْطَرِخُونَ فِيهَا رَبَّنَا أَخْرِجْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا غَيْرَ الَّذِي كُنَّا نَعْمَلُ

او دوی به ناري سوري وهي په دغه دوزخ كې (او داسې به وايي) ای ربه ځمونږ ! (يو كرت) راوباسه مونږ (ببرته دنيا ته څو هلته) عمل وكړو صالح او نېك غير له هغه چې وو مونږ چې كاوه به مو (پخوا له دې، بد عمل).

تفسير: يعنې په هغه وخت كې دوی هغه ښه ګڼل، مګر اوس داسې وايي چې: بيا به هم هغسې عملونه ونه كړو، د لږ مدّت له مخې مونږ له دوزخ څخه وباسه، څو مونږ ښې چارې، صالحه اعمال او حسنه افعال ځان ته راټول كړو، او سره له اطاعته او غاړه ايښودلو او فرمان منلو ببرته درحاضر شو، بيا الله تعالى ورته داسې فرمايي:

أَوَلَمْ نُعَمِّرْكُمْ مَا يَتَذَكَّرُ فِيهِ مَنْ تَذَكَّرَ وَجَاءَكُمُ النَّذِيرُ فَذُوقُوا فَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ نَصِيرٍ

آيا نه وو درکړی مونږ تاسې ته عمر دومره (موده) چې پند اخلي په هغه كې هر هغه څوك چې پند اخيستل غواړي، او راغلی وو تاسې ته ويروونكی (چې د هغو خبره مو ونه منله)، پس وځكئ (عذاب) پس نشته ظالمانو (كافرانو) ته هيڅوك مددګار (چې له عذابه يې خلاص كړي).

تفسير: دغه ځواب به دوزخيانو ته ورکاوه كيږي، يعنې مونږ خو تاسې ته عقل او پوهه درکړې وه، او پوره عمر مو هم در په برخه كړی وو، چې ښايي تاسې به په هغه كې ښه فكر او غور كاوه، او ښه به مو له بده جلا او سمه صافه لاره به مو ځان ته غوره كړې وی، تر دې چې له تاسې ځنې ډېر كسان تر شپېتو ـ اويا او اتيا كلونو پورې هم په دنيا كې ژوندون كړی وو، برسېره په دې ستاسې د هدايت او لارښوونې لپاره مونږ تاسې ته داسې اشخاص او حالات هم درلېږلي وو، چې تاسې د بديو له خرابې خاتمې څخه وويروي، او د غفلت له خوبه مو ويښ كړي، آيا وروسته له دې نه اوس تاسې ته كوم عُذر او بهانه پاتې ده؟ اوس نو په همدغه دوزخ كې اوسېږئ !، او د سختو عذابونه خوندونه وځكئ !، او له هيڅ لوری د هيڅا امداد او معاونت ته هم څه هيله او توقع مه لرئ !.

إِنَّ اللَّهَ عَالِمُ غَيْبِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ

بېشكه چې الله عالم دی په پټو شيانو د اسمانونو او د ځمكې، بېشكه الله ښه عالم پر هغو خبرو چې پټې دي په سينو زړونو كې.

تفسير: يعنې پاك الله ته د بندګانو ګردې پټې او ښكاره خبرې، احوال افعال، او د زړونو اسرار معلوم دي، د هيڅا نيت له الله تعالى څخه پټ نه دی، او سم له هغه له هر چا سره معامله كوي، الله جل جلاله ته دغه خبره هم څرګنده ده چې دغه خلق چې اوس داسې ناري او سوري وهي چې مونږ يو ځلې خوشې كړه چې ببرته دنيا ته لاړ شو، څو هلته په صالحه اعمالو بوخت او له سره ګناه ته نژدې نشو؛ دوی پخپلو دغو دعوو كې دروغجنان دي، ځكه كه دوی اويا ځلې نور هم پرېښودی شي چې ببرته لاړ شئ ! څو صالحه اعمال وكړئ، خو بيا هم دوی له خپلو شرارتونو او بغاوتونو څخه لاس اخيستونكي نه دي، د دوی عادت او د مزاج اقتضاء همداسې ده: ﴿وَلَوْ رُدُّوا لَعَادُوا لِمَا نُهُوا عَنْهُ وَإِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ﴾ (۷ جزء د الأنعام سورت (۳) ركوع، (۲۸) آيت).

هُوَ الَّذِي جَعَلَكُمْ خَلَائِفَ فِي الْأَرْضِ

دغه (الله) هم هغه ذات دی چې ګرځولي يې يئ تاسې خليفګان (د تېرو خلقو) په ځمکه کې.

تفسير: يعنې د پخوانيو امّتونو په ځای مو تاسې ته ځای درکړ، چې اوس د هغو په مينو کې ودان يئ، او وروسته له هغوی څخه تاسې حکومت او رياست چلوئ، نو ښايي چې د هغه د شکر ايستلو حق په ښه شان سره اداء کړئ.

فَمَنْ كَفَرَ فَعَلَيْهِ كُفْرُهُ ۖ وَلَا يَزِيدُ الْكَافِرِينَ كُفْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ إِلَّا مَقْتًا ۖ وَلَا يَزِيدُ الْكَافِرِينَ كُفْرُهُمْ إِلَّا خَسَارًا ﴿٣٩﴾

پس هر څوک چې کافر شو (يا يې ناشکري وکړه)؛ پس پر هغه دی (دغه) کفر (يا کفران) د ده، او نه زياتوي کافرانو ته کفر د دوی په نزد د رب د دوی مګر بې زاري غضب (د رب په دوی)، او نه زياتوي کافرانو لره کفر د دوی مګر خساره زيان (په آخرت کې).

تفسير: يعنې ستاسې له دغه کفره او ناشکري او د الله تعالى له آيتونو څخه له انکاره الله تعالى ته هيڅ ضرر او نقصان نه رسيږي، الله ځمونږ له حمده او شکره بې پروا دی، هو ! له ناشکرۍ څخه پر فاعل يې د هغې ګناه او وبال لويږي، د کفر آخره خاتمه ماسوا له دې نه بل هيڅ شی نه ده، چې پاک الله له دغه ناشکره څخه بېزاره او نارضا کيږي، او د دغه کافر په نقصان او خسران کې مسلسلاً او منظمًا تزييد او ترقي واقع کيږي.

قُلْ أَرَأَيْتُمْ شُرَكَاءَكُمُ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ ۖ أَرُونِي مَاذَا خَلَقُوا مِنَ الْأَرْضِ أَمْ لَهُمْ شِرْكٌ فِي السَّمَاوَاتِ ۚ

ووايه (ای محمده ! دوی ته) آيا وينئ تاسې شريکان ستاسې هغه چې بلل به مو (او عبادت به مو کاوه د دوی) غير له الله؛ راوښيئ ماته چې کوم څيز پيدا کړی دی (دغو معبودانو ستاسې) له ځمکې څخه، او که شته دوی ته (کوم) قسم شريکوالی په (پيدايښت د) اسمانونو کې (له الله سره).

تفسير: يعنې د خپلو معبودانو په احوالو کې فکر وکړئ ! او بيا ماته دغه خبره راخرګنده کړئ، چې د ځمکې کومه برخه دوی جوړه کړې ده؟ ياد اسمانونو په جوړولو، په ساتلو او اداره کولو کې دوی څومره برخه او شرکت لري؟ که دوی په دغه کې هيڅ برخه نه لري؛ نو دوی څرنګه معبودان ګرځيدلي دي؟ لږ شانې خو له عقل او پوهې او فکر او غور څخه هم کار واخلئ !.

أَمْ آتَيْنَاهُمْ كِتَابًا فَهُمْ عَلَىٰ بَيِّنَتٍ مِنْهُ ۚ

يا ورکړی دی مونږ دوی ته کتاب پس دوی پر پاخه حجّت ولاړ دي له هغه کتابه (او دا يو هم نه دی).

تفسير: يعنې که عقلي دليل او سند نشته؛ نو کوم هسې معتبر نقلي دليل راوړاندې کړئ ! چې د هغه په اساس تاسې دغه د شرک دعوی کوئ؟ دا يو هم نه دی !

بَلْ إِنْ يَعِدُ الظَّالِمُونَ بَعْضُهُمْ بَعْضًا إِلَّا غُرُورًا ﴿٤٠﴾

بلکه نه کوي وعده دا ظالمان (مشرکان) ځینې د دوی (چې غټان او مشران دي) ځینو نورو ته (چې خواران او کشران دي)؛ مګر غره کول (او فریب ورکول).

تفسیر: یعنې هیڅ عقلي یا نقلي دلیل نشته، خبره فقط هم دغومره ده، چې په دوی کې مشرانو کشرانو ته، او پخوانیو وروستنیو ته د شیطان په لمسون او اغواء پرله پسې دغسې وعدې کړي، او داسې خبرې یې ورښوولې دي: ﴿وَيَقُولُونَ هَٰؤُلَاءِ شُفَعَاؤُنَا عِندَ اللَّهِ﴾ «همدغه معبودان ځمونږ شفاعتګران دي د الله په نزد کې»، او د هغه قرب مونږ ته راعطاء کوي، حال دا چې دغه خالص چل، فریب او غولول دي، دوی به څرنګه شفیع وګرځېدلی شي؟ حال دا چې ډېر لوی مقربین به هم د کفارو د شفاعت او سپارښت په موضوع کې خپله ژبه نشي خوځولی.

إِنَّ اللَّهَ يُمْسِكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ أَن تَزُولَا ۚ وَلَئِن زَالَتَا إِنْ أَمْسَكَهُمَا مِنْ أَحَدٍ مِّن بَعْدِهِ ۚ

بېشکه الله ساتي (دغه) اسمانونه او ځمکه له دې نه چې زائل شي (او له خپله محوره بېځایه شي) او (قسم دی) که (بالفرض) مخ په زوال شي دا دواړه؛ نو وبه نه ساتي (له زواله) دغه دواړه بل هیڅوک ماسوا له دغه (الله) نه.

تفسیر: یعنې د الله تعالی قدرت دی چې دومره لویو لویو عظامو کراتو ته یې داسې تنظیم، تنسیق او ترتیب ورکړی دی، چې هیڅ یو له دوی ځینې له خپلو مراکزو څخه نه ښوییږي، او نه له خپل مقام او نظام څخه یو طرف ته لږ تمایل او حرکت کوي، او که بالفرض دغه شیان له خپلو ځایونو څخه بل کوم طرف ته نقل یا حرکت وکړي؛ نو بیا ماسوا الله څخه کوم یو زور او طاقت به وي چې هغه به بیا بېرته خپل ځای ته راولي، یا یې تر خپل نظارت او انتظام او اداري لاندې ونیسي؟ لکه چې په قیامت کې کله چې الله تعالی دغه نظام او قوام ګډوډ او تیت او پرک کړي؛ نو کوم قوت به د ده مخه ونیسي؟.

إِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا ﴿٤١﴾

بېشکه دغه (الله) دی ښه تحمّل والا (چې تعجیل نه کوي په تعذیب د منکرینو) ښه بښونکی (د تائبانو).

تفسیر: یعنې د خلقو د کفر او عصیان اقتضاء خو همداسې ده چې دغه ګرد نظام یو ځلي ګډوډ او لاندې باندې کړی شي، لیکن د الله تعالی لطف، کرم، حلم، تحمّل او بردباری دغه نظام ټینګ پخپل قوام درولی او ساتلی دی، که د الله تعالی مرحمت، مکرمت، او بښنه نه وي؛ نو دغه ودانه دنیا ورانیږي.

وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ لَئِن جَاءَهُمْ نَذِيرٌ لَّيَكُونُنَّ أَهْدَىٰ مِنْ إِحْدَى الْأُمَمِ ۖ فَلَمَّا جَاءَهُمْ نَذِيرٌ مَّا زَادَهُمْ إِلَّا نُفُورًا ﴿٤٢﴾ اسْتِكْبَارًا فِي الْأَرْضِ وَمَكْرَ السَّيِّئِ ۚ وَلَا يَحِيقُ الْمَكْرُ السَّيِّئُ إِلَّا بِأَهْلِهِ ۚ

او قسمونه به خورل (کفارو د مکې) پر الله پر سختو قسمونو خپلو سره: خامخا که چېرې راغی دوی ته کوم ویروونکی (پیغمبر)؛ خامخا وي به دوی هرومرو ښه لاره موندونکي له یوه (له تېرو) امتونو، پس کله چې راغی دوی ته ویروونکی (چې محمد دی)؛ نو زیات نه کړ (دغه راتګ) دوی ته مګر تېښته (له حقه). لپاره د لویې غوښتلو په ځمکه کې او (لپاره د) مکر بد، او نه چاپېره کیږي مکر فریب ناکاره مګر خو په اهل خپل (چې مکر کوونکي دي).

تفسير: كله چې د عربو اقوامو دغه قصې او خبرې اوريدلې، چې يهودانو او نورو اقوامو د انبياء الله خبرې نه منلې، او د دوی له احكامو څخه به يې غاړې غړولې؛ نو دوی به پخپلو منځونو كې سره داسې ويل: «كه د الله تعالى له فضله په مونږ كې كوم نبي مبعوث شي؛ نو مونږ به د هغو عاصي اقوامو پر خلاف د خپل نبي په ډېر ښه شان سره رفاقت، اطاعت او متابعت وكړو، او د خپل اخلاص او صميميت يو ډېر ښه وضعيت به دنيا ته وربښكاره كوو»، خو څه وخت چې الله تعالى دوی ته خپل داسې نبي مبعوث او ولېږه، چې له ټولو انبياوو څخه په عظمت او شان لوی دی؛ نو له حقه څخه دوی لا لرې شول، او غاړه يې ترې وغړوله، د دوی تكبّر، غرور، لويي دوی ته كله اجازه وركوي چې نبي الله صلى الله عليه وسلم په مخ كې خپلې غاړې كېږدي، او د رفاقت او اطاعت په ځای يې عداوت او مخالفت ته ملاوې ټرلې دي، او راز راز نامناسبه تدابير، چلونه او فرېبونه يې شروع كړي دي، مګر دغه خبره مو په ياد وي چې ناكاره كار او بدې چارې پخپله همدغه د بدو كارونو او بدو عملونو عامل او فاعل ته عائد او راجع كېږي.

فرض يې كړئ چې په دنيا كې ورته څه زيان او تاوان هم ونه رسېد، مګر په آخرت كې خو يقيناً پخپله سزا رسېږي.

فَهَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا سُنَّتَ الْأَوَّلِينَ ۚ فَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّتِ اللَّهِ تَبْدِيلًا ۖ وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّتِ اللَّهِ تَحْوِيلًا ﴿٤٣﴾

پس آيا انتظار كوي دوی (يعنې نه كوي) مګر طريقې جاري د الله ته په (امتونو) پخوانيو كې، پس له سره به نه مومې ته سنت، عادت د الله تعالى ته هيڅ تبديل، او بيا به له سره نه مومې ته سنت، عادت د الله ته هيڅ تحويل (ګرځول).

تفسير: يعنې دوی د دغې خبرې په انتظار كې دي، كومه معامله چې له پخوانيو مجرمينو سره شوې ده؛ هم هغه معامله دې له مونږ سره هم وكړه شي، نو كه دوی له خپل دغه كفره او شركه لاس وانخيست؛ هم هغسې معامله له دوی سره هم هرومرو كيدونكې ده، د الله تعالى هغه سنّت او دستور چې د مجرمينو د سزا وركولو په نسبت له پخوا څخه جريان لري؛ هغه له سره بدلېدونكی او تغيير موندونكی نه دی، او په خپل ټاكلي وخت او نېټه كې خامخا رسېدونكی دی، او هر ګز داسې نه كيږي چې پر داسې مجرمينو به په آخرت كې انعام او اكرام مبذول شي، او له سره هغه لرې كېدونكې نه ده چې له مجرم ځنې سزا لرې كړه شي، يا غير مجرم ته سزا وركړه شي.

أَوَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَكَانُوا أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً ۚ وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعْجِزَهُ مِنْ شَيْءٍ فِي السَّمَاوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ ۚ إِنَّهُ كَانَ عَلِيمًا قَدِيرًا ﴿٤٤﴾

آيا نه دي ګرځېدلي (دغه كفّار د مكې) په ځمكه (ملكونو) كې پس چې ووينې (په دغو اوطانو كې چې) څرنګه وو عاقبت ـ آخره خاتمه د هغو كسانو چې پخوا له دوی نه (تېر شوي) دي، او وو دوی ډېر سخت له دغو (كُفّارو) څخه له جهته د قوت، او نه دی الله (داسې) چې عاجز يې كړي كوم شی نه په اسمانونو كې او نه په ځمكې كې، بېشكه چې الله دی ښه عالم (په احوال د مخلوقاتو) ښه قادر دی.

تفسير: يعنې لوی لوی زورور او قوي مدّعيان هم د الله له نيولو څخه ځان نشي خلاصولی، لكه عاد او ثمود او نور، دغه خواران څه حيثيت لري؟ او څه شی دي؟ ښه وپوهېږئ ! چې په اسمان او ځمكه كې د هيڅ يو قوت او قدرت له لاسه دغه نه دي پوره چې الله تعالى عاجز او ناتوان كړی شي، د الله تعالى علم محيط او قدرت كامل دی.

وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللّٰهُ النَّاسَ بِمَا كَسَبُوْا مَا تَرَكَ عَلٰى ظَهْرِهَا مِنْ دَآبَّةٍ

او که چېرې نيولي وی الله دا خلق په سبب د هغو (بدو اعمالو) چې کوي يې دوی؛ نو نه به يې پرېښې وی پر شا د ځمکې هيڅ ژوندی خوځېدونکی تلونکی.

تفسير: يعنې خلق چې دغه خطاوې او ګناهونه کوي، که د دوی په هره يوه ګناه او جزئي خطا نيولو شروع شي؛ نو هيڅ يو جاندار او متنفس د ځمکې پر مخ کې نه پاتې کيږي.

وَّلٰكِنْ يُّؤَخِّرُهُمْ اِلٰٓى اَجَلٍ مُّسَمًّى ۚ فَاِذَا جَآءَ اَجَلُهُمْ فَاِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِعِبَادِهٖ بَصِيْرًا ﴿۴۵﴾

وليکن وروستي کوي (الله) دوی تر نېټې ټاکلې شوې پورې، کله چې راشي اجل (نېټه) د دوی؛ پس بېشکه چې الله دی پر بندګانو خپلو ښه ليدونکی بينا (نو وربه کړي دوی ته جزا سم له اعمالو د دوی).

تفسير: يعنې تر يوه مقرر ميعاد او معين حد پورې الله تعالی مهلت ايښی دی، چې پر هر جرم به يې فوراً نه نيسي، کله چې موعود وخت راشي؛ نو په ياد يې ولرئ چې ګرد شيان د پاک الله تر نظر لاندې دي، او د هيڅا د يوې ذرې په اندازه ښه يا بد عمل د ده له علمه نه دی بهر، پس د هر يوه په نسبت سم له خپل محيط علم سره ډېرې ښې ښې فيصلې صادروي، نه به مجرم چېرې پټېدی شي، او نه به د مطيع له حقه سترګې پټيږي.

تمت سورة فاطر بعون الله الملك القادر، فالحمد لله والشكرُ له.

سُورَةُ يٰسٓ

«د (يٰسٓ) سورت مکي دی، پرته له (۴۵) آيته چې مدني دی، (۸۳) آيتونه (۵) رکوع لري، په تلاوت کې (۳۶) او په نزول کې (۴۱) سورت دی، وروسته د (الجن) له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

يٰسٓ ﴿۱﴾ وَالْقُرْاٰنِ الْحَكِيْمِ ﴿۲﴾ اِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِيْنَ ﴿۳﴾ عَلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ﴿۴﴾

قسم دی په دغه قرآن محکم (حکم کوونکی په حق ـ خاوند د حکمت) باندې. چې بېشکه ته (ای محمده !) خامخا له (هغو) رسولانو څخه يې (چې ليږلي شوي دي خلقو ته). پر سمه لاره (يا ته يې روان پر سمه لاره چې توحيد دی).

تفسير: يعنې لوی قرآن پخپل اعجازي شان، ډک له حکمته تعليماتو، پخو مضامينو په لحاظ د دې خبرې ډېر لوی زبردست شاهد دی چې هغه نبي چې د دغه پاک قرآن حامل دی؛ بالیقین د الله تعالی رسول دی، او بې له شکه او شبهې پر سمه لاره دی، او د دوی ګرد تابعان بې له کومې اندېښنې او خطرې د مقصود تر منزل پورې رسيږي، او نه بې لارې کيږي.

تَنْزِيْلَ الْعَزِيْزِ الرَّحِيْمِ ﴿۵﴾

نازل شوی دی (تا ته دغه قرآن په نازلېدلو) د زبردست رحم کوونکي له خوا.

تفسير: يعنې دغه د دين سمه لاره، يا قرآن حکيم د هغه الله تعالی له جانبه نازل شوی دی، چې داسې يو لوی زبردست ذات هم دی، چې هرومرو منکرانو ته سزا ورکوي، او داسې رحمان رحيم مهرباني کوونکی ذات هم دی، چې د امر منونکيو او مطيعانو ته خامخا پخپل بخښش او مهربانۍ سره انعام او اکرام ورکوي، نو له همدې جهته په قرآني آيتونو کې بعضًا د لطف، رحم او کرم شان عيان دی، او بعضًا د قهر، غضب، تهديد او تخويف شان بيان شوی دی.

لِتُنْذِرَ قَوْمًا مَّآ اُنْذِرَ اٰبَآؤُهُمْ فَهُمْ غٰفِلُوْنَ ﴿۶﴾ لَقَدْ حَقَّ الْقَوْلُ عَلٰٓى اَكْثَرِهِمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُوْنَ ﴿۷﴾

لپاره د دې چې وويروې ته هغه قوم چې نه وو ويرولي شوي پلرونه د دوی، پس دوی غافلان دي (له توحيده). خامخا په تحقيق حقه ثابته شوې خبره (د عذاب) پر اکثرو د دوی (په ازل کې) پس دوی ايمان نه راوړي.

تفسير: يعنې ډېر سخت او مشکل کار تاسې ته درسپارلی شوی دی، چې دغه عربي قوم د دې پاک قرآن په وسيله وپښې او د نورو اقوامو مقتدا وګرځوه، حال دا چې دغو عربو ته له سلهاوو کلونو راهيسې کوم ويښوونکی او پوهوونکی نه دی راغلی، نو دغسې جاهل قوم چې نه له الله جل جلاله څخه خبر دي، او نه آخرت پېژني، نه له ماضي څخه يې عبرت اخيستی دی، او نه د مستقبل په فکر کې دي، او نه د ښو او د بدو تميز لري، او نه د اصلاح او افساد شعور په دوی کې شته، د دغه غفلت له تيارو څخه دوی هدايت ته ايستل، او د رشد پر سمه لويه لاره باندې برابرول کوم معمولي کار نه

دی، بلاشُبهه تاسې په پوره قوّت او قدرت او فعالیت سره دوی د دغه غفلت او جهالت څخه د ویرووونکیو نتائجو او ډېر خراب مستقبل څخه خبروئ او ویروئ يې، او زیار کوئ څو دغه قوم د فوز اعلی مدارجو (درجو) ته ورسېږي، او د دغه قوم د بري او کامیابۍ په وسیله د جهان نورو انسانانو ته هم د فلاح او نجاح لار وښيې، لیکن تاسې له داسې ډېرو افرادو سره مخامخ کیدونکي یئ چې هغوی به هیڅ قسم پند او نصیحت ته غوږ نه ږدي، نو ځکه پر دوی باندې شیطان په پوره ډول سره مسلّط کیږي، او په دغه وسیله سره د دوی حماقتونه او شرارتونه د دوی په نظر کې ډېر ښکلي او ښایسته ښکاره کوي، او د دوی ګرد ړومبني او وروستني احوال اګر که ډېر ګنده او خراب هم وي؛ د دوی تر سترګو ښه او موزون ورښکاره کوي، بالآخر دغه خلق له بل ژوندون څخه بالکل منکر یږي، او هم هغه فاني غوښتنې د خپل مقصود قبله ګرځوي، په دغه وخت کې له یوه جانبه د شیطان دغه خبره ﴿لَأُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ * إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَصِينَ﴾ «ماسوا له مخلصانو نور ګرد به بې لارې کړم» رښتیا کیږي، او له بل طرفه د الله تعالی دغه قول ﴿لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنْكَ وَمِمَّنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ أَجْمَعِينَ﴾ «له ستا او ستا له تابعانو څخه به دوزخ ډک کړم» ثابت او منطبق کیږي، باقي د الله تعالی په علم کې دغه خبره له ازله ثابته ده، چې د هغه قوم دغه افراد له خپلې بې تمیزۍ او بې پروایۍ د شیطان په اغواء کې اخته کیږي، او د الله تعالی د عذاب مستحق ګرځي، نو له داسې خلقو څخه دغسې هیله نه کیږي چې دوی به په سمه لاره راشي، نو که تاسې ته د انذار او اصلاح په سلسله کې له داسې همت او حوصله ماتوونکو واقعاتو سره مقابله واقع شي؛ نو مه خفه کېږئ ! او په ډېر ښه شان سره خپله وظیفه انجاموئ ! او نتائج يې پاک الله ته وسپارئ !.

إِنَّا جَعَلْنَا فِي أَعْنَاقِهِمْ أَغْلَالًا فَهِيَ إِلَى الْأَذْقَانِ فَهُمْ مُقْمَحُونَ ﴿٨﴾

بېشکه مونږ، ګرځولي مو دي په غاړو د دوی کې طوقونه پس دغه (طوقونه رسیدلي دي) تر زنو د دوی پورې، پس دوی جګ (وچت) سري کړی شوي دي (چې له سره ښکته نشي کتلی).

تفسیر: دغه غاړ کی د عاداتو، رسومو، د جاه او مال حب، او د آباوو او اجدادو تقلید وو، چې دغو شیانو دوی له ستونیو (مرو) څخه سخت نیولي وو، او د نخوت او تکبّر لامله د دوی سرونه نه راښکته کېدل.

وَجَعَلْنَا مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ سَدًّا وَمِنْ خَلْفِهِمْ سَدًّا فَأَغْشَيْنَاهُمْ فَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ ﴿٩﴾

او ګرځولی مو دی په مخ د دوی کې سد دېوال، او له وروسته د دوی سد دېوال، پس پټې کړې مو دي (سترګې د دوی)، پس دوی هیڅ نه وینې.

تفسیر: د نبيّ الله عداوت د دوی او د هدایت قبلولو په منځ کې لوی دېوالونه درولي وو، دوی د جاهلانه رسومو او د فاسدو آراوو په تیارو کې داسې بند وو چې وړاندې وروسته هیڅ د دوی په نظر کې نه ښکاربده، نه به يې ماضي ته کتل، او نه به يې مستقبل ته، باقي د دوی د افعالو نسبت الله تعالی ته د دې لپاره کړی شوی دی، چې د خیر او شر خالق هم هغه دی، او پر اسبابو د مسبباتو ترتّب د الله تعالی په اراده او مشیت سره کیږي.

وَسَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أَأَنْذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنْذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٠﴾

او برابر دي پر دوی باندې چې وویروې ته دوی (له عذابه) یا نه ویروې ته دوی (خو دوی) ایمان نه راوړي (ځکه چې مقرر دی په ازل کې مرګ د دوی په کفر سره).

تفسیر: دوی ته برابر دي، لیکن ستاسې په حق کې برابر نه دي، بلکه داسې سخت معاند او سرکښ قوم ته نصیحت کول او د دوی په اصلاح پسې لوېدل د عظیمو درجاتو د حصول سبب دی، او کله همدغه ښه اخلاق د نورو د هدایت باعث ګرځي، همداسې آیت د البقرة سورت په (۱) رکوع کې هم تېر شوی دی.

إِنَّمَا تُنذِرُ مَنِ اتَّبَعَ الذِّكْرَ وَخَشِيَ الرَّحْمَٰنَ بِالْغَيْبِ ۖ فَبَشِّرْهُ بِمَغْفِرَةٍ وَأَجْرٍ كَرِيمٍ ﴿١١﴾

بېشكه همدا خبره ده چې وېروې ته هر هغه چې متابعت كوي د پند (د قرآن) او ويريږي له رحمان څخه په غيب (بې د ليدلو)، پس زېرى ورکړه (اى محمده !) هغه ته په مغفرت بښنې سره او په اجر لوى سره.

تفسير: يعنې ځما د ويرولو فائده د هم هغه په حق کې ظاهريږي چې نصيحت ومنې، او پر هغه عمل وکړي، او د الله تعالى وېره د ده په زړه کې وي، هر هغه چا سره چې بيخي د الله تعالى ويره نه وي؛ نو هغه نه د پند او نصيحت څه پروا کوي، او نه د رسول الله صلى الله عليه وسلم له تنبيه او تذکير څخه څه ګټه او فائده اخيستى شي، دغسې خلقو ته د مغفرت او عزّت په ځاى ذلت ور په برخه کيږي، وروسته اشاره فرمايي چې د فريقينو د دغه عزّت او ذلّت پوره اظهار د ژوندانه په بله دوره کې کيږي، چې د هغه مبادي وروسته له مرګه شروع کيږي.

إِنَّا نَحْنُ نُحْيِي الْمَوْتَىٰ

بېشكه مونږ همدا مونږ به ژوندي كوو مړي (په قيامت كې).

تفسير: يعنې وروسته له مرګه د بل ژوندانه وجود حتمي او يقيني دى، چې هلته به ټول د خپلو اعمالو بدل وموميږ.

وَنَكْتُبُ مَا قَدَّمُوا وَآثَارَهُمْ ۚ

او ليكو مونږ هغه چې مخكې ليږلي دي دوى او (هغه) نښې (چې وروسته پاتې كيږي) له دوى.

تفسير: يعنې هغه نېک او بد اعمال چې له خپلې ځانه يې رومبى ليږلي دي، او د ځينو هغو اعمالو نښه يا بد اثرات يا نښې چې له خپلې ځانه يې وروسته پرېښي دي، مثلاً د كوم كتاب تصنيف يا د علومو نښونه، يا د عمارت وداني، يا د كوم رسم اساس كېښودل، اعم له دې چې نښه وي يا بد؛ دغه ټول په دې كې داخل دي، بلكه د الفاظو په عموم كې د اقدامو هغه نښې هم شاملې دي، چې د كوم عبادت په طرف د تللو په وخت كې پر ځمكه لويږي، لكه چې په ځينو صحيحو احاديثو كې تصريح ده: «ديار كم تُكتبْ آثارُكم».

وَكُلَّ شَيْءٍ أَحْصَيْنَاهُ فِي إِمَامٍ مُّبِينٍ ﴿١٢﴾

او هر شى شمېرلى دى مونږ هغه په اصل نښكاره (لوح محفوظ كې).

تفسير: يعنې څرنګه چې ټول اعمال او آثار وروسته له وقوعه سم له خپلې ضابطې سره ليكلي كيږي، پخوا له وقوعه هم هر څيز په لوح محفوظ كې ليكلي شوي دي، او هغه ليكل هم د انتظامي ضوابطو او مصالحو پر بناء دي، كه نه د الله جلّ جلالُه په قديم علم كې هر وړوكى او لوى شى لا له پخوا څخه موجود او حاضر دى، چې سم له هغه سره په لوح محفوظ كې نقلولى شي.

وَاضْرِبْ لَهُم مَّثَلًا أَصْحَابَ الْقَرْيَةِ إِذْ جَاءَهَا الْمُرْسَلُونَ ﴿١٣﴾

او بيان كړه (اى محمده !) دغو كفّارو ته يو مثل د اوسېدونكيو د كلي، كله چې راغلل هغې ته مرسلان استائي.

تفسير: د دغو نومونو صحيح تعيين نشي كېدى، او نه په يقيني ډول سره دغسې ويلى شي چې هغوى به بلا واسطه د الله تعالى رسولان وو، يا د كوم نبي په واسطه دوى مأموران شوي وو، څو د ده په نيابت هغه كلي ته لاړ شي، دغه دواړه

احتماله په کې شته، اګر که متبادر هم دغه دی چې ګوندې دوی پخپله انبياء دي، ممکن دي چې له عيسى المسيح عليه السلام څخه به وړاندې دوی مبعوث شوي وي، بعضې وايي چې: دغه د عيسى عليه السلام استاځي وو، چې د الله جل جلاله په امر ليږلي شوي وو.

إِذْ أَرْسَلْنَا إِلَيْهِمُ اثْنَيْنِ فَكَذَّبُوهُمَا فَعَزَّزْنَا بِثَالِثٍ فَقَالُوا إِنَّا إِلَيْكُمْ مُرْسَلُونَ ﴿۱۴﴾

کله چې ولېږل مونږ دوی ته دوه (استاځي) پس تکذيب وکړ دوی د هغو دواړو، پس عزت ورکړ مونږ (او قوت دوی ته) په دريم سره، پس وويل دوی: بېشکه مونږ تاسې ته مرسلان استاځي يو.

تفسير: يعنې ړومبی دوه تنه لاړل، بيا د دوی تأييد لپاره دريم هم ولېږل شو، دوی دري واړه سره يوځای شول، او داسې يې وويل: مونږ خو په خپل سر نه يو راغلي، بلکه د الله تعالى استاځي يو، لهذا هر هغه شی چې مونږ يې وايو هغه د الله تعالى پيغام وګڼئ.

قَالُوا مَا أَنْتُمْ إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُنَا وَمَا أَنْزَلَ الرَّحْمَٰنُ مِنْ شَيْءٍ إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا تَكْذِبُونَ ﴿۱۵﴾

وويل (کافرو استاځيو ته) نه يئ تاسې مګر انسانان په شان ځمونږ او نه دی رالېږلی رحمان هيڅ شی (نه وحي او نه رسالت)، نه يئ تاسې مګر دروغ وايئ (په دغې دعوى).

تفسير: يعنې تاسې خو په هيڅ شي کې له مونږ څخه څه امتياز نه لرئ، نو بس کړئ ! خامخا داسې چټې خبرې مه کوئ !، او بې سببه د الله نوم مه اخلئ !، له سره الله هيڅ شی نه دی رالېږلی، فقط تاسې دري واړه پخپلو منځو کې سره جوړه او دغه خبره مو غوټه کړې ده، چې راځئ يوه داسې د دروغو خبره له خپله ځانه وترو، او بيا د هغې نسبت الله ته وکړو.

قَالُوا رَبُّنَا يَعْلَمُ إِنَّا إِلَيْكُمْ لَمُرْسَلُونَ ﴿۱۶﴾

وويل (استاځيو) رب ځمونږ ته معلوم دي (دا چې) بېشکه مونږ تاسې ته خامخا درليږلي شوي يو.

تفسير: يعنې که مونږ پر الله تعالى دروغ ترړو، هغه خو مو وينې، نو آيا الله جل جلاله به پخپل فعل سره د دروغجنانو پرله پسې تصديق او تاييد کوي؟ داسې له سره نشي کېدی، اوس تاسې پوهېږئ که نه پوهېږئ، الله تعالى ته دغه خبره ښه معلومه ده چې مونږ پخپلې دغې دعوى کې رښتينې يو، او هيڅ يوه خبره له خپله ځانه نه وايو، نو ځکه فعلاً هغه ځمونږ تصديق فرمايي.

وَمَا عَلَيْنَا إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿۱۷﴾

او نشته پر مونږ مګر (پيغام) رسونه ښکاره (سره له معجزاتو).

تفسير: يعنې مونږ خپله فريضه اداء کړې ده، د الله تعالى پيغام مو په ښه واضح او ښکاره صورت تاسې ته رسولی دی، او په ښو معقولو دلائلو او په زړه پورې طريقو مو تاسې پخپل خير او شر پوهولي يئ، اوس وروسته د حجّت له اتمامه تاسې پخپله غور او دقّت وکړئ، چې د تکذيب او عداوت انجام او عاقبت به څرنګه وي؟.

قَالُوٓا إِنَّا تَطَيَّرْنَا بِكُمْ ۖ لَئِن لَّمْ تَنتَهُوا لَنَرْجُمَنَّكُمْ وَلَيَمَسَّنَّكُم مِّنَّا عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٨﴾

وويل (كافرو) بېشكه مونږ بدفالي نيولې ده په تاسې، قسم دى كه منع نه شوئ (له دعوى د دغه رسالته خپل)؛ خامخا سنګسار به كړو مونږ هرومرو تاسې، او خامخا وبه رسيږي تاسې ته له طرفه ځمونږ عذاب دردناك.

تفسير: ممكن چې د مرسلينو د تكذيب او د كفر او عناد له شامته به پر دوى قحط او نور بليات نازل شوي وي، يا د انبياوو د ښوونې په اثر د دوى په منځ كې بيلتون واقع او بيا دوى په خپلو منځو كې سره اختلاف وكړ، څه يې ومنل او څه يې ونه منل، او د نامبارکۍ نسبت يې دوى ته وكړ، يعنې ستاسې د قدمونو له شامته پر مونږ د قحط او بې اتفاقۍ او مصيبت بلاء نازله شوې ده، دغه ګرد ستاسې له نحوست دي (العياذ بالله)، كه نه مونږ پخوا له دې نه ښه ماړه وو، او په اطمينان او سكون مو ژوندون كاوه، بس كړئ !، كه تاسې له خپل دغه وضعيت څخه لاس وانخيست؛ نو مونږ به سخت تكليف او عذاب تاسې ته درورسوو، او تاسې به تر هغه پورې په ګټو سره وولو، تر څو چې مړه شئ.

قَالُوا طَائِرُكُم مَّعَكُمْ ۚ أَئِن ذُكِّرْتُم ۚ بَلْ أَنتُمْ قَوْمٌ مُّسْرِفُونَ ﴿١٩﴾

وويل (استاځيو) چې بدفالي ستاسې له تاسې سره ده (چې دغه كُفر دى)، آيا نو كه پند در كړ شي تاسې ته (نو دغه ته بدفالي وايئ، نه ده داسې) بلكه تاسې يو قوم يئ مسرفان د انصاف له حده تېرېدونكي.

تفسير: يعنې ستاسې د كفر او تكذيب له شامته عذاب نازل شوى دى، كه تاسې ګردو متحدًا او متفقًا حق او صداقت منلى وى؛ نو نه به دغه مذموم اختلاف او تفرقه ستاسې په منځ كې پيدا كېده، او نه به په دې شان په آفاتو او بلّياتو مبتلا او اخته كېدى، پس د نامبارکۍ او نحوست اسباب پخپله په تاسې كې موجود دي، نو بيا ولې په دغومره يوه خبره چې مونږ تاسې ته ښه نصائح او پوهنه دروړاندې كړې ده، او تاسې مو ستاسې پر خير او شر پوهولي يئ؛ خپل نحوست ځمونږ پر سر غورځوئ !؟ او له وژلو څخه مو ويروئ !؟، حقيقت دا دى چې تاسې د عقل او د انسانيت له حدوده بيخي وتلي يئ ! نه خپله نفع او ضرر پخپل عقل سره معلومولى شئ !، او نه د انسانيت خبرې ستاسې له خولې څخه وځي !.

وَجَاءَ مِنْ أَقْصَا الْمَدِينَةِ رَجُلٌ يَسْعَىٰ

او راغى له لرې طرفه د هغه ښار يو سړى (حبيب نجار) چې منډې يې وهلې.

تفسير: وايي چې د دغه صالح سړي نوم حبيب وو، او د ښار په آخري برخه كې په عبادت مشغول او لګيا وو، او له حلاله كسبه به يې روزي خوړه، دغه فطري صلاحيت ده ته وار او موقع ور نه كړه چې چپ او ساكت پاتې شي، د دغې قصې د اورېدلو په اثر د استاځيو او د مرسلينو د تاييد او حمايت او د مكذبينو د پوهولو او نصيحت لپاره په منډه او ډېره جلتې راغى ولې چې دى وويرېد نه چې اشقياء د خپلو هغو وېرولو په اثر دغو مرسلينو او استاځيو ته څه ضرر او اذيت ورسوي، له دغه څخه معلوميږي چې د دغو مرسلينو د دعوت او تبليغ اثر د دې ښار تر لرې برخو پورې هم رسېدلى وو.

قَالَ يَا قَوْمِ اتَّبِعُوا الْمُرْسَلِينَ ﴿٢٠﴾ اتَّبِعُوا مَن لَّا يَسْأَلُكُمْ أَجْرًا وَهُم مُّهْتَدُونَ ﴿٢١﴾

وويل (حبيب نجار) اى قومه ځما ! متابعت وكړئ تاسې د مرسلانو استاځيو. متابعت وكړئ تاسې د هغه چا چې نه غواړي له تاسې څخه اجر بدل حال دا چې دوى پر سمه صافه لاره (د خير او اصلاح) رهي (روان) دي.

تفسير: يعنې دوی د الله تعالی استائي دي، او د الله تعالی پيغام يې له خپل ځان سره راوړی دی، کوم پند او نصيحت چې دوی تاسې ته کوي ښايي تاسې هغه ومنئ !، او پرې عمل وکړئ !، وګورئ چې د دوی اخلاق، اعمال، عادات او اطوار ټول ښه دي، او بې غرضه د خير غوښتنه کوي، او څه معاوضه او مزدري هم له تاسې څخه نه غواړي، نو بيا ولې د داسې بې غرضو او پاکو بزرګانو متابعت او اطاعت ونه کړی شي؟ او د الله تعالی هغه پيغام چې د دوی په ذريعه لېږلی شوی دی؛ ولې ونه منلی شي !؟.

(نو دوی ورته وويل چې ته په دين د دوی يې؟ نو هغه ورته داسې وويل چې:)

وَمَا لِيَ لَآ أَعْبُدُ الَّذِي فَطَرَنِي

او څه مانع ده ما ته (بلکه نشته چې د زړه له صدقه) عبادت نه کوم د هغه (الله) چې پيدا کړی يې يم زه.

تفسير: دا يې اګر که خپل ځان ته ويلې دي، مګر اصلي مقصود يې دا دی چې نورو ته يې واوروي، يعنې پر تاسې څه شوي دي چې د هغه لوی الله تعالی عبادت نه کوئ چې رب او خالق دی.

وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٢٢﴾

او خاص دغه (الله ته) بيولي کېږئ تاسې (په قيامت کې نو ښايي تاسې هم د همدغه الله تعالی عبادت وکړئ !).

تفسير: يعنې داسې مه ګڼئ چې تاسې يې عبث پيدا کړي يئ ! او بيا يې همداسې سرخوشي او آزاد پرېښي يئ؟ او بل هيڅ مقصود ستاسې له دغه پيدايښت څخه نشته، داسې نه دي بلکه وروسته له مرګه ګرد د الله تعالی په حضور کې حاضرېږي، نو ښايي چې لا اوس د هغې ورځې په تهيه او فکر کې واوسئ !.

ءَأَتَّخِذُ مِن دُونِهِ آلِهَةً إِن يُرِدْنِ الرَّحْمَٰنُ بِضُرٍّ لَّا تُغْنِ عَنِّي شَفَاعَتُهُمْ شَيْئًا وَلَا يُنقِذُونِ ﴿٢٣﴾ إِنِّي إِذًا لَّفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿٢٤﴾

آيا ونيسم بې له الله نور معبودان که اراده وفرمايي ماته رحمان د ضرر رسولو؛ نو دفعه به نه کړي له ما څخه شفاعت سپارښت د دوی هيڅ شی، او نه به مې خلاص کړي (په زور). بېشکه زه به په دغه وخت کی (چې نور معبودان ونيسم)؛ خامخا په ګمراهی ښکاره کې يم.

تفسير: يعنې دغه څومره ښکاره او صريحه ګمراهي ده چې له هغه مهربان او مطلق قادر الله څخه مخ اړوئ، او د داسې شيانو عبادت کوئ چې هغوی مو نه د پاک الله د نازل کړيو تکاليفو او ربړو څخه پخپله خلاصولی شي، او نه مو په سپارښت سره تري بچ کولی شي.

إِنِّي آمَنتُ بِرَبِّكُمْ فَاسْمَعُونِ ﴿٢٥﴾

بېشکه زه چې يم ايمان مې راوړی دی په رب ستاسې پس واورئ تاسې له مانه.

تفسير: يعنې په مجمع کې بې له تردّده او اندېښنې اعلان کوم، چې ما پر واحد الله ايمان راوړی دی، دغه خبره دې ګرد سره واوري ! شايد مرسلانو ته يې د دې لامله اورولي وي؛ څو د الله تعالی په مخ کې شهادت ورکړي، او قوم ته

يې دا شهادت ځکه اورولی وي؛ چې د هغه د اورېدلو څخه متأثر شي، يا اقلاً د يوه مؤمن د ايمان د قوّت د مشاهدې په طرف متوجه شي.

قِيْلَ ادْخُلِ الْجَنَّةَ ؕ

وويل شو (ورته چې ځه) ننوځه جنت ته (نو داخل شو جنت ته، او بې انتهاء نعمتونه يې په کې وليدل).

تفسير: يعنې على الفور ده ته د جنّت د ننوتلو فرمان ورکړ شو، نقل کوي چې قوم هغه په ډېر ظلم، جفا او غټ زړه توب سره په شهادت ورسوه، نو ځکه سمدلاسه د ده شهادت سره متصل حکم صادر شو، چې دی فورًا په جنت کې داخل شي، لکه چې د شهداوو د ارواحو په نسبت له احاديثو څخه ثابت دي چې دوی پخوا له محشره په جنت کې داخليږي.

قَالَ يٰلَيْتَ قَوْمِيْ يَعْلَمُوْنَ ۙ﴿۲۶﴾ بِمَا غَفَرَ لِيْ رَبِّيْ وَجَعَلَنِيْ مِنَ الْمُكْرَمِيْنَ ﴿۲۷﴾

وويل ده: کاشکې چې دا قوم ځما پوه شوی وی. په دې چې مغفرت بښنه وکړه ماته رب ځما، او ويې ګرځولمه زه له عزت ورکړيو شويو (په ادخال د جنّت سره).

تفسير: قوم له هغه سره دښمني وکړه، چې دی يې وواژه، مګر دی وروسته د جنّت له ننوتلو څخه هم د قوم له خير غوښتلو څخه بېفکره نشو، او ويې ويل: که ځما قوم ځما له حاله او له دغه انعام او اکرام څخه چې د الله تعالى له لوري پر ما مبذول شوی دی خبر بدلی؛ نو خامخا يې ايمان راوړ.

وَمَآ اَنْزَلْنَا عَلٰى قَوْمِهٖ مِنْۢ بَعْدِهٖ مِنْ جُنْدٍ مِّنَ السَّمَآءِ وَمَا كُنَّا مُنْزِلِيْنَ ﴿۲۸﴾ اِنْ كَانَتْ اِلَّا صَيْحَةً وَّاحِدَةً فَاِذَا هُمْ خٰمِدُوْنَ ﴿۲۹﴾

او نه مو وو نازل کړی پر قوم د دغه (حبيب نجار) وروسته (له شهادته) د ده هيڅ لښکر له (جانبه د) آسمانه، او نه وو مونږ نازلوونکي (د لښکر د ملائکو). نه وو دا عذاب (د دې قوم) مګر چغه وه يوه (د جبريل) پس ناڅاپه دوی مړه يخ کړخ پراته وو (لکه ايره د اور).

تفسير: يعنې وروسته له هغه دغه قوم هلاک کړل شول، او د دوی د دغه اهلاک لپاره مزيدو ترتيباتو او اهتماماتو ته دومره ضرورت پاتې نشو، چې له اسمانه ورته پرښتې لېږلې کېدی، او نه د الله تعالى دغه عادت دی چې د اقوامو د اهلاک لپاره لوی افواج وليږي، که هسې د کوم خاص مصلحت لپاره يې د پرښتو افواج لېږلي وي؛ هغه بېله خبره ده، په دغسې مواردو کې د ډېرو لويو مدعيانو او اعيانو د سړولو او شخ پخ غورځولو لپاره يو معمولي چغه کافي ده، لکه چې د همدغه قوم حال همداسې شو، چې پرښتې پر دوی يوه چغه ووهله، او دوی ګرد سره يو ځای همغلته مړه شول.

يٰحَسْرَةً عَلَى الْعِبَادِ ۚ مَا يَاْتِيْهِمْ مِّنْ رَّسُوْلٍ اِلَّا كَانُوْا بِهٖ يَسْتَهْزِءُوْنَ ﴿۳۰﴾ اَلَمْ يَرَوْا كَمْ اَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِّنَ الْقُرُوْنِ اَنَّهُمْ اِلَيْهِمْ لَا يَرْجِعُوْنَ ﴿۳۱﴾

ای حسرت افسوس دی پر بندګانو (کافرانو)، نه دی راغلی دوی ته هيڅ رسول مګر وو دوی چې په هغوی پوري به يې ټوکې مسخرې کولې. آيا نه وينې (دغه کفار) چې څومره ډېر هلاک

کړي دي مونږ پخوا له دوی نه له اهل د زمانې چې ښکه هغه (هلاک کړی شوي) دوی ته ښه رته نه راځکرځي (دنیا ته، نو دوی پرې ولې عبرت نه اخلي؟).

تفسیر: یعنې ځکوري او اوري چې په دنیا ځومره اقوام او ملل له انبیاوو سره د استهزاء او تمسخر په بدل هلاک او تباه شوي دي، چې اوس د هغوی نوم او نښه هم د دنیا په مخ کې نه ده پاتې، نو هیڅ یو تن له هغوی ځنې د دغې خبرې توان او طاقت نه لري چې ښه رته راشي، د عذاب په ژرنده کې دوی ټول سره اوړه او دلده او برابر شوي دي، خو دوی سره له هغه پند او عبرت نه اخلي، او هر کله چې کوم نوی رسول دوی ته راځي؛ نو دوی بیا په همغو تمسخرو او استهزاوو او ټوکو مسخرو باندې لاس پورې کوي چې پخواني کفار په هغه معتاد او د هغو په اثر پخپله سزا ورسېدل، لکه چې نن له خاتم الأنبیاء صلی الله علیه وسلم سره د معظمې مکې کفّار هم داسې سلوک او معامله کوي.

وَاِنْ كُلٌّ لَّمَّا جَمِيْعٌ لَّدَيْنَا مُحْضَرُوْنَ ﴿۳۲﴾

او نه دي دا ځکرد (خلائق) مګر ټول په نزد ځمونږ حاضر کړی شوي لپاره د جزاء (په قیامت کې).

تفسیر: یعنې هغه خو د دنیا عذاب وو، د آخرت سزا خو ښه ده، داسې مه ځنئ کله چې هلاک شوئ، نو بیا به ښه رته ځمونږ په طرف نه راځئ او ځکردې خبرې او قصې ختمې شوې، د ځکردو مخلوقاتو رجوع او حضور د پاک الله په دربار کې یو حتمي او ضروري امر دی، او هلته به ټول مجرمین او منکرین بلا استثناء نیولي کیږي.

وَاٰيَةٌ لَّهُمُ الْاَرْضُ الْمَيْتَةُ ۚ اَحْيَيْنٰهَا وَاَخْرَجْنَا مِنْهَا حَبًّا فَمِنْهُ يَاْكُلُوْنَ ﴿۳۳﴾ وَجَعَلْنَا فِيْهَا جَنّٰتٍ مِّنْ نَّخِيْلٍ وَّاَعْنَابٍ وَّفَجَّرْنَا فِيْهَا مِنَ الْعُيُوْنِ ﴿۳۴﴾ لِيَاْكُلُوْا مِنْ ثَمَرِهٖ ۙ

او یو دلیل (د قدرت) دی دوی ته ځمکه مړه (وچه کلکه) چې ژوندۍ کوو مونږ هغه (په اوبو سره) او راوباسو مونږ له هغې ځمکې څخه دانې نو له ځینو د دغو (دانو) څخه خوري. او پیدا کړي مو دي په دغې ځمکې کې باغونه له (هر قسمه د) خرماځکانو او له (هر راز) انګورو، او جاري کړي مو دي په دغې (ځمکې) کې له چینو څخه. لپاره ددې چې وخوري دوی له مېوو د هغو.

تفسیر: یعنې ښایي دوی ته داسې شبهه پیدا شوي وي چې پس له مرګه بیا به مونږ څرنګه ژوندي راپاڅولی کیږو؟ دغه په دې صورت ورپوهوي: څرنګه چې ځمکه وچه کلکه مړه پرته وي، نو بیا الله تعالی یې تکه شنه زرغونه او ژوندۍ کوي، او په کې راز راز ونې، ګلان، غلې، دانې، مېوې، باغ، بهار او نور پیدا کوي، چې تاسې یې استعمالوئ، همداسې قیاس او اټکل وکړئ، چې په مړو ابدانو کې هم الله تعالی د حیات روح پو کوي، په هر حال په دغې مړې ځمکې کې دوی ته یوه داسې نښه او د قدرت دلیل شته چې په هغه کې د غور او دقّت کولو څخه بعث بعد الموت، د الله تعالی وحدانیت او عظمت او انعام او احسان په ښه ډول سره پېژندل او پوهېدل کیږي.

وَمَا عَمِلَتْهُ اَيْدِيْهِمْ ۭ اَفَلَا يَشْكُرُوْنَ ﴿۳۵﴾

او نه دي پیدا کړي دغه (مېوې) لاسونو د دوی، آیا پس شکر نه وباسي دوی.

تفسیر: یعنې مېوې او د ځمکې نور حاصلات د الله تعالی په قدرت سره پیدا کیږي، د دوی په لاسونو کې داسې قدرت نشته چې د کورو یا کجورو یو دانه هم پیدا کړی شي، سره له هغه محنت او تردّد چې د یوه باغ په لګولو او روزنه کې

کيږي، مګر د دغه باغ د مېوو او حاصلاتو راوستل د الله تعالى کار او د ده په قبضه او اختيار کې دی، او که په غور سره وکتل شي؛ ټول هغه کارونه چې د انسانانو په سعي او کوښښ سره انجام مومي، هغه هم في الحقيقت د الله تعالى په عطاء کړی شوي قدرت او قوت او مشيت او ارادې سره کيږي، لهذا په هر حيثيت سره د الله تعالى شکر ايستل او احسان پېژندل واجب دي.

تنبيه: محقق مترجم (رحمه الله) په ﴿وَمَا عَمِلَتۡهُ أَيۡدِيهِمۡ﴾ کې «ما» نافيه اخيستې ده (كما هو دأب المتأخرين) ليکن له اسلافو څخه عمومًا د دغې «ما» موصوله توب نقل شوی دی، چې د هغه تاييد د ابن مسعود رضى الله تعالى عنه له قراءته چې په کې «و مما عملته أيديهم» دی کيږي.

سُبۡحَٰنَ ٱلَّذِي خَلَقَ ٱلۡأَزۡوَٰجَ كُلَّهَا مِمَّا تُنۢبِتُ ٱلۡأَرۡضُ وَمِنۡ أَنفُسِهِمۡ وَمِمَّا لَا يَعۡلَمُونَ ٣٦

پاکي ده (له هر عيبه) هغه الله ته چې پيدا کړي يې دي دغه (ټولې) جوړې (انواع ـ اصناف) ټول له هغو څيزونو چې زرغونوي يې ځمکه، او له ځانونو د دوی (اولاد، لمسي، کړوسي) او له هغو (مخلوقاتو) څخه چې دوی يې نه پېژني (د علويّاتو اود سفليّاتو له عجائبو مخلوقاتو څخه).

تفسير: يعنې په نباتاتو او انسانانو او په هغو نورو مخلوقاتو کې چې لا له هغوی څخه خلق پوره نه دي خبر؛ الله تعالى جوړې پيدا کړي دي، اعم له دې نه چې دغه جوړه توب د تقابل له حيثيته وي، لکه نر او ښځه، خواږه او تروه، تور او سپين، ورځ او شپه، رڼا او تياره، يا د تماثل له حيثيته وي، لکه په يوه شان، يو رنګ، يو خوند مېوې او د ځمکې نور محصولات، او په يوه شکل او صورت سره دوه ساکښان (جاندار)، په هر حال په مخلوقاتو کې هيڅ يو داسې مخلوق نشته چې د هغه بل کوم مقابل او مماثل نه وي، ځکه چې مقابله يا مماثلت په هغو شيانو کې کېدی شي چې په کومه درجه کې في الجمله اشتراک ولري.

وَءَايَةٞ لَّهُمُ ٱلَّيۡلُ نَسۡلَخُ مِنۡهُ ٱلنَّهَارَ فَإِذَا هُم مُّظۡلِمُونَ ٣٧ وَٱلشَّمۡسُ تَجۡرِي لِمُسۡتَقَرّٖ لَّهَاۚ

او يو دليل (د قدرت د الله) دوی ته شپه ده، چې راوباسو مونږ له هغې (شپې) څخه ورځ، پس ناڅاپه دوی ننوتونکي وي په تيارو کې. او (بل دليل د قدرت د الله دوی ته) لمر (دی چې) ځي پخپلې ټاکلې (مقرر) لارې باندې (يا خپل ځای ته).

تفسير: «سلخ» د حيوان پوستکي ايستلو ته وايي، چې ترې لاندې غوښه يې ښکاره شي، همداسې وګڼئ د شپې په تيارو باندې د ورځې څادر هوار کړی شوی دی، څه وخت چې دغه د رڼا څادر د دې له سره څخه لرې کړ شي؛ خلق په تيارو کې پاتې کيږي، وروسته له هغه لمر بيا په خپل همغه مقرر تګ سره په معين وخت راخيژي، او ټول جهان او شيان رڼوي، د ليل او نهار پر دغو تقلباتو قياس او اټکل وکړئ، اوښه وپوهيږئ چې الله تعالى عالم همداسې فناء کوي، او بيا يې د بقا بل عالم ته انتقال او ژوندي راپاڅوي، او بېشکه همدغه الله تعالى د عبادت وړ او لايق دي، چې د ده په قدرت کې د دغو عظيم الشأنو انقلاباتو واک اختيار او زمام دي، چې له هغه څخه مونږ ته د مختلفو اقسامو فوائد رارسيږي، هغه مطلق قادر چې شپه په ورځې سره تبديلوي؛ نو له هغه څخه دغه خبره کله لرې او بعيده ده چې د رسالت د لمر په ذريعه دغه دنيا هم د جهالت له تيارو څخه وباسي، او لرې يې کړي، ليکن د شپې او ورځې او د لمر او قمر او د انجم د طلوع او غروب په شان هر کار پخپل وخت او نېټه کيږي.

ذَٰلِكَ تَقۡدِيرُ ٱلۡعَزِيزِ ٱلۡعَلِيمِ ٣٨

دغه (مخصوص حرکت د لمر) اندازه ده د ښه غالب قوي (په انفاذ د احکامو) ښه دانا (پر هر څيز).

تفسير: د لمر چال او لاره مقرره ده، او دی پر هغې باندې منظم درومي، يو بځرکی يوه رپه له هغې څخه وړاندې وروسته نشي کېدی، د قيامت تر قرب او قيام پورې همدغه وضعيت دوام لري، څو دغسې يو وخت راشي چې هلته د الله تعالى له جانبه پر لمر داسې حکم صادريږي چې له همغه ځايه چې غروب شوی يې بېرته راوخېژه ! دغه هم دا وخت دی چې باب التوبه به ټرل کيږي كما ورد في الحديث الصحيح.

خبره دا ده چې د ده دغه د طلوع او غروب د عليم او خبير ذات له جانبه قائم کړی شوي دي، چې د ده انتظام او قوام بل هيڅوک نشي خرابولی، او نه يې ماتولی او نه د ده پر دغه حکمت او پوهنې څه تنقيد او تبصره کولی شي، دی هر وخت چې اراده وفرمايي، او څرنګه چې مشيت وفرمايي؛ په کې تحويل او تبديل او تعديل کولی شي.

وَالْقَمَرَ قَدَّرْنٰهُ مَنَازِلَ حَتّٰى عَادَ كَالْعُرْجُوْنِ الْقَدِيْمِ ﴿۳۹﴾

او سپوږمۍ ته اندازه کړي دي مونږ منزلونه تر هغه پورې چې وګرځي (په نظر کې) لکه وچه څانګه د خرما (چې کږه او نرۍ شي).

تفسير: يعنې د لمر په شان قمر تل په يوه وضعيت او هيئت نه دی، بلکه هره ورځ تزييد يا تنقيص مومي، الله تعالى قمر ته (۲۸) منازل مقرر فرمايلي دي، چې دی دغه منازل په يوه معين نظام سره درجه په درجه طی او پرې کوي.

لَا الشَّمْسُ يَنْۢبَغِيْ لَهَآ اَنْ تُدْرِكَ الْقَمَرَ وَلَا الَّيْلُ سَابِقُ النَّهَارِ ؕ وَكُلٌّ فِيْ فَلَكٍ يَّسْبَحُوْنَ ﴿۴۰﴾

نه دي لايق لمر لره (او له وسه يې پوره نه ده) چې لاندې کړي سپوږمۍ (په زمان مکان اوصافو کې) او نه شپه ړومبۍ کېدونکې ده له ورځې، او دغه ټول (فلکي اجرام) په اسمان کې چورليدونکي دي (لامبو په کې وهي، پراخ په کې روان دي).

تفسير: په هر ملک او اقليم او په هره زمانه او موسم کې کومه اندازه چې شپې او ورځې ته اينبودلې شوې ده؛ دغه کرات هيڅ مجال او قدرت نه لري، چې له خپلې ټاکلې حرکت او سرعت څخه وړاندې يا وروسته د يوې رپې په اندازه هم تجاوز يا تخلف وکړی شي، هره يوه سياره په همغه خپل مدار کې قائمه او پخپل معين نظام سره چورلي، او له هغې ځنې د يوې ذرې په اندازه هم يو خوا او بلې خوا ته هيڅ تمايل او تجاوز نشي کولی، او سره له دغومره لويوالي او سريع او ګړندي حرکت په دغې آزادې فضاء کې يو له بله سره ټکر نه وي، او نه متصادم کيږي، او نه له خپلې مقررې اندازې څخه ورو يا ګړندي کيږي، آيا دغه د دې خبرې واضحه نښه نه ده چې دغه ټول عظيم الشأن مشينونه او د هغو دغه ګرد اجزاء او پرزې د کوم زبردست عليم، خبير، قدير ذات په قبضه او اختيار کې دي، چې په داسې دقيق او منظم صورت سره پخپلو کارونو کې لګيا دي، بيا نو هغه لوی ذات چې دغه شپې، ورځې، لمر، قمر، انجم او ټول علويّات او سفليّات وما فيها يې پيدا کړي دي، او په دغو کې هر راز تبديل تحويل کوي؛ آيا هغه په دې باندې نه دی قدير چې تاسې وروسته له فناء څخه بيا ژوندي راپاڅوي؟.

وَاٰيَةٌ لَّهُمْ اَنَّا حَمَلْنَا ذُرِّيَّتَهُمْ فِي الْفُلْكِ الْمَشْحُوْنِ ﴿۴۱﴾ وَخَلَقْنَا لَهُمْ مِّنْ مِّثْلِهٖ مَا يَرْكَبُوْنَ ﴿۴۲﴾

او يوه نښه دليل (د قدرت د الله) دوی ته دا ده چې بېشکه سواره کړي دي مونږ اولاد د دوی په بېړۍ (جهاز) ډکه کړی شوي کې. او پيدا کړي دي مونږ دوی ته په شان د دغه (بېړۍ) هر هغه څه چې دوی پرې سوريږي (له نورو نواقلو څخه).

تفسير: يعنې د نوح عليه السلام په زمانه کې کله چې طوفان راغی؛ نو د آدم نسل يې د هغه پر ډکې بېړۍ سور کړ، چې نوح عليه السلام هغه جوړه کړې ده، که نه د انسان تخم به نه پاتې کېده، بيا د هغې بېړۍ په نمونه يې نورې بېړۍ او

جهازونه در جوړ کړل، چې پر هغو تاسې تر نن پورې سور ېږئ، او سره له خپلو احمالو او اثقالو يې له يوې وچې څخه بلې وچې ته وړئ !، او له دغو جهازونو څخه همداسې کار اخلئ لکه چې له نورو نواقلو څخه يې اخلئ، مثلاً اوښ چې هغه ته عربو «سفائن البر» يعنې د وچې بېړۍ ويل.

وَإِن نَّشَأْ نُغْرِقْهُمْ فَلَا صَرِيخَ لَهُمْ وَلَا هُمْ يُنقَذُونَ ﴿٤٣﴾ إِلَّا رَحْمَةً مِّنَّا وَمَتَاعًا إِلَىٰ حِينٍ ﴿٤٤﴾

او که اراده وفرمايو مونږ؛ نو غرق کړي به مو وو دغه (راکبين د بېړۍ) پس نه به وي هيڅ فرياد رس او نه به دوی خلاصولی کيږي (له غرقه). مګر (نه يې غرقوو) په رحمت مهربانۍ خپلې سره، او لپاره د نفعې اخيستلو تر نېټې (د مړګ د دوی) پورې.

تفسير: يعنې دغه د هډوکو يو موټي انسان ته وګورئ، چې څرنګه له ويروونکو سمندرونو او سيندونو څخه د جهاز په ذريعه تيريږي راتيريږي، چې د هغو په نسبت د خورا لويو جهازونو حقيقت د يوې نرۍ خځلې په اندازه هم نه دی، که الله تعالی اراده وفرمايي چې تاسې په دغو سيندونو کې ډوب کړي؛ نو څوک تاسې ته له دغو ډوبېدلو څخه نجات درکوي؟ او څوک به مو په فرياد رسيږي، مګر دغه د الله تعالی د حکمت او مهربانۍ او مصلحت اقتضاء ده چې دوی تر يوې معينې نېټې پورې ژوندي وي، او دغه دنيوي امور پخپل طبيعي مدار وګرځي، د ډېر افسوس ځای دی چې ډېر خلق د قدرت پر دغو دلائلو او نښو نه پوهيږي، او نه د الله تعالی د دغو نعماوو قدر پيژني.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّقُوا مَا بَيْنَ أَيْدِيكُمْ وَمَا خَلْفَكُمْ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٤٥﴾ وَمَا تَأْتِيهِم مِّنْ آيَةٍ مِّنْ آيَاتِ رَبِّهِمْ إِلَّا كَانُوا عَنْهَا مُعْرِضِينَ ﴿٤٦﴾

او کله چې وويل شي دوی ته چې ځان وساتئ له هغه (دنيوي عذابه) چې په مخکې ستاسې دی، او له هغه (اخروي عذابه) چې وروسته درپسې راځي ښايي پر تاسې رحم وکړ شي (نو دوی مخ وګرځوي). او نه راځي دوی ته هيڅ دليل له دلائلو د رب د دوی مګر دي دوی له هغو (دلائلو) څخه مخ ګرځوونکي.

تفسير: وړاندې د جزاء ورځ راځي، او وروسته مو پريښي دي اعمال، يعنې کله چې دوی ته وويل شي چې: د قيامت د سزا او د بدو اعمالو له شامت څخه وويرېږئ !، او د خپلې آخرې خاتمې په نسبت څه فکر او غور وکړئ !، څو د الله تعالی رحمت ستاسې په لوري متوجه شي؛ نو دوی نصيحت ته له سره غوږ نه ږدي، او تل د الله تعالی له احکامو څخه مخ اړوي.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ أَنفِقُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ قَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنُطْعِمُ مَن لَّوْ يَشَاءُ اللَّهُ أَطْعَمَهُ

او کله چې وويل شي دوی ته چې: نفقه ورکړه کوئ (عاجزانو ته) له ځينو هغو (مالونو) چې رزق روزي درکړي دي تاسې ته الله !؛ نـو وايي هغه کسان چې کافران شوي دي (له جهته د استهزاء) هغو کسانو ته چې ايمان يې راوړی دی: آيا طعام ورکړو مونږ هغه چاته که اراده فرمايلي وی الله؛ نو طعام به يې ورکړی وو هغه ته.

تفسير: يعنې د الله تعالی نور احکام به څه ومني، پر فقراوو او مساکينو مال لګول د دوی په نزد هم ښه کار دی، ليکن همدغـه مسلّمه خبره کله چې د رسول الله صلی الله عليه وسلم او د مؤمنانو له طرفه دغو منکرانو ته ويله کيږي؛ نو په نهايتو سپکو طريقو سره ترې اعراض او انکار کوي، او وايي: «هغو کسانو ته چې پخپله الله پاک رزق او روزي نه

ده ورکړي، مونږ به هغوی ته څه ورکولی شو؟ او ولې به يې پرې خورو؟ مونږ د الله تعالی له مشيته مخالف کار نشو کولی، که د الله تعالی مشيت داسې نه وی؛ نو دوی به يې فقراء او محتاج او مونږ به يې غني او دولتمن نه وو ګرځولي»، نو آيا د دغه حماقت او بېحيايۍ په مقابل کې څه وويل شي؟ دغه خو د الله تعالی امتحان دی چې اغنياء يې د فقراوو پر اعانت مأمور فرمايلي دي، او د دوی په وسيله يې د هغوی د رزق رسولو سامان مهيأ کړی دی، هر هغه چې په دغه امتحان کې پاتې او ناکامه شي؛ نو ښايي چې دی پر خپلې بدبختۍ او ناکامۍ وژاړي.

تنبيه: د ځينو اسلافو له اقوالو معلوميږي چې دغه آيت د ځينو زنادقه وو په حق کې دی، په دغه صورت به د دوی دغه قول پر تمسخر نه حمل کيږي، بلکه پر خپل حقيقت ايښود کيږي.

إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا فِي ضَلَٰلٍ مُّبِينٍ ﴿٤٧﴾

نه يئ تاسې مګر په ګمراهۍ ښکاره کې.

تفسير: که دغه جمله د کفارو د قوله تتمه وي؛ نو مطلب به يې داسې کيږي: «ای د مؤمنانو ټولنې ! تاسې په صريحې ګمراهۍ کې لويدلي يئ، چې د داسې خلقو د ګټې پر مړولو پس ګرځئ، او که د الله له طرفه خطاب شي؛ نو معنی يې دا ده: «تاسو په ښکاره ګمراهۍ يې ياستئ، چې د الله تعالی حکم نه منئ، او په تقدير حواله ورکوئ»، شاه صاحب ليکي: «دغه ګمراهي ده چې په نېک کار کې پر تقدير حواله ورکړي، او د خپلو مزو په لاس ته راوړلو کې په طمعې او توقع پسې منډې ووهي».

وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَٰذَا الْوَعْدُ إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ ﴿٤٨﴾

او وايي (کفّار) چې کله به وي دغه وعده (د قيامت؟ ووايئ راته !) که چېرې يئ تاسې صادقين رښتيني (په دې کې ای مؤمنانو !).

تفسير: يعنې ستاسې دغه قيامت او دغه عذاب او آفتونه چې تاسې مو له هغو څخه پرله پسې ويروئ؛ کله راځي؟ او دغه مواعيد مو کله پوره کيږي؟ که تاسې په واقع سره رښتيني يئ؛ نو دغه وعده ژر تر ژره پوره کړئ، او مونږ ته يې راوښيئ !.

مَا يَنظُرُونَ إِلَّا صَيْحَةً وَٰحِدَةً تَأْخُذُهُمْ وَهُمْ يَخِصِّمُونَ ﴿٤٩﴾ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ تَوْصِيَةً وَلَا إِلَىٰ أَهْلِهِمْ يَرْجِعُونَ ﴿٥٠﴾

(نو فرمايي الله چې) انتظار نه کوي (کفار) مګر د چغې يوې (د اسرافيل) چې وبه نيسي دوی حال دا چې دوی به جګړې سره کوي. پس توان به يې ونه شي د وصيت او نه به خپل اهل ته بېرته ورشي (له مشاغلو خپلو).

تفسير: يعنې قيامت به يو ناڅاپه واقع شي، او په داسې حالت کې به قائميږي چې ټول خلق پخپلو معاملاتو او چارو کې مشغول او لګيا وي، څه وخت چې اول صور (شپېلۍ) وپوکلی شي؛ د ګردو هوش او حواس به مفقود او ورک شي، او بالآخر ټول سره مري، او په هر ځای کې به مړي يو پر بل لويږي، دوی به دومره فرصت هم ونه مومي چې څه ووايي، يا څه وصيت وکړي، ياخپلو کورونو ته خپل ځان ورسوي، او بالفرض که وصيت هم وکړي؛ نو چا ته به يې کوي؟ او که خپلو کورونو ته هم راشي؛ نو کورونه به يې چېرې ودان پاتې وي؟.

وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَإِذَا هُم مِّنَ الْأَجْدَاثِ إِلَىٰ رَبِّهِمْ يَنسِلُونَ ﴿٥١﴾

او بيا به پوکی وکړ شي په صور (شپېلۍ) کې پس ناڅاپه دوی له قبورو څخه په طرف د رب خپل به منډې وهي ځغلي.

تفسير: يعنې کله چې دويمه شپېلۍ (صور) وپوکلې شي؛ نو ګرد مخلوقات به سره ژوندي کيږي، او له خپلو قبرونو څخه به راپورته کيږي، او پرښتې به په ډېر سرعت سره دوی ګرد په ټيل وهلو سره د محشر د ميدان په لوري ولي، او شړي به يې.

قَالُوا يَا وَيْلَنَا مَن بَعَثَنَا مِن مَّرْقَدِنَا ۜ

وايي به دوی: هلاکت دی او افسوس دی مونږ ته، چا راپاڅولو له ځايونو د خوبونو ځمونږ څخه؟

تفسير: د قيامت د هولناکې منظرې له ليدلو څخه به دوی د قبر عذاب اسان وګڼي.

هَٰذَا مَا وَعَدَ الرَّحْمَٰنُ وَصَدَقَ الْمُرْسَلُونَ ﴿٥٢﴾

دا هغه (دويم ژوندون) دی چې وعده يې کړې وه رحمان، او رښتيا ويلي وو رسولانو.

تفسير: دغه ځواب د الله تعالى له جانبه په هغه وخت کې ورکاوه کيږي، يا يې مستقبل د حاضر په ځای درولی همدا اوس ورته جواب وايي، يعنې ولې دغه پوښتنه کوئ؟ لږ شانته خو خپلې سترګې وغړوئ !او دغه وضعيت ته وګورئ ! دا خو هم هغه ژوندي راپاڅول دي، چې د هغو وعده د الله تعالى له طرفه تاسې ته درکړی شوې وه، او انبياء الله به پرله پسې د هغو اخبار او اطلاع تاسې ته درکوله.

إِن كَانَتْ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً فَإِذَا هُمْ جَمِيعٌ لَّدَيْنَا مُحْضَرُونَ ﴿٥٣﴾

نه به وي (دغه نفخه الثانيه) مګر چغه يوه (چې وشي؛ نو راژوندي به شي دوی ټول) پس ناڅاپه دوی ټول په نزد ځمونږ به حاضر کړی شوي وي.

تفسير: يعنې هيڅ يو متنفس به نه تښتېدلی شي، او نه به چېرې خپل ځان پټولی شي.

فَالْيَوْمَ لَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا وَلَا تُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٥٤﴾

پس نن ورځ به ونه کاوه شي ظلم په هيڅ نفس باندې د هيڅ څيز، او نه به جزاء درکوله کيږي تاسې ته مګر (جزاء) د هغو (اعمالو) چې وئ تاسې چې کول به مو (له خير او شر په دنيا کې).

تفسير: يعنې د هيچا به نه نيکي ضايع کيږي او نه به د جرم له حيثيت او اندازې څخه زياته سزا چاته ورکوله کيږي، پوره پوره او په کامل ډول سره هر چا ته د هغې جزاء او سزا ورکاوه کيږي، او له هر چا سره به په عدل او انصاف سره معامله وشي، او هر چاته به هر هغه نېک او بد کار چې په دنيا کې يې کړی وي؛ په عُقبا کې د ثواب او عقاب په شکل او صورت ور د مخه او وړاندې کيږي.

إِنَّ أَصْحَابَ الْجَنَّةِ الْيَوْمَ فِي شُغُلٍ فَاكِهُونَ ﴿٥٥﴾ هُمْ وَأَزْوَاجُهُمْ فِي ظِلَالٍ عَلَى الْأَرَائِكِ مُتَّكِئُونَ ﴿٥٦﴾ لَهُمْ فِيهَا فَاكِهَةٌ وَلَهُمْ مَا يَدَّعُونَ ﴿٥٧﴾

بېشکه اصحاب یاران د جنّت به نن ورځ په مشغولتیا کې د لذت اخیستونکي وي. دغه (جنتیان) او ښځې د دوی به په سیوریو کې (ناست وي) پر تختونو باندې تکیه وهونکي به وي. وي به دوی ته په دغه جنّت کې (انواع د) میوو، او وي به دوی ته هر هغه شی چې غواړي یې دوی (او ارزو یې کوي).

تفسیر: په جنت کې به د هر قسم عیش عشرت او نشاط وسائل او سامان وي، مؤمنین به له دنیوي مکروهاتو څخه نجات مومي، او په جنت کې به د هغوی مشغله ماسوا له تفریح او ساعت تېرۍ څخه بل شې نه وي، دوی به له خپلو ښځو سره یو ځای لکه شودې او شکره ګډه او خوښ او خوشال وي، په ډېره اعلی درجه ښایسته او ښکلو چپرکټونو او پالنګونو به هوسایي او آرام کوي، هر قسم میوې دانې، مأکولات او مشروبات به دوی ته حاضر او مهیا وي، پس لنډه یې دا د هر هغه شي طلب ارزو او تمنّا چې د جنتیانو په زړونو کې وګرځي؛ همغه به ورته علی الفور وړاندې کیږي.

سَلَامٌ قَوْلًا مِّن رَّبٍّ رَّحِيمٍ ﴿٥٨﴾

وي به دوی ته سلام (چې وبه ویلی شي ورته) په ویلو سره له (طرفه د) رب رحم کوونکي.

تفسیر: یعنې د مهربان رحمان له جانبه به جنتیانو ته سلام وایه کیږي لکه چې د «ابن ماجه» په یوه روایت کې راغلي دي.

وَامْتَازُوا الْيَوْمَ أَيُّهَا الْمُجْرِمُونَ ﴿٥٩﴾

او (وبه وایه شي چې) را جدا شئ نن ورځ ای مجرمانو (کافرانو له مؤمنانو څخه).

تفسیر: یعنې د جنتیانو په عیش او آرام کې تاسې له سره هیڅ برخه نه لرئ، ستاسې د هستوګنې ځای بېل دی، چې تل به همغلته اوسېرئ ای مجرمانو کافرانو !.

أَلَمْ أَعْهَدْ إِلَيْكُمْ يَا بَنِي آدَمَ أَن لَّا تَعْبُدُوا الشَّيْطَانَ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ ﴿٦٠﴾ وَأَنِ اعْبُدُونِي هَٰذَا صِرَاطٌ مُّسْتَقِيمٌ ﴿٦١﴾

آیا حکم نه وو کړی ما تاسې ته (په ژبو د رسولانو سره) ای ځامنو د آدم په دې سره چې عبادت مه کوئ تاسې د شیطان، بېشکه دغه شیطان تاسې ته دښمن دی ښکاره. او (داسې حکم مې نه وو کړی بلکه کړی مې وو) چې عبادت کوئ (یواځې) ځما، دغه (عبادت ځما) لاره ده سمه (چې جنت ته تللې ده).

تفسیر: یعنې د همدغې ورځې په نسبت مو تاسې د انبیاء الله په واسطه مکرر پوهولي وئ، او ویلي مو وو چې د لعین شیطان متابعت له سره مه کوئ !، چې ستاسې ښکاره او صریح دښمن دی، او هغه مو تر هغه پورې نه پریږدي څو مو په دوزخ کې وغورځوي، که ابدي نجات غواړئ؛ نو پر دغې سمې صافې لارې چې درښکاره او واضحه کړی شوې ده لاړ شئ، او یواځې د الله تعالی په عبادت او بندګۍ کې مشغول اوسئ !.

وَلَقَدْ اَضَلَّ مِنْكُمْ جِبِلًّا كَثِيْرًا ؕ اَفَلَمْ تَكُوْنُوْا تَعْقِلُوْنَ ﴿٦٢﴾ هٰذِهٖ جَهَنَّمُ الَّتِيْ كُنْتُمْ تُوْعَدُوْنَ ﴿٦٣﴾ اِصْلَوْهَا
الْيَوْمَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُوْنَ ﴿٦٤﴾

او خامخا په تحقيق ګمراه کړي وو (شيطان) له تاسي خلق ډېر، آيا پس نه يئ تاسي داسي چې عقل وچلوئ. (وبه ويلى شي منكرانو ته په آخرت کې) دا دوزخ دى هغه چې وئ تاسي چې (په دنيا کې) وعده يې درسره کړې شوې وه. ځئ ننوځئ په ده کې نن ورځ په سبب د هغې چې وئ تاسي (په دنيا کې) چې کافران کېدئ.

تفسير: يعنې افسوس چې سره له دومره نصيحت او پوهولو تاسي ونه پوهېدئ، او له غور او فکر او عقل څخه مو کار وانخيست، او دغه ملعون شيطان له تاسي يو لوى جمعيت ګمراه او بې لارې کړ، آيا تاسو دومره عقل او پوهه نه درلوده چې د دوست او دښمن په منځ کې فرق او تميز سره وکړى شئ؟.

اوس نو د خپل هغه حماقت او سفاهت نتائج او ثمرات وڅکئ ! دغه دى دوزخ درته تيار او منتظر دى، چې د هغه وعده مو له تاسي سره د کفر اختيارولو په تقدير کړې وه، د کفارو د هستوګنې ځاى همدا دى، ځئ خپلو ځايونو ته او په کې الى الأبد پرېوځئ !.

اَلْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلٰٓى اَفْوَاهِهِمْ وَتُكَلِّمُنَآ اَيْدِيْهِمْ وَتَشْهَدُ اَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوْا يَكْسِبُوْنَ ﴿٦٥﴾

نن ورځ به مهر ووهو پر خولو د دوى، او خبرې به وکړي له مونږ سره لاسونه د دوى، او شاهدي به ورکړي پښې د دوى په هغو کارونو چې وو دوى چې کول به دوى (په دنيا کې).

تفسير: يعنې که نن دغه خلق پخپلو جرائمو باندې پخپلو ژبو سره هم اقرار او اعتراف ونکړي؛ نو څه به کېږي؟ مونږ د دوى پر خولو مهر لګوو، او د دوى لاسونو او پښو بلکه د دوى ابدانو پوستکيو ته به حکم ورکوو، څو د هغو د جرائمو بيان وکړي چې د دوى په ذريعه يې پر هغو ارتکاب کړي وو، لکه چې هر عضو د الله تعالى په قدرت په وينا راځي، او شهادت ورکوي، لکه چې الله جل جلاله فرمايي: ﴿حَتّٰٓى اِذَا مَا جَآءُوْهَا شَهِدَ عَلَيْهِمْ سَمْعُهُمْ وَاَبْصَارُهُمْ وَجُلُوْدُهُمْ بِمَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ﴾ (٢٤ جزء د حم السجده سورت (٣) رکوع (٢٠) آيت)، او د همدغه سورت په (٢١) آيت کې فرمايي: ﴿قَالُوْٓا اَنْطَقَنَا اللّٰهُ الَّذِيْٓ اَنْطَقَ كُلَّ شَيْءٍ﴾، او د نېکانو اعضاء شهادت ورکوي د دوى په طاعت او صلاح باندې.

وَلَوْ نَشَآءُ لَطَمَسْنَا عَلٰٓى اَعْيُنِهِمْ فَاسْتَبَقُوا الصِّرَاطَ فَاَنّٰى يُبْصِرُوْنَ ﴿٦٦﴾ وَلَوْ نَشَآءُ لَمَسَخْنٰهُمْ عَلٰى مَكَانَتِهِمْ فَمَا
اسْتَطَاعُوْا مُضِيًّا وَّلَا يَرْجِعُوْنَ ﴿٦٧﴾

او که اراده فرمايلى وى مونږ؛ نو خامخا هواروالى به راوستلى وو مونږ پر سترګو د دوى پس وړاندې شوي به وو دوى هغې لارې ته (چې تل پرې تلل)، پس څرنګه به ليدلې وه دوى (هغه لاره). او که اراده فرمايلي وى مونږ؛ خامخا مسخ کړي به وو مونږ دوى په ځايونو خپلو کې، پس طاقت به يې نه وو د وړاندې تللو او نه به بېرته ګرځېدلى شو (شاته).

تفسير: يعنې لکه چې دوى ځمونږ له آيتونو څخه سترګې پټې کړي دي، که مونږ اراده فرمايلي وى؛ نو د سزا په ډول به مو د دوى ظاهري بصارت هم له دوى نه اخيست، او له دوى نه به مو خالص راننده جوړ کړي وى، چې د دې لوري او د هغه لوري لار به يې هم پرې نه ليدله، او هم هغسې چې دوى له شيطاني لارو څخه نه پر څنګ کېږي، او نه غواړي چې د الله تعالى پر لاره لاړ شي؛ مونږ قدرت لرو چې د دوى صورتونه بيخي مسخ او له اصلي حالت څخه يې واړوو، څو دوى د خپل کوم ضرورت لپاره بيخي له خپله ځايه پر خوځېدلو قادر نه وي.

وَمَنْ نُّعَمِّرْهُ نُنَكِّسْهُ فِي الْخَلْقِ ۖ أَفَلَا يَعْقِلُونَ ﴿٦٨﴾

او هر چا ته چې اوږد عمر ورکړو مونږ هغه ته؛ نو نسکور به کړو هغه په پیدایښت کې، آیا دوی د عقل څخه کار نه اخلي؟ (چې نه یواځې الله په عمر ورکولو او تنکیس، بلکه په بعث هم قادر دی).

تفسیر: یعنې د خپل بصارت فقدان او د صورت مسخ مستبعد مه ګڼئ !، آیا تاسې نه ګورئ او غور نه کوئ چې یو روغ رمټ او مضبوط انسان څه وخت چې زیات سپین ګیری او زوړ شي، څرنګه د لیدلو، اورېدلو، تللو، ګرځېدلو څخه معذور کیږي، ګواکې د هلکتوب په شان کمزور او ناتوانه ګرځي، او بیا د نورو کومک او معاونت او لاس نیولو ته لکه وړوکی محتاجیږي، او په زوړتوب کې همغه د وړوکتوب حالت او عادت له سره شروع کیږي، نو آیا هغه الله تعالی چې د دوی د دغه قوې په عطالت او ازاله په وړتوب او زړتوب کې قادر دی؛ په ځلمیتوب کې به نه وي مقتدر؟.

وَمَا عَلَّمْنَاهُ الشِّعْرَ وَمَا يَنبَغِي لَهُ ۚ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ وَقُرْآنٌ مُّبِينٌ ﴿٦٩﴾

او نه دی ښوولی مونږ دغه (محمد) ته شعر او نه ښایيږي ورلره (شعر ویل)، نه دی دغه (قرآن) مګر خالص ذکر پند دی او قرآن دی ښکاره کوونکی (د احکامو).

تفسیر: یعنې څه چې پاس بیان شو؛ ګرد حقائق دي، او کوم شاعرانه تخیّلات نه دي، د غه رسول الله صلی الله علیه وسلم ته مونږ د داسې یو عظیم الشأن قرآن احسان کړی دی، چې پر نصائحو او روښانو تعلیماتو معمور دی، کوم د شعر او شاعرۍ دېوان نه دی، چې په کې خالص طبع ازمویل، او د تخیل او مبالغې مظاهره وي، بلکه د محمد صلی الله علیه وسلم مبارکه طبع په فطري ډول سره د شاعرۍ له فنه دومره بعیده ده چې سره له دې چې دوی د قریشو له خاندانه څخه دي، چې د هغوی هر فرد حتا چې وینځو یې هم د شعر ویلو قدرت او طبیعي سلیقه لرله، مګر دوی پخپل مدّت العمر کې شعر نه دی جوړ کړی، البته په رجز او په نورو مواقعو کې به یو نیم ځلې د دوی د مبارکې ژبې څخه بې تکلفه مقفّی عبارت وتلی وي، چې د شعر خاصیت به ترې څرګندېده، چې ښایي دغه ترې مستثنی وګڼل شي، او نه ښایې چې پر دغو د شعر او شاعري اطلاق وکړي شې.

لِّيُنذِرَ مَن كَانَ حَيًّا وَيَحِقَّ الْقَوْلُ عَلَى الْكَافِرِينَ ﴿٧٠﴾

چې وویروي (دغه قرآن یا نبي) هر هغه چې وي ژوندی، او ثابته شي خبره (د عذاب) پر کافرانو (چې قرآن نه مني).

تفسیر: یعنې د ژوندي زړه انسان د قرآن په اورېدلو سره له الله تعالی څخه وویریږي، او پر منکرانو د حجّت اتمام وشي.

أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا خَلَقْنَا لَهُم مِّمَّا عَمِلَتْ أَيْدِينَا أَنْعَامًا فَهُمْ لَهَا مَالِكُونَ ﴿٧١﴾

آیا نه وینې دوی (بلکه وینې دوی) چې بېشکه مونږ پیدا کړي مو دي دوی ته له هغه چې جوړ کړي دي لاسونو ځمونږ چارپایان، پس دوی د هغوی مالکان (واکداران) دي.

تفسیر: له تنزیلیه آیتونو څخه وروسته بیا د تکوینیه آیتونو په طرف توجه ورکوي، یعنې له یوه جانبه د لوی قرآن پندونه او نصائح واورئ، او له بل طرفه په غور او دقّت سره وګورئ چې پاک الله څرنګه انعام او احسان پر تاسې فرمایلی دی،

اوښ، غوايي، اس، کچر، پسه او نور ساکښان تاسې نه دي پيدا کړي، بلکه دغه ګرد پخپله پاک الله ستاسې د فائدې او ګټې لپاره پيدا کړي دي، او بيا يې تاسې محض پخپل فضل او کرم سره د هغو مالکان ګرځولي يئ، چې ترې وخورئ، او ترې هر راز کار چې مو زړه غواړي؛ واخلئ، او ترې په هر ډول منتفع شئ !.

وَذَلَّلْنٰهَا لَهُمْ فَمِنْهَا رَكُوْبُهُمْ وَمِنْهَا يَاْكُلُوْنَ ﴿۷۲﴾ وَلَهُمْ فِيْهَا مَنَافِعُ وَمَشَارِبُ ؕ اَفَلَا يَشْكُرُوْنَ ﴿۷۳﴾

او ذليل عاجز ايل کړي مو دي دغه (چارپايان) دوی ته، پس ځينې له دوی د سورلی د دوی دي، او له ځينې د دوی خوري. او شته دوی ته په دغو انعامو کې نفعې ډېرې د څښلو (شيان)، آيا پس دوی شکر نه وباسي (په نعماوو)؟.

تفسير: وګورئ چې څومره لوی او عظيم الجثه او قوي هيکله حيوانان د ضعيف البنيان انسان په مقابل کې عاجزان او ناتوانان او ټول ده ته مسخّر او تابعان دي، د زرهاوو اوښانو يو قطار (لړ) يو وړوکي هلک هر چېرې چې وغواړي؛ بيايي، او دوی د پوزې له نکېلې راکاږي، او دوی د دغه وړوکي په مقابل کې خپل غوږ هم نه خوځوي، او پر څومره قوي او زورورو حيواناتو انسانان سوريږي، پيټي پرې وړي، او ډېر حيوانات حلالوي، او له غوښو او نورو اجزاوو څخه يې منتفع کيږي، علاوه پر غوښې د دوی له پوستکيو، هډوکيو، وړيو، ويښتانو او نورو څخه څومره فائده حاصلولی شي، د دوی غلانځې داسې دي لکه د شودو چينې چې د همدغو چينو له اوبو خور څخه ډېر انسانان خړوبيږي، خو سره له دې شکر ايستونکي بندګان ډېر لږ دي.

وَاتَّخَذُوْا مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ اٰلِهَةً لَّعَلَّهُمْ يُنْصَرُوْنَ ﴿۷۴﴾ لَا يَسْتَطِيْعُوْنَ نَصْرَهُمْ وَهُمْ لَهُمْ جُنْدٌ مُّحْضَرُوْنَ ﴿۷۵﴾

او نيولي دي (دغو مشرکانو) بې له الله (نور) معبودان چې ښايي دوی سره به مدد وکړی شي. نه لري (طاقت) (دغه معبودان) د نصرت له دوی سره حال دا چې دغه (معبودان) به دوی ته لښکرې حاضرې کړی شوي وي (په دوزخ کې).

تفسير: يعنې هغه الله چې دغسې نعمتونه يې تاسې ته عطاء او مرحمت کړي دي؛ د هغه شکريه تاسې په دې ډول سره اداء کوئ چې د ده په مقابل کې مو نور معبودان او اختيار لرونکې ودرول، او د دوی په نسبت داسې عقيده لرئ چې ګواکې دوی د احتياج په وخت کې ځمونږ په کار راځي او په درد خوري، او راسره امداد او مرستې کوي، نو په ياد يې ولرئ چې هغوی به ستاسې سره څه کومک او مرستې وکړی شي؟ حال دا چې دوی خپلو ځانونو ته هم څه نفعه او ګټه نشي رسولی، هو ! څه وخت چې تاسې امداد او معاونت ته سخت محتاج اوسئ؛ په همدغه وخت کې پر تاسې نور الزامات او جرمونه هم اړوي، او ستاسې پيټي لا درنوي، نو هلته به تاسې ته دغه خبره ښکاره شي چې د هغو معبودانو په طرفداری او حمايت چې تاسې خپل ګرد عمر مصرف کړی وو؛ نن هغوی په کومه سترګه تاسې ته ګوري؟

فَلَا يَحْزُنْكَ قَوْلُهُمْ ۘ اِنَّا نَعْلَمُ مَا يُسِرُّوْنَ وَمَا يُعْلِنُوْنَ ﴿۷۶﴾

پس نه دې غمجن کوي تا خبرې د دوی (په دې چې ته رسول نه يې)، بېشکه مونږ ته معلوم دي هغه (حسد او بغض) چې پټوي يې دوی او هغه (کفر او عناد) چې ښکاره کوي يې دوی.

تفسير: يعنې کله چې پخپله له مونږ سره د دوی سلوک او معامله داسې ده؛ نو تاسې له سره مه غمجن او مه خفه کېږئ !، او خپله فريضه په ښه ډول سره اداء کړئ ! او دوی مونږ ته پرېږدئ ! مونږ د دوی له ظاهري او باطني احوالاتو څخه ښه واقف او خبردار يو، او په ډېر ښه شان سره د دوی حساب او کتاب اخلو، او لازمه احکام د دوی په نسبت صادروو.

أَوَلَمْ يَرَ الْإِنسَانُ أَنَّا خَلَقْنَاهُ مِن نُّطْفَةٍ فَإِذَا هُوَ خَصِيمٌ مُّبِينٌ ﴿٧٧﴾

آيا نه وينې نه پوهيږي انسان چې بېشکه مونږ پيدا کړی مو دی هغه له نطفې (يوه څاڅکي اوبو) پس ناڅاپه دی سخت جګړه کوونکی ښکاره دی.

تفسير: يعنې انسان خپل اصليت او ماهيت ته نه ګوري، چې دی د نا څيزو اوبو يو څاڅکی وو چې د الله تعالی په قدرت له څه شي څخه څه شی ترې جوړ شوی دی؟، د اوبو دغه څاڅکي ته الله تعالی داسې نطق او بيان ورعطاء کړ چې دی اوس پر هره يوه خبره جګړې او مناقشې کوي، او له خپله ځانه راز راز خبرې او اترې جوړوي، تر دې اندازې پورې چې نن له خپله حده متجاوز شوی، د خپل لوی خالق په مقابل کې هم تېنګ او ولاړ دی.

وَضَرَبَ لَنَا مَثَلًا وَنَسِيَ خَلْقَهُ ۖ قَالَ مَن يُحْيِي الْعِظَامَ وَهِيَ رَمِيمٌ ﴿٧٨﴾

او ترې پر مونږ پورې مثل (د هډوکي وراسته)، او هېر کړی يې دی پيدايښت خپل، وايي: څوک به ژوندي کړي هډوکي حال دا چې هغه وراسته دي.

تفسير: يعنې وګورئ، چې دوی پر الله تعالی څرنګه خبرې ترې؟ ګويا هغه مطلق قادر د عاجز مخلوق په شان فرضوي، او داسې وايي: کله چې ځمونږ اجساد وراسته شي، او بيخي وريژي، يواځې وراسته او زاړه هډوکي او ککره مو پاتې شي؛ نو آيا دغه شيان بيا څوک ژوندي کولی شي؟ د دغسې سوال کولو په وخت کې دوی ته د دوی اصلي پيدايښت نه په يادېږي، که نه دغه ناڅيزه څاڅکي ته به د دغه الفاظو د ويلو جرأت نه وی پيدا شوی، ښايي چې دی خپل اصل او ماهيت ته نظر وکړي !، او لږ دې وشرميږي !، او لږ څه دې له خپله عقله او پوهې کار واخلي !، ښکاره ده چې په دغه تقدير به دی پخپله د دغو سوالاتو هغه ځواب ومومي چې په دغه راتلونکي آيت کې مذکور دی.

قُلْ يُحْيِيهَا الَّذِي أَنشَأَهَا أَوَّلَ مَرَّةٍ ۖ وَهُوَ بِكُلِّ خَلْقٍ عَلِيمٌ ﴿٧٩﴾

ووايه (ای محمده ده ته) بيا به ژوندي کړي دغه (وراسته هډوکي) هغه (مطلق قادر) چې پيدا کړي يې دي اول ځلي حال دا چې دغه (الله) په هر قسم پيدايښت ښه عالم دی (که نوی وي او که زوړ).

تفسير: يعنې هغه لوی ذات چې اول ځلي يې په دغو هډوکو کې روح غورځولی دی، هغه ته دويم ځلي په دوی کې روح اچول څه سختي او اشکال نه لري، بلکه ستاسې په زعم دغه دويم ځلي ژوندي کول د اول ځلي ژوندي کولو په نسبت لا سهل او اسان دي: ﴿وَهُوَ أَهْوَنُ عَلَيْهِ﴾ حال دا چې هغه مطلق قادر ته هر شی اسان دی، اعم له دې چې اول ځلي وي که دويم ځلي، دی په هر ډول سره په پيدا کولو قادر او مقتدر دی، او د بدن اجزاء او د هډوکو بڅرکي هر چېرې چې تيت او پرک وي؛ د هغه هره هره ذره د ده په محيط علم کې ده، او هغه يې پخپل موعد بيا ټولوي او ژوندي کوي.

الَّذِي جَعَلَ لَكُم مِّنَ الشَّجَرِ الْأَخْضَرِ نَارًا فَإِذَا أَنتُم مِّنْهُ تُوقِدُونَ ﴿٨٠﴾

هغه (مطلق قادر) چې پيدا کړی يې دی تاسې ته له ونې شنې څخه اور، پس ناڅاپه تاسې له هغې ونې څخه بلوئ اور.

تفسير: يعنې رومبی يې له اوبو څخه تکه شنه او خړوبه ونه زرغونه کړه، بيا د دغې تکې شنې او ښکلې ونې لرګي يې وچ او خس يې وګرځوله، چې اوس تاسې له هغې څخه اور وباسئ، پس هغه الله جل جلاله چې دغسې متضاد صفات

په اول او آخر کې بدلولی شي، آيا دی به د يوه څيز په موت او حيات او په لاندې باندې کولو او اړولو رااړولو څرنګه قادر او توانا نه وي !؟.

تنبيه: ځينو اسلافو له ﴿مِّنَ الشَّجَرِ الْأَخْضَرِ﴾ څخه هغه خاصه ونه مراده کړې ده، چې د هغې له ځانګو څخه کله چې يوه په بلې باندې ومښلی شي؛ اور وځي، لکه چې ځمونږ په مشرقي جلال آباد کې د (بانس) ونه يا په عربو کې د (مرخ) او (عفار) ونې دي، والله أعلم.

أَوَلَيْسَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِقَادِرٍ عَلَىٰ أَن يَخْلُقَ مِثْلَهُم ۚ بَلَىٰ وَهُوَ الْخَلَّاقُ الْعَلِيمُ ﴿٨١﴾

آيا نه دی هغه ذات چې پيدا کړي يې دي اسمانونه او ځمکه قادر په دې باندې چې پيدا کړي په شان د دوی؟ هو ! (قادر دی په دې باندې)، او همدی دی اصلي ډېر پيدا کوونکی (د مخلوقاتو) ښه عالم (پر هر شي باندې).

تفسير: يعنې هغه لوی ذات چې د اسمان او ځمکې په شان لويې لويې کُړې يې پيدا کړي دي، هغه ته د دغسې کفارو په شان د وړوکو وړوکو شيانو پيدا کول له سره مشکل نه دي.

إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَن يَقُولَ لَهُ كُن فَيَكُونُ ﴿٨٢﴾

بېشکه همدا خبره ده چې امر حکم د الله هر کله چې اراده وفرمايي (د پيدا کولو) د يوه څيز دا دی چې وفرمايي هغه ته چې (جوړ) شه ! نو (جوړ) شي.

تفسير: يعنې د کوم لوی يا وړوکي شي په اول يا دويم ځلي پيدا کولو کې الله تعالى ته هيڅ يو اشکال او دقّت نشي وړاندې کېدی، د ده له جانبه خو تش يوه اراده په کار ده، هر کله چې دی د کوم شي د پيدا کولو اراده وفرمايي؛ هغه له علی الفور څخه هم وړاندې پيدا کيږي، او د يوې رپې ډيل او تأخير هم په کې امکان نه لري.

فَسُبْحَانَ الَّذِي بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٨٣﴾

پس پاکي ده هغه (الله) ته چې په لاس د ده کې ده باچاهي د هر څيز او خاص همده ته بېرته بيا بيولي کېږئ (په آخرت کې لپاره د جزاء).

تفسير: يعنې لوی معبود چې د ده په لاس کې في الحال هم د ټولو علويّاتو او سفليّاتو د مخلوقاتو د حکومت واک او زمام (واګې) شته؛ په مستقبل کې هم ټول د هم هغه په لوري ورتلونکي او رجوع کوونکي دي، او پاک الله د عجز او سفه او نور هر قسم عيب او نقص څخه په کُلي ډول منزّه او پاک دی.

تمت سورة يسٓ، ولله الحمدُ والمنّة.

سُورَةُ الصَّافَّاتِ

«د (الصافات) سورت مکي دی، (۱۸۲) آیته او (۵) رکوع لري، په تلاوت کې (۳۷) او په نزول کې (۵۶) سورت دی، وروسته د (الأنعام) له سورته څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

وَالصَّافَّاتِ صَفًّا ﴿١﴾ فَالزَّاجِرَاتِ زَجْرًا ﴿٢﴾

قسم دی پر (هغو پرښتو چې) صف ترڼونکې دي په صف ترلو سره. بیا پر (هغو) شړونکیو د (شیطانانو) په شړلو سره.

تفسیر: یعنې چې صف ترې قطار قطار، او په منظم ډول سره ودریږي، که پرښتې وي چې د الله تعالی د احکامو د اورښدلو لپاره پخپلو ځایونو کې درجه په درجه ودریږي، یا عبادت کوونکي انسانان وي چې په لمانځه او جهاد او نورو کې سره صفونه ترې.

تنبیه: په محاوراتو کې قسم د تأکید لپاره دی، چې علی الأکثر د منکرانو په مقابل کې استعمالیږي، لیکن ډېر اوقات محض د یوه مضمون د مهتم بالشأن ظاهرولو لپاره هم استعمالیږي، او د قرآنکریم قسمونه پر متبعینو ظاهریږي، چې عموماً مقسم به مقسم علیه ته د یوه شاهد یا دلیل په ډول وي، والله أعلم.

﴿فَالزَّاجِرَاتِ زَجْرًا﴾ «بیا پر هغو شړونکیو د شیطانانو په شړلو سره»، یعنې هغه پرښتې چې شیطانان رټي او شړي یې، څو د خپلو استراق السمع په اراده کې بریالیان او کامیاب نشي، یا بندګانو ته د نېکۍ او فضائلو لاره ښیي، او له بدۍ او رذائلو څخه یې منع کوي، یا هغه نېک انسانان چې خپل ځان له بدیو څخه ساتي، او نورو ته هم د بدۍ او شرارت په خلاف پند او نصیحت او زجر ورکوي، بالخاصه د جهاد په ډګر او د کفارو په مقابل کې چې د دوی زجر، تهدید او توبیخ لا زیات وي.

فَالتَّالِيَاتِ ذِكْرًا ﴿٣﴾ إِنَّ إِلَٰهَكُمْ لَوَاحِدٌ ﴿٤﴾

بیا په هغو لوستونکیو په ذکر کولو سره. چې بېشکه معبود ستاسې خامخا یو دی.

تفسیر: یعنې هغه پرښتې یا انسانان چې د الله تعالی احکام وروسته له اورښدلو څخه لولي او یادوي یې، څو یې نورو ته هم وروښوولی شي.

﴿إِنَّ إِلَٰهَكُمْ لَوَاحِدٌ﴾ «چې بېشکه حق معبود ستاسې خامخا یو دی»، بېشکه په اسمانونو کې پرښتې او په ځمکه کې د الله تعالی نېک بندګان په هره زمانه کې قولاً او فعلاً شهادت ورکوي، چې د ټولو مالک او حقیقي معبود هغه یو الله دی چې مونږ ټول د هم هغه بندګان او تابعان او رعایا یو.

رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَرَبُّ الْمَشَارِقِ ﴿٥﴾

چې رب د اسمانونو او ځمکې دی، او د هغو (شیانو) دی چې په منځ د دوی کې دي، او رب د مشرقونو (او د مغربونو او نورو دی).

تفسیر: له شمال څخه تر جنوب پورې یو طرف «مشرقین» دي، ځکه چې لمر ـ قمر او نجوم هره ورځ او هره شپه له ښلو ښلو ځایونو څخه را څرګندیږي، یعنې هغه نقاط چې له هغو ځایونو څخه طلوع کیږي، او بل طرف یې په هغومره اندازې «مغربین» دي، ښایي دلته د مغاربو ذکر یې د دې لامله نه وي کړی چې له «المشارق» څنې د مقابل طرف په اعتبار پخپله فهمیږي، او له یوه حیثیته طلوع الشمس او الکواکب ته د الله د حکومت د شان او عظمت په اثبات کې د دوی د غروب په نسبت زیات اثر او دخل شته، والله أعلم.

إِنَّا زَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِزِينَةٍ الْكَوَاكِبِ ۝٦

بېشکه مونږ ښایسته کړی مو دی دغه اسمان نژدې په ښایست سره چې ستوري دي.

تفسیر: یعنې په تیارو شپو کې دغه اسمان د دغو بېحسابو ستوریو د ځلېدلو څخه د کتونکیو په سترګو څومره ښایسته او ښکلی، مزین او ډک له سینګاره او رونقه معلومیږي.

وَحِفْظًا مِّن كُلِّ شَيْطَانٍ مَّارِدٍ ۝٧

او ساتلی دی (مونږ دا اسمان) په ساتنې سره له هره شیطانه سرکښه نافرمانه (چې ویشتلی شي په لمبو سره).

تفسیر: یعنې په دغو ستوریو کې د اسمان زینت او ښایست دی، او له ځینو ستوریو څخه چې رالویږي د شیاطینو په انسداد او اندفاع کې هم کار اخیست کیږي.

لَا يَسَّمَّعُونَ إِلَى الْمَلَإِ الْأَعْلَىٰ وَيُقْذَفُونَ مِن كُلِّ جَانِبٍ ۝٨ دُحُورًا

غوږ نه شي نیولی (دغه شیاطین) طرف (د خبرو) د هغه پورته ډلې او ټولې ته، او ویشتلی غورځولی شي له هر طرفه (د اسمانه چې دوی اراده وکړي د هغه د ختلو). لپاره د شړلو.

تفسیر: له پاس مجلس څخه د پرښتو مجلس مراد دی، یعنې شیاطینو ته د دې خبرې قدرت نه دی ورکړی شوی چې د پرښتو مجلس ته ځان ورسوي، او د الله تعالی له وحي څخه کومه خبره واوروي، کله چې شیاطین داسې اراده وکړي، او پاس اسمانونو ته د ورنژدې کېدلو کوښښ وکړي؛ نو هر طرف ته چې دوی ورځي؛ له هغه ځایه یې پرښتې شړي، او په وهلو او ویشتلو سره یې لاندې غورځوي.

وَلَهُمْ عَذَابٌ وَاصِبٌ ۝٩

او شته دوی ته عذاب دائم سخت.

تفسیر: یعنې په دنیا کې دوی تل تر تله شړل او رټل کیږي، د دوی اخروي عذاب خو ښه دی.

إِلَّا مَنْ خَطِفَ الْخَطْفَةَ فَأَتْبَعَهُ شِهَابٌ ثَاقِبٌ ۝١٠

مګر (غوږ نیسي) هغه (شیطان) چې غوټه واچوي په یو کرت غوټه اچولو، (یعنې مګر هغه څوک چې وتښتوي یوه خبره په تښتولو) پس ژر ورپسې راخطا شي لمبه رڼا کوونکې سوځوونکې.

تفسیر: یعنې په همدغو تښتېدلو او ځغلېدلو کې د وېرې او وارخطایی په منځ کې یوه نیمه خبره اوري، خو سره له هغه پرښتې په شهاب ثاقب سره د دوی تعاقب کوي، د دې تفسیر د «حجر» د سورت په ابتداء کې پخوا لیکلی شوی دی.

فَاسْتَفْتِهِمْ أَهُمْ أَشَدُّ خَلْقًا أَمْ مَّنْ خَلَقْنَا ۗ

پس وپوښته ته دغه مشرکان چې آیا دوی سخت دي له جهته د پیدایښت که هغه څوک چې مونږ پیدا کړي دي؟.

تفسیر: یعنې د بعث له منکرینو څخه پوښتنه وکړئ چې د اسمان، ځمکې ستوریو، پرښتو، شیاطینو او د نورو مخلوقاتو پیدا کول د دوی په خیال کې زیات مشکل کار دی، یا پخپله د دوی پیدا کول؟ او هغه هم وروسته له یو ځلې پیدا کولو څخه، ظاهر دی هغه الله تعالی ته چې د داسې عظیم الشأن مخلوقاتو خالق دی؛ دویم ځلې پیدا کول هم هیڅ اشکال نه لري.

إِنَّا خَلَقْنَاهُم مِّن طِينٍ لَّازِبٍ ﴿١١﴾

بېشکه مونږ پیدا کړي مو دي دوی له ختې سرېښنا کې.

تفسیر: یعنې د دوی اصلي حقیقت مونږ ته ټول معلوم دی، له یو شان سرېښنا کې ختې څخه مونږ د دوی د نیکه کالبوت جوړ کړ، اوس د هغه اولاده داسې دعوی کوي چې د اسمان او د ځمکې پیدا کوونکی د دوی په بیا پیدا کولو نه دی قادر، همغسې چې مونږ اول ځلې تاسې له خاورو څخه پیدا کړي یئ؛ دویم ځلې به هم تاسې له خاورو څخه بیا ژوندي راپاڅوو.

بَلْ عَجِبْتَ وَيَسْخَرُونَ ﴿١٢﴾

بلکه ته تعجب کوې (د دوی پر تکذیب او انکار)، حال دا چې مسخرې کوي دوی (پر تا پورې).

تفسیر: یعنې ته تعجّب کوې چې دوی ولې پر داسې صافو خبرو نه پوهیږي؟ او دوی ټوکې او مسخرې کوي چې دغه (نبي) څرنګه چټې خبرې کوي؟ (العیاذ بالله).

وَإِذَا ذُكِّرُوا لَا يَذْكُرُونَ ﴿١٣﴾ وَإِذَا رَأَوْا آيَةً يَسْتَسْخِرُونَ ﴿١٤﴾ وَقَالُوا إِنْ هَٰذَا إِلَّا سِحْرٌ مُّبِينٌ ﴿١٥﴾

او هر کله چې وپوهول شي دوی نه پوهیږي (پند نه اخلي). او هر کله چې وویني دوی کومه نښه دلیل؛ نو مسخرې پرې کوي. او وایي (منکران) چې نه دی دا (چې مونږ ولید) مګر سحر کوډې دي ښکاره.

تفسیر: یعنې کله چې پند او نصیحت اوري؛ پرې غور او فکر نه کوي، او هغه د قدرت د دلائلو نښې او معجزې چې ګوري؛ هغو ته د کوډو او د سحر نسبت کوي، او پرې خاندې تمسخر او پوچنډې کوي، او غواړي چې بلا اثر یې وګرځوي.

أَإِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا أَإِنَّا لَمَبْعُوثُونَ ﴿١٦﴾ أَوَآبَاؤُنَا الْأَوَّلُونَ ﴿١٧﴾

(او وایي منکران) آیا هر کله چې مړه شو او شو خاورې او (وراسته) هډوکي؛ آیا مونږ به خامخا بیا ژوندي راپاڅول کیږو. که پلرونه ړومبني ځمونږ (هم را ژوندي کیږي؟).

تفسیر: د دوی همغه یوه خبره زده ده، چې صاحبه ! کله چې ځمونږ وجود له خاورو سره یو ځای شو، او یواځې ځمونږ هډوکي پاتې وي، او له دې نه زیات ځمونږ پلار نیکه چې د هغوی له مړینې څخه قرنونه تېر شوي دي، او

ښايي چې هډوکي يې هم نه وي پاتې؛ نو دغه څرنګه منلی شو چې دغه ټول له سره راټولیږي، او بیا له سره ژوندي راپاڅولی کیږي؟.

قُلْ نَعَمْ وَأَنتُمْ دَاخِرُونَ ﴿١٨﴾ فَإِنَّمَا هِيَ زَجْرَةٌ وَاحِدَةٌ فَإِذَا هُمْ يَنظُرُونَ ﴿١٩﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) هو ! (ټول راژوندي کیږئ) حال دا چې تاسې به ذلیل هم یئ. پس بېشکه همدا خبره ده چې دغه قیامت چغه ده یوه، پس ناڅاپه دوی به ګوري (چې څه راپورې کیږي).

تفسیر: یعنې هو ! ضرور هغوی ګرد بیا ژوندي راپاڅول کیږي، او هلته به په نهایت ذلت او رسوایۍ سره د دغه تکذیب او انکار ربّ او سزا مومي.

وَقَالُوا يَا وَيْلَنَا هَٰذَا يَوْمُ الدِّينِ ﴿٢٠﴾

او وایي به (منکران) ای خرابي ده مونږ ته ! (نو وایي به ملائکې دوی ته): دا خو هغه ورځ ده د جزاء.

تفسیر: یعنې په یوه چغه سره به ټول سره ژوندي راپاڅولی کیږي، او له ډېر حیرت او دهشت څخه به یو طرف او بل طرف ته ګوري (دغه چغه یا جګړې ورکول به د صور د نفخې په ذریعه وي).

هَٰذَا يَوْمُ الْفَصْلِ الَّذِي كُنتُم بِهِ تُكَذِّبُونَ ﴿٢١﴾

دا هم هغه ورځ د فیصلې (او قضاء) ده هغه (ورځ) چې وئ تاسې چې په دې باندې به مو نسبت د دروغو کاوه، (او باور مو پرې نه کاوه چې رابه شي).

تفسیر: یعنې دغه خو په واقعي او رښتیا سره د جزاء ورځ راورسېده، چې د هغې اطلاع او خبر مونږ ته انبیاء الله راکړی وو، او مونږ به پرې مسخرې کولې.

احْشُرُوا الَّذِينَ ظَلَمُوا وَأَزْوَاجَهُمْ وَمَا كَانُوا يَعْبُدُونَ ﴿٢٢﴾

(وبه فرمایي الله ملائکو ته چې) راټول کړئ تاسې هغه کسان چې ظلم یې کړی وو (په ځانونو خپلو په انکار او په شرک سره) او (کافرانې) ښځې (یا شیطانان ملګري) د دوی، او هغه چې وو دوی چې عبادت به یې کاوه د نورو معبودانو.

تفسیر: دغه خطاب به د الله تعالی له طرفه کیږي.

مِن دُونِ اللَّهِ فَاهْدُوهُمْ إِلَىٰ صِرَاطِ الْجَحِيمِ ﴿٢٣﴾

بې له الله پس روان کړئ برابر کړئ دوی لارې د دوزخ ته (او دوزخ ته یې ورسوئ).

تفسیر: دغه حکم به پرښتو ته ورکاوه کیږي چې دغه ګرد سره راټول کړئ !، او د دوزخ لاره وروښیئ.

تنبیه: له «أزواج» یا جوړې څخه د یوې نوعې یا صنف ګناهګاران مراد دي، یا به د دوی کافرې ښځې مرادې وي، او له ﴿وَمَا كَانُوا يَعْبُدُونَ * مِن دُونِ اللَّهِ﴾ څخه اصنام، شیاطین او نور مراد دي.

وَقِفُوهُمْ إِنَّهُم مَّسْئُولُونَ ﴿۲۴﴾

او ودروئ دوی (په دغې لارې کې) بښکه دوی پوښتېدلی شي (یعنې ترې پوښتنه کیږي د اقوالو او افعالو د دوی).

تفسیر: له حکم څخه وروسته به لږ څه هلته درول کیږي، څو له دوی څنې هغه سوال او ځواب وکړی شي، چې وروسته له دې نه په ﴿مَالَكُمْ لَا تَنَاصَرُونَ﴾ کې مذکور دی.

مَالَكُمْ لَا تَنَاصَرُونَ ﴿۲۵﴾ بَلْ هُمُ الْيَوْمَ مُسْتَسْلِمُونَ ﴿۲۶﴾

څه مانع ده تاسې ته چې مرسته (مدد) نه کوئ یو له بل سره (په خلاصې کې لکه چې کوله مو په دنیا کې). (هیڅ نشي کړی) بلکه دوی نن ورځ پخپله خپل ځانونه تسلیموي (او ذلیل) دي.

تفسیر: یعنې په دنیا کې به تاسې ﴿نَحْنُ جَمِيعٌ مُّنتَصِرٌ﴾ ویل چې مونږ یو له بل سره مرستې کونکي او مددګاران یو، نن پر تاسې څه شوي دي چې یو له بله سره هیڅ امداد او معاونت نه کوئ؟ بلکه هر یو له تاسې بې له دې نه چې لږ څه خپل غوږ وخوځوئ په نهایت ذلت او حقارت سره نیول او راوستل کیږئ.

وَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ يَتَسَاءَلُونَ ﴿۲۷﴾ قَالُوا إِنَّكُمْ كُنتُمْ تَأْتُونَنَا عَنِ الْيَمِينِ ﴿۲۸﴾

اومخ به وګرځوي ځینې د دوی پر ځینو نورو (کشرانو او مشرانو) پوښتنه به کوي دوی یو له بله. وبه وایي (کشران مشرانو ته) چې بښکه تاسې وئ تاسې (په دنیا کې) چې راتلئ به مونږ ته له جانبه د قسم (یا زور او قوّت).

تفسیر: په «یمین ـ ښي لاس» کې عموماً ډېر زور او قوت وي، یعنې همدا تاسې وئ چې پر مونږ باندې به راتلئ، ځمونږ د ګمراه کولو لپاره او د خپل زور او قوّت رابسوولو په نسبت، یا له یمین څخه مراد د خیر او برکت په جانب نیول دي، یعنې همدا تاسې وئ چې راتلئ او غلبه به مو کوله پر مونږ باندې چې له نېکۍ او ښېګڼې څخه مونږ واپس شو، یا وئ تاسې چې راتلئ به په نصائحو او ښو غوښتنو سره چې نېک به وو په ګمان ستاسې سره، یا له جانبه د قسمه چې مونږ په حق دین یو، دغه خبرې او اترې به د تابعانو او متبوعینو (مشرانو او کشرانو) په منځ کې سره کیږي.

قَالُوا بَل لَّمْ تَكُونُوا مُؤْمِنِينَ ﴿۲۹﴾ وَمَا كَانَ لَنَا عَلَيْكُم مِّن سُلْطَانٍ ۖ بَلْ كُنتُمْ قَوْمًا طَاغِينَ ﴿۳۰﴾ فَحَقَّ عَلَيْنَا قَوْلُ رَبِّنَا ۖ إِنَّا لَذَائِقُونَ ﴿۳۱﴾ فَأَغْوَيْنَاكُمْ إِنَّا كُنَّا غَاوِينَ ﴿۳۲﴾

وبه وایي (متبوعان تابعانو ته: نه ده داسې) بلکه نه وئ تاسې پخپله ایمان راوړونکي. او نه وو مونږ ته پر تاسې باندې هیڅ زور، تسلّط، بلکه وئ تاسې یو قوم سرکښه (له حده وتونکی ځمونږ په شان). پس ثابته شوه پر مونږ خبره د رب ځمونږ، بښکه مونږ خامخا څکونکي یو (د عذاب). پس مونږ ګمراه کړئ تاسې، بښکه (لکه) چې مونږ وو ګمراهان.

تفسیر: یعنې تاسې خو پخپله ایمان نه راوړ، اوس د هغه الزام او ملامتي پر مونږ باندې غورځوئ، مونږ خو څه زور او زیاتی نه وو کړی، نو ځمونږ پر خبرو به مو له سره غوږ نه کېښود، مونږ خو ظاهر باهر ګمراهان، او بې لارې رټلي شوي شیطانان یو، او دغه خبره ظاهره او څرګنده ده چې له یوه ګمراه څخه ماسوا له ګمراهۍ او د ضلالت په طرف له بلنې څخه بل شی نه متوقع کیږي، مونږ همغه شی کړی دی چې ځمونږ له حاله سره وړ او مناسب وو، لیکن پر تاسې څه بلا او آفت لو ېدلی

وو چې ځمونږ په لمسون وغولېدئ؟ او د شیطاني حکمونو اطاعت مو وکړ؟ په هر حال هر هغه شی چې کېدونکی وو؛ هغه وشو، او د الله تعالی حجّت پر مونږ قائم شو، او د ده همغه خبره ﴿لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنكَ وَمِمَّن تَبِعَكَ﴾ الآیة ـ کامله تثبیته شوه، نن مونږ او تاسو ګرد سره یو ځای د خپلو بدو افعالو او بدو چارو او غلطو کارونو خوند او مزه څکونکي یو، او د دوزخ د سختو عذابونو موندونکي یو.

فَإِنَّهُمْ يَوْمَئِذٍ فِي الْعَذَابِ مُشْتَرِكُونَ ﴿٣٣﴾

(نو فرمایي الله) پس بېشکه چې دوی نن ورځ په عذاب کې سره شریکان دي.

تفسیر: یعنې ټول مجرمان به درجه په درجه په عذاب کې هم همغسې شریکېږي، لکه چې جرم او ګناه کې سره ملګري او شریکان وو.

إِنَّا كَذَٰلِكَ نَفْعَلُ بِالْمُجْرِمِينَ ﴿٣٤﴾ إِنَّهُمْ كَانُوا إِذَا قِيلَ لَهُمْ لَا إِلَٰهَ إِلَّا اللَّهُ يَسْتَكْبِرُونَ ﴿٣٥﴾

بېشکه مونږ همداسې (لکه چې له دوی سره مو وکړ)؛ کوو له ټولو مجرمانو سره. بېشکه دوی وو کله چې وبه ویل شو دوی ته چې نشته بل بر حق معبود هیڅوک مګر الله دی؛ نو تکبّر به یې کاوه (له ویلو د کلمې نه یا کبر او لویي کوي دوی په دې بلونکي باندې).

تفسیر: یعنې د دوی کبر او غرور مانع دي چې د نبيّ الله له ارشاد سره سم د «لا اله الا الله» پاکه کلمه پر خپلې ژبې راوړي، چې په هغې سره د دروغو معبودانو نفي کېږي، اګر که په زړه کې هغه رښتین ګڼي.

وَيَقُولُونَ أَئِنَّا لَتَارِكُو آلِهَتِنَا لِشَاعِرٍ مَّجْنُونٍ ﴿٣٦﴾ بَلْ جَاءَ بِالْحَقِّ وَصَدَّقَ الْمُرْسَلِينَ ﴿٣٧﴾

او وایي (دغه منکران) چې آیا بېشکه مونږ خامخا پرېښودونکي یو د (معبودانو) خپلو لپاره د یو شاعر لیونې؟. (الله فرمایي په تردید د منکرانو: نه ده داسې) بلکه راغلی دی (محمد) په حق (دین) سره او رښتین بولي (محمد ټول پخواني) رسولان.

تفسیر: یعنې د شاعرانو دروغ خو مشهور دي، نو دغسې صدیق او امین ذات ته څرنګه تاسې شاعر وایئ؟ چې دنیا ته حقیقي رښتیا او صداقت همدوی له خپله ځان سره راوړی دی، او د ګرد جهان د صدیقانو او رښتینو تصدیق کوي، آیا لیونی او مجنون هم داسې رښتیا او صافې صافې خبرې کوي؟ او دغسې صحیح او پاخه اصول دروړاندې کولی شي؟.

إِنَّكُمْ لَذَائِقُو الْعَذَابِ الْأَلِيمِ ﴿٣٨﴾ وَمَا تُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٣٩﴾

بېشکه چې تاسې خامخا څکونکي یئ د عذاب دردناک (په سبب د شرک او تکذیب خپل). او جزاء به نه درکوله کېږي تاسې ته مګر په قدر د هغه (عمل) چې وئ تاسې چې کاوه به مو (په دنیا کې).

تفسیر: یعنې د توحید د انکار او د دغو بې ادبیو او ګستاخیو خوند اومزه به وڅکئ چې د رسالت په دربار کې یې کوئ، هر څه چې کوئ د هغه ګرد نتائج او ثمرې هرومرو یوه ورځې ستاسې په مخ کې راتلونکي دي.

إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ ﴿٤٠﴾

مګر هغه بندګان د الله چې پاک کړی شوي دي (له پلیتۍ نه؛ نو ډېره ښه مضاعفه جزاء به مومي).

تفسیر: یعنې د دې مخلصینو په نسبت څه وویل شي، د دوی وضعیت او حالت خو بیخي له هغوی څخه جلا او متمایز او کامل بل قسم دی، او پر دوی د الله تعالی کرم او احسان نازلیږي، او د داسې انعاماتو مورد ګرځي، چې ځینې یې دغه دي:

أُولَٰئِكَ لَهُمْ رِزْقٌ مَّعْلُومٌ ﴿٤١﴾ فَوَاكِهُ

دغه (مخلصین چې دي) شته دوی ته رزق روزي معلومه (رنګا رنګ) مېوې.

تفسیر: یعنې داسې عجیبې او غریبې مېوې د خوړلو لپاره دوی ته وړاندې کیږي، چې د هغوی پوره صفت او خاصیت فقط الله تعالی ته معلوم دی، هو ! د هغو لږ څه لنډ او مختصر تعریف یې په دې صورت سره خپلو بندګانو ته ښوولی دی چې: ﴿لَّا مَقْطُوعَةٍ وَلَا مَمْنُوعَةٍ﴾ (۲۷ جزء د الواقعه سورت (۱) رکوع، (۳۳) آیت).

وَهُم مُّكْرَمُونَ ﴿٤٢﴾

او دوی ته به عزّت ورکړی شوی وي.

تفسیر: په دې باندې پاک الله ښه پوهیږي چې څومره لوی اعزاز او اکرام او احترام به وي.

فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ ﴿٤٣﴾ عَلَىٰ سُرُرٍ مُّتَقَابِلِينَ ﴿٤٤﴾ يُطَافُ عَلَيْهِم بِكَأْسٍ مِّن مَّعِينٍ ﴿٤٥﴾ بَيْضَاءَ لَذَّةٍ لِّلشَّارِبِينَ ﴿٤٦﴾ لَا فِيهَا غَوْلٌ وَلَا هُمْ عَنْهَا يُنزَفُونَ ﴿٤٧﴾

په جنتونو ودانو له نعمتونو کې. (ناست به وي) پر تختونو سره مخامخ (چې هر یو د بل له لیدلو څخه خوشالیږي). ګرځولی به شي پر دوی (له طرفه د سقاتو د جنت). له جامونو د صافو شرابو. تک سپین خوند ورکوونکي لپاره د څښونکیو. نه به وي په دغو شرابو کې څه آفت علت او نه به وي دوی له هغو شرابو څخه مست بېخوده.

تفسیر: یعنې خوند، مزه او نشاط به یې پوره وي، او د هغو مضارو او مفاسدو به هیڅ یوه نښه او اثر هم په کې نه وي چې په دنیوي شرابو کې شته، د دغو طهورو شرابو له څښلو څخه به د سر دروندوالی او نشه نه پیدا کیږي، ینې او سګی به نه خرابوي، او نه به یې ویالې وچیږي.

وَعِندَهُمْ قَاصِرَاتُ الطَّرْفِ عِينٌ ﴿٤٨﴾ كَأَنَّهُنَّ بَيْضٌ مَّكْنُونٌ ﴿٤٩﴾

او وي به په نزد د دوی کې حورې نظر بندوونکې په خپلو خاوندانو، غټې سترګې لرونکې. ګواکې دوی هګۍ دي پټې ساتلې شوې (په صفایۍ کې).

تفسیر: یعنې له ډېره شرمه او نازه ښکته کتونکی حورې چې ماسوا له خپلو مېړو (خاوندانو) بل هیچا ته نه ګوري، او نه سترګې وراړوي.

د دې حورو رنګونه به ډېر صاف او شفاف وي په شان د هغو تکو سپینو هګیو چې الوتونکي یې تر خپلو وزرو لاندې پټې ساتي، نه به پرې کوم داغ لګېدلی وي، او نه به څه ګردغبار او دوړې پرې لوېدلي وي، یا د هغو نریو پردو په شان تکې سپینې او پستې او نازکې وي، چې د هګۍ د پوستکي په منځنۍ برخه کې د سپینې برخې او پوټکي په منځ کې واقع او ساتلي وي، ځینې وایي چې: د «شتر مرغ» هګۍ تري مراده ده، چې ډېره ښایسته وي، په هر حال دغه تشبیه

په صفايي او سُکليتوب کې ده، نه په سپينوالي کې لکه چې د «الرحمان» سورت (په ۲۷ جزء (۳) رکوع، (۵۸) آيت) کې داسې يو آيت مونږ لولو: ﴿كَأَنَّهُنَّ ٱلْيَاقُوتُ وَٱلْمَرْجَانُ﴾.

فَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ يَتَسَآءَلُونَ ﴿٥٠﴾ قَالَ قَآئِلٌ مِّنْهُمْ إِنِّي كَانَ لِي قَرِينٌ ﴿٥١﴾ يَقُولُ أَئِنَّكَ لَمِنَ الْمُصَدِّقِينَ ﴿٥٢﴾ أَإِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا أَإِنَّا لَمَدِينُونَ ﴿٥٣﴾

پس مخ به وګرځوي ځينې د دې جنتيانو پر ځينو نورو جنتيانو چې پوښتنه به سره کوي يو له بله (له احواله د دنيا). نو وبه وايي يو ويونکی له دوی نه چې ببشکه زه چې وم وو ما لره يو ملګری (منکر له بعثه). چې ويل يې (ماته) آيا ببشکه ته چې يې له باور کوونکيو يې (په بعث بعد الموت). آيا هر کله چې مړه شو مونږ، او شو مونږ خاورې او هډوکي آيا ببشکه مونږ ته به خامخا جزاء راکړه شي؟.

تفسير: يعنې د مجلس ملګري به سره ټولېږي، او د طهورو شرابو جامونه به څښي، او د دغه عيش او تنعم په وخت کې به ځينې د خپلو تېرو حالاتو او واقعاتو تذکرې سره کوي، يو جنتي به ويي چې خانه ! په دنيا کې به يو سړی د دې لامله پر ما خندېده چې زه ولې پر آخرت قايل او پر وجود يې باور لرم، او ماته به يې د نادان او د احمق نسبت کاوه، او ويل به يې چې: دغه بيخي مهمله او چټي خبره ده، وروسته له دې نه چې سړی مړ او له خاورې او له نورو سره ګډ شي، او غوښه او پوستکی هيڅ شی يې پاتې نشي، او تش وراسته هډوکي يې پاتې شي؛ نو بيا دی د خپلو اعمالو د بدل موندلو لپاره ژوندی راپاڅاوه شي؟.

قَالَ هَلْ أَنتُم مُّطَّلِعُونَ ﴿٥٤﴾

بيا وايي: آيا يئ تاسې کتونکي (په دوزخ کې چې د هغه منکر حال درښکاره شي).

تفسير: يعنې هغه پر آخرت مسخره کوونکی سړی يقيناً په دوزخ کې لوېدلی دی، راځئ چې له لرې څخه خو لږ څه د هغه بد احوال ځان ته په عين اليقين سره هم معلوم کړو، دغه به د هم هغه جنّتي مقوله وي، او ځينې وايي چې دغه مقوله د الله تعالی ده، يعنې الله تعالی به وفرمايي چې: آيا تاسو غواړئ چې د هغه منکر بد احوال وګورئ؟.

فَاطَّلَعَ فَرَآهُ فِي سَوَاءِ الْجَحِيمِ ﴿٥٥﴾ قَالَ تَاللَّهِ إِن كِدتَّ لَتُرْدِينِ ﴿٥٦﴾ وَلَوْلَا نِعْمَةُ رَبِّي لَكُنتُ مِنَ الْمُحْضَرِينَ ﴿٥٧﴾

پس وبه ګوري (دغه قائل) پس وبه ويني هغه (منکر ملګری) به منځ د دوزخ کې. وبه وايي (قائل منکر ته د ملامتيا لپاره) قسم دی په الله چې نژدې وې ته چې په کنده د دوزخ کې مې وغورځوې. او که نه وی انعام د رب ځما؛ خامخا وم به زه له حاضر کړيو شويو (دوزخ ته سره له تا).

تفسير: يعنې دغه جنتي ته د ده د ملګري حال ورښود کېږي چې بيخي د دوزخ منځ کې به پروت وي، د ده له ليدلو څخه به دی عبرت اخلي، او د الله تعالی فضل او احسان به يې په ياد ورشي، او هغه ته به داسې وايي: «ای کمبخته ! تا غوښته چې ما هم له خپل ځانه سره يار او ملګری کړې»، محض د الله تعالی فضل او احسان ځما لاس ونيو، او له دغه مصيبت څخه يې بچ کړم، چې ځما قدم د اسلام د سمې لارې څخه ونه ښوييده، که نه نن به زما حال هم ستا په شان وو، تا غوندې به زه هم نيول کېدم، او په دغه دوزخ کې به غورځول کېدم، او دغه سخت دردناک عذاب به مې موندو.

أَفَمَا نَحْنُ بِمَيِّتِينَ ﴿۵۸﴾ إِلَّا مَوْتَتَنَا الْأُولَىٰ وَمَا نَحْنُ بِمُعَذَّبِينَ ﴿۵۹﴾ إِنَّ هَٰذَا لَهُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿۶۰﴾ لِمِثْلِ هَٰذَا فَلْيَعْمَلِ الْعَامِلُونَ ﴿۶۱﴾

آيا پس نه يو مونږ (جنتيان) مړه کېدونکي (بلکه نه يو). مګر همغه مړۍ ځمونږ پرومبنی په (دنيا کې) او نه يو مونږ په عذاب کړی شوي. بېشکه چې دغه (ابدي خوندور حيات) خامخا همدغه په مراد رسېدل بری ډېر لوی دی. خاص لپاره د مثل د دې (نعمتونو) پس ښايي چې عمل وکړي عمل کوونکي (نه لپاره د جاه او مال د دنيا چې فاني دي).

تفسير: په دغه وخت کې به له ډېره مسرّته ووايي: آيا دغه واقعي خبره نه ده، بلکه ده چې ماسوا له هغه پخواني مړۍ چې په دنيا کې مونږ ته رسېدلی دی؛ وروسته له دې نه مونږ له سره نه مرو، او نه له سره له دغه عيش او عشرت او راحت څخه وځو، بېشکه چې لوی بری او کاميابي همدې ته وايي، او دغه دی اعلی مقصد چې ښايي د هغه د تحصيل لپاره هر قسم زحمتونه او تکاليف پر ځان واخيستل شي !، او هر ډول ايثار او فداکاري په دغه لاره کې وکړی شي !.

أَذَٰلِكَ خَيْرٌ نُّزُلًا أَمْ شَجَرَةُ الزَّقُّومِ ﴿۶۲﴾ إِنَّا جَعَلْنَاهَا فِتْنَةً لِّلظَّالِمِينَ ﴿۶۳﴾ إِنَّهَا شَجَرَةٌ تَخْرُجُ فِي أَصْلِ الْجَحِيمِ ﴿۶۴﴾

آيا دغه (نعماء د جنت) غوره دي له جهته د مېلمستيا (جنتيانو ته) يا ونه د زقوم (غوره ده دوزخيانو ته). بېشکه مونږ ګرځولې مو ده دغه ونه فتنه عذاب لپاره د ظالمانو. بېشکه چې دا ونه چې راووځي په بيخ د دوزخ کې.

تفسير: «زقّوم» د کومې ونې نوم دی چې ډېره ترخه او خورا بد خونده ده، لکه چې په هندوستان کې د (تهر) يا (سېهند) ونه همدغسې ده، د دوزخ په منځ کې الله تعالی پخپل قدرت سره دغه ونه زرغونه کړې ده، همغه يې دلته په ﴿أَمْ شَجَرَةُ الزَّقُّومِ﴾ سره موسومه کړې ده، هغه يوه بلا ده ظالمانو لره په آخرت کې، ځکه څه وخت چې دوزخيان له لوږې څخه ډېر په عذاب او بېقراره شي؛ نو همدغه خوراک به دوی ته ورکاوه کيږي، او د دوی له ستوني (حلق) ځينې د هغه له تېرولو يا تېرېدو څخه وروسته له دې څخه مخصوص بد اثر پيدا کيږي، چې له هغه ځنې يو ځان ته مستقل عذاب پر دوزخيانو نازل او مسلط کيږي، او په دنيا کې هم د ونې تذکره يو شان ته ابتلاء او ازموينه ده، چې منکران د هغې له ذکره په قرآن کې په ضلالت او ګمراهۍ کې لويږي، ځينې وايي چې: شنه ونه به د دوزخ په اور کې څرنګه زرغونيږي؟ حال دا ممکن دي چې د دې ونې مزاج ناري وي، لکه د «سمندر» مزاج چې د اور په چنجي سره مشهور دی، او د هندوستان د سهارنپور د بلدي په عمومي باغ کې ځينې داسې ونې هم شته، چې د هغو تربيت په اور سره کيږي.

طَلْعُهَا كَأَنَّهُ رُءُوسُ الشَّيَاطِينِ ﴿۶۵﴾

وږي د هغې ګواکې سرونه د شيطانانو (په عمومي قباحت او کراهيت خپل سره).

تفسير: يعنې د سخت بدرنګه شيطان په صورت يا يې مارانو (منګورو) ته شياطين ويلي دي، يعنې د هغې وږي يا واښکي به يې د منګرو د سرونو په شان وي، لکه چې په هندوستان کې په تشبيه سره يوې ونې ته «ناګيهن» وايي، يعنې د منګري پرانستلې خوله.

فَإِنَّهُمْ لَآكِلُونَ مِنْهَا فَمَالِئُونَ مِنْهَا الْبُطُونَ ﴿٦٦﴾ ثُمَّ إِنَّ لَهُمْ عَلَيْهَا لَشَوْبًا مِنْ حَمِيمٍ ﴿٦٧﴾

پس بېشکه دوی خامخا خوړونکي وي له هغه (زقوم) څخه، پس ډکوونکي به وي له هغه (زقوم) د نسو خپلو (له جهته د ډېرې لوږې نه). بيا بېشکه دوی ته پر هغه (ونه د زقوم) خامخا ګډول (څښول) به وي له اوبو يشولیو شويو څخه (چې کلمې به يې توتې توتې کوي).

تفسير: کله چې دوزخيان «زقوم» وخوري؛ تږي کيږي، دلته سختې تودې يشېدلې اوبه پر دوی څښولی کيږي، چې د هغو په اثر د دوی کلمې توتې توتې لاندې تړې لويږي: ﴿وَسُقُوا مَاءً حَمِيمًا فَقَطَّعَ أَمْعَاءَهُمْ﴾ (۲۶ جزء د محمد سورت (۲) رکوع (۱۵) آيت) أعاذنا الله منها.

ثُمَّ إِنَّ مَرْجِعَهُمْ لَإِلَى الْجَحِيمِ ﴿٦٨﴾

بيا بېشکه ورتله د دوی به هرومرو اور ته وي.

تفسير: او کله چې دوی ډېر وږي کيږي؛ نو له اوره يو څنګ ته بيول کيږي، او دغه خوراک او اوبه پر دوی خوړلی او څښلی کيږي، نو بيا ببرته په همدغه اور کې غورځول کيږي، او دوی د دغه عذاب ځکه مستحق دي چې:

إِنَّهُمْ أَلْفَوْا آبَاءَهُمْ ضَالِّينَ ﴿٦٩﴾ فَهُمْ عَلَىٰ آثَارِهِمْ يُهْرَعُونَ ﴿٧٠﴾

بېشکه چې دوی موندلي دي پلرونه خپل ګمراهان. پس دوی په قدمونو د هغوی پسې ځغلي منډې وهي (د هغوی تقليد کوي، دليل او برهان ته نه ګوري).

تفسير: دغه وروستني کفار د پخوانيو کفارو په ړوند تقليد ګمراه شول، په کومه لاره چې پخواني کفّار تللي وو، هم پر همغو لارو په منډو شول، او هغه کندو ژورو ته يې له سره فکر او دقت ونه کړ، او د حجّت متابعت يې پرېښود.

وَلَقَدْ ضَلَّ قَبْلَهُمْ أَكْثَرُ الْأَوَّلِينَ ﴿٧١﴾ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا فِيهِمْ مُنْذِرِينَ ﴿٧٢﴾ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُنْذَرِينَ ﴿٧٣﴾ إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ ﴿٧٤﴾

او خامخا په تحقيق ګمراه شوي وو پخوا له دوی نه اکثر د ړومبنيو (اممو څخه په تقليد او ترک د دليل). او خامخا په تحقيق ليږلي مو وو په دوی کې ويروونکي (انبياء له عذابه؛ نو دوی هغه نه منل؛ نو هلاک مو کړل). پس وګوره چې څرنګه وو عاقبت آخره خاتمه د ويرولیو شويو (له جهته د عذابه چې ټول هلاک شول). مګر هغه بندګان د الله چې پاک کړی شوي وي (له عصيانه؛ خلاص دي له عذابه).

تفسير: يعنې په هره زمانه کې له انجامه خبروونکي او له آخرته ويروونکي انبياء راغلي دي، د هغو کسانو عاقبت او آخره خاتمه څرنګه شوه؟ چې د هغوی خبرو ته يې غوږ کښېښود؟ يواځې د الله تعالى همغه مخصوص او منتخب بندګان له عذابه محفوظ او مصئون پاتې شول، چې له الله تعالى څخه وېرېدل، او د آخرت فکر له هغوی سره وو، وروسته له دې نه د ځينو منذرينو (ويروونکيو) او د ځينو منذَرينو (ويرولیو شويو) قصې اورلی کيږي، څو مکذبين ترې عبرت واخلي، او مؤمنين پرې ډاډه او متسلي شي.

وَلَقَدْ نَادَىٰنَا نُوحٌ فَلَنِعْمَ الْمُجِيبُونَ ﴿٧٥﴾ وَنَجَّيْنَاهُ وَأَهْلَهُ مِنَ الْكَرْبِ الْعَظِيمِ ﴿٧٦﴾ وَجَعَلْنَا ذُرِّيَّتَهُ هُمُ الْبَاقِينَ ﴿٧٧﴾ وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِي الْآخِرِينَ ﴿٧٨﴾ سَلَامٌ عَلَىٰ نُوحٍ فِي الْعَالَمِينَ ﴿٧٩﴾ إِنَّا كَذَٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿٨٠﴾ إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ ﴿٨١﴾ ثُمَّ أَغْرَقْنَا الْآخَرِينَ ﴿٨٢﴾

او خامخا په تحقيق غږ کړی وو مونږ ته نوح؛ پس خامخا ښه دعا او سوال قبلوونکي وو. او نجات ورکړ مونږ دغه (نوح) ته او اهل د دغه (نوح) ته له غمه ډېر لوی (چې ایذاء قوم او غرق وو). او وګرځوله مونږ اولاده د دغه (نوح) هم دوی باقي پاتې کیدونکي. او پرې مو ښودل پر دغه (نوح مدح او ثناء) په وروستنیو خلقو کې. سلام دی (له الله) پر نوح په عالمیانو کې. بېشکه مونږ همداسې (لکه نېکه جزاء د نوح، نېکه) جزاء ورکوو محسنانو نیکوکارانو ته. بېشکه چې دغه (نوح) وو له (خاصو) بندګانو مؤمنانو ځمونږ نه. بیا غرق کړل مونږ هغه نور (کفار په سؤال د نوح).

تفسیر: تقریبًا تر یو زر کاله پورې نوح علیه السلام خپل قوم ته پند او نصیحت کاوه، او دوی یې د دوی په خیر او شر پوهول، مګر د دوی شرارت او ایذاء رسول پرله پسې تزیید او ترقي موندله، بالآخر نوح علیه السلام له ډېر مجبوریت د خپل لیږونکي دربار ته متوجه شو، او عرض یې وکړ: ﴿فَدَعَا رَبَّهُ أَنِّي مَغْلُوبٌ فَانْتَصِرْ﴾ (۲۷ جزء، د القمر سورت (۱) رکوع (۱۰) آیت) «ای ربه ! بېشکه چې زه پرې مغلوب یم، ته له ما سره مدد او مرسته وکړه»، نو وګورئ چې الله تعالی د ده دعاء څرنګه مستجابه او په څه شان یې ورسره مدد وکړ؟ نوح علیه السلام ته یې سره د ده له کورنۍ او اتباع د کفارو د هغه مسلسل او متوالي ضرر رسولو څخه نجات ورکړ، او د هولناک طوفان په وخت کې یې د ده حفاظت وکړ، او یواځې بیا د نوح علیه السلام له اولادې او د ذریاتو څخه یې دنیا ودانه کړه، او تر څو چې دنیا ودانه وي؛ د ده د خیر ذکر یې پر ژبو جاري او باقي پرېښود، لکه چې تر نن پورې خلق پرې سلامونه لیږي، او په ټوله دنیا کې د نوح علیه السلام پر نامه یادیږي.

وَإِنَّ مِنْ شِيعَتِهِ لَإِبْرَاهِيمَ ﴿٨٣﴾

او بېشکه یو له تابعانو د دغه (نوح) خامخا ابراهیم دی.

تفسیر: انبیاء علیهم السلام د دین په اصولو کې ټول سره یو او پر یوه سمه صافه لاره روان دي، او هر یو وروستنی نبي د پخوانیو انبیاوو تأیید او تصدیق کوي، نو ځکه ابراهیم علیه السلام یې د نوح علیه السلام له ډلې څخه وفرمایه: ﴿وَإِنَّ هَٰذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاتَّقُونِ﴾ (۱۸ جزء، د المؤمنون سورت (۴) رکوع (۵۲) آیت).

إِذْ جَاءَ رَبَّهُ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ ﴿٨٤﴾

کله چې راغی (ابراهیم) رب خپل ته سره له زړه ښه سالم پاک بې له شکه.

تفسیر: یعنې له هر قسمه اعتقادي او اخلاقي رنځورۍ او مرض څخه یې خپل زړه پاک کړ !، او د دنیوي اندېښنو او خرخشو څخه یې ځان خلاص کړ، سره له تواضع او انکسار د خپل رب په طرف راغب او متمایل شو، او خپل قوم ته یې هم پند او نصیحت وکړ چې له کفر، شرک او بت پرستۍ او عصیان څخه خپل ځانونه وساتئ.

إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ مَاذَا تَعْبُدُونَ ﴿٨٥﴾ أَئِفْكًا آلِهَةً دُونَ اللَّهِ تُرِيدُونَ ﴿٨٦﴾

کله چې وویل (ابراهیم) پلار خپل او قوم خپل ته: څه شی دی چې عبادت یې کوئ تاسې. آیا په دروغو سره معبودان نور غیر له الله غواړئ تاسې (او عبادت یې کوئ).

تفسیر: یعنې دغه د تیرې بتان څه شی دي او څه حیثیت لري چې تاسو یې پـه دې اندازه عزت او احترام کوئ؟ او له الله تعالی څخه مو مخ اړولی او له بُتانو سره مو خپل عابدانه مناسبات ټرلي دي، آیا په واقع سره د دوی په لاس کې د ټول جهان واک، اختیار او حکومت دی؟ او د کوم وړوکي یا لوی نقصان او نفعې مالکان دي؟ آیا تاسې ولې له خپل حقیقي الله او مالک أجل وأعلی شأنه و أعظم برهانه څخه مخ ګرځوئ؟ او د دغو باطلو او د دروغو حاکمانو او بُتانو خوشامد او حمایت کوئ؟.

فَمَا ظَنُّكُمْ بِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٨٧﴾

پس څه ګمان مو دی پر رب د عالمیانو (چې بې له عذابه به مو پریږدي، بلکه نه مو پریږدي).

تفسیر: یعنې آیا د ده په وجود کې څه شک او شبهه شته؟ آیا تاسې د هغه له شان او رُتبې څخه بېخبره او ناپوهان یئ چې (معاذ الله) تیرې له هغه سره شریکان دروئ، یا د ده له غضب او انتقام څخه ناواقفه یئ، چې پر داسې ګستاخۍ او بې ادبۍ زړور شوي یئ؟ بالآخر دا راوښیئ چې تاسې د رب العالمین په نسبت څرنګه افکار او خیالات لرئ؟.

فَنَظَرَ نَظْرَةً فِي النُّجُومِ ﴿٨٨﴾ فَقَالَ إِنِّي سَقِيمٌ ﴿٨٩﴾ فَتَوَلَّوْا عَنْهُ مُدْبِرِينَ ﴿٩٠﴾ فَرَاغَ إِلَىٰ آلِهَتِهِمْ فَقَالَ أَلَا تَأْكُلُونَ ﴿٩١﴾

پس نظر یې واچوه یو نظر په ستوریو کې. پس وویل (ابراهیم) چې بېشکه زه ناجوړ یم. پس وګرځېدل هغوی له ابراهیم څخه حال دا چې شا کوونکي وو. پس پټ راغی (دغه ابراهیم) معبودانو د دوی ته، پس وویل (ابراهیم دغو بُتانو ته) چې: آیا نه خورئ (تاسې له دغو درته اینبودلیو شویو طعامونو څخه؟).

تفسیر: د ابراهیم علیه السلام په زمانه کې د نجوم علم ډېر مترقّي وو، ده خپل قوم ته د ورښوولو لپاره ستوریو ته وکتل، او ویې ویل چې: ځما طبیعت ښه نه دی، یا یې مطلب دا وو چې: زه ناجوړه کېدونکی یم، ځکه چې ناروغي د مزاج د بې اعتدالۍ سره مرادفه ده، او له موت څخه پخوا هر سړي ته همدغه صورت وړاندې کېدونکی دی، په هر حال د ابراهیم علیه السلام مراد صحیح وو، لیکن ستوریو ته یې د کتلو په وخت د ده له داسې وینا ﴿إِنِّي سَقِيمٌ﴾ څخه خلق داسې وپوهېدل، چې دی د نجوم په وسیله وپوهېد، چې ده نژدې ده چې رنځورېږم، دغه خلک دیو لوی جشن په طرف د شاره د باندی روان وو نو د ابراهیم علیه السلام د وینا په اوریدو سره دده په نه ورتګ د معذوریت په علت وپوهیدل.

تنبیه: د پاس تقریر څخه ظاهر شو چې د ابراهیم علیه السلام ﴿إِنِّي سَقِيمٌ﴾ ویل په واقع کې دروغ نه وو، هو ! له هغه څخه اورېدونکي په کوم مطلب چې پوهیدلي دي، د هغه په اعتبار خلاف الواقع وو، ځکه په بعض الأحادیث الصحیحه کې پر دغه د کذب د لفظ اطلاق کړی شوی دی، حال دا چې دغه: «کذب» نه بلکه في الحقیقت «توریه» ده، او داسې توریې د شرعي مصلحت په وخت کې مباح دي، لکه چې د هجرت په حدیث کې رسول الله صلی الله علیه وسلم د «ممن الرجل» چې دا سړی د کوم ځای دي، په ځواب کې «من ماء» چې دا اوبو نه دی چې رسول الله صلی الله علیه وسلم مقصد دا وو چې زه د نطفی د اوبو نه یم خو په ظاهر کې هغه سړي پرې پوه نه شو چا چې دده نه دده ځای په

تعلق پوښتنه کړي وه. وفرمایل، او ابو بکر الصدیق رضي الله عنه د یوه سوال په ځواب کې ویلي وو: «رجلٌ یهدیني السبیل» هو ! څرنګه چې دغه «توریه» هم د ابراهیم علیه السلام د لورې (اوچت) مقام په لحاظ خلاف الأولی وه، نو ځکه د «حسنات الأبرار سیئات المقربین» په أساس په حدیث کې «ذنب» ورته ویلی شوی، والله أعلم.

مَا لَكُمْ لَا تَنْطِقُونَ ﴿٩٢﴾

څه شوي دي پر تاسې چې خبرې نه کوئ (او جواب نه راکوئ تاسې مالره؟).

تفسیر: کله چې د بتانو له طرفه د خوړلو او نه خوړلو په نسبت ابراهیم علیه السلام کوم جواب وانه ورېد؛ نو ویې ویل چې: تاسې خبرې ولې نه کوئ؟ حال دا چې ستاسې اعضاء او صورت د انسانانو په شان جوړ کړی شوی دی، لیکن ویې نشو کړی چې د انسانانو روح هم په تاسې کې وغورځوي، نو بیا د تعجّب ځای دی چې خوړونکي، څښونکي، ویونکي انسانان د دغو بې حسه او بې حرکته د انسان په شان ښکاریدونکیو بُتانو په مخ کې ولې سر په سجده لویږې؟ او خپل حاجات او مهمات ترې غواړې؟

فَرَاغَ عَلَيْهِمْ ضَرْبًا بِالْيَمِينِ ﴿٩٣﴾

پس پټ ننوت پر دوی په وهلو سره په قوت (یا ښي لاس سره).

تفسیر: یعنې په زور سره یې ودرزول، او ګرد یې سره مات او ګوډ کړل، د انبیاء په سورت کې دغه قصه مفصّله تېره شوې ده، چې ابراهیم علیه السلام داسې قسم یاد کړی وو: ﴿وَتَاللَّهِ لَأَكِيدَنَّ أَصْنَامَكُمْ﴾.

فَأَقْبَلُوا إِلَيْهِ يَزِفُّونَ ﴿٩٤﴾

پس مخامخ شول (متوجه شول نمرودیان) دغه (ابراهیم) ته چې رامنډې یې وهلې.

تفسیر: کله چې خلق له خپلې مېلې او چرچې څخه بېرته راوګرځېدل، څه ګوري چې د دوی بُتان ګوډ او مات ټوټې ټوټې پراته دي، نو له قرائنو او اماراتو څخه وپوهېدل چې دغه کار پرته له ابراهیم څخه بل چا نه دی کړی، لکه چې ګرد د ده په چارچاپېر کې سره راټول شول، او ورته یې وویل چې: دغه ځمونږ معبودان دې ولې مات کړي دي؟.

قَالَ أَتَعْبُدُونَ مَا تَنْحِتُونَ ﴿٩٥﴾ وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ ﴿٩٦﴾

وویل (ابراهیم دوی ته جوابًا) آیا عبادت کوئ تاسې د هغه چې تاسو یې تراشوئ (او پخپلو لاسو یې جوړوئ). حال دا چې الله پیدا کړي یئ تاسې او هغه (عمل) چې کوئ یې تاسې (نو ولې د غیر الله عبادت کوئ؟).

تفسیر: یعنې هر چا چې دغه بُتان مات کړي دي، تاسو هغه پسې ولې ګرځئ؟ تاسې پخپله ولې داسې احمقانه حرکات کوئ؟ آیا د تیرو بېځانه بت چې تاسې یې پخپلو لاسو جوړوئ د عبادت لایق کېدی شي؟ کله چې الله تعالی د ټولو موجوداتو خالق او رب دی؛ نو تاسې ولې د نورو اشیاوو په عبادت کې مشغول او لګیا کېږئ؟.

قَالُوا ابْنُوا لَهُ بُنْيَانًا فَأَلْقُوهُ فِي الْجَحِيمِ ﴿٩٧﴾ فَأَرَادُوا بِهِ كَيْدًا فَجَعَلْنَاهُمُ الْأَسْفَلِينَ ﴿٩٨﴾

وویل (کفارو) چې جوړه کړئ دغه (ابراهیم) ته یوه بناء (او له خسو یې ډکه کړئ او اور وارواچوئ) پس وغورځوئ دغه (ابراهیم) د اور په ډیري کې. پس اراده وکړه دوی له ابراهیم سره د فریب (لپاره د سوځولو) پس ومو ګرځول دوی لاندې (خوار سپک).

تفسیر: کله چې د ابراهیم علیه السلام د دغو معقولو خبرو ځواب دوی ورنشو کړی؛ نو داسې تجویز یې سره غوټه کړ، چې راځئ یوه لویه آتشخانه جوړه کړو، او ابراهیم د هغې په اور کې وغورځوو، څو په دغه تدبیر د خلقو په زړونو کې د بُتانو عقیده ببرته ټینګه شي، او په عین زمان کې د دوی یو خوف او هیبت هم په زړونو کې پیدا شي، او ګرد سره وپوهیږي چې د مخالفت انجام څرنګه کیږي؟ څو وروسته له دې نه بل څوک له سره داسې یو حرکت ته جرأت او اقدام ونه کړي، مګر الله تعالی بیا هم دوی سپک او ذلیل وګرځول، او هغه ډېر زورور اور یې پر خپل خلیل ګلزار کړ، چې له هغه څخه علی رؤوس الأشهاد دغه خبره ثابته شوه چې تاسې او ستاسې معبودان که ټول سره خپل لاسونه یو کړئ؛ خو بیا هم د الله تعالی د یوه مخلص بنده یوه ویښته ته هم څه ضرر او زیان نشي رسولی، او له سره د دې خبرې مجال نه لري چې د ابراهیم علیه السلام د رب او د الله تعالی له اجازې څخه ماسوا یو ویښته یې هم وسوځوئ.

وَقَالَ إِنِّي ذَاهِبٌ إِلَىٰ رَبِّي سَيَهْدِينِ ﴿٩٩﴾

او وویل (ابراهیم) بېشکه زه تلونکی یم رب خپل ته، ژر به لاره راوښیي ماته (رب ځما).

تفسیر: کله چې ابراهیم علیه السلام له خپل قوم څخه مأیوس او ناامیده شو، او پلار یې هم پرې سختي او شدّت شروع کړ، نو د هجرت اراده یې وفرمایله، او الله تعالی د شام لار ورته وروښوده.

رَبِّ هَبْ لِي مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿١٠٠﴾

ای ربه ځما ! راوبښه ما ته (ځوی) له صالحانو.

تفسیر: یعنې کله چې ټبر او قوم او کور کهول مې پرېښود؛ نو ښه اولاد راته عطا کړه، چې په دیني چارو کې ځما مدد وکړي، او د دوی سلسلې ته دوام ورکړه.

فَبَشَّرْنَاهُ بِغُلَامٍ حَلِيمٍ ﴿١٠١﴾

پس زېری وکړ مونږ په دغه (ابراهیم) په داسې هلک چې ډېر تحمل والا به وي.

تفسیر: یعنې له دې نه معلوم شو، چې ابراهیم علیه السلام د اولاد په نسبت چې دعاء کړې وه، او د الله تعالی په دربار کې قبوله شوه؛ نو همدغه هلک یې د الله تعالی په دربار کې د قربانی په شان وروړاندې کړ، له موجوده تورات څخه هم ثابت دي: کوم هلک چې ابراهیم علیه السلام ته د ده د دعا په اثر ورعطا شوی وو، هغه هم دغه اسماعیل علیه السلام دی، او ځکه یې نوم اسماعیل علیه السلام کېښود چې معنی یې «واورېد الله» ده، لکه چې «اسماعیل» له دوو لفظونو څخه جوړ دی چې: «سمع ـ اورېدل» او «ایل ـ الله» دی، یعنې الله تعالی د ابراهیم علیه السلام دعا واورېده، او مستجابه یې وګرځوله، او دغه هلک یې ورعطا کړ.

فَلَمَّا بَلَغَ مَعَهُ السَّعْيَ قَالَ يَا بُنَيَّ إِنِّي أَرَىٰ فِي الْمَنَامِ أَنِّي أَذْبَحُكَ فَانظُرْ مَاذَا تَرَىٰ ۚ قَالَ يَا أَبَتِ افْعَلْ مَا تُؤْمَرُ ۖ سَتَجِدُنِي إِن شَاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّابِرِينَ ﴿١٠٢﴾

پس کله چې ورسېد اسماعیل سره له پلار خپل حد د سعي ته؛ وویل (ابراهیم) ای ځویګیه ځما ! بېشکه زه پرله پسې وینم په خوب کې داسې چې بېشکه زه ذبحه کوم تا، پس ته هم نظر وکړه چې څرنګه مصلحت ګڼې؟ وویل (اسماعیل): ای پلاره ځما ! وکړه ته همغه چې حکم یې درباندې شوی دی، ژر ده چې وبه مومې ته ما که اراده فرمایلي وي الله له صبر کوونکیو (په حکم د الله).

تفسیر: څه وخت چې اسماعیل علیه السلام لوی ځلمکی او د دغه کار وړ او قابل شو چې د خپل پلار په مخ کې منډې ووهي، او ورسره وځغلي، او د ده په کارونو کې ورسره سعي، کوښښ وکړي؛ نو په دغه وخت کې ابراهیم علیه السلام خپل خوب دغه خپل په زړه پورې یو ځوی ته ووایه، څو د ده افکار او خیالات ځان ته معلوم کړي، چې په خوښۍ سره دغه کار ته تیاریږي؟ که جبر او اکراه ته هم وار رسیږي؟ وایي چې: ابراهیم علیه السلام پرله پسې درې شپې همدغسې خوب لیده، په درېمه ورځ کې یې خپل ځوی ته هم د هغه اطلاع ورکړه، چې ځوی یې هم بلا توقفه هغه ومنله، او ویې ویل: «بابا جانه ! نو ولې ډیل او ځنډ کوئ؟ هر هغه حکم چې لوی مالک له جانبه تاسې ته شوی دی، ژر تر ژره یې اجراء او نافذ کړئ !، په دغسې کارونو کې هیڅ صلاح او مشورې ته ضرورت نشته، د الله تعالی د حکم په امتثال کې نه ښایي چې د پلارتوب شفقت مانع شي، ځما له جانبه بیخي مطمئن او ډاډه اوسئ !، ان شاء الله تاسې به وګورئ چې زه په څه صبر او تحمّل سره د الله تعالی د دغه حکم تعمیل کوم»، په زړګونو رحمتونه دې وي پر دغسې پلار او ځوی باندې.

فَلَمَّآ أَسۡلَمَا وَتَلَّهُۥ لِلۡجَبِينِ ١٠٣

پس کله چې غاړه کښوده (دواړو حکم د الله ته) او وایې چاوه دغه (اسماعیل) پر ښي اړخ د ده.

تفسیر: «یا وایې چوه پرمخې پر وچولي د ده»، پرمخې یې ځکه واچوه څو د ځوی مخ ورته مخامخ نشي، نه چې د پلارولی مینه او محبت په جوش راشي، او د دغه حکم په تعمیل کې څه ډیل او ځنډ واقع شي، وایي چې دغه خبره ځوی خپل پلار ته ور وښوده، زیات له دې نه الله تعالی نه دي فرمایلي چې څه کیفیت او ماجرا تېره شوه؟.

وَنَٰدَيۡنَٰهُ أَن يَٰٓإِبۡرَٰهِيمُ ١٠٤ قَدۡ صَدَّقۡتَ ٱلرُّءۡيَآۚ

او غږ وکړ مونږ ده ته داسې چې ای ابراهیم !. په تحقیق رښتیا کړ تا خوب (خپل او ومو مانه هغه له تا).

تفسیر: یعنې بس ! بس ! ! پرېږده ! ! ! تا رښتیا کړ خوب خپل !، او قبوله مې کړه دغه قرباني ستا !، ځمونږ مقصود خو ستا د ځوی د حلالولو نه دی !، او تش مو ستا ازموینه او امتحان منظور وو، چې ته په هغه کې پوره بریالی او کامیاب ووتې.

إِنَّا كَذَٰلِكَ نَجۡزِي ٱلۡمُحۡسِنِينَ ١٠٥ إِنَّ هَٰذَا لَهُوَ ٱلۡبَلَٰٓؤُاْ ٱلۡمُبِينُ ١٠٦

بېشکه مونږ همداسې (لکه نېکه جزاء د ابراهیم ده) جزا ورکوو (نورو) محسنانو نیکوکارانو ته.
بېشکه چې همدا (ذبحه) خامخا همدا ابتلاء ازموینه وه ښکاره.

تفسیر: یعنې داسې سخت او مشکل حکمونه د امتحان او ازمویني لپاره صادروو، او بیا هغه مستقیم او ثابت قدم د هغه په تعمیل کې ګرځوو، بیا ورته لویې درجې ورکوو.

وَفَدَيۡنَٰهُ بِذِبۡحٍ عَظِيمٍ ١٠٧

او فدیه مو ورکړه دغه (اسماعیل) ته په مذبوحې لویې (جنتي پسه سره).

تفسیر: یعنې د لویې درجې چې له جنته راغلې وه، یا ډېره قیمتداره یا سمینه، څربه او تیاره، بیا همدغه د قرباني رسم د اسماعیل علیه السلام د عظیم الشأن یادګار په شان د تل لپاره همېشه قایم او دائم پاتې شو.

وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِي الْآخِرِينَ ﴿١٠٨﴾ سَلَامٌ عَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ ﴿١٠٩﴾

او باقي پرېښود مونږ پر ده په وروستنيو خلقو دا چې. سلام دی پر ابراهيم. (يا باقي پرېښود مونږ پر ابراهيم ښه ثناء او مدح په وروستنيو خلقو تر قيامت پوري).

تفسير: سلام دی ځمونږ پر ابراهيم باندې، يعنې مونږ تر نن پورې ابراهيم عليه السلام په عزّت او عظمت او حرمت سره يادوو، على نبينا و عليه ألف سلام وتحية.

كَذَٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿١١٠﴾ إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ ﴿١١١﴾

همداسې (په مثل د نېکه جزاء د ابراهيم، نېکه) جزاء ورکوو (نورو) محسنانو نيکو کارانو ته. بېشکه چې دی له هغو (خالصو) بندګانو ځمونږ دی چې (خاص) مؤمنان دي.

تفسير: يعنې ابراهيم عليه السلام ځمونږ له اعلى درجه ايماندارو بندګانو څخه دی.

وَبَشَّرْنَاهُ بِإِسْحَاقَ نَبِيًّا مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿١١٢﴾

او زېرى ورکړ مونږ دغه (ابراهيم) ته (پس له اسماعيل) په اسحاق سره چې نبي وو له صالحانو.

تفسير: معلوم شو چې هغه ږومبنى زېرى د اسماعيل عليه السلام وو، او د ذبحې د قصې ګرده واقعه پر هغه مبني وه.

وَبَارَكْنَا عَلَيْهِ وَعَلَىٰ إِسْحَاقَ ۚ وَمِنْ ذُرِّيَّتِهِمَا مُحْسِنٌ وَظَالِمٌ لِنَفْسِهِ مُبِينٌ ﴿١١٣﴾

او برکت اچولى وو مونږ پر دغه (اسماعيل) او پر اسحاق (په تکثير د اولاد)، او له اولادې د دې دواړو څخه څوک نيکوکار دي (په ايمان او طاعت سره)، او څوک ظالم دي په ځان خپل ښکاره (په کفر او معصيت سره).

تفسير: يعنې د دوى اولاد (ځوځات) ټول سره يو شان نه دي، په دوى کې داسې نېکان او پاکان هم شته چې د خپلو آباوو او اجدادو نومونه روښانه او ژوندي کوي، او ږېر بدان او خراب سړي هم په کې شته چې د خپلو بدو عملونو او بدو چارو لامله هغوى ته د دغې معظمې کورنۍ ننګ ويلى شي، او د بدو سزاوو وړ او مستحق دي.

تنبيه: عمومًا مفسرينو د ضمير د ﴿وَمِنْ ذُرِّيَّتِهِمَا﴾ ابراهيم او اسحاق په طرف راجع کړى دى، مګر شاه صاحب (رحمه الله) د اسماعيل او اسحاق عليهما السلام په طرف راجع کړى، او مضمون ته يې زيات وسعت ورکړى دى.

وَلَقَدْ مَنَنَّا عَلَىٰ مُوسَىٰ وَهَارُونَ ﴿١١٤﴾ وَنَجَّيْنَاهُمَا وَقَوْمَهُمَا مِنَ الْكَرْبِ الْعَظِيمِ ﴿١١٥﴾

او خامخا په تحقيق احسان مو کړى وو پر موسى او هارون. او نجات مو ورکړ دغو دواړو ته او قوم د دوى ته له غمه ږېر لوى نه.

تفسير: يعنې د فرعون او د ده د قوم له ظلم او ستم څخه يې نجات ورکړ، او د قلزم له بحيرې څخ يې پورې ايستل په ږېرې اسانۍ سره.

وَنَصَرْنَاهُمْ فَكَانُوا هُمُ الْغَالِبِينَ ﴿١١٦﴾

او نصرت مو ورکړ دغو (سبطیانو) ته پس وو همدوی بریالیان (کامیاب) (پر قبطیانو دښمنانو خپلو).

تفسیر: یعنې فرعون او د فرعونیانو لاولښکر یې ګرد (ټول) سره غرق او ډوب کړل، او بني اسرائیل یې غالب، مظفر او منصور وګرځول، او د هالکینو قبطیانو د املاکو او اموالو وارثان یې همدغه سبطیان او اسرائیلیان کړل.

وَاٰتَيْنٰهُمَا الْكِتٰبَ الْمُسْتَبِيْنَ ﴿۱۱۷﴾

او ورکړی مو دی دغو دواړو (وروڼو) ته کتاب (تورات) ډېر ښه بیانوونکی (شرائعو لره).

تفسیر: یعنې تورات شریف چې په هغه کې د الله تعالی احکام په ډېر تفصیل او ایضاح سره بیان شوي دي.

وَهَدَيْنٰهُمَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيْمَ ﴿۱۱۸﴾

او ښودلې مو وه دغو دواړو (وروڼو) ته لاره سمه (رسوونکې مقصود ته).

تفسیر: یعنې په ښو افعالو او اقوالو کې مونږ هغوی ته ثبات او استقامت ور په برخه کړل، او پر سمه صافه لاره مو دوی رهي کړل، او هغه اوصاف او صفات مو ورعطاء کړل چې د انبیاوو د عصمت له لوازمو څخه دي.

وَتَرَكْنَا عَلَيْهِمَا فِي الْاٰخِرِيْنَ ﴿۱۱۹﴾ سَلٰمٌ عَلٰى مُوْسٰى وَهٰرُوْنَ ﴿۱۲۰﴾ اِنَّا كَذٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِيْنَ ﴿۱۲۱﴾ اِنَّهُمَا مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿۱۲۲﴾

او پرې ښود مونږ په دې داوړو (وروڼو) په وروستنیو خلقو کې دا. چې سلام دی (د الله له طرفه) پر موسی او هارون. بېشکه مونږ همداسې (په مثل د نېکې جزاء د موسی او هارون؛ نېکه) جزاء ورکوو (نورو) محسنانو نیکوکارانو ته. بېشکه دوی دواړه له هغو (خالصو) بندګانو ځمونږ دی چې (خاص) مؤمنان دي.

تفسیر: یعنې ځمونږ د کاملو ایمانداراتو بندګانو څخه دی.

وَاِنَّ اِلْيَاسَ لَمِنَ الْمُرْسَلِيْنَ ﴿۱۲۳﴾ اِذْ قَالَ لِقَوْمِهٖٓ اَلَا تَتَّقُوْنَ ﴿۱۲۴﴾ اَتَدْعُوْنَ بَعْلًا وَّتَذَرُوْنَ اَحْسَنَ الْخٰلِقِيْنَ ﴿۱۲۵﴾

او بېشکه الیاس خامخا له مرسلانو څخه دی. کله چې ویې ویل قوم خپل ته: آیا نه ویرېږئ (له عذابه د الله څخه). آیا تاسې عبادت کوئ د (هغه بُت چې نوم یې) بعل (دی)، او پرېږدئ تاسې (عبادت) د ښه پیدا کوونکي.

تفسیر: د ځینو په نزد الیاس علیه السلام د هارون علیه السلام له نسله دی، الله تعالی الیاس علیه السلام د شام په ملک کې یوه ښار ته چې د «بعلبک» په طرف کې وو؛ ولېږه، د هغه خلق د هغه بُت په عبادت کې مشغول وو چې د «بعل» په نامه سره مشهور وو، الیاس علیه السلام دوی د الله تعالی له قهره او غضبه وویرول، او د بت پرستی له بد انجام او عاقبت څخه یې پوره او خبردار کړل.

اللّٰهَ رَبَّكُمْ وَرَبَّ اٰبَآئِكُمُ الْاَوَّلِيْنَ ﴿۱۲۶﴾

چې الله دی رب ستاسې او رب د هغو پلرونو ستاسې چې ړومبی وو.

تفسیر: یعنې هسې خو په دنیا کې بنې آدمان هم د تحلیل، ترکیب، تعدیل، تحویل او نورو وسایلو په ذریعه ظاهرًا ډېر شیان جوړوي، مګر ډېر ښه خالق، صانع او جوړوونکی همغه پاک الله دی چې د ټولو اصولو، فروعو، جواهرو، اعراضو، صفاتو، موصوفاتو او نورو مخلوقاتو حقیقي خالق دی، هغه لوی ذات چې تاسې او ستاسې پلرونه او نیکونه یې پیدا کړي دي؛ نو بیا به دغه کار چېرې جایز او روا وي چې هغه ﴿اَحۡسَنَ الۡخٰلِقِیۡنَ﴾ پرېږدئ او د «بعل» بُت په عبادت کې بوخت او لګیا شئ، او له هغه څخه امداد او مرسته وغواړئ، چې په ظاهري ډول سره د یوې ذرې د پیدا کولو قوّت او قدرت هم نه لري، بلکه د هغه وجود د ده د منونکیو د کار او زحمت رهین دی، چې د خپلو دغو عابدانو په لاسونو کې څرنګه چې د دوی زړه غوښت؛ جوړ شوي، او پخپل ځای کې درولی شوي دي.

فَكَذَّبُوهُ فَإِنَّهُمْ لَمُحْضَرُونَ ﴿۱۲۷﴾

پس تکذیب وکړ دوی د هغه، پس بېشکه دوی خامخا حاضر کړی شوي دي (دوزخ ته).

تفسیر: یعنې د دروغجن ګڼلو سزا دوی ته هرومرو وررسېږي.

إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ ﴿۱۲۸﴾

مګر تکذیب ونه کړ (د ده هغو) بندګانو د الله چې مخلصان دي.

تفسیر: یعنې نور ګردو هغه ته د دروغو نسبت وکړ، مګر د الله تعالی مخلص او غوره بندګانو د هغه تصدیق وکړ، نو ځکه له سزا څخه یې نجات وموند.

وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِي الْآخِرِينَ ﴿۱۲۹﴾ سَلَامٌ عَلَىٰ إِلْ يَاسِينَ ﴿۱۳۰﴾

او پرې ښود مونږ پر دغه (الیاس مدح او ثناء) په ورستنیو خلقو کې. سلام دی (له الله) پر اِل یاسین.

تفسیر: «الیاس» ته «الیاسین» هم وایي، لکه چې «طور سینا» ته «طور سینین» هم ویلی کیږي، یا به له «الیاسین» څخه د الیاس علیه السلام متبعین مراد وي، او ځینې «آل یاسین» یې هم لولي، نو په دغه تقدیر به «یاسین» د هغوی د پلار نوم وي، یا به د هغوی نوم «یاسین» او «آل» لفظ به مقحم او زائد وي، لکه چې په «کما صلیت علی آل ابراهیم» کې ابراهیم علیه السلام مراد دی، یا چې په «اللهم صل علی آل أبي أوفی» کې مراد أبی أوفی هم دی.

إِنَّا كَذَٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿۱۳۱﴾ إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ ﴿۱۳۲﴾ وَإِنَّ لُوطًا لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿۱۳۳﴾ إِذْ نَجَّيْنَاهُ وَأَهْلَهُ أَجْمَعِينَ ﴿۱۳۴﴾ إِلَّا عَجُوزًا فِي الْغَابِرِينَ ﴿۱۳۵﴾

بېشکه مونږ همداسې (په مثل د نېکې جزاء د الیاس؛ نېکه) جزاء ورکوو نېکو بندګانو ته. بېشکه چې دی له هغو بندګانو ځمونږ دی چې (خاص) مؤمنان دي. او بېشکه چې لوط وو خامخا له مرسلانو څخه. کله چې نجات ورکړ مونږ ده ته او اهل د ده ټولو ته. مګر یوې زړې ښځې ته چې وه دا په باقي پاتې کېدونکیو (د عذاب) کې.

تفسیر: یعنې د ده ښځه چې له معذبینو سره یې تعلق او ارتباط درلود.

ثُمَّ دَمَّرْنَا الْآخَرِينَ ﴿۱۳۶﴾

بیا مونږ ګرد سره هلاک کړل نور (کفّار).

تفسیر: یعنې ماسوا له لوط علیه السلام څخه او د ده له کورنۍ څنې نور د هغو کلیو پر ګردو هستېدونکیو باندې د دوی کلي واړولی شو﴿عِنْدَاللّٰهِ﴾ل، دغه قصه پخوا له دې نه په څو ځایونو کې په تفصیل سره لیکلي شوې ده.

وَاِنَّكُمْ لَتَمُرُّوْنَ عَلَيْهِمْ مُّصْبِحِيْنَ ﴿۱۳۷﴾ وَبِالَّيْلِ ؕ اَفَلَا تَعْقِلُوْنَ ﴿۱۳۸﴾

او بېشکه چې تاسې خامخا تیر ېږئ (ای اهل د مکې) پر دوی په دې حال کې چې صبا کوونکي یئ (د ورځې). او د شپې (یعنې هر وخت پرې تېر ېږئ)، آیا پس عقل نه چلوئ (چې عبرت ترې واخلئ).

تفسیر: دغه یې مکیانو ته فرمایلي دي، ځکه چې کوم قوافل چې له معظمې مکې څخه شام ته تلل او راتلل، او د دوی د لارې په منځ کې د لوط علیه السلام د قوم په بل مخ اوښتیو کلیو به یې سترګې لګېدلې، یعنې سره له دې چې دوی تل ترتله پر همغو ورانو قریو تېر ېدل، او د عذاب او عبرت علائم او هغه د قدرت لویې نښې یې لیدلې؛ خو بیا هم دوی ته هیڅ پند او عبرت له هغو څخه نه حاصلېده، آیا دوی پر دې نه پوهیږي کوم حال او انجام چې د بل یو نافرمانه قوم شوی وي؛ همغسې احوال پر بل یو نافرمانه قوم هم راتلونکي دي.

وَاِنَّ يُوْنُسَ لَمِنَ الْمُرْسَلِيْنَ ﴿۱۳۹﴾ اِذْ اَبَقَ اِلَى الْفُلْكِ الْمَشْحُوْنِ ﴿۱۴۰﴾ فَسَاهَمَ فَكَانَ مِنَ الْمُدْحَضِيْنَ ﴿۱۴۱﴾
فَالْتَقَمَهُ الْحُوْتُ وَهُوَ مُلِيْمٌ ﴿۱۴۲﴾

او بېشکه چې یونس خامخا له مرسلانو څخه دی. کله چې وتښتېد (له خپل قوم څخه) طرف د هغې بېړۍ ډکې ته. پس قرعه یې واچوله (له دغو خلقو د بېړۍ (سره) درې کرته؛) پس شو له مغلوب کړیو شویو (په قرعه کې، بیا ځان یې سیند ته واچوه). پس یوه مړۍ کړ دغه (یونس) لره مهي، حال دا چې دی پخپله د خپل ځان ملامت کوونکی وو (په دغه بلا اذن راتلو کې).

تفسیر: یعنې بېړۍ د سیند په منځ کې په چورلېدلو شروع وکړه، پر بېړۍ سورو خلقو وویل چې: ځمونږ پر دغې بېړۍ کې داسې کوم مریي هم سور دی چې له خپل باداره تښتېدلی دی، نو د ګردو پر نامه څو ځلي پچې واچولی شوې، خو په هر ځلي به پچه (قرعه) د همدغه یونس علیه السلام پر نامه خته، دغه قصه د «یونس» او د «انبیاء» په سورتونو کې په تفصیل سره تېره شوې ده، هلته دې د هغې تحقیق ولوستل شي، د ده الزام هم دغومره وو چې د اجتهادي خطا په اقتضاء بې له دې نه چې د الله تعالی حکم ته یې انتظار کولی، له هغه کلي څخه ووت، او د الله تعالی د عذاب د نزول ورځ یې تعیین فرمایلې وه.

فَلَوْلَاۤ اَنَّهٗ كَانَ مِنَ الْمُسَبِّحِيْنَ ﴿۱۴۳﴾ لَلَبِثَ فِيْ بَطْنِهٖۤ اِلٰى يَوْمِ يُبْعَثُوْنَ ﴿۱۴۴﴾

پس که نه وی دغه خبره بېشکه چې دغه (یونس) وو له تسبیح کوونکیو څخه. نو خامخا پاتې به وو په نس د دې مهي کې تر هغې ورځې پورې چې بیا ژوندي راپاڅولی شي (خلق).

تفسیر: یعنې کله چې د مهي په ګېډه کې او پخوا له هغه څخه به یونس علیه السلام د الله تعالی په ذکر او یاد کې ډېر مشغول وو، نو ځکه مونږ هغه ته ډېر ژر نجات ورکړ، که نه تر قیامته به دې د همغه مهي په ګېډه کې پاتې وو، او د باندې وتل به یې په برخه نه کېده، او د همغه مهي غذاء او خوراک به کېده، د کب په ګېډه کې د یونس علیه السلام تسبیح دغه وه: ﴿لَّاۤ اِلٰهَ اِلَّاۤ اَنْتَ سُبْحٰنَكَ ۖ اِنِّيْ كُنْتُ مِنَ الظّٰلِمِيْنَ ۚ﴾.

فَنَبَذْنٰهُ بِالْعَرَآءِ وَهُوَ سَقِيْمٌ ﴿۱۴۵﴾ وَاَنْۢبَتْنَا عَلَيْهِ شَجَرَةً مِّنْ يَّقْطِيْنٍ ﴿۱۴۶﴾

پس ومو غورځوه دغه (یونس) په ډاګ میدان کې حال دا چې دی رنځور وو. او زرغونه کړه مونږ پرې یوه ونه له کدو نه.

تفسیر: پر مهي حکم وشو چې دی یونس علیه السلام له خپلې ګډې خځه قی کړي، او په یوه خلاص میدان کې یې وغورځوي، غالبًا یونس علیه السلام به د کافي غـذاء او هواء او نور ضروریاتو د نه رسېدلو له سببه رنځي او نحیف شوی وو، وایي چې د ده ضعف او نحیفي دې اندازې ته رسېدلې وه، چې د لمر پلوشې او د مچ او نورو کښېناستل هم د ده پر بدن بد لګېده، الله تعالی پخپل قدرت د ده په څنګ کې د کدو یو بوټی سمدلاسه زرغون او لوی کړ، چې د هغه سیوری د ده پر جسم لوېده.

وَاَرْسَلْنٰهُ اِلٰى مِائَةِ اَلْفٍ اَوْ يَزِيْدُوْنَ ﴿۱۴۷﴾

او بیا مونږ ولېږه دغه (یونس) سلو زرو (خلقو) ته یا زیات له دې نه.

تفسیر: یعنې یواځې که د دوی عاقلان او بالغان شمېرل کېدی؛ نو د هغوی شمېر یو لک تنه وو، او که ټول واړه او لوی سره وشمېرل شي؛ نو د هغوی شمېر زیات وو، یا داسې ووایئ چې: له یو لک تنو څخه زیات وو، او دوو لکو ته نه رسېدل، د زرو کسور ورسره مه لګوئ، نو یو لک یې ووایئ، او که کسر ورسره لګوئ؛ نو د یوه لک څخه به څو زره د پاسه وي، والله أعلم.

فَاٰمَنُوْا فَمَتَّعْنٰهُمْ اِلٰى حِيْنٍ ﴿۱۴۸﴾

پس ایمان راوړ (هغوی پرې) پس نفع مو ورکړه دوی ته تر یوې نېټې پورې.

تفسیر: یعنې د ایمان او یقین په برکت یې د الله تعالی له عذابه نجات وموند، او په خپل مقدّر عمر پورې له دنیوي لذائذو او ژوندون څخه متمتع او مستفید شول.

دغه قصه پخوا له دې نه د «یونس» او د «انبیاء» په سورتونو کې هم لېکلې شوې ده، هلته دې ولوستلی شي.

فَاسْتَفْتِهِمْ اَلِرَبِّكَ الْبَنَاتُ وَلَهُمُ الْبَنُوْنَ ﴿۱۴۹﴾ اَمْ خَلَقْنَا الْمَلٰٓئِكَةَ اِنَاثًا وَّهُمْ شٰهِدُوْنَ ﴿۱۵۰﴾ اَلَآ اِنَّهُمْ مِّنْ اِفْكِهِمْ لَيَقُوْلُوْنَ ﴿۱۵۱﴾ وَلَدَ اللّٰهُ ۙ وَاِنَّهُمْ لَكٰذِبُوْنَ ﴿۱۵۲﴾

پس وپوښته ته (ای محمده !) دغه (کفار) آیا رب ستا لره لونې دي؟ او دوی لره ځامن دي؟. او که مو پیدا کړي دي پرښتې ښځې (لونې د الله) حال دا چې دوی حاضر وو (په وخت د پیدا کولو د پرښتو کې). خبردار ! پوه شه !، چې بېشکه دوی له دروغو خپلو خامخا وایي. (داسې) چې ولد راوړی دی الله حال دا چې بېشکه دوی خامخا دروغجنان دي (په دې ویلو خپلو).

تفسیر: یعنې د انبیاوو حال خو مو واورېد چې د نوح، ابراهیم، اسماعیل، موسی، هارون، الیاس، لوط او یونس علیهم السلام د ګردو مشکلات د الله تعالی په امداد او اعانت سره حل شول، خورا ډېر لوی مقرّب انسانان هم د الله تعالی له امداد او معاونت څخه مستغني او بې پروا کېدی نشي، اوس وروسته لږ څه د پرښتو او د پیریانو حال واورئ، چې کفارو د دوی په نسبت څرنګه چټي عقائد له خپله ځانه جوړ کړي دي، لکه چې د عربو ځینو قبائلو به ویل چې: پرښتې د الله تعالی لونې دي، کله چې له دوی نه پوښتنه کېده چې ښه نو د دوی میندې څوک دي؟ نو د لویو لویو پیریانو لونې به یې ورښوولې په دې شاني چې (العیاذ بالله) د الله تعالی تعلّقات به یې له پیریانو سره ټرل.

الله تعالی فرمایي چې: اوس لږ شانې له دغو جاهلانو څخه پوښتنه وکړئ چې آیا داسې د لوی عظمت او قدرت والا الله تعالی (معاذ الله) د خپل ځان لپاره که د اولاد تجویز هم کوي؛ نو آیا د خپل ځان لپاره لونې غوره کوي؟ او تاسې ته هلکان درکوي !؟ یو خو دغه بې ادبي او ګستاخي شوه چې تاسې الله تعالی ته د اولاد نسبت کوئ، او بیا په اولاد کې هم ورته کمزوي او ښکته او ضعیفه اولاد، او پرښتو ته هم د اناثو (ښځو) نسبت کوئ، آیا کوم وخت چې مونږ پرښتې پیدا کولې؛ دوی ځمونږ په څنګ کې ولاړ وو؟.

اَصْطَفَى الْبَنَاتِ عَلَى الْبَنِيْنَ ﴿۱۵۳﴾ مَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُوْنَ ﴿۱۵۴﴾ اَفَلَا تَذَكَّرُوْنَ ﴿۱۵۵﴾

آیا غوره کړي دي دغه (الله) لونې پر ځامنو. څه وشوه پر تاسې (په دغه حکم د دروغو کې) دغه څرنګه حکم کوئ تاسې. آیا پس پند نه اخلئ تاسې (چې الله پاک دی له ټولو عیوبو).

تفسیر: یعنې لږ ذره خو غور او دقت وکړئ، د عیب ترلو لپاره هم لیاقت او علمیت پکار دی، که مو داسې یوه غلطه عقیده له خپله ځانه جوړوله؛ نو ښایي چې دغسې بې اساسه او بې منطقه به مو نه جوړوله، دغه کوم عدل او انصاف دی چې د خپل ځان لپاره هلکان غوره او پسند کړئ؟ او پاک الله ته د لونې نسبت وکړئ؟.

اَمْ لَكُمْ سُلْطٰنٌ مُّبِيْنٌ ﴿۱۵۶﴾ فَاْتُوْا بِكِتٰبِكُمْ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ﴿۱۵۷﴾

آیا شته تاسې ته کوم برهان سند ښکاره (چې الله اولاد لري). پس راوړئ تاسې هغه کتاب خپل که چېرې یئ تاسې صادقین رښتین (په خپل قول کې).

تفسیر: یعنې بالآخر دغسې مهمله او بې اساسه خبره مو له کوم ځای څخه راایستلې ده؟ له عقل او فهم او علمي اصولو سره خو د دغې خبرې هیڅ اړه او ارتباط نشته، نو آیا کوم نقلي سند د دغې عقیدې د اثبات لپاره لرئ؟ که داسې وي؛ نو بسم الله ! راوړاندې یې کړئ !.

وَجَعَلُوْا بَيْنَهٗ وَبَيْنَ الْجِنَّةِ نَسَبًا ؕ وَلَقَدْ عَلِمَتِ الْجِنَّةُ اِنَّهُمْ لَمُحْضَرُوْنَ ﴿۱۵۸﴾ سُبْحٰنَ اللّٰهِ عَمَّا يَصِفُوْنَ ﴿۱۵۹﴾

او ګرځوي دغه مشرکان په منځ د دغه (الله) او په منځ د پیریانو نسب قرابت (نسبت د خپلوۍ)، او خامخا په تحقیق پوهیږي پیریان چې بېشکه دوی خامخا حاضر کړی شوي دي (دوزخ ته). پاکي ده الله ته له هغو (خبرو) څخه چې وایي یې دوی (چې شریک او ولد ورته نیسي).

تفسیر: یعنې دغو حمقاوو د پیریانو سره (معاذ الله) د الله تعالی د ځومولي (دامادۍ) تعلّقات قائم کړي دي، سبحان الله !، دوی څرنګه خبرې کوي؟ که موقع ومومئ؛ نو لږ شانې له دغو پیریانو څخه پوښتنه وکړئ چې د هغوی عقیده او افکار د خپلو ځانونو په نسبت څرنګه دي؟ او خپل ځانونه څرنګه ګڼي؟ دوی ته دغه خبره په ښه شان سره معلومه ده چې دوی هم لکه نورو مجرمینو نیولی کیږي، او د الله تعالی په مخ کې وړاندې کولی شي، ایا له ځوم او داماد سره همداسې معامله کوله شي؟ ځینې اسلافو له نسب څخه مقصد اخیستی دي چې دغو خلقو شیاطین الجن د الله تعالی مقابل حریفان ګڼل، لکه چې مجوسیان د «یزدان» او «اهرېمن» قائلان دي، یعنې یوه ته د نېکۍ خدای او بل ته د بدۍ خدای وایي.

اِلَّا عِبَادَ اللّٰهِ الْمُخْلَصِيْنَ ﴿۱۶۰﴾

مګر هغه بندګان د الله چې پاک کړی شوي دي (منزّه دي له دغه نسبت او احضار د دوزخ).

تفسیر: یعنې له پیریانو یا انسانانو ځنې د الله تعالی غوره او منتخب بندګان له نیولو او په عذابولو څخه آزاد دي، معلوم شو چې هلته د نسبونو او د ارتباطاتو او د تعلقاتو څه پوښتنه نشته، بلکه هلته یواځې د بندګۍ او اخلاص پوښتنه کیږی.

فَإِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ ﴿۱۶۱﴾ مَا أَنتُمْ عَلَيْهِ بِفَاتِنِينَ ﴿۱۶۲﴾ إِلَّا مَنْ هُوَ صَالِ الْجَحِيمِ ﴿۱۶۳﴾

پس بېشکه تاسو چې یئ او هغه چې عبادت یې کوئ تاسې. نه یئ تاسې (ای عابدانو او معبودانو په دغه بُت پرستۍ سره) فتنه اچوونکي (د هیچا). مګر د هغه چې ننوتونکي د دوزخ دي (د الله تعالی په علم کې).

تفسیر: ډېر خلق داسې ګڼي چې د پیریانو په لاس کې د بدۍ او پرښتو په لاس کې د نېکۍ واک او اختیار شته، هر چا ته چې دوی وغواړي ښېګڼه ورسوي، او الله تعالی ته یې مقرب ګرځوي، او هر یوه ته چې دوی وغواړي؛ بدي او تکلیف رسوي، یا یې ګمراه کوي، ښایي د دغو مفروضه وو اختیاراتو په بناء یې دوی د الله تعالی اولاد یا خُسر ګرځولي وي، نو دلته یې د دغې ځواب ورکړی دی، چې نه ستاسې او نه د دوی په لاس کې څه مستقل اختیار شته، تاسې او هغه شیاطین چې تاسو یې عبادت کوئ که ګرد سره یو ځای شئ؛ د دغې خبرې قوت او قدرت نه لرئ چې بې د الله تعالی له مشیته یو متنفس هم په جبر او اکراه سره ګمراه کړی شئ، ګمراه خو همغه څوک کیږي چې الله تعالی دی د ده د بد استعداد په بناء دوزخي لیکلی وي، او د خپلې بدکارۍ په سبب خپل ځان دوزخ ته رسوي، (بیا وویل جبریل علیه السلام محمد صلی الله علیه وسلم ته):

وَمَا مِنَّا إِلَّا لَهُ مَقَامٌ مَّعْلُومٌ ﴿۱۶۴﴾

او نشته له مونږ ځنې هیڅوک مګر چې مقرر دی ورته یو مقام ځای معلوم.

تفسیر: الله تعالی دغه کلام د پرښتو له ژبې او د دوی له جانبه فرمایلی دی، لکه چې په ډېرو ځایونو کې د انسانانو له جانبه دعاوې فرمایي، یعنې د هرې لویې پرښتې لپاره یو حد مقرر دی، چې دا له هغه حده نشي وړاندې کېدی، دا یې ځکه وفرمایل چې کافران وایي چې: پرښتې د الله تعالی لونې دي، چې د پیریانو له ښځو څخه پیدا شوي دي، حال دا چې پیریانو ته د دوی حال په ښه شان سره معلوم دی، او پرښتې داسې وایي چې: مونږ د دغې خبرې له سره طاقت او توان نه لرو چې د الله تعالی له احکامو د یوې ذرې په اندازه هم تجاوز او تخلّف وکړی شو.

وَإِنَّا لَنَحْنُ الصَّافُّونَ ﴿۱۶۵﴾

او بېشکه مونږ خامخا مونږ صف ترړونکي یو (په وخت د طاعت کې).

تفسیر: یعنې په خپلو حدودو کې هر څوک د الله تعالی عبادت او د ده د احکامو د منلو لپاره تیار ولاړ دي، او له سره هیڅ یو د دې خبرې طاقت او توان نه لري چې له هغه څخه د ویوه ویښته په اندازه هم وړاندې وروسته وښوییږي.

وَإِنَّا لَنَحْنُ الْمُسَبِّحُونَ ﴿۱۶۶﴾

او بېشکه مونږ خامخا مونږ تسبیح ویونکي یو.

تفسیر: یعنې تر دې ځای پورې د پرښتو کلام ختم شو، وروسته له دې نه د مکې معظمې د خلقو حال بیان فرمایي.

وَإِن كَانُوا لَيَقُولُونَ ﴿١٦٨﴾ لَوْ أَنَّ عِندَنَا ذِكْرًا مِّنَ الْأَوَّلِينَ ﴿١٦٩﴾ لَكُنَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ ﴿١٧٠﴾ فَكَفَرُوا بِهِ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿١٧٠﴾

او بېشکه چې وو (دغه کُفّار) خامخا ویل به یې داسې. چې که چېرې بېشکه وی له مونږ سره ذکر (کوم کتاب) له پخوانیو (کتابونو) څخه. نو خامخا وو به مونږ بندګان د الله مخلصان. (بیا چې ورته راغی دغه قرآن؛) پس کافران شول په دغه (کتاب)، پس ژر ده چې پوه به شي دوی (په عاقبت د دې کفر خپل).

تفسیر: د عربستان خلقو څه مهال چې د انبیاوو نومونه او قصې اورېدلې، او د دوی له علم څخه بې خبران وو؛ نو پخپلو منځ کې به یې سره داسې ویل: «که مونږ ته د دغو پخوانیو علوم حاصل وی، یا پر مونږ باندې هم کوم اسماني کتاب یا د پند او نصیحت خبرې نازلېدی؛ نو مونږ به پر هغو په ډېر ښه شان سره عمل کوه، او خپل حسن الأعمال به مو نورو ته هم ښوول، او په معرفت او عبادت کې به مو تر دغې اندازې پورې ترقي او پرمختګ کاوه، چې د الله تعالی په مخصوصو او منتخبو بندګانو کې به شاملېدو»، اوس چې د دوی په منځ کې نبي الله صلی الله علیه وسلم مبعوث شوی دی، دوی له خپلو هغو خبرو څخه اوښتي دي، او هغه خپل قول او اقرار یې هېر کړی دی، نو د دغه انحراف څخه کومه نتیجه او انجام چې دوی ته پېښېدونکی دی؛ دوی به یې عنقریب وګوري.

وَلَقَدْ سَبَقَتْ كَلِمَتُنَا لِعِبَادِنَا الْمُرْسَلِينَ ﴿١٧١﴾ إِنَّهُمْ لَهُمُ الْمَنصُورُونَ ﴿١٧٢﴾ وَإِنَّ جُندَنَا لَهُمُ الْغَالِبُونَ ﴿١٧٣﴾

او خامخا په تحقیق پخوا لا صادر شوی دی حکم ځمونږ لپاره د بندګانو ځمونږ مرسلینو. چې بېشکه دوی هم له دوی سره مدد کړی شوی دی. او بېشکه لښکرې ځمونږ خامخا همدوی بریالیانې دي (په کفارو).

تفسیر: یعنې دغه خبره د الله تعالی په علم کې مقرره شوې ده، چې د منکرینو په مقابل کې پاک الله له خپلو انبیاوو سره مدد او معاونت کوي، او بالآخر د الله تعالی لښکر غالب او بریالی کیږي، اګر که ضمنًا حالات په هر ډول او هر وضعیت سره واوړي او لوټونه وخوري؛ مګر فتحه، برې او کامیابي هرومرو د مخلصو بندګانو لپاره ده، او دغه نصرت هم د حُجّت او برهان په اعتبار او هم د ظاهري تسلّط او غلبې په معیار وي، مګر په دغه شرط چې دغه «جند» في الواقع «جند الله» وي.

فَتَوَلَّ عَنْهُمْ حَتَّىٰ حِينٍ ﴿١٧٤﴾ وَأَبْصِرْهُمْ فَسَوْفَ يُبْصِرُونَ ﴿١٧٥﴾

پس مخ وګرځوه ته (ای محمده !) له دوی نه تر یوه وخته پورې. او ګوره ته دوی ته پس ژر ده چې وبه ویني دوی (عاقبت خپل).

تفسیر: یعنې اوس څو ورځې نور هم دوی ته څه مه وایئ !، او په صبر او استقامت سره د دوی حال ته وګورئ، دوی به هرومرو خپل انجام وګوري، لکه چې ویې هم لید، کله چې وویل منکرانو تمسخرًا چې کله به وي نزول د عذاب؟ نو نازل شو:

أَفَبِعَذَابِنَا يَسْتَعْجِلُونَ ﴿١٧٦﴾ فَإِذَا نَزَلَ بِسَاحَتِهِمْ فَسَاءَ صَبَاحُ الْمُنذَرِينَ ﴿١٧٧﴾

آیا پس (په راتلو) د عذاب ځمونږ تلوار کوي دوی. پس کله چې نازل شي (عذاب) په میدان (غولي) د دوی؛ پس بد به وي سبا د ویرولیو شویو.

تفسیر: ﴿فَسَوْفَ يُبْصِرُونَ﴾ (ژر دی چې وبه وینی عذاب) شاید د اورېدلو په اثر به دوی داسې ویلي وي چې: اوس نو ژر شه ! ځمونږ عاقبت خاتمه او انجام مونږ ته اوښیه !، نو د هغه ځواب یې داسې ورکړ چې: پر خپل ځان باندې د آفت د ژر غوښتلو دغه شورماشور چې تاسې نښلولی دی، کله چې وخت یې راشي؛ هغه به ډېر بد وخت وي، د الله تعالی عذاب داسې درځي لکه چې کوم دښمن سړي ته څوک په پټوني کې د شپې پټ ناست وي، او ګهیځ د وخته یو ځلي په میدان کې ځان ورښکاره کړي، او پر خپل غلیم په ډانګ پیلې (ښکاره) دارې واچوي، د الله تعالی د عذاب د نزول په وخت کې به د هغو خلقو حشر هم داسې کیږي چې دوی پخوا له دې نه ویرولي شوي دي، او له آخرې خاتمې څخه په ښه ډول پوه او مطلع کړی شوي دي، لکه چې د مکې معظمې په فتح او په نورو ځایونو کې همداسې وشو، اوس بیا الله جلّ شأنه و أعظم برهانُه لپاره د تسلی د خپل رسول الله صلی الله علیه وسلم مکررًا مؤکّدًا داسې امر فرمایي:

وَتَوَلَّ عَنْهُمْ حَتَّىٰ حِينٍ ﴿١٧٤﴾ وَأَبْصِرْ فَسَوْفَ يُبْصِرُونَ ﴿١٧٥﴾

او مخ وګرځوه (ای محمده !) له دوی څخه تر یوې نېټې پورې. او ګوره (دوی ته) پس ژر ده چې وبه وینې دوی (احوال خپل).

تفسیر: ښایي چې ډومبنی وعده د دنیوي عذاب وه، او دغه به د اخروي عذاب وي، یعنې تاسې ورته ګورئ چې وروسته له دې نه دغه کفّار په آخرت کې څه څه عذابونه مومي.

سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿١٨٠﴾ وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ ﴿١٨١﴾ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٨٢﴾

پاکي ده رب ستا لره (له هره عیبه او نقصانه) چې رب د عزّت (قوت غلبې دی، او پاک دی) له هر هغه څیزه چې (مشرکان یې ورته) نسبت کوي. او سلام دی پر (ټولو) مرسلینو استائیو. او ټوله ثناء صفت خاص الله لره دی چې رب پالونکی د ټولو عالمیانو دی.

تفسیر: د سورت په خاتمه کې یې د ګردو اصولي مضامینو خلاصه بیان کړه، یعنې د الله تعالی ذات له ټولو عیوبو او نقائصو څخه پاک او منزّه دی، په ګردو کمالیه وو صفاتو او محاسنو موصوف دی، او ګردې ښېګڼې د ده په پاک ذات کې مجتمعې دي، پر ګردو انبیاوو او رسولانو د ده له طرفه سلام راځي، چې د دوی د عظمت او عصمت او سالمیت او منصوریت دلیل دی.

تمت سورة الصافات بفضل الله تعالی ومنّه

سُورَةُ صٓ

«د (صٓ) سورت مکي دی، (۸۸) آیته (۵) رکوع لري، په تلاوت کې (۳۸) او په نزول کې هم (۳۸) سورت دی، وروسته د «القمر» له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

صٓ وَالْقُرْاٰنِ ذِي الذِّكْرِ ﴿۱﴾ بَلِ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا فِيْ عِزَّةٍ وَّشِقَاقٍ ﴿۲﴾

قسم دی په قرآن چې څښتن (خاوند) د پند، ذکر، بیان، شهرت، عظمت دی. بلکه هغه کسان چې کافران شوي دي په کبر، سرکښۍ کې دي (له قبوله د حق)، او په مخالفت کې دي (له مسلمانۍ سره).

تفسیر: یعنې دغه عظیم الشأن، عالي مرتبت قرآن چې په ډېرو عمده وو نصائحو سره ډک او په نهایت مؤثر طرز خلقو ته د هدایت او معرفت خبرې ښوونکی او پوهوونکی دی؛ په جګ غږ سره شهادت ورکوي: هغه خلق چې له قرآني صداقت او د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم له رسالت څخه منکر دي، د هغه سبب داسې نه دی چې د قرآن په تعلیم یا تفهیم کې څه نقص یا قصور شته، یا رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د ده په تبلیغ او تبیین کې (معاذ الله) مقصّر دی، بلکه د دغه انکار او انحراف اصل سبب دا دی چې: دغه مخلوق دروغ پرې ترې، حماقت کوي، او د شقاق او نفاق د جذباتو په جال کې نښتي دي، که چېرې دوی لږ څه له دغه دلدل څخه ووځي؛ نو د حق او صداقت ډېر صاف او پاک سړک د دوی په نظر ورځي.

كَمْ اَهْلَكْنَا مِنْ قَبْلِهِمْ مِّنْ قَرْنٍ فَنَادَوْا وَّلَاتَ حِيْنَ مَنَاصٍ ﴿۳﴾

(نه ګوري منکران چې) څومره ډېر هلاک کړي دي مونږ پخوا له دې څخه له اهل د زمانې، پس ناړې به یې وهلې (عند نزول العذاب) حال دا چې نه به وو هغه وخت د خلاصېدلو.

تفسیر: یعنې دوی ته دې معلوم وي چې د همدغه غرور او تکبّر په سبب او د انبیاء الله د مقابلې او مجادلې په علّت پخوا له دې نه ډېر اقوام او ملل سره تباه او برباد شوي دي، هغه خلق هم تر ډېرو مودو پورې د الله تعالی له انبیاوو سره جنګیدلي وو، بیا څه وخت چې پر هغوی هغه بد ساعت راغی، او د الله تعالی عذاب دوی له ځلورو خواوو څخه چار چاپېر ونیول؛ نو سخت وویرېدل، او شورماشور او غلغله یې ونښلوله، مګر د خلاصي او نجات موقع تېره شوې وه، او وخت او فرصت نه وو پاتې.

«لات» د «لیس» په معنی ده، چې «ت» تأکیداً پرې زائده شوې ده، او له «حین» سره مختص دی، چې ترې اسم یا خبر عموماً محذوفېږي، «مناص» د واوي اجوف مصدر دی.

وَعَجِبُوْٓا اَنْ جَآءَهُمْ مُّنْذِرٌ مِّنْهُمْ وَقَالَ الْكٰفِرُوْنَ هٰذَا سٰحِرٌ كَذَّابٌ ﴿۴﴾

او تعجب کوي (کفّار) له دې نه چې راغلی دی دوی ته (نبي) ویروونکی له دوی نه، او وایي دا کافران چې: دغه (ویروونکی نبي) ساحر کوډګر دی دروغجن.

تفسیر: یعنې دوی وایي: که له اسمانه کومه پرښته راتلی، خو بیا هم یوه خبره وه، ځمونږ له منځه یو سړی راپورته شوی، او ځمونږ په ویرولو او ژړولو یې شروع کړې ده، او داسې وایي چې: زه د اسمان والا الله له جانبه راغلی یم، دغه یوه ډېره عجیبه خبره ده، اوس ماسوا له دې نه بل څه وویل شي: چې یوه کوډګر یوه د دروغو نندارې جوړه کړې ده، او د کوډو په زور دغه نندارې او کرشمې راښیي، او ورته معجزه وایي، او څو د افسانې خبرې یې هم راټولې کړې دي، او د هغو په نسبت داسې دعوی کوي چې دغه د الله تعالی رالیږلي شوي علوم دي، او زه یې رسول یم.

أَجَعَلَ الْآلِهَةَ إِلَٰهًا وَاحِدًا ۖ إِنَّ هَٰذَا لَشَيْءٌ عُجَابٌ ۝ وَانْطَلَقَ الْمَلَأُ مِنْهُمْ أَنِ امْشُوا وَاصْبِرُوا عَلَىٰ آلِهَتِكُمْ ۖ

آیا ده ګرځولي دي دغه معبودان الله یو؟ بېشکه دغه (ګرځول د ډېرو معبودانو یوه ته، چې تاسې نور معبودان پرېږدئ، او د یوه الله عبادت کوئ؛) خامخا یو څیز ډېر عجیب دی (چې مثل نه لري). او لاړل په تلوار سره مشران له دوی نه (له مجلسه چې سره ویونکي وو یو بل ته) چې ځئ (پاڅئ له دې ځایه)، او صبر وکړئ (او محکم اوسئ) پر (عبادت د) معبودانو خپلو.

تفسیر: یعنې دغه بل هم درواخلئ ! د دومره بېشماره معبودانو دربارونه دی بندوي، او یواځې یو الله یې پریښی دی، له دې نه بله لویه د تعجّب خبره به څه وي چې د دغومره لوی جهان انتظام یواځې همدغه یو الله ته وسپارلی شي؟.

په روایاتو کې راغلي دي چې د ابو طالب په رنځوری کې ابوجهل او د قریشو څو نور غټان ابو طالب ته ورغلل، او هغه ته یې د رسول الله مبارک شکایت یووړ، چې دغه ستا وراره ځمونږ معبودانو ته بدې ردې خبرې کوي، او مونږ ته په څو څو ډوله (قسمه) احمقان او ناپوهان وایي، تاسو ده ته نصیحت وکړئ !، کله چې ابو طالب دغه خبرې رسول الله صلی الله علیه وسلم ته وکړې؛ ده د هغه په ځواب کې وویل: «ای تره ! زه تشه له دوی نه یوه کلمه غواړم چې وروسته له هغه به ګرد عرب د دوی مطیعان او عجمیان به د دوی خدمتګاران شي، او نور ادیان به ورته جزیه وړاندې کړي»، دوی خوشال شول او ورته ویې ویل: «چې هغه څه شی دي؟ تاسو خو همغه یوه کلمه ووایئ، مونږ ستاسې د لسو کلمو منلو لپاره تیار ولاړ یو»، رسول الله صلی الله علیه وسلم مبارک وفرمایل: «نه ! هغه خو همدا یوه د «لا اله الا الله» پاکه کلمه ده»، کله چې هغوی دغه خبره واوریدله؛ ډېر په قهر او غصه شول، او تاوکړي له هغه مجلسه پاڅېدل، او ویې ویل چې: مونږ دومره ډېر معبودان پرېږدو، او فقط ستا په خوله یواځې همدغه یو الله معبود ومنو !، ځئ چې ځو !، نه چې د ده په دغو تبلیغاتو سره د کوم ضعیف الاعتقاد سړي پښه ځمونږ د دغې پخوانۍ آبائي او اجدادي طریقې څخه وښوییږي، او دی پخپل مقصد بریالی (کامیاب) شي، د ده د دغې بلیغې سعیې او کوښښ په مقابل کې مونږ ته هم لازم دي چې ډېر زیات صبر، استقلال او استقامت له خپله ځانه ورښکاره کړو».

إِنَّ هَٰذَا لَشَيْءٌ يُرَادُ ۝

بېشکه دغه شی (توحید) خامخا یو شی دی چې اراده یې کړی شوې ده (له مونږ څخه).

تفسیر: یعنې محمد صلی الله علیه وسلم ځمونږ د معبودانو په خلاف په جهاد لاس پورې کړی دی، ضرور په دغه کې د ده څه غرض شته، او هغه دا دی چې دی د یوه الله په نامه اخیستلو سره مونږ ګرد خپل ځان ته مطیع او محکوم وګرځوي، او خپل ځان ته حکومت او ریاست حاصل کړي، نو لازم دي چې مونږ دی پرې نږدو چې پخپل دغه مقصد کې بریالی او کامیاب شي، ځینې مفسرین د ﴿إِنَّ هَٰذَا لَشَيْءٌ يُرَادُ﴾ مطلب داسې بیانوي: بېشکه دا همغه شی دی چې محمد صلی الله علیه وسلم د هغه ټینګه اراده کړې ده، او په هیڅ صورت له هغه څخه لاس اخیستونکی نه دی.

مَا سَمِعْنَا بِهٰذَا فِي الْمِلَّةِ الْاٰخِرَةِ ۚ اِنْ هٰذَآ اِلَّا اخْتِلَاقٌ ۷

نه دی اورېدلی مونږ دغه (توحید، وحدانیت) په دین وروستني (عیسوي) کې، نه دی دغه (توحید) مګر له خپله ځانه جوړ کړی شوي دروغ دي.

تفسیر: شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «چې خپل د پلرونو او نیکونو دین ته یې پخوانی دین ونه وایه، یعنې پخوا مو داسې اورېده چې پخوانیو خلقو به هم داسې خبرې کولې، مګر ځمونږ پلرونو خو داسې نه دي کړي، او نه یې دي ویلي»، او ممکن دي چې له پخواني دین څخه عیسایي دین مراد وي، لکه چې د اکثرو اسلافو قول دی، یعنې نصرانیان چې له أهل الکتاب څخه دي، د هغوی په نسبت هم مونږ داسې نه دي اورېدلي چې ګرد نور معبودان له منځه لرې کړي، اوتش یو الله یې پرېښی وي، آخر دوی خو هم درې معبودان مني، او دوی هم دغه رسول د رسول په حیثیت نه مني، او وایي: که د ده د دغو ویناوو کوم اصل په نورو کتابونو کې وی؛ مونږ به هم ضرور منلی وی، معلومېږي چې دغه خبرې ګردې له خپل ځان څخه جوړې کړی شوي دي، (العیاذ بالله).

ءَاُنْزِلَ عَلَيْهِ الذِّكْرُ مِنْ بَيْنِنَا ۭ

آیا نازل شوی دی پر دغه (محمد) دغه ذکر قرآن له منځ ځمونږ (غټانو).

تفسیر: یعنې بالفرض دغه قرآن هم مونږ په نامنلي زړه د الله تعالی کلام منو، مګر څرنګه محمد صلی الله علیه وسلم په نبوّت سره منتخب شو؟ آیا په ټوله دنیا کې پرته له محمد صلی الله علیه وسلم بل د دې کار لپاره لایق نه وو؟ او همدغه لوی کار فقط همدغه ته پاتې وو؟ او بل کوم مشر، غټ، ستر، مالداره، جایداد لرونکی او بااعتبار سړی په دنیا کې نه مونده کېده چې خپل دغه کلام او د نبوت مهم یې د ده په لاس کې ورکړی وی؟.

بَلْ هُمْ فِيْ شَكٍّ مِّنْ ذِكْرِيْ ۚ بَلْ لَّمَّا يَذُوْقُوْا عَذَابِ ۸

بلکه دوی په شک کې دي له ذکره قرآنه پنده ځما، بلکه نه دی څکلی دوی عذاب ځما (که نه شک به یې ورک شوی وی).

تفسیر: دغه د الله تعالی له طرفه د دوی د دغې خبرې ځواب شو، یعنې د دوی دغه خرافات او واهیات هیڅ اصل او حقیقت نه لري، خبره فقط هم دغومره ده چې اوس دوی ته ځمونږ د خبرو په نسبت څه شک او اندېښنه ورپیدا شوې ده، او دوی پر دغه خبره یقین او باور نه لري چې هغه خوفناک مستقبل چې دوی ته یې خبر او اطلاع ورکوله کیږي، هرومرو واقع کېدونکی هم دی، ځکه چې دوی تر اوسه پورې د الله تعالی د ویشتلو خوند نه دی څکلی، څه مهال چې دوی د الله تعالی د ویشتلو خوند او مزه وڅکي؛ نو دغه ګرد شکوک او شبهات به یې لرې کیږي.

اَمْ عِنْدَهُمْ خَزَاۗىِٕنُ رَحْمَةِ رَبِّكَ الْعَزِيْزِ الْوَهَّابِ ۹ اَمْ لَهُمْ مُّلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا ۡ فَلْيَرْتَقُوْا فِي الْاَسْبَابِ ۱۰

آیا په نزد د دوی دي خزانې د رحمت د رب ستا چې ډېر غالب قوي ښه ښونکی دی؟. آیا دوی لره دی سلطنت د اسمانونو او ځمکې او د هغو ګردو شیانو چې په منځ د دغو کې دی؟ پس ودې خیژي (دوی اسمان ته) په اسباب (رسوونکیو) سره.

تفسیر: یعنې د رحمت خزائن او د اسمانونو او د ځمکې ګرد حکومت د الله تعالی په لاس کې دی، الله ډېر زبردست او لوی بخښش والا دی، پر هر چا چې د هر انعام اراده وکړي؛ هیڅوک د هغه مانع نشي ګرځېدی، او نه پرې څه تنقید

او اعتراض کولی شي، که الله تعالی پخپل حکمت او علم سره کوم بشر ته د نبوّت او رسالت په منصب سره افتخار وبښي؛ نو تاسي د هغه په نسبت څه مداخله کولی شئ؟ آیا د رحمت د خزائنو او د اسمانونو او د ځمکې واکداره هم دا تاسي یئ؟ که یئ؛ نو خپل ګرد (ټول) وسائل، اسباب مو په کار واچوئ، او په اسمان پورې خپلې رسۍ وتړئ، او پر علویّاتو هم قبضه وکړئ !، او سم له خپلې مرضۍ سره د اسمانونو او ځمکو په تدبیر او انتظام کې که مو له لاسه پوره وي؛ ګوتې ووهئ !، او که دغه مو له واکه نه وي پوره؛ نو د اسمانونو او د ځمکې د حکومت او د رحمت د خزائنو د مالکیت دعوی بیخي غلطه ده.

جُندٌ مَّا هُنَالِكَ مَهْزُومٌ مِّنَ الْأَحْزَابِ ﴿١١﴾

دوی خو یو لښکر ګوټی دی په دغه ځای کې چې ماتې ورکړی شوې، له هغو ډېرو لښکر څخه دي.

تفسیر: یعنې هیڅ نشته !، د اسمانونو او د ځمکې له حکومت او د رحمت د خزائنو له مالکیت سره دغه خواران څه اړه او تعلّق لري؟ دوی خو د څو ماتو او هزیمت خوړلیو انسانانو یوه ډله او جمعیت دی، چې د پخوانیو سپېرو او تباه شوواقوامو په شان لا له اوسه تباه او برباد په نظر راځي، لکه چې دغه منظره د خلقو له نظره د «بدر» له غزوې څخه د مکې معظمې تر فتحې پورې تېره شوه، شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «یعنې پخواني اقوام تباه شول، که دوی هم پر خپل طغیان او عصیان کې همداسې مداومت وکړي؛ نو د هغوی په شان دوی هم تباه او فنا کیږي»، ګواکې د دغه آیت ربط یې له پخواني آیت سره وښود، والله أعلم.

كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَعَادٌ وَفِرْعَوْنُ ذُو الْأَوْتَادِ ﴿١٢﴾

تکذیب کړی وو پخوا له دوی نه قوم د نوح او (قوم د) عاد او (قوم د) فرعون چې خاوند د میخونو وو.

تفسیر: یعنې زور او قوت او لاو لښکر والا چې په دنیا کې یې د خپل سلطنت میخونه په ځمکه کې ټک وهلي وو، او ځینې وایي: هغه څوک چې سړی به یې په میخونو سره واژه، نو د دغه لامله د هغه نوم هم داسې: ﴿ذُو الْأَوْتَادِ﴾ میخ والا مشتهر شو، والله أعلم.

وَثَمُودُ وَقَوْمُ لُوطٍ وَأَصْحَابُ لْأَيْكَةِ أُولَٰئِكَ الْأَحْزَابُ ﴿١٣﴾ إِن كُلٌّ إِلَّا كَذَّبَ الرُّسُلَ فَحَقَّ عِقَابِ ﴿١٤﴾

او (قوم د) ثمود او قوم د لوط او اهل د ځنګله (چې شُعیب ورمبعوث شوی وو)، دغه کسان (همغه) لویې لویې ډلې وې. نه ده (هر یوه د دغو ډلو) مګر نسبت د دروغو یې کړی وو رسولانو د (الله) ته، پس ثابت شو عذاب ځما (دوی ته).

تفسیر: یعنې دغو ټولو لویو زورورو او طاقتورو افواجو هم څه وخت چې د الله تعالی رسولان دروغجن وشمېرل؛ د الله تعالی له سزا او عذاب څخه یې نجات ونه موند، نو ستاسي حقیقت څه دی؟.

وَمَا يَنظُرُ هَٰؤُلَاءِ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً مَّا لَهَا مِن فَوَاقٍ ﴿١٥﴾

او نه کوي انتظار دغه کسان (کفار د مکې) مګر چغې یوې ته (د اسرافیل) چې نشته هغې ته هیڅ ډیل ببرته ګرځېدل.

تفسير: يعنې د صور (شپېلۍ) د غږ منتظر دي، چې پوره سزا خو دوی ته په هغه وخت کې ورکوله کيږي، او ممکن دي چې له «صيحه» څخه دلته فقط يوه چغه او انضجار مراد وي.

وَقَالُوا رَبَّنَا عَجِّل لَّنَا قِطَّنَا قَبْلَ يَوْمِ الْحِسَابِ ﴿١٦﴾

او وايي (کفار تمسخرًا) ای ربه ځمونږ ! ژر راکړه مونږ ته برخه عملنامه ځمونږ پخوا له ورځې د حساب.

تفسير: يعنې هر کله چې دوی د قيامت خبرې اوري؛ نو په ټوکو او مسخرو سره وايي چې ځمونږ د هغه وخت برخه اوس راکړه ! تر څو مونږ همدا اوس خپله اعمالنامه وګورو او لاس په لاس له خپلې سزا څخه فراغت ومومو.

اصْبِرْ عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ وَاذْكُرْ عَبْدَنَا دَاوُودَ ذَا الْأَيْدِ ۖ إِنَّهُ أَوَّابٌ ﴿١٧﴾

(فرمايي الله) صبر تحمّل کوه (ای محمده !) پر هغې خبرې چې وايي دوی (تاته)، او ياد کړه (قصه) د بنده ځمونږ داود خاوند د قوّت (په عبادت کې)، چې بېشکه دی ډېر رجوع کوونکی وو (عبادت د الله ته).

تفسير: شاه صاحب فرمايي: «په دغه ځای کې ده ته د داود عليه السلام قصه ور په يادوي، چې ده هم د «طالوت» د حکومت په عهد کې ډېر صبر کړی وو، څو بالآخر حکومت ده ته ورسېد، او «جالوت او نور» مخالفين ګرد (ټول) سره په جهاد کې پرې او مغلوب شول، چې همدغه وضعيت او نقشه ځمونږ رسول الله صلى الله عليه وسلم ته ورپېښه شوه.

إِنَّا سَخَّرْنَا الْجِبَالَ مَعَهُ يُسَبِّحْنَ بِالْعَشِيِّ وَالْإِشْرَاقِ ﴿١٨﴾

بېشکه چې مونږ تابع مسخّر کړي مو وو غرونه له دغه (داود) سره چې تسبيح به يې ورسره ويلې په آخره او په اوله برخه د ورځې کې.

تفسير: يعنې سبا او بېګا کله چې داود عليه السلام په تسبيح کې مشغولېده؛ نو غرونو به هم له ده سره تسبيح ويل، د ده په متعلق څه مضمون د «سبأ» په سورت کې تېر شوی دی، هلته دې ولوست شي !.

وَالطَّيْرَ مَحْشُورَةً ۖ كُلٌّ لَّهُ أَوَّابٌ ﴿١٩﴾

او (بل تابع او مسخر کړي وو مونږ) مرغان حال دا چې ټول کړی شوي به وو (صفونه صفونه) هر يو (له دوی) به ده ته رجوع کوونکی وو (په طاعت سره).

تفسير: يا به ګرد (ټول) له ده سره يو ځای کېدل او د الله تعالى په طرف به يې رجوع کوله کما قال بعض المفسّرين.

وَشَدَدْنَا مُلْكَهُ

او قوي محکم کړی وو مونږ ملک سلطنت د دغه (داود).

تفسير: يعنې پر دنيا باندې د ده د سلطنت رعب او دأب مو کېښودی وو، او پخپل نصرت او اعانت سره مو ورته د مختلفو اقسامو کثير التعداد افواج ورکړي وو، او د ده قدرت او اقتدار مو په ښه شان سره ټينګ کړی وو.

وَاٰتَيْنٰهُ الْحِكْمَةَ وَفَصْلَ الْخِطَابِ ﴿۲۰﴾

او ور مو کړ ده ته حکمت (نبوّت تدبیر د ټولو امورو) او فصل الخطاب (د حق او باطل بیان شافي په هر مقصد کې).

تفسیر: یعنې لوی مدبّر او پوه وو، د هرې خبرې فیصله به یې په ډېر ښه صورت سره کوله، د وینا په وخت کې به یې ډېر فیصله کوونکی تقریر او وینا کوله، په هر حال الله تعالی ده ته نبوّت، ښه تدبیر، د فیصلې قوّت، او راز راز علمي او عملي کمالات ورعطاء فرمایلي وو، لیکن د ابتلاء او امتحان څخه ده هم نجات ونه موند، چې د هغه قصه اوس بیان فرمایي:

وَهَلْ اَتٰىكَ نَبَؤُا الْخَصْمِ اِذْ تَسَوَّرُوا الْمِحْرَابَ ﴿۲۱﴾ اِذْ دَخَلُوْا عَلٰى دَاوٗدَ فَفَزِعَ مِنْهُمْ

او آیا راغلی دی تاته (ای محمده !) خبر د جګړې کوونکیو کله چې راوختل په دیوال عبادتخانې ته. کله چې ننوتل پر داود باندې (او ده ولیدل) پس وویرېد (داود) له دوی نه (چې دوی ولې راوختل له دیواله؟ او ولې راننوتل بې له اجازې نه؟).

تفسیر: داود علیه السلام درې ورځې یې سره داسې تقسیم فرمایلې وې، چې یوه ورځ د عمومي دربار او فصل الخصوماتو لپاره وه، یوه ورځ له خپل اهل او عیال سره اوسېدل، یوه ورځ به خالص د الله تعالی د عبادت لپاره وه چې په دغه ورځ کې بیخي په خلوت کې کښاستل، او پیره دارانو ته به یې امر ور کاوه چې هیچا ته اجازه مه ورکوئ چې ماته راشي.

یوه ورځې چې داود علیه السلام په عبادت کې مشغول وو، یو ناڅاپه څو سړي له دېواله راختلي ده ته مخامخ ودرېدل، داود علیه السلام سره له خپله هغه فوق العاده قوت او شوکت د دغه خلاف التوقّع حرکت څخه وویرېد او متحیر شو، الغرض یو ناڅاپه یې د دغې عجیبې او مهیبې واقعې له لیدلو څخه یې افکار او خیالات مشوش او متفرق شول، او په خپل عبادت کې په همغه خشوع او خضوع چې پخوا مشغول وو؛ نشو مشغولېدی.

قَالُوْا لَا تَخَفْ خَصْمٰنِ بَغٰى بَعْضُنَا عَلٰى بَعْضٍ فَاحْكُمْ بَيْنَنَا بِالْحَقِّ وَلَا تُشْطِطْ وَاهْدِنَآ اِلٰى سَوَآءِ الصِّرَاطِ ﴿۲۲﴾

وویل دوی: مه ویرېږه (مونږ دوه ډلې) جګړه کوونکي یو چې ظلم کړی دی ځینو ځمونږ پر ځینو نورو، پس حکم وکړه په منځ ځمونږ کې په حق سره، او لرې مه غورځوه (ظلم مه کوه پر مونږ باندې)، او برابر کړه مونږ سمې لارې (د انصاف ته).

تفسیر: دغو راتلونکیو ورته وویل چې: تاسې مه ویرېږئ ! او له مونږ ځنې پخپل زړه کې څه فکر او اندېښنې ته لارې مه ورکوئ ! مونږ دواړه ډلې د خپلې یوې جګړې د فیصلې کولو لپاره ستاسې په خدمت کې در حاضر شوي یو، او غواړو چې تاسې د هغې په نسبت یوه منصفانه فیصله وفرمایئ !، کومه بې لارې یا د ټال ورکولو خبره دې ښایي په کې نه وي، ځکه چې مونږ د عدل او د انصاف د سمې لارې د معلومولو لپاره راغلي یو، ښایي د دوی د دغې خبرې له عنوانه داود علیه السلام به لا مبهوت او متعجب شوی وي.

اِنَّ هٰذَآ اَخِيْ لَهٗ تِسْعٌ وَّتِسْعُوْنَ نَعْجَةً وَّلِيَ نَعْجَةٌ وَّاحِدَةٌ فَقَالَ اَكْفِلْنِيْهَا وَعَزَّنِيْ فِي الْخِطَابِ ﴿۲۳﴾

بېشکه چې دا (سړی) ورور ځما دی، ده لره نهه نوي مېړې دي، او ما لره یوه مېړه ده، پس وایي دې ماته: کفیل وګرځوه ما د دې (یوې مېړې، او ماته یې راکړه)، او غلبه یې کړې ده پر ما په خطاب خبرو کې هم.

تفسیر: یعنې ځمونږ جګړه دغه ده چې: ځما د دغه ورور سره (۹۹) نهه نوي مېړې دي، او له ما سره یواځې یوه مېړه ده، خو دی غواړي چې همغه یوه مېړه هم له ما ځنې په هر ډول سره چې وشي واخلي، او خپل سل مېړې پرې پوره کړي، او بل مشکل دغه دی چې دغه ورور مې همغسې چې په مال او دولت کې له مانه مور او لور دی، په ژبه او خبرو کې هم له ما څخه لور او غور دی، هر کله چې دی خبرې کوي ما مغلوب او پر کوي، او ګرد اوریدونکي د ده په لوري ګرځي او خبرې کوي، لنډه یې دا چې ځما د حق د اخیستلو لپاره په جبر او تیري سره خبرې کوي.

قَالَ لَقَدْ ظَلَمَكَ بِسُؤَالِ نَعْجَتِكَ إِلَىٰ نِعَاجِهِ ۖ

وویل (داود) خامخا په تحقیق چې ظلم کړی دی ده پر تا په غوښتلو د مېړې (ګډې) ستا (چې یو ځای یې کړي) له مېړو (ګډو) خپلو سره.

تفسیر: داود علیه السلام به د شریعت په قاعده ثبوت او نور شیان طلب کړي وي، او په آخر کې یې داسې وفرمایل چې: «بېشکه که ستا دغه ورور همداسې کوي؛ خو دغه د ده تېری او ناانصافي ده، او غواړي چې په دغې وسیلې د خپل غریب او خوار ورور مال وخوري»، مطلب دا چې مونږ یې نه پرېږدو چې داسې وکړي.

وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ الْخُلَطَاءِ لَيَبْغِي بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَقَلِيلٌ مَّا هُمْ ۗ

او بېشکه چې ډېر له خلطاوو شریکانو خامخا ظلم کوي ځینې د دوی پر ځینو نورو مګر ظلم (تېری) نه کوي هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی، او کړي یې دي ښه (عملونه)، او ډېر زیات لږ دي (داسې کسان په منځ) د دغو شرکاوو کې.

تفسیر: یعنې دغه د شریکانو عادت دی چې یو پر بل باندې ظلم او تېری کوي، قوي حصه دار غواړي چې ضعیف وخوري، او له منځه یې لرې کړي، یواځې د الله تعالی ایماندار او نېک بندګان له دې نه مستثنی دي چې د هغوی شمېر په دنیا کې ډېر لږ دی.

وَظَنَّ دَاوُودُ أَنَّمَا فَتَنَّاهُ فَاسْتَغْفَرَ رَبَّهُ وَخَرَّ رَاكِعًا وَأَنَابَ ۩ فَغَفَرْنَا لَهُ ذَٰلِكَ ۖ

او متیقن پوه شو دواد په دې چې بېشکه همدا خبره ده چې وازمویه مونږ دی؛ نو ښکته یې وغوښته له رب خپل او پرمخې پرېوت په دغه حال کې چې رکوع سجده کوونکی وو (الله ته) او بېرته راجع شو (الله ته په توبه سره). پس ومو ښښله مونږ ده ته هغه (خطا د ده).

تفسیر: د دغې قصې په اثر داود علیه السلام متنبه شو، چې دغه ځما په حق کې یوه فتنه او امتحان وو، په مجرد د دې چې دغه خیال ور پیدا شو، له خپلې دغې خطا څخه یې معافي وغوښتله، او په ډېر عجز او نیاز یې سر په سجده کېښود، آخر الله تعالی د هغه خطا ورمعافه کړه، د داود علیه السلام هغه خطا کومه وه؟ چې د هغې په نسبت په دغو آیتونو کې اشاره ده، دهغه په نسبت مفسرینو ډېرې اوږدې قصې لیکلي دي، مګر حافظ عماد الدین ابن کثیر (رحمه الله تعالی) د هغوی په نسبت لیکي: «وقد ذكر المفسرون ههنا قصة أكثرها مأخوذ من الإسرائيليات، ولم يثبت فيها عن المعصوم حديث يجب اتباعه»، «دلته مفسرینو یوه قصه ذکر کړې ده، چې زیاته برخه یې اسرائیلیات دي، او د رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه په کې داسې حدیث صحیح نه دی راغلی، چې د هغې پیروي واجب وګرځي».

وَإِنَّ لَهُ عِنْدَنَا لَزُلْفَىٰ وَحُسْنَ مَآبٍ ﴿٢٥﴾

او بېشکه ده ته په نزد ځمونږ کې خامخا مرتبه ده، او ښه ځای د ورتلو دی.

تفسیر: یعنې لکه د پخوا په شان ځمونږ د دربار له مقربانو څخه دی، او په دغې غلطۍ سره د ده په تقرّب او په مرتبه کې څه فرق او توپیر نه دی راغلی.

يَا دَاوُودُ إِنَّا جَعَلْنَاكَ خَلِيفَةً فِي الْأَرْضِ فَاحْكُمْ بَيْنَ النَّاسِ بِالْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعِ الْهَوَىٰ فَيُضِلَّكَ عَن سَبِيلِ اللَّهِ ۚ إِنَّ الَّذِينَ يَضِلُّونَ عَن سَبِيلِ اللَّهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ

ای داوده ! بېشکه مونږ ګرځولی مو یې ته خلیفه په ځمکه کې (چې لوی سلطنت مو درکړی دی)، پس حکم وکړه په منځ د خلقو کې په حق سره او متابعت مه کوه د هوا (د نفس په احکامو کې)، پس ګمراه به کړي (دغه هوا) تا له لارې د الله، بېشکه هغه کسان چې ګمراه کیږي له لارې د الله شته دوی ته عذاب سخت.

تفسیر: ای داوده ! الله تعالی په ځمکه کې ته خلیفه ګرځولی یې، لهذا د هغه پر احکامو عمل او تګ وکړه !، او د معاملاتو فیصله سم د عدل او انصاف او د الله تعالی له شریعت سره موافق وکړه !، څو په هیڅ یوه معامله کې هم د یوې ذرې د نفساني خواهش ادنی شائبه هم پیدا نشي، ځکه چې دغه شی انسان د الله تعالی له لارې څخه بې لارې کوي، او څه وخت چې انسان د الله تعالی له لارې څخه بې لارې شو؛ نو بیا دی د ښې ورځې خاوند کېدی نشي.

بِمَا نَسُوا يَوْمَ الْحِسَابِ ﴿٢٦﴾

په سبب د هېرولو د دوی ورځې د حساب لره.

تفسیر: یعنې د الله تعالی د احکامو د هېرولو په سبب به د قیامت په ورځ کې پر دوی باندې سخت عذاب نازلیږي.

وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاءَ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا بَاطِلًا ۚ ذَٰلِكَ ظَنُّ الَّذِينَ كَفَرُوا ۚ فَوَيْلٌ لِّلَّذِينَ كَفَرُوا مِنَ النَّارِ ﴿٢٧﴾

او نه دی پیدا کړی مونږ دغه اسمان او ځمکه او هغه ګرد مخلوقات چې د دغو دواړو په منځ کې دي په باطله سره، دغه (پیدا کول د دغو په باطلو سره) ګمان د هغو کسانو دی چې کافران شوي دي، پس عذاب هلاک خرابي ده لپاره د هغو کسانو چې کافران شوي دي له اوره (چې سوځي به په کې).

تفسیر: یعنې داسې دې نه ګڼي چې فقط همدغه دنیوي ژوندون دی، چې هغه به په خوړلو، څښلو او چرچو سره په پای رسوو، او وروسته له هغه حساب، کتاب، ثواب، عقاب هیڅ نشته، دغسې خیالات همغه کسان لري چې وروسته له مرګه پر بل ژوندون اعتقاد نه لري، او ترې انکار کوي، نو د دغسې منکرانو لپاره د دوزخ اور تیار دی.

أَمْ نَجْعَلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ كَالْمُفْسِدِينَ فِي الْأَرْضِ أَمْ نَجْعَلُ الْمُتَّقِينَ كَالْفُجَّارِ ﴿٢٨﴾

آیا وبه ګرځوو مونږ هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی او کړي یې دي ښه (عملونه) په شان د فساد کوونکو په ځمکه کې؟ (بلکه نه یې ګرځوو)، آیا وبه ګرځوو مونږ پرهېزګاران په شان د بدکارانو؟ (بلکه نه یې ګرځوو).

تفسیر: یعنې ځمونږ د عدل او حکمت اقتضاء داسې نه ده چې نېک ایماندار بندګان له شریرانو او مفسدانو سره برابر او یو شان کړو، یا له ویریدونکیو سره هم هغسې معامله وکړو لکه چې له غاړه غړوونکیو او بېخوفه شریرانو سره یې کوو، نو ضروري شوه چې یو وخت د حساب او کتاب، ثواب او عقاب لپاره وټاکلی شي، لیکن مونږ په دنیا کې ګورو چې خورا ډېر نېک او ایماندار سړي په راز راز مصائبو، آفاتو او بلیّاتو کې اخته او مبتلا وي، او ډېر شریران، بدکاران او بیحیا سړي مزې، چرچې، عیش عشرت کوي، نو لا محاله د دې خبرې تسلیم لازمیږي، چې وروسته له مرګه یو بل حقیقي ژوندون شته، چې په هغه کې سم د صادق مخبر له وینا سره د دغې خبرې فیصله سم د حکمت او مصلحت د اقتضاء سره کیږي، او هلته به د هر صالح او طالح، نېک او بد د اعمالو په نسبت لازمه جزاء سزا صادریږي، نو بیا ﴿یَوۡمِ الۡحِسَابِ﴾ له اخبار څخه انکار څرنګه صحیح کېدی شي؟.

كِتٰبٌ اَنۡزَلۡنٰهُ اِلَيۡكَ مُبٰرَكٌ لِّيَدَّبَّرُوۡۤا اٰيٰتِهٖ وَلِيَتَذَكَّرَ اُولُوا الۡاَلۡبَابِ ﴿۲۹﴾

(دغه قرآن) یو کتاب دی چې نازل کړی مو دی هغه تاته (ای محمده !) برکتناک دی، لپاره د دې چې فکر وکړي (کفّار) په آیتونو د ده او لپاره د دې چې پند واخلي پرې خاوندان د صافو عقلونو.

تفسیر: یعنې کله چې د نېک او بد انجام سره یو شان نشي کېدی؛ نو ضروري وو چې کوم هدایت کوونکی کتاب د رب الأرباب له خوا نازل شي، څو خلق په ښې او معقولې او مقبولې طریقې سره د دوی له انجام څخه مطلع او خبردار کړي، لکه چې په دغه وخت کې دغه کتاب نازل شو، چې ورته قرآن المبین وایي چې د هغه په الفاظو حروفو، نقوشو، معانیو، مضامینو او نورو هر هر څیزونو کې خیر او برکت دی، او په دغه غرض نازل کړی شوی دی، څو خلق د ده پر آیتونو غور او دقّت وکړي، عقلمندان د ده له نصائحو څخه متمتع او منتفع شي، لکه چې د دې آیت نه پخواني آیت ته وګوري چې په څه صاف فطري او معقولې طریقې سره یې د «معاد» مسئله حل کړېده، چې ډېر لږ عقل لرونکی سړی هم که پرې غور او فکر وچلوي؛ نو پرې صحیحې نتیجې رسیږي.

وَوَهَبۡنَا لِدَاوٗدَ سُلَيۡمٰنَ ؕ نِعۡمَ الۡعَبۡدُ ؕ اِنَّهٗۤ اَوَّابٌ ﴿۳۰﴾

او ومو بابنه داود ته سلیمان چې ښه بنده وو، بېشکه چې دی ډېر رجوع کوونکی دی (الله ته).

تفسیر: یعنې سُلیمان علیه السلام مو ورته وبابنه، چې د ده ځوی او د ده په شان نبيّ الله او باچا وو.

اِذۡ عُرِضَ عَلَيۡهِ بِالۡعَشِيِّ الصّٰفِنٰتُ الۡجِيَادُ ﴿۳۱﴾ فَقَالَ اِنِّيۡۤ اَحۡبَبۡتُ حُبَّ الۡخَيۡرِ عَنۡ ذِكۡرِ رَبِّيۡ ۚ حَتّٰى تَوَارَتۡ بِالۡحِجَابِ ﴿۳۲﴾ رُدُّوۡهَا عَلَيَّ ؕ فَطَفِقَ مَسۡحًۢا بِالسُّوۡقِ وَالۡاَعۡنَاقِ ﴿۳۳﴾

کله چې وړاندې کړی شو په ده باندې په آخر د ورځې کې هغه ګړندي خاصه اسونه په دریو پښو ولاړ او د یوې سوی نوکه یې په ځمکه لګولې. نو وویل (سُلیمان) بېشکه زه چې یم غوره مې کړه مینه د اسونو په ذکر د رب خپل تر هغه پورې چې پټ شو (لمر) په پرده کې. (بیا وویل سلیمان): بېرته راولئ دغه آسونه ماته (نو ورته رایې وستل) پس شروع وکړه (سُلیمان) په وهلو د دې (اسونو) په پنډیو او غاړو (یعنې پښې او غاړې یې تړې پرې کړې).

تفسیر: کله چې سُلیمان علیه السلام د اسونو په معائنه او کتلو کې مشغول پاتې شو، نو د هغه وخت په لمانځه یا وظیفه کې ذهول پېښ شو، او نسیان د انبیاوو په حق کې محال نه دی، نو ویې فرمایل چې: وګورئ ! د دنیوي مال محبت چې

د دې خبرې سبب شو چې زه د الله تعالی له یاده غافل شوم، تر دې چې د لمر تر پرېوتو پورې هم خپله وظیفه مې ادا نه کړه، سلّمنا چې د دغه مال په محبت کې هم د عبادت یوه ډډه وه، او په هغه کې هم بالمآل د ذوالجلال یاد وو، مګر له خواصو او مقربینو سره دغه فکر او اندېښنې هم لګېدلي دي، چې د هر عبادت هر وخت چې مقرّر دی نه ښایي په هغه وخت کې له سره څه تخلّف واقع نشي، او که احیاناً په کې څه توپیر واقع شي؛ نو د هغه د غم او اندېښنې څخه سخت متأثر او ناآرامه کیږي، اګر که د معذوریت له جهته هم وي.

کله چې هغه اسونه ښه ترته راوستل شول؛ نو د الله تعالی د محبت له غلبې او د غیرت له شدته یې په توره سره د هغوی غاړې پرې او پنډې غوڅې کړې.

وَلَقَدْ فَتَنَّا سُلَيْمٰنَ وَاَلْقَيْنَا عَلٰى كُرْسِيِّهٖ جَسَدًا ثُمَّ اَنَابَ ﴿۳۴﴾

او خامخا په تحقیق ازمویلی دی مونږ سُلیمان او غورځولی مو وو پر تخت د ده یو جسد (بې روحه) بیا رجوع وکړه ده (الله ته).

تفسیر: په صحیح حدیث کې راغلي چې سُلیمان علیه السلام قسم یاد کړ چې: «زه نن شپه د خپلو ګردو ښځو کره ځم، چې شمېر یې اویا، یا نوي، یا سلو ته نژدې ښځې وې، او ځما هره یوه ښځه به یو یو هلک وځېږوي، چې دغه ټول به د الله تعالی په لاره کې جهاد وکړي»، پرښتې دغه خبره ورالقا کړه چې «ان شاء الله» ووایئ !، سره له دې چې «ان شاء الله» یې په زړه کې وو، مګر په ژبه یې «ان شاء الله» ونه فرمایل، د الله تعالی کارونو ته ګورئ چې له هغه مباشرت څخه د ده د دومره ښځو کره یو ورځو کی هم پیدا نشو، یوائې له یوې ښځې څخه یو ناقص مولود موجود شو»، ځینې مفسرین وایي چې: دایه همغه ناقص مولود د ده پر تخت وغورځوه، او ورته یې وویل: «درواخله دا ده ستا د قسم نتیجه !»، همغه یې دلته په «جسد» (جثه) سره تعبیر کړی دی، د دغه وضعیت له لیدلو څخه سُلیمان علیه السلام سره له افسوسه او ندامته د الله تعالی په طرف رجوع وکړه، او د «ان شاء الله» په نه ویلو یې استغفار وکړ، «هو ! مقرّبینو ته زیات ربړونه (تکلیفونه) او زحمتونه پیښیږي»، په حدیث کې راغلي دي: «که ان شاء الله یې ویلي وی؛ نو بېشکه الله تعالی به همغسې کړي وی چې د ده ارزو او تمنّا وه».

قَالَ رَبِّ اغْفِرْ لِيْ وَهَبْ لِيْ مُلْكًا لَّا يَنْۢبَغِيْ لِاَحَدٍ مِّنْۢ بَعْدِيْ ۚ اِنَّكَ اَنْتَ الْوَهَّابُ ﴿۳۵﴾

وویل (سُلیمان): ای ربه ځما ! مغفرت ښښنه وکړه ماته، او راکړه ماته داسې ملک لوی سلطنت چې نه ښاییږي (او نه وي) بل هیچا لره وروسته له ما څخه، بېشکه همدا ته (ای ځما ربه !) ته ډېر ښښونکی ورکوونکی یې.

تفسیر: یعنې داسې عظیم الشأن سلطنت عنایت وفرمایه، چې ماسوا له ما څنې د بل هیچا په برخه نه وي، او نه بل څوک د هغه اهل ثابت شي، ښایي د سُلیمان علیه السلام دعا پدې خاطر وي چې د الله د دین په نشر کې زیات کوښښ وکړي، او د سلطنت په واسطه د الله دین په ځمکه کې پلی کړي.

فَسَخَّرْنَا لَهُ الرِّيْحَ تَجْرِيْ بِاَمْرِهٖ رُخَآءً حَيْثُ اَصَابَ ﴿۳۶﴾ وَالشَّيٰطِيْنَ كُلَّ بَنَّآءٍ وَّغَوَّاصٍ ﴿۳۷﴾

پس مسخر تابع کړ مونږ دغه (سُلیمان) ته باد چې چلېده په امر حکم د ده سره نرم نرم هر چېرته چې اراده به وشوه د ده. او (مسخر کړل مونږ ده ته پیریان) شیطانان هر بناء کوونکی (د عمارتونو) او غوټه وهونکي (په لویو بحارو کې لپاره د ایستلو د جواهرو).

تفسیر: یعنې پیریانو د سُلیمان علیه السلام په حکم ډېر لوی لوی عمارتونه جوړول، او مرغلرې او نور قیمتداره شیان به یې له بحارو او سیندونو څخه په غوټه وهلو سره ایستل، د هوا او د پیریانو د تسخیر او تابع ګرځولو په نسبت پخوا له دې نه د «سبأ» په سورت او په نورو ځایونو کې لازمه تفصیلات لیکلي شوي دي.

وَّاٰخَرِيْنَ مُقَرَّنِيْنَ فِي الْاَصْفَادِ ﴿۳۸﴾

او (تابع مو کړل سلیمان ته) نور (سرکښ شیطانان) تړلي شوي په ځنځیرونو کې.

تفسیر: یعنې ډېر نور پیریان وو چې هغوی د سرکشۍ او تمرّد لامله په بندي خانه کې غورځولي شوي وو. (داسې ومو فرمایل سلیمان ته):

هٰذَا عَطَآؤُنَا فَامْنُنْ اَوْ اَمْسِكْ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿۳۹﴾

دغه (سلطنت او تسخیر) عطا بخشش ځمونږ ده، پس احسان کوه (له هر چا سره) یا یې وساته (له خپل ځان سره) بې حسابه.

تفسیر: یعنې که چاته عطاء او بخښنه ورکړې یا ورنه کړې؛ مختار یې، دومره بېحساب یې ورکړ، او بیا د حساب او کتاب قید یې هم ترې لرې کړ، شاه صاحب لیکي: «دغه بله مهرباني ده چې دغومره دولت او دنیا یې ورکړه، او مختار یې وګرځوه، حساب او کتاب یې هم ورمعاف کړ، مګر ده به پخپله د خپل لاس له ګټې څخه ډوډۍ خوړه، چې ټوکرۍ به یې جوړولې».

وَاِنَّ لَهٗ عِنْدَنَا لَزُلْفٰى وَحُسْنَ مَاٰبٍ ﴿۴۰﴾

او بېشکه چې ده ته په نزد ځمونږ خامخا قرب دی (په دنیا کې) او ښه ځای د ورتلو دی (په عُقبی کې).

تفسیر: یعنې سره له سلطنته هغه مرتبه چې ځمونږ په نزد سُلیمان علیه السلام ته حاصله ده، او په اعلی فردوس کې له اعلی څخه اعلی ځای چې د ده لپاره تیار دی؛ هغه خو علیحده او جلا دی.

وَاذْكُرْ عَبْدَنَآ اَيُّوْبَ اِذْ نَادٰى رَبَّهٗٓ اَنِّيْ مَسَّنِيَ الشَّيْطٰنُ بِنُصْبٍ وَّعَذَابٍ ﴿۴۱﴾

او یاده کړه (ای محمده !) بنده ځمونږ أیوب، کله چې غږ یې وکړ رب خپل ته چې: بېشکه زه چې یم مس کړی یم شیطان په ایذاء او تکلیف سره.

تفسیر: د عظیم الشأن قرآن له تتبّع څخه ظاهریږي، چې په هغو امورو کې چې په کوم پلو کې شر یا ایذاء وي، یا کوم صحیح مقصد فوتیږي؛ د هغه نسبت د شیطان په طرف کیږي، لکه چې د موسی علیه السلام قصه کې راغلي دي ﴿وَمَآ اَنْسٰىنِيْهُ اِلَّا الشَّيْطٰنُ اَنْ اَذْكُرَهٗ﴾ (۱۵ جزء د الکهف سورت (۹) رکوع (۶۳) آیت، ځمونږ د دغه مبارک تفسیر) ځکه چې علی الأکثر د دغه قسم شیانو قریب سبب یا بعید سبب په یوه نه یوه درجه کې شیطان وي، د همدغې قاعدې په موجب ایّوب علیه السلام د خپلې رنځورۍ یا د تکلیف او ربړ نسبت د شیطان په طرف وکړ، ګواکې تواضعًا یا تأدّبًا یې دغه ښکاره کړه چې ضرور له ما ځنې څه تساهل یا کومه غلطي ځما له درجې سره سمه صادره شوې ده، چې د هغې په نتیجه کې دغه آزار راورسېد، یا د مرض په حالت او شدّت کې به شیطان د وساوسو د غورځولو کوښښ کړی وي، او ده به د هغه په مدافعت کې تکلیف او تعب احساس کړی وي، نو هغه یې په «نصب» او «عذاب» سره تعبیر فرمایلی دی، والله أعلم.

تنبیه: د ایوب علیه السلام قصه د «انبیاء» په سورت کې تېره شوې ده، هلته دې وکتله شي !.

نو د الله تعالی جلّ وعلا شأنه وعظُم برهانه له جانبه جبریل علیه السلام ایّوب علیه السلام ته داسې وویل:

ارْكُضْ بِرِجْلِكَ هٰذَا مُغْتَسَلٌۢ بَارِدٌ وَّشَرَابٌ ﴿۴۲﴾ وَوَهَبْنَا لَهٗۤ اَهْلَهٗ وَمِثْلَهُمْ مَّعَهُمْ رَحْمَةً مِّنَّا وَذِكْرٰى لِاُولِي الْاَلْبَابِ ﴿۴۳﴾

ووهه (ځمکه) په پښه خپله (نو ویې وهله او اوبه راوووتې)، دغه دی ځای د غسل یخ او اوبه د څښلو (نو غسل یې وکړ، اوبه یې وڅښلې جوړ شو). او ومو بښل دغه (ایّوب) ته اهل د ده او په مثل د دوی له هغوی سره له جهته د مهربانۍ له خپله طرفه، او لپاره د ذکر پند اخیستلو خاوندانو د صافو عقلونو ته.

تفسیر: کله چې الله تعالی داسې اراده وفرمایله چې ایوب علیه السّلام روغ او جوړ وګرځوي؛ نو پرې حکم یې وکړ چې خپله پښه پر ځمکه ووهـه، همدا چې ده خپله پښه پر ځمکه ووهله، د الله تعالی په کامله قدرت له هغه ځایه د یخو اوبو چینه وخوټېده، چې ده په هغه کې غسل وکړ، او له هغو اوبو څخه یې وڅښلې، او همدغه د ده د شفاء سبب شو، او د ده د هغې کورنۍ خلقو په مقابل کې چې مړه شوي وو؛ پخپلې مهربانۍ او فضل سره دوچنده خیلخانه ورعطاء کړه، څو عقلمن خلق د دغو واقعاتو له لیدلو څخه په دې ښه وپوهیږي، هغه بنده چې په مصائبو کې مبتلا کیږي؛ ښایي صبر وکړي، او الله ته رجوع وکړي، څو یې د ده حفاظت، کفایت، کفالت، او اعانت په ښه شان سره وفرمایي، (ومو فرمایه ایّوب ته داسې):

وَخُذْ بِيَدِكَ ضِغْثًا فَاضْرِبْ بِّهٖ وَلَا تَحْنَثْ ؕ اِنَّا وَجَدْنٰهُ صَابِرًا ؕ نِعْمَ الْعَبْدُ ؕ اِنَّهٗۤ اَوَّابٌ ﴿۴۴﴾

او ونیسه په لاس خپل جارو (د کښکو ـ ډکو) پس ووهـه په هغه جارو (د کښکو ـ ډکو) سره (ښځه خپله)، او مه حانثوه ځان خپل (په ترک د وهلو کې)، بېشکه مونږ وموند دغه (ایّوب) صبرناک (په سختیو) ښه بنده وو دی، بېشکه چې دی ډېر رجوع کوونکی وو الله ته.

تفسیر: ایّوب علیه السلام د رنځورۍ په حالت کې پر کومې خبرې خفه شوی وو، او قسم یې یاد وو؛ کله چې زه روغ شوم نو پر خپله ښځه به سل ګزارونه وکړم، حال دا چې دغه بي بي د ابتلاء په حالت کې د ده صادقه خدمتګاره او صمیمه خادمه وه، اوچندان داسې کوم قصور او خطا یې هم نه درلوده، چې د وهلو وړ وی، نو الله تعالی د ده د قسم د رښتیا کولو یوه طریقه وروښوده، چې فقط همده ته مخصوصه ده، او که نن څوک داسې قسم یادوي؛ نو د هغه د پوره کولو لپاره به دغومره یوه خبره کافي نه وي.

وَاذْكُرْ عِبٰدَنَاۤ اِبْرٰهِيْمَ وَاِسْحٰقَ وَيَعْقُوْبَ اُولِي الْاَيْدِيْ وَالْاَبْصَارِ ﴿۴۵﴾

او یاد کړه (ای محمده !) بندګان ځما ابراهیم او اسحاق او یعقوب خاوندان د قوت او بصیرت وو (کوونکي د صالحو اعمالو لیدونکي د آیات الله).

تفسیر: یعنې په دین کې د قوت او بصیرت خاوندان وو، چې د الله تعالی طاعت او بندګي یې په پوره توګه سره کوله، او الله تعالی ورته په دین کې پوهـه ورکړې وه.

اِنَّاۤ اَخْلَصْنٰهُمْ بِخَالِصَةٍ ذِكْرَى الدَّارِ ﴿۴۶﴾

بېشکه مونږ خالص کړي دي دوی په خالص خوی سره په ذکر یادولو د کور (د آخرت).

تفسیر: د انبیاوو امتیاز دا دی چې د دوی په شان بل هیڅوک د الله تعالی او د آخرت یادوونکي نشته، او د همدغه خصوصیت لامله دوی د الله تعالی په دربار کې له ګردو ځنې زیات ممتاز مراتب او مدارج حاصلوي.

وَاِنَّهُمْ عِنْدَنَا لَمِنَ الْمُصْطَفَيْنَ الْاَخْيَارِ ﴿۴۷﴾ وَاذْكُرْ اِسْمٰعِيْلَ وَالْيَسَعَ وَذَا الْكِفْلِ ؕ وَكُلٌّ مِّنَ الْاَخْيَارِ ﴿۴۸﴾

او بېشکه دوی په نزد ځمونږ خامخا له غوره کړیو شویو بهترو خلقو (د زمانې خپلې) وو. او یاد کړه (ای محمده !) اسماعیل او الیسع او ذوالکفل (خاوند د ضمانت)، او دغه ټول (مذکورین) وو له خاوندانو د خیر (په خلقو کې).

تفسیر: د اسماعیل علیه السلام او ذوالکفل علیه السلام ذکر پخوا له دې نه تېر شوی دی، او الیسع علیه السلام د الیاس علیه السلام خلیفه وو، چې هغه ته هم الله تعالی نبوّت ورعطاء کړی وو.

هٰذَا ذِكْرٌ ؕ

حال دا چې دغه (بیان د انبیاوو) ذکر پند دی (هر پند اخیستونکي ته، یا په دنیا کې ښه ذکر د دوی دی).

تفسیر: یعنې دغه مذکور خو د انبیاوو ذکر وو، وروسته له دې نه د عامو متقیانو انجام واورئ !.

وَاِنَّ لِلْمُتَّقِيْنَ لَحُسْنَ مَاٰبٍ ﴿۴۹﴾ جَنّٰتِ عَدْنٍ مُّفَتَّحَةً لَّهُمُ الْاَبْوَابُ ﴿۵۰﴾

او بېشکه لپاره د پرهېزګارانو خامخا ښه ځای د ورتلو دی (په آخرت کې). جنّتونه دي د همېشه هستوګنې په دې حال کې چې تل پرانستلې وي دوی ته دروازې (د جنتونو).

تفسیر: شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «کله چې جنتیان په جنت کې ننوځي؛ نو هر یو جنتي به بې د بل چا د ورښوولو سم برابر خپلې مانۍ او باغ او ټاکلي ځای ته ورځي»، او د دې خبرې ضرورت به ورته نه وي پاتې چې غږ وکړي، یا ناري ووهي، یا د وره د پرانستلو په انتظار کې ودریږي.

مُتَّكِـِٔيْنَ فِيْهَا يَدْعُوْنَ فِيْهَا بِفَاكِهَةٍ كَثِيْرَةٍ وَّشَرَابٍ ﴿۵۱﴾

تکیه وهلي (ناست به وي مؤمنان) په دغو (جناتو) کې چې غواړي به په هغو کې مېوې ډېرې او (خیزونه د) څښلو.

تفسیر: قسماقسم مېوې، دانې، خوراک او نور مطلوبه شیان به دوی ته غلمان سم د دوی له غوښتنې سره سم د لاسه ورحاضروي.

وَعِنْدَهُمْ قٰصِرٰتُ الطَّرْفِ اَتْرَابٌ ﴿۵۲﴾

او وي به په نزد د دوی ښځې بندوونکي د سترګو (مېړو ـ خاوندانو خپلو ته) همځولې (پخپل منځ کې، یا له مېړو ـ خاوندانو سره).

تفسیر: یعنې ټولې ښځې به پیغلې نوې جونې او په یوه عمر او یوه منګ وي، یا په اشکالو، شمائلو، عاداتو، او اطوارو کې به له خپلو ازواجو سره هم عمر او یو شان وي، نو د الله تعالی له جانبه پرښته به ورته داسې وایي:

هٰذَا مَا تُوعَدُونَ لِيَوْمِ الْحِسَابِ ﴿٥٣﴾ إِنَّ هٰذَا لَرِزْقُنَا مَا لَهُ مِن نَّفَادٍ ﴿٥٤﴾

دا هغه دي چې وعده به يې کوله کېده له تاسو سره (په دنيا کې لپاره د خوښۍ) د ورځې د حساب. بېشکه چې دغه وعده خامخا داسې رزق ځمونږ دی چې نشته ده لره خلاصېدل.

تفسير: يعنې غير منقطع او لازواله نعمتونه دي، چې د هغوی سلسله به له سره هيڅېرې نه ختمېږي، او نه کمېږي.

هٰذَا ۚ وَإِنَّ لِلطَّاغِينَ لَشَرَّ مَآبٍ ﴿٥٥﴾ جَهَنَّمَ يَصْلَوْنَهَا ۖ فَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴿٥٦﴾ هٰذَا ۙ فَلْيَذُوقُوهُ حَمِيمٌ وَغَسَّاقٌ ﴿٥٧﴾

دغه (حال د مطيعانو وو)، او بېشکه لپاره د سرکشانو خامخا بده مرجع ده. (چې هغه) دوزخ دی چې ننوځي دوی په هغه کې، پس بده بستره ده (دا دوزخ). دا دی عذاب د کفّارو، پس ودې ځکي دوی دا ايشېدلې اوبه (چې ټوټې ټوټې کېږي کُلمې د دوی) او (د دوخيانو د جراحاتو بدبويه) زوې.

تفسير: يعنې د متقيانو او پرهېزګارانو انجام مو واورېد، وروسته له دې نه د شريرانو انجام واورئ ! او بېشکه لپاره د سرکشانو خامخا بده مرجع دوزخ دی، چې ننوځي دوی په هغه کې پس بده بستره ده دا دوزخ، دا دی عذاب، پس ودې ځکي دوی دا، يعنې درواخله ! دغه درحاضره ده د هغه خوند وڅکه !، له «غسّاق» څخه ځينې وايي چې د دوزخيانو د پرهارو زوې او وينې او نورې چټلې مراد دي، چې په هغو کې به د مارانو او لړمانو او د نورو زهر هم ګډ وي، او د ځينو په نزد «غسّاق» خورا ډېرو يخو او بې نهايته سړو اوبو ته وايي، چې د هغو له ځکلو څخه له حده زيات تکليف او اذيت وررسېږي، ګواکې په دغه تقدير سره دغه د «حميم» ضد او کامل مقابل دی.

وَآخَرُ مِن شَكْلِهِ أَزْوَاجٌ ﴿٥٨﴾ هٰذَا فَوْجٌ مُّقْتَحِمٌ مَّعَكُمْ ۖ لَا مَرْحَبًا بِهِمْ ۚ إِنَّهُمْ صَالُو النَّارِ ﴿٥٩﴾ قَالُوا بَلْ أَنتُمْ ۖ لَا مَرْحَبًا بِكُمْ ۚ أَنتُمْ قَدَّمْتُمُوهُ لَنَا ۖ فَبِئْسَ الْقَرَارُ ﴿٦٠﴾

او څه بل (قسم عذاب) له قسمه د هغه تېر عذاب راز راز قسمونه. دغه يو فوج دی (د تابعانو) چې ننوتونکي دي په سختۍ له تاسې سره، نه دي وي خوشالي ځای د آرامۍ دوی ته، بېشکه چې دوی ننوتونکي دي اور ته. وايي (دغه تابعان متبوعانو ته) بلکه تاسې چې يئ؛ نه دې وي خوشالي په تاسې (په ځای موندلو د آرامۍ)، تاسې راوړاندې کړی دی دغه (عذاب) مونږ ته، پس بد قرار ځای دی (دا دوزخ).

تفسير: دغه خبرې او اترې به دوزخيان په خپلو منځونو کې سره کوي، څه وخت چې پرښتې دغه دوزخيان پرله پسې په شړلو او ټپل وهلو سره د دوزخ پر څنډو (غاړو) ودروي، ړومبی ډله به د غټانو او سردارانو وي، وروسته له هغه به د دوی د تابعانو او پيروانو وي، د دغو تابعانو د ليدلو په وخت کې به له لرې څخه دغه متبوعان وايي چې: «دغه دی يو بل فوج له تاسو سره يو ځای په ټپل وهلو او کشولو او راښکودلو سره په دوزخ کې د غورځولو لپاره په زوره راوستل کېږي، د الله تعالی قهر او غضب دې وي پر دوی باندې، دوی هم دلته د عذاب ګاللو لپاره راغلل، الله تعالی دې وکړي چې دوی ته په بل کوم ځای کې کوم ارت مکان ورنه کړ شي»، د دغې خبرې د اورېدلو په اثر به هغوی د دوی جواب داسې ورکوي: «ای کمبختانو ! پر تاسې باندې دې د الله تعالی قهر او غضب وي !، پاک الله دې تاسو ته هيڅېرې د هوسايۍ (راحت) او آرامۍ ځای در نه کړي !، همدغه تاسو وئ چې ځمونږ د اغواء او اضلال وسائل مو را تيار کړي

وو، او مونږ ستاسې له لمسونه او غولولو نه په دغه کنده کې ولويدو، او په دغه سخت مصيبت او آفت کې اخته شو، اوس دغه راوښيئ چې چېرې لاړ شو؟ هر څه چې دي هم دغه ځای د دربدلو ځای دی، په هر ډول (طريقه) سره چې کيږي همدلته خپل ځانونه تر هغه پورې ټينګ او کلک کړئ ! چې ګرد (ټول) سره ومرئ !، او يو پر بل باندې خوله ولګوئ !، او په خپلو منځونو کې سره وخرئ !.

قَالُوا رَبَّنَا مَنْ قَدَّمَ لَنَا هَٰذَا فَزِدْهُ عَذَابًا ضِعْفًا فِي النَّارِ ﴿٦١﴾

وبه وايي (تابعان) ای ربه ځمونږ ! هر چا چې رومبی تياره کړې ده مونږ ته دغه لاره (د کفر)؛ پس زيات کړه ورته عذاب دوچنده په اور کې.

تفسير: يعنې په خپل منځ کې به يو بل ته طعن او لعن وايي، او بالآخر الله تعالی ته به داسې عرض کوي چې: «ای ربه ! هغه کسان چې له خپل شقاوته يې دغه بلا او مصيبت ځمونږ پر سر راوستلی دی؛ د دوزخ په دوچنده عذاب يې اخته او مبتلا کړه !».

وَقَالُوا مَا لَنَا لَا نَرَىٰ رِجَالًا كُنَّا نَعُدُّهُمْ مِنَ الْأَشْرَارِ ﴿٦٢﴾ أَتَّخَذْنَاهُمْ سِخْرِيًّا أَمْ زَاغَتْ عَنْهُمُ الْأَبْصَارُ ﴿٦٣﴾

وبه وايي (مشرکان د کفارو) څه مانع ده مونږ ته چې نه وينو هغه سړي چې وو مونږ چې شمېرلي مو وو هغوی له اشرارو څخه. آيا نيولي مو وو دوی په مسخرو سره يا که کړې (چپې) شوي دي له هغوی څخه سترګې ځمونږ (چې نه يې وينو په دوزخ کې).

تفسير: هلته به دوی وګوري، چې ګرد د دوی دوستان، آشنايان، خپلوان او نور ټولی اعلی او ادنی خلق سره يو ځای غونډ او ټول کړی شوي دي، چې ګرد سره يو ځای په دوزخ کې وغورځول شي، مګر د هغو مسلمانانو پته او درک به دوی ته نه وي معلوم چې دوی له هغوی سره آشنايي او پېژندګلوي درلوده (لرله)، او پرې ټوکې او مسخرې به يې کولې، نو په حيرت او افسوس سره به داسې ووايي چې: مونږ څرنګه غلط کارونه کول چې له هغوی سره به مو مسخرې او ټوکې کولې، حال دا چې دوی د هغو وړ (لايق) او قابل نه وو، همدا ده چې نن هغوی هيڅ د دوزخ په شاوخوا او اطرافو کې نه ښکاري، يا خو هغوی هم په همدغو خلقو کې دي، مګر په سترګو نه ښکاري، يا ځمونږ له سترګو څخه بيخي چېرې الوتي دي.

إِنَّ ذَٰلِكَ لَحَقٌّ تَخَاصُمُ أَهْلِ النَّارِ ﴿٦٤﴾

بېشکه دغه (مذکوره قصه د اهل النار) خامخا حقه رښتيا ده جګړه کول د دوزخيانو په منځ خپل کې.

تفسير: يعنې په ظاهر سره دغه خبره خلاف القياس ښکاري، چې په هغې وېرې او خوف او پرېشانۍ کې به دوی يو له بل سره جګړې او مناقشې کوي، او دوی به څرنګه د عذاب په دغې هولناکې منظرې کې بل لوري ته متوجه کېدی شي؟ مګر په ياد يې ولره چې همداسې به کيږي، او دغسې پېښه بيخي په يقيني او واقعي ډول پېښيدونکې ده، چې په کې هيڅ د شک او شبهې ځای نشته، او په حقيقت کې دغه د هغوی د عذاب تکميل دی.

قُلْ إِنَّمَا أَنَا مُنْذِرٌ ۖ وَمَا مِنْ إِلَٰهٍ إِلَّا اللَّهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ ﴿٦٥﴾ رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا الْعَزِيزُ الْغَفَّارُ ﴿٦٦﴾

ووايه (ای محمده ! دوی ته) بېشکه همدا خبره ده چې زه ويروونکی يم (له عذابه)، او نشته هيڅ بل حق معبود بې له الله چې يودی، ډېر قهر کوونکی دی. رب د اسمانونو او د ځمکې او د هغو

ټولو شیانو دی چې په منځ د دوی کې دي (ملکًا خلقًا وعبیدًا)، ښه غالب قوي دی (په انفاذ د احکامو) ښه بښونکی دی (د خطیّاتو).

تفسیر: ووایه ای محمده منکرانو ته ! چې ځما کار خو هم دغومره دی چې تاسې د هغه راتلونکي خوفناک ساعت له راتګه باخبره کړم، باقي ستاسې معامله او سوال او ځواب له هغه حاکم او قاضي سره چې واقع کېدونکی دی؛ هغه خو همغه أحکم الحاکمین واحد الله تعالی دی، چې د هغه په مخ کې هیڅ لوی او وړوکی له سره سا نشي اخیستی، او هر شی او هر څوک د ده په مقابل کې عاجز، ناتوانه او ضعیف دی، د اسمانونو او ځمکې په منځ کې هیڅ یو شی داسې نه دی چې د ده تر تصرّف لاندې نه وي، تر هغه وخته پورې چې د ده اراده وي؛ دغه علویّات او سفلیّات قائم ساتي، او څه وخت چې اراده وفرمایي؛ ویجاړوي یې، د دغه عزیز قوي غالب الله تعالی لاس څوک نیولی شي؟ او د ده د زبردستې قبضې څخه هیڅوک نه وتلی او نه تښتېدلی شي؟ او ورسره د ده د لامحدوده او بې نهایته رحمت او ښښې په محدودولو او محصورولو کې هیڅوک هیڅ وسعه او اقتدار نه لري.

قُلْ هُوَ نَبَؤٌا عَظِيمٌ ﴿٦٧﴾ أَنتُمْ عَنْهُ مُعْرِضُونَ ﴿٦٨﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) دغه (قرآن یا عذاب) خبره ډېره لویه ده، چې تاسې له دې نه مخ ګرځوونکي یئ (او هیڅ غور په کې نه کوئ).

تفسیر: یعنې قیامت او د هغه سخت اهوال کوم معمولي شی نه دی، او ډېر لوی، درونده، مهم مصیبت او غټه خبره ده، چې زه د هغه خبر تاسې ته درکوم: ﴿عَمَّ يَتَسَآءَلُونَ * عَنِ النَّبَإِ الْعَظِيمِ * الَّذِي هُمْ فِيهِ مُخْتَلِفُونَ﴾ (۳۰ جزء، د النبأ سورت (۱) رکوع (۱ – ۳) آیتونه)، مګر افسوس چې تاسې له هغه څخه بیخي بېفکره یئ، او پر هر هغه شي چې د تاسې د خیر او ښېګڼې (فائدې) لپاره ویل کیږي؛ هیڅ فکر، غور او دقّت نه کوئ.

مَا كَانَ لِيَ مِنْ عِلْمٍ بِالْمَلَإِ الْأَعْلَىٰ إِذْ يَخْتَصِمُونَ ﴿٦٩﴾ إِن يُوحَىٰ إِلَيَّ إِلَّا أَنَّمَا أَنَا نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿٧٠﴾

نشته مالره هیڅ قدر علم پوهه په هغه ټولې ډېر پورته لوی (د ملائکو) کله چې سره جګړې یې کولې. وحي نه کوله کیږي ماته مګر د دې چې بېشکه همدا خبره ده چې زه ویروونکی یم ښکاره (له عذابه).

تفسیر: «ملأ الأعلی» یعنې پاسنۍ جرګه، د مقرّبینو ملائکو او د نورو مجلس دی، یعنې په «ملأ الأعلی» کې د عالم د نظام د فناء او بقاء په متعلق کوم تدابیر یا ابحاث او قیل او قال چې کیږي؛ زه له هغو څخه نه وم خبر، چې تاسې ته به مې د هغه بیان کاوه، پر کومو خبرو باندې چې زه د الله تعالی له طرفه مطلع شوی یم، هغه مې بیان کړي دي، زه هر څه چې وایم، د همغه الله تعالی د وحي له مخې یې وایم، ماته داسې حکم راکړی شوی دی چې ګرد عالم د هغو له راتلونکي مستقبل څخه خبردار کړم، پاتې شوه دغه خبره چې قیامت کله راتلونکی دی؟ نه د انذار لپاره زه دغې خبرې ته څه ضرورت لرم، او نه د دې خبرې اطلاع چاته ورکړی شوې ده.

إِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي خَالِقٌ بَشَرًا مِّن طِينٍ ﴿٧١﴾

(یاد کړه) هغه وخت چې وفرمایل رب ستا پرښتو ته چې بېشکه زه پیدا کوونکی یم د یو بشر (آدم) له خټې څخه.

فَإِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِن رُّوحِي

پس کله چې برابر کړم ما (قالب د) هغه (په ښه شکل سره) او پو کړ ما په هغه قالب کې له روح خپل.

تفسیر: یعنې قالب کالبوت یې په ډېر ښه ډول سره جوړوم، بیا په کې خپل روح پوکم، شاه صاحب لیکي: «روحي ـ خپله سا» یې ځکه وفرمایله چې هغه له اوبو او خاورې څخه نه دی جوړ شوی، او د غیب له عالمه راغلی دي، څه مضمون د روح په متعلق د «بني اسرائیل» په سورت کې ځمونږ په دغه مبارک تفسیر کې پخوا لیکلي شوي دي، هلته د روح پر اضافت هم څه رڼا غورځولی شوې ده، ښایي چې هغه دې ولوست شي !.

فَقَعُوا لَهُ سَاجِدِينَ ﴿٧٢﴾ فَسَجَدَ الْمَلَائِكَةُ كُلُّهُمْ أَجْمَعُونَ ﴿٧٣﴾ إِلَّا إِبْلِيسَ اسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ ﴿٧٤﴾

پس پرېوځئ (تاسې ټول ای پرښتو ! تعظیمًا) ده ته سجده کوونکي. پس سجده وکړه ملائکو ټولو دوی ګډدو. مګر ابلیس (چې هغه ونه کړه سجده) او لویي وکړه، او وو دی (په علم د الله کې) له کافرانو.

تفسیر: دغه د آدم علیه السلام قصه په «البقره» او «الأعراف» او په نورو سورتونو کې پخوا له دې نه هم تېره شوې ده، او د «الأعراف» په تفاسیرو کې مو مفصّل بحث پرې کړی دی، هلته دې ولوستل شي !.

قَالَ يَا إِبْلِيسُ مَا مَنَعَكَ أَن تَسْجُدَ لِمَا خَلَقْتُ بِيَدَيَّ

وفرمایل (الله): ای ابلیسه !څه څیز منع کړی یې ته له دې نه چې سجده وکړې (ته) هغه څیز ته چې پیدا کړی دی ما په دواړو لاسونو خپلو.

تفسیر: دا آیت په دې څرګند دلیل دی، چې د الله تعالی لپاره دوه لاسونه دي څرنګه چې د هغه د شان سره مناسب وي، تشبیه بیانول، یا کیفیت بیانول یې کفر دی، او په معنی کې یې تحریف باطل دی.

أَسْتَكْبَرْتَ أَمْ كُنتَ مِنَ الْعَالِينَ ﴿٧٥﴾

آیا تکبّر دې وکړ یا که یې ته له لویانو.

تفسیر: آیا په قصد او عمد سره دې خپل ځان لوی وګڼې، یا په واقع کې ته خپل مرتبه لویه بولې.

قَالَ أَنَا خَيْرٌ مِّنْهُ خَلَقْتَنِي مِن نَّارٍ وَخَلَقْتَهُ مِن طِينٍ ﴿٧٦﴾

وویل (ابلیس په ځواب کې) زه غوره یم له دغه (آدم) څخه، پیدا کړی دې یم زه له اوره، او پیدا کړی دې دی دغه (آدم) له خټو.

تفسیر: د «الأعراف» په سورت کې د دې بیان تېر شوی، شاه صاحب لیکي: «اور دی ګرم، پرجوشه، او خاوره ده یخه او خاموشه، ابلیس اور ښه وګڼې، او پاک الله خاوره غوره او خوښه کړه».

قَالَ فَاخْرُجْ مِنْهَا فَإِنَّكَ رَجِيمٌ ﴿٧٧﴾

وفرمایل (الله): پس ووځه له جنته، پس بېشکه ته رټلی شوی یې.

تفسیر: یعنې شیطان جنت ته د پرښتو د ملاقات لپاره ورتلو، اوس له هغه ځایه وویست شو، او ورته وویل شول، چې ووځه له جنته، پس بېشکه ته رټلی شوی یې له رحمته، ویشتلی شوی یې په شُغلو سره.

وَإِنَّ عَلَيْكَ لَعْنَتِي إِلَىٰ يَوْمِ الدِّينِ ﴿٧٨﴾

او بېشکه پر تا دی لعنت ځما تر ورځې د جزاء پورې.

تفسیر: یعنې تر هغه وخته پورې پر تا باندې ستا د اعمالو د شامت لامله لعنت وریږي، او ستا د شقاوت مرتبې زیاتیږي، وروسته له هغه چې عذاب او بلیّات چې پر تا نازلیدونکي او ته په هغو کې اخته کېدونکی یې، د هغه له احواله څه پوښتنې مه کوه !، وروسته راځي چې ﴿لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنكَ وَمِمَّن تَبِعَكَ مِنْهُمْ أَجْمَعِينَ﴾، د اخروي لعنت په مقابل کې دغه دنیوي لعنت هیڅ اهمیت نه لري.

قَالَ رَبِّ فَأَنظِرْنِي إِلَىٰ يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿٧٩﴾

وویل (ابلیس) ای ربه ځما ! پس مهلت راکړه ماته تر هغې ورځې پورې چې پورته کولی شي مړي له قبرونو نه.

تفسیر: یعنې د صور (شپیلی) تر دویمې نفخې پورې.

قَالَ فَإِنَّكَ مِنَ الْمُنظَرِينَ ﴿٨٠﴾ إِلَىٰ يَوْمِ الْوَقْتِ الْمَعْلُومِ ﴿٨١﴾

وفرمایل (الله): پس بېشکه ته (ای ابلیسه !) له مهلت ورکړ شویو څخه یې. تر ورځې د وخت معلوم پورې، (چې نفخة الأولی ده).

قَالَ فَبِعِزَّتِكَ لَأُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٨٢﴾ إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَصِينَ ﴿٨٣﴾ قَالَ فَالْحَقُّ وَالْحَقَّ أَقُولُ ﴿٨٤﴾

وویل (ابلیس) پس قسم دی په عزّت ستا چې خامخا ګمراهان به کړم هرومرو دوی ټول. مګر هغه بندګان ستا له دوی څخه چې خلاص کړی شوي دي (له شرک شک عصیان څخه چې مؤمنان دي). نو وفرمایل (الله) چې پس حقه خبره همدا ده او حقه خبره زه وایم.

تفسیر: یعنې ځما ګردې خبرې رښتیا او په واقع سره برابرې او منطبقې وي.

لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنكَ وَمِمَّن تَبِعَكَ مِنْهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٨٥﴾ قُلْ مَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُتَكَلِّفِينَ ﴿٨٦﴾ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِّلْعَالَمِينَ ﴿٨٧﴾ وَلَتَعْلَمُنَّ نَبَأَهُ بَعْدَ حِينٍ ﴿٨٨﴾

خامخا ډک به کړم دوزخ له تا نه (او ستا له اولاد نه) او له هغه چا نه چې متابعت یې کړی وي ستا له دغو (انسانانو) نه له ټولو څخه. ووایه (ای محمده ! دوی ته) نه غواړم زه له تاسې په دې (قرآن یا تبلیغ) ځان ته هیڅ اجر او نه یم زه له تکلّف کوونکیو نه (په جوړولو د قرآن کې له ځانه). نه دی دغه (قرآن) مګر پند دی لپاره د عالمیانو. او خامخا عالمان پوه به شئ په خبر (د صدق) د دې (قرآن) لږ وروسته (پس له یو مدّت چې د قیامت ورځ ده).

تفسیر: یعنې له نصیحت څخه دا غرض دی چې تاسې د خپل دوست او دښمن په منځ کې سره فرق او تمییز وکړئ ! او د لعین شیطان په لاره چې ستاسې ازلي دښمن دی مه ځئ !، د انبیاوو خبره ومنئ چې ستاسې د خیر غوښتنې لپاره لیږلي شوي دي، زه له تاسې څخه د دغه نصیحت څه اجر، صله او معاوضه نه غواړم، او نه څه شی له خپله ځانه جوړوم، چې تاسې ته یې وایم، هر هغه شی چې پاک الله زه پرې پوهولی یم؛ همغه زه له تاسې سره وایم او دررسوم یې، لږ مدّت وروسته تاسې به پخپله معلوم کړئ چې دغه اخبار او اطلاعات چې تاسې ته درکړی شوي دي، تر کوم ځای پورې صحیح او درست دي؟ او کوم نصائح چې کړی شوي دي، څرنګه ږښتیا او مفید وو.

تمّت سورة «صٓ» بعون الله رب العباد، وحسن توفیقه، ولله الحمدُ والمنّة.

سُورَةُ الزُّمَرِ

«د (الزّمر) سورت مکّي دی، پرته له (۵۲، ۵۳، ۵۴) آیتونو چې مدني دي، (۷۵) آیتونه او (۸) رکوع لري، په تلاوت کې (۳۹) او په نزول کې (۹۵) سورت دی، وروسته د «السبأ» له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

تَنْزِيْلُ الْكِتٰبِ مِنَ اللّٰهِ الْعَزِيْزِ الْحَكِيْمِ ①

رالېږل د دې کتاب (قرآن پر محمد) دي له (جانبه د هغه) الله چې ډېر زبردست قوي غالب، د حکمتونو څښتن دی.

تفسیر: کله چې زبردست او زورور او غالب (په انفاذ د احکامو) دی، نو ځکه د هغه کتاب انتشار او انفاذ او اجراء مومي، او هیڅ یو مقابل او مزاحم د ده د شیوع او د انفاذ مخه نشي نیولی، او حکیم دی چې هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوي، نو ځکه د دنیا هیڅ یو کتاب د ده له محاسنو او ښېګڼو سره مقابله نشي کولی.

اِنَّاۤ اَنْزَلْنَاۤ اِلَيْكَ الْكِتٰبَ بِالْحَقِّ فَاعْبُدِ اللّٰهَ مُخْلِصًا لَّهُ الدِّيْنَ ② اَلَا لِلّٰهِ الدِّيْنُ الْخَالِصُ ؕ

بېشکه مونږ نازل کړی دی تاته (ای محمده !) کتاب (قرآن) په حقه سره پس عبادت کوه د الله حال دا چې خالص کوونکی یې دغه (الله) ته د دین (خپل له شرک). واورئ خبردار اوسئ ! خاص الله لره دی دین (او طاعت) خالص.

تفسیر: یعنې حسب المعمول د الله تعالی تل داسې بندګي کوئ چې د شرک او ریاء او له نورو شوائبو څخه پاک وي، او د الله تعالی په طرف قولاً او فعلاً خلقو ته دعوت او بلنه کوئ !او اعلان وفرمائ چې الله تعالی همغه بندګي قبوله فرمایي؛ چې خالصه د هغه لپاره وي، د الله تعالی په دربار کې د هغه عمل له سره پوښتنه نه کیږي چې له اخلاصه تش وي.

وَالَّذِيْنَ اتَّخَذُوْا مِنْ دُوْنِهٖۤ اَوْلِيَآءَ ۘ مَا نَعْبُدُهُمْ اِلَّا لِيُقَرِّبُوْنَاۤ اِلَى اللّٰهِ زُلْفٰى ؕ اِنَّ اللّٰهَ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ فِيْ مَا هُمْ فِيْهِ يَخْتَلِفُوْنَ ؕ

او هغه کسان چې نیولي یې دي غیر له دغه (الله) څخه نور دوستان (وایي) نه کوو عبادت د دوی مګر لپاره د دې چې نژدې کړي دوی مونږ طرف د الله ته نژدې کول، بېشکه الله به فیصله کوي په منځ د دوی کې په هغه څیز کې چې دوی په هغه سره اختلاف کوي.

تفسیر: عموماً مشرکینو به داسې ویل چې: مونږ د دغو وړوکیو معبودانو او بُتانو عبادت ځکه کوو چې دوی ځمونږ د نزدیکی او قرب وسیله د پاک الله په دربار کې کیږي، او هغه پر مونږ مهرباني وفرمایي چې په دغه وسیله سره ځمونږ کار یو سر او صورت نیسي، د هغه ځواب یې وفرمایه چې په دغو چټې حیلو (بهانو) سره چې تاسې په خالص توحید کې جګړې او مناقشې وړاندې کوئ، او له اهل الحق سره اختلاف کوئ، نو د هغه عمل فیصله به د الله تعالی له طرفه وروسته له دې نه وکړه شي.

إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ هُوَ كَاذِبٌ كَفَّارٌ ﴿٣﴾

بېشکه الله نه ښيي سمه لاره د هدايت هغه چا ته چې دی دروغجن وي ناشکره.

تفسير: يعنې هر چا چې پخپل زړه کې دغه خبره غوټه کړي وي، چې زه به له سره رښتيا خبره نه منم، او تل به په دروغو او ناحقو خبرو ټينګ ولاړ يم، او له حقيقي منعم څخه مخ اړوم، او د باطلو معبودانو عبادت کوم؛ نو د الله تعالی دا عادت دی چې دغسې بد باطنانو ته د فوز، فلاح، بري او کاميابی لاره نه ښيي.

لَوْ أَرَادَ اللَّهُ أَنْ يَتَّخِذَ وَلَدًا لَاصْطَفَىٰ مِمَّا يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ ۚ سُبْحَانَهُ ۖ

که چېرې اراده فرمايلي وی الله د دې چې ونيسي ولد؛ نو خامخا غوره کړی به يې وی له هغه مخلوقه چې پيدا کوي يې هر هغه چې اراده يې فرمايلي وي، پاکي ده الله لره (له ولده او ټولو عيوبو).

تفسير: مطلب دا دی: که په فرض المحال سره الله تعالی داسې اراده فرمايلي وی چې د ده کوم اولاد وي؛ نو ښکاره ده چې ده به له خپله مخلوقه کوم يو د دغه کار لپاره غوره کوو، ځکه چې له دلايلو څخه ثابت شوي دي چې له يوه الله څخه ماسوا نور ټول شيان د همغه الله مخلوق دي، اوس ظاهر دي چې په مخلوق او خالق کې په هيڅ توګه اشتراک نشته، بيا يو د بل پلار يا ځوی څرنګه کېدی شي؟، علاوه پر دې فرض يې کړئ که دغه کار محال هم نه وي؛ نو بيا د پرښتو لونې ګرځول خو په هيڅ ډول په فهم او پوهه کې نشي راتلی، نو کله چې له مخلوقه څخه انتخاب وټاکلی (مقرر کړی) شي؛ نو بيا د دغې خبرې مقصد به څه وي چې خوار او سپک اولاد (يعنې لورګانې) ځان ته غوره کړي، او درونده او پتمن اولاد تاسې ته غوره او در يې کړي.

هُوَ اللَّهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ ﴿٤﴾

همدی دی الله يواځې (بې شريکه) ډېر غالب (پر هر شي).

تفسير: يعنې هر څيز د الله تعالی په مخ کې عاجز ناتوانه ټيټ او ښکته دی، د هيڅا اثر او نفوذ پرې نشته، او نه کوم شي ته اړ او محتاج دی، نو بيا د اولاد جوړول او لرلو معنی او غرض به څه وي؟.

خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ ۖ يُكَوِّرُ اللَّيْلَ عَلَى النَّهَارِ وَيُكَوِّرُ النَّهَارَ عَلَى اللَّيْلِ

پيدا کړي دی (الله) اسمانونه او ځمکه په حقه سره (چې دليل شي په وجود د صانع مطلق او په استحقاق يواځې د هغه د عبادت)، تاووي (نغاړي داخلوي الله) شپه پر ورځې، او تاووي (نغاړي داخلوي الله) ورځ په شپه کې (يا زياتوي د شپې نه په ورځې او له ورځې نه په شپې باندې).

تفسير: په ماښام کې که د لمرخاته په لوري وګورئ؛ نو داسې به درښکاري چې افق څخه يوه تکه توره لويه پرده راپورته کيږي، چې له خپل مخ څخه د ورځې رڼا د لمر لوېدلو په لوري تاووي او ورنغاړي يې، همداسې ګهيځ (سحر وختي) د سپېده داغ په وخت کې داسې ښکاري چې د ورځې رڼا د شپې تياره د لمره خاته له خوا راشړي، او د لمرخاته له خوا راشړي، او د لمر پر بوتلو په لوري يې ټېل وهي.

وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ ۖ كُلٌّ يَجْرِي لِأَجَلٍ مُسَمًّى ۗ أَلَا هُوَ الْعَزِيزُ الْغَفَّارُ ﴿٥﴾

او مسخر کړي په کار لګولي يې دي لمر او سپوږمۍ، چې هر يو روان دی تر نېټې معلومې کړی شوې پورې (چې ورځ د قیامت ده)، واورئ خبردار شئ چې: الله زبردست قوي غالب ښه بخښونکی دی.

تفسیر: يعنې په همدغه زبردست قدرت سره يې دغه انتظام قايم او دائم او ټينګ کړی دی، د خلقو ګستاخي، سپين سترګي او شرارتونه خو داسې دي چې ښايي د هغه په ملحوظ دغه ګرد انتظامات ګډوډ او درې وړې کړی شي، ليکن کله چې الله تعالی لوی بښونکی او درګزر کېدونکی ذات دی، نو د خپلې عفوې او مغفرت له شانه يوځلې داسې نه کوي.

خَلَقَكُمْ مِّنْ نَّفْسٍ وَّاحِدَةٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَاَنْزَلَ لَكُمْ مِّنَ الْاَنْعَامِ ثَمٰنِيَةَ اَزْوَاجٍ ؕ

(الله) پيدا کړي يئ تاسې له نفس يوه (آدم) څخه، بيا يې پيدا کړه له دغه (نفس واحد يعنې آدم) څخه جوړه د ده (حواء)، او نازل (پيدا) يې کړل ستاسو د نفعې لپاره له چارپايانو څخه (لکه اوښان، غوايان، پسونه، اوزې) اته جوړې (نر او ښځې).

تفسیر: يعنې آدم عليه السلام او د ده جوړه بي بي حواء رضي الله تعالی عنها يې پخپل قدرت سره پيدا کړل، يعنې نر او ښځې او ستاسې د نفعې او ګټې اخيستلو لپاره په انعامو او مواشيو کې يې هم اته جوړې پيدا کړې، اوښ، غوايي، پسه، وزه، چې د هغوی ذکر د انعام په سورت کې تېر شو.

يَخْلُقُكُمْ فِيْ بُطُوْنِ اُمَّهٰتِكُمْ خَلْقًا مِّنْۢ بَعْدِ خَلْقٍ فِيْ ظُلُمٰتٍ ثَلٰثٍ ؕ

پيدا کوي (الله) تاسې په ګډوډو د مينډو ستاسې کې يو قسم پيدايښت وروسته له يو بل قسم پيدايښت په تيارو دريو کې (چې مشيمې او د رحم او د ګډوډي دي).

تفسیر: يعنې په تدريج سره مو پيدا کړ، مثلاً له نُطفې څخه علقه، او له علقې څخه مضغه، او بيا مو ترې هډوکي پيدا او د هغه له پاسه مو غوښه ورشنه کړه، او بيا مو په هغه کې روح ورپو کړ، فسُبحان الله أحسن الخالقين.

﴿فِيْ ظُلُمٰتٍ ثَلٰثٍ ؕ﴾ «په تيارو دريو کې» يعنې يوه ګډوډه بل رحم، دريم هغه پرده (پېلار) چې په منځ کې يې مولود پيدا کيږي، او مولود په کې تاو شوی متولد کيږي.

ذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبُّكُمْ لَهُ الْمُلْكُ ؕ لَاۤ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ۚ فَاَنّٰى تُصْرَفُوْنَ ۝

دغه (موصوف په دغو صفاتو) الله دی رب ستاسې خاص ده ته دی ملک سلطنت (بې زواله)، نشته بل هيڅوک لايق د عبادت مګر همدی يوائې، پس کوم طرف ته ګرځولی شئ تاسې (له عبادت د ده نه).

تفسیر: يعنې کله چې خالق، رب، مالک، او ملک همدی دی؛ نو ماسوا له ده څخه بل څوک څرنګه معبود کېدی شي؟ وروسته له دې نه چې تاسې واحد الله تعالی په دغو صفاتو سره موصوف ګڼئ او پرې اقرار کوئ، نو بيا نورو مخلوقاتو ته ولې عبادت کوئ؟ مطلب دا چې وروسته له دومره ورنژدې رسېدلو نو بيا ولې سمه لاره در څخه ورکيږي؟ او دغه پر بلې لارې ولې دروئ؟.

اِنْ تَكْفُرُوْا فَاِنَّ اللّٰهَ غَنِيٌّ عَنْكُمْ ۚ وَلَا يَرْضٰى لِعِبَادِهِ الْكُفْرَ ۚ

که چېرې کفر اختیار کړئ تاسې؛ پس بېشکه الله غني بې پروا دی له تاسې (او ستاسې له عبادته)، او نه خوښوي (الله) لپاره د بندګانو خپلو کفر.

تفسیر: یعنې که کافر کېږئ، او د الله تعالی له انعاماتو او حقوقو څخه انکار کوئ؛ نو په دغه کې پخپله ستاسې نقصان دی، او د الله تعالی هیڅ یو شی تاسې نشئ خرابولی، هو ! هرومرو الله تعالی په کفر خوښ او رضا نه دی، او د خپلو بندګانو پر کفر نارضاء کیږي، او دغه شیان دوی ته نه خوښوي.

وَإِنْ تَشْكُرُوا يَرْضَهُ لَكُمْ

او که شُکر وباسئ؛ نو خوښوي دغه شکر ایستل تاسې ته.

تفسیر: یعنې که بندګان د الله تعالی حق ومني، او ده ته مطیع او شکر ګزار شي؛ نو دغه خبره د الله تعالی خوښه ده، او د هغه نفعه هم دوی ته رسیږي.

وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ

او وابه نخلي بار هیڅ بار اخیستونکی بار د ګناهونو د بل چا.

تفسیر: یعنې داسې کیدونکي نه دي چې یو سړی ناشکري وکړي، او په جرم او ګناه یې بل څوک ونیولی شي.

ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّكُم مَّرْجِعُكُمْ فَيُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ۚ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٧﴾

بیا خاص رب ستاسې ته بېرته ورتله ستاسې دي، پس خبر به کړي تاسې پر هغو (عملونو) چې وئ تاسې چې کول به مو (په دنیا کې)، بېشکه دغه (الله) ښه عالم دی په خبرو د سینو (د زړونو په پټو نیاتو هم).

تفسیر: کله چې دوی هلته وررسیږي، د دوی ګرد ښه او بد اعمال د دوی په مخ کې وړاندې کیږي، او د دوی هیڅ لوی یا وړوکی کار به له منځه نه وړک کیږي، ځکه چې د الله تعالی له محیط علم څخه هیڅ یو شی خارج نه دی، الله تعالی د زړونو له پټو خبرو او نیاتو څخه هم علیم او خبیر دی، او په هر شي په ښه شان سره پوهیږي.

وَإِذَا مَسَّ الْإِنسَانَ ضُرٌّ دَعَا رَبَّهُ مُنِيبًا إِلَيْهِ ثُمَّ إِذَا خَوَّلَهُ نِعْمَةً مِّنْهُ نَسِيَ مَا كَانَ يَدْعُو إِلَيْهِ مِن قَبْلُ وَجَعَلَ لِلَّهِ أَندَادًا لِّيُضِلَّ عَن سَبِيلِهِ ۚ

او کله چې ورسیږي انسان (کافر) ته کوم قسم سختي؛ نو بولي رب خپل په دې حال کې چې رجوع کوونکی وي خاصه همده ته، بیا هر کله چې ورکړي (الله) ده ته نعمت له خپل جانبه؛ نو هیر کړي هغه (ذات الله) چې وو دی چې په کې باله به یې (تضرّع به یې کوله) هغه (الله) ته پخوا له دې نعمته، او ګرځوي الله ته شریکان (په عبادت کې) لپاره د دې چې ګمراه کړي (خلق) له لارې د الله (چې دین د اسلام دی).

تفسیر: یعنې د انسان حالت او وضعیت عجیب دی، کله چې پرې کوم غم او مصیبت واقع شي؛ نو مونږ یې په یادیږو، ځکه چې دی ښه پوهیږي چې ماسوا الله څخه بل هیڅوک د دغه مصیبت لرې کوونکی نشته، بیا هر کله چې د الله تعالی په مهربانۍ سره لږ څه آرام او اطمینان یې په نصیب شي؛ سمدلاسه دی خپل همغه پخواني حالت ته مراجعت

کوي، او هغه پاک الله تري هيريږي چې همدا اوس د هغه په دربار کې يې عرضونه او دعاوې کولې، او ناري او سوري يې وهلې، او د عيش او تنعم په نشو کې داسې مست او غافل کيږي چې ګواکې له سره ځمونږ سره يې واسطه او علاقه نه وه، د الله تعالى د ورکړيو نعمتونو نسبت نورو معبودانو ته منسوبوي، او له هغوی سره همغسې سلوک او معامله کوي چې ښايي له واحد الله تعالى سره وکړی شي !، په دې ډول سره همدوی پخپله ګمراه کيږي، او هم پخپلو دغو اقوالو او اعمالو سره نور خلق بې لارې او ګمراه کوي.

قُلْ تَمَتَّعْ بِكُفْرِكَ قَلِيلًا ۖ إِنَّكَ مِنْ أَصْحَابِ النَّارِ ﴿٨﴾

ووايه (ای محمده ! دغه کافر ته) چې نفع واخله په کفر خپل لږ (مدّت په دنيا کې)، بېشکه ته له خاوندانو د اور (د دوزخ) يې.

تفسير: يعنې ښه ده، څو ورځې د همدغه کفر په حالت کې دلته عيش او عشرت وکړئ، او تر هغه پورې چې الله تعالى تاسې ته مهلت درکړی دی، د دنيا له نعمتونو څخه فائده واخلئ !، او تري متمتع شئ !، وروسته له دې نه به ستا د هستوګنې ځای دوزخ وي، چې له هغه ځايه له سره نشې وتلی، او تل به هم هغلته پراته يئ، او له سره به دې نجات نه په برخه کيږي.

أَمَّنْ هُوَ قَانِتٌ آنَاءَ اللَّيْلِ سَاجِدًا وَقَائِمًا يَحْذَرُ الْآخِرَةَ وَيَرْجُو رَحْمَةَ رَبِّهِ ۗ قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ۗ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُو الْأَلْبَابِ ﴿٩﴾

آيا هغه څوک چې دی طاعت کوونکی وي په ساعتونو د شپې کې سجده کوونکی او ولاړ (په لمانځه)، ويريږي (له عذابه) د آخرت، او اميد لري د رحمت د رب خپل؛ (داسې دی لکه هغه څوک چې بې فرمانه وي په کفر او نورو بديو)؟ ووايه (ای محمده !) آيا برابر دي سره هغه کسان چې پوهيږي او هغه کسان چې نه پوهيږي (جاهلان وي؟)، بلکه برابر نه دي)، بېشکه همدا خبره ده چې پند اخلي خاوندان د خالصو عقلونو.

تفسير: يعنې هر هغه بنده چې د شپې خوب او آرامي پريږدي، او د الله تعالى په عبادت کې لګيا کيږي، کله د ده په حضور کې لاس تړلی دريږي، کله په سجده ورته لويږي، له يوه جانبه د ده زړه د آخرت له وېرې بې قراره کړی شوی وي، او له بل جانب د الله تعالى رحمت او مهربانۍ ته هيلمن وي، آيا دغه سعيد بنده او هغه بدبخته انسان چې ذکر يې پاسو وشو، چې د مصيبت په وخت کې الله تعالى ته ناري وهي، او څه مهال چې مصيبت له ده نه لري کيږي نو الله هم تري هيريږي؛ سره برابر کېدی شي؟ بلکه نه ! له سره نشي سره برابر کېدی، په همدغې خبرې باندې همغه پوهېدی شي او غور کولی شي چې پاک الله ورته څه عقل او پوهه ورکړې وي.

قُلْ يَا عِبَادِ الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا رَبَّكُمْ ۚ لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا فِي هَٰذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةٌ ۗ

ووايه (ای محمده ! دوی ته د الله له جانبه) ای بندګانو ځما هغه چې ايمان يې راوړی دی (يعنې ای مؤمنانو !) وويرېږئ له (عذابه د) رب خپل، شته هغو کسانو ته چې نيکي يې کړې ده په دغه دنيا کې (په طاعت سره) ښه حالت، نيکي (ده په آخرت کې چې جنت او رضوان دی).

تفسير: يعنې هر هغه څوک چې په دنيا کې نيکي وکړي؛ نو په آخرت کې هم د ده لپاره ښه حالت دی، يا يې دا مطلب: هر چا چې نيکي وکړه هغه ته پخوا له عُقبى په همدغې دنيا کې هم ښېګڼه ور په برخه کيږي، اعم له دې نه چې ظاهري وي که باطني.

وَاَرْضُ اللّٰهِ وَاسِعَةٌ ؕ اِنَّمَا يُوَفَّى الصّٰبِرُوْنَ اَجْرَهُمْ بِغَيْرِ حِسَابٍ ۝۱۰

او ځمکه د الله ارته ده، بېشکه همدا خبره ده پوره ورکاوه شي صابرانو ته اجر ثواب د دوی بې حسابه (ډېر زیات).

تفسیر: یعنې که په یوه ملک کې خلق له نېکۍ او ښېګڼې څخه ممانعت کوي؛ نو د الله تعالی ځمکه ارته او پراخه ده، بل ملک ته لاړ شئ څو هلته په آزادۍ او خپلواکۍ سره د الله تعالی احکام په ځای راوړئ، بېشکه په دې صورت کې به د ترک الوطن له سببه تاسې په ډېرو مصائبو اخته او مبتلا کېږئ، او په راز راز خلاف العادت او خلاف الطبیعت امورو باندې په صبر او تحمّل کولو اړ او مجبوریږئ، لیکن دا مو په یاد وي چې د هغه په مقابل کې به ډېر ثواب هم دررسیږي، چې د دغه اجر او ثواب په برابر کې چې داسې مهاجرینو ته ورکول کیږي؛ دغه ګردې سختۍ او تکالیف هیڅ شی دي.

قُلْ اِنِّيْٓ اُمِرْتُ اَنْ اَعْبُدَ اللّٰهَ مُخْلِصًا لَّهُ الدِّيْنَ ۝۱۱ وَاُمِرْتُ لِاَنْ اَكُوْنَ اَوَّلَ الْمُسْلِمِيْنَ ۝۱۲

ووایه (ای محمده ! دوی ته) بېشکه زه چې یم امر حکم کړی شوی دی ماته د دې چې عبادت کوم یواځې د الله چې خالص کوونکی یم ده (ته) دین (بندګۍ خپلې). او امر حکم کړی شوی دی ماته چې شم زه اول د مسلمانانو (د دې امّت).

تفسیر: لکه چې ته په عالم الشهادت کې د دې امّت په لحاظ د الله تعالی له ټولو ځنې ړومبنی حکم منونکی او مطیع بنده یې، صلی الله علیه وسلم.

قُلْ اِنِّيْٓ اَخَافُ اِنْ عَصَيْتُ رَبِّيْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيْمٍ ۝۱۳

ووایه (ای محمده !) بېشکه زه ویرېږم که چېرې نافرماني وکړم د رب خپل له عذابه د ورځې لویې (د قیامت).

تفسیر: یعنې ځما په شان یو معصوم او مقرّب بنده هم که په فرض محال سره نافرماني وکړي؛ نو په دغه ورځ کې له عذاب څخه نشي مأمون او مصئون کېدی، نو د نورو څه پوښتنه کوئ؟.

قُلِ اللّٰهَ اَعْبُدُ مُخْلِصًا لَّهٗ دِيْنِيْ ۝۱۴ فَاعْبُدُوْا مَا شِئْتُمْ مِّنْ دُوْنِهٖ ؕ

ووایه (ای محمده !) الله ته عبادت کوم په دې حال کې چې خالص کوونکی یم ده ته (د) دین خپل (له شرکه). پس عبادت کوئ تاسې د هر هغه څیز چې اراده یې وکړئ تاسې غیر له الله.

تفسیر: یعنې زه خو د الله تعالی له حکم سره موافق په نهایت اخلاص او صمیمیت سره د هغه واحد احد الله تعالی عبادت کوم، تاسې مختار یئ چې د هر چا چې عبادت کوئ، او هر چاته چې مو زړه غواړي سرونه ښکته کړئ، هو ! دغومره فکر او دقّت وکړئ ! او له غور څخه کار واخلئ ! چې ستاسې آخره خاتمه او انجام به څرنګه کیږي؟ چې په دې سره مقصد دوی ته توبیخ او رټنه ده.

قُلْ اِنَّ الْخٰسِرِيْنَ الَّذِيْنَ خَسِرُوْٓا اَنْفُسَهُمْ وَاَهْلِيْهِمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ؕ اَلَا ذٰلِكَ هُوَ الْخُسْرَانُ الْمُبِيْنُ ۝۱۵

ووایه (ای محمده !) بېشکه زیان کاران هغه کسان دي چې زیان یې رسولی دی ځانونو خپلو ته، او اهل خپل ته په ورځ د قیامت کې، واورئ خبردار شئ ! چې دغه (خسران) همدغه دی زیان ښکاره.

تفسير: يعني مشرکين نه خپلو ځانونو ته د الله تعالى له عذابه نجات ورکولى شي، او نه خپلې مورنۍ او خپلخانۍ ته څه فائده او نجات ښښلى شي، او ګرد د جهنّم د شغلو ځنې جارولى (قربانولى) شي، له دې به زياته نوره څه خساره وي؟.

لَهُمْ مِّنْ فَوْقِهِمْ ظُلَلٌ مِّنَ النَّارِ وَمِنْ تَحْتِهِمْ ظُلَلٌ

وي به دوى ته له پاسه د دوى طبقات له اوره، او له لاندې د دوى طبقات (د اور).

تفسير: يعني له هر طرفه به يې اور محيطوي، لکه چې ورېځ يا بخار له کوم شي څخه راتاويږي.

ذٰلِكَ يُخَوِّفُ اللّٰهُ بِهٖ عِبَادَهٗ ؕ يٰعِبَادِ فَاتَّقُوْنِ ﴿١٦﴾

دغه (مذکور عذاب) ويروي الله په هغه سره بندګان (مؤمنان خپل)، اى بندګانو ځما ! پس وويرېږئ له ما (په اجتناب د معاصيو).

تفسير: يعني اى بندګانو ځما ! وپوهېږئ چې دغه شى د ويرېدلو وړ او قابل دى که نه؟ که د ويرېدلو وړ او قابل وي؛ نو د الله تعالى له غضب او قهر څخه تل ښايي چې ووېرېږو !.

وَالَّذِيْنَ اجْتَنَبُوا الطَّاغُوْتَ اَنْ يَّعْبُدُوْهَا وَاَنَابُوْٓا اِلَى اللّٰهِ لَهُمُ الْبُشْرٰى ۚ

او هغه کسان چې ځان يې ساتلى دى له بُتانو داسې چې عبادت وکړي د هغوى، او رجوع يې کړې وي طرف د الله ته شته دوى ته بشارت زېرى.

تفسير: يعني هغو کسانو چې د شيطانانو خبرو ته يې له سره غوږ نه دى ايښى، او له ګردو شرکاوو ځنې يې مخ اړولى دى، او خاص الله تعالى ته يې خپل مخ ګرځولى دى؛ د هغوى لپاره ډېر لوى بشارت او زېرى دى.

فَبَشِّرْ عِبَادِ ﴿١٧﴾ الَّذِيْنَ يَسْتَمِعُوْنَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُوْنَ اَحْسَنَهٗ ؕ

پس زېرى وکړه (اى محمده !) پر بندګانو ځما. هغو چې اوري خبره (د قرآن)، پس متابعت کوي دوى ډېر ښه د هغه.

تفسير: يعني ګردې (ټولې) خبرې اوري، بيا د هغو له منځه پر همغه خبره عمل کوي چې ډېره ښه وي، يا يې دا مطلب چې د الله تعالى خبرې اوري او پر هغو هدايتو يې چې له اعلاوو ځنې اعلا وي؛ عمل کوي، مثلاً که يوه خبره د رخصت او اباحت په نسبت واوري، او بله د عزيمت؛ نو د عزيمت په لوري منډې وهي، او ځان هم هغه لوري ته رسوي، او خامخا د ترخيصاتو تتبع نه کوي، يا يې داسې ترجمه وکړئ: چې د الله تعالى کلام اوري، او د هغه د ډېرو ښو خبرو اتباع کوي، ځکه چې د ده ګردې خبرې أحسن في الأحسن دي، كذا قال المفسرون، شاه صاحب (رحمه الله تعالى) د دې مطلب په يو بل ډول سره بيان فرمايلى دى: «دروميځ د هغه پر نېک باندې ! يعني د هغه پر نېکو احکامو دروميځ چې پرې تعميل وکړئ، او پر منع باندې غوږ ږدئ چې نه ور نژدې کېږئ، چې د هغه کول ښه کار دى، او د دغه نه کول ښه کار دى».

اُولٰٓئِكَ الَّذِيْنَ هَدٰىهُمُ اللّٰهُ وَاُولٰٓئِكَ هُمْ اُولُوا الْاَلْبَابِ ﴿١٨﴾

دا هغه کسان دي چې سمه لاره ښوولې ده دوى ته الله، او دغه کسان همدوى دي خاوندان د خالصو عقلونو.

تفسیر: یعنې د بري او کامیابۍ لاره هم دوی موندلې ده، ځکه چې هغوی له خپل عقل او پوهې څخه کار اخیستی دی، او د خالص توحید او د انابت الی الله لاره یې غوره کړې ده.

أَفَمَنْ حَقَّ عَلَيْهِ كَلِمَةُ الْعَذَابِ ۚ أَفَأَنْتَ تُنْقِذُ مَنْ فِي النَّارِ ﴿١٩﴾

آیا هغه څوک چې واجب شوي وي په ده حکم د عذاب، آیا پس خلاصولی شې ته هغه څوک چې په اور کې وي؟ (بلکه نه یې شې خلاصولې).

تفسیر: یعنې پر هغو باندې چې د دوی د ضد او عناد او بدو اعمالو له سببه د عذاب حکم ثابت او مسلّم شوی دی؛ کوم یو سړی یې له اوره د باندې ایستلی شې؟ او سمه لاره ورښوولی شې؟، ښه نو دغسې کمبختان چې د خپل ازلي شقاوت له سببه په اور کې لویدلي دي، څرنګه د نجات وړ کېدی شې؟ او څوک یې له اوره ایستلی شې؟ او په سمه صافه لاره یې بیولی شې؟.

لَٰكِنِ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ لَهُمْ غُرَفٌ مِنْ فَوْقِهَا غُرَفٌ مَبْنِيَّةٌ ۖ

لیکن هغه کسان چې ویریږي له رب خپله شته دوی ته مانۍ (په جنت کې) چې له پاسه د هغې نورې مانۍ بناء کړی شوي دي.

تفسیر: دغه د جنت د درجاتو په طرف اشاره ده، او دا چې هغه ګرد آماده او تیار دی، نه داسې چې د قیامت په ورځ به تیاریږي.

تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ۖ وَعْدَ اللَّهِ ۖ لَا يُخْلِفُ اللَّهُ الْمِيعَادَ ﴿٢٠﴾ أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَسَلَكَهُ يَنَابِيعَ فِي الْأَرْضِ

چې بهیږي لاندې د مانیو (او ونو د هغې څلور قسمه) ویالې، (وعده کړې ده) وعده کول د الله، نه کوي مخالفت الله له وعدې خپلې. آیا نه وینې ته بېشکه الله نازلې کړي دي له (طرفه) د اسمانه اوبه، پس ننه ایستلي یې دي دا (اوبه) په چینو په ځمکه کې.

تفسیر: یعنې د وریا او باران اوبه د غرونو او د ځمکو په مساماتو کې جذب او بیا د چینو په حیث له ځمکې څخه راخوتیږي.

ثُمَّ يُخْرِجُ بِهِ زَرْعًا مُخْتَلِفًا أَلْوَانُهُ

بیا راوباسي په دغو (اوبو) سره کښت (فصل) حال دا چې مختلف وي رنګونه د هغه.

تفسیر: یعنې شین، زېړ، سپین، سور او داسې نور، یا د مختلفو اقسامو کښتونه راوباسي: مثلاً غنم، جوار، شولې وغیر ذلک.

ثُمَّ يَهِيجُ فَتَرَاهُ مُصْفَرًّا ثُمَّ يَجْعَلُهُ حُطَامًا ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَذِكْرَىٰ لِأُولِي الْأَلْبَابِ ﴿٢١﴾

بیا وچ شي پس وینې ته هغه شین رنګی تک زیړ، پس ګرځوي دغه کښت رژبدلی مات شوی، بېشکه په دغو (اوبو او وښو) کې خامخا ډېر لوی پند دی خاوندانو د خالصو عقلونو ته.

تفسیر: یعنې عقلمن سړی د کښت (فصل) حال ته ګوري او تړې نصیحت حاصلوي، څرنګه چې د هغه رونق او شینوالی د څو ورځو له مخې وي او بیا وچ کلک او مات او بوس بوس کولی شي، د دنیا د دغه عیش او نشاط او باغ او بهار حال همداسې دی، ښایي چې انسان د دغې دنیا پر عارضي بهار مغرور او مفتون او د آخرت له انجام څخه غافل او بې پروا نشي.

یو داسې وخت راتلونکی دی چې دغه کښت (فصل) به وربېل شي، او ښه میده او بوس بوس به کیږي، بیا به له هغه څخه هر یو جزء د هغه مناسب ځای ته ورسول شي، نیکي او راحت به خپل مرکز او مستقر ته رسول کیږي، او بدي او تکلیف خپلې خزانې ته رسیږي، الغرض د کښتونو (فصلونو) د مختلفو احوالو له لیدلو ځنې عقلمن ډېر مفید سبق حاصلولی شي.

أَفَمَن شَرَحَ اللَّهُ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ فَهُوَ عَلَىٰ نُورٍ مِّن رَّبِّهِ ۚ فَوَيْلٌ لِّلْقَاسِيَةِ قُلُوبُهُم مِّن ذِكْرِ اللَّهِ ۚ أُولَٰئِكَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿٢٢﴾

آیا پس هر هغه څوک چې پرانستلی او ارته کړي وي الله سینه د ده (قبول د) اسلام ته، پس وي به دی په رڼا (د هدایت) له (طرفه) د رب خپل، پس افسوس هلاک خرابي ده هغو کسانو ته چې سخت وي زړونه د دوی له ذکره د الله، دغه کسان په ګمراهي ښکاره کې دي.

تفسیر: یعنې دواړه سره کله برابر کیدی شي، یو هغه چې الله تعالی د هغه سینه او ټټر د اسلام د قبول لپاره پرانستلې ده، دې نه د اسلام په حقانیت کې څه شک او شبهه لري، او نه د اسلامي احکامو له تسلیم څخه خپل څه انقباض ښکاره کوي، الله تعالی ده ته د توفیق او بصیرت یوه عجیبه رڼا او انوار ورعطاء کړي دي چې د هغو په رڼا کې په نهایت سکون او اطمینان سره د الله تعالی پر لاره په منډو ځغلي، بل هغه بدبخت دی چې د ده زړه د تیرې په شان سخت دی، هیڅ یو نصیحت پرې اثر نه کوي، او نه د خیر کوم څاڅکی په کې ننوتلی شي، هیڅکله د الله تعالی د یادولو توفیق نه مومي، او همداسې خوشې چټي د اوهامو او اهـواوو او رسومـو او د آباوو د تقلید په تیارو کې حیران او سرګردان ګرځي.

اللَّهُ نَزَّلَ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ كِتَابًا

الله ټوټه ټوټه نازل کړی دی ډېر ښایسته خوږ کلام کتاب.

تفسیر: یعنې په دنیا کې هیڅ یو خبره د دې کتاب له خبرو څخه ښه او بهتره نه ده.

مُّتَشَابِهًا مَّثَانِيَ

(او دغه پاک کتاب ډېر ښایسته خوږ کلام) مشابه یو له بل مکّرر غبرګ (دی).

تفسیر: یعنې داسې صحیح، صادق، مضبوط، نافع، معقول، فصیح او بلیغ دی چې په هیڅ یوه آیت کې یې هیڅ صوري او معنوي نقص نه لیده کیږي، یو له بل سره موافق مطابق او مشابه دی، په مضامینو کې یې هیڅ یو اختلاف او تعارض نشته، بلکه د اکثرو آیتونو مضامین داسې متشابه سره واقع شوي دي چې د یوه آیت د راجع کولو څخه بل آیت ته د هغه صحیح معنی او تفسیر معلومیږي، «القرآن یفسّر بعضُه بعضا»، او د «مثاني» یعنې غبرګ مکرر مطلب دا دی چې ډېر احکام، مواعظ، قصص او نور په مختلفو عناوینو او اسلوبو سره بیان شوي دي، څو په ښه ډول سره په یاد او په زړه کې ځای ونیسي، په تلاوت کې هم څو څو ځلي آیتونه مکرّریږي، او ځینو علماوو د «متشابه» او د «مثاني» څخه داسې مطلب اخیستی دی چې په ځینو آیتونو کې د یوه قسم مضمون سلسله تر لرې ځای پورې اوږدیږي او هغه متشابه دی،

او په ځینو ځایونو کې د یوه نوعیت مضمون سره په بله جمله کې د هغه د مقابل نوعیت مضمون بیان کاوه شي، مثلاً ﴿إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ * وَإِنَّ الْفُجَّارَ لَفِي جَحِيمٍ﴾ یا ﴿نَبِّئْ عِبَادِي أَنِّي أَنَا الْغَفُورُ الرَّحِيمُ * وَأَنَّ عَذَابِي هُوَ الْعَذَابُ الْأَلِيمُ﴾ یا ﴿وَيُحَذِّرُكُمُ اللَّهُ نَفْسَهُ وَاللَّهُ رَءُوفٌ بِالْعِبَادِ﴾ دغسې آیتونو ته «مثاني» ویل کیږي چې په دغو کې دوه مختلف قسمونه مضامین بیان شوي دي.

تَقْشَعِرُّ مِنْهُ جُلُودُ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ ۖ ثُمَّ تَلِينُ جُلُودُهُمْ وَقُلُوبُهُمْ إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ ۚ

چې لړځیږي رپیږي ځیک کیږي له ده پوستکي د هغو کسانو چې ویریږي له رب خپل، بیا پاسته (آرام نیسي) پوستکي د دوی او زړونه د دوی طرف د یادولو د الله ته.

تفسیر: یعنې د کتاب الله له اورېدلو څخه د الله تعالی خوف او د ده د کلام له عظمته د ده زړه مرتعش او لړځیږي، او ویښتان یې شک پک (نېغ) دریږي، او پوستکي یې پاسته کیږي، مطلب دا چې د خوف او رعب کیفیت پر دوی طاري کیږي، او د دوی قلب او قالب، ظاهر او باطن د الله تعالی له یاده متمایل او راتیټیږي، او د الله تعالی یاد د دوی پر روح او بدن پر دواړو یو خاص اثر پیدا کوي.

ذَٰلِكَ هُدَى اللَّهِ يَهْدِي بِهِ مَنْ يَشَاءُ ۚ وَمَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ ﴿٢٣﴾

دغه (قرآن) هدایت دی د الله، سمه لاره ښیي په دغه (قرآن) سره هر هغه چا ته چې اراده وفرمایي، او هر څوک چې بې لارې یې کړي الله؛ پس پیدا به نشي هغه ته هیڅوک لاره ښوونکی.

تفسیر: یعنې د هر چا لپاره چې د الله تعالی حکمت مقتضي وي؛ داسې د بري او کامیابۍ لارې ورخلاصوي، او په دغه شان سره د مقصود د منزل پر طرف درومي، او هر هغه چاته چې الله تعالی د ده د سوء استعداد له وجې د هدایت توفیق ورنه کړي؛ نو بل څوک به له هغه سره څه مرستې وکړي، او څنګه به یې لاس ونیسي؟.

أَفَمَنْ يَتَّقِي بِوَجْهِهِ سُوءَ الْعَذَابِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ۚ وَقِيلَ لِلظَّالِمِينَ ذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَكْسِبُونَ ﴿٢٤﴾

آیا پس هغه څوک چې ځان ساتي په مخ خپل سره له سختۍ د عذاب د ورځې د قیامت (په شان د هغه مأمون دی؟ بلکه نه دی)، او وبه ویلی شي ظالمانو ته چې وڅکئ (خوند) د هغه عمل چې وئ تاسې چې کوه به مو (په دنیا کې چې د انبیاوو تکذیب وو).

تفسیر: د انسانانو قاعده ده کله چې د مخامخ له لوري پرې څوک حمله او یرغل راوړي؛ نو په لاسونه سره د هغه مخه نیسي، لیکن په محشر کې به د ظالمانو لاسونه بند وي، څو د عذاب څېړې برابرې د دوی پر مخ ولګیږي، نو آیا داسې یو انسان چې د داسې سخت ګزار مخه پخپل مخ سره ونیسي، او ورته وویل شي چې اوس د هغو کارونو مزه وڅکه چې په دنیا کې دې کړي وو؛ د هغه مؤمن په شان کېدی شي چې هغه ته به په آخرت کې د هیڅ یو قسم تکلیف او زحمت رسېدلو فکر او اندېښنه نه وي، او د الله تعالی په فضل او مرحمت سره به بیخي مطمئنه او بېفکره اوسیږي؟ له سره یو نه دي !.

كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَأَتَاهُمُ الْعَذَابُ مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٢٥﴾ فَأَذَاقَهُمُ اللَّهُ الْخِزْيَ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ۖ وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ أَكْبَرُ ۚ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿٢٦﴾

(همداسې) دروغجن شمیرلي وو (خپل انبیاء) هغو کسانو چې پخوا له دوی نه وو، پس رابه غې دوی ته عذاب له داسې طرفه چې نه به پوهېدل. پس وبه څکوله په دی الله خواري او رسوایي په

دغه ژوندون لږ خسیس کړي، او خامخا عذاب د آخرت ډېر لوی دی که چېرې وی دوی په دې عالمان (نو ایمان به یې راوړی وو).

تفسیر: یعنې ډېر اقوام د انبیاوو د تکذیب په سبب هلاک او رسوا کړی شوي دي، او د آخرت اشد عذاب لا د هغوی لپاره همغسې پوره پاتې دی، نو آیا دغه موجوده مکذبین ډاډه او مطمئن دي چې له هغوی سره به دغسې معامله نه کیږي، هو ! که دوی د پوهې او فکر او غور خاوندان وی؛ نو په دغه مورد کې به یې فکر او غور کوو.

وَلَقَدْ ضَرَبْنَا لِلنَّاسِ فِي هَٰذَا الْقُرْآنِ مِن كُلِّ مَثَلٍ لَّعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٢٧﴾ قُرْآنًا عَرَبِيًّا غَيْرَ ذِي عِوَجٍ لَّعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿٢٨﴾

او خامخا په تحقیق بیان کړی دی مونږ خلقو ته په دغه قرآن کې له هر مثله (چې په دیني امورو کې پکاریږي) لپاره د دې چې دوی (پرې) پند واخلي. په دې حال کې چې دا قرآن دی لوستلی شوی په عربي ژبې سره چې نه دی خاوند د کوږالي، لپاره د دې چې دوی وساتلی شي (له معاصیو او کفره).

تفسیر: دغه د دوی نه پوهېدل د دوی له غفلته او حماقته دي، پاک قرآن خو هره یوه خبره په مثالونو او دلیلونو سره پوهوي، څو خلق په هغه کې غور او دقّت وکړي، او په هغه سره خپل عاقبت اصلاح کړي، قرآن په یوه صافه عربي ژبې رالېږلی شوی کتاب دی، چې د ده د ړومبنیو مخاطبینو مورنۍ ژبـه ده، په دغه قـرآن کې هیڅ یوه کږه او ناموافقه خبره نشته، او ډېرې ښې صافې سمې خبرې په کې شته، چې سلیم عقل یې په ډېر ښه شان سره قبلوي، هیڅ قسم اختلال او کوږوالی د ده په مضامینو او عباراتو کې نشته.

ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا رَّجُلًا فِيهِ شُرَكَاءُ مُتَشَاكِسُونَ وَرَجُلًا سَلَمًا لِّرَجُلٍ هَلْ يَسْتَوِيَانِ مَثَلًا

(بیانوي) الله یو مثل چې یو سړی وي (مریي) چې وي په ده کې (ډېر) شریکان ټول بدخویه سره ناسازه، او یو بل سړی وي (هغه هم مریي خو) سلامت ټول د یوه سړي وي، آیا برابر دي سره دغه دواړه مثلونه (د مریو؟ بلکه نه دي سره برابر، همداسې دی حال د کافر او د مؤمن).

تفسیر: یعنې که څو تنه حصه لرونکي په یوه مریي یا نوکر کې شریک وي، او له دغو څخه هر یو حصه لرونکی ضدّي او عنادي واقع شوی وي، او له دوی ځنې هر یو هم دغه غواړي چې هغه مریي یا نوکر یوائې د همده خدمت او کار وکړي، او نور شرکاء ورسره څه اړه او علاقه ونه لري، نو ښکاره خبره ده چې په دغه فکر کې دغه خدمتګار سخت وارخطا او پرېشان کیږي، په خلاف د دې هغه مریي او نوکر چې یوائې یوه سره وي، نو هغه ته به یو شان یو جانبه طمانیت حاصل وي، او د څو تنو بادارانو د خوښۍ ساتلو فکر او د دې خوا او هغې خوا ځغلولو اندېښنه به ورسره نه وي، اوس ښکاره خبره ده چې دغه دواړه مریان بیخي نشي سره برابرېدلی، همداسې وګڼئ مشرک او موحّد، د مشرک زړه په څو جانبه ویشلی شوی وي، او د څو تنو باطلو معبودانو د خوښۍ ساتلو په فکر کې مشغول وي، پر خلاف د دې موحّد خپل ګرد توجهات، خیالات، ارتباطات او تعلّقات د واحد الله په طرف مصروفوي، او د ده مرجع او مرکز د تل لپاره د همغه پاک الله دربار دی، موحد په پوره اطمینان او ټول زړه سره د الله تعالی د رضا او خوښۍ په فکر کې مشغولیږي، او پوهیږي چې وروسته د پاک الله له خوښۍ څخه د بل چا خوښۍ او خوشالی ته چندانې اړ (محتاج) نه یم.

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ ؕ بَلْ اَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿٢٩﴾

ټوله ثناء صفت خاص الله ته دی، بلکه زیاتره د خلقو نه پوهیږي (په نفع او ضرر خپل).

تفسیر: یعنې ګرد محاسن او محامد هغه پاک الله ته دي چې په داسې اعلی مطالبو او حقایقو سره مو په داسې صاف او په زړه پورې مثالونو او شواهدو پوهوي، مګر سره له دې ډېر داسې بد نصیبه کسان دي چې د دغو واضحو مثالونو په پوهېدلو توفیق نه مومي.

اِنَّكَ مَيِّتٌ وَّاِنَّهُمْ مَّيِّتُوْنَ ﴿٣٠﴾ ثُمَّ اِنَّكُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ عِنْدَ رَبِّكُمْ تَخْتَصِمُوْنَ ﴿٣١﴾

بېشکه چې ته هم مړ کېدونکی یې، او بېشکه دوی هم مړ کېدونکي دي. بیا بېشکه تاسې په ورځ د قیامت کې په نزد د رب خپل جګړه به کوئ (په دیني امورو کې).

تفسیر: یعنې د دغه اختلاف اثر چې د مشرک او موحّد په منځ کې دی د قیامت په ورځ کې علی رؤوس الأشهاد ظاهریږي، څه مهال چې نبیان به سره له خپلو امتیانو یو ځای کړل شي، او کافران به د انبیاوو او مؤمنینو په مقابل کې جګړې او مناقشې وکړي، او حجّتونه او دلائل به راوړاندې کړي، شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «کفّار به منکریږي چې له سره مونږ ته ستا حکم نه دی رارسېدلی، بیا د دوی د دغه انکار په مقابل کې د پرښتو او د ځمکې او د اسمان او د دوی د لاسونو او پښو او نورو اعضاوو په شهادت به پرې ثابتیږي»؛ چې دوی پخپلو دغو ادعاوو کې دروغجنان دي، همداسې د نورو ګردو جګړو فیصلې به هم په هغه ورځ کې د پاک الله په حضور کې صادریږي، بهتر همدا دی چې د «اختصام» لفظ عام کېښود شي، څو د احادیثو او آثارو څخه مخالف نشي.

په دې آیت شریف کې ښکاره دلیل دی چې رسول الله صلی الله علیه وسلم وفات شوی دی، او د دنیا د ژوند سره یې علاقه پرې شوې ده، هو ! د انبیاوو علیهم السلام او د شهداوو په اړه چې د ژوند کوم نصوص راغلي دي، مراد ورڅخه برزخي ژوندون دی، لکه چې د شهداوو په اړه الله تعالی فرمایلي دي: ﴿بَلْ اَحْيَآءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُوْنَ﴾.

فَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنْ كَذَبَ عَلَى اللّٰهِ وَكَذَّبَ بِالصِّدْقِ اِذْ جَآءَهٗ ؕ اَلَيْسَ فِىْ جَهَنَّمَ مَثْوًى لِّلْكٰفِرِيْنَ ﴿٣٢﴾

پس څوک دی ډېر ظالم؟ (بلکه نشته) له هغه چا چې دروغ تړي پر الله (په لرلو د شریک، ځوی، ښځې)، او دروغ شمیري رښتیا خبره (قرآن) کله چې راشي (دغه قرآن) دغه (مکذّب ته، آیا نشته په دوزخ کې ځای لپاره د کافرانو؟ (بلکه شته).

تفسیر: پر الله تعالی باندې یې دروغ وویل، یعنې شریک یې ورته ودراوه، یا یې اولاد ور تجویز کړ، یا یې داسې صفات ورمنسوب کړل چې په واقع کې د ده د ذات او صفاتو سره وړ اولایق نه وي، او رښتیا خبره کله چې ورته ورسېده؛ دروغ یې وشمېرله، یعنې هغه رښتیا خبرې چې انبیاوو علیهم السلام د الله تعالی له طرفه راوړلې؛ هغوی ته یې د دروغو نسبت وکړ، او هیڅ یې په کې خپل فکر او غور ونه چلاوه، بلا شُبهه هغه څوک چې له حق او حقانیت سره دومره عداوت او دښمني لري، له هغه ځنې ډېر لوی ظالم بل څوک کېدی شي، او د داسې ظالمانو د ورتلو او هستوګنې ځای ماسوا له دوزخه بل به چېرې وي؟.

وَالَّذِىْ جَآءَ بِالصِّدْقِ وَصَدَّقَ بِهٖٓ اُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُتَّقُوْنَ ﴿٣٣﴾

او هغه (محمد) چې راغی په (خبرې) رښتیا سره، او هغه (مؤمنان) چې رښتیا یې وشمېرله دا (خبره)؛ دغه کسان همدوی دي پرهېزګاران (له معاصیو او له شرکه).

تفسیر: یعنې الله تعالی د ویریدونکیو شان داسې وي چې تل رښتیا ووایي، او د رښتیا تصدیق وکړي.

لَهُمْ مَّا يَشَآءُوْنَ عِنْدَ رَبِّهِمْ ؕ ذٰلِكَ جَزٰٓؤُا الْمُحْسِنِيْنَ ﴿۳۴﴾ لِيُكَفِّرَ اللّٰهُ عَنْهُمْ اَسْوَاَ الَّذِيْ عَمِلُوْا وَيَجْزِيَهُمْ اَجْرَهُمْ بِاَحْسَنِ الَّذِيْ كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ﴿۳۵﴾

شته دوی ته (په جنّت کې) هر هغه (نعمت) چې غواړي یې په نزد د رب د دوی، دغه (مذکور کرامت) جزا ده د محسنانو نیکوکارانو. لپاره د دې چې ورژوي الله له دوی نه بدتر د هغو ګناهونو چې کړي یې وي، او چې جزا ورکړي (الله) دوی ته اجر د دوی په سبب د هغه ډېر ښه عمل چې وو دوی چې کوو به یې (په دنیا کې).

تفسیر: یعنې الله تعالی متقینو او محسنینو ته د دوی د ډېرو ښو کارونو اجر او بدل ورکوي، که په غلطه کوم بد عمل تر هغې صادر شوی وي؛ هغه وربښي.

اَلَيْسَ اللّٰهُ بِكَافٍ عَبْدَهٗ ؕ وَيُخَوِّفُوْنَكَ بِالَّذِيْنَ مِنْ دُوْنِهٖ ؕ وَمَنْ يُّضْلِلِ اللّٰهُ فَمَا لَهٗ مِنْ هَادٍ ﴿۳۶﴾ وَمَنْ يَّهْدِ اللّٰهُ فَمَا لَهٗ مِنْ مُّضِلٍّ ؕ اَلَيْسَ اللّٰهُ بِعَزِيْزٍ ذِي انْتِقَامٍ ﴿۳۷﴾

آیا نه دی الله کافي بس کېدونکی د بنده خپل (بلکه کافي دی)، او ویروي (کفّار ای محمده !) تا په هغو بُتانو (چې عبادت یې کوي کفّار) بې له الله، او هر څوک چې ګمراه یې کړي الله؛ پس پیدا به نه شي دې (ګمراه) ته هیڅوک سمه لاره ښوونکی. او هر چاته چې سمه لاره وښیي الله؛ پس نشته ده ته هیڅوک ګمراه کوونکی، آیا نه دی الله ډېر زبردست غالب قوي څښتن (خاوند) د بدل اخیستلو؟ (بلکه دی).

تفسیر: مشرکینو ځمونږ رسول الله صلی الله علیه وسلم له بُتانو ویراوه، او ویل به یې: «ګورئ تاسې ځمونږ د معبودانو تحقیر او توهین مه کوئ !، او دوی پر خپل ځان مه خپه او مه قهرجنوئ !، نه چې دوی (معاذ الله) له تا څخه بالکل روغ لېونی او تیار پاګل جوړ کړي»، نو دلته د هغه ځواب ورکوي: «هر هغه چې د لوی زبردست الله بندګي ځانته غوره کړي وي؛ نو دی به کله له دغو عاجزانو او ناتوانانو باطلو معبودانو څخه ویریږي، آیا د هغه عزیز منتقم الله تعالی امداد او اعانت ده لره بس او کافي نه دی، چې له بل چا څخه وویریږي؟ یا ورته څه هیله امید ولري؟ دغه هم د دغو مشرکینو ګمراهي ده، چې د واحد الله بندګان له هسې چتې شیانو څخه ویروي، رښتیا خبره خو هم دا ده چې پر سمه صافه لاره روانول او نه روانول دغه ګرد د الله تعالی په قبضه او اختیار کې دي.

وَلَئِنْ سَاَلْتَهُمْ مَّنْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ لَيَقُوْلُنَّ اللّٰهُ ؕ قُلْ اَفَرَءَيْتُمْ مَّا تَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ اِنْ اَرَادَنِيَ اللّٰهُ بِضُرٍّ هَلْ هُنَّ كٰشِفٰتُ ضُرِّهٖۤ اَوْ اَرَادَنِيْ بِرَحْمَةٍ هَلْ هُنَّ مُمْسِكٰتُ رَحْمَتِهٖ ؕ قُلْ حَسْبِيَ اللّٰهُ ؕ عَلَيْهِ يَتَوَكَّلُ الْمُتَوَكِّلُوْنَ ﴿۳۸﴾

او خامخا که وپوښتې ته (ای محمده !) له دغو (مشرکانو) چې چا پیدا کړي دا اسمانونه او ځمکې؛ نو خامخا وبه وایي چې الله (پیدا کړي دي)، ووایه (ای محمده ! دوی ته) آیا پس نه وینئ تاسې هغه بُتان چې بولئ (عبادت یې کوئ)

تاسې بې له الله، که چېرې اراده وفرمايي ماته الله د ضرر رسولو؛ آيا دي دا بُتان لرې کوونکي د ضرر د هغه (له مانه؟ بلکه نه دي !)، يا که اراده وفرمايي (الله) ماته د رحمت (د نفعې رسولو)؛ آيا دي دغه (بُتان) منع کوونکي د رحمت د الله (له مانه؟ بلکه نه دي !)، ووايه (ای محمده ! دوی ته) بس دی ځما الله، خاص په هم دغه الله توکل کوي توکل کوونکي (په هر حال او هر کار کې، او خپل ټول امور هم هغه ته ورسپاري).

تفسير: يعنې يو طرف خو قدوس الله تعالى چې پخپله تاسې د اقرار سره موافق د ټولو اسمانونو او ځمکې خالق او مالک دی، او بل طرف دغه د تيرو او بې سا بُتان يا عاجز مخلوقات چې که هغوی ګرد سره يو ځای هم شي؛ د الله تعالى د رالېږلي شوي يو ادنى زحمت يا راحت مخه نشي نيولى، او نه يې نوعيت بدلولى شي، نو تاسې پخپله دغه خبره راوښيئ چې له دغو دواړو څخه کوم يو د اطمينان او اعتماد وړ (مستحق) او لايق کېدی شي؟ او کوم يو د خپل مدد لپاره کافي او بس وګڼلى شي؟ د هود عليه السلام قوم هم ويلي وو: ﴿إِنْ نَّقُولُ إِلَّا اعْتَرَىٰكَ بَعْضُ آلِهَتِنَا بِسُوءٍ﴾ چې د هغه ځواب هود عليه السلام داسې ورکړی وو: ﴿قَالَ إِنِّي أُشْهِدُ اللَّهَ وَاشْهَدُوا أَنِّي بَرِيءٌ مِّمَّا تُشْرِكُونَ * مِن دُونِهِ فَكِيدُونِي جَمِيعًا ثُمَّ لَا تُنظِرُونِ * إِنِّي تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ رَبِّي وَرَبِّكُم ۚ مَّا مِن دَابَّةٍ إِلَّا هُوَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهَا ۚ إِنَّ رَبِّي عَلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ﴾ (١٢ جزء، د هود سورت (٥) رکوع، ٥٤، ٥٥، ٥٦ آيتونه)، او ابراهيم عليه السلام هم خپل قوم ته داسې فرمايلي وو: ﴿وَلَا أَخَافُ مَا تُشْرِكُونَ بِهِ إِلَّا أَن يَشَاءَ رَبِّي شَيْئًا ۗ وَسِعَ رَبِّي كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًا ۗ أَفَلَا تَتَذَكَّرُونَ * وَكَيْفَ أَخَافُ مَا أَشْرَكْتُمْ وَلَا تَخَافُونَ أَنَّكُمْ أَشْرَكْتُم بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ عَلَيْكُمْ سُلْطَانًا ۚ فَأَيُّ الْفَرِيقَيْنِ أَحَقُّ بِالْأَمْنِ ۖ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ﴾ (٧ جزء، د الأنعام سورت (٩) رکوع، (٨٠ - ٨١) آيتونه).

قُلْ يٰقَوْمِ اعْمَلُوْا عَلٰى مَكَانَتِكُمْ اِنِّيْ عَامِلٌ ۚ فَسَوْفَ تَعْلَمُوْنَ ۙ﴿٣٩﴾ مَنْ يَّاْتِيْهِ عَذَابٌ يُّخْزِيْهِ وَيَحِلُّ عَلَيْهِ عَذَابٌ مُّقِيْمٌ ﴿٤٠﴾

ووايه (ای محمده !) ای قومه ځما ! ژوند کوئ تاسې په ځای (او حال) خپل کې، بېشکه زه هم عمل کوونکی يم (په حال د توکّل او صبر خپل)، پس ژر ده چې معلوم به کړئ تاسې (ځما او له تاسو نه) هر هغه چې رابشي هغه ته داسې عذاب چې وبه شرموي دی، او نازل به شي په ده عذاب همېشه.

تفسير: يعنې عنقريب دغه خبره واضحه او څرګندېږي چې د واحد الله بندګان غالبان کېږي، که د دغو سلهاوو دروازو فقيران؟ واقعات به ډېر ژر دا راوښيي چې هر هغه بنده چې د الله تعالى په حمايت او پنا کې راغلى دی؛ د هغه مقابله کوونکي بالآخر ګرد سره خوار زار او تباه کېږي.

تنبيه: له ﴿عَذَابٌ يُخْزِيهِ﴾ څخه دنيوي عذاب، او له ﴿عَذَابٌ مُّقِيمٌ﴾ څخه اخروي عذاب مراد دی، والله أعلم.

اِنَّآ اَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتٰبَ لِلنَّاسِ بِالْحَقِّ ۚ فَمَنِ اهْتَدٰى فَلِنَفْسِهٖ ۚ وَمَنْ ضَلَّ فَاِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا ۚ وَمَآ اَنْتَ عَلَيْهِمْ بِوَكِيْلٍ ﴿٤١﴾

بېشکه مونږ نازل کړی مو دی پر تا کتاب (قرآن) لپاره (د انتفاع د ټولو) خلقو په حقه سره، پس هر چا چې سمه لاره يې ومونډله؛ پس نفس د ده لره ده (فائده يې)، او هر څوک چې ګمراه شو؛ پس بېشکه همدا خبره ده چې ګمراه کېږي پر ځان خپل (چې ضرر يې ګالي، او نه يې ته پر دوی وکيل (ساتونکی).

تفسير: يعنې ستا په ژبه او د دغه کتاب په ذريعه د نصيحت رښتيا خبرې ويلې شوي دي، او د دين سمه صافه برابره لاره ښوولې شوې ده، زيات له دې نه هر انسان دې خپله ګټه او تاوان وسنجوي، هر څوک چې پر نصيحت عمل او تګ

کوي؛ خپل ځانته فائده او ګټه رسوي، که نه خپله آخره خاتمه او انجام خرابوي، پر تا د دوی نور هیڅ مسئولیت او ذمه واري نشته، چې په زور او جبر سره دوی پر سمه لاره راولي، ستا وظیفه تش د الله تعالی د پیغام رسونه ده، چې دغه فریضه تاسې اداء کړې ده، وروسته له دې نه نور ګرد معاملات هغه پاک الله ته وسپارئ چې د ده په لاس کې ژوندي کول، مړه کول، ویده کول او ویښول او نور ګرد شیان دي.

اَللّٰهُ يَتَوَفَّى الْاَنْفُسَ حِيْنَ مَوْتِهَا وَالَّتِيْ لَمْ تَمُتْ فِيْ مَنَامِهَا ۚ فَيُمْسِكُ الَّتِيْ قَضٰى عَلَيْهَا الْمَوْتَ وَيُرْسِلُ الْاُخْرٰى اِلٰٓى اَجَلٍ مُّسَمًّى ۭ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّقَوْمٍ يَّتَفَكَّرُوْنَ ۴۲

الله راکاږي (قبضوي) نفسونه په وخت د مرګ د دوی، او هغه نفس چې نه وي مړ (هغه راکاږي) په خوب د هغه کې، پس وساتي (هغه نفس) چې حکم يې کړی پر هغه د مرګ، او بېرته رالیږي (بدن ته) هغه بل (نفس) تر نېټې په نامه کړی شوې پورې، بېشکه په دغه (قبض، امساک، ارسال) کې خامخا ډېر دلائل د قدرت دي لپاره د هغه قوم چې فکر کوي (او عبرت ترې اخلي، لیکن نه کوي فکر په کې کفّار).

تفسیر: شاه صاحب لیکي«یعنې په خوب کې هر ورځ روح اخلي، او بیا یې بېرته ورلیږي، همدغه نښه ده د آخرت، معلوم شو چې په خوب کې هم لکه موت سا اخیسته کیږي، که خوب وځنډیږي؛ نو هم هغه مرګ دی، مګر دغه روح هغه دی چې ورته ظاهري هوش وایي، او هغه روح چې په هغه سره تنفس جریان لري، او نبضین خوځیږي، او خواړه هضمیږي؛ هغه بل دی، چې پخوا د مرګ له وقوع ځخه نه ایستل کیږي»، (موضح القرآن).

اَمِ اتَّخَذُوْا مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ شُفَعَاۗءَ ۭ

آیا نیولی دی دغو (مشرکانو) غیر له الله شفاعتګران (بُتان چې زارۍ وکړي الله ته).

تفسیر: یعنې مشرکین د بُتانو په نسبت داسې دعوی کوي چې دوی د الله تعالی په دربار کې ځمونږ سپارښت او شفاعت کوي، او د همدوی له سپارښت ځخه ځمونږ ګرد کارونه هلته جوړیږي، نو ځکه مونږ د دوی عبادت کوو، حال دا چې اول د شفیع کېدلو لپاره معبودیت لازمي نه دی، بل شفیع هم هغه څوک ګرځېدی شي چې ورته د الله تعالی له طرفه د شفاعت حکم او اجازه وي، او یواځې د هغو کسانو په حق کې شفاعت په عمل راتلی شي، چې دوی د الله تعالی په نزد غوره او مقبول وي، لنډه یې دا چې د شفیع لپاره اذن او د مشفوع لپاره مرتضائیت یو ضروري امر دی، او دلته دغه دواړه خبرې نشته، نه بُتانو ته اذن ثابت دی او نه د کفّارو مرتضائیت؛ نو د دوی دغه دعوی غلطه شوه.

قُلْ اَوَلَوْ كَانُوْا لَا يَمْلِكُوْنَ شَيْـــًٔا وَّلَا يَعْقِلُوْنَ ۴۳

ووایه (ای محمده ! دوی ته) آیا اګر که وي دوی په داسې حال کې چې مالکان نه وي د هیڅ شي، او نه عقل لري (دوی چې ستاسې عبادت ورته معلوم شي ځکه چې جمادات وي).

تفسیر: یعنې بُتان نه اختیار لري او نه پوهه، نو بیا د دوی شفیع کېدل ډېر عجیب دي.

قُلْ لِّلّٰهِ الشَّفَاعَةُ جَمِيْعًا ۭ لَهٗ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۭ ثُمَّ اِلَيْهِ تُرْجَعُوْنَ ۴۴

ووایه (ای محمده ! دوی ته) خاص الله ته (اختیار د) شفاعت دی ټول (او بل هیچا لره دخل نشته)، خاص الله ته دی سلطنت د اسمانونو او د ځمکې، بیا خاص همده ته بېرته بیول کېږئ (لپاره د جزاء).

تفسير: يعني في الحال هم پر اسمانونو او ځمكه كې د همدغه الله تعالى سلطنت دى، او في المآل هم د ګردو رجوع او بېرته ورتګ هم هغه ته دى، نو بې د الله تعالى له خوښې او رضا هيڅوک د دې خبرې قوّت او قدرت نه لري، چې خپلې شونډې هم وخوځولى شي.

وَإِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَحْدَهُ اشْمَأَزَّتْ قُلُوبُ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ ۖ وَإِذَا ذُكِرَ الَّذِينَ مِن دُونِهِ إِذَا هُمْ يَسْتَبْشِرُونَ ﴿٤٥﴾

او په هغه وخت كې چې ياد كړ شي الله يوائې (بې له بُتانو)؛ نو منقبض شي، وترهيږي زړونه د هغو كسانو چې ايمان نه راوړي په آخرت باندې، او په هغه وخت كې چې ياد كړل شي هغه (بُتان) بې له دغه (الله)؛ ناڅاپه دوى خوشالېږي (مخونه يې رانه او وچولي ـ تندي يې خلاص شي له خوښۍ).

تفسير: د مشركانو دغه يوه خاصه ده چې په ځينو اوقاتو كې تش پخپلو ژبو د الله تعالى د عظمت او محبّت اعتراف كوي، ليكن د هغوى زړونه د واحد الله له ذكره او حمد او ثنا ځخه نه خوښېږي، هو ! كه د نورو بُتانو يا وړوكيو معبودانو تعريف ورته وكړى شي؛ نو له ډېر خوښۍ او خوشالۍ پخپلو جامو كې نه ځايېږي، او د مسرّت آثار د دوى له څېرو څخه له وړا (لرې) څرګندېږي (ښكاره كيږي)، د افسوس او حسرت ځاى دى چې نن ورځ على الأكثر تش په نامه سره مسلمانانو همداسې يو وضعيت ځانته غوره كړى دى، مثلاً كه د واحد الله قدرت، قوّت، عظمت او د ده د لامحدوده علم وسعت بيان كړ شي؛ نو د دوى په مخونو كې د انقباض آثار احساس كيږي، مګر كه د كوم پير، فقير، حضرت، شيخ، ملنګ، صاحبزاده، خواجه، سيد او د نورو متعارفه وو خوارقو، رښتيا دروغ كرامات او نورې چټې او مهملې خبرې دوى ته وويلى شي؛ نو د دوى په څېرو كې د وجد او نشاط علائم قائميږي، او په زړونو كې يې د سرور او انبساط امواج پيدا كيږي، بلكه ډېر اوقات د خالص توحيد بيانوونكي د دوى په نزد د اولياء الله منكر ګڼل كيږي، «فإلى الله المشتكى وهو المستعان».

قُلِ اللَّهُمَّ فَاطِرَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ عَالِمَ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ أَنتَ تَحْكُمُ بَيْنَ عِبَادِكَ فِي مَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿٤٦﴾

ووايه (اى محمده !) اى الله !، پيدا كوونكى د اسمانونو او د ځمكې !، اى عالمه خبرداره په پټو او په ښكاره وو !، ته حكم كوې (په قيامت كې) په منځ د بندګانو خپلو كې په هغو (دينيه وو امورو كې) چې وو دوى چې په كې اختلاف به يې كاوه.

تفسير: يعني هر كله چې دوى په داسې غټو خبرو كې هم جګړې كوي، او د الله تعالى دومره عزت او وقار هم د دوى په زړونو كې نشته، نو اوس زه ستا پاك دربار ته عرض او فرياد كوم، څو پخپله د دغو جګړو په منځ كې يوه پربكړه او فيصله وفرمايي.

وَلَوْ أَنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا وَمِثْلَهُ مَعَهُ لَافْتَدَوْا بِهِ مِن سُوءِ الْعَذَابِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ۚ وَبَدَا لَهُم مِّنَ اللَّهِ مَا لَمْ يَكُونُوا يَحْتَسِبُونَ ﴿٤٧﴾ وَبَدَا لَهُمْ سَيِّئَاتُ مَا كَسَبُوا وَحَاقَ بِهِم مَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴿٤٨﴾

او كه چېرې بېشكه په اختيار كې شي د هغو چې ظلم يې (پر نفسونو خپلو په كفر سره اختيار) كړى دى هغه (اموال مبالغ) چې په ځمكه كې دي ټول، او په مثل (هم د هغه) نور ورسره شي؛

نو خامخا فديه به ورکړي دوی په هغه سره له بدرنګه عذابه په ورځ د قيامت کې، او ښکاره به شي دوی ته له جانبه د الله هغه (عذاب) چې نه وو دوی چې ګمان به يې کاوه (د هغه). او ښکاره به شي دوی ته (سزا او عقوبت) د هغو اعمالو چې کړي وو دوی، او چاپېره نازله به شي په دوی (جزاء د) هغه څيز چې وو دوی چې په هغه پورې به يې مسخرې کولې (چې الهي قهر او ابدي عذاب دی).

تفسير: يعنې د قيامت په ورځ چې د دغو اختلافاتو فيصلې اورولی کيږي، په دغه وخت کې به د دغو ظالمانو چې په شک او شرک سره يې د الله تعالی شان تنقيص کوو؛ ډېر بد حال وي، فرض يې کړئ که په دغه ورځ د ځمکې د مخ ګردې خزانې بلکه له هغوی ځنې زائد مبالغ هم له دوی سره موجود وي، او وغواړي چې دغه ګرد اضعافًا مضاعفه خزائن د خپلې فديې په ډول ورکړي، او خپل ځان خلاص کړي؛ مګر هغه ترې نه قبليږي، او هر څه بد اعمال چې ده کړي دي؛ يو په يو يې په مخ راوړل کيږي، او د داسې راز راز ويروونکيو عذابونو خوند به وځکي چې هيڅکله به د هغه مثال او نظير د ده په وهم او خيال کې هم نه وي ګرځېدلی، الغرض هغه کسان چې پر خالص توحيد او حق دين پورې يې ټوکې او مسخرې کولې، د هغه ربړ او وبال يې دوی هرومرو ګالونکي دی، او په هغو عذابونو کې چې دوی ورپورې مسخرې کولې؛ دوی پخپله په کې اخته کېدونکي دي.

فَإِذَا مَسَّ الْإِنسَانَ ضُرٌّ دَعَانَا

پس کله چې ورسيږي (جنس د) انسان ته څه قسم ضرر؛ نو بولي مونږ (دفع د هغه ته).

تفسير: يعنې چې د هغه الله تعالی له ذکر څخه چې اوس خپه او ناراضه کيږي؛ د مصيبت په وخت کې ورغږ او نارې وهي، او د ده ذکر چې د مصائبو په وخت کې پرې خوښيږي؛ د مرفه الحالي (د خوشحالۍ او مستئ) په وخت کې له دوی نه هيريږي.

ثُمَّ إِذَا خَوَّلْنَاهُ نِعْمَةً مِّنَّا قَالَ إِنَّمَا أُوتِيتُهُ عَلَىٰ عِلْمٍ

بيا کله چې ورکړو مونږ ده ته کوم نعمت له (جانبه) خپله؛ وايي بېشکه همدا خبره ده چې راکړی شوي دی ماته دغه (نعمت) په سبب د پوهې (ځما، نه ده داسې).

تفسير: يعنې قياس خو همدغه غوښت چې دغه نعمت ځما په برخه شي، ځکه چې په ما کې د دغې خبرې لياقت وو، او د هغه د ګټلو ذرائع ماته ښکاره او معلوم وو، او الله تعالی ته ځما استعداد او اهليت څرګند وو، نو بيا به هغه ولې ماته نه رسېده؟ الغرض چې ده پر خپل لياقت او عقل نظر وکړ، او د الله تعالی پر فضل او قدرت يې نظر ونه کړ.

بَلْ هِيَ فِتْنَةٌ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٤٩﴾

بلکه دغه (عطا د نعمت) فتنه امتحان ازموينه ده، وليکن اکثر د دوی نه پوهيږي (چې دغه تخويل استدراج، امتحان دی دوی ته).

تفسير: يعنې داسې نه ده، بلکه دغه نعمت د الله تعالی له طرفه يو امتحان دی، چې بنده د هغه پر موندلو تر کوم حد پورې د حقيقي منعم شکريه اداء کوي؟ او د احسان او انعام حق يې پېژني؟ که ناشکري يې وکړله؛ نو دغه نعمت ورته نقمت او د ده د ځان وبال ګرځي.

قَدْ قَالَهَا الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ فَمَا أَغْنَىٰ عَنْهُم مَّا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٥٠﴾ فَأَصَابَهُمْ سَيِّئَاتُ مَا كَسَبُوا ۚ وَالَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْ هَٰؤُلَاءِ سَيُصِيبُهُمْ سَيِّئَاتُ مَا كَسَبُوا وَمَا هُم بِمُعْجِزِينَ ﴿٥١﴾

په تحقيق ويلي ده دغه خبره هغو کسانو (چې تېر شوي دي) پخوا له دوی نه (لکه قارون او قوم د ده)؛ پس هيڅ قدر دفع د عذاب ونه کړه له دوی ځنې هغه (دنيوي مال او متاع) چې وو دوی چې کسب (د ګټې د هغو) به يې کوو. پس ورسېد هغو (پخوانيو) ته (جزاء د هغو بدو) اعمالو چې کول به دوی (په خسف سره)، او هغه کسان چې ظلم يې کړی دی (په اختيارولو د کفر) له دغه (قوم ستا ای محمده !)؛ ژر ده چې وبه رسيږي دوی ته سزا او عقوبت د هغو اعمالو چې کړي دي دوی، او نه دي دوی عاجز کوونکي (مونږ لره له تعذيب د دوی نه).

تفسير: لکه چې قارون همداسې ويلي وو، د هغه څه حشر او آخره خاتمه شوه؟ د هغه ذکر پخوا له دې نه تېر شو، يعنې څرنګه چې پر پخوانيو مجرمينو د خپلې ګناه سزا او وبال ولوېد؛ پر دغو موجوده وو مشرکينو هم د دوی د بدو اعمالو سزا او وبال لوېدونکی دی، څه وخت چې پاک الله تعالی د دوی د سزا ورکولو اراده وفرمايي، نو دوی له سره خپل ځانونه نشي پټولی، او نه چېرې تري تښتېدلی شي، او نه په کوم چل او تدبير سره دی سترې، ستومانه، او عاجزولی شي.

أَوَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَن يَشَاءُ وَيَقْدِرُ ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٥٢﴾

آيا نه پوهيږي دوی په دې چې بېشکه الله پراخوي رزق روزي هر هغه چا ته چې اراده وفرمايي، او تنګوي (په اندازه کوي يې)، بېشکه په دغه (بسط او قبض) کې خامخا ډېر دلائل دي لپاره (د هغه) قوم چې ايمان راوړي (په الله چې باسط او قابض دی).

تفسير: يعنې په دنيا کې محض د روزي پراخي او تنګي د کوم سړي د مقبوليت او مردوديت دليل نشي کېدی، نه د روزي ګټل دومره په عقل، ذهانت، علم او لياقت پورې منحصر دي، ګورئ چې څومره بېوقوفان او ناپوهان په ډېر اطمينان او هوسايي سره ژوندون کوي، او څومره عاقلان، فاضلان او نېکان په لوږو سره شپې او ورځې تېروي.

قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِن رَّحْمَةِ اللَّهِ ۚ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا ۚ إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿٥٣﴾

ووايه (ای محمده ! چې فرمايي الله) ای بندګانو (مؤمنانو) ځما هغو کسانو چې اسراف يې کړی دی پر نفسونو خپلو ! مه نااميده کېږئ له رحمته د الله، (ځکه چې) بېشکه الله مغفرت کوي ښې ګناهونه ټول (اګر که ډېر هم وي بې له شرکه)، بېشکه چې الله همدی دی ښه ښښونکی (د خطيّاتو) ډېر رحم کوونکی دی.

تفسير: دغه آيت د أرحم الراحمين د بې پايانه رحمت بيان او د ده د عفوې او د عظيم الشأن تېرېدلو اعلان کوي، او د خورا ډېرو سختو مأيوس العلاجو مريضانو په حق کې د شفاء د اکسير حکم لري، مشرک، ملحد، زنديق، مرتد، يهودي، نصراني، مجوسي، مبتدع، فاسق، فاجر او نور عاصيان او باغيان هر څوک چې وي د دغه آيت له اورېدلو څخه وروسته د الله تعالی مهربانۍ ته اميدوار کيږي، ځکه چې د هر چا په نسبت چې الله تعالی اراده وفرمايي؛ د هغه ګناه معافوي، او هيڅوک د ده لاس نشي نيولی، بيا بنده به ولې نااميده کيږي؟ هو ! دغه ضروري ده چې د الله تعالی

له نورو اعلاناتو سره سم چې په هغو کې تصريح شوې ده، چې د کفر او شرک جرم به بې له توبې او بې له ايمانه نه قبلوي، ښايي چې ﴿إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا﴾ له ﴿لِمَنْ يَشَاءُ﴾ سره مقيده وګڼله شي، خو سره له هغه د دغې خبرې تقييد يې هم فرمايلی دی: ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَٰلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ﴾ (۵ جزء د النساء سورت (۸) رکوع (۱۱۶) آيت)، له دغه تقييد څخه دغه نه لازميږي چې الله تعالی بې له توبې هيڅ يوه لويه يا وړوکي ګناه نشي معافولی، او نه يې داسې مطلب کيږي چې د هيڅ يو جرم لپاره له سره د توبې ضرورت نشته، او بې له توبې به ګرد ګناهونه معافيږي، قيد يوائې د مشيت دی، او د مشيت په متعلق په نورو آيتونو کې دا ښوولي شوي دي چې هغه په کفر او شرک کې بې له توبې ممکن نه دی، لکه چې د دغه آيت شان نزول هم پرې دلالت کوي، او د دې وروستني آيت له افادې څخه هم معلوميږي، نو الغرض الله تعالی ټول ګناهونه کله چې وغواړي بندګانو ته معافوي، خو شرک بغير له توبې نه نه معاف کيږي، نو دا آيت د الله تعالی د پراخه رحمت بيان کوي چې ګناهګار بندګان دې نه نااميده کيږي، که د الله تعالی نه د ګناهونو د معافولو غوښتنه وکړي؛ الله تعالی يې معافوي.

وَأَنِيبُوا إِلَىٰ رَبِّكُمْ وَأَسْلِمُوا لَهُ مِن قَبْلِ أَن يَأْتِيَكُمُ الْعَذَابُ ثُمَّ لَا تُنصَرُونَ ﴿٥٤﴾

او بېرته وګرځئ تاسې رب خپل ته (له شرکه او عصيانه)، او غاړه کېږدئ ده ته پخوا له هغه چې راشي تاسې ته عذاب، بيا به مدد درسره نشي کولی (په دفع د عذاب کې).

تفسير: يعنې پخپلو تېرو اغلاطو نادم شئ !، او د الله تعالی د بې پايانه جود اوکرم څخه وشرمېږئ !، او د کفر او عصيان لاره پرېږدئ !، او د هغه کريم رب په طرف رجوع وکړئ !، او خپل ځانونه هغه ته وروسپارئ !، او د ده د احکامو په مقابل کې په نهايت عجز او اخلاص سره غاړه کېږدئ !، او ښه وپوهېږئ چې په حقيقت کې نجات يوائې د ده په فضل او کرم سره ممکن دی، ځمونږ رجوع او انابت هم بې د الله تعالی له فضله او کرمه نشي ميسّر کېدی.

وَاتَّبِعُوا أَحْسَنَ مَا أُنزِلَ إِلَيْكُم مِّن رَّبِّكُم مِّن قَبْلِ أَن يَأْتِيَكُمُ الْعَذَابُ بَغْتَةً وَأَنتُمْ لَا تَشْعُرُونَ ﴿٥٥﴾

او متابعت وکړئ د ډېر غوره حکم د هغه (قرآن) چې نازل کړی شوی دی تاسې ته له (جانبه د) رب ستاسې پخوا له هغه چې راشي تاسې ته عذاب يو ناڅاپه، حال دا چې تاسې به نه پوهېږئ (چې له کوم لوري راځي).

تفسير: له ښې خبرې څخه مراد قرآنکريم دی، يعنې پر قرآني هدايتونو عمل وکړئ !، او د عذاب له راتګه پخوا د خپل مستقبل په فکر او انديښنه کې اوسئ !، که نه د عذاب له معاينې څخه وروسته به د هغه هيڅ تدارک او انتظام نشي کېدی، او هيڅ يو تدبير به مؤثر نه لويږي، د الله تعالی عذاب به مو داسې يو ناڅاپه راګېر کړي، چې تاسې به له سره د هغه پر راتګ نه خبر يږئ.

أَن تَقُولَ نَفْسٌ يَا حَسْرَتَىٰ عَلَىٰ مَا فَرَّطتُّ فِي جَنبِ اللَّهِ وَإِن كُنتُ لَمِنَ السَّاخِرِينَ ﴿٥٦﴾

(چابکي کوئ تاسې په تعميل د قرآن باندې پخوا له هغه) چې ووايي يو نفس: ای ارمان او ندامت مې دی پر هغه چې تقصير مې کړی دی په طرف (په حق د طاعت) د الله کې، او بېشکه چې وم زه خامخا له مسخره کوونکيو څخه.

تفسير: يعنې په هوا اوهوس، رسم، تقليد او دنيوي خوندونو او چرچو کې اخته او مشغول او د الله تعالی له ذکره او ياده بلکه د ده له وجوده بيخي غافلان شوي وو، د ده دين او رسول او د هغه هولناک انجام په نسبت به مو چې

رسول الله صلى الله عليه وسلم مونږ ويرولو؛ ملنډې، ټوکې او مسخرې کولې، او د دغو شيانو په حقيقت نه وو پوهيدلي، د ډېر افسوس ځای دی چې د الله تعالى په پېژندلو او د ده د حقوقو په منلو کې مونږ په څه اندازه سره غفلت او قصور کړی دی، چې د هغه په نتيجه کې نن له دغې بدې پېښې سره مخامخ شوي يو، کفّار به دغسې خبرې په محشر کې کوي، که د آيت مضمون کفارو او عصاتو لره عام کښېنود شي؛ نو د ﴿وَإِن كُنتُ لَمِنَ السَّٰخِرِينَ﴾ معنى به «ما به د مسخره کوونکو غوندې عمل کولو» وي، «علمت عمل ساخر مستهزئ» (كما فسر به ابن كثير رحمه الله).

أَوْ تَقُولَ لَوْ أَنَّ اللَّهَ هَدَىٰنِي لَكُنتُ مِنَ الْمُتَّقِينَ ﴿٥٧﴾

يا (پخوا له دې نه) چې ووايي: که چېرې داسې وی چې بېشکه الله سمه لاره ښوولې وی ماته؛ نو خامخا وم به زه له متقيانو پرهېزګارانو (له شرکه او له معاصي نه).

تفسير: کله چې په حسرت او افسوس سره کار ونه چلېږي؛ نو د خپل فهم غلطولو لپاره دغه ګوډ عذر وړاندې کوي، څه ووايم؟ الله تعالى ماته هدايت رانه کړ، که الله اراده فرمايلي وی؛ نو نن به زه هم د متقيانو په مرتبه رسېدلی وم، د دغه ځواب وروسته داسې راځي: ﴿بَلَىٰ قَدْ جَاءَتْكَ آيَاتِي﴾.

أَوْ تَقُولَ حِينَ تَرَى الْعَذَابَ لَوْ أَنَّ لِي كَرَّةً فَأَكُونَ مِنَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٥٨﴾

يا (پخوا له دې نه) چې ووايي (نفس) په هغه وخت کې چې وويني عذاب: کاشکې وی ماته بيا بېرته ورتګ (دنيا ته)؛ پس وم به زه هلته له نيکوکارانو (موحدانو هم په عقائدو هم په اعمالو کې).

تفسير: کله چې حسرت او اعتذار دواړه بېکاره ثابت شي؛ او د دوزخ له عذابونو سره مخامخ شي؛ نو په دغه وخت کې به د اضطراب وارخطايي له شدّته داسې وايي: «په هر ممکنه صورت سره چې کېږي، يو ځلي مې بيا دنيا ته ولېږه !، او د توبې او اطاعت فرصت او موقع راکړه !، او وګوره چې زه په څه صلاح او تقوى سره بېرته درحاضر ېږم»، فرمايي الله تعالى چې: ولې مې هدايت نه وو درته کړی بلکه درته کړی مې وو:

بَلَىٰ قَدْ جَاءَتْكَ آيَاتِي فَكَذَّبْتَ بِهَا وَاسْتَكْبَرْتَ وَكُنتَ مِنَ الْكَافِرِينَ ﴿٥٩﴾

هو ! داسې ده چې په تحقيق راغلي وو تاته دلائل (قرآن) ځما، پس تکذيب کړی وو تا په هغو سره، او تکبّر دې کړی وو، او وې ته له کافرانو (نامنونکيو نه).

تفسير: يعنې غلط وايي، آيا الله تعالى درته سمه صافه لاره نه وه درښوولې؟ او خپل انبياء يې سره له معجزو او احکامو نه وو درليږلي؟ مګر د هغوی خبرې دې و نه منلې، او هر هغه شی چې تاته ويلی کېده، هغه مو سره له غروره او تکبر تکذيب کوو، او ستا هم دغه لويي او تکبر د حق له قبوله مانع ګرځېده، او خبره همدا ده چې الله تعالى ته له ازله دغه خبره معلومه وه چې ته به د ده له آيتونو څخه انحراف او انکار کوې، او په تکبّر او سرکښۍ سره به وړاندې کېږې، ستا د طبيعت او مزاج غوښتنه او اقتضاء همداسې ده چې که زر کرته د دنيا په طرف بېرته وګرځولی شې؛ بيا به پخپلو هم هغو واهيه وو حرکاتو کې مداومت کوې، او له هغه څخه له سره لاس اخيستونکی نه يې: ﴿وَلَوْ رُدُّوا لَعَادُوا لِمَا نُهُوا عَنْهُ وَإِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ﴾ (د «الأنعام» سورت (۳) رکوع (۲۸) آيت)، د داسې خلقو په نسبت د الله تعالى داسې عادت نه دی چې دوی بريالیان او کامياب کړي، بلکه خائب او خاسر کوي يې.

وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ تَرَى الَّذِيْنَ كَذَبُوْا عَلَى اللّٰهِ وُجُوْهُهُمْ مُّسْوَدَّةٌ ؕ اَلَيْسَ فِيْ جَهَنَّمَ مَثْوًى لِّلْمُتَكَبِّرِيْنَ ﴿۶۰﴾

او په ورځې د قيامت کې به وويني ته هغه کسان چې دروغ يې ترلې دي پر الله پورې (په نسبت د شرک او نورو عيوبو) مخونه د دوی به تور کړی شوي وي، آيا نشته په دوزخ کې ځای لپاره د منکرانو (کافرانو؟ يعنې شته !).

تفسير: کومه خبره چې د الله تعالی له جانبه راځي، او هغې ته د دروغو نسبت وکړل شي؛ هم دغه پر الله تعالی دروغ ترړل دي، ځکه چې دروغ شمېرونکي داسې دعوی کوي چې الله تعالی هغه خبره نه ده فرمايلې، حال دا چې په واقع کې به يې فرمايلي وي، نو د دغو دروغو تورواليو د قيامت په ورځ د دوی پر څېرو کې څرګندېږي (ښکاره کېږي).

وَيُنَجِّي اللّٰهُ الَّذِيْنَ اتَّقَوْا بِمَفَازَتِهِمْ ۫ لَا يَمَسُّهُمُ السُّوْٓءُ وَلَا هُمْ يَحْزَنُوْنَ ﴿۶۱﴾

او وبه ساتي الله (له دوزخه) هغه کسان چې ځان يې ساتلی وي (له شرکه) په سبب د خلاصي موندلو د دوی، نه به رسېږي دوی ته سختي او نه به دوی غمجن کېږي.

تفسير: يعنې الله تعالی متقيان د دوی د ازلي فوز او فلاح په سبب د بري او کاميابي پر هغه لوړ (اوچت) مقام رسوي، چې هلته به له هر قسمه بديو او شرورو څخه محفوظ او له هر راز (قسم) فکر او غم څخه به آزاد او محفوظ وي.

اَللّٰهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ ۫ وَّهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ وَّكِيْلٌ ﴿۶۲﴾ لَهٗ مَقَالِيْدُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا بِاٰيٰتِ اللّٰهِ اُولٰٓئِكَ هُمُ الْخٰسِرُوْنَ ﴿۶۳﴾

الله پيدا کوونکی د هر څيز دی، او دغه (الله) پر هر څيز وکيل (ساتونکی متصرف) دی. خاص همدغه (الله) لره دي کليګاني (د خزانو) د اسمانونو او د ځمکې، او هغه کسان چې کافران شوي دي په آيتونو د الله، دغه کسان همدوی زيانکاران دي (چې ځای يې ابدي دوزخ دی).

تفسير: يعنې الله تعالی هر شی پيدا کړی دی، او وروسته له پيدايښته د ده د بقاء او تحفظ ذمه واري يې هم پر خپل قدرت اخيستې ده، او د ځمکې او اسمان د ګردو شيانو تصرّف او اقتدار هم ده ته حاصل دی، ځکه چې د ګردو خزانو کنجيانې له ده سره دي، نو له داسې الله څخه مخ اړول او نورو شيانو ته مخ ګرځول فضول او بېکاره خبره ده، ښايي چې انسان د الله تعالی له غضبه وويرېږي، او د الله تعالی رحمت او مهرباني ته اميدوار اوسي.

قُلْ اَفَغَيْرَ اللّٰهِ تَاْمُرُوْٓنِّيْٓ اَعْبُدُ اَيُّهَا الْجٰهِلُوْنَ ﴿۶۴﴾

آيا پس تاسو امر کوئ ماته چې بې له الله تعالی د بل چا عبادت وکړم ای جاهلانو ناپوهانو !.

تفسير: يعنې انتهايي ناداني، حماقت او جهالت دا دی، چې انسان الله تعالی پرېږدي، او د نورو په عبادت کې بوخت شي، او له رسول الله صلی الله عليه وسلم څخه داسې غوښتنه کوي، او ترې طمع کوي چې دی (معاذ الله) د کفر او شرک لاره د دوی له سببه غوره کړي، په ځينو رواياتو کې راغلي دي چې مشرکانو رسول الله صلی الله عليه وسلم ته دعوت ورکړی وو، چې راځه ځمونږ د معبودانو عبادت کوه، نو ځکه دغه پاس آيت د دوی په ځواب کې نازل شو:

وَلَقَدْ أُوحِيَ إِلَيْكَ وَإِلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكَ لَئِنْ أَشْرَكْتَ لَيَحْبَطَنَّ عَمَلُكَ وَلَتَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٦٥﴾ بَلِ اللَّهَ فَاعْبُدْ وَكُن مِّنَ الشَّاكِرِينَ ﴿٦٦﴾

او خامخا په تحقيق وحي کړی شوې ده تاته او (وحي کړې شوې ده) هغو کسانو ته چې ړومبی له تا نه وو (داسې چې قسم دی) که شرک پیدا کړ تا (فرضا)؛ نو خامخا خراب به شي هرومرو عمل ستا، او خامخا شې به ته هرومرو له زیانکارانو (نو ځان وساته له شرکه !). بلکه (یواځې) د الله عبادت کوه، او اوسه له شکر کوونکیو (په نعمت د توحید او عبادت).

تفسیر: یعنې که له عقلي حیثیته وکتلی شي، د ګردو اشیاوو پیدا کول، باقي پرېښودل، او په هغه کې د هر ډول تصرفاتو جاري لرل یواځې د الله تعالی کار دی، نو د عبادت مستحق ماسوا له الله څخه بل هیڅوک نشي کېدی، او که له نقلي حیثیته ملاحظه وکړئ؛ نو ټول انبیاء الله او سماویه ادیان د توحید په صحت او د شرک په بطلان متفق دي، بلکه هر نبي ته د وحي په ذریعه دغه ښوولی شوي دي چې په آخرت کې د مشرکانو ټول اعمال بیخي ښکاره دي، او د شرک انجام د خالص حرمان او خُسران څخه سوا بل شی نه دی، لهذا پر هر انسان لازم دي چې له ګردو باطلو معبودانو څخه ځان وشکوي !، او له الله تعالی سره د خپل عبودیت تعلقات ونښلوي، او د الله تعالی وفادار او شکرګزار او احسان پېژندونکی بنده شي، د ده عظمت، قدرت، جلال او کمال ښه وپېژني، عاجز او ناتوانه مخلوقات د ده شریک ونه ګرځوي، او هغه په هم هغو صفاتو سره لوی، پورته، اعلی او ارفع وګڼي، لکه چې واقع کې هم دی.

وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ

او تعظیم نه دی کړی دغو (مشرکانو) د الله حق تعظیم د ده.

تفسیر: یعنې مشرکینو د الله تعالی عظمت، علویت، کمال، جلال، لویي او بزرګي تر هغې اندازې او مرتبې پورې ونه پېژندله چې تر هغې اندازې او مرتبې پورې پر یوه بنده د هغه معرفت او پېژندګلوي لازمه ده چې هغه وپېژني، د الله تعالی د رفیع شان او لوړې مرتبې د اجمالي تصوّر کوونکی آیا د عاجز او محتاج مخلوق حتی د بېځایه ګټو او بتانو شرکت له الله تعالی سره تجویز کولی شي؟ حاشا وکلاّ ! وروسته له دې نه د الله تعالی د عظمت او قدرت، د جلال او کمال د ځینو شئونو بیان دی.

وَالْأَرْضُ جَمِيعًا قَبْضَتُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَالسَّمَاوَاتُ مَطْوِيَّاتٌ بِيَمِينِهِ ۚ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَىٰ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٦٧﴾

او ځمکه ټوله به په موټې د الله تعالی کې وي په ورځ د قیامت کې، او اسمانونه به نغښتلي شوي دي په ښي لاس د ده کې، پاکي ده ده ته او لوړ لوی دی له هغو شیانو چې دوی یې شریکوي (له الله سره بُتان او نور شیان).

تفسیر: د الله تعالی د عظمت حال خو دادی چې په ورځ د قیامت کې به ټوله ځمکه په یوه موټې کې ونیسي، او اسمانونه به په ښي لاس کې راونغاړي، په صحیح حدیث کې راغلي دي، ابو هریرة رضي الله تعالی عنه فرمایي چې: ما له رسول الله صلی الله علیه وسلم نه اوریدلي دي چې ویې فرمایل: «الله تعالی به ځمکه په موټې کې راونیسي، او اسمانونه به په ښي لاس کې راونغاړي، او بیا به وفرمایي: زه بادشاه یم، چېرته دي د ځمکې بادشاهان؟» یعنې په دغه ورځ به ځرګنده شي چې حقیقي بادشاه الله تعالی دی، د نورو بادشاهي به ختمه شوي وي، یواځې د الله تعالی په واک کې به وي، او حساب به ورسره کېږي.

وَنُفِخَ فِي الصُّوْرِ فَصَعِقَ مَنْ فِي السَّمٰوٰتِ وَمَنْ فِي الْاَرْضِ اِلَّا مَنْ شَآءَ اللّٰهُ ؕ ثُمَّ نُفِخَ فِيْهِ اُخْرٰى فَاِذَا هُمْ قِيَامٌ يَّنْظُرُوْنَ ﴿٦٨﴾

او پوکل به وکړی شي په شپېلۍ کې، پس بېخوده مړه به شي هر هغه چې په اسمانونو کې دي او هر هغه چې په ځمکه کې دي، مګر هغه څوک چې اراده وفرمايي الله (د نه وژلو د هغه)، بيا به وپوکل شي په هغې شپېلۍ کې بل ځلي؛ پس ناڅاپه دغه خلق به (چې مړه وو ټول) ولاړ وي منتظر وي (چې څه راباندې کيږي).

تفسير: د اکثرو محققينو علماوو په نزد ټول به دوه ځلې د صور نفخې کيږي، په اوله کې به د ګردو حواس ورکيږي، بيا هغه کسان چې ژوندي دي مړه کيږي، بيا به بله نفخه کيږي، چې د هغې په اثر د مړيو ارواح به د ابدانو په طرف ېېرته راګرځي، او ټول ېېهوشان به په هوش کيږي، په دغه وخت کې د محشر د دې عجيبو او غريبو مناظرو د ليدلو څخه ګرد مخلوقات حيران کيږي، بيا به په ډېر سرعت سره د قدوس الله په مخکې وړاندې کيږي، او ګرد سره ورحاضرولی شي.

تنبيه: له ﴿اِلَّا مَنْ شَآءَ اللّٰهُ ؕ﴾ څخه ځينو جبرئيل، ميکائيل، اسرافيل او داسې نور عليهم السلام مراد نيولي دي، او ځينو له هغوی سره حملة العرش هم شامل کړي دي، د ځينو په نزد تر انبياء او شهداء مراد دي، والله أعلم، په هر حال دغه استثناء به د هغې نفخې په وخت کې وي چې وروسته له هغه ممکن دي پر دوی هم فناء طاري کيږي، ﴿لِمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ ؕ لِلّٰهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ﴾ (٢٤ جزء د المؤمن سورت (٢) رکوع (١٦) آيت).

وَاَشْرَقَتِ الْاَرْضُ بِنُوْرِ رَبِّهَا وَوُضِعَ الْكِتٰبُ وَجِايْٓءَ بِالنَّبِيّٖنَ وَالشُّهَدَآءِ وَقُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْحَقِّ وَهُمْ لَا يُظْلَمُوْنَ ﴿٦٩﴾

او روښانه به شي ځمکه په نور د رب د دغې (ځمکې لپاره د فيصلې د بندګانو)، او کېښود به شي کتاب (عملنامې لپاره د حساب)، او راتله به وکړل شي په انبياوو (محشر ته) او په شهداوو سره (له هر امته)، او حکم به وکړ شي په منځ د دوی کې په حق اوعدل سره، او پر دوی به ظلم ونه کړ شي (هيڅ قدر په تزييد د عقاب يا تنقيص د ثواب).

تفسير: الله تعالى به د حساب لپاره څرنګه چې د ده د شان سره مناسب دي؛ راښکته شي، او ځمکه به د ده د نور او رڼا په وجه وځليږي، انبياء او شهداء به راوستل شي، او د بندګانو په منځ کې به د عدل او انصاف فيصله وشي.

وَوُفِّيَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَّا عَمِلَتْ

او پوره به ورکړه شي هر نفس لره (جزا د هغه) عمل چې کړی يې وو (ده).

تفسير: يعنې د نېکۍ په بدل کې تنقيص او د بدۍ په بدل کې تزييد نه واقع کيږي، د هر چا هومره چې ښه يا بد عمل وي؛ هغه ګرد د الله تعالى په علم کې دی، سم له هغه سره بدل ورکول کيږي، چې د هغه څه تفصيل وروسته له دې نه راځي.

وَهُوَ اَعْلَمُ بِمَا يَفْعَلُوْنَ ﴿٧٠﴾

او حال دا چې الله ښه عالم دی پر هغو اعمالو چې دوی يې کوي (نو جزاء به پرې ورکړه شي).

تفسير: يعني شاهدان رائحي د دوی د ملزم کولو لپاره، که نه له الله تعالی څخه هيڅ يو شی پټ نه دی (كذا في الموضح).

وَسِيقَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِلَىٰ جَهَنَّمَ زُمَرًا ۖ

او شړلی راښکلی کيږي (په شدّت سره) هغه کسان چې کافران شوي دي طرف د دوزخ ته ډلې ډلې.

تفسير: يعني ټول کافران په ټپل وهلو او په نهايت ذلت او خواری سره د دوزخ په طرف شړل او بيول کيږي، څرنګه چې د کفر اقسام او مراتب ډېر دي؛ نو هر قسم او هره درجه د کفارو ډله سره بېله بېله کوله شي.

حَتَّىٰ إِذَا جَاءُوهَا فُتِحَتْ أَبْوَابُهَا

تر هغه پورې چې راشي دوی دوزخ ته حال دا چې وبه پرانيستلی شي دروازې د دغه (دوزخ).

تفسير: هم هغسې چې د دنيوي بنديخانې دروازې خلاصې نه وي، هر کله چې کوم بنديې په کې ننويستل کيږي، ور يې ورته خلاصوي، او وروسته د ده له ننوتلو څخه بېرته وربندول کيږي، همداسې څه وخت چې دوزخيان دوزخ ته نژدې رسيږي، د دوزخ دروازې پرانيستلی کيږي، او دوزخيان په ټپل وهلو سره په کې غورځولی کيږي، او بيا يې دروازې تړلی کيږي، كما قال الله تعالى: ﴿إِنَّهَا عَلَيْهِم مُّؤْصَدَةٌ﴾ (همزة).

وَقَالَ لَهُمْ خَزَنَتُهَا أَلَمْ يَأْتِكُمْ رُسُلٌ مِّنكُمْ

او وبه وايي دوی ته خزانچيان (متصرفان) د دغه (دوزخ) آيا نه وو راغلي تاسې ته رسولان له تاسې نه.

تفسير: يعني هغه پرښتې چې د دوزخ محافظانې دي، دوی به کفارو ته د ملامتۍ په ډول سره داسې وايي: «آيا نه وو درغلی تاسې ته رسولان له تاسې»، يعني چې له هغوی څخه له دې سببه چې ستاسې له جنس څخه وو؛ فائده اخيستل ډېر اسان وو.

يَتْلُونَ عَلَيْكُمْ آيَاتِ رَبِّكُمْ وَيُنذِرُونَكُمْ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هَٰذَا ۚ قَالُوا بَلَىٰ وَلَٰكِنْ حَقَّتْ كَلِمَةُ الْعَذَابِ عَلَى الْكَافِرِينَ ﴿٧١﴾

چې لوستل به دغو (رسولانو) پر تاسې آيتونه (د قرآن) د رب ستاسې، او ويرول به دوی تاسې له ملاقات د هغې ورځې ستاسې چې دغه ده، وبه وايي (کفار چې ولې نه وو راغلی) بلکه راغلی وو، وليکن ثابته شوې ده کلمه (حکم) د عذاب پر کافرانو.

تفسير: يعني ولې انبياء نه وو راغلي !؟ بلکه ضرور راغلي وو، او د الله تعالى کلام يې راوړی وو، او له نن ورځې څخه ډېر زيات ويرولی شوي وو، ليکن مونږ له خپلې بدبختۍ او نالايقۍ د هغو پندونو ته غوږ کښېنښود، څو بالآخر د الله تعالى د داسې قاطع او لا يتغيّر تقدير سره مخامخ شو، او د عذاب حکم پر مونږ کفارو په قطعي ډول ثابت او نافذ شو: ﴿فَاعْتَرَفُوا بِذَنبِهِمْ فَسُحْقًا لِّأَصْحَابِ السَّعِيرِ﴾ (الملك).

قِيلَ ادْخُلُوا أَبْوَابَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا ۖ فَبِئْسَ مَثْوَى الْمُتَكَبِّرِينَ ﴿٧٢﴾

وبه ويل شي دوی ته: ننوځئ دروازو د دوزخ ته په دې حال کې چې همېشه اوسيدونکي اوسئ په ده کې، پس بد دی ځای د هستوګنې د متکبرانو (دا دوزخ).

تفسير: يعنې تاسې د خپل، تکبر، لويي او غرور له سببه د الله تعالی خبره ونه منله، نو اوس تاسې تل په دوزخ کې پراته اوسئ !، او د هغه د عذابونو خوند وڅکئ !.

وَسِيقَ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ إِلَى الْجَنَّةِ زُمَرًا

او بيول کيږي به هغه کسان چې ويرېدل به دوی له ربه خپله طرف د جنت ته ډلې ډلې.

تفسير: يعنې کله چې د ايمان او تقوی مدارج متفاوت دي، د هرې درجې متيقن مؤمنين جلا او د هرې يوې ډلې به سره ببلې وي، او دغو ګردو جماعتونو ته ډېر زيات تشويق او ترغيب ورکول کيږي، او په ډېره مينه او محبت سره د جنت په طرف لېږل کيږي.

حَتَّىٰ إِذَا جَاءُوهَا وَفُتِحَتْ أَبْوَابُهَا وَقَالَ لَهُمْ خَزَنَتُهَا سَلَامٌ عَلَيْكُمْ طِبْتُمْ فَادْخُلُوهَا خَالِدِينَ ﴿٧٣﴾

تر هغه پورې چې راشي دوی جنت ته حال دا چې پرانيستلې شوي به وي دروازې د دغه (جنت)، او وبه وايي دوی ته خزانچيان (متصرفان) د جنت: سلام دې وي پر تاسې، پاک يئ تاسې (له ګناهونو) پس ننوځئ جنت ته په دې حال کې چې همېشه اوسيدونکي اوسئ (په ده کې).

تفسير: څرنګه چې د مېلمنو له راتګه څخه پخوا د مېلمستون دروازې پرانيستلې کيږي، او د هغوی لپاره د هوسايۍ وسائل او وسائط برابرولی شي؛ کله چې جنتيان هلته ورسيږي، نو د جنت دروازې به د دوی په مخ کې پرانيستلې خلاصې وي، لکه څنګه چې د «ص» سورت په (۴) رکوع کې راغلي دي: ﴿مُفَتَّحَةً لَّهُمُ الْأَبْوَابُ﴾ او د الله تعالی پرښتې به په نهايت اعزاز او اکرام سره په سلامونو او ثناوو او نورو د دوی استقبال کوي، او ورته «هر کله راشئ ! ښه راغلئ !» وايي، او د جنّت د تل اوسېدلو بشارات او زيري به ورته کوي.

وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي صَدَقَنَا وَعْدَهُ

او وايي به دغه (جنتيان): ټوله ثناء صفت خاص الله ته دي، هغه (الله) چې رښتينه يې کړه له مونږ سره وعده خپله.

تفسير: يعنې د الله تعالی شکر او حمد وايو، هغه وعدې چې مونږ د انبياوو له خولې څخه اورېدلي دي، د هغو تصديق مونږ پخپلو سترګو وينو.

وَأَوْرَثَنَا الْأَرْضَ نَتَبَوَّأُ مِنَ الْجَنَّةِ حَيْثُ نَشَاءُ

او ميراث يې راکړه مونږ ته ځمکه (د جنت) چې ځای نيسو له جنته هر ځای چې خوښ شي ځمونږ.

تفسير: شاه صاحب ليکي: «جنتيانو ته حکم شته هر چېرې چې زړه يې غواړي، هم هغلته دې وسيږي، ليکن د هر جنتي زړه به هم هغه ځای خوښوي چې د ده لپاره لا له پخوا څخه مخصوص او معين کړی شوی دی»، د ځينو په نزد مراد

يې داسې دی: چې په جنت کې د تللو او راتللو او له یوه ځای بل ځای ته ورتګ هیڅ ممانعت نه دی، او هر جنتي هر چېرې چې یې زړه وغواړي؛ هم هغلته وردرومي.

فَنِعْمَ أَجْرُ الْعَامِلِينَ ﴿٧٤﴾ وَتَرَى الْمَلَائِكَةَ حَافِّينَ مِنْ حَوْلِ الْعَرْشِ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ ۚ وَقُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْحَقِّ وَقِيلَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٧٥﴾

پس ښه دی اجر د (نېک) عمل کوونکو (دغه جنّت). او وینې به ته (ای محمده !) پرښتې طواف کوونکې (چار چاپېر) له عرشه چې تسبیح به وایي دوی (پیوسته) له حمده ثنا د رب د دوی سره، او حکم به وکړی شي په منځ د خلقو کې په حق سره، او وبه ویلی شي چې: ټوله ثنا ده خاص الله ته چې رب پالونکی د عالمیانو دی.

تفسیر: یعنې څه وخت چې الله تعالی د حساب او کتاب لپاره د فیصلو میدان ته راشي، په دغه وخت کې به پرښتو د عظیم عرش په چار چاپېر حلقه ټرلې وي، او ګردې به د خپل رب په تسبیح او تحمید کې مشغولې وي، او د ګردو بندګانو د اعمالو فیصلې به په ډېر انصاف سره وکړی شي، چې د هغې په اثر به له هر لوري څخه په ډېر جوش او خروش سره د ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ نارې پورته کیږي، یعنې ټوله ثنا صفت او محامد هغه پاک الله ته لایق دي، چې د ګرد جهان رب او پروردګار دی، او د ټول عالم په نسبت یې ښه احکام او عمده فیصلې صادرې کړي دي.

تمّت سورة الزمر بعون الله وتوفیقه، فله الحمدُ والمنّة.

سُورَةُ المُؤمِنِ

«د (المؤمن) سورت مکي دی، پرته له (۵۶، ۵۷) آیتونو څخه چې مدني دي، (۸۵) آیته او (۹) رکوع لري، په تلاوت کې (۴۰) او په نزول کې (۶۰) سورت دی، وروسته د (الزّمر) له سورته نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

حٰمٓ ﴿۱﴾ تَنْزِيلُ الْكِتٰبِ مِنَ اللهِ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ ﴿۲﴾ غَافِرِ الذَّنْبِ وَقَابِلِ التَّوْبِ

نازلېدل د دې کتاب (قرآن) له (جانبه) د الله دي، چې (دی) ښه غالب قوي (په انفاذ د احکامو)، ښه عالم دی (پر هر څیز). بښونکی د ګناهونو دی (عاصیانو لره)، او قبلوونکی د توبې دی (تائبانو لره).

تفسیر: یعنې توبه قبلوي او له ګناهونو ځنې تائب داسې پاک او صافوي چې ګواکې له سره یې څه ګناه او خطا نه وي کړې.

شَدِيدِ الْعِقَابِ ذِي الطَّوْلِ ۖ

سخت دی عذاب (د ده کفّارو لره) څېښتن (خاوند) د فضل دی.

تفسیر: یعنې بې نهایته د قدرت او وسعت او غناء څېښتن دی، چې پر بندګانو د انعام او احسان بارانونه وروي.

لَآ إِلٰهَ إِلَّا هُوَ ۖ إِلَيْهِ الْمَصِيرُ ﴿۳﴾

نشته لایق او حقدار د عبادت بل هیڅوک مګر یواځې هم دی دی، خاص همده ته ښه ورتلل دي (لپاره د حساب).

تفسیر: چې هلته له ورسېدلو څخه وروسته هر یوه ته د دوی د اعمالو مکافات او بدل ورکول کیږي.

مَا يُجَادِلُ فِي آيٰتِ اللهِ إِلَّا الَّذِينَ كَفَرُوا

جګړې نه کوي (طعنې نه وایي) په آیتونو د الله کې مګر هغه کسان چې کافران شوي دي.

تفسیر: یعنې د الله تعالی کلام او خبرې او د ده د عظمت او قدرت دلائل داسې نه دي، چې په هغه کې څه مناقشه، مجادله او جګړه وکړه شي، مګر هغه خلق چې دا یې له خپلو ځانونو سره غوټه کړېده چې د خورا روښانو دلائلو او براهینو او له ډېرو ښو ښکاره وو شواهدو څخه به هم انحراف او انکار کوي، نو دوی پر دغو د رښتیا خبرو په ناحقه سره جګړې او مناقشې کوي.

فَلَا يَغْرُرْكَ تَقَلُّبُهُمْ فِي الْبِلَادِ ﴿۴﴾

پس نه دې تېر باسي تا ګرځېدل د دوی (په هوسایي سره) په ښارونو کې (ځکه چې عاقبت د دوی دوزخ دی).

تفسير: يعني د داسې منكرينو انجام تباهي او هلاكت دى، اګر كه دوى في الحال په ښارونو او كليو كې ګرځي، سيلونه، سياحتونه او سوداګري كوي، او پخپلو چرچو كې مشغول دي، نو نه ښايي چې تاسې د دوى پر دغه راحت او هوسايۍ وغولېږئ، ځكه چې دغه د الله تعالى له طرفه امهال او استدراج دى.

كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَّالْاَحْزَابُ مِنْۢ بَعْدِهِمْ ۚ وَهَمَّتْ كُلُّ اُمَّةٍۢ بِرَسُوْلِهِمْ لِيَاْخُذُوْهُ وَجٰدَلُوْا بِالْبَاطِلِ لِيُدْحِضُوْا بِهِ الْحَقَّ فَاَخَذْتُهُمْ ۫ فَكَيْفَ كَانَ عِقَابِ ۝۵

دروغجن شميرلي وو (رسولان خپل) پخوا له دوى نه قوم د نوح او نورو اقوامو وروسته له دوى نه، او قصد وكړ هر امّت (له دوى نه) پر رسول خپل چې ونيسي دوى هغه (رسول او ضرر ورورسوي)، او جګړې به كولې دوى (له دغو رسولانو سره) په باطله سره، لپاره د دې چې پټ كړي په دغه (باطل سره) حق (توحيد)، پس ومو نيول دوى (په عذاب سره)، پس څرنګه وو سزا عقوبت ځما (دوى لره؟).

تفسير: د هر امّت اشرارو د خپلو انبياوو د وژلو يا د زحمت او تكليف وررسولو ارادې كړې وې، او همېشه هغوى دداسې چلونو په جوړولو كې مصروفېدل، چې د هغو په وسيله حق او رښتيا دين ته ماتې او شكست وركړي، ليكن د دې په ځاى چې دغه اشرار ځمونږ انبياوو ته لاس وروغځوي، يا يې ونيسي؛ مونږ همدغه اشرار پخپل غضب او قهر كې اخته او سختې سزاوې مو ورته وركړي دي، بيا وګورئ چې د دوى بېخ او بكر مو څرنګه له بېخه وويست؟ نن هم د هغو سپېره شويو اقوامو څه آثار چېرې شته او په نظر راځي، چې د هغو د ليدلو څخه يو انسان د دوى د تباهۍ په نسبت څخه فكر، غور او تصوّر كولى شي.

وَكَذٰلِكَ حَقَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ عَلَى الَّذِيْنَ كَفَرُوْٓا اَنَّهُمْ اَصْحٰبُ النَّارِ ۝۶

همداسې (لكه وجوب د عذاب پر دغو مكذبينو) واجبه شوې ده خبره (د عذاب) د رب ستا پر هغو كسانو چې كافران شوي دي (هغه كلمه دا ده چې) بېشكه دوى ملګري د اور (د دوزخ) دي.

تفسير: يعني هم هغسې چې پر پخوانيو اقوامو د عذاب راتلونكې خبره پوره نازله او منطبقه شوې ده، پر اوسنيو منكرينو يې هم نازله وبوله، او هم هغسې چې د انبياوو د اعلان سره موافق پر كفارو دنيوي عذاب نازل شوى دى؛ ستا د رب دغه خبره هم يو ثابت شوى حقيقت دى، چې په آخرت كې د دغو خلقو ځاى دوزخ دى.

اَلَّذِيْنَ يَحْمِلُوْنَ الْعَرْشَ وَمَنْ حَوْلَهٗ يُسَبِّحُوْنَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَيُؤْمِنُوْنَ بِهٖ وَيَسْتَغْفِرُوْنَ لِلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا ۚ

هغه كسان (له ملائكو) چې پورته اخلي عرش او هم هغه (پرښتې) چې چارچاپېره دي د عرش تسبيح وايي سره د حمده ثناء د رب د دوى، او ايمان يې راوړى دى په دغه (الله)، او مغفرت غواړي (له الله نه) هغو كسانو ته چې ايمان يې راوړى دى.

تفسير: يعني د عظيم عرش حاملين او د هغه په چارچاپېر كې بېشماره مطوفيني پرښتې چې د دوى غـذاء يواځې د الله تعالى تسبيح او تحميد دى، او د الله تعالى د دربار د مقربيت لامله په اعلى درجې سره د ايمان او يقين لرونكې دي، دوى د الله تعالى په حضور كې د مؤمنينو لپاره دعاء او استغفار كوي.

رَبَّنَا وَسِعْتَ كُلَّ شَيْءٍ رَّحْمَةً وَّعِلْمًا فَاغْفِرْ لِلَّذِيْنَ تَابُوْا وَاتَّبَعُوْا سَبِيْلَكَ وَقِهِمْ عَذَابَ الْجَحِيْمِ ۷

(نو وايي چې) ای ربه ځمونږ ! احاطه کړې ده او پراخه دی هر شي ته ستا رحمت او علم، پس مغفرت وکړه هغو کسانو ته چې توبه يې ايستلي ده، او متابعت يې کړی دی د لارې ستا، او وساته دوی له عذابه د دوزخ نه.

تفسير: دغه يې د پرښتو د استغفار صورت ښوولی دی، يعنې د الله تعالی په دربار کې داسې عرض کوي: «ای ځمونږ ربه ! ستا علم او رحمت په هر شي محيط دی، پس هغه ځوک چې ستا په محيط علم يې بد کارونه پريښي وي، او د زړه په صدق سره يې ستا په طرف رجوع کړي وي، او ستا پر سمه لاره يې د تللو زيار، کوښښ ايستلی وي، او د بشريت په اقتضاء څه کمزوري او خطاوې له دوی نه صادرې شوي وي؛ ته پخپل فضل، رحمت او کرم سره هغه وروښنه، نه په دنيا کې څه ربړ او زحمت ورپښې کړې !، او نه په عُقبا کې د دوزخ مخ ورښکاره کړې !.

رَبَّنَا وَاَدْخِلْهُمْ جَنّٰتِ عَدْنِ ِالَّتِيْ وَعَدْتَّهُمْ وَمَنْ صَلَحَ مِنْ اٰبَآئِهِمْ وَ اَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيّٰتِهِمْ ۚ اِنَّكَ اَنْتَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ۸

(او هم وايي به) ای ربه ځمونږ ! او ننه باسه دوی په جنتونو د همېشه هستوګنې کې هغه چې وعده کړې ده تا له دوی سره، او څوک چې نېک شوي له پلرونو د دوی او (له) ښځو د دوی، او (له) اولادو د دوی، بېشکه چې ته هم ته يې ښه غالب قوي (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا (چې هر کار په تدبير او مصلحت سره کوي).

تفسير: يعنې اګر که جنّت هر چا ته د ده د عمل په صله کې ورسيږي، لکه چې دلته هم د چپ پ چله قيده ښکاره ده، او بې له خپل ايمان او اصلاح ښځه، اولاد، مور و پلار او نور کسان يې هيڅ په کار نه ورځي، ليکن ستا حکمتونه داسې هم دي چې د يوه له خاطره ډېرو کسانو ته د دوی له عمله زيات په اعلی درجه رسوې، لکه چې د «الطور» سورت په لمړۍ رکوع (۲۱) آيت (۲۷) جزء کې راغلي دي: ﴿وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُمْ بِاِيْمَانٍ اَلْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَمَآ اَلَتْنٰهُمْ مِّنْ عَمَلِهِمْ مِّنْ شَيْءٍ﴾ نو هغه به هم په حقيقت کې د هم هغه صالح سړي د اکرام او مداراتو يو صورت وي، چې د هغه مور او پلار او ښځه او اولاد هم په هم هغې درجې کې ورسره پرېښودلی شي.

وَقِهِمُ السَّيِّاٰتِ ۭ وَمَنْ تَقِ السَّيِّاٰتِ يَوْمَىِٕذٍ فَقَدْ رَحِمْتَهٗ ۭ وَذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيْمُ ۹

او وساته دوی له بديو ځنې !، او هر څوک چې وساتې ته له بديو ځخه په دغه ورځ د قيامت کې؛ نو په تحقيق رحمت دې وکړ پر او دغه (ساتل ستا له عذابه) همدغه دی بری ډېر لوی.

تفسير: يعنې په محشر کې دوی ته هيڅ قسم بدي مثلاً وېره، پرېشاني او نور لاحق نه وي، او دغه عظيم الشأن بری او کاميابي خاص ستا په مهربانۍ او مرحمت حاصلېدی شي، ځينو مفسّرينو له «سيئات» ځخه سيئه اعمال مراد اخيستي دي، يعنې وروسته له دې نه دوی يې له بدو کارونو ځخه محفوظ وفرمايل، او د دوی خوی او عادت يې داسې وګرځاوه چې د بدی په لوري متمايل نشي، ښکاره ده هر هغه چې نن دلته له بدی ځنې ځان وساتي؛ پر هغه ستا لوی فضل او کرم شوی دی، او همدغسې سړی به هلته اعلی بری او کاميابي حاصلوي، په دغه تفسير کې د «يومئذ» ترجمه دې: د «هغې ورځې» په ځای په «دې ورځې» سره وکړه شي، شاه صاحب (رحمه الله تعالی) ليکي: «يعنې که ستا لطف او مهرباني وي؛ نو له بديو ځنې به دوی ځان وساتي، او پخپل عمل سره هيڅوک خپل ځان نشي ساتلی، له لږې يا ډېرې بدی ځخه څوک تش دی؟»، په دغو الفاظو سره دغه دواړه تفاسير منطبق کېدی شي.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يُنَادَوْنَ لَمَقْتُ اللَّهِ أَكْبَرُ مِن مَّقْتِكُمْ أَنفُسَكُمْ إِذْ تُدْعَوْنَ إِلَى الْإِيمَانِ فَتَكْفُرُونَ ﴿۱۰﴾

بېشکه هغه کسان چې کافران شوي دي (چې دوزخ ته داخل کړل شي)؛ نو غږ به ورته وکړ شي: خامخا دښمني (او قهر) د الله (پر تاسې باندې) ډېر لوی دی له دښمنۍ (او قهر) ستاسې له ځانونو خپلو سره، کله چې وبه بللی شوئ تاسې (په دنیا کې) طرف د ایمان راوړلو ته، پس کافران کېدئ به تاسې (او له ایمانه به تښتېدلئ).

تفسیر: دغه به د قیامت په ورځ کې وایي، شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «یعنې نن تاسې له خپل نفس څخه بېزاره یئ، او پر خپل ځان لعنت وایئ، په دنیا کې چې کافران کېدئ؛ په دغه وخت کې الله تعالی له دې نه زیات پر تاسې لعنت لېږه، او ستاسې له حرکاتو به نارضا وو، چې د هم هغه بدل نن ورځ مومئ».

قَالُوا رَبَّنَا أَمَتَّنَا اثْنَتَيْنِ وَأَحْيَيْتَنَا اثْنَتَيْنِ

(نو) وبه وایي (دا کفّار) ای ربه ځمونږ! مړه دې کړو مونږ دوه ځلې، او ژوندي دې کړو مونږ دوه ځلې.

تفسیر: شاه صاحب لیکي: «پخوا له دې نه تاسې خاوره وئ یا نطفه، په دواړو تقدیرو سره مړه او بېځانه وئ، بیا په تاسې کې سا ننوته، نو ژوندي شوئ، بیا مړه شوئ، بیا به ژوندي راپاڅول کېږئ، همدغه دي دوه ژونده او دوه مړینې، لکه څنګه چې الله تعالی د البقرې سورت په (۳) رکوع (۲۸) ایت (۱) جزء کې فرمایلي دي: ﴿كَيْفَ تَكْفُرُونَ بِاللَّهِ وَكُنتُمْ أَمْوَاتًا فَأَحْيَاكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ﴾ ځینو نور تفسیرونه هم کړي دي، خو ظاهر همدا تفسیر دی.

فَاعْتَرَفْنَا بِذُنُوبِنَا

پس قایل شو مونږ په ګناهونو خپلو.

تفسیر: هر کله چې مو دا حالت چې له مونږ سره یې وعده شوې وه په سترګو ولیده؛ نو اوس په خپلو ګناهونو قایل شو.

فَهَلْ إِلَى خُرُوجٍ مِّن سَبِيلٍ ﴿۱۱﴾

پس آیا شته د وتلو (ځمونږ ته له دغه دوزخه) کومه لاره؟.

تفسیر: یعنې افسوس چې اوس حسب الظاهر له دې ځایه د خلاصېدو او تښتېدلو هیڅ یوه چاره او لاره نه راښکاري ماسوا له دې چې تا پخپل قدرت سره مونږ ته دوه ځلې موت او حیات راکړی دی، درېیم ځلې مو هم دنیا ته ولېږئ، څو دا ځلې هلته صالحه اعمال وکړو، او سره له ډېرو نېکیو ببرته درحاضر شو.

ذَٰلِكُم بِأَنَّهُ إِذَا دُعِيَ اللَّهُ وَحْدَهُ كَفَرْتُمْ ۖ وَإِن يُشْرَكْ بِهِ تُؤْمِنُوا ۚ فَالْحُكْمُ لِلَّهِ الْعَلِيِّ الْكَبِيرِ ﴿۱۲﴾

دغه (ابدي عذاب) تاسې ته په سبب د دې دی، کله چې وبه باله شو الله یواځې (بې له نورو معبودانو ستاسې)؛ نو کفر به اختیار کړ تاسې، او که شریکان به هم وبللی شول له الله سره؛ نو ایمان به راوړ تاسې، پس حکم خاص الله لره دی (چې هر څه کوي دغه الله) ډېر پورته دی، ډېر لوی دی.

تفسير: يعني بېشكه اوس د دنيا په لوري د ببرته ورتګ هيڅ يو صورت نشته، اوس تاسې د خپلو پخوانيو اعمالو سزاوې دروا خلئ، ستاسې په نسبت د ابدي هلاکت دغه فيصله ځکه شوې ده، چې تاسې د واحد الله او حقيقي معبود غږ ته غوږ کښېښود، او تل مو د ده له وحدانيت څخه انکار کوو، که له تاسې نه د کوم دروغ او باطل معبود په لوري بلنه کېده؛ نو على الفور به مو «آمنّا وصدّقنا» ويل، او په هغه پسې به مو منډې وهلې.

هُوَ الَّذِي يُرِيكُمْ آيَاتِهِ وَيُنَزِّلُ لَكُمْ مِنَ السَّمَاءِ رِزْقًا ۚ وَمَا يَتَذَكَّرُ إِلَّا مَنْ يُنِيبُ ﴿١٣﴾

الله هغه ذات دى چې ښيي تاسې ته دلائل خپل، او نازلوي تاسې ته له (طرفه) د اسمانه رزق روزي (باران چې سبب د روزۍ دى)، او پند نه اخلي (په دغو دلائلو) مګر هغه چې راګرځيدلي وي (له شرکه او معصيته توحيد او طاعت ته).

تفسير: يعني د الله تعالى د عظمت او وحدانيت دلائل او نښې په هر څيز کې ظاهرې دي، انسان ته ښايي چې يواځې پخپلې روزۍ او رزق کې لږ غور او دقّت وکړي، او ودې ګوري چې په څه وسائلو او وسائطو سره هغه ورسيږي، حتى چې د هغه سامان له اسمانه هم تهيه کيږي، بيا په نورو شيانو کې هم د ده عقل او پوهه رسيږي، ليکن که څوک هغه لوري ته له سره رجوع هم ونه کړي، او له غور او فکر څخه کار وانخلي، نو له کوم ځايه او په کومې وسيلې سره به پوهـه حاصله کړى شي؟.

فَادْعُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ ﴿١٤﴾

پس وبولئ تاسې الله په دې حال کې چې خالص کوونکي اوسئ دغه (الله) ته (د) دين (له شرکه)، او اګر که بد ګڼي دغه کافران (دغه اخلاص ستاسې).

تفسير: يعني د الله تعالى بندګانو ته ښايي چې له پوهې او عقل څخه کار واخلي، او د واحد الله په طرف رجوع وکړي، او هم هغه دې وبولي او عبادت دې وکړي، او د ده په بندګۍ کې دې بل چا ته شرکت ور نه کړي، بېشکه چې د مخلصو بندګانو د دغه موحديت، د واحد احد الله د عبادت کولو څخ کفار او مشرکان خپه کيږي، چې دوى ولې نور ګرد معبودان له منځه لرې کړي دي؟ او صرف واحد الله قبلوي؟ او يواځې د همغه قدّوس الله په عبادت کې مشاغلت لري؟، مګر پوخ او حقيقي موحد هم هغه دى چې د مشرکانو په مجمع کې د توحيد غږ پورته کړي، او د هغوى د بد ويلو او خپګان څخه له سره اندېښنه او پروا ونه کړي !.

رَفِيعُ الدَّرَجَاتِ ذُو الْعَرْشِ يُلْقِي الرُّوحَ مِنْ أَمْرِهِ عَلَىٰ مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ

(همدغه الله) پورته کوونکى د درجو (د مؤمنانو) دى، څښتن (مالک) د عرش دى، رالېږي روح (جبرئيل يا پټې خبرې) په امر حکم خپل پر هغه چا چې اراده وفرمايي له بندګانو خپلو.

تفسير: له پټو خبرو څخه وحي مراد ده، چې پر انبياوو عليهم السلام نازليږي، او د دوى د ورځې وو په وسيله نورو بندګانو ته هم رسيږي، لکه چې د قيامت تر ورځې پورې به رسيږي.

لِيُنْذِرَ يَوْمَ التَّلَاقِ ﴿١٥﴾

لپاره د دې چې وويروي (خلق) له ورځې د ملاقات.

تفسير: يعني په هغه ورځ کې چې ټول اولين او آخرين به سره يو ځای د پاک الله په حضور کې حاضريږي، او هر يو سړی به د خپلو ښو يا بدو اعمالو له بدل سره ملاقات کوي، يا ارواح له اجسادو، يا اعمال له عمالو، يا مظلومان له ظلامو، يا عابدان له خپلو معبودانو سره ګوري.

يَوْمَ هُمْ بَارِزُونَ ۚ

په هغه ورځ کې چې دوی به راښکاره وي.

تفسير: يعني له قبورو څخه به ووځي، او په يوه داسې ډاګ سم صاف هوار ميدان کې به حاضريږي، چې هلته به هيڅ غر او غونډۍ او نور حائل نه وي.

لَا يَخْفَىٰ عَلَى اللَّهِ مِنْهُمْ شَيْءٌ ۗ

پټ به نه وي پر الله له دوی نه هيڅ څيز.

تفسير: يعني ښه وپوهيږئ چې د هغه أحكم الحاكمين په دربار کې حاضربدل دي، چې له هغه څخه ستاسې هيڅ احوال پټ نه دي، او ګرد ظاهري او باطني اسرار او احوال ورته ښکاره او څرګند دي، او د دوی ګرد اعمال به دوی ته وروړاندې کيږي، او خپله جزاء مومي، بيا به داسې وفرمايي الله جل جلاله پس له نفخې د صور:

لِمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ ۖ لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ ﴿١٦﴾

چا لره دی سلطنت؟ (نو ځواب فرمايي پخپله الله) نن ورځ خاص الله لره دی (سلطنت) چې يو دی ښه غالب قوي.

تفسير: يعني په هغه ورځ کې په ظاهري او مجازي ډول به هم د هيڅا سلطنت او باچاهي نه وي پاتې، او يواځې د هم هغه مالك الملكوت او صاحب الكبرياء والجبروت حكومت او سلطنت به دائم او قائم وي، چې د ده په مقابل کې ټول زور او قوّت او طاقت عاجز او ناتوانه مطيع او منقاد دی.

الْيَوْمَ تُجْزَىٰ كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ ۚ لَا ظُلْمَ الْيَوْمَ ۚ إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿١٧﴾ وَأَنْذِرْهُمْ يَوْمَ الْآزِفَةِ إِذِ الْقُلُوبُ لَدَى الْحَنَاجِرِ كَاظِمِينَ ۚ

نن ورځ به جزاء ورکړه شي هر نفس ته په قدر د هم هغه عمل چې کړی يې دی، نشته هيڅ قدر ظلم نن ورځ، بېشکه چې الله ډېر ژر حساب کوونکی دی. او ووېروه (ای محمده ! دغه کفار له عذابه) د ورځې رانژدې، کله چې زړونه به په نزد د چنغړ کو وي، په دې حال کې چې غم کوونکي به وي (خاوندان د زړونو).

تفسير: يعني له ډېرې وېرې او خوف زړونه به يې ترپيږي، او تر ستونو پورې به پورته کيږي، او خلق به په دواړو لاسونو سره هغه ټينګ ونيسي، او له دې نه به ويريږي چې چېرې د دوی زړونه د دوی له تنفس سره يو ځای د باندې ونه وځي.

مَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ حَمِيمٍ وَلَا شَفِيعٍ يُطَاعُ ﴿١٨﴾

نه به وي ظالمانو ته (په قيامت کې) هيڅوک دوست، او نه کوم شفاعتګر چې خبره يې ومنله شي.

تفسير: يعنې داسې کوم شفاعتګر به نه وي چې د هغه خبره به خامخا اورېدله کيږي، سپارښت به هم هغه څوک کولی شي؛ چې د الله تعالی له طرف مجاز او مأذون وي، او د هغه انسان په حق کې کېدی شي؛ چې شفاعت د هغه لپاره غوره او پسند وي.

يَعْلَمُ خَآئِنَةَ الْاَعْيُنِ وَمَا تُخْفِي الصُّدُوْرُ ﴿۱۹﴾ وَاللّٰهُ يَقْضِيْ بِالْحَقِّ ؕ

معلوم دي (الله) ته خيانت د سترګو او هغه نيات چې پټوي يې سينې. او الله حکم (فيصله) کوي په حقه (عدل) سره.

تفسير: يعنې له مخلوقاتو ځنې خپلې سترګې وژغوري، او په پټه او مخفي ډول سره پر کوم يو شي نظر وغورځوي، يا د سترګو په يوه کنج يا په غلا سره وګوري، يا پخپل زړه کې کوم نيت وکړي، يا د کومې خبرې اراده يا خيال پخپل زړه کې تېر کړي، له دغو ګردو شيانو څخه پر ټولو او پر هر يوه باندې الله تعالی عليم او خبير دی، او فيصله يې په عدل او انصاف سره کيږي.

وَالَّذِيْنَ يَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِهٖ لَا يَقْضُوْنَ بِشَيْءٍ ؕ اِنَّ اللّٰهَ هُوَ السَّمِيْعُ الْبَصِيْرُ ﴿۲۰﴾

او هغه کسان چې بولي يې دوی غير له دغه (الله)؛ حکم نشي کولی دوی په هيڅ څيز، بېشکه الله همدی دی سره اورېدونکی (د اقوالو) سره ليدونکی (د اعمالو).

تفسير: يعنې فيصله صادرول د هم هغه ذات کار کېدی شي چې سره اورېدونکی سره پوهېدونکی وي، سره نو دغه بېځانه تيږي او بې روحه بُتان چې تاسې هغوی ته معبود وايئ، او په بندګی کې يې لګيا يئ؛ څرنګه به فيصله وکړی شي، بيا هغه څيز چې د فيصله کولو قوّت او قدرت نه لري، نو هغه څرنګه معبود کېدی شي؟.

اَوَلَمْ يَسِيْرُوْا فِي الْاَرْضِ فَيَنْظُرُوْا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِيْنَ كَانُوْا مِنْ قَبْلِهِمْ ؕ كَانُوْا هُمْ اَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَّاٰثَارًا فِي الْاَرْضِ

آيا نه ګرځي (دغه مشرکان) په ځمکه (ملکونو) کې پس چې وګوري دوی چې څرنګه وو عاقبت آخره خاتمه د هغو کسانو چې وو پخوا له دغو (مشرکانو)؟ چې وو هغوی ډېر سخت له دغو (کفارو) څخه له جهته د قـوت او آثار (چې پريښې يې دي) په ځمکه کې.

تفسير: يعنې ډېرې کلکې او مضبوطې کلاوې، عالي شانه عمارتونه، او د مختلفو اقسامو يادګارونه.

فَاَخَذَهُمُ اللّٰهُ بِذُنُوْبِهِمْ ؕ وَمَا كَانَ لَهُمْ مِّنَ اللّٰهِ مِنْ وَّاقٍ ﴿۲۱﴾

پس ونيول هلاک کړل دوی لره الله په سبب د ګناهونو د دوی، او نه وو دوی ته له (عذابه د) الله هيڅوک ساتونکی.

تفسير: يعنې کله چې څوک مو له دنيوي عذاب څخه نشي بچ کولی؛ نو له اخروي عذاب څخه مو څوک ژغورلی شي؟.

ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ كَانَتْ تَّاْتِيْهِمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنٰتِ فَكَفَرُوْا فَاَخَذَهُمُ اللّٰهُ ؕ اِنَّهٗ قَوِيٌّ شَدِيْدُ الْعِقَابِ ﴿۲۲﴾

دغه (نيول او اهلاک د دوی) په سبب د دې وو چې بېشکه هغوی ته به راتلل رسولان د دوی په دلائلو نښو ښکاره وو، پس کافـران شـول؛ پس ونيول دوی لره الله (هلاک يې کړل)، بېشکه چې دغه (الله) قوي سره زورور سختوونکی د عذاب دی.

تفسير: يعني تاسې هم د هغوی په شان د رسول الله صلى الله عليه وسلم په تکذيب کې فلاح نه شئ موندلی، او بالآخر رسوا او هلاک کېږئ، او قدّوس الله به پخپل زور او قوّت سره خپل رسول فاتح، غالب، مظفر او منصور ګرځوي، په همدغه مناسبت الله أكرم شأنه وأعظم برهانُه اوس د موسى عليه السلام او د فرعون قصه دغسې بيان فرمايي.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ بِآيَاتِنَا وَسُلْطَانٍ مُّبِينٍ ﴿٢٣﴾

او خامخا په تحقيق لېږلی وو مونږ موسى په آيتونو دلائلو خپل، او په برهان سند ښکاره سره.

تفسير: له «آيتونو او دلائلو» څخه يې معجزات او له «برهان سند ښکاره» څخه يې ماسوا له معجزاتو نور قسمونه دلائل او براهين مراد فرمايلي دي، يا دې له «آيات» څخه تعليمات او احكام او لـه ﴿سُلْطَانٍ مُّبِينٍ﴾ څخه معجزات مراد واخيست شي.

إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَقَارُونَ

طرف د فرعون ته او هامان ته او قارون ته.

تفسير: هامان د فرعون وزير وو، قارون د بني اسرائيلو ډېر لوی متمول او تاجر وو، چې د موسى عليه السلام پر خلاف د فرعون پر مرضۍ به يې اقدامات کول، پخوا له دې نه د ده قصه تېره شوې ده.

فَقَالُوا سَاحِرٌ كَذَّابٌ ﴿٢٤﴾

پس وويل (دوی چې دا رسول) ساحر کوډګر دی دروغجن دی.

تفسير: يعني ساحر او کوډګر دی، د دغو معجزاتو په ښوولو کې دروغجن دی، د رسالت په دعوی کې دغسې به ځينو د هغو ويلي وي، او نورو به د دوی تصديق کړی وي.

فَلَمَّا جَاءَهُم بِالْحَقِّ مِنْ عِندِنَا قَالُوا اقْتُلُوا أَبْنَاءَ الَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ وَاسْتَحْيُوا نِسَاءَهُمْ ۚ

پس كله چې راغی (موسى) دغو (قبطيانو) ته په حقه سره له نزده ځمونږ؛ وويل (قبطيانو) چې: ووژنئ تاسې ځامن د هغو (سبطيانو) چې ايمان يې راوړی دی له موسى سره، او ژوندۍ پرېږدئ تاسې ښځې (لونې) د دوی (خدمت ته).

تفسير: دغه حكم يې دويم ځلي د موسى عليه السلام د تشريف راوړلو څخه وروسته ورکړ، څو په دغه سره د بني اسرائيلو تذليل او توهين وکړي، او د دوی تعداد کم کړي، او د دوی په زړونو کې دغه خيال کينوي چې دغه ګرد مصائب پر مونږ د موسى عليه السلام له سببه راغلي دي، او په دغه علت د هغه ملګرتيا پرېږدي.

وَمَا كَيْدُ الْكَافِرِينَ إِلَّا فِي ضَلَالٍ ﴿٢٥﴾

او نه دی کيد مکر د کافرانو مګر په ګمراهۍ کې.

تفسير: يعني له هسې مکرونو، فرېبونو، او تدابيرو څخه هيڅ نه کيږي، الله تعالى له خپلو مخلصو بندګانو سره امداد او معاونت فرمايي، او د منکرينو ګردې حيلې او پلمې ناکامې او غلطې ثابتوي.

وَقَالَ فِرْعَوْنُ ذَرُوْنِيْٓ اَقْتُلْ مُوْسٰى وَلْيَدْعُ رَبَّهٗ ۚ

او وويل فرعون (عملي خپلې ته): پرېږدئ (اى مشرانو) ما چې ووژنم موسى او راودې بولي (موسى) رب خپل (چې خلاص يې کړي له ما).

تفسير: شاه صاحب (رحمه الله) ليکي: «فرعون وويل: ما پرېږدئ ! ښايي چې د ده د سلطنت ارکانو به د موسى د وژلو مشوره نه وي ورکړې، او هغوى د ده د معجزاتو له ليدلو څخه متأثر شوي او ويريدلي وو، او له دې نه ډارېدل، نه چې د موسى رب ځمونږ څخه انتقام واخلي، پخپله فرعون هم ويريدلى وو او سخت مرعوب او منفعل شوى وو، ليکن خپل دغه خوف او بيم به يې پټاوه، او په خلقو کې به يې د خپل قوّت او شجاعت د اظهار لپاره دغسې خبرې کولې، څو خلق وګڼي چې د فرعون په مخکښې د موسى د وژلو په لاره کې هيڅ يوه مانع او رادع نشته، او د فرعون د ارادې په مقابل کې هيڅ يو قوّت او طاقت نشي درېدلى».

اِنِّيْٓ اَخَافُ اَنْ يُّبَدِّلَ دِيْنَكُمْ اَوْ اَنْ يُّظْهِرَ فِى الْاَرْضِ الْفَسَادَ ۝۲۶

(وويل فرعون) بېشکه چې زه ويرېږم چې بدل به کړي (موسى) دين ستاسې (اى قبطيانو !) يا به ظاهر کړي (موسى) په ځمکه (د مصر) کې فساد (او مخالفت په منځ ځمونږ کې).

تفسير: يعنې که موسى عليه السلام ژوندى پرېښود شي؛ نو د ديني او دنيوي د دواړو قسمو د نقصان اندېښنه ده، ممکن دي چې دى د خپل وعظ او تلقين په اثر ستاسې هغه مذهبي دود او دستور در خراب کړي، چې له پخوا راهيسې جريان او دوام لري، يا د سازش او د نورو وسائلو جال په ځمکه کې وغځوي، او په مملکت کې بد امني واچوي، چې نتيجه به يې داسې کيږي، چې د تاسې (قبطيانو) حکومت به خاتمه ومومي، او سلطنت به د بني اسرائيلو (سبطيانو) په لاس کې ورشي.

وَقَالَ مُوْسٰٓى اِنِّيْ عُذْتُ بِرَبِّيْ وَرَبِّكُمْ مِّنْ كُلِّ مُتَكَبِّرٍ

او وويل موسى چې: بېشکه زه پناه غواړم په رب خپل او په رب ستاسې له (شره د) هر متکبره (سرکښه).

تفسير: کله چې موسى عليه السلام ته د دغو مشورو خبر ورورسېد؛ نو خپل قوم ته يې وفرمايل چې: زه له دغو ويرولو څخه له سره نه ويرېږم، او نه يې پروا لرم، يواځې فرعون لا څه کوې، که د دنيا ګرد متکبرين او جبّارين هم سره راټول شي؛ خو بيا ځما الله ما د دوى له شر څخه ساتي، او هغه ماته کافي دى، ما خپل ځان يواځې د ده په پناه کې ورکړى دى، هم هغه ځما حامي او مددګار دى، کما قال الله تعالى: ﴿قَالَ لَا تَخَافَآ اِنَّنِيْ مَعَكُمَآ اَسْمَعُ وَاَرٰى﴾ (۱۶ جزء د طه سورت (۲) رکوع (۴۵) آيت)، ښه وروسته د الله تعالى له حمايته او امداده داسې اولوالعزم نبيان به څرنګه له يوه مغرور انسان څخه وويريږي؟ نو ځکه موسى عليه السلام وويل: بېشکه زه پناه غواړم په رب خپل او په رب ستاسې له شره د هر متکبّره سرکښه.

لَّا يُؤْمِنُ بِيَوْمِ الْحِسَابِ ۝۲۷

چې نه راوړي ايمان په ورځ د حساب.

تفسير: شاه صاحب (رحمه الله تعالى) ليکي: «څوک چې په حساب او کتاب يقين او باور ولري؛ نو هغه به څرنګه ظلم وکړي؟».

وَقَالَ رَجُلٌ مُّؤْمِنٌ مِّنْ اٰلِ فِرْعَوْنَ يَكْتُمُ اِيْمَانَهٗٓ اَتَقْتُلُوْنَ رَجُلًا اَنْ يَّقُوْلَ رَبِّيَ اللّٰهُ وَقَدْ جَآءَكُمْ بِالْبَيِّنٰتِ مِنْ رَّبِّكُمْ ؕ وَاِنْ يَّكُ كَاذِبًا فَعَلَيْهِ كَذِبُهٗ ۚ وَاِنْ يَّكُ صَادِقًا يُّصِبْكُمْ بَعْضُ الَّذِيْ يَعِدُكُمْ ؕ

او وويل يو سړي مؤمن له خپلوانو د فرعون څخه چې پټاوه ده ايمان خپل (له نورو قبطيانو): آيا وژنئ تاسې داسې يو سړی چې وايي رب ځما الله دی، او حال دا چې په تحقيق راغلی دی تاسې ته په ښکاره دلائلو له (طرفه) د رب ستاسې، او که چېرې وي (موسی) دروغجن؛ نو پس په همده ده (جزاء د) دروغو د ده، او که چېرې وي (موسی) صادق رښتينی؛ نو وبه رسيږي تاسې ته ځينې د هغه عذاب چې وعده کوي (موسی د هغه) له تاسې سره.

تفسير: يو مؤمن سړی چې هغه تر دغه وخته پورې خپل ايمان له فرعونه او د ده له قومه مخفي ساتلی وو، د ﴿ذَرُوْنِيْٓ اَقْتُلْ مُوْسٰى﴾ په ځواب کې يې داسې وويل: «آيا ته د داسې يو سړي په ناحقې وينې تويولو پسې خپله ملا تړې چې هغه علاوه له دغه اظهاره بله هيڅ ګناه نه لري، چې ځما رب يواځې الله دی، او دی ولې يواځې يوه الله ته خپل رب وايي؟ حال دا چې دی د خپلې دغې دعوی په تصديق کې ښکاره دلائل هم لري، چې تاته يې درښوولي دي، او ته د هغو وژلو ته دومره ضرورت هم نه لرې، بلکه امکان لري چې د هغه وژل تاته مضر هم واقع شي، فرض يې کړه: که دی پخپلې دغې دعوی کې دروغجن هم ثابت شي؛ نو پر دغسې لويو دروغو يې خامخا الله تعالی هلاک يا رسوا کوي، د الله تعالی عادت داسې نه دی چې هغه داسې کاذب ته دومره موقع او فرصت ورکړي چې ترڅو وکړي يا بری ومومي، د دې لپاره چې د دنيا خلق د تل لپاره پرې تېر نه وځي، او له دغه التباس او اشتباه څخه ووځي، که په واقع سره دی صادق او رښتينی وي؛ نو له هغه دنيوي او اخروي عذاب څخه به چې دی خپل مخالفين او مکذبين ويروي، څه نه څه برخه علی اليقين تاته به هم دررسېدونکې وي، لهذا په ډومبني تقدير سره د ده په وژلو کې تلوار کول عبث او بېکاره دي، او په دويم تقدير خو بيخي د نقصان او خُسران موجب دی».

اِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِيْ مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ كَذَّابٌ ﴿۲۸﴾

بېشکه الله سمه لاره نه ښيي هر هغه چا ته چې هغه مسرف له حده تېرېدونکی وي، ډېر دروغجن وي.

تفسير: يعنې که بالفرض موسی عليه السلام دروغجن وي؛ نو له سره به الله تعالی ورته داسې سمه لاره نه ښوولې، او هغه به داسې متواليًا او مسلسلاً خپلې معجزې نشوې راښوولې، او په بري او کاميابۍ کې به يې دغومره ترقي او پرمختګ نه کاوه، او که ته داسې دروغجن يې چې عمدًا يوه رښتين او صادق نبي ته د دروغو نسبت کوي؛ نو بالآخر به دې الله تعالی ذليل، پاتې او ناکاموي.

يٰقَوْمِ لَكُمُ الْمُلْكُ الْيَوْمَ ظٰهِرِيْنَ فِي الْاَرْضِ ۡ فَمَنْ يَّنْصُرُنَا مِنْۢ بَاْسِ اللّٰهِ اِنْ جَآءَنَا ؕ

ای قومه ځما ! تاسې لره دی ملک باچاهي نن ورځ په دغه حال کې چې غالب يې په ځمکه (د مصر کې پر سبطيانو) پس څوک به نصرت وکړي له مونږ سره له عذابه د الله که راشي (دا عذاب) مونږ لره (په سبب د قتل د موسی؟) (بلکه ناصر نشته، نو مه يې وژنئ !).

تفسير: يعني پر خپلو تسليحاتو، تجهيزاتو، مه مغرور برئ ! اګر که نن تاسو د دغه شان او شوکت خاوندان يئ، که سبا مو الله تعالى پخپل عذاب محاط او محصور کړي؛ نو کوم يو سړی به تاسو ته نجات او پناه درکولی شي؟ او دغه ستاسي ګرد ساز او سامان به همداسي ويجاړ او وران پاتې کيږي.

قَالَ فِرْعَوْنُ مَآ أُرِيكُمْ إِلَّا مَآ أَرَىٰ وَمَآ أَهْدِيكُمْ إِلَّا سَبِيلَ ٱلرَّشَادِ ﴿٢٩﴾

وويل فرعون چې: زه نه ښيم تاسې ته مګر هم هغه (مصلحت) چې وينم زه (په وژلو د موسى کې)، او نه ښيم زه تاسې ته (اى قبطيانو !) مګر لاره د نېکۍ (او د مصلحت).

تفسير: ستا په دغه تقرير سره ځما خيالاتو تبديل نه دي موندلى، هر هغه څيز چې ځما په نزد خير او مصلحت وو؛ هم هغه مې تاسو ته وويل، او غواړم چې تاسې په ښه شان سره ځانونه پرې پوه کړئ، ځما په خيال د بهترۍ او صواب هم هغه لاره چې په کې امنيت، راحت او نجات مرکوز دى، همدغه لاره ده چې د دغه سړي خبرو ته دې سمدلاسه خاتمه ورکړه شي.

وَقَالَ ٱلَّذِىٓ ءَامَنَ يَٰقَوْمِ إِنِّىٓ أَخَافُ عَلَيْكُم مِّثْلَ يَوْمِ ٱلْأَحْزَابِ ﴿٣٠﴾ مِثْلَ دَأْبِ قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ وَٱلَّذِينَ مِنۢ بَعْدِهِمْ ۚ وَمَا ٱللَّهُ يُرِيدُ ظُلْمًا لِّلْعِبَادِ ﴿٣١﴾

او وويل هغه (سړي) چې ايمان يې راوړى وو: اى قومه ځما ! بېشکه زه ويرېږم پر تاسې (په تکذيب د موسى کې) په مثل د (عذاب) د ورځې د ډلو (د پخوانيو په سبب د تکذيب د انبياوو) په مثل د حال د قوم د نوح (چې ډوب شول) او (په شان) د عاديانو (چې په باد صرصر هلاک شول) او (په شان د) ثموديانو (چې په چغه مړه شول) او هغه کفار چې وروسته له دوى نه وو، او نه دى الله چې اراده لري د ظلم پر بندګانو خپلو.

تفسير: يعني که تاسې همداسې پر تکذيب او عداوت ټينګ ولاړ اوسئ؛ نو سخته اندېښنه ده چې تاسې هم هم هغه عذاب ونه ګورئ چې پخوانيو اقوامو د خپلو انبياوو د تکذيب په مقابل کې ليدلى دى، په ياد يې ولرئ چې د الله تعالى په دربار کې ظلم، تېرى او بې انصافي بيخي نشته، که پر دغسې سختو جرائمو تاسې ته يا نورو اقوامو ته سخته سزا درکړي، او سپېره او تباه مو کړي، نو دغه اهلاک به د عين العدل او نفس الانصاف تقاضا وي.

وَيَٰقَوْمِ إِنِّىٓ أَخَافُ عَلَيْكُمْ يَوْمَ ٱلتَّنَادِ ﴿٣٢﴾

او اى قومه ځما ! بېشکه زه ويرېږم پر تاسې له (عذابه د) ورځې د رابللو (په چغو سره يو بل ته).

تفسير: عمومًا مفسرين له «يوم التناد» د (ناري سوري بلنې ورځ) قيامت مراد اخلي، ځکه چې په محشر کې د جمع کېدلو او حساب ورکولو لپاره د هر چا بلنه کيږي او پرله پسې دخلقونو نومونه يادېږي، او اهل الجنت به اهل النار او بالعکس او اهل الأعراف پخپلو منځونو کې يو پر بل ناري وهي، څو بالآخر داسې غږ وشي: «يا أهل الجنة خلود لا موت، ويا أهل النار خلود لا موت»، اى جنتيانو په جنت کې به هميشه اوسئ، مرګ به در باندى نه راځي، او اى جهنميانو په جهنم کې به تل اوسئ، مرګ به در باندى نه راځي.

يَوْمَ تُوَلُّونَ مُدْبِرِينَ ۚ

هغه ورځ چې وګرځئ تاسې شا اړوونکي (موقف ته په طرف د دوزخ).

تفسير: يعني په محشر کې به په شا اړولو سره د دوزخ په طرف په منډو منډو سره شړلی او تښتولی شئ، يا د عذاب د نزول په وخت کې به د تښتېدلو لپاره ناکامه زيار او کوښښ کوئ.

مَا لَكُمْ مِّنَ اللّٰهِ مِنْ عَاصِمٍ ۚ وَمَنْ يُّضْلِلِ اللّٰهُ فَمَا لَهٗ مِنْ هَادٍ ﴿۳۳﴾

نو نه به وي تاسو ته له (عذابه) د الله هيڅوک ساتونکی، او هر هغه چې ګمراه يې کړي الله؛ نو نه به وي ده ته هيڅوک هادي لارښوونکی.

تفسير: هيڅوک به مو د الله تعالی له عذاب څخه بچ نه کړي.

وَلَقَدْ جَآءَكُمْ يُوْسُفُ مِنْ قَبْلُ بِالْبَيِّنٰتِ فَمَا زِلْتُمْ فِيْ شَكٍّ مِّمَّا جَآءَكُمْ بِهٖ ؕ حَتّٰۤى اِذَا هَلَكَ قُلْتُمْ لَنْ يَّبْعَثَ اللّٰهُ مِنْۢ بَعْدِهٖ رَسُوْلًا ؕ

او خامخا په تحقيق راغلی وو تاسې ته يوسف پخوا له (موسی څخه) په ښکاره دلائلو، پس همېشه به وئ تاسې په شک (ګمان) کې له هغه (حکمه) چې راغلی وو دی تاسې ته په هغه سره، تر هغه پورې کله چې وفات شو (يوسف) نو وويل تاسې چې: له سره به راونه لېږي الله وروسته له دغه (يوسفه) هيڅ رسول.

تفسير: يعني ځئ ! خبره پای (آخر) ته ورسېده ! نه دغه رسول وو، نه وروسته له دې نه بل کوم رسول راتلونکی دی، ګواکې بيخي يې د رسالت له سلسلې څخه انکار وکړ.

كَذٰلِكَ يُضِلُّ اللّٰهُ مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ مُّرْتَابُ ۚ ﴿۳۴﴾ الَّذِيْنَ يُجَادِلُوْنَ فِيْۤ اٰيٰتِ اللّٰهِ بِغَيْرِ سُلْطٰنٍ اَتٰىهُمْ ؕ كَبُرَ مَقْتًا عِنْدَ اللّٰهِ وَعِنْدَ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا ؕ

همداسې (لکه دغه اضلال) ګمراه کوي الله هر هغه لره چې مسرف له حده تېرېدونکی وي، شک راوړونکی وي (په دين د الله کې). هغه (مسرفين او مرتابين) چې جګړې کوي (له انبياوو سره) په (ابطال) د دلائلو د الله کې بې له کوم برهان علمي سنده چې راغلی وي دوی ته، ډېر لوی دی (دغه جدال) له جهته د بغض په نزد د الله او په نزد د هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی.

تفسير: يعني بې له عقليه او نقليه حجت څخه د الله تعالی په خبرو کې جګړې کوي، او شبهې غورځوي، له دې نه به بل لوی زياتی او بيباکي څه وي؟ نو الله تعالی او د ده ايماندار بندګان له دغو خلقو څخه زيات نارضا او بېزاره وي، چې دغه د دوی د انتهايي ملعونيت سبب دی.

كَذٰلِكَ يَطْبَعُ اللّٰهُ عَلٰى كُلِّ قَلْبِ مُتَكَبِّرٍ جَبَّارٍ ﴿۳۵﴾

همداسې (لکه دغه اضلال) مهر وهي الله (د کفر او شقاوت) پر هر زړه د متکبر (سرکش) ډېر جبر کوونکي.

تفسير: هغه خلق چې د الله تعالی په مخ کې له ډېر غرور څخه خپله غاړه نه ښکته کړي، او د انبياوو د ارشاداتو په مقابل کې خپل اطاعت او فرمان منل ښکاره نه کړي؛ نو بالآخر الله تعالی د دوی پر زړونو داسې مهر لګوي چې بيا له سره د قبول الحق او نفوذ الخير ځای او ګنجايش په هغه کې نه پاتې کيږي.

وَقَالَ فِرْعَوْنُ يٰهَامٰنُ ابْنِ لِيْ صَرْحًا لَّعَلِّيْٓ اَبْلُغُ الْاَسْبَابَ ﴿۳۶﴾ اَسْبَابَ السَّمٰوٰتِ فَاَطَّلِعَ اِلٰٓى اِلٰهِ مُوْسٰى

او وویل فرعون: ای هامان ! جوړه کړه ماته یو مانۍ ډېره لوړه اوچته، ښایي ورسېږم لارو ته (په دغو ختلو سره). لارو د اسمانونو ته پس چې زه وخېژم په طرف د الله د موسی (چې آیا شته که نشته؟).

تفسیر: هر کله چې فرعون وپوهېده چې دغه اله چې موسی علیه السلام ورته دعوت ورکوي بره دی؛ نو د انکار په ډول یې دغه خبره وکړه، چې د دې آیت څخه څرګندیږي چې څوک د الله تعالی د اوچتوالي څخه انکار کوي؛ د فرعون په مذهب دی، او څوک چې پرې اعتراف کوي د موسی علیه السلام په لاره دی.

وَاِنِّيْ لَاَظُنُّهٗ كَاذِبًا

او بېشکه زه ګمان کوم پر دغه (موسی) د دروغجن.

تفسیر: یعنې د رسالت په دعوی هم، او په دغې دعوی کې هم چې په ټوله دنیا کې ماسوا له هغه هم یوه احد واحد الله څخه چې بره دی، بل هیڅوک حقیقي معبود نشته، ماته خو ماسوا له خپل ځانه بل هیڅ یو رب په نظر نه راځي، لکه څنګه یې چې د (۲۰ جزء د القصص سورت په (۴) رکوع (۳۸) آیت) کې ویلي دي: ﴿مَا عَلِمْتُ لَكُمْ مِّنْ اِلٰهٍ غَيْرِيْ﴾.

وَكَذٰلِكَ زُيِّنَ لِفِرْعَوْنَ سُوْٓءُ عَمَلِهٖ وَصُدَّ عَنِ السَّبِيْلِ

او همداسې (لکه ښایست د دغې دنیا)؛ ښایسته کړی شوې وه فرعون ته بدي د عمل د ده، او منع کړی شوی وو دی له سمې لارې (د هدایت څخه).

وَمَا كَيْدُ فِرْعَوْنَ اِلَّا فِيْ تَبَابٍ ﴿۳۷﴾

او نه وو دغه کید مکر د فرعون (په جوړولو د دغې مانۍ کې) مګر په زیان کارۍ هلاکوالي کې وو.

تفسیر: یعنې د فرعون هومره جرګې، مشورې، تدابیر، چل، پلمې، او نور چې وو هغه ټکر خوشې او بې حقیقته وو، ده پخپله د خپلې تباهۍ لپاره اقدامات وکړل، او موسی علیه السلام ته یې هیڅ ضرر ونه شو رسولی.

وَقَالَ الَّذِيْٓ اٰمَنَ يٰقَوْمِ اتَّبِعُوْنِ اَهْدِكُمْ سَبِيْلَ الرَّشَادِ ﴿۳۸﴾

او وویل هغه (سړي) چې ایمان یې راوړی وو: ای قومه ځما ! متابعت وکړئ ځما چې وښیم تاسې ته لاره د هدایت (او صواب).

تفسیر: کله چې فرعون ویلي وو ﴿وَمَآ اَهْدِيْكُمْ اِلَّا سَبِيْلَ الرَّشَادِ﴾؛ د هغه په ځواب کې مؤمن سړي داسې وویل چې ﴿سَبِيْلَ الرَّشَادِ﴾ «د نېکۍ او بهترۍ لاره» هغه نه ده چې فرعون یې تجویز کوي، بلکه تاسې په ما پسې راځئ !، څو د فایدې او بهترۍ لاره وومومئ !.

يٰقَوْمِ اِنَّمَا هٰذِهِ الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا مَتَاعٌ ۫ وَّاِنَّ الْاٰخِرَةَ هِيَ دَارُ الْقَرَارِ ﴿۳۹﴾

ای قومه ځما ! بېشکه همدا خبره ده چې دغه ژوندون لږ خسیس یوه متاع (ګټه ـ فائده لږه) ده، او بېشکه آخرت هم هغه دی کور د قرارۍ (بې زواله).

تفسير: يعني په فاني او زائل ژوندون او دغو څو ورځنيو عيش او عشرت کې مه غافلېږئ !، او تل د آخرت په فکر او ذکر کې مشغول اوسئ، او مه يې هېروئ !، دغه دنيوي ژوندون په هر ډول سره چې وي، ښه يا خراب؛ پای ته رسيږي او خاتمه مومي، او وروسته له هغه داسې يو ابدي حيات شروع کيږي چې هغه له سره انجام او خاتمه نه لري.

مَنْ عَمِلَ سَيِّئَةً فَلَا يُجْزَىٰٓ إِلَّا مِثْلَهَا ۖ وَمَنْ عَمِلَ صَٰلِحًا مِّن ذَكَرٍ أَوْ أُنثَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُو۟لَٰٓئِكَ يَدْخُلُونَ ٱلْجَنَّةَ يُرْزَقُونَ فِيهَا بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٤٠﴾

هر څوک چې وکړي بد کار؛ پس جزاء نه ورکوله کيږي (هغه ته) مګر په قدر د هم هغې بدۍ، او هر څوک چې وکړي نېک کار؛ له نارينه وو وي يا له ښځو وي، حال دا چې دی مؤمن وي؛ پس دغه (صالحان مؤمنان) ننه به وځي په جنت کې، رزق روزي به ورکوله کيږي (دوی ته) په دغه جنت کې بې حسابه.

تفسير: په دغه سره د اخروي ژوندون لږ څه تفصيل ښوولی شوی دی، چې اخروي حيات څرنګه ښه کېدی شي، معلوم شو چې هلته ايمان او صالح عمل په کار دی، د مال او متاع هيڅ قدر او قيمت هلته نشته، او دا هم ظاهر شو چې د الله تعالی رحمت د ده پر غضب غالب دی، عاقلانو ته ښايي چې دغه طلايي فرصت او موقع له خپل لاسه ونه باسي.

وَيَٰقَوْمِ مَا لِىٓ أَدْعُوكُمْ إِلَى ٱلنَّجَوٰةِ وَتَدْعُونَنِىٓ إِلَى ٱلنَّارِ ﴿٤١﴾

او ای قومه ځما ! څه دي ما لره چې بولم تاسې په طرف د نجات، او بولئ تاسې ما په طرف د اور.

تفسير: يعني ځما او ستاسې معامله هم سره عجيبه ده، زه غواړم چې تاسې د ايمان پر لاره روان کړم، او د الله تعالی له عذابه مو وژغورم، او ستاسې کوښښ دا دی چې ما هم له خپلو ځانونو سره په دوزخ کې اړتاو کړئ، له يوه جانبه داسې دوستي او خير غوښتنه، له بل جانبه داسې دښمني او بده غوښتنه.

تَدْعُونَنِى لِأَكْفُرَ بِٱللَّهِ وَأُشْرِكَ بِهِۦ مَا لَيْسَ لِى بِهِۦ عِلْمٌ

بولئ تاسې ما لپاره د دې چې کفر اختيار کړم په الله، او چې شريک ونيسم له دغه (الله) سره هغه (څيز) چې نشته ماته په الوهيت د هغه هيڅ علم.

تفسير: يعني ستاسې د کوښښ حاصل دا دی چې زه معاذ الله له واحد الله څخه انکار وکړم، د ده او د ده د انبياوو خبرې ونه منم، او د ناپوهانو جاهلانو په شان هغه شيان معبود او مستحق د عبادت وبولم چې د دوی الوهيت په هيڅ يوه دليل او علمي اصولو سره هم نه دی ثابت.

وَأَنَا۠ أَدْعُوكُمْ إِلَى ٱلْعَزِيزِ ٱلْغَفَّٰرِ ﴿٤٢﴾

حال دا چې زه بولم تاسې هغه (الله) ته چې ښه غالب قوي دی (په انفاذ د احکامو) ښه مغفرت کوونکی (د خطيّاتو) دی.

تفسير: يعني ځما منشأ دا ده چې په هيڅ شان ستاسې سرونه د هغه واحد الله تعالی له درشله لرې نشي، او تل مو سرونه د هغې دروازې په مخکښې ښکته وي، چې نهايت زبردست هم دی، او ډېر زيات د خطاوو بښونکی هم دی، او که مجرم ونيسي؛ نو هيڅوک د هغه ژغورونکی (بچ کوونکی) او خلاصوونکی هم نشته دی، د همدې خبرې وړ (لايق)

او مستحق دی چې انسان د ده په مقابل کې سره له خوفه او رجاء او وېرې خپل د عبودیت سر ښکته کړي، په یاد یې ولرئ چې زه د هغه پاک الله په پناه کې راغلی یم چې تاسې د هغه په طرف بولم.

لَا جَرَمَ أَنَّمَا تَدْعُونَنِي إِلَيْهِ لَيْسَ لَهُ دَعْوَةٌ فِي الدُّنْيَا وَلَا فِي الْآخِرَةِ

حقه او رښتیا (دغه) خبره ده: بېشکه هغه (معبود) چې بولئ تاسې ما (عبادت د) هغه ته؛ نشته هغه ته (قوّت د) بلنې (نه) په دنیا کې او نه په آخرت کې (چې شفاعت وکړي د چا).

تفسیر: یعنې ماسوا د الله تعالی څخه بل هیڅ شی داسې نه دی چې په دنیا یا عُقبا کې د ډېرې ادنی نفعې او ضرر مالک وي، نو دمخلوقاتو بندګي او بلنه که جهل او حماقت نه دی؛ نو بل څه دی؟ ﴿وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّنْ يَدْعُو مِنْ دُونِ اللَّهِ مَنْ لَا يَسْتَجِيبُ لَهُ إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَهُمْ عَنْ دُعَائِهِمْ غَافِلُونَ * وَإِذَا حُشِرَ النَّاسُ كَانُوا لَهُمْ أَعْدَاءً وَكَانُوا بِعِبَادَتِهِمْ كَافِرِينَ﴾ (۲۶ جزء د الأحقاف سورت (۱) رکوع، (۵ ـ ۶) آیتونه)، آخر داسې عاجزو او ناتوانو شیانو ته انسان په څه نیت او مقصد تعظیم او تکریم کوي او بولي یې؟ د نندارې وړ څیز دا دی چې په دغو کې ډېر شیان هغه دي چې دوی پخپله د خپل ځان په طرف دعوت نه ورکوي، بلکه د دعوت ورکولو او ویلو قدرت او قوّت هم نه لري.

وَأَنَّ مَرَدَّنَا إِلَى اللَّهِ وَأَنَّ الْمُسْرِفِينَ هُمْ أَصْحَابُ النَّارِ ﴿۴۳﴾

او بېشکه چې ورتله ځمونږ (د ټولو) خاص الله ته دي، او بېشکه چې مسرفان له حده تیریدونکي (مشرکان) همدوی ملګري د اور (د دوزخ) دي (چې تل په کې اوسېږي).

تفسیر: یعنې د کار په انجام د هر ډول تګ او راتګ رجوع او ېرته ورتله د واحد الله په طرف دي، کله چې انسان هلته ورسېږي، د خپلو ځردو تجاوزاتو او زیاتوو نتیجه به ورڅرګندېږي، راوښیه ! چې له دې نه بل زیاتی به څه وي؟ چې عاجز مخلوق ته د خالق درجه ورکړه شي.

کله چې فرعونیانو د هغه مؤمن د قتل قصد وکړ؛ نو ده ورته داسې وویل چې:

فَسَتَذْكُرُونَ مَا أَقُولُ لَكُمْ

پس ژر ده چې یاد به کړئ تاسو (په وخت د لیدلو د عذاب کې هغه) چې زه یې وایم اوس تاسې ته.

تفسیر: یعنې کله چې وروسته له دې نه د خپل تیري، تجاوز او زیاتي د خوند څکوونکو یئ، نو په هغه وخت کې به ځما دغه پند او نصیحت یادوئ، چې هو ! د الله تعالی یوه بنده مونږ ته دغه ځردې خبرې ښوولې وې، او رښتیا یې فرمایلي وې، لیکن د دغه وخت یادونه بیخي مفیده نه واقع کیږي.

وَأُفَوِّضُ أَمْرِي إِلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ ﴿۴۴﴾

او سپارم زه هر کار خپل الله ته، بېشکه چې الله ښه لیدونکی دی (د ټولو اقوالو او افعالو) د بندګانو.

تفسیر: یعنې ما د الله تعالی حجّت درتمام کړی دی، او د نصیحت خبرې مو درپوهولي دي، که تاسو یې نه منئ؛ نو زه له هغه سره څه کار او غرض نه لرم، اوس زه خپل ځان بیخي پاک الله ته سپارم، او پرې پوره اعتماد لرم، که تاسې ځما ربږولو او ضرر رسولو پسې لوېږئ؛ نو هم هغه الله تعالی ځما حامي او ناصر دی، او ټول بندګان د ده تر کتنې لاندې

دي، هغه ستا او ځما دواړو معامله ګوري، د هيڅا هيڅ يو حرکت له ده څخه پټ نه دی، د يوه قانت مؤمن کار دا دی چې له خپلې امکاني سعي او کوښښ ايستلو څخه وروسته نتيجه الله تعالى ته وسپاري.

فَوَقٰىهُ اللّٰهُ سَيِّاٰتِ مَا مَكَرُوْا وَحَاقَ بِاٰلِ فِرْعَوْنَ سُوْٓءُ الْعَذَابِ ۝۴۵

پس وساته دغه (موسى يا مؤمن سړي) لره الله له سختو (عذابونو) د هغو چې مکر کړی وو دوی، او (بالعکس) چاپېر شو په آل د فرعون (سره د فرعون) بد عذاب (د غرق په دنيا او بد عذاب په عُقبى کې).

تفسير: يعنې د حق او باطل د دغه کشمکش اخري نتيجه داسې شوه، چې الله تعالى موسى عليه السلام او د ده ملګرو ته سره له هغه مؤمن سړي چې له آل فرعون څخه وو؛ د فرعونيانو له شره او کيده نجات ورکړ، او محفوظ يې وساته، او د فرعونيانو هيڅ يو مکر او فرېب ته يې د اجراء موقع ورنه کړه، بلکه د دوی هغه مکر او فرېب يې پخپله پر هم دوی واړاوه، نو هغه کسان چې د حق منونکو تعاقب ته وتلي وو؛ ووژلى شول، او قوم د قلزم په بحيره کې مغروق او تر اوبو لاندې محروق شول.

اَلنَّارُ يُعْرَضُوْنَ عَلَيْهَا غُدُوًّا وَّعَشِيًّا ۚ

اور (د دوزخ) وړاندې کاوه شي (دا کفار) پر دې (اور) هر سبا او بېګا.

تفسير: يعنې د دوزخ ځای چې په هغه کې به د قيامت په ورځ ننه ايستلى کيږي، هر سبا او بېګا به دوی ته ورښوول کيږي؛ څو د نمونې په ډول د هغه راتلونکي عذاب څخه خوند تل وځکي، دغه د برزخ د عالم احوال شو، له احاديثو څخه ثابت دي چې همداسې د هر کافر په مخکې دوزخ او د هر مسلمان په مخکې جنت صبا او بېګا وروړاندې کيږي.

تنبيه: له دغه آيت څخه يواځې د فرعونيانو د معذّب کېدلو حال په عالم البرزخ کې ثابت شوی وو، وروسته له دې نه رسول الله صلى الله عليه وسلم ته معلوم کړی شو، چې ټول کفار بلکه د مؤمنينو عصات هم په برزخ کې معذّب کيږي (أعاذنا الله منه) كما ورد في الأحاديث الصحيحة.

وَيَوْمَ تَقُوْمُ السَّاعَةُ ۫ اَدْخِلُوْٓا اٰلَ فِرْعَوْنَ اَشَدَّ الْعَذَابِ ۝۴۶ وَاِذْ يَتَحَآجُّوْنَ فِي النَّارِ فَيَقُوْلُ الضُّعَفٰٓؤُا لِلَّذِيْنَ اسْتَكْبَرُوْٓا اِنَّا كُنَّا لَكُمْ تَبَعًا فَهَلْ اَنْتُمْ مُّغْنُوْنَ عَنَّا نَصِيْبًا مِّنَ النَّارِ ۝۴۷

او په هغه ورځ کې چې قايم شي قيامت (نو وبه ويلى شي له جانبه د الله ملائکو ته) ننباسئ تاسې آل د فرعون (سره له فرعون) په ډېر سخت عذاب کې (له عذابه د برزخ) او (ياد کړه) هغه چې جګړه به کوي (دوزخيان د دوزخ) په اور کې، پس وبه وايي ضعيفان (کشران تابعان) هغو کسانو ته چې سرکشان (او مشران متبوعان وو): بېشکه وو مونږ تاسې ته تابعان، پس آيا اوس يئ تاسې (ای متبوعانو !) دفع کوونکي له مونږ څخه کومه برخه له اوره (د دوزخ).

تفسير: يعنې په دنيا کې مو پر مونږ خپل اطاعت او اتباع کوله، چې د هغه لامله مونږ نيولي شوي يو، اوس دلته خو مونږ ته څه ګټه او نفع راورسوئ !، آخر مشرانو ته لازم دي چې د خپلو کشرانو لږ خبر او احوال واخلي، آيا ګورئ چې نن مونږ په څرنګه سخت عذاب او مصيبت کې اخته يو؟، آيا ستاسې له لاسه نه دي پوره چې له دغو مصائبو کومه برخه له مونږ څخه لرې او سپکه کړئ؟.

قَالَ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا إِنَّا كُلٌّ فِيهَا إِنَّ اللَّهَ قَدْ حَكَمَ بَيْنَ الْعِبَادِ ﴿۴۸﴾

وايي هغه کسان چې تکبّر يې کړی وو (سرکش او متبوع وو چې څنګه به دفع کوو عذاب): بېشکه مونږ ټول په دوزخ کې يو، بېشکه الله په تحقيق حکم کړی دی په منځ د بندګانو کې (داسې چې هر څوک يې خپلو خپلو هغو ځايونو ته چې له دوی سره وړ (مستحق) او لايق وو؛ ولېږل، مستحقان د جنت، جنت ته، او لايقان د دوزخ دوزخ ته).

تفسير: يعنې هغه کسان چې خپل ځانونه يې په دنيا کې لوی ګڼل، اوس داسې ځواب ورکوي چې مونږ او تاسې دواړه په دغه مصيبت کې اخته او مبتلا يو، الله تعالی ځمونږ د هر يوه په نسبت سم د مونږ له جرمه سره خپله فيصله اوروله ده، چې د ده دغه صادر حکم بيخي قاطع او لا يتغيّر دی، او د دغې خبرې موقع نه ده پاتې چې يو د بل په کار ورشي، کله چې مونږ خپل درونده مصيبت نشو سپکولی؛ نو بيا به تاسې ته څه ګټه دررسولی شو؟.

وَقَالَ الَّذِينَ فِي النَّارِ لِخَزَنَةِ جَهَنَّمَ ادْعُوا رَبَّكُمْ يُخَفِّفْ عَنَّا يَوْمًا مِنَ الْعَذَابِ ﴿۴۹﴾

او وبه وايي هغه کسان (چې پراته دي) په اور کې خزانچيانو متصرفانو د دوزخ ته چې: دعاء وکړئ (ځمونږ لپاره) رب خپل ته چې سپک کړي له مونږه يوه ورځ له عذابه (چې لږ څخه په ارام شو).

تفسير: يعنې کله چې له خپلو دغو مشرانو څخه بې هيلې او مايوس شي؛ نو له هغو پرښتو څخه به داسې غوښتنه کوي چې د دوزخ په انتظام مسلطې دي، چې خير تاسې خپل رب ته ووايئ چې اقلا د يوې ورځې له مخې خو ځمونږ په دغه عذاب کې څه تقليل، تخفيف او تعطيل وفرمايي، څو مونږ لږ څه په ارام شو.

قَالُوا أَوَلَمْ تَكُ تَأْتِيكُمْ رُسُلُكُمْ بِالْبَيِّنَاتِ قَالُوا بَلَىٰ قَالُوا فَادْعُوا وَمَا دُعَاءُ الْكَافِرِينَ إِلَّا فِي ضَلَالٍ ﴿۵۰﴾

وبه وايي (متصرّفان د دوزخ دوزخيانو ته) آيا نه وو راغلي تاسې ته رسولان ستاسې په دلائلو ښکاره وو؟ وايي: (ولې نه وو راغلي) بلکه راغلي وو، نو وبه وايي (متصرّفان د دوزخ) پس وبولئ تاسې (پخپله الله)، او نه ده دعاء د کافرانو مګر په ګمراهۍ کې (چې هيڅ فائده ورته نه رسوي).

تفسير: يعنې په هغه وخت کې مو د هغه خبره ونه منله، او د انجام فکر مو ونه کړ چې په هغه سره څه ګټه تاسې ته دررسېده، اوس مو موقع له لاسه وتلې ده، اوس په هيڅ ډول سعي، کوښښ سره څه کار نشي کېدی، اوس همدلته پراته اوسئ !، او په ژړا او انګولا سره اوقات تېروئ !، او راز راز عذابونه ګالئ !.

إِنَّا لَنَنْصُرُ رُسُلَنَا وَالَّذِينَ آمَنُوا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا

بېشکه چې مونږ خامخا مدد کوو له رسولانو خپلو سره، او (مدد کوو له) هغو کسانو سره چې ايمان يې راوړی دی په ژوندانه لږ خسيس کې (په حجّت او په ظفر او په انتقام له اعداوو د دوی).

تفسير: يعنې په دنيا کې د مرسلانو خبرو ته وقعت او وقار ورکوي، او د هر مقصد لپاره چې انبياء الله ودريږي؛ د الله تعالی په امداد او نصرت سره په هغه کې مظفر او کامياب کيږي، په علمي حيثيت او په حجّت او برهان سره خو تل

دوی فائزان او بریالیان دي، لیکن مادي فتحه او ظاهري عزت او رفعت هم بالآخر د همدوی په برخه کیږي، الله تعالی د خپلو رسولانو او مؤمنانو سره د دې وعده کړېده چې هم په دنیا او هم په آخرت کې به یې کامیاب او بریالي لري، په دنیا کې یې بریالیتوب په حجّت او دلیل کې او هم په مادي لحاظ سره وي، او په آخرت کې یې بریالیتوب جنت ته داخلېدل او د اور څخه نجات موندل دي، لیکن واضح دې وي چې هغه وعده چې په دغه آیت کې له مؤمنینو سره کړی شوې ده؛ په هغه تقدیر سره ایفاء او انجام مومي چې مؤمنین هم په حقیقي اوصافو سره مؤمنین او د سید المرسلین صحیح متبعین وي: ﴿وَاَنْتُمُ الْاَعْلَوْنَ اِنْ كُنْتُمْ مُّؤْمِنِيْنَ﴾ (د آل عمران سورت (۱۴) رکوع (۱۳۹) آیت) د مؤمنینو خصال په پاک قرآن کې ځای په ځای مذکور دي، ښایي چې هر مسلمان د خپل ایمان او ایقان زر د دغه محک په تیږه (کټه) ومږي، او د هغه حسن او قبحه سره او ناسره ځانته معلوم کړي !.

وَيَوْمَ يَقُوْمُ الْاَشْهَادُ ﴿۵۱﴾

او په هغه ورځ چې وبه دریږي شاهدان (له ملائکو، انبیاوو، مؤمنانو پر منکرانو باندې).

تفسیر: یعنې د حشر په میدان کې کله چې اولین او آخرین ګرد سره ټولیږي، حق سبحانه وتعالی پخپل فضل علی رؤوس الأشهاد د دوی سرفرازي عزت او رفعت ښکاره کوي، په دنیا کې لږ څه شبهه پاتې کیږي او التباس هم واقع کیږي، لیکن هلته به لږ څه ابهام او التباس هم باقي نه پاتې کیږي.

يَوْمَ لَا يَنْفَعُ الظّٰلِمِيْنَ مَعْذِرَتُهُمْ وَلَهُمُ اللَّعْنَةُ وَلَهُمْ سُوْٓءُ الدَّارِ ﴿۵۲﴾

په هغې ورځې کې به هیڅ نفع نه رسوي ظالمانو ته معذرت عذرونه د دوی، او شته دوی ته لعنت لرېوالی له رحمته، او شته دوی ته ناکاره کور (د دوزخ).

تفسیر: یعنې له دوی سره به هیڅ مدد او مرسته او لاس نیوی نه کیږي، د مقبولینو په مقابل کې یې دغه د مطرودینو انجام بیان وفرمایه.

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوْسَى الْهُدٰى وَاَوْرَثْنَا بَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ الْكِتٰبَ ﴿۵۳﴾ هُدًى وَّذِكْرٰى لِاُولِي الْاَلْبَابِ ﴿۵۴﴾

او خامخا په تحقیق ورکړی وو مونږ موسی ته هدایت (تورات)، او په میراث مو ورکړ بني اسرائیل اولادې د یعقوب ته کتاب (د تورات). په دې حال کې چې هدایت سمه لاره ښوونکی وو او ذکر پند (او پوهه) وو لپاره د خاوندانو د خالصو عقلونو.

تفسیر: یعنې په دنیا کې وګوره چې فرعون او د ده قوم سره د دومره زور او قوّت د الله تعالی د دښمنی له سببه څرنګه سپېره هلاک او برباد شول، او د موسی علیه السلام په لار ښوونه د بني اسرائیلو مظلوم او کمزور قوم څنګه ترقي او وداني وموندله؟ او د دغه عظیم الشأن کتاب (تورات) وارث وګرځاوه شو، چې د دنیا د عقلاوو لپاره یې د هدایت د ډیوې په شان کار ورکوو.

فَاصْبِرْ اِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ وَّاسْتَغْفِرْ لِذَنْۢبِكَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ بِالْعَشِيِّ وَالْاِبْكَارِ ﴿۵۵﴾

پس صبر وکړه (ای محمده ! په ایذاء د کفارو) بېشکه چې وعده د الله حقه ده (په نصرت د انبیاوو، په اهلاک د اعداوو)، او مغفرت وغواړه لپاره د ګناه خپل (له الله)، او تسبیح وایه سره

له ثناء د رب خپل هم په آخره د ورځې کې او (هم) په اوله د ورځې کې (يعنې تل تسبيح تحميد وايه).

تفسير: يعنې اى محمده ! تاسې هم ډاډه او متسلي اوسئ، هغه وعده چې له تاسې سره کړې شوې ده؛ هغه هرومرو پوره کېدونکې ده، الله قدّوس په دواړو دارينو کې تاسې او ستاسې ځکردو متبعينو ته عزّت او سرلوړي عطاء فرمايي، ولې دغه خبره ضروري ده چې د الله تعالى د خوښې او رضا حاصلولو لپاره پر هر قسم شدائدو او نوائبو صبر وکړئ، او له هر چا څخه په هره درجه چې د تقصيرِ امکان وي؛ له الله تعالى څخه د هغه بښنه او معافي وغواړئ !، او همېشه سبا او بېګا د خپل د رب تسبيح او تحميد قولاً او فعلاً ورد او عادت ولرئ !، په ظاهر او باطن کې د الله تعالى له ياده غافل نشئ، بيا د الله تعالى امداد او مرسته (مدد) يقيني ده، په دغه سره يې د رسول الله صلى الله عليه وسلم مبارک مخاطب ځکړئولى دي، او بالوسيله ځکرد امت محمدي ته يې اوروي.

إِنَّ الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي آيَاتِ اللَّهِ بِغَيْرِ سُلْطَانٍ أَتَاهُمْ إِنْ فِي صُدُورِهِمْ إِلَّا كِبْرٌ مَا هُمْ بِبَالِغِيهِ

بېشکه هغه کسان چې مجادله جګړه کوي په (بطلان) د آيتونو د الله بې له کوم برهان علمي سنده چې راغلى وي دوى ته؛ (بله هيڅ خبره نشته !) بېشکه چې نه ده په سينو د دوى کې مګر کبر او سرکښي ده چې نه دي دوى رسېدونکي هغه (بُرهان) ته.

تفسير: يعنې هغه کسان چې خامخا د الله تعالى د توحيد په دلائلو او په اسماني کتابونو او د انبياء الله په معجزاتو او هداياتو کې خامخا جګړې او مناقشې کوي، او بې سنده خبرې وايي، او د حق غږ بې اثره ځکړئوي او بطلان يې غواړي، حال دا چې د دوى په لاس کوم حُجّت دليل او بُرهان هم نشته، او نه في الواقع په هغو ښکاره وو شيانو کې د څه شک او شبهې موقع شته، او يواځې تکبّر، غرور، لويي د دغې خبرې مانع ده چې حق ته غاړه کيږدي، او د نبي متابعت وکړي، دوى ډېر خپل ځان لوى او پورته ګڼي، او غواړي چې له نبي څخه پورته وي يا اقلاً د نبي په مخ کې خپل سرونه ښکته نه کړي، ليکن په ياد يې ولرئ ! چې دوى له سره په دغه مقصد کې برى نه مومي، او هرومرو مجبور دي چې د نبي په مخکې د اطاعت سر ښکته کړي، که نه ډېر سخت ذليل او رسوا کيدونکي دي.

فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ

پس پناه ونيسه په الله پورې (له شره د دوى)، بېشکه دغه (الله) همدى دى ښه اورېدونکى (د اقوالو) ښه ليدونکى (د افعالو؛ نو جزاء به ورکړي دوى ته).

تفسير: يعنې له الله تعالى څخه پناه وغواړه !، چې هغه د دغو مجادلينو له دغو خيالاتو څخه نجات درکړي، او د دوى له شره دې وساتي، وروسته له دې نه د ځينو هغو مسائلو تحقيق دى چې په هغو کې خلق سره جګړې کوي، مثلاً بعث بعد الموت وروسته له مرګه بيا ژوندي راپاڅېدل چې دغه امر دوى محال ګڼي يا د الله تعالى له توحيده يې انکار کوو.

لَخَلْقُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ أَكْبَرُ مِنْ خَلْقِ النَّاسِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ

خامخا پيدا کول د اسمانونو او د ځمکې ډېر لوى دي له پيدا ښته د خلقو، وليکن اکثر د خلقو نه پوهيږي (په اسانۍ د دغه دويم پيدا ښت لکه د اول).

تفسير: يعنې ظاهرًا له مادي حيثيته د اسمان او د ځمکې د عظمت او جسامت په مخکښې د انسان حقيقت څه دى؟ حال دا چې دغه خبره مشرکين هم مني چې داسمان او د ځمکې پيدا کوونکى هم هغه واحد قدوس الله دى، بيا هغه لوى

ذات چې د دغومره لويو مخلوقاتو پيدا کوونکی وي؛ آيا هغه ته د انسانانو اول ځلي يا دويم ځلي پيدا کول کوم سخت يا مشکل کار دی؟ د تعجب ځای دی چې پر دغسې غټو غټو خبرو هم ډېر خلق نه پوهيږي.

وَمَا يَسْتَوِي الْأَعْمَىٰ وَالْبَصِيرُ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَلَا الْمُسِيءُ ۚ قَلِيلًا مَّا تَتَذَكَّرُونَ ﴿٥٨﴾

او نه سره برابريږي (يو) ړوند (غافل جاهل) او بل کتونکی (ذاکر ـ عالم) او (همداسې نه برابريږي سره) هغه کسان چې ايمان يې راوړی دی، او کړي يې دي ښه (عملونه) او نه هغه چې بدکار دي، ډېر لږ پند اخلئ تاسې (ای خلقو).

تفسير: يعنې يو داسې ړوند چې د حق سمه صافه لاره نشي ليدلی، او يو ليدونکی چې په نهايت بصيرت سره صراط المستقيم کتلی شي، او پرې پوهيږي؛ آيا دواړه سره برابر کېدی شي؟ يا د يوه نيکو کار مؤمن او د بدکار کافر انجام سره يو شانې کېدی شي؟ که داسې نه وي؛ نو ضرور دي چې يوه داسې ورځ به وي چې د دغو دواړو په منځ کې به فرق او تفاوت ښکاره شي، او د دغو دواړو د علمونو او د عملونو د ثمراتو نتائج په ډېر اکمل صورت سره ظاهر او ښکاره شي، مګر افسوس چې تاسې دومره هم نه پوهيږئ؟.

إِنَّ السَّاعَةَ لَآتِيَةٌ لَّا رَيْبَ فِيهَا وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٥٩﴾ وَقَالَ رَبُّكُمُ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ ۚ

بېشکه چې قيامت خامخا راتلونکی دی، نشته هيڅ شک په (راتللو د) دغه (قيامت) کې، وليکن زياتره د خلقو ايمان نه راوړي (په قيامت او تصديق يې نه کوي). او فرمايي رب ستاسې (ای بندګانو ځما !) تاسې وبولئ ما چې قبلوم تاسې ته (دعاء ستاسې).

تفسير: يعنې ماته عبادت وکړئ ! چې د هغه بدل او جزاء به درکړم، او له ما څخه وغواړئ ! چې ستاسې دغه غوښتنه به توی او تشه نه ځي.

إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ ﴿٦٠﴾

بېشکه هغه کسان چې تکبّر (سرکښي) کوي له عبادت څخه ځما؛ ژر ده چې ننه به وځي دوی په دوزخ کې په دې حال کې چې خوار او سپک وي.

تفسير: د بندګی شرط له الله تعالی څخه غوښتنه ده، نه غوښتل تکبّر او غرور دی، او له دې آيت څخه معلوميږي چې الله تعالی ته د بندګانو غږ او دعاء وررسيږي، دغه خبره خو بېشکه برحقه ده، مګر د دې مطلب داسې نه دی چې د هر بنده هر دعاء قبلوي، يا ښايي چې قبوله يې کړي، يعنې هر هغه شی چې غواړي؛ هم هغه شی ورته ورکړي، نه ! د ده د دعا اجابت څو اقسامه او انواع لري، چې په احاديثو کې بيان کړی شوی دی، د کوم شي ورکړه او عطاء د الله تعالی پر مشيت موقوفه او د ده د حکمت تابع ده، لکه څنګه د «الأنعام» سورت په (۴) رکوع (۴۱) آيت کې يې فرمايلي دي: ﴿فَيَكْشِفُ مَا تَدْعُونَ إِلَيْهِ إِنْ شَاءَ﴾ په هر حال د بندګانو کار د الله تعالی له درباره هم دغه غوښتنه ده، او دغه غوښتنه في حدّ ذاته يو عبادت دی.

اللَّهُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ لِتَسْكُنُوا فِيهِ وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا ۚ

الله هغه (ذات) دی چې ګرځولي يې ده تاسې ته شپه لپاره د دې چې ارامي وکړئ تاسې په هغې کې، او (ګرځولې يې ده) ورځ لیدلو ته.

تفسیر: د شپې په مستریحه یخه او تیاره فضاء او د هوسایۍ او د راحت په هوا کې ټول خلق د استراحت خوب کوي، هر کله چې ورځ شي؛ نو په نوي نشاط او تازه قوّت سره پاڅیږي، او د لمر په رڼا کې پخپلو کارو او چارو کې بوخت او لګیا کیږي، په دغه وخت کې د تګ او راتګ لیدل کار کول او د نورو اعمالو لپاره مصنوعي رڼا بیخي ضرورت نه وي.

إِنَّ اللَّهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ ﴿٦١﴾

بېشکه الله خامخا څښتن د فضل دی پر انسانانو، ولیکن زیاتري د انسانانو شُکر نه وباسي (په دغو نعماوو د الله).

تفسیر: یعنې د حقیقي منعم پېژندل هم دغه وو چې په قول او فعل او په ځان او زړه يې شُکر اداء کولی، خو ډېر خلق د شکر ایستلو په ځای شرک اختیاروي.

ذَٰلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ فَأَنَّىٰ تُؤْفَكُونَ ﴿٦٢﴾

دغه (ذات) تاسې ته (وایم): الله دی، رب پالونکی ستاسې چې خالق پیدا کوونکی د هر څیز دی، نشته هیڅوک لایق د عبادت مګر همدی دی یواځې، پس کوم طرف ته ګرځولی شوي یئ تاسې (له عبادت د ده).

تفسیر: یعنې د شپې او د ورځې نعمتونه د الله تعالی له طرفه منئ، نو ښایي چې بندګي هم همغه ته وکړئ !، وروسته د دغه مقام له رسېدلو بیا تاسې ولې بې لارې کېږئ، چې حقیقي مالک یو ذات وي او عبادت وکړی شي د بل چا؟.

كَذَٰلِكَ يُؤْفَكُ الَّذِينَ كَانُوا بِآيَاتِ اللَّهِ يَجْحَدُونَ ﴿٦٣﴾ اللَّهُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ قَرَارًا وَالسَّمَاءَ بِنَاءً وَصَوَّرَكُمْ فَأَحْسَنَ صُوَرَكُمْ وَرَزَقَكُم مِّنَ الطَّيِّبَاتِ ۚ ذَٰلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ ۖ فَتَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴿٦٤﴾

همداسې ګرځولی کیږي (له حقه) هغه کسان چې وو له آیتونو د الله به يې انکار کوو. الله هغه (ذات) دی چې ګرځولې يې ده تاسې ته ځمکه ځای د قرار (چې پرې ګزران او معاش کوئ)، او (ګرځولی يې ده تاسې ته) اسمان چت (د قُبې په شان)، او صورتونه يې ترلې دي ستاسې پس ډېر ښایسته يې جوړ کړه صورتونه ستاسې، او روزي يې درکړې ده تاسې ته له طیباتو پاکیزه وو (لذتناکو شیانو)، دغه (خالق، مصوّر، رازق) الله دی رب پالونکی ستاسې، پس ډېر برکتي (ډېر پورته دی شان) دی الله چې رب پالونکی د ټولو عالمیانو دی.

تفسیر: یعنې له ګردو ساکښانو څخه د انسان صورت ښه، بهتر، او ښکلی او د ده روزي يې پاکه صافه ګرځولې ده.

هُوَ الْحَيُّ

هم دی ژوندی دی، تل په یو حال باقي قایم تدبیر والا.

تفسير: چې له هيڅ يوه حيثيته او جهته له سره فناء او موت نه پرې طاري کيږي، او نه طاري کېدی شي، او ظاهر دی کله چې د الله تعالی حيات ذاتي او دائمي دی؛ نو د ده د حيات ځکه (ټول) لوازم ذاتي او دائمي وي.

لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ فَادْعُوْهُ مُخْلِصِيْنَ لَهُ الدِّيْنَ ؕ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿۶۵﴾

نشته بل هيڅوک لايق د عبادت مګر همدی دی، پس يواځې وبولئ همدی په دې حال چې خالص کوونکي يئ تاسې خاص دغه (الله) لره (د) دين (له شرکه)، ټوله ثناء ده خاص الله لره چې رب پالونکی د ټولو عالميانو دی.

تفسير: يعنې ځکه کمالات، محامد، محاسن، د حيات د وجود تابع دي، هغه چې علی الاطلاق حي دی، همدی د عبادت وړ او مستحق دی، او د ځکدو (ټولو) کمالاتو مالک دی، ځکه چې په ﴿هُوَ الْحَیُّ﴾ پسې وروسته يې ﴿اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ﴾ وفرمايل.

قُلْ اِنِّیْ نُهِيْتُ اَنْ اَعْبُدَ الَّذِيْنَ تَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ لَمَّا جَآءَنِیَ الْبَيِّنٰتُ مِنْ رَّبِّیْ ۫ وَ اُمِرْتُ اَنْ اُسْلِمَ لِرَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿۶۶﴾

ووايه (ای محمده دوی ته) بېشکه زه منع کړی شوی يم له دې نه چې عبادت وکړم د هغو (بُتانو) چې بولئ يې تاسې غير له الله کله چې راغلل ماته ښکاره دليلونه (د توحيد) له (جانبه د) رب پالونکي ځما، او امر حکم کړی شوی دی پر ما چې غاړه کېږدم رب پالونکي د (تمامو) عالميانو ته.

تفسير: يعنې هر کله چې ماته صفا او ښکاره دلائل راکړی شوي دي، نو د دې څخه منع شوی يم چې د غير الله عبادت وکړم، بلکه يواځې د عالميانو د پالونکي په عبادت مأمور شوی يم.

هُوَ الَّذِیْ خَلَقَكُمْ مِّنْ تُرَابٍ

الله هغه (ذات) دی چې يې پيدا کړی دی (نيکه) ستاسې له خاورو نه.

تفسير: يعنې ستاسې پلار آدم، يا تاسې مو په داسې شان له خاورو څخه پيدا کړئ، هغه نطفه چې تاسې ترې پيدا کېږئ؛ د هغو مأکولاتو او مشروباتو خلاصه ده چې له ځمکې څخه پيدا کيږي.

ثُمَّ مِنْ نُّطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ

بيا يې (پيدا کړه اولاده د آدم) له نطفې (اوبو د مني) بيا له کلکې توتې د وينو.

تفسير: يعنې بني آدم اصلاً د اوبو له څاڅکي د مني له قطرې څخه مخلوق دي، چې وروسته ترلې وينه کيږي، او د حيات نور مدارج پرې کوي.

ثُمَّ يُخْرِجُكُمْ طِفْلًا ثُمَّ لِتَبْلُغُوْٓا اَشُدَّكُمْ ثُمَّ لِتَكُوْنُوْا شُيُوْخًا ۚ وَ مِنْكُمْ مَّنْ يُّتَوَفّٰى مِنْ قَبْلُ وَ لِتَبْلُغُوْٓا اَجَلًا مُّسَمًّى

بيا راوباسي تاسې (له ارحامو د مينډو) اطفال واړه (بيا تربيت کوي ستاسې) لپاره د دې چې ورسېږئ تاسې منتها د قوت خپل ته، بيا (ژوندي ساتي تاسې) لپاره د دې چې شئ تاسې زاړه (بې

قوته، بې مجاله)، او ځينې له تاسې هغه دي چې مړه کولی شي پخوا له دې (بلوغه)، او (ساتي مو) لپاره د دې چې ورسېږئ تاسې تر هغې نېټې معلومې پورې (چې وخت د مرګ دی).

تفسير: يعنې له وړوکيتوبه ځلمي کيږئ، او له ځلميتوبه زوړتوب ته رسېږئ، او ځينې سړي پخوا له ځلميتوبه يا زوړتوبه مري، په هر حال ګرد تر يوه ټاکلي معيّن ميعاد او ليکلې شوې وعدې پورې رسيږي، له موت او حشر څخه هيڅوک نه دي خلاص، او نه ترې مستثنى کېدی شي: ﴿كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ * وَيَبْقَىٰ وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ﴾.

وَلَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٦٧﴾

او لپاره د دې چې تاسې د عقل څخه کار واخلئ (په دلائلو د وحدانيت او قدرت د الله، او په بعث بعد الموت).

تفسير: شاه صاحب (رحمه الله) ليکي: «يعنې ښه فکر او دقّت وکړئ !، چې دومره احوال او ادوار پر تاسې تېر شوي دي، ممکن چې يو بل حال او دوره هم پر تاسې تېره شي، چې وروسته له مرګه بيا ژوندي راپاڅېدل دي، نو هغه تاسې ولې مشکل او محال ګڼئ»؟.

هُوَ الَّذِي يُحْيِي وَيُمِيتُ ۖ فَإِذَا قَضَىٰ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُن فَيَكُونُ ﴿٦٨﴾

(الله) هم هغه (ذات) دی چې ژوندي کول کوي، او مړه کول کوي، پس هر کله چې اراده حکم وکړي د يوه کار؛ پس بېشکه همدا خبره ده چې وايي ورته چې (موجود) شه پس هغه موجود شي (بې له مهلته).

تفسير: يعنې د ده کامل قدرت او د «کن فيکون» د شان په مقابل دغه څه سختي او اشکال لري چې وروسته له مرګه مو بيا ژوندي کړي؟.

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي آيَاتِ اللَّهِ ۖ أَنَّىٰ يُصْرَفُونَ ﴿٦٩﴾ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِالْكِتَابِ وَبِمَا أَرْسَلْنَا بِهِ رُسُلَنَا ۖ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿٧٠﴾ إِذِ الْأَغْلَالُ فِي أَعْنَاقِهِمْ وَالسَّلَاسِلُ ۚ

آيا نه وينې ته هغه کسان چې مجادله جګړه کوي په آيتونو (قرآن) د الله کې، پس کوم طرف ته ګرځولی شي دوی له تصديقه د هغو. هغه (کسان) چې تکذيب يې کړی دی په دغه کتاب (قرآن)، او په هغو (شيانو) چې راليږلي مو دي په هغو سره رسولان (پخواني) خپل، پس ژر ده چې پوه به شي دوی (چې د دغه تکذيب بده نتيجه څه کيږي؟). کله چې وي به (د اور) غاړې کې په غاړو د دوی کې، او ځنځيرونه به هم وي (په پښو د دوی).

تفسير: د ځنځير يو سر به په غاړه پورې نښتی وي، او بل سر به يې د پرښتو په لاسو کې وي، او په دغه ډول دوی د مجرمانو او قيديانو په شان راوستل کيږي.

يُسْحَبُونَ ﴿٧١﴾ فِي الْحَمِيمِ ثُمَّ فِي النَّارِ يُسْجَرُونَ ﴿٧٢﴾

چې راښکلی کيږي به دوی. په اوبو ډېرو تودو کې، بيا به په اور (د دوزخ) کې سوځولی وريتولی شي دوی.

تفسير: يعني په دوزخ کې به کله په ايشېدلو ډېرو سوځوونکيو اوبو سره او کله به په اور سره عذاب ورکول کيږي (أعاذنا الله منهما).

ثُمَّ قِيلَ لَهُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ تُشْرِكُونَ ﴿٧٣﴾ مِنْ دُونِ اللَّهِ

بيا به وويل شي دوی ته چې چېرته دي هغه (معبودان) چې وئ تاسې چې شريکول به مو (له الله سره په عبادت کې). بغير له الله (چې اوس خلاص کړي تاسې له عذابه)؟.

تفسير: يعني په دغه وخت به له دوی ځنې هيڅ يو په کار نه ورځي، که مو له لاسه پوره وي او توانېږئ؛ نو هغوی خپل مدد ته راوبولئ !.

قَالُوا ضَلُّوا عَنَّا

نو وبه وايي (کفّار) چې: ورک شول له مونږ څخه (هغه معبودان ځمونږ).

تفسير: يعني له مونږ څخه خطا او ورک او مونږ تري تېر شو، ښايي په دغه وخت کې به عابدين او معبودين سره بېلولی شي، يا به د ﴿قَالُوا ضَلُّوا عَنَّا﴾ مطلب داسې وي چې: اګر که موجود دي، مګر کله چې له دوی نه کومه فائده نه رسيږي، نو د دوی وجود او عدم سره برابر دي.

بَلْ لَمْ نَكُنْ نَدْعُو مِنْ قَبْلُ شَيْئًا

بلکه ګويا نه وو مونږ چې بلل به مو (په عبادت سره دغه معبودان) پخوا له دې نه هيڅ شی.

تفسير: اکثرو مفسرينو د دې مطلب داسې اخيستی دی، په دنيا کې مونږ هغو کسانو ته چې بلنه کوله؛ اوس رابنکاره شوه چې هغوی په واقع کې هيڅ شی نه وو.

كَذَٰلِكَ يُضِلُّ اللَّهُ الْكَافِرِينَ ﴿٧٤﴾

همداسې (په شان د دغو مجادلانو) ګمراهان کوي الله کافران (چې سمه لاره به نه مومي).

تفسير: يعني لکه چې دلته له ډېر انکار کولو څخه وښوييدل او وويرېدل، او داسې اقرار يې وکړ، په دنيا کې هم د همدغو کفّارو هم دغه حال وو.

ذَٰلِكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَفْرَحُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَبِمَا كُنْتُمْ تَمْرَحُونَ ﴿٧٥﴾

دغه (ګمراهي او عذاب) تاسې ته په سبب د هغه دی چې وئ تاسې چې خوشالي به مو کوله په ځمکه کې په ناحقه سره، او په سبب د هغه چې وئ تاسې چې تکبّر به مو کولو په ناحقه سره.

تفسير: يعني ومو ليد چې د ناحق غرور، تکبر او لويي آخره خاتمه او عاقبت داسې کيږي، اوس مو هغه لويي او ښودنه چېرې لاړه؟ او بيا وبه ويل شي دغو منکرينو ته د الله تعالى له جانبه داسې چې:

ادْخُلُوا أَبْوَابَ جَهَنَّمَ

ننوځئ تاسې په دروازو د دوزخ کې.

تفسير: يعني هر قسم مجرم په هم هغه وره کې ننوځئ چې د دوی لپاره ټاکلی او مقرّر کړی شوی دی.

خٰلِدِيْنَ فِيْهَا ۚ فَبِئْسَ مَثْوَى الْمُتَكَبِّرِيْنَ ﴿۷۶﴾ فَاصْبِرْ اِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ ۚ فَاِمَّا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ الَّذِيْ نَعِدُهُمْ اَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ فَاِلَيْنَا يُرْجَعُوْنَ ﴿۷۷﴾

په دې حال چې همېشه پاتې کېدونکي اوسئ په دغه (دوزخ) کې، پس ناکاره ځای د متکبّرانو دی. پس صبر و کړه (ای محمده ! په ضرر د کفّارو)، بېشکه چې وعده د الله (په نصرت د اولیاوو او اهلاک د اشقیاوو) حقه ده، پس که وښیو مونږ تاته ځینې د هغه عذاب چې وعده یې کوو مونږ له هغوی سره؛ (نو ډېر ښه ده !)، یا قبض کړو مونږ تا پس خاص مونږ ته بیا بېرته راوستلی شي دوی.

تفسير: يعني الله تعالى ده ته د عذاب ورکولو کومه وعده چې فرمايلې وه؛ هغه يقيناً پوره او ايفاء کيدونکې ده، ممکن دي چې ځينې مواعيد د رسول الله صلى الله عليه وسلم مبارک په حيات کې په سر ورسيږي، لکه چې د بدر او معظمې مکې فتح او نور فتوحات، يا د دوی له وفاته وروسته، په هر حال دوی له مونږ څخه خپل ځانونه نشي ژغورلی، او نه يې چېرې ايستلی شي.

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا رُسُلًا مِّنْ قَبْلِكَ مِنْهُمْ مَّنْ قَصَصْنَا عَلَيْكَ وَمِنْهُمْ مَّنْ لَّمْ نَقْصُصْ عَلَيْكَ ۗ

او خامخا په تحقيق لېږلي وو مونږ رسولان پخوا له تانه چې ځينې له هغوی هغه انبياء دي چې قصې د هغو کړي دي مونږ تاته، او ځينې له دغو هغه انبياء دي چې قصې نه دي کړي مونږ تاته.

تفسير: يعني د ځينو انبياوو تفصيلي حال يې تاسې ته بيان کړی دی، او د ځينو يې نه دی کړی، او امکان لري چې د دې آيت له نزوله وروسته يې د هغوی تفصيلي حال هم بيان کړی وي، په هر حال د هغو رسولانو نومونه چې معلوم دي؛ پر هغو باندې تفصيلاً او پر هغو چې نوم او نور حالات يې نه دي معلوم؛ اجمالاً ايمان راوړل ضروري دي: ﴿لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ اَحَدٍ مِّنْ رُّسُلِهٖ﴾.

وَمَا كَانَ لِرَسُوْلٍ اَنْ يَّاْتِيَ بِاٰيَةٍ اِلَّا بِاِذْنِ اللّٰهِ ۚ

او نه وو هيڅ رسول ته (او نه يې مقدور وو) دا چې راوړي کومه يوه معجزه مګر په اذن حکم د الله سره.

تفسير: يعني د الله تعالى په مخکښې ټول سره عاجزان دي، رسولانو ته هم د دې خبرې واک او اختيار نشته، چې هر معجزه چې د دوی زړه وغواړي؛ هم هغه معجزه ور وښيي، دوی يواځې هم هغه معجزات ښوولی شي چې د هغې د ښوونې اجازت د رب العزّت له طرفه دوی ته شوی وي.

فَاِذَا جَآءَ اَمْرُ اللّٰهِ قُضِيَ بِالْحَقِّ وَخَسِرَ هُنَالِكَ الْمُبْطِلُوْنَ ﴿۷۸﴾

پس هر کله چې راغی امر حکم د الله؛ فيصله به وکړه شي په حقه سره، او زيان به وکړي هلته باطلوونکي (د حق دروغجن شمېرونکي).

تفسير: يعني څه وخت چې د الله تعالى حکم رسيږي، د رسولانو او د دوی د اقوامو په منځ کې په عدل او انصاف سره حکم فيصله صادريږي، په دغه وخت کې رسولان کامياب او فائز المرام کيږي، او د باطلو منونکيو په برخه پرته له ذلّته او رسوايی بل هيڅ شی نه رسيږي، او حکمت په نه واقع کېدلو د دغو کې دا دی چې:

اَللّٰهُ الَّذِیْ جَعَلَ لَكُمُ الْاَنْعَامَ لِتَرْكَبُوْا مِنْهَا وَمِنْهَا تَاْكُلُوْنَ ﴿۷۹﴾ وَلَكُمْ فِیْهَا مَنَافِعُ وَلِتَبْلُغُوْا عَلَیْهَا حَاجَةً فِیْ صُدُوْرِكُمْ

الله هغه (ذات) دی چې پیدا کړي يې دي تاسې ته چارپایان لپاره د دې چې سورېږئ پر ځینو د دوی، او له ځینو د دوی خورئ تاسې. او دي تاسې لره په دغو چارپایانو کې ډېرې نفعې، او لپاره د دې چې ورسېږئ تاسې په دوی سره هغه حاجت ته چې په سینو (زړونو) ستاسې کې وي.

تفسیر: مثلاً د دوی له پوستکي، څرمنې، وړیو، ویښتانو، او نورو څخه راز راز فائدې اخلئ، پر دوی باندې سورلي پخپل ځای کې یو مقصد دی، او د سورلی په وسیله انسان ډېر دیني او دنیوي مقاصد حاصلولی شي.

وَعَلَیْهَا وَعَلَى الْفُلْكِ تُحْمَلُوْنَ ﴿۸۰﴾

او پر دغو چارپایانو (په بر کې) او پر بېړۍ (په بحر کې) سورول کېږئ تاسې.

تفسیر: یعنې په وچه کې د څاروو پر شا، او په سیند کې پر بېړیو سواره ګرځئ، او مال او اسباب مو هم پرې باروئ.

وَیُرِیْكُمْ اٰیٰتِهٖ فَاَیَّ اٰیٰتِ اللّٰهِ تُنْكِرُوْنَ ﴿۸۱﴾

او ښیي تاسې ته دلائل خپل، پس له کوم یوه له دلائلو د الله څخه انکار کوئ تاسې.

تفسیر: یعنې سره د دومره ښکاره وو دلائلو له لیدلو بیا انسان تر کوم حد او اندازې پورې پخپل شک او انکار کې ټینګ ولاړ دی، لا نه دي معلوم چې الله تعالی د خپل قدرت څومره نورې نښې او دلائل هم ورښیي؟.

اَفَلَمْ یَسِیْرُوْا فِی الْاَرْضِ فَیَنْظُرُوْا كَیْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِیْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ ؕ كَانُوْۤا اَكْثَرَ مِنْهُمْ وَاَشَدَّ قُوَّةً وَّاٰثَارًا فِی الْاَرْضِ فَمَاۤ اَغْنٰى عَنْهُمْ مَّا كَانُوْا یَكْسِبُوْنَ ﴿۸۲﴾

آیا پس نه دي ګرځېدلي دوی په ځمکه کې، پس چې وګوري دوی چې څرنګه شو عاقبت آخره خاتمه د هغو کسانو چې پخوا له دوی نه (تېر شوي) وو، چې وو هغوی ډېر زیات له دغو (کفّارو) څخه، او ډېر سخت وو په (بدني) قوّت او (مدني) آثارو په ځمکه کې، پس هیڅ دفع ونه کړه له دوی نه هغو (اعمالو) چې وو هغوی چې کسب او پیدا کول به يې (چې اموال او رجال او نور وو).

تفسیر: یعنې پخوا له دې نه ډېر داسې اقوام تېر شوي دي، چې په سرو او ملاتړ، زور او قوت او نورو شیانو کې له دغو موجوده وو کفّارو ځنې ډېر قوي وو، هغوی له دوی ځنې زیاتې او مهمې نښې او یادونې په ځمکه کې پرېښي دي، لیکن څه وخت چې د الله تعالی عذاب ورنازل شو؛ نو هغه زور اوقوت، سامان او وسایل هیڅ د دوی په کار ورنغلل، او سره له هغو سپېره، هلاک او تباه شول.

فَلَمَّا جَآءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَیِّنٰتِ فَرِحُوْا بِمَا عِنْدَهُمْ مِّنَ الْعِلْمِ وَحَاقَ بِهِمْ مَّا كَانُوْا بِهٖ یَسْتَهْزِءُوْنَ ﴿۸۳﴾

پس هر کله چې رابه غلل دوی ته رسولان د دوی په ښکاره دلائلو؛ نو خوشاله به شو په هغه چې له دوی څخه به وو له علمه (اخباره پوهنه)، او چاپېر (محیط منعکس) شو پر دوی هغه (عذاب) چې وو به دوی چې په هغه پورې به يې مسخرې کولې.

تفسير: کوم علوم او فنون چې له هغوی سره وو، او پر هغو غلطو عقیدو چې دوی خپل زړونه ترلي وو، او پر هغو به یې تکبر، تفاخر او لویي کوله، او د انبیاوو علیهم السلام علومو او هدایاتو ته به یې په سپکه کتل، او په تحقیر به یې لیدل، او پرې ټوکې او مسخرې به یې کولې؛ بالآخر داسې یو وخت راغی چې هغوی ته د خپلو هم هغو ټوکو او ملنډو نتیجه او حقیقت پخپله ورښکاره شو، او د هغه تمسخر او استهزاء مورد خپله همدوی وګرځېدل.

فَلَمَّا رَأَوْا بَأْسَنَا قَالُوٓا اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَحْدَهٗ وَكَفَرْنَا بِمَا كُنَّا بِهٖ مُشْرِكِيْنَ ﴿۸۴﴾

پس هر کله چې وبه لید دوی (په دُنیا کې) سخت عذاب ځمونږ؛ نو وبه یې ویل: ایمان مو راوړی دی په الله یواځې، او کافران شو مونږ پر هغو څیزونو چې وو مونږ په سبب د هغه څیز مشرکان (چې باطل معبودان دي).

تفسير: یعنې څه وخت چې دوی له عذاب سره مخامخ شول، او د الله تعالی د عذاب معاینه یې وکړه؛ نو د ایمان راوړلو او توبه ایستلو په فکر کې ولوېدل، او وروسته له هغه په دې وپوهېدل چې یواځې د واحد الله په لطف او مرحمت سره کار چلېدی شي، هغو شیانو ته چې مونږ د معبودیت درجه ورکړې وه؛ هغه ګرد عاجزان وو، او مونږ ډېر احمقان او جاهلان وو چې داسې چتې او بېکاره شیان مو د الوهیت پر تخت کښېنولي وو.

فَلَمْ يَكُ يَنْفَعُهُمْ اِيْمَانُهُمْ لَمَّا رَاَوْا بَأْسَنَا ؕ

پس نه وو (دا کار) چې نفع ورسوي دوی ته ایمان د دوی هر کله چې وبه لید دوی سخت عذاب ځمونږ.

تفسير: یعنې اوس افسوس او ارمان او د تقصیر له اقراره او اعترافه هیڅ یوه فائده نه ورورسېږي، د ایمان او د توبې وخت تېر شوی دی، د عذاب له لیدلو څخه خو هر یوه سړي ته بې اختیاره یقین او باور پیدا کیږي، مګر دغسې یقین د نجات موجب نشي کېدی، او نه د داسې یقین په واسطه نازل شوی عذاب منع کېدی شي.

سُنَّتَ اللّٰهِ الَّتِيْ قَدْ خَلَتْ فِيْ عِبَادِهٖ ۚ وَخَسِرَ هُنَالِكَ الْكٰفِرُوْنَ ﴿۸۵﴾

(طریقه ایښې ده الله) طریقه د الله هغه چې په تحقیق تېره شوې ده په بندګانو د دغه (الله)، او زیان کاره شول په دغه ځای کې کافران (چې ښکاره شو هغه متمادي خسران د دوی).

تفسير: یعنې دغه وضعیت له پخوا راهیسې تل دوام لري، چې خلق ړومبی د انکار او استهزاء له لارې وړاندې کیږي، بیا هر کله چې په عذاب کې اخته او مبتلا شي؛ نو شورماشور لګوي، او پر خپلو اغلاطو اعتراف کوي، د الله تعالی دا عادت دی چې ناوخته توبه نه قبلوي، بالآخر منکرین د خپلو جرائمو په بدل سپېره، خراب او بربادیږي.

تمّت سورة المؤمن، ولله الحمدُ والمنّة.

سُورَةُ حٰمٓ السَّجۡدَة

«د (حٰمٓ السجدة) سورت مکي دی، (۵۴) آیته او (۶) رکوع لري، په تلاوت کې (۴۱) او په نزول کې (۶۱) سورت دی، وروسته د (المؤمن) له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

حٰمٓ ﴿۱﴾ تَنۡزِيۡلٌ مِّنَ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ ﴿۲﴾

(دغه قرآن) رالېږلی شوی دی له (هغه الله) چې خورا (ډېر) مهربان ډېر رحم کوونکی دی.

تفسیر: یعنې د الله ډېره زیاته مهرباني او رحمت پر خپلو بندګانو دی، چې د دوی د هدایت لپاره یې داسې عظیم الشأن او بېمثاله کتاب نازل فرمایلی دی.

كِتٰبٌ فُصِّلَتۡ اٰيٰتُهٗ

داسې کتاب دی چې په تفصیل سره بیان شوي دي آیتونه د ده.

تفسیر: په لفظي ډول سره د آیتونو بېل بېل توب خو ښکاره دی، مګر له معنوي حیثیته هم د سلهاوو اقسامو علومو او مضامینو تفصیل په بېلو بېلو آیتونو کې ورکړی شوی دی.

قُرۡاٰنًا عَرَبِيًّا لِّقَوۡمٍ يَّعۡلَمُوۡنَ ﴿۳﴾

په دې حال چې لوستلی شوی دی په عربي ژبه لپاره د هغه قوم چې پوهیږي.

تفسیر: یعنې عظیم الشأن قرآن په اعلی درجې صافې عربي ژبې نازل کړی شوی دی، چې د ده د ړومبنیو مخاطبینو مورنۍ ژبه وه، څو هغو خلقو ته د ده په پوهېدلو کې څه تکلیف ورپېښ نشي، او دوی ژر او ښه پرې وپوهیږي، او بیا نور انسانان هم پرې په ښه شان سره وپوهوي، مګر سره له هغه دغه خبره هم ظاهره ده چې هم هغه خلق له دغه قرآن څخه منتفع او ګټور کېدی شي؛ چې د عقل او پوهې خاوندان وي، ناپوه او جاهل خلق د دغه عظمی نعمت څه قدر او عزت کولی شي؟.

بَشِيۡرًا وَّنَذِيۡرًا

زېری ورکوونکی دی (دا کتاب مؤمنانو ته په جنت) او ویروونکی دی (دا کتاب کفّارو لره له دوزخ).

تفسیر: یعنې دغه پاک قرآن خپلو منونکیو ته د نجات او فلاح زېری اوروي، او منکرینو ته د دوی له بده انجامه وېره ورکوي.

فَاَعۡرَضَ اَكۡثَرُهُمۡ فَهُمۡ لَا يَسۡمَعُوۡنَ ۝۴

پس مخ وګرځاوه زياترو د دغو (کفارو) پس دوی نه اوري (حق په اوربدلو د قبول سره).

تفسير: يعنې سره له دغو ګردو خبرو تعجّب دی، چې له دوی نه ډېر کسان د دې کتاب دغه ډېر قيمت لرونکيو پندونو او نصائحو ته غور او دقّت نه کوي، کله چې دې ته بيخي د دوی فکر نشته؛ نو ولې به يې اوري؟ او فرض يې کړئ که دوی دغه قرآن پخپلو غوږونو سره هم واوري، ليکن د زړه په غوږونو سره يې نه اوري، او د ده د منلو او قبلولو توفيق نه ورحاصلوي، نو د دوی دغه اوربدل د نه اوربدلو په شان دي.

وَقَالُوۡا قُلُوۡبُنَا فِىۡۤ اَكِنَّةٍ مِّمَّا تَدۡعُوۡنَاۤ اِلَيۡهِ وَفِىۡۤ اٰذَانِنَا وَقۡرٌ وَّمِنۡۢ بَيۡنِنَا وَبَيۡنِكَ حِجَابٌ فَاعۡمَلۡ اِنَّنَا عٰمِلُوۡنَ ۝۵

او وايي (دغه کفّار محمد ته) زړونه مو په پردو کې دي له (فهمه) د هغه څيزه چې بولې ته مونږ هغه ته (چې توحيد يا قرآن دی)، او په غوږونو ځمونږ کې دروندوالی دی (چې نه اورو وينا ستا)، او په منځ ځمونږ او په منځ ستاسې کې پرده (د مخالفت) ده، نو عمل وکړه ته (پر دين خپل) بېشکه مونږ هم عمل کوونکي يو (پر دين خپل).

تفسير: دوی به دا ويل چې: ستا د دعوت په وجه زړونه مو په غلافونو او پردو کې پټ دي، او غوږونه مو درانه دي، او ستا او ځمونږ په منځ کې پرده حائل ده، چې مونږ او تاسو سره بيلوي، نو ته خپل کار کوه، او مونږ به خپل کار کوو، ستا خبرې پر مونږ تأثير نه کوي.

قُلۡ اِنَّمَاۤ اَنَا بَشَرٌ مِّثۡلُكُمۡ يُوۡحٰۤى اِلَىَّ اَنَّمَاۤ اِلٰهُكُمۡ اِلٰهٌ وَّاحِدٌ فَاسۡتَقِيۡمُوۡۤا اِلَيۡهِ وَاسۡتَغۡفِرُوۡهُ ؕ

ووايه (ای محمده ! دوی ته) بېشکه همدا خبره ده زه يو بشر انسان يم په شان ستاسې، (ليکن فرق مې دا دی چې) وحي کيږي ماته (له طرفه د رب ځما) داسې چې بېشکه همدا خبره ده چې معبود ستاسې معبود يو دی، پس سم مستقيم ورځئ ده ته (په توحيد)، او مغفرت وغواړئ له ده نه !.

تفسير: يعنې نه زه معبود او الله يم چې په زور سره ستاسې زړونه واړولی شم، او نه هغه پرښته يم چې د هغې د رالېږلو غوښتنه تاسې کوئ، او نه کوم بل مخلوق يم، بلکه ستاسې له نوعې او له جنسه يو انسان يم چې ځما خبره پوهېدل ستاسې د همجنسۍ له سببه تاسو ته اسان دي، او هغه انسان يم چې د الله تعالی له جانبه آخري او د خورا اکملې وحي لپاره غوره شوی يم، بناء عليه هومره چې تاسې له هغه څخه مخ واړوئ؛ زه خامخا د پاک الله پيغام تاسې ته اوروم، ما ته د وحي په وسيله دا ښوولي شوي دي چې ستاسې ټولو معبود يو دی، چې ماسوا له هغه بل هيڅوک د عبادت لايق نه دی، لهذا پر ټولو لازم دي چې په ګردو احوالو کې سم د هم هغه واحد الله تعالی په طرف مخ وګرځوي، او د ده د سمې صافې لارې څخه يوه خاشه دېخوا او هغې خوا ته لاړ نشي، او هغه بې لارې او کابره تلل چې پخوا له دې نه ستاسې څخه صادر شوي دي؛ د هغو معافي د الله تعالی له درباره وغواړئ، چې پاک الله ګرد ړومبني او وروستني ګناهونه دروبښي.

وَوَيۡلٌ لِّلۡمُشۡرِكِيۡنَ ۝۶ الَّذِيۡنَ لَا يُؤۡتُوۡنَ الزَّكٰوةَ وَهُمۡ بِالۡاٰخِرَةِ هُمۡ كٰفِرُوۡنَ ۝۷

او افسوس هلاک خرابي ده لپاره د مشرکانو. هغه چې نه ورکوي زکات (يا نه کوي هغه کار چې پرې پاکيږي)، او دوی پر آخرت (حساب کتاب ثواب عقاب) همدوی کافران منکران دي.

تفسير: د هغو خلقو معامله چې له الله تعالى سره داسې وي چې عاجز مخلوق د ده په عبادت کې شريکوي، او له بندګانو سره داسې وي چې د صدقې او زکات پيسې پر کوم فقير او محتاج نه لګوي، او نه غواړي چې مساکين پرې خوشاله شي، او ورسره له آخرته او انجامه هم بيخي بېفکره او غافل دي، ځکه چې دوی له سره دغه خبره نه مني چې له مړينې څخه وروسته بل کوم ژوندون، حساب، کتاب، ثواب او عقاب شته، د دغسې خلقو مستقبل ماسوا له اهلاکه خرابۍ بربادۍ او سپکتيا بل شی نه دی.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ ﴿٨﴾

بېشکه هغه کسان چې ايمان يې راوړی دی او کړي يې دي ښه (عملونه) شته؛ دوی ته اجر چې نه دی قطع کېدونکی.

تفسير: يعنې هيڅکله به نه منقطع کيږي، او تر أبد الآباده پورې به جاري وي، کله چې جنت ته ورسيږي؛ نه به دوی او نه به د دوی ثواب فناء او انقطاع مومي.

قُلْ أَئِنَّكُمْ لَتَكْفُرُونَ بِالَّذِي خَلَقَ الْأَرْضَ فِي يَوْمَيْنِ وَتَجْعَلُونَ لَهُ أَندَادًا ذَٰلِكَ رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴿٩﴾

ووايه (ای محمده ! دوی ته) آيا بېشکه تاسې خامخا کافران کېږئ په هغه الله چې پيدا کړې يې ده ځمکه په دوو ورځو کې، او ګرځوئ له خپل ځانه (دغه الله) ته شريکان؟ دغه ذات (چې ځمکه يې په دوو ورځو کې پيدا کړې ده) رب د عالميانو دی.

تفسير: يعنې څومره د حيرت او د تعجّب ځای دی چې د «رب العالمين» د وحدانيت او کمالیه صفاتو څخه انکار کوئ، او نور داسې شيان له هغه سره برابروئ چې د يوې ذرې په اندازه هم د کار او اختيار مالکان نه دي.

وَجَعَلَ فِيهَا رَوَاسِيَ مِن فَوْقِهَا وَبَارَكَ فِيهَا وَقَدَّرَ فِيهَا أَقْوَاتَهَا

او پيدا کړي دي (الله) په دغه (ځمکه) کې درانه کلک محکم غرونه د پاسه د دې نه، او بيا يې برکت کېښود په دغه (ځمکه يا غرونو) کې، او مقرره (په اندازه) کړې يې ده په دې ځمکه کې روزي (د اهل) د دې.

تفسير: «او بيا يې برکت کېښود په دغه ځمکه يا غرونو کې» يعنې قسم قسم کانونه، ونې، مېوې، ثمرات، غلې، دانې او حيوانات او نور له ځمکې څخه وځي، «او مقرره او په اندازه کړې يې ده په دې ځمکه کې روزي د اهل د دې»، يعنې پر ځمکه باندې يې د هستېدونکو خواړه په يوې خاصې اندازې او حکمت سره په ځمکه کې کېښودل، لکه چې د هر اقليم او د هر ملک د هستېدونکو له طبايعو او له ضروریاتو سره يې موافق خواړه مهيّأ او تهيه فرمايلي دي، او الله أکرم شأنه وأعظم برهانه پيدا کړه ځمکه، غرونه او نور او مقدر يې کړل اوقات:

فِي أَرْبَعَةِ أَيَّامٍ سَوَاءً لِّلسَّائِلِينَ ﴿١٠﴾

په څلورو ورځو کې، برابر دي لپاره د پوښتنې کوونکيو (له پيدا کولو د ځمکې او د ما فيها).

تفسير: يعنې ګرد کارونه په څلورو ورځو کې وشول، په دوو ورځو کې ځمکه پيدا کړی شوه، او په دوو نورو ورځو کې د دوی د نورو متعلقاتو بندوبست وشو، هر څوک چې پوښتنه کوي يا د پوښتنې کولو اراده لري؛ هغو ته دغه

وروښيه ! چې دغه ټول په ځلورو ورځو کې بې له تزييده او تنقيصه په وجود راغلي دي، شاه صاحب (رحمه الله تعالى) ليکي: «يعنې د پوښتنې کوونکيو ځواب پوره شو».

تنبيه: دلته له ورځو ځنې په ظاهري صورت سره همدغه معروفې او متبادرې ورځې نشي مراد کېدی، ځکه چې د ځمکې او د لمر او د نورو موجوداتو له وجوده پخوا د هغه وجود له سره نه دی متصور، لا محاله له دغو څلورو ورځو څخه به د هغو مقدار مراد وي، يا به هغه ورځې ترې مراد وي چې د هغو په نسبت يې فرمايلي دي: ﴿وَإِنَّ يَوْمًا عِندَ رَبِّكَ كَأَلْفِ سَنَةٍ مِّمَّا تَعُدُّونَ﴾ (۱۷ جزء د الحج سورت (۶) رکوع (۴۷) آيت ځمونږ د دغه مقدس تفسير) والله أعلم.

ثُمَّ اسْتَوَىٰ إِلَى السَّمَاءِ وَهِيَ دُخَانٌ

بيا اوچت شو اسمان ته حال دا چې دغه اسمان يو لوګی وو (ولاړ).

تفسير: يعنې بيا د اسمانونو په طرف اوچت شو، چې په دغه وخت کې دوی ګرد سره يو وو د يوه لوګي په شان؛ نو هغوی يې سره تقسيم کړل، او په اوو اسمانونو سره يې وويشل، لکه چې وروسته له دې نه يې ذکر راځي.

تنبيه: ممکن دي له «دخان» څخه د اسمانونو د مادې په طرف اشاره وي.

فَقَالَ لَهَا وَلِلْأَرْضِ ائْتِيَا طَوْعًا أَوْ كَرْهًا ۚ قَالَتَا أَتَيْنَا طَائِعِينَ ﴿۱۱﴾

پس وفرمايل (الله) دغه (اسمان) ته، او (دغې) ځمکې ته چې راشئ دواړه پخپلې خوښې سره، يا په زور سره، وويل اسمان او ځمکې: راځو مونږ (فرمان ستا ته) په خوښۍ سره.

تفسير: يعنې اراده يې وفرمايله چې د دغو دواړو اسمان او ځمکې له يو ځای کېدو څخه دنيا ودانه کړي، اعم له دې نه چې دوی دواړه پخپل طبيعت سره يو ځای شي که په زور سره، په هر حال د دواړو له يو ځای کولو سره يې دغه نظام جوړول مقصود وو، او دغه دواړه سره يو ځای شول، پخپل طبيعت له اسمان د لمر اشعې راغلې، او تودوخې پيدا شوې، هواوې جاري شوې، د هغو دوړې او بخار پاس پورته شو، بيا له هغه څخه اوبه تويېدې، او د باران په صورت وورېدې، چې د هغو په وسيله راز راز شيان پيدا شول، او پخوا يې فرمايلي وو چې: «په ځمکه کې يې د دوی خوراکونه کېښودل»، يعنې په ځمکه کې يې داسې قابليت کېښود چې دغسې شيان ترې پيدا کيږي.

فَقَضَاهُنَّ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ فِي يَوْمَيْنِ

پس مقرر جوړ کړل (الله لوګي ځنې) اووه اسمانونه په دوو ورځو کې.

تفسير: يعنې څلور ورځې هغه وې، او په دوو ورځو کې يې اسمانونه پيدا کړل، چې ګردې (ټولې) سره شپږ ورځې شوې، لکه چې په بل ځای کې د ﴿سِتَّةِ أَيَّامٍ﴾ تصريح شته.

تنبيه: په هغو مرفوعه احاديثو کې چې د کائناتو د تخليق په متعلق د ورځو تعيين او ترتيب راغلی دی، چې هغه دغه شيان الله تعالى د هفتې په دغو او هغو ورځو کې پيدا کړي دي؛ په هغو کې کوم يو صحيح حديث تر اوسه پورې په نظر نه دی راغلی، حتى چې د ابو هريره رضي الله تعالى عنه د حديث په متعلق چې په صحيح مسلم کې دی؛ «ابن كثير» ليکي: «هو من غرائب الصحيح، وقد علّله البخاري في التاريخ، فقال: رواه بعضهم عن أبي هريرة عن كعب الأحبار، وهو الأصح» «يعنې دا حديث امام بخاري په خپل تاريخ کې معلول کړی دی، او ويلي يې دي: ځينو دغه حديث له ابوهريره رضي الله عنه څخه چې هغه له کعب بن الأحبار نه روايت کړی دی، او همدغه روايت أصحّ دی»، يعنې حديث د اسرائيلياتو له جملې څخه دی، د رسول الله صلى الله عليه وسلم نه په صحيح سند سره ثابت نه دی.

وَأَوْحَىٰ فِي كُلِّ سَمَاءٍ أَمْرَهَا

او ويې لېږه (مقرر يې کړ) په هر اسمان کې کار (مناسب تدبير) د هغه (اسمان).

تفسير: يعنې هر هغه حکم چې د هر اسمان لپاره مناسب وو، شاه صاحب (رحمه الله تعالى) ليکي: «دغه رب ته معلوم دي چې هلته څه قسم مخلوق اوسيږي؟ او د دوی اسلوب وضعيت، او هيئت څرنګه دی؟ په دغه ځمکه کې چې په زرهاوو کارخانې دي؛ نو آيا دومره لوی اسمانونه به څرنګه تش پراته وي».

وَزَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحَ وَحِفْظًا ۚ ذَٰلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ ﴿١٢﴾

او ښايسته کړی مو دی دغه اسمان نژدې په ډيوو (ستوريو) سره، او (ساتلی دی مونږ دا اسمان) په ساتلو سره (له غوږ کېښودلو د شيطانانو)، دغه (مخلوقات) اندازه کول د الله ښه غالب قوي (په انفاذ د احکامو) ښه عالم (په هر څيز).

تفسير: يعنې په ليدلو سره داسې معلوميږي چې دغه ګرد ستوري پر همدغه اسمان باندې ختلي دي، د شپې له مخې په دغه قدرتي ډيوو سره اسمان څرنګه ښکلی او ډک له رونقه ښکاري؟ بيا يې څومره محفوظ ګرځولي دي؟ چې د هيڅا لاس او قدرت ورته نه رسيږي، د پرښتو زوروري پيرې ولاړې دي، هيڅ طاقت او قوت پر دغه ټينګ نظام کې څه درځ او چاود نشي غورځولی، ځکه چې هغه د الله تعالى له خوا جوړ او قايم شوی دی، چې له ګردو څخه لوی زبردست او باخبر ذات دی.

فَإِنْ أَعْرَضُوا فَقُلْ أَنْذَرْتُكُمْ صَاعِقَةً مِثْلَ صَاعِقَةِ عَادٍ وَثَمُودَ ﴿١٣﴾

پس که چېرې مخ وګرځاوه (دغو کفّارو له حقه)؛ پس ووايه (ای محمده ! دوی ته) چې ويروم زه تاسې له سخت عذابه په مثل د سخت عذاب د عاديانو (لکه باد د صرصر) او ثموديانو (لکه چغه د جبريل).

تفسير: يعنې که د معظمې مکې کفارو د داسې عظيم الشأن آيتونو د اورېدلو څخه وروسته بيا هم د نصيحت له قبلولو او د توحيد او د اسلام له لارې د غوره کولو څخه مخ واړوي؛ نو تاسې دوی ته وفرمايئ: «زه تاسې په دغه خبروم چې ستاسې خاتمه هم د «عاد» او «ثمود» او نورو معذبينو اقوامو په شان کيږي».

إِذْ جَاءَتْهُمُ الرُّسُلُ مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ

کله چې راغلل دوی ته رسولان (هود او صالح) له مخې طرفه د دوی (کفّارو)، او وروسته له دوی (کفارو له هر طرفه)، او ويې ويل دوی ته داسې:

تفسير: يعنې له هر طرفه ښايي چې ډېر رسولان به ورغلي وي، مګر مشهور دا دي چې دا رسولان هود او صالح (على نبيّنا وعليهما أفضل الصلاة وأتم التسليم) دي، يا به له ﴿مِّنۢ بَيۡنِ أَيۡدِيهِمۡ وَمِنۡ خَلۡفِهِمۡ﴾ څخه داسې مراد وي چې: دوی د ماضي او مستقبل پر خبرو وپوهوي، او د ورښوولو او د پند او نصيحت هيڅ جانب او پلو يې پرې نښود.

أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ ۖ قَالُوا لَوْ شَاءَ رَبُّنَا لَأَنْزَلَ مَلَائِكَةً فَإِنَّا بِمَا أُرْسِلْتُمْ بِهِ كَافِرُونَ ﴿١٤﴾

چې مه کوئ عبادت مګر يواځې د الله، وويل (کفارو په ځواب د دوی کې) که اراده فرمايلي وي رب ځمونږ (په لېږلو د رسولانو)؛ نو خامخا ليږلې به يې وی پرښتې، پس بېشکه چې مونږ په هغه څيز چې راليږلي شوي يئ تاسې په هغه سره؛ کافران يو.

تفسير: يعنې د الله رسول څرنګه بشر کېدی شي؟ که الله په واقع سره کوم رسول لېږه؛ نو له اسمانه به يې کومه پرښته لېږلې وه، په هر حال تا پخپل زعم سره کومې خبرې چې د الله تعالى له جانبه راوړې دي؛ مونږ د هغو د منلو لپاره تيار نه يو.

فَأَمَّا عَادٌ فَاسْتَكْبَرُوا فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَقَالُوا مَنْ أَشَدُّ مِنَّا قُوَّةً

پس هر چې عاديان وو پس کبر (لويي) يې غوره کړه په ځمکه کې په ناحقه سره، او وويل دوی: څوک دي زيات سخت له مونږ څخې په قوت کې.

تفسير: ښايي کله چې رسولانو دوی له عذابه ويرولي وي؛ دوی به د هغوی په ځواب کې داسې ويلي وي چې له مونږ څخه زيات زورور او طاقتور بل څوک دي؟ چې مونږ له هغه څه وويريږو؟ آيا ځمونږ په شان پر زورورو انسانانو خپل رعب او وېره کېنولی شي؟.

أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ الَّذِي خَلَقَهُمْ هُوَ أَشَدُّ مِنْهُمْ قُوَّةً ۖ وَكَانُوا بِآيَاتِنَا يَجْحَدُونَ ﴿١٥﴾

آيا نه وينې (او نه پوهېدل) دوی چې بېشکه الله هغه (ذات) چې پيدا کړي يې دي دوی؛ هغه ډېر سخت دی له دوی نه په قوّت زور کې، او دوی وو په دلائلو ځمونږ چې انکار به يې کوو (سره له علمه په دې باندې چې هغه حق دی).

تفسير: يعنې پخپلو زړونو کې د ده پر حقّانيت پوهېدل مګر د ضد او انکار له لوري به يې همداسې معامله کوله.

فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا صَرْصَرًا فِي أَيَّامٍ نَحِسَاتٍ لِنُذِيقَهُمْ عَذَابَ الْخِزْيِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ۖ

پس راومو لېږه پر دوی باندې باد يخ ډېر زورور هيبتناک په څو ورځو کې چې ډېرې نحسې شومې وې، لپاره د دې چې وځکوو مونږ پر دغو (کفّارو) عذاب رسوا کوونکی په دغه ژوندون لږ خسيس کې.

تفسير: شاه صاحب (رحمة الله عليه) ليکي: «د دوی د غرور ماتولو لپاره د يوه کمزور مخلوق په وسيله هغوی پناه او سپېره شول، اوه شپې او اته ورځې مسلسل سخته سيلی چلېده، ونې، غنې، انسان، حيوان، ودانۍ او عمراني شيان يې بيخي له ځمکې څخه يووړل، او هيڅ يو شی يې باقي پرې نښود».

وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ أَخْزَىٰ وَهُمْ لَا يُنْصَرُونَ ﴿١٦﴾

او خامخا عذاب د آخرت ډېر رسوا کوونکی دی، حال دا چې له دوی سره به مدد ونه کړ شي (په دفع د عذاب کې).

تفسير: يعنې د آخرت رسوايي خو ډېره لويه ده، چې د هيڅا په منع کولو او مخه نيولو سره نه معطليږي، او نه ښېرته اوړي، او نه هلته يو بل ته څه کومک او مدد رسولی شي، له هر سړي سره به د خپل ځان فکر وي، د محبت او مينې او د همدردۍ ډېر مدّعيان به هلته له خپلو دوستانو خپلوانو او مينانو څخه سترګې اړوي، او په پټه او په غلا سره به ورګوري.

وَأَمَّا ثَمُودُ فَهَدَيْنَاهُمْ فَاسْتَحَبُّوا الْعَمَىٰ عَلَى الْهُدَىٰ

او هر چې ثموديان وو، پس سمه لاره مو وښوولې دوی ته (په لېږلو د رسولانو سره)، پس غوره کړ دوی ړوندوالی (ضلالت) پر هدايت (او رهنمايی).

تفسير: يعنې د نجات له هغې لارې څخه چې ځمونږ رسول الله صلى الله عليه وسلم ورښوولې وه؛ دوى خپلې سترګې وتړلې، او ړوندوالى يې ځانته غوره کړ، بالآخر الله تعالى همدوى د همدوى په خوښه سره په هم هغه حالت پرېښودل.

فَأَخَذَتْهُمْ صَٰعِقَةُ ٱلْعَذَابِ ٱلْهُونِ بِمَا كَانُوا۟ يَكْسِبُونَ ﴿١٧﴾

پس ونيول دوى لره سختې چغې د عذاب سپکوونکي په سبب د هغه (شرک او عصيان) چې وو دوى چې کول به يې (چې تکذيب د صالح وو).

تفسير: يعنې داسې يوه سخته زلزله راغله چې له هغې سره ډېره سخته چغه هم وه، چې د هغه غږ له شدّته د دوى زهره وچاوده، او د زړونو حرکت يې بند شو.

وَنَجَّيْنَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَكَانُوا۟ يَتَّقُونَ ﴿١٨﴾

او نجات مو ورکړ هغو کسانو ته چې ايمان يې راوړى وو، او وو دوى چې پرهېزګاري به يې کوله.

تفسير: يعنې هغه کسان چې ايمان يې راوړ، او له بدى څخه يې ځانونه وژغورل؛ الله تعالى دوى ته له عذابه نجات ورکړى دى، او د عذاب د نزول په وخت کې لږ څه صدمه او تود باد هم نه دى وررسېدلى.

وَيَوْمَ يُحْشَرُ أَعْدَآءُ ٱللَّهِ إِلَى ٱلنَّارِ فَهُمْ يُوزَعُونَ ﴿١٩﴾

او (ياده کړه) هغه ورځ چې راټول به کړل شي دښمنان د الله اور (د دوزخ) ته پس دوى به ډلې ډلې کړل شي.

تفسير: يعنې د هر يوه قسم مجرمانو ډلې او جماعتونه به سره بېل بېل وي، او دغه ګرد جماعتونه به يو د بل په انتظار کې جهنّم ته نژدې درول کيږي، بيا چې ټول سره يوځاى شي؛ نو روان به کړل شي دوزخ ته.

حَتَّىٰٓ إِذَا مَا جَآءُوهَا شَهِدَ عَلَيْهِمْ سَمْعُهُمْ وَأَبْصَٰرُهُمْ وَجُلُودُهُم بِمَا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴿٢٠﴾

تر هغه وخته پورې چې راشي دوى دغه (اور ته) شاهدي به ورکړي پر دوى باندې غوږونه د دوى، او سترګې د دوى او پوستکي (او نور اعضاء) د دوى پر هغو (کارونو) چې وو دوى چې کول به يې.

تفسير: په دنيا کې يې پخپلو غوږونو سره تنزيلي آيتونه واورېدل، او پخپلو سترګو سره يې تکويني آيتونه وليدل، مګر سره له هغه د الله تعالى وحدانيت او د ده د رسول رسالت يې ونه مانه، او په هر حيث او هر جهت د الله تعالى عصيان او نافرمانى ته متوجه شول، خو له دې نه بېخبره وو چې د ګناهونو ګرد دفاتر يادداشتونه د همدوى په وجود کې محفوظ او ډک کړى شوي پراته دي، چې په لازمه وخت کې به لولول او اورول کيږي، له روایاتو څخه معلوميږي چې په محشر کې به کفّار له خپلو جرائمو څخه پخپلو ژبو سره انکار کوي، نو په دغه وخت کې به داسې احکام صادريږي چې د دوى د هغو اعضاوو او جوارحو شهادت وړاندې کړ شي چې دوى د هغوى په ذريعه د دغو ګناهونو مرتکب شوي دي، لکه چې ګرد وجود به يې پرې شاهدي ورکوي، او په دې صورت د دوى د هغه اظهار چې پخپلو ژبو سره يې ړومبى کړى وو؛ تکذيب کيږي، دلته به دوى حيران او مبهوت او هک پک پاتې کيږي، او خپلو اعضاوو ته به

وايي چې: اى كمبختانو ! لرې او ورک شئ ! ما خو دغه مدافعه ستاسې له وجهى كوله، او جګړې مې ستاسې په ګټه نښلولې وې، حال دا چې تاسې پخپله پخپلو جرائمو اقرار او اعتراف وكړ.

وَقَالُوْا لِجُلُوْدِهِمْ لِمَ شَهِدْتُّمْ عَلَيْنَا ؕ

او وبه وايي (كفّار په تعجّب سره اعضاوو او) پوستكيو خپلو ته: ولې شاهدي وكړه تاسې پر مونږ؟.

تفسير: دغه منكرين به وايي: كله چې پخپله ژبه سره مونږ داسې انكار كوو؛ نو پر تاسې داسې كوم مصيبت رالوېدلى وو چې خامخا مو په ورښوولو شروع وكړه، او په آخر كې دغه وينا تاسې ته چا دروښوده؟.

قَالُوْۤا اَنْطَقَنَا اللّٰهُ الَّذِيْۤ اَنْطَقَ كُلَّ شَيْءٍ

نو وبه وايي (دغه پوستكى دوى ته چې مونږ پخپله نه يو غږيدلي، بلكه) غږولي يو مونږ الله هغه ذات چې غږولى يى دى هر شيز.

تفسير: د هغه لوى ذات قدرت هر ناطق ته د وينا قوّت وربښلى دى، نن ورځ هم هغه لوى ذات مونږ ته هم د وينا قوّت او قدرت راكړ، نو كه مو خبرې نه كولې، او شيان مو نه وى ښوولي؛ نو څه شى به مو كړي وى، كله چې د هغه مطلق قادر اراده وشي چې يو شى خبرې وكړي؛ نو كوم شى توانيږي او قدرت او مجال لري چې وينا ونه كړي؟ هغه لوى ذات چې ژبې ته يې د وينا قوّت او قدرت وربخښلى دى، آيا همدغه قوّت لاسو او پښو او د بدن نورو اندامونو ته نه شي بښلى؟ نو دغه دى چې مونږ هم د الله تعالى په اراده دغسې شهادت اداء كړ.

وَّهُوَ خَلَقَكُمْ اَوَّلَ مَرَّةٍ وَّاِلَيْهِ تُرْجَعُوْنَ ﴿۲۱﴾

حال دا چې الله پيدا كړي يئ تاسې اول ځلې، او خاص همدغه الله ته بېرته بيولى شئ (مجازاتو ته).

تفسير: دغه مقوله يا خو د الله تعالى ده، يا خو د پوستكو ده، دواړه محتملې دي.

وَمَا كُنْتُمْ تَسْتَتِرُوْنَ اَنْ يَّشْهَدَ عَلَيْكُمْ سَمْعُكُمْ وَلَاۤ اَبْصَارُكُمْ وَلَا جُلُوْدُكُمْ

او نه وئ تاسې (په وخت د كولو د دغو فواحشو داسې) چې پټول به مو (دغه فواحش له وېرې د دې) چې شاهدي به وركړي پر تاسې غوږونه ستاسې، او نه سترګې ستاسې، او نه پوستكي ستاسې (ځكه چې د خپلو اعضاوو په شهادت مو باور نه درلود ـ لرلو).

تفسير: يعنې له نورو ځنې په پټه سره مو ګناه كوله، او له دې نه نه وئ خبر چې ستاسې لاسونه او پښې به ستاسې هغه مخفي اعمال څرګندوي (ښكاره كوي)، ښايي چې تاسې هغه ګناه له دغو اندامونو څخه هم پټه كړي وى، حال دا چې تاسو همداسې كول هم غوښتل، دغه مو له قدرته او واكه نه وو پوره.

وَلٰكِنْ ظَنَنْتُمْ اَنَّ اللّٰهَ لَا يَعْلَمُ كَثِيْرًا مِّمَّا تَعْمَلُوْنَ ﴿۲۲﴾

وليكن ګمان به كوو تاسې د دې چې بېشكه الله نه دى عالم پر ډېرو له هغو كارونو چې كول به تاسو.

وَذٰلِكُمْ ظَنُّكُمُ الَّذِيْ ظَنَنْتُمْ بِرَبِّكُمْ اَرْدٰىكُمْ فَاَصْبَحْتُمْ مِّنَ الْخٰسِرِيْنَ ﴿۲۳﴾ فَاِنْ يَّصْبِرُوْا فَالنَّارُ مَثْوًى لَّهُمْ ۚ وَاِنْ يَّسْتَعْتِبُوْا فَمَا هُمْ مِّنَ الْمُعْتَبِيْنَ ﴿۲۴﴾

او دغه (فاسد ګمان) ستاسي هغه ګمان ستاسي دی چې کوو به تاسي دغه (ګمان) په رب خپل، هلاک کړي یئ تاسي (دغه ګمان په آخرت کې) پس نن وګرځیدئ تاسي له زیانکارانو څخه. پس که صبر وکړي دوی (په دې عذاب یا یې ونه کړي) پس اور (د دوزخ) ځای د هستوګنې دی دوی ته، او که رضا د الله (او قبول د توبې یا رجوع دنیا ته) غواړي دوی؛ پس نه به وي دوی له قبول کړی شویو (په طلب د رضا د الله).

تفسیر: شاه صاحب (رحمة الله علیه) لیکي: «یعنې په دنیا کې ځینې بلاء په صبر سره اسانیږي، هلته که صبر وکړي یا یې ونه کړي؛ دوزخ د دوی لپاره کور مقرّر کړی شوی دی، چې له هغه ځایه له سره نشي وتلی، ځینې بلاء دلته په منّت خوشامند او تملّق سره لرې کیدونکې دي، ولې هلته دغه شیان له سره مفید نه واقع کیږي، او هومره زاري خواري او عاجزي چې وکړي؛ نه قبلیږي، او نه یې په درد خوري».

وَقَيَّضْنَا لَهُمْ قُرَنَآءَ فَزَيَّنُوْا لَهُمْ مَّا بَيْنَ اَيْدِيْهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ

او مقرر کړي مو دي دوی ته ملګري (له شیاطینو)، پس ښایسته کړي یې دي دوی ته هغه څیزونه چې وړاندې له دوی دي او هغه څیزونه چې وروسته له دوی دي (له هوا او هوس او انکار د آخرت).

تفسیر: یعنې پر دوی باندې یو یو شیطان مقرر شوی دی، څو دوی ته خراب کارونه چې پخوا یې کړي وو، یا وروسته له دې نه یې کوي؛ ښه وروښیي، او د دنیا تباه کوونکی ماضي او مستقبل هغوی ته ښه او ښکلی وربښکاره کړي، او د دغو شیاطینو تقرّر هم د دوی د اعراض عن الذکر نتیجه وه، لکه څنګه چې الله جل جلاله په (۲۵ جزء د الزخرف سورت په (۴) رکوع (۳۶) آیت کې فرمایلي دي): ﴿وَمَنْ يَّعْشُ عَنْ ذِكْرِ الرَّحْمٰنِ نُقَيِّضْ لَهٗ شَيْطٰنًا فَهُوَ لَهٗ قَرِيْنٌ﴾.

وَحَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ فِيْٓ اُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِمْ مِّنَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ ۚ

او ثابته شوې ده پر دوی خبره (د عذاب) په هغو امّتونو کې چې په تحقیق تېر شوي دي پخوا له دوی نه له پیریانو او له انسانانو.

تفسیر: یعنې هم هغه خبره چې د دوی په نسبت په ابتداء کې فرمایلې شوې ده: ﴿لَاَمْلَئَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ اَجْمَعِيْنَ﴾ (۱۲ جزء د هود سورت (۱۰) رکوع، (۱۱۹) آیت ځمونږ د دغه مقدس تفسیر).

اِنَّهُمْ كَانُوْا خٰسِرِيْنَ ﴿۲۵﴾

بېشکه چې دوی وو زیانکاران (په دواړو جهانونو کې).

تفسیر: کله چې انسان ته خساره واقع کیږي؛ نو همداسې سامان ورمهیأ کیږي.

وَقَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لَا تَسْمَعُوْا لِهٰذَا الْقُرْاٰنِ وَالْغَوْا فِيْهِ لَعَلَّكُمْ تَغْلِبُوْنَ ﴿۲۶﴾

او وایي هغه کسان چې کافران شوي دي چې غوږ مه ږدئ تاسي دغه قرآن ته (چې محمد یې لولي)، او شورماشور واچوئ په (وخت د لوستلو د) ده کې، ښایي چې تاسي غالب شئ (پرې او له تبلیغه یې ساکت کړئ).

تفسير: يعني د عظيم الشأن قرآن غږ د برق په شان د اورېدونکيو پر زړونو اثر غورځوي، او هر څوک يې چې اوري سخت تأثير پرې کوي؛ نو ځکه د دغه تأثير دانسداد لپاره کفّارو دغه يوه طريقه ځانته غوره کړېده، هر کله چې قرآن لوستلی کيږي؛ دوی غوږ ورته نه نيسي، او دومره شورماشور اچوي چې نور يې هم وانه ورېدی شي، او داسې به يې ګڼل چې ځمونږ په دغه شورماشور سره د قرآن غږ پورته نشي، او پر خلقو خپل تأثير ونه غورځوي، نن ورځ هم جاهلان همداسې تدابير کوي، چې د کار د خبرو په مقابل کې شورماشور کوي، څو بل څوک يې وانه وري، مګر د حقانيت او صداقت کرښګهار او تېهار کله د مياشو او مچانو په بېهار پت او مغلوبېدی شي؟ او سره له دغسې تدابيرو هم د حق غږ د زړونو تر ژورو پورې رسيږي، او هم هغه هلته خپل اثر غورځوي.

فَلَنُذِيقَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا عَذَابًا شَدِيدًا وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَسْوَأَ الَّذِي كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿۲۷﴾

(فرمايي الله تعالى چې) پس خامخا وبه څکوو مونږ هرومرو هغو کسانو ته چې کافران شوي دي عذاب سخت، او خامخا جزاء به ورکړو مونږ هرومرو دوی ته ډېره بده سزا د هغو اعمالو چې وو دوی چې کول به يې.

ذَٰلِكَ جَزَاءُ أَعْدَاءِ اللَّهِ النَّارُ ۖ لَهُمْ فِيهَا دَارُ الْخُلْدِ ۖ جَزَاءً بِمَا كَانُوا بِآيَاتِنَا يَجْحَدُونَ ﴿۲۸﴾

دغه (سخت عذاب) جزاء ده د دښمنانو د الله (يعني) چې اور دی، شته دوی ته په دغه اور کې کور د همېشه والي (لپاره د جزاء) په جزاء ورکولو په سبب د هغه چې وو دوی (په دنيا کې) چې په آيتونو ځمونږ (قرآن) انکار به يې کوو.

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا رَبَّنَا أَرِنَا الَّذَيْنِ أَضَلَّانَا مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنسِ نَجْعَلْهُمَا تَحْتَ أَقْدَامِنَا لِيَكُونَا مِنَ الْأَسْفَلِينَ ﴿۲۹﴾

او وبه وايي (په اور کې) هغه کسان چې کافران شوي دي اى ربه ځمونږ ! وښيه مونږ ته هغه (دوه تنه) چې ګمراهان کړي يې وو مونږ له پيريانو او له انسانانو چې وګرځوو (واچوو) دوی لاندې د قدمونو خپلو لپاره د دې چې شي دوی له ښکته (سپکو ذليلانو خلقو څخه).

تفسير: يعني خير مونږ خو په آفت کې اخته شوو، ليکن له انسانانو او پيريانو ځنې هغه شياطين چې ځمونږ د ګمراه کولو او د غولولو سبب ګرځيدلي دي، او مونږ د دوی له لاسه په دغه مصيبت کې مبتلا شوي يو، له مونږ سره يې مخامخ کړئ، څو يې مونږ تر خپلو پښو لاندې ذرې ذرې او لتاړ کړو، او په نهايت ذلّت او خواری سره يې د دوزخ په ډېرې ښکتنی طبقې کې وغورځوو، او په دغه ډول خپل انتقام تري واخلو، او لږ څه خپل زړونه پرې ساړه کړو.

إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنتُمْ تُوعَدُونَ ﴿۳۰﴾

بېشکه هغه کسان چې ويلي يې دي صدقًا له زړه چې رب ځمونږ الله دی، بيا ټينګ ولاړ وي (په دغه توحيد او نورو اعمالو د دين)؛ رانازليږي به پر دوی پرښتې (د سا ختلو په وخت او په قبر کې چې داسې به وايي) مه ويرېږئ او مه خپه کېږئ او خوشاله اوسئ تاسې په جنت هغه چې وئ تاسې چې وعده يې درسره کړی شوې ده (په ژبې د انبياء الله سره).

تفسير: يعني په زړه سره يې اقرار وکړ او په هغه قائم پاتې شو، او د الله تعالى په ربوبيت او الوهيت کې يې بل څوک شريک ونه درواه، او نه له دغه يقين او اقرار څخه د مړ ک تر لحظې پورې وانه وښته، او نه يې خپل رنګ بدل کړ، هر هغه شی يې چې په ژبه سره ويلي وو، د هم هغه پر مقتضاء عملاً او اعتقاداً ټينګ پاتې شو، او د الله تعالى د کامل ربوبيت حق يې په پوره ډول سره وپېژاند، او هر هغه عمل يې چې وکړ خاص د ده د خوښې او شکر ګزارۍ لپاره يې وکړ، د خپل رب ټول عائد کړي حقوق او فرائض يې په ښه شان وپېژندل، او په ښه ډول سره يې اداء او په ځای يې راوړل، الغرض له ماسوا الله څخه يې مخ واړاوه، او يواځې د هم هغه په جانب متوجه شو، او د هم ده پر سمه صافه لاره رهي (روان) شو، پر داسې مستقيم الحال بند ګانو د مړ ک په وخت او د قبر د رسېدلو په فرصت او وروسته له هغه د بيا ژوندي راپاڅېدلو په وخت کې پرښتې نازليږي، او دوی ته تسکين، تسلي ورکوي، او د جنت د دخول زېرى وراوروي، او ورته وايي چې: اوس تاسې ته لـه هيڅ جهته د وېرې او د اندېښنې موقع نه ده پاتې، د فاني دنيا ټول فکرونه او غمونه ختم شوي دي، او د بل کوم راتلونکي آفت او مصيبت اندېښنه نه ده پاتې، اوس په ابدي ډول هر قسم جسماني او روحاني خوښي او عيش تاسې لره دی، او د جنّت هغه مواعد چې د انبياء عليهم السلام په ژبو له تاسې سره کړی شوي وو؛ هغه ګرد اوس له تاسې سره ايفاء کيدونکي دي، دا هغه دولت او نعمت دی چې د هغه د رارسېدلو د يقين له حاصلېدو څخه وروسته هيڅ يو غم او فکر د انسان په شاوخوا کې نشي ګرځېدلی.

نَحْنُ أَوْلِيَاؤُكُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ ۖ

(بل داسې ورته وايي ملائکې) مونږ يو دوستان ستاسې په دغه ژوندون لږ خسيس کې (په حفاظت او نصرت) او په آخرت کې (چې به درڅخه لرې کړو وحشت د قبر، او وبه مو رسوو جنّت ته).

تفسير: ځينو دغه د الله تعالى کلام ښوولی دی، يعني د پرښتو کلام له دې نه پخوا ختم شوی دی، او د اکثرو په نزد دغه هم د پرښتو مقوله ده، ګواکې پرښتې دغه قول د دوی په زړونو کې الهام کوي، او د دوی حوصله او همّت زياتوي.

وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَشْتَهِي أَنْفُسُكُمْ وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَدَّعُونَ ﴿٣١﴾

او شته تاسې ته په دغه جنت کې هغه نعمتونه چې خوښوي يې نفسونه ستاسې، او شته تاسې ته په دغه (جنت) کې (له هغو لذاتو کراماتو) چې غواړئ يې تاسې.

تفسير: يعني د هر شي خواهش، رغبت او هوس چې تاسې پخپلو زړونو کې وکړئ، يا هر هغه شی چې په ژبه سره يې وغواړئ؛ هغه ټول به تاسې ته درکولی کيږي، د الله تعالى په خزانو کې د هيڅ شي کمی او تقليل نشته.

نُزُلًا مِنْ غَفُورٍ رَحِيمٍ ﴿٣٢﴾

مېلمستيا ده له (جانبه د الله) چې ښه بښونکي (د خطياتو) ډېر رحم کوونکی دی.

تفسير: يعني ښه وپوهېږئ چې هغه غفور رحيم به له خپل مېلمه سره څومره ښه سلوک وکړي؟ او دغه څومره يو لوی عزت او توقير دی، چې يو ضعيف بنده د خپل رب العزت مېلمه شي.

وَمَنْ أَحْسَنُ قَوْلًا مِمَّنْ دَعَا إِلَى اللَّهِ وَعَمِلَ صَالِحًا وَقَالَ إِنَّنِي مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿٣٣﴾

او څوک دی ډېر ښايسته (بلکه نشته) له جهته د وينا له هغه چا چې بولي (خلق) طرف د الله ته، او عمل کوي نېک، او وايي بېشکه زه له مسلمانانو غاړه ايښودونکو د الله تعالى احکامو ته يم.

تفسير: پخوا په ﴿إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا﴾ کې د هغو مخصوصو بندګانو ذکر وو چې هغوی یواځې د یوه الله پر الوهیت خپل اعتقاد ټینګ کړی وو، او د خپل استقامت ثبوت یې ورکړی وو، دلته د هغوی د یوه بل اعلی مقام ذکر فرمایي، یعنې ډېر ښه سړی هغه دی چې خپل ځان پاک الله ته بیخي وسپاري، او د الله تعالی د پوره طاعت او کامل انقیاد اعلان وکړي، او همدغه غوره دین او سمه لاره ځانته اختیاره کړي، او د ده قول او فعل نورو بندګانو ته د الله تعالی په طرف د راتللو لپاره ډېر ښه محرک، مؤثر او سایق شي، او دوی د دنیا نورو خلقو ته هم د الله تعالی په طرف دعوت ورکړي، او د دین په طرف یې جذب او کش کړي، او د هغې نېکۍ په طرف چې دی خلق رابولي؛ دی پخپله هم پرې عامل وي، او د الله تعالی په نسبت د خپلې بندګۍ او احکام منلو د اعلان په وخت کې هیڅېرې او هیڅکله ونه ویریږي، او نه څه اندېښنه ورته پیدا شي.

دغه آیت په شان د محمد صلی الله علیه وسلم کې دی، یا مراد ترې صحابه رضي الله تعالی عنهم، یا عالمان، یا محتسبان، یا مؤذنان یا نور هغه څوک دي چې په کې دغه ښه صفات وي.

وَلَا تَسْتَوِي الْحَسَنَةُ وَلَا السَّيِّئَةُ ۚ ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ فَإِذَا الَّذِي بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ عَدَاوَةٌ كَأَنَّهُ وَلِيٌّ حَمِيمٌ ﴿۳۴﴾

او نه برابریږي سره نیکي او نه بدي (په جزاء اوحسن عاقبت کې)، دفعه کوه (ته هغه بدي) په هغه خصلت سره چې هغه ډېر ښه وي، پس ناڅاپه هغه څوک چې په منځ ستا او په منځ د هغه کې عداوت دښمني وي؛ لکه چې دی به دوست وي ډېر مهربان.

تفسير: په دغو آیتونو کې یوه ربښتین داعي الی الله تعالی ته د هغو ښو اخلاقو تعلیم ورکوي، چې دوی ورته ضرورت لري، یعنې ښه وپوهېږه چې بدي له نېکۍ سره، او نیکي له بدي سره قطعًا نشي برابرېدی، او د دواړو تأثیرات سره بېل دي، بلکه یوه نیکي له بلې نېکۍ سره او یوه بدي له بلې بدۍ سره په اثر او نتیجه کې متمایزې دي، لهذا د یوه قانت مؤمن مخصوصًا د یوه داعي الی الله مسلک ښایي داسې وي چې د بدۍ جواب دې له سره په بدۍ ورنه کړي، بلکه حتی الامکان د بدۍ مقابله دې په نېکۍ سره وکړي، که څوک ورته کومه سخته خبره وکړي یا بده معامله ورسره وکړي؛ نو د هغه په مقابل کې دې دی داسې رویه او د عمل طرز ځان ته غوره کړي چې له هغه څخه بهتر او ښه وي، مثلاً د قهر او غصې په مقابل کې دې له حلم او تحمّل څخه کار واخلي !، او د کنځلو جواب دې په تهذیب او انسانیت سره په دعاء، او د سختۍ جواب دې په نرمۍ او مهربانۍ سره ورکړي، د دغه وضعیت او مسلک له غوره کولو څخه به په نتیجه کې ژر درښکاره شي چې ډېر سخت دښمن به هم ستاسې په مقابل کې نرم او پوست شي، اګر که په زړه او اساسي ډول سره به ستا دوست او خیر غوښتونکی نه ګرځي، خو په ښکاره ډول سره به دې دوست وګرځي، اومتدرّجًا دغه ظاهري دوستي په باطني دوستۍ تبدیل او تحویل مومي، او د دښمنۍ او عداوت ټول خیالات د ده له زړه او افکارو څخه بیخي وځي، کما قال الله تعالی: ﴿عَسَى اللَّهُ أَنْ يَجْعَلَ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ الَّذِينَ عَادَيْتُمْ مِنْهُمْ مَوَدَّةً﴾ (د الممتحنه سورت (۲) رکوع (۷) آیت (۲۸) جزء).

وَمَا يُلَقَّاهَا إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا وَمَا يُلَقَّاهَا إِلَّا ذُو حَظٍّ عَظِيمٍ ﴿۳۵﴾

او نه ورکول کیږي دا (نېک خصلت د بدۍ دفع په نېکۍ سره) مګر هغو کسانو ته چې صبر تحمّل کوي، او نه ورکول کیږي دا (نېک خصلت) مګر خاوند د برخې ډېرې لویې ته.

تفسير: یعنې ډېره لویه حوصله په کار ده، چې انسان په هغې سره د بدو خبرو تحمّل وکړی شي، او د هغه مقابله په ښه سره وکړي، دغه ښه اخلاق او اعلی خصلت د الله تعالی له درباره ډېرو ښو او خوش قسمته او اقبالمنو سړیو ته وربښلی کیږي، (ربط) تر دې ځایه پورې د هغه حریف او دښمن سره د معاملې او ښه سلوک ښوونه وه، چې په ښو معاملو او

ښو اخلاقو سره متأثر کېدی شي، لیکن ځنې داسې دښمنان هم پیدا کیږي چې په هیڅ حالت او صورت سره له دښمنۍ څخه لاس نه اخلي، که څوک ورسره هومره ملاطفت او محبّت وکړي، د هغه شقاوت او عداوت مراتب لا پسې زیاتیږي، او هغه تل په همدغه فکر او ذکر وي چې هرومرو تاته څه ضرر او اذیت درورسوي، نو د داسې پخو شیطانانو له اضرار او ایذاء څخه د ځان ساتلو تدبیر اوس دغسې الله تعالی بیان فرمایي چې:

وَإِمَّا يَنزَغَنَّكَ مِنَ الشَّيْطَٰنِ نَزْغٌ فَٱسْتَعِذْ بِٱللَّهِ ۖ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلْعَلِيمُ ﴿٣٦﴾

او که ورسیږي تاته له طرفه د شیطان څه تباهي، وسوسه (چې دی واړوي تا له دغه ښه خصلت)؛ پس پناه نیسه په الله (له شره د ده)، بېشکه الله همدی دی ښه اورېدونکی عالم.

تفسیر: یعنې د داسې شیطان په مقابل کې له نرمۍ او عفوې او په تېرېدلو سره کار نه چلیږي، یواځې د هغه نه د نجات لپاره یو تدبیر شته چې د الله قدوس جل وأعلی شأنُه وأعظم برهانُه په پناه کې راشئ !، دا هغه مضبوطه کلا ده چې هغې ته له سره شیطان نشي رسېدی.

وَمِنْ ءَايَٰتِهِ ٱلَّيْلُ وَٱلنَّهَارُ وَٱلشَّمْسُ وَٱلْقَمَرُ ۚ

او ځینې له دلائلو د الله شپه او ورځ ده (چې په یوه کې لباس او په بل کې معاش دی) او (بل ځینې له دلائلو) لمر او سپوږمۍ دي.

تفسیر: له «دعوت الی الله» سره څو سماویه او ارضیه دلائل هم بیان فرمایي، څو په هغو سره «داعي الی الله» ته د الله تعالی دعظمت او وحدانیت او بعث بعد الموت او نورو اهمو مسائلو په پوهولو کې مدد ورسیږي، په دغه ضمن کې دې لوري ته هم اشاره وشوه چې له یوه جانبه د الله تعالی مخصوص بندګان پخپل قول او عمل سره خلق د الله تعالی په طرف رابولي، او له بل جانبه د لمر، قمر، اسمان، ځمکې او د نورو مخلوقاتو عظیم الشأن نظم او نسق، غور او دقّت کوونکو ته د هغه واحد الله په طرف د راتللو دعوت ورکوي.

وفي كل شيئ له آية «««» تدل على أنه واحد

په هر څیز کې د الله تعالی د قدرت نښه ده چې ددې ښکارندوی ده چې د دې نظام چلونکی یو ذات دي.

لَا تَسْجُدُوا۟ لِلشَّمْسِ وَلَا لِلْقَمَرِ وَٱسْجُدُوا۟ لِلَّهِ ٱلَّذِى خَلَقَهُنَّ إِن كُنتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ ﴿٣٧﴾

مه کوئ سجده تاسې لمر ته، او نه سپوږمۍ ته، او سجده کوئ تاسې خاص هغه (الله) ته چې پیدا کړي یې دي دا (څلور علامې) که چېرې یئ تاسې چې خاص همده (الله) ته عبادت کوئ.

تفسیر: د لمر، سپوږمۍ، او د نورو شیانو عبادت کوونکو به هم په ژبه سره همداسې ویل چې: ځمونږ غرض د دغو شیانو له عبادته د پاک الله عبادت دی، مګر پاک الله دغه وښوول چې دغه شیان بیخي د عبادت لیاقت نه لري، د عبادت لایق یواځې واحد الله دی، او د کوم غیر الله عبادت کول د قدوس الله څخه له بغاوت کولو سره مرادف دي.

فَإِنِ ٱسْتَكْبَرُوا۟ فَٱلَّذِينَ عِندَ رَبِّكَ يُسَبِّحُونَ لَهُۥ بِٱلَّيْلِ وَٱلنَّهَارِ وَهُمْ لَا يَسْـَٔمُونَ ﴿٣٨﴾ ٱلسجدة

پس که لویي وکړه دوی (له سجدې د الله؛ نو الله مستغني دی)، پس هغه څوک چې په نزد د رب ستا دي (له پرښتو) تسبیح وایي دغه (الله) ته، هم په شپه کې او هم په ورځ کې، حال دا چې دوی (له دغه تسبیحه او عبادته) نه ستړي کیږي.

تفسير: يعنې که غرور، تکبّر، لويي د حق له قبلولو مانع ده، او د توحيد د دلائلو له وضوح سره د واحد الله د عبادت په جانب نه غواړي چې راشي؛ نو نه دې راځي، دوی خپلو ځانونو ته نقصان رسوي، الله تعالى له سره د دوی پروا نه لري، هغه لوی ذات چې د ده عظمت او جبروت داسې وضعيت لري چې بې حسابه مقرّبين ملائک شپه او ورځ دده په عبادت، تسبيح او تقديس کې داسې مشغول او لګيا دي چې له سره په کې نه خپه، نه ستړي او ستومانيږي، نو د دوی په مقابل کې دغه خواران څه شی دي، دوی په دغو دروغو، تکبّر، او غرور خامخا خپلو ځانونو ته ضرر او نقصان رسوي.

وَمِنْ اٰيٰتِهٖۤ اَنَّكَ تَرَى الْاَرْضَ خَاشِعَةً فَاِذَاۤ اَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَآءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ ؕ اِنَّ الَّذِيْۤ اَحْيَاهَا لَمُحْىِ الْمَوْتٰى ؕ اِنَّهٗ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيْرٌ ۝۳۹

او ځينې له دلائلو د دغه (الله) دا دي چې بېشکه ته وينې ځمکه وچه کلکه، پس هر کله چې نازلې کړو مونږ پر دغې (ځمکې) اوبه (د باران)؛ نو سره وخوځيږي، او وپرسيږي (او شنه شي)، بېشکه هغه الله چې ژوندی کړی يې ده دا (ځمکه) خامخا ژوندی کوونکی دی د مړيو، بېشکه الله پر هر شي باندې ښه قادر دی (چې ځينې يې همدغه ژوندي کول او مړه کول دي).

تفسير: يعنې ځمکې ته وګورئ چې دغه خواره چپ چاپ، ذليل او سپک تر درانه بار لاندې ده، د وچوالي په وخت کې يې له هرې خوا څخه دوړې او خاورې پورته کيږي، ليکن همدا چې د باران پرخه پرې ولوېده؛ يو ځلي د طراوت، رونق، تازګۍ او نشونما او د ليدلو وړ تحوّلات په کې څرګنديږي، آخر دغه اقلاب د کوم ذات د لاس تصرّف او نتيجه ده؟ هغه الله جل جلاله چې وچې کلکې مړې ځمکې ته يې طراوت، شينوالی او ژوندون وربښلی دی، آيا هغه پر دغه نه دی قدير چې د انسانانو په ابدانو کې بيا روح واچوي؟ او آيا هغه مطلق قادر نشي کولی چې مړو زړونو ته د دعوت الی الله له تأثيره بيا له نوي سره ژوندون او جديد حيات ورعطا کړي؟ بېشکه الله تعالى هر شی کولی شي، او د الله تعالى د قدرت په مقابل کې هيڅ شی مانع او مزاحم نشي کېدی.

اِنَّ الَّذِيْنَ يُلْحِدُوْنَ فِيْۤ اٰيٰتِنَا لَا يَخْفَوْنَ عَلَيْنَا ؕ اَفَمَنْ يُّلْقٰى فِى النَّارِ خَيْرٌ اَمْ مَّنْ يَّاْتِىْۤ اٰمِنًا يَّوْمَ الْقِيٰمَةِ ؕ اِعْمَلُوْا مَا شِئْتُمْ ۙ اِنَّهٗ بِمَا تَعْمَلُوْنَ بَصِيْرٌ ۝۴۰

بېشکه هغه کسان چې ميلان کوي له حقه باطل ته په آيتونو (د قرآن) ځمونږ کې نه دي پټ دوی پر مونږ (نو د دغه الحاد جزاء به ورته ورکړو)، آيا پس هغه څوک چې ورغورځولی شي په اور کې غوره دی، يا هغه څوک چې رابه شي په امن (له عذابه) په ورځ د قيامت کې، (نو تهديداً دوی ته ويلی کيږي چې) کوئ تاسې هر څه چې مو خوښ وي (ای کفّارو)، بېشکه الله پر هغو اعمالو چې کوئ يې تاسې ښه ليدونکی دی (نو جزاء به د اعمالو درکړي).

تفسير: يعنې د الله تعالى په لوري د دعوت کوونکو له ژبو څخه د تنزيلي آيتونو له اوربدلو او د دهر پر قرطاس د تکويني آيتونو له ليدلو څخه هم چې دغه خلق له کږو تللو بېرته نه ګرځي، او په سمو صافو خبرو کې واهي او تباهي شبهات پيدا او ترې کږې وږې خبرې جوړوي، يا يې خامخا سره اړوي رااړوي، او يو غلط مطلب ترې وباسي، يا خوشې چټې بل کوم عذر او بهانه وړاندې کوي، او د آيتونو په منلو کې وړاندې وروسته تحريف او تبديل کوي؛ د داسې کږو تلونکو پر اوضاعو پاک الله ډېر ښه پوهيږي، ممکن دي چې دغه پر خپلو مکاريو او چالاکيو ډېر مغرور وي، مګر له الله تعالى ځنې د دوی هيڅ احوال نه دی پټ، څخه وخت چې دوی له الله تعالى سره مخامخ ودرول شي، هلته به

دوی وپوهیږي چې في الحال الله تعالی هغوی ته مهلت ورکړی وو، ځکه چې الله تعالی سمدلاسه مجرمین نه نیسي، له همدې جهته وروسته فرمایي: ﴿اِعۡمَلُوۡا مَا شِئۡتُمۡ ۙ اِنَّهٗ بِمَا تَعۡمَلُوۡنَ بَصِيۡرٌ﴾ یعنې سبه دی، څرنګه چې پوهیږئ هم هغسې وکړئ !، مګر سبه وپوهیږئ چې ستاسې کړد حرکات د پاک الله تعالی تر نظر لاندې دي، او په یوه ورځ د هغه سزا تاسې ته یو ځای پوره درکوي، او بالآخر د هغه تکلیف او زحمت تاسې موندونکي یئ، اوس تاسې پخپله فکر او غور وکړئ، هغه سړی چې د خپلو شرارتونو په علت په ډېر سخت سوځوونکي اور کې ولویږي، او یو بل سړی چې د خپل شرافت او سلامت خوښولو په برکت تل په امنیت او طمأنیت کې اوسیږي، آیا له دغو دواړو څخه کوم یو سبه او بهتر دی؟.

تنبیه: هغه څوک چې د الله په آیتونو کې الحاد کوي، یعنې معناګانې یې بدلوي، تحریف په کې کوي، لکه د الله تعالی د نومونو او صفتونو څخه بدلې معناګانې اخلي، او الله تعالی ته یې په هغه شان او صفت نه ثابتوي چې الله تعالی د ځان لپاره ثابت کړي وي؛ نو هغه هم ددی آیت لاندې راځي.

اِنَّ الَّذِيۡنَ كَفَرُوۡا بِالذِّكۡرِ لَمَّا جَآءَهُمۡ ۚ

بېشکه هغه کسان چې کافران شوي دي په ذکر (قرآن) کله چې راغی دوی ته (نو ژر به په عذابېږي دوی).

تفسیر: یعنې دوی خامخا د خپلو کړو تللو په علت د پند او نصیحت په خبرو کې شبهات پیدا کوي، حال دا چې په هغه کې د دروغو ځای او ګنجایش له سره نشته، هغه ذکر، پند نصیحت څه شی دی؟ یو صاف، واضح، مضبوط او محکم کتاب چې له هغه څخه ماسوا له یوه ناپوه، احمق او شریر انسان بل هیڅوک انکار نشي کولی.

وَاِنَّهٗ لَكِتٰبٌ عَزِيۡزٌ ۙ﴿۴۱﴾ لَّا يَاۡتِيۡهِ الۡبَاطِلُ مِنۡۢ بَيۡنِ يَدَيۡهِ وَلَا مِنۡ خَلۡفِهٖ ؕ تَنۡزِيۡلٌ مِّنۡ حَكِيۡمٍ حَمِيۡدٍ ﴿۴۲﴾

حال دا چې بېشکه دغه قرآن خامخا کتاب قوي (نادر) دی. نه راځي دغه قرآن ته باطل (نه) د مخې (له طرفه) د دې، او نه د شا (له طرفه) یې (بوجه من الوجوه)، رالېږلی شوی دی له طرفه د حکمت والا، ثنا ویلي شوي (الله).

تفسیر: یعنې د الله تعالی په رالېږلی شوي کتاب کې که دروغ راغلي دي؛ نو له کوم ځای څخه راغلي دي؟ او دهغه کتاب د ساتلو ذمه چې هغه پخپله په غاړه اخیستې ده؛ نو ناحق او باطل څه قوّت او مجال لري چې د هغه شاوخوا ته ورنژدې شوي دي.

مَا يُقَالُ لَكَ اِلَّا مَا قَدۡ قِيۡلَ لِلرُّسُلِ مِنۡ قَبۡلِكَ ؕ اِنَّ رَبَّكَ لَذُوۡ مَغۡفِرَةٍ وَّذُوۡ عِقَابٍ اَلِيۡمٍ ﴿۴۳﴾

نه ویل کیږي تاته (ای محمده !) مګر (هم هغسې) وینا چې په تحقیق ویلې شوې وه رسولانو ته چې پخوا له تا تېر شوي وو، بېشکه رب ستا خامخا څښتن د مغفرت دی (مؤمنانو لره)، او څښتن د عذاب دردناک دی (کافرانو لره).

تفسیر: یعنې د منکرینو کومه معامله چې له تاسې سره ده؛ همدغه معامله به د هرې زمانې منکرینو له خپلو انبیاوو سره درلوده، انبیاوو به تل د دوی لپاره خیر غوښت، او هغوی به د هغه په مقابل کې هر راز تکالیف او مصائب خپلو انبیاوو ته رسول، بیا هم هغسې چې هغو انبیاوو پر هغو تکلیفونو او سختیو کې صبر او تحمّل کوو؛ تاسې هم پر دغو مصاعبو صبر او تحمّل وکړئ !، په نتیجه کې به ځینې توبه کوي، او پر سمه لاره به راځي چې د دوی لپاره د الله تعالی له جانبه معافي او بښنه ده، او څه نور کسان به پر خپلو هم هغو کړو تللو، ضد او عناد ټینګ او قایم پاتې کیږي، چې بالآخر دوی د دردناکې سزا مستوجب کیږي.

وَلَوْ جَعَلْنٰهُ قُرْاٰنًا اَعْجَمِيًّا لَّقَالُوْا لَوْلَا فُصِّلَتْ اٰيٰتُهٗ ؕ ءَاَعْجَمِيٌّ وَّعَرَبِيٌّ ؕ

او که ګرځولی مو وی دغه قرآن په ژبه د عجمو؛ نو خامخا ویلي به وو (دغو د عربو کفّارو) ولې واضح بیان شوي نه دي آیتونه د دې (په ژبې فصیحې عربي دغه قرآن)، آیا عجمي دی، (او نبي یې) عربي دی؟.

تفسیر: یعنې که یوه سړي داسې اراده کړي وي چې یوه خبره نه مني، نو په زړګونو حیلې او بهانې ورته جوړولی شي، د معظمې مکّې کفّارو کله چې بل شی ونه مونـد؛ نو پـه داسې ویناوو یې شروع وکړه چې: «صاحبه ! مونږ خو د عربي نبي په معجزې باندې هلته قایل او معترف کیدو، چې دغه قرآن ماسوا له عربي ژبې په بلې کومې ژبې راغلی وی»، لیکن فرض یې کړئ ! که همداسې هم کېدی؛ نو د هغه د دروغجن شمېرلو لپاره به دوی داسې ویل: «نه صاحبه ! چېرې داسې بې اساسه او بې منطقه خبره به لیدلي شوي وي چې پخپله رسول عربي او د ده قوم چې د دغه کتاب ړومبني مخاطبین دي هم عرب، مګر دغو ته دغسې کتاب رالېږلی شوی دی، چې پر یوه توري یې هم دوی نشي پوهېدی».

قُلْ هُوَ لِلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا هُدًى وَّشِفَآءٌ ؕ

ووایه ته (ای محمده ! دوی ته) چې دغه قرآن لپاره د هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی هدایت او شفاء دی.

تفسیر: یعنې لغو او چټې (بېکاره) شبهات خو به له سره نه ختمیږي، هو ! دغومره تجربه هر یو سړی کولی شي، هغو کسانو چې پر دغه مقدّس کتاب ایمان راوړی دی او پرې عمل کوي، په څرنګه عجیب هدایت او بصیرت، عقل او پوهې نائل او فائز شوي دي، او د دوی د سلهاوو کلونو او قرنو امراض او رنځوریَ یې لرې او ورکه کړېده، او له دوی ځنې یې ظاهري او باطني روغ رمټ انسانان جوړ کړي دي.

وَالَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ فِيْٓ اٰذَانِهِمْ وَقْرٌ وَّهُوَ عَلَيْهِمْ عَمًى ؕ

او هغه کسان چې ایمان نه راوړي په غوږونو د دوی کې دروندوالی دی، حال دا چې دغه (قرآن) پر دوی باندې ړوندوالی پټوالی دی (نو نه ویني دوی هغه جمال او کمال د ده).

تفسیر: یعنې هم هغسې چې د خفاش (څکالي ـ شاپېرک) سترګې د لمر په رڼا کې تړلې کیږي، او دی هیڅ یو شی پرې نشي کتلی؛ دغه منکرین هم د قـرآن په رڼا کې راښـده او هیڅ یو رونړ شی نشي لیدلی، نـو پـه دغه کې د قـرآن څه قصور دی؟ منکرینو ته لازم دي چې د خپلو لیدلو دغه ضعف ته ښه ځیر شي، او محسوس یې کړي ! او بیا د هغې معالجې ته متوجه شي !.

اُولٰٓئِكَ يُنَادَوْنَ مِنْ مَّكَانٍۢ بَعِيْدٍ ۝۴۴

دغه کفار (ګواکې داسې دي لکه چې) غږ ورته کاوه شي له ځایه لرې (او په کیفیت یې نه پوهیږي).

تفسیر: یعنې که یو سړي ته له لرې څخه غږ او نارې وکړې؛ هغه یې نه اوري، او که وایې وري؛ ښه پرې نه پوهیږي، همداسې د قرآن منکرین هم د دغه صداقت او منبع د صداقت څخه دومره لرې لویدلي دي، چې د حق غږ د هغو د زړه غوږو ته له سره نشي رسېدی، او که چېرې هم وررسیږي؛ نو دوی د هغه پر مطلب په ښه شان سره نشي پوهېدی.

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوْسَى الْكِتٰبَ فَاخْتُلِفَ فِيْهِ ؕ

او خامخا په تحقيق ورکړی وو مونږ موسی ته کتاب (تورات)، پس اختلاف وکړ شو په (تصديق او تکذيب د) هغه کې.

تفسير: يعنې هم هغسې چې نن د «قرآن» د منونکو او نامنونکو په منځ کې اختلاف واقع شوی دی، پخوا له دې نه د (تورات) په متعلق هم همداسې اختلافات واقع شوي وو، بيا وګورئ چې د هغه انجام څرنګه شوی وو؟.

وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَّبِّكَ لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ

او که چېرې نه وی هغه خبره چې ړومبی شوې ده له (طرفه) د رب ستا (چې تأخير د عذاب دی)؛ نو خامخا حکم به کړی شوی وو په منځ د دوی (په دنيا) کې.

تفسير: هم هغه خبره صادره شوې ده چې د دغو ګردو شيانو فيصله په آخرت کې کيږي.

وَاِنَّهُمْ لَفِيْ شَكٍّ مِّنْهُ مُرِيْبٍ ﴿۴۵﴾

او بېشکه چې دغه (دروغ جوړونکي) خامخا په داسې شک کې دي له دې (قرآنه يا له تورات) چې موجب د اضطراب دی.

تفسير: يعنې مهمل شکوک او چټې شبهات دوی ته اطمينان او هوسايي (آرام) نه ورکوي، او تل د دوی په زړونو کې اندېښنې دي.

مَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِنَفْسِهٖ ۚ وَمَنْ اَسَآءَ فَعَلَيْهَا ؕ وَمَا رَبُّكَ بِظَلَّامٍ لِّلْعَبِيْدِ ﴿۴۶﴾

هر څوک چې وکړي نېک (کار) پس لپاره د ځان خپل يې دی، او هر څوک چې بدکار وکړي؛ پس هغه بار دی په ده، او نه دی رب ستا ظلم کوونکی پر بندګانو (چې بې موجبه يې په عذاب کړي).

تفسير: يعنې د الله تعالى له جانبه ظلم نه کيږي، هر سړی به د خپل عمل بدل مومي، څه چې يې کړي وي؛ هم هغه به يې په مخه ورشي، نه د هيچا نيکي هلته ضايع کيږي، او نه د يوه بدي د بل چا په غاړه کې لويږي، (ربط): کله چې د نېکۍ او بدۍ پوره بدل د قيامت په ورځ ورکول کيږي، او کفارو به على الأكثر دغسې پوښتنې کولې چې قيامت کله راځي؟ نو ځکه د هغه په نسبت اوس داسې ارشاد صادريږي چې:

اِلَيْهِ يُرَدُّ عِلْمُ السَّاعَةِ ؕ

خاص همدغه (الله) ته واپس کېدی شي علم د قيامت (چې څه وخت به واقع کيږي).

تفسير: يعنې يواځې الله تعالى په دې عالم دی چې قيامت کله راځي؟ ډېر لوی رسول او ستره پرښته هم د قيامت د وخت له تعيينه عاجز او ناتوانه دي، که څوک د قيامت د قيام پوښتنه له دوی نه کوي؛ نو ځواب به يې داسې اوري: «ما المسئول عنها بأعلم من السائل».

وَمَا تَخْرُجُ مِنْ ثَمَرٰتٍ مِّنْ اَكْمَامِهَا وَمَا تَحْمِلُ مِنْ اُنْثٰى وَلَا تَضَعُ اِلَّا بِعِلْمِهٖ ؕ

او نه راوځي هيڅ قسم له مېوو څخه له غلافو د دوی څخه، او نه اخلي بار هيڅ ښځه (له انسانه او حيوانه) او نه زېږوي بار (حمل) خپل مګر په علم د الله سره.

تفسير: يعني د الله تعالى علم پر هر شي محيط دی، هيڅ يوه خُرما له خپل وابنکي، او هيڅ يوه دانه له خپل وږي، او هيڅ يوه مېوه او ثمره له خپلې خولې (غلافه) د باندې نه راووځي چې الله تعالى ته هغه نه وي معلوم (بلکه معلوم دي)، د هيڅ يوې ښځې يا د ښځې ساکښ (ذي روح) په ګېډه يا په هګۍ کې به داسې وړوکی مولود او موجود نه وي چې الله تعالى ته هغه نه وي معلوم (بلکه معلوم دي)، او هر هغه چې دوی يې ځېږوي، يا تري ووځي؛ هغه ګرد د الله تعالى په علم کې شته، همداسې وپوهېږئ چې د دغې موجودې وړې دنيا د نتيجې په ډول د آخرت ظهور او د قيامت وقوع هم هرومرو په عمل راځي، د هغه وخت او نېټه هم همدغه ربّ البريّه ته معلومه او ښکاره ده چې کله راځي؟ هيڅ يو انسان يا پرښته په دې نه دي خبر، او نه دغه ضروري ده چې څوک پرې خبر شي.

وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ أَيْنَ شُرَكَائِي

او په هغه ورځ غږ به وکړي (الله) مشرکانو ته چې څه شول شريکان ځما (په زعم د تاسې).

تفسير: يعني هغه خپل معبودان راوبولئ چې هغو مو ځما په الوهيت کې شريک درولي وو، چې اوس هغوی چېرې دي؟.

قَالُوا آذَنَّاكَ مَا مِنَّا مِن شَهِيدٍ

نو وبه وايي دغه (مشرکان) چې خبر کړې مونږ ته (اوس) چې نشته ځمونږ نه هيڅوک شاهد (په دې چې تاته شريک شته).

تفسير: يعني مونږ په صافو او ښکاره وو الفاظو د تا په حضور کې عرض کړی دی چې مونږ له سره پخپل جرم او ګناه اقرار او اعتراف نه کوو،او نه د هغه د قبلولو لپاره حاضر يو، (ګواکې په دغه وخت کې په نهايت لجاجت او سپين سترګيتوب په درواغو سره له خپل کفر، شرک، او عصيان انکار کوي)، ځينو د «شهيد» معنی شاهد اخيستې ده، او داسې مطلب تري اخلي چې په دغه وخت کې هيڅ يو ځمونږ هغه شرکاء دلته نه وينو، او راڅخه ورک شوي دي.

وَضَلَّ عَنْهُم مَّا كَانُوا يَدْعُونَ مِن قَبْلُ وَظَنُّوا مَا لَهُم مِّن مَّحِيصٍ

او ورک به شي له دوی نه هغه (معبودان) چې وو دوی چې عبادت به يې کاوه (د هغو) پخوا له دې نه (په دنيا کې)، او يقين به راشي د دوی چې نشته دوی ته هيڅ ځای د تېښتې (له عذاب د الله څخه).

تفسير: يعني هغو شيانو ته چې تاسې په دنيا کې د الله تعالى شريکان ويل، او د هغو په عبادت کې لګيا وئ، نن د هغوی هيڅ درک او پته نه ده معلومه چې چېرې دي؟ د خپلو عابدانو مدد ته ولې نه راځي؟ او د عابدانو له زړو ځنې هم هغه د بللو او د عبادت کولو خيالات او افکار غائب شوي دي، هغوی اوس ښه پوهيدلي دي، چې د الله تعالى له سزا څخه له سره نشي خلاصېدی، او خپل مرئ د ده د سزا له منګلو څخه په هيڅ وسيله نشي خوشې کولی، بالآخر بې هيلې او ناامېده کيږي، او له هغو ځنې بيخي خپله بې تعلقي او بېزاري ښکاروي، چې د دوی په حمايت به له انبياوو سره جنګېدل، او د هغو پند به يې نه اورېده.

لَا يَسْـَٔمُ الْاِنْسَانُ مِنْ دُعَآءِ الْخَيْرِ وَاِنْ مَّسَّهُ الشَّرُّ فَيَـُٔوْسٌ قَنُوْطٌ ﴿۴۹﴾ وَلَئِنْ اَذَقْنٰهُ رَحْمَةً مِّنَّا مِنْۢ بَعْدِ ضَرَّآءَ مَسَّتْهُ لَيَقُوْلَنَّ هٰذَا لِيْ وَمَآ اَظُنُّ السَّاعَةَ قَآئِمَةً ۙ وَّلَئِنْ رُّجِعْتُ اِلٰى رَبِّيْٓ اِنَّ لِيْ عِنْدَهٗ لَلْحُسْنٰى ۚ

نه ستړی کيږي انسان له غوښتلو د خير (او د انواعو د ښېګڼو)، او که ورسيږي ورته کوم شر پس ناامېده وي دی ډېر سخت (له رحمته د الله). او قسم دی خامخا که وځکوو ده ته رحمت (مهرباني غنا اوصحّت) له (جانبه) ځمونږ پس له هغې چې رسېدلې وي ده ته (له فقر او مرض)؛ نو خامخا وبه وايي دی هرومرو چې دغه (غناء او صحت لايق) ځما دی (په سبب د عمل ځما)، او ګمان نه کوم پر قيامت د درېدونکي (چې رابه شي)، او قسم دی که (بالفرض) بېرته وګرځولی شم په طرف د رب خپل؛ نو بېشکه ځما لپاره به وي په نزد د دغه (الله) کې خامخا نيکي (جنّت).

تفسير: بد انسان د خير په غوښتلو نه ستړی کيږي، او که بدي مصيبت ورته ورسيږي؛ نو بيا ناهيله او ناامېده وي، او که د رحمت نه پرې وروسته راحت راشي، د مرض نه وروسته د ښه صحت خاوند شي، د فقر او لوږې نه وروسته مالداره او مور شي؛ نو هغه بيا د خپل تدبير او کمال نتيجه ګڼي، د الله تعالى رحمت ته متوجه نه وي، او چې کله ورته د قيامت ذکر وشي؛ نو د هغه د واقع کېدو نه منکر شي، او وايي چې: اول خو واقع کيږي نه، او که بالفرض قيامت راشي؛ نو هلته به هم زه د ښې مرتبې خاوند يم.

فَلَنُنَبِّئَنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا بِمَا عَمِلُوْا وَلَنُذِيْقَنَّهُمْ مِّنْ عَذَابٍ غَلِيْظٍ ﴿۵۰﴾

پس خامخا به خبر ورکړو هرومرو هغو کسانو ته چې کافران شوي دي په هغو (عملو) چې کړي يې دي، او خامخا وبه څکوو هرومرو پر دوی له عذاب سخته لويه.

تفسير: يعنې خوښ شئ ! چې له دغه کفر او غرور سره به هم هلته مزې او چړچې کوئ؟ کله چې هلته ورسېږئ، بيا به به درځرګنده (ښکاره) شي چې منکرين څرنګه سختې سزاوې ګالي (برداشت کوي) او په څه شان سره د خپل ګرد عمر د اعمالو په سزا (هيداد) رسيږي؟.

وَاِذَآ اَنْعَمْنَا عَلَى الْاِنْسَانِ اَعْرَضَ وَنَاٰ بِجَانِبِهٖ ۚ وَاِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ فَذُوْ دُعَآءٍ عَرِيْضٍ ﴿۵۱﴾

او کله چې انعام وکړو مونږ پر انسان نو وګرځي (له حقه او په څنګ شي له شکره)، او لرې شي (له سمې لارې) په سبب د غرور (لويي) خپلې، او کله چې ورسيږي ده ته کومه سختي (بلاء)؛ پس دی خاوند د دعاء اوږدې وي (يعنې تل مشغول وي په سؤال او زاری سره).

تفسير: يعنې د الله تعالى د نعمتونو څخه د متمتع کېدلو په وخت کې خو د حقيقي منعم د حق پېژندلو او شکر ايستلو څخه اعراض کوي، او مخ ترې اړوي، او بيخي ترې بې پروا کيږي، او په بل اړخ اوړي، بيا هر کله چې کوم تکليف او مصيبت وروړاندې شي؛ نو هم هغه پاک الله ته خپل د عجز لاس غځوي، او اوږدې دعاوې کوي، او له دې نه نه شرميږي چې په کوم مخ او خوله ترې دغسې غوښتنې وکړم او ويې بولم، د تماشا ځای دا دی چې ځينې اوقات پر اسبابو او وسائلو نظر اچوي، او پخپل زړه کې مايوس کيږي، او په دغه حالت کې هم له ډېرې مايوسۍ او وارخطايۍ ترهور کيږي، او د پاک الله په طرف بې اختياره د دعاء لاس پورته کوي، اګر که په خپل زړه کې بې هيلې او ناامېده هم وي، خو پخپلې ژبې سره درګرده الله تعالى يادوي.

شاه صاحب (رحمة الله عليه) ليکي: «دغه ګرد د انسان د قصور او د نقصان بيان دی، چې نه پر سختی صبر او نه پر نرمی شُکر کوي».

قُلْ اَرَءَيْتُمْ اِنْ كَانَ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ ثُمَّ كَفَرْتُمْ بِهٖ مَنْ اَضَلُّ مِمَّنْ هُوَ فِيْ شِقَاقٍۭ بَعِيْدٍ ﴿۵۲﴾

ووايه (ای محمده ! دوی ته) آيا وينئ تاسې (نو ما هم خبر کړئ چې) که چېرې وئ (دغه قرآن) له نزده د الله، بيا کافران شئ تاسې په دغه (قرآن) نو څوک دی ډېر ګمراه له هغه چا چې دی په مخالفت لرې کې (له حقه) وي؟.

تفسير: پاس يې د انسان د طبيعت عجيبه او غريبه نخچه وايسته، او ده ته د ده پر کمزوريو او ناروغيو په نهايت مؤثر بيان سره توجه ورکړه شوه، اوس تنبيه کوي چې دغه کتاب تاسې ته ستاسې په کمزوريو او نقائصو پوهوونکی، او د انجام په طرف مو متوجه کوونکی دی، که د الله تعالی له جانبه راغلی (لکه چې په واقع کې دی)، بيا نو تاسې يې ولې نه منئ؟او له دغسې اعلی او ډېرو قيمتدارو نصائحو څخه ولې منکر ېږئ؟، او د خپل عاقبت فکر او انديښنه نه کوئ؟ بلکه د حق په مخالفت کې ډېر لرې تښتئ، نو آيا له دې نه بله کومه لويه ګمراهي، نقصان او خساره شته؟.

سَنُرِيْهِمْ اٰيٰتِنَا فِي الْاٰفَاقِ وَفِيْٓ اَنْفُسِهِمْ حَتّٰى يَتَبَيَّنَ لَهُمْ اَنَّهُ الْحَقُّ ۭ

ژر ده چې وبه ښيو دوی ته دلائل (د قدرت) خپل چې په آفاق ملکونو کې دي، او په نفسونو د دوی کې دي، تر هغه پورې چې ښکاره شي دوی ته چې بېشکه دغه قرآن حق دی.

تفسير: يعنې د قرآن حقانيت خو د نورو دلائلو او براهينو په موجب په خپل ځای پاتې دی، اوس مونږ منکرينو ته د دوی په خپلو ځانونو کې او د دوی په اطرافو او اکنافو کې او په ګرد عربستان بلکه په ټول جهان کې د خپل قدرت هغه دلايل او نښې ورښکندوو چې په هغو سره د قرآن او د پاک قرآن د حاملينو صداقت بيخي د رڼې ورځې په شان تر سترګو روښان او عيان شي، هغه نمونې څه دي؟ هغه د اسلام د عظيم الشانو او محير العقولو هغه فتوحات دي چې د ظاهري اسبابو له سلسلې څخه بيخي مخالف او د قرآن له وړاندوينو سره يې عيناً موافق وقوع وموندله، لکه چې د بدر په غزا کې کفارو پخپلو ځانونو کې او د معظمې په فتحه کې د عربستان په مرکز کې او د راشدو خلفاوو په عهد کې په ګرد جهان کې د هغه نمونې دوی پخپلو سترګو وليدلې.

اَوَلَمْ يَكْفِ بِرَبِّكَ اَنَّهٗ عَلٰي كُلِّ شَيْءٍ شَهِيْدٌ ﴿۵۳﴾

آيا کافي نه دی رب ستا (بلکه بس او کافي دی)، بېشکه الله پر هر څيز شاهد حاضر ګواه دی.

تفسير: يعنې ته پاک قرآن حق او رښتيا ومنه ! که بل څوک يې نه مني، نو آيا يواځې د الله شهادت لږ دی او کافي نه دی؟ چې هغه پر هر شي شاهد او ګواه دی، او پر هر څيز باندې له غور کولو څخه د ده د شهادت ثبوت مونده کيږي.

اَلَآ اِنَّهُمْ فِيْ مِرْيَةٍ مِّنْ لِّقَاۗءِ رَبِّهِمْ ۭ اَلَآ اِنَّهٗ بِكُلِّ شَيْءٍ مُّحِيْطٌ ﴿۵۴﴾

واوره ! خبردار شه ! چې بېشکه کُفّار په شکّ کې دي له ملاقات د رب خپل (ځکه منکران دي له بعثه)، واوره خبردار شه ! چې بېشکه الله پر هر څيز چاپېر کېدونکی دی (په علم او قدرت خپل، او جزاء د کُفر به ورکړي).

تفسير: ينې دوی په دې تېروتلي دي چې مونږ له الله تعالی سره مخامخ کېدونکي نه يو، او له سره د ده مخ ته نه بيولي کيږو، حال دا چې الله تعالی په هر وخت او هر شي باندې محاط او چاپېر دی، او په هيڅ وخت کې هيڅوک د ده له قبضې او احاطې څخه نشي وتلی، که له مړ کېدلو څخه وروسته د دوی د ابدانو ذرّات له خاورو سره ګډ يا په اوبو کې خلط او وبهيږي، يا په هوا منتشر شي، خو بيا هم د دغه پر هرې يوې ذرې د الله تعالی علم او قُدرت محيط دی، او هغه بيا جمع کول او له نوي سره بيا ژوندي پاڅول ورته هيڅ سختي او اشکال نه لري.

تمت سورة حٰمٓ السجدة، فلله الحمد والمنّة.

سُورَةُ الشُّورَىٰ

«د (الشورىٰ) سورت مکي دی، پرته له (۲۳، ۲۴، ۲۵، ۲۷) آيتونو څخه چې مدني دي، (۵۳) آيته (۵) رکوع لري، په تلاوت کې (۴۲) او په نزول کې (۶۲) سورت دی، وروسته د «حم السجده» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

حٰمٓ ﴿۱﴾ عٓسٓقٓ ﴿۲﴾ كَذٰلِكَ يُوحِيٓ إِلَيْكَ وَإِلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكَ ۙ اللّٰهُ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿۳﴾ لَهُۥ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۚ وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ ﴿۴﴾

په مثل (د وحي) د همدې (سورت) همېشه وحي کوي تاته (ای محمده !) او (وحي مو کړې وه) هغو انبياوو ته چې پخوا له تا وو، الله ښه غالب قوي (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا (چې هر کار په تدبير او مصلحت سره کوي). خاص همده لره دی هر هغه شی چې په اسمانونو کې دی، او هر هغه شيان چې په ځمکه کې دي (سره له اسمانونو او ځمکې ملکاً خلقاً او عبيداً)، او هم دی دی ډېر پورته ډېر لوی.

تفسير: يعنې هم هغسې چې دغه سورت (چې په نهايت اعلی او اکملو مضامينو مشتمل دی) ستا په طرف وحي کاوه شي، همداسې د الله تعالی عادت دی چې دغه وحي ستا په طرف او د نورو انبياوو په طرف دائمه وليږي چې په هغې سره د حکمت شان او د حکومت اظهار تل تر تله وشي.

تَكَادُ السَّمٰوٰتُ يَتَفَطَّرْنَ مِن فَوْقِهِنَّ

نژدې دي اسمانونه (ټول دې ته) چې وچوي له پاسه د دوی (له جهته د ظهور د کبرياء او عظمت د رب العزّت).

تفسير: يعنې اسمان به د الله تعالی د عظمت او جلال له زوره ځيري شي (يا به وچوي)، يا د بې حسابو پرښتو له دروندوالي يا د دوی د ذکر له کثرته يو خاص تأثير توليد او د هغه په اثر به ځيريږي، رسول الله صلی الله عليه وسلم فرمايلي دي: «په اسمانونو کې د څلورو ګوتو په اندازه هم داسې يو ځای نشته چې په هغه کې به پرښتې سره په سجده نه وي پرتې»، ځينو د دې آيت مطلب داسې اخيستی دی: کله چې مشرکين الله تعالی ته شريکان، ځامن او لونې دروي؛ نو د پاک الله په دربار کې داسې بې ادبي، سپين سترګي او ګستاخي له اثره هيڅ لرې نه دی چې د اسمان پاسنی سطحه ځيري او توتې توتې د لاندې ولـويږي، لکه څنګه چې الله جل جلاله د «مريم» په سورت کې فرمايلي دي: ﴿تَكَادُ السَّمٰوٰتُ يَتَفَطَّرْنَ مِنْهُ وَتَنْشَقُّ الْأَرْضُ وَتَخِرُّ الْجِبَالُ هَدًّا ۟ * أَن دَعَوْا لِلرَّحْمٰنِ وَلَدًا﴾ مګر د الله تعالی د رحمت او مغفرت له شانه او د پرښتو د تسبيح او استغفار له وجهې دغه نظام قوام لري، او ټينګ ولاړ دی.

وَالْمَلٰٓئِكَةُ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَيَسْتَغْفِرُونَ لِمَن فِي الْأَرْضِ ۗ

او پرښتې تسبيح وايي سره د حمد د رب خپل، او مغفرت غواړي لپاره د هغه چا چې په ځمکه کې دي (له مؤمنانو).

تفسير: يعني اى الله تعالى ! د مؤمنينو خطا او ښوييدل معاف وفرمايه !، او كفّار يو ځلي مه نيسه، او بيخي يې مه سپېره او مه يې پوپناه كوه !.

أَلَآ إِنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلْغَفُورُ ٱلرَّحِيمُ ﴿٥﴾

واوره ! خبردار شه ! چې بېشكه همدغه (الله) ښه مغفرت كوونكى (د خطياتو) ډېر رحم كوونكى دى.

تفسير: يعني د خپلې مهربانۍ له امله د پرښتو دعاوې قبلوي، او د مؤمنينو خطاوې ورمعافوي، او كفّارو ته تر يوې نېټې پورې مهلت وركوي، كه نه د دنيا دغه نظام او قوام او دغه لويه كارخانه به په يوه ړپه كې درې وړې خرابه او ويجاړېږي.

وَٱلَّذِينَ ٱتَّخَذُوا۟ مِن دُونِهِۦٓ أَوْلِيَآءَ ٱللَّهُ حَفِيظٌ عَلَيْهِمْ ۖ وَمَآ أَنتَ عَلَيْهِم بِوَكِيلٍ ﴿٦﴾

او هغه كسان چې نيولي يې دي بې له دغه (الله نور) دوستان (معبودان چې عبادت يې كوي) الله ښه ساتونكى دى پر دوى (او ټول احوال يې ورمعلوم دي چې جزاء به وركړي)، او نه يې ته پر دوى وكيل (مسلّط كړى شوى).

تفسير: يعني په دنيا كې خو مشركينو ته مهلت وركوي، ليكن داسې مه ګڼئ چې هغوى د همېشه لپاره نجات وموند، د دوى ګرد اعمال او احوال د الله تعالى په نزد محفوظ دي، چې پخپل وخت به ورځرګندېږي، تاسې په دغه فكر او اندېښنه كې مه لوېږئ چې دوى ولې ځما دعوت او تبليغ ته غوږ نه ږدي؟ او د نه منلو په صورت ولې سمدلاسه نه تباه او نه بربادېږي؟ تاسې د دغو خبرو ذمه وار نه يئ، ستاسې كار يواځې د حق تعالى پيغام رسول دي، وروسته له هغه ځمونږ كار دى چې مونږ د دوى حساب او كتاب ګورو، او عادلانه فيصله د هغه په نسبت صادروو.

وَكَذَٰلِكَ أَوْحَيْنَآ إِلَيْكَ قُرْءَانًا عَرَبِيًّا لِّتُنذِرَ أُمَّ ٱلْقُرَىٰ وَمَنْ حَوْلَهَا

او همداسې (چې هر نبي ته مو وحي كوله) وحي مو كړېده تاته (اى محمده !) قرآن عربي (په ژبه د قوم ستا) لپاره د دې چې وويروې (اهل د) مركز د ښارونو (چې مكّه ده) اوهغه كسان چې چاپېر دي له دې نه.

تفسير: ام القرى (لوى كلى) يې مكې معظمې ته وفرمايل چې د ګردو اعرابو مجمع به هلته سره كېده، او په ټوله دنيا كې د الله تعالى كور هلته دى، او هم هغه كور د ځمكې پر مخ له ګردو ځنې ړومبنى اول معبد ټاكلى شوى دى، بلكه له رواياتو څخه معلوميږي چې د خلقت په ابتداء كې الله تعالى د ځمكې په غوړولو، ارتولو، او لويولو له همدغه ځايه شروع كړې ده، چېرې چې اوس كعبة الله واقع ده، او د معظمې مكې له شاوخوا څخه اول عربستان او بيا ګرد جهان مراد دى.

وَتُنذِرَ يَوْمَ ٱلْجَمْعِ لَا رَيْبَ فِيهِ ۚ فَرِيقٌ فِى ٱلْجَنَّةِ وَفَرِيقٌ فِى ٱلسَّعِيرِ ﴿٧﴾

او چې وويروې (خلق) له ورځې د جمع كېدلو (چې ورځ د قيامت ده)، چې نشته هيڅ شك په (وقوع د) دغه (قيامت كې) يوه فرقه به وي په جنت كې (چې مؤمنان دي)، او بله فرقه به وي په دوزخ كې (چې كافران دي).

تفسير: يعني دوی خبردار کړئ چې يوه داسې ورځ هم راتلونکې ده چې ګرد ړومبني او وروستني مخلوقات به دخپل حساب، کتاب، ثواب، او عقاب لپاره د الله تعالى په حضور کې حاضريږي، دغه يوه يقيني او قاطعه خبره ده، چې په هغې کې هيڅ قسم تردّد، اشتباه، فريب، شک او شبهه نشته، پر هر انسان لازم دي چې د هغې ورځې لپاره ځان تيار کړي، په دغه وخت کې به ټول مخلوقات په دوو فرقو سره تقسيميږي، يوه فرقه به جنتيان وي، او بله فرقه به دوزخيان وي، نو تاسې پخپل ځان غور او دقّت وکړئ چې په کومه فرقه کې به يئ؟ که نه؟ او څه سامان مو ورته تهيه کړی دی؟ که نه؟.

وَلَوْ شَآءَ اللّٰهُ لَجَعَلَهُمْ اُمَّةً وَّاحِدَةً وَّلٰكِنْ يُّدْخِلُ مَنْ يَّشَآءُ فِيْ رَحْمَتِهٖ ؕ وَالظّٰلِمُوْنَ مَا لَهُمْ مِّنْ وَّلِيٍّ وَّلَا نَصِيْرٍ ۝۸

او که اراده فرمايلي وی الله؛ نو خامخا ګرځولی به يې وو دغه ټول مخلوق فرقه يوه (په دين د اسلام)، وليکن ننباسي (الله) هر هغه څوک چې اراده وفرمايي په رحمت خپل کې، او ظالمان چې دي نشته دوی ته هيڅوک دوست (نافع) او نه مددګار (دافع د عذاب).

تفسير: يعني بېشکه الله تعالى قدرت درلود، که اراده يې فرمايلي وی؛ نو ګرد خلق به يې يو شان جوړ او پيدا کړي وی، او په يوه لاره به يې لګولي وی، ليکن د ده د حکمت اقتضاء داسې شوه چې خپل د رحمت او د غضب د دواړو قسمو صفات اظهار يې وفرمايي، نو ځکه د بندګانو په احوال کې يې اختلاف او تفاوت کښښود، يوه ډله يې د خپل عبادت او اطاعت له سببه د رحمت مورد وګرځوله، او بله ډله يې د دوی د ظلم، طغيان، او عصيان په علّت له خپل رحمت څخه لرې وشړله، هغه کسان چې له رحمت څخه لرې شوي دي، او د غضب مستحق ګرځيدلي دي، او د الله تعالى د حکمت اقتضاء پر دوی خپله سزا جاري کړې ده؛ نو د دوی د آرامۍ او هوسايۍ ځای هيڅېرې نشته، او نه دوی کوم دوست، رفيق، او مددګار موندلی شي، چې دوی ته د الله تعالى له عذابه نجات ورکړي.

اَمِ اتَّخَذُوْا مِنْ دُوْنِهٖۤ اَوْلِيَآءَ ۚ فَاللّٰهُ هُوَ الْوَلِيُّ وَهُوَ يُحْيِ الْمَوْتٰى ۫ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ۝۹

آيا نيولي دي (کفّارو) غير له الله (نور معبودان) دوستان؟ (که دوی نيسي حقّاني دوست) پس الله چې دی همدی دی دوست (په حق سره) او همدی ژوندي کوي مړي، او همدی پر هر څيز باندې ښه قادر دی (چې ځينې يې همدغه ژوندي کول دي).

تفسير: يعني که رفيق او مددګار د خپلو ځانونو لپاره نيسئ؛ نو پاک الله خپل ځانته ولي او دوست وګرځوئ، چې ګرد کارونه جوړولی شي، تر دې پورې چې مړي هم ژوندي کولی شي، او پر هر څيز پوره قدرت او توان لري، دغه عاجز، مجبور، او ناتوان رفيقان هيڅ ستاسې په کار نه درځي.

وَمَا اخْتَلَفْتُمْ فِيْهِ مِنْ شَيْءٍ فَحُكْمُهٗۤ اِلَى اللّٰهِ ؕ

او په هغه خبره کې چې جګړه کوئ تاسې (له کفّارو سره) په هغه کې له کوم څيزه؛ پس حکم (فيصله) د هغه (مفوض) دی الله ته.

تفسير: يعني ښايي چې د ګردو جګړو فيصله هم هغه ته ورسپارلی شي !، عقايد وي که احکام عبادات وي که معاملات، په هر څيز کې چې جګړه او اختلاف واقع شي؛ د هغه ډېره ښه فيصله همدا ده چې پاک الله ته وروسپارله شي !.

ذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبِّيْ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَاِلَيْهِ اُنِيْبُ ۝۱۰

دغه (مطلق قدير چې حکم کوي په حقه سره) الله دی رب ځما، خاص پر هم ده توکل کړی دی ما، او خاص همده ته رجوع کوم (په هر حال په اطاعت سره).

تفسير: يعنې زه تل پر الله اعتماد او اطمينان لرم، او په هره معامله کې تل د هم هغه په طرف رجوع کوم.

فَاطِرُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ جَعَلَ لَكُمْ مِّنْ اَنْفُسِكُمْ اَزْوَاجًا وَّمِنَ الْاَنْعَامِ اَزْوَاجًا ۚ

(الله) پيدا کوونکی دی د اسمانونو او د ځمکې، پيدا کړي دي (الله) تاسو ته له ځانونو ستاسې جوړې (له جنسه ستاسې ښځې)، او له چارپايانو جوړې (نر او ښځه).

تفسير: يعنې له چارپايانو څخه يې جوړې (نر او ښځه) در پيدا کړي دي، چې هغه ستاسې په کار درځي، او ترې منافع اخلئ.

يَذْرَؤُكُمْ فِيْهِ ؕ

خواره کړي يې دي تاسې په دغه (طريقه د توالد او تناسل) سره.

تفسير: يعنې د انسانانو ښلې ښلې جوړې يې پيدا کړي دي، او د نورو ساکښانو ښله جوړه يې پيدا کړې ده، او د دوی ډېر نسلونه يې خپاره واره او منتشر کړي دي، چې د ځمکې پر مخ کې په هر ځای کې په خپلې روزۍ او معيشت پسې ګرځي، او په جدوجهد کې مشغول او لګيا دي.

لَيْسَ كَمِثْلِهٖ شَيْءٌ ۚ

نشته په شان د دغه (الله) هيڅ څيز (په هيڅ څيز کې).

تفسير: يعنې نه په ذات کې ورسره مماثل دي، او نه په صفاتو کې، او نه د ده د احکامو او فيصلو په شان د بل چا حکم او فيصله کېدی شي، او نه د ده د دين په شان بل کوم دين دی، او نه دی کومه جوړه، سيال، شريک، خپل او خپلوان لري.

وَهُوَ السَّمِيْعُ الْبَصِيْرُ ۝۱۱

او همدغه (الله) دی ښه اورېدونکی (دټولو اقوالو) ښه ليدونکی (د ګردو اعمالو).

تفسير: يعنې بېشکه الله هر شی وينی او اوري يې، مګر د الله تعالی ليدل او اورېدل هيڅ د مخلوقاتو په شان نه دي، ګرد کمالات د ده په جامع الصفات ذات کې مجموع دي، خو د ده هيڅ يو کمال داسې نه دی چې دهغه کيفيت بيان کړی شي، ځکه چې د هغه مثال او نظير هيڅېرې نشته، الله تعالی د مخلوقاتو له مشابهت او مماثلت څخه بيخي پاک، مقدّس او منزّه دی، نو بيا د ده د صفاتو کيفيت به څرنګه په فهم او پوهه کې راشي؟.

لَهٗ مَقَالِيْدُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۚ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَّشَآءُ وَيَقْدِرُ ؕ اِنَّهٗ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيْمٌ ۝۱۲

خاص دغه (الله) لره دي کليګاني (چابياني) (د خزائنو) د اسمانونو او د ځمکې، پراخوي رزق، روزي د هر هغه چا چې اراده وفرمايي، او تنګوي (يې پر هغه چا چې اراده وفرمايي) بېشکه دغه (الله) پر هر څيز باندې ښه عالم دی.

تفسير: د ګردو خزائنو کليګاني د ده په لاس کې دي، همده ته دغه قُدرت او اختيار حاصل دی، چې له هرې خزانې څخه هر چا ته هر څومره چې اراده وفرمايي؛ ور يې کړي، ګردو ذوي الأرواحو ته همدی رزق او روزي ورکوي، ليکن د هغه زيادت او د نقصان تعيين سم له خپل حکمت سره کوي، پاک الله ته دغه خبره ډېره ښه معلومه ده چې چاته څومره شی ورعطا کړی شي؟ او د ده استحقاق څومره دی؟ او د هغه په حق کې د څومره ورکړې مصلحت دی؟ کوم حال او وضعيت چې د روزی په نسبت دی؛ د نورو عطاياوو په متعلّق يې هم همغسې وګڼئ !.

شَرَعَ لَكُمْ مِّنَ الدِّيْنِ مَا وَصّٰى بِهٖ نُوْحًا وَّالَّذِيْٓ اَوْحَيْنَآ اِلَيْكَ وَمَا وَصَّيْنَا بِهٖٓ اِبْرٰهِيْمَ وَمُوْسٰى وَعِيْسٰٓى

مقرر کړی، بيان کړی دی (الله) تاسې ته له دين څخه هغه چې وصيت (حکم) يې کړی وو په هغه سره نوح ته، او هغه (څيز) چې حکم وحي مو کړې ده تاته (ای محمده !)، او هغه (څيز) چې حکم کړی وو مونږ په هغه سره ابراهيم ته، او موسی ته، او عيسی ته.

تفسير: له آدم عليه السلام څخه وروسته او له ګردو څخه ړومبنی رسول نوح عليه السلام دی، بلکه ښايي چې وويلی شي: في الحقيقت د تشريعي احکامو سلسله له همدغه نوح عليه السلام څخه شروع شوې ده، او وروستني رسول محمد رسول الله صلی الله عليه وسلم دی، چې پر دوی رسالت او نبوّت خاتمه موندلې ده، په منځ کې هومره انبياء او رسولان چې راغلي دي، په دوی کې ابراهيم، موسی، عيسی عليهم السلام همدغه درېواړه هم زيات مشهور شوي دي، او د دوی نوم اخيستونکي په هره زمانه کې ډېر کسان موجود وو، ځينې دغو پنځو تنو رسلُ الله ته «أولوالعزم» رسولان هم وايي، په هر حال په دغه ځای کې الله تعالی په صاف ډول سره وښود چې په اصل کې دين تل ترتله يو وو، ځکه چې عقائد، اخلاق، او د ديانت په اصولو کې ټول سره يو او ګرد سره متفق وو، هو ! په ځينو فروعو د هرې زمانې د مصالحو په موجب څه تفاوت واقع شوی دی، او هم د دين د قيام طور او طريقه يې په هر وخت کې بېله درولې ده، چې هغه يې په بل ځای کې داسې فرمايلی دی: ﴿لِكُلٍّ جَعَلْنَا مِنْكُمْ شِرْعَةً وَّمِنْهَاجًا﴾.

اَنْ اَقِيْمُوا الدِّيْنَ وَلَا تَتَفَرَّقُوْا فِيْهِ

داسې چې قائم کړئ، سم ودروئ دين (د توحيد) او مه غورځوئ اختلاف په هغه کې.

تفسير: يعنې پر ګردو انبياوو او د دوی پر امّتونو همداسې حکم صادر شوی دی، چې د الله تعالی دين پخپلو اعمالو او اقوالو کې ټينګ او قائم وساتئ !، او د دين په اصل کې هيڅکله تفريق او اختلاف روا او جائز مه بولئ !.

كَبُرَ عَلَى الْمُشْرِكِيْنَ مَا تَدْعُوْهُمْ اِلَيْهِ ۭ اَللّٰهُ يَجْتَبِيْٓ اِلَيْهِ مَنْ يَّشَاۗءُ وَيَهْدِيْٓ اِلَيْهِ مَنْ يُّنِيْبُ ۝۱۳

ډېر دروند دی پر مشرکينو هغه (څيز) چې بولې ته دوی هغه (توحيد) ته، الله راکاږي ځان خپل ته (غوره کوي) هغه څوک چې اراده وفرمايي (د غوره کولو يې)، او سمه لاره ښيي دين خپل ته هغه چاته چې رجوع وکړي (الله ته).

تفسير: يعنې د توحيد د هغه دين په طرف چې تاسې خلقو ته دعوت ورکوئ؛ پر مشرکينو هغه ډېر دروند واقع کيږي، ګواکې تاسې کوم نوی عجيب شی خلقو ته وروړاندې کوئ، چې هيڅ د هغه نظير او مثال پخوا له تاسې نه دی وړاندې کړی، نو ښه د توحيد په مثال يو صاف، معقول، ښکاره او متفق عليه شی هم کله چې سخت او درونده ورښکاره شي، او په هغه کې هم خلق د اختلافاتو له غورځولو څخه پاتې نشي، نو آيا د دوی جهالت او بدبختي خپلې انتهايي اندازې

ته نه ده رسېدلې؟ رښتيا خبره همدا ده: هدايت او نور شيان ګرد (ټول) د الله تعالى په لاس کې دي، په هر قسم چې اراده وفرمايي؛ خپل بندګان غوره کوي، او خپل طرف ته يې وربولي، او په خپل رحمت سره د قرب او اصطفاء په مقام يې فائزوي.

وَمَا تَفَرَّقُوٓا۟ إِلَّا مِنۢ بَعْدِ مَا جَآءَهُمُ ٱلْعِلْمُ بَغْيًۢا بَيْنَهُمْ ۗ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِن رَّبِّكَ إِلَىٰٓ أَجَلٍ مُّسَمًّى لَّقُضِىَ بَيْنَهُمْ ۚ وَإِنَّ ٱلَّذِينَ أُورِثُوا۟ ٱلْكِتَٰبَ مِنۢ بَعْدِهِمْ لَفِى شَكٍّ مِّنْهُ مُرِيبٍ ﴿١٤﴾

او نه وو سره مختلف شوي (پخواني خلق په دين خپل کې) مګر پس له هغه چې راغى دوى ته علم له جهته د حسده په منځ خپل کې، او که چېرې نه وى يوه خبره چې رومبى ويلې شوې ده له (جانبه) د رب ستا تر نېټې په نامه کړى شوې پورې؛ نو خامخا حکم به کړى شوى وو په منځ د دوى کې (په عذاب د کفّارو په دنيا) کې، او بېشکه هغه کسان چې ورته په ميراث ور کړى شوى دى کتاب پس له هغوى څخه؛ خامخا په داسې شک کې دي له دې (قرآنه) چې په اضطراب اچوونکى دى.

تفسير: په توحيد او نورو اصولو کې د مخکيني امتونو اختلاف د حسد او عناد له کبله وو، که د الله تعالى دا خبره د مخکښې نه وه شوې چې د هر څيز د عاقبت لپاره يوه نېټه ده مقرره شوې؛ نو د دوى په منځ کې به الله تعالى فيصله کړې وى.

فَلِذَٰلِكَ فَٱدْعُ ۖ وَٱسْتَقِمْ كَمَآ أُمِرْتَ ۖ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَآءَهُمْ ۖ وَقُلْ ءَامَنتُ بِمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ مِن كِتَٰبٍ ۖ وَأُمِرْتُ لِأَعْدِلَ بَيْنَكُمُ ۖ ٱللَّهُ رَبُّنَا وَرَبُّكُمْ ۖ لَنَآ أَعْمَٰلُنَا وَلَكُمْ أَعْمَٰلُكُمْ ۖ لَا حُجَّةَ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمُ ۖ ٱللَّهُ يَجْمَعُ بَيْنَنَا ۖ وَإِلَيْهِ ٱلْمَصِيرُ ﴿١٥﴾

پس دغه (توحيد) ته پس وبوله (اى محمده ! دغه خلق)، او محکم ولاړ اوسه (په دې دعوت) لکه چې امر حکم کړى شوى دى تاته، او مه کوه متابعت د خواهشونو د دوى، او ووايه (اى محمده ! دوى ته) ايمان مې راوړى دى پر هغه چې نازل کړى دى الله له (جنسه د سماوي) کتاب څخه، او امر حکم کړى شوى دى ماته چې عدل وکړم په منځ ستاسې کې، الله رب دى ځمونږ او رب دى ستاسې، مونږ ته ده (جزا د) اعمالو ځمونږ، او تاسې ته ده (جزاء د) اعمالو ستاسې، نشته هيڅ جګړه په منځ ځمونږ او په منځ ستاسې کې، الله جمع به وکړي په منځ ځمونږ (او تاسې کې لپاره د فيصلې)، او خاص همده ته بيا ورتلل دي.

تفسير: يعنې کله چې د حق دين په متعلق د تفريق او اختلاف داسې طوفان له څو لرو خواوو څخه پورته شوى دى، نو ستاسې فريضه دا ده چې په غير متزلزل عزم او ټينګې ارادې سره د دغه دين په طرف خلقو ته هم هغسې بلنه، دعوت او تبليغ وکړئ چې آدم او نوح او وروسته له هغو نور ګرد انبياء عليهم السلام نور خلق، الله ته بلل، تاسې شخصًا د الله تعالى له حکم لږ شانې هم دېخوا او هغې خوا ته مه غورځېږئ !، قولاً، فعلاً، عملاً او حالا برابر پر هم هغې سمې صافې لارې روان اوسئ !، چې تر اوسه پورې پرې روان يئ، د مکذبينو او معاندينو د غوښتنو هيڅ پروا مه کوئ !، او په صاف او ښکاره ډول سره د خپل تبليغ اعلان وکړئ !، او داسې ووايئ چې: زه د الله تعالى پر ټولو نازل کړى شويو کتابونو اعم له دې نه چې «تورات» وي که انجيل، يا قرآن يا بله کومه صحيفه، چې په هره زمانه کې پر هر يو نبي نازل شوى دى؛ د زړه له صدقه ايمان، ايقان لرم، ځما کار د پخوانيو صداقتونو تکذيب نه دى، بلکه زه هغه ګرد منم او باقي يې پرېږدم،

او پر ما حكم صادر شوى دى، چې ستاسې په منځ كې عدل او انصاف وچلوم، او د هغو اختلافاتو فيصله په عدالت او انصاف سره صادره كړم چې تاسې پخپل منځ كې غورځولي دي، او د احكامو او شرائعو په تبليغ، يا د خصوماتو په حل او فصل كې د عدل او مساوات اصول قائم ودروم، هر هغه صداقت او رښتيا بې له تكلفه ومنم او تسليم يې كړم؛ چې په هر ځاى او په هر مذهب كې وي، هم هغسې چې تاسې د الله تعالى د بندګۍ او احكامو منلو په طرف رابولم، له تاسې څخه ړومبى زه پخپله هم پر هغو پوره عمل كوم، او غواړم چې دخپل پوره اطاعت، صميميت او عابديت تثبيت كړم، ځكه چې زه نبه پوهېږم چې ځما او ستاسې رب هم هغه يو رب العالمين دى، نو نبايي چې مونږ د هغه د خوښې او استرضاء لپاره زيار اوكار وكړو، كه تاسې داسې ونه كړئ؛ نو له تاسې سره زه هيڅ تعلق نه لرم او غرض نه نيسم، ما خپل د دعوت او او د تبليغ فريضه اداء او له هغې ځنې په نبه شان سره فارغ شوى يم، له مونږ ځنې هيڅ يو د بل چا د اعمالو ذمه وار كېدى نشي، د هر چا عمل له هغه سره مل دى، او هر څه يې چې كړي وي، هم هغه يې په مخ ورځي، او هر څه يې چې كرلي وي؛ هم هغه به ريبي، نو نبايي چې هر څوك د خپلو اعمالو نتائجو ته تيار او په انتظار اوسي، وروسته له دې نه د دې خبرې ضرورت نه دى پاتې چې زه له تاسې سره جګړه، مباحثه او تكرار وكړم، مونږ او تاسې او نور مخلوقات د الله تعالى په حضور كې خپل د حساب او كتاب لپاره حاضرېدونكي يو، هلته به هر يوه ته د دغې خبرې اطلاع حاصليږي چې ده له دنيا ځنې څه څيز د خپل ځان لپاره ګټلى او راوړى دى؟.

تنبيه: دغه آيت مكي دى، او د قتال آيات په مدينې منورې كې نازل شوي دي.

وَالَّذِينَ يُحَآجُّونَ فِي اللَّهِ مِنۢ بَعۡدِ مَا اسۡتُجِيبَ لَهُۥ حُجَّتُهُمۡ دَاحِضَةٌ عِندَ رَبِّهِمۡ وَعَلَيۡهِمۡ غَضَبٞ وَلَهُمۡ عَذَابٞ شَدِيدٞ ١٦

او هغه كفّار چې مخاصمه كوي په (دين د) الله كې وروسته له دې نه چې قبولوالى كړى شوى دى (حكم د الله) لره، خصومت، حجّت د دوى باطل دى په نزد د رب د دوى، او پر دوى غضب دى (د الله)، او شته دوى ته عذاب ډېر سخت.

تفسير: يعنې د الله تعالى دين، او د ده كتاب او د ده د خبرو صداقت په علانيه صورت ظاهر شوى دى، تر دې پورې چې د زياتو عقلاوو او پوهانو له خوا قبول اومنل شوى هم دى، او عل الأكثر سره له دې چې تر اوسه يې دغه دين نه دى منلى، خو سره له هغه د ده په حقّانيت او صداقت اقرار كوي، نو سره له دې چې حق او حقيقت د ظهور او وضوح دغې درجې ته رسېدلى دى، ولې خلق خامخا د دين په مورد كې سره جنګ او جګړې نښلوي؟ او د محمدي دين د متابعينو سره مناقشې كوي؟ دوى د الله تعالى د غضب او د سخت عذاب مستوجب دي، د دوى دغه ګردې د دروغو جګړې او تمام ابحاث چتې باطل او بې اساسه دي.

ٱللَّهُ ٱلَّذِيٓ أَنزَلَ ٱلۡكِتَٰبَ بِٱلۡحَقِّ وَٱلۡمِيزَانَۗ

الله هغه (لوى ذات) دى چې نازل كړى يې دى كتاب (قرآن) په حقه سره او ميزان تله يې هم مقرره كړې ده (چې خرڅوونكي او اخيستونكي دواړه نقصاني نه شي).

تفسير: الله تعالى مادّي تله هم نازله كړې ده، چې په هغې سره اجسام تلل كيږي، او معنوي علمي تله يې هم چې هغه ته سليم عقل وايي، او اخلاقي تله هم چې هغې ته عدل، انصاف او مساوات ويل كيږي، او له ګردو ځنې لوى او مهم ميزان «حق دين» دى، چې د خالق اومخلوق حقوق په ډېر نبه صورت سره تصفيه او بېلوي، او په هغه كې ګردې خبرې په نبه ډول سره داسې تللې شوي دي چې هيڅ تزييد او تنقيص په كې نشته.

وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّ السَّاعَةَ قَرِيبٌ ﴿۱۷﴾

او څه څيز خبر کړی يې ته (په قُرب د قيامت بې له وحي) ښايي چې ساعت (قيامت) نژدې وي (نو په ښو اعمالو ورته تيار شئ !).

تفسير: يعنې خپل اعمال او احوال د «حق دين» په تله کې يې وتلئ !، او دغه خبره په ښه شان سره ځان ته معلومه کړئ چې په څه اندازه ستاسو اعمال خالص او کامل دي؟ دغه چاته معلومه ده چې د قيامت ساعت به ډېر نژدې رارسېدلی وي، بيا په هغه وخت کې به هيڅ نشی کېدی، هر هغه فکر او ذکر او تياری چې کوئ ښايي د هغه له رارسېدلو څخه مخکې يې وکړئ !.

يَسْتَعْجِلُ بِهَا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِهَا ۖ وَالَّذِينَ آمَنُوا مُشْفِقُونَ مِنْهَا وَيَعْلَمُونَ أَنَّهَا الْحَقُّ ۗ أَلَا إِنَّ الَّذِينَ يُمَارُونَ فِي السَّاعَةِ لَفِي ضَلَالٍ بَعِيدٍ ﴿۱۸﴾

تعجيل کوي په راتلو د دغه (قيامت) هغه کسان چې نه راوړي ايمان په هغه (قيامت) باندې، او هغه کسان چې ايمان يې راوړی دی؛ ويريدونکي دي له دغه (قيامت)، او پوهيږي په دې چې بېشکه دغه (قيامت) حق دی، واوره ! خبردار شه ! بېشکه هغه کسان چې مخاصمه جګړې کوي په (راتلو د) قيامت کې خامخا دوی په ګمراهۍ لرې کې دي (له حقه).

تفسير: يعنې هغه کسان چې پر قيامت يقين نه لري، نو هغوی د ټوکو مسخرو په ډول په ډېر بې فکرۍ او لاقيدۍ سره وايي چې: صاحبه ! هغه ستا قيامت کله راځي؟ ولې دومره ځنډ (ايسارتيا) او تعطيل په کې کيږي؟ ولې ژر نه واقع کيږي؟ ليکن هغه ته چې الله تعالى ايمان او يقين ور په برخه کړی وي؛ هغوی د هغه هولناک ساعت له تصوّره څخه ويريږي، او ريږدي او لرځيږي، او په دې ښه پوهيږي چې همدغه شی واقع کېدونکی دی، او هيڅوک د هغه د وقوع مخه نشي نيولی، نو ځکه تل د هغه په ذکر او فکر او تياری کې مشغول او لګيا اوسيږي، نو له دې نه وپوهېږئ چې د دغو جګړه کوونکو منکرانو حشر او نشر به څرنګه کيږي؟ کله چې يو سړی د قيامت په راتګ يقين نه لري؛ نو دغه به څه تهيه او تياری ورته وکړي؟ هو ! هومره چې له دغه ثابت حقيقت څخه انکار او پرې تمسخر کوي؛ هومره په ګمراهۍ او ضلالت کې ترقي او پرمختګ او له مسلمانۍ او هدايت څخه مباعدت کوي.

اللَّهُ لَطِيفٌ بِعِبَادِهِ

الله ډېر لطف کوونکی دی ښه مهربان دی پر بندګانو خپلو.

تفسير: يعنې (أكرم شأنُه وأعظم برهانُه) سره له تکذيبه او انکاره د هيڅا روزي نه بندوي، بلکه د بندګانو د خورا نريو نريو احوالو رعايت کوي، او په نهايت نرمي او لطيف تدبير سره د دوی تربيت فرمايي.

يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ ۖ وَهُوَ الْقَوِيُّ الْعَزِيزُ ﴿۱۹﴾

رزق، روزي ورکوي (الله) هغه چاته چې اراده وفرمايي، او همدی قوي زورور ښه زبردست ډېر غالب دی.

تفسير: يعنې د هر چا په نسبت هر څه چې اراده يې وي؛ ورکوي يې.

مَنْ كَانَ يُرِيْدُ حَرْثَ الْاٰخِرَةِ نَزِدْ لَهٗ فِيْ حَرْثِهٖ ۚ

هر څوک چې وي دی چې اراده لري (په عمل سره ثواب) کښت (فصل) د آخرت؛ نو زیادت کوو په کښت د ده کې.

تفسیر: د یوې نېکۍ لس چنده ثواب ورکوي، بلکه تر اووه سوه چنده او له دې نه هم لا زیات، او په دنیا کې د ایمان او صالح عمل په برکت کومه پراخي او برکت یې چې پر برخه کیږي؛ هغه ببل دی.

وَمَنْ كَانَ يُرِيْدُ حَرْثَ الدُّنْيَا نُؤْتِهٖ مِنْهَا ۚ وَمَا لَهٗ فِي الْاٰخِرَةِ مِنْ نَّصِيْبٍ ۝۲۰

او هر څوک چې وي دی چې اراده لري (په عمل خپل سره متاع) کښت د دنیا؛ نو وربه کړو ده ته له هغه (که اراده وفرمایو)، او نه به وي ده ته په آخرت کې هیڅ نصیب برخه (بې له جهنّمه).

تفسیر: هر څوک چې د دنیا لپاره محنت او زحمت وګالي، نو سم له خپل قسم سره برخه ترې مومي، خو له دغه نه زیاته هیڅ یوه فائده په آخرت کې نه وررسیږي، لکه څنګه چې الله جل جلاله (د ۱۵ جزء د بني اسرائیل سورت په (۲) رکوع (۱۸) آیت) کې فرمایلي دي: ﴿عَجَّلْنَا لَهٗ فِيْهَا مَا نَشَآءُ لِمَنْ نُّرِيْدُ ثُمَّ جَعَلْنَا لَهٗ جَهَنَّمَ﴾.

اَمْ لَهُمْ شُرَكٰٓؤُا شَرَعُوْا لَهُمْ مِّنَ الدِّيْنِ مَا لَمْ يَاْذَنْۢ بِهِ اللّٰهُ ۭ

آیا دي دوی لره شریکان چې سازه کړي دوی لاره هغوی ته له دین (د جاهلیت) هغه (څیز) چې اذن حکم نه دی کړی په هغه سره الله (دې کفّارو ته لکه شرک او نور معاصي).

تفسیر: یعنې الله تعالی د خپلو انبیاوو په ژبه د دین د آخرت حقه لاره ښوولې ده، آیا ماسوا له الله څخه بل څوک داسې شته چې د بلې کومې لارې د مقررولو حق او اختیار ورته حاصل وي؟ چې هغه د الله تعالی حرام کړي شیان حلال یا حلال کړي شیان حرام کړي؟ نو بیا دغو مشرکانو د الله تعالی هغه لاره چې انبیاوو علیهم السلام ښوولې ده، ولې پرېښوده؟ او بله لاره یې له کومه راویسته؟.

وَلَوْلَا كَلِمَةُ الْفَصْلِ لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ ۭ وَاِنَّ الظّٰلِمِيْنَ لَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ۝۲۱

او که چېرې نه وي (ویلی شوي) خبره د فیصلې (د تأخیر د عذاب) نو خامخا حکم به کړی شوی وو په منځ د دغو (کفّارو او مؤمنانو) کې، او بېشکه ظالمان چې دي شته دوی ته عذاب ډېر درد ورکوونکی.

تفسیر: یعنې د فیصلې وعده ده په خپل وخت.

تَرَى الظّٰلِمِيْنَ مُشْفِقِيْنَ مِمَّا كَسَبُوْا وَهُوَ وَاقِعٌۢ بِهِمْ ۭ

وبه وینې ته (په قیامت کې) ظالمان ویریدونکي له جهته (د جزاء) د هغو (بدیو) چې کړي یې دي، حال دا چې هغه (خامخا) به پرېوتونکي واقع کېدونکي وي پر دوی.

تفسیر: یعنې د خپلو اعمالو له نتائجو څخه که نن نه ویرېږئ؛ نو په هغه ورځ کې به خو هرومرو وویرېږئ، او دغه وېره خامخا پر دوی لویدونکې ده، حال دا چې دوی به د تېښتې د خلاصي او نجات لپاره هیڅ یوه لاره نه مومي.

وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ فِيْ رَوْضٰتِ الْجَنّٰتِ ۚ لَهُمْ مَّا يَشَآءُوْنَ عِنْدَ رَبِّهِمْ ۭ ذٰلِكَ هُوَ الْفَضْلُ الْكَبِيْرُ ۝۲۲

او هغه کسان چې ایمان يې راوړی دی، او کړي يې دي ښه (عملونه) په (خورا ښو پاکو) باغونو د جنت کې به وي، وي به دوی ته هغه (نعمتونه) چې خوښ وي د دوی په نزد د رب د دوی، دغه (مذکور کرامت) همدغه دی فضل ډېر لوی.

تفسیر: یعنې په جنّت کې هر قسم روحاني او جسماني راحتونه او د خپل رب قرب شته، چې همدغه خورا لوی فضل دی، د دنیا عیش او راحت د دې په مقابل کې څه حقیقت لري؟.

ذٰلِكَ الَّذِيْ يُبَشِّرُ اللّٰهُ عِبَادَهُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ

دغه (ثواب) هغه دی چې زېرى کوي الله (په هغه سره) پر هغو بندګانو خپلو چې ایمان يې راوړی دی، او کړي يې دي ښه (عملونه).

تفسیر: یعنې الله تعالی کوم زېرى چې ورکړی دی؛ هغه خامخا واقع کېدونکی دی.

قُلْ لَّآ اَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ اَجْرًا اِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبٰى ۭ

ووایه (ای محمده ! دوی ته) چې نه غواړم له تاسې په دغه (پیغام رسولو) اجر لیکن دوستي غواړم په قرابت خپلوی کې.

تفسیر: د قرآن په شان دولت تاسې ته درکوم، او د ابدي نجات او فلاح لاره درښیم، او د جنت زېرى درکوم، دغه ټول محض لوجه الله دي، د دغې خیر غوښتنې او احسان څه معاوضه له تاسې ځنې نه غواړم، تش یوه خبره غواړم چې له هغه نسبي اوکورني او قومي تعلّقاتو څخه اقلاً سترګې مه پټوئ، چې زه يې له تاسې سره لرم، آخر ستاسې معامله له اقاربو، خپلوانو او عزیزانو سره څرنګه ده؟ ډېر کله د دوی بې موقعه حمایت هم کوئ، ځما وینا دا ده: که تاسې ځما خبره نه منئ، مه يې منئ !، که ځما دین نه قبلوئ، یا ځما د تأیید او حمایت لپاره که نه درېږئ؛ هم څه خبره نشته، لیکن اقلاً د قرابت او صله رحمی لږ څه خیال او رعایت په کار دی، ښایي چې له ظلم او ضرر رسولو او لاس غځولو څخه ستانه (منع) شئ !، او ماته دومره فرصت او موقع او آزادي راکړئ چې د خپل الله پیغام ټولې دنیا ته ورسوم، آیا زه د دغومره دوستۍ او فطري محبت استحقاق هم نه لرم؟.

وَمَنْ يَّقْتَرِفْ حَسَنَةً نَّزِدْ لَهٗ فِيْهَا حُسْنًا ۭ اِنَّ اللّٰهَ غَفُوْرٌ شَكُوْرٌ ۝۲۳

او هر څوک چې وکړي نېک کارونه؛ زیات به کړو مونږ ده ته په هغه (نېک کار) کې ښایست، بېشکه الله ښه مغفرت کوونکی (د معصیت) ښه قبلوونکی (د طاعت) دی.

تفسیر: یعنې که انسان دنېکۍ او ښېګڼې لاره اختیار کړي؛ نو الله تعالی هم د ده نیکي او ښېګڼه زیاتوي، په آخرت کې د اجر او ثواب په اعتبار، او په دنیا کې ښه اخلاق او ښایسته خویونه ورعطا کوي، او د داسې سړي ښوییدل هم ښېي، ښایي دلته د دې مضمون ذکر يې ځکه فرمایلی وي، چې اقلا د قرابت محبت مطلوب دی، چې د هغه حاصل د ایذاء او ظلم څخه ممانعت وو، لیکن که څوک له دې نه زیاته نیکي وکړي؛ نو هغه دې ښه وپوهېږي چې د الله تعالی په دربار کې د هیڅا نیکي نه ضایع کیږي، بلکه زیاتیږي.

أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا ۖ فَإِن يَشَإِ اللَّهُ يَخْتِمْ عَلَىٰ قَلْبِكَ ۗ وَيَمْحُ اللَّهُ الْبَاطِلَ وَيُحِقُّ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهِ ۚ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٢٤﴾

آيا وايي (دا كفّار) چې له خپل ځانه ترلي دي (محمد) پر الله دروغ، پس كه اراده وفرمايي الله؛ نو مهر به كيږدي (د صبر) پر زړه ستا، او محو كوي (يا) كه اراده وفرمايي الله؛ نو مهر به كيږدي پر زړه ستا (زائله به كړي نازله شوې وحي له تانه)، او محو كوي الله باطل، او ثابتوي حق په كلماتو خپلو سره، بېشكه دغه (الله) ښه عالم دى په خبرو د سينو (زړونو) باندې هم.

تفسير: يعنې كه په فرض محال سره ته كومه خبره په دروغو سره جوړه او د هغې نسبت پاك الله ته وكړې؛ نو الله تعالى قدرت لري چې ستا پر زړه مهر ولګوي، او بيا پرښته سره له دغه معجز نظام كلام پر تا نازله نشي، او د وحي سلسله درځخه منقطعه شي، بلكه هغه خبرې چې پخوا له دې نه پر تا نازلې شوي دي؛ هم درځخه سلب او هېرې كړي، لكه څنګه چې الله جل جلاله (په ۱۵ جزء د بني اسرائيل سورت په (۱۰) ركوع (۸۶ – ۸۷) آيتونو كې) فرمايلي دي: ﴿وَلَئِن شِئْنَا لَنَذْهَبَنَّ بِالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ ثُمَّ لَا تَجِدُ لَكَ بِهِ عَلَيْنَا وَكِيلًا ۝ إِلَّا رَحْمَةً مِّن رَّبِّكَ ۚ إِنَّ فَضْلَهُ كَانَ عَلَيْكَ كَبِيرًا﴾.

تنبيه: د دغه آيت په تفسير كې ډېر اقوال شته، ځما په نزد همدغه مذكور مطلب بې تكلفه دى چې پاس وليكل شو، په دغه تفسير سره د ﴿وَيَمْحُ اللَّهُ الْبَاطِلَ﴾ جمله مستأنفه شوه، لكه چې له ترجمې څخه هم ظاهر دي، او اكثرو محققينو همدغه غوره كړې ده، البته د مضارع معنى مترجم (رحمه الله) په حال سره كړې ده، چې هغه بيخي صحيحه ده، مګر ځما په خيال سره دلته د استقبال معنى اخيستل تر زيات ښه لګيږي، والله أعلم.

وَهُوَ الَّذِي يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَعْفُو عَنِ السَّيِّئَاتِ وَيَعْلَمُ مَا تَفْعَلُونَ ﴿٢٥﴾ وَيَسْتَجِيبُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَيَزِيدُهُم مِّن فَضْلِهِ ۚ

او الله هغه (مهربان ذات) دى چې قبلوي توبه له بندګانو خپلو، او عفوه كوي له بدو كارونو (د دوى پس له پښېمانۍ) او ورمعلوم دى هر هغه كار چې كوئ يې تاسې. او قبلوي (الله دعاء) د هغو كسانو چې ايمان يې راوړى دى، او كړي يې دي ښه (عملونه) او زيادت كوي (دوى ته) له مهربانۍ خپلې.

تفسير: يعنې نبي د الله تعالى كلام دررسوي، تاسې هغه رښتيا ګڼئ كه دروغ؛ وروسته له هغه د بندګانو ګرد معاملات له الله سره دي، له هر يوه بنده سره په دنيا او آخرت كې سم د ده له حال او استعداد سره معامله كيږي، د توبه كوونكو توبه قبوله فرمايي، او سره له دې چې پر هر شي ښه عليم، خبير او پوه دى، له ډېرو بدو معاملو څخه تيريږي، او بښي يې، هغه ايمان دار او نېك بندګان چې دده خبرې اوري، الله تعالى هم د دوى دعاوې اوري، او د دوى طاعاتو او عباداتو ته د قبول شرف بښي، او د هومره اجر او ثواب استحقاق چې دوى سم له عمومي ضابطې سره لري، هغوى ته پخپل فضل او مرحمت سره له هغه څخه زيات مرحمت فرمايي.

وَالْكَافِرُونَ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ ﴿٢٦﴾ وَلَوْ بَسَطَ اللَّهُ الرِّزْقَ لِعِبَادِهِ لَبَغَوْا فِي الْأَرْضِ وَلَٰكِن يُنَزِّلُ بِقَدَرٍ مَّا يَشَاءُ ۚ إِنَّهُ بِعِبَادِهِ خَبِيرٌ بَصِيرٌ ﴿٢٧﴾

او كافران چې دي شته دوى ته عذاب ډېر سخت (د دوزخ). او كه چېرې پراخه كړي وى الله رزق روزي لپاره د (ټولو) بندګانو خپلو؛ نو خامخا سركښي به كړي وه دوى په ځمكه كې،

وليکن نازلوي (روزي الله دوی ته) په هغې اندازې چې اراده وفرمايي، بېشکه الله پر بندګانو خپلو ښه خبردار دی، ښه ليدونکی دی.

تفسير: د الله تعالی په خزانو کې د هيڅ يو شي تقليل نشته، که الله تعالی اراده وفرمايي؛ نو خپل ټول بندګان غني ګرځولی شي، ليکن د الله تعالی حکمت د دې خبرې مقتضي نه دی چې ګردو مخلوقاتو ته بې له مېچه او اندازې روزي ورکړي، او ټول په عيش او عشرت کې آرام او هوسا وساتي، که داسې وکړل شي؛ نو بالعموم خلق طغيان او تمرّد اختياروي، او په دنيا کې يو لوی شورماشور جوړيږي، نه به د الله تعالی دربار ته سرونه ښکته کوي، او نه به د مخلوق څه رعايت او خاطر کوي، او نه به پر هغو سامانونو چې هغوی ته ورعطا کيږي خپل قناعت ښکاره کوي، د دوی حرص او طمع به لا زياتيږي، لکه چې مونږ دغه حالت په همدغه موجوده حالت کې بالعموم په هوسا (آرام) او مرفّه الحال اشخاصو کې وينو.

پر دغه يواځې پاک الله ښه پوهيږي او عالم دی، چې د چا په حق کې په کوم حال کې کوم وضعيت او صورت اصلح او اولی دی؟ ځکه چې ګرد ړومبني او وروستني حالات د پاک الله په محيط علم کې حاضر او موجود دي.

وَهُوَ الَّذِيْ يُنَزِّلُ الْغَيْثَ مِنْۢ بَعْدِ مَا قَنَطُوْا وَيَنْشُرُ رَحْمَتَهٗ ؕ وَهُوَ الْوَلِيُّ الْحَمِيْدُ ﴿۲۸﴾

او الله هغه لوی ذات دی چې نازلوي باران وروسته له هغه چې ناامېده شي (خلق له ورېدلو يې) او خوروي رحمت (باران) خپل (په ټولو ځايونو کې)، او همدی دی ولي، دوست، کار جوړوونکی، ډېر ثنا ويلی شوی.

تفسير: يعنې ډېر کله د ظاهري اسبابو او حالاتو په ملحوظ څه وخت چې خلق له باران او وريا څخه مايوسيږي؛ نو په همدغه وخت کې الله تعالی پخپل فضل او مرحمت سره باران نازلوي، او د خپلې مهربانۍ آثار او د برکاتو علائم څلور خواوو ته خوروي، څو پر بندګانو ثابت شي چې د رزق په شان د رزق اسباب هم د الله تعالی د قدرت په قبضه کې دي، لکه چې الله تعالی په يوې خاصې اندازې سره عطا کوي، باران هم په خاصو اوقاتو او په خاصو مقدار سره مرحمت فرمايي، خبره دا ده چې ګرد کارونه د ده په واک او اختيار کې دي، او هر هغه شی چې دی يې کوي؛ عين د حکمت او صواب دی، ځکه چې ټول محاسن او کمالات د ده په مجمع الصفات ذات کې مجموع دي، او د هر راز کار جوړول امداد او اعانت د همده له درباره کېدی شي.

وَمِنْ اٰيٰتِهٖ خَلْقُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ

او ځينې له دلائلو د الله پيدا کول د اسمانونو او د ځمکې (او مافيهما) دي.

تفسير: يعنې هم هغسې چې رزق رسول او د هغه د اسبابو (باران او نورو) مهيأ کول د ده په قبضه او واک کې دي؛ د دغو اسبابو سماويه او ارضيه اسباب او د هغو آثار او نتايج هم د همده مخلوق دي.

وَمَا بَثَّ فِيْهِمَا مِنْ دَآبَّةٍ ؕ

او (پيدا کول) د هغو اشياوو دي چې خواره کړي يې دي په اسمانونو او په ځمکه کې له دې ذي روح خوځېدونکو.

تفسير: له دغه آيت څخه ظاهراً همدا معلوميږي چې د ځمکې په شان پر اسمانونو هم د ساکنانو (ذي روحو) په شان کوم مخلوق موجود دی.

وَهُوَ عَلٰى جَمْعِهِمْ اِذَا يَشَآءُ قَدِيْرٌ ﴿۲۹﴾

او دغه (الله) په جمع کولو (بيا راټولولو) د دوی (محشر ته) هر کله چې اراده وفرمايي؛ ښه قادر دی.

تفسير: يعنې هغه ذات چې دوی يې ګرد خواره واره کړي دي؛ هم هغه کولی شي چې دوی ګرد سره يوځای کړي، او هم دغه به د قيامت ورځ وي.

وَمَآ اَصَابَكُمْ مِّنْ مُّصِيْبَةٍ فَبِمَا كَسَبَتْ اَيْدِيْكُمْ وَيَعْفُوْا عَنْ كَثِيْرٍ ﴿۳۰﴾

او هغه څه چې رسيږي تاسې ته (ای مؤمنانو) له کوم مصيبت پس له (شامته) د هغو اعمالو دي چې کړي دي لاسونو ستاسې، او عفوه کوي (الله) له ډېرو (ګناهونو).

تفسير: يعنې هم هغسې چې نعمتونه په يو خاصې اندازې او په خاصو اوقاتو او احوالو په رعايت ورکول کيږي؛ د مصائبو نزول هم د خاصو اسبابو او ضوابطو ما تحت وي، مثلاً بندګانو ته چې کومه سختي او مصيبت وروړاندې کيږي؛ د هغه قريب يا بعيد سبب د همدغو بندګانو ځينې اعمال او افعال وي.

وَمَآ اَنْتُمْ بِمُعْجِزِيْنَ فِى الْاَرْضِ ۚ وَمَا لَكُمْ مِّنْ دُوْنِ اللّٰهِ مِنْ وَّلِيٍّ وَّلَا نَصِيْرٍ ﴿۳۱﴾

او نه يئ تاسې عاجز کوونکي (د الله ای مشرکانو ! په انفاذ د احکامو خپلو سره) په ځمکه کې، او نشته تاسې ته غير له الله هيڅوک ولي دوست کار جوړوونکی، او نه مدد کوونکی (د دفع د عذاب له تاسې نه).

تفسير: يعنې محض پخپلې مهربانۍ سره يې معافوي، که پر هر جرم چې د سزا ورکولو اراده وفرمايي؛ نو مجرم چېرې تر تبښتېدلی او پټېدلی هم نشي، او له ماسوا الله څخه بل څوک د ده د حمايت او امداد لپاره درښدلی شي؟.

وَمِنْ اٰيٰتِهِ الْجَوَارِ فِى الْبَحْرِ كَالْاَعْلَامِ ﴿۳۲﴾

او ځينې له دلائلو (د قدرت) د الله روان جهازونه دي په بحر سيند کې په شان د غرونو (په لويوالي کې).

تفسير: لکه چې د ځمکې پر سطح غرونه د باندې وتلي دي، د سمندر لوی لوی جهازونه هم لوړ (اوچت) په نظر راځي.

اِنْ يَّشَاْ يُسْكِنِ الرِّيْحَ فَيَظْلَلْنَ رَوَاكِدَ عَلٰى ظَهْرِهٖ ۚ

که اراده وفرمايي (الله)؛ نو وبه دروي دغه باد (محرکه قوّت) پس وبه ګرځي (دغه جهازونه) ولاړ په شا د دغه (بحر).

تفسير: يعنې (محرّکه قوه او) هوا هم د الله تعالى په قبضه کې ده، که دغه محرکه قوه او هوا ودروي چې ونه چليږي؛ نو ټول بادوان لرونکي جهازونه د سمندرو پر شا چېرې چې ولاړ دي هم هغلته به ولاړ وي، الغرض اوبه او هوا اونور ټول شيان د الله تعالى د حکم او د فرمان تابعان دي.

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ﴿٣٣﴾

بېشكه په دغه (حركت د جهازونو) كې خامخا لوى دلائل (د قدرت) دي لپاره د هر صبر كوونكي (په مصيبت) شكر كوونكي (په نعمت).

تفسير: د سمندرونو په سفرونو كې د موافق او ناموافق له دواړو قسمو حالاتو سره د مسافرينو سابقه لويږي، نو ځكه دغه امر ډېر ضرور دى، چې انسان پر موافقو حالاتو شاكر، او پر ناموافقو اوضاعو صابر اوسي، او د الله تعالى قدرت او نعمت په ښه شان سره وپېژني، نو كه اراده وفرمايي الله جلّ وعلا شأنُه وعظُم برهانُه:

أَوْ يُوبِقْهُنَّ بِمَا كَسَبُوا وَيَعْفُ عَن كَثِيرٍ ﴿٣٤﴾

يا به هلاك (ډوب) كړي دغه (جهازونه) په سبب د هغو ګناهونو چې كړي دي (راكبينو يې)، او عفو كوي (الله) له ډېرو (ګناهونو؛ نو ځكه يې نه غرقوي).

تفسير: يعنې ښايي چې د بعضو مسافرينو د ځينو اعمالو په بدل تباه او مغروق كړل شي، مګر د دغه تباهۍ په وخت كې هم الله دوى معافوي او بښي يې.

وَيَعْلَمَ الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي آيَاتِنَا مَا لَهُم مِّن مَّحِيصٍ ﴿٣٥﴾

او چې پوه شي هغه كسان چې مجادلې جګړې كوي په آيتونو ځمونږ كې چې نشته دوى ته هيڅ ځاى د خلاصېدو.

تفسير: يعنې د دې لامله به تباه كړل شي؛ څو دوى د خپلو ځينو اعمالو بدل ومومي، او خورا ډېر لوى جګړه كوونكي هم وګوري، چې بېشكه د الله تعالى له نيولو څخه هيڅوك نشي وتلى، او نه تبنټېدلى شي، او نه چېرې تړې د پټېدو ځاى موندلى شي.

فَمَا أُوتِيتُم مِّن شَيْءٍ فَمَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ۖ وَمَا عِندَ اللَّهِ خَيْرٌ وَأَبْقَىٰ لِلَّذِينَ آمَنُوا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٣٦﴾

پس هغه چې در كړى شوى دى تاسې ته (اى مخاطبانو) له څه څيزه (لكه اسباب د دنيا) لږ خسيس ده (چې زائليږي)، او هغه ثواب چې په نزد د الله دى؛ خير غوره او ډېر باقي پاتې كېدونكى دى لپاره د هغو كسانو چې ايمان يې راوړى دى، او (خاص) پر رب خپل توكل كوي دوى.

تفسير: يعنې د دغو ګردو خبرو له اوربدلو څخه وروسته انسان ته لازم دي چې د الله تعالى د رضاء حاصلولو په فكر كې واوسي، او پر دغه څو ورځني ژوندون او فاني عيش مغرور نه شي، او ښه وپوهيږي چې ايمانداران ته كوم عيش او آرام چې د الله تعالى له جانبه ورعطاء كيږي، هغه به د دغه دنيوي عيش او آرام څخه ډېر ښه او بادوامه وي، او نه به په هغه كې هيڅ قسم كدورت وي، او نه به يې د فناء او زوال څه اندېښنه وي.

وَالَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَائِرَ الْإِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ وَإِذَا مَا غَضِبُوا هُمْ يَغْفِرُونَ ﴿٣٧﴾

او بل لپاره د هغو كسانو چې ځان ساتي دوى له غټو ګناهونو او له فواحشو (قبائحو نورو ګناهونو نه)، او هر كله چې په غضب شي؛ هم دوى بښنه كوي.

تفسير: د دې بيان د «النساء» په سورت کې د ﴿إِنْ تَجْتَنِبُوا كَبَائِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ نُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ﴾ په تفسيرو کې ليکلی شوی دی، هلته دې بيا ولوستل شي !، ښايي دلته له «كبائر الاثم» څخه به هغه لويه ګناه مراده وي چې د نظريه وو قوّت له بدو کارونو څخه پيدا کيږي، مثلاً بدعيه وو عقائدو، او «فواحش» هغه ګناهونه چې په هغو کې د شهوانيه وو قواوو د بې اعتداليو مداخله وي، او په ﴿وَإِذَا مَا غَضِبُوا هُمْ يَغْفِرُونَ﴾ کې خو ظاهر دي چې د غضبيه وو قوّت اندفاع او انسداد کړی شوی دی، والله أعلم.

وَالَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمْ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَمْرُهُمْ شُورَىٰ بَيْنَهُمْ

او بل لپاره د هغو کسانو چې اجابت کوي (د احکامو) د رب د دوی، او قائموي (اداء کوي سره له ټولو حقوقو) لمونځ، او کار د دوی (په) مشورت (سره) وي په منځ د دوی کې.

تفسير: په مشوره سره کال کول د الله تعالی خوښ دي، اعم له دې چې دغه مشوره په دنيوي امورو کې وي يا په اخروي امورو په شيونو کې وي، رسول الله مبارک د امورو په مهماتو کې برابر له کرامو اصحابو سره مشوره کوله، د جنګونو او نورو امورو په موضوعاتو کې او د ځينو مسائلو او احکامو په نسبت هم بلکه د راشده خلافت بنياد پر همدغې مشورې قائم شوی وو.

وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ ﴿٣٨﴾ وَالَّذِينَ إِذَا أَصَابَهُمُ الْبَغْيُ هُمْ يَنْتَصِرُونَ ﴿٣٩﴾

او له ځينو د هغو شيانو چې ورکړي دي مونږ دوی ته؛ نفقه ورکوي (په لاره د الله). او بل لپاره د هغو کسانو کله چې ورسيږي دوی ته ظلم تعدّي له طرفه د (کفارو)؛ نو دوی انتقام اخلي (له هغو متجاوزو خلقو).

تفسير: يعنې چېرې چې معاقول مناسب وي؛ معافوي يې، مثلاً د يوه سړي پر يوه حرکت يې غُصه راغله، او هغه سره له ندامته پر خپل عجز او قصور اعتراف وکړ، او دی يې معاف کړي؛ دغه محمود دی، چېرې چې بدل اخيستل مصلحت وي، مثلاً کوم سړی خامخا بې سببه او بې جهته له خلقو سره منګولې لګوي يا خوله اچوي، او په ظلم او زور سره د مخلوق تعجيز او تحقير ته يې ملا ترلې وي، يا د څه نه ويلو او تأديب نه ورکولو څخه د ده حوصله او جرأت لا زيادت مومي، يا ځمونږ له شخصي حيثيت څخه قطع نظر د دين اهانت يا د مسلمينو د جمعيت ذلت په کې متصور وي؛ نو په دغو پاس صورتونو کې دې داسې بدل او انتقام اخلي؛ چې په قدر د هم هغه تېري او زيادت وي، او له جرم څخه زائده سزا نه ورکوي.

وَجَزَاءُ سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِثْلُهَا

او جزاء د بد کار بدکار دی په شان د هغه (نه زيات).

تفسير: د بدل او انتقام په طور سره کومې بدۍ چې له چا سره کولی شي، هغه حقيقتًا بدي نه بلکه صورتًا بدي وي، د «سيّئه» اطلاق پر هغه «مشاكلة» کړی شوې ده.

فَمَنْ عَفَا وَأَصْلَحَ فَأَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ ۚ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ ﴿٤٠﴾

پس هر چا چې عفو وکړه او صلح يې وکړه؛ پس اجر د ده پر الله دی، بېشکه الله نه خوښوي ظالمان (شروع کوونکي په ظلم سره).

تفسير: يعنې ظلم او زيادت د الله تعالى په نزد په هيڅ يوه حالت کې پسند نه دى، ډېر ښه خصلت همدغه دى چې انسان هغومره بدل او انتقام چې اخيستى هم شي له هغه څخه هم منصرف شي، او په دې چې د همدغو تېرېدلو په سبب هغه خبره اصلاح وموميِ.

وَلَمَنِ انْتَصَرَ بَعْدَ ظُلْمِهٖ فَاُولٰٓئِكَ مَا عَلَيْهِمْ مِّنْ سَبِيْلٍ ۝۴۱

او خامخا هغه څوک چې واخلي حق خپل پس له مظلوموکېدلو د ده؛ پس دغه کسان (چې خپل حق يې اخيستى دى)، نشته پر دوى هيڅ لاره (د معاتبت او ملامتيا).

تفسير: يعنې که مظلوم له ظلم څخه خپل بدل او انتقام اخلي؛ نو په دغه کې پرې هيڅ الزام او ګناه نشته، مګر د هغه معافول او ترې تېرېدل ډېر ښه، احسن او افضل دي.

اِنَّمَا السَّبِيْلُ عَلَى الَّذِيْنَ يَظْلِمُوْنَ النَّاسَ

بېشکه همدا خبره ده چې لاره (د معاتبت) پر هغو کسانو ده چې (ابتداء په) ظلم کوي پر خلقو.

تفسير: يعنې ابتداء په ظلم کوي، يا په انتقام اخيستلو کې د خپل استحقاق له حده تجاوز او تېرى کوي.

وَ يَبْغُوْنَ فِي الْاَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ ؕ اُولٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ۝۴۲ وَلَمَنْ صَبَرَ وَغَفَرَ اِنَّ ذٰلِكَ لَمِنْ عَزْمِ الْاُمُوْرِ ۝۴۳

او سرکښي (تجاوز) کوي په ځمکه کې په ناحقه سره (بې له حجّته)، دغه (ظالمان) شته دوى ته عذاب دردناک. او خامخا هغه څوک چې صبر (او تحمّل يې وکړ په ظلم او آزار) او ښښنه يې وکړه؛ بېشکه دغه (صبر، غفران او عفو) خامخا له عزم الأمور غورو کارونو څخه دى.

تفسير: يعنې د قهر او د غصې ځغمل، او د ايذاء او ضرر ګالل، او د ظالم ښښل او معافول د لوى همّت او د تحمّل او حوصلې کار دى، په حديث کې راغلي دي: «هغه بنده چې ظلم پرې شوى وي، او هغه محض د الله تعالى لپاره ترې تېريږي، او ښښي يې، نو الله تعالى ضرور د هغه عزّت او پت زياتوي، او مدد او اعانت ورسره فرمايي».

وَمَنْ يُّضْلِلِ اللّٰهُ فَمَا لَهٗ مِنْ وَّلِيٍّ مِّنْۢ بَعْدِهٖ ؕ

او هر هغه څوک چې ګمراه يې کړي الله؛ پس نشته ده ته هيڅوک ولي دوست کار جوړوونکى وروسته له (ګمراه کولو د) الله نه.

تفسير: يعنې محض د الله تعالى په توفيق او لاس نيونه انسان ته د عدل، انصاف، صبر او غفران اعلى خصائل حاصلېدى شي، که الله تعالى ده ته د دغو ډېرو ښو اخلاقو په طرف لارښوونه ونه کړي نو څوک به يې لاس ونيسي»، او د دغې سپکتيا او تېټوالي او رسوايۍ له کندې څخه به يې وويستلى شي؟.

وَتَرَى الظّٰلِمِيْنَ لَمَّا رَاَوُا الْعَذَابَ يَقُوْلُوْنَ هَلْ اِلٰى مَرَدٍّ مِّنْ سَبِيْلٍ ۝۴۴

او وينې به ته ظالمان (کافران) هر کله چې ووينې دوى عذاب (په ورځ د قيامت کې)؛ وايي به دوى: آيا شته بېرته تللو (د دنيا) ته کومه لاره (چې نېک عمل وکړو).

تفسير: يعني كومه داسې لاره هم شته چې مونږ په هغې سره ښېرته دنيا ته ستانه شو، او دا ځلي له دنيا څخه سره له ښو عملونو ښېرته راحاضر شو.

وَتَرٰىهُمْ يُعْرَضُوْنَ عَلَيْهَا خٰشِعِيْنَ مِنَ الذُّلِّ يَنْظُرُوْنَ مِنْ طَرْفٍ خَفِيٍّ

او وينې به ته دوی چې وړاندې کولی به شي په دغه اور په دغه حال کې چې ويريدونکي به وي له خواری، ګوري به دوی (دغه اور ته) په کتنې پټې (له ډېر هيبته به د سترګو له کنجونو ورته ګوري).

تفسير: يعني د يوه ډېر ويريدونکي مجرم په شان د ډېر خوف، ذلت او ندامت له سببه به په پټو سترګو سره ګوري، او هيڅا ته به په هسکه غاړه او اوچتو سترګو نه شي کتلی.

وَقَالَ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اِنَّ الْخٰسِرِيْنَ الَّذِيْنَ خَسِرُوْٓا اَنْفُسَهُمْ وَاَهْلِيْهِمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ

او وايي به هغه کسان چې ايمان يې راوړی دی (داسې چې) بېشکه زيانکاران هغه کسان دي چې زيان يې رسولی دی نفسونو خپلو ته، او کورنۍ خپلې ته په ورځ د قيامت کې.

تفسير: يعني دغه بدبخت له خپل ځان سره خپل متعلقين او کورنۍ او ګرد يې سپېره او په عذابونو کې اخته کړل، او ټول يې تباه، برباد کړل.

اَلَآ اِنَّ الظّٰلِمِيْنَ فِيْ عَذَابٍ مُّقِيْمٍ ﴿۴۵﴾ وَمَا كَانَ لَهُمْ مِّنْ اَوْلِيَآءَ يَنْصُرُوْنَهُمْ مِّنْ دُوْنِ اللّٰهِ ۭ وَمَنْ يُّضْلِلِ اللّٰهُ فَمَا لَهٗ مِنْ سَبِيْلٍ ﴿۴۶﴾

واوره ! خبردار شه ! چې بېشکه ظالمان په عذاب همېشه کې دي. او نه به وي دغو کفّارو ته هيڅوک له دوستانو چې مدد وکړي له دوی سره (په دفع د عذاب کې) غير له الله، او هر هغه چې ګمراه يې کړي الله؛ پس نه به وي ده ته هيڅ لاره (حق ته په دنيا کې، اوجنت ته په آخرت کې).

تفسير: يعني نه يې په دنيا کې هدايت ورپه برخه کړ، او نه يې په آخرت کې نجات ور په برخه شو.

اِسْتَجِيْبُوْا لِرَبِّكُمْ مِّنْ قَبْلِ اَنْ يَّاْتِيَ يَوْمٌ لَّا مَرَدَّ لَهٗ مِنَ اللّٰهِ ۭ

اجابت وکړئ (ای خلقو !) رب د تاسې ته (په ايمان او توحيد سره) پخوا له هغه چې راشي (هغه) ورځ چې نشته هيڅ رد او دفعه هغې (ورځې) لره له (جانبه د) الله.

تفسير: يعني هم هغسې چې په دنيا کې د عذاب مؤخر کېده او وروسته لوېده؛ په هغه ورځ کې به نه وروسته او نه به ټال خوري (بلکه حتمًا او خامخا عذاب به واقع کيږي).

مَا لَكُمْ مِّنْ مَّلْجَاٍ يَّوْمَىِٕذٍ وَّمَا لَكُمْ مِّنْ نَّكِيْرٍ ﴿۴۷﴾

نه به وي تاسې ته هيڅ د پټېدلو (تښتېدلو) ځای په دغه ورځ کې، او نه به وي تاسې ته هيڅ لاره د انکار (له ګناهونو).

تفسير: يعنې له انکار څخه به مو هيڅ فائده نه وررسيږي، او ابن کثير (رحمه الله) داسې معنى کړې ده: چې هيڅ يوه داسې موقع به نه پيدا کيږي چې تاسې به هغه نه پېژنئ.

فَإِنْ أَعْرَضُوا فَمَا أَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظًا ۖ إِنْ عَلَيْكَ إِلَّا الْبَلَاغُ ۗ

پس که مخ وګرځوو (دغو مشرکانو له دعوته ستا ای ځما رسوله !) پس نه يې لېږلى مونږ ته پر دوى ساتونکى، نشته پر تا مګر يواځې تبليغ (د احکامو دى، او کړى دى دا اى محمده دا کار).

تفسير: يعنې اى محمد صلى الله عليه وسلم ! تاسې د دې خبرې مسؤول او ذمه وار نه يئ چې يواځې هرومرو په جبر او اکراه او زور سره دغه خبره پر هغوى ومنئ، ستاسې فريضه او وظيفه همدا ده چې د الله تعالى پيغام دوى ته ورسوئ چې هغه تاسې اداء کړې ده، او اداء کوئ يې، که دوى يې نه مني بلا ورپسې، دوى پوهيږي اوجهنّم.

وَإِنَّا إِذَا أَذَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنَّا رَحْمَةً فَرِحَ بِهَا ۖ وَإِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ فَإِنَّ الْإِنْسَانَ كَفُورٌ ﴿٤٨﴾

او بېشکه مونږ کله چې وځکوو (جنس) د انسان ته له طرفه خپله کوم رحمت (لکه غناء او صحّت)؛ نو خوشاله شي دى په هغه، او که ورسيږي دوى ته کوم قسم بدي (لکه مرض يا فقر) په سبب د هغو بديو چې پخوا ليږلي دي لاسونو د دوى؛ بېشکه چې (جنس د) انسان ناشُکره دى (چې نعمت هيروي، زحمت يادوي).

تفسير: يعنې تاسې د دوى د مخ اړولو او اعراض څخه مخه خفه کېږئ !، د انسان طبيعت همداسې واقع شوى دى «الا من شاء الله» چې: پاک الله پرى نعمت، احسان او انعام وفرمايي؛ نو دى له هغه سببه تکبر، لويي، فخر او غرور پيدا کوي، بيا هر چېرې چې ده ته د ده د بدو اعمالو له شامته کوم مصيبت، نقص، او ضرر واقع کيږي؛ نو بيا هغه ګرد نعمتونه او احسانات يې له ياده وځي، او هيروي يې، او داسې منکر او ناشُکره کيږي چې ګواکې پرې نېه وخت له سره نه وو تېر شوى، هو ! د قانتينو مؤمنينوشان همداسې او طريقه همداسې ده، چې په سختۍ او مصيبت کې صبر، او د وسعت او پراخۍ په حالت کې د حقيقي منعم شکريه اداء کوي، او په هيڅ حالت کې د الله تعالى انعامات او احسانات نه هيروي، او له ناشکرۍ ځنې ځان بچ کوي.

لِلَّهِ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ ۚ يَهَبُ لِمَنْ يَشَاءُ إِنَاثًا وَيَهَبُ لِمَنْ يَشَاءُ الذُّكُورَ ﴿٤٩﴾
أَوْ يُزَوِّجُهُمْ ذُكْرَانًا وَإِنَاثًا ۖ وَيَجْعَلُ مَنْ يَشَاءُ عَقِيمًا ۚ إِنَّهُ عَلِيمٌ قَدِيرٌ ﴿٥٠﴾

خاص الله لره دى سلطنت باچايي د اسمانونو او د ځمکې، پيدا کوي (الله) هر هغه شى چې اراده وفرمايي، بښي لپاره د هر هغه چا چې اراده وفرمايي لونې، او بښي (الله) لپاره د هر هغه چا چې اراده وفرمايي ځامن، يا جوړه ورکوي دوى ته (الله) ځامن او لونې، او ګرځوي هر هغه څوک چې اراده وفرمايي (الله) شنډه، بېشکه دغه (الله) دى نېه عالم (په فائدې د هر چا) نېه قادر.

تفسير: يعنې سختي وي يا نرمي وي؛ ګرد احوال د الله تعالى له لورې ليږلى شوي دي، په اسمان او ځمکه او پر هر شي د هم هغه سلطنت دى، او د همده حکم چليږي، د هر هغه شي اراده چې وکړي؛ هم هغه پيدا کوي، او د هر چا لپاره چې د هر شي د اعطاء اراده وفرمايي؛ ورعطا کوي يې، او هر چاته چې د عدم الاعطاء اراده وفرمايي؛ نه يې ورکوي، د دنيا دغه رنګ په رنګ حالاتو ته وګورئ چې مثلاً يو له سره اولاد نه لري، او دويم تش لونې لري، درېيم تش ځامن لري، څلورم هم ځامن او هم لونې لري، جوړه جوړه يا جلا جلا په دغه کې هيڅ دعوى نه ده، هم هغه حقيقي

مالك پوهيږي چې د کوم يوه سړي په کوم حالت کې ساتل مناسب دي، او همدی سم له خپل علم او حکمت سره تدبير کوي، هيڅا ته د دغې خبرې قوّت او مجال نشته چې د الله تعالى د ارادې مخه ونيسي، يا د الله تعالى پر تخليق او تقسيم څه تنقيد اعتراض وکړی شي، د عاقل کار دا دی چې په هر قسم تودو او سړو حالاتو کې د هم هغه الله په طرف رجوع وکړي، او تل دې خپل ناچيز حقيقت تر خپل نظر لاندې ونيسي !، او د تکبّر او د نعمت له کُفرانه دې خپل ځان وساتي !.

وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ اَنْ يُّكَلِّمَهُ اللّٰهُ اِلَّا وَحْيًا اَوْ مِنْ وَّرَآئِ حِجَابٍ اَوْ يُرْسِلَ رَسُوْلًا فَيُوْحِيَ بِاِذْنِهٖ مَا يَشَآءُ ؕ

او نه ښايي لپاره د هيڅ بشر دا چې خبرې وکړي له ده سره الله مګر په وحي سره (په خوب کې، يا په الهام سره) يا وروسته له پردې څخه، يا وليږي (الله) کوم رسول استاځی (له ملائکو لکه جبريل)، پس وحي يوسي په اذن حکم د الله سره هغه چې اراده وفرمايي (الله).

تفسير: هيڅ يو انسان پخپل عنصري خلقت او د موجوده وو قواوو په اعتبار د دې خبرې طاقت نه لري، چې له الله قدّوس سره په دغې دنيا کې مخامخ شي، او ورسره بالمشافهه کلام وفرمايي، او دی يې تحمل وکړی شي، نو ځکه د کوم بشر له الله تعالى سره خبرې او کلام کول درې صورتونه لري:

لمړي: چې الله تعالى د کوم يو نبي کريم عليه السلام په زړه کې خبره واچوي، چې هغه په دې شک نه کوي چې دا د الله تعالى له خوا ده.

دوهم: دا چې د پردې تر شا الله تعالى د کوم نبي سره خبرې وکړي، لکه چې الله تعالى د موسى عليه السلام سره خبرې کړې وې.

دريم : دا چې پرښته ورته راشي، او د الله تعالى کلام او پيغام ورته ورسوي، لکه چې جبريل او نورې پرښتې به انبياوو ته راتللې.

اِنَّهٗ عَلِيٌّ حَكِيْمٌ ۝۵۱

بېشکه دغه (الله) ډېر پورته دی، ښه حکمت والا دی (په صنعت خپل کې).

تفسير: يعنې د الله تعالى علوّ له دې نه مانع دی چې بې حجابه خبرې وکړي، او حکمت يې د دې مقتضي دی چې په ځينو صورتونو کې د هم کلامي صورت اختيار کړي.

وَكَذٰلِكَ اَوْحَيْنَآ اِلَيْكَ رُوْحًا مِّنْ اَمْرِنَا ؕ

او همداسې (لکه چې وحي مو کړې وه نورو انبياوو ته) وحي راولېږله مونږ تا ته (ای محمده !) روح (قرآن، پرښته) په امر حکم خپل سره.

تفسير: د قرآن څخه يې په روح سره تعبير فرمايلی، ځکه چې د پاک قرآن له تأثيره ډېر زړونه ژوندي کيږي.

مَا كُنْتَ تَدْرِيْ مَا الْكِتٰبُ وَلَا الْاِيْمَانُ

نه وې ته چې پوهېدې چې څه دی کتاب؟، او نه (پوهېدې په دې چې څه شي دي شرايع او ايمان.

تفسير: يعني ايمان او د ايمانيه وو اعمالو دغه تفاصيل چې د وحي په ذريعه اوس معلوم شوي دي، پخوا له دې نه چېرې معلوم وو، اګر که په نفس الايمان سره تل ترتله متّصف وو.

وَلٰكِنْ جَعَلْنٰهُ نُوْرًا نَّهْدِيْ بِهٖ مَنْ نَّشَآءُ مِنْ عِبَادِنَا ؕ

وليکن ګرځولی دی مونږ دغه (روح، کتاب، ايمان) داسې يوه رڼا چې سمه لاره ښيو په هغه سره هغه چاته چې اراده وفرمايو مونږ له بندګانو خپلو.

تفسير: د پاک قرآن په رڼا کې د هر هغو بندګانو په نسبت چې مونږ اراده وکړو؛ نو هغوی د سعادت او فلاح پر لارې بيايو.

وَاِنَّكَ لَتَهْدِيْٓ اِلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ۙ﴿۵۲﴾

او بېشکه ته خامخا ښودل کوې (خلقو ته) په طرف د لارې مستقيمې برابرې.

تفسير: يعني تاسو خو ټولو بندګانو ته د پاک قرآن په ذريعه تر الله تعالى پورې د رسېدلو سمه صافه لاره ورښيئ، اعم له دې چې څوک پر هغې لاړ شي که لاړ نشي.

صِرَاطِ اللّٰهِ الَّذِيْ لَهٗ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ ؕ

سمې لارې د هغه الله ته چې خاص ده لره دي هر هغه شيان چې په اسمانونو کې دي (له علويّاتو) او هر هغه شيان چې په ځمکه کې دي (له سفليّاتو سره له اسمانونو او ځمکې خلقًا ملګًا عبيدًا).

تفسير: يعني سمه صافه لاره هغه ده چې پر هغې باندې له تللو څخه انسان تر واحد الله تعالى پورې ورسېدى شي، هر څوک چې له دې لارې څخه بې لارې شي؛ نو هغه له الله تعالى ځنې ببل پاتې کيږي.

اَلَآ اِلَى اللّٰهِ تَصِيْرُ الْاُمُوْرُ ۧ﴿۵۳﴾

واوره ! خبردار اوسه ! خاص الله ته بېرته ګرځي ټول کارونه (د مخلوقاتو په قيامت کې).

تفسير: يعني کله چې د ګردو کارونو انجام د هغه په طرف دى؛ نو ښايي چې انسان له شروع څخه د عاقبت په فکر او ذکر کې اوسي، او پخپل اختيار سره پر داسې يوې لارې لاړ شي؛ چې هغه سم وروررسيږي، اللّهم اهدنا الصراط المستقيم، وثبتنا عليه.

تمّت سورة الشورىٰ بعون الله وتوفيقه، فله الحمدُ والمنّة.

سُورَةُ الزُّخرُفِ

«د (الزخرف) سورت مکّي دی، پرته له (۵۴) آیت څخه چې مدني دی، (۸۹) آیت او (۷) رکوع لري، په تلاوت کې (۴۳) او په نزول کې (۶۳) سورت دی، وروسته له «الشوری» څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

حٰمٓ ﴿۱﴾ وَالْكِتٰبِ الْمُبِينِ ﴿۲﴾ إِنَّا جَعَلْنٰهُ قُرْءٰنًا عَرَبِيًّا لَّعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿۳﴾

قسم دی په دغه کتاب روښان بیانوونکي. چې بېشکه مونږ ګرځولی مو دی دغه (کتاب) قرآن په عربي ژبه لپاره د دې چې تاسې پرې وپوهېږئ (عقل په کې وچلوئ).

تفسیر: ځکه چې عربي ژبه ستاسې مورنۍ ژبه ده، او ستاسې په ذریعه به د دنیا نور اقوام هم دغه کتاب زده کوي، او پرې پوهیږي به.

وَإِنَّهُ فِي أُمِّ الْكِتٰبِ لَدَيْنَا لَعَلِيٌّ حَكِيمٌ ﴿۴﴾

او بېشکه دغه کتاب (ثابت دی) په اصل د کتاب (لوح محفوظ) کې په نزد ځمونږ خامخا خاوند د لویې مرتبې ډېر مستحکم دی.

تفسیر: یعنې دغه پاک قرآن د اعجاز پر وجوه او پر عظیمه وو اسرارو د اشتمال له وجې نهایت لوړه مرتبه لري او له تبدیل او تحریف ځنې د محفوظیت او مصئونیت له سببه نهایت مستحکم دی.

تنبیه: قرآن او نور سماوي کتابونه پخوا له نزوله په لوح محفوظ کې لیکلي شوي دي.

أَفَنَضْرِبُ عَنكُمُ الذِّكْرَ صَفْحًا أَن كُنتُمْ قَوْمًا مُّسْرِفِينَ ﴿۵﴾

آیا پس بند کړو (وګرځوو) له تاسې دغه ذکر پند (قرآن) بند بدل (ګرځېدل) له دې سببه چې یئ تاسې یو قوم مسرف له حده تېر بدونکی.

تفسیر: شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «له دې سببه چې تاسې حکم نه منئ؛ نو آیا مونږ به د حکم لېږل موقوف کړو؟» یعنې دغسې توقّع له سره مه کوئ ! د الله تعالی حکمت او رحمت د دې خبرې مقتضي دی چې سره د دغو زیاداتو، تجاوزاتو، او شرارتونو چې ستاسې له خوا کیږي؛ د الله تعالی د کتاب نزول او د تبلیغ دعوت، نصیحت، او د پند سلسله ونه ترله شي، ځکه چې ډېر نور سعید ارواح له هغه څخه مستفید کیږي، او پر منکرانو په کامل طور سره د حجّت اتمام کیږي.

وَكَمْ أَرْسَلْنَا مِن نَّبِيٍّ فِي الْأَوَّلِينَ ﴿۶﴾ وَمَا يَأْتِيهِم مِّن نَّبِيٍّ إِلَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِءُونَ ﴿۷﴾

او څومره ډېر مو لیږلي دي له انبیاوو څخه په پخوانیو (خلقو کې). او نه به راته دوی ته هیڅ نبي مګر وو به هغوی چې په هغه (نبي) پورې به یې مسخرې کولې.

تفسير: يعنې له پخوانيو انبياوو سره هم داسې استهزاء کړی شوې وه، او د هغو تعليماتو ته د دروغو نسبت کړی شوی وو، مګر د دغې استهزاء او تکذيب له وجې د نبوّت سلسله ونه ټرله شوه.

فَأَهْلَكْنَآ أَشَدَّ مِنْهُم بَطْشًا وَمَضَىٰ مَثَلُ الْأَوَّلِينَ ﴿٨﴾

پس هلاک کړل مونږ (پخواني خلق چې) سخت تر (وو) له دوی نه له جهته د قوت، او تير شوی دی (څو ځايه په قرآن کې) مثل صفت د ړومبنيو خلقو (چې اهلاک او تعذيب وو).

تفسير: يعنې د عبرت لپاره د هغو مکذبينو د تباهۍ او هلاک مثالونه وړاندې کړی شوي دي، او پخوا له دې نه مذکور شوي دي، چې په زور او په قوّت کې له تاسې څخه ډېر زيات وو، کله چې هغوی د الله تعالی له عذابه نجات ونه موند؛ نو تاسې په څه شي مغرور يئ؟ وروسته له دې نه د الله تعالی د هغه عظمت او قدرت، او د تصرّف د کمال ذکر راځي، چې تر يوې اندازې پورې د دوی په نزد هم منلی شوی او مسلّم وو.

وَلَئِن سَأَلْتَهُم مَّنْ خَلَقَ السَّمَٰوَٰتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ خَلَقَهُنَّ الْعَزِيزُ الْعَلِيمُ ﴿٩﴾ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ مَهْدًا وَجَعَلَ لَكُمْ فِيهَا سُبُلًا لَّعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿١٠﴾

او قسم دی خامخا که چېرې پوښتنه وکړې ته له دغو کفارو چې څوک دی هغه ذات چې پيدا کړي يې دي اسمانونه او ځمکه؟ نو خامخا وبه وايي دغه کفار هرومرو چې: پيدا کړي دي (ټول هغه الله چې) ښه غالب قوي دی (په انفاذ د احکامو) ښه عالم دی. هغه (ذات) چې ګرځولې يې ده تاسې ته ځمکه فرش (ځای د قرار) او ګرځولې (يې) دي تاسې ته په دغې ځمکې کې لارې لپاره د دې چې تاسې سمه لاره وموميئ (مقاصدو خپلو ته).

تفسير: يعنې تر هغه ځايه پورې چې انسان هلته هستوګنه کوي، او يو له بل سره ګوري اوټک راټک کوي، او پخپلو منځونو کې سره لارې لري، او په دغه تللو راتللو سره په دنيوي او اخروي مقاصدو کې د بري او کاميابۍ لارې ځان ته معلومې کړي.

وَالَّذِي نَزَّلَ مِنَ السَّمَآءِ مَآءًۢ بِقَدَرٍ

او (هغه) ذات چې نازلې کړې يې دي له (طرفه) د اسمانه اوبه په اندازه سره.

تفسير: يعنې په يوه مخصوص مقدار چې د ده له حکمت سره مناسب او د ده په علم کې مقدر وو.

فَأَنشَرْنَا بِهِ بَلْدَةً مَّيْتًا كَذَٰلِكَ تُخْرَجُونَ ﴿١١﴾

پس ژوندی کړې ده مونږ په دغو اوبو سره کلي مړه (وچې کلکې ځمکې) په شان (د دغه ژوندې کېدلو د ځمکې)؛ راوبه ايستل شئ تاسې (هم بيا ژوندي له قبورو).

تفسير: يعنې څرنګه چې په وچې کلکې مړې ځمکې کې د باران د اوبو په وسيله نوی ژوندون او حيات پيدا او تکه شنه ودانه او زرغونه کوي يې، همداسې په مړو اجسامو کې هم روح غورځوي، او بيا مو له مقابرو څخه ژوندي راپاڅوي.

وَالَّذِي خَلَقَ الْأَزْوَاجَ كُلَّهَا

او (هغه) ذات چې پيدا کړي يې دي اصناف (او انواع د مخلوقاتو) ټول د دوی.

تفسير: يعني په دنيا کې د هومره اشياوو جوړې چې دي، او د مخلوقاتو هومره اقسام او متماثل يا متقابل انواع چې دي؛ د هغو ګردو خالق الله تعالى دى.

وَجَعَلَ لَكُمْ مِّنَ الْفُلْكِ وَالْأَنْعَامِ مَا تَرْكَبُونَ ﴿۱۲﴾ لِتَسْتَوُوا عَلَىٰ ظُهُورِهِ

او ګرځولي يې دي تاسې ته له بېړيو (جهازونو) او له چارپايانو هغه چې سورېږئ تاسې پرې (په لونده او وچه کې). لپاره د دې چې سم برابر کښئ تاسې پر شاوو (د هر يوه) د هغه.

تفسير: يعني په وچه کې د ځينو چارپايانو پر شاوو او په بحر (سيند) او فضاء او نورو کې د بېړئ او جهازونو او طيارو او نورو مراکبو پر شاوو سورېږئ.

ثُمَّ تَذْكُرُوا نِعْمَةَ رَبِّكُمْ إِذَا اسْتَوَيْتُمْ عَلَيْهِ وَتَقُولُوا سُبْحَانَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَٰذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ ﴿۱۳﴾

بيا ياد کړئ (قلبًا) تاسې نعمت د رب خپل کله چې برابر کښئ (سواره شئ) پر هغه، او ووايئ تاسې: پاکي ده هغه (لوى ذات) ته چې مسخّر کړي يې دي مونږ ته دغه (مذکور له مراکبو) او نه وو مونږ ده لره په ضبط (او قيد) کې راوستونکي (په وس خپل).

تفسير: يعني پر حيواناتو يا کښتيو او جهازونو او نورو نقليه وو وسايلو باندې د سورېدلو په وخت د الله تعالى د هغه انعام او احسان يادونه پخپلو زړونو کې وکړئ چې الله تعالى مونږ ته دومره عقل، پوهه، تدبير، قوّت، او قدرت او نور رابښلي دي چې پخپل عقل او تدبير او نورو سره دغه شيان مونږ تر خپلې ادارې لاندې راوستلي دي، دغه محض د الله تعالى فضل او احسان دى، که نه په مونږ کې دومره قدرت، او طاقت کوم دى چې داسې شيان مو قابو کړي وى، لازم دي چې په ژبه سره هم پر نقليه وو وسايلو د سورېدلو په وخت کې دغه الفاظ ووايئ: ﴿سُبْحَانَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَٰذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ * وَإِنَّا إِلَىٰ رَبِّنَا لَمُنقَلِبُونَ﴾ نور اذکار او ادعيه هم په احاديثو کې راغلي دي، چې د حديث او تفسير په کتابونو کې مذکور دي.

وَإِنَّا إِلَىٰ رَبِّنَا لَمُنقَلِبُونَ ﴿۱۴﴾

او بېشکه چې مونږ رب خپل ته خامخا بېرته ورتلونکي يو.

تفسير: يعني د دغو سفرونو په تقريب د آخرت د سفر په يادونه کې ولوېږئ، رسول الله صلى الله عليه وعلى آله وصحبه وسلّم خو د سورېدلو په وخت هم دغه تسبيح فرمايله.

وَجَعَلُوا لَهُ مِنْ عِبَادِهِ جُزْءًا ۚ إِنَّ الْإِنسَانَ لَكَفُورٌ مُّبِينٌ ﴿۱۵﴾ أَمِ اتَّخَذَ مِمَّا يَخْلُقُ بَنَاتٍ وَأَصْفَاكُم بِالْبَنِينَ ﴿۱۶﴾

او ګرځوي (مقرروي کفّار) الله ته له بندګانو د ده يوه برخه (اولاد چې ملائکو ته د الله لونې وايي)، بېشکه چې (کافر) انسان خامخا ناشکره دى ښکاره. آيا وايئ تاسې چې (الله) نيولى دى له هغه مخلوقه چې پيدا کوي يې لونې (چې اخس او ادنى دي؟) او غوره کړي يې يئ تاسې په ځامنو (چې اشرف او اعلى دي له لونې نه).

تفسير: يعني لازم خو داسې وو چې د الله تعالى نعمتونه به يې پېژندلي او د هغو شُکريه به يې اداء کړې وه، دوى صريحي ناشکرۍ ته اوښتي وو، او د الله تعالى دربار ته سپين سترګي او ګستاخي کوي، له دې نه لويه ګستاخي او ناشکري به

څه وي چې د هغه لپاره د اولاد تجويز وکړی شي، او هغه هم له بندګانو څخه، او هغه لونې، اول: اولاد د مور او پلار د وجود يو جزء وي، نو قدّوس الله ته د اولاد د تجويز کولو معنی دا ده چې ګواکې دی له اجزاوو څخه مرکّب دی، او د مرکّب حدوث ضروري دی، دويم: په ولد او والد کې ښايي چې مجانست وي، که دواړه له يوه جنسه نه وي؛ نو د ولد يا والد په حق کې عيب دی، دلته د خالق او مخلوق په منځ کې د مجانست تصور هم نشي کېدی، دريم: جوړې د جسمي او عقلي قواوو په اعتبار د هلکانو په نسبت عمومًا ناقصې او کمزوړي وي، ګواکې معاذ الله که الله تعالی د خپل ځان لپاره اولاد هم اختيار کړی وي، هغه هم ټيټ او ناقص، آيا تاسې ته شرم نه درځي چې پخپلو برخو او حصو کې عُمده او اعلی شيان، او د الله تعالی په حصه کې ناقص او ټيټ شيان راوباسئ، او مقرروئ يې.

وَإِذَا بُشِّرَ أَحَدُهُمْ بِمَا ضَرَبَ لِلرَّحْمَٰنِ مَثَلًا ظَلَّ وَجْهُهُ مُسْوَدًّا وَهُوَ كَظِيمٌ ﴿۱۷﴾

حال دا چې، هر کله چې زېری ورکړ شي يو د دوی ته په (تولد د) هغه (لور) سره چې ګرځولی يې دی رحمن ته په مثل (او شبيه دهغی؛ نو) وګرځي مخ د ده تک تور (له ډېره غمه) حال دا چې دی به ډک وي له غمه.

تفسير: يعنې هغه اناثيه اولاد چې د الله تعالی لپاره دوی تجويز کړي دي، هغه د دوی په زعم کې داسې عيب دار او ذليل او حقير دي، چې که پخپله دوی ته د هغه د تولّد زېری ورکړی شي؛ نو له ډېره رنځ او خفګانه د دوی مخ تک تور اوړي، او وضعيت يې سخت تغير مومي، او پخپل زړه کې سخت پيچونه او تاوونه خوري، د دې پوره تقرير د «صافات» د سورت په آخرې رکوع کې پخوا له دې لېکلی شوی دی.

أَوَمَن يُنَشَّأُ فِي الْحِلْيَةِ وَهُوَ فِي الْخِصَامِ غَيْرُ مُبِينٍ ﴿۱۸﴾

آيا (مقرروي دوی الله ته) هغه څوک چې لويولی شي په ګانو کې حال دا چې هغه په وخت د جګړو کې نشي ښکاره کولی (بيانولی مطلب خپل).

تفسير: آيا الله تعالی خپل اولاديت ته جوړې غوره کړي دي؟ چې عادتًا په ډول او سينګار سره نشو او نما مومي، دګانو او زېورو په شوق کې مستغرقې اوسي، چې د دوی د رايې او عقل پر ضعف باندې دليل دی، او دوی د فکريه قوّت له ضعفه د مباحثې په وخت کې بيانيه قوّت هم ونه لري، لکه د ښځو په تقريرونو کې چې که څوک لږ څه غور وکړي؛ نو ګوري به چې دوی نه خپله دعوی په کافي بيان سره ثابتولی شي، او نه د نورو دعاوی ماتولی شي، او تل ناقصې او ناتمامې خبرې کوي، او نورې داسې فضولې او چټې (بېکاره) خبرې له هغې سره ګډوي، چې له هغه موضوع سره به بيخي څه علاقه او تناسب نه لري.

وَجَعَلُوا الْمَلَائِكَةَ الَّذِينَ هُمْ عِبَادُ الرَّحْمَٰنِ إِنَاثًا ۚ

او ګرځوي (کفّار) پرښتې هغه چې دوی عباد الرحمن د الله بندګان دي؛ ښځې (لونې د الله).

تفسير: يعنې دغه د دغو مشرکانو يو بل دروغ دي چې پرښتې د ښځو په وصف کې داخلوي، حال دا چې پرښتې نه د ښځو او نه د نارينه وو له جنسه دي، بلکه دوی د الله تعالی يو بېل عليحده مخلوق ده.

أَشَهِدُوا خَلْقَهُمْ ۚ سَتُكْتَبُ شَهَادَتُهُمْ وَيُسْأَلُونَ ﴿۱۹﴾

آيا حاضر وو (دغه کفّار په وخت د) پيدا کولو د دغو پرښتو کې (چې ښځې لونې پيدا شوي دي)؟ ژر ده چې وبه ليکلی شي شاهدي د دوی او پښتنه به هم ترې وکړه شي (په آخرت کې).

تفسیر: یعنې کوم یو عقلي یا نقلي دلیل خو له دوی سره د دغې دعوی د اثبات لپاره نشته، نو آیا دوی په هغه وخت کې چې الله تعالی پرښتې پیدا کولې ورته ولاړ وو؟ او دوی پخپلو سترګو پرښتې لیدلي دي چې پرښتې نارینه نه دي ښځې دي؟ښه دی، د دوی دغه شهادت د اعمالو په دفتر کې لیکلی کیږي، څه مهال چې دوی به د الله تعالی د عدل او انصاف په دربار کې وړاندې کیږي؛ نو هلته به د دې موضوع په نسبت هم له دوی نه پوښتنې کیږي، چې تاسې ولې داسې خبرې کولې، او له کومه تاسې ته دا معلومات په لاس درغلي وو؟.

وَقَالُوا لَوْ شَاءَ الرَّحْمَٰنُ مَا عَبَدْنَاهُم

او وایي (دغه مشرکان) که اراده فرمایلي وی رحمن؛ نو عبادت به مو نه وی کړی د دغو (باطلو معبودانو).

تفسیر: یعنې دوی د خپلو دغو د شرک، بې ادبۍ او ګستاخۍ په جواز او استحسان کې یو داسې عقلي دلیل هم وړاندې کوي، چې که الله تعالی اراده کړي وی؛ نو مونږ ته به یې موقع نه راکوله چې له ماسوا الله څخه د نورو شیانو عبادت وکړو، او هرومرو به یې ځمونږ مخه نیوه، کله چې مونږ برابر پر خپل همدغه دود او دستور دوام کوو چې هغه یې ګوري؛ نو ثابت شو چې دغه کار بهتر او د ده خوښ دی، نو الله تعالی د مشرکانو د دغې وینا تردید داسې فرمایي:

مَا لَهُم بِذَٰلِكَ مِنْ عِلْمٍ ۖ إِنْ هُمْ إِلَّا يَخْرُصُونَ ﴿٢٠﴾

نشته دوی ته په دغې (وینا خپلې) هیڅ قـئدر علم، پوه نه دي دوی مګر دروغ وایي (خوشې چټې) اټکلونـه چلـوي (ځکه چې الله راضي نه دی په کُفر).

تفسیر: یعنې دغه خبره خو رښتیا ده چې بې د الله تعالی له ارادې څخه هیڅ شی نشي کېدی، لیکن د کوم شي ښېګڼه (فائده) او بهتري ځمونږ لپاره له دې نه نه ثابتیږي، او که داسې وي؛ نو په دنیا کې به هیڅ کار بېکاره او هیڅ شی خراب او بد نه پاتې کېده، او په ګرد جهان کې به محض خیر وه او بس، او د شر تُخم به له سره نه پیدا کېده، او هر یو دروغجن ظالم او مکار به همداسې وایي: که د الله تعالی اراده نه وی؛ نو زه به یې نه پرېښودم، چې داسې ظلم او تېری به مې کاوه، او کله یې چې ماته د ظلم، ستم، او تیري موقع راکړه؛ نو معلومه شوه چې دی په دغه کار خوښ او راضي دی، په هر حال په مشیت او رضاء کې د لزوم ثابتول کوم علمي اصول نه دي، او محض د ګمان او اټکل غشي دي، چې د هغه بیان (د ۸ جزء د الأنعام سورت په (۱۸) رکوع (۱۴۸) آیت) کې) د دغه آیت په تفسیر کې پخوا لیکلی شوی دی: ﴿سَيَقُولُ الَّذِينَ أَشْرَكُوا لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَشْرَكْنَا﴾.

أَمْ آتَيْنَاهُمْ كِتَابًا مِّن قَبْلِهِ فَهُم بِهِ مُسْتَمْسِكُونَ ﴿٢١﴾ بَلْ قَالُوا إِنَّا وَجَدْنَا آبَاءَنَا عَلَىٰ أُمَّةٍ وَإِنَّا عَلَىٰ آثَارِهِم مُّهْتَدُونَ ﴿٢٢﴾

آیا ورکړی مو دی دوی ته کوم کتاب پخوا له دغه (قرآن) پس دوی په هغه کتاب منګلي خښوونکي (حجّت نیوونکي دي. نه ده داسې) بلکه وایي دغه مشرکان بېشکه مونږ موندلي مو دي پلرونه خپل پر یوې لارې (دین) او بېشکه مونږ پر قدمونو د دوی لاره موندونکي تلونکي یو، (یعنې د هم هغو خپلو پخوانیو په پلونو ځو، او د غیر الله عبادت کوو).

تفسیر: د عقلي دلیل حال خو مو واورېد، آیا ماسوا له هغه څخه بل کوم نقلي دلیل پخپلې دعوی باندې وړاندې کولی شئ؟ یعنې د الله تعالی له منزله وو کتابونو څخه کوم کتاب د دوی په لاس کې شته؟ چې په هغه کې د

شرک غوره والی لیکل شوی وي؟ ظاهر دی چې داسې کوم سند له دوی سره نشته، نو ماسوا له دې نه چې د خپلو پلرونو او نیکونو ږوند تقلید دلیل وړاندې کړي؛ بل څه شی له دی سره نه دی پاتې شوی، همدغه د دوی له ګردو څخه زبردست دلیل دی چې د هرې زمانې مشرکانو به همدغه دلیل وړاندې کاوه، چې وروسته له دې نه د همدغه بیان دی.

وَكَذَٰلِكَ مَآ أَرۡسَلۡنَا مِن قَبۡلِكَ فِي قَرۡيَةٖ مِّن نَّذِيرٍ إِلَّا قَالَ مُتۡرَفُوهَآ إِنَّا وَجَدۡنَآ ءَابَآءَنَا عَلَىٰٓ أُمَّةٖ وَإِنَّا عَلَىٰٓ ءَاثَٰرِهِم مُّقۡتَدُونَ ٢٣ قُلۡ أَوَلَوۡ جِئۡتُكُم بِأَهۡدَىٰ مِمَّا وَجَدتُّمۡ عَلَيۡهِ ءَابَآءَكُمۡۖ

او همداسې (ستا په شان) نه وو لږلی مونږ پخوا له تانه په هیڅ قریه کلي کې کوم ویروونکی (له عذابه یعنې نبي)؛ مګر وبه ویل هوسا او نعمت لرونکیو (خلقو د هغو کلیو): بېشکه مونږ چې یو موندلي مو دي پلرونه خپل پـر یوې لارې، او بېشکه مونږ پر قدمونو د دوی اقتداء کوونکي تلونکي یو. وبه ویل (نبي دوی لره) آیا (کوئ تاسې متابعت د پلرونو خپلو) اګر که راتله کړي دي ما تاسې ته په ښه لاره ښوونکي له هغه شي څخه چې موندلي دي تاسې پر هغه شي باندې پلرونه خپل؟.

تفسیر: یعنې نبيّ الله فرمایلي دي چې: ستاسې د پلرونو او د نیکه ګانو له لارې څخه بهتره یوه ښه سمه صافه لاره تاسې ته درښیم، خـو آیا تاسې سره له هغه د خپل هغه پخواني جهل او عناد څخه مخ اړوئ؟.

قَٰلُوٓاْ إِنَّا بِمَآ أُرۡسِلۡتُم بِهِۦ كَٰفِرُونَ ٢٤

وبه ویل دوی: بېشکه مونږ چې یو په هغه (دین) چې لیږلي شوي یئ تاسې په هغه سره کافران یو.

تفسیر: یعنې هر څه چې وي؛ مونږ ستاسې خبرې نشو منلی، او له خپل هغه پخواني دود او دستور څخه چې له پلرونو او نیکه ګانو څخه راته پاتې شوی دی؛ نشو ګرځېدی.

فَٱنتَقَمۡنَا مِنۡهُمۡۖ فَٱنظُرۡ كَيۡفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلۡمُكَذِّبِينَ ٢٥ وَإِذۡ قَالَ إِبۡرَٰهِيمُ لِأَبِيهِ وَقَوۡمِهِۦٓ إِنَّنِي بَرَآءٞ مِّمَّا تَعۡبُدُونَ ٢٦ إِلَّا ٱلَّذِي فَطَرَنِي فَإِنَّهُۥ سَيَهۡدِينِ ٢٧

پس انتقام مو واخیست له دوی نه، پس وګوره چې څرنګه وو عاقبت آخره خاتمه د دروغجن ګڼونکیو (انبیاوو خپلو ته). او (یاد کړه) هغه وخت چې وویل ابراهیم پلار خپل (آزر) ته، او قوم خپل (نمرودیانو) ته چې بېشکه زه بېزاره یم له هغو بتانو چې تاسې یې عبادت کوئ. مګر هغه الله چې پیدا کړی یې یم زه، پس بېشکه چې هغه (الله) به ثابت لري ما په هدایت (او دین خپل) باندې.

تفسیر: یعنې صرف له یوه پاک الله سره ځما علاقه ده، چې هغه ځما خالق دی، او هم هغه مې د مقصود منزل پر لاره تر آخره پورې بیایي.

تنبیه: دلته یې دغه قصه پر دې بیان فرمایلې ده چې وګورئ ستاسې مسلم پلار او پېشوا کله چې د خپلو پلرونو لاره غلطه وموندله؛ هغه یې پرېښوده، تاسې هم هغسې وکړئ !.

وَجَعَلَهَا كَلِمَةً بَاقِيَةً فِي عَقِبِهِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿۲۸﴾

او ګرځولې وه (ابراهيم) دغه کلمه (د توحيد) باقي پاتې کيدونکې په پشت اولاد خپل کې، لپاره د دې چې دوی بېرته راوګرځي (توحيد ته له شرکه).

تفسير: يعنې د ابراهيم عليه السلام اولاده دې يو له بل څخه د توحيد بيان او دلائل واوري، او د حق د لارې په طرف دې رُجوع وکړي.

بَلْ مَتَّعْتُ هَٰؤُلَاءِ وَآبَاءَهُمْ حَتَّىٰ جَاءَهُمُ الْحَقُّ وَرَسُولٌ مُّبِينٌ ﴿۲۹﴾

(دوی هم هغسې ونه کړ) بلکه نفعه ورکړې وه ما دغو (مشرکانو) ته او پلرونو د دوی ته تر هغه پورې چې راغی دوی ته حق (دين قرآن) او رسول (محمد) ښکاره بيانوونکی (د شرعي احکامو دوی لره).

وَلَمَّا جَاءَهُمُ الْحَقُّ قَالُوا هَٰذَا سِحْرٌ وَإِنَّا بِهِ كَافِرُونَ ﴿۳۰﴾

او څه وخت چې راغی دوی ته حق (دين، قرآن)؛ وويل (کفّارو) دا سحر (کوډې) دي، او بېشکه مونږ پر دغه قرآن کافران يو (او نه يې منو).

تفسير: يعنې پاک قرآن ته يې د جادو او کوډو نسبت وکړ، او د انبياء الله د کلام له منلو څخه منکران شول.

وَقَالُوا لَوْلَا نُزِّلَ هَٰذَا الْقُرْآنُ عَلَىٰ رَجُلٍ مِّنَ الْقَرْيَتَيْنِ عَظِيمٍ ﴿۳۱﴾

او وويل (کُفّارو) ولې نه نازلوه شي دغه قرآن پر يوه سړي له دغو دوو قريو څخه (چې مکه او طائف دی، چې دغه سړی) هم ډېر لوی دی (لکه وليد په مکه کې، او عروه په طائف کې)؟.

تفسير: يعنې که خامخا د قرآن نزول د پاک الله مقصود وو؛ نو ښايي چې هغه يې د معظمې مکې يا د طائف پر کوم مشر نازلوه، دغه څرنګه د باور کولو وړ (لايق) دي چې لوی لوی، غټان، مشران او د مالونو د شتو خاوندان څخه پاک الله منصرف شوی دی، او د رسالت د لوی منصب لپاره يې داسې يو سړی غوره او منتخب فرمايلی دی چې د دولت او رياست په اعتبار د هيڅ يو امتياز خاوند نه دی.

نو پاک الله جلّ وعلا شأنُه وأعظم برهانُه جوابًا د دوی په رد کې داسې فرمايي:

أَهُمْ يَقْسِمُونَ رَحْمَتَ رَبِّكَ ۚ

آيا دوی تقسيموي رحمت (نبوّت) د رب ستا (لکه چې دوی وايي)؟.

تفسير: يعنې آيا د نبوّت او د رسالت د مناصبو تقسيم ستاسې په لاس کې درکړی شوی دی چې د هغه پر انتخاب داسې مباحثې کوئ؟.

نَحْنُ قَسَمْنَا بَيْنَهُم مَّعِيشَتَهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ۚ وَرَفَعْنَا بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ لِّيَتَّخِذَ بَعْضُهُم بَعْضًا سُخْرِيًّا ۗ

(نه ده داسې، بلکه پخپله) مونږ ويشلی قسمت کړی مو دی په منځ د دوی کې معيشت د دوی په دغه ژوندون لږ کې، او پورته کړي مو دي ځينې د دوی له پاسه د ځينو نورو په مرتبو کې د دې لپاره چې ونيسي ځينې د دوی (چې غنيان دي) ځينې نور (چې فقيران دي) تابعان کار کوونکي.

تفسير: يعنې ځينې يې غني او شتمن او ځينې يې فقيران او خوار ګرځولي دي، يوه ته يې بې حسابه دولت ورکړی دی، او بل ته يې له هغه څخه لږ، څوک يې مسخر تابع او مطيع ګرځولي دي، او څوک يې متبوع او مطاع.

وَرَحْمَتُ رَبِّكَ خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُونَ ﴿۳۲﴾

او رحمت د رب ستا (جنّت) خير ډېر غوره دی له هغو (اموالو) چې ټولوي يې دوی (په دنيا کې).

تفسير: يعنې د نبوّت او د رسالت شرف خو د ظاهري مال او جاه او د دنيوي ساز او سامان څخه ډېر اعلی او اولی دی، کله چې الله تعالی دنيوي روزي د دوی په فکر او تجويز سره نه ده ويشلې؛ نو د نبوّت او رسالت تقسيم به ولې د دوی په تجويز سره سم وکړي، وروسته له دې نه د مال او دولت او د مادي سامانونو د بې وقعتۍ او حقارت بيان فرمايي:

وَلَوْلَا أَن يَكُونَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً لَّجَعَلْنَا لِمَن يَكْفُرُ بِالرَّحْمَٰنِ لِبُيُوتِهِمْ سُقُفًا مِّن فِضَّةٍ وَمَعَارِجَ عَلَيْهَا يَظْهَرُونَ ﴿۳۳﴾ وَلِبُيُوتِهِمْ أَبْوَابًا وَسُرُرًا عَلَيْهَا يَتَّكِئُونَ ﴿۳۴﴾ وَزُخْرُفًا ۚ

او که نه وی دغه (خطره) چې شي دا خلق ډله يوه (متّفق په کفر)؛ نو خامخا ګرځولي به مو وو هغه چا لره چې کافر کيږي په رحمان لپاره د کوټو د دوی چتونه له سپينو زرو، او زينه پايې (به مې هم له سپينو زرو ورجوړولې، څو په هغو سره) پر دغو (کوټو) به ختلی دوی (لپاره د حاجتونو خپلو). او لپاره د کوټو د دوی (د سپينو زرو) دروازې به وې او تختونه (به وو د سپينو زرو) چې پر هغو به يې تکيې وهلې دوی. او (له) سرو زرو (نور د زينت شيان به مې هم ورلره ورکړي وو).

تفسير: يعنې د الله تعالی په نزد دغه دنيوي مال او دولت هيڅ قدر او اهميت نه لري، او نه د دنيوي مال اعطاء څه د قُرب او د وجاهت عند الله دليل دی، دا خو داسې بې قدره او حقير شی چې که کوم خاص مصلحت مانع نه وي؛ نو الله تعالی د کفارو کوټې، چتونه، زينې، دروازې، درشايې، قلفونه، تختونه، چوکيګانې او نور اثاث البيت به يې ګرد له سرو او سپينو زرو څخه جوړول، مګر په دغه صورت کې به خلقو د دغه وضعيت له ليدلو څخه چې کفارو ته دغسې اسباب او سامان ور په برخه کيږي؛ عمومًا د کفر لاره اختياروله (الا ما شاء الله)، او دغه شی د الله تعالی له مصلحته مخالف دی، نو ځکه داسې ونه کړه شوه.

وَإِن كُلُّ ذَٰلِكَ لَمَّا مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ۚ وَالْآخِرَةُ عِندَ رَبِّكَ لِلْمُتَّقِينَ ﴿۳۵﴾

او نه دي دا ټول (مذکور شيان) مګر متاع نفعه د دغه ژوندون لږ خسيس، او (متاع نفعه د) آخرت (جنّت) په نزد د رب ستا لپاره د متقيانو دی.

تفسير: يعنې دنيوي عيش او عشرت او خوند کې خو ګرد سره شريکان دي، مګر آخرت سره له خپلو ابدي نعماوو او آلاوو د متقينو لپاره مخصوص دی، چې متّقيان له الله جّل جلاله څخه ويريږي، او ځان له معاصيو ساتي.

وَمَن يَعْشُ عَن ذِكْرِ الرَّحْمَٰنِ نُقَيِّضْ لَهُ شَيْطَانًا فَهُوَ لَهُ قَرِينٌ ﴿۳۶﴾

او هر څوک چې اعراض کوي (سترګې پټوي) له ذکر یادولو (د قرآن) د رحمان مسلط به کړو مونږ پر هغه باندې یو شیطان، پس هغه به له ده سره (دائمي) ملګری وي (چې یې لمسوي ګناهونو ته، او لغزوي یې له سمې لارې نه).

تفسیر: یعنې هر څوک چې له رښتیا نصیحت او د الله تعالی له ذکره او یاده اعراض کوي، او مخ ترې اړوي؛ پر ده باندې یو شیطان په خصوصي ډول سره مسلّطوه شي، چې تل ترتله یې اغواء کوي، او د ده په زړه کې راز راز وسوسې اچوي، دغه شیطان به تر دوزخ پورې هم د ده له ملګرتوبه لاس نه اخلي.

وَإِنَّهُمْ لَيَصُدُّونَهُمْ عَنِ السَّبِيلِ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُم مُّهْتَدُونَ ﴿۳۷﴾

او بېشکه دغه (شیطانان) خامخا اړوي دغه خپل ملګري له لارې (د حق) او ګمان کوي (دغه سترګې پټوونکي کفّار له حقه) داسې چې بېشکه دوی د سمې لارې موندونکي دي.

تفسیر: یعنې شیاطین به تل د دوی مخه د نېکۍ له لارې څخه نیسي، مګر د دوی عقلونه هم تر دې اندازې پورې مسخ کیږي چې هغه غلطه لاره د دوی په نظر کې سمه لاره ښکاري او ښه یې ګڼي، د بدۍ او د نېکۍ تمییز هم په دوی کې نه پاتې کیږي.

حَتَّىٰ إِذَا جَاءَنَا قَالَ يَا لَيْتَ بَيْنِي وَبَيْنَكَ بُعْدَ الْمَشْرِقَيْنِ فَبِئْسَ الْقَرِينُ ﴿۳۸﴾

تر هغه پورې چې راشي مونږ ته؛ نو وبه وایي: (دغه اعراض کوونکي خپل ملګري ته) کاشکې چې وی په منځ ځما او په منځ ستا کې لرې والی له مشرقه تر مغربه، پس بد ملګری (یې ته ځما).

تفسیر: یعنې هر کله چې د الله تعالی په حضور کې ورسیږي؛ هلته به دغه خبره په ښه شان سره ورځرګندیږي چې دغه ملګري یې څومره بد او خراب ملګري وو، هلته به له حسرته او قهره داسې وایي چې: کاشکې ځما او ستا په منځ کې د مشرق او مغرب فاصله وی !، او یوه شېبه به مې هم ستا په صحبت کې نه وی تېره کړې، ای کمبخته ! اوس خو لږ شانې له ما څخه لرې شه !.

نو پاک الله جلّ وأعلى شأنُه وأكرم وأعظم برهانُه داسې فرمایي:

وَلَن يَنفَعَكُمُ الْيَوْمَ إِذ ظَّلَمْتُمْ أَنَّكُمْ فِي الْعَذَابِ مُشْتَرِكُونَ ﴿۳۹﴾

او له سره به څه فائده ونه رسوي تاسې ته نن ورځ (له دې جهته) چې ظلم کړی دی تاسې (په شرک سره) دا چې بېشکه تاسې (سره له ملګرو خپلو) په عذاب کې سره شریکان یئ (لکه چې په کفر کې سره شریکان وئ).

تفسیر: د دنیا قاعده ده: په کوم مصیبت کې چې په عمومي ډول سره لوی او واړه ټول سره شریکان وي؛ نو هغه لږ شانې سپک او آسان ښکاري، مشهور متل دی چې: «په ګډه مرګ کې لویه چرچه وي» مګر په دوزخ کې د ټولو شیاطین الانس والجنّ او د تابعینو او متبوعینو په اشتراک او ګډون کې دوی ته هیڅ یوه فائده اوګټه نه وررسیږي، د عذاب شدّت به دومره زیات وي چې په داسې سطحي خبرو له سره دوی نشي متسلي کېدی، او دوی ته له هغه ځنې څه تخفیف او سپکتیا نه محسوسیږي.

أَفَأَنتَ تُسْمِعُ الصُّمَّ أَوْ تَهْدِي الْعُمْيَ وَمَن كَانَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿۴۰﴾ فَإِمَّا نَذْهَبَنَّ بِكَ فَإِنَّا مِنْهُم مُّنتَقِمُونَ ﴿۴۱﴾ أَوْ نُرِيَنَّكَ الَّذِي وَعَدْنَاهُمْ فَإِنَّا عَلَيْهِم مُّقْتَدِرُونَ ﴿۴۲﴾ فَاسْتَمْسِكْ بِالَّذِي أُوحِيَ إِلَيْكَ إِنَّكَ عَلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿۴۳﴾

آیا پس ته به (ای محمده !) اورول وکړې کنړو ته؟ یا سمه لاره به وښیې ړندو ته؟ او هغه چا ته چې وي په ګمراهي ښکاره کې، پس که بیول وکړو مونږ خامخا په تا سره؛ پس بېشکه مونږ له دوی نه انتقام اخیستونکي یو (په آخرت کې). یا به وښیو تاته (په حیات ستا کې) هغه (عذاب) چې وعده یې کوو له دوی سره، پس بېشکه مونږ په (عذاب د) دوی قادر یو (په هر حال کې). پس منګولې خښې کړه (ښه عمل وکړه) په هغه (قرآن) چې وحي کړی شوی دی تاته (ای محمده !)، بېشکه ته پر لارې سمې روان یې (نو ژر به مطلب ته ورسېږې).

تفسیر: یعنې ړندو ته د حق لاره نښوول، کنړو ته د غږ اورول، او هغو کسانو ته چې په صریحې غلطۍ او ګمراهۍ کې سرګردانه حیرانه ګرځي، سمه صافه لاره نښوول، او د کفر، شرک، شک او عصیان له تیارو څخه یې د باندې ایستل، او هدایت پر لوی سړک یې روانول؛ ستاسې په واک او اختیار کې نشته، که الله تعالی اراده وفرمایي؛ نو ستا په غږ کې تأثیر پیدا کوي، په هر حال تاسې داسې غم او اندېښنه مه کوئ چې دغه ګرد خلق ولې حق نه مني؟ او ولې خپله آخره خاتمه خرابوي؟ د دوی معامله پاک الله ته وسپارئ؟ هم هغه به دوی ته د دوی د دغو اعمالو سزا ورکوي، که د دوی دغه په سزا رسول ستاسې له وفاته وروسته واقع شو؛ او یا هم ستاسو په ژوند کې مو تاسو ته ددوی عذاب دروښوول، په هر صورت دوی ځمونږ له واکه او اختیاره وتلي نشې او نه چېرې تللی شي، او نه به مونږ دوی بې له سزا ورکولو خوشې پرېږدو، ستاسې کار همدا دی: کومه وحي چې راغلې ده او کوم حکم چې تاسې ته درکړی شوی دی؛ پر هغه په ډېر مضبوطي سره ټینګ ولاړ اوسئ !، او برابره خپله فریضه اداء کوئ !، ځکه که د دنیا نور خلق پر بلې لارې لاړ شي؛ نو ته د الله تعالی په فضل او کرم سره پر سمه لاره روان یې، چې له هغه ځنې یو قدم دېخوا یا هغې خوا ته د هیسته کېدلو ضرورت نه دی پاتې، او نه د کوم هواپرست په غوښتنه، هیله، ارزو او تمنّا ته کوم بل لوري ته کتلی او التفات کولی شې.

وَإِنَّهُ لَذِكْرٌ لَّكَ وَلِقَوْمِكَ ۖ

او بېشکه دغه (قرآن) ذکر پند (شرف عزت) دی تاته (ای محمده !) او قوم (امّت) ستا ته.

تفسیر: لوی قرآن ستاسې او ستاسې د قوم لپاره د خاص فضل او شرف سبب دی، نو که عقل او پوهه لري؛ نو د دغه لوی نعمت قدر دې وکړي، او د دې په هدایاتو دې عمل وکړي.

وَسَوْفَ تُسْأَلُونَ ﴿۴۴﴾

او ژر ده چې پوښتنه به وکړه شي له تاسې (په ورځ د قیامت کې).

تفسیر: یعنې مخ کې به د دې خبرې پوښتنه کیږي چې تاسې د دغه عظیم نعمت څه قدر کړی وو؟ او د دغه لوی فضل او شرف شکریه مو په څه شان سره اداء کړې وه؟.

وَسْـَٔلْ مَنْ اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رُّسُلِنَآ اَجَعَلْنَا مِنْ دُوْنِ الرَّحْمٰنِ اٰلِهَةً يُّعْبَدُوْنَ ﴿۴۵﴾

او پوښتنه وکړه (ای محمده !) له هغه چا چې لېږلي مو دي پخوا له تا له رسولانو ځمونږ (په شپه د معراج کې، يا له علماوو د دوی)، آيا مقرر کړي وو مونږ بې له رحمن نور معبودان چې عبادت به يې کاوه شو.

تفسير: يعنې ستاسې لاره خو هم هغه ده چې د پخوانيو انبياوو لاره وه، هيڅ يو نبي د شرک تعليم نه دی ورکړی، او نه الله تعالى په هيڅ يوه دين کې شرکيه اعمال جائز درولي دي، چې ماسوا الله څخه د بل چا عبادت هم وکړی شي، او دغه ارشاد چې پوښتنه وکړه يعنې هر کله چې له دوی سره ملاقات وکړئ ! لکه چې د معراج په شپه کې وشو، يا د دوی احوال له کتابونو څخه تحقيق وکړئ !، په هر حال د تحقيق او تفتيش ذرائع چې وي؛ هغه ګرد تر استعمال لاندې ونيسئ !، له هغو څخه به په صاف ډول سره ثابتېږي چې په هيڅ سماوي دين کې هيڅ کله د شرک اجازه نه ده ورکړی شوې.

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا مُوْسٰى بِاٰيٰتِنَآ اِلٰى فِرْعَوْنَ وَمَلَا۟ئِهٖ فَقَالَ اِنِّيْ رَسُوْلُ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿۴۶﴾ فَلَمَّا جَآءَهُمْ بِاٰيٰتِنَآ اِذَا هُمْ مِّنْهَا يَضْحَكُوْنَ ﴿۴۷﴾

او خامخا په تحقيق لېږلی وو مونږ موسى سره له (نهو) دلائلو ځمونږ فرعون ته او مشرانو د دغه (فرعون) ته، پس وويل (موسى): بېشکه زه چې يم رسول د رب د عالميانو يم. پس کله چې راغی (موسى) دوی ته سره له دلائلو ځمونږ؛ ناڅاپه دوی په دغو دلائلو به يې خندل.

تفسير: يعنې پر معجزاتو يې ټوکې مسخرې کولې.

وَمَا نُرِيْهِمْ مِّنْ اٰيَةٍ اِلَّا هِيَ اَكْبَرُ مِنْ اُخْتِهَا

او نه مو ښوده دوی ته (هيڅ دليل) له دلائلو (د عذاب) مګر چې هغه لوی وه له ملګرې د دې (يعنې له هغه تېر عذابه).

تفسير: يعنې له يوه څخه بل د قدرت لوی دليل مو د موسى عليه السلام د تصديق لپاره وښوده.

وَاَخَذْنٰهُمْ بِالْعَذَابِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُوْنَ ﴿۴۸﴾

او نيولي وو مونږ دوی په عذاب سره لپاره د دې چې دوی راوګرځي (له کفره خپله).

تفسير: بالآخره مو هغه دلائل ورولېږل چې د عذاب يو شان رنګ د هغو په منځ کې مرکوز وو، لکه چې د (۹ جزء د «الأعراف» سورت په (۱۶) رکوع (۱۳۳) آيت) کې مذکور دي: ﴿فَاَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الطُّوْفَانَ وَالْجَرَادَ وَالْقُمَّلَ وَالضَّفَادِعَ وَالدَّمَ اٰيٰتٍ مُّفَصَّلٰتٍ﴾ او له دې نه غرض دا وو څو دوی وويريږي، او له خپلو هغو حرکاتو څخه مخ وګرځوي، نو هغوی ببر ته ونه ګرځېدل، کله چې عذاب يې ولېد؛ نو داسې فرياد يې وکړ:

وَقَالُوْا يٰٓاَيُّهَ السّٰحِرُ

او وويل (قبطيانو موسى ته) ای ساحره !

تفسير: د دوی په محاوراتو کې عالم ته به يې «ساحر» ويل، ځکه چې لوی علم د دوی په نزد همدغه سحر وو، ښايي د دغه عجز، زاری، خوشامد او تملّق په وخت موسی عليه السلام يې په دغه ظاهري تعظيمي لقب سره بللی وي.

ادْعُ لَنَا رَبَّكَ بِمَا عَهِدَ عِندَكَ ۖ إِنَّنَا لَمُهْتَدُونَ ﴿٤٩﴾

وبوله ځمونږ لپاره رب خپل په سبب د هغې وعدې (د الله) چې له تا څخه ده (چې له مونږ لرې کړي عذاب)، بېشکه چې مونږ خامخا لاره موندونکي يو (په ايمان راوړلو سره په تا باندې ای موسی !).

تفسير: يعنې د دعاء هغه طريقه چې تاته رب ښوولې ده، او هغه عهد چې مونږ له تاسې سره کړی دی، سم له هغه دعاء سره داسې وشو؛ نو ضرور مونږ به هم پر سمه لاره راځو او ستا خبرو ته به غوږ ږدو؛ نو سمه صافه لاره به بياموموِ.

فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُمُ الْعَذَابَ إِذَا هُمْ يَنكُثُونَ ﴿٥٠﴾

پس کله چې لرې مو کړ له دوی نه عذاب (په دعاء د موسی سره) ناڅاپه ماته کړه دوی (هغه وعده خپله).

تفسير: يعنې څه مهال چې هغه تکليف مرتفع او د مصيبت ساعت له دوی نه پورته او مندفع شو؛ يو ځلې ټولو سره له خپلو هغو مواعيدو څخه مخ واړوه، او داسې يې ورښکاره کړل چې مونږ له سره تاسره څه عهد او پيمان نه وو کړی، او في الحال يې مات کړ.

وَنَادَىٰ فِرْعَوْنُ فِي قَوْمِهِ قَالَ يَا قَوْمِ أَلَيْسَ لِي مُلْكُ مِصْرَ وَهَٰذِهِ الْأَنْهَارُ تَجْرِي مِن تَحْتِي ۖ أَفَلَا تُبْصِرُونَ ﴿٥١﴾

او غږ وکړ فرعون (افتخارًا) په قوم خپل کې (د جارچيانو په وسيله) وويل (فرعون): ای قومه ځما ! آيا نشته ما لره ملک سلطنت د مصر، او دغه ويالې چې بهيږي (او اصلي منبع يې نيل دی) لاندې تر (مانې) ځما، آيا پس نه وينئ تاسې (دغه لويي، جاه او جلال ځما)؟.

تفسير: په دغو اطرافو او حوالیو کې د مصر حاکم ډېر لوی سړی ګڼل کېده، او نهرونه يې همده کينودلي وو، او د نيل اوبه يې په همدغو ويالو کې غورځولې وې، او خپل باغ ته يې هم را ايستلې وې، مطلب دا چې سره د دغو سامانونو او وسايلو د موجوديت آيا ځمونږ دغه حيثيت او وضعيت له دې خبرې سره وړ او متقاضي دی ، چې د موسی عليه السلام په شان د يوه معمولي حيثيت والا خبرو ته غوږ ونيسو، او غاړه ورته کيږدو؟.

أَمْ أَنَا خَيْرٌ مِّنْ هَٰذَا الَّذِي هُوَ مَهِينٌ وَلَا يَكَادُ يُبِينُ ﴿٥٢﴾

بلکه زه بهتر يم له دغه سړي (موسی) چې هغه سپک (او حقير دی)، او نه دی نژدې (دې ته چې) صاف بيان (د مطلب) وکړي.

تفسير: يعنې له موسی سره نه څه مال او دولت شته، او نه حکومت او نه عزّت او نه کوم ظاهري کمال، تر دې چې په خبرو او اترو کې يې ژبه هم په صاف ډول سره نه چليږي، او تته کيږي.

فَلَوْلَآ أُلْقِيَ عَلَيْهِ أَسْوِرَةٌ مِّن ذَهَبٍ أَوْ جَآءَ مَعَهُ ٱلْمَلَٰٓئِكَةُ مُقْتَرِنِينَ ﴿٥٣﴾

پس ولې نه غورځول کيږي په ده باندې وښي له سرو زرو يا ولې نه دي راغلې له ده سره پرښتې پيوسته (صف ترلې).

تفسير: وايي چې فرعون به پخپله د جواهرو وښي پخپلو لاسونو کې اچول، او پر هر وزير او امير او مشر به يې چې لطف او مهرباني کوله؛ د هغه په لاسو کې به يې هم سم د ده له حال سره مناسب وښي اچول، د ده په مخ کې د ده لاوو لښکر صف ترلې وو، مطلب يې دا کله چې مونږ چا ته عـزّت ورکـوو؛ نو دغسې وضعيت ورسره کـوو، نو آيا کله چې دی د الله تعالى د رسالت مدّعي دی نو ولې د ده الله د ده په لاسو کې وښي نه دي اچولي؟ او له سره يې د ملائکو يو لښکر نه دی رالېږلی؟.

فَٱسْتَخَفَّ قَوْمَهُۥ فَأَطَاعُوهُ ۚ إِنَّهُمْ كَانُوا۟ قَوْمًا فَٰسِقِينَ ﴿٥٤﴾

پس سپک بې عقل وموند (فرعون) قوم خپل پس اطاعت يې وکړه د هغه (فرعون په مطلب د ده کې)، بېشکه چې دوی وو يو قوم فاسقان.

تفسير: يعنې په دغو چټيو او غلطو تېرايستونکيو خبرو سره يې له خپل قوم څخه ناپوهان جوړ کړي دي، او هغه ټول احمقان د ده خبرو ته غوږ ږدي، حقيقت دا دی چې د دغو خلقو طبائع د الله تعالى په نافرمانۍ له ابتداء څخه عادت او معتاد شوي وو، دغه يې اوس د هغه عصيان او طغيان لپاره يوه نوې حيله او پلمه وکړځوله.

فَلَمَّآ ءَاسَفُونَا

پس کله چې په غضب يې کړو دوی مونږه (په ډېر طغيان خپل سره).

تفسير: يعنې هم هغسې کارونه يې وکړل چې په هغو سره عادتًا پاک الله په قهر او غضب کيږي.

ٱنتَقَمْنَا مِنْهُمْ فَأَغْرَقْنَٰهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٥٥﴾ فَجَعَلْنَٰهُمْ سَلَفًا وَمَثَلًا لِّلْءَاخِرِينَ ﴿٥٦﴾

نو انتقام واخيست مونږ له دوی نه پس غرق ډوب مو کړل دوی ټول (په بحيره د قلزم کې). پس ومو ګرځول دوی پېشوايان (لپاره د عبرت اخيستلو) او مثل لپاره د وروستنيو (خلقو تر قيامت پورې).

تفسير: يعنې وروسته راتلونکيو نورو نسلونو ته د دوی قصه د يوې عبرتناکې پېښې په شان ذکر او بيانيږي.

وَلَمَّا ضُرِبَ ٱبْنُ مَرْيَمَ مَثَلًا إِذَا قَوْمُكَ مِنْهُ يَصِدُّونَ ﴿٥٧﴾ وَقَالُوٓا۟ ءَأَٰلِهَتُنَا خَيْرٌ أَمْ هُوَ ۚ

او کله چې يادشي ځوی د مريمې دمثال په طور؛ ناڅاپه قوم ستا پر هغه (مثال) شورماشور د خوشالتيا (او خندا) کوي. او وايي (دغه کفّار) آيا معبودان ځمونږ غوره دي او که هغه غوره دی؟ (هر کله چې عيسى په دوزخ کې شو، خو ځمونږ بُتان دې هم په دوزخ کې وي).

تفسير: يعنې کله به چې د عيسى المسيح عليه السلام ذکر کېده؛ نو د عربو مشرکانو به ډېر شورماشور نښلاوه، او راز راز غږونه به يې پورته کول، په ځينو روايتو کې راغلي دي، څخه مهال (وخت) چې رسول الله مبارک دغه آيت ولوست: ﴿إِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ﴾ (۱۷ جزء د الأنبياء سورت (۷) رکوع (۹۸) ځمونږ دغه تفسير)؛

نو مشرکانو وویل چې: نصاری د مسیح علیه السلاّم عبادت کوي، او راوښیه چې ستاسې په خیال ځمونږ معبودان ښه دي؟ که مسیح علیه السلام؟ ظاهر دی چې تاسې مسیح ته ښه وایئ، کله چې مسیح (معاذ الله) د دې آیت په عموم کې داخل وي؛ نو خیر دی ځمونږ معبوان دې ورسره داخل وي، په ځینو روایاتو کې راغلي دي چې نبي کریم صلی الله علیه وسلم یو ځلې فرمایلي وو: «لیس أحد یُعبد من دون الله فیه خیر»؛ نو کفارو وویل چې: آیا په مسیح کې هم څه خیر او ښېګڼه (فائده) نشته؟ ظاهر دی چې د آیت او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د دې الفاظو مطلب له هغو شیانو سره متعلق وو چې مشرکان د هغوی په عبادت کې لګیا وو، او په دغو معبودینو کې د دغې خبرې قوّت او قدرت هم نه وو چې د خپلو عابدینو جواب په «لا» او «نعم» سره ورکړی شي، یا دوی له دغه ناحقه عبادت څخه منع کړي، یا د خپلې بېزارۍ اعلان هغوی ته واوروي، مګر د دغو معترضینو منشأ تش جګړه کول او اعتراض ایستل، او د مناقشې او مجادلې خبرې پیدا کول، او د حق لتاړول وو، نو ځکه قصداً به یې داسې خبرې جوړولې، چې د متکلم له مراده مخالفې وي.

مَا ضَرَبُوْهُ لَكَ اِلَّا جَدَلًا ؕ بَلْ هُمْ قَوْمٌ خَصِمُوْنَ ﴿۵۸﴾ اِنْ هُوَ اِلَّا عَبْدٌ اَنْعَمْنَا عَلَيْهِ وَجَعَلْنٰهُ مَثَلًا لِّبَنِيْۤ اِسْرَآءِيْلَ ﴿۵۹﴾

نه بیانوي دوی دغه مثال تا لره مګر محض لپاره د مجادلې خصومت جګړې، بلکه دوی یو قوم جګړه کوونکی دی (په هر کار کې). نه دی دغه (عیسی) مګر یو بنده دی چې نعمت کړی وو مونږ پرې، او ګرځولی مو وو دی یو مثل لپاره د بني اسرائیلو.

تفسیر: یعنې یواځې په همدغه مسئله کې د دوی دغه جګړې نه دي محدودې، بلکه د دوی په طبیعت کې جګړه او جنجال واقع دی، سمې او صافې خبرې هیڅ کله د دوی په مغزو کې ځای نه نیسي، همداسې مهملې او چټې مباحثې او لرې له مقصده جګړې راوباسي، چېرې هغه شیاطین چې پر خلقو خپل عبادت اجرا کوي، او پر هغو دوی خوښیږي، یا هغه د تیږې (ګټې) بېځانه بُتان چې پر دغه بیخي قوّت او قدرت نه لري چې خلق له کفره او شرکه منع کړي، او چېرې د لوی الله هغه مقبول بنده چې پرې الله تعالی خپل خاص فضل او کرم فرمایلی دی، او د بني اسرائیلو د هدایت لپاره یې درولی وو، چې دی پخپله پر خپل عبودیت مقر وو، او هم خپل امت یې د وحدانیت په طرف باله، او هغوی ته به یې داسې ویل: ﴿اِنَّ اللّٰهَ هُوَ رَبِّيْ وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوْهُ ؕ هٰذَا صِرَاطٌ مُّسْتَقِيْمٌ﴾ نو آیا دغه مقبول بنده ته (العیاذ بالله) «حصب جهنّم» یا «لیس فیه خیر» ویلی کېدی شي؟ یا د تیږو بُتان له هغه سره برابري او سیالي کولی شي؟.

وَلَوْ نَشَآءُ لَجَعَلْنَا مِنْكُمْ مَّلٰٓئِكَةً فِي الْاَرْضِ يَخْلُفُوْنَ ﴿۶۰﴾

او که اراده فرمایلي وی مونږ؛ نو خامخا ګرځولي به مو وی په ځای د تاسې پرښتې په ځمکه کې چې خلیفګاني شوې به وی.

تفسیر: که الله تعالی اراده کړي وی؛ نو ستاسو په عوض به یې پرښتې په ځمکه کې ګرځولې وی، چې یو په بل پسې راتلې، لکه چې تاسې یو بل پسې راځئ، الله تعالی ته پوره قدرت حاصل دی.

وَاِنَّهٗ لَعِلْمٌ لِّلسَّاعَةِ

او بېشکه دغه (عیسی) خامخا علامه ښه ده لپاره د قیامت (په اعتبار د نزول سره).

تفسیر: یعنې د عیسی علیه السلام اول ځلي راتلل خو خاص د بني اسرائیلو لپاره یوه د قدرت ښه وه، چې بې له پلاره پیدا شو، او عجیبې او غریبې معجزې یې ورښکاره کړې، او د ده دویم ځلي راتګ به د قیامت له نښو څخه وي، د ده له نزوله به خلق معلوم کړي چې قیامت بیخي نژدې رارسېدلی دی.

فَلَا تَمْتَرُنَّ بِهَا وَاتَّبِعُونِ ۖ هَٰذَا صِرَاطٌ مُّسْتَقِيمٌ ﴿٦١﴾ وَلَا يَصُدَّنَّكُمُ الشَّيْطَانُ ۖ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ ﴿٦٢﴾

پس شک مه کوئ تاسي په (راتلو د) قیامت کي، او متابعت وکړئ ځما (په توحید کي)، دغه لاره ده سمه برابره (چې نه پرې ګمراه کیږي هیڅوک). او نه اړوي تاسي شیطان (له دغې سمې لارې)، بېشکه چې (دغه شیطان) تاسي ته دښمن دی ښکاره.

تفسیر: یعنې د قیامت په راتګ کې شک مه کوئ ! او د توحید او د ایمان پر هغې سمې لارې چې زه یې تاسي ته درښیم؛ سم برابر لاړ شئ !، نه چې ستاسي ازلي دښمن تاسي له هغې لارې ځخه منع کړي، او مخه مو ونیسي.

وَلَمَّا جَاءَ عِيسَىٰ بِالْبَيِّنَاتِ قَالَ قَدْ جِئْتُكُم بِالْحِكْمَةِ وَلِأُبَيِّنَ لَكُم بَعْضَ الَّذِي تَخْتَلِفُونَ فِيهِ ۖ

او کله چې راغی عیسی په دلائلو ښکاره وو سره وویل (عیسی) چې: په تحقیق راغلی یم زه تاسي ته په حکمت (نبوّت، شریعت، ښه درایت پخې خبرې)، او لپاره د دې چې بیان کړم تاسي ته ځینې له هغو احکامو چې وئ تاسي چې اختلاف به مو کاوه په هغو کې (له امورو د دین نه).

تفسیر: یعنې دیني خبرې یا ځینې هغه شیان چې د موسوي شریعت له طرفه حرام درولی شوي وو؛ د هغه حلّت بیان تاسو ته کوم، لکه څنګه چې د آل عمران سورت په (۵) رکوع (۵۰) آیت کې راغلي دي: ﴿وَلِأُحِلَّ لَكُم بَعْضَ الَّذِي حُرِّمَ عَلَيْكُمْ﴾.

فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿٦٣﴾ إِنَّ اللَّهَ هُوَ رَبِّي وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ ۚ هَٰذَا صِرَاطٌ مُّسْتَقِيمٌ ﴿٦٤﴾

پس وویرېږئ له (عذابه د) الله او اطاعت وکړئ ځما (په شرعي امورو کې). بېشکه الله هم هغه دی رب ځما او رب ستاسو، پس عبادت کوئ یواځې د دغه (الله، او حکم یې منئ)، دغه لاره ده سمه برابره.

تفسیر: دغه تعلیم وو د عیسی علیه السلام، وګورئ چې په څومره صفایی او دُرستی سره یې د واحد الله تعالی د رُبوبیت او معبودیت بیان فرمایلی دی، او همدغه توحید، اتّقاء او د رسول الله صلی الله علیه وسلم اطاعت یې صراط المستقیم درولی دی.

فَاخْتَلَفَ الْأَحْزَابُ مِن بَيْنِهِمْ ۖ

پس مختلف شول سره دغه قومونه (د نصاری) په منځ خپل کې.

تفسیر: یعنې اختلاف واقع شو، یهودان ترې منکران شول، او نصرانیان پرې قائلان شول، بیا وروسته له دې نه نصرانیان هم سره څو ډلې شول، ځینې مسیح علیه السلام ته د الله تعالی ځوی وایي، ځینې یې له درې معبودانو یو معبود ګڼي، ځینې یو څه وایي او ځینې بل څه وایي، د مسیح علیه السلام پر اصلي تعلیم خو یو تن هم نه دی پاتې.

فَوَيْلٌ لِّلَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْ عَذَابِ يَوْمٍ أَلِيمٍ ﴿٦٥﴾ هَلْ يَنظُرُونَ إِلَّا السَّاعَةَ أَن تَأْتِيَهُم بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٦٦﴾

پس افسوس هلاک خرابي ده لپاره د هغو کسانو چې ظلم يې کړی دی (په باب د عيسی کې) له عذابه د ورځې درد ورکوونکي. آيا منتظر دي (دغه احزاب يا کفار د مکې، يعنې نه دي) مګر قيامت ته چې رابه شي دوی ته يو ناڅاپه، او دوی به نه پوهيږي (په وخت د راتلو يې قبل الظهور).

تفسير: يعنې له داسې ښکاره وو او واضحو بياناتو او هداياتو سره هم که دغه خلق د حق او صدق منونکي نه دي؛ نو بالآخر دوی د څه شي په انتظار کې دي؟ د دوی د دغه وضعيت او احوال له ليدلو څخه داسې ويل کېدی شي چې که قيامت يو ځلې ناڅاپه د دوی پر سرونو ودريږي؛ نو هلته به يې ومني، حال دا چې د هغه وخت منل له سره په درد نه خوري، او مفيد نه واقع کيږي.

اَلْاَخِلَّآءُ يَوْمَئِذٍۢ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ اِلَّا الْمُتَّقِيْنَ ﴿۶۷﴾

ياران (دوستان د کفر او معصيت) په دنيا کې په دغه ورځ (د قيامت کې) ځينې د دوی له ځينو نورو سره به دښمنان وي مګر (پاتې به وي دوستي) د متقيانو.

تفسير: په دغه ورځ کې به دوست له دوست څخه لرې تښتي، نه چې زه هم د ده په شامت ونيولی شم، د دنيا دغه ګردې دوستی او محبتونه او خپلوی به سره منقطع کيږي، انسان به افسوس او ارمان کوي چې ولې مې له هغه شرير سړي سره دوستي کړې وه، چې د هغه په غولولو او لمسولو سره زه نن په دغه مصيبت کې اخته شوم، په دغه وخت کې به ډېر خوږ او مين محبوب هم د خپلې خوږې او مينې محبوبې له ليدلو ځنې ويريږي به، او يو د بل له ليدلو څخه به بېزاره وي، هو ! د هغو کسانو محبت او دوستي به په کار ورځي، چې خاص د الله لپاره وي، او نداء به وکړه شي پر دغو مؤمنانو باندې د الله أعظم شأنُه وأكرم برهانُه له جانبه داسې چې:

يٰعِبَادِ لَا خَوْفٌ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ وَلَآ اَنْتُمْ تَحْزَنُوْنَ ﴿۶۸﴾

ای بندګانو ځما ! نشته هيڅ وېره پر تاسې نن ورځ او نه به غمجن کېږئ.

تفسير: يعنې نه د وړاندې ويره او نه به د وروستي غم اندېښنه ورسره وي، او د دوی صفت دغه دی.

اَلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا بِاٰيٰتِنَا وَكَانُوْا مُسْلِمِيْنَ ﴿۶۹﴾

هغه کسان چې ايمان يې راوړی دی په آيتونو ځمونږ، او وو دوی مسلمانان (په دنيا کې).

تفسير: يعنې په زړه سره يې يقين او پخپلو نورو جوارحو او اعضاوو سره يې د ده احکام په ځای راوړل، او د اطاعت او انابت غاړه يې ورته کېښوده، له دې ځايه د ايمان او اسلام فرق ظاهريږي، لکه چې د جبريل عليه السلام په حديث کې د دې مفصّل بيان شوی دی، بيا به وويلی شي دغو مؤمنانو ته له جانبه د الله أكرم شأنُه او أعظم برهانُه داسې چې:

اُدْخُلُوا الْجَنَّةَ اَنْتُمْ وَاَزْوَاجُكُمْ تُحْبَرُوْنَ ﴿۷۰﴾ يُطَافُ عَلَيْهِمْ بِصِحَافٍ مِّنْ ذَهَبٍ وَّاَكْوَابٍ ۚ وَفِيْهَا مَا تَشْتَهِيْهِ الْاَنْفُسُ وَتَلَذُّ الْاَعْيُنُ ۚ

ننوځئ (ای ځما بندګانو) جنت ته تاسې او ښځې ستاسې چې خوشاله به کړل شئ. ګرځولی کيږي به (د غلمانو له خوا) پر دغو جنتيانو کاسې ګلاسونه له سرو زرو څخه او (طلايي) صراحي ګانې، او (وي به دوی ته) په دغه (جنت) کې هغه څيزونه چې خواهش کوي د هغو نفسونه (د دوی) او چې خوند اخلي سترګې (د دوی ترې).

تفسير: له ټولو څخه اعلى او اولى څيز چې تري ستركې په ليدلو سره رښې او يخې او زړونه آرامي او هوسايي (راحت) مومي؛ د الله تعالى لقاء ده، رزقنا الله تعالى بفضله ومنّه.

وَأَنتُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٧١﴾ وَتِلْكَ الْجَنَّةُ الَّتِي أُورِثْتُمُوهَا بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٧٢﴾

او تاسې په دغه جنت کې همېشه اوسېدونکي يئ. او دغه جنت دى هغه چې په ميراث درکړى شوى دى هغه تاسو ته په سبب د هغو (نېکو عملونو) چې وئ تاسې چې کول به مو په دنيا کې.

تفسير: يعنې ستاسې د پلار آدم عليه السلام ميراث تاسې ته بيا درورسېده، او دغه د الله تعالى فضل او مرحمت او ستاسې د اعمالو ثمره ده.

لَكُمْ فِيهَا فَاكِهَةٌ كَثِيرَةٌ مِّنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿٧٣﴾ إِنَّ الْمُجْرِمِينَ فِي عَذَابِ جَهَنَّمَ خَالِدُونَ ﴿٧٤﴾ لَا يُفَتَّرُ عَنْهُمْ وَهُمْ فِيهِ مُبْلِسُونَ ﴿٧٥﴾

شته تاسې په دغه (جنّت) کې (ښې غورې منتخبې) مېوې ډېرې چې له هغو څخه به يې خورئ تاسې. بېشکه چې مجرمان (کافران) په عذاب د دوزخ کې به همېشه پاتې کيدونکي وي. نه به سپکاوه شي له دوى څنې (عذاب) او دوى به په دغه عذاب کې ساکت نااميده وي (له نجاته او نشاطه).

تفسير: يعنې عذاب به نه کوم وخت ملتوي کيږي، او نه سپکاوه شي، دوزخيان به نااميده کيږي چې اوس په هيڅ صورت له دې ځايه نشو وتلى، او نه د وتلو څه سبيل او لاره شته.

وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ وَلَٰكِن كَانُوا هُمُ الظَّالِمِينَ ﴿٧٦﴾

او نه دى کړى مونږ ظلم پر دوى وليکن دوى وو هم دوى ظالمان (پر ځانونو خپلو په کفر سره).

تفسير: يعنې مونږ په دنيا کې د نېکۍ او بدۍ هره خوا او هر پلو دوى ته ښوولى او پوهولى وو، او انبياء الله مې ليږلي وو، او پر دوى مې د حجّت اتمام کړى وو، او هيڅ يومعقول عذر مې دوى ته باقي نه وو پرېښى، خو سره له هغه دوى ونه منل، او له خپلو تېريو او زياتو څخه يې لاس وانه خيست، که داسې ظالمينو او متجاوزينو ته سزا ورکړه شي؛ نو څوک دغې سزا ته ظلم ويلى شي؟.

وَنَادَوْا يَا مَالِكُ لِيَقْضِ عَلَيْنَا رَبُّكَ ۖ

او غږ به وکړي (جهنّميان) چې اى مالکه (خازنه د دوزخ) حکم دې وکړي پر مونږ رب ستا (د مرګ).

تفسير: «مالک» د هغې پرښتې نوم دى چې پر دوزخ موکله ده، او د اور داروغه ورته ويلى شي، دوزخيان به ده ته غږ کوي او ناري به وهي چې مونږ نه مرو او نه خلاصى مومو، ته دې خپل رب ته ووايه چې: يو ځلې دې مونږ ته عذاب راکړي، او کار مو دې له بېخه تمام کړي، ګواکې له نجاته بې هيلې او مايوس کيږي، او د مرګ په ارمان کې لويږي.

قَالَ إِنَّكُم مَّاكِثُونَ ﴿٧٧﴾

وبه وايي (مالك خازن پس له زرو كلو په ځواب كې د دوی) چې بېشكه تاسې (ژوندي) پاتې كيدونكي يئ (په دوزخ كې).

تفسير: يعني له چيغو او شورماشور څخه هيڅ فائده نه دررسيږي، تاسې په همدغه خپل حال تل ترتله پاتې كيدونكي يئ، وايي چې دوزخيان به تر يو زر كاله چغې وهي، نارې سورې به كوي، بالآخر دوی ته به داسې يو جواب اوراوه شي، او د الله أجل وأعلى شأنُه وأعظم برهانُه له جانبه داسې ويل كيږي:

لَقَدْ جِئْنَاكُم بِالْحَقِّ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَكُمْ لِلْحَقِّ كَارِهُونَ ﴿٧٨﴾

خامخا په تحقيق راغلي وو مونږ تاسې ته (په وسيله د انبياوو) په حق سره، وليكن زياتره ستاسې حق لره بد ګڼونكي يئ (چې حق به مو نه قبلاوه).

تفسير: يعني هغه سزا تاسې ته پر دغه جرم دركړی شوې ده، چې تاسې على الأكثر د صداقت او حقّانيت په خلاف اقدامات كول، او زيات له تاسې د ډوندو په شان په هغه پسې لويدلي وئ.

أَمْ أَبْرَمُوا أَمْرًا فَإِنَّا مُبْرِمُونَ ﴿٧٩﴾

بلكه محكم كړي دي (كُفّارو په خلاف د انبياوو) يو كار، پس بېشكه مونږ هم محكم كوونكي يو (د تدبير خپل).

تفسير: د عربو كفّار ځمونږ د رسول الله صلى الله عليه وسلم په خلاف راز راز پلمې او حيلې جوړولې، او قسم په قسم پټ تدبيرونه به يې سره ترڼ، مګر د الله تعالى خفيه تدبير د دوی پر دغو ګردو پلمو باندې اوبه بهولې.

أَمْ يَحْسَبُونَ أَنَّا لَا نَسْمَعُ سِرَّهُمْ وَنَجْوَاهُم ۚ بَلَىٰ وَرُسُلُنَا لَدَيْهِمْ يَكْتُبُونَ ﴿٨٠﴾

آيا ګمان كوونكي دي (كفّار) چې بېشكه مونږ نه اورو پټې خبرې د دوی او پټې مشورې د دوی؟ (نه ده داسې) بلكه اورو يې، او رسولان ځمونږ (چې حفظه ملكي دي) له دوی سره دي چې ليكي (ټول اعمال د دوی).

تفسير: يعني دوی د زړونو پر اسرارو، نيّاتو، او پټو خبرو مونږ پوهيږو، او د دوی پټې جرګې او مشورې مونږ اورو، او سم د حكومت د انتظامي ضابطې سره ځمونږ پرښتې (كرام كاتبين) د دوی ګرد اعمال ليكي، دغه ګرد دفاتر به د قيامت په ورځ وروړاندې كيږي.

قُلْ إِن كَانَ لِلرَّحْمَٰنِ وَلَدٌ ۖ فَأَنَا أَوَّلُ الْعَابِدِينَ ﴿٨١﴾

ووايه (ای محمده ! دوی ته) كه وي (بالفرض والتقدير لكه چې تاسې وايئ) رحمان ته ولد (ځوی لور)؛ پس زه به (دغه ولد لره) ړومبنی له عبادت كوونكيو وم (خو الله له ګردو (ټولو) عيوبو څخه پاك دی، او ولد نه لري).

تفسير: يعني له دې نه لوی ظلم به بل څه وي چې الله تعالى ته ځامن او لونې تجويزيږي، تاسې ووايئ: كه به فرض محال سره الله تعالى اولاد درلودی؛ نو ړومبنی سړی به زه وم چې د ده د اولاد عبادت به مې كاوه، ځكه چې په دنيا

کې زه له ګردو ځنې زيات د الله تعالى عبادت کوونکى يم، او هر چاته چې هومره زياته علاقه له الله تعالى سره وي؛ په هم هغه تناسب ښايي د ده له اولاد سره يې هم وي، بيا څه مهال (وخت) چې زه سره له اوّل العابدينْتُوبه د هيڅ يو موجود په ولديت الله ته قايل نه يم؛ نو تاسې څرنګه د پاک الله داسې منونکي يئ چې د ده تر فرضي اولاده حقوق هم منئ؟.

سُبْحٰنَ رَبِّ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ رَبِّ الْعَرْشِ عَمَّا يَصِفُوْنَ ﴿۸۲﴾

پاکي ده رب د اسمانونو ته، او (رب د) ځمکې ته، رب د عرش ته له هغه څه چې بيانوي (دوی ورته چې نسبت د ولد او شريک او نور عيوب دي).

تفسير: يعنې د هغو خبرو نسبت چې دغه خلک الله تعالى ته کوي، مثلاً اولاد او نور، له هغو ګردو ځنې د الله تعالى ذات پورته او منزّه دی، د ده په ذات کې د دې خبرې له سره امکان نشته چې معاذ الله د چا پلار يا ځوی شي.

فَذَرْهُمْ يَخُوْضُوْا وَيَلْعَبُوْا حَتّٰى يُلٰقُوْا يَوْمَهُمُ الَّذِيْ يُوْعَدُوْنَ ﴿۸۳﴾

بس پرېږده دوی چې غوتې وهي (په باطلو خبرو)، او لوبې کوي تر هغه پورې چې ملاقات وکړي له ورځې د دوی سره هغه (هغه ورځ) چې وعده کړی شوې ده (له دوی سره په دغه ورځ د قيامت کې د عذاب).

تفسير: يعنې دوی د غفلت او حماقت په نشو کې هر څه چټې او چپولې خبرې چې کوي؛ ودې کړي، او تاسې له سره ورته توجّه او التفات مه کوئ !، دغه خلق د څو ورځو له مخې په دنيوي عيش او عشرت او چرچو کې خپلې ورځې تېروي، بالآخر هغه موعوده ورځ راتلونکې ده، چې په هغې کې دوی ته د دوی دغه بې ادبي او ګستاخي او نور شرارتونه يو په يو وړاندې کيږي، او د هغو په مقابل کې به دوی د هر يوه د خوند او مزې څکوونکي وي.

وَهُوَ الَّذِيْ فِي السَّمَآءِ اِلٰهٌ وَّفِي الْاَرْضِ اِلٰهٌ ؕ وَهُوَ الْحَكِيْمُ الْعَلِيْمُ ﴿۸۴﴾

او الله هغه (لوی ذات) دی چې په اسمانونو کې معبود دی، او په ځمکه کې معبود دی، او همدی دی ښه حکمت والا ښه عالم.

تفسير: يعنې نه په اسمان کې پرښتې، لمر، قمر، او ستوري معبود ګرځېدی شي، او نه په ځمکه کې اصنام، اوثان، او بُتان او نور، د ګردو علويّاتو او سفليّاتو او ما فيهما حقيقي معبود هم هغه واحد احد الله تعالى دی، چې له فرشه تر عرشه پورې د ګردو اشياوو مالک او خالق دی، او د ټولو اکوانو او امکنه وو، ازمنه وو پخپل علم او اختيار سره مالک او متصرّف دی.

وَتَبٰرَكَ الَّذِيْ لَهٗ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا ۚ وَعِنْدَهٗ عِلْمُ السَّاعَةِ ۚ

او برکت ناک دی هغه (لوی ذات) چې خاص ده ته دی ملک سلطنت د اسمانونو او د ځمکې او د هر هغه څه چې په منځ د دغو دواړو کې دي، او (خاص) له همده سره دی علم د قيامت.

تفسير: يعنې قيامت کله راځي؟ د دې خبرې علم يواځې له هغه مالک الملکوت او صاحب الکبرياء والجبروت الله أجل وأعلى شأنه وأعظم وأكرم برهانُه سره دی.

وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٨٥﴾

او خاص همدغه (الله) ته به بېرته بيولی شئ (ټول قيامت ته لپاره د جزاء).

تفسير: يعنې کله چې هلته ورسېږئ، د ځردو حسناتو او سيئاتو حساب او کتاب به مو کيږي، او د هغو ثواب او عذاب به دررسيږي.

وَلَا يَمْلِكُ الَّذِينَ يَدْعُونَ مِن دُونِهِ الشَّفَاعَةَ إِلَّا مَن شَهِدَ بِالْحَقِّ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٨٦﴾

او اختيار نه لري هغه معبودان چې دوی يې عبادت کوي بې له دغه (الله) د شفاعت (لکه چې منکران ځکمان کوي) مګر هغه څوک چې شاهدي يې ويلي وي (په ژبه) په حقه سره، حال دا چې دوی پوهيږي (او علم يې وي پر هغو باندې په زړه سره).

تفسير: يعنې دومره سپارښت کولی شي، هر هغه چا چې له خپل علم سره موافق د اسلام حقه کلمه ووائي او د هغې ځواهي ورکړي او د اسلام دحقې کلمې د ځواهۍ پرته هيڅ څوک د هيچا سفارش نشي کولی، او دغومره سپارښت به هم هغه صالحين وکړي چې د دوی په رښتين توب خبردار وي، او په دې باندې ښه پوهيږي چې دغه په ژبه او په زړه سره مسلمان دی، نورو ته به داسې اجازه نه وي.

وَلَئِن سَأَلْتَهُم مَّنْ خَلَقَهُمْ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ فَأَنَّىٰ يُؤْفَكُونَ ﴿٨٧﴾

او قسم دی که وپوښتې ته دوی چې چا پيدا کړي دي دغه (عابدان او معبودان)؛ نو خامخا وبه وايي: هرومرو (خامخا) دوی چې الله (پيدا کړي دي)، پس کوم طرف ته ځرځول کيږي دغه (مشرکان له عبادت د الله).

تفسير: يعنې کله چې پيدا کوونکی همدغه يو الله دی؛ نو د بندګی او د عبادت مستحق ولې نور شول؟ عبادت د انتهايي تذلّل نوم دی، او دغه تذلّل د هغه ذات لپاره ښايي چې وکړي شي چې د انتهايي عظمت او جبروت څښتن دی، ډېر د تعجّب ځای دی چې دوی مقدّمات تسليموي، ليکن د هغو له نتايجو څخه منکران کيږي.

وَقِيلِهِ يَا رَبِّ إِنَّ هَٰؤُلَاءِ قَوْمٌ لَّا يُؤْمِنُونَ ﴿٨٨﴾

او (الله تعالى سره علم پر دغې) وينا د دغه (رسول) دی چې ای ربه ځما ! بېشکه دغه (قريشي منکران) يو قوم دی چې ايمان نه راوړي (په مؤمن به شيانو باندې).

تفسير: يعنې د نبي دغه وينا هم الله تعالى ته معلومه ده.

فَاصْفَحْ عَنْهُمْ وَقُلْ سَلَامٌ ۚ

پس مخ وځرځوه له دوی (او طمع پرېکړه له ايمانه د دوی)، او ووايه (ای محمده ! دوی ته غواړم له شره ستاسو) سلامتي.

تفسير: يعنې غم مه خوره ! او زيات په دوی پسې مه لوېږه ! محض د دعوت او تبليغ فريضه دې اداء کوه !، نو بيا له دوی ځنې خپل مخ وځرځوه !، او ووايه: ښه ده که تاسې ځما خبرو ته غوږ نه ږدئ؛ نو ځما سلام دې وي تاسې ته:

(وكان هذا قبل الأمر بالقتال)، (چې دا حکم د جهاد کولو د حکم نه مخکی وو).

فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿٨٩﴾

پس ژر ده چې پوه به شي دوی (په عاقبت د کُفر خپل).

تفسير: يعنې بالآخره دوی ته به دغه خبره ښکاريږي چې دوی په څرنګه لويې غلطۍ کې لويدلي وو؟ لکه چې پر خپلو دغو تېروتو باندې ځينې کسان لږ څه په همدغه جهان کې پوه شوي هم دي، خو د هغه په پوره تکميل په آخرت کې کېدونکي دي.

تمّت سورة «الزخرف» بعون الله وتوفيقه، فلله الحمد والمنّة.

سُورَةُ الدُّخَانِ

«د (الدّخان) سورت مکي دی، (۵۹) آيت درې رکوع لري، په تلاوت کې (۴۴) او په نزول کې (۶۴) سورت دی، وروسته د «الزخرف» له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

حٰمٓ ﴿۱﴾ وَالْكِتٰبِ الْمُبِينِ ﴿۲﴾ إِنَّآ أَنزَلْنٰهُ فِي لَيْلَةٍ مُّبٰرَكَةٍ

قسم دی پر دغه کتاب ښکاره کوونکي (د ديني احکامو). چې بېشکه مونږ نازل کړی مو دی هغه په شپه بر کتنا که کې.

تفسير: د «برکت شپه» د قدر شپه ده، لکه څرنګه چې الله تعالی د «القدر» په سورت کې فرمايلي دي: ﴿إِنَّآ أَنزَلْنٰهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ﴾ چې د رمضان المبارک په مياشت کې واقع ده، له قوله تعالی: ﴿شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِيٓ أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْاٰنُ﴾ (د البقره سورت (۲۳) رکوع (۱۸۵) آيت)، په دغه شپه کې عظيم الشأن قرآن له لوح محفوظ څخه سماء الدنيا ته نازل کړی شوی دی، او بيا له هغه ځای متدرّجًا په درويشتو کلونو کې پر رسول الله صلی الله عليه وسلم نازل شوی دی، هم په همدغه شپه کې پر رسول الله صلی الله عليه وسلم مبارک د پاک قرآن ابتدايي نزول شروع شوی دی.

إِنَّا كُنَّا مُنذِرِينَ ﴿۳﴾

بېشکه مونږ يو ويروونکي (په رالېږلو د قرآن).

تفسير: يعنې اورول همېشه ځمونږ کار او دستور وو، چې له هغه سره موافق دغه پاک قرآن هم نازل شوی دی.

فِيهَا يُفْرَقُ كُلُّ أَمْرٍ حَكِيمٍ ﴿۴﴾ أَمْرًا مِّنْ عِندِنَآ

په دغه (شپه) کې بيانوه شي بېلاوه شي هر کار حکمتناک (داسې ټينګ چې نه بدليږي). حکم له نزده ځمونږ.

تفسير: يعنې د ټول کال په متعلّق د قضاء او قدر ګرد د حکمت او د مصلحت ډکې قاطعې او نه بدلېدونکې فيصلې په دغې عظيم الشأنې شپې کې له لوح محفوظ څخه نقل کيږي، او هغو پرښتو ته سپارلی کيږي چې د تکويناتو په شُعبو کې کار کوي.

إِنَّا كُنَّا مُرْسِلِينَ ﴿۵﴾

بېشکه مونږ يو لېږونکي (د رسولانو).

تفسير: يعنې (مونږ ليږونکي يو د) پرښتې پر هر هغه کار چې له دوی سره مناسب وي، لکه چې جبرئيل عليه السلام يې سره له پاک قرآن محمد صلی الله عليه وآله وصحبه وسلّم ته ولېږه.

رَحْمَةً مِّن رَّبِّكَ ۚ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ۝٦

لپاره د رحمت (او مهربانۍ پر خلقو) له رب ستا، بېشکه الله همدی دی ښه اوربدونکی د (ټولو) اقوالو، ښه عالم (په ټولو احوالو).

تفسير: يعنې الله تعالى د ټول عالم له ګردو حالاتو څخه باخبر دی، د دوی غږ او دعاء اوري، ځکه په عين ضرورت کې يې خاتم النبيين صلى الله عليه وسلم ته قرآن ورکړ، او د عالم لپاره يې د لوی رحمت په شان ولېږه.

رَبِّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا ۖ إِن كُنتُم مُّوقِنِينَ ۝٧

(رحمت دی ټولو ته له طرفه د) رب د اسمانونو او (رب د) ځمکې او (رب د) هغو شيانو چې په منځ د دوی کې دي که چېرې يئ تاسې يقين کوونکي (نو يقين وکړئ چې محمد د الله رسول دی).

تفسير: يعنې که په تاسې کې پر کوم شي د يقين لرلو صلاحيت وي؛ نو له ګردو شيانو څخه ړومبی شی د يقين کولو قابل د الله تعالى عمومي ربوبيت دی، چې د هغه آثار په هره هره ذره کې له روښانې ورځې څخه زيات ښکاره او څرګند دي، او د محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم رسالت دی.

لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ يُحْيِي وَيُمِيتُ ۖ رَبُّكُمْ وَرَبُّ آبَائِكُمُ الْأَوَّلِينَ ۝٨

نشته لايق د عبادت بل هيڅوک مګر همدی دی، چې ژوندي کوي او مړه کوي (دغه الله) رب ستاسې دی، او رب د پلرونو ړومبنيو ستاسې دی.

تفسير: يعنې چې د هغه الله په قبضه کې ژوندي کول او مړه کول او د وجود او عدم واک او اختيار د هغه په لاس کې وي، او ګرد اولين او آخرين يې تر پالنې او تربيت لاندې دي؛ آيا ماسوا له هغه د بل چا عبادت او بندګي جايزه ده؟ دغه يو داسې صاف او ښکاره حقيقت دی چې په هغه کې د شک او شبهې هيڅ ځای او ګنجايش نشته.

بَلْ هُمْ فِي شَكٍّ يَلْعَبُونَ ۝٩

(يقين نه کوي) بلکه دوی په شک کې دي (له بعث نه) چې لوبې مسخرې کوونکي دي (په مؤمن به شيانو).

تفسير: يعنې د دغو واضحو نښو او دلائلو اقتضاء خو داسې وه چې دغو خلقو به هغه منل، مګر سره له هغه دوی يې نه مني، بلکه دوی د توحيد او د نورو حقه وو عقايدو له طرفه په شکو کو او شبهو کې لويدلي دي.

فَارْتَقِبْ يَوْمَ تَأْتِي السَّمَاءُ بِدُخَانٍ مُّبِينٍ ۝١٠ يَغْشَى النَّاسَ ۖ هَٰذَا عَذَابٌ أَلِيمٌ ۝١١

پس منتظر اوسه (ای محمده ! دوی ته) په هغه ورځ چې راشي دا اسمان په لوګي ښکاره سره. چې پټ به کړي ټول مخلوق. (وبه وايي دوی) دغه عذاب ډېر دردناک دی.

تفسير: له «لوګي» څخه دلته څه مراد دي؟ په دغه مورد کې د اسلافو دوه قوله دي: ابن عباس رضي الله تعالى عنهما او نور وايي چې: قيامت ته نژدې به يو لوګی پورته کيږي، چې ګرد خلق به پټوي، نېکو سړيو ته به د ده ډېر لږ خفيف څه اثر د زکام په شان ورسيږي، او د کفّارو او منافقينو په ستونيو او دماغو کې ننوځي او بې هوشه کوي يې، دلته هم هغه لوګی مراد دی، ابن مسعود رضي الله عنه په ډېر قوّت سره ادعاء کوي، چې له دغه آيت څخه مراد هغه لوګی نه

دی چې د قیامت له علائمو څخه دی، بلکه رسول الله مبارک کله چې د قُریشو له تمرّد او طغیان څخه په تنګ شو؛ نو دعا یې وفرمایله چې الله جل جلاله پر دوی تر اوو کلونو پورې قحط مسلّط کړ، هم هغسې چې د یوسف علیه السلام په زمانه کې پر مصریانو مسلّط شوی وو، لکه چې قحط پر دوی مسلّط شو چې مکیانو به په هغه کې له مردارو او له پوستکو او له هډوکو څخه خوړل، غالبا په همدغه دوران کې د «یمامه» رئیس ثمامه بن آثال رضي الله عنه په اسلام مشرّف شو، او د مأکولاتو د هغو ګودامونو لېږل یې منع کړل، چې له هغه ځایه مکې معظمې ته تلل، الغرض مکیّان د لوږې له لاسه مړه کېدل، او دغه مسلّمه او ښکاره خبره ده چې د مسلسلې وچکالۍ او قحط په زمانه کې به د «جو» یعنې د ځمکې او اسمان په منځ کې لوګي په شان دوړې او غُبار په نظر راځي، په دغه تقریر په ﴿يَّغْشَى النَّاسَ﴾ کې به له خلقو څخه مراد مکیان وي، ګواکې دغه یوه وړاندوینه وه چې پوره شوه، کما یدل علیه قوله تعالی: ﴿فَارْتَقِبْ﴾.

رَبَّنَا اكْشِفْ عَنَّا الْعَذَابَ إِنَّا مُؤْمِنُونَ ﴿۱۲﴾

ای ربه ځمونږ! لرې کړه له مونږ دغه عذاب بېشکه مونږ ایمان راوړونکي یو.

تفسیر: یعنې کله چې په هغه عذاب کې مبتلا کېږي، نو داسې به وایي چې: اوس له دغه آفت څخه نجات راکړه، وروسته له دې نه مو توبه ده !، اوس مونږ ته پوره یقین حاصل شو، بیا به طغیان او شرارت نه کوو، او پاخه مسلمانان کېږو، وروسته له دې نه د دغې خبرې الله تعالی أعظم برهانُه وأکرم شأنُه داسې جواب فرمایي:

أَنَّىٰ لَهُمُ الذِّكْرَىٰ وَقَدْ جَاءَهُمْ رَسُولٌ مُّبِينٌ ﴿۱۳﴾ ثُمَّ تَوَلَّوْا عَنْهُ وَقَالُوا مُعَلَّمٌ مَّجْنُونٌ ﴿۱۴﴾

چېرې به نفع ورسوي دوی ته پند اخیستل (پس د عذاب له نزوله) حال دا چې په تحقیق راغلی وو دوی ته رسول ښکاره، بیانوونکی. بیا همداسې وګرځېدل دوی له هغه (اجابت د رسُول نه)، او وویل (کفّارو): ده ته ښوونه کړی شوې ده (د قرآن له بل چا نه) لېونی دی.

تفسیر: یعنې اوس له پوهېدلو او له نصیحت څخه د فائدې اخیستلو موقع چېرې پاتې ده، په هغه وخت کې مو دغه پندونه ونه منل، چې ځمونږ رسول سره له ښکاره نښو او واضحو هداياتو درغلی وو، هلته به مو داسې ویل چې دغه لېونی دی، کله به مو ویل چې: دی دغه خبرې له بل چا څخه زده کوي، او بیا د هغه له مخې دغه کتاب جوړوي، د ابن عبّاس رضي الله تعالی عنهما د تفسیر سره سم د دې آیت مطلب داسې شو، او د ابن مسعود رضي الله تعالی عنه له تفسیر سره موافق معنی به یې داسې وي چې: مکیّان له قحط او نورو مصائبو څخه په تنګ شول، او له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه یې غوښتنه وکړه چې دغه آفت له مونږ څخه لرې کړئ، په ځینو روایاتو کې راغلي دي چې ابو سفیان او نورو مشرکانو د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حضور کې عرض او فریاد وکړ، چې تاسې خو فرمایئ چې زه «رحمة للعالمین» یم، او دغه دی ستا قوم له قحط او د وچکالۍ له لاسه تباه او فنا کېږي، نو مونږ تاسې ته د مرحمت او شفقت او د قرابت وسائط در وړاندې کوو، څو د دغه مصیبت د لرې کېدلو لپاره دعاء وکړئ، که دغه قحط او مصیبت له مونږ څخه پورته شو؛ نو مونږ ټول سره ایمان راوړو، لکه چې د دوی په دعاء سره باران وشو، او له یمامې څخه د غلې کوم ګودامونه چې منع کړی شوي وو؛ هغه هم د رسول الله صلی الله علیه وسلم له حکم سره سم بېرته جاري شول، مګر سره له دې هم دوی مسلمانان نه شول، د همدې په نسبت فرمایي: ﴿أَنَّىٰ لَهُمُ الذِّكْرَىٰ﴾ یعنې دغه خلق د دغې خبرې له سره منونکي نه دي، په دغه قسم شیانو دوی په زرهاوو تأویلات له خپله ځانه جوړوي، هغه شیان چې بیخي لکه د لمر په شان عیان او روښان دي یعنې ستاسې نبوّت دوی نه مني، او تاسې ته د مجنون نسبت کوي، او ځینې داسې وایي چې: دی له هغه رومي مریي څخه ځنې خبرې زده کړي دي، او بیا یې پخپل عبارت سره اداء کوي، له داسې متعصبو معاندینو څخه د کوم شي د پوهېدلو څه توقّع کېدی شي؟.

إِنَّا كَاشِفُوا الْعَذَابِ قَلِيلًا إِنَّكُمْ عَائِدُونَ ﴿۱۵﴾

بېشكه مونږ لرې كوونكي يو د دغه عذاب (په دعاء دنبي) لږ مدّت، بېشكه تاسې بېرته ګرځيدونكي يئ (كفر خپل ته).

تفسير: يعني كه مونږ د لږ څه مدّت له مخې له دوى څنې عذاب لرې كړو؛ دوى به بيا پخپلو هم هغو حركاتو لاس پورې كوي، چې پخوا له دې نه به يې كول، او د ابن مسعود رضي الله تعالى عنه له تفسير سره موافق به يې داسې مطلب كيږي: دروا خلئ مونږ د لږ څه مدّت له مخې دغه عذاب له دوى څنې لرې كوو، تاسې وګورئ چې دوى به په هم هغسې اعمالو مداومت كوي چې پخوا له دې نه هم په هغه كې مشغول وو.

يَوْمَ نَبْطِشُ الْبَطْشَةَ الْكُبْرَىٰ ۚ إِنَّا مُنتَقِمُونَ ﴿۱۶﴾

(ياده كړه) هغه ورځ چې وبه نيسو مونږ (دغه كفّار) په نيولو سختو لويو سره، بېشكه مونږ خامخا انتقام اخيستونكي يو (په دغه ورځ كې).

تفسير: د ابن عباس رضي الله تعالى عنهما په نزد به لويه نيونه په قيامت كې وي، غرض دا دى چې د آخرت عذاب له سره نه منع او نه بېرته ګرځېدونكى دى، د ابن مسعود رضي الله تعالى عنه په نزد له لويې نيونې څخه د «بدر» غزا مراده ده، چې په دغې غزوې كې له كفّارو څخه بدل او انتقام واخيست شو.

وَلَقَدْ فَتَنَّا قَبْلَهُمْ قَوْمَ فِرْعَوْنَ وَجَاءَهُمْ رَسُولٌ كَرِيمٌ ﴿۱۷﴾

او خامخا په تحقيق ازمويلي وو مونږ پخوا له دې نه قوم د فرعون، او راغلى وو دوى ته رسول (موسى) عزتمند (په نزد د الله).

تفسير: يعني د موسى عليه السلام په ذريعه د دوى امتحان واخيست شو، چې آيا دوى د الله تعالى پيغام قبلوي كه نه؟.

أَنْ أَدُّوا إِلَيَّ عِبَادَ اللَّهِ ۖ

(او وويل موسى فرعونيانو ته) چې وسپارئ تاسې په ما باندې بندګان د الله !

تفسير: يعني د الله تعالى بندګان خپل مريان مه ګرځوئ !، بني اسرائيلو ته له مريتوبه آزادي وركړئ !، او ماته يې وسپارئ، چې هر چېرې څما خوښه وي؛ دوى له خپل ځان سره بوځم.

إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿۱۸﴾ وَأَن لَّا تَعْلُوا عَلَى اللَّهِ ۖ إِنِّي آتِيكُم بِسُلْطَانٍ مُّبِينٍ ﴿۱۹﴾

بېشكه زه تاسې ته رسول مُكرم امانتګر يم. او (وويل موسى فرعونيانو ته) چې سركښي مه كوئ پر الله (په اهانت د وحي)، بېشكه چې زه راوړونكى يم تاسې ته د برهان حجّت دليل ښكاره واضح.

تفسير: «برهان، حجّت، دليل ښكاره واضح» هغه معجزات وو چې موسى عليه السلام ښوول لكه عصا، يد بيضاء، يعني «همسا» او «سپين لاس» او نور.

وَإِنِّي عُذْتُ بِرَبِّي وَرَبِّكُمْ أَن تَرْجُمُونِ ﴿٢٠﴾

او (وویل موسی فرعونیانو ته) چې بېشکه زه پناه نیسم په رب خپل او په رب ستاسې له دې نه چې سنګسار کړئ تاسې ما.

تفسیر: په دغه سره یې د دوی د هغو ویرولو ځواب ورکړ، یعنې ما ستاسې له ظلم او ایذاء څخه د الله تعالی پناه حاصله کړېده، هغه ځما حمایت کوي، او د الله تعالی پر حفاظت زه پوره اعتماد او اطمینان لرم.

وَإِن لَّمْ تُؤْمِنُوا لِي فَاعْتَزِلُونِ ﴿٢١﴾

او که ایمان نه راوړئ تاسې (ای فرعونیانو !) پر ما؛ پس په څنګ شئ (له ما، پرېږدئ ما).

تفسیر: یعنې که ځما خبره نه منئ، نو اقلاً ماته څه ضرر او ایذاء مه رسوئ !، او په دغه سره خپل جرم مه درنوئ، شاه صاحب (رحمه الله تعالی) لیکي: «یعنې چې خپل قوم بوځم، ته مې لار مه نیسه !».

فَدَعَا رَبَّهُ أَنَّ هَٰؤُلَاءِ قَوْمٌ مُّجْرِمُونَ ﴿٢٢﴾ فَأَسْرِ بِعِبَادِي لَيْلًا إِنَّكُم مُّتَّبَعُونَ ﴿٢٣﴾

پس دعا وکړه (موسی) رب خپل ته داسې چې بېشکه دغه (قبطیان) یو قوم دی ګنهګاران (کافران). (نو وفرمایل الله موسی ته چې): پس بوځه بندګان ځما (سبطیان) د شپې، بېشکه تاسې متبوع یئ (د قبطیانو)، (تاسو پسی د فرعون لښکری درځی).

تفسیر: یعنې بالآخر مجبور شو، او د الله تعالی په حضور کې یې عرض او فریاد وکړ، چې دغه خلق له خپلو جرائمو څخه لاس اخیستونکي نه دي، نو اوس ته ځمونږ او د دوی په منځ کې فیصله وکړه !، د ده دعاء فوراً مستجابه او پر موسی علیه السلام امر وشو، چې بې د فرعونیانو له اطلاعه بني اسرائیلو سره د شپې له مخې له مصره ووځئ !، ځکه چې ګهیځ (سحر) له مخې به وروسته له دې نه چې ستاسې له تګه خبر شي؛ نو د تاسې د تعاقب لپاره درپسې وځي، لیکن په یاد یې ولرئ چې په لاره کې ستاسې په مخ کې تریخ سیند درځي، چې هغه به ستا د همسا په اشاره سره دېخوا او هغې لرې کیږي، او په منځ کې وچه صافه لاره تاسې ته پیدا کیږي، چې ته به سره له خپل قومه له هم هغې لارې تېرېږئ.

وَاتْرُكِ الْبَحْرَ رَهْوًا ۖ إِنَّهُمْ جُندٌ مُّغْرَقُونَ ﴿٢٤﴾

او پرېږده بحر سیند ولاړ (ساکن کوڅې کوڅې) بېشکه دوی لښکرې دي ډوبې کړی شوې.

تفسیر: یعنې د دغې خبرې په فکر او اندېښنې کې مه اوسه !، دغه لاره چې د الله تعالی په قُدرت په دغه سیند کې شوې ده، بېرته پاتې نشي، پرېږده چې دغه لاره هم دغسې پر خپل حال پاتې وي، څو فرعون او فرعونیان یې وګوري او پر تاسې پسې د راتلو همّت او ځغرد (جرأت) وکړي، لکه چې هغوی هم په همدغې وچې کې ننوتل، کله چې ټول د سیند منځ ته ورسېدل؛ دلته الله تعالی د سمندر اوبو ته حکم ورکړ، چې بیا سره یو ځای شي، او په دغه ترتیب سره یې هغه ګرد لاو لښکر ډوب او مغروق کړ، نو فرمایي الله أکرم شأنُه وأعظم برهانُه چې:

كَمْ تَرَكُوا مِن جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿٢٥﴾ وَزُرُوعٍ وَمَقَامٍ كَرِيمٍ ﴿٢٦﴾ وَنَعْمَةٍ كَانُوا فِيهَا فَاكِهِينَ ﴿٢٧﴾ كَذَٰلِكَ وَأَوْرَثْنَاهَا قَوْمًا آخَرِينَ ﴿٢٨﴾

څومره ډېر پرېښودل دوی له باغونو او (له) چینو (د اوبو). او (له) فصلونو او ځایونه عمده مخصوص ښایسته. او (له) نعمتونو (او له هسې د هوسایی ـ آرام سامان) چې وو دوی په هغو

(نعمتونو) خوشال خوندور. همداسې (هلاک کوو مونږ مکذبينو لره) او په ميراث مو ورکړل (دغه شيان) قوم بل (سبطيانو) ته.

تفسير: يعنې د بني اسرائيلو په لاسونو کې يې ورکړ، لکه چې د «الشعراء» په سورت کې دي، له دې نه معلوم شو چې د فرعون د غرقېدلو څخه وروسته د بني اسرائيلو تصرّفات او مداخله په مصر کې شروع شوله، او که دغه ثابت نشي؛ مطلب به يې داسې وي: د هم هغو اقسامو سامانونو په شان چې له فرعونيانو څخه پاتې وو؛ هم هغسې شيان مونږ بني اسرائيلو ته هم ورکړل، والله أعلم.

فَمَا بَكَتْ عَلَيْهِمُ السَّمَاءُ وَالْأَرْضُ

پس ونه ژړل پر دوی (يا پر هلاکت د دوی) باندې اسمانونو او ځمکې.

تفسير: په روايا‌تو کې راغلي دي چې د مؤمن د وفات په تقريب کې د اسمان هغه دروازه ژاړي چې له هغې څخه به ده ته روزي نازلېده، يا هغه دروازه چې په هغې کې د ده صالح عمل پورته خوت، او هغه ځمکه به هم ژاړي چې ده به پرې لمونځ کاوه، يعنې افسوس چې هغه سعادت له مونږ ځنې واخيست شو، کله چې له کفارو سره د صالح عمل تُخم نشته؛ نو ده پسې به اسمان يا ځمکه ولې وژاړي؟ بلکه ممکن دي چې د دوی پر مړ‌ک خوښ هم شي، چې ښه شو چې دغه يوه بلا له دنيا ورکه شوه.

وَمَا كَانُوا مُنظَرِينَ ﴿۲۹﴾ وَلَقَدْ نَجَّيْنَا بَنِي إِسْرَائِيلَ مِنَ الْعَذَابِ الْمُهِينِ ﴿۳۰﴾ مِن فِرْعَوْنَ ۚ إِنَّهُ كَانَ عَالِيًا مِّنَ الْمُسْرِفِينَ ﴿۳۱﴾ وَلَقَدِ اخْتَرْنَاهُمْ عَلَىٰ عِلْمٍ عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿۳۲﴾

او نه وو دوی ته مهلت ورکړی شوی. او خامخا په تحقيق نجات مو ورکړ بني اسرائيلو ته له عـذاب سپکوونکـي (د قبطيانو). چې له (طرفه د) فرعون وو (چې مجسم مصيبت او آفت وو)، بېشکه دغه (فرعون) وو سرکښه متکبّر له مسرفينو له حده تېرېدونکي سر غړوونکي (په شرک کې). او خامخا په تحقيق غوره کړي مو وو دغه (بني اسرائيل) په علم خپل پر خلقو (د زمانې د دوی).

تفسير: يعنې اګر که د بني اسرائيلو کمزوري او نواقص هم مونږ ته معلوم وو، خو سره له هغه مونږ دوی ته د هغې زمانې پر ګردو خلقو فضيلت ورکړ، او ځينې جزئيه فضائل خو هم هغه دي چې تر نن پورې د بل هيڅ قوم په برخه نه دي شوي، مثلاً د ډېرو انبياوو په دوی کې مبعوثېدل.

وَآتَيْنَاهُم مِّنَ الْآيَاتِ مَا فِيهِ بَلَاءٌ مُّبِينٌ ﴿۳۳﴾

او ور مو کړ دوی ته له دلائلو (د قُدرت خپل په لاس د موسی) هغه چې په هغو کې ازمايش مدد وو ښکاره.

تفسير: يعنې د موسی عليه السلام په ذريعه مثلاً د «منّ او سلوی» نزول د ورېځو سيوري غورځول وغير ذلک.

إِنَّ هَٰؤُلَاءِ لَيَقُولُونَ ﴿۳۴﴾ إِنْ هِيَ إِلَّا مَوْتَتُنَا الْأُولَىٰ وَمَا نَحْنُ بِمُنشَرِينَ ﴿۳۵﴾

بېشکه دغه (کفّار) خامخا وايي چې: نه دی دغه عاقبت ځمونږ مګر همدا لومبی مړ‌ک ځمونږ دی (په دنيا کې)، او نه يو مونږ راپورته کړی شوی (له قبورو).

تفسير: په منځ کې د موسى عليه السلام د قوم ذکر استطراداً راغلى وو، له دې ځايه بيا د رسول الله صلى الله عليه وسلم د قوم تذکره شروع کيږي، يعنې دوى وايي چې: ځمونږ آخري حالت فقط هم دغه دى چې موت پر مونږ راځي، هر کله چې مړه شو؛ نو وروسته له مرګه بيا نو نورې خبرې اترې له سره نه دي پېښېدونکي، او له موجوده ژوندون څخه ماسوا بل ژوندون بيخي نشته، حشر او نشر، ثواب او عقاب څه شى دى؟ او حساب او کتاب چېرې کيږي.

فَأْتُوا۟ بِـَٔابَآئِنَآ إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ ﴿٣٦﴾

پس (ژوندي) راولئ پلرونه ځمونږ که چېرې يئ تاسې صادقين رښتيني (په دغې وينا خپله کې).

تفسير: يعنې رسول الله مبارک او مؤمنانو ته کفار وايي: که تاسې پخپلې دغې وينا کې يئ، او دغه عقيده مو صحيحه وي چې وروسته له مرګه بيا ژوندون هم شته؛ نو ډېره ښه ده، تاسې خو ځمونږ دغه مړه شوي پلرونه او نيکه ګان راژوندي کړئ چې مونږ يې پخپلو سترګو سره وويني، او په کيفيت يې وپوهيږو.

أَهُمْ خَيْرٌ أَمْ قَوْمُ تُبَّعٍ ۙ

(نو فرمائي الله چې) آيا دغه (قريش) غوره دي (په مال او قوت) که قوم د «تبع».

تفسير: «تبع» د يمن د باچا لقب وو، چې د ده حکومت پر سبا، حضرموت او نورو ټولو وو، «تُبّع» ډېر تېر شوي دي، الله تعالى ښه عالم دى چې دلته ترې کوم يو مراد دى؟ په هر حال دومره ترې ظاهر شو چې دغه قوم د ډېر قوّت او قدرت خاوندان وو، چې د خپل طُغيان او تمرّد په سبب هلاک او تباه شو، ابن کثير (رحمه الله تعالى) له دغه قوم څخه د سبأ قوم مرادوي، چې د هغه ذکر د سبأ په سورت کې تېر شوى دى، والله أعلم.

وَٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ ۖ أَهْلَكْنَٰهُمْ ۖ إِنَّهُمْ كَانُوا۟ مُجْرِمِينَ ﴿٣٧﴾

او هغه کسان چې پخوا تېر شوي وو له دغو (قوم د تُبّع لکه عاد او ثمود، بلکه قوي نه وو په مال او قوّت؛ نو سره له هغه هم) هلاک کړل مونږ دوى، بېشکه دوى وو ګناهګاران (کافران منکران له بعثه او له قيامته).

تفسير: مثلاً عاد او ثمود او نور، الله تعالى دغه ټول د دوى د ګناهونو په بدل هلاک او تباه کړل، آيا تاسې له دوى نه بهتر زيات زورور طاقتور يئ چې نه مو هلاکوي؟ يا مو نه شي هلاکولى؟.

وَمَا خَلَقْنَا ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا لَٰعِبِينَ ﴿٣٨﴾ مَا خَلَقْنَٰهُمَآ إِلَّا بِٱلْحَقِّ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٩﴾

او نه دي پيدا کړي مونږ اسمانونه او ځمکه او ټول هغه شيان چې په منځ د دغو دواړو کې دي حال دا چې لوبې کوونکي يو (يعنې عبث). نه دي پيدا کړي مونږ دغه دواړه مګر په حقه سره، وليکن زياتره د دغو (مشرکانو) نه پوهيږي (په دې چې فعل د حکيم هيڅېرې له حکمته خالي نه وي).

تفسير: يعنې نه مې دي پيدا کړي دغه ټول علويّات او سفليّات بې مطلب او عبث، او دغه لويه کارخانه د څه لوبو او تماشو لپاره نه ده جوړه شوې، بلکه په ډېر لوى حکمت سره پيدا کړى شوې ده، چې د هغې نتيجه ضرور يوه ورځ څرګنديږي، چې همدغه نتيجه آخرت دى.

إِنَّ يَوْمَ الْفَصْلِ مِيقَاتُهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿۴۰﴾ يَوْمَ لَا يُغْنِي مَوْلًى عَن مَّوْلًى شَيْئًا وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ ﴿۴۱﴾
إِلَّا مَن رَّحِمَ اللَّهُ ۚ إِنَّهُ هُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿۴۲﴾

بېشكه ورځ د فيصلې (قيامت په منځ د خلقو كې) وعده (د جمع كولو) د دوى ده د ټولو (چې په دغه ورځ كې د ټولو حساب په يوه وخت كې كيږي). هغه ورځ چې دفع به نشي كولى هيڅ دوست خپلوان له دوست خپل څخه هيڅ شى (له عذابه)، او نه به له دوى سره (له كوم طرفه) مدد وكړى شي (او نه مرسته رسېدى شي). مګر هغه څوك چې رحم پرې وكړي الله (چې مؤمنان دي)، بېشكه الله همدى دى ښه غالب قوي (په انفاذ د احكامو) ډېر رحم كوونكى دى.

تفسير: يعنې بس پر هم هغه چا چې الله تعالى رحمت وكړي، هم هغه به نجات مومي.

إِنَّ شَجَرَتَ الزَّقُّومِ ﴿۴۳﴾ طَعَامُ الْأَثِيمِ ﴿۴۴﴾

بېشكه (مېوه د) ونې د زقوم. طعام خواړه د (ډېرو لويو) ګناهګارانو (كافرانو) دى.

تفسير: يعنې د كومې ادنى مشابهت لامله ورته «زقّوم» چې په اردو كې ورته (سيهنډ) وايي ويلي شوي دي، كه نه د دوزخ د زقّوم كيفيت خاص الله ته معلوم دى، لكه چې د جنت ځينې نعمتونه له دنيوي نعمتونو سره نوم اشتراك لري، همداسې د دوزخ په نسبت هم وپوهيږئ.

كَالْمُهْلِ يَغْلِي فِي الْبُطُونِ ﴿۴۵﴾ كَغَلْيِ الْحَمِيمِ ﴿۴۶﴾ خُذُوهُ فَاعْتِلُوهُ إِلَىٰ سَوَاءِ الْجَحِيمِ ﴿۴۷﴾

په شان د مس (او ژېر) ويلي كړى شوي، چې ايشيږي په ګېډو كې. په شان د اوبو خوټېدونكيو. (وبه فرمايي الله خازنانو د دوزخ ته چې) ونيسئ دى پس راكاږئ دى برابر منځ د دوزخ ته.

تفسير: دغه د نيولو حكم به هغو پرښتو ته كيږي چې د مجرمينو په تعذيب مأمورې دي.

ثُمَّ صُبُّوا فَوْقَ رَأْسِهِ مِنْ عَذَابِ الْحَمِيمِ ﴿۴۸﴾

بيا ورتويې كړئ پاس پر سر د ده له عذابه د ايشېدلو اوبو.

تفسير: دغه اوبه به د پوزو او دماغو له لارې د دوى ګېډو ته ننوځي، او د دوى كلمي پرې كوي، او د هغو ټوټې د باندې لويږي (أعاذنا الله منه).

ذُقْ ۖ إِنَّكَ أَنتَ الْعَزِيزُ الْكَرِيمُ ﴿۴۹﴾

(وبه ويل شي ده لره) وڅكه (دغه عذاب)! بېشكه ته هم دغه ته عزتمن غټ مشر (كافر) وې (په زعم خپل).

تفسير: يعنې ته خو هم هغه يې چې په دنيا كې دى ځان لوى معزّز او مكرّم ګڼلې، او خپل مشرتوب او سرداري به دې ثابتوله، اوس دې هغه مشرتوب چېرې لاړ؟.

إِنَّ هَٰذَا مَا كُنتُم بِهِ تَمْتَرُونَ ﴿۵۰﴾

بېشكه چې دغه عذاب هغه دى چې وئ تاسې چې په ده كې به مو شك كاوه.

تفسير: يعنې تاسې کله داسې يقين او باور درلود، چې له دغه ورځې سره به مخامخ کېږئ؟، تاسې په دغه شک او شبهه کې وئ چې فقط مونږ همدلته لوبې او چړچې کوو، او په هم دغې مشغولتيا کې خپل عمر تېروو، کله چې مړه شو؛ نو له خاورو سره ګډوډ کيږو، او وروسته له هغه بل هيڅ شی پر مونږ نه دی راتلونکی، اوس خو مو پخپلو سترګو وليدې چې هغه ټولې خبرې رښتيا وې، چې انبياء عليهم السلام به د هغو بيان تاسې ته کاوه.

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي مَقَامٍ أَمِينٍ ﴿٥١﴾

بېشکه چې متّقيان به په ځای د امن کې وي (له ټولو مکروهاتو).

تفسير: يعنې هغه کسان چې دلته له الله تعالى څخه ويريږي، هلته به ډاډه، هوسا او مطمئن اوسيږي، او هيڅ ډول خوف او غم به دوی ته نه رسيږي.

فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿٥٢﴾ يَلْبَسُونَ مِن سُندُسٍ وَإِسْتَبْرَقٍ مُّتَقَابِلِينَ ﴿٥٣﴾

په جنتونو او چينو کې چې اغوندي به (دوی جامې) له ورېښمو نازکو، او له ورېښمو پېړو (غټو) په دې حال کې چې سره مخامخ به ناست وی.

تفسير: يعنې د دوی پوښاک (لباس) به له نريو او پرپړو ورېښمينو کالیو (کپړو) څخه وي، او يو جنّتي به له بل جنّتي څخه له سره اعراض نه کوي، او مخ به تر بې نه اړوي، او بې تکلفه لکه ډېر خواږه دوستان خپلوان به سره مخامخ کيني، او خبرې اترې به سره کوي.

كَذَٰلِكَ وَزَوَّجْنَاهُم بِحُورٍ عِينٍ ﴿٥٤﴾

همداسې به وي (بې تغيره او بې تبديله)، او ملګرې به کړو مونږ دوی له پيغلو سپين پوستو غټو (ښايسته) سترګو سره.

تفسير: يعنې له دوی سره به د دوی جوړې (ښځې) يو ځای کوي.

يَدْعُونَ فِيهَا بِكُلِّ فَاكِهَةٍ آمِنِينَ ﴿٥٥﴾

غواړي به دوی په دغه (جنّت) کې له هر قسم مېوې حال دا چې په امن کې به وي له (انقطاع او ضرر د مېوو او هر مکروه نه).

تفسير: يعنې هره هغه مېوه چې د دوی په زړه کې وګرځي، او دوی يې وغواړي؛ فوراً دوی ته ورحاضروله کيږي، او هيڅ يو فکر او اندېښنه به له دوی سره نه وي، په پوره زړه جمعي او اطمينان سره به يې خوري، او څښي، او مسرور به اوسيږي.

لَا يَذُوقُونَ فِيهَا الْمَوْتَ إِلَّا الْمَوْتَةَ الْأُولَىٰ

نه به څکي دوی په دغه جنّت کې مرګ مګر خو هغه مرګ ړومبنی (چې تېر شوی دی په دنيا کې).

تفسير: يعنې هغه موت چې پخوا له دې نه راغلی وو، اوس وروسته له دې نه به له سره مرګ او درد تاسې ته نه راځي، دائم به په همدغه عيش او نشاط کې خوښ او خوشال اوسيږئ، چې نه ستاسې خوندور ژوندون ته څه فناء او زوال رسيږي، او نه د هغه وسائلو او وسائطو ته.

وَوَقٰىهُمۡ عَذَابَ الۡجَحِيۡمِ ۝٥٦ فَضۡلًا مِّنۡ رَّبِّكَ ؕ ذٰلِكَ هُوَ الۡفَوۡزُ الۡعَظِيۡمُ ۝٥٧

او وبه ساتي (الله) دوی له عذابه د دوزخ نه. له جهته د فضل له طرفه د رب ستا، دغه (انعام او اکرام) همدا بری دي ډېر لوی.

تفسير: يعنې له دې نه به بل لوی بری او کاميابي څه شی کېدی شي چې د الله تعالی له عذابه محفوظ او مأمون پاتې وي، او تر أبد الآباد پورې د الطافو او افضالو مورد ګرځي !.

فَاِنَّمَا يَسَّرۡنٰهُ بِلِسَانِكَ لَعَلَّهُمۡ يَتَذَكَّرُوۡنَ ۝٥٨

پس بېشکه همدا خبره ده چې اسان کړی مو دی دغه (قرآن) په ژبه ستا لپاره د دې چې دوی پند واخلي (ښه وپوهيږي او ايمان پرې راوړي).

تفسير: يعنې پخپلې مورنۍ ژبې سره په اسانۍ پرې وپوهيږي او ياد يې کړي.

فَارۡتَقِبۡ اِنَّهُمۡ مُّرۡتَقِبُوۡنَ ۝٥٩

پس منتظر اوسه ته (هلاکت د دوی ته) بېشکه دوی هم منتظر دي (هلاکت د تاته).

تفسير: يعنې که دوی ونه پوهيږي؛ نو تاسې څو ورځې انتظار وکړئ، د دوی بد انجام د دوی په مخ کې راتلونکی دی، دوی خو د دغې خبرې په انتظار کې دي، که کومه بده پېښه پر تاسې واقعه شي، ليکن تاسې هم د دوی اخرې خاتمې ته وګورئ چې هغوی ته څه شيان ور دمخه کېدونکي دي؟.

تمّت سورة الدّخان بفضل الله تعالى ورحمته، فله الحمد والمنّة.

سُورَةُ الجَاثِيَة

«د (الجاثية) سورت مکّي دی، پرته له (۱۴) آيت څخه چې مدني دی، (۳۷) آيتونه (۴) رکوع لري، په تلاوت کې (۴۵) او په نزول کې (۶۵) سورت دی، وروسته د (الدخان) له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

حٰمٓ ﴿۱﴾ تَنْزِيلُ الْكِتٰبِ مِنَ اللهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ ﴿۲﴾ إِنَّ فِي السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ لَآيٰتٍ لِّلْمُؤْمِنِينَ ﴿۳﴾

نازلېدل دکتاب له طرفه د الله دي چې ډېر غالب قوي دی، ښه حکمت والا دی. بېشکه په (پيدايښت د) اسمانونو کې او په ځمکې کې خامخا ډېر دلائل دي مؤمنانو ته.

تفسير: يعنې که انسان ومني؛ نو په همدغه د ځمکې او د اسمانونو په پيدا کولو او د دوی په دغه منظم او محکم نظام او قوام کې له غور او فکر کولو څخه پر دغه خبره په ښه شان سره پوهېدی شي، چې خامخا د دغو علويه وو، او سفليه وو موجوداتو داسې پيدا کوونکی او ساتونکی شته، چې دغه يې پخپل کامل قدرت، او حکمت سره په دغسې محاسنو او مزاياوو سره جوړ کړي دي، او پخپل لا محدود قدرت سره د هغه حفاظت هم کوي.

وَفِي خَلْقِكُمْ وَمَا يَبُثُّ مِن دَآبَّةٍ ءَايٰتٌ لِّقَوْمٍ يُوقِنُونَ ﴿۴﴾

او په پيدا کولو (د هر يوه) ستاسې کې، او په هغه څه کې چې خواره کړي دي (الله په ځمکه کې) له هر قسم دابّې (خوځېدونکيو)؛ ډېر دلائل دي لپاره (د هغه) قوم چې يقين کوي (پر بعث باندې).

تفسير: يعنې که انسان پخپل خلقت او د نورو ساکښانو (جاندارو) او ذوي الأرواحو په خلقت کې غور او فکر وکړي؛ نو د عرفان، او ايقان تر درجو پورې رسوونکي په زرهاوو دلائل او نښې په نظر ورځي چې هر يو يې لوی برهان او قوي استدلال دی په وجود د اله العالمين، او په دې چې يواځې همدغه الله تعالى د عبادت مستحق دی.

وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَمَآ أَنزَلَ اللهُ مِنَ السَّمَآءِ مِن رِّزْقٍ

او په اختلاف د شپې او د ورځې (په تياره، او رڼا، تزييد او تنقيص او نورو کې) او په هغه کې چې نازل کړی دی الله له (طرفه د) اسمان له (اسباب د) رزق (باران، حرارت).

تفسير: يعنې اوبه يې د اسمانه له طرفه رانازلې کړي، چې د رزق او روزي ماده ده.

فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَتَصْرِيفِ الرِّيٰحِ ءَايٰتٌ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿۵﴾

پس (الله) ژوندی کړي ده په دې (اوبو) سره ځمکه پس له مړه کېدو (وچوالي) د هغې، او په بدلولو د بادونو (په يو قسم بل قسم سره) دلائل دي لپاره د (هغه) قوم چې عقل چلوي.

تفسير: يعنې که لږ څه هم له پوهې او عقل څخه کار واخلئ؛ نو دغه درمعلومېږي چې دغه امور پرته د هغه زبردست قادر، او حکيم له قوّته او قدرته د بل هيڅا په واک او اختيار کې نشته، لکه چې پخوا له دې نه په څو ځايونو کې د دې مفصل تقرير ليکلی دی.

تِلْكَ اٰيٰتُ اللّٰهِ نَتْلُوْهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّ ۚ فَبِاَيِّ حَدِيْثٍ بَعْدَ اللّٰهِ وَاٰيٰتِهٖ يُؤْمِنُوْنَ ۝۶

دغه دلائل د الله دي چې لولو يې مونږ په تا باندې په حقه سره، پس پر کومه يوه خبره پس له (خبرې) د الله (قرآن) او پس له دلائلو د الله ايمان به راوړي دوی؟ (بلکه نه يې راوړي).

تفسير: يعنې له ماسوا الله څخه بل کوم شی د بندګۍ او عبادت وړ او مستحق دی؟ او بغير د الله له خبرو ځنې بل کوم کلام داورېدلو او منلو قابل دی؟ کله چې د داسې لوی مالک داسې رښتيا او صافې او سمې خبرې هم کوم بد بخت نه قبلوي؛ نو بالآخر دوی د کوم شي په انتظار کې دي چې هغه به بيا مني؟.

وَيْلٌ لِّكُلِّ اَفَّاكٍ اَثِيْمٍ ۝۷ يَّسْمَعُ اٰيٰتِ اللّٰهِ تُتْلٰى عَلَيْهِ ثُمَّ يُصِرُّ مُسْتَكْبِرًا كَاَنْ لَّمْ يَسْمَعْهَا ۚ

خرابي هلاکت افسوس دی هر دروغ ترونکي، ګناهګار ته. چې اوري آيتونه د الله چې لوستل کيږي پر ده، بيا لا ښه کلک شي (په کفر خپل) په دې حال کې چې متکبّر (ګرځېدونکي وي له ايمانه) دی، لکه چې يې نه دي اورېدلي هغه (آيتونه).

تفسير: يعنې د ضد او غرور له سببه د الله تعالی خبرې نه اوري، او تکبّر او لويي ورته اجازه نه ورکوي چې له خپل جهالت او حماقت څخه لاس واخلي، کله چې حقه او رښتيا خبره اوري، داسې ترې مخ اړوي لکه چې له سره يې نه وي اورېدلې.

فَبَشِّرْهُ بِعَذَابٍ اَلِيْمٍ ۝۸ وَاِذَا عَلِمَ مِنْ اٰيٰتِنَا شَيْـًٔا اتَّخَذَهَا هُزُوًا ۭ اُولٰۗىِٕكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُّهِيْنٌ ۝۹

پس زېرى ورکړه ده ته په عذاب دردناک سره. او کله چې پوه شي له آيتونو (د قرآن) ځمونږ پر يوه څه شي؛ نو نيسي يې په ټوکو او مسخرو، دغه (دروغجنان متکبّران مسخره کوونکي) شته دوی ته عذاب سپکوونکی.

تفسير: يعنې څرنګه چې دوی له آيات الله سره د اهانت او استخفاف معامله کوي؛ نو د هغه سزاوې به همدوی ته سره له سخت اهانت او ذلّت وررسېږي، چې ذکر يې دغه دی.

مِنْ وَّرَاۗىِٕهِمْ جَهَنَّمُ ۚ وَلَا يُغْنِيْ عَنْهُمْ مَّا كَسَبُوْا شَيْـــًٔا وَّلَا مَا اتَّخَذُوْا مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ اَوْلِيَاۗءَ ۚ

وروسته له (مړکه) د دوی دوزخ دی، او دفعه به نه کړي له دوی نه هغه څيز چې کسب کړی وي دوی، هيڅ څيز (له عذابه)، او نه (به دفعه کوي) هغه معبودان چې نيولي دي دوی بې له الله دوستان.

تفسير: يعنې اموال او اولاد او نور شيان به سره هلته پکار ورنشي، او نه هغه شيان په کار ورځي چې هغوی له ماسوا الله څخه معبودان دوستان او رفيقان ګرځولي شوي وو، او له هغوی ځنې يې د ډېر امداد او اعانت توقّعات هم درلودل.

وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١٠﴾ هَٰذَا هُدًى ۖ وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ لَهُمْ عَذَابٌ مِّن رِّجْزٍ أَلِيمٌ ﴿١١﴾

او شته دوی ته عذاب ډېر لوی (د دوزخ). دغه (قرآن کامل) هدایت دی، او هغه کسان چې کافران شوي دي په آیتونو د رب خپل شته دوی ته عذاب له (هغه ډېر سخت) عذاب درد رسوونکي نه.

تفسیر: یعنې دغه لوی عظیم الشأن برکت او ستر هدایت دی چې د هر راز ښو او بدو لارې او چارې انسانانو ته ښیي، هر هغه څوک چې د دغه لوی قرآن احکام او بیان نه مني، هغه دې خپل ځان د ډېر سخت غلیظ او دردناک عذاب ګالو لپاره آماده او تیار کړي !.

اللَّهُ الَّذِي سَخَّرَ لَكُمُ الْبَحْرَ لِتَجْرِيَ الْفُلْكُ فِيهِ بِأَمْرِهِ

الله هغه (ذات) دی چې مسخّر (تابع) کړی یې دی تاسې ته بحر سیند لپاره د دې چې ګرځي ببړۍ په دغه (بحر) کې په امر حکم د الله سره.

تفسیر: یعنې د سمندر په شان مخلوق مو تاسې ته داسې تابع او مسخر ګرځولی دی، چې تاسې بلا تکلفه د خپلو ببړیو او جهازونو په وسیله پرې ګرځئ، او له میلونو میلونو ژورو اوبو له پاسه پرې تېرېږئ، او له یوې وچې څخه بلې وچې ته پرې رسېږئ.

وَلِتَبْتَغُوا مِن فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٢﴾

او لپاره د دې چې طلب کوئ تاسې له فضله د الله، او لپاره د دې چې شکر یې وباسئ.

تفسیر: یعنې بحري تجارت وکړئ !، یا ښکار وکړئ !، یا د ده له منځه مرغلرې او نور شیان وباسئ، او د دغو ګردو منافعو او فوائدو د حاصلولو په وخت کې هغه حقیقي منعم مه هېروئ !، او د ده حق اداء کړئ ! او قدر یې په ښه شان سره وپېژنئ !، او په ژبه او زړه او قلب او قالب سره یې شُکریه اداء کړئ !.

وَسَخَّرَ لَكُم مَّا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مِّنْهُ

او په کار لګولي مسخر کړي یې دي تاسې ته هر هغه شیان چې په اسمانونو کې دي (لکه لمر، قمر، نجوم) او هر هغه شیان چې په ځمکه کې دي (لکه اوبه، خاوره، او حیوانات او نور) ټول (مسخّر) له (طرفه د) الله (دي).

تفسیر: یعنې پخپل حکم او قُدرت سره یې دغه ګرد شیان ستاسې په کار کې لګولي دي، دغه د الله تعالی لویه مهرباني او فضل دی، چې دغسې عظیم الشأن مخلوقات یې د انسانانو د خدمت، منفعت، او چرچو لپاره په کار کې لګولي دي.

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿١٣﴾

بېشکه په دغه (تسخیر) کې خامخا لوی دلائل دي لپاره د هغه قوم چې فکر کوي (په دغو مخلوقاتو کې).

تفسیر: که انسان فکر او غور وکړي؛ نو پوهېدلی شي چې دغه شی د ده له توانه، قوّته او قدرته وتلی وو، محض د الله تعالی په فضل او د ده د کامل قدرت په برکت دغه ګرد شیان ځمونږ په کارونو کې بوخت او لګیا دي.

قُلْ لِّلَّذِينَ آمَنُوا يَغْفِرُوا لِلَّذِينَ لَا يَرْجُونَ أَيَّامَ اللَّهِ

ووايه (اى محمده) هغو كسانو ته چې ايمان يې راوړى دى چې مغفرت (بښنه) وكړي (د ازار) هغو كسانو ته چې اميد نه لري د ورځو (وقائعو حوادثو) د الله.

تفسير: له «أيام الله» يعنې د الله له ورځو څخه هغه ورځې مراد دي، چې په هغو كې الله تعالى خپلو دښمنانو ته كومه خاصه سزا وركړي، يا پر خپلو بندګانو كوم مخصوص انعام او اكرام ابذال او احسان كړي، لهذا له ﴿قُلْ لِّلَّذِينَ آمَنُوا يَغْفِرُوا لِلَّذِينَ لَا يَرْجُونَ أَيَّامَ اللَّهِ﴾ څخه هغه كفّار مراد دي چې د الله تعالى له رحمت څخه بيخي نااميده او د ده له عذابه څخه بيخي بې فكره وي.

لِيَجْزِيَ قَوْمًا بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿١٤﴾

لپاره د دې چې جزاء وركړي (الله) هغه قوم ته پر هغه چې وو دوى چې كسب كول به يې.

تفسير: يعنې اى مسلمانانو ! تاسې د دوى د بدل او انتقام اخيستلو په فكر كې مه اوسئ !، د هغوى معامله پاك الله ته وسپارئ !، هغه پخپله دوى ته د دوى پر شرارتونو كافي او پوره سزا وركوي، او د مؤمنينو د صبر، تحمّل، عفوې او تېرېدلو مناسبه صله هم وركوي.

مَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِنَفْسِهِ ۖ وَمَنْ أَسَاءَ فَعَلَيْهَا ۖ

هر هغه څوك چې وكړي (كوم كار) نېك؛ نو (وكړه ده دا كار) لپاره (د نفع) د ځان خپل، او هر هغه څوك (چې وكړي كوم كار) بد؛ پس پر همده دى (وبال، او ضرر يې).

تفسير: يعنې د ښو كارونو مناسبه صله هغو كار كوونكيو ته رسېدونكې ده، الله تعالى هغه ته هيڅ ضرورت نه لري، او بدي كوونكى پخپله په خپل حق كې خراب تخم شندي او كري يې.

ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّكُمْ تُرْجَعُونَ ﴿١٥﴾

بيا خاص رب ستاسې ته به بيول كېږئ (په قيامت كې لپاره د جزاء د اعمالو).

تفسير: يعنې څه مهال چې هلته ورسېږئ؛ نو د دوى ټول ښېګڼه او خرابي د دوى په مخه ورځي، او هر يو به د خپلو اعمالو او چارو نتيجه او سزا وموميِ، او د خپل عمل د مېوې خوند به وڅكي.

وَلَقَدْ آتَيْنَا بَنِي إِسْرَائِيلَ الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ وَرَزَقْنَاهُم مِّنَ الطَّيِّبَاتِ

او خامخا په تحقيق وركړى وو مونږ بني اسرائيلو (اولادې د يعقوب) ته كتاب (تورات)، او حكم (په تورات په ما بين د خلقو كې)، او نبوّت (موسى او هارون ته له دوى نه)، او روزي وركړى مو وه دوى ته له څيزونو پاكو حلالو (لكه من او سلوى).

تفسير: يعنې «تورات» يې وركړ، او سلطنت يا د فيصلې قوّت يا د پوهنې خبرې، يا د دين پوهه يې درعطا كړه، او ډېر زيات انبياء الله يې په تاسې كې مبعوث كړل، دغه خو روحاني غـذاء وه، كه جسماني غـذاء ته وګورئ؛ هغه يې هم په كثرت او افراط سره تاسې ته درعطاء كړې ده، تر دې چې «من، او سلوى» يې هم پر تاسې نازل كړل.

وَفَضَّلْنٰهُمْ عَلَى الْعٰلَمِيْنَ ﴿۱۶﴾

او فضيلت ورکړی وو مونږ دوی ته پر خلقو (د زمانې خپلې).

تفسير: يعنې د هغې زمانې پر ټولو خلقو دوی ته کلي فضيلت حاصل وو، او د ځينو جزئيه وو فضائلو په اعتبار، نو د هغې زمانې قيد لګولو ته هم دومره ضرورت نه پاتې کيږي.

وَاٰتَيْنٰهُمْ بَيِّنٰتٍ مِّنَ الْاَمْرِ ۚ

او ورکړي وو مونږ دوی ته ښکاره دلائل له امره (له ديني احکامو).

تفسير: يعنې نهايت واضح او مفصّل احکام، يا ښکاره واضح معجزات چې د دين په باب کې د حجّت او بُرهان په شان وړاندې کول کيږي.

فَمَا اخْتَلَفُوْٓا اِلَّا مِنْۢ بَعْدِ مَا جَآءَهُمُ الْعِلْمُ بَغْيًۢا بَيْنَهُمْ ۭ اِنَّ رَبَّكَ يَقْضِيْ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فِيْمَا كَانُوْا فِيْهِ يَخْتَلِفُوْنَ ﴿۱۷﴾

پس ونه کړ اختلاف (دوی په امورو د دين کې) مګر پس له هغه چې راغی دوی ته علم له جهته د هغه ضد او عناد چې وو په منځ د دوی کې، بېشکه رب ستا به حکم وکړي په منځ د دوی (او ستاسې) کې په ورځ د قيامت په هغه شي کې چې وو دوی چې په هغه کې به يې سره اختلاف کاوه.

تفسير: يعنې دوی له ضده او عناده او له خپل نفسانيته اصلي کتاب پريښی دی، او بېشماره فرقې جوړې شوي دي، چې د دوی عملي فيصلې به د قيامت په ورځ کيږي، او هلته به دوی ته ښه معلوم او دغه پته به ولګيږي، چې د دوی منشأ ماسوا د نفس پاللو او هوا او هوس خوښولو پرته بل هيڅ شی نه وو.

ثُمَّ جَعَلْنٰكَ عَلٰي شَرِيْعَةٍ مِّنَ الْاَمْرِ فَاتَّبِعْهَا وَلَا تَتَّبِعْ اَهْوَاۗءَ الَّذِيْنَ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿۱۸﴾

بيا مو وګرځولې ته ولاړ پر شريعت ارته لاره له کاره د دين، پس متابعت وکړه د هغه، او متابعت مه کوه د ارزوګانو د هغو کسانو چې نه پوهيږي دوی (په حقيقت د توحيد).

تفسير: يعنې د دغو اختلافاتو او د ګوند (ډلې) اوګوندبازۍ (ډله بازۍ) په موجوديت کې مونږ تاسې د دين په صحيحه لارې قائم کړئ، نو تاسې ته او ستاسې امّت ته لازم دي چې پر دغسې سمې صافې برابرې لارې باندې برابر او مستقيم واوسئ، او هيڅ کله په خطأ او تېروتلو سره هم د دغو جاهلانو او ناپوهانو په فکر غوښتنه او خواهشونو مه ځئ !.

اِنَّهُمْ لَنْ يُّغْنُوْا عَنْكَ مِنَ اللّٰهِ شَيْـــًٔا ۭ

بېشکه چې دوی له سره به دفعه نه کړي له تا له (عذابه د الله تعالى) هيڅ شی.

تفسير: يعنې د دوی په طرف ستاسې متمايل کېدل تاسې ته د الله تعالى په نزد هيڅ په درد نه خوري، او په کار نه درځي.

وَإِنَّ الظّٰلِمِينَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَآءُ بَعْضٍ ۚ وَاللّٰهُ وَلِيُّ الْمُتَّقِينَ ﴿١٩﴾

او بېشكه چې ظالمان ځينې د دوى دوستان دي د ځينو نورو، او الله دوست دى د متّقيانو (په اعانت نصرت اثابت سره).

تفسير: يعنې منصف او رښتيا خوښوونكي مسلمانان د ظالمانو او بې لارې كفّارو رفيق او ملګرى له سره نشي كېدى، دوى خو د الله تعالى مطيع بندګان دي، او الله تعالى هم د دوى رفيق ناصر او مددګار دى، لازم دي چې دوى پر هغې سمې لارې لاړ شي، او پر هم هغې باندې اعتماد او توكّل ولري.

هٰذَا بَصَآئِرُ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِّقَوْمٍ يُوقِنُونَ ﴿٢٠﴾

دغه (قرآن) بصيرتونه پندونه دي لپاره د خلقو، او هدايت لار ښوونه ده، او رحمت دى لپاره د هغه قوم چې يقين راوړي (پر بعث باندې).

تفسير: يعنې دغه قرآن پر ډېر بصيرت زياتونكيو مشتمل دى، خلقو ته د كار ښې خبرې ښيي، او د برې او كاميابۍ لارې هغوى ته ښيي، او هر هغه خوش قسمته او بختور سړى چې پر دغو هدايتو او نصائحو باور او يقين وكړي، او په ښه شان سره پرې عامل شي؛ نو د دوى په حق كې په خصوصي ډول سره دغه قرآن رحمت بركت او لوى نعمت دى.

أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ اجْتَرَحُوا السَّيِّاٰتِ أَنْ نَّجْعَلَهُمْ كَالَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ سَوَآءً مَّحْيَاهُمْ وَمَمَاتُهُمْ ۚ سَآءَ مَا يَحْكُمُونَ ﴿٢١﴾

آيا ګمان كوي هغه كسان چې كړي يې دي بد كارونه (د شرك او كفر) د دې چې وبه ګرځوو مونږ دوى (په آخرت كې) په شان د هغو كسانو چې ايمان يې راوړى دى، او كړي يې دي ښه (عملونه) برابر (يو شانې) به وي ژوندون د دوى او مرګ د دوى؟ (بلكه نه دي برابر)، بد دى هغه چې حكم كوي دوى (چې دا برابري ده).

تفسير: يعنې د الله تعالى د حكمت پر شئون له نظر اچولو څخه آيا كوم عاقل داسې اټكل او ګمان كولى شي چې له يو بد عمله او له يو صالح انسان سره به رب المنّان څرنګه يو شان معامله وكړي؟ او د دغو دواړو آخره خاتمه به څنګه سره برابره كړي؟ داسې له سره كېدونكي نه دي، نه دغه دواړه په دغه ژوندون كې سره يو شان دي، او نه به له مړ كېدلو څخه وروسته يو شان وي، او هغه د علوّ، نصرت، او مغفرت وعدې چې دلته ورسره كړى شوي دي؛ هغه د يوه بدكار كافر په برخه كله كېدى شي.

وَخَلَقَ اللّٰهُ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ وَلِتُجْزٰى كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٢٢﴾

او پيدا كړي دي الله اسمانونه، او ځمكه په حقه سره (لكه چې مناسب وو)، او لپاره د دې چې جزاء وركړه شي هر نفس ته په هغه عمل سره چې كړى يې وي، او پر دوى به ظلم ونه كړى شي (په تزييد د سيئاتو يا تنقيص د حسناتو).

تفسير: يعنې ځمكه او اسمانونه يې همداسې خوشې او چټې نه دي پيدا كړي، بلكه په نهايت حكمت سره يې د كوم خاص مقصد او مصلحت لپاره پيدا كړي دي، څو مخلوق د هغو پر احوالو غور او دقّت وكړي، چې كوم شيان يې جوړ كړي، او له هغو ځنې دغه خبره ځان ته معلومه كړي، او اندازه يې ولګوي چې يوه ورځ هرومرو د دغو

موجوداتو او د دغې عظيم الشأنې کارخانې نتيجه هم ظاهر بدونکې ده، چې هغه ته آخرت وايي، او هلته به هر چاته د ده د اعمالو جزاء او سزا، ثمره او نتيجه ور وړاندې کيږي، او هر څه يې چې کرلي وي؛ هغه به ريبي.

د عمل له مکافاته غافل مه شه ««« له غنمو غنم کيږي له اربشو نه اربشه

أَفَرَءَيْتَ مَنِ ٱتَّخَذَ إِلَٰهَهُۥ هَوَىٰهُ وَأَضَلَّهُ ٱللَّهُ عَلَىٰ عِلْمٍ

آيا پس وينې ته هغه څوک چې نيولی وي ده معبود خپل خواهش (د نفس) خپل، او ګمراه کړی وي ده لره الله په علم باندې (چې استعداد يې ورته معلوم دی په ازل کې)، يا سره له علمه.

تفسير: يعنې الله تعالى ته معلوم دي چې د هغه استعداد خراب دی، او د دغې خبرې وړ او مستعد دی، چې له سمې لارې څخه دې لوري ته او بل لوري ته درومي، يا دا مطلب چې هغه بدبخت وروسته له علم، پوهې، ايقان او اذعان ګمراه شوی دی.

وَخَتَمَ عَلَىٰ سَمْعِهِۦ وَقَلْبِهِۦ وَجَعَلَ عَلَىٰ بَصَرِهِۦ غِشَٰوَةً فَمَن يَهْدِيهِ مِنۢ بَعْدِ ٱللَّهِ ۚ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٢٣﴾

او مهر لګولی وي الله تعالى پر غوږونو د ده، او پر زړه د ده، او ګرځولی يې وي پر سترګو د ده پرده، پس څوک به لاره وښيي ده ته پس له (ګمراه کولو د) الله (ده لره)، پس آيا تاسې پند نه اخلئ (او غور او دقّت نه کوئ، بلکه پند پرې واخلئ).

تفسير: يعنې هغه سړی چې محض خپل نفساني خواهش خپل حاکم او معبود وګرځوي، او هر چېرې يې چې خواهش وي؛ هغه لوري ته لاړ شي، او د حق او باطل د معلومولو او بېلولو معيار له ده سره هغه د ده نفساني خواهش او غوښتنه وي؛ نو الله تعالى دی د ده په هم هغې خوښې کړې ګمراهۍ کې پريږدي، بيا د ده حالت داسې کيږي چې نه يې غوږونه پند او نصيحت اورېدی شي، او نه يې په زړه کې رښتيا خبرې ځای نيولی شي، او نه پرې پوهېدلی شي، او نه د ده په سترګو کې د بصيرت رڼا بريښي، ظاهر دی چې الله تعالى هر هغه څوک چې د ده د اعمالو په سبب داسې يوه حالت ته رسوي، بل به کوم قوّت او طاقت وي چې وروسته له هغه دی پر هغې سمې لارې راولي.

وَقَالُوا۟ مَا هِىَ إِلَّا حَيَاتُنَا ٱلدُّنْيَا نَمُوتُ وَنَحْيَا وَمَا يُهْلِكُنَآ إِلَّا ٱلدَّهْرُ ۚ

او وايي (کُفّار) نشته ژوندون مګر همدغه ژوندون ځمونږ دی په دغې دنيا کې، چې مړه کيږو او ژوندي کيږو، او نه مو هلاکوي مګر زمانه.

تفسير: يعنې کُفّار وايي: ماسوا له دغه ژوندانه بل ژوندون نشته، بس همدغه دنيا ده چې مونږ په کې ژوندون کوو، او مرو لکه چې د باران په اثر په ځمکه کې شينکي او ترکودی زرغونيږي، لوييږي، وچيږي، او بيا له منځه وړکيږي، د انسان حال هم پر همدغه قياس کړئ، چې يو وخت پيدا کيږي، او تر يوه معينه وخته پورې ژوندون کوي، او بالآخر د زمانې چورلېدل او تدوير يې له منځه پورته کوي، او ژوندون ته يې خاتمه ورکوي.

وَمَا لَهُم بِذَٰلِكَ مِنْ عِلْمٍ ۖ إِنْ هُمْ إِلَّا يَظُنُّونَ ﴿٢٤﴾

او نشته دوی ته په دغه (انتساب د مرګ زمانې ته) هيڅ قدر علم پوهه، نه دي دوی مګر ګمان کوي (او اټکل چلوي، او دغه خبره بې دليله وايي).

تفسير: يعني «دهر» د زماني نوم دی، چې هغه هيڅ کار کوونکی نه دی، ځکه چې په هغه کې نه حس شته او نه شعور، او نه اراده لا محاله، د دوی مقصد به له دې نه بل کوم شی وي چې هغه د دوی په زعم نه معلوميږي، ليکن په دنيا کې د هغه تصرّفات چليږي، نو بيا د همدغو تصرّفاتو او تحوّلاتو نسبت ولې پاک الله تعالی ته ونه کړی شي، چې د ده وجود او علی الاطلاق متصرفوالی له فطري دلائلو او عقلي او نقلي براهينو څخه ثابت شوی دی، او د زماني تحوّلات تبديلات او انقلابات او د ورځې او د شپې تبديل او اختلاف او نور ټول د ده په لاس کې دي، همدغه معنی په حديث کې ښوولې شوې ده چې «دهر» الله دی، نه ښايي چې دهر ته بد وويلی شي، ځکه څه وخت چې انسان «دهر» ته بد وايي، په دې نيت يې وايي چې: د دهر حوادث ورته منسوبيږي، حال دا چې د دهر ټول حوادث د الله تعالی په مشيئت او ارادې سره کيږي، نو د دهر بد ويل په حقيقت کې د الله تعالی په حضور کې بې ادبي او ګستاخي ده، أعاذنا الله منه.

وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ مَّا كَانَ حُجَّتَهُمْ إِلَّا أَن قَالُوا ائْتُوا بِآبَائِنَا إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿٢٥﴾

او هر کله چې ولوستل شي پر دغو (کفّارو) آيتونه (د قرآن) ځمونږ ښکاره؛ نو نه وي حُجّت دليل د دوی مګر دا چې وايي: راولئ پلرونه ځمونږ که چېرې يئ تاسې رښتيني (په دغې وينا خپلې کې چې پس له مرګه بيا ژوندون دی).

تفسير: يعني کله چې د لوی قرآن آيات يا د بعث بعد الموت دلائل دوی ته اورول کيږي؛ نو وايي چې: مونږ له سره د دغو دلائلو منونکي نه يو، هو ! که تاسې پخپله په دغې دعوی کې رښتيني يئ؛ نو ځمونږ مړه پلرونه او نيکونه راژوندي کړئ، او راوړې ښيئ، نو خامخا مونږ به ستا دغه ګردې خبرې منو، چې بېشکه پس له مرګه په حقه او رښتيا سره بيا ژوندي کېدل شته.

قُلِ اللَّهُ يُحْيِيكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يَجْمَعُكُمْ إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ لَا رَيْبَ فِيهِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢٦﴾

ووايه (ای محمده ! دوی ته) چې الله ژوندي کوي تاسې، بيا مړه کوي تاسې، بيا به سره ټولوي تاسې ورځې د قيامت ته چې نشته هيڅ شک په (راتلو د) هغې کې، وليکن زياتره (کافران) خلق نه پوهيږي، (نو ځکه ترې انکار کوي).

تفسير: يعني هغه ذات چې يو ځلې مو ژوندي کوي، او بيا مو وژني؛ هغه ته دغه کار څه سختي او اشکال لري چې تاسې بيا ژوندي کړي، او بيا مو ګرد سره يو ځای راټول او جمع کړي؟.

وَلِلَّهِ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يَوْمَئِذٍ يَخْسَرُ الْمُبْطِلُونَ ﴿٢٧﴾

او خاص الله لره دی سلطنت د اسمانونو او د ځمکې (سره له اسمانونو او ځمکې، خلقًا، ملکًا، وعبيدًا) او په هغه ورځ کې چې ودريږي قيامت، نو په دغه ورځ به زيانکاره شي مبطلان (کافران).

تفسير: په هغې ورځې کې چې ذليل، سپک او خوار ودريږي؛ نو هلته به دوی ته دغه خبره ښکاره او څرګنديږي چې تېروتلي او غولېدلي وو.

وَتَرَىٰ كُلَّ أُمَّةٍ جَاثِيَةً ۚ كُلُّ أُمَّةٍ تُدْعَىٰ إِلَىٰ كِتَابِهَا ۖ الْيَوْمَ تُجْزَوْنَ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٢٨﴾

او وبه وينې ته (ای کتونکيه په قيامت کې) هر امّت ناست پر ځنګنونو خپلو (له خوفه او هيبته)، هر يو امّت به رابللی شي په طرف د کتاب اعمالنامې خپلې (نو وبه ويل شي دوی ته له جانبه د الله چې) نن ورځ به جزاء درکړه شي (تاسې ته د) هغو (اعمالو) چې وئ تاسې چې کول به مو (په دنيا کې).

تفسير: يعنې د اعمالنامې په طرف بلل کيږي، چې راځئ سم له دې سره حساب راکړئ !، نن هر سړي ته د ده له هغه عمل سره سم بدل جزاء او سزا ورکړسيږي، چې په دنيا کې يې کړي وي.

هَٰذَا كِتَابُنَا يَنْطِقُ عَلَيْكُمْ بِالْحَقِّ ۚ

دغه کتاب ځمونږ دی خبرې کوي (او شاهدي وايي) پر (اعمالو د) تاسې باندې په حقه سره.

تفسير: يعنې هر هغه کار چې کړی يې وي، دغه اعمالنامه به هم هغه په پوره او کامل صورت سره درښيي، او د يوې ذرې به هم په هغه څه تزييد او تنقيص نه کيږي.

إِنَّا كُنَّا نَسْتَنْسِخُ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٢٩﴾

بېشکه مونږ وو چې امر به مو کاوه په ليکلو سره د هر هغه څه چې وئ تاسې چې کول به مو (په دنيا کې).

تفسير: يعنې ځمونږ په علم کې هر شی له ازله شته، مګر د دوی د انضباط لپاره ځمونږ پرښتې مقرر دي، چې د دوی ګرد اعمال حقًّا حقًّا وليکي، نن د دوی ليکلی شوی مکمّل رپورټ ستاسې په مخ کې پروت دی.

فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَيُدْخِلُهُمْ رَبُّهُمْ فِي رَحْمَتِهِ ۚ ذَٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْمُبِينُ ﴿٣٠﴾

پس هر چې هغه کسان دي چې ايمان يې راوړی دی، او کړي يې دي ښه (عملونه)؛ پس ننباسي دوی رب د دوی په رحمت (جنّت) خپل کې، دغه (ننوتل د جنّت) همدغه بری دی ښکاره.

تفسير: يعنې په جنّت کې به الله تعالی مؤمنان داخلوي، چې هلته په اعلی درجه سره رحمت او هر قسم مهرباني وي.

وَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا أَفَلَمْ تَكُنْ آيَاتِي تُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ فَاسْتَكْبَرْتُمْ وَكُنْتُمْ قَوْمًا مُجْرِمِينَ ﴿٣١﴾

او هر چې هغه کسان دي چې کافران شوي دي (وبه ويل شي دوی ته داسې) آيا نه وو آيتونه (د قرآن) چې لوستل کېدل به پر تاسې باندې؛ پس تکبّر مو وکړ (او ايمان مو پرې رانه ووړ)، او وئ تاسې قوم ګناهګاران (کافران).

تفسير: يعنې ځمونږ له طرفه د پندونو او نصيحتونو پوهولو او د حجّت د اتمام ګردې خبرې دوی ته ور رسولی شوي دي، او له هيڅ پلوه هيڅ يو قصور او لنډون په دغه مورد کې نه دی پاتې، خو سره له هغه هم د دوی د غرور او تکبّر سر ښکته نشو، او بالآخر د پخو مجرمانو په حيثيت واوښتل، يا له ﴿وَكُنْتُمْ قَوْمًا مُجْرِمِينَ﴾ څخه داسې مطلب واخيست شي چې تاسې لا له پخوا څخه جرائم کوونکي خلق وئ.

وَإِذَا قِيلَ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَالسَّاعَةُ لَا رَيْبَ فِيهَا قُلْتُمْ مَا نَدْرِي مَا السَّاعَةُ إِنْ نَظُنُّ إِلَّا ظَنًّا وَمَا نَحْنُ بِمُسْتَيْقِنِينَ ﴿۳۲﴾

او هر کله چې وبه ویل شو (تاسو ته ای کفّارو چې) بېشکه چې وعده د الله حقه ده (په بیا ژوندون سره) او قیامت، نشته شک په (راتلو) د هغه کې، نو به ویل تاسې: نه پوهیږو چې څه شی دی قیامت، ګمان نه کوو مګر ګمان لږ، او نه یو مونږ یقین راوړونکي (په راتلو د قیامت).

تفسیر: یعنې مونږ په دې باندې هیڅ نه پوهیږو چې قیامت به څرنګه وي؟ ته د قیامت کوم عجیب او غریب احوال چې بیانوې؛ مونږ پر هغه له سره یقین اوباور نشو کولی، هو ! دغو خبرو او اترو او ستا د ډېرو اورولو په اثر یو لږ څه ضعیف امکان او یوه توره تیاره خیال یې ځمونږ په افکارو کې کله نا کله راځي، چې هغه بېله خبره ده.

وَبَدَا لَهُمْ سَيِّئَاتُ مَا عَمِلُوا وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴿۳۳﴾

او ښکاره به شي (په قیامت کې) دوی ته ناکاره والی (بدې جزاوې) د هغو (بدو اعمالو) چې کړي وو دوی (په دنیا کې)، او چاپېر (نازل) به شي په دوی (عذاب د) هغه چې وو دوی چې په هغه پورې به یې مسخرې کولې.

تفسیر: یعنې څه مهال چې قیامت راشي، د دوی دغه ټول بد کارونه او د هغو نتائج به د دوی په مخ کې وروړاندې کیږي، او د عذاب او د نورو انذارونو په نسبت څه ټوکې ټکالې چې دوی به کولې؛ هغه ټول به د دوی په مخ کې راځي، او دوی چپ له خپل تصوّره په هم هغو کې اخته او ککړ کیږي.

د عذاب ملائکې په ژبه دغو کفّارو ته د الله جل جلاله أعلى شأنُه وأعظم برهانُه له جانبه دغسې خطاب کیږي چې:

وَقِيلَ الْيَوْمَ نَنْسَاكُمْ كَمَا نَسِيتُمْ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هَٰذَا

او وبه ویل شي چې نن ورځ به هېر کړو (د هېروالي معامله به درسره وکړو) مونږ تاسې (په دوزخ کې) لکه چې هېر کړی وو تاسې ملاقات د ورځې ستاسې دغه (چې ورځ د قیامت ده).

تفسیر: یعنې په دنیا کې دغې لوبې ورځې ته مو هیڅ فکر او خیال نه وو، او بیخي مو هغه نه یادوله، نن مونږ هم په لطف او مهربانۍ سره ستاسې یادونه نه کوو، او تل تر تله مو په همدغه عذاب کې هم هغسې سره خوشې پرېږدو، لکه چې تاسې په دنیوي مزو، مېلو، او چرچو کې ډوب تللي وئ.

وَمَأْوَاكُمُ النَّارُ وَمَا لَكُمْ مِنْ نَاصِرِينَ ﴿۳۴﴾ ذَٰلِكُمْ بِأَنَّكُمُ اتَّخَذْتُمْ آيَاتِ اللَّهِ هُزُوًا وَغَرَّتْكُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا

او ځای ستاسې اور دی، او نشته تاسو ته هیڅوک له مدد ګارانو (چې مو تر یې خلاص کړي). دغه (تعذیب له دې سببه دی) چې بېشکه تاسې نیولي مو وو آیتونه (د قرآن) د الله په ټوکو سره، او مغرور کړي وئ تاسې دغه ژوندون لږ خسیس.

تفسیر: یعنې په دنیوي مزو او چرچو کې داسې مشغول او لګیا شوي وئ، چې له سره دغه خبره ستاسې په فکر او خیال کې نه ګرځېده چې کله به دلته راځئ، او له الله تعالى سره مخامخ کېدونکي یئ؟.

فَالْيَوْمَ لَا يُخْرَجُونَ مِنْهَا وَلَا هُمْ يُسْتَعْتَبُونَ ﴿٣٥﴾

نو نن ورځ وبه نه ايستلى شي دوى له دوزخه او نه به د دوى عذر قبول (او توبه ومنله) شي.

تفسير: يعنې نه دوى له دوزخه ايستل كيږي، او نه داسې كومه موقع دوى ته وركوله كيږي چې په هغې كې څه عبادت او رياضت وكړي، او د رب العزّت د رضاء ميمنت ځان ته حاصل كړي.

فَلِلَّهِ الْحَمْدُ رَبِّ السَّمَاوَاتِ وَرَبِّ الْأَرْضِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٣٦﴾ وَلَهُ الْكِبْرِيَاءُ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٣٧﴾

پس خاص الله لره ده ټوله ثناء صفت چې رب د اسمانونو او رب د ځمكې دى رب د ټولو عالميانو دى. او خاص الله لره ده لويي په اسمانونو او په ځمكه (په علويّاتو او سفليّاتو) كې، او هم دى دى ښه غالب قوي (په انفاذ د احكامو)، ښه حكمت والا (چې هر كار په تدبير او مصلحت سره كوي).

تفسير: ښايي چې انسان الله تعالى ته متوجه شي، او د ده د احساناتو او انعاماتو قدر وكړي !، او پر هداياتو يې تګ وكړي، او له نورو ګردو څخه ځان وشكوي !، او محض د ده خوښې او رضا ځان ته حاصله كړي !، په حديث قدسي حديث كې راغلي دي: «الكبرياء ردائي، والعظمة إزاري، فمن نازعني واحدا منهما قذفته في النار» «كبرياء ځما څادر دى، او لويي ځما ازار دى، نو هر څوك چې په دغو دواړو كې له ما سره منازعه يا كشمكش وكړي؛ زه به يې په سخت اور كې په غورځولو سره وغورځوم»

تمت سورة الجاثية بعونه وصونه، فلله الحمد والمنة وبه التوفيق.

سُورَةُ الأَحْقَافِ

«د (الأحقاف) سورت مکي دی پرته له (۱۰، ۱۵، ۳۵) آیتونو څخه چې مدني دي، (۳۵) آیته (۴) رکوع لري، په تلاوت کې (۴۶) او په نزول کې (۶۶) سورت دی، وروسته د «الجاثية» له سورته نازل شوی دی».

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

حٰمٓ ﴿۱﴾ تَنْزِيلُ الْكِتٰبِ مِنَ اللّٰهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ ﴿۲﴾ مَا خَلَقْنَا السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَآ إِلَّا بِالْحَقِّ وَأَجَلٍ مُّسَمًّى

رالېږل د دې کتاب (قرآن) دي له طرفه د الله سبه غالب قوي (په انفاذ د احکامو) سبه حکمت والا دی (چې هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوي). نه دي پیدا کړي مونږ اسمانونه او ځمکه او هر هغه څیزونه چې په منځ د دې دواړو کې دي مګر په حقه (لپاره د دې چې دلالت وکړي په قدرت او وحدانیت ځمونږ)، او (په) ټاکلي (مقرر کړې) وعدې سره.

تفسیر: یعنې اسمان او ځمکه او دا ګردې کارخانې الله تعالی خوشې چټې نه دي جوړې کړې، بلکه هغه ګردې یې د یوه غرض او مقصد لپاره پیدا کړي دي، چې تر یوه ټاکلي مدّت او ایښود شوې نېټې او معین میعاد پورې به همداسې چلیږي، کله چې د دې نړۍ نتیجه راښکاره شي؛ نو هغه ته به آخرت وایه شي.

وَالَّذِينَ كَفَرُوا عَمَّآ أُنذِرُوا مُعْرِضُونَ ﴿۳﴾

او هغه کسان چې کافران شوي دي له هغه څیزه چې دوی پرې ویرولی شي (چې قرآن دی) مخ ګرځوونکي دي.

تفسیر: یعنې له بد انجام څخه نه ویریږي، او د آخرت لپاره څه تیاری نه کوي، کله چې د آخرت خبرې اوري؛ نو په یوه غوږ یې ننوځي، او له بل غوږ یې وځي، او ژر تر ژره یې هیروي.

قُلْ أَرَءَيْتُم مَّا تَدْعُونَ مِن دُونِ اللّٰهِ أَرُونِي مَاذَا خَلَقُوا مِنَ الْأَرْضِ أَمْ لَهُمْ شِرْكٌ فِي السَّمٰوٰتِ

ووایه (ته ای محمده !) آیا وینئ خبر کړئ تاسې ما په (حال د) هغو (معبودانو) چې بولئ یې عبادت یې کوئ تاسې بې له الله، وښیئ تاسې ماته ! کوم دی هغه څیز چې پیدا کړی دی دوی له ځمکې څخه؟ آیا شته دوی ته څه شرکت په (پیدا کولو د) اسمانونو کې؟ (یعنې نشته له الله سره شریک).

تفسیر: یعنې قدّوس الله تعالی اسمان او ځمکه او ګرد مخلوقات پیدا کړي دي، آیا په رښتیا سره ویلی شئ چې د ځمکې کومه ټوټه یا د اسمان کومه برخه بل چا پیدا کړې ده؟ یا یې پیدا کولی شي؟ نو دوی بیا ولې هغه خپل باطل معبودان له الله تعالی سره بولي؟ بلکه زیات له هغه څخه یې ولې ګڼي؟ او ولې غوښتنې ورځنې کوي؟ دا «ام» بمعنی د همزې د انکار دی.

ٱئْتُونِى بِكِتَٰبٍ مِّن قَبْلِ هَٰذَآ أَوْ أَثَٰرَةٍ مِّنْ عِلْمٍ إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ ﴿۴﴾

راوړئ تاسې ماته کوم کتاب (چې راغلی وي تاسې ته) پخوا له دغه (قرآنه) یا یوه باقي علامه دلیل له علمه (د پخوانیو انبیاوو) که چېرې یئ تاسې رښتیني (په دې کې چې په عبادت کولو د دې معبودانو به الله ته نژدې کېږئ).

تفسیر: یعنې که دوی د خپل شرک په دعوی کې رښتین وي؛ نو د کوم اسماني کتاب سند دې درښکاره کړي، یا په داسې یو علمي اصول سره دې دا خپله وینا جوته کړي چې د عاقلانو په منځ کې د منلو وړ وي، که پر یو څیز باندې نه عقلي او نه نقلي دلیل په لاس وي؛ نو هغه په څه ډول د منلو او اورېدلو وړ کېدی شي؟.

وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّن يَدْعُوا مِن دُونِ ٱللَّهِ مَن لَّا يَسْتَجِيبُ لَهُۥٓ إِلَىٰ يَوْمِ ٱلْقِيَٰمَةِ وَهُمْ عَن دُعَآئِهِمْ غَٰفِلُونَ ﴿۵﴾

او څوک دی ډېر ګمراه (یعنې هیڅوک نشته ډېر ګمراه) له هغه چا چې بولي بې له الله څخه هغه چې نشي قبلولی هغه لره (دعاء سؤال) تر ورځې د قیامت پورې، او دغه (مدعو) له دعاء او بلنې د دغو (عابدانو څخه) بې خبره دي.

تفسیر: یعنې له دې څخه به لویه ګمراهي او زیات حماقت څه شی وي، چې یو ناپوه خپل الله تعالی پرېږدي، او له داسې یو بې ژوند او بې واک مخلوق څخه د خپلو اړتیاوو او احتیاجاتو په پوره کولو کې امداد او مرستې وغواړي چې هغوی پخپل مستقل اختیار د هیڅا غږ نشي اورېدلی.

وَإِذَا حُشِرَ ٱلنَّاسُ كَانُوا۟ لَهُمْ أَعْدَآءً وَكَانُوا۟ بِعِبَادَتِهِمْ كَٰفِرِينَ ﴿۶﴾

او کله چې راټول کړل شي خلق (لپاره د حساب) وي به (وبه ګرځي) دغه (معبودان) دغو (خپلو عابدانو) ته دښمنان، او وي به (وبه ګرځي) دغه (معبودان) په عبادت د دغو (عابدینو خپلو) منکران.

تفسیر: یعنې په آخرت کې چې امداد او معاونت ته یې ډېره اړتیا او حاجت وي؛ نو دا بې وسه معبودان خپلو عابدانو ته څه مرستې رسولی شي؟ بلکه لکه دښمن د دوی په مخکې ودرېږي، او له دوی څخه به خپله بیزاري او خپګان ښکاره کوي، تر دې چې داسې به هم وایي: ﴿مَا كَانُوٓا۟ إِيَّانَا يَعْبُدُونَ﴾ (۲۰ جزء د القصص سورت (۷) رکوع (۶۳) آیت)، یعنې دا خلق مونږ نه پېژنو، او نه یې زمونږ بندګي کړې ده، نو تاسې فکر وکړئ چې په هغه وخت کې به دوی ته څومره حسرت او ندامت ورپېښېږي.

وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ ءَايَٰتُنَا بَيِّنَٰتٍ قَالَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ لِلْحَقِّ لَمَّا جَآءَهُمْ هَٰذَا سِحْرٌ مُّبِينٌ ﴿۷﴾

او کله چې ولوستل شي پر دغه (اهل د مکې) باندې آیتونه ځمونږ ښکاره؛ نو وایي هغه کسان چې کافران شوي دي حق (قرآن) ته کله چې راشي دوی ته؛ چې دا سحر جادو دی ښکاره.

تفسیر: یعنې دا خلق اوس د آخرت هیڅ فکر نه کوي، او نه نصیحت او نه پند او نه ښوونې ته غوږ ږدي، که د پاک قرآن آیتونه دوی ته واورول شي؛ نو په ځغرد سره وایي چې دا خو ظاهر سحر کوډې او جادوی دی.

أَمْ يَقُولُونَ ٱفْتَرَىٰهُ

بلکه وايي دوی له ځانه يې جوړ کړی دی (محمد دغه قرآن او د الله له جانبه نه دی راغلی).

تفسير: يعنې د جادو ويلو څخه زياته قبيحه او شنيعه د هغوی دا دعوی ده چې قرآن مجيد محمد صلی الله عليه وسلم له خپله ځانه جوړ کړی دی، او د ډېر لويو دروغو نسبت يې الله تعالی ته کوي (العياذ بالله).

قُلْ اِنِ افْتَرَيْتُهٗ فَلَا تَمْلِكُوْنَ لِيْ مِنَ اللّٰهِ شَيْـًٔا ؕ

ووايه (ته ای محمده ! دوی ته) که ما جوړ کړی وی دغه (قرآن فرضًا) له ځانه؛ پس نه به شئ تاسې مالکان (خلاصوونکي) ما لره له (عذاب د) الله په مخکې هيڅ قدر (نو ولې به ترې دغومره لوی دروغ پر الله باندې؟).

تفسير: يعنې پر الله تعالی باندې دروغ ويل ډېر لوی جرم دی، که په فرض محال سره داسې جسارت هم وکړم؛ نو ګواکې په لوی لاس مې خپل ځان د الله تعالی لوی غضب او ډېر سخت عذاب ته وروړاندې کړ، لږ څه خيال خو وکړئ، هغه سړي چې پخپل ټول عمر کې پر بندګانو باندې دروغ نه وي ويلي، او په ډېرو کوچنيو کوچنيو معاملو کې د الله تعالی له ډاره ريږدي؛ نو څرنګه به يو ناڅاپه پر الله تعالی باندې دروغ وايي، او خپل ځان پخپل لاس په داسې لوی عذاب کې اخته کوي، چې د دنيا هيڅ يو قوّت له هغه څخه ژغوروونکی نشي کېدی.

هُوَ اَعْلَمُ بِمَا تُفِيْضُوْنَ فِيْهِ ؕ كَفٰى بِهٖ شَهِيْدًا بَيْنِيْ وَبَيْنَكُمْ ؕ

دغه (الله) ته ښې معلومې دي هغه خبرې چې تاسې لګيا يئ په هغو کې، کافی دی دغه (الله) ښه شاهد حق ښوونکی په منځ ځما او په منځ د تاسې کې (چې دغه قرآن له جانبه د الله دی).

تفسير: يعنې هغه خبرې چې تاسې يې ويونکي يئ، الله تعالی ته هغه ښې معلومې دي، که د الله تعالی حق رسول ته کاذب او مفتري وايئ؛ نو د دې خبرې پای (آخر) دروند دی، ولې چې الله تعالی ته ځمونږ او ستاسې هيڅ کومه پټه خبره پټه نه ده، هغه په خپل صحيح او محيط علم سره موافق د هر چا له چارې سره سمه معامله کوونکی دی، زه هغه پاک الله د خپل او ستاسې په منځ کې شاهدوم، هغه به د خپل قول او فعل سره رابنيي چې کوم يو رښتيا وايي؟ او کوم يو دروغجن دی؟ او افتراء کوي.

وَهُوَ الْغَفُوْرُ الرَّحِيْمُ ۝۸

او همدغه (الله) دی ښه مغفرت کوونکی (د خطيّاتو) ډېر رحم کوونکی دی.

تفسير: يعنې که اوس هم له هغو خبرو څخه خپله خوله ونيسئ؛ نو وبه بښلی شئ، او وپوهېږئ چې دا بښنه د الله له لورينې (مهربانی) او بخښنې او حلم څخه ده.

قُلْ مَا كُنْتُ بِدْعًا مِّنَ الرُّسُلِ

ووايه (ای محمده ! دوی ته) نه يم زه اول له رسولانو (بلکه ځما نه پخوا هم رسولان تېر شوي دي.

تفسير: يعنې تاسې ځما له دې خبرو څخه ولې دومره بد وړئ؟ ما کوم نوی شی له ځان سره نه دی راوړی، له ما څخه مخکې هم د نبوّت او رسالت سلسله جاري وه، زه هم هغه خبره کوم چې هغوی کوله، له هغو ګردو پيغمبرانو څخه وروسته زه د الله تعالی له لوري رسول او استاځی شوی يم.

وَمَآ أَدۡرِي مَا يُفۡعَلُ بِي وَلَا بِكُمۡۖ إِنۡ أَتَّبِعُ إِلَّا مَا يُوحَىٰٓ إِلَيَّ وَمَآ أَنَا۠ إِلَّا نَذِيرٞ مُّبِينٞ ٩

او نه پوهېږم چې څه به وکړل شي له ما سره (په دنيا کې) او نه (پوهېږم) چې څه به وکړل شي له تاسو سره (په دنيا کې)، نه کوم زه پيروي متابعت مګر خو د هغه (حکم) چې رالېږلی شوی دی ماته (چې قرآن دی)، او نه يم زه مګر ويروونکی يم ښکاره (له عذابه).

تفسير: يعنې زه له دې خبرې سره هيڅ اړه او کار نه لرم، چې ځما د دې کار وروستنی نتيجه څه کيږي؟ او له ما سره به الله تعالی څه معامله کوي؟ او له تاسې سره به څه چارې کوي؟ او نه اوس زه پوره پوره تفصيلونه د خپل او ستاسې د انجام په نسبت ښوولی شم، چې په دنيا او آخرت کې به څه څه پېښې پېښېدونکي وي؟ يوه خبره کوم چې ځما کار يوائې د الله تعالی د وحي اتباع او د الله جل جلاله د حکم امتثال او د کفر او د عصيان له خرابو نتائجو څخه په ډېر ښکاره ډول سره د خلقو پوهول دي.

قُلۡ أَرَءَيۡتُمۡ إِن كَانَ مِنۡ عِندِ ٱللَّهِ وَكَفَرۡتُم بِهِۦ وَشَهِدَ شَاهِدٞ مِّنۢ بَنِيٓ إِسۡرَٰٓءِيلَ عَلَىٰ مِثۡلِهِۦ فَـَٔامَنَ وَٱسۡتَكۡبَرۡتُمۡۖ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَهۡدِي ٱلۡقَوۡمَ ٱلظَّٰلِمِينَ ١٠

ووايه (ته ای محمده ! دوی ته) آيا وينئ خبر کړئ تاسې ما (چې څه حال به وي ستاسو) که چېرې وی دغه (قرآن) له جانبه د الله، حال دا چې کافران شوي يئ تاسې په ده سره، او بيا شاهدي ويلې ده يوه شاهد له (علماوو) د بني اسرائيلو په مثل حقيقت د داسې يو کتاب باندې، پس ايمان راوړی وي (پرې هغه شاهد)، اوتکبّر کړی وي تاسې (له ايمان راوړلو پرې، نو آيا تاسو نه يئ ظالمان؟ بلکه خامخا ظالمان يئ)، بېشکه الله نه ښيي سمه صافه لاره قوم ظالمانو ته.

تفسير: په دغه زمانه کې د عربو ناپوهان د بني اسرائيلو له علم او فضل څخه مرعوب وو، کله چې ځمونږ د پيغمبر دنبوّت اوازه (انګازه) خوره شوه؛ نو ګرد مشرکانو د دوی د بعث په نسبت د بني اسرائيلو له پوهانو څخه پوښتنې کولې، او غوښتل يې چې د هغوی په خولو دوی دروغجن وښيي، او د خپلو ويناوو لپاره کومه خبره زده کړي او ويې وايي، چې وګورئ ! د علم خاوندان او اهل الکتاب هم د ده خبرې دروغ ګڼي، خو په دې مقصد کې هم مشرکان تل ناکام شول، او الله تعالی د هم هغو بني اسرائيلو په ژبو ځمونږ د پيغمبر تصديق او تأييد وفرمايه، او دا يې ورښکاره کړه، چې هغوی هم لکه پاک قرآن غوندې يو اسماني کتاب چې «تورات» دی، او يو پيغمبر چې موسی عليه السلام دی؛ لري، نو ځکه د رسالت دعوی او د قرآن نزول او راښکته کېدل کوم نوی شی نه دی، له يهودانو ځينې عالمانو په ښکاره ډول سره هم اقرار وکړ چې بېشکه ځمونږ په «تورات» کې ليکلي دي چې: له عربو څخه به يو عظيم الشأن رسول مبعوث شي، چې ديوه مقدّس اسماني قرآن لرونکی به وی، او دا رسول هم هغه موعود پيغمبر راښکاري، او دا کتاب يې هم هغه اسماني کتاب دی چې مونږ په «تورات» کې لوستلی دی، د يهودانو د عالمانو دا شهادتونه في الحقيقت له هغو پخوانيو ويناوو سره سم وو چې سره له زرهاوو تحريفونو او تبديلو تر اوسه پورې په «تورات» او نورو کتابونو کې ليکل کيږي، چې له هغو څخه راښکاريږي چې د بني اسرائيلو ډېر لوی او مقدس ګواه موسی عليه السلام په زرهاوو کلونه پخوا له دې نه داسې شاهدي ورکړې ده چې د بني اسرائيلو له اقاربو او وروڼو څخه په بني اسماعيل کې به ځما په شان يو پيغمبر راشي، نو سره له دومره شهادتونو که تاسې د خپلې لوينې او غرور لامله هغه نه منئ؛ نو وپوهېږئ چې له دې څخه به کومه سخته ګناه بلله نه وي، او داسې ظالم او ګناهګار ته نه ښايي چې د نجات او فلاح څه توقع ولري.

وَقَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لِلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَوْ كَانَ خَيْرًا مَّا سَبَقُوْنَآ اِلَيْهِ ؕ

او وايي هغه کسان چې کافران شوي دي په حق د هغو کسانو کې چې ايمان يې راوړی دی (داسې) که چېرې وی (دا ايمان راوړل) خير بهتر؛ نو نه به وو ړومبي شوي (دغه خوار مؤمنان) پر مونږ باندې هغه ته.

تفسير: يعنې زياتره مسلمانان کمزوران، غريبان، او مريان دي، که دا دين ښه وی؛ نو ښو سړيو به منلې وروهلې، او د هغه په منلو کې به يې ځمونږ په شان پوهان، لويان، عزتمندان او مالدار څرنګه له دې مريانو او وينځو څخه وروسته پاتې کېدل؟.

وَاِذْ لَمْ يَهْتَدُوْا بِهٖ فَسَيَقُوْلُوْنَ هٰذَآ اِفْكٌ قَدِيْمٌ ﴿۱۱﴾

او کله چې سمه صافه لاره بيا نه مونده دغو (منکرانو) په دغه قرآن سره؛ نو ژر ده چې وبه وايي دوی: دغه (قرآن) دروغ پخواني دي.

تفسير: يعنې پخوانيو خلقو هم تل داسې خبرې سره جوړولې، ښايي چې دا به د ﴿وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِّنْ بَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ﴾ او د ﴿قُلْ مَا كُنْتُ بِدْعًا مِّنَ الرُّسُلِ﴾ ځواب وي.

وَمِنْ قَبْلِهٖ كِتٰبُ مُوْسٰٓى اِمَامًا وَّرَحْمَةً ؕ وَهٰذَا كِتٰبٌ مُّصَدِّقٌ

حال دا چې پخوا له دغه (قرآنه) کتاب (تورات) د موسی امام پېشوا لار ښوونکی وو (مؤمنانو ته)، او (سبب د) رحمت وو (پر دوی)، او دغه (قرآن) يو کتاب تصديق کوونکی دی (هغو پخوانيو کتابونو لره).

تفسير: يعنې دا پخواني دروغ نه دي، بلکه پخواني رښتيا دي، چې په زرهاوو کلونو پخوا له دې نه «تورات» هم د همدې اصولو تعليم او ښوونه کړېده، او د هغه اقتداء ځکه پيغمبرانو او وليانو کوله، او پخپله بشارتو د تعليم سره يې ځکه دو راتلونکيو نسلونو ته د هدايت رښتيا ښې لارې وروښوولې، او د رحمت ورونه يې ورپرانيستل.

لِّسَانًا عَرَبِيًّا لِّيُنْذِرَ الَّذِيْنَ ظَلَمُوْا ۖ وَبُشْرٰى لِلْمُحْسِنِيْنَ ﴿۱۲﴾ اِنَّ الَّذِيْنَ قَالُوْا رَبُّنَا اللّٰهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوْا فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُوْنَ ﴿۱۳﴾

په دې حال کې چې په ژبه عربي دی لپاره د دې چې وويروي (دغه قرآن) هغه کسان چې ظلم يې کړی دی، «پر ځانونو خپلو په کفر سره» او زېرې (د خوشالۍ) دی نيکوکارانو (مؤمنانو) لره (په جنت سره). بېشکه هغه کسان چې وايي: رب ځمونږ الله دی، بيا ټينګ ودريږي (په عبادت د ده)؛ پس نه به وي (هيڅ) وېره پر دوی، او نه به وي دوی چې خپه به شي (په آخرت کې).

تفسير: همداسې آيت د «حم السجده» سورت په څليرويشتمه سيپاره کې تېر شوی دی، ښايي چې د هغه فوائد هلته ولوستل شي.

اُولٰٓئِكَ اَصْحٰبُ الْجَنَّةِ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا ؕ جَزَآءًۢ بِمَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ﴿۱۴﴾

دغه کسان ياران اوسيدونکي د جنّت دي په دې حال کې چې همېشه به وي دوی په دغه (جنّت) کې، ورکوله به شي دوی ته جزاء په سبب د هغو (نيکو عملونو) چې وو دوی چې کول به يې (په دنيا کې).

تفسير: يعني د نېکو چارو په سبب د حق تعالى په رحمت به همېشه په جنت کې پاتې کېږي.

وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ إِحْسَانًا ۖ

او وصيت حکم مو کړی دی هر انسان ته له مور او پلار خپل سره د احسان نېکۍ کولو.

تفسير: د قرآنکريم په څوځايونو کې حق تعالى خپل حق د مور او پلار له حق سره يو ځای بيان فرمايلی دی، ځکه چې حقيقي موجد خو الله تعالى دی، ليکن په عالم اسباب کې د اولاد د وجود ظاهري سبب والدين دي، او د حق تعالى د ربوبيت د شان خاص مظهر وايه شي، دلته هم ږومبی په ﴿إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا﴾ کې د الله تعالى د حقوقو ذکر وو، اوس يې د والدينو حق راوښود، يعني انسان ته حکم ورکړی شوی دی چې له خپلو والدينو سره ښه سلوک وکړي !، د هغوی تعظيم، محبت، خدمت کول او خوښي خپل سعادت وګڼي !، په بل ځای کې يې دا ښوولي دي، که والدين مشرک هم وي؛ بيا هم له هغوی سره په دنيا کې ښايي ښه معامله وکړي !، په تېره بيا د مور خدمت کول چې د ځينو وجوهو لامله د هغې حق دې له پلار څه زيات اداء کړ شي، لکه چې صحيحه احاديث په دې باندې دالّ دي، ځکه چې:

حَمَلَتْهُ أُمُّهُ كُرْهًا وَوَضَعَتْهُ كُرْهًا ۖ

پورته کړی (ساتلی) يې دی ده لره (په نس خپل کې) مور د ده په سختۍ سره، او (بيا) يې ايښودلی (ځېږولی) دی ده لره په سختۍ سره.

تفسير: يعني کله چې حمل د څو مياشتو شي، د هغه دروندوالی معلوميږي، چې مور په دې وخت کې او د تولّد په وخت کې څومره صعوبتونه اوتکليفونه پر ځان اخلي، بيا خپل کوچني ته شودې ورکوي، او تر کلونو کلونو هغه هر راز تکليفونه په ځان ګالي، روزنه او پالنه يې کوي، خپله آرامي او هوسايي د هغه په هوسايي او آرامۍ باندې جاروي، پلار هم تر زياتې اندازې پورې په دغو تکليفونو کې مل وي، او د هغه د روزنې وسيلې ورغونډوي، بېشکه چې دا ګردې چارې د فطرت په تقاضا کېږي، او د همدې فطرت تقاضا وي چې اولاد د خپل مور او پلار دا محبت او شفقت محسوس کړي، او د هغوی د هغه محنت ايثار او قدر وکړي.

وَحَمْلُهُ وَفِصَالُهُ ثَلَاثُونَ شَهْرًا ۚ

او (دا) پورته کول ساتل د ده (په نس د مور کې) او جلا کول د ده (له تي نه) دېرش مياشتې وي.

تفسير: ښايي د اکثريه عادت لامله يې داسې فرمايلي وي، شاه صاحب (رحمه الله تعالى) ليکي: «که هلک قوي وي، وروسته له يوويشتو مياشتو څخه له شودو بيليږي، او نهه مياشتې د هغه د حمل دی، يا داسې ووايئ چې: لږ تر لږه د حمل مدّت شپږ مياشتې دی، او په دوو کلونو کې کوچنيان عمومًا له تي څخه جلا کېږي، چې ګرده مدّت سره دېرش مياشتې شوې، د رضاع د مودې زيات له دې څخه ډېر کم او نادر دی.

حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ أَشُدَّهُ وَبَلَغَ أَرْبَعِينَ سَنَةً

تر هغه پورې کله چې ورسېد دی قوّت (د هوښيارۍ) خپلې ته، او ورسېد څلويښت کلونو ته.

تفسير: په څلويښت کلنۍ کې عمومًا د انسانانو عقلي او اخلاقي قوّتونه پخېږي، نو ځکه د انبياوو عليهم السلام بعثت اکثر پخوا له څلويښت کلنۍ څخه نه دی شوی.

قَالَ رَبِّ أَوْزِعْنِيٓ أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ ٱلَّتِيٓ أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَىٰ وَٰلِدَيَّ وَأَنْ أَعْمَلَ صَٰلِحًا تَرْضَىٰهُ وَأَصْلِحْ لِي فِي ذُرِّيَّتِيٓ ۖ إِنِّي تُبْتُ إِلَيْكَ وَإِنِّي مِنَ ٱلْمُسْلِمِينَ ﴿١٥﴾

وويل ده: ای ربه ځما ! الهام وکړې ماته په زړه کې توفیق راکړې په دې چې شکر اداء کړم د نعمت ستا هغه چې انعام کړی دی تا پر ما باندې، او په مور او پلار ځما باندې، او (بل دا راته الهام وکړه) چې عمل وکړم نېک چې راضي کیږي ته په هغه، او صلاحیت کښږده ته (یا الله) په اولاده ځما کې، بېشکه ما توبه کړې ده تاته، او بېشکه یم زه له حکم منونکیو څخه (فرمان ستا ته).

تفسیر: یعنې سعادتمند سړی داسې وي چې د هغو احساناتو شکریه ادا کړي؛ چې الله تعالی په هغه باندې او د هغه په مور او پلار باندې احسان کړي دي، او د راتلونکي نېک عمل توفیق له الله څخه وغواړي، او د خپل اولاد په حق کې هم د نېکې دعاء طلب وکړي، او له هغه تقصیر او لنډوالي څخه چې په حقوق الله او حقوق العباد کې له هغه څخه شوی وي؛ توبه وکړي او د خلوص او تواضع او بندګۍ له لارې څخه د خپل مخلصانه عبودیت او فرمانبرداری اعتراف وکړي !.

أُو۟لَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ نَتَقَبَّلُ عَنْهُمْ أَحْسَنَ مَا عَمِلُوا۟ وَنَتَجَاوَزُ عَن سَيِّـَٔاتِهِمْ فِيٓ أَصْحَٰبِ ٱلْجَنَّةِ ۖ وَعْدَ ٱلصِّدْقِ ٱلَّذِي كَانُوا۟ يُوعَدُونَ ﴿١٦﴾

دغه (ټول چې دا یې حال او وینا وي) هغه کسان دي چې قبلوو مونږ له دوی نه ډېر ښه د هغو (کارونو) چې کړي دي دوی، او تیریږو له ګناهونو د دوی نه په دې حال کې چې وي به په یارانو اوسېدونکیو د جنّت کې، وعده کړې ده الله وعده رښتینې هغه (وعده) چې وو دوی چې وعده به یې ورسره کولی شوه (په دنیا کې).

تفسیر: یعنې د داسې بندګانو نېکی منلې، بدی یې بښلی کیږي، او د دوی ځای د الله أعظم شأنُه وأکرم برهانُه له صادقې وعدې سره سم جنّت دی.

وَٱلَّذِي قَالَ لِوَٰلِدَيْهِ أُفٍّ لَّكُمَآ

او هغه (سړی) چې ویې ویل مور او پلار خپل ته (کله چې راویې باله ایمان ته) قباحت او کراهیت دې وي تاسې دواړو لره.

تفسیر: د سعادتمن اولاد په مقابل کې یې دغه د بې ادب او نالایق او نافرمان اولاد ذکر وفرمایه، چې مور او پلار هغه ته د ایمان خبرې کوي، او پرې پوهوي یې، مګر هغه پرې نه پوهیږي، او په ډېرو بې ادبو خبرو سره ورته غږیږي، او سپک خطابونه ورته کوي، او ایذاء ورورسوي، او دغسې هم هغوی ته وایي چې:

أَتَعِدَانِنِيٓ أَنْ أُخْرَجَ وَقَدْ خَلَتِ ٱلْقُرُونُ مِن قَبْلِي ۖ

آیا وعده کوئ تاسې له ما سره (یا وېروئ ما) چې وبه ایستلی شم (له قبره) حال دا چې په تحقیق تېر شوي دي ډېر اهل د زمانې پخوا له ما څخه (او یو هم نه دی ژوندی شوی، نو زه به څرنګه بیا ژوندی شم؟).

تفسیر: یعنې د مړ کېدلو څخه وروسته له ژوندي کېدلو څخه انکار کوي، او هیڅ له قیامت او پوښتنې څخه نه ویریږي، او وایي چې: څومره قومونه او ټبرونه پخوا له ما څخه تېر شوي دي، نو آیا له هغوی څخه کوم یو سړی تر اوسه پورې بیا ژوندی شوی دی؟.

وَهُمَا يَسْتَغِيثٰنِ اللّٰهَ وَيْلَكَ اٰمِنْ ۖ اِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ ۚ

او هغو دواړو زارۍ کولې الله ته (په دغه حال کې چې ویل دوی) خرابي ده تاته، ایمان راوړه ته ! بېشکه وعده د الله (په بعث بعد الموت سره) حقه رښتیا ده.

تفسیر: یعنې د ده په ګستاخۍ باندې له یوې خو الله تعالی ته فریادونه او دعاوې کوي، چې ده ته د حق د قبول توفیق ور په برخه شي، او له بلې خوا یې وپوهوي، چې کمبخته ستا کور وران شو، اوس هم وخت دی فکر وکړه !، او وګوره چې د الله تعالی وعده رښتیا ده، د بعث بعد الموت کوم خبر چې د الله تعالی له لورې ورکړ شوی دی؛ بالکل حق او هغه پخپل ټاپې او وعدې پوره کېدونکی دی، او په هغه وخت کې به ستا د دغه (انکار) نتیجه ښه درښکاره شي.

فَيَقُوْلُ مَا هٰذَآ اِلَّآ اَسَاطِيْرُ الْاَوَّلِيْنَ ﴿۱۷﴾

پس ووایي دی: نه دی دا (قول په بعث) مګر دروغې قصې د پخوانیو خلقو دي.

تفسیر: یعنې داسې قصې مونږ ډېرې اورېدلې دي، د پخوانیو وختونو قصې داسې ډېرې مشهورېږي، چې په رښتیا سره هغه ګردې دروغ دي، او هیڅ خارجي مصداق نه لري، (العیاذ بالله).

اُولٰٓئِكَ الَّذِيْنَ حَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ فِيْٓ اُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِمْ مِّنَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ ۭ

دا هغه کسان دي چې حقه ثابته شوې ده پر دوی باندې خبره (د عذاب) په جمله د نورو امّتونو خلقو کې، چې په تحقیق تېر شوي دي پخوا له دوی څخه له پیریانو او انسانانو.

تفسیر: د عذاب خبره هم هغه ده چې د (الم السجدة) په دویمه رکوع کې ﴿لَاَمْلَئَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ اَجْمَعِيْنَ﴾ راغلي دي، یعنې څرنګه چې ډېرې ډلې له پیریانو او له بني آدمانو څخه پخوا له دې نه د دوزخ مستحق ګرځیدلي دي؛ دا بدبختان هم په هغوی کې ګډ دي.

اِنَّهُمْ كَانُوْا خٰسِرِيْنَ ﴿۱۸﴾

بېشکه دوی وو زیان کاران (په دنیا کې).

تفسیر: الله تعالی له خپل رحمت د ایمان او د سعادت تُخم د هر سړي په زړه کې په فطري ډول سره کرلی دی، هغه هم د دې کمبختانو له لاسه ضایع شوی دی، له دې څخه به زیات نقص او خساره څه وي، چې یو سړی په تجارت کې د ګټې په ځای د خپلې ناپوهۍ، غفلت او حماقت له سببه خپله پنګه او رأس المال هم ضایع او له لاسه وباسي.

وَلِكُلٍّ دَرَجٰتٌ مِّمَّا عَمِلُوْا ۚ

او هرې فرقې ته (د مؤمنانو او کافرانو) مرتبې دي له (جزاء د) هغو چې کړي یې دي (په دنیا کې).

تفسیر: یعنې د اعمالو د تفاوت لامله چې د جنتیانو په درجاتو کې فرق او توپیر (تفاوت) دی، همدا راز د دوزخیانو په درجاتو کې هم فرق شته.

وَلِيُوَفِّيَهُمْ أَعْمَالَهُمْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿۱۹﴾

او (مقرري کړي درجې) لپاره د دې چې پوره به ور کړه شي دوی ته جزاء د عملونو د دوی، حال دا چې پر دوی به ظلم ونه کړ شي (د نېکۍ په کمېدو، او بدۍ په زياتېدو).

تفسير: نه د کومې نېکۍ ثواب لږ ورکاوه شي، او نه د کومې بدۍ سزا د هغه له مېچه پورته او نامناسبه ټاکل کيږي.

وَيَوْمَ يُعْرَضُ الَّذِينَ كَفَرُوا عَلَى النَّارِ ۖ أَذْهَبْتُمْ طَيِّبَاتِكُمْ فِي حَيَاتِكُمُ الدُّنْيَا وَاسْتَمْتَعْتُمْ بِهَا ۚ

او ياده کړه (ای محمده !) هغه ورځ چې وړاندې کړ شي هغه کسان چې کافران شوي دي پر اور (د دوزخ باندې، او وبه ويلی شي ورته): چې وړې دي تاسې لذائذ نېکۍ خپلې په ژوندون لږ خسيس کې، اونفع اخيستې ده تاسې په هغه سره (په دنيا کې).

تفسير: د کافرانو په هيڅ يو کار کې د ايمان روح نه وي، يواځې د نېکۍ د يوه قالب او نمونې غوندې يو شي وي، د دې راز فاني نېکۍ اجر هم فاني وي، چې په دې ژوندون کې د مال، شتو، اولاد، حکومت، روغتيا، عزّت، شُهرت او نورو په شکل ورکاوه شي، هم هغه يې وفرمايل چې: تاسې د خپلو صوري نېکيو مزې په دنيا کې اخيستې دي، او په هغه ځای کې يې له لذاتو څخه متمتع شوي يئ، هغه عيش او آرام چې د ايمان راوړلو په تقدير تاسو ته په آخرت کې رسېده، ګواکې د هغه په ځای مو په دنيا کې مزې وکړې، اوس دلته تاسو په عيش او مزو کې هيڅ برخه نه لرئ.

فَالْيَوْمَ تُجْزَوْنَ عَذَابَ الْهُونِ بِمَا كُنْتُمْ تَسْتَكْبِرُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَبِمَا كُنْتُمْ تَفْسُقُونَ ﴿۲۰﴾

پس نن ورځ به جزاء درکوله شي تاسې ته د عذاب سپکوونکي په سبب د هغې چې وئ به تاسو (په دنيا کې) چې تکبّر لويي به مو کوله په ځمکه کې په ناحقه سره، او په سبب د هغې چې وئ تاسو چې نافرماني به مو کوله (په دنيا کې).

تفسير: يعنې نن تاسې ته د دروغو لافو او غاړه غړولو په سزا کې ذليل او رُسوا کوونکی عذاب درکاوه کيږي، همدا يو شی تاسې لره دلته پاتې دی، وروسته له دې نه د ځينو زورورو او متکبّرو اقوامو احوال فرمايي، چې پخوا له آخرته د هغوی انجام څرنګه شوی دی.

وَاذْكُرْ أَخَا عَادٍ ۖ إِذْ أَنْذَرَ قَوْمَهُ بِالْأَحْقَافِ

او ياد کړه (ای محمده ! دغو منکرانو ته قصه) د ورور د عاد (هود) کله چې وويراوه ده قوم خپل په (ريګستان چې نوم يې) احقاف دی (له عذابه).

تفسير: يعنې د هود عليه السلام چې د «عاديانو» قومي ورور وو؛ قصه دغو معاندانو ته وکړه، کله چې وېراوه ده قوم خپل له عذابه.

د «أرض القرآن» مؤلف تر «بلاد الأحقاف» لاندې ليکي: د يمامې، عمان، بحرين، حضرموت، او د مغربي يمن تر منځ هغه لويه صحراء چې د (الدّهناء) يا (ربع الخالي) په نامه پرته ده، اګر که هغه د ودانۍ وړ (لايق) نه ده، خو د هغه په شاوخوا کې چېرې لږې ډېرې ځمکې د ودانۍ وړ (لايق) شته، په تېره بيا په هغې برخې کې چې له حضرموت څخه تر نجران پورې پرتې دي، ګواکې اوس هم هغه نه ده ودانه، خو په پخوانيو وختو کې د همدې نجران او حضرموت تر منځ د «عادارم» نومیالی قبيله ودانه وه، چې د الله تعالی د نافرمانۍ په سبب پناه شوه.

وَقَدْ خَلَتِ النُّذُرُ مِنْۢ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهٖٓ اَلَّا تَعْبُدُوْٓا اِلَّا اللّٰهَ ؕ اِنِّيْٓ اَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيْمٍ ﴿۲۱﴾

او په تحقيق تېر شوي وو (نور) ويروونکي (انبياء) وړاندې له دغه (هوده) او وروسته له ده څخه (په دې سره) چې عبادت بندګي مه کوئ د هيڅا بې له الله، بېشکه زه ويرېږم پر تاسې باندې له عذابه د ورځې لويې (د قيامت نه).

تفسير: يعنې له هود عليه السلام څخه وړاندې او وروسته ډېر ويروونکي انبياء راغلي دي، ګردو به هغه ويل چې هود عليه السلام ويل، يعنې د يوه الله بندګي کوئ !، او د کفر او د معصيت له بد انجام څخه وويرېږئ !، ممکن دی چې د عاد په قوم کې به هم برسېره له هود عليه السلام نور ويروونکي هم راغلي وي، والله سبحانه وتعالى أعلم.

قَالُوْٓا اَجِئْتَنَا لِتَاْفِكَنَا عَنْ اٰلِهَتِنَا ۚ فَاْتِنَا بِمَا تَعِدُنَآ اِنْ كُنْتَ مِنَ الصّٰدِقِيْنَ ﴿۲۲﴾

وويل (هود ته قوم يې) آيا راغلى يې ته مونږ ته چې وګرځوې مونږ له معبودانو خپلو، پس راوړه مونږ ته هغه (عذاب) چې وعده يې کوې له مونږ سره که چېرې يې ته له رښتيا ويونکيو څخه.

تفسير: يعنې مونږ د خپل آبائي طريقې څخه بېرته ګرځېدونکي نه يو، که ستا دا ويرول رښتيا وي؛ نو ولې په کې ځنډ کيږي؟ هغه چې په ژبه سره يې وايي؛ ښايي چې په کولو يې هم راښکاره کړې.

قَالَ اِنَّمَا الْعِلْمُ عِنْدَ اللّٰهِ ۫ وَاُبَلِّغُكُمْ مَّآ اُرْسِلْتُ بِهٖ وَلٰكِنِّيْٓ اَرٰىكُمْ قَوْمًا تَجْهَلُوْنَ ﴿۲۳﴾

وويل (هود قوم خپل ته) بېشکه همدا خبره ده چې علم په (راتلو د عذاب په) نزد د الله دی، او رسوم زه تاسې ته هغه څه (احکام) چې پرې رالېږلى شوی يم زه په هغو سره، وليکن زه وينم تاسې يو قوم جاهل ناپوه (ځکه چې په زوره خپل ځان ته عذاب غواړئ).

تفسير: يعنې داسې غوښتنه او مطالبه ستاسو ناپوهي او جهالت دی، زه د الله رسول يم، هغه پيغام چې ځما په وسيله لېږلى شوی دی زه هغه دررسوم، زيات له هغه څخه نه علم لرم، او نه د اختيار خاوند يم، او علم له الله تعالى سره دی، چې منکران کله د دنيوي سزا مستوجب کيږي؟ او تر کله هغوی ته مهلت ورکوي؟.

فَلَمَّا رَاَوْهُ عَارِضًا مُّسْتَقْبِلَ اَوْدِيَتِهِمْ ۙ قَالُوْا هٰذَا عَارِضٌ مُّمْطِرُنَا ؕ

پس کله چې وليد دوی (هغه عذاب په شکل د) يوې پلنې وربځې مخ کوونکې کندو کښتو (فصلونو) د دوی ته؛ نو وويل دوی: دا يوه پلنه وربځ ده باران ورووونکې پر مونږ باندې.

تفسير: يعنې له مخامخ خوا څخه يو وربځ په پورته کېدلو سره ښکاره شوه، خلقو وګڼل چې د دې وربځې له وربدو څخه به ګردې درې او خوړونه وبهيږي، او د ځمکې مخ به له اوبو څخه نه ښکاري، نو ويې ويل چې: ډېره ورووونکې وربځ پورته شوه، اوس به ډېره ښه ووريږي، او ځمونږ کار به پرې جوړيږي، ځکه چې په هغه وخت کې د يوې اوږدې وچکالى او سوکړې له سببه خلق ډېر پرېشان او له قحط په تکليف وو، او اوبو ته يې ډېر ضرورت درلود.

بَلْ هُوَ مَا اسْتَعْجَلْتُمْ بِهٖ ؕ رِيْحٌ فِيْهَا عَذَابٌ اَلِيْمٌ ﴿۲۴﴾

(نو وويل هود: نه ده دا وربځ) بلکه دا هغه عذاب دی چې تلوار به مو کاوه تاسو په هغه، يو باد دی چې په ده کې عذاب دی دردناک.

تفسير: يعني دا اوروونكې وربځ نه ده، بلكه د الله تعالى د عذاب طوفان دى، چې د هغه ژر راتللو ته تاسې سترګې په لاره ولاړ وئ، او په دغه وربځ کې دغسې يو سخت او تند باد دى.

تُدَمِّرُ كُلَّ شَيْءٍۭ بِأَمْرِ رَبِّهَا فَأَصْبَحُوا لَا يُرَىٰٓ إِلَّا مَسَٰكِنُهُمْ ۚ كَذَٰلِكَ نَجْزِي الْقَوْمَ الْمُجْرِمِينَ ﴿٢٥﴾

چې هلاکوي (او له بېخه راوکاږي) هر څيز په امر حکم د رب خپل، بيا صباح ته پاتې شول داسې چې نه به ليدل شو مګر کورونه (خالي) د هغوى، همداسې (لکه چې مو جزاء ورکړه عاديانو ته) جزاء ورکوو مونږ قوم ګناهګارانو ته (چې کوي جرمونه په شان د هغوى).

تفسير: اوه شپې او اته ورځې پرله پسې داسې غضبناک طوفان راوالوت، چې د هغه په مخ کې ونې، سړي او څاروي لکه خځلې ښکاره ده، او هر شى به يې له بنسټه (بېخه) ايستل، او چارچاپېر پرته (علاوه) له خرابۍ او ورانۍ څخه بل شى نه ښکاره ده، په پاى کې پرته له نړېدليو کنډوالو څخه بل هيڅ څيز په سترګو نه راتله، ومو ليدل چې د الله تعالى د مجرمانو دا حال دى، ښايي د دې پېښو له اورېدلو څخه په هوش راشئ، که نه ستاسې احوال به همداسې شي.

وَلَقَدْ مَكَّنَّٰهُمْ فِيمَآ إِن مَّكَّنَّٰكُمْ فِيهِ

او خامخا په تحقيق قوّت قدرت ورکړى وو مونږ دوى ته په هغو څيزونو کې چې قوّت قدرت مو نه دى درکړى تاسې ته (اى قريشو !) په هغه کې.

تفسير: يعني هغه مال، اولاد، کور، کهول او جسماني طاقت چې هغوى ته ورکړى شوي وو؛ تاسې ته نه دي درکړى شوي، کله چې د الله تعالى له جانبه عذاب راغى؛ هيڅ يو شى د هغوى په کار ورنغى، بيا نو تاسې په کومه خبره مغرور يئ؟.

وَجَعَلْنَا لَهُمْ سَمْعًا وَأَبْصَٰرًا وَأَفْـِٔدَةً فَمَآ أَغْنَىٰ عَنْهُمْ سَمْعُهُمْ وَلَآ أَبْصَٰرُهُمْ وَلَآ أَفْـِٔدَتُهُم مِّن شَيْءٍ

او ګرځولي دي مونږ هغوى ته غوږونه (سماعت) او سترګې (بصارت) او زړونه (بصيرت)، بيا دفع نه کړه له دوى نه غوږونو (سماعت) د دوى، او نه سترګو (بصارت) د دوى، او نه زړونو (بصيرت) د دوى هيڅ قدر (له عذاب څخه).

تفسير: يعني د نصيحت اورېدلو ته يې غوږونه او د قدرت د دلائلو ته يې سترګې او پوهېدلو سنجولو ته يې زړونه هغوى ته ورکړي وو، خو يو له هغوى څخه د دوى په کار ورنغى، ړانده، کاڼه او ليونيان شول، د پيغمبرانو په مخکښې ودرېدل، تر څو چې سره د لرلو د دې ګردو قوّتونو د الله تعالى عذاب هغوى راچاپېر کړل، او هيڅ يو دنني او باندني قوّت هغه ونشو ګرځولى.

إِذْ كَانُوا يَجْحَدُونَ بِـَٔايَٰتِ اللَّهِ وَحَاقَ بِهِم مَّا كَانُوا بِهِۦ يَسْتَهْزِءُونَ ﴿٢٦﴾

له دې جهته وو دوى چې انکار به يې کاوه په دلائلو د الله، او نازل شو په هغوى هغه (عذاب) چې وو دوى چې په هغه پورې به يې مسخرې تو کې کولې.

تفسير: يعني په هغه عذاب باندې چې هغوی خندا کوله او ملنډې يې پرې وهلې؛ اخته شول.

وَلَقَدْ اَهْلَكْنَا مَا حَوْلَكُمْ مِّنَ الْقُرٰى

او خامخا په تحقيق هلاک کړي دي مونږ هغه چې چاپېر له تاسې ځخه دي له (اهل د) کليو ځنې.

تفسير: يعني پرته د «عاد» له قومه د ثمود د قوم، د لوط د قوم او د نورو کلي همدا راز وران شوي دي، چې ستاسې په شاوخوا کې پراته وو، دا خطاب مکيّانو ته ځکه شوی دی چې هغوی د خپل تګ او راتګ په وخت کې هغه ځايونه پخپلو سترګو سره وينې.

وَصَرَّفْنَا الْاٰيٰتِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُوْنَ ﴿۲۷﴾

او مکرر مو بيان کړي دي دلائل لپاره د دې چې دوی بېرته راوګرځي (له کفر نه).

تفسير: مګر سره له دومره پوهولو بيا هم هغوی له هغو چارو ځخه مخ ونه ګرځاوه.

فَلَوْلَا نَصَرَهُمُ الَّذِيْنَ اتَّخَذُوْا مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ قُرْبَانًا اٰلِهَةً ؕ

پس ولې مدد مرسته ونه کړه له دوی سره هغو (بُتانو) چې نيولي وو دوی (هغه بُتان) بې له الله لپاره د نژدېوالي (الله ته په زعم خپل) نور معبودان.

تفسير: يعني د هغو بُتانو په نسبت به يې ويل چې: مونږ د هغوی عباد ت ځکه کوو، تر څو هغوی مونږ الله ته نژدې کړي، او لويې درجې راوبښي، نو هغه بُتان د دې اړې (حاجت) په وخت کې ولې د هغوی په کار ورنغلل.

بَلْ ضَلُّوْا عَنْهُمْ ۚ

بلکه ورک شول (بُتان په وخت د عذاب کې) له دوی ځخه.

تفسير: يعني نن ورځ د هغوی هيڅېرې پته نشته، چې د عذاب په وخت کې هغوی ته غږ وکړي، آخر هغوی چېرته تللي دي؟ چې د داسې مصيبت په وخت کې هم په کار نه ورځي.

وَذٰلِكَ اِفْكُهُمْ وَمَا كَانُوْا يَفْتَرُوْنَ ﴿۲۸﴾

او دا (نيول د بُتانو) دروغ د دوی وو، او هغه چې وو دوی چې له خپل ځانه به يې جوړول (پر الله).

تفسير: يعني درښکاره شوه چې بُتانو ته الله ويل، او هغو ته هيلې لرل، او په زړه پورې خبرې له هغوی ځخه غوښتل؛ ګردې چټې (بېکاره) او اپلټې خبرې وې، او لکه د لرګيو پښې د درېدلو وړ (لايق) نه وې.

(ربط) په ړومبنيو آيتونو کې د انسانانو د تمرّد او سر غړولو خبرې وې، وروسته له دې نه د پيريانو د اطاعت او غاړه ايښودلو خبرې راځي، تر څو له هغه ځخه راښکاره شي هغه قوم چې په طبيعي ډول سره سخت متمرّد او سرکښ دی، له هغو ځينې افرادو څرنګه د الله تعالى خبرې اوربدلې دي؟ او د هغه په مقابل کې لکه موم غوندې پاسته شوي دي، او غاړه يې کېښودلې؟.

وَإِذْ صَرَفْنَآ إِلَيْكَ نَفَرًا مِّنَ الْجِنِّ يَسْتَمِعُونَ الْقُرْآنَ ۖ فَلَمَّا حَضَرُوهُ قَالُوٓا أَنصِتُوا ۖ فَلَمَّا قُضِيَ وَلَّوْا إِلَىٰ قَوْمِهِم مُّنذِرِينَ ﴿٢٩﴾

او یاد کړه (هغه وخت ای محمده !) کله چې وګرځول مونږ تاته یو ټولی له پیریانو څخه چې غوږ به یې ایښود قرآن ته، پس کله چې حاضر شول (دوی قرآن ته)؛ وویل دوی په منځ خپل کې: چپ شئ تاسې ای پیریانو، بیا کله چې تمام شو (د قرآن تلاوت) بېرته وګرځېدل قوم خپل ته ویروونکي (له عذابه).

تفسیر: له محمدي بعثت څخه پخوا ځینو پیریانو ته لږ څه اسماني خبرې راښکارېدې، کله چې ځمونږ په پیغمبر باندې د وحي راتلل شروع شو؛ دا سلسله تقریبًا بنده شوه، او په ډېر کثرت د شهاب سره ویشتل شروع شو، پیریانو ته دا خیال ولوېد چې هرومرو کومه خبره پېښه شوې ده، چې د هغې په وسیله اسماني پېښې کلکی ساتلې او سختې پیرې پرې درېدلې دي، د دې خبرې د پلټنې لپاره پیریان څو څو لویې ډلې په مشرق او مغرب کې سره خواره شول، له دوی څخه یوه ډله (بطن نخله) ته ورسېده، چې اتفاقًا هلته ځمونږ پیغمبر صلی الله علیه وسلم سره له څو تنو اصحابو د سهار لمونځ اداء فرمایه، الله تعالی د پیریانو د دې ډلې فکر د محمد صلی الله علیه وسلم د قرآن لوستلو په لوري وګرځاوه، د قرآنکریم غږ د هغوی په غوږونو کې ډېر عجیبه غریبه مؤثر او زړه وړونکی اثر او اغېزه وکړه، او د هغه عظمت، هیبت او لوینې د هغوی په زړونو کې ولوېدې، او پخپلو منځونو کې یې سره وویل: «چپ شئ ! او د زړونو له کومې څخه یې واورئ !»، تر دې چې پاک قرآن دهغوی زړونه په خپل لوري ورکش کړل، او په دې خبره باندې یې باور وشو چې همدا هغه نوې خبره ده، چې د هغې په سبب پیریان له اسمانه شړل کیږي، کله چې رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د قرآن له لوستلو څخه فارغ شو، د پیریانو ډلې پخپلو زړونو کې د ایمان او ایقان سوغات نیولی د خپلو تېرو په لوري رهي شوه، او دا ګردې خبرې یې هغوی ته وویلې، او لازمه ښوونې یې هغوی ته وکړې، چې مفصّلې خبرې یې د (جن) په سورت کې راځي.

قَالُوا يَا قَوْمَنَآ إِنَّا سَمِعْنَا كِتَابًا أُنزِلَ مِن بَعْدِ مُوسَىٰ

وویل دوی: ای قومه ځمونږ ! بېشکه مونږ واموورېده داسې یو کتاب چې نازل کړی شوی دی وروسته له موسی.

تفسیر: په پخوانیو کتابونو کې د موسی علیه السلام کتاب «تورات» غوندې بل کتاب، احکام، او شرائع لرونکي نه وو، چې د بني اسرائیلو ګردو انبیاوو په هم هغه باندې عمل کاوه.

مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ

په دې حال کې چې تصدیق کوونکی موافق دی له هغو (کتابونو) سره چې پخوا له دې نه وو.

تفسیر: ښایي په هغه وخت کې د پاک قرآن هغه برخه چې رسول أکرم صلی الله علیه وسلم لوستله؛ همداسې مضمون لرونکې وه، یا به له قرینو څخه پوهیدلې وي.

يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ وَإِلَىٰ طَرِيقٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٣٠﴾

لاره ښیي حق دین ته او لارې سمې ته.

تفسیر: یعنې رښتینې عقیده او د عمل سمه لاره.

يٰقَوْمَنَآ اَجِيْبُوْا دَاعِيَ اللّٰهِ وَاٰمِنُوْا بِهٖ

ای قومه ځمونږ ! قبول کړئ قول د بلونکي د الله، او ایمان راوړئ په ده باندې.

تفسیر: یعنې د هغه خبره ومنئ !، چې د الله تعالی په لوري مو بولي، او د هغه په رسالت باندې یقین ولرئ !.

يَغْفِرْ لَكُمْ مِّنْ ذُنُوْبِكُمْ

چې مغفرت کړي (الله) تاسې ته ګناهونه ستاسې.

تفسیر: یعنې هغه ګناهونه چې د کفر په حالت کې مو کړي دي، اوس د اسلام له برکته هغه ګرد درمعافیږي، او پس له دې نه به بل دفتر شروع کیږي، خو په یاد یې ولرئ چې دلته د (حقّ الله) ګناهونو ذکر دی، او د حقوق العباد معافي له دې ځخه څه نه ښکاري.

وَيُجِرْكُمْ مِّنْ عَذَابٍ اَلِيْمٍ ﴿۳۱﴾ وَمَنْ لَّا يُجِبْ دَاعِيَ اللّٰهِ فَلَيْسَ بِمُعْجِزٍ فِي الْاَرْضِ وَلَيْسَ لَهٗ مِنْ دُوْنِهٖٓ اَوْلِيَآءُ ؕ

او خلاص به کړي (الله) تاسې له عذاب دردناک ځخه. او هغه څوک چې ونه مني (بلنه د بلونکي د الله؛ پس نه به وي عاجز کوونکی (د الله په تېښته سره) په ځمکه کې، او نه به وي ده ته بې له هغه (الله) ځخه دوستان مددګاران.

تفسیر: یعنې نه دوی پخپله په تښتېدلو سره د الله تعالی له ویشتلو ځخه ځان ژغورلی (بچ کولی) شي، او نه یې بل څوک ژغورلی (بچ کولی) شي.

اُولٰٓئِكَ فِيْ ضَلٰلٍ مُّبِيْنٍ ﴿۳۲﴾ اَوَلَمْ يَرَوْا اَنَّ اللّٰهَ الَّذِيْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ وَلَمْ يَعْيَ بِخَلْقِهِنَّ

دغه کسان په ګمراهي ښکاره کې دي. آیا نه وینې فکر نه کوي (منکران د بعث) چې بېشکه الله هغه (ذات) دی چې پیدا کړي یې دي اسمانونه او ځمکه حال دا چې نه دی ستړی شوی په پیدا کولو د هغوی کې.

تفسیر: په دې لفظ کې د یهودانو د عقیدې تردید دی، چې ویل به یې: «الله تعالی په شپږو ورځو کې ځمکه او اسمان پیدا کړل، او په اوومه ورځ کې یې هوسایي (آرام) وفرمایله» العیاذ بالله.

آیا نه دی الله:

بِقٰدِرٍ عَلٰٓى اَنْ يُّحْيِۦَ الْمَوْتٰى ؕ بَلٰٓى اِنَّهٗ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ﴿۳۳﴾

قادر په دې باندې چې ژوندي کړي مړي؟ بلکه قادر دی، بېشکه دغه (الله) پر هر څیز باندې ښه قادر دی (چې ځینې یې بعث بعد الموت دی)

تفسیر: یعنې لوی عذاب به وروسته له مړ کېدلو ځخه وي، تاسو په دې چرت کې مه اوسئ چې وروسته له مړینې ځخه بیا ژوندون چېرې دی؟ الله جل جلاله ته دا کوم ګران کار نه دی، د ځمکې او د اسمان په پیدا کولو کې هیڅ ستړی شوی نه دی، نو آیا ستاسې دا دویم ځلي پیدا کول کوم مشکل کار دی؟ بلکه ډېر ورته آسان دی.

وَيَوْمَ يُعْرَضُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا عَلَى النَّارِ ۭ اَلَيْسَ هٰذَا بِالْحَقِّ ۭ قَالُوْا بَلٰى وَرَبِّنَا ۭ

او یاده کړه هغه ورځ چې وړاندې به کړل شي هغه کسان چې کافران شوي دي په اور باندې (وبه ویل شي دوی ته) آیا نه وو دغه (عذاب) حق رښتیا؟ نو وبه وایي دوی چې: هو ! حق او رښتیا ده قسم دی ځمونږ په رب ځمونږ.

تفسیر: یعنې په هغه وخت کې به ویل کیږي چې: آیا دوزخ شته او د هغه عذاب رښتیا دی؟ په پای کې به ګرد خړ او ذلیل کیږي، او داسې اقرار به وکړي چې بېشکه واقعي دی، او مونږ په غلطه سره له هغه څخه انکار کاوه.

قَالَ فَذُوْقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُوْنَ ۝ فَاصْبِرْ كَمَا صَبَرَ اُولُوا الْعَزْمِ مِنَ الرُّسُلِ وَلَا تَسْتَعْجِلْ لَّهُمْ ۭ

فرمایي: نو وڅکئ تاسې عذاب په سبب د هغه چې وئ تاسې چې کافران کېدلی. نو صبر کوه ته لکه چې صبر کړی وو خاوندانو د عزم ټینګ ودرېدلو (په حق) له رسولانو، او تلوار مه کوه (په غوښتلو د عذاب) دوی ته.

تفسیر: یعنې کله چې ښکاره شوه چې د منکرانو سزا ورکول په دنیا کې وي یا په آخرت کې، یو ضروري امر دی؛ تاسې د دوی په معاملو کې تلوار ونه کړئ !، بلکه تر ټاکلې نېټې پورې صبر وفرمایئ، لکه چې نورو اولوالعزمو رسولانو همت لرونکیو او ټینګ ودرېدونکیو پیغمبرانو به صبر کاوه.

تنبیه: ځینو أسلافو ویلي دي چې: ګرد اولوالعزم پیغمبران همت لرونکي وو، خو په عُرف کې پنځه پیغمبرانو ته په خصوصي ډول ویل کیږي: نوح، ابراهیم، موسی، عیسی، محمد رسول الله صلی الله تعالی علیهم و علی آلهم وأصحابهم وسلّم.

كَاَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَ مَا يُوْعَدُوْنَ لَمْ يَلْبَثُوْٓا اِلَّا سَاعَةً مِّنْ نَّهَارٍ ۭ

ګویا دوی په هغه ورځ کې چې ووینې هغه (عذاب) چې وعده یې ورسره کوله شي؛ نه دی ډیل کړی (په دنیا کې) مګر یو ساعت یوه ګړۍ له یوې ورځې څخه.

تفسیر: یعنې په دنیا کې هیڅ ډیل او تأخیر په کې نه دی شوی، یعنې اوس خو ډیل او تأخیر درښکاري، او درګرده وایي چې: ولې هغه عذاب ژر نه رارسیږي، خو په هغې ورځې کې به وپوهېږي چې هغه عذاب ډېر ګرندی راغلی دی، او په دنیا کې هغوی فقط یوه ګړۍ ژوندون کړی دی، یا به د قبر د هستوګنې موده ورته یوه ګړۍ معلومیږي، دا یوه عمومي قاعده ده چې تېره شوې موده ډېره لږه ښکاري، په تېره بیا د سختۍ او مصیبت په وخت کې د عیش آرامۍ ډېره موده خورا لږه په نظر ښکاري.

بَلٰغٌ ۚ فَهَلْ يُهْلَكُ اِلَّا الْقَوْمُ الْفٰسِقُوْنَ ۝

دغه (قرآن) پند رسونه ده، نو آیا هلاک به کړ شي (بلکه نه هلاک کیږي) مګر قوم فاسقان سر غړوونکي (له احکامو د الله).

تفسیر: یعنې مونږ د نصیحت خبرې تاسې ته دررسولې، او د ښو او بدو لارې مو درښوولې دي، اوس هر هغه چې دا پند نه اوري؛ هم هغه تباه او پناه کیږي، ځمونږ له خوا د حجّت اتمام شوی دی، مونږ هیڅوک بې قصوره نه نیسو، هم هغه سړي خرابوو چې په خرابۍ پسې یې ملاوې ترلې وي.

تمت سورة الأحقاف، ولله الحمدُ والمنّة.

سُورَةُ مُحَمَّدٍ

«د (محمّد) صلی الله علیه وسلم سورت مدني دی، پرته له (۱۳) آیته چې د هجرت په لاره کې نازل شوی دی، (۳۸) آیته (۴) رکوع لري، په تلاوت کې (۴۷) او په نزول کې (۹۵) سورت دی، وروسته د (الحدید) له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

اَلَّذِيْنَ كَفَرُوْا وَصَدُّوْا عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ

هغه کسان چې کافران شوي دي او منع کړي یې دي (خلق یا منع یې راوړې ده) له لارې د الله (اسلام) نه.

تفسیر: لکه چې د کفّارو د مشرانو دا عادت وو، چې په ځان، مال، او اولاد او نورو شیانو سره یې په دې لارې کې کوښښ کاوه.

اَضَلَّ اَعْمَالَهُمْ ①

خراب (ابته) کړي دي (الله نېک) عملونه ددوی.

تفسیر: یعنې هغه چارې چې دوی ښې ګڼلي دي، د ایمان د نه لرلو په سبب هغه نه منلي کیږي، بلکه له هغو څخه ځینې چارې د عتاب موجب ګرځي، لکه د اسلام د نه خوښدلو په لاره کې د پیسو لګول.

وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ وَاٰمَنُوْا بِمَا نُزِّلَ عَلٰى مُحَمَّدٍ وَّهُوَ الْحَقُّ مِنْ رَّبِّهِمْ ۙ كَفَّرَ عَنْهُمْ سَيِّاٰتِهِمْ وَاَصْلَحَ بَالَهُمْ ②

او هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی، او کړي یې دي ښه (کارونه)، او ایمان یې راوړی دی په هغه (قرآن) چې نازل کړی شوی دی پر محمد، او هغه حق (دین) دی له (نزده د) رب د دوی، وبه رژوي له دوی څخه (الله) ګناهونه د دوی، او ښه به کړي (الله) حال د دوی.

تفسیر: یعنې خراب عادتونه به الله جل جلاله له هغو څخه لري، او د هغوی احوال به ښه کړي، چې ورځ په ورځ په ښه والي کې پرمختګ کوي، او په آخرت کې د هغوی له ګناهونو څخه تیریږي، او ښه ورځ ورکوي.

ذٰلِكَ بِاَنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوا اتَّبَعُوا الْبَاطِلَ وَاَنَّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوا اتَّبَعُوا الْحَقَّ مِنْ رَّبِّهِمْ ۭ كَذٰلِكَ يَضْرِبُ اللّٰهُ لِلنَّاسِ اَمْثَالَهُمْ ③

دغه (د کفّارو د ښو اعمالو تخریب او د مسلمانانو د بدیو مغفرت) په سبب د دې دی چې بېشکه هغه کسان چې کافران شوي دي، متابعت یې کړی دی د باطل (د شیطان)، او بېشکه هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی، متابعت یې کړی دی د حق (قرآن) له جانبه د رب د دوی، همداسې (په مثل د دې بیان) بیانوي الله خلقو ته مثالونه (احوال) د دوی.

تفسير: يعني الله تعالى خلقو ته داسې ښه ښکاره د هغوی د ښو او بدو احوال ورښوولی او په ګردو خبرو باندې يې پوه کړي دي، تر څو د باطلو خوښولو نحوست او شامت او د حق منلو برکت او کرامت د هغوی په زړونو کې په ښه ډول سره کينې.

هر کله چې الله تعالى حقوالی د مؤمن او باطلوالی د کافرو بيان کړ، اوس د کافرو بيان دی، يعني چې داسې ورسره مناسب دي لکه چې فرمايي:

فَإِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَضَرْبَ الرِّقَابِ حَتَّىٰ إِذَا أَثْخَنتُمُوهُمْ فَشُدُّوا الْوَثَاقَ فَإِمَّا مَنًّا بَعْدُ وَإِمَّا فِدَاءً

نو کله چې مخامخ شوئ (په جنګ کې) له (هغو کسانو) سره چې کافران شوي دي؛ نو ووهئ وهل د ورمېرونو (د هغو)، تر هغه پورې چې ښه ډېر مو ووژل دوی، او پرې غالب شوئ؛ نو (وترئ دوی) بيا سخت محکم کړئ ترڼ (د دوی چې در څخه خلاص نه شي)، پس بيا يا احسان ورسره وکړئ احسان کول وروسته (له بندي کولو او ترڼو يې)، او يا تاسې فديه کړئ دوی فديه کول (په عوض يې مال واخلئ، يا مسلمانان بنديان راخلاص کړي).

تفسير: يعني د حق او باطل مقابله تل وي، کله چې د مسلمانانو او کافرانو په منځ کې جنګ شروع شي؛ نو مسلمانانو ته ښايي چې په هغه کې په ډېره مېرانه او بهادرۍ سره توره وکړي، د باطل زور هلته ماتېرې چې خورا شرير سړی ووژلی شي، او د هغوی ډلې ورماتې شي، نو ځکه د جنګ او جګړې په ډګر کې لټې، بې زړه توب، وېره، توقف، تردّد او تښته خورا بد کار دی، پر مسلمانانو باندې لازم او ضرور دي، چې د الله تعالى د دښمنانو په ورمېرونو وهلو کې بيړه (تلوار) وکړي، او د دوی د وينې تويولو څخه وروسته کله چې د هغوی قوّت دبدبه ماته شي، او زور يې پاتې نشي؛ نو د هغوی بندي ساتل هم کافي دي، د (۱۰ جزء د الأنفال سورت په (۹) رکوع (۶۷) آيت) کې مونږ داسې يو آيت لولو: ﴿مَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَن يَكُونَ لَهُ أَسْرَىٰ حَتَّىٰ يُثْخِنَ فِي الْأَرْضِ﴾ دا قيد او بند ممکن دی چې د هغوی لپاره يو لوی عبرت او ويښتوب شي، او دوی ته د مسلمانانو له دې نژدې والي څخه داسې يوه ګټه په لاس ورشي چې په خپل او د مسلمانانو په حال او احوال باندې په ښه شان ځانونه پوه کړي، او پخپل وړاندې او وروسته باندې فکر ووهي، او ورو ورو هغوی د حق او صداقت لاره غوره او له اسلامي تعليماتو څخه ګټور شي.

بيا که مو مصلحت وشي؛ نو بې له کومې معاوضې د احسان په ډول هغه خوشې کړئ !، په دې ډول ښايي چې ډېر افراد ځمونږ له دې ښو اخلاقو څخه متأثر شي، او ځمونږ د اسلام په لوري راغب وګرځي، او ځمونږ له دين سره مينه او محبت پيدا کړي، داسې هم کولی شئ چې نغدې فديې ورځنې واخلئ، يا يې د مسلمانانو له بنديانو سره مبادله کړئ، په دې دوو هر يوې کې ډېرې ګټې او راز راز فائده شته، لنډه يې دا که دا د جنګ کافر بنديان د هغوی د وطن او هيواد په لوري لېږئ دوه صورتونه لري:

(۱): په معاوضه باندې خوشې کول.

(۲): بې له معاوضې پرېښودل، په دې دواړو کې هر يو چې اسلامي ټولواک (باچا) ته ښه ښکاريږي، او اصلح وي؛ هم هغه دې غوره او اختيار کړي.

حَتَّىٰ تَضَعَ الْحَرْبُ أَوْزَارَهَا

(جنګ ورسره کوئ) تر هغه پورې چې کيږدي (جنګيالیان د) جنګ وسلې خپلې.

تفسير: يعني د دې حرب، ضرب، قيد او بند سلسله به تر هغه پورې جاري وي، تر څو چې خپله وسله کيږدي، او جګړه بنده شي.

ذٰلِكَ وَلَوْ يَشَآءُ اللّٰهُ لَانْتَصَرَ مِنْهُمْ وَلٰكِنْ لِّيَبْلُوَا بَعْضَكُمْ بِبَعْضٍ

دغه (حکم د الله په دوی کې) دی، او که اراده فرمایلي وی الله (د بدل اخیستلو)؛ نو خامخا به بدل اخیستی وو الله له دوی څخه (بې له جنګه)، ولیکن (امر یې درته وکړ په جهاد له دوی سره)، لپاره د دې چې ازموینه وکړي الله د ځینو ستاسو په ځینو نورو (په جنګ کې).

تفسیر: یعنې الله قُدرت لري چې پر دې کافرانو باندې کوم اسماني عذاب نازل کړي، او لکه عاد او ثمود غوندی دوی هم هلاک کړي، خو د جهاد او قتال له مشروعیت څخه د بندګانو امتحان مقصود دی، او الله دوی ازمویي چې څوک د الله تعالی په پاک نامه باندې خپل نوم، نښان، ځان، مال، اولاد او نور شیان جاروي، او د کفارو په مخکښې څومره مسلمانان له تنبیهي کاروائیو څخه ویښیږي؟ او څومره کسان له دې مهلت څخه فائده اخلي، چې الله تعالی هغوی ته ورکړی دی، او هغوی لکه پخواني قومونه یوځلي په سزا نه رسوي، او نه یې استیصال کوي.

وَالَّذِيْنَ قُتِلُوْا فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ فَلَنْ يُّضِلَّ اَعْمَالَهُمْ ۝ سَيَهْدِيْهِمْ وَيُصْلِحُ بَالَهُمْ ۝

او هغه کسان چې وژلی شوي دي په لاره د الله کې؛ پس له سره به ضایع نه کړي (الله) عملونه د دوی. ژر به سمه لاره وښیي دوی ته (الله په دنیا او په آخرت کې)، او ښه به کړي حال د دوی (په دارینو کې).

تفسیر: یعنې هغه کسان چې د الله جل جلاله په لاره کې شهیدان کیږي، اګر که په ښکاره ډول سره دوی پاتې او ناکام په نظر راځي؛ خو په رښتیا سره هغوی بریالیان (کامیاب) دي، الله تعالی د هغوی چارې نه ضایع کوي، بلکه د کار په پای کې د هغوی هغه ربړونه ګټور کیږي، او دوی ته د جنّت په لوري لاره ورکوي، او د آخرت په ګردو منازلو او مواقعو او مواقفو کې د هغه حال ښه کوي.

وَيُدْخِلُهُمُ الْجَنَّةَ عَرَّفَهَا لَهُمْ ۝

او داخل به کړي (الله) دوی په جنّت کې چې معلوم کړی دی (الله) دغه (جنّت) دوی ته.

تفسیر: یعنې په هغه جنّت کې داخلیږي چې د هغه احوال دوی ته د انبیاء علیهم السلام په ژبه ورښکاره شوي دي، وروسته له دې چې هلته ورسیږي، هر جنّتي د خپلې هستوګنې ځای پخپله پېژني، او د هغه د زړه کشش به په هم هغه لوري وي چې د هغه دهستوګنې لپاره تاکلی شوی دی.

تنبیه: ابن عبّاس رضي الله تعالی عنهما د ﴿عَرَّفَهَا لَهُمْ﴾ معنی (طیّبها لهم) اخیستې ده، یعنې جنّت هغوی ته هسې خوشبویی ورشیندي چې د هغه د هغو ښو وړمو په وسیله به پېژندګلوي دوی ته آسانیږي.

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اِنْ تَنْصُرُوا اللّٰهَ يَنْصُرْكُمْ وَيُثَبِّتْ اَقْدَامَكُمْ ۝

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (یعنې ای مؤمنانو !) که مددګاري وکړئ تاسې له (دین د الله، او رسول د) الله سره؛ نو مدد به وکړي (الله) له تاسې سره (په غلبه پر دښمن)، او ثابت به کړي قدمونه ستاسې (په ځای د جنګ).

تفسیر: یعنې په جهاد کې به د الله جل جلاله په مرسته ستاسې قدمونه ټینګ پاتې کیږي، او د اسلام په اطاعت کې به ثابت قدم اوسیږئ، چې د هغه په نتیجه کې به مو په «صراط» کې ثابت قدمي په برخه شي.

وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا فَتَعْسًا لَّهُمْ وَاَضَلَّ اَعْمَالَهُمْ ۝۸

او هغه کسان چې کافران شوي دي؛ پس هلاکوالی شرمول دي دوی ته (له الله)، او عبث خراب به کړي (الله خامخا نېک) عملونه د هغوی.

تفسیر: یعنې هسې چې د مسلمانانو قدمونه ټینګوي؛ پرته له هغه د کفّارو په پښو کې رېړدېدل او په زړونو کې يې وېره غورځوي، او هسې چې مسلمانانو ته د الله تعالی له لوري مرستې رسېږي، د کافرانو کارونه خراب او ابته کېږي.

ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ كَرِهُوْا مَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ فَاَحْبَطَ اَعْمَالَهُمْ ۝۹

دغه (هلاکوالی، او د دوی د اعمالو تخریب) په سبب د دې دی چې بېشکه هغوی بد ګڼلی دی هغه (قرآن) چې نازل کړی دی الله (پر محمد باندې)؛ پس الله عبث کړل (نېک) عملونه د دوی.

تفسیر: یعنې کله چې هغوی د الله جلّ جلالُه خبرې نه اوري؛ نو الله تعالی به څرنګه د هغوی کارونه خوښوي، او هغه څیز چې د الله تعالی په دربار کې نامنلی وي؛ هغه به خوښې چتې او بېکاره څیز وي.

اَفَلَمْ يَسِيْرُوْا فِي الْاَرْضِ فَيَنْظُرُوْا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ ۭ دَمَّرَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ ۭ وَلِلْكٰفِرِيْنَ اَمْثَالُهَا ۝۱۰

آیا پس نه ګرځي دوی په ځمکه کې پس چې وګوري دوی (په نظر د عبرت سره) چې څرنګه وو عاقبت آخره خاتمه د هغو کسانو چې پخوا له دوی څخه وو، هلاکت راوست الله په دوی باندې ، او شته لپاره د کافرانو مثالونه (حالونه د هلاکت د پخوانیو کفارو).

تفسیر: یعنې په همدې دنیا کې وګورئ چې منکرانو ته څه پېښېږي؟ او د هغوی ګرد تدبیرونه څنګه په ځمکه لوېږي؟آیا په دې ورځو کې به هغوی لره داسې سزاوې نه ورکولی کېږي؟.

ذٰلِكَ بِاَنَّ اللّٰهَ مَوْلَى الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَاَنَّ الْكٰفِرِيْنَ لَا مَوْلٰى لَهُمْ ۝۱۱

دغه (نصرت د مؤمنانو، اهلاک د کافرانو په سبب د دې دی چې) بېشکه الله دوست مددګار د هغو (کسانو) دی چې ایمان يې راوړی دی، او بېشکه چې کافران نشته (هیڅ) دوست مددګاران دوی لره.

تفسیر: یعنې الله تعالی د مؤمنانو او صالحانو رفیق دی، چې په ټاکلي وخت کې له هغوی سره مرستې کوي، د کافرانو هسې ملګری به څوک وي چې د الله تعالی په مخکښې ودرېږي.

اِنَّ اللّٰهَ يُدْخِلُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ جَنّٰتٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ ۭ وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا يَتَمَتَّعُوْنَ وَيَاْكُلُوْنَ كَمَا تَاْكُلُ الْاَنْعَامُ وَالنَّارُ مَثْوًى لَّهُمْ ۝۱۲

بېشکه الله داخل به کړي هغه کسان چې ایمان يې راوړی دی، او کړي يې دي ښه (عملونه) په جنتونو کې بهېږي به له لاندې (د ونو او مانیو د هغو څلور قسمه) ویالې، او هغه کسان چې کافران شوي دي؛ (لږ) نفع اخلي (په دنیا کې)، او خوراک به کوي لکه چې خوراک کوي چارپایان، او اور (د دوزخ) ځای د ورتلو (او کور د اوسېدودی) دوی لره.

تفسير: يعني د دنيا سامان غونډوي او له ډېر حرص څخه لکه بهائم غوندې ګرځي، خوري او مزې کوي، او د خپلو اعمالو له نتائجو څخه نه دي خبر چې د دوی د خوړلو او څښلو پای به څه کيږي؟ ښه دې دلته په دنيا کې څو ورځې مزې او چړچې کوي، په آخرت کې دوی ته د اور کور تيار دی.

وَكَأَيِّن مِّن قَرْيَةٍ هِيَ أَشَدُّ قُوَّةً مِّن قَرْيَتِكَ الَّتِي أَخْرَجَتْكَ أَهْلَكْنَاهُمْ فَلَا نَاصِرَ لَهُمْ ﴿١٣﴾

او ډېر له (اهل د) کليو نه چې هغوی به ډېر سخت محکم وو له جهته د قوّت نه له (اهل د) کلي ستا نه، هغه (کلي) چې يې ترې ايستلی يې ته (ای محمده !؛ اهل د هغې قريې) هلاک مو کړل هغوی، پس نه به وو هيڅوک مدد کوونکی هغوی سره (په دفع د عذاب کې).

تفسير: يعني هغو قومونو ته چې په زور او قوّت کې د مکې معظمې له خلقو څخه ډېر لوړ (اوچت) وو، سخت هيادونه او سزاوې يې ورکړي دي، چې د هغوی مرستې ته هيڅوک حاضر نه شول، نو بيا دوی په کومې خبرې دومره مغرور دي؟.

تنبيه: له ﴿قَرْيَتِكَ الَّتِي أَخْرَجَتْكَ﴾ څخه مراد مکّه معظمه ده، چې خلقو يې داسې حرکات وکړه، چې د هغوی په سبب ځمونږ لوی پيغمبر صلی الله عليه وسلم هغه خپل محبوب او مالوف ښار پرېښود.

أَفَمَن كَانَ عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِّن رَّبِّهِ كَمَن زُيِّنَ لَهُ سُوءُ عَمَلِهِ وَاتَّبَعُوا أَهْوَاءَهُم ﴿١٤﴾

آيا نو هغه چې وي په ښکاره حجّت (لارې) له (جانبه د) رب خپل نه په شان د هغه دی چې ښايسته کړی شوی دی ده ته ناکاره کار عمل د ده، او متابعت يې کړی وي د خواهشاتو خپلو (بلکه نه دي سره برابر).

تفسير: يعني هر يو سړی چې په ښکاره دلائلو باندې ولاړ وي، او په بصيرت سره په صافه لار روان وي، دا د هغه چا په شان دی چې بد او ناوړه عمل ورته ښه ښکاري، او د ښو او بدو تميز نه شي کولی، (بلکه برابر نه دي، او د دواړو انجام يو شان نه دی).

مَّثَلُ الْجَنَّةِ الَّتِي وُعِدَ الْمُتَّقُونَ ۖ فِيهَا أَنْهَارٌ مِّن مَّاءٍ غَيْرِ آسِنٍ ۚ

مثل، صفت، بيان د جنّت هغه چې وعده يې کړی شوې ده له پرهېزګارانو سره، په هغه کې ويالې دي له اوبو چې نه به وي بد خوندې (بدلېدونکې په مزه او بوی کې).

تفسير: يعني له ډېرو ځنډېدلو يا د کوم شي له ګډېدلو څخه د هغوی بوی او وږم نه خرابيږي، له شهدو څخه ډېرې خوږې او له شودو څخه ډېرې سپينې وي، هيڅ ډول تغيير او بدخوندي په کې نه پيښيږي، بلکه تل صافې خوږې وي.

وَأَنْهَارٌ مِّن لَّبَنٍ لَّمْ يَتَغَيَّرْ طَعْمُهُ ۚ

او ويالې دي له شودو چې نه به وي متغيرې (مزه يې، بلکه صاف او خوندوره ده) مزه د هغو.

تفسير: يعني نه ښايي چې د هغو قياس د دنيا په شودو باندې وکړ شي، په دې شودو کې سره له تېرېدلو د زيات مدّت څه تغيير او فرق نه پيدا کيږي، بلکه تل به صافې خوږې وي.

وَاَنْهٰرٌ مِّنْ خَمْرٍ لَّذَّةٍ لِّلشّٰرِبِيْنَ ۚ

او ويالې دي له شرابو چې مزه ورکوونکي دي (هغه) څښونکيو ته.

تفسير: يعنې د جنّت په شرابو کې به يو صاف لذّت او ښه خوند او مزه وي، نه په کې نشه وي او نه ماتېدل، او نه سر ګرځېدل او نه بل کوم تريخوالی، او نه څه عيب او نقصان په کې ليدل کيږي.

وَاَنْهٰرٌ مِّنْ عَسَلٍ مُّصَفًّى ؕ

او ويالې دي له شاتو (ګبين) صفا کړيو شويو (له خيريو نه).

تفسير: يعنې صاف او شفاف چې تکدّر چېرې حتّى د يوه نري څڅ نښه به هم په کې نه ښکاري.

تنبيه: دلته د څلورو قسمو ويالو ذکر شوی دی، چې په دوی کې اوبه داسې يو څيز دی چې د انسان ژوند په هغوی باندې ټرلی دی، او شودې د لطيفې غـذاء کار ورکوي، شراب د خوښۍ او د نشاط څيز دی، او شهدو ته يې «شفاء للنّاس» فرمايلي دي.

وَلَهُمْ فِيْهَا مِنْ كُلِّ الثَّمَرٰتِ

(او شته) دوی ته په دغه (جنّت) کې له هر راز مېوو.

تفسير: له مشروباتو څخه وروسته يې د دې مأکولاتو ذکر وفرمايه.

وَمَغْفِرَةٌ مِّنْ رَّبِّهِمْ ؕ كَمَنْ هُوَ خَالِدٌ فِى النَّارِ وَسُقُوْا

او مغفرت له (طرفه د) رب د دوی، (آيا دغه څښتن د نعمتونو) په شان د هغه دی چې تل دی په اور د دوزخ کې وي، او ورځښولی به شي پرې.

تفسير: يعنې الله تعالى د دوی ګردې خطاوې بښي، او په جنّت کې به يې داخلوي، د جنّت له ننوتلو څخه وروسته به هيڅ کله د خطاوو ذکر نه کيږي، چې د هغوی د خپګان سبب شي، او وروسته له هغه به هم دکومې خطا پوښتنه ترې نه کيږي.

مَآءً حَمِيْمًا فَقَطَّعَ اَمْعَآءَهُمْ ؕ

اوبه ډېرې تودې، پس پرې به کړي (ټوټې ټوټې به کړي دغه اوبه) کولمې د دوی (بلکه دوی سره هيڅکله برابر نه دي).

تفسير: يعنې کله چې ايشېدلې اوبه پر دوزخيانو باندې وځښولی شي؛ نو کولمې به يې پرې کيږي، او د باندې به لويږي، «أعاذنا الله منه».

وَمِنْهُمْ مَّنْ يَّسْتَمِعُ اِلَيْكَ ۚ حَتّٰٓى اِذَا خَرَجُوْا مِنْ عِنْدِكَ قَالُوْا لِلَّذِيْنَ اُوْتُوا الْعِلْمَ مَاذَا قَالَ اٰنِفًا ؕ

او ځينې له دغو (کُفّارو) څخه هغه دي چې غوږ ږدي تاته، تر هغه پورې هر کله چې بهر ووځي دوی له نزده د تا څخه؛ نو وايي هغو کسانو ته چې ورکړی شوی دی ورلره علم څه وويل (محمد) اوس (په دې ساعت کې).

تفسير: پورته د مؤمنانو او د کافرانو حال بيان شو، په دې آيت کې د هغه راز کافرانو حال بيانيږي چې هغه ته منافق وايه شي، يعنې په ښکاره ځان په مسلمانانو کې ګډوي، او په پټه کې له هغه څخه انحراف کوي، يعنې دا خلق په ښکاره ډول د پيغمبر صلى الله عليه وسلم خبرې ته غوږ نيسي، خو په زړه کې ورته توجّه نه کوي، او نه يې په يادوي، او نه پرې پوهيږي، کله چې له مجلس څخه د باندې ووځي؛ نو پوهانو ته وايي چې: دغه سړي محمد صلى رسول الله صلى الله عليه وسلم اوس څه وويل؟ ښايي له دې پوښتنې څخه به د دې خبرې تعريض وي، چې مونږ د هغه خبرې د اعتناء وړ نه بولو، او غوږ ورته نه ږدو، او نه ورته متوجّه کيږو، يا څه حکم يې وفرمايه؟ ځمونږ ورته ښه فکر نه وو، يا خو مونږ پرې هيڅ پوه نشو.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ طَبَعَ اللَّهُ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ وَاتَّبَعُوا أَهْوَاءَهُمْ ﴿١٦﴾

دوى هغه کسان دي چې مهر وهلى دى الله په زړونو د دوى (چې ټينګ په کُفر ولاړ دي)، او متابعت کړى دى د خواهشاتو خپلو (په نفاق کې).

تفسير: يعنې د دې راز نالايقو حرکتونو اثر او اغيزه دا کيږي چې الله تعالى د هغوى په زړونو باندې مهر لګوي، او بيا دوى ته د نېکۍ توفيق هيڅ نه پاتې کيږي، او يواځې پر خپلو غوښتلو پسې درومي او پيروي يې کوي.

وَالَّذِينَ اهْتَدَوْا زَادَهُمْ هُدًى وَآتَاهُمْ تَقْوَاهُمْ ﴿١٧﴾

او هر چه هغه کسان دي چې سمه لاره يې موندلې ده، زيات کړى دى دوى ته (الله يا قرآن) هدايت، بصيرت، او ورکړې ده (الله) دوى ته پرهيزګاري د دوى.

تفسير: يعنې د هدايت د لارې د تګ اثر او اغيزه دا کيږي چې سړى ورځ په ورځ په هدايت کې ترقي او پرمختګ کوي، او د هغه پوهه، هوش، عقل، پرهيزګاري او اتّقاء او ايمان زياتيږي.

فَهَلْ يَنظُرُونَ إِلَّا السَّاعَةَ أَن تَأْتِيَهُم بَغْتَةً ۖ فَقَدْ جَاءَ أَشْرَاطُهَا ۚ فَأَنَّىٰ لَهُمْ إِذَا جَاءَتْهُمْ ذِكْرَاهُمْ ﴿١٨﴾

پس انتظار نه کوي دوى مګر د قيامت چې رابه شي دوى ته ناڅاپه، نو په تحقيق راغلې دي علامې نښې د هغه (قيامت)، پس بيا څرنګه به (نفع ورسوي) دوى ته هغه وخت چې راشي دوى ته (قيامت) پند اخيستل توبه ايستل د دوى؟.

تفسير: يعنې د قرآن نصيحتونه، د پخوانيو قومونو عبرت لرونکې قصې، د جنّت وعدې، او د دوزخ وعيدونه يې ګرد واورېدل، اوس د هغو د منلو لپاره د کوم وخت په انتظار کې دي؟ آيا دې خبرې ته دوى سترګې نيولي دي چې قيامت ناڅاپه د دوى په سر باندې ودريږي؟ د قيامت څوعلامې او نښې خو اوس هم راښکاره شوي دي، خو کله چې پخپله قيامت راودريږي؛ نو هلته به دوى ته د پوهنې د حاصلولو وخت کله پاتې وي، يعنې د هغه وخت منل او پوهېدل چټې او بېکاره دي، ځکه چې په هغه باندې نجات او ژغورېدل نه حاصليږي.

فَاعْلَمْ أَنَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا اللَّهُ وَاسْتَغْفِرْ لِذَنبِكَ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ

نو پوه شه (اى مخاطبه) شان دا دى چې نشته هيڅ بر حق معبود مګر يواځې الله دى، او مغفرت وښنه غواړه د ګناه خپلې، او لپاره د مؤمنانو سړيو او مؤمناتو ښځو.

تفسير: د هر سړي ذنب (ګناه) د هغه له مرتبې سره سمه وي، د کوم کار ډېره ښه خوا پرېښودل او لږه ښه خوا غوره کول که څه هم د جواز او د استحسان مرتبه ولري، ځينې اوقات د مقرّبينو په حق کې ذنب «ګناه» ګڼل کيږي، د «حسنات الأبرار سيئات المقرّبين» معنی همدا ده، په حديث کې راغلي دي چې «نبي کريم صلى الله عليه وسلم به د ورځې سل کرته استغفار فرمايه».

وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مُتَقَلَّبَكُمْ وَمَثْوٰىكُمْ ﴿۱۹﴾

او الله ته معلوم دی ځای د ګرځېدلو ستاسې (په ورځ کې يا په دنيا کې)، او ځای د هستوګنې ستاسې (په شپه کې، يا په آخرت کې).

تفسير: په هومره پردو کې چې وګرځئ؛ بيا به جنّت يا دوزخ ته ورسېږئ، چې هغه ستاسو اصلي ځای او کور دی.

وَيَقُولُ الَّذِينَ اٰمَنُوا لَوْلَا نُزِّلَتْ سُورَةٌ ۚ

او وايي هغه کسان چې ايمان يې راوړی دی: ولې نه نازلول کيږي يو سورت (د قرآن په باب د قتال د کفّارو سره).

تفسير: داسې يو سورت چې په هغه کې د جهاد اجازه وي.

فَإِذَا أُنْزِلَتْ سُورَةٌ مُحْكَمَةٌ

نو پس کله چې نازل کړ شي يو سورت محکم.

تفسير: په داسې محکمو او مضبوطو او ټاکلیو حکمونو باندې مشتمل وي، چې نه وي منسوخ شوي، او پوره پخپل مهال سم راښکته کيږي، او معنی يې دغسې ظاهريږي چې په کې بل احتمال نه وي غير له قتاله.

وَذُكِرَ فِيهَا الْقِتَالُ ۙ رَأَيْتَ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ يَنْظُرُونَ إِلَيْكَ نَظَرَ الْمَغْشِيِّ عَلَيْهِ مِنَ الْمَوْتِ ۖ فَأَوْلَىٰ لَهُمْ ﴿۲۰﴾

او ياد کړی شوی وي په هغه کې جنګ؛ نو وينې به ته هغه کسان چې وي په زړونو د دوی کې ناروغي (د نفاق) ګوري تاته لکه کتنه د هغه چا چې بيخودي راغلي وي پر هغه باندې له وېرې د مرګ نه، پس هلاکت دې وي دوی لره.

تفسير: شاه صاحب (رحمه الله) ليکي: «مسلمانانو سورت غوښت، يعنې د کافرانو له ربړونو څخه چې ډېر په تکليف وو، هيلې به يې کولې که الله جلّ جلاله د جهاد امر راکړي؛ نو هغه چې ځمونږ له لاسه کېدی شي هغه به مونږ وکړو، کله چې د جهاد امر راغی؛ نو پر منافقانو او خامو خلقو باندې دروند شو، په وېرېدلو او تېښو ختليو سترګو سره به يې پيغمبر ته کتل، او د حال په ژبې سره به يې ويل: «کاشکې مونږ له دې امر څخه معاف اوسو !». په زياته وېره کې د سترګو رونق او ښايستوالی نه پاتې کيږي، لکه چې د ځنګدن په وخت کې د سترګو نور ورک کيږي.

طَاعَةٌ وَقَوْلٌ مَعْرُوفٌ ۚ فَإِذَا عَزَمَ الْأَمْرُ ۚ فَلَوْ صَدَقُوا اللّٰهَ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ ﴿۲۱﴾

طاعت کول (د دوی الله ته) او خبره نېکه کول (تاته غوره دي دوی ته)، پس هر کله چې فرض شي کار (د جهاد) پس که چېرې رښتيا ويل کړي وی دوی له الله سره (په اظهار د حرص جهاد ته)؛ نو خامخا به وو دغه رښتيا ويل بهتر دوی ته.

تفسير: په ښکاره سره دا خلق امر مني، او په خپلو ژبو سره په اسلام او د هغه په احکامو باندې اقرار کوي، مګر د کار خبره دا ده چې ښايي په عمل سره هم هغوی د الله او د رسول هر امر ومني، ښې او معقولې خبرې وکړي، او بيا د جهاد او د نورو زورورو کارونو په مهال کې د الله جلّ جلاله رښتيني بندګان ثابت شي، نو دا صورت به د هغوی د ښېګڼې او بهترۍ وي.

فَهَلْ عَسَيْتُمْ إِنْ تَوَلَّيْتُمْ أَنْ تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ وَتُقَطِّعُوا أَرْحَامَكُمْ ﴿٢٢﴾

پس آيا نژدې يئ تاسې (ای منافقانو) که چېرې بادشاهان او متصرّفان شئ، نژدې يئ دېته چې فساد به کوئ په ځمکه کې، او پرې به کړئ تاسې (خپلولۍ او) قرابتونه خپل.

تفسير: د حکومت او اقتدار په نشه کې خلق په عمومي ډول په اعتدال او انصاف باندې قائم نه پاتې کيږي، او د دوی دنيوي حرص لا زياتيږي، بيا د مال او د جاه په کشمکش کې د غرض خوښولو جګړې پيدا کيږي، چې د هغه وروستنۍ نتيجه داسې شي چې په دنيا کې عمومي فتنه او فساد پورته کيږي، او يو له بل څخه خپل تعلّقات او اړيکې پرې کوي، شاه صاحب (رحمه الله) ليکي: «يعنې له خپل ځان په تنګ کيږئ، او د جهاد اروز کوئ، نو که الله تعالى همدا تاسې غالب کړي، او بری درکړي؛ نو فسادونه به وکړئ».

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ لَعَنَهُمُ اللَّهُ فَأَصَمَّهُمْ وَأَعْمَىٰ أَبْصَارَهُمْ ﴿٢٣﴾

دا (مفسدان) هغه کسان دي چې لرې کړي دي دوی الله (له رحمت) پس نو کاڼه کړي يې دي دوی (له اورېدلو د حق نه)، او رڼدې کړي يې دي سترګې د دوی (له ليدلو د حق نه).

تفسير: د حکومت په غرور کې کاڼه او رانده شوي ظلم کوي او ضرر رسوي، او د نورو په پوهولو هم پخپل خير او شر باندې نه پوهيږي، د الله جلّ جلالُه له لعنت څخه بالکل سنګدل او کلک زړه ګرځېدلي دي، او دا ټول د هغوی د بد اختيار او د استعداد له قصوره ډګر ته راوتلي دي.

أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْآنَ أَمْ عَلَىٰ قُلُوبٍ أَقْفَالُهَا ﴿٢٤﴾

آيا فکر نه کوي دوی په قرآن کې؟ بلکه پر زړونو (د دوی باندې) قلفونه د زړونو د دوی دي.

تفسير: منافق په قرآن کې غور نه کوي، يا د هغوی د شرارتونو لامله د هغوی پر زړونو باندې مهر او قفل لګېدلی دی، چې د نصيحت د تللو لاره بنده شوې ده، که د قرآن د پوهېدلو توفيق د دوی په برخه وی؛ نو په آسانۍ سره به پوهېدل چې په جهاد کې څومره اخروي او دنيوي ګټې شته.

إِنَّ الَّذِينَ ارْتَدُّوا عَلَىٰ أَدْبَارِهِمْ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ الْهُدَى الشَّيْطَانُ سَوَّلَ لَهُمْ وَأَمْلَىٰ لَهُمْ ﴿٢٥﴾

بېشکه هغه کسان چې بېرته ګرځيدلي دي (له ايمانه) پر شاوو خپلو پس له هغې څخه چې ښکاره شوې ده دوی ته سمه لاره؛ شيطان ښايسته کړي دي دوی ته (ګناهونه)، او مهلت ښکاره کړی دی (شيطان) دوی ته.

تفسير: منافقان وروسته د اسلام له اقراره او د هغه د رښتيا ګڼلو له اعتراف څخه کله چې د ازموينې وخت راشي؛ د خپل قول او اقرار څخه غاړه غړوي، او په جهاد کې له مسلمانانو سره ملګرتوب نه کوي، شيطان هغوی ته دا خبره ورښوولې ده چې که جنګ ته لاړ نشي؛ نو تر ډېر مدّت پورې به ژوندون کوي، نو خامخا به د جنګ له ورتګه او په هغه کې له مړ کېدلو څخه څه ګټه دررسيږي.

ذٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا لِلَّذِينَ كَرِهُوا مَا نَزَّلَ اللَّهُ سَنُطِيعُكُمْ فِي بَعْضِ الْأَمْرِ وَاللَّهُ يَعْلَمُ إِسْرَارَهُمْ ﴿٢٦﴾

دغه (مهلت دوی ته په سبب د دې دی چې) بېشکه دوی وویل هغو کسانو ته چې بد یې ګڼلې هغه (قرآن) چې رالېږلی دی الله: ژر به حکم ومنو ستاسې (او فرمانبرداري به وکړو) په ځینو کارونو کې (چې مرسته «مدد» ده په جنګ او عداوت د رسول الله کې)، او الله ته معلومې دي پټې خبرې (او مشورې) د دوی هم.

تفسیر: منافقانو به له یهودانو او کافرانو سره ویل: که څه هم مونږ په ښکاره ډول سره مسلمانان شوي یو، خو مونږ به له مسلمانانو سره نه یو ځای کیږو، او نه به د هغوی په مرسته جنګ وکړو، بلکه که مو د لاسه وشو؛ ستاسې سره به مرسته وکړو، او په ګردو چارو کې به مونږ ستاسې خبرو ته غوږ ږدو.

فَكَيْفَ إِذَا تَوَفَّتْهُمُ الْمَلَائِكَةُ يَضْرِبُونَ وُجُوهَهُمْ وَأَدْبَارَهُمْ ﴿٢٧﴾

نو څرنګه به وي (حال د دوی) کله چې قبض کوي دوی لره پرښتې (سا یې راکاږي) وهي به دوی مخونه د دوی، او شاګانې د دوی.

تفسیر: په هغه وخت کې به له موت څخه څرنګه خلاصیږي؟، بېشکه په هغه وخت کې به د نفاق خوند څکي.

ذٰلِكَ بِأَنَّهُمُ اتَّبَعُوا مَا أَسْخَطَ اللَّهَ وَكَرِهُوا رِضْوَانَهُ فَأَحْبَطَ أَعْمَالَهُمْ ﴿٢٨﴾

دغه (سا وښکل د دوی په دغه سختۍ سره په سبب د دې دي چې) بېشکه دوی متابعت کړی وو د هغه شي چې په غضب کاوه به یې الله، او بده یې ګڼله خوښي د دغه (الله)، پس ابته (ضایع) خراب کړل (الله نېک) عملونه د دوی.

تفسیر: د الله جلّ جلاله د خوښولو لاره یې نه ده خوښه کړې، او په هغې لارې باندې یې تګ کړی دی چې د هغه نه وه خوښه، ځکه د مړ کېدلو په وخت کې ډارېدونکی او اوتر ښکارېده، او الله تعالی د هغه کُفر او طغیان په سبب د هغه ګرد عملونه بېکاره کړل، او هیڅ یو عمل هغه ته په بل ژوندون کې ګټه ونه رسوله.

أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ أَنْ لَنْ يُخْرِجَ اللَّهُ أَضْغَانَهُمْ ﴿٢٩﴾

آیا ګمان کوي هغه کسان چې په زړونو د دوی کې ناروغي (د شک او د نفاق) ده؛ چې نه به ښکاره کوي الله تعالی پټې کینې د دوی له مؤمنانو سره؟ بلکه ظاهرې به یې کړي.

تفسیر: منافقانو پخپلو زړونو کې له اسلام او مسلمانانو سره حسد او ډېر عداوتونه لري، او له هغوی سره دښمني او کینې کوي، آیا دوی داسې خیال کوي چې دا به د هغوی په زړونو کې پټ پاتې کیږي؟ او الله تعالی به هغه نه ښکاره کوي؟ او مسلمانان به د هغوی په مکر او فریب باندې نه خبریږي؟ هیڅکله به داسې نه کیږي !، بلکه د هغوی د باطن خبیث به هرومرو ښکاریږي، او د ازموینې په داسې بهتې کې به اچول کیږي، چې هلته به ټولې ککړتیا او خیري له پاکو شیانو څخه جلا کیږي.

وَلَوْ نَشَاءُ لَأَرَيْنَاكَهُمْ فَلَعَرَفْتَهُمْ بِسِيمَاهُمْ وَلَتَعْرِفَنَّهُمْ فِي لَحْنِ الْقَوْلِ

او که اراده وفرمایو مونږ؛ نو خامخا به وښیو مونږ تاته دغه کسان، نو خامخا وبه پېژنې ته دوی په (علائمو د) څېرو د دوی، او (قسم دی چې) خامخا وبه پېژنې ته دوی په ګرځولو اړولو د خبرو کې.

تفسير: كه الله تعالى اراده وفرمايي؛ نو منافقان به فردًا فردًا وپاكي، او تاته به يې دروښيي، او نامه په نامه به يې درخرګند كړي، چې په دې مركه كې دغه او هغه سړي منافقان دي، خو د الله تعالى بالفعل حكمت د داسې سپينو ويلو متقاضي نه دى، برسېره په دې الله تعالى تاسې ته اعلى درجه د فراست نور او رڼا دربښلي دي، چې تاسو هغوى له څېرې او بشرې څخه پېژنئ، او وروسته له دې څخه هغه خلق د خبرو اترو او د وينا له ډوله هم پېژندلى شئ، ځكه چې د منافقانو او د مخلصانو د خبرو كولو او ويلو لهجه او د ګفتګو چل سره جلا وي، هغه زور، شوكت او د خلوص رنګ چې د مخلصانو له خبرې څخه له لرې ښكاري؛ هغه د منافقانو په خبرو كې هيڅ نه وي.

وَاللَّهُ يَعْلَمُ أَعْمَالَكُمْ ﴿٣٠﴾

او الله ته معلوم دي ټول اعمال ستاسې.

تفسير: له بندګانو څخه د كومې خبرې پټېدل امكان لري، مګر الله تعالى ته ستاسې ګردې چارې كه پټې وي كه څرګندې وي؛ ورښكاره دي.

وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ حَتَّىٰ نَعْلَمَ الْمُجَاهِدِينَ مِنكُمْ وَالصَّابِرِينَ ۙ

خامخا او هرومرو مو آزمويو تاسې (په جهاد او نورو تكاليفو سره) تر هغه پورې چې معلوم او ظاهر كړو مونږ جنګ كوونكي له تاسې څخه، او صبر كوونكي (په جهاد او په نورو احكامو او تكاليفو په اسلام كې).

تفسير: د جهاد او د نورو شيانو د احكامو ازمويته مقصود ده، په همدې سختې ازمويني كې دا ښكاره كوي چې كوم كسان د الله تعالى په لاره كې خپلې وينې تويوي؟ او په ډېره سخته ازمويته كې ثابت قدم دريږي؟ او كوم سړى ترې تښتي؟ او هغه په ښه شان سره جلا كړو، او تاسو ته يې درښكاره كړو.

وَنَبْلُوَ أَخْبَارَكُمْ ﴿٣١﴾

او ازمويو مونږ عملونه حالونه خبرونه ستاسې (د ايمان چې آيا رښتيا ده كه دروغ؟).

تفسير: د هر سړي د ايمان، طاعت، او د انقياد ټول معلوميږي، او د ګردو داخلي خبرې عملاً محققې كيږي.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَن سَبِيلِ اللَّهِ وَشَاقُّوا الرَّسُولَ مِن بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ الْهُدَىٰ لَن يَضُرُّوا اللَّهَ شَيْئًا ۗ وَسَيُحْبِطُ أَعْمَالَهُمْ ﴿٣٢﴾

بېشكه هغه كسان چې كافران شوي دي، او منع كوي يعنې رااړوي نور (خلق) له لارې د الله څخه، او مخالفت كوي له رسول سره پس له هغه چې ښكاره شوه دوى ته لاره سمه؛ له سره به ضرر ونه رسوي دوى الله ته هيڅ شى، او ژر ده چې ابته (ضايع) خراب به كړي (الله ـ نېك) عملونه د دوى.

تفسير: د خپلو ځانونو نقصان كوي، الله تعالى ته په دې كې څه نقصان نشته، نه د هغه دين او نه د هغه پېغمبر څه خرابولى شي، هغه قدرت لرونكى الله تعالى د هغوى ګردې پلمې (تدبيرونه) ورخرابوي، او ټولې داسې چارې ړنګوي، او د هغوى زيارونه (كوښښونه) ورانوي.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ أَطِيعُواْ ٱللَّهَ وَأَطِيعُواْ ٱلرَّسُولَ وَلَا تُبۡطِلُوٓاْ أَعۡمَٰلَكُمۡ ٣٣

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (یعنې ای مؤمنانو) اطاعت کوئ د الله او اطاعت کوئ د رسول الله، او مه باطلوئ تاسې عملونه خپل (په معاصیو سره).

تفسیر: په جهاد یا د الله په لاره کې بل کوم محنت او ریاضت هلته منلی او مقبول کیږي، چې د الله او د رسول الله له احکامو سره سم وي، او یوائې پخپل شوق، ذوق، خواهش او د طبیعت په غوښتنې سره نه وي، که نه داسې عملونه بېکاره او ابته کیږي، او توی ځي، او ضایع کیږي، هیڅ یو مسلمان داسې کار نه کوي چې د هغه کوم ښه کار توی لاړ شي، یا له کوم سببه ضایع او بېکاره شي.

إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ وَصَدُّواْ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ ثُمَّ مَاتُواْ وَهُمۡ كُفَّارٞ فَلَن يَغۡفِرَ ٱللَّهُ لَهُمۡ ٣٤

بېشکه هغه کسان چې کافران شوي دي، او منع کوي (خلق) یا منع راوړي له لارې د الله نه، بیا مړه شي او دوی کافران وي؛ پس له سره به مغفرت ونه کړي الله دوی ته.

تفسیر: هیڅ یو کافرچې د کفر په حالت کې مړ شی د الله تعالی له خوا نه بخښل کیږي، په تېره بیا هغه کافران چې نور خلق د الله تعالی له لارې څخه ګرځوي، او تل په همدې پسې لوېدلی وي، چې څوک د نبي الله د لارې په لوري لاړ نشي.

فَلَا تَهِنُواْ وَتَدۡعُوٓاْ إِلَى ٱلسَّلۡمِ وَأَنتُمُ ٱلۡأَعۡلَوۡنَ وَٱللَّهُ مَعَكُمۡ وَلَن يَتِرَكُمۡ أَعۡمَٰلَكُمۡ ٣٥

پس سُستي مه کوئ، او مه ضعیفان کیږئ (په جهاد) کې، او مه غواړئ تاسې (کفّار) روغې ته (بلکه جنګ ورسره وکړئ).

تفسیر: مسلمانانو ته ښایي چې د کفّارو په مقابله کې سُست او کم همّت نشي !، او د جنګ له سختیو څخه ونه ویریږي، او د جهاد په موقع کې د روغې په لوري ونه ځغلي !، که نه دښمن زړور کیږي، او په تاسې باندې به خپل ډېر زور او قوت غورځوي، او د اسلام ټولی به مغلوب او رسوا کیږي، هو ! کله چې د اسلام مصلحت او د مسلمانانو ښېګڼې تر سترګو لاندې وي؛ نو هلته روغه بده نه ده، لکه چې وروسته د «الفتح» په سورت کې راځي، په هر حال د روغې بنا ښایي پخپل کم همّتۍ او نامردۍ باندې نه وي.

إِنَّمَا ٱلۡحَيَوٰةُ ٱلدُّنۡيَا لَعِبٞ وَلَهۡوٞۚ وَإِن تُؤۡمِنُواْ وَتَتَّقُواْ يُؤۡتِكُمۡ أُجُورَكُمۡ وَلَا يَسۡـَٔلۡكُمۡ أَمۡوَٰلَكُمۡ ٣٦

بېشکه دا ژوندون لږ خسیس لوبې او مشغولېده دي، او که ایمان راوړئ تاسې او پرهېز وکړئ (له معاصیو)؛ در به کړي تاسې ته (الله) اجرونه ستاسې، او نه به غواړي له تاسې (ټول) مالونه ستاسې (بلکه مفروضه زکات درڅخه اخلي، یا نه به غواړي له تاسې هیڅ مالونه د تاسې ځکه چې غني دی).

تفسير: د آخرت په مقابل کې د دنيا حقيقت د يوې لوبې او تماشې غوندې دی، که تاسې ايمان او تقوی غوره کړئ، او له دې لوبو او تماشو څخه لرې خپل ځانونه وژغورئ؛ نو الله تعالی به د هغه بدل تاسې ته پوره درکوي، او ستاسې مال به هم له تاسې څخه نه غواړي، هغه مال ته هيڅ اړ (مجبور) نه دی، دی پخپله مال درکوونکی دی.

إِن يَسْـَٔلْكُمُوهَا فَيُحْفِكُمْ تَبْخَلُوا۟ وَيُخْرِجْ أَضْغَٰنَكُمْ ﴿٣٧﴾

که وغواړي دی له تاسې څخه هغه (مال)؛ پس ښه کوښښ وکړي په غوښتلو کې (له تاسې)؛ نو بُخل به وکړئ تاسو (په دغې سره)، او راوه به باسي (په دغو غوښتلو يا بخل سره) پټې کينې دښمني ستاسې (له اهل اسلام سره).

تفسير: که الله تعالی په سختی سره د هغوی ځکه مال وغواړي، چې هغوی ته يې وربښلی دی؛ نو څومره د الله بندګان به وي چې په خلاص زړه او رونړ تندي د دې امر په مقابل کې (لبّيک) ووايي، زياتره به هغه سړي وي چې د بخل او تنګدستی ثبوت ښکاره کوي، او د مال لګولو په وخت کې به د هغوی د زړونو خپګان له لرې ښکاريږي.

هَٰٓأَنتُمْ هَٰٓؤُلَآءِ تُدْعَوْنَ لِتُنفِقُوا۟ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ ۚ

واورئ ! خبردار شئ ! تاسې چې يئ ای دغو کسانو چې بللي شوي يئ لپاره د دې چې نفقه کړئ مال ولګوئ په لاره د الله کې (په هغو طريقو سره چې فرض کړې يې دي په تاسې لکه زکات او جهاد).

تفسير: يوه برخه د الله له ورکړی شوي مال څخه د ده په لاره کې د خپلې ګټې لپاره ولګوئ !.

فَمِنكُم مَّن يَبْخَلُ ۖ وَمَن يَبْخَلْ فَإِنَّمَا يَبْخَلُ عَن نَّفْسِهِۦ ۚ

پس ځينې له تاسو هغه دي چې بُخل کوي (نه لګوي مال) او هغه څوک چې بُخل کوي، مال نه لګوي؛ نو بېشکه چې بخل کوي خپل ځان ته (چې محروموي يې له ثوابه).

تفسير: ستاسې دنيا ستاسې د فائدې لپاره ده، که يې نه ورکوئ؛ نو د خپل ځان نقصان کوئ، الله تعالی ستاسې د ورکولو او نه ورکولو هيڅ پروا نه لري.

وَٱللَّهُ ٱلْغَنِىُّ وَأَنتُمُ ٱلْفُقَرَآءُ ۚ

او الله غني بې پروا دی (له نفقې د تاسې او له هر څيزه)، او تاسې فقيران محتاجان يئ (الله ته).

تفسير: شاه صاحب (رحمه الله) ليکي: «د مال د لګولو هغه تأکيدونه چې تاسې يې اوروئ؛ داسې خيال ونه کړئ چې الله تعالی يا د هغه رسول له تاسې څخه سوالونه کوي، داسې نه دی، دا ځکه دې ويناوې د تاسې د ښېګڼې لپاره دي، بيا د يوه په مقابل کې په زرګونو عوضونه تاسې ته رسيږي، که تاسې له داسې ګټې څخه مخ اړوئ؛ نو الله تعالی او د هغه رسول ستاسې څه پروا نه لري.

وَإِن تَتَوَلَّوْا۟ يَسْتَبْدِلْ قَوْمًا غَيْرَكُمْ ثُمَّ لَا يَكُونُوٓا۟ أَمْثَٰلَكُم ﴿٣٨﴾

او که وګرځېدی تاسې (له ايمان او سخا نه؛ نو الله) به بدل کې راولي يو قوم بل بې له تاسې، بيا به نه وي هغوی په شان د تاسې (ګرځېدونکي له احکامو د الله، بلکه فرمانبردار به وي).

تفسير: الله تعالى په هغه حكمت او مصلحت چې خپلو بندګانو ته د خرڅ كولو امر وركوي؛ د هغه حاصل كېدل پر تاسې باندې څه انحصار نه لري، فرض كړئ ! كه تاسې بخل او كينې وكړئ، او د الله تعالى له امره مخه واړوئ؛ نو الله تعالى ستاسې په ځاى بل كوم قوم دروي، چې هغه قوم به تاسې غوندې كنسك او بخيل نه وي، او په لوى زړه او ډېره خوښى به د الله تعالى د احكامو تعميل او د هغه په لاره كې به خپل مال لګوي، په هر ډول د الله جلّ جلاله حكمتونه او مصلحتونه پوره كېدونكي دي، خو تاسې له دې سعادته بې برخې پاتې كېږئ.

تمت سورة محمد صلى الله عليه وعلى آله وصحبه وسلم، بتوفيق الله تعالى وإعانته، فله الحمدُ والمنّة.

سُورَةُ الفَتحِ

«د (الفتح) سورت مدني دی، (۲۹) آیته او (۴) رکوع لري»، په تلاوت کې (۴۸) او په نزول کې (۱۱۱) دی، د (الجمعة) له سورت څخه وروسته نازل شوی دی.

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

د دې سورت په مختلفو آیتونو کې د متعدّدو واقعاتو په لورې اشاره دي، چې د فهم د سهولت لپاره د هغو خُلاصه او لنډون داسې بیانېږي:

الف: پیغمبر صلی الله علیه وسلم په مدینه کې خُوب ولید چې: «په امن او امان سره مکې ته داخل او عمره یې ادا کړې، حلق او قصر یې فرمایلی دی»، دوی دا خوب صحابه وو ته ووایه، خو د ورتګ نېټه یې ونه ټاکله (مقرر نه کړه)، مګر د شدّت اشتیاق څخه د ډېرو داسې خیال کېده چې سر کال به عمره میسّره کېږي، او اتفاقاً دوی هم د عمرې قصد وفرمایه.

ب: دوی له یونیم زر سړیو سره د عمرې په نیت د مکې په لورې وخوځېدل، او «هدیې» هم له دوی سره وې، کله چې دا خبر مکې ته ورسېد؛ قریشو یوه لویه جرګه جوړه او په هغې کې دا خبره غوټه کړه چې دوی به نه پرېږدو چې مکې ته راشي، سره له دې چې سم د مکې معظمې له اصولو سره دښمنانو حق درلود (لرلو) چې حج او عمره وکړي، کله چې محمدي قافله مکّې ته نژدې او (حُدیبیې) ته ورسېده؛ نو د دوی اوښه هلته چو شوه، او سره له ډېرو وهلو او خوځولو او کشمکش هیڅ له خپل ځای څخه ونه خوځېده، تر څو چې رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: «حبسها حابس الفیل» او ویې ویل: «قسم په الله که د مکې خلق له ما څخه د داسې خبرې مطالبه وکړي چې په هغې کې د حرمات الله تعظیم قائم وي؛ زه به هغه منم»، نو په هغه ځای کې یې قیام وفرمایه.

ج: محمد رسول الله مبارک صلی الله علیه وسلم مکّیانو ته سړي ولېږل، چې «مونږ د جګړې لپاره نه یو راغلي، مونږ پرېږدئ چې خپله عمره وکړو، او بېرته لاړ شو»، کله چې د نبوي صلی الله علیه وسلم ځواب ور ونه رسېد؛ نو نبي کریم صلی الله علیه وسلم د عُثمان رضي الله تعالی عنه په خوله هم دا خبره هغوی ته ولېږله، او هغو نارینه وو او ښځو مسلمانانو ته یې زېرى ورکړ چې هلته مغلوب او مظلوم اوسېدل: «نژدې ده چې په مکه کې اسلام غالب شي»، قُریشو عثمان رضي الله تعالی عنه ستون کړ، کله چې د عُثمان رضي الله تعالی عنه بېرته راتګ وځنډېد (ایسار شو)؛ دا خبره خوره شوه چې هغه هلته وژلی شوی دی، دلته رسول الله مبارک په دې خیال چې ښایي اوس د جګړې وار هم راورسېږي؛ ځکه اصحاب کرام رضي الله تعالی عنهم تر یوې ونې لاندې کېنول، او د جهاد بیعت یې ترې واخیست، کله چې قریشو د بیعت خبره واورېده؛ وویرېدل، او عُثمان رضي الله تعالی عنه یې بېرته ولېږه.

د: بیا د مکې څو غټان د روغې په غرض د محمد رسول الله مبارک صلی الله علیه وسلم په حضور کې حاضر شول، او صلحنامه یې ولیکله، دلته پر ځینو خبرو باندې بحث او مناقشه پېښه شوه، او مسلمانان په قهر شول، او ویې ویل چې: د داسې خبرې پرېکړه په توره وکړي، خو رسول الله مبارک د مکیانو ځکه‌ډې غوښتنې ومنلې، او مسلمانانو د رسول الله مبارک په وینا او د کفارو د ډېرو اصرارو لامله له ضبط او تحمّل څخه کار واخیست، او روغه غوټه شوه، په دې روغلیک (صلحنامه) کې یو شرط د کفارو له لورې دا وو چې سر کال تاسې مسلمانان بېرته لاړ شئ، کال ته بې وسلې

راشئ او عمره وکړئ !، تر لسو کلونو پورې به د دواړو ډلو په منځ کې جنګ نه کیږي، په دې مدّت کې هومره سړي چې له مکې څخه مدینې ته راشي؛ ښایي چې بېرته ولېږل شي، که له مدینې څخه کوم سړی مکې ته راشي؛ هغه همدلته په مکې کې ساتل کیږي، وروسته له دغې روغې څخه دوی په (حُدیبیې) کې د هدي حیوانات ذبح او وروسته له حلق او قصر یې خپل احرام خلاص کړ، او مدینې منورې ته بېرته راغلل.

هـ: په لاره کې همدا د (الفتح) سورت نازل شو، دا ځکه دې پېښې د هجرت په (۶) کال کې پېښې شوې.

و: محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم په (۷) کال د هجرت د «ذي القعدة الحرام» په میاشت کې سم له تړون سره د «عمرة القضاء» لپاره مکې ته تشریف یووړ، او په امن او امان او په زړه پورې یې عمره اداء کړه.

ز: د هغه روغلیک (صلحنامې) هغه خبره چې تر لسو کلونو پورې به جنګ نه کیږي؛ د قریشو له خوا ماته شوه، نو ځکه د هجرت په (۸) کال د رمضان المبارک په میاشت کې مکه معظمه د مسلمانانو په لاس فتحه شوه.

إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُّبِينًا ۝١ لِّيَغْفِرَ لَكَ اللَّهُ مَا تَقَدَّمَ مِن ذَنۢبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ

بېشکه چې مونږ فتح او بری مو درکړی دی تاته فتحه، او بری ظاهر، او ښکاره. لپاره د دې څو چې وبښي تاته الله هغه چې پخوا تیر شوي دي له ګناه د تا څخه، او هغه چې وروسته دي (له ګناه څخه).

تفسیر: د حُدیبیې روغه که څه هم په ښکاره ډول د ذلت او مغلوبیت روغه په نظر راځي، او د هغې د شرائط له لوستلو څخه په بادي النظر کې دا محسوس کیږي چې ګردې خبرې د قریشو په ګټه دي، لکه عمر الفاروق رضي الله تعالی عنه او نورو اصحابو کرامو رضوان الله تعالی علیهم أجمعین د دې روغې د ښکاره توری له کتلو څخه سخت خپه، محزون، مضطرب او پرېشان وو، دوی خیال کاوه چې د مسلمانانو د دې یو نیم زر (۱۵۰۰) سر جارونکي (قربانوونکي) لښکر په مخکښې به قریش او د هغوی نور طرفداران څه اهمیت لري، ولې د دې راز ګردو جګړو پرېکړه او فیصله په توره سره ونه کړه شي؟ مګر د رسول الله صلی الله علیه وسلم سترګې هغه احوالو او نتیجو ته وې چې د نورو له سترګو څخه به پټې وې، ځکه چې الله جلّ جلالُه د دوی ټټر (سینه) د ډېرو سختو پېښو د تحمّل لپاره پرانیستلی وو، دوی په بې مثاله استغناء، توکّل، تحمّل، او ایثار سره هغه شرطونه ومنل، او خپلو اصحابو ته یې په دې لنډو توریو (الله ورسولُه أعلم) سره ډاډینه (سُکون) او تسلي ورکوله، یعنې الله تعالی او د هغه رسُول په داسې خبرو باندې ډېر ښه پوهیږي، تر څو چې دا سُورت نازل شو، او الله تعالی د دې روغې او فیصلې نوم «فتح مبین» کېښود، خلقو په دې باندې هم تعجّب کاوه، او ویل به یې چې :یا رسول الله صلی الله علیه وسلم ! دا بری دی؟ نبي صلی الله علیه وسلم به فرمایل چې: «هو ! لوی بری دی».

وَيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكَ

او (بل لپاره د دې) چې پوره کړي (الله په فتحه د مکې او د نورو ښارونو سره) مهرباني خپله پر تا باندې.

تفسیر: یواځې له تقصیراتو څخه نه تیریږي، بلکه هر هغه ظاهري، باطني، مادي، روحي انعام او احسان چې تر اوسه پورې درسره شوی دی، د هغه تکمیل او تتمیم هم کاوه شي.

وَيَهْدِيَكَ صِرَاطًا مُّسْتَقِيمًا ۝٢

او (بل لپاره د دې) چې وښیي تاته سمه صافه لاره.

تفسير: تل به دې د هدايت او استقامت لاره کې قائم لري، د اسلام د حکومت د قائمېدلو په لاره کې به تاته هيڅ مشکلات نه در پېښېږي، خلق به ډلې ډلې ستاسو په لار ښوونه د اسلام په سمه لاره راځي، او په دې ډول د تا د حسناتو په ذخيره کې بېشماره زيادت کيږي.

وَّيَنْصُرَكَ اللّٰهُ نَصْرًا عَزِيْزًا ۝۳

او (بل لپاره د دې) چې کومک (مدد) وکړي الله تعالى له تا سره مدد غالب زبردست.

تفسير: د الله تعالى داسې مدد به راشي چې هيڅوک به يې نشي بندولى، او د هغه په مرسته به فتح او ظفر ستاسې له قدمونو سر مل وي.

هُوَ الَّذِيْٓ اَنْزَلَ السَّكِيْنَةَ فِيْ قُلُوْبِ الْمُؤْمِنِيْنَ لِيَزْدَادُوْٓا اِيْمَانًا مَّعَ اِيْمَانِهِمْ ۭ

دغه (الله) هغه ذات دى چې نازله کړې يې ده سکينه، او ډاډينه (سکون) په زړونو د مؤمنانو کې لپاره د دې چې زيات کړي دوى لره ايمان سره له ايمان د دوى.

تفسير: اطمينان او ډاډينه (سکون) يې راښکته کړه يعنې سره له دې چې د هغوى له طبعې څخه خلاف وو، د رسول الله صلى الله عليه وسلم په حکم باندې ټينګ ودرېدل، او له ضد کوونکيو کافرانو سره يې ضد ونه کړ، نو د هغه په برکت د دوى ايمان نور هم زيات شو، اول د جهاد په بيعت سره يې ثابته کړه چې مونږ د الله جلّ جلاله په لاره کې د جنګ کولو او ځان جارولو (قربانولو) لپاره حاضر يو، دا هم د ايمان يو رنګ وو، وروسته له دې کله چې پيغمبر صلى الله عليه وسلم د مسلمانانو له جذباتو څخه پرته (علاوه) روغه وکړه؛ نو دغه د هغوى د ايمان د رنګ بله نندارە وه چې خپل جوش، جذبات او عواطف يې په زور سره ټينګ کړل، او د الله او د رسول الله صلى الله عليه وسلم د فيصلې په مقابل کې يې غاړه کېښودله، رضي الله تعالى عنهم ورضوا عنه.

وَلِلّٰهِ جُنُوْدُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۭ وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيْمًا حَكِيْمًا ۝۴

او خاص الله لره دي لښکرې د اسمانونو او د ځمکې (که اراده وفرمايي الله د نصرت د دين خپل؛ بې له تاسې څخه يې هم کوي)، او دى الله ښه خبردار ښه حکمت والا.

تفسير: دغه خبره همغه پاک الله تعالى ښه معلومه ده چې کوم وخت تاسو ته د قتال امر کول مصلحت دى؟ او په کوم وخت کې له قتال څخه بېرته درېدل، او روغه کول تاسې لره ښه دي؟ که تاسې ته د قتال امر درکړ شي؛ نو هيڅ د کفارو د کثرت له خياله تردّد ونه کړئ، ځکه چې د ځمکې او د اسمانونو د لښکرو مالک همغه الله تعالى دى، چې سره د لږ توب ستاسې امداد او مرسته په غيبي لښکرو سره هم کولى شي، لکه چې په «بدر، احزاب، حُنين» او نورو کې يې وکړه.

لِّيُدْخِلَ الْمُؤْمِنِيْنَ وَالْمُؤْمِنٰتِ جَنّٰتٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا وَيُكَفِّرَ عَنْهُمْ سَيِّاٰتِهِمْ ۭ

لپاره د دې چې داخل کړى مؤمنان سړي او مؤمناتې ښځې په جنّتونو کې چې بهيږي د لاندې (د ونو او مانيو) د هغو (څلور قسمه ويالې) حال دا چې همېشه به وي دوى په هغو (جنّتونو) کې، او (لپاره د دې چې) ورژوي الله تعالى له دوى څخه ګناهونه د دوى.

تفسير: کله چې رسول أکرم صلى الله عليه وسلم ﴿إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُّبِينًا﴾ الآية ولوست؛ نو اصحابو هغوى ته مبارکي عرض کړه، او ويې ويل: يا رسول الله ! دا خو تاسې ته شوه، مونږ ته څه ده؟ نو ځکه دا آيتونه نازل شول، يعنې الله تعالى

اطمینان ډاډینه (سکون) او سکینه رابښکته کړله، او د مؤمنانو ایمان یې لا زیات کړ، تر څو دوی په ډېر اعزاز او اکرام سره په جنّت کې داخل کړي، او د هغو ګردې خرابۍ او کمزورۍ معاف کړي، په حدیث کې دي: هغو اصحابو چې د حُدیبیې بیعت کړی دی؛ هیڅ یو له هغو څخه هم دوزخ ته نه ځي.

وَكَانَ ذٰلِكَ عِنْدَ اللّٰهِ فَوْزًا عَظِيمًا ۝

دی دغه (غُفران او ادخال د جنّت) په نزد د الله په مراد رسېدل، بری موندل ډېر لوی.

تفسیر: ځینې نقّال صوفیان یا مغلوب الحال لویان وایي چې: «جنّت غوښتل د ناقصانو کار دی»، له دې ځای څخه رابښکاره شوه چې د الله تعالی په نزد دا لوی کمال دی.

وَّيُعَذِّبَ الْمُنٰفِقِيْنَ وَالْمُنٰفِقٰتِ وَالْمُشْرِكِيْنَ وَالْمُشْرِكٰتِ

او (لپاره د دې) چې عذاب کړي (الله) منافقان سړي او منافقانې ښځې او مشرکان سړي او مشرکانې ښځې.

تفسیر: د مؤمنینو په زړونو کې یې د صُلحې او روغې له خوا ډاډینه (سکون) پیدا کړه، او د اسلام اساس او بنسټ یې ټینګ کړ، او د اسلامي فتوحاتو او ترقیاتو ورونه یې خلاص کړل، چې په پای کې به د کافرانو او منافقانو د مصیبت او د ماتې سبب کیږي، او هغوی ته به سخته سزا رسیږي.

الظَّآنِّيْنَ بِاللّٰهِ ظَنَّ السَّوْءِ ؕ

چې ګمان کوونکي دي پر الله باندې ګمان د بدۍ (چې الله به هیڅ کله رسول الله ته بری نه ورکوي).

تفسیر: «بد اټکلونه» دا دي چې د مدینې د تګ په وخت کې منافقان پرته له «جدّ بن قیس» څخه ګرد هلته پاتې شول، او پلمې یې ځان ته جوړې کړې، ولې چې هغوی داسې اټکل کاوه چې په مکّه کې ضرور جنګ پیښیږي، او دا ګرد مسلمانان په ښکاره ډول عمرې ته راغلي دي، خو په چل سره غواړي چې په معظمه مکه باندې تصرّف وکړي.

عَلَيْهِمْ دَآئِرَةُ السَّوْءِ ۚ

پر دوی باندې دي راګرځېدل د بدۍ (په ذلّت او عذاب) سره.

تفسیر: د زمانې په ګردش او د مصیبت په احاطه کې راغلي تر کومه به احتیاط او وړاندې کتل وکړي.

وَغَضِبَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ وَلَعَنَهُمْ وَاَعَدَّ لَهُمْ جَهَنَّمَ ؕ وَسَآءَتْ مَصِيْرًا ۝ وَلِلّٰهِ جُنُوْدُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ وَكَانَ اللّٰهُ عَزِيْزًا حَكِيْمًا ۝

او غضب کړی دی الله پر دوی باندې، او لرې کړي دي (الله دوی له رحمت خپله)، او تیار کړی دی الله دوی ته (عذاب د) دوزخ، او بد ځای د ورتللو دی (دغه دوزخ). او خاص الله لره دي لښکرې د اسمانونو او د ځمکې، او همېشه دی الله ښه غالب قوي (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا (چې هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوي).

تفسير: که هغه سزا درکړي؛ نو څوک به مو وژغوري؟ خدايي لښکر به مو په يوه شېبه کې وړې ذرې کړي، خو هغه ذات سره د زبردستي حکمت لرونکی هم دی، او د الهي حکمت داسې مقتضی نه دی، چې سمدلاسه هغوی ته سزا ورکړي.

إِنَّآ أَرۡسَلۡنَٰكَ شَٰهِدٗا وَمُبَشِّرٗا وَنَذِيرٗا ۝٨

بېشکه مونږ لېږلی يې ته (ای محمده !) شاهد او زېری ورکوونکی او ويروونکی.

تفسير: تاسې د الله امر منونکيو ته زېری د خوښۍ ورکوئ، او غاړه غړوونکو ته وېره اوروئ، او خپل احوال ښيئ، لکه چې له ﴿إِنَّا فَتَحۡنَا﴾ څخه تر دې ځای پورې درې واړه مضامين راغلي دي، او په آخرت کې هم پر خپل امت او هم پر انبياوو عليهم السلام باندې ګواهي ورکوئ.

لِّتُؤۡمِنُواْ بِٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ وَتُعَزِّرُوهُ وَتُوَقِّرُوهُ

لپاره د دې چې ايمان راوړئ تاسې په الله او په رسول د دغه (الله)، او مدد وکړئ د هغه د دين، او تعظيم وکړئ د هغه.

تفسير: د ﴿وَتُعَزِّرُوهُ﴾ او د ﴿وَتُوَقِّرُوهُ﴾ ضميرونه که الله ته راجع شي؛ نو د الله له مدد کولو څخه د هغه د دين او د هغه د پيغمبر مدد کول دي، که رسول ته راجع شي؛ نو هيڅ اشکال نه پاتې کيږي.

وَتُسَبِّحُوهُ بُكۡرَةٗ وَأَصِيلًا ۝٩

او هغه (الله) ته نسبت د پاکۍ وکړئ سبا او بېګا.

تفسير: د الله تعالی د پاکۍ بيان تل کوئ، که په لمانځه کې وئ، او که د باندې له لمانځه څخه وئ.

إِنَّ ٱلَّذِينَ يُبَايِعُونَكَ إِنَّمَا يُبَايِعُونَ ٱللَّهَ يَدُ ٱللَّهِ فَوۡقَ أَيۡدِيهِمۡ

بېشکه هغه کسان چې بيعت کوي له تا سره بېشکه بيعت کوي له الله سره، او لاس د الله له پاسه د لاسونو د دوی دی.

تفسير: خلقو به خپل لاسونه د رسول الله صلی الله عليه وسلم په لاس کې ورکول، او له هغوی سره يې بيعت کاوه، نو دا يې وفرمايل، چې د نبيّ الله په لاس باندې بيعت کول داسې دي لکه له الله تعالی سره بيعت کول، ځکه چې محمد رسول الله صلی الله عليه وسلم په حقيقت کې د الله تعالی له جانبه بيعت اخلي، او د هغه د احکامو تعميل او تأکيد د بيعت په وسيله کوي، نو دا هسې ده لکه چې د (۵ جزء د النساء سورت په (۱۱) رکوع (۸۰) آيت کې دي: ﴿مَّن يُطِعِ ٱلرَّسُولَ فَقَدۡ أَطَاعَ ٱللَّهَ﴾.

فَمَن نَّكَثَ فَإِنَّمَا يَنكُثُ عَلَىٰ نَفۡسِهِۦۖ وَمَنۡ أَوۡفَىٰ بِمَا عَٰهَدَ عَلَيۡهُ ٱللَّهَ فَسَيُؤۡتِيهِ أَجۡرًا عَظِيمَۢا ۝١٠

پس هغه چا چې مات کړ دا بيعت؛ نو بېشکه چې ماتوي به دی بيعت په ځان خپل (او ضرر يې همده ته راجع کيږي)، او هغه څوک چې وفا وکړي په هغه شي چې عهد او اقرار يې کړی دی پر هغه له الله سره؛ پس ژر ده چې ور به کړي الله تعالی ده ته اجر او بدل ډېر زيات (چې د جنّت عطاء او د الله لقاء ده).

تفسير: هغه خبرې چې د بيعت په وخت کې کولی کيږي، که څوک هغه ماتوي؛ نو خپل ځان ته عار او نقصان پېښوي، او الله تعالی او د هغه رسول ته هيڅ يو نقص او ضرر نشي رسولی، او هغه ته د عهد ماتولو سزا ورسيږي، هر څوک چې خپل استقامت ښکاره کړي، او په خپل عهد او پيمان باندې په ټينګه سره ولاړ وي؛ نو هغه ته به د هغه پوره اجر او بدل وررسيږي.

سَيَقُوْلُ لَكَ الْمُخَلَّفُوْنَ مِنَ الْاَعْرَابِ شَغَلَتْنَاۤ اَمْوَالُنَا وَاَهْلُوْنَا فَاسْتَغْفِرْ لَنَا ۚ

ژر دی چې وبه وايي تاته وروسته پاتې شوي (له تللو د مکې په کال د حُديبيې) له صحرايانو، مشغول کړي يې مونږ مالونو ځمونږ او کورنۍ ځمونږ، نو ښښنه وغواړه مونږ لره (د ګناه ځمونږ).

تفسير: له مدينې څخه د وتلو په وخت کې رسول الله مبارک مکې معظمې ته د خپلو تللو اعلان کړی وو، او مسلمانانو ته يې له خپل ځان سره د ورتګ تشويق او رغبت ورکړی وو، ښايي له قرائنو څخه دوی ته هم د جګړې د پېښېدلو کوم احتمال ورپيدا شوی وي، خو له دې څخه هغو کلي والو صحرائيانو چې هنوز ايمان د هغوی په زړونو کې لا ښه ځای نه وو نيولی؛ خپل ځانونه يې پټول، او پخپلو منځونو کې به يې سره ويل: «آيا مونږ د هغه قوم کورونو ته لاړ شو، چې هغوی د محمد صلی الله عليه وسلم پر کور مدينې باندې راغلل، او د هغه ملګري اصحاب يې ورځنې ووژل، آيا مونږ چې د هغو توره دلته ليدلې ده؛ هلته له هغوی سره جنګېدی شو؟ وګورئ چې دا تلونکي هم له دې سفر ښېرته راتلونکي نه دي، او ګرد به هلته سره تباه شي»، په دې آيتونو کې حق تعالی د هغوی پټې خبرې راڅرګندې (راښکاره) کړې، او د هغوی د مدينې له رسېدلو څخه پخوا په لاره کې يې ورښکاره کړه چې ستاسې د صحيح او سالم ښېرته راتللو په نسبت به دا خلق د خپلې غير حاضرۍ راز راز دروغ او عذرونه ووايي، او ډول ډول هيلې بهانې پلمې به جوړوي، او وايي به چې: مونږ د خپل کور او کهول له چارو څخه نه وو وزګار، يا مو څوک په کورونو کې نه وو چې وروسته له مونږ څخه د مال، اسباب، اهل او عيال سرپرستي وکړي، په هر حال له مونږ څخه لوی قصور شوی دی، اوس ته له الله تعالی څخه ځمونږ مغفرت او ښښنه وغواړه.

يَقُوْلُوْنَ بِاَلْسِنَتِهِمْ مَّا لَيْسَ فِيْ قُلُوْبِهِمْ ؕ

وايي دغه (پاتې کيدونکي منافقان) په ژبو خپلو سره هغه (خبرې) چې نشته په زړونو د دوی کې.

تفسير: پخپلو زړونو کې پوهيږي چې دا عُذر بيخي غلط دی، او استغفار او د ښښنې غوښتل هم يو ظاهر داري ده، او ښتيا او له زړه نه ده، ځکه چې دوی نه دا کومه ګناه ګڼي، او نه په داسې څه اعتقاد لري.

قُلْ فَمَنْ يَّمْلِكُ لَكُمْ مِّنَ اللّٰهِ شَيْـًٔا اِنْ اَرَادَ بِكُمْ ضَرًّا اَوْ اَرَادَ بِكُمْ نَفْعًا ؕ بَلْ كَانَ اللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُوْنَ خَبِيْرًا ﴿۱۱﴾

ووايه ته (ای محمده ! دوی ته) نو څوک دی چې مالک به شي تاسې لره په دفع د عذاب کې د جانبه د الله څخه د يو څيز که الله اراده وفرمايي ستاسې د ضرر او نقصان؟ يا الله تعالی اراده وفرمايي ستاسو د نفع او ګټې؟ (بل هيڅوک نشته چې ضرر او نفع يې په قدرت کې وي)، بلکه دی الله په هغو ګردو کارونو چې کوئ يې تاسې ښه خبردار.

تفسير: هر راز ګټه (فائده) او نقصان د الله تعالی په لاس کې دی، د هغه د ارادې او مشيت په مخامخ کې هيڅوک هيڅ شی نشي کولی، الله تعالی پخوا د تاسې له دې دروغو، حيلو او عذرونو ويلو څخه خبر راکړی دی، او ستاسې حال

او احوال يې ماته را څرګند (راښکاره) کړي دي، او اراده يې فرمايلې ده، چې ستاسې د دې ناوړه (ګنده) اعمالو او حرکاتو په سبب تاسې د حُديبيې د غزوې له راز راز برکاتو او ګټو څخه بې برخې کړي، او تاسې ته له دې درکه نقصان او خساره ورسوي، که تاسې وايئ چې: مونږ د مال، اولاد، کور او کهول لامله په دې غزوې کې شرکت ونه کړ؛ نو که الله وغواړي چې ستاسې مال، اولاد، کور او کهول ته ستاسې په حضور کې څه زيان او ضرر ورسوي؛ نو ستاسې له لاسه څه کېدی شي؟ يا فرض کړئ: که الله تعالی تاسې يا د تاسې اهل او عيال او مال ته کومه ګټه (فائده) رسوي؛ نو ستاسې نشتوالی او مسافرت د هغې مانع کېدی نشي، او هرومرو يې دررسوي، نو د الله او د هغه د رسول د خوښۍ په مقابل کې داسې خبرې ته ځير کېدل او د داسې شيانو پروا کول پرته (علاوه) له حماقت او ضلالت څخه بل شی نه دی، او داسې فکر هم مه کوئ چې په پلمو (تدبيرونو)، حيلو، بهانو او خبرو سره به د الله تعالی او د رسول صلی الله عليه وسلم خوښي حاصله کړئ، او په دې ښه پوه شئ چې الله تعالی ستاسو په ګردو خبرو اترو او پلمو خبردار دی.

بَلْ ظَنَنْتُمْ اَنْ لَّنْ يَّنْقَلِبَ الرَّسُوْلُ وَالْمُؤْمِنُوْنَ اِلٰٓى اَهْلِيْهِمْ اَبَدًا وَّزُيِّنَ ذٰلِكَ فِيْ قُلُوْبِكُمْ وَظَنَنْتُمْ ظَنَّ السَّوْءِ ۖۚ وَكُنْتُمْ قَوْمًۢا بُوْرًا ﴿۱۲﴾

(دا عذرونه او بهانې چې تاسې کوئ داسې نه ده) بلکه ګمان به کاوه تاسې (ای متخلّفينو) چې بيا به له سره ښېرته راونه ګرځي رسول الله او مؤمنان (له حُديبيې نه) کورونو خپلو ته هيڅکله، او ښايسته کړی شوی دی دغه (ګمان د تباهۍ د مؤمنانو) په زړونو ستاسې کې (ای منافقانو)، او ګمان کړی وو تاسې ګمان بد شوی (په علم د الله کې)، او وئ تاسې يو قوم هلاک کړی شوی.

تفسير: په رښتيا سره ستاسې د نه ورتګ سبب دا خبرې نه دي چې تاسې يې وايئ، بلکه ستاسې ګمان داسې وو چې اوس پيغمبر او د هغه ملګري له دې سفره په روغ صورت ښېرته راونه ګرځي، دا ستاسې د زړه ټينګه خبره وه، چې دا ګمان مو بيخي غلط او چټې (بېکاره) ثابت شو، نو ځکه تاسې خپل حفاظت او ګټې د جلا اوسېدلو په صورت کې سنجولې وې، او حال دا دی چې په دې صورت کې ستاسې خُسران او تباهي وه، او الله تعالی ته ښه معلوم وه چې تاسې تباه او برباد کېدونکي يئ.

وَمَنْ لَّمْ يُؤْمِنْۢ بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ فَاِنَّآ اَعْتَدْنَا لِلْكٰفِرِيْنَ سَعِيْرًا ﴿۱۳﴾ وَلِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۭ يَغْفِرُ لِمَنْ يَّشَاۗءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَّشَاۗءُ ۭ وَكَانَ اللّٰهُ غَفُوْرًا رَّحِيْمًا ﴿۱۴﴾

او هر هغه چې ايمان يې نه وي راوړی په الله او په رسول د دغه (الله)؛ نو بېشکه مونږ تيار کړی دی مونږ کافرانو ته تود اور (د دوزخ). او خاص الله لره دی سلطنت او باچايي د اسمانونو او د ځمکې (ملکا خلقًا وعبيدًا)، ښښي هر هغه چې اراده وفرمايي (د مغفرت يې)، او په عذاب کې اچوي هر هغه چې اراده وفرمايي (د عذاب يې)، او همېشه دی الله ډېر ښه ښښونکی (د خطيّاتو) ډېر رحم کوونکی دی.

تفسير: هغه څوک چې د الله تعالی اراده د هغه ښښې ته نه وي تللې؛ نو زه يې څرنګه ښښنه وغواړم، هو ! که الله تعالی مهرباني پر تاسې باندې وفرمايي؛ نو تاسې ته توفيق درکوي چې توبه وکاږئ، او د هغه ښښنه ځان ته وګټئ، د هغه رحمت په هر حال کې د هغه په غضب باندې سابق دی.

سَيَقُوْلُ الْمُخَلَّفُوْنَ اِذَا انْطَلَقْتُمْ اِلٰى مَغَانِمَ لِتَاْخُذُوْهَا ذَرُوْنَا نَتَّبِعْكُمْ ۚ يُرِيْدُوْنَ اَنْ يُّبَدِّلُوْا كَلٰمَ اللّٰهِ ۭ قُلْ لَّنْ تَتَّبِعُوْنَا كَذٰلِكُمْ قَالَ اللّٰهُ مِنْ قَبْلُ ۚ

ژر به ووايي (تاته) وروسته پاتې کيدونکي (خلق) کله چې روان شئ تاسې غنيمتونو (د خيبر ته) (لپاره د دې) چې واخلئ تاسې هغه (غنائم) ! پرېږدئ مونږ چې درځو په تاسې پسې (لپاره د جنګ او غنيمت)، اراده لري دوی چې بدلې کړي دوی د الله خبرې، ووايه (ای محمده ! دوی ته) چې له سره به متابعت ونه کړئ تاسې ځمونږ، همداسې فرمايلي وو الله پخوا له دې څخه.

تفسير: د حُديبيې له راتګ څخه وروسته رسول اکرم صلى الله عليه وسلم ته امر ورسېد، چې پر (خيبر) باندې برید او تعرض وکړي !، چې هلته هغه غدّاران يهودان اوسېدل، چې د (احزاب) په غزا کې يې کافرانو ته د مدينې لارښوونه کړې وه، حق تعالى خپل رسول ته خبر ورکړ چې هغه صحرائيان چې حُديبيې ته نه وو تللي؛ اوس به د (خيبر) په غزا کې له تاسې سره د ورتګ غوښتنه وکړي، ځکه چې هلته وېره لږه او د ولجې (غنيمت) هيلې ډېرې دي، تاسې هغوی ته ووايئ چې: ستاسې له دې غوښتنې څخه لا پخوا ماته الله تعالى ستاسې په نسبت هدايت راکړی، دا چې تاسې په دې سفر کې هم هر ګز نشئ تلى، نو آيا په دې صُورت کې به تاسې له مونږ سره تلى شئ؟ که ځئ نو د دې تګ معنا به دا وي چې د الله تعالى خبره بدله شوې ده، حال دا چې د الله تعالى احکام هيڅکله بدليدونکي نه دي.

فَسَيَقُوْلُوْنَ بَلْ تَحْسُدُوْنَنَا ۭ

بيا به ژر ووايي چې حسد او کينه کوئ تاسې له مونږه سره (په ګټه ځمونږ کې ای مؤمنانو !).

تفسير: الله تعالى هيڅ نه دي فرمايلي، تاسې محض دا غواړئ چې مونږ ته څه ګټه ونه رسيږي، او د غنيمت مال يواځې تاسې ته پاتې دی.

بَلْ كَانُوْا لَا يَفْقَهُوْنَ اِلَّا قَلِيْلًا ۝۱۵

(داسې نه ده) بلکه وو دوی چې نه به پوهېدل (له دين د اسلام نه) مګر خو لږ څه.

تفسير: ډېره لږه پوهه لري، او دا ناپوهان په دې نه پوهيږي چې د مسلمانانو د زُهد او د قناعت مرتبه دومره لوړه ده، چې هغوی هيڅ دنيوي ګټو ته نه ګوري.

قُلْ لِّلْمُخَلَّفِيْنَ مِنَ الْاَعْرَابِ سَتُدْعَوْنَ اِلٰى قَوْمٍ اُولِيْ بَاْسٍ شَدِيْدٍ تُقَاتِلُوْنَهُمْ اَوْ يُسْلِمُوْنَ ۚ فَاِنْ تُطِيْعُوْا يُؤْتِكُمُ اللّٰهُ اَجْرًا حَسَنًا ۚ

ووايه (ای محمده !) وروسته پاتې کېدونکيو ته له صحرائي خلقو: ژر ده چې راوبه بللى شئ تاسې طرف د جنګ د يوه قوم ته چې خاوندان د جنګ سخت وي، يا به جنګ کوئ تاسې له هغو سره (چې ايمان يې نه راوړ)، يا به مسلمانيږي هغوی؛ نو بيا که امر ومنئ تاسې د دغو بلونکيو دربه کړي تاسې ته الله اجر ثواب ښه (چې عزّت او غنيمت دی په دنيا کې، جنّت او رؤيت دی په عُقبا کې).

تفسير: لږ څه صبر وکړئ، دې غزا ته نشئ تلى، خو وروسته له دې نه نورې جګړې ډېرې راتلونکي دي، او د خورا سختو جنګيالیو قومونو سره به د مسلمانانو جنګونه پيښيدونکي وي، او د هغه سلسله به تر هغه پورې اوږديږي تر څو

هغه اقوام يا د اسلام په دين مشرّف شي، يا جزيه ورکړي، او ځان مطيع الاسلام وشمېري، که په رښتيا سره تاسې د جهاد مينه لرئ؛ نو هلته د جهاد ډګر ته ننوځئ ! او خپل شجاعت مېړانه (بهادري) او توره راښکاره کړئ، که چې په هغه وخت کې د الله تعالى امر او حکم ومنئ؛ نو الله تعالى به خورا ښه بدل او جزاء تاسې ته درکړي.

تنبيه: له دې جنګيالیو قومونو څخه (بنو حنيفه) يا نور مراد دي، چې د کذّاب مسيلمه ټبر وو، يا (هوازن) يا (ثقيف) او نور دي، چې د حُنين په غزا کې له هغوی سره مقابله وشوه، يا به هغه مرتدّان وي چې له هغوی سره د ابوبکر الصدّيق رضي الله تعالى عنه په خلافت کې سخته جګړه پېښه شوه، يا به د پارس، روم، خراسان، پښتونخوا ګرد او نور هغه توريالي قومونه وي، چې د راشدو خلفاوو په وخت کې له هغوی سره سخت جنګونه ونښتل.

وَإِنْ تَتَوَلَّوْا كَمَا تَوَلَّيْتُمْ مِنْ قَبْلُ يُعَذِّبْكُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٦﴾

او که وګرځېدئ تاسې لکه چې ګرځيدلي وئ پخوا له دې څخه؛ نو په عذاب به کړي (الله) تاسې په عذاب دردناک سره.

تفسير: لکه چې د حُديبيې له تګه ښېرته پاتې شوی، که په راتلونکي جګړې کې هم ښېرته پاتې شوی؛ نو الله تعالى تاسې ته ډېر درد لرونکی عذاب درکوي، او ښايي پخوا له آخرته په همدغه دنيا کې هم څه عذاب درورسېږي.

لَيْسَ عَلَى الْأَعْمَىٰ حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْأَعْرَجِ حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْمَرِيضِ حَرَجٌ وَمَنْ يُطِعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ وَمَنْ يَتَوَلَّ يُعَذِّبْهُ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٧﴾

نشته پر ړانده باندې هيڅ ګناه او تکليف، او نه په ګوډ باندې هيڅ ګناه او تکليف، او نه په ناروغ باندې هيڅ ګناه او تکليف (ځکه چې جهاد پر دغو معذورانو باندې فرض نه دی)، او هر هغه څوک چې اطاعت وکړي، حکم ومني د الله او د رسول د دغه (الله)؛ نو داخل به يې کړي (الله) دی په جنّتونو کې چې بهيږي له لاندې (د ونو او مانيو) د هغو (څلور قسمه) ويالې، او هر هغه څوک چې وګرځېد (له احکامو د الله)؛ نو (الله) به په عذاب کړي دی په عذاب ډېر دردناک سره.

تفسير: په ګردو امورو او معاملو کې عامه ضابطه همدا ده چې متخلّفين معذّب کړي.

لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ

خامخا راضي او خوښ شوی دی الله تعالى له مؤمنانو نه هغه وخت چې بيعت يې کاوه، له تا سره د لاندې د ونې.

تفسير: دا د «کيکر» ونه وه، غالبًا د ﴿لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ﴾ الآية ـ د فرمايلو له سببه دغه بيعت ته (بيعة الرضوان) وايي، چې د هغه مفصّله قصه د دې سورت په شروع کې تېره شوه.

فَعَلِمَ مَا فِي قُلُوبِهِمْ

بيا معلوم کړ (الله په ظاهري علم سره هم) هغه (اخلاص) چې په زړونو د دوی کې وو.

تفسير: د ظاهر اندېښنه او د زړه توکّل، حسن نيت، صدق، اخلاص اسلامي مينه او نور.

فَأَنزَلَ السَّكِينَةَ عَلَيْهِمْ وَأَثَابَهُمْ فَتْحًا قَرِيبًا ﴿١٨﴾ وَمَغَانِمَ كَثِيرَةً يَأْخُذُونَهَا ۗ

بيا راښكته كړه (الله) سكينه، او ډاډينه (سكون) پر دوى باندې، او عوض يې ورکړ (الله) دوى ته برى نژدې (چې فتح د خيبر ده)، او ولجې (غنيمت) ډېرې چې وايه خلي دوى هغه (ولجې).

تفسير: مراد له فتحې نژدې څخه فتحه د خيبر ده، چې د حُديبيې له بېرته راتګ څخه سمدلاسه پېښه شوه، او زياتې ولجې (غنيمت) په لاس ورغلې، چې له هغو سره مجاهدين هوسا او خوښ شول.

وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴿١٩﴾

او دى الله همېشه قوي غالب ډېر حكمت والا.

تفسير: الله تعالى په خپل زور او حكمت سره، د حُديبيې نقصانونه ! په دې ځاى كې تلافي او معاوضه كړل، او په فتحه د مكې معظّمې او حُنين كې همداسې تلافي او معاوضې په ظهور ورسېدې.

وَعَدَكُمُ اللَّهُ مَغَانِمَ كَثِيرَةً تَأْخُذُونَهَا فَعَجَّلَ لَكُمْ هَٰذِهِ

وعده كړې ده له تاسې سره الله د غنائمو او ولجو ډېرو چې وايه يې خلئ تاسې هغه نو (الله) ژر درکړل تاسې ته دا (غنائم او ولجې).

تفسير: وروسته به ډېرې ولجې او غنيمتونه دررسېدونكي وي، چې له هغو يو همدا د خيبر غزا ده، چې ستاسې برخه په دې كې درکړه شوه.

وَكَفَّ أَيْدِيَ النَّاسِ عَنكُمْ

او (الله) بند كړل لاسونه د خلقو له تاسې نه.

تفسير: عام جنګ در پېښ نه شو، او په حُديبيې او خيبر كې يې د كفّارو له لاسه تاسې ته څه ضرر او نقصان ونه رساوه، او ستاسې په نشتوالي كې هيڅا ستاسې اهل او عيال كور او كهول ته هم لاس ونه غځاوه.

وَلِتَكُونَ آيَةً لِّلْمُؤْمِنِينَ

او چې شي دا كار نښه (د قدرت د الله) لپاره د مؤمنانو.

تفسير: مسلمانان دې وپوهيږي چې د الله تعالى قدرت څرنګه دى؟ او د هغوى درجه د هغه په دربار كې كې څومره ده؟ او بل دا چې وروسته له دې څخه هم د هغه نورې ګردې وعدې همداسې پوره كېدونكې دي.

وَيَهْدِيَكُمْ صِرَاطًا مُّسْتَقِيمًا ﴿٢٠﴾

او الله ښيي تاسې ته لاره برابره.

تفسير: د الله تعالى پر وعدو باندې ډاډينه او د هغه د لا محدود قدرت پېژندنه او همغه ذات ته د ځان او د جهان سپارنه؛ د لا زيات اطاعت او حكم منلو ترغيب درکوي، چې همدا ده د توكّل برابره او سمه لاره.

وَّاُخْرٰى لَمْ تَقْدِرُوْا عَلَيْهَا قَدْ اَحَاطَ اللّٰهُ بِهَا ؕ وَكَانَ اللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيْرًا ﴿۲۱﴾

او بل (يې درکړي دي تاسو ته غنيمتونه او بری) چې لا نه وی قادر تاسې په هغو (غنيمتونو) باندې، په تحقيق (علمي) احاطه کړې ده الله په هغو (غنائمو) باندې هم، او دی الله تعالی پر هر شي باندې ښه قادر او توانا.

تفسير: د دې بيعت په انعام کې يې د خيبر فتح درکړه، او د مکې شريفې فتحې چې په هغه وخت کې په لاس درنغله، وروسته له دې څخه به په لاس درشي، ځکه چې الله د هغه وعده کړې ده، چې په حقيقت او عالم اسباب کې همدا د حُديبيې صلح د مکې شريفې د فتحې مقدمه او توطئه ده.

وَلَوْ قٰتَلَكُمُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لَوَلَّوُا الْاَدْبَارَ ثُمَّ لَا يَجِدُوْنَ وَلِيًّا وَّلَا نَصِيْرًا ﴿۲۲﴾

او که جنګ وکړي له تاسې سره هغه کسان چې کافران شوي وو؛ نو خامخا به يې ګرځولې وې شاوې خپلې، بيا به يې نه وو موندلي څوک دوست ساتونکی او نه مددګار.

تفسير: که جنګ پېښېده؛ نو بری به ستاسې وو، او کافرانو به شا اړوله، او تښتېدل به، او مدد کوونکيو به دوی له آفته نه شو ژغورلی، خو د الله تعالی د حکمت داسې اقتضاء وشوه، چې سمدلاسه روغه وشي، او د روغې د عظيم الشأنو ثمرو څخه مسلمانان مستفيد او ګټور شي.

سُنَّةَ اللّٰهِ الَّتِىْ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلُ ۚ وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللّٰهِ تَبْدِيْلًا ﴿۲۳﴾

(طريقه ايښې ده الله د غالبېدو د حق) په طريقې هغې سره چې په تحقيق سره تېره شوې ده پخوا له دې نه، او هيڅ کله به نه مومې ته طريقې د الله لره تبديل او اوښتل.

تفسير: کله چې د اهل الحق او د اهل الباطل په منځ کې په کومه فيصله کوونکي موقع کې سره مقابل وشي؛ نو په دغې مقابلې کې به بالآخر اهل الکتاب غالب او اهل الباطل مغلوب او مقهوريږي، د الله همدا عادت له پخوا راهيسې جاري دی، چې هيڅ تغيير او تبديل په کې پېښېدونکی نه دی، هو ! دومره شرط په کې شته چې اهل الحق په هيئت مجموعي سره په پوره حق منلو باندې ټينګ ولاړ دی.

وَهُوَ الَّذِىْ كَفَّ اَيْدِيَهُمْ عَنْكُمْ وَاَيْدِيَكُمْ عَنْهُمْ بِبَطْنِ مَكَّةَ مِنْۢ بَعْدِ اَنْ اَظْفَرَكُمْ عَلَيْهِمْ ؕ

او دغه (الله) هغه (ذات دی) چې بند يې کړل لاسونه د هغو (کُفّارو) له تاسې څخه، او لاسونه ستاسې له هغوی څخه په منځ د مکې کې پس له هغې څخه چې غالب يې کړئ تاسې په هغوی باندې.

تفسير: د مشرکانو څو ډلې حُديبيې ته راغلې وې، چې که لاس يې بر شي؛ رسول اکرم صلی الله عليه وسلم په شهادت ورسوي، يا يو نيم مسلمان ګوښې ګېر کړي، او ويې ربړي، لکه چې داسې څو پېښې هم راپېښې شوې، او په دې منځ کې يو مسلمان هم په شهادت ورسېد، چټې خبرې او د جنګ د اور د بلېدلو هم وشوې، تر دې چې اصحاب کرامو رضي الله تعالی عنهم أجمعين هغه قاتل ونيو، او د رسول أکرم صلی الله عليه وسلم حضور ته يې وړاندې کړ، او رسول الله د هغه د انتقام څخه سترګې پټې کړې، او ويې بښه، په دې آيت کې د همدغو واقعاتو په لوري اشارې دي، او (ببطن مکة) د مکې د ښار له منځ څخه مقصد د ښار هغه نژدې منطقه ده، چې له ډېره نژديوالي څخه داسې ښکاري لکه مځکه د حرم، او يا مابين د ښار.

وَكَانَ اللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُوْنَ بَصِيْرًا ﴿۲۴﴾

او دی الله په هغه څخه چې کوئ يې تاسې ښه ليدونکی.

تفسير: الله تعالی ته د کفّارو شرارتونه او ستاسې عفو او تحمّل ښه معلوم دی، او وينې يې، نو جزا به پرې درکړي.

هُمُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا وَصَدُّوْكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَالْهَدْيَ مَعْكُوْفًا اَنْ يَّبْلُغَ مَحِلَّهٗ ؕ

دوی هغه کسان دي چې کافران شوي دي، او منع کړي يې وئ تاسې له مسجد الحرام څخه، او (منعه کړې يې وې) قربانی د تاسې په دې حال کې چې بنديې کړی شوې وې له دې نه چې ورسيږي ځای د حلالولو خپلو ته.

تفسير: د حرم تر هغې برخې پورې يې د قربانی حيوانات پرېښودل چې هلته يې بوځئ، او په مشروعه طريقه سره يې ذبح کړئ، او همالته په حُديبيې کې بند پاتې شول.

وَلَوْلَا رِجَالٌ مُّؤْمِنُوْنَ وَنِسَآءٌ مُّؤْمِنٰتٌ لَّمْ تَعْلَمُوْهُمْ اَنْ تَطَـُٔوْهُمْ فَتُصِيْبَكُمْ مِّنْهُمْ مَّعَرَّةٌۢ بِغَيْرِ عِلْمٍ ۚ لِيُدْخِلَ اللّٰهُ فِيْ رَحْمَتِهٖ مَنْ يَّشَآءُ ۚ

که چېرې نه وئ (پټ په کُفارو کې) څو سړي ايمان راوړونکي، او څو ښځې ايمان راوړونکې چې نه پېژندل تاسې هغوی لره (په صفت د ايمان سره) دا خطره چې پايمال کړي وو تاسې هغوی (هم سره له کُفّارو)، پس رسېدلی به وو تاسې ته له هغوی څخه څه ضرر او غم په ناپوهۍ سره (نو د جهاد حکم به يې درکړی وې، ليکن حکم يې در نه کړ) لپاره د دې چې داخل کړي الله په رحمت خپل کې هر هغه چې اراده وفرمايي (د داخلولو يې).

تفسير: هغه مسلمانان نارينه او ښځې چې په مکې کې مظلوم او مقهور اوسېدل، او د مدينې منورې مسلمانانو له هغوی سره پوره پېژندګلو نه درلوده، هغوی به په جنګ کې د ناپوهۍ په سبب پايمال او لتاړ کېدل، که دا وېره نه وی؛ نو سمدلاسه به د جنګ کولو امر کېده، خو که داسې امر صادر ېدی؛ نو تاسې به په دې قومي نقصان باندې متأسف او خپه کېدی، او کافرانو ته به د داسې ويناوو موقع په لاس ورتله چې: «وګورئ ! مسلمان د خپل مسلمان پت هم نه ساتي»، نو ځکه مو جنګ منع کړ، تر څو هغه مسلمانان محفوظ او ساتلي پاتې وي، او پر تاسې باندې د دې بېمثاله صبر او تحمّل له سببه الله جل جلاله خپل رحمت ووروي، او له دې کافرانو څخه هغه سړي چې د هغو مسلمان کېدل مقرّر او مقدّر دي؛ ښايي په دې خطرناکې جګړې کې له لاسه ونه وځي، او د الله تعالی په رحمت کې پخپلې نېټې داخل شي.

لَوْ تَزَيَّلُوْا لَعَذَّبْنَا الَّذِيْنَ كَفَرُوْا مِنْهُمْ عَذَابًا اَلِيْمًا ﴿۲۵﴾

که چېرې جلا (جدا) شوي وی دغه (مسلمانان له کفّارو نه)؛ نو خامخا به مو په عذاب کړي وو هغه کسان چې کافران شوي دي له دغو (اهل د مکې) څخه په عذاب ډېر دردناک سره.

تفسير: که مسلمانان له کافرانو څخ جلا اوسېدی، او مسلمانان له هغوی سره داسې ګډوډ نه وی پراته؛ نو تاسې به کتل چې مونږ کافرانو ته د مسلمانانو په لاس څومره خوږوونکې سزاوې ورکولې.

إِذْ جَعَلَ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي قُلُوبِهِمُ الْحَمِيَّةَ حَمِيَّةَ الْجَاهِلِيَّةِ فَأَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَىٰ رَسُولِهِ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ

کله چې ګرځولی وو هغو کسانو چې کافران شوي وو په زړونو خپلو کې ننګ هسې ننګ چې د جاهلیت ناپوهي وه؛ نو رابښکته کړه الله ډاډینه او اطمینان خپل پر رسول خپل او پر مؤمنانو باندې.

تفسیر: د ناپوهۍ ضد دا دی چې سږ کال عمره ونه کړئ، هغه مسلمانان چې له مکې څخه هجرت کوي؛ هغوی ببرته رالیږي، کال ته دې عمري ته راشي، او زیات له دریو ورځو څخه به په مکه کې نه اوسي، علاوه پر دې وسلې له خپله ځانه سره ونه لري، په روغلیک کې «بسم الله الرحمن الرحیم» مه لیکئ !، د «محمد رسول الله» په ځای یوائې «محمد بن عبد الله» ولیکئ، رسول أکرم دا ګردې خبرې ومنلې، او اصحابو سره د سخت انقباض او اضطرابه د پیغمبر له ارشاد سره سم دېته غاړه کېښووله، او په پای کې په همدې فیصلې باندې د هغوی زړونه مطمئن شول.

وَأَلْزَمَهُمْ كَلِمَةَ التَّقْوَىٰ وَكَانُوا أَحَقَّ بِهَا وَأَهْلَهَا ۚ وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا ﴿٢٦﴾

او ټینګه لازمه یې کړله هغوی لره کلمه د تقوی (د توحید کلمه)، او وو دوی ښه لایق وړ له دغه سره، او اهل د دې (کلمې د تقوی)، او دی الله تعالی په هر شي باندې ښه پوه.

تفسیر: له الله تعالی وویرېږي، او د نافرمانۍ له لارې څخه ځان وژغوري، او د کعبې په ادب باندې په مضبوطۍ سره ټینګ واوسي، او ولې به نه اوسي چې تاسې په دنیا کې د واحد الله تعالی رښتین منونکي او د (لا إله إلا الله، محمد رسول الله) زبردست قایلان عاملان او حاملان یئ، او د یوه پوخ او موحّد پیغمبر محمد رسولُ الله صلی الله علیه وسلم مطیع او وفادار امّتیان یئ، او خپل جذبات او رُجحانات مو په جوش کې د الله جلّ جلاله په خوښۍ او د هغه د شعائرو په تعظیم کې جار کړي دي، حقیقي توحید همدا دی چې سړی دهغه واحد الله تعالی اوامر او احکام واوري، او د خپل عزّت او د ذلّت خبرې د هغه په مخکښې یوې خوا ته کېږدي، ښایي د همدې لامله په حدیث کې د (کلمة التقوی) تفسیر: په ﴿لَآإِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ﴾ سره شوی دی، ولې چې زیاتره د طهارت او د تقوی اساس همدا پاکه کلمه ده، چې د دې د منلو او د حق د اداء کولو لپاره الله تعالی د رسول أکرم أصحاب غوره کړي وو، او بېشکه همدوی د الله تعالی په علم کې د دې خبرې اهل او مستحقّ هم وو.

لَقَدْ صَدَقَ اللَّهُ رَسُولَهُ الرُّؤْيَا بِالْحَقِّ ۖ لَتَدْخُلُنَّ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ آمِنِينَ مُحَلِّقِينَ رُءُوسَكُمْ وَمُقَصِّرِينَ لَا تَخَافُونَ ۖ

خامخا په تحقیق رښتیا ښودلی دی الله رسول خپل ته خوب د ده په حقه او رښتیا سره، چې خامخا به داخل شئ تاسې مسجد حرام ته که اراده وفرمایي الله په امن او آرام سره، حال دا چې خریونکي به وی د سرونو خپلو، او لنډوونکي به وی (د ویښتو خپلو)، او نه به ویرېږئ تاسې (له هیڅا هیڅېرې).

تفسیر: د دې سُورت په ابتداء کې ذکر شوی دی، چې په مدینې منوّرې کې رسول أکرم صلی الله علیه وآله وسلم خوب ولید، چې مونږ په مکّې کې داخل شوي یو، سر خریلي او ویښتان پریکړي، له احرامه وتلي، حلال شوي یو، لکه چې د حُدیبیې له کال څخه وروسته همداسې هم وشو، په دې آیت کې یې همدا فرمایلي دي چې په تحقیق سره

الله خپل رسول ته رښتيا خوب ورليدلی وو، پاتې شو د (إن شاء الله) فرمايل، د «ابن كثير» په نزد دا (إن شاء الله) د تحقيق او توكيد لپاره ده، (سيبويه) وايي: په داسې ځايونو كې چې د يوه شي په قطعي ډول سره ورښوول د ځينو مصلحتونو له مخې مقصود نه وي، او كول يې منظور وي؛ داسې عنوان غوره كاوه شي، يا محض لپاره د تبرّك الله تعالى (إن شاء الله) فرمايلي دي، يا لپاره د تعليم د بندګانو خپلو يې فرمايلي دي، يعنې هر مؤمن لره مناسب دي چې د راتلونكو كارونو په نسبت «إن شاء الله» ووايي.

فَعَلِمَ مَا لَمْ تَعْلَمُوا فَجَعَلَ مِنْ دُونِ ذٰلِكَ فَتْحًا قَرِيبًا ﴿۲۷﴾

نو معلوم دي الله ته (فوائد د دغې صلحې) هغه څه چې نه پوهېدئ تاسې؛ نو ويې ګرځوله پخوا له دغه داخلېدو دمكې نه فتحه او برى نژدې.

تفسير: بيا الله تعالى له خپل محيط علم سره سم د واقعاتو سلسله قائمه كړه، الله تعالى ته دغه خبره معلومه وه، چې د خُوب د تعبير په ښكاره كولو كې وروسته له يوه كال څخه څومره ګټې او مصالح دي، چې عام خلق پرې نه دي خبر، نو ځكه يې د خوب د تعبير وقوع بل كال ته وځنډوله (ايساره كړه)، او د هغه له وقوع څخه يې پخوا تاسې ته سمدلاسه يو بل برى دروبانبه، يعنې د خيبر برى يا د حُديبيې روغه چې هغې ته اصحاب الكرام رضي الله تعالى عنهم أجمعين (فتح مبين) ويله، لكه چې د دې سُورت په اول كې ځمونږ په دى تفسير كې د دې خبرې تفصيلات ليكلى شوي دي.

هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدٰى وَدِينِ الْحَقِّ

دغه (الله) هغه ذات دى چې رالېږلى يې دى رسول خپل په (ښوونه د) سمې لارې او دين حق سره (چې دين د اسلام دى).

تفسير: د اصولو او فروعو او عقائدو او احكامو په اعتبار دا دين رښتيا دى، او همدا سمه لاره ده چې محمد صلى الله عليه وعلى آله وأصحابه وسلم راوړې ده.

لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ ۚ

لپاره د دې چې غلبه ورکړي (پورته کړي هغه دين) پر دينونو ټولو باندې.

تفسير: الله تعالى دا دين په ښكاره ډول تر سلهاوو كلونو پورې پر ګردو مذاهبو باندې غالب كړى دى، او مسلمانانو تر څو پېړيو پورې په ټول بشريت باندې حكومت او تسلّط درلود، او په راتلونكې زمانې كې د دنيا له ختمېدو سره نژدې همداسې يو وخت راتلونكى دى، چې په هر ځاى كې به د دې حق دين حكومت او تسلّط وي، د استدلال او حُجّت له مخې به هم د اسلام دين تل غالب وي، لكه چې اوس هم غالب دى.

وَكَفَىٰ بِاللَّهِ شَهِيدًا ﴿۲۸﴾

او كافي بس دى الله ښه شاهد (حق ثابت كوونكى).

تفسير: الله تعالى د دې دين په حقانيت باندې ګواه دى، او همغه ذات پخپل قدرت سره حق ثابت كوونكى دى، يا كافي بس دى، الله شاهد په وعدو خپلو يا په نُبوّت او رسالت د رسول خپل يعنې محمد صلى الله عليه وسلم لكه چې د دوى عالي شان په وروسته كې داسې بيانيږي.

مُحَمَّدٌ رَّسُولُ اللَّهِ ۚ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ

محمد رسول او رالېږل شوی د الله دی (په حقه سره)، او هغه کسان چې له ده سره دي سختي کوونکي دي په کافرانو باندې.

تفسیر: دکافرانو په مقابل کې هسې سخت، مضبوط او قوي دي چې له هغو څخه ځکه کافران ویریږي، او له کُفر څخه نفرت او بېزاري ښکاره کوي، لکه چې الله تعالی (د ۱۱ جزء د توبې د سورت په (۱۶) رکوع (۱۲۳) آیت کې) ﴿وَلْيَجِدُوا فِيكُمْ غِلْظَةً﴾ فرمایلي دي: ، او همداسې (د «توبې» په لسمه رکوع (۷۳) آیت کې) ﴿وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ﴾، او د (۶ جزء د «مائدې» سورت په اتمه رکوع (۵۴) آیت کې) یې: ﴿أَذِلَّةٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّةٍ عَلَى الْكَافِرِينَ﴾ فرمایلي دي.

رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ

مهربانان او زړه سواندي دي پخپلو منځونو کې

تفسیر: دوی پخپلو منځونو کې یو تر بله ډېر شفقت او مهرباني کوي، یو په بل باندې د ضرورت په وخت کې سر ایږدي، له مال، ځان، اولاد ټولو نه ورته تیریږي.

تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِّنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا

وینې به ته هغوی، رکوع کوونکي او سجده کوونکي، غواړي دوی په دې عبادت سره فضل او مهرباني له الله تعالی نه، او غواړي رضامندي د هغه.

تفسیر: دا هغه خاص بندګان د الله تعالی دي، چې په ټولو عملونو کې خصوصًا په لمانځه کې چې یو لوی رُکن د اسلام دی، یواځې او یواځې اخلاص او عجز الله تعالی ته ښکاره کوي، مهرباني او رضا د هغه غواړي، هیڅ ریاکاري او نور باطل غرضونه د دوی په شان کې نه لیدل کیږي.

سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِم مِّنْ أَثَرِ السُّجُودِ ۚ

نښې د دینداری د دوی ثابتې دي په مخونو د دوی کې له اثر د سجدو نه، یعنې هغه انوار چې په اوداسه، لمانځه او سجدې سره په وجود د بنده کې پیدا کیږي؛ هغه نورانیت د دوی په وجودونو کې له ورایه بریښي.

تفسیر: په اداء د لمانځه سره بنده ډېرو لوړو کمالاتو ته رسیږي، مشکلات د دنیا او د آخرت په لمانځه سره حل کېدی شي، خو په شرط د دې سره چې لمونځ کامل شي، اصحاب د أحمد صلی الله علیه وسلم اولین اشخاص دي چې دوی لمونځ کمال ته رسولی وو، نو ځکه الله تعالی د دوی صفت په قرآن کې بیانوي، اثر د نورانیت یې په سجدې سره د دې لپاره خاص ذکر کړی چې په سجده نه کولو سره شیطان له درباره د رحمت نه ورټل شو، او انسان به د همدې سجدې له لارې لوړو (اوچتو) کمالاتو ته رسیږي، د اووم اسمان ملائکې د پیدایښت د وخته نه تر پو کولو د شپېلۍ د اسرافیل علیه السلام پورې په سجده پرتې دي، دا د سجدې په اهمیت او کمال بندګی ښایي.

ذَٰلِكَ مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرَاةِ ۚ وَمَثَلُهُمْ فِي الْإِنجِيلِ ۚ

دا اوصاف هغه اوصاف دي، چې مثالونه یې په تورات کې بیان شوي دي، او دا هغه اوصاف دي چې مثالونه یې په انجیل کې بیان شوي دي.

تفسير: د اصحابو د محمد مصطفى صلى الله عليه وسلم د فضائلو او د كمالاتو بيان په نورو اسماني كتابونو كې هم راغلى دى، همدا وجه ده چې ډېرو پوهانو له اهل د كتاب نه چې تنګ نظري نه درلوده، اصحاب كرام به يې چې وليدل؛ نو به يې سمدلاسه تصديق كاوه، چې دوى په مثل د حواريونو د مسيح عليه السلام غوندې ښكاري.

كَزَرْعٍ اَخْرَجَ شَطْـَٔهٗ فَاٰزَرَهٗ فَاسْتَغْلَظَ فَاسْتَوٰى عَلٰى سُوْقِهٖ

لكه هغه كښت (فصل) چې راوباسي ځانګې خپلې، بيا يې ملا خپله ټينګه كړي، بيا كلكه شي دغه ځانګه، بيا ودريږي دغه كښت (فصل) پس له ضعيفى او نرمى نه په پنډيو او ښخونو خپلو باندې.

تفسير: الله تعالى صحابه په تقويه د دين كې له كښت (فصل) او زراعت سره تشبيه كوي، يعنې لكه څنګه چې كښت او زراعت په څلورو مراحلو او مراتبو سره ثمر او پخوالي ته رسيږي؛ همدارنګه اصحابو خصوصًا راشدو خلفاوو پخپلو دورو د خلافت كې دين د اسلام يې درجه په درجه ثمر او پخوالي ته ورساوه، كه د دوى مقام علمي، مناقب او تاريخ د كارنامو ولټول شي، دا څلور كلمې د دوى له كارنامو سره په ابلغه وجه سره داسې تشبيه كېدى شي، ﴿اَخْرَجَ شَطْـَٔهٗ﴾ دوره د صدّيق، ﴿فَاٰزَرَهٗ﴾ دوره د فاروق، ﴿فَاسْتَغْلَظَ﴾ دوره د ذي نورين، ﴿فَاسْتَوٰى عَلٰى سُوْقِهٖ﴾ دوره د اسد الله !، دوى هغه برجسته او غيور شخصيتونه دي، چې په كارنامو خپلو سره يې تاريخ د بشريت او د اسلاميت د همېش لپاره روښانه او ژوندى ساتلى دى.

يُعْجِبُ الزُّرَّاعَ

په داسې حال كې چې قوّت د دې كښت (فصل) په تعجّب كې اچوي (خوشحالوي) بزګران (زميدار).

تفسير: تشبيه د اصحابو له بزګرانو (زميدارو) سره په تدبير او غيرت كې، او تشبيه د دين د اسلام له كښت سره په قوّت او كثرت كې؛ ډېره ابلغه او مناسبه تشبيه ده، يعنې لكه څنګه چې اصحاب كرام په صدر اسلام كې ډېر كم او په يوه حالت د غربت او ناتوانى كې وو، خو وروسته ډېر قوّت او كثرت ته ورسېدل، حتى چې د نړۍ په ډېره برخه باندې مسلّط شول، او همدارنګه دين د اسلام هم په يوه حالت د غربت او ناتوانى كې وو، خو وروسته وروسته په ډېر زر وخت كې داسې قوّت او شهامت ته ورسېد، چې ټول جهان د هغې پيروى ته مجبور شو، او خلق فوج فوج په دين د اسلام كې داخل شول.

لِيَغِيْظَ بِهِمُ الْكُفَّارَ

دا قوّت د دې لپاره دى چې په قهر راولي كُفّار.

تفسير: اسلام په دې قوّت او رونق سره، د كفارو په زړونو كې د حسد او كينې اورونه بلوي، چې دا كار پخپل ذات كې د دوى په زړونو او فكرونو كې لويه فتنه او مرض ګرځي.

وَعَدَ اللّٰهُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ مِنْهُمْ مَّغْفِرَةً وَّاَجْرًا عَظِيْمًا ﴿۲۹﴾

وعده كړې ده الله تعالى له هغو كسانو سره چې ايمان يې راوړى، او عملونه نېك يې كړي دي، دوى لره د بښنې او د اجر ډېر لوى، چې (جنّت، لقاء او رضا د الله تعالى ده).

تفسير: دا وعده له هغو كسانو سره ده، چې ايمان لرونكي وي او نېه عملونه كوي، هغه څوك چې په داسې صفتونو موصوف وي، صحابه دي.

تمت سورة الفتح، ولله الحمدُ والمنّة.

سُورَةُ الحُجُرَاتِ

«د (الحُجرات) سورت مدني دی، اتلس آيات او دوه رکوع لري»، په تلاوت کې (۴۹) او په نزول کې (۱۰۴) سورت دی، د (المجادلة) سورت څخه وروسته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

يَٰٓأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تُقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيِ اللهِ وَرَسُولِهِ

ای هغو کسانو چې ايمان مو راوړی ! مه وړاندې کوئ مفکورې خپلې په مخکښې له صدوره د اوامرو د الله او د رسول د هغه، بلکه انتظار کوئ امر د هغوی لره.

تفسير: په کوم کار او فيصله کې چې د الله تعالی له طرفه او د رسول د هغه، له طرفه کومه اميدواري د اصدار د حکم لرئ؛ نو عجله مه کوئ چې پخپلې رايې او فکر سره حُکم وکړئ، بلکه انتظار وباسئ حکم د ذات احد لره، کله چې پيغمبر صلی الله عليه وسلم ارشاد درته وفرمايي؛ نو په ډېر ښه سکوت او ادب سره د دوی مبارکو ارشاداتو ته غوږ ونيسئ، او په ډېر پاکې عقيدې سره يې قبول او په عمل کې يې پياده کړئ.

تنبيه: په انسانانو خصوصًا په مسلمانانو لازمه ده، چې اراء او افکار خپل په ټولو امورو کې !، تابع د اسلامي امورو وګرځوي، ځکه انسان په آراوو خپلو سره په ټولو امورو کې اعتماد نشي کولی، بلکه په سلو کې سل خطا کيږي او ناکاميږي، او پيروي د آراوو انسان له ټولو بدمرغيو او کړاوونو سره مخامخ کوي.

يواځې او يواځې اسلامي احکام دي، چې په ټولو لارو، چارو باندې سل په سلو کې ټيک وي، نو همدا وجه ده چې الله تعالی په مقابل د امر خپل او د رسول د هغې کې اختيار د بنده سلبوي، او فرمايي: ﴿وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا مُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ﴾.

که په دقّت سره څېړل وشي؛ ټولو ته په تجربه او مشاهده سره ثابتيږي، چې ټولې بدمرغۍ او کړاوونه بشريت ته، د پيروي د آراوو او خواهشاتو نه وررسيږي.

وَاتَّقُوا اللهَ إِنَّ اللهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ①

ووير ېږئ له الله تعالی څنې هر وخت، الله تعالی اوربدونکی او ښه پوه دی.

تفسير: حقيقي فرمانبرداري د الله تعالی هغه ده، چې د زړه له کومې وي، او که په خوله ناري سوري د اسلام او اصلاح وهي، او په زړه کې يې نفاق او عمل يې هم د فساد وي؛ داسې رويه د هيڅا په درد نخوري.

يَٰٓأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَرْفَعُوٓا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ وَلَا تَجْهَرُوا لَهُ بِالْقَوْلِ كَجَهْرِ بَعْضِكُمْ لِبَعْضٍ أَنْ تَحْبَطَ أَعْمَالُكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تَشْعُرُونَ ②

ای هغو کسانو چې ايمان مو راوړی دی ! مه پورته کوئ آوازونه خپل برسپره پر آواز د پيغمبر، او په لوړه مه پورته کوئ ده لره آواز په خبرو کې لکه په لوړ آواز خبرې د بعضو د

تاسو له بعضو نورو سره، له جهته د وېرې د دې چې ضايع به شي عملونه د تاسې، او تاسې به پرې خبر نه يئ.

تفسير: د رسول الله صلى الله عليه وسلم په مجلس کې به په داسې شور او غوغا سره غږېدل، لکه چې پخپلو منځونو کې به په هغې سره غږېدل، چې دا کار په داسې عالي حضور کې ډېره لويه بې احترامي او بې ادبي ده، او په بې ادبۍ سره انسان له لطف د رب او د رسول او د هر حضور عالیه ځنې محروم پاتې کيږي، په ادب سره مقام د انسان له ملائکو ځنې پورته کيږي، او په بې ادبۍ سره مقام له خاورو سره خاورې کيږي.

صالح اولاد په مقابل د مور او پلار، صالح شاګرد په مقابل د استاذ، صالح مأمور په مقابل د آمر کې څومره ادب ساتي، نو تر ټولو نه چې مهمتر او اول تر ادب وساتل شي، په مقابل د محمد صلى الله عليه وسلم کې دی، ځکه د هغوی مقام تر هر څه نه عالي او لوړ دی، که لږځه تغيير په فکر د رسول الله صلى الله عليه وسلم کې پېښ شي ! ډېر خطر د دې شته چې عملونه ستاسې هبت او ضايع شي، او تاسې به پرې خبر هم نه يئ.

إِنَّ الَّذِينَ يَغُضُّونَ أَصْوَاتَهُمْ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ امْتَحَنَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ لِلتَّقْوَىٰ

بيشکه هر هغه کسان چې ټيټوي آوازونه خپل په نزد د رسول الله دا ډله هغه کسان دي چې ازمويلي دي الله تعالى جلّ جلالُه زړونه د دوی لپاره د پرهېزګارۍ او وېرې له ده ځني.

تفسير: هغه څوک چې د محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم په مجلس کې په تواضع او ادب سره خبرې کوي، او د پيغمبر صلى الله عليه وسلم په مقابل کې آوازونه خپل نه پورته کوي؛ دوی هغه کسان دي چې الله تعالى جلّ جلالُه د دوی زړونه د تقوى او پرهېزګارۍ لپاره آماده کړي، يعنې خپل الهي توفيق يې له دوی سره ملګری کړی دی.

لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ عَظِيمٌ

دوی لره ده بخښنه، عوض او ثواب لوی.

تفسير: کله چې دوی په ډېر اخلاص او غيرت سره د شعائر الله احترام ساتي، او له رحمت للعالمين سره ډېر احترام او ادب ساتي، نو که کله وخت له دوی نه څه کوتاهي او خطا پېښيږي، الله تعالى ډېر مهربان دی د دوی ګناهونه بښي، او لوی اجرونه ورته نصيب کوي.

إِنَّ الَّذِينَ يُنَادُونَكَ مِنْ وَرَاءِ الْحُجُرَاتِ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ۝ وَلَوْ أَنَّهُمْ صَبَرُوا حَتَّىٰ تَخْرُجَ إِلَيْهِمْ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ ۚ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ

بيشکه هغه کسان چې چيغې وهي تا لره، د کورونو د أمّهات المؤمنيونو نه له هغه خوا؛ اکثر د دوی عقل نه لري، که چېرې دوی صبر کړی وی تر هغو پورې چې راوتلی وې ته دوی ته؛ نو دا صبر به په خير تمامېده دوی لره، او الله تعالى جلّ جلالُه ډېر بښونکی او مهربان دی.

تفسير: د بني تميمو قوم د محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم د ليدلو لپاره مدينې منورې ته راغلل، او رسول الله صلى الله عليه وسلم په کور کې تشريف درلود، دوی د بيرون نه ورته چغې وهلې: ای محمده ! راووځه !، دا د دې نه وه چې دوی پوهه نه درلوده، او ايجابات اخلاقي يې نه مراعات کول، محمد صلى الله عليه وسلم يې يو عادي شخص فکر کاوه، حال دا چې محمد صلى الله عليه وسلم عالي شخصيت دی.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِن جَآءَكُمۡ فَاسِقُۢ بِنَبَإٖ فَتَبَيَّنُوٓاْ أَن تُصِيبُواْ قَوۡمَۢا بِجَهَٰلَةٖ فَتُصۡبِحُواْ عَلَىٰ مَا فَعَلۡتُمۡ نَٰدِمِينَ ۝٦

ای هغو کسانو چې تاسو ایمان راوړی !، که چېرې راتګ وکړ تاسو لره فاسق او بدکار په یوه خبره سره؛ نو تاسو ښه تحقیق په کې وکړئ !، له جهته د وېرې د دې چې وبه رسوئ تاسو یوه قوم لره ضرر اوتاوان په ناپوهۍ سره، نو پس وبه ګرځئ تاسو په هغه څه سره چې مو عمل کړی دی؛ خفه او پښېمانه.

تفسیر: ټولې شخړې او جګړې، بغض او عداوت، انسان ته د دروغو له لارې پیښیږي، نو له دې خاطره الله تعالی جلّ جلالُه بندګانو خپلو ته ارشاد فرمایي: که چېرې تاسو ته کوم بدکاره انسان په کومه موضوع کې خبر درکوي !، تاسو په هغې که ډېر فکر وکړئ، حق او باطل، رښتیا او دروغ یې ښه ځان ته ثابت کړئ، وروسته له هغې څخه په حل د موضوعاتو باندې اقدام وکړئ، لپاره د دې چې په احساساتو او تنګ نظرۍ سره مو کومه خرابي او ضرر رسولی وي؛ بیا یې جبیره مشکله او پښېماني یې هم څه په درد نخوري، چې په دې صورت کې به ظلم برقرار او عدالت نړېدلی وي، او حال دا چې انسان باید عدالت برقرار کړي، او د ظلم ریښې له بېخ څخه وباسي.

وَٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّ فِيكُمۡ رَسُولَ ٱللَّهِۚ لَوۡ يُطِيعُكُمۡ فِي كَثِيرٖ مِّنَ ٱلۡأَمۡرِ لَعَنِتُّمۡ

او پوه شئ تاسې چې په منځ ستاسې کې رسول د الله دی (نو مه وایئ دروغ) که چېرې پیروي وکړي رسول الله صلی الله علیه وسلم تاسې لره په ډېرو امورو کې چې هغه خلاف د واقعیت او حقیقت وي؛ نو خامخا به تاسې په مشقت او ګناه کې لویدئ.

تفسیر: که رسول الله صلی الله علیه وسلم دکوم سړي پر رای او غوښتنې باندې عمل ونه کړي؛ نو تاسې مه خپه کېږئ ځکه چې حق د خلقو د غوښتنو یا د یوه او د بل د رایې نه تابع کیږي، که داسې وشي؛ نو د ځمکې او د اسمانونو ګردې کارخانې سره خرابیږی.

وَلَٰكِنَّ ٱللَّهَ حَبَّبَ إِلَيۡكُمُ ٱلۡإِيمَٰنَ وَزَيَّنَهُۥ فِي قُلُوبِكُمۡ وَكَرَّهَ إِلَيۡكُمُ ٱلۡكُفۡرَ وَٱلۡفُسُوقَ وَٱلۡعِصۡيَانَۚ أُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلرَّٰشِدُونَ ۝٧ فَضۡلٗا مِّنَ ٱللَّهِ وَنِعۡمَةٗۚ

لیکن الله تعالی جلّ جلالُه دوست او محبوب ګرځولی دی تاسې ته ایمان او ښایسته کړی یې دی دغه (ایمان) په زړونو ستاسې کې، او بد او منفور یې ګرځولی دی تاسو لره کُفر، فسق، او نافرماني له اوامرو د الله تعالی نه، (هغه تحقیق کوونکي په خبرونو کې) همدوی دي ثابت په دین حق باندې. له جهته د فضله له طرفه د الله نه، او د نعمت د ده له طرفه.

تفسیر: که تاسې دا غواړئ چې محمد صلی الله علیه وسلم ستاسې هره خبره ومني؛ نو خورا زیات مشکلات به پیښیږي، خو د الله تعالی شکر وکړئ چې هغه د خپل فضل او احسان په واسطه د قانتینو مؤمنانو په زړونو کې ایمان محبوب ګرځولی دی، او د کُفر او معصیت نفرت یې په کې اچولی دی، چې د همې ېې هودګیو په شاوخوا کې نه نژدې کیږي، په هغې مجتمع کې چې رسول الله صلی الله علیه وسلم تشریف ولري، په هغې کې د بل چا د رایو او فکرونو منل چې پرته له منلو د هغه څخه وي؛ نشي کېدی، او نه ښایي چې وشي، نن اګر که رسول الله صلی الله علیه وسلم ځمونږ په منځ کې تشریف نه لري، مګر د هغوی پاک شریعت او د هغو وارثان او نائبان شته، او تل به وي.

وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ حَكِيْمٌ ۝٨

او الله تعالى ښه عالم ښه حكمت والا دى.

تفسير: الله تعالى ته د ځردو استعداد ښه معلوم دى، او هر يوه ته پخپل حكمت سره هغه احوال او مقامات فرمايي، چې د هغه استعداد د ده په ځان كې وي.

وَاِنْ طَآىِٕفَتٰنِ مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ اقْتَتَلُوْا فَاَصْلِحُوْا بَيْنَهُمَا ۚ فَاِنْۢ بَغَتْ اِحْدٰىهُمَا عَلَى الْاُخْرٰى فَقَاتِلُوا الَّتِيْ تَبْغِيْ حَتّٰى تَفِيْٓءَ اِلٰٓى اَمْرِ اللّٰهِ ۚ فَاِنْ فَآءَتْ فَاَصْلِحُوْا بَيْنَهُمَا بِالْعَدْلِ وَاَقْسِطُوْا ۭ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِيْنَ ۝٩

كه چېرې دوه ډلې د مؤمنانو (پخپلو منځونو كې) سره په جنګ او جګړه كې ولويږي؛ پس روغه او صلحه وكړئ (اى نورو مؤمنانو) په منځ د هغو دواړو جنګ كوونكيو كې په نصيحت سره، او په بلنې سره حكم د الله او د رسول الله ته، نو كه ظلم او تېرى وكړي يوې له دغو دواړو په هغې بلې ډلې باندې، يعنې چې صلح قبوله نه كړي، او حكم د الله او رسول الله ته راضي نشي؛ پس جنګ وكړئ تاسو ټول اى مؤمنانو له هغې (ډلې) سره چې ظلم او تجاوز كوي (پر هغې بلې مظلومې ډلې باندې)، تر هغه پورې چې بېرته راوګرځي دوى حكم د الله تعالى ته، او غاړه ورته كېږدي، او كه چېرته وګرځېدله (دغه ډله بې انصافه له ظلم نه، او د الله تعالى حكم يې بېرته ومانه) پس صلح او روغه وكړئ تاسې په منځ د دوى كې په عدل او انصاف سره، عدل او انصاف كوئ تاسې اى مؤمنانو په هر كار كې، ځكه چې بېشكه الله تعالى دوست لري عدل او انصاف كوونكي (په قول او فعل كې).

تفسير: سره له دې ځردو مخ نيونو كه د مسلمانانو د دوو ځوندو (ډلو) په منځ كې جنګ او جګړه پېښه شي، نو تاسې زيات كوښښ وكړئ چې هغه جګړه لرې شي، كه په هغه برى ونه مومئ، او يوه ډله په بلې ډلې باندې برېد او تعرّض وكړي، او ظلم او زياتي ته ملاوې وتړي؛ نو تاسې د هغوى سيل او ننداره مه كوئ، بې پلوي او بېطرفي مه غوره كوئ، بلكه تېرى او تجاوز له هرې خوا چې وي ځرد مسلمانان دې په هغې كې سره يو شي، او له هغې سره دې جنګ وكړي، تر څو هغه ډله مجبوره شي، او روغې ته ځان وروړاندې كړي، او د خپلو تېريو او زياتي څخه لاس واخلي، او د الله د امر او حكم په لورې راشي، او روغې ته ځان وروړاندې كړي، نو مسلمانانو لره ښايي چې د دواړو ډلو په منځ كې په عدل او انصاف سره روغه وكړي، او يوه له بلې سره يو ځاى كړي، او د دواړو ډلو په مابين كې په طرفدارۍ كې د حق د لارې نه دېخوا او هغه خوا چپ (غلط) نشي.

تنبيه: د صحيحينو له روايت سره سم د دې آيت نزول د انصارو د هغو دوو ډلو په نسبت شوى دى، چې د (اوس) او (خزرج) په نامه سره مشهورې دي، او دوى پخپلو منځونو كې ډېر جګړې سره كولې، رسول اكرم صلى الله عليه وسلم د دې آيت په اساس د هغوى دواړو په منځ كې سره روغه وفرمايله، لكه چې په (۴ جزء د سورت آل عمران په (۱۱) ركوع (۱۰۳) آيت) كې دي: ﴿وَاذْكُرُوْا نِعْمَتَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ اِذْ كُنْتُمْ اَعْدَآءً فَاَلَّفَ بَيْنَ قُلُوْبِكُمْ فَاَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهٖٓ اِخْوَانًا﴾ الآية.

اِنَّمَا الْمُؤْمِنُوْنَ اِخْوَةٌ فَاَصْلِحُوْا بَيْنَ اَخَوَيْكُمْ ۚ وَاتَّقُوا اللّٰهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُوْنَ ۝١٠

بېشكه چې مؤمنان ټول په دين كې سره وروڼه دي، نو پس صلح او جوړښت كوئ تاسې (اى مؤمنانو) په منځ د وروڼو خپلو كې (تل ترتله)، او وويرېږئ له الله تعالى څخه (په هر څيز او په هر وخت كې) او ځان ساتئ (له معاصيو) ښايي چې دربانديې رحمت وكړ شي (له جانبه د الله).

تفسير: د روغې او د جګړې په وخت کې بلکه په هر حالت کې ښايي دا تر سترګو لاندې وي، چې د دوو وروڼو روغه يا جګړه دې د دښمنانو او کافرانو په څېر ونه بلله شي !، کله چې دوی سره وروڼه کېږي؛ نو هغوی هم هغسې مه پرېږدئ، بلکه په ذات البيني اصلاح کې يې ډېر زيات کوښښ وکړئ، او د دې کوښښ کولو په وخت کې تل له الله تعالى څخه وويرېږئ !، چې له کومې خوا بې ځايه طرفداري ونه شي، يا د انتقامي جذبې له کبله کومه نښه په منځ کې ونه ليدله شي.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا يَسۡخَرۡ قَوۡمٞ مِّن قَوۡمٍ عَسَىٰٓ أَن يَكُونُواْ خَيۡرٗا مِّنۡهُمۡ وَلَا نِسَآءٞ مِّن نِّسَآءٍ عَسَىٰٓ أَن يَكُنَّ خَيۡرٗا مِّنۡهُنَّۖ وَلَا تَلۡمِزُوٓاْ أَنفُسَكُمۡ وَلَا تَنَابَزُواْ بِٱلۡأَلۡقَٰبِۖ

ای هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی (يعنې ای مؤمنانو !) ټوکې او سپکاوی دې نه کوي هيڅ يو قوم له تاسې څخه په بل قوم باندې، ځکه ښايي چې وي به دغه (مسخره کړی شوی) بهتره او غوره (په نزد د الله) له دې (مسخره کوونکيو) څخه، او (نه دې ټوکې او سپکاوی کوي) يو ټولی ښځې له تاسې په نورو ښځو، ځکه ښايي چې هغه (مسخرې کړی شوی) به بهترې او غوره وي (په نزد د الله له دې مسخره کوونکيو څخه)، او مه عيب جويي کوئ بعضې د تاسو د بعضې نورو، ځکه چې بيا د تاسو عيب جويي هم کيږي (چې دا په حقيقت کې د ځان عيب جويي ده)، او مه غواړئ تاسې يو تر بل په بد نومونو او القابو سره.

تفسير: ړومبی يې د مسلمانانو د نزاع او جګړې د لرې کولو تدبيرونه راوښوول، بيا يې دا راوښوده که اتفاقًا اختلاف پېښ شي؛ نو په زور او مؤثرې طريقې سره دې هغه ورک کړ شي، خو تر کله پورې چې د نزاع خاتمه ونه شي؛ ښايي کوښښ وکړ شي چې لږ تر لږه د منافرت او مخالفت جذبې زياتې او مشتعلې نه شي.

په دې آيت کې الله تعالى مونږ ته داسې حکم فرمايي، چې يوه ډله دې له بلې ډلې سره مسخرې او ټوکې نه کوي، او نه دې يو په بل باندې ناوړه غږونه کوي !، او نه دې يو په بل پسې د عيب لټولو لپاره لويږي، او نه دې په بدو نومونو او ناولیو لقبونو سره يو بل ياد کړي، ولې چې له داسې خبرې څخه دښمني او نفرت ورځ په ورځ زياتيږي، او د فتنې او د فساد اور لا تيزيږي، سبحان الله ! دا څو قيمتداره لارښوونې او هدايات دي !، که نن مسلمانان لږ څه ځير شي، د دوی د ګردو جګړو او جنګونو او د نورو اخلاقي رنځوريو د علاج نسخې په همدې د (حجرات) په سورت کې شته.

بِئۡسَ ٱلِٱسۡمُ ٱلۡفُسُوقُ بَعۡدَ ٱلۡإِيمَٰنِۚ

بد دي دا دري نومونه د (سخريې، تلمّز، تنابز) له جهته د فاسقې وروسته له ايمان درلودلو (لرلو) څخه.

تفسير: د بل سړي د خراب نوم په اخيستلو سره پخپله هم هغه نوم اخيستونکی ګناهګاريږی، که پر هغه باندې هغه بد اثر وکړي، که يې ونه کړي، خو دی پخپله ځان بد تهذيب، فاسق، او ګناهګار او خلق ربړوونکی ښکاره کوي، خيال وکړئ چې مؤمن له ښکلي لقب سره دا بل لوری ښه ښکاري؟ او بل تفسير يې داسې کېدی شي: کله چې يو څوک مسلمان شي؛ نو بيا هغه ته په هغو پخوانيو خبرو باندې طعنه ورکول يا د هغه وخت په بدترينو القابو يادول لکه پرنګی، يهود، هندو او داسې نور؛ ډېر مذموم حرکت دی، همداسې هغه سړی چې په کوم عيب کې اخته وي، چې هغه يې په واک کې نه وي، يا يې له کومې ګناه څخه فرض يې کړئ توبه کړي وي؛ له هغه څخه د ژغورنې لپاره د هغه يادول ښه نه دي.

وَمَنْ لَّمْ يَتُبْ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الظّٰلِمُوْنَ ﴿۱۱﴾

او هغه چې توبه يې ونه ايستله؛ نو دغه کسان همدوی دي ظالمان (پر ځانونو خپلو).

تفسير: هغه ګناه چې پخوا شوې، له هغې څخه توبه وکړئ !، که د دې هدایاتو او حکمونو د اورېدلو څخه وروسته دوی له هغو جرائمو څخه توبه نه کوي؛ نو د الله په نزد به اصلي ظلم همدا وي.

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوا اجْتَنِبُوْا كَثِيْرًا مِّنَ الظَّنِّ اِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ اِثْمٌ وَّلَا تَجَسَّسُوْا وَلَا يَغْتَبْ بَّعْضُكُمْ بَعْضًا

ای هغو کسانو چې ایمان يې راوړی دی (ای مؤمنانو !) ځان وساتئ تاسې له ډېرو بدګمانيو او تهمتونو نه (په خلقو باندې)، بېشکه ځينې بد ګمانونه او تهمتونه ګناه ده، او مه لټوئ تاسې پټ عيبونه د مسلمانانو، او نه دې کوي غيبت ځينې ستاسې د ځينو نورو.

تفسير: د دوو تنو د اختلاف او تفريق په ډېروالي کې دا امور په خصوصيت سره داخل دي، يو فريق په بل فريق باندې داسې بد ګمان کوي چې حُسن ظن لره چې په حديث کې راغلی دی؛ هيڅ ځای نه پاتې کيږي، او له هرې يوې خبرې څخه څه ناڅه مخالفت کوي، که د هغه په خبرو کې د شبه والي له زرو احتمالاتو څخه د يوې خرابۍ احتمال هم متصور وي؛ نو د هغه فکر او چرت د هم هغې خرابۍ په لوري وردرومي، او له هغو ټولو شېګنو څخه يې سترګې پټوي، او د هم هغې کوچنۍ خرابۍ په شاوخوا کې چورلي، او هم هغه خرابه او کمزورې خوا ته يوه قطعي او يقيني بڼه او شکل وربښي، او پخپل مقابل فريق باندې د تُهمت په الزام شروع کوي، نو پاک قرآن له دې ګردو ويناوو او خُرافاتو څخه منع کوي، که مونږ مسلمانان د پاک قرآن په احکامو باندې عمل وکړو، نو هغه ګرد اختلافات چې له بد قسمتۍ راپېښيږي، له خپله حده نه تيريږي، او د هغو ضررونه به محدود پاتې کيږي، بلکه په لږ مدّت کې به د هغه نوم او نښه هم ورکيږي، الزام لګول او د پټو خبرو لټول او د هر چا په شا خبرې کول؛ هيڅا ته او هيڅ کله روا نه دي.

اَيُحِبُّ اَحَدُكُمْ اَنْ يَّاْكُلَ لَحْمَ اَخِيْهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوْهُ

آيا خوښوي يو له تاسې څخه دا چې وخوري غوښې د ورور خپل، حال دا چې مړ وي، پس بد ګڼې تاسې هغه؛ نو همدارنګه بد وګڼئ د مسلمان ورور غيبت او عيب لټول.

تفسير: د خپل مسلمان ورور غيبت کول داسې ګنده کار دی، لکه چې څوک د خپل هسې مړه ورور غوښه چې سخا شوي هم وي؛ پخپلو نوکانو سره شکوي، او خوري يې، نو آيا د ده دا چارې کوم انسان خوښوي؛ نو وپوهېږئ چې غيبت کول له دې نه هم يو شنيع او خراب کار دی، ټولې کينې او دښمنۍ او حتّی داسې نور ډېر بد عواقب ټول له غيبت نه پيدا کيږي.

وَاتَّقُوا اللّٰهَ اِنَّ اللّٰهَ تَوَّابٌ رَّحِيْمٌ ﴿۱۲﴾

وويرېږئ تاسې له الله تعالی څخه، بېشکه الله ښه توبه قبلوونکی، ډېر رحم کوونکی دی.

تفسير: په دې نصيحتونو باندې هم هغه څوک عمل کوي، چې په زړه کې يې د الله تعالی وېره وي، که د الله تعالی وېره نه وي؛ نو هيڅ نه کيږي، که پخوا د دې حکم له لوستلو څخه کومه غلطي يا تېرواته له هغوی څخه شوي وي؛ نو اوس ښايي د پاک الله په مخکښې د زړه له کومې توبه وکړي، او د هغه له مهربانۍ او لورينې څخه خپله ښښنه او مغفرت وغواړي چې مغفرت يې وکړي.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِنَّا خَلَقۡنَٰكُم مِّن ذَكَرٖ وَأُنثَىٰ وَجَعَلۡنَٰكُمۡ شُعُوبٗا وَقَبَآئِلَ لِتَعَارَفُوٓاْۚ إِنَّ أَكۡرَمَكُمۡ عِندَ ٱللَّهِ أَتۡقَىٰكُمۡۚ

ای خلقو ! بېشکه مو پیدا کړي یئ تاسې (ټول اصلاً) له یوه سړي چې (آدم) او له یوې ښځې چې (حوا) ده، او ګرځولي یئ مونږ تاسې څانګې او قبیلې قبیلې، لپاره د دې چې وپېژنئ یو له بل سره، بېشکه چې ډېر مکرّم او معزّز له تاسې څخه په نزد د الله ډېر متّقي ادب لرونکی ستاسې دی.

تفسیر: زیاتره د غیبت، طعن، ذم او عیب ټولو منشأ کبر او غرور دی، چې آدمي خپل ځان لوی ګڼي، او نورو ته په حقارت او سپکه ګوري، نو ځکه الله تعالی دلته دا راښیي چې انسان لره نه ښایي چې پخپل اصل او نسب او لویي او عزّت باندې مغرور شي، بلکه ودې پوهیږي چې د انسان اصلي لویي او عزّت په دې کې دی چې ښه روش او ښه خصلتونه ولري، او تل له الله وویریږي، مؤدب او پرهېزګار وي، تر څو د دې ښو صفاتو په مېچ او اندازه د الله تعالی په دربار کې معزز، مکرّم او محترم شي، د نسب حقیقت خو دا دی چې ګرد نارینه او سړي له آدم او حوّاء علیهما السّلام څخه پیدا دي، سیدي، عثماني، فاروقي، صدّیقي، انصاري، شیخي، خاني، ځویتوب، او نورې ستاینې (صفتونه) د ښه علم، عمل او تقوی په مقابل کې هیڅ دي، او دا خاندانونه، صفتونه، او ستاینې پرته له دې څخه چې خلق پرې پېژندل کیږي، او په تعارف کې کار ورکوي؛ بل کوم قدر او قیمت نه لري، اصلي قدر او قیمت د هر سړي په دې کې دی چې متقي، پرهېزګاره او پوه وي.

إِنَّ ٱللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٞ ١٣

بېشکه چې الله تعالی ښه عالم ډېر خبردار دی.

تفسیر: تقوی او ادب په اصل کې د زړه کار دی، الله تعالی ته دغه ښه معلوم دي هر هغه سړی به چې په ښکاره ډول سره متقي او مؤدب په نظر راځي؛ هغه په واقع کې څنګه دی، او وروسته له دې څخه به څرنګه شي؟ عبرت آخرې خاتمې لره دی.

قَالَتِ ٱلۡأَعۡرَابُ ءَامَنَّاۖ قُل لَّمۡ تُؤۡمِنُواْ وَلَٰكِن قُولُوٓاْ أَسۡلَمۡنَا وَلَمَّا يَدۡخُلِ ٱلۡإِيمَٰنُ فِي قُلُوبِكُمۡۖ

وویل صحرائیانو ایمان راوړی دی مونږ، ووایه (ای محمده ! دوی ته) له سره ایمان نه دی راوړی تاسې، ولیکن ووایئ: اسلام راوړی دی مونږ، او له سره نه دی ننوتی ایمان په زړونو ستاسې کې.

تفسیر: دلته دا راښیي چې ایمان او یقین کله چې په پوره ډول په زړه کې راسخ شي، او بیخ ونیسي؛ نو په هغه وخت کې غیبت، عیب ټول، او نور خراب خصلتونه له سړي ځني لرې کیږي، هر هغه سړی چې د نورو عیبونه ټوي، او ازار ورسوي؛ نو دی دې وپوهیږي چې تر اوسه پورې ایمان په پوره ډول په زړه د ده کې ځای نه دی نیولی.

تنبیه: له دې آیت څخه د ایمان او د اسلام فرق ښکاریږي، او همدا خبره له حدیث د جبرئیل او نورو څخه هم ثابتیږي.

وَإِن تُطِيعُواْ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ لَا يَلِتۡكُم مِّنۡ أَعۡمَٰلِكُمۡ شَيۡـٔاًۚ إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٞ رَّحِيمٌ ١٤

او که حکم ومنئ تاسې د الله او د رسول د دغه (الله په اخلاص سره)؛ نو نه پرې کوي نه کموي (الله) له (جزاء د) عملونو ستاسې څخه هیڅ شی، بېشکه چې الله ښه مغفرت کوونکی ډېر رحم کوونکی دی.

تفسير: که اوس هم د الله تعالی د اوامرو د منلو لار غوره کړئ؛ نو د ړومبنيو کمزوريو لامله ستاسې له هيڅ يو عمل څخه د هغه ثواب نه کموي.

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ لَمْ يَرْتَابُوا وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ۚ أُولَٰئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ ﴿١٥﴾

بېشکه چې (صادقان) مؤمنان هغه کسان دي چې ايمان يې راوړی دی په الله او په رسول د دغه (الله) باندې، بيا شک نه کوي (په ايمان کې)، او جهاد کوي دوی په مالونو خپلو سره (چې لګوي يې په اعلاء د کلمة الله کې)، او په ځانونو خپلو سره چې جهاد کوي په لاره د الله کې؛ دا کسان همدوی رښتيني دي (په دعوی د ايمان کې).

تفسير: د رښتيني مؤمن شان دا دی چې په الله تعالی او د هغه په رسول باندې پوره او پوخ اعتقاد ولري، او د هغه په لاره کې په هر قسم سره چې وي؛ په مال او ځان سره حاضر وي.

قُلْ أَتُعَلِّمُونَ اللَّهَ بِدِينِكُمْ ۖ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۚ وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١٦﴾

ووايه (ای محمده ! دوی ته) آيا خبروئ پوهوئ تاسې الله په دين د تاسې سره، حال دا چې الله ته معلوم دي هر هغه څيزونه چې په اسمانونو کې دي، او هر هغه څيزونه چې په ځمکه کې دي، او الله تعالی پر هر څيز باندې ښه خبردار دی، هيڅ شی ترې پټ نه دی.

تفسير: که په رښتيا سره واقعي دين او پوره يقين تاسې لره حاصل وي؛ نو له تش ويلو څخه څه په لاس درځي؟ له هغه پاک الله سره چې ستاسو معامله ده، هغه ډېر ښه پرې پوهيږي، هر شی ورته ډېر ښه ښکاره او معلوم دی.

يَمُنُّونَ عَلَيْكَ أَنْ أَسْلَمُوا ۖ

احسان باروي دوی په تا باندې (ای محمده !) د دې چې تش مسلمانان شوي دي دوی.

تفسير: ځينې کوچيان او صحرائيان راځي، او وايي: وګورئ چې مونږ بې له جنګه او جګړې مسلمانان شوي يو، ګواکې دوی خپل احسان ښکاره کوي، او د دې ځواب وروسته له دې نه داسې ورکاوه کيږی:

قُلْ لَا تَمُنُّوا عَلَيَّ إِسْلَامَكُمْ ۖ بَلِ اللَّهُ يَمُنُّ عَلَيْكُمْ أَنْ هَدَاكُمْ لِلْإِيمَانِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٧﴾

ووايه (ای محمده ! دوی ته) احسان مه باروئ تاسې په ما باندې د اسلام راوړلو د تاسې، بلکه الله احسان کوي په تاسې باندې د دې چې لاره يې وښوولە تاسې ته د ايمان راوړلو، که يئ تاسې رښتيني او صادقان (په دعوی د ايمان کې).

تفسير: که په واقعي ډول تاسې د اسلام دعوی لرئ، او په رښتيا سره ايمانداران يئ؛ نو دا ستاسې احسان نه دی، بلکه د الله احسان دی چې تاسې ته يې د ايمان په لوري لاره دروښوده، او د اسلام په لوی دولت يې سرفرازي درکړه.

ګواکې د دې سُورت په پای کې يې تنبيه فرمايلې ده، که تاسې ته پر قرآني هدايا تو او اسلامي تعليماتو باندې د عمل کولو توفيق په لاس درځي؛ نو هغه د احسان په ډول مه ورښکاروئ !، بلکه د الله تعالی أكرم شأنُه وأعظم برهانُه د شکر او انعام حق اداء کړئ، چې تاسې ته يې داسې توفيق درکړی دی.

إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ غَيْبَ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ ۗ وَاللَّهُ بَصِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٨﴾

بېشكه الله ته ښه معلوم دی غيب د اسمانونو او د ځمكې، او الله تعالى ښه ليدونكى دى په هغو كارونو باندې چې كوئ يې تاسې.

تفسير: الله تعالى ته د زړونو پټې خبرې او ښكاره چارې ګردې ورمعلومې دي، نو د دغه عليم او خبير په مخكې خبرې او بهانې مه جوړوئ !.

تمّت سورة الحجرات، ولله الحمدُ والمنّة.

سُورَةُ قٓ

«د (قٓ) سورت مکّي دی، پرته (۳۸) آیت څخه چې مدني دی، (۴۵) آیتونه (۳) رکوع لري»، په تلاوت کې (۵۰) او په نزول کې (۳۴) سورت دی، وروسته له (المرسلات) سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

قٓ ۟ وَالْقُرْاٰنِ الْمَجِيدِ ۝١ بَلْ عَجِبُوٓا اَنْ جَآءَهُمْ مُنْذِرٌ مِنْهُمْ فَقَالَ الْكٰفِرُونَ هٰذَا شَيْءٌ عَجِيبٌ ۝٢ ءَاِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا ۚ ذٰلِكَ رَجْعٌ بَعِيدٌ ۝٣

قسم دی پر قرآن چې لوی شان لري. (او نه دی راوړی ایمان کُفّارو په تا ای محمّده) بلکه تعجّب کوي دوی له دې نه چې راغلی دوی ته ویروونکی له دوی څخه، نو وویل کافرانو: دا (ویرول) یو شی عجیب دی. آیا کله چې مړه شو مونږ او شو مونږ خاوري (بیا به هم ژوندي کیږو؟)، دغه بېرته راتلل ډېر لرې دي (له عقله).

تفسیر: الله تعالی په قرآنکریم قسم کوي چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم نبوّت، او د مړ ک نه پس ژوندون حق دی، لیکن کافران دا تعجّب کوي، چې څرنګه به مونږ راژوندي شو، په داسې حال کې چې خاوري شو، خو دوی په اول ځل پیدا کولو کې فکر نه کوي، چې الله تعالی څرنګه پیدا کړل، نو ده ته دوباره راپورته کول د دوی څه ګران دي؟.

قَدْ عَلِمْنَا مَا تَنْقُصُ الْاَرْضُ مِنْهُمْ ۚ

(الله فرمایي د دوی د وینا په رد کې) په تحقیق سره معلوم دي مونږ ته هغه چې کموي یې ځمکه له وجوده د دوی.

تفسیر: ګرد وجود نه خاوري کیږي، روح سلامت پاتې کیږي، او د بدن اجزاء تحلیل کیږي، او په هر لوري تیت او پرک کیږي، خو الله تعالی ته هغه ګرد ښکاره دي، او کولی شي چې بیا هغه تیت پیت اجزاء سره راټول کړي، او بیا یې لکه اول ځلي جوړ او غوښه، پلې، رګونه او پوست پرې زرغون او سا په کې واچوي.

وَعِنْدَنَا كِتٰبٌ حَفِيظٌ ۝٤

او مونږ سره یو کتاب دی په یاد ساتونکی د هر شي چې لوح محفوظ دی.

تفسیر: دا نه ده چې له نن څخه راښکاره او معلوم دي، بلکه د قدیمي علم مو دی، تر دې چې له هغه څخه پخواني قبل الوُقوع ګرد حالات هم په یو کتاب کې چې لوح محفوظ نومیږي، لیکل شوي دي، او تر اوسه پورې هغه کتاب ځمونږ سره شته.

بَلۡ كَذَّبُواْ بِٱلۡحَقِّ لَمَّا جَآءَهُمۡ فَهُمۡ فِيٓ أَمۡرٖ مَّرِيجٍ ۝٥

بلکه نسبت د دروغو کړی دی دوی حق او رښتيني دين ته کله چې راغی دوی ته، پس دوی په ګډو وډو مختلفو خبرو کې (مضطرب) دي.

تفسير: يوائې تعجّب نه بلکه په ښکاره ډول يې دروغ بولي، او ځمونږ د پيغمبر صلی الله عليه وسلم نبوّت قرآن، بعث بعد الموت او نور اعتقادي شيان هم دروغ ګڼي، او عجيبې ګډې وډې مختلفې او راز راز ويناوې کوي، بېشکه هر هغه سړی چې رښتيا خبرې دروغ بولي، په همداسې شکو کو، اضطرابونو، حيرانتياوو، تردد، تحيّر او تذبذُب سره غاړه په غاړه کيږی، او د ناپوهۍ په غږومبې (ګرداب) کې لويږي، ځکه چې له داسې يوه څرګند (ښکاره) امر نه انکار کوي، چې ثبوت يې له لمر نه هم روښانه دی، خو که نصوص او دلائل ولټول شي.

أَفَلَمۡ يَنظُرُوٓاْ إِلَى ٱلسَّمَآءِ فَوۡقَهُمۡ كَيۡفَ بَنَيۡنَٰهَا وَزَيَّنَّٰهَا وَمَا لَهَا مِن فُرُوجٖ ۝٦

آيا پس نه ګوري دغه (منکران د بعث له غفلته) طرف د اسمان ته د پاسه د دوی چې څرنګه جوړ کړی دی مونږ هغه، او ښايسته کړی دی مونږ هغه، او نشته دغه آسمان ته کوم چاوود (عيب).

تفسير: اسمان ته وګورئ !، چې په ښکاره ډول سره نه کومه ستنه په کې په نظر راځي، او نه کومه پايه لري، او نه له کوم شي سره ترلی شوی دی، داسې عظيم الشأن جسم يې څرنګه مضبوط او مستحکم درولی دی؟ د شپې له مخې د ستوريو په کروړونو قناديل ډيوې په کې بليږي، او د هغې منورې کړې له لرې لکه د بر ښښنا لويې ونې رابرښي، او په مجموعي ډول څومره په سنګار او رونق ډولي ښکاري، له ګردو څخه غوره خبره دا ده چې سره له تېرېدلو د زرګونو قرنو څخه نه کوم سوری يا چاوود په کې لوېدلی دی، نه يې کومه ګنګوره نړېدلې ده، نه يې پلاستر مات دی، نه يې رنګ الوتی دی، آخر دا کوم يو لاس دی؟ چې داسې مخلوق يې جوړ کړی دی؟ او بيا يې له ډېرو پېړيو راهيسې همداسې ساتلی دی؟.

وَٱلۡأَرۡضَ مَدَدۡنَٰهَا وَأَلۡقَيۡنَا فِيهَا رَوَٰسِيَ وَأَنۢبَتۡنَا فِيهَا مِن كُلِّ زَوۡجِۭ بَهِيجٖ ۝٧ تَبۡصِرَةٗ وَذِكۡرَىٰ لِكُلِّ عَبۡدٖ مُّنِيبٖ ۝٨

او (آيا نظر نه کوي دوی) ځمکې ته (چې څرنګه ښه) غوړولې مو ده، او غورځولي مو دي په هغې کې درانه بارونه محکم غرونه، او زرغونه کړي مو دي په هغې (ځمکې) کې له هر قسم تازه ګياوې. د رونق شيان لپاره د ښوونې (د قدرت خپل)، او د پند او نصيحت هر هغه بنده ته چې رُجوع کوونکی وي الله ته.

تفسير: دويمه ښه د قدرت پيدايښت د ځمکې دی:

(الف): اوارول د هغې.

(ب): اچول د غرونو او مېخ کول د ځمکې په هغوی سره.

(ج): زرغونه کول د هر قسم ګياه او تازه بوټو په رونق سره.

(د): هر يوه د دې ښو څخه درس د عبرت ګرځي رښتينو بندګانو لره.

وَنَزَّلْنَا مِنَ السَّمَآءِ مَآءً مُّبٰرَكًا فَاَنْۢبَتْنَا بِهٖ جَنّٰتٍ وَّحَبَّ الْحَصِيْدِ ۙ﴿۹﴾

او نازلې راښکته کړې دي مونږ له (طرفه د) اسمانه اوبه ډېرې برکتناکې؛ نو زرغونه مو کړل په دغو (اوبو) سره باغونه (چې هر راز مېوې لري)، او دانې د کښت چې فصل يې ربېلی کيږي.

تفسير: درېيمه ننبه د قدرت د اوبو راښکته کول دي له اسمانونو نه:

(الف): اوبه مبارکې او بابرکته چې هر شی په هغې سره ژوندی کيږی.

(ب): باغونه او دانې د کښتونو (فصلونو) چې په هغې سره زرغونيږي، غله هغه ده چې له هغې سره بوټي يې هم ربېل کيږي، او د باغ ونې سره له دې چې مېوې يې شکولی کيږي؛ ونې يې پخپله پاتې کيږي.

وَالنَّخْلَ بٰسِقٰتٍ لَّهَا طَلْعٌ نَّضِيْدٌ ۙ﴿۱۰﴾

او (زرغونې مو کړلې په دغو اوبو سره ونې د) خرماوو لوړې، هغې لره وږې دي لاندې باندې.

تفسير: (ج): زرغونول د خرما د ونو، لوړې لوړې چې دوی لره وږې دي لاندې باندې، چې روزي ده لپاره د بندګانو، په ډېر کثرت او وفرت سره، چې د هغو وږې په ليدلو کې هم ډېر ښه ښکاري.

رِّزْقًا لِّلْعِبَادِ ۙ وَاَحْيَيْنَا بِهٖ بَلْدَةً مَّيْتًا ۭ كَذٰلِكَ الْخُرُوْجُ ﴿۱۱﴾

رزق روزي لپاره د بندګانو او ژوندي کړل مونږ په دغو (اوبو) سره کلي او ښارونه مړه، همداسې دي راوتل (د مړيو له قبرونو نه).

تفسير: (د): الله تعالى ژوندي کوي په دې اوبو د باران سره ښارونه او کلي مړه، يعنې چې بوټي او ګيا ټولې وچې او خزان وي، بيا يې ژوندي کوو او زرغوني کوو يې، نو نتيجه د دې دريو ننبو سره له اجزاوو يې دېته شوه، چې تاسې انسانان هم داسې راوتونکي او ژوندي کولی شئ، لکه چې ګياوې زرغونې کيدونکې او راوتونکې دي، نو که تاسو عقل لرئ په خپل ژوند کې پس له مرګه هيڅ شک او شبهه مه کوئ !، لکه چې د باران په ورولو سره مړه ځمکه ژوندۍ کوي؛ همداسې د قيامت په ورځ مړي هم ژوندي کولی شي.

كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوْحٍ وَّاَصْحٰبُ الرَّسِّ وَثَمُوْدُ ﴿۱۲﴾ وَعَادٌ وَّفِرْعَوْنُ وَاِخْوَانُ لُوْطٍ ﴿۱۳﴾ وَّاَصْحٰبُ الْاَيْكَةِ وَقَوْمُ تُبَّعٍ ۭ

نسبت د دروغو کړی وو پخوا له دغو (کفّارو) قوم د نوح (نوح ته)، او ملګري د کوهي (نبي خپل ته)، او ثموديانو (صالح ته)، او عاديانو (هود ته)، او فرعون (موسی ته)، او وروڼو د لوط (لوط ته)، او خاوندانو د ځنګله (شُعيب ته)، او قوم د تُبّع (خپل نبي ته).

تفسير: د دې قومونو قصې د «حجر»، «فرقان»، «دخان» او په نورو سورتونو کې تېرې شوي دي، هلته يې بيا ولولئ !.

كُلٌّ كَذَّبَ الرُّسُلَ فَحَقَّ وَعِيْدِ ﴿۱۴﴾

دوی ټولو نسبت د دروغو کړی وو پيغمبرانو خپلو ته؛ نو بيا حق او ثابت شو ځما عذاب پر دوی.

تفسير: د انبياوو د دروغجن شمېرلو (ګڼلو) لامله له هغو شيانو څخه چې دوی ويرول شوي وو؛ هغه ور د مخه راغلل، او په هم هغه عذابونو کې چې دوی ترې ويرول شوي وو؛ ولوېدل.

أَفَعَيِينَا بِالْخَلْقِ الْأَوَّلِ ۚ بَلْ هُمْ فِي لَبْسٍ مِّنْ خَلْقٍ جَدِيدٍ ﴿١٥﴾

آيا پس نو مونږ سترې شوي وو په پيدايښت اول باندې (يعنې نه يو سترې شوي)، بلکه دوی په شک کې دي له جوړولو او ژوندي کولو نويو څخه.

تفسير: د دويم ځلي نوي ژوندون په نسبت هغوی ته خوشې او فضول يو شک پيدا شوی دی، هغه قادر مطلق چې دوی يې اول ځلي پيدا کړي دي، آيا دويم ځلي هغه ته د هغوی بيا پيدا کول کوم ګران کار دی؟ آيا دوی هسې ګمان کوي چې (معاذ الله) هغه به په اول ځلي د دې ګردې دنيا له پيدا کولو څخه سترې شوی وي؟ د هغه مطلق قادر په نسبت داسې توهّمات غوره کول ډېر سخت جهالت او سپين سترګيتوب دی.

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنسَانَ وَنَعْلَمُ مَا تُوَسْوِسُ بِهِ نَفْسُهُ ۖ

او په تحقيق پيدا کړی دی مونږ جنس د انسان په داسې حال کې چې مونږ پوهيږو په هغه څيز چې وسوسه او خطره کوي په هغه سره زړه د ده له فکرونو عبثو او ناکارو سره.

تفسير: د انسانانو د هر قول او فعل څخه مونږ خبردار يو، تر دې چې له هغو پټو خبرو چې د وسوسې په ډول د هغو په زړه کې تيريږي؛ هغه هم مونږ ته معلوم دي: ﴿أَلَا يَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ﴾ (۲۹ جزء لمړی رکوع (۱۴) آيت).

وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ ﴿١٦﴾

حال دا چې مونږ ډېر نژدې يو ده ته (ځمونږ ملائکې) له رګونو د ورمېږ د ده څخه.

تفسير: يعنې ځمونږ ملائکې انسان ته د ورمېږ د رګ (شارګ) څخه نژدې دي، چې الله تعالى ملائکو ته د دې قُدرت ورکړی دی.

إِذْ يَتَلَقَّى الْمُتَلَقِّيَانِ عَنِ الْيَمِينِ وَعَنِ الشِّمَالِ قَعِيدٌ ﴿١٧﴾

(او ياد کړه) کله چې اخلي دوه اخيستونکي پرښتې چې يوه له ښي طرف نه ناسته وي ليکلو د نېکۍ ته، او بله له کيڼ طرف نه ناسته وي ليکلو د بدۍ ته.

تفسير: دوه پرښتې د الله په حکم سره د همېش لپاره د هر سړي په کتنه کې دي، هر هغه لفظ چې د دوی له خولې څخه ووځي، يا هر کار چې دوی يې کوي؛ سمدلاسه يې ليکي، د نېکۍ لېکونکې ښي خوا ته او بدۍ ليکونکې کيڼې خوا ته ناستې او ټاکلې (مقرر کړی) شوي دي، څه زيادت او نقصان نه کوي، بلکه په ډېرې امانتدارۍ سره ليکنې کوي: ﴿وَإِنَّ عَلَيْكُمْ لَحَافِظِينَ﴾ (جزء عمّ، د الانفطار سورت).

مَا يَلْفِظُ مِنْ قَوْلٍ إِلَّا لَدَيْهِ رَقِيبٌ عَتِيدٌ ﴿١٨﴾

نه وايي دغه بنده هيڅ خبره مګر خو وي له ده څخه دوه ساتونکي، حاضر او تيار چې ژر يې وليکي.

تفسير: دا دوه پرښتې ليکلو ته همېشه تيارې وي، او هيڅکله نه ترې جُدا کيږي، هغه چې د ورځې له طرفه موظّفې دي؛ د نمازديګر په وخت کې عملونه د بندګانو ثبت ته رسوي، او هغه چې د شپې له طرفه موظفې دي؛ په وخت د صباح کې عملونه د بندګانو ربّ العالمين ته پورته کوي، رسول الله صلى الله عليه وسلم وايي چې: الله تعالى له دې ملائکو نه پوښتنه کوي چې: ځما بندګان په څه حالت کې وو؟ هغوی ورته وايي چې: په سجده وو، نو رب العالمين ملائکو ته په هغوی باندې افتخار کوي، نو له همدې وجې نه بايد په دې دوو لمونځونو باندې ډېر خيال وشي !.

وَجَآءَتۡ سَكۡرَةُ ٱلۡمَوۡتِ بِٱلۡحَقِّۖ

او راغلې بې هوشي سختي د مرګ لپاره د دې چې په سترګو يې ووينې په حق سره.

تفسير: له يوه لوري دفتر او دوسيه تياره شوې ده، او له بل لوري يې د مرګي په کنده باندې رسېدلی دی، مړ کېدونکی دی، او د ځنکدن په تکليفونو کې غوټې خوري، نو هلته دا ګردې خبرې ورته رښتيا ښکاري، چې الله تعالى او د هغه پيغمبرانو د هغه خبر ورکړی وو، او د مړي له مخې د هغه د سعادت او شقاوت پردې لرې کيږي، او د داسې پېښې پېښېدل يقيني او قطعي دي، ځکه چې د مطلق حکيم ډېر حکمتونه د ده سره اړې لري، نو په دغه وخت کې به وويلی شي دغه منکر انسان ته داسې چې:

ذَٰلِكَ مَا كُنتَ مِنۡهُ تَحِيدُ ١٩

دا مرګ هغه دی چې وې به ته له ده څخه په څنګ کېدونکی، او نه وې پرې اقرار کوونکی.

تفسير: سړی ډېر زيار کوي چې له مرګ څخه ځان وژغوري (وساتي)، او د هغه د بد خوند او وحشت څخه تل ځان وساتي، او دېخوا او هغې خوا سر او پښې ووهي، خو سره له دې د مرګي شېبه چېرې وروسته کېدونکې ده، آخر هغه په سر باندې راتلونکې ده، او هيڅ يوه حيله او تدبير د مرګي مخه نشي نيولی.

وَنُفِخَ فِي ٱلصُّورِۚ ذَٰلِكَ يَوۡمُ ٱلۡوَعِيدِ ٢٠

او وبه پوکل شي په صور (شپېلۍ) کې، چې دا يوه ورځ ده د ويرولو (د کُفّارو په عذاب سره).

تفسير: وړوکی قيامت خو د مرګ وخت دی، وروسته له دې لوی قيامت حاضر دی، فقط چې په صور او شپېلۍ کې وپوکلی شي، هغه ويروونکې ورځ موجوديږي، چې انبياوو او پيغمبرانو خلق ترېنه ويرولي وو.

وَجَآءَتۡ كُلُّ نَفۡسٖ مَّعَهَا سَآئِقٞ وَشَهِيدٞ ٢١

او راځي هر نفس په دې ورځ کې چې وي به له ده سره يو شړونکی (محشر ته)، او شاهدي ورکوونکی (پر اعمال يې لکه لاس، پښې او داسې نور).

تفسير: خلق به په قيامت کې داسې حاضر کړل شي، چې يوه پرښته به يې ميدان ته د وړاندې کولو لپاره راکاږي، او بلې به يې عملنامه نيولي وي، چې د ده د ژوندانه ګرد احوال او خبرې په کې ليکلي شوي وي، ښايي چې دا به همغه دوه پرښتې وي چې ورته ﴿كِرَامٗا كَٰتِبِينَ﴾ وايي، او د هغو په نسبت يې فرمايلي دي: ﴿إِذۡ يَتَلَقَّى ٱلۡمُتَلَقِّيَانِ﴾ الآية ـ او ښايي چې کومه بل وي، والله أعلم، نو وبه ويلی شي ده ته د الله تعالى له جانبه داسې چې:

لَقَدْ كُنْتَ فِي غَفْلَةٍ مِّنْ هٰذَا فَكَشَفْنَا عَنْكَ غِطَآءَكَ فَبَصَرُكَ الْيَوْمَ حَدِيْدٌ ﴿۲۲﴾

په تحقیق سره (په دنیا کې) وې ته په غفلت ببخبرۍ له دې ورځې د عذاب څخه، نو بېرته مو کړه له تا څخه پرده د غفلت ستا، نو سترګې ستا نن ډېرې تېزې دي (چې پرې وینې خپل ګرد اعمال).

تفسیر: په هغه وخت کې به وویلی شي دوی ته چې: تاسې د دنیا په خوندورو شیانو کې مشغول وئ، او له دې ورځې څخه ببخبر او بې پروا وئ، او ستاسې سترګې د شهواتو او غوښتنو تیارې او پردې پټې کړې وې، هغه ښوونې چې پیغمبرانو تاسې ته کولې؛ هغو ته مو فکر نه کاوه، نن هغه پرده ستاسې له سترګو څخه لرې کوو، او ستاسې لیدنه خورا زیاتوو، تر څه ښه وګورې: آیا هغه خبرې چې تاسې ته کېدلې؛ صحیح وې او که غلطې؟ ثابته وه او ثابته شوه چې دا ټولې خبرې رښتیا وې.

وَقَالَ قَرِيْنُهٗ هٰذَا مَا لَدَيَّ عَتِيْدٌ ﴿۲۳﴾

او وبه وایي ملګری د ده (پرښته) دا دی هغه شی چې ما سره حاضر دی (د دفاترو د اعمالو د ده).

تفسیر: پرښتې به یې له اعمالنامو سره حاضرې وي، ځینې له (قرین) څخه شیطان مرادوي، یعنې شیطان به وایي: دا مجرم حاضر دی، چې ځما له خوا اغوا شوی وو، او هغه مې د دوزخ لپار تیار کړی دی، مطلب دا چې هغه اغوا ځما له لاسه شوې ده، خو په ما کې دومره زور او تسلّط چېرې وو، چې هغه مې په جبري ډول سره په شرارت کې اخته کړ، دی پخپل اختیار، اراده او واک ګمراه شوی دی.

اَلْقِيَا فِيْ جَهَنَّمَ كُلَّ كَفَّارٍ عَنِيْدٍ ﴿۲۴﴾ مَّنَّاعٍ لِّلْخَيْرِ مُعْتَدٍ مُّرِيْبِ ﴿۲۵﴾

(نو وبه ویل شي دوو پرښتو ته) وغورځوئ تاسې په دوزخ کې هر یو کافر عناد کوونکی. منع کوونکی د خیر، تېرېدونکی له حدودو مشروعو، ظالم او شک کوونکی (په دین کې).

تفسیر: د الله تعالی له درباره به دغه حکم دوو پرښتو ته وشي، چې داسې سړی دې په دوزخ کې واچول شي !.

اَلَّذِيْ جَعَلَ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ فَاَلْقِيٰهُ فِي الْعَذَابِ الشَّدِيْدِ ﴿۲۶﴾

هغه (کافر) چې ګرځولی یې دی له الله تعالی سره بل معبود، نو وغورځوئ دی په عذاب سخت کې.

تفسیر: داسې سړی په دوزخ کې د ډېر سخت عذاب مستحق دی، ځکه چې تر مشرکینو نه لوی ظالمان نور په دنیا کې نشته.

قَالَ قَرِيْنُهٗ رَبَّنَا مَآ اَطْغَيْتُهٗ وَلٰكِنْ كَانَ فِيْ ضَلٰلٍ بَعِيْدٍ ﴿۲۷﴾

وبه وایي ملګری د ده یعنې شیطان: ای ربه ځمونږ ! نه وو ګمراه کړی ما دی (جبرًا)، لیکن وو دی پخپله په ګمراهۍ لرې کې له حقه ځنې.

تفسیر: ځما زور پر ده باندې نه رسېده، لږ څه اشاره مې چې ورته وکړه؛ دغه کمبخت پخپله ګمراه شو، د نجات او فلاح له لارې څخه لرې ولوېد، شیطان په داسې ویناوو سره غواړي چې خپل جرم سپک ورښکاره کړي.

قَالَ لَا تَخْتَصِمُوا لَدَيَّ وَقَدْ قَدَّمْتُ إِلَيْكُمْ بِالْوَعِيدِ ﴿۲۸﴾

وبه فرمايي (الله قهرًا چې) جګړه مه کوئ تاسې دلته له ما څخه چې فائده نه کوي جګړې د تاسې په دې ځای کې، او په تحقيق ډومبی لېږلي وو ما تاسې ته وېرول خپل په ژبو د انبياوو.

تفسير: تاسې چتې او اپلتې خبرې مه کوئ، په دنيا کې مې هر چا ته د ښو او بدو لارې ورښوولې وې، اوس هر يوه ته د هغه له جُرم سره سمه جزاء ورکوله کېږي، هغه چې ګمراه شوی دی، او هغه چې له دوی څخه يې لاره ورکه کړې ده؛ دواړه به د خپلو جرمونو سزاوې وموميږي.

مَا يُبَدَّلُ الْقَوْلُ لَدَيَّ وَمَا أَنَا بِظَلَّامٍ لِّلْعَبِيدِ ﴿۲۹﴾

نه شي بدلېدلې هيڅ خبره په دې باره کې په نزد ځما، او نه يم زه ظلم کوونکی پر بندګانو چې بې له ګناه يې په عذاب کړم.

تفسير: ځمونږ له لوري به ظلم نه کېږي، هغه فيصله چې صادريږي؛ عين حکمت او انصاف به وي، «او خبره به نه بدليږي»، يعنې کافران به نه ښېلی کېږي، نو د دې لوی کافر شيطان ښېنه به چېرې کېږي.

يَوْمَ نَقُولُ لِجَهَنَّمَ هَلِ امْتَلَأْتِ وَتَقُولُ هَلْ مِن مَّزِيدٍ ﴿۳۰﴾

(ياده کړه هغه ورځ) چې وايو مونږ دوزخ ته داسې: آيا ډک او مړ شوې ته له خلقو نه؟ او وبه وايي هغه: آيا نور هم څه زيات شته، بلکه شته يعنې زيات کړه !، زه لا ښه مړ شوی نه يم.

تفسير: د دوزخ وسعت او ارتوالی به له دومره خلقو څخه نه ډکيږي، او د قهر له شدّته به نور کافران او نافرمانان هم ورغواړي.

وَأُزْلِفَتِ الْجَنَّةُ لِلْمُتَّقِينَ غَيْرَ بَعِيدٍ ﴿۳۱﴾

او رانژدې به کړ شي جنّت لپاره د ويريدونکيو پرهېزګارانو چې نه به وي لرې (له دوی نه).

تفسير: جنت به له دوی څخه لرې نه وي، دوی به له ډېر نژدې څخه د هغه تر او تازګي، ښايست او سينګار وينې.

هَٰذَا مَا تُوعَدُونَ لِكُلِّ أَوَّابٍ حَفِيظٍ ﴿۳۲﴾ مَّنْ خَشِيَ الرَّحْمَٰنَ بِالْغَيْبِ وَجَاءَ بِقَلْبٍ مُّنِيبٍ ﴿۳۳﴾ ادْخُلُوهَا بِسَلَامٍ ۖ

فرمايي الله چې: دا هغه دی چې وعده به يې کېده له تاسې سره، لپاره د هر رجوع کوونکي الله لره، او د هر ساتونکي حدودو د هغه لره. هر هغه زړه چې ويريږي له عذابه د رحمان په غيب سره، او راتلونکی وي په زړه رجوع کوونکي سره الله ته؛ (نو وبه فرمايي الله:) ځئ ننوځئ په کې په سلامتيا سره.

تفسير: هغه کسان چې په دنيا کې يې الله تعالی يادوه، او له ګناهونو څخه يې ځانونه ژغورل، او د الله په لوري به يې رجوع کوله، او بې له ليدلو څخه د هغه له قهر او جلاله ويرېدل، او په يوه پاک او صاف رجوع کوونکي زړه د الله په حضور کې حاضر شوی وو، د هغه جنت وعده له داسې سړيو سره کړی شوې وه، اوس يې وخت رارسېدلی دی، چې په سلامتيا او عافيت سره په کې ننوځئ، او پرښتې دوی ته سلام اچوي، او د پاک پروردګار سلام هم وررسوي.

ذٰلِكَ يَوْمُ الْخُلُوْدِ ﴿۳۴﴾

دا ورځ د ورننوتلو په جنت کې ورځ ده د همېشه توب په هغه کې.

تفسير: په حديث کې وايي: جنتيان چې جنّت ته ننوځي؛ ورته ويل کيږي: ننوځئ بيا مو نو مړ ک نشته، دوزخيانو ته په وخت د ننوتلو کې دوزخ ته همداسې ويل کيږي، نو هغه ورځ هر چا ته هر څه چې وررسيږي؛ د تل لپاره وي.

لَهُمْ مَّا يَشَآءُوْنَ فِيْهَا وَلَدَيْنَا مَزِيْدٌ ﴿۳۵﴾

وي به دغو (مؤمنانو) لره هغه چې غواړي دوی په دې جنّت کې، او له مونږ څخه يې زيادت هم شته په هغو باندې.

تفسير: هر شی چې وغواړي؛ هغه وررسيږي، برسېره په هغه داسې نعمتونه هم وررسيږي، چې د هغوی په خيال کې نه وي رسېدلي، لکه د الله تعالى لقاء او ليدنه، او ممکن دي له ﴿وَلَدَيْنَا مَزِيْدٌ﴾ څخه دا غرض وي چې له مونږ سره ډېر شيان دي، هر څومره چې د جنّتيانو له خوا وغوښت شي؛ هغه ک ړد به ورک ړل شي.

وَكَمْ اَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِّنْ قَرْنٍ هُمْ اَشَدُّ مِنْهُمْ بَطْشًا فَنَقَّبُوْا فِى الْبِلَادِ هَلْ مِنْ مَّحِيْصٍ ﴿۳۶﴾

او ډېر مو هلاک ک ړي دي پخوا له دې څخه له اهل د زمانو پخوانيو نه چې هغوی ډېر سخت او قوي وو له دغو (کفارو د مکې) څخه له جهته د قوّته؛ نو ډېر ځايونه د پنا يې ولټول په ښارونو کې، چې ک ونديې پيدا به ک ړي ځای د ساتنې له مړ ک ه ځنې، خو پيدا يې نه ک ړ، آيا شته دوي ته خلاصيدل له هلاک ه؟

تفسير: ړومبی د کفارو د اخروي تعذيب بيان وو، په منځ کې د هغوی په مقابل کې د اهل جنّت د تنعّم ذکر راغی، اوس بيا د کفارو د سزا ورکولو ذکر فرمايي، يعنې پخوا له آخرته په دنيا کې مونږ ډېر داسې شرير سرکښ او غاړه غړوونکي قومونه تباه او خراب ک ړي دي، چې په زور او قوّت کې له موجوده کافرانو څخه ډېر لوړ وو، او په ډېرو ملکونو کې ک رځيدلي وو، او راز راز تصرّفات يې په کې ک ړي وو، کله چې د الله تعالى عذاب ورسېد؛ نو د تښتېدلو او پټېدلو لپاره هغوی ته په ک رد جهان کې په هيڅ يو ځای کې داسې ځای نه پيدا کېده: ﴿اَيْنَ مَا تَكُوْنُوْا يُدْرِكْكُّمُ الْمَوْتُ وَلَوْ كُنْتُمْ فِىْ بُرُوْجٍ مُّشَيَّدَةٍ﴾ الآية ـ (د النساء سورت (۱۱) رکوع (۷۸) آيت).

اِنَّ فِىْ ذٰلِكَ لَذِكْرٰى لِمَنْ كَانَ لَهٗ قَلْبٌ اَوْ اَلْقَى السَّمْعَ وَهُوَ شَهِيْدٌ ﴿۳۷﴾

بېشکه په دغو (مذکوره وو شيانو) کې خامخا ذکر او پند دی هر هغه چا لره چې وي هغه لره زړه روغ او فکر کوونکی، يا کيږدي غوږ نصيحت ته په داسې حال کې چې دی حاضر متوجه وي په زړه سره.

تفسير: په دې عبرتناکو واقعاتو باندې له غور او فکر کولو څخه هم هغه خلق پند اخيستی شي چې د هغوی په سينه کې هسې پوهېدونکی زړه وي، چې يا پخپله په خبرې باندې پوهيږي، يا د نورو له پوهولو څخه پوهه ومومي، اوغوږ ورته ونيسي، ځکه چې دا هم د پوهنې يوه درجه ده، چې سړی پخپله نه پوهيږي، خو د نورو له ويښولو څخه متنبه او هوښياريږي، او منفعت تري اخلي، هغه چې نه پخپله پوهيږي، او نه د نورو پوهولو ته غوږ ږدي، او نه يې په زړه کې ځای ورکوي، نو له هسې سړي څخه لوټه او تيره ښه ده.

وَلَقَدْ خَلَقْنَا السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِيْ سِتَّةِ اَيَّامٍ

او په تحقيق پيدا کړي دي مونږ اسمانونه او ځمکه او هغه نور مخلوقات چې په منځ د دغو (اسمانونو او ځمکه) کې دي په شپږو ورځو کې.

تفسير: د دې بيان پخوا له دې تېر شوی دی.

وَّمَا مَسَّنَا مِنْ لُّغُوْبٍ ﴿۳۸﴾

او نه وه رسېدلې مونږ ته هيڅ ستوماني.

تفسير: کله چې دی د اول ځلي له پيدا کولو ځخه نه دی ستړی شوی؛ نو د دويم ځلي په پيدا کولو کې به څرنګه ستړی کيږی؟ او تباه او برباد کول خو له جوړولو ځخه ډېر اسان دي.

فَاصْبِرْ عَلٰى مَا يَقُوْلُوْنَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ

نو صبر کوه (ای محمده !) پر هغه چې وايي يې دوی، او تسبيح ووايه پيوست له حمده د رب خپل.

تفسير: که دا خلق په داسې غټو خبرو باندې هم نه پوهيږي؛ نو تاسې مه خپه کېږئ !، بلکه پر داسې چټې خبرو باندې صبر وکړئ !، او دا حکم د جهاد د حکم نه مخکې وو، او د هغه الله تعالى په ياد کې د زړه له کومې مشغول اوسئ !، چې د ګردو اسمانونو او ځمکې پيدا کوونکی دی، او د هر شي په ودانولو او ورانولو باندې قدرت لري.

قَبْلَ طُلُوْعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ الْغُرُوْبِ ﴿۳۹﴾ وَمِنَ الَّيْلِ فَسَبِّحْهُ

پخوا له راختلو د لمر يعنې لمونځ د سبا، او پخوا له لوېدلو د لمر ځخه يعنې لمونځونه د ماسپښين او د مازديګر، او په ځنی برخی د شپې نه پس تسبيح وايه د دغه الله يعنې لمونځ د تهجّد او ماسختني وکړه.

تفسير: دا د الله تعالى د يادولو وختونه دي، په دې کې عبادتونه او دعاوې قبليږي، له ځينو روايتونو ځخه ښکاريږي، چې رومبی ځمونږ په پيغمبر صلى الله عليه وسلم باندې د دريو وختونو لمونځ فرض وو، سهار، مازديګر او تهجّد، لکه چې اوس هم دی دريو وختو ته يو خصوصي فضل او شرف حاصل دی، ښايي چې هر سړی په لمانځه، ذکر، دعاء، تلاوت يا نورو ښو کارونو باندې په دغو وختونو کې مشغول اوسي، او معمور يې ولري، په حديث کې راغلي دي: (عليكم بالغداة والروحة وشيء من الدّلجة) ځينې وايي چې: له قبل الطلوع ځخه د سهار لمونځ او له قبل الغُروب ځخه د ماسپښين او مازديګر لمونځونه او له (من الليل) ځخه د ماښام او ماسختن لمونځونه مراد دي.

وَاَدْبَارَ السُّجُوْدِ ﴿۴۰﴾

او وروسته له سجدو د لمونځونو ځخه هم تسبيح ووايه !

تفسير: وروسته له لمانځه ځخه دې څه تسبيح او تهليل وکړ شي، چې هغه عبارت له سنتو لمونځونو او نوافلو ځخه دي، او يا عبارت له هغو اذکارو ځخه دي چې په احاديثو کې راغلي: لکه دري دېرش کرته سبحان الله، دري دېرش کرته الحمد لله، څلوردېرش کرت الله أكبر، او يا داسې نور اذکار او اوراد چې په نصوصو کې راغلی.

وَاسْتَمِعْ يَوْمَ يُنَادِ الْمُنَادِ مِنْ مَّكَانٍ قَرِيْبٍ ﴿۴۱﴾

او واوره غوږ کېږده (ای محمده !) هغه ورځ چې اواز وکړي اواز کوونکی له ځای نژدې نه.

تفسير: وايي چې د بيت المقدس پر تيږي باندې به صور او شپېلۍ پوکل کيږي، نو ځکه يې نژدې ويلي دي، يا يې دا مراد دی چې د هغه غږ به په هر ځای کې له ډېر نژدې څخه اورېده کيږي، او ټول به يو شانې اوري، له صور څخه نور غږونه هم د الله تعالى له لوري اورول کيږي، چې ځينې له دې آيت څخه هم هغه غږونه مرادوي، چې په هغې ورځې کې پرته له صور څخه له ډېر نژدې څخه غوږونو ته رسيږي، خو ښکاره نفخ صور دی، والله أعلم.

يَّوْمَ يَسْمَعُوْنَ الصَّيْحَةَ بِالْحَقِّ ؕ ذٰلِكَ يَوْمُ الْخُرُوْجِ ﴿۴۲﴾

هغه ورځ چې واوري (دغه خلق) سخته چيغه په حقه سره، دا (ورځ د اواز) ورځ د وتلو (له قبورو) نه.

تفسير: کله چې دويم ځلي صور او شپېلۍ پوکله کيږي، نو ځمکه بالکل سره ښرته کيږي، او ګرد مړي ترې ژوندي راوځي، او په ميدان دريږي.

اِنَّا نَحْنُ نُحْيٖ وَنُمِيْتُ وَاِلَيْنَا الْمَصِيْرُ ﴿۴۳﴾

ښکه همدا مونږ ژوندي کول کوو او مړه کول کوو، او شته خاص مونږ ته راګرځېدل (د ټولو امورو).

تفسير: په هر حال موت او حيات ګرد د الله تعالى په لاس کې دی، او د هر ډول (طريقه) ګرځېدلو پای (آخر) د الله تعالى په لوري دی، هيڅوک له دې څخه نه شي خلاصېدی.

يَوْمَ تَشَقَّقُ الْاَرْضُ عَنْهُمْ سِرَاعًا ؕ ذٰلِكَ حَشْرٌ عَلَيْنَا يَسِيْرٌ ﴿۴۴﴾

پـه هغه ورځ چې وچوي ځمکه له دوی څخه په چابکۍ سره، دغه (ژوندي کول) ټولول دي پر مونږ ډېر آسان.

تفسير: ځمکه به چوي، مړي به له هغې څخه راووځي، او د حشر د ميدان په لوري به سره په منډو غونډيږي، الله تعالى به ګرد ړومبي او وروستني مخلوقات سره يو ځای ټولوي، او داسې کول هغه ته کوم لوی کار نه دی.

نَحْنُ اَعْلَمُ بِمَا يَقُوْلُوْنَ وَمَآ اَنْتَ عَلَيْهِمْ بِجَبَّارٍ ۫ فَذَكِّرْ بِالْقُرْاٰنِ مَنْ يَّخَافُ وَعِيْدِ ﴿۴۵﴾

مونږ ته ښه معلوم دي هغه څه چې وايي يې دوی، او نه يې ته په دوی باندې زور کوونکی (په راوړلو د ايمان)؛ نو پند ورکوه په قرآن سره هغه چاته چې ويريږي له وعيدونو او ويرولو ځما په عذابونو د آخرت سره.

تفسير: هغه خلق چې له حشر څخه منکران دي، هغوی چتي اپلتي کوي، دوی پرېږدئ چې هسې چتې خبرې کوي، او د هغوی معامله مونږ ته راوسپارئ، مونږ ته دوی ګرد معلوم دي، او په هغو خبرو مونږ ښه پوهيږو چې دوی يې وايي، ستاسو دا کار نه دی چې په زور او زياتی سره په هر سړي باندې هره يوه خبره ومنئ، هو ! هغوی ته قرآنکريم واوروئ !، او مخصوصًا هغوی ته نصيحت او لار ښوونه وکړئ !، چې د الله تعالى څخه وويريږي، او په دې معاندينو پسې ډېره زياته هڅه مه کوئ !.

تمّت سورة (ق) بتوفيقه تعالى.

سُورَةُ الذَّارِيَاتِ

«د (الذّاريات) سورت مکي دی، (٦٠) آيتونه او درې رکوع لري، په تلاوت کې (٥١) او په نزول کې (٦٧) سورت دی، وروسته د (الأحقاف) له سورت نه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

وَالذّٰرِيٰتِ ذَرْوًا ﴿١﴾ فَالْحٰمِلٰتِ وِقْرًا ﴿٢﴾ فَالْجٰرِيٰتِ يُسْرًا ﴿٣﴾ فَالْمُقَسِّمٰتِ أَمْرًا ﴿٤﴾

قسم دی په هغو بادونو باندې چې تيتوي (الوځوي) خاورې او نور شيان په الوتلو خپلو سره. پس قسم دی په ورېځو پورته کوونکيو د اوبو درنو سره. پس قسم دی په کشتيو تلونکيو په نرمۍ سره په سر د اوبو. پس قسم دی په (ملائکو) قسمت کوونکو د کارونو لويو په حکم د الله سره «لکه ارزاق باران او داسې نور».

تفسير: ډومبی ډېر سخت بادونه او سيلې الوځي، چې د هغو له دوړو اوغبار څخه ورېځې پورته کيږي، بيا له هغو څخه اوبه جوړيږي، او هغه پيټې پورته ګرځي، بيا د وربدلو په وخت کې سپکه هوا چليږي، بيا د الله تعالى له حکم سره سم د هرې سيمې هومره وربښ چې په برخه يې وي؛ هغه ورويشل کيږي، پر دې هواو باندې الله تعالى قسم خوري، ځينې عالمان له (ذاريات) څخه هواوې، له (حاملات) څخه ورېځې، او له (جاريات) څخه ستوري، او له (مقسمات) څخه پرښتې مرادوي، ګواکې د مقسم په ترتيب له ښکته والي څخه د پورته په لوري شوی دی، له عليّ (رضي الله تعالى عنه) او نورو څخه روايت دی چې (ذاريات) هواوې، (حاملات) ورېځې، (جاريات) بېړۍ، او (مقسمات) هغه پرښتې دي چې د الله تعالى په حکم خواړه او نور شيان تقسيموي، ځواب د قسم دا دی چې:

إِنَّمَا تُوعَدُونَ لَصَادِقٌ ﴿٥﴾ وَإِنَّ الدِّينَ لَوَاقِعٌ ﴿٦﴾

بېشکه هغه چې له تاسو سره يې وعده کاوه شي چې هغه عبارت دی له ژوندي کولو پس له مرګه ځنې؛ خامخا يوه وعده رښتيا ده. او بېشکه چې جزاء د عمل خامخا واقع کېدونکې او راتلونکې ده (نو ځانونه ورته ښه تيار کړئ !).

تفسير: دا د هواوو او وربښو او نورو شيانو نظام ښه شاهد او ښوونکی دی، چې د آخرت وعده رښتيا ده، او د دنيا د امورواتو فيصله کول په عدل او انصاف سره هم ضروري دي، کله چې په نړۍ کې يو باد، وربښ، هوا هم بې له نتيجې نه ښوري، نو آيا دا دومره لويه کارخانه به څرنګه بې له کومې نتيجې پخپل سر ګرځي؟ خامخا دوی لره به هم کومه عظيم الشأنه نتيجه وي، چې هغه ته مونږ آخرت وايو.

وَالسَّمَاءِ ذَاتِ الْحُبُكِ ﴿٧﴾

او (قسم دی) په اسمان خاوند د لارو، خلقي وو، مزينو.

تفسير: په صاف، مضبوط او ډېر ښه رونق لرونکي اسمان باندې قسم دی، چې پر هغه باندې د ستوريو جال لوبدلی رابښکاري، او په هغه کې د ستوريو او پرښتو لارې شته، جواب د قسم دا دی چې:

إِنَّكُمْ لَفِي قَوْلٍ مُّخْتَلِفٍ ﴿٨﴾ يُؤْفَكُ عَنْهُ مَنْ أُفِكَ ﴿٩﴾

بېشكه تاسې يئ اى مشركانو ! خامخا په يوه خبره مختلفه ګډه وډه كې. ګرځول كاوه شي له دغه (نبي، قرآن او ايمان ځنې په هغوى سره) هغه څوك چې ګرځولى شوى دى له هدايته په علم د الله كې.

تفسير: د قيامت او د آخرت خبرې هرومرو ستاسو د جګړو مورد ګرځېدلي دي، دا هغه سړى مني، چې د رُبوبيت له دربار سره څه تعلّق ولري، هغه چې له دې درباره رټلى او شړلى وي؛ د خير او د سعادت له لارې څخه ګرځېدلى وي، نو هغه د دې شيانو له تسليم او منلو او قبلولو څخه تل بې برخې پاتې كيږي، كه دوى يواځې د اسمان په نظم او نسق باندې فكر وچلوي، او غور وكړي؛ نو يقين يې راځي چې په هسې خبرو كې جګړې كول ناپوهي او حماقت دى.

قُتِلَ الْخَرَّاصُونَ ﴿١٠﴾

لعنت كړى شوى دى پر دروغ ويونكيو، اټكل كوونكيو باندې.

تفسير: په دوى ځكه لعنت شوى دى، چې دوى د دين په خبرو كې اټكلونه وهي، او پخپل ګمان او اټكل سره د قطعيّاتو تردید كوي.

الَّذِينَ هُمْ فِي غَمْرَةٍ سَاهُونَ ﴿١١﴾

هغه كسان چې دوى په نهايت غفلت كې سهو كوونكي غافل او بېخبره دي (له قيامت نه).

تفسير: د دنيا د چړچو او د مزو لامله دوى له الله تعالى څخه او آخرت نه بالكل غافل شوي دي.

يَسْأَلُونَ أَيَّانَ يَوْمُ الدِّينِ ﴿١٢﴾

سوال كوي منكران (تمسخرًا له محمد نه) چې كله به وي ورځ د انصاف (او د جزاء).

تفسير: د انكار او خندا په ډول پوښتنې كوي: ښه ! خانه ! هغه د عدل او د انصاف ورځ كله راځي؟ او دومره ولې وځنډېده؟ نو فرمايي الله أكرم شأنه وأعظم برهانُه په ځواب د دوى كې چې: واقع به شي دا جزاء.

يَوْمَ هُمْ عَلَى النَّارِ يُفْتَنُونَ ﴿١٣﴾ ذُوقُوا فِتْنَتَكُمْ هَٰذَا الَّذِي كُنتُم بِهِ تَسْتَعْجِلُونَ ﴿١٤﴾

هغه ورځ چې دوى په اور باندې معذّب شي. (ورته وبه ويل شي): وځكئ تاسې (خوند د) عذاب ستاسې، دا دى هغه (عذاب) چې وئ تاسې چې په جلتى سره مو غوښت دغه عذاب په دنيا كې.

تفسير: دا د الله تعالى له لوري هغوى ته جواب وركړى شوى دى، چې لږ صبر وكړئ !، هغه ورځ راتلونكې ده، كله چې تاسې په اور كې سره سم او كاږه واږه ولوېږئ، او ښه په كې وسوځئ !، نو هلته به تاسې ته وويل شي: واخلئ وځكئ دا مو د شرارت او استهزاء مزه او خوند او دا ده هغه ورځ چې تاسې ژر غوښتله درغله.

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿١٥﴾ آخِذِينَ مَا آتَاهُمْ رَبُّهُمْ

بېشكه ويريدونكي له الله او ځان ساتونكي له معاصيو به په جنت كې وي، او په چينو كې به وي، يعنې خښونكي د اوبو د دې چينو به وي. اخيستونكي به وي هغو نعمتونو لره چې وركړى وي دوى ته رب د دوى.

تفسير: په ډېره خوښۍ هغه نعمتونه قبلوي چې الله تعالى دوی ته وربښلي ، چې يو له هغې څخه انواع د چينو دي: لکه سلسبيل: ﴿عَيْنًا فِيهَا تُسَمّٰى سَلْسَبِيلًا﴾ «الدهر»، تسنيم: ﴿وَمِزَاجُهُۥ مِن تَسْنِيمٍ * عَيْنًا يَشْرَبُ بِهَا الْمُقَرَّبُونَ﴾ «المطففين»، جارية: ﴿فِيهَا عَيْنٌ جَارِيَةٌ﴾ «الغاشية».

إِنَّهُمْ كَانُوا قَبْلَ ذٰلِكَ مُحْسِنِينَ ﴿١٦﴾

بېشکه دوی وو پخوا له دې څخه يعنې په دنيا کې محسنان او نيکي کوونکي.

تفسير: له دنيا څخه سره له ډېرو ښېګڼو (فائدو) راغلی وو، نن د هغو ښېګڼو مېوه مومي، وروسته له دې د ښېګڼو لږ څه تفصيل هم راځي.

كَانُوا قَلِيلًا مِّنَ اللَّيْلِ مَا يَهْجَعُونَ ﴿١٧﴾ وَبِالْأَسْحَارِ هُمْ يَسْتَغْفِرُونَ ﴿١٨﴾

وو به دوی (په دغه وصف) چې لږ برخه د شپې کې به اوده کېدل، او په اکثره د شپې کې به يې عبادت کاوه. او په وخت د چرګ بانګ (له سبا ختو نه مخکې) کې دوی مغفرت غوښت له الله نه د ګناهونو خپلو.

تفسير: د شپې زياته برخه د الله تعالى په عبادت کې تېروي، او د چرګ بانګ (له سبا ختو څخه مخکې) په وخت کې کله چې شپه پای (آخر) ته ورسيږي؛ له الله تعالى څخه د خپلو تقصيراتو بښنه غواړي.

وَفِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ لِّلسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ ﴿١٩﴾

او په مالونو د دوی کې حق او برخه وه سوالګرو لره، او صبر کوونکو لره (يعنې مسکين سوال نه کوونکي لره).

تفسير: محروم هغه اړ او محتاج دی، چې له هيڅا څخه هيڅ شی نه غواړي، مطلب يې دا دی چې دوی برسېره پر «زکات» له خپلو مالونو او شتو څخه پخپلې خوښې سره سائلانو او محتاجانو ته برخې ټاکي، چې د التزام لامله ګواکې حق ورته وايه شي، او اغنياء بايد د داسې محتاجانو د حال نه خبر وي، چې دوی له شرم او غيرت نه له چا څخه څه نه غواړي.

وَفِي الْأَرْضِ آيَاتٌ لِّلْمُوقِنِينَ ﴿٢٠﴾ وَفِي أَنفُسِكُمْ أَفَلَا تُبْصِرُونَ ﴿٢١﴾

او په ځمکې کې علامې او نښې دي د قدرت د الله تعالى يقين لرونکو لره. په نفسونو او ځانونو ستاسې کې هم علامې د عبرت دي، آيا نو تاسې يې نه وينئ، چې ترې پند واخلئ.

تفسير: له دغو نښو د قدرتونو د الله تعالى څخه چې په آفاقي او انفسي، يعنې په ځان او جهان کې شته، که سړی پخپل ځان يا د ځمکې د مخې د موجوداتو په احوالو باندې فکر او غور وکړي؛ نو دا تفکّر او تعمّق هر انسان په دې متيقن کوي چې د هرو نېکو او بدو جزاء په هر ډول چې وي، ضرور رسېدونکې ده.

وَفِي السَّمَاءِ رِزْقُكُمْ وَمَا تُوعَدُونَ ﴿٢٢﴾

او په اسمان کې دی (سبب د) رزق ستاسې چې (باران دی)، او هغه چې له تاسو سره يې وعده کړی شوې ده (د ثواب او عقاب).

تفسير: په سائلانو او محتاجانو باندې له لګولو څخه مه ویرېږئ، په دې معنا چې که مونږ خپل مال، اقرباء او فقیرانو ته ورکړو؛ نو له کومه به یې بیا وخورو، او مه په لګولو سره په مساکینو باندې څه منّت او احسان ږدي، ځکه چې مونږ ستاسې ګردو روزي، اجر او ثواب سم له کړی شوې وعدې سره درکوو، او د هر یوه روزي رسېدونکې ده، هیڅوک یې مخه نشي نیولی، او لګونکي لره به ډېر احترام اجر او ثواب نور هم وررسېږي.

فَوَرَبِّ السَّمَآءِ وَالۡاَرۡضِ اِنَّهٗ لَحَقٌّ مِّثۡلَ مَاۤ اَنَّكُمۡ تَنۡطِقُوۡنَ ﴿۲۳﴾

نو قسم دی وي ځما په رب د اسمان او ځمکې باندې، بېشکه دا خبره چې وعده یې کړی شوې ده؛ خامخا حقه او رښتیا ده، په مثل د هغې حقیقت او واقعیت چې تاسو پرې خبرې کوئ.

تفسير: هسې چې ستاسې په وینا کې څه شک نشته، هم هغسې په دې خبرې کې هم څه شُبهه نشته، په یقین سره دا ورځ رسېدونکې ده، او د قیامت لویه ورځ درېدونکې ده، آخرت راتلونکی دی، او د الله تعالی ګردې وعدې پوره کېدونکې دي.

هَلۡ اَتٰىكَ حَدِيۡثُ ضَيۡفِ اِبۡرٰهِيۡمَ الۡمُكۡرَمِيۡنَ ﴿۲۴﴾

آیا رسېدلې او راغلې ده تاته (ای محمّده) خبر د مېلمنو د ابراهیم چې مکرمان او عزتمندان وو (په نزد د الله).

تفسير: دا مېلمانه هغه پرښتې وې چې په اوله کې ابراهیم په هغوی باندې د بني آدمانو ګمان کړی وو.

اِذۡ دَخَلُوۡا عَلَيۡهِ فَقَالُوۡا سَلٰمًا ؕ قَالَ سَلٰمٌ ۚ قَوۡمٌ مُّنۡكَرُوۡنَ ﴿۲۵﴾

کله چې ننوتلې دغه (پرښتې) پر دغه (ابراهیم)؛ نو وې ویل (سلام کوو مونږ پر تا) په سلام کولو سره، وویل (ورته ابراهیم چې) سلام دې وي پر تاسو (او په زړه کې یې دغه تېره شوه چې دوی یو) قوم ناآشنا دي.

تفسير: د سلام ځواب یې په سلام سره ورکړ، او پخپلو زړونو یا په خپلو منځونو کې یې سره وویل: چې دوی خو اوپره او ناپېژندلي سړي راښکاري.

فَرَاغَ اِلٰۤى اَهۡلِهٖ فَجَآءَ بِعِجۡلٍ سَمِيۡنٍ ﴿۲۶﴾ فَقَرَّبَهٗۤ اِلَيۡهِمۡ قَالَ اَلَا تَاۡكُلُوۡنَ ﴿۲۷﴾

پس ورغی (ابراهیم) کور خپل ته نو رایې وړ یو خوسی (سخی) تیار وریت کړی؟ نو ورنژدې یې کړ هغوی ته ویې ویل: ولې نه خورئ (یعنې وخورئ ترې).

تفسير: په ډېر اهتمام سره یې په مېلمستیا لاس پورې کړ، او په ډېر تهذیب او خوږه ژبه یې دوی ته وفرمایل: ګرانو مېلمنو ! ولې تاسو ډوډۍ نه خورئ؟»، کله چې هغوی پرښتې وې، او خواړه یې نه وو پکار؛ نو دوی ورته وویل چې: نه یې خورو.

فَاَوۡجَسَ مِنۡهُمۡ خِيۡفَةً ؕ قَالُوۡا لَا تَخَفۡ ؕ وَبَشَّرُوۡهُ بِغُلٰمٍ عَلِيۡمٍ ﴿۲۸﴾

پس پټه کړه (ابراهیم) په زړه کې له دوی نه وېره. ورته وویل دوی: مه ویرېره (مونږ لېږلې شوي د رب ستا یو)، او زېری یې ورکړ ده ته په یوه هلک ښه عالم هوښیار سره.

تفسير: دلته ابراهيم عليه السلام وپوهېده چې دوی بې آدمان نه دي، بلکه ملائکې دي، دا قصه پخوا له دې څخه په تفصيل سره د (هود) په سورت او د (حجر) په سورت کې تېره شوې ده، هلته دې وکتله شي.

فَأَقْبَلَتِ امْرَأَتُهُ فِي صَرَّةٍ فَصَكَّتْ وَجْهَهَا وَقَالَتْ عَجُوزٌ عَقِيمٌ ﴿٢٩﴾

پس مخ يې وروړاو ښځې د ده په غږ د حيرانتيا سره؛ نو ويې واهه مخ خپل (په څپړو)، وويل دې چې: زړه بوډۍ يمه شنډه (نو څرنګه به وځېږوم زه ځوی؟).

تفسير: بې بې ساره رضي الله تعالى عنها چې يوه ګوټ کې ولاړه وه، د هلک د ځېږېدلو د زيري له اورېدلو څخه په چغو سر شوه، او بلې خوا ته متوجّه شوه، او له ډېره تعجّبه يې په څپړو خپل مخ ووهه، او ويې ويل: «دا څرنګه د منلو وړ خبره ده، چې يوه هسې زړه بوډۍ او شنډه ښځه لنګه شي، چې په ځوانۍ کې يې اولاد نه دی شوی، او اوس چې ډېره زړه او کړوپه شوې ده؛ د هلک مور شي؟».

قَالُوا كَذَٰلِكِ قَالَ رَبُّكِ ۖ إِنَّهُ هُوَ الْحَكِيمُ الْعَلِيمُ ﴿٣٠﴾

وويل دغو (ملائکو) همداسې (لکه چې بشارت مو درکړ) ويلي دي رب ستا، بېشکه هغه (الله) ښه حکمت والا ښه خبردار دی.

تفسير: مونږ دا خبره له ځانه نه وايو، بلکه ستاسې پروردګار همداسې فرمايلي دي، او هم هغه پاک الله ته دغه ښه معلوم دي چې چا ته څه شی؟ او په کوم وخت کې ورکړ شي؟، او بيا تاسې سره له دې چې د نبوّت له کورنۍ څخه يئ؛ نو ولې په دې زيري باندې تعجّب کوئ؟.

تنبيه: له ګردو آيتونو څخه دا راښکاري چې دا هلک اسحاق عليه السلام دی، چې د هغه زېږی مور او پلار دواړو ته ورکړی شوی دی.

قَالَ فَمَا خَطْبُكُمْ أَيُّهَا الْمُرْسَلُونَ ﴿٣١﴾

وويل (ابراهيم) نو څه کار (شان) دی ستاسې ای مرسلانو؟ (رالېږليو شويو د الله له جانبه).

تفسير: يعنې ابراهيم عليه السلام له پرښتو څخه پوښتنه وکړه چې آخر تاسې د څه لپاره راغلي يئ؟ ښايي چې له قرينې څخه پوهيدلي وي چې دوی د کوم ضروري او اهمّ مقصد لپاره راغلي دي.

قَالُوا إِنَّا أُرْسِلْنَا إِلَىٰ قَوْمٍ مُجْرِمِينَ ﴿٣٢﴾ لِنُرْسِلَ عَلَيْهِمْ حِجَارَةً مِنْ طِينٍ ﴿٣٣﴾

وويل دوی: بېشکه مونږ چې يو رالېږلي شوي يو طرف د يوه قوم ګنهګار (کافر) ته. لپاره د دې چې وليږو پر هغوی باندې تيږې (ګټې) له خټو (پخو شوو په اور کې لکه پخې خښتې).

تفسير: يعنې د لوط عليه السلام د قوم د سزا ورکولو لپاره ورليږلي شوي دي، تر څو يې د کنکرو د ډېرو په ورولو سره ووژنو.

مُسَوَّمَةً عِنْدَ رَبِّكَ لِلْمُسْرِفِينَ ﴿٣٤﴾

نښان داره کړی شوې (په نامه د هغه چا چې پرې ويشتل کيږي) په نزد د رب ستا لپاره د مسرفانو له حده تېرېدونکو (په کفر او فجور کې، لپاره د هلاک کولو).

تفسير: يعنې د الله تعالى له خوا په هغه باندې نښې لګولې شوې دي (پر هرې ګټې باندې يې د هغه چا نوم ليکلي وو چې پرې ويشتلى کېده او هلاکېده)، دا د عذاب کانې يواځې پر هغوى باندې لګېږي، چې د عقل، دين او د فطرت له حدوده وتلي دي.

فَأَخْرَجْنَا مَن كَانَ فِيهَا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٣٥﴾ فَمَا وَجَدْنَا فِيهَا غَيْرَ بَيْتٍ مِّنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿٣٦﴾

بيا راوويستل مونږ هغه څوک چې وو په دې کليو کې له ايمان لرونکو څخه. پس بيا ونه مونده مونږ په دغو کليو کې پرته له يوه کوره د مسلمانانو (د لوط) او کورنۍ د ده.

تفسير: يعنې په هغه کلي کې يواځې لوط عليه السلام کورنۍ د مسلمانانو يو کور وو، چې مونږ هغه له عذابه وژغوره (وساته)، او ټول هستېدونکي يې روغ رمټ پاتې شول، او نور ټول سره هلاک او فناء شول.

وَتَرَكْنَا فِيهَا آيَةً لِّلَّذِينَ يَخَافُونَ الْعَذَابَ الْأَلِيمَ ﴿٣٧﴾

او پرېښوده مونږ په (هلاکت) د دغو (کليو) کې يوه نښه (لويه د عبرت د هلاکت) لپاره د هغو کسانو چې ويريږي له عذاب دردناک څخه چې له بدو څخه ځان وژغوري (وساتي).

تفسير: يعنې تر اوسه هلته د تباهۍ علائم او نښې شته، او د دوى دغه ويروونکي وژل ويريدونکيو لره لوى عبرت دى، او په دې قصې کې د عبرت او نصيحت سره پندونه ليدل کېږى.

وَفِي مُوسَىٰ إِذْ أَرْسَلْنَاهُ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ بِسُلْطَانٍ مُّبِينٍ ﴿٣٨﴾ فَتَوَلَّىٰ بِرُكْنِهِ وَقَالَ سَاحِرٌ أَوْ مَجْنُونٌ ﴿٣٩﴾

او (پرېښې دي مونږ ويريدونکيو ته علامې د قدرت) په (قصې د) موسى کې کله چې ور ومولېږه دغه (موسى) طرف د فرعون ته په برهان واضح دليل سره (يعنې سره له معجزې او براهين). بيا نو مخ واړاوه (فرعون له ايمان راوړو) سره له قوّت زور او لاولښکر خپل، او وويل (فرعون چې دغه) موسى کوډګر دى يا لېونى دى.

تفسير: يعنې فرعون پخپل زور او قوّت باندې مغرور شوى، د حق له لارې څخه يې مخ واړاوه، او د دولت ارکان او تېر يې هم له خپل ځان سره يو ځاى ډوب کړل، فرعون به ويل چې: «موسى يا يو ګړندى کوډګر دى، يا لېونى دى، او له دغو دوو خبرو څخه خالي نه دى».

فَأَخَذْنَاهُ وَجُنُودَهُ فَنَبَذْنَاهُمْ فِي الْيَمِّ وَهُوَ مُلِيمٌ ﴿٤٠﴾

نو ونيوه مونږ دغه (فرعون) او لښکر د ده، نو وغورځول مونږ دوى په سيند کې (نو غرق شول)، او هغه ملامته کړى شوى وو.

تفسير: يعنې مونږ په هغوى باندې څه زياتى نه دى کړى، هغوى پخپله ګرم او ملزم دي، چې ولې يې کفر او غاړه غړول، او سرکشي غوره کوله، او سره له پوهولو هم ونه پوهېدل، آخر هغه چې کرلي يې وو؛ ويې ړېبل.

وَفِي عَادٍ إِذْ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الرِّيحَ الْعَقِيمَ ﴿٤١﴾ مَا تَذَرُ مِن شَيْءٍ أَتَتْ عَلَيْهِ إِلَّا جَعَلَتْهُ كَالرَّمِيمِ ﴿٤٢﴾

او (پرېښې دي مونږ علامې د قدرت) په (قصې د) عاد کې کله چې ومولېږه پر دوى باندې باد شنډ. نه به پرېښوده (دغه باد) هيڅ شى (له نفس او مال) چې وابه لوت په هغه باندې، مګر خو وبه يې ګرځاوه لکه وچ زوړ رژېدلي (وابنه ټوټې ټوټې).

تفسير: يعني د عذاب هغه سخته سيلې راوالوته، چې له سېلمې له خير او برکته تشه وه، او د مجرمانو سټه يې وويسته، او په هر شي باندې چې الوته؛ د هغه دوړې به يې ايستلې.

وَفِي ثَمُودَ إِذْ قِيلَ لَهُمْ تَمَتَّعُوا حَتَّىٰ حِينٍ ﴿٤٣﴾

او (پرېښې دي مونږ علامې د قدرت) په (قصې د) ثمود کې کله چې وويل شو دوی ته: نفع واخلئ تر يوه وخته (د راتللو د عذاب) پورې.

تفسير: يعني صالح عليه السلام ثموديانو ته وفرمايل: «ښه ده، څو ورځې نور هم د دنيا مزې وڅکئ !، او د دې ځای سامان درغونډ کړئ !، په پای (آخر) کې به د الله تعالى په عذاب کې اخته شئ».

فَعَتَوْا عَنْ أَمْرِ رَبِّهِمْ فَأَخَذَتْهُمُ الصَّاعِقَةُ وَهُمْ يَنْظُرُونَ ﴿٤٤﴾ فَمَا اسْتَطَاعُوا مِنْ قِيَامٍ وَمَا كَانُوا مُنْتَصِرِينَ ﴿٤٥﴾

نو سر يې وغړاوه له امره حکمه د رب خپل؛ نو ونيول دوی ټکې (د تندر عذاب هلاک کوونکي)، او دوی به (ورته) کتل. نو بيا نه توانېدل دوی چې پورته شي (وتښتي له عذاب د الله څخه)، او نه وو دوی بدل اخيستونکي (له مونږه، مقابله کوونکي له عذاب الله سره).

تفسير: يعني د دوی شرارت ورځ په ورځ پسې زياتېده، آخر د الله تعالى عذاب راغی، يوه سخته ټکه (تندر) ولوېده، او په يوې کتنې هغوی ټول يخ پخ شول، د دوی د يوه له لاسه دومره ونه شو چې له سرګردانۍ څخه وروسته له خپل ځای څخه وخوځيږي، نو دوی به څرنګه انتقام او بدل اخلي؟ او څه ډول به نور خپلو مرستو (مدد) ته وغوښتی شي؟.

وَقَوْمَ نُوحٍ مِنْ قَبْلُ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ ﴿٤٦﴾

او (هلاک کړی وو مونږ) قوم د نوح پخوا له دې (اهلاک د دې قومونو)، ببشکه دوی وو قوم فاسقان وتونکي له فرمان.

تفسير: يعني له دې قوم څخه پخوا د نوح عليه السلام قوم د خپل بغاوت او سرکښۍ په سبب تباه شوی دی، ځکه چې هغوی په نافرمانۍ کې له حده تېری کړی وو.

وَالسَّمَاءَ بَنَيْنَاهَا بِأَيْدٍ وَإِنَّا لَمُوسِعُونَ ﴿٤٧﴾

او اسمان موجود کړی دی مونږ په خپل قدرت سره، او ببشکه مونږ خامخا پراخوونکي يو (او هر شی مو له واک (اختيار) او قدرته پوره دی).

تفسير: يعني الله تعالى اسمان غوندې يو لوی څيز پخپل قدرت او قوّت سره پيدا کړي دي، او هغه ته له اسمان او له ځمکې څخه د نورو لويو شيانو پيدا کول هيڅ مشکل نه دي.

وَالْأَرْضَ فَرَشْنَاهَا فَنِعْمَ الْمَاهِدُونَ ﴿٤٨﴾

او ځمکه غوړولې ده مونږ، نو ښه غوړوونکي يو مونږ.

تفسير: يعني اسمان او ځمکه ټول د الله تعالی پيدا کړي اجسام دي، او هغه ټول د الله تعالی په واک او قبضه کې دي، نو د دې مجرم به چېرې وتښتېدی شي؟ او کوم ځای ته به پناه يوسي؟.

وَمِنْ كُلِّ شَيْءٍ خَلَقْنَا زَوْجَيْنِ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿٤٩﴾

او له هر څيز څخه پيدا کړي دي مونږ جوړې دوه قسمه (نر ـ ښځه) لپاره د دې چې تاسې پند واخلئ (پوه شئ چې فرديت او وحدانيت يواځې د الله صفت دی).

تفسير: يعني پيدا کړي دي مونږ نر او ښځه لکه چې «ابن زيد» ويلي دي، او نن نوي حکماء هم په هغه باندې اعتراف کوي، چې په هرې نوعې کې د نر او ښځې تقسيم شته، يا له (زوجين) څخه متقابل او متضاد شيان مراد دي، لکه شپه ورځ، اسمان ځمکه، رڼا تياره، تور سپين، روغتيا ناروغتيا، ايمان کفر، او د دوی په شان نور، پس ووايه ای محمده ! دوی ته داسې چې:

فَفِرُّوا إِلَى اللَّهِ إِنِّي لَكُمْ مِنْهُ نَذِيرٌ مُبِينٌ ﴿٥٠﴾ وَلَا تَجْعَلُوا مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ إِنِّي لَكُمْ مِنْهُ نَذِيرٌ مُبِينٌ ﴿٥١﴾

او وتښتئ (رجوع وکړئ) په طرف د الله (په طاعت سره)، بېشکه زه تاسې ته له طرفه د هغه (الله) ويرووونکی ښکاره يم. او مه ګرځوئ مه شريکوئ تاسې له الله سره بل څوک معبود، بېشکه زه تاسې ته له طرفه د هغه (الله) ويرووونکی ښکاره يم.

تفسير: يعني کله چې اسمان او ځمکه او ګرد کائنات د واحد الله تعالی پيدا کړي شيان دي، او د هغه تر واک او حکومت لاندې دي، نو بنده لره ښايي چې له هرې خوا څخه لرې شي !، او د هغه لوری ته په منډه وروځغلي !.

كَذَٰلِكَ مَا أَتَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا قَالُوا سَاحِرٌ أَوْ مَجْنُونٌ ﴿٥٢﴾

همداسې (لکه چې وايي تاته قوم د تا ساحر، مجنون) نه دی راغلی هغو کسانو ته پخوا له دوی څخه هيڅ رسول؛ مګر خو ويل هغوی چې: (دی) ساحر کوډګر دی، يا مجنون لېونی دی.

تفسير: يعني که داسې ښکاره تنبيه او انذار ته دا منکران غوږ نه ږدي؛ نو مه غمجن کېږئ !، له دوی څخه پخوا هغو کافرو قومونو ته چې پيغمبران ورتلل؛ هغوی ته به يې همداسې کوډګر او لېونی ويل، او د هغوی په پندونو او نصيحتونو باندې به يې خندل، او ملنډې به يې پرې وهلې.

أَتَوَاصَوْا بِهِ ۚ بَلْ هُمْ قَوْمٌ طَاغُونَ ﴿٥٣﴾

آيا وصيت کړی دی دوی يو بل ته په دې خبرې سره؟ (نه) بلکه همدوی دي قوم سرکښان.

تفسير: يعني د هرې زمانې کافران په دې خبرې باندې همداسې متّفق اللّفظ وو، لکه چې دوی يو بل ته وصيت کړی وي، او بيا مړه شوي وي، چې د الله هر يو رسول چې راشي؛ ښايي چې هغه ته ساحر يا مجنون ووايي، او په واقع کې به يې کله وصيت کاوه؟ هو ! د شرارت په عُنصر کې ګرد سره شريکان او مل دي، او د همدې اشراک لامله پخوانيو شريرانو هم هغسې خبرې کړي دي لکه چې اوسني شريران يې هم کوي.

فَتَوَلَّ عَنْهُمْ فَمَا أَنْتَ بِمَلُومٍ ﴿٥٤﴾ وَذَكِّرْ فَإِنَّ الذِّكْرَىٰ تَنْفَعُ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٥٥﴾

پس مخ وګرځوه ته له دوی څخه، پس نه يې ته هيڅ ملامت کړی شوی (ځکه چې پوره تبليغ دې کړی دی)، او تل نصيحت کوه، پس بېشکه چې ذکر پند ګټه نفعه رسوي مؤمنانو ته.

تفسير: يعني تاسې د تبليغ او دعوت فرض هسې چې ښايي؛ اداء کړي دي، اوس د زيات غمجن کېدلو او فکر وهلو ضرورت نشته، په نه منلو باندې کوم الزام چې راتلونکی دی؛ هغه پر هم دغو نه منونکيو او معاندينو باندې دی، هو ! پوهول ستاسې کار دی، نو دا د پوهولو سلسله جاري ولرئ !، د هر چا په قسمت او برخه چې ايمان وي؛ هغه ته دا پوهول نافع او ګټور واقع کيږي.

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ ﴿٥٦﴾

او نه دي پيدا کړي ما پيريان او انسانان مګر لپاره د دې چې عبادت وکړي دوی ځما.

تفسير: شيخُ الهند (رحمه الله) د دې آيت ترجمه داسې کوي: او هر څه چې مو پيدا کړي دي، جن او آدمي خو لپاره د بندګۍ خپلې، يعني د هغو له پيدا کولو څخه شرعًا بندګي مطلوبه ده، نو ځکه خلقتًا په دوی کې داسې استعداد ايښود شوی دی، چې که وغواړي؛ پخپل اختيار د بندګۍ په لاره کې تلی شي.

مَا أُرِيدُ مِنْهُم مِّن رِّزْقٍ وَمَا أُرِيدُ أَن يُطْعِمُونِ ﴿٥٧﴾ إِنَّ اللَّهَ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ ﴿٥٨﴾

او اراده نه لرم زه له دوی څخه د هيڅ رزق روزي (ما لره او ځانونو خپلو ته)، او اراده نه لرم زه د دې چې طعام راکړي ما لره دوی (او ځانونو خپلو ته). بېشکه الله همدی ښه رزق روزي ورکوونکی دی، څښتن (خاوند) د قوّت محکم مضبوط دی.

تفسير: يعني د دوی له بندګۍ څخه ماته هيڅ ګټه نه رارسيږي، بلکه د همدوی ګټه په کې ده، زه له دوی څخه رزق او خواړه او نورې ګټې نه غواړم، بلکه هغوی ته زه پخپله خواړه او ګټې ورکوم.

فَإِنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا ذَنُوبًا مِّثْلَ ذَنُوبِ أَصْحَابِهِمْ فَلَا يَسْتَعْجِلُونِ ﴿٥٩﴾

پس بېشکه هغو کسانو لره چې ظلم يې کړی دی (په نفسونو خپلو، او په بل چا) حصه د عذاب ده، پشان د حصې د عذاب د يارانو هلاک کړی شوو د دوی، پس تلوار دې نه کوي دوی ! (په ما باندې په غوښتلو د عذاب کې، که يې چېرې وروستی کړم).

تفسير: يعني که دا ظالم د بندګۍ په لوري نه درومي، نو وپوهېږئ چې د نورو ظالمانو په شان د ده سلواغه او بوکه هم له کفر او شرک څخه ډکه ده، او اوس ډوبيږي، نو خامخا د هغوی په ژر سزا ورکولو کې تلوار مه کوئ، لکه چې نورو کفّارو ته له الهي سزا څخه برخه رسېدلې ده؛ دوی ته هم رسيږي.

فَوَيْلٌ لِّلَّذِينَ كَفَرُوا مِن يَوْمِهِمُ الَّذِي يُوعَدُونَ ﴿٦٠﴾

پس افسوس هلاکت خرابي سخت عذاب دی هغو کسانو ته چې کافران شوي دي له ورځې د عذابه د دوی څخه، هغه ورځ چې وعده يې ورسره کړی شوې ده.

تفسير: يعني د قيامت په ورځ يا له هغې څخه به يخوا د سزا کومه بل ورځ راځي، لکه چې د مکې مشرکانو ته د «بدر» په غزا کې سخته سزا ور ورسېده.

تمّت سورة الذاريات، ولله الحمدُ والمنّة.

سُورَةُ الطُّورِ

«د (الطور) سورت مکّي دی، (۴۹) آيتونه (۲) رکوع لري، په تلاوت کې (۵۲) او په نزول کې (۷۶) سورت دی، وروسته د «السجدة» له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

وَالطُّورِ ﴿١﴾

قسم دی په (غره د) طور باندې.

تفسير: يعنې د «طور» غر چې په هغه باندې موسی عليه السلام له الله تعالی سره خبرې اترې کولې، يا به ترې مراد مطلق غرونه وي، ځکه چې د ځمکې مېخونه دي، او په کې د مخلوقاتو لوی منافع دي، او په دوی کې د الله تعالی أكرم شأنُه وأعظم برهانُه لوی لوی نعمتونه دي.

وَكِتَابٍ مَّسْطُورٍ ﴿٢﴾ فِي رَقٍّ مَّنشُورٍ ﴿٣﴾

او په کتاب ليکلي شوي باندې. په کاغذ ارت خور کړی شوي کې.

تفسير: له دې کتاب څخه ښايي لوح محفوظ مراد وي، يا د خلقو اعمالنامې، يا قرآنکريم يا د طور په مناسبت «تورات» يا عام سماوي کتابونه مراد دي، دا ټول احتمالات شته.

وَالْبَيْتِ الْمَعْمُورِ ﴿٤﴾

او (قسم دی) په کور معمور ودان کړی شوي باندې (په اسمان کې).

تفسير: ښايي چې له دې څخه کعبه شريفه مراد وي، يا د کعبې له محاذ سره سم په اووم اسمان کې د پرښتو کعبه ده، چې هغې ته بيت المعمور وايي، لکه چې له احاديثو څخه ثابته ده.

وَالسَّقْفِ الْمَرْفُوعِ ﴿٥﴾

او قسم دی په چت پورته کړی شوي باندې (چې اسمان دی).

تفسير: يعنې په اسمان باندې قسم دی چې پر ځمکې باندې لکه چت داسې دی، يا به له «السقف المرفوع» څخه عرش عظيم مراد وي، چې له ګردو اسمانونو څخه هسک (اوچت) دی، او له روايتونو څخه ښکاري چې هغه د جنّت چت دی.

وَالْبَحْرِ الْمَسْجُورِ ﴿٦﴾

او (قسم دی) په بحر سيند تود يا ډک کړی شوي باندې.

تفسير: يا به د دنيا كورم او خارخوري سيندونه (درياهای جوشان) مراد وي، يا به هغه سيند مقصد وي چې د ګردو اسمانونو د پاسه او تر عرش عظيم لاندې بهيږي، او له روايتونو څخه ثابت شوی دی، ځواب د قسم دا دی چې:

إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ لَوَاقِعٌ ۝٧ مَّا لَهُ مِن دَافِعٍ ۝٨

بېشکه عذاب د رب ستا خامخا واقع کېدونکی دی (په مستحق يې). نشته هغه لره هيڅوک دافع لرې کوونکی.

تفسير: يعنې دا ګرد شيان چې قسم پرې ياد شو شهادت ورکوي چې الله تعالى ډېر يو قوّت او قدرت لرونکی او باعظمت ذات دی، نو په هغو کسانو باندې به چې د ده احکام نه مني؛ ولې سخت عذابونه نه راځي؟ او کوم يو داسې طاقت به پيدا شي چې د هغه د راليږلي شوي عذاب مخه ونيسي؟.

يَوْمَ تَمُورُ السَّمَاءُ مَوْرًا ۝٩

هغه ورځ چې وخوځيږي اسمان په خوځېدلو سره.

تفسير: يعنې اسمان به ولړځيږي، او د ډېرو خوځېدلو او لړځېدلو لامله به وشليږي، وبه چوي.

وَتَسِيرُ الْجِبَالُ سَيْرًا ۝١٠

او روان به شي غرونه په راونېدلو سره.

تفسير: يعنې غرونه به له خپلو ځايونو څخه وخوځيږي، او پاغوندو غوندې به يوې خوا او بلې خوا ته رغړي، او د وربڅو په شان به يوه او بل لوري ته درومي.

فَوَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ۝١١ الَّذِينَ هُمْ فِي خَوْضٍ يَلْعَبُونَ ۝١٢

نو خرابي افسوس هلاکت دی په دغه ورځ کې دروغجن کوونکيو ته. هغو لره چې دوی په چټې خبرو جوړولو کې لوبې مشغولتيا کوي.

تفسير: يعنې چې نن په لوبو تماشو او نندارو کې مشغولېږي، او راز راز خبرې جوړوي، او د لويې ورځې تکذيب کوي، هغوی لـره بـه د آخرت په ورځ کې سخته سزا ورکوله کيږي، او پرته له خرابی او تباهی به بل کوم شی نه وررسيږي.

يَوْمَ يُدَعُّونَ إِلَىٰ نَارِ جَهَنَّمَ دَعًّا ۝١٣ هَٰذِهِ النَّارُ الَّتِي كُنتُم بِهَا تُكَذِّبُونَ ۝١٤

هغه ورځ چې ټېل وهلی به شي دوی اور د دوزخ ته په ټېل وهلو سره. (وبه ويلی شي دوی ته) دا دی هغه اور چې وئ تاسې چې په دې به مو دروغ ويل (يعنې ترې منکران وئ).

تفسير: يعنې پرښتې به له هغوی سره په سخت ذلّت او خواری معامله کوي، او په ټېل وهلو سره يې تر دوزخ پورې بيايي، او هلته ورته وايي: دا دی حاضر او تيار دی هغه اور چې تاسې به هغه دروغ ګڼاڼه.

أَفَسِحْرٌ هَٰذَا أَمْ أَنتُمْ لَا تُبْصِرُونَ ۝١٥

آيا پس سحر کوډې دي دا (عذاب چې وينئ تاسو)؟ که يئ تاسې چې نه يې وينئ؟

تفسير: يعني تاسې به په دنيا کې انبياء عليهم السلام ته کوډګر (ساحر) او د هغوی وحي ته به مو کوډې (سحر) ويلې، اوس نو لږ څه راوښيئ چې دا دوزخ چې د هغه خبر تاسې ته انبياوو عليهم السلام درکړی وو؛ آيا په ربښتيا سره جادو کوډې يا نظربندي ده؟ يا دا چې په دنيا کې ستاسې سترګې د حق له ليدلو څخه عاجزې وې، او نه مو شوې لېدلې، دلته هم د دوزخ د اور له ليدلو څخه عاجزې دي؟.

اِصْلَوْهَا فَاصْبِرُوْٓا اَوْ لَا تَصْبِرُوْا سَوَآءٌ عَلَيْكُمْ ؕ اِنَّمَا تُجْزَوْنَ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ﴿١٦﴾

ځئ ننوځئ په دغه دوزخ کې، پس صبر وکړئ تاسې يا مه کوئ صبر، برابر دي (دغه دواړه کارونه) په تاسې باندې، بېشکه همدا خبره ده چې جزا درکوله شوې تاسې ته د هغو (کارونو) چې وئ تاسې چې کول به مو (په دنيا کې).

تفسير: يعني کله چې په دوزخ کې ولوېږئ او هلته وويرېږئ، او ډېر شورماشور چغې په کې وکړئ؛ نو سره له هغه به هيڅوک ستاسې چغو ته غوږ کېنږدي، او نه به مو مرستې ته څوک درشي، که په فرض محال تاسې لږ څه چې شئ؛ نو پر تاسې باندې به څوک رحم کوونکی او زړه سوځوونکی هم نه پيدا کيږي.

اِنَّ الْمُتَّقِيْنَ فِيْ جَنّٰتٍ وَّنَعِيْمٍ ﴿١٧﴾ فٰكِهِيْنَ بِمَآ اٰتٰىهُمْ رَبُّهُمْ ۚ وَوَقٰىهُمْ رَبُّهُمْ عَذَابَ الْجَحِيْمِ ﴿١٨﴾

بېشکه ويريدونکي (له الله ـ ځان ساتونکي له معاصيو) په جنّتونو کې به وي، او په نعمتونو کې به وي. مېوې خوړونکي خوشاليدونکي به وي په هغو (شيانو) چې ورکړي دي دوی ته رب د دوی، او ساتلي دي دوی رب د دوی له عذاب د دوزخ.

تفسير: يعني هغه کسان چې په دنيا کې له الله تعالى څخه ويرېدل، په جنّت کې به بالکل مأمون او بې فکر اوسيږي، هلته به دوی ته د هوسايی، آرامی، او د عيش هر راز اسباب او سامان موجود وي، پرته له هغو څخه چې آيا يواځې دا ښښه او انعام لږ دی، چې الله تعالى به يې د دوزخ له اوره وساتي؟.

او وبه ويل دغو متّقيانو ته له جانبه د الله تعالى أجلّ وأعلى شأنُه وأعظم برهانُه داسې چې:

كُلُوْا وَاشْرَبُوْا هَنِيْٓـًٔا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ﴿١٩﴾ مُتَّكِـِٕيْنَ عَلٰى سُرُرٍ مَّصْفُوْفَةٍ ۚ

خورئ تاسې او څښئ ښه هضمېدونکي په سبب د هغو (ښو اعمالو) چې وئ تاسې چې کول به مو (په دنيا کې). حال دا چې تکيه کوونکي به ناست وي دوی پر تختونو باندې چې برابر به اينبود شوي وي صف صف.

تفسير: يعني د جنتيانو مجلس به هسې وي چې ګرد جنّتيان به لکه باچاهانو غوندې پخپلو تختونو باندې يو له بل سره مخامخ ناست وي، او د هغوی ترتيب به خورا (ډېر) ښه وي.

وَزَوَّجْنٰهُمْ بِحُوْرٍ عِيْنٍ ﴿٢٠﴾ وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُمْ بِاِيْمَانٍ اَلْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَمَآ اَلَتْنٰهُمْ مِّنْ عَمَلِهِمْ مِّنْ شَيْءٍ ؕ

او په نکاح به ورکړو دوی لره حورې سپينې سترګې. او هغه کسان چې ايمان يې راوړی دی، او متابعت کړی وي د دوی اولادونو د دوی په ايمان سره؛ نو پيوست به کړو مونږ په دوی پورې اولاد د دوی، او کم به نه کړو مونږ دغو (پلرونو) لره له (جزاء د) عملونو د دوی هيڅ شی.

تفسير: يعنې د کاملانو اولاد او د دوی متعلّقين که په ايمان باندې قائم وي، او د همدغو کاملانو په لاره باندې لاړ شي، او هغه خدمتونه چې د دوی اسلافو انجام کړي دي، دوی هم د هغو په انجام او تکميل کې سعي وکړي؛ نو د الله تعالى په فضل او کرم به دوی په جنّت کې له هغوی سره يو ځای کيږي، که څه هم د دوی اعمال او احوال د دوی له اعمالو او افعالو څخه په څنګه والي او څومره والي کم او کيفيت کې راښکته وي، نو بيا هم د هغو لويانو د عزت او اکرام دپاره دا تابعان له متبوعينو سره يو ځای کيږی او ممکن دي چې ځينو ته پوره همغه ځای او مقام هم ورکړ شي، لکه چې له روايتونو څخه معلوميږي او ښکاري، په دې صورت کې داسې ګمان دی ونه کړ شي چې د دې کاملانو له ځينو ښو څخه به څه قدر لږ کړ شي، او د هغه په بدل کې د دوی ځوځات ته څه ثواب ورکاوه کيږي، نه دا به د الله تعالى له فضل، کرم او احسان څخه وي چې د قاصرينو لږ عمل ته ډېر موقعيت وربښي، او هغه د کاملينو تر مقام پورې رسوي.

كُلُّ امْرِئٍۭ بِمَا كَسَبَ رَهِينٌ ﴿٢١﴾

هر سړی په هغه عمل چې کړی يې وي؛ ګرو آخته دی (که نېک وي که بد).

تفسير: پاس د «فضل» بيان وو، دلته د «عدل» ضابطه راښيي، يعنې د عدل اقتضاء دا ده: هر سړی چې ښه يا بد عمل وکړي؛ له هغه سره سم خپل بدل مومي، زيات له دې څخه د الله تعالى فضل او کرم دی چې هغه تقصيرات بښي، يا يې کومه درجه لوړوي (اوچتوي).

وَأَمْدَدْنَاهُم بِفَاكِهَةٍ وَلَحْمٍ مِّمَّا يَشْتَهُونَ ﴿٢٢﴾

او مدد به وکړو مونږ له دوی سره په ورکولو د مېوو (په هر وخت کې)، او د غوښو له هغه څيز چې د دوی زړه يې غواړي.

تفسير: يعنې هر راز غوښې يې چې زړه غواړي، او هره مېوه يې چې په زړه کې وګرځي؛ بې له ډيله او توقفه ورته حاضر او رسيږي.

يَتَنَازَعُونَ فِيهَا كَأْسًا لَّا لَغْوٌ فِيهَا وَلَا تَأْثِيمٌ ﴿٢٣﴾

يو له بله به اخلي دوی په دغه (جنّت) کې پيالې (د شرابو) چې نه وي چټې ويل په هغې کې، او نه نسبت کول د ګناه يو بل ته.

تفسير: يعنې کوم وخت چې د شراب طهور دوره وشي؛ نو جنتيان به د خوش طبعۍ په ډول يو د بل له لاسه کاسې (ګلاسونه) سره اخلي، خو په دې پاکو شرابو کې به يواځې خوند، نشاط او مزه وي، نشه، چټې خبرې او اپلټې به نه وي، او په هوش او عقل کې څه نقصان او فتور نه ورپېښوي، او نه به ګناه کې څه مرسته کوي، او نه کومه بده پېښه ورځنې پېښيږي.

وَيَطُوفُ عَلَيْهِمْ غِلْمَانٌ لَّهُمْ كَأَنَّهُمْ لُؤْلُؤٌ مَّكْنُونٌ ﴿٢٤﴾

او چاپېر به ګرځي (لپاره د خدمت) پر دوی باندې غُلامان ځنګيان د دوی، ګواکې دغه (خُدام په حُسن او پاکۍ کې) مرغلرې پټې په غلاف کې ساتلې شوي به وي.

تفسير: يعنې لکه مرغلرې پخپل پوښ (غلاف) کې به بالکل پاک، صاف، او شفّاف وي، هيڅ دوړه ګرد او غبار ورته نه رسيږي، د دوی د پاکۍ او ستر حال به هم همداسې وي.

وَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ يَتَسَاءَلُونَ ﴿٢٥﴾ قَالُوا إِنَّا كُنَّا قَبْلُ فِي أَهْلِنَا مُشْفِقِينَ ﴿٢٦﴾ فَمَنَّ اللَّهُ عَلَيْنَا وَوَقَانَا عَذَابَ السَّمُومِ ﴿٢٧﴾ إِنَّا كُنَّا مِن قَبْلُ نَدْعُوهُ إِنَّهُ هُوَ الْبَرُّ الرَّحِيمُ ﴿٢٨﴾

او مخ به کړي ځينې د دوی ځينو نورو ته چې پوښتنې به سره کوي (له دنيوي مشقّتونو څخه تشکّرًا). وبه وايي دوی چې: بېشکه مونږ ړومبی له دې نه وو په اهل خپل کې ويريدونکي (له عذابه). نو احسان وکړ الله پر مونږ باندې، او ويې ساتلو مونږ له عذاب د تودوخې ګرمۍ (د دوزخ). بېشکه مونږ وو مونږ پخوا له دې څخه (په دنيا کې) چې عبادت به مو کاوه د دغه (الله)، بېشکه چې دغه (الله) همدی دی ډېر ښه احسان کوونکی خورا (ډېر) رحم کوونکی دی.

تفسير: يعنې جنّتيان به په هغه جنّت کې يو د بل په لوري متوجه کيږي، او خبرې به سره کوي، او د خورا (ډېر) مسرّت او امتنان له سببه به يو بل ته داسې وايي: «ورونو ! مونږ په دنيا کې له الله تعالى څخه ويريدو، او په دې اندېښنې کې تل اوسېدو چې وروسته له مړينې به په مونږ باندې څه راځي؟ د الله تعالى دې احسان ته وګورئ ! چې نن مونږ څومره ډاډه، مطمئن او مأمون يو، چې د دوزخ يو تود باد او وږمه هم مونږ ته نه ده رسېدلې».

فَذَكِّرْ فَمَا أَنتَ بِنِعْمَتِ رَبِّكَ بِكَاهِنٍ وَلَا مَجْنُونٍ ﴿٢٩﴾

پس پند ورکوه ته (ای محمده ! خلقو ته) پس نه يې ته په سبب د فضل نعمت د رب خپل سره فال ګر (خبر ورکوونکی له غيبه) او نه مجنون ـ لېونی.

تفسير: کفّارو ځمونږ پيغمبر صلى الله عليه وسلم کله لېونی، کله کاهن، کله له پيريانو او شيطانانو څخه خبرې اورېدونکی باله، او ويل به يې چې: دوی له هغوی څخه څه خبرې اوري، بيا له هغه سره نورې خبرې ګډوي، مګر بې عقلان په دې باندې نه پوهېدل چې تر اوسه پورې کوم يو کاهن، شاعر، يا ليونی داسې پندونه، او حکيمانه اصول او داسې خوږې خبرې او هسې ښې ويناوې کړي وي؟ نو ځکه الله تعالى خپل حبيب صلى الله عليه وسلم ته وايي چې تاسې د هغوی له پوهولو څخه لاس مه اخلئ !، او د خپل رسالت پندونو ته دوام ورکړئ !، او د دوی له دې چټې خبرو څخه مه خپه کېږئ !، ځکه چې د الله تعالى له فضل او کرم څخه نه تاسې ليونی، نه کاهن يئ، بلکه د هغه مقدس استاځی او رسول يئ، او نصيحت کول ستاسې منصبي فرض دی، نو تل په هغه باندې دوام ولرئ !.

أَمْ يَقُولُونَ شَاعِرٌ نَّتَرَبَّصُ بِهِ رَيْبَ الْمَنُونِ ﴿٣٠﴾

آيا وايي دوی دی شاعر دی مونږ منتظر يو په ده باندې ګردش حوادثو د زمانې ته.

تفسير: يعنې دغه پيغمبر صلى الله عليه وسلم چې دغو منکرينو ته د الله تعالى خبرې اوروي، او پندونه ورکوي؛ آيا دا خلق يې ځکه نه مني، چې هغه محض شاعر ګڼي، او د دې خبرې په انتظار کې دي؛ هسې چې د پخوانۍ زمانې ډېر شاعران د زمانې په ګردش کې مړه شوي دي؛ دی به هم مري؟.

قُلْ تَرَبَّصُوا فَإِنِّي مَعَكُم مِّنَ الْمُتَرَبِّصِينَ ﴿٣١﴾

ووايه (ای محمده ! دوی ته) منتظر اوسئ تاسې (هلاکت ځما ته)، پس بېشکه زه له تاسې سره له منتظرانو څخه يم (اهلاک د تاسې ته).

تفسير: يعنې ښه دی، تاسې ځما انجام ته ګورئ، زه به ستاسې انجام ته ګورم، ژر دی چې دا غوټه به خلاصيږي، نو دا به درښکاره شي چې څوک خائب او خاسر دي؟.

أَمْ تَأْمُرُهُمْ أَحْلَامُهُم بِهَٰذَا أَمْ هُمْ قَوْمٌ طَاغُونَ ﴿٣٢﴾

آيا امر حكم كوي دوى ته عقلونه د دوى په دې (كار) يا دوى يو قوم دى سر كښه شر خوښوونكى تېرېدونكى له حده (جګړو او په عنادونو كې).

تفسير: يعنې پيغمبر صلى الله عليه وسلم ته له ليونې ويلو څخه دا ښكاري چې ګواكې هغوى ډېر پوهان او عقلمندان دي، نو آيا د دوى عقل او پوهـه دا ورښيي چې ډېر صادق، أمين، پوه عاقل او په رښتيا پيغمبر ته شاعر، كاهن او لېونى ووايي، او د هغه له ښوونې څخه سترګې واړوي، كه دوى د شاعرانو او پيغمبرانو د ويناوو په منځ كې څه فرق او توپير نه شي كولى؛ نو دوى څرنګه پوهان او عقلمندان دي؟ مګر حقيقت خو دا دى چې دوى پخپلو زړونو كې په ګردو خبرو باندې په ښه شانې پوهيږي، خو په ښكاره داسې چټې خبرې كوي، او د شرارت چارې وړاندې كوي.

أَمْ يَقُولُونَ تَقَوَّلَهُ ۚ بَل لَّا يُؤْمِنُونَ ﴿٣٣﴾ فَلْيَأْتُوا بِحَدِيثٍ مِّثْلِهِ إِن كَانُوا صَادِقِينَ ﴿٣٤﴾

آيا وايي دوى چې له ځانه يې جوړ كړى دى دا (قرآن، نه ده داسې) بلكه دوى ايمان نه راوړي (تكبّرًا عناداً). پس رادې وړي دوى يوه خبره (جوړه كړى شوې) په شان د دې (قرآن په فصاحت او بلاغت كې) كه چېرې وي دوى رښتينې په دې (وينا).

تفسير: يعنې داسې خيال كوي پيغمبر صلى الله عليه وسلم هغه چې اوروي؛ هغه د الله تعالى كلام نه دى، بلكه هغه دى له خپله ځانه جوړوي، او د هغه د دروغو خبرو نسبت الله تعالى ته كوي؟ كه څوك وغواړي چې دا ښكاره خبره ومني؛ نو دومره خبره د هغه د منلو لپاره كافي ده، چې د دنيا ګرد طاقتونه كه سره يو ځاى شي؛ نو د دې پاك قرآن په شان يو كتاب نشي راوړى.

أَمْ خُلِقُوا مِنْ غَيْرِ شَيْءٍ أَمْ هُمُ الْخَالِقُونَ ﴿٣٥﴾ أَمْ خَلَقُوا السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ ۚ بَل لَّا يُوقِنُونَ ﴿٣٦﴾

آيا پيدا كړى شوي دي دوى بې له يو څيز (خالق پخپل سر)؟. يا كه دوى پخپله پيدا كوونكي دي د ځانونو خپلو؟. آيا پيدا كړي دي دوى اسمانونه او ځمكې؟ (نه ده داسې، خالق د ټولو الله دى)، بلكه يقين نه كوي دوى (او نه يې مني چې ايمان راوړي په هغه باندې او بندګي وكړي د هغه).

تفسير: يعنې دغه منكران د الله تعالى د پيغمبر صلى الله عليه وسلم خبرې ولې نه مني؟ آيا په دوى باندې هيڅ يو هسې الله نشته چې د هغه حكم منل په دوى لازم وي؟ آيا دوى پرته له كوم پيدا كوونكي څخه پخپل سر پيدا شوي دي؟ آيا دوى خپل ځان خداى ګڼي؟ داسې خيال كوي چې اسمان او ځمكه د دوى جوړ كړي شيان دي؟ دوى هم پخپلو زړونو كې ښه پوهيږي چې هرومرو الله تعالى شته، چې همغه الله تعالى د دوى او د ځمكې او اسمان پيدا كوونكى دى، مګر سره له دې علمه دوى له هغه ايمان او يقين څخه چې شرعًا مطلوب دي؛ محروم او بې برخې دي.

أَمْ عِندَهُمْ خَزَائِنُ رَبِّكَ أَمْ هُمُ الْمُصَيْطِرُونَ ﴿٣٧﴾

آيا له دوى څخه دي خزانې د رب ستا؟ آيا همدوى دي واكداران؟ (زوروران چې كوي هر كار پخپل سر، بلكه دوى ټول د الله تعالى تر حكم لاندې دي).

تفسير: آيا دوى داسې خيال كوي چې ځمكه او اسمان د الله تعالى له جوړ كړيو شيان څخه دى، خو الله تعالى د خپلو خزانو مالكان دوى ګرځولي دي؟ يا د ده په ملك او خزانو باندې دوى په زور او تسلّط سره قبضه كړې ده؟ نو دوى سره له دومره تسلّط، تصرّف او اقتدار څرنګه مطيع او منقاد كېدى شي؟.

أَمْ لَهُمْ سُلَّمٌ يَسْتَمِعُونَ فِيهِ ۚ فَلْيَأْتِ مُسْتَمِعُهُمْ بِسُلْطَانٍ مُبِينٍ ﴿٣٨﴾

آيا شته دوی ته اندرپايه (چې پرې خيژي اسمان ته او) اورېدل کوي په هغې باندې (خبرو د ملائکو ته)؟ پس را دې وړي هغه اورېدونکی د دوی يو بُرهان سند ښکاره (په صحّت د اورېدلو د ده باندې).

تفسير: يعنې آيا هغوی داسې دعوی کوي چې دوی پورې دروڼ، پر اسمان باندې ختلي دي، او هلته يې له ملأ الأعلى څخه خبرې اوريدلي دي، کله چې دوی پخپل سر تر هغه درباره پورې رسېدی شي؛ نو د بل چا متابعت ته اړ نه دي؟ څوک چې هسې دعوی کوي؛ نو بسم الله رادې شي، او خپل حُجّت، قاطع سند، لامع برهان او بيان دې راوړاندې کړي، اوس په حماقت او جهالت د مشرکانو کې فرمايي چې:

أَمْ لَهُ الْبَنَاتُ وَلَكُمُ الْبَنُونَ ﴿٣٩﴾

آيا هغه (الله) لره لونې دي (په زعم ستاسې)؟ او تاسې لره ځامن دي.

تفسير: يعنې آيا دغه منکران، الله تعالى له خپل ځان څخه ښکته ګڼي؟ معاذ الله لکه چې د دوی د لونې او ځامنو له ويشلو څخه راڅرګندېږي، نو ځکه د هغه د احکامو او هدايتونو په مخ کې غاړه ايښودل د خپل شان کسر بولي.

أَمْ تَسْأَلُهُمْ أَجْرًا فَهُمْ مِنْ مَغْرَمٍ مُثْقَلُونَ ﴿٤٠﴾

آيا ته غواړې له دوی څخه (ای محمده !) څه اجر بدل؟ پس دوی له تاوان (د هغه) درانه کړی شوي دي؟ (او ځکه در څخه تاووي مخ، او نه مؤمنانېږي له عناده).

تفسير: آيا دا خلق ځکه ستاسې خبرې نه مني، چې الله تعالى دې نه کړي تاسې په ارشاد او تبليغ باندې له هغوی څخه څه باړه مزدوري او معاوضه غواړئ، چې د هغه د دروندوالي لامله تور خوري.

أَمْ عِنْدَهُمُ الْغَيْبُ فَهُمْ يَكْتُبُونَ ﴿٤١﴾

آيا په نزد د دوی (علم د) غيب دی، نو دوی يې ليکي (له هغه نه).

تفسير: يعنې آيا پخپله الله تعالى پر دوی باندې وحي ليږي، او لکه پيغمبران دوی له خپلو اسرارو څخه خبروي چې دوی يې ليکي، لکه چې د انبياوو عليهم السلام وحي ليکلی کيږي، نو ځکه دوی ستاسې پيروي ته څه ضرورت نه لري، بلکه نه ده دا خبره چې له دوی څخه علم د غيب وي، بلکه دوی صرف ضد نيولي، نو ځکه ايمان نه راوړي.

أَمْ يُرِيدُونَ كَيْدًا ۖ فَالَّذِينَ كَفَرُوا هُمُ الْمَكِيدُونَ ﴿٤٢﴾

آيا اراده لري دوی د مکر کولو (او د چل په اهلاک د تا)؟ پس هغه کسان چې کافران شوي دي؛ هم په دوی باندې مکر کړی شوی دی (او خپله جزاء مومي).

تفسير: يعنې له دغو پاسو خبرو څخه هيڅ يوه خبره نشته، نو بيا آيا داسې اراده لري چې له پيغمبر سره فريب دروغ چل او مکر وکړي؟، او په خفيه تدابيرو په پټو غوټو سره حق مغلوب يا يې له منځه وباسي؟، که داسې وي نو په ياد يې ولرئ، چې هغه مکر، چل، او فريب ګرد د همدوی په غاړه کې لويږي، ژر به دوی ته دا څرګنده شي چې آيا حق

مغلوب کېدونکی دی؟ که دوی پخپله له منځه وتونکي او فناء کېدونکي دي؟ بلکه حق خامخا غالب دی، او پخپله همدوی په همدغه خپل کنستلي کوهي کې لويږي.

أَمْ لَهُمْ إِلَٰهٌ غَيْرُ اللَّهِ ۚ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٤٣﴾

آیا شته دوی ته کوم معبود بې له الله؟ پاکي ده الله لره له هغه شي چې دوی يې ورسره شریکوي (نور).

تفسیر: یعنې آیا بې له الله تعالی بل کوم حاکم یا معبود يې تجویز کړی دی چې د مصیبت په وخت کې د هغوی مرسته وکړي، او د هغه عبادت دوی د الله تعالی له عبادت څخه بې پروا کړي دي؟ نو په یاد يې ولرئ، چې دا ګرد اوهام او وساوس دي، او د الله تعالی ذات له ګردو څخه پاک او د هغه هیڅوک شریک، مثیل، مقابل او مزاحم نشي کېدی.

وَإِن يَرَوْا كِسْفًا مِّنَ السَّمَاءِ سَاقِطًا يَقُولُوا سَحَابٌ مَّرْكُومٌ ﴿٤٤﴾

او که ووینې دوی یوه ټوټه له اسمانه رالوېدونکې؛ نو وبه وایي (دا) ورېځ ده پرېږه (غټه) یو پر بلې باندې سوره شوې.

تفسیر: یعنې په حقیقت کې له دوو خبرو څخه هیڅ یوه هم نشته، او یواځې یوه خبره ده چې هغه عناد او ضد دی، او د هغه لامله دا خلق هر رښتیا خبره دروغ ګڼي، او د هغې په دروغ بللو باندې ټینګ ولاړ دي، د دې خبرې کیفیت دا دی: که د دوی له غوښتنې سره سم د اسمان یوه ټوټه هم راولوېږي، او دوی هغه پخپلو سترګو سره هم ووینې، نو بیا هم هغه ته خبرې جوړوي، او څه په څه تأویل په کې کوي، مثلاً وایي به چې دا د اسمان ټوټه نه ده، بلکه د ورېځې یوه پرېږه (غټه) حصه ده چې منجمد شوې راولوېده.

فَذَرْهُمْ حَتَّىٰ يُلَاقُوا يَوْمَهُمُ الَّذِي فِيهِ يُصْعَقُونَ ﴿٤٥﴾ يَوْمَ لَا يُغْنِي عَنْهُمْ كَيْدُهُمْ شَيْئًا وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ ﴿٤٦﴾

نو پرېږده دوی تر هغه پورې چې یو ځای شي (مخامخ شي) دوی له ورځې خپلې سره، هغه چې په کې وبه لویږي پر دوی باندې ټکه (تندر) (د برېښنا یا بې هوشه هلاک کړی شي). هغه ورځ چې وبه نه کړي دفع له دوی نه کید مکر د دوی هیڅ شیز (له عذابه د الله)، او نه به له هغوی سره څه مدد مرسته وکړه شي.

تفسیر: یعنې په هسې معاندینو پسې زیات لوېدل دومره په کار نه دي، پرېږدئ چې د څو ورځو له مخې لوبې وکړي، او خبرې جوړې کړي، آخره هغه ورځ راتلونکې ده چې د الله تعالی د قهر برېښنا (تندر) پرې ولویږي، او د دوی هوش او حواس والوځي، او د ژغورنې هیڅ ترتیب به يې په کار نه ورځي، نه له کوم لوري ورته مرسته رسیږي، غالبًا له دې ځخه به قیامت مراد وي.

وَإِنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا عَذَابًا دُونَ ذَٰلِكَ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٤٧﴾

او بېشکه هغو کسانو لره چې ظلم يې کړی (کافران شوي) دی (اخروي) عذاب دی بې له دې (دنیوي) عذابه، ولیکن زیاتره د دوی نه پوهیږي (نو ځکه مخ ګرځوي له ایمانه).

تفسير: يعني له دوی څخه زياتره سړي په دې خبر نه دي چې پرته له آخرته په دنيا کې هم دوی ته يوه سزا او هيداد رسېدونکی دی، ښايي چې له دې څخه د «بدر» غزا او د نورو غزواتو سزاوې مراد وي.

وَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ فَإِنَّكَ بِأَعْيُنِنَا

او صبر کوه ته (ای محمده !) حکم د رب خپل ته، بېشکه ته ځمونږ د سترګو لاندې يې، چې وينو دې او حفاظت دې کوو.

تفسير: يعني له صبر او استقامت سره د خپل رب د تکويني او تشريعي حکم انتظار وباسئ، چې ژر به ستاسې او د هغو په منځ کې فيصله وکړي، او تاسې ته به د مخالفينو له خوا هيڅ نقصان نه رسېږي، ځکه چې تاسې ځمونږ تر سترګو لاندې يئ، او ستاسې ساتنه او حفاظت ځمونږ په غاړه دی.

وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ حِينَ تَقُومُ

او تسبيح وايه پيوست له حمده د رب خپل سره په هغه وخت کې چې راپاڅېږئ (له خوبه يا له مجلسه).

تفسير: يعني له صبر، تحمّل، سکون او اطمينان سره تل د الله تعالى په تسبيح، تحميد او عبادت کولو کې مشغول اوسئ !، په تېره بيا کله چې له خوبه راپاڅېږئ !، يا لمانځه ته ودرېږئ !، يا له مرکې څخه تشريف يوسئ، په دې حالاتو کې د تسبيح او تهليل او نورو اذکارو ډېر ترغيب او تأکيد شوی دی.

وَمِنَ اللَّيْلِ فَسَبِّحْهُ وَإِدْبَارَ النُّجُومِ

او په بعض د شپې کې پس تسبيح ووايه د دغه (الله)، او د وروستو د ستوريو څخه (يعني د شپې په آخره کې هم تسبيح ووايه).

تفسير: د شپې له برخې څخه ښايي چې د تهجّد وخت مراد وي، او د ستوريو نه شا ګرځولو وقت ګهيځ (سحر) دی، ځکه چې په دې مهال کې ګرد ستوري د سحر په رڼا کې پټېږي.

تمّت سورة الطور، ولله الحمدُ والمنّة.

سُورَةُ النَّجْمِ

«د (النجم) سورت مکّي دی، پرته (علاوه) د (۳۲) آیته څخه چې مدني دی، (۶۲) آیته (۳) رکوع لري، په تلاوت کې (۵۳) او په نزول کې (۲۳) سورت دی، وروسته د «الاخلاص» له سورته نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

وَالنَّجْمِ إِذَا هَوَىٰ ﴿١﴾ مَا ضَلَّ صَاحِبُكُمْ وَمَا غَوَىٰ ﴿٢﴾

قسم دی په ستوریو باندې کله چې پرېوځي (غروب وکړي، یا راوخیژي طلوع وکړي). نه دی ګمراه شوی ملګری (رسول) ستاسې، او نه یې لاره ورکه کړې ده.

تفسیر: له «صاحب» او «رفیق» او ملګري څخه نبي کریم صلی الله علیه وسلم مراد دی، یعنې نه دی د غلط فهمۍ لامله له لارې څخه وتلی دی، او نه په خپل قصد او اختیار سره پوهېدلی بې لارې تللی دی، بلکه هم هغسې چې د اسمان ستوري له ختلو څخه نیولې تر پرېوتلو پورې په یوه ټاکلي تګ او لارې باندې دروميِ، او یوې خوا بلې خوا ته نه خوځیږي، د نبوّت لمر هم په همغه ډول د الله تعالی په ټاکلي لارې باندې برابر ځي، او هیڅېرې یوه او بل لوري ته نه ځي.

وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ ﴿٣﴾ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ ﴿٤﴾

او خبرې نه کوي (محمد) له هوا (خپلې) نه. نه دی دغه (قرآن) مګر وحي ده چې ورته لېږلې شوې ده.

تفسیر: یعنې مخالف عمل او کار چېرې؟، د دوی له مبارکې خولې څخه داسې یو توری هم نه دی وتلی چې د دوی په نفساني غوښتلو باندې مبني وي، بلکه دوی هر هغه شی چې د دیني امورو په نسبت فرمایلی دی؛ هغه د الله تعالی رالېږلې وحي ده، او هغه ګرد د الله تعالی له حکمونو سره سم وو، د دوی په منځ کې متلوّ وحي ته قرآن او غیر متلوّ وحي ته حدیث ویلی شي.

عَلَّمَهُ شَدِيدُ الْقُوَىٰ ﴿٥﴾ ذُو مِرَّةٍ ۖ

ښوولې ده ده ته د سختو قوّتونو مالک (جبرئیل). چې خاوند د ښه قوت صورت عقل دی.

تفسیر: یعنې اصلي وحي لېږونکی الله تعالی دی، خو د هغه په وسیله چې دا وحي تر دوی پورې رسېږي، او هغه چې په ښکاره ډول ده ته ښوونه کوي؛ هغه د ډېرو قوّتونو څښتنه، خورا زوروره، او وجیهه پرښته ده، چې هغې ته «جبریل أمین» وایه شي، لکه چې د (التکویر) په سورت کې یې هم د «جبریل أمین» په نسبت فرمایلي دي: ﴿إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ * ذِي قُوَّةٍ عِنْدَ ذِي الْعَرْشِ مَكِينٍ﴾ الآیة ـ

فَاسْتَوَىٰ ﴿٦﴾ وَهُوَ بِالْأُفُقِ الْأَعْلَىٰ ﴿٧﴾

بیا برابر کېناست. او هغه وو په کنارو لوړو (اوچتو) (له اسمانه).

تفسير: له لوړو (اوچتو) کنارو څخه زياترو مفسّرينو شرقي افق مراد کړي دي، چې له هغه ځايه سپېده داغ بريښي، نبي کريم صلى الله عليه وسلم ته د بعثت په اول کې يو ځلي جبريل أمين پخپل اصلي صورت سره ورښکاره شو، چې په يوه کرسۍ باندې ناست وو، په هغه وخت کې د اسمان يوه څنډه تر بلې څنډې پورې د هغه له وجود څخه ډک ښکارېده، او خورا لويه او ويروونکې په نظر راتله، چې له دې امله ځمونږ رسول اکرم صلى الله عليه وسلم له دوی څخه دومره وويرېد چې د (مدّثر) سورت نازل شو.

ثُمَّ دَنَا فَتَدَلَّىٰ ﴿٨﴾ فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَىٰ ﴿٩﴾ فَأَوْحَىٰ إِلَىٰ عَبْدِهِ مَا أَوْحَىٰ ﴿١٠﴾

بيا نژدې شو (جبريل محمد ته) پس ښه نژدې شو. پس وو په منځ د نژدېوالي د دوو لېندو يا ډېر نژدې له دې نه هم. پس وحي وکړله (الله په ژبه د جبريل) بنده خپل ته هغه چې وحي يې وکړه.

تفسير: يعنې جبريل عليه السلام سره له دې چې له خپل اصلي مستقر سره تعلّق لري، خو سره له هغه هم راښکته شو، او رسول الله صلى الله عليه وسلم مبارک ته دومره نژدې شو چې د دواړو په منځ کې د دوو لاسو يا د دوو لېندو څخه زياته فاصله نه وه پاتې، په خپل هغه وخت کې الله تعالى پر خپل خاص بنده محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم باندې وحي ورنازله کړه، غالبًا له دې څخه د «المدثر» سورت دا آيتونه مراد وي: ﴿يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ * قُمْ فَأَنْذِرْ﴾ الآية ـ يا به نور احکام وي.

مَا كَذَبَ الْفُؤَادُ مَا رَأَىٰ ﴿١١﴾

نه وو ويلي دروغ زړه (د محمد) هغه چې ليدلى يې وو (په سترګو) (جبريل).

تفسير: يعنې محمد صلى الله عليه وسلم جبريل عليه السلام په خپلو سترګو سره وليد، او زړه يې ورته وويل چې: په دې وخت کې په زړه پورې هم هغسې چې ښايي ته جبريل عليه السلام ته وګورې، او په دې کې ته هيڅ غلطي نه کوې، او د يوه شي په ځای بل شی په نظر نه درځي، په دې ويلو کې د ده زړه رښتين وو.

أَفَتُمَارُونَهُ عَلَىٰ مَا يَرَىٰ ﴿١٢﴾

پس آيا تاسې جګړې کوئ له هغه (محمد) سره په هغه کې چې ده ليدلي دي.

تفسير: يعنې وحي لېږونکى الله او وحي راوړونکې هسې پرېښته ده چې د هغه صورت، سيرت، فهم، حفظ، او نور صفات ګرد ښايسته او ښه او د هغې ګرد قوّتونه کامل دي، او بيا داسې سره نژدې شول او وحي يې ور ورسوله چې پيغمبر هغه پخپلو سترګو سره وليد، او د هغه صاف او رونړ زړه د هغه تصديق وفرمايه، نو آيا په هسې ليدلي شوي او ښه اوربدلي شوي څيز کې تاسې لره د داسې چټي او اپلټي خبرې کولو څه حق شته؟ چې خامخا په کې فضول بحثونه او بېکاره جګړې او تکرارونه وکړئ.

وَلَقَدْ رَآهُ نَزْلَةً أُخْرَىٰ ﴿١٣﴾ عِنْدَ سِدْرَةِ الْمُنْتَهَىٰ ﴿١٤﴾ عِنْدَهَا جَنَّةُ الْمَأْوَىٰ ﴿١٥﴾

او خامخا په تحقيق ليدلى وو محمد هغه (جبريل) په راښکته کېدلو کې بل ځلي په نزد د ونې د بېرې سدرة المنتهى (چې منتها د علم د خلقو دی). په نزد د هغې دی جنّت المأوى (يعنې ځای د هستوګنې د مؤمنانو).

تفسير: شاه صاحب (رحمه الله) ليکي: «دويم ځلي يې جبريل عليه السلام پخپل اصلي صورت د معراج په شپه په اووم اسمان کې د ببرې له ونې سره وليد، چې هغه د پورتنيو او ښکتنيو مخلوقاتو په منځ کې وښ سرحد دی، يعنې چې پاسني خلق لاندې او ښکتني خلق پورته نشي تلی، او د هغه په خوا کې جنّت يې هم وکُوت»

إِذْ يَغْشَى السِّدْرَةَ مَا يَغْشَىٰ ﴿١٦﴾

(ليدلی وو محمد جبريل لره) کله چې پټې کړې هغې ونې د ببرې لره هغه څه چې پټ کړې يې وو.

تفسير: يعنې د حق تعالی انوارو او تجلّياتو پر دې ونې باندې پلوشې اچولې دي، او د پرښتو د هجوم او کثرت دا حال وو چې د دې ونې له هرې پانې سره يوه پرښته په نظر راتله، په ځينو روایاتو کې راغلي دي چې (ما يغشى) پتونه (پتنګان) دي، يعنې ډېر ښه صورت لري چې د هغې په ليدلو سره زړه خوښيږي، په دې وخت کې د دې ونې د بهار او د سينګار او د هغې د حسن او جمال داسې يو حال دی چې هيڅ يو مخلوق د هغې صفت په الفاظو سره نشي کولی.

مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغَىٰ ﴿١٧﴾

نه وې ګرځېدلې سترګې د (محمد بلې خوا ته) او نه دی تېر شوی (له حده).

تفسير: يعنې هر هغه شی چې د محمد صلى الله عليه وسلم سترګو وليد؛ په پوره تمکّن او اتقان سره وو، نه کتنه کږه شوې ده، او نې او کينې او ښکته او پورته خوا ته اوښتې ده، او نه يې له مبصَر څخه تجاوُز کړی وړاندې تېره شوې ده، پس په هغه شي باندې نښتې وه چې د هغه ښوونه منظور وه.

لَقَدْ رَأَىٰ مِنْ آيَاتِ رَبِّهِ الْكُبْرَىٰ ﴿١٨﴾

خامخا په تحقيق ليدلي دي (محمد) له (ځينو) د لائلو د رب خپل چې ډېر لوی وو.

تفسير: د ﴿إِذْ يَغْشَى السِّدْرَةَ﴾ په تفسير کې هغه بيان چې شوی دی، برسېره په هغه باندې هغه نور شيان چې ليدلي او اوريدلي يې وي؛ هغه الله تعالی ته ښه معلوم او ښکاره دي.

أَفَرَأَيْتُمُ اللَّاتَ وَالْعُزَّىٰ ﴿١٩﴾ وَمَنَاةَ الثَّالِثَةَ الْأُخْرَىٰ ﴿٢٠﴾

آيا پس وينئ تاسې لات او عُزّی او منات (په مرتبه کې) دريم بل له دغو (يعنې دغه بُتان بيخي بېکاره شيان دي).

تفسير: يعنې د هغه الله تعالی په مقابل کې چې د هغه عظمت او جلال لره حد او اندازه نشته، د دې سپکو او ناولو شيانو له نوم اخيستلو څخه شرم په کار دی.

تنبيه: «لات ـ عُزّی ـ منات» د هغې زمانې د کفارو د بتانو او باطلو معبودانو نومونه دي، د دوی له منځه (لات) د طائفيانو په نزد ډېر معظم وو، او (منات) د اوس او خزرج او خُزاعه په نزد او (عُزّی) د قريشو او بني کنانه او نورو په نزد ډېر معزّز وو، چې له هغو دوو ډومبنيو څخه يې ده ته عزّت ورکاوه، او (عُزّی) چې په مکّه مکرّمه کې نخلې ته نژدې وو، بيا (لات) چې په طائف کې وو، بيا له دوی څخه وروسته په دريمه درجه (منات) چې له مکې څخه لرې او مدينې ته نژدې وو، په ځينو تفاسيرو کې پر دې ځای کې يوه قصّه نقل کوي چې د محدّثينو د جمهورو له اصولو سره سم د صحت تر درجې پورې نه رسيږي.

أَلَكُمُ الذَّكَرُ وَلَهُ الْأُنْثَىٰ ﴿٢١﴾ تِلْكَ إِذًا قِسْمَةٌ ضِيزَىٰ ﴿٢٢﴾

آيا تاسې لره (اى كُفّارو) هلكان دي او دغه (الله) لره لونې دي. دا (قسمت د اولاد) په دې شان قسمت دى ډېر كوږ ناكاره.

تفسير: ياقوت په (معجم البُلدان) كې ليكي چې: كافرانو دا بُتان د الله تعالى لونې بللې، خو اول الله هغه لوى ذات دى چې صفت يې په ﴿لَمْ يَلِدْ ۙ وَلَمْ يُولَدْ﴾ سره شوى دى، او بالفرض كه د اولاد تقسيم هم ومنل شي؛ نو دا تقسيم څومره خراب او بېكاره دى، چې تاسې خپلو ځانونو ته هلكان او الله تعالى ته لونې وركوئ (العياذ بالله).

إِنْ هِيَ إِلَّا أَسْمَاءٌ سَمَّيْتُمُوهَا أَنْتُمْ وَآبَاؤُكُمْ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ بِهَا مِنْ سُلْطَانٍ ۚ

نه دي (دا بُتان) مګر خو تش نومونه دي چې ايښي دي تاسې دوى لره تاسې او پلرونو ستاسې، نه دى نازل كړى الله په دغه (عبادت د بُتانو) باندې كوم برهان ـ علمي سند.

تفسير: يعنې په تيرو او ونو باندې يو څه نوم ږدي، چې د هغوى پر الوهيت باندې كوم برهان او علمي سند نه لري، بلكه د هغوى پر خلاف دلائل قائم دي، هغوى ته چې تاسې پخپلو خيالونو كې كه د الله تعالى لونې يا د هغه هلكان يا بل شى وايي؛ دا ګردې چتې او د خولې خبرې دي، چې هيڅ صحيح نه دي او څه حقيقت نه لري.

إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَمَا تَهْوَى الْأَنْفُسُ ۖ وَلَقَدْ جَاءَهُمْ مِنْ رَبِّهِمُ الْهُدَىٰ ﴿٢٣﴾

متابعت نه كوي دوى مګر خو د ګمان خپل، او د هغه شي چې غواړي يې نفسونه د دوى، او خامخا په تحقيق سره راغلى دى دوى ته له ربه د دوى څخه هدايت او لارښوونه.

تفسير: يعنې سره له دې چې د الله تعالى له خوا د هدايت رڼا راغلې ده، او سمه لاره يې راښوولې ده، مګر دا ناپوهان د هم هغو اوهامو او د هغو خبرو چې ددوى په زړونو كې ګرځي؛ متابعت كوي، اود ګمانونو په توره تياره كې سره نښتي دي.

أَمْ لِلْإِنْسَانِ مَا تَمَنَّىٰ ﴿٢٤﴾ فَلِلَّهِ الْآخِرَةُ وَالْأُولَىٰ ﴿٢٥﴾

آيا شته (كافر) انسان لره هغه چې غواړي يې (له نبوّت اواخروي سعادت؟ بلكه نشته). پس خاص الله لره دى (سلطنت او باچايي د) آخرت او د دنيا.

تفسير: يعنې هسې اټكل او ګمان كوي چې دا بُتان به ځمونږ سپارښت كوي، دا خو تش خيال او تشې ارزوګانې دي، آيا هر هغه تمنّا او ارزو چې سړى يې وكړي؛ هغه يې په لاس ورځي، په ياد يې ولرئ چې د دنيا او آخرت ګردې ښېګڼې د الله تعالى په لاس كې دي.

وَكَمْ مِنْ مَلَكٍ فِي السَّمَاوَاتِ لَا تُغْنِي شَفَاعَتُهُمْ شَيْئًا إِلَّا مِنْ بَعْدِ أَنْ يَأْذَنَ اللَّهُ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَرْضَىٰ ﴿٢٦﴾

او ډېرې دي له ملائكو څخه په اسمانونو كې چې نه دفع كوي شفاعت سپارښت د دوى هيڅ شى مګر وروسته له هغه چې اذن حكم وفرمايي الله لپاره د هغه چا چې اراده وفرمايي او راضي وي په شفاعت يې.

تفسير: يعنې د دې بتانو حقيقت څه دى؟ د اسماني هستېدونكيو د مقرّبو پرښتو شفاعت او سپارښت هم هيڅ په كار نه راځي، هو ! د هر چا په حق كې چې پاك الله د سپارښت كولو حكم وكړي؛ هغه د كار شى دى، او هغه له هر چا څخه

چې خوښ وي؛ همغه ګټور دی، ښکاره ده چې هغه نه بتانو ته د سپارښت کولو اذن ورکړی دی، او نه دی له کافرانو څخه خوښ دی.

إِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ لَيُسَمُّونَ الْمَلَائِكَةَ تَسْمِيَةَ الْأُنثَىٰ ﴿٢٧﴾ وَمَا لَهُم بِهِ مِنْ عِلْمٍ ۖ إِن يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ ۖ وَإِنَّ الظَّنَّ لَا يُغْنِي مِنَ الْحَقِّ شَيْئًا ﴿٢٨﴾

بېشکه هغه کسان چې ایمان نه راوړي په آخرت باندې؛ خامخا نومونه ږدي پر ملائکو باندې په نوم ایښودلو د ښځو سره. او نشته دوی ته په دې وینا کې هیڅ علم پوهه، متابعت نه کوي دوی مګر خو د ګمان، او بېشکه ګمان نه دفع کوي له حق څخه هیڅ شی.

تفسیر: هر څوک چې په آخرت باندې یقین او باور نه لري؛ هغه له سزا او هیداد څخه بېفکره کیږي، او په داسې بېباکۍ او بېفکرۍ کې اخته کیږي چې الله تعالی ته بد نسبتونه کوي، او مثلاً وایي چې: پرښتې ښځې او د هغه لونې دي، دا محض د دوی جهالت او ناپوهي ده، ځکه چې پرښتې له نارینتوب اوښځیتوب سره هیڅ تعلق او علاقه نه لري، او الله تعالی به څرنګه اولاد ولري؟ که څوک په رښتیا او ټینګو خبرو باندې قائم وي؛ نو په داسې ګمانونو اټکلونو او اوهامو او چټې خبرو پسې چې هیڅ کار ورځنې نه جوړیږي، نه ګرځي.

فَأَعْرِضْ عَن مَّن تَوَلَّىٰ عَن ذِكْرِنَا وَلَمْ يُرِدْ إِلَّا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا ﴿٢٩﴾ ذَٰلِكَ مَبْلَغُهُم مِّنَ الْعِلْمِ

پس مخ وګرځوه ته له هغه چا څخه چې مخ یې ګرځولی دی له ذکره پنده ځمونږ. او نه لري اراده مګر خو د ژوندون لږ خسیس. دا (اختیارول د ده دنیا لره) ځای د رسېدلو د دوی دی له علمه پوهې (د دوی).

تفسیر: یعنې د هر چا برسټن او نالۍ چې د دنیا دا څو ورځې ژوندون دی، او په هغه کې هسې منهمک شي چې الله تعالی او آخرت ور څخه هېر وي، او هیڅ خپل فکر ورته نه نیسي؛ نو تاسې د دوی اپلتو او چټې (بېکاره) خبرو ته زیات مه متوجه کېږئ !، هم هغسې چې هغوی له الله تعالی څخه مخ اړوي، تاسې هم د هغوی له شرارت او بدۍ څخه مخ واړوئ !، د دوی علمي جداوجهد یواځې د بهائمو په شان د ګېډو ډکول او د شهوت شړل دي، پرته له نفساني غوښتنو څخه بل شي ته نه متوجّه کیږي.

إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَن ضَلَّ عَن سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِمَنِ اهْتَدَىٰ ﴿٣٠﴾

بېشکه رب ستا همدی ښه عالم دی په هغه چا باندې چې ګمراه شوی دی له لارې د ده څخه (چې اسلام دی)، او همدی ښه عالم پوه دی په هغه چا باندې چې سمه لاره یې مونډلې ده.

تفسیر: یعنې هغه چې په ګمراهۍ کې پروت دی، او هغه چې په سمې لارې باندې روان دی، دوی ټول سره د هغوی د مخفي استعداداتو له ازل راهیسې پاک الله ته معلوم او الله تعالی پرې ښه خبر دی، او سم له هغه سره هر کار کېدونکی دی، نو ځکه تاسې ځان یوې خوا ته ونیسئ، او د هغو معاندینو معامله الله تعالی ته خوشې کوئ او ور ویې سپارئ.

وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ لِيَجْزِيَ الَّذِينَ أَسَاءُوا بِمَا عَمِلُوا وَيَجْزِيَ الَّذِينَ أَحْسَنُوا بِالْحُسْنَىٰ ﴿٣١﴾

او خاص الله ته دي هر هغه څه چې په اسمانونو کې دي، او هر هغه چې په ځمکه کې دي (سره له اسمانونو او ځمکې ملکا وخلقًا وعبیدًا) (پیدایښت)، لپاره د دې چې جزاء ورکړي (الله) هغو

کسانو ته چې بدي يې کړي وي په (سبب) د هغه (بد) عمل چې کړی يې وي، او جزاء ورکړي هغو کسانو ته چې نيکي يې کړي وي په نېکو عملونو سره (په جنّت).

تفسير: يعنې د هر سړي احوال الله تعالى ته ښه معلوم دي، او د ځمکې او د اسمان پر هر شي باندې د هغه واک او قبضه ده، بيا نو د ښو او د بدو په بدل ورکولو کې د هغه په مخ کې څه ممانعت موجود کېدی شي، بلکه که په غور سره وګورئ؛ نو ځمکه او د اسمان دا ګردې کارخانې د همدې لپاره پيدا کړی شوي دي چې د هغو په نتيجه کې د ژوندون يوه بله غير فاني سلسله قائمه کړه شي، تر څو په هغې کې بدانو ته د هغوی د بدۍ او نېکانو ته د هغوی د نېکۍ بدل ورکړ شي.

اَلَّذِيْنَ يَجْتَنِبُوْنَ كَبٰٓئِرَ الْاِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ اِلَّا اللَّمَمَ ؕ

(نيکوکاران) هغه کسان چې ځان ساتي له کبائرو لويو ګناهونو څخه، او له فواحشو قبيحو کارونو څخه، مګر وړې وړې ګناه (لکه نظر کول حرامو ته، او نور د دې په شان ښېل کيږي له جانبه د الله په سبب د اجتناب له کبائرو نه).

تفسير: د صغيرې او کبيرې فرق د «النساء» سورت په تفاسيرو کې په تفصيل سره تېر شوی دی، د (لمم) په تفسير کې څو خبرې شته، ځينې وايي: هغه خيالات او چرتونه دي چې د ګناه په نسبت په زړونو کې ګرځي، خو له قوې څخه فعل ته نه وځي؛ هغه لمم دی، ځينې له هغه څخه صغيره ګناه مرادوي، ځينې وايي: هغه ګناه چې په کولو باندې يې اصرار نه کوي، يا يې خپل عادت ونه ګرځوي، يا هغه ګناه چې توبه ورځنې وکړي مراد دی.

اِنَّ رَبَّكَ وَاسِعُ الْمَغْفِرَةِ ؕ

بېشکه رب ستا واسع (پراخ کوونکی د بښنې او) د مغفرت دی.

تفسير: نو ځکه له ډېرو وړو وړو ګناهونو څخه تيريږي او توبه قبلوي، او ګنهګاران نه مأيوس کوي، که په هره لويه او وړه ګناه باندې يې پوښتنه کولې؛ نو د اميد ځای به چېرې پاتې کېده؟.

هُوَ اَعْلَمُ بِكُمْ اِذْ اَنْشَاَكُمْ مِّنَ الْاَرْضِ وَاِذْ اَنْتُمْ اَجِنَّةٌ فِيْ بُطُوْنِ اُمَّهٰتِكُمْ ۚ فَلَا تُزَكُّوْٓا اَنْفُسَكُمْ ؕ هُوَ اَعْلَمُ بِمَنِ اتَّقٰى ۝٣٢

هغه ښه عالم دی په تاسې باندې کله چې پيدا يې کړئ تاسې له ځمکې څخه، او کله چې وئ تاسې (پټ) بچي په ګېډو د ميندو خپلو کې؛ نو مه ستايئ مه پاکوئ تاسو ځانونه خپل، همدغه (الله) ښه عالم دی په هغه چا باندې چې ويريږي (له الله او ځان ساتي له معاصيو).

تفسير: يعنې که د تقوی څه توفيق الله تعالى چاته ورکړي؛ نو دی دې لويي نه کوي !، او خپل ځان دې نه ستايي !، ځکه چې پاک الله د هر سړي له لويۍ او پاکۍ او تقوی نه په ښه شان خبردار دی، او له هغه وخته ورښکاره ده چې دوی لا د دې وجود او شتوالي په دائره کې قدم او پل نه وو ايښی.

اَفَرَءَيْتَ الَّذِيْ تَوَلّٰى ۝٣٣

آيا پس ليدلی دی تا هغه څوک چې مخ يې واړاوه (له ايمانه او مرتدّ شو).

تفسير: يعني خپل اصل يې هېر کړ، او د خپل اصلي خالق او حقيقي مالک له لوري يې مخ واړاوه.

وَاَعْطٰى قَلِيْلًا وَّاَكْدٰى ﴿٣٤﴾

او ور يې کړ لږ شی (له مقرره مال څخه)، اومنع يې کړل نور (او سخت پرې ټينګ شو).

تفسير: شاه صاحب (رحمه الله) ليکي: «يعني لږ څه ايمان يې راوړ، بيا يې زړه کلک شو»، مجاهد (رحمة الله عليه) او نور ليکي چې دا آيت د (وليد بن مغيره) په باره کې نازل شوی دی، چې هغه ځمونږ د پيغمبر لږ څه خبرې واورېدې، او د اسلام په لور يې لږ څه رغبت پيدا شو، او د کفر له سزا څخه ووېرېده، نژدې وو چې مسلمان شي، چې يوه کافر ته وويل: داسې مه کوه ! چې زه ستا ګرد جرائم پخپله غاړه اخلم، او ستا له لوري ګرده سزا زه په ځان تېروم، په دې شرط سره چې لږ څه مال ماته راکړې، هغه دا خبره ومنله، او د مقرر شوي رقم څه قسط يې هم ور ورساوه، او بيا يې انکار وکړه؛ نو په دې صورت سره د ﴿وَاَعْطٰى قَلِيْلًا وَّاَكْدٰى﴾ معنى به داسې کيږي: چې څه مال يې ورکړ او بيا يې لاس وويست.

اَعِنْدَهٗ عِلْمُ الْغَيْبِ فَهُوَ يَرٰى ﴿٣٥﴾

آيا شته له ده څخه علم د پټو (مخفي شيانو) پس دی وينې (نجات خپل).

تفسير: يعني آيا دا د غيب خبر يې ليدلی دی چې هغه ته به د کُفر سزا نه رسيږي؟ او بل سړی به خپل ځای ودروي، او په رښتيا سره دی دی خلاصيږي؟.

اَمْ لَمْ يُنَبَّاْ بِمَا فِيْ صُحُفِ مُوْسٰى ﴿٣٦﴾ وَاِبْرٰهِيْمَ الَّذِيْ وَفّٰٓى ﴿٣٧﴾

آيا نه دی خبر کړی شوی دی په هغه (شي) چې وو په صحيفو پاڼو دموسی کې. او په (صحيفو پاڼو) دابراهيم کې هغه (ابراهيم) چې وفاء يې کړې وه (په احکامو د الله).

تفسير: يعني ابراهيم عليه السلام پخپله وينا او عهد او پيمان باندې پوره ټينګ ولاړ وو، او د الله تعالى ګرد احکام يې په ځای کړل، او د هغه د احکامو په تعميل کې يې لږ څه تقصير هم ونه کړ.

اَلَّا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِّزْرَ اُخْرٰى ﴿٣٨﴾

(په صحف مذکوره وو کې دا دي) چې نه پورته کوي هيڅ نفس پورته کوونکی بار پټې د بل نفس.

تفسير: يعني د موسى او د ابراهيم عليه السلام په صحيفو کې داسې مضمون وو، چې د الله تعالى په مخکې يو مجرم د بل مجرم پټې نشي اخيستی، او هر يو سړی خپل سوال او ځواب او ښه او خراب پخپله غاړه اخلي.

وَاَنْ لَّيْسَ لِلْاِنْسَانِ اِلَّا مَا سَعٰى ﴿٣٩﴾

او بله دا چې نشته هيڅ انسان لره مګر (جزا د هغه شي) چې کړی يې دی.

تفسير: يعني سړی چې هر څه پخپل زيار او کوښښ سره ګټي؛ هغه د ده دي، او هيڅوک د بل نيکي او بدي نشي اخيستی.

وَأَنَّ سَعْيَهُۥ سَوْفَ يُرَىٰ ﴿٤٠﴾ ثُمَّ يُجْزَىٰهُ ٱلْجَزَآءَ ٱلْأَوْفَىٰ ﴿٤١﴾

او بېشكه (دا چې) جزا د سعي عمل د ده ژر ده چې وبه ښوولى شي (ده ته). بيا به جزاء ورکړى شي هغه ته جزاء پوره بدل ښه (د نېکۍ نېکه ـ د بدۍ بده).

تفسير: يعنې د هر چا سعي او کوښښ به د هغه په مخ کې کېښود شي، او د هغه پوره پوره بدل به ورکاره کېږي.

وَأَنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ ٱلْمُنتَهَىٰ ﴿٤٢﴾

او بېشكه (دا چې) رب ستا ته ده انتهاء د ګردو (مخلوقاتو پس له مرګه چې ورځي ورته لپاره د جزاء).

تفسير: يعنې د ګردو علومو او افكارو سلسله او د وجود انتهاء د الله تعالى په لوري كېږي، او ټول شيان په پاى كې هغه الله تعالى ته رجوع او ورتګ كوي، او د ده له مخې به هر چا ته د هغه د ښو او بدو ثمره ورکوله كېږي.

وَأَنَّهُۥ هُوَ أَضْحَكَ وَأَبْكَىٰ ﴿٤٣﴾ وَأَنَّهُۥ هُوَ أَمَاتَ وَأَحْيَا ﴿٤٤﴾ وَأَنَّهُۥ خَلَقَ ٱلزَّوْجَيْنِ ٱلذَّكَرَ وَٱلْأُنثَىٰ ﴿٤٥﴾

او (دا چې) بېشكه همغه (الله) خندوي او ژړوي. او بېشكه همغه (الله) وژني او ژوندي كوي. او (دا چې) بېشكه همغه (الله) پيدا كړې يې دي جوړې نر او ښځه.

تفسير: يعنې په دې نړۍ كې ګرد متضاد او متقابل احوال هغه لوى ذات پيدا كړي دي، د شر او د خير خالق همغه الله تعالى دى، د خوښۍ او د غم كيفيّات د هغه په لاس كې دي، خندول، ژړول، لارښوول، ګمراه كول، ژوندي كول او مړه كول، نر او ښځه پيدا كول او د دوى په شان نور شيان ټول د دې خالق له كارونو څخه دي.

مِن نُّطْفَةٍ إِذَا تُمْنَىٰ ﴿٤٦﴾ وَأَنَّ عَلَيْهِ ٱلنَّشْأَةَ ٱلْأُخْرَىٰ ﴿٤٧﴾

له يوه څاڅكي اوبو د (مني) څخه كله چې وڅڅاوه شي (په رحم كې). او (دا چې) بېشكه په ده باندې دي پيدا كول د دويم ځلي (پس له مرګه).

تفسير: يعنې هغه ذات چې له يوه څاڅكي څخه يې نر او ښځه پيدا كړي دي، نو هغه ته بيا پيدا كول څه مشكل دي؟ د يوه پيدايش له ښوولو څخه يې په بل پيدايش باندې هم تنبيه وفرمايله.

وَأَنَّهُۥ هُوَ أَغْنَىٰ وَأَقْنَىٰ ﴿٤٨﴾

او (دا چې) بېشكه همغه (الله) غني كوي او خزانې ورکوي (يا خواروي).

تفسير: يعنې مال، خزانه، جايدادونه ټول د هغه بښنه ده، ځينې د (اقنى) معنى (افقر) اخلي، يعنې هغه ځينې غني كوي، او ځينې فقير اكرب كوي، دا معنى له ړومبني سياق سره مناسبه ښكاري، ځكه چې د متقابلو شيانو ذكر له اول تر آخره پورې راغلى دى، او كه اول مطلب واخيست شي؛ نو د هغه په مقابل كې ښايي چې اهلاك كېښود شي، چې ذكر يې وروسته راځي، يعنې خزانې، مال، او دولت هغه ورکوي او زياتوي يې، او همغه ډېر لوى دولتمندان او طاقتوران اقوام او ټبرونه تباه او بربادوي.

وَأَنَّهُۥ هُوَ رَبُّ ٱلشِّعۡرَىٰ ﴿٤٩﴾

او (دا چې) بېشکه هم هغه (الله) رب د شِعرى دى.

تفسير: «شِعرى» يو لوى ستورى دى، چې ځينو له اعرابو به د هغه عبادت کاوه، او داسې يې ګڼه چې د عالم په پېښو کې هغه ډېر تأثير او اغېزه لري، دلته دا رانسکاره کوي چې د «شِعرى» رب هم الله تعالى دى، او د دنيا ګردې پېښې او لاندې باندې او نور د ده په لاس او واک کې دي، بې وځلې (شِعرى) هم لکه يو معمولي مزدور د هغه احکامو په ځاى راوړلو کې زيار (کوښښ) کوي، او په هغه کې کوم مستقل تأثير او اغېزه هيڅ نشته.

وَأَنَّهُۥٓ أَهۡلَكَ عَادًا ٱلۡأُولَىٰ ﴿٥٠﴾

او (دا چې) بېشکه همغه (الله) وژلي هلاک کړي دي عاديان ړومبى.

تفسير: يعنې د هود عليه السلام قوم.

وَثَمُودَا۟ فَمَآ أَبۡقَىٰ ﴿٥١﴾ وَقَوۡمَ نُوحٍ مِّن قَبۡلُۖ إِنَّهُمۡ كَانُوا۟ هُمۡ أَظۡلَمَ وَأَطۡغَىٰ ﴿٥٢﴾

او (هلاک کړي يې دي) ثموديان، پس باقي يې پرې نه ښود بل هيڅوک (له هغوى نه). او (هلاک کړى يې دى) قوم د نوح پخوا له دوى نه، بېشکه چې دوى وو هم دوى ډېر ظالمان او ډېر سرکښان.

تفسير: يعنې تر سلهاوو کلونو د الله تعالى رسول نوح عليه السلام ته يې هسې ډېر سخت ضررونه او ايذاوې رسولي چې د هغه له ويلو څخه د هر سړي زړه خوږېږي، او راتلونکيو لره يې بده لاره وپرانيستله.

وَٱلۡمُؤۡتَفِكَةَ أَهۡوَىٰ ﴿٥٣﴾ فَغَشَّىٰهَا مَا غَشَّىٰ ﴿٥٤﴾

او هغو کليو اړوليو شويو لره يې ښکته راوغورځول (ځمکې ته پس له پورته کېدو نه). پس راولوېد په هغه باندې څه چې راولوېد (يا پس پټ يې کړه هغه لره په هغه څه چې پټ يې کړل).

تفسير: يعنې د تيږو باران او وريا يې پرې وکړه، دا د لوط عليه السلام د قوم يادونه ده.

فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكَ تَتَمَارَىٰ ﴿٥٥﴾

پس په کومو نعمتونو د رب خپل شک کوې ته (اى کافر انسانه؟).

تفسير: يعنې د داسې مفسدانو، ظالمانو او باغيانو تباه کول او له منځه لرې کول او ورک کول هم د الله تعالى ډېر لوى انعام او ښېنه ده، آيا د داسې نعمتونو له لېدلو څخه وروسته هم انسان خپل الله تعالى ته د دروغو نسبت کوي.

هَٰذَا نَذِيرٌ مِّنَ ٱلنُّذُرِ ٱلۡأُولَىٰٓ ﴿٥٦﴾

دغه (محمد رسول الله هم) ويروونکى دى له (جملې د) ويروونکيو ړومبنيو څخه.

تفسير: يعنې محمد صلى الله عليه وسلم د مجرمانو د بد انجام څخه همداسې ويرول کوي، لکه چې له دوى ځنې وړاندې نورو پيغمبرانو هم کفار ويرول.

اَزِفَتِ الْاٰزِفَةُ ﴿٥٧﴾ لَيْسَ لَهَا مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ كَاشِفَةٌ ﴿٥٨﴾

را نژدې شو راتلونکی (قیامت). نشته هغه لره پرته له الله ښکاره کوونکی (راوستونکی).

تفسیر: یعنې قیامت ډېر نژدې شوی دی، خو د هغه ټاکلی وخت پرته له الله تعالی بل چا ته په ښکاره ډول نه دی معلوم، او کله چې ټاکلی وخت یې راشي؛ نو هیڅ یو طاقت هغه نشي ستنولی، که الله تعالی اراده وفرمایي؛ د هغه په دفع باندې قادر دی، خو هغه یې هم نه لرې کوي.

اَفَمِنْ هٰذَا الْحَدِيْثِ تَعْجَبُوْنَ ﴿٥٩﴾ وَتَضْحَكُوْنَ وَلَا تَبْكُوْنَ ﴿٦٠﴾ وَاَنْتُمْ سٰمِدُوْنَ ﴿٦١﴾

آیا پس له دې خبرې (قرآن) څخه تعجّب کوئ تاسې (انکارًا ای منکرانو). او خاندئ تاسې (تمسخُرًا) او نه ژاړئ (خوفًا. او تاسې غافلان یئ (له هغه شي چې مطلوب دی تاسې ته) چتې (بېکاره) لوبې کوئ.

تفسیر: یعنې قیامت او د هغه نژدېوالی د خبر له اورېدلو څخه باید چې تاسې د الله تعالی له وېرې په ژړا کېدئ او یرېدئ، او د خپلې ژغورنې تیاری به مو کاوه، مګر تاسې په خلاف د هغه تعجّب کوئ او خاندئ، او په غفلت او بېفکرۍ کې په چتې لوبو کې اخته یئ.

فَاسْجُدُوْا لِلّٰهِ وَاعْبُدُوْا ﴿٦٢﴾

پس سجده کوئ تاسې (خاص) الله ته، او عبادت کوئ د همدغه (الله !، نه د نورو).

تفسیر: یعنې یو عاقل او پوه لره نه ښایي چې له انجامه غافل شي، او په پند، نصیحت او پوهولو باندې ټوکې او مزاح وکړي او پرې وخاندي، بلکه ښایي چې د بندګۍ لاره غوره کړئ !، او مطیع او منقاد اوسئ !، د عاجزۍ او نیاز وچولی د الله تعالی په دربار کې کېږدئ !.

تنبیه: په روایتونو کې راغلي دي چې رسول اکرم صلی الله علیه وسلم کله چې د (النجم) سورت ولوست، دی پخپله هم په سجده پرېوت، او نورو ټولو مسلمانانو او مشرکانو هم چې هلته حاضر وو؛ سجده وکړله.

تمّت سورة النجم، ولله الحمدُ والمنّة.

سُورَةُ القَمَر

«د (القمر) سورت مکّي دی، ماسوا له (۴۴، ۴۵، ۴۶) آیتونو څخه چې مدني دي، (۵۵) آیته (۳) رکوع لري، په تلاوت کې (۵۴) او په نزول کې (۳۷) سورت دی، وروسته د «الطارق» له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

اِقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانْشَقَّ الْقَمَرُ ①

را نژدې شو قیامت او څیري دوه ټوټې شوه سپوږمی.

تفسیر: له هجرت څخه پخوا رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په (منا) کې تشریف درلود، د کافرانو یوې لوبې جرګې له دوی څخه یوه معجزه وغوښته، دوی وفرمایل چې: د اسمان په لوري وګورئ ! ناڅاپه سپوږمی له منځه دوه ټوټې شوه، یوه ټوټه یې د لمر خاته په لوري، او بله ټوټه یې د لمر پرېوتو په لوري لاړه، په منځ کې یې غر حائل وو، کله چې د کافرانو جرګې دا لویه معجزه ولیده؛ سره یې وویل چې: «محمد صلی الله علیه وسلم پر مونږ یا پر سپوږمی باندې سحر جادو کوډې کړي دي»، دغې معجزې ته (شقّ القمر) وایي، او دا یوه نمونه یا نښه وه د قیامت چې وروسته له دې څخه به هر شی لکه دا شلیږي او چوي، طحاوي او ابن کثیر اونورو د دې واقعې د تواتر دعوی کړېده، او له کوم عقلي دلیل سره تر اوسه پورې د هسې واقعاتو محال کېدل نشي ثابت کېدی، او یواځې د استبعاد په بناء داسې قطعي الثبوت شیان نه شي تردید کېدی، بلکه استبعاد خو اعجاز لره لازم دی.

وَإِنْ يَرَوْا آيَةً يُعْرِضُوا وَيَقُولُوا سِحْرٌ مُسْتَمِرٌّ ②

او که ووینې دغه (کُفّار د قریشو) کوم دلیل (د قدرت) نو پر څنګ به شي دوی (مخ به واړوي) ترې، او وایي به دوی (دغه) سحر کوډې دي قوي چې له پخوا راهیسې راځي.

تفسیر: یعنې پخوا له دې هم د نبوّت دعوی کوونکیو د داسې سحر او کوډو دعاوی کړي دي، هم هغسې چې هغه تللي دي؛ دا به هم ځي.

وَكَذَّبُوا وَاتَّبَعُوا أَهْوَاءَهُمْ وَكُلُّ أَمْرٍ مُسْتَقِرٌّ ③

او دروغجن ګڼي دوی (حق لره)، او متابعت کوي دوی د خواهشونو خپلو، او هر کار قرار نیوونکی دی (سره له کوونکي خپل په نعیم یا جحیم کې).

تفسیر: یعنې د هغوی عذاب هم په خپل وخت باندې راتلونکی دی، او هغوی لره هغه هلاکت او ګمراهي چې د الله تعالی په علم کې ټاکلې شوې ده؛ هیڅ وړاندې وروسته کېدونکې نه ده.

وَلَقَدْ جَاءَهُمْ مِنَ الْأَنْبَاءِ مَا فِيهِ مُزْدَجَرٌ ④

او خامخا په تحقیق راغلي دي دوی ته خبرې او اهلاک د پخوانیو امتونو هغه شی چې په هغه کې امتناع او سرزنش وو (له کفره).

تفسير: يعنې د قرآنكريم په وسيله هر راز احوال او د تباه شويو قومونو واقعات درښكاره شوي دي، كه په هغو باندې غور وكړئ؛ نو د الله تعالى له لوري لويه تنبيه او ويښول دي.

راغلي دي دغو منكرانو ته دغسې پند چې:

حِكْمَةٌۢ بَالِغَةٌ فَمَا تُغْنِ النُّذُرُ ۝٥ فَتَوَلَّ عَنْهُمْ

حكمت دى كامل نهايت ته رسېدلى، پس هيڅ نفع نه رسوي (دوى ته) ويروونكي (انبياء، قرآن، مواعظ). نو مخ وګرځوه ته له هغوى څخه.

تفسير: يعنې قرآن مجيد د پوره عقل او حكمت د خبرو مجموعه ده، كه څوك يې په ښه نيت او پوره توجّه سره ولولي؛ نو په زړونو كې يې ځاى نيسي او په كې لويږي، مګر د افسوس ځاى دلته دى چې سره د دومره لارښوونې او د هدايت د اسباب د شتو بيا هم دوى هدايت نه مومي، او په سمه لاره نه راځي، نو ځكه د هسې غټو زړونو او سنګدلو بدبختانو په فكر كې ډېر زيات مه اوسئ، تاسو د خپل تبليغ فرض او د دعوت وظيفه او دنده په ښه شان او سلوك سره اداء وفرمايئ، اوس نو د زيات تعاقُب ضرورت نشته، پرېږدئ چې هغوى د خپلې هستوګنې د ځاى په لوري ور درومي.

يَوْمَ يَدْعُ الدَّاعِ إِلَىٰ شَيْءٍ نُّكُرٍ ۝٦

(او ياده كړه هغه) ورځ چې رابولي (دوى لره) بلونكى يو شي ناآشنا ته (چې حساب او جزاء د اعمالو ده).

تفسير: يعنې د حشر د ډګر به لوري د شمېر (حساب) ورکولو لپاره.

خُشَّعًا أَبْصَارُهُمْ

حال دا چې ويريدونكي خړې خوارې به وي سترګې د دوى.

تفسير: يعنې په هغه وخت كې به يې د خوف او ندامت لامله په ډېر ذلت او ندامت سره سترګې ځوړې او مړې وي، او له ډېره شرمه به ځمكې ته ګوري.

يَخْرُجُونَ مِنَ الْأَجْدَاثِ كَأَنَّهُمْ جَرَادٌ مُّنتَشِرٌ ۝٧ مُّهْطِعِينَ إِلَى الدَّاعِ ۖ

راوځي به دوى له قبرونو څخه ګواكې دوى به ملخان وي خواره واره. چې تلوار كوونكي به وي په لوري د بلونكي خپل.

تفسير: يعنې ګرد ډومبني او وروستني خلق به له خپلو قبرونو څخه ووځي، اود ملخانو په ډول سره به په ځمكه كې تيت پيت او خواره شي، او د الله تعالى په مخ كې به د خپلو چارو د جزاء لپاره په ډېر تلوار سره حاضريږي.

يَقُولُ الْكَافِرُونَ هَٰذَا يَوْمٌ عَسِرٌ ۝٨

وايي به كافران دا ورځ ده ډېره سخته.

تفسير: يعنې د هغې ورځې د ويروونكيو احوالو او شدائدو لامله او د خپلو جرائمو له تصوّره به كفار داسې ووايي، چې دا بده سخته ورځ ده، وبه ليده شي چې نن به څه را باندې تيريږي، وروسته دا رابنيي چې قيامت او د

آخرت عذاب پخپل وخت باندې راتلونکی دی، ډېرو دروغجنانو ته له هغه څخه پخوا په دنیا کې هم یوه سخته ورځ په مخ راغلې ده.

كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ فَكَذَّبُوا عَبْدَنَا وَقَالُوا مَجْنُونٌ وَازْدُجِرَ ﴿٩﴾

دروغجن ګڼلي دي پخوا له دوی څخه قوم د نوح (نوح علیهم علیه السلام)، نو دروغجن وشمېرو دوی بنده ځمونږ، او ویې ویل چې: (دغه نوح) لېونی دی او منع کړی شوی دی (له دعوت د خلقو نه).

تفسیر: کُفّارو به تهدیدًا ویل: ای نوحه ! که ته له خپلو هسې خبرو څخه نه اوړې، نو مونږ به دې تر ډېرو لاندې کړو ! ګواکې په داسې ویرولو سره یې د هغوی خبرو ته غوږ نه نیوه، او د ده خبرې به توی تللې، ځینې د ﴿وَازْدُجِرَ﴾ معنی داسې کوي چې: لېونی یا بادسار یا رنځور دی، او سد (هوش) او عقل ترې ورک، (العیاذ بالله).

فَدَعَا رَبَّهُ أَنِّي مَغْلُوبٌ فَانْتَصِرْ ﴿١٠﴾

پس دعا سوال وکړ (نوح) له ربه خپله (داسې چې) بېشکه زه مغلوب عاجز شوی یم، نو بدل مې واخله (له کُفّارو).

تفسیر: یعنې له سلهاوو کلونو پوهولو سره هم کله چې څوک د دوی په خبرو باندې ونه پوهېدل، نو دوی هغوی ته ښېرې وفرمایلې، او ویې ویل: «ای ربه ! زه اوس د دوی له لارښوونې څخه عاجز شوی یم، پر دوی باندې ځما هدایت او لارښوونې هیڅ اغېزه او اثر ونه کړ، اوس نه ته د خپل دین او پیغمبر بدل او کسات واخله !، او پر ځمکه باندې هیڅ یو کافر ژوندی مه پرېږده !».

فَفَتَحْنَا أَبْوَابَ السَّمَاءِ بِمَاءٍ مُنْهَمِرٍ ﴿١١﴾ وَفَجَّرْنَا الْأَرْضَ عُيُونًا فَالْتَقَى الْمَاءُ عَلَى أَمْرٍ قَدْ قُدِرَ ﴿١٢﴾

نو وپرانیستل مونږ ورونه د اسمان په اوبو ډېرو راتویې شویو سره (له اسمانه). او وبهولې مونږ له ځمکې څخه (هم) چینې، بیا سره ګډې شولې ټولې اوبه (د اسمان او د ځمکې) په هغه کار باندې چې ټاکلی مقرر شوی وو (چې اهلاک د قوم د نوح وو).

تفسیر: یعنې اوبه داسې سختې راوشوړېدې لکه چې د اسمان ګرد ورخونه خلاص شوي دي، او لاندې د ځمکې ټولې اوبه هم له یوې مخې دباندې راخوټېدلې دي، او دومره زیاتې اوبه راووتې، لکه چې د ځمکې مخ د لویو چینو یوه مجموعه شوه، بیا د لاندې او د باندې او دا دواړه اوبه سره ګډې شوې د هغه کار لپاره حاضرې شوې چې د الله تعالی له خوا لا پخوا له هغه ټاکلی (مقرّر) شوی وو، یعنې د نوح علیه السلام د قوم تباهي، هلاکت او ډوبېدل.

وَحَمَلْنَاهُ عَلَى ذَاتِ أَلْوَاحٍ وَدُسُرٍ ﴿١٣﴾ تَجْرِي بِأَعْيُنِنَا

او سور کړی وو مونږ دغه (نوح) پر (ببرۍ چې) خاونده د تختو پلنو او میخونو پریږو (غټو) وه. چې تلله ګرځېده ځمونږ د سترګو لاندې چې مو لیده او څارنه مو ورله کوله.

تفسیر: یعنې د دې ویروونکي طوفان په وخت کې د نوح علیه السلام ببرۍ ځمونږ د سترګو تر کتنې حفاظت او نګرانۍ لاندې وه، او په ډېره هوسایۍ او آرامۍ سره د اوبو په سر ګرځېده.

جَزَآءً لِّمَن كَانَ كُفِرَ ﴿١٤﴾

(واقع شوی وو دا طوفان) لپاره د امداد د هغه چا چې کُفران د احسان يې کړی شوی وو (چې نوح دی).

تفسیر: يعنې کفّارو د نوح عليه السلام بې قدري وکړه، او الله تعالی د خبرې له منلو څخه يې مخ واړاوه، دا وه د هغه سزا او انتقام چې د لوی طوفان او سخت ځپان په ډول ورورسېده.

وَلَقَد تَّرَكْنَٰهَآ ءَايَةً فَهَلْ مِن مُّدَّكِرٍ ﴿١٥﴾

او خامخا په تحقيق پرېښودله مونږ دغه (بېړۍ) يو دليل (د قدرت خپل)، نو آيا شته څوک يادوونکی پند اخيستونکی.

تفسیر: يعنې فکر کوونکي لره په دې واقعې کې د قُدرت ډېر دلائل او د عبرت زياتې نښې دي، يا يې دا مطلب چې نن د کشتۍ وجود په دنيا کې هغه قصه راپه يادوي او د الله تعالی د لوی قدرت لويه نښه ده.

فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِى وَنُذُرِ ﴿١٦﴾

پس څرنګه وو عذاب ځما (په دوی چې مې هلاک کړل ټول په طوفان) او ويرول ځما (په ژبې د نوح)؟.

تفسیر: يعنې ځما عذاب يې وليد، چې څومره ويروونکی دی، او ځما ډاروِل څومره په ځای او رښتيا دي.

وَلَقَد يَسَّرْنَا ٱلْقُرْءَانَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِن مُّدَّكِرٍ ﴿١٧﴾

او خامخا په تحقيق اسان کړی دی مونږ قرآن لپاره د يادولو او پند اخيستلو، نو آيا شته څوک يادوونکی پند اخيستونکی.

تفسیر: يعنې له قرآنه پند اخيستل ډېر اسان دي، ځکه هغه مضامين چې د ترغيب، ترهيب، انذار، تبشير او نورو په نسبت دي؛ هغه ګرد بالکل صاف، سهل، ساده او اسان دي، او مؤثر دي، او دومره سهل او صاف دي چې هر سړی په لږ فکر او غور سره پرې پوهيږي.

كَذَّبَتْ عَادٌ فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِى وَنُذُرِ ﴿١٨﴾ إِنَّآ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا صَرْصَرًا فِى يَوْمِ نَحْسٍ مُّسْتَمِرٍّ ﴿١٩﴾

دروغجن ګڼلی وو عاديانو (هود)، نو څرنګه وو عذاب ځما او ويرول ځما؟. بېشکه مونږ لېږلی وو مونږ پر دوی باندې باد ډېر سخت په ورځې نحسې (د بدۍ) کې چې تل وي بدي يې (پر دوی باندې چې په کې هلاک شو).

تفسیر: شاه صاحب ليکی: «يعنې بدي او نحوست پورته نه شو، تر څو ګرد سره تمام نه شول، او دا د نحوست ورځ هغوی لره وه نه تل»، په قرآنکريم کې تصريح شوې ده چې هغه عذاب اووه شپې او اته ورځې پرله پسې وو.

تَنزِعُ ٱلنَّاسَ كَأَنَّهُمْ أَعْجَازُ نَخْلٍ مُّنقَعِرٍ ﴿٢٠﴾

چې را ايستل به (باد له پټو ژورو کندو د ځايونو خپلو نه) خلق ګواکې دوی تنې د خرماوو وي چې له بېخه رايستلې شوې په ځمکه پرېوتلې وي.

تفسير: د عاد قوم ډېر پياوړی قوي او د لويو جثو او ونو خاوندان وو، خو دوی د دې سخت باد او د لويې سيلۍ له ورښه داسې سره په څټ راولوېدل، لکه چې د کجورو ونې چې له ستړه او بېخه وويستلی شي، او هغه خوا وغورځولی شي.

فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿٣٠﴾ وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِن مُّدَّكِرٍ ﴿٣١﴾ كَذَّبَتْ ثَمُودُ بِالنُّذُرِ ﴿٣٢﴾

نو څرنګه وو عذاب ځما او ويرول ځما (له بېخه ايستل مې)؟. او خامخا په تحقيق اسان کړی دی مونږ قرآن ذکر پند اخيستلو ته، نو آيا شته څوک يادوونکی پند اخيستونکی. دروغجن ګڼلي وو ثموديانو (انبياء او نور) ويروونکي.

تفسير: يعنې صالح عليه السلام يې دروغجن شمېرلی وو، او حال دا دی چې يوه نبي دروغجن بلل عينًا د ټولو پيغمبرانو دروغجن بلل دي، ځکه چې د دين په اصولو کې دوی ګډ يو، د بل مصدقان او مؤيدان دي.

فَقَالُوا أَبَشَرًا مِّنَّا وَاحِدًا نَّتَّبِعُهُ إِنَّا إِذًا لَّفِي ضَلَالٍ وَسُعُرٍ ﴿٣٣﴾

پس وويل دوی آيا يو بشر لره له مونږ څخه چې يو دی؛ متابعت وکړو (مونږ چې ډېر يو) ده لره؟ بېشکه مونږ په دغه وخت کې خامخا به يو په ګمراهۍ او لېونتوب کې (نو نه يې کوو متابعت).

تفسير: يعنې دغه خو کومه اسماني پرښته نه دی، بلکه مونږ غوندې يو سړی دی، هغه هم يو بېکس او يواځې چې هيڅ قوت او ملګری ورسره نشته، دی غواړي چې مونږ راښکته او د خپل ځان تابع وګرځوي، او حال دا دی چې دا کار له سره هيڅ کېدونکی نه دی، که مونږ د ده په خبرو باندې وغولېږو، او د ده په لومه کې بند شو؛ نو دغه به ځمونږ سخته غلطي ناپوهي او حماقت څرګند کړي، بلکه دا کار به له لېونتوب سره سم وي.

ءَأُلْقِيَ الذِّكْرُ عَلَيْهِ مِن بَيْنِنَا بَلْ هُوَ كَذَّابٌ أَشِرٌ ﴿٣٤﴾

آيا غورځولی شوی دی ذکر وحي په ده باندې په منځ ځمونږ (نه ده شوې وحي)؟ بلکه دی ډېر دروغجن متکبّر دی (چې پخپله ځان غټوي).

تفسير: يعنې پيغمبرۍ ته د نورو خلقو په منځ کې يواځې همدغه پاتې وو؟ ګردې خبرې يې دروغ دي، او خامخا ځای لوی راښيي، تکبّر کوي او وايي چې: زه د الله تعالى له لوري استاځی او پيغمبر يم، او ګرد قوم ته ښايي چې ځما خبرې ته غوږ کيږدي، او اطاعت مې وکړي، او حکم مې ومني، نو ترديدًا فرمايي الله أكرم شأنُه وأعظم برهانُه داسې چې:

سَيَعْلَمُونَ غَدًا مَّنِ الْكَذَّابُ الْأَشِرُ ﴿٣٥﴾

ژر ده چې پوه به شي دوی صباح (په وخت د نزول د عذاب کې، يا په ورځ د قيامت کې) چې څوک دی هغه ډېر دروغجن متکبّر.

تفسير: يعنې ډېر ژر معلومېږي چې د دې دواړو په منځ کې دروغجن او متکبّر څوک دی؟.

إِنَّا مُرْسِلُو النَّاقَةِ فِتْنَةً لَّهُمْ

بېشکه مونږ لېږونکي يو د اوښې لپاره د فتنې ازمويښت د دوی.

تفسير: يعني د هغوی له غوښتنې سره سم مونږ له تيرې څخه اوښه را وويسته، او ور ومو لېږله، او د هغې په وسيله مو دا په عملي ډول هم ښکاروله چې له هغوی څخه کوم يو د الله تعالى او د هغه د رسول خبرې مني؟ او کوم يو د خپل نفس په غوښتنې کار کوي؟.

فَارْتَقِبْهُمْ وَاصْطَبِرْ ﴿۲۷﴾ وَنَبِّئْهُمْ أَنَّ الْمَاءَ قِسْمَةٌ بَيْنَهُمْ ۖ كُلُّ شِرْبٍ مُحْتَضَرٌ ﴿۲۸﴾

پس منتظر اوسه ته (ای صالح !) دوی ته او صبر وکړه (يعني وګوره ! چې څه نتيجه راووځي؟). او خبر کړه دوی (په دې) چې ښکه اوبه ويشلې شوي دي په منځ د دوی (او د اوښې) کې، هر وار د اوبو ته حاضر کړی شوي دي (خاوندان د اوبو پخپل وار).

تفسير: شاه صاحب ليکي: هغه اوښه به په هر وار چې اوبو ته تله؛ نور څاروي او حيوانات به له هغې څخه ويرېدل او لرې به تښتېدل، نو د الله تعالى له لوري وار او نوبت مقرّر شو، چې يوه ورځ به هغې اوښې اوبه څښلې، او بله ورځ به نورو حيواناتو.

فَنَادَوْا صَاحِبَهُمْ فَتَعَاطَىٰ فَعَقَرَ ﴿۲۹﴾

نو راوباله دوی ملګری خپل (لپاره د وژلو د اوښې؛ نو توره يې واخيسته) پس پرې يې کړې پښې (د هغې اوښې او مړه يې کړه).

تفسير: شاه صاحب ليکي: «يوه بدکاره ښځه وه چې حيوانات يې ډېر وو، هغې خپل يو آشنا ولمساوه، او هغه د دې اوښې پښې پرې کړې، او ويې وژله، نو پس له دريو ورځو نه پرې عذاب نازل شو».

فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿۳۰﴾ إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ صَيْحَةً وَاحِدَةً فَكَانُوا كَهَشِيمِ الْمُحْتَظِرِ ﴿۳۱﴾

پس څرنګه وو عذاب ځما او ويرول ځما. ښکه مونږ ولېږه مونږ پر هغو باندې غږ يو (د جبريل)؛ نو شول دوی لکه وچ مات شوي (توتې توتې خس خاشاک واښه شپول جوړوونکي).

تفسير: يعني پرښتې يوه سخته کړېکه وکړه، چې د هغې لامله د هغو ګردو زړونه وچاودل، او ټول سره هک پک او حيران پاتې شول، او هسې راوبرېښېدل، لکه چې د وښو يوه لويه کوټه د څاروو تر پښو لاندې غوبل شوي وي، او ګرد سره ګوډ او مات او چيت او بوس بوس شوي وي.

وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِن مُّدَّكِرٍ ﴿۳۲﴾ كَذَّبَتْ قَوْمُ لُوطٍ بِالنُّذُرِ ﴿۳۳﴾

او خامخا په تحقيق اسان کړی دی مونږ قرآن لپاره د ذکر يادلو پند اخيستلو؛ نو آيا شته څوک يادوونکي پند اخيستونکي؟. دروغجن کړی وو قوم د لوط ويروونکي (انبياء لره).

تفسير: يعني دوی لوط عليه السلام ته دروغجن وويل، او په داسې کار سره چې د يوه نبي تکذيب يې وکړ، ګواکې د ګردو انبياوو تکذيب يې وکړ، يا قوم د لوط دروغجن وګڼه لوط په ويرولو او پند ورکولو د ده سره دوی لره.

إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ حَاصِبًا إِلَّا آلَ لُوطٍ ۖ نَّجَّيْنَاهُم بِسَحَرٍ ﴿۳۴﴾ نِّعْمَةً مِّنْ عِندِنَا ۚ كَذَٰلِكَ نَجْزِي مَن شَكَرَ ﴿۳۵﴾

بېشکه مونږ لېږلی وو مونږ پر دوی باندې باد کانې ويشتونکی مګر کورنۍ د لوط، ومو ژغورل دوی په پېښمني کې. له جهته د مهربانۍ له نزده ځمونږ، همداسې (د آل لوط په شان) جزاء ورکوو مونږ هغه ته چې شُکر وباسي حق منونکی وي.

تفسير: يعني لوط عليه السلام په پښمني کې له خپلو کورنيو سره روغ رمټ ووتلو، او هغوی ته هيڅ ربړ او عذاب ونه رسېد، او ځمونږ عادت همداسې دی چې حق پېژندونکيو او شکر ويستونکيو بندګانو ته همسې جزا ورکوو.

وَلَقَدْ أَنذَرَهُم بَطْشَتَنَا فَتَمَارَوْا بِالنُّذُرِ ﴿٣٦﴾

او خامخا په تحقيق ويرولي وو (لوط) دوی لره له نيولو ځمونږ څخه، نو شک وکړ دوی په ويرولو (د هغه کې).

تفسير: يعني د هغو په خبرو کې به يې چتې ويناوې شبهې جګړې کولې، او هغه به يې دروغجن ګڼلو (په ويلو د ده کې).

وَلَقَدْ رَاوَدُوهُ عَن ضَيْفِهِ فَطَمَسْنَا أَعْيُنَهُمْ فَذُوقُوا عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿٣٧﴾

او خامخا په تحقيق غوښتي وو دوی له دغه (لوط څخه) مېلمانه د هغه (بدکارۍ ته)؛ نو محو ړندې کړې مونږ سترګې د دوی، پس (وفرمايل الله دوی ته په ژبه د ملائکو چې) وڅکئ تاسې ثمر د عذاب ځما، او د ويرولو ځما.

تفسير: پر هغو پرښتو باندې چې د ښکلیو هلکانو په اشکالو کې راغلې وې، دوی د انسانانو ګمان کړی او د خپلو بدو اخلاقو او بدو رشو په غوښتنه پر دوی باندې د لاس اچولو په فکر کې شول، نو مونږ هغوی ړانده کړل چې هر لوري ته ګرځېدل، او له هر شي سره لګېدل، او هيڅ شی به هغو ته نه ښکارېده، نو ورته ومو ويل چې: ړومبی تاسې د دې عذاب خوند وڅکئ !.

وَلَقَدْ صَبَّحَهُم بُكْرَةً عَذَابٌ مُّسْتَقِرٌّ ﴿٣٨﴾ فَذُوقُوا عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿٣٩﴾

او خامخا په تحقيق راغلی وو دوی ته په وقت د صباح کې عذاب چې ثابت قرار نيوونکی وو (په دوی باندې). نو (وفرمايل الله دوی ته په ژبه د ملائکو چې) وڅکئ تاسې ثمره د عذاب ځما او د ويرولو ځما.

تفسير: يعني له ړندولو څخه وروسته مو د هغوی کلي واړول، او پر دوی باندې مې له پاسه تيږي وورولې، له هغه وړوکي عذاب څخه وروسته دا لوی عذاب وو چې پر دوی باندې له پاسه د صباوون په وخت کې راولوېد.

وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِن مُّدَّكِرٍ ﴿٤٠﴾ وَلَقَدْ جَاءَ آلَ فِرْعَوْنَ النُّذُرُ ﴿٤١﴾

او خامخا په تحقيق اسان کړی دی مونږ قرآن لپاره د ذکر يادولو پند اخيستلو، نو آيا شته څوک يادوونکی پند اخيستونکی؟. او خامخا په تحقيق راغلي وو (فرعون او) قوم د فرعون ته ويروونکي.

تفسير: موسی او هارون عليهما السلام او د هغوی ويروونکې نهه مشهورې معجزې.

كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا كُلِّهَا فَأَخَذْنَاهُمْ أَخْذَ عَزِيزٍ مُّقْتَدِرٍ ﴿٤٢﴾

دروغجن وګڼل هغوی آيتونه ځمونږ ټول، نو ونيول مونږ دوی په نيولو د ذات ډېر غالب او قادر سره.

تفسير: يعني د الله تعالى نيول زبردست نيول دي، چې د هغه له لاسه هيڅوک چېرې نشي تښتېدلی، لکه چې د فرعونيانو ګرد لاولښکر يې سره له فرعون د قُلزم په بحيره کې هسې ډوب کړل چې يو تن هم د هغو له منځه خلاص نشو.

أَكُفَّارُكُمْ خَيْرٌ مِّنْ أُولَٰئِكُمْ أَمْ لَكُم بَرَاءَةٌ فِي الزُّبُرِ ﴿۴۳﴾ أَمْ يَقُولُونَ نَحْنُ جَمِيعٌ مُّنتَصِرٌ ﴿۴۴﴾

آيا كفّار ستاسې (اى عربو !) غوره دي له ړومبنيو (كُفّارو) د تاسې څخه يا تاسې ته (حكم) د خلاصى دى په (ړومبنيو) كتابونو كې. آيا وايي دوى (چې) مونږ يو ټولى مرستې (مدد) كوونكى يو له بل سره، بدل اخيستونكى؟.

تفسير: الله تعالى د ړومبنيو قومونو قصه اوروي، او د هغې په منځ كې موجوده وو خلقو ته خطاب كوي چې آيا له دې موجوده وو كافرانو څخه پخواني كافران كم قوّته او كم شوكته وو؟ يا دوى له هغوى څنې قوي او ښه دي؟ كله چې مونږ هغو تېرو كافرانو ته د هغوى د كُفر او طغيان په سزا كې تباهي وركړه؛ نو آيا د دوى تباهي كومه سخته خبره ده؟ يا دوى ته د الله تعالى له لوري كوم ليكلى امر وركړى شوى دى، چې هومره مو چې زړه غواړي؛ شرارت او سركښي وكړئ، تاسې ته هيڅوك سزا نه دركوي، يا يې داسې ګڼلي او ټاكلي دي چې ځمونږ مجمع او ټولنه ډېره لويه ده، مونږ به يو له بل سره مرستې كوو، او ګرد به په دې وسيله له سزا څخه ځانونه ساتو، او هيڅوك به نه پرېږدو چې ځمونږ په مخ كې بريالي شي، نو فرمايي الله جل جلاله:

سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ ﴿۴۵﴾

ژر ده چې ماته به كړه شي جمع (د دوى)، او وبه ګرځوي دوى شاوې خپلې (مسلمانانو ته له جنګه).

تفسير: يعنې ژر ده چې دوى ته به د هغوى د دې مجمع حقيقت وښكاره شي، او د مسلمانانو په منځ كې به ماتې ومومي، او شا به وګرځوي، لكه چې په بدر، احزاب او نورو غزاګانو كې دغه وړاندوينه رابښكاره شوه، په دې وخت كې ځمونږ د لوى استاځي پـه ژبه دا آيت جاري وو: ﴿سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ﴾.

بَلِ السَّاعَةُ مَوْعِدُهُمْ وَالسَّاعَةُ أَدْهَىٰ وَأَمَرُّ ﴿۴۶﴾

(دغه قتل او ماتې كافي نه ده دوى ته) بلكه قيامت دى وخت ځاى د وعدې (د عذاب) د دوى، او قيامت ډېر سخت دى (چې نه لري هيڅ علاج) او ډېر تريخ دى (له عذابه د دنيا نه).

تفسير: يعنې دلته به څه ماتې وومي، د دوى اصلي ماتې به په هغه وخت كې وي چې قيامت په سر راودريږي، او هغه به د سخت مصيبت وخت وي.

إِنَّ الْمُجْرِمِينَ فِي ضَلَالٍ وَسُعُرٍ ﴿۴۷﴾ يَوْمَ يُسْحَبُونَ فِي النَّارِ عَلَىٰ وُجُوهِهِمْ ذُوقُوا مَسَّ سَقَرَ ﴿۴۸﴾

بېشكه ګناهګاران په ګمراهى كې دي او په اور ګرم (د دوزخ او لېونتوب) كې دي. هغه ورځ چې راكش كړل به شي دوى په اور (د دوزخ) كې په مخونو د دوى (وبه ويل شي دوى ته زجرًا چې) وڅكئ تاسې (مزه) د مس كولو رسېدلو (د اور) د دوزخ.

تفسير: يعنې په هغه وخت كې د غفلت لامله هك پك او حيران پاتې كيږي، او دا سودا يې هلته له ككرى څخه راووځي، چې په زړو سترګو او مات اورمېره د دوزخ په اور كې رابګوولى شي، او وبه ويل شى دوى ته زجرا د ملائكو په ژبه چې: «واخلئ ! اوس لږ څه د دې ګرم اور مزه هم وڅكئ !».

إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ ﴿۴۹﴾

بېشكه مونږ هر شى پيدا كړى مو دى په (ړومبني ازلي) اندازه سره.

تفسير: هر راتلونکی شی لا له پخوا څخه د الله تعالی په علم کې شته، او کتمټ (هو بهو) هم هغسې لیکلی شوی دی، او له هغه څخه هیڅ یو شی وړاندې وروسته کېدونکی نه دی.

وَمَآ أَمۡرُنَآ إِلَّا وَٰحِدَةٞ كَلَمۡحِۭ بِٱلۡبَصَرِ ٥٠

او نه دی امر ځمونږ (یو شي لره چې اراده مو کړې ده د هغه د پیدا کولو) مګر (امر) یو ځل لکه رپول د سترګو.

تفسير: یعنې د سترګو په رپولو کې د هر څیز اراده چې الله تعالی وفرمایي، هم هغسې کوي، الله تعالی ته د یوه شي په جوړولو یا د یوه څیز په ورانولو کې هیڅ ځنډ نه واقع کیږي، او نه څه ربړ او مشقت ورپېښیږي.

وَلَقَدۡ أَهۡلَكۡنَآ أَشۡيَاعَكُمۡ فَهَلۡ مِن مُّدَّكِرٖ ٥١

او خامخا په تحقیق هلاک کړي دي مونږ مشابه نظائر ستاسې (له سابقه وو امتونو)، نو آیا شته څوک یادوونکي پند اخیستونکي؟.

تفسير: یعنې تاسې غوندې ډېر کافران مو تباه کړي دي، نو په تاسې کې دغسې کوم فکر کوونکی نشته چې د هغو له احواله عبرت واخلي، او په صدق سره ایمان راوړي؟.

وَكُلُّ شَيۡءٖ فَعَلُوهُ فِي ٱلزُّبُرِ ٥٢

او هر هغه شی چې کړی دی هغوی (لیکلی شوی دی) په (پاڼو د اعمالنامو د دوی او په) لوح محفوظ کې.

تفسير: یعنې هر یو نېک او بد عمل وروسته له کولو څخه د هغوی په اعمالنامو کې لیکلی کیږي، او د پوښتنې په وخت کې دا ګرد کاغذونه او دفترونه وروړاندې کیږي.

وَكُلُّ صَغِيرٖ وَكَبِيرٖ مُّسۡتَطَرٞ ٥٣

او هر وړوکی او لوی (عمل که خیر وي که شر وي) لیکلی شوی دی (په لوح محفوظ کې).

تفسير: یعنې پخوا له دې څخه د هر وړوکیو او لویو شیانو تفصیل په لوح محفوظ کې لیکلی شوی دی، او ګرد دفترونه یې په منظم ډول سره مرتّب دي، تر دې چې ډېر یو وړوکی شی هم له قلمه نه دی لوېدلی.

إِنَّ ٱلۡمُتَّقِينَ فِي جَنَّٰتٖ وَنَهَرٖ ٥٤ فِي مَقۡعَدِ صِدۡقٍ عِندَ مَلِيكٖ مُّقۡتَدِرِۢ ٥٥

بېشکه ویریدونکي (پرهېزګاران) به په جنتونو کې وي او په ویالو کې وي (چې څکي له اوبو، شرابو، شاتو، شودو د هغو). په مجلس (حق) رښتیا (د جنّت) کې په نزد د باچا لوی قدرت لرونکي (چې هیڅوک یې نشي عاجزولی).

تفسير: وروسته له مجرمینو څخه اوس د متّقینو انجام بیان فرمایي، چې دوی به د خپل صدق په سبب د الله تعالی د استاځي له رښتیا وعدې سره سم په یوه غوره ځای کې وي، چې هلته به یې د مالک الملک والملکوت د قرب دولت په لاس وي.

تمّت سورة القمر بعون الله وتوفيقه.

سُورَةُ الرَّحْمَٰنِ

«د (الرحمٰن) سورت مدني دی، (۷۸) آیتونه (۳) رکوع لري، په تلاوت کې (۵۵) او په نزول کې (۹۷) سورت دی، وروسته د (الرعد) له سورته نازل شوی دی».

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

الرَّحْمَٰنُ ﴿١﴾ عَلَّمَ الْقُرْآنَ ﴿٢﴾

رحمان. ښوولی دی قرآن (هغه چا ته چې اراده یې شوې ده د قرآن ښوولو).

تفسیر: یعنې دغه قرآنکریم د الله تعالی په عطایاوو کې لویه عطیه ده، او د ده په نعمتونو کې له ګردو څخه لوی نعمت او رحمت دی، د انسان بساط ته او د هغه ظرف ته خیال وکړئ، او د قرآن د علم دا بې څنډې لرونکي بحر او سیند ته وګورئ، او بیا ځیر شئ چې انسان ته یې سره له دومره ضعفه څومره عزّت او لویي د عظیم الشأن قرآن په وربښلو سره ور کړې ده.

تنبیه: د «النجم» په سورت کې یې وفرمایل چې: ﴿عَلَّمَهُ شَدِيدُ الْقُوَىٰ﴾ الآیة ـ او دلته یې راخرګنده کړه چې د قرآن اصلي ښوونکی الله تعالی دی، که څه هم د پرښتو په وسیلې سره یې رابښي.

خَلَقَ الْإِنسَانَ ﴿٣﴾ عَلَّمَهُ الْبَيَانَ ﴿٤﴾

پیدا کړی یې دی انسان. بیا یې ورښوولی دی بیان (خبرې چې د زړه مقصدونه یې پرې اداء کیږي).

تفسیر: «ایجاد» یعنې د وجود عطاء فرمایل د الله تعالی له لویو نعمتونو څخه دي، بلکه د ګردو نعمتونو ښیخ دی، او هغه په دوه ډوله دی، ایجاد د ذات، او ایجاد د صفت، نو الله تعالی اول سړی پیدا کړ، او په هغه کې یې د علم بیان صفت هم کښښود، یعنې قوّت یې وروبانبه، چې د خپل زړه خبره په ډېره صفایي، حسن او ښه والي سره اداء کړی شي، او د نورو په خبرو او اترو باندې هم ښه وپوهیږي.

الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ بِحُسْبَانٍ ﴿٥﴾

لمر او سپوږمی (جاري او روان) دي په حساب سره (چې پخپل تګ کې نه تیریږي له هغه نه).

تفسیر: یعنې د دواړو طلوع او غروب زیاتوالی او لږوالی یا په یو احوال باندې قائم پاتې کېدل، بیا د هغوی په وسیله د فصلونو او موسمونو بدلېدل، او په سُفلیّاتو باندې راز راز تأثیرات غورځول؛ د اګرد تر یوه خاص حساب او ضابطې او مضبوط نظام لاندې دي، مجال نشته چې د هغه له تاکلې دائرې څخه بهر ووځي، او د خپل مالک او خالق له ورکړیو شویو احکامو څخه مخ واړولی شي.

وَّالنَّجْمُ وَالشَّجَرُ يَسْجُدٰنِ ۝٦

او ستوري يا نباتات (چې ساق نه لري د ودرېدو) او ونې (چې ساق لري د ودرېدو) سجده کوي دوی دواړه (الله تعالی ته دغسې سجده چې له شان د دوی سره مناسبه ده، او ټول د الله تعالی تسبیح وایي چې بل پرې نه پوهیږي).

تفسیر: یعنې د علویّاتو په شان سفلیّات هم د خپل مالک مطیع او منقاد دي، له وړو کي تر کودې (نباتات) څخه نیولې تر غځېدلو پنګو جلغو (تاکو) لویو ونو او غنو؛ ګرد د هغه د تکوینی امر په مقابل کې سر په سجده دي، که بندګان دوی پخپلو چارو کې ولګوي؛ نو له هغه څخه هم انکار نشي کولی.

وَالسَّمَآءَ رَفَعَهَا وَوَضَعَ الْمِيْزَانَ ۝٧ اَلَّا تَطْغَوْا فِي الْمِيْزَانِ ۝٨ وَاَقِيْمُوا الْوَزْنَ بِالْقِسْطِ وَلَا تُخْسِرُوا الْمِيْزَانَ ۝٩

او اسمان پورته کړی دی (الله) هغه (پر ځمکه باندې)، او اینبی یې دی میزان (تله د عدل پر ځمکه). لپاره د دې چې ونه کړئ تاسې تېری په میزان تله (د عدل) کې. او برابروئ وزن تول په انصاف سره او مه کموئ میزان تلل (او کمی مه کوئ په تول کې).

تفسیر: د میزان څخه عدل او انصاف مراد دی، الله تعالی اسمانونه او ځمکې د عدل د پلي کولو په منظور پیدا کړي دي، او په دې عدل ټول نظام د دنیا ولاړ دی، نو انسان ته نه ښایي چې عدل او انصاف پرېږدي، او یا د میزان څخه دا معروفه تله مراده ده، چې انسان باید د تللو په وخت کې زیاتې ونه کړي.

وَالْاَرْضَ وَضَعَهَا لِلْاَنَامِ ۝١٠

او ځمکه غوړولې ټیټه کړې ده (الله) لپاره د خلقو.

تفسیر: یعنې خلق په هغې باندې په آرامی او هوسایی سره تګ وکړي، او راشه درشه ولري، او خپل کاروبار دنده (وظیفه) قائمه وساتي.

فِيْهَا فَاكِهَةٌ وَّالنَّخْلُ ذَاتُ الْاَكْمَامِ ۝١١ وَالْحَبُّ ذُو الْعَصْفِ وَالرَّيْحَانُ ۝١٢

په دې (ځمکې) کې (ډول ډول) میوې دي، او خرماګانې دي خاوندانې د پوښو. او (په دې ځمکه کې دي ډول ډول) دانې خاوندانې د وښو او (خاوندانې) د خوشبویی ورقې د ښو وړمو.

تفسیر: یعنې میوې او دانې هم له ځمکې څخه راوځي، او په غلو او دانو کې دوه شیان وي، اول دانه چې هغه زیاتره د انسانانو خواړه دي، بل واښه چې هغه د حیواناتو خوراکه ده، او ځینې نور شیان هم له ځمکې ځنې پیدا کیږي، چې یا د خوړلو لپاره پکار راځي، یا د خوشبویی لپاره او د ښو وړمو او د نورو چارو او کار فائده ورځخه اخیسته کیږي.

فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ۝١٣

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکر پرېږئ تر چې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی).

تفسير: يعنې اى پيريانو او انسانانو ! په پاس آيتونو کې ستاسې د رب هغه عظيم الشّأن نعمتونه او د قُدرت لويې ننبې چې بيان کړى شوې، تاسې به د هغو له منځه د کومو کومو څيزونو په دروغ ګڼلو باندې ځغردوالى او جرأت وکړئ، آيا دا نعمتونه او ننبې د نه منلو او د انکار وړ (لايق) دي، بلکه نه دي.

عالمان د يوه صحيح حديث په بناء سره ليکي: «کله چې کوم سړى دا آيت ولولي: ﴿فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ﴾ يا يې واوري؛ نو داسې جواب دې وکړي: «لا بشيء من نعمك ربنا نكذب، فلك الحمد»، «اى ځمونږ پالونکيه ! مونږ ستاسې هيڅ يو نعمت نه شو دروغ ګڼلى، حمد او ثناوې ستاينې (صفتونه) تاته دي».

خَلَقَ الْإِنسَانَ مِن صَلْصَالٍ كَالْفَخَّارِ ﴿١٤﴾ وَخَلَقَ الْجَانَّ مِن مَّارِجٍ مِّن نَّارٍ ﴿١٥﴾

پيدا کړى دى (الله) انسان (آدم) له خټې کړنګېدونکې وچې څخه په شان د کودړي. او پيدا کړى دى (الله) (پلار د) پيريانو (ابليس) له خالصې شُغلې د اور څخه چې دود يې نه درلود.

تفسير: يعنې د ګردو بنې آدمانو پلار مو له خاورې څخه، او د پيريانو پلار مو د اور له خالصو لمبو څخه پيدا کړى دى.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿١٦﴾

پس په کوم يوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وايئ (او منکر ېږئ تړې اى انسانانو او پيريانو، بلکه نشئ کېدى).

تنبيه: ﴿فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ﴾ جمله په دې سورت کې (۳۱) يو دېرش ځلې تکرار شوې ده، او په هر ځلې کې د يوه خاص نعمت په لورې اشاره شوې ده، يا د عظمت او قدرت له شئونو څخه يو خاص شان ته توجه په عمل راغلې ده، داسې مکرّرات د عربو او د عجمو په خبرو کې ډېر موندلى کيږي.

رَبُّ الْمَشْرِقَيْنِ وَرَبُّ الْمَغْرِبَيْنِ ﴿١٧﴾

دى رب د دواړو مشرقونو (لمر ختو د ژمي او اوړي) دى، او رب د دواړو مغربونو (لمر پرېوتو د ژمي او اوړي) دى.

تفسير: په اوړي او ژمي کې له کومو ځايونو څخه چې لمر راخيژي، او په کومو کومو ځايونو چې لمر پرېوځي، همدغو ځايونو ته «مشرقين» او «مغربين» وايه شي، چې د همدې مشرقينو او مغربينو د تغيير او تبديل څخه موسمونه او فصلونه پيدا کيږي، او راز راز انقلابات څرګندېږي، د ځمکې هستېدونکيو ته له دې تغيراتو څخه په زرهاوو ګټې فوائد او مصالح ور رسيږي، نو د دوى بدلېدل او يو د بل په ځاى راتلل هم د الله تعالى لوى نعمت دى، او د الله تعالى له لويو قدرتونو څنې يو عظيم قدرت دى.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿١٨﴾ مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيَانِ ﴿١٩﴾ بَيْنَهُمَا بَرْزَخٌ لَّا يَبْغِيَانِ ﴿٢٠﴾

پس په کوم يوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وايئ (او منکر ېږئ تړې اى انسانانو او پيريانو، بلکه نشئ کېدى). بهولي يې دي دوه بحرونه سيندونه چې يو ځاى سېکاريږي. په منځ د دواړو کې يوه پرده ده چې نه ګډيږي يو په بل باندې.

تفسير: يعني هسې نه دې چې خوږې او ترخې اوبه يو په بل باندې تېرې وکړي، او د مخامخ خوا په خاصيت کې څه تزييد او تبديل وارد کړي، يا د دې دواړو له يو ځای کېدلو څخه دومره اوبه زياتوب وکړي، چې د طوفان او ډوبېدلو وېره پيدا شي.

فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿۲۱﴾ يَخْرُجُ مِنْهُمَا اللُّؤْلُؤُ وَالْمَرْجَانُ ﴿۲۲﴾ فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿۲۳﴾ وَلَهُ الْجَوَارِ الْمُنْشَاٰتُ فِي الْبَحْرِ كَالْاَعْلَامِ ﴿۲۴﴾

پس په کوم يوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وايئ (او منکر ېږئ ترې ای انسانانو او پيريانو، بلکه نشئ کېدی). راوځي له دې دواړو څخه لؤلؤ او مرجان. پس په کوم يوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وايئ (او منکر ېږئ ترې ای انسانانو او پيريانو، بلکه نشئ کېدی). او خاص دغه (الله) لره دي بېړۍ تلونکې نوې پيدا کړی شوې لوړې په بحر سيند کې لکه لوی لوړ غرونه.

تفسير: يعني کشتۍ او بېړۍ که څه هم په ښکاره ستاسې جوړ کړي شيان دي، مګر ستاسې جوړوونکی الله تعالی دی، او همغه پاک الله تاسې ته هسې قوّت، قدرت، ساز، او سامان دربښلی دی، چې د هغه په وسيله يواځې جهازونه نه بلکه په زرهاوو نور شيان جوړولی شئ، نو ځکه الله تعالی ستاسې او ستاسې د ګردو مصنوعاتو او مملوکاتو څېښتن او خالق دی، او دا ګرد د هغه نعمتونه او د ده د قدرت دلائل او نښې دي.

فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿۲۵﴾ كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ ﴿۲۶﴾ وَّيَبْقٰى وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلٰلِ وَالْاِكْرَامِ ﴿۲۷﴾

پس په کوم يوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وايئ (او منکر ېږئ ترې ای انسانانو او پيريانو، بلکه نشئ کېدی). ټول هغه څوک چې په دې (ځمکه) کې دي؛ فاني کېدونکي دي، او باقي به پاتې شي مخ د رب ستا چې خاوند د جلال لويي دی، او (خاوند د) اکرام عزت ورکولو، عظمت، فضل او احسان دی.

تفسير: هيڅوک د ځمکې پر مخ پاتې کېدونکی نه دی، هر څه به فناء کيږي، يواځې د الله تعالی مخ چې د عظمت او اکرام خاوند دی؛ به پاتې کيږي، د الله تعالی د مخ ذکر وشو، چې دا د ټول ذات په پاتېکېدو دليل دی، الله تعالی لره مخ ثابت دی، څرنګه چې د ده د شان سره مناسب وي، کيفيت بيانول، او تمثيل او تشبيه يې د مخلوقاتو د مخونو سره ناروا ده، همدا راز په معنی کې يې تحريف کول باطل دي.

فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿۲۹﴾ يَسْـَٔلُهٗ مَنْ فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَاْنٍ ﴿۲۹﴾

پس په کوم يوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وايئ (او منکر ېږئ ترې ای انسانانو او پيريانو، بلکه نشئ کېدی). سوال غوښتنه کوي له دغه (الله څخه د رزق د مغفرت او دنورو حوائجو) هر هغه څوک چې په اسمانونو، او په ځمکه کې دي، هره ورځ هر وخت دی په يوه کار کې دی (لکه ژوندي کول، مړه کول او داسې نور).

تفسير: د ځمکې او اسمان ټول مخلوقات د حال او وينا په ژبه خپل حاجات د الله تعالی څخه غواړي، او الله تعالی هره ورځ يو کار ترسره کوي، څوک وژني، څوک پيدا کوي، يو رنځوروي، يو جوړوي، له يوه څخه دنيا اخلي، او بل ته يې ورکوي، يو ځای ودانوي، بل ځای ورانوي، لنډه دا: هر څه چې غواړي؛ کوي يې.

فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿٣٤﴾ سَنَفْرُغُ لَكُمْ اَيُّهَ الثَّقَلٰنِ ﴿٣١﴾ فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿٣٢﴾ يٰمَعْشَرَ الْجِنِّ
وَالْاِنْسِ اِنِ اسْتَطَعْتُمْ اَنْ تَنْفُذُوْا مِنْ اَقْطَارِ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ فَانْفُذُوْا لَا تَنْفُذُوْنَ اِلَّا بِسُلْطٰنٍ ﴿٣٣﴾

پس په کوم يوه نعمت د نعمتونو د رب تاسي دروغ وايئ (او منکر ېږئ ترې ای انسانانو او پيريانو، بلکه نشئ کېدی). ژر ده چې فارغ وزګار به شو مونږ (او قصد به وکړو حساب د) تاسې ته ای دوو درنو قبيلو (د انسانانو او پيريانو).پس په کوم يوه نعمت د نعمتونو د رب تاسي دروغ وايئ (او منکر ېږئ ترې ای انسانانو او پيريانو، بلکه ترې منکر ېدی نشئ چې دا د الله له جانبه نه دي). ای ټولیه د پيريانو او د انسانانو ! که چېرې قدرت لرئ تاسې چې بهر ووځئ (وتښتئ تاسو) له څنډو (غاړو) د اسمانونو او (له څنډو د) ځمکې څخه، پس ووځئ، وتښتئ، وبه نه وځئ وبه نه تښتئ تاسې مګر په قوت او زور سره (چې نه يې لرئ !).

تفسير: په ﴿سَنَفْرُغُ﴾ کې مقصود د الله تعالی له جانبه په حساب سره د خلقو ويرول دي ، نه وزګار ېدل دي له څه کار څخه په رښتيا سره، ځکه چې نه مشغولوي الله تعالی يو کار له بل کار څخه، يعنې که څوک وغواړي چې د الله تعالی له حکومت څخه وتښتي؛ نو بې له قوّت او غلبې څخه به څرنګه وتښتي؟ آيا پرته (علاوه) له الله جل جلاله څخه بل څوک قوّتمن او زورور شته؟ نو دی به چېرې وتښتي؟ بله باچايي او قلمرو کوم دی چې دی هلته لاړ شي، برسېره پر دې د دنيا معمولي حکومتونو ته هيڅوک بې سنده او بې پاسپورټه نه پرېږدي چې لاړ شي يا راشي، نو الله تعالی به څرنګه چاته اجازه ورکړي چې بې له سنده بل چېرې لاړ شي.

فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿٣٤﴾

پس په کوم يوه نعمت د نعمتونو د رب تاسي دروغ وايئ (او منکر ېږئ ترې ای انسانانو او پيريانو، بلکه نشئ کېدی).

تفسير: يعنې داسې په ښکاره ډول به ګرد وړاندې او وروسته او لاندې باندې درښيي، او پر هر شي باندې تاسې خبروي، چې هر يو له دوی څخه لوی نعمت دی، نو آيا تاسې به د دې لويو نعمتونو هيڅ قدر نه کوئ؟ او د الله تعالی هسې عظيم الشأن قدرتونه به دروغ ګڼئ.

يُرْسَلُ عَلَيْكُمَا شُوَاظٌ مِّنْ نَّارٍ ۙ وَّنُحَاسٌ فَلَا تَنْتَصِرٰنِ ﴿٣٥﴾

وبه لېږلی شي په تاسې باندې خالصې لمبې له اوره او په لوګي (سره ګډه، يا خالي له اوره)، بيا به تاسې مدد نشئ کولی يو له سره (په دفع د عذاب کې.)

تفسير: يعنې کله چې په ګنهګارانو باندې د اور صافې لمبې او د لوګي سره ګډې لمبې پرېښودی شي؛ نو هيڅوک به د هغو مخه نشي نيولی، او نه به يې په دفع پوهېږي، او نه به د هغې سزا کوم بدل او انتقام اخيستی شي.

فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿٣٦﴾

پس په کوم يوه نعمت د نعمتونو د رب تاسي دروغ وايئ (او منکر ېږئ ترې ای انسانانو او پيريانو، بلکه نشئ کېدی).

تفسير: يعنې مجرمانو ته سزا ورکول او د هغوی د سزا بيان کول هم وفادارانو لره نعمت دی، چې خلق د هغې د اورېدلو لامله له هغه جُرم څخه ځان وژغوري (وساتي)، نو دا يو مستقل انعام دی.

فَإِذَا انشَقَّتِ السَّمَاءُ فَكَانَتْ وَرْدَةً كَالدِّهَانِ ﴿٣٧﴾

بيا کله چې وچوي، څيري شي اسمان؛ نو وبه ګرځي ګل سور رنګ لکه سرې څرمنې (يا د زيتون تېل).

تفسير: يعنې د قيامت په ورځ کې به اسمان وچوي، او رنګ به يې لکه سره څرمن غوندې بريښي، يا به په شان د تېلو د زيتون ځلېدونکې پرقېدونکې وي، نو دا به څه لوی هيبت وي.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٣٨﴾ فَيَوْمَئِذٍ لَّا يُسْأَلُ عَن ذَنبِهِ إِنسٌ وَلَا جَانٌّ ﴿٣٩﴾

پس په کوم يوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وايئ (او منکر ېرئ ترې ای انسانانو او پيريانو، بلکه نشئ کېدی). نو په دغه ورځ (د چاودېدلو، څيريدلو د اسمان) کې نه به پوښتېدل کيږي له ګناه د دوی نه (نه) له انسانانو او نه له پيريانو.

تفسير: يعنې له کوم سړي يا پيري څخه به د هغه د ګناه د معلومولو په نسبت څه پوښتنې نه کيږي، ځکه چې الله تعالى ته هغه ټول څرګند دي، هو ! د الزام او توبيخ او ويرولو په ډول به پوښتنې ورځنې کوي، لکه چې (۱۴ جزء د الحجر سورت کې (۶) رکوع (۹۲) آيت کې) داسې راغلي دي: ﴿فَوَرَبِّكَ لَنَسْأَلَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ﴾ يا دا مطلب چې له قبر څخه د وتلو په وخت کې هسې پوښتنې نه کيږي، او له هغه څخه وروسته پوښتنه له هغه څخه منافي نه ده.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٤٠﴾ يُعْرَفُ الْمُجْرِمُونَ بِسِيمَاهُمْ

پس په کوم يوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وايئ (او منکر ېرئ ترې ای انسانانو او پيريانو، بلکه نشئ کېدی). پېژندل کيږي ګنهګاران (کافران) په علائمو نښو د دوی سره.

تفسير: يعنې د بنو له توروالي او د سترګو د شينتوب به مجرمان پخپله پېژندل کيږي، بلکه چې مؤمنان مسلمانان به د اوداسه او لمانځه د نښو په لرلو سره له لرې هر چاته ښکاري، او د عباداتو انوار او آثار د هغوی سينګار زياتوي.

فَيُؤْخَذُ بِالنَّوَاصِي وَالْأَقْدَامِ ﴿٤١﴾

نو وبه نيولی شي (دغه منکران) په (ويښتو د) وچولي (تندي) سره او په قدمونو سره (او وبه غورځولی شي په اور کې).

تفسير: يعنې ځينې به له پيکيو څخه او ځينې به له پښو څخه نيسي، په دوزخ کې به يې اچوي، او په راښکودلو سره يې د اور په لوري کش کوي، يا د هر مجرم پنډۍ او هډوکي ماتاوه شي، او د هغوی وچولی له پښو سره يو ځای کاوه شي، او په ځنځيرونو او نورو سره يې ترلی په دوزخ کې غورځاوه شي.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٤٢﴾ هَٰذِهِ جَهَنَّمُ الَّتِي يُكَذِّبُ بِهَا الْمُجْرِمُونَ ﴿٤٣﴾

پس په کوم يوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وايئ (او منکر ېرئ ترې ای انسانانو او پيريانو، بلکه نشئ کېدی). دا دوزخ دی هغه چې دروغ به يې ګڼلو دې لره مجرمانو (کافرانو).

تفسير: يعنې هلته به داسې ورته ويل کيږي، چې دا هغه دوزخ دی چې په دنيا کې ته د هغه له وجود څخه منکر وې.

يَطُوفُونَ بَيْنَهَا وَبَيْنَ حَمِيمٍ آنٍ ﴿۴۴﴾

ګرځي به دوی په منځ د دوزخ او په منځ د اوبو ډېرو تودو ډېرو ګرمو کې.

تفسير: يعنې کله به د اور او کله به د ډېرو تودو او ايشېدلو اوبو عذاب مومي: «ای لويه څښتنه ! له دې دوو تکليفونو او له نورو تکليفونو څخه مو تل وساتې !».

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿۴۵﴾ وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّتَانِ ﴿۴۶﴾

پس په کوم يوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وايئ (او منکر ېږئ ترې ای انسانانو او پيريانو، بلکه نشئ کېدی). او هغه چا لره چې ويريږي (په وخت د ګناه کې) له ودرېدلو څخه په مخ د رب خپل کې (حساب ته) دوه جنّتونه دي.

تفسير: يعنې هغه سړی چې په دنيا کې له دې خبرې څخه ويرېده، چې زه به يوه ورځ د خپل پاک پروردګار په مخ کې ودرېږم، او د يوې يوې ذرې او ککړ شمېر به ورکوم، او له دې وېرې څخه به يې د الله تعالی له نافرمانۍ څخه ځان ساته، او د تقوی په سمه لاره باندې به يې تګ کاوه؛ نو ځکه هسې سړيو ته دوه عاليشان جنّتونه ورکول کيږي، چې د هغو صفتونه لاندې راځي.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿۴۷﴾ ذَوَاتَا أَفْنَانٍ ﴿۴۸﴾

پس په کوم يوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وايئ (او منکر ېږئ ترې ای انسانانو او پيريانو، بلکه نشئ کېدی). (هسې جنتونه) چې خاوندان د ډېرو ډېرو څانګو دي.

تفسير: يعنې په جنّت کې د مختلفو اقسامو راز راز مېوې به وي، او د ونې څانګې به ډېرې مېوې او ښه سيوري لري.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿۴۹﴾ فِيهِمَا عَيْنَانِ تَجْرِيَانِ ﴿۵۰﴾

پس په کوم يوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وايئ (او منکر ېږئ ترې ای انسانانو او پيريانو، بلکه نشئ کېدی). په دواړو (جنتونو) کې به دوه چينې وي چې بهيږي به (هر چېرته يې چې غواړي دوی).

تفسير: چې اوبه يې نه لږې کيږي او نه وچيږي، او تل بهېدونکې دي، او هر چېرې چې د دې جنتي زړه وغواړي؛ هلته ځي، د دغو چينو نومونه دا دي: «تسنيم» او «سلسبيل».

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿۵۱﴾ فِيهِمَا مِنْ كُلِّ فَاكِهَةٍ زَوْجَانِ ﴿۵۲﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿۵۳﴾ مُتَّكِئِينَ عَلَىٰ فُرُشٍ بَطَائِنُهَا مِنْ إِسْتَبْرَقٍ

پس په کوم يوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وايئ (او منکر ېږئ ترې ای انسانانو او پيريانو، بلکه نشئ کېدی). په دې دواړو (جنّتونو) کې به له هرې مېوې (آشنا ناآشنا وچه لمده او نور) دوه دوه قسمه وي. پس په کوم يوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وايئ (او منکر ېږئ ترې ای

انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). تکیه کوونکي به وي پر هسې فرشونو باندې چې استرونه د هغو به له ورېښمو کلکو څخه به وي.

تفسیر: کله چې د هغه استر له کلکو ورېښمو څخه وي، نو له هغې ځنې دې اټکل او قیاس وکړ شي، چې د هغه مخ به له څه نرم او پاسته ورېښمین او ښه توکي څخه وي؟.

وَجَنَا الْجَنَّتَيْنِ دَانٍ ﴿۵۴﴾

او شوکول (د مېوې د دغو) دوو جنّتونو به تر لاس لاندې وي.

تفسیر: چې د هغو شوکول دانه دانه کول به ډېر آسان وي، په ولاړه، ناسته، ملاسته او په هر یوه حالت او ډول چې جنّتیان وغواړي؛ ټولولی یې شي، او له هغو څخه په زړه پورې خوند اخیستی شي.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿۵۵﴾ فِيهِنَّ قَاصِرَاتُ الطَّرْفِ لَمْ يَطْمِثْهُنَّ إِنْسٌ قَبْلَهُمْ وَلَا جَانٌّ ﴿۵۶﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکر ېږئ ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). په دغو (جنّتونو) کې به بندوونکې د سترګو (حورې) وي چې نه وي مسه کړي دوی لره انسان پخوا له دغو (جنّتیانو مېړونو «خاوندانو» خپلو) او نه پیري.

تفسیر: یعنې د هغو عصمت ته د هیچا ګوته نه ده رسېدلې، او نه دوی پرته له خپلو مېړو څخه د نورو په لوري خپلې سترګې غړوي.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿۵۷﴾ كَأَنَّهُنَّ الْيَاقُوتُ وَالْمَرْجَانُ ﴿۵۸﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿۵۹﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکر ېږئ ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). ګواکې دغه (حورې) یاقوت لعل وي (په صفایي) او مرجان وي (په سپینوالي کې).پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکر ېږئ ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی).

تفسیر: یعنې هسې خوشرنګې او بېش بها او قیمتداري به وي.

هَلْ جَزَاءُ الْإِحْسَانِ إِلَّا الْإِحْسَانُ ﴿۶۰﴾

نه ده جزاء بدل د احسان نیکي مګر احسان نیکي ده.

تفسیر: یعنې د ښو بندګانو بدل پرته له ښه ثوابه بل څه کېدی شي؟ دې جنّتیانو په دنیا کې د الله تعالی داسې ډېر ښه عبادتونه کړي وو، ګواکې هغوی الله تعالی پخپلو سترګو سره لیدو، او الله تعالی هم هغوی ته انتهایي بدل ورکړ.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿۶۱﴾ وَمِنْ دُونِهِمَا جَنَّتَانِ ﴿۶۲﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکر ېږئ ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). او بې له دغو (دوو جنّتونو) دوه جنتونه نور هم دي.

تفسیر: ښایي وړاندنی باغ مقربینو لره وي، او دا دوه باغونه ښو ډلو (اصحاب یمین) لره وي.

فَبِاَیِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ۝۶۳ مُدْهَآمَّتٰنِ ۝۶۴

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسي دروغ وایئ (او منکر ېږئ ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). تک تور به وي (له ډېر شینوالي څخه).

تفسیر: یو څیز چې ډېر زیات شین شي؛ توروالي ته اوړي.

فَبِاَیِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ۝۶۵ فِیْهِمَا عَیْنٰنِ نَضَّاخَتٰنِ ۝۶۶ فَبِاَیِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ۝۶۷ فِیْهِمَا فَاكِهَةٌ وَّنَخْلٌ وَّرُمَّانٌ ۝۶۸

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسي دروغ وایئ (او منکر ېږئ ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). وي به په دغو (جنّتونو) کې دوه چینې جوش وهونکې. پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسي دروغ وایئ (او منکر ېږئ ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). وي به په دغو (دوه جنتونو) کې هر راز مېوې او خرما او انار.

تفسیر: خو د دنیا په انارو او کجورو باندې دې قیاس ونه کړل شي، ولې چې د هغو مېوو کیفیّت او څنګوالی بل رنګ دی، او یواځې پاک الله تعالی ته معلوم دی.

فَبِاَیِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ۝۶۹ فِیْهِنَّ خَیْرٰتٌ حِسَانٌ ۝۷۰

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسي دروغ وایئ (او منکر ېږئ ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). وي به په دغو (ټولو جنّتونو) کې حورې پیمخې نېکې ښایسته.

تفسیر: یعنې په دغو څلور واړو جنّتونو کې به پېغلې وي، ښې رڼې، پیمخې ښکلې.

فَبِاَیِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ۝۷۱ حُوْرٌ مَّقْصُوْرٰتٌ فِی الْخِیَامِ ۝۷۲

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسي دروغ وایئ (او منکر ېږئ ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). حورې به وي پټې کړی شوې په خیمو کې.

تفسیر: له دې څخه راښکاري چې د ښځې لویه بزرګي او صفت ستر او پرده ده، او د ښځې اصلي ډول او سینګار په کور او په پرده کې دی، او ښایي چې پخپلو کورونو کې درنې لکه مرغلرې ناستې وي.

فَبِاَیِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ۝۷۳ لَمْ یَطْمِثْهُنَّ اِنْسٌ قَبْلَهُمْ وَلَا جَآنٌّ ۝۷۴ فَبِاَیِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ۝۷۵ مُتَّكِـِٕیْنَ عَلٰی رَفْرَفٍ خُضْرٍ وَّعَبْقَرِیٍّ حِسَانٍ ۝۷۶ فَبِاَیِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ۝۷۷ تَبٰرَكَ اسْمُ رَبِّكَ ذِی الْجَلٰلِ وَالْاِكْرَامِ ۝۷۸

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسي دروغ وایئ (او منکر ېږئ ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). چې نه به وي مسه کړې دوی لره سړي پخوا له دغو (جنتیانو مېرو خپلو) او نه پیري. پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسي دروغ وایئ (او منکر ېږئ ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). تکیه کوونکي به وي دوی پر بالښتونو شین رنګو باندې، او پر فرشونو نفیسو عمده وو ښایسته وو باندې. پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسي دروغ وایئ

(او منكر ېږئ تر ې ای انسانانو او پیریانو، بلکه تر ې منكر ېدی نشئ چې دا د الله له جانبه نه دي).
برکت ناک دی نوم د رب ستا چې خاوند د لویي، سترتوب او د عزت ورکولو او د انعام دی.

تفسیر: یعنې هغه څوک چې په خپلو وفادارانو باندې دومره احسان او انعام وفرمایي؛ نو غور وکړئ چې په ګردو نعمتونو کې اصلي ښه والی د ده د پاک نامه له برکته په لاس راځي، او د ده د نوم اخیستلو په وسیله دا نعمتونه حاصلیږي، بیا وپوهیږئ په هغه نامه کې چې دومره برکت وي؛ نو په مسمی کې به یې څومره برکات او حسنات وي.

تمّت سورة الرحمٰن بفضل الله الملك المنّان، فله الحمدُ والمنّة.

سُورَةُ الْوَاقِعَةِ

«د (الواقعة) سورت مکي دی، بې له (۸۱ ۸۲) آیتونو چې په مدینه کې نازل شوي دي، (۹۶) آیتونه او درې رکوع لري، په تلاوت کې (۵۶) او په نزول کې (۴۶) سورت دی، وروسته د (طه) له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

إِذَا وَقَعَتِ الْوَاقِعَةُ ۝١ لَيْسَ لِوَقْعَتِهَا كَاذِبَةٌ ۝٢

کله چې واقعه شي واقع کېدونکې (قیامت). نشته پېښېدلو د هغې لره هیڅ نفس دروغ کوونکی (او انکار کوونکی لکه چې به وو تر منکر په دنیا کې).

تفسیر: یعنې کله چې قیامت شي؛ نو دا به ښکاره شي چې هغه یوه رښتیا خبره وه، او هیڅوک یې مخه نشي نیولی، او نه یې بېرته شړلی شي، او هسې دعوی چې الله تعالی مړي نه ژوندي کوي، او نور ګرد دروغ ثابتیږي.

خَافِضَةٌ رَّافِعَةٌ ۝٣

(قیامت) ښکته کوونکی دی (د کفّارو په جحیم) پورته کوونکی دی (د ابرارو په نعیم).

تفسیر: یعنې یوه ډله به پورته ببوله کیږي، او بله ډله به ښکته شړله کیږي، او لوی متکبّران چې په دنیا کې دوی خپل ځانونه لوی ګڼل؛ د أسفل السّافلین په لوري راښکودل شي، او د دوزخ په اور کې به سوځي، او ډېرو متواضعینو او له الله تعالی ځنې ویرېدونکیو ته به چې په دنیا کې به وړوکی او حقیر ښکارېدل؛ د ایمان او صالح عمل په وسیله دجنّت لوړ ځایونه وربښل کیږي.

إِذَا رُجَّتِ الْأَرْضُ رَجًّا ۝٤ وَبُسَّتِ الْجِبَالُ بَسًّا ۝٥ فَكَانَتْ هَبَاءً مُّنْبَثًّا ۝٦

کله چې وخوځولی شي ځمکه په لړځولو سختو سره. او ورېژول شي غرونه په رېژولو سختو سره. نو شي به دا غرونه یوه دوړه خوره کړی شوې.

تفسیر: یعنې په ځمکه کې به سخته رېړدېدنه (زلزله) پیدا شي، او ګرد غرونه به ټوټې ټوټې شي، او له بحر کو څخه به یې هسې دوړې او ګردونه پورته کیږي، چې ټوله دنیا به په هغه کې ډوبیږي.

وَكُنتُمْ أَزْوَاجًا ثَلَاثَةً ۝٧

او شئ به تاسې صنفونه درې (دوه جنّتیان او یو دوزخیان).

تفسیر: یعنې د قیامت له وقوع څخه وروسته ګرد خلق په درې برخو ویشل کیږي، دوزخیان عام جنتیان او د مقرّبینو خواص چې د جنّت په اعلی درجاتو رسیږي، وروسته د دې درې واړو ذکر په مجمل ډول سره راځي، او بیا د هغو احوال په تفصیل سره بیانیږي.

فَأَصْحَٰبُ ٱلْمَيْمَنَةِ مَآ أَصْحَٰبُ ٱلْمَيْمَنَةِ ﴿٨﴾

پس ياران ملګري د ښي لاس څومره ښه دي ياران ملګري د ښي لاس.

تفسير: يعنې هغه خلق چې د عظيم عرش په ښي خوا کې وي، او هغوی د ميثاق اخيستلو په وخت کې هم د آدم عليه السلام له ښي خوا څخه ايستلی شوي وو، او د هغوی اعمالنامې هم د هغوی په ښي لاس کې ورکولی کيږي، او پرښتې يې هم د دوی له ښي لاس څخه اخلي، نو هغه ورځ د دوی ښه والی او برکت ډېر زيات او د دوی مرتبه به ډېره لوړه وي، ځمونږ پيغمبر صلی الله عليه وسلم د معراج په شپه کې د همدوی په نسبت داسې يوه نندارہ کړې وه، چې آدم عليه السلام به کله چې خپل ښي لاس ته کاته؛ نو مسکېدل او تبسّم به يې کاوه، او کله چې به يې خپل کين لاس ته وکتل؛ نو له ژړا پورې راورې کېده، نو دغه «أصحاب اليمين» خورا ښه نېک بختان دي، او د داسې ښو درجو او نعمتونو خاوندان دي، چې هر څوک پرې تعجّب کوي.

وَأَصْحَٰبُ ٱلْمَشْـَٔمَةِ مَآ أَصْحَٰبُ ٱلْمَشْـَٔمَةِ ﴿٩﴾

او ياران ملګري د کين لاس څومره بد سپک دي ياران ملګري د کين لاس.

تفسير: يعنې دا خلق د آدم عليه السلام له کينې خوا څخه ايستلی شوي، او د عرش عظيم په کينې خوا کې ودرولی شوي، او د دوی اعمالنامې هم په کين لاس ورکولی کيږي، او پرښتې يې د هغوی له کين لاس څخه کش کوي، نو دوی ډېر بدبخت او په ډېرو ډېرو ربړو او نحوستونو اخته دي، چې هر څوک پرې تعجّب کوي.

وَٱلسَّٰبِقُونَ ٱلسَّٰبِقُونَ ﴿١٠﴾ أُو۟لَٰٓئِكَ ٱلْمُقَرَّبُونَ ﴿١١﴾ فِى جَنَّٰتِ ٱلنَّعِيمِ ﴿١٢﴾

او ړومبی کېدونکي (حسناتو ته) هم دوی ړومبی کېدونکي دي (جنّت ته). هم دوی نژدې کړی شوي دي (الله ته). په جنّتونو د نعمتونو کې به وي.

تفسير: يعنې هغه خلق چې په دنيا کې د علميه وو او عمليه وو کمالاتو او د تقوی د مراتبو لامله وړاندې وي؛ نو په آخرت کې به هم د ښي لاس له ډلې څخه وړاندې تيريږي، او لوړو مرتبو ته خيژي، نو دوی به د الله تعالی په رحمتونو او تقرّب او وجاهت په مراتبو کې له ګردو څخه په مخکې وي، او ابن کثير (رحمه الله) وايي چې: دا خورا منلی سړي به پيغمبران، رسولان، صديقان، شهيدان وي، چې الله تعالی ته به مخامخ ودريږي.

ثُلَّةٌ مِّنَ ٱلْأَوَّلِينَ ﴿١٣﴾ وَقَلِيلٌ مِّنَ ٱلْءَاخِرِينَ ﴿١٤﴾

لويه ډله به وي له اوّلينو ړومبنيو څخه. او لږ دي له آخرينو وروستنيو څخه.

تفسير: شاه صاحب ليکي: «ړومبی يې ړومبني امّتونه ياد کړل، او وروسته يې دا (محمّدي) امّت ياد کړ، يا به له وړاندې او وروسته څخه د همدې محمّدي امت مقدم او مؤخر کسان مراد وي، يعنې اعلی درجه سړي پخوا ډېر وو، او وروسته به لږ کيږي»، ابن کثير (رحمه الله) له دې آيت څخه يو دريم مطلب هم اخيستی، چې مونږ ته هغه غوره ښکاري، يعنې د هر امت په وړاندينيو پېړيو کې د نبي د صُحبت يا د قرب عهد له برکته اعلی درجه مقرّبين هومره چې زيات وي، په وروستنيو پېړيو کې يې دومره نه پاتې کيږي.

عَلَىٰ سُرُرٍ مَّوْضُونَةٍ ﴿١٥﴾

ناست به وي (جنّتيان) په تختونو اوبدليو شويو چړاو کړيو شويو په زرو جواهرو باندې.

تفسير: چې دغه جنّتي تختونه په سپنسو د سرو زرو او جواهرو سره اوبدلی شوي وي.

مُّتَّكِـِٔينَ عَلَيْهَا مُتَقَٰبِلِينَ ﴿١٦﴾

چې تکيه وهونکي به وي (جنّتيان) په هغو (تختونو) باندې مخامخ کښاستونکي يو بل ته.

تفسير: يعنې د دوی کښاستل به په داسې يو ډول سره وي چې د هيڅ يوه شا به د بل په لوري نه وي، او يو به د بل په ليدلو سره خوشاليږي.

يَطُوفُ عَلَيْهِمْ وِلْدَٰنٌ مُّخَلَّدُونَ ﴿١٧﴾

ګرځي به په دوی باندې (لپاره د خدمت) هلکان تل پاتې کيدونکي (په هلکوالی سره).

تفسير: يعنې د دوی د خدمت لپاره به هسې هلکان ټاکلی شوي وي، چې تل به هغوی په همغه يوه صحيح او اندازه عمر او منګ وي، او ګرځي به دغه هلکان پر دغو جنّتيانو.

بِأَكْوَابٍ وَأَبَارِيقَ وَكَأْسٍ مِّن مَّعِينٍ ﴿١٨﴾ لَّا يُصَدَّعُونَ عَنْهَا وَلَا يُنزِفُونَ ﴿١٩﴾

په ګلاسونو او په کوزو سره، او په کاسو لوښيو سره له صافو پاکو شرابو بهيدونکيو څخه. چې نه به سر خوږيږي له دغو (شرابو)، او نه به بې هوشه کيږي چې وييږي (ترې).

تفسير: يعنې ډېر ښه او پاک شراب چې د هغو قدرتي چينې به په جنّت کې بهيږي، او د هغو له څښلو څخه به نه په سر کې خوږ پيدا کيږي، او نه به يې څښونکی چې او اپلتې خبرې کوي ،ځکه چې په هغو کې به نشه نه وي، او يواځې د خوښۍ، سرور، خوند، لذّت او خوشالی څخه به ډک وي.

وَفَٰكِهَةٍ مِّمَّا يَتَخَيَّرُونَ ﴿٢٠﴾ وَلَحْمِ طَيْرٍ مِّمَّا يَشْتَهُونَ ﴿٢١﴾

او (ګرځي به په دوی باندې هلکان په) مېوو له هغه راز چې يې خوښوي (جنّتيان). او غوښو د مرغانو سره له هغه ډوله چې زړونه يې غواړي.

تفسير: يعنې هر کله يې چې مېوه زړه وغواړي، او هر راز غوښه يې چې خوښه وي؛ بې له زحمته او تکليفه هغه ورته رسيږي.

وَحُورٌ عِينٌ ﴿٢٢﴾ كَأَمْثَالِ اللُّؤْلُؤِ الْمَكْنُونِ ﴿٢٣﴾

او (ګرځي به په دغو جنّتيانو باندې) حورې پيمخې غټ سترګې په شان د لؤلؤ مرغلرو ساتليو شويو په پوښو کې.

تفسير: يعنې لکه صافې او پاکې مرغلرې غوندې چې د هيڅ ګرد او دوړو اثر او اغېزه به په کې نه وي.

جَزَآءًۢ بِمَا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴿٢٤﴾ لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا وَلَا تَأْثِيمًا ﴿٢٥﴾ إِلَّا قِيلًا سَلَٰمًا سَلَٰمًا ﴿٢٦﴾

جزاء بدل ورکول دي په هغو چې وو دوی چې کول به يې (له حسناتو په دنيا کې). نه به اوري دوی په دغه (جنّت کې) چې خبرې او نه د ګناه خبرې. مګر اوري يوه خبر سلام سلام (يعنې تل به سلام اچوي جنّتيان يو په بل باندې په جنّت کې).

تفسير: يعنې چټې خبرې، لغويّات او واهيات به هلته بيخي نه وي، او نه به څوک دروغ وايي، او نه به پر چا باندې تُهمت او تور تړل شي، يواځې له هرې خوا څخه د سلامونو غږونه پورته کيږي، چې جنّتيان به يو بل باندې سلامونه اچوي، او پرښتې به همدوی ته سلام اچوي، او د الله تعالى سلامونه به هم دوی ته ورړسيږي، چې هغه خورا د عزّت او احترام صورت لري، او په ډېر اعزاز او اکرام سره اجراء کيږي.

وَاَصْحٰبُ الْيَمِيْنِ ۙ مَآ اَصْحٰبُ الْيَمِيْنِ ۝ فِيْ سِدْرٍ مَّخْضُوْدٍ ۝

او ملګري ياران د ښي لاس څومره ښه دي ملګري ياران د ښي لاس. په بېرو بې اغزيو کې به وي.

تفسير: چې په راز راز خوندورو ګلانو کې پټې وي.

وَّطَلْحٍ مَّنْضُوْدٍ ۝ وَّظِلٍّ مَّمْدُوْدٍ ۝

او په کېلو له بېخه تر سره ډکو کړيو شويو کې به وي. او په سيورو اوږدو کړيو شويو همېشه وو کې به وي.

تفسير: يعنې نه د لمر تکليف وي، او نه د ګرمۍ، او نه د يخنۍ له لاسه کوم زحمت ورړسيږي، نه به تياره وي، تل به هسې وخت وي لکه چې د لمر خټو له وخت څخه لږ څخه پخوا وي، او هسې يو برابر او ښه اوږد سيوری وي؛ چې ډېر ګړندی اس به په پنځه سوو پر له پسې کلونو تګ سره نشي تړې وتلی.

وَّمَآءٍ مَّسْكُوْبٍ ۝ وَّفَاكِهَةٍ كَثِيْرَةٍ ۝ لَّا مَقْطُوْعَةٍ وَّلَا مَمْنُوْعَةٍ ۝

او په اوبو بهېدونکيو توئيدونکيو همېشه وو کې به وي. او په مېوو ډېرو که به وي. چې نه به قطع کولی کيږي په هيڅ وخت. او نه به منع کولی کيږي په هيڅ عذر سره.

تفسير: يعنې هر راز مېوې به وي چې پرته له جنّتيانو څخه به هيڅا ګوتې نه وي وروړې، او نه به چا پرې کړې وي، او نه د دنيا د موسمې ميوو غوندې وي چې کله وي او کله نه وي، او نه به په کې څه ډيل او انقطاع پېښيږي، بلکه تل ښه او تاندې او خوندورې مېوې موجودې وي، او بلا ممانعت او تکلّف به هر وخت ورتقديميږي.

وَّفُرُشٍ مَّرْفُوْعَةٍ ۝

او په فرشونو اوچتو کړيو شويو کې به وي (په پالنګونو باندې).

تفسير: يعنې خورا پرېږ او جګ به وي، او له ظاهري او باطني حيثيته به هم خورا ښه اعلى عمده او هسک وي.

اِنَّآ اَنْشَاْنٰهُنَّ اِنْشَآءً ۝ فَجَعَلْنٰهُنَّ اَبْكَارًا ۝ عُرُبًا اَتْرَابًا ۝ لِّاَصْحٰبِ الْيَمِيْنِ ۝

بېشکه مونږ نوي پيدا کړي دي دغه حورې په يوه ښه پيدا کولو سره. نو ګرځولې مو دي دوی بکرې پېغلې عاشقانې (پر جنتيانو خاوندانو خپلو) همزولې (په خپل مابين کې). لپاره د ملګرو يارانو د ښي لاس.

تفسير: يعنې حُورې او د دنيا ښځې چې په جنّت کې سره ګډېږي؛ نو هلته د دې دنيا د ښځو پيدايش وده او ښايست به د الله تعالى په قدرت هسې وي چې تل به پيمخې، پېغلې، ښايسته او په زړه پورې وي، او د هغوی خبرې اترې، طرز،

اداء او ناز او طبيعي مينه د خپلو مېړو شوق ځان ته ورکش کوي، او تل به دوی د خپلو مېړو سره همزولې هم منګې او هم فکره وي.

ثُلَّةٌ مِّنَ الْأَوَّلِينَ ﴿٣٩﴾ وَثُلَّةٌ مِّنَ الْآخِرِينَ ﴿٤٠﴾

(أصحاب اليمين به) لويه ډله وي له اولينو ړومبنيو خلقو څخه. او لويه ډله به وي له آخرينو وروستنيو خلقو نه.

تفسير: يعني أصحاب اليمين په پخوانيو کې هم ډېر وو، او په وروستنيو کې به هم ډېر وي.

وَأَصْحَابُ الشِّمَالِ ۙ مَا أَصْحَابُ الشِّمَالِ ﴿٤١﴾ فِي سَمُومٍ وَحَمِيمٍ ﴿٤٢﴾ وَظِلٍّ مِّن يَحْمُومٍ ﴿٤٣﴾ لَّا بَارِدٍ وَلَا كَرِيمٍ ﴿٤٤﴾

او ملګري ياران د کين لاس څومره بد دي ملګري ياران د کين لاس. په اور تاوده کې به وي او په سوځوونکيو اوبو کې به وي. او په سيوري کې به وي د لوګي ډېر تور. چې نه به سوړ وي او نه به د عزّت راحت وي.

تفسير: يعني د دوزخ د اور تک تور لوګی به پورته کيږي، او دوی به د هغه لوګي تر هغه سيوري لاندې ودرول کيږي، چې هلته به دوی ته هيڅ يـو جسماني او روحاني آرام او هوسايي نه رسيږي، نه به يخني وررسيږي، او نه به هغه د پت او عزّت سيوری وي، ډېر ذليل او خوار به د هغه سيوري تر سوځوونکي ېراس لاندې په ربړو (تکليفونو) اخته وي، دا د هغوی د دنيوي خوشالۍ بدل دی، چې هغوی د هغه په غرور او ضد سره د الله تعالى او د هغه د رسول مخالفت کاوه.

إِنَّهُمْ كَانُوا قَبْلَ ذَٰلِكَ مُتْرَفِينَ ﴿٤٥﴾ وَكَانُوا يُصِرُّونَ عَلَى الْحِنثِ الْعَظِيمِ ﴿٤٦﴾

(دا عذابونه په سبب د دې وو چې) بېشکه دوی وو پخوا له دې څخه په دنيا کې ودان کړی شوي په نعمتونو کې خوشال. او وو دوی چې دوام اصرار ضد به يې کاوه پر ګناه لويه (کفر) باندې.

تفسير: هغه لويه ګناه کفر او شرک او د انبياوو تکذيب يا هسې دروغ قسمونه دي چې وايي يې: «له مړينې څخه وروسته هيڅ کله بيا ژوندون نشته».

وَكَانُوا يَقُولُونَ أَئِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا أَإِنَّا لَمَبْعُوثُونَ ﴿٤٧﴾ أَوَآبَاؤُنَا الْأَوَّلُونَ ﴿٤٨﴾

او وو دوی چې ويل به يې: آيا کله چې مړه شو مونږ، او شو خاورې او هډوکي؛ آيا بېشکه مونږ به بيا خامخا راپورته کړی شو؟. او پلرونه ځمونږ ړومبني هم (به بيا ژوندي راپورته کيږي؟ بلکه نه کيږو).

تفسير: هغه مړي هم ژوندي کيږي چې له مونږ څخه پخوا مړه شوي دي، يعني دا خبره د چا په فکر او پوهې کې راتلی شي؟.

قُلْ إِنَّ الْأَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ ﴿٤٩﴾ لَمَجْمُوعُونَ إِلَىٰ مِيقَاتِ يَوْمٍ مَّعْلُومٍ ﴿٥٠﴾

ووايه ته (ای محمده ! دوی ته) بېشکه چې ړومبني (خلق) او وروستني (خلق). به خامخا ګرد به ټول کړل شي وخت د ورځې معلومې ته (چې قيامت دی).

تفسير: يعني د قيامت ورځ چې د هغې وخت يواځې الله تعالى ته ښكاره دى، او د ده په علم كې مقرّر او مقدّر دى.

ثُمَّ إِنَّكُمْ أَيُّهَا الضَّالُّونَ الْمُكَذِّبُونَ ﴿٥١﴾ لَآكِلُونَ مِن شَجَرٍ مِّن زَقُّومٍ ﴿٥٢﴾ فَمَالِئُونَ مِنْهَا الْبُطُونَ ﴿٥٣﴾

بيا به بېشكه تاسې اى ګمراهانو دروغ ويونكيو. خامخا خوړونكي به يئ (په دوزخ كې) له ونې د زقّوم څخه. پس ډك كوونكي به يئ له هغې (ونې) څخه ګېډو خپلو لره.

تفسير: يعني كله چې د لوړې له لاسه ترهور (مضطرب) شي؛ نو دا ونه دوى ته د خوړلو لپاره ورکوله كيږي، او دوى به له هغې څخه خپلې ګېډې ډكوي.

فَشَارِبُونَ عَلَيْهِ مِنَ الْحَمِيمِ ﴿٥٤﴾ فَشَارِبُونَ شُرْبَ الْهِيمِ ﴿٥٥﴾

پس څښونكي به يئ تاسې په هغه (زقوم خوړلي شوي) باندې له اوبو سوځوونكيو څخه. پس څښونكي به يئ (په شان) د څښلو د اوښانو ډېرو تږو.

تفسير: يعني هسې چې اوښ په ډېره سخته ګرمۍ كې د ډېرې تندې له لاسه وروسته له دې چې څو ورځې يې اوبه نه وي څښلې، او بيا اوبو ته ورورسيږي؛ نو اوبه په ډېره وارخطايي سره څښي، چې يو څاڅكى هم نه ترې پاتې كيږي، دوزخيان به هم همداسې هغه سوځوونكې اوبه څښي، چې د هغوى خولې به تڼاكې او كولمې به يې توتې توتې لويږي، (العياذ بالله).

هَٰذَا نُزُلُهُمْ يَوْمَ الدِّينِ ﴿٥٦﴾

دا (خوړل او څښل چې ذكر شول) مېلمستيا د دوى ده په ورځ د جزاء انصاف كې.

تفسير: يعني د انصاف اقتضاء همداسې ده چې د هغو منكرانو مېلمستيا همدا راز وكړه شي.

نَحْنُ خَلَقْنَاكُمْ فَلَوْلَا تُصَدِّقُونَ ﴿٥٧﴾

مونږ پيدا كړي يئ تاسې (له نشتوالي څخه) نو ولې تاسې باور يقين نه كوئ په ژوندون پس له مرګه؟.

تفسير: يعني دا خبره ولې نه منئ چې پخوا هم پيدا كوونكى الله تعالى دى، او بيا هم پيدا كوونكى همغه الله تعالى دى؟.

أَفَرَأَيْتُم مَّا تُمْنُونَ ﴿٥٨﴾ ءَأَنتُمْ تَخْلُقُونَهُۥٓ أَمْ نَحْنُ الْخَٰلِقُونَ ﴿٥٩﴾

آيا وينئ تاسې (چې خبر راكړئ له) هغه اوبو څخه چې څڅوئ يې تاسې (پر رحمونو د ښځو خپلو كې)؟. آيا پيدا كوئ تاسې له دغه (مني نه بشر) كه يو مونږ پيدا كوونكي؟.

تفسير: يعني د ميندو په رحم كې له نطفې څخه سړى څوك جوړوي؟، هلته ستاسې هيڅ ظاهري تصرّف نه چليږي، او د هيچا يو ښكاره لاس نه وررسي، او نه څه تصرّف په كې كولى شئ، بيا نو پرته له مونږ څخه بل څوك دي چې له هغه يو څاڅكي اوبو څخه هسې ښكلى شكل جوړوي؟ او بيا په هغې كې سا او روح اچوي.

نَحْنُ قَدَّرْنَا بَيْنَكُمُ الْمَوْتَ

مونږ مقدّر کړی مو دی په منځ ستاسې کې (ای مخلوقاتو) مړ ک.

تفسیر: یعنې ژوند بښل، وژل او نورې ګردې چارې ځمونږ په قدرت او قبضه کې دي، کله چې د وجود او د عدم واک او اختیار ځمونږ په لاس کې دی؛ نو وروسته له مړینې ژوندي کول هم مونږ ته کوم ګران کار نه دی.

وَمَا نَحْنُ بِمَسْبُوقِينَ ﴿٦٠﴾ عَلَىٰ أَن نُّبَدِّلَ أَمْثَالَكُمْ وَنُنشِئَكُمْ فِي مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٦١﴾

او نه یو مونږ عاجز چې څوک تېری راباندې وکړي. له دې نه چې پیدا کړو بدل ستاسې (نور خلق) په شان ستاسې، او مونږ راپورته پیدا کړو تاسې په هغو (صورتونو سره) چې تاسې به علم نه پرې لرئ.

تفسیر: شاه صاحب (رحمه الله) لیکی: «یعنې تاسې به بلې نړۍ (جهان) ته بیایو، او ستاسې په ځای به نور خلق ودروو».

وَلَقَدْ عَلِمْتُمُ النَّشْأَةَ الْأُولَىٰ فَلَوْلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٦٢﴾

او خامخا په تحقیق پوهیدلي یئ تاسې په پیدا کولو ړومبنیو باندې؛ نو ولې نه یادوئ پند نه اخلئ (د دغه الله تعالی په قدرت، او یقین نه کوئ په بیا پیدا کولو باندې)؟.

تفسیر: یعنې همغه ړومبنی پیدایش په یاد کړئ، او د هغه له مخې او اټکله دا دویم پیدایش هم قیاس کړئ !.

أَفَرَأَيْتُم مَّا تَحْرُثُونَ ﴿٦٣﴾ أَأَنتُمْ تَزْرَعُونَهُ أَمْ نَحْنُ الزَّارِعُونَ ﴿٦٤﴾

آیا پس وینئ (چې خبر راکړئ ماته) هغه چې کرئ یې تاسې. آیا تاسې زرغونوئ هغه که مونږ یو زرغونوونکي؟.

تفسیر: یعنې په ښکاره ډول سره خو تاسې تخم شیندئ، ولې دننه په ځمکه کې د هغه پالل او د هغه زرغونول، او له هغه څخه یو تک شین کښت جوړول، او بیا هغه ګټور ګرځول د چا کار دی؟ د دې په نسبت خو تاسې ظاهري او سطحي دعوی هم نشئ کولی، چې هغه ځمونږ تیار کړی شوی شی دی.

لَوْ نَشَاءُ لَجَعَلْنَاهُ حُطَامًا فَظَلْتُمْ تَفَكَّهُونَ ﴿٦٥﴾ إِنَّا لَمُغْرَمُونَ ﴿٦٦﴾ بَلْ نَحْنُ مَحْرُومُونَ ﴿٦٧﴾

که اراده وفرمایو مونږ؛ نو خامخا وبه ګرځوو مونږ هغه (کښت لره) وچ واښه ذره ذره، نو وبه ګرځئ تاسې تعجّب کوونکي او ویونکي د دې خبرې. بېشکه مونږ خامخا تاوان کړي یو (په زراعت خپل کې). بلکه مونږ محروم بې برخې کړی شوي یو (له رزق نه).

تفسیر: یعنې د کښت له پیدا کولو څخه وروسته د هغه محفوظ او باقي پاتې کېدل هم ځمونږ کار دی، که مونږ وغواړو؛ نو کوم یو آفت وروليږو، چې په هغه سره ګرد کښت خاورې ایرې شي، او بیا به تاسې خپل سر پخپلو لاسونو نیولی ژاړئ، او پخپلو منځونو کې به سره ناست راز راز خبرې به جوړوئ !، او وایئ به چې خانه ! تاته خو سر کال ډېر لوی تاوان او جنجال در رسېدلی دی، که رښتیا پوښتنه کوئ؛ نو زه بالکل خوار او فقیر او تش لاس پاتې شوی یم.

أَفَرَءَيْتُمُ الْمَآءَ الَّذِي تَشْرَبُونَ ﴿٦٨﴾ ءَأَنتُمْ أَنزَلْتُمُوهُ مِنَ الْمُزْنِ أَمْ نَحْنُ الْمُنزِلُونَ ﴿٦٩﴾

آيا پس وينئ (چې خبر راکړئ) تاسې اوبه هغه چې څښئ يې تاسې (او ژوند پرې ترلی دی)؟ آيا تاسو نازلې کړي دي هغه لطيفې خوږې (اوبه) له سپينو وريځو څخه که مونږ نازلوونکي راښکته کوونکي يو (د هغو اوبو؟ بلکه ته يې ای الله !).

تفسير: يعنې باران هم ځمونږ په حکم سره وريږي، او د ځمکې په خزانو کې هغه اوبه هم مونږ ټولوو، آيا تاسې څه زور او قوّت لرئ چې اوبه جوړې کړئ؟ يا يې په زور او زاړی له وريځو څخه ووروئ؟.

لَوْ نَشَآءُ جَعَلْنَٰهُ أُجَاجًا فَلَوْلَا تَشْكُرُونَ ﴿٧٠﴾

که اراده فرمايو مونږ؛ نو وبه ګرځوو دا (اوبه) تروې ترخې؛ نو ولې شُکر نه وباسئ (تاسې په دغو نعماوو)؟.

تفسير: يعنې که مونږ اراده وفرمايو؛ نو خوږې اوبه ترخې کوو، چې هيڅوک يې ونشي څښلی، او نه کښت ته په کار ورشي، بيا هم تاسې ځما احسان نه منئ، چې مونږ تاسې ته خوږې اوبه اوروو، او د خوږو اوبو لويې خزانې تاسې ته ساتو، او له هغو څخه تاسې ته راز راز ګټې رسوو.

أَفَرَءَيْتُمُ النَّارَ الَّتِي تُورُونَ ﴿٧١﴾ ءَأَنتُمْ أَنشَأْتُمْ شَجَرَتَهَآ أَمْ نَحْنُ الْمُنشِـُٔونَ ﴿٧٢﴾

آيا پس وينئ (چې خبر راکړئ) تاسې د اور هغه نه چې بلوئ يې تاسې (له هر راز محروقاتو نه). آيا تاسې پيدا کړې ده ونه د دې (اور) او که مونږ پيدا کوونکي يو (د هغې ونې او د ټولو محروقاتو؟ بلکه ته يې ای الله !).

تفسير: په عربو کې داسې څو تکې شنې ونې دي، چې د هغو د دوو لرګيو له سولولو څخه اور پيدا کيږي، لکه چې په هندوستان کې د بانس د ونې له سولولو څخه اور پيدا کيږي، پخوا له دې نه د (يس) د سورت په آخر کې د دې په نسبت څه بيان ليکلی شوی دی، يعنې په دې ونو کې اور چا ايښی دی؟ تاسې که ما؟ (بلکه تا ايښی دی ای الله !).

نَحْنُ جَعَلْنَٰهَا تَذْكِرَةً

مونږ ګرځولی مو دی دغه (دنيوي اور) تذکره يادول (د دوزخ).

تفسير: يعنې دې اورته وګورئ او د دوزخ اور ياد کړئ، دا هم د هغه اور يوه برخه او ادنی نمونه ده، او فکر وهونکي لره دا خبره ور په يادېږي، هغه الله چې له تکې شنې ونې څخه تک سور اور راوباسي، هغه په يقين سره کولی شي او قادر دی چې مړي هم ژوندي کړي.

وَمَتَٰعًا لِّلْمُقْوِينَ ﴿٧٣﴾

او (ګرځولی دی مونږ دا اور نفعمن او) په کار راتللو ته لپاره د مسافرانو محتاجانو بې وځلو.

تفسير: يعنې د بيديا او ميدان اوسېدونکيو او پردېسانو ته اور ډېر په کاريږی، په تېره بيا د ژمي او سړو په وخت کې، او پرته له دې څخه د نورو هم ډېر په ښه ورځي، او د مدنيّت ډېر امور پرې مربوط دي.

فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ ﴿٧٤﴾

نو وکړه نسبت د پاکۍ نامه د رب خپل ته چې له ځانه لوی دی (او تل شاکر اوسه په دغو نعماوو یې).

تفسیر: یعنې هغه ذات چې داسې مختلف شیان او د کار وړ څیزونه یې پیدا کړي دي، او خاص پخپل فضل او احسان یې مونږ منتفع ګرځولي یو، د هغه شکر اداء کول په کار دي، او د کافرانو او منکرانو د هغو چتې او اپلتو خبرو په مقابل کې چې هغه الله تعالی ته یې نسبت کوي؛ د هغه د مبارک نامه پاکي بیانول پکار دي، د تعجّب ځای دی چې دا خلق سره د داسې باهره وو آیاتونو او ښکاره دلیلونو بیا هم د هغه الله تعالی په قدرت او وحدانیت باندې هسې چې ښایي نه پوهیږي.

فَلَا أُقْسِمُ بِمَوَاقِعِ النُّجُومِ ﴿٧٥﴾

نو قسم خورم زه په ځایونو د پرېوتلو د ستوریو باندې.

تفسیر: او دویمه معنی یې دا ده چې: قسم خورم د آیتونو په راښکته کېدلو د پیغمبرانو په زړونو باندې، یا د قرآني آیتونو په راښکته کېدلو باندې له اسمانه پر ځمکې باندې چې لږ لږ او ورو ورو رانازلیږي.

وَإِنَّهُ لَقَسَمٌ لَّوْ تَعْلَمُونَ عَظِيمٌ ﴿٧٦﴾ إِنَّهُ لَقُرْآنٌ كَرِيمٌ ﴿٧٧﴾ فِي كِتَابٍ مَّكْنُونٍ ﴿٧٨﴾ لَّا يَمَسُّهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ ﴿٧٩﴾

او بېشکه دا قسم خامخا قسم دی که پوهېږئ تاسې عظیم ډېر لوی. چې بېشکه دا (کتاب لوستی شوی په تا باندې) خامخا قرآنکریم عزت والا دی. (چې لیکلی شوی دی) په کتاب پټ ساتلي شوي (لوح محفوظ) کې. چې نه مسه کوي ده لره او نه دې یې مسه کوي مګر هغه چې پاک کړی شوي وي (یعنې پاکان).

تفسیر: شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «یعنې پرښتې په دې پاک کتاب باندې لاس لګوي، هغه کتاب همدا لیکلی شوی کتاب دی، د پرښتو په لاسونو سره یا په لوح محفوظ کې»، ځینې د ﴿لَّا يَمَسُّهُ﴾ ضمیر قرآن ته اړوي، یعنې دې پاک قرآن ته لاس نه وروړي مګر خو پاک سړي، یعنې هغه کسان چې زړونه یې صاف او اخلاق یې پاک وي، د همداسې سړیو فکرونه او عقلونه د دې لوی کتاب په علومو او حقائقو، معارفو او آیتونو باندې هم په ښه ډول سره رسیږي، یا نه مسه کوي دا قرآن مګر خو پاک خلق، یعنې بې اودسه هغه ته لاس نه وروړي، لکه چې د نبوي احادیثو څخه هم دا خبره ثابته شوې ده، نو په دې تقدیر سره د ﴿لَّا يَمَسُّهُ﴾ نفي به د نهي لپاره وي.

تَنزِيلٌ مِّن رَّبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٨٠﴾

(هغه قرآن چې ټوټه ټوټه) نازل کړی شوی دی له (طرفه د پالونکي) رب د عالمیانو.

تفسیر: یعنې دا کومې کوډې (جادو) او ټوکې نه دي، او نه د کاهنانو چتې او اپلتې خبرې دي، او نه د شاعرانو توهّمات او مبالغات او هسکې استعارې دي، بلکه یو لوی، مقدّس، معزّز، پاک او اسماني کتاب دی، چې د رب العالمین له لوري د ټول عالم او ګردو نړۍ والو (اهل جهان) د لارښوونې لپاره راښکته شوی دی، هغه الله تعالی ځمونږ پاک الله دی چې د لمر، سپوږمۍ او ستوریو ډېر کلک، محکم، عجیب، غریب او ښکلی ترتیب او نظام یې قائم کړی دی، او هغه ګرد سماوي اجرام د یوه مرتّب قانون اومنظم اصولو سره د خپلو ورځنیو ختلو او پرېوتلو او نورو تأثیراتو او اغېزو سره د خپل عظمت، قدرت، قوّت، وحدانیت، تصرف او د عظیم الشأن اقتدار مظاهرې او په زړه پورې ندارې راښیي.

أَفَبِهَٰذَا الْحَدِيثِ أَنتُم مُّدْهِنُونَ ﴿٨١﴾ وَتَجْعَلُونَ رِزْقَكُمْ أَنَّكُمْ تُكَذِّبُونَ ﴿٨٢﴾

آيا په دې خبرې (د قرآن) باندې تاسې سپک کوونکي يئ (دروغ يې ګڼئ)؟. او ګرځوئ تاسې روزي برخه خپله (له قرآنه دا خبره) چې تاسې دروغ ګڼونکي يئ (دغه قرآن لره).

تفسير: يعنې آيا دا هسې دولت دی چې له هغه ځنې په ګټه اخيستلو کې تاسې سُستي او کاهلي وکړئ، او خپله برخه همدومره وګڼئ چې د الله تعالی هغه راښوولي حقائق دروغ ثابتوئ؟ لکه چې د باران د لیدلو په وخت کې وايي چې هغه ستوری هغه برج ته راغلی؛ نو ځکه ورښت وشو، ګواکې دوی د الله په قدرت قائل نه دي، او په هسې وينا سره دوی د رحمت د دې باران قدر هم نه کوي، چې د پاک قرآن په شکل کې رانازل شوی دی، او دا ويل چې د الله تعالی له خوا نه دی لېږلی شوی؛ سخته بدبختي، حرمان او بد نصيبي ده، آيا د يوه نعمت شکر ګزاري همداسې کېدی شي، چې هغه دروغ وبللی شي؟.

فَلَوْلَا إِذَا بَلَغَتِ الْحُلْقُومَ ﴿٨٣﴾ وَأَنتُمْ حِينَئِذٍ تَنظُرُونَ ﴿٨٤﴾ وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنكُمْ وَلَٰكِن لَّا تُبْصِرُونَ ﴿٨٥﴾
فَلَوْلَا إِن كُنتُمْ غَيْرَ مَدِينِينَ ﴿٨٦﴾ تَرْجِعُونَهَا إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿٨٧﴾

نو ولې په هغه وخت کې چې ورسيږي (روح د سړي) ستوني ته. او (حال دا وي چې) تاسې په دغه وخت حاضر اوربدونکي نظر کوونکي يئ هغه ته. او مونږ ډېر نژدې يو هغه ته (ځمونږ پرښتې) له تاسې څخه مګر نه وينئ، او نه پوهېږئ تاسې. پس ولې که يئ تاسې چې جزا نه درکوله کيږي او نه ژوندی کيږئ؛ نو راوګرځوئ تاسې دا (روح) که چېرې يئ تاسې رښتينې (په دې ګمان خپل کې چې جزاء نشته).

تفسير: يعنې په داسې بېفکرۍ او بې خوفۍ سره د پاک الله تعالی خبرې دروغ ګڼئ، ګواکې تاسې د چا په حکم او واک کې نه يئ، يا هيڅ نه مرئ، او له الله تعالی سره نه مخامخ کېږئ، نه ! څه وخت چې ستاسې د کوم عزيز او محبوب سا په ختلو کې وي، او سا يې په ستوني کې بنده شي، او د ځنکدن ربړونه پرې تيريږي، که تاسې له هغه سره نژدې کېئ او د ده هغه بې وځلي او بېچارګي پرېشاني او سرګرداني وګورئ، له بلې خوا پرښتې له تاسې څخه هغه ته ډېرې نژدې دي، چې تاسې يې نه وينئ، که ستاسې واک او اختيار د بل چا په لاس کې نه دی؛ نو په هغه وخت کې تاسې د خپل هغه محبوب او مين سا او روح ولې نه شئ ساتلی؟ او د څه لپاره هغه مين او محبوب مو له تاسې څخه په داسې حال کې چې ستاسې زړونه خوږيږي، او اوښکې مو بهيږي، بېلتون کوي، او تاسې په خپل فراق او بېلتون ژړوي.

فَأَمَّا إِن كَانَ مِنَ الْمُقَرَّبِينَ ﴿٨٨﴾ فَرَوْحٌ وَرَيْحَانٌ وَجَنَّتُ نَعِيمٍ ﴿٨٩﴾ وَأَمَّا إِن كَانَ مِنْ أَصْحَابِ الْيَمِينِ ﴿٩٠﴾
فَسَلَامٌ لَّكَ مِنْ أَصْحَابِ الْيَمِينِ ﴿٩١﴾

نو که چېرې وي (دغه مړی) له مقرّبينو څخه (الله ته). نو (شته ده لره) راحت هوسايي (آرام) او بنه رزق او جنّت ډک له نعمتونو څخه. او که چېرې وي (دا مړی) له يارانو ملګرو د بنې لاس. نو سلامتيا ده تا لره له يارانو ملګريو د بنې لاس څخه.

تفسير: يعنې تاسې د يوې شېبې لپاره هم هغه نه شئ ساتلی، او هغه خپل ځای ته هرومرو رسېدونکی دی، که هغه مړی له مقرّبينو څخه وي؛ نو اعلی درجه روحاني او جسماني، د هوسايي راحت عيش او چرچو سامانونو ته رسيږي، او په بنې لاسه ډله (اصحاب اليمين) کې شاملېږي، او هيڅ يوه وېره او ربړونه ورته نه پاتې کيږي، شاه صاحب (رحمه الله) ليکي:

«يعني د هغوی له لوري ډاډه (خاطر جمع) اوسه !»، يا دا مطلب چې د (أصحاب اليمين) له طرفه هغوی ته سلامونه رسيږي، يا هغه ته ويل کيږي: تا لره په راتلونکي وخت کې سلامتي او هوسايي (آرام) ده، او ته په اصحاب يمين کې شامل او ګډ يې.

وَأَمَّآ إِن كَانَ مِنَ ٱلْمُكَذِّبِينَ ٱلضَّآلِّينَ ﴿٩٢﴾ فَنُزُلٌ مِّنْ حَمِيمٍ ﴿٩٣﴾ وَتَصْلِيَةُ جَحِيمٍ ﴿٩٤﴾

او که چېرې وي (دغه مړی) له دروغ ويونکيو ګمراهانو څخه. نو مېلمستيا ده (ده ته) له سوځوونکيو اوبو څخه. او ننه ايستل دي په اور (د دوزخ) کې.

تفسير: يعني د هغه پای او انجام هسې وي چې پخوا له مړ کېدلو څخه هغه ته د هغه راتلونکی حال احوال اوراوه کيږي.

إِنَّ هَٰذَا لَهُوَ حَقُّ ٱلْيَقِينِ ﴿٩٥﴾

بېشکه دا خبره (چې ذکر شوه په شان د دې درې صنفو کې) خامخا همدا حقه يقيني ده.

تفسير: يعني ستاسې له تکذيب څخه هيڅ شی کېدونکي نه دي، هر هغه شيان چې د مؤمنانو او مجرمانو په نسبت خبر ورکړی شوی دی؛ هغه ګرد صحيح او يقيني دي، او هم هغسې کېدونکي دي.

فَسَبِّحْ بِٱسْمِ رَبِّكَ ٱلْعَظِيمِ ﴿٩٦﴾

پس وکړه نسبت د پاکی نامه د رب خپل ته چې له ګردو (ټولو) څخه ډېر لوی دی.

تفسير: يعني په تسبيح او تحميد کې مشغول اوسئ !، چې دا د هغه ځای لپاره لويه تياري ده، او په همدې سبه چاره کې بوخت اوسئ !، او د مکذبينو د زړه خوږونکيو خبرو څخه زيات مه خپه کېږئ !.

تمّت سورة الواقعة، ولله الحمدُ والمنّة.

سُورَةُ الحَدِيدِ

«د (الحديد) سورت مدني دی، (۲۹) آيتونه او (۴) رکوع لري، په تلاوت کې (۵۷) او په نزول کې (۹۴) سورت دی، د (الزلزال) له سورت څخه وروسته نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان ډېر رحم کوونکی دی.

سَبَّحَ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ

نسبت د پاکۍ کوي الله ته هغه چې په اسمانونو او په ځمکه کې دي (سره له اسمانونو او ځمکو).

تفسير: يعنې د حال يا د قال په ژبه په دواړو سره د الله تعالى حمد، ثناء، او تسبيح وايي.

وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ۝١ لَهُ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ يُحْيِي وَيُمِيتُ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ۝٢

او همدغه (الله) ښه غالب قوي ښه حکمت والا دی. خاص دغه (الله) لره ده باچايي د اسمانونو او (باچايي) د ځمکې، (همدغه الله) ژوندي کول کوي او مړه کول کوي، او همدغه (الله) په هر شي باندې ښه قادر دی (چې ځينې يې همدغه ژوندي کول او مړه کول دي).

تفسير: يعنې په اسمان او ځمکه يا په دواړو کې يا هر چېرې د الله تعالى احکام چليږي، او هر چېرې او هر کله واک او اختيار لري، د ايجاد او اعدام او د ګردو چارو ملونې او قبضه د ده په لاس کې ده، هيڅ يو قوّت او طاقت د هغه د تکويني قدرت او تصرّف مخه نشي نيولی.

هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ

همدغه (الله) اول دی (له هر شي څخه چې مخکې تر هغه شوک نشته)، او آخر دی چې وروسته تر هغه شوک نشته.

تفسير: کله چې هيڅوک نه وو، الله جل جلاله موجود وو، او کله چې هر څه فنا شي؛ الله جل جلاله به موجود وي.

وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ۝٣

او ظاهر دی، بره تر هغه شوک نشته، او باطن دی (دنيا کښې نه ليدل کيږي) د ده نه پناه شوک نشته، او همدغه (الله) دی په هر شي باندې ښه عالم ښه پوهيدونکی.

تفسير: د هر شي وجود او ظهور د هغه الله تعالى له ايجاد څخه دی، نو ځکه د الله تعالى وجود که ظاهر او باهر نه وي؛ نو د بل چا به وي؟ له عرشه نيولې تر فرش پورې، او له ذرې څخه اخيستې تر لمر او نورو لويو کرو پورې، هر يو شی د هغه په وجود او شته والي باندې روښان دليلونه دي، او بېلې بېلې شاهدۍ لولي، خو سره له دې د هغه ذات

او اصلي حقائقو او صفاتو ته هغسې چې ښايي عقل، پوهه او ادراک نه ور رسيږي، او د ده د هيڅ يوه صفت احاطه کول هم امکان نه لري، او نه پخپل قياس او ادراک سره څوک د هغه د څنګوالي (کيفيت) بيان کړی شي، نو ځکه ويلی شو چې له هغه څخه زيات پټ او باطن بل څوک نشته، په هر حال سره هغه الله تعالى د باندې هم دی او دننه هم دی، ظاهر هم شته او په باطن کې هم دی، او په هر راز احوالو باندې که پټ دی يا ښکاره؛ ښه خبردار او ډېر پوه دی، ظاهر د غالب په معنی هسې چې د هغه له پاسه هيڅ يو قوت نشته، باطن داسې چې له هغه ځنې پرته (علاوه) هسې کوم ځای موقع به نه وي چې څوک به هلته ترې پټ شي، يا يې له علمه او پوهې څخه کوم شی لرې او پټ وي، د نبي کريم صلى الله عليه وسلم په حديث کې راغلي دي: «وأنت الظاهر فليس فوقك شيء، وأنت الباطن فليس دونك شيء».

هُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ ۖ

او دغه (الله) هغه ذات دی چې پيدا کړي يې دي اسمانونه او ځمکه په مقدار د شپږو ورځو کې (له ورځو د دنيا نه) بيا اوچت شو په عرش باندې (لکه چې له شانه د الوهيت د ده سره مناسبه وه).

يَعْلَمُ مَا يَلِجُ فِي الْأَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا

معلوم دي (الله ته) هغه څه چې ننوځي په ځمکه کې (لکه مړي او باران) او هر هغه څه چې راووځي له دغه ځمکې نه.

تفسير: لکه کښت او ترکودې (نباتات) چې له ځمکې څخه راوځي، د دې بيان د (سبأ) په سورت کې پخوا له دې تېر شوی دی.

وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ وَمَا يَعْرُجُ فِيهَا ۖ

او (معلوم دي الله ته) هر هغه چې نازليږي له اسمانه (لکه رحمت او عذاب)، او هر هغه چې پورته خيژي په دغه (اسمان) کې (لکه نېک عملونه او بد عملونه).

تفسير: يعنې له اسمانه پرښتې حکمونه، د قضاء او قدر فيصلې، وريا (باران) او نور راښکته کيږي، او د بندګانو اعمال او د الله أكرم شأنُه وأعظم برهانُه پرښتې او نور پورته کيږي.

وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ ۗ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٤﴾

او دغه (الله) له تاسې سره دی (په علم او قدرت سره) هر چېرې چې يئ تاسې، او الله پر هر هغه څه چې کوئ يې تاسې ښه ليدونکی دی (نو جزاء به پرې درکړي).

تفسير: يعنې هيڅکله له تاسې څخه غائب نه دی، بلکه هر چېرې او په هر حال کې چې تاسې يئ؛ هغه ګرد دی ښه پېژني، او ټولې ښکاره او پټې خبرې ښه اوري، او ستاسې اعمال او نور ګرد شيان ښه وينې.

لَهُ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ ۚ وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ ﴿٥﴾

خاص هغه (الله) لره ده باچايي سلطنت د اسمانونو او د ځمکې، ا وخاص الله لره ګرځول کيږي ټول کارونه.

تفسير: يعني منكران د الله تعالى له باچايي او قلمرو څخه د باندې وتلى نشي، په ګردو اسمانونو او ځمکه کې يواځې د هغه وحده لا شريک له حکومت دى، او په پاى کې د ګردو کارونو فيصله د ده له لورې کيږي.

يُولِجُ الَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ فِي الَّيْلِ ۖ

ننه باسي (الله) شپه په ورځې کې او ننه باسي (الله) ورځ په شپې کې.

تفسير: يعني الله تعالى کله ورځ لنډوي او شپه اوږدوي (په قوس او جدي کې)، او کله په عکس د دې شپې لنډوي او ورځې اوږدوي (لکه په جوزا او سرطان کې).

وَهُوَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٦﴾

او دغه (الله) ښه عالم دى په پټو خبرو نياتو عقائدو د سينو زړونو باندې هم.

تفسير: يعني په زړونو کې هغه نيات او ارادې يا هغه خطرې او وسوسې چې پيدا کيږي، په هغو ګردو باندې هغه ښه پوهيږي، او هيڅ شى د ده له پوهې څخه د باندې نه دي.

آمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَأَنْفِقُوا مِمَّا جَعَلَكُمْ مُسْتَخْلَفِينَ فِيهِ ۖ

ايمان راوړئ تاسې (او په ايمان همېشه اوسئ) په الله او په رسول د دغه (الله) باندې، او لګوئ (په لاره د الله کې) له هغو (اموالو) څخه چې ګرځولي يئ تاسو (الله) خليفګان (د پخوانيو) په هغو (اموالو) کې.

تفسير: يعني هغه مال او شته چې ستاسې په لاسونو کې شته، د هغو ګردو مالک او څښتن پاک پروردګار دى، او تاسې يواځې د يوه امانتدار او خزانه دار په شان يئ، نو ځکه په هر ځاى او هر چا باندې چې هغه الله تعالى تاسې ته د هغه د صرفولو او لګولو په نسبت امر وکړي؛ په هم هغه ځاى کې يې تاسې صرف کړئ، او دا خبره مو هم په ياد وي چې پخوا له دې څخه دا مال د نورو په لاسونو کې وو، خو اوس د هغوى په ځاى تاسې يئ، او ښکاره ده چې تاسې به هم ځئ.

فَالَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَأَنْفَقُوا لَهُمْ أَجْرٌ كَبِيرٌ ﴿٧﴾

پس هغه کسان چې ايمان يې راوړى دى له تاسې، او لګولي يې دي (اموال خپل په لاره د الله کې) هغوى لره دى اجر ثواب ډېر لوى (په جنّت کې، نو تاسې ته هم نفع رسوي ايمان او خرڅول د اموالو د تاسې).

تفسير: نو ځکه ضروري ده په هغو کسانو کې چې دا خصلت او صفت موجود نه وي، ښايي چې هغه پيدا کړي !، او په هغو کې چې شته، ښايي چې په هغه باندې مستقيم پاتې وي، او د ايمان په مقتضى باندې تګ او عمل وکړي !.

وَمَا لَكُمْ لَا تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالرَّسُولُ يَدْعُوكُمْ لِتُؤْمِنُوا بِرَبِّكُمْ وَقَدْ أَخَذَ مِيثَاقَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٨﴾

او څه مانع عذر دى تاسې لره (بلکه هيڅ مانع نشته) چې ايمان نه راوړئ په الله او رسول د دغه (الله)، حال دا چې (رسول الله) رابولي تاسې چې ايمان راوړئ په رب خپل او په تحقيق اخيستې ده (الله) وعده کلکه د تاسې که چېرې يئ تاسې ايمان راوړونکي (نو ايمان ولې نه راوړئ؟).

تفسير: يعني په الله تعالى باندې له ايمان راوړلو څخه يا د يقين او معرفت په لاري باندې له تللو ځنې کوم شيان ستاسې مخه نيسي؟ او په داسې چارو او معاملو کې لټې سستي او تقاعد ولې وکړ شي، الله تعالى او د هغه پاک رسول تاسې د کوم پردي او غير معقول څيز په خوا نه رابولي، بلکه تاسې ته ستاسې د حقيقي رب او پالونکي په لور بلنه کوي، چې د هغه اعتقاد ستاسې په اصلي فطرت کې په وديعت ايښود شوی دی، او تاسې د هغه د ربوبيت اقرار پخوا له دې څخه چې دنيا ته راشئ؛ کړی دی؟، لکه چې تر نن پورې د هغه اقرار اثر او اغېزه څه نه څه د بني آدمانو په زړونو کې موندله کيږي، بيا په دلائلو، براهينو او د رسولانو په ارسال او د اسماني کتابونو په لېږلو سره د هغه ازلي عهد او پيمان تجديد کيږي، او پخوانيو انبياوو له خپلو امتيانو ځنې داسې وعده او پيمان هم اخيستی وو چې د خاتم الأنبياء محمد مصطفى صلى الله عليه وسلم اتباع دې هرومرو وکړي !، او له تاسې څخه ډېر سړي هسې هم دي چې پخپله د نبي کريم صلى الله عليه وسلم په مبارک لاس باندې د سمعې، طاعت، انفاق في سبيل الله او نورو ايماني امورو باندې د ټينګوالي او پابندۍ کلک عهد او ترون هم کړی دی، نو وروسته له دې مبادیو څخه اوس څنګه کېدی شي، هغه څوک چې د منلو اراده لري؛ هغه يې ونه مني، او چا چې منلی دی له هغه څخه غاړه وغړوي، او تر يې انحراف وکړي؟.

هُوَ الَّذِيْ يُنَزِّلُ عَلٰى عَبْدِهٖٓ اٰيٰتٍۢ بَيِّنٰتٍ لِّيُخْرِجَكُمْ مِّنَ الظُّلُمٰتِ اِلَى النُّوْرِ ۭ وَاِنَّ اللّٰهَ بِكُمْ لَرَءُوْفٌ رَّحِيْمٌ ۝٩

دغه (الله) هغه ذات دی چې نازلوي پر بنده خپل باندې دلائل ښکاره (لپاره د دې) چې وباسي تاسې له تيارو (د کفر) څخه رڼا (د ايمان) ته، او بېشکه الله په تاسې باندې خامخا ښه مهربان ډېر رحم کوونکی دی.

تفسير: يعني قرآن يې را نازل کړ، او د صداقت لاري يې دروښودې، چې د هغو په وسيله تاسې د کُفر او جهل له تيارو څخه ووځئ، او د ايمان او علم او عمل رڼا ته راشئ، او دا د پاک الله لوی شفقت او مهرباني ده، که سختي يې کولې؛ نو تاسو به يې په همدې تيارو کې پرې نښودئ، تر څو په کې مړه شئ، يا به يې د ايمان او يقين له راوړلو څخه وروسته ستاسې خطاوې او ګناهونه نه بښل.

وَمَا لَكُمْ اَلَّا تُنْفِقُوْا فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ وَلِلّٰهِ مِيْرَاثُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۭ

او څه مانع عذر دی تاسې لره چې نه نفقه کوئ نه لګوئ (مال خپل) په لاره د الله کې، او خاص الله لره دی ميراث د اسمانونو او د ځمکې.

تفسير: يعني (مجازي) مالکان فنا کيږي، او ملک هغه حقيقي مالک ته چې الله تعالى دی پاتې کيږي، که نه هسې خو د تل لپاره هغه د ده مال وو، نو بيا د ده په مال کې سم د ده له امر سره خرڅ کول او لګول ولې در نه ښکاري؟، که په خپلې خوښې او واک سره يې نه ورکوئ؛ نو بيا واک هم هغه ته رسېدونکی دی، نو د بندګۍ اقتضاء او غوښتنه همدا ده چې په خوښۍ سره هغه وروړاندې کړئ !، او د هغه په لاره کې يې خرڅ کړئ !، او د فقر، فاقې، افلاس او تنګۍ څخه ونه ويرېږئ !، ځکه چې د ځمکې او د اسمانونو د خزانو او د شتو مالک او څښتن پاک پروردګار دی، نو آيا په دې لاري کې به پخپلې خوښې سره خرڅ کوونکي او لګوونکي وږي پاتې کيږی !؟.

لَا يَسْتَوِيْ مِنْكُمْ مَّنْ اَنْفَقَ مِنْ قَبْلِ الْفَتْحِ

نه دي برابر له تاسې څخه هغه چې لګولی يې دی (مال خپل په لاره د الله کې) پخوا له فتحې (د حديبيې يا د مکې) څخه.

تفسير: ځينو له فتحې څخه د حُديبيې صلحه روغه مراد کړې ده، او له ځينو روايتونو څخه د هغه تأييد هم کيږي.

وَقَاتَلَ ۚ أُولَٰئِكَ أَعْظَمُ دَرَجَةً مِّنَ الَّذِينَ أَنفَقُوا مِن بَعْدُ وَقَاتَلُوا ۚ وَكُلًّا وَعَدَ اللَّهُ الْحُسْنَىٰ ۚ

او بيا يې جنګ کړی (د کافرانو سره)، دا (لګوونکي د مالونو خپلو په لاره د الله کې او جنګېدونکي پخوا له فتحې د حُديبيې يا د مکې نه) ډېر لوي دي له جهته د درجې مرتبې له هغو کسانو چې لګوي مال خپل په لاره د الله کې وروسته (له فتح د مکې نه) او جنګيږي (لپاره د اعلاء کلمة الله)، او له دواړو طائفو سره وعده کړې ده الله د نېکۍ (جنّت).

تفسير: يعنې که هسې د الله تعالى په لاره کې هر مهال هر شی خرڅ کړل شي او جهاد وکړ شي؛ هغه ښه دی، او الله تعالى به د هغه ډېر اجر په دنيا او آخرت کې ورکوي، ليکن هغه مقدور لرونکي چې له خپلو شتو څخه يې پخوا د حُديبيې له روغې يا د مکې له برې فتحې څخه خرڅ کړي دي، او د جهاد شرف يې ګټلی دی؛ هغوی ډېرې لويې درجې موندلي دي، او وروستني مسلمانان د هغوی په درجو پورې نشي رسېدلی، ځکه چې په هغه وخت کې د حق منونکي او په هغه باندې سر قربانوونکي سړي ډېر لږ وو، او ګڼ کرده دنيا له کافرانو او باطلو خوښوونکيو څخه ډکه وه، په هغه وخت کې اسلام جاني او مالي قربانی ته ډېره اړتيا او احتياج درلود، او مجاهدينو ته په ښکاره ډول د اسبابو، اموالو، غنائمو، وسلو، خوړو او نورو ضروریاتو هيلې او توقّعات ډېر لږ وو، په داسې حالاتو کې ايمان راوړل او د الله او د هغه د رسول په لاره کې د خپلو ځانونو او مالونو او شتو قربانول د دنيا د لويو اولوالعزمانو او د هغو لويو سړيو کار دی، چې د هغوی ثابت قدمي او ټينګتيا له غرونو څخه هم ټينګه او کلکه وي، فرضي الله عنهم ورضوا عنه.

وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿١٠﴾

او الله په هغو کارونو باندې چې کوئ يې تاسې ښه خبردار دی (نو جزاء به پرې درکړي).

تفسير: يعنې الله تعالى له هر شي څخه خبر دی، او پوهيږي چې د چا عمل څه درجه لري؟ او د هغه د اخلاص وزن او تول څومره دی؟ نو له خپلې پوهې سره سم له هر يوه سره به ښه ښه معامله کوي.

مَّن ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضَاعِفَهُ لَهُ وَلَهُ أَجْرٌ كَرِيمٌ ﴿١١﴾

څوک دی ذات هغه چې قرض ورکوي الله لره په قرض ورکولو نېکو سره، نو بيا به (الله) دوچنده کړي (هغه قرض) ده لره، او خاص ده ته اجر ثواب دی نېک (د عزّت).

تفسير: شاه صاحب (رحمه الله) ليکي: «له پور څخه دا مطلب دی چې په دې وخت په جهاد باندې تاسې خپل مالونه او شته ولګوئ، بيا همدا تاسې د ډېرو شتو خاوندان کېږئ، او په آخرت کې لويې مرتبې او مرادونه مومئ، د دوه ګونې معنی هم همدا ده، که نه د نوکر او بادار په منځ کې هسې ګټې وټې نشته، که چاته څه شی ورکوي مختيار دی، او که نه يې ورکوي؛ هم همدی مختيار او واکدار دی».

يَوْمَ تَرَى الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ يَسْعَىٰ نُورُهُم بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَبِأَيْمَانِهِم

(يادە کړه ای محمده !) هغه ورځ (د قيامت) چې وينې ته مؤمنان سړي او مؤمناتې ښځې چې ځغلي به رڼا د دوی مخکښې له دوی څخه او له ښي خوا د دوی څخه.

تفسير: د حشر په ميدان کې کله چې د (صراط) په پل تيريږي، پس ډېره سخته توره تياره وي، نو په دې وخت کې له هر چا سره د هغه د ايمان او ښه عمل رڼا وي، ښايي چې د ايمان رڼا چې ځای يې زړه وي، او د ښو عملونو به په ښې خوا کې وي، ځکه چې ښې چارې ګردې په ښي خوا کې سره ټولیږي، د هر چا ايمان او عمل په هره درجه اندازه او مېچ چې وي؛ په هغه مېچ او اندازه سره به د هغه رڼا او روښانتيا هم وي.

بُشْرٰىكُمُ الْيَوْمَ جَنّٰتٌ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا ۭ ذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيْمُ ۝۱۲

(او وبه ويل شي دوی ته چې) زېرى د تاسې نن ورځ دى (ننوتل په) جنت چې بهيږي له لاندې (د مانيو او ونو) د هغو (څلور قسمه) ويالې، تل به وي دوى په هغو کې، دغه دى هم دغه برى موندل ډېر لوى.

تفسير: ځکه چې جنّت د الله تعالى د خوښۍ ځای دى، هغه کسان چې جنّت ته رسيږي؛ ګواکې د هغو ګردو مرادونه وررسېدلي وي.

يَوْمَ يَقُوْلُ الْمُنٰفِقُوْنَ وَالْمُنٰفِقٰتُ لِلَّذِيْنَ اٰمَنُوا انْظُرُوْنَا نَقْتَبِسْ مِنْ نُّوْرِكُمْ ۚ قِيْلَ ارْجِعُوْا وَرَاۗءَكُمْ فَالْتَمِسُوْا نُوْرًا ۭ فَضُرِبَ بَيْنَهُمْ بِسُوْرٍ لَّهٗ بَابٌ ۭ بَاطِنُهٗ فِيْهِ الرَّحْمَةُ وَظَاهِرُهٗ مِنْ قِبَلِهِ الْعَذَابُ ۝۱۳

(ياده کړه اى محمده ! هغه) ورځ چې وايي به منافقان سړي او منافقانې ښځې هغو کسانو ته چې ايمان يې راوړى دى (داسې چې): وګورئ مونږ ته (انتظار وکړئ) چې رڼا واخلو له رڼا ستاسې، نو وبه ويل شي دوى ته (تمسخرًا): چې وګرځئ شاوو خپلو ته پس ولټوئ رڼا، پس وبه واهه شي په منځ د دغو (منافقانو او مؤمنانو) کې يو ديوال چې هغه لره به دروازه وي، دننه طرف د هغې (دروازې کې به چې د جنّت په جانب دى) رحمت وي (مؤمنانو لره)، او د باندې طرف ته د هغه (چې جانب د منافقانو دى) له طرفه د هغه څخه به عذاب وي.

تفسير: يعنې د مؤمنانو او منافقانو په منځ کې به يو لوى ديوال ودرول کيږي، چې په هغه کې به يو ور وي، له دې وره به مؤمنان د جنّت په لورې درومي، او د منافقانو له سترګو څخه به پټيږي، د وره په منځ کې د جنّت وړمې او ښې ننداره يې له لرې بريښي، او له وره د باندې به د الله تعالى د عذاب نښې او د هغه ويروونکې اغيزې او منظرې وي.

يُنَادُوْنَهُمْ اَلَمْ نَكُنْ مَّعَكُمْ ۭ

غږ به وکړي (منافقان) دغو (مؤمنانو) ته: آيا نه وو مونږ له تاسې سره (ملګرې په دنيا کې).

تفسير: خبره داسې ده چې رسمي کافران به د (صراط) په پل باندې نه تيريږي، بلکه رومبى به په دوزخ کې د هغه له وره څخه په ټېل وهلو غورځولى شي، هو ! هغه کسان چې د کوم پيغمبر امّت او تابعدار وي، اعمّ له دې چې ښه وي يا خراب؛ هغه به د (صراط) له پله تيريږي، وروسته له دې څخه چې د الله تعالى امر ورته وشي؛ په هغه پل باندې به وخيژي، په يوه سخته تياره کې به ګرد خلق ډوبيږي، په دې توره تياره کې به له ايمان لرونکيو سره يوه رڼا وي، چې دوه مخيز (منافقان) به هم غواړي چې د هغې رڼا په شاوخوا کې لاړ شي، خو څرنګه چې مؤمنان ډېر ګرځندي او تېز لکه الوتکې، موټر، بايسکل، اس او نور ځغلي؛ نو ځکه هغه رڼا له هغوى لرې تښتي، نو دلته به دا منافقان په شورماشور او نارو سورو باندې خولې پرانيځي، چغې به وي او وايي: لږ خو و درېږئ چې مونږ هم ستاسې په رڼا کې

درسره لاړ شو، مونږ په دا توره تياره کې لکه رڼا نده هسې تيريږو، مونږ مه پرېږدئ چې له تاسې څخه وروسته پاتې شو، لږ څه ډيل وکړئ او انتظار وکړئ، چې مونږ هم ستاسې له دې نا څخه لږ څه ګټور شو، آخر مونږ په دنيا کې له تاسې سره يو ځای اوسېدو، او په ښکاره ډول مونږ هم په مسلمانانو کې شمېرل کېدو، دوی به داسې ځواب اوري چې: ښېرته وګرځئ !، او خپلو ځانونو ته هلته رڼا ولټوئ !، که يې ومومئ له هغه ځايه يې واخلئ !، د دې خبرې له اورېدلو څخه دوی ښېرته ګرځي، په دې منځ کې به په هسې يوه توره تياره کې سره لويږي، چې په هيڅ يو شي باندې به د دې نظر ونه لګيږي، او هغه د ېوال د دوی او د هغې رڼا په منځ کې راځي، مطلب يې دا چې دا رڼا په دنيا کې په ښو عملونو سره په لاس راتله، هغه ګټه او رڼا له تاسې څخه هلته پاتې شوې ده، ښېرته دنيا ته وګرځئ چې دا هلته له تاسې څخه پاتې ده، يا به هغه ځای مراد وي چې د (صراط) په پل له ختلو څخه پخوا هلته رڼا او نور هر چا ته تقسيم کېده.

قَالُوْا بَلٰى وَلٰكِنَّكُمْ فَتَنْتُمْ اَنْفُسَكُمْ وَتَرَبَّصْتُمْ وَارْتَبْتُمْ وَغَرَّتْكُمُ الْاَمَانِيُّ حَتّٰى جَآءَ اَمْرُ اللّٰهِ وَغَرَّكُمْ بِاللّٰهِ الْغَرُوْرُ ﴿١٤﴾

نو وبه وايي (مؤمنان منافقانو ته چې) هو ! وئ (تاسې له مونږ سره) مګر تاسې په فتنه کې اچولی وو تاسو ځانونه خپل، او انتظار کاوه تاسې (په آفتونو او حوادثو مؤمنانو ته)، او شک به مو کاوه تاسې (په اسلام کې)، او غولولي وئ تېر ايستلي وئ تاسې ارزوګانو خپلو تر هغه پورې چې راغی امر حکم د الله (چې مرګ ستاسې دی)، او غولولي يئ تاسې په (کرم د) الله باندې غولوونکي (چې شيطان دی).

تفسير: يعنې بېشکه په ښکاره ډول په دنيا کې تاسې له مونږ سره وئ، او په ژبې سره مو د اسلام دعوی کوله، خو باطني حالت مو داسې وو چې په لذّاتو او شهواتو کې وئ، او د نفاق لاره مو غوره کړېوه، او خپل ځانونه مو غولولي او په هلاکت کې مو اچولي وو، او بيا مو توبه هم ونه کړه، بلکه تل به مو لارې ته کتل، او انتظار به مو ايستو، چې کله پر اسلام او مسلمانانو باندې کومه ټکه لويږي، او د دين په نسبت به په شکوکو او شبهاتو کې لويدلي وئ، تاسې په همدې فرېب او غلونه کې داسې ګڼل، چې وروسته له دې څخه به ستاسې ځنې هيڅ پوښتنه نه کيږي، او تاسې په داسې خيالونو کې مست او بېخبره پراته وئ چې د الله تعالی حکم او امر راورسېد، مرګی راغی او تاسې يې راګير کړئ، ګواکې هغه لوی غولوونکي (شيطان) تاسې له لارې څخه وويستئ، چې اوس هيڅ يوه د ژغورنې او د خلاصي لاره درپاتې نه ده.

فَالْيَوْمَ لَا يُؤْخَذُ مِنْكُمْ فِدْيَةٌ وَّلَا مِنَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا ؕ مَاْوٰىكُمُ النَّارُ ؕ هِيَ مَوْلٰىكُمْ ؕ وَبِئْسَ الْمَصِيْرُ ﴿١٥﴾

پس نن ورځ وا به نخيستله شي له تاسې څخه (ای منافقانو !) فديه معاوضه، او نه له هغو کسانو څخه چې کافران شوي وو، ځای د ورتلو ستاسې (او د دوی د ټولو) اور (د دوزخ) دی، همغه (اور لايق او) ملګری ستاسې دی، او بد ځای د ورتلو دی (دغه دوزخ).

تفسير: يعنې بالفرض که تاسې منافقان او ښکاره کافران څه معاوضه او فديه ورکړئ، او وغواړئ چې په هغه چل سره مو ځانونه وژغورئ؛ نو د داسې چارې د منظورې هيڅ يو صورت نشته، پس تاسې ګرد په همغه کور کې پاتې کيدونکي يئ، او همدا د دوزخ اور ستاسې د هستوګنې ځای دی، او همدا مو ملګری دی، د بل چا د رفاقت او ملګرتوب توقّع او هيله او اميد مه لرئ.

اَلَمْ يَاْنِ لِلَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اَنْ تَخْشَعَ قُلُوْبُهُمْ لِذِكْرِ اللّٰهِ وَمَا نَزَلَ مِنَ الْحَقِّ ۙ

آيا نه دی راغلی وخت هغو کسانو ته چې ایمان يې راوړی دی (د دې) چې وويريږي زړونه د دوی (له جهته) د ذکر (وعید) د الله نه، او (له جهته د) هغه څیز چې نازل شوی دی له حق څخه (چې قرآن دی).

تفسیر: یعنې هغه وخت رارسېدلی دی چې د مؤمنانو په زړونو کې د الله تعالی او د قرآن یاد او مینه او محبت لا ښه ځای ونیسي، او د اسلام د حقاني دین په مقابل کې غاړه کیږدي، او ښه پاسته شي، او له الله تعالی څخه لا وویریږي.

وَلَا يَكُوْنُوْا كَالَّذِيْنَ اُوْتُوا الْكِتٰبَ مِنْ قَبْلُ فَطَالَ عَلَيْهِمُ الْاَمَدُ فَقَسَتْ قُلُوْبُهُمْ ۭ وَكَثِيْرٌ مِّنْهُمْ فٰسِقُوْنَ ۝۱۶

او نه دې کیږي (په سختوالي د زړه کې) په شان د هغو کسانو چې ورکړی شوی وو هغوی ته کتاب پخوا له دې څخه، نو اوږده شوه په دوی باندې زمانه، نو سخت شول زړونه د دوی، او ډېر له دوی څخه فاسقان نافرمانان دي.

تفسیر: یعنې ایمان همغه دی چې زړونه پرې نرم شي، د نصیحت او د الله تعالی یاد په هغو باندې ډېره اغېزه او اثر واچوي، او ژر يې قبول کړي، پخوا به اهل الکتابو ښه پندونه د خپلو پیغمبرانو له صحبته اخیستل، له څو مودې راهیسې پر هغوی باندې د غفلت خوب غلبه کړې ده، او هر شی له دوی څخه هېر او زړونه يې سخت او په اکثرو د دوی کې ډېره سرکشي او یاغیتوب پېښ شوی دی، نو اوس د مسلمانانو وار راغلی دی، چې هغوی د خپل مبارک پیغمبر له صحبت څخه ښې ګټې وکړي، او په نرم زړه کامل انقیاد او د ذکر الله په پوره خشوع او زیات خضوع سره د الله تعالی او د ده د رسول اوامر او احکام ومني، او په ښو صفاتو سره متّصف شي، او هغه لوی مقام ته وخیژي چې هلته تر اوسه پورې بل کوم امّت نه دی ختلی.

اِعْلَمُوْٓا اَنَّ اللّٰهَ يُحْيِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا ۭ قَدْ بَيَّنَّا لَكُمُ الْاٰيٰتِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُوْنَ ۝۱۷

پوه شئ تاسې چې بېشکه الله ژوندی کوي زرغونوي ځمکه وروسته له موت، وچوالي د هغې (په باران سره)، په تحقیق ښکاره بیان کړي دي مونږ تاسې ته دلائل او آیتونه لپاره د دې چې تاسې عقل په کې وچلوئ (او کار تر واخلئ په دنیوي او اخروي امورو خپلو کې).

تفسیر: یعنې د عربو خلق جاهل او ګمراه او داسې وو لکه مړه ځمکه، اوس الله جل جلاله هغوی ته ایمان وروبانبه، او د علم په روح سره يې ژوندي او په دوی کې يې ګرد کمالات پیدا کړل، لنډه يې دا چې کوم (روحًا) مړ انسان لره نه ښایي چې مأیوس بې هیلي او ناامید شي، ځکه چې که په رښتیا سره توبه وکاږي؛ نو بیا الله تعالی د هغه په کالبد کې د ژوندون روح ننباسي.

اِنَّ الْمُصَّدِّقِيْنَ وَالْمُصَّدِّقٰتِ وَاَقْرَضُوا اللّٰهَ قَرْضًا حَسَنًا يُّضٰعَفُ لَهُمْ وَلَهُمْ اَجْرٌ كَرِيْمٌ ۝۱۸

بېشکه خیرات ورکوونکی سړي او خیرات ورکوونکې ښځې او هغه څوک چې قرضونه يې کړي دي له الله سره قرض نېک؛ دوچند به کړ شي دوی ته (ثواب د قرض د هغوی)، او وي به دوی ته اجر ثواب ډېر لوی (چې جنّت دی).

تفسير: يعني هغه څوک چې د الله جل جلاله په لاره کې په خالص نيت سره د هغه د خوښې په خاطر خرڅ وکړي، او خپل مال ولګوي، او پرته له الله جل جلاله څخه د کومې بدلې يا د شکريې غوښتونکی نشي؛ ګواکې هغه پاک الله تعالى ته پور ورکوي، نو ډاډه اوسئ ! چې د هغه ورکړه به نه ضايع کيږي، بلکه څو چنده به يې پرته ورګرځي.

وَالَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ أُولَٰئِكَ هُمُ الصِّدِّيقُونَ ۖ وَالشُّهَدَاءُ عِندَ رَبِّهِمْ ۖ لَهُمْ أَجْرُهُمْ وَنُورُهُمْ ۖ وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ ﴿١٩﴾

او هغه کسان چې ايمان يې راوړی دی په الله او په (ټولو) رسولانو د دغه (الله)؛ دغه کسان همدوی دي ډېر رښتيني او شاهدان دي (په ورځ د قيامت کې پر دروغ ويونکيو باندې) په نزد د رب خپل، وي به دغو (صديقانو مؤمنانو) ته اجر د دوی او رڼا د دوی (چې پرې تيريږي به په پل صراط باندې)، او هغه کسان چې کافران شوي دي، او نسبت د دروغو يې کړی دی آيتونو ځمونږ ته؛ هغوی دي ياران ملګري د دوزخ (چې اصلاً د همدوی لپاره جوړ شوی دی).

تفسير: محقّق مترجم (رحمه الله) په ښکاره سره د (الشهداء) عطف په (الصدّيقون) باندې منلی دی، يعني هغه خلق چې په پاک الله او د ده په رسول پوره يقين لري، او د دې يقين اثر د دوی له اعمالو او احوالو څخه هم ښکاري، نو دوی رښتيني او پاخه ايمانداران دي، او د الله تعالى په مخ کې هم دوی د شاهدانو په ډول د نورو حال او احوال هم رابښکاروي، لکه چې د «البقرة» د سورت په (١٧) رکوع (١٤٣) آيت ځمونږ د دغه مقدّس تفسير کې داسې يو آيت راغلی دی: ﴿وَكَذَٰلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِّتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا﴾ په آخرت کې به داسې ريښتونکيو ايماندارانو لره د دوی د عمل او د ايمان له درجې سره سم ثواب او رڼا وربښله کيږي.

اعْلَمُوا أَنَّمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهْوٌ وَزِينَةٌ وَتَفَاخُرٌ بَيْنَكُمْ وَتَكَاثُرٌ فِي الْأَمْوَالِ وَالْأَوْلَادِ ۖ كَمَثَلِ غَيْثٍ أَعْجَبَ الْكُفَّارَ نَبَاتُهُ ثُمَّ يَهِيجُ فَتَرَاهُ مُصْفَرًّا ثُمَّ يَكُونُ حُطَامًا ۖ وَفِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ شَدِيدٌ وَمَغْفِرَةٌ مِّنَ اللَّهِ وَرِضْوَانٌ ۚ وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا مَتَاعُ الْغُرُورِ ﴿٢٠﴾

پوه شئ تاسې (ای تشې دنيا خوښوونکيو) چې بېشکه دغه ژوندون لږ خسيس خوشې بې فائدې لوبې، او بېکاره عبث مشغولتيا، او زينت ښايست، او فخر لويي کول دي په منځ ستاسې کې يو په بل باندې، او ډېروالی دی په اموالو او (ډېروالی دی) په اولاد کې، په مثل (د نباتاتو) د باران دي (چې پر تېزې ځمکې باندې اوري)، ښه ښکاري ناشکرانو کوونکو لره زرغونه د دغه (باران)، بيا وچه شي (دا ګيا)، نو پس وبه وينې (ای کتونکيه) هغه (زرغونه يا نبات) زېړ شوی (پس له شينوالي د هغه)، بيا شي هغه (وچ واښه) مات تار په تار، او په آخرت کې عذاب شديد سخت دی (لپاره د هغه چا چې منګولې يې ولګولې په تشو دنيوي امورو، او آخرت ته يې شا کړه)، او مغفرت ښښنه ده لويه له (جانبه) د الله، او رضوان رضاء خوښي ده (هغه چا ته چې مشغول شي په اخروي امورو او دنيا ته شا کړي)، او نه دی (دغه) ژوندون لږ خسيس مګر دی متاع اسباب د غرور د غولېدلو (چې نه پاتې کيږي).

تفسير: هر سړی د خپل عمر په اول کې بازي او لوبې کوي، بيا په جوړښت ډول او فېشن او سينګار پسې ګرځي، بيا د خپل پت او د اعتبار په زيادت پسې لويږي، بيا يې د مړينې ورځ نژدې کيږي، د مال او اولاد په فکر کې ډوب تللی وي، چې وروسته له ما ځنې به ځما د کور، کهول، آل اولاد حال او ژوندون څرنګه وي؟ مګر دا ګرد ساز او سامان، فکرونه

او جاجونه فاني او زائل دي، لكه چې د كښتو رونق او بهار د څو ورځو له مخې وي، بيا زېړ شي او وچيږي، او انسانان او حيوانات يې ګوډ او ماتوي، او ذره ذره كوي يې، او د هغه د سينګار او رونق نوم او نښه نه پاتې كيږي، د دنيا د ژوندون حال او احوال او د هغه ساز او سامان هم داسې وګڼئ، چې سړی د هغه په عارضي باغ او بهار باندې غوليږي او تېروځي، او خپل انجام پرې خرابوي، ځكه چې وروسته له مرګه هيڅ يو له دې شيانو ځنې نه په كاريږي، او هلته يواځې هغه ايمان او ښې چارې او صالحه اعمال په كاريږي او په درد يې خوري، چې سړي په دنيا كې كړي وي، او كه كور يې ورانيږي، په آخرت كې هغه لره د الله تعالى خوښي او رضامندي لاس ته نه ورځي، هغه كسان چې د ايمان له دولت څخه بې برخې وي، او د كفر او عصيان او د ګناهونو له پېټي سره آخرت ته حاضريږي؛ هغه ته به سخت عذاب وررسيږي، او هغو مړيو ته چې سره د لرلو د ايمان يې خپلو ايماني چارو كې څه لنډوالى او كوتاهي كړي وي؛ د هغوى له قصور سره برابره سزا ورکوله كيږي، او بيا يې پاك الله بښي، د دنيا خلاصه هغه وه، او د آخرت مجموعه دا ده:

سَابِقُوْٓا اِلٰى مَغْفِرَةٍ مِّنْ رَّبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا كَعَرْضِ السَّمَآءِ وَالْاَرْضِ ۙ اُعِدَّتْ لِلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا بِاللّٰهِ وَرُسُلِهٖ ؕ ذٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ يُؤْتِيْهِ مَنْ يَّشَآءُ ؕ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيْمِ ﴿۲۱﴾

تلوار وكړئ وځغلئ تاسې (اى مؤمنانو !) طرف د مغفرت او بښنې ته چې له (جانبه) د رب ستاسې ده، او (تلوار وكړئ وځغلئ تاسې اى مؤمنانو هغه) جنّت ته چې پلنوالى يې (داسې) دى لكه پلنوالى د اسمان او د ځمكې، تيار كړى شوى دى لپاره د هغو كسانو چې ايمان يې راوړى دى په الله او (ايمان يې راوړى دى) په رسولانو د دغه (الله)، دغه (موعود جنّت، مغفرت، رضاء، لقاء) فضل د الله دى چې عطا كوي يې هغه چا ته چې اراده وفرمايي (د عطا يې، چې مؤمنان دي)، او الله څښتن د فضل عظيم دى.

تفسير: يعنې له موت او مړينې څخه پخوا د هغو شيانو په راغونډولو پسې ولوبږئ چې د هغو په وسيله ستاسې ګناهونه وبښل شي، او جنت مو په برخې شي، په داسې ښو چارو كې لټې كول او سستي كول ښه كار نه دى، او وړاندې والى وكړئ وځغلئ تاسې اى مؤمنانو ! هغه جنّت ته چې پلنوالى يې داسې دى لكه پلنوالى د اسمان او د ځمكې، يعنې كه ځمكه او اسمان دواړه سره يو ځاى كړل شي؛ نو له هغو څخه به د جنّت عرض او سور جوړيږي، الله تعالى ښه پوهيږي چې د هغه طول اوږدوالى به څومره وي، تيار كړى شوى دى دغه جنّت لپاره د هغو كسانو چې ايمان يې راوړى دى په الله او ايمان يې راوړى دى په رسولانو د الله، دغه فضل د الله دى چې عطاء كوي يې هغه چاته چې اراده يې وفرمايي، يعنې ايمان او ښه عمل خو بېشكه د جنّت د حصول وسيله ده، ليكن په حقيقت سره به د جنّت موندل د الله تعالى په فضل او كرم پورې اړه لري، كه د هغه فضل او كرم نه وى، نو له سزا څخه ځان بچ كول سخت دي، او جنّت ته رسېدل خو جلا خبره ده.

مَآ اَصَابَ مِنْ مُّصِيْبَةٍ فِى الْاَرْضِ وَلَا فِىْٓ اَنْفُسِكُمْ اِلَّا فِىْ كِتٰبٍ مِّنْ قَبْلِ اَنْ نَّبْرَاَهَا ؕ

نه رسيږي هيڅ مصيبت آفت غم په ځمكه او نه ستاسې په ځانونو كې مګر هغه خو ليكلى شوى دى په كتاب (لوح محفوظ) كې پخوا له هغې څخه چې پيدا كړى وي مونږ هغه (په دنيا كې).

تفسير: په دنيا او نړۍ كې هغه عمومي آفتونه لكه قحط او سوكړه، زلزله، وبا او نور چې راځي، او هغه غمونه او آفتونه لكه رنځ، درد، ناروغي او نور چې په ځينو سړيو كې ليدل كيږي؛ دا ګرد د الله تعالى په علم قديم كې شته، او فيصله يې صادره شوې ده، او په لوح محفوظ كې ليكلې شوې ده، چې سم له هغه سره دا ګردې پېښې واقع كيږي، او د يوې ذرې په اندازه او مېچ هم په هغه كې څه شى نه لږ او نه ډيريږي.

إِنَّ ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ ﴿٢٢﴾

بېشكه دا (اندازه پخوا له پيدا كولو) پر الله ډېره آسانه ده.

تفسير: يعنې الله تعالى د هر شي علم په ذاتي ډول سره لري، او په زحمت او تكليف يې نه زده كوي، نو بيا هغه ته د علم محيط سره سم د ګردو واقعاتو او حوادثو ليكل پخوا له وقوع څخه په هغه كتاب (لوح محفوظ) كې آيا كوم مشكل كار دى؟ بلكه ډېر ورته سهل او آسان دى، او خبر كړئ تاسې الله أكرم شأنُه وأعظمَ برهانُه په دې سره:

لِّكَيْلَا تَأْسَوْا عَلَىٰ مَا فَاتَكُمْ وَلَا تَفْرَحُوا بِمَا آتَاكُمْ ۗ

لپاره د دې چې خفه نشئ تاسو پر هغه څه چې فوت شوي له لاسه وتلي دي د تاسو، او خوشاله نشئ تاسې په هغه څه چې تاسې ته يې دركړي وي (په خوشحالتيا د كبر او هوا سره).

تفسير: په دې حقيقت مو ځكه تاسې ته خبر دركړى دى چې تاسې ښه وپوهېږئ: هغه فائدې چې تاسې لره مقدّرې دي؛ هغه به ضرور در رسېدونكې وي، او هغه چې مقدّرې نه دي؛ هيڅكله په لاس نه درځي، هر هغه شى چې د الله تعالى په قديمي علم كې مقرّر او ټاكلى شوى دى؛ هم هغسې كېدونكى دى، نو ځكه كه كومه ګټه د چا لاس ته ونه رسېږي؛ ښايي چې پرې خفه او مضطرب نه شي !، او هغه شى يې چې په برخه ورسېږي؛ په هغه باندې ځان تريخ او تريو او مضطرب نه كړي، بلكه د مصيبت او ناكامۍ په وخت كې صبر او تسليم، او د هوسايۍ او كاميابۍ په وخت كې دې شُكر او حمد ووايي.

وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ ﴿٢٣﴾ الَّذِينَ يَبْخَلُونَ وَيَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبُخْلِ ۗ

او الله نه خوښوي هر متكبّر (په نعمت باندې) او فخر كوونكى (په نورو باندې). هغه كسان چې (همدوى پخپله) بخل كوي، او (هم) امر كوي خلقو ته په بخل سره (نو دوى لره سخت عذاب وركوي).

تفسير: د زياترو متكبّرو مالدارانو حالت داسې دى چې لويي كوي، خو د لګولو په وخت كې به يو پول او پيسه هم د دوى له جيبه څخه نه راوځي، په كوم يوه ښه كار كې به دى پخپله د وركولو توفيق نه لري، مګر پخپلو ويلو او كولو سره نورو ته دا وربښيي چې په موقع كې خرڅ كول د هغو متوكلانو او همّتناكو كار دى چې له پيسو سره دومره زياته مينه او محبت نه كوي، او پوهيږي چې سختي او نرمي او نور ګرد هغه على الاطلاق مالك له لوري دي.

وَمَن يَتَوَلَّ فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ﴿٢٤﴾

او هر هغه چې مخ يې وګرځاوه (له احكام الله نه)؛ نو بېشكه الله همغه غني بې پروا په صفتونو سره، ښه ستايلى شوى دى.

تفسير: يعنې ستاسې له خرڅ كولو او نه كولو څخه هغه ته هيڅ يوه ګټه نه وررسېږي، هغه خو بې نياز او بې پروا ذات دى، ګردې ښېګڼې (فائدې) او صفات على وجه الكمال د ده په ذات كې سره ټول شوي دي.

لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ ۖ

خامخا په تحقيق لېږلي وو مونږ پيغمبران خپل سره له ښكاره وو دلائلو او نازل كړى وو مونږ له هغوى سره كتاب او ميزان تله (قواعد د عدل) لپاره د دې چې ودريږي خلق په انصاف باندې.

تفسير: ښايي چې له دې کتاب او ميزان او تلې څخه د تللو تله مراد وي، چې په هغې سره خپل حقوق اداء کوي، او راکړه ورکړه کوي، او د هغې په وسيلې سره عدل او انصاف کيږي، يعنې کتاب الله ځکه نازل شوی دی، چې خلق په عقائدو، اخلاقو، اقوالو کې د عدل او انصاف په سمه لاره لاړ شي، او د افراط او تفريط څخه بالکل ځانونه وژغوري، او تله يې ځکه ټاکلې وه، چې په پلورلو او پېرودلو (بيع شراء) او نورو معاملاتو کې د انصاف د تلې پلې چاپېرې هيڅ لوري ته ښکته او پورته نه وي، او ممکن دي چې له تلې څخه شريعت مراد وي، چې د ګردو قلبيه وو او قالبيه وو اعمالو حُسن او قُبح مونږ ته په ښه ډول سره راښيي، والله أعلم.

وَأَنْزَلْنَا الْحَدِيدَ

او رالېږلې ده مونږ اوسپنه.

تفسير: يعنې الله تعالى «اوسپنه» پخپل قدرت پيدا کړه، او په ځمکه کې يې د هغه (معادن) کښښودل.

فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ

چې په دې کې سخت جنګ ډېر قوت دی، او (په کې ډېرې) منافع ګټې دي لپاره د خلقو.

تفسير: يعنې چې له دغې اوسپنې څخه د جګړې او جنګ وسلې او نور شيان جوړېږي، او د خلقو زيات کارونه په هغې باندې چليږي، او ګرد مدني او عصري امر پرې مربوط دی.

وَلِيَعْلَمَ اللَّهُ مَنْ يَنْصُرُهُ وَرُسُلَهُ بِالْغَيْبِ

او بل لپاره د دې چې عالم شي الله (په علم ظاهري سره) په هغه چا باندې چې مرسته کوي له ده سره او له رسولانو د ده سره په غيبو سره (بې له ليدلو).

تفسير: يعنې هغه کسان چې د اسماني کتاب په لارښوونه په سمه لاره رانشي، او د انصاف او نياو تله په دنيا کې سمه ونه دروي، که ضرروت پېښ شي؛ نو هغوی ته جزاء او ګوشمالي ورکوله کيږي، او په ظالمانو معانديو، مخالفينو او نورو کږو تلونکيو باندې به د الله تعالى او د ده د رسول د احکامو وقار او اقتدار قائميږي، په هغه وخت کې د توري له موټې څخه نيول او په يوه خالص اسلامي جهاد کې د داخلېدو وار راځي، چې په هغه کې به له همدې اوسپنې څخه کار اخيستل کيږي، په دې وخت کې به دا خبره راښکاره کيږي، چې کوم يو بنده وفادار دی؟ چې بې له ليدلو د الله تعالى د هغه مينه او محبّت او د آخرت په راتللو او د اجر او ثواب او په ګناه او عقاب باندې په غياب سره ايمان، يقين، او عقيده لري؟ او د هغه د دين او د هغه د رسول او د کتاب متابعت او اعانت کوي؟.

إِنَّ اللَّهَ قَوِيٌّ عَزِيزٌ ﴿٢٥﴾

بېشکه الله ډېر قوي دي (په نصرت د احباوو) ښه غالب دی (په ذلّت د اعداوو).

تفسير: د جهاد تعليم او ترغيب د دې لپاره نه دی ورکړی شوی چې الله تعالى ستاسې مرستې، معاونت، او امداد ته څه اړتيا او احتياج لري، ځکه چې هغه لوی او بې نياز او بې پروا پروردګار ته دا بې وځلی او کمزوری مخلوق څخه مرسته او کومک ورسولی شي؟ او هغه به دوی ته څه اړتوب ولري؟ هو ! دومره ده چې الله تعالى له داسې امر څخه ستاسې د وفاداری امتحان او ازمويښه کوي، تر څو هغو بندګانو ته چې دوی په ازمويښه کې بريالي شي، لوړ او اعلى مقامات ورکړي.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا وَإِبْرَاهِيمَ وَجَعَلْنَا فِي ذُرِّيَّتِهِمَا النُّبُوَّةَ وَالْكِتَابَ

او خامخا په تحقيق لېږلی وو مونږ نوح او ابراهيم، او ګرځولي وو مونږ په اولاده د دغه (نوح او ابراهيم کې) نبوّت پيغمبري (او نازل کړی وو مونږ په اولادو د دوی کې) کتاب.

تفسير: يعنې د پيغمبرۍ او کتاب لپاره مونږ د دوی دواړو له اولادې څخه سړي غوره کړل، تر څو وروسته له دوی څخه دا لوی دولت د هغوی د ذريّت او خپلخانې او ځوځات څخه بهر لاړ نشي.

فَمِنْهُمْ مُهْتَدٍ وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ فَاسِقُونَ ﴿٢٦﴾

نو ځينې له دوی لار موندونکي دي، او ډېر له دوی څخه فاسقان نافرمانان وتونکي دي (له لارې حقې نه).

تفسير: يعنې هغو خلقو لره مو چې لېږلي وو، يا داسې يې وبولئ چې د دې دواړو له اولادې ځنې بعضې په لاره وو، او زياتره کسان نافرمانان ثابت شول.

ثُمَّ قَفَّيْنَا عَلَىٰ آثَارِهِمْ بِرُسُلِنَا

بيا وروسته ولېږل مونږ پر آثار قدمونو د هغوی باندې نور رسولان خپل.

تفسير: يعنې وروستنيو رسولانو د هغو پخوانيو پيغمبرانو په پل باندې تګ کاوه، ځکه چې په اصولي حيثيت کې د ګردو رسولانو تعليم او ښوونه سره يوه وه.

وَقَفَّيْنَا بِعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ وَآتَيْنَاهُ الْإِنْجِيلَ

او وروسته راووست مونږ عيسى ځوی د مريمې، او ورکړ مونږ ده ته انجيل.

تفسير: يعنې الله تعالى په آخر کې د بني اسرائيلو د انبياوو خاتم يعنې عيسى عليه السلام ته انجيل ورکړ، او استاځی يې وټاکه، او هغوی ته يې واستاوه.

وَجَعَلْنَا فِي قُلُوبِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ رَأْفَةً وَرَحْمَةً ۚ

او ګرځولی وو مونږ په زړونو د هغو کسانو کې چې متابعت يې کړی وو د دغه (عيسى) رأفت، نرمي، او رحمت مهرباني.

تفسير: يعنې د عيسى المسيح عليه السلام ملګري چې په واقعي ډول د هغوی په طريقې باندې تلل، د هغوی په زړونو کې پاک الله نرمي ايښې وه، دوی د الله تعالى له مخلوقاتو سره د محبّت او شفقت په ډول سلوک کاوه، او پخپلو منځونو کې به هم تل په مهربانۍ اوسېدل، او ښه ژوندون يې سره درلود.

وَرَهْبَانِيَّةً ابْتَدَعُوهَا مَا كَتَبْنَاهَا عَلَيْهِمْ إِلَّا ابْتِغَاءَ رِضْوَانِ اللَّهِ فَمَا رَعَوْهَا حَقَّ رِعَايَتِهَا ۚ

او (پيدا کړی وو دوی له ځانه) رهبانيت (ترک د دنيا) چې نوی يې له ځانه جوړ کړی وو دوی هغه (رهبانيت)، نه وو مقرّر کړی مونږ دغه (رهبانيت) په دوی باندې مګر (دوی غوره کړی وو رهبانيت) لپاره د خوښۍ د الله، پس ونه کړ دوی رعايت د دې لکه چې حق د رعايت يې وو.

تفسير: يعنې په وروستنيو زمانو کې د مسيح عيسى عليه السلام تابعين د بې دينو باچاهانو له لاسه په تنګ شول، او د دنيا له مخمصو څخه وويرېدل، او د رُهبانيت يو بدعت يې وويست، چې د هغه حکم د الله تعالى له لوري نه دى شوى، مګر د رُهبانو نيت هسې وو چې د پاک الله خوښي حاصله کړو، خو بيا يې هغه په پوره ډول سره پاى ته ونشو رسولى.

شاه صاحب ليکي: «دا د فقيرۍ او تارک الدنيا کېدلو رسم پرنګيانو (نصارى) ايستلى دى، دوى به په ځنګلو کې يوه تکيه جوړوله، او هلته به کښاستل، نه به يې ښځه لرله، او نه به د اولاد په فکر کې لوېدل، شپه او ورځ به يې عبادت کاوه، له خلقو سره به يې خبرې اترې نه درلودې، او له هغوى ځنې به لرې تښتېدل، او حال دا دى چې الله تعالى خپلو بندګانو ته داسې حکم نه دى کړى چې دنيا داسې پرېږدئ، او له ځپلمې وزګار کښئ، نو کله چې دوى پخپلو ځانونو باندې د دنيا ترک نوم کېښود، بيا نو په پټه او پردې کې د دنيا غوښتنه ډېره لويه ګناه ده»، د اسلامي حق شريعت له فطري اعتدال څخه پرته (متجاوز) د داسې رهبانيت منع فرمايلې ده.

تنبيه: «بدعت» هغه کار ته وايه شي چې د هغه اصل په پاک قرآن او احاديثو او په هغو پېړيو (قرنو) کې چې مشهود لها بالخير دى؛ نه وي، او هغه د دين او د ثواب کار وګڼه شي.

فَاٰتَيْنَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مِنْهُمْ اَجْرَهُمْ ۚ وَكَثِيْرٌ مِّنْهُمْ فٰسِقُوْنَ ﴿٢٧﴾

پس ورکړ مونږ هغو کسانو ته چې ايمان يې راوړى وو (په محمّد) له هغو څخه اجر ثواب د دوى، او ډېر له دوى څخه فاسقان نافرمانان دي.

تفسير: يعنې په دوى کې اکثر نافرمانان دي، نو ځکه سره له دې چې پر خاتم الأنبياء صلى الله تعالى عليه وعلى آله وصحبه وسلّم پخپلو زړونو کې يقين او باور لري، خو بيا هم پر دوى ايمان نه راوړي.

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ وَاٰمِنُوْا بِرَسُوْلِهٖ يُؤْتِكُمْ كِفْلَيْنِ مِنْ رَّحْمَتِهٖ وَيَجْعَلْ لَّكُمْ نُوْرًا تَمْشُوْنَ بِهٖ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ۭ وَاللّٰهُ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿٢٨﴾

اى هغو کسانو چې ايمان يې راوړى دى (يعنې اى مؤمنانو پر پخوانيو انبياوو) ! وويرېږئ تاسې (له عذابه) د الله، او ايمان راوړئ په رسول د دغه (الله چې محمد دى)، چې درکړي تاسې ته دوه حصې برخې له رحمته خپله، او چې وګرځوي تاسې لره يوه رڼا چې تلل به کوئ په هغې سره (پر صراط)، او وبښي تاسې ته (ګناهونه ستاسې)، او الله ښه مغفرت کوونکى (د خطياتو) ډېر رحم کوونکى دى.

تفسير: يعنې اى کتابيانو ! د دغه محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم تابع اوسئ !، تر څو دا نعمتونه ومومئ، او ستاسې تېرې خطاوې وبښلى شي، او د ښه عمل او هر کار دوچنده ثواب در ورسيږي، او سره له خپلې رڼا هر چېرې وګرځئ، يعنې ستاسې ښه د ايمان او د تقوى په وسيله رون او نوراني شي، او په آخرت کې هم دا رڼا ستاسې په مخ او ښي څنګ کې له تاسې سره هر چېرې لاړه شي.

لِّئَلَّا يَعْلَمَ اَهْلُ الْكِتٰبِ اَلَّا يَقْدِرُوْنَ عَلٰي شَيْءٍ مِّنْ فَضْلِ اللّٰهِ وَاَنَّ الْفَضْلَ بِيَدِ اللّٰهِ يُؤْتِيْهِ مَنْ يَّشَاۗءُ ۭ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيْمِ ﴿٢٩﴾

لپاره د دې چې وپوهيږي اهل د کتاب (په دې) چې قادران نه دي دغه (منکران) په هيڅ شي له فضل د الله نه، او (بل عالمان شي دغه منکران په دې) چې بېشکه فضل لويي په لاس د الله

کې ده، ورکوي يې هر هغه چا ته چې اراده وفرمايي (د ورکولو يې)، او الله خاوند د فضل ډېر لوی دی.

تفسير: يعنې اهل الکتابو د پخوانيو پيغمبرانو خبرې او قصې اورېدلې، او خپل افسوسونه او ارمانونه يې داسې ښکارول چې: کاشکې مونږ هم د هغو په پېړيو کې اوسېدی، تر څو مو هغه درجې او مرتبې موندلې وی، اوس مونږ ته د هغو برکاتو موندل ګران دي، نو دلته داسې وايه شي چې: هغه پيغمبران هم د الله تعالى له لوري لېږلی شوي وو، او هغه دوچنده ثواب ورکول هم د پاک الله له درباره مرحمت کيږي، او حال دا دی چې اوس همغه الله تعالى شته، او د هغه د فضل او کمال بحار او سيندونه تر څنډو ډک خاړخوړې بهيږي.

تمت سورة الحديد، بفضل الله المجيد، فله الحمدُ والمنّة.

سُورَةُ المُجَادِلَة

«د (المجادلة) سورت مدني دی، (۲۲) آیته (۳) رکوع لري، په تلاوت کې (۵۸) او په نزول کې (۱۰۵) سورت دی، وروسته د «المنافقون» له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

قَدْ سَمِعَ اللهُ قَوْلَ الَّتِي تُجَادِلُكَ فِي زَوْجِهَا وَتَشْتَكِي إِلَى اللهِ

په تحقیق اورېدله الله خبره د هغې (ښځې) چې سوال او ځواب یې کاوه له تا سره د خپل خاوند په شان کې، او شکایت یې کاوه الله ته.

تفسیر: پخوا له اسلام څخه که کوم سړي خپلې ښځې ته ویل چې ته مې مور یې؛ نو دا خبره داسې ګڼله کېده چې هغه د ژوندون تر آخره پورې په هغه باندې حرامه شوه، او بیا به هیڅ یو داسې صورت هغه ته نه وو چې هغه ښځه یې بیا ښځه شي، ځمونږ د رسول أکرم صلی الله علیه وسلم په زمانه کې یو مسلمان چې نوم یې «أوس بن الصّامت» رضي الله تعالی عنه وو، خپلې ښځې ته چې «خوله بنت ثعلبه» رضي الله تعالی عنها نومېده؛ همداسې وویل، هغه ښځه د رسول الله صلی الله علیه وسلم په مخ کې ودرېده، او دا قصه یې ورته وکړه، رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل چې: د دې معاملې په نسبت لا د الله تعالی له لورې ماته کوم خاص حکم نه دی رارسېدلی، خو زه خیال کوم چې ته په هغه باندې حرامه شوې یې، او وروسته له دې څخه تاسې سره ګډ نه شئ اوسېدلی، هغې ښځې په نارو او چغو باندې پیل (شروع) وکړ، او داسې به یې ویل چې: «ځما ودان کور وران او واړه ماشومان مې خوار او پرېشان شول»، کله به یې له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره داسې جګړې کولې چې: «یا رسول الله ! د هغه مقصد د دې الفاظو له ویلو ځنې د طلاق اراده نه وه»، کله به یې د الله تعالی په دربار کې ژړا او انګولا کوله، او داسې به یې ویل: «آله العالمینه ! زه د خپل یواځېتوب او د دې مصیبت شکایت ستا دربار ته کومه، ته مې په عرض او فریاد ورسه !، که نه دا ځما ماشومان که له ما سره پاتې شي؛ له لوږې څخه مري، او که یې هغه ته ورکړم؛ نو ځما د نه پاللو او نه ساتلو څخه له کاره وځي او ضایع کیږي، ای الله تعالی ! ته پخپله د آخر الزّمان نبي په خوله ځما د ژغورنې (بچ کېدنې) یوه لاره راوښیه !، او ځما دا مشکل او غوټه را وپرانیځه !» نو په دې وخت کې دا آیات نازل او د «ظهار» احکام ورانعام شول.

تنبیه: «ظهار» په شریعت کې دېته وایي چې: د خپلې ښځې کومه (عضو) د ابدیه محرّماتو: مور، خور، او نورو کومې عضوې سره تشبیه ورکړي، چې د هغه کل ده ته حرام او ناروا وي، لکه چې داسې ووایي چې: «أنت علي کظهر أمّي» «ته دې پر ما باندې داسې یې لکه ځما د مور شا»، د «ظهار» د احکامو تفصیلات دې په فقهي کتابونو کې وکتل شي !.

وَاللهُ يَسْمَعُ تَحَاوُرَكُمَا ۚ إِنَّ اللهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ ①

او الله اورېده سوال او جواب ستاسې، بېشکه چې الله ښه اورېدونکی دی (د ټول اقوالو) ښه کتونکی دی (د ګردو احوالو).

تفسير: يعنې الله تعالى هر څيز وينې او اوري يې، هغه خبرې اترې چې ستاسې او د هغې ښځې په منځ کې وشوې؛ نو هغه به يې ولې نه وي اورېدلې، محققه ده چې پاک الله د هغې مصيبتناکې ښځې په شکايت چې فرياد يې کاوه؛ ورسېده، او د همېشه لپاره يې د داسې حوادثو د ژغورنې لاره په لاندې ډول سره څرګنده کړه !.

اَلَّذِيْنَ يُظٰهِرُوْنَ مِنْكُمْ مِّنْ نِّسَآىِٕهِمْ مَّا هُنَّ اُمَّهٰتِهِمْ ؕ اِنْ اُمَّهٰتُهُمْ اِلَّا الّٰٓـِٔيْ وَلَدْنَهُمْ ؕ وَاِنَّهُمْ لَيَقُوْلُوْنَ مُنْكَرًا مِّنَ الْقَوْلِ وَزُوْرًا ؕ

هغه کسان چې ظهار کوي (مور وايي) له تاسې څخه ښځو خپلو ته؛ نه کېږي دغه ښځې (په بللو د دوی سره) مېندې د دوی، نه دي مېندې د دوی مګر هغه ښځې دي چې ځېږولې يې وي دوی، او بېشکه دوی خامخا وايي يوه خرابه (نااشنا خبره) له خبرې او دروغ وايي.

تفسير: يعنې ماندينه (منکوحه) کله چې دی يې نه دی ځېږولی، نو څرنګه د ده مور کېدی شي؟ او څنګه به په محض يوه تشبيه سره د تل لپاره په ده باندې لکه حقيقي مور غوندې حرامېږي؟، هو ! که کوم سړی د خپلې بې تميزۍ لامله داسې يوه دروغ او چټې او نامعقوله خبره وکړي؛ نو د هغې بدله دا ده چې کَفّاره دې ورکړي، بيا که هغې ته ورنژدې شي، يا ورنژدې نشي؛ هغه ښځه د ده ښځه ده، او له ظهاره طلاق نه اوړي.

وَ اِنَّ اللّٰهَ لَعَفُوٌّ غَفُوْرٌ ۝۲

او بېشکه الله خامخا ښه عفو کوونکی ښه مغفرت کوونکی دی.

تفسير: يعنې هغه حرکتونه چې د جاهليت په زمانه کې شوي دي؛ هغه ګرد معاف دي، اوس وروسته له هدايته هسې مه کوئ !، که په غلطه له تاسې څخه داسې ګناه کېږي؛ نو ژر تر ژره توبه وباسئ !، او پخوا له دې څخه چې خپلې ښځې ته ورنژدې شئ؛ د «ظِهار» کفارت اداء کړئ !.

وَالَّذِيْنَ يُظٰهِرُوْنَ مِنْ نِّسَآىِٕهِمْ ثُمَّ يَعُوْدُوْنَ لِمَا قَالُوْا فَتَحْرِيْرُ رَقَبَةٍ مِّنْ قَبْلِ اَنْ يَّتَمَآسَّا ؕ

او هغه کسان (چې مور وايي) ظهار کوي له ښځو خپلو نه، بيا راګرځي دوی (ماتولو د) هغې خبرې ته (چې ويلې يې وي)؛ نو لازم دي دوی ته ازادول د مريي پخوا د هغه چې يو بل سره مسه کړي (په وطي سره).

تفسير: يعنې د دغه لفظ «أنت علي كظهر أمي» له ويلو څخه د مېړه او ښځې مسه کول او يو پر بل باندې لاس اچول او صحبت کول حرامېږي، کله چې يو مريي آزاد کړي، يا د دوو مياشتو د روژې ځنې فارغ شي، نو بيا يو بل ته سره نژدې کېدی شي.

ذٰلِكُمْ تُوْعَظُوْنَ بِهٖ ؕ

دغه (حکم په کفّارت سره) پند درکاوه شي تاسې ته په دغه (حکم) سره).

تفسير: د کفارې مشروعيت ستاسې د تنبيه او پند لپاره دی، چې بيا داسې غلطي ونه کړئ !، او نور هم له هسې غلطيو ځنې ځانونه وساتئ !.

وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُوْنَ خَبِيْرٌ ۝٣

او الله په هغه څه چې کوئ تاسې ښه پوهيدونکی دی (نو جزاء به پرې درکړي).

تفسير: يعنې سم د تاسې له احوال سره احکام درليږي، او په دې باندې پوهيږي چې تر کومې اندازې پورې تاسې په هغو باندې عمل کوئ.

فَمَنْ لَّمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ مِنْ قَبْلِ اَنْ يَّتَمَآسَّا ۭ فَمَنْ لَّمْ يَسْتَطِعْ فَاِطْعَامُ سِتِّيْنَ مِسْكِيْنًا ۭ

پس هغه چا چې ونه موند (مريي) نو (پرې لازم) روژه نيول دي د دوو مياشتو پرله پسې، پخوا له هغه چې يو بل سره مسه کړي (په وطي سره)، پس هغه چې توان نه لري (د روژې نيولو)؛ نو (پرې لازم) طعام ورکول دي شپېتو مسکينانو ته.

تفسير: يعنې که د غلام آزادولو توان نه لري؛ نو پرله پسې دوه مياشتې داسې روژې دې ونيسي چې په کې بې له عُذره هيڅ يو ډيل او پرېکړه واقع نشي، که په روژه نيولو باندې يې هم توان نه رسيږي؛ نو شپېتو تنو اکربانو او فقيرانو ته دې طعام او خواړه ورکړي، د دې مسئلې نور تفصيلات دې په فقهي کتابونو کې وکتل شي !.

ذٰلِكَ لِتُؤْمِنُوْا بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ ۭ

دغه (تخفيف په کفّاره کې) لپاره د دې دي چې ايمان راوړئ تاسې په الله او په رسول د دغه (الله).

تفسير: يعنې د جاهليت د زمانې خبرې پرېږدئ !، او د الله تعالى په حکمونو باندې تګ وکړئ، او هسې چارې وکړئ چې مؤمن لره ښايي، او د مؤمن له شان څخه وي.

وَتِلْكَ حُدُوْدُ اللّٰهِ ۭ وَلِلْكٰفِرِيْنَ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ۝٤ اِنَّ الَّذِيْنَ يُحَاۗدُّوْنَ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ كُبِتُوْا كَمَا كُبِتَ الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَقَدْ اَنْزَلْنَآ اٰيٰتٍۢ بَيِّنٰتٍ ۭ وَلِلْكٰفِرِيْنَ عَذَابٌ مُّهِيْنٌ ۝٥

(دا مذکوره احکام) حدونه د الله دي (معين کړی شوي)، او کافرانو ته عذاب ډېر دردناک دی. بېشکه هغه کسان چې مخالفت کوي له الله نه او له رسول د دغه (الله) څخه؛ خوار هلاک به کړل شي دوی لکه خوار هلاک کړی شوي وو هغه (کسان) چې پخوا له دوی څخه وو، او په تحقيق نازل کړي دي مونږ دلائل روښانه، او کافرانو منکرانو ته عذاب سپکوونکی، رسوا کوونکی دی (په دنيا يا عُقبا کې).

تفسير: يعنې مسلمانانو ته نه ښايي چې د الله تعالى له ټاکليو حدودو څخه تجاوز وکړي، پاتې شول کافران چې د الله تعالى د حدودو څه پروا نه کوي، او پخپل فکر او غوښتنه سره حدود ټاکي؛ نو تاسې هغوی پرېږدئ چې هغوی لره درد رسوونکی عذاب دی، داسې خلق به پخوانيو زمانو کې هم ذليل او خوار وو، اوس هم خواريږي، د الله تعالى د قُدرت د دلائلو له ليدلو او د رښو او ښکاره وو نښو له اوربدلو څخه وروسته بيا پخپلو انکارونو باندې کلک پاتې کېدل، د الله تعالى د احکامو عزت او احترام نه کول؛ د خپل ځان د ذلت او سپکتيا او بې احترامۍ او خواری په عذاب کې ځان اخته کولو سره مرادف دي.

يَوْمَ يَبْعَثُهُمُ اللَّهُ جَمِيعًا فَيُنَبِّئُهُمْ بِمَا عَمِلُوا

(ياد کړه ای محمده !) هغه ورځ چې ژوندي به پورته کړي الله دوی ټول له قبورو، پس خبر به کړي (الله) دوی په هغو کارونو باندې چې کړي يې وي.

تفسير: يعنې هر هغه کارونه چې دوی کړي وي، د هغو له نتيجې سره به مخامخ کيږي، د دوی به هيڅ عمل غائب کېدونکی نه وي.

أَحْصَاهُ اللَّهُ وَنَسُوهُ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ﴿٦﴾

شمېرلي ساتلي دي هغه (اعمال) الله، او هېر کړي دي هغوی (هغه اعمال)، او الله پر هر شي باندې شه شاهد، شه خبردار دی (نو ور به کړي دوی ته جزاء موافقه).

تفسير: يعنې هغوی ته د هغوی د ګرد عمر کارونه او اعمال هيڅ په ياد هم نه دي پاتې شوي، يا هغوی ته يې هيڅ توجّه نه ده شوې، ليکن د الله تعالی په نزد هغه ګرد يو په يو محفوظ او ساتلي شوي دي، دی به هغه ګرد دفترونه په هغه ورځ کې پرانيځي، او د هر سړي په مخ کې به يې وړدي.

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۖ مَا يَكُونُ مِن نَّجْوَىٰ ثَلَاثَةٍ إِلَّا هُوَ رَابِعُهُمْ وَلَا خَمْسَةٍ إِلَّا هُوَ سَادِسُهُمْ وَلَا أَدْنَىٰ مِن ذَٰلِكَ وَلَا أَكْثَرَ إِلَّا هُوَ مَعَهُمْ أَيْنَ مَا كَانُوا

آيا نه وينې ته، نه يې خبر چې بېشکه الله ته شه معلوم دي هر هغه څه چې په اسمانونو کې دي، او هر هغه څه چې په ځمکو کې دي (بلکه خبر يې)، نه به وي پټې خبرې (يو د بله په غوږونو کې) د درې تنو مګر خو دغه (الله) به څلورم د هغوی وي (په اعتبار د علم سره)، او نه به وي پنځه تنه (راز ويونکي) مګر خو دغه (الله) به شپږم د هغوی وي (په اعتبار د علم سره)، او نه به وي لږ له دې (عدد) نه او نه به وي ډېر (له دې عدد نه) مګر خو وي به دغه (الله) له هغو سره (په اعتبار د علم سره) هر چېرې چې وي هغوی.

تفسير: يعنې د الله تعالی علم يواځې د دوی په اعمالو باندې منحصر نه دی، بلکه د هغه په علم کې د اسمان او ځمکې هر وړوکی او لوی شی شته، هيڅ يو مجلس، مشوره، جرګه، مرکه، پټه خبره، ګنګوسه او پس پسې به نه وي چې الله تعالی به په هغوی باندې نه خبر يږي، د ده محيط علم په هر شي او هر ځای باندې رسيږي، هر چېرې چې درې سړي سره کېني، او خبرې اترې سره وکړي؛ دوی دې داسې نه ګڼي چې دلته بل څلورم څوک نشته، او پنځه ګونې مرکه دې خيال ونه کړي چې له مونږ سره کوم شپږم اورېدونکی نشته، تاسو وپوهېږئ ! چې درې وي که څلور، يا پنځه، يا له دې څخه لږ يا ډېر، هر چېرې چې وي، او په هر حالت کې چې وي؛ الله تعالی په خپل محيط علم له هغوی سره شته، او هيڅ کله له هغوی څخه جلا نه دی.

ثُمَّ يُنَبِّئُهُم بِمَا عَمِلُوا يَوْمَ الْقِيَامَةِ ۚ إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٧﴾ أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ نُهُوا عَنِ النَّجْوَىٰ ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا نُهُوا عَنْهُ وَيَتَنَاجَوْنَ بِالْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَمَعْصِيَتِ الرَّسُولِ ۖ

بيا به خبر کړي (الله) دوی په هغو (دنيوي اعمالو) چې کړي يې دي په ورځې د قيامت کې، بېشکه الله په هر څيز باندې شه پوهېدونکی شه خبردار دی. آيا نه وينې ته، نه يې خبر؟ هغه کسان

چې منع کړی شوي وو له پټو خبرو څخه، بیا ېېرته ور وګرځېدل دوی هغه شي ته چې منع کړی شوي وو دوی له هغه څخه، او پټې خبرې کوي دوی په ګناه سره، او په تجاوز دښمنۍ ظلم سره، او په معصیت نافرمانۍ د رسول (د الله) سره.

تفسیر: ځمونږ د پیغمبر محمد صلی الله علیه وسلم په مرکه کې دوه مخو او منافقانو به پخپلو منځونو کې پټې خبرې سره کولې، د مرکې په سړیو باندې به یې مسخرې کولې، او عیبونه به یې څرګندول، یو د بل په غوږو کې به یې پس پسې کولې، او د سترګو او د سر په اشارو سره به یې له خپلو ملګرو سره خبرې کولو، چې له دې حرکاتو څخه صادقو او مخلصو مسلمانانو ته تکلیف پېښېده، او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د خبرې له اورېدلو څخه وروسته به یې ویل چې: «دا مشکل کار ځمونږ له لاسه کېدونکی نه دی»، اګر که پخوا له دې څخه د (النساء) په سورت کې له هسې سرګوشۍ او پټې خبرې څخه هم هغوی ته ممانعت شوی وو، خو دغو مؤذي او بې حیاء منافقانو سره له هغه د خپلو دې بدو عملونو څخه لاس وانخیست، دا دی اوس بیا د هغه په نسبت داسې ممانعت وشو.

وَإِذَا جَآءُوكَ حَيَّوْكَ بِمَا لَمْ يُحَيِّكَ بِهِ اللَّهُ ۙ وَيَقُولُونَ فِىٓ أَنفُسِهِمْ لَوْلَا يُعَذِّبُنَا اللَّهُ بِمَا نَقُولُ ۚ حَسْبُهُمْ جَهَنَّمُ ۖ يَصْلَوْنَهَا ۖ فَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿٨﴾

او کله چې راشي دوی تاته (ای محمده !) نو پېښکشي درکوي، سلام اچوي تاته په هغه شي سره چې پېښکشي نه ده مقرره کړې تاته په هغه شي سره الله، او وایي دوی په نفسو زړونو خپلو کې: ولې نه په عذابوي مونږ الله په هغه څه چې وایو یې؟ (نو فرمایي الله) بس دی دوی ته (په تعذیب کې) دوزخ چې ورننوځي په کې، نو بد ځای د ورتللو دی (دا دوزخ).

تفسیر: یعنې پاک الله له نورو پیغمبرانو سره تاسې ته داسې دعاوې فرمایلې (سلام علی المرسلین)، او (سلام علی عباده الذین اصطفی)، او د مؤمنانو په ژبه یې داسې ویل: «السلام علیک أیها النبي ورحمة الله وبرکاته»، مګر ځینې یهودان به کله چې د هغوی حضور ته راتلل؛ نو د «السلام علیک» په عوض به یې په ژوبلې ژبې سره ویل: «السام علیک» چې د هغه معنی داسې ده چې: «تا باندې دې مرګی راشي !» ګواکې د هغو د سلامتیا د دعاء په عوض کې چې الله تعالی هغوی ته ورکړی وو؛ دوی ښېراوې کولې، بیا به یې پخپلو منځونو کې سره ویل: که دی په رښتیا سره پیغمبر دی؛ نو د داسې وینا له ویلو سره سمدلاسه ولې پر مونږ باندې عذاب نه رانازلیږي؟ نو د دوی د دې سوال په ځواب کې فرمایي: ﴿حَسْبُهُمْ جَهَنَّمُ﴾ یعنې: تلوار مه کوئ !، داسې کافي پوره عذاب به درورسیږي، چې د هغه په مقابل به د بل عذاب ضرورت نه پاتې کیږي.

يَٰٓأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ إِذَا تَنَٰجَيْتُمْ فَلَا تَتَنَٰجَوْا۟ بِٱلْإِثْمِ وَٱلْعُدْوَٰنِ وَمَعْصِيَتِ ٱلرَّسُولِ وَتَنَٰجَوْا۟ بِٱلْبِرِّ وَٱلتَّقْوَىٰ ۖ

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (یعنې ای مؤمنانو !) کله چې پټې خبرې کوئ تاسې یو له بله سره (په غوږونو کې)؛ پس مه کوئ پټې خبرې پخپلو منځونو کې په ګناه سره، او په تجاوز دښمنۍ ظلم سره، او په معصیت نافرمانۍ د رسول (الله) سره، او پټې خبرې مصلحت کوئ پخپلو منځونو کې په احسان نېکۍ او پرهېزګارۍ سره.

تفسیر: یعنې صادقو مسلمانانو لره ښایي چې د منافقینو له داسې عاداتو څخه ځانونه وژغوري، او د مسلمانانو پس پسې او ګنګوسې او مشوره نه ښایي چې د ظلم او عدوان او د الله تعالی او رسول الله صلی الله علیه وسلم د نافرمانۍ لپاره وي، بلکه د نېکۍ، د تقوی او د معقولې او ښې خبرې د اشاعت لپاره وي.

وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٩﴾

او ووير ېرئ له (عذابه د) الله هغه (الله) چې خاص ده ته به تاسې جمع کړی شئ په قيامت کې جزاء ته.

تفسير: يعنې تاسې ټول د الله تعالى په مخ کې ودرېرئ، او تر ذرې پورې حساب ورکوئ، له الله تعالى څخه د هيڅا پټه او ښکاره پټه نه ده، نو ځکه د هغه د وېرې او د پرهېزګارۍ خبرې وکړئ !.

إِنَّمَا النَّجْوَىٰ مِنَ الشَّيْطَانِ لِيَحْزُنَ الَّذِينَ آمَنُوا وَلَيْسَ بِضَارِّهِمْ شَيْئًا إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ ۚ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١٠﴾

بېشکه چې پټې خبرې (په ګناه) (له کارونو) د شيطان دي، لپاره د دې چې خفه کړي هغه کسان چې ايمان يې راوړی دی، او نه دی (شيطان يا پټه خبره) ضرر رسوونکی دغو (مؤمنانو) ته د هيڅ شي مګر په اذن حکم اراده د الله، او ښايي چې خاص پر الله پس توکل دې وکړي مؤمنان.

تفسير: يعنې د منافقانو دا سرګوشی او پس پسی د دې لامله وي چې لږ څه مسلمانان خپه او په سودا کې ولويږي، وويريږي او پخپلو زړونو کې ووايي چې آيا دا خلق څه غوټه کوي؟ او څه سره وايي؟ او په څه ټړون کې سره بوخت دي؟ دا کار شيطان په هغوی باندې کاوه، مسلمانان دې په ياد ولري چې د شيطان له لاسه هيڅ شی کېدونکي نه دي، او هيڅ يو څيز د هغه په واک کې نشته، ګټه او نقصان د الله تعالى په اختيار کې دي، که د هغه حُکم او اراده نه وي، که هر څومره مشورې او منصوبې او ټړون وکړي؛ تاته هيڅ نقصان نه شي رسولی، نو ځکه په ځای د دې چې تاسې خفه او پرېشان شئ؛ ښايي چې الله تعالى ته هيله او اميد او اسره وکړئ !.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قِيلَ لَكُمْ تَفَسَّحُوا فِي الْمَجَالِسِ فَافْسَحُوا يَفْسَحِ اللَّهُ لَكُمْ ۖ

ای هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی (يعنې ای مؤمنانو) ! کله چې وويل شي تاسې ته: ځای ارت کړئ په مجلسونو کې؛ نو ځای ارت کړئ چې پراخي وکړي الله تاسې لره (په جنّت کې).

تفسير: يعنې ای مؤمنانو ! په مجالسو کې داسې سره کېنئ چې د کښېناستلو ځای نورو ته پاتې شي، او ټول موقع ومومي، او د نورو ځای تنګ نه شي، کله چې تاسو ځايونه ارت کړئ خلقو ته؛ نو پاک الله به هم تاسې له تنګی څخه وباسي، او د خپل رحمت ابواب او ورونه به در پرانيځي.

وَإِذَا قِيلَ انْشُزُوا فَانْشُزُوا

او کله چې وويل شي (تاسې ته) چې: پورته شئ ! (کوم ښه کار ته لکه لمونځ او نور)؛ نو پورته شئ !.

تفسير: شاه صاحب (رحمه الله) ليکي: «دا د مجلس ادب دی، که کوم سړی راشي او د هغه د کښناستلو ځای نه وي؛ نو نورو ته ښايي چې لږ لږ سره وخوځيږي، تر څو د مجلس حلقه لويه او ځای ارت شي، يا له خپلو ځايونو څخه ودريږي او لږ څه ارته بله حلقه او پېنډه سره جوړه کړي، که بالکل د تللو په نسبت دوی ته وويل شي؛ نو لاړ دې شي، په داسې حرکت کې غرور او بخل کول ونه کړئ، ځکه چې په ښو خويونو په سړي باندې الله تعالى مهربان او له بدو خويونو څخه الله تعالى بېزار دی.

يَرْفَعِ اللّٰهُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مِنْكُمْۙ وَالَّذِيْنَ اُوْتُوا الْعِلْمَ دَرَجٰتٍؕ

پورته کوي الله هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی له تاسې څخه، او (خاص پورته کوي) هغه کسان چې ورکړی شوی دی دوی ته علم پوهه په درجو مرتبو کې.

تفسیر: یعنې صادق ایمان او صحیح علم سړي ته ادب او تهذیب ورښیي، او متواضع کوي یې، علم او د ایمان خاوندان چې هومره کمالاتو ته ورسیږي، او لوړو (اوچتو) مرتبو ته وخیژي، او پرمختګ وکړي؛ هومره ځان ښکته، مات، متواضع او ناڅیزه ګڼي، نو ځکه الله تعالی د هسې سړیو درجې لا پسې وچتوي، او دوی لا د پت او د عزّت خاوندان کوي (من تواضع رفعهُ الله)، دا د متکبّرانو، بې دینانو جاهلانو، ناپوهانو کار دی، چې په لږ خبره باندې جګړې نښلوي.

وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُوْنَ خَبِيْرٌ ۝١١

او الله په هغو (کارونو) چې کوئ تاسو ښه خبردار دی (نو جزاء به پرې درکړي).

تفسیر: یعنې هر یوه ته د هغه له کار، لیاقت او درجې سره سمه مرتبه ښیي، او هغه الله أکرم شأنُه وأعظم برهانُه ته ښه معلوم دی چې کوم یو په رښتیا سره ایماندار او د علم خاوند دی.

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اِذَا نَاجَيْتُمُ الرَّسُوْلَ فَقَدِّمُوْا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوٰىكُمْ صَدَقَةً ؕ ذٰلِكَ خَيْرٌ لَّكُمْ وَاَطْهَرُ ؕ فَاِنْ لَّمْ تَجِدُوْا فَاِنَّ اللّٰهَ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ۝١٢

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (یعنې ای مؤمنانو !) کله چې (اراده کوئ) د پټو خبرو له رسول سره؛ نو وړاندې کړئ په مخکښې د راز خپل څه صدقه، خیرات، دغه تقدیم د صدقې پخوا له پټو خبرو نه خیر بهتر ډېر غوره دی تاسې لره او ډېر پاکیزه دی، نو که بیا نه مومئ (تاسې هغه شی چې صدقه یې کړئ)؛ پس بېشکه الله ښه مغفرت کوونکی (د خطیّاتو) ډېر رحم کوونکی دی.

تفسیر: منافقانو به بې فائدې خبرې د رسول الله صلی الله علیه وسلم په غوږ کې ویلې، او په دې چل به یې خپله لویي او نژدېوالی نورو ته ورښود، او ځینو مسلمانانو به هم غیر مهمې خبرې د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم په غوږ کې په ورو سره ویلې، او د هغوی وخت به یې خرابولو، او نورو ته به یې موقع نه ورکوله چې د پیغمبر صلی الله علیه وسلم له ارشاداتو مستفید شي، یا که کوم وخت رسول الله مبارک غوښتل چې ګوښې کینې، او لږ څه خلوت شي؛ نو هلته به هم خلق ورننوتل، او هغه ځای به یې هم تنګوو، او دوی به یې پخپل فکر نه پرېښودل، او د هغوی په چار چاپېر کې به ډېر سړي غونډېدل، خو رسول الله صلی الله علیه وسلم د مروت او اخلاقو له سببه هیڅ نه ویل، نو ځکه داسې حکم رانازل شو: «هر څوک چې غواړي له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره پټې خبرې او څه مصلحت وکړي؛ ښایي چې پخوا له هغه فقیرانو او مسکینانو ته څه خیرات ورکړي !»، د دې حکم په منلو کې څو ګټې دي، د غریبانو او فقیرانو سره امداد او معاونت کیږي، او د خیرات ورکوونکي د نفس تطهیر او تزکیه په عمل راځي، او د منافق او مخلص مسلمان معرفي او پېژندګلوي په ښه شان سره کیږي، او د پټو خبرو د کوونکیو لږ توب په عمل راځي، که له چا سره به د خیرات ورکولو څه شی نه وو؛ نو هغه له دې قید معاف وو، کله چې دا حکم نازل شو، نو منافقانو د بخل او کنسکی لامله هغه عادت پرېښود، او مسلمانان هم وپوهېدل چې ډېرې پټې خبرې کول د الله تعالی نه خوښیږي، او د دې لپاره یې داسې حکم را نازل کړی دی، په پای (آخر) کې یې دا حکم په راتلونکي آیت سره منسوخ وفرمایه:

ءَاَشْفَقْتُمْ اَنْ تُقَدِّمُوْا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوٰىكُمْ صَدَقٰتٍ ؕ فَاِذْ لَمْ تَفْعَلُوْا وَتَابَ اللّٰهُ عَلَيْكُمْ فَاَقِيْمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ وَاَطِيْعُوا اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ ؕ وَاللّٰهُ خَبِيْرٌۢ بِمَا تَعْمَلُوْنَ ﴿١٣﴾

آيا ويريږئ تاسې (له فقر) چې وړاندې کړئ په مخکښې د پټې خبرې ستاسې صدقات خيراتونه، پس په هغه وخت کې چې ونه کړ تاسې دغه (خيرات) او رجوع په رحمت سره وکړه الله پر تاسې باندې؛ نو قائم کړئ سم ودروئ (سره له ټولو حقوقو) لمونځ، او ورکړئ تاسې زکات، او حکم ومنئ تاسې د الله او (حکم ومنئ تاسې) د رسول د دغه (الله)، او الله ښه خبردار دی په هغو اعمالو باندې (هم) چې کوئ تاسې (نو جزاء به يې درکړي).

تفسير: يعنې د صدقې د ورکولو له حکم څخه کوم مقصد چې وو؛ هغه حاصل شو، اوس مو دا مؤقت حکم له تاسې څخه پورته کړ، ښايي چې تاسې د هغه حکم په تعميل کې په صدق او د زړه له کومې څخه زيار (کوښښ) وکړئ چې هيڅ منسوخ کېدونکی نه دی، او هغه لمونځ روژه او نور حسنات دي، چې له دوی څخه د تاسې د نفس پوره تطهير او تزکيه کيږي.

اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِيْنَ تَوَلَّوْا قَوْمًا غَضِبَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ ؕ

آيا نه ګورې ته (ای محمده !) هغو (منافقانو) ته چې دوستي کوي له (هغه) قومه (د يهودانو) سره چې غضب کړی دی الله پر هغوی باندې.

تفسير: دا خلق منافقان او هغه قوم او ټبر يهودان دي (چې دغه منافقين له هغو يهودانو سره دوستي او همدردي کوي).

مَا هُمْ مِّنْكُمْ وَلَا مِنْهُمْ ۙ

نه دي دغه (منافقان) له تاسې (مؤمنانو) څخه او نه له هغو (يهودانو) څخه.

تفسير: يعنې منافق نه په پوره ډول په تاسې مسلمانانو کې شامل دی ځکه چې په پټه کافر دی، او نه په پوره ډول په هغو يهودانو کې ګډ او شامل دي ځکه چې په ښکاره سره ځان مسلمان بولي: ﴿مُّذَبْذَبِيْنَ بَيْنَ ذٰلِكَ ۫ لَاۤ اِلٰى هٰۤؤُلَآءِ وَلَاۤ اِلٰى هٰۤؤُلَآءِ ؕ﴾.

وَيَحْلِفُوْنَ عَلَى الْكَذِبِ وَهُمْ يَعْلَمُوْنَ ﴿١٤﴾

او قسمونه خوري (منافقان په دعوی د اسلام) په دروغو باندې حال دا چې دوی پوهيږي (پخپلو دروغو).

تفسير: قسمونه خوري منافقان په دعوی د اسلام او احترام د سيد الأنام صلى الله عليه وسلم، حال دا چې دوی پوهيږي چې دروغ وايي، او دروغ هم له ببخبرۍ او غفلت څخه نه بلکه په قصد سره پر دروغو خبرو باندې قسمونه خوري، مسلمانانو ته وايي: ﴿اِنَّهُمْ لَمِنْكُمْ ؕ﴾ «هغوی له تاسې څخه دي او تاسې غوندې په ربنتيا سره مسلمانان دي»، او حال دا دی چې هغوی له اسلام سره له لرې نه هم څه نسبت نه لري.

اَعَدَّ اللّٰهُ لَهُمْ عَذَابًا شَدِيْدًا ؕ

تيار کړی دی الله دوی ته عذاب ډېر سخت.

تفسير: چې د هغوی په نسبت د دې پاک قرآن د (النساء) د سورت په (٢١) رکوع (١٤٥) آيت کې داسې ويلي شوي دي: ﴿إِنَّ الْمُنَافِقِينَ فِي الدَّرْكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ﴾.

إِنَّهُمْ سَاءَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٥﴾

بېشکه دوی لره بد دی هغه شی چې وو دوی چې کول به يې (له ځناهونو).

تفسير: يعنې که څه هم اوس هغوی ته د دوی بد کارونه په نظر ورنشي، خو هغوی د نفاق په کارونو کې هسې سره بوخت دي چې ځان ته ډېر خراب تخم کري، او خپل ځانونه پخپلو لاسو سره په بلا اخته کوي.

اتَّخَذُوا أَيْمَانَهُمْ جُنَّةً فَصَدُّوا عَن سَبِيلِ اللَّهِ فَلَهُمْ عَذَابٌ مُّهِينٌ ﴿١٦﴾ لَّن تُغْنِيَ عَنْهُمْ أَمْوَالُهُمْ وَلَا أَوْلَادُهُم مِّنَ اللَّهِ شَيْئًا ۚ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ ۖ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿١٧﴾

ګرځولي يې دي قسمونه خپل ډال (چې پرې ساتي سر او مال خپل)، پس منع کړل دوی (په دغو قسمونو سره مؤمنان) له لارې د الله څخه، پس دوی لره دی عذاب سپکوونکی. له سره به دفع نه کړي له دوی څخه (په قيامت کې) مالونه د دوی، او نه اولاد د دوی له (عذابه د) الله څخه هيڅ څيز، دغه کسان ياران ملګري د دوزخ دي، دوی به په دې دوزخ کې تل اوسېدونکي وي.

تفسير: يعنې د دروغو په قسمونو سره خپل ځانونه او مالونه د مسلمانانو له لاسو څخه ساتي، او خپل ځان مسلمان ورښکاروي، او د دوستۍ او خپلوۍ په ډول نور سړي هم د اسلام له لارې څخه باسي، نو په ياد يې ولرئ چې داسې خلقو ته په دې ډول سره هيڅ يو پت او عزّت نه پاتې کيږي، او د ذلّت او سپکتيا په سختو ربړو او عذابونو ککړ کيږي، کله چې د سزا وخت راورسيږي؛ نو دوی د الله تعالى له لاسه خپل ځانونه نشي ژغورلى، او دوی ته د دوی هغه مالونه او اولادونه څه مرسته او مدد رسولى نشي، چې دوی د هغو د حفاظت لپاره په دروغو سره قسمونه پرې خوړل.

يَوْمَ يَبْعَثُهُمُ اللَّهُ جَمِيعًا فَيَحْلِفُونَ لَهُ كَمَا يَحْلِفُونَ لَكُمْ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ عَلَىٰ شَيْءٍ ۚ

(ياد کړه اى محمده !) هغه ورځ چې ژوندي پورته کړي (دوی) الله ټول؛ نو قسمونه به خوري دوی هغه (الله) ته لکه چې قسمونه خوري دوی تاسې ته (په دنيا کې اى مسلمانانو)، او ګمان به کوي (دوی) چې بېشکه دوی په يو کار دي (نفعمن او پر کومه ښه لاره درومي).

تفسير: يعنې د دې ځاى هغه روږد شوي عادت به هلته هم له دوی سره وي، لکه چې دلته ستاسې په مخ کې په دروغو سره ځانونه ساتي، او داسې ګڼي چې مونږ ډېر هوښيار يو، او ډېر ښه چالونه چلوو، د الله تعالى په مخ کې به هم د دروغو قسمونو په يادولو سره ځان تياروي، او وايي: اى پروردګاره ! مونږ خو داسې نه وو، او داسې وو، ښايي دوی داسې ګڼي چې هلته به هم په داسې اقوالو او افعالو او ويناوو سره نجات مومو !.

أَلَا إِنَّهُمْ هُمُ الْكَاذِبُونَ ﴿١٨﴾

واورئ ! خبردار شئ ! چې بېشکه دوی هم دوی دي دروغجنان (چې له الله سره هم دروغ وايي).

تفسير: بېشکه چې اصل او ډبل دروغ هغه دي چې د الله تعالى په مخکښې يې هم وايي، او د خپلو هغو دروغ ويلو څخه هيڅ نه شرميږي.

اِسْتَحْوَذَ عَلَيْهِمُ الشَّيْطٰنُ فَاَنْسٰىهُمْ ذِكْرَ اللّٰهِ ؕ

غالب شوی دی پر دوی باندې شیطان، نو هېر کړی دی شیطان له دوی نه ذکر ـ یاد د الله.

تفسیر: پر هر چا باندې چې شیطان داسې پوره لاس ولري؛ نو د هغه زړه او دماغ داسې مسخ او بدلیږي چې هیڅ یو شی یې په یاد نه پاتې کیږي، او په دې باندې هیڅ نه پوهیږي چې آیا پاک الله هم شته؟ که نه؟ دا کمبخت د الله تعالی له عظمت، لویي، جلال او کبریاء څخه ځان نه خبروي، او داسې خیال کوي چې په قیامت کې به هم د دروغو په مرسته خپل ځان وژغوري.

اُولٰٓئِكَ حِزْبُ الشَّيْطٰنِ ؕ اَلَاۤ اِنَّ حِزْبَ الشَّيْطٰنِ هُمُ الْخٰسِرُوْنَ ﴿۱۹﴾

(دغه هیروونکي کسان) لښکر د شیطان دی، واورئ ! خبردار شئ ! بېشکه لښکر تابعان د شیطان همدوی دي زیانکاران.

تفسیر: د شیطاني لښکرو انجام ضرور خراب دی، نه په دنیا کې د دوی مکر، فرېب، منصوبې د وروستني بري مخ لیدلی شي، او نه په آخرت کې له سخت عذاب څخه خپل ځانونه ژغورلی شي.

اِنَّ الَّذِيْنَ يُحَآدُّوْنَ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗۤ اُولٰٓئِكَ فِي الْاَذَلِّيْنَ ﴿۲۰﴾ كَتَبَ اللّٰهُ لَاَغْلِبَنَّ اَنَا وَرُسُلِيْ ؕ اِنَّ اللّٰهَ قَوِيٌّ عَزِيْزٌ ﴿۲۱﴾

بېشکه هغه کسان چې مخالفت کوي له الله او له رسول د دغه (الله) څخه؛ دغه (د مخالفانو ټولي) په (جملې د) ذلیلانو مغلوبانو کې دي. لیکلي دي الله (په لوح محفوظ کې) چې خامخا به غلبه بری وکړم هرومرو زه او رسولان ځما، بېشکه الله ډېر قوي دی ښه غالب دی.

تفسیر: یعنې له الله تعالی او د ده له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره مقابله کوونکی چې د حق او صداقت په خلاف جنګیږي؛ سخت ناکام، سپک او ذلیل دي، پاک الله په لوح محفوظ کې لیکلي دي چې: په پای کې یواځې حق او حقّانیت لره بری او غلبه ده، او د ده پیغمبران هرومرو (خامخا) مظفّر او منصور کیږي، دغه تقریر پخوا له دې په څو څو نورو ځایونو کې هم تېر شوی دی.

لَا تَجِدُ قَوْمًا يُّؤْمِنُوْنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ يُوَآدُّوْنَ مَنْ حَآدَّ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ وَلَوْ كَانُوْۤا اٰبَآءَهُمْ اَوْ اَبْنَآءَهُمْ اَوْ اِخْوَانَهُمْ اَوْ عَشِيْرَتَهُمْ ؕ اُولٰٓئِكَ كَتَبَ فِيْ قُلُوْبِهِمُ الْاِيْمَانَ

او نه به مومې ته (ای محمده !، او نه ښاییږي چې بیامومې) یو قوم چې ایمان یې راوړی وي په الله، او په ورځې آخرې (د قیامت) چې دوستي به کوي دوی له هغه چا سره چې مخالفت کوي له الله او له رسول د دغه (الله) نه، اګر که وي (دغه مخالفین) پلرونه د دوی، او ځامن د دوی، یا ورونه د دوی، یا (نور قبیله) خپلوان د دوی، دغه (قوم چې له دښمنانو د الله سره دوستي نه کوي) لیکلی دی (الله) په زړونو د دوی کې ایمان.

تفسیر: یعنې ایمان د هغوی په زړونو کې داسې ټینګ ثبت شو، لکه هغه لیکه چې پر ډبره باندې لیکلې شوي وي.

وَأَيَّدَهُم بِرُوحٍ مِّنْهُ

او قوي کړي يې دي دوی په مدد له نزده خپل ځخه، (او قوي کړي قوت ورکړی دی الله تعالی دوی لره په روح رحمت نصرت خپل سره، یا په نور رښا د زړه یا په قرآن عظیم الشأن سره).

تفسیر: یعنې غیبي رښا یې ورته عطاء وفرمایله، چې له هغې ځخه زړه ته یو راز ځانـته معنوي ژوندون وررسیږي، یا د (روح القدس جبریل) په وسیله سره یې مرسته وفرمایله .

وَيُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا ۚ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ ۚ

او داخل به کړي دوی (الله) په جنّتونو کې چې بهیږي له لاندې د (ونو او مانیو) د هغو (ځلور قسمه) ویالې، تل به وي دوی په هغو (جنتونو) کې، راضي شو الله له دوی ځخه، او راضي شول دوی له الله ځخه. (او خوشال شو الله تعالی له دوی نه په سبب د طاعت سره په دنیا کې، او خوشاله شول دوی له الله تعالی ځخه په موندلو د لقاء او رضاء او عطاء د جنّت په آخرت کې).

تفسیر: یعنې دا خلق د پاک الله لپاره له ځکردو اعداء الله ځخه خپه او ناراض شوي دي، نو الله تعالی له هغوی ځخه خوښ دی، له هر چا ځخه چې الله تعالی خوښ وي؛ نو دی نور څه غواړي.

ای رب العالمیـنـه ! وځکرځوه مونږ له دغو ځخه !.

أُولَٰئِكَ حِزْبُ اللَّهِ ۚ أَلَا إِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٢٢﴾

دغه (خلق) دی حزب ـ لښکر د الله، واورئ ! خبردار شئ ! چې بېشکه لښکر د الله چې دی هم دوی دي په مراد رسېدونکي بریالیان (کامیاب).

تفسیر: شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «یعنې هغه څوک چې د الله تعالی له مخالفینو سره دوستي نه لري، اګر که یې پلار وي یا نور خپلوان هم وي؛ هغه هم رښتوني مسلمانان دي، او هغو ته هم دا درجه وررسیږي»، د کرامو أصحابو هسې شان وو چې د الله تعالی او د ده د رسول الله صلی الله علیه وسلم په معاملو کې به یې د هیڅ څیز او هیڅا پروا نه کوله، په همدې سلسلې کې د أحد په غزا کې ابو عُبیده رضي الله تعالی عنه خپل پلار ووژاړه، د بدر په غزا کې ابو بکر الصدّیق رضي الله تعالی عنه د خپل ځوی د مقابلې لپاره ځان تیار کړ، مصعب بن عُمیر رضي الله تعالی عنه عُبید بن عُمیر وو ووژاړه، عمر بن الخطّاب رضي الله تعالی عنه د خپل ماما عاص بن هشام، علي بن أبي طالب، حمزه، عبیده بن الحارث رضي الله تعالی عنهم د خپلو خپلوانو مخې ته چې عُتبه، شیبه، او ولید بن عُتبه وو؛ ووتل او هغوی یې ووژل، او رئیس المنافقین عبد الله بن أُبيّ یعنې د عبد الله ځوی چې هغه هم عبد الله نومېده، او د أبيّ لمسی وو؛ د رسول أکرم صلی الله علیه وسلم په مخ کې د مریسع په غزا کې عرض وکړ، چې یا رسول الله صلی الله علیه وسلم ! که ستاسې امر وي؛ نو زه د خپل پلار سر اوس پرې کوم، او ستاسې په حضور کې یې لکه یو پنډوس غورځوم، خو د رسول الله صلی الله علیه وسلم دا خبره خوښه نه شوه، فرضي الله عنهم ورضوا عنه.

تمّت سورة المجادلة، فلله الحمدُ والمنّة.

سُورَةُ الحَشرِ

«د (الحشر) سورت مدني دی، (۲۴) آیته او درې رکوع لري، په تلاوت کې (۵۹) او په نزول کې (۱۰۱) سورت دی، وروسته د (البينة) له سورته نازل شوی دی».

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

سَبَّحَ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الۡاَرۡضِ ۚ وَهُوَ الۡعَزِيۡزُ الۡحَكِيۡمُ ①

نسبت د پاکي کوي الله ته هر هغه چې په اسمانونو کې او هر هغه چې په ځمکه کې دی (سره له اسمانونو او ځمکې)، او همدغه (الله) ښه غالب دی ښه حکمت والا دی.

تفسیر: لکه چې د هغه د زبردستی غلبې او د حکمت له آثارو څخه یوه پېښه او واقعه وروسته له دې نه بیانېږي.

هُوَ الَّذِيۡۤ اَخۡرَجَ الَّذِيۡنَ كَفَرُوۡا مِنۡ اَهۡلِ الۡكِتٰبِ مِنۡ دِيَارِهِمۡ لِاَوَّلِ الۡحَشۡرِ ؕ

دغه (الله) هغه ذات دی چې ایستلي یې دي هغه کسان چې کافران شوي وو له اهل د کتابونو څخه له کورونو خپلو څخه په اول د ایستلو د دوی.

تفسیر: له مدینې منورې څخه د مشرق په لوري د څو کروهو په فاصله (واټن) کې د یهودانو د قوم او ټبر یو کلی وو چې «بني نضير» باله کېده، دا ټبر د ډېرو سړیو او شتو ـ مالونو خاوند وو، او پخپلو کلکو او مضبوطو کلاوو باندې یې زیات اطمینان او ډېره ډاډینه لرله.

ځمونږ پیغمبر محمد صلی الله علیه وسلم کله چې هجرت وفرمایه، او په مدینې منورې کې یې هستوګنه غوره کړه؛ نو ډېرې دوی له مسلمانانو سره د دوغې ترون وکړ، او داسې یې غوښه کړه چې مونږ به ستاسې په مقابله کې د نورو مرستې نه کوو، یعنې د عدم تعرّض معاهده یې وترله، بیا دوی د خیانت له مخې د مکې معظّمې له کافرانو سره په پټه مکاتبې، لیکنې، خبرې اترې کولې، تر څو چې د دوی یو لوی مشر «کعب بن الأشرف» له څلوېښتو سورو سره مکې معظمې ته ځان ورساوه، او له بیت الله سره مخامخ د مسلمانانو په مخالفت له قریشو سره یې معاهده او ترون وکړ، څه موده وروسته د الله او رسول صلی الله علیه وسلم له امر سره سم دغه (کعب) د خپلې دغې درغلۍ او خیانت لامله د «محمد بن مسلمه» رضي الله تعالى عنه له لاسه وواژه شو، بیا هم د بني نضير له لوري د غداری او بد عهدۍ سلسله جاري وه، د مکر، فرېب او دغابازۍ له مخې دوی رسول اکرم صلی الله علیه وسلم سره له څو تنو اصحابانو وبلل چې پخپلو کورونو کې یې په مکر، فرېب او درغلۍ سره ناڅاپه په شهادت ورسوي، یو ځلې یې د یوې لوړې په څنګ کې پر رسول الله صلی الله علیه وسلم له پاسه یو د ژرندې پل ور وغړاوه، چې که ځمونږ په پیغمبر صلی الله علیه وسلم باندې لګېدلی وی؛ نو په شهادت به رسېدلی وو، مګر په دې ګردو مواقعو کې د الله تعالی په فضل او مرحمت سره اسلام او مسلمانانو د دوی له شرورو څخه نجات وموند، بالآخر رسول أکرم صلی الله علیه وسلّم له مسلمانانو سره یوه جرګه وکړه، او په هغې کې یې دا سره غوښه کړه چې له بني نضير سره دې غزا وشي، کله چې مسلمانانو په ډېر سرعت ګړندیتوب او تلوار سره په هغوی باندې حمله یرغل ور وړ، او د دوی ګردې کلاوې او کلي یې کلابند او محاصره کړل؛ نو دوی سخت مرعوب شول، او وویرېدل،

او د وېرې او ډار لامله له خپلو کلاوو څخه د باندې په ډګر جګړې ته راونه وتل، او عمومي جنګ ته وار ونه رسېد، او بيا يې د روغې غوښتنه وکړه، تر دې چې رسول الله صلى الله عليه وسلم په دوی باندې داسې مرحمت او مهرباني وفرمايله، چې دوی دې له مدينې منورې څخه د باندې ووځي، د دوی سرونه او وينې به ساتلې وي، دوی دې د خپلو منقوله وو اموالو څخه هومره شيان چې وړی يې شي؛ يودې سي، خو د دوی غير منقوله مالونه به د مسلمانانو په لاسونو کې وي، د الله تعالى په حکم هغه کلاوې او ځمکې او نور د مسلمانانو په لاس او قبضه کې ولوېدل، خو د غنائمو په ډول ونه ويشلى شوې، بلکه يوائې ځمونږ د پيغمبر صلى الله عليه وسلم په واک کې پاتې شوې، محمد رسولُ الله صلى الله عليه وسلم د دې ځمکې زياتره برخه پر مهاجرينو باندې وويشله، او د هغو مصارفو بار او پېټی يې د انصارو له اوږو څخه سپک کړ چې انصارو به پر مهاجرينو کول، او په دې ډول سره دواړو ته له هغه ځنې ګټې ورسېدې، او هم رسول أكرم صلى الله عليه وسلم د خپلې کورنۍ خرڅ او د نبوّت د مقام کلني مصارف له همدې جايداده اخيسته، که له داسې مصارفو څخه څه شى بېرته پاتې کېده؛ هغه به يې د الله تعالى په لاره کې صرفول.

په دې سورت کې د همدې قصې په لوري اشاره شوې ده، چې الله تعالى همغه غالب قوي حکمت والا ذات دى، چې لپاره د ذليل کولو يې وويستل هغه کسان چې کافران شوي وو له اهل کتاب څخه چې يهودان د بني نضير وو له کورونو خپلو نه، چې په ځمکه د مدينې منورې کې وو، په اول د جمع کېدلو د لښکرو سره، يعنې يوائې په همغه يو يرغل سره وډار شول، او په همغې ړومبنۍ جګړې کې يې خپل کور او کلى او کلکې کلاوې ويجاړې پرېښودلې، او له مدينې څخه وتښتېدل، او هيڅ يوه مېړانه او ثابت قدمي يې له ځانه ورښکاره نه کړه.

مَا ظَنَنْتُمْ أَنْ يَخْرُجُوا وَظَنُّوا أَنَّهُمْ مَانِعَتُهُمْ حُصُونُهُمْ مِنَ اللَّهِ فَأَتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ حَيْثُ لَمْ يَحْتَسِبُوا وَقَذَفَ فِي قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَ

ګمان نه کاوه تاسې (اى مؤمنانو) چې وبه وځي دوی (له مدينې نه)، او ګمان کاوه دوی چې بېشکه دوی لره منع کوونکې ساتونکې دي کلاوې د دوی له (عذابه د) الله، پس راغى پر دوی (عذاب د) الله له هغه ځايه چې ګمان نه کاوه دوی، او واچوله (الله) په زړونو د دوی کې وېره.

تفسير: يعنې د هغوی د ساز او سامان، ټينګو کلاوو، او د توريالي توب او مېړانې په نسبت به ستاسې خيال داسې نه وو، چې تاسې دومره ژر به هغوی پرې کړئ، او دوی به خپلې وسلې له لاسو غورځوي، او نه د هغوی داسې خيال وو چې دا وړوکی او بې وسلې او بې سامان د مسلمانانو ټولی دوی هسې مغلوب او منکوب کړي، هغوی د غفلت په دې خوب کې تللي وو چې دا مسلمانان چې د هغوی په سر باندې د پاک الله لاس دى؛ ځمونږ تر ټينګو کلاوو پورې چېرې رسېدى شي، او ښايي چې مونږ به د خپلو ښو وسلو، او کلکو مورچلو او مېړانې په سيوري کې د الله تعالى له عذابه ساتلي يو، مګر خو هغوی وليدل چې هيڅ يو قوّت او طاقت د الله تعالى د حکم مخه نشي نيولى، پر دوی باندې د پاک الله حکم له هغې خوا راورسېد، چې له هغې خوا نه د هغوی خيال او ګمان هم نه وو، يعنې د هغوی په زړونو کې الله تعالى وېره واچوله، او د بې وسلو او بې شتو مسلمانانو ډار يې پر هغوی باندې کېښود، يو خو هغوی د خپل مشر «كعب بن الأشرف» له ناڅاپي وژلو څخه ډېر مرعوب او ترهور وو، اوس نو د مسلمانانو له دې ناڅاپي حملې او يرغل ځنې يې خپل حواس بالکل له لاسه وويستل.

يُخْرِبُونَ بُيُوتَهُمْ بِأَيْدِيهِمْ وَأَيْدِي الْمُؤْمِنِينَ

چې ورانول به يې کورونه خپل په لاسو خپلو سره، او په لاسو د مؤمنانو سره (چې وران کړي ځای د پناهى او ارت شي ورته ځای د جنګ).

تفسير: يعني د حرص، غيظ، غضب او قهر په جوش کې به يې د خپلو ودانيو ځنځيرونه، ورونه، دړې او نور شلول، ماتول، ورانول او نړول به يې، تر څو له هغو شيانو څخه چې دوی يې له خپلو ځانونو سره نشي وړی؛ مسلمانان ګټور نشي، په دې کار کې مسلمانانو هم له هغوی سره ښې مرستې کولې، يعني له يوه لوري هغوی په نړولو سره مشغول او بوخت وو، او له بل لوري مسلمانانو هم د هغوی هغه ودانۍ ورانولې، چې دوی هلته مورچل نيولی وو، که په غور سره وکتل شي؛ هغه ورانۍ او تباهۍ چې د مسلمانانو له لاسه رسېدلې وه؛ هغه هم د همدې بدبختانو د بد عهديو او شرارتونو په نتيجه کې وه.

فَاعْتَبِرُوا يَا أُولِي الْأَبْصَارِ ﴿٢﴾

پس عبرت واخلئ تاسی ای خاوندانو د سترګو (عقلونو په احوالو د دوی).

تفسير: يعني خاوند د بصيرت ته په دې واقعې کې لوی عبرت دی، الله تعالی دا ورښوول چې د ظلم، کفر، شرک، او بد عهدۍ انجام څرنګه کيږي؟ او يواځې په ظاهري اسبابو باندې ډاډه کېدل او د الله تعالی له قدرت څخه غافل اوسېدل د پوهانو کار نه دی.

وَلَوْلَا أَنْ كَتَبَ اللَّهُ عَلَيْهِمُ الْجَلَاءَ لَعَذَّبَهُمْ فِي الدُّنْيَا وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابُ النَّارِ ﴿٣﴾

او که نه وی ليکلی (مقرّر کړی) الله په دوی باندې وتل (فرار کول) له وطنه؛ نو خامخا په عذاب کړي به وو (الله) دوی لره په دنيا کې (په وژلو او بندي کولو سره)، او دوی لره دی په آخرت کې عذاب د اور.

تفسير: يعني د هغوی په برخه له وطنه جلا کېدل ليکلي وو، که دا يې په قسمت کې نه وی ليکلي؛ نو بله کومه دنيوي سزا به هغوی ته ورکوله کېده، او د «بني قريظه وو» په شان به وژل کېدل، لنډه يې دا چې له سزا څخه به دوی خپل ځانونه نشو بچ کولی، دا د الله تعالی حکمت دی چې د وژلو په ځای د هغوی په جلا وطنۍ سره اکتفاء وشوه، مګر خو دا تخفيف يواځې د هغوی په دنيوي سزا کې شوی دی، ځکه چې د آخرت ابدي سزا په هيڅ ډول سره له کافرانو ځنې نه کميږي.

ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ شَاقُّوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ ۚ وَمَنْ يُشَاقِّ اللَّهَ فَإِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٤﴾

دغه (تعذيب د دوی) په سبب د دې وو چې بېشکه وو دوی چې مخالفت به يې کاوه له الله او له رسول د دغه (الله) سره، او هر هغه چې مخالفت کوي له الله څخه؛ نو بېشکه شديد سخت دی عذاب د الله.

تفسير: يعني داسې مخالفانو ته همداسې سختې سزاګانې ورکولی کيږي.

مَا قَطَعْتُمْ مِنْ لِينَةٍ أَوْ تَرَكْتُمُوهَا قَائِمَةً عَلَىٰ أُصُولِهَا فَبِإِذْنِ اللَّهِ

هغه چې پرې کوئ تاسې له تنو د ونو د (کم اصلو) خرماوو څخه، يا يې پرېږدئ هغه ولاړې په بېخونو خپلو باندې؛ نو دغه (ټول) په اذن حکم د الله سره دي.

تفسير: کله چې دا قوم کلابند شو، نو رسول الله مبارک صلی الله عليه وسلم اجازه وفرمايله چې د هغوی ځينې کم اصلې ونې دې پرې کړی شي !، او هغه باغونه دې ويجاړ شي چې دوی د هغو تر شا پر مسلمانانو ګزارونه کوي،

تر څو چې د هغو د درد لامله په بهر وتلو باندې مجبور شي، او په ډګر کې وجنګيږي، او د ډګر د جګړې په وخت کې له ونو څخه غازيانو ته څه ربړ او تکليف ورپېښ نه شي، د دې امر په سبب ځينې ونې ووهلې شوې، او ځينې يې پاتې شوې، تر څو له بري څخه وروسته د مسلمانانو په ښه ورشي، کافرانو په داسې طعنه ورکولو باندې شروع وکړه، چې دوی خلقو ته پندونه ورکوي چې له فساده ځانونه وژغورئ، مګر دوی پخپله فساد کوي، آيا د ونو پرې کول او سوځول فساد نه دی؟ نو ځکه دا آيت نازل شو، چې دا ګردې چارې د الله تعالى أجلّ وأعلى شأنُه په اذن او حکم سره سمې شوې دي، او د الله تعالى د حکم تعميل ته هيڅ کله هيڅوک فساد نشي ويلى، ځکه چې هغه په ژورو حکمتونو او مصلحتونو باندې مشتمل وي، لکه چې د دې حکم ځينې حکمتونه او مصالح پاس وليکل شول.

وَلِيُخْزِيَ الْفٰسِقِيْنَ ۝۵

او (بل لپاره د دې دي) چې رسوا کړي (الله) فاسقانو نافرمانانو (يهوديانو) لره.

تفسير: يعنې چې مسلمانانو ته عزت ورکړي، او کافران خوار او سپک کړي، لکه هغه ونې چې پاتې وې؛ په هغو کې د مسلمانانو ګټې او د کافرانو غيظ او خفګان وو، ځکه چې هغوی به د دې پاتې ونو له کتلو څخه ويل چې: دا ونې به د مسلمانانو شي، او هغوی به له دې ځنې ګټې اخلي، او هغه ونې چې پرې شوي يا سوځولی شوي دي؛ په هغو کې د مسلمانانو بری وو، چې د غلبې د آثارو ظهور، او د کفّارو هسې غيظ او غضب منظور وو، چې مسلمانان ځمونږ په شيانو کې څرنګه تصرّفات کوي؟ نو ځکه دواړه امور جائز او په حکمت باندې مشتمل دي.

وَمَآ اَفَآءَ اللّٰهُ عَلٰى رَسُوْلِهٖ مِنْهُمْ فَمَآ اَوْجَفْتُمْ عَلَيْهِ مِنْ خَيْلٍ وَّلَا رِكَابٍ وَّلٰكِنَّ اللّٰهَ يُسَلِّطُ رُسُلَهٗ عَلٰى مَنْ يَّشَآءُ ؕ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ۝۶

او هغه مال چې راګرځولی دی الله په رسول خپل باندې له مالونو د دوی، پس نه وو ځغلولی تاسې پر دوی هيڅ اس او نه هيڅ اوښ، ليکن الله مسلّطوي بری ورکوي رسولانو خپلو ته پر هغه چا باندې چې اراده وفرمايي، او الله پر هر څيز باندې ښه قادر دی.

تفسير: شاه صاحب ليکي: «په غنيمت او فيء کې همدا فرق او توپير شته، هغه مال چې د جګړې او د جنګ په ډګر کې په لاس راځي؛ هغه غنيمت دی، چې د هغه پنځمه برخه د الله تعالى نذر دی، چې د هغه تفصيل د لسمې پارې په شروع کې تېر شوی دی، او نورې څلور برخې يې پر لښکرو باندې ويشلی کيږي، او هغه شيان چې بې له جنګه په لاس راځي؛ هغه د ټولو مسلمانانو په خزانو کې ايښودل کيږي، او د هغوی په عامّو مصالحو او ضروري کارونو کې لګول کيږي.

مَآ اَفَآءَ اللّٰهُ عَلٰى رَسُوْلِهٖ مِنْ اَهْلِ الْقُرٰى فَلِلّٰهِ وَلِلرَّسُوْلِ

هغه شی چې راګرځولی دی الله پر رسول خپل باندې له (مالونو د) اهل د قريو کليو (بې له جنګه)؛ نو (هغه) دی الله لره، او رسول (د الله) لره.

تفسير: په ړومبنيو آيتونو کې يواځې د بني نضيرو د مالونو د لګولو ذکر وو، اوس د «فيء» د مالونو په نسبت عمومي ضابطه راښيي، يعنې په «فيء» باندې د رسول الله صلى الله عليه وسلم، او وروسته له دوی څخه د امام قبضه او تصرّف وي، چې پر دغو خلقو يې وويشي، د الله تعالى ذکر دلته تبرّکاً شوی دی، ځکه چې دی د ګردو شيانو مالک دی، هو ! د کعبې شريفې او د مساجدو صرفيات چې د الله تعالى په نامه يادېږي، ممکن دي چې په کې درج وي.

وَلِذِي الْقُرْبَىٰ

او (دغه اموال دي) خپلوانو د رسول (الله) لره.

تفسير: يعنې د رسول الله صلى الله عليه وسّلم خپلوانو څرنګه چې د نبي كريم په زمان كې له دې مالونو څخه هغوى ته وركول كېدل، او په هغوى كې د فقر او مسكنت قيد هم نه وو، لكه چې نبي كريم صلى الله عليه وسلم خپل تره عبّاس رضي الله تعالى عنه ته چې يو بډاى (غني مشر) وو برخه وركړه، اوس هم وروسته له دوى څخه د پيغمبر صلى الله عليه وسلم خپلوانو ته چې اړ او محتاج وي؛ پر نورو اړو او محتاجانو باندې ترجيح وركوله كيږي، او نه بنايي چې امام هغوى ته پخوا له نورو څخه په مخكې برخه وركړي.

وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ ۙ كَيْ لَا يَكُونَ دُولَةً بَيْنَ الْأَغْنِيَاءِ مِنكُمْ ۚ

او (دغه اموال دي) يتيمانو لره او مسكينانو لره او مسافرانو لره، (مقرر كړى دى الله دا قسمت) لپاره د دې چې ونه ګرځي (دغه اموال) دولت په منځ د غنيانو كې له تاسې څخه (چې له خپله حقه زيات واخلي او فقراوو ته لږ وركړي).

تفسير: يعنې دا مصارف څكه رابنوولي شوي دي، چې مسلمانان تل د پلار مړيو، اړو، بېكسانو او عامو مسلمانانو په پالنه او پوښتنه كې متوجه اوسي !، او تل د اسلامي عمومي ضروريانو او مصالحو ته خيال ولري، څكه چې داسې مالونه د بډايانو او دولتمندانو راكړه وركړه او نورو ګټو لپاره نه دي، او نه بنايي چې هغه د هغوى د مخصوص جايداد په منزله وګرځي، او يوائې بډايان پرې مزې وكړي، او خوندونه ترې واخلي، او غريبان او اكربان له لوږې څخه ومري، يا عمومي مصالح خراب او ويجاړ پراته وي.

وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانتَهُوا ۚ وَاتَّقُوا اللَّهَ ۖ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ۝

او هغه څه چې دركړي تاسې ته رسول (د الله)؛ نو وايې خلئ، ويې نيسئ، قبول يې كړئ !، او هغه څه چې منع كوي (رسول الله) تاسې له هغه څخه؛ نو بېرته شئ ترې (مه يې غواړئ !)، او وويرږئ له (عذاب د) الله په څان ساتلو له معاصيو، بېشكه الله سخت دى عذاب (د ده).

تفسير: يعنې مال او جايداد او نور چې سم د پيغمبر صلى الله عليه وسلم له امر سره تقسيميږي؛ هغه د تقسيم امر دې په ډېرې خوښۍ سره ومنلى شي !، هغه چې دررسيږي؛ هغه په خوښۍ سره واخلئ !، او هغه ته چې ورنه كړ شي؛ هغه دې لاس واخلي !، همداسې د ګردو احكامو او نواهيو منل او پابندي په كار ده.

څكه چې د رسول الله صلى الله عليه وسلم نافرماني د الله تعالى نافرماني ده، او وويرږئ كه چېرې د رسول الله صلى الله عليه وسلم د نافرمانۍ لامله الله تعالى له تاسې څخه ناراضه نشي، او سخت عذاب په تاسې مسلّط ونه فرمايي.

لِلْفُقَرَاءِ الْمُهَاجِرِينَ الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِن دِيَارِهِمْ وَأَمْوَالِهِمْ يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِّنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا وَيَنصُرُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ ۚ أُولَٰئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ ۝

(دغه اموال دي) لپاره د فقيرانو هجرت كوونكيو (هغه مهاجران) چې ايستلى شوي دي دوى له كورونو، كليو خپلو څخه، او له اموالو خپلو څخه، په دې حال كې چې طلبوي دوى فضل بښنه مهرباني له الله او رضا (د ده)، او مرسته كوي له الله او له رسول د دغه (الله) سره (په نفسونو او مالونو خپلو سره)، دغه (مهاجران) همدوى دي صادقان رښتيني (په ايمان او جهاد كې).

تفسير: يعنې هسې خو په دې مال پورې د ګردو مسلمانانو حوائج او ضروريات تعلّق او اړه لري، مګر په خصوصي ډول سره د ځان قربانوونکو او ايثار خوښوونکيو ربښتينو مسلمانانو حق مقدم او وړاندې دی، چې هغوی يواځې د الله تعالی په خوښې او د رسول الله صلی الله عليه وسلم په محبّت او اطاعت له خپلو کورونو او مالونو او شتو څخه لاس وينځلی دی، او بالکل په تش لاس له خپل هېواده راوتلي دي، تر څو د الله تعالی او د هغه د رسول الله په کارونو کې په زړه پورې پخپل سر او آزاد کار وکړی شي، او هغه ته په ښه ډول مرسته ورسوي.

وَالَّذِينَ تَبَوَّءُو الدَّارَ وَالْإِيمَانَ مِن قَبْلِهِمْ

او هغو (انصارو لره دي دغه اموال) چې ځای يې نيولی دی په (دې) کور (مدينه) کې، او (خالص کړی يې دی خپل) ايمان پخوا له دغو (مهاجرانو) څخه.

تفسير: له دې کور څخه مدينه طيّبه مراده ده، او دا خلق د مدينې منورې انصار دي، چې د مهاجرينو له راتګه وړاندې يې په مدينې منورې کې هستوګنه لرله، او د ايمان په لارو کې زيات مضبوط او مستقيم شوي وو.

يُحِبُّونَ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ

خوښوي محبت کوي دوی له هغه چا سره چې هجرت يې کړی دی دوی ته.

تفسير: يعنې په مينه او محبت سره د مهاجرينو خدمت کوي، تر دې چې پخپلو مالونو او شتو کې يې هغوی ته برابره برخه ورکړې ده، او د هغوی په شريک ګرځولو کې يې خپل ځانونه تيار کړي دي.

وَلَا يَجِدُونَ فِي صُدُورِهِمْ حَاجَةً مِّمَّا أُوتُوا وَيُؤْثِرُونَ عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ

او نه مومي دوی په زړونو سينو خپلو کې څه تنګي (حسد) له هغه شي څخه چې ورکړی شوي وي (مهاجرانو لره)، او غوره کوي (مهاجران) مقدّموي يې پر خپلو ځانونو او اګر که وي پر دوی باندې تنګي.

تفسير: يعنې مهاجرينو ته هغه فضل او شرف چې الله تعالی عطا فرمايلی دی، يا د فيء په مالونو او نورو کې هغه برخه چې رسول الله صلی الله عليه وسلم هغو ته عطا فرمايي؛ د هغوی له ليدلو څخه د انصارو زړونه نه خفه کيږي، او په هغوی باندې کينه او حسد نه کوي، بلکه پرې خوښيږي، او په هر څيز کې هغوی پخپلو ځانونو باندې وړاندې ګڼي، پخپله دغه انصاريان مصاعب، متاعب، سختياوې او ربړونه وچتوي، او په لوړه يې تېروي، مګر هغوی ته هرومرو څه نه څه ورسوي، داسې بې مثله او بې ساری ايثار په دنيا کې تر اوسه پورې هيڅ قوم د بل قوم لپاره نه دی کړی.

وَمَن يُوقَ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ

او هر هغه څوک چې وساتلی شي له بخل د نفس د ده نه؛ نو همدغه کسان دي همدوی مراد موندونکي په مراد رسيدلي.

تفسير: يعنې ډېر بريالي او کامياب دي، هغه قوم چې د الله تعالی په توفيق او لاس نيوي د هغوی په زړونو باندې طمع، حرص او بخل هيڅ اغېزه نشي اچولی، ځکه چې طمّاع او بخيلان کله خپلو نورو وروڼو ته څه ايثار او ګټه رسولی شي؟ او د نورو په خوښې او هوسايی باندې کله خوښيږي؟.

وَالَّذِينَ جَآءُو مِنۢ بَعۡدِهِمۡ

او (اموال) هغو (کسانو لره دي) چې راغلي دي راځي وروسته له دغو (مهاجرو او انصارو) نه.

تفسير: يعنې هغه کسان چې له مهاجرينو او انصارو څخه وروسته د وجود په عالم کې راځي، يا وروسته له دوی څخه د اسلام په حلقه کې داخليږي، يا له وړاندنيو مهاجرينو ځنې وروسته يې هجرت کړی مدينې منورې ته راغلي دي، او غوره ړومبنی قول دی.

يَقُولُونَ رَبَّنَا ٱغۡفِرۡ لَنَا وَلِإِخۡوَٰنِنَا ٱلَّذِينَ سَبَقُونَا بِٱلۡإِيمَٰنِ وَلَا تَجۡعَلۡ فِي قُلُوبِنَا غِلّٗا لِّلَّذِينَ ءَامَنُواْ رَبَّنَآ إِنَّكَ رَءُوفٞ رَّحِيمٌ ١٠

وايي دوی چې: ای ربه ځمونږ ! مغفرت وکړه مونږ ته او هغو (ديني) وروڼو ځمونږ ته چې ړومبی داخل شوي دي (له مونږ څخه) په ايمان کې، او مه ګرځوه په زړونو ځمونږ کې بغض او کينه د هغو کسانو سره چې ايمان يې راوړی دی، بېشکه ته (يا الله) ښه مهرباني کوونکی خورا رحم کوونکی يې.

تفسير: يعنې دغه اخلاف او وروستني کسان هغو اسلافو او سابقينو وړاندنيو ته د ښنې دعاء کوي، او د خپل هيڅ يو مسلمان ورور په نسبت بغض او کينه په خپل زړه کې نه لري، امام مالک (رحمه الله) له همدې ځايه فرمايي: «هغه سړی چې د صحابه وو په نسبت بغض او کينه ولري، او د هغوی بدګويي وکړي؛ هغه لره د (فيء) په مال کې هيڅ يوه برخه نشته».

أَلَمۡ تَرَ إِلَى ٱلَّذِينَ نَافَقُواْ يَقُولُونَ لِإِخۡوَٰنِهِمُ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ مِنۡ أَهۡلِ ٱلۡكِتَٰبِ لَئِنۡ أُخۡرِجۡتُمۡ لَنَخۡرُجَنَّ مَعَكُمۡ وَلَا نُطِيعُ فِيكُمۡ أَحَدًا أَبَدٗا وَإِن قُوتِلۡتُمۡ لَنَنصُرَنَّكُمۡ

آيا نه ګورې ته هغو کسانو ته چې منافقان دغابازان شوي دي، وايي هغوی هغو وروڼو خپلو (يهودانو) ته چې کافران شوي دي له اهل د کتابونو: قسم دی که خامخا وويستل شئ تاسې (له مدينې څخه)؛ نو خامخا وبه وځو مونږ هرومرو له تاسې سره، او نه به منو (خبره په ضرر د تاسې کې) د هيڅا هيڅکله، او که چېرې جنګ شروع کړ شي له تاسې سره؛ نوخامخا مدد به وکړو مونږ هرومرو له تاسې سره.

تفسير: عبد الله بن أبيّ او نورو منافقانو د بني نضير يهودانو ته پيغام او پټه خبره ورلېږلې وه، چې تاسې مه ويرېږئ، او خپل ځانونه يواځې مه ګڼئ، که مسلمانان غواړي چې تاسې له مدينې څخه وباسي؛ نو مونږ به له تاسې سره درېږو، که د جنګ او جګړې وار ورسېد؛ نو مونږ به له تاسې سره مرسته کوو، دا ځمونږ قطعي او ناګرځېدونکې ټينګه فيصله او پرېکړه ده، او پرته له دې څخه مونږ ستاسې په جنګ او جګړه کې د هيڅا خبره نه اورو، او نه د هيڅا پروا کوو.

وَٱللَّهُ يَشۡهَدُ إِنَّهُمۡ لَكَٰذِبُونَ ١١

او الله شاهدي ګواهي ورکوي چې بېشکه دوی خامخا دروغجنان دي (په همدغو خبرو کې).

تفسير: يعنې دغه منافقان يهودانو ته دغه خبرې له زړه څخه نه وايي، يواځې د مسلمانانو په مخالفت خلق ورپورته کوي، او هسې خبرې کوي چې هغه د مسلمانانو په ګټه نه وي، او هغه خبرې چې په ژبه وايي؛ په هغو باندې هيڅ عمل نه کوي.

لَئِنْ أُخْرِجُوا لَا يَخْرُجُونَ مَعَهُمْ وَلَئِنْ قُوتِلُوا لَا يَنْصُرُونَهُمْ

قسم دی که وویستل شي دغه (یهودان) (له کورونو خپلو نه)؛ نه وځي دغه (منافقان له هغو یهودانو) سره (له کورونو خپلو نه)، او که جنګ وکړ شي له هغو (یهودانو) سره؛ نو مرسته مدد نه کوي دغه (منافقان) هغوی سره.

تفسیر: کله چې په مدینې منورې کې جګړه ونښته، او د «بني نضیر» یهودان محصور شول، په هغه نازک حال کې هیڅ یو منافق د دوی مرستې او مدد ته ونه رسېد، په پای کې کله چې هغوی وویستل شول، دغه منافقان په دې وخت کې هم په ډېرې خوشالۍ سره پخپلو کورونو کې ناست وو.

وَلَئِنْ نَصَرُوهُمْ لَيُوَلُّنَّ الْأَدْبَارَ ثُمَّ لَا يُنْصَرُونَ ﴿١٢﴾

او که (اراده د) مدد مرستې وکړي دغه (منافقان) دغو (یهودانو) لره؛ خامخا وبه ګرځوي دغه (منافقان) په تښته سره شاوې خپلې، بیا به مدد مرسته ونه کړی شي له دوی سره (منافقانو یهودانو سره وروسته له ماتې).

تفسیر: یعنې که په فرض محال سره منافق د هغو یهودانو مرستې ته راغلي وی؛ نو نتیجه به څه کېده؟ پرته له دې څخه چې د مسلمانانو له مقابلې څخه ببرته وتښتي بل نتیجه نه لري، او بیا به د دوی مرسته څرنګه کېده؟ نو د دوی د مرستې لپاره به هم څوک نه رسېده.

لَأَنْتُمْ أَشَدُّ رَهْبَةً فِي صُدُورِهِمْ مِنَ اللَّهِ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَفْقَهُونَ ﴿١٣﴾

خامخا تاسو (ای مؤمنانو) ډېر سخت یئ له جهته د وېرې په سینو زړونو د دغو (منافقانو) کې له (وېرې د) الله، دغه وېره (د منافقانو له مؤمنانو څخه) په سبب د دې ده ببشکه چې دوی (داسې) قوم دی چې نه پوهیږي (نه پېژني الله).

تفسیر: یعنې که د الله تعالی په عظمت باندې دغه منافقان پوهېدی، او د هغوی په زړونو کې د الله تعالی خوف او وېره وی؛ نو کفر او نفاق به یې ولې غوره کاوه؟ هو ! د مسلمانانو د شجاعت او مېړانې څخه ویریږي، ځکه د مسلمانانو په مقابل کې نه شي ودرېدلی، او نه د جنګ په ډګر کې له ځانه څه ثبات او توره او مېړانه ورښوولی شي.

لَا يُقَاتِلُونَكُمْ جَمِيعًا إِلَّا فِي قُرًى مُحَصَّنَةٍ أَوْ مِنْ وَرَاءِ جُدُرٍ

جنګ به ونه کړي دغه (یهودان) له تاسې سره (ای مؤمنانو) ټول په ګډه سره مګر په قریو کلیو ټینګ کړیو شویو کې، یا وروسته له دېوالونو سنګرونو څخه.

تفسیر: یعنې څرنګه چې د دې خلقو په زړونو کې د مسلمانانو وېرې او خوف ځای نیولی دی؛ نو ځکه د جنګ په ډګر کې نشي جنګېدلی، هو په کلیو او ټینګو کلاوو کې سنګرونه نیولی او جګړې کولی شي، یا که د دیوالونواو ونو او نورو شیانو تر شاوو ځانونه پټ کړي؛ نو جنګېدی شي.

بَأْسُهُمْ بَيْنَهُمْ شَدِيدٌ

جنګ د دوی په منځ د دوی کې ډېر سخت دی.

تفسير: يعنې په جګړو کې چې دوی يې پخپلو منځونو کې کوي؛ ډېر تېز او ګړندي او سخت ښکاري، لکه چې پخوا له اسلامه د «اوس» او «خزرج» د جنګونو تجربه ځمونږ په مخ کې پرته ده، مګر د مسلمانانو په مقابله کې د هغوی وينه وچه، توره، پڅه، ژبه بنده او مېړانه ورکه شي.

تَحْسَبُهُمْ جَمِيعًا وَقُلُوبُهُمْ شَتَّىٰ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَّا يَعْقِلُونَ ﴿١٤﴾

ګمان به کوې ته په دوی چې سره يو دي (حال دا چې) زړونه د دوی سره جلا جلا دي، دا په سبب د دې دي چې بېشکه دوی داسې يو قوم دی چې نه پوهيږي.

تفسير: يعنې د مسلمانانو په مقابله کې د هغو په ظاهري اتفاق او اتحاد مه غولېږئ، د هغوی زړونه هيڅکله سره غونډ نه دي، او بالکل جلا دي، هر يو د خپل غرض او غوښتنې مين، او د هر يوه فکر او خيال بېل دی، نو ځکه د دوی په منځ کې حقيقي اتحاد او يو جهتي هيڅېږې نه پيدا کيږي، که دوی پوهه ولري؛ نو پوهېدل به چې دا نمايشي اتحاد او د ښودنې يووالی هيڅ نه پکاريږي.

كَمَثَلِ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ قَرِيبًا ذَاقُوا وَبَالَ أَمْرِهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٥﴾

مثال د دوی (په نه ايمان راوړلو کې) لکه مَثَل (قصه) د هغو کسانو دی چې وو پخوا له دوی نه په نژدې زمانه کې، چې وځکله هغوی وبال سزا د بدو چارو خپلو، او شته هغوی ته عذاب دردناک (په عُقبا کې).

تفسير: يعنې اوس په نژدې زمانې کې د «بني قينقاع» يهودانو د خپلې درغلې، خيانت، او غداری خوند ځکلی دی، کله چې هغوی بد عهدي وکړه؛ نو مسلمانانو له هغوی سره يوه مختصره جګړه ونښلوله، او وروسته د يوه وړوکي جنګ څخه يې هغوی د باندې وشړل، او له هغه ځنې په مخ کې په قريبه ماضي کې مکيّانو هم د «بدر» په ورځ کې خپله سزا وموندله، همغسې د «بني نضيرو» انجام هم وګورئ !، چې په دنيا کې د مسلمانانو له لوري پخپل انجام او سزا ورسېدل، او دوی ته د آخرت درد رسوونکی عذاب هم هغسې چې دوی ته تاکلی شوی دی، هم ورورسيږي.

كَمَثَلِ الشَّيْطَانِ إِذْ قَالَ لِلْإِنسَانِ اكْفُرْ فَلَمَّا كَفَرَ قَالَ إِنِّي بَرِيءٌ مِّنكَ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ رَبَّ الْعَالَمِينَ ﴿١٦﴾ فَكَانَ عَاقِبَتَهُمَا أَنَّهُمَا فِي النَّارِ خَالِدَيْنِ فِيهَا ۚ وَذَٰلِكَ جَزَاءُ الظَّالِمِينَ ﴿١٧﴾

(مثال د منافقانو په مخالفت د وعدې کې) لکه مثل (قصه) د شيطان داسې دی، کله چې وايي انسان ته چې: کافر شه !، نو کله چې (انسان) کافر شي؛ وايي (شيطان): زه بېزاره جلا يم له تا څخه، بېشکه زه ويرېږم له الله چې رب (پالونکی) د ټولو عالميانو دی. پس دی عاقبت انجام د دواړو (ګمراه کوونکي او ګمراه شوي) داسې چې بېشکه هغوی دواړه به وي په اور (د دوزخ) کې، تل به اوسيږي دوی (دواړه) په هغه (اور د دوزخ) کې، او همدا جزاء د ظالمانو ده.

تفسير: يعنې شيطان په اول کې انسان ته د کفر او معصيت تشويق او تحضيض ورکوي، کله چې سړی د ده د اغواء په لومه او دام کې ونښلي؛ نو وايي چې: زه له تا څخه جلا او د تا له کاره بيخي بېزاره يم، زه خو له الله تعالى ويرېږم، «دا وينا به هم د ريا او مکاری له مخې وي»، نتيجه به داسې وي چې دی به هم د دوزخ خس او بوټي دړې کيږي، او د هغه د دوزخ د لوېدلو سبب به هم ګرځي، شاه صاحب (رحمه الله) ليکي: «شيطان به په آخرت کې دا خبره وايي، او د «بدر» په ورځ کې يې هم د يوه کافر په شکل او بڼه نور خلق په جګړه کې اچولي وو، کله چې سترګې يې پر پرښتو

باندې ولګېدې؛ نو ژر وتښتېد، - لکه چې د هغه بيان د (الأنفال) په سورت کې پخوا له دې څخه ځمونږ د دغه پښتو تفسير کې تېر شوی دی- همدا مثال د منافقينو هم دی»، «هغه بني نضير» ته د خپل حمايت او رفاقت يقين ورکړی وو، او په دې چل سره يې د مخالفت ډګر ته را وويستل، کله چې هغوی په مصيبت سره اخته شول؛ دی جلا (جدا) شو، او لرې ترې کښېناست، ولې آيا هغه په دې ډول د الله تعالى له عذابه خلاصېدی شي؟ هيڅکله نه خلاصيږي، او د دواړو د هستوګنې ځای دوزخ دی.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَلۡتَنظُرۡ نَفۡسٞ مَّا قَدَّمَتۡ لِغَدٖۖ

ای هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی ! ووېرېږئ له (عذابه د) الله، او ښايي چې ودې ګورې هر نفس هغه شي ته چې ړومبی يې لېږلی دی لپاره د سبا (قيامت).

تفسير: يعنې ای مؤمنانو ! له الله تعالى څخه ووېرېږئ !، او خپلو ځانونو ته د طاعاتو او عباداتو سرمايه ذخيره برابره کړئ، او فکر وکړئ چې سبا به څه شيان در د مخه کېدونکي وي؟ او د قيامت لويې ورځې لپاره مو څه ذخيره او ځېرمه کړې دي؟ او څه شی مو د مخه ورلېږلي دي، چې وروسته له مړ ګه هغه هلته در پکار شي؟.

وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَۚ إِنَّ ٱللَّهَ خَبِيرُۢ بِمَا تَعۡمَلُونَ ١٨

او ووېرېږئ له الله، بېشکه چې الله ښه خبردار دی په هغو عملونو چې کوئ تاسو.

تفسير: يعنې ستاسې هيڅ يو کار له الله تعالى څخه پټ نه دی، نو ځکه له هغه الله تعالى څخه ووېرېږئ !، او د تقوی او پرهېزګاری لارې غوره کړئ !، او له ګناهونو او معاصيو ځنې خپل ځانونه وژغورئ !.

وَلَا تَكُونُواْ كَٱلَّذِينَ نَسُواْ ٱللَّهَ فَأَنسَىٰهُمۡ أَنفُسَهُمۡۚ أُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡفَٰسِقُونَ ١٩

او مه کېږئ تاسې (ای مؤمنانو !) په شان د هغو کسانو چې هېر کړی دی هغوی الله، بيا هېر کړ الله په دوی حق د نفسونو د دوی، دغه خلق همدوی دي فاسقان نافرمانان.

تفسير: يعنې هغه کسان چې د الله تعالى حقوق يې هېر کړي دي، او د هغه له ياده غافل شوي دي، او د ده د اوامرو او نواهيو هيڅ پروا نه کوي؛ نو الله تعالى هېر کړي دي په دوی باندې حق د نفسونو د دوی، چې له راتلونکيو آفتونو ځنې د ژغورنې هيڅ يو فکر او انديښنه د دوی سره نشته، او په معاصيو او نافرمانيو کې ډوب تللي دي.

لَا يَسۡتَوِيٓ أَصۡحَٰبُ ٱلنَّارِ وَأَصۡحَٰبُ ٱلۡجَنَّةِۚ أَصۡحَٰبُ ٱلۡجَنَّةِ هُمُ ٱلۡفَآئِزُونَ ٢٠

نه دي سره برابر (په نزد د الله) ياران ملګري د اور او ياران ملګري د جنّت، ياران ملګري د جنّت همدوی دي مراد موندونکي په مراد رسيدلي (په لقاء د الله او نعماوو د جنّت).

تفسير: يعنې ښايي چې هر سړی خپل ځان د جنّت د داخلېدو وړ وګرځوي، چې لاره يې پرته د قرآنکريم د هداياتو او احکامو په مخکې له غاړې اينبودلو بل شی نه دی.

لَوۡ أَنزَلۡنَا هَٰذَا ٱلۡقُرۡءَانَ عَلَىٰ جَبَلٖ لَّرَأَيۡتَهُۥ خَٰشِعٗا مُّتَصَدِّعٗا مِّنۡ خَشۡيَةِ ٱللَّهِۚ

که نازل کړی وی مونږ (احکام د دغه) قرآن په يوه غره باندې؛ نو خامخا ليدلی به وو تا هغه (غر) ويرېدونکی فرمان منونکی ټوټې ټوټې کېدونکی له وېرې (د عذابه) د الله.

تفسير: يعنې د افسوس او د حسرت ځای به وي؛ چې قرآن مجيد د انسانانو پر زړونو باندې هيڅ يو اثر او اغېزه ونه کړي، حال دا چې د قرآن شريف اثر او اغېزه دومره زبردسته او قوي ده، چې که هغه پر غرونو غوندې يو کلک شي باندې هم راښکته شوی وی، او په هغه کې د پوهېدلو داسې يوه ماده چې په انسانانو کې وي شته وی؛ نو هغه به د متکلم د عظمت په مقابل کې ويرېده، او چاودېده، او له ډاره به يې ټوټې ټوټې کېده.

وَتِلْكَ الْأَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٢١﴾

او دا مثالونه بيانوو اوروو مونږ هغه خلقو ته (لپاره د دې) چې دوی فکر غور وکړي په کې.

تفسير: شاه صاحب (رحمه الله) ليکي: «يعنې د کافرانو زړونه ډېر سخت دي، سره له دې چې د الله تعالى کلام اوري، خو بيا هم ايمان نه پرې راوړي، که غر د دې پاک کلام په مفهوم باندې وپوهيږي؛ نو هغه به هم له ډېرې وېرې وشليږي».

هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ۖ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ ۖ هُوَ الرَّحْمَٰنُ الرَّحِيمُ ﴿٢٢﴾ هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ۖ الْمَلِكُ الْقُدُّوسُ السَّلَامُ الْمُؤْمِنُ

دغه الله هغه ذات دی چې نشته بل هيڅ معبود بر حق مګر خو همدی (دی يواځې)، عالم دی په غيبو باندې، او (عالم دی) په ښکاره وو باندې، هم هغه (الله) دی خورا مهربان ډېر رحم کوونکی. دغه الله (هغه ذات دی) چې نشته بل هيڅ معبود بر حق مګر خو همدی دی، (يواځې) بادشاه دی، ښه پاک دی (له ټولو قبائحو څخه)، سالم دی (له ګردو عيوبو) څخه، امان ورکوونکی دی.

تفسير: يعنې الله تعالى أجلّ وأعلى شأنُه وأعظم برهانُهُ له ګردو نقائصو او کمزرويو څخه پاک منزّه دی، او له ټولو عيوبو او آفاتو څخه سالم دی، هيڅ يوه خرابي او نقصان نه د هغه دربار ته رسېدلی دی، او نه به ورسيږي، د «مؤمن» ترجمه يې په «امان ورکوونکي» سره کړې ده، او د ځينو نورو مفسّرينو په نزد د «مصدّق» په معنى هم راغلی دی، يعنې پخپل قول او فعل سره د خپلو پيغمبرانو د اقوالو او ويناوو تصديق کوونکی دی، يا د مؤمنانو په ايمان باندې د تصديق د مهر ثبت کوونکی دی.

الْمُهَيْمِنُ الْعَزِيزُ الْجَبَّارُ الْمُتَكَبِّرُ ۚ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٢٣﴾

شاهد حافظ دی (په اعمالو د بندګانو)، ښه زبردست دی د وېرې خاوند دی، لوی ځېښتن دی، پاک دی ذات د الله له هغو شيانو چې (مشرکان يې) ورسره شريکوي.

تفسير: يعنې د الله تعالى په ذات او صفاتو او افعالو کې هيڅوک ورسره مل او شريک نه دي.

هُوَ اللَّهُ الْخَالِقُ الْبَارِئُ الْمُصَوِّرُ

دغه الله (هغه ذات دی) چې پيدا کوونکی دی راويستونکی دی (له عدم نه وجود ته) صورت ورکوونکی دی.

تفسير: د (خالق) او د (باري) د فرق په نسبت مو د بني اسرائيل په سورت کې د دې آيت د تفاسيرو په ضمن کې څه اشاره کړې دي، ځمونږ دغه مبارک تفسير بيا ولولئ !.

«المصوّر» صورت جوړوونکی، لکه چې په نطفه باندې يې د انسان تصوير جوړ کړی دی.

لَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ ۚ

همدغه (الله) لره دي نومونه نېک (ډير ښائسته) عمده مخصوص.

تفسير: يعنې هغه نومونه چې په اعلى درجه په ښه والي او کمالاتو او صفاتو باندې دلالت کوي.

يُسَبِّحُ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۖ

په پاکۍ سره يادوي هغه (الله) لره هر هغه څه چې په اسمانونو کې دي، او (هر هغه څه چې په) ځمکه کې دي.

تفسير: يعنې د قال يا د حال په ژبه سره چې په هغه باندې مونږ او تاسې نه پوهيږو.

وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٢٤﴾

او همدغه (الله) ښه غالب دی ښه حکمت والا دی.

تمّت سورة الحشر بمنّه وكرمه، فلله الحمدُ والمنّة.

سُورَةُ الْمُمْتَحَنَةِ

«د (الممتحنة) سورت مدني دی، (١٣) آيتونه او دوه رکوع لري، په تلاوت کې (٦٠) او په نزول کې (٩١) سورت دی، وروسته د (الأحزاب) له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

ځمونږ پيغمبر صلی الله عليه وسلم په «حُديبيې» کې له مکيانو سره روغه وفرمايله، چې د هغې ذکر ځمونږ د دغه پښتو تفسير د (الفتح) په سورت کې پخوا له دې نه تېر شوی دی، تر دوو کلونو پورې دا روغه قائمه وه، بيا د کافرانو له لوري هغه ماته شوه، نو دلته رسول الله صلی الله عليه وسلم د حربي له اصولو سره سم په پټه خوله افواج ټولول، او د مکې معظمې د بري فتح لپاره يې ترتيبات نيول، د خبرو اترو او ليکونو په لړلو باندې يې ممانعت او بندشونه کښېښول، چې تر څو د مکې معظمې کافران د دوی له دې تياري څخه خبر نشي، او هغوی هم د جګړې لپاره ځانونه تيار نه کړي، او په دې ډول سره په حرم شريف کې د جګړې مخه ونيوه شي، يوه مسلمان چې «حاطب بن أبي بلتعه» رضي الله تعالى عنه نوميده، او د «بدر» له مهاجرينو څخه وو، مکيانو ته يې يو ليک ورولېږه چې: «د محمد صلی الله عليه وسلم لښکر پر تاسې باندې لکه د شپې تياره يا د لوی سيلاو د اوبو په شان درتلونکی دی» دا خبره رسولُ الله صلی الله عليه وسلم ته د وحي په وسيله ورښکاره شوه، دوی علي «رضي الله تعالى عنه» او څو نورو اصحابو ته امر ورکړ چې يوه ښځه د مکې شريفې په لوري روانه ده، تاسې ورپسې ورشئ، تاسې به له هغې سره په فلاني ځای کې مخامخ کېږئ، له هغې سره يو ليک دی؛ هغه ورځني واخلئ !، او له ځان سره يې راوړئ، دا أصحاب په تلوار روان شول، او هغه ښځه يې په همغه ځای کې ومونډله، هغې ښځې ډېر «ليت او لعلّ» او وړاندې او وروسته وکړ، خو سره له هغه هم همغه ليک (خط) يې وروسپاره، چې د هغه له لوستلو څخه دا خبره ښکاره شوه چې د «حاطب بن أبي بلتعه» رضي الله تعالى عنه له لوري د مکې معظمې د کافرانو په نامه ليکلی شوی دی، او هغوی ته يې د مسلمانانو د تعرّض اطلاع ورلېږلې ده، ځمونږ پيغمبر صلی الله عليه وسلم «حاطب بن أبي بلتعه» رضي الله تعالى عنه راوباله، او ترې يې وپوښتل چې: دا څرنګه يو حرکت دی؟ ده وويل: يا رسول الله ! نه زه کافر يم، او نه مې له اسلامه مخ اړولی دی، رښتيا خبره خو دا ده چې ځما کور او کهول په مکه معظمه کې دی، او هلته د هغوی ساتونکي او پالونکي هيڅوک نشته؛ نو مې غوښتل چې پر کافرانو باندې خپل يو احسان واړوم تر څو هغوی د هغه په معاوضه کې ځما له اهل او عيال سره څه غرض ونه لري، بلکه له هغوی سره څه ښېګڼې هم وکړي، زه پوهېږم چې له دې څخه ماته ډېره ګټه (فائده) رارسېږي، خو اسلام او مسلمانانو ته له هغه ځني هيڅ يو ضرر نه رسېږي، هغه د فتح او نصرت وعدې چې تاسې ته د الله تعالى له لوري شوي دي؛ هغه په يقيني ډول سره پای (آخر) ته رسېدونکي دي، او د هغو مخه هيڅوک نشي نيولی، لکه چې د ده د هغه خط په منځ کې همدا مضمون ليکلی شوی وو: قسم په الله که رسول الله صلی الله عليه وسلم يواځې هم پر تاسې باندې حمله وکړي؛ نو الله تعالى به ورته مدد ورکوي، او هغه وعدې چې له هغه سره شوي دي؛ خامخا پوره کېدونکي دي.

بلا شُبهه د «حاطب بن أبي بلتعه» رضي الله تعالى عنه څخه دا غټه خطايي شوې ده، خو «رحمة للعالمين» وفرمايل: «لا تقولوا له إلا خيرا» «مه وايئ ورته هيڅ شی پرته له خيره» او ويې فرمايل: «چې حاطب د «بدر» د اصحابو څخه دی، او تاسې ته نه دي معلوم چې الله تعالى د «بدر» د اصحابو ګرد ګناهونه بښلي دي»، د دې سورت زياتره برخه همدې قصې لره نيوونکې ده، لکه چې الله أجل وأعلى شأنُه وأعظم برهانُهُ داسې فرمايي چې:

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَتَّخِذُواْ عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمْ أَوْلِيَآءَ تُلْقُونَ إِلَيْهِم بِٱلْمَوَدَّةِ وَقَدْ كَفَرُواْ بِمَا جَآءَكُم مِّنَ ٱلْحَقِّ

ای هغو کسانو چې ایمان يې راوړی دی ! مه نيسئ تاسې دښمنان ځما او دښمنان خپل دوستان په دغه حال کې چې غورځوئ لېږئ تاسې خبرونه هغوی ته په سبب د دوستۍ سره (په منځ ستاسې او د دوی کې) حال دا چې په تحقيق کافران شوي دي هغوی په هغه شي چې راغلی دی تاسې ته له حق (دين او قرآن) څخه.

تفسير: يعنې د مکّې کافران هم د الله تعالى جل جلاله دښمنان دي او هم ستاسې، نو له هغوی سره دوستي مه کوئ !، او هغوی ته دوستانه پيغامونه لېږل مسلمانانو لره ښه نه دي، او په تحقيق کافران شوي دي هغوی په هغه څه چې راغلی دی تاسې ته له حق دين څخه، نو د دې لامله د الله تعالى دښمنان شول.

يُخْرِجُونَ ٱلرَّسُولَ وَإِيَّاكُمْ أَن تُؤْمِنُواْ بِٱللَّهِ رَبِّكُمْ

چې وباسي دوی رسول (د الله) او هم تاسې (له خپل وطن مکې څخه ځکه) چې ايمان راوړی دی تاسې په الله چې رب ستاسې دی.

تفسير: يعنې پيغمبر ته او تاسې ته يې څنګه ربړونه او زحمتونه درورسول، او تاسې يې د خپل هېواد او وطن په پرېښوولو باندې اړ کړئ، يواځې په همدې خبره سره چې تاسې ولې د يوه الله تعالى چې ستاسې او د ګردو (ټولو) مخلوقاتو پرودګار دی؛ عبادت کوئ؟ نو له دې څخه به لويه دښمني او عداوت څه وي؟ د تعجّب ځای دی چې تاسې له داسې سړيو سره دوستي کوئ؟ او د خپلوی لاسونه وروړاندې کوئ؟.

إِن كُنتُمْ خَرَجْتُمْ جِهَٰدًا فِى سَبِيلِى وَٱبْتِغَآءَ مَرْضَاتِى

که چېرې يئ تاسې چې راوتلي يئ تاسې (له اوطانو خپلو) لپاره د جهاد جنګ په لاره ځما کې، او لپاره د رضا خوښۍ غوښتلو ځما.

تفسير: يعنې که ستاسې له کوره وتل ځما د خوښۍ لپاره او ځما په لاره کې د جهاد لپاره وي، او خاص ځما د رضا لپاره تاسې نور د خپلو ځانونو دښمنان کوئ؛ نو بيا په هغې دښمنۍ کې د دوستۍ ارتباط د څه لپاره دی؟ آيا د هغو کسانو په ناراضۍ چې تاسې د الله تعالى رضا ګټلې وه، اوس غواړئ چې هغوی له خپلو ځانونو ځنې رضا او خوښ او الله تعالى ناراض کړئ؟ (العياذ بالله).

تُسِرُّونَ إِلَيْهِم بِٱلْمَوَدَّةِ وَأَنَا۠ أَعْلَمُ بِمَآ أَخْفَيْتُمْ وَمَآ أَعْلَنتُمْ

چې په پټه (خبرې) لېږئ تاسې هغوی ته په (سبب د) دوستۍ سره، او زه ښه عالم يم په هغه څه چې پټوئ تاسې، او په هغه څه چې ښکاروئ تاسې.

تفسير: يعني كه يو سړی وغواړي چې يو کار له ځکردو خلقو او نړيوالو څخه په پټه اجرا کړي؛ نو آيا هغه له الله تعالى څخه هم پټولی شي؟ وګورئ چې «حاطب بن أبي بلتعه» رضي الله تعالى عنه څومره زيار وکړ، او کوښښ يې وکړ چې د خپل ليک اطلاع هيڅا ته ورنه کړي، خو الله تعالى له هغه څخه خپل رسول خبردار کړ، او دغه پټه خبره پخوا له وخته ورڅرګنده شوه.

وَمَنْ يَّفْعَلْهُ مِنْكُمْ فَقَدْ ضَلَّ سَوَآءَ السَّبِيْلِ ①

او هر څوک چې وکړي دغه (کار) له تاسې څخه؛ نو په تحقيق ورکه کړې يې ده سمه صافه لاره.

تفسير: يعني كه سړه له مسلمانی داسې کار وکړي، او داسې يو وګڼي چې دی به د هغه په پټو ساتلو کې بری وموميږ؛ نو سخته غلطي او زيات تېروالته کوي.

اِنْ يَّثْقَفُوْكُمْ يَكُوْنُوْا لَكُمْ اَعْدَآءً وَّيَبْسُطُوْٓا اِلَيْكُمْ اَيْدِيَهُمْ وَاَلْسِنَتَهُمْ بِالسُّوْٓءِ وَوَدُّوْا لَوْ تَكْفُرُوْنَ ②

كه چېرې ظفر بری وموميږ (کفّار) په تاسې باندې (نو) شي به دوی تاسې لره دښمنان، او اوږده به کړي تاسې ته لاسونه خپل (په وهلو او وژلو د تاسې)، او (اوږدې به کړي) ژبې خپلې په بدۍ (ويلو د تاسې) سره، او خوښوي به دوی (دغه) چې کافران شئ تاسې (لکه چې دوی دي).

تفسير: يعني له دې کافرانو څخه په موجوده حالت کې څه هيله او اسره مه لرئ !، که څه هم تاسې زياته پېرزوينه او رواداري پر هغوی باندې وکړئ، او د دوستۍ اظهار وکړئ؛ هغوی هيڅکله د مسلمانانو خير غوښتونکي نشي کېدی، او سره له دې انتهايي رواداريو که د هغوی لاسونه پر تاسې باندې بر شي؛ نو له هيڅ راز خرابۍ او دښمنۍ ځنې خپل ځانونه نه منع کوي، په ژبو او لاسو سره هر ډول ضررونه او ايذاوې تاسې ته دررسوي، او داسې غواړي هم هغسې چې هغوی له صداقته منکران دي؛ تاسې هم منکران کړي، نو آيا داسې شريران او بد باطنان د دې خبرې وړ دي چې هغوی ته هسې پيغامونه ولېږل شي؟.

لَنْ تَنْفَعَكُمْ اَرْحَامُكُمْ وَلَآ اَوْلَادُكُمْ ۚ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ۚ يَفْصِلُ بَيْنَكُمْ ۚ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُوْنَ بَصِيْرٌ ③

له سره به نفع در ونه رسوي تاسې ته (که کافران شئ) خپلوي ستاسې، او نه اولاد ستاسې په ورځې د قيامت کې فيصله به وکړي (الله) په منځ ستاسې کې، او الله په هغو عملونو چې کوئ يې تاسې ښه ليدونکی دی.

تفسير: حاطب رضي الله تعالى عنه هغه خط د خپل اهل او عيال لپاره ليکلی وو، نو په دې باندې داسې تنبيه فرمايي چې اولاد او خپلوان د قيامت په ورځ هيڅ نه پکاريږي، الله تعالى د هر يوه سړي اعمال تر ذرې ذرې پورې هم ګوري، او سم له هغه سره فيصله او پرېکړه کوي، د الله تعالى دا فيصله هيڅ يو ځوی، لمسی، کړوسی خپل، خپلوان او عزيزان نشي ماتولی، نو بيا دا کومه عقلمندي ده چې يو مسلمان د خپل اهل او عيال لپاره الله تعالى له خپل ځان څخه نارضا کړي، په ياد يې ولرئ چې له هر شي څخه د الله تعالى رضامندي او خوښي وړاندې ده، که دی له مونږ څخه راضي وي؛ نو د هغه په فضل او کرم سره ګرد کارونه ښه کيږي، او که الله تعالى نارضا شي؛ نو هيڅ شی نه پکاريږي.

قَدْ كَانَتْ لَكُمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ فِي إِبْرَاهِيمَ وَالَّذِينَ مَعَهُ ۚ إِذْ قَالُوا لِقَوْمِهِمْ إِنَّا بُرَآءُ مِنْكُمْ وَمِمَّا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ كَفَرْنَا بِكُمْ وَبَدَا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةُ وَالْبَغْضَاءُ أَبَدًا حَتَّىٰ تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَحْدَهُ

په تحقيق شته تاسي لره (اى مؤمنانو !) طريقه ښه (چې اقتداء پسې کولى شئ) په (قول او فعل) د ابراهيم کې او په (قول ـ فعل د) هغه چا کې چې ده سره وو (له مؤمنانو)، کله چې وويل (دغه ابراهيم او اتباعو يې مشرکانو د) قوم د دوى ته چې: بېشکه مونږ جلا بېزاره يو له تاسي څخه، او (بېزاره يو) له هغه څيزه چې عبادت يې کوئ تاسي بې له الله، منکران شوي يو مونږ (په باطل دين) ستاسي باندې، او ښکاره شوى دى په منځ ځمونږ او ستاسي کې عداوت، دښمني او بغض حسد ابدي همېشه، تر هغه پورې چې ايمان راوړئ په الله باندې يوائې (چې واحد لا شريک دى).

تفسير: يعنې هغه کسان چې سره له اسلامه د ابراهيم (عليه وعلى نبيّنا أفضل الصلاة والسلام) سره ملګري شوي دي، هر يوه په خپل وخت کې په خپلو فعلونو او قولونو سره له هغو کفارو ځنې د بېزارئ او بېلتون اعلان کړى دى، او ابراهيم عليه السلام سره له نورو مؤمنانو اتباعو خپلو هغو مشرکانو د قوم خپل ته وويل چې: په تحقيق سره مونږ بېزاره يو له تاسي څخه، او بېزاره يو له هغه شي څخه چې عبادت يې کوئ تاسي بې له الله چې بُتان دي، او کافر شوي يو مونږ په دين يا په معبود ستاسو باندې، يعنې تاسي اى کفارو څرنګه چې له الله تعالى څخه منکران يئ، او د الله تعالى د احکامو پروا نه کوئ؛ نو مونږ هم ستاسي له طريقې څخه منکران يو، او د يوې ذرې په مېچ هم ستاسي فکر او پروا نه کوو، او ښکاره شوى دى په منځ ځمونږ او ستاسي کې عداوت، دښمني او بغض کينه همېشه تل تر هغه پورې چې ايمان راوړئ تاسي په الله تعالى باندې يوائې، يعنې دا دښمني به هلته پاى ته رسيږي چې تاسي شرک او کفر پرېږدئ، او د همغه يوه مالك الملك والملكوت أكرم شأنُه وأعظم برهانُهُ هسې بندګان او چوپړان شئ لکه چې مونږ يې هم بندګان او تابعان يو.

إِلَّا قَوْلَ إِبْرَاهِيمَ لِأَبِيهِ لَأَسْتَغْفِرَنَّ لَكَ وَمَا أَمْلِكُ لَكَ مِنَ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ ۖ

مګر خو (اقتداء مه کوئ د) يوې خبرې د ابراهيم (چې ويلي يې وو پخوا له منع کيدلو) پلار خپل ته (داسې) چې خامخا زه بخښنه غواړم هرومرو (خامخا) د تا لپاره، او مالک نه يم زه تا لره له عذابه د الله د هيڅ څيز.

تفسير: يعنې يوائې دعا کولى شم، د کومې ګټې او نقصان مالک نه يم، الله تعالى هر څه چې وکړي کولى يې شي، او د هغه مخه هيڅوک نشي نيولى، شاه صاحب (رحمه الله) ليکي: «يعنې ابراهيم عليه السلام هجرت وکړ، او بيا يې خپل ټبر ته مخ ونه ګرځاوه، نو آيا تاسي به هم همغسې کوئ؟ يو خو ابراهيم عليه السلام کله چې دا خبره ورمعلومه نه وه خپل پلار ته يې دعا وکړه، او هر کله چې دا خبر ورمعلومه شوه چې مشرکان له غُفران څخه محروم دي؛ نو چپ شو، اوس چې هغه خبره تاسي ته ښکاره شوه؛ نو ځکه د کافرانو ښښنه مه غواړئ !».

او ويل ابراهيم عليه السلام او اتباعو يې داسې چې:

رَبَّنَا عَلَيْكَ تَوَكَّلْنَا وَإِلَيْكَ أَنَبْنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ ﴿٤﴾

اى ربه ځمونږ (خاص) په تا باندې توکّل کړى دى مونږ او (خاص تاته) رجوع کړې ده مونږ، او (خاص) تاته بېرته ګرځېدل د ګردو دي (په آخرت کې لپاره د جزاء).

تفسير: يعني ګرد مو پرېښوول، او تاته مو هيله وکړه، او د خپل له قوم او له ټبر څخه مو پرېکړه وکړه، او له تا سره مو خپل علاقه ونښلوله، او تاته مو رجوع وکړه، او په دې باندې پوهيږو، چې د ګردو ورتګ ستا په لوري دی.

رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِّلَّذِينَ كَفَرُوا وَاغْفِرْ لَنَا رَبَّنَا ۚ إِنَّكَ أَنتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٥﴾

(وويل ابراهيم او اتباعو د ده) ای ربه ځمونږ ! مه ګرځوه ته مونږه فتنه ځای د ازمويلو هغو کسانو لره چې کافران شوي دي، او ښښنه وکړه مونږ لره ای ربه ځمونږ، بېشکه هم ته يې ښه غالب قوي ښه حکمت والا.

تفسير: يعني مونږ د کافرانو لپاره فتنه او د ازمويښت محل د مشق تخته مه ګرځوه !، او مونږ پخپل فضل او کرم سره په دغسې حالت کې وساته، چې د هغو له ليدلو څخه کافران خوښ نشي، او پر اسلام او مسلمانانو باندې د تمسخر او استهزاء غږونه وکړي، او ځمونږ په مقابل کې په خپل حقانيت باندې استدلال وکړي، بېشکه هم ته يې ښه غالب قوي په انفاذ د احکامو ښه حکمت والا چې هر کار په تدبير او مصلحت سره کوي، يعني ځمونږ تقصيرات او کوتاهي وښښه، او را معاف يې کړه، ستا د زبردست قوّت او حکمت څخه همدا هيله او توقّع ده، چې خپل وفا لرونکي بندګان د دښمنانو په مقابل کې مقهور او مغلوب مه کړې، اوس لپاره د ازدياد د حرص په اقتداء د ابراهيم عليه السلام کې الله أكرمَ شأنُه وأعظم برهانُه داسې ارشاد فرمايي:

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِيهِمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ ۚ وَمَن يَتَوَلَّ فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ﴿٦﴾

خامخا په تحقيق ده تاسې لره (ای مؤمنانو) په دغو (خبرو د ابراهيم او اتباعو د ده) کې طريقه حسنه ښه (چې اقتداء پسې کوئ، او دا اقتداء ده) هغه چا لره چې وي چې اميد لري د الله، او ويريږي د ورځې آخرې (د قيامت)، او هر هغه څوک چې مخ وګرځوي د الله تعالى د احکامو څخه؛ نو بېشکه الله همغه دی غني بې پروا، ښه ستايلی شوی (په ښو صفتونو).

تفسير: يعني تاسې مسلمانانو ته يا په بل لفظ هغو خلقو ته چې د الله تعالى د ليدلو او د آخرت د قائمېدلو هيله لرئ، د ابراهيم عليه السلام او د ده د ملګرو حسنه اسوه او نېکې طريقې غوره کول پکار دي، که څه هم ټوله دنيا تاسې ته متعصّب او جاهل ووايي، تاسې خپل مخونه د هغې لارې څخه مه اړوئ !، چې د دنيا هغه لوی موحد هغه پخپل تګ او طرز عمل سره قائم کړي، د مستقبل وخت ابدي کاميابي او برى د همدې لارې په تللو سره په لاس درتلی شي، که چپ (مخالف) له دې نه لاړ شئ، او د الله تعالى له دښمنانو سره خپله دوستي ټينګه کړئ؛ نو تاسې پخپله نقصان او زيان مومئ، ځکه چې الله تعالى د هيڅا د دوستۍ او دښمنۍ پروا نه لري، هغه پخپل ذات سره د ګردو کمالاتو او هر راز ښېګڼو مالک او څښتن دی، او هيڅ ضرر ورته نه رسيږي.

عَسَى اللَّهُ أَن يَجْعَلَ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ الَّذِينَ عَادَيْتُم مِّنْهُم مَّوَدَّةً ۚ وَاللَّهُ قَدِيرٌ ۚ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٧﴾

ښاييږي چې الله پيدا کړي په منځ ستاسې کې او په منځ د هغو کافرانو کې چې دښمني لرئ تاسې له هغوی سره دوستي، او الله ښه قادر دی، او الله ښه مغفرت کوونکی دی، ډېر رحم کوونکی دی.

تفسير: يعني د الله تعالى د قدرت او رحمت څخه بعيد نه دي، چې د نن ورځې ډېر کلک کافر سبا ښه پوخ مسلمان وګرځوي، او په دا ډول ستاسې او د هغوی په منځ کې د دوستۍ تعلّقات قائم شي، لکه چې د مکې معظمې په فتحه

کې همداسې وشوه، نژدې مکیان مسلمانان شول، او هغه کسان چې پرون به یې یو د بل په مخ تورې وښکلې؛ نن یو پر بل باندې ځان قربانوي، په دې آیت کې مسلمانانو ته اطمینان او تسلي ورکړی شوې ده، چې د مکیّانو په مقابل کې د مسلمانانو دا د خپلوی شلول او ترک موالات او جهاد د څو ورځو له مخې مؤقتي دی، بیا به هغه ته څه اړه او ضرورت نه پاتې کیږي، او له چا ځنې چې په دې لاره څه بې اعتدالي شوي وي؛ الله تعالی د ده د هغې خطا بښونکی دی، ځکه چې همغه لوی بښونکی دی.

لَا يَنْهٰىكُمُ اللّٰهُ عَنِ الَّذِيْنَ لَمْ يُقَاتِلُوْكُمْ فِي الدِّيْنِ وَلَمْ يُخْرِجُوْكُمْ مِّنْ دِيَارِكُمْ اَنْ تَبَرُّوْهُمْ وَتُقْسِطُوْٓا اِلَيْهِمْ ۭ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِيْنَ ۝

نه منع کوي تاسې (ای مؤمنانو) الله له (دوستۍ د) هغو کسانو چې نه یې دی کړی جنګ له تاسو سره په (کار د) دین کې، او نه یې ایستلي یئ له کورونو خپلو څخه (له دې نه) چې نیکي وکړئ تاسې له دوی سره، او چه عدل او انصاف وکړئ تاسې له هغوی سره، بېشکه چې الله مینه کوي له انصاف او عدل کونکو سره.

تفسیر: یعنې په مکّه معظمه کې داسې خلق هم شته، چې دوی پخپله مسلمانان شوي نه وو، خو له مسلمانانو سره یې څه ضد او مخالفت هم نه کاوه، او به یې د دین په چارو کې له هغو سره جګړې کولې، او نه به یې ربړونه ورپېښول، او نه به یې د هغوی په ایستلو کې د ظالمانو مرستې کولې، له داسې کافرانو سره له ښېګڼې او ښه سلوک کولو څخه اسلام هیڅ ممانعت نه کوي، کله چې هغوی ستاسې سره عدل او انصاف نرمي او رواداري کوي، نو د انصاف تقاضا همدا ده چې تاسې هم له هغوی سره ښه ټینګ او مناسب سلوک وکړئ، او دنیا ته وروښیئ چې د اسلامي اخلاقو معیار څومره هسک دی؟.

اِنَّمَا يَنْهٰىكُمُ اللّٰهُ عَنِ الَّذِيْنَ قٰتَلُوْكُمْ فِي الدِّيْنِ وَاَخْرَجُوْكُمْ مِّنْ دِيَارِكُمْ وَظٰهَرُوْا عَلٰٓى اِخْرَاجِكُمْ اَنْ تَوَلَّوْهُمْ ۚ وَمَنْ يَّتَوَلَّهُمْ فَاُولٰۗىِٕكَ هُمُ الظّٰلِمُوْنَ ۝

بېشکه همدا خبره ده چې منع کوي تاسې الله له (دوستۍ د) هغو کسانو څخه چې جنګ یې کړی دی له تاسې سره په (کار د) دین کې، او چې ایستلي یې یئ له کورونو د تاسې څخه، او کومک مرستې یې کړي دي له دښمنانو ستاسې سره په ایستلو ستاسې کې، له دې څخه چې دوستي وکړئ تاسې له هغوی سره، او هر هغه چې دوستي کوي له هغوی سره؛ دغه (خلق) همدوی دي ظالمان ګنهګاران.

تفسیر: یعنې له هسې ظالمانو سره دوستانه تعلّقات قائمول بېشکه سخت ظلم او ګناه ده، (ربط) تر دې ځای پورې د کفّارو د دوو ټولیو (معاند ـ مسالم) سره د معاملې ذکر وو، وروسته له دې نه دا رابنیي چې له هغو ښځو سره څه معامله وکړو چې له (دار الحرب) څخه (دار الاسلام) ته راشي؟ یا په (دار الحرب) کې هستوګنه ولري؟، خبره دا ده چې د حُدیبیې په روغه کې مکي والو داسې ټاکلي وو چې: ځمونږ هغه سړي چې د مسلمانانو په لوري راشي؛ ښایي چې هغه بېرته ولېږلی شي، لکه ځمونږ پیغمبر دا خبره منلې هم وه، او د هغه په اثر څو سړي چې مدینې منورې ته راغلي وو؛ بېرته مکې معظمې ته ولېږل شول، وروسته له هغه څخه څو ښځې هم راغلې، که دا ښځې هم بېرته لېږلې کېدې؛ نو د کافر نارینه په کور کې د مسلمانې ښځې هستوګنه له اسلامي غیرته لرې ښکارېدل، او د هغو ناسته ملاسته سره حرامه وه، نو په دې باندې دا وروستي آیتونه رانازل شو، معلومیږي چې وروسته له دې نه د ښځو په بېرته لېږلو کې کافرانو اصرار ونه کړ، او که نه هغه روغه به روغه نه پاتې کېده.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا جَآءَكُمُ ٱلۡمُؤۡمِنَٰتُ مُهَٰجِرَٰتٖ فَٱمۡتَحِنُوهُنَّۖ ٱللَّهُ أَعۡلَمُ بِإِيمَٰنِهِنَّۖ

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی، کله چې راشي تاسې ته مؤمنانې (ښځې) هجرت کوونکې وطن پرېښودونکې؛ نو وازمویئ تاسې هغوی، الله ته ښه معلوم دی ایمان د دوی.

تفسیر: یعنې د زړونو احوال الله ته ښه معلوم دي، خو په ښکاره ډول سره تاسو د هغو ښځو تفتیش او تحقیق په ښه ډول سره وکړئ !، چې آیا په رښتیا سره مسلمانې دي؟ آیا په رښتیا د مسلمانۍ لامله دوی هجرت کړی دی، او خپل وطن یې پریښی دلته راغلي دي؟ آیا کومې دنیوي یا نفساني غوښتنې د دوی د هجرت او راتګ سبب شوي دي؟ په ځینو روایتونو کې راغلي دي چې عمر رضي الله تعالی عنه به د دوی امتحان اخیستلو، او ازموینه یې کوله، او د رسول الله صلی الله علیه وسلم له لوري به یې د هغوی بیعت اخیست، کله کله به پخپله رسول أکرم صلی الله علیه وسلم هم د دوی بیعت مانه، چې وروسته په ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ إِذَا جَآءَكَ ٱلۡمُؤۡمِنَٰتُ يُبَايِعۡنَكَ﴾ الآیة ـ کې مذکور دی.

فَإِنۡ عَلِمۡتُمُوهُنَّ مُؤۡمِنَٰتٖ فَلَا تَرۡجِعُوهُنَّ إِلَى ٱلۡكُفَّارِۖ لَا هُنَّ حِلّٞ لَّهُمۡ وَلَا هُمۡ يَحِلُّونَ لَهُنَّۖ وَءَاتُوهُم مَّآ أَنفَقُواْۚ وَلَا جُنَاحَ عَلَيۡكُمۡ أَن تَنكِحُوهُنَّ إِذَآ ءَاتَيۡتُمُوهُنَّ أُجُورَهُنَّۚ

نو که وپېژنئ تاسې دوی (په قسم سره) مؤمنانې؛ نو بېرته مه لېږئ هغوی د کفارو طرف ته، نه دي دغه (مؤمنانې ښځې) حلالې هغو (کفارو سړیو) لره، او نه هغه (کافران) حلال دي (مؤمنو ښځو) لره، او ورکړئ تاسې (هغو کافرانو) ته (چې مېړونه د هغو ښځو دي) هغه څه چې لګولي یې دي (له مهره)، او نشته هیڅ ګناه پر تاسې باندې چې نکاح وترئ تاسې له دې ښځو سره په شرط د دې کله چې ورکړئ تاسې هغو ته مهرونه د دوی.

تفسیر: داسې حکم وشو: که له زوجینو څخه یو مسلمان او بل مشرک وي، نو د دارینو په اختلاف سره د نکاح تعلّقات قائم نه پاتې کیږي، که د کوم کافر ښځه مسلمانه شوي وي، او دار الاسلام ته راشي، هر هغه مسلمان چې د دې نکاح ترې؛ د ده په غاړه ده چې هومره مهر چې هغه کافر په دې ښځې ورکړی دی؛ هومره بېرته ورکړي، او اوس د دې ښځې مهر هر څه چې ټاکلی شوی وي؛ هغه جلا دې ښځې ته وروسپاري، نو وروسته له دې څخه د هغې ښځې سره نکاح ترلی شي.

وَلَا تُمۡسِكُواْ بِعِصَمِ ٱلۡكَوَافِرِ وَسۡـَٔلُواْ مَآ أَنفَقۡتُمۡ وَلۡيَسۡـَٔلُواْ مَآ أَنفَقُواْۚ ذَٰلِكُمۡ حُكۡمُ ٱللَّهِۖ يَحۡكُمُ بَيۡنَكُمۡۚ وَٱللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٞ ١٠

او منګولې مه نښلوئ په عصمتونو د ښځو کافرانو (او مه یې ساتئ په نکاح خپله کې)، او وغواړئ تاسې هغه څه چې خرڅ کړي دي تاسې (پر دغو کافرانو)، او ودې غواړي (دغه کفار هم) هغه څه چې خرڅ کړي وي هغوی (له مهرونو پر دغو مهاجرانو)، (دا مذکوره احکام) حکم د الله دی، حکم کوي (الله په دغه سره) په منځ ستاسې کې، او الله ښه علم والا دی ښه حکمت والا دی.

تفسیر: د ړومبي حکم په مقابل کې وروستنی داسې حکم وشو، د هغه مسلمان سړي ښځه چې لا کافره پاتې وي؛ دغه مسلمان دې هغه ښځه پرېږدي !، بیا هر کافر چې له هغې سره نکاح وترې، د دې مسلمان لګولی شوی مهر به بېرته ورسوي، په همدې ډول هر یو له دواړو فریقینو څخه دې یو له بل ځنې خپل حق وغواړي، کله چې دا حکم رابښکته شو؛ نو مسلمانان دې خبرې ته تیار شول، چې هم یې ورکړي، او هم به یې واخلي، خو کافرانو ورکول ونه منل، نو ځکه دا راتلونکی آیت رانازل شو.

وَإِنْ فَاتَكُمْ شَيْءٌ مِّنْ أَزْوَاجِكُمْ إِلَى الْكُفَّارِ فَعَاقَبْتُمْ فَآتُوا الَّذِينَ ذَهَبَتْ أَزْوَاجُهُم مِّثْلَ مَا أَنفَقُوا ۗ وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي أَنتُم بِهِ مُؤْمِنُونَ ﴿١١﴾

او که چېرې فوت شي له تاسو نه (ای مؤمنانو) یو شی له ښځو ستاسې په طرف د کُفّارو؛ پس غزا مو وکړه (او غنیمت مو واخیست تاسې په غزا کې)؛ پس ورکړئ تاسې هغو کسانو ته چې تللې وي ښځې د هغوی (کفارو ته) په مثل د هغه (مهر) چې ورکړی دی دوی (هغو ښځو لره)، او وویرېږئ تاسې له الله هغه چې تاسو پر هغو باندې ایمان راوړونکي یئ.

تفسیر: یعنې که د کوم مسلمان ښځه مرتده او دار الحرب ته لاړه شي، او کافر د هغه خرڅ ښه نه ورکوي، نو که د کوم کافر ښځه د مسلمانانو کره راشي، د هغه هر څومره خرڅ چې کیږي؛ ښایي د هغه کافر په ځای دې مسلمان ته ورکړي چې ښځه یې کافر کره تللې ده، او حق یې سوځېدلی دی، هو ! دومره ده که د دغه مسلمان د حق له ورکولو څخه څه شی ښه ته پاتې شي؛ هغه به همغه کافر ته وررسوي !، ځینو عالمانو لیکلي دي: که کوم مسلمان د کافر خرڅ نشي ورته رسولی؛ نو هغه دې د مسلمانانو په بیت المال کې ور تحویل کړي، الله أکبر ! دا څومره د عدل، انصاف تعلیم دی !، خو په دې باندې عمل کوونکی به همغه څوک وي چې د هغه په زړه کې د الله تعالی وېره وي، او په هغه باندې پوره او کامل ایمان ولري.

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا جَاءَكَ الْمُؤْمِنَاتُ يُبَايِعْنَكَ عَلَىٰ أَن لَّا يُشْرِكْنَ بِاللَّهِ شَيْئًا وَلَا يَسْرِقْنَ وَلَا يَزْنِينَ وَلَا يَقْتُلْنَ أَوْلَادَهُنَّ

ای نبي ! کله چې راشي تاته مؤمنانې ښځې چې بیعت کوي له تا سره پر دې شرط چې نه به شریکوي دوی له الله سره هیڅ شی، او نه به کوي غلا دوی، او نه به کوي زنا دوی، او نه به وژني دوی اولاد خپل.

تفسیر: یعنې ای محمده ! بیعت واخله له ښځو څخه په دې خبره چې نه به شریکوي دوی له الله تعالی سره هیڅ څیز، او غلا به نه کوي، او زنا به نه کوي، او نه به وژني اولاد خپل لکه چې د جاهلیت په زمانه کې رواج وو، د معمولي ننګ او عار لامله به یې جونې ژوندۍ په هدیرو کې خښولې، او په ځینو وختونو کې به یې د لوېږې له وېرې هم خپل اولاد واژه.

وَلَا يَأْتِينَ بِبُهْتَانٍ يَفْتَرِينَهُ بَيْنَ أَيْدِيهِنَّ وَأَرْجُلِهِنَّ

او نه به راتله کړي په دروغو سره چې جوړوي یې دوی په منځ د لاسو او پښو خپلو کې (یعنې له خپله ځانه).

تفسیر: او بیعت واخله ای ځما پیغمبره ! له ښځو څخه په دې خبره چې: نه به راځي په دروغو سره چې جوړوي هغه دروغ په منځ د لاسونو او پښو خپلو، یعنې چې حرامزاده اولاد رانه وړي او په بل چا باندې په دروغو سره دعوی کوي، یا په دروغو سره شاهدي ورکوي، یا په کومه معامله کې له خپل ځانه خبره جوړه کړي په دروغو سره او قسمونه خوري، بله معنی یې دا ده چې: د خپل ځیږولي اولاد نسبت په دروغو سره بل چاته کوي، یا د بل چا اولاد پټوي، او داسې وایي چې: دا مې له خپل مېړه دی، یعنې په مکر او فرېب، دروغ، درغلی او ناروا سره خپل اولاد بل ته یا د بل اولاد ځان ته کوي.

وَلَا يَعْصِينَكَ فِي مَعْرُوفٍ فَبَايِعْهُنَّ

او نه به کوي نافرماني له تا څخه په معروف ښو چارو کې؛ نو بيعت وکړه له دوی سره.

تفسير: پخوا يې فرمايلي وو: هغه مسلمانې ښځې دې چې په هجرت کولو سره راځي؛ وپوښتلی شي !، دلته دا راښيي چې د هغوی پوښتل دا دي: که دا ګرد حکمونه چې په دې آيت کې دي هغوی ومني؛ نو د هغوی ايمان ثابت وګڼه !، دې آيت ته د بيعت آيت وايه شي، ځمونږ د پيغمبر صلى الله عليه وسلم په مخ کې به چې ښځو بيعت کاوه، نو همدا اقرار به يې له دوی ځنې په ژبه سره اخيست، ليکن د بيعت په وخت کې د رسول أکرم صلى الله عليه وسلم لاس د هيڅ يوې ښځې لاس ته نه دی رسېدلی.

وَاسْتَغْفِرْ لَهُنَّ اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٢﴾

او مغفرت ښښنه وغواړه لپاره د دغو (ښځو) له الله، بېشکه چې الله ښه مغفرت کوونکی (د خطيّاتو) ډېر رحم کوونکی دی.

تفسير: يعنې په دې چارو کې هغه کوتاهي چې پخوا له دې څخه شوې ده، يا د دې احکامو په ځای راوړلو کې وروسته له دې نه کوم تقصير ورپېښ شي؛ نو ځکه تاسې د هغوی په حق کې د مغفرت او ښښنې غوښتنه وفرمايئ، تر څو الله تعالى ستاسې په دعا د دوی تقصيرات وروښي.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَوَلَّوْا قَوْمًا غَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ

ای هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی ! مه کوئ دوستي له هغه قوم (يهودانو) سره چې په قهر شوی دی الله پر دوی باندې.

تفسير: هغه خبره چې د دې سورت په شروع کې وه، د دې سورت په ختم کې يې هم د هغه ياد وفرمايه، يعنې د مؤمن په شان کې نه دي چې له هغه چا سره رفاقت او دوستي وکړي چې الله تعالى ورته په قهر وي، په هر چا باندې چې پاک الله په قهر وي؛ ښايي چې د الله تعالى دوستان هم ورته په قهر وي.

قَدْ يَئِسُوا مِنَ الْآخِرَةِ كَمَا يَئِسَ الْكُفَّارُ مِنْ أَصْحَابِ الْقُبُورِ ﴿١٣﴾

په تحقيق نااميده شوي دي دغه (يهودان) له آخرته لکه چې نااميده شوي دي کافران له تولګيو ملګرو د هديرو څخه.

تفسير: يعنې منکران داسې توقّع نه لري چې له هديرې څخه به څوک پاځيږي، او بيا به په بل ژوندون کې يو له بل سره وګوري، دا کافران هم هم هغسې نااميده دي.

تنبيه: د ځينو مفسّرينو په نزد ﴿مِنْ أَصْحَابِ الْقُبُورِ﴾ د کفّارو بيان دی، يعنې هغسې چې هغه کافران چې هديرو (مقبرو) ته رسېدلي دي، او د هغه ځای له حال او احوال څخه خبر شوي دي، او د الله د مهربانۍ او خوښۍ ځنې بالکل بې هيلي او نااميده شوي دي؛ همدا راز دا کافران هم د آخرت له لوري بالکل بې اسرې او نااميده دي.

تمّت سورة الممتحنة بفضل الله تعالى ومنّه وكرمه.

سُورَةُ الصَّفِّ

«د (الصف) سورت مدني دی، (۱۴) آيتونه دوه رکوع لري، په تلاوت کې (۶۱) او په نزول کې (۱۰۹) سورت دی، وروسته د (التغابن) له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

سَبَّحَ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۚ وَهُوَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ﴿۱﴾ يٰٓأَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لِمَ تَقُوْلُوْنَ مَا لَا تَفْعَلُوْنَ ﴿۲﴾ كَبُرَ مَقْتًا عِنْدَ اللّٰهِ أَنْ تَقُوْلُوْا مَا لَا تَفْعَلُوْنَ ﴿۳﴾ إِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الَّذِيْنَ يُقَاتِلُوْنَ فِيْ سَبِيْلِهٖ صَفًّا كَأَنَّهُمْ بُنْيَانٌ مَّرْصُوْصٌ ﴿۴﴾

نسبت د پاکي کوي الله لره هر هغه څيزونه چې په اسمانونو کې دي، او (هر هغه څيزونه چې) په ځمکه کې دي (سره له اسمانونو او ځمکې)، او همغه (الله) ښه غالب قوي دی، ښه حکمت والا دی. ای هغو کسانو چې ايمان يې راوړی ! ولې وايئ تاسې هغه (خبره) چې نه يې کوئ. لويه ده له جهته د غضبه په نزد د الله (دا خبره) چې وايئ تاسې هغه څه چې نه يې کوئ. بېشکه الله خوښوي هغه کسان چې جنګ کوي په لاره (د دين) د دغه (الله) کې صف تړونکي ګواکې دوی بناګاني په قلايي سره ټينګې کړی شوې (ښې محکمې).

تفسير: هر بنده ته ښايي چې له لويې، ځانمنې او باټې (لافې) وهلو او له ناحقو دعوی ځنې وويريږي !، ځکه چې وروسته به په جنجال او ربړو کې اخته شي، له خولې څخه د يوې خبرې ايستل ډېر آسانه دي، مګر د هغې سر ته رسوونه ډېر سخت کار دی، الله تعالی له سره هغه سړي نه خوښوي چې په ژبه يو شی وايي، خو کول يې هسې نه وي، په رواياتو کې راغلي دي چې په يو ځای کې څه مسلمانان ګرد سره ټول شوي وو؛ نو وئ ويل: که مونږ ته دا خبره راښکاره شي چې الله تعالی د کوم کار له کولو څخه ډېر خوښيږي؛ مونږ ټول به همغه غوره کوو، په دې خبرې باندې دا آيتونه رانازل شول، چې خبردار وګورئ ! په احتياط سره خبرې کوئ !، دا ده ! در وايي خلئ، د الله تعالی په دربار کې هغه سړي ګران او زيات محبت ورسره کوي، چې د الله تعالی په لاره کې د هغه د دښمنانو په مقابل کې لکه د اوسپنې ديوال ټينګ ولاړ ودريږي، او د جهاد په ډګر کې خپل معنوي صفونه داسې وترې چې ګواکې داسې يو مضبوط ديوال دی چې له سريو څخه رڼا بدلی شوی دی، او په هغه کې له هيڅ لوري کوم کنډاو او رخنه نه وي لوبدلې، نو اوس په دې معيار سره هر سړی خپل ځان ته وګوري ! نو هلته به دا خبره ورښکاره شي، چې په تاسې کې ډېر سړي داسې دي چې په دې معيار سره اکمل، کامل، جوړ او مناسب ښکاري، مګر ځينې به داسې څرګندېږي چې په ځينو مواقعو کې په ژبه او تشو وينا وو سره ډير غږيږي مګر عمل يې د وينا دروغ څرګندوي.

وَإِذْ قَالَ مُوْسٰى لِقَوْمِهٖ يٰقَوْمِ لِمَ تُؤْذُوْنَنِيْ وَقَدْ تَّعْلَمُوْنَ أَنِّيْ رَسُوْلُ اللّٰهِ إِلَيْكُمْ ۖ

او (ياد کړه ای محمده ! هغه وخت) کله چې وويل موسی عليه السلام قوم خپل ته داسې چې: ای قومه ځما ! ولې اذيّت رسوئ تاسې ماته (په بد ويلو سره) حال دا چې په تحقيق پوهېږئ تاسې په دې چې بېشکه زه رسول د الله يم تاسې ته.

تفسیر: یعنې د ښکاره دلیلونو او څرګندو معجزاتو په لیدلو سره تاسې پخپلو زړونو کې باور کوئ چې زه د الله تعالی رښتین رسول او پیغمبر یم، بیا خو مې په ډېرو ناکاره او زړه خفه کوونکیو حرکتونو سره ولې ربړوئ؟.

فَلَمَّا زَاغُوْٓا اَزَاغَ اللّٰهُ قُلُوْبَهُمْ ؕ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفٰسِقِيْنَ ۝۵

نو هر کله چې وګرځېدل دوی (له احکام الله نه)؛ نو وګرځول الله زړونه د دوی (له هدایت او یقین نه)، او الله نه ښیي سمه صافه لاره فاسقانو نافرمانانو ته.

تفسیر: قاعده ده چې د ډېرو بدیو کولو څخه زړه تک تور او سختېږي، تر دې چې د ښو کارونو لپاره په هغه کې هیڅ ځای نه پاتې کیږي، همدا حال د هغوی شو چې په هره خبره کې به یې د الله تعالی له رسولانو سره عناد او ضد او اختلاف کاوه، او درګرده به یې په کږو چالونو سره تګ کاوه، تر څو چې مردود شول، او الله تعالی د هغوی زړونه هسې کاږه کړل چې د سمې خبرې د منلو صلاحیت هیڅ په کې پاتې نه شو، له داسې ضد کوونکیو نافرمانانو سره د الله تعالی همداسې عادت دی.

وَاِذْ قَالَ عِيْسَى ابْنُ مَرْيَمَ يٰبَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ اِنِّيْ رَسُوْلُ اللّٰهِ اِلَيْكُمْ مُّصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيَّ مِنَ التَّوْرٰىةِ

او (یاد کړه ای محمده ! هغه وخت) کله چې وویل عیسی ځوی د مریمې داسې چې: ای بني اسرائیلو (اولاده د یعقوب !) بېشکه زه رسول لېږلی شوی د الله یم تاسې ته، (حال دا چې) تصدیق کوونکی یم د هغه کتاب چې وړاندې ځما دی له (تورات) څخه.

تفسیر: یعنې اصلاً زه د دې خبرې تصدیق کوم چې (تورات) د الله تعالی له لورې راغلی دی، او په اخبارونو او احکامو یې یقین او باور لرم، او ځما ګرد تعلیم او ښوونې په حقیقت سره د همغو اصولو باندې مبني دی چې په (تورات) کې ښوولی شوي دي.

وَمُبَشِّرًا بِرَسُوْلٍ يَّاْتِيْ مِنْۢ بَعْدِي اسْمُهٗٓ اَحْمَدُ ؕ

او زېرې کوونکی یم په هغه رسول سره چې رابه شي وروسته له ما څخه چې نوم د هغه احمد دی.

تفسیر: یعنې د ړومبني تصدیق کوم، او د وروستني زېرې اوروم، هسې خو نورو پخوانیو پیغمبرانو هم د خاتم الأنبیاء د تشریف راوړلو زېرې اورولی دی، خو په هغه صراحت او ښکاره ډول سره چې مسیح علیه السلام په ډېر اهتمام سره د محمد رسول الله صلی الله علیه وعلی آله وصحبه وسلّم د راتګ زېرې اورولی دی، هغسې له نورو ځنې نه دی منقول شوی، ښایي چې د قرب العهد له وجې دا خصوصیت د ده په برخه کې راغلی وي، ځکه چې وروسته له دوی څخه پرته د نبي آخر الزمان صلی الله علیه وسلم بل کوم پیغمبر راتلونکی نه دی.

فَلَمَّا جَآءَهُمْ بِالْبَيِّنٰتِ قَالُوْا هٰذَا سِحْرٌ مُّبِيْنٌ ۝۶

بیا کله چې راغی هغه (رسول) دوی ته په ښکاره وو معجزو سره؛ وویل (بني اسرائیلو) دا (قرآن) سحر کوډې دي ښکاره.

تفسیر: یعنې مسیح علیه السلام سره له ښکاره نښو راغی، یا د هغه شي زېرې یې چې ورکړی وو؛ احمد مجتبی مصطفی صلی الله علیه وسلم له هغو ښکاره وو معجزاتو سره راغی؛ نو خلقو هغه سحر کوډې او جادو وبللې.

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ وَهُوَ يُدْعٰٓى إِلَى الْإِسْلَامِ ۚ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظّٰلِمِينَ ۝٧

او څوک دی ډېر ظالم (بلکه هیڅوک نشته) له هغه چا څخه چې له ځانه ترې په الله پورې دروغ، او (حال دا چې) دی بللی شوی دی طرف د اسلام ته، او الله نه ښیي سمه صافه لاره قوم ظالمانو بې انصافانو ته.

تفسیر: یعنې کله چې هغوی ته د اسلام په لوري بلنه کیږي؛ نو حق پټوي، او له خپل ځانه دروغ جوړوي، او پر محمد صلی الله علیه وسلم باندې له ایمان راوړلو څخه مخ اړوي، هغوی پر الله تعالی د بشر یا په بشر باندې د الله حکم کوي، په اسماني کتابونو کې تحریفونه کوي، او له هغو شیانو څخه چې واقعیت او حقیقت لري منکریږي، او هغه شیان چې هیڅ حقیقت نه لري په اسماني کتابونو کې داخلوي، نو له دې څخه به لوی ظلم څه وي؟ او د الله تعالی له جانبه داسې بې انصافانو ته به هدایت چېرې په برخه کېدی شي؟.

يُرِيدُونَ لِيُطْفِـُٔوا نُورَ اللّٰهِ بِأَفْوَاهِهِمْ وَاللّٰهُ مُتِمُّ نُورِهِ وَلَوْ كَرِهَ الْكٰفِرُونَ ۝٨

اراده لري، غواړي (منکران) چې مړه کړي رڼا د الله (شریعت د محمد) په خولو خپلو سره، او الله پوره کوونکی د رڼا خپلې دی، اګر که بد ګڼي دغه (اتمام د رڼا لره) کافران منکران.

تفسیر: یعنې که کافران منکران بد وګڼي او خفه هم شي، خو سره له هغه پاک الله خپله رڼا پوره رڼوي، او د الله تعالی د مشیت په خلاف کوښښ کول هسې دي لکه چې کوم احمق د لمر رڼا پخپله خوله سره مړه کوي، همدا حال دی د محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم د مخالفانو او د مخالفانه وو زیار وو.

هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدٰى وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ ۙ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ ۝٩

دغه (الله) هغه (ذات) دی چې رالېږلی یې دی رسول خپل (محمد) په هدایت سمه صافه لاره، او په دین حق لپاره د دې چې غلبه ورکړي (الله) دغه (حق دین) ته پر دینونو ټولو باندې، اګر که بده ګڼي (دغه غلبه) مشرکان.

تفسیر: په دې آیت باندې د (براءة) د سورت په تفاسیرو کې خبرې شوي دي، هلته دې وکتلی شي !.

يٰٓأَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلٰى تِجَارَةٍ تُنجِيكُمْ مِّنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ ۝١٠ تُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَرَسُولِهِ وَتُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنفُسِكُمْ ۚ ذٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ ۝١١ يَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَيُدْخِلْكُمْ جَنّٰتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهٰرُ

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی ! آیا دروښیم تاسې ته هسې تجارت سوداګري چې نجات درکوي خلاصوي تاسې له عذاب دردناک. (پس دغه تجارت او سوداګري کوئ چې هغه دا ده): ښه ټینګ محکم مضبوط اوسئ په ایمان باندې، چې لرئ یې په الله باندې او په رسول استاځي د دغه (الله)، او جهاد جنګ کوئ تاسې (ای مؤمنانو له دښمنانو د الله تعالی سره) په لاره د الله کې په اموالو خپلو سره، او په نفسونو خپلو سره (چې جنګ ته یې وړاندې کوئ)، دغه (ټینګ ایمان او مالي او جاني جهاد) خیر بهتر دی تاسې ته که چېرې یئ تاسې چې پوهېږئ؟. نو وبه بښي (الله) تاسې ته ګناهونه د تاسې، او داخل به کړي تاسې په جنتونو کې چې بهیږي له لاندې (د مانیو او ونو) د هغو ویالې.

تفسير: يعني دغه دين ته پر نورو اديانو باندې برى وركول د الله تعالى كار دى، خو پر تاسې باندې دا فرض دي چې پخپل ايمان باندې په ښه ډول سره مستقيم اوسئ !، او د هغه په لاره كې په ځان او مال سره جهاد وكړئ !، دا هغه تجارت او سوداګري ده چې هيڅ زيان په كې نشته، كه مسلمانان وپوهيږي نو دا تجارت د دنيا له ګردو تجارتونو څخه بهتر دى، ځكه چې د هغه ګټه كامله مغفرت او دائم جنّت دى، چې له هغه څخه پورته او ښه برى او مراد موندل بل نشته.

وَمَسٰكِنَ طَيِّبَةً فِي جَنّٰتِ عَدْنٍ ؕ

او (داخل به مو كړي) په ځايونو ښايسته وو پاكيزه وو كې (چې جوړ شوي دي) په جنّتونو د همېشه اوسېدلو كې.

تفسير: يعني هغه پاكيزه مانې به د هغو جنّتونو په مخ كې وي چې هلته مؤمنان اوسيږي، دا خو د آخرت كاميابي ده، وروسته له دې د دنيا د اعلى او انتهايي كاميابۍ او برې ذكر هم راځي چې:

ذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيْمُ ۝١٢ وَاُخْرٰى تُحِبُّوْنَهَا ؕ نَصْرٌ مِّنَ اللّٰهِ وَفَتْحٌ قَرِيْبٌ ؕ

دغه (مغفرت او ادخال د مؤمنانو جنت ته) فوز عظيم، برى موندل، په مراد رسېدل ډېر لوى دي. او (الله تاسې ته اى مؤمنانو دركړى دى) بل (دنيوي نعمت چې) خوښوئ غواړئ تاسې هغه (نعمت) نصرت كومك حفاظت دى له (جانبه د) الله، او فتح قريب، برى نژدې دى.

تفسير: يعني اصلي او لوى برى او كاميابي خو هغه ده چې په جنّت كې وركاوه شي، چې د هغه په مقابل كې د اوو اقليمو او د ټول جهان شهنشاهي هيڅ ده، خو په دنيا كې هم يو داسې شى تاسې ته دركاوه كيږي، چې هغه ستاسې په نزد طبعًا ډېره غوره او محبوب دى، او هغه ﴿نَصْرٌ مِّنَ اللّٰهِ وَفَتْحٌ قَرِيْبٌ ؕ﴾ دى، يعني د الله تعالى له لورې يو ځان ته مخصوصه مرسته او امداد او ژر حاصل كېدونكې فتح او ظفر چې له دوى ځنې به هر يو له بل سره هسې تعلّق لري لكه خوله او لاس.

وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِيْنَ ۝١٣

او بشارت زېرى وركړه (اى محمده !) مؤمنانو ته (په دنيوي فتح نصرت او اخروي مغفرت او جنّت).

تفسير: ځكه چې د دې زېرې او بشارت اورول هم ځان ته يو مستقل بخشش او انعام دى.

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا كُوْنُوْۤا اَنْصَارَ اللّٰهِ

اى هغو كسانو چې ايمان يې راوړى دى ! شئ تاسې مرسته كوونكي (د دين) د الله (لكه چې مرسته كړې هوارىونو).

تفسير: يعني د هغه الله تعالى د دين او د ده د رسول الله صلى الله عليه وسلم او استاځي مرسته كوونكي او مددګار شئ !، لكه چې د دې حكم د تعميل په اثر د الله تعالى په فضل او احسان او توفيق سره په مسلمانانو كې يو ځان ته فرقه د «انصارو» په نامه پيدا شوه.

كَمَا قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ لِلْحَوَارِيِّينَ مَنْ أَنْصَارِي إِلَى اللَّهِ قَالَ الْحَوَارِيُّونَ نَحْنُ أَنْصَارُ اللَّهِ

لكه چې ويلي وو عيسى ځوى د مريمې حواريونو (ملګرو خپلو) ته ! څوک دي مرسته كوونكي ځما په لاره د الله كې؟ نو وويل حواريونو (ملګريو د ده): مونږ يو مرسته كوونكي (د دين) د الله.

تفسير: حواريين د مسيح عليه السلام ياران لږ څه شبه او غوره سړي وو، چې د خپل حسب او نسب په اعتبار سره دومره زيات معزّزان نه ګڼل كېدل، دوى د عيسى المسيح عليه السلام دين ومانه، او د عيسوي دين په دعوت او بلنه كې لويې قربانۍ وركړې، تر څو يې چې په ښارونو او كليو كې خپور كړ.

فَآمَنَتْ طَّآئِفَةٌ مِّنْ بَنِيٓ إِسْرَآءِيلَ وَكَفَرَتْ طَّآئِفَةٌ ۚ فَأَيَّدْنَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَىٰ عَدُوِّهِمْ فَأَصْبَحُوا ظَٰهِرِينَ ﴿١٤﴾

نو ايمان راوړ يوې طائفې ډلې له بني اسرائيلو نه (په عيسى باندې چې بنده د الله دى، پورته شوى دى اسمان ته)، او كافره شوه پرې بله طائفه ډله (چې ويل يې عيسى ځوى د الله دى، پس دواړو طائفو جنګ سره وكړ) نو قوّت مو وركړ هغو ته چې ايمان يې راوړى وو پر دښمنانو د دوى باندې، پس وګرځېدل دوى غالبان (پر كافرانو).

تفسير: يعنې بني اسرائيل په دوو فرقو وويشل شول، يوه يې په ايمان باندې قائمه پاتې شوه، او بلې له هغه څخه غاړه وغړوله، بيا د مسيح عليه السلام ځنې وروسته دوى دواړو سره منګولې ولګولې، او شخړې به يې سره كولې، په پاى كې د الله تعالى په مرسته په دې مباحثو، مناظرو او جګړو كې عيسويانو پر منكرانو باندې برى وموند، او د مسيح عليه السلام پر نوم اخستونكي (نصارى) په يهودانو باندې غالب شول، وروسته له عمومي ګمراهۍ څخه د نصاراوو ځينې پاتې سړيو ته چې صحيح عقيده يې درلوده؛ حق تعالى ځمونږ د نبي آخر الزّمان په وسيله پر نورو باندې برى او غلبه وروښښله، چې د دوى دا غالبيت او برى هم د حجّت او برهان په اعتبار او هم د سلطنت، قوّت او حيثيت له پلوه د افتخار وړ وو، فلله الحمدُ والمنّة.

تمت سورة الصف بفضل الله تعالى ومنّه وكرمه، فلله الحمدُ والمنّة.

سُورَةُ الجُمُعَةِ

«د (الجمعة) سورت مدني دی، (۱۱) آیتونه (۲) رکوع لري، په تلاوت کې (۶۲) او په نزول کې (۱۱۰) سورت دی، وروسته د (الصفّ) له سورته نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

يُسَبِّحُ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ الْمَلِكِ الْقُدُّوسِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ ﴿١﴾ هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمِّيِّينَ رَسُولًا مِّنْهُمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَإِن كَانُوا مِن قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿٢﴾

نسبت د پاکي کوي خاص الله لره هر هغه څه چې په اسمانونو کې دي (له علویّاتو) او هر هغه څه چې په ځمکه کې دي (له سُفلیّاتو) چې باچا ټولواک دی، ډېر پاک دی له هره عیبه، ښه غالب قوي دی، ښه حکمت والا دی. دغه (الله) هغه ذات دی چې پورته کړی لېږلی یې دی په اُمیّانو ناپوهانو کې یو رسول (محمّد) له دوی څخه، چې لولي پر دوی باندې آیتونه د دې (قرآن)، او پاکوي دوی (له شرکه او له نورو رذیله وو اخلاقو)، او ښیي دوی ته کتاب (قرآن) او احکام (د قرآن)، اګر که وو دوی پخوا له (بعثه د محمده) خامخا په ګمراهۍ ښکاره کې.

تفسیر: «أُمّیین» نالوستو عربو ته چې په دوی کې علم او هنر هیڅ نه وو، نه یې کوم اسماني کتاب درلود، په معمولي لیک او لوست باندې هم د دوی ډېر لږ سړي پوهېدل، د دوی وحشت او جهالت په دنیا او نړۍ کې ضرب المثل وو، الله تعالی یې بالکل هېر وو، پر بت منلو او اوهامو غوښتلو، فسق او فجور باندې یې د ابراهیمي ملّت نوم اینبی وو، او تقریبا ټول قوم په صریحي ګمراهۍ کې ډوب تللی وو، ناڅاپه د الله تعالی له لوري په دې قوم کې یو رسول مبعوث شو، چې د هغوی امتیازي لقب «نبيّ أمّيّ» دی، خو سره د دې امّیتوب یې خپل قوم ته له ګردو څخه زیات عظیم الشأن کتاب راوړ، او وایې وراوه، او د علومو او معارفو او د حکمت او پوهنې عجیبې او غیبي خبرې وروښوولې، او دوی یې هسې پوهان او حکیمان کړل چې د نړۍ لویو لویو حکیمانو، پوهانو، علماوو، عرفاوو او نورو به له دوی څنې د علم او معرفت او کریمه اخلاق زده کول.

وَآخَرِينَ مِنْهُمْ لَمَّا يَلْحَقُوا بِهِمْ

او (الله پورته کړی لېږلی دی محمد لره په منځ د نورو راتلونکیو کې) له مؤمنانو چې نه دي رسیدلي دوی هغو (پخوانیو) ته (په فضیلت کې).

تفسیر: یعنې همدا رسول الله صلی الله علیه وسلم د نورو راتلونکیو خلقو د هدایت لپاره هم یو واسطه دی، ښایي هغوی ته د مبدأ او معاد او اسماني شرائعو باندې د صحیح علم او پوره پوهې د نه لرلو په واسطه مونږ اُمّي او نالوستی ویلی شو، لکه د بلخ، هرات، سیستان، غزني، کابل، خراسان، پارس، روم، چین، هند او نور قومونه چې وروسته له دې نه د دې امیّونو په دین کې داخل او په اسلامي اُخوّت، وروری کې شامل شول.

وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٣﴾

او دغه (الله) ښه غالب قوي دی ښه حکمت والا دی.

تفسير: چې د هغه زبردست قوّت او حکمت د دې جليل القدر پيغمبر په وسيله تر قيامت پورې د عربو او عجمو د تعليم او تزکيې انتظام وفرمايه، صلى الله عليه وعلى آله وأصحابه وسلّم.

ذَٰلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَن يَشَاءُ ۚ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ﴿٤﴾

دغه (نبوّت) فضل لوی د الله (له طرفه) دی چې ورکوي يې هغه چاته چې اراده وفرمايي د ورکولو يې، او الله څښتن د فضل ډېر لوی دی.

تفسير: يعنې الله تعالى محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم ته داسې لويي ورکړه، او دې امّت ته يې داسې د لويې مرتبې څښتن رسول وروبانبه، وروسته له دې نه د يهودانو مثال د عبرت په ډول بيانوي، چې هغوی د خپل پيغمبر په کتاب کې ډېر زيات غفلت، بې پروايي کړې ده.

مَثَلُ الَّذِينَ حُمِّلُوا التَّوْرَاةَ ثُمَّ لَمْ يَحْمِلُوهَا كَمَثَلِ الْحِمَارِ يَحْمِلُ أَسْفَارًا ۚ

مثال د هغو کسانو چې مکلّف کړی شوي وو هغوی په «تورات» (چې پرې عمل وکړي)، بيا بار نه کړ هغوی هغه (تورات چې عمل يې پرې ونه کړ، مثال د دغو کسانو چې علماء د يهودو دي) په مثال د خره دی، چې په شا وړي کتابونه، او نفع ترې نشي اخيستی.

تفسير: يعنې پر يهودانو باندې د «تورات» پېټی ايښود شوی وو، او دوی د هغه ذمّه وار ګرځولي شوي وو، خو هغوی د هغه د تعليماتو او هداياتو هيڅ پروا ونه کړه، او نه يې محفوظ وساتل، او نه يې پخپلو زړونو کې ځای ورکړ، او نه يې پرې عمل وکړو، او نه د الله تعالى له هغو فضلونو او انعامونو څنې ګټور شول چې د هغو له لوري هغوی ته ورعطا او ښلي شوي وو، بېشکه هغه «تورات» چې دوی يې حاملان ټاکلي شوي وو؛ د ربّاني هدايتو او حکمتونو يوه لويه خزانه وه، نو کله چې دوی له هغه څخه منتفع نه شول، نو د دوی مثال هسې شو لکه چې يو خر چې د علم او د حکمت ډېر لوی کتابونه پرې بار شوي وي، نو هغه ته پرته له دې څخه چې د هغه پېټي لاندې سترې ستومان شي بله کومه ګټه نه ورسيږي.

بِئْسَ مَثَلُ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِ اللَّهِ ۚ

ډېر بد دی مثال د قوم هغه (کسانو) چې دروغ ګڼي د الله تعالى آيتونه.

تفسير: يعنې خراب قوم دی هغه قوم چې د هغوی مثال داسې وي، الله مو دې ترې پخپله پناه کې وساتي !، الله تعالى په «تورات» او نورو کتابونو کې کوم زېری چې د نبي آخر الزّمان په نسبت ورکړی دی، او هغه دلائل او براهين چې د دوی پر رسالت باندې قائم دي، د هغو دروغ بلل د الله تعالى آيتونه دروغ ګڼل دي.

وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿٥﴾

او الله نه ښيي سمه صافه لاره قوم ظالمانو ته (کافرانو ته).

تفسير: يعنې هسې معاندانو زورورانو او بې انصافانو ته د هدايت توفيق نه ورکوي.

قُلْ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ هَادُوٓاْ إِن زَعَمْتُمْ أَنَّكُمْ أَوْلِيَآءُ لِلَّهِ مِن دُونِ ٱلنَّاسِ فَتَمَنَّوُاْ ٱلْمَوْتَ إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ ۝٦ وَلَا يَتَمَنَّوْنَهُۥٓ أَبَدًۢا بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ ۗ وَٱللَّهُ عَلِيمٌۢ بِٱلظَّٰلِمِينَ ۝٧

ووايه ته (ای محمده !) ای هغو کسانو چې يهودان شوي يئ ! که ګمان دعوی کوئ تاسې (د دې) چې ښکه تاسې دوستان يئ د الله پرته له نورو خلقو (چې مؤمنان دي)؛ نو (فرمايي الله) ارزو وکړئ د مرګ که چېرې يئ تاسې صادقان رښتيني (په دغه ادّعاء د دوستۍ کې). حال دا چې وبه نه کړي دوی ارزو د دغه (مرګ) هيڅېرې په سبب د هغو کارونو چې مخکښې ليږلي دي لاسونو د دوی، او الله ښه عالم دی (په احوالو د) ګردو ظالمانو.

تفسير: يعنې سره له دې ناپوهی، جهل او حماقت داسې دعوی کوي چې مونږ يې د نورو له شرکته د پاک الله دوستان يو، او جنّت واکوالان او حقداران يو، کله چې له دنيا څخه ولټېږو؛ نو سمدلاسه جنت ته ځو، که په رښتيا سره دوی خپلو زړونو کې داسي يقين لري، او پخپلو دغو دعوو کې رښتين دي؛ نو ضرور وو چې دوی د دنيا له مکدّر عيش څخه خپل زړونه شکولي او د حقيقي محبوب او د جنّت الفردوس په تمنّا کې به يې د مرګ ارزو کوله، ځکه هغه چاته چې دا خبره يقيناً ښکاره وي چې ځما درجه د الله تعالی په دربار کې ډېره لويه ده، او هلته ځما لپاره هيڅ يوه خطره او وېره نشته، نو هغه ښکه په مړ کېدلو باندې خوښيږي.

تنبيه: په همدې مضمون يو بل آيت د (البقرة) په سورت ځمونږ د دغه مبارک تفسير کې هم تېر شوی دی، دلته دې هم د هغه تفسير بيا وکتل شي، د ځينو اسلافو په نزد د موت د تمنّا مطلب «مباهله» وه، يعنې معاندانو يهودانو ته وويل شو: که «هغوی په رښتيا سره د خپلو اولياء کېدلو يقين لري، او مسلمانان په باطلو باندې ګڼي؛ نو داسې تمنّا دې وکړي د دواړو فريقينو له منځه هر څوک چې دروغجن وي؛ مړ دې شي !»، مګر هغوی به هيڅکله داسې نه کوي، ځکه چې هغوی ته د دوی د کذب او د ظلم يقين حاصل دی، ابن کثير او ابن القيّم (رحمهما الله) او نورو هم دا توجيه غوره کړېده، والله أعلم.

قُلْ إِنَّ ٱلْمَوْتَ ٱلَّذِى تَفِرُّونَ مِنْهُ فَإِنَّهُۥ مُلَٰقِيكُمْ ثُمَّ تُرَدُّونَ إِلَىٰ عَٰلِمِ ٱلْغَيْبِ وَٱلشَّهَٰدَةِ فَيُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ۝٨

ووايه (ای محمده ! دغو يهودانو ته) ښکه مرګ هغه چې تښتئ تاسې له هغه نه (او نه يې غواړئ) پس ښکه هغه مرګ ضرور رسېدونکی دی تاسې ته، بيا به بوتلی شئ تاسې په لوري د (هغه) ښه پوهيدونکي په پټو او په ښکاره وو باندې، پس خبر به کړي تاسې په هغو (کارونو باندې) چې وئ تاسې چې کول به مو (په دنيا کې؛ نو جزاء به پرې درکړي).

تفسير: يعنې ای يهودانو ! که تاسې له مرګه ويرېږئ؛ نو چېرې به تښتئ او ځئ؟ که په زرګونو ځلې کوښښ هم وکړئ، او په هسې کلکو کلاوو کې سنګر (مورچه) ونيسئ چې ورونه يې ټرلي وي؛ نو هلته به هم له مرګه نه خلاصېږئ، او وروسته له مرګه بيا همغه د الله تعالی عدالت دی او تاسې.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا نُودِىَ لِلصَّلَوٰةِ مِن يَوْمِ ٱلْجُمُعَةِ فَٱسْعَوْاْ إِلَىٰ ذِكْرِ ٱللَّهِ وَذَرُواْ ٱلْبَيْعَ ۚ

ای هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی ! کله چې اذان ووېل شي لپاره د لمانځه په ورځې د جمعې کې؛ نو ځغلئ منډې ووهئ طرف د ذکر د الله ته، او پرېږدئ (بيع او شراء ـ پلورل او پېردول).

تفسير: شاه صاحب ليکي: «د هر اذان حکم داسې نه دی، ځکه چې بل جماعت هم موندل کيږي، او د جمعې لمونځ په يوه مسجد کې اداء کيږي، په بل ځای کې نه اداء کيږي»، او د الله تعالى له يادې ځخه خطبه مراد ده، او لمونځ د هغه په عمومیت کې داخل دی، يعنې په داسې وخت کې ښايي چې مونږ مسجد ته ورشو، چې خُطبه واورو، په دې وخت کې پلورل او پېرودل (اخيستل او خرڅول) حرام دي، او له منډې وهلو او ځغلېدلو او سعي ځخه په پوره اهتمام او استعداد سره ورتګ مطلوب دی، او منډې وهل مراد نه دي.

تنبيه: په قرآنکريم کې له ﴿نُوْدِیَ﴾ ځخه هغه اذان مراد دی، چې د دې آيت د نزول په وخت کې وو، يعنې هغه اذان چې امام ته مخامخ پخوا له خُطبې ځخه ورکاوه کيږي.

ذٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٩﴾

دا (تګ لمانځه ته) خير بهتر ډېر غوره دی تاسې ته که چېرې يئ تاسې چې پوهېږئ (په أخروي نفع او نقصان خپل).

تفسير: ښکاره ده چې د أخروي ګټې په مقابل کې دنيوي فائدې هيڅ يو حقيقت نه لري.

فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَوٰةُ فَانتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ وَابْتَغُوا مِن فَضْلِ اللَّهِ وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا لَّعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿١٠﴾

نو هر کله چې اداء کړی شي لمونځ (د جُمعې)؛ پس خواره شئ تاسې په ځمکه کې (خپلو حوائجو ته که يې لرئ)، او ولټوئ تاسې له فضله د الله، او يادوئ تاسې الله (په يادولو) ډېرو سره، ښاييږي چې وموميئ تاسې ښېګڼې خلاصی، مراد.

تفسير: شاه صاحب (رحمه الله) ليکي: «د يهودانو په نزد د عبادت ورځ د شنبې ورځ وه، چې په ګرده ورځ کې سود سودا منع وه، نو ځکه يې وفرمايل چې: وروسته له لمانځه ځخه د روزۍ په لټولو پسې وګرځئ !، او په هغه وخت کې هم تاسې د الله تعالى له يادې غافل مه اوسئ !.

وَإِذَا رَأَوْا تِجَارَةً أَوْ لَهْوًا انفَضُّوا إِلَيْهَا وَتَرَكُوكَ قَائِمًا ۚ قُلْ مَا عِندَ اللَّهِ خَيْرٌ مِّنَ اللَّهْوِ وَمِنَ التِّجَارَةِ ۚ وَاللَّهُ خَيْرُ الرَّازِقِينَ ﴿١١﴾

او کله چې ووينې دوی تجارت سوداګري يا کومه لهو تماشا نندارې؛ نو خوريږي دوی په لوري د هغې، او پريږدي دوی تا ولاړ (خُطبه ويونکی پر منبر)، ووايه (ای محمده ! دوی ته) هغه څه (ثواب) چې په نزد د الله دی خير ډېر بهتر غوره دی له لهوې تماشې نندارې او له تجارت سوداګرۍ ځخه، او الله خير ډېر بهتر غوره له ګردو رزق روزۍ ورکوونکيو دی.

تفسير: يو ځلې رسول أکرم صلى الله عليه وسلم د جُمعې په ورځ خُطبه فرمايله، چې د سوداګرانو جوپې له باندې ځنې خواړه او غله راوړه، چې له هغه سره د خبرتيا لپاره طبل تغارې او ډمامې هم وهلې کېدې، ځرنګه چې په ښار کې غله ډېره لږه وه؛ نو خلقو ورمنډې وهلې چې هغه جوپه واړوي، ګواکې دوی داسې ګڼل چې د خطبې حکم هم لکه د نورو وعظونو غوندې دی، چې په هغو کې د ضرورت په وخت کې سړی پاڅېدی شي، او بيا لمانځه ته ځان ور رسوي، يا به لمونځ شوی وي لکه چې د ځينو قول دی چې: په هغه وخت کې د جمعې لمونځ پخوا له خُطبې ځخه کېده، په هر حال د خُطبې احکام لا نه ښکاره نه وو، چې خُطبه هم د لمانځه په شان ده، ډېر خلق لاړل، رسول صلى الله عليه وسلم سره له دولسو سړيو چې په هغوی کې راشد خلفاء هم وو پاتې شول، نو په دې نسبت دا آيت را نازل

شو، يعنې سوداګري او د دنيا لوبې او تماشې څه شى دي، هغه ابدي ګټه حاصله کړئ !، چې له الله تعالى سره ده، او د رسول الله صلى الله عليه وسلم د صحبت او مجلس په برکت او د ذکر او عبادت څخه په لاس راځي، پاتې شوه هغه اندېښنه چې تاسې ته د خوړو او قحط له پلوه پيدا شوې وه، او د هغې لامله داسې ولټېدلئ نو په ياد يې ولرئ چې رزق روزي د الله تعالى په لاس کې ده، او همغه ډېر ښه روزي ورکوونکى دى، او د هغه مالک هيڅ يوه بنده ته نه ښايي چې په دې باره کې اندېښنه وکړي، وروسته له دې تنبيه څخه د صحابه وو شان داسې وو چې د (النور) په سورت کې راغلى دى: ﴿رِجَالٌ لَّا تُلْهِيهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَن ذِكْرِ اللَّهِ﴾.

تنبيه: لهو هر هغه شي ته وايه شي چې سړى د الله تعالى له ياده وباسي، لکه لوبې، نندارې، او ښايي چې د هغې طبل، تغارې او ډمامې غږ ته لهو ويلې شوي وي.

تمّت سورة الجمعة بفضل الله ومنّه وكرمه.

سُورَةُ الْمُنَافِقُونَ

«د (المنافقون) سورت مدني دی، (۱۱) آیته (۲) رکوع لري، په تلاوت کې (۶۳) او په نزول کې (۱۰۴) سورت دی، وروسته د (الحجّ) له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

إِذَا جَآءَكَ الْمُنٰفِقُونَ قَالُوا نَشْهَدُ إِنَّكَ لَرَسُولُ اللّٰهِ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ إِنَّكَ لَرَسُولُهُ وَاللّٰهُ يَشْهَدُ إِنَّ الْمُنٰفِقِينَ لَكٰذِبُونَ ۝١

کله چې راشي تاته (ای محمده) منافقان نو وایي دوی: شاهدي ورکوو مونږ چې بېشکه ته خامخا رسول د الله یې، او الله ته معلوم دي چې بېشکه ته خامخا رسول د دغه (الله) یې، او الله شاهدي ورکوي په دې چې بېشکه منافقان خامخا دروغجنان دي (په دې شهادت خپل کې).

تفسیر: یعنې منافقان دروغ وایي چې: هغوی له زړه ستا په رسالت باندې اعتقاد لري، په رښتیا سره هغوی ستاسې په رسالت قائل نه دي، او یواځې د خپلو اغراضو لامله په ژبه سره داسې خبرې کوي، او پخپلو زړونو کې وایي چې: مونږ دا خبرې په دروغو سره وایو، بیا ددوی دروغ په دې خبره باندې نه دي منحصر بلکه دروغ ویل ددوی امتیازي خصلت او شعار ګرځیدلي دي.

اِتَّخَذُوٓا أَيْمَانَهُمْ جُنَّةً

نیولي دي دوی قسمونه خپل ډالونه (چې پرې ساتي سرومال خپل).

تفسیر: یعنې په دروغو سره قسمونه خوري چې مونږ مسلمانان یو، او د اسلامي مجاهدینو له لاسه د خپلو ځانونو او مالونو د ساتنې لپاره د داسې قسمونو تر سیوري لاندې خپلې شپې او ورځې تېروي، کله چې له دوی ځنې د پوښتنې وړ کوم کار څرګندیږي، او د مسلمانانو له لوري د مؤاخذې وېره پیدا کیږي؛ نو سمدلاسه دوی په ناحقو قسمونو یادولو باندې شروع کوي.

فَصَدُّوا عَن سَبِيلِ اللّٰهِ إِنَّهُمْ سَآءَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ۝٢

پس اړوي (دوی خلق په دغو قسمونو سره) له لارې د الله څخه، بېشکه دوی چې دي بد دی هغه عمل چې دي دوی چې کوي یې.

تفسیر: یعنې د اسلام او مسلمانانو په نسبت طعن، تشنیع وایي او عیبونه یې لټوي، او د اسلام له ننوتلو څخه نور خلق منع کوي، او خلق هم د دوی په ښکاره مسلمانۍ باندې غولیږي، نو د دوی د دروغو قسمونو ضرر او فساد تر دوی پورې محدود نه پاتې کیږي، بلکه نورو ته هم متعدّي کیږي، نو له دې څخه به لویه خرابي څنګه وي؟.

ذٰلِكَ بِأَنَّهُمْ آمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا فَطُبِعَ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَفْقَهُونَ ﴿٣﴾

دا (بدي د عمل د منافقانو په سبب د دې ده چې) بېشکه دوی ایمان راوړی دی (لسانًا) بیا کافران شوي دي، بیا مهر وهلی شوی دی په زړونو د دوی باندې؛ پس دوی نه پوهیږي.

تفسیر: یعنې په ژبه سره د ایمان دعوی کوي، او په زړه کې له هغوی څخه انکار کوي، سره د ایمان د دعوی د کافرانو په شان کارونه کوي، د دې بې ایمانۍ او انتهایي مکر او فرېب او اثر داسې شو چې د هغوی په زړونو باندې مهر ولګېد، چې پر هغوی د ایمان، خیر، صداقت او امانت ګردې لارې وتړلې شوې، او هیڅ یو ښه شی په هغه کې نه ځاییږي، ښکاره ده چې اوس دې حالت ته رسیدلي دي چې له هغوی ځنې د پوهېدلو او په لار راتللو هیڅ یوه هیله او توقّع نشي کېدی، کله چې د سړي زړه د بدکاریو او د بې ایمانیو څخه بالکل خراب او مسخ شوی وي؛ بیا نو په دې کې د ښه او بد پوهېدلو هیڅ صلاحیت نه پاتې کیږي.

وَإِذَا رَأَيْتَهُمْ تُعْجِبُكَ أَجْسَامُهُمْ ۖ وَإِنْ يَقُولُوا تَسْمَعْ لِقَوْلِهِمْ ۖ

او کله چې ووینې ته دوی؛ په تعجّب کې تا اچوي اجسام جثې بنې د دوی له جهت د ښایست، او که خبرې کوي دوی؛ اورې غوږ ږدې ته خبرو د دوی ته له جهته د فصاحته او بلاغته.

تفسیر: یعنې زړه خو مسخ شوی دی، مګر که بنې (جسم) ته وکتل شي؛ ډېر ډولي، ښایسته، روغه رمټه، لویه درنده ښکاري، په خبرو اترو کې ډېر غوړ او ښه غږیږي، په فصاحت او بلاغت کې بې مثال او بې نظیر ښکاري، او خامخا د اوریدونکي فکر او توجّه ځان ته وراړوي، او د هغه د څېرې د ظاهري سطحې له لیدلو څخه هر سړی د هغه منلو او باور کولو ته حاضریږي.

كَأَنَّهُمْ خُشُبٌ مُسَنَّدَةٌ ۖ

حال دا چې په واقع کې ګواکې دوی لرګي وچ دي درولي شوي دېوال ته.

تفسیر: هغه وچ او بېکاره لرګي چې له دیوالونو سره یې لګولي دروي، محض بې ځان او لایعقل او د نشوونما او د ودې څخه بې برخې وي، په لیدلو سره ډېر لوی او پنډ ښکاري، مګر یوه شېبه هم بې له تکیې او استناده نه شي ودرېدی، هو یوائې د سوځولو په کار راتلی شي، همدا حال د دې خلقو دی چې د هغوی ښه شکل او ښایسته جثه او ښکاره ډول وډیل ډېر ښه ښکاري، خو په منځ کې تش او بې ځان وي، او یوائې د دوزخ خس کېدی شي.

يَحْسَبُونَ كُلَّ صَيْحَةٍ عَلَيْهِمْ ۚ

ګڼي دوی هر غږ (هسې چې بلاء راغله) پر دوی باندې.

تفسیر: هسې بزدل، نامرد او ویریدونکي دي، چې په لږ شوروشر سره د هغوی زړونه لرځیږي، او داسې ګڼي چې سمدلاسه پر مونږ باندې کومه لویه بلا یا آفت راتلونکی دی، د خپلو درنو جرمونو، درغلیو، دروغو او خیانت لامله هر کله د هغوی په زړونو کې دغه اندېښنه او وېره لوېدلې وي.

هُمُ الْعَدُوُّ فَاحْذَرْهُمْ ۚ

همدوی دي دښمنان (د مؤمنانو) نو ځان وساته ته له دوی څخه.

تفسير: يعني لوی ويروونکي دښمنان او غليمان همدوی دي، د دوی له مکرونو او چالونو څخه تل خبردار شئ !، او بې غمه او بې اندېښنې مه ترې کښېنئ !.

قَاتَلَهُمُ اللَّهُ أَنَّىٰ يُؤْفَكُونَ ﴿٤﴾

هلاک دې کاندي دوی لره الله، څرنګه ګرځولی شوي دي دوی (له سمې صافې لارې نه).

تفسير: يعني وروسته د ايمان له اظهاره دا بې ايماني، او پس له دې نه چې د حق او صداقت په رڼا کې ننوتلي دي، د دوی دا ظلمت ـ تياره خوښول ډېر عجيب او حيرانوونکي دي.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا يَسْتَغْفِرْ لَكُمْ رَسُولُ اللَّهِ لَوَّوْا رُءُوسَهُمْ وَرَأَيْتَهُمْ يَصُدُّونَ وَهُم مُّسْتَكْبِرُونَ ﴿٥﴾

او کله چې وويل شي دوی ته راشئ (په عذر غوښتلو سره) چې بښنه وغواړي تاسې ته (محمد) رسول د الله؛ تاو کړي دوی سرونه خپل (مخ ترې اړوي) او وينې ته دوی چې څنګ کوي (له درتللو نه په خدمت د تا) حال دا چې وي دوی لويي کوونکي (له توبې او استغفار نه).

تفسير: يعني که چېرې د دې منافقانو کوم شرارت په صاف ډول سره څرګند شي، او د دوی د کذب او د خيانت پرده وشليږي؛ نو خلق دوی ته وايي: اوس لا هم وخت شته، ورځئ د رسول الله صلى الله عليه وسلم په خدمت کې حاضر شئ، او د هغوی په وسيله د الله تعالى له لورې خپلې بښنې وغواړئ، تر څو الله تعالى د رسول الله صلى الله عليه وسلم د استغفار په وجه ستاسې دا خطاوې وبښي؛ نو دوی د لويي او تکبّر او غرور له پلوه غاړې غړوي، او سرونه اړوي، او اوږې پورته غورځوي، او خپله بې پروايي ښکاروي، بلکه ځينې کمبختان په غوږه ژبه سره وايي چې: مونږ ته د رسول الله د استغفار هيڅ ضرورت نشته.

سَوَآءٌ عَلَيْهِمْ أَسْتَغْفَرْتَ لَهُمْ أَمْ لَمْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ لَن يَغْفِرَ اللَّهُ لَهُمْ ۚ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ ﴿٦﴾

برابره ده پر دوی باندې چې بښنه غواړې ته (ای محمده !) دوی ته او که بښنه نه غواړې ته (ای محمّده !) دوی ته، له سره به بښنه نه کوي الله دوی ته، بېشکه الله نه ښيي سمه صافه لاره قوم فاسقانو، نافرمانانو ته.

تفسير: يعني ممکن دي چې تاسې له ډېر رحمت او شفقت له کبله د هغوی په موجوده حالت باندې زړه سوی وکړي، او هغوی ته بښنه وغواړئ، مګر الله تعالى په هيڅ صورت سره هغوی نه بښي، او داسې نافرمانانو ته د هغه په لوري د هدايت توفيق نه ورکاوه کيږي.

هُمُ الَّذِينَ يَقُولُونَ لَا تُنفِقُوا عَلَىٰ مَنْ عِندَ رَسُولِ اللَّهِ حَتَّىٰ يَنفَضُّوا ۗ

دوی هغه کسان دي چې وايي (خپلو ملګرو ته) مه ورکوئ نفقه، مه لګوئ تاسې مال په هغه چا باندې چې په نزد د رسول الله دي (له فقراوو د مهاجرينو) تر څو چې متفرّق خواره شي دوی (ترې).

تفسير: په يو سفر کې دوه تنه سره په جنګ شول، چې يو مهاجر او بل انصاري وو، هر يوه له دې دواړو څخه خپلو ملګرو ته غږ کړ، او يوه لويه شخړه ترې جوړه شوه، کله چې دا خبر د منافقانو مشر «عبد الله بن أُبَيّ بن سَلُول» ته ورسېد؛ نو ويې ويل: «که مونږ دغو مهاجرينو ته پخپلو کورونو کې ځای نه ورکولی؛ نو دوی به ولې ځمونږ په مخ

کې داسې پورته کېدل، همدا تاسې يئ چې د دوی پالنه کوئ، چې دوی د دې محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم په شاوخوا کې سره ګرځي، تاسې د دوی دا خبر اخيستل او پوښتېدل پرېږدي، نو دوی د خپلو خوړو له لاسه په تنګ کيږي، او ګرد سره خواره کيږي، او د دوی دا ټولنه سره تار په تار کيږي»، دا يې هم وويل: که مونږ له دې خپل سفره بېرته وګرځېدو، او مدينې ته ورسېدو؛ نو ښايي هغه کسان چې د زور او اقتدار خاوندان دي نور سپک، ذليل او بې قدر خلق وشړي !، يعنې مونږ چې مالدار، او عزتمندان يو؛ ښايي دا خوار مسلمانان له مدينې ځنې وباسو، يو صحابي چې زيد بن أرقم رضي الله تعالى عنه نوميده، کله چې دا خبرې يې واورېدې، هغه يې يو په يو رسول الله صلى الله عليه وسلم ته واورولې، رسول الله صلى الله عليه وسلم عبد الله بن أُبَيّ او نور سړي خپل مخ ته وروغوښتل، او لازمه تحقيقات يې وفرمايل، نو منافقانو په قسم خوړلو باندې شروع وکړه، او ټولو سره وويل چې: دا ګردې خبرې دروغ دي، چې د زيد بن أرقم رضي الله تعالى عنه له لوري ځمونږ په خلاف په دښمنۍ سره جوړې شوي دي، نو خلقو پر زيد رضي الله تعالى عنه باندې په مسخرو شروع وکړه، او دی ډېر خفه، نادم او محجوب وو، په دې وخت کې دا آيتونه رانازل شول، نو رسول الله مبارک زيد رضي الله تعالى عنه راوغوښت، او ورته ويې فرمايل: چې ته د الله تعالى له لوري رښتين شوې.

وَلِلّٰهِ خَزَآئِنُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَلٰكِنَّ الْمُنٰفِقِيْنَ لَا يَفْقَهُوْنَ ۝۷

او خاص الله لره دي خزانې د اسمانونو او د ځمکې، وليکن منافقان نه پوهيږي.

تفسير: يعنې دا احمقان ناپوهان منافقان دومره هم نه پوهيږي، چې د ګردو اسمانونو او د ځمکو د خزانو مالک الله تعالى دی، نو آيا هغه خلق به چې يواځې د هغه د خوښې لپاره د ده د رسول په خدمت کې سره بوخت دي، په لوږه سره وژني؟، او که خلق په هغوی باندې د خوړو ورونه وترې؛ نو الله تعالى به هم د خپلو خوړو او رزق ور پر دوی باندې وترې؟، بلکه نه يې ترې، رښتيا خو دا ده: هغه بندګان چې پر دې «اهل الله» باندې خپل مالونه لګوي، هغه هم پر هغوی باندې پاک پروردګار کوي، که د هغه له لوري دوی ته توفيق په برخه نه شي؛ نو په ښو کارونو کې به يو پول او پيسه ونه لګوي.

يَقُوْلُوْنَ لَئِنْ رَّجَعْنَاۤ اِلَى الْمَدِيْنَةِ لَيُخْرِجَنَّ الْاَعَزُّ مِنْهَا الْاَذَلَّ ؕ وَلِلّٰهِ الْعِزَّةُ وَلِرَسُوْلِهٖ وَلِلْمُؤْمِنِيْنَ وَلٰكِنَّ الْمُنٰفِقِيْنَ لَا يَعْلَمُوْنَ ۝۸

وايي منافقان: که چېرته بېرته وګرځو مونږ د مدينې طرف ته، نو خامخا به وباسي هرومرو ډېر عزتمن ډېر خوار کمزور خلق، او خاص الله لره دی عزّت او غلبه او رسول د ده لره دی او مؤمنانو لره دی، وليکن منافقان نه پوهيږي.

تفسير: يعنې منافقان په دې باندې نه پوهيږي چې زورور او عزّتمن څوک دي؟ په ياد يې ولرئ چې اصلي او ذاتي عزت خو د الله تعالى دی، وروسته له هغه له الله تعالى سره د علاقه لرونکو ذواتو دی، چې درجه په درجه د هغه د تعلّقاتو له مخې مراتب لري، يعنې بيا رسول الله صلى الله عليه وسلم او د نورو مؤمنانو دی.

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تُلْهِكُمْ اَمْوَالُكُمْ وَلَاۤ اَوْلَادُكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللّٰهِ ۚ وَمَنْ يَّفْعَلْ ذٰلِكَ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْخٰسِرُوْنَ ۝۹

ای هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی ! مشغول غافل دې نه کړي تاسې مالونه ستاسې او نه اولاد ستاسې له ذکره ياده د الله څخه، او هغه څوک چې وکړي دا کار؛ نو همدغه کسان همدوی دي زيانکاران.

تفسير: يعني هر سړي ته دا لوی زيان دی چې باقي دولت پرېږدي، او په فاني پسې وردرومي، او له اعلی ځنې مخ اړوي، او په ادنی کې پرېوځي، همغه مال او اولاد ښه ګڼه شي چې سړی د الله تعالی له یاده نه غافلوي، او د آخرت له کاره یې نه وباسي، که کوم سړی په دې شیانو کې داسې اخته کیږي، او له الله تعالی څخه غافلیږي؛ نو آخرت یې له لاسه ووت، او د دنیا په جنجالونو کې هسې کېووت، چې هغه ته به د زړه ډاډینه او اطمینان هیڅ په نصیب کې نه وي: ﴿وَمَنْ أَعْرَضَ عَنْ ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنْكًا وَنَحْشُرُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَعْمَىٰ﴾.

وَأَنفِقُوا مِن مَّا رَزَقْنَاكُم مِّن قَبْلِ أَن يَأْتِيَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ فَيَقُولَ رَبِّ لَوْلَا أَخَّرْتَنِي إِلَىٰ أَجَلٍ قَرِيبٍ فَأَصَّدَّقَ وَأَكُن مِّنَ الصَّالِحِينَ ﴿١٠﴾ وَلَن يُؤَخِّرَ اللَّهُ نَفْسًا إِذَا جَاءَ أَجَلُهَا

او نفقه کړئ ـ ولګوئ تاسې له هغو مالونو څخه چې درکړي مو دي تاسې ته پخوا له هغه ځنې چې راشي یو ستاسې ته (اسباب) د مرګ، نو وبه وایي: ای ربه ځما ! ولې دې وروستی نه کړ ما لره تر اجل نېټې نژدې پورې چې صدقه خیرات وکړم زه، او شم زه له صالحانو نېکانو څخه. (نو فرمایي الله) او له سره به نه وروستی کوي الله هیڅ نفس لره (له مرګه) کله چې راشي نېټه یې.

تفسير: دا ښایي د منافقانو د دې وینا ځواب وي چې: ﴿لَا تُنفِقُوا عَلَىٰ مَنْ عِندَ رَسُولِ اللَّهِ﴾ الآية ـ دی، یعني په خرڅ کولو کې ستاسې ښه ده، هر څه خیرات او صدقات مو چې له لاسه پوره وي؛ هغه ژر تر ژره همدا اوس وکړئ !، که نه موت او مړینه مو پر سر رسېدونکې ده، نو هلته به افسوس او ارمان کوئ چې ولې مو څه د الله تعالی په لاره کې ونه لګول؟ کله چې مرګی د شوم او بخیل په سر باندې راځي؛ نو هلته دی ارزو او تمنّا کوي، چې ای الله تعالی ! څو ورځې نور مې په مرګ کې ډیل او معطّلي وفرمایه !، چې زه ښه خیرات صدقات ورکړم، او ځان ښه سنبال کړی په اصلاح او توبه راشم، خو هلته به کله مهلت ورکاوه کیږي؟ هر سړي لره هومره عمر او نېټه او میعاد چې ټاکلی شوی دی؛ د هغه د پوره کېدلو څخه وروسته د یوې لحظې لپاره هم په هغه کې څه ډیل او تأخیر پېښېدونکی نه دی.

وَاللَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١١﴾

او الله ښه خبردار دی په هغه څه (ښه او بد) چې کوئ یې تاسې (نو جزا به پرې درکړي).

تفسير: یعني هغه الله تعالی ته دا خبره هم ښه ورمعلومه او ښکاره ده، که بالفرض ستاسې مرګ ملتوي کړي، یا مو له محشره د دنیا په لوري ببرته ورولیږي، نو هلته به بیا څرنګه چارې وکړئ؟.

تمت سورة المنافقون بفضل الله تعالى.

سُورَةُ التَّغَابُنِ

«د (التغابن) سورت مدني دی، (۱۸) آیته دوه رکوع لري، په تلاوت کې (۶۴) او په نزول کې (۱۰۸) سورت دی، وروسته د (التحریم) له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

يُسَبِّحُ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۖ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ ۖ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١﴾ هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ فَمِنْكُمْ كَافِرٌ وَمِنْكُمْ مُؤْمِنٌ ۚ

نسبت د پاکۍ کوي الله ته هر هغه چې په اسمانونو کې دي (له علویّاتو سره له اسمانونو) او هر هغه څه چې په ځمکه کې دي (له سفلیّاتو سره له ځمکې)، خاص همدغه (الله) لره دی ملک باچایي، او هم ده لره ټوله ثنا ستاینه ده، او همدغه (الله) په هر څیز باندې ښه قادر دی. همدغه (الله) هغه ذات دی چې پیدا کړي یې یئ تاسې، پس ځینې له تاسې کافر دي، او ځینې له تاسې مؤمن دي.

تفسیر: د هر چا حکومت او ټولواکي چې په دنیا کې کې لیده کیږي؛ په حقیقت کې هغه د الله تعالی سلطنت او ټولواکي ده، او د هر سړي چې ستاینه او تعریف کاوه شي، هغه په واقع سره د همغه الله تعالی حمد، ثنا او ستاینه ده، همدغه پاک الله تعالی ځمونږ او د ټولو مخلوقاتو خالق او پیدا کوونکی دی، او ښاییږي چې ټولو به په ده باندې ایمان راوړی وي، او د هغه حقیقي منعم اطاعت به یې کړی وي، مګر ځینې کسان منکران شول، او ځینې ایمانداران وګرځېدل، بېشکه چې الله تعالی هر سړي ته داسې یو قوّت او استعداد وربښلی دی، چې د هر لوري د حرکت او د تګ قوّت په کې شته، الله تعالی ډومبی ټولو خلق په صحیح فطرت سره پیدا کړل، بیا ځینې پخپل همغه صحیح فطرت باندې ټینګ پاتې شول، او ځنې نور له شاوخوا له حالاتو څخه متأثر شول.

وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٢﴾ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ وَصَوَّرَكُمْ فَأَحْسَنَ صُوَرَكُمْ ۖ وَإِلَيْهِ الْمَصِيرُ ﴿٣﴾

او الله په هغه څه چې کوئ تاسې ښه لیدونکی دی. پیدا کړي یې دي اسمانونه او ځمکه په تدبیر حق سره، او صورتونه یې ترلي دي ستاسې بیا یې ښایسته کړي دي صورتونه ستاسې، او هغه (الله) ته ښېرته ورتلل دي ستاسې.

تفسیر: په ټولو ساکښانو (ذي روحو) کې د انسان خلقت ښه دی، په لیدلو کې ډېر ښه ښکاري، پخپلو ملکاتو او قواوو هم له ټول عالم څخه لوړ، غوړ او ممتاز دی، بلکه د ټولو ښو مجموعه ده.

يَعْلَمُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ وَيَعْلَمُ مَا تُسِرُّونَ وَمَا تُعْلِنُونَ ۚ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٤﴾
أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَبَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَبْلُ فَذَاقُوا وَبَالَ أَمْرِهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٥﴾

ښه معلوم دي دغه (الله) ته هغه څه چې په اسمانونو او په ځمکه کې دي، او ښه معلوم دي دغه (الله) ته هغه څه چې پټوئ تاسې او هغه څه چې ښکاره کوئ يې تاسې، او الله ته ښه معلوم دي هغه پټې خبرې چې په سينو زړونو ستاسې کې دي. آيا نه دی راغلی تاسې ته ای منکرانو خبر د هغو کسانو چې منکران شوي دي پخوا له دې نه؟، پس ويې څکل وبال سزا د کار خپل، او شته دوی ته عذاب دردناک.

تفسير: يعنې له تاسې څخه پخوا ډېر قومونه لکه عاد او ثمود او نور هلاک شوي دي، او د آخرت عذاب جلا دی، دا خطاب د مکې مکرّمې هستېدونکيو لپاره دی.

ذٰلِكَ بِأَنَّهُ كَانَتْ تَّأْتِيهِمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنٰتِ فَقَالُوٓا أَبَشَرٌ يَّهْدُونَنَا فَكَفَرُوا وَتَوَلَّوا

دا (عذاب دوی ته) د دې لپاره دی چې وو به دوی چې راتلل به دوی ته رسولان د دوی په ښکاره دلائلو سره، نو ويل به دوی (تعجّبًا وتسمخرًا) چې آيا بشر سړی (لکه مونږ) لاره ښيي مونږ ته، بيا به کافران شول (په رسولانو) او مخونه به يې وګرځول.

تفسير: يعنې ځمونږ غوندې پر يوه سړي باندې يې د لارې ښوونې او د هادي نوم ايښی، او هغه يې مونږ ته رالېږلی دی؟ که مونږ ته هادي لېږونکی وو، نو ښايي پرښته يې رالېږلې وی، ګواکې د دوی په نزد د بشريت او رسالت په منځ کې منافات وو، نو ځکه هغوی خپلو ځانونو ته کفر غوره کړ، او د پيغمبرانو د خبرو له منلو څخه يې مخ واړاوه.

وَّاسْتَغْنَى اللّٰهُ ۭ وَاللّٰهُ غَنِيٌّ حَمِيْدٌ ۝

او بې پروا غني دی الله (له ايمان د خلقو)، او الله غني بې پروا دی (له عبادت)، او ډېر ستايلی شوی دی (بې له ستايلو د خلقو).

تفسير: يعنې د الله تعالى څه پروا ده، که هغوی مخ واړوي، يا غاړه وغړي؛ نو الله هم له هغوی ځنې د خپل رحمت نظر اړوي.

زَعَمَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْٓا اَنْ لَّنْ يُّبْعَثُوْا ۭ

دعوی کوي هغه کسان چې کافران شوي دي چې له سره به بيا ژوندي راپورته نه کړی شي دوی.

تفسير: هم هغسې چې دغه کُفّار پخپل زعم د انبياوو له رسالت څخه انکار کوي، د بعث بعد الموت ځنې هم انکار کوي.

قُلْ بَلٰى وَرَبِّيْ لَتُبْعَثُنَّ ثُمَّ لَتُنَبَّؤُنَّ بِمَا عَمِلْتُمْ ۭ وَذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيْرٌ ۝

ووايه (ای محمده دوی ته چې) هو بيا به ژوندي راپورته کړی شئ، قسم دی په رب ځما چې خامخا ژوندي پورته به کړل شئ هرومرو تاسې (پس له مرګه)، بيا خامخا خبر به کړی شئ تاسې هرومرو په هغه څه چې کړي دي تاسې په دنيا کې، او دا (ژوندي پاڅول جزاء ورکول) په الله باندې ډېر اسان دي.

تفسير: يعنې د دويم ځلي بيا ژوندي کول او د ګردو حساب، کتاب اخيستل الله تعالى ته کوم سخت او ګران او مشکل کار نه دى، پوره يقين ولرئ ! چې دا کار ضرور کېدونکى دى، د چا له انکار کولو ځخه هغه ټاکلى شوى کار هيڅ وړاندې وروسته نه کيږي، نو ځکه ښايي چې تاسې انکار پرېږدئ، او د هغې ورځې په فکر کې ولوېږئ.

فَاٰمِنُوْا بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ وَالنُّوْرِ الَّذِيْٓ اَنْزَلْنَا ؕ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُوْنَ خَبِيْرٌ ۝۸

نو ايمان راوړئ په الله او په رسول د ده (محمّد) باندې، او په هغې رڼا (قرآن) باندې چې نازل کړى دى مونږ، او الله په هغه څه چې کوئ يې تاسې ښه خبردار دى.

تفسير: يعنې ايمان سره عمل هم يو ضروري شى دى.

يَوْمَ يَجْمَعُكُمْ لِيَوْمِ الْجَمْعِ ؕ ذٰلِكَ يَوْمُ التَّغَابُنِ ؕ

(ياد کړه) هغه ورځ چې راجمع به کړي (او خبر به درکړي الله) تاسو لره په ورځ د جمع کېدلو (قيامت) کې، دا (ورځ چې ده) ورځ د نفعې او نقصان ده.

تفسير: يعنې دوزخيان به پرې کيږي، او جنّتيان به کاميابيږي، پرې کېدل دا چې هغوى به د الله تعالى ورکړي قوّتونه بېځايه لګولي وي، رأس المال او پنګه به يې هم له لاسه وتلي وي، برى دا چې د لويې فائدې په بدل کې په زرهاوو ښه مومي، اوس د همدې خبرې لږ څه تفصيل داسې راځي چې:

وَمَنْ يُّؤْمِنْۢ بِاللّٰهِ وَيَعْمَلْ صَالِحًا يُّكَفِّرْ عَنْهُ سَيِّاٰتِهٖ

او هغه چې ايمان راوړي په الله او وکړي عمل نېک؛ لرې به کړي (الله) له ده ځخه بدي د ده.

تفسير: يعنې هغه تقصيرات چې شوي دي؛ د ايمان او ښو کارونو له وجې معاف او ښېلى کيږي.

وَيُدْخِلْهُ جَنّٰتٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ فِيْهَآ اَبَدًا ؕ ذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيْمُ ۝۹

او داخل به کړي (الله) دغه (صالح مؤمن) په هغو جنّتونو کې چې بهيږي له لاندې (د ونو او مانيو) د هغو (ځلور قسمه) ويالې، تل به وي دوى په هغه کې ابدي همېشه، دغه (مغفرت او جنّت) برى خلاصى ډېر لوى دى.

تفسير: يعنې هر څوک چې جنّت ته ورسيږي؛ ټول مرادونه يې په لاس ورځي، ځکه چې جنّت د الله تعالى د ليدلو او د هغه د رضاء موندلو ځاى دى.

وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا وَكَذَّبُوْا بِاٰيٰتِنَآ اُولٰٓئِكَ اَصْحٰبُ النَّارِ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا ؕ وَبِئْسَ الْمَصِيْرُ ۝۱۰ مَآ اَصَابَ مِنْ مُّصِيْبَةٍ اِلَّا بِاِذْنِ اللّٰهِ ؕ وَمَنْ يُّؤْمِنْۢ بِاللّٰهِ يَهْدِ قَلْبَهٗ ؕ

او هغه کسان چې کافران شوي دي او نسبت د دروغو کوي آيتونو ځمونږ ته، دغه کسان دي ياران ملګري د دوزخ، تل به وي دوى په هغه (دوزخ) کې، او بد ځاى د ورتللو دى (دوزخ). نه رسيږي هيڅ مصيبت، غم، درد هيڅاته مګر خو (رسيږي) په اذن حکم د الله سره، او هغه څوک چې ايمان يې راوړى دى په الله باندې؛ لاره ښيي (الله) زړه د ده ته (د صبر او ثبات).

تفسير: په دنيا کې هيڅ يوه سختي او مصيبت بې د الله تعالى له رضا، مشيت څخه نه رسيږي، کله چې مؤمنان په دې خبره باندې يقين او باور ولري؛ نو نه ښايي چې په هغه باندې خفه شي، بلکه په هر وخت او په هر حال باندې د هغه په فيصلې باندې رضا وي، او تل دې هسې وينا وکړي، تر څو چې الله تعالى يې زړه کلک کړى، او پدې وپوهيږي چې هر څه د الله تعالى له جانبه دي.

وَاللّٰهُ بِكُلِّ شَیْءٍ عَلِیْمٌ ﴿۱۱﴾

او الله په هر څيز باندې ښه عالم دانا دى (پر شاکرانو صابرانو).

تفسير: يعنې هغه تکليف او مصيبت چې د الله تعالى له لوري رارسيږي؛ د هغه عين علم او حکمت دى، همغه الله تعالى ته ښه معلوم دي چې کوم يو له مونږ څنې د واقعي صبر، تسليم او رضا په سمه لاره ځي؟ او د چا زړه د کومو احوالو او کيفياتو د مورد ګرځېدلو وړ دى؟.

وَاَطِیْعُوا اللّٰهَ وَاَطِیْعُوا الرَّسُوْلَ ۚ فَاِنْ تَوَلَّیْتُمْ فَاِنَّمَا عَلٰی رَسُوْلِنَا الْبَلٰغُ الْمُبِیْنُ ﴿۱۲﴾

او حکم ومنئ تاسې د الله، او حکم ومنئ تاسې د رسول (د دغه الله)، پس که مخ وګرځوه تاسې (له طاعته؛ نو د تاسې نقصان دى، رسول ته څه زيان نه رسيږي ،ځکه چې) نو بېشکه په رسول ځما باندې رسونه ښکاره ده (او خپل تبليغ يې کړى دى).

تفسير: يعنې په نرمى، سختى، تکليف، راحت او په هر صورت کې د الله تعالى او د هغه د رسول حکم ومنئ !، که نه ستاسې خپل نقصان دى، رسول الله صلى الله عليه وسلم خو تاسې ته ټول ښه او بد درپوهولي دي، او خپل فرض يې ادا کړى دى، او الله تعالى ته ستاسې له اطاعت يا معصيت څخه هيڅ يو ضرر يا ګټه نه ووررسيږي.

اَللّٰهُ لَاۤ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ؕ وَعَلَی اللّٰهِ فَلْیَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُوْنَ ﴿۱۳﴾

الله (يو دى) نشته هيڅوک وړ د عبادت مګر خو همدى دى، او خاص يواځې پر الله باندې پس توکل دې وکړي مؤمنان.

تفسير: يعنې معبود او مستعان يواځې د الله تعالى لوى ذات دى، بل څوک د بندګۍ او د هيلې او د اسرې وړ نه دى.

يٰۤاَیُّهَا الَّذِیْنَ اٰمَنُوْۤا اِنَّ مِنْ اَزْوَاجِكُمْ وَاَوْلَادِكُمْ عَدُوًّا لَّكُمْ

اى هغو کسانو چې ايمان يې راوړى دى ! بېشکه ځينې له ښځو ستاسې او (ځينې له) ځامنو ستاسې دښمنان دي تاسې لره.

تفسير: ډېر ځلې داسې کيږي چې سړى د ښځې او ځامنو په مينه او محبت کې داسې اخته کيږي، چې د الله تعالى له ياده غافليږي، او د داسې تعلّقاتو لامله نور ډېر خراب کارونه هم کوي، او له ډېرو ښو څخه بې برخې پاتې کيږي، د ښځې او اولاد غوښتنې او د هغوى خوښ ساتل هيڅکله دې نه پرېږدي چې بل شي تـه خپل فکـر واړوي، د آخرت فکر ترې هيريږي، کله چې د آل او عيال د سړي د داسې ضرر او نقصان سبب وګرځي، هغه يې دوستان نه بلل کيږي، بلکه داسې دښمنان دي چې سړى د دوى د دې دښمنۍ احساس نشي کولى، نو ځکه الله تعالى مو وينوي چې ځانونه مو له داسې دښمنانو څخه ساتئ !، او له هسې چارو څنې لرې ګرځئ چې د هغو په وسيله دنيا تاسې ته ډېره ښه ښکاره شي،

او آخرت مو له یاده ووځي، او د دنیا لامله مو دین له لاسه وران شي، ولې داسې نه دي چې په دنیا کې ګردې ښځې یا ټوله اولاده او خپلوان هسې وي، چې سړی د آخرت له یاده غافلوي، بلکه ځینې بختورې ښځې او هلکان داسې هم وي چې له خپلو مېړو او پلرونو سره د هغوی د دین په حفاظت کې مرستې کوي، او په ښو چارو کې هغوی ته لار ښوونه او لاس نیونه کوي، او هغوی ته عابدې ښځې نعم الصاحبات او نېک مرغې اولاده باقیات الصالحات ګرځي: (جعلنا الله منهم بفضله ومنّه).

فَاحْذَرُوْهُمْ ۚ وَاِنْ تَعْفُوْا وَتَصْفَحُوْا وَتَغْفِرُوْا فَاِنَّ اللّٰهَ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿۱۴﴾

نو ځان وساتئ تاسې له دوی څخه (په مقابل د حکم د الله او د دوی لحاظ مه کوئ)، او که عفوه او ګزشت وکړئ تاسو، او مخ وګرځوئ تاسو، او مغفرت وکړئ تاسې؛ پس بېشکه الله ښه مغفرت کوونکی (د خطیّاتو) ډېر رحم کوونکی دی.

تفسیر: یعنې که دوی له تاسې سره دښمني وکړه، او تاسې ته دیني یا دنیوي زیان ورسېد؛ نو د هغه اثر او اغېزه به داسې کیږي چې تاسې به په انتقام او کسات پسې لوېږئ، او پر هغوی باندې به نامناسبه سختي شروع کوئ، نو له داسې کولو څخه به د دنیا انتظام خرابیږي، تر هغه ځایه پورې چې عقلاً او شرعًا ګنجایش وي؛ له هسې حماقتونو، تقصیراتو ځنې تېرېږئ او ښئ یې !، انتقام او کسات پسې مه ګرځئ !، چې په داسې مکارمو اخلاقو سره به الله تعالی پر تاسې باندې مهرباني کوي او ستاسې خطاوې ښې.

اِنَّمَآ اَمْوَالُكُمْ وَاَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ ۭ وَاللّٰهُ عِنْدَهٗٓ اَجْرٌ عَظِيْمٌ ﴿۱۵﴾

بېشکه همدا خبره ده چې مالونه ستاسې او اولاد ستاسې یوه فتنه ازمویښت دی، او الله چې دی په نزد د ده دی اجر ثواب ډېر لوی.

تفسیر: یعنې الله تعالی تاسې ته مال او اولاد درکوي او تاسې پرې ازمویي، چې کوم یو له تاسې څخه په داسې فاني او زائلو شیانو کې اخته کیږي؟ او کوم یو له تاسې ځنې د فاني شیانو نه د خپل آخرت پنګه او ذخیره ګرځوي؟ او د آخرت ډېر لوی اجر او ثواب د دې ځای پر حظوظو او مالونو باندې ښه بولي، او ترجیح ورکوي؟ او یا أخروي باقي او غیر فاني نعمتونه هېروي، او په بدل یې دغه زائل او فاني شیان اخلي؟.

فَاتَّقُوا اللّٰهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ وَاسْمَعُوْا وَاَطِيْعُوْا وَاَنْفِقُوْا خَيْرًا لِّاَنْفُسِكُمْ ۭ

نو وویر ېږئ تاسې له الله څومره چې توانېږئ تاسې، او واورئ (خبرې د الله په سماع د قبول سره)، او اطاعت کوئ (د احکام الله)، او نفقه کوئ لګوئ ښه شیان لپاره (د نفعې) د ځانونو خپلو، یا دا غوره ده ستاسو لپاره.

تفسیر: یعنې تر څو مو چې له وسه کیږي له الله تعالی ځنې وویر ېږئ، او په دې امتحان او ازموینه کې ثابت قدم اوسئ !، او د هغه احکام واورئ !، او عمل پرې وکړئ !.

وَمَنْ يُّوْقَ شُحَّ نَفْسِهٖ فَاُولٰۗىِٕكَ هُمُ الْمُفْلِحُوْنَ ﴿۱۶﴾

او هغه چې وساتلی شي له حرص بخیلی د نفس خپل څخه؛ نو دا کسان همدوی دي بریالیان په مراد رسېدلي (بچ شوي له عذابه په دواړه دارینو کې).

تفسير: يعنې د الله تعالى په لاره کې به له نفقه کولو او له مال لګولو څخه ستاسې خپلې نښګنې کيږي، او همغه سړی بريالی او په مراد رسيږي چې الله تعالى د هغه زړه له دې اندښنې غوښتنې ځنې پاک ساتلی وي، او حرص، بخل، طمع او کنسکي لار په کې ونه لري.

إِنْ تُقْرِضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا يُضَاعِفْهُ لَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ۚ

که چېرې قرض پور ورکړئ تاسې الله لره (په هغه څه چې فرمايلي يې دي) قرض پور نېک؛ نو دو چنده به کړي (الله ثواب د) هغه (پور) تاسې ته او مغفرت به وکړي (الله) تاسې ته.

تفسير: يعنې د الله تعالى په لاره کې په اخلاص او نېک نيّت سره له خپل حلال او طيب مال ځنې صرف کړئ او ويې لګوئ !، تر څو الله تعالى تاسې ته څو چنده له هغه ځنې زيات ثواب درکړي، او ستاسې ګردې خطاوې او تجاوزات وښښي، همداسې يو مضمون پخوا له دې څخه هم تېر شوی دی، پوره تقرير دې هلته وکوت شي !.

وَاللَّهُ شَكُورٌ حَلِيمٌ ﴿١٧﴾

او الله ښه قدردان دی ښه تحمّل والا دی.

تفسير: د قدر پېژندلو خبره دا ده چې په لږ عمل سره ډېر ثواب ورکوي، او تحمّل يې دا دی چې د ګناه په ليدلو سره سمدلاسه عذاب نه مقرروي، بيا هم د ډېرو ګناهګارانو جرم ښښي، او د ډېرو سزا تخفيف کوي.

عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿١٨﴾

عالم پوهېدونکی د پټ او ښکاره دی، ښه غالب قوي دی ډېر حکمت والا دی.

تفسير: يعنې الله تعالى په ښکاره کارونو او پټو نيتونو باندې عليم او خبير ښه دانا او بينا دی، او سم د خپل زبردست قوّت او حکمت سره هر چاته بدل ورکوي.

تمّت سورة التغابن بفضل الله تعالى ومنّه، ولله الحمدُ والمنّة.

سُورَةُ الطَّلَاقِ

«د (الطلاق) سورت مدني دی، (١٢) آيت (٢) رکوع لري، په تلاوت کې (٦٥) او په نزول کې (٩٩) سورت دی، وروسته د (الإنسان) له سورته نازل شوی دی».

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعِدَّتِهِنَّ

ای نبي ! (ووايه امّت خپل ته) کله چې اراده وکړئ طلاقوئ تاسو ښځې؛ نو طلاقوئ يې په (وخت د) عدّت د دوي کې (په طُهر کې چې خالي له جماع وي).

تفسير: اګر که دلته مخاطب نبي صلى الله عليه وسلم دی، مګر په واقع کې ګرد امّت مخاطب دی، يعنې کله چې کوم سړی بيا په کوم ضرورت يا د مجبوريت له کبله د خپلې ښځې د طلاق ورکولو اراده وکړي، نو ښايي چې هغه دې په عدّت سره طلاق ورکړي.

په طلاق ورکولو کې مشروعه طريقه دا ده چې په طُهر کې دې طلاق ورکړی شي، او له احاديثو څخه هم دا قيد ثابتيږي، چې په هغه طهر کې چې کوروالی او صحبت په کې نه وي شوی؛ ښايي مېړه خپلې ښځې ته طلاق ورکړي.

وَأَحْصُوا الْعِدَّةَ

او وشمېرئ وساتئ تاسو عدّت (د ښځو خپلو).

تفسير: نارينه او ښځې دواړو ته ښايي چې دا خبره په ياد ولري چې چېرې د غفلت او سهوې په وسيله له دوی څخې کومه سهوه او بې احتياطي ونشي، او څه لاندې باندې په منځ کې رانشي، او هم ښايي چې طلاق داسې ورکړ شي چې د عدّت په شمېر کې هيڅ شاني ډېروالی او لږوالی رانشي.

وَاتَّقُوا اللَّهَ رَبَّكُمْ لَا تُخْرِجُوهُنَّ مِن بُيُوتِهِنَّ

او وويرېږئ تاسو له الله چې رب (پالونکی) د تاسې (دی)، مه وباسئ (ای خاوندانو) دغه (ښځې خپلې) له کورونو خپلو څخه (چې په کې اوسي دوی، تر هغه پورې چې يې تېر شي عدّت).

تفسير: يعنې له الله څخه وويرېږئ، او په شرعي احکامو باندې پابندي ولرئ !، چې له هغو څخه يو حکم دا دی چې د حيض په حالت کې دې طلاق ور نه کړ شي !، او دې طلاق دې يو ځای ور نه کړ شي !، او مطلّقه ښځه دې له کوره د باندې ونه ايستله شي !، او د دې په شان د الله أكرم شأنُه وأعظم برهانُهُ نورې ښوونې هم په اخلاص سره منئ !.

وَلَا يَخْرُجْنَ إِلَّا أَن يَأْتِينَ بِفَاحِشَةٍ مُّبَيِّنَةٍ

او نه دې وځي دغه (ښځې هم پخپله له کورو نه تر څو چې عدّت د دوی تېر شي) مګر هلته چې راشي دوی په فاحشه بې حيايي ښکاره سره (لکه زنا).

تفسير: يعني ښځې دې پخپله خوښه هم نه وځي، ځکه چې دا سُکنَى محض حق العبد نه دی چې د هغه په رضا سره ساقطه شي، بلکه حق الشّرع دی، هو ! که ښځه کومه ښکاره بېحیایي وکړي، یا په بدو چارو ځغرد وکړي، یا د غلا مرتکبه شي، یا د ځینو علماوو په قول: زېه وکړي، یا تل په جنګ جنجال او جګړه کې لګیا وي، او بې له غمه او خفګانه یې بل کار نه وي؛ نو ایستل یې روا دي، که دا ښځه بې موجبه له کوره ووځي؛ نو دا پخپله د دې د صریحې بې حیایۍ یو کار دی.

وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ ۚ وَمَن يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ ۚ

او دا (احکام) حدود اندازه کړی شوي د الله دي، او هر هغه چې تیریږي له حدودو د الله ځخه؛ نو په تحقیق ظلم یې کړی دی په ځان خپل باندې.

تفسير: يعني ګناهګار شوي دي، د الله تعالى په نزد د سزا موجب وګرځېد.

لَا تَدْرِي لَعَلَّ اللَّهَ يُحْدِثُ بَعْدَ ذَٰلِكَ أَمْرًا ①

نه پوهېږې (ته ای طلاق کوونکیه ! یا نه پوهېږي هیڅ نفس) ښایي چې الله پیدا کړي وروسته له دې طلاق کوم ښه کار او نوی صورت لکه رجوع له طلاقه.

تفسير: يعني ښایي چې بیا د دواړو په منځ کې روغه او صلحه وشي، او په طلاق باندې پښېمان او نادم شي.

فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ فَارِقُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ

بیا نو کله چې ورسیږي دغه (ښځې) نېټې خپلې ته؛ نو وساتئ (تاسې ای مېړونو) دوی په معروف نېکۍ ښه شان سره، یا جلا شئ تاسې له دوی ځنې په معروف نېکۍ ښه شان سره.

تفسير: يعني په رجعي طلاق کې کله چې عدّت ختمېدلو ته نژدې شي؛ نو تاسې لره له دوو چارو ځخه د یوې چارې اختیار دی، چې یا د عدّت له ختمېدلو ځخه پخوا سم له دستوره هغې ښځې ته رجعت او خپلې نکاح ته دوام ورکړئ !، یا د عدّت په ختمېدلو سره په معقولې طریقې باندې له هغې ځخه جلا شئ !، مطلب دا که د نکاح تینګ ساتل مقصد وي؛ نو په هغه وخت کې، او که یې شلول مطلب وي؛ نو په دغه وخت کې ځغرد (تینګوالی) پرې وکړئ !، او په دواړو صورتونو کې د انسانیت، شرافت اصولو ته په درنه سترګه وګورئ !، او داسې مه کوئ چې ساتنه یې مقصود نه وي، او خامخا د عدّت د اوږدوالي لپاره رجعت وکړئ، یا د ساتلو په صورت کې هغې ته ایذاء ورسوئ، او طعن او تشنیع ور واوروئ !.

وَأَشْهِدُوا ذَوَيْ عَدْلٍ مِّنكُمْ

او شاهدان نیسئ تاسې (په دغه رجوع باندې) دوه خاوندان د عدل له تاسې ځخه.

تفسير: يعني وروسته له طلاق ورکولو او پخوا د عدّت له پوره کېدلو که د نکاح بیا ساتل غواړئ؛ نو په دې رجعت باندې دوه شاهدان ونیسئ، تر ځو د خلقو په نزد متهم نه شئ.

وَأَقِيمُوا الشَّهَادَةَ لِلَّهِ ۚ

او ښه اداء کړئ تاسې شاهدي (ای شاهدانو په وخت د حاجت کې) لپاره د (ثواب او رضا د) الله.

تفسير: په دې کې شاهدانو لره هدايت دی چې د شاهدي ورکولو په وخت کې کړه او خرابه خبره ونه کړي، او سمه صافه او درسته خبره ووايئ !.

ذَٰلِكُمْ يُوعَظُ بِهِۦ مَن كَانَ يُؤْمِنُ بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ ٱلْءَاخِرِ ۚ

دا (ساتنه په نېکۍ سره) نصيحت کاوه شي په دې سره هغه چاته چې وي چې ايمان يې راوړی وي په الله او په ورځې وروستۍ (د قيامت) باندې.

تفسير: د جاهليت په زمانه کې پر ښځو باندې زيات ظلمونه کېدل، او له ښځو سره هسې سلوک جاري وو لکه چې له غواوو او خرو سره يې کوي، يا له خورا سختو او ذليلو بنديانو سره کاوه شي، ځينې ښځې به سل سل کرته طلاقېدې، خو سره د هغه به هـم د هغـوی د مصيبت دوره پای (آخر) ته نـه رسېده، قرآن په څو څو ځايونو کې د دې وحشيانه مظالمو او بې رحميو خلاف ويناوې کړي دي، او د نکاح او د طلاق په حدودو او حقوقو باندې په ډېر ښه ډول سره زور غورځولی دی، بالخصوص د دې سورت په منځ کې په نورو حکيمانه وو هدايتو او نصيحتو کې يې يو نهايت جامع او مانع او ټول ښوونکی اصول بيان فرمايلی دی چې: ﴿فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ فَارِقُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ﴾ دی، چې د هغه حاصل دا دی چې که يې ساتئ؛ نو په معقوله ډول او طريقې سره يې وساتئ !، او که يې پرېږدئ؛ نو هم په معقوله طريقه سره يې پرېږدئ !، خو له دې ښو او زرينو نصيحتو څخه هغه سړی منتفع او ګټور کېدی شي چې په الله تعالی او رسول الله صلی الله عليه وسلم او په آخرت باندې يقين لري، ځکه چې همدا باور او يقين د انسان په زړه کې د الله تعالی وېره او خوف پيدا کوي، او د همدې وېرې لامله دا خيال د انسان په فکر کې پيدا کيږي: همغسې چې يوه کمزوره ښځه له بخته او اتفاقه ځمونږ په منګلو او قبضه او اقتدار کې راغلې ده، مونږ هم ټول د يوه لوی قهّار الله تعالی په قبضه او اقتدار کې پراته يو، همدا يو خيال دی چې په هر حال کې سړی له ظلم او تعدّي څخه ساتي، او د الله تعالی په امر منلو باندې اړوي، د دې لپاره په دې سورت کې په مخصوص ډول سره په اتقاء پرهېزګاری او د الله تعالی په وېره باندې زيات امرونه او توصيې شوي دي.

وَمَن يَتَّقِ ٱللَّهَ يَجْعَل لَّهُۥ مَخْرَجًا ۝٢

او هغه څوک چې ويريږي له الله، ځان ساتي له معاصيو؛ وبه ګرځوي ده ته يو ځای د وتلو (له دنيوي او اخروي غمونو نه).

تفسير: يعنې له الله تعالی ځنې وويرېږئ !، او د هغه د احکامو تعميل په هر حال کې وکړئ !، که څه هم له ډېرو مشکلاتو او شدائدو سره مخامخ شئ، ځکه چې الله تعالی د هغو ګردو مشکلاتو ځنې د وتلو لاره در خلاصوي، او په سختيو کې دګزارې وسيلې هم در برابروي.

وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ ۚ

او رزق روزي به ورکړي (الله) ده ته له هغه (ځايه) چې ګمان به نه کوي دی.

تفسير: د الله تعالی څخه وېره د دواړو دارينو د خزانو کنجي ده، او د ګردو بريو او کاميابـيو وسيله ده، له همدې ځنې ګرد مشکلات اسانيږي، بې قياس او بې ګمانه يې رزق روزي او خواړه ور رسيږي، ګناهونه يې بښل کيږي، جنّت ورحاصليږي، ثواب يې زياتيږي، او يوه عجيبه د زړه ډاډينه، سکون، اطمينان او خوښي په برخه او نصيب راځي، چې د هغه لامله بيا هيڅ يوه سختي لکه سختي نه ورښکاري.

وَمَنْ يَّتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ فَهُوَ حَسْبُهٗ ؕ اِنَّ اللّٰهَ بَالِغُ اَمْرِهٖ ؕ قَدْ جَعَلَ اللّٰهُ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْرًا ۝٣

او هغه څوک چې توکل وکړي په الله باندې؛ نو دغه (الله) بس کافي دی ده لره (په دواړو جهانو کې)، بېشکه الله رسېدونکی دی امر کار خپل ته، په تحقیق ګرځولې ده الله هر څیز لره اندازه.

تفسیر: یعنې پر الله تعالی باندې هیله او اسره ولرئ، او یواځې پر وسائلو او اسبابو باندې تکیه ونه کړئ !، د الله تعالی قُدرت په دې اسبابو اړه نه لري، د کوم کار د کولو اراده چې الله وفرمایي؛ هغه هرومرو (خامخا) پوره کېدونکی دی، اسباب او وسائل هم د ده د مشیت تابع دی، هو ! د هر څیز اندازه د هغه له خوا ټاکلې شوې ده، چې سم له هغې سره هغه ښکاره کېدونکی دی، نو ځکه که د کوم څیز په حاصلېدو کې څه ډیل ښکاره شي؛ نو متوکّل لره نه ښایي چې ځان خپه یا پرېشان کړي.

وَالّٰٓـِٔيْ يَئِسْنَ مِنَ الْمَحِيْضِ مِنْ نِّسَآئِكُمْ اِنِ ارْتَبْتُمْ فَعِدَّتُهُنَّ ثَلٰثَةُ اَشْهُرٍ ۙ وَّالّٰٓـِٔيْ لَمْ يَحِضْنَ ؕ

او هغه ښځې چې ناامیده شوي وي (په سبب د کبارت یا د مرض) له حیضه له ښځو ستاسې ځنې که چېرې په شک کې یئ تاسې؛ نو عدّت د دوی درې میاشتې دی، او همداسې ښځې چې نه وي شوي حائضې (په سبب د صغارت نو درې میاشتې عدّت دې تېروي).

تفسیر: یعنې پاک قرآن د مطلّقې عدّت لکه چې د «البقرة» په سورت کې راغلی دی؛ درې حیضه ښوولی دی، که شبهه او شک پیدا شي چې چاته حیض ورنشي، یا د ډېر عمر او منګ لامله یې حیض بند شوی وي، نو د هغې عدّت به څو وي؟ دا یې راښکاره کړه چې درې میاشتې دی.

وَاُولَاتُ الْاَحْمَالِ اَجَلُهُنَّ اَنْ يَّضَعْنَ حَمْلَهُنَّ ؕ

او (ښځې) خاوندانې د بار ګېډې (حاملانې بلاربې) عدّت د دوی دا دی چې وزېږوي دوی بار (حمل) خپل.

تفسیر: د جمهورو په نزد د حاملې عدّت د هغې د حمل تر وضعې او د مولود تر ځېګولو پورې دی، که څه هم هغه یوه لحظه او شېبه وروسته وي، یا تر ډېرو میاشتو پورې وځنډېږي، په دې کې د مطلقې او د کونډې حکم یو دی، لکه چې په احادیثو کې راغلي دي.

وَمَنْ يَّتَّقِ اللّٰهَ يَجْعَلْ لَّهٗ مِنْ اَمْرِهٖ يُسْرًا ۝٤ ذٰلِكَ اَمْرُ اللّٰهِ اَنْزَلَهٗۤ اِلَيْكُمْ ؕ وَمَنْ يَّتَّقِ اللّٰهَ يُكَفِّرْ عَنْهُ سَيِّاٰتِهٖ وَيُعْظِمْ لَهٗۤ اَجْرًا ۝٥

او هغه څوک چې ویریږي له الله، ځان ساتي له معاصیو؛ نو وبه ګرځوي الله ده ته کار د ده کې اساني. دا (چې ویلی شوی دی) امر حکم د الله دی چې نازل کړی یې دی تاسې ته، او هغه څوک چې ویریږي له الله، ځان ساتي له معاصیو؛ نو لرې به کړي الله له ده څخه ګناهونه د ده، او لوی به کړي (الله) ده لره اجر ثواب (د ده).

تفسیر: د هرې جُملې په آخر کې د اتّقاء او د الله تعالی أکرمَ شأنُه وأعظمَ برهانُه د وېرې مضمون په مختلفو اسالیبو او ډول ډول پیرایو سره یې تکرار کړی دی، تر څو لوستونکي د هغه د بار بار ویلو څخه ډېر ویښ او متنبّه شي، چې د ښځو په معاملاتو کې د دې اتقاء او پرهېزګارۍ ضرورت ډېر زیات دی.

أَسْكِنُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ سَكَنتُم مِّن وُجْدِكُمْ

واوسوئ دا (ښځې طلاقې کړی شوې) په هغه ځای کې چې په کې اوسېږئ تاسې (سم) له طاقت د تاسې (چې توانېږئ !).

تفسير: د نارينه په ذمّه باندې ضرور دي چې خپلې مطلّقې ښځې ته تر عدّت پورې هستوګنې لپاره کور ورکړي، چې هغه ته «سُکنی» وايه شي، نو کله چې «سکنی» واجبه شي؛ نو نفقه هم د هغه په ذمّه ثابتيږي، ځکه چې ښځه دومره موده د ده په کور کې مقيّده او محبوسه پاتې کيږي، د قرآنکريم د دې الفاظو اشاره په همدې لوري ده: ﴿مِنْ حَيْثُ سَكَنتُم مِّن وُجْدِكُمْ وَلَا تُضَآرُّوهُنَّ لِتُضَيِّقُوا عَلَيْهِنَّ﴾.

وَلَا تُضَآرُّوهُنَّ لِتُضَيِّقُوا عَلَيْهِنَّ

او مه کوئ اراده د ضرر تاسې د دغو (مطلّقاتو) لره چې تنګوئ به (ځايونه او نفقې) په دوی باندې.

تفسير: يعنې ای مېړونو (خاوندانو) ! ضرر مه رسوئ تاسو دې ښځو طلاقو شوو ته په ځای د هستوګنې چې هغوی په تنګې شي، او په وتلو سره مجبورې شي.

وَإِن كُنَّ أُولَاتِ حَمْلٍ فَأَنفِقُوا عَلَيْهِنَّ حَتَّىٰ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ

او که چېرته وي دغه (ښځې) خاونداني د بار ګډې (حاملانې بلاربې) نو نفقه کوئ تاسې پر دوی باندې تر هغه پورې چې وزېږوي دوی بار (حمل د ګډې) خپلو (په ځېګدلو سره).

تفسير: د حمل مدّت کله چې ډېر اوږديږي؛ نو هغه يې په خصوصيت سره راوښود، چې په هغه کې که هومره اوږدوالی هم وشي، خو د حمل تر ځېږېدلو پورې ښايي هغې ته دې نفقه ورکړه شي، او داسې دې ونه کړي چې درې مياشتې نفقه ورکړي، او بيا يې بنده کړي.

فَإِنْ أَرْضَعْنَ لَكُمْ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ وَأْتَمِرُوا بَيْنَكُم بِمَعْرُوفٍ

نو که تې ورکاوه دوی (پس له طلاقه) اولاد د تاسو لره؛ پس ورکړئ تاسې هغوی لره مزدوري د هغوی، او مصلحت مشوره کوئ (ای ښځو او مېړونو په حق د مولود خپل) په منځونو خپلو کې په معروف نېکې سره.

تفسير: يعنې که له وضع حمل ځخه وروسته ښځې ستاسې له خاطره وړوکي ته شودې ورکوي؛ نو اجرت يې ښايي هومره ورکړ شي لکه نورو تې ورکوونکيو ښځو ته چې ورکاوه کيږي !، او سم له دستوره په معقولې طريقې سره يو له بله د دې وړوکي په نسبت مشوره وکړي، او لازمه قراردادونه وترې، او خامخا ضد او خراب تګ ونه کړي !، او يو له بل سره د نېکې سلوک وکړي، نه دې ښځه د شودو له ورکولو ځخه غاړه غړوي !، او نه دې نارينه له هغې ځنې مخ اړوي چې بلې ښځې ته د دې وړوکي ورکړي، چې د ده د مور په ځای بله ښځه په اجرت سره تې ورکړي.

وَإِن تَعَاسَرْتُمْ فَسَتُرْضِعُ لَهُ أُخْرَىٰ

او که سختي وکړئ تاسې (ای والدينو په تي ورکولو او اجرت کې)؛ نو لپاره د تي ورکولو دې طلب کړي هغه (مولود) لره بل ښځه (يعنې دايي دې ورته ونيسي، او په مور باندې دې زور نه کوي).

تفسير: يعني که د مخالفت، ضد لامله ښځه په شودو ورکولو باندې راضي نشي؛ نو نارينه دې هرومرو هغې ته نه ګوري، او بله ښځه دې پيدا کړي چې هغه کوچني ته شودې ورکړي، او که نارينه پر هغې ښځې باندې خپل وړوکی نه پالي، او شودو ته يې نه پريږدي؛ نو خامخا به بله کومه ښځه پيدا کيږي، او په دواړو صورتونو کې به بلې ښځې ته څه ورکول کيږي، نو ولې همدا شی د همغه وړوکي مور ته ورنه کړ شي، چې هم وړوکی په ارام او خوشاله او هم مور پرې ډاډه او بې پروا شي.

لِيُنفِقْ ذُو سَعَةٍ مِّن سَعَتِهِۦ ۖ وَمَن قُدِرَ عَلَيْهِ رِزْقُهُۥ فَلْيُنفِقْ مِمَّآ ءَاتَىٰهُ ٱللَّهُ ۚ لَا يُكَلِّفُ ٱللَّهُ نَفْسًا إِلَّا مَآ ءَاتَىٰهَا ۚ سَيَجْعَلُ ٱللَّهُ بَعْدَ عُسْرٍ يُسْرًا ﴿٧﴾

نو نفقه دې ورکوي خاوند د طاقت له طاقته شتو خپلو نه، او هغه چې تنګ کړ شي په ده باندې رزق د هغه، پس نفقه دې کوي له هغه ځنې چې ورکړي وي هغه لره الله، نه ورکوي تکليف الله هيڅ نفس لره مګر خو په هغه قدر چې ورکړی وي هغه لره (له ماله)، ژر به ښکاره کړي الله پس له سختۍ تنګۍ څخه اساني او پراخي.

تفسير: يعني د ووړکي خرڅ پر پلار باندې دی، مال او شته والا دې د خپل مال او شتو په اندازه خرڅ او نفقه ورکوي، اکرب او نادار دې د خپل نشتوالي په حيثيت نفقه خرڅ کوي، که د کوم سړي په برخه ډېره پراخي او شته نه وي، او دالله جل جلاله له درباره يې لږ رزق او خواړه په برخه شوي وي؛ نو دی دې په هغه کې د خپل ګنجايش او قوّت په نسبت خرڅ وکړي !، ځکه چې الله تعالی هيچا ته د هغه له طاقت څخه زيات تکليف نه ورکوي، کله چې کوم سړی په تنګه کې هم د هغه له احکامو سره خرڅ وکړي؛ نو الله تعالی به هغه سختي او تنګه په اسانۍ او پراختيا سره وربدله کړي.

وَكَأَيِّن مِّن قَرْيَةٍ عَتَتْ عَنْ أَمْرِ رَبِّهَا وَرُسُلِهِۦ فَحَاسَبْنَٰهَا حِسَابًا شَدِيدًا وَعَذَّبْنَٰهَا عَذَابًا نُّكْرًا ﴿٨﴾

او ډېر وو له کليو څخه چې ګرځېدلې سرکښي يې کړې وه له امره د رب خپل، او له (امره حکمه) د رسولانو د دغه (الله) څخه، نو حساب به وکړو مونږ له هغوی سره حساب سخت (په قيامت کې)، او په عذاب به کړو مونږ هغوی په عذاب نااشنا ناکاره سخت سره.

شيخ الهند (رحمة الله عليه) د دې آيت ترجمه داسې کړې ده چې: «او څومره (ډېر) وو له کليو نه چې سرکشي يې کړې وه له حکمونو د رب خپل نه، او له رسولانو د ده نه؛ پس حساب مو وکړ له هغوی سره حساب سخت، او په عذاب مو کړ هغو په ناکاره ناڅاپه عذاب سره.

تفسير: يعني د شريعت د احکامو مخصوصًا د ښځو په نسبت د ګردو حکمونو پوره پابندي ولرئ !، که نافرماني وکړئ؛ نو په ياد يې ولرئ ! چې څومره کلي او ښارونه د الله تعالی او د ده د رسولانو د نافرمانۍ لامله ويجاړ او وران شوي دي، کله چې هغه خلق د تکبّر او ځانمنۍ آخرې درجې ته ورسېدل، او مونږ د هغوی حساب او کتاب ښه او کلک واخيست، او د هغوی يو عمل مو هم بې له پوښتنې پرې نښود، او ټول مو په هسې سخت عذاب او آفت کې اخته کړل چې د هغه نظير او ثاني پخوا له هغه څخه هيڅ ليدلی شوی نه وو.

فَذَاقَتْ وَبَالَ أَمْرِهَا وَكَانَ عَٰقِبَةُ أَمْرِهَا خُسْرًا ﴿٩﴾

نو (وڅکله يا) وبه څکي هغوی سزا د کار خپل (په دنيا کې)، او دی عاقبت آخر د کار د دوی زيان (په آخرت کې چې حرمان دی له جنّتونو).

تفسير: يعني هغه سودا، بيع او شراء، پلورل او پېرودل (اخيستل او خرڅول) چې يې په ټول عمر کې کړي وو، آخر يې په هغو کې سخت نقصان وموند، تر دې چې پانګه يې هم له لاسه ووتله.

أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا

تيار کړی دی الله هغوی ته عذاب سخت (په دارينو کې).

تفسير: د مخه د دنيوي عذاب ذکر وو، دا د أخروي عذاب ذکر دی.

فَاتَّقُوا اللَّهَ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ الَّذِينَ آمَنُوا

نو ووير ېرئ له الله، ځان وساتئ ای خاوندانو د عقلونو هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی.

تفسير: يعني د دې عبرتناکو واقعاتو له اورېدلو څخه عقلمند ايماندارانو ته ويرېدل په کار دي، او مونږ لره داسې کار کول نه ښايي چې د هغه لامله د الله تعالى د قهر او د خپګان مورد وګرځو، العياذ بالله.

قَدْ أَنْزَلَ اللَّهُ إِلَيْكُمْ ذِكْرًا

په تحقيق نازل کړی دی الله تاسې ته ذکر نصيحت (قرآن).

تفسير: يعني قرآن، که له (ذکر) څخې (ذاکر) مراد وي، نو هغه پخپله رسول دی.

رَسُولًا يَتْلُو عَلَيْكُمْ آيَاتِ اللَّهِ مُبَيِّنَاتٍ

رسول (چې محمد) دی لولي په تاسې باندې آيتونه د الله چې ښکاره کوونکي دي (د احکامو).

تفسير: يعني ښکاره ننبې او آيات چې په هغو کې د الله تعالى احکام په ډېر ښه ډول سره اورولى شوي دي.

لِيُخْرِجَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ

لپاره د دې چې وباسي (الله) هغه کسان چې ايمان يې راوړی او کړي يې دي ښه عملونه له ظلمتونو تيارو (د جهل او کفر) څخه رڼا (د علم او ايمان) ته.

تفسير: يعني د کفر او د جهل له ظلمت او تيارو څخې ايستلي د ايمان او د عمل رڼا ته مو لار ښوولې ده.

وَمَنْ يُؤْمِنْ بِاللَّهِ وَيَعْمَلْ صَالِحًا يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا قَدْ أَحْسَنَ اللَّهُ لَهُ رِزْقًا

او هغه چې ايمان راوړي په الله باندې، او وکړي ښه (عمل)؛ نو داخل به کړي (الله) ده لره په جنّتونو کې چې بهيږي له لاندې (د مانيو او ونو) د هغو ويالې، تل به اوسېدونکي وي دوی په هغو کې ابدي همېشه، په تحقيق ښه ورکړی دی الله هغه ته رزق روزي.

تفسير: او له جنّت څخه زيات ښه رزق، خواړه او روزي چېرې موندل کيږي !؟.

اَللّٰهُ الَّذِیْ خَلَقَ سَبْعَ سَمٰوٰتٍ وَّمِنَ الْاَرْضِ مِثْلَهُنَّ ؕ

الله هغه (ذات) دی چې پیدا کړي یې دي اوه اسمانونه او (پیدا کړي یې دي) له ځمکې څخه په مثل د دې (اوه اسمانونو اوه ځمکې).

تفسیر: یعنې اوه ځمکې هم پیدا کړي دي، لکه چې د (ترمذي) او نورو په احادیثو کې راغلي دي.

یَتَنَزَّلُ الْاَمْرُ بَیْنَهُنَّ

نازلیږي امر حکم (د الله) په منځ د دغو (اسمانونو او ځمکو) کې.

تفسیر: یعنې د عالم د انتظام او تدبیر لپاره د الله تعالی تکویني او تشریعي احکام په اسمانونو او ځمکه کې راښکته کیږي.

لِتَعْلَمُوْۤا اَنَّ اللّٰهَ عَلٰی كُلِّ شَیْءٍ قَدِیْرٌ ۙ وَّاَنَّ اللّٰهَ قَدْ اَحَاطَ بِكُلِّ شَیْءٍ عِلْمًا ﴿۱۲﴾

(پوهوي مو) تر څو چې وپوهیږئ تاسې چې بېشکه الله پر هر څیز باندې ښه قادر دی، او (پوه شئ) بېشکه چې الله په تحقیق احاطه فرمایلې ده رسېدلی دی هر شي ته له جهته د علمه قدرته.

تفسیر: یعنې د اسمان او د ځمکې د پیدا کولو او د هغو د انتظامي احکامو له جاري کولو څخه دا مقصود دی چې د الله تعالی د علم او د قدرت د صفاتو اظهار وشي، دا خبره د «ابن القیّم» (رحمة الله علیه) له لوري په (بدائع الفوائد) کې څرګنده شوې ده.

تمّت سورة الطلاق، ولله الحمدُ والمنّة.

سُورَةُ التَّحْرِيمِ

«د (التحريم) سورت مدني دی، (١٢) آيتونه او (٢) رکوع لري، په تلاوت کې (٦٦) او په نزول کې (١٠٧) سورت دی، وروسته د (الحجرات) له سورته نازل شوی دی».

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

د نبي صلی الله عليه وسلم هسې عادوت وو چې وروسته له مازديګره د خپلو ټولو مطهّراتو ازواجو کره د څو لحظو او شېبو له مخې ورته، يوه ورځ رسول الله صلی الله عليه وسلم د خپلې ښځې أم المؤمنين بي بي «زينب» رضي الله تعالى عنها په کور کې لږ شانې ډېل وفرمايه، وروسته دا ښکاره شوه چې دوی هلته د هغه عسل شات ګبينه څخه څه خوړلي وو، چې د دوی په مخ کې ور وړاندې کړی شوي وه، دا د شاتو او د ګبينو د خوړلو ډېل او وقفه په هره ورځ پرله پسې پېښېده، تر څو چې أم المؤمنين بي بي «عائشة الصديقة» رضي الله تعالى عنها او أمّ المؤمنين بي بي «حفصة» رضي الله تعالى عنها سره ملګرې شوې، او داسې تدبير يې جوړ کړو چې د هغې لامله نه يوائې رسول أکرم صلی الله عليه وسلم د شاتو د شربت څښل د هغې کره پرېښود، بلکه بي بي «حفصة» رضي الله تعالى عنها ته يې وفرمايل چې: «ما د زينب کره د شاتو شربت څښلی وو، اوس قسم خورم چې وروسته له دې نه يې نه څښم»، لکه چې د رسول اکرم صلی الله عليه وسلم په خيال دا خبره هم تېره شوې وه: که له دې خبرې څخه أم المؤمنين بي بي «زينب» رضي الله تعالى عنها خبره شي؛ نو هرومرو خپه کيږي، نو رسول الله صلی الله عليه وسلم «حفصې» رضي الله تعالى عنها ته يې دا هم فرمايلي وو چې: «له دې خبرې هيڅا ته څه ونه وايې»، همداسې يوه خبره د أم المؤمنين بي بي «مارية القبطية» رضي الله تعالى عنها په نسبت هم پېښه شوې وه، «مارية القبطية» هم د رسول أکرم صلی الله عليه وسلم ماندينه (بي بي) وه، چې د دې له ګډې څخه د دوی ځوی ابراهيم رضي الله عنه ځېرېدلی وو، چې رسول الله صلی الله عليه وسلم د نورو ازواجو د خوښۍ لپاره قسم خوړلی وو چې: «پس له دې نه به د هغې کره نه ځم»، او دا خبره نشي، خو بي بي «حفصة» رضي الله تعالى عنها له دې خبرې څخه په پټه بي بي عائشې رضي الله تعالى عنها ته خبر ورکړ، او دا يې هم ورته وويل چې: پټه يې وساتي، دلته د الله تعالى له لوري دا خبرې ځمونږ پيغمبر ته ورښکاره شوې، نو رسول الله صلی الله عليه وسلم بي بي «حفصة» رضي الله تعالى عنها ته وفرمايل چې: «ولې دې له دې خبرې ځنې نورې خبرې کړې دي؟ چې په ټينګه سره مې درته ويلي وو چې پټه يې وساته»، نو هغوی په تعجّب سره وويل: «تاسې ته دا خبر چا درکړی دی؟ نو پيغمبر صلی الله عليه وسلم وفرمايل چې: «الله تعالى ماته له دې خبرې ځنې خبر راکړی دی»، د همدې پېښې په لړ کې دا آيتونه راښکته شوي دي.

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ لِمَ تُحَرِّمُ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكَ ۖ تَبْتَغِي مَرْضَاتَ أَزْوَاجِكَ ۚ

ای نبي (ای ځما پيغمبره !) ولې حراموي ته هغه چې حلال کړي دي الله تاته، غواړې ته (په دې حرامولو سره) خوښي د ښځو خپلو.

تفسير: د حلال شي په ځان باندې د حرامولو مقصد داسې دی چې د هغه په نسبت چې د عقيدې له مخې حلال او مباح ګڼي، هسې عهد او پيمان وکړي چې وروسته له دې نه به يې نه استعمالوم، که داسې کول د کوم صحيح مصلحت پر بناء وي؛ نو شرعًا جائز دی، مګر د پيغمبر صلی الله عليه وسلم د رفيع شأن سره دا وړ او مناسب نه وو چې د ځينو ازواجو

د خوښۍ لپاره داسې يوه (اسوه) قائمه کړي چې وروسته له دې نه به د هغه د امّت لپاره د تکليف سبب وګرځي، نو ځکه الله تعالى خپل رسول يې متنبّه وفرمايه چې ازواجو سره بېشکه خوش اخلاقي کول او په مينې او محبت سره سلوک لرل ښه کار دى، مګر نه په دې اندازه او مېچ چې يو حلال شى پر ځان باندې حرام کړي، او خامخا ځان په ربړ او تکليف کې واچوي.

وَاللّٰهُ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ①

او الله ښښونکى دى ډېر رحم کوونکى دى.

تفسير: چې ګناه ښښي، او له تاسې ځنې کومه ګناه هم نه ده شوې، يواځې پخپلې درجې کې يو خلاف اوْلى خبره دې له خولې څخه وتلې وه.

قَدْ فَرَضَ اللّٰهُ لَكُمْ تَحِلَّةَ اَيْمَانِكُمْ ۚ وَاللّٰهُ مَوْلٰىكُمْ ۚ وَهُوَ الْعَلِيْمُ الْحَكِيْمُ ②

په تحقيق مقرر کړى دى الله تاسې لره حلالوالى د قسمونو ستاسې (په کفّارت سره) او الله مولى دوست مددګار ستاسې دى، او همدغه (الله) ښه عالم دانا دى، ښه حکمت والا دى.

تفسير: يعنې هغه مالك الملك أعلى شأنُه وأعظم برهانُه د خپل علم او حکمت له مخې تاسې ته مناسب احکام او هدايات درليږلي دي، چې له هغو څخه دا دي: که کوم سړى په يوه نامناسب شي باندې قسم وخوري؛ نو کفّاره دې ورکړي، او خپل قسم دې حلال کړي، چې د هغه ذکر د «المائدة» په سورت کې راغلى دى.

وَاِذْ اَسَرَّ النَّبِيُّ اِلٰى بَعْضِ اَزْوَاجِهٖ حَدِيْثًا ۚ فَلَمَّا نَبَّاَتْ بِهٖ وَاَظْهَرَهُ اللّٰهُ عَلَيْهِ عَرَّفَ بَعْضَهٗ وَاَعْرَضَ عَنْۢ بَعْضٍ ۚ فَلَمَّا نَبَّاَهَا بِهٖ قَالَتْ مَنْ اَنْۢبَاَكَ هٰذَا ۭ قَالَ نَبَّاَنِيَ الْعَلِيْمُ الْخَبِيْرُ ③

کله چې پټ راز ووايه پيغمبر ځينو ښځو خپلو ته يوه خبره (چې تحريم د عسلو د ماريې يا د زينبې وو)، نو کله چې خبر ورکړ هغې (حفصې) په دې (خبرې) سره (عائشې ته) او ښکاره کړه هغه خبره الله پر دغه (خپل نبي پيغمبر) باندې؛ نو ور وپېژندله (نبي حفصې ته) له ځينو هغو (خبرو) سره، او مخ يې واړوو له ځينو خبرو، وويل دې (حفصې) چې چا خبر کړې ته په دې باندې، وويل (نبي) خبر کړى يم زه ښه عالم دانا ښه خبردار (الله په اسرارو د کائناتو).

تفسير: د دې سورت په شروع کې تاسې د شاتو او د ماريې قبطيې قصې ولوستلې، په آيت کې دا راښوولې شوې چې: بنده د يوې خبرې په هغومره پټو ساتلو کې چې کوښښ وکړي، نو کله چې الله تعالى د هغې ښکاره کول وغواړي؛ نو هيڅ کله هغه پټه نه پاتې کيږي، او هم د نبي کريم صلى الله عليه وسلم د حسن معاشرت او د اخلاقو د وسعت ثبوت له دې څخه لا ښه ثابتيږي، چې په هغو چارو کې چې د دوى د طبيعت په خلاف پېښيدې، تر کومې اندازې پورې تساهل او اغماض فرمايه، او څرنګه يې د عفوې او د کرم له لارې ځنې خبرو ته کتل، ګواکې د شکايت په وخت کې يې پوره الزام نه ورکاوه.

اِنْ تَتُوْبَآ اِلَى اللّٰهِ فَقَدْ صَغَتْ قُلُوْبُكُمَا ۚ

که توبه وباسئ تاسې دواړه (اى بيبيانو) الله ته (قبوله به شي)، نو په تحقيق کاږه شوي دي زړونه د تاسې دواړو.

تفسير: دا خطاب بي بي عائشې او بي بي حفصې رضي الله تعالى عنهما ته دى، كه تاسې توبه وباسئ؛ نو بېشكه د توبې ايستلو موقع ده، ځكه چې ستاسې زړونه د اعتدال له لارې ځنې كاږه شوي دي، نو ښايي چې بيا هسې د بې اعتدالۍ په لوري لاړې نشئ، او د بې اعتدالۍ ځنې ځانونه وژغورئ.

وَإِنْ تَظٰهَرَا عَلَيْهِ فَإِنَّ اللّٰهَ هُوَ مَوْلٰىهُ وَجِبْرِيْلُ وَصَالِحُ الْمُؤْمِنِيْنَ ۚ وَالْمَلٰٓئِكَةُ بَعْدَ ذٰلِكَ ظَهِيْرٌ ۝٤

او كه مرستې وكړئ تاسې دواړه يو له بلې سره (په ضرر د دغه نبي باندې)؛ نو بېشكه الله همغه مددګار دى د هغه (نبي) او جبريل او صالح د مؤمنانو (يې هم مددګاران دي) او ملائكې (يې هم) وروسته له دغه (مددګارۍ نه) مددګارانې دي.

تفسير: د زوجينو په كورنيو چارو كې ځينې اوقات ځينې خبرې ړومبى ډېرې معمولي او وړوكې په نظر راځي، خو كه لږ څه عنان او ملونه يې سسته پرې ښوده شي؛ نو په پاى كې هغه ډېر يو ويروونكى او خطرناك شكل ځان ته غوره كوي، په تېره بيا ښځه كه كومې لويې كورنۍ ته منسوبه وي؛ نو هغه طبعًا پخپل پلار، ورور، خپلوانو او كورنۍ باندې نازيږي، نو ځكه يې تنبيه وفرمايله چې وګورئ ! كه تاسې دا راز مرستې، ملګرتيا او ښوونې كوئ؛ نو په ياد يې ولرئ چې له هغه څخه پيغمبر ته هيڅ ضرر نه رسيږي، ولې چې الله تعالى پرښتې او نېك بخت ايمان لرونكي درجه په درجه چې دچا مرسته كوونكي او رفيقان او مددګاران وي، نو د هغه په مقابل كې د بل كوم انسان تدبير نه چليږي، هو ! يواځې له هسې چارو ځنې تاسې ته نقصان در پېښيږي.

عَسٰى رَبُّهٗٓ إِنْ طَلَّقَكُنَّ أَنْ يُّبْدِلَهٗٓ أَزْوَاجًا خَيْرًا مِّنْكُنَّ مُسْلِمٰتٍ مُّؤْمِنٰتٍ قٰنِتٰتٍ تٰٓئِبٰتٍ عٰبِدٰتٍ سٰٓئِحٰتٍ ثَيِّبٰتٍ وَّأَبْكَارًا ۝٥

نژدې دى (او قادر دى) رب د دغه (نبي) كه چېرې طلاق دركړي تاسې ټولو ته په دې چې بدل وركړي ده لره نورې ښځې بهترې له تاسې څخه (په سيرت او صورت كې)، حكم منونكې، مؤمنانې، لمونځ كوونكې، توبه ايستونكې، عبادت كوونكې، روژه كوونكې، هجرت كوونكې، كونډې او پېغلې.

تفسير: يعنې داسې وسوسو ته پخپلو زړونو كې لاړې مه وركوئ چې نارينه لره خو خامخا د ښځو ضرورت وي، او له مونږ څخه ښايسته او ښكلې ښځې چېرې پيدا كيږي، نو ځكه دوى مجبور دي چې ځمونږ ګردې ويناوې واورې، په ياد يې ولرئ ! كه الله تعالى اراده وفرمايي؛ نو له تاسې څخه بهترې ښځې هم خپل پيغمبر ته پيدا كولى شي، ولې چې د الله تعالى په دربار كې د هيڅ يوه شي لږوالى نشته.

يٰٓأَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا قُوْٓا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيْكُمْ نَارًا وَّقُوْدُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ

اى هغو كسانو چې ايمان يې راوړى دى ! وساتئ تاسې ځانونه خپل او كور كهول خپل (په اطاعت د الله) له اور څخه چې خس اور لګوني بالنږ د هغه سړي او تيږې (ګټې) دي.

تفسير: هر مسلمان ته لازم دي چې د خپلو ملګرو او كور كهول والو په دينداري او مسلمانۍ كې هم توجّه ولري، او د هغوى په سمون او لار ښوونه كې زيار وباسي، په پوهولو، ويرولو، روزلو، مينه، محبت، وهلو او نورو وسيلو سره كوښښ وكړي چې هغې ته د ديانت چارې ور وښيي، كه سره له دې هم هغوى په لاره باندې برابر نشي؛ نو د هغوى كمبختي او د ده بې قصوري پېژندى شي د: ﴿وَقُوْدُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ﴾ تفسير د لمړي جزء په (البقرة) سورت كې ځمونږ دغه مبارك تفسير كې ليكلى شوى دى، هلته دې وكوت شي !.

عَلَيْهَا مَلٰٓئِكَةٌ غِلَاظٌ شِدَادٌ

په دې اور باندې مقررې دي پرښتې کلک زړونې قوّتناکې زبردستې.

تفسير: يعنې دغه پرښتې پر مجرمانو باندې زړه سوی او رحم نه کوي، او نه يې پرې ږدي، او نه د هغه د زبردست نيولو ځنې هيڅوک ځان ژغورلی شي، او نه ترې تښتېدلی شی.

لَّا يَعْصُوْنَ اللّٰهَ مَآ اَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُوْنَ مَا يُؤْمَرُوْنَ ۝٦

نه کوي نافرماني دغه (پرښتې) له الله د هغه څه چې امر يې کړی دی دوی ته، او کوي دوی هغه کـار چې پـرې مأمورې وي (من جانب الله).

تفسير: يعنې نه د الله تعالى له حکمونو ځنې خلاف تګ کوي، او نه د هغو د احکامو په تعميل کې او په ځای راوړلو کې څه ډيل او سستي کوي، او نه د حکم په امتثال کم قوّته او عاجزانې دي، او په قيامت کې ويلی کيږي دغو منکرانو ته داسې چې:

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لَا تَعْتَذِرُوا الْيَوْمَ ۭ اِنَّمَا تُجْزَوْنَ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ۝٧

ای هغو کسانو چې کافران منکران شوي يئ، يعنې ای کافرانو ! عذر مه کوئ تاسې نن ورځ (ځکه چې نه قبليږي)، بېشکه همدا خبره ده چې بدل جزاء به درکړ شي تاسې ته د هغه څه عمل چې وئ تاسې چې کول به مو (په دنيا کې).

تفسير: يعنې د قيامت په ورځ کې کله چې د جهنّم عذاب په مخ کې شته، نو هلته به منکرانو ته ويلی کيږي چې اوس پلمې او بهانې مه راښيئ، ځکه چې نن به هيڅ يوه پلمه او بهانه نه چليږي، بلکه هر څه چې مو کړي دي؛ د هغه سزا به تاسې ته پوره درکوله کيږي، او ځمونږ له لورې به په تاسې باندې هيڅ يو ظلم او زياتی نه کيږي، دا ځکه ستاسې عملونه دي، چې د عذاب په بڼې تاسې ته په نظر راځي.

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا تُوْبُوْٓا اِلَى اللّٰهِ تَوْبَةً نَّصُوْحًا ۭ

ای هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی ! توبه وباسئ تاسې الله ته توبه خالصه رښتيا د زړه له کومې.

تفسير: د زړه له کومې خالصه توبه دا ده چې په زړه کې بيا د ګناه يو خيال هم تېر نشي، که وروسته له توبې څخه بيا هم د ده په زړه کې د همغو چټې او خرابو چارو چرتونه او فکرونو ته اندېښنه وګرځېده، نو وپوهېږئ چې د هغه په توبه کې څه نقص او کسر شته، او د ګناه بنياد يې لا له بېخه نه دی وتلی.

عَسٰى رَبُّكُمْ اَنْ يُّكَفِّرَ عَنْكُمْ سَيِّاٰتِكُمْ وَيُدْخِلَكُمْ جَنّٰتٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ ۙ يَوْمَ لَا يُخْزِي اللّٰهُ النَّبِيَّ وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مَعَهٗ ۚ

اميد دی چې رب ستاسې وبه رژوي له تاسې ځنې ګناهونه ستاسې، او داخل به کړي تاسې هغو جنّتونو ته چې بهيږي له لاندې د (ونو او مانيو د) هغو (څلور قسمه) ويالې، (دا ننويستل ستاسې دي جنّت ته) په هغه ورځ کې چې وبه نه شرموي الله نبيّ او هغو کسانو لره چې ايمان يې راوړی دی له هغه سره.

تفسير: يعني د نبي مقام خو ډېر لوړ دی، د هغوی ملګرو ته هم ذلّت نه ورپېښيږي، بلکه په خورا اعزاز اکرام د فضل او شرف په مناسبو او لوړو مقام کې ځای مومي، او د ډېر لوی افتخار او امتياز خاوندان ګرځي.

نُورُهُمْ يَسْعَىٰ بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَبِأَيْمَانِهِمْ

رڼا د دوی به ځغلي وړاندې د دوی څخه او په ښي خوا د دوی.

تفسير: د دې بيان د (حديد) په سورت کې پخوا له دې نه تېر شوی دی، وګورئ ځمونږ دغه مقدس تفسير.

يَقُولُونَ رَبَّنَا أَتْمِمْ لَنَا نُورَنَا وَاغْفِرْ لَنَا ۖ إِنَّكَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٨﴾

وبه وايي دوی: ای ربه ځمونږ ! پوره کړه باقي ولره مونږ لره رڼا ځمونږ، او وبښه مونږ لره (ګناهونه ځمونږ)، بېشکه ته پر هر شي باندې ښه قادر يې.

تفسير: يعني ځمونږ رڼا تر آخر پورې قائمه ولره، او مه يې وژنه !، لکه چې د منافقينو په نسبت د (حديد) په سورت کې وليکل شو، چې د هغوی رڼا مړه کيږي، او په توره تياره کې پاتې کيږي.

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ ۚ

ای نبي (ای ځما پيغمبره) جهاد جنګ کوه له کفّارو سره (بالسّيف) او له منافقانو سره (باللسان) او سختي کوه پر دوی باندې.

تفسير: د محمد صلى الله عليه وسلم خلق او پوست خوی په دې اندازې سره زيات وو، چې الله تعالى نورو ته د تحمّل کولو امر فرمايي او په دوی باندې د سختي کولو امر کوي.

وَمَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ ۖ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿٩﴾

او ځای (د ورتللو) د دوی جهنّم دوزخ دی، او بد مرجع ځای د ورتللو دی (دا دوزخ).

تفسير: ډومبی يې د مؤمنانو د هستوګنې ځای ور وښود، او بيا يې د هغوی په مقابل کې د کفارو او د منافقانو د هستوګنې ځای او کور راښکاره کړ.

ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا لِّلَّذِينَ كَفَرُوا امْرَأَتَ نُوحٍ وَامْرَأَتَ لُوطٍ ۖ كَانَتَا تَحْتَ عَبْدَيْنِ مِنْ عِبَادِنَا صَالِحَيْنِ فَخَانَتَاهُمَا فَلَمْ يُغْنِيَا عَنْهُمَا مِنَ اللَّهِ شَيْئًا وَقِيلَ ادْخُلَا النَّارَ مَعَ الدَّاخِلِينَ ﴿١٠﴾ وَضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا لِّلَّذِينَ آمَنُوا امْرَأَتَ فِرْعَوْنَ

بيان کړی دی الله يو مثال لپاره د هغو کسانو چې کافران منکران شوي دي، ښځه د نوح او ښځه د لوط، چې وې دا (دواړه ښځې تر نکاح) لاندې د دوو بندګانو له بندګانو صالحانو ځمونږ، بيا خيانت وکړ (دې دواړو ښځو) له دغو دواړو (صالحانو خاوندانو خپلو سره)، نو دفع نه کړ (دغو پيغمبرانو) له دغو (خپلو) ښځو څخه له عذاب د الله څخه هيڅ شی، او وويل شو: ننوځئ تاسې دواړه (دوزخ ته) سره له نورو ننوتونکيو (کافرانو). او بيان کړی دی الله يو مثال لپاره د هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی: ښځه د فرعون.

تفسير: يعني نوح او لوط عليهما السلام د الله څنګه نېک بندګان وو، مګر د دواړو په کورونو کې د هغوی ښځې منافقاني وې، چې په ښکاره ډول به يې هغو سره تعلّقات لرل، خو په پټه به له کافرانو سره ملې وې، نو بيا څنګه شول؟ له عامو دوزخيانو سره دوی هم د الله تعالى له لوري په دوزخ کې وغورځول شول، او د پيغمبرانو د زوجيت تعلّقات يوه ذره هم هغوی ته څه فائده ونه رسوله، او نه يې له عذابه وژغورل، پرته له دې څخه د فرعون ښځه بي بي آسيه رضي الله تعالى عنها بنت مزاحم چې يوه پخه ايمانداره او کامله وليه وه، او د هغې مېړه د الله تعالى لوی باغي وو، هغې نېکې ښځې خپل مېړه له عذابه ونه شو ژغورلی، او نه د مېړه د شرارت او بغاوت په جرم هغې ښځې ته کوم اخروي رنځ ور ورسېد.

إِذْ قَالَتْ رَبِّ ابْنِ لِي عِندَكَ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ

کله چې وويل دې: ای ربه ځما ! جوړ کړه ماته په نزد خپل يو کور په جنّت کې.

تفسير: يعني خپل قرب دې را عنايت کړه ! او په جنّت کې راته يوه مانۍ ودانه کړه !.

وَنَجِّنِي مِن فِرْعَوْنَ وَعَمَلِهِ وَنَجِّنِي مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿١١﴾

او ومې ژغوره (خلاصه) مې کړه له عذاب د فرعون څخه، او له عمل د ده څخه، او ومې ژغوره (خلاصه مې کړه) له قومه ظالمانو څخه.

تفسير: يعني د فرعون له منګولو څخه مې وژغوره !، او د هغه له ظلم ځنې راته نجات وښنه، دوی موسى عليه السلام پاللی وو، او د دوی له مرستيالانو ځنې وو، وايي: کله چې فرعون ته دا حال ورڅرګند شو؛ نو دا يې په ځلورو موږو کې وتړله، او راز راز ربړونه او ايذاوې يې ور ورسولې، په همدې حال کې د الله تعالى له لوري هغې ته د هغه د جنّت ځای ور وښوول شو، چې د هغه لامله په هغې باندې هغه ګرد ربړونه او سختياوې ور اسانې شوې، په پای کې فرعون هغه سياستًا ووژلـه، او دې د شهادت کنـډول پـه سـر واړاوه، او د حقيقي مالك الملكوت أجلّ وأعلى شأنُهُ وأعظمَ برهانُهُ مخې ته ورسېده، په صحيح حديث کې نبي کريم صلى الله عليه وسلم د دې د کاملتوب اعلان فرمايلی، او بي بي مريم سره يې د هغه شتوالی ذکر کړی دی، په زرهاوو رحمتونه دې وي د دوی په پاک روح باندې.

وَمَرْيَمَ ابْنَتَ عِمْرَانَ الَّتِي أَحْصَنَتْ فَرْجَهَا

او (مثال بيان کړی دی الله د) مريم لور د عمران هغه چې ساتلی يې وو ځای د شهوت خپل (له نکاح او سفاح څخه).

تفسير: يعني له حلال او له حرام له ګردو څخه يې محفوظه وساتله.

فَنَفَخْنَا فِيهِ مِن رُّوحِنَا

نو ومو پوکل (په ګرېوان د هغې) کې له روح خپل څخه.

تفسير: يعني د پرښتې په وسيله يې يو روح ور وپوکه، جبريل عليه السلام د دې د کميسه په ګرېوان کې پوکلی وو، چې د هغه په نتيجه کې د حمل استقرار وشو، او مسيح عليه السلام پيدا شو.

وَصَدَّقَتْ بِكَلِمٰتِ رَبِّهَا وَكُتُبِهٖ

او تصديق باور کړی وو هغې په خبرو د رب خپل، او په کتابونو د ده.

تفسير: د رب خبرې هغه وې چې د پرښتو په ژبو سره د (آل عمران) په سورت کې بيان شوي دي، ﴿وَإِذْ قَالَتِ الْمَلٰٓئِكَةُ يٰمَرْيَمُ إِنَّ اللَّهَ اصْطَفٰكِ وَطَهَّرَكِ﴾ الآية ـ او له کتابونو څخې به عام سماويه کتابونه مراد وي، او د تخصيص ضرورت نشته.

وَكَانَتْ مِنَ الْقٰنِتِيْنَ ﴿١٢﴾

او وه دا له امر منونکيو فرمان وړونکيو څخه.

تفسير: يعنې د کاملينو نارينه وو په شان په بندګۍ او طاعت کې ټينګه او ثابت قدمه وه، باقي داسې وبوله چې د قانتينو له کورنۍ څخه وه.

تمت سورة التحريم، ولله الحمدُ والمنّة، وبه التوفيق والعصمة.

سُورَةُ المُلكِ

«د (الملك) سورت مکي دی، (۳۰) آیته دوه رکوع لري، په تلاوت کې (۶۷) او په نزول کې (۷۷) سورت دی، وروسته د (الطّور) له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

تَبَٰرَكَ ٱلَّذِي بِيَدِهِ ٱلۡمُلۡكُ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ قَدِيرٌ ١

ډېر برکت کوي هغه (الله) چې په لاس د ده کې دی ملک سلطنت، او همدغه (الله) پر هر څیز باندې ښه قادر دی.

تفسیر: یعنې لوی برکتناک او خورا ثابت دی په دوام هغه الله تعالی چې ګرد ملک د ده دی، او یواځې په هر شي کې د هغه واک او اختیار دی، او حکم یې پر هر څیز او هر ځای باندې چلیږي.

ٱلَّذِي خَلَقَ ٱلۡمَوۡتَ وَٱلۡحَيَوٰةَ لِيَبۡلُوَكُمۡ أَيُّكُمۡ أَحۡسَنُ عَمَلٗاۚ

هغه (الله) چې پیدا کړی یې دی مرګ او ژوندون لپاره د دې چې وازمویي تاسې چې کوم یو له تاسې ډېر ښه دی د عمل له مخې.

تفسیر: یعنې د مړینې او د ژوندون سلسله هغه الله قائمه کړې ده، مونږ او تاسې ړومبی هیڅ نه وو، هم هغه مرګ او مړینه وګنئ، بیا پیدا شو، وروسته له هغه مړینه او مرګ پر مونږ راځي، بیا مو له هغې مړینې او مرګ څخه ژوندي راپاڅوي، لکه چې د (البقرة) په درېمې رکوع (۲۸) آیت ځمونږ د دغه تفسیر کې راغلي دي: ﴿وَكُنتُمۡ أَمۡوَٰتٗا فَأَحۡيَاكُمۡۖ ثُمَّ يُمِيتُكُمۡ ثُمَّ يُحۡيِيكُمۡ ثُمَّ إِلَيۡهِ تُرۡجَعُونَ﴾ د مړینې او د ژوندون دا ګردې سلسلې د دې لپاره دي چې ستاسې د چارو کتنه او ازمویته وکړه شي چې کوم یو خراب کار کوي؟ او کوم یو ښه کوي؟ په ړومبني ژوندون کې ازمویته کیږي او په دویم ژوندون کې د هغه نتیجه فوراً درښوله کیږي، فرض یې کړئ ! که ړومبی ژوندون نه وی؛ نو چا به عمل کاوه، که موت نه راتلی؛ نو خلق به له مبدأ او منتهی ځنې غافل او بې فکره پاتې کېدل، او هیڅ به نه پسې ګرځېدل، که بیا ژوندون نه وی؛ نو د ښو او بدو چارو بدل به چېرې ورکاوه کېده؟.

وَهُوَ ٱلۡعَزِيزُ ٱلۡغَفُورُ ٢

او همدغه (الله) ښه غالب قوي دی، ډېر مغفرت کوونکی دی.

تفسیر: یعنې داسې زبردست دی چې د هغه له نیولو ځنې هیڅوک ځان نشي بچ کولی، او لوی لوروونکی مغفرت کوونکی او ښوونکی هم دی.

ٱلَّذِي خَلَقَ سَبۡعَ سَمَٰوَٰتٖ طِبَاقٗاۖ

هغه (الله) چې پیدا کړي یې دي اووه اسمانونه طبقې طبقې لاندې باندې.

تفسیر: په حدیث کې راغلي دي چې: د یوه اسمان په سر باندې بل اسمان، او د هغه د پاسه درېیم اسمان او همداسې یو پر بل باندې اووه اسمانونه سره لاندې باندې طبقې دي، چې له یوه اسمانه تر بل اسمان پورې د پنځو سوو کلونو مسافه ده.

مَا تَرٰى فِىْ خَلْقِ الرَّحْمٰنِ مِنْ تَفٰوُتٍ ؕ

وبه نه وینې ته (ای کتونکیه) په پیدایښت د رحمان کې هیڅ تفاوت خلل عیب فرق.

تفسیر: یعنې قادر ذات پخپل انتظام او کاریګرۍ کې هیڅېرې هیڅ فرق نه دی اینبی، په هر شي کې له انسان ځنې اخیستې تر حیواناتو، نباتاتو، جماداتو، عناصرو، علوي او سفلي اجرامو، او اوو اسمانونو، ستوریو او نورو پورې یو شانې د هغه قدرت او کاریګري ښکاري.

هسې نه دی چې ځینې شیان یې په حکمت او بصیرت سره او ځینې یې همداسې چتې او بېکاره او بې اصوله پیدا کړي وي (العیاذ بالله)، که چېرې چاته هسې کوم شی په نظر ورشي؛ نو ودې پوهیږي چې د هغه په ځای د ده په عقل او نظر کې څه نه څه نقص او قُصور شته.

فَارْجِعِ الْبَصَرَ ۙ هَلْ تَرٰى مِنْ فُطُوْرٍ ۝۳

بیا واړوه (خپلې) سترګې چې آیا وینې ته (په کې) څه چاود څیروالی نقصان.

تفسیر: یعنې ګرد کائنات له ښکته څخه تر پاسه پورې په یوه قانون او مضبوط نظام سره تړلی شوي دي، او یو لړ یې له بل لړ سره داسې نښتی دی چې هیڅېرې څه چاود، فرق، تفاوت، سوری، خلل، نقصان، عیب او څه د تنقید ځای په کې نشته، او نه د هغه په کاریګرۍ کې څه اهمال او اختلال موندل کیږي، هر شی همغسې دی لکه چې ښایي، که دا آیتونه د اسمان په نسبت وي؛ نو مطلب به یې داسې وي چې: ای اوربدونکیه (مخاطبه) ! پاس اسمان ته وګوره چې په کوم ځای کې یې څه لاندې باندې درز چاود څیروالی او نقصان موندل کیږي؟ بلکه یو صاف، هوار، متصل، مربوط او منظم شی په نظر راځي، چې سره د تېرېدلو د دومره زمانو او د ازمنوو د تطاولو تر نن پورې هیڅ فرق او تفاوت نه په کې لیدل کیږي.

ثُمَّ ارْجِعِ الْبَصَرَ كَرَّتَيْنِ يَنْقَلِبْ إِلَيْكَ الْبَصَرُ خَاسِئًا وَّهُوَ حَسِيْرٌ ۝۴

بیا وګرځوه سترګې خپلې (اسمان ته ای کتونکیه !) دوه دوه ځلې، بېرته به راو ګرځي پاتې سترګې (ستا) بېرته ګرځېدونکې او دغه (سترګې به وي) ذلیلې ستړې ستومانه (له نه لیدلو د خلل نه).

تفسیر: یعنې ممکن دي چې په یوه نیمه کتنه کې سترګې تېروځي، نو ځکه په پوره کوښښ سره څو څو ځلې وګوره !، چې آیا په کوم ځای کې کوم چاود، کنډو، څیروالی، او رخنه شته؟ ښه غور، فکر او دقّت وکړه، او بیا کتنه پرې وکړه، چې د قادر ذات په انتظام کې خو چېرې د ګوتې اینبوولو ځای شته؟ په یاد یې ولرئ ! چې ستاسې سترګې له ډېرو کتلو ځنې ستړې ستومانیږي، او ذلیلې، درمانده خړې پرې به بېرته راګرځي، خو د الله تعالی په کاریګرۍ او مصنوعاتو او انتظاماتو کې به هیڅ عیب او قصور نه شي ایستلی.

وَلَقَدْ زَيَّنَّا السَّمَآءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيْحَ

او خامخا په تحقیق ښایسته کړی دی مونږ دا اسمان ډېر نژدې (ځمکې ته) په ډیوو ستوریو سره.

تفسير: يعنې د اسمان په لوري وګورئ ! چې د شپې له مخې د ستوريو اشعه، پلوشې، ځلېدل او سينګار په څه رونق او شان سره بريښي، دا د قدرت هسې رڼاګانې او ډيوې دي چې د نړۍ ډېرې ګټې په هغو پورې تړلې دي.

وَجَعَلْنٰهَا رُجُوْمًا لِّلشَّيٰطِيْنِ

او ګرځولي دي مونږ دغه (ډيوې ستوري) ويشتونکي شيطانانو لره.

تفسير: د (رجم الشياطين) مضمون د (الحجر) په سورت او نورو ځايونو کې په تفصيل سره تېر شوى دى.

وَاَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابَ السَّعِيْرِ ۝٥

او تيار کړى دى مونږ دوى لره عذاب ډېر سوځوونکى (د دوزخ).

تفسير: يعنې په دنيا کې په شهابو سره ويشتل کيږي، او په آخرت کې دوى لره د دوزخ اور تيار دى.

وَلِلَّذِيْنَ كَفَرُوْا بِرَبِّهِمْ عَذَابُ جَهَنَّمَ ۭ وَبِئْسَ الْمَصِيْرُ ۝٦

او شته لپاره د هغو کسانو چې کافران شوي دي په رب خپل باندې عذاب د جهنّم دوزخ، او بد مرجع ځاى د ورتللو دى (دا دوزخ).

تفسير: يعنې د کافرانو د هستوګنې ځاى له شياطينو سره په همغه دوزخ کې دى.

اِذَآ اُلْقُوْا فِيْهَا سَمِعُوْا لَهَا شَهِيْقًا وَّهِىَ تَفُوْرُ ۝٧ تَكَادُ تَمَيَّزُ مِنَ الْغَيْظِ ۭ

كله چې وغورځولى شي (كافران) په دغه (اور د دوزخ) کې وابه وري دوى دغه (دوزخ لره) اواز لوى بد، او هغه به خوټيږي. نژدې به وي (دا دوزخ) چې ټوټې ټوټې شي له جهته د قهره (غضبه پر كفّارو باندې).

تفسير: يعنې په هغه وخت کې به د دوزخ غږ ډېر بد او ويروونکى وي، او په بې انتها خوټېدلو او اشتعال سره به هسې راښکاري لکه چې له ډېرې غوصې او قهر دې پورې راوړى چې اوس به سمدلاسه ټوټې ټوټې الوځي (أعاذنا الله منها بلطفه وكرمه).

كُلَّمَآ اُلْقِيَ فِيْهَا فَوْجٌ سَاَلَهُمْ خَزَنَتُهَآ اَلَمْ يَاْتِكُمْ نَذِيْرٌ ۝٨

هر كله چې وغورځوله شي په کې يوه ډله (د منكرانو)؛ پوښتنه به وکړي (توبيخًا) له هغوى نه خازنانې د دوزخ (داسې چې) آيا نه وو راغلى تاسې ته (اى منكرانو) ويروونکى (پيغمبر په دنيا کې).

تفسير: يعنې دا پوښتنې به د زياتو ذليلولو، محجوبولو او خړولو لپاره وي، چې تاسې په دې مصيبت ککړ شوي يئ، آيا پخوا له دې څخه چا نه وى خبر کړي؟ او نه يې متنبه کړي او ويرولي وئ؟ چې په دې لاره باندې مه ځئ !، که نه سم به په دوزخ کې لوېږئ، چې هلته به داسې سخت سخت عذابونه وي.

قَالُوا بَلٰى قَدْ جَآءَنَا نَذِيرٌ فَكَذَّبْنَا وَقُلْنَا مَا نَزَّلَ اللّٰهُ مِنْ شَيْءٍ إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا فِي ضَلٰلٍ كَبِيرٍ ۝٩

نو وبه وايي (منكران داسې چې) هو ! په تحقيق راغلى وو مونږ ته ويروونكى (پيغمبر)، نو دروغجن وبالله مونږ دى، او وويل مونږ (هغوى ته چې) نه دى رالېږلى الله هيڅ شى، نه يئ تاسې مګر په ګمراهۍ لويه كې.

تفسير: يعنې خجل او نادم شوي په ډېر حسرت او ندامت سره به جواب ورکوي چې: بېشكه ويروونكى پيغمبر مونږ ته راغلى وو، مګر مونږ د هغوى خبرې ونه منلې، او دوى به مو تل دروغجن ګڼل، او ورته ويل به مو چې: تاسې غلطې خبرې كوئ، نه د الله تعالى له لورې رالېږلى شوي يئ، او نه پر تاسې باندې وحي راځي، بلكه تاسې د عقل او پوهې له لارې څخه لرې تللي يئ، او په سخته ګمراهۍ كې لوېدلي يئ.

وَقَالُوا لَوْ كُنَّا نَسْمَعُ أَوْ نَعْقِلُ مَا كُنَّا فِي أَصْحٰبِ السَّعِيرِ ۝١٠

او وبه وايي (منكران) كه چېرې وى مونږ چې اورېدلې مو (خبرې د انبياوو په دنيا كې په سماع القبول سره)، يا مو عقل لرلى (په خير او شر خپل)؛ نو نه به وو مونږ (نن) په اهل ملګرو د دوزخ كې.

تفسير: يعنې مونږ په دې نه پوهيدو چې دا ويروونكي به رښتين راووځي، كه مونږ په هغه وخت كې د كوم پند ورکوونكي خبرې اورېدلې وى، او له پوهې او عقل څخه مو كار اخيستى وى، او د معاملې په حقيقت باندې پوهيدلي وى؛ نو نن به ولې د دوزخيانو په ډله كې ګډېدو، او تاسې ته به د دې پيغور او طعن ورکولو موقع څرنګه په لاس درتله؟.

فَاعْتَرَفُوا بِذَنْبِهِمْ فَسُحْقًا لِأَصْحٰبِ السَّعِيرِ ۝١١

نو اقرار يې وكړ (قائل شول) دوى په ګناه خپلې باندې، نو لرې والى دى خاوندانو د دوزخ لره، (د الله تعالى له رحمته دي لرى وګرځول شي).

تفسير: يعنې پخپله دوى اقرار وكړ چې بېشكه مونږ مجرمان يو، هسې بې ګناه مونږ په دوزخ كې نه يو لويدلي، خو د دې ناوخته اقرار او اعتراف ځنې هغوى ته هيڅ ګټه او فائده نه وررسيږي، او هسې ارشاد به كيږي: ﴿فَسُحْقًا لِأَصْحٰبِ السَّعِيرِ﴾ «اوس دې لرې او ورک شي او دفعه دې شي دوزخيان»، دوى لره د رحمت په شاوخوا كې هيڅ د هستوګنې ځاى نه دى پاتې، بلكه دوى ته لرېوالى دى له مهربانۍ د الله څخه.

إِنَّ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ بِالْغَيْبِ

بېشكه هغه كسان چې ويريږي له رب خپل په غيب سره.

تفسير: يعنې الله تعالى يې نه دى ليدلى، مګر پر هغه او د هغه په صفاتو باندې پوره باور لري، او د هغه د عظمت او د جلال له تصوّره ريږدي، او د هغه د عذاب له خياله لرځيږي، يا د (بالغيب) مطلب دا دى چې د خلقو له مجمع ځنې جلا په عزلت اوخلوت كې هم په پټه سره خپل پروردګار يادوي، او د هغه له وېرې څخه لرځېدونكي ويرېدونكي وي.

لَهُمْ مَّغْفِرَةٌ وَّاَجْرٌ كَبِيْرٌ ﴿١٢﴾ وَاَسِرُّوْا قَوْلَكُمْ اَوِ اجْهَرُوْا بِهٖ ؕ اِنَّهٗ عَلِيْمٌۢ بِذَاتِ الصُّدُوْرِ ﴿١٣﴾

شته دوی ته مغفرت (د ګناهونو) او اجر ثواب ډېر لوی (چې جنّت دی). او که پټوئ تاسې خبره خپله، او که ښکاروئ (هغه خبره)، بېشکه هغه ښه دانا دی په پټو خبرو د سینو باندې هم.

تفسیر: یعنې اګر که تاسې هغه نه وینئ، مګر هغه تاسې وینې، او ستاسې په هره پټه او ښکاره خبره که په خلوت کې وي یا په جلوت کې؛ پوهیږي، بلکه پر هغو ټولو شیانو باندې هم خبردار دی چې ستاسې په زړونو کې ګرځي، لنډه یې دا چې سره له دې چې الله تعالی ستاسې له سترګو ځنې پټ او غائب دی، خو بیا هم ستاسې په ټولو پټو او ښکاره وو باندې پوه او خبردار دی، او هیڅ شی ترې غائب او پټ نه دي.

اَلَا يَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ ؕ وَهُوَ اللَّطِيْفُ الْخَبِيْرُ ﴿١٤﴾

آیا نه پوهیږي (په پټو اسرارو د زړونو) هغه (الله) چې پیدا کړي یې دي (زړونه؟ بلکه هر شی ورمعلوم دی)، او همغه (الله) دی علیم دانا (په پټو اسرارو) ښه خبردار دی (په ظواهرو د موجوداتو هم).

تفسیر: یعنې ستاسې او ستاسې د افعالو او اقوالو د هر څیز خالق او مختار هم همغه الله تعالی دی، کله چې خالق او مختار کوم شی پیدا کوي، نو خامخا په هغه باندې پوه او خبردار او پوره عالم هم وي، که نه پیدا کول ناممکن دي، او داسې امکان نه لري چې یو شی یې جوړ کړی وي خو پرې نه پوهیږي.

هُوَ الَّذِيْ جَعَلَ لَكُمُ الْاَرْضَ ذَلُوْلًا فَامْشُوْا فِيْ مَنَاكِبِهَا وَكُلُوْا مِنْ رِّزْقِهٖ ؕ وَاِلَيْهِ النُّشُوْرُ ﴿١٥﴾

دغه (الله) همغه ذات دی چې ګرځولې یې ده تاسې ته ځمکه پسته تابعداره، نو ځئ ګرځئ تاسې په اوږو اطرافو لارو د دې ځمکې کې، او خورئ تاسې له (حلال) رزق د دغه (الله)، او خاص دغه (الله) ته بیا ژوندي راپورته کېدل ستاسو دي (پس له مرګه).

تفسیر: یعنې ځمکه یې ستاسې په مقابل کې داسې نرمه، پسته، ذلیله، مسخّره او منقاده ګرځولې ده، چې هر څه وغواړئ؛ په هغې کې تصرّف کولی شئ، او په هغې باندې او د هغې پر غرونو باندې ځئ او راځئ، او ترې خپل خوراک، څښاک او نور ضروریات ګټئ، مګر دومره په یاد ولرئ ! هغه څوک چې خواړه او نور شیان درکوي، د همغه په لوري پس له مرګه او بیا ژوندي پاځېدلو ستاسې بیا ورتګ دی.

ءَاَمِنْتُمْ مَّنْ فِي السَّمَآءِ اَنْ يَّخْسِفَ بِكُمُ الْاَرْضَ فَاِذَا هِيَ تَمُوْرُ ﴿١٦﴾

آیا مأمون ډاډه شوي یئ تاسې له هغه (الله) ځنې چې په اسمانونو کې دی چې راپورته به کړي په تاسې باندې ځمکه (او ډوب به مو کړي په کې)؟ بیا به (ناڅاپه) هلته دا (ځمکه) ولړځیږي وخوځیږي.

تفسیر: ډومبی یې انعامات راښوولې وو، اوس د قهر انتقام او د پوښتنې شان راښیي او ویرول یې مقصود دي، یعنې بېشکه ځمکه تاسې لره تابعه او مسخّره شوې ده، مګر په یاد یې ولرئ چې په هغې باندې حکومت د همغه ذات دی، چې د دې اسمان خاوند دی، که وغواړي تاسې په ځمکه کې داسې خښوي چې له چارچاپېره به ځمکه درباندې

پورته کوي، او په هغه وخت کې به ځمکه ولړځيږي، او تاسې د هغې په همدا خوځښدلو سره په کې ډوبيږی، نو ځکه سړي لره نه ښايي چې د هغه خالق مختار له دربار ځنې بې وېرې او بې پروا شي، او په شرارت باندې لاس پورې کړي، او د هغه په ډيل او معطّلۍ باندې مغرور شي.

أَمْ أَمِنتُم مَّن فِي السَّمَاءِ أَن يُرْسِلَ عَلَيْكُمْ حَاصِبًا ۖ

آيا مأمون ډاډه شوي يئ تاسې له هغه (الله) ځنې چې په اسمانونو کې دی له دې نه چې وبه ليږي په تاسې باندې کانې ويشتونکی باد.

تفسير: يعنې په ډېره خوښۍ سره په ځمکه باندې ځئ راځئ، او خواړه او نور ضروريات ځان ته ګټئ، خو سره له هغه خپل الله تعالی مه هېروئ !، که نه هغه الله تعالی په دې باندې قادر دی چې پر تاسې باندې يوه سخته سيلۍ دروليږي، يا د کانړو باران درباندې اووروي، نو بيا به تاسې څه وکړلی شئ، او ستاسې به دا ګرد ځغلښدل، لاندې باندې کښدل په ځای پاتې کيږي.

فَسَتَعْلَمُونَ كَيْفَ نَذِيرِ ﴿١٧﴾

نو ژر ده چې پوه به شئ تاسې چې څه رنګه وو ويرول ځما.

تفسير: يعنې له هغه عذابه چې تاسې وېرول کيږئ؛ هغه څومره تباه کوونکی او ويروونکی وو؟.

وَلَقَدْ كَذَّبَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ ﴿١٨﴾

او خامخا په تحقيق دروغجن ګڼلي وو (کفّارو خپل انبياء) چې پخوا له دغو (کفّارو د مکې) څخه وو، نو څه رنګه وو انکار د عذاب ځما !؟.

تفسير: يعنې له عاد او ثمود او له نورو سره کومه معامله چې شوې ده، له هغې ځنې عبرت واخلئ !، او وګورئ چې د هغوی په حرکاتو باندې هم مونږ انکار کړی وو، نو هغه ځمونږ انکار څه رنګه د عذاب په صورت ورښکاره شو؟.

أَوَلَمْ يَرَوْا إِلَى الطَّيْرِ فَوْقَهُمْ صَافَّاتٍ وَيَقْبِضْنَ ۚ مَا يُمْسِكُهُنَّ إِلَّا الرَّحْمَٰنُ ۚ إِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ بَصِيرٌ ﴿١٩﴾

آيا نه ګوري دوی مرغانو ته (په هوا کې) له پاسه د سرونو د دوی؟ پرانيځي وزرونه او ټولوي (وزرونه خپل)، نه نيسي نه ساتي دوی په هوا کې له پرېوتو مګر خو رحمان، بېشکه هغه (الله) په هر څيز باندې بينا ښه ليدونکی دی.

تفسير: ږومبی د اسمان او د ځمکې ذکر شوی وو، دلته د هغو د منځ شيانو ذکر دی، يعنې د الله تعالی قدرت ته وګورئ چې مرغان د ځمکې او د اسمان په منځ کې کله خپل وزرونه غوړوي او پرانيځي او خواره يې کړي، څرنګه ورسره الوځي؟ او کله يې ټولوي، او سره له دې چې د ثقيل جسم او د درنې بڼې او بشرې خاوندان او مائل الی المرکز دي، خو بيا هم هغوی لاندې نه رالويږي، او نه د ځمکې جاذبه قوّه هغه وړوکی مرغه د خپل ځان په لوري راښکلی شي، وښيه پرته (علاوه) له الله تعالی د چا قدرت هسې دی؟ چې هغه يې په فضاء او تشتيا کې هسې ساتلی دی؟ بېشکه «رحمان» پخپل رحمت او حکمت سره د هغوی بڼې هسې جوړې کړي دي، او په هغوی کې يې داسې يو قُوّت ايښی دی، چې د هغه په وسيله هغوی بې تکلّفه په هوا کې څو څو ګړی الوتلی او ګرځښدلی شي، همغه د هر يوه څيز په استعداد باندې ښه پوهيږي، او ګرد مخلوق تر خپل نظر لاندې ساتي.

اَمَّنْ هٰذَا الَّذِیْ هُوَ جُنْدٌ لَّكُمْ یَنْصُرُكُمْ مِّنْ دُوْنِ الرَّحْمٰنِ ؕ اِنِ الْكٰفِرُوْنَ اِلَّا فِیْ غُرُوْرٍ ﴿۲۰﴾

آيا څوک دی هغه (ذات) چې هغه لښکر ستاسې شي کومک مرستې وکړي له تاسې سره بې له «رحمان»؟ نه دي کافران مګر خو په غرور غولېدلو کې دي.

تفسير: منکران سخت غولیدلي دي، که هغوی داسې ګڼي چې د هغوی معبودان او د فرضي بتانو لښکرې دوی د الله تعالی لـه عذابه او لـه راتلونکي آفت ځنې ژغورلی شي؛ نه وپوهېږئ ! چې له رحمانه جلا شوي هیڅوک به هغوی ته مدد او مرستې ونه رسوي.

اَمَّنْ هٰذَا الَّذِیْ یَرْزُقُكُمْ اِنْ اَمْسَكَ رِزْقَهٗ ؕ

آيا څوک دی هغه (ذات) چې رزق درکړي تاسې ته که چېرې بند کړي (الله) درڅخه رزق خپل؟ (هیڅوک مو بې له الله رازق نشته).

تفسير: یعنې که الله تعالی د خوړو سامان او اسباب در بند کړي، نو څوک به طاقت ولري چې په تاسې باندې د خوړو ورونه پرانیځي؟.

بَلْ لَّجُّوْا فِیْ عُتُوٍّ وَّ نُفُوْرٍ ﴿۲۱﴾

بلکه ننوتلي او محکم شوي دي دوی په سرکشی عناد او تېښته نفرت کې (له حقه).

تفسير: یعنې دا خلق پخپلو زړونو کې پوهېدل چې له الله تعالی ځنې جلا پاتې شوي نه د چا د نقصان مخه نیولی شي، او نه چاته ګټه رسولی شي، مګر یواځې د شرارت او سرکشی لامله کله چې د توحید او اسلام په لوري راوبللی شي؛ تور خوري او یاغي کیږي.

اَفَمَنْ یَّمْشِیْ مُكِبًّا عَلٰی وَجْهِهٖۤ اَهْدٰۤی اَمَّنْ یَّمْشِیْ سَوِیًّا عَلٰی صِرَاطٍ مُّسْتَقِیْمٍ ﴿۲۲﴾

آيا پس هغه څوک چې ځي نسکور په مخ خپل باندې نه لار موندونکی وي، یا هغه څوک چې ځي برابر سم په لارې سمې باندې؟.

تفسير: یعنې د ظاهري کامیابی لارې طي کوي، همغه تر اصلي مقصد پورې رسېدی شي، چې په سمه لاره باندې د سړیو په شان برابر لاړ شي، هغه څوک چې په کږه لاره لکه ړانده نسکور ځي؛ نو هغه د مقصود تر منزل پورې نشي رسېدی، دا د یوه موحّد او د یوه مشرک مثال دی، په قیامت کې د دوی دواړو په ورتګ کې همداسې فرق لیدل کیږي.

قُلْ هُوَ الَّذِیْۤ اَنْشَاَكُمْ وَ جَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَ الْاَبْصَارَ وَ الْاَفْـِٕدَةَ ؕ قَلِیْلًا مَّا تَشْكُرُوْنَ ﴿۲۳﴾

ووایه (ای محمده !) دغه (الله) هغه ذات دی چې پیدا کړي یې یئ تاسې، او درکړي ګرځولي یې دي تاسې ته غوږونه او سترګې او زړونه، ډېر لږ شکر وباسئ تاسې (په دغو نعماوو د الله).

تفسير: یعنې الله تعالی د اوربدلو لپاره غوږونه، او د لیدلو لپاره سترګې، او د پوهېدلو لپاره زړونه راکړي دي، تر څو د هغه حقونه ومنو، او دا قوّتونه په سمه لاره کې مصروف کړو، او د هغه طاعت او فرمانبرداري وکړو، مګر داسې شکر ګزاره سړي ډېر لږ دي، کافرانو ته وګورئ چې هغوی د دې نعمتونو حق څرنګه په ځای راوړي؟ او د الله تعالی دا ورکړی شوي قوّتونه د هغه الله تعالی په مقابل کې څنګه استعمالوي؟.

قُلْ هُوَ الَّذِيْ ذَرَاَكُمْ فِي الْاَرْضِ وَاِلَيْهِ تُحْشَرُوْنَ ﴿٢٣﴾

ووايه (اى محمده !) دغه (الله) هغه ذات دى چې پيدا (خواره) يې كړئ تاسې په ځمكه كې، او خاص ده ته به راټول كړل شئ تاسې.

تفسير: يعنې ابتداء هم له هغه څخه شوې ده، او انتهاء به هم پر هغه وي، له هر ځايه چې راغلي يئ؛ هلته به ښه ته ځئ، بايده وو چې له هغه ځنې يوه شېبه هم نه غافلېدئ، او هر وخت د هغه په فكر او ياد كې وئ، او زيار وكړئ تر څو د هغه مالك په مخ كې تش لاس ونه درښئ، مګر داسې بندګان ډېر لږ دي.

وَيَقُوْلُوْنَ مَتٰى هٰذَا الْوَعْدُ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ﴿٢٥﴾

او وايي دغه (كفّار مؤمنانو ته په تمسخُر سره) كله به وي دا وعده (د حشر) كه چېرې يئ تاسې صادقان رښتيني (په دغه ويلو كې؟)، نو مونږ پوه كړه په زمانه د راتلو د قيامت).

تفسير: يعنې مونږ او تاسې به كله ټوليږو؟ او د الله تعالى په حضور ټول كله سره ځو؟ او قيامت به كله وي؟ او ژر يې راښكاره كړه !.

قُلْ اِنَّمَا الْعِلْمُ عِنْدَ اللّٰهِ وَاِنَّمَآ اَنَا نَذِيْرٌ مُّبِيْنٌ ﴿٢٦﴾

ووايه (اى محمده ! دغو منكرانو ته) بېشكه د دې خبرې (چې قيامت كله قائميږي؟) علم په نزد د الله دى، او بېشكه (خبره دا ده چې) زه ويروونكى يم ښكاره.

تفسير: يعنې د قيامت وخت او مهال زه ټاكلى نه شم، د هغه علم له الله تعالى سره دى، هر هغه شى چې په يقين سره راتلونكى دى؛ له هغې ځنې پوهول او د هغه له ويروونكي مستقبل ځنې ډاروول ځما فرضي كار دى، چې زه يې اداء كوم.

فَلَمَّا رَاَوْهُ زُلْفَةً سِيْٓـَٔتْ وُجُوْهُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا وَقِيْلَ هٰذَا الَّذِيْ كُنْتُمْ بِهٖ تَدَّعُوْنَ ﴿٢٧﴾

پس كله چې ووينې دوى هغه (عذاب قيامت) ډېر نژدې؛ نو بد شكله تور به شي مخونه د هغو (كسانو) چې كافران شوي دي، او وبه ويل شي (دوى ته): دا همغه (عذاب) دى چې وئ به تاسو چې دغه مو (ژر) غوښتلو (په دنيا كې).

تفسير: يعنې اوس خو د هغه د راتګ په نسبت شور لګوي، خو كله چې هغه ټاكلى وخت ورنژدې شي؛ د ډېرو لويو باغيانو خولې به چينګې پاتې كيږي، او په ويجاړو مخونو بدو اشكالو او وچو شونډو به هك پك اريان په ردو سترګو ورته ګوري، او هيڅ به يې له لاسه نه وي پوره.

قُلْ اَرَءَيْتُمْ اِنْ اَهْلَكَنِيَ اللّٰهُ وَمَنْ مَّعِيَ اَوْ رَحِمَنَا فَمَنْ يُّجِيْرُ الْكٰفِرِيْنَ مِنْ عَذَابٍ اَلِيْمٍ ﴿٢٨﴾

ووايه (اى محمده ! دغو منكرانو ته) آيا وينئ خبر راكړئ تاسې ماته ! كه چېرې هلاك مې كړي الله او هغه څوك چې ځما سره دي (لكه چې تاسې د دې قصد كړى دى)، يا رحم وكړي (الله) پر مونږ باندې په طول د عمر؛ پس څوك دى چې وبه ژغوري خلاص به كړي كافران له عذابه دردناكه څخه.

تفسير: کفّارو به تمنّا کوله چې که محمد صلى الله عليه وسلم ژر مړ شي؛ نو دا قصه به پای ته ورسيږي (العياذ بالله)، د هغه ځواب داسې ورکوي چې: فرض يې کړئ ! که سم د ستاسې له اټکله محمد صلى الله عليه وسلم او د ده ملګري رضي الله تعالى عنهم مړه شي، يا سم ځمونږ د مسلمانانو له عقيدې سره محمد صلى الله عليه وسلم او د ده ملګري د الله تعالى په رحمت بريالیان او مراد موندونکي شي؛ نو په دې دواړو صورتونو کې هر يو چې وي، له هغې ځنې تاسې ته هيڅ يوه ګټه او فائده نه رسيږي، ځمونږ انجام په دنيا هر څه چې وي خو آخرت مو ډېر ښه دی، ځکه چې مونږ په دې لاړې کې جداوجهد کوو، ليکن تاسې د خپلو ځانونو فکر وکړئ ! چې په دې کفر او سرکشۍ سره تاسې به له هغه درد رسوونکي عذاب څخه چې راتلونکی دی څوک وژغوري؟ ځمونږ فکر او اندېښنه پرېږدئ، پخپل فکر کې ولوېږئ !، ولې چې کافران په هيڅ ډول د الله تعالى له عذابه ژغورېدونکي نه دي.

قُلْ هُوَ الرَّحْمٰنُ اٰمَنَّا بِهٖ وَعَلَيْهِ تَوَكَّلْنَا ۚ

ووايه (ای محمده دغو منکرانو ته ! الله) رحمان دی چې ايمان مو راوړی دی پر هغه (رحمان) باندې، او پر همغه (رحمان) باندې توکل کړی دی مونږ (په ټولو کارونو خپلو کې).

تفسير: يعنې څنګه چې ځمونږ ايمان په هغه الله تعالى باندې دی؛ نو د هغه په مرسته ځمونږ ژغورنه يقيني ده، او کله چې مونږ په صحيحې معنى سره پر هغه الله تعالى باندې اسره او توکل لرو؛ په ګردو مقاصدو کې مو بری او کاميابي يقيني ده.

فَسَتَعْلَمُوْنَ مَنْ هُوَ فِيْ ضَلٰلٍ مُّبِيْنٍ ۝٢٩

نو ژر به پوه شئ تاسې (په وخت د ليدلو د عذاب کې) چې څوک دی هغه (چې لوېدلی دی) په ګمراهي ښکاره کې (له مؤمنانو او کافرانو).

تفسير: يعنې مونږ مؤمنان داسې يو چې ستاسې ګمان دی، يا تاسې منکران همغسې يئ چې ځمونږ عقيده ده.

قُلْ اَرَءَيْتُمْ اِنْ اَصْبَحَ مَآؤُكُمْ غَوْرًا فَمَنْ يَّاْتِيْكُمْ بِمَآءٍ مَّعِيْنٍ ۝٣٠

ووايه (ای محمده دغو منکرانو ته) آيا وينئ خبر راکړئ تاسې ماته: که چېرې ګهيځ وګرځي اوبه ستاسې ښکته (په ځمکه کې ننوتلې ورکې)؛ نو څوک دی هغه چې راولي تاسې ته اوبه روانې شفافې پاکې صافې؟.

تفسير: يعنې د مړينې او ژوندون ګرد اسباب د هغه الله تعالى په لاس کې دي، يوه اوبه د مثال په ډول واخلئ، چې په هغه باندې هر شی ژوندی دی، فرض يې کړئ که د چينو، ويالو، کوهي او نورو اوبه وچې شي، او د ځمکې لاندنې عُمق او تل ته ورښکته شي، لکه چې زياتره د تودوخې په موسم کې پيښيږي؛ نو د چا له لاسه به پوره وي چې لکه مرغلرې غونډې جاري، پاکې، رڼې او صافې اوبه په زياته اندازه سره راپيدا کړي، چې ستاسې ژوندون او بقا لره کافي وي، نو ځکه يو متوکل مؤمن لره ښايي چې په هغه خالق الکل مالک على الاطلاق باندې هيله (اميد) او اسره ولري.

تمّت سورة الملك بفضل الله وكرمه ومنّه.

سُورَةُ القَلَمِ

«د (القلم) سورت مکّي دی، پرته (علاوه) له (۱۷) آیته تر (۳۳) آیت پورې، او له (۴۸) آیت څخه تر (۵۰) آیت پورې چې مدني دي، (۵۲) آیتونه او دوه رکوع لري، په تلاوت کې (۶۸) او په نزول کې دویم سورت دی، وروسته د «العلق» له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

نٓ وَالْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُوْنَ ۙ﴿۱﴾ مَآ اَنْتَ بِنِعْمَةِ رَبِّكَ بِمَجْنُوْنٍ ۚ﴿۲﴾

قسم دی په قلم او په هغه څه چې دوی یې لیکي. چې نه یې ته (ای محمده !) په نعمت (فضل انعام) د رب خپل سره لېونی.

تفسیر: د مکې مشرکانو پیغمبر ته (العیاذ بالله) لېونی ویل، ځینو به ویل چې: په دوی باندې د شیطان اثر لوېدلی دی، چې داسې یو ناڅاپه له ځکرد کور کهول او ټبر څخه جلا شوې، داسې غټې خبرې کوې چې هیڅوک یې نشي منلی، حق تعالی د دې باطل خیال تردید او د خپل پیغمبر تسلي وفرمایله، یعنې پر هغه چا باندې چې د الله تعالی دومره لوی فضل او انعام شوی دی، چې د هغه مشاهده هر لیدونکی په ښه شان سره کولی شي، مثلاً اعلی درجې فصاحت، د حکمت او د پوهنې خبرو یې د مخالفینو او موافقینو په زړونو کې ډېر قوي تأثیر اچولی دی، او سره د داسې لوړې رشې (خوی) او ښو اخلاقو دوی ته لېونی ویل پخپله د ویونکي لېونتوب نه دی؟.

وَاِنَّ لَكَ لَاَجْرًا غَيْرَ مَمْنُوْنٍ ۚ﴿۳﴾

او بېشکه چې دی خاص تا لره خامخا اجر بدل ثواب بې انتهاء.

تفسیر: یعنې تاسې مه خپه کېږئ، د دوی له دې لیونې بللو څخه ستاسې اجر او ثواب زیاتیږي، او ستاسې غیر محدود هدایت انساني بنې نوعو ته رسېدونکی دی، او د هغو د بې انتهاء ثواب تاسې ته رسېدونکی دی، آیا د لېونیانو او پاڅکلانو مستقبل به هسې روښ او شاندار او پایدار وي؟ لکه چې ستاسې دی.

وَاِنَّكَ لَعَلٰى خُلُقٍ عَظِيْمٍ ﴿۴﴾

او بېشکه چې یې ته (ای محمده) هرومرو په خلق خویونو (دین) ډېر لوی باندې.

تفسیر: یعنې په هغو اعلی اخلاقو او ملکاتو سره چې د الله تعالی له جانبه تاسې ستایلي شوي یئ، کله په لېونیانو کې د هسې ښو خویونو تصوّر کاوه شي؟ د یوه لېونې په خبرو اترو، کار روزګار کې هیڅکله د نظم او ترتیب اثر نه لیدل کېږي، او نه خبرې یې پر چارو باندې منطبقې وي، او حال دا دی چې ستاسې په مبارکه ژبه باندې پاک قرآن چلېږي، او ستا ښه اعمال افعال او اخلاق د هغه بې غږه تفسیر دی.

فَسَتُبْصِرُ وَيُبْصِرُوْنَ ۙ﴿۵﴾ بِاَيِّىكُمُ الْمَفْتُوْنُ ﴿۶﴾

پس ژر به ووینې ته (ای محمده !) او وبه ویني دغه (منکران هم). چې په کوم یوه له تاسو څخه لېونتوب دی.

تفسیر: یعنې په زړه کې یخوا له دې نه ټول ښه پوهېدل، لیکن عنقریب دواړو ته به په کتنه سره هم ورښکاره شي، چې د دوی په منځ کې کوم هوښیار، عاقبت اندیښ او په وروستنۍ اندیښنه کې وو؟ او کوم سړی ناپوه او بې سده وو؟ چې د هغه لامله یې لکه لېونیان چتې چتې خبرې کولې.

إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَن ضَلَّ عَن سَبِيلِهِ ۖ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ ﴿٧﴾

بېشکه رب ستا چې دی همغه ته ډېر ښه معلوم دی هغه څوک چې ګمراه شوی دی له لارې د ده څخه، او همغه (الله) ته ښه معلوم دي لار موندونکي (چې مؤمنان دي).

تفسیر: یعنې پوره علم خو له الله تعالی سره دی، چې کوم یو په کومه لاره راتلونکی دی؟ او کوم یو له لارې ځنې چپ درومي؟ لیکن نتائج ګردو ته ښکاره دي، او ټول به سره پوهېږي چې څوک بریالي دي، او څوک د شیطان په لمسون پاتې او نامراد شوي دي.

فَلَا تُطِعِ الْمُكَذِّبِينَ ﴿٨﴾ وَدُّوا لَوْ تُدْهِنُ فَيُدْهِنُونَ ﴿٩﴾

نو ته مه منه (خبره) د دروغجن ګڼونکو. خوښوي دوی چې که ته نرمي کوې (له دوی سره) نو دوی به هم نرمي کوي (له تا سره).

تفسیر: یعنې په لار راتلونکي او بې لارې ګرد د الله تعالی په محیط علم کې ټاکلی شوي دي، نو ځکه د دعوت او د تبلیغ په معامله کې د مخ اړولو او د رعایت دومره ضرورت نشته، څوک چې د لار موندلو وړ (قابل) وي؛ هغه هرومرو لار مومي، او هغه چې ازلي محروم وي؛ هغه په هیڅ لحاظ او مروت سره منونکي نه وي، د مکې کافرانو به ځمونږ پیغمبر ته ویل چې: تاسې د بت پرستۍ په نسبت خپله دا سخته رویه ترکه کړئ !، او ځمونږ د معبودانو بیخي تردید مه کوئ، تر څو مونږ هم ستا د الله تعظیم وکړو، او ستاسې د طور، طریق، مسلک، مشرب او له دین سره متعرض نه شو، نو ځکه حق تعالی تنبیه ورته وفرمایله چې تاسې د دې دروغجنانو خبرو ته غوږ مه ږدئ !، د دوی مقصد دا دی چې تاسې د کفر په نسبت پاسته اوسئ !، ایمان راوړل او صداقت منل د هغوی مقصد نه دی، او ستاسې د بعثت اصلي مقصد په دې ډول سره په لاس نه راځي، تاسې د هر لوري ځنې سترګې واړوئ، او خپله وظیفه او فرض اداء کړئ، تاسې د دې خبرې ذمه وار او اجاره دار نه یئ، چې څوک یې منې؟ که یې نه منې.

وَلَا تُطِعْ كُلَّ حَلَّافٍ مَّهِينٍ ﴿١٠﴾

او ته خبره مه منه د هر ډېر قسم خوړونکي سپک.

تفسیر: یعنې د چا په زړه کې چې د الله تعالی د نامه عظمت نه وي؛ نو د دروغو قسم خوړل هغه ته یوه خوشې خبره ښکاري، کله چې خلق د هغه په خبرو باور نه کوي، نو ځکه د هغو د یقین راوړلو لپاره څو څو ځلې قسمونه خوري، او ځان په دې وسیلې سره ذلیل او بې قدره کوي.

هَمَّازٍ مَّشَّاءٍ بِنَمِيمٍ ﴿١١﴾ مَّنَّاعٍ لِّلْخَيْرِ مُعْتَدٍ أَثِيمٍ ﴿١٢﴾ عُتُلٍّ بَعْدَ ذَٰلِكَ زَنِيمٍ ﴿١٣﴾

عیب ویونکی تلونکی په چغلۍ سره. منع کوونکی د خیره له حده تېرېدونکی (په ظلم کې) ډېر ګنهګار. بد خوی سخت ویونکی وروسته له دې ټولو عیبو حرام زاده.

تفسير: يعني سره د دې خصلتونو بدنام او بد انجام او د خاص او عام رسوا هم وي، شاه صاحب (رحمه الله) ليکي چې: «دا ګرد د کافرانو وصف دى، سړى دې دننه خپل ځان ته ګوري، که چېرې هسې کوم خصلت په کې وي؛ هغه دې پرېږدي !».

تنبيه: د «زَنيم» معنى د ځينو اسلافو په نزد ولد الزنا او حرامزاده دى، د هغه کافر په نسبت چې دا آيت نازل شوى دى، هغه هم داسې وو، چې «وليد بن مغيره» نومېده، او د مکې معظمې يو لوى مشر سړى او د اسلام سخت دښمن وو.

اَنْ كَانَ ذَا مَالٍ وَّ بَنِيْنَ ﴿١٤﴾

په سبب د دې چې دى وو خاوند د مال او د ځامنو.

تفسير: يعني که يو سړى په دنيا کې طالعمن او خوش قسمت وي، لکه چې مال دولت ځامن او شته ولري؛ نو يواځې په دې سره د دې وړ نه دى چې د هغه هره خبره ومنله شي، اصلي شى په انسان کې شرافت، نجابت او ښه اخلاق دي، څوک چې شرافت او ښه اخلاق نه لري؛ ښو مسلمانانو لره نه ښايي چې د هغه خبرې ته غوږ وباسي، يا يې په غولوونکيو چارو باندې تېروځي.

اِذَا تُتْلٰى عَلَيْهِ اٰيٰتُنَا قَالَ اَسَاطِيْرُ الْاَوَّلِيْنَ ﴿١٥﴾

کله چې ولوستل شي په ده باندې آيتونه (د قرآن) ځمونږ؛ نو وايي دا قصې نقلونه دي د پخوانيو (خلقو).

تفسير: يعني د الله أكرم شأنُه وأعظم برهانُهُ خبرې په داسې ويناوو سره دروغ ګڼي.

سَنَسِمُهٗ عَلَى الْخُرْطُوْمِ ﴿١٦﴾

ژر دى چې داغ به کېږدو ده لره په پوزه (خلتم) باندې (تحقيرًا).

تفسير: وايي: «وليد بن مغيرة» د قريشو يو سردار وو، چې په هغه کې دا ګرد اوصاف مجتمع وو، پر پوزه او خلتم باندې يې له داغ ورکولو څخه د هغه رسوايي مختوروالى او سپکتيا مراده ده، ښايي چې په دنيا کې په حسّي ډول کوم داغ په ده باندې هم لوېدلى وي، يا به په آخرت کې ورباندې وخيژي.

اِنَّا بَلَوْنٰهُمْ كَمَا بَلَوْنَاۤ اَصْحٰبَ الْجَنَّةِ ۚ

بېشکه مونږ ومو ازمويل دغه (مکيّان په قحط سره) لکه چې ازمويلي وو مونږ خاوندان د باغ.

تفسير: يعني د مال او د اولاد زيادت د کوم مقبوليت علامت او نښه نه ده، او د الله تعالى په نزد د هسې شيانو څه قدر او قيمت نشته، نو ځکه نه ښايي چې د مکې کافران په دې شيانو باندې مغرور شي، دا خو د الله تعالى له لورې هغوى ته د ازموينې لپاره ورکړى شوي دي، لکه چې د پخوانيو خلقو ازموينه هم پرې شوې ده.

اِذْ اَقْسَمُوْا لَيَصْرِمُنَّهَا مُصْبِحِيْنَ ﴿١٧﴾ وَلَا يَسْتَثْنُوْنَ ﴿١٨﴾

کله چې قسمونه وخوړل دوى ټولو چې هرومرو پرې به کړو مېوې د هغه باغ په اول وخت د صباح کې. او استثنا يې ونه کړه، إن شاء الله يې ونه ويل.

تفسیر: څو ورونه وو چې هغو ته له پلاره په ترکه کې یو مېوه دار باغ پاتې شوی وو، چې په هغه کې کر هم کېده، او ګرده کورنۍ د هغه له حاصلاتو ځنې خوشاله وه، د پلار په زمانه کې داسې عادت وو، په هغه ورځ کې چې به د باغ مېوې ټولېدې، یا کښت (فصل) رېبل کېده؛ نو د ښار ګرد فقیران او اړ سړي به هم هلته ټولېدل، او دې ګردو ته به د هغو مېوو او کښتو ځنې لږ او ډېر ورکول کېدل، او په همدې خیر او خیرات سره په هغه باغ کې لویه ګټه او برکت وو، د هغه له مړه کېدلو څخه وروسته د ده د ځامنو په فکر کې دا خبره وروګرځېده: دومره مېوه او کښت چې فقیران له مونږ ځنې وړي، که دا ګرد مونږ پخپله سره ټول کړو؛ نو مونږ ته به له هغه ځنې ډېرې ګټې راورسیږي، ولې داسې یو تدبیر به وکړو چې فقراء او نورو ته هیڅ ونه رسیږي، او ګرد حاصلات ځمونږ کورونو ته راشي، نو پخپلو منځونو کې یې سره مشوره وکړه، او دا یې سره غوټه کړه، چې سهار د وخته باغ ته ځو، او خپلې مېوې ټولوو، چې فقیران او نور کسان پرې خبر نه شي، دوی دا تدبیر داسې سره غوټه کړ، إن شاء الله تعالى یې هم په کې ونه ویل.

فَطَافَ عَلَيْهَا طَآئِفٌ مِّن رَّبِّكَ وَهُمْ نَآئِمُونَ ﴿١٩﴾ فَأَصْبَحَتْ كَالصَّرِيمِ ﴿٢٠﴾

پس نازله شوه پر دغه (باغ) یوه طواف کوونکې (بلاء ـ سووځونکی اور) په شپه کې له (طرفه د) رب ستا، حال دا چې دوی اوده وو. پس تر ګهیځ (سحر وختي) پورې وګرځېد (هغه باغ لکه له بېخه) رېبلی شوی کښت، یا تک تور لکه توره شپه.

تفسیر: یعنې د شپې له مخې سخته سیلۍ راوالوته، یا اور ولګېد، یا بل کوم آفت پرې نازل شو، او ګرد کښت او باغ له کاره ووت، او تک تور وګرځېد.

فَتَنَادَوْا مُصْبِحِينَ ﴿٢١﴾ أَنِ اغْدُوا عَلَىٰ حَرْثِكُمْ إِن كُنتُمْ صَارِمِينَ ﴿٢٢﴾ فَانطَلَقُوا وَهُمْ يَتَخَافَتُونَ ﴿٢٣﴾ أَن لَّا يَدْخُلَنَّهَا الْيَوْمَ عَلَيْكُم مِّسْكِينٌ ﴿٢٤﴾ وَغَدَوْا عَلَىٰ حَرْدٍ قَادِرِينَ ﴿٢٥﴾

بیا یې یو بل ته ورغږ کړل په وخت د صباح کې. (داسې) چې صباح له وخته ورشئ کښتو خپلو ته که چېرې یئ تاسې پرې کوونکي (د مېوې، لوکونکي د کښت ـ فصل). نو لاړل دوی او دوی پخپلو منځونو کې پټې خبرې سره کولې. (داسې) چې داخل نه شي هرومرو هغه (باغ ته) نن ورځ پر تاسې باندې هیڅ مسکین محتاج اړ مجبور سړی. او سهار لاړل په منع د فقیرانو سره (باغ ته) حال دا چې قادر وو (په منع د فقیرانو په زعم خپل).

تفسیر: یعنې په دې یقین او باور سره وخوځېدل چې اوس به درومي او ګرد کښت او د باغ حاصلات به په لاس راولي.

فَلَمَّا رَأَوْهَا قَالُوا إِنَّا لَضَالُّونَ ﴿٢٦﴾ بَلْ نَحْنُ مَحْرُومُونَ ﴿٢٧﴾

بیا هر کله چې ویې لید هغه (باغ تک تور سوځېدلی)؛ ویې ویل: بېشکه مونږ خامخا لاره ورکه کړې ده (د خپل باغ). بلکه مونږ پخپله محرومه بې برخې شوي یو (له حاصلاتو په سبب د منعې د فقراوو).

تفسیر: هغه ځمکه او باغ داسې ډاګ ډېر شوی وو چې دوی هلته ورسېدل، هغه یې نشو پېژندلی، او داسې یې وګڼل چې لار یې ورکه کړې ده، او بل کوم لوري ته وتلي دي، نو بیا چې ښه ورته ځیر شول، او غور یې وکړ؛ وپوهېدل چې ځای خو همغه دی چې دوی ورته راغلي دي، مګر دوی له هغه ځنې بې برخې او بې نصیبه دي، او د الله تعالى له درباره محروم شوي دي.

قَالَ أَوْسَطُهُمْ أَلَمْ أَقُل لَّكُمْ لَوْلَا تُسَبِّحُونَ ﴿٢٨﴾

وويل منځني بهتر د دوی (په عقل کې): آيا ما نه وو ويلي تاسې ته: ولې په پاکۍ نه يادوئ تاسې الله، او توبه نه وباسئ له منع د فقيرانو؟ (يا ولې نه وايئ: إن شاء الله تعالى).

تفسير: د دوی په منځ کې منځني ورور ډېر پوه او هوښيار وو، ده د مشورې په وخت هغوی ته تنبيه ورکړې وه، او دا خبره يې ورته ويلې وه چې وګورئ ورونو !الله تعالى مه هېروئ !، ځکه چې دا ټول د هغه احسان او انعام دی، نو تاسې هم له فقيرانو او مسکينانو څخه هغه مه منع کوئ !، کله چې چا د ده خبرې ته غوږ کېنښود؛ نو دی هم چپ شو، او په پټه خوله هغوی سره ملګری شو، څرنګه چې دا خرابي يې وليده؛ نو ژر يې هغه خبره بيا ور په ياد کړه.

قَالُوا سُبْحَانَ رَبِّنَا إِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿٢٩﴾ فَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ يَتَلَاوَمُونَ ﴿٣٠﴾

وويل دوی: پاکي ده رب ځمونږ لره، بېشکه مونږ وو پخپله ظالمان (په منع د فقراوو کې)، بيا مخ واړاوه ځينې د دوی پر ځينو نورو باندې چې يو بل به يې ملامتوه.

تفسير: اوس يې پخپل تقصير باندې اعتراف وکړ، او ګردو د الله په لوري مخ واړاوه، او لکه چې د عمومي مصيبت د وخت قاعده ده؛ يو په بل باندې يې الزام لګولو او درګرده به يې يو بل د دې مصيبت سبب او عامل وشمېره.

قَالُوا يَا وَيْلَنَا إِنَّا كُنَّا طَاغِينَ ﴿٣١﴾ عَسَىٰ رَبُّنَا أَن يُبْدِلَنَا خَيْرًا مِّنْهَا إِنَّا إِلَىٰ رَبِّنَا رَاغِبُونَ ﴿٣٢﴾

وويل دوی: ای هلاک افسوس خرابي ده مونږ لره، بېشکه مونږ وو له حده تېرېدونکي. ښايي چې رب ځمونږ بدل راکړي مونږ لره خير غوره له دې (باغچې) څخه، بېشکه مونږ رب خپل ته رغبت کوونکي يو.

تفسير: په پای کې ټول سره يو ځای شول، ويې ويل: چې په ربښتيا سره مونږ ګرم او ملامت يو، ځکه چې مونږ د فقيرانو او غريبانو د برخې د خوړلو په قصد وتلي وو، او د حرص او طمع لامله مو اصلي ګټه هم له لاسه ووتله، دا څه خرابي چې مونږ ته رارسېدلې دي؛ د هغو ذمه وار مونږ پخپله يو، مګر اوس هم مونږ له الله تعالى څخه بې هيلې او نااميده نه يو، او د هغه له مهربانۍ او لورينې ځنې دا خبره لرې نه ګڼو، چې هغه له خپل فضل او رحمت ځنې مونږ ته له هغه پخوانې باغ څخه يو بل ښه باغ را په برخه کړي.

كَذَٰلِكَ الْعَذَابُ ۖ وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ أَكْبَرُ ۚ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿٣٣﴾

همداسې (راځي آفت ـ عذاب په دنيا کې مخالفانو ته له حکمه د رب) او خامخا عذاب آفت د آخرت ډېر لوی دی، که چېرې وی دوی چې پوهېدلی (په سختۍ د عذاب د آخرت؛ نو مخالفت به يې نه وو کړی).

تفسير: يعنې دا خو د دنيا د عذاب يوه وړوکې نمونه وه، چې هيڅا يې مخه نشوه نيولی، نو د آخرت د خورا لوی عذاب مخه به څوک ونيولی شي، که پوه وی؛ نو ښايي چې سړی په دې خبره باندې ښه وپوهيږي.

إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ عِندَ رَبِّهِمْ جَنَّاتِ النَّعِيمِ ﴿٣٤﴾

بېشکه ويريدونکيو (له الله ځان، ساتونکيو له معاصيو) ته په نزد د رب د دوی جنّتونه ډک له نعمتونو دي.

تفسیر: یعنې د دنیا باغ او بهار پسې دومره زیات ولې لویدلي یئ، د جنّت باغونه له دې ځنې په څو څو درجو لوړ (اوچت) او غوړ دي.

أَفَنَجْعَلُ الْمُسْلِمِينَ كَالْمُجْرِمِينَ ﴿٣٥﴾ مَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ ﴿٣٦﴾

آیا پس وبه ګرځوو مونږ مسلمانان (حکم منونکي) په شان د مجرمانو ګنهګارانو (په خلاصي او ثواب کې؟)، بلکه نه یې ګرځوو). څه شوي دي تاسې ته، څرنګه حکم کوئ تاسې؟.

تفسیر: یعنې د مکّې کفّارو د غرور او تکبّر له مخې پخپلو زړونو کې داسې ټاکلي وو: «که د قیامت په ورځ پر مسلمانانو باندې عنایت او ښښه وشي؛ نو پر مونږ باندې به له هغه څخه ښه او زیاته مرحمت کیږي»، او لکه چې په دنیا کې مونږ په آرامۍ او هوسایۍ کې یو، هلته به هم له مونږ سره همداسې معامله کیږي، نو دلته داسې فرمایي چې: دا به څرنګه کېدی شي؟ که داسې وشي؛ نو د دې مطلب به داسې وي چې د یوه وفا لرونکي غلام چې تل د خپل بادار د حکم منلو لپاره تیار ولاړ وي، او د یوه بدکار او باغي سړي انجام به سره یو شانته وي، بلکه هغه بدکار به له وفادار ځنې ښه وي، دا هغه خبره ده چې سلیم عقل او صحیح فطرت یې هیڅ نشي منلی.

أَمْ لَكُمْ كِتَابٌ فِيهِ تَدْرُسُونَ ﴿٣٧﴾ إِنَّ لَكُمْ فِيهِ لَمَا تَخَيَّرُونَ ﴿٣٨﴾ أَمْ لَكُمْ أَيْمَانٌ عَلَيْنَا بَالِغَةٌ إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ ۙ إِنَّ لَكُمْ لَمَا تَحْكُمُونَ ﴿٣٩﴾ سَلْهُمْ أَيُّهُمْ بِذَٰلِكَ زَعِيمٌ ﴿٤٠﴾

آیا له تاسې سره شته کوم کتاب چې په هغه (له اسمانه نازل شوی کتاب) کې لولئ تاسې. داسې چې بېشکه تاسې لره دي په هغه (کتاب) کې خامخا هغه څه چې خوښوئ یې تاسې. آیا شته تاسې لره قسمونه پر (وعدو د) مونږ باندې چې رسېدلي وي تر ورځې د قیامت پورې بېشکه چې شته تاسې ته هغه چې پرې حکم کوئ تاسې؟. پوښتنه وکړه له دوی نه چې کوم یو له دوی نه په دغه (حکم چې کوي یې) ضامن ذمه اخیستونکی دی (دوی ته).

تفسیر: یعنې دا خبره چې مسلم او مجرم سره یو برابر وګڼل شي؛ ښکاره ده چې له عقل او فطرت څخه مخالفه ده، بیا د دې په تأکید او تأیید کې کوم عقلي دلیل هم له تاسې سره شته؟ آیا په کوم معتبر کتاب کې داسې کوم مضمون تاسې لوستی دی چې هر هغه شی چې تاسې یې د خپلو ځانونو لپاره غوره کوئ؛ همغه به تاسې ته درکاوه شي؟ او ستاسې ګردې غوښتنې او په زړه پورې خبرې پوره کېدونکې دي؟ یا به الله تعالی تر قیامت پورې داسې قسم خوړلی وي، چې تاسې هر هغه شی چې پخپلو زړونو کې وټاکئ؛ همغه به تاسې ته درکاوه شي؟ او همغسې چې اوس تاسې هم په عیش او راحت کې یئ؛ تر قیامت پورې به په همدې حال کې وساتل شئ؟ هغه سړی چې د دوی له منځه داسې دعوی کوي، نو د دې خبرې د ثابتولو ذامه واري ښایي پخپله غاړه ونیسي، رایې وله او مخامخ یې ودروه چې ویې وینو او ویې پوښتو، چې له کومه وایي؟ او څه غږیږي؟.

أَمْ لَهُمْ شُرَكَاءُ ۚ فَلْيَأْتُوا بِشُرَكَائِهِمْ إِنْ كَانُوا صَادِقِينَ ﴿٤١﴾

آیا شته دوی لره شریکان (په دغه دعوی کې په زعم د دوی)؟ نو رادې ولي هغه شریکان خپل که چېرې وي دوی صادقان رښتیني؟ (په دعوی خپله کې).

تفسیر: یعنې که له هغوی سره هیڅ یو عقلي او نقلي دلیل نشته، او یواځې د دروغو بُتانو په نامه داسې ویناوې کوي، چې هغوی به له مونږ سره داسې او هسې کوي، او داسې مرتبې رابښي، ځکه چې هغوی (استغفر الله) په الوهیت کې

برخه لرونکي او مله دي؛ نو په داسې دعوو کې د هغوی ربښتینوالی هغه وخت ثابتیږي چې دوی دې شریکانو ته د الله تعالی په مخ کې هم دعوت او بلنه ورکړي، او د هغوی په وسیله دې خپلې په زړه پورې خبرې او چارې پر دوی باندې اجراء کړي.

يَوْمَ يُكْشَفُ عَن سَاقٍ وَيُدْعَوْنَ إِلَى السُّجُودِ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ ﴿٤٢﴾

(او یاده کړه) هغه ورځ چې بربنډوالی به وکړی شي له پُنډې نه، او راوبه بللی شي دغه (کافران) طرف د سجدې کولو ته (لپاره د امتحان) پس توان به یې ونه شي (سجدې کولو ته).

تفسیر: د دې آیت کریمه دوه معناګانې دي:

(۱): «په هغه ورځ چې ښکاره به کړی شي د الله تعالی پنډې او الله تعالی به خلک سجدې کولو ته راوبلي، منافقین به سجده نشي کولی» لکه چې امام بُخاري (رحمه الله تعالی) د أبو سعید الخُدريّ رضي الله تعالی عنه څخه نقل کړی چې فرمایي: ما د رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه اوریدلي دي چې: ځمونږ رب به خپله پنډې ښکاره کړي، نو هر مؤمن سړی او هره مؤمنه ښځه به ورته سجدې وکړي، او هغه څوک به پاتې شي چې په دنیا کې یې د ریا او د شهوت په خاطر سجده کوله، نو وبه غواړي چې سجده وکړي، خو ملا به یې وچه سمه سیخه وګرځي، د سجدې کولو توان به نه لري، نو په دې حدیث کې د الله تعالی د پنډې صفت ذکر دی، مونږ پرې ایمان لرو، لکه څرنګه چې واجب دي، کیفیت یا تشبیه بیانول یې د مخلوقاتو د صفتونو سره ناروا دي، همدا راز معنی بدلول او تأویل کول په کې باطل دي، لکه څرنګ چې مونږ د الله تعالی د نورو صفتونو په کیفیت باندې نه پوهیږو هم دا راز د الله تعالی دا صفت هم داسې دي چې خیالات او فکرونه کول پکې هیڅ قسم ځای نه لري.

(۲): «په هغه ورځ چې سختي به ښکاره شي، سخت حالات به راشي، او منافقان به د سجدې کولو توان نه لري»، چې دا تفسیر د عبد الله بن عبّاس رضي الله تعالی عنهما او د ځینې تابعینو څخه نقل شوی دی.

خَاشِعَةً أَبْصَارُهُمْ

حال دا چې ذلیلې ښکته به وي (له شرمه) سترګې د دوی.

تفسیر: یعنې د ندامت او شرمندګی لامله به یې سترګې ټیټې وي، او نه یې شي پورته کولی.

تَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ ۖ وَقَدْ كَانُوا يُدْعَوْنَ إِلَى السُّجُودِ وَهُمْ سَالِمُونَ ﴿٤٣﴾

راګېر کړي به وي دوی ذلت خواری، او بېشکه وو دوی (په دنیا کې) چې بلل کېدل دوی طرف د سجدې ته او دوی به وو روغ رمټ (نو سجده به یې نه کوله).

تفسیر: یعنې په دنیا کې هغوی ته د سجدې حکم ورکړی شوی وو، کله چې دوی روغ رمټ وو، او پخپل واک یې سجدې کولی شوې، هلته دوی په اخلاص سره هیڅ سجده ونه کړه، د هغه اثر داسې شو چې استعداد یې باطل شو، اوس که غواړي چې سجده وکړي؛ نه یې شي کولی.

فَذَرْنِي وَمَن يُكَذِّبُ بِهَٰذَا الْحَدِيثِ ۖ سَنَسْتَدْرِجُهُم مِّنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٤٤﴾

نو پرېږده ما او هغه څوک چې دروغ وایي په دې خبرې (قرآن) باندې، ژر ده چې وبه نیسو مونږ دوی ورو ورو (او نژدې به یې کړو عذاب ته) له هغه ځایه چې دوی نه دي پرې پوه.

تفسیر: یعنې د هغوی په عذاب کې لوېدل یقیني دي، خو د دوی د دې څو ورځني توقف او د عذاب د ډیل په نسبت تاسې مه خپه کېږئ، او د هغوی معامله ماته پرېږدئ، زه به پخپله د هغوی چاره وکړم، او داسې په ورو ورو او په تدریج سره به یې دوزخ ته بوځم، او زینه په زینه به رابښکته کړو دوی، او ورو ورو به نژدې کړو دوی عذاب ته چې هغوی په ځان هم خبر نشي، دوی به پخپلو چُرتو کې ډوب تللي وي، خو د دوی بنسټونه له بېخه خېژي.

وَأُمْلِي لَهُمْ ۚ إِنَّ كَيْدِي مَتِينٌ ﴿٤٥﴾

او ټال ورکوم دوی ته (په دنیا کې) بېشکه ځما چال کلک دی.

أَمْ تَسْأَلُهُمْ أَجْرًا فَهُم مِّن مَّغْرَمٍ مُّثْقَلُونَ ﴿٤٦﴾ أَمْ عِندَهُمُ الْغَيْبُ فَهُمْ يَكْتُبُونَ ﴿٤٧﴾

آیا ته غواړې له دوی ځنې (په تبلیغ د رسالت) څه اجر مزدوري؟ نو دوی د هغه له زیان تاوان څخه دروند بار کړی شوي دي (نو ځکه مخ درڅخه اړوي؟ بلکه نه یې غواړي). آیا شته په نزد د دوی پټه خبره علم الغیب، پس دوی یې لیکي؟ (له هغه څخه دغه حکم د برابرۍ د مؤمن او د کافر).

تفسیر: یعنې افسوس او د تعجّب ځای دی، چې دا خلق داسې د تباهۍ په لوري ورځي، څو ستاسې خبرې نه مني، آخر د دوی د نه منلو سبب څه شی دی؟ آیا تاسې له دوی ځنې کومه معاوضه تنخوا ـ کمېشن ـ او نور څه غواړئ چې د هغه لپاره هغوی ځان ببرته راکاږي؟ یا پخپله له هغوی سره د پټو خبرو څه حال او احوال شته؟ یا د الله تعالی وحي دوی ته راځي؟ او هغوی هغه په ډېر حفاظت سره لکه قرآن غوندې لیکي، نو ځکه ستاسې متابعت ته ځان اړ او مجبور نه بولي، او آخر به څه نه څه په منځ کې وي، کله چې پر هغوی باندې هیڅ یو بار نه اچول کېږي، او له هغه شي څخه دوی مستغني او بې پروا هم نه دي، نو د دوی د دې نه منلو سبب به پرته له ضده، عناده، انکاره، رڅې، او عداوت بل شی کېدی نشي.

فَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ وَلَا تَكُن كَصَاحِبِ الْحُوتِ إِذْ نَادَىٰ وَهُوَ مَكْظُومٌ ﴿٤٨﴾

نو صبر کوه حکم د رب خپل ته (په باب د منکرانو کې)، نو مه کېږه ته (په تنګ دلی او تلوار کې) لکه خاوند د ماهي کب (په تنګدلی او تلوار کې) کله یې چې غږ وکړ او دی وو ډک له غم غصې نه.

تفسیر: یعنې د کب په ځېږه کې تلونکي پیغمبر یونس علیه السلام په شان د مکذّبینو په معامله کې تنګدلي او وېره مه ښکاروئ، د دوی قصه پخوا له دې نه په څو څو ځایونو کې لږه لږه تېره شوې ده.

﴿إِذْ نَادَىٰ وَهُوَ مَكْظُومٌ﴾ «کله چې غږ وکړ او دی وو ډک له غم غصې نه»، یعنې د قوم له لوري له غصې نه ډک شوی وو، له ډېره قهره یې د عذاب په غوښتلو کې ډېره چالاکي بلکه پېښکویي وکړه.

لَوْلَا أَن تَدَارَكَهُ نِعْمَةٌ مِّن رَّبِّهِ لَنُبِذَ بِالْعَرَاءِ وَهُوَ مَذْمُومٌ ﴿٤٩﴾

که چېرې نه وی دا چې موندلی وی ده نعمت احسان له لوري د رب د ده؛ نو خامخا به پرېوتی وو دی (له ځېږې د مهي نه) په سپېره ډګر (میدان) کې، او دی به ملامت کړی شوی وو.

تفسیر: یعنې د توبې له قبول ځخه وروسته که د الله تعالی زیات فضل او احسان د هغه لاس نیونه نه وی کړې؛ نو په هغه وچ کلک لوی میدان کې چې د ماهي له ګېډې ځخه د باندې لوېدلی همغسې ملزم شوی به پروت وو، او هغه کمالات او کرامات به بیا نه ورته ښبل کېدل، خو یوائې د الله تعالی د فضل او مهربانۍ لامله د هغه د ابتلاء په وخت کې هم هغه شیان له هغه سره پاتې وو.

فَاجْتَبٰهُ رَبُّهٗ فَجَعَلَهٗ مِنَ الصّٰلِحِيْنَ ﴿۵۰﴾

پس غوره کړ دغه (یونس) لره رب د ده (په نبوّت سره)؛ نو ګرځولی یې وو دی له کاملانو صالحانو انبیاوو ځنې.

تفسیر: یعنې بیا یې د هغه نوره رتبه هم لا اوچته کړه، او په اعلی درجه نېکو خلقو کې یې ورداخل کړ، په حدیث کې راغلي دي چې رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي چې: «له تاسې ځنې دې هیڅ یو داسې نه ونه وایي چې زه د یونس علیه السلام ابن متّی ځخه ښه او بهتر یم».

وَاِنْ يَّكَادُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لَيُزْلِقُوْنَكَ بِاَبْصَارِهِمْ لَمَّا سَمِعُوا الذِّكْرَ وَيَقُوْلُوْنَ اِنَّهٗ لَمَجْنُوْنٌ ﴿۵۱﴾

او بېشکه نژدې وو هغه کسان چې کافران شوي دي چې خامخا وبه ښویوي تا (وبه دې غورځوې په ځمکه) په سترګو خپلو سره هر کله چې واورېده دوی قرآن (ستا له ژبې)، او وایي دوی (د کینې له مخې) بېشکه دغه (محمد) لېونی دی.

تفسیر: یعنې د قرآنکریم له اورېدلو ځخه له غیظ او غضبه خوټکیږي، او په هسې ردّو سترګو تاسې ته ګوري چې تاسې پخپلو سترګو سره له ځایه وښویوي، یا خامخا هلاک کړي تا لره، یا دې وغورځوي له مرتبې خپلې نه، او په ژبه سره هم چټې اپلټې خبرې کوي، چې (استغفر الله) دا سړی لېونی شوی دی، او د ده هیڅ یوه خبره (نعوذ بالله) د التفات وړ نه ده، مقصد دا دی چې داسې غواړي چې تاسې وویروي، او د صبر او استقامت له ځایه مو وخوځوي، مګر تاسې همغسې سم پخپل مسلک باندې کلک اوسئ !، او مه زړه تنګه کېږئ، او په هره معامله کې خپل خپګان مه ښکاره کوئ !، او مه چالاکي کوئ !، وېره او مداهنت مه اختیاروئ !.

وَمَا هُوَ اِلَّا ذِكْرٌ لِّلْعٰلَمِيْنَ ﴿۵۲﴾

او حال دا دی چې نه دی دا (قرآن) مګر خو ذکر پند دی ټولو عالمیانو لره.

تفسیر: یعنې په قرآن کې د لېونتوب او جنون خبرې چېرې دي، هغه خو د ګردې نړۍ او نړۍ والانو لپاره د خورا لوی ذکر، پند او د نصیحت لویه ذخیره ده، په دې کې د بني نوع انسان اصلاح او فلاح چارې پرتې دي، او په رښتیا سره همغه سړی لېونی باله شي چې د دې پاک کلام لېونی نه وي، او د زړه په اخلاص سره یې نه مني.

تمّت سورة القلم بفضل الله وکرمه ومنّه.

سُورَةُ الحَاقَّةِ

«د (الحاقة) سورت مکي دی، (۵۲) آیته (۲) رکوع لري، په تلاوت کې (۶۹) او په نزول کې (۷۸) سورت دی، وروسته د (الملک) له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

اَلْحَآقَّةُ ۝١ مَا الْحَآقَّةُ ۝٢

هغه (قیامت) حق واقع کېدونکی. څه شی دی هغه حق واقع کېدونکی؟.

تفسیر: یعنې د قیامت هغه ګړۍ چې د هغې راتلل له ازله د الله تعالی په علم کې ثابت او ټاکلی شوی دی، کله چې حق له باطل څخه بالکل ښکاره او بې له کوم التباس او اشتباه څخه هر شی بېل او جلا کیږي، او د هغه د ذات په نسبت ګرد جګړه کوونکي هلته مغلوب او مقهور کیږي، نو هلته به وپوهېدی شي چې هغه ګړۍ څه شی ده؟ او څرنګه احوال او کیفیات په هغې کې شته؟.

وَمَآ اَدْرٰىكَ مَا الْحَآقَّةُ ۝٣

او څه پوه کړی یې ته چې څه شی دی هغه (قیامت) حق واقع کېدونکی.

تفسیر: یعنې که هر څومره یو خورا لوی سړی هر څومره فکر ووهي، او خپل چرت او جاج وچلوي، د هغې ورځې د ویروونکې نندارې او زړه خوځوونکې پېښې منظرې ته یې فهم او ادراک نه ورسیږي.

كَذَّبَتْ ثَمُودُ وَعَادٌ بِالْقَارِعَةِ ۝٤

دروغ ګڼلی وو ثمودیانو او عادیانو (هغه قیامت) ټکوونکي (د زړونو او د غوږونو په سختیو سره).

تفسیر: یعنې د ثمود او د عاد قومونو دا د قیامت راتلونکې ګړۍ دروغ وبلله، چې هغه به ګرد ځمکه، اسمان، لمر، سپوږمی، ستوري، غرونه او سړي ټکوي، او ډېر سخت شیان تر پې وړې وړې او ذرې کیږي، بیا وګوره چې د دې دواړو انجام او پای څرنګه شو؟.

فَاَمَّا ثَمُودُ فَاُهْلِكُوا بِالطَّاغِيَةِ ۝٥

پس هر چې ثمودیان وو؛ نو هلاک کړل شو (هغوی) په سخت اواز (د جبریل یا په سبب د سرکښۍ خپلې).

تفسیر: یعنې یوه سخته زلزله له یوه سخت اواز د جبریل علیه السلام سره یو ځای راغله، او ګرد یې سره لاندې باندې کړل یا هلاک شول، ثمودیان په سبب د سرکشیو خپلو سره چې د صالح علیه السلام ناقه یې ګوډه او هلاکه کړه.

وَاَمَّا عَادٌ فَاُهْلِكُوْا بِرِيْحٍ صَرْصَرٍ عَاتِيَةٍ ۙ﴿۶﴾

او هر چې عاديان وو؛ نو هلاک کړی شوي وو (دوی) په باد سخت اواز کوونکي (يا په ډېر سخت له حده تېرېدونکي يخ باد).

تفسير: يعنې هغه باد دومره سخت او شديد وو چې په هغه باندې د هيڅ يوه موجود زور نه رسېده، تر دې حده چې هغو پرښتو له واکه هم د هغه سخت باد اداره کول نه وو پوره، او د هغوی له لاسو ځنې هم الوت، چې د هغه باد په اراده باندې مسلطې او مقررې وې.

سَخَّرَهَا عَلَيْهِمْ سَبْعَ لَيَالٍ وَّثَمٰنِيَةَ اَيَّامٍ ۙ حُسُوْمًا فَتَرَى الْقَوْمَ فِيْهَا صَرْعٰى ۙ كَاَنَّهُمْ اَعْجَازُ نَخْلٍ خَاوِيَةٍ ۚ﴿۷﴾ فَهَلْ تَرٰى لَهُمْ مِّنْۢ بَاقِيَةٍ ۚ﴿۸﴾

مقرر کړی وو (الله) دغه (باد) پر دوی باندې اووه شپې او اته ورځې متواتر پرله پسې برابر، نو ليده به تا هغه قوم (د عاد) په هغه کې لوېدلي (مړه پراته په ځمکه باندې)، ګواکې دوی (له جهت د لويوالي د جثو ببخونه) ډډونه د خرماوو دي (هلاک پرېوتلي په ځمکه باندې). نو آيا وينې ته کوم يو (نفس) له دوی ځنې باقي پاتې شوی (بلکه هيڅ يې نه وينې).

تفسير: يعنې هغه قومونه چې لنګ وهلي د مباحثې او مناقشې ډګر ته راووتي وو، او په لوړو غږونو سره به يې ويل: څوک به وي چې له مونږ ځنې زيات زور ولري؟ هغه ځمونږ له هغه زورور باد او ورښ سره مقابله ونشوه کړی، او ډېر پهلوانان يې د هغه زورور ورښ (باد) د څېړو په مخ کې داسې کم قوّت او بې سيکه او اوږده غځېدل لکه د خرما لوی ډډونه چې سرونه يې وهلی شوي او له ببخه او بنسټ څخه راويستل شوي وي، نو آيا وينې ته کوم يو له دوی ځنې پاتې شوی؟ بلکه وبه نه وينې يو تن هم له هغوی څخه پاتې شوی، يعنې د هغو قومونو ذريه او نسل پاتې نشو، او د دنيا له مخ څخه بيخي فنا شو.

وَجَآءَ فِرْعَوْنُ وَمَنْ قَبْلَهٗ وَالْمُؤْتَفِكٰتُ بِالْخَاطِئَةِ ۚ﴿۹﴾ فَعَصَوْا رَسُوْلَ رَبِّهِمْ فَاَخَذَهُمْ اَخْذَةً رَّابِيَةً ۚ﴿۱۰﴾

او راغی فرعون او هغه چې پخوا له هغه ځنې وو او (اهل د) کليو چپه (الټه) کړی شويو په ګناهونو سره (چې شرک وو). نو حکم ونه مانه دوی د رسول د رب د دوی، نو (الله) ونيول هغوی په نيولو سختو سره.

تفسير: يعنې وروسته له عاد او ثمود څخه فرعون ډېرې سختې خبرې او تکبّر او ځانمنۍ کولې، او پخوا له هغه څخه نور څو قومونه هم سره له لويو ګناهونو تېر شوي دي، لکه د نوح قوم او د شُعيب قوم او د لوط قوم، چې د هغوی کلي سره له کليوالو د هغو په بل مخ واړول شول، دوی ګردو د خپلو خپلو پيغمبرانو خبرې نه منلې، او د الله تعالی مقابلې ته راوتلي وو، او د الله تعالی له احکامو څخه يې غاړې غړولې، په پای کې د الله تعالی له لوري دوی ګرد په لويو آفتونو سره ککړ شول، او په هسې سختو بلاوو کې اخته شول چې د هغوی ژغورنه له هغه ځنې مشکله وه، هو ! د الله تعالی په مخ کې د هيڅا له لاسه هيڅ شی نه دي پوره.

إِنَّا لَمَّا طَغَا الْمَاءُ حَمَلْنَاكُمْ فِي الْجَارِيَةِ ﴿۱۱﴾ لِنَجْعَلَهَا لَكُمْ تَذْكِرَةً وَتَعِيَهَا أُذُنٌ وَاعِيَةٌ ﴿۱۲﴾

بېشكه مونږ هر كله چې طغيان وكړ اوبو راپورته شوې په هر شي باندې؛ پورته كړي وو مونږ تاسې په تلونكې بېړۍ (د نوح) باندې. لپاره د دې چې وګرځوو مونږ دا (واقعه) تاسې ته تذكره پند (په نجات د مؤمنانو او غرق د كافرانو)، او په ياد دې ولري (ودې ساتي) دا (نصيحت) غوږونه يادوونكي ساتونكي.

تفسير: يعنې د نوح عليه السلام په زمانه كې كله چې طوفان راغى، نو ښكاره وه چې په هيڅ ډول د هيڅ يو انسان پاتې كېدل او ژغورنه له هغه ځنې ممكنه نه وه، او ځمونږ قدرت او عام انعام، اكرام او احسان وو چې ګرد منكران مو ډوب كړل، او يوائې نوح عليه السلام او د هغه ملګريو ته مو نجات وركړ، نو ښه په داسې يوه لوى طوفان كې د هغې وړو كې بېړۍ سلامت پاتې كېدل له توقع او هيلې ځنې لوړ كار نه دى؟ او آيا هغه ځمونږ د قدرت او حكمت يوه علامه او نښه نه ده؟ تر څو هغه ژغورلى شوي انسانان د هغه لوى طوفان او د خپلې ژغورنې قصې نورو ته وكړي، او په دې ډول سره دا پېښه تر آخره پورې د هر سړي په ياد پاتې وي، نو دغه خبرې د هغو غوږونو له يادە چې كومه معقوله خبره اوري او پرې پوهيږي، او په ياد يې ساتي؛ هيڅكله به نه هيريږي چې په يوه زمانه كې د الله تعالى له لوري ځمونږ پر پلرونو باندې هسې يو لوى احسان شوى دى، او په دې باندې وپوهيږي، لكه چې د دنيا په جګړو او پېښو كې تل فرمانبرداران له نافرمانانو ځنې بيليږي؛ همداسې حال به د قيامت په ويروونكي (حاقّة) كې هم كېدونكى وي، وروسته له دې نه بيا الله تعالى أجلّ شأنه وأعظم برهانُه په همدې لوري خپل كلام منتقل كوي.

فَإِذَا نُفِخَ فِي الصُّورِ نَفْخَةٌ وَاحِدَةٌ ﴿۱۳﴾ وَحُمِلَتِ الْأَرْضُ وَالْجِبَالُ فَدُكَّتَا دَكَّةً وَاحِدَةً ﴿۱۴﴾ فَيَوْمَئِذٍ وَقَعَتِ الْوَاقِعَةُ ﴿۱۵﴾

بيا كله چې پوكى وشي په صور شپېلۍ كې پوكى يو. او پورته كړه شي ځمكه او غرونه (له خپلو ځايونو) نو مات به كړل شي دا دواړه (ټوټې ټوټې) په ماتولو يوه سره. نو په دغه ورځې كې به واقع شي (هغه) واقع كېدونكى (قيامت).

تفسير: يعنې د صور (شپېلۍ) له پوكېدلو سره به سم ځمكه او غرونه له خپل اصلي صورت ځنې راووځي، او ګرد سره وړو كې وړو كې ذرې ذرې او بخر كې بخر كې كيږي، نو همدا د قيامت د قائمېدلو وخت دى.

وَانْشَقَّتِ السَّمَاءُ فَهِيَ يَوْمَئِذٍ وَاهِيَةٌ ﴿۱۶﴾ وَالْمَلَكُ عَلَىٰ أَرْجَائِهَا

او وبه چوي (څيرې به شي) اسمان، بيا به هغه (اسمان) په دغه ورځ كې سست ضعيف وي. او ملائكې پرښتې به وي په څنډو (غاړو) د هغه (اسمان).

تفسير: يعنې نن ورځ چې اسمان دومره كلك او مضبوط دى، چې سره د لكونو كلونو د تېرېدلو بيا هم هيڅ يو سورى او كنډو په كې نه ليده كيږي، په هغې ورځې كې به شليږي، او ټوټې ټوټې كيږي به، كله چې د هغه د منځنۍ برخې نړېدل شروع كيږي؛ نو پرښتې به د هغه څنډې ته ځي.

وَيَحْمِلُ عَرْشَ رَبِّكَ فَوْقَهُمْ يَوْمَئِذٍ ثَمَانِيَةٌ ﴿۱۷﴾

او پورته به كړي عرش د رب ستا له پاسه د دوى په هغه ورځ كې اته (پرښتې).

تفسیر: اوس څلورو پرښتو عظیم عرش راپورته کړی دی، چې د هغه د لویوالي او ارتوالي علم یوائې له پاک پروردګاره سره دی، په هغه ورځ کې له هغوی سره څلور پرښتې نورې هم ملګرې کیږي.

يَوْمَئِذٍ تُعْرَضُونَ لَا تَخْفَىٰ مِنكُمْ خَافِيَةٌ ﴿١٨﴾

په دغه ورځ کې به تاسې حاضر وړاندې کړل شئ (الله ته سره د حساب)، پټه به نه پاتې کیږي له (اعمالو د) تاسې هیڅ یوه پټه خبره.

تفسیر: یعنې په هغه ورځ کې به تاسې د الله تعالی دربار ته راحاضر کړی شئ، او د هیڅا هیڅ یوه نیکي او بدي به نه پټیږي، او ګرد عام منظر ته به راښکاره کړی شي.

فَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ فَيَقُولُ هَاؤُمُ اقْرَءُوا كِتَابِيَهْ ﴿١٩﴾

نو هر هغه څوک چې ورکړ شي کتاب عمل نامه د ده په ښي لاس د ده؛ نو وبه وایي (له خوشالۍ داسې چې) راشئ (واخلئ) او ولولئ تاسې دا ځما کتاب عملنامه.

تفسیر: یعنې په هغې ورځې کې هره اعمالنامه چې په ښي لاس کې ورکړه شي؛ هغه د نجات او د مقبولیت علامه ده، نو هغه له ډېرې خوښۍ ځنې هر سړي ته ورښکاروي او وایي به چې: راځئ ځما اعمالنامه ولولئ.

إِنِّي ظَنَنتُ أَنِّي مُلَاقٍ حِسَابِيَهْ ﴿٢٠﴾

بېشکه ما یقین کاوه (په دنیا کې) چې بېشکه زه مخامخ کېدونکی یم له حساب خپل سره.

تفسیر: یعنې په دنیا کې یې هسې خیال کاوه چې یوه ورځ به ضرور ځما حساب او کتاب اخیست کیږي، نو ځکه زه ویرېدم او د خپل ځان سره مې محاسبه کوله، نن شکر دی چې د هغه په زړه پورې نتیجه وینم، چې د الله جل جلاله په فضل ځما حساب بالکل صاف او پاک دی.

فَهُوَ فِي عِيشَةٍ رَّاضِيَةٍ ﴿٢١﴾ فِي جَنَّةٍ عَالِيَةٍ ﴿٢٢﴾ قُطُوفُهَا دَانِيَةٌ ﴿٢٣﴾

نو هغه (شخص) دی په عیش ښه کې (چې دی به پرې راضي وي). په جنّت عالي لوی اوچت کې. چې میوې به یې ډېرې نژدې وي.

تفسیر: چې په ولاړه، ناسته، ملاسته او هر وخت کې په ډېره اسانۍ سره په لاس راځي، او په ښه ډول سره شوکولی کیږي.

كُلُوا وَاشْرَبُوا هَنِيئًا بِمَا أَسْلَفْتُمْ فِي الْأَيَّامِ الْخَالِيَةِ ﴿٢٤﴾

(ورته وبه ویل شي) خورئ او څښئ په اشتها هضم سره په سبب د هغو عملونو خپلو چې مخکښې لیږلي وو تاسې په ورځو تېرو شویو د دنیا کې.

تفسیر: یعنې په دنیا کې تاسې خاص د الله تعالی لپاره د خپلو نفساني او خواهشاتو مخې مو نیولې وې، او د لوړې او تندې ربړونه مو پر ځای اخیستې وو، نن هیڅ یو رنځ او تکلیف په تاسې باندې نشته، په ښو مزو او اشتها سره هر شی مو چې زړه غواړي؛ خورئ او څښئ یې !، ځکه چې نه مو طبیعت خفه او نه منغض او نه منقبض کیږي، او نه د بدهضمۍ او د بولو او غائطو او د بلې ناروغۍ اند ښښه له تاسو سره شته، او نه مو د دې نعمتونو زوال په تصوّر کې راځي.

وَ اَمَّا مَنْ اُوْتِیَ كِتٰبَهٗ بِشِمَالِهٖ ۙ فَیَقُوْلُ یٰلَیْتَنِیْ لَمْ اُوْتَ كِتٰبِیَهْ ۚ﴿۲۵﴾ وَ لَمْ اَدْرِ مَا حِسَابِیَهْ ۚ﴿۲۶﴾
یٰلَیْتَهَا كَانَتِ الْقَاضِیَةَ ۚ﴿۲۷﴾ مَاۤ اَغْنٰی عَنِّیْ مَالِیَهْ ۚ﴿۲۸﴾ هَلَكَ عَنِّیْ سُلْطٰنِیَهْ ۚ﴿۲۹﴾

او هر هغه څوک چې ورکړ شي کتاب عملنامه د ده په کین لاس د ده؛ نو وبه وایي (له غمه داسې چې) ای کاشکې نه وی راکړی شوی ماته دا کتاب اعمالنامه ځما. او نه وم پوه شوی زه چې څه دی حساب ځما. ای کاشکې وی (ړومبنی مرګ ځما په دنیا) خلاصوونکی (ځما له دویم حیات). هیڅ دفع ونه کړه له ما ځنې مال ځما. برباد شو له ما ځنې سلطنت حکومت ځما.

تفسیر: یعنې د شا له لورې په کین لاس کې د هر چا اعمالنامه چې ورکوله کیږي؛ هغه پوهیږي چې په ما باندې کمبختي راغلې ده، نو په دې وخت کې په ډېر حسرت سره داسې تمنّا کوي چې کاشکې ځما دا أعمالنامه نه وی راکړی شوې، او زه نه خبر ېدی چې ځما حساب او کتاب څرنګه دی، کاشکې په مړینې مې دا قصه پای ته رسېدلې وی، او زه د تل لپاره مړ پروت وی، او له مړینې څخه وروسته مې بیا دا ژوندون نه په برخه کېدی، او که ژوندی کېدم خو بیا زر د مرګې یوه لقمه او نمړی کېدلی ! !، افسوس چې هغه مال، جاه، حکومت او دولت مې هیڅ په کار رانغی، او نن مې د هغو ګردو شیانو هیڅ یو شی په سترګو نه راځي، نه څه دلیل او حجّت په لاس لرم، او نه څه عذر او معذرت کولی شم.

(نو الله تعالی أجلّ شأنُهُ وأعظم برهانُه خازنانو د جحیم ته داسې حکم فرمایي چې):

خُذُوْهُ فَغُلُّوْهُ ۙ﴿۳۰﴾ ثُمَّ الْجَحِیْمَ صَلُّوْهُ ۙ﴿۳۱﴾ ثُمَّ فِیْ سِلْسِلَةٍ ذَرْعُهَا سَبْعُوْنَ ذِرَاعًا
فَاسْلُكُوْهُ ؕ﴿۳۲﴾

ونیسئ دئ ! پس په ځنځیر سره وتړئ دی !. بیا (اور د) دوزخ ته وغورځوئ دی !. بیا په یوه ځنځیر کې چې ګزونه د هغه اویا ګزه وي پس ننه باسئ دی (په دوزخ کې) !.

تفسیر: پرښتو ته به حکم کیږي چې هغه ونیسئ !، او غاړې یې په غاړه ورواچوئ !، او په اور کې یې غوپه کړئ !، او په هغه ځنځیر کې یې چې اوږدوالی یې اویا ګزه دی وتړئ !، تر څو د سوځېدلو په وخت کې هیڅ ونه خوځېدی شي، ځکه چې د دې خوا او هغې خوا له خوځېدلو ځنې سوځېدونکی لږ څه تخفیف حس کولی شي.

تنبیه: له ګز ځنې د هغه ځای ګز مراد دی، چې د هغه اندازه هم الله ته معلومه ده.

اِنَّهٗ كَانَ لَا یُؤْمِنُ بِاللّٰهِ الْعَظِیْمِ ۙ﴿۳۳﴾ وَ لَا یَحُضُّ عَلٰی طَعَامِ الْمِسْكِیْنِ ؕ﴿۳۴﴾

بېشکه دی وو (په دنیا کې) چې ایمان یې نه راوړو په الله لوی باندې. او تأکید تېزوالی به یې نه کاوه په طعام ډوډۍ ورکولو د مسکینانو محتاجانو باندې.

تفسیر: یعنې چې په دې دنیا کې اوسېده، نه یې د الله تعالی حق پېژنده، او نه یې د بندګانو د حقوقو ساتنه کوله، د فقیرانو او د محتاجانو لاس نیونه او ګروېږنه (تپوس) چېرې، حتّی نورو ته یې هم په دې مورد کې څه تشویق او ترغیب ورنه کړ، بیا په الله تعالی باندې همغسې چې ښایي؛ ایمان یې رانه ووړ، نو نجات به چېرې وي؟.

فَلَیْسَ لَهُ الْیَوْمَ هٰهُنَا حَمِیْمٌ ۙ﴿۳۵﴾

نو نشته ده ته نن ورځ په دې ځای کې کوم دوست (دافع د عذاب).

تفسير: يعني لكه چې هغه الله تعالى يې خپل دوست نه كړ؛ نو نن به د هغه دوست څوك شي چې د ده حمايت وكړي؟ او دى له عذابه وژغوري؟ يا د مصيبت په وخت كې تسلي وركړي؟.

وَّلَا طَعَامٌ اِلَّا مِنْ غِسْلِيْنٍ ﴿۳۶﴾ لَّا يَاْكُلُهٗۤ اِلَّا الْخٰطِـُٔوْنَ ﴿۳۷﴾

او نشته هيڅ طعام (چې ويې خوري) مګر خو (د دوزخيانو د زخمونو) له وينو او زوو ځنې. چې نه خوري دغه (غسلين) مګر همغه خطاكاران ګنهګاران (يې خوري).

تفسير: له طعام او خوړو څخه انسان ته قوّت رسيږي، مګر دوزخيانو ته هيڅ يو داسې مرغوبه خواړه نه وررسيږي چې د هغوى د راحت او د قوت سبب شي، هو ! يواځې هغوى ته به د دوزخيانو د زخمونو زوې وركولى كيږي، چې هغه به پرته له هغو ګنهګارانو څخه بل څوك نشي خوړى، او هغه هم د لوږې او تندې له شدّته تېروتلي په دې خيال سره يې خوري، او داسې يې ګڼي چې د هغه ځنې هغه ته څه ګټه وررسيږي، وروسته له هغه دا ورښكاريږي چې د هغه خوړلو د لوږې له ربړه لوى تكليف ورپېښ كړ، (أعاذنا الله من سائر أنواع العذاب في الدنيا والآخرة).

فَلَاۤ اُقْسِمُ بِمَا تُبْصِرُوْنَ ﴿۳۸﴾ وَمَا لَا تُبْصِرُوْنَ ﴿۳۹﴾ اِنَّهٗ لَقَوْلُ رَسُوْلٍ كَرِيْمٍ ﴿۴۰﴾

نو قسم خورم زه په هغو شيانو چې وينئ يې تاسې. او په هغو شيانو چې نه يې وينئ تاسې. بېشكه دا (قرآن) خامخا خبره د رسول مكرم عزتمن ده.

تفسير: يعني هر څه چې د جنّت او د دوزخ او نورو په نسبت بيان شو؛ دا كومه شاعري نه ده، او نه د كهانت اټكلونه او چټې (بېكاره) خبرې دي، بلكه دا قرآنكريم د الله تعالى كلام دى، چې له الله تعالى له خوا نه يې يوه لويه پرښته جبريل عليه السلام راوړي، او يو لوى پيغمبر محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم ته يې اوروي، هغه پرښته چې دغه قرآنكريم د الله تعالى له خوا نه راوړي، او دغه محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم چې هغه قرآن شريف په ځمكه كې انسانانو ته وررسوي؛ دا دواړه عزتمن رسولان دي، د يوه كرامت خو تاسې پخپلو سترګو سره وينئ، او د بل كرامت او لويي د هغه اول كريم د بيان ځنې تاسې ته ثابته شوې ده.

وَّمَا هُوَ بِقَوْلِ شَاعِرٍ ؕ قَلِيْلًا مَّا تُؤْمِنُوْنَ ﴿۴۱﴾

او نه ده دا خبره د كوم شاعر، بيخي لږ ايمان راوړئ تاسې (بلكه نه مؤمنان كېږئ).

تفسير: يعني د قرآنكريم په كلام الله والي باندې كله كله ستاسې په زړونو كې له يقين ځينې پلوشې راځليږي، مګر ډېر لږ چې د نجات لپاره كافي نه دى، آخر ولې د دې كلام الله په نسبت د شاعرى او كاهنى خبرې كوئ؟ آيا د واقعي انصاف له مخې دا ويلى شئ؟ آيا دا د كوم شاعر كلام كېدى شي؟ او د شعر له قسم څخه دى؟ په شعر كې وزن، بحر او نورو شتوالى ضروري دى، او په قرآنكريم كې د هغو شيانو نښه نشته، د شاعرانو خبرې زياتره بې اصله وي، او زياتره مضمونونه يې يواځې وهمي او خيالي وي، او حال دا دى چې په عظيم الشأن قران كې ټول ثابته حقايق او محكمه اصول په قطعي دلائلو او يقيني حُجّتونو سره بيان شوي دي.

وَلَا بِقَوْلِ كَاهِنٍ ؕ قَلِيْلًا مَّا تَذَكَّرُوْنَ ﴿۴۲﴾

او نه ده دا خبره د كاهن (ترويتي لكه چې تاسو ګمان كوئ)، لږ پند اخلئ تاسې (بلكه نه يې اخلئ).

تفسیر: یعنې په پوره فکر سره یې رامعلوم کړئ، او نبه چرت (خیال) په کې ووهئ !، چې دا د کوم شاعر او کاهن کلام نه دی، کاهنان په عربو کې همغه خلق وو چې له بُتانو، پیریانو او نورو خرافاتو او رذائلو سره یې تعلّقات او مناسبات لرل، دوی خلقو ته د کومې جزوي غیبي خبرې په نسبت ځینې مقفّا او مسجّع خبرې اورولې، مګر د پیریانو په کلام کې معجزې نه وې، چې هغه غوندې بل څوک به خبرې نشي کولی، بلکه که کوم جنّ کوم ترویتي بامبړ (کاهن) ته کومه خبره وروښیي؛ بل پیری هم همغسې ورښوولی شي، او دا کلام یعنې پاک قرآن داسې یوه معجزه ده چې ګرد جنّ او انس که سره یو ځای شي، د هغه په شان کومه خبره نشي جوړولی، د نورو کاهنانو او ترویتیانو بامبړانو په خبره کې یواځې د قافیې او د سجعې د رعایت لپاره ډېر الفاظ راوړي چې بالکل بېکاره وي، خو په دغه معجز نظام کلام کې یو حرف او توری یو حرکت هم بېکاره او بې فائدې نه دی.

تَنۡزِيۡلٌ مِّنۡ رَّبِّ الۡعٰلَمِيۡنَ ﴿۴۳﴾

دغه (قرآن) نازل شوی دی له (جانبه د پالونکي) رب د عالمیانو.

تفسیر: ځکه چې د ګردې دنیا د تربیت ډېر اعلی او کلک اصول په دغه عظیم الشأن قرآن کې بیان شوي دي.

وَلَوۡ تَقَوَّلَ عَلَيۡنَا بَعۡضَ الۡاَقَاوِيۡلِ ﴿۴۴﴾ لَاَخَذۡنَا مِنۡهُ بِالۡيَمِيۡنِ ﴿۴۵﴾ ثُمَّ لَقَطَعۡنَا مِنۡهُ الۡوَتِيۡنَ ﴿۴۶﴾ فَمَا مِنۡكُمۡ مِّنۡ اَحَدٍ عَنۡهُ حٰجِزِيۡنَ ﴿۴۷﴾

او که له ځانه جوړولی (محمد) مونږ باندې ځینې خبرې (چې مونږ ورته نه وي ویلې). نو هرومرو (خامخا) بدل اخیستی به وو مونږ له ده په نبي لاس سره (او یا نیولی به مو وو د نبي لاسه او عذاب به مو ورته ورکړی وو). بیا به خامخا پرې کړی وو مونږ له ده رګ د زړه (او وژلی به مې وو). پس نه به وو هیڅوک له تاسې څخه (یعنې نه یئ تاسې له قتل د) هغه (محمد) ځنې منع کوونکي (ما لره).

تفسیر: شاه عبد القادر (رحمه الله) لیکي: «یعنې که ده دروغ پر الله تعالی باندې جوړول؛ نو اول به یې الله تعالی دښمن کېده، او له لاسه به یې نیوه، قاعده ده چې د ورمېړ وهلو په وخت کې جلادان مقتولان له نبي لاس څخه اخلي، تر څو له خپل ځای څخه له سره ونه نښوریږي».

وَاِنَّهٗ لَتَذۡكِرَةٌ لِّلۡمُتَّقِيۡنَ ﴿۴۸﴾ وَاِنَّا لَنَعۡلَمُ اَنَّ مِنۡكُمۡ مُّكَذِّبِيۡنَ ﴿۴۹﴾ وَاِنَّهٗ لَحَسۡرَةٌ عَلَى الۡكٰفِرِيۡنَ ﴿۵۰﴾

او بېشکه دغه (قرآن) خامخا تذکره پند دی ویرېدونکیو لره (چې نفع ترې اخلي). او بېشکه مونږ ته خامخا معلوم دي دا چې بېشکه ځینې له تاسې څخه دروغ ګڼونکي دي (قرآن لره). او بېشکه دغه (انکار له قرآن) خامخا سبب د پښېمانۍ دی پر منکرانو کافرانو باندې.

تفسیر: یعنې له الله تعالی څخه ویریدونکي د دې خبرې له اورېدلو څخه پند اخلي، او د هغو په زړونو کې چې وېره نه وي؛ هغه یې دروغ ګڼي، لیکن یو وخت داسې راتلونکی دی چې دا کلام او د هغوی دا دروغ بلل به د سخت حسرت او پښېمانۍ سبب شي، او هلته به ارمان کوي چې ولې مو هسې رښتیا خبره دروغ وبلله، چې نن د هغې لامله په دې آفت ککړ شوي یو.

وَإِنَّهُ لَحَقُّ الْيَقِينِ ﴿٥١﴾ فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ ﴿٥٢﴾

او بېشکه دغه (قرآن) خامخا (عين) حق يقين (محض او د منلو وړ ـ قابل) دی. پس تسبيح پاکي ووايه په نامه د رب خپل چې له ګردو ځنې عظيم ډېر لوی دی.

تفسير: يعنې دا کتاب خو داسې حق او رښتيا دی چې له حده تېر د منلو وړ (لايق) دی، او د هغه مضامين له سره تر آخره پورې رښتيا او هيڅ يو شک او شُبهه په کې نشته، ښايي چې هر سړی په هغه باندې ايمان راوړي، او تل د الله تعالی په عبادت او تسبيح او تحميد کې مشغول اوسي.

تمّت سورة الحاقة بفضل الله ومنّه، فلله الحمدُ والمنّة.

سُورَةُ المَعَارِجِ

«د (المعارج) سورت مکّي دی، (۴۴) آيتونه (۲) رکوع لري، په نزول کې (۷۹) او په تلاوت کې (۷۰) سورت دی، وروسته د (الحاقة) له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

سَاَلَ سَآئِلٌۢ بِعَذَابٍ وَّاقِعٍ ۙ﴿۱﴾ لِّلْكٰفِرِيْنَ لَيْسَ لَهٗ دَافِعٌ ۙ﴿۲﴾

وغوښت غوښتونکي يو عذاب واقع کېدونکی لوېدونکی. (منکرانو) کافرانو لره چې نشته هغه ته دفع کوونکی (چې راشي).

تفسير: شاه صاحب (رحمه الله) ليکي: «يعني پيغمبر تاسې ته عذاب غوښتی دی، چې هغه هيڅوک له تاسې څخه نشي لرې کولی»، يا به غوښتونکي کفّار وي چې ويل به يې: آخر هغه عذاب ولې ژر نه راځي چې وعده يې مونږ ته راکړی شوې ده؟ ای الها ! که د محمد دا وينا په رښتيا وي؛ نو پر مونږ باندې له اسمانه تيږې ولې نه وريږي؟ دا خبرې به يې د انکار او تمسخر له لارې کولې.

مِّنَ اللّٰهِ ذِى الْمَعَارِجِ ؕ﴿۳﴾

له طرفه د الله چې څښتن د لويو لوړو (اوچتو) زينو دی.

تفسير: يعنې پرښتې او د مسلمانانو ارواح ګرد اسمانونه درجه په درجه طی کوي، د هغه دربار ته ورنژدې کيږي، او دا درجې د مسافت او د لرېوالي او نژدېوالي له پلوه سره مختلفې او متفاوتې دي، او فرق او توپير لري، ځينې داسې چې: په يوه رپه کې د هغه د لوړوالي سبب کېدی شي، لکه د اسلام کلمه په ژبه سره ويل، او ځينې داسې دي چې يوه ګړی په هغه سره ترقي حاصليږي لکه اودس او لمونځ کول، او ځينې په پوره ورځ کې لکه روژه يا په کامله مياشت کې لکه د رمضان د مياشتې روژه نيول، او ځينې په پوره يو کال لکه حج کول، (وعلى هذا القياس) همدا راز د پرښتو او د ارواحو عُروج چې په هر کار باندې مقرر دی، وروسته له دې چې له هغه ځنې فراغت وموميِ، هم مختلف او متفاوت دي، او د قدوس الله تعالى تدبير او انتظام هسک او ټيټې بېشماره درجې لري.

تَعْرُجُ الْمَلٰٓئِكَةُ وَالرُّوْحُ اِلَيْهِ

چې خيژي ملائکې پرښتې او روح (جبريل) په طرف د هغه.

تفسير: يعنې پرښتې، جبريل عليه السلام وغيره الله تعالى طرف ته خيژي، او يا پرښتې او د نورو بندګانو ارواح الله تعالى ته خيژي.

فِىْ يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهٗ خَمْسِيْنَ اَلْفَ سَنَةٍ ۚ﴿۴﴾

په هغه ورځ کې چې ده اندازه د هغې پنځوس زره کاله (په نسبت سره کافرانو ته).

تفسير: د قيامت ورځ د پنځوسو زرو کلونو په مېچ ده، يعنې له اولې شپېلۍ (صور) څخه تر هغه پورې چې جنّتيان په جنّت کې او دوزخيان په دوزخ کې ننوځي؛ پنځوس زره کاله تيريږي.

فَاصْبِرْ صَبْرًا جَمِيلًا ﴿٥﴾

نو صبر وکړه (ای محمده !) صبر جميل نېک (بې له شکوه ـ شکايت ـ جزع ـ فزع).

تفسير: يعنې که دا کافران د انکار او تمسخر له لارې شورماشور کوي چې ژر هغه ټاکلی عذاب راورسيږي، بيا هم تاسې تلوار مه کړئ !، بلکه په صبر او استقلال سره اوسئ !، مه مو زړه تنګوئ !، او نه د شکايت الفاظ ښايي د تاسې له خولې څخه ووځي !، دا ستاسې صبر او د دوی تمسخر او ملنډې وهل به ضرور خپله اغېزه او اثر ښکاره کوي.

إِنَّهُمْ يَرَوْنَهُ بَعِيدًا ﴿٦﴾ وَنَرَاهُ قَرِيبًا ﴿٧﴾

بېشکه دغه (منکران) وينې هغه (عذاب يا قيامت) لرې. او مونږ وينو هغه (عذاب يا قيامت) نژدې.

تفسير: يعنې د دوی په خيال کې د قيامت راتګ لرې ورځي، بلکه د دوی په زعم وقوع يې هم ممکن نه دی، او په عقل کې يې له سره نه ځايېږي، او مونږ يې ډېر نژدې ګڼو، او همې بولئ چې اوس راځي.

يَوْمَ تَكُونُ السَّمَاءُ كَالْمُهْلِ ﴿٨﴾ وَتَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ ﴿٩﴾

هغه ورځ (به واقع شي پر منکرانو عذاب) چې وګرځي اسمان په شان د قلعي ژېړ ويلي شوی يا (تورې ختې د تېلو). او وبه ګرځي غرونه په شان د وړې نداف وهلې رنګارنګ.

تفسير: وړې مختلف او راز راز رنګونه لري، او د دغو غرونو رنګونه هم سره مختلف او راز راز دي، لکه چې الله تعالى د «فاطر» سورت په څلورمه رکوع (٢٧) آيت کې فرمايي: ﴿وَمِنَ الْجِبَالِ جُدَدٌ بِيضٌ وَحُمْرٌ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهَا وَغَرَابِيبُ سُودٌ﴾ او د «القارعه» په سورت کې يې فرمايلي دي: ﴿كَالْعِهْنِ الْمَنْفُوشِ﴾ «يعنې غرونه لکه رنګينې وهلې شوې وړې غوندې به وي»، دا خوا او هغه خوا به رغړي رارغړي.

وَلَا يَسْأَلُ حَمِيمٌ حَمِيمًا ﴿١٠﴾ يُبَصَّرُونَهُمْ

او نه کوي پوښتنه يو دوست له بل دوسته (ځکه چې مشغول به وي په ځان خپل، اګر که په نظر ورځي دوی ته هغوی). او ښه به يې پېژني.

تفسير: شاه صاحب ليکي: «يعنې ګرد به سره په نظر راځي، او دا به ورښکاريږي چې د دوی دوستي چټې او بېکاره وه»، هر يو به د بل حال او احوال ګوري، مګر يو له بل سره څه مرسته او حمايت نشي کولی، او هر يو به پخپل فکر کې ډوب تللی وي.

يَوَدُّ الْمُجْرِمُ لَوْ يَفْتَدِي مِنْ عَذَابِ يَوْمِئِذٍ بِبَنِيهِ ﴿١١﴾ وَصَاحِبَتِهِ وَأَخِيهِ ﴿١٢﴾ وَفَصِيلَتِهِ الَّتِي تُؤْوِيهِ ﴿١٣﴾ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا ثُمَّ يُنْجِيهِ ﴿١٤﴾

خوښوي به مجرم ګنهګار (کافر) چې فديه ورکړي له عذابه د دغې ورځې په ځامنو خپلو سره. او ملګرې ښځې خپلې سره، او ورور سره. او خپلوانو قبيلو خپلو سره هغو سره

چې ځايونه يې ورکول دوی ته په دنيا کې. او هغه څوک چې په ځمکه کې دي ټول، بيا وژغوري ځان خپل.

تفسير: يعنې غواړي چې ګرد کور او کهول او خپل که يې له لاسه پوره وي او په درد يې وخوري له خپل ځانه قربان کړي، او پخپله فديه کې يې ورکړي، او خپل ځان وژغوري، مګر دا به امکان ونه لري، او خلاص به نشي له عذابه ځکه چې:

كَلَّآ إِنَّهَا لَظَىٰ ﴿١٥﴾ نَزَّاعَةً لِّلشَّوَىٰ ﴿١٦﴾

نه ده داسې چې ارزو کوي دوی. بېشکه دا (اور د دوزخ) لمبې وهونکی دی. ويستونکی دی (له کفّارو څخه) د اينې (يا د پوستکو د لاسو او د پښو د دوی).

تفسير: يعنې هغه اور به مجرم کله پرېږدي، هغه به يې پوستکی وباسي، او تر اينې (جګر) پورې يې رسيږي، او اينه يې هم ترې وباسي.

تَدْعُوا۟ مَنْ أَدْبَرَ وَتَوَلَّىٰ ﴿١٧﴾ وَجَمَعَ فَأَوْعَىٰٓ ﴿١٨﴾

رابولي (دا دوزخ) هغه څوک چې شا يې کړې وي او مخ يې ګرځولی وي (له ايمانه). او ټول کړی يې وي (مال) نو ساتلی يې وي (د الله حق يې ترې نه وي ورکړی).

تفسير: يعنې د دوزخ له لوري به يو راښکودل او نارې او سورې وي، هومره سړي چې په دنيا کې د حق او رښتيا په لوري شاه اړولې او د ښو چارو ځنې يې مخ ګرځولی وي، او د مالونو او شتو په ټولولو او کلکو ساتلو کې مشغول؛ هغه ګرد به د دوزخ په لوري راښکودل کيږي.

إِنَّ ٱلْإِنسَٰنَ خُلِقَ هَلُوعًا ﴿١٩﴾ إِذَا مَسَّهُ ٱلشَّرُّ جَزُوعًا ﴿٢٠﴾ وَإِذَا مَسَّهُ ٱلْخَيْرُ مَنُوعًا ﴿٢١﴾

بېشکه انسان بنې آدم پيدا کړی شوی دی هلوع حارص بې صبره. کله چې ورسيږي ده ته شر خرابي؛ صبر نه کوي فرياد کوي. او کله چې ورسيږي ده ته ښېګڼې؛ نو بې توفيق کيږي منع کوونکی شي (حق لره).

تفسير: يعنې په هيڅ لوري پخپلې بهادری، کلکتوب، پوخوالي، قوت او همّت نه ورښکاروي، که فقر، فاقه، ناروغي او سختي پرې راشي؛ نو بې صبري ورښکاروي، ويريږي او نااميده کيږي، او هسې ګڼې چې اوس د هغه لپاره هيڅ يوه لاره نه ده پاتې، چې په هغې کې له هغه ربړ او مصيبت نه ځان وژغوري، که مال، شته، دولت، روغتيا، عظمت او پت ور په برخه شي؛ نو د ښېګڼې لپاره به هيڅ خپل لاس نه غځوي، او د الله تعالى په لاره کې هيڅ يو شی په اخلاص او مينې سره نه لګوي، هو ! هغه سړی له دې وينا ځنې مستثنی دی، چې د هغوی بيان دغه دی چې اوس راځي.

إِلَّا ٱلْمُصَلِّينَ ﴿٢٢﴾ ٱلَّذِينَ هُمْ عَلَىٰ صَلَاتِهِمْ دَآئِمُونَ ﴿٢٣﴾

مګر (نه دي پيدا کړی شوي هلوع هغه) لمونځ کوونکي چې دوی پر لمانځه خپل دائم قائم دي. او هيڅکله او هيڅېرې هيڅ يو لمونځ ترې نه فوت کيږي.

تفسير: يعنې د لمانځه ناغه کوونکي نه دي، بلکه په مداومت او انتظام او التزام سره يې کوي، او د لمانځه په حالت کې په ډېر سکون او اطمينان سره سم برابر لمونځ کوي، او تل لمانځه ته متوجّه وي.

وَالَّذِينَ فِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ مَّعْلُومٌ ﴿٢٤﴾ لِّلسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ ﴿٢٥﴾

او هغه کسان (هم هلوع نه دي) چې په امواالو د هغوی کې حق برخه معلومه وي (له زکات او صدقات). لپاره د غوښتونکيو (فقيرانو) او محروم (فقيرانو چې سوال نه کوي).

تفسير: د «المؤمنون» په سورت کې د دې تفسير شوی دی.

وَالَّذِينَ يُصَدِّقُونَ بِيَوْمِ الدِّينِ ﴿٢٦﴾

او هغه کسان (هم هلوع نه دي) چې مصدق باور کوونکي دي په ورځ د انصاف جزاء باندې.

تفسير: يعنې د همدې يقين په بناء باندې ښه کارونه کوي، چې په هغه ورځ به يې په کار ورځي.

وَالَّذِينَ هُم مِّنْ عَذَابِ رَبِّهِم مُّشْفِقُونَ ﴿٢٧﴾

او هغه کسان (هم هلوع نه دي) چې دوی له عذابه د رب خپل وېرېدونکي وي (اګر که په عبادت کې يې ډېر کوښښ هم کړی وي).

تفسير: يعنې د الله تعالى له عذابه ويريږي، او په خرابو کارونو پسې هيڅ نه ګرځي، ځکه چې:

إِنَّ عَذَابَ رَبِّهِمْ غَيْرُ مَأْمُونٍ ﴿٢٨﴾

بېشکه له عذابه د رب؛ دوی نه دي پر امن کړی شوي (بلکه تل ترې ويريږي).

تفسير: يعنې د الله تعالى عذاب داسې يو شی نه دی چې بنده د هغه له لوري ځنې مأمون شي، او بې وېرې کيني، بالخاصه منکران او مجرمان خو له سره ترې په امان نه دي.

وَالَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَافِظُونَ ﴿٢٩﴾ إِلَّا عَلَىٰ أَزْوَاجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَإِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ ﴿٣٠﴾ فَمَنِ ابْتَغَىٰ وَرَاءَ ذَٰلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْعَادُونَ ﴿٣١﴾

او هغه کسان (هم هلوع نه دي) چې دوی د خپل شهوت د ځايونو ساتونکي دي. مګر په ښځو خپلو باندې او په هغې وينځې خپلې باندې چې يې مالکان شوي دي ښې لاسونه د دوی، نو بېشکه دوی نه دي ملامت کړی شوي (ځکه چې خپلې ښځې ـ وينځې پرې حلالې دي). نو هغه چې غواړي پرته له دغو ځخه؛ پس همدوی دي له حده تېرېدونکي.

تفسير: يعنې که څوک پرته له خپلې حلالې ښځې يا وينځې ځنې بل کوم ځای د شهوت د قضاء لپاره ولټوي؛ نو هغه د اعتدال د حد او جواز ځخه د باندې قدم ږدي، نو متعه موقّته، بهيمه او استمناء (په لاس سره منی ايستل) او نور ناروا دي.

وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمَانَاتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ ﴿٣٢﴾

او هغه کسان (هم هلوع نه دي) چې دوی امانتونو خپلو لره او وعدو خپلو لره ساتونکي دي (او په سر يې رسوي).

تفسير: په دې کې د الله تعالى او د بندګانو د ګردو حقوق راغلل، ځکه د سړي هومره قوّتونه چې شته هغه ګرد د الله تعالى امانت دى، نو ښايي هغه د الله تعالى په راښوولو مواقعو کې صرف کړى شي، او هغه قول او اقرار چې په ازل کې يې ترلى دى؛ له هغه ځنې خپله غاړه ونه غړوي !.

وَالَّذِينَ هُم بِشَهَٰدَٰتِهِمْ قَآئِمُونَ ﴿٣٣﴾

او هغه کسان (هم هلوع نه دي) چې همدوى په شاهدۍ خپلې باندې سم ولاړ وي.

تفسير: يعنې که ضرورت پېښ شي؛ نو بې له زيادت او لږوالي او لحاظ او رعايت شاهدي ورکوي، او حقه خبره هيڅکله نه پټوي.

وَالَّذِينَ هُمْ عَلَىٰ صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ ﴿٣٤﴾

او هغه کسان (هم هلوع نه دي) چې همدوى پر لمانځه خپل باندې ساتنه کوي (پخپلو وختونو يې اداء کړي).

تفسير: يعنې د لمونځونو د اوقاتو، شرائطو، او آدابو ځنې باخبر وي، او د هغه صورت او حقيقت د ضايع کېدلو ځنې تل خپل ځان ساتي.

أُولَٰٓئِكَ فِى جَنَّٰتٍ مُّكْرَمُونَ ﴿٣٥﴾

دغه کسان به (چې موصوف په دغو اتو صفاتو دي) په جنّتونو کې به وي مکرّم عزّتمن کړى شوي.

تفسير: يعنې د جنتيانو همدا اته صفتونه دي، چې په لمانځه سره او په لمانځه باندې ختم شوي دي تر څو معلوم شي چې لمونځ د الله تعالى په دربار کې څومره مهتمّ بالشأن او الزم او ضروري عبادت دى، د هر يوه مسلمان په وجود کې چې دا صفات او ستاينې وي؛ نو په هغه کې به د «هلوع» مذمّت نه وي.

فَمَالِ الَّذِينَ كَفَرُوا۟ قِبَلَكَ مُهْطِعِينَ ﴿٣٦﴾ عَنِ ٱلْيَمِينِ وَعَنِ ٱلشِّمَالِ عِزِينَ ﴿٣٧﴾ أَيَطْمَعُ كُلُّ ٱمْرِئٍ مِّنْهُمْ أَن يُدْخَلَ جَنَّةَ نَعِيمٍ ﴿٣٨﴾ كَلَّآ

نو څه شوي دي هغو کسانو لره چې کافران شوي دي چې طرف ستا نه راځغاستونکي دي. له ښي لوري څخه او له کين لوري څخه ناست ډلې ډلې (حلقه) وهونکي. آيا طمع کوي هر سړى له دوى ځنې چې داخل به کړى شي په جنّت د نعمتونو کې؟. نه ده داسې (چې دوى طمع کوي د دخول د جنّت).

تفسير: ابن کثير (رحمه الله) د دې آيتونو مطلب داسې اخيستى دى: يعنې ستاسې په لوري دا منکرين ولې په ډېره جلدۍ او تلوار سره درځغلي او منډې وهي، او ښي اوکينې خوا ته ډلې ډلې پنډيږي، يعنې د پاک قرآن له اورېدلو ځنې ولې دومره تور خوري او بد وړي او تښتي؟ نو آيا سره له دې وحشت او نفرت دوى داسې توقّع او هيله هم لري چې له دوى څخه به هر يو سړى بې له اندېښنې جنت ته ننوځي؟ هر ګز داسې نه ده، (هذا كما قال الله تعالى: ﴿فَمَا لَهُمْ عَنِ ٱلتَّذْكِرَةِ مُعْرِضِينَ﴾ د «المدثر سورت» دويمه رکوع).

إِنَّا خَلَقْنٰهُم مِّمَّا يَعْلَمُونَ ﴿٣٩﴾

بېشكه مونږ پيدا كړي مو دي دوى له هغې (نُطفې) څخه چې پرې پوهيږي دوى (چې ضعيفه او حقيره ده).

تفسير: يعنې د خاورې غوندې يو حقير شي يا له مني غوندې شي ځنې پيدا شوي، هغه چېرې د جنت وړ وي تر څو چې په ايمان او وحدانيت سره خپل ځان پاک نه كړي، او په رښتيا سره معظم او مكرّم نه شي.

فَلَآ أُقْسِمُ بِرَبِّ الْمَشٰرِقِ وَالْمَغٰرِبِ

نو قسم خورم په رب (مالك) د مشرقونو او (په رب مالك د) مغربونو.

تفسير: لمر، سپوږمۍ او نور ستوري هره ورځ له يوه نوي ځايه راخرګندېږي، او په يو نوي ځاى راپټيږي، نو د دې نقطو په اعتبار يې مشارق او مغارب ورته وويل.

إِنَّا لَقٰدِرُونَ ﴿٤٠﴾ عَلىٰٓ أَن نُّبَدِّلَ خَيْرًا مِّنْهُمْ وَمَا نَحْنُ بِمَسْبُوقِينَ ﴿٤١﴾

بېشكه مونږ خامخا قادر يو. په دې باندې چې بدل راوړو خير ډېر غوره له دوى څخه، او نه يو مونږ عاجزى كړى شوي (له ارادې خپلې).

تفسير: يعنې كله چې د هغوى په ځاى له هغوى ښه سړي راوستلى شو؛ نو پخپله دوى ولې نشو ژوندي كولى؟ يا دا مطلب: پرېږدئ چې دا د مكې كافران خندا او مسخرې وكړي، او ملنډې ووهي، مونږ به د اسلام د خدمت لپاره له دوى ځنې غوره قوم راولو، لكه چې د قريشو په ځاى يې د مدينې انصار ودرول، او مكه والاان بيا د هغوى د واک ځنې بهر ونه وتى شو، او په پاى كې يې د خپلو شرارتونو خوند وڅكو.

تنبيه: د «مشارق» او «مغارب» قسم ښايي د دې لپاره ياد كړى وي، چې هغه الله تعالى چې هره ورځ مشرق او مغرب بدلوي؛ نو آيا هغه ته ستاسې بدلول كوم سخت او مشكل كار دى؟.

فَذَرْهُمْ يَخُوضُوا وَيَلْعَبُوا حَتّٰى يُلٰقُوا يَوْمَهُمُ الَّذِى يُوعَدُونَ ﴿٤٢﴾

نو پرېږده دوى (اى محمده !) چې ننوځي مشغوليږي په باطلو كې او لوبې كوي په دنيا كې تر هغه پورې چې پيوست شي دوى له هغې ورځې خپلې سره چې وعده يې كړى شوې ده له دوى سره (چې بدر يا قيامت دى).

تفسير: يعنې د لږو ورځو ځنډ دى، بيا به د هغوى سزا يقيني وي.

يَوْمَ يَخْرُجُونَ مِنَ الْأَجْدٰاثِ سِرَاعًا كَأَنَّهُمْ إِلىٰ نُصُبٍ يُوفِضُونَ ﴿٤٣﴾

هغه ورځ چې بهر راويستل شي دوى له قبرونو څخه چې ځغلېدونكي به وي لكه چې دوى په طرف د ننبو چابك ځغلي.

تفسير: يعنې څرنګه چې څوک د كومې خاصې ننبې او علامې په لورې په منډو سره ځغلي، او يو له بله غواړي چې ژر ورسيږي.

خَاشِعَةً أَبْصَارُهُمْ تَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ ذٰلِكَ الْيَوْمُ الَّذِي كَانُوا يُوعَدُونَ ﴿٤٤﴾

حال دا چې ذليلې خوارې به وي سترګې د دوی چې پټې کړی به وي دوی لره ذلت خواری، دا ورځ ده (هغه د قيامت) چې وو دوی چې وعده ورسره کړی شوې وه (په دنيا کې).

تمّت سورة المعارج بفضل الله ومنّه وكرمه.

سُورَةُ نُوحٍ

«د (نوح) سورت مکّي دی، (۲۸) آیتونه (۲) رکوع لري، په تلاوت کې (۷۱) او په نزول کې هم (۷۱) سورت دی، وروسته د (النحل) له سورته نازل شوی دی».

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

اِنَّآ اَرْسَلْنَا نُوْحًا اِلٰى قَوْمِهٖٓ اَنْ اَنْذِرْ قَوْمَكَ مِنْ قَبْلِ اَنْ يَّاْتِيَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ۝۱

بېشکه مونږ لېږلی وو مونږ نوح طرف د قوم د ده ته په دې سره چې وویروه ته قوم خپل پخوا له هغه ځنې چې راشي دوی ته عذاب دردناک.

تفسیر: یعنې پخوا له دې چې په دنیا کې د خپل کفر او شرارت لامله له یو لوی طوفان سره مقابل او په آخرت کې د دوزخ له عذاب سره مخامخ شي، ښایي چې مؤمنان شي.

قَالَ يٰقَوْمِ اِنِّيْ لَكُمْ نَذِيْرٌ مُّبِيْنٌ ۝۲ اَنِ اعْبُدُوا اللّٰهَ وَاتَّقُوْهُ وَاَطِيْعُوْنِ ۝۳

وویل (نوح) ای قومه ځما ! بېشکه زه تاسې ته ویروونکی ښکاره یم (په دې سره چې وایم تاسې ته) چې بندګي کوئ تاسې الله ته، او وویرېږئ له الله ځنې، او ومنئ تاسې ځما خبرې !.

تفسیر: یعنې له الله تعالی ځخه وویرېږئ !، او کفر او معصیت پرېږدئ !، او د اطاعت او عبادت لارې خپلو ځانونو ته غوره کړئ !.

يَغْفِرْ لَكُمْ مِّنْ ذُنُوْبِكُمْ وَيُؤَخِّرْكُمْ اِلٰٓى اَجَلٍ مُّسَمًّى ۭ

چې وبښي (الله) تاسې ته ګناهونه ستاسې، او وروستي به کړي (الله) تاسې (بې له عذابه) تر نېټې په نامه کړی شوې پورې (چې نېټه د موت ده).

تفسیر: یعنې که ایمان مو راوړو؛ نو پخوا له ایمانه هغه حقونه چې تاسو تلف کړي دي هغه به دروبښلی شي، او د کفر او شرارت لامله د کوم عذاب راتلل چې مقدّر وو؛ هغه به د ایمان راوړلو ځنې وروسته نه راځي، بلکه تاسې ته مهلت درکاوه شي چې خپل طبیعي عمر سر ته ورسوئ، او د نورو ساکښانو (جاندارو) د موت او د حیات له عمومي قانون سره سم په مقرر شوي وخت کې پر تاسې باندې مرګ راځي.

اِنَّ اَجَلَ اللّٰهِ اِذَا جَاۗءَ لَا يُؤَخَّرُ ۘ

بېشکه چې اجل نېټه د الله کله چې راشي؛ نه وروستی کیږي.

تفسیر: یعنې د ایمان د نه راوړلو په صورت کې د هغه عذاب وعده چې شوې ده، که هغه پر سر باندې ودریږي؛ نو څوک یې مخه نشي نیولی، او نه د یوې شېبې وړاندې وروسته کیږي.

لَوۡ كُنتُمۡ تَعۡلَمُونَ ۝٤

که چېرې يئ تاسې چې پوهېږئ.

تفسير: يعنې که تاسې پوهه لرئ؛ نو دا ګردې خبرې د پوهېدلو او د عمل کولو وړ دي.

قَالَ رَبِّ إِنِّي دَعَوۡتُ قَوۡمِي لَيۡلٗا وَنَهَارٗا ۝٥ فَلَمۡ يَزِدۡهُمۡ دُعَآءِيٓ إِلَّا فِرَارٗا ۝٦

وويل (نوح) ای ربه ځما ! بېشکه ما ومې باله قوم خپل (توحيد ته) شپه او ورځ (تل). نو زيات نه کړ دوی ته دعوت بلنې ځما مګر تېښته (له ايمان او اطاعت څخه).

تفسير: يعنې نوح عليه السلام تر نهه نيم سوو کلونو پورې دوی وپوهول، کله چې د امید هيڅ يوه هيله ورته پاتې نشوه؛ نو مأيوس او خفه شو، د الله تعالی په دربار کې يې عرض وکړ چې ای الله ! ما له خپل لوري د دعوت او تبليغ حق اداء کړ، او يوه شېبه مې هم څه معطّلي او ډيل نه دی کړی، د ورځې په رڼا او د شپو په تيارو کې مې تل تر تله ستا په لوري بلنه کړې ده، مګر نتيجه داسې شوه چې هر څو هر څومره مې چې دوی ستا په لوري وبلل؛ دوی هومره له تا څخه لرې شول.

وَإِنِّي كُلَّمَا دَعَوۡتُهُمۡ لِتَغۡفِرَ لَهُمۡ جَعَلُوٓاْ أَصَٰبِعَهُمۡ فِيٓ ءَاذَانِهِمۡ

او بېشکه زه هر کله چې وبولم دوی (توحيد او اطاعت ته) د دې لپاره چې وبښې ته دوی؛ نو ننباسي دوی ګوتې خپلې په غوږونو خپلو کې (چې ځما دعوت وا نه وري).

تفسير: ځکه چې هغوی ځما د خبرو اورېدل نه غواړي، او دايې پر ځان اخيستې ده چې دا غږ خامخا د هغوی غوږونو ته ونه رسيږي.

وَٱسۡتَغۡشَوۡاْ ثِيَابَهُمۡ

او چاپېر کړي نغښتلي يې وو ځانونه خپل په جامو خپلو (لپاره د دې چې ما ونه وينې).

تفسير: تر څو هغوی ځما او زه د هغوی صورت ونه ګورم، که کوم وخت په ګوتو سره هغوی غوږونه په ښه ډول بند نشي.

وَأَصَرُّواْ وَٱسۡتَكۡبَرُواْ ٱسۡتِكۡبَارٗا ۝٧

او همېشه والی کوي (په کُفر خپل) او سرکشي کوي (له متابعته ځما) سرکشي کول.

تفسير: يعنې په هيڅ ډول هغوی له خپلې طريقې څخه مخ اړوونکي نه دي، او د هغوی غرور دوی ته اجازه نه ورکوي چې ځما د اسلامي دعوت خبرو ته غوږ کيږدي.

ثُمَّ إِنِّي دَعَوۡتُهُمۡ جِهَارٗا ۝٨

بيا بېشکه ما وبلل دوی په ښکاره (بلنې سره).

تفسير: يعنې د هغوی په مرکو او جرګو کې مې ويناوې وکړې، او په مجلسونو کې مې هم دوی په ښه شان سره وپوهول.

ثُمَّ اِنِّیۡۤ اَعۡلَنۡتُ لَهُمۡ وَ اَسۡرَرۡتُ لَهُمۡ اِسۡرَارًا ۙ﴿۹﴾

بیا ببشکه ما ښکاره وینا وکړه دوی ته، او په پټه مې وینا وکړه دوی ته.

تفسیر: یعنې پرته له جرګو او مجامعو څخه مې هم ګوښې له هغوی سره خبرې وکړې، او صافې مې هم هغوی ته وویلې، او په اشارو او کنایو مې هم وپوهول، په لوړ غږ مې هم وینا وکړه، او په ورو مې هم وویل، لنډه یې دا چې د پند هیڅ یو عنوان او هیڅ یو رنګ مې هم پرې نښود.

فَقُلۡتُ اسۡتَغۡفِرُوۡا رَبَّكُمۡ اِنَّهٗ كَانَ غَفَّارًا ۙ﴿۱۰﴾

نو ومې ویل دوی ته: ښښنه وغواړئ له ربه خپله (له شرکه)، ببشکه هغه (الله) دی ډېر ښښونکی (توبه کوونکیو لره هر کله چې توبه وباسي).

تفسیر: یعنې سره له سلهاوو کلونو له پوهولو څخه چې په تاسې باندې یې څه اثر ونه کړ، که اوس ځما دا خبرې ومنئ، او د خپل حقیقي مالک په لوري مو سرونه ټیټ کړئ، او له هغه ځنې د خپلو تېروتنو او خطاوو ښښنه وغواړئ، نو ستاسې هغه پخواني ګناهونه او قصور ښبل کیږي، ځکه چې الله تعالی لوی ښښونکی دی، او ستاسې هغه ګرد پخواني ګناهونه به درمعافوي.

یُّرۡسِلِ السَّمَآءَ عَلَیۡكُمۡ مِّدۡرَارًا ۙ﴿۱۱﴾ وَّ یُمۡدِدۡكُمۡ بِاَمۡوَالٍ وَّ بَنِیۡنَ وَ یَجۡعَلۡ لَّكُمۡ جَنّٰتٍ وَّ یَجۡعَلۡ لَّكُمۡ اَنۡهٰرًا ؕ﴿۱۲﴾

راو به لیږي باران پر تاسې باندې ډېر اورېدونکی. او در ډېروي، کومک به کوي له تاسې سره په مالونو او ځامنو سره، او وبه ګرځوي تاسې ته باغونه او وبه ګرځوي تاسې ته ویالې.

تفسیر: یعنې د ایمان او استغفار په برکت به هغه قحط او سوکړه چې له څو کلونو راهیسې په هغه کې اخته یئ لرې کیږي، او الله تعالی ډېرې ښې ورېدونکې ورېځې درلیږي، چې د هغه د ورېدو لامله به مو کښتونه او باغونه اوبه کیږي، مېوې او غلې ډېریږي، څاروي او نور ساکښان به څرېږي، شودې او غورې به ډېریږي، او هغه ښځې چې د کفر او معصیت له سببه اوس شنډې شوي دي؛ هلکان به وځېږوي، لنډه یې دا چې د دنیا د عیش او نشاط سره د آخرت لوېې درجې هم مومئ.

مَا لَكُمۡ لَا تَرۡجُوۡنَ لِلّٰهِ وَقَارًا ۚ﴿۱۳﴾

څه شوي دي په تاسې باندې چې امید هیله نه لرئ له الله څخه د عظمت او لوېي، او یا له الله څخه د وقار لوېي عزّت.

تفسیر: یعنې د الله تعالی له لوېی ځنی ښایی امید وکړی شی که تاسی د هغه امر ومنئ نو تاسو ته به لوېی عزت او وقار دروښښی او یا دا مطلب چې تاسې د الله تعالی په لوېي باندې ولې اعتقاد نه لرئ؟ او د هغه د عظمت او جلال ځنې ولې نه ویرېږئ؟.

وَ قَدۡ خَلَقَكُمۡ اَطۡوَارًا ﴿۱۴﴾

او (حال دا دی چې) په تحقیق پیدا کړي یې یئ تاسې تېرېدونکي په مختلفو حالاتو ، او یا راز راز.

تفسیر: یعنې د مور په ګډه کې مو ډول ډول رنګونه بدل کړل، او د اصلي مادې څخه اخیستی تر مړینې پورې سړی په راز راز بڼو (صورتونو) او رنګارنګ اشکالو اوړي رااوړي، او له ډېرو اطوارو ادوارو سره مخامخ کیږي.

أَلَمْ تَرَوْا كَيْفَ خَلَقَ اللَّهُ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ طِبَاقًا ﴿١٥﴾ وَجَعَلَ الْقَمَرَ فِيهِنَّ نُورًا وَجَعَلَ الشَّمْسَ سِرَاجًا ﴿١٦﴾

آیا نه ګورئ تاسې څرنګه پیدا کړي دي الله اووه اسمانونه لاندې باندې، او ګرځولې یې ده سپوږمۍ په دې اسمانونو کې رڼا روښانه، او ګرځولی یې دی لمر ډیوه بله روښانه.

وَاللَّهُ أَنْبَتَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ نَبَاتًا ﴿١٧﴾

او الله زرغون پیدا کړي یئ تاسې له ځمکې ځنې زرغونېده پیدا کېده.

تفسیر: یعنې له ځمکې څخه یې په ډېر پوخوالي سره پیدا کړ، اول یې ځمونږ پلار آدم علیه السلام له خاورې څخه پیدا کړ، بیا یې نطفه چې له هغه څخه ووړکي پیدا کیږي، او د غذاءاو د خوړو خلاصه او جوهر دی، او د ځمکې له عناصرو ځنې پیدا کیږي.

ثُمَّ يُعِيدُكُمْ فِيهَا وَيُخْرِجُكُمْ إِخْرَاجًا ﴿١٨﴾

بیا به ننباسي تاسې (پس له مرګه) په هغې (ځمکې) کې، بیا به راوباسي تاسې (له قبورو څخه عند البعث) رایستل.

تفسیر: یعنې وروسته له مړینې څخه بیا له خاورې سره ګډ ېږئ، بیا د قیامت په ورځ له هغه ځنې راخېژئ.

وَاللَّهُ جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ بِسَاطًا ﴿١٩﴾ لِتَسْلُكُوا مِنْهَا سُبُلًا فِجَاجًا ﴿٢٠﴾

او الله ګرځولې ده تاسې ته ځمکه غوړولی فرش. تر څو چې لاړ شئ تاسې له دغې (ځمکې) نه پر لارو لویو ارتو باندې.

تفسیر: یعنې پر هغه باندې کښئ، ګرځئ، لاندې باندې ورشئ، او اوده شئ، په هر لوري یې ارتې لارې درایستلي دي، که یو سړی وغواړي او لازم وسایل ورسره وي؛ نو په ټوله ځمکه باندې چورلېدلی شي، او د لارې د نشتوالي لامله به هیڅ یو مشکلات نه ورپېښېږي.

قَالَ نُوحٌ رَبِّ إِنَّهُمْ عَصَوْنِي وَاتَّبَعُوا مَنْ لَمْ يَزِدْهُ مَالُهُ وَوَلَدُهُ إِلَّا خَسَارًا ﴿٢١﴾

وویل نوح: ای ربه ځما ! بېشکه دوی نافرماني وکړه له ما څخه، او متابعت یې وکړ د هغه چا چې نه یې دی زیات کړی ده ته مال د ده، او اولاد ده (په هیڅ بابت کې) پرته له زیانکارۍ ګمراهۍ.

تفسیر: یعنې د خپلو مشرانو خبرې یې واورېدې، چې د هغوی په مال او اولاد کې هیڅ یو ښه والی او بهترې نشته، بلکه دوی پر هغوی باندې ورغونډ شول، او د همدې لامله هم مشران له دین ځنې بې برخې شول، او هم یې د ډېر تمرّد او تجبّر په سبب کشران محروم کړل.

وَمَكَرُوا مَكْرًا كُبَّارًا ﴿٢٢﴾

او مکر وکړ دغو (رؤساوو د دوی) مکر ډېر لوی.

تفسیر: یعنې ګرد یې وپوهول چې د هغه خبره ونه منې، او راز راز تکلیفونه ور ورسوي.

وَقَالُوا لَا تَذَرُنَّ آلِهَتَكُمْ

او وویل (مشرانو کشرانو ته) چې مه پرېږدئ تاسې (عبادت د) معبودانو خپلو.

تفسیر: یعنې د خپلو معبودانو په عبادت او حمایت باندې ټینګ اوسئ !، او د نوح په لمسون باندې مه غولېږئ !.

وَلَا تَذَرُنَّ وَدًّا وَلَا سُوَاعًا وَلَا يَغُوثَ وَيَعُوقَ وَنَسْرًا ﴿٢٣﴾

او مه پرېږدئ (عبادت د هغه بُت چې) وَدّ (نومېږي) او مه (پرېږدئ عبادت د هغه بت چې) سُواع (نومېږي) او مه (پرېږدئ تاسې عبادت د هغو بُتانو چې) یغُوث او یعُوق او نسر (نومېږي).

تفسیر: دا د هغو بتانو نومونه دي چې د هر مطلب لپاره یې یو بېل بُت جوړ کړی وو، په ځینو روایتونو کې راغلي دي چې په پخوانیو زمانو کې ځینې لویان هسې تېر شوي وو، چې خلقو له هغوی سره ډېره مینه درلوده (لرله)، کله چې هغوی مړه شول؛ نو د شیطان په لمسولو او غولولو خلقو د هغوی تصویرونه د یادولو په ډول ودرول، بیا یې د هغوی په تعظیم باندې شروع وکړه، ورو ورو یې د هغوی په بندګۍ باندې شروع وکړه (العیاذ بالله).

وَقَدْ أَضَلُّوا كَثِيرًا ۖ وَلَا تَزِدِ الظَّالِمِينَ إِلَّا ضَلَالًا ﴿٢٤﴾

او په تحقیق ګمراه کړي دي (دغو مشرانو په سبب د عبادت د بُتانو) ډېر (کشران خلق)، او مه زیاتوه (ای ربه ځما !) ظالمانو بې انصافانو لره مګر خو ګمراهي هلاک عذاب.

تفسیر: شاه عبد القادر (رحمه الله) لیکي: «یعنې سرګردانه ګرځي، یو سم تدبیر د دوی له لاسو نه دی پوره».

مِمَّا خَطِيئَاتِهِمْ أُغْرِقُوا فَأُدْخِلُوا نَارًا

په سبب د ګناهونو خپلو سره ډوب کړل شول (په دنیا کې په ډېرو دریابې اوبو کې) نو داخل به کړل شي (أخروي) اور ته.

تفسیر: یعنې طوفان راغی، او په ښکاره ډول د لوی بحر په اوبو کې ډوب شول، خو په رښتیا سره د برزخ عذابونو ته ورسېدل، چې ورپسې متّصل د آخرت اور هم هغوی ته تیار دی.

فَلَمْ يَجِدُوا لَهُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَنْصَارًا ﴿٢٥﴾

بیا نه موندل دوی د خپلو ځانونو لپاره پرته له الله مددګاران (چې له عذاب څخه یې خلاص کړي).

تفسیر: یعنې هغه بُتان: ود، سواع، یغوث او نور د دوی د دې اړتوب په وخت کې هیڅ په کار ورنغلل، او نه یې مرسته له هغوی سره وکړه.

وَقَالَ نُوحٌ رَّبِّ لَا تَذَرْ عَلَى الْأَرْضِ مِنَ الْكٰفِرِيْنَ دَيَّارًا ﴿٢٦﴾ إِنَّكَ إِنْ تَذَرْهُمْ يُضِلُّوْا عِبَادَكَ وَلَا يَلِدُوْٓا إِلَّا فَاجِرًا كَفَّارًا ﴿٢٧﴾

او وويل نوح: اى ربه ځما ! مه پرېږده پر ځمكه باندې له كافرانو څخه هيڅ اوسېدونكى (يا ځرځېدونكى، او ټول هلاك كړه). بېشكه ته كه چېرې پرېږدې ته دوى؛ نو ځمراهان به كړي دوى (مؤمنان) بندګان ستا، او نه ځېږوي دوى مګر خو فاجر بېباكه ناشكره بدكاره له حقه منكره.

تفسير: يعنې يو كافر هم ژوندى مه پرېږده ! ځكه چې له دوى ځنې هيڅ يو كافر د دې خبرې لايق او وړ نه دى چې ژوندى پرېښود شي، كه له دوى ځنې كوم يو ژوندى پاتې شي؛ نو ځما تجربه دا رابنيي چې د هغه له نطفې څخه به هم بې حيا بېباك د حق منكر او بې شرم او ناشكره ځوځات پيدا كيږي، او تر هغه پورې چې له دوى ځنې يو سړى هم پاتې وي؛ نور خلق نه پرېږدي چې په سمه لاره راشي، او ګمراهان كړي.

رَبِّ اغْفِرْ لِيْ وَلِوَالِدَيَّ وَلِمَنْ دَخَلَ بَيْتِيَ مُؤْمِنًا وَّلِلْمُؤْمِنِيْنَ وَالْمُؤْمِنٰتِ ۭ

اى ربه ځما ! وبښه ما او مور پلار ځما، او هغه څوك چې ننوځي كور بېړۍ مسجد ځما ته حال دا چې ايمان لرونكي وي، او (وبښه) ګرد ايمان لرونكي نارينه او ګردې ايمان لرونكې ښځې.

تفسير: يعنې كه سم ځما د مرتبې سره له ما نه كوم تقصير شوى وي؛ هغه پخپل فضل او كرم سره راوبښه !، او ځما د مور او پلار او هغه ايمانداران چې ځما په كور يا ببړۍ يا مسجد كې دي؛ د هغوى ګردې خطاوې ورمعاف كړه !، بلكه تر قيامت پورې هر څومره نارينه او ښځې چې د ايمان په شرف رسېدلي وي؛ هغو ګرد (ټول) وبښه !.

وَلَا تَزِدِ الظّٰلِمِيْنَ إِلَّا تَبَارًا ﴿٢٨﴾

او مه زياتوه (اى ځما پروردګاره) ظالمانو (كافرانو) لره مګر خو بربادي هلاك (لكه چې هغوى هلاك شول).

تمّت سورة نوح بفضل الله وكرمه، فلله الحمدُ والمنّة.

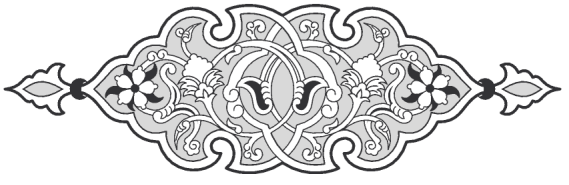

سُورَةُ الجِنِّ

«د (الجنّ) سورت مکي دی، (۲۸) آیته (۲) رکوع لري، په تلاوت کې (۷۲) او په نزول کې (۴۰) سورت دی، وروسته د (الأعراف) له سورته نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

قُلْ أُوحِيَ إِلَيَّ أَنَّهُ اسْتَمَعَ نَفَرٌ مِّنَ الْجِنِّ

ووایه (ای محمده دوی ته) وحي راغلې ماته چې بېشکه شان دا دی چې واورېده (قراءت ځما) یوه ټولي له پیریانو نه.

فَقَالُوا إِنَّا سَمِعْنَا قُرْآنًا عَجَبًا ۝١ يَهْدِي إِلَى الرُّشْدِ فَآمَنَّا بِهِ ۖ وَلَن نُّشْرِكَ بِرَبِّنَا أَحَدًا ۝٢

نو وویل (دوی نورو قومونو خپلو ته کله چې بېرته ورغلل چې) بېشکه مونږ وامو ورېد یو قرآن عجیب (په فصاحت او بلاغت سره). چې هدایت کوي لاره ښیي رشد (ایمان او حق) ته، نو ایمان راوړو مونږ پر هغه (قرآن)، او هرګز به شریک نه کړو (پس له دې ورځې) له رب خپل سره بل هیڅوک.

تفسیر: د «أحقاف»په سورت کې تېر شوي دي چې رسول أکرم صلی الله علیه وسلم د سهار په لمانځه کې قرآنکریم لوست، چې یوه ډله پیریان له هغه ځایه تېرېدل، کله چې د قرآن مجید غږ یې واورېد؛ ټول په هغه باندې مین او د زړه له کومي مسلمانان شول، بیا خپلو تېرو ته بېرته لاړل، او دا ګردې خبرې یې هلته وویلې، چې مونږ داسې یو کلام واورېد چې پخپل فصاحت، بلاغت، حسن الأسلوب، قوت تأثیر، خوږوالي، موعظت، علومو او مضامینو او پندونو په اعتبار ډېر عجیب او غریب دی، د معرفت ربّاني او رشد دنیوي او فلاح أخروي په لورې لار ښیي، نو ځکه په مجرد د اورېدلو بلا توقّف پر هغه مو یقین وکړ، او هیڅ یو شک او شُبهه ځمونږ په زړونو کې پاتې نشوه، چې داسې خبرې پرته د الله تعالی د بل چا نه دي، اوس مونږ سم د هغه له تعلیم او هدایت سره عهد کوو چې وروسته له دې نه مونږ هیڅ یو شی د الله شریک نه ګڼو.

وَأَنَّهُ تَعَالَىٰ جَدُّ رَبِّنَا مَا اتَّخَذَ صَاحِبَةً وَلَا وَلَدًا ۝٣

او بېشکه شان دا دی چې لوی دی شأن لویي د رب ځمونږ، نه ده نیولې (الله) ښځه او نه اولاد (لکه چې وایي د پیریانو او د انسانانو کفّار او مشرکان).

تفسیر: یعنې ښځه او اولاد لرل د الله تعالی له شان او عظمت څخه منافي دي.

وَأَنَّهُ كَانَ يَقُولُ سَفِيهُنَا عَلَى اللهِ شَطَطًا ۝٤

او (وویل پیریانو قوم خپل ته داسې) بېشکه شان دا دی چې ویل به ناپوه ځمونږ (ابلیس) پر الله باندې خبرې لویې لرې له حق صواب.

تفسیر: یعنې ځمونږ په منځ کې هغه بېوقوفان چې د الله تعالی په نسبت داسې چتې خبرې له خپل ځانه جوړوي، او لویي یې کړې وي، د هغوی په منځ کې له ګردو څخه لوی ناپوه ابلیس دی، ښایي خاص همدغه شیطان د (سفیه) له لفظ څخه مراد وي.

وَّ اَنَّا ظَنَنَّاۤ اَنْ لَّنْ تَقُوْلَ الْاِنْسُ وَ الْجِنُّ عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا ۝۵

او بېشکه مونږ ګمان کاوه چې هیڅکله به نه وایي انسانان او پیریان پر الله باندې دروغ.

تفسیر: یعنې ځمونږ په خیال کې داسې راتلل، چې دومره زیات انسانان او پیریان چې په دوی کې لوی سړي او پوهان هم شته؛ څرنګه سره یو ځای شوي د الله تعالی په نسبت دروغ خبرې جوړوي، او داسې جرأتونه کوي؟، په همدې ځُرت کې مونږ لاره غلطه کړه، اوس د پاک قرآن له اورېدلو څخه هغه ګردې غلطې خبرې او دروغ راښکاره شوي، او د خپلو مشرانو د تقلید څخه مو ځانونه وژغورل.

وَّ اَنَّهٗ كَانَ رِجَالٌ مِّنَ الْاِنْسِ يَعُوْذُوْنَ بِرِجَالٍ مِّنَ الْجِنِّ فَزَادُوْهُمْ رَهَقًا ۝۶

او بېشکه شان دا دی چې وو به ډېر سړي له انسانانو څخه چې پناه به یې غوښتله په سړیو له پیریانو څخه، نو زیاته کړه دغو انسانانو دغو پیریانو لره سرکشي (په سبب د استعاذې پناه غوښتو د دوی له جنّاتو نه).

تفسیر: په عربو کې جهالت ډېر وو، له پیریانو ځنې به یې د پټو خبرو پوښتنې کولې، او د هغوی په نامه به یې نذرونه په غاړه اخیستل او ورکول به یې، کله به چې د کومې جوپې پرِاو یا د تېرېدلو لاره پر کومې وېرووونکې کندې یا ځای باندې لوېده؛ ویل به یې چې: مونږ د دې ځای د پیریانو د هغه مشر په حلقه کې ننوځو، او ننګ وروړو چې د دې سیمې د پیریانو سردار دی، تر څو مو هغه د خپل لاس لاندې د پیریانو له شره وساتي، له داسې خبرې به پیریان لا مغرور ېدل، او په سر به یې ختل، او له بل لوري د داسې شرک لامله د انسانانو عصیان او طغیان لا پسې زیاتېده، کله چې دوی پخپله پر خپلو ځانونو باندې پیریان مسلطول؛ نو هغوی به هم د هغوی په اغواء کې هیڅ لږوالی نه کاوو، په پای کې پاک قرآن د دې ګردو خرابیو ېښ وویست.

وَّ اَنَّهُمْ ظَنُّوْا كَمَا ظَنَنْتُمْ اَنْ لَّنْ يَّبْعَثَ اللّٰهُ اَحَدًا ۝۷

او بېشکه دوی ګمان کړی دی لکه چې ګمان کړی دی تاسې، چې هر ګز به پورته نه کړي الله هیڅوک (پس له مرګه له قبره).

تفسیر: مسلمانان پیریان دا ګردې خبرې له خپلو قومونو سره کوي، یعنې لکه چې تاسې خیال کوئ د ډېرو سړیو خیال همداسې دی، چې الله تعالی به مړي هیڅکله له هدیرو څخه نه پورته کوي، یا به وروسته له دې نه بل کوم پیغمبر نه مبعوثوي پرته له هغه پیغمبرانو چې پخوا له دې نه مبعوث شوي دي؛ اوس له قرآنه راښکاري چې الله تعالی یو عظیم الشأن رسول رالېږلی چې ګردو خلقو ته دا ور په یادوي، چې تاسې ټول له مړینې څخه وروسته بیا ژوندي کېږئ، او د ذرې ذرې حساب به ورکوئ.

وَّ اَنَّا لَمَسْنَا السَّمَآءَ فَوَجَدْنٰهَا مُلِئَتْ حَرَسًا شَدِيْدًا وَّ شُهُبًا ۝۸ وَّ اَنَّا كُنَّا نَقْعُدُ مِنْهَا مَقَاعِدَ لِلسَّمْعِ ؕ فَمَنْ يَّسْتَمِعِ الْاٰنَ يَجِدْ لَهٗ شِهَابًا رَّصَدًا ۝۹

بېشكه مونږ ورسېدو اسمان ته (لپاره د غوږ نيولو خبرو د ملائكو ته)؛ نو ومو موندو هغه (اسمان) ډك كړى شوى له څوكيدارانو سختو (چې ملائكې دي) او له ستوريو سوځوونكيو څخه. او بېشكه وو مونږ چې كېناستلو پخوا له لږلو د دې پېغمبر له دې آسمانه په ځايونو د كېناستلو كې لپاره د اورېدلو، نو هغه څوك چې اورېدل غواړي اوس؛ مومي به لپاره د ځان د اور لمبه منتظره (چې سوځوي يې).

تفسير: يعنې مونږ الوتلې نژدې اسمان ته ورسېدو؛ نو هلته مو ولېدل چې ډېرې سختې جنګۍ پېرې درېدلې دي، چې هيڅ يو شيطان نه پرېږدي چې غيبي خبرې واوري، او هر هغه څوك چې داسې اراده ولري؛ پر هغې باندې د اور لمبه او انګار وريږي، پخوا له دې نه دومره سختي او ساتنه او مخ نيونه نه وه، پېريان او شيطانان به اسمان ته نژدې په پټ ځاى كې كېناستل، او د يوه لوري او بل لوري ځخه به يې څه خبرې اورېدلې، مګر اوس دومره سختي او انتظام او لار نيونه شته، چې هر څوك د اورېدلو خيال وكړي؛ سمدلاسه پرې شهاب ثاقب ډك مردك اوري، او د هغوى تعاقب كيږي، دا بحث پخوا له دې نه د حجر په سورت او نورو ځايونو كې تېر شوى دى، هلته دې وكتل شي !.

وَّاَنَّا لَا نَدْرِيْٓ اَشَرٌّ اُرِيْدَ بِمَنْ فِي الْاَرْضِ اَمْ اَرَادَ بِهِمْ رَبُّهُمْ رَشَدًا ﴿١٠﴾

او بېشكه مونږ نه پوهيږو (چې دغه منع كېدل ځمونږ له اسمانه) آيا شر بد دى چې اراده كړى شوې ده په هغه چا باندې چې په ځمكه كې دي؟ يا اراده كړې ده په دوى باندې رب د دوى د رُشد د لار ښوونې.

تفسير: يعنې دا نوي انتظامات او د لارو تېنګونه الله تعالى ته ښه معلومه ده چې ولې شوي دي؟ آيا پر دوى د كوم شر اراده شوې، او كه د الله تعالى له خوا د دوى په هكله د خير او هدايت اراده شوې.

وَّاَنَّا مِنَّا الصّٰلِحُوْنَ وَمِنَّا دُوْنَ ذٰلِكَ ؕ كُنَّا طَرَآئِقَ قِدَدًا ﴿١١﴾

او بېشكه مونږ چې يو ځينې له مونږ څخه نېكان دي (پس له اورېدلو د قرآن) او ځينې له مونږ غير له دوى دي، وو مونږ ناست پر لارو مختلفو (د اديانو).

تفسير: يعنې د قرآن مجيد له نزول څخه پخوا هم ګرد پېريان په يوه لاره نه تله، ځينې يې ښه او ښايسته وو، او ډېر يې بدكار او بدرنګ وو، په هغوى كې هم فرقې او جماعتونه دي، ځينې مشركان، ځينې عيسايان، ځينې يهودان او نور دي، او په عملي ډول باندې د هر يوه د عمل لارې بېلې او فكر، عقيده جلا ده، وروسته له هغه چې قرآنكريم راغى، د هغه ښوونه د اختلافاتو او تفرقو لرې كول دي، زياتره پېريان مسلمانان شول، او ځينې همغسې پاتې دي، ځكه چې داسې خلق چېرې پيدا كيږي، چې ټول د حق په منلو كې لاسونه سره يو كړي، او په يوه سمه لاره باندې لاړ شي، نو هرومرو اوس هم د هغوى په منځ كې اختلاف او جګړه شته.

وَّاَنَّا ظَنَنَّآ اَنْ لَّنْ تُعْجِزَ اللّٰهَ فِي الْاَرْضِ وَلَنْ نُّعْجِزَهٗ هَرَبًا ﴿١٢﴾

او بېشكه مونږ يقين مو كاوه چې له سره به مونږ عاجز نه كړو الله په ځمكه كې (چې تري پټ او خلاص شو) او له سره به مونږ نه كړو عاجز دغه (الله) په تېښتې سره (كه تري وتښتو).

تفسير: يعنې كه مونږ قرآن ونه مانه د الله تعالى له سزا څخه نشو ځان ژغورلى، نه په ځمكه كې چېرې تري پټېدى شو، نه دې خوا نه هغې خوا تري تښتېدلى يا په هوا كې الوتلى شو.

وَّاَنَّا لَمَّا سَمِعْنَا الْهُدٰٓى اٰمَنَّا بِهٖ ؕ

او بېشکه مونږ کله چې واورېد هدایت (د قرآن)؛ نو ایمان راوړ مونږ پر هغه.

تفسیر: یعنې مونږ لره د فخر موقع ده، چې په پیریانو کې له ځکردو څخه پخوا مونږ قرآن واورېد، او بې له ډیله مو ومانه، او په ایمان راوړلو کې مو یوه شېبه ځنډ ونه کړ.

فَمَنْ يُّؤْمِنْۢ بِرَبِّهٖ فَلَا يَخَافُ بَخْسًا وَّلَا رَهَقًا ﴿۱۳﴾

نو هغه چې ایمان راوړي په رب خپل باندې؛ نو نه ویریږي له نقصان (د خپلې نېکۍ) او نه له زیادت څخه (په تزییدِ د بدۍ).

تفسیر: یعنې رښتین ایماندار لره د الله تعالی له لوري هیڅ یوه اندېښنه نشته، او نه نقصان وررسیږي، نه یې کومه نیکي او محنت خوشې ځي، او نه بل څوک پرې څه زیادت او زبردستي کولی شي، چې د بل جُرم او ګناه په هغه باندې وروړي، لنډه یې دا چې ایمانداران له هر نقصان، تکلیف، ذلت او رُسوایي او نورو څخه مأمون او مصون دي.

وَّاَنَّا مِنَّا الْمُسْلِمُوْنَ وَمِنَّا الْقٰسِطُوْنَ ؕ فَمَنْ اَسْلَمَ فَاُولٰٓئِكَ تَحَرَّوْا رَشَدًا ﴿۱۴﴾ وَاَمَّا الْقٰسِطُوْنَ فَكَانُوْا لِجَهَنَّمَ حَطَبًا ﴿۱۵﴾

او بېشکه مونږ چې یو ځینې له مونږه مسلمانان دي، او ځینې له مونږ ظالمان کاږه دي (له لارې د حقه په کفر سره)، نو هر هغه چې (الله ته) غاړه کېږدي (او ایمان راوړي)؛ نو دوی قصد کړی دی د سمې صافې لارې. او هر چې کږېدونکي دي له سمې لارې؛ نو وي به دوی دوزخ لره لرګي د (سوځولو).

تفسیر: یعنې د قرآن له نزول څخه وروسته په مونږ کې دوه ډوله خلق دي، یو هغه چې د الله تعالی پیغام اوري، او د هغه د احکامو په مقابل کې غاړه ږدي او مسلمانیږي، دوی همغوی دي چې د حق په تلاش کې بریالیان شوي دي، او د خپل تحقیق، تفحّص، او تعمّق په وسیله سمې لارې ته رسېدلي دي، بله هغه د بې انصافانو ډله ده چې کږه لاره یې خوښه کړې، او د بې انصافۍ له لوري د خپل پروردګار احکام دروغ بولي، او د هغه له حکم منلو څخه انحراف کوي، دا هغه کسان دي چې هغوی ته د دوزخ او د جهنّم خس وایه شي.

تنبیه: تر دې ځای پورې د مسلمانانو پیریانو د هغه کلام نقل وو، چې هغوی خپل قوم ته کړی وو، وروسته له دې الله تعالی د خپل لوري څخه د نصیحت څو خبرې ارشاد فرمایي:

وَّاَنْ لَّوِ اسْتَقَامُوْا عَلَى الطَّرِيْقَةِ لَاَسْقَيْنٰهُمْ مَّآءً غَدَقًا ﴿۱۶﴾ لِّنَفْتِنَهُمْ فِيْهِ ؕ

او (بله وحي راغلې ده ماته چې) که دا (خلق اهل د مکې) برابر شي پر طریقه (سمې لارې د اسلام)؛ نو هرومرو به وڅښوو دوی ته اوبه ډېرې (پس له قحطه) تر څو وازمویو مونږ دوی په دغه (نعمت) کې.

تفسیر: یعنې که پیریان او انسانان په سمه لاره باندې تلل؛ نو مونږ به هم د ایمان او اطاعت په ظاهري او باطني خوږو او برکاتو سره دوی خړوبول، او په هغه کې به هغه هم د هغوی ازموینه مقصد وه، چې د دې نعمتونو څخه د منتفع کېدلو په وخت کې دوی ځمونږ شکر اداء کوي، او په طاعت کې ښه ترقي او زیادت لیدل کیږي؟ یا په کفران د نعمت کې اخته شوي هغه اصلي سرمایه او پانګه هم له لاسه وباسي؟.

وَمَنْ يُّعْرِضْ عَنْ ذِكْرِ رَبِّهٖ يَسْلُكْهُ عَذَابًا صَعَدًا ﴿١٧﴾

او هغه څوک چې مخ واړوي له ذکر (قرآن) د رب خپل؛ نو داخل به يې کړي (الله) عذاب سخت ته.

تفسير: يعنې که سړی د الله تعالی له ذکر او يادہ مخ واړوي؛ هغه ته به هيڅ ډاډينه او خوشالي نه په برخه کيږي، او تل به د هغه تګ په داسې يوه لاره باندې وي چې له پرېشانۍ او له ربړو څخه ډک وي، او عذاب يې ګړۍ په ګړۍ زيادت مومي.

وَّاَنَّ الْمَسٰجِدَ لِلّٰهِ فَلَا تَدْعُوْا مَعَ اللّٰهِ اَحَدًا ﴿١٨﴾

او (بله وحي راغلې ده ماته) دا چې بېشکه مسجدونه لپاره (د ياد) د الله دي، نو مه بولئ تاسې (په دغو مساجدو کې) سره له الله بل هيڅوک.

تفسير: اګر که الله تعالی ګرده ځمکه د محمّدي امّت لپاره مسجد جوړه کړې ده، ليکن په خصوصيت سره هغه ځايونه چې د مسجدونو په نامه خاص د الله تعالی د عبادت لپاره جوړ شوي دي، هغه لره زيات امتياز دی، چې هلته تللئ پرته له الله تعالی د بل چا بلل لوی ظلم او ډېر بد شرک دی، مطلب دا چې د خالص واحد الله په لوري راځئ !، او له هغه سره بل څوک مه شريکوئ، او له هغه سره يې مه بولئ !، خصوصا په مسجدونو کې چې د الله تعالی په نامه او يواځې د هغه د عبادت لپاره جوړ شوي دي.

وَّاَنَّهٗ لَمَّا قَامَ عَبْدُ اللّٰهِ

او بله (وحي کړی شوې ده ماته) دا چې بېشکه کله چې ودرېد (لمانځ ته) بنده د الله (محمد).

تفسير: يعنې کامل بنده محمد صلى الله تعالى عليه وعلى آله وأصحابه وسلّم.

يَدْعُوْهُ كَادُوْا يَكُوْنُوْنَ عَلَيْهِ لِبَدًا ﴿١٩﴾

چې باله يې دغه (الله)؛ نژدې وو دغه (پيريان) چې کېدل به پر ده باندې سر په سر پرېوتونکي (له جهته د ازدحامه).

تفسير: يعنې کله چې محمد صلى الله عليه وسلم ودريږي، او پاک قرآن لولي؛ نو خلق ډلې ډلې په ګڼ ډول پر دوی باندې تويږي، مؤمنانو د شوق، د مينې او رغبت لامله قرآن اورېده، او کافرانو او منافقانو د عناد او عداوت په سبب پر دوی باندې هجوم کاوه، ځينې مفسّرين د دې آيت دغسې ترجمه کوي: او بله وحي شوې ده ماته چې په تحقيق سره کله چې پورته شو لمانځه ته په بطن نخله کې بنده د الله محمد صلى الله عليه وسلم چې باله يې الله، او عبادت يې ورته کاوه، او قرآن يې لوست، او پيريانو قرائت د ده واورېده؛ نو نژدې وو دوی چې کېدل به په ده باندې پرېوتونکي له جهته د ډېر شوقه او د ازدحامه.

قُلْ اِنَّمَآ اَدْعُوْا رَبِّيْ وَلَآ اُشْرِكُ بِهٖٓ اَحَدًا ﴿٢٠﴾

ووايه (ای محمده دوی ته) په تحقيق زه بولم (عبادت کوم د) رب خپل، او شريک نه نيسم له دغه (الله) سره هيڅوک.

تفسیر: یعنې کافرانو ته ووایه چې تاسې د مخالفت په لاره کې دومره هجوم او بیړه ولې کوئ، کومه خبره داسې ده چې په هغې باندې تاسې خفه یئ، زه کومه خرابه او نامعقوله خبره نه کوم، زه خو یواځې خپل رب بولم، او هیڅوک د هغه شریک نه ګڼم، نو په دې کې د جنګ او جګړې سبب څه شی دی؟.

قُلْ اِنِّیْ لَاۤ اَمْلِكُ لَكُمْ ضَرًّا وَّ لَا رَشَدًا ﴿۲۱﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) بېشکه زه مالک نه یم، نه توانېږم تاسې لره د څه ضرر (ګمراهۍ) او نه د څه رشد خیر رسولو (ځکه چې پخپله الله هم ضارّ او هم نافع دی).

تفسیر: یعنې دا ځما په اختیار کې نه ده، چې تاسې په سمه صافه لاره راولم، او که رانشئ تاسې ته کوم ضرر او نقصان درورسوم، ګردې ښېګڼې او خرابۍ، هدایت او ضلالت د الله تعالی په واک کې دی.

قُلْ اِنِّیْ لَنْ یُّجِیْرَنِیْ مِنَ اللّٰهِ اَحَدٌ ۙ وَّ لَنْ اَجِدَ مِنْ دُوْنِهٖ مُلْتَحَدًا ﴿۲۲﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) بېشکه زه چې یم هر ګز به مې خلاص نه کړي له (عذابه) د الله (که چېرې مې په عذاب کړي) هیڅوک او له سره به بیا نه مومم بې له دغه (الله) څخه ځای د پناهۍ.

تفسیر: یعنې تاسې ته ځما ګټه رسول چېرې ! ځما خپله ګټه او زیان هم ځما په قبضه او واک او لاس کې نه دی، که بالفرض زه پخپلو فرائضو کې څه سستي او تقصیر وکړم؛ نو هیڅوک مې د الله تعالی له عذابه نشي ژغورلی، او هیڅ یو ځای هم داسې نشته چې هلته وتښتم، او پناه حاصله کړم.

اِلَّا بَلٰغًا مِّنَ اللّٰهِ وَ رِسٰلٰتِهٖ ؕ

مګر خو (مالک یم د) تبلیغ (د شریعت تاسو ته) له (طرفه د) الله او (تبلیغ د) رسالت د دغه (الله).

تفسیر: یعنې د الله تعالی له لوري پیغام راوړل، او هغه بندګانو ته رسول همدا یو شی دی چې ځما په اختیار کې دی، او همدا فرض دی چې د هغه د اداء کولو لامله زه د الله تعالی په پناه او حمایت کې پاتې کېدی شم.

وَ مَنْ یَّعْصِ اللّٰهَ وَ رَسُوْلَهٗ فَاِنَّ لَهٗ نَارَ جَهَنَّمَ خٰلِدِیْنَ فِیْهَاۤ اَبَدًا ﴿۲۳﴾

او هر هغه څوک چې نافرماني کوي د الله او د رسول صلی الله علیه وسلم د دغه (الله)؛ نو بېشکه هغه لره دی اور د دوزخ حال دا چې تل به وي په هغه کې همېشه (چې نه به خلاصېږي تر هیچېرې).

تفسیر: یعنې زه د تاسې د ګټې او د زیان مالک نه یم، خو دومره تاسې ته وایم، چې د الله تعالی او ځما د خبرو د نه منلو په سبب تاسې ته ضرور زیان رسېږي.

حَتّٰۤی اِذَا رَاَوْا مَا یُوْعَدُوْنَ فَسَیَعْلَمُوْنَ مَنْ اَضْعَفُ نَاصِرًا وَّ اَقَلُّ عَدَدًا ﴿۲۴﴾

تر هغه پورې چې ووینې دوی هغه (عذاب) چې وعده یې ورسره شوې ده؛ نو ژر به پوه شي دوی (په وخت د تعذیب کې چې) څوک دی ډېر ضعیف له جهته د مددګاره، او ډېر لږ له پلوه د شمېره (آیا مؤمنان دي که کافران، بلکه کافران دي).

تفسیر: یعنې تاسې چې سره راغونډېږئ، او پر مونږ باندې هجوم راوړئ، او داسې ګڼئ چې د محمد صلی الله علیه وسلم او د هغه د ملګریو قوّت او شمېر لږ دی، او ورسره ضعیفان او کمزوران هم دي، نو کله چې د وعدې وخت

راشي؛ هلته به درښكاره شي چې د چا ملګري كمزوري او شمېر يې لږ وو؟ وويل بعض كافرانو چې: دا وعده به څه وخت وي؟ نو الله فرمايي:

قُلْ اِنْ اَدْرِیْۤ اَقَرِیْبٌ مَّا تُوْعَدُوْنَ اَمْ یَجْعَلُ لَهٗ رَبِّیْۤ اَمَدًا ﴿۲۵﴾

ووايه (اى محمده دوى ته) نه پوهېږم چې آيا نژدې دى هغه (عذاب) چې وعده يې درسره كړې شوې ده او كه يې مقرره كړې ده هغه لره رب ځما يو زمانه.

تفسير: يعنې د دې خبرې علم ماته نه دى راكړى شوى، چې هغه وعده ژر راتلونكې ده؟ كه څه مدّت څخه وروسته؟ ځكه چې د قيامت وخت الله تعالى چاته نه دى ټاكلى، او نه يې چاته وښكاره كړى دى، دا له هغو پټو خبرو څخه دى چې پرته له الله تعالى ځنې بل هيڅوك په هغې باندې نه دي خبر.

عٰلِمُ الْغَیْبِ فَلَا یُظْهِرُ عَلٰی غَیْبِهٖۤ اَحَدًا ﴿۲۶﴾ اِلَّا مَنِ ارْتَضٰی مِنْ رَّسُوْلٍ فَاِنَّهٗ یَسْلُكُ مِنْۢ بَیْنِ یَدَیْهِ وَ مِنْ خَلْفِهٖ رَصَدًا ﴿۲۷﴾

(الله) عالم دى پر غائبو (اشياوو) باندې؛ نونه خبروي په غيبو خپلو باندې هيڅوك. مګر هغه څوك چې راضي وي ترې (او غوره كړى يې وي په اطلاع د غيبياتو) له رسول خپل څخه، نو بېشكه هغه (الله) روانوي په مخ د هغه (رسول محمد) كې او وروسته له هغه ځنې ساتونكي څوكيداران له هر طرفه (له ملائكو).

تفسير: يعنې د خپلو پټو خبرو احوال هيچا ته نه وركوي، هو ! پيغمبرانو ته په همغه اندازه چې د هغو له شان او منصب سره لايق او وړ وي؛ د وحي په وسيله خبر وركوي، له دې سره د پرښتې پيرې او څوكى هم وي، تر څو يې كوم شيطان وانه وري، او څه مداخله په كې ونه كړي، او د رسول صلى الله عليه وسلم نفس هم په هغه باندې په ښه ډول سره وپوهيږي.

لِّیَعْلَمَ اَنْ قَدْ اَبْلَغُوْا رِسٰلٰتِ رَبِّهِمْ

تر څو چې پوه شي (رسول يا الله په علم ظهور سره) په دې چې بېشكه پوره رسولى دى (جبريل او نورو پرښتو ملګرو د هغه يا رسولانو) پيغامونه د رب خپل (بې له نقصانه او تزييده).

تفسير: يعنې ځكه زبردست انتظامات كاوه شي، چې الله تعالى دا راښكاره كړي چې پرښتې پيغمبرانو ته او پيغمبرانو نورو بندګانو ته دا پيغامونه په ښه ډول سره بې له تزييده او بې له تنقيصه ورسوي.

وَ اَحَاطَ بِمَا لَدَیْهِمْ وَ اَحْصٰی كُلَّ شَیْءٍ عَدَدًا ﴿۲۸﴾

او نيوونكى دى (علم د الله او چاپېر دى) په هغه (علم) باندې چې په نزد د دغو (ملائكو او رسولانو) دى، او شمېرلى ساتلى دى (الله) هر شى د شمېر او عدد له مخې (په ډېر ښه انضباط سره).

تفسير: يعنې هر شى د هغه الله تعالى تر كتنې او نګرانۍ لاندې دى، هيڅوك د دې خبرې طاقت نه لري چې د الله تعالى په وحي كې څه تغيير او تبديل او قطع او پرېكړه وكړي، او دا پيرې او څوكى د حكومت د شان د اظهار او د محافظت د اسبابو د سلسلې لپاره ډېرو حكمتونو لره نيوونكې دي، كه نه هغه لوى ذات چې په علم او قبضه كې يې هر شى شته؛ داسې شيانو ته هيڅ احتياج نه لري، او نه ورته اړ دى.

تمّت سورة الجنّ بفضله وكرمه، فلله الحمدُ والمنّة.

سُورَةُ المُزَّمِّلِ

«د (المزمّل) سورت مکّي دی، پرته له (۱۰، ۱۱، ۲۰) آیتونو چې مدني دي، شل آیته او دوه رکوع لري، په تلاوت کې (۷۳) او په نزول کې (۳) سورت دی، وروسته د «القلم» له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلْمُزَّمِّلُ ۝١

ای نغښتونکیه د ځان په جامه کې (له هیبته د وحي).

تفسیر: دا سورت له ابتدائي سورتونو ځنې دی، چې په مکّه کې نازل شوی دی، په صحیحو روایاتو کې دي چې په شروع کې کله چې د وحي له ثقل او دهشته د رسول أکرم صلی الله علیه وسلم بدن رېږدېده، نو دوی خپلې کورنۍ ته وفرمایل: «زمّلوني زمّلوني ! په کالیو کې مې ونغاړئ !، په کالیو کې مې ونغاړئ !»، لکه چې دوی په کالیو کې ونغښتل شول، الله تعالی په دې سورت کې او په لاندني سورت کې ځمونږ پیغمبر صلی الله علیه وسلم په همدې نامه سره یادوي، او په ځینو نورو راویتونو کې راغلي دي چې قریش په «دار الندوة» کې ټول شوي وو، او د دوی په نسبت یې مشورې سره کولې، چې د دوی له حال سره مناسب کوم لقب ورکړ شي، ځینو یې «کاهن» ځینو یې «مجنون» ځینو یې «ساحر» وویل، خو یو هیڅ یوې خبرې باندې د دوی د رأیو اتفاق حاصل نشو، په پای کې د «ساحر» په لوري یې رجحان حاصل شو، کله چې ځمونږ پیغمبر صلی الله علیه وسلم له دې جرګې څخه خبر شو، نو خفه په کالیو کې یې خپل ځان ونغښتو، کښناست لکه چې په عام ډول سره د غم او خپګان په وخت کې هم داسې وضعیت له ښه سړیو ځنې لیده کیږي، نو په دې مناسبت سره حق تعالی د تأنیس او ملاطفت لپاره په دې عنوان سره ورته خطاب فرمایي.

قُمِ ٱلَّيْلَ إِلَّا قَلِيلًا ۝٢

ودر ېږه (لمانځه ته) په شپه کې مګر خو په لږه (له ټولې شپې نه).

تفسیر: یعنې که کومه شپه اتفاقًا ونه شوه؛ نو معاف دي، د ډېرو مفسّرینو په نزد د ﴿إِلَّا قَلِيلًا﴾ مطلب دا دی چې: د شپې له مخې د الله تعالی د عبادت لپاره ودریږي، هو ! که د شپې په کومه لږه برخه کې هوسا کیږي نو څه مضایقه نشته، غالبًا له لږو ځنې به مطلب دلته نیمایي وي، ځکه شپه چې د هوسایي لپاره ده، کله چې نیمه یې په عبادت باندې تېره شوه؛ نو په هغه اعتبار پاتې نیمې ته یې لږ ویل؛ موزون ښکاري، ودر ېږه ای محمده لمانځه ته په لږه برخه د شپې کې.

نِّصْفَهُۥٓ أَوِ ٱنقُصْ مِنْهُ قَلِيلًا ۝٣ أَوْ زِدْ عَلَيْهِ

(چې هغه نیمه د شپې ده) یا لږه کړه له هغې (نصفه) لږ څه (چې ثلث دی). یا زیاته کړه په هغې (نیمې شپې) باندې (چې ثلثان دي).

تفسیر: یعنې له نیمې شپې ځنې څه لږه چې تر درېیمې برخې پورې رسیږي، یا له نیمایي ځنې څه زیات چې تر دوو ثلثو پورې ورسیږي؛ په قرینې د هغې وینا د الله تعالی چې وروسته له دې نه یې داسې لولو: ﴿إِنَّ رَبَّكَ يَعْلَمُ أَنَّكَ تَقُومُ أَدْنَىٰ مِن ثُلُثَيِ ٱلَّيْلِ وَنِصْفَهُۥ وَثُلُثَهُۥ﴾ الآیة ـ.

وَرَتِّلِ الْقُرْاٰنَ تَرْتِيْلًا ۝٤

او ښکاره واضح لوله قرآن په ښکاره واضح لوستلو سره (چې وشمېرلی شي حروف يې).

تفسير: يعنې په تهجّد کې قرآن په وضاحت سره لوله، چې يو يو توری يې په صاف ډول سره وپوهېدی شي، ځکه چې له داسې لوستلو څخه فهم او تدبّر ته ډېر مدد رسيږي، او په زړه باندې زيات اثر کوي، او په شوق او ذوق کې زيادت راولي.

اِنَّا سَنُلْقِيْ عَلَيْكَ قَوْلًا ثَقِيْلًا ۝٥

ښېشکه مونږ غورځوونکي يو پر تا باندې قول دروند (قرآن، ځکه چې مشتمل دی په اوامرو او نواهيو، سخت دی پر مکلّفينو باندې).

تفسير: مطلب مې دا دی چې وروسته له دې نه به پر تاسې باندې پرله پسې مونږ قرآن کريم راښکته کوو، چې د خپل قدر او منزلت په اعتبار ډېر قيمتدار او وزندار او د خپلو کيفياتو او لوازمو په اعتبار ډېر درونده او ګران بار دی، په احاديثو کې راغلي دي چې د قرآن کريم د راښکته کېدلو په وخت کې پر رسول أکرم باندې ډېره سختي او تکليف تېرېده، د يخنۍ په موسم کې هم دوی خولې کېدل، که د وحي په وخت کې پر هر څاروي باندې سور وو؛ هغه به د دوی د سورلۍ توان نه درلود، يو ځلې د رسول أکرم صلى الله عليه وسلم پتون د زيد بن ثابت پر پتون باندې وو، په دې وخت کې وحي نازله شوه، زيد بن ثابت ته داسې محسوسه شوه ګواکې د هغه پتون له ډېره باره ماتيږي.

اِنَّ نَاشِئَةَ الَّيْلِ هِيَ اَشَدُّ وَطْاً وَّاَقْوَمُ قِيْلًا ۝٦

ښېشکه پورته کېدل د شپې (له خوبه) دغه (پاځېدل) ډېر سخت دي له پلوه د مشقّته پايمال کولو د نفس (يا له حيثيته د موافقته د سمع له قلبه سره)، او ډېر ښه ثابت محکم دي (دا پورته کېدل له خوبه لپاره د ويلو د قرآن).

تفسير: يعنې د شپې له مخې له خوبه پاځېدل کوم آسان کار نه دی، ډېر درونده رياضت او نفس وژل دي، او له هغه څخه نفس او هوس پايمال کيږي، او خوب او آرام او نورې نفساني غوښتنې خرابيږي، او د شپې په منځ کې دعاء او د الله تعالى ياد په ډېر ښه ډول سره کاوه شي، زړه او خوله سره ملګرتيا کوي، اوهغه خبرې چې له ژبې څخه راووځي؛ په ذهن کې ښه ځای نيسي، ځکه چې په دې وخت کې شورماشور نه وي، او د الله تعالى له نزول څخه د دنيا په اسمان کې زړه ته يو راز عجيب سکون، او قرار، لذّت او د اشتياق کيفيت ورميسّر او حاصليږي.

اِنَّ لَكَ فِى النَّهَارِ سَبْحًا طَوِيْلًا ۝٧

ښېشکه تا لره (ای محمده !) په ورځې کې شُغل دی په کارونو اوږدو کې (له مخلوق سره).

تفسير: يعنې په ورځ کې د خلقو پوهول او نور راز راز مشاغل او چارې ستاسې په مخ کې دي، اګر که هغه هم بالواسطه عبادت دی، خو سره له هغه هم د پرودګار د بلا واسطې عبادت او مناجات لپاره د شپې اوقات ټاکل هم لازم دي، که د شپې د مشغولتيا لامله ځينې د شپې چارې پاتې کيږي؛ نو د هيڅ فکر کولو ځای نه دی، او د هغو تلافي د ورځې له مخې هم کېدی شي.

وَاذْكُرِ اسْمَ رَبِّكَ وَتَبَتَّلْ إِلَيْهِ تَبْتِيلًا ﴿٨﴾

او يادوه نوم د رب خپل او جدا شه له هر شي څخه په لوري د دغه (رب خپل) جدا کېدل کامل.

تفسير: يعني علاوه د شپې له قيامه د ورځې له مخې هم اګر که په ښکاره ډول له مخلوقاتو سره معاملات او علايق ساتلی کيږي، خو په زړه کې د هغه الله تعالی علاقه ډېره زياته وساتئ !، او په تللو او راتللو ناستې ملاستې کې هم د الله تعالی په ياد او فکر کې مشغول اوسئ !، پرته له الله تعالی نورو شيانو ته مه متوجه کېږئ !، بلکه له ګردو تعلّقاتو ځنې ځان وساتئ !، او يوائې له هغه سره خپل تعلّق او علاقې ټينګې ولرئ !.

رَبُّ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ

(همدغه الله) رب د مشرق د لمر ختو دی او (رب) د مغرب لمرپرېوتو دی.

تفسير: مشرق د ورځې او مغرب د شپې نښه ده، ګواکې اشاره يې و کړه چې شپه او ورځ دواړه د هغه مشرق او مغرب د مالک أجلّ وأعلى شأنُه وأعظم برهانُه په رضا غوښتلو سره ښايي صرف کړی شي.

لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ فَاتَّخِذْهُ وَكِيلًا ﴿٩﴾

نشته بل هيڅوک حقاني معبود مګر خو همدی دی يوائې، نو ونيسه دغه (الله) وکيل کار ورسپارلی شوی، کار جوړوونکی لپاره د امورو خپلو.

تفسير: يعني بندګي هم د هغه وکړئ !، او توکل هم پر همغه باندې ښايي چې سړی ولري !، کله چې هغه وکيل او کار چلوونکی وي؛ نو له نورو ځنې د جلا اوسېدلو څخه هيڅ وبره نه ده پکار.

وَاصْبِرْ عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ

(نو فرمايي الله) او صبر کوه (ای محمده !) په هغه څه باندې چې وايي يې دوی (ځما او ستا په حق کې).

تفسير: يعني کفّار تاسې ته ساحر، کاهن، مجنون، مسحور او نور وايي، او ماته د ښځې او ولد نسبت کوي، تاسې داسې خبرې په ډېر صبر او استقلال سره واورئ !، تحمل وکړئ !.

وَاهْجُرْهُمْ هَجْرًا جَمِيلًا ﴿١٠﴾

او پرېږده دوی په پرېښوولو نېکو سره.

تفسير: ښه پرېښوول دا دي چې ملامتيا په کې نه وي.

وَذَرْنِي وَالْمُكَذِّبِينَ أُولِي النَّعْمَةِ وَمَهِّلْهُمْ قَلِيلًا ﴿١١﴾

او پرېږده ما او دروغ ګڼونکي حق لره چې خاوندان د نعمت دي، او مهلت ورکړه دوی ته (مهلت) لږ.

تفسير: يعني د حق او صداقت د دروغ ګڼونکو معامله چې په دنيا کې په عيش او آرام دي؛ ماته وسپارئ !، زه به له هغوی سره پوهېږم، مګر لږ وروسته.

إِنَّ لَدَيْنَآ أَنكَالًا وَجَحِيمًا ﴿١٢﴾ وَطَعَامًا ذَا غُصَّةٍ وَعَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٣﴾

بېشکه په نزد ځمونږ دي (لپاره د منکرانو په آخرت کې) ځنځيرونه درانه او اور سوځوونکی. او طعام نښتونکی په مرۍ کې (چې د زقّوم او ضريع ونه ده) او عذاب دردناک.

تفسير: يعني عذاب دردناک د مارانو، لږمانو، او الله پوهيږي په نورو څه څه راز عذابونو. (العياذ بالله).

يَوْمَ تَرْجُفُ الْأَرْضُ وَالْجِبَالُ وَكَانَتِ الْجِبَالُ كَثِيبًا مَّهِيلًا ﴿١٤﴾

(دا واقع عذابونه په هغې) ورځې کې دي چې وخوځيږي ولږځيږي ځمکه او غرونه، او شي به دا غرونه لکه د شګو ډېرې روانې شوې (تيت پيت ـ خواره واره له ډېره هيبته).

تفسير: يعني د هغه عذاب تمهيد له هغه وخت راهيسې شروع کيږي، کله چې د غرونو بېخونه سست شي، او په خوځېدو او لږځېدو سره ټوټې ټوټې والوځي، او داسې راښکاره شي لکه د شګې ډېرې چې څوک به قدم پرې نشي اينبودی.

إِنَّا أَرْسَلْنَآ إِلَيْكُمْ رَسُولًا شَاهِدًا عَلَيْكُمْ

بېشکه مونږ لږلی مو دی تاسې ته (ای محمدي امّته !) رسول (محمد) شاهد په (اعمالو د) تاسې باندې (په ورځې د قيامت کې).

تفسير: يعني دا پيغمبر به د الله تعالى په مخ کې شاهدي ورکوي، چې کوم سړي د الله تعالى وحدانيت او د انبياوو رسالت او شريعت منلی دی؟ او کوم سړي نه دی منلی؟.

كَمَا أَرْسَلْنَآ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ رَسُولًا ﴿١٥﴾

لکه چې لږلی وو مونږ فرعون ته رسول (موسى عليه السلام).

تفسير: يعني الله تعالى د موسى عليه السلام په شان تاسې ته هم ای محمده صلى الله عليه وسلم مستقل دين او عظيم الشأن کتاب درکړی دی.

فَعَصَىٰ فِرْعَوْنُ الرَّسُولَ فَأَخَذْنَاهُ أَخْذًا وَبِيلًا ﴿١٦﴾

نو عصيان نافرماني وکړه فرعون له هغه رسول (موسى عليه السلام) څخه؛ پس ونيو مونږ دغه (فرعون) په نيولو سختو سره.

تفسير: کله چې الله تعالى د موسى عليه السلام منکران په سختۍ سره ونيول، او د غرق له لارې يې حرق ته واستول، نو د محمد صلى الله عليه وسلّم منکرين به ولې نه نيسي، چې له ګردو پيغمبرانو ځنې افضل او برتر دی.

فَكَيْفَ تَتَّقُونَ إِن كَفَرْتُمْ يَوْمًا يَجْعَلُ الْوِلْدَانَ شِيبًا ﴿١٧﴾

پس څرنګه به وساتئ (ځانونه خپل) که چېرې کافران منکران شئ (تاسې په دنيا کې) له (عذاب د) هغې ورځې څخه (چې له هيبته) به وګرځوي هلکان واړه سپين ګيري (چې ورځ د قيامت ده).

تفسير: يعني که په دنيا کې خلاص شوئ؛ نو په آخرت کې به څرنګه خلاصېږئ؟ چې د هغې ورځې د ډېر اوږدوالي سختوالي لامله به هلکان زاړه کيږي، که څه هم په حقيقت کې خو هلکان نه زاړه کيږي، خو د هغې ورځې د سختوالي اوږدوالي اقتضاء به همداسې وي.

إِلسَّمَآءُ مُنفَطِرٌۢ بِهِۦ ۚ كَانَ وَعۡدُهُۥ مَفۡعُولًا ١٨

اسمان به وچوي (په سبب د هيبت شدّت د دغې ورځې) ده وعده د هغه (الله په راتللو د دغې ورځې سره) کېدونکې خامخا.

تفسير: يعني د الله تعالى وعده ضروري ده، اګر که تاسې هغه ډېره لرې وګڼئ، او غير ممکنه يې وبولئ.

إِنَّ هَٰذِهِۦ تَذۡكِرَةٞۖ فَمَن شَآءَ ٱتَّخَذَ إِلَىٰ رَبِّهِۦ سَبِيلًا ١٩

بېشکه دا (آيتونه) ويروونکي تذکره پند دی (خلقو لره)، نو هر هغه څوک چې اراده کوي (چې) نيسي رب خپل ته لاره (د ايمان په دغه نصيحت سره؛ ودې نيسي).

تفسير: يعني نصيحت کړی شوی دی، نو اوس که څوک خپله فائده غواړي؛ پر هغه نصيحت باندې دې عمل وکړي !، او خپل پروردګار ته دې ځان ورنژدې کړي، او ملجأ دې ونيسي !، ځکه چې لاره خلاصه ده، او هيڅ ممانعت نشته، او نه له هغه څخه الله تعالى ته څه فائده رسيږي، بلکه په هغه کې ستاسې ډېرې فائدې او ګټې دي، نو پر صافه سمه لاره لاړ شئ !.

تنبيه: د شپې د ويښېدلو امر چې د دې سُورت په شروع کې ياد شو؛ تقريبًا تر يوه کال پورې وروسته له هغه هغه آيت په دغه راتلونکي آيت سره منسوخ شو.

إِنَّ رَبَّكَ يَعۡلَمُ أَنَّكَ تَقُومُ أَدۡنَىٰ مِن ثُلُثَيِ ٱلَّيۡلِ وَنِصۡفَهُۥ وَثُلُثَهُۥ وَطَآئِفَةٞ مِّنَ ٱلَّذِينَ مَعَكَۚ

بېشکه رب د تا عالم دی په دې بېشکه ته چې يې پاڅېږې لمانځه ته په شپه کې لږ له دوو برخو د شپې څخه، او نيمه برخه د شپې، او دريمه برخه د شپې، او (همدارنګه پورته کېږي لمانځه ته) يوه طائفه له هغو کسانو څخه چې له تا سره دي (په دين کې له مؤمنانو).

تفسير: يعني الله تعالى ته ښکاره ده چې تاسې او ستاسې ملګرو د دې امر تعميل په ښه شان سره کړی دی، کله مو نيمه شپه کله مو دوه برخې کله مو تر دريو برخو د شپې پورې د الله تعالى عبادت کړی دی لکه چې په روايا تو کې راغلي دي، چې د لويو اصحابو رضي الله تعالى عنهم پښې د شپې د ډېرو ودرېدلو لامله پرسېدلې وې.

وَٱللَّهُ يُقَدِّرُ ٱلَّيۡلَ وَٱلنَّهَارَۚ عَلِمَ أَن لَّن تُحۡصُوهُ فَتَابَ عَلَيۡكُمۡۖ فَٱقۡرَءُواْ مَا تَيَسَّرَ مِنَ ٱلۡقُرۡءَانِۚ

او الله اندازه کوي ساتي شپه او ورځ، پوه دی (الله) په دې، شان دا دی چې هر ګز به طاقت ونه لرئ تاسې د هغې (شپې چې پورته کېږئ په کې په هغه ټاکلي مقرر کړي وخت)؛ نو معافي يې ولږله پر تاسو باندې، پس ولولئ (په لمانځه کې) هومره چې آسان وي له قرآنه.

تفسیر: یعنې د شپې او د ورځې پوره اندازه او مېچ الله تعالی ته معلوم دی، همدی په یوې ځانته خاصې اندازې سره کله شپه او کله ورځ اوږدوي، لنډوي او برابروي یې، خپل ګرد بندګان د هغوی د خوب او د غفلت په وخت کې چې کله نیمه او کله درې برخې او کله دوه برخې او کله پر ګردې شپې پورې اوږدیږي، په ښه ډول سره یې ساتي او حفاظت یې کوي، په تېره بیا په هغو وختونو کې چې لکه اوس د ګړیو او ګړیالونو او نورو سامان او اسباب نه وو، او د وخت د معلومولو کار دومره آسان نه وو، اصحابو ته یې داسې توفیق وبانبه چې پوره پخپل وخت باندې پخپل عبادت ودریږي، دا یواځې د هغه له مهربانۍ څخه وو، اګر که ځینې کسان ګرده شپه له دې وېرې څخه نه ویدېدل، چې په ټاکلي وخت به ویښ نشم، او د تهجّد لمونځ او د شپې قیام به راڅخه پاتې کیږي، نو د دې تکالیفو لامله الله تعالی پخپل رحمت سره د معافۍ امر هغوی ته ولېږه، او ویې فرمایل چې: تاسې په دې ډول سره تر آخره پورې نشئ درېدلی، نو ځکه هر چا لره چې د ویښېدلو توفیق وي؛ پادې ځیږي !، او هر څومره یې چې زړه غواړي؛ لمونځ دې وکړي !، او هر څومره یې چې خوښه وي؛ هومره قرآن دې په کې ولولي !، نو اوس پر محمّدي امّت باندې نه د تهجّد لمونځ فرض دی، او نه یې د وخت مقدار او نه د قرآن شریف د تلاوت او د لوست انداز یې ټاکلی شوی دی.

عَلِمَ اَنۡ سَیَکُوۡنُ مِنۡکُمۡ مَّرۡضٰی ۙ وَ اٰخَرُوۡنَ یَضۡرِبُوۡنَ فِی الۡاَرۡضِ یَبۡتَغُوۡنَ مِنۡ فَضۡلِ اللّٰہِ ۙ وَ اٰخَرُوۡنَ یُقَاتِلُوۡنَ فِیۡ سَبِیۡلِ اللّٰہِ ۟ فَاقۡرَءُوۡا مَا تَیَسَّرَ مِنۡہُ ؕ وَ اَقِیۡمُوا الصَّلٰوۃَ وَ اٰتُوا الزَّکٰوۃَ

پوه دی (الله) شان دا دی چې ژر به شي بعض له تاسې ځنې مریضان ناروغان، او وي به نور له تاسې څخه په سفر، مزل به کوي دوی په ځمکه کې، لټوي به دوی له فضله رزقه د الله، او وي به نور له تاسې څخه چې جنګونه به کوي دوی په لارې د الله کې، نو ولولئ تاسې (په لمانځه کې) هومره چې آسان وي له دغه (قرآنه)، او قائموئ سم ودروئ لمونځ (سره له ټولو حقوقو یې) او ورکوئ زکات.

تفسیر: یعنې الله تعالی ولیده او ښه ورته معلوم وو چې په تاسې کې به رنځوران او پردېسیان هم وي، چې د خوړو د ګټلو یا د علم د زده کولو یا د نورو لپاره به سفرونه کوي، او هم به غازیان او مجاهدین وي، چې د الله تعالی په لارې کې جنګونه کوي، نو سره له دې حالاتو د شپې ویښېدل او د هغه په احکامو باندې عمل کول به ډېر سخت کار وي، نو ځکه یې هغه پر تاسې باندې تخفیف کړ، او ویې فرمایل چې: په لمانځه کې هومره قرآن چې لوستلی شئ؛ ویې لولئ !، او پر خپلو ځانونو باندې نور زیات څه تکلیف وانه اخلئ !، هو ! فرض لمونځونه پر ډېر اهتمام او توجه سره وکړئ !، او له شریعت سره برابر زکات ورکوئ !، او د الله تعالی په لاره کې خپل مالونه ولګوئ !.

وَ اَقۡرِضُوا اللّٰہَ قَرۡضًا حَسَنًا ؕ

او قرض کوئ تاسې له الله سره قرض ښه مال ورکوئ په لاره د الله کې (په خوښی له حلالو).

تفسیر: په پوره اخلاص سره د هغه الله تعالی په لارې کې د هغه له احکامو سره سم مال او شته لګول هم هغه ته د ښه پور ورکولو پشان دي، که بندګانو ته حسنه قرض ورکړ شي؛ نو هغه په همدغه عموم کې داخل دی، لکه چې په حدیث کې یې فضیلت ثابت شوی دی.

وَمَا تُقَدِّمُوا لِأَنفُسِكُم مِّنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِندَ اللَّهِ هُوَ خَيْرًا وَأَعْظَمَ أَجْرًا ۚ

او هر هغه چې وړاندې کوئ يې لېږئ يې تاسې لپاره د ځانونو خپلو له څه خير نېکی څخه؛ نو بيا به مومئ تاسې هغه (نېکی) په نزد د الله، دا (پخوا لېږل د حسناتو) خير ډېره غوره ده او ډېره لويه ده له پلوه د اجر ثواب.

تفسير: يعنې هغه نيکي چې تاسې يې دلته کوئ، د هغه بدل به هلته په ډېر ښه صورت سره مومئ، او ډېر زيات اجر ثواب به تاسې ته له هغه څخه دررسيږي، او داسې يې مه ګڼئ هغه نيکي چې مونږ يې په دنيا کې کوو؛ همدلته ختميږي به، بلکه هغه ګرد سامان له تاسې څخه د مخه هلته رسيږي، او په عين حاجت او اړتيا کې ستاسې په کار راځي.

وَاسْتَغْفِرُوا اللَّهَ ۚ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٢٠﴾

او بښنه وغواړئ له الله په هر حال کې، بېشکه الله دی ښه مغفرت کوونکی (د خطيّاتو) ډېر رحم کوونکی دی.

تفسير: يعنې تاسې ګرد شرعي حکمونه په ځای راوړئ !، او بيا د الله تعالى له حضوره معافي وغواړئ !، ځکه هر څومره محتاط سړی چې وي؛ بيا هم له هغه څخه څه نه څه ګناه او خطا کيږي.

تمّت سورة المزمّل بفضل الله ومنّه، فله الحمدُ والمنّة.

سُورَةُ المُدَّثِّرِ

«د (المدّثر) سورت مکّي دی، (۵۶) آیته او (۲) رکوع لري، په تلاوت کې (۷۴) او په نزول کې (۴) سورت دی، وروسته د (المزمّل) له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ ۝١ قُمْ فَأَنْذِرْ ۝٢

ای په جامه کې نغښتونکیه (له هیبته د وحي) پورته شه ! (له ځایه د خوبه خپله). نو وویروه (خلق له عذابه د الله که ایمان را نه وړي).

تفسیر: دلته دې د «المدثّر» په نسبت د «المزمّل» تفسیر دې ځمونږ دغه تفسیر کې ولوستله شي، یعنې د وحي له ثقاله او د پرښتو له هیبته نه ښایي چې تاسې وویرېږئ، یا وډار شئ، د تاسې کار خو دا دی چې ګردې هوسایۍ او آرامۍ مو پرې ایښي دوی له الله تعالی څخه وویروئ، او د کفر او د معصیت له خراب انجام څخه یې وډار کړئ.

وَرَبَّكَ فَكَبِّرْ ۝٣

او رب خپل پس په لویۍ سره یادوه.

تفسیر: ځکه چې د الله تعالی د لویۍ د ویلو او د هغه د عظمت او بزرګۍ له بیانولو څخه د هغه وېره په زړونو کې پیدا کیږي، او د الله تعالی تعظیم او تقدیس داسې یو شی دی چې د هغه معرفت ښایي له ګردو (ټولو) اعمالو او اخلاقو څخه پخوا حاصل شي.

وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْ ۝٤ وَالرُّجْزَ فَاهْجُرْ ۝٥

او کالي (جامې) خپل پاک وساته ! (له پلیتۍ نه، لکه چې ځان دې پاک ساتې). او ګندګي ګناه او بُتان پس ترک کړه (دائم اوسه په ترک یې لکه چې له نورو ګناهونو څخه په څنګ یې !).

تفسیر: د دې سورت په نازلېدلو کې حکم شوی دی چې ګرد مخلوق د خالق په لوري وبلل شي !، بیا د لمانځه او نورو حکم شوی دی، د لمانځه لپاره شرط دی چې کالي پاک وي، او له پلیتۍ ځنې ځان وژغورل شي، دا دي چې هغه شیان یې دلته بیان وفرمایل.

دا ښکاره ده: کله چې کالي پاک ساتل له حسي او معنوي نجاستونو ځنې ضروري دي؛ نو د بدن پاکي به په طریق اولی سره حتمي او ضروري وي، نو ځکه د هغه د بیان ضرورت پاتې نشو، ځینو عالمانو د کالي له پاک ساتلو ځنې له بدو اخلاقو ځنې د نفس پاک ساتل مراد کړي دي، او د ګندګۍ له لرې کېدلو څخه دا معنی مرادوي چې د بُتانو له ګندګۍ ځنې لرې شئ !، لکه چې تر اوسه پورې لرې یئ.

وَلَا تَمْنُنْ تَسْتَكْثِرُ ﴿٦﴾ وَلِرَبِّكَ فَاصْبِرْ ﴿٧﴾

او مه کوه داسې (لږ) احسان چې بدل يې ډېر غواړې. او لپاره د رب خپل پس صبر کوه (او هيله ـ اميد ورته ولره، احکامو ته يې منتظر اوسه !).

تفسير: دلته الله تعالى أعظم برهانُه همّت او اولولعزمی رابنيي، چې هر شی مال، دولت، علم، لار ښوونه يا نور چې چاته ورکوئ؛ نه ښايي چې د هغه بدل عوض او ونج وغواړئ، يواځې د الله تعالى پر ورکړه باندې شاکر او صابر اوسئ !، او هغه شدائد چې د تبليغ او دعوت په لاره کې تاسې ته پيښيږي؛ د هغه په مقابل کې له صبر او تحمّل څخه کار واخلئ.

فَإِذَا نُقِرَ فِي النَّاقُورِ ﴿٨﴾ فَذَٰلِكَ يَوْمَئِذٍ يَوْمٌ عَسِيرٌ ﴿٩﴾

پس کله چې پو کړه شي په صور (شپېلۍ) کې. نو هغه (وخت د) پوکي په دغه ورځ کې ورځ سخته ده.

تفسير: يعنې د هغې ورځې په واقعاتو او پېښو کې د صور نفخ او د شپېلۍ پوکل ګواکې يو مستقله ورځ او ځانته پېښه ده، چې له سره تر پايه پورې به له مشکلاتو ځنې ډکه وي.

عَلَى الْكَافِرِينَ غَيْرُ يَسِيرٍ ﴿١٠﴾

پر (منکرانو) کافرانو باندې نه به وي اسانه.

تفسير: يعنې پر منکرانو کافرانو باندې به هيڅ ډول اساني نه وي، بلکه د هغې ورځې سختي به لحظه په لحظه پر هغوی باندې زياتيږي، پرته له مؤمنانو څخه چې که دوی سختي هم ووينې؛ خو د څه مدّت له مخې به وي، او وروسته له هغه به بيا په دې باندې ډېره آساني شي.

ذَرْنِي وَمَنْ خَلَقْتُ وَحِيدًا ﴿١١﴾

پرېږده ما او هغه څوک چې پيدا کړی مې دی يواځې (بې له ماله او بې له مددګاره اولاده).

تفسير: هر سړی د مور له ګېډې څخه يواځې او جره راځي، مال، اولاد، فوج، لښکر، سامان او نور شيان له ځان سره نشي راوړی، يا به له وحيد څخه مراد خاص «وليد بن مغيره» وي، چې د هغه په باره کې دا آيات نازل شوي دي، ځکه چې وليد د خپل پلار يو ځوی وو، او د دنيوي ثروت او لياقت له اعتباره په عربو کې يو نومیالی سړی وو، مطلب دا دی چې د داسې منکرانو په معاملو کې چابکتيا مه کوئ !، او مه د دوی له مهلت موندلو څخه خفه کېږئ !، بلکه د هغوی ګردې خبرې ماته پرېږدئ !، زه به ټول پخپل هيداد او سزا ورسوم، نو نه ښايي چې تاسې خفه او پرېشان شئ.

وَجَعَلْتُ لَهُ مَالًا مَّمْدُودًا ﴿١٢﴾ وَبَنِينَ شُهُودًا ﴿١٣﴾

او بيا مې وګرځاوه، ور مې کړ ده ته مال ډېر زيات (له هر قسمه چې تل زياتېده). او ځامن حاضر (کېناستونکي له ده سره په هره مرکه مجلس کې).

تفسير: يعنې وليد ځوی د مغيره د ډېر مال او اولاد او د ډېرو شتو خاوند وو، لس واړه ځامن يې تل د هغه په مخکې وو، په جرګو او مرکو کې به يې د خپل پلار عزّت او وقار ډېر زياتوو، او نور به ترې ويرېدل، د سوداګرۍ په چارو او د نورو کارونو لپاره به د هغه په مخ کې ډېر سړي وو، او هيڅ ضرورت نه پېښېده چې ځامن يې د پلاره له مخې څخه غائب شي.

وَّمَهَّدتُّ لَهُۥ تَمۡهِيدًا ﴿١٤﴾

او تياري مې وکړه، پراخي مې وکړه ده لره تياري (په عيش، عمر، مال، اولاد، رياست سره).

تفسير: يعنې وليد ځوی د مغيره په دنيا کې ډېر د عزت خاوند وو، او خپل ځان ته يې د رياست او حکم ډېر ښه مسند تيار کړی وو، لکه چې ګرد قريش به هر مشکل کار کې هغه ته ورتلل، او دی به يې د خپلو ځانونو حاکم او مشر ګڼه.

ثُمَّ يَطۡمَعُ أَنۡ أَزِيدَ ﴿١٥﴾

بيا طمع کوي اميد لري دی چې لا به ښه زيات کړم (ده لره دغه ټول شيونه).

تفسير: يعنې د وليد ځوی د مغيره له ژبې څخه سره له دغه ډېر نعمت او ثروت د شکر توری به هيڅکله نه وتو، او که رسول أکرم صلى الله عليه وسلم به د هغه په مخ کې کله د جنّت د نعمتونو ذکر فرمايه؛ نو ده به ويل: «که دا سړی په خپل بيان کې رښتين وي؛ نو زه کامل يقين لرم چې د هغه ځای نعمتونه هم ماته رارسيږي»، نو د هغه په نسبت فرمايي چې سره له دومره ناشکرۍ او حق نه پېژندلو داسې هيله هم لري چې الله تعالى هغه ته د دنيا او آخرت نعمتونه لا زياتوي.

دغه خو بې له ايمانه او شکرانه سره کېدونکې نه دي، لکه چې يخپله الله أجلّ شأنُه وأعظم برهانُه داسې فرمايي:

كَلَّآۚ إِنَّهُۥ كَانَ لِأٓيَٰتِنَا عَنِيدًا ﴿١٦﴾

نه کوم داسې (چې مال او سړی او نعمتونه يې ډېر کړم)، بېشکه هغه وو آيتونو ځمونږ لره عناد کونکی مخالف.

تفسير: يعنې کله چې د هغه حقيقي منعم له آيتونو ځنې وليد ځوی د مغيره مخالف دی؛ نو دی هيڅ حق نه لري چې داسې توقّع او هيله ولري، او هسې خيالي پلاوونه پاخه کړي، وايي چې د دې آيتونو له نازل کېدلو ځنې وروسته پرله پسې د ده په مال او اسباب کې نقصان پېښېده، تر څو چې ملنګ او فقير شو، او په ډېره خواری او ذلّت سره مړ شو.

سَأُرۡهِقُهُۥ صَعُودًا ﴿١٧﴾

ژر ده چې مکلّف به يې کړم په مشقّت عذاب سخت سره (يا) وبه يې خپژوم پر لوړ غره د اور باندې.

تفسير: يعنې اوس هغه «وليد» ځوی د «مغيره» ته ډېر په لوړه باندې ختل پاتې دي، او په خورا سختو مصائبو کې يې اخته کېدل په مخ کې دي، او په ځينو روايتونو کې راغلي دي چې «صعود» په دوزخ کې د يوه غره نوم دی، چې په هغه باندې کافران تل خپژول کيږي، او بيا د هغه له څوکې ځنې راښکته رغړول کيږي، چې دا هم بالذات يو قسم عذاب دی.

تنبيه: «وليد» يو ځلې د رسول أکرم صلى الله عليه وسلم په حضور مشرّف شو، دوی «وليد» ته د قرآنکريم څو آيتونه واورول، چې «وليد» د هغو له اورېدلو څخه لږ څه متأثّر شو، مګر ابو جهل يې وغولاوه، په قريشو کې يو شورماشور ونښت، چې که «وليد» مسلمان شي؛ نو کفارو ته به سخته خرابي پېښيږي، نو ځکه ګرد سره راټول شول، او د رسول أکرم صلى الله عليه وسلم په نسبت راز راز خبرې وشوې، ځينو ويل چې: شاعر دی، او ځينو کاهن او نور ويل،

«ولید» وویل چې: «زه پخپله په شعر او شاعرۍ کې پوه او ماهر یم، او د کاهنانو خبرې مې هم ډېر اورېدلې دي، خو دا قرآن نه شعر دی، نه سحر، او نه کهانت»، خلقو وویل: «آخر ستا فکر د هغه په نسبت څه دی؟»، ویې ویل چې: «ماته وار راکړئ چې زه چُرت ووهم»، په پای کې یې وچولی تریو او خوله یې ورانه کړه، او ویې ویل چې: «هیڅ شی نه دی، هغه کوډې دي چې له بابلیانو ځنې نقل شوي دي»، حال دا دی چې ده پخوا له دې نه د قرآن د اورېدلو په وخت ویلي وو چې: دا نه کوډې دي، او نه د لېونیانو د خبرو په شان دي، بلکه د الله تعالی کلام دی، مګر یواځې د نورو خپلوانو د خوښولو لپاره یې وروسته له خپله ځانه هسې یوه خبره جوړه کړه، لکه چې وروسته د همدې په لوري اشاره شوې ده.

إِنَّهُۥ فَكَّرَ وَقَدَّرَ ﴿١٨﴾ فَقُتِلَ كَيْفَ قَدَّرَ ﴿١٩﴾ ثُمَّ قُتِلَ كَيْفَ قَدَّرَ ﴿٢٠﴾

بېشکه هغه فکر وکړ (چې څرنګه طعن وکړم په قرآن) او اندازه یې وکړه په زړه خپل کې. ووژلی شو (ملعون کړ شو) څرنګه یې اندازه وکړه. بیا دې ووژلی شي (ملعون دې کړ شي) څرنګه یې اندازه وکړه (په طعن د قرآن او محمّد کې).

تفسیر: یعنې دې بدبخت «ولید» پخپل زړه کې خبره جوړه او داسې یې غوره کړه چې قرآن کوډې دي، الله تعالی دې دی غارت کړي او ملعون یې وګرځوي، او ودې وژني، دا یې څومره چټې او مهمل تجویز وکړ، بیا دې یې الله تعالی غارت کړي، او ملعون یې وګرځوي، او ودې وژني، چې ده د خپل قوم د جذباتو لحاظ داسې وکړ چې سم د هغوی له خوښې سره یې یوه هسې خبره ویله چې ګرد تریې خوښ شول.

ثُمَّ نَظَرَ ﴿٢١﴾ ثُمَّ عَبَسَ وَبَسَرَ ﴿٢٢﴾ ثُمَّ أَدْبَرَ وَٱسْتَكْبَرَ ﴿٢٣﴾ فَقَالَ إِنْ هَٰذَآ إِلَّا سِحْرٌ يُؤْثَرُ ﴿٢٤﴾ إِنْ هَٰذَآ إِلَّا قَوْلُ ٱلْبَشَرِ ﴿٢٥﴾

بیا یې وکتل. بیا یې مخ تریو کړ او وچولی (تندی) یې غوټه کړ (له کراهیته). بیا یې شا واړوله (له محمده) او غاړه یې وغړوله (له اسلامیته). نو ویې ویل: نه دی دا (قرآن) مګر خو سحر دی چې نقل کاوه شي (له نورو ساحرانو نـه). نه دی دا (قرآن) مګر خو خبره د بشر بني آدم ده.

تفسیر: یعنې «ولید» د کفّارو ټولنې ته وکتل، او خوله یې ورانه کړه، بیا یې په وینا شروع وکړه، تر څو لیدونکي وپوهیږي چې دی د قرآن په نسبت سخت کراهیت او انقباض لري، بیا یې هسې شا واړوله لکه چې د یوه منفور شي په نسبت وینا کوي، او حال دا دی چې پخوا یې د ده د حقّانیت په نسبت اقرار کړی وو، اوس دی د خپلوانو د خوښۍ لامله له هغې وینا څخه واوښت، او په ډېر غرور او تکبّر سره یې وویل چې: «بس بل شی نه دی، دا هغه سحر او جادو دی چې له پخوانیو نقل شوی راځي، او په یقین سره دا د سړي خبره ده چې د جادو په ډول لاره له ځوی، مېړه له ښځې، دوست له دوسته جلا کوي».

نو اوس الله أعظم شأنُه وأكرم برهانُه د ده د دغې وینا داسې تردید فرمایي:

سَأُصْلِيهِ سَقَرَ ﴿٢٦﴾

(نو فرمایي الله) ژر به داخل کړم دی سقر (اور د دوزخ) ته.

تفسیر: یعنې ژر به هغه په اور کې واچوم، او د ده د عناد او تکبّر خوندونه به هغه ته وروڅکوم.

وَمَآ أَدۡرَىٰكَ مَا سَقَرُ ۝٢٧ لَا تُبۡقِي وَلَا تَذَرُ ۝٢٨

او څه شي پوره کړی يې چې څه دی اور د سقر؟. نه پاتې کيږي (ترې هيڅ شی د غوښو بې له سوځولو) او نه پرېږدي (هډوکي بې له سوځولو نه).

تفسير: يعني د دوزخيانو هيڅ يو شی به داسې نه پاتې کيږي چې ونه سوځي، بيا له سوځېدلو څخه وروسته به په همغه خپل حال باندې هم نه پاتې کيږي، بلکه دويم ځلي به بيا پخپل هغه اصلي حالت باندې بېرته اوړي، او بيا سوځي، او دا سلسله به تل جاري پاتې کيږي.

لَوَّاحَةٞ لِّلۡبَشَرِ ۝٢٩ عَلَيۡهَا تِسۡعَةَ عَشَرَ ۝٣٠

سوځوونکی تورووونکی دی (دغه اور بشره د کافرو) سړيو لره. په هغه (اور د سقر) باندې موکّلې دي نولس پرښتې.

تفسير: يعني د بشرې پوستکی او نور هغه شيان چې د انسان پر بدن په نظر راځي؛ ټول به وريژيږي او تک تور به اوړي، او د دوزخي حيثيت به بيخي خرابوي، شاه صاحب ليکي: لکه چې اوسپنه په اور کې سره شي، او تکه سره برېښي، د کافرانو بنې آدمانو د ساقونو او د پنډۍ پوستکي او پردې به همغسې رابرېښي، ځينې د ﴿لَوَّاحَةٞ لِّلۡبَشَرِ﴾ ترجمه داسې کوي: ظاهر کېدونکی خلقو لره، يا په نظر راتلونکی پر بدن باندې، ﴿عَلَيۡهَا تِسۡعَةَ عَشَرَ﴾ «پر هغه اور د سقر باندې موکّلې دي نولس پرښتې»، يعني د دوزخ د انتظام لپاره هغه پرښتې لښکرې چې ټاکلې (مقرر) شوي دي؛ د هغوی مشر توب او لار ښوونې ته نولس مشران مقرّر شوي دي.

وَمَا جَعَلۡنَآ أَصۡحَٰبَ ٱلنَّارِ إِلَّا مَلَٰٓئِكَةٗ

او نه دی ګرځولې مونږ خازنانې موکّلانې د دوزخ مګر پرښتې (ډېرې قوّتناکې).

تفسير: د نولسو د شمېر له اورېدلو څخه کافرانو خندل، او ملنډې يې پرې وهلې، او ويل به يې چې: ځمونږ شمېر له زرګونو څخه زيات دی، نولس پرښتې پر مونږ باندې څه کولی شي؟ که هغوی ډېر زور ولري؛ نو هرومرو ځمونږ د لسو تنو له مقابلې ځنې يوه پرښته نشي وتلی، يوه پهلوان د دوی له منځه وويل: «چې زه يواځې د دې نولسو پرښتو له منځه اوولسو تنو لره بس يم، د دوو نورو ساتنه ستاسې په غاړه ده»، نو په دې مناسبت دا آيت رانازل شو، يعني دوی خو په شمېر نولس دي، ولې پرښتې دي، بنيادمان نه دي، او د هرې يوې پرښتې قوّت دومره زيات دی چې د لوط عليه السلام ټبر او کلی يې په يوه لاس لکه چې ډوډۍ په تبې باندې پر بل مخ اړوي؛ واړول.

وَمَا جَعَلۡنَا عِدَّتَهُمۡ إِلَّا فِتۡنَةٗ لِّلَّذِينَ كَفَرُواْ

او نه دی ګرځولی مونږ (دا لږ) شمېر د دوی مګر فتنه ازموينه لپاره د هغو کسانو چې کافران شوي دي (چې استهزاء او ټوکې پرې کوي، چې دا څه عدد دی چې مقرر شوی دی؟).

تفسير: يعني د کافرانو د عذابولو لپاره د نولسو پرښتو شمېر پر يوه خاص حکمت باندې مبتني دی، او د دې شمېر له بيانولو څخه د منکرانو ازموينه مقصد ده، چې آيا د دې له اورېدلو څخه کوم يو ويريږي؟ او کوم يو پرې خاندي او ملنډې پرې وهي.

او بل مو ذکر د نولسو پرښتو وکړ، لپاره د دې:

لِيَسْتَيْقِنَ الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْكِتٰبَ وَيَزْدَادَ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اِيْمَانًا وَّلَا يَرْتَابَ الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْكِتٰبَ وَالْمُؤْمِنُوْنَ ۙ

تر څو چې يقين وکړي هغه کسان چې دوی ته ورکړی شوی دی کتاب (چې يهود او نصاری دي، ځکه چې د دوی په کتابونو کې د خازنانو د اور همدغه عدد وو)، او (بل لپاره د دې چې) زيات کړي هغه کسانو لره چې ايمان يې راوړی دی په محمد له اهل کتابو نه له جهته د ايمان، ايمان يې زيات کړي (او لپاره د دې) چې ونه کړي شک هغه کسان چې دوی ته ورکړی شوی دی کتاب او مؤمنان.

تفسير: يعنې اهل د کتابونو ته دا شمېر لا پخوا معلوم وو، لکه چې د «ترمذي» په يوه روايت کې راغلي دي، يا لږ تر لږه د نورو سماوي کتابونو په ذريعه به دومره پوهيدلي وي چې يوه پرښته څومره زور او قوّت لري، او حال دا دی چې نولس پرښتې هم دومره لږ شمېر نه دی، بله دا چې د تعذيب د انواعو په اعتبار ښايي چې مختلفې پرښتې پر دوزخ باندې مأموري وي، او دا کار يواځې د يوې پرښتې له لاسه پوره نه دی، په هر حال له دې بيان څخه د اهل کتابو په زړونو کې د قرآن د حقيت يقين پيدا کيږي، او د مؤمنانو په زړونو کې له دې ځنې د ايمان قوّت لا زياتيږي، او د دې دواړو ډلو په زړونو کې د پاک قرآن په بيان کې هيڅ يو شک اوترديد او اشتباه نه پاتې کيږي، او نه مؤمنان د کافرانو په دې مسخرو او ملنډو باندې تېروځي او غوليږي، او بل مو ذکر د نولسو پرښتو وکړ لپاره د دې:

وَلِيَقُوْلَ الَّذِيْنَ فِيْ قُلُوْبِهِمْ مَّرَضٌ وَّالْكٰفِرُوْنَ مَاذَآ اَرَادَ اللّٰهُ بِهٰذَا مَثَلًا ۭ

او چې ووايي هغه کسان چې په زړونو د هغوی کې مرض ناروغي (د نفاق) ده، او (ووايي) کافران: څه شی اراده کړې ده الله پر دې شمېر (د ملائکو) سره له جهته د مثاله.

تفسير: له ﴿الَّذِيْنَ فِيْ قُلُوْبِهِمْ مَّرَضٌ﴾ څخه منافقان يا ضعيف الايمان سړي مراد دي، او له «کافرون» څخه ښکاره منکران مطلب دي، يعنې د نولسو له بيان ځنې مقصد څه وو؟ داسې ناموزونه خبره څوک منلی شي؟ (العياذ بالله).

كَذٰلِكَ يُضِلُّ اللّٰهُ مَنْ يَّشَاۗءُ وَيَهْدِيْ مَنْ يَّشَاۗءُ ۭ

همداسې (په شان د ګمراه کولو د منکرانو) ګمراه کوي الله هر هغه څوک چې اراده وفرمايي د ضلالت پې، او سمه لاره ښيي هر هغه چاته چې اراده وفرمايي (د هدايت پې).

تفسير: يعنې له يوه څيز ځنې يو بد استعداده سړی ګمراه کيږي، او يو سليم الطبع انسان لاره مومي، څوک چې غواړي کومه خبره ونه مني؛ نو خامخا ښه خبره په بدې باندې اړوي، او له هغې څخه مسخرې او ملنډې جوړوي، او د هر چا په زړه کې چې د الله تعالی وېره او ايمان وي؛ نو د هغه له اورېدلو څخه د ده ايمان ټينګيږي، او يقين يې ترقي کوي.

وَمَا يَعْلَمُ جُنُوْدَ رَبِّكَ اِلَّا هُوَ ۭ

او نه پوهيږي په لښکر د رب ستا مګر همدغه.

تفسير: يعنې د الله تعالی د بې شمېرو لښکرو شمېر يواځې هغه ته معلوم دی، دا نولس تنه پرښتې خو يواځې د دوزخ د کارکوونکيو پرښتو مشرانې دي.

وَمَا هِيَ اِلَّا ذِكْرٰى لِلْبَشَرِ ۝٣١

او نه دی دا (سقر، جهنّم) مګر خو ذکر پند دی خلقو ته (چې پرې پند ونیسي).

تفسیر: یعنې د دوزخ ذکر یوائې د عبرت پند او نصیحت لپاره دی، تر څو د هغه د احوالو له اورېدلو څخه خلق د الله تعالی له غضبه وویریږي، او د هغه له نافرمانۍ څخه مخ واړوي.

كَلَّا وَالْقَمَرِ ۝٣٢ وَالَّيْلِ اِذْ اَدْبَرَ ۝٣٣ وَالصُّبْحِ اِذَآ اَسْفَرَ ۝٣٤ اِنَّهَا لَاِحْدَى الْكُبَرِ ۝٣٥

نه ده داسې (چې څوک به انکار وکړي له سقره) او قسم دی په سپوږمۍ باندې. او په شپې باندې کله چې شا واړوي. او په ګهیځ (سحر) باندې کله چې رونړ شي؛. بېشکه دا (اور د سقر) خامخا (یو له بلاګانو) لویو څخه دی.

تفسیر: یعنې هغه خورا لوی وېرووونکي او ډېر عظیم الشأن شیان چې په قیامت کې ظاهر کېدونکي دي؛ دوزخ له هغو لویو شیانو ځنې یو شی دی.

نَذِيرًا لِّلْبَشَرِ ۝٣٦ لِمَنْ شَآءَ مِنْكُمْ اَنْ يَّتَقَدَّمَ اَوْ يَتَاَخَّرَ ۝٣٧

وېرووونکی دی (سقر) بشر بنې آدمانو لره. هغه چا لره چې غواړي له تاسې ځنې چې وړاندې شي (نېکۍ، جنّت ته په ایمان سره) یا وروستی شي (شرور ته په کفر سره).

تفسیر: که وړاندې لاړ شي؛ د نېکۍ یا د جنّت په لوري درومي، که ببرته پاتې شي؛ په بدۍ اخته کیږي، یا په دوزخ کې لویږي.

كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ رَهِيْنَةٌ ۝٣٨ اِلَّآ اَصْحٰبَ الْيَمِيْنِ ۝٣٩ فِيْ جَنّٰتٍ ۛ يَتَسَآءَلُوْنَ ۝٤٠ عَنِ الْمُجْرِمِيْنَ ۝٤١

هر نفس په سبب د هغه چې کړی یې وي؛ ګرو، بندي به وي (په سقر کې). مګر خو خاوندان د نېکۍ لاس. وي به په جنتونو کې چې پوښتنې به سره کوي یو له بل. له حال د مجرمانو (ګنهګارانو).

تفسیر: یعنې هغه خلق چې د میثاق په ورځ کې د آدم علیه السلام د شا له نېکۍ لوري څخه وتلي وي، او په دنیا کې یې هم نېکۍ چارې کړي وي، او په سمه لاره تللي وي، او په موقف کې د عرش په نېکۍ خوا چېرې چې جنّت وي؛ ودریږي، او په همغه طرف رهي کیږي، او د هغوی عملنامې هم په نېکۍ لاس کې ورکړی شوي وي؛ نو دا خلق نه یوائې له قیده او رنځ څخه خوشې دي، بلکه د جنّت په باغونو کې خوښ، خوشاله، او په خپل واک سره ګرځي، او په خورا بېفکرۍ او فارغ البالۍ سره له خپلو نورو ملګرو یا پرېښتو څخه د ګنهګارانو احوال پوښتي، چې هغوی چېرې دي؟ چې دلته نه ښکاري؟.

مَا سَلَكَكُمْ فِيْ سَقَرَ ۝٤٢

(نو وبه وایي مؤمنان منکرانو ته داسې چې:) څه شي داخل کړي یئ تاسې (ای منکرانو) په دوزخ کې.

تفسیر: یعنې کله چې واوري چې ګنهګاران په دوزخ کې اچولی شوي دي؛ نو دوی د دې ګنهګارانو په لوري متوجّه کیږي، او داسې پوښتنې ترې کوي چې تاسې سره له پوهنې او عقل څرنګه د دوزخ په اور کې لویدلي یئ؟.

قَالُوا لَمْ نَكُ مِنَ الْمُصَلِّينَ ﴿٤٣﴾ وَلَمْ نَكُ نُطْعِمُ الْمِسْكِينَ ﴿٤٤﴾ وَكُنَّا نَخُوضُ مَعَ الْخَائِضِينَ ﴿٤٥﴾
وَكُنَّا نُكَذِّبُ بِيَوْمِ الدِّينِ ﴿٤٦﴾ حَتَّىٰ أَتَانَا الْيَقِينُ ﴿٤٧﴾

وبه وايي (مجرمان په ځواب د مؤمنانو کې چې) نه وو مونږ (په دنيا کې) له لمونځ کوونکيو څخه. او نه وو مونږ چې طعام خواړه مو ورکړي وی مسکينانو ته. او وو مونږ چې ننوتلو شغل مو کاوه په (باطلو) خبرو سره له ډېرو خبرو کوونکيو. او وو به مونږ (په دنيا کې) چې دروغ به مو ويل په ورځ د جزاء (قيامت) باندې. تر هغه پورې چې راغله مونږ ته (هغه) يقيني خبره (مرګ).

تفسير: يعنې نه يې د الله تعالى حق وپېژنده، او نه يې د بندګانو خبر واخيست، هو ! د نورو خلقو په شان به يې د حق په خلاف بحثونه کول، او په بدو صحبتونو کې کښاسته، تر څو د شکوکو او شبهاتو په دلدل کې کېواته، او له ګردو څخه لويه خبره دا ده چې د هغوی باور نه وو چې د انصاف ورځ به هم راتلونکې وي، او تل به هغو رښتيا خبرې دروغ ګڼلې، تر څو چې د مرګي په کنده کې ولوېده، او پخپلو سترګو يې وليده، او په هغو ګردو خبرو چې دروغ يې بللې پوره، باور وشو.

فَمَا تَنفَعُهُمْ شَفَاعَةُ الشَّافِعِينَ ﴿٤٨﴾

(نو فرمايي الله) پس نفع ګټه به ونه رسوي دوی ته شفاعت د سپارښت کوونکيو.

تفسير: د کافرانو په حق کې به هيڅوک سپارښت ونه کړي، او که يې وکړي؛ نه به منلى کيږي.

فَمَا لَهُمْ عَنِ التَّذْكِرَةِ مُعْرِضِينَ ﴿٤٩﴾

پس څه شوي دي په دوی باندې چې له تذکره پنده (قرآنه) مخ ګرځوونکي دي.

تفسير: يعنې سره له دې چې دا مصيبتونه د دوی په مخ کې دي، او ښه پندونه هم اوري، خو هيڅ نه متأثر کيږي، بلکه د هغوی له اوربدلو ځنې هم غاړه غړوي.

كَأَنَّهُمْ حُمُرٌ مُّسْتَنفِرَةٌ ﴿٥٠﴾ فَرَّتْ مِن قَسْوَرَةٍ ﴿٥١﴾

ګواکې دوی (صحرايي خره) ګوره خر دي تښتېدونکي. چې تښتي له ځمري (يا له غال مغال) څخه.

تفسير: يعنې د حق او حقيقت د شورماشور له اوربدلو څخه، او د الله تعالى د ځمريانو له غږمبدلو څخه لکه وحشي خره لرې تښتي.

بَلْ يُرِيدُ كُلُّ امْرِئٍ مِّنْهُمْ أَن يُؤْتَىٰ صُحُفًا مُّنَشَّرَةً ﴿٥٢﴾

بلکه غواړي هر يو سړی له دوی نه دا چې ورکړی شي ده ته پانې خورې شوې (په متابعت د محمد کې).

تفسير: يعنې نه غواړي چې د پيغمبرانو خبرې واوري، بلکه له دوی ځنې د هر سړي غوښتنه دا ده چې پخپله په ده باندې د الله تعالى صحيفې رانازلې شي، او دی هم پيغمبر وپېژنده شي، لکه چې د الأنعام سورت په پينځلسمه رکوع (١٢٤) آيت ځمونږ دغه تفسير کې راغلي دي: ﴿حَتَّىٰ نُؤْتَىٰ مِثْلَ مَا أُوتِيَ رُسُلُ اللَّهِ﴾.

كَلَّا بَل لَّا يَخَافُونَ الْآخِرَةَ ﴿٥٣﴾

داسې نه ده (ور به نه کړی شي دوی ته دا پاڼې) بلکه نه ویریږي دوی له (عذابه د) آخرت څخه.

تفسير: يعنې هيڅکله به داسې نه کيږي، ځکه چې نه په هغو کې دا لياقت شته، او نه د دې خبرې د اجراء لپاره څه اړه او ضرورت دی، يعنې که چېرې دغه پاڼې هم دوی ته ورکړی شي؛ نو بيا هم دوی ايمان نه راوړي، نو پس څنګ کول د دوی له ايمانه په سبب د نه راتللو د کاغذونو سره نه دي، بلکه دوی نه ويريږي له عذابه د آخرته.

كَلَّا إِنَّهُ تَذْكِرَةٌ ﴿٥٤﴾ فَمَن شَاءَ ذَكَرَهُ ﴿٥٥﴾

نه ده داسې چې دوی وايي (قرآن ته چې سحر کهانت دی)، بېشکه دا (قرآن) تذکره پنده دی.
پس هر هغه څوک چې غواړي پند دې واخلي له دغه (قرآن).

تفسير: يعنې داسې له سره نشي کېدی چې هر يوه ته ببل ببل کتاب ورکړ شي، همدا يو کتاب پاک قرآن د پند لپاره بس او کافي دی، ﴿فَمَن شَاءَ ذَكَرَهُ﴾ «پس هر هغه څوک چې غواړي؛ پند دې واخلي له دغه قرآن څخه».

وَمَا يَذْكُرُونَ إِلَّا أَن يَشَاءَ اللَّهُ

او نه اخلي پند (له قرآنه) دوی مګر که اراده وفرمايي الله (د هدايت يې).

تفسير: يعنې د الله تعالى غوښتل او نه غوښتل اګر که د ده په حکمت باندې مبني دي، چې هيڅ يو بشر په هغه باندې احاطه نشي کولی؛ همدی د هر سړي استعداد او لياقت په ښه ډول سره پېژني، او سم له هغه ورسره معامله کوي.

هُوَ أَهْلُ التَّقْوَىٰ وَأَهْلُ الْمَغْفِرَةِ ﴿٥٦﴾

همغه (الله) دی اهل (وړ) د وېرې (چې ترې وويريږو)، او اهل د بښنې (چې بښنه ترې وغواړو).

تفسير: يعنې سړی هومره ګناه چې وکړي، خو هر کله چې د تقوى په لارې باندې لاړ شي، او له الله تعالى څخه ووېريږي؛ نو دی به يې ګرد ګناهونه وبښي، او د هغه توبه به ومني، ځکه د الله تعالى نه وېره پکار ده؛ او هم دی بښنه او مغفرت کوي.

تمّت سورة المدّثر بمنّه وتوفيقه، فله الحمدُ والمنّة.

سُورَةُ القِيَامَةِ

«د (القيامة) سورت مكي دى، (۴۰) آيته او (۲) ركوع لري، په تلاوت كې (۷۵) او په نزول كې (۳۱) سورت دى، وروسته د (القارعة) له سورت څخه نازل شوى دى».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع كوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم كوونكى دى.

لَآ اُقْسِمُ بِيَوْمِ الْقِيٰمَةِ ۙ﴿۱﴾

قسم خورم زه په ورځې د قيامت باندې.

تفسير: يعنې د قيامت د ورځې امكان د عقل له مخې او متيقن الوقوع كېدل يې د داسې مخبر صادق په وينا سره ثابت شوي دي چې د هغه په صدق باندې قطعي دلائل قائم دي، زه په هغه باندې قسم خورم چې تاسې په يقين وروسته له مړينې څخه بيا ژوندي كېږئ، او ضرور به د ښو او د بدو حساب كيږي.

تنبيه: اسلامي شريعت مسلمانانو ته پرته (علاوه) له الله تعالى پر بل شي باندې قسم يادول حرام كړي دي، خو د الله تعالى شان له بندګانو ځنې جلا او بېل دى، هغه لوى ذات پرته له خپل ځان څخه په بل باندې هم قسم يادوي، او عمومًا پر هغه شيانو باندې قسم يادوي چې د ده په نزد محبوب يا نافع يا وقيع او مهتم بالشأن وي، يا مقسم عليه لپاره په ډول د شاهد او حجّت ودراوه شي، دلته د قيامت په ورځ قسم خوړل د هغه د نهايت وقع او مهتم بالشأن او عظمت له حيثيته دى، او په هغه مضمون باندې يې چې قسم ياد كړى دى؛ د هغه مناسبت ښكاره دى، ځكه چې د بعث او د مجازاتو ظرف همدغه قيامت دى، والله تعالى أعلم.

وَلَآ اُقْسِمُ بِالنَّفْسِ اللَّوَّامَةِ ۙ﴿۲﴾

او قسم خورم زه په نفس ملامت كوونكي (ځان خپل لره په خرابۍ باندې، اګر كه كوښښ يې كړى وي په نېكو كارونو. ځواب د قسم دا دى چې خامخا به ژوندى كړى شئ دويم وار).

تفسير: محققينو ليكلي دي چې: د سړي نفس يو شى دى، خو همغه يو نفس د دريو حالاتو په اعتبار دري نومونه لري:

(۱): كه نفس د علوي عالم په لوري مائل وي، او د الله تعالى په عبادت او اطاعت كې خوښي ورته حاصله وي، او د شريعت په پيروي كې يې اطمينان او تسلي په برخه وي؛ نو دې نفس ته «مطمئنّة» وايي، لكه چې د (۳۰ جزء د الفجر سورت په (۲۷) آيت) كې يې لولو: ﴿يٰٓاَيَّتُهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ * ارْجِعِيْٓ اِلٰى رَبِّكِ رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً﴾.

(۲): كه نفس د سفلي عالم په لوري مايل وي، او په دنيوي لذّاتو، غوښتنو او خواهشونو كې مبتلا او اخته وي، او د بدۍ په لوري يې رغبت او د شريعت له اطاعته مباعدت خوښوي؛ نو دى نفس ته (امارة) وايي، ځكه چې هغه سړي ته امر وركوي چې په بدو چارو كې مشغول او بوخت شي، لكه چې (د ۱۳ جزء د يوسف عليه السلام سورت په اوومه ركوع (۵۳) آيت كې) ځمونږ دغه تفسير كې راغلي دي: ﴿وَمَآ اُبَرِّئُ نَفْسِيْ ۚ اِنَّ النَّفْسَ لَاَمَّارَةٌۢ بِالسُّوْٓءِ اِلَّا مَا رَحِمَ رَبِّيْ ۭ﴾.

(٣): درېيم نفس کله د عالم سفلي په لوري ميلان کوي، او په شهوت او غضب کې اخته کيږي، او کله د عالم علوي په لوري رُجحان غوره کوي، او له ځردو خرابو شيانو څخه لرې تښتي، او که کومه خرابي يا تېرواته تري وشي؛ نو په هغه باندې شرميږي، او خپل ځان ملامتوي، نو دې نفس ته «لوامة» وايي.

دلته يې په نفس «لوّامې» باندې قسم ياد کړ، چې که د چا فطرت صحيح وي؛ نو دى پخپله د خپل نفس له لوري په دنيا کې په خرابى او تقصيراتو باندې ملامتي اړوي، او همدا شى دى چې پخپل خورا لوى او ښه او بهتر صورت سره په قيامت کې به راڅرګندېږي.

أَيَحْسَبُ الْإِنسَانُ أَلَّن نَّجْمَعَ عِظَامَهُ ﴿٣﴾

آيا ګمان کوي (کافر) انسان چې له سره به نه ټولوو مونږ (خواره واره) هډوکي د ده (لپاره د ژوندون په ورځ د قيامت)؟.

تفسير: يعنې کافر انسان داسې خيال کوي چې تر هډوکي پورې هم مات او ګوډ او خواره واره شوي دي، او د هغو وړوکي بڅرکي هم په خاورو او نورو کې ګډوډ شوي دي، نو ښه، اوس به هغه څرنګه يو ځاى کيږي؟ او بيا به په څه ډول سره جوړ او پيوندېږي؟ داسې خو ډېر سخت او محال ښکاري، داسې نه ده چې مونږ به جمع نه کړو خواره واره شوي هډوکي د ده.

بَلَىٰ قَادِرِينَ عَلَىٰ أَن نُّسَوِّيَ بَنَانَهُ ﴿٤﴾

هو ! (بلکه جمع به يې کړو) حال دا چې قادر يو مونږ په دې باندې چې برابر ټول کړو هډوکي او بندونه د ګوتو د ده.

تفسير: يعنې مونږ خو د ګوتې بندونه هم جوړولى شو، د بندونو تخصيص ښايي د دې لامله وي، چې دا د بدن له اطرافو ځنې دى، او د هر څيز تکميل د هغه په اطرافو باندې کيږي، لکه چې ځمونږ په محاورو کې هم په داسې مواردو کې داسې ويلى کيږي چې: ځما بندونه خوږيږي، او له هغه څخه مراد ګرد بدن وي، بله دا چې په بندونو کې سره د هغو وړوکي توبه د صنعت رعايت زيات دى، او عادتًا ډېر سخت او نرى کار دى، نو ځکه هغه څوک چې په سخت کار باندې قادر وي؛ نو هغه په آسان کار باندې په اولى طريقه سره قادر دى، او يا مراد دا دى چې: مونږ پدې قادر يو چې د ده ګوتې د خپړې او د خنګري په څېر وګرځوو، چې بيا تري هغسې فائدې نشي اخيستلى، چې اوس يې تري اخلي، ځکه چې هره ګوته بېله بېله ده.

بَلْ يُرِيدُ الْإِنسَانُ لِيَفْجُرَ أَمَامَهُ ﴿٥﴾ يَسْأَلُ أَيَّانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ ﴿٦﴾

بلکه اراده لري (کافر) انسان چې دروغ ووايي (په هغه څيز باندې چې) مخ کې د ده دى (له قيامت او حسابه). پوښتنه کوي (کافر انسان استهزاءً چې) کله به وي (ورځ د) قيامت؟.

تفسير: يعنې هغه خلق چې له قيامت څخه انکار کوي، او دويم ځلي ژوندون محال ګڼي؛ د هغه سبب دا نه دى چې دا خبره ډېره مشکله ده، او د الله تعالى کامل قدرت او نښې ښکاره نه دي، بلکه بنې آدم غواړي چې د قيامت له راتګه پخوا پخپل راتلونکي عمر کې چې پاتې دى بالکل بېباک او بې پروا شي، او په فسوقو او فجورو کې مشغول پاتې وي، نو ځکه له داسې خيال څخه يې زړه تل په ډډه ګرځي، چې ترې عيش منغص نشي، او په لذّت کې يې څه خلل ونه لويږي، بلکه د استهزاء او تعنّت او د سپين سترګى له مخې پوښتنې کوي چې ښه خانه ! هغه ستاسې قيامت به کله راځي؟ که په رښتيا سره راتلونکى وي؛ نو ميا شت او کال او نېټه يې په ښکاره ډول سره راوښيه !.

فَإِذَا بَرِقَ الْبَصَرُ ۝٧ وَخَسَفَ الْقَمَرُ ۝٨

کله چې خړې، متحيّرې شي سترګې له هيبته. او توره شي سپوږمۍ (رڼا يې لاړه شي).

تفسير: يعنې د حيرت او وېرې لامله يې سترګې خړې پاتې شي، او لمر به هم سر ته ډېر نژدې راشي، او سپوږمۍ بې نوره شي، سپوږمۍ يې ځکه جلا ذکره کړه، چې عربو د قمري حساب لامله هغې ته په ډېر زيات اهتمام سره کتل، او د هغې له احواله به تل خبر وو.

وَجُمِعَ الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ ۝٩ يَقُولُ الْإِنسَانُ يَوْمَئِذٍ أَيْنَ الْمَفَرُّ ۝١٠ كَلَّا لَا وَزَرَ ۝١١ إِلَىٰ رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ الْمُسْتَقَرُّ ۝١٢

او جمعه شي لمر او سپوږمۍ (له طرفه د مغربه په قيامت کې، يا جمع شي په توروالي کې په تلو د رڼا د دواړو سره، يعنې په بې نورۍ او تت والي کې به دواړه سره شريک او مله وي). نو وبه وايي (کافر) انسان په دغه ورځې کې: چېرته ځای د تېښتې شته؟. (نه دی مناسب طلب د تېښتې) نشته ځای د پناه. خاص رب ستا ته په دغې ورځې کې ځای د قرار د خلقو دی (نو حساب به ورسره وکړی شي، او جزاء به ورکړه شي).

تفسير: يعنې اوس خو وايي چې هغه ورځ چېرې ده؟ او په هغه وخت کې به له وېرې بد حواس کيږي، او داسې به وايي چې نن زه چېرې وتښتم؟ او په کوم ځای کې پټ شم؟ نو داسې ارشاد به کيږي: چې نن نه د تښتېدلو موقع ده، او نه د پوښتنې وخت، نن هيڅ يو طاقت هم تاسې نشي خلاصولی، اونه پناه درکولی شي، نن ګرد د خپل پروردګار په مخ کې حاضريږي، او د هغه د عدل او انصاف په مخ کې ودريږي، او هغه هره فيصله چې وغواړي؛ د هر چا په حق کې يې کوي.

يُنَبَّأُ الْإِنسَانُ يَوْمَئِذٍ بِمَا قَدَّمَ وَأَخَّرَ ۝١٣

خبر به کړ شي انسان په دغې ورځې (د قيامت) کې په هغو (اعمالو) چې مخ کې يې ليږلي دي (نېک وي که بد) او (په هغو اعمالو چې) وروسته يې پرې ايښي وي (نېک وي که بد).

تفسير: يعنې ګرد پخواني او وروستني اعمال ښه وي که بد وي؛ هغه ته ورخرګندېږي (ښکاريږي)، او پرې پوهيږي.

بَلِ الْإِنسَانُ عَلَىٰ نَفْسِهِ بَصِيرَةٌ ۝١٤ وَلَوْ أَلْقَىٰ مَعَاذِيرَهُ ۝١٥

بلکه انسان په ځان خپل باندې حجّت لېدونکی شاهد دی. اګر که وړاندې کړي عذرونه خپل (قبول به نشي).

تفسير: زياترو مفسرينو د دې تعلّق له ﴿يُنَبَّأُ الْإِنسَانُ يَوْمَئِذٍ﴾ الآية ـ سره اخيستی دی، يعنې په ورښوولو باندې هم موقوف نه دی، انسان به پخپل احوالو باندې پخپله مطلع وي، که څه د طبيعت په اقتضاء سره دوی هلته هم بهانې جوړې کړي، او راز راز حيلې وروړاندې کړي، لکه چې کافران به وايي: ﴿وَاللَّهِ رَبِّنَا مَا كُنَّا مُشْرِكِينَ﴾ بلکه دلته په دنيا کې هم هغه انسان چې د هغه ضمير بالکل مسخ شوی نه وي؛ پخپل حال باندې په ښه ډول سره پوهيږي، اګر که د نورو په مخ کې حيلې او بهانې جوړې کړي، او د هغه به مخالفت کې ډېر کوښښ وکړي.

لَا تُحَرِّكْ بِهٖ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ بِهٖؕ﴿١٦﴾ اِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهٗ وَقُرْاٰنَهٗۚ﴿١٧﴾ فَاِذَا قَرَاْنٰهُ فَاتَّبِعْ قُرْاٰنَهٗۚ﴿١٨﴾ ثُمَّ اِنَّ عَلَيْنَا بَيَانَهٗؕ﴿١٩﴾

مه خوځوه په دې (قرآن) سره (ای محمده ! پخوا له وحي) ژبه خپله چې تعجيل به کوې په دې (قرائت سره). بېشکه پر مونږ باندې دي جمع کول يې (په سينه ستا کې) او لوستل يې (په ژبه ستا). بيا مو کله چې ولوست دا؛ نو متابعت کوه ته د لوستلو د ده (غوږ ورته نيسه). بيا بېشکه په مونږ باندې دي ښکاره بيانول د هغه (په اعتبار د فهم سره).

تفسير: کله چې به جبريل عليه السلام د الله تعالى له لوري د قرآن وحي راوړه، د جبريل عليه السلام له لوستلو سره به يو ځای ځمونږ رسول اکرم صلى الله عليه وسلم هم هغه لوسته، چې ژر يې ياد او زده يې کړي، او د جبريل عليه السلام له تللو څخه وروسته وحي يې په ښه ډول په ياد پاتې وي، مګر په دې صورت کې دوی ته ډېر تکليف پېښېده، کله به چې دوی هغه ږومبی کلمه لوستله؛ دويمه کلمه به د دوی په فهم کې په ښه ډول سره نه راتله، او د هغو په پوهېدلو کې به هم دوی ته لږ ډېر دقّت پېښېده، نو ځکه الله تعالى وفرمايل چې: په دې وخت کې ستا د ژبې د خوځولو او لوستلو هيڅ ضرورت نشته، تاسې بالکل د زړه له کومې د وحي اورېدلو ته متوجه شئ !، او داسې اندېښنه مه کوئ چې دا به مې نه يادېږي، او بيا به يې څرنګه ولولم؟ او خلقو ته به يې په څه ډول وپوهوم؟ د هغو ګردو تورو ستاسو په ټټر (سينه) کې حرف په حرف ټولول او ستاسې له ژبې څخه د باندې راايستل، او په خلقو يې لولول ځما کار دی، کله چې پرښته پاک قرآن ځما له لوري تاسې ته ولولي؛ نو تاسې چپ اوسئ !، پوه او ښه يې واورئ !، د هغه اورېدل، د هغه يادول، او د هغه علومو او معارفو ورونه درخلاصول، او ستاسې له ژبې څخه نورو ته د هغه رسول، او روښانول؛ دا ګرد ځمونږ له کارونو ځنې دي، وروسته له دې څخه رسول الله صلى الله عليه وسلم له جبريل عليه السلام سره يو ځای لوستل پر ښبودل.

كَلَّا بَلْ تُحِبُّوْنَ الْعَاجِلَةَۙ﴿٢٠﴾ وَتَذَرُوْنَ الْاٰخِرَةَؕ﴿٢١﴾

نه دي داسې (لکه چې انکار کوي کفّار له بعثه)، بلکه خوښوئ تاسې ځغلېدونکې (ژر فاني کېدونکې دنيا). او پرېږدئ تاسې آخرت (چې باقي او وروسته راتلونکی دی، او د هغه لپاره هيڅ عمل نه کوئ).

تفسير: يعنې ستاسې دا د قيامت او د نورو حقائقو انکار کول هيڅ يو په کوم يوه صحيح دليل باندې مبني نه دي، بلکه د دې سبب د دنيا انهماک دی، کله چې دنيا نقدي او ژر رسېدونکی شی دی؛ نو ځکه يې تاسې غواړئ، آخرت تاسې پور ګڼئ او پرېږدئ يې، او وايئ چې: د هغه رارسېدل لري دي.

وُجُوْهٌ يَّوْمَئِذٍ نَّاضِرَةٌۙ﴿٢٢﴾ اِلٰى رَبِّهَا نَاظِرَةٌۚ﴿٢٣﴾

ځينې مخونه (يعنې د مؤمنانو به) په دغې ورځې (د قيامت) کې ښايسته تازه روښانه وي. خاص ذات د رب خپل ته به کتونکي وي.

تفسير: دا د آخرت بيان دی، يعنې د مؤمنانو څېرې به په دې ورځې کې ډېرې روښانه ځلېدونکې تر او تازه او ډېرې خوښې او بشاشې وي، او د دوی سترګې به د حقيقي محبوب په لقاء او کتلو سره رنې وي، له قرآنکريم او متواترو احاديثو ځنې په يقيني ډول سره معلوم شوي دي چې په آخرت کې به د الله تعالى ليدنه وي، خو ګمراهان له دې څخه منکر دي، ځکه چې دا نعمت د هغوی په برخه کې نه دی.

وَوُجُوهٌ يَوْمَئِذٍۭ بَاسِرَةٌ ﴿٢٤﴾ تَظُنُّ أَن يُفْعَلَ بِهَا فَاقِرَةٌ ﴿٢٥﴾ كَلَّآ إِذَا بَلَغَتِ التَّرَاقِىَ ﴿٢٦﴾

او ځينې مخونه (يعنې د کفّارو) په دغې ورځې (د قيامت) کې به تريو بدځېره وي. يقين به کوې چې کاوه شي، واقع کيږي په دغو (مخونو) باندې دوی ته بلا لويه چې ماتوونکې وي هډوکي د شا لره. نه ده داسې (چې دنيا خوښوي پر آخرت) کله چې ورسيږي (سا) هډوکي د ستوني ته.

تفسير: يعنې باور لري چې هغه ناکاره معامله کېدونکې ده، او هغه عذاب د ګالو دی چې بالکل به ملا ماتوونکی وي.

﴿كَلَّآ إِذَا بَلَغَتِ التَّرَاقِىَ﴾ «نه ده داسې چې دنيا خوښوي پر آخرت، کله چې ورسيږي ساه هډوکي د ستوني ته»، يعنې آخرت لرې مه ګڼئ، ځکه چې موت د دې سفر ړومبنی منزل دی، چې هغه ډېر نژدې له همدې ځايه د نورو منزلونو په تللو باندې شروع کيږي، تر څو چې وروستني منزل ته ورسيږي، ګواکې د هر سړي مړ هغه لره د لويې ورځې (قيامت) يوه وړوکې نمونه ده، هر کله چې د مريض روح ګرد سره غونډ شي، او چنغړ هډوکي د ټټر او ورمېړ ته ورسيږي، او سا يې په مرۍ کې ونښلي؛ نو وپوهېږه چې د آخرت منزل يې شروع شو.

وَقِيلَ مَنْ ۜ رَاقٍ ﴿٢٧﴾ وَظَنَّ أَنَّهُ الْفِرَاقُ ﴿٢٨﴾

او وبه ويلی شي (يعنې وبه وايي هغه څوک چې چاپېر له مريضه دی) څوک دی دم کوونکی (په هغه رنځور باندې چې جوړ شي، او روح يې بېرته ور وګرځي)؟. او يقين وکړي (هغه مريض) چې ببشکه په ده (باندې راغلی) دی وخت د فراق جدايي (له دنيا او خپلوانو).

تفسير: د داسې مأيوسۍ په وخت کې د طبيبانو او ډاکټرانو له لاسه هيڅ شی نه وي پوره، کله چې خلق له ظاهري علاج او تدبير ځنې عاجز شي؛ نو د دم او دعاء په فکر کې لويږي، او يو له بل سره وايي: «خانه ! کوم داسې ښه سړی راولئ، چې په دې رنځور څه دم او دعاء وکړي.

﴿وَظَنَّ أَنَّهُ الْفِرَاقُ﴾ «او يقين وکړي هغه محتضر چې ببشکه په ده باندې راغلی دی وخت د فراق جدايي له دنيا او خپلوانو»، يعنې مړ کېدونکی به وپوهيږي چې ببشکه په دی اوس له ګردو عزيزانو او اقاربو او محبوبو او مألوفو شيانو ځنې بېلېدونکی دی، يا يې دا مطلب چې سا يې له بدنه تلونکې ده.

وَالْتَفَّتِ السَّاقُ بِالسَّاقِ ﴿٢٩﴾

او تاويږي يوه پُنډۍ (د ده) له بلې پُنډۍ (د ده) سره (له هيبته د مړ ځ).

تفسير: يعنې په ځينو اوقاتو کې د موت د سکراتو لامله يوه پُنډۍ له بلې پُنډۍ سره لګيږي، او هم د بدن د لاندنۍ برخې ځنې د روح د تعلق له منقطع کېدلو څخه وروسته د پنډيو خوځول او يوه له بلې ځنې بېلول به د ده په واک کې نه پاتې کيږي، نو ځکه يوه پُندۍ له بلې پُنډۍ څخه بېواکه لويږي، ځينې اسلاف وايي چې: د عربو په محاورو کې «ساق» کنايه ده له سخت مصيبت څخه، نو په دې تقدير به د دې آيت ترجمه داسې کيږي: «يوه سختي به له بلې سختۍ سره يو ځای کيږي»، ځکه چې مړ کېدونکي ته په دې وخت کې دوه سختي وروړاندې کيږي، يوه دا چې له دنيا ځنې داسې درومي چې مال او اسباب، اهل او عيال، کور او کهول، جاه او حشم ګرد ځنې پاتې کيږي، غليمان پرې خوښيږي، او پيغورونه ورکوي، او خپلوان يې خفه کيږي، او په رنځ او خفګان کې لويږي، بله يې له دې ځنې ډېره لويه او وېروونکې ده، چې هغه د قبر او آخرت هسې پېښې او احوال دي چې د هغه کيفيت په بيان نشي راتلی، يعنې سختۍ د دنيا د آخرت له سختيو سره يو ځای کيږي.

اِلٰى رَبِّكَ يَوْمَئِذِ ِۨالْمَسَاقُ ۝٣٠

په لوري د رب ستا په دغې ورځې کې ورتله دي (د ټولو مخلوقاتو لپاره د مجازاتو).

تفسير: يعنې د آخرت د سفر ابتداء له دې ځای ځنې ده، ګواکې اوس د بنده رابنکوول د خپل پروردګار په لوري شروع شو.

فَلَا صَدَّقَ وَلَا صَلّٰى ۝٣١ وَلٰكِنْ كَذَّبَ وَتَوَلّٰى ۝٣٢ ثُمَّ ذَهَبَ اِلٰٓى اَهْلِهٖ يَتَمَطّٰى ۝٣٣

بيا يې يقين ونه کړ (په مؤمن به باندې)، او نه يې لمونځ وکړ. مګر دروغجن يې وشمېره (قرآن لره)، او مخ يې وګرځاوه (له ايمانه). بيا لاړ اهل خپل ته (له مجلس نه) په تکبّر سره.

تفسير: يعنې د رښتين ګڼلو او باور لرلو په ځای پيغمبران دروغجن شمېرې، او د لمانځه کولو او د الله تعالى په لوري د متوجّه کېدلو په ځای تل له هغه ځنې غاړه غړوي، او په دې باندې يواځې اکتفاء نه کوي، بلکه په خپل تکبّر او غرور د خپلو متعلّقينو او خپلوانو په لوري ځي، او داسې رابنکاروي چې لکه کوم ښه لوی کار او ډېره مېړانه او د پوهنې کار يې کړی دی.

اَوْلٰى لَكَ فَاَوْلٰى ۝٣٤ ثُمَّ اَوْلٰى لَكَ فَاَوْلٰى ۝٣٥

وړ لايقه ده تاته (ای کافر انسانه هغه شی چې بد يې بولې سختي د مرګ). پس وړ لايقه ده (هغه شی چې بد يې بولې چې سختي د قبر ده). بيا وړ لايقه ده تا لره (هغه شی چې بد يې بولې چې سختي د ورځې د قيامت ده)، پس وړ لايقه ده (تا لره هغه شی چې بد يې بولې چې همېشه عذابېدل ستا دي په دوزخ کې).

تفسير: يعنې ای بدبخته ! اوس ستا د هلاکت، افسوس او کمبختۍ وار دی، يو ځلې نه بلکه څو څو ځلې اوس پاتې خرابې پر خرابۍ او تباهي پر تباهی ده، پرته له تانه به بل هيڅوک د الله تعالى د نوې نوې سزا وړ او مستحق نه وي.

اَيَحْسَبُ الْاِنْسَانُ اَنْ يُّتْرَكَ سُدًى ۝٣٦

آيا ګمان کوي (کافر) انسان چې پرې به ښود شي دی چتې (بېکاره) بې قيده مهمله بېکاره.

تفسير: يعنې آيا بنې آدم داسې ګڼي چې دی به همداسې چتې بېکاره او مهمل پرې ښود شي؟ او د امر او نهي هيڅ يو قيد به په ده باندې نه وي؟ يا له مړينې څخه وروسته به بيا نه ژوندی کيږي؟ او له ده څخه به د نېکيو او د بديو ګرد شمېر نه اخيست کيږي؟ او هيڅ حساب او کتاب به ورسره نه کيږي.

اَلَمْ يَكُ نُطْفَةً مِّنْ مَّنِيٍّ يُّمْنٰى ۝٣٧ ثُمَّ كَانَ عَلَقَةً فَخَلَقَ فَسَوّٰى ۝٣٨ فَجَعَلَ مِنْهُ الزَّوْجَيْنِ الذَّكَرَ وَالْاُنْثٰى ۝٣٩ اَلَيْسَ ذٰلِكَ بِقٰدِرٍ عَلٰٓى اَنْ يُّحْيِۦَ الْمَوْتٰى ۝٤٠

آيا نه وو دغه (انسان اول) يو څاڅکی له مني څخه چې تويوه شي (اچوه شي پر رحمونو د ښځو کې)؟. بيا وو دی يوه ټوټه د وينو؛ نو پيدا کړ الله (اندامونه يې) پس برابر کړ (صورت يې او روح يې پکې وپوکول). نو پيدا يې کړ لـه هغه (اوبو د مني) څخه جـوړه (دوه صنفه) نارينه او ښځه. آيا نه دی دغه (ذات) قدرت لرونکی کوونکی د دغو افعالو، قادر په دې باندې چې ژوندي کړي مړي؟ (بلکه ښه قادر دی).

تفسير: يعنې انسان له نطفې ځنې د غوټه شويو وينو په شكل ګرځي، بيا الله تعالى د دې د پيدايښت ګرد مراتب پوره كوي، او انسان ترې جوړوي، او ټول ظاهري اعضاء او باطني قوتونه يې برابروي، او د يوې بېځانې نطفې ځنې يو عاقل انسان جوړوي، او هم له همدې نطفې ځنې دوه ډوله (قسمه) بني آدم پيدا كوي، چې د دوى د هر يو ظاهري او باطني خصوصيات سره بېل وي، آيا هغه مطلق قادر چې له اوله يې ګرد خلق په داسې يو حكمت او قدرت سره پيدا كړي وي؛ بيا په دې باندې قادر نه دى چې دوى بيا راژوندي كړي؟ (سبحانك اللهمّ فَبلى !»، پاك دى ستا ذات اى الها !، ولې به يې نه پيدا كوې؟ ته بېشكه قادر يې.

تمّت سورة القيامة بفضل الله تعالى ومنّه وكرمه.

سُورَةُ الدَّهرِ

«د (الدّهر) سورت مکّي دی، (۳۱) آیته (۲) رکوع لري، په تلاوت کې (۷۶) او په نزول کې (۹۸) سورت دی، وروسته د (الرّحمان) له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

هَلۡ اَتٰى عَلَى الۡاِنۡسَانِ حِيۡنٌ مِّنَ الدَّهۡرِ لَمۡ يَكُنۡ شَيۡـًٔا مَّذۡكُوۡرًا ۝١

آیا راغلی دی (یعنې په تحقیق سره راغلی دی) پرانسان څه وخت له زمانې څخه چې نه وو دی یو شی یاد کړی شوی (په یوه نامه سره).

تفسیر: بېشکه پر انسان باندې داسې یو وخت تېر شوی دی چې هیڅ نوم او نښه یې نه وه، بلکه یو غیر مذکور په انسانیت څیز وو، او یو جز وو له اجزاوو د عناصرو او د نطفې، بیا یې څومره مدّت طي کړ چې د نطفې په شکل کې راووت.

اِنَّا خَلَقۡنَا الۡاِنۡسَانَ مِنۡ نُّطۡفَةٍ اَمۡشَاجٍ ۖ

بېشکه پیدا کړی دی مونږ انسان له نطفې څخه چې ګډوډه شوې ده (د نر او د ښځې).

تفسیر: یعنې د نارینه او د ښځې د دوو ډولو اوبو ځنې یې پیدا کړ.

تنبیه: د (امشاج) معنی مخلوط دی، نطفه د هغو غذاوو خلاصه ده، چې له مختلفو شیانو ځنې روغه ده، نو ځکه د ښځې له اوبو څخه پرته (علاوه) یوائې همغه یو اوبو ته هم (امشاج) وایه شي، او پیدا کړ مونږ دغه انسان لره په دغه حال کې چې:

نَّبۡتَلِيۡهِ فَجَعَلۡنٰهُ سَمِيۡعًا بَصِيۡرًا ۝٢ اِنَّا هَدَيۡنٰهُ السَّبِيۡلَ اِمَّا شَاكِرًا وَّاِمَّا كَفُوۡرًا ۝٣

ازمایو یې، نو ومو ګرځوو مونږ دغه (انسان) اورېدونکی او لیدونکی. بېشکه مونږ ورښوولې ده دغه (انسان) ته سمه لاره (په لېږلو د رسولانو او په دلائلو د عقل سره)، یا به وي دی شکر کوونکی او یا به وي دی ناشکره.

تفسیر: یعنې له نُطفې ځنې د وینې غوټه او له هغه ځنې یې د غوښې یوه ټوټه جوړه کړه، همدا راز له څو څو ځلې اړولو او ګرځولو څخه یې هغه دې درجې ته ورساوه چې دی پخپلو غوږونو سره اوري، او په سترګو سره وینې، او له هسې قوّتونو څخه کار اخلي، چې بل کوم حیوان له هغو ځنې کار نشي اخیستی، ګواکې نور ګرد د ده په مخ کې کاڼه او ړانده دي.

تنبیه: د ﴿نَّبۡتَلِيۡهِ﴾ معنی اکثرو مفسّرینو (امتحان) او ازموینه اخیستې ده، د بني آدم له پیدایښته دا غرض دی چې دی د الله تعالی په احکامو، امر، نهي او نورو مخاطب شي، او امتحان ترې واخیست شي، او ولیده شي چې دی تر کومې اندازې پورې د خپل الله تعالی د احکامو تعمیل او خپل اخلاص او وفاداري څرګندوي؟ نو ځکه هغه ته یې د اورېدلو، پوهېدلو اولیدلو قوّتونه وروښښل، چې پر هغوی باندې د شرعي تکالیفو مدار دی.

﴿إِنَّا هَدَيْنَٰهُ﴾ الآية ـ يعني ړومبى يې د اصلي فطرت او پيدايشي عقل او پوهې ځنې، بيا يې د عقليه او نقليه دلائلو په وسيله هغه ته د نېکۍ لاره وروښوده، چې د دې ښوونې اقتضاء داسې ده چې ښايي ګرد انسانان په يوه سمه لاره باندې لاړ شي، خو د شاوخوا د حالاتو لامله او د خارجي عواملو اغېزې او د نورو عوارضو له سببه ګرد په يوه لاره باندې پاتې نشول، ځينو الله تعالى ومانه، او حق يې وپېژنده، او ځينو ناشکرۍ او ناحقى ته ملا وترله، وروسته له دې نه الله أكرم شأنهُ وأعظم برهانُه د دې دواړو د پاى او انجام ذكر دغسې فرمايي:

إِنَّآ أَعْتَدْنَا لِلْكَٰفِرِينَ سَلَٰسِلَا۠ وَأَغْلَٰلًا وَسَعِيرًا ﴿٤﴾

بېشكه مونږ تيار كړى مو دى كافرانو ته ځنځيرونه او طوقونه او تود اور (لمبې وهونكى چې تل به په كې سوځي).

إِنَّ ٱلْأَبْرَارَ يَشْرَبُونَ مِن كَأْسٍ كَانَ مِزَاجُهَا كَافُورًا ﴿٥﴾ عَيْنًا يَشْرَبُ بِهَا عِبَادُ ٱللَّهِ

بېشكه ابرار نېكان څښي (په جنّت كې) له جامونو د شرابو څنې چې وي ګډه له هغو سره كافور. چينه چې څښي به له هغې څخه (نېک) بندګان د الله.

تفسير: يعني د شرابو هسې جامونه به څښي چې لږ څه كافور به په كې ګډ وي، دا كافور د دې دنيا د كافورو په شان نه دي، بلكه د جنّت د يوې خاصې چينې نوم دى، چې د الله تعالى له لوري په خاص ډول د الله تعالى مخصوصو او مقرّبو بندګانو ته د هغه له اوبو څخه ورکولى کيږي، ښايي چې د دې سوړوالى ښه رائحه او وږم، مفرح، خاصيت، او د تک سپين رنګ لامله هغه ته كافور ويلى شي.

يُفَجِّرُونَهَا تَفْجِيرًا ﴿٦﴾ يُوفُونَ بِٱلنَّذْرِ

چې بيايي به (مؤمنان) دغې (چينې) لره (هر چېرته چې يې خوښه وي په بېولو سره). وفاء كوي (ابرار) په (هغه) نذر سره (چې يې واجب كړى وي په طاعت د الله كې، پر ځانونو خپلو باندې).

تفسير: يعني دا چينه د هغو بندګانو په واک او اختيار كې ده، چې په هر لوري دوى اشاره وكړي؛ د دې د اوبو ويالې به همغه لوري بهيږي، ځينې وايي چې: د دې چينې اصلي منبع به د رسول اكرم صلى الله عليه وسلم په لوړه مانۍ كې وي، چې له هغه ځايه به د ګردو انبياوو، اولياوو، صلحاوو او مؤمنينو مانيو ته د هغې ويالې وبهيږي والله أعلم، وروسته له دې نه الله أكرم شأنُه وأعظم برهانُه د ابرارو د خصائلو داسې بيان فرمايي:

﴿يُوفُونَ بِٱلنَّذْرِ﴾ ـ يعني هغه نذرونه چې پخپلو ځانونو باندې يې منلي وي؛ اداء كوي يې، ښكاره ده: كله چې پخپل ځان باندې لازم كړى څيز پوره كاوه شي؛ نو هغه خبرې چې د الله تعالى له لوري لازمې شوي دي څرنګه به پرېښودى شي؟.

وَيَخَافُونَ يَوْمًا كَانَ شَرُّهُۥ مُسْتَطِيرًا ﴿٧﴾

او ويريږي (ابرار) له هغې ورځې چې شر يې ښكاره او تيت (خرګند) دى.

تفسير: يعني د دې ورځې سختي او خرابي به درجه په درجه پر ټولو عامه، او ګردو لره نيوونكې وي، او هيڅوک به په كلي ډول له هغه ځنې محفوظ نه وي، الا من شاء الله !.

وَيُطْعِمُونَ الطَّعَامَ عَلٰى حُبِّهٖ مِسْكِيْنًا وَّيَتِيْمًا وَّاَسِيْرًا ﴿۸﴾

او (ابرار) ورکوي طعام خواړه پر محبّت مينې د دغه (الله يا د طعام) مسکين اړ (مجبور) ته، او يتيم پلار مړي ته، او اسير بندي ته.

تفسير: يعنې د الله تعالى په محبّت کې خپل طعام او خواړه سره له دې چې دى پخپله ورته اړ او محتاج دى، او ډېر خواهش يې ورته کيږي؛ په ډېر اخلاص، شوق او ذوق سره مسکينانو، يتيمانو، او بنديانو ته يې ورکوي.

اِنَّمَا نُطْعِمُكُمْ لِوَجْهِ اللّٰهِ لَا نُرِيْدُ مِنْكُمْ جَزَآءً وَّلَا شُكُوْرًا ﴿۹﴾ اِنَّا نَخَافُ مِنْ رَّبِّنَا يَوْمًا عَبُوْسًا قَمْطَرِيْرًا ﴿۱۰﴾

(وايي ابرار) بېشکه چې مونږ طعام خواړه درکوو تاسې ته خاص د الله تعالى د مخ لپاره (چې ويې وينو، او د هغه رضا مو په نصيب شي)، نه غواړو مونږ له تاسې څخه جزاء، بدل، او نه شکر ايستل. بېشکه مونږ ويريږو له ربه خپله له عذابه د ورځې تريو مخې (غمجنې) ډېرې سختې تريو مخې نه.

تفسير: يعنې دا طعام او خواړه ورکوونکي به د حال په ژبې سره داسې ويونکي وي، او که چېرې مصلحت وي او لازم يې وګڼي؛ د قال په ژبې سره يې هم ويلى شي.

﴿اِنَّمَا نُطْعِمُكُمْ لِوَجْهِ اللّٰهِ﴾ ځمونږ خواړه ورکول په دې خاطر دي چې الله تعالى ووينو، او د هغه رضا او ثواب مو په برخه شي، له تاسو څخه څه بدله، عوض نه غواړو، او نه درڅخه د شکر ايستلو او د مننې غوښتونکي يو.

﴿اِنَّا نَخَافُ﴾ «بېشکه مونږ ويريږو له ربه خپله له عذابه د ورځې تريو مخې غمجنې، ډېرې سختې تريو مخې نه».

فَوَقٰىهُمُ اللّٰهُ شَرَّ ذٰلِكَ الْيَوْمِ وَلَقّٰىهُمْ نَضْرَةً وَّسُرُوْرًا ﴿۱۱﴾

نو وبه ساتي دوى لره الله (په سبب د حسناتو د دوى) له شره سختى د دغې ورځې، او ور به کړي دوى ته تازګي او حسن د مخونو (او خوشالى د زړونو).

تفسير: يعنې له هغه شي ځنې چې دوى ډېر ويرېدل؛ الله تعالى دوى له هغه ځنې محفوظ او مأمون وساتل، او د هغوى مخونو ته يې ښايست او تازګي، او زړونو ته يې خوښي او سرور ورعطاء کړ.

وَجَزٰىهُمْ بِمَا صَبَرُوْا جَنَّةً وَّحَرِيْرًا ﴿۱۲﴾

او جزاء به ورکړى دوى ته (الله) په سبب د صبر د دوى جنت او (جامې) ورښميني.

تفسير: يعنې کله چې دې خلقو د دنيا پر تنګسى او سختيو باندې صبر کاوه، او له ګناهونو او معاصيو ځنې يې ځانونه ساتل، او په طاعت او عبادت کې قائم اوسېدل؛ نو ځکه الله تعالى د هغوى د آرام او راحت لپاره دوى ته د جنّت ښه نعماء، اعلى باغونه، او فاخره لباسونه مرحمت کړل، اوس الله اکرم شأنُه وأعظم برهانُه د دغو جنّتيانو يو بل ښه وضعيت داسې بيان فرمايي:

مُّتَّكِـِٕيْنَ فِيْهَا عَلَى الْاَرَآئِكِ ۚ لَا يَرَوْنَ فِيْهَا شَمْسًا وَّلَا زَمْهَرِيْرًا ﴿۱۳﴾

حال دا چې تکيه کوونکي به وي په هغه (جنّت) کې پر تختونو باندې (د باچايانو او ټولواکانو په ډول)، نه به وينې دوى هلته شمس لمر (ګرمي) او نه زمهرير (ساړه).

تفسير: يعني د جنّت موسم به ډېر معتدل او برابر وي، نه د تودوخې او نه د يخنۍ او نه به نور څه ربړ او تکليف هلته وي.

وَدَانِيَةً عَلَيْهِمْ ظِلٰلُهَا وَذُلِّلَتْ قُطُوفُهَا تَذْلِيلًا ﴿۱۴﴾

حال دا چې نژدې به وي پر دوی باندې سيوري (د ونو) د هغه، تابع او مسخّرې ټيټې کړی شوي به وي مېوې د هغه په تابعداری مسخّر بدلو ټيټېدلو سره (چې شوکول به يې اسان وي).

تفسير: يعني د ونو څانګې د خپلو مېوو سره دوی ته ډېرې نژدې کيږي، او د هغوی مېوې به ورځورندې او د دوی په واک کې به وي، او جنّتيان په هر حالت او هر ځای کې چې وغواړي، اعمّ له دې څخه چې ولاړ وي يا ناست يا ملاست، بې له تکلّفه هغه ټولولی او شوکولی شي.

وَيُطَافُ عَلَيْهِمْ بِاٰنِيَةٍ مِّنْ فِضَّةٍ وَّاَكْوَابٍ كَانَتْ قَوَارِيرَا ﴿۱۵﴾ قَوَارِيرَا مِنْ فِضَّةٍ

او ګرځولی به شي پر دغو (ابرارو) باندې (په دغه جنّت کې د) شيشو جامونه له سپينو زرو او ګلاسونه صراحي چې وي به (دغه ظروف) په شان د شيشو. هسې شيشې چې له سپينو زرو به وي (صاف به وي د شيشو په شان، چې ظاهر به يې له باطن او باطن به يې له ظاهره ښکاري).

تفسير: يعني دا ظروف لوښي به په اصل کې د سپينو زرو څخه جوړ وي، او ډېر سپين بې داغه او خوښي ښېونکي، او داسې صاف او شفاف ا و ځلېدونکي به وي، چې لکه شيشي غوندې به ښکاري، او د هغه د منځ شيان به له باندې څخه له لرې ليده کيږي.

قَدَّرُوهَا تَقْدِيرًا ﴿۱۶﴾

په اندازه کړي به وي هغه (جامونه ساقيانو د جنّت جنّتيانو ته) اندازه کول.

تفسير: يعني يو جنّتي هومره چې څښلو ته ضرورت لري، او زړه يې غواړي؛ په هغه مېچ او اندازه سره به سم او برابر په هغه کې شراب وي، چې نه به ترې لږيږي، او نه به ترې زياتيږي، يا په هره اندازه چې جنتيان پخپلو زړونو کې ټاکلې او ګرځولې وي؛ بې له تزييده او بې له تنقيصه سم د دوی له غوښتنې سره ورته وړاندې کيږي.

وَيُسْقَوْنَ فِيهَا كَاْسًا كَانَ مِزَاجُهَا زَنْجَبِيلًا ﴿۱۷﴾

او ورځښول کيږي به جنتيانو ته په جنّت کې جامونه د شرابو چې وي به ګډه له هغه سره زنجبيل.

تفسير: يعني د شرابو جام يو هغه وو چې د هغه ګډه جنتي کافور دی، دويم يې هغه دی چې زنجبيل (سونډ) ورسره ګډوي، مګر دا د دې دنيا زنجبيل او سونډ ونه ګانډه شي، ځکه هغه يوه چينه ده چې «سلسبيل» نومېږي، د سونډ تأثير تود دی، او په غريزيه حرارت کې انتعاش پيدا کوي، او عرب هغه ډېر خوښوي.

په هر حال سره په کوم خاص مناسبت سره دې چينې ته «زنجبيل وايي»، د نېکانو په جامونو کې د هغه لږ څه ګډون کاوه شي، په اصل کې دا چينه لويو عالي مقامو مقرّبينو لره ده، والله أعلم.

عَيْنًا فِيهَا تُسَمّٰى سَلْسَبِيلًا ﴿۱۸﴾

چينه په دغه (جنّت کې چې) نوم يې اينبودلی شوی دی په سلسبيل سره.

تفسير: د «سلسبيل» معنی صافې بهېدونکې اوبه دي، (کذا في الموضح)، او ځکه ورته «سلسبيل» وايي چې آسانه تيريږي له حلقه، او ډېرې لذيذې او خونده وړې دي په څښلو کې، او هر چېرته چې د جنّتي زړه وغواړوي، همغلته ورته بهيږي.

وَيَطُوفُ عَلَيْهِمْ وِلْدَانٌ مُخَلَّدُونَ ۚ

او ځوځي پر دغو جنّتيانو باندې هلکان تل پاتې شوي (پخپل حال).

تفسير: يعنې تل به هلک پاتې کيږي، يا به له جنّتيانو څخه هيڅ نه اخيست کيږي، او تل تر تله به د هغوی په خدماتو کې مشغول وي.

إِذَا رَأَيْتَهُمْ حَسِبْتَهُمْ لُؤْلُؤًا مَنْثُورًا ﴿۱۹﴾

کله چې ووينې ته دوی؛ ځکه به هغوی (په صفايي کې) لکه مرغلرې خورې شوې.

تفسير: يعنې پخپل حسن، جمال، صفايي او ښايست سره په هر لوري ځوځي، او داسې خوش منظر معلوميږي لکه چې د ډېرو ځلېدونکيو او ښايسته مرغلرو په شان پر ځمکې باندې خواره شوي وي، او تخصيص د «منثور» لپاره د دې دی؛ چې دا ښايسته او ښې ښکاريږي له مرغلرو منظومه وو او پيلو شويو څخه.

وَإِذَا رَأَيْتَ ثَمَّ رَأَيْتَ نَعِيمًا وَمُلْكًا كَبِيرًا ﴿۲۰﴾

او هر کله چې وځوري ته دغه (جنّت) ته؛ نو وبه ويني ته نعمتونه (ډېر چې صفت يې کېدی نشي) او ملک باچايي لويه (لازواله چې انتهاء او زوال نه لري).

تفسير: يعنې د جنت حال او احوال څه ووايه شي، که څوک يې ووينې؛ نو ور معلوميږي چې په جنّت کې به څه عظيم الشأن نعمتونه او څومره لويه لا زواله بېمثاله باچايي يوه معمولي او ادنی جنّتي ته ور په برخه کيږي، رزقنا الله تعالی منها بمنّه وفضله.

عَالِيَهُمْ ثِيَابُ سُنْدُسٍ خُضْرٌ وَإِسْتَبْرَقٌ ۖ

له پاسه پر دوی باندې به کالي د نريو وربښمو وي چې شنه به وي، او د غټو وربښمو نه.

تفسير: يعنې نري او غټ دوه ډوله د وربښمو کالي به جنّتيانو ته ورکاوه کيږي.

وَحُلُّوا أَسَاوِرَ مِنْ فِضَّةٍ ۚ

او وابه غوسته شي (دوی ته) باهوځکان له سپينو زرو.

تفسير: په دې سورت کې درې ځايه د سپينو زرو، د لوښيو، ځکاڼو او نورو ذکر راغلی دی، په بل ځای کې د سرو زرو ذکر شوی دی، ممکن دي چې دا هم وي او هغه هم وي، ځينو ته به دا ورکاوه شي، او ځينو ته به هغه، يا به کله دا او کله به هغه وروړاندې کيږي.

وَسَقٰىهُمْ رَبُّهُمْ شَرَابًا طَهُوْرًا ﴿۲۱﴾

او ور وبه څښي دغو (جنّتيانو ته) رب د دوی شراب طهور (څښاک ښه پاکيزه).

تفسير: يعنې له ګردو نعمتونو وروسته د شراب طهور يو جام به د حقيقي مالک له لوري ورکاوه شي، چې نه په کې نجاست وي، او نه کدورت، نه به ورسره څه درد او الم او نه به بدبويي وي، او د هغه له څښلو ځنې به زړه پاک او ګېډه صفا کيږي، له څښلو څخه وروسته له بدن څخه به داسې عرق او خولې وځي، چې د هغه وږمه او خوشبويي به د مسکو په څېر زړونه خوښوي.

اِنَّ هٰذَا كَانَ لَكُمْ جَزَآءً وَّكَانَ سَعْيُكُمْ مَّشْكُوْرًا ﴿۲۲﴾ اِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْاٰنَ تَنْزِيْلًا ﴿۲۳﴾ فَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ

(او وبه فرمايي الله دوی ته چې) بېشکه دغه (نعمتونه) وو تاسې لره جزاء بدل (د اعمالو ستاسې)، او دی سعي عمل زيار ستاسې مشکور مقبول. بېشکه مونږ همدا مونږ نازل کړی مو دی په تا باندې (ای محمده !) قرآن نازل کول. نو صبر کوه حکم د رب خپل ته (په نصرت د تا).

تفسير: يعنې د زيات اعزاز او اکرام او د زړونو د خوښې لپاره به ويلی شي چې: دا ستاسې د اعمالو بدل دی، ستاسې زيارونه مقبول او مشکور او سعي مو ومنلی شوې، د دې زېرې له اورېدلو ځنې به جنّتيان لا خوښيږي.

﴿اِنَّا نَحْنُ﴾ الآية ـ «بېشکه مونږ نازل کړی مو دی په تا باندې ای محمده قرآن نازلول، نو صبر کوه حکم امر د رب خپل ته په نصرت د تا»، چې ستا زړه مضبوط شي، او خلق ورو ورو پخپلو ښو او بدو باندې ښه وپوهيږي او معلوم يې کړي، چې جنّت د کومو اعمالو په وسيله موندل کيږي، که په داسې پوهولو سره هم ونه پوهېده، او پخپل ضد او عناد کې ټينګ پاتې شو؛ نو تاسې د خپل پروردګار په حکم باندې همغسې ټينګ ودرېږئ، او د وروستنۍ فيصلې انتظار وکړئ !.

وَلَا تُطِعْ مِنْهُمْ اٰثِمًا اَوْ كَفُوْرًا ﴿۲۴﴾

او مه منه خبره له دوی ځنې د هيڅ يو ګنهګار او ناشکره (چې تا بولي کفر ته).

تفسير: يعنې «عتبه» او «وليد» او د قريشو نور کفار تاسې ته دنيوي ترغيبونه درکوي، او شنه باغونه درښيي، او په دې تحريص او تطميع سره غواړي چې تاسې د تبليغ له فرضه واړوي، نو الله تعالى تنبيه فرمايي چې: تاسې د دوی په خبرو باندې مه تېروځئ، ځکه چې د ګنهګار، فاسق او ناشکر کافر له وينا منلو څخه پرته له نقصانه بل څه په لاس نه درځي، نو د داسې شريرانو او بدبختانو خبرو ته غوږ نيول نه دي پکار.

وَاذْكُرِ اسْمَ رَبِّكَ بُكْرَةً وَّاَصِيْلًا ﴿۲۵﴾

او يادوه نوم د رب خپل صباح ګهيځ او بېګا ماښام.

تفسير: يعنې تل هغه پخپل زړه کې ولره !، په تېره بيا په دې دوو وختونو کې يې هرومرو يادوه !، ګردو اندېښنو علاج همدا د الله تعالى ذکر دی.

وَمِنَ الَّيۡلِ فَاسۡجُدۡ لَهٗ وَسَبِّحۡهُ لَيۡلًا طَوِيۡلًا ﴿۲۶﴾

او په څه برخه د شپې کې نو سجده کوه هغه (الله) ته، او نسبت د پاکۍ کوه دغه (الله) ته په شپه اوږده کې (یعنې تهجّد کوه او).

تفسیر: لمونځ وکړه !، ښایي چې له دې ځنې د مغرب او عشاء لمونځونه یا به تهجّد مراد وي، که له ﴿وَمِنَ الَّيۡلِ فَاسۡجُدۡ لَهٗ﴾ څخه تهجّد مراد وي؛ نو دلته به له تسبیح ځنې د هغه متبادره معنی اخیسته کیږي، یعنې د شپې له لوري علاوه پر تهجّد پر ډېرو تسبیحو او تهلیلو کې مشغول شئ !، که له رومبي «فاسجد» ځنې د ماښام او ماسختن لمونځ مراد وي؛ نو دلته به له تسبیح څخه تهجّد مراد وي.

اِنَّ هٰٓؤُلَآءِ يُحِبُّوۡنَ الۡعَاجِلَةَ وَيَذَرُوۡنَ وَرَآءَهُمۡ يَوۡمًا ثَقِيۡلًا ﴿۲۷﴾

بېشکه دا (خلق چې کُفّار دي) خوښوي ژر تېرېدونکې (دنیا)، او پرېږدي وروسته له ځانه ورځ سخته (د عُقبی چې د هغې لپاره څه تیاری او عمل نه کوي).

تفسیر: یعنې دا خلق که ستاسې پند او هدایت نه منې، د هغه سبب د دنیا مینه ده، کله چې دنیا یو ژر په لاس راتلونکی څیز دی، دوی هم دا غواړي، او د قیامت له درنې ورځې څخه غافل شوي دي، او هیڅ د هغه په فکر کې نه دي لویدلي.

نَحۡنُ خَلَقۡنٰهُمۡ وَشَدَدۡنَآ اَسۡرَهُمۡ ۚ وَاِذَا شِئۡنَا بَدَّلۡنَآ اَمۡثَالَهُمۡ تَبۡدِيۡلًا ﴿۲۸﴾

مونږ پیدا کړي مو دي دوی، او بیا مو مضبوط کړل پیدایښت بندونه اندامونه د دوی، او کله چې اراده وفرمایو؛ بدل به راوړو مونږ امثال د دوی (په خلقت کې) بدل.

تفسیر: یعنې اول مو تاسې پیدا کړئ، او ستاسې ګرد بندونه او اندامونه مو جوړ کړي دي، نن ځمونږ هغه قدرت نه دی سلب شوی، هر کله چې مونږ وغواړو؛ ستاسې دا موجوده ژوندون پای (انجام) ته رسوو، او همداسې یوه بله هستي بیا پیدا او ودرولی شو، یا دا مطلب که دا خلق یې ونه منې؛ نو مونږ قادر یو، هر کله چې وغواړو د دوی په ځای به نور داسې سړي راولو چې ګرد سره به مطیع او فرمانبرداران وي، او د دوی په شان به سرکشان نه وي.

اِنَّ هٰذِهٖ تَذۡكِرَةٌ ۚ فَمَنۡ شَآءَ اتَّخَذَ اِلٰى رَبِّهٖ سَبِيۡلًا ﴿۲۹﴾

بېشکه دغه (سورت) تذکره پند دی (خلقو لره)، نو هر هغه څوک چې اراده کوي نیسي طرف د رب خپل ته لاره (په خیر او طاعت سره؛ پس ودې نیسي !).

تفسیر: یعنې په جبر او زور سره په دوی باندې خبرې منل ستا کار نه دی، د پاک قرآن په وسیله پند ورکوئ !، وروسته له دې د هر چا اختیار دی، هر څوک چې زړه یې غواړي د خپل پروردګار تر خوښۍ پورې د رسېدلو لاره دې ځان ته جوړه کړي !.

وَمَا تَشَآءُوۡنَ اِلَّآ اَنۡ يَّشَآءَ اللّٰهُ ؕ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلِيۡمًا حَكِيۡمًا ﴿۳۰﴾

او اراده نشئ کولی تاسې (د هیڅ لاره د طاعت) مګر هغه چې اراده وفرمایي الله (تاسو ته)، بېشکه الله دی (پر هر شي باندې) ښه عالم دانا ښه حکمت والا دی.

تفسیر: یعنې ستاسې غوښتنه هم پرته د الله تعالی له غوښتنې نشي کېدی، ځکه چې د بنده مشیت د الله تعالی د مشیت تابع دی، دغه الله تعالی ته ښه معلوم او ښکاره ده چې د چا استعداد او قابلیت څه قسم دی؟ نو سم له هغه سره د هغه مشیت کار کوي، بیا پاک الله هر چا لره چې اراده ولری د هدایت نو پخپل مشیت په سمې لارې باندې یې بیایي، او چا سر لره چې د ګمراهۍ اراده وکړی نو په ګمراهۍ کې یې پریږدي.

يُّدْخِلُ مَنْ يَّشَآءُ فِيْ رَحْمَتِهٖ ؕ وَالظّٰلِمِيْنَ اَعَدَّ لَهُمْ عَذَابًا اَلِيْمًا ۝

داخلوي (الله) هغه څوک چې اراده (د دخول یې) وفرمایي په رحمت خپل کې، او ظالمان (کافران چې دي) تیار کړی دی (الله) دوی ته عذاب ډېر دردناک.

تفسیر: یعنې د هر چا استعداد چې ښه وي؛ هغه ته به په نېکۍ باندې د تللو توفیق وروښي، او د خپل رحمت او فضل مستوجب به یې وګرځوي.

تمّت سورة الدّهر بفضل الله تعالی ومنّه وکرمه.

سُورَةُ المُرسَلَاتِ

«د (المرسلات) سورت مکي دی، پرته (علاوه) له (۴۸) آیته څخه چې مدني دی، (۵۰) آیته (۲) رکوع لري، په تلاوت کې (۷۷) او په نزول کې (۳۳) سورت دی، وروسته د (الهمزة) د سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

وَالْمُرْسَلٰتِ عُرْفًا ﴿۱﴾ فَالْعٰصِفٰتِ عَصْفًا ﴿۲﴾

قسم دی په هغو بادونو چې لېړلی شوي دي (د الله له طرفه) پی در پی پرله پسې (چې زړونه خوښوي)، (یا) قسم دی په هغو ملائکو لېړلیو شویو په نېکیو سره (چې امر او نهي دي). بیا قسم دی په هغو سخت خوځوونکیو بادونو باندې چې الوځي په زور سره، (یا) پس قسم دی په هغو ملائکو تلونکیو په حکم د الله سره ګړندي تلل.

تفسیر: یعنې اول پسته او ښه نرۍ هوا چلیږي، چې له هغې سره به د مخلوقاتو ډېر توقّعات او منافع تړلي وي، بیا لږ څه وروسته همغه یوه نرمه او پسته هوا د یوې سختې سیلۍ او طوفان جاکړ پشان به الوځي، او داسې خرابي او ورانې به راولي چې خلق به په نارو سورو شي، همدا د دنیا او د آخرت مثال وګڼئ !، ډېر داسې کارونه دي چې خلق هغه اوس مفید او نافع ګڼي، او پر هغه باندې د دوی لوېې هیلې تړلې وي، او ډېر توقّعات ترې لري، خو همغه کار کله چې د قیامت په ورځ پخپل اصلي او ډېر سخت او ویروونکي صورت سره راښکاره شي؛ نو ګرد خلق به ترې پناه غواړي.

وَّالنّٰشِرٰتِ نَشْرًا ﴿۳﴾ فَالْفٰرِقٰتِ فَرْقًا ﴿۴﴾

قسم دی په هغو خواره کوونکیو بادونو باندې (باران لره) پورته کول خورول. بیا (قسم دی) په (هغو ملائکو یا آیتونو د قرآن چې) جدایي کوي (په منځ د حق او باطل کې) جدایي کول.

تفسیر: یعنې پر هغه هواوو باندې قسم دی چې بخارات او نور له ځانه سره راپورته کوي، او ورېځې پیدا کوي، او په فضاء کې یې خوروي، بیا په هر هر ځای کې چې د هغوی رسونه مقصود وي؛ د الله تعالی په امر هغه هم هغلته رسوي او ویشي یې، او له وریا (باران) څخه وروسته بیا ورېځې یوه لوري بل لوري ته خوروي، هوا یواځې له ورېځې سره مخصوصه نه ده، بلکه د هغه عمومي خاصیت دا دی چې د ګردو شیانو کیفیات لکه ښې او بدې وږمې او نور خوروي، او د هغوی لطیف اجزاء ځني بېلوي، او له ځان سره یې وړي، او یو ځیز له یوه ځایه جلا کوي، او له بل سره یې لګوي.

فَالْمُلْقِيٰتِ ذِكْرًا ﴿۵﴾ عُذْرًا اَوْ نُذْرًا ﴿۶﴾

پس قسم دی په هغو (پرښتو) چې راښکته کوونکي د ذکر، وحي، پند دي. لپاره د لرې کولو د عذر (الزام د مؤمنانو) او لپاره د ویرولو (الزام د کافرانو).

تفسیر: شاه عبد العزیز (رحمه الله) له ﴿فَالْمُلْقِيٰتِ ذِكْرًا﴾ څخه هم هوا مراد کړې ده، ځکه چې د وحي غږ د خلقو غوږونو ته رسونه هم د هوا کار دی.

تنبیه: «المرسلات، العاصفات، الناشرات، الفارقات، الملقیات» د پنځو واړو مصداق ځینو هواوې ټاکلې (مقرر کړې) دي، ځینو پرښتې ځینو پیغمبران او ځینو مفسّرینو لکه چې ړومبنیو څلورو څخه هواوې مراد کړي دي، او له پنځمې ځنې یې پرښتې اخیستې دي چې په ترجمه کې ښکاره ده.

شاه عبد القادر (رحمه الله) لیکي چې: «له وحي څخه د کافرانو د دغه الزام لرې کول منظور دي، چې د سزا په وخت کې ونه وایي چې مونږ نه وو خبر، او هغو کسانو ته چې په برخه کې یې ایمان دی؛ د وېرې اورول دي چې ایمان راوړي».

إِنَّمَا تُوعَدُونَ لَوَاقِعٌ ۝٧

بېشکه څه وعده چې له تاسې سره کړی شوې ده (د قیامت) خامخا واقع کېدونکې ده.

تفسیر: یعنې د قیامت او د آخرت د حساب او کتاب او جزاء او سزا وعده هرومرو پېښېدونکې ده.

فَإِذَا النُّجُومُ طُمِسَتْ ۝٨ وَإِذَا السَّمَاءُ فُرِجَتْ ۝٩

نو کله چې ستوري تور شي (رڼا نور یې ورک شي). او کله چې اسمان څېرې کړ شي.

تفسیر: یعنې ستوري محوه بې رڼا خړپړ کیږي، اسمان به ټوټې ټوټې را لویږي، او د څیریدلو له وجې به په هغه کې ورونه او کړکۍ خرڅکند ېږي.

وَإِذَا الْجِبَالُ نُسِفَتْ ۝١٠

او کله چې غرونه والوځولی شي (ویستل شي له ځایونو خپلو نه) او روان شي.

تفسیر: یعنې د پاغوندو په شان په هوا کې الوځي، او دې خوا او هغې خوا ګرځي.

وَإِذَا الرُّسُلُ أُقِّتَتْ ۝١١

او کله چې د پیغمبرانو وخت وټاکلی شي (او جمع کړل شي لپاره د شهادت).

تفسیر: چې له وړاندې وروسته ټاکلي وقت سره سم د خپلو امتیازاتو سره د ربّ العزّت په دربار کې حاضر شي.

لِأَيِّ يَوْمٍ أُجِّلَتْ ۝١٢ لِيَوْمِ الْفَصْلِ ۝١٣

لپاره د کومې ورځې وروستي کړی شوي دي (دا څیزونه)؟. لپاره (د شهادت) د ورځې د فیصلې.

تفسیر: یعنې پوهېږئ چې دا فیصله کومې ورځې لپاره ساتلی شوې ده؟ هغې ورځې ته چې په هغې کې به د هرې خبرې بیخي او آخري او قطعي فیصله وي، بېشکه که الله تعالی غوښتلی؛ اوس به یې د هر څیز فیصله لاس په لاس او سمدلاسه هم کوله، خو د ده د حکمت اقتضاء داسې نه ده، چې اوس هر څوک پخپلې سزا ورسوي.

وَمَا أَدْرَاكَ مَا يَوْمُ الْفَصْلِ ۝١٤ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ۝١٥

او څه شي پوه کړی یې ته چې څه ده ورځ د فیصلې. افسوس، هلاکت، خرابي ده په دغې ورځې کې دروغ ویونکیو لره (په ورځې د قیامت باندې).

تفسیر: یعنې هیڅ مه پوښتنه چې د فیصلې ورځ به څرنګه وي؟ بس دومره وپوهېږه چې دروغ ویونکیو لره به د تباهۍ ډېره سخته ورځ وي، او له سختو مصابو او ربړو سره به په کې مخامخ کېدونکي وي.

أَلَمْ نُهْلِكِ الْأَوَّلِينَ ﴿١٦﴾ ثُمَّ نُتْبِعُهُمُ الْآخِرِينَ ﴿١٧﴾ كَذَٰلِكَ نَفْعَلُ بِالْمُجْرِمِينَ ﴿١٨﴾

آیا نه دي هلاک کړي مونږ (مجرم خلق) ړومبني؟ (بلکه هلاک کړي مو دي په سبب د تکذیب سره). بیا ورلېږو په هغو پسې وروستني (مجرمان هم لکه چې له دوی سره مو معامله وکړه). همداسې کار کوو مونږ له ټولو مجرمانو ګنهګارانو سره.

تفسیر: د قیامت منکرانو داسې ګڼل چې د دنیا دا لوی ژوندون به په څه ډول پای (آخر) ته ورسیږي؟ او څرنګه به باور کېدی شي چې دا ګرد بنې آدمان به په یوه ورځ کې سره مړه او انساني نسل به بیخي فنا کیږي؟دا دوزخ او عذاب ویرول ګرد سره فرضي او ساختګي رابنکاري، نو د دې چټې خبرو په ځواب کې فرمایي چې پخوا له دې څخه ډېر خلق مړه شوي دي، او ډېر اقوام او ټبرونه د خپلو ګناهونو په بدل د تباهۍ سره مخامخ شوي دي، د وروستنیو په نسبت به هم داسې د موت او هلاکت سلسله جاري وي، نو پاک الله فرمایي: کله چې ځمونږ قدیمي عادت د مجرمانو په نسبت معلوم او څرګند دی؛ نو وپوهېږئ چې د دې پېړۍ کُفّار به هم په همغو پخوانیو کُفّارو پسې شړو.

وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ﴿١٩﴾

افسوس هلاکت خرابي ده په دغې ورځې کې دروغ ویونکیو لره (په بعث بعد الموت باندې).

تفسیر: یعنې هغه کسان چې د قیامت راتګ یې د دې لپاره دروغ ګڼلې چې ګرد انسانان به څرنګه یو ځلې پناه کیږي؟ او په څه ډول به ګرد مجرمان په یوه وخت کې ګرفتار او په سزا رساوه کیږي؟

أَلَمْ نَخْلُقكُّم مِّن مَّاءٍ مَّهِينٍ ﴿٢٠﴾ فَجَعَلْنَاهُ فِي قَرَارٍ مَّكِينٍ ﴿٢١﴾ إِلَىٰ قَدَرٍ مَّعْلُومٍ ﴿٢٢﴾

آیا نه یئ پیدا کړي مونږ تاسې له اوبو سپکو (د مني) ځنې؟. نو ومو ساتلې مونږ هغه (اوبه) په ځای د قرارۍ ټینګ کې (چې د مور رحم دی). تر نېټې معلومې (وخت د ولادت) پورې.

تفسیر: یعنې د یوې وقفې په ځای کې یې محفوظ وساته، له دې ځنې مراد د مور رحم دی، چې هغه ته (بچه دان) هم وایه شي، او علی الأکثر ووړ کی هلته تر نهو میاشتو پورې وي، او خپل خلقت کاملوي.

فَقَدَرْنَا فَنِعْمَ الْقَادِرُونَ ﴿٢٣﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ﴿٢٤﴾

پس قادر یو مونږ په دغو کارونو باندې پس نه ټیک قادران یو مونږ. افسوس، هلاکت، خرابي ده په دغې ورځې کې دروغ ویونکیو لره (په ایمان او په نعمت باندې).

تفسیر: یعنې د اوبو هغه څاڅکي یې او تر نېټې معلومې پورې په هغه ټینګ او مضبوط ځای (رحم) کې چې اکثر نهه میاشتې وي؛ وساته په تدریج سره یې پوره کړ، او له هغه څخه یې په ورو ورو یو کامل انسان جوړ کړ، له دې ځنې ځمونږ په قدرت او قوت باندې وپوهېږئ، نو آیا دا الله تعالی دا انسان وروسته له مړینې څخه نشي ژوندی کولی.

تنبیه: ځینو د «قدّرنا» معنی اندازه کول اخیستي دي، یعنې «اندازه مو کړ» او مونږ یو نه اندازه کوونکي، چې په دومره مدت کې له مونږ ځنې هیڅ یو ضروري څیز نه دی پاتې، او نه مونږ کوم زائد او بېکار شی پیدا کړی دی.

(اوس الله تعالی جل وعلا شأنُه وعظم برهانُه ذکر کوي د خپل احسان پر خپلو بندګانو او داسې فرمایي:)

اَلَمۡ نَجۡعَلِ الۡاَرۡضَ كِفَاتًا ﴿۲۵﴾ اَحۡيَآءً وَّاَمۡوَاتًا ﴿۲۶﴾

آیا نه ده ګرځولې مونږ ځمکه جمع کوونکې (په شاه خپلې). ژوندیو لره او مړیو لره (په ګډه، نس خپل کې)؟.

تفسیر: یعنې ګرد ژوندي مخلوقات پر همدغې ځمکې باندې د خپل ژوندون چارې برابروي، او د دوی مړي هم په همدې ځمکې کې خښیږي، او ورته رسیږي، انسان ته ژوندون د همدې خاورې په وسیله په برخه شوی دی، او له مړینې ځنې وروسته یې همدا خاوره د هستوګنې ځای دی، نو آیا بیا دویم کرت له دې خاورې ځنې د هغه پورته کېدل کومه مشکله خبره ده؟.

وَّجَعَلۡنَا فِيۡهَا رَوَاسِيَ شٰمِخٰتٍ وَّاَسۡقَيۡنٰكُمۡ مَّآءً فُرَاتًا ﴿۲۷﴾

او پیدا کړي دي مونږ په دې (ځمکه) کې غرونه لوی او لوړ، او در ومو څښلې تاسې ته اوبه خوږې تنده ماتوونکې.

تفسیر: یعنې په همدغې ځمکې کې مو لکه غر غوندې درونده او سخت جسم پیدا کړی دی، چې له خپله ځایه هیڅ نه خوځیږي، او په همدې ځمکې کې مو د اوبو چینې در بهولې دي، چې د خپلې نرمۍ او سیلان په سبب تل ترتله بهیږي، او په ډېر سهولت سره یې څښونکي خړوبیږي.

وَيۡلٌ يَّوۡمَئِذٍ لِّلۡمُكَذِّبِيۡنَ ﴿۲۸﴾

افسوس، هلاکت، خرابي ده په دغې ورځې کې دروغ ویونکیو لره (په دغو مخلوقاتو او نعمتونو باندې).

اِنۡطَلِقُوۡۤا اِلٰى مَا كُنۡتُمۡ بِهٖ تُكَذِّبُوۡنَ ﴿۲۹﴾

ځئ ولاړ شئ ! هغه څیز ته چې وئ تاسې چې په هغه (عذاب د اور) به مو دروغ ویل په دنیا کې.

تفسیر: یعنې د قیامت په ورځ کې به منکرانو ته داسې ویل کیږي، بیا به وویل شي د الله له جانبه منکرانو ته داسې چې:

اِنۡطَلِقُوۡۤا اِلٰى ظِلٍّ ذِىۡ ثَلٰثِ شُعَبٍ ﴿۳۰﴾

ځئ لاړ شئ تاسې !، هغه سیوري ته چې خاوند د دریو خانګو دی.

تفسیر: له «قتادة» رضي الله تعالی عنه او نورو ځنې مروي دي چې: د کافرانو د سیوري لپاره یو لوګی له دوزخه راوځي، چې په چاودلو سره به په دریو خانګو ویشل کیږي، وایي چې: دا لوګی به داسې وي چې له هر یوه منکر به له درې خواوو راچاپېر وي، یوه ټوټه به یې د سر له لورې د چترۍ په ډول ولاړه وي، او دویمه به یې په ښي لاس او درېمه به یې په کین لاس، د حساب تر خلاصېدو پورې به دا خلق تر همدې سیوري لاندې وي، او ایمانداران او نېک کرداران به د عرش عظیم تر سیوري لاندې په ډېره هوسایي او آرام سره ولاړ وي.

لَّا ظَلِيلٍ وَلَا يُغْنِي مِنَ اللَّهَبِ ﴿٣١﴾

چې نه به وي (دا سيوری) يخ، او نه به دفع کوي (له دوی نه هيڅ شی) له لمبې د اور نه.

تفسير: يعنې يواځې په نامه سره به سيوری وي، داسې کوم ځنې سيوری به نه وي چې د هغه په وسيله د لمر له تودوخې يا د اور له لمبو ځنې منکرين ځان وژغوري، يا د تندې د داخلي او خارجي تودوخې مخه ونيسي.

إِنَّهَا تَرْمِي بِشَرَرٍ كَالْقَصْرِ ﴿٣٢﴾

بېشکه هغه (اور) ويشتل کوي په هسې بڅرکو سرو سکروټو سره (چې هره يوه به يې وي) لکه لوړه (اوچته) غټه مانۍ.

تفسير: يعنې د دوزخ دغه سکروټې به دغومره لوړې وي، او هغه سکروټې به د لويې مانۍ د وچتوالي په مېچ را الوځي، يا به د هغه د سکروټو لويوالی د لويې مانۍ له لويوالي سره برابر وي.

كَأَنَّهُ جِمَالَتٌ صُفْرٌ ﴿٣٣﴾

ګواکې هغه (بڅرکي سکروټې قطار د) اوښانو زېړو تورو دی.

تفسير: يعنې که له مانۍ سره تشبيه په لوړوالي (وچتوالي) کې وي؛ نو له اوښ سره به په لويوالي کې هم وي، که هغه تشبيه په لويوالي کې وي؛ نو د ﴿كَأَنَّهُ جِمَالَتٌ صُفْرٌ﴾ مطلب به داسې وي چې: ډومبی به د اور هغه بڅرکي او سکروټې له مانۍ سره برابرې وي، بيا به ماتې او وړې شي د اوښ په اندازه به کيږي، يا به له اوښ سره په رنګ کې تشبيه ولري، خو په دې صورت کې هغو کسانو چې د ﴿جِمَالَتٌ صُفْرٌ﴾ ترجمه په «تورو اوښانو» سره کړې ده؛ هغه زياته ښه لګيږي، ځکه چې له روايتونو څخه دا ثابته شوې ده، چې د دوزخ اور تک تور دی، او عرب تورو اوښانو ته د دې لامله «صفر» وايي چې هغه عمومًا زېړوالي ته مائل وي، والله أعلم.

وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ﴿٣٤﴾

افسوس، هلاکت، خرابي ده په دغې ورځې کې دروغ ويونکيو لره (د داسې عذابونو).

تفسير: چې داسې به يې ګڼل چې قيامت نه دی راتلونکی، او که راهم شي؛ نو مونږ به هلته په آرام او هوسايۍ کې يو.

هَٰذَا يَوْمُ لَا يَنطِقُونَ ﴿٣٥﴾

دا هغه ورځ ده چې (مفيدې) خبرې نه کوي (په کې کفّار، يا به نشي نيولی هيڅ حُجّت پر الله باندې).

تفسير: يعنې منکران به ځينو مواطنو کې بالکل خبرې ونه شي کړی، او په هغو مواطنو کې چې وينا کوي؛ هغه به نافع نه وي؛ نو په دې لحاظ سره به د هغوی ويل او نه ويل ګرد سره برابر وي.

وَلَا يُؤْذَنُ لَهُمْ فَيَعْتَذِرُونَ ﴿٣٦﴾

او اذن حکم به ونه کړ شي دوی ته چې عذر وغواړي (او نه به معذرت ورته څه نفع ورسوي).

تفسير: ځکه چې د معذرت او د توبې د قبلېدلو وخت تېر شوی دی.

وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ﴿٢٨﴾

افسوس، هلاکت، خرابي ده په دغې ورځې کې دروغ ويونکيو لره (په دغې ورځې د قيامت باندې).

تفسير: يعنې هغه کسان چې دغه ورځ د دنيا په عدليو او محکمو باندې قياس کوي، او داسې يې ګڼلې وي چې که هسې کومه موقع راوړاندې شوه؛ نو هلته به هم په غوږو خبرو او په عذرونو او ننواتو سره ځانونه خلاصوو.

هَٰذَا يَوْمُ الْفَصْلِ ۖ جَمَعْنَاكُمْ وَالْأَوَّلِينَ ﴿٣٨﴾

دا ورځ د فيصلې ده، ټولوو مونږ تاسې (ای مکذّبانو) او پخواني خلق هم.

تفسير: د دې لامله چې ګرد سره راټول کړو، او بيا يې ښل ښل سره ودروو، او وروستنی او آخري حکم او فيصله ور واوروو.

فَإِن كَانَ لَكُمْ كَيْدٌ فَكِيدُونِ ﴿٣٩﴾

پس که وي تاسې سره لره څه کيد، مکر چل (په دفع د عذاب کې)؛ نو وکړئ دغه کيد، مکر، چل مو په ما باندې.

تفسير: هو که ! دا ګرد مو دلته سره را ټول کړي، اوس دې يو له بله سره جرګې او مشورې وکړي !، هر هغه چم او مکر فريب او تدبير چې ځمونږ د نيولو لپاره جوړولی شي؛ هغه دې جوړ کړي، او راودې ښيي، په دنيا کې خو مو د حق په باطلولو او پټولو کې ډېر تدبيرونه کړي وو، نن مو هم له همغو تدبيرونو څخه هر يو مو چې زړه غواړي؛ راد مخه يې کړئ !.

وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ﴿٤٠﴾

افسوس، هلاکت، خرابي ده په دغې ورځې کې دروغ ويونکيو لره (په حساب کتاب باندې).

تفسير: چې په نورو يې هيله او اسره کړې وه، چې هغوی به مونږ په هر ډول سره چې وي؛ خلاصوي.

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي ظِلَالٍ وَعُيُونٍ ﴿٤١﴾ وَفَوَاكِهَ مِمَّا يَشْتَهُونَ ﴿٤٢﴾ كُلُوا وَاشْرَبُوا هَنِيئًا بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٤٣﴾

خامخا پرهېزګاران ويريدونکي به (د جنّت د ونو) په سيورو کې وي، او په (غاړه د) چينو کې به وي. او په (منځ د) مېوو کې به وي له هغه قسمه چې غواړي يې دوی. (او وايي به مؤمنانو ته پرښتې چې) خورئ تاسې او څښئ تاسې (ای متّقيانو) په داسې حال کې چې لذّت اخيستونکي به يئ په سبب د هغو (صالحه اعمالو) چې وئ به تاسې چې کول به مو (په دنيا کې).

تفسير: يعنې ويريدونکي له عذابه د الله چې کوي پرهېز له کفر او عصيان څخه؛ ډومبی د عرش بيا د جنّت په سيوريو کې به وي، د مکذّبينو په مقابل کې يې دا د متّقينو حال بيان وفرمايه، ځکه چې «الأشياء تعرفُ بأضدادها».

إِنَّا كَذَٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿٤٤﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ﴿٤٥﴾

(لکه چې جزاء مو متقيانو ته ورکړه؛) بېشکه مونږ دا رنګه ښه بدل ورکوو نېکانو ته. افسوس، هلاکت، خرابي ده په دغې ورځې کې دروغ ويونکيو لره (په نعماوو د جنّت سره).

تفسير: چې په دنيا کې به يې مسلمانانو ته ويل: که له مړينې څخه وروسته بيا ژوندون وي؛ نو هلته به هم مونږ له تاسې څخه ښه يو، اوس چې هغوی تاسې په عيش او عشرت کې وينئ، او خپل ځانونه په تکليف او زحمت کې مومئ؛ نو دوی ته لا زيات تکليف رسيږي، او رسوا او ذليل کيږي، او وايي به منکرانو ته پرښتې داسې چې:

كُلُوا۟ وَتَمَتَّعُوا۟ قَلِيلًا إِنَّكُم مُّجْرِمُونَ ﴿٤٦﴾

خورئ تاسو ! او نفع واخلئ (ای مکذّبانو له نعمتونو د فاني دنيا) لږې ورځې، بېشکه يئ تاسې مجرمان (ګنهګاران په عُقبى کې).

تفسير: دا خطاب مکذّبينو ته دی، چې څو ورځې نورې هم مزې وکړئ !، آخر به د دې خوړلو او څښلو بدل په ښه ډول له تاسې څخه اخيست کيږي، ځکه چې تاسې د الله تعالى مجرمان يئ، چې د هغه سزا پرته له حبس دوام او عذاب اليم څخه بل شی نه دی.

وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ﴿٤٧﴾

افسوس، هلاکت، خرابي ده په دغې ورځې کې دروغ ويونکيو لره (له عذاب دردناک څخه).

تفسير: چې د دنيا په عيش عشرت، ساعت تېری او لذّتونو کې ډوب تللي وي، له دې څخه خبر نه وي؛ هغه څيز چې تاسې ته د ګلانو آمبل ښکارېده، او هغه مو پخپلو غاړو کې اچول، هغه يو تک تور سخت چيچونکی مار او منګور دی.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ ٱرْكَعُوا۟ لَا يَرْكَعُونَ ﴿٤٨﴾

او کله چې وويل شي (په دنيا کې) دغو (مکذّبينو) ته چې رجوع وکړئ، لمونځ وکړئ تاسې (الله ته)؛ نه کوي دوی رکوع لمونځ (الله ته).

تفسير: يعنې مکذّبين په لمانځه کې رکوع نه لري، يا د الله تعالى د عامو احکامو په مقابل کې غاړه نه ږدي.

وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ﴿٤٩﴾

افسوس، هلاک، خرابي ده په دغې ورځې کې دروغ ويونکيو لره (په اوامر او نواهي د الله).

فَبِأَىِّ حَدِيثٍۭ بَعْدَهُۥ يُؤْمِنُونَ ﴿٥٠﴾

پس په کومې خبرې باندې وروسته ما سوا له دې (قرآنه) به ايمان يقين راوړي (دغه منکران)، بلکه په بل شي باندې ممکنه نه ده پرته له (قرآن).

تفسير: يعنې له قرآن مجيد څخه لوړ او کامل او مؤثر بيان به د چا وي؟ که دا مکذّبين په دې باندې باور نه کوي؛ نو پر کومې خبرې به ايمان راوړي، آيا له دې پاک قرآن ځنې وروسته د بل کوم کتاب د راتللو په انتظار کې دي، چې له اسمانه به راښکته شي؟.

تمّت سورة المرسلات بفضله، ولله الحمدُ والمنّة، وبه التوفيق والعصمة.

سُورَةُ النَّبَإِ

«د (النبأ) سورت مکي دی، (۴۰) آیته (۲) رکوع لري، په نزول کی (۸۰) او په تلاوت کی (۷۸) سورت دی، وروسته له المعارج له سورته نازل شوی دی».

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

عَمَّ يَتَسَاءَلُونَ ﴿١﴾

له څه شي څخه پوښتنه کوي (کفار) یو له بله (یا له مؤمنانو څخه په طریقه د مسخرې څخه).

تفسیر: یعنې خلک دکومې خبرې پته لګولو او دکوم څیز په تحقیق او تفتیش کی مشغول دي؟ آیا په هغو کی داسې څه قوت او استعداد شته چې له ډیرو پوښتنو څخه په هغه څیز باندې وپوهیږي؟ هیڅکله به ونه پوهیږي، یا دا چې کافران دانکار او استهزاء او دنه منلو او مسخرو په ډول (طریقه) په خپلو منځونو کې او هم له پیغمبر او مسلمانانو څخه پوښتي خانه ! هغه لویه ورځ کله راځي؟ ولې دومره وځنډېده (ایساره شوه) اوس ولې نه راځي؟

عَنِ النَّبَإِ الْعَظِيمِ ﴿٢﴾ الَّذِي هُمْ فِيهِ مُخْتَلِفُونَ ﴿٣﴾

پوښتنه کوي (کفـار) دلویې خبرې (قیامت یا قرآن څخه چې مشتمل دی په بعث او نورو اخروي امورو). هغه (قرآن) چې دوی په کې مختلف دي (مؤمنان یې په حقانیت اقرار لري، او کافران ترې انکار کوي).

تفسیر: یعنې دقیامت لویه ورځ چې دخلقو په منځ کې په هغې کې اختلاف او شخړه ده او کفار په هغه کې سره مختلف دي، په انکار او په شک کې، یا به تپوس کاوه مؤمنانو او کافرانو ټولو، مؤمنانو دپاره دزیادت دویرې او دکافرانو له جهته دمسخرې نه، څوک راتګ نه مني، څوک یې په خیال کې ورته تللي دي.

كَلَّا سَيَعْلَمُونَ ﴿٤﴾ ثُمَّ كَلَّا سَيَعْلَمُونَ ﴿٥﴾

نه دی کوي (دا اختلاف او پوښتنې) ژر به وپوهیږي (دا کافران په عذاب دانکار باندې). بیا هیڅکله دی نه کوي (پوښتنې او اختلاف) ژر به وپوهیږي (دغه منکران په هغه څه باندې چې حق دی په هغه وقت کی چې مړه شي او وځکي عذاب).

تفسیر: یعنې پیغمبرانو ددنیا له اوله تر اوسه پورې خلق ډېر پوهولي دي، خو خلقو هیڅ کله له خپلو جګړو او پوښتنو مخ نه دی اړولی، اوس نژدې ده چې هغه ویروونکې نندارې هغوی ته په مخ کې راشي، نو هلته به وپوهیږي چې دقیامت لویه ورځ څه شی ده؟ او دهغې پوښتنې او جګړې په څه ډول دي؟.

أَلَمْ نَجْعَلِ الْأَرْضَ مِهَادًا ﴿٦﴾

آیا نـه ده ګرځولې مونږ ځمکه فرش(بلکه ګرځولې ده مونږ ځمکه فرش لپاره دهستوګنې دخلقو).

تفسير: چې خلق په سکون او اطمينان پرې ډډې ولګوي، او هستوګنه پرې وکړي، او په آرامۍ او هوسايۍ (راحت) سره ناسته ملاسته په کې وکړي.

وَّالْجِبَالَ اَوْتَادًا ۙ﴿۷﴾

او (آيا نه دي ګرځولي مونږ) غرونه ميخونه (بلکه ګرځولي دي مونږ غرونه دځمکې ميخونه چې په سبب دهغو برقراره ده).

تفسير: لکه چې يو شی دميخونو په وهلو سره ټينګيږي او نه سره بيليږي او نه له خپل ځای څخه دبخوا او هغې خوا ته خوځيږي؛ همدا راز دځمکې هغه ابتدائي خوزښدل او سره بيلښدل دغرونو د شته والي په سبب شول، او دالله تعالی په امر يې په ښکاره ډول يو راز آرام په برخه شو.

وَّخَلَقْنٰكُمْ اَزْوَاجًا ۙ﴿۸﴾

او پيدا کړي يئ مونږ تاسې جوړه (نر او ښځه).

تفسير: يعنې الله تعالی د نارينه دسکون او راحت او هوسايۍ او وخت تيرولو دپاره ښځه دده جوړه کړې ده، يا به له ازواج څخه مراد راز راز اشکال (انواع اقسام) او نور شيان مراد وي.

وَّجَعَلْنَا نَوْمَكُمْ سُبَاتًا ۙ﴿۹﴾

او ګرځولی دی مونږ خوب ستاسې قطع د کارونو آرام راحت (دابدانو دتاسې).

تفسير: يعنې سړی چې په اوږدې ورځې کې له ډير کار او بار او خوځښدو سترې ستومانه کيږي نو هر کله چې اوده شي؛ نو ګرده ستوماني او سترتيا يې لرې کيږي، ګواکې خوب د آرامۍ او هوسايۍ نوم دی، وروسته له دې دخوب په مناسبت شپه هم يادېږي.

وَّجَعَلْنَا الَّيْلَ لِبَاسًا ۙ﴿۱۰﴾

او ګرځولې ده مونږ شپه لباس (پټوونکې دهر څيز په تيارې خپلې سره).

تفسير: همغسې چې سړی پخپلو جامو سره ځانونه پټوي، همدارنګه دشپې تياره هم دخلقو پرده ساتي، او هغه چارې چې دپټيدلو وړ وي؛ زياتره يې دشپې په تياره کې کولی شئ، په هسې او ښکاره ډول هم سړی له ورځې زياتره دشپې له مخې ديخنۍ او نورو شيانو لامله جامې اغوستلو ته اړ او محتاج کيږي.

وَّجَعَلْنَا النَّهَارَ مَعَاشًا ۙ﴿۱۱﴾

او ګرځولې ده مونږ ورځ (وقت دطلب) معاش (او دکارونو).

تفسير: زياتره هر راز چارې او ګټې دورځې له مخې کيږي، چې له هغو څخه هر څوک دخپل کور او کهول حوائج او اړتياوې لرې او خپل زړه ډاډه کوي، دشپې او ورځې په مناسبت د اسمان او لمر خبره هم کيږي، يا دا چې دځمکې په مقابل کې داسمان بيان هم کاوه شي.

وَبَنَيْنَا فَوْقَكُمْ سَبْعًا شِدَادًا ﴿١٢﴾

او جوړ کړي دي مونږ دپاسه دتاسې اوه محکم (اسمانونه چې نشته په کې هيڅ نښه دخلل او د نقصان).

تفسير: يعنې اووه کلک اسمانونه جوړ شوي دي، چې سره له دومره زياتو پېړيو مدتو دتېرېدلو اوس هم دپخوا په شان دي، او هيڅ يو کنډو په کې نشته، او داسې ټينګ او کلک دي چې له سره نه نړيږي، او هيڅ يو چاوده او درز په کې نه ښکاري.

وَّجَعَلْنَا سِرَاجًا وَّهَّاجًا ﴿١٣﴾

او ګرځولې پيدا کړې ده مونږ (په اسمان کې) ډيوه روښانه.

تفسير: يعنې لمر چې دتودوخې او رڼا دواړه اوصاف په کې شته.

وَّاَنْزَلْنَا مِنَ الْمُعْصِرٰتِ مَآءً ثَجَّاجًا ﴿١٤﴾

او نازلې راښکته کړېدي مونږ له نچوړونکو او ورونکيو (وريځو) څخه اوبه ډېرې توئيدونکې پاکې صافې.

تفسير: څڅيدونکې وريځې يا څڅولې هواوې.

لِّنُخْرِجَ بِهٖ حَبًّا وَّنَبَاتًا ﴿١٥﴾ وَّجَنّٰتٍ اَلْفَافًا ﴿١٦﴾

لپاره د دې چې راوباسو مونږ په هغو (اوبو) سره دانې، او واښه. او باغونه يو له بل سره ګڼ نژدې.

تفسير: يعنې ډېر ګڼ باغونه، يا دا چې په يوې ځمکې کې يې راز راز ونې او باغونه شنه کړي دي.

اِنَّ يَوْمَ الْفَصْلِ كَانَ مِيْقَاتًا ﴿١٧﴾

بېشکه ورځ د فيصلې (په مابين د خلقو کې قيامت دی) وخت (مقرر لپاره د ثواب او عقاب په حکم د رب ستا).

تفسير: د فيصلې ورځ به هغه وي چې نښه او بد داسې سره بيخي په کې بيليږي، چې په هيڅ ډول اشتراک او اجتماع به په کې نه پاتې کيږي، هره نيکي خپل معدن ته او هره بدي خپل مرکز ته ورځي، ښکاره ده چې داسې کامل امتياز او افتراق په دې دنيا کې نشي کېدی.

يَّوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّوْرِ فَتَاْتُوْنَ اَفْوَاجًا ﴿١٨﴾

هغه ورځ چې وپوکل شي (دويم ځلي) په صور (شپېلۍ) کې؛ نو راځئ به تاسې ډلې ډلې (له قبرونو نه موقف ته).

تفسير: يعنې ډېر زيات غونډونه او فرقې سره ټولېږي، چې د هغوی وېشونه د هغو په چارو، عقائدو او اعمالو پورې تړلې او مربوط دي.

وَّفُتِحَتِ السَّمَآءُ فَكَانَتْ اَبْوَابًا ﴿١٩﴾

او پرانستلی، ځیرلی به شي اسمان (په دغه ورځ د قیامت کې)؛ نو شي به دروازې دروازې.

تفسیر: یعنې اسمان به داسې وپرانیستلی او توتې توتې شي چې له لرې به دروازې په کې ښکاري.

وَّسُيِّرَتِ الْجِبَالُ فَكَانَتْ سَرَابًا ﴿٢٠﴾

او روان به کړل شي غرونه، نو شي به لکه سراب (شګو ګل ځلېدونکې ځمکه لکه اوبه).

تفسیر: لکه چې په ځلېدونکو شګو باندې له لرې څخه د اوبو ګمان کیږي؛ همداسې په هغو غرونو باندې به هم اټکل کاوه شي، ځکه چې هغه به غرونه نه وي، بلکه د شګو ګل (سراب) به وي.

اِنَّ جَهَنَّمَ كَانَتْ مِرْصَادًا ﴿٢١﴾ لِّلطّٰغِيْنَ مَاٰبًا ﴿٢٢﴾

بېشکه دوزخ چې ځای د انتظار (د کتو لپاره د تېرېدونکیو دی). سرکشو لره د ورتللو او د هستوګنې ځای دی.

تفسیر: یعنې دوزخ د شریرینو په انتظار کې دی، او هلته د دوی د ورتللو او د هستوګنې ځای دی، یا بېشکه دوزخ ځارونکی دی، او ځای د تېرېدلو د خلقو دی، نو مؤمن به تر تېر شي، او کافر به په کې پرېوځي.

لّٰبِثِيْنَ فِيْهَآ اَحْقَابًا ﴿٢٣﴾

ځنډ کوونکي به وي دغه (سرکشان) په هغه (دوزخ) کې ډېرې زمانې (بلکه همېشه به په کې پاتې کیږي).

تفسیر: چې د شمېرلو مېچ یې نشته، سره له دې چې ډېرې زمانې او پېړۍ تیریږي، خو د دوی مصیبت به پای ته نه رسیږي.

لَا يَذُوْقُوْنَ فِيْهَا بَرْدًا وَّلَا شَرَابًا ﴿٢٤﴾ اِلَّا حَمِيْمًا وَّغَسَّاقًا ﴿٢٥﴾

نه به څکي دغه (سرکشان) په هغه (دوزخ) کې سړه (هوا اوبه)، او نه د څښلو (یخ) څیز. مګر پرته له ډېرو تودو اوبو او بهېدونکیو زوو له وینو سره.

تفسیر: یعنې نه د یخنۍ راحت او هوسایي مومي، نه به د څښلو کوم خوند هغوی ته پیدا کیږي، یوائې تودې اوبه وررسیږي، چې له هغو څخه د هغوی خولې سوځي، او کولمې یې پرې کیږي، او له ګېډې څخه د باندې لویږي، او بل هغه تکې زیږې بهېدونکې زوې وررسیږي، چې د نورو دوزخیانو له پرهارو څخه راووځي، الله تعالی دې مونږ له دې او له نورو دنیوي او اخروي هر راز ربړو څخه وساتي.

جَزَآءً وِّفَاقًا ﴿٢٦﴾ اِنَّهُمْ كَانُوْا لَا يَرْجُوْنَ حِسَابًا ﴿٢٧﴾ وَّكَذَّبُوْا بِاٰيٰتِنَا كِذَّابًا ﴿٢٨﴾

جزاء (ورکوله شي دغو سرکشانو ته) موافقه (له اعمالو د دوی سره). بېشکه وو دوی (په دنیا کې) چې نه ویرېدل امید هیله یې نه لرله د حساب. او دروغ یې ګڼل آیتونه ځمونږ په ډېر دروغ ګڼلو سره.

تفسير: يعني د هغه شي نه چې دوی تری نه ویرېدل، او نه يې تری هيله لرله؛ هم هغه وردمخه شو، او هغه خبره چې دروغ يې بلله؛ پخپلو سترګو يې وليدله، اوس ګورو چې دوی څنګه تکذيب او انکار کوي.

وَكُلَّ شَيْءٍ أَحْصَيْنَاهُ كِتَابًا ﴿٢٩﴾

او هر څيز (له طاعته او معصيته) شمېرلی دی مونږ هغه په ليکلو سره (په لوح محفوظ کې لپاره د جزاء).

تفسير: يعني هر څيز د الله تعالى په ازلي او ابدي علم او پوهې کې شته، او د هغه د علم المحيط سره سم د لوح محفوظ په دفتر کې ليکلی دی، هيڅ يو ښه او بد کار د الله تعالى د علم له احاطې څخه د باندې نه دی، د يوې وړې ذرې پوښتنه او شمېر هم کوي، او وبه ويل شي دغو منکرانو سرکشانو ته په آخرت کې په وخت د وقوع د عذاب کې پردوی باندې د أکرم شأنه وأعظم برهانه له جانبه داسې چې:

فَذُوقُوا فَلَن نَّزِيدَكُمْ إِلَّا عَذَابًا ﴿٣٠﴾

پس وڅکئ (سزا خپله) چې له سره نه زياتوو مونږ پر تاسې پرته له عذابه (د پاسه په بل عذاب باندې).

تفسير: يعني همغسې چې تاسې په تکذيب او انکار کې تېری او وړاندې تګ کوئ؛ نو که بې واکه مړګ او مړينه تاسې ته درپېښه شي؛ تل به مو همدا وړاندې تګ وي، اوس د لويو ربړو خوند وڅکئ !، مونږ به هم ستاسې عذاب داسې زياتوو چې هيڅ تخفيف او سپکتيا به په کې نه وي، او د يوه عذاب د پاسه به بل عذاب درکاوه کيږي، او دغه آيت ډېر سخت دی لـه آيتونو د قرآنه په حق د دوزخيانو کې، اوس الله تعالى أعظم برهانُه وأعلى شأنُه د مؤمنانو کرامت داسې بيان فرمايي:

إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ مَفَازًا ﴿٣١﴾ حَدَائِقَ وَأَعْنَابًا ﴿٣٢﴾ وَكَوَاعِبَ أَتْرَابًا ﴿٣٣﴾

بېشکه خاص متقيانو ته (په آخرت کې) ځای د خلاصي بري کاميابي دی. باغونه (د مېوې) او د انګورو (ونې) دي. او پېغلې انارتيونې همځولې دي.

تفسير: يعني داسې انارتيونې پيمخې پېغلې چې دوی د خپل پېغلتوب وروستني مېچ ته رسېدلې وي، او ګردې په يوه عمر او يوه ونه وي؛ متّقيانو ته ورعنايت کيږي.

وَكَأْسًا دِهَاقًا ﴿٣٤﴾

او (متقيانو ته په جنّت کې د شراب طهور) پيالې ډکې تر څنډو (غاړو) دي.

تفسير: يعني د پاکو خوږوبي (شراب طهور) په څنډو اوښتي جامونه به پر متقيانو مؤمنانو ورځښولی کيږي.

لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا وَلَا كِذَّابًا ﴿٣٥﴾

نه اوري په دغه (جنّت کې متّقيان) لغو چټي (بېکاره) خبرې او نه دروغ.

تفسير: يعني په جنّت کې چټي خبرې اترې نه وي، او ملنډې نه پکښې اورېدلی کيږي، درواغ او فرېب او درغلي په کې نه وي، نه څوک له چا سره جنګ جنجال کوي، ځکه چې هلته د جګړې او شخړې هيڅ يوه پېښه نه وي، او نه څه ضرورت ورته واقع کيږي.

جَزَآءً مِّن رَّبِّكَ عَطَآءً حِسَابًا ﴿٣٦﴾

(جزاء به ورکوله شي متّقيانو ته) جزاء ورکول له ربه ستا نه عطاء ډېره (په حساب د اعمالو سره).

تفسير: يعني د يوې يوې ذرې شمېر به کيږي، او ښه بدل او کافي اجر يې د دوی د رب او پالونکي له جانبه ورکاوه کيږي، هسې رب أكرم شأنُه وأعظم برهانُه.

رَّبِّ السَّمَٰوَٰتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا الرَّحْمَٰنِ لَا يَمْلِكُونَ مِنْهُ خِطَابًا ﴿٣٧﴾

چې رب د اسمانونو او (رب د) ځمکې او (رب د) هغو شيونو دی چې په منځ د دغو دواړو (ځمکې او اسمان) کې دي، ډېر مهربان دی، نه به مالکان کيږي (د شفاعت، نه به توانيږي خلق) له دغه (الله) سره د خبرو کولو.

تفسير: يعني نه به قادريږي هيڅوک چې خبرې وکړي له الله سره له وېرې، يا نه به مالکان کيږي د شفاعت لپاره د هر چا مګر خو په اذن د الله تعالى، او سره له دومره لطف، مرحمت د هغه الله تعالى عظمت، جلال او لورينه داسې ده چې هيڅوک د الله تعالى په مخ کې خبرې نشي کولى، او شونډې نشي خوځولى.

يَوْمَ يَقُومُ الرُّوحُ وَالْمَلَائِكَةُ صَفًّا ۖ

په هغې ورځې (د قيامت) کې چې ودريږي روح او د ملائکو صفونه صفونه.

تفسير: له روح څخه مقصد ګرد ساکښان دي، يا به له هغه څخه (روح القدس) مراد وي، چې جبريل عليه السلام دی.

لَّا يَتَكَلَّمُونَ إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ الرَّحْمَٰنُ وَقَالَ صَوَابًا ﴿٣٨﴾

نه به کوي خبرې (هيڅوک له وېرې په باب د شفاعت کې مګر) پرته له هغه چې اذن حکم وکړي ده ته رحمان (د خبرو يا د شفاعت)، او ويلى يې وي صواب ښه خبره (په دنيا کې چې لا اله الا الله ده).

تفسير: يعني په هغه دربار کې هر څوک هر څه چې وايي؛ د هغه الله تعالى په اذن او حکم اشاره يې وايي، او څه چې وايي؛ همداسې خبرې کوي چې د ويلو او کولو وړ او خورا (درستې) او معقولې وي، لکه د کوم غير مستحق سپارښت نه کوي، په هغه ورځ کې او د الله تعالى په حضور کې به د سپارښت وړ يواځې هغه څوک کېدى شي؛ چې په دنيا کې له رښتينو او جوتو خبرو څخه زياتره رښتيا او جوتې خبرې يې له خولې څخه وتلې وي، او د «لا اله الا الله» پاکه کلمه يې ويلې وي، يعني مسلمان وي نه کافر، ولې چې نه کوي شفاعت مګر خو د مستحق مؤمن، اى الله تعالى ! تل دا کلمه ځمونږ په ژبو جاري لره !.

ذَٰلِكَ الْيَوْمُ الْحَقُّ ۖ فَمَن شَاءَ اتَّخَذَ إِلَىٰ رَبِّهِ مَآبًا ﴿٣٩﴾

دا هغه ورځ ده حقه، پس هر هغه چې اراده وکړي؛ نيسي طرف د رب خپل ته مرجع.

تفسير: يعني هغه د قيامت ورځ خامخا راتلونکې ده، اوس هر هغه څوک چې خپله ښه او بهترې غواړي؛ ښايي چې د هغې ورځې لپاره ځان تيار کړي، او په زړه پورې تيارى ورته ونيسي !.

إِنَّآ أَنذَرْنَٰكُمْ عَذَابًا قَرِيبًا ۖ يَوْمَ يَنظُرُ ٱلْمَرْءُ مَا قَدَّمَتْ يَدَاهُ وَيَقُولُ ٱلْكَافِرُ يَٰلَيْتَنِى كُنتُ تُرَٰبًۢا ﴿٤٠﴾

بېشكه مونږ چې يو ويروو مونږ تاسې (ای کُفّارو) له يوه عذاب راتلونكي نژدې څخه (چې عذاب د آخرت دی)، هغه ورځ چې وبه ويني هر سړی هر هغه څه چې په مخ کې ليږلي دي دواړو لاسو د ده، (يعنې ښه او بد، وړاندنۍ وروستنۍ چارې او اعمال يې وروړاندې کيږي)، او وبه وايي کافر (په ورځ د قيامت کې): کاشکې چې وی زه خاوری.

تفسير: يعنې کاشکې زه خاوری وی !، په دنيا کې چې هيڅ کله پيدا شوی نه وی !، ځکه چې د همدغه پيدايښت له سببه د حساب او کتاب په عذاب اخته شوی يم.

تمّت سورة النبأ بفضل الله تعالى ومنّه وكرمه.

سُورَةُ النَّازِعَاتِ

«د (النازعات) سورت مکّي دی، (۴۶) آیته (۲) رکوع لري، په تلاوت کې (۷۹)، په نزول کې (۸۱) سورت دی، وروسته د (النّبأ) له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

وَالنَّازِعَاتِ غَرْقًا ﴿۱﴾ وَالنَّاشِطَاتِ نَشْطًا ﴿۲﴾

قسم دی (په ملائکو) سخت وښکوونکیو (ارواحو د کفّارو لره) سخت وښکل. (او قسم دی) په ملائکو اسان وښکوونکیو (ارواحو د مؤمنانو لره اسان وښکل).

تفسیر: یعنې قسم دی په هغو پرښتو باندې چې د کافرانو په رګونو کې ورننوځي، او د هغوی ارواح په راښکلو سره له سرونو د ګوتو او نوکونو نه په ډېره سختۍ سره وباسي، یا قسم دی په ستوریو څخلېدونکیو باندې له مشرق نه مغرب ته.

﴿وَالنَّاشِطَاتِ نَشْطًا﴾«او قسم دی په ملائکو اسان وښکوونکیو ارواحو د مؤمنانو لره اسان وښکل»، یعنې هغه پرښتې چې له مؤمنانو څخه د روح غوټه پرانیځي، او بیا دوی په ډېرې خوښۍ سره د بره په لوري ځغلي، خو په یاد یې ولرئ چې دا ذکر د روح دی، او د بدن نه دی، لنډه یې دا چې ښه سړی په ډېرې خوښۍ سره د بره په لوري ور ځغلي، او بد سړی تري تښتي، نو یې په راښکودلو سره بېرته بیایي، یا قسم دی په هغو ستوریو باندې چې وځي له یوه برجه بل برج ته.

وَالسَّابِحَاتِ سَبْحًا ﴿۳﴾ فَالسَّابِقَاتِ سَبْقًا ﴿۴﴾

او قسم دی په تېزو غوټه وهونکیو (ملائکو په تعمیل د احکام الله) تېز غوټه وهل. نو قسم دی په وړاندې کېدونکیو (ملائکو) باندې وړاندې کېدل (په ارواحو د مؤمنانو جنّت ته).

تفسیر: یعنې هغه پرښتې چې روح له ځان سره اخلي، او د ځمکې څخه د اسمان په لوري په داسې سرعت او سهولت سره ځغلي، لکه چې بې له کوم تکلیفه په اوبو باندې ګرځندۍ لامبو وهي، بیا نو د دې ارواحو په باره کې هر هغه امر چې د الله تعالی له خوا کېږي؛ د هغه په ځای راوړلو ته په ډېر شوق، او تلوار سره ورځغلي، یا قسم دی په تسبیح ویونکو باندې په تسبیح ویلو سره، یا په هغو ستوریو باندې قسم دی چې وړاندې کېږي یو له بل نه په تللو راختلو او نورو.

فَالْمُدَبِّرَاتِ أَمْرًا ﴿۵﴾

پس (قسم دی) په تدبیر جوړوونکیو (ملائکو) د حکم د الله (په دنیوي چارو کې، جواب د قسم دا دی چې خامخا به راپورته کړی شئ تاسې لپاره د حساب او کتاب).

تفسیر: یعنې وروسته له هغه د دې ارواحو په نسبت کې د ثواب حکم کېږي که د عقاب؛ د دې دواړو احکامو تدبیر او انتظام په همدغو پرښتو پورې اړه (تعلّق) لري، او د هر حکم په کولو سره مشغولېږي، یا به مطلقاً له هغو پرښتو څخه مراد وي چې د عالم تکوین په انتظام او تدبیر باندې مسلّطې دي.

يَوْمَ تَرْجُفُ الرَّاجِفَةُ ۝٦ تَتْبَعُهَا الرَّادِفَةُ ۝٧

هغه ورځ چې ولړځيږي لړځيدونکي (چې اوله شپېلۍ ده). پس راځي پس له دې نه هغه وروسته راتلونکي (چې ثاني نفخه ده).

تفسير: يعنې د قيامت په ورځ کې به ولړځيږي غرونه او ځمکه له اول ځلي شپېلۍ او صور له پوکلو څخه، شاه صاحب ليکي چې پرله پسې ځمکه لړځيږي، ډېرو مفسّرينو له «رادفة» څخه مراد دويم صور او شپېلۍ اخيستې ده، والله تعالى أعلم.

قُلُوبٌ يَوْمَئِذٍ وَاجِفَةٌ ۝٨ أَبْصَارُهَا خَاشِعَةٌ ۝٩

زړونه (د منکرانو د بعث) په هغې ورځې کې به بې قراره رپېدونکي وېرېدونکي وي. سترګې د هغوی به سپکې ذليلې ښکته وي (له وېرې).

تفسير: يعنې د پرېشانۍ او ويرېدلو له سببه به زړونه رپيږي، او ځانونه به لړځيږي، د دوی سترګې به خوارې او سپکې او ښکته وي، او د ذلّت او ندامت او پښېمانۍ ګردې نښې به په هغوی کې له لرې ښکاري.

يَقُولُونَ أَإِنَّا لَمَرْدُودُونَ فِي الْحَافِرَةِ ۝١٠ أَإِذَا كُنَّا عِظَامًا نَّخِرَةً ۝١١ قَالُوا تِلْكَ إِذًا كَرَّةٌ خَاسِرَةٌ ۝١٢

وايي به (دغه منکران د بعث تمسخُرًا) آيا مونږ به بيا وګرځولی شو په ړومبي حالت (بيا ژوندي کيږو؟). آيا کله چې وګرځو مونږ هډوکي زاړه رېزه رېزه ډدونکي (نو بيا به هم ژوندي کيږو؟). وويل (منکرانو تمسخُرًا) دغه (ګرځېدل ځمونږ ژوندون ته) په هغه وخت کې ګرځېدل نقصانمن زيانمن دي.

تفسير: يعنې د هديرې په ژوره کې له خښېدلو څخه وروسته به بيا څرنګه مونږ ژر تر ژره بېرته ژوندي کيږو؟ مونږ خو په دې خبرې نشو پوهېدی چې په رژېدلي زاړه هډوکي کې به بيا څنګه روح ننوځي؟ که داسې کومه پېښه وشي؛ نو بيا به ژوندي کېدل ډېر ضرر لرونکي او زيانمن وي، ولې چې مونږ هغه ژوندون لره څه تياری نه دی کړی، او هيڅ شی او سامان نه ورته لرو، دا خبرې دوی په ملنډې او مسخرو سره کوي، نو بيا فرمايي الله أكرم شأنُه وأعظم برهانُهُ چې:

فَإِنَّمَا هِيَ زَجْرَةٌ وَاحِدَةٌ ۝١٣ فَإِذَا هُم بِالسَّاهِرَةِ ۝١٤

پس بېشکه دا (ثاني نفخه) خو پوکل يو دي (ډېر اسان چې پرې ژوندي کيږي ګرد مخلوقات). پس ناڅاپه وي به دغه (خلق ټول) په مخ د ځمکې (پس له مرګه).

تفسير: ځينې د «ساهرة» مصداق شام بولي، او ځينې يې د دوزخ نوم ګڼي، يعنې منکر خلق دا خبره ډېره سخته ګڼي، او حال دا دی چې داسې چارې پاک الله تعالى ته ډېرې آسانې دي، تر دې چې د يوې سلګۍ وهلو په مېچ دا ګردې چارې کيدونکې دي، يعنې د يوې چغې او د صور په پوکلو سره بې له ډيله ګرد پخوانۍ او وروستنۍ مړي له ځمکې څخه د حشر په ډګر کې سره ټوليږي.

هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ مُوسَىٰ ۝١٥

آيا راغلې ده تاته (ای محمده ! بلکه بېشکه رسېدلې ده تاته ای محمده !) خبره د موسى.

تفسير: دا قصه په څو څو ځايونو کې په تفصيل سره ذکر شوې ده، يعنې په تحقيق راغلې ده تاته خبره د دغه موسى.

إِذْ نَادَاهُ رَبُّهُ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طُوًى ﴿١٦﴾

کله چې ور غږ کړ دغه (موسى) ته رب د ده په پاکه کنده ميدان د طوى کې.

تفسير: يعنې د طور له غره سره نژدې، او موسى ته الله أكرم شأنُهُ وأعظم برهانُهُ دغسې امر وفرمايه چې:

اذْهَبْ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغَىٰ ﴿١٧﴾ فَقُلْ هَل لَّكَ إِلَىٰ أَن تَزَكَّىٰ ﴿١٨﴾ وَأَهْدِيَكَ إِلَىٰ رَبِّكَ فَتَخْشَىٰ ﴿١٩﴾

لاړ شه (په رسالت ځما) طرف د فرعون ته چې بېشکه ده سر غړولى (تجاوز يې کړى) دى (د الله تعالى له احكامو). نو ووايه ورته: آيا مينه لرې ته په طرف د دې چې پاک شې (له شرک او معاصي نه)؟. او (رغبت لرې دې ته چې) لاره دروښيم تاته طرف د رب ستا ته؛ پس وويرېږې ته (له عذابه).

تفسير: يعنې كه ته خپل ښه والى او اصلاح غواړې؛ نو زه د الله تعالى په امر ستا اصلاح كولى شم، او داسې لاره درښيم چې پر هغې باندې له تللو څخه ستا په زړه كې د الله تعالى وېره او د هغه كامل معرفت ټينګ شي، ځكه چې د وېرې شته والى بې له پوره معرفت متصوّر نه دى، ښكاره شوه چې د موسى عليه السلام له بعثت څخه مقصد د فرعون اصلاح هم وه، او يواځې د بني اسرائيلو نجات او ژغورنه له قيده نه وه، پس موسى عليه السلام فرعون ته ورغى، او هغه ترې معجزه وغوښته.

فَأَرَاهُ الْآيَةَ الْكُبْرَىٰ ﴿٢٠﴾

پس وښودله (موسى) دغه (فرعون ته) معجزه لويه.

تفسير: يعنې هلته رسېدلى د الله تعالى پيغام يې ورساوه، او موسى فرعون ته د حجّت د تمامولو لپاره له ګردو څخه لويه معجزه له همسا ځنې د ښامار جوړول وروښودل.

فَكَذَّبَ وَعَصَىٰ ﴿٢١﴾ ثُمَّ أَدْبَرَ يَسْعَىٰ ﴿٢٢﴾

پس تكذيب وكړ (فرعون د موسى) او ويې نه مانه. بيا يې شا كړه (له ايمانه) لاړ په ډېره بېړه سره (په فساد پسې).

تفسير: يعنې هغه ملعون فرعون نه وو منونكى، او په دې فكر كې ولګېد چې ډېر سړي سره راټول كړي او كودډګران ولټوي، او پر دې باندې يې وګماري چې د موسى عليه السّلام د معجزاتو مقابله په سحر سره وكړي.

فَحَشَرَ فَنَادَىٰ ﴿٢٣﴾ فَقَالَ أَنَا رَبُّكُمُ الْأَعْلَىٰ ﴿٢٤﴾

پس (فرعون ګرد ساحران) راټول كړل، پس غږ يې وكړ. پس وويل (فرعون داسې چې) زه رب پالونكى ستاسې يم ډېر لوى لوړ.

تفسير: يعنې له ګردو څخه لوى رب خو زه يم، نو دا موسى عليه السلام د كوم رب رسول او استاځى دى؟ معاذ الله.

فَأَخَذَهُ اللَّهُ نَكَالَ الْآخِرَةِ وَالْأُولَىٰ ﴿۲۵﴾

پس ونيو دغه (فرعون لره) الله په عذاب د آخرت او د دنيا.

تفسير: يعني دلته د دنيا په اوبو کې ډوب شو، او هلته د عقبى په اور کې سوځي.

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَعِبْرَةً لِّمَن يَخْشَىٰ ﴿۲۶﴾

بېشكه په دغه (ډوبېدلو د ده او سوځېدو د ده) کې خامخا عبرت دى هغه چا لره چې ويريږي (له الله نه).

تفسير: په دې قصې کې ډېرې خبرې د سنجولو (فکر کولو) او عبرت او نصيحت اخيستلو لپاره شته، په دې شرط چې د سړي په زړه کې لږ څه د الله تعالى وېره وي.

(ربط): د موسى عليه السلام او د فرعون قصه په منځ کې استطراداً راغلې ده، وروسته له دې نه بيا هغه مضمون د قيامت په لوري اوړي، لکه چې اوس د قيامت منکرانو ته الله أكرم شأنُهُ وأعظم برهانهُ داسې فرمايي:

ءَأَنتُمْ أَشَدُّ خَلْقًا أَمِ السَّمَاءُ ۚ بَنَاهَا ﴿۲۷﴾

آيا تاسې ډېر سخت يئ د پيدايښت لامله که اسمان؟ جوړ کړى دى (الله) دغه (اسمان).

تفسير: يعني د تاسې پيدا کول هغه هم وروسته له دې چې يو ځلې پيدا شوي يئ له اسمانونو څخه ګران دى؟ کله چې تاسې د داسې لوى اسمان خالق او مالك الله تعالى پېژنئ؛ بيا نو پخپلو بيا پيدا کېدلو کې ولې تردّد او شبهه لرئ؟ جوړ کړى دى الله اسمان.

رَفَعَ سَمْكَهَا فَسَوَّاهَا ﴿۲۸﴾ وَأَغْطَشَ لَيْلَهَا وَأَخْرَجَ ضُحَاهَا ﴿۲۹﴾

پورته کړى دى (الله) چت لوړوالى د هغه (اسمان) نو سم صاف بې عيبه يې کړ. او توره تياره يې کړه شپه د دغه (اسمان)، او راويې ايسته ورځ رڼا د دغه (اسمان).

تفسير: يعني په اسمان کې فکر ووهئ ! چې څومره زيات هسك او اوچت دى؟ څرنګه کلك او مضبوط دى؟ په څه اندازه منظم مرتب بې عيبه او بې نقصانه دى؟ څنګه صاف او هوار دى؟ څه ډول انتظام او تدوين او ترتيب د هغه په موجوداتو او مربوطاتو کې شته؟ د هغه له لمر او سپوږمۍ او ستوريو څخه څومره ګټې اخلئ؟ او په څه اندازه د اوقاتو او اطرافو په پېژندلو او نورو شيانو کې ورځنې ګټور کېږئ، د اسمان نندارې ته د ورځې له خوا او د شپې له خوا بېل بېل ځير شئ چې څرنګه درښكاري؟ او د تعجّب او د حيرت وړ دربرينې؟.

وَالْأَرْضَ بَعْدَ ذَٰلِكَ دَحَاهَا ﴿۳۰﴾

او ځمكه وروسته له دغه (پيدايښت د اسمان) صافه وغوړوله (الله) دا (ځمكه).

تفسير: يعني د ځمكې او د اسمان له منځه كوم يو وړاندې او كوم يو وروسته جوړ شوى دى؟ د دې په نسبت وړاندې له دې نه په بل كوم ځاى كې څه خبرې شوي دي، ځمونږ د دغه تفسير د «حم السجدة» سورت وګورئ !.

اوس الله أعلى شأنُهُ وأعظمَ برهانُهُ د ځمكې د غوړولو لږ څه نور تشريح داسې فرمايي:

أَخْرَجَ مِنْهَا مَاۤءَهَا وَمَرْعٰىهَا ﴿٣١﴾

را ایستلي دي (الله) له دغې (ځمکې) څخه اوبه د دې، او واښه ورشو د دې.

تفسیر: یعنې الله تعالی سیندونه او چینې بیولې دي، او د هغو اوبو په وسیله یې قسم قسم نباتات، واښه پیدا کړي دي.

وَالْجِبَالَ اَرْسٰىهَا ﴿٣٢﴾

او غرونه (په مخ د ځمکې) ودرول ثابت محکم کړل (الله) هغه (غرونه).

تفسیر: چې له خپل ځای څخه نه خوځیږي، او د ځمکې مخصوص اضطرابات او خوځښل یې هم ورک کړي دي، او دغه ثبات د ځمکې؛ او جریان د اوبو پرې، او ایستل د محصولاتو ترې؛ کړي دي الله أكرم شأنُهُ وأعظم برهانُه.

مَتَاعًا لَّكُمْ وَلِاَنْعَامِكُمْ ﴿٣٣﴾

لپاره د نفعې ستاسې او لپاره د نفعې د چارپایانو ستاسې (ای بندګانو ځما !).

تفسیر: یعنې که دا انتظام نه وي؛ نو ستاسې او ستاسې د حیواناتو چارې به څرنګه پوره کېدې؟ د دې ګردو شیانو له پیدا کولو څخه ستاسې د اړتیاوو پوره کول، راحت او هوسایي رسول او نورې ګټې مراد دي، نو ښایي چې تاسو د هغه حقیقي منعم شکر اداء کړئ !.

فَاِذَا جَآءَتِ الطَّآمَّةُ الْكُبْرٰى ﴿٣٤﴾ يَوْمَ يَتَذَكَّرُ الْاِنْسَانُ مَا سَعٰى ﴿٣٥﴾ وَبُرِّزَتِ الْجَحِيْمُ لِمَنْ يَّرٰى ﴿٣٦﴾

پس کله چې راشي آفت بلاء لویه (قیامت یا وخت د ورتګ د کفّارو جحیم ته، او د مؤمنانو نعیم ته؛). په هغه ورځ به یاد کړي انسان هغه څه چې کړي یې وي (که خیر وي یا شر په دنیا کې). او څرګند (ښکاره) به کړی شي دوزخ هر هغه چاته چې وینې یې (د لیدلو خاوند وي).

تفسیر: یعنې دوزخ به داسې په عام منظر کې راویست شي، چې هر لیدونکی به یې ووینې، او هیڅ یو غر او یوه پرده به په منځ کې نه وي.

فَاَمَّا مَنْ طَغٰى ﴿٣٧﴾ وَاٰثَرَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا ﴿٣٨﴾

پس هر هغه چې سرکشي کړې وي (په کفر سره) او غوره کړی یې وي ژوندون لږ خسیس (پر آخرت باندې).

تفسیر: یعنې دنیا ته پر آخرت باندې ترجیح ورکوي، او هغه ښه ګڼي او غوره کوي یې، او آخرت بالکل هیروي؛

فَاِنَّ الْجَحِيْمَ هِيَ الْمَاْوٰى ﴿٣٩﴾ وَاَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهٖ وَنَهَى النَّفْسَ عَنِ الْهَوٰى ﴿٤٠﴾ فَاِنَّ الْجَنَّةَ هِيَ الْمَاْوٰى ﴿٤١﴾

پس بېشکه دوزخ همدا (دوزخ د ده) د هستوګنې ځای دی. او هر هغه څوک چې ویریږي له ودربدلو (په مخ د) رب خپل، او منع کړی یې وي نفس خپل له هوا فاحشاتو بدو غوښتنو څخه؛ نو بېشکه جنّت همدا (د ده) د هستوګنې ځای دی.

تفسير: يعني هغه څوک چې د دې خبرې لامله ويريږي چې زه يوه ورځ د الله تعالى په مخ کې د حساب او کتاب لپاره ودرېږم، او د دې وېرې لامله يې د خپل نفس په خواهش ناکاره کار ونه کړ، او د الله تعالى ګرد احکام يې ومنل، او له نواهيو څخه يې ځان وژغوره، نو د هغه ځای خامخا په جنّت کې دی.

يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ أَيَّانَ مُرْسٰىهَا ﴿٤٢﴾

پوښتنه کوي له تا څخه (ای محمده ! منکران) د قيامت، چې کله به وي وقوع د هغه (قيامت).

فِيمَ أَنتَ مِن ذِكْرٰىهَا ﴿٤٣﴾ إِلٰى رَبِّكَ مُنتَهٰىهَا ﴿٤٤﴾

په څه کې يې ته (ستا څه کار دی) له ذکره پوهېدلو څخه د هغه (قيامت څخه، بلکه تا لره علم نشته). خاص رب ستا ته ده انتهاء د دغه (علم په قيامت چې کله به وي؟).

تفسير: يعنی د هغه پوره ورښول ستا کار نه دي که هر څومره پوښتنی وشي هيڅا ته دا پټه خبره ښکاره کيدونکی نه ده او ددی کار پوره علم الله تعالى ته معلوم دي.

إِنَّمَآ أَنتَ مُنذِرُ مَن يَخْشٰىهَا ﴿٤٥﴾

بېشکه ته (ای محمّده) وېرووونکی يې د هغه چا چې ويريږي له (عذاب د) هغه (قيامت) نه.

تفسير: يعني ای محمده ! ستا کار د قيامت د خبرو اورول او د خلقو وېرول دي، ګواکې ستا د ويرولو د نتيجې اعتبار يوائې د هغه کسانو په حق کې دی چې له هغو څخه د ګټې اخيستلو اميد وي، او اهليت يې ولري، که نه نا اهل سړی له انجامه غافل شوی، همداسې په فضولو بحثونو کې لويږي، چې قيامت به کله او په کوم تاريخ کې او په کوم کال کې واقع کيږي؟.

كَأَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَهَا لَمْ يَلْبَثُوٓا۟ إِلَّا عَشِيَّةً أَوْ ضُحٰىهَا ﴿٤٦﴾

ګواکې دغه (منکران) په هغې ورځې کې چې ووينې دغه (قيامت داسې به ګڼي) لکه چې نه يې وو کړی ځنډ (په دنيا يا قبورو خپلو کې) مګر (په قدر د) ماښام آخر د ورځې، يا په قدر د ځانښت.

تفسير: يعني اوس خو شور لګوي، چې د قيامت په راتلو کې ولې دومره ځنډ او ډيل وشو؟ ولې ژر نه راځي؟ مګر په هغه وخت کې به دوی ته څرګنده شي چې قيامت خورا ژر راغلی، او هيڅ معطّلي او ډيل په کې پېښ شوی نه دي.

تمّت سورة النازعات بفضل الله تعالى ومنّه وكرمه.

سُورَةُ عَبَسَ

«د (عبس) سورت مکي دی، (۴۲) آیته (۱) رکوع لري، په تلاوت کې (۸۰) په نزول کې (۲۴) سورت دی، وروسته د (النّجم) له سورته نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

رسول أکرم صلی الله تعالی علیه وسلم د قریشو له ځینو غټانو سره د اسلام په نسبت څه خبرې کولې، او دوی یې پوهول، په دې منځ کې یو ړوند مسلمان عبد الله بن أمّ مکتوم رضي الله تعالی عنه د دوی په خدمت ور حاضر شو، او د رسول الله صلی الله علیه وسلم توجّه یې ځانته ور اړوله چې: «یا رسول الله ! د دې آیت مراد څه دی؟ ماته له هغه څه یو څه راوښیئ همغسې چې الله تعالی تاته درښوولي دي !»، هغه د دې ړانده له دې بې وخته پوښتنې څخه لږ خپه شو، او ښایي چې د ده مبارک په زړه کې داسې کومه خبره هم تېره شوي وي، چې زه اوس په مهمّو خبرو کې مشغول او بوخت یم، که د قریشو دا غټان په ښه ډول وپوهولی شم؛ ګوندې چې دوی د اسلام په لوري راشي، او د دوی له سببه نور ډېر کسان هم مسلمانان شي، او حال دا دی چې عبد الله بن أمّ مکتوم مسلمان دی، او د هغه لپاره نور ډېر وختونه هم شته چې په هغو کې خپلې داسې پوښتنې وکړي او تعلیم حاصل کړي، هغه نه ګوري چې زه له دغو بااثرو او بارسوخو خلقو څخه سترګې واړوم، او ده ته التفات وکړم؛ نو ځما دا وضعیت به په هغو باندې لږ شاق تېر شي، او شاید چې هغوی به بیا ځما خبرو ته لکه اوس غوږ نه نیسي، لنډه یې دا چې دوی منقبض شول، او د انقباض نښې د دوی په وچولي (تندي) کې ښکاره شوې، په دې خبره باندې دا آیات نازل شول، په روایاتو کې راغلي دي چې وروسته له دې کله به چې دغه ړوند صحابي د رسول الله صلی الله علیه وسلم په مخ کې راتللو؛ نو دوی به د ده زیات تعظیم کاوه، او ورته ویل به یې: «مرحبًا بمن عاتبني فيه ربي».

عَبَسَ وَتَوَلّٰى ۝١ أَنْ جَآءَهُ الْأَعْمٰى ۝٢

وچولی (تندی) تریو کړ (محمد) او مخ یې وګرځاوه. د دې لامله چې راغی ده ته ړوند.

تفسیر: یعنې د پیغمبر په وچولي (تندي) کې د یوه ړانده له راتللو څخه ګونځې ولوېدې، او خپل مخ یې ترې واړاوه، او ښایي چې ده ته د دې ړانده د معذورۍ د مات زړه او د طلب صادق لحاظ کول ډېر په کار وو.

وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّهُ يَزَّكّٰى ۝٣ أَوْ يَذَّكَّرُ فَتَنْفَعَهُ الذِّكْرٰى ۝٤

او څه شي پوه کړی یې ته (ای محمده له احواله د دې ړانده) ښایي چې هغه (ړوند) به پاک شي (په تعلیم د تا له معاصیو له بدو اخلاقو). یا به ذکر پند واخلي پس نفع به ورسوي ده ته ذکر پند (د تا).

تفسير: يعني هغه ړوند طالب صادق وه، تاسې ته څه معلومه ده چې ستاسې د توجّه له وجې به د هغه حال زيات اصلاح کېده، او د هغه نفس به لا پاکېده، يا به ستاسې کومې خبرې د دوی په غوږونو کې ځای نيوه، ښايي چې ستاسې په اخلاص پوهولو څخه به هغه په يوه شي پوهېده، او بله ورځ به ورته په کار ورتله.

أَمَّا مَنِ ٱسْتَغْنَىٰ ۝٥ فَأَنتَ لَهُۥ تَصَدَّىٰ ۝٦ وَمَا عَلَيْكَ أَلَّا يَزَّكَّىٰ ۝٧

او هر هغه څوک چې استغناء يې کړې ده (پروا نه کوي د هدايت). نو ته هغه ته قصد کوې (د هغه د مسلمانۍ په فکر کې يې). او نشته پر تا باندې هيڅ الزام چې هغه پاک نشي (په اسلام سره).

تفسير: يعني هغه خلق چې د خپلې مغروريۍ او متکبّريۍ او لويۍ په سبب د حق پروا نه لري، او لويي هغوی ته اجازه نه ورکوي چې الله تعالى او رسول الله صلى الله عليه وسلم ته سر ښکته کړي؛ ته ولې په هغوی پسې ګرځې، او غواړې چې هرومرو هغوی مسلمانان شي، او د هغوی د اسلام اثر په نورو هم ولويږي، حال دا دی چې د الله تعالى له پلوه پر تاسې باندې هيڅ يو الزام نشته، چې دا متکبر مغرور او لويي خوښوونکی سړی ولې په لاره نه دی راغلی؟ په تاسې دا فرض وو چې هغوی ته دعوت او تبليغ وکړئ، او دا کار تاسې وکړ، زيات له دې نه د دې بې پروا متکبّرانو په فکر کې په دې اندازې لوېدل په کار نه دي، چې رښتيني طالبان او مخلص ايمانداران ستاسې له توجّه څخه بې برخې پاتې شي.

وَأَمَّا مَن جَآءَكَ يَسْعَىٰ ۝٨ وَهُوَ يَخْشَىٰ ۝٩

او هر هغه څوک چې راشي تاته په تلوار سره (لپاره د طلب د خير). حال دا چې دی ويريږي (له الله نه).

تفسير: يعني دغه د خير طالب عبد الله بن أمّ مكتوم رضي الله تعالى عنه له الله جلّ جلاله څخه ويريږي.

فَأَنتَ عَنْهُ تَلَهَّىٰ ۝١٠

پس ته (ای محمده)له هغه (ړوند طالب الخير څخه) مخ ګرځوې (مشغولېږې، تغافل کوې، له کفّارو سره خبرې کوې).

تفسير: حال دا دی چې له همداسې سړي څخه ګټه واخلئ، او د اسلام لپاره کار وکړئ، وايي چې همدې ړانده صحابي ابن أمّ مكتوم څغره واغوسته او د اسلام بيرغ يې په اوږه کښوده، او د قادسيې په جهاد کې شريک شو، تر دې چې په جهاد کې يې شهادت وموند، رضي الله تعالى عنه وأرضاه.

كَلَّآ إِنَّهَا تَذْكِرَةٌ ۝١١ فَمَن شَآءَ ذَكَرَهُۥ ۝١٢

مه کوه بيا داسې (ځکه چې) بېشکه دا (سورت) يو تذکره پند دی (له جانبه د الله ټولو ته). نو هغه څوک چې غواړي ودې مني دغه (پند د قرآن).

تفسير: يعني که متکبّر اغنياء قرآنکريم ونه لولي، او د هغه پند ته غوږ کښېږدي؛ نو ځانونو ته ضرر رسوي، ځکه چې قرآن مجيد د هغو څه پروا نه لري، نه تاسې ته ښايي چې دومره زيات د هغوی فکر وکړئ، پر تاسې باندې دومره دي چې خپل عمومي تبليغ او پند ووايئ، که څوک خپله ګټه غواړي؛ نو ځان دې پرې پوه کړي، او ودې لولي، او عمل دې پرې وکړي.

فِي صُحُفٍ مُّكَرَّمَةٍ ﴿١٣﴾ مَّرْفُوعَةٍ مُّطَهَّرَةٍ ﴿١٤﴾

(دغه قرآني آيات ليکلی شوي دي) په پاڼو عزتناکو (عند الله په لوح محفوظ کې). چې پورته دي په قدر او عظمت کې، پاک کړی شوي دي (له رسېدو د شياطينو او له نورو ټولو عيبونو نه).

تفسير: يعنې آيا د دې مغرور او لويي خوښوونکي له منلو څخه د قرآن عزّت او وقعت زياتيږي؟ قرآن مجيد خو هغه پاک کتاب دی چې آيتونه يې په اسمان کې نهايت معزّز او لويه مرتبه لري، او په پاکو پاڼو کې ليکلی شوي دي، او په ځمکه کې هم اخلاصمن مسلمانان د هغه خورا زيات عزّت او احترام ساتي، او په ډېر تقديس او تطهير يې په لوړو ښو ځايونو کې وړي.

بِأَيْدِي سَفَرَةٍ ﴿١٥﴾ كِرَامٍ بَرَرَةٍ ﴿١٦﴾

په لاسونو د (ملائکو). ليکونکيو عزتمنو نېکو.

تفسير: يعنې هلته يې پرښتې ليکي، او سم له هغه سره وحي راځي، چې هغوی د قرآن کريم د هر راز تزييد، تنقيص، تحريف او تبديل څخه ځانونه ژغوري، او هغه تل همغسې پاک ساتي.

قُتِلَ الْإِنسَانُ مَا أَكْفَرَهُ ﴿١٧﴾

لعنت کړی شوی دی په (کافر) انسان، چې څه شي کافر کړی دی (باعث کړی يې دی په کفر).

تفسير: يعنې د قرآنکريم غوندې د لوی نعمت هيڅ قدر او عزّت يې ونه پېژنده، او د الله تعالی حق يې پر ځای نه کړ، او له دې نه يې هيڅ اندېښنه ونه کړه چې:

مِنْ أَيِّ شَيْءٍ خَلَقَهُ ﴿١٨﴾ مِن نُّطْفَةٍ خَلَقَهُ فَقَدَّرَهُ ﴿١٩﴾ ثُمَّ السَّبِيلَ يَسَّرَهُ ﴿٢٠﴾

له څه شي څخه پيدا کړی دی (الله) هغه (انسان؟ فرمايي الله) له نطفې (قطرې د مني) څخه پيدا کړی دی (الله) دغه (انسان) پس په اندازه يې کړ ده لره (هيئت او صورت، اندامونه د مور په نس کې). بيا يې لاره ور اسانه کړې ده ده ته (لاره د وتو د ده له ځېلې د مورې).

تفسير: يعنې که لږ څه دغه انسان خپل اصل ته فکر وکړي، چې دی له څه شي څخه پيدا شوی دی؟ د يوه ناڅيز او بې قدر څاڅکي له اوبو څخه پيدا شوی دی، چې هيڅ حس، شعور، حسن، جمال، عقل، کمال، ادراک، واک او نور په کې نه وو، او دا ځکه شيان الله تعالی له خپلې مهربانۍ څخه وربښلي دي، چې اوس يې عمومي حقيقت داسې ښکاري، آيا ده ته دا لويي، غرور څه مناسبت لري؟.

الله جل جلاله ده ته لاسونه، پښې، او نور ځکه اعضاء او قواوې له هم هغه يوه څاڅکي اوبو څخه د مور په نس کې د «أحسن الخالقين» توب په اقتضاء په يوه ځانته شکل او خاص اسلوب او اندازه ورجوړ کړي، او هيڅ يو شی يې نامناسب او خراب او خلاف له حکمت نه دي ورروغ کړي، بيا يې لار ور اسانه کړې ده ده ته، يعنې د ايمان او د کفر، د ښو او د بدو، پوهـه يې ورکړه، يا دا چې د مور له نس څخه يې په اسانۍ سره راوويست.

ثُمَّ أَمَاتَهُ فَأَقْبَرَهُ ﴿٢١﴾

بيا (الله) مړ کړ هغه (انسان لره) نو په قبر کې يې کښنود ده لره.

تفسير: يعنې وروسته له مړينې څخه د هغه مړي د خښولو هدايت يې ورکړ، تر څو چې د ژوندیو په نزد بې حرمته نه شي.

ثُمَّ إِذَا شَاءَ أَنشَرَهُ ﴿٢٢﴾

بيا هر کله چې اراده وفرمايي (الله د بيا ژوندیتوب؛ نو) ژوندی کوي ده لره (لپاره د جزاء)

تفسير: يعنې هغه الله تعالى چې يو ځلې انسان ته حيات او بيا ممات ورکوي او خښوي يې؛ اختيار لري چې هر وخت يې وغواړي بيا يې ژوندی کړي، او له قبره يې وباسي، ځکه چې اوس هم هيڅا د هغه قدرت نه دی سلب کړی.

كَلَّا لَمَّا يَقْضِ مَا أَمَرَهُ ﴿٢٣﴾

بيخي نه دی کړی (کافر) هغه شی چې امر حکم کړی دی ده ته (دغه الله د هغه).

تفسير: يعنې سړي هيڅ کله د خپل خالق حق نه دی پېژندلی، او هر څه حکم يې چې ورکړی وي؛ تر اوسه پوره يې په ځای نه دی راوړی.

فَلْيَنظُرِ الْإِنسَانُ إِلَىٰ طَعَامِهِ ﴿٢٤﴾

نو ودې ګوري انسان خپل طعام ته.

تفسير: ړومبی د انسانانو د پيدا کېدلو او مړ کېدلو ذکر وو، اوس د هغه د ژوندون او د بقاء د سامان داسې يادونه کوي چې:

أَنَّا صَبَبْنَا الْمَاءَ صَبًّا ﴿٢٥﴾ ثُمَّ شَقَقْنَا الْأَرْضَ شَقًّا ﴿٢٦﴾

بېشکه مونږ تويې کړي دي اوبه (له وريځو څخه) په تويولو سره. بيا څېرې کړې ده مونږ ځمکه په ځيرولو سره.

تفسير: يعنې د يوه تنکي واښه څه طاقت دی چې ځمکه څيري کوي او زرغونيږي، دا د الله تعالى قدرت دی، چې ځمکه ځيروي، او هغه او نورې راز راز غلې، دانې، مېوې او نور ترکودې او نباتات ځنې راوباسي.

فَأَنبَتْنَا فِيهَا حَبًّا ﴿٢٧﴾ وَعِنَبًا وَقَضْبًا ﴿٢٨﴾ وَزَيْتُونًا وَنَخْلًا ﴿٢٩﴾ وَحَدَائِقَ غُلْبًا ﴿٣٠﴾ وَفَاكِهَةً وَأَبًّا ﴿٣١﴾ مَّتَاعًا لَّكُمْ وَلِأَنْعَامِكُمْ ﴿٣٢﴾

بيا مو زرغونې کړې دي په هغې (ځمکې) کې دانې. او انګور او ترکاري. او زيتون خونه او خرما. او باغونه ګڼ (له جهته د ډېروالي د ونو نه). او (تازه) مېوې او (وچې مېوې يا) واښه. (ومو کړل دغه ټول څيزونه) لپاره د نفع د تاسې اود حيواناتو د تاسې.

تفسير: يعنې ځينې شيان ستاسې په کار درځي، او ځينې ستاسې د حيواناتو پکاريږي.

فَإِذَا جَآءَتِ الصَّآخَّةُ ﴿٣٣﴾

نو کله چې راشي سخت اواز غوږونه کنړوونکی (د دویمې نفخې).

تفسیر: یعنې داسې سخت غږ چې په هغه غوږونه کنړیږي، له دې څخه مراد د نفخ الصور غږ دی.

يَوْمَ يَفِرُّ الْمَرْءُ مِنْ أَخِيهِ ﴿٣٤﴾ وَأُمِّهِ وَأَبِيهِ ﴿٣٥﴾ وَصَاحِبَتِهِ وَبَنِيهِ ﴿٣٦﴾ لِكُلِّ امْرِئٍ مِّنْهُمْ يَوْمَئِذٍ شَأْنٌ يُغْنِيهِ ﴿٣٧﴾

هغه ورځ چې تښتي به سړی له خپله وروره. او له خپلې مور او له پلاره. او له خپلې ملګرې (ښځې) او له خپلو ځامنو. هر سړي لره له هغو څخه په دغې ورځې کې به یو حال وي چې بې پروا کوي یې (له نورو له احوالو نه).

تفسیر: یعنې په هغې ورځې کې به هر څوک د خپل ځان په فکر کې وي، هیڅ یو له احبابو او خپلوانو څخه به د بل په فکر کې نه وي، بلکه له دې وېرې چې بل څوک ځما نیکي وانخلي، یا د خپل حق غوښتنه ونه کړي؛ یو له بله تښتي.

وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ مُّسْفِرَةٌ ﴿٣٨﴾ ضَاحِكَةٌ مُّسْتَبْشِرَةٌ ﴿٣٩﴾

ځینې مخونه به په دغې ورځې کې روښانه (وي د ایمان له رڼا). خندېدونکي خوشاله به وي (په موندلو د کرامت چې مؤمنان دي).

تفسیر: یعنې د مؤمنانو له څېرې څخه به خندا اوخوشالي ښکاري، چې شکر له عذابه خلاص او د الله تعالی په کرامت سره مو اختصاص وموند، او د ایمان له نوره به یې مخونه روښانه وي، او له ډېره مسرته به خاندي، او خوشاله به اوسي.

وَوُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ عَلَيْهَا غَبَرَةٌ ﴿٤٠﴾ تَرْهَقُهَا قَتَرَةٌ ﴿٤١﴾

او ځینې مخونه په دغې ورځې کې په دوی باندې به ګرد وي. پټ کړي به وي هغه مخونه (ګرد) ظلمت او توروالی.

تفسیر: یعنې د کافرانو په څېرو باندې به د غم او کدورت او خپګان دوړې برېښي، او د فسق او فجور ظلمت او تیاره به یې ښې توري کړي

أُولَٰئِكَ هُمُ الْكَفَرَةُ الْفَجَرَةُ ﴿٤٢﴾

دغه ټول (تورمخي) همدوی دي (بې شرم) کافران فاجران.

تفسیر: هر کله چې دوی کافر او د الله تعالی احکامو څخه منکر وو، او مختلف جرمونه یې کول؛ نو مخونه به یې تور او ګرد به پټ کړي وي.

تمّت سورة عبس بفضل الله تعالی ومنّه وکرمه.

سُورَةُ التَّكْوِيرِ

«د (التكوير) سورت مکي دی، (۲۹) آيته يوه رکوع لري، په تلاوت کې (۸۱) په نزول کې (۷) سورت دی، وروسته د «تبّت» د سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ ﴿١﴾

کله چې (د) لمر (رڼا) ونغښتله شي (نور يې لاړ شي).

تفسير: ځکه چې د لمر هغه اوږدې شغلې به چې تودوخې رڼا ورځخه وځي؛ ونغښتلی شي، او لمر به بې نوره شي، او د خيدک (پنېر) چکی ته به ورته وي، يا به هيڅ نه ښکاري.

وَإِذَا النُّجُومُ انكَدَرَتْ ﴿٢﴾

او کله چې ستوري خړ شي (يا راولويږي په ځمکه).

تفسير: يعنې ستوري به راولويږي، او رڼا به نه لري.

وَإِذَا الْجِبَالُ سُيِّرَتْ ﴿٣﴾

او کله چې غرونه روان کړل شي.

تفسير: يعنې غرونه به له خپلو ځايونو څخه روانيږي، او په هوا کې به الوځي او ځرځي به.

وَإِذَا الْعِشَارُ عُطِّلَتْ ﴿٤﴾

او کله چې د لسو مياشتو بلاربې اوښې خوشې کړی شي (اوښبانه به ورسره نه وي).

تفسير: اوښ د عربو له ښو ځاروو څخه دی، او هغه اوښه چې د لسو مياشتو بلاربه وي، او له هغې د شودو او جونګې ځېرېدلو هيله نژدې وي، پر دوی ډېر ځرانه وي، خو د قيامت د ويروونکې زلزلې په وخت کې به د هغه نفيس او عزيز او ځران مال پوښتنه به هم ونه کړه شي، يا د هغه خاوند به دغومره خپه او پرېشانه وي چې د داسې عزيز او ځران مال له احواله به غافل وي.

وَإِذَا الْوُحُوشُ حُشِرَتْ ﴿٥﴾

او کله چې وحشي ځناوران راټول کړل شي (لپاره د قصاص اخيستو يو له بله).

تفسير: ځينو مفسّرينو د «حشر» معنی مړه کول او ځينو مړه کول بيا ژوندي کول ليکلي دي، والله أعلم.

وَإِذَا ٱلۡبِحَارُ سُجِّرَتۡ ۝٦

او کله چې بحرونه سیندونه سره ګډ کړل شي (تریخ له خوارې سره یا ډېر سخت ګرم شي، یا وچ کړی شي؛ نو په کې به پاتې نشي یو څاڅکی اوبو).

تفسیر: یعنې د لویو لویو سیندونو اوبه به له ډېرو خوټېدلو څخه د بخار او بړاس په ډول کیږي، چې د هغو له تودوخې څخه به په محشر کې کفارو ته سخت ربړ پیښیږي، او د تناره په شان به د سیندونو له منځه سخت سوځوونکی اور او د بخار او بړاسونو غړوسکې پورته کیږي، یا کله چې دریابونه بل کړ شي؛ نو وګرځي اور.

وَإِذَا ٱلنُّفُوسُ زُوِّجَتۡ ۝٧

او کله چې نفسونه جوړه کړل شي (پیوست کړل شي ارواح له جثو سره، یا یو ځای کړل شي هر څوک له مثل خپل سره، نېکان له نېکانو سره، بدان له بدانو سره).

تفسیر: یعنې مسلمان له مسلمان سره او کافر له کافر سره، بیا هر راز عمل کوونکی که ښه وي که بد؛ لکه له خپل همجنس عمل کوونکي سره به مله شي، د عقائدو، اعمالو، اخلاقو او نورو په اعتبار به له هر یوه څخه ښل ښل ټولګي جوړیږي، یا دا چې ارواح به له خپلو اجسامو سره جوړه کړل شي.

وَإِذَا ٱلۡمَوۡءُۥدَةُ سُئِلَتۡ ۝٨ بِأَيِّ ذَنۢبٖ قُتِلَتۡ ۝٩

او کله چې له ژوندۍ خښې کړی شوې څخه وپوښتېدل شي. (داسې) چې په کوم ګناه وژلې شوې ده (دا جینۍ).

تفسیر: د جاهلیت په عربو کې قاعده وه، چې پلار به خپله جینۍ په ډېرې بېرحمۍ سره ژوندۍ په ځمکه کې خښوله، ځینو به د نېستۍ او غریبۍ، یا د هغې د واده د اخراجاتو له وېرې داسې کول، او ځینې به له دې شرمېدل چې څنګه به خپله جینۍ بل چاته ورکړم چې هغه مې ځوم وباله شي، قرآن کریم خبر ورکړ چې د دې مظلومانو په نسبت به هم په قیامت کې پوښتنې وشي، چې په کومه ګناه ژوندۍ خښې شوې دي؟ داسې یې مه ګڼئ چې دا مو اولاد دی، په دوی باندې مو هر څه چې زړه غواړي هغه کولی شئ؛ بلکه د اولادتوب له پلوه ستاسو دا جرم لا درنیږي.

وَإِذَا ٱلصُّحُفُ نُشِرَتۡ ۝١٠ وَإِذَا ٱلسَّمَآءُ كُشِطَتۡ ۝١١

او کله چې اعمالنامې وغوړولی خپرې کړی شي. او کله چې اسمان د پوستکي په شان وویستلی شي (له خپله ځایه).

تفسیر: لکه چې د حیواناتو له حلالولو او پوستکي وښکلو څخه وروسته د هغه ګرد اعضاء او رګونه او پلې او نور ښکاري؛ همداسې د اسمان له پرانیستلو څخه وروسته ګرد پاس شیان لیدل کیږي.

وَإِذَا ٱلۡجَحِيمُ سُعِّرَتۡ ۝١٢ وَإِذَا ٱلۡجَنَّةُ أُزۡلِفَتۡ ۝١٣

او کله چې دوزخ بلې لمبې کړی شي (کافرانو ته). او کله چې جنّت نژدې کړ شي (مؤمنانو ته).

تفسیر: یعنې کفّارو ته دوزخ په ډېر زور او شور او بلو لمبو سره ورښکاره کاوه شي، او جنّت متّقیانو ته ورنژدې کیږي، چې د هغه ډول او سینګار به جنّتیانو ته خورا ښه خوښوونکی او مسرّت بښوونکی وي، نو په دغه وخت کې:

عَلِمَتْ نَفْسٌ مَّآ اَحْضَرَتْ ﴿١٤﴾

پوه به شي هر نفس په هغه شي چې حاضر کړی يې وي (له خير او له شره).

تفسير: يعنې هر يوه ته به دا پته ولګيږي، او ور معلومه به شي چې له ده سره د نېکۍ يا د بدۍ څومره پانګه او سرمايه شته، چې له ځان سره يې راوړي وي.

فَلَآ اُقْسِمُ بِالْخُنَّسِ ﴿١٥﴾ الْجَوَارِ الْكُنَّسِ ﴿١٦﴾

نو قسم خورم زه په (ستوريو) بېرته ګرځېدونکيو سمو تلونکيو پټېدونکيو باندې.

تفسير: ډېر ستوري لکه زُحل، مشتري، مريخ، زهره، او عطارد کله له مشرق څخه د مغرب په لوري، کله سم کله کاږه ځي، کله ګرځندي او کله ورو خوځيږي، کله د لمر کله د سپوږمۍ څنګ ته نژدې کيږي، بيا څو ورځې پټيږي.

وَالَّيْلِ اِذَا عَسْعَسَ ﴿١٧﴾ وَالصُّبْحِ اِذَا تَنَفَّسَ ﴿١٨﴾

او (قسم خورم زه) په شپې کله چې راوخيژي مخ راوګرځوي (په تيارو خپلو سره). او (قسم خورم زه) په صبا کله چې ساه ووهي راوخيژي (روښانه شي).

تفسير: يا کله چې شپه راشي يا لاړه شي، د «عسعس» لفظ دوه معناوې لري، د پاس قسمونو جواب دادي چې الله أكرم شأنه و أعظم برهانه داسې فرمايي:

اِنَّهٗ لَقَوْلُ رَسُوْلٍ كَرِيْمٍ ﴿١٩﴾ ذِيْ قُوَّةٍ عِنْدَ ذِي الْعَرْشِ مَكِيْنٍ ﴿٢٠﴾ مُّطَاعٍ ثَمَّ اَمِيْنٍ ﴿٢١﴾

بېشکه دا قرآن خامخا قول وينا د رسول عزتمن (جبريل) ده. چې خاوند د قوّت زور په نزد د څښتن د عرش، مرتبې والا دی. منلی شوی دی هلته امين دی.

تفسير: دا د جبرئيل عليه السلام صفتونه دي، يعنې قرآنکريم چې د الله جل جلاله له لوري مونږ ته رارسېدلی دی، د وصول دوه وسيلې لري، يوه وحي راوړونکې پرښته جبريل عليه السلام، دويم څمونږ پيغمبر عربي محمد صلى الله عليه وسلم، د دوی دواړو صفتونه داسې دي چې د هغو له ښکاره کېدلو څخه بيا هيڅا ته د قرآن مجيد په منزل من الله او صداقت کې هيڅ شک او شبهه نه پاتې کيږي، د يوې خبرې په رښتيا منلو کې لوی دليل دا دی چې راوي يې په اعلى درجه ثقه، عدل، ضابط، حافظ او أمين وي، او له هغه چا څخه چې روايت کوي؛ د ده په مخ کې عزّت او حرمت لرونکی وي، او خورا معتبر ثقات د هغه په امانت باندې ډاډه وي، کلي اعتماد ولري، او د هغه خبرې بې له وړاندې وروسته کولو څخه د زړه له کومې ومنې، دا ګرد صفتونه په جبريل عليه السلام کې شته، عزتمن او کريم هغه څوک دي چې متقي او ډېره پاکي ولري، او له الله تعالى څخه خورا وېرېدونکی وي: ﴿اِنَّ اَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللّٰهِ اَتْقٰىكُمْ﴾ په حديث کې دي: «الكرم التقوى».

﴿ذِيْ قُوَّةٍ﴾ اشاره ده کامل حفظ، ضبط او د بيان کامل قوت ته، او د الله تعالى په مخ کې هغه د لويې درجې خاوند دی، يعنې د ګردو پرښتو څخه د الله تعالى په دربار کې نژدې ځای لري، د اسمان پرښتې د هغه حکم منې، ځکه چې هغوی ګردې د هغه په امانت اعتبار او عزّت باندې خبرې دي، دا خو د ملکې رسول خبره ده، اوس د بشري رسول خبرې هم واورئ.

وَمَا صَاحِبُكُم بِمَجْنُونٍ ﴿٢٢﴾

او نه دی صاحب ملګری ستاسې (محمد) لېونی (لکه چې پرې ګمان کوئ تاسو، بلکه ښه پوه او هوښیار دی).

تفسیر: یعنې له بعث پخوا تر څلوېښتو کلونو پورې تاسې له (محمد) سره لیدلي دي، او په دې اوږده موده کې مو د هغه د پټو او ښکاره وو خبرو تجربه کړې ده، خو هیڅکله مو د هغه فریب، دروغ او لېونتوب نه دی لیدلی، او تل مو د هغه د رښتیا، امانت، عقل او پوهې اعتراف او ستاینه (صفت) کاوه، اوس نو ولې بې سببه هغه ته لېونی او دروغجن ویل کیږي؟ لکه چې دا ستاسې هغه رفیق او ملګری نه دی؟ چې د هغه ګرد احوال تاسې ته ښکاره دي، نو اوس داسې سړي تـه لېونـی ویل آیا لېونتوب نه دی؟ بلکه لېونتوب دی !.

وَلَقَدْ رَآهُ بِالْأُفُقِ الْمُبِينِ ﴿٢٣﴾

او خامخا په تحقیق لیدلی وو (محمد) هغه (جبریل د اسمان) په څنډه (غاړه) روښانه کې.

تفسیر: یعنې په مشرقي څنډه کې د هغې پرښتې یعنې جبریل علیه السلام ښه یې په اصلي صورت او ښه شان سره ولیده.

وَمَا هُوَ عَلَى الْغَيْبِ بِضَنِينٍ ﴿٢٤﴾

او نه دی دغه (محمد د وحي) پر پټو خبرو باندې بخیل (چې پټوي یې او تعلیم د هغې تاسې ته نه کوي).

تفسیر: یعنې دا پیغمبر تاسې ته د هر راز پټې خبرې که په تېره که په راتونکي پورې اړه لري خبر درکوي، یا د الله تعالی د اسماوو او صفاتو، یا د شرعي احکامو، یا د مذاهبو د حقیقت او بطلان، یا د جنّت او دوزخ د خبرو، یا له مړینې څخه وروسته د پېښو او په هغو پورې تړلې خبرو په درښوولو کې لږ بخل هم نه کوي.

وَمَا هُوَ بِقَوْلِ شَيْطَانٍ رَّجِيمٍ ﴿٢٥﴾

او نه ده دا (قرآن) خبره د شیطان رټلي، ویشتلی شوي (په شُغلو سره).

تفسیر: هیڅکله شیطان د هغو ښو چارو ښوونه نه کوي، چې په هغو کې د بنیادمانو ګټه او د هغه ملعون تقبیح او مذمّت وي، بلکه دغه (قرآن مجید) د الله أکرم شأنُه وأعظم برهانُهُ حق کلام دی.

فَأَيْنَ تَذْهَبُونَ ﴿٢٦﴾

نو چېرته ځئ تاسو (ای منکرانو کافرانو په دې انکار او په څنګ کولو کې له قرآنه).

تفسیر: یعنې کله چې دروغ، لېونتوب، تخیل، توهم، کهانت او نور ګرد احتمالات لرې شول؛ نو پرته له حق او رښتیا څخه نور څه پاتې شول؟ بیا نو ای منکرانو دا سمه صافه لاره ولې پرېږدئ؟ او بې لارې ولې ځئ؟.

إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِّلْعَالَمِينَ ﴿٢٧﴾

نه دی دا (قرآن) مګر ذکر پند دی (له جانبه د الله) لپاره د خلقو (انس وي که جن).

تفسير: هغه ګرد احتمالات چې تاسو د قرآنکريم په نسبت پيدا کړي؛ هغه ګرد سره غلط دي، که تاسې د دې قرآن په خبرو او ښوونو ښه فکر او جاج ووهئ؛ نو دا به درښکاره شي چې دغه قرآن ټول جهان ته ډېر ښه لار ښوونکی او مکمّل دستور العمل دی، چې په عمل کولو يې د دواړو دارينو فلاح او ګټې په لاس راځي، نه دی دا قرآن مګر ذکر پند دی له جانبه د الله أكـرم شأنُهُ وأعظم برهانُهُ لپاره د خلقو مخصوصًا.

لِمَنْ شَآءَ مِنكُمْ أَن يَسْتَقِيمَ ﴿٢٨﴾

هغه چاته چې غواړي قصد وکړي له تاسې د سمېدلو خپلو (داسې چې سم برابر لاړ شي پر لاره د الله تعالى باندې).

تفسير: يعنې دغه قرآن مجيد په تېره بيا هغو لره پند دی چې په سمه لاره تلل غواړي، کوږ تګ او عناد يې نه وي خوښ؛ ځکه چې داسې سړی له داسې پند څخه ډېره ګټه اخلي.

وَمَا تَشَآءُونَ إِلَّآ أَن يَشَآءَ ٱللَّهُ رَبُّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٢٩﴾

او نه شئ قصد کولی تاسې (د سمې لارې) مګر هغه چې اراده وفرمايي الله (د قصد د تاسې د سمې لارې)، چې رب پالونکی د (ټولو) عالميانو دی.

تفسير: يعنې پخپله قرآنکريم پند دی، ولې تأثير يې د الله تعالى په مشيت پورې اړه لري، چې ځينو باندې اثر کوي، او په ځينو نور باندې د ځينو نورو حکمتونو په سبب څه اثر نه کوي.

تمّت سورة التكوير بفضل الله القدير، فلله الحمدُ والمنّة.

سُورَةُ الانفِطَارِ

«د (الانفطار) سورت مکّي دی، (۱۹) آیته یوه رکوع لري، په نزول او په تلاوت په دواړو کې (۸۲) سورت دی، وروسته د (النّازعات) له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

إِذَا السَّمَاءُ انفَطَرَتْ ﴿۱﴾ وَإِذَا الْكَوَاكِبُ انتَثَرَتْ ﴿۲﴾ وَإِذَا الْبِحَارُ فُجِّرَتْ ﴿۳﴾

کله چې اسمان وچوي څیري شي. او کله چې ستوري راولویږي، تیت په تیت (ګډوډ) شي. او په هغه وخت کې چې دریابونه ګډ شي (یو له بله سره او ټول یو دریاب شي).

تفسیر: یعنې د ترخو اوبو سیندونه به سره وخوځیږي، او د دې تندوبي له سببه به ترخې او خوږې اوبه سره ګډې وډې شي.

وَإِذَا الْقُبُورُ بُعْثِرَتْ ﴿۴﴾

او کله چې قبرونه سره څیري لاندې باندې کړل شي (او مړي ژوندي ترې راپورته کړل شي).

تفسیر: یعنې هغه شیان چې د ځمکې په منځ کې وي؛ د باندې به راغورځي، او مړي به له خپلو قبرونو څخه راووځي، هر کله چې وشي دا کارونه؛ قیامت قائمیږي نو:

عَلِمَتْ نَفْسٌ مَّا قَدَّمَتْ وَأَخَّرَتْ ﴿۵﴾

پوه به شي هر نفس (په دغه وخت کې) په هغه خیر او شر خپل باندې چې وړاندې یې لېږلی وي، او چې وروسته یې پرېښی وي.

تفسیر: یعنې هغه ښې او بدې چارې چې کړي یې وي، یا یې نه وي کړې، د خپل عمر او منګ په اول کې یې کړې وي، یا په آخر کې د هغې ښې ورځخه پاتې وي، او که نه وي پاتې؛ هغه ګرد هلته د ده په مخ کې راځي.

يَا أَيُّهَا الْإِنسَانُ مَا غَرَّكَ بِرَبِّكَ الْكَرِيمِ ﴿۶﴾

ای انسانه (کافره !) څه شي مغروره کړی یې ته پخپل رب کریم باندې (چې کافر شوی یې پرې).

تفسیر: یعنې هغه کریم رب آیا د دې خبرې وړ وو چې ته د خپل جهل او حماقته د هغه په حلم او کرم باندې ډاډه شوې، سر به دې ورځنې غړاوه؟.

الَّذِي خَلَقَكَ فَسَوَّاكَ فَعَدَلَكَ ﴿۷﴾

هغه (کریم رب) چې پیدا کړی یې ته، نو برابر کړی یې ته (یعنې اندامونه یې پوره درکړي دي) پس برابر معتدل کړی یې ته (په خلقت کې).

تفسير: يعنې پيدا يې کړ يو لاس په اندازه د بل سره، او يوه ستر ګه په مقدار د بلې سره، په دې کې اشارت دی دې ته چې هر کله دغه رب قدير په دغه شان سره قدرت لري؛ نو قادر دی په بيا پيدا کولو سره لپاره د حساب او کتاب، او جزاء او سزا.

فِيٓ أَيِّ صُورَةٖ مَّا شَآءَ رَكَّبَكَ ۝٨

په هر شان (کامل) صورت سره چې ويې غوښته ترکيب؛ پيوند يې کړې ته.

تفسير: يعنې د ګردو په بڼو (صورتونو) کې يې لږ او ډېر توپير او تفاوت پيدا کړ، او هر يوه ته يې ښې رنګ، شکل او ډول عنايت کړ، او په مجموعي ډول سره يې انسانانو ته د نورو ساکښانو (جاندارو) په نسبت ښه بڼه (شکل) ورکړه.

كَلَّا بَلۡ تُكَذِّبُونَ بِٱلدِّينِ ۝٩

نه دی (دا غرور ستا مناسب)، بلکه دروغ وايئ تاسې ورځې د جزاء ته.

تفسير: يعنې د ټېروتلو بل هيڅ سبب نشته، تاسې چې د جزاء ورځ نه منئ؛ نو ځکه هر شی مو چې زړه غواړي هغه کوئ.

وَإِنَّ عَلَيۡكُمۡ لَحَٰفِظِينَ ۝١٠ كِرَامٗا كَٰتِبِينَ ۝١١ يَعۡلَمُونَ مَا تَفۡعَلُونَ ۝١٢

حال دا چې بېشکه په تاسې باندې خامخا ساتونکي ملائکې (د عمل، مقرري دي). عزتمنې (په نزد د الله) ليکونکي (د اعمالو د تاسې). پوهيږي (دغه ملائکې) په هغه څه چې کوئ يې تاسې.

تفسير: يعنې دغه ملائکې چې کرام الکاتبين نومېږي، د الله تعالى داسې عزتمنې بندګانې دي، چې نه خيانت او درغلي کوي، او نه کوم کار نالېکلی پرېږدي، او نه له هغوی څخه ستاسې کارونه پټيږي.

إِنَّ ٱلۡأَبۡرَارَ لَفِي نَعِيمٖ ۝١٣

بېشکه چې ابرار (نېکان ـ مؤمنان) خامخا په نعمتونو (د جنّت) کې دي.

تفسير: چې هلته به تل هر راز بخښونه او نعمتونه مومي، او تل به خوشاله او آرام وي، او د هيڅ يوه شي غم او اندېښنه به د جنّتيانو سره نه وي، او نه به يې له جنّت څخه د وتلو او د راحت له قلّته څه پروا وي.

وَإِنَّ ٱلۡفُجَّارَ لَفِي جَحِيمٖ ۝١٤ يَصۡلَوۡنَهَا يَوۡمَ ٱلدِّينِ ۝١٥ وَمَا هُمۡ عَنۡهَا بِغَآئِبِينَ ۝١٦

او بېشکه چې فُجّار بدکاران (کافران) خامخا په دوزخ کې دي. ننوځي دوی په هغه کې په ورځې د جزاء کې. او نه به وي دوی هيڅ له هغه (دوزخ) څخه پټېدونکي.

تفسير: يعنې نه به په ټېښته له دوزخه جلا کېدی شي، او نه به له ننوتلو څخه وروسته له هغه ځای ووځي، بلکه تل به هلته په کې وي.

وَمَآ أَدۡرَىٰكَ مَا يَوۡمُ ٱلدِّينِ ۝١٧ ثُمَّ مَآ أَدۡرَىٰكَ مَا يَوۡمُ ٱلدِّينِ ۝١٨ يَوۡمَ لَا تَمۡلِكُ نَفۡسٞ لِّنَفۡسٖ شَيۡـٔٗاۖ

او څه شي پوه کړی يې ته څه ده ورځ د انصاف جزاء. بيا څه شي پوه کړی يې ته څه ده ورځ د انصاف جزاء (يعنې بل څوک پرې نه پوهيږي بې له الله نه. د جزا ورځ ده) هغه ورځ چې نه به وي مالک نشي کولی هيڅوک له هيڅا سره هيڅ شی (د نفعې او د ضرر).

تفسير: يعنې هومره چې فکر او جاج ووهئ، او په غور او خيال کې ډوب لاړ شئ؛ بيا به هم د دې وبرووتکې ورځې په پوره کيفيت باندې نه پوهېږئ، خو لنډه يې دا چې دومره وپوهېږئ چې په هغه ورځ به دا ټولې خپلوې او خپښې، اشنايې او يارانې ورکې شي، او هر سړی به «نفسي ! نفسي !» نارې وهي، هيڅوک به پرته دمالک الملک له امر څخه د بل چا شفاعت نه کوي، عاجزي، چاپلوسي، صبر، او استقلال او نور هيڅ کار نشي کولی «الا من رحم الله».

وَالْأَمْرُ يَوْمَئِذٍ لِّلَّهِ ﴿١٩﴾

او امر حکم په هغه ورځ کې خالص الله لره دی.

تفسير: يعنې لکه چې په دنيا کې د ټولواک (حاکم) او باچا حکم په رعيّت باندې، او د مور او پلار خبره په اولادو باندې، او د بادار وينا په نوکرانو چليږي؛ په هغه ورځ کې به دا ټول حکمونه پای ته رسيږي، او د هيچا امر په بل چا باندې نه چليږي، او پرته د هغه مطلق شهنشاه او لوی ستر ټولواک (حاکم) له احکامه ځنې بل څوک سا هم نشي وښکلی، او هيڅ قوّت او قدرت به نه لري.

تمّت سورة الانفطار بفضله تعالى ومنّه وكرمه.

سُورَةُ المُطَفِّفِينَ

«د (المطفّفين) سورت مکّي دی، (۳۶) آيتونه يوه رکوع لري، په تلاوت کې (۸۳) په نزول کې (۸۶) سورت دی، وروسته د (العنکبوت) له سورته نازل شوی دی، او د مکّي سورتونو آخري سورت دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

وَيْلٌ لِّلْمُطَفِّفِينَ ﴿١﴾ الَّذِينَ إِذَا اكْتَالُوا عَلَى النَّاسِ يَسْتَوْفُونَ ﴿٢﴾ وَإِذَا كَالُوهُمْ أَو وَّزَنُوهُمْ يُخْسِرُونَ ﴿٣﴾

افسوس هلاکت خرابي يا کنده د دوزخ ده کم کوونکيو لره (په پيمانه او تول کې). هغه (کسان) هر کله چې ځان ته اخلي پيمانه نو پوره اخلي. او کله چې پيمانه ورکوي يا يې تلي هغوی ته؛ نو کمی کوي (پوره يې نه ورکوي).

تفسير: له خلقو څخه خو خپل حق او برخه پوره اخيستل بد او مذموم نه دي، دلته د دې خبرې بد ويل مقصود نه دي، بلکه د لږ ورکولو د مذمّت د تاکيد لپاره دی، يعني اګر که لږ ورکول په خپله في نفسه هم مذموم دی، خو که له دې سره د اخيستلو په وخت کې د نورو بالکل رعايت نه کيږي؛ نو دا لا مذموم دی، پرته له رعايت کوونکي څخه چې که په هغه کې يو عيب شته خو يو هنر هم لري، نو دا دې په هغه پسې، نو ځکه د هغه ډومبني سړي عيب لا شديد شو، څرنګه چې اصلي مراد د لږ ورکولو مذمّت دی، نو ځکه يې دلته پيمانه او ژی او وزن تلل دواړه ياد کړل، تر څو خبره سره سګاره او جوته شي چې د پيمانه کولو او تللو د دواړو په وخت کې لږ ورکوي، او څنګه چې پوره اخيستل پخپله في نفسه کومه بده خبره نه ده؛ نو يو ځلي يې د تأکيد لپاره ياد کړ، د پيمانې او اوژي (تول) تخصيص ښايي د دې لپاره وي چې په عربو په تېره بيا په مدينې منورې کې زياتره د کيل او پيمانې سره پيرودلو (اخيستلو) او پلورلو (بيع و شراء) رواج درلود (لرلو)، پرته له دې د دې تخصيص نور وجوه هم شته.

أَلَا يَظُنُّ أُولَٰئِكَ أَنَّهُم مَّبْعُوثُونَ ﴿٤﴾ لِيَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿٥﴾

آيا يقين نه کوي (ډېر اخيستونکي لږ ورکوونکي دغه) چې بېشکه دوی راپورته به کړل شي لپاره (د حساب) د لويې ورځې (د قيامت).

تفسير: يعني که هغوی داسې خيال لري چې وروسته له مړ کېدلو بيا ژوندون شته، او د الله تعالى په مخ کې د ګردو حقوقو او فرائضو او چارو حساب او شمېر ورکول حق دي؛ نو هيڅکله به يې داسې حرکت او خوځېدل نه کول.

يَوْمَ يَقُومُ النَّاسُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٦﴾

هغه ورځ چې وبه دريږي خلق لپاره (د احکام) د رب د ټولو مخلوقاتو.

كَلَّا إِنَّ كِتَابَ الْفُجَّارِ لَفِي سِجِّينٍ ﴿٧﴾

داسې پکار نه ده (او نه دي کوي ډېراخيستل او لږ ورکول په تجارت او غفلت له قيامت نه)، بېشکه ليکلی شوي اعمال د فاجرانو (کافرانو) خامخا په سجّين کې دي.

تفسير: يعني له سره هسې ګمان ونه کړ شي چې داسې ورځ به نه راځي، ځکه چې هغه ورځ هرومرو راتلونکې ده، نو د هغې ورځې د راتګ لپاره د ګردو نېکانو او بدانو عملنامې لیکلې د کرام الکاتبین په دفترو کې مرتّب ایښودلی شوي دي.

(اوس الله أجلّ شأنُهُ وأعظمَ برهانُهُ ویروي فاجران بالعموم او داسې فرمایي):

وَمَآ أَدۡرَىٰكَ مَا سِجِّينٞ ٨ كِتَٰبٞ مَّرۡقُومٞ ٩

او څه شي پوه کړی یې ته (ای محمده !) چې څه دی سجّین. یو دفتر دی لیکلی شوی (د فجّارو د اعمالو).

تفسير: يعني سجّين يو داسې دفتر دی چې په هغو کې د ګردو دوزخیانو نومونه لیکلي شوي دي، او د بندګانو د چارو لیکونکې پرښتې چې د هغوی دنامه یادونه په پخواني سورت کې وشوه د دې بدکارانو د مړه کېدلو او د عمل له پرېکېدلو څخه وروسته د هر یوه سړي چارې په ښلو ښلو دفترو کې لیکي، او په دې دفتر کې یې داخلوي، د هر یوه دوزخي د نامه لپاره یوه ښله علامه او نښه ایښودله شي، چې هغه دوزخي دی، او د هغه د لیدلو څخه هر څوک پوهیږي چې په کې خیر نشته، له ځینو روایتونو څخه دا ښکاري چې د کافرانو ارواح په همدغه ځای کې وي، ځینې پخواني مفسّرین وایي چې: دا ځای تر اوومې ځمکې لاندې دی، الله تعالى أعظم برهانُه په داسې خبرو نښه پوهیږي.

وَيۡلٞ يَوۡمَئِذٖ لِّلۡمُكَذِّبِينَ ١٠ ٱلَّذِينَ يُكَذِّبُونَ بِيَوۡمِ ٱلدِّينِ ١١ وَمَا يُكَذِّبُ بِهِۦٓ إِلَّا كُلُّ مُعۡتَدٍ أَثِيمٍ ١٢

افسوس هلاکت خرابي یا کنده د دوزخ ده په دغې ورځې کې دروغ ګڼونکو لره. هغه کسان چې دروغ وایي په ورځې د انصاف جزاء باندې. او دروغ نه ګڼي دغه (ورځ د جزاء) مګر هر یو له اندازې تېرېدونکی ګنهګار.

تفسير: هغه څوک چې د جزاء له ورځې څخه منکریږي؛ په حقیقت کې د الله تعالى د ربوبیت او د هغه عدل، قدرت، حکمت او نورو صفاتو څخه منکریږي، او هغه څوک چې د الله تعالى له دې صفاتو څخه منکریږي؛ نو هرومرو چې په ګناهونو کې زړور شي لږه ده، د ﴿مُعۡتَدٍ أَثِيمٍ﴾ یعني له اندازې تېرېدونکی ګنهګار، بل بد عادت دغه دی چې:

إِذَا تُتۡلَىٰ عَلَيۡهِ ءَايَٰتُنَا قَالَ أَسَٰطِيرُ ٱلۡأَوَّلِينَ ١٣

کله چې ولوستلی شي په ده باندې آیتونه (د قرآن) ځمونږ؛ نو وایي (جهلاً او عناداً چې دا) چټې (بېکاره) قصې دي د پخوانیو.

تفسير: يعني کله چې قرآنکریم او د پند خبرې اوري؛ وایي: داسې خبرې به پخوانیو خلقو هم کولې، اوس هم هغه پخوانۍ قصې او له کاره وتلې افساني ویلی کیږي، نو مونږ له داسې قصو او افسانو څخه کله ویریدونکي یو؟ (العیاذ بالله).

كَلَّا بَلۡۜ رَانَ عَلَىٰ قُلُوبِهِم مَّا كَانُواْ يَكۡسِبُونَ ١٤

نه ده داسې (لکه چې وایي منکران)، بلکه زنګ اچولی دی پر زړونو د دوی هغو ګناهونو چې وو دوی چې کول به یې.

تفسير: يعني ځمونږ په آيتونو کې هيڅ د شک او شُبهې ځای او موقع نشته، خبره خو دا ده چې د ګناهونو د کثرت او مزاولت ځخه د هغوی په زړونو باندې زنګ لوبدلی دی، نو ځکه د صحيحو حقائقو انعکاس په هغو کې نه کيږي، په حديث کې راغلي دي: «کله چې سړی ګناه کوي؛ يو تور ټکی د هغه په زړه کې پيدا کيږي، که توبه يې وکړه؛ نو دا ټکی لرې کيږي، که نه هومره چې ګناه کوي؛ په همغه اندازه دا ټکی پلنيږي او ارتيږي، تر دې چې د ده زړه تک تور شي، او د حق او د باطل هيڅ فرق او تميز نشي کولی».

كَلَّآ إِنَّهُمْ عَن رَّبِّهِمْ يَوْمَئِذٍ لَّمَحْجُوبُونَ ﴿١٥﴾

رښتيا ده چې بېشکه دوی به له (لقاء د) رب خپله په دغې ورځې (د قيامت کې) خامخا په حجاب کې وي (نه به ويني الله).

تفسير: يعني د دې انکار او تکذيب د انجام او پای ځخه ښايي چې بې فکره نشي، هغه وخت خامخا راتلونکی دی چې په هغه کې مؤمنين د حق سبحانه وتعالى په لقاء او ليدلو سره مشرّفيږي، او دا بدبختان به تر ډې محروم او ممنوع او بې برخې پاتې کيږي.

ثُمَّ إِنَّهُمْ لَصَالُوا الْجَحِيمِ ﴿١٦﴾ ثُمَّ يُقَالُ هَٰذَا الَّذِي كُنتُم بِهِ تُكَذِّبُونَ ﴿١٧﴾ كَلَّآ

پس بېشکه دوی چې دي خامخا ننوتونکي دي دوزخ ته. بيا به وويل شي (دوی ته چې): دا هغه (عذاب) دی چې وئ تاسې چې هغه به مو دروغ ګڼه انکار به مو ترې کوو. له سره نه ده داسې.

تفسير: يعني د دې بدانو او نېکانو پای او انجام هيڅکله يو شانې نشي کېدی، او الله جل جلاله ابرارو سره دغسې معامله فرمايي:

إِنَّ كِتَٰبَ الْأَبْرَارِ لَفِي عِلِّيِّينَ ﴿١٨﴾ وَمَآ أَدْرَىٰكَ مَا عِلِّيُّونَ ﴿١٩﴾ كِتَٰبٌ مَّرْقُومٌ ﴿٢٠﴾

بېشکه هغه کتاب چې پکی ليکلي شوی اعمال د ابرارو نېکانو خامخا په عليين کې دی. او څه شي پوه کړې ته (ای محمده) چې څه دی عليين؟. يو دفتر دی ليکلی شوی (د اعمالو د ابرارو).

تفسير: چېرته چې د جنتيانو نومونه ليکلي شوي دي، او د هغو يا د نښو چارو پانې سره رونې او ترتيب شوي دي؛ ړومبی د هغو ارواح هلته بيولی کيږي، بيا يې د خپلې هستوګنې اصلي ځای ته بيايي، د دې ارواحو څه علائق او اړيکې به له قبر سره هم وي، ويل کيږي چې دا ځای پر اووم اسمان دی، او د مقرّبينو ارواح به هلته هستوګنه لري، والله أعلم.

يَشْهَدُهُ الْمُقَرَّبُونَ ﴿٢١﴾

چې ګوري حاضريږي هغه ته مقرّبان (د الله ملائکې او نور بندګان).

تفسير: مقرّبې پرښتې يا د الله تعالى مقرّب بندګان په خوشالۍ سره د مؤمنانو اعمالنامې ګوري، او هلته به حاضر وي.

إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ ﴿٢٢﴾ عَلَى الْأَرَآئِكِ يَنظُرُونَ ﴿٢٣﴾

بېشکه ابرار نېکان خامخا په نعيم لوی نعمت د (جنّت) کې دي. پر (مکلّلو) تختونو باندې ناست ګوري (د الله لقاء او د جنت نعماء، او ترې متلذذ کيږي، يا به ګوري دوزخيانو ته).

تفسير: يعنې په خورا ښو پالنګونو به ناست وي، او په زړه پورې د جنّت ښې نندارې به کوي، او د الله تعالى په ليدلو سره به خپلې سترګې رڼوي، او زړونه به پرې خوشالوي.

تَعۡرِفُ فِي وُجُوهِهِمۡ نَضۡرَةَ ٱلنَّعِيمِ ۝٢٤

پېژنې به ته (اى كتونكيه !) په مخونو د دوى كې تازه ګي د نعيم (تنعّم د جنّت).

تفسير: يعنې د جنّت له عيش او آرام څخه به د هغوى څېرې داسې ښې او تروتازه او بارونقې ښكارې، چې هر ليدونكى به له لرې پوهېږي چې دا كسان په خورا عيش، هوسايى، راحت او تنعّم كې دي.

يُسۡقَوۡنَ مِن رَّحِيقٖ مَّخۡتُومٖ ۝٢٥ خِتَٰمُهُۥ مِسۡكٞۚ

ورځښولى شي (هغوى ته) له خالصو شرابو مهر كړيو شويو څخه. چې مهر به يې مشك وي.

تفسير: شاه صاحب ليكي چې: «په جنت كې به د خورا خالصو شرابو ويالې د هر چا د كور د مخه وي، خو دا خورا ښه او نادر شراب دي، چې سر به يې تل مهر وي په جنّتي مشكو سره»، لكه چې په دنيا كې مهر په لاكو يا مومو يا خاورو يا خټو يا نورو شيانو باندې لګول كيږي، كله چې دهغه ځاى خاورې مشك دي؛ نو په هغو باندې دا مهر لګاوه كيږي، دا ښېښه چې په لاس كې واخيسته شي؛ دماغ معطريږي، او تر آخره پورې د خوشبويى خورا ښه رائحه او وږم ترې پورته كيږي.

وَفِي ذَٰلِكَ فَلۡيَتَنَافَسِ ٱلۡمُتَنَٰفِسُونَ ۝٢٦

او په دغه (شرابو او نورو جنتي نعماوو) باندې پس بايده دي چې رغبت وكړي رغبت كوونكي (په كولو د فضائلو او پرېښودلو د رذائلو، چې عجلت وكړي په حسناتو او ځان وساتي له سيئاتو).

وَمِزَاجُهُۥ مِن تَسۡنِيمٍ ۝٢٧ عَيۡنٗا يَشۡرَبُ بِهَا ٱلۡمُقَرَّبُونَ ۝٢٨

او ګډون د هغه (شراب دى له اوبو د) تسنيم څخه. دا (تسنيم) يوه چينه ده (په جنّت كې) چې څښي به له هغې څخه د (الله) مقرّبان.

تفسير: يعنې مقرّب خلق يوائې د دې چينې خالص شراب څښي، او نېكانو ته به د دې شرابو ګډ وركول كيږي، چې لكه ګلاب او نور په هغه شراب كې ګډيږي.

إِنَّ ٱلَّذِينَ أَجۡرَمُواْ كَانُواْ مِنَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ يَضۡحَكُونَ ۝٢٩

بېشكه هغه كسان چې كافران شوي دي؛ وو دوى په هغو كسانو باندې چې ايمان يې راوړى وو خندل به يې (مسخرې به يې پرې كولې).

تفسير: او پخپلو منځونو كې به يې په تمسخر او استهزاء سره داسې ويل چې: د دې بې هوشانو په مغزو كې څه يو چټي خيال لو ېدلى دى، چې د نن موجود او محسوس خوندونه او لذّتونه د جنّت په صباح موهومو چرتونو او خيالي لذّتونو باندې له لاسه وباسي (والعياذ بالله).

وَإِذَا مَرُّواْ بِهِمۡ يَتَغَامَزُونَ ۝٣٠

او کله چې تيريږي منکران پر مؤمنانو باندې؛ هغوی به پخپلو منځونو کې سره سترګکونه وهي (لپاره د استهزاء).

تفسير: او يو تر بله په سترګو اشارتونه کوي، او د حال او قال په ژبه پخپلو منځونو کې سره داسې وايي چې: وګورئ همدوی بې عقلان او احمقان دي، چې د جنت په پور باندې د دنيا له نغدو څخه ځان بې برخې کوي، (استغفر الله).

وَإِذَا انْقَلَبُوٓا إِلَىٰٓ أَهْلِهِمُ انْقَلَبُوا فَكِهِينَ ﴿٣١﴾

او کله چې وګرځي خپلو کورونو ته؛ (نو) ګرځي دوی خوشاله (خبرې جوړوونکي په سبب د تمسخر او استهزاء پر مؤمنانو باندې).

تفسير: يعنې په خوش طبعۍ او ټوکو په مسلمانانو باندې ملنډې وهي، او په خپل عيش او عشرت باندې مفتون او مغرور شوي وايي چې: ځمونږ عقيده او فکر ښه دی، که نه مونږ ته دومره نعمتونه او هوسايي ولې او له کومه رسېده !؟.

وَإِذَا رَأَوْهُمْ قَالُوٓا إِنَّ هَٰٓؤُلَآءِ لَضَآلُّونَ ﴿٣٢﴾

او کله چې وبه ليدل (کفّارو) دغه (مؤمنان)؛ نو ويل به يې پخپل منځ کې چې: بېشکه دغه (مؤمنان) خامخا بې لارې دي.

تفسير: کافرو به مسلمانانو ته ګمراه ويل، ځکه چې مسلمانان د دوی په عقيده نه وو.

وَمَآ أُرْسِلُوا عَلَيْهِمْ حَٰفِظِينَ ﴿٣٣﴾

حال دا چې نه دي لېږلي شوي (کافران) پر دغو (مؤمنانو) باندې ساتونکي ځارونکي.

تفسير: چې شاهدي ووايي په هدايت او ضلالت د دوی، دغه د الله جل شأنُه وأعظم برهانُهُ فرمان او بيان دی، چې دا کافران پر مسلمانانو باندې پيره داران نه دي مقرّر شوي، دا احمقان له خپلو بدو چارو څخه سترګې پټوي، او د هغوی د هر راز حرکاتو کتنه کوي، د خپل ځان د اصلاح په فکر کې نه لويږي، او هغو کسانو ته چې په سمه لاره ځي ګمراه او احمق وايي.

فَٱلْيَوْمَ الَّذِينَ ءَامَنُوا مِنَ الْكُفَّارِ يَضْحَكُونَ ﴿٣٤﴾

نو نن (ورځ د قيامت کې به) هغه کسان چې ايمان يې راوړی دی په کُفّارو باندې خاندي.

تفسير: يعنې د قيامت په ورځ به مسلمانان په دې کافرانو پورې خاندي، چې دا خلق څومره ناپوهـه وو، چې فاني او خسيس ځيز ته يې په ښو نعمتونو او پاتې کېدونکيو نفيسو شيانو باندې ترجيح ورکوله، نو اوس څنګه په دوزخ کې پراته دي؟ او د دائمي عذاب خوند څکي؟.

عَلَى الْأَرَآئِكِ يَنظُرُونَ ﴿٣٥﴾

پر مُکلّلو تختونو به ناست، ګوري به (الله تعالى ته او د جنت نعماوو ته او ترې متلذذ کيږي، يا ګوري کفارو ته چې څرنګه په عذابيږي).

تفسير: يعنې د خپلې خوشالۍ او د کافرانو د بد ژوند نندارې کوي.

هَلۡ ثُوِّبَ ٱلۡكُفَّارُ مَا كَانُواْ يَفۡعَلُونَ ٣٦

بېشكه چې جزاء ورکړه شوه کفّارو ته همغسې چې کول يې (په دنيا کې له معاصيو).

تفسير: يعنې هغه کسان چې په دنيا کې يې پر مسلمانانو باندې خندل؛ نن د هغوی خپل حال د خندېدو لايق او وړ دی، او مسلمانان د هغو په تېرو حماقتونو باندې خاندي.

تمّت سورة المطفّفين بفضل الله تعالى ومنّه وكرمه.

سُورَةُ الانشِقَاقِ

«د (الانشقاق) سورت مکّي دی، (۲۵) آیته یو رکوع لري، په تلاوت کې (۸۴) په نزول کې (۸۳) سورت دی، وروسته د (الانفطار) له سورته نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

إِذَا السَّمَاءُ انشَقَّتْ ﴿١﴾ وَأَذِنَتْ لِرَبِّهَا وَحُقَّتْ ﴿٢﴾

کله چې اسمان څیري شي وچوي. او واوري ومني امر حکم د رب خپل، او (دا اسمان) لایق وړ دی (د هغه الله حکم منلو ته).

تفسیر: یعنې کله چې د الله تعالی له خوا د څیریدلو «تکویني» حکم وشي؛ اسمان به هغه تعمیلوي او مني یې، او اسمان د مقدور او مقهور کېدلو له پلوه د دې خبرې وړ دی چې سره له دومره عظمت او رفعت او لویوالي او هسکوالي د خپل خالق او مالک په مخ کې غاړه کېږدي، او د هغه په دې منلو کې هیڅ ونه وایي.

وَإِذَا الْأَرْضُ مُدَّتْ ﴿٣﴾

او کله چې ځمکه وغوړوله شي.

تفسیر: د محشر لپاره به ځمکه د ربړ په شان جوړېږي، او د هغې د مخ ګرد عمارات او غرونه او نور شیان لري کېږي، تر څو په یوې مستوی سطحي باندې ګرد پخواني او وروستني خلق سره یو ځای او په یوه وخت کې بې له پردې او حجاب او حائل څخه وکتی شي.

وَأَلْقَتْ مَا فِيهَا وَتَخَلَّتْ ﴿٤﴾

او د باندې وغورځوي هغه چې دننه په کې وي له مړیو او خزائنو څخه، او ښه خالي شي له ټولو اشیاوو نه.

تفسیر: په هغې ورځې کې ځمکه خپلې خزانې او مړي او نور اجزاء له دننه څخه د باندې غورځوي، او منځ یې له هر هغه شي څخه بالکل تشیږي، چې د هغو تعلّق د بندګانو له حساب او کتاب سره وي.

وَأَذِنَتْ لِرَبِّهَا وَحُقَّتْ ﴿٥﴾

او واوري ومني امر حکم د رب خپل، او (دا ځمکه) لایقه وړ ده (د هغه الله حکم منلو ته).

تفسیر: کله چې ځمکه او اسمان د هغه الله تعالی د ذات او د تکویني حکم تابع او منقاد دي؛ نو سړي ته کله ښایي چې د هغه لوی پروردګار له تشریعي حکم څخه سر وغړوي.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلۡإِنسَٰنُ إِنَّكَ كَادِحٌ إِلَىٰ رَبِّكَ كَدۡحٗا فَمُلَٰقِيهِ ۝٦

ای انسانه ! بېشکه ته عمل کوونکی يې په پوره سعي سره تر وخت د رسېدلو رب خپل ته په عمل سعي کولو سره، نو ته يوځای کېدونکی يې له دغه (خپل عمل او سعي او جزا يې مومې خير وي که شر).

تفسير: يعنې د پروردګار په مخ کې له رسېدلو څخه پخوا هر سړی له خپل استعداد سره سم او موافق مختلف او راز راز ربړونه ګالي، څوک يې په طاعت کې زيار ګالي، څوک يې په سر غړولو کې ځان ستړی کوي، که د خير په لاره کې وي يا د شر په لاره کې، هر رنګه ربړونه وباسي، آخر د خپل پروردګار حضور ته ورځي، او د خپلو اعمالو او چارو نتائج به ووينې.

فَأَمَّا مَنۡ أُوتِيَ كِتَٰبَهُۥ بِيَمِينِهِۦ ۝٧ فَسَوۡفَ يُحَاسَبُ حِسَابٗا يَسِيرٗا ۝٨

پس هر هغه څوک چې ورکړه شي کتاب عملنامه د ده په ښي لاس د ده کې؛ نو ژر ده چې حساب به وکړ شي له ده سره حساب اسان.

تفسير: اسان حساب دا دی چې په هره خبره باندې به تنقيدونه نه کيږي، او يوائې د هغه پاڼې وړاندې کيږي، او بې له بحث او مناقشې څخه به خوشې کيږي.

وَيَنقَلِبُ إِلَىٰٓ أَهۡلِهِۦ مَسۡرُورٗا ۝٩

او وبه ګرځي اهل خپل ته (په جنّت کې) خوشاله کړی شوی.

تفسير: نه د سزا خوف وي، نه د غُصې وېره، په ډېر امن او اطمينان سره د خپلو احبابو او اقاربو او مسلمانانو وروڼو ته ورسيږي، او له دوی سره په خوښۍ سره مشغوليږي، او له هغوی سره ګرځي.

وَأَمَّا مَنۡ أُوتِيَ كِتَٰبَهُۥ وَرَآءَ ظَهۡرِهِۦ ۝١٠

او هر هغه څوک چې ورکړ شي کتاب عملنامه د ده وروسته تر شا د ده (په کين لاس يې).

تفسير: يعنې ورکړه شي عملنامه په کين لاس کې د شا له لوري، او پرښتې نه غواړي چې د ده هغه مخ ووينې، نو په دې وسيله خپل زيات نفرت او کراهت له هغه څخه ښکاره کوي.

فَسَوۡفَ يَدۡعُواْ ثُبُورٗا ۝١١

پس ژر به ناري کړي دی ای هلاکته (ځما را حاضر شه ! دا دې وخت دی).

تفسير: يعنې د عذاب له وېرې څخه به مرګ غواړي، او د خپل هلاکت ارزو او تمنّا به کوي.

وَيَصۡلَىٰ سَعِيرًا ۝١٢ إِنَّهُۥ كَانَ فِيٓ أَهۡلِهِۦ مَسۡرُورًا ۝١٣

او ننه به وځي دی بل اور (د دوزخ) ته. چې بېشکه وو دی په (دنيايي) اهل خپل کې خوشاله (په کفر او معاصی، غافل له آخرته).

تفسير: يعني په دنيا کې له آخرته بې فکره وو، د هغه عوض او رنج دا دی چې نن په سخت غم ککړ دی.

إِنَّهُۥ ظَنَّ أَن لَّن يَحُورَ ﴿١٤﴾

بېشکه ده به يقين کاوه په دنيا کې داسې چې دی به له سره بېرته نه ځرځي (الله ته، او منکر وو له بعثه).

تفسير: يعني ده به په دنيا کې ګمان کاوه چې له سره به الله تعالى ته رجوع ونه کړم، او قيامت نشته !، نه ده داسې بلکه:

بَلَىٰٓ ۚ إِنَّ رَبَّهُۥ كَانَ بِهِۦ بَصِيرًا ﴿١٥﴾

هو ! دی رجوع کوي (هرومرو الله ته)، بېشکه رب د ده دی په ده ښه پوه ليدونکی بينا.

تفسير: يعني له پيدا کولو ځنې تر مرګ پورې الله تعالى د ده په احوالو ښه خبر وو، نو آيا څه ګمان کاوه شي چې هغه به دې همداسې مهمل او معطّل پريږدي؟ ضرور دي چې د هغه د اعمالو نتيجې او ثمرې به ورښکاره کړي.

فَلَآ أُقْسِمُ بِٱلشَّفَقِ ﴿١٦﴾ وَٱلَّيْلِ وَمَا وَسَقَ ﴿١٧﴾

پس قسم خورم په شفق سوروالي يا سپينوالي د عشاء پس له سوروالي د مابنام. او په شپه او په هغو (څيزونو) چې جمع کړي وي (شپې هغه په تيارو خپلو کې).

تفسير: يعني سرې او نور ساکښان چې د ورځې له مخې د معاش په تلاش کې د باندې ځرځي، او هر چېرې پخپلو چارو کې بوخت دي، د شپې له لورې ټول سره يو ځای کيږي، او هر يو په خپلو ځايونو کې سره ټولېږي.

وَٱلْقَمَرِ إِذَا ٱتَّسَقَ ﴿١٨﴾

او (قسم خورم) په سپوږمۍ کله چې پوره کامله شي.

تفسير: يعني د څوارلسمې شپې سپوږمۍ چې د خپل کمال حد ته رسېدلې وي، (او ځواب د پاس قسمونو دا دی چې:)

لَتَرْكَبُنَّ طَبَقًا عَن طَبَقٍ ﴿١٩﴾

خامخا سواره به شئ وبه رسېږئ تاسې ای خلقو يو حال ته وروسته له بل حال نه.

تفسير: يعني د دنيا په ژوندون کې له مختلفو دورو څخه په تدريج سره تېر شوئ، په پای کې د مرګ پوړ دی، بيا د برزخ عالم دی، وروسته قيامت، الله تعالى پوهيږي چې په قيامت کې ده څه څه احوال وليدل؟ او د څه څه مراتبو پربکول درجه په درجه په مخ کې دي؟ لکه چې د شپې په اوله برخه کې تر څو چې شفق وي، يو شانته سره او سپينه رڼا وي، نو دا رڼا في الحقيقت او په رښتيا سره وي چې د لمر د پاتې شوي اثراتو او اغېز نښې دي، چې پس له ورکېدلو د هغې د ظلمت بل دوره شروع کيږي، چې هر شی په کې پټيږي، په شپه کې سپوږمۍ هم راخيژي، چې درجه په درجه د هغې رڼا زياتيږي، کميږي، او په څوارلسمې شپې کې د پوره سپوږمۍ رڼا هم توره تياه فضاء رڼوي، ګواکې د انسان احوال طبقات هم د شپې مختلفو کيفياتو ته ورته او ورسره مشابه دي، والله أعلم.

فَمَا لَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٢٠﴾

پس څه دي دغو (انسانانو ته) چې ايمان نه راوړي.

تفسير: چې وروسته له مړ ګه دوی د الله تعالی په طرف رجوع کوي، او هم يو سخت مزل په مخ کې دی چې هغه ته کافي توښه په کار ده.

وَإِذَا قُرِئَ عَلَيْهِمُ الْقُرْآنُ لَا يَسْجُدُونَ ﴿٢١﴾

او کله چې ولوست شي په دوی باندې قرآن؛ نو سجده نه کوي (لپاره د لوستلو يې).

تفسير: که د هغوی عقل پخپله دا حالات نشو موندلی؛ نو لازم وو چې د قرآنکريم له بيان څخه يې ګټه اخيستلی، خو پرته له دې د دوی حال دا دی چې د قرآن معجز بيان اوري، خو هيڅ د هغه په مخ کې د عاجزۍ او تذلّل اظهار نه کوي، تر دې چې مسلمانان د پاک الله تعالی دا آيات اوري سجده کوي، هغوی د همدې تشې سجدې توفيق هم نه لري.

بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا يُكَذِّبُونَ ﴿٢٢﴾ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا يُوعُونَ ﴿٢٣﴾

بلکه هغه کسان چې کافران شوي دي په الله دروغ ګڼي (قرآن). او الله ته ښه معلوم دي هغه څه چې دوی يې پټوي په زړونو کې يې ساتي (له کفر او نفاق).

تفسير: يعنې يوائې دا خبره نه ده چې هغوی د الله تعالی آيتونه اوري او سجده نه کوي، او انقياد او تذلّل ته غاړه نه ږدي، بلکه زيات له دې نه د هغو آيتونو تکذيب پخپلو ژبو سره هم کوي، او د دوی له زړونو څخه چې په هغه کې د تکذيب، انکار، بغض، عناد او د حق د دښمنۍ ډېرې پرتې دي؛ الله تعالی ښه خبر دی.

فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٢٤﴾

پس بشارت زېرى ورکړه دوی ته په عذاب دردناک سره (په آخرت کې).

تفسير: يعنې زېرى وکړئ په هغو باندې ! څه شی چې هغوی ګټي؛ د هغې نتيجه او مېوه به هرومرو هغوی ته رسيږي، او د هغوی دا کوششونه او زيارونه به هيڅ نه ابته (خراب) کيږي، او خامخا هغوی ته جزاء وررسيږي.

إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ ﴿٢٥﴾

مګر خو هغه کسان چې ايمان يې راوړی دی، او کړي يې دي ښه (عملونه)؛ هغوی ته دی اجر ثواب بې نهايته چې خلاصی او کمی نه لري.

تفسير: چې هيڅ کله پای (آخر) ته نه رسيږي، او تل دائم او قائم او لا ينقطع دی.

تمّت سورة الانشقاق بفضل الله تعالى ومنّه وكرمه.

سُورَةُ البُرُوجِ

«د (البروج) سورت مکّي دی، (٢٢) آیته یوه رکوع لري، په تلاوت کې (٨٥) په نزول کې (٢٧) سورت دی، وروسته د (الشّمس) له سورته نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

وَالسَّمَآءِ ذَاتِ الْبُرُوجِ ﴿١﴾

قسم په اسمان چې خاوند د برجونو دی.

تفسیر: له برجونو څخه مراد هغه دولس برجونه دي چې په یوه کال کې لمر په هغو کې ګرځي، یا د اسماني قلعې برجونه او برخې دي چې پرښتې پیرې په کې کوي، یا هغه لوی ستوري دي چې په لیدلو سره هم په اسمان کې ښکاري، والله أعلم.

وَالْيَوْمِ الْمَوْعُودِ ﴿٢﴾ وَشَاهِدٍ وَمَشْهُودٍ ﴿٣﴾

او (قسم دی) په هغې ورځې وعدې کړی شوې (چې د قیامت ورځ ده). او (قسم دی) په هغې ورځې چې حاضریږي (چې ورځ د جمعې ده)، او په هغې ورځې چې هغې ته ورحاضریږي (خلق چې ورځ د عرفې ده).

تفسیر: خلق په ګردو ښارونو کې حاضریږي د جمعې په ورځ، او د ګردې دنیا خلق سره یو ځای ټولیږي د عرفې په ورځ حج ته، نو ځکه په روایتونو کې راغلي چې (شاهد) د جمعې ورځ ده، او (مشهود) د عرفې، برسېره پر دې د «شاهد» او «مشهود» په تفسیر کې ډېرې خبرې دي، خو أوفق الرّوایات همدا خبره ده، والله أعلم.

(ځواب د قسم محذوف دی، لکه چې پرې دغه راتلونکی آیت دلالت کوي چې):

قُتِلَ أَصْحَابُ الْأُخْدُودِ ﴿٤﴾ النَّارِ ذَاتِ الْوَقُودِ ﴿٥﴾

وژلی شوي دي خاوندان د کندې د خندقونو د اور (په ځمکه کې) چې خاوند د بلېدلو وه (په ګوګړو او په ډېرو لرګیو او په سړیو سره).

تفسیر: یعنې مغضوب او ملعون شول هغه خلق چې لوی لوی خندقونه یې کنستلي او له اوره یې ډک کړي او ډېر لرګي یې په کې واچول او ښه یې سره کړل، د ﴿أَصْحَابُ الْأُخْدُودِ﴾ څخه مراد څوک دي؟ مفسّرین څو واقعات وایي، خو هغه قصه چې په صحیح مسلم، جامع ترمذي، مسند احمد او نورو کې یاده شوې ده؛ لنډه یې دا ده چې: په پخوانیو پېړیو کې کوم کافر باچا وو، چې له هغه سره یو کوډګر وو، کله چې د کوډګر مړ ک نژدې شو، له باچا څخه یې غوښتنه وکړه، چې یو هوښیار او پوه هلک دې ماته راکړ شي چې زه دا خپل علم ورزده کړم، او وروسته له ما څخه دا علم له لاسه ونه وځي، یو هلک د دې کار لپاره وټاکل شو، چې هره ورځ به یې د هغه کوډګر څخه سحر او کوډې زده کولې، د ده په لاره کې یو عیسایي راهب وو چې د هغې پېړۍ په اعتبار د هغه دین حق وو، دغه هلک له هغه سره هم خپل تګ راتګ شروع کړ، او په پټه یې د هغه راهب دین ومانه، او د هغه د تعلیم په وجه د ولایت او کرامت خاوند شو، یوه ورځ دې

هلک ولیدل چې یو څیروونکی ځناور لکه ځمری یا پړانګ او نور لاره نیولې، او خلقو ته یې زیاته وېره او پرېشاني وروړاندې کړې ده، هغه یوه تیره په لاس کې واخیسته، او دعاء یې وکړه: «ای الٰها ! که د راهب دین حق وي؛ نو ځما په دې ډېره دا ځناور مړ کړې»، دا یې وویل او تیره یې وروغورځوله، چې د هغې له اغېزې او اثر هغه ځناور له کاره ووت، په خلقو کې یو لوی شورماشور جوړ شو چې دغه هلک ډېر علم لري، یوه ړانده چې دا انګازه او اوازه واورېده؛ ورځنې ویې غوښتل چې: «ځما سترګې را رنې کړه !»، هلک وویل: «کوونکی زه نه یم، هغه ځمونږ الله تعالی دی، که ته هغه منې او کفر پرېږدې؛ نو دعا درته کوم، هیله شته چې ستا سترګې رنې شي»، لکه چې همداسې هم وشوه، ورو ورو دا خبرې ګردې باچا ته ورسېدلې، باچا ورته په قهر شو، هغه هلک، راهب او ړوند یې وغوښتل، او وروسته له څه خبرو او اترو څخه یې راهب او ړوند ووژل، د هلک په نسبت یې امر ورکړ چې «هغه دې له یوه لوړ غره څخه په رغړولو وواژه شي»، خو د الله تعالی په قدرت هغه کسانو چې دا هلک یې د ځان سره پر غره باندې خپړولی وو؛ هغوی پخپله له غره څخه ورغړېدل، او دا هلک روغ رمټ بېرته راغی، بیا باچا امر ورکړ چې: «هغه دې په سیند کې ډوب کړ شي !»، هلته هم دا پېښه وروړاندې شوه، او هغه ګرد سړي چې له ده سره تللي وو ټول په سیند کې ډوب شول، او دی جوړ او روغ بېرته راوګرځېد، په پای (آخر) کې هلک باچا ته وویل: زه د ځان وژلو چل درښیم، تاسې ګرد سړي په یوه میدان کې سره ټول کړئ، د هغوی پر مخ کې ما یو غرغره باندې وځړوئ، او د دې لفظ په ویلو سره پر ما باندې غشی ولګئ: «بسم الله رب الغلام»، «د هغه الله په نامه چې د دې هلک رب او پالونکی دی»، کله چې باچا داسې وکړه او هغه هلک د خپل رب تر نامه ځار او مړ شو، او خلقو دا عجیبه واقعه ولیدله؛ ټولو وویـل: «آمنّا بـربّ الغُلام، ایمان مو راوړ د دې هلک په رب او پالونکي باندې»، نو وزیرانو باچا ته وویل: «وګورئ چې د هغې خبرې په سبب چې دا ګردې چارې وشوې، اخر ته هغه پېښه شوه، رومبی به یو دوو سړیو ایمان راوړ، اوس خورا ډېر خلق مؤمنان شول»، باچا زیات په قهر شو او د ډېرو لویو او ژورو خندقونو د کنستلو امر یې ورکړ، او هغه یې ښه له اوره څخه ډک کړل، او اعلان یې وکړ: «هر څوک چې ایمان لري، او د خپل ایمان څخه لاس نه وباسي؛ په همدې کندو کې دې وغورځاوه شي !»، تر دې چې ډېر سړي په اور کې وغورځول شول، خو هیڅ یوه هم د خپل ایمان څخه لاس وانه خیست، یوه ایمان داره ښځه راوستله شوه چې په تي پورې یې یو ماشوم وو، او ګمان کېده چې ښایي دا د خپل کوچني له وېرې ځان په اور کې ونه غورځوي، خو د الله تعالی په امر کوچني (ماشوم) داسې ورغږ کړ: «أُمّاه اصبري فإنك على الحق، مورکی ! صبر وکړه، چې ته په حق باندې یې !».

إِذْ هُمْ عَلَيْهَا قُعُودٌ ۝٧ وَهُمْ عَلَىٰ مَا يَفْعَلُونَ بِالْمُؤْمِنِينَ شُهُودٌ ۝٨

کله چې دوی په (غاړو) د اور ناست وو. او دوی په هغه چې کول به یې په مؤمنانو باندې حاضر وو (او پخپلو سترګو یې کتلې).

تفسیر: یعنې باچا له خپلو وزیرانو او مشرانو سره یو ځای د خندقونو په شاوخوا کې ناست وو، او په ډېره بېرحمۍ او غټ زړه سره یې د مؤمنانو د سوځولو نندارې کولې، او د دې بدبختانو هیڅ زړه په دوی باندې نه خوږېده.

وَمَا نَقَمُوا مِنْهُمْ إِلَّا أَنْ يُؤْمِنُوا بِاللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ ۝٨ الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ۝٩

او عیب یې نه لیده له هغو (مسلمانانو) څخه مګر دا چې ایمان لرونکي وو په الله ډېر غالب قوي، ډېر ستایلي شوي باندې. هغه (الله) چې خاص ده لره ده باچایي کامل سلطنت د اسمانونو او د ځمکې (سره له اسمانونو او ځمکـې ملګًا خلقًا وعبیدًا)، او الله په هر شي باندې شاهد دی.

تفسیر: یعنې د دې مؤمنانو قصور پرته له دې بل کوم شی نه وو چې هغوی به د کفر له ظلمت او تیارو څخه وتل، او پر یوه لوی او د هر راز ستاینې وړ الله تعالی باندې به یې ایمان راوړ، چې سلطنت او باچایي یې پر اسمان او ځمکه او پر هر شي باندې ده.

إِنَّ الَّذِينَ فَتَنُوا الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَتُوبُوا فَلَهُمْ عَذَابُ جَهَنَّمَ وَلَهُمْ عَذَابُ الْحَرِيقِ ﴿١٠﴾

بېشكه هغه كسان چې په فتنه كې يې غورځولي وي، ضرر يې رسولى وي ايمان لرونكيو سړيو ته او ايمان لرونكيو ښځو ته، بيا يې توبه نه وي ايستلې (او نه وي ګرځېدلي له كفره)؛ نو دوى ته دى (په آخرت كې) عذاب د دوزخ، او دى دوى ته عذاب د اور سوځوونكي.

تفسير: يعنې په «أصحاب الأخدود» پورې منحصر نه دى، هغه سړي چې داسې زيار (كوشش) كوي چې مؤمنان د الله تعالى له لارې څخه ګرځوي لكه چې د مكې كفّار يې كوي، او بيا له دې خپلو ناوړو حركتونو څخه نه تائب كيږي؛ هغوى ته هم د دوزخ داسې عذاب تيار دى چې په هغه كې به ډېر زيات تكليفونه وي، او زيات تكليف به په داسې سوځولو كې وي چې د دوزخي زړه او وجود په كې سوځي.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ذَٰلِكَ الْفَوْزُ الْكَبِيرُ ﴿١١﴾

بېشكه هغه كسان چې ايمان يې راوړى دى او كړي يې دي ښه (عملونه)، شته دوى ته جنّتونه چې بهيږي له لاندې د (ونو او ماڼيو د) هغو (څلور قسمه) ويالې، دا نجات دى مراد موندل لوى.

تفسير: يعنې د دې ځاى له تكليفونو څخه نه ويريږي، وروستنى او لوى برى هغوى لره دى، چې د هغو په مخ كې د دې ځاى عيش او تكليف دواړه هيڅ دي.

إِنَّ بَطْشَ رَبِّكَ لَشَدِيدٌ ﴿١٢﴾

بېشكه نيول د رب ستا خامخا ډېر سخت دي.

تفسير: نو ځكه ظالمان او مجرمان نيسي، او خورا سختې سزاوې هغوى ته وركوي.

إِنَّهُ هُوَ يُبْدِئُ وَيُعِيدُ ﴿١٣﴾

بېشكه هم دغه (الله) دى ظاهروونكى (دبطش خپل په كفارو) اول ځلي او بيا ظاهروونكى دى (د بطش خپل په كفارو)دوهم ځلي په (آخرت كې يا) بېشكه همدغه (الله) دى پيدا كوونكى اول ځلي (له نطفې نه)، او بيا يې راګرځوونكى دى (دويم ځلي) پس له مرګه.

تفسير: يعنې اول ځلي د دنيا عذاب او دويم ځلي د آخرت ربړ (كذا في الموضح)، يا يې دا مطلب دى چې هغه اول ځلي سړى پيدا كوي، او دويم ځلي وروسته له مړينې به يې هم هم هغه بيا پيدا كوي، نو مجرمان دې نه تېروځي، چې هر كله چې ځمونږ په مړينې سره نوم او نښې ورکې شي، بيا نو مونږ څرنګه ژوندي كيږو؟.

وَهُوَ الْغَفُورُ الْوَدُودُ ﴿١٤﴾

او همدى دى ښه بښونكى (د ګنهګارو مؤمنانو) محبّت كوونكى (له مؤمنانو سره).

تفسير: يعنې سره د ده د قهّارۍ او كلك نيولو له صفته د هغه د بخشش او د مهربانۍ هم هيڅ اندازه نشته دى، د حكم منونكيو بندګانو خطاوې او ګناهونه بښي، او د دوى عيبونه پټوي، او په راز راز لطف او كرم او عنايت او شفقت سره يې پالي.

ذُو الْعَرْشِ الْمَجِيدُ ﴿١٥﴾ فَعَّالٌ لِّمَا يُرِيدُ ﴿١٦﴾

مالك د عرش دی، لوی دی (په ذات او صفات خپلو کې). ډېر ښه کوونکی دی د هر هغه شي چې اراده يې وفرمايي.

تفسير: يعنې سم له خپل علم او حکمت سره د هر شي کول چې وغواړي؛ ژر تر ژره هغه کوي، هيڅا لره حق نشته، چې د هغه د چارې مخه ونيسي.

هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ الْجُنُودِ ﴿١٧﴾ فِرْعَوْنَ وَثَمُودَ ﴿١٨﴾

آيا راغلی دی تاته (ای محمده !) خبر د (هغو) لښکرو چې فرعونيان او ثموديان دي.

تفسير: تر يوه مدّت پورې د انعام ورونه د هغو فرعونيانو او ثموديانو په مخ کې وپرانستل شول، او له هرې خوا هغوی ته نعمتونه ورورسېدل، بيا د هغوی د کُفر او طغيان له سببه ډېر سخت کسات او انتقام له هغوی څخه واخيست شو.

بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي تَكْذِيبٍ ﴿١٩﴾

بلکه هغه کسان چې کافران شوي دي (له قومه د تا) په دروغجن ګڼلو کې دي.

تفسير: يعنې کفّار له دې خبرې څخه څه عبرت او پند نه اخلي، او د الله تعالى له عذابه هيڅ نه ويريږي، برسېره پر دې دا ګردې خبرې او پاک قرآن دروغ ګڼي، او تل په همدغو دروغو پسې ګرځي.

وَاللَّهُ مِن وَرَائِهِم مُّحِيطٌ ﴿٢٠﴾

او الله په هر لوري د دې احاطه کوونکی دی (په علم او قدرت خپل سره، نو تر يې نشې خلاصېدی هيڅ کله).

تفسير: يعنې له دې دروغ ګڼلو څخه هيڅ يوه ګټه هغوی ته نه رسيږي، خو د دې دروغ بللو جزاء هرومرو دوی ته رسيږي، دوی د الله تعالى له واک او قبضې څخه هيڅېرې نشي وتلی، او نه له له سزا څخه يې خپل ځانونه ژغورلی شي.

بَلْ هُوَ قُرْآنٌ مَّجِيدٌ ﴿٢١﴾

بلکه دا قرآن دی شانداره لوی.

تفسير: يعنې د پاک قرآن دروغ بلل پوره حماقت دی، قرآن مجيد داسې يو شی نه دی چې د دروغ بللو وړ وي، يا د څو تنو ناپوهانو او احمقانو په دروغ ګڼلو سره د هغه په لويي او سترتوب کې به څه نقصان او لږوالی پېښ شي.

فِي لَوْحٍ مَّحْفُوظٍ ﴿٢٢﴾

ليکلی شوی دی په لوح محفوظ کې.

تفسير: په داسې يو ځای کې چې هلته د هيڅډول تغيير او تبديل او لاس وهلو هيله نشته، او له هغه ځايه په ډېر حفاظت او اهتمام سره صاحب د وحي ته وررساوه شي.

تمّت سورة البُروج فلله الحمدُ والمنّة.

سُورَةُ الطَّارِقِ

«د (الطارق) سورت مکي دی، (١٧) آیته یوه رکوع لري، په تلاوت کې (٨٦) په نزول کې (٣٦) سورت دی، وروسته د «البلد» له سورته نازل شوی دی».

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

وَالسَّمَاءِ وَالطَّارِقِ ﴿١﴾ وَمَا أَدْرَاكَ مَا الطَّارِقُ ﴿٢﴾ النَّجْمُ الثَّاقِبُ ﴿٣﴾ إِن كُلُّ نَفْسٍ لَّمَّا عَلَيْهَا حَافِظٌ ﴿٤﴾ فَلْيَنظُرِ الْإِنسَانُ مِمَّ خُلِقَ ﴿٥﴾

قسم دی په اسمان او په راتلونکي د شپې. او څه پوه کړې ته چې څه دی راتلونکی د شپې. ستوری ځلېدونکی دی. چې نه دی هیڅ نفس مګر په هغه باندې څارونکی ساتونکی شته. نو ودې ګوري انسان چې (اصلاً) له څه شي څخه پیدا کړی شوی دی.

تفسیر: یعنې له انسانانو سره پرښتې اوسېږي، چې هغوی له بلاوو څخه ژغوري، یا یې عمل لیکي.

خُلِقَ مِن مَّاءٍ دَافِقٍ ﴿٦﴾

پیدا کړی شوی دی (انسان) له اوبو توپ وهونکیو څخه (په رحم کې).

تفسیر: یعنې له منیو څخه چې توپ وهلې وځي، یا له هسې اوبو څخه چې تولې کړی شوي وي په رحم کې.

يَخْرُجُ مِن بَيْنِ الصُّلْبِ وَالتَّرَائِبِ ﴿٧﴾

هسې اوبه چې راوځي له منځه د شاوو (د سړیو)، او له هډوکیو د سینو (د ښځو څخه).

تفسیر: وایي چې د نارینه وو مني د دوی له شاګانو څخه، او د ښځو مني د هغو له تېټرو څخه راوځي.

إِنَّهُ عَلَىٰ رَجْعِهِ لَقَادِرٌ ﴿٨﴾

بېشکه دغه (الله) په بیا بېرته ژوندي ګرځولو د هغه (انسان) خامخا توانا قادر دی.

تفسیر: یعنې تر مړینې وروسته مو بیا الله تعالی ژوندي راولي (موضح القرآن)، حاصل یې دا چې له نُطفې څخه د انسان جوړول د هغه د دویم ځلي د بیا ژوندي کولو څخه څه زیات عجیبه ده، کله چې دا عجیب امر د هغه له قدرت کېدی شي؛ نو جائز نه دي تر هغه د یوه لږ عجیب څیز له وقوع څخه انکار وکړ شي، بلکه خامخا بیا یې هم پیدا کولی شي.

يَوْمَ تُبْلَى السَّرَائِرُ ﴿٩﴾

په هغې ورځې کې چې ښکارولی به شي (په کې) پټ څیزونه.

تفسير: يعني ګردې هغه پټې خبرې چې د دوی په زړونو کې وي؛ ښکاريږي، او د هيڅ يو جرم اخفاء به ممکنه نه وي.

فَمَا لَهُ مِنْ قُوَّةٍ وَّلَا نَاصِرٍ ﴿١٠﴾

نو نه به وي دغه (انسان) ته هيڅ قوّت زور، او نه هيڅ ناصر مدد کوونکی.

تفسير: په دې وخت کې به نه مجرم د خپل زور او قوّت په مرسته خپله مدافعه کولی شي، نه به يې څوک حمايت او ملګرتوب وکړی شي، چې دی له سزا څخه وژغوري (بچ کړي).

وَالسَّمَآءِ ذَاتِ الرَّجْعِ ﴿١١﴾

قسم دی په اسمان خاوند د بېرته ګرځېدلو (چورلېدلو).

تفسير: يا قسم دی په وريځې باندې چې خاونده د باران ده، يا په اسمان او ورښت راوړونکې باندې.

وَالْاَرْضِ ذَاتِ الصَّدْعِ ﴿١٢﴾

او (قسم دی) په ځمکه خاونده د چاودلو (د سوري چې ترې راوځي اوبه او ګياه او نور).

تفسير: يعني د ځمکې له چاودلو څخه ونې واښه شينکي او نور د باندې راوځي، او ځواب د قسم دا دی:

اِنَّهٗ لَقَوْلٌ فَصْلٌ ﴿١٣﴾ وَّمَا هُوَ بِالْهَزْلِ ﴿١٤﴾

چې بېشکه دا قرآن خامخا وينا ده بېلوونکې (د حق او باطل) او نه دی دغه (قرآن) لوبې عبثې خبرې مزاح ټوکې.

تفسير: يعني هغه خبرې چې قرآن يې د معاد په نسبت کوي؛ د لوبو او د ټوکو خبرې او د خندلو وړ اترې نه دي، بلکه د حق تعالی او د باطل او دروغو او رښتيا پرېکړه او فيصله ده، او بېشکه دغه يوه رښتيا خبره او يوه پای ته رسېدلې معامله ده، چې هرومرو راتلونکې ده.

اِنَّهُمْ يَكِيْدُوْنَ كَيْدًا ﴿١٥﴾ وَّاَكِيْدُ كَيْدًا ﴿١٦﴾ فَمَهِّلِ الْكٰفِرِيْنَ اَمْهِلْهُمْ رُوَيْدًا ﴿١٧﴾

بېشکه دوی کيد چل کوي په چل کولو سره. او چل به ورسره وکړم زه په چل کولو سره. پس مهلت ورکړه کافرانو ته، مهلت ورکړه دوی ته لږ (مدّت).

تفسير: دوی به د دين په خلاف راز راز چلونه او فرېبونه کول، د خلکو په زړونو کې به يې شبهات اچول، خو د الله تعالی چل د دوی ټول چلونه برباد کړل، او الله تعالی ورته استدراج ورکولو تر دې چې عذابونه پرې نازل شول.

تمّت سورة الطارق بفضل الله تعالى ومنّه وكرمه.

سُورَةُ الأَعْلَى

«د (الأعلىٰ) سورت مکي دی، (١٩) آيتونه يوه رکوع لري، په تلاوت کې (٨٧) په نزول کې (٨) سورت دی، وروسته د (التّکوير) له سورته نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى ﴿١﴾

پاکي بيان کړه د نامه د رب خپل چې (له ټولو څخه) ډېر لوی او شه غالب اوچت دی.

تفسير: په حديث کې راغلي دي: «کله چې دا آيت نازل شو؛ رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: «اجعلوها في سجودكم» دا پخپلو سجدو کې ووايئ !، نو ځکه مونږ او ځرد مسلمانان پخپلو سجدو کې «سبحان ربي الأعلى» وايو.

الَّذِي خَلَقَ فَسَوَّى ﴿٢﴾

هغه (رب) چې پيدا يې کړل (ټول اشياء) نو اجزاء اعضاء يې برابر او بې نقصانه کړل.

تفسير: يعنې هر هغه څيز چې جوړ کړی يې دی؛ پوره له حکمت سره دی، او شه يې جوړ کړی دی، د خواصو او صفاتو په اعتبار او د هغو ځټو لامله چې له هغه شي څخه مقصود دی، د هغه پيدايش يې په درجه د کمال سره رسولی دی، او داسې معتدل مزاج يې وربښلی دی، چې په هغه باندې ځرد په زړه پورې منافع او فوائد مرتّب کېدی شي.

وَالَّذِي قَدَّرَ فَهَدَى ﴿٣﴾

او هغه (رب) چې اندازه يې کړل (خير او شر د هغوی)؛ نو لاره يې وروښوده (په طريقه د کسب سره).

تفسير: شاه عبد القادر (رحمة الله عليه) ليکي: «يعنې اول يې تقدير وليکه، بيا يې سم له هغه سره دنيا ته راوست، ځواکې دنيا ته يې د راتلو لاره وروښوده».

وَالَّذِي أَخْرَجَ الْمَرْعَى ﴿٤﴾ فَجَعَلَهُ غُثَاءً أَحْوَى ﴿٥﴾

او هغه (رب) چې را ايستلې يې ده تازه ځيا له ځمکې څخه، پس ويې ځرځوله هغه (شنه ځياه) وچه توره.

تفسير: يعنې رومبی تک شنه واښه او ورشو په ځمکه کې پيدا کوي، بيا ورو ورو هغه وچ او توروي، چې له هغو وچو وښو څخه هم حيواناتو ته خوراک ورکاوه کيږي، او هم هغوی ته تر ډېر مدّت پورې ذخيره کاوه شي، تر دې چې وچ کښتونه هم وروسته له ربېلو څخه په کار راځي.

سَنُقْرِئُكَ فَلَا تَنْسَىٰٓ ۝٦ إِلَّا مَا شَآءَ ٱللَّهُ ۚ

ژر ده چې وبه لولو مونږ (په ژبه د جبريل) په تا باندې (قرآن ای محمده !) بيا به يې ته نه هېروې.
مګر هغه چې اراده وفرمايي الله (د هېرولو يې له تا نه په منسوخ کېدلو).

تفسير: يعنې لکه چې مونږ پخپل تربيت سره هر څيز په تدريج د هغه مطلوب کمال ته رسولی دی؛ په تا باندې به هم ورو ورو کامل قرآن لولو، او داسې به يې در په ياد کړو چې د هغه هيڅ يوه برخه در څخه هېره نشي، پرته له هغو آيتونو ځنې چې د هغو بالکل هېرول مقصود وي، چې دا هم يو راز نسخ ده.

إِنَّهُۥ يَعْلَمُ ٱلْجَهْرَ وَمَا يَخْفَىٰ ۝٧

بېشکه دغه (الله) ته معلوم دي (هغه څه قول فعل چې دی) ښکاره او هغه څه چې پټ دي (يعنې ټول شيان).

تفسير: يعنې الله تعالى ته ستاسې پټ استعدادونه او ښکاره اعمال او احوال ټول ښه معلوم دي، او سم له هغو سره به له تاسې سره معامله کوي.

وَنُيَسِّرُكَ لِلْيُسْرَىٰ ۝٨

او اسانوو د تا لپاره د شريعت اساني (يا يادول د وحي، يا توفيق درکوو تاته لپاره د اسانۍ لارې د شريعت).

تفسير: يعنې د وحي ياد لرل به اسانېږي، او د الله تعالى د معرفت او عبادت او د مملکت او ملّت د سياست ګردې (ټولې) چارې به در اساني کړی شي، او ستا د بريالیتوب له لارې څخه به ګرد مشکلات لرې کړل شي.

فَذَكِّرْ إِن نَّفَعَتِ ٱلذِّكْرَىٰ ۝٩

پس ذکر پند ورکړه ته (ای محمده !) که فائده رسوي ذکر پند (يا پس پند ورکړه ته ای محمده !)، په تحقيق فائده رسوي ذکر پند مؤمنانو ته (يا پس پند ورکړه ته ای محمده !) که فائده رسوي ذکر پند (که فائده نه رسوي).

تفسير: يعنې کله چې الله تعالى پر تاسې باندې داسې انعام وفرمايه؛ نو تاسې هم نورو ته د الله تعالى احکام ورسوئ، او له خپل کمال څخه نور هم تکميل کړئ.

تنبيه: د ﴿إِن نَّفَعَتِ ٱلذِّكْرَىٰ﴾ شرط د دې لپاره راوړی شوی دی، چې وعظ او تذکير هغه وخت کېدی شي چې د اورېدونکي له خوا د هغه د قبلولو ګمان وشي، او د رسول اکرم صلى الله عليه وسلم د وعظ او تذکير منصب د هر سړي لپاره نه دی، هو تبليغ او انذار «يعنې د الله تعالى د احکامو تبليغ او د هغه له عذاب څخه وېرول» په هر سړي باندې لازم دي، تر څو چې د الله تعالى په بندګانو حجّت قائم وي، او د جهل او ناپوهۍ عذر پاتې نشي، دېته په عرف کې تذکير او وعظ نه وايي، بلکه تبليغ او دعوت وايي، ښايي چې ځينو مفسرينو هم له همدې جهته د دې آيت معنى لا په ښکاره الفاظو سره داسې ليکلي وي چې څو څو ځلې نصيحت وکړه که د يو ځلې پند فائده ونه کړي، او کيږي چې د ﴿إِن نَّفَعَتِ ٱلذِّكْرَىٰ﴾ شرط يوائې د تذکير د تأکيد لپاره وي، يعنې که تذکير چاته فائده ورسوي؛ نو تاته ښايي چې تذکير وکړې، دا خو منلې شوې خبره ده، چې په دنيا کې تذکير خامخا يو نه بل ته خو څه نفع او ګټه رسوي، لکه چې الله تعالى فرمايلي

دي: ﴿وَذَكِّرْ فَإِنَّ الذِّكْرَىٰ تَنفَعُ الْمُؤْمِنِينَ﴾ نو معلّق کول د یوه امر په داسې یو څیز باندې چې د هغه وقوع ضروري وي؛ د هغه امر د تأکید موجب شو.

سَيَذَّكَّرُ مَن يَخْشَىٰ ﴿١٠﴾

ژر ده چې پند به واخلي هغه څوک چې ویریږي له الله (ځکه چې دی فکر کوي په دې کې).

تفسیر: په پوهولو باندې خو هغه پوهیږي او له نصیحت څخه هغه ګټه اخیستی شي چې په زړه کې یې لږ او ډېره د الله تعالی وېره وي، او د خپل پای او انجام لږ څه فکر وکړي.

وَيَتَجَنَّبُهَا الْأَشْقَى ﴿١١﴾ الَّذِي يَصْلَى النَّارَ الْكُبْرَىٰ ﴿١٢﴾

او ډډه کوي له دغه (پنده نصیحته ښه شقي کافر) لوی بدبخت چې نه یې قبلوي. هغه (لوی بدبخت) چې ننوځي به اور لوی ته (د دوزخ په آخرت کې).

تفسیر: یعنې د هغه بد عمل او بد قسمت په برخه چې د دوزخ اور لیکلی دی؛ هغه کله پوهیږي، او له الله تعالی او له خپله انجامه کله ویریږي، چې د نصیحت په لوري متوجّه شي، یا د ښو خبرو په پوهېدلو کې کوښښ وکړي.

ثُمَّ لَا يَمُوتُ فِيهَا وَلَا يَحْيَىٰ ﴿١٣﴾

بیا به نه مري په هغه (اور) کې، او نه به ښه ژوندی وي.

تفسیر: یعنې نه مړ ورته راځي چې د هغه ربړونه پای ته رسوي، او نه یې د هوسایۍ ژوندون په برخه کیږي، هو! داسې یو ژوندون به ولري چې د هغه په مقابل کې به د مړ غوښتنه کوي، له داسې ژوندون څخه مو دې الله تعالی وساتي.

قَدْ أَفْلَحَ مَن تَزَكَّىٰ ﴿١٤﴾

په تحقیق بری موندلی په مراد رسېدلی دی هغه څوک چې پاک شوی دی (په ایمان سره له معاصیو).

تفسیر: یعنې له ظاهري او باطني، حسي او معنوي نجاستونو څخه پاک شي، او خپل قلب او قالب یې په صحیحو عقائدو او فاضله اخلاقو او صالحه اعمالو او نافعه چارو سره ښایسته کړي.

وَذَكَرَ اسْمَ رَبِّهِ فَصَلَّىٰ ﴿١٥﴾

او یاد کړي نوم د رب خپل (په تکبیر سره) بیا یې لمونځ وکړ (چې ننبه د اسلام ده).

تفسیر: یعنې پاک او صاف شوي، د تحریمې په تکبیر کې یې د خپل پروردګار نوم واخیست، بیا یې لمونځ وکړ، ځینې اسلاف وایي چې: د تزکیې نه مراد زکات دی، چې دلته د هغه مطلب د فطر صدقه ده، او له ﴿وَذَكَرَ اسْمَ رَبِّهِ﴾ څخه د اختر تکبیرونه مراد دي، او په ﴿فَصَلَّىٰ﴾ کې د اختر د لمانځه ذکر دی، یعنې د اختر په ورځ کې یې اول «صدقة الفطر» سرسایه بیا تکبیرونه بیا لمونځ وکړ، ښکاره خو هغه رومبنی وینا ده.

بَلْ تُؤْثِرُونَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا ﴿١٦﴾ وَالْاٰخِرَةُ خَيْرٌ وَّاَبْقٰى ﴿١٧﴾

بلکه تاسې غوره کوئ ژوندون لږ خسیس په آخرت باندې ای منکرانو. حال دا چې آخرت خیر غوره ده (له دنیا نه) او (تل تر تله ښه) باقي دی.

تفسیر: یعنې دا ښېګڼه تاسې ته ای منکرانو څنګه حاصلیږي، چې تاسې هیڅ د آخرت فکر نه کوئ، بلکه د دنیا ژوندون او د دې ځای، عیش، عشرت، هوسایي او چرچې د اعتقاد یا د عمل له مخې په اخروي چارو باندې زیاتې بولئ، حال دا دی چې دنیا حقیره او فاني او آخرت په زرهاوو ځلې له هغې څخه ښه او پایه دار دی، بیا د تعجّب ځای دا دی: هغه څیز چې د (کم) او (کیف) او نورو له پلوه بهتر دی، هغه څنګه پرېښودی شي؟ او چتې او خرابې چارې ولې غوره کولی شي؟.

اِنَّ هٰذَا لَفِي الصُّحُفِ الْاُوْلٰى ﴿١٨﴾ صُحُفِ اِبْرٰهِيْمَ وَمُوْسٰى ﴿١٩﴾

بېشکه دا خبرې خامخا په صحیفو ړومبنیو کې دي. چې صحیفې د ابراهیم او (د) موسی دي.

تفسیر: یعنې دا مضمون چې له ﴿قَدْ اَفْلَحَ مَنْ تَزَكّٰى﴾ څخه تر ﴿وَالْاٰخِرَةُ خَيْرٌ وَّاَبْقٰى﴾ پورې دی په پخوانیو کتابونو کې هم لیکلی شوی دی، او هیڅ وخت منسوخ شوی او بدل شوی نه دی، نو په دې اعتبار لا تېنګ او مؤکد شو.

تمّت سورة الأعلى بفضل الله تعالى ومنّه وكرَمه.

سُورَةُ الغَاشِيَةِ

«د (الغاشية) سورت مکّي دی، (۲۶) آیته یوه رکوع لري، په تلاوت کې (۸۸) په نزول کې (۶۸) سورت دی، د «الذاریات» له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ الْغَاشِيَةِ ﴿١﴾

په تحقیق راغلی دی تاته (ای محمده !) خبر د پټوونکې (د خلقو په سختیو خپلو سره چې ورځ د قیامت ده).

تفسیر: یعنې هغه خبره د اوربدلو وړ ده چې پټوونکې د خلقو ده په هیبتونو او په سختیو خپلو کې.

تنبیه: (له غاشیې پټوونکې) څخه مراد قیامت دی، چې پر ګردو مخلوقاتو چاپېریږي، او د هغه په اثر به پر ګردو مخلوقاتو باندې محیط وي.

وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ خَاشِعَةٌ ﴿٢﴾ عَامِلَةٌ نَّاصِبَةٌ ﴿٣﴾

ځینې مخونه به په دغه ورځ (د قیامت) کې وېرېدونکي او ذلیله وي. تکلیف ایستونکي رنځ راښکونکي به وي.

تفسیر: یعنې په آخرت کې به ربړ (تکلیف) ایستونکي د ربړ ګاللو په سبب ستړي او ستومانیږي.

تَصْلَىٰ نَارًا حَامِيَةً ﴿٤﴾ تُسْقَىٰ مِنْ عَيْنٍ آنِيَةٍ ﴿٥﴾

ننوځي به اور ډېر ګرم ته. ورځښل کیږي به پرې له چینې ډېرې ګرمې څخه (په وخت د غلبې د تندې کې).

تفسیر: یعنې کله چې د دوزخ تودوخې د هغوی په باطن کې سخته ګرمي پیدا کړي؛ دوی بې اختیاره «تږي وږي یو» ناري وهي، چې ښایي د اوبو له څښلو څخه به د دوی دا تنده ماته شي، دلته به د یوې یشبدونکې چینې له اوبو څخه دوی ته اوبه ورکولی کیږي، چې د هغو له څښلو څخه به د دوی شونډې ورتیږي، او کولمې به یې توتې توتې لویږي، او بیا به ژر جوړیږي، او همداسې به تل په عذاب ککړ وي (العیاذ بالله).

لَيْسَ لَهُمْ طَعَامٌ إِلَّا مِن ضَرِيعٍ ﴿٦﴾

نه به وي دوی ته طعام خواړه مګر له اغزي لرونکي ترخي ونې څخه.

تفسیر: «ضریع» یوه اغزي لرونکي ونه ده په دوزخ کې، چې پخپل تریخوالي کې له شبرق یا له مصبر څخه زیات بد خونده او مرداره او په ګرمۍ کې له اوره توده ده، کله چې دوزخیان له لوږې څخه په عذاب شي او «وږي یو ! وږي یو» ناري وهي؛ نو دا «ضریع» یا «ایلوي» یا «شبرق» یا «مصبر» دوی ته ورکول کیږي.

لَّا يُسْمِنُ وَلَا يُغْنِي مِن جُوعٍ ۝٧

چې نه به څربوي بدن (د دوزخي هغه ضريع)، او نه دفع کوي هيڅ لوږه (له دوی نه هغه ضريع).

تفسير: له خوړلو څخه يواځې خوند او لذّت اخيستل يا د ځان څربول يا د لوږې لرې کول يا بل مقصد وي، د (ضريع) له خوړلو څخه دا خبرې هيڅ نه حاصليږي، د خوند او لذّت نشتوالی خو د هغه له نامه څخه ښکاره دی، د نورو دوو فائدو نفي تصريحًا په دې آيت کې ذکر شوه، لنډه يې دا چې هيڅ يو لذيذ او مرغوب طعام او خواړه هغوی هلته نه مومي.

تر دې ځايه پورې د دوزخيانو د حال بيان وو، اوس د دې په مقابل کې الله أكرمَ شأنُهُ وأعظمَ برهانُهُ د جنّتيانو ذکر داسې فرمايي:

وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَّاعِمَةٌ ۝٨ لِّسَعْيِهَا رَاضِيَةٌ ۝٩

ځينې مخونه به په دغې ورځې کې ښايسته او تازه وي. پخپل کوښښ باندې (چې يې کړی وي په دنيا کې) راضي خوشاله به وي (په آخرت کې).

تفسير: يعنې خوښ به وي چې د دوی زيار په ځای شو، او د خپلو ربړو (تکاليفو) او د زحمتونو ګټه يې په ښه ډول سره بياموندله.

فِي جَنَّةٍ عَالِيَةٍ ۝١٠ لَّا تَسْمَعُ فِيهَا لَاغِيَةً ۝١١

په جنت لوړ (اوچت) شانداره کې به وي. نه به اوري په هغه (جنّت) کې کومه چټې خبره.

تفسير: يعنې په جنّت کې هيڅوک چټې او اپلټې خبرې نه اوري، د کنځلو او د رذالت هيڅ يوه ټبه هلته نه ليدله کيږي.

فِيهَا عَيْنٌ جَارِيَةٌ ۝١٢

په دغه (جنّت) کې چينه ده جاري بهيدونکې.

تفسير: يعنې په جنّت کې يوه عجيبه ډول چينه ده، او ځينو مفسّرينو دا «عين» پر جنس باندې حمل کړې ده، او وايي چې په جنت کې ډېرې چينې بهيږي.

فِيهَا سُرُرٌ مَّرْفُوعَةٌ ۝١٣ وَأَكْوَابٌ مَّوْضُوعَةٌ ۝١٤

په دغه (جنّت) کې دي تختونه (لپاره د کښاستلو د جنّتيانو) لوړ (اوچت) عاليشان. او جامونه ايښودلي شوي (په اندازه د څښونکيو خپلو).

تفسير: کله چې يې وغواړي چې ويې څښي؛ هيڅ ډيل او ځنډ به نه پکې کيږي.

وَنَمَارِقُ مَصْفُوفَةٌ ۝١٥

او (په دغه جنّت کې دي) بالښتونه ايښود شوي په درجه څنګ په څنګ (جنّتيانو ته).

تفسير: يعني په ډېر نزاکت او لطافت او په ښه قرينه او ترتيب سره به غوړېدلي وي، لويې تکيې او بالښتونه به ځای په ځای کې ايښود شوي وي، چې کله به په يوه کينې، او کله به په نورو تکيه وهې.

وَّزَرَابِيُّ مَبْثُوثَةٌ ﴿١٦﴾

او (په دغه جنّت کې دي) فرشونه فاخره غړولي شوي.

تفسير: تر څو هر کله او په هر ځای کې چې د جنّتيانو زړه غواړي؛ هلته آرام او هوسايي او له يوه ځايه د بل ځای د تګ راتګ او وړلو او راوړلو تکليف ورته نه وي.

أَفَلَا يَنظُرُونَ إِلَى الْإِبِلِ كَيْفَ خُلِقَتْ ﴿١٧﴾

نو آيا پس نه ګوري (منکران په نظر د عبرت سره) اوښانو ته چې څرنګه پيدا کړی شوی دی؟.

تفسير: چې د نورو حيواناتو او څاروو په نسبت د اوښ هيئت او خاصيت دواړه خورا عجيب او غريب دی.

وَإِلَى السَّمَاءِ كَيْفَ رُفِعَتْ ﴿١٨﴾

او (آيا نه ګوري منکران) اسمان ته چې څرنګه بلند اوچت کړی شوی دی (بې له ستنو).

تفسير: يعني اسمان پرته له ښکاره ستنې او پايې او رسۍ او نورو څخه پورته شوی دی.

وَإِلَى الْجِبَالِ كَيْفَ نُصِبَتْ ﴿١٩﴾

او (آيا نه ګوري منکران) غرونو ته چې څرنګه درولي شوي دي.

تفسير: چې د يوې ذرې په اندازه له خپلو ځايونو څخه نه خوځيږي، او دغه غرونه د الله تعالى په قدرت سره له دغومره لويوالي پخپلو ځايونو کې ټينګ ولاړ دي.

وَإِلَى الْأَرْضِ كَيْفَ سُطِحَتْ ﴿٢٠﴾

او (آيا نه ګوري منکران) ځمکې ته چې څرنګه غوړولې شوې ده.

تفسير: چې ځمکه د خپل لويوالي په سبب د خپل کروي شکلتوبه بيا هم مسطّحه ښکاري، نو ځکه پرې هستوګنه اوسېدل اسان دي، د ابن کثير (رحمه الله) په وينا: د دې شيانو تخصيص ځکه شوی دی، چې د عربو خلق زياتره په بيديياوو ځنګلونو کې ګرځېدل، او په دې وخت کې به زياتره د هغوی تر سترګو لاندې همدا څلور شيان وو، د سورلۍ اوښ، پاس اسمان، ښکته ځمکه، شاوخوا غرونه، نو د دې لامله په همدې علاماتو او نښو باندې د فکر وهلو او جاج کولو ارشاد شوی دی.

فَذَكِّرْ إِنَّمَا أَنتَ مُذَكِّرٌ ﴿٢١﴾ لَّسْتَ عَلَيْهِم بِمُصَيْطِرٍ ﴿٢٢﴾

نو ته يې وپوهوه (پند ورکړه ای محمده ! دوی ته)، بېشکه همدا ته پند ورکوونکی پوهوونکی وېرووونکی يې. نه يې ته پر دوی باندې مسلّط کړی شوی (چې په زور يې مسلمانان کړې).

تفسير: يعني كله چې دا خلق سره د واضحه دلائلو له قيام څخه غور نه کوي؛ نو تاسې د هغوی زيات فکر مه کوئ، ځکه چې تاسې يواځې د پند ورکولو لپاره ليږلي شوي يئ، که دوی نه پوهيږي؛ نو تاسې په هغوی باندې محصل او داروغه ټاکلي شوي نه يئ، چې په زور او زياتی سره يې په هغوی باندې ومنئ، او د هغوی زړونه په بل لوري واوړي، دا کار د مقلّب القلوب دی، او دا په جهاد باندې له امر نه مخکې وو .

إِلَّا مَنْ تَوَلَّىٰ وَكَفَرَ ﴿٢٣﴾ فَيُعَذِّبُهُ اللَّهُ الْعَذَابَ الْأَكْبَرَ ﴿٢٤﴾ إِنَّ إِلَيْنَا إِيَابَهُمْ ﴿٢٥﴾ ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا حِسَابَهُمْ ﴿٢٦﴾

مګر هغه څوک چې وګرځېد (له ايمانه) او کافر شو. نو په عذابوي به يې الله په عذاب لوی (د آخرت) سره. بېشکه خاص مونږ ته دی بېرته راتګ د دوی (په قيامت کې). بيا بېشکه ځمونږ پر غاړه دی حساب د دوی (نو سم له اعمالو به جزاء مومي).

تفسير: يعني هغه کسان چې د الله تعالی له طاعت څخه مخ اړوي، او د هغه له آيتونو څخه انکار کوي؛ هغه د آخرت په لوی عذاب او د الله تعالی له سختې سزا څخه ځان نشي ژغورلی، يقيناً هغوی يوه ورځ ځمونږ په لوري راتلونکي دي، او مونږ به له هغوی څخه د يوې يوې ذرې حساب اخلو، لنډه دا چې تاسې خپله فريضه اداء کړئ، او د هغوی مستقبل مونږ ته وسپارئ !.

تمّت سورة الغاشية بفضل الله تعالى ومنّه وكرمه.

سُورَةُ الفَجرِ

«د (الفجر) سورت مکّي دی، (۳۰) آیته یوه رکوع لري، په تلاوت کې (۸۹) په نزول کې (۱۰) سورت دی، وروسته د (اللّیل) له سورته نازل شوی دی».

بِسۡمِ اللَّهِ الرَّحۡمَٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

وَالۡفَجۡرِ ۝١ وَلَيَالٍ عَشۡرٖ ۝٢ وَّالشَّفۡعِ وَالۡوَتۡرِ ۝٣ وَالَّيۡلِ إِذَا يَسۡرِ ۝٤

قسم دی په فجر صباح باندې. او په شپو لسو باندې. او په جفت باندې، (او قسم دی په) طاق باندې. او په شپه باندې کله چې ځي راځي توره تیاره کیږي.

تفسیر: د صبا نه مراد عام صبا دی، او یا د لوی اختر د ورځې صبایي، او د لسو شپو څخه مراد د لوی اختر لس ورځې دي، او د جفت څخه مراد د لوی اختر ورځ او د طاق څخه د عرفې ورځ مراد ده، او د دې څیزونو په مراد کې نور اقوال هم شته، چې په ذکر کولو یې خبره اوږدیږي، خو دا قول په کې راجح معلومیږي، والله أعلم.

هَلۡ فِي ذَٰلِكَ قَسَمٞ لِّذِي حِجۡرٍ ۝٥

آیا شته په دې قسمونو کې لوی قسم پوره خاوند د عقل ته (چې اعتبار پرې وکړي؟ هو ! شته !).

تفسیر: یعنې دا قسمونه معمولي نه دي، ډېر معتبر او مهتم بالشان دي، پوهان پوهیږي چې د کلام د تأکید لپاره په دې کې یو ځانته عظمت او خاص وقعت مونده کیږي، او محذوف ځواب د قسم دا دی: یعنې خامخا به په عذاب کړی شئ تاسو ای منکرانو ! وروسته له دې نه، الله أجلّ وأعظمَ برهانُهُ د ځینو منکرینو د تعذیب ذکر فرمایي چې:

أَلَمۡ تَرَ كَيۡفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِعَادٍ ۝٦ إِرَمَ

آیا نه وینې نه یې خبر ته (ای محمده !) چې څه کړي دي رب ستا (له قبیلې د اول) د عادیانو سره چې ارم وو.

تفسیر: «عاد» د داسې یوه سړي نوم دی چې د هغه قوم د ده په نامه باندې یادیږي، د ده په نیکونو کې یو سړی (ارم) نومېده، د ده په لوري له نسبت کولو څخه ښایي داسې اشاره وي چې دلته له (عاد) څخه اول (عاد) مراد دي، او دویم (عاد) نه دي، ځینې وایي چې د عاد د قوم شاهي کورنی ته «ارم» ویل کېدل، والله أعلم.

ذَاتِ الۡعِمَادِ ۝٧

چې خاوندان د قوّت قامتونو لویو وو (یا خاوندان د لویو ستونو وو).

تفسير: يعني ستني يې ودرولې، او لوی لوی عمارتونه يې جوړ کړل، يا يې دا مطلب دی چې ډېر ځلي په سير او سياحت مشغول وو، او په لويو وځکېکو او ستنو باندې يې کېږدی يا خيمې درولې، د ځينو په نزد له ﴿ذَاتِ الْعِمَادِ﴾ څخه مراد د هغوی اوږده قدمونه، لوی قدونه او جګې ونې او نور لوړ شيان دي، چې په تشبيه سره ويلي شوي دي.

الَّتِي لَمْ يُخْلَقْ مِثْلُهَا فِي الْبِلَادِ ﴿٨﴾

هسې (قبيله) چې نه وه پيدا کړی شوې مثل د هغې (په قوّت قدرت کې) په ټولو ښارونو کې.

تفسير: يعني په هغه وخت کې د هغه قوم غوندې بل کوم قوم هسې مضبوط او طاقتور نه وو، يا دا چې د هغوی عمارتونه بې سارې او مانې بېمثالې وې.

وَثَمُودَ الَّذِينَ جَابُوا الصَّخْرَ بِالْوَادِ ﴿٩﴾

او (څه کړي وو رب د تا له) ثموديانو هغو سره چې کنستلې غوڅې کړې يې وې لويې تيږې (ګټې) په کنده کې.

تفسير: «وادي القرى» د هغه ځای نوم دی چې هلته تيږې تورلې کېدې، او بيا يې له هغو څخه ډېرې محفوظې او مضبوطې مانې جوړولې.

وَفِرْعَوْنَ ذِي الْأَوْتَادِ ﴿١٠﴾

او (څه کړي وو رب د تا له) فرعون سره چې خاوند د (ډېرو لښکرو) ميخونو وو.

تفسير: يعني لوی لښکر لرونکی چې د هغه د فوځي ضروريا تو لپاره به ډېر زيات ميخونه په کار کېدل، يا دا چې خلقو ته به يې په ميخونو سزا ورکوله.

الَّذِينَ طَغَوْا فِي الْبِلَادِ ﴿١١﴾ فَأَكْثَرُوا فِيهَا الْفَسَادَ ﴿١٢﴾ فَصَبَّ عَلَيْهِمْ رَبُّكَ سَوْطَ عَذَابٍ ﴿١٣﴾

هسې (سړي وو دوی ګرد) چې سرکشي يې کړې وه په ښارونو کې. بيا يې ډېر کړی وو په هغو (ښارونو) کې فساد ورانی. نو نازله کړه پر دوی باندې رب ستا (قمچينه) متروکه د عذاب.

تفسير: يعني هغه باغي قومونه د عيش، دولت، زور او قوّت په نشو کې مست شوي په ملکونو کې يې ښه شورماشور، جنګ جنجال، فتنه فساد جوړ کړ، زيات شرراتونه يې وکړل، نو وروسته له دې نه چې د هغوی د کفر، تکبّر، جور، ستم کنډول ډک شو، او مهلت او د ټال مدّت يې پوره شو؛ ناڅاپه قهّار الله د خپل عذاب قمچينې او متروکې پرې ووروله، او د هغوی ګرد قوّت او لويي يې له خاورو سره برابره کړه، او د دوی سازوسامان يو هم په کار نشو.

إِنَّ رَبَّكَ لَبِالْمِرْصَادِ ﴿١٤﴾

بېشکه رب ستا په ځای د انتظار کې دی (اعمالو د دوی لره چې سم د دوی له عملونو سره جزاء هغوی ته ورکړي).

تفسير: يعني الله تعالى خلک ځاري، د دوی ويناګانې اوري، او په حال يې خبر دی، هر يو ته به د عمل بدله ورکول کيږي، او ټول مخلوقات به ده ته وړاندې کيږي، په خپل عدل به پرې فيصله کوي.

فَأَمَّا الْإِنسَانُ إِذَا مَا ابْتَلَاهُ رَبُّهُ فَأَكْرَمَهُ وَنَعَّمَهُ ۙ فَيَقُولُ رَبِّي أَكْرَمَنِ ﴿١٥﴾

پس هر چې انسان بني آدم (دی) کله چې وازمويي دی (په راحت سره) رب د ده، پس عزّت ورکړي ده ته او نعمت ورکړي ده ته؛ نو وايي رب ځما عزّت راکړه ماته.

تفسير: يعنې زه د همدې خبرې وړ (لايق) وم، نو ځکه يې عزّت راکړ.

وَأَمَّا إِذَا مَا ابْتَلَاهُ فَقَدَرَ عَلَيْهِ رِزْقَهُ ۙ فَيَقُولُ رَبِّي أَهَانَنِ ﴿١٦﴾

او کله چې (الله) وازمويه دی (په زحمت سره) پس تنګ کړي پر ده باندې رزق روزي د ده؛ نو وايي رب ځما سپک کړم زه.

تفسير: يعنې ځما هيڅ قدر يې ونه کړ، لنډه يې دا چې د هغوی سترګې دنيوي ژوندون او حاضره حالت ته دي، او يواځې د دنيا همدا موجوده راحت او تکليف د خپل عزّت او ذلّت معيار ګڼي، او په دې نه پوهيږي چې په همدې دواړو حالتونو کې د هغه امتحان او ازموينه مقصد ده، نعمت درکوي تر څو وګوري چې تاسې يې شکر وباسئ؟ او ربړ درپښوي چې آيا تاسې خپل صبر او رضا پکښې ښکاره کولی شئ؟.

(نو الله أكرم شأنُهُ وأعظم برهانُه) داسې فرمايي:

كَلَّا ۖ بَل لَّا تُكْرِمُونَ الْيَتِيمَ ﴿١٧﴾

داسې دې نه وايي، بلکه تاسې اکرام احسان نه کوئ پر يتيم پلار مړي باندې.

تفسير: يعنې د الله جل جلاله په دربار کې به ستاسې څنګه عزت وي؟ چې تاسې د بېکسانو او يتيمانو د زړه ساتنه او عزّت نه کوئ، يعنې نه دی دا عزت او ذلت په ډېروالي او لږوالي د مال سره، ځکه چې اکرام په طاعت او اهانت په معصيت سره دی، بلکه فعل ستاسې ډېر قبيح دی له قول ستاسو نه، ځکه چې اکرام درسره کړی الله په غناء سره، او تاسو نه کوئ احسان له يتيمانو سره.

وَلَا تَحَاضُّونَ عَلَىٰ طَعَامِ الْمِسْكِينِ ﴿١٨﴾

او نه تېزوئ تاسې يو بل په طعام (خواړه ورکولو د محتاجانو) د مسکينانو.

تفسير: يعنې له خپل مال او شتو څخه د مسکينانو لاس نيوی، څه چې چېرې نورو ته هم داسې يو شی نه وايئ چې د ده په ويلو او تېزولو سره هغوی له وړې او بې وځلي سره امداد او معاونت او مرسته وکړي.

وَتَأْكُلُونَ التُّرَاثَ أَكْلًا لَّمًّا ﴿١٩﴾

او خورئ تاسې مال د ميراث په خوړلو ټولو ډېر سره.

تفسير: يعنې د مړي په پنګه او ميراث اخيستلو کې د حلال او حرام او حق او باطل څه تميز نشته، څه يې چې په لاس ورشي؛ خوري يې، او پخپل دغه عمل سره دا راښيئ که د مسکينانو حقوق تلف کيږي؛ تلف دې شي.

وَتُحِبُّونَ الْمَالَ حُبًّا جَمًّا ﴿٢٠﴾

او مينه کوئ تاسې له مال سره په مينې ډېرې سره.

تفسير: يعني رښتيا خبره دا ده چې ستاسې زړونه د مال د حرص او محبت سره ډک دي، او بس همدا غواړئ چې په څه ډول مو مال په لاس راشي، او يو پول مو هم په يوه ښه کار کې له لاسه ونه وځي، که مخ کې هر څه راپيښيږي؛ راپښې دې شي، او له مال او دولت سره دومره مينه او محبّت چې هغه د خپل مقصود کعبه ګرځوئ، او د اسلاميت په لاره کې يې خرڅ نه کړئ، دا خو يواځې د کافرانو دود (رواج) او دستور دی.

كَلَّآ إِذَا دُكَّتِ ٱلْأَرْضُ دَكًّا دَكًّا ﴿٢١﴾

نه ده داسې، او مه کوئ (دغسې بد کارونه، يا حقه ده) کله چې وټکوله ماته شي ځمکه په ټکولو ماتولو سختو سره.

تفسير: ګردې غونډۍ او غرونه به واړه واړه شي، ځمکه به بالکل صافه او هوار ميدا شي.

وَجَآءَ رَبُّكَ

او راشي رب ستا.

تفسير: يعني رابه شي رب ستا (د بندګانو د فيصلې لپاره) هغسې چې د هغه له شان سره ښايي، او وړ (لايق) وي.

وَٱلْمَلَكُ صَفًّا صَفًّا ﴿٢٢﴾

او راشي پرښتې صف صف (قطار قطار چاپېرېدونکې پرانسانانو او پيريانو باندې).

تفسير: يعني د محشر په ميدان کې، يا راځي هلته انتظاماتو لره پوړ په پوړ صف په صف.

وَجِاْيٓءَ يَوْمَئِذٍۭ بِجَهَنَّمَ

او رابه وست شي په هغې ورځې کې دوزخ.

تفسير: يعني په لکونو پرښتې به هغه له خپله ځايه څخه په راښکودلو سره د محشريانو په مخ کې راحاضر کړي.

يَوْمَئِذٍ يَتَذَكَّرُ ٱلْإِنسَٰنُ وَأَنَّىٰ لَهُ ٱلذِّكْرَىٰ ﴿٢٣﴾

په دغې ورځې کې به پند واخلي ياد کړي انسان (خپل افراط) او څه ګټه فائده به نه وررسوي ده ته په دغه وخت کې پند اخيستل (بلکه هيڅ فائده نه رسوي).

تفسير: يعني هلته به وپوهيږي چې په سختې غلطۍ او غفلت کې وم، مګر هغه پوهېدل به څه په کار ورشي؟ ځکه چې د پوهېدلو او سنجولو وخت به له لاس څخه وتلی وي، هغه چارې چې په دار العمل کې کېدې، په دار الجزاء کې کله کېدی شي؟.

يَقُولُ يَٰلَيْتَنِى قَدَّمْتُ لِحَيَاتِى ﴿٢٤﴾

وايي: څنګه به ښه وو ما لره که څه مې مخکې ليږلي وی لپاره د (دې) ژوند (د آخرت) خپل (يا پخپل ژوندانه کې).

تفسير: يعني افسوس د دنيا په ژوندون کې مې څه نيکي نه ده کړې چې هغه له ما څخه په مخکې دلته رارسيدلي وی، او اوس به مې په دغه اخروي ژوندون کې په کار راتلی، همداسې تش لاس را راهي شوی

يم، كاشكې د حسناتو كومه ذخيره مې له مخه ليږلې وى چې دلته ځما پانګه او ذخيره ګرځېدلې او په كار به مې راتلى !.

فَيَوْمَئِذٍ لَّا يُعَذِّبُ عَذَابَهُ أَحَدٌ ﴿٢٥﴾ وَلَا يُوثِقُ وَثَاقَهُ أَحَدٌ ﴿٢٦﴾

نو په دغې ورځې كې به نه په عذابوي (په مثل) د عذاب د دغه (الله) هيڅوک. او نه به قيدول كوي (په مثل) د قيدولو د دغه (الله) هيڅوک.

تفسير: يعنې الله تعالى به په دغې ورځې كې مجرمانو ته داسې سختې سزاوې وركوي، او په داسې سختې بنديخانې كې به اچول كيږي چې د هغې ساري او مثال د بل مجرم په حق كې متصوّر نه دى.

يَا أَيَّتُهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ ﴿٢٧﴾ ارْجِعِي إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً ﴿٢٨﴾ فَادْخُلِي فِي عِبَادِي ﴿٢٩﴾ وَادْخُلِي جَنَّتِي ﴿٣٠﴾

اى نفسه آرام نيوونكيه (په ذكر ځما شاكر په نعمت ځما صابر په زحمت ځما) !. وګرځه (له دنيا نه) په طرف د رب خپل حال دا چې راضي خوښ به يې ته (له الله څخه او الله) راضي خوښ (به وي له تا څخه). بيا ننوځه په (نېكانو) بندګانو ځما كې. او ننوځه په جنّت ځما كې (سره له نورو مقرّبانو).

تفسير: اول د مجرمانو او ظالمانو حال بيان شو، اوس د هغه په مقابل كې د هغو خلقو انجام ښودل كيږي چې د هغوى زړونو ته د الله تعالى د يادولو څخه آرام خوند او راحت په برخه كيږي، هغوى ته به په حشر كې ويل كيږي: آ راحت نيوونكيه نفسه ! په الله تعالى باندې، په هغه حقيقي محبوب باندې چې تا خپل زړه ترلې وو، اوس نو له هر راز جګړو او اندېښنو څخه ګوښه اوسه !، او تل په خوښۍ او هوسايۍ سره خپل ژوند تېروه !، او هغه نژدې ځاى ته ورشه چې خاصو بندګانو ته تاكلى شوى دى، او ځما د مخصوصو بندګانو په ډله كې ځان ګډ او داخل كړه، او په عاليشان جنّت كې هستوګنه كړه.

تنبيه: د مطمئنه نفس، د امّاره نفس، د لوّامه نفس تحقيق دې د «القيامة» د سورت په شروع كې وكتل شي !.

تمّت سورة الفجر بفضل الله تعالى ومنّه وكرمه.

سُورَةُ البَلَدِ

«د (البلد) سورت مکي دی، شل آیته یوه رکوع لري، په تلاوت کې (۹۰) په نزول کې (۳۵) سورت دی، وروسته د (ق) له سورته نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

لَآ أُقْسِمُ بِهٰذَا الْبَلَدِ ۝١ وَأَنْتَ حِلٌّ بِهٰذَا الْبَلَدِ ۝٢

قسم خورم په دې بلد ښار باندې چې (مکّه ده). حال دا چې خاص ته به خلاص شې (په تا به څه قید ممانعت نه وي) په دې ښار کې (چې هر څوک وژنې یا یې پرېږدې په یو ساعت د ورځې کې).

تفسیر: په مکې معظمې کې هر سړی له جنګ کولو څخه ممنوع دی، خو رسول الله صلی الله علیه وسلم ته یو واړې د مکې په فتحې کې دا ممانعت پاتې نشو، او هر چا چې له هغوی سره جنګ کاوه؛ د هغه وژل به روا کېده، تر دې چې لوی مجرمان د کعبې شریفې د دېوالونو تر څنګ هم ووژل شول، نو وروسته له دې ورځې څخه بیا همغه ممانعت تر نن پورې ببر ته قائم شو.

تنبیه: ځینو د ﴿وَأَنْتَ حِلٌّ بِهٰذَا الْبَلَدِ﴾ معنی «وأنت نازلٌ» اخیستې ده، یعنې زه قسم خورم په هغه ښار باندې په هغه حال کې ته پکې پیدا شوی یې، او په کې هستوګنه لرې.

وَوَالِدٍ وَّمَا وَلَدَ ۝٣

او قسم دی په پلار او په هغه باندې چې له ده څخه ځېرېدلی دي.

تفسیر: یعنې آدم او بني آدم، او ځواب د قسم دا دی:

لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي كَبَدٍ ۝٤

چې خامخا په تحقیق پیدا کړی دی مونږ انسان بني آدم په رنځ او مشقّت کې.

تفسیر: یعنې آدم علیه السلام له ابتداء څخه تر انتهاء پورې په رنځ او مشقّت اخته دی، او راز راز سختي په ده باندې تیرېږي، هیڅ داسې کېدونکي نه دي چې یو سړی پخپل ټول عمر کې د څه مدّت له مخې د دنیا د ګردو پېښو او چارو، محنتونو، رنځونو څخه فارغ او آزاد وي، او په پوره آزادۍ او بېفکرۍ سره ژوندون کوي، په رښتیا سره د انسان اصلي فطرت داسې واقع شوی دی، چې دی خپل ځان له دغو سختیو او جنجالونو څخه نه شي ژغورلی.

أَيَحْسَبُ أَنْ لَّنْ يَّقْدِرَ عَلَيْهِ أَحَدٌ ۝٥

آیا ګمان کوي (کافر انسان) چې بېشکه له سره به قادر نشي په ده باندې هیڅوک (چې بدل ترې واخلي)؟.

تفسير: يعني انسان چې د هغو سختيو او مشقّتونو په لاړې تيريږي، نو د هغه اقتضاء خو داسې ده چې په ده کې عجز او درماندګي پيدا شي، او خپل ځان د قضا د حکم تړلی وګڼي، او د احکامو مطيع او د رضا تابع او په قضاء صابر وي، او هر کله خپل احتياج او افتقار تر نظر لاندې ونيسي !، خو انسان دا خبره بالکل هېره کړې ده، نو آيا انسان داسې ګڼي چې داسې يوه هستې شته چې انسان د هغې تر حکم لاندې وي، او دوی ته د دې سرکشی او سرغړولو سزا ورکړی شي؟ بلکه الله أعظم شأنُه وأعظم برهانُهُ دی !.

يَقُولُ أَهْلَكْتُ مَالًا لُّبَدًا ﴿٦﴾

وايي (له فخره) ما خرڅ کړی وو مال خورا ډېر (په دښمنۍ د محمد کې).

تفسير: يعني د الله تعالى په معصيت، د رسول الله صلى الله عليه وسلم په عداوت، او د اسلام په مخالفت کې له حده تېر مال خرڅ کوي، او په داسې خرڅ کولو ځان باتور او ځلمی هم ګڼي.

أَيَحْسَبُ أَن لَّمْ يَرَهُۥٓ أَحَدٌ ﴿٧﴾

آيا ګمان کوي دی چې بېشکه نه دی ليدلی دی هيڅا (په وخت د خرڅ د مال کې).

تفسير: يعني الله تعالى دا ګرد شيان ګوري او وينې، او هومره مال په هر نيت سره په هر ځای او په هر څيز باندې چې ولګاوه شي؛ هغه ګرد ورته ښه معلوم دي، نو د دروغو او ريا څخه هيڅا ته هيڅ يوه ګټه نه رسيږي.

أَلَمْ نَجْعَل لَّهُۥ عَيْنَيْنِ ﴿٨﴾

آيا نه دي ورکړي مونږ ده ته دوه سترګې (چې پرې وګوري، بلکه ورکړي مونږ ده ته دوه سترګې).

تفسير: يعني هغه چاته چې ما د ليدلو سترګې ورکړي دي آيا هغه پخپله نه ګوري؟.

وَلِسَانًا وَشَفَتَيْنِ ﴿٩﴾

او (آيا نه دي ورکړي مونږ ده ته يوه) ژبه او دوه شونډې.

تفسير: چې له هغه څخه په خبرو اترو او خوړلو او څښلو کې کار اخيستل کيږي.

وَهَدَيْنَٰهُ ٱلنَّجْدَيْنِ ﴿١٠﴾

او ښوولې دي مونږ ده ته دوه لارې (د خير او شر، چې پرې جنّت يا دوزخ ته ځي).

تفسير: يعني د ښو او بدو دواړه لارې يې ورښوولې دي، تر څو چې ځان له بدې لارې څخه وژغوري، او په ښه لاره تګ وکړي، او د دې خبرې ښوونه په اجمالي ډول سره د عقل او فطرت په وسيله شوې ده، او تفصيل يې د پيغمبرانو او مرسلانو په واسطه او د هغوی په ژبه شوی دی.

تنبيه: ځينو له «نجدين» څخه د ښځو دوه تي مراد اخيستي دي، يعني رودونکيو ماشومانو او ووړکو ته يې د تي او د خوړو پيدا کولو لاره ورښوولې ده، چې پس له پيدا کېدلو ترې شوده څښي او خوري.

فَلَا اقْتَحَمَ الْعَقَبَةَ ﴿١١﴾

نو ربړ (تکليف) يې ونه ايست په ختلو د غونډې کې (او سختي يې تېره نه کړه په مخالفت د نفس او هوا کې).

تفسير: ځينو د «عقبه» معنى د تېرېدلو سخت ځای او غونډې اخيستې ده، يعنې سره له دومره زياتو انعاماتو او د هدايت د اسبابو له موجوديته دوی دا توفيق ونه موند چې د دين په صعب المرور غونډې وخيژي، او سختي او ربړ په ځان واخلي، او د مكارم الأخلاق مدارج طي کړي، او د فوز او فلاح لوړو ځايونو ته ځان ورسوي.

تنبيه: ديني کارونه يې په غونډې سره ځکه تشبيه کړي دي چې د نفس او هوا د مخالفت په نسبت د هغه پای ته رسول سړي ته ډېر شاق وي، او ربړ پېښوي.

وَمَا أَدْرَاكَ مَا الْعَقَبَةُ ﴿١٢﴾ فَكُّ رَقَبَةٍ ﴿١٣﴾

او څه شي پوه کړی يې ته چې څه دي ختل د غونډې؟. (عقبه) خلاصول د غاړې دي.

تفسير: يعنې (عقبه) د مريي آزادول يا د پور (قرض) وړي غاړه له پوره قرضه خلاصول دي.

أَوْ إِطْعَامٌ فِي يَوْمٍ ذِي مَسْغَبَةٍ ﴿١٤﴾

يا (دا عقبه) ورکول د طعام ډوډۍ دي په هغې ورځې کې چې خاونده د لوږې وي.

تفسير: يعنې عقبه د قحطۍ او قيمتۍ او سختۍ په ورځو کې له وږي سره مرستې کول او هغوی ته د خوړو شيان وربرابرول دي.

يَتِيمًا ذَا مَقْرَبَةٍ ﴿١٥﴾ أَوْ مِسْكِينًا ذَا مَتْرَبَةٍ ﴿١٦﴾

يتيم ته چې خاوند د خپلوی وي. يا غريب ته چې په خاورو ککړ وي (يا خاوند د خاورې).

تفسير: د وړوکي پلار مړي خدمت کول ثواب دی، او له خپلوانو قرابت لرونکيو سره ښېګڼه هم ډېر ثواب لري، چېرې چې دا دواړه ثوابونه يو ځای شي؛ نو د هغې ثواب هم دوچنده کيږي.

عقبه ډوډۍ طعام ورکول دي د لوږې په ورځې کې غريب ته چې په خاورو ککړ وي، او د فقر او له فاقې د تنګسۍ او خوارۍ څخه په خاورو کې رغړي، نو د مال د لګولو ځايونه ښايي چې داسې وي، نه دا چې د ښادۍ او د غم په فضولو رسمونو کې او د الله تعالى په نافرمانۍ کې مالونه ولګول شي، او دنيوي نقصان او اخروي خسران وګټلی شي.

ثُمَّ كَانَ مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا

بيا وي (دغه آزاد کوونکي طعام ورکوونکي) له هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی.

تفسير: يعنې د ګردو عملونو مقبوليت او د منلو شرط «ايمان» دی، که ايمان نه وي؛ نو ګرد کارونه او عملونه چټي او فضول دي، او هيڅ په کار نه راځي.

وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ وَتَوَاصَوْا بِالْمَرْحَمَةِ ﴿١٧﴾

او وصيت كوي يو له بله سره (په طاعت او مصيبت او له معصيته) او وصيت كوي يو له بله سره په مهربانۍ او شفقت سره.

تفسير: يعنې نورو ته تل تأكيد كوي چې ښايي د حقوقو او فرائضو په اداء كولو كې هر راز سختۍ او ربړونه پر خپل ځان ومګالي، او د هر ډول تكليف تحمل وكړئ !، او د الله تعالى پر مخلوق باندې رحم كوئ !، تر څو چې د اسمان خاوند پر تاسې باندې ورحميږي.

أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ ﴿١٨﴾

دغه (صابران مهربانان مؤمنان) اصحاب، خاوندان د ښي طرف دي.

تفسير: يعنې دا كسان ډېر خوش نصيب او مبارك دي، چې هغوى ته د دوى اعمالنامې له ښي خوا په ښي لاس ورسپارلى كيږي.

وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِنَا هُمْ أَصْحَابُ الْمَشْأَمَةِ ﴿١٩﴾

او هغه كسان چې كافران شوي دي په آيتونو ځمونږ همدوى اصحاب خاوندان د كينې طرف دي.

تفسير: يعنې هغه كسان چې بد نصيب منحوس خراب شامت لرونكي دي چې اعمالنامې يې په كينې لاس كې ورکولى كيږي.

عَلَيْهِمْ نَارٌ مُؤْصَدَةٌ ﴿٢٠﴾

وي به پر دوى باندې اور سرپوښ كړى شوى.

تفسير: يعنې په دوزخ كې اچول كيږي، او دوزخ ځكردې دروازې ترې كيږي، (أعاذنا الله منها).

تمّت سورة البلد بفضل الله الصمد، فلله الحمدُ والمنّة.

سُورَةُ الشَّمْسِ

«د (الشمس) سورت مکي دی، (١٥) آیته یوه رکوع لري، په تلاوت کې (٩١) او په نزول کې (٢٦) سورت دی، وروسته د (القدر) له سورته نازل شوی دی».

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

وَالشَّمْسِ وَضُحَاهَا ﴿١﴾ وَالْقَمَرِ إِذَا تَلَاهَا ﴿٢﴾

قسم دی په لمر باندې او په رڼا د هغه باندې. او په سپوږمۍ باندې کله چې راځي په دغه (لمر) پسې.

تفسیر: یعنې د لمر له ډوبېدلو څخه وروسته کله چې د سپوږمۍ رڼا خوره شي.

وَالنَّهَارِ إِذَا جَلَّاهَا ﴿٣﴾

او (قسم دی) په ورځ باندې کله چې ښکاره کاندي دغه (لمر).

تفسیر: یعنې کله چې په ورځ کې لمر د خپلې پوره پلوشې او روشنایي او صفایي سره رڼا غورځوونکی شي.

وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَاهَا ﴿٤﴾

او (قسم دی) په شپه باندې کله چې پټ کړي هغه (لمر) په تیاره خپله کې.

تفسیر: یعنې کله چې د شپې تیاره ښه توره شي، او د لمر د رڼا هیڅ نښه او پته نه وي.

وَالسَّمَاءِ وَمَا بَنَاهَا ﴿٥﴾

او (قسم دی) په اسمان، او په هغه (ذات باندې) چې جوړ کړی یې دی هغه (اسمان).

تفسیر: یعنې په هغه شان او عظمت سره چې له لرې ښکاري هغه یې جوړ کړی دی، او د ځینو په نزد له ﴿وَمَا بَنَاهَا﴾ څخه مراد د هغه جوړوونکی دی أکرم شأنُه وأعظم برهانُه، جل جلالُه وعم نواله.

وَالْأَرْضِ وَمَا طَحَاهَا ﴿٦﴾

او (قسم دی) په ځمکې او په هغه (ذات باندې) چې غوړولې یې ده هغه (ځمکه).

تفسیر: یعنې په هغه حکمت سره یې هغه وغوړوله، او د مخلوق د هستوګنې وړ یې وګرځوله، دلته هم ځینو ﴿وَمَا طَحَاهَا﴾ څخه د هغه غوړوونکی مراد اخیستی دی، أکرم شأنُه وأعظم برهانُه، جل جلالُه وعم نواله.

وَنَفْسٍ وَمَا سَوَّاهَا ﴿٧﴾

او (قسم دی) په نفس او په هغه (ذات باندې) چې برابر کړي یې دي (اندامونه د) هغه.

تفسير: د مزاج اعتدال، ظاهري او باطني حواسيه طبيعيه او حيوانيه او نفسانيه قواوې يې په تناسب سره ورکړې دي، او د نېکۍ او د بدۍ په لارې باندې يې د تللو استعداد ورعطا فرمايلی دی.

فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوَاهَا ﴿٨﴾

پس ښوولی يې ده په زړه د ده کې بدي د ده او نيکي د ده.

تفسير: يعنې اول يې په اجمالي ډول د سليم عقل او صحيح فطرت په وسيله په ښو او بدو کې د فرق کولو پوهه راکړې ده، بيا يې په تفصيلي صورت د انبياوو او رسولانو په ژبه ښه ښکاره رابښودلي دي چې دا لار د بدۍ ده، او هغه د پرهېزګارۍ ده.

او ځواب د دغو پاس قسمونو چې د دغه سورت له شروع څخه شروع شوي دي دا دی:

قَدْ أَفْلَحَ مَن زَكَّاهَا ﴿٩﴾

چې په تحقيق سره نجات وموندە په مراد ورسېد هغه څوک چې پاک يې کړ دا (نفس له معاصيو).

تفسير: د نفس پاکول او صفايي دا ده چې شهواني او غضباني قواوې د عقل تابع شي، او عقل د الهيه شريعت تابعدار وګرځي، تر څو چې روح او قلب دواړه د الله تعالى په رڼا کې رڼ او منور شي.

وَقَدْ خَابَ مَن دَسَّاهَا ﴿١٠﴾

او په تحقيق نامراد زيانمن شو هغه څوک چې پټ يې کړ دغه (نفس په خاورو د ګناهونو کې).

تفسير: له خاورو پټ کولو څخه مطلب دا دی چې د نفس متروکه يې له يوې مخې د شهوت او د غضب په لاس ورکړي، او له عقل او شرعې سره هيڅ ارتباط او اړه ونه لري، ګواکې د هوس او د نفساني غوښتنې مريي او بنده شي، داسې سړی له ځناورانو څخه خراب او ذليل وي.

كَذَّبَتْ ثَمُودُ بِطَغْوَاهَا ﴿١١﴾

دروغجن شمېرلی وو ثموديانو (رسول خپل) په خپلې سرکشۍ سره.

تفسير: يعنې صالح عليه السلام يې دروغجن وبالە، دا د ﴿وَقَدْ خَابَ مَن دَسَّاهَا﴾ يو مثال يې د عبرت په شان بيان وفرمايه، دا قصه د «الأعراف» په سورت او نورو ځايونو کې په تفصيل سره ذکر شوې ده:

إِذِ انبَعَثَ أَشْقَاهَا ﴿١٢﴾ فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ نَاقَةَ اللَّهِ وَسُقْيَاهَا ﴿١٣﴾

کله چې پورته شو (په چابکۍ سره) لوی بدبخت د هغوی. پس وويل دوی ته رسول د الله (خبردار پرېږدئ، لاس پورته کړئ له) اوښې د الله، او د اوبو څښلو د نوبت د هغې (چې دربانديې رانشي عذاب).

تفسير: يعنې خبردار دا اوښه ونه وژنئ !، او نه د هغې د وار او نوبت اوبه بندې کړئ !، د اوبو ذکر يې ځکه وفرمايه چې په ښکاره ډول د هغې د وژلو سبب د هغوی د لوري همدا اوبه وې، او د الله تعالى اوښه يې ځکه وويل؛ چې پاک الله

تعالى هغه د صالح عليه السلام د نبوّت معجزه او نښه ګرځولې وه، او په دې اعتبار سره د هغې احترام واجب بلل شوی وو، دا قصه پخوا له دې نه په (الأعراف) او نورو سورتونو کې هم یاده شوې ده:

فَكَذَّبُوهُ فَعَقَرُوهَا ۖ فَدَمْدَمَ عَلَيْهِمْ رَبُّهُم بِذَنۢبِهِمْ فَسَوَّىٰهَا ﴿١٤﴾

نو دروغجن وباله دغو، پس زخمي او مړه يې کړه هغه (اوښه)؛ نو سخت عذاب يې ولږه په دوی باندې رب د دوی په سبب د ګناه د دوی، نو برابر يې کړل سره دغه (ټول په هلاک کې).

تفسير: صالح عليه السلام فرمايلي وو: ﴿وَلَا تَمَسُّوهَا بِسُوٓءٍ فَيَأْخُذَكُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾ «په دې اوښې باندې په بدۍ سره لاس مه لګوئ؛ په خوږوونکي عذاب به ککړ شئ»، دې خلقو دا خبره دروغ وګڼله، او د خپل پيغمبر تکذيب يې وکړ، او اوښه يې ووژله، په پای کې هم هغه وشو چې صالح عليه السلام ويلي وو، الله تعالى هغوی ټول لوی او واړه پناه کړل.

وَلَا يَخَافُ عُقْبَٰهَا ﴿١٥﴾

او نه ويريږي (الله) له عقوبت او هلاکت د دوی څخه.

تفسير: يعنې لکه دنيوي باچاهانو ته د کوم لوی قوم يا ملک له سزا ورکولو څخه وروسته تل دا فکر او خيال وي چې چېرې بيا هلته کوم شورش او فتنه پيدا نشي، او د ملک په انتظام او په ملکي او لښکري چارو کې څه خلل او ډيل رانښکاره نشي، الله تعالى له داسې اند ښښنو څه پاک او بې پروا دی، ولې چې داسې بل کوم يو قوّت او طاقت نشته، چې د دې په هېداد رسېدليو مجرمانو په کسات اخيستلو او انتقام پسې وګرځي، (العياذ بالله).

تمّت سورة الشّمس بفضل الله تعالى وكرمه ومنّه.

سُورَةُ اللَّيْلِ

«د (اللّيل) سورت مکي دی، (۲۱) آيته يوه رکوع لري، په تلاوت کې (۹۲) او په نزول کې (۹) سورت دی، وروسته د (الأعلى) له سورته نازل شوی دی».

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَىٰ ﴿١﴾ وَالنَّهَارِ إِذَا تَجَلَّىٰ ﴿٢﴾ وَمَا خَلَقَ الذَّكَرَ وَالْأُنثَىٰ ﴿٣﴾ إِنَّ سَعْيَكُمْ لَشَتَّىٰ ﴿٤﴾

قسم دی په شپه کله چې پټ کړي (هر شی په تياره خپله سره). او (قسم دی) په ورځ باندې کله چې روښانه شي. او (قسم دی) په هغه ذات باندې چې پيدا کړی يې دی نارينه او ښځه (له يوه اوبو نه. او ځواب د قسم دا دی) چې بېشکه سعي عملونه ستاسې خامخا راز راز دي (چې ځينې طاعت کوي او ځينې معصيت).

تفسير: يعنې همغسې چې په دنيا کې ورځ او شپه، نر او ښځه مختلف او متضاد شيان پيدا کړی شوي دي، د دې مختلفو اعمالو او مساعيو ثمرې او نتيجې هم مختلفې دي، چې د هغو نتائج او ثمرات به مختلف او متضاد وي، لکه چې د هغو ذکر اوس الله جل شأنُه وأعظم برهانُه سره له اختلاف او مجازات يې دغسې فرمايي:

فَأَمَّا مَنْ أَعْطَىٰ وَاتَّقَىٰ ﴿٥﴾ وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَىٰ ﴿٦﴾ فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْيُسْرَىٰ ﴿٧﴾

نو هر چې هغه څوک دي چې ورکړه يې کوله (د مال)، او وېرېده (له الله). او يقين يې کړی وو په ښه کلمه (د ايمان). نو ژر ده چې تيار به يې کړو لپاره د لارې اسانې (شريعت).

تفسير: يعنې هغه سړي چې په نېکه لاره کې مال لګوي، او په زړه کې له الله تعالى څخه ويريږي، او اسلامي خبرې رښتيا ګڼي، او پر ربّاني بشاراتو باندې باور لري او صحيح يې ګڼي؛ د هغه لپاره به مونږ سم له خپل عادت سره د نېکۍ لارې ور اسانوو، او په پای کې به يې د اسانۍ او راحت مقام ته رسوو، چې د هغه نوم جنّت دی.

وَأَمَّا مَنْ بَخِلَ وَاسْتَغْنَىٰ ﴿٨﴾ وَكَذَّبَ بِالْحُسْنَىٰ ﴿٩﴾ فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْعُسْرَىٰ ﴿١٠﴾

او هر چې هغه څوک دي چې بخيلي يې وکړله (په اداء د حقوقو)، او بې پروايي يې وکړله (له الله). او دروغ يې وګڼله ښه کلمه (د ايمان). نو ژر ده چې تيار به يې کړو لپاره د لارې سختې (د بد عملۍ).

تفسير: يعنې هغه سړی چې د الله تعالى په لاره کې يې خرڅ ونه کړ، او د هغه د خوښې او د آخرت د ثواب پروا يې ونه کړه، او د اسلام خبرې او د الله تعالى وعدې يې دروغ وبللې؛ د هغه زړه ورځ په ورځ تنګ او تياره او کلکيږي، د نېکۍ توفيق ورځنې سلبيږي، او په پای (آخر) کې په ورو ورو د عذاب الله انتهايي سختي وررسيږي، همدا د الله تعالى عادت دی چې نېکان هر کله ښې چارې ځان ته غوره کوي، او بدان هر کله په بد عمل پسې ګرځي، دې دواړو ته د همدوی لارې ور اسانوي، چې هغوی هغه سم د الله تعالى له تقدير سره او د خپلې ارادې او اختيار له مخې کړی دی.

وَمَا يُغْنِي عَنْهُ مَالُهُ إِذَا تَرَدَّىٰ ﴿١١﴾

او نه دفعه کوي له ده څخه (عذاب) مال د ده کله چې هلاک شي په کنده کې ولويږي.

تفسير: يعنې هغه مال او دولت چې دوی پرې ډاډه دي، او دوی يې له آخرت څخه بې پروا کړي؛ هغه د يوې ذرې په قدر هم دوی له عذاب څخه نه خلاصوي.

إِنَّ عَلَيْنَا لَلْهُدَىٰ ﴿١٢﴾ وَإِنَّ لَنَا لَلْآخِرَةَ وَالْأُولَىٰ ﴿١٣﴾

بېشکه پر مونږ دی خامخا هدايت سمه صافه لاره ښوول. او بېشکه مونږ ته دی خامخا آخرت او دنيا (يعنې زه مالک د دې دواړو يم، نو خطا کوي هغه چې دا دواړه غواړي له بل چا نه).

تفسير: يعنې ځمونږ د حکمت داسې اقتضاء نه ده چې ځوک په زور او زيادت سره په ښو يا بدو چارو باندې مجبور کړو، هو ! ځمونږ په ذمه او غاړه ده چې ګردو ته د ښو او بدو لارې وروښيو، او ښه او بد ورښکاره کړو، او د دواړو نتيجې په ښه شان ورته ووايو، بيا هر چا چې هره لاره ځان ته غوره کړه په دنيا او آخرت کې به سم له هغې سره جزا ورکاوه شي.

فَأَنذَرْتُكُمْ نَارًا تَلَظَّىٰ ﴿١٤﴾

نو وويرولئ ما تاسې (ای منکرانو) له اوره چې لمبې به وهي.

تفسير: له دې لمبې وهونکي څخه به ښايي د دوزخ هغه طبقه مراد وي چې خورا لويو مجرمانو او بدبختانو لره مخصوصه ده.

لَا يَصْلَاهَا إِلَّا الْأَشْقَى ﴿١٥﴾ الَّذِي كَذَّبَ وَتَوَلَّىٰ ﴿١٦﴾

نه به ننوځي (په طريقه د دوام سره) په هغه (اور د دوزخ) کې مګر لوی بدبخت (کافر) هغه چې دروغ ګڼي حق او مخ يې ترې ګرځولی وي.

تفسير: يعنې تل به هلته لويږي، او هيڅکله به له هغه ځايه نه وځي.

وَسَيُجَنَّبُهَا الْأَتْقَى ﴿١٧﴾

او ژر ده چې ګوښه (ببل) به شي له هغه اوره ښه وپرهېدونکی (مؤمن).

تفسير: يعنې د داسې خلقو سپېرمو ته د هغه وږمه هم نه رسيږي، او بالکل ورځنې صاف او پاک او ژغورلي وي.

الَّذِي يُؤْتِي مَالَهُ يَتَزَكَّىٰ ﴿١٨﴾

هغه چې ورکوي مال خپل لپاره د دې چې پاک شي.

تفسير: يعنې د نفس پاکول له بخل او طمع او نورو رذائلو څخه په داسې ډول مقصود دي، چې ريا، نمايش، او دنيوي اغراض هيڅ په کې نه وي.

وَمَا لِأَحَدٍ عِندَهُۥ مِن نِّعْمَةٍ تُجْزَىٰٓ ﴿١٩﴾ إِلَّا ٱبْتِغَآءَ وَجْهِ رَبِّهِ ٱلْأَعْلَىٰ ﴿٢٠﴾ وَلَسَوْفَ يَرْضَىٰ ﴿٢١﴾

او نه وو هيچا لره په نزد د ده هيڅ احسان او نعمت چې بدل يې ورکاوه شي. مګر لپاره د غوښتنې د مخ د رب خپل چې اوچت دی (چې د الله تعالی مخ وويني، او دهغه رضا يې نصيب شي). او ژر دی چې دی به راضي شي.

تفسير: يعنې له خرڅ کولو څخه يې د کوم مخلوق احسان او د حق اداء کول مقصد نه وي، بلکه خالص د مولی د رضا او د پاک الله د لقاء د تمنّا کولو لپاره خپل کور او شته خيراتوي او لوټوي، نو داسې څوک دې ډاډه وي چې هرومرو به خوښيږي او د هغه دا هيله به پوره کيږي: ﴿فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ﴾

تمّت سورة اللّيل بفضل الله تعالى ومنّه وكرمه.

سُورَةُ الضُّحَىٰ

«د (الضّحىٰ) سورت مکي دی، (۱۱) آیته یوه رکوع لري، په تلاوت کې (۹۳) او په نزول کې (۱۱) سورت دی، وروسته د (الفجر) له سورته نازل شوی دی».

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

وَالضُّحَىٰ ﴿۱﴾ وَاللَّيْلِ إِذَا سَجَىٰ ﴿۲﴾ مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلَىٰ ﴿۳﴾

قسم دی په څاښت (چې روښانه دی). او قسم دی په شپه کله چې تیاره شي (او پټ کړي اشیا په تیاره خپله کې). چې نه دی درکړی رخصت تاته (نه یې پریښی) رب ستا، او نه یې دښمن نیولی یې ته (ای محمده !).

تفسیر: په صحیحو روایتونو کې راغلي دي چې تر ډېر مدّت پورې پر محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم باندې وحي رانغله، او جبریل علیه السلام محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم ته رانغی، مشرکینو به پخپلو منځونو کې وویل: «وګورئ چې (محمد) د خپل الله له لوري رخصت کړ شو»، د دې خبرې په ځواب کې دا آیتونه نازل شول، ځما په ګمان (والله أعلم) چې دا زمانه د فترت الوحي زمانه وه، کله چې د قرآن د ﴿اِقْرَأْ﴾سورت ابتدائي آیتونه نازل شول، نو وروسته له هغه تر یو اوږد مدّت پورې وحي راتلل معطّل پاتې شول، او پخپله رسول أکرم صلی الله علیه وسلم به د دې فترت په زمانه کې ډېر مغموم او پرېشان وو، تر دې چې د الله تعالی له خوا پرښتې هغوی ته د ﴿يَاأَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ﴾خطاب واوراوه، اغلبًا په دې زمانې کې به مخالفانو داسې خبرې کولې لکه چې ابن کثیر (رحمه الله) له محمد بن اسحاق (رحمه الله) او نورو څخه هغه الفاظ چې نقل کړي دي هغه د دې احتمال تأیید کوي، ممکن دي چې په دغه وخت کې به دا قصه هم پېښه شوې وي چې په ځینو صحیحه روایتونو کې راغلې ده، چې یو ځلې رسول الله صلی الله علیه وسلم د ناروغۍ له سببه دوه درې ورځې په بستره کې پرېوت، نو یوې خبیثې ښځې وویل: «ای محمده ! داسې رانښکاري چې ستا شیطان له تا څخه مرور شوی دی»، العیاذ بالله لنډه یې دا چې دا راز چټې (بېکاره) خبرې او اترې ډېرې کېدې، تر دې چې د دې ګردو خرافاتو په ځواب کې د ﴿وَالضُّحَىٰ﴾ سورت نازل شو، او رومبی یې قسم یاد کړ د لمر ختو په وخت باندې، او بیا یې په توره تیاره شپه باندې، او بیا یې وفرمایل چې: د دښمنانو دا ګرد خیالات او ویناوې غلطې دي، ستا پروردګار تاته رخصت نه دی درکړی، بلکه هسې چې ښکاره ده هغه د خپل قدرت او حکمت راز راز علائم او نښې ښکاره کوي.

وَلَلْآخِرَةُ خَيْرٌ لَّكَ مِنَ الْأُولَىٰ ﴿۴﴾

او خامخا آخرت بهتر دی تا لره (ای محمده !) له دنیا څخه.

تفسیر: یعنې ستاسې وروستنی حالت له وړاندنې حالت څخه ډېر ارفع او اعلی دی، د دې څو ورځو د وحي نه راتګ ستاسې د نزول او انحطاط سبب کېدی نشي، بلکه ستاسې د ډېر عروج او د خورا ارتقاء وسیله کیږي، که د وروستني حالت تصور وکړئ، او د آخرت شان او لویۍ ته ځیر شئ چې هلته به آدم علیه السلام او د هغه ګرده اولاده ستاسې تر

بیرغ لاندې ټولیږي، نو در ښکاره به شي چې د تاسې د هغې ورځې لویي او فضیلت او عظمت د نن ورځې د اعزاز او اکرام څخه په څو څو درجو پورته وي.

وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضَىٰ ۝٥

او خامخا ژر ده چې در به کړي تاته رب ستا (ای محمده لویه برخه په آخرت کې او اختیار د شفاعت) پس راضي به شې ته.

تفسیر: یعنې ښیرازي او پرېښودل به څنګه وي، اوس خو به تاته ستا رب په دنیا او آخرت کې دومره دولتونه او نعمتونه در وښیي؛ چې ته پوره ډاډه او خوښ شې.

أَلَمْ يَجِدْكَ يَتِيمًا فَآوَىٰ ۝٦

آیا نه یې وې موندلی ته (ای محمده) یتیم (وړوکی بې پلاره، بلکه موندلی یې وې) نو ځای د پناه یې درکړ (په تربیت د ابوطالب کې یې ونیولې).

تفسیر: د محمد صلی الله علیه وسلم د باسعادت ولادت څخه پخوا د دوی پلار مړ شوی وو، شپږ کلن وو چې مور یې هم مړه شوه، په اته کلنۍ کې یې نیکه عبد المطّلب چې د دوی کفالت ورپغاړه وو هم مړ شو، بیا د دې یتیم او نادر روزګار د ظاهرًا روزنې او پالنې سعادت د ده بېحده مهربان او شفیق تره ابو طالب ته په غاړه شو، ابو طالب پخپل ژوندون کې د دوی په نصرت، حمایت، تکریم، تبجیل او خدمت کې ډېر زیار وویست، خو پخوا له هجرت څخه دی هم مړ شو، څو ورځې وروسته د الله تعالی دا أمانت د مدینې منورې د انصارو په برخه شو، او د (اوس) او د (خزرج) د قبیلې د قسمت ستوري وځلېدل، او دوی د هغوی په خدمت او حفاظت کې ډېر ربړونه وګالل، او د نبي کریم صلی الله علیه وسلم دغسې ښه خدمت او صیانت یې وکړ چې په ټول جهان کې د هغه نظیر او مثال نشته، دا ګردې پېښې درجه په درجه تر ایواء لاندې راځي لکه څرنګه چې ابن کثیر (رحمه الله) ورته اشاره کړې ده.

وَوَجَدَكَ ضَالًّا فَهَدَىٰ ۝٧

او موندلی یې وې ته چې نه پوهېدې (په شرع او احکامو د شریعت)، نو در ویې ښوده (تاته شرعي احکام او در یې کړ نبوّت).

تفسیر: یعنې کله چې رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ځلمی شو، د خپل ټبر د مشرکانه وو اطوارو او چټې (بېکاره) رسمونو او رواجونو څخه سخت خفه او بېزاره وو، او د هغوی په زړه کې یواځې د الله تعالی د عبادت جذبه په قوّت کې وه، خو په ښکاره ډول کومه سمه لاره او مفصّل دستور العمل دوی ته نه وو څرګند، تر څو چې الله تعالی د (حراء) په سمځ کې د پرښتې په ژبه دوی ته وحي ورولېږله، او د «وصول الی الله» او د خلق الله د اصلاح تفصیلي لارې یې وروښودلې، یعنې د حق دین یې ورنازل کړ: ﴿مَا كُنتَ تَدْرِي مَا الْكِتَابُ وَلَا الْإِيمَانُ وَلَٰكِن جَعَلْنَاهُ نُورًا نَّهْدِي بِهِ مَن نَّشَاءُ مِنْ عِبَادِنَا﴾ (د ۲۵ جزء د شوری سورت (۵) رکوع (۵۲) آیت).

وَوَجَدَكَ عَائِلًا فَأَغْنَىٰ ۝٨

او موندلی یې وې ته فقیر پس غني یې کړې (په مال د غنیمت یا په مال د خدیجې یا د زړه په غناء سره).

تفسير: په دې شان چې دوی د خديجې رضي الله تعالى عنها په تجارت کې مضاربت شروع کړ، او په هغه کې يې ګټه وکړه، بيا خديجې رضي الله تعالى عنها له دوی سره نکاح وکړه، او خپل ګرد مال يې هغوی ته تمليک کړ، چې دا ښکاره غناء ده، د دوی باطني او قلبي غناء هغه وه چې هغه د دواړو دارينو غني ذات ته ښه معلومه ده، او هيڅ يو سړی د هغې اندازه نشي کولی، مطلب دا چې تاسې له ابتداء څخه د انعاماتو مورد يئ، او پس له دې نه به هم يئ، هغه الله تعالى چې په دې ډول ستا تربيت کړی دی؛ نو څرنګه به له تاسې څخه بېزاره کيږي؟ او تاسې به همداسې خوشې په ډګر کې پريږدي.

فَأَمَّا الْيَتِيمَ فَلَا تَقْهَرْ ﴿٩﴾ وَأَمَّا السَّائِلَ فَلَا تَنْهَرْ ﴿١٠﴾ وَأَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ ﴿١١﴾

نو هر چې يتيم دی پس مه ورته په قهر کيږه. او هر چې سوالګر دی پس مه يې رټه. او هر چې نعمت د رب ستا دی پس بيانوه يې خلقو ته.

تفسير: بلکه د يتيم خبر نيونه او پالنه وکړه !، لکه چې تاته الله تعالى د يتيمۍ په حالت کې ښه ځای درکړ؛ نو ته هم د يتيمانو د زړه د خوښۍ اسباب ورغونډوه !، او د هغوی د هستوګنې د ځای سر رشته کوه !، چې په داسې مکارمو اخلاقو سره بندګان د الله تعالى په رنګ سره رنګول کيږي: ﴿صِبْغَةَ اللَّهِ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ صِبْغَةً﴾ رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايلي دي: «أنا وكافل اليتيم كهاتين، وأشار إلى السّبّابة والوسطى».

او هر چې سوالګر دی پس مه يې رټه !، او څه شی ورته ورکړه !، يا يې رد کړه په نېکۍ او خوږې ژبې سره، يعنې ته نادار وې الله تعالى تاته غناء دروبښله، اوس نو د شکر ګزارو بندګانو حوصله ښايي چې داسې وي چې د غوښتونکي له غوښتنې څخه زړه تنګي نه شي !، او د حاجتمندانو له سواله ونه ويريږي !، او هغو ته سختې خبرې ونه وايي !، او ويې نه رټې !، بلکه تل په رونې تندي او ښو اخلاقو او لوی زړه معامله ورسره وکړي، هغه قصې چې په احاديثو کې د رسول أكرم صلى الله عليه وسلم د اخلاقو د وسعت په نسبت د سائلينو په مقابل کې راغلي دي؛ خورا سخت مخالفان هم د هغوی د اخلاقو د وسعت ستايونکي ګرځوي.

او هر چې نعمت د رب ستا دی نو بيانوه يې خلقو ته، د محسن د احساناتو يادول د شکر ويلو په نيت، نه د فخر او مباهاتو په ډول شرعًا محمود دي، نو ځکه هغه انعامات چې الله تعالى په تا باندې کړي دي؛ د هغه بيان وفرمايئ !، خصوصًا هغه نعمت د هدايت چې د هغه ذکر په ﴿وَوَجَدَكَ ضَالًّا فَهَدَىٰ﴾ کې وشو، او د هغه خورول په خلقو کې او په ښکاره لوړ غږ سره ويل ستاسې منصبي فرض دی، ښايي د دوی ارشادات او خبرې او نور چې په حديثو کې کيږي؛ د همدې ﴿فَحَدِّثْ﴾ څخه اخيست شوی وي، والله أعلم.

تمّت سورة الضُّحى بفضل الله تعالى ومنّه وكرمه.

سُورَةُ الشَّرحِ

«د (الانشراح) سورت مکي دی، (۸) آیته یوه رکوع لري، په تلاوت کې (۹۴) په نزول کې (۱۲) سورت دی، وروسته د (الضّحی) له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

اَلَمۡ نَشۡرَحۡ لَكَ صَدۡرَكَ ۙ﴿۱﴾

آیا نه ده پراخه کړې مونږ تا لره سینه ستا (په نبوّت او حکمت سره، بلکه پراخه کړې ده مونږ سینه ستا).

تفسیر: چې الله تعالی ستا په سینې کې یې (ای محمده !) د علومو او د معارفو لوی سیندونه وبهول، او د نبوّت د لوازمو او د رسالت د فرائضو د بار د پورته کولو لوی قوّت او حوصله یې درته وبښله، او د داسې لوی زړه او حوصلې څښتن یې وګرځولې، چې د ډېرو دښمنانو د عداوت او مخالفت او مزاحمت څخه نه ویرېدې.

وَوَضَعۡنَا عَنۡكَ وِزۡرَكَ ۙ﴿۲﴾ الَّذِىۡۤ اَنۡقَضَ ظَهۡرَكَ ۙ﴿۳﴾

او کوز کړ مونږ له تانه درونده بار ستا. هغه چې کمره، درنه کړې یې وه شا ستا.

تفسیر: د وحي نښته کېدل په اول کې سخت مشکل وو، بیا آسان شول، یا د رسالت منصب د ذمه واریو د محسوسولو په سبب چې د هغوی په مبارک خاطر کې څه ګراني راتله هغه ور پورته کړه شوه.

وَرَفَعۡنَا لَكَ ذِكۡرَكَ ؕ﴿۴﴾

او پورته کړ مونږ ستا لپاره ذکر ستا (په نبوّت سره یا مې ستا نوم له خپل نامه سره پیوسته کړ).

تفسیر: یعنې ای محمده ! صلی الله علیه وسلم په پرښتو او پیغمبرانو کې ستا نوم لوړ او اوچت دی، د دنیا ګرد پوهان په ډېر عزّت او وقعت سره ستا نوم یادوي، په اذان، اقامت، کلمه طیبه او التحیات، خطبه او نورو کې وروسته د الله تعالی له نامه څخه د محمد صلی الله علیه وسلم نوم اخیست کیږي، کوم ځای کې چې الله تعالی خپلو بندګانو ته د خپل اطاعت امر کړی دی؛ د محمد صلی الله علیه وسلم د امر د منلو یې هم ورسره متّصل او جخت کړی دی.

فَاِنَّ مَعَ الۡعُسۡرِ يُسۡرًا ۙ﴿۵﴾ اِنَّ مَعَ الۡعُسۡرِ يُسۡرًا ؕ﴿۶﴾

نو بېشکه سره له سختی اسانتیا شته. بېشکه سره له سختی اسانتیا شته.

تفسیر: یعنې د الله تعالی د رضا غوښتلو په لاره کې هغه ربړونه چې نبي صلی الله علیه وسلم په ځان ګاللي دي، او هغه زیارونه چې ایستلي یې دي؛ له هغو سختیو سره څو څو اسانی هم شته، لکه د حوصلې د پراختیا په سبب د ګردو مشکلاتو لرې کول اسان شول، او د ذکر د پورته کېدلو له تصوّر څخه تاسې ته د لویو لویو مصیبتونو تحمل اسان

وګرځېده، يا دا مطلب کله چې مونږ تاسې ته روحاني راحت درکړ، او روحاني کلفت مو له تاسې څخه پورته کړ، لکه چې د ﴿اَلَمۡ نَشۡرَحۡ﴾ څخه تر آخره پورې ښکاريږي، نو په دنيوي راحت او محنت کې هم ځمونږ فضل او کرم ته هيله ولرئ، مونږ وعده کوو چې په رښتيا سره د دې موجوده وو مشکلاتو په پای (آخر) کې اساني شته، لکه چې له احاديثو او سِيرو څخه راښکاره شوې ده، هغه ګرد مشکلات يو يو له منځه لرې شوي، او د هرې يوې سختۍ په پای کې به څو څو اسانتياوې راتللې.

فَإِذَا فَرَغۡتَ فَٱنصَبۡ ۝٧ وَإِلَىٰ رَبِّكَ فَٱرۡغَب ۝٨

نو کله چې فارغ شې (ای محمده دنيوي کارونو نه، يا له تبليغه)؛ نو ځان سترې کوه (په عبادت، دعاء کې) او رب خپل ته پس رغبت او زاري کوه (په هر وقت کې).

تفسير: يعنې کله چې د دنيا له کارونو يا د خلقو له پوهولو څخه فارغ شې؛ نو په خلوت کې کېنه، زيار (محنت) کوه !، چې د زيات «يسر» سبب وګرځي، او د خپل رب په لوري بلا واسطه متوجه شه !.

تمّت سورة الانشراح بفضل الله تعالى ومنّه وكرمه.

سُورَةُ التِّينِ

«د (التّين) سورت مکي دی، (٨) آيته يوه رکوع لري، په تلاوت کې (٩٥) په نزول کې (٢٨) سورت دی، وروسته د «البروج» له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

وَالتِّينِ وَالزَّيْتُونِ ﴿١﴾

قسم دی په انځر او زيتون خونه باندې.

تفسير: انځر او خونه (زيتون) دواړه د خپل کثير المنافع او د جامع الفوائد توب لامله د انساني حقيقت او د جامعې له ضرورت سره خصوصي مشابهت لري، نو ځکه د ﴿لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ﴾ مضمون يې په دواړو قسمونو سره شروع کړ، او ځينې محققين وايي چې: دلته «التين» او «الزّيتون» څخه هغو دوو غرونو ته اشاره ده چې بيت المقدس ته نژدې پراته دي، ځکه چې دلته په ونو باندې قسم نه يادوي، بلکه په هغه مقدّس ځای باندې قسم يادوي چې هلته دا ونې ډېرې دي، او همغلته د عيسى عليه السلام مولد او مبعث هم دی.

وَطُورِ سِينِينَ ﴿٢﴾ وَهٰذَا الْبَلَدِ الْأَمِينِ ﴿٣﴾

او قسم دی په (غره چې نوم يې) طور سينين (دی)، او قسم دی په دې ښار امان ورکوونکي (د مکې) باندې.

تفسير: «طور سينين» يا د «طور سينا» هغه غر دی چې پر هغه باندې الله تعالى له موسى عليه السلام سره خبرې کړې دي، او د امن ورکوونکی ښار مکه معظمه ده چې ځمونږ او د ټول اسلامي عالم سردار محمد صلى الله عليه وسلم په کې متولد او مبعوث شوی دی، او د الله تعالى له ټولو څخه لوی او وروستنی امانت قرآنکريم اول ځلي په همدې ښار کې رانازل شوی دی.

لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ ﴿٤﴾

چې خامخا په تحقيق پيدا کړی دی مونږ انسان بني آدم په ډېر ښه اعتدال سره.

تفسير: يعنې دا ټول متبرّک مقامات چې له هغه څخه ډېر اولوالعزم پيغمبران مبعوث شوي دي ټولو ته دي چې مونږ انسان په يوه ښه قالب کې اچولی دی، او ښه قوّتونه مو وربښلي دي، او په ظاهري او باطني ښېګڼو مو ښايسته کړي دي، او ډېر ټولټور شيان مو د ده په وجود کې راغونډ کړي دي.

ثُمَّ رَدَدْنَاهُ أَسْفَلَ سَافِلِينَ ﴿٥﴾

بيا وټکرځاوه مونږ هغه (انسان په ضمن د بعضو افرادو کې) ډېر ښکته تر ښکتو نه (چې لاندنی طبقه د دوزخ ده).

تفسير: يا رد به کړم دغه انسان پس له ښه قامته ډېر ښکته له ښکتو نه چې هغه زوړوالی دی، نو شا به يې تېټه، ويښته به يې سپين، غوږونه به يې کانړه شي، او مغير به يې شي ټول څيزونه.

إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَلَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ ۝٦

مګر هغه کسان چې ايمان يې راوړی دی او کړي يې دي ښه (عملونه) نو وي به دوی ته اجر ثواب بې انتهاء بلا انقطاع.

تفسير: چې نه به کم او نه به ختم شي، او نه به د چا احسان پرې وي.

فَمَا يُكَذِّبُكَ بَعْدُ بِالدِّينِ ۝٧

پس څه شی دی چې تا باعث کوي په دروغ ګڼلو (ای منکر د بعثه) وروسته (له دې واضحو دلائلو) په ورځ د جزاء؟.

تفسير: يعنې ای سړيه ! وروسته له دې دلائلو څخه ته ولې د جزاء له سلسلې څخه سر غړوې؟ او ترې انکار کوې؟.

نو د دې خبرې ځواب الله أعلى شأنهُ ! وأعظم برهانُهُ ! جل جلالهُ ! عمّ نوالهُ ! داسې فرمايي:

أَلَيْسَ اللَّهُ بِأَحْكَمِ الْحَاكِمِينَ ۝٨

آيا نه دی الله ښه لوی حاکم د ټولو حاکمانو؟ (بلکه ښه لوی حاکم دی پر ټولو حکم کوونکيو باندې).

تفسير: يعنې د دې لويې شهنشاهۍ او سترې ټولواکۍ په مخامخ د دنيا ګرد دولتونه او حکومتونه هيڅ دي، کله چې دلته دا وړوکي وړوکي حکومتونه خپلو وفادارانو ته انعام او مجرمانو ته سزا ورکوي؛ نو آيا د هغه أحكم الحاكمين له درباره داسې هيله لرل کومه لويه خبره ده؟.

تمّت سورة التين بفضل الله تعالى وكرمه ومنّه.

سُورَةُ العَلَقِ

«د (العلق) سورت مکّي دی، (۱۹) آیته یوه رکوع لري، په تلاوت کې (۹۶) سورت دی، او په نزول کې همدغه سورت ړومبنی سورت د قرآنکریم دی چې نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

اِقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ ﴿١﴾

ولوله (ای محمده ! قرآن) په برکت د نامه د رب خپل هغه رب پالونکی چې پیدا کړي یې دي (ټول مخلوقات).

تفسیر: دا پنځه آیتونه له ﴿اِقْرَأْ﴾ څخه تر ﴿مَالَمْ يَعْلَمْ﴾ پورې د قرآنکریم له ګردو آیتونو او سورتونو څخه مخکښې نازل شوي دي، رسول أکرم صلی الله علیه وسلم د (حراء) په سمځ کې د وحده لا شریک له الله تعالی په عبادت کې مشغول وو، چې ناڅاپه جبریل علیه السلام له وحي سره ورننوت، او ورته یې وویل: ﴿اِقْرَأْ﴾ «ولوله»، دوی وفرمایل: «ما أنا بقارئ» «زه لوستونکی نه یم !»، جبریل علیه السلام څو ځلي دی پخپلې غېږې کې ونیو، او په زور یې کښېښود او ورته ویل به یې: ﴿اِقْرَأْ﴾، دوی به هغمه «ما أنا بقارئ» ویل، درېیم ځلي جبریل علیه السلام دی صلی الله علیه وسلم په ډېر زور سره کښېښود، او ورته ویې ویل: ﴿اِقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ﴾ «یعنې د خپل رب په نامه او برکت سره ولوله !»، مطلب دا چې هغه پروردګار چې له ولادت څخه یې تر اوسه پورې په عجیب او غریب ډول ستا پالنه او روزنه وفرمایله، هغه څوک چې دا خبر درکوي چې له تا څخه کوم لوی کار اخیست کېږي؛ آیا هغه به دې همداسې یواځې او بې یار او مددګار پرېږدي؟ هیڅ کله به داسې نه کېږي، او تاسې ته د هغه لوی ذات په نامه ښوونه کېږي، چې د هغه په لورینه ستاسې تربیه او روزنه شوې ده، یعنې هغه رب العالمین اعلی شأنهُ وأعظم برهانُهُ چې ګرد شیان یې پیدا کړل؛ نو دا نشي کولی چې تا لوستونکی وګرځوي، بلکه قاري دې ګرځولی شي.

خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ ﴿٢﴾

پیدا کړی یې دی انسان له ټوټو د ترڅلیو شویو وینو څخه.

تفسیر: په کلکه وینه کې نه حس دی نه شعور، نه علم دی نه ادراک، یواځې لایعقل جماد دی، بیا هغه الله تعالی دې لایعقل جماد ته عقل او پوهه ورکړه، نو آیا همغه الله تعالی یو عاقل کامل او یو اُمّي قاري کولی نشي؟ بلکه کولی یې شي !، تر دې ځایه پورې د قرائت امکان ثابتول وو، چې الله تعالی ته هیڅ مشکل نه دي چې تا د امیتوبه قاري وګرځوي، وروسته د هغه په فعلیت او وقوع باندې متنبّه کوي.

اِقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ ﴿٣﴾

ولوله (ای محمده ! قرآن) حال دا چې رب ستا لوی کریم دی (پر ټولو کریمانو)

تفسير: يعنې په هغه شان سره چې ستاسې تربيت شوی دی، له هغه څخه ستاسې کامل استعداد او پوره لياقت ښکاره دی، کله چې دلته په استعداد کې څه قصور نشته، او الله د لوی فضل خاوند دی، بلکه هغه د ګردو کريمانو څخه لوی کريم دی، بيا به نو د حق د ښوونې په وصول کې څه مانع وي؟ او خامخا همداسې يې کوي.

الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ ﴿٤﴾

هغه (رب پالونکی) چې ښوولی يې دی (خط انسان ته) په قلم سره.

عَلَّمَ الْإِنسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ ﴿٥﴾

ښوونه يې کړې ده انسان ته د هغو شيانو چې دی پرې نه پوهېده (پخوا له ښودلو).

تفسير: يعنې دا انسان وړوکي چې له مور څخه پيدا کيږي په هيڅ شي نه پوهيږي، بيا نو هغه ورو ورو څوک پوهوي، هغه قدير رب چې له جاهل انسان څخه عالم جوړوي؛ خپل يو امي بنده به نه يواځې کامل عالم کړي، بلکه د ګردو عالمانو سردار يې ګرځوي.

كَلَّا إِنَّ الْإِنسَانَ لَيَطْغَىٰ ﴿٦﴾ أَن رَّآهُ اسْتَغْنَىٰ ﴿٧﴾

رښتيا ده دا خبره، بېشکه انسان خامخا سرکشي کوي. د دې لامله چې وينې ځنې خپل ځان بې پروا (په مال سره).

تفسير: يعنې د بني آدم اصل خو دومره دی چې له ترڅې وينې څخه جوړ دی، چې په اول کې محض جاهل وي، وروسته الله تعالى ورته پوهه ورکړي، مګر دی پخپل اصلي حقيقت باندې هيڅ نه پوهيږي، د دنيا په مال او دولت باندې مغروريږي، او د الله تعالى له احکامو ځنې سر غړوي، او داسې يې ځنې چې زه د هيڅا پروا نه لرم.

إِنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ الرُّجْعَىٰ ﴿٨﴾

بېشکه رب ستا ته (ای انسانه) بېرته ورتلل دي.

تفسير: يعنې په اول کې هم هغه الله تعالى ای انسانه ته يې پيدا کړی يې، او آخر ته هم د همغه په لوري په آخرت کې ستا ورتګ دی، او هلته به د دغو طاغيانو منکرانو تکبّر او لويي او د ځان هېرولو حقيقت ښکاريږي.

أَرَأَيْتَ الَّذِي يَنْهَىٰ ﴿٩﴾ عَبْدًا إِذَا صَلَّىٰ ﴿١٠﴾

آيا وينې ته هغه (ابو جهل) چې منع کوي بنده (محمد) کله چې لمونځ کوي.

تفسير: يعنې دا تمرّد او سر غړول وګوره چې دی پخپله هم د خپل پروردګار په دربار کې سر نه ښکته کوي، او د عبادت توفيق يې ور په برخه نه دی، نو که بل بنده الله تعالى ته سجده ږدي؛ هغه ته هم کتی نه شي، په دې آيتونو کې لعين ابو جهل ته اشاره ده، ځکه چې هغه به کله رسول الله صلى الله عليه وسلم په لمانځه کې وليد؛ نو خپله خوله به يې شلوله، او تخويف او تهديد به يې کاوه، او زيار به يې کوو چې هغوی ته په هر ډول چې وي څه نه څه ضرر ورسوي.

أَرَءَيْتَ إِن كَانَ عَلَى ٱلْهُدَىٰٓ ﴿١١﴾ أَوْ أَمَرَ بِٱلتَّقْوَىٰٓ ﴿١٢﴾ أَرَءَيْتَ إِن كَذَّبَ وَتَوَلَّىٰٓ ﴿١٣﴾

آيا ويني ته كه چېرې وى (دا بنده) په لارې سمې صافې باندې. يا امر حكم كوي خلقو ته په تقوى سره. آيا ويني ته كه (دا منع كوونكى) تكذيب (د رسول الله) كوي او مخ ګرځوي له ايمانه (نو جزاء به مومي سم له خپل حال او اعمال سره).

أَلَمْ يَعْلَم بِأَنَّ ٱللَّهَ يَرَىٰ ﴿١٤﴾

آيا نه پوهيږي دغه (منكر كافر) په دې چې بېشكه الله وينې (اعمال د ده نو جزاء به پرې ورکړي؟).

تفسير: يعنې د هغه رټلي ملعون هغه شرارتونه او د دې ښه بنده دا خشوع او خضوع دواړه پاک الله وينې.

كَلَّا لَئِن لَّمْ يَنتَهِ لَنَسْفَعًۢا بِٱلنَّاصِيَةِ ﴿١٥﴾

داسې نه ده وړ (لايق)، قسم دى كه نه شو منع دى (له بد عمله)؛ نو خامخا به يې سخت راكاږو په ويښتو د وچولي (تندي) سره.

تفسير: يعنې پرېږده ! هغه منكر كافر په دغو ګردو خبرو باندې ښه پوهيږي، خو بيا له خپل شرارت څخه لاس نه اخلي، ښه اوس ښه غوږ وباسه ! كه دوى له خپلو شرارتونو ځنې لاس وانه خيست؛ نو مونږ به هم هغوى لكه د څاروو او ذليل بنديانو غوندې د وچولي (تندي) له ويښتو او څنګو څخه نيولي د دوزخ په لورې يې راكاږو.

نَاصِيَةٍ كَٰذِبَةٍ خَاطِئَةٍ ﴿١٦﴾

په داسې وچولي (تندي) سره چې دروغجن خطا كار دى(خاوند يې).

تفسير: يعنې د هر چا په سر باندې چې دا څنګې وي؛ نو د هغه سر به له دروغو او ګناهونو ځنې ډک وي، ګواكې د هغوى ګناهونو او دروغو به د هغوى د سر په ويښتو كې سرايت كړى وي.

فَلْيَدْعُ نَادِيَهُۥ ﴿١٧﴾ سَنَدْعُ ٱلزَّبَانِيَةَ ﴿١٨﴾

پس راودې بولي اهل د مجلس خپل. ژر ده چې مونږ به هم راوبولو ملائكې سختې د عذاب.

تفسير: يو ځلې ابو جهل وليد چې رسول الله صلى الله عليه وسلم لمانځه ته روان دى، نو په مخ كې يې ورته ودرېد، او غوښت يې چې دوى له لمانځه څخه ستون كړي، دوى په سختې سره ورسره خبرې وكړې، نو هغه وويل: «ته خبر نه يې چې په مكې كې ځما جرګه لويه ده»، نو دلته داسې فرمايلي شوي دي: «چې اوس هغه د خپلې جرګې ملګرې دې وغواړي، چې مونږ د هغوى د هېداد او سزا ورکولو ته د عذاب ملائكې راغواړو، وليده شي چې څوک بريالي كيږي»، لكه چې څو ورځې وروسته د «بدر» په ډګر كې يې وليد، چې د اسلام مجاهدينو به په څه ډول هغه راكشاوو، د «بدر» په «قليب» او كوهي كې يې وغورځاوه، دا وو د هغه عارضي كشول، خو اصلي راكشول به يې د آخرت په ميدان كې وي، چې د دوزخ پرښتې به هغه په ډېر ذلّت سره راكشوي، او په جهنّم كې به يې غورځوي.

كَلَّا لَا تُطِعْهُ وَاسْجُدْ وَاقْتَرِب ﴿١٩﴾

نه ده داسې لکه چې وايي، مه وړه فرمان د ده (خبره يې مه منه)، او سجده لمونځ کوه، او نژدې شه (الله ته په طاعت سره).

تفسير: يعنې تاسې د هغوی پروا هيڅ ونه کړئ !، او د هغوی خبرو ته غوږ مه ږدئ !، چېرې مو چې زړه شي؛ په ډېره خوښۍ سره د الله تعالى عبادت کوئ !، او هر کله د هغه لوی دربار ته په سجده سر ږدئ ! او د هغه پاک الله ذات قرب او لا نژدې والی ځان ته ګټئ !، په حديث کې دي: «بنده له ګردو حالتونو څخه په سجده کې زيات خپل الله تعالى نه نژدې کيږي».

تمت سورة العلق بفضل الله تعالى ومنّه وكرمه.

سُورَةُ القَدرِ

«د (القدر) سورت مکي دی، (۵) آیته یوه رکوع لري، په تلاوت کې (۹۷) او په نزول کې (۲۵) سورت دی، وروسته د «عبس» له سورته نازل شوی دی».

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

إِنَّآ أَنزَلۡنَٰهُ فِي لَيۡلَةِ ٱلۡقَدۡرِ ١

بېشکه مونږ نازل کړی مو دی دغه (ټول قرآن) په شپه د قدر کې.

تفسیر: یعنې قرآنکریم له لوح محفوظ څخه د دنیا پر اسمان د قدر په شپه کې نازل کړ شو، او بنایي په همدغې شپې کې د دنیا له اسمان څخه په محمد صلی الله علیه وسلم باندې یې هم نزول شروع شوی وي، په دې موضوع څه مضمون د (دُخان) په سورت کې لیکلی شوی دی، هلته دې ولوست شي.

وَمَآ أَدۡرَىٰكَ مَا لَيۡلَةُ ٱلۡقَدۡرِ ٢ لَيۡلَةُ ٱلۡقَدۡرِ خَيۡرٞ مِّنۡ أَلۡفِ شَهۡرٖ ٣

او څه شي پوه کړی یې ته (ای محمده !) چې څه ده شپه د قدر (د عزّت او شرافت له پلوه؟). شپه د قدر خیر غوره ده له زرو میاشتو څخه.

تفسیر: یعنې په دې شپې کې نیکي کول داسې دي لکه چې تر زرو میاشتو پورې سړي نیکي کړي وي، بلکه زیات له دې څخه هم.

تَنَزَّلُ ٱلۡمَلَٰٓئِكَةُ وَٱلرُّوحُ فِيهَا بِإِذۡنِ رَبِّهِم

نازلیږي ملائکې او روح په دغه شپه کې په اذن حکم د رب د هغوی.

تفسیر: یعنې د الله تعالی په حکم روح القدس جبریل علیه السلام د ډېرو پرښتو په هجوم کې رانازلیږي، ځکه چې پرښتې د رحمتونو او برکتونو په وخت کې نازلیږي، ممکن دي له «روح» څخه برسېره پر ملائکو کوم بل مخلوق مراد وي، په هر حال په دې بختورې شپې کې د باطني ژوندون او روحاني خیر او برکت یو خاص نزول دی.

مِّن كُلِّ أَمۡرٖ ٤ سَلَٰمٌ هِيَ

لپاره د هر کار (ټاکلي «مقرر» شوي په دغه راتلونکي کال کې). امان سلامتیا ده (له هر آفته).

تفسیر: یعنې د عالم د نظام په نسبت کوم کارونه چې په دې کال کې مقدّر وي؛ د هغو د نفاذ د تعیین لپاره پرښتې راځي، لکه چې د (دُخان) په سورت کې ولیکل شو، یا له ﴿مِّن كُلِّ أَمۡرٖ﴾ څخه به د خیر امر مراد وي، یعنې له اسمان څخه هر راز د خیر امور له ځان سره اخلي، او د ځمکې په لوري راښکته کیږي، والله أعلم.

﴿سَلٰمٌ﴾: «امان سلامتیا ده له هر آفته، یا نه ده دغه شپه مګر خو سلامتیا ده له آفاتو او بلیّاتو نه»، یعنې هغه شپه د امن، هوسایی، ډاډینې (تسکین) او د زړه د خوښی شپه ده، په دغې شپې کې د الله جل جلاله خاص بندګان په یوه عجیب او غریب طمأنیت او لذّت او حلاوت سره پخپلو عباداتو کې مصروف او مشغولیږي.

هِيَ حَتّٰى مَطْلَعِ الْفَجْرِ ۝٥

دغه شپه ده تر وخته د ختلو د سبا پورې (د سلامتیا، فضیلت، برکت، کرامت).

تفسیر: یعنې له ماښامه تر سحر پورې په ټوله شپه کې همدا سلسله جاري ده، نو ځکه دا شپه له سره تر پایه پورې مبارکه او بختوره ده.

تنبیه: له قرآن مجید څخه راڅرګندیږي (راښکاره کیږي) چې هغه شپه په رمضان شریف کې ده، ﴿شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِيْٓ اُنْزِلَ فِيْهِ الْقُرْاٰنُ﴾ او حدیث راښکاروي چې دا شپه د رمضان په وروستني عشره کې ده، په تېره بیا د دې عشرې په طاقو شپو کې د قدر شپې لټول په کار دي، بیا د طاق په شپو کې د اویشتم (۲۷) په شپې باندې زیات ګمان کاوه شي والله أعلم، ولې زیاتو عالمانو داسې تصریح کړې ده چې د قدر شپه د تل لپاره په یوه عشره او په یوه نېټه کې نشي ټاکلی، امکان لري چې په یو رمضان کې یوه شپه او په بل رمضان کې بله کوه شپه وي.

تمّت سورة القدر بفضل الله تعالى ومنّه وكرمه.

سُورَةُ البَيِّنَةِ

«د (البينة) سورت مدني دی (٨) آيته يوه رکوع لري، په تلاوت کې (٩٨) په نزول کې (١٠٠) سورت دی، وروسته د (الطلاق) له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

لَمْ يَكُنِ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ وَالْمُشْرِكِينَ مُنفَكِّينَ حَتَّىٰ تَأْتِيَهُمُ الْبَيِّنَةُ ﴿١﴾

نه وو هغه کسان چې کافران شوي دي له اهل د کتابو او له مشرکانو جلا کېدونکي له خپل دين نه تر هغه پورې چې راغی دوی ته حجّت روښانه.

تفسير: يعنې کافران د اهل کتابو او مشرکينو د خپل دين پرېښودونکي نه وو تر دې چې ښکاره او روښانه دلائل ورته راغلل، چې هغه د الله تعالی رسول دی، چې د دين احکام يې ورته ښودل، لکه چې وروسته يې وضاحت فرمايي:

رَسُولٌ مِّنَ اللهِ يَتْلُو صُحُفًا مُّطَهَّرَةً ﴿٢﴾

چې رسول دی له طرفه د الله لولي دغه (رسول الله پر دوی) صحيفې پاکې کړی شوې (له باطله).

تفسير: د رسول اکرم صلی الله عليه وسلم له بعثت څخه وړاندې د ټولو اديانو تابعين خراب او هر يو پخپلو غلطيو باندې مغرور وو، او په دې وخت کې دا پکار وو چې کوم حکيم، ولي، لوی عادل باچا يا کوم لوی سړی دوی وپوهوي، او په سمه لاره يې راولي، او دا کار ممکن نه وو، تر دې چې داسې يو عظيم القدر پيغمبر رانشي چې له هغه سره د پاک الله مقدّس کتاب او لوی مدد وي، چې د څو کلونو په منځ کې ټول ملک د اسلام په نور ډک کړي، او پخپل زبردست تعليم او لوی همّت او عزيمت سره د ګردې دنيا مخ د وحدانيت او حقّانيت په لوري وګرځوي، لکه چې هغه د الله تعالی رسول او استاځی د پاک الله د کتاب په لوستلو راغی چې په پاکو پاڼو کې يې ليکلی شوی دی.

فِيهَا كُتُبٌ قَيِّمَةٌ ﴿٣﴾

په هغوی کې ليکلی شوي دي سم احکام (مضبوط کتابونه چې په کې نشته هيڅ خطايي).

تفسير: د قرآنکريم هر سورت ګواکې يو مستقل کتاب دی، يا دا مطلب چې هغه عُمده کتابونه چې پخوا له دې نه راغلي دي، د هغوی ضروري مطالب په دې کتاب کې شته، يا به له ﴿كُتُبٌ قَيِّمَةٌ﴾ څخه مراد نور علوم او مضامين وي، يعنې د هغو علومو مضامين پوره دُرست صحيح او ډېر مضبوط او معتدل دي.

وَمَا تَفَرَّقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ إِلَّا مِن بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمُ الْبَيِّنَةُ ﴿٤﴾

او نه وو سره مختلف شوي هغه کسان چې ورکړی شوی وو دوی ته کتاب مګر وروسته له هغه چې راغی دوی ته حجّت روښانه (چې محمد دی يا قرآن).

تفسير: يعني په دې رسول او په دې کتاب کې هيڅ ځای د شک او شبهې نشته، خو سره له هغه اهل د کتاب عمدًا عناد، ضد او مخالفت ورسره کوي نه د شک او شبهې له پلوه، دوی دوه ډلې شوي دي، يو هغه چې پخپل ضد او انکار کې ټينګ ولاړ دي، او بل هغه چې د حق او انصاف له لوري يې په اسلام باندې يقين او ايمان راوړی دی، نبه خو به دا وه چې په هغه پيغمبر آخر الزمان باندې چې دوی د هغو په انتظار کې وو؛ ځکه سره ايمان راوړی وو، او خپل ځکه اختلافات او شخړې به يې له منځه ايستلې، او ځکه به سره په يوه لاره کې رهي کېدل، مګر هغوی د خپلو عنادو او بدبختيو په سبب د وحدت او اجتماع په ځای په مخالفت او شقاق او نفاق کې سره اخته شول، کله چې اهل د کتاب داسې دي؛ د ناپوهانو مشرکانو احوال به څه وي؟.

وَمَآ اُمِرُوْٓا اِلَّا لِيَعْبُدُوا اللّٰهَ مُخْلِصِيْنَ لَهُ الدِّيْنَ ۙ حُنَفَآءَ

حال دا چې امر حکم نه وو ورکړی شوی دوی ته په تورات او انجيل کې مګر ورکړی شوی وو چې عبادت وکړي دوی د الله په داسې حال کې چې خالص کوونکي وي الله لره دين له شرکه او نفاقه په داسې حال کې چې راځکرځيدونکي وي له باطله حق ته.

تفسير: يعني له هر راز باطلو او دروغو څخه جلا شوي خالص د واحد الله تعالى بندګي وکړي !، او د حنيف ابراهيم عليه السلام په شان له هر چا او هرې خوا څخه علاقه شکولي د همغه يوه مالک الملک بندګان شي !، او د تشريع او د تکوين هيڅ يوه شُعبه او څانګه او نور شيان مستقل او خپلواک (اختيارمند) ونه ګڼي.

وَيُقِيْمُوا الصَّلٰوةَ وَيُؤْتُوا الزَّكٰوةَ وَذٰلِكَ دِيْنُ الْقَيِّمَةِ ۗ

او (بل دوی مأمور دي په دې چې) قائموي سم اداء کوي (سره له ټولو حقوقو) لمونځ، او ورکوي زکات، او دا (مأمور به شيان) دين دی محکم (مستقيم چې هيڅ کوږوالی په کې نشته).

تفسير: يعني دا شيان په هر دين کې غوره او منلي شوي دي، چې د هغو شيانو تفصيل همدغه پيغمبر محمد صلى الله عليه وسلم هم راکوي، بيا نو الله تعالى ته دغه خبره نبه معلومه ده چې له داسې صافې نبوونې او تعليم څخه ولې دوی ګرځي؟ او تړې وحشت کوي؟.

اِنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا مِنْ اَهْلِ الْكِتٰبِ وَالْمُشْرِكِيْنَ فِيْ نَارِ جَهَنَّمَ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا ۗ

بېشکه هغه کسان چې کافران شوي دي له اهل د کتابو او مشرکانو؛ وي به په اور د دوزخ کې (په قيامت کې) چې تل به وي دوی په هغه (جهنّم) کې.

تفسير: يعني د پوهې او د علم دعوی کوونکي که اهل الکتاب وي يا جاهل مشرکان کله چې د حقانيت او وحدت څخه مخ واړوي او انکار تړې وکړي؛ د هغو ځکردو پای او انجام همغه دوزخ دی، چې هيڅ کله به له هغه نه خلاصيږي.

اُولٰٓئِكَ هُمْ شَرُّ الْبَرِيَّةِ ۗ

دغه کسان هم دوی دي ډېر بد د خلقو.

تفسير: يعني له حيواناتو څخه ډېر خوار ذليل او خراب دي، لکه چې د «فرقان» په سورت کې داسې يو آيت لولو: ﴿ اِنْ هُمْ اِلَّا كَالْاَنْعَامِ بَلْ هُمْ اَضَلُّ سَبِيْلًا ﴾

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَٰئِكَ هُمْ خَيْرُ الْبَرِيَّةِ ۝٧

بېشكه هغه كسان چې ايمان يې راوړى دى، او كړي يې دي ښه (عملونه په دنيا كې)؛ دغه كسان همدوى دي ډېر ښه د خلقو.

تفسير: يعنې هغه كسان چې په ګردو رسولانو او كتابو باندې يقين كوي، او په ښو كارونو كې لګيا دي؛ نو دوى ښه خلق دي.

جَزَاؤُهُمْ عِندَ رَبِّهِمْ جَنَّاتُ عَدْنٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا رَّضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ

جزاء عوض د دوى په نزد د رب د دوى جنّتونه د ابدي هستوګنې دي، چې بهيږي له لاندې (د مانيو او ونو) د هغو (د اوبو د شودو د شاتو او د پاكو شرابو) ويالې، تل به وي دوى په هغو (جنّتونو) كې همېشه (تر ابده)، راضي به وي الله له دغو (مؤمنانو څخه په طاعت سره).

تفسير: يعنې د جنّت د باغونو او ويالو څخه برسېره د مولى رضا هم د دوى په برخه كيږي، چې د خوښۍ اصلي روح همدا دى.

وَرَضُوا عَنْهُ ذَٰلِكَ لِمَنْ خَشِيَ رَبَّهُ ۝٨

او راضي به وي دوى له هغه (الله څخه په ثواب)، دا (درجه) هغه چا لره ده چې ويريدلى دى له ربه خپله.

تفسير: يعنې دا لوړ مقام هر چا ته په لاس نه ورځي، او دا يواځې د هغو بندګانو برخه ده چې د خپل پروردګار له عذابه ويريږي، او هغې شيانو ته هيڅ نه ورنژدې كيږي چې په هغو كې د الله تعالى د عصيان او نافرمانۍ تصوّر كېدى شي.

تمّت سورة البينة بفضل الله تعالى ومنّه وكرمه.

سُورَةُ الزِّلزَالِ

«د (الزّلزال) سورت مدني دی، (۸) آیته یوه رکوع لري، په تلاوت کې (۹۹) په نزول کې (۹۳) سورت دی، وروسته د «النساء» له سورته نازل شوی دی».

بِسۡمِ اللَّهِ الرَّحۡمَٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

إِذَا زُلۡزِلَتِ الۡأَرۡضُ زِلۡزَالَهَا ۝١

کله چې وخوځوله شي ځمکه په خوځېدلو سختو خپلو سره.

تفسیر: یعنې الله تعالی به ګرده ځمکه په سختو او خورا ویروونکیو زلزلو او رېږدېدلو سره وخوځوي، چې د هغې له اغېزې او اثر څخه به هیڅ مانۍ او عمارت او هیڅ یو غر یا ونه او نور شیان پر ځمکه باندې روغ نه پاتې کیږي، او ګرد هسک (اوچت) او ټیټ به سره برابریږي، تر څو د حشر میدان صاف او پاک او یو برابر وګرځي، او دا ګردې پېښې به په قیامت د دویمې نفخې د پو کولو په وخت کې پیښیږي.

وَأَخۡرَجَتِ الۡأَرۡضُ أَثۡقَالَهَا ۝٢

او د باندې راوباسي ځمکه درانه شیان له خپله منځه.

تفسیر: یعنې په دې وخت کې ځمکه هر هغه شی چې د دې په منځ کې وي لکه مړي، سره او سپین زر، لاجور، پیروزه، غمي او نور ګرد د باندې غورځوي، خو د دې مالونو او قیمت دارو شیانو اخیستونکي به څوک نه وي، ګرد خلق به ګوري چې په دغه ورځ کې هغه ګران شیان چې تل به په هغو باندې جنګونه کېدل؛ څومره بېقدره او بېکاره لویدلي دي.

وَقَالَ الۡإِنسَانُ مَا لَهَا ۝٣

او وبه وایي انسان چې: څه شوي دي دغه (ځمکې) لره (چې د باندې راوباسي مدفون خپل).

تفسیر: یعنې بني آدمان وروسته د ژوندي کېدلو او زلزلې د آثارو له لیدلو څخه یا د هغو ارواحو د زلزلې په ترڅ کې حیران پاتې شوي په حیرت سره به وایي: «پر دې ځمکې باندې څه وشو؟ چې په دومره زور سره خوځیږي؟ او هر شی له خپلې ګېډې څخه د باندې غورځوي؟».

يَوۡمَئِذٖ تُحَدِّثُ أَخۡبَارَهَا ۝٤ بِأَنَّ رَبَّكَ أَوۡحَىٰ لَهَا ۝٥

په دغې ورځې کې وبه وایي بیانوي به ځمکه خبرې خپلې (خلقو ته که د خیر وي که د شر). په سبب د دې چې رب ستا وحي امر حکم کړی دی دې ته (په ویلو بیانولو سره).

تفسیر: یعنې بني آدم چې څه ښه او بد کارونه د هغې ځمکې په سر باندې کړي وو؛ هغه ګرد (ټول) به ښکاره وي، لکه چې وایي به: هغه سړي په ما باندې لمونځ کړی وو، هغه غلا کړې وه، هغه ناحق وینه توی کړې وه، او داسې نورې خبرې.

يَوْمَئِذٍ يَّصْدُرُ النَّاسُ اَشْتَاتًا ۙ

په دغې ورځې کې به وګرځي خلک ټولي ټولي (له موقف یا له قبورو نه په مختلفو اشکالو سره).

تفسیر: یعنې په هغې ورځې کې به خلق له خپلو قبرونو څخه راوتلي د محشر په ډګر کې په راز راز ډلې جوړې کړې حاضریږي، یوه ډله به د شرابیانو وي، بله ډله به د زناکارانو وي، همداسې د ظالمانو او غلو، علی هذا القیاس د نورو، یا دا مطلب چې خلق له حساب څخه خلاصیږي، او د بېرته ګرځېدلو په وخت کې څه ډلې به یې جنّتیانې او څه به دوزخیانې وي، چې هره یوه به پخپل لوري رهي کیږي.

لِّيُرَوْا اَعْمَالَهُمْ ۝

لپاره د دې چې وښودله شي هغوی ته (جزاء د) عملونو د دوی.

تفسیر: یعنې د حشر په میدان کې به د هغوی عملونه وروښولی شي، تر څو بدانو ته یو راز رسوایي او نېکانو ته یو راز سرفرازي حاصله شي، ممکن دي چې د عملونو له وربښوولو څخه د ثمراتو او نتائجو وربښوول مراد وي.

فَمَنْ يَّعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَّرَهٗ ۝ وَمَنْ يَّعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَّرَهٗ ۝

پس هغه څوک چې عمل کوي په اندازه د یوې ذرې د خیر نیکی؛ نو وبه وینې (جزاء د هغه). او هر هغه څوک چې عمل کوي په اندازه د یوې ذرې د شر بدی؛ نو وبه وینې (سزا د هغه).

تفسیر: یعنې هر یوه ته د هغه د عمل ذره ذره ښه وي که بد؛ د هغه په مخ کې ایښوول کیږي، او حق تعالی به هر هغه معامله چې د هر عمل په نسبت اجراء کوي، هغه به هم د هغوی له سترګو څخه تېروي.

تمّت سورة الزلزال بفضل الله تعالی ومنّه وکرمه.

سُورَةُ العَادِيَاتِ

«د (العاديات) سورت مکّي دی، (۱۱) آيته يوه رکوع لري، په تلاوت کې (۱۰۰) په نزول کې (۱۴) سورت دی، وروسته د (العصر) له سورته نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

وَالْعٰدِيٰتِ ضَبْحًا ۝١ فَالْمُورِيٰتِ قَدْحًا ۝٢

قسم دی په اسونو ځغليدونکيو چې اواز ايستونکي دي له سينو څخه اواز پورته کول له ځپلو.
پس قسم دی په اسونو ايستونکيو د اور او رايستل په وهلو د سمانو تيږو (ګټو) لره.

تفسير: يعنې په هغې تيږو يا تيږې لرونکې ځمکې باندې چې خپلې سوی (سمان او نوکان) وهي، او اور پورته کوي.

فَالْمُغِيرٰتِ صُبْحًا ۝٣

پس قسم دی په حمله کوونکيو باندې په وخت د صبا کې.

تفسير: په عربو کې عادت وو چې په صباوون کې به يې په لوټولو باندې لاس پورې کاوه، تر څو د دوی د شپې له ورتګه دښمن خبر نشي، او سحر ناڅاپه داړه واچوي، او دا به يې خپل ځلميتوب او مېړانه ګڼله چې په شپې کې په چا ور ونه لويږي.

فَاَثَرْنَ بِهٖ نَقْعًا ۝٤

پس پورته کوي دغه (اسونه) په سمانو خپلو سره (په وخت د ځغلېدو کې) ګرد (په شاوخوا د دښمن).

تفسير: يعنې په داسې قوّت او ګړندیتوب او چالاکۍ سره ځغلېدونکي اسونه چې د ګهيځ په وخت کې کله چې د شپې د سړو او شبنم د رطوبت لامله ټولې دوړې او غبار ناست وي، خو بيا هم د دې اسونو له سوو څخه ګرد او دوړې پورته شي.

فَوَسَطْنَ بِهٖ جَمْعًا ۝٥

پس ننوځي دغه (اسونه) هغه وخت په منځ د ټولې (د دښمنانو د دين کې).

تفسير: يعنې په دې وخت کې بې له وېرې او خطر د دښمن په فوج کې ننوځي.

او ځواب د دغو پاس قسمونو دا دی:

اِنَّ الْاِنْسَانَ لِرَبِّهٖ لَكَنُوْدٌ ۝٦

چې بېشکه (کافر) انسان له ربه خپله خامخا منکر ناشکره (د نعمتونو) دی.

تفسير: يعني انسان د الله تعالى د نعمتونو شكر نه وباسي، او د الله تعالى له خوا د ورکړو نعمتونو نه انکار کوي، ځني سلفو ويلي دي چې: «کنود» هغه دی چې مصيبتونه شماري، او د الله تعالى نعمتونه هېروي.

وَإِنَّهُ عَلَىٰ ذَٰلِكَ لَشَهِيدٌ ﴿٧﴾

او بېشکه دا (انسان) پخپلې دغې ناشکرۍ خامخا شاهد کتونکی ګواه دی (يا هغه انسان هغه کار پخپل مخکښې ګوري).

تفسير: ډېرو مفسّرينو د دې جملې مطلب داسې اخيستی دی: انسان پخپلې ناشکرۍ باندې د حال په ژبه ګواه دی، دی دې لږ شانې د خپل زړه په غږ باندې هم غوږ کېږدي !او وادې وري ! او متوجه دې شي ! چې زړه يې ورته څه وايي؟ دا وايي چې: آيا سره د دومره لورينې او بښګلوی (بخښش) ته ناشکر يې، ځينې أسلاف د ﴿وَإِنَّهُ﴾ ضمير د رب په لوري اړوي، يعني د ده رب د هغه ناشکري او کفران ته ګوري.

وَإِنَّهُ لِحُبِّ الْخَيْرِ لَشَدِيدٌ ﴿٨﴾

او بېشکه دا (انسان) په مينه محبّت د مال کې خامخا زيات قوي ډېر سخت دی.

تفسير: يعني حرص، طمع، بخل امساک او نورو رذائلو هغه ډوند ګرځولی دی، د دنيا د زرو او مال په مينه کې دومره ډوب شوی دی چې خپل حقيقي منعم يې هېر کړی دی، او نه پوهيږي چې وروسته له دې نه به يې څه حال کيږي؟.

أَفَلَا يَعْلَمُ إِذَا بُعْثِرَ مَا فِي الْقُبُورِ ﴿٩﴾ وَحُصِّلَ مَا فِي الصُّدُورِ ﴿١٠﴾

آيا پس نه پوهيږي (دا انسان) کله چې را پورته شي راووځي هغه چې په قبورو کې دي (مړي).
او محقق راښکاره کړی شي هغه (عقائد او ارادې) چې په سينو د دوی کې دي.

تفسير: يعني هغه وخت هم راتلونکی دی چې مړي به له خپلو هديرو ځنې ژوندي ايستل کيږي، او هغه خبرې چې په زړونو کې پټې دي؛ ګردې څرګندېږي، نو هلته به کتل کيږي چې له دې مال څخه څه ګټې اخيستی شي؟ او دا نا لايق او کافر به څنګه ځانونه ژغوري، که دا بې حيا په دې خبره باندې پوهېدی؛ نو هيڅ کله به د مال په مينه کې دومره نه ډوبېدل، او داسې حرکتونه به يې نه کول.

إِنَّ رَبَّهُمْ بِهِمْ يَوْمَئِذٍ لَّخَبِيرٌ ﴿١١﴾

بېشکه رب د دوی په دوی باندې په دغې ورځې کې خامخا ښه پوه خبردار دی (نو موافقه جزاء به پرې ورکړي).

تفسير: يعني که څه هم د الله علم هر وخت د بندګانو پر پټه او ښکاره باندې محيط دی، خو پرله پسې د ده علم او پوهه پر بندګانو ظاهريږي، او هيڅا ته ځای د دې خبرې نه پاتې کيږي چې له هغې څخه انکار وکړي.

تمّت سورة العاديات بفضل الله تعالى ومنّه وكرمه.

سُورَةُ القَارِعَةِ

«د (القارعة) سورت مکي دی، (۱۱) آیته یوه رکوع لري، په تلاوت کې (۱۰۱) په نزول کې (۳۰) سورت دی، وروسته د (قریش) له سورته نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

اَلْقَارِعَةُ ۝١ مَا الْقَارِعَةُ ۝٢ وَمَآ اَدْرٰىكَ مَا الْقَارِعَةُ ۝٣

(هغه) ټکوونکې (د زړونو، ورځ د قیامت). څه ده هغه ټکوونکې (د زړونو؟، قیامت). او څه شي پوه کړی یې ته چې څه ده هغه ټکوونکې (د زړونو، قیامت).

تفسیر: له (القارعة) څخه مراد قیامت دی، چې زړونه به له وېرې او فزع څخه سخت ټکانونه په کې خوري، او غوږونو ته د ډېرو سختو غږونو له اورېدلو څخه ربړ پیښیږي، مطلب دا دی چې د قیامت د حادثې د دې ویروونکې منظرې او نندارې څه بیان وکړ شي، یواځې د هغو د ځینو آثارو او ننبو څه خبرې لاندې ویلی کیږي چې له هغو څخه د هغې د شدّت او د سختۍ اندازه لګولی شئ.

يَوْمَ يَكُونُ النَّاسُ كَالْفَرَاشِ الْمَبْثُوثِ ۝٤

(ټکوي به زړونه) په هغه ورځ کې چې ګرځي خلق لکه واړه پتنګان خواره خواره کړی شوي (یو په بل ختونکي).

تفسیر: یعنې هر یو به په یوه لوري په بې تابۍ او وارخطایۍ سره منډې وهي او ځغلي، ګواکې دا تشبیه له وړو پتنګانو سره د ضعف، کثرت، حرکت، بې انتظامۍ او بې تابۍ له پلوه ورکړی شوې ده.

وَتَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ الْمَنْفُوشِ ۝٥

او وبه ګرځي غرونه (له هیبته په دغې ورځې کې) لکه وړۍ رنګینې شیندلی شوې (د ندّاف په لیندې).

تفسیر: یعنې لکه چې ندّاف او ډانډس پخپل ډینډت او لیندې سره پنبه یا وړۍ وهي او پرسوي یې، او له هغو څخه د حجم په لحاظ یو لوی شی جوړوي، او بیا په یو یو کولو او لړ ښورولو سره هغه الوځي، او یوه خوا بل خوا یې رغړوي، همداسې به د قیامت په ورځ کې غرونه هم الوځي، او سره متفرق کیږي به، او په رنګ ورکړیو شویو وړیو سره به یې ځکه تشبیه ورکړی شوي وي؛ چې هغه ډېرې کمزورې او سپکې دي.

فَاَمَّا مَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهٗ ۝٦ فَهُوَ فِي عِيشَةٍ رَّاضِيَةٍ ۝٧

پس هر چې هغه څوک چې دروند شي (په دغې ورځې کې) وزن (د عملونو، یا اعمال) د ده؛ نو هغه به وي په ښه ژوندون چې راضي به وي (په جنّت کې).

تفسير: يعنې د هر چا عمل چې دروند وي؛ هغه به په هغې ورځې کې په زړه پورې خوښي او هوسايي او آرامی کې وي، که کوم عمل په لیدلو کې ډېر لوی عمل ښکاري؛ خو په منځ کې يې د ايمان اغېزه (اثر)، د اسلام اثر، د اخلاص روح نه وي؛ نو هغه عمل د الله تعالی په دربار کې څه وزن او دروندوالی نه لري، لکه چې د (کهف) د سورت په (١٢) رکوع کې (١٠٥) آيت ځمونږ دغه تفسير کې داسې راغلي دي: ﴿فَلَا نُقِيمُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَزْنًا﴾

وَأَمَّا مَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ ۝٨ فَأُمُّهُ هَاوِيَةٌ ۝٩ وَمَا أَدْرَاكَ مَا هِيَهْ ۝١٠ نَارٌ حَامِيَةٌ ۝١١

او هر چې هغه څوک چې سپک شي وزن (د عملونو يا اعمال) د ده؛ نو ځای د اوسېدلو د ده به هاويه وي. او څه شي پوه کړې ته چه څه ده دغه (هاويه). اور دی خورا تود (چې منکران په کې پرمخي غورځولی کيږي).

تفسير: يعنې هغه عذاب چې په دغې طبقې کې شته د ځينو سړيو په فکر کې نشي راتلی، نو بس دومره وپوهېږئ چې يو اور دی ډېر تود چې سره خوټيږي، او داسې سوځوونکی دی چې د هغه په مقابل کې بل اور ته تود نه وايه شي، الله مو دې له دې اوره او له نورو ربړو څخه پخپل فضل او مهربانی سره وساتي !.

تمّت سورة القارعة بفضل الله تعالى ومنّه وكرمه.

سُورَةُ التَّكَاثُرِ

«د (التّكاثر) سورت مكي دی، (۸) آيته يوه ركوع لري، په تلاوت کې (۱۰۲) په نزول کې (۱۶) سورت دی، وروسته د (الكوثر) له سورته نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

اَلْهٰىكُمُ التَّكَاثُرُ ۝١ حَتّٰى زُرْتُمُ الْمَقَابِرَ ۝٢

مشغول کړي يئ تاسې (له عبادته) فخر کولو (يو له بله په ډېروالي د مال، اولاد او قام). تر هغه پورې چې ورشئ هديرو ته (مړه شئ، خښ شئ).

تفسير: يعنې د مال او د اولاد د کثرت او د دنيا د مال او د شتو حرص سړی په غفلت کې اچوي، نه د الله تعالى د لورينې فکر ورته پرېږدي چې راشي، نه د آخرت په خيال کې لويږي، پس شپه او ورځ په همدې فکر کې لګيدلی وي، په هر ډول چې کېږي ښايي ځما مال او شته را زيات شي، او کور کهول مې له ګردو کورنيو او کهولو څخه ښه او لوړ وي، لا دا د غفلت پرده له مخه يې نه وي لرې شوې چې مرګ ورته راورسيږي، کله چې په قبر کې کېښود شي؛ نو هلته ورښکارېږي چې په سخت غفلت او هېره کې لوېدلی وو، او هغه شيان چې د څه مودې له پلوه د ده په سترګو کې ښه ښکارېده؛ وروسته له مرګه هغه ګرد هيڅ بلکه د ده د ځان نقصان ثابت شو.

كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُوْنَ ۝٣ ثُمَّ كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُوْنَ ۝٤

نه ده داسې ورې (لايق)، ژر ده چې پوه به شئ تاسې (پخپلې خطايې باندې). بيا بيخي داسې نه ده ورې (لايق)، ژر ده چې پوه به شئ تاسې (پخپلې خطايې باندې).

تفسير: يعنې وګورئ ! په څو څو ځلې په تأکيد تاسې ته ويل کېږي چې ستاسې دا خيال صحيح نه دی چې: «د مال او اولاد او نورو شتو ډېروالی په کار راتلونکی شی دی»، عنقريب تاسې به يې معلوم کړئ چې دا زائل او فاني څيزونه هيڅکله د فخر او مباهلت لايق نه وو، بيا وپوهېږئ چې آخرت داسې يو شی نه دی چې له هغه څخه انکار يا غفلت وکړی شي، په مخ کې به تاسې ته دا درښکاره شي چې اصلي ژوندون عيش او هوسايي په آخرت کې ده، او د دنيا ژوندون د هغې په مقابل کې پرته له يوه خوب او خيال ځنې بل شی نه دی.

كَلَّا لَوْ تَعْلَمُوْنَ عِلْمَ الْيَقِيْنِ ۝٥

نه ده داسې، که تاسې پوهيدلئ (په خرابۍ د عاقبت د تکاثر او تفاخر) په علم اليقين سره (نو داسې به مو نه کول).

تفسير: ستاسې دا خيال هر ګز صحيح نه دی، که تاسې په يقيني ډول او د صحيحو دلائلو په وسيله په دې خبرې پوهېدئ چې د آخرت په مقابل کې د دنيا شيان هيڅ دي؛ نو هيڅکله به مو غفلت نه کاوه.

لَتَرَوُنَّ الْجَحِيمَ ۝٦ ثُمَّ لَتَرَوُنَّهَا عَيْنَ الْيَقِينِ ۝٧

قسم دی چې خامخا وبه وینئ تاسې هرومرو دوزخ. بیا به خامخا ووینئ تاسې هرومرو هغه (دوزخ) په سترګو د یقین سره.

تفسیر: یعنې د غفلت او د انکار نتیجه دوزخ دی، او تاسې ضرور د هغه لیدونکي یئ، ړومبی د هغه څه اثر به «برزخ» کې په نظر درشي، بیا به یې په آخرت کې په پوره ډول ووینئ، او عین الیقین به مو حاصلیږي.

ثُمَّ لَتُسْأَلُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ ۝٨

بیا به خامخا پوښتنې وشي له تاسې څخه هرومرو په دغې ورځې کې له نعمتونو هوساینو نه (چې درکړي یې وو تاسې ته په دنیا کې).

تفسیر: یعنې په هغه وخت کې به وپوښتلی شئ چې: «اوس راوښیئ د دنیا د نعمتونو او د عیش او د هوسایی حقیقت څرنګه وو؟ یا هلته پوښتل کیږي: هغه ظاهري، باطني، آفاقي، انفسي، جسماني، روحاني نعمتونه چې ما تاسې ته په دنیا کې عطاء کړي وو؛ تاسې د هغه شکر او حق په څه ډول اداء کړی دی؟ او د خپل حقیقي منعم په خوښولو کې مو تر کوم ځای پورې سعي او زیار ایستلی دی».

تمّت سورة التّكاثر بفضل الله تعالى ومنّه وكرمه.

سُورَةُ العَصۡرِ

«د (العصر) سورت مکّي دی، (۳) آیته یوه رکوع لري، په تلاوت کې (۱۰۳) په نزول کې (۱۳) سورت دی، وروسته د (الانشراح) له سورته نازل شوی دی».

بِسۡمِ اللهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

وَالۡعَصۡرِ ﴿۱﴾ اِنَّ الۡاِنۡسَانَ لَفِيۡ خُسۡرٍ ﴿۲﴾

قسم دی په عصر. چې بېشکه انسان خامخا په زیان کې دی (په صرف کولو د عمر سره په فاني مطالبو کې).

تفسیر: عصر زمانې ته وایي، یعنې قسم په زمانې باندې چې د انسان عمر هم په کې داخل دی، چې دا عمر د سعاداتو او کمالاتو د ګټلو لپاره یوه لویه پنګه ده، او په کې عجائب او غرائب دي په اقسامو سره، قسم دی د مازدیګر په وخت باندې چې د دنیوي کارونو او وظیفو له پلوه یو ځان ته اهمیت او مشغولیت لري، او د لمانځه اداء یې سخته ده، ځکه چې خلق مشغول وي په دنیوي کارونو خپلو کې، او د دیانت له سببه د خورا لوی فضیلت وخت دی، تر دې چې رسول اکرم صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي: «د هر چا نه چې د (عصر) لمونځ فوت شي؛ لکه چې د هغه ګرد کور او د ژوندون شیان لوټ شوي وي»، یا قسم دی ځما په پاکه زمانه د پیغمبر صلی الله علیه وسلم باندې چې په هغې کې د عظمی رسالت او کبری خلافت رڼا او نور ډېر ښه ځلیږي، او بهتر او غوره ده له نورو زمانو څخه، او د «والعصر» د قسم ځواب دغه دی چې:

﴿اِنَّ الۡاِنۡسَانَ لَفِيۡ خُسۡرٍ﴾ «بېشکه انسان خامخا په زیان کې دی»، له دې څخه به زیات زیان څه وي چې د واورې خرڅوونکي غوندې د هغه د تجارت رأس المال چې د هغه عزیز عمر دی؛ شېبه په شېبه (لحظه په لحظه) لږیږي، که دی په دې ژر ورتګ کې هیڅ یو داسې کار ونه کړي چې هغه یواځې د دې تللي عمر پنګه (سرمایه) وبللی شي، یا یې په درد وخوري، بلکه یو ابدي او غیر فاني متاع او د تل لپاره د کار شی وګرځي، نو زیان او خساره یې خو زیاتیږي.

اِلَّا الَّذِيۡنَ اٰمَنُوۡا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ وَتَوَاصَوۡا بِالۡحَقِّ ۙ وَتَوَاصَوۡا بِالصَّبۡرِ ﴿۳﴾

مګر (خو زیانکاران نه دي) هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی، او کړي یې دي ښه (عملونه)، او وصیت یې کړی وي یو بل ته په حقه سره چې ایمان دی، او وصیت یې کړی وي یو بل ته په صبر (په طاعت او مصیبت او له معصیته).

تفسیر: یعنې انسان ته د زیان څخه د ژغورلو لپاره د څلورو شیانو ضرورت دی:

(۱): په الله تعالی او په رسول الله صلی الله علیه وسلم او ټولو ایمانیاتو باندې ایمان راوړل، او د هغه په هداياتو او وعدو باندې اخروي وي یا دنیوي؛ پوره یقین لرل.

(۲): د دې یقین اثر او اغېزه نه ښایي چې یواځې په قلب او دماغ پورې محدوده وي، بلکه ښایي چې په جوارحو کې هم څرګنده شي، او د هغه چارې او اعمال او ژوندون د ده د زړه هنداره وي.

(۳): دی پخپلې انفرادي اصلاح او فلاح باندې قناعت ونه کړي، بلکه د خپل قوم او ملک ګټې او اجتماعي مفاد هم ښايي د ده تر کتنې او نظر لاندې وي !، هر کله چې دوه مسلمانان سره ووينې؛ ښايي يو له بله سره په ورين تندي خبرې اترې وکړي، او په قول او فعل او هره معامله کې دې پرته له ديانت او صفايي څخه بل کار نه کوي !، اوتل دې يو بل ته د صداقت، امانت تأکيد وينا وکړي !.

(۴): هر يوه له ښايي چې تل بل ته دا وصيت او نصيحت کوي چې د حق په معامله او د شخصي او قومي اصلاح په لاره کې چې هر څومره سختي او زيار او ربړونه ورپېښ شي، يا له طبعې مخالفې چارې په مخ ورته راشي؛ دا ګردې دې په پوره صبر او استقامت سره تحمّل کړي، او هيڅکله دې پل د نېکۍ له لارې څخه کوږ نه ږدي !، هغه خوش قسمت انسانان چې د دې څلورو اوصافو جامع او لرونکي وي، او دوی سره د خپل کمال د نورو په تکميل کې هم زيار کوي؛ نو د هغوی نوم د دنيا په صفحاتو کې تل ژوندی پاتې کيږي.

تمت سورة العصر بفضل الله تعالى ومنّه وكرمه.

سُورَةُ الهُمَزَة

«د (الهمزة) سورت مکي دی، (۹) آیته یوه رکوع لري، په تلاوت کې (۱۰۴) په نزول کې (۳۲) سورت دی، وروسته له (القيامة) د سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

وَيْلٌ لِّكُلِّ هُمَزَةٍ لُّمَزَةٍ ﴿١﴾

افسوس هلاکت، یا کنده د دوزخ، یا خرابي ده هر طعن لګوونکي عیب ګر لره.

تفسیر: یعنې له خپل ځان څخه نه خبریږي، او نور حقیر ګڼي طعنې ورکوي، او د هغوی په واقعي یا غیر واقعي عیبونو پسې لویدلي وي او لټوي یې.

الَّذِي جَمَعَ مَالًا وَعَدَّدَهُ ﴿٢﴾

هغه (طعن لګوونکی عیبګر) چې جمع کړی یې دی مال، او وار وار یې شمېرلی او ذخیره کړی یې دی.

تفسیر: یعنې طعنې ورکول او عیب لټول د تکبّر منشأ ده، او د تکبّر سبب مال دی، چې د حرص لامله یې له هرې خوا ځان ته راټولوي، او بخیلان د حرص لامله هرې خوا ته لاس او پښې اچوي، او د بخل له سببه خپلې ګټې شمېرلې ساتي، او یو پول او پیسه ترې نه خرڅ کوي، زیاتره بخیل مالداران داسې دي چې هغوی خپلې نغدې څو څو ځلې شمیري، او حسابونه یې جوړوي، او له دې شمېرلو څخه هر ځلې ببل ببل خوند او مزه اخلي.

يَحْسَبُ أَنَّ مَالَهُ أَخْلَدَهُ ﴿٣﴾

ګمان کوي چې بېشکه مال د ده به تل ژوندی لري دی.

تفسیر: یعنې له دې چارو څخه دا ښکاري چې لکه دا مال هیڅ چېرې نه ورځنې جلا کیږي، بلکه تل به دی له ارضي او سماوي آفتونو څخه ساتي؟.

كَلَّا لَيُنۢبَذَنَّ فِي الْحُطَمَةِ ﴿٤﴾

نه ده داسې (بلکه مړ به شي، او خلاص به یې نه کړي دا مال له عذابه)، قسم دی چې خامخا وبه غورځولی شي هرومرو (دا جمع کوونکی) په هغه شي کې چې ماتوونکی سوځوونکی دی د هر شي.

تفسیر: یعنې دا خیال بالکل چټې دی، مال خو تر هدیرې پورې هم له چا سره نه ځي، نو وروسته له هغه به څه ترې واخیست شي، ګرد مال او دولت به همداسې پاتې وي، او دا بدبخت به پورته کړي، او په دوزخ کې به یې وغورځوي.

حطمة: هغه سخت ماتوونكي اور ته وايه كيږي چې هر شى سمدلاسه بې له لوګي او اوږدو لمبو څخه وسوځوي.

وَمَآ أَدۡرَىٰكَ مَا ٱلۡحُطَمَةُ ۝٥ نَارُ ٱللَّهِ ٱلۡمُوقَدَةُ ۝٦ ٱلَّتِي تَطَّلِعُ عَلَى ٱلۡأَفۡـِٔدَةِ ۝٧

او څه شي پوه كړى يې ته، څه شى دى ماتوونكى سوځوونكى د هر شي. اور د الله دى بل كړى شوى. هغه (اور) چې خيژي پر زړونو باندې (نو سوځوي يې).

تفسير: يعنې ښه وپوهېږئ چې دا اور د بندګانو نه دى، بلكه د الله تعالى بل كړى شوى اور دى، د هغه سوځېدل چې په بدن باندې لګيږي؛ سمدلاسه زړه ته رسيږي، بلكه يو بل ډول سوځېدل به داسې وي چې له زړه څخه شروع شوي نور بدن ته سرايت كوي.

إِنَّهَا عَلَيۡهِم مُّؤۡصَدَةٌ ۝٨

بېشكه دا اور به په دوى باندې بند كړى شوى وي.

تفسير: يعنې كافران په دوزخ كې غورځول كيږي، بيا د دوزخ ورونه پرې تړل كيږي، او هيڅ د وتلو لار به نه وي، تل به په هغه كې پاتې او سوځيږي.

فِي عَمَدٖ مُّمَدَّدَةِۭ ۝٩

په ستنو راښكلیو شويو اوږدو سره.

تفسير: يعنې د اور لمبې د اوږدو اوږدو ستنو په ډول پورته كيږي، يا دا چې دوزخيان په اوږدو ستنو كې سخت تړل كيږي، چې د سوځېدلو په وخت كې هيڅ ونشي خوځېدلى، چې د دې خوا او هغې خوا له خوځېدلو د عذاب د څه سپكتيا توهم كېدى شي، او ځينې وايي: د دوزخ خوله په اوږدو اوږدو ستنو سره بنديږي، چې له يوې خوا څخه بلې خوا ته راښكلې شوي وي، والله أعلم.

تمّت سورة الهمزة بفضل الله تعالى ومنّه وكرمه.

سُورَةُ الفِيلِ

«د (الفيل) سورت مکي دی، (۵) آيته يوه رکوع لري، په تلاوت کې (۱۰۵) په نزول کې (۱۹) سورت دی، وروسته د «الکافرون» له سورته نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

اَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِاَصْحٰبِ الْفِيلِ ﴿١﴾

آيا نه وو ليدلی تا، نه يې خبر؟ چې څرنګه کار کړی وو رب ستا له خاوندانو د فيل سره.

تفسير: يعنې د فيل د خاوندانو سره هغه معامله چې ستاسې پروردګار وکړه؛ هغه به ضرور تاسې ته معلومه وي، ځکه چې دا واقعه د نبي کريم صلى الله عليه وسلم له با سعادت ولادت څخه څو ورځې پخوا شوې وه، او د ډېر شهرت له سببه چې د هر لوی او کوچني په ژبه يادېده، او د دې قرب عهد او د تواتر په بناء الله تعالى دا علم په رؤيت سره تعبير وفرمايه.

اَلَمْ يَجْعَلْ كَيْدَهُمْ فِي تَضْلِيلٍ ﴿٢﴾

آيا نه يې وو ګرځولی (هغه) کيد مکر د دوی په ګمراهۍ زيانمنۍ بطلان کې.

تفسير: يعنې هغو کسانو غوښتل چې د الله تعالى کعبه ورانه او خپله مصنوعي کعبه ودانه کړي، نو دا ونه شوه کېدی، او الله تعالى د هغوی ګردې ترڼې بېکاره او ټول تدابير يې بې اثره وګرځول، او د کعبې شريفې د تباهۍ د فکر له سببه دوی پخپله تباه او بېکاره شول.

وَّاَرْسَلَ عَلَيْهِمْ طَيْرًا اَبَابِيلَ ﴿٣﴾ تَرْمِيهِمْ بِحِجَارَةٍ مِّنْ سِجِّيلٍ ﴿٤﴾

او راويې لېږل په دوی باندې مرغان ټولګي ټولګي. چې وښتل يې هغوی په کاڼو سره چې له خټو په اور پخو شويو څخه جوړ شوي وو.

تفسير: د أصحاب فيل لنډه قصه دا ده: د حبشې د ټولواک (باچا) له خوا په يمن کې يو (ابرهه) نامې حاکم مقرر وو، هغه وليد چې د عربو ګرد خلق کعبې شريفې ته ځي، او هلته حجّونه کوي، نو ويې غوښتل چې د خلقو توجّه ځان ته ورکش کړي، نو دا تدبير يې له ځان سره وسنجاوه چې د خپل عيسوي دين په نامه يوه لويه کتبه (عبادتخانه) جوړه کړي، چې د هر راز تکلّفاتو او د راحت او هوسايي او ساعت تېرۍ اسباب په کې غونډ کړی شوي وي، او غوښت يې چې په دې ډول به خلق اصلي کعبه پرېږدي، او د دې مکلفې او مرصّعې عبادتخانې په لوري به راځي، او د مکې د حج بيروبار به مات شي، لکه چې د يمن په يو لوی ښار کې يې چې (صنعاء) نومېږي؛ مصنوعي کعبه جوړه او ډېر مال او شته يې پرې خرڅ کړي وو، خو سره له هغه هم خلق ورته متوجه نشول، کله چې عرب په تېره قريش له دې خبرې څخه خبر شول؛ سخت خپه او په قهر شول، ځينې په قهر شوي هلته اودس ماتي ته کښاستل، ځينې وايي چې: کوم عرب اور بل کړی وو، چې د هغه کوم بخرکی الوتلی په هغې مانۍ کې ولګېد، ابرهـه له دې پېښې څخه ډېر په قهر

شو، او غوټه يې کړه چې پر کعبې شريفې باندې سره له ډېرو فوجونو او يو نومیالي فيل چې (محمود) نومېده، يرغل وروړي او ورانه يې کړي، هغې عربي قبيلې چې په لاره کې يې له هغه سره مقاومت وکړ د هغوی له لاسه ماتې وکړه، او أصحاب الفيل په ډېر قوّت او سامانۍ سره مکې شريفې ته ورسېدل، د رسول أكرم صلى الله عليه وسلم نيکه «عبد المطلب» په دې وخت کې د قريشو سردار او د کعبې شريفې لوی متولّي وو، کله چې دوی له دې پېښې څخه خبر شول؛ ويې ويل: «خلقو ! تاسې د خپلو ځانونو ساتنه وکړئ !، د کعبې ساتنه به هغه څوک وکړي چې مالک يې دی»، کله چې ابرهه پخپل مخ کې هيڅ يو مانع ونه ليده؛ نو يقين يې راغی چې د کعبې ورانول اوس يو اسانه کار دی، ځکه چې ځما پر مخ کې هيڅ څوک مقابله کوونکي نه دي، کله چې مکې معظمې ته نژدې د «مُحسِّر» وادي ته ورسېد چې د يوې کندې نوم دی؛ نو د لوی سيند له لوري د شنو او ژېړو مرغانو کوچنۍ کوچنۍ ډلې ورښکاره شوې، چې د هغوی په منښوکو او منګلو کې وړوکې کنکرې وې، چې جوړې شوې وې له څټو څخه په پخولو سره لکه خښتې يا قدرتي وې لکه کوتکانې، دې عجيب او غريب مرغانو ټولی ټولی کنکرې پر لښکر وروليې، د الله په قدرت به دا د کنکرو ويشتل کټ مټ (هوبهو) لکه د ټوپکو پر هغوی باندې اثر او اغېزه کوله، او په هر چا چې لګېده له بلې خوا به يې وتله، او عجيب ډول بوسي ماده به يې پرېښوده، ډېر ډېر لښکر يې هلته مړه شول، هغه چې وتښتېدل په نورو ربړو (تکليفونو) سره اخته او په کې مړه شول، ځينې وايي: دا پېښه د محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم له ولادت څخه پنځوس ورځې پخوا شوې ده، ځينې وايي: دا پېښه په هغې ورځې کې شوې ده چې محمد صلى الله عليه وسلم په کې تولّد شو، ګواکې دا يوه اسماني نښه د دوی د بختور راتګ ده، او يوه غيبي اشاره ده چې الله تعالى د خپل کور او د بندګانو په فوق العاده ډول سره هم ساتنه کوي، او د دې کور متولّي هم له نورو څخه سره د خپل مقدّس پيغمبر صلى الله عليه وسلم په نښه شان ساتي، او دښمنانو ته هسې موقع نه پرېږدي چې دوی کعبې شريفې يا د کعبې شريفې رښتينو خادمانو ته څه تکليف او ضرر ورپېښ کړي.

فَجَعَلَهُمْ كَعَصْفٍ مَّأْكُولٍ ۝٥

نو ويې ګرځاوه دغه لښکر په شان د وښو خوړليو شويو پايمال کړيو شويو.

تفسير: په شان د هغو وښو او پاڼو د فصل يا خوړلې شوې ګياه چې غوايي، غوا او نور حيوانات يې خوري او پاتې يې په اخور کې وي، يعنې داسې تيت او پرک او منتشر بد صورت مبتدل بېکاره او ټکر ټکر شول، لکه پاتې واښه د حيواناتو.

تمّت سورة الفيل بفضل الله تعالى ومنّه وكرمه.

سُورَةُ قُرَيْشٍ

«د (قُريش) سورت مکي دی، (۴) آيته يوه رکوع لري، په تلاوت کې (۱۰۶) په نزول کې (۲۹) سورت دی، وروسته د «التين» له سورته نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

لِإِيلَٰفِ قُرَيْشٍ ﴿١﴾ إِۦلَٰفِهِمْ رِحْلَةَ الشِّتَآءِ وَالصَّيْفِ ﴿٢﴾ فَلْيَعْبُدُوا رَبَّ هَٰذَا الْبَيْتِ ﴿٣﴾ الَّذِىٓ أَطْعَمَهُم مِّن جُوعٍ وَءَامَنَهُم مِّنْ خَوْفٍۢ ﴿٤﴾

له جهته د انس او الفت د قريشو يو له بل سره. له جهته د انس او الفت د دوی په سفر د ژمي کې او (په سفر د) اوړي کې. نو ښايي چې بندګي وکړي دوی رب د دې کوټې (کعبې) ته هغه (رب) چې طعام خواړه يې ورکړي دي دوی ته په لوږې کې، او امن يې ورکړی دی دوی ته له خوف وېرې څخه.

تفسير: يعنې په مکّې کې غله او نور خواړه نه پيدا کېده، نو ځکه د قريشو داسې عادت وو چې په هر کال کې به دوی دوه ځلي سفر کاوه، د ژمي په وخت کې د يمن په لوري چې تود دی، او په اوړي کې د شام په لوري چې يخ او زرغون ملک دی، د هر ځای خلقو به دوی د اهل حرم او د بيت الله د خادمانو په نامه سره پېژندل، او د دوی به يې ډېر عزّت او احترام او خدمت کاوه، او د هغوی ځان او مال ته به يې لاس نه غځوو، نو ځکه دوی به له دې تګ او راتګ څخه په زړه پورې ګټې اخيستلې، او بيا په امن، اطمينان او ډاډينه سره پخپلو کورونو کې کېناستل، خوړل او خورول به يې، د حرم په شاوخوا کې به د غلا، دارې، لوټ او تالا شورماشور وو، خو پخپله په حرم شريف کې به د هغه احترام په سبب قراره قراري وه، او د قريشو خلقو په ډېرې هوسايۍ او ارامۍ سره خپل ژوندون تېروه، نو د همدې انعام تذکره، يادونه دلته شوې ده، چې تاسو ته مې طعام او ډوډۍ درکړه، او امنيت، طمانيت، سکون او هوسايي مو دروبښله، او د أصحاب الفيل له يرغل او تعرّض څخه مو وساتلئ، نو تاسې ولې د دې کور د څښتن الله تعالی بندګي نه کوئ؟ او د هغه رسول ته ولې ربړونه پېښوئ، آيا دا ډېره بې انتهاء ناشکري او احسان هېرول نه دي؟ که په نورو خبرو نه پوهيږئ نو د دې ښکاره حقيقت په منلو کې چې پوهېدل يې ډېر اسان دي؛ ولې خپل ځانونه وړاندې وروسته کوئ؟.

تمت سورة قريش بفضل الله تعالى ومنّه وكرمه.

سُورَةُ الْمَاعُونِ

«د (الماعون) سورت درې ړومبني آيات مکّي او نور يې مدني دي، (۷) آيتونه يوه رکوع لري، په تلاوت کې (۱۰۷) په نزول کې (۱۷) سورت دی، وروسته د «التکاثر» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

أَرَءَيْتَ الَّذِي يُكَذِّبُ بِالدِّينِ ﴿١﴾

آيا وينې ته هغه څوک چې دروغ وايي په ورځې د جزاء باندې (يعنې دروغ يې ګڼي)

تفسير: يعنې دغه مکذّب کافر داسې وايي چې: له سره عدل او انصاف به نه کيږي، او د الله تعالى له لوري به د ښو او بدو بدل نه ورکاوه کيږي، ځينو د (دين) معنى «ملّت» اخيستى دى، يعنې د حق مذهب او اسلام ملّت دروغ بولي، ګواکې مذهب او ملّت د هغوى په نزد هيڅ يو شى نه دى.

فَذَٰلِكَ الَّذِي يَدُعُّ الْيَتِيمَ ﴿٢﴾

نو (که يې پېژنې؛ همدغه) همغه (څوک) دى چې رتې، شړي يتيم پلار مړي لره (په شړلو قبيحو سره).

تفسير: يعنې له يتيم او پلار مړي سره همدردي او خواخوږي چېرې؟ بلکه له هغوى سره په ډېره بېرحمى، غټ زړه توب، بد اخلاقى معامله کوي، او حق يې نه ورکوي، او اموال يې له خپل ځان سره په ناحقه ساتي.

وَلَا يَحُضُّ عَلَىٰ طَعَامِ الْمِسْكِينِ ﴿٣﴾

نو نه کوي تېزول په طعام، خواړه ورکولو د مسکين باندې.

تفسير: يعنې نه دوى د غريبانو او محتاجانو خبر اخلي، او نه نورو ته ترغيب ورکوي.

فَوَيْلٌ لِّلْمُصَلِّينَ ﴿٤﴾ الَّذِينَ هُمْ عَن صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ ﴿٥﴾

پس هلاکت افسوس، کنده د دوزخ، يا خرابي ده لپاره د لمونځ کوونکو. هغه کسان چې دوى له لمانځه خپله غافله بېخبره وي.

تفسير: يعنې نه پوهيږي چې لمونځ له چا سره مناجات دى؟ او د هغه مقصد څه دى؟ او د څومره اهتمام لايق او وړ دى؟ دا به څرنګه لمونځ وي چې کله يې نه کوي، او کله يې کوي، وخت او بې وخته پرې ودريږي، په دنيوي چارو او خبرو کې په لوى لاس وخت تنګوي، او بيا يې چې کوي هم؛ يو څو ټونګې وهي، او دېته هيڅ فکر نه کوي چې چاته مخامخ ولاړ يم؟ د «أحكم الحاكمين» په دربار کې په څه شان حاضري ورکوم؟ آيا الله تعالى يوائې ناسته ولاړه، سر په ځمکه لګول، کږېدل وينې، او (استغفر الله) ځمونږ زړونه نه وينې، آيا په دې کې د اخلاص او خشوع رنګ شته؟

په یاد یې ولرئ چې دا ګرد صورتونه په ﴿عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ﴾ کې درجه په درجه شامل دي، لکه چې ځینو اسلافو په دې تصریح کړې ده.

الَّذِينَ هُمْ يُرَاءُونَ ۝٦

هغه کسان دي چې دوی ریاکاري کوي (په عمل خپل کې، ځان ښوونه کوي خلقو ته).

تفسیر: یعنې یو لمونځ څه بلکه د هغوی نور عملونه هم له ریاکارۍ او نمایش څخه تش نه وي، ګواکې د دوی مقصد له خالق څخه سترګې اړول او د مخلوق خوښول دي.

وَيَمْنَعُونَ الْمَاعُونَ ۝٧

او منع کوي دوی مال د زکات یا اسباب د معاونت امداد یو له بله.

تفسیر: یعنې زکات او صدقات او نور میراث خو نه ورکوي، بلکه معمولي شیان لکه لوښي، رسۍ، تبر، یوم، لور، غلبیل، اوبه، مالګه، اور، تار، ستن او نور هم چا ته چې ترې ویې غواړي نه یې ورکوي، چې د هغو ورکول په ګرده دنیا کې یو عام رواج دی.

تمّت سورة الماعون بفضل الله تعالى ومنّه وكرمه.

سُورَةُ الْكَوْثَرِ

«د (الكوثر) سورت مكي دی، (٣) آيتونه يوه ركوع لري، په تلاوت كې (١٠٨) او په نزول كې (١٥) سورت دی، وروسته د (العاديات) له سورته نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع كوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم كوونكی دی.

إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ ﴿١﴾

بېشكه مونږ در كړی مو دی تاته كوثر (ډېر خير يا وياله په جنّت كې).

تفسير: يعنې په تحقيق سره ما در كړی دی تا لره ای محمده كوثر چې په وزن د (فَوْعَل) دی، په معنی د كثرت، يعنې: در كړی مې دی تا لره خير كثير چې علم او نبوّت، قرآن او شفاعت دی، نو د دې لفظ لاندې ګرد ديني او دنيوي دولتونه او حسي او معنوي نعمتونه داخل دي، او له دې نعمتونو څخه يو لوی نعمت «حوض كوثر» هم دی، چې په دې نامه په مسلمانانو كې مشهور دی، او د هغه په اوبو باندې به د قيامت په ورځ خپل امّت اوبه كوي.

فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانْحَرْ ﴿٢﴾

نو لمونځ كوه لپاره د رب خپل او قرباني كوه !.

تفسير: يعنې د دومره لوی انعام او احسان شكر هم ښايي لوی وي، او ښايي چې پخپل روح او بدن او مال سره پوره د خپل رب په عبادت كې مشغول او لګيا وي، په بدني او روحاني عباداتو كې له ګردو څخه لوی عبادت لمونځ دی، او په مالي عباداتو كې قرباني يو ممتاز حيثيت لري.

إِنَّ شَانِئَكَ هُوَ الْأَبْتَرُ ﴿٣﴾

بېشكه دښمن ستا همغه دی بې بنياده له هره خيره منقطع.

تفسير: ځينو كفّارو به د رسول أكرم صلى الله عليه وسلم په شان كې داسې ويل: دا سړی ځوی نه لري، نو تر څو چې ژوندی وي خلق به يې نوم يادوي، خو وروسته له مړګه به يې څوك نوم اخلي؟ داسې بې هلكه سړي ته په محاوراتو كې «ابتر» وايه كېږه، «ابتر» په اصل كې لنډي «دم بريده» څاروي ته وايي، د هغه چا چې تر ده وروسته كوم نوم اخيستونكی پاتې نشي، ګواكې د هغه لكی هم پرې شوې ده، نو قرآنكريم دا راښيي: هغه چا ته چې الله تعالى خير كثير عطاء فرمايلی وي؛ تر أبد الآباد پورې د هغه نوم رونړ پاتې كيږي، او هغه ته «أبتر» ويل خورا ډېر حماقت او ناپوهي ده، په رښتيا سره هغه څوك چې داسې مقدّسې او مقبولې هستۍ سره بغض، عناد او عداوت ولري؛ هغه له خپل ځانه وروسته څه د خير ذكر او نېك اثر نه پرېږدي، نن چې ديارلس سوه اتيا كاله د محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم له بعثت څخه تېر شوي دي، بيا هم ما شاء الله د هغه له روحاني اولاد څخه ګرده دنيا ډكه ده، او جسماني اولاده يې هم

د دوی د لونړو له خوا ډېره زیاته په هر ملک کې شته، د دوی د دین صالحه آثار په عالم کې ځلیږي، د دوی یادول په ښه نوم، محبت او عقیده سره د کروړونو انسانانو زړونوته خوښي ښیي، دوست او دښمن ټول د دوی د اصلاحي چارو ستاینه کوي، او مونږ مسلمانان یې د زړه له کومې حق او رښتیا بولو، پرته له دنیا څخه په آخرت کې بیا په هغه مقام محمود کې چې دوی به هلته ودریږي، او هغه عامه مقبولیت او متبوعیت چې دوی ته علی رؤوس الأشهاد په برخه کیږي؛ هم ځمونږ د افتخار ځای دی.

تمّت سورة الكوثر بفضل الله تعالى ومنّه وكرمه.

سُورَةُ الكَافِرُونَ

«د (الكافرون) سورت مكي دی، (۶) آيتونه يوه رکوع لري، په تلاوت کې (۱۰۹) په نزول کې (۱۸) سورت دی، وروسته د (الماعون) له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ ﴿١﴾

ووايه (ای محمده ! چې) ای کافرانو !.

تفسير: د قريشو څو تنو غټانو وويل: ای محمده ! راځه چې مونږ او تاسې روغه سره وکړو، تاسې تر يوه کال پورې ځمونږ د معبودانو عبادت وکړئ !، بيا په دويم کال کې مونږ ستا د معبود عبادت کوو، او داسې به هر يوه ټولګي ته د بل ټولګي له دين څخه څه برخه رسيږي، محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: «زه له الله تعالى څخه له دې نه پناه غواړم، چې د يوې ثانيې له مخې هم له هغه سره بل څوک يا شی شريک وګڼم»، بيا هغوی وويل: «ښه، نو تاسې ځمونږ د معبودانو مذمّت مه کوئ، نو مونږ به هم ستا د پيغمبرۍ تصديق او ستا د معبود ستاينه (صفت) کوو»، نو په دې باندې دا سورت نازل شو، چې محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم د کُفّارو په لويه جرګه کې ولوست، چې د هغه خُلاصه د مشرکينو له طور او طريقې څخه پوره بېزاري ښکاروي، او د هغوی ځنې د تعلّقاتو د انقطاع اعلان او بېزاري څرګندوي.

لَا أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ ﴿٢﴾ وَلَا أَنْتُمْ عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ ﴿٣﴾

نه کوم زه (في الحال) عبادت د هغه شي چې تاسې يې عبادت کوئ (ای کافرانو چې بُتان دي).
او نه يئ تاسې (ای کافرانو في الحال) عبادت کوونکي د هغه ذات چې زه يې عبادت کوم.

تفسير: يعنې پرته له الله څخه د هغو معبودانو چې تاسې جوړ کړي دي، زه اوس عبادت نه کوم، او نه تاسې د هغه احد او صمد الله تعالى عبادت بې د نورو له شرکت څخه کوئ چې زه يې عبادت کوم، او په راتلونکي زمانې کې هم زه ستاسې د معبودانو عبادت نه کوم.

وَلَا أَنَا عَابِدٌ مَا عَبَدْتُمْ ﴿٤﴾ وَلَا أَنْتُمْ عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ ﴿٥﴾

او نه يم زه عبادت کوونکی (په وروستۍ زمانه کې) د هغه شي چې عبادت يې کوئ تاسې. او نه يئ تاسې (ای کافرانو په وروستۍ زمانه کې) عبادت کوونکي د هغه ذات چې زه يې عبادت کوم (چې الله دی).

تفسير: يعنې وروسته له دې هم زه ستاسې د معبودانو عبادت کوونکی نه يم، او نه تاسې ځما د دغه واحد معبود بې له شرکته عبادت کوونکي يئ، مطلب يې دا چې زه موحد يم، له شرک څخه اوس او په راتلونکي زمانې کې لرې تښتم، او تاسې سره له شرکته نه اوس، او نه په راتلونکي زمانې کې موحّد کېدی شئ، سم له دې تقرير سره په دې آيتونو کې تکرار نه پاتې کيږي.

تنبيه: ځينې علماوو دا تکرار پر تأکيد باندې حمل کوي، او ځينې په ړومبنيو دوو جملو کې د حال او استقبال نفي او په وروستنيو دوو جملو کې د ماضي نفي اخلي، ځينې په ړومبني دوو جملو کې د حال او وروستنيو دوو جملو کې د استقبال اراده ښکاره کړېده (كما يظهر من ترجمة شيخ الهند)، ليکن ځينې محققينو په ړومبنيو دوو جملو کې «ما» موصوله او په وروستنيو دوو جملو کې «ما» مصدريه ګڼلې داسې وايي: «ځما او ستاسې په منځ کې نه په معبود کې اشتراک شته، او نه د عبادت په طريقه کې، تاسې خو د بتانو عبادت کوئ چې هغوی ځما معبودان نه دي، او زه د هغه الله تعالى عبادت کوم چې د هغه په شان او صفت کې هيڅوک شريک کېدی نشي، او داسې واحد احد ستاسې معبود نه دی، على هذا القياس تاسې څرنګه چې عبادت کوئ؛ ويې کړئ !، لکه چې بربنډ د کعبې په شاوخوا کې ګډ ډېرئ، يا د الله تعالى د ذکر او يادولو په ځای شپيلي وهئ، زه داسې عبادت کوونکی نه يم، او همغسې چې زه يې عبادت کوم، او په ډېر خشوع او خضوع ورته مخامخ کېږم؛ تاسې د هغه توفيق نه لرئ، نو ځکه ځما او ستاسې لاره بيخي جلا ده».

د دې حقير په خيال کې داسې راځي چې: ړومبنۍ جمله يې د حال او استقبال د نفي لپاره کېښوده شي، يعنې زه نه اوس او نه په راتلونکي زمانه کې ستاسې د معبودانو عبادت پرستش کولی شم، لکه چې تاسې يې له ما څخه غواړئ، او د ﴿وَلَآ أَنَا۠ عَابِدٌ مَّا عَبَدتُّمْ﴾ مطلب د (حافظ ابن تيمية رحمه الله) په وينا داسې واخيست شي: کله چې زه د الله رسول يم، دا ځما په شان کې نشته، او نه به مې کله ممکن شي په شرعي امکان چې د شرک مرتکب شم، تر دې چې په تېرې زمانې کې چې تاسې پخوا ځما له بعثته بتانو، تيرو (ګټو)، ونو او نورو ته عبادت کاوه؛ ما پرته له واحد الله تعالى څخه د بل کوم شي عبادت نه دی کړی، وروسته له دې چې د الله تعالى له لوري د وحي، د بينات، د هدى او د نورو ښوونو رڼا خوره شوه؛ کله ممکن دي چې زه په شرکياتو کې له تاسې سره مل شم، ښايي له همدې سببه دلته په ﴿وَلَآ أَنَا۠ عَابِدٌ﴾ کې اسميه جمله او په ما ﴿مَّا عَبَدتُّمْ﴾ کې د ماضي صيغه غوره شوي وي.

پاتې شول د کفارو احوال، نو د هغوی بيان يې په دواړو جملو کې يو شان وفرمايل: ﴿وَلَآ أَنتُمْ عَٰبِدُونَ مَآ أَعْبُدُ﴾ يعنې تاسې ای کفّارو ! د خپلو بدو استعداداتو او انتهايي بدبختيو په سبب د دې وړ (لايق) نه يئ چې په هيڅ وخت او هيڅ حال کې د واحد الله تعالى بې له شرکته عبادت کوونکي شئ، تر دې چې د روغې د خبرې په منځ کې هم د شرک په ځُرت کې ډوب تللي يئ.

لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِيَ دِينِ ۝٦

تاسې لره دين ستاسې دی (د شرک)، او ما لره دين (د توحيد، اسلام) ځما دی.

تفسير: شاه صاحب (رحمه الله) ليکي: «يعنې هغه ضد چې تاسې کړی دی؛ څه فائده دررسوي؟ تر څو چې الله تعالى فيصله وکړي»، اوس مونږ بالکل له تاسې څخه بېزاره يو، او د هغې فيصلې په انتظار کې يو، او په هغه دين قويم چې الله تعالى مونږ ته مرحمت کړی دی؛ ډېر خوښ يو، تاسو چې د خپلو ځانونو لپاره د بدبختۍ هغه تګ خوښ کړی دی؛ هغه دې تاسې ته مبارک وي، هر يو فريق ته به د هغه د دود او دستور، او د راه او روش نتيجه پوره وررسيږي.

تمّت سورة الكافرون بفضل الله تعالى ومنّه وكرمه.

سُورَةُ النَّصرِ

«د (النّصر) سورت په «منى» په «حجة الوداع» کې نازل شوی دی، او په مدني سورتونو کې حسابيږي دری آياتونه اويوه رکوع لري، او وروستنی (۱۱۴) سورت دی په نزول کې (۱۱۰) سورت دی په تلاوت کې، وروسته د (التوبة) له سورته نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللهِ وَالْفَتْحُ ﴿۱﴾

کله چې راشي نصرت مرسته د الله، او فتح (د مکې).

تفسير: لويه فيصله کوونکې خبره دا ده چې مکّه معظّمه چې د «حجاز» مرکز او د اسلام ډېرې نښې لري، فتحه شي، د عربو د زياترو قبيلو سترګې هغې ته وې، پخوا له دې نه به يو يو، دوه دوه سړي په اسلام کې داخلېدل، خو د مکې معظمې له فتحې څخه وروسته ډلې ډلې داخلېدل، تر دې حده پورې چې د عربو جزيره ګرده د اسلام په نور او رڼا رڼه او ګردو هستېدونکو يې د توحيد کلمه ولوسټله، او هغه مقصد چې عبارت د نبي کريم صلى الله عليه وسلم له بعثت څخه وو؛ پوره شو.

وَرَأَيْتَ النَّاسَ يَدْخُلُونَ فِي دِينِ اللهِ أَفْوَاجًا ﴿۲﴾ فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ

او وينې به ته خلک چې ننوځي به دين د الله کې فوج فوج، ډلې ډلې. پس تسبيح پاکي وايه سره له حمد ثناء د رب خپل.

تفسير: يعنې وپوهېږئ چې د بعثت مقصود او د دنيا د هستوګنې مطلب چې د دين تکميل او د کبرى خلافت تمهيد دی؛ پوره شو، اوس د آخرت سفر نژدې دی، نو ښايي چې له دنيا څخه ځان فارغ کړئ، او د زړه له کومې آخرت ته متوجّه شئ !، او له پخوا څخه زياتره د هغه تسبيح او تحميد ووايئ، او په دې فتوحاتو او بريو باندې د هغه شکر اداء کړئ، او همېشه اوسئ په استغفار باندې.

وَاسْتَغْفِرْهُ إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا ﴿۳﴾

او مغفرت بخښنه وغواړه له ده څخه، بېشکه چې دغه (الله) تل دی ښه توبه قبلوونکی (د مستغفرانو ګنهګارانو).

تفسير: يعنې ته ای محمد صلى الله عليه وسلم ! ځانته او خپل امّت ته استغفار ووايه، بېشکه چې دغه الله جل جلاله دی تل ښه توبه قبلوونکی.

تنبيه: دا سورت د رسول اکرم صلى الله عليه وسلم په آخر عمر کې نازل شوی دی، چې هغوی د دې له لوستلو څخه په دې خبره وپوهېد، چې ما په دنيا کې خپل دا راسپارلی شوی کار پای ته ورساوه، اوس نو د آخرت د سفر وار دی.

تمّت سورة النصر بفضل الله تعالى ومنّه وكرمه.

سُورَةُ تَبَّتْ

«د (تبّت) سورت مکي دی، (۵) آیتونه یوه رکوع لري، په تلاوت کې (۱۱۱) په نزول کې (۶) سورت دی، وروسته د (الفاتحة) له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

تَبَّتْ يَدَآ اَبِيْ لَهَبٍ وَّتَبَّ ۝١

مات، هلاک دې شي دواړه لاسونه د ابي لهب او پخپله دی هم هلاک شه !.

تفسیر: ابو لهب چې نوم یې «عبد العُزّی بن عبد المطّلب» دی، د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم حقیقي تره وو، خو د خپل کفر او شقاوت له سببه د پیغمبر صلی الله علیه وسلم ډېر سخت دښمن وو، کله به چې ځمونږ پیغمبر صلی الله علیه وسلم په کومه مجمع او ډله کې د حق تعالی کومه خبره ویله؛ نو دې بدبخت به هغه صلی الله علیه وسلم په تیږو (ګټو) ویشته، او ډېر ځله له دې تیږو ویشتلو څخه د ده مبارک صلی الله علیه وسلم وجود ژوبلېده او وینې تر پې بهېدې، یو ځلې رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د «صفا» په غونډۍ باندې ودرېد، او ګردو ته یې ور غږ کړ، د دوی په غږ باندې ګرد خلک سره ټول شول، دوی په ډېرې مؤثرې طریقې سره د اسلام دعوت شروع کړ، «أبو لهب» هم هلته وو، په ځینو روایاتو کې دي چې: د خپلو دواړو لاسونو په اوچت غورځولو سره یې وویل: «تبّا لک سائر الیوم، ألهذا جمعتنا؟» «مات شه ! آیا د داسې خبرې د اوربدلو لپاره دې دلته سره راټول کړي یو؟».

لنډه یې دا چې د «أبو لهب» دښمني او شقاوت او له حق سره عداوت تر انتهاء پورې رسېدلی وو، سره له دې کله چې د الله تعالی له عذابه وېرول کېده؛ نو ویل به یې: «که چېرې په رښتیا سره دا کار کېدونکی وی؛ نو له ما سره مال او اولاد ډېر دی، چې زه هغه ګرد په خپلې فدیې کې ورکړم، او ځان له هغو عذابونو څخه وژغورم»، د ده ښځې «أم جمیل» هم له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره سخته هنډه، ضد او عداوت درلود، او د «أبو لهب» د دښمنۍ د اور پیلوځه (خاشاک) وه، لکه چې دغه ښځه د دغې دښمنۍ په اور کې د ضد او عناد لرګي غورځول، او هغه یې لا پسې تېزاوه، په دې سورت کې د دې دواړو انجام رابسوولی شوی دی، او داسې یوه تنبیه په کې شته: نر وي که ښځه، خپل وي که پردی، لوی وي که وړوکی، هر هغه کله چې د حق په عداوت باندې ملا وتړي؛ هغه بالآخره خوار او ذلیل او تباه کیږي، لکه چې د پیغمبرانو ډېر نژدې خپلوان هم له هغه ذلّت څخه ونه ژغورل شول، «أبو لهب» ته وګورئ ! چې د خپلو لاسو په خوځولو سره یې ځمونږ د پاک پیغمبر پر خلاف خبرې کولې، او پر خپل زور او قوّت باندې مغرور وو، او د الله تعالی مقدّس شریعت او د معصوم رسول الله صلی الله علیه وسلم پاک طریقت ته یې لاس ورغځاوه، څنګه یې لاسونه ورمات شول، او د هغه ګرد هغه کوښښونه چې د حق په پټولو کې یې کول؛ خراب شول، او د هغه سرداري او لویي د تل لپاره د ده له لاسه ووته، ګردې چارې یې بېکاره شولې، غرور یې له سره ووت، او له زوره ولوېد، او د تباهۍ په کنده کې پرېوت، دا سورت مکي دی وائي چې د بدر له غزا څخه اووه ورځې وروسته په ده باندې یو بده سوځونکې او زهر لرونکې دانه وخته چې د هغې په سبب دی له کور او کهول څخه جلا کړ شو او هیڅوک ورته نه نیږدی کیدو چې هم هغلته مړ شو.

مَآ اَغۡنٰى عَنۡهُ مَالُهٗ وَمَا كَسَبَ ۝

دفعه به نه کړي (دغه هلاکت لره) له دغه (ابي لهب) څخه (اصلي) مال د ده، او هغه چې ده ګټلي وو (يعنې اولاده يې).

تفسير: يعنې مال، اولاد، عزّت، وجاهت او لويي هيڅ يو «ابو لهب» له هلاکته ونه شو ژغورلی (ساتلی).

سَيَصۡلٰى نَارًا ذَاتَ لَهَبٍ ۝

ژر دی چې ننه به وځي (أبو لهب په قيامت کې) په اور خاوند د لمبو کې.

تفسير: يعنې وروسته له مړ کېدلو څخه «أبو لهب» ته سخت لمبې لرونکی اور رسېدونکی دی.

وَّامۡرَاَتُهٗ ؕ حَمَّالَةَ الۡحَطَبِ ۝

او (ننه به وځي) ښځه د هغه (ابي لهب) اورته، په دې حال کې چې بار راوړونکې به وي د خسو (د دوزخ).

تفسير: د «ابي لهب» ښځه «أمّ جميل» سره له مالداری ډېره بخيله او شومه وه، نو ځکه دا به په خپله ځنګل ته تله لرګي به يې راوړه او اغزي به يې ټولول، او ځمونږ د پيغمبر صلى الله عليه وسلم په لاره کې به يې د شپې له مخې هغوی ته اچول، چې هغوی ته د تهجّد د تګ او راتګ په وخت کې ربړ (تکليف) ورپېښ شي، فرمايلي يې دي: «دی لکه چې دلته د حق په دښمنۍ او د الله تعالى د پيغمبر په ايذاء رسولو کې د خپل مېړه سره معاونت او مرستې کولې، په دوزخ کې به هم هغه سره داسې مرستې کوي»، ښايي چې هلته به هم د زقّوم او ضريع چې د دوزخ اغزي لرونکي ونې دي لرګي راوړي، او د هغو په وسيله به د خپل مېړه د عذاب اور لا تودوي، لکه چې ابن کثير (رحمه الله) ويلي دي.

تنبيه: ځينو د ﴿حَمَّالَةَ الۡحَطَبِ﴾ معنى چغل ګر اخيستی دی، لکه چې د عربو په محاورو کې دا لفظ په دې معنا سره هم وايه کيږي، او په پارسۍ کې چغل ګر ته «هېزم کش» وايه شي.

فِىۡ جِيۡدِهَا حَبۡلٌ مِّنۡ مَّسَدٍ ۝

حال دا چې په غاړې د دې کې رسۍ ده له مضبوطو رسيو (پوټکيو د خرماوو) څخه.

تفسير: يعنې ډېره کلکه او مضبوطه چوخېدونکې رسۍ، له دې څخه زياترو مفسرينو د دوزخ د اوسپنې غاړکۍ او سلاسل مراد اخيستي دي، او دا تشبيه د ﴿حَمَّالَةَ الۡحَطَبِ﴾ په مناسب ورکړی شوې ده، ځکه چې د لرګيو د بار تړلو کې رسۍ ته ډېر ضرروت پېښيږي.

تمّت سورة تبّتْ بفضل الله تعالى ومنّه وكرمه.

سُورَةُ الإِخْلَاصِ

«د (الاخلاص) سورت مکي دی، (۴) آیته یوه رکوع لري، په تلاوت کې (۱۱۲) په نزول کې (۲۲) سورت دی، وروسته د (الناس) له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ﴿١﴾ اللَّهُ الصَّمَدُ ﴿٢﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) شان دا دی چې الله یو دی (په ذات او صفاتو خپلو کې). الله بې پروا دی (الله ته هر شی محتاج دی).

تفسیر: یعنې هغه کسان چې د الله تعالی په نسبت پوښتنې چې دی څنګه دی؟ تاسې ورته داسې ووایئ چې: الله تعالی یو دی، او د هغه په ذات کې په هیڅ ډول د تعدّد او تکثّر او دوه ییزتوب ګنجایش نشته، او نه یې څوک په مقابل کې شته، او نه مشابه لري، په دې سره د مجوسانو عقیده رده شوه، چې وایي معبودان دوه دي، یو د خیر څښتن (مالک) «یزدان» او بل د شر څښتن (مالک) «اهرېمن» دی، او هم د هندوانو عقیدې تردېدې شوې چې هغوی د درې ډېرشو کروړو بُتانو منونکي دي، او هغوی ته د عبادت په چارو کې برخې ورکوي.

د «الصمد» تفسیر په څو ډوله کړی شوی دی، چې (طبراني) هغه ګرد نقل کړي وایي: «دا ګرد رښتیا دي، او څمونږ الله تعالی هغه لوی ذات دی چې هغه ته هر راز اړتیاوې وروړاندې کیږي، او هر ډول مرستې ورڅخه غوښتلی کیږي، او د ګرد سترتوب (لویي) صفت په کې شته، نه خوري او نه څښي او نه چا ته محتاج دی، او له خپلو مخلوقاتو څخه وروسته هم پاتې دی». (ابن کثیر).

د پاک الله د صمدیت له صفت څخه د هغو ناپوهانو رد هم وشو، چې پر ته له الله تعالی څخه نور کسان هم واکوالان (اختیارمند) ګڼي، یا د هغوی په پوره خپلواکۍ باندې عقیده لري، د آریه وو د عقیدې تردید هم وشو، ځکه چې د دوی له اصولو سره سم د دنیا په پیدا کولو کې «روح» او «ماده» لویه اغېزه (اثر) لري، او د دواړه شیان پخپل وجود کې الله تعالی ته اړ او محتاج نه دي (استغفر الله).

لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ ﴿٣﴾

نه یې دی ځېږولی (هیڅوک) او نه دی ځېږولی شوی دی (له هیڅا نه).

تفسیر: یعنې نه هیڅوک د ده اولاد دی، او نه دی د چا اولاد دی، له دې څخه د هغو عقائدو تردید هم وشو، چې په هغو کې مسیح علیه السلام یا عُزیر علیه السلام د الله تعالی ځامن بلل کیږي، یا پرښتو ته د الله تعالی لونې وایي، او هم په ﴿وَلَمْ يُولَدْ﴾ سره د هغو عقیدو تردید وشو چې ځینې خلق مسیح یا نورو ته الله وایي، یعنې د الله تعالی دا شان دی چې څوک یې نه دي ځېږولي، او نه دی له بل چا څخه ځېږولی شوی وي، او ښکاره خبره ده چې عیسی علیه السلام د یوې سپینې لمنې جینۍ له نسه پیدا شوی دی، نو هغه څنګه الله کېدی شي !؟.

وَلَمْ يَكُنْ لَّهٗ كُفُوًا اَحَدٌ ۝٤

او نشته دغه (الله) لره برابر سيال هيڅوک.

تفسير: کله چې هيڅوک د الله تعالى سيال، شريک، برابر، مل نه وي؛ نو د هغه ښځه او هلک او نور له کومه کيږي؟ له دې جُملې څخه د هغو ترديد وشو چې د الله تعالى په ځينو صفتونو کې کوم مخلوق هغه غوندې ګڼي، تر دې چې ځينې ردِ سترګي د الوهيت له دې ستاينې څخه پوره ستاينې هغو مخلوقاتو ته هم ورکوي.

تمّت سورة الإخلاص بفضل الله تعالى ومنّه وكرمه.

سُورَةُ الفَلَقِ

«د (الفلق) سورت مکّي یا مدني دی، (۵) آیته یوه رکوع لري، په تلاوت کې (۱۱۳) په نزول کې (۲۰) سورت دی، وروسته د (الفیل) له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ ﴿۱﴾

ووایه (ای محمده !) پناه غواړم په رب د صبا څیرونکي د تیارې باندې.

تفسیر: یعنې هغه چې د شپې تیاره څیروي، او له هغې څخه د سهار انوار او رڼا ښکاروي.

مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ ﴿۲﴾

له شره د هغه شي چې پیدا کړی یې دی (له ضررناکو شیانو څخه).

تفسیر: یعنې هر هغه مخلوق چې په هغه کې څه بدي او شر وي، زه د هغه له شر او بدۍ څخه پناه غواړم، وروسته د دې ځای په مناسبت د شو ځان ته څیزونو نومونه هم اخیستی شوي دي.

وَمِنْ شَرِّ غَاسِقٍ إِذَا وَقَبَ ﴿۳﴾

او له شره د تیارې شپې کله چې تکه توره شي (او هر شی پټ کړي).

تفسیر: یعنې د شپې تیاره چې په هغې کې زیاتره شُرور او بدۍ پېښېږي، په تېره بیا کوډې (سحر) او نورې پېښې ډېرې واقع او پېښېږي.

وَمِنْ شَرِّ النَّفَّاثَاتِ فِي الْعُقَدِ ﴿۴﴾

او له شره د هغو ښځو ساحرانو پوکي کوونکیو چې پو کول کوي په غوټو کې.

تفسیر: له ﴿النَّفَّاثَاتِ فِي الْعُقَدِ﴾ او پوکي کوونکیو نفسونو څخه هغه ښځې یا هغه ډلې یا هغه نفوس مراد دي چې: د سحر او د کوډو د چارو کولو په وخت کې پر کومې ژۍ یا مزي یا ویښته یا نورو باندې څه ولولي او پرې پو یې کړي، او غوټې په کې واچوي، هغه کوډې چې «لبید بن أعصم» ځمونږ پر پیغمبر صلی الله علیه وسلم باندې کړې وې؛ په هغو کې ځینې جوړې هم ګډې وې، والله أعلم.

وَمِنْ شَرِّ حَاسِدٍ إِذَا حَسَدَ ﴿۵﴾

او له شره د حسد کوونکي کله چې ښکاره کړي حسد خپل.

تفسير: د ډېرو مفسّرينو په نزد د: ﴿وَمِنْ شَرِّ حَاسِدٍ إِذَا حَسَدَ﴾ مطلب دا دی چې: کله چې حاسد د خپل زړه کیفیت ضبط نه کړی شي، او په عملي ډول سره خپل حسد ښکاره کړي؛ نو د هغه له بدۍ څخه پنا غوښتل ښایي، د حسد معنی دا ده چې: د بل چا د ورکړی شوي نعمت زوال وغواړي، البته داسې غوښتنه چې: الله تعالی ماته هم داسې نعمت یا زیات له هغه څخه وښښي چې هغه ته الله تعالی ورکړی دی، په رخې او حسد کې داخله نه ده، او هغه ته (غبطه) وایه شي.

تمّت سورة الفلق بفضل الله تعالی ومنّه وکرمه.

سُورَةُ النَّاسِ

«د (الناس) سورت مدني يا مکّي دی، (۶) آيته يوه رکوع لري، په تلاوت کې (۱۱۴) په نزول کې (۲۱) سورت دی، وروسته د (الفلق) له سورت څخه نازل شوی دی».

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ ۝١ مَلِكِ النَّاسِ ۝٢ إِلٰهِ النَّاسِ ۝٣

ووايه (ای محمده !) پناه غواړم په رب د ټولو خلقو. په باچا د ټولو خلقو. په معبود د ټولو خلقو.

تفسير: اګر که د الله تعالی د رُبوبيت شان او د باچاهۍ چارې پر ټولو مخلوقاتو باندې شاملې دي، خو دا صفات همغسې چې په کامل ډول په انسانانو کې دي؛ په نورو مخلوقاتو کې داسې له لرې نه څرګندېږي، نو ځکه يې د «رب» او د «ملک» او د نورو اضافت انسانانو ته وفرمايه، او هم په وسوسو کې ابتلاء او اخته کېدل پرته له انسان څخه د بل مخلوق په شان کې نشته.

مِنْ شَرِّ الْوَسْوَاسِ الْخَنَّاسِ ۝٤

له شره د وسوسې اچوونکي تښتېدونکي (شيطان له ذکره د الله).

تفسير: شيطان سره له دې چې له سترګو څخه پټ دی خلق غولوي، او له لارې څخه يې وباسي، تر څو چې انسان په غفلت کې اوسېږي، د هغه تسلّط پر دوی باندې زياتېږي، او کله چې وينې او خپل الله تعالی يې په ياد شي؛ نو هغه سمدلاسه تښتي.

الَّذِي يُوَسْوِسُ فِي صُدُورِ النَّاسِ ۝٥ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ ۝٦

هغه (شيطان) چې وسوسې اچوي په سينو زړونو د خلقو کې. (چې دغه وسوسه اچوونکی) له پيريانو او انسانانو څخه دی.

تفسير: شيطان هم په پيريانو کې او هم په انسانانو کې شته، لکه چې ځمونږ په دغه مقدّس تفسير کې (د الأنعام سورت، ۱۴ رکوع ۱۱۲ آيت) داسې يو آيت لولو: ﴿وَكَذٰلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا شَيَاطِينَ الْإِنْسِ وَالْجِنِّ يُوحِي بَعْضُهُمْ إِلٰى بَعْضٍ زُخْرُفَ الْقَوْلِ غُرُورًا﴾ الله تعالی مو دې د دې دواړو له شره وساتي.

تمّت سورة النّاس بفضل الله تعالى ومنّه وكرمه.

تنبيه: له ډېرو أصحابو لکه «بي بي عائشه الصديقه»، «ابن عباس»، «زيد بن أرقم» رضي الله تعالى عنهم څخه روايت دی، چې پر نبي کريم صلى الله عليه وسلم ځينو يهودانو سحر جادو او کوډې کړې وې، چې د هغو له اثره د هغوی په مبارک بدن باندې يو راز مرض لاحق شو، په دې منځ کې کله داسې هم پېښېده چې دوی به ځينې دنيوي چارې کولې خو بيا يې داسې ګڼل چې هغه يې نه دي کړې، يا هغه دنيوي کار چې کړی يې نه وي داسې يې باله چې کړی

يې دی، د دې پېښې د علاج لپاره الله تعالی دا دوه سورتونه رانازل کړل، چې د هغه له تأثره د الله تعالی په اذن هغه مرض زائل شو، واضح دې وي چې دا واقعه په صحيحينو کې شته چې په هغه باندې تر اوسه پورې هيڅ يو محدّث جرح نه ده کړې، او داسې کيفيت د رسالت له منصب سره قطعًا منافي نه دي، لکه چې دوی کله فارغ او ځينې اوقات غَشْي وربانديې طاري کېده، يا څو ځلې په لمانځه کې سهو شوی دی؛ دوی فرمايلي دي: «إنما أنا بشر أنسى كما تنسون، فإذا نسيت فذكّروني» «بېشکه چې زه يو سړی يم لکه تاسې، او هېروم شيان لکه چې تاسې يې هېروئ، کله چې ځما څخه کوم شی هېر شي؛ نو هغه را په ياد کړئ !».

په ياد يې ولرئ چې سهو، نسيان، مرض، غَشْي او نور انساني عوارض د بشريت له خواصو څخه دي، کله چې انبياء عليهم السلام بشر دي، نو د داسې خواصو موندل د هغو په وجود کې د هغوی له مرتبې څخه هيڅ شی نه لږوي، هو ! دا ضروري ده کله چې د يوه سړي په نسبت په قاطعه وو براهينو او نيّره وو دلائلو ثابت شي چې هغه په رښتيا سره د الله تعالی يقيني استاځی وي؛ نو د دې خبرې منل هم په کار دي چې د الله تعالی د هغه د عصمت تکفّل کړی دی، او همغه يې د خپلې وحي د وريادولو او پوهولو او وررسولو ذمّه وار ګرځولی دی، نو څرنګه ممکن کېدی شي چې د ده د عوت د فرائضو او د تبليغ په انجام کې کوم بل طاقت يا قوّت خلل واچوي، نفس وي که شيطان، ناروغي وي که جادو، لنډه يې دا چې هيڅ يو شی نشته چې د نبوّت او پيغمبرۍ په چارو او د بعثت په لوړو مقاصدو پورې اړه ولري، او بيا د سحر او جادو لږ څه اثر پرې ولويږي، او نه کوډې اونه جادو د نبوّت او د بعثت په فرائضو کې څه خلل او ډيل اچولی شي.

تمّت الترجمة والتفسير، فلله الحمدُ أوّلا وآخرا وظاهرا وباطنا، ربنا لا تؤاخذنا إن نسينا أو أخطأنا، ربّنا تقبّل منا إنك أنت السميع العليم، اللهم آنس وحشتي في قبري، اللهم ارحمني بالقرآن العظيم، واجعله لي إماما ونورا وهدى ورحمة، اللهم ذكّرني منه ما نسيت، وعلّمني منه ما جهلت، وارزقني تلاوته آناء الليل وأطراف النهار، واجعله لي حُجّة يا رب العالمين !.

د دوهم جلد فهرس

دسورت شمیره	دسورت نوم	دمخ شمیره	دپاری شمیره
۱۹	سورة مریم	۹۲۳	۱۶
۲۰	سورة طه	۹۴۸	۱۶
۲۱	سورة الأنبیاء	۹۸۱	۱۷
۲۲	سورة الحج	۱۰۱۴	۱۷
۲۳	سورة المؤمنون	۱۰۴۲	۱۸
۲۴	سورة النور	۱۰۶۸	۱۸
۲۵	سورة الفرقان	۱۱۰۱	۱۸ – ۱۹
۲۶	سورة الشعرآء	۱۱۲۳	۱۹
۲۷	سورة النمل	۱۱۵۳	۱۹ – ۲۰
۲۸	سورة القصص	۱۱۸۱	۲۰
۲۹	سورة العنکبوت	۱۲۱۳	۲۰ – ۲۱
۳۰	سورة الروم	۱۲۳۷	۲۱
۳۱	سورة لقمان	۱۲۵۶	۲۱
۳۲	سورة السجدة	۱۲۶۸	۲۱
۳۳	سورة الأحزاب	۱۲۷۶	۲۱ – ۲۲
۳۴	سورة سبإ	۱۳۰۹	۲۲
۳۵	سورة فاطر	۱۳۳۱	۲۲
۳۶	سورة یٰسٓ	۱۳۴۸	۲۲ – ۲۳
۳۷	سورة الصافات	۱۳۶۷	۲۳
۳۸	سورة صٓ	۱۳۹۱	۲۳
۳۹	سورة الزمر	۱۴۱۰	۲۳ – ۲۴

دسورت شمیره	دسورت نوم	دمخ شمیره	دپاری شمیره
۴۰	سورة المؤمن	۱۴۳۶	۲۴
۴۱	سورة حٰمٓ السجدة	۱۴۶۳	۲۴ – ۲۵
۴۲	سورة الشورىٰ	۱۴۸۴	۲۵
۴۳	سورة الزخرف	۱۵۰۴	۲۵
۴۴	سورة الدخان	۱۵۲۵	۲۵
۴۵	سورة الجاثية	۱۵۳۵	۲۵
۴۶	سورة الأحقاف	۱۵۴۶	۲۶
۴۷	سورة محمد	۱۵۶۱	۲۶
۴۸	سورة الفتح	۱۵۷۵	۲۶
۴۹	سورة الحجرات	۱۵۹۱	۲۶
۵۰	سورة قٓ	۱۶۰۰	۲۶
۵۱	سورة الذاريات	۱۶۱۰	۲۶ – ۲۷
۵۲	سورة الطور	۱۶۱۹	۲۷
۵۳	سورة النجم	۱۶۲۸	۲۷
۵۴	سورة القمر	۱۶۳۸	۲۷
۵۵	سورة الرحمٰن	۱۶۴۷	۲۷
۵۶	سورة الواقعة	۱۶۵۷	۲۷
۵۷	سورة الحديد	۱۶۶۸	۲۷
۵۸	سورة المجادلة	۱۶۸۳	۲۸
۵۹	سورة الحشر	۱۶۹۴	۲۸
۶۰	سورة الممتحنة	۱۷۰۶	۲۸
۶۱	سورة الصف	۱۷۱۵	۲۸
۶۲	سورة الجمعة	۱۷۲۰	۲۸

دسورت شمیره	دسورت نوم	دمخ شمیره	دپاری شمیره
۶۳	سورة المنافقون	۱۷۲۵	۲۸
۶۴	سورة التغابن	۱۷۳۰	۲۸
۶۵	سورة الطلاق	۱۷۳۶	۲۸
۶۶	سورة التحريم	۱۷۴۴	۲۸
۶۷	سورة الملك	۱۷۵۱	۲۹
۶۸	سورة القلم	۱۷۶۰	۲۹
۶۹	سورة الحاقة	۱۷۶۹	۲۹
۷۰	سورة المعارج	۱۷۷۷	۲۹
۷۱	سورة نوح	۱۷۸۴	۲۹
۷۲	سورة الجن	۱۷۹۰	۲۹
۷۳	سورة المزمل	۱۷۹۷	۲۹
۷۴	سورة المدثر	۱۸۰۴	۲۹
۷۵	سورة القيامة	۱۸۱۳	۲۹
۷۶	سورة الدهر	۱۸۲۰	۲۹
۷۷	سورة المرسلات	۱۸۲۸	۲۹
۷۸	سورة النبإ	۱۸۳۵	۳۰
۷۹	سورة النازعات	۱۸۴۲	۳۰
۸۰	سورة عبس	۱۸۴۸	۳۰
۸۱	سورة التكوير	۱۸۵۳	۳۰
۸۲	سورة الانفطار	۱۸۵۸	۳۰
۸۳	سورة المطففين	۱۸۶۱	۳۰
۸۴	سورة الانشقاق	۱۸۶۷	۳۰
۸۵	سورة البروج	۱۸۷۱	۳۰

دسورت شمیره	دسورت نوم	دمخ شمیره	دپاری شمیره
۸۶	سورة الطارق	۱۸۷۵	۳۰
۸۷	سورة الأعلىٰ	۱۸۷۷	۳۰
۸۸	سورة الغاشية	۱۸۸۱	۳۰
۸۹	سورة الفجر	۱۸۸۵	۳۰
۹۰	سورة البلد	۱۸۹۰	۳۰
۹۱	سورة الشمس	۱۸۹۴	۳۰
۹۲	سورة الليل	۱۸۹۷	۳۰
۹۳	سورة الضحىٰ	۱۹۰۰	۳۰
۹۴	سورة الشرح	۱۹۰۳	۳۰
۹۵	سورة التين	۱۹۰۵	۳۰
۹۶	سورة العلق	۱۹۰۷	۳۰
۹۷	سورة القدر	۱۹۱۱	۳۰
۹۸	سورة البينة	۱۹۱۳	۳۰
۹۹	سورة الزلزال	۱۹۱۶	۳۰
۱۰۰	سورة العاديات	۱۹۱۸	۳۰
۱۰۱	سورة القارعة	۱۹۲۰	۳۰
۱۰۲	سورة التكاثر	۱۹۲۲	۳۰
۱۰۳	سورة العصر	۱۹۲۴	۳۰
۱۰۴	سورة الهمزة	۱۹۲۶	۳۰
۱۰۵	سورة الفيل	۱۹۲۸	۳۰
۱۰۶	سورة قريش	۱۹۳۰	۳۰
۱۰۷	سورة الماعون	۱۹۳۱	۳۰

دسورت شمیره	دسورت نوم	دمخ شمیره	دپاری شمیره
۱۰۸	سورة الكوثر	۱۹۳۳	۳۰
۱۰۹	سورة الكافرون	۱۹۳۵	۳۰
۱۱۰	سورة النصر	۱۹۳۷	۳۰
۱۱۱	سورة تبت	۱۹۳۸	۳۰
۱۱۲	سورة الإخلاص	۱۹۴۰	۳۰
۱۱۳	سورة الفلق	۱۹۴۲	۳۰
۱۱۴	سورة الناس	۱۹۴۴	۳۰

بِحَمْدِ اللَّهِ تَعَالَى وَتَوْفِيقِهِ

انْتَهَى المُجَلَّدُ الثَّانِي (الأَخِير)

مِنْ بِدَايَةِ سُورَةِ مَرْيَمَ إِلَى آخِرِ سُورَةِ النَّاسِ

د الله تعالی په مرسته او توفیق دوهم ټوک پای ته ورسید

د سورة مریم له پیل څخه د سورة الناس تر پای پوری

إِنَّ وَزَارَةَ الشُّؤُونِ الإِسْلَامِيَّةِ وَالدَّعْوَةِ وَالإِرْشَادِ

فِي المَمْلَكَةِ العَرَبِيَّةِ السُّعُودِيَّةِ

المُشْرِفَةَ عَلَى

مَجَمَّعِ المَلِكِ فَهْدٍ لِطِبَاعَةِ المُصْحَفِ الشَّرِيفِ

فِي المَدِينَةِ المُنَوَّرَةِ

إِذْ يَسُرُّهَا أَنْ يُصْدِرَ المَجَمَّعُ هَذِهِ الطَّبْعَةَ مِنْ

تَرْجَمَةِ مَعَانِي القُرْآنِ الكَرِيمِ

إِلَى لُغَةِ ٱلْبَشْتُو

تَسْأَلُ اللهَ أَنْ يَنْفَعَ بِهَا النَّاسَ

وَأَنْ يَجْزِيَ

خَادِمَ الحَرَمَيْنِ الشَّرِيفَيْنِ المَلِكَ سَلْمَانَ بْنَ عَبْدِالعَزِيزِ آلَ سُعُودٍ

أَحْسَنَ الجَزَاءِ عَلَى جُهُودِهِ العَظِيمَةِ فِي نَشْرِ كِتَابِ اللهِ الكَرِيمِ

وَاللهُ وَلِيُّ التَّوْفِيقِ

په سعودي عربستان کښې د اسلامي چارو، او دعوت وارشاد وزارت او په مدينه منوره کښې د قرآنکريم د چاپ لپاره د پاچا فهد چاپخانې سرپرست په ډيره خوشحالۍ سره د قرآنکريم دمعانيو دا پښتو ترجمه او تفسير چاپ او خپروي،

او له الله تعالى څخه دعا او غوښتنه کوي چه په پښتو ژبه لوستونکو وروڼو ته پرې ګټه ورسوي، او هم خادم الحرمين الشريفين پاچا سلمان بن عبد العزيز آل سعود ته د هغه د قرآنکريم د خپرونې او دغه لوئ خدمت په بدل کښې لوئ اجر او ثواب ور په برخه کړي

يوائې يو الله تعالى د خير کار توفيق ورکونکې دې

حقوق الطبع محفوظة
لمجمع الملك فهد لطباعة المصحف الشريف

ص.ب ٦٢٦٢ - المدينة المنوّرة
www.qurancomplex.gov.sa
contact@qurancomplex.gov.sa

ددى ترجمى او تفسير د چاپ ټول حقوق په مدينه
منوره كښى د قرآنكريم د چاپ لپاره د پاچا فهد
چاپخانى په حق كښى محفوظ دي

پوسټ بكس شميره: ۶۲۶۲ - المدينة المنورة
www.qurancomplex.gov.sa
contact@qurancomplex.gov.sa

ⓒ مجمع الملك فهد لطباعة المصحف الشريف، ١٤٤١هـ.
فهرسة مكتبة الملك فهد الوطنية أثناء النشر

مجمع الملك فهد لطباعة المصحف الشريف
ترجمة معاني القرآن الكريم إلى لغة البشتو / مجمع الملك فهد لطباعة المصحف الشريف - المدينة المنورة، ١٤٤١هـ

٢مج
١٠٤٠ص ؛ ١٩,٥ × ٢٨ سم
ردمك: ٦-٧٤-٨١٨٧-٦٠٣-٩٧٨ (مجموعة)
ردمك: ٠-٧٦-٨١٨٧-٦٠٣-٩٧٨ (ج٢)

١- القرآن - ترجمة - لغة البشتو أ. العنوان
ديوي ٢٢١,٤٩١٥٩ ١٤٤٠/١١٦٩٩

رقم الإيداع: ١٤٤٠/١١٦٩٩
ردمك: ٦-٧٤-٨١٨٧-٦٠٣-٩٧٨ (مجموعة)
ردمك: ٠-٧٦-٨١٨٧-٦٠٣-٩٧٨ (ج٢)

٤٠٠٠/د٢٢ (٠٢) (٠١)

ردمك: ٦-٧٤-٨١٨٧-٦٠٣-٩٧٨ (مجموعة)
ردمك: ٠-٧٦-٨١٨٧-٦٠٣-٩٧٨ (ج٢)